

ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU UNIVERSITY

ODU
SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

ODU Journal of Social Sciences

Mart/March 2025 Cilt/Volume 15 Sayı/Issue 1

odüsobiad

ODU
SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

Mart/March 2025

Cilt/Volume 15

Sayı/Issue 1

ISSN: 1309-9302

ODÜ
SOBiAD

ODÜSOBİAD yılda 4 kez (Mart-Haziran-Eylül-Aralık) yayımlanan uluslararası hakemli dergidir.

ODUSOBIAD is a international peer-reviewed journal published four times a year.

(March-June-September-December).

ODÜSOBİAD; ULAKBİM TR Dizin, EBSCO Education Source Ultimate, EBSCO Education Source, EBSCO Education Research Complete, EBSCO H. W. Wilson Education Full Text, ERIH Plus, OAJI, EBSCOHost SocINDEX with Full Text, EBSCOhost Sociology Source Ultimate, Türk Eğitim İndeksi, ISAM, ROAD, OJOP, tarafından taranıp indexlenmektedir.

ODU Journal of Social Sciences Research currently indexed by ULAKBİM TR Dizin, EBSCO Education Source Ultimate, EBSCO Education Source, EBSCO Education Research Complete, EBSCO H. W. Wilson Education Full Text, ERIH Plus, OAJI, EBSCOHost SocINDEX with Full Text, EBSCOhost Sociology Source Ultimate, Türk Eğitim İndeksi, ISAM, ROAD, OJOP.

*Dergimize gelen makaleler iThenticate intihal incelemesinden geçirilerek araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır.

SAHİBİ

Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Süleyman Erkam SULAK
(SBE Müdürü)

EDİTÖR

Doç. Dr. Erhan YAYLAK
(SBE Müdür Yardımcısı)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğretim Üyesi Saniye Nur ERGAN

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Prof. Dr. Turgay HAN

MİZANPAJ EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Erhan YAYLAK

SEKRETER

Ceren ÇİNİKAYA

ISSN: 1309-9302

ODÜSOBİAD 15 (1) SAYISI ALAN EDITÖRLERİ LİSTESİ

PROF. DR. CEMAL ÖZTÜRK
PROF. DR. UFUK UĞUR
DOÇ. DR. AHMET BAŞKAN
DOÇ. DR. FATİH SOBACI
DOÇ. DR. SENA SENGİR AYDIN
DOÇ. DR. EROL BULUT
DOÇ. DR. ŞENEL ÇITAK
DOÇ. DR. İSMAİL KABAN
DOÇ. DR. AYTAÇ ÖZMUTLU
DOÇ. DR. DERYA ÖZTÜRK
DOÇ. DR. GÖKHAN KAYIR
DOÇ. DR. MURAT YÜKSEL
DR. ÖĞR. ÜYESİ BUKET ERTÜRK İNAL
DR. ÖĞR. ÜYESİ ASLI ŞENSOY
DR. ÖĞR. ÜYESİ YASİN ERDEN
DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET FİDAN

ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ

ODÜSOBİAD 15(1) SAYISI HAKEM LİSTESİ

PROF. DR. AHMET TEKİN
PROF. DR. ALEV PARSA
PROF. DR. BEYZA GÜLTEKİN
PROF. DR. ÇİĞDEM KILIÇ
PROF. DR. HAKKI ODABAŞ
PROF. DR. MUHAMMET RECEP OKUR
PROF. DR. YILMAZ DAŞLI
PROF. DR. YUSUF LEVENT ŞAHİN
DOÇ. DR. ABDULLAH IŞIK
DOÇ. DR. ADEM YÜCEL
DOÇ. DR. AHMET İSLAM
DOÇ. DR. AKIL FİKRET TOSUN
DOÇ. DR. ARZU DENİZ ÇAKIROĞLU
DOÇ. DR. AZİZE REVA BOYNUKALIN
DOÇ. DR. BİLAL ŞİMŞEK
DOÇ. DR. BURKAY CEVAHİRCİOĞLU
DOÇ. DR. ÇETİN TORAMAN
DOÇ. DR. DAVUT GÜREL
DOÇ. DR. DENİZ ÖZEN ÜNAL
DOÇ. DR. ELİF BAŞ
DOÇ. DR. ELİFNUR TERZİOĞLU
DOÇ. DR. EKİN SU KUZU
DOÇ. DR. ENGİN ÜMER
DOÇ. DR. HİLMİ DEMİRAL
DOÇ. DR. MEHMET AKİF ŞEN
DOÇ. DR. MEHMET FATİH YELMEN
DOÇ. DR. MURAT AKYILDIZ
DOÇ. DR. ORHUN TÜRKER
DOÇ. DR. OSMAN GÜLDEMİR
DOÇ. DR. SABAHAT CEYLİN ŞANLI KAYRAN
DOÇ. DR. SERKAN DEMİREL
DOÇ. DR. SİNEM BURCU UĞUR
DOÇ. DR. ÜLHAK ÇİMEN
DOÇ. DR. VEDAT YILMAZ
DOÇ. DR. YAKUP AÇAR
DOÇ. DR. YASEMİN NEMLİOĞLU
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDÜLKADİR KURT
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDÜLKADİR SAĞLAM
DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ ÇİÇEK
DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ SEVDİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞE HÜMEYRA SÜZEN
DR. ÖĞR. ÜYESİ BEKİR SİDDİK KILIÇ
DR. ÖĞR. ÜYESİ BİRSEN KOLDEMİR
DR. ÖĞR. ÜYESİ CANER ÖZDEMİR
DR. ÖĞR. ÜYESİ ELÇİN AS
DR. ÖĞR. ÜYESİ ELİF ESER
DR. ÖĞR. ÜYESİ ELİF MERYEM YURDAKUL
DR. ÖĞR. ÜYESİ ESİN CUMHUR YALÇIN
DR. ÖĞR. ÜYESİ FEYZA NUR BEKLER
DR. ÖĞR. ÜYESİ HATİCE IŞIK
DR. ÖĞR. ÜYESİ İDRİS ERTÜRK
DR. ÖĞR. ÜYESİ İHSAN KOLU AÇIK
DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMOUD BENRAS
DR. ÖĞR. ÜYESİ MİHRİCAN AYLANÇ
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUKADDES İNAN TUTKUN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA ÇETİN
DR. ÖĞR. ÜYESİ NİHAN YILMAZ
DR. ÖĞR. ÜYESİ NİLÜFER ALTUN
DR. ÖĞR. ÜYESİ NİMET ATEŞ
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDAT SAĞDIÇ
DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞENİZ ASLAN

OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EGE ÜNİVERSİTESİ
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
ANKARA MÜZİK VE GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
ORDU ÜNİVERSİTESİ
EGE ÜNİVERSİTESİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ORDU ÜNİVERSİTESİ
BEZMİ ALEM VAKIF ÜNİVERSİTESİ
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
BOZOK ÜNİVERSİTESİ

ODÜSOBİAD 15(1) SAYISI HAKEM LİSTESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞENOL DEMİRTAŞ
DR. ÖĞR. ÜYESİ YASEMİN KARSANTIK
DR. ÖĞR. ÜYESİ YONCA KOÇMAR DEMİRCİ
DR. ÖĞR. GÖR. HARİKA UÇAR
DR. ÖĞR. GÖR. OSMAN FURKAN ERGÜN
DR. ÖĞR. GÖR. ÖZGÜR DOĞAN GÜRCÜ
DR. ABDULLAH TAŞBAŞI
DR. DİCLE DEMİRBAŞ
DR. EMİN ÖZEN
DR. HANDE ÜNÜVAR
DR. HASAN SAVAŞ
DR. LEYLA YILMAZ POLAT
DR. MUAMMER YÜKSEL
DR. NİLGÜN BAKKALOĞLU
DR. OĞUZHAN ÖZTÜRK
DR. ONUR HAYIRLI

ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
TRABZON ÜNİVERSİTESİ
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
BİR KURUMA BAĞLI DEĞİLDİR
BİR KURUMA BAĞLI DEĞİLDİR
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
BİR KURUMA BAĞLI DEĞİLDİR
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
BİR KURUMA BAĞLI DEĞİLDİR
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
BAKIRÇAY ÜNİVERSİTESİ
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

- 1 - 13 **Arap dilinde İ'râb olgusu: Hazırlık sınıfı öğrencileri üzerinde uygulamalı bir çalışma**
The phenomenon of İ'râb in the Arabic language: A practical study on preparatory class students
Merve Arslan
10.48146/odusobiad.1280257
-
- 14 - 29 **11- 13 yaş grubu öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının duygu düzenleme becerilerine etkisi**
The effect of book reading habits on the emotion regulation skills of 11-13 years old students
Elif Savran, Emine Gülriz Akaroğlu
10.48146/odusobiad.1297002
-
- 30 - 45 **Türkiye'nin belirlediği 1 Altın Frank değerine göre Türk Boğazları geçişlerinden doğan ekonomik kazanım ve kayıplar üzerine güncel bir değerlendirme**
A current assessment of the economic gains and losses arising from the passage of the Turkish Straits according to the value of 1 Gold Franc set by Türkiye
Altuğ Yenginar
10.48146/odusobiad.1352353
-
- 46 - 56 **Entelektüel düşünme eğilimi ve liderlik: Spor yöneticileri üzerine bir inceleme**
Intellectual thinking tendency and leadership: A study on sport managers
Arif Özşarı
10.48146/odusobiad.1358762
-
- 57 - 67 **Cinsel istismar türü olarak ensest: Atlıkarınca filmi örneği**
Incest as a type of sexual abuse: Example of the movie carousel
Şükrü Bardakçı, Mukadder Özkan Bardakçı, Çağatay Serkan Kaya
10.48146/odusobiad.1361325
-
- 68 - 89 **Adaptation of the couple relationship skills inventory to Turkish**
Çiftlerin ilişki becerileri envanterinin Türkçeye uyarlanması
Nurseven Kılıç, Gökay Keldal
10.48146/odusobiad.1386206
-
- 90 - 113 **Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin paydaş görüşleri**
Stakeholder opinions about the sixth-grade English language curriculum
Şeyma Varol Şanlı, Gülçin Tan Şişman
10.48146/odusobiad.1393191

- 114 - 132 **Özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi**
Identifying the perspectives of teachers who have switched to special education regarding the planning and implementation of individualized education programs
Hakan Metin, Zeynep Metin
10.48146/odusobiad.1409001
-
- 133 - 180 **Plastic bag tax in the context of plastic bag use and environmental impacts: Afyonkarahisar sample**
Plastik poşet kullanımı ve çevresel etkileri bağlamında plastik poşet vergisi: Afyonkarahisar örneği
Ayşe Mercan, Kamil Güngör
10.48146/odusobiad.1417092
-
- 181 - 226 **Green organizational identity: Socio-semiotic analysis of why organizations appear green**
Yeşil örgütsel kimlik: Örgütlerin niçin yeşil göründüklerinin sosyo-semiyotik analizi
Salih Arslan, Hakan Olgun
10.48146/odusobiad.1423343
-
- 227 - 255 **Consumer society and sustainability: A semiotic analysis of campaigns on ecological fashion thought**
Tüketim toplumu ve sürdürülebilirlik: Ekolojik moda düşüncesine yönelik kampanyaların göstergebilimsel analizi
Emre Ertürk
10.48146/odusobiad.1424243
-
- 256 - 283 **The influence of Brecht on Theodoros Angelopoulos' cinema: Tthe case of the travelling players**
Theodoros Angelopoulos'un sinemasında Brecht'in etkisi: Kumpanya film örneği
Muhammed Okur, Ufuk Uğur
10.48146/odusobiad.1425631
-
- 284 - 313 **Three-dimensional modeling in visual design education**
Görsel tasarım eğitiminde üç boyutlu modelleme
Nurettin Selçuk Bağcı, Atila Işık
10.48146/odusobiad.1430024

- 314 - 339 **Econometric analysis of the relationship between social media shares and price and sales amount of NFT collections**
Sosyal medya paylaşımları ile NFT koleksiyonlarının fiyatı ve satış miktarı arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi
Uğur Bakan, Özge Korkmaz, Ufuk Bakan
10.48146/odusobiad.1441103
-
- 340 - 369 **Study of adapting the Employee Advocacy Role Perception Scale into Turkish**
İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğini Türkçeye uyarlama çalışması
Muharrem Aksu
10.48146/odusobiad.1460139
-
- 370 - 396 **Semiotic analysis of the door metaphor in sacred to earthly art**
Kutsaldan dünyeviye sanatta kapı metaforunun göstergebilimsel incelenmesi
Nazif Gür
10.48146/odusobiad.1467226
-
- 397 - 425 **Experiences of Roma women with the phenomenon of early marriage: A qualitative study**
Roman kadınlarının erken evlilik olgusu üzerine deneyimleri: Nitel bir çalışma
Ömer Büber, Sarenur Beyenal, İsmail Akyüz
10.48146/odusobiad.1469333
-
- 426 - 471 **Homophily studies in higher education: Bibliometric and methodological analysis of the literature**
Yükseköğretimde homofili çalışmaları: Uluslararası alanyazının bibliyometrik ve yönlemsel analizi
Mert Seven, Kardelen Aysel
10.48146/odusobiad.1473688
-
- 472 - 500 **The use of peshkir patterns in beachwear as an example of Turkish hammam culture and hammam textiles**
Türk hamam kültürü ve hamam tekstili örneği olarak peşkir desenlerinin plaj giyiminde kullanılması
Bahar Yıldız, Suzan Tokgöz
10.48146/odusobiad.1477030
-
- 501 - 528 **Yunus Emre ve Ünye'deki Yunus Emre Türbesi Yunus Emre and the Yunus Emre Tomb in Ünye**
Yunus Emre ve Ünye'deki Yunus Emre Türbesi
Mustafa Eren
10.48146/odusobiad.1478716

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma

- 529 - 562 **Mathematics teacher candidates' beliefs and self-efficacy perceptions towards the use of origami: A mixed method study**
Matematik öğretmen adaylarının origami kullanımına yönelik inanç ve öz yeterlik algıları: Karma yöntem çalışması
Hakan Ulum
10.48146/odusobiad.1506163
-
- 563 - 600 **Disaster experiences of spontaneous volunteers: An evaluation on fires in the Mediterranean Region**
Spontane gönüllülerin afet deneyimleri: Akdeniz Bölgesi yangınları üzerine bir değerlendirme
Sevda Demiröz Yıldırım, Kader Demiröz
10.48146/odusobiad.1510686
-
- 601 - 626 **Active Empathic Listening Scale: Adaptation and psychometric properties into Turkish language and culture**
Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması
Nurbanu Kansızoğlu, Fatma Altun Kobul, Bircan Eyüp
10.48146/odusobiad.1515837
-
- 627 - 669 **Undergraduate relations of the department of social work attitudes towards the online creative drama course and opinions on the course process**
Sosyal hizmet bölümü lisans öğrencilerinin çevrimiçi yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve ders sürecine ilişkin görüşleri
Belgin Bal İncebacak
10.48146/odusobiad.1519189
-
- 670 - 691 **Publicness of theatre and cinema arts: A proposal for defining an ideal public sphere**
Tiyatro ve sinema sanatlarının kamusalılığı: İdeal bir kamusal alan tanımı önerisi
Orkun Öngen
10.48146/odusobiad.1533303
-
- 692 - 732 **Classical Turkish music children's songs in beginner level Turkish music cello teaching**
Başlangıç seviyesi Türk müziği viyolonsel öğretiminde klasik Türk müziği çocuk şarkıları
Adem Kılıç
10.48146/odusobiad.1592547

Araştırma

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Derleme

733 - 764 **Conceptual transformation in distance education: Changes in the period 2006-2023 and future trends**
Uzaktan eğitimde kavramsal dönüşüm: 2006-2023 döneminde yaşanan değişimler ve geleceğe yönelik eğilimler
Hüseyin Özçınar, Hurşit Cem Salar
10.48146/odusobiad.1613383

765 - 779 **Ölüm korkusu ve ölüm korkusuyla baş etme üzerine bir değerlendirme**
An evaluation on fear of death and coping with fear of death
Nurullah Yelboğa
10.48146/odusobiad.1406035

780 - 796 **Gastronomide sağlıklı beslenme trendi ve yiyecek renklerinin rolü**
Healthy diet trend in gastronomy and the role of food colors
Ali Şen, Kenan Dal
10.48146/odusobiad.1412891

797 - 862 **Policy suggestions/ideas for politicians in the context of the problems of universities leading to silent resignations**
Üniversitelerin sessiz istifaya götüren sorunları bağlamında siyasetçilere politika önerileri/fikirleri
Abdullah Turan
10.48146/odusobiad.1511616

İnceleme

863 - 876 **Sosyal medya iletişiminin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisi ve markanın aracılık rolü**
The effect of social media communication on conspicuous consumption and the mediating role of the brand
Ali Köroğlu
10.48146/odusobiad.1289317

877 - 892 **İnsan Sûresi'nde öne çıkan değerler, öğretim ilkeleri ve yöntemleri**
Prominent values, teaching principles and methods in Surah al-Insan (The Human)
Hakan Özkan
10.48146/odusobiad.1289048

893 - 925 **Life without identity: The invisible socio-political and humanitarian faces of statelessness**
Kimliksiz yaşamlar: Vatansızlığın görünmeyen sosyopolitik ve insani yüzü
Aylin Çiçekli
10.48146/odusobiad.1614071

Arap dilinde İ'râb olgusu: Hazırlık sınıfı öğrencileri üzerinde uygulamalı bir çalışma

Merve Arslan¹

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Türkiye.

ÖZET

İ'râb, Arapçada kelimelerin cümle içindeki görevlerini belirten ve kelime sonlarında ortaya çıkan ses değişiklikleri olarak tanımlanır. İ'râb konusu, doğru bir dil becerisi ve uygulamalı dil bilgisinin temelini oluşturur. Arap dilinin kendine özgü yapısını ve bedevi kültürünü anlamak için İ'râb bilgisi şarttır. Arap dili, zengin kelime dağarcığı ve yeni anlamlara uygun kelime türetme yeteneği ile diğer dillerden ayrılır. İ'râb, bu dilin en belirgin özelliklerinden biridir. İ'râb, ses değişiklikleri ve edatların harfler üzerindeki etkileriyle Arapçanın özgünlüğünü ve kurallarını ortaya koyar. Dilin yaşam içinde kazanılan bir olgu olduğunu savunanlar, gramer ve nahiv kurallarının gerekliliğini kabul etmezler. Onlara göre, ezber yoluyla zamanla gramer ve nahiv kuralları öğrenilebilir. Ancak bu yaklaşım, dilin inceliklerini kavramayı zorlaştırır. Bu çalışmanın amacı, hazırlık sınıfı öğrencilerinin gramer korkusunu yenmelerine yardımcı olmak ve Arapçayı sevdirmektir. Böylece, dil öğrenme sürecindeki hatalar, dil sürçmeleri ve heyecan kaynaklı sorunlar azaltılabilir. Arapça öğrenenlere en zorlandıkları ders sorulduğunda, çoğunlukla "İ'râb" cevabını verirler. Bu nedenle, İ'râbın tanıtılması, İ'râb-nahiv ve İ'râb-dil ilişkisinin açıklanması, hareketlerin ve İ'râbın işlevselliğinin vurgulanması ve harekesiz bir dilin nasıl olacağına ele alınması önemlidir. Bu sayede, öğrencilerin Arapça cümle yapısını anlamaları, doğru cümle kurmaları ve kelime sonlarını doğru telaffuz etmeleri sağlanabilir. Çalışmanın uygulamalı bölümünde, öğrencilerin anket cevapları ve ezberledikleri metinler üzerinde İ'râb uygulamaları yapılmıştır. Arapça İ'râb seviyeleri, başlangıç, orta ve ileri düzey olarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışma, öğrencilerin kaygılarını azaltmayı ve İ'râb öğretimini sadece kelime sonlarındaki hareketlerin telaffuzuna indirgeyen klasik yöntemlere alternatif bir yaklaşım sunmayı hedeflemektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Arap dili belâgat, İ'râb- sözdizim, Dil- hareketler (fonolojik), Arap olmayanlar.

The phenomenon of İ'râb in the Arabic language: A practical study on preparatory class students

ABSTRACT (Head Titles)

İ'râb is defined as the phonetic changes that occur at the end of words in Arabic, indicating their roles within a sentence. The subject of İ'râb forms the basis of accurate linguistic proficiency and applied grammar. Knowledge of İ'râb is essential to understanding the unique structure of the Arabic language and Bedouin culture. The Arabic language distinguishes itself from other languages with its rich vocabulary and ability to derive words suitable for new meanings. İ'râb is one of the most prominent features of this language. İ'râb reveals the originality and rules of Arabic through sound changes and the effects of particles on letters. Those who argue that language is a phenomenon acquired within life do not acknowledge the necessity of grammar and syntax rules. According to them, grammar and syntax rules can be learned over time through memorization. However, this approach makes it difficult to grasp the subtleties of the language. The aim of this study is to help preparatory class students overcome their fear of grammar and make them love Arabic. Thus, errors, slips of the tongue, and excitement-related problems in the language learning process can be reduced. When Arabic learners are asked which lesson they find most challenging, they often answer "İ'râb." Therefore, it is important to introduce İ'râb, explain the relationship between İ'râb and syntax (nahw) and language, emphasize the functionality of vowels and İ'râb, and address what a language without vowels would be like. In this way, students can understand Arabic sentence structure, form correct sentences, and pronounce word endings correctly. In the applied section of the study, İ'râb

applications were carried out on students' survey responses and memorized texts. Arabic İrâb levels are classified as beginner, intermediate, and advanced. This study aims to reduce students' anxiety and offer an alternative approach to classical methods that reduce İrâb teaching to the pronunciation of vowels at the end of words.

KEYWORDS

Function, Syntax, Language, Movements (phonological), Non-Arabic speakers.

Giriş

Arap olmayanların Arapça öğrenim sürecinde en zayıf oldukları husus, İrâb olgusudur. Bu zayıflığın az ya da çok giderilmesi için birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmamızda bunlar hakkında konuşacak değiliz. Ancak Arap dilinde zor konuların öğretiminde doğru metotlara işaret etmek istiyoruz. Kanaatimize küçük yaştan itibaren Kur'an-ı Kerim'den, hadislerden ve Arapça edebi eserlerden çokça ezber yapmak, sonra da evde ve okulda aile ve akranlarla sürekli olarak fasih Arapça konuşarak pratik yapmak dil öğreniminde en ideal yollardandır. Bu meseleyi en iyi şekilde açıklayan âlimlerden biri olan meşhur tarihçi İbn Haldun, (ö. 808/1406) '*Mukaddime*' adlı eserinde dilin bir meleke olduğunu ve ona ulaşmanın yolunun Arapçada bulunan Kur'an, hadis, şiir ve hikmetli sözleri ezberlemek olduğunu belirtmiştir (İbn Haldun, 1858: 559).

Bu konuda çokça sorulan soru şudur: Toplumlarımızdaki Arap dilini öğrenmedeki temel sorun, Arap dili özellikle nahiv ve sarf zayıflığından mı kaynaklanmaktadır? Bu soruya Mazen Mübarek'in '*Arapçada Makaleler*' adlı kitabından cevap veriyoruz:

'Bu zannın yanlış olmasa bile, içinde çokça abartı vardır. Gerçekte ise -geçmişte ve günümüzde- birçok nahiv şeyhi ve metin ezberleyicisinin dilinin lahin ve zayıflıktan arınmadığı, buna karşılık az lahinli ve düzgün üsluplu bir dille kendini iyi ifade eden birçok kişinin İrâb kurallarının ve nahiv hükümlerinin çoğunu bilmediği sabittir. Nahiv ve sarf açısından pratik uygulama, dil melesini güçlendirmeye ve mekanizmasını yerleştirmeye yardımcı olan bir eğitim sürecidir. Bu nedenle, bunlara gösterilen özeni azaltmak veya ayrılan saatleri kısmak hoş görülemez. Aksine, nahiv öğretiminin bu uygulamadan yoksun olması ve sadece hükümlerin ve metinlerin teorik olarak ezberlenmesi amacına ulaşmayacak ve dili güçlendirmeye yol açmayacaktır.' (Mazen Mübarek, 1999: 5).

Dilsel analiz seviyelerine dönecek olursak, üç seviyeden ve ek göstergelerden oluştuğunu görürüz. Seviyeler şunlardır: Fonetik seviye (harf sesleri), morfolojik, sentaktik ve semantik (nahivsel). Göstergelerin işlevi ise dilin kelimeleri yapı veya cümle içinde birbirine bağlayan işlevsel-anlamsal ilişkiyi belirtmesine yardımcı olmaktır. Göstergeler ise lafzi karinelerdir: bunlar İrâb işaretleridir ve kelime öne alındığında veya geriye bırakıldığında işlevi gösteren işaret oldukları için gösterge olarak adlandırılırlar.

Çalışmamızda önceki âlimlerin görüş ve fikirlerine tümevarımsal bir yaklaşım ile Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'ndeki hazırlık sınıfına bir anket ve bir dizi soru uyguladıktan sonra analitik bir yaklaşım metodu uygulanmıştır. Araştırmamız genel olarak kelimelerin sonlarındaki İrâb hareketleri ve özellikle Arapçayı anadili olarak konuşmayanlara öğretme alanında bunlara karşılık gelen harflerle sınırlandırılmıştır.

Çalışma neticesinde arap dilinde cümlede anlamların çokluğunun nedenlerinin dilbilimcilerin kelimelerin İrâbı konusundaki farklı yaklaşımlarının bir sonucu olduğunu ve İrâbdaki farklılığın İrâb hareketlerindeki farklılıktan kaynaklandığı örneklerle ortaya konulmuştur. Ayrıca ders programındaki sorunun, İrâbla ilgili özel derslerin dağılımı için bir program veya plan olmaması ve İrâbla ilgili sınıf dışı etkinlikleri için bir programın olmamasıyla da ilgili olduğu öne sürülmüştür.

Yapılan araştırma neticesinde özellikle hazırlık sınıfındaki öğrencilerin akademik seviyelerinde farklılıklar olduğu ortaya çıkarılmıştır. Nitekim bazı bazı öğrenciler İrâb konusunu az bilirken bazıları hiç bilmemektedir. Ancak bu eşitsizliği dikkate almayan belirli bir müfredata göre

ilerlemek gerekiyor. Ayrıca öğrencilerin i'râb meselesinden korkması nedeniyle, öğrencilerin i'râbı sevmelerini sağlayacak ve dolayısıyla onunla yarar ve fayda içeren canlı bir şekilde başa çıkmalarını sağlayacak bir çözüme ulaşmak için bu sorunun tüm yönlerini araştırıp takip etmenin doğru olduğunu düşündük.

Elbetteki bizden önce de yapılmış konu ile ilgili çalışmalar vardır. Ancak bu makalede konu i'râb ve anlam üzerindeki etkisi gibi farklı bir yönüyle ele alınmıştır. Genel olarak bu çalışmalar âlimlerin i'râb konusundaki görüşlerini açıklamaktadır. Bu görüşler ikiye ayrılmaktadır: Bazı âlimler i'râbın anlama katkı sağladığını savunurken, bazıları anlam ifade etmediğini, sadece hareketleri düzenlemek için olduğunu, bazıları ise sadece süsleme amaçlı olduğunu belirtmiştir (Fazlullah El Nur Ali, 2012).

i'râbda yeri olan ve olmayan cümlelerin i'râbı hakkında bir makale bulunmaktadır. Araştırmamız ise kelimeler ve Arapça'yı anadili olarak konuşmayanlar hakkındadır. Ahmet El Ali'nin (2019) "Dilbilgisi ve i'râb Kurallarının Öğretiminde İpuçları" başlıklı bir makalesi, anlamları anlayarak veya anlamadan ezberleme yöntemini incelemiştir. Aynı başlıkta başka bir makale de bulunmaktadır, ancak bu makale Galayini'nin kitabını ipuçları ve i'râb üzerindeki ipuçlarından biri olarak ele almıştır. Dilbilgisi öğretim teorisi ve ipuçları teorisi aracılığıyla, ipucu, meselenin sonraki, içindeki veya önceki amacına işaret eden bir unsur olarak kabul edilmiştir (Fahredden Kabave, 2000:7). Araştırmamız, i'râbı Arapça'nın özelliklerinden biri olarak ele almış ve Arapça'yı anadili olarak konuşmayan öğrencilerden oluşan bir gruba uygulamıştır.

Dr. Nail İsmail'in "i'râb Harekeleri İşlev ve Güzellik Arasında" başlıklı bir makalesi, i'râb hareketlerinin kökenini, gelişimini ve âlimlerin bunları kabul etme konusundaki farklılıklarını açıklamıştır. Araştırma konumuz ise i'râb işaretleri ve uygulamaları hakkındadır, ancak i'râb işleviyle hareketler araştırmamızın önemli bir kaynağıdır.

Arap Dilinde i'râb

Dilbilimsel olarak i'râb, açıklama, ifade ve netleştirme anlamına gelir. İbn Cinnî, dilbilimsel olarak i'râbın tanımında şöyle der: "Fasih konuşma, i'râb ve beyan." (İbn Cinnî, 2006: 1/36-37). Terim olarak ise: "Anlamların kelimelerle açıklanmasıdır." (İbn Cinnî, 2006: 1/35). Başka bir tanıma göre: "Kelimeye giren etkenlerin değişmesi nedeniyle kelimenin sonundaki işaretin değişmesidir." (Abbas Hasan, 1999: 1/74) veya "Cümle içindeki dilbilgisel işlevlerinin değişmesiyle kelimelerin sonlarının değişmesidir." (Emil Bedi Yakup, 1982: 128).

Nahiv ve i'râb

Bu tanımlardan nahiv ve i'râb arasındaki ilişki anlaşılabilir. Nahiv ve i'râb, i'râbın nahvin meselelerinden biri olduğu düşüncesiyle ayrılabilir. İbn Cinnî, nahvin tanımında şöyle der: "Nahiv, Arapların i'râbdaki tasarruflarında izledikleri yolu takip etmektir." (İbn Cinnî, 2006: 1/34). Nahiv, i'râb olarak, i'râb da nahiv olarak adlandırılabilir. Lisanü'l-Arab'da şöyle geçer: "...Nahiv olan i'râb, anlamların kelimelerle açıklanmasıdır." (İbn Manzur, 2010: 1/588). Ahmed Medkur da şöyle der: "Nahiv veya i'râb yapma ilmi." (Medkur, 1991: 10).

Kuralların kendisi, Arap ve Arap olmayan dil eğitimcilerinin üzerinde anlaştığı zorluk ve karmaşıklığa sahiptir (Mahmud Kamil en-Naka, 1985: 272). Ancak Muhammed Salahuddin Ali Mücavir'in dediği gibi, kuralların incelenmesi, dilin özgünlüğünü gösteren bir medeniyet göstergesi olması ve dilin kullanımını kontrol eden ve cümlelerin ve yapıların anlaşılmasına yardımcı olan kontroller olması nedeniyledir (Ali Mücavir, 1978: 666).

Arap dilbilimcilerinin birçoğu arasında i'râb ve dil arasında bir karışıklık vardır. İbn Cinnî'nin kendisi, "Sırru Sınâ'ati'l-i'râb" adında bir kitap yazmıştır, ancak konusu yapı harflerinin alfabetik sırayla sesbilimsel incelemesine dair olup nahivdeki birkaç konuya değinmektedir.

İbn Hişam da meşhur kitabı "Muğni'l-Lebib an Kütübi'l-E'arib'i yazmış ve bu kitapta nahivsel ve dilbilimsel sorunlara neden olan bazı kelimelerin incelemesini içermiştir ve belki fıkıh ve edebiyat konularına da değinmiştir. İbn Hişam'ın bu kitabına benzer şekilde, Zecac'a atfedilen "i'râbü'l-

Kur'an" (Kur'an'ın İ'râbı) kitabı da i'râbın yanı sıra kıraat, fıkıh ve cümle yapısı konularını içeren doksan bölüm içermektedir.

Arap dilbilimcilerinin birçoğunun nahvi i'râb ilmi olarak tanımlaması, Arap dilinde i'râbın öneminin açık bir kanıtıdır, hatta nahvin ortaya çıkmasının nedeni olmuştur; o kadar ki onun adıyla adlandırılmıştır ve i'râbdaki hata, nahiv ilminin kurucusu olduğu düşünülen Ebu'l-Esved ed-Düeli'yi nahiv ilmini yapmaya itmiştir.

İ'râb, daha sonra nahivsel çalışmaların etrafında döndüğü eksen haline gelmiştir: takdim ve tehir, tarif ve tenkir, ziyade ve hazf. Ancak Arap nahvinin belirgin özelliği, i'râb nahvi olmasıdır, yani yönteminde i'râba dayanmasıdır, çünkü nahiv kitapları anlamlarda farklılık gösterebilir de i'râb bölümlerine göre bölümlendirilmiştir; merfuatlarla başlar, sonra mansubatlar, sonra mecruratlar (Yakup, 1994: 16-18).

Gerçek şu ki, i'râb, önemine ve çalışma ve araştırmanın aslan payını almasına rağmen, nahvin unsurlarından biri ve meselelerinden biridir; nahiv bir bütündür ve i'râb bu bütünün bir parçasıdır. Cümledeki kelimeler arasındaki bağlantıyı belirlemede önemli ve temel işlevler gören i'râb hareketlerinin tek araç olmadığına dikkat çekmek gerekir. Dr. Tamam Hassan, "Arap Dilinin Anlamı ve Yapısı" adlı kitabında, Arapça cümlede kelimeler arasındaki bağlantıyı belirleyen bir dizi anlamsal ve sözlü ipucundan bahsetmiştir. İ'râb işaretini sekiz sözlü ipucundan biri olarak saymış, ancak i'râb işaretinin dilbilimcilerin ilgisini en çok çeken ipucu olduğunu vurgulamıştır (Hassan, 1994: 191-240).

Arapçada i'râbın karşılığı, binâdır. Binâ/mebnî ise İbn Cinni'nin dediği gibi, "kelimenin sonunun, onu etkileyen faktörlerden kaynaklanmayan bir şekilde, sükun veya hareket gibi tek bir biçimde sabit kalmasıdır" (İbn Cinni, 2006, 1/37). Bununla birlikte, Arap dilinde i'râblı olan kelimeler, i'râb durumundan çıkarılmaya maruz kalabilir ve mebnî olan kelimeler de durumlarından çıkarılmaya maruz kalabilir. Bu, ya ses zorunluluğu nedeniyle ya da zamir veya başka bir şeye bağlanması nedeniyle olabilir ve bunlar dilbilgi kitaplarında ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Yeşil, 2019: 270-285).

Harekeler açısından Sibaveyh, şu şekilde sınıflandırmıştır: Bazıları konuşmalarını uzatarak doyururlar ve bu, sözlü iletişimle belirlenir. Bazıları ise kısaltarak ve hızlıca telaffuz ederek doyurmazlar (Sibaveyh, 1988, 4/204). Çünkü fetha onlar için hafiftir ve hızdan dolayı mecrur ve merfu kelimeleri sakinleştirirler. el-Asmai şöyle demiştir: Onlardan biri bir şiir beyti okudu ve Arapça konuşmanın derecesini kısalttı. Bazıları der ki, Araplar i'râbı geçici olarak kullanırlar ve bazıları da Arapların i'râb üzerinde gezinip aşırıya kaçmadıklarını söyler.

İ'râb türleri

Harekelerle i'râb, harflerle i'râb ve harekeler, her sesi ona işaret eden bir yazılı sembolle tasvir etmeyi amaçlayan yazım tarihinin önemli bir parçasıdır (İsmail, 2012: 289). İ'râb hareketleri aynı zamanda fonolojik (fonetik farkındalık) yönü temsil eder. İlk olarak, en güzel ve sesleri en geniş işitsel alana iletme yeteneğine sahip olanlardır, burada şekillendirme araçları uzatılmış harfler ve diğer güneş ve ay harfleriyle birlikte oynayarak belagati en güzel haliyle sunar. Harekeler önce noktalardı, sonra fetha ve kesrayı göstermek için üst ve alt çizgiler şeklinde ve dammayı göstermek için vav başı şeklinde gelişti. Sükunun hareket olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır ve baskın görüş hareket olmadığıdır. İbn Cinni, hareketlerin harflerin bir parçası olduğunu söylemiştir (İbn Cinni, 1993: 20). Her halükarda, hareketler anlam çeşitliliğine katkıda bulunur ve ses tonu ve dilbilgisel tonlama açısından bir yönü vardır.

İkinci olarak, fetha, damma ve kesra, med harfleri olan elif, vav ve ya'ya karşılık gelen veya onların bir kısmı olan basit, kısa seslerdir. Her birinin gösterdiği veya işaret ettiği bir anlamı vardır (Mustafa, 1992: 50. Suyuti, 2001: 1/261). İ'râbın hareketlerle veya harflerle olabileceği bilinmektedir. Suyuti, "El-Eşbah ve'n-Nezair" adlı kitabında şöyle demiştir: İ'râbda asıl olan hareketlerle olmasıdır ve harflerle i'râb bunun bir dalıdır (Suyuti, 2001: 1/183-184)."

İ'râb Harekelerinin Anlamları

İsnat ilminde bir kelimenin merfû (özne) olduğunun kanıtı, onun hakkında konuşulması ve ona isnat edilmesidir. Kesra (esre), izafet (tamlayan) ilmine ve kendinden öncekiyle olan ilişkiye işaret eder. Fetha (üstün) ise Arapların sevdiği hafiflik ilmidir. Tenvin ise nekralık (belirsizlik) ilmidir. (Suyuti, 2001: 13-14-48-50).

Bir kelimedede tek bir hareketin değişmesi bile, diğeriyle hiçbir ilgisi olmayan yepyeni bir anlam taşımaya yeterlidir. Örneğin, "علم" (bilmek) kelimesi yedi şekilde yazılabilir: عِلْم (bayrak), عِلْم (öğretti), عِلْم (öğrenildi), عِلْم (bilgi), علم (bildi). Tıpkı "ألم أن" gibi: ألم (acımadı mı?), ألم (yaklaştı), ألم (acı), ألم (acı çektim). (Hastanın acı çekmesi, hastalığını bilmediğim bir acının beni sardığı anlamına gelir. Hasta acı çektiğinde iyileşme zamanı gelmiştir.) Yazılışları benzer, anlamları farklı olan kelimeler çok fazladır ve dil öğrenmeyi zorlaştırır (Yeşil, 2015: 147-158)

Mazin el-Mübarek konu hakkında şöyle der: "Bu hareketler, Arapçadaki özlülük türlerinden biridir. Harekeyle, kelimenin dilsel kök anlamından ve morfolojik kalıp anlamından farklı, yepyeni bir anlam, yani öznellik, nesnellik vb. gibi gramatik anlamını veya işlevini ifade eder. Örneğin, " جاء صاحبُ الدار " (evin sahibi geldi) dediğimizde, "صاحب" (sahip) kelimesindeki damme (ötre) ile "صَاحِب" (eşlik etti) kökünden elde edilen dilsel anlamdan ve "صَاحِب" (sahip) kökünden elde edilen fail isminden elde edilen anlamdan farklı bir anlam ifade eder." (Mübarek, 1399 Hicri: 73-74).

Morfolojik (dilbilgisi) açıdan başlangıç, öznellik ve nesnellikle olur, merfû (özne) ve mansûb (nesne) ile başlar, belagata girer, lafız güzellikleriyle biter, sonra fonolojiye (ses bilinci) geçilir. Zeccaci (ö. 337.), i'râbın işlevlerini ayrıntılı olarak ele alarak şöyle demiştir: "İsimler anlamları yükledikleri, fail, meful ve muzaf oldukları için, şekil ve yapıları bu anlamlara delalet etmediğinden, müşterek olduklarından, i'râb hareketleri bu anlamları haber verir. "ضرب زيدٌ عمراً" (Zeyd Amr'ı dövdü) dediğimizde, Zeyd'in merfû olmasıyla fiilin ona ait olduğuna, Amr'ın mansûb olmasıyla fiilin ona isabet ettiğine delalet ettiler. "ضرب زيدٌ" (Zeyd dövüldü) dediler, fiilin başını değiştirip Zeyd'i merfû yaparak, fiilin failinin belirtilmediğine ve mefulün onun yerine geçtiğine delalet ettiler. "هذا غلامٌ زيدٌ" (bu Zeyd'in kölesidir) dediler, Zeyd'i mecrur yaparak kölenin ona izafe edildiğine delalet ettiler. Diğer anlamlar da böyledir. Konuşmalarını genişletmek, faili istediklerinde veya mefulü sunmaya ihtiyaç duyduklarında sunmak için bu hareketleri anlamlara delil kıldılar ve hareketler anlamlara delalet etti." (Zeccaci, 1979: 69-70).

Zeccaci, önceki sözünün sonunda i'râbın önemli bir işlevine dikkat çekmiştir. Arapça cümlede sunma ve geciktirme özgürlüğü, Arapçayı diğer dillerden ayıran en belirgin özelliklerden biridir. Konuşmalarını genişletmek, faili istediklerinde veya mefulü sunmaya ihtiyaç duyduklarında sunmak için. Bu, "ضرب موسى عيسى" (Musa İsa'yı dövdü) gibi, sıraya uymanın zorunlu olduğu özel durumlar ve birazdan açıklayacağımız benzerleri dışında, Arapçada geçerlidir.

Bu bağlamda Dr. Mazen Mübarek şöyle diyor: 'İ'râb sayesinde yazar veya konuşmacı, cümleyi dilediği gibi düzenleyebilir; sabit dilbilgisel yapılara bağlı kalmadan önceleme ve sonralama gerekliliklerini dikkate alabilir... Kelimelerin sembolleri olduğu sürece, anlamın gerektirdiği veya sanatınızın, mizacınızın veya konuşmanızın müziğinin size emrettiği yere yerleştirmekte özgürsünüz' (Mübarek, 1985, 107).

İ'râb, Arapça kelimelere keyfi olarak girmez, ne de fazladan veya ikincil bir şeydir, aksine dilde temel bir işlevi yerine getirmek için girmiştir; anlam onunla ortaya çıkar ve açıklığa kavuşur ve onun aracılığıyla tek bir cümledeki kelimeler arasındaki dilbilgisel ilişkiyi biliriz (Mübarek, 1985: 74).

Arap dilinde önceleme ve sonralama mutlak değildir; sıla mevsulden önce gelemmez, sıfat mevsufundan önce gelemmez, muzafun ileyh muzaftan önce gelemmez, çekimli olmayan fiillerden sonra gelenler onlardan önce gelemmez ve benzer şekilde cümlenin başında gelen harflerden sonra gelenler onlardan önce gelemmez ve bunlar Arapça dilbilgisi kitaplarında ayrıntılı olarak açıklanmıştır (İbn Serrac, 1974: 2/231).

Akkad da 'Muhammed geldi' ile 'Geldi Muhammed' arasındaki farka işaret etmiştir; ilk cümlede faili vurgularız, yani gelen Muhammed'dir, başkası değil, dolayısıyla Muhammed'in özellikle kendisinden veya gelişinden bahsederken burada öne alınması gereklidir. İkinci cümlede ise olayı veya haberi olan fiili vurgularız; dolayısıyla dinleyicinin Muhammed olsun veya olmasın gelişle ilgilenmesi durumunda fiilin burada öne alınması gereklidir. Buradaki vurgumuz, dinleyicinin düşünebileceği ayrılığa veya yolculuğa karşılık Muhammed'in gerçekten geldiği üzerinde olabilir (Akkad, 2014: 60-61)."

Bilindiği gibi diller, cümle öğelerinin sıralanışı açısından birbirinden farklılık gösterir; örneğin Fransızca gibi bazıları sıralamaya sıkı sıkıya bağlıdır; cümledeki her öğenin bir yeri vardır ve cümle öğelerinden önemlisine dikkat çekilmek istenirse, sıralamayı değiştirmek için sunma ve erteleme dışında başka araçlara başvurmak gerekir (Bergsträsser, 1994: 134).

Arap dili ise, bahsedilen iki tür arasında bir yerdedir; failin fiilden önce gelmesi gibi birçok durumda takdim ve tehîr mümkündür. Örneğin: Muhammed bir mektup yazdı. Haber'in müptedadından önce gelmesi gibi. Takdim ve tehîr genellikle manevi veya belagat amaçlıdır; Allah'ın şu sözünde olduğu gibi sınırlama veya kısaltma için: "{وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ}" Onun tevilini ancak Allah bilir" [Al-i İmran: 2/7]. "Allah'tan ancak kulları içinden alimler korkar" [Fatır: 35/24]. Akkad'ın daha önce bahsedilen örneğinde olduğu gibi belirli bir anlamı vurgulamakta da i'râb olgusu önemli rol oynar.

Failin meful bih'e dönen bir zamir içermesi gibi asıldan sapma gerekli olabilir., örneğin Allah'ın şu sözünde olduğu gibi: "{هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ}" Bu, doğruların doğruluklarının kendilerine fayda vereceği gündür" [Maide: 5/119].

Sıfatın nitelenenden, muzafın muzafun ileyh'den, mevsulun siladan önce gelmesi gibi belirli ve bilinen durumlarda Takdim ve tehîr yasaktır.

Arap dilinde Takdim ve tehîr önemli bir konudur ve geniş bir alandır, dilbilimciler ve belagatçılar tarafından konuşulmuş ve yasak, caiz, müstehap ve zorunlu açılardan ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Belagatçılar özellikle sıra özgürlüğü veya korunmamış sıra hakkında konuşmuş ve sunma ve erteleme başlığı altında önemli bir üslup çalışması yapmışlardır; çünkü onlara göre üslupların farklılaştığı alandır. Korunmuş sıra ise üzerinde uzun durmamışlardır; çünkü korunmuştur ve üsluplar farklılaşmaz, bu nedenle dilbilgisel bir konudur, belagat değil (Hassan, 1999: 341)."

Arapçanın Özellikleri

İ'rab, Sami dillerinin seslerini en iyi koruyan unsurlardan biridir ve Arapçanın türetme, özlü anlatım, mecaz, Arapçalaştırma ve üretme gibi özellikleriyle sonsuz bir dil olmasını sağlar. İ'rabın kuralları sınırsız sayıda olup, fiili kullanımları da aynı şekilde sonsuzdur. İ'rab özelliği, biçim, uyum, bağlam, ilişki ve edatların yanı sıra sözlü ipuçları araştırmalarında da yer alır (Ali, 5:1019). İ'rab ipucu, kelimenin sonunda sembolik olarak küçük bir etkisi olan veya takdir edilen sözlü bir ipucudur ve bu etki kelimenin i'râb konumunu belirler. Bu, bizim çalışma alanımızın da temelini oluşturmaktadır.

İ'rab, Babil, Yunanca, Latince ve Almanca gibi eski medeniyetlerin dillerinde de görülen eski medeniyetlerin önemli özelliklerinden biridir. Ancak Araplar, diğer medeni dillerden farklı olarak i'râb ile belirgin bir şekilde ayırt edilmiştir (Nezir Bet, 2012: 74). İbn Faris ise i'râbı, lafızda eşdeğer anlamlar arasındaki fark olarak tanımlamıştır (İbn Faris, 1997: 161).

Arapçanın İşlevleri

İnsanlar arasında iletişim aracı, anlamları ve fikirleri aktarır, öğrenme ve terbiye aracı, kültürlerin kabıdır. Bu nedenle i'râb, Arap dilbilimcilerinin gözünde Arap dilinin en önemli özelliklerinden biridir ve bu konuda haklıdır; çünkü dünya dillerinde nadirdir; kelimelerin çoğu tek bir harekeyle sabittir, yani mebnidir, bu hareketten ancak zorunlu bir ses nedeniyle değişir ve bu değişim - varsa- anlam veya yapıyla ilgili değildir.

İ'râbın İşlevleri

İ'râbın temel işlevleri arasında anlamı ifade etmek, konuşmacının niyetini anlamak, cümle unsurlarını belirlemek, hatadan korunmak ve anlam belirsizliğini gidermek yer alır. İbn Cinnî, "el-Hasais" adlı eserinde i'râbı, kelimelerle anlamları açıklamanın bir yolu olarak tanımlar (İbn Cinnî, 1997: 35).

İbn Faris, i'râbı "Araplara özgü yüce ilimlerden biri" olarak nitelendirir ve "lafızda eşdeğer anlamlar arasındaki fark" olarak tanımlar. İ'rab sayesinde, cümlenin temel unsuru olan haber anlaşılır. İ'rab olmasaydı, fail mefulden, muzaf menuttan, taaccüp istifhamdan, sadr mastardan ve naat te'kitten ayırt edilemezdi (İbn Faris, 1997: 75).

İbn Faris, i'râbın iki şekilde gerçekleştiğini belirtir: i'râb ve tasrif. İ'rab, anlamları ayırt etmeye ve konuşmacının niyetini anlamaya yardımcı olur. Örneğin, i'râbsız "Ma ahsen Zeyd" veya "Darabe Amr Zeyd" ifadeleri ne anlama geldiği belirsizdir. Ancak "Ma ahsene Zeyden" veya "Ma ahsenu Zeydin" ifadeleri, i'râb sayesinde anlamı netleştirir (İbn Faris, 1997: 66).

Araplar, anlamlar arasındaki farkı hareke ve diğer i'râb işaretleriyle ayırt etme konusunda diğer milletlerden ayrılırlar (Salih, 1960: 122).

Yüce Allah'ın " **﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾** Allah'tan kulları içinde ancak âlimler korkar" [Fâtır: 35/24] ayeti, Arap dilinde anlamı kavramak için i'râbın önemine açık bir kanıttır. Ayette kastedilen anlam, "âlimler" kelimesinin fail olarak ref edilmesi ve celal lafzı "Allah'ın" meful olarak nasb edilmesini gerektirir. Çünkü buradaki amaç, Allah'tan korkmanın âlimlere özgü olduğunu vurgulamaktır. Dolayısıyla i'râb, belagat nedenleriyle, şiirsel zorunluluklarla veya başka sebeplerle sıralama farklı olsa bile, cümle unsurlarını belirlemede temel ve önemli bir işleve sahiptir (Yıldırım, 2020; 388).

İ'râbın önemini artıran unsurlardan biri de, rivayet edilen lahn (yanlış telaffuz) olaylarıdır. Lahn i'râbın en önemli özelliklerinden biri olarak kabul edilen ve nahiv ilminin ortaya çıkmasına neden olmasındır. Rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Esved ed-Düeli bir gün evine girmiş ve kızlarından biri ona şöyle demiştir: "Gökyüzü ne güzel!" O da, "Ey kızım, yıldızları!" demiştir. Kız ise, "Ben onun en güzel olduğunu kastetmedim, sadece güzelliğine şaşırdım" demiştir. Bunun üzerine nahiv hakkında bir kitap yazmıştır (el-Kıftî, 1973: 1/15).

Başka bir rivayete göre, Ebu'l-Esved'in kızlarından biri sıcak bir günde ona şöyle demiştir: " **ما أشدَّ الحرَّ** Babacığım, sıcak ne kadar şiddetli!" O da, "Eğer gökten yıldırım, yerden de sıcaklık olursa" demiştir. Kız, "Ben sadece sıcaklığın şiddetli olduğunu kastettim" deyince, o da "O zaman 'Sıcak ne kadar şiddetli!' de" demiştir (el-Kıftî, 1/16).

Rivayet edildiğine göre, Ömer b. Hattab ok atan bir topluluğun yanından geçmiş ve onların atışlarını beğenmeyerek, "Atışınız ne kadar kötü!" demiştir. Onlar da, " **نحن قوم متعلمين** Biz öğrenen bir topluluğuz" demişlerdir. Ömer ise, "Yanlış telaffuzunuz benim için atışınızın bozukluğundan daha kötüdür" demiştir (el-Afgani, 1987: 7).

Lahn hakkındaki rivayet edilen hikayeleri ve Arap nahvinin kökenlerinin ortaya çıkmasına neden olanları takip ettiğimizde, çoğunun kelimelerin sonlarının ayarlanması olan i'râba özgü olduğunu ve kelime yapısı veya çekimi veya tanımı veya belirsizliği veya cümlenin geri kalan kısımlarına göre konumuyla ilgili olmadığını görürüz. Bundan, i'râbın yanı sıra nahiv ilminin ortaya çıkmasına yardımcı olan nedenlerden biri olabilecek kelime yapısı ve çekimindeki bazı hatalar hariçtir.

İ'râb olgusu Arapçada eskidir. Arapların dillerini i'râblı olarak miras aldıklarına dair birçok kanıt vardır ve bunlar Cahiliye döneminden rivayet edilen şiir, hikmet, hutbe ve öğütlerde temsil edilir. Kur'an'ın nazil olmasından önce veya nazil olduğu dönemde Arapçanın i'râbtan yoksun olduğu veya âlimlerin onu daha sonra koydukları ölçülere göre i'râb edip düzelttikleri yönündeki söylentilerin hiçbir doğruluğu yoktur. Bu iddianın geçersizliği için, bu iddianın Vollers adlı bağınaz bir müsteşarın görüşü olması yeterlidir. Bu görüşe Noldeke adlı başka bir müsteşar, 'Vollers'in i'râbtan arınmış olduğunu sandığı şeylerin çoğu, yabancılarla karıştıktan sonra insanların

okumadaki gevşekliklerinin, lahn ve tahrifin yaygınlaşmasının biçimleriydi, bu nedenle Kur'an metninin bununla yakından veya uzaktan hiçbir ilgisi yoktur' diyerek cevap vermiştir (es-Salih, 2001: 122)."

Hareket Tablosu: Tablo En Yaygın Harekeleri Gösterir

- **Yükseltme (Ref):** özne, yüklem, fail (özne)
- **Kurulum (Nasb):** nesne
- **Çekim (Cer):** iyelik, edatla çekilmiş, edat ve onu takip eden çekilmiş olarak telaffuz edilir.

Durum	Yükseltme	Kurulum	Çekim
Tekil	damme (ötre)	fetha (üstün)	kesra (esre)
İkil erkek	an	-eyn	-eyn
Çoğul eril sağlıklı	un	in	in
Çoğul dişil sağlıklı	damme (ötre)	kesra (esre)	kesra (esre)

Eğitim Aşamalarına Göre Harekeler

Öğretim için izlenen yöntem, ardından önerilen süre ve hazırlık yılı boyunca önerilen dersler ve öğrenciler dilbilgisi seviyelerine göre sınavlarla ayrılır:

Öğretim Yöntemi

Tam Deve (عند كامل الناقفة): Durumsal veya bağlamsal: Öğrencinin önceki derslerde ezberlediği metinlere dayanır, bu metinleri tartışırız.

İşitsel-sözlü yöntem: Öğretmen ve öğrenci arasında etkileşim olur, yeni cümleler üretilir (Deve, 1985: 323).

Ahmed Medkur'a göre: Tümdengelimsel kıyas yöntemi (Medkur, 1991: 334).

Değerlendirme

Dil öğreniminin başlangıcından sonuna kadar devam eder, burada farklı dilbilgisi yönlerinde testler uygulanır, bunlar öğrencilere akademik yılın başında uygulanır ve bu testin sonuçlarını analiz ederek, öğrencilerin seviyesini ve öğrencilerin yaptığı en önemli hataları ortaya çıkarabilir, böylece bunları çalışmasının konusu haline getirir ve her aşamanın sonunda testler uygular, amaç öğrencilerin becerilerine olan güvenlerini motive etmek ve güçlendirmek, anadili olmayan yeni bir yabancı dilden kaynaklanan doğal korku engelini kaldırmaktır, bu nedenle değerlendirmenin amacı rehberlik ve yönlendirme ve öğrenciyi bir akademik aşamadan diğerine taşımaktır.

Başlangıç seviyesi üniversitede ilk iki ay, orta seviye üç ay, ileri seviye üç ila dört ay.

Başlangıç Seviyesi

Öğrenciden kelime türünü bilmesi ve ismin türünü bilmek için işaret isimlerinden yararlanması, hareketlerin şekli ve yazılış şekli, ardından kelime türünü ve hareketini, fiil, isim, harf ve hareketleriyle metinleri ezberlemesi, ardından merfu (yükseltilmiş), mansub (neshedilmiş) ve mecrur (çekilmiş) ile tanışması istenir.

Orta Seviye

İlk olarak, önceki bilgilerden geri bildirim, ardından ikili ve çoğul için harfler eklemeye başlarız ve harflerle irâb başlar, merfu (yükseltilmiş) için: İsim türleri ve fiil türleri, isimden merfu (yükseltilmiş) ile başlarız, ardından fiil: mübteda (özne) ve haber (yüklem) ve fail (özne), muzari fiil (şimdiki zaman fiili), mansub (neshedilmiş) isimden, ardından fiil: mazi fiil (geçmiş zaman fiili) ve meful bih (nesne), cer harfleri (çekme harfleri) ve mecrur isim (çekilmiş isim) ve muzaf ileyh (tamlanan), ardından kane ve kardeşleri ve inne ve kardeşleri.

İleri Seviye

Bitişik ve ayırık zamirler, geçişli ve artırılmış fiil, sözlükler ve bunlarda nasıl arama yapılır.

İ'râbta Kademelendirme Şu Şekildedir:

Eğitim Öğretim İlk Haftası

İlk Hazırlık Dersi: Metin okuma ve basit kısımlarını (iki veya üç satır) ezberleme. Öğrenci, bu sayede cümle yapısını tanır ve kelime dağılımı kazanır.

İkinci Hazırlık Dersi: Ezberlenen metinleri dinleme, yeni metinler verme ve ezberleme miktarını artırma. En az beş cümleden oluşan bir konu hakkında yazı ödevi verme. Öğrenci, bu sayede doğru dil alışkanlıkları kazanır.

İlk Ders: Hareke (sesli harf) tanımı ve basit isim cümlesinde i'râb (yüklem) olgusunun tanıtılması (yalın durum). İsim ve fiil arasındaki fark ve fiilin zamanı.

İkinci Ders: Yalın durumdaki basit isim cümlesinin i'râbının pekiştirilmesi.

Üçüncü Ders: İsim cümlesinin uçları olarak yalın durumdaki ikil ve eril/dişil çoğul i'râbının etkinleştirilmesi.

Dördüncü Ders: Fiil nedir, türü nedir (damme ile muzari, fetha üzerine mebni mazi), zamanı nedir, fiil cümlesinin üç temel bileşeni (mazi veya muzari fiil - damme ile merfu fail - fetha ile mansup meful) ile i'râbı.

Beşinci Ders: Dördüncü derste verilen şekilde fiil cümlesi i'râbının pekiştirilmesi.

Altıncı Ders: Geçmiş durumlardaki i'râbın, özellikle harflerle i'râb (ikil, eril çoğul ve beş isim) ile ilgili olanların etkinleştirilmesi.

Yedinci Ders: Fiil cümlesi i'râbının pekiştirilmesi. Muzari fiil (yazıyor) ve bitişik zamirler. Hareketi, "yazıyorlar - yazıyorsunuz (ikil) - yazıyorsunuz (çoğul)" zamirinin arkasına saklanmıştır.

Sekizinci Ders: İ'râb açısından isim cümlesinin geliştirilmesi: doktor yetenekli, anahtar kayıp, doktor gerçekten yetenekli, anahtar kayboldu. İ'râb etkilerine dikkat edilerek.

Dokuzuncu Ders: Muzari fiilin pekiştirilmesi ve dammeyi kaldırıp yerine fetha koyan nasbedici harflerden biriyle mansup muzari fiile başlanması. "ليس، لن، لم" olumsuzluk tarzına geçiş ve "لن، لم" ve mazi için "ما" alıştırmaları.

Onuncu Ders: Geçmişin genel tekrarı ve öğrencilerin öğrendiklerinden bazılarını sunarak kendilerine ve yeteneklerine olan güvenlerini pekiştirdikleri sözlü, yazılı ve tiyatro sınavı. Tabii ki bu tiyatro için teşvik edici notlar verilir.

Önemli Sorular: Her ne kadar irdilemede bir bölümden diğerine geçerken kendimize şu soruları sormalıyız (En-Naka, 1985: 285):

Sunduğumuz şey öğrencilere faydalı ve yararlı mı?

Arapça öğrenme hedeflerine ulaşmaları için gerekli mi?

Sunmak için doğru zaman mı?

Neden diğerlerinden farklı olarak bu içerik ve yöntemle dil bilgisi çalışıyoruz?

Öğrenen öğrencilerin çoğunun öğretmen olacağını, küçük bir kısmının çevirmen olacağını ve küçük bir azınlığın lisansüstü eğitimine devam edeceğini, çoğunluğun öğretmen olacağını, yani dili kullanacaklarını ve öğrenmekten keyif alacaklarını unutmamalıyız.

Bizden istenenler:

Sunum stilini öğrenciye uyacak şekilde basitleştirmek ve karmaşıklıkları ve adlandırmaları azaltmak.

Bu alandaki öğretim ve Mahmud Kamil En-Naka'da okuduklarımdan (En-Naka, 1985: 291). Öğrencilere dil yapılarını ezberletmek, ardından dil bilgisi yapılarına ve irdelemeye geçmek için verimli bir yöntemdir. Kendini tanıtmaya, pazar ve namaz hakkında paragraflar ezberlemek gibi, ardından muzari fiili bilmek için harflerinin başlangıcı "enit" harflerinden biridir ve marifeleri bilmek için: "Ben Salih'im, bu genç oğlum, ey adam." Ben: zamir, Salih: özel isim, bu: işaret ismi, ma: "ki" anlamında ilgi zamiri, genç: "el" ile marife, oğlum: marifeye izafe edilmiş, ey genç adam: nida ile marife.

Cer harflerini bilmek için: İşte cer harfleri, onlar "min"den "ila"ya kadardır. Hatta "hala", "haşa", "ada", "fi", "an", "ala". "Müz", "münzü", "rab", "lam", "key", vav ve ta. Kef, ba, belki ve ne zaman (İbn Malik, 2006: 24).

Bu örnekler öğrenciler tarafından ezberlendi ve aslında zor olan kuralları onlar için kolaylaştırdı.

İşlevsel dil bilgisinden kelimelerin sonlarındaki hareketlere, kelimelerin sonlarını hem form kontrolü hem de irdeleme kontrolü ile ayarlamaya geçiş. Ve bu girişim, sahibinin deneyimine dayanır, ezberlediği ve öğrendiği şeylerle desteklenir.

Uygulamalı Anket

Bu anket, özne, nesne ve tamlananın temel hareketler olan damme, fetha ve kesra veya ikil çoğul için elif ve nun, nesne ve tamlayan için ya ve nun, merfu çoğul için vav ve nun ve mecrur ve mansup çoğul için ya ve nun ile ayırt edilmesi üzerine yapılmıştır. Anket iki şekilde yapılmıştır: birincisi öğrencilerin cevapladığı sorular şeklinde, ikincisi öğrencilerin ezberleyip yazdığı metinler şeklindedir. Aşağıdaki sonuçları vermiştir:

Bu alanda sorulabilecek sorular:

Meful olma hareketi nedir?

1- Merfu 2- Mansup 3- Mecrur 4- Cezm

Veya soru, "öğrenci" kelimesinin i'râb hareketi nedir şeklinde olabilir:

محمد طالبٌ جديدٌ

محمد طالباً جديداً

محمد طالبٍ جديدٍ

Veya meful durumu hakkında soru sorulabilir:

رأيت خالداً

مررت بخالدي

رأيت خالد الجامعة

اكتب رُجماً فيها فاعل:

اكتب رُجماً فيها مفعول به.

اكتب رُجماً فيها مثنى مرفوع، وهكذا.

i'râb Özne Nesne Tamlanan

Merfu %83 %10.3 %5.9

Mansup %2.9 %83.8 %13.2

Mecrur %13.2 %19.1 %67.6

Sivas Cumhuriyetler Üniversitesi hazırlık sınıfı öğrencileri üzerinde yapılan bir anketin parçası olan yukarıdaki ankete göre, öğrencilerin %83'e varan büyük bir oranda özne ve nesneyi bildiği görülmektedir. Öte yandan, öğrencilerin %68'e varan bir oranda tamlananı ve kesra hareketini karıştırdığı ve yanlışlığı görülmektedir. Ancak, i'râbın diğer bölümlerinin de aynı şekilde düşük

olması gerekir, çünkü merfu dil üzerinde hafiftir ve çok yaygındır, mecrur ise ı'rab işaretleri arasında en az yaygın olanıdır. Belki de sebep budur.

Sonuç

Bu çalışma, Sivas Üniversitesi hazırlık sınıfı öğrencilerinden oluşan bir örnekleme, Arapça konuşmayanların yaptığı yaygın hataları iki açıdan ele almıştır. Teorik olarak, bu tür uygulamalı bir çalışma için bütünleşik müfredatın, kapsamlılığı ve geniş vizyonu nedeniyle en uygun müfredat olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma ayrıca, dil hatalarının akademik düzey ilerledikçe azaldığını göstermiştir. Bu durum, Sivas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki eğitim sürecinin doğru ve sağlıklı bir şekilde ilerlediğini ortaya koymaktadır.

İstatistiksel çalışmanın uygulamalı yönüne gelince, ana dilin etkisinin ikinci bir dil öğrenirken dil hatalarının tek kaynağı olmadığı görülmüştür. Hatalar öğrenciden öğrenciye değişiklik göstermekte ve çoğunlukla kural uygulamasındaki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Ayrıca, karşılaştırmalı dilbilimin, dil hatalarını tespit etmede, yorumlamada, analiz etmede ve kullanımlarını azaltmaya çalışmada etkili olduğu görülmüştür. Bu durum, özellikle yaygınlaşan ve öğrenimine artan bir ilgi duyulan Arapça'nın öğrenimini, herhangi bir öğrenci için kolaylaştırmaktadır. Arapça, özellikle dinin ve Kur'an-ı Kerim'in dilidir.

Çalışma şu sonuçlara ulaşmıştır:

- Seçilen örneklemin Arapça öğrenmeye olan ilgisi, dini, bilimsel, kültürel ve sosyal ihtiyaçları karşılama amacındadır.
- Dil hatalarını analiz etme yaklaşımları ve yönelimleri çeşitlilik göstermektedir.
- Örneklemdaki Arapça konuşmayan öğrencilerin yaptığı dil hatalarının türleri farklılık arz etmektedir.
- Örneklemdaki bireylerde dil hatalarının tekrarlanması ve artması, Arapça konuşmayan öğrencilerin ses, dilbilgisi ve yazım yönlerine önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.
- Hata türleri arasında kasıtsız karışıklık ve iç içe geçme görülmekte olup, bu durum öğrenciden öğrenciye farklılık göstermektedir.

Kaynakça

- Abbâs el-'Akkâd. (2014). *Eşâtü mücteme'at fî'l-lügati ve'l-edeb*. Mısır: Müesseseti'l-Hindâvî.
- Abbâs Hasan. (1975). *en-Nahvu'l-vâfi meâ rabtihi bi'l-esâlibi'r-rafiati ve'l-hayâti'l-lügaviyyeti'l-mütecedide* (5. Basım). Kâhire: Dâru'l-Meârif.
- Ahmed 'Alî. (1019). Makâletu'l-karâini fi ta'limi kavâidi'l-lugati'l-'Arabiyye ve'l-ı'rab. *Mecelletu Rûm İli' buhûsi'l-İslâmiyye*, 22.
- Ahmed Medkûr. (1991). *Tedrîsi Funûni'l-lugati'l-'Arabiyye* (1. Basım). Mısır: Dâru's-Şevâf.
- Ahmed Suleymân Yâkût. (1994). *Zâhiratu'l-ı'rabî fî'n-nahvi'l-'Arabî*. Riyâd: Câmi'atu'l-Melik Suûd.
- Bergsträsser, G. (1929). *et-Tetavvuru'n-nahvî li'l-lugati'l-'Arabiyye* (Ramazân Abdu't-Tevvâb, thk.). Kahire: Mektebetü'l-Hâncî.
- Fazlüllâh Nûr Alî. (2012). el-ı'rab ve eseruhu fî'l-ma'na. *Mecelletü'l-'Ulümü'l-İnsâniyye ve'l-İktisâdiyye*, 1.
- Firdevs Nazir Bit. (2012). Hasâisü'l-lügati'l-'Arabiyye ve mümeyyizâtühâ. *Dirâsâtu'n İslâmiyye*, 37(12).
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî. (1993). *Sırru sinâ'ati'l-ı'rab* (Hasan el-Hindâvî, thk.) (2. Basım). Dımaşk: Daru'l-Kalem.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî. (1997). *es-Sâhibî fî fıkhi'l-luğa* (1. Basım).
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed el-Hadramî. (1858). *Mukaddimetu İbn Haldûn*. Lübnân: Mektebetu Alî Mevlâ.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Alî Cemâluddîn b. Manzûr. (2010). *Lisânu'l-Arab* (3. Basım). Beyrut: Dâru Şâdir.
- İbn Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî en-Nahvî. (1974). *el-Usûlu fî'n-nahv* (Abdülhuseyn el-Fitlî, thk.). Bağdat: Metba'atu'l-A'zamî.
- İbnu'l-Kıftî, Ebu'l-Hasen Cemâlüddîn Alî b. Yûsuf. (1973). *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühat* (Muhammed Ebu Fazl İbrâhîm, thk.). Kâhire: Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye.
- İbrâhîm Mustâfa. (1413). *İhyâyü'n-Nahv* (2. Basım). Kahire: Darü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye.
- Kabâve, F. (2002). *et-Tahlîlî'l-nahvî usûluhu ve edilletüh* (2. Basım). Mısır: Mektebetü Nâşirûn ve's-Şirketü'l-Misiriyetü'l-Âlemiyye li'n-neşr.
- Mahmûd Kâmil en-Nâka. (1985). *Talîmu'l-lügati'l-Arabiyye li'n-nâtikîne bi lügâtin ührâ üsûsühü ve medhalühü ve tarâiku tedrisih* (1. Basım). Mekke: Camiatü Ümmi'l-Kurâ.
- Mallaihi (Yıldırım), Refaa. (2020). *Hâşiyetü'l-Berkalî 'Ale'l-Kâfiye* (Bedrettin Basuğuy, ed.). Ankara: İlahiyât.
- Mâzin el-Mübârek. (1985). *Nahv va'yun lügavî*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Nâil Muhammed İsmâîl. (2021). Harekâtü'l-irâb beyne'l-vazifeti ve'l-cemâl. *Mecelletü'l-Câmiâti'l-İslâmiyye li'l-Buhûsü'l-İnsâniyye*, 20(1).
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. (2001). *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Temâm Hasân. (1994). *el-Lugati'l-Arabiyye ma'nâhâ ve mebnâhâ*. ed-Dâru'l-Beyzâ: Daru's-Sekâfe.
- Yakûp Emîl Bedî. (1900). *Fikhi'l-luga ve hasâisü'l-Arabiyye*. Lübnân: el-Müessesetu'l-Akâdemiyiyye li'l-Kitâbi'l-Lübnânî.
- Yeşil, S. (2015). Arapça Cümle Tahlilinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 147-158.
- Yeşil, S. (2019). Arap Dilinde İ'lâl Kuralları ve Uygulamalı Örnekleri. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(22), 270-285. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.539575>
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî. (1979). *el-İdâh fî 'ileli'n-nahv* (Mâzin el-Mübârek, thk.). Beyrut: Dâru'n-Nefais.

Extended Abstract

One of the most significant challenges non-Arabic speakers face when learning Arabic is mastering the concept of *irab*. While numerous studies have attempted to address this difficulty, our focus is not to review these existing works, but rather to highlight effective methodologies for teaching complex Arabic language subjects. We advocate for an approach that emphasizes early and extensive memorization of the Holy Quran, hadiths, and classical Arabic literature, coupled with consistent practice through fluent Arabic conversation in both home and educational settings. This aligns with the perspective of the renowned historian Ibn Khaldun (d. 808/1406), who, in his "Muqaddimah," asserted that language acquisition is a skill developed through memorizing and engaging with authentic Arabic texts (Ibn Khaldun, 1858: 559).

A recurring question is whether the primary obstacle in Arabic language learning stems from deficiencies in Arabic, particularly in *nahw* (syntax) and *sarf* (morphology). As Mazen Mubarak articulates in "Articles in Arabic," while this assumption holds some validity, it is often exaggerated. He observes that many *nahw* scholars and memorizers of texts, both historically and contemporarily, exhibit linguistic errors (*lahn*) and weaknesses, while individuals with less formal knowledge of *irab* rules and *nahw* provisions often communicate more fluently and accurately. Mubarak emphasizes that practical application is crucial for reinforcing language skills and establishing linguistic mechanisms. Thus, reducing or eliminating instructional time dedicated to *nahw* and *sarf* is counterproductive. Instead, the absence of practical application in *nahw* teaching, relying solely on theoretical memorization, hinders language development (Mazen Mubarak, 1999: 5).

Linguistic analysis comprises three primary levels: the phonetic level (phonology), the morphological level, and the syntactic and semantic level (*nahw*). Additionally, linguistic indicators play a crucial role in specifying the functional-semantic relationships between words within a sentence or structure. These indicators, primarily *irab* signs, serve as verbal cues that denote the grammatical function of a word based on its position within the sentence.

This study employed an analytical approach, utilizing surveys and questionnaires administered to preparatory class students at Sivas Cumhuriyet University, complemented by an inductive analysis of scholarly viewpoints. Our research primarily investigates *irab* movements at the end of words, particularly the corresponding letters, in the context of teaching Arabic to non-native speakers.

The findings demonstrate that variations in the interpretation of *irab* movements by linguists lead to multiple potential meanings within Arabic sentences. We also identified curricular shortcomings, including the absence of dedicated

i'rab lessons and extracurricular activities. The study revealed significant disparities in students' academic levels, particularly in preparatory classes, with varying degrees of *i'rab* knowledge. This underscores the necessity for a standardized curriculum that addresses these disparities. Moreover, recognizing students' apprehension towards *i'rab*, we advocate for a comprehensive approach to foster a positive and engaging learning experience.

While prior studies have explored *i'rab*, our research distinguishes itself by examining its impact on meaning and by focusing on non-native Arabic speakers. Existing scholarly perspectives on *i'rab* are divided: some argue that it contributes to meaning, others view it as merely a stylistic or decorative feature (Fazlullah El Nur Ali, 2012).

Our research differs from studies focusing on the *i'rab* of sentences by concentrating on individual words and their application to non-native speakers. We acknowledge the contributions of articles such as Ahmed El Ali's (2019) "Tips for Teaching Grammar and I'rab Rules," which explores memorization strategies, and similar works that utilize Galayini's book as a pedagogical resource. Applying grammatical teaching theories and practical tips, we consider *i'rab* as a fundamental feature of Arabic, analyzing its implementation among non-native learners.

Dr. Nail Ismail's "I'rab Movements Between Function and Beauty" provides valuable insights into the origins and development of *i'rab* movements and scholarly disagreements regarding their acceptance. While our research focuses on *i'rab* signs and applications, we recognize the importance of *i'rab* movements as a foundational element.

Linguistically, *i'rab* signifies explanation, expression, and clarification. Ibn Jinni defines it as "fluent speech, *i'rab*, and expression" (Ibn Jinni, 2006: 1/36-37). Terminologically, it is "the explanation of meanings with words" (Ibn Jinni, 2006: 1/35). These definitions highlight the intrinsic relationship between *nahw* and *i'rab*, with *i'rab* being a constituent aspect of *nahw*. Ibn Jinni defines *nahw* as "following the path that the Arabs follow in their actions in *i'rab*" (Ibn Jinni, 2006: 1/34). Thus, *nahw* and *i'rab* are often used interchangeably, as evidenced in "Lisan al-Arab" and Ahmed Medkur's work (Ibn Manzur, 2010: 1/588; Medkur, 1991: 10).

"Arabic grammar, acknowledged by both Arab and non-Arab language educators, presents significant challenges due to its inherent complexity (Mahmud Kamil an-Naka, 1985: 272). However, as Muhammad Salahuddin Ali Mujavir argues, the study of these grammatical rules is essential as they serve as indicators of linguistic originality and cultural civilization. Furthermore, they provide the necessary framework for controlling language usage and facilitating comprehension of sentences and structures (Ali Mujavir, 1978: 666).

A central concept in Arabic grammar is *i'rab*. Ibn Jinni defines *i'rab* as "the fixation of the end of a word in a single form, whether a *sukun* or a vowel movement, independent of external factors" (Ibn Jinni, 2006, 1/37).

Regarding vowel pronunciation, Sibawayh categorized speakers into those who elongate their speech, relying on oral communication for clarity, and those who shorten and accelerate their pronunciation (Sibawayh, 1988, 4/204). The lightness of the *fatha* vowel often leads to the silencing of *majrur* and *marfu* words in rapid speech.

I'rab manifests in various forms, primarily through vowel markings and letter variations. Vowel markings are crucial in the history of Arabic writing, serving to represent phonetic sounds with corresponding written symbols (Ismail, 2012: 289). These markings also reflect the phonological aspect of the language. Initially, vowels were indicated by dots, which later evolved into lines above and below letters to represent *fatha* and *kasra*, and a small *waw* to represent *damma*.

This study investigated common errors made by non-Arabic speaking preparatory students at Sivas University, employing both theoretical and applied approaches. Theoretically, the study concluded that an integrated curriculum is most effective for addressing these errors due to its comprehensive scope. Additionally, the study found a correlation between academic progression and a decrease in language errors, indicating the effectiveness of the educational process at the Faculty of Theology of Sivas University.

The applied statistical analysis revealed that mother tongue interference is not the sole cause of language errors. Student errors varied, primarily stemming from inadequate application of grammatical rules. Comparative linguistics proved valuable in identifying, interpreting, and mitigating these errors, thereby facilitating the acquisition of Arabic, a language of increasing global interest, particularly as the language of religion and the Holy Quran.

The study yielded the following key findings:

- The students' motivation for learning Arabic is driven by religious, scientific, cultural, and social needs.
- Approaches to analyzing language errors are diverse.
- The types of language errors made by non-Arabic speaking students vary.
- The persistence and frequency of language errors underscore the need for enhanced focus on phonetics, grammar, and orthography for non-Arabic speakers.
- Instances of unintentional confusion and grammatical overlap were observed, varying among individual students."

11- 13 yaş grubu öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının duygu düzenleme becerilerine etkisi¹

Elif Savran², Emine Gülriz Akaroğlu³

²Karaman Sağlık İl Müdürlüğü, Hemşire, Karaman, Türkiye; ³Tarsus Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Mersin, Türkiye.

ÖZET

Kitap okumak; çocukların kişisel gelişimini destekleyen, hayal dünyasını zenginleştiren, bireysel ve toplumsal kimlik kazanmasını sağlayan çok yönlü bir etkinliktir. Duygu düzenleme, insanların duygularının akışını yeniden yönlendirmeye çalıştıkları, içsel ve kişiler arası faktörleri etkileyen ve onlardan etkilenen, nörolojik olarak gerçekleşen dinamik bir süreçtir. Bu araştırmanın temel amacı, 11- 13 yaş grubu öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının duygu düzenleme becerilerine etkisini incelemektir. Çalışmaya, 2020-2021 yıllarında Karaman il merkezinde eğitim gören 370 öğrenci katılmıştır. Çalışma grubunun, %37'sini erkekler (137), %63'ünü kızlar (233) oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak kişisel bilgilere ulaşılması için hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu", kitap okuma alışkanlıklarını belirlemek için "Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği" ve duygu düzenleme becerilerini belirlemek için "Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeklerden elde edilen puan ortalamaları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi ile test edilmiştir. Analizler sonucunda öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisi üzerinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Kız öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte duygu düzenleme becerisinin kız öğrencilerde daha fazla geliştiği saptanmıştır. Öğrencilerde kitap okuma süreleri ile kitap okuma alışkanlığı ve duygu düzenleme becerilerinde anlamlı fark tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER

Okuma alışkanlığı, duygu düzenleme, öğrenci, ön ergenlik.

The effect of book reading habits on the emotion regulation skills of 11-13 years old students

ABSTRACT

Reading books; It is a versatile activity that supports children's personal development, enriches their imagination, and enables them to gain individual and social identity. Emotion regulation is a dynamically occurring neurological process in which people try to redirect the flow of their emotions, influencing and being influenced by internal and interpersonal factors. The main purpose of this research is to examine the effect of book reading habits on emotion regulation skills of students aged 11-13. 370 students studying in Karaman city center participated in the study in 2020-2021. The study group consisted of 37% boys (137) and 63% girls (233). In the research, "Personal Information Form", which was prepared to reach personal information, was used as data collection tools, "Middle School Book Reading Habits Scale" to determine book reading habits, and "Emotion Regulation Scale for Adolescents" to determine emotion regulation skills. The relationship between the mean scores obtained from the scales was tested with Pearson Correlation Analysis. As a result of the analysis, it was determined that students' book reading habits had a positive effect on their emotion regulation skills. It has been found that female students' book reading habits are higher than male students. However, it was

¹23 Haziran 2022 tarihinde KTO Karatay Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında tamamlanan "6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Duygu Düzenleme Becerilerine Etkisi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. KTO Karatay Üniversitesi Tıp Fakültesi İlaç ve Tıbbi Cihaz Dışı Araştırmalar Etik Kurulunun 28.04.2021 tarihli ve 2021/010 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

determined that emotion regulation skills developed more in female students. A significant difference was detected in the students' reading time, book reading habits and emotional regulation skills.

KEYWORDS

Reading habit, emotion regulation, student, pre-adolescence.

Giriş

Geçmişten günümüze kadar dünyaya ve olaylara farklı pencereden bakabilmek, yeniliklere uyum sağlayarak bilgiyi dönüştürebilmek, kendini gerçekleştirerek yaşam boyu başarılı olabilmek için her yaş grubunun kitap okumaya ihtiyacı olmaktadır (Katrancı, 2015; Öztürk ve Aydemir, 2013). Kitaplara anlam kazandıran okumak (Al- Mansour ve Al- Shorman, 2011) yazı dilinin duyu organları ve göz yoluyla beyin tarafından algılanması (Dündar ve Maden, 2019) yorumlaması, anlamlandırmasını sağlayan karmaşık bir eylemdir (Yurdakul vd., 2020). Kitap okumak; çocukların kişisel gelişimini destekleyen, hayal dünyasını zenginleştiren, bireysel ve toplumsal kimlik kazanmasını sağlayan çok yönlü bir etkinliktir (İşcan vd., 2013). Kitap okumak; çocukların dünyayı ve kendilerini anlamalarını, ilgi alanlarını geliştirmelerini sağlamaktadır. Ayrıca kitap okumak, kişisel ve grup sorunlarına çözüm üretebilen, duygu ve düşüncelerini yönetebilen, çok yönlü bakış açısına sahip, düzenli okuma becerisi kazanmış bireyler olmalarına yardımcı olmaktadır. Okuma sadece tek bir beceri değil, aynı zamanda okuyucunun bilgi edinmesi, eğlenceli vakit geçirmesi için basılı kelime ve metinler ile etkileşime girdiği birçok beceri ve sürecin birleşimidir. Okuma yoluyla; yazma, konuşma, kelime öğeleri, dilbilgisi ve imla gibi dil becerileri öğrenilebilmektedir (Al- Mansour ve Al- Shorman, 2011).

Okuma öğrenimi, küçük yaşlarda aile ve çevrenin etkileşimiyle başlayan, öğretim hayatı ile gelişen zahmetli bir süreçtir (Sparapani vd., 2018). Okuma öğrenimi yalnız örgün eğitim ile değil, doğumdan itibaren sürekli gelişen bir beceri olarak görülmektedir (Liao vd., 2020). Bu nedenle çocuğun gelişim dönemlerine göre kitap okuma alışkanlığının kazandırılması önemlidir. Bebeklik dönemi; beyin ve dil gelişiminin en hızlı olduğu dönemdir (Benischek vd., 2020). Bebekler; bu dönemde ağlama, gülümseme, agulama, cıvıldağa gibi hareketlerle iletişim kurmaktadır. Aile ve çevreden algıladığı jest, mimik, beden hareketleri ile konuşma seslerini taklit etmeye çalışmaktadır. Hızlı beyin büyümesinin meydana geldiği yıllarda çocukların dil gelişimi için ailenin kitap okuma faaliyetleri önemlidir (Wu vd., 2012). Ebeveynlerin çocuğun konuşma ve dil becerisini arttırmak, kelime hazinesini genişletmek için dikkat çekici bol resimli hikâye, masal kitapları, parmak oyunları gibi çeşitli aktivitelerle nitelikli zaman geçirmesine yardımcı olmalıdır (Keskin vd., 2015). Okul öncesi dönemi, gelecekteki okuma becerilerinin temelini oluşturmaktadır. Okuma, erken çocukluk döneminde geliştirilmesi gereken bir dil becerisidir (Abd Ghani vd., 2020). Bebeklik döneminde kitap ile tanışma imkânı olmayan çocukların okul öncesi eğitim kurumlarında tanıştırılması önemlidir. Bu kurumlarda eğlenceli kitap okuma saatlerinin yapılması çocuğun kitap okumaya olan ilgi ve sevgisinin oluşmasına yardımcı olmaktadır (Erdağı Toksun, 2019). İlköğretim dönemi; çoğu çocuğun ilk kez evden ve aileden uzaklaşarak okul ortamı ile tanıştığı yeni arkadaşlıklar kurduğu bir süreci kapsamaktadır. Çocuğun hayatında önemli yeri olan bu dönemde, planlı öğretim programı ile kuralına uygun okuma ve yazma becerilerinin kazandırılması sağlanmaktadır. Okuma sürecinde ebeveynler ile öğretmenlerin kitap okumaya karşı tutumları ve çocuğun doğumdan itibaren kazanmış olduğu deneyimleri, okuma becerisinin geliştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Wollscheid, 2014; Unutkan, 2006; Köksal, 2001). Orta öğretim dönemi, akıcı okumanın kazanıldığı, kelimelerin anlamının daha iyi kavrandığı ve yeni bilgiler edinmek için istek duyulduğu bir ön ergenlik sürecidir (Tanju, 2010). Ön ergenlik; 11-14 yaş arasında fiziksel değişimle başlayan duygusal, cinsel ve bilişsel olgunlaşma ile devam eden çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir (Yıldız vd., 2021). Bu dönemde okuma becerisi başarılı bir şekilde gelişen çocuğun okuma alışkanlığı geliştirmesi, okuma etkinliklerine katılma oranını artırmaktadır (Guo vd., 2021). Okuma becerisi kazanmış çocukların iyi bir okuyucu olmaları için;

dış dünyayla etkileşime girebilecekleri, ilgilerini çeken konular hakkında insanlarla konuşabilecekleri, okuyabilecekleri, aile ile tartışabilecekleri zengin bir ortam oluşturulmalıdır. Okumanın amacının eğlence olduğuna inanan çocuklar yetiştirmek için okul ile bağlantı kurulabileceği bir ev ortamı sağlanmalı ve en önemlisi de çocukların okumaya teşvik edildiği bir kültür oluşturulmalıdır. Çünkü birçok çalışma okuma sevgisinin bir çocuğun gelecekteki başarısının en önemli göstergelerinden biri olduğunu göstermiştir (Muller, 2021). Örneğin okul dışında okumaktan zevk aldığını bildiren tüm ülkelerde 10 yaşındaki öğrencilerin, okumaktan az hoşlanan ve hoşlanmayanlara göre okuma becerisinde önemli ölçüde daha iyi performans gösterdikleri saptanmıştır. Ayrıca okuma alışkanlığı ile empati kurabilme, sosyal bağlantı oluşturabilme ve duygu düzenleme becerilerinin yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir (Sun vd., 2021).

Bireylerin fizyolojik ile psikolojik değişimlerinin nedeni olan duygular, kişilerarası iletişimde çok önemli bir rol oynamakta ve insan yaşamının tüm yönlerini etkileyebilmektedir. Duyguların insanların bilişsel, duygusal, sosyal gelişimlerinde, karar verme ve eylemleri üzerinde önemli etkileri olabilmektedir (Xi vd., 2021). Birey toplum içerisinde duygularının türünü, şiddetini, süresini düzenleyemediğinde olumsuz deneyim yaşayabilmektedir (Gruhn ve Compas, 2020). Duygu düzenleme, insanların duygularının akışını yeniden yönlendirmeye çalıştıkları (Koole, 2009), içsel ve kişiler arası faktörleri etkileyen ve onlardan etkilenen, nörolojik olarak gerçekleşen dinamik bir süreçtir (Fávero vd., 2021). Bir başka ifade ile duygu düzenleme, bireylerin hangi duygulara, ne zaman sahip olduğunu, bu duyguları nasıl deneyimlenip ifade edebildiğini, değiştirebildiğini veya yönetebildiğini gösteren içsel ve dışsal süreçlerdir (Megreya vd., 2020; Wohl ve Tabri, 2016). Sevildiğini ve değer verildiğini hisseden çocuklar, psikolojik olarak tutarlı bir içsel duygu düzenleme modelini geliştirmektedir. İçsel duygu düzenleme becerisi kendi içinde içsel işlevsel duygu düzenleme ve içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel işlevsel duygu düzenleme becerisi, çocukların kendi duygularının farkına varmasını, aile ve toplumda karşılaştığı olaylara kendi duygusal süzgecinden bakmasını sağlamaktadır. Benlik saygısı, güven ve duygusal denge oluşturmakta, etrafındaki sosyal dünyayı daha iyi anlamlandırmaktadır (Chimange ve Bond, 2020). İçsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ise çocuğun sosyal çevresiyle kendisini kıyaslaması, duygularını net ifade edememesi, duygularını bastırması gibi kendisine zarar verecek yöntemleri kullanarak duygularını düzenlemeye çalıştıkları süreçleri içermektedir (Kır, 2021). Dışsal duygu düzenleme, başka bir kişinin kişilerarası duygu yörüngesini etkilemek amacıyla gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Dışsal duygu düzenleme, alıcının bir hedefe ulaşmasına yardımcı olmak için hoş olmayan duyguları artırmaya veya zevk veren duyguları azaltmaya çalıştığı güdülere hizmet etmektedir. Kişinin daha fazla çalışmaya motive olması için sınav kaygısını artırmak örnek verilebilir (Cohen ve Arbel, 2020; Webb vd., 2015). Dışsal duygu düzenleme, dışsal işlevsel duygu düzenleme ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme olarak ikiye ayrılmaktadır. Dışsal işlevsel duygu düzenleme, çocuğun duygularını sosyal çevresi ile paylaşması, yakınlık kurması, fikir alışverişinde bulunması gibi yöntemleri kullanma sürecidir. Başka bir kişinin stresli bir durumu değiştirmesine yardımcı olma veya alternatif olarak dikkatini ondan uzaklaştırma çabalarını içermektedir. Ayrıca olayın anlamını yeniden değerlendirmesine yardımcı olarak bireyin duygularını değiştirmesini sağlamaktadır. Dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ise çocuğun bilinçli olarak çevresindeki insanların duygularını incitmek ve kötü hissetmelerini sağlamak için kızma, bağırma, hakaret etme, kavga etmek gibi davranışlarda bulunma sürecini içermektedir (Kır, 2021). Aynı zamanda bir kişinin duygusal deneyimini başlatmayı, engellemeyi veya değiştirmeyi amaçlayan, önemli bir gelişimsel beceri olarak kabul edilmiştir (Gummerum ve López-Pérez, 2020). Günlük yaşamda duygu düzenleme; bireyin duygularının varlığını, amacını, anlamını ve yorumlamasını etkilediği için kazanılması gereken önemli bir beceridir. Duygu düzenleme becerisinin kazanılması bireyin gelişim dönemlerine göre farklılık göstermektedir. Bireyler; bebeklik ve çocukluk döneminde, ailenin desteğiyle duygu düzenleme becerisini kademeli olarak arttırmaktadır. Ön ergenlik döneminde ise bilişsel becerisinin gelişimi ve sosyal çevrenin etkisiyle kendi duygu düzenleme

stratejilerini oluşturmaktadır (Gözün ve Gökşen, 2021). Ön ergenlik, duygu düzenlemenin gelişimi için dinamik bir dönemdir. Ön ergenlik dönemi; fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal gelişimin hızlandığı, gençlerin toplumda kendine yer edinmeye çalıştığı sorunlu bir değişim ve gelişim sürecidir. Ergenler, duygusal iniş çıkışların yaşandığı bu dönemde neden var olduğunu, yaşam amacının ne olduğunu, kime nasıl inanacağını, yaşadığı olaylar karşısında duyguları ile nasıl baş edeceği gibi sorulara yanıt aramaktadır (Haşimoğlu ve Aslandoğan, 2018). Birçok birey için duygu düzenleme becerisi ergenlik döneminde önemli ölçüde gelişmektedir. Duygu karmaşasının yaşandığı bu dönemde, bazı gençlerin duygu düzenleme becerisini kazanmakta zorluk yaşadığı da görülmektedir. Duygu düzenlemede yaşanan sorunlar ilerleyen yıllarda bireyde; depresyon, anksiyete, kaygı bozukluğu, intihar eğilimleri gibi bazı psikopatolojik sorunların başlamasına sebep olmaktadır (Silvers, 2022). Bu nedenle ergenlik döneminde sağlıklı duygu düzenleme becerisinin kazandırılması kritik öneme sahiptir (Atakay, 2020).

Çalışmanın, kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerilerine etkisinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Alan yazını tarandığında, kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisine etkisini konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan da yapılan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, 11- 13 yaş grubu öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının duygu düzenleme becerilerine etkisini incelemektir. Araştırmanın genel amacı ve alt amaçları belirlenmiştir:

1. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları ile duygu düzenleme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisi üzerine yordayıcı etkisi var mıdır?
3. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisinin alt boyutları üzerine yordayıcı etkisi var mıdır?
4. Öğrencilerin günlük kitap okuma süresi ne kadardır?
5. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları, yaş değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
6. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
7. Öğrencilerin duygu düzenleme becerileri, yaş değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
8. Öğrencilerin duygu düzenleme becerileri, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
9. Öğrencilerin kitap okuma sürelerine göre duygu düzenleme becerilerinde değişim var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

11- 13 yaş grubu öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının duygu düzenleme becerilerine etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama, iki veya daha fazla değişkenin birlikte değişimini saptamayı, değişim varsa nedeni ve sonuçlarını belirlemeyi amaçlayan tarama modeli olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk, vd., 2014).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Karaman il merkezinde, 2020-2021 eğitim-öğretim yıllarında eğitimlerine devam eden 11- 13 yaş grubu öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmaya (137 erkek (%37), 233 kız (%63), yaş ort.:12,26) toplam 370 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Çalışma grubuna ait sosyo-demografik özellikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1 Çalışma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kız	233	63,0
	Erkek	137	37,0
Yaş	11	30	8,1
	12	213	57,6
	13	127	34,3
	Toplam	370	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla "Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği", duygu düzenleme becerilerini belirlemek amacıyla "Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği" ve araştırmacı tarafından katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği (OKOAÖ): Ölçeği kullanabilmek için yazardan 13.03.2021 tarihinde izin alınmıştır. Comrey ve Lee'i tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir. Bu araştırma ön ergenlerin kitap okuma alışkanlığını belirlemek için Tok vd., (2015) tarafından Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği (OKOAÖ) kullanılmıştır. 38 maddeden oluşan 5'li Likert tipi ölçek, Çanakkale il merkezinde bulunan beş ortaokuldaki 1002 öğrenciye uygulanmıştır. Tok vd., (2015) tarafından yapılan analiz sonucunda ölçekteki 15 madde için Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısının .70 ve üzerinde olması ölçek güvenilirliği için yeterli görülmektedir. Örneklemdeki katılımcıların 502'si (%50.1) kız, 500'ü (%49.9) ise erkektir. Örneklem sınıflara göre dağılımına göre 5. sınıflardan 209, 6. sınıflardan 297, 7. sınıflardan 215, 8. sınıflardan 281 öğrenci çalışmada yer almıştır.

Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği (EİDDÖ): Ölçeği kullanabilmek için yazardan 18.02.2021 tarihinde izin alınmıştır. Phillips ve Power (2007) tarafından geliştirilmiştir. Bu araştırma ergenlerin duygu düzenleme becerilerini belirlemek için Duy ve Yıldız (2014) tarafından Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği (EİDDÖ) kullanılmıştır. Ölçek, "Hiçbir zaman (1), Nadiren (2), Bazen (3), Çoğu zaman (4) ve Her zaman (5)" şeklinde likert tipi beşli derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda, faktör yükü .57 ile .83 arasında değişen 19 maddeden oluşan, toplam varyansın yaklaşık % 56'sını açıklayan dört boyutlu bir yapının (içsel işlevsel duygu düzenleme, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme, dışsal işlevsel duygu düzenleme ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme) ortaya çıktığı bulunmuştur. Araştırmanın örneklem grubunda, 6. sınıftan 154 (% 17.1), 7. sınıftan 128 (% 14.2), 8. sınıftan 177 (% 19.7), 9. sınıftan 214 (% 23.8), 10. sınıftan 116 (% 12.9) ve 11. sınıftan 110 (% 12.2) öğrenci yer almıştır. Araştırmanın örneklem grubunu yaşları 11 ile 18 arasında değişen (yaş ort.= 14.40) 459 (% 51.1) erkek ile 440 (% 48.9) kız olmak üzere toplam 899 ergen oluşturmuştur.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcılara dair bazı kişisel bilgilere ulaşılması amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda; katılımcıların yaş ve cinsiyet özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması

KTO Karatay Üniversitesi Tıp Fakültesi İlaç ve Tıbbi Cihaz Dışı Araştırmalar etik kurul izni (28.04.2021) 2021/010 sayılı karar ile Karaman Valiliğinden 03.06.2021 tarihinde (sayı no:25974521) gerekli izinler alınmış ve izin belgesiyle beraber uygulamanın yapılacağı okullara gidilmiştir. Karaman il merkezinde bulunan, 31 ilköğretim okulu bünyesine devam eden toplam 3720 öğrenciye Covid-19 pandemisi nedeniyle veri toplama araçları Google Form üzerinden öğretmenleri aracılığı ile ulaştırılmıştır. Ölçek formunu doldurmada gönüllülük esası her zaman

ön planda tutulmuştur. Google Form ile toplanacak veriler konusunda formun başlangıç kısmında bilgilendirme yapılmış ve gönüllü katılmayı kabul eden öğrenciler çalışmaya dahil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle "Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği (OKOAÖ)" ve "Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği (EİDDÖ)" alınan puanların gruplar arasında normal dağılımı test edilmiştir. Araştırma değişkenlerine ilişkin en düşük-en yüksek değerleri, ortalama, standart sapma ve çarpıklık-basıklık değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 Araştırma Değişkenlerinin En Düşük-En Yüksek Değerleri, Ortalama ve Standart Sapmaları, Çarpıklık-Basıklık Değerleri

Değişkenler	n	En Düşük	En Yüksek	Ort.	S	Çarpıklık	Basıklık
Kitap Okuma	370	1,00	5,00	3,30	,76	-,42	,20
Duygu Düzenleme	370	1,33	5,00	2,75	,46	,26	1,42
İçsel işlevsel duygu düzenleme	370	1,00	5,00	3,68	,82	-,68	,43
Dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme	370	1,00	5,00	1,86	,76	1,26	1,77
İçsel işlevsel olmayan duygu düzenleme	370	1,00	5,00	2,68	,92	,24	-,61
Dışsal işlevsel duygu düzenleme	370	1,00	5,00	3,00	,82	-,02	-,24

Tablo 2'ye göre araştırma değişkenlerinin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda bütün araştırma değişkenlerinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal sınırlar içerisinde olduğu görülmüştür. Ölçeklerden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı ilişki Pearson Korelasyon Analizi ile test edilmiştir. Kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisi ile alt boyutları üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Yine gruplar arasındaki ikili değişkenler bağımsız gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Grupların normal dağılmadığı durumlarda nonparametrik testlerden çoklu grupların karşılaştırılmasında ilişkisiz örneklem için Kruskal Wallis H testi, ikili grupların karşılaştırılmasında ise Mann Witney U testi kullanılmıştır. Kitap okuma sürelerine göre duygu düzenleme becerilerindeki farklılığı bulmak için yürütülen tek yönlü ANOVA testi ve farkın kaynağını incelemek için Tukey çoklu karşılaştırma analizi yürütülmüştür.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve alt amaçlarına yönelik elde edilen bulgular yer almaktadır. Sırasıyla katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, kitap okuma alışkanlıkları, duygu düzenleme becerileri ile ilgili yapılan analiz sonuçları ve bulguları sunulmuştur. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları ile duygu düzenleme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3 Öğrencilerin Kitap Okuma Alışkanlıkları ile Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1. Kitap Okuma	1					
2. İçsel İşlevsel Duygu Düzenleme	,607***	1				
3. İçsel İşlevsel Olmayan Duygu Düzenleme	-,022	,028	1			
4. Dışsal İşlevsel Duygu Düzenleme	,158**	,153**	,037	1		
5. Dışsal İşlevsel Olmayan Duygu Düzenleme	-,231***	-,315***	,386***	,080	1	
6. Duygu Düzenleme Ölçeği	,183***	,323***	,749***	,510***	,576***	1

p < .01, *p < .001

Tablo 3'e göre öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları ile duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda,

içsel işlevsel duygu düzenleme ve kitap okuma alışkanlığı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca dışsal işlevsel duygu düzenleme ve duygu düzenleme ölçeği ile kitap okuma alışkanlığı arasında pozitif yönde ve çok düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna karşın dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ile kitap okuma alışkanlığı arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur. İçsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ile kitap okuma alışkanlığı arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Duygu düzenleme ölçeği toplam puanı içsel işlevsel duygu düzenleme ile düşük düzeyde; dışsal işlevsel duygu düzenleme ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ile orta düzeyde; içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ile ise yüksek düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisi üzerine yordayıcı etkisi var mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4 Kitap Okuma Alışkanlığının, Duygu Düzenleme Üzerindeki Yordayıcı Etkisine ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	R	R ²	B	Hata	β	t	p
Duygu Düzenleme	,183	,033	,112	,031	,183	3,563	,000

Tablo 4'e göre kitap okuma alışkanlığının, duygu düzenleme üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için doğrusal regresyon analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre kitap okuma alışkanlığının duygu düzenlemeyi ($\beta = .607$, $p < .001$) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir ($\beta = .183$, $p < .001$). Kitap okuma alışkanlığının öğrencilerde duygu düzenleme becerisinin gelişimini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisinin alt boyutları üzerine yordayıcı etkisi var mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5 Kitap Okuma Alışkanlığının, Duygu Düzenlemenin Alt Boyutları Üzerindeki Yordayıcı Etkisine ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	R	R ²	B	Hata	β	t	p
İçsel işlevsel duygu düzenleme	.607	.369	.658	.045	.607	14.671	.000
İçsel işlevsel olmayan duygu düzenleme	.022	.000	-.027	.063	-.022	-.421	.674
Dışsal işlevsel duygu düzenleme	.158	.025	.172	.056	.158	3.075	.002
Dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme	.231	.053	-.233	.051	-.231	-4.553	.000

Tablo 5'e göre kitap okuma alışkanlığının, duygu düzenlemenin alt boyutları olan içsel işlevsel duygu düzenleme, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme, dışsal işlevsel duygu düzenleme ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için 4 ayrı doğrusal regresyon analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar kitap okuma alışkanlığının içsel işlevsel duygu düzenleme ($\beta = .607$, $p < .001$) ve dışsal işlevsel duygu düzenleme ($\beta = -.326$, $p < .001$) değişkenlerini pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca kitap okuma alışkanlığının dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme değişkenini ise negatif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($\beta = -.231$, $p < .001$). Öğrencilerin günlük kitap okuma süresi ne kadardır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 Öğrencilerin Günlük Kitap Okuma Süresi

Değişken	N	En Düşük
Hiç okumam	35	9,5
30 dakika	149	40,3
1 saat	98	26,5
1.5 saat	49	13,2
2 saat	39	10,5

Toplam 370 100,0

Tablo 6'ya göre öğrencilerin kitap okuma süresi 0 ile 2 saat arasında değişmektedir (Ort = $.88 \pm .56$). Ön ergenlerin %9,5'i (n=35) hiç kitap okumadığını belirtirken %40,3'ü (n=149) 30 dakika, %26,5'i (n=98) 1 saat, % 13,2'si (n=49) 1.5 saat ve %10,5'i (n=39) ise 2 saat kitap okuduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları yaş değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7 Öğrencilerin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Yaş Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

Çocukların Yaşı	N	Ortalama Sıra	χ^2	p
11 Yaş	30	162,63		
12 Yaş	213	190,55	1,951	,377
13 Yaş	127	182,44		
Toplam	370			

Tablo 7'ye göre öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının yaş değişkeni açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal-Wallis analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, farklı yaşlardaki ergenlerin kitap okuma alışkanlıklarına ilişkin sıra ortalamalarında anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur, $p > .05$. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8 Öğrencilerin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

Cinsiyet	n	Ort	S	% 95 Güven Aralığı		t	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Kız	233	3,457	,687	,257	,567	5,238	,000
Erkek	137	3,045	,799				
Toplam	370						

Tablo 8'e göre öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırılması amacıyla Bağımsız Gruplar için t-Testi analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, kız ergenlerin kitap okuma alışkanlıklarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür, $t(398) = 2.173$, $p < .001$. Öğrencilerin duygu düzenleme becerileri yaş değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9 Öğrencilerin Duygu Düzenleme Becerilerinin Yaş Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

Duygu Düzenleme	Yaş	n	Ortalama Sıra	χ^2	p
İçsel İşlevsel Duygu Düzenleme	11	30	178,42		
	12	213	193,01	2,532	,282
	13	127	174,57		
İçsel İşlevsel Olmayan Duygu Düzenleme	11	30	180,47		
	12	213	177,28	3,831	,147
	13	127	200,48		
Dışsal İşlevsel Duygu Düzenleme	11	30	189,55		
	12	213	192,46	2,740	,254
	13	127	172,87		
Dışsal İşlevsel Olmayan Duygu Düzenleme	11	30	223,67		
	12	213	179,72	4,498	,106
	13	127	186,18		
Duygu Düzenleme Ölçeği	11	30	206,63		
	12	213	183,30	1,283	,527
	13	127	184,20		
Toplam		370			

Tablo 9'da göre öğrencilerin duygu düzenleme becerilerinin yaş değişkeni açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal-Wallis analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, farklı

yaşlardaki öğrencilerin duygu düzenleme becerilerinin ve içsel işlevsel, içsel işlevsel olmayan, dışsal işlevsel, dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerisinin alt boyutlarına ilişkin sıra ortalamalarında anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur, $p > .05$. Öğrencilerin duygu düzenleme becerileri cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10 Öğrencilerin Duygu Düzenleme Becerilerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

Duygu Düzenleme	Cinsiyet	n	Ort	S	% 95 Güven Aralığı		t	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İçsel İşlevsel Duygu Düzenleme	Kız	233	3,759	,752	,022	,385	2,327	,021
	Erkek	137	3,555	,909				
İçsel İşlevsel Olmayan Duygu Düzenleme	Kız	233	2,761	,914	,029	,414	2,257	,025
	Erkek	137	2,540	,904				
Dışsal İşlevsel Duygu Düzenleme	Kız	233	3,055	,813	-,031	,316	1,611	,108
	Erkek	137	2,912	,833				
Dışsal İşlevsel Olmayan Duygu Düzenleme	Kız	233	1,846	,756	-,191	,133	-,352	,725
	Erkek	137	1,875	,780				
Duygu Düzenleme Ölçeği	Kız	233	2,79	,45	,033	,23	2,626	,009
	Erkek	137	2,66	,47				
	Toplam	370						

Tablo 10'da göre öğrencilerin duygu düzenleme becerilerinin cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırılması amacıyla Bağımsız Gruplar için t-Testi analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, kız öğrencilerin içsel işlevsel duygu düzenleme, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme beceri düzeylerinin ve duygu düzenleme toplam puanlarının erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur, sırasıyla; $t(244,238) = 2.327$, $p < .05$, $t(368) = 2.257$, $p < .05$; $t(368) = 2.63$, $p < .01$. Öğrencilerin kitap okuma sürelerine göre duygu düzenleme becerilerinde değişim var mıdır? Sorusuna yanıt bulmak amacıyla elde edilen bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11 Öğrencilerin Kitap Okuma Sürelerine Göre Duygu Düzenleme Becerilerinde Farklılıklar

Değişkenler	Süre	n	Ort.	S	% 95 Güven Aralığı		F	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İçsel işlevsel duygu düzenleme	Hiç okumam	35	2,83	1,05	2,47	3,19	17,824	,000
	30 dakika	149	3,57	,79	3,44	3,70		
	1 saat	98	3,86	,68	3,72	3,99		
	1.5 saat	49	4,01	,64	3,83	4,19		
	2 saat	39	4,03	,58	3,85	4,22		
	Toplam	370	3,68	,82	3,60	3,77		
İçsel işlevsel olmayan duygu düzenleme	Hiç okumam	35	2,68	1,15	2,29	3,07	,446	,775
	30 dakika	149	2,69	,87	2,55	2,83		
	1 saat	98	2,59	,88	2,41	2,77		
	1.5 saat	49	2,76	,91	2,49	3,02		
	2 saat	39	2,78	,99	2,46	3,11		
	Toplam	370	2,68	,92	2,59	2,77		
Dışsal işlevsel duygu düzenleme	Hiç okumam	35	2,74	,99	2,40	3,08	1,310	,266
	30 dakika	149	3,02	,80	2,89	3,15		
	1 saat	98	3,08	,79	2,92	3,24		
	1.5 saat	49	3,06	,80	2,83	3,29		
	2 saat	39	2,90	,83	2,63	3,17		
	Toplam	370	3,00	,82	2,92	3,09		
Dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme	Hiç okumam	35	2,40	,99	2,06	2,74	5,937	,000
	30 dakika	149	1,86	,73	1,74	1,98		
	1 saat	98	1,81	,74	1,66	1,96		
	1.5 saat	49	1,69	,61	1,51	1,86		
	2 saat	39	1,68	,72	1,45	1,92		
	Toplam	370	1,86	,76	1,78	1,93		

	Hiç okumam	35	2,65	,67	2,42	2,88	,730	,572
	30 dakika	149	2,73	,46	2,65	2,80		
Duygu Düzenleme	1 saat	98	2,76	,43	2,68	2,85		
	1.5 saat	49	2,80	,41	2,69	2,92		
	2 saat	39	2,78	,40	2,65	2,91		
	Toplam	370	2,75	,46	2,70	2,79		

Tablo 11'e göre kitap okuma sürelerine göre duygu düzenleme becerilerindeki farklılığı bulmak için yürütülen 5 ayrı tek yönlü ANOVA sonucunda, kitap okuma süresine göre içsel işlevsel duygu düzenleme becerilerinde ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerilerinde anlamlı düzeyde değişim olduğu görülmektedir, $F(4, 365) = 17.824$, $p < .001$; $F(4, 365) = 5.937$, $p < .001$. Farkın kaynağını incelemek için Tukey çoklu karşılaştırma analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar, hiç kitap okumayan ve 30 dakika kitap okuyan ergenlerin içsel işlevsel duygu düzenleme becerilerinin diğer bütün ergenlerden daha düşük olduğunu, ayrıca hiç kitap okumayan ergenlerin, içsel işlevsel duygu düzenleme becerilerinin 30 dakika kitap okuyan ergenlerden daha düşük olduğunu göstermektedir. Aksine hiç kitap okumayan ve 30 dakika kitap okuyan ergenlerin dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerilerinin diğer bütün ergenlerden daha yüksek olduğunu, ayrıca hiç kitap okumayan ergenlerin, dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerilerinin 30 dakika kitap okuyan ergenlerden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada 11-13 yaş grubu öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının duygu düzenleme becerilerine etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, içsel işlevsel duygu düzenleme ve kitap okuma alışkanlığı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur. Kitaplar, karakterlerin içsel dünyalarını ve duygusal deneyimlerini derinlemesine anlatmaktadır. Aynı zamanda kitaplar, farklı karakterlerin yaşam mücadelelerini ve duygusal deneyimlerini sunmaktadır. Okurken bu karakterlere empati göstermek, öğrencilerin kendi duygusal dünyalarını daha geniş görmelerine yardımcı olabilir ve duygusal farkındalığını artırabilir. Ayrıca çalışmada dışsal işlevsel duygu düzenleme ve duygu düzenleme ölçeği ile kitap okuma alışkanlığı arasında pozitif yönde ve çok düşük düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır. Kitap okuma, öğrencinin çevresel faktörlerini kullanarak duygu durumlarını düzenleme ile yönlendirme yeteneğini geliştirebilir. Öğrencinin duygusal ifadesini güçlendirebilir ve pozitif duygu durumunu destekleyebilir. Buna karşın çalışmada, dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ile kitap okuma alışkanlığı arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Kitap okuma, bireyin negatif düşünce kalıplarını tanıma ve bunları daha olumlu ve gerçekçi düşüncelere yönlendirmeyi sağlayabilir. Bununla birlikte bireyin duygusal tepkilerini daha olumlu yönde etkileyebilir. İçsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ile kitap okuma alışkanlığı arasındaki ilişki ise anlamsız bulunmuştur. Duygu düzenleme ölçeği toplam puanı, içsel işlevsel duygu düzenleme ile düşük düzeyde, dışsal işlevsel ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ile orta düzeyde, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ile ise yüksek düzeyde ve pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Alan yazını tarandığında bu konu ile yapılan çalışmaya rastlanmamıştır. Kitap okuma, çocuğun kelime dağarcığını artırmakta ve farklı bakış açısı kazanmasını desteklemektedir. Bununla birlikte çocuğun kendi duygularını fark edebilmesini ve düzenleyebilmesini sağlayabileceği ayrıca çocuğun, aile ve toplumda karşılaştığı olaylara kendi duygusal süzgecinden bakmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada öğrencilerin, kitap okuma süreleri 0 ile 2 saat arasında değişmektedir. Öğrencilerin %9,5'i hiç kitap okumadığını belirtirken %40,3'ü 30 dakika, %26,5'i 1 saat, % 13,2'si 1.5 saat ve %10,5'i ise 2 saat kitap okuduğunu iletmiştir. Macit ve Demir (2016) öğrencilerin %5,9'u haftada 15 saat ve üzeri kitap okuduğunu, %23,5'i haftada 8-14 saat arası kitap okuduğunu, %28,4'ü ise haftada 7 saat, %2,9'u haftada 6 saat, 9,8'i haftada 5 saat, %6,9'u haftada 4 saat, %9,8'i haftada 3 saat, %3,9'u haftada 2 saat, %7,8'i haftada 1 saat kitap okuduğunu saptamıştır. Calp (2018)

araştırmaya katılan öğrencilerin %22'si her gün düzenli olarak yaklaşık yarım saat, %20,5'i yaklaşık 1 saat ve %8,6'sı 1 saatten fazla kitap okuduğunu bulmuştur. %3,6'sının ise ara sıra kitap okuduğunu bulmuştur. Her gün düzenli kitap okumayan öğrencilerin oranının ise %48,6 olduğunu tespit etmiştir. Ülkemiz; PISA'nın 2015 yılında 72 ülkenin katılımıyla yaptığı araştırmada, 428 okuma beceri puan ortalaması ile 50. sırada yer almaktadır. PISA'nın 2018 yılında yaptığı araştırmada ise 44 puanlık artışı ile 79 ülke arasından 40. sıraya yükselmiştir. Türkiye, bu puan artışı ile katılımcı ülkeler arasında, en iyi artış gösteren ikinci ülke olmuştur (MEB, 2019). Dünyada kitap okuma oranlarına bakıldığında, Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat'ın birçok Avrupa ülkesinin katılımıyla yaptığı araştırmada, günlük kitap okuma süresinin günde 2 ila 13 dk arasında değiştiğini belirlemiştir. Estonya günde 13 dk ile birinci olurken, Fransa günde 2 dk okuyarak en az okuyan Avrupa ülkesi olmuştur. Türkiye okuma listesinde, günde 6-7 dk okuma süresi ile 7. sırada yer almıştır. Aynı araştırmada ülkelerin kitap okuma alışkanlığına sahip nüfus oranları incelendiğinde, %18,3 oranıyla Norveç listenin başında yer almıştır. Ardından %16,8 ile Finlandiya ve %16,4 oranıyla Polonya takip etmektedir. Türkiye ise Yunanistan, Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa'nın da katıldığı araştırmada %10,1 oranıyla listenin 5. sırasında yer almıştır (Samar, 2018). Ülkemizde kitap okuma süreleri konusunda günlük, aylık, yıllık hedefler belirlemesi okuma oranlarında artış sağlayabilir.

Çalışmada farklı yaşlardaki ergenlerin kitap okuma alışkanlıklarına ilişkin sıra ortalamalarında anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur. Buna karşın kitap okuma alışkanlıkları ile yaş değişkeni açısından anlamlı fark olduğunu ortaya koyan çalışma da mevcuttur. Aküzüm (2021) tarafından yapılan çalışmada kitap okuma alışkanlığının 13-14 yaş öğrencilerde, 9-10 yaş öğrencilerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada 8 ile 13 yaş arası çocukluk dönemi kitap okumanın altın yılı olduğu vurgulanmıştır. Okuma sevgi ve ilgisinin en yoğun yaşandığı dönem 11 yaş olduğu belirtilmiştir. 13 yaşından sonra ise okuma oranının azaldığı tespit edilmiştir (Karademir, 2018). Ülkemizdeki sınav sisteminden dolayı öğrencilerin kitap okumaya ayırdıkları zaman diliminde düşüş yaşanmış olabilir. Bunun yanında teknolojiye erişimin artması kitap okumaya ayrılan zamanın ekran başında geçirilmesine neden olabilir.

Çalışmada kız öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde bulgumuzu destekleyen araştırmalar mevcuttur. Aküzüm (2021) ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre kitap okuma alışkanlıklarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Calp (2018) tarafından yapılan araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre kitap okumayı daha fazla sevdiğini belirlenmiştir. Karademir'in (2018) dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında kız öğrencilerin kitap okuma oranının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yurdakul vd. (2020) kız öğrencilerin daha fazla kitap okuma tutumuna sahip olduğunu belirlemiştir. Kandemir ve Demiroğlu Memiş (2019) tarafından yapılan araştırmada kız öğrencilerin üstbilişsel okuduğunu anlama farkındalığının, okuduğunu anlama ve okuma tutum puanlarının, erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalarda sonucunda toplumumuzda kızların zamanlarını erkeklerden daha fazla kitap okuyarak geçirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca kızların genellikle duygusal ifade ve empati yeteneğine sahip olmaları, kitap karakterlerinin iç dünyalarını anlamaya ve onlarla empati kurmaya daha çok teşvik edebilir. Bu da kızların kitap okuma sürelerini daha fazla etkileyebilir.

Çalışmada farklı yaşlardaki öğrencilerin duygu düzenleme becerilerine ilişkin sıra ortalamalarında anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde Gresham ve Gullone (2012) tarafından yapılan çalışmada 10-18 yaş öğrenciler ile duygu düzenleme becerileri arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Alan yazınında farklı sonuçlara ulaşan çalışmalarda mevcuttur. Gummerum ve Lopez-perez (2020) tarafından yapılan çalışmada ise 9-13 yaşındaki çocukların duygu düzenleme becerilerini, 5 yaşındaki çocuklara göre daha iyi kullandıkları belirlenmiştir. Atakay (2020) tarafından yapılan çalışmada yaş arttıkça ergenlerin duygu düzenleme puanlarının arttığını tespit etmiştir. Özbak (2021) dışsal işlevsel, içsel işlevsel ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerileri ile yaş değişkeni açısından anlamlı bir

farklılık olduğunu saptamıştır. Araştırmalarda farklı sonuçlar bulunmasının nedeni örneklem grubunun yaş aralığının değişken ve sınırlı olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca farklı toplumlarda çocukların, kendi duygularını ifade etme konusunda daha az fırsatlar sunulması, çocukların duygu düzenleme gelişimini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Çalışmada kız öğrencilerin içsel işlevsel, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ve duygu düzenleme toplam puanlarının, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durumun kadınların duygusal yapılarının erkeklere oranla daha ağır basmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Atalay ve Özyürek (2021) tarafından ergenler üzerinde yaptıkları çalışmada kız öğrencilerin içsel işlevsel duygu düzenleme becerisini, erkeklerin ise dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerisini daha fazla kullandığı tespit edilmiştir. Kılınç ve Önder (2019) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin içsel ve dışsal işlevsel duygu düzenleme becerilerinin arasında anlamlı farklılık, kızlarda ise dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerisi arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Özbak (2021) kızların dışsal işlevsel duygu düzenleme becerisinin erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Alan yazını incelendiğinde (Schlesier vd., 2019) kızların duygu düzenleme becerilerini, erkeklere göre daha iyi kullandıkları bulunmuştur. Bu çalışmaların aksine (Gresham ve Gullone, 2012) tarafından yapılan araştırmalarda erkeklerin, kızlara kıyasla daha fazla duygu düzenleme stratejisini kullandıkları belirlenmiştir. Bunun yanında (Kolay, 2021) cinsiyet değişkeni ile duygu düzenleme becerileri arasında anlamlı ilişki olmadığını saptamıştır. Yapılan araştırmalarda farklı sonuçların bulunması kızların duygularını ifade etme konusunda daha başarılı olmalarından ve aile ile toplum tarafından beklenen cinsiyet rollerinden kaynaklanabilir.

Çalışmada kitap okuma süresine göre içsel işlevsel duygu düzenleme becerilerinde ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerilerinde anlamlı düzeyde değişim olduğu görülmektedir. Hiç kitap okumayan ve 30 dakika kitap okuyan ergenlerin içsel işlevsel duygu düzenleme becerilerinin diğer bütün ergenlerden daha düşük olduğunu, ayrıca hiç kitap okumayan ergenlerin, içsel işlevsel duygu düzenleme becerilerinin 30 dakika kitap okuyan ergenlerden daha düşük olduğunu göstermektedir. Aksine hiç kitap okumayan ve 30 dakika kitap okuyan ergenlerin dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerilerinin diğer bütün ergenlerden daha yüksek olduğunu, ayrıca hiç kitap okumayan ergenlerin, dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme becerilerinin 30 dakika kitap okuyan ergenlerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kitaplar genellikle karmaşık duygusal hikayeler içerir. Bu hikayeleri okuma, öğrencinin duygusal zenginlik kazanmasına ve kendi duygusal becerilerini çeşitlendirmesine yardımcı olabilir. Kitaptaki karakterlerin yaşadığı duygusal deneyimleri okuma, öğrencinin kendi duygusal geçmişini veya yaşadığı olayları yeniden değerlendirmesine neden olabilir. Bu, kişinin geçmişe dair duygusal konuları daha sağlıklı bir şekilde ele almasına katkıda bulunabilir.

Öneriler

Araştırma sonucunda, kitap okuma alışkanlığının duygu düzenleme becerisi üzerinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Çocuklarda kitap okumaya engel olan televizyon, telefon, sosyal medya, dijital oyun gibi elektronik cihazlar konusunda aile bireylerinin bilinçlendirilmesi sağlanabilir ve çocuklara bu konuda rehberlik etmeleri desteklenebilir. Öğrencilerin günlük planlarına düzenli kitap okuma zamanları eklenebilir. Ayrıca günlük veya haftalık okuma hedefleri belirlemek öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarını güçlendirebilir. Ailedeki rol modeller ve ailenin kitap okuma alışkanlıkları da önemlidir. Ebeveynlerin kitapları sevmesi ve okuması, çocuklarına kitap okuma alışkanlığı kazandırabilir. Duygu düzenleme becerilerini arttıracak kitap türleri hakkında öğrencilere farkındalık eğitimleri düzenlenebilir.

Araştırmanın verileri, 2020-2021 yılında Karaman ilinde ortaokul öğrencilerinden toplanmış ve değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencileri yaş dağılımında eşit olması, farklı yerleşim

yerinden öğrencilerin katılması ve kitap okuma alışkanlığının öğrencilerin duygu düzenleme becerileri üzerinde etkisini daha net gözlemlemek için boylamsal çalışmalar yapılmasının alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar: %60, 2. Yazar: %40, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“11-13 Yaş Öğrencilerin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Duygu Düzenleme Becerilerine Etkisi” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abd Ghani, A., Muslim, N. H., & Zakaria, M. N. (2020). The effects of gender and academic achievement on reading fluency among Year 2 Malaysian school children. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 132, 109907. <https://doi:10.1016/j.ijporl.2020.109907>.
- Aküzüm, L. (2021). *Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Kültürlerinin çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. [Yüksek lisans tezi], Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Al-Mansour, N. S., & Al-Shorman, R. A. (2011). The effect of teacher's storytelling aloud on the reading comprehension of Saudi elementary stage students. *Journal of King Saud University - Languages and Translation*, 23(2), 69–76. <https://doi:10.1016/j.jksult.2011.04.001>.
- Atakay, A. (2020). *Ergenlerin duygu düzenleme ve öznel iyi oluş düzeyleri ile ailelerinin duygu düzenleme ve dışavurulan duygulanım düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişki*. [Yüksek lisans tezi], Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atalay, D., & Özyürek, A. (2021). Ergenlerde duygu düzenleme stratejileri ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 815–834. doi:10.37669/milliegitim.707741.
- Benischek, A., Long, X., Rohr, C. S., Bray, S., Dewey, D., & Lebel, C. (2020). Prereading language abilities and the brain's functional reading network in young children. *NeuroImage*, 217, 116903. <https://doi:10.1016/j.neuroimage.2020.116903>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Calp, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları: Ağrı il örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(3), 897–924.
- Chimange, M., & Bond, S. (2020). Strategies used by child and youth care workers in to develop belonging and foster healthy attachments with young people in care in child and youth care centers in Tshwane, South Africa. *Children and Youth Services Review*, 118, 105373. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105373>.
- Cohen, N., & Arbel, R. (2020). On the benefits and costs of extrinsic emotion regulation to the provider: Toward a neurobehavioral model. *Cortex*, 130, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2020.05.011>.
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *Faktör Analizinde İlk Ders (2nd ed.)*. Psikoloji Basını. <https://doi.org/10.4324/9781315827506A>.
- Duy, B., & Yıldız, M. A. (2014). Ergenler için duygu düzenleme ölçeği' nin Türkçe'ye uyarlanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 23-35.
- Dündar, N., & Maden, S. (2019). Velilerin çocuk edebiyatı farkındalıkları ile öğrencilerin okuma alışkanlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1077–1094.
- Erdağı Toksun, S. (2019). Okul öncesi öğretmen adaylarının okuma alışkanlıkları. *eKafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 1–9. <https://doi:10.30900/kafkasegt.657615>.

- Fávero, M., Lemos, L., Moreira, D., Ribeiro, F. N., & Sousa-Gomes, V. (2021). Romantic attachment and difficulties in emotion regulation on dyadic adjustment: A comprehensive literature review. *Frontiers in Psychology*, 12, 723823. <https://doi:10.3389/fpsyg.2021.723823>.
- Gözün Kahraman, Ö., & Gökşen, E. (2021). Okul öncesi dönemdeki çocukların duygu düzenleme becerileri ile mizaç özellikleri ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 2(3), 13–23. <https://doi:10.51503/gpd.850931>.
- Gresham, D., & Gullone, E. (2012). Emotion regulation strategy use in children and adolescents: The explanatory roles of personality and attachment. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 616–621. <https://doi:10.1016/j.paid.2011.12.016>.
- Gruhn, M. A., & Compas, B. E. (2020). Effects of maltreatment on coping and emotion regulation in childhood and adolescence: A meta-analytic review. *Child Abuse & Neglect*, 103, 104446. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104446>.
- Gummerum, M., & López-Pérez, B. (2020). "You shouldn't feel this way!" Children's and adolescents' interpersonal emotion regulation of victims' and violators' feelings after social exclusion. *Cognitive Development*, 54(November), 100874. <https://doi:10.1016/j.cogdev.2020.100874>.
- Guo, Q., Kim, Y. S., Liu, Y., Peng, Y., Sun, W., & Wang, Y. (2021). The effects of a summer reading program for migrant children in migrant schools: First-year results from a randomized experiment. *Asia Pacific Education Review*, 22(1), 139-154. <https://doi.org/10.1007/s12564-020-09659-5>.
- Haşimoğlu, A., & Aslandoğan, A. (2018). Lise öğrencilerinin ergenlik dönemi sorunları ve duygu düzenleme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 1(2), 71–83
- İşcan, A., Arıkan, İ. B., & Alkış Küçükaydın, M. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları ve okumaya ilişkin tutumları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilgiler Dergisi*, 4(11), 1-16.
- Kandemir, H., & Demiroğlu Memiş, A. (2019). Beşinci sınıf öğrencilerinin üstbilişsel okuduğunu anlama farkındalığı ile okuduğunu anlama ve okuma tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(Özel Sayı), 67-82. <https://dx.doi.org/10.30855/gjes.2019.os.01.005>.
- Karademir, M. (2018). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının düzeyi nedir?* [Yüksek lisans tezi], İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, İstanbul.
- Katrançlı, M. (2015). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin kitap okuma motivasyonlarının incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(2), 49-62.
- Keskin, F., Ömeroğlu, E. & Okur, A. (2015). 0-6 yaş arasındaki çocuklara sözcük öğretimi ile ilgili çalışmaların incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(1), 80–95. <https://doi:10.16916/aded.81304>.
- Kılınc, M., & Önder, A. (2019). Ortaokul öğrencilerinin erken dönem uyumsuz şemaları ile duygu düzenleme yöntemleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20). <https://doi:10.26466/opus.542052>.
- Kır, Ö. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin bağlanma stilleri ve duygu düzenleme becerileri açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kolay, İ. (2021). *15-17 yaş arası ergenlerde psikolojik dayanıklılık ile duygu düzenleme arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi], İstanbul Aydın Üniversitesi Lisans Eğitim Enstitüsü, Bursa.
- Koole, S. L. (2009). The psychology of emotion regulation: An integrative review. *Cognition & Emotion*, 23(1), 4-41. <https://doi.org/10.1080/02699930802619031>.
- Köksal, K. (2001). *Okuma Yazmanın Öğretimi -2*. Pegem A Yayınevi.
- Liao, C. N., Chang, K. E., Huang, Y. C., & Sung, Y. T. (2020). Electronic storybook design, kindergartners' visual attention, and print awareness: An eye-tracking investigation. *Computers & Education*, 144. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103703>.
- Macit, İ., & Demir, M. K. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin kâğıttan okuma becerileri ile ekran okuma tercih düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 331-346.
- Megreya, A. M., Al-Attiyah, A. A., Moustafa, A. A., & Hassanein, E. E. A. (2020). Cognitive emotion regulation strategies, anxiety, and depression in mothers of children with or without neurodevelopmental disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 76, 101600. <https://doi:10.1016/j.rasd.2020.101600>.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *PISA 2018 Türkiye Ön Raporu. Eğitim Analiz ve 72 Değerlendirme Raporları Serisi*.
https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/03105347_pisa_2018_turkiye_on_raporu.pdf
- Muller, M. (2021). Reading habits of young people in the context of digital progress: an example of research of republic croatia. *2021 10th International Conference on Educational and Information Technology (ICEIT)*, 219–225. <https://doi:10.1109/ICEIT51700.2021.9375553>.
- Özbak, E. (2021). *Bilişsel esneklik ile depresif belirtiler arasındaki ilişkide duygu düzenleme becerilerinin aracı rolünün incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi], Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Öztürk, E., & Aydemir, Z. (2013). Başlangıç düzeyi okuyucularının okuma motivasyonlarının, günlük kitap okuma süreleri ve ailenin okuma durumuna göre değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(3), 1105-1116.
- Phillips, K. F. V., & Power, M. J. (2007). A new self-report measure of emotion regulation in adolescents: The regulation of emotions questionnaire. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 14, 145–156.
- Samar, K. (2018, September 8). *Kitap okuma süreleri: Türkiye'de ortalama günde kaç dakika kitap okunuyor?* Euronews. <https://tr.euronews.com/2018/09/08/turkiye-de-kitap-okuma-oran-bircok-avrupa-ulkesini-geride-b-rakt>.
- Schlesier, J., Roden, I., & Moschner, B. (2019). Emotion regulation in primary school children: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 239–257. <https://doi:10.1016/j.chilyouth.2019.02.044>.
- Silvers, J. A. (2022). Adolescence as a pivotal period for emotion regulation development. *Current Opinion in Psychology*, 44, 258-263. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.09.023>.
- Sparapani, N., Connor, C. M., McLean, L., Wood, T., Toste, J., & Day, S. (2018). Direct and reciprocal effects among social skills, vocabulary, and reading comprehension in first grade. *Contemporary Educational Psychology*, 58, 159- 167. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2018.03.003>.
- Sun, B., Loh, C. E., & Nie, Y. (2021). The COVID-19 school closure effect on students' print and digital leisure reading. *Computers and Education Open*, 2, 100033. <https://doi:10.1016/j.caeo.2021.100033>.
- Tanju, E. H. (2010). Çocuklarda kitap okuma alışkanlığı'na genel bir bakış. *Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(22), 30–39. <https://doi:10.21560/spcd.43960>.
- Tok, M., Küçük, B., & Kırmacı, Ö. (2015). Ortaokul kitap okuma alışkanlığı ölçeği: Geçerlik güvenirlik çalışması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 11(2), 694 - 716.
- Unutkan, Ö. P. (2006). Anne babaların kitap okumaya ilgilerinin çocukların dil gelişimi açısından ilköğretime hazır bulunuşluğuna etkisi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13).
- Webb, T. L., Totterdell, P., & Ibar, D. N. H. (2015). Foundations and Extensions for the Extended Model: More on Implicit and Explicit Forms of Emotion Regulation. *Psychological Inquiry*, 26(1), 123-129. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2015.960040>.
- Wohl, M. J. A., & Tabri, N. (2016). The rocky road to reconciliation: Regulating emotions in an intergroup context. *Psychological Inquiry*, 27(2), 144-149. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2016.1153947>.
- Wollscheid, S. (2014). The impact of the leisure reading behaviours of both parents on children's reading behaviour: Investigating differences between sons and daughters. *Poetics*, 45, 36–54. <https://doi:10.1016/j.poetic.2014.06.001>.
- Wu, S. C., Lue, H. C., & Tseng, L. L. (2012). A pediatric clinic-based approach to early literacy promotion - experience in a well-baby clinic in Taiwan. *Journal of the Formosan Medical Association*, 111(5), 258-264. <https://doi:10.1016/j.jfma.2011.05.008>.
- Xi, X., Tao, Q., Li, J., Kong, W., Zhao, Y. B., Wang, H., & Wang, J. (2021). Emotion-movement relationship: A study using functional brain network and cortico-muscular coupling. *Journal of Neuroscience Methods*, 362, 109320. <https://doi:10.1016/j.jneumeth.2021.109320>.
- Yıldız, E. C., Aktan, Z. D., & Yardımcı, E. (2021). Ön ergenlerin olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik düzeylerinin mantıkdışı inançlar ve problem çözme becerisi ile ilişkisinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, (1), 75-103. <https://doi:10.17932/IAU.AIT.2015.012>.

Yurdakul, Y., Beyazıt, U., Bütün Ayhan, A., & Şimşek, Ş. (2020). İlkokul öğrencilerinin okumaya yönelik tutumları ile serbest zamanlarında kitap okuma alışkanlıklarının incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi (ASBD)*, 9(2), 217–229. <https://www.doi.org/10.46971/ausbid.710610>.

Extended Abstract

Every age group needs to read books in order to be able to look at the world and events from a different perspective from the past to the present, to transform information by adapting to innovations, and to be successful throughout life by realizing themselves. Reading, which gives meaning to books, is a complex action that enables the written language to be perceived by the brain through the sense organs and eyes and to interpret and make sense of it. Reading books; it is a versatile activity that supports children's personal development, enriches their imagination, and enables them to gain individual and social identity. It enables children to understand the world and themselves develop their appreciation and interests. It helps them become individuals who can produce solutions to their personal and group problems, manage their emotions and thoughts, have a versatile perspective, and gain regular reading skills. Emotion regulation is a dynamically occurring neurological process in which people try to redirect the flow of their emotions, influencing and being influenced by internal and interpersonal factors. In other words, emotion regulation is the internal and external processes that show what emotions individuals have, when, how they can experience, express, change or manage these emotions. The main purpose of this research is to examine the effect of book reading habits on emotion regulation skills of students aged 11-13. 370 students studying in Karaman city center participated in the study in 2020-2021. In the study, data collection tools were delivered to a total of 3720 students, who attend 31 primary schools in Karaman city center due to the pandemic, through their teachers via Google Form. The study group consisted of 37% boys (137) and 63% girls (233 years) (mean age = 12.26). In the research, "Personal Information Form", which was prepared to reach personal information, was used as data collection tools, "Emotion Regulation Scale for Adolescents" to determine emotion regulation skills, and "Middle School Book Reading Habit Scale" to determine book reading habits. The SPSS 25.0 program was used in the analysis of the data obtained from the research (SPSS). The significant relationship between the mean scores obtained from the scales was tested with Pearson Correlation Analysis. Regression analysis was performed to determine the predictive effect of reading habit on emotion regulation skills and its sub-dimensions. Again, the binary variables between the groups were analyzed with the independent groups t-test. In cases where the groups were not normally distributed, the Kruskal Wallis H test was used for unrelated samples in the comparison of multiple groups from nonparametric tests, and the Mann Whitney U test was used for the comparison of paired groups. A one-way ANOVA test was conducted to find the difference in emotion regulation skills according to book reading times, and Tukey multiple comparison analysis was conducted to examine the source of the difference. As a result of the analysis, it was determined that students' book reading habits had a positive effect on their emotion regulation skills. It has been found that female students' book reading habits are higher than male students. However, it was determined that emotion regulation skills developed more in female students. A significant difference was detected in the students' reading time, book reading habits and emotional regulation skills.

Türkiye'nin belirlediği 1 Altın Frank değerine göre Türk Boğazları geçişlerinden doğan ekonomik kazanım ve kayıplar üzerine güncel bir değerlendirme

Altuğ Yenginar¹

¹Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Denizcilik Meslek Yüksekokulu, Motorlu Araçlar ve Ulaştırma Teknolojileri Bölümü, Deniz Ulaştırma ve İşletme Programı, Sakarya, Türkiye.

ÖZET

Günümüzde dünya ticaretinin çok büyük bir bölümü denizcilik işletmeleri vasıtasıyla deniz yolu üzerinden gerçekleşmektedir. Türk Boğazları dünyanın işlek deniz yollarından biri olarak dünya ticareti açısından önem arz etmektedir. Genel olarak, Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerin yarısından fazlasını uğraksız geçiş yapan gemiler oluşturmaktadır. Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi esaslarına göre Türk Boğazlarından geçiş yapan bu gemilerden Altın Frank cinsinden ücret tahsil etme hakkına sahiptir. Bu çalışmanın amacı, Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilerden tahsil edilen fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinin belirlenmesinde temel alınan 1 Altın Frank'ın, 2012-2021 yılları arasındaki on yıllık süreçte Türkiye'nin belirlemiş olduğu değerine göre gerçek değerinin belirlenerek, bu hizmetlerin ücret tahsilinden doğan ekonomik kazanım ve kayıpların tespit edilmesidir. Türkiye tarafından 1 Altın Frank'ın değeri 39 yılın ardından 2022 ve sonrasında 2023 yılında güncellenmiştir. Çalışmada, bu güncelleme kapsamında belirtilen hizmetlerin ücret tahsilinden doğan ekonomik kazanım ve kayıpların da belirlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye, 1 Altın Frank'ın değerini 2012-2021 yılları arasında hem olması gereken gerçek değerinden daha düşük belirlediği hem de sabit tutarak güncellemediği, 7 Ekim 2022 ile 1 Temmuz 2023 tarihlerinde yaptığı güncellemelerde ise olması gereken gerçek değerinden daha düşük belirlediği için sosyal refah düzeyine olumsuz yönde yansiyacak önemli ekonomik kayıplar yaşamıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Altın Frank, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Uğraksız geçiş, Sosyal refah, Denizcilik işletmeleri yönetimi.

A current assessment of the economic gains and losses arising from the passage of the Turkish Straits according to the value of 1 Gold Franc set by Türkiye

ABSTRACT

Today, a large part of the world trade is carried out through maritime routes by means of maritime business. As one of the world's busiest sea routes, the Turkish Straits are significant for world trade. In general, more than half of the vessels transiting the Turkish Straits are non-stop vessels. According to the principles of the Montreux Convention on the Straits, Türkiye has the right to collect fees in Gold Francs from these vessels transiting through its straits. The purpose of this study is to determine the real value of 1 Gold Franc, which is taken as the basis for determining the lighthouse and pilotage services fees collected from the ships that pass through the Turkish Straits without stopping, compared to the value determined by Türkiye in the ten-year period between 2012-2021, and to determine the economic gains and losses arising from the fee collection of these services. The value of 1 Gold Franc was updated after 39 years by Türkiye in 2022 and then in 2023. The study also aims to determine the economic gains and losses arising from the fee collection of the services mentioned in the scope of this update. Türkiye has experienced significant economic losses that will negatively affect the level of social welfare, as it determined the value of 1 Gold Franc lower than the actual value it should be between 2012-2021, and did not

update it by keeping it constant, and determined it lower than the actual value it should be in the updates made on October 7, 2022 and July 1, 2023.

KEYWORDS

Gold Franc, Montreux Convention on the Straits, Non-Stop passage, Social welfare, Maritime business management.

Giriş

Son yıllarda dünya ülkeleri tarafından denizler üzerinden ekonomik kazanım sağlama isteği giderek artmaktadır. Denize kıyısı olan ülkelerle birlikte, denize kıyısı olmayan ülkeler de bu istek içindedir. Günümüzde denizlerden ekonomik kazanım sağlama isteği devletleri bazen diplomatik alanda bazen de deniz sahasında çatışma içine sürükleyebilmektedir. Kapitalist ülkeler ekonomik kazanımları için ana karalarından binlerce deniz mili uzaklıkta donanmalarıyla boy göstermektedir. Bunun hâlihazırdaki en önemli örneklerinden biri Türkiye'nin 1577 km kıyı uzunluğu olduğu Doğu Akdeniz'de yaşanmaktadır. Günümüzün kapitalist ülkeleri Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları için adeta bir paylaşım mücadelesi ve bayrak gösterme yarışı içine girmiştir.

Denizlerden elde edilen ekonomik kazanımlar bir ülkenin kalkınması ve sosyal refah düzeyi açısından önem arz etmektedir. Mavi ekonomi olarak da adlandırılan denizlerden taşımacılık, balıkçılık, deniz turizmi ve bunlarla birlikte liman, marina, tersane hizmetleri gibi unsurlar üzerinden ekonomik kazanımlar elde edilmektedir. Diğer taraftan, deniz tabanının altında bulunan enerji kaynakları da (petrol, hidrokarbon, doğalgaz vb.) ülkelere önemli ekonomik kazanımlar sağlamaktadır. Özellikle, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak deniz tabanının altında bulunan enerji kaynaklarının keşfi ve gün yüzüne çıkarılması küresel enerji şirketlerini bu alana yönlendirmiştir.

Denizlerden ekonomik kazanım sağlanabilecek unsurlardan bir diğeri de boğazlardır. Boğaz kavramı genel anlamda iki kara arasındaki dar geçit olarak tanımlanmıştır (TDK, 2023). Boğazlar gösterdikleri birtakım özelliklere göre bir devletin ulusal hukukuna ya da uluslararası hukuk kurallarına göre düzenlemelere bağlanmaktadır. Böylece, boğazlar ulusal ve uluslararası olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır (Pazarıcı, 1989, s. 300). Tek bir devletin kıyıdaş olduğu ya da kapalı bir denize bağlanan dar su yolları ulusal boğazları oluştururken (Kuran, 2020, s. 114), coğrafi durum ölçüsüne göre uluslararası ulaşımında kullanılan ve iki açık denizi birbirine bağlayan dar su yolları ise uluslararası boğazları oluşturmaktadır (Pazarıcı, 1989, s. 301). Karadeniz ile Ege Denizi'ni birbirine bağlayan İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı geçiş bakımından daima bir bütün olarak kabul edilmiştir (Toluner, 1996, s. 156). Bu yol iki açık denizi birbirine bağladığı için de uluslararası bir su yolu özelliğindedir. Bu özelliğinden dolayı Türk Boğazlarından geçiş ulusal değil, uluslararası düzenlemelere tabidir (Gündüz, 2000, s. 469).

Türkiye, jeopolitik açıdan önem arz eden ve kendisine ekonomik kazanımlar sağlayabilecek iki boğaz olan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahip bir ülke konumundadır. Türkiye'nin sahip olduğu bu iki boğaza ait hak ve yetkileri 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile belirlenmiştir. Tamamı 29 madde, 4 lahika ve 1 protokolden oluşan Sözleşme'nin 2. ve 3. maddelerinde gemilerin Türk Boğazlarından geçişlerinde tabi olacakları yükümlülükler belirlenmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde (1936, lahika1/1), Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca alınabilecek olan vergiler ve harçların geçiş yapan gemilere verilen sağlık denetimi, fener ve tahlisiye hizmetleri kapsamında alınabileceği, bunun Sözleşme'de belirtilen Altın Frank miktarı üzerinden tahsil edileceği ve bu tahsilatta Türk Hükümeti tarafından hiçbir sancak farkı gözetilmeyeceği belirtilmektedir.

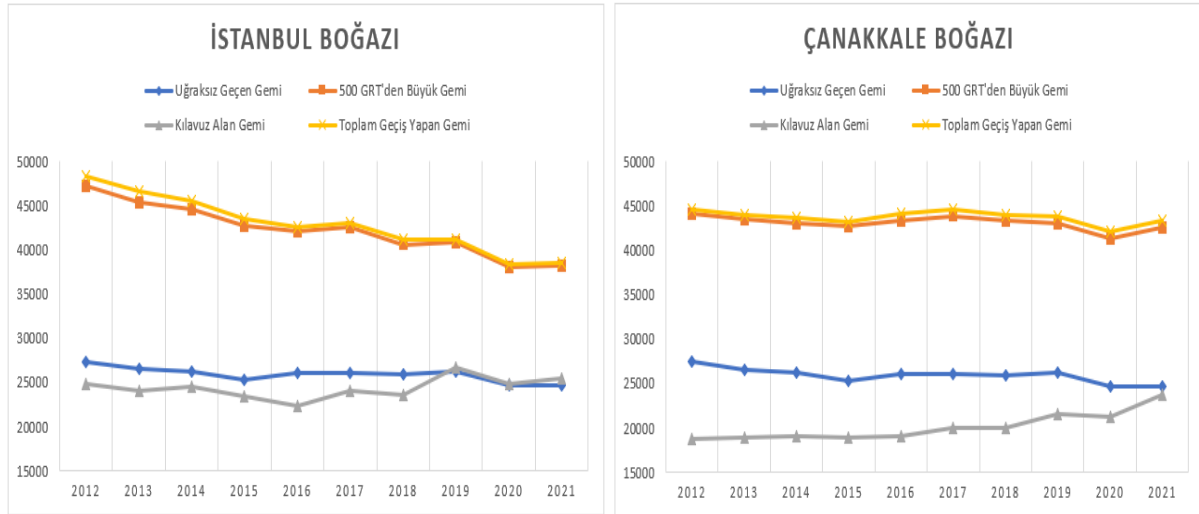
Bu çalışmanın amacı, Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilerden tahsil edilen fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinin belirlenmesinde temel alınan 1 Altın Frank'ın, 2012-2021 yılları arasındaki on yıllık süreçte Türkiye'nin belirlemiş olduğu değerine göre gerçek değerinin

belirlenerek, bu hizmetlerin ücret tahsilinden doğan ekonomik kazanım ve kayıpların tespit edilmesidir. Türkiye tarafından 1 Altın Frank'ın değeri 39 yılın ardından 2022 ve sonrasında 2023 yılında güncellenmiştir. Çalışmada, bu güncelleme kapsamında belirtilen hizmetlerin ücret tahsilinden doğan ekonomik kazanım ve kayıpların da belirlenmesi amaçlanmıştır.

İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında Gemi Trafiğinin Boyutları

Günümüzde dünya ticaretinin %90'ından fazlası, Türk dış ticaretinin ise %86,4'ü deniz yolu taşımacılığı ile denizcilik işletmeleri üzerinden gerçekleşmektedir. Deniz yoluyla taşınan yükün miktarı son yirmi yılda iki kat artış göstermiştir (Germir, 2022). Türk Boğazları dünyanın işlek deniz yollarından biri olarak dünya ticareti açısından önem arz etmektedir. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında önemli bir yüzer unsur trafiği yaşanmaktadır. 2021 yılında İstanbul Boğazı'ndan her 818 saniyede 1 gemi, her 3824 saniyede 1 de tehlikeli yük taşıyan gemi, Çanakkale Boğazı'ndan ise her 727 saniyede 1 gemi, her 3428 saniyede 1 de tehlikeli yük taşıyan gemi geçiş yapmıştır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2023).

Görsel 1 incelendiğinde Türk Boğazlardan geçiş yapan toplam gemi sayısının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu sayıda düşüş yaşanmasına rağmen, geçmiş yıllara nazaran Türk Boğazlarından geçiş yapan gemi sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Örneğin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı tarihin iki yıl sonrası olan 1938 yılında İstanbul Boğazı'ndan geçiş yapan gemi sayısı yılda 4 bin 500 iken, bu sayı 1985 yılında 24 bin 100'e, 1996 yılında 49 bin 952'ye² (Özersay, 1999, s. 104), 2012 yılına gelindiğinde 48 bin 329'a yükselmiştir. 2021 yılında ise İstanbul Boğazı'ndan 38 bin 551 gemi geçiş yapmıştır. Bu bağlamda, 1938 yılı temel alındığında, İstanbul Boğazı'ndan geçiş yapan gemi sayısı temel alınan yıla göre 1985 yılında %435, 1996 yılında %1010, 2012 yılında %973 ve 2021 yılında ise %756 artış göstermiştir.

Görsel 1 2012-2021 Yılları Arasında Türk Boğazlarından Geçiş Yapan Gemilere Ait İstatistikler

Kaynak: T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2023.

Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerin geçiş özelliklerinden biri genel olarak uğraksız geçiş³ yapmalarıdır. Görsel 1'den de görüldüğü üzere 2012 yılında İstanbul Boğazı'ndan geçiş yapan toplam 48 bin 329 gemiden, 27 bin 345'i uğraksız geçiş yaparken, 2021 yılına gelindiğinde geçiş yapan toplam 38 bin 551 gemiden, 24 bin 654'ü uğraksız geçiş yapmıştır. Bu durum Çanakkale Boğazı açısından incelendiğinde ise, 2012 yılında geçiş yapan toplam 44 bin 613 gemiden, 27 bin 418'i uğraksız geçiş yaparken, 2021 yılına gelindiğinde geçiş yapan toplam 43 bin 342

² 1938, 1985 ve 1996 yıllarında geçiş yapan gemi sayısına Türk Bayraklı gemiler dâhil edilmemiştir.

³ Uğraksız Geçen Gemi: Seyri Türk Boğazlarında bir liman, iskele ya da bir yere uğramamak üzere planlanmış ve bu husus gemi kaptanı tarafından Türk Boğazlarına girişten önce Türk makamlarına bildirilmiş olan gemiyi ifade etmektedir (Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü, 1998, md. 2/g).

gemiden, 24 bin 668'i yine uğraksız geçiş yapmıştır. Özetle, 2012-2021 yılları arasında Türk Boğazlardan geçiş yapan gemilerin yaklaşık %60'ı uğraksız geçiş yapmıştır.

Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerin büyük bir bölümü 500 GRT⁴ üzerindeki gemilerden oluşmaktadır. Görsel 1 incelendiğinde 2021 yılında Türk Boğazlarından geçiş yapan toplam 81 bin 893 geminin, 80 bin 699'unun 500 GRT üzerindeki gemilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum, 2012-2021 yılları arası için incelendiğinde genel olarak değişikliğe uğramamış ve belirtilen tarihler arasında Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerin çok büyük bir bölümü 500 GRT üzerindeki gemilerden oluşmuştur.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde (1936, md.2), barış şartlarında uğraksız geçiş yapan gemilerin kılavuz hizmeti alması isteğe bırakılmıştır. Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü'nde de (1998, md. 27), uğraksız geçiş yapan gemilerin kılavuz hizmeti alması isteğe bağlı kılınmış ve "trafik kontrol merkezince Türk Boğazları'ndan uğraksız geçiş yapacak gemilere can, mal, seyir ve çevre güvenliği bakımından kılavuz kaptan almaları önemle tavsiye edilir" şeklinde açıklamada bulunulmuştur.

Görsel 1 incelendiğinde Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerin yıllar itibarıyla daha fazla kılavuzluk hizmeti aldığı görülmektedir. Örneğin, 2012 yılında Türk Boğazlarından geçiş yapan 92 bin 942 gemiden, 43 bin 587'si kılavuzluk hizmeti alırken, 2021 yılında Türk Boğazlarından geçiş yapan 81 bin 893 gemiden, 49 bin 63'ü kılavuzluk hizmeti almıştır. Dikkat edilirse 2012 yılından 2021 yılına gelindiğinde Türk Boğazlarından geçiş yapan gemi sayısında %11,89 oranında düşüş yaşanırken, kılavuzluk hizmeti alan gemi sayısında %12,56 oranında bir artış yaşanmıştır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye'ye Boğaz Geçişlerinden Ekonomik Kazanım Sağlayan Unsurlar

Türk Boğazlarının geçişe yönelik tarafları boğazları geçiş yaparak kullanan gemiler ile boğazların sahibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Bu tarafların Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde birtakım hakları ve yükümlülükleri mevcuttur. Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerin belirtilen Sözleşme ile yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden birisi Tablo 1'de belirtilen hizmetler karşılığında ücret ödemeleridir. Bu hizmetlerden doğan ücret ödeme yükümlülüğü ise Türkiye'ye ekonomik kazanımlar sağlamaktadır. Ayrıca, Türkiye için Montrö Boğazlar Sözleşmesi esaslarına dayanarak Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerden Tablo 1'de belirtilen hizmetlerin karşılığı olarak ücret talep etmek bir hak niteliğindedir.

Tablo 1 Montrö Boğazlar Sözleşmesi Esaslarına Göre Türk Boğazlarından Uğraksız Geçiş Yapan Gemilere Verilen Hizmetler Karşılığında Alınacak Vergiler ve Harçlar

S. No	Verilen Hizmetin Niteliği	Altın Frank Miktarı
1	Sağlık denetimi	0,075
2	Fenerler, ışıklı fenerler ve geçit şamandıraları ya da başka şamandıralar:	
	800 tona kadar	0,420
	800 tonun üstünde	0,210
3	Kurtarma sandalları, palamar taşıyan füze istasyonlarını, sis düdüklüklerini, radyofarları ve b fıkrasına girmeyen ışıklı şamandıralarla, aynı türden başka döşemeleri (tesisleri) kapsamak üzere	0,10

Kaynak: Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936, lahika 1/1.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde (1936, lahika 1/1), bir geminin kütüğe yazılı net tonajının (NT)⁵ her bir tonu üzerinden alınacak vergiler ya da harçlar tutarının Altın Frank üzerinden tahsil

⁴ Gros Tonilato (GRT): Herhangi bir geminin ölçü güvertesi altı ve yaşam mahalleri hacimleri toplamının metrik sistemde bulunması ve 2,83 m³'e bölünmesiyle ortaya çıkan hacimsel değeri ifade etmektedir (Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Terimleri Sözlüğü, 2012, s. 341).

⁵ Net tonilato (NT): Gros tonilatodan Gemi ve Su Araçlarının Tonilatolarını Ölçme Yönetmeliği hükümlerine göre indirilmiş hacimlerden sonra elde edilen hacim değerini veya sözleşme gereği tespit edilen hacim değeri ifade eder (Gemi ve Su Araçlarının Tonilatolarını Ölçme Yönetmeliği, 2009, md. 4/g).

edileceği belirtilmektedir. Sözleşme’de (1936, lahika 1/2), Tablo 1’de belirtilen vergiler ve harçların bir gidiş-dönüş geçişine uygulanacağı, fakat bir ticaret gemisinin gidiş seferi için boğazlara girdiği tarihten başlamak üzere altı aydan fazla bir süre sonra, duruma göre Ege Denizi’ne ya da Karadeniz’e dönmek için boğazlardan tekrar geçerse, bu geminin sancak ayrımı gözetilmeksizin belirtilen vergi ve harçları ikinci defa ödemekle sorumlu olacağı ifade edilmektedir. Sözleşme’de (1936, lahika 1/3), bir ticaret gemisinin gidiş geçişinde dönmeyeceğini bildirmesi halinde, Tablo 1’deki 2. ve 3. maddelerde öngörülen vergiler ve harçlar bakımından yalnız tarifinin yarısını ödeyeceği belirtilmiştir. Sözleşme’ye göre (1936, lahika 1/4), Tablo 1’de belirtilen ve bahse konu hizmetlerin gerektirmiş olduğu giderlerin karşılanmasına ve yedek akçe ya da aşırı olmayan bir döner sermaye fonu oluşturmak için gerekli olan miktar değerinden yüksek olmayacak olan vergiler ve harçlar, ancak sözleşmenin 29. maddesi esasları uygulanarak arttırılabilecek ya da tamamlanabilecek olup, bunlar Altın Frank ya da ödeme tarihinde kambiyo değerlerine göre TL olarak ödenecektir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde barış şartlarında uğraksız geçiş yapan gemilerin kılavuz hizmeti almasının isteğe bırakıldığı daha önce belirtilmiştir. Sözleşme’de, yararlanılan kılavuzluk hizmetleri için Türkiye’ye ödenecek niceliksel bir Altın Frank değeri yer almamakla birlikte, kılavuzluk hizmeti ücretinin geçiş yapan geminin denizcilik işletmesi yönetimi ya da kaptanının isteği üzerine Türk yetkili makamları tarafından gereği gibi sağlanmışsa ödenmek zorunda olduğunu belirtmiş (1936, lahika 1/5) ve bu hizmet ücretinin ödenmesi garanti altına alınmıştır. Sözleşme’de (1936, lahika 1/5), kılavuzluk hizmeti için alınacak vergilerin ve harçların tarifisinin Türkiye tarafından belirli aralıklarla yayımlanacağı ifade edilmiştir. Yürürlüğe konan İstanbul ve Çanakkale Liman Tüzükleri ile Türk Boğazlarından uğraklı geçiş yapan Türk ve yabancı bayraklı gemilerin belli bir gros tonu aşmaları halinde kılavuz almaları zorunlu hale getirilirken, halihazırda uğraksız geçiş yapan gemilerin kılavuz alma zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, uğraksız geçiş yapan gemilerden kılavuzluk hizmeti ücreti alınmaması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin lahika 1/5’inde belirtilen şartın sağlanması durumunda kılavuzluk hizmetlerinden alınacak ücretin garanti altına alınmasına rağmen, Sözleşme’de Türk Boğazlarından geçiş yapan gemilerden Altın Frank değeri üzerinden alınacak kılavuzluk hizmeti ücreti ile ilgili niceliksel bir değer bulunmamasından bu çalışmada kılavuzluk hizmetlerinden doğan ekonomik kazanım ve kayıplar dikkate alınmayacaktır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde, gemilerin Türk Boğazlarından uğraksız geçişine bağlı olarak Türkiye’ye ekonomik kazanım sağlayan unsurları dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar sağlık denetimi, fener hizmetleri, tahlisiye hizmetleri (1936, lahika 1/1) ve Sözleşme’nin lahika 1/5’inde belirtilen şartın sağlanması durumunda kılavuzluk ve römorkörcülük hizmetleri şeklinde sıralanabilir. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Fenerler ve Tahlisiye Ücretleri Tarifesi’ne göre (2022, md.5/a-f) bazı gemiler fener ve tahlisiye hizmetleri için ücret ödemekten muaf tutulmuştur. Belirtilen tarifede bunlar, 30 NT’ye kadar (30 NT hariç) yabancı bayraklı gemiler, 100 NT’ye kadar (100 NT hariç) Türk bayraklı gemiler, 300 NT’ye kadar (300 NT hariç) Türk bayraklı balıkçı ve sünger gemileri, harp gemileri, flandra taşıyan gemiler ile bilimsel araştırma ve okul gemileri, gemi sayılmayan yüzer havuz benzerleri, liman sınırları içinde çalışan ve yıllık ücrete tabi olan gemilerin çektikleri deniz vasıtaları şeklinde sıralanmıştır.

Türkiye’nin Belirlemiş Olduğu 1 Altın Frank Değerine Göre 1983-2023 Yılları Arasında Oluşan Ücret Tarifeleri

Türk Boğazlarından geçiş ücretine yönelik tarifeler Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin imzalandığı 1936 yılından 1981 yılı sonuna kadar Altın Frank esaslı, 20 Kasım 1981-15 Kasım 1982 tarihleri arasında ABD dolarına endeksli, 16 Kasım 1982-6 Şubat 1983 tarihleri arasında ise Altın Frank’ın gerçek değerine dayalı değeri gibi birbirinden farklı yöntemlerle hesaplanmıştır. Türkiye’nin 16 Kasım 1982-6 Şubat 1983 tarihleri arasında uyguladığı Altın Frank’ın gerçek değerine dayalı ücret uygulaması kısa süre sonra Türk armatörleri ve bununla birlikte başta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmak üzere birçok devletin tepkisine maruz kalmıştır. Bunun sonucu olarak

Türkiye geri adım atmış ve Altın Frank'ı ABD dolarına endekslemek suretiyle 20 Kasım 1981-15 Kasım 1982 tarihleri arasında uyguladığı tarifeye geri dönmüştür. 7 Şubat 1983 tarihi itibarıyla 1 Altın Frank=0,8063 \$ olarak belirlenmiş ve ücret tarifesi bu değer ile hesaplanmaya başlanmıştır. Ancak bu değer nasıl hesaplandığı bilinmemektedir. Söz konusu değer (1 Altın Frank=0,8063 \$), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın belirlediği önceki değer olan 0,394106 \$'den daha yüksek olduğundan 20 Kasım 1981 tarihinden itibaren başlatılan uygulamaya göre nispeten geçiş ücreti yüksek olsa da, toplamda Altın Frank'ın gerçek değeri üzerinden alınması gereken ücrete göre yaklaşık %75 oranında daha düşüktür (Demir, 2016, s. 63-66).

Tablo 2 7 Şubat 1983- 6 Ekim 2022 Tarihleri Arasında Türkiye'nin Boğazlardan Uğraksız Geçiş Yapan Gemilere Uyguladığı Ücret Tarifesi (Kabotaj Hariç)

S. No.	Verilen Hizmetin Niteliği	Türkiye Tarafından Belirlenen 1 Altın Frank Değeri (\$)	Montrö Boğazlar Sözleşmesine Göre Alınacak Altın Frank Miktarı	Alınan Ücret Miktarı (\$) (x NT)
1	Sağlık denetimi	0,8063	0,075	0,060472
2	Fenerler, ışıklı fenerler ve geçit şamandıraları ya da başka şamandıralar: 800 tona kadar 800 tonun üstünde	0,8063	0,420	0,338646
			0,210	0,169323
3	Kurtarma sandalları, palamar taşıyan füze istasyonlarını, sis düdüklarını, radyofarları ve b fıkrasına girmeyen ışıklı şamandıralarla, aynı türden başka döşemleri (tesisleri) kapsamak üzere	0,8063	0,10	0,08063

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1983; Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936, lahika 1/1.

Tablo 2'de Türkiye'nin 7 Şubat 1983-6 Ekim 2022 tarihleri arasında Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilere uyguladığı ücret tarifesi gösterilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, 1 Altın Frank'ın değeri 39 yıl boyunca 0,8063 \$ olarak sabit tutulmuş ve hiç güncellenmemiştir. Tulun (2020, s. 30), 2020 yılında yayımladığı raporunda belirtilen yılın 9 Ocak günü için 1 Altın Frank'ın gerçek değerinin 14,45 \$ olduğunu, Türkiye'nin 1 Altın Frank'ın değerini 1982 yılından bu yana sabit tuttuğu için Türk Boğazlarından uğraksız geçen gemilerden alması gerekenin çok altında ücret tahsil ettiğini, bunun önemli ekonomik kayıplar ortaya çıkardığını ve Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümleri uyarınca uygun gördüğü herhangi bir zaman diliminde 1 Altın Frank'ı gerçek değerine yükseltmeye hakkının olduğunu belirtmektedir.

Türkiye, boğazlarından geçiş yapan gemilerin ödediği sağlık denetimi, fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinin belirlenmesinde temel alınan 1 Altın Frank'ın değerini, sabit tuttuğu 39 yılın ardından 2022 yılı Ekim ayı itibarıyla artırmaya karar vermiştir. 1 Altın Frank'ın değeri 7 Ekim 2022 tarihinden itibaren uygulanmak üzere 4,08 \$'ye yükseltilmiştir. Ayrıca, müteakip süreçte ise Altın Frank'ın değerinin sabit tutulmaması ve her yıl T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 1 Temmuz itibarıyla güncellenmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, ikinci güncelleme ise 1 Temmuz 2023 tarihinde yapılmış ve 1 Altın Frank'ın değeri 4,42 \$'ye yükseltilmiştir (Anadolu Ajansı, 2023).

Tablo 3 7 Ekim 2022 ve 1 Temmuz 2023 Tarihlerinden İtibaren Türkiye'nin Boğazlardan Uğraksız Geçiş Yapan Gemilere Uyguladığı Ücret Tarifesi (Kabotaj Hariç)

Verilen Hizmetin Niteliği	Türkiye Tarafından Belirlenen 1 Altın Frank'ın Değeri (\$)		Montrö Boğazlar Sözleşmesine Göre Alınacak Altın Frank Miktarı	Alınacak Ücret Miktarı (\$) (x NT)	
	07.10.2022	01.07.2023		07.10.2022	01.07.2023
Sağlık denetimi	4,08	4,42	0,075	0,3060	0,3315

Fenerler, ışıklı fenerler ve geçit şamandıraları ya da başka şamandıralar:	4,08	4,42			
800 tona kadar			0,420	1,7136	1,8564
800 tonun üstünde			0,210	0,8568	0,9282
Kurtarma sandalları, palamar taşıyan füze istasyonlarını, sis düdüklarini, radyofarları ve b fıkrasına girmeyen ışıklı şamandıralarla, aynı türden başka döşemeleri (tesisleri) kapsamak üzere	4,08	4,42	0,10	0,4080	0,4420

Kaynak: Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, 2022; Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, 2023; Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936, lahika 1/1.

Tablo 3’de 1 Altın Frank’ın değerinde yapılan güncellemelerden sonra uğraksız geçiş yapan gemilerden alınan ücret tarifesi gösterilmiştir. Türkiye tarafından 1 Altın Frank’ın değeri 39 yılın ardından artırılmasına rağmen, hem 7 Ekim 2022 hem de 1 Temmuz 2023 tarihlerinde yapılan artırımlarla ortaya çıkan yeni ücret değerlerinin 1 Altın Frank’ın gerçek değerine göre olması gereken ücret değerlerinin oldukça altında kaldığını söylemek mümkündür. Türkiye tarafından 1 Altın Frank’ın değerinin 4,08 \$ ve sonrasında ise 4,42 \$ olarak belirlenmesi, aşağıda incelenecek olup, bu çalışmada yapılan hesaplamalara göre olması gereken gerçek değerinin oldukça altında kalmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye 1 Altın Frank’ın değerini olması gereken gerçek değerinin altında belirlemiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ne göre (1936, lahika 1/1), Türkiye’nin sağlık denetimi, fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerine indirim yapma yetkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye’ye bu hizmetlerden alınacak ücretleri belirleyen 1 Altın Frank değerinde indirim yapma yetkisi tanınmıştır. Türkiye’nin buna istinaden geçiş ücretlerinde bir indirim uyguladığı kabul edilirse, bunun dahi yerinde bir uygulama olmadığı değerlendirilmektedir. Çünkü, dünya devletleri denizlerden elde edeceği ekonomik kazanımlarını en üst seviyeye taşımaya çalışırken, Türkiye’nin denizlerden elde edeceği gelirlerden indirim uygulaması sosyal refah düzeyini olumsuz yönde etkileyebilecek ekonomik kayıplar yaşamasına neden olacaktır.

7 Şubat 1983-6 Ekim 2022 Yılları Arasında Uygulanan Tarifeye Göre 2012-2021 Yılları Arasında Ortaya Çıkan Ekonomik Kazanım ve Kayıplar

Türkiye’nin 2012-2021 yılları arasındaki on yıllık süreçte Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilerden tahsil ettiği fener ve tahlisiye ücretlerinden doğan ekonomik kazanım ve kayıplarını anlayabilmek için öncelikle 1 Altın Frank’ın gerçek değerinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde Altın Frank olarak belirlenen vergi ve harç tutarlarının TL’ye nasıl ve hangi yöntemle çevrileceği geçmişten günümüze tartışma konusu olmuştur (Önen, 2000, s. 111). Aynı tartışmalar 1919 tarihli Uluslararası Hava Taşımalarına Dair Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkında Varşova Sözleşmesi, Varşova Sözleşmesi’nin tadiline ilişkin 1955 tarihli Lahey Protokolü, 1957 tarihli Deniz Gemileri Maliklerinin Mesuliyetinin Tahdidine İlişkin Bürüksel Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerde geçen Poincare (Altın) Frank’ın milli para birimine çevrilmesi açısından da ortaya çıkmıştır (Demir, 2016, s. 65). Poincare (Altın) Frank’ı hesap birimi olarak öngören deniz hukuku sözleşmelerinin uygulanmasına yönelik, Poincare (Altın) Frank’ın milli paraya çevrilmesinde Atina İstinaf Mahkemesi 10 Ocak 1947 tarihli bir kararında altının karar tarihinde Atina Borsası’ndaki fiyatının esas alınması ve İsveç’in Göteborg Bidayet Mahkemesi ise 2 Ekim 1973 tarihli bir kararında altının olay tarihindeki piyasa değerine göre milli para değerinin belirlenmesi gerektiğine karar vermiştir (Çağa, 1994, s. 228). T.C. Yargıtay da 20.06.1956 tarihli ve 9/13 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı ile benzer yönde karar almıştır.

Yargıtay altın bakımından borçların TL ile geri ödenmesinde altının ödeme günündeki serbest piyasa kur fiyatının esas alınması gerektiğini içtihat etmiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde (1936, lahika 1/1) 1 Altın Frank'ın hâlihazırda 100 kuruş takriben 2 Altın Frank 50 santime eşit olduğu belirtilmekte olup, Altın Frank'ın ne olduğu tanımlanmamıştır. Uluslararası uygulamada Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı yıllarda hesap birimi olarak kabul gören iki farklı Altın Frank bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi 1805 tarihinde Napolyon tarafından çıkarılan (7,4 (17 Germinal) ve 1920 tarihinde Milletler Cemiyeti'nce hesap birimi olarak kabul gören 900/1000 ayarında 10/31 gram altın içeren Fransız Altın Frank'ıdır. İkincisi ise 1928 yılında Fransız Başbakanı Poincare'in başbakanlığı esnasında oluşturulan Poincare (Altın) Frank'ıdır (Kara, 2010). Çağa'nın (1982, s. 36) tespit ettiği ve literatürde de kabul görmüş tespite göre Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde geçen Altın Frank 900/1000 ayarında 10/31 gram altını içeren Fransız Altın Frank'ıdır. Bu miktar 24 ayara dönüştürüldüğünde 1 Altın Frank 0,290323 gram saf altına⁶ (24 ayar) eşit olmaktadır. Dolayısıyla, 1 Altın Frank'ın TL cinsinden gerçek değerine ulaşılması için 1 gram 24 ayar altının serbest piyasa alım kurunun 0,290323 ile çarpılması gereklidir. Çıkan değer istenirse yine serbest piyasa \$ kuru üzerinden ABD dolarına çevrilebilir. Konuya ilişkin olarak İnan da (1986, s. 59-61), 1 Altın Frank'ın 10/31 gram külçe altına denk geldiğini belirterek Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde belirtilen Altın Frank'ın Fransız Altın Frank'ı olduğunu ifade etmektedir. Kara ise (2010), 1 Altın Frank'ın gerçek değerinin hesaplanmasına yönelik Çağa'nın kullandığı yöntemin literatürde kabul gören yöntem olduğuna atıfta bulunarak, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı tarihte Poincare (Altın) Frank'ın yeni hayata geçirilen, buna karşın Fransız Altın Frank'ının Milletler Cemiyeti'nce dahi kabul edilen ortak bir hesap birimi olması nedeniyle Sözleşme'de belirtilen Altın Frank'ın Fransız Altın Frank'ı olması gerektiğini belirtmektedir.

Tablo 4 2012-2021 Yılları Arasında 1 Altın Frank'ın Olması Gereken Gerçek Değerini Gösterir Tablo

Yıl	Serbest Piyasa \$ Alım Kuru (Yıllık Ortalama) (TL) ⁷	Serbest Piyasa 1 gr 24 Ayar Altın Alım Kuru (Yıllık Ortalama) (TL) ⁸	1 Altın Frank'ın 1 gr 24 Ayar Altın Karşılığı (gr)	1 Altın Frank'ın Olması Gereken Gerçek Değeri (TL)	Türkiye Tarafından Belirlenen 1 Altın'ın Frank Değeri (\$)	1 Altın Frank'ın Olması Gereken Gerçek Değeri (\$)	\$ Cinsinden 1 Altın Frank'ın Türkiye Tarafından Belirlenen Değeri ile Olması Gereken Gerçek Değeri Arasındaki Fark (Kat)
2012	1,79	95,54	0,290323	27,73	0,8063	15,49	19,21
2013	1,90	83,13	0,290323	24,13	0,8063	12,70	15,75
2014	2,18	88,95	0,290323	25,82	0,8063	11,84	14,69
2015	2,72	101,41	0,290323	29,44	0,8063	10,82	13,42
2016	3,02	121,32	0,290323	35,22	0,8063	11,66	14,46
2017	3,64	147,50	0,290323	42,82	0,8063	11,76	14,59
2018	4,81	196,11	0,290323	56,93	0,8063	11,83	14,68
2019	5,67	254,87	0,290323	73,99	0,8063	13,05	16,18
2020	7,01	402,84	0,290323	116,95	0,8063	16,68	20,69
2021	8,91	514,77	0,290323	149,44	0,8063	16,77	20,80
Ort.	4,16	200,64	-	58,24	-	13,26	16,44

Kaynak: Çağa, 1982, s. 36; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1983; Serbest piyasa ABD doları ve altın kurlarına ilişkin veriler doviz724.com, 2023 ve investing.com, 2023 web sitelerinden derlenmiştir.

Not 1: Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Altın Frank'ın içeriği tanımlanmamıştır. Fakat, lahika-1 1 numaralı dipnotta 1 Altın Frank'ın "halen yüz kuruş takriben altın 2 Frank 50 santime muadil" olduğu

⁶ Altının kimya sektöründeki saflığı yüzdeyle, mücevher endüstrisindeki saflığı ise karat terimiyle ifade edilmektedir. Buna göre 24 ayar altın %100 saf altından oluşurken, 22 ayar %91,6, 18 ayar %75, 14 ayar altın ise %58,5 oranında saf altın içermektedir (Yücel, 2020, s. 2).

⁷ Yıllık ortalama \$ kurları; yıllık iş günlerine ait ortalama döviz kurlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

⁸ Yıllık ortalama altın kurları; yıllık iş günlerine ait ortalama altın kurlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

belirlenmiştir. Prof. Dr. Tahir Çağa'nın öğretide kabul görmüş tespiti ise Sözleşme'de geçen Altın Frank'ın 900/1000 ayarında 10/31 gram altını içeren Fransız Altın Frank'ı olduğudur. Bu miktar 24 ayar saf altına dönüştürüldüğünde ise 1 Altın Frank 0,290323 gram saf altına denk gelmektedir (Çağa, 1982, s. 36). Türkiye'de döviz ve altın kurları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve serbest piyasa şeklinde olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Çağa (1982, s. 39) 1 Altın Frank'ın değerinin belirlenmesine söz konusu işlemler için serbest piyasa kurlarının kullanılmasını gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, Tablo 4'de yer alan ABD doları ve 24 ayar altın kurları belirtilirken Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın açıkladığı kurlar yerine serbest piyasa kurlarını yansıtan "investing.com, doviz724.com" web sitelerinden derlenen veriler kullanılmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye'nin belirlediği ve 39 yıl boyunca sabit tuttuğu 1 Altın Frank değeri ile 1 Altın Frank'ın olması gereken gerçek değeri arasında oldukça büyük farklar ortaya çıktığı görülmektedir. 1 Altın Frank'ın değeri Türkiye tarafından 0,8063 \$'ye sabitlenmişken, bunun olması gereken gerçek değeri 2012 yılında 15,49 \$, 2016 yılında 11,66 \$ ve 2021 yılında ise 16,77 \$'dir. Başka bir ifadeyle Türkiye 1 Altın Frank'ın gerçek değerini olması gereken gerçek değerinden 2012 yılında 19,21, 2016 yılında 14,46, 2021 yılında ise 20,80 kat daha düşük belirlemiştir. Bu durum şüphesiz Türkiye'nin büyük ekonomik kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Yaşanan bu kaybı NT hesabına göre yapılan bir örnekle açıklamak daha yerinde olacaktır.

Tablo 5 2021 Yılı İçin 9873 NT'lik⁹ Bir Geminin Uğraksız Geçişinden Alınan ve Gerçekte Alınması Gereken Ücretler (Kabotaj Hariç)

Verilen Hizmetin Niteliği	Montrö Boğazlar Sözleşmesine Göre Alınacak Altın Frank Miktarı	1 Altın Frank'ın Değerine Göre Alınan Ücret Miktarı (x NT) (\$)	1 Altın Frank'ın Değerine Göre Elde Edilen Gelir (\$)	1 Altın Frank'ın Olması Gereken Gerçek Değerine Göre (16,77 \$) Alınması Gereken Ücret Miktarı (x NT) (\$)	1 Altın Frank'ın Olması Gereken Gerçek Değerine Göre (16,77 \$) Elde Edilmesi Gereken Gelir (\$)
Sağlık Denetimi	0,075	0,060472	597,0	1,257	12410,3
Fenerler, ışıklı fenerler ve geçit şamandıraları ya da başka şamandıralar:					
800 tona kadar	0,420	0,338646	270,9	7,0434	5634,7
800 tonun üstünde	0,210	0,169323	1536,2	3,5217	31952,3
Kurtarma sandalları, palamar taşıyan füze istasyonlarını, sis düdüklarını, radyofarları ve b fıkrasına girmeyen ışıklı şamandıralarla, aynı türden başka döşemleri (tesisleri) kapsamak üzere	0,10	0,08063	796,0	1,677	16557,0
TOPLAM	-	-	3200,1	-	66554,3

Tablo 5'de 9873 NT'lik bir geminin Türk Boğazlarından uğraksız geçişi için ödediği ve gerçekte ödemesi gereken ücretler gösterilmiştir. Buna göre belirtilen NT'deki bir geminin 2021 yılında geçiş için ödediği ücret 3200,1 \$ iken, 1 Altın Frank'ın olması gereken gerçek değerine göre ödemesi gereken ücret 66554,3 \$ olmalıdır. Ödenmesi gereken ücret ile ödenen ücret arasında 63354,2 \$'lik bir fark bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, NT'ye göre yapılan hesaplamada Türkiye 2021 yılında boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilerden alması gerekenden 20,80 kat daha

⁹ 2021 yılında Çanakkale Boğazı'ndan geçen gemilerin toplam NT'si 466 milyon 900 bin, İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerin toplam NT'si ise 341 milyon 700 bin ton olup, Türk Boğazlarından geçen gemilerin toplam NT'si 808 milyon 600 bin'dir (Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, 2021, s. 38). Görsel 1'den 2021 yılında Türk Boğazlarından geçen toplam gemi sayısı ise 81 bin 893 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, toplam NT, toplam gemi sayısına bölünerek Türk Boğazlarından geçen bir geminin ortalama NT'si 9 bin 873 NT olarak hesaplanmış ve bu NT fener ve tahliye ücret hesaplamasında bir gemi için referans değer olarak kullanılmıştır.

düşük ücret tahsil etmiştir. Türkiye'nin 2021 yılında boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilerden 32 milyon 107 bin 782 \$ fener ve tahlisiye hizmeti geliri elde ettiği (Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, 2021, s. 42) göz önüne alındığında bunun aslında 667 milyon 841 bin 865 \$ olması gerekirdi. Özetle, 2021 yılı için Türkiye'nin uğraksız geçiş yapan gemilerden 635 milyon 734 bin 83 \$ ekonomik kaybı bulunmaktadır. Bu ekonomik kaybın Türkiye için TL cinsinden karşılığı ise 2021 yılı \$ kuru ortalamasına göre 5 milyar 664 milyon 390 bin TL'dir¹⁰.

Canpolat (2011), Haftalık Kara ve Deniz Ticaret Gazetesi'nde kaleme aldığı makalesinde Türkiye'nin 1983 yılında 1 Altın Frank'ın değerini 0,8063 \$'ye sabitlemesinin önemli ekonomik kayıplar yarattığını, 2000 NT'lik bir gemi üzerinden yaptığı hesaplamada bu tonajdaki bir geminin uğraksız boğaz geçişinden alınan ücretin 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre alınması gereken ücretten 16 kat daha düşük olduğunu ve Türkiye'nin uğraksız geçiş yapan gemilerden ekonomik kaybının yıllık 400 milyon \$ olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Gürpınar (2011, s. 16), 4379 NT'lik bir gemi üzerinden yaptığı hesaplamada, bu tonajdaki bir geminin uğraksız boğaz geçişinden alınan ücretin 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre alınması gereken ücretten 14,75 kat daha düşük olduğunu ifade etmektedir. Yayıcı (2013, s. 162), 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre yaptığı hesaplamada, Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilerden 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre alınması gereken fener ücretinin 55,5, tahlisiye ücretinin ise 54,5 kat daha düşük tahsil edildiğini ve Türkiye'nin boğaz geçişlerinden yılda 150 milyon \$ gelir elde ettiği dikkate alındığında bu gelirlerin 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre tahsil edilmesi durumunda yaklaşık 8 milyar 100 milyon \$'ye ulaşacağını belirtmektedir. Demir (2016, s. 68), 1500 NT'lik bir gemi üzerinden yaptığı hesaplamada, bu tonajdaki bir geminin uğraksız boğaz geçişinden alınan ücretin 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre alınması gereken ücretten 14,58 kat daha düşük olduğunu, bazı yazarların bu rakamı 45-50 kat olarak hesapladığını fakat bu değerlerin gerçeği yansıtmadığını ifade etmektedir. Tenker (2023), 52045 NT'lik bir gemi üzerinden yaptığı hesaplamada, bu tonajdaki bir geminin uğraksız boğaz geçişinden 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre alınması gereken sağlık denetimi ücretinin 22,71, fener ücretinin 22,35 ve tahlisiye ücretini ise 22,69 kat daha düşük tahsil edildiğini belirtmektedir. Bu çalışmada Tablo 5'de 9873 NT'lik bir gemi üzerinden yapılan hesaplamada, bu tonajdaki bir geminin uğraksız boğaz geçişinden Türkiye'nin 1 Altın Frank'ın gerçek değerine göre alınması gereken ücretten 20,80 kat daha düşük ücret tahsil ettiği ve 2021 yılı için uğraksız geçiş yapan gemilerden fener ve tahlisiye ücretlerine ilişkin ekonomik kaybının 635 milyon 734 bin 83 \$ olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2021 yılı için 9873 NT'lik bir geminin referans alınmasına göre yapılan ekonomik kazanım ve kayıp hesabından sonra, aşağıda 2012-2021 yılları arasındaki on yıllık süreçte Türkiye'nin boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilerden alınan fener ve tahlisiye hizmetlerinden doğan ekonomik kazanım ve kayıpları ortaya koyulacaktır. Bu çerçevede, Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporlarından 2012-2021 yılları arasında Türkiye'nin boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilere verdiği fener ve tahlisiye hizmetlerinden elde ettiği gelirlere ulaşılmış, bu gelirler, daha önceden Tablo 4'de hesaplanan \$ cinsinden 1 Altın Frank'ın Türkiye tarafından belirlenen değeri ile olması gereken gerçek değeri arasındaki kat farkı ile çarpılarak Türkiye'nin elde etmesi gereken gerçek gelirlere ulaşılmış ve en nihayetinde bir ekonomik kazanım/kayıp tablosu ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 6 Türkiye'nin 2012-2021 Yılları Arasında Boğazlardan Uğraksız Geçiş Yapan Gemilere Verdiği Fener ve Tahlisiye Hizmetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Ekonomik Kazanım ve Kayıplar

Yıl	Türkiye'nin Belirlediği 1 Altın Frank Değerine Göre (0,8063 \$) Türk Boğazlarından Uğraksız Geçiş Yapan Gemilerden Elde Edilen Fener ve Tahlisiye Gelirleri (\$)	\$ Cinsinden 1 Altın Frank'ın Türkiye Tarafından Belirlenen Değeri (0,8063 \$) ile Olması Gereken Gerçek Değeri Arasındaki Fark (Kat)	\$ Cinsinden 1 Altın Frank'ın Türkiye Tarafından Belirlenen Değeri ile Olması Gereken Gerçek Değeri Arasındaki Farka Göre Türk Boğazlarından Uğraksız Geçiş Yapan Gemilerden Elde Edilmesi Gereken Gerçek Fener ve Tahlisiye Gelirleri (\$)	Yıllık Ekonomik Kayıp (\$)

¹⁰ Bulunan TL değeri, \$ kurunun 2021 yılı ortalaması (8,91 \$) alınarak hesaplanmıştır.

2012	27.586.363	19,21	529.934.033	502.347.670
2013	28.143.677	15,75	443.262.912	415.119.235
2014	31.128.644	14,69	457.279.780	426.151.136
2015	27.676.928	13,42	371.424.373	343.747.445
2016	27.414.971	14,46	396.420.480	369.005.509
2017	28.868.790	14,59	421.195.646	392.326.856
2018	35.053.498	14,68	514.585.350	479.531.852
2019	32.109.163	16,18	519.526.257	487.417.094
2020	31.345.523	20,69	648.538.870	617.193.347
2021	32.107.782	20,80	667.841.865	635.734.083
Toplam	301.435.339	-	4.970.009.566	4.668.574.227

Kaynak: Uğraksız geçiş yapan gemilerden elde edilen fener ve tahlisiye gelirleri 2013-2021 yılları arası Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde 2012-2021 yılları arasındaki on yıllık süreçte, Türkiye'nin 0,8063 \$ olarak belirleyip sabit tuttuğu 1 Altın Frank değerine göre Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilere verdiği fener ve tahlisiye hizmetlerinden 301 milyon 435 bin 339 \$ gelir ettiği görülmektedir. Ancak, Türkiye 1 Altın Frank'ın değerini olması gereken gerçek değerine göre belirlemiş olsaydı on yıllık süreçte 4 milyar 970 milyon 9 bin 566 \$ gelir elde etmiş olacaktı. Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasındaki on yıllık süreçte boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilere verdiği fener ve tahlisiye hizmetlerine ilişkin toplam ekonomik kaybı elde ettiği gelirler düşüldükten sonra 4 milyar 668 milyon 574 bin 227 \$ olarak hesaplanmıştır. Fener ve tahlisiye hizmetlerine ilişkin on yıllık ekonomik kaybın ortalaması alındığında, Türkiye'nin belirtilen hizmetlerden yıllık 466 milyon 857 bin 422 \$ ekonomik kayıp yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, bu hesaplama sağlıklı denetiminden ortaya çıkan ekonomik kayıplar dahil edilmemiştir, bu kayıplarda da eklendiğinde ekonomik kaybın boyutları daha da artacaktır.

7 Ekim 2022 ve 1 Temmuz 2023 İtibarıyla Uygulanan Tarifelere Göre Ortaya Çıkan Ekonomik Kazanım ve Kayıplar

Türkiye, 39 yılın ardından boğaz geçişlerinde uyguladığı ücret tarifelerini 7 Ekim 2022 tarihinde güncelleyeceğini ve her yıl 1 Temmuz itibarıyla da yeni güncel tarifelerin yayımlanacağını duyurmuştur. Bu durum gelecek yıllarda yaşanacak ekonomik kayıpların önlenmesi imkânını ortaya çıkarmıştır. Türkiye 7 Ekim 2022 tarihi itibarıyla fener ve tahlisiye ücretlerinin hesaplanmasında temel alınan 1 Altın Frank'ın değerini 4,08 \$'ye yükselttiğini ilan etmiş ve bu değeri 1 Temmuz 2023 tarihinde ise tekrar güncelleyerek 4,42 \$'ye yükseltmiştir. İlan edilen değerlerin ekonomik kayıp oluşturup oluşturmadığının anlaşılması için bu değerlerin 1 Altın Frank'ın gerçek değerinin olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, öncelikle belirtilen tarihlerde 1 Altın Frank'ın gerçek değeri hesaplanacak, sonrasında ise ortaya çıkan sonuçlara göre ekonomik kazanım ve kayıplara ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

7 Ekim 2022 tarihinde 1 Altın Frank'ın gerçek değeri için;

1 gr 24 ayar altın=1012,86 TL (7 Ekim 2022 tarihindeki serbest piyasa altın alım kuru),

1 \$=18,55 TL (7 Ekim 2022 tarihindeki serbest piyasa \$ alım kuru),

1 Altın Frank= 0,290323 gram 24 ayar altın,

buna göre,

TL cinsinden 1 Altın Frank'ın olması gereken gerçek değerinin $0,290323 \times 1012,83 = 294,047$ TL,

\$ cinsinden 1 Altın Frank'ın olması gereken gerçek değerinin ise $294,047 / 18,55 = 15,85$ \$ olması gerektiği anlaşılmaktadır.

1 Temmuz 2023 tarihinde 1 Altın Frank'ın gerçek değeri için;

1 gr 24 ayar altın=1586,54 TL (1 Temmuz 2023 tarihindeki serbest piyasa altın alım kuru),

1 \$=26,03 TL (1 Temmuz 2023 tarihindeki serbest piyasa \$ alım kuru),

1 Altın Frank= 0,290323 gram 24 ayar altın,

buna göre,

TL cinsinden 1 Altın Frank'ın olması gereken gerçek değerinin $0,290323 \times 1586,54 = 460,609$ TL,

\$ cinsinden 1 Altın Frank'ın olması gereken gerçek değerinin ise $460,609 / 26,03 = 17,69$ \$ olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Türkiye 1 Altın Frank'ın değerini 7 Şubat 1983-6 Ekim 2022 tarihleri arasında uyguladığı değere göre 7 Ekim 2022 tarihinde 5,06, 1 Temmuz 2023 tarihinde ise 5,48 kat artırmıştır. Fakat, yapılan hesaplamalara göre 1 Altın Frank'ın değeri olması gereken gerçek değerine göre 7 Ekim 2022 tarihinde 3,87 kat, 1 Temmuz 2023 tarihinde ise 4 kat daha düşük belirlenmiştir.

Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporlarından ulaşılan, Türkiye'nin uğraksız geçiş yapan gemilerden elde ettiği fener ve tahlisiye hizmetleri gelirlerinin on yıllık ortalaması alındığında, belirtilen hizmetlerden yıllık ortalama 30 milyon 143 bin 553 \$ gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. 1 Altın Frank'ın değerinde yapılan güncellemeyle Türkiye'nin bu gelirlerini yıllık yaklaşık 159 milyon \$'ye yükselteceği hesaplanmıştır. Ancak, Türkiye 1 Altın Frank'ın değerini yukarıda hesaplanan gerçek değerine göre belirlemiş olsaydı uğraksız geçiş yapan gemilerden elde edeceği fener ve tahlisiye hizmetleri gelirleri yıllık yaklaşık 627 milyon \$'ye yükseltmiş olacaktı. Dolayısıyla, yapılan güncellemelerle Türkiye'nin boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilerden alınan fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinden yıllık yaklaşık 470 milyon \$ kayıp yaşayacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, bu hesaplama sağlıklı denetiminden ortaya çıkan ekonomik kayıplar dahil edilmemiştir, bu kayıplar da eklendiğinde ekonomik kaybın boyutları daha da artacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye, 2012-2021 yılları arasında 1 Altın Frank'ın değerini olması gereken gerçek değerine göre ortalama 16,44 kat daha düşük belirlemiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasında Türk Boğazlarından uğraksız geçiş yapan gemilerden tahsil ettiği fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinden 4 milyar 668 milyon 574 bin 227 \$ kaybı ortaya çıkmıştır.

Türkiye, 1 Altın Frank'ın değerini 7 Şubat 1983-6 Ekim 2022 tarihleri arasında sabit tuttuğu değere göre (0,8063 \$) 7 Ekim 2022 tarihinde 5,06, 1 Temmuz 2023 tarihinde ise 5,48 kat artırmıştır. Fakat, yapılan hesaplamalara göre Türkiye 1 Altın Frank'ın değerini olması gereken gerçek değerine göre 7 Ekim 2022 tarihinde 3,87, 1 Temmuz 2023 tarihinde ise 4 kat daha düşük belirlemiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin boğazlardan uğraksız geçiş yapan gemilerden tahsil ettiği fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinden yıllık yaklaşık 470 milyon \$ kayıp yaşayacağı belirlenmiştir. Bu çerçevede;

a. Son yıllarda dünya ülkeleri tarafından denizlerin ekonomik yönü daha iyi anlaşılmış ve denizlerden ekonomik kazanım sağlama isteği giderek artmıştır. Bu nedenle, Türkiye Montrö Boğazlar Sözleşmesi esaslarına göre kendisine ekonomik kazanımlar sağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından kazanacağı her bir kuruşu önemsemeli ve bu çerçevede hareket etmelidir,

b. Türkiye 7 Şubat 1983-6 Ekim 2022 tarihleri arasında 1 Altın Frank'ın değerini 0,8063 \$ olarak belirlemiş, 7 Ekim 2022 tarihinde 4,08 \$, 1 Temmuz 2023 tarihinde ise 4,42 \$ olarak güncellemiştir. Fakat, bu değerleri 1 Altın Frank'ın gerçek değeri olarak nitelendirmek mümkün olmayıp, bu değerleri Türkiye Cumhuriyeti'nce belirlenen 1 Altın Frank değeri olarak tanımlamak daha doğru yaklaşımı temsil etmektedir,

c. 1 Altın Frank'ın gerçek değeri 0,290323 gram 24 ayar altına eşittir. Bu çerçevede, TL cinsinden 1 Altın Frank'ın gerçek değeri, belirtilen gram miktarının hesaplanan günün serbest piyasa altın alım kuru ile çarpılarak bulunmalıdır. Bulunan bu değer istenirse yine hesaplanan

günün serbest piyasa \$ alım kuruna bölünerek 1 Altın Frank'ın \$ cinsinden gerçek değeri bulunabilir,

ç. Türk Boğazlarından geçiş yapan gemi sayısı Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı yıllardan 2021 yılına gelindiğinde önemli oranda artış göstermiştir. Bu durum, Türk Boğazlar trafiğinde önemli bir artış ile birlikte boğaların çevre güvenliği açısından da birçok tehlikeyi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin 1 Altın Frank'ın değerini olması gereken gerçek değerine göre belirleyerek ekonomik kazanımlarını artırması Türkiye'nin sosyal refah seviyesine olumlu yönde katkıda bulunacağı gibi bu kazanımların İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının çevre güvenliğini artırıcı önlemlerde kaynak olarak kullanılması da Türk Boğazlarının çevre güvenliğinin sağlanması açısından yerinde bir uygulama olacaktır,

d. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından boğaz geçişlerinden alınan fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinin belirleyicisi 1 Altın Frank'ın değerinin her yıl 1 Temmuz'da güncelleneceği belirtilmiştir. Fakat, 1 Altın Frank'ın değeri 1 gr 24 ayar altının serbest piyasa alım kuruna göre belirlendiğinden ve altın kurunda günlük bazda dahi önemli yükselişler yaşanabildiğinden, fener ve tahlisiye hizmetleri ücretlerinin belirlenmesinde temel alınan 1 Altın Frank'ın değerinin 1 yıllık bir süre zarfında güncellenmesi Türkiye açısından önemli ekonomik kayıplar oluşturmaktadır. 1 Altın Frank'ın gerçek değerinin altın kurundaki anlık değişimlerin de dikkate alınarak hesaplanması ekonomik kayıpların önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından, serbest piyasa ABD doları ve altın alım kurlarını anlık olarak alıp çalışan ve geçiş yapacak bir geminin pruvası boğaza girdiği anda o andaki kurlar ile fener ve tahlisiye ücretlerini hesaplayarak geçiş yapan geminin denizcilik işletmeleri yönetimine fatura edebilen basit bir bilgisayar programı oluşturularak anlık ücretlendirme sistemine geçilmesi Türkiye açısından yaşanan ekonomik kayıpların önüne geçecektir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Türkiye'nin belirlediği 1 Altın Frank değerine göre Türk Boğazları geçişlerinden doğan ekonomik kazanım ve kayıplar üzerine güncel bir değerlendirme." başlıklı makalem ile herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Anadolu Ajansı. (2023, Mart 4). Türk boğazlarından geçişte ülkeye döviz girişini artıracak tarihi adım atıldı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-bogazlarindan-geciste-ulkeye-doviz-girisini-artiracak-tarihi-adim-atildi-/2919545>
- Canpolat, R. (2011, Ocak 19). 10 milyar dolar boğazımıza takıldı. *Deniz Haber*. <https://www.denizhaber.net/10-milyar-dolar-bogazimiza-takildi-haber-32471.htm>
- Çağa, T. (1982). Gemilerin altın frank esaslı üzerinden alınan resimlere dair. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 3(1-3), 36-39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13774>
- Çağa, T. (1994). Çanakkale ve İstanbul boğazlarından transit geçen ticaret gemilerinden alınacak resimlere dair. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 54(1-4), 228. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/95967>
- Demir, İ. (2016). Montrö Sözleşmesi'ne göre alınan geçiş ücretleri (resim ve harçlar). *Marmara Üniversitesi VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. İstanbul Yayınları.
- Fenerler ve Tahlisiye Ücretleri Tarifesi. (2022). *Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü*. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/userfiles/editör/pdf/fener-ve-tahlisiye-tarifesi-icin-tiklayınız.pdf>
- Gemi ve Su Araçlarının Tonilatolarını Ölçme Yönetmeliği. (2009). *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/03/20090312-1.htm>

- Germir, H. N. (2022, Ağustos 26). Denizyolu taşımacılığının önemi ve sektöre yönelik kullanılan banka kredileri: Türkiye örneği. TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70131/denizyolu_tasimaciliginin_onemi_ve_sektore_yonelik_kullandirilan_banka_kredileri_turkiye_ornegi
- Gündüz, A. (2000). *Milletlerarası hukuk ve milletlerarası teşkilatlar hakkında temel belgeler*. Beta Yayınları.
- Gürpınar, A. N. (2011). Türk Boğazlarından geçiş ücreti altın frank "franc germinal". *Anadolu Nümismatik Bülteni*, 16, 16. <https://www.vda.org.tr/Portals/0/duyurular2011/numismatik.pdf>
- İnan, Y. (1986). *Türk Boğazları'nın siyasal ve hukuksal rejimi*. Gazi Üniversitesi Yayını.
- Kara, H. (2010). Boğazlarda altın frank uygulaması. *Hacı Kara Yayınları*. <http://www.hacikara.com/tr/yayinlar/internet-yayinlari/detay/2/bogazlarda-altin-frank-uygulamasi/>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2013). *Faaliyet Raporu 2013*. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2014). *Faaliyet raporu* (29. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/lb/Xr/jH/QK/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202014.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2015). *Faaliyet raporu* (31. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/l4/93/KE/rP/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202015.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2016). *Faaliyet raporu* (29. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/6M/5f/2S/S2/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202016.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2017). *Faaliyet raporu* (28. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/Ji/D4/hz/WM/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202017.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2018). *Faaliyet raporu* (31. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/NT/eO/k9/Fy/2018%20YILI%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2019). *Faaliyet raporu* (39. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/G4/J4/lz/Gx/2019%20YILI%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.v19.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2020). *Faaliyet raporu* (38. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/mS/XA/qd/9t/2020%20YILI%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.v6.pdf>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2021). *Faaliyet raporu* (42. sayfa). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayını. https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/Vj/Qa/oG/dB/2021%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu_V9.pdf
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2022). *Fener ve tahlisiye ücret tarifesinde değişiklik*. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/AnnouncementDetail/340/FENER-VE-TAHLISIYE-UCRET-TARIFESINDE-DEGISIKLIK>
- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2023). *Fener ve tahlisiye ücret tarifesinde değişiklik*. <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Document/Documents/n5/Gc/R0/W6/fener.pdf>
- Kuran, S. (2020). *Uluslararası deniz hukuku* (6. baskı). Beta Yayınları.
- Montrö Boğazlar Sözleşmesi. (1936). *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3374.pdf>
- Özersay, K. (1999). *Türk boğazlarından geçiş rejimi* (Tezler dizisi: 6). Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

- Pazarıcı, H. (1989). *Uluslararası hukuk dersleri (II. Kitap)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Tenker, S. (2023). Türk Boğazları gemi geçiş ücretleri üzerine. *Denizcilik Dergisi*. <https://www.denizcilikdergisi.com/yazarlar/kapt-sedat-tenker/turk-bogazlari-gemi-gecis-ucretleri-uzerine/>
- Tulun, T. E. (2020). *The Montreux Convention: A regional and global safety valve*. Terazi Yayıncılık.
- Yaycı, C. (2013). Montrö Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde altın frank uygulamasına ilişkin tartışmaların değerlendirilmesi. *Bilge Strateji*, 5(8), 162-163. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3802/51002>
- Yücel, M. B. (2020). *Dünyada ve Türkiye’de altın*. Maden Teknik ve Arama Genel Müdürlüğü, 2. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/altin.pdf>

Extended Abstract

Türkiye is a country that owns the Istanbul and Çanakkale straits, two geopolitically important straits that can provide economic benefits. Türkiye’s rights and authorizations regarding these two straits are determined by the Montreux Convention on the Straits signed in 1936. The Montreux Straits Convention stipulates that the taxes and fees that can be levied pursuant to Article 2 of the Convention may be levied within the scope of the health inspection, lighthouse, and rescue services provided to the transiting ships and that they shall be collected over the Gold Francs amount specified in the Convention and that no flag difference shall be considered by the Turkish Government in this collection.

The parties to the passage of the Turkish Straits are the vessels using the straits by transit and the State of the Republic of Türkiye, the owner of the straits. These parties have certain rights and obligations under the Montreux Convention on the Straits. One of the obligations that the vessels transiting the Straits must fulfill under the Convention is to pay a fee in Gold Francs for the health inspection, lighthouse, and rescue services provided to them. The obligation to pay fees arising from these services provides economic gains to Türkiye, and it is a right for Türkiye to charge the ships transiting the Straits based on the principles of the Montreux Straits Convention in return for the mentioned services.

The purpose of this study is to determine the real value of 1 Gold Franc, which is taken as a basis for determining the lighthouse and rescue services fees collected from the ships passing through the Turkish Straits without port calls, compared to the value determined by Türkiye in the ten-year period between 2012 and 2021, and to determine the economic gains and losses arising from the fee collection of these services. The value of 1 Gold Franc was updated by Türkiye in 2022 and then in 2023 after 39 years. The study also aims to determine the economic gains and losses stemming from the fee collection of these services within the scope of this update. In this framework, from the Annual Reports of the General Directorate of Coastal Safety, the revenues obtained by Türkiye from the lighthouse and rescue services provided to the ships passing through the straits between 2012 and 2021 were obtained. These revenues were multiplied by the fold difference between the value of 1 Gold Franc in \$ calculated in the study and the actual value of 1 Gold Franc determined by Türkiye, and the actual revenues that Türkiye should have obtained were determined, and finally, an economic gain/loss table was revealed.

Türkiye kept the value of 1 Gold Franc, which is the basis for the determination of the lighthouse and rescue services fees collected from the vessels passing through the straits without port calls, fixed at \$0.8063 from February 7, 1983, until October 6, 2022, and did not increase it. Türkiye decided to increase the value of 1 Gold Franc as of October 2022, after keeping it constant for 39 years. The value of 1 Gold Franc was increased to \$4.08, effective from October 7, 2022. In addition, it was decided that the value of the Gold Franc will not be kept constant in the following period and will be updated annually by the Ministry of Transport and Infrastructure as of July 1. Accordingly, the second update was announced on July 1, 2023, and the value of 1 Gold Franc was raised to \$4.42. However, it is possible to say that the new fee values resulting from the increases on both October 7, 2022 and July 1, 2023 are well below the fee values that should be based on the real value of 1 Gold Franc.

According to the value of 1 Gold Franc, which was set and kept constant at \$0.8063 for the ten-year period between 2012 and 2021, Türkiye earned \$301 million 435 thousand 339 from the lighthouse and rescue services provided to the ships passing through the straits without ports call. However, Türkiye set the value of 1 Gold Franc 16.44 times lower on average than its actual value between 2012 and 2021, and if it had set the value of 1 Gold Franc according to its actual value, it would have generated \$4 billion 970 million 9 thousand 566 in revenue in the ten-year period. Between 2012-2021, Türkiye’s total economic loss related to the lighthouse and rescue services provided to the ships that pass through the straits without a port call is calculated as 4 billion 668 million 574 thousand 227 \$ after deducting the obtained revenues. The average of ten years of economic loss related to lighthouse and rescue services reveals that Türkiye has an annual loss of \$466 million 857 thousand 422 from these services.

Türkiye increased the value of 1 Gold Franc by 5.06 folds on October 7, 2022, and 5.48 times on July 01, 2023, compared to the value applied between February 7, 1983, and October 6, 2022. However, according to the calculations

made, the value of 1 Gold Franc was determined 3.87 folds lower on October 7, 2022, and 4 folds lower on July 1, 2023, compared to its actual value.

A ten-year average of Türkiye's lighthouse and rescue services revenues from vessels transiting without port calls reveals that Türkiye receives an annual average revenue of \$30 million 143 thousand 553 from the aforementioned services. With the increase in the value of 1 Gold Franc, it is estimated that Türkiye will increase these revenues to approximately \$159 million annually. However, if Türkiye had determined the value of 1 Gold Franc according to its real value calculated in the study, the lighthouse and rescue services revenues from the vessels transiting without port calls would have been approximately \$627 million. Therefore, it is understood that even with the increase in the value of 1 Gold Franc, Türkiye will lose approximately \$470 million annually from the lighthouse and rescue services fees collected from the vessels transiting the straits without port calls. It should also be noted that the economic losses resulting from health inspections are not included in the calculations made with the values both between February 7, 1983 and October 6, 2022, and with the recent increases, and when these losses are added, the size of the economic loss will increase even more.

Entelektüel düşünme eğilimi ve liderlik: Spor yöneticileri üzerine bir inceleme¹

Arif Özşarı²

²Mersin Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Mersin, Türkiye.

ÖZET

Bu araştırmada entelektüel düşünme eğilimi ile liderlik yönelimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 38 kadın, 162 erkek olmak üzere toplamda 200 kamu spor yöneticisi katılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında entelektüel düşünme eğilimi ve çok yönlü liderlik yönelimleri ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada betimleyici istatistiğin yanı sıra, korelasyon ve çoklu regresyon analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırmada bulguları: İlişkisel model kapsamında entelektüel düşünme eğilimi ile çok yönlü liderlik yönelimi arasında genel anlamda orta düzeyli, anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunduğu; entelektüel duygudaşlığın yapısal liderlik ($\beta=.262$) ve insan kaynaklı liderlik ($\beta=.246$) üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri bulunduğu; entelektüel farkındalığın yapısal liderlik ($\beta=.254$), insan kaynaklı liderlik ($\beta=.249$), politik liderlik ($\beta=.229$) ve karizmatik liderlik ($\beta=.414$) üzerinde pozitif ve anlamlı etkilerinin bulunduğu; entelektüel azimin ise yapısal liderlik ($\beta=.244$), insan kaynaklı liderlik ($\beta=.215$), politik liderlik ($\beta=.362$) ve karizmatik liderlik ($\beta=.233$) üzerinde anlamlı bir şekilde pozitif etkileri bulunduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; entelektüel duygudaşlığın, yalnızca yapısal liderlik ve insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri bulunmuşken; hem entelektüel farkındalığın hem de entelektüel azimin daha geniş bir etkileme gücüne sahip olduğu, yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, spor yöneticilerinin entelektüel farkındalık ve entelektüel azim başta olmak üzere entelektüel duygudaşlıkları geliştikçe, liderlik yönelimlerinin daha olumlu bir şekilde gelişmesinin sağlanabileceğini düşündürmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Entelektüel duygudaşlık, Entelektüel farkındalık, Entelektüel azim, Liderlik yönelimleri, Spor yöneticileri.

Intellectual thinking tendency and leadership: A study on sport managers

ABSTRACT

This study explored the correlation between intellectual thinking disposition and leadership orientations in public sports managers. The sample consisted of a total of 200 sports managers (38 women and 162 men). Intellectual thinking disposition and multifaceted leadership orientations were assessed via established scales. Data analysis involved descriptive statistics, correlation analysis, and multiple regression analysis. Examining the relationships within the model, we found moderate, positive, and statistically significant correlations between intellectual thinking disposition and overall leadership orientation. Intellectual affinity, a specific aspect of intellectual disposition, exerted positive and significant effects on both structural leadership ($\beta=.262$) and human-centered leadership ($\beta=.246$). Intellectual awareness had positive and significant effects on structural leadership ($\beta=.254$), human resource leadership ($\beta=.249$), political leadership ($\beta=.229$) and charismatic leadership ($\beta=.414$). Intellectual perseverance had significant positive effects on structural leadership ($\beta=.244$), human resource leadership ($\beta=.215$), political leadership ($\beta=.362$) and charismatic leadership ($\beta=.233$). In conclusion, while intellectual affinity only impacts structural and human resource leadership, both intellectual awareness and intellectual perseverance

¹Araştırma için Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinin Fen Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 04/04/2022 tarih ve 2022/3/5karar sayısı ile etik kurul onayı alınmıştır. Ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan araştırma izni alınmıştır.

have a broader reach, significantly influencing all four leadership styles investigated: structural, human resource, political, and charismatic. This suggests that cultivating intellectual awareness and perseverance in sports managers could lead to a broader and more positive development of their leadership skills across various domains.

KEYWORDS

Intellectual affinity, Intellectual awareness, Intellectual perseverance, Leadership orientations, Sports managers.

Giriş

Entelektüel beceriler, insanın zihinsel etkinliği için önemli olan edinimleri ifade etmektedir (Voss vd., 1995). Shahnoza'ya (2019) göre entelektüel beceriler ile ilgili, alan yazında iki yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşıma göre entelektüel beceriler, entelektüel gelişimin göstergelerinden biridir; ikinci yaklaşıma göre entelektüel beceriler, bağımsız olarak bilgi edinme aracı olarak kabul edilmektedirler. Elder ve Paul'a göre ise hayat döngüsü içinde mantıklı bir şekilde akıl yürütmek için düşünce alanında gerekli entelektüel standartların bulunduğunu ve bu standartların bireylerin her alanda ve konuda daha etkin düşünmelerini sağlayacağını, kelimelerin vakalara uygun şekilde nasıl kullanılacağını anlamlandırmak, her dilde iyi düşünmek ve tüm içerik üzerinden mantıklı bir sonuca varmak için esas olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre makul yaşam için insanların düşüncelerini açık, doğru, ilgili, anlamlı, mantıklı olacak şekilde yapılandırmaları gerekir. Bu yapılanma, insanların günlük yaşamlarının bir parçası olarak düzenli olarak kullanmaları gereken çok daha geniş bir entelektüel standartlar dizisinin bir parçasını oluşturur (Elder ve Paul, 2013).

Düşünme eğilimleri, entelektüel değişim için son derece etkilidir (Bouhnik ve Carmi, 2012). Düşünce, entelektüel sürece dayalı yetenek gerektiren bir süreçtir (Çalışkan ve Doğan, 2022). Yoldaş ve Merç'e (2018) göre eleştirel düşünebilenler evrensel entelektüel özelliklere sahiptirler. Entelektüel düşünme, eleştirel düşünme yetisinin temelini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2022). Eleştirel düşünme, fikirler üzerine düşünmemizi sağlayan bir üst düşünme becerisidir (Çalışkan ve Doğan, 2022). Eleştirel düşünmeyi, entelektüel bir beceri olarak da ifade edebiliriz (Özdemir, 2005). Entelektüel düşünme eğiliminin, eleştirel düşünme becerisi ile iç içe geçtiğini ifade etmek te mümkündür.

Paul ve Elder'e (2001) göre eleştirel düşünmenin temel ilkesi adil fikirli eleştirel zihinsel faaliyetlerdir. Yani bireylerin düşüncelerinde kişisel duygulara ve bencil çıkarılara yer vermeden mantıklı ve adil bir şekilde düşünmesidir. Bu düşünce şekli topluma ve toplumu oluşturan bireylere adil bir şekilde davranmayı gerektirir. Onlara göre adil fikirli eleştirel düşüncenin geliştirilmesi vazgeçilmez bir unsurdur. Elder ve Paul (1998) eleştirel düşünme, entelektüel özelliklerin geliştirilmesi" isimli eserlerinde eleştirel düşünmenin bir dizi beceriden daha fazlası içerdiğini vurgulamakla kalmayıp eleştirel düşüncenin aynı zamanda geliştirilmesi gereken entelektüel özellikler barındırdığını ve bu özellikler arasında entelektüel alçakgönüllülük, cesaret, empati, azim ve inanç gibi kavramlar içerdiğini ifade etmektedirler. İnsanların düşünce tarzlarını anlamada entelektüel duygudaşlık, bir zorluğu alt etmede entelektüel azim gibi entelektüel eğilimlerin ortaya çıktığı ifade edilebilir (Yıldırım, 2022). Entelektüel düşünme veya teşvik, kişilerin fikirlerini takip ederek, kişilerin eski varsayımlarını sorgulamaları ve sorunların çözümü noktasında yeni bakış açıları geliştirme konusunda zorlamayı içerir. Aynı zamanda bireysel değerlendirme, akıl hocalığı, koçluk ve diğer benzer faaliyetler yoluyla her bir takipçinin ihtiyaçlarını karşılamayı gerektirir (Belle, 2014). Nitekim liderlik özellikleri sergileyen bireylerin kişi, grup ya da toplulukları etkiledikleri bir gerçektir. Bu nedenle takipçilerin mantıklı ve makul yönelimler sergileyen liderlere ihtiyaçları olduğu düşünülebilir. Derin'e (2017) göre entelektüel bireyler, birikimleriyle toplumlara yön verebilen bireylerdir.

Liderlik üzerine yapılan araştırmalar, sürekli değişen çok boyutlu küreselleşmiş bir dünyada önemli bir akademik ve profesyonel uğraş haline gelmiştir (Gandolfi ve Stone, 2018). Kişiler, tek başına gerçekleştiremedikleri hedefler için kendilerine yol haritası çizecek kişiye yani bir lidere

ihtiyaç duyarlar. Liderlik yönelimleri, mantıklı ve makul kullanıldığında grup birliğinin sağlanması ve iş kapasitesi bakımından önemli farklar oluşturabilir (Dursun vd., 2019). Günümüz iş ortamında başarıya ulaşmak için kritik öneme sahip hem teoride hem de uygulamada var olan çeşitli liderlik yönelimleri mevcuttur (Igbınakhasse ve Naidoo, 2019). Bu yönelimler yapısal, insan kaynaklı, politik ve karizmatik yönelim şeklinde sınıflandırılabilir. Yapısal liderlik yöneliminde, mantıksal düşünme ön plana çıkarılır ve ortaya çıkan problemlerin sonuçlarından bireyler sorumlu tutulur. İnsan kaynakları liderlik yöneliminde, insanların duygularına önem verilir ve desteklenirler, aynı zamanda kişiler gruba dâhil edilme konusunda teşvik edilirler. Politik liderlik yönelimi gösteren bireylerin ikna kabiliyetleri yüksektir ve insanları harekete geçirebilen yetenekli kişilerdir. Karizmatik liderlik yönelimi gösteren bireyler ise iletişimi güçlü, açık görüşlü ve başkalarına ilham veren özellikler bulunmaktadır (Bolman ve Deal, 1991; Akt. Güler vd., 2020).

Kamu yöneticileri, devletin her kademesinde kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan kamu görevlileridir (Aderibigbe ve Olla, 2014). Liderlik, kamu yönetimi alanında önemli bir yer teşkil etmektedir (Şahin vd., 2015). Kamu yöneticilerinin liderliği uygulamak için yalnızca pratik ve entelektüel becerilere değil, aynı zamanda liderliğin gerçekte ne olduğuna dair pratik ve entelektüel anlayışa da ihtiyaçları vardır (Fairholm, 2014). Liderlik becerilerinden yoksun kamu yöneticilik uygulamalarının önce astlara, sonra kuruma ve dolayısıyla yönetimin çevresindeki tüm faktörlere ve kamu sistemi üzerinde negatif etkileri oluşabilmektedir (Özsalmanlı, 2005). Bu nedenle kamu spor yöneticilerinin liderlik uygulamalarının, teorik ve pratik becerilerinin inşası sürecinde entelektüel düşünme becerilerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Kamu spor yönetiminin öncelikli amacı topluma hizmet sunmaktır. Kamu spor yönetiminin görevleri doğrultusunda (Özsarı, 2021) spor yöneticilerinin entelektüel birikim ve eğilimleri sonucunda sergileyecekleri liderlik yönelimlerinin tespitinin önem arz ettiği ifade edilebilir. Nihayetinde spor yöneticileri, spor kurumlarında görev yapan bireyler başta olmak üzere toplumu oluşturan bireylerin spora yönlendirilmesinde liderlik etmektedirler. Dolayısıyla bu yönlendirme sırasında ortaya koydukları liderlik yönelim tarzlarının bilinmesinin de oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ile kamu spor yöneticileri kapsamında entelektüel düşünme eğilim ile liderlik yönelimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. İlgili yazın incelendiğinde spor yöneticileri örnekleminde entelektüel düşünme eğilimi ve liderlik yönelimlerinin birlikte araştırıldığı herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Dolayısıyla bu araştırma sonuçlarının ilgili yazına yapacağı katkılardan dolayı önemli olduğu düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

İlişkisel tarama modelleri değişkenler arasındaki birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2019, s.114). Yürütülmüş olan bu araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma modeli kapsamında oluşturulmuş olan hipotezler aşağıda sunulmuştur.

H₁: Entelektüel duygudaşlığın yapısal liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₂: Entelektüel duygudaşlığın insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₃: Entelektüel duygudaşlığın politik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₄: Entelektüel duygudaşlığın karizmatik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₅: Entelektüel farkındalığın yapısal liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₆: Entelektüel farkındalığın insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₇: Entelektüel farkındalığın politik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₈: Entelektüel farkındalığın karizmatik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₉: Entelektüel azimin yapısal liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₁₀: Entelektüel azimin insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₁₁: Entelektüel azimin politik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₁₂: Entelektüel azimin karizmatik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Araştırmanın Etik İzni

Araştırma için Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nin Fen Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 04/04/2022 tarih ve 2022/3/5 karar sayısı ile etik kurul onayı alınmıştır. Ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan araştırma izni alınmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan 38 (% 19) kadın, 162 (% 81) erkek olmak üzere toplamda 200 kamu spor yöneticisi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Entelektüel Düşünme Eğilimi Ölçeği

Ölçek, Yoldaş ve Merç (2018) tarafından geliştirilmiş olup, üç alt boyut ve otuz maddeden meydana gelmektedir. Ölçek, beşli likert tipindedir. Ölçeğin bu araştırmada hesaplanan Cronbach's Alfa (α) değerleri: Entelektüel duygudaşlık boyutu (1-12 madde): .804, Entelektüel farkındalık boyutu (13-23 madde): .867, Entelektüel azim boyutu (24-30 madde): .745, ölçek geneli Cronbach's Alfa (α) değeri: .918 olarak hesaplanmıştır.

Çok Yönlü Liderlik Yönelimleri Ölçeği

Dursun vd. (2019) tarafından geliştirilen ölçek dört alt boyut ve maddeden meydana gelmektedir. Ölçek, beşli likert tipindedir. Ölçeğin bu araştırmada hesaplanan Cronbach's Alfa (α) değerleri: Yapısal liderlik boyutu (1-4 maddeler): .728, İnsan kaynaklı liderlik boyutu (5-9 maddeler): .811, Politik liderlik boyutu (10-14 maddeler): .796, Karizmatik liderlik boyutu (15-19 maddeler): .806, ölçek geneli ise .902 olarak bulgulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında entelektüel düşünme eğilimi bağımsız, çok yönlü liderlik yönelimleri ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Araştırma ölçekleri basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış ve normallik varsayımı sağlanmıştır. Çalışmada betimleyici istatistiğin yanı sıra, ölçeklerin ortalama puanlarını hesaplanmış, ilişki model çerçevesinde Pearson korelasyon ve çoklu regresyon analizlerine yer verilerek araştırma modeli kapsamında oluşturulmuş olan hipotezler istatistik programı ile sınanmıştır.

Bulgular

Tablo 1 Demografik özelliklere ait bulgular

		N	%
Cinsiyet	Kadın	38	19.0
	Erkek	162	81.0
Kadro unvanı	İl müdürü	5	2.5
	Şube müdürü	77	38.5
	İlçe müdürü	56	28.0
	Yurt müdürü	47	23.5
	Hizmet müdürü	8	4.0
	Sporcu Eğt. Mrk. Müdürü	7	3.5

Eğitim durumu	Lisans	152	76.0
	Lisansüstü	48	24.0
	Toplam	200	100

Çalışmaya 38 kadın (% 19), 162 erkek (% 81) olmak üzere toplamda 200 birey katılmıştır. Kadro unvanı dağılımları ise il müdürü kadrosunda 5 birey (% 2.5), şube müdürü 77 birey (% 38.5), ilçe müdürü 56 birey (% 28), yurt müdürü 47 birey (% 23.5), hizmet müdürü 8 birey (% 4) ve Sporcu eğitim merkezi müdürü 7 birey (% 3.5) olarak gruplanmıştır. Eğitim durumu gruplaması ise lisans mezunu 152 birey (% 76), lisansüstü mezunu 48 birey (% 24) şeklinde gruplanmıştır.

Tablo 2 Araştırma ölçekleri skewness ve kurtosis değerlerine ilişkin sonuçlar

Entelektüel düşünme eğilimi ölçeği	Skewness		Kurtosis		Çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeği	
	Skewness	Kurtosis	Skewness	Kurtosis	Skewness	Kurtosis
Entelektüel duygudaşlık	-.161	.705	Yapısal liderlik	-.609	.793	
Entelektüel farkındalık	.153	-.414	İnsan kaynaklı liderlik	-.619	.175	
Entelektüel azim	-.213	.647	Politik liderlik	-.247	-.357	
			Karizmatik liderlik	-.249	.190	

Tablo 2’de araştırma ölçekleri basıklık ve çarpıklık değerleri sunulmuştur. Tabachnick ve Fidell’e (2015, s.79) göre normal dağılımın iki unsuru çarpıklık ve basıklıktır. Tabloda da görüleceğe üzere çarpıklık ve basıklık değerleri +1 ile -1 aralığında dağılmaktadır; bu durum normal dağılım varsayımının kanıtlandığını göstermektedir.

Tablo 3 Korelasyon analizi sonuçları

N =200	Ort.	Ss.	1	2	3	4	5	6	7
Entelektüel duygudaşlık	4.25	.401	-						
Entelektüel farkındalık	4.17	.444	.725**	-					
Entelektüel azim	4.16	.458	.621**	.690**	-				
Yapısal liderlik	4.45	.443	.597**	.612**	.582**	-			
İnsan kaynaklı liderlik	4.43	.478	.561**	.576**	.540**	.588**	-		
Politik liderlik	3.93	.623	.282**	.400**	.452**	.474**	.472**	-	
Karizmatik liderlik	4.06	.559	.388**	.533**	.483**	.560**	.478**	.651**	-

** $p < 0.01$. 1: Entelektüel duygudaşlık, 2: Entelektüel farkındalık, 3: Entelektüel azim, 4: Yapısal liderlik, 5: İnsan kaynaklı liderlik, 6: Politik liderlik, 7: Karizmatik liderlik

Korelasyon türü ilişki aramalarında, değişkenlerin birlikte değişim katsayıları öğrenilmeye çalışılır (Karasar, 2019, s.115). Tablo 3’te sunulan entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin üç alt boyutu ile çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeğinin dört alt boyutu arasında yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre; entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin alt boyutu olan entelektüel duygudaşlık ile liderlik yönelimleri ölçeğinin alt boyutları olan yapısal liderlik ($r=.597$), insan kaynaklı liderlik ($r=.561$), politik liderlik ($r=.282$) ve karizmatik liderlik ($r=.388$) arasında genel anlamda orta düzeyli, anlamlı ve pozitif ilişkiler bulgulanmıştır. Entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin alt boyutu olan entelektüel farkındalık ile liderlik yönelimleri ölçeğinin alt boyutları olan yapısal liderlik ($r=.612$), insan kaynaklı liderlik ($r=.576$), politik liderlik ($r=.400$) ve karizmatik liderlik ($r=.533$) arasında orta düzeyli, anlamlı ve pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin diğer bir alt boyutu olan entelektüel azim ile liderlik yönelimleri ölçeğinin alt boyutları olan yapısal liderlik ($r=.582$), insan kaynaklı liderlik ($r=.540$), politik liderlik ($r=.452$) ve karizmatik liderlik ($r=.483$) arasında orta düzeyli ve pozitif ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo 4 Çoklu regresyon analizi sonuçları

1- Birinci kısım							p=.000 F ₍₃₋₁₉₆₎ = 54.291 D-W=1.899	R=.674 R ² = .454 Adj. R ² = .445
Model	B	Std. Hata	Beta (β)	t	p	VIF		
Sabit	1.188	.261	-	4.544	.000	-		
Entelektüel duygudaşlık	.289	.087	.262	3.313	.001	2.240		
Entelektüel farkındalık	.253	.085	.254	2.965	.003	2.627		
Entelektüel azim	.236	.073	.244	3.251	.001	2.028		
<i>Bağımlı değişken: Yapısal liderlik</i>								
2- İkinci kısım							p=.000 F ₍₃₋₁₉₆₎ = 43.138 D-W=2.153	R=.631 R ² = .398 Adj. R ² = .388
Model	B	Std. Hata	Beta (β)	t	p	VIF		
Sabit	1.130	.296	-	3.815	.000	-		
Entelektüel duygudaşlık	.294	.099	.246	2.969	.003	2.240		
Entelektüel farkındalık	.269	.097	.249	2.776	.006	2.627		
Entelektüel azim	.224	.082	.215	2.720	.007	2.028		
<i>Bağımlı değişken: İnsan kaynaklı liderlik</i>								
3- Üçüncü kısım							p=.000 F ₍₃₋₁₉₆₎ = 18.914 D-W=1.783	R=.474 R ² = .225 Adj. R ² = .213
Model	B	Std. Hata	Beta (β)	t	p	VIF		
Sabit	1.270	.437	-	2.903	.004	-		
Entelektüel duygudaşlık	-.169	.146	-.109	-1.156	.249	2.240		
Entelektüel farkındalık	.321	.143	.229	2.245	.026	2.627		
Entelektüel azim	.491	.122	.362	4.040	.000	2.028		
<i>Bağımlı değişken: Politik liderlik</i>								
4- Dördüncü kısım							p=.000 F ₍₃₋₁₉₆₎ = 29.537 D-W=1.885	R=.558 R ² = .311 Adj. R ² = .301
Model	B	Std. Hata	Beta (β)	t	p	VIF		
Sabit	1.042	.370	-	2.815	.005	-		
Entelektüel duygudaşlık	-.080	.124	-.057	-.645	.520	2.240		
Entelektüel farkındalık	.522	.121	.414	4.312	.000	2.627		
Entelektüel azim	.284	.103	.233	2.758	.006	2.028		
<i>Bağımlı değişken: Karizmatik liderlik</i>								

Tablo 4'te bağımsız değişken olan entelektüel düşünme eğilimi ölçeği ile bağımlı değişken olan çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeği arasında yapılan çoklu regresyon analizi görülmektedir. VIF (variance inflation factor) değerlerinin 10' dan düşük olduğu için araştırma değişkenleri arasında, çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda Durbin-Watson değeri modelde oto korelasyon olup olmadığını gösterir. Genellikle 1.5-2.5 civarında bir D.W. değeri otokorelasyon olmadığını kanıtlar (Kalaycı, 2018, s. 267). Tablonun ilk kısmında sunulan model istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(df=3,196)} = 54.291$; $p < .001$). Modelin R^2 değeri .454, düzeltilmiş R^2 değeri .445 olarak bulgulanmıştır. Bu sonuç entelektüel düşünme eğilimi bağımsız değişkeninin, çok yönlü liderlik yönelimleri bağımlı değişkenin alt boyutu olan yapısal liderlik boyutundaki değişimlerin yaklaşık % 45'ini açıkladığını göstermektedir. Beta göstergeleri göz önüne alınarak bu ilişkideki bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni etkileme gücüne bakıldığında; ilk olarak anlamlı pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel duygudaşlık ($\beta = .262$) boyutunda, ikinci olarak pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel farkındalık ($\beta = .254$) boyutunda, üçüncü olarak pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel azim ($\beta = .244$) boyutundadır. Entelektüel düşünme eğiliminin, yapısal liderlik üzerindeki etkisini açıklamada entelektüel duygudaşlık, entelektüel farkındalık ve entelektüel azimin anlamlı bir şekilde pozitif yönde katkısı olduğu saptanmıştır.

Tablonun ikinci kısmında sunulan model istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(df=3,196)} = 43.138$; $p < .001$). Modelin R^2 değeri .398, düzeltilmiş R^2 değeri .388 olarak bulgulanmıştır. Bu bulgu entelektüel düşünme eğilimi bağımsız değişkeninin, çok yönlü liderlik yönelimleri bağımlı değişkenin alt boyutu olan İnsan kaynaklı liderlik boyutundaki değişimlerin yaklaşık % 39'unu açıkladığını göstermektedir. Beta göstergeleri göz önüne alındığında ilk olarak anlamlı pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel farkındalık ($\beta = .249$) boyutunda, ikinci olarak pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel duygudaşlık ($\beta = .246$) boyutunda, üçüncü olarak pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel azim ($\beta = .215$) boyutundadır. Entelektüel düşünme eğiliminin, insan kaynaklı liderlik üzerindeki etkisini açıklamada entelektüel farkındalık, entelektüel duygudaşlık ve entelektüel azimin anlamlı bir şekilde pozitif yönde katkısı olduğu tespit edilmiştir.

Tablonun üçüncü kısmında sunulan model istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(df=3,196)} = 18.914$; $p < .001$). Modelin R^2 değeri .225, düzeltilmiş R^2 değeri .213 olarak bulgulanmıştır. Bu bulgu entelektüel düşünme eğilimi bağımsız değişkeninin, çok yönlü liderlik yönelimleri bağımlı değişkenin alt boyutu politik liderlik boyutundaki değişimlerin % 21'ini açıkladığını göstermektedir. Beta göstergeleri göz önüne alındığında ilk olarak anlamlı pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel azim ($\beta = .362$) boyutunda, ikinci olarak pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel farkındalık ($\beta = .229$) boyutundadır. Entelektüel düşünme eğiliminin, politik liderlik üzerindeki etkisini açıklamada entelektüel azim ve entelektüel farkındalığın anlamlı bir şekilde pozitif yönde katkısı olduğu tespit edilmiştir.

Tablonun dördüncü kısmında sunulan model istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(df=3,196)} = 29.537$; $p < .001$). Modelin R^2 değeri .311, düzeltilmiş R^2 değeri .301 olarak bulgulanmıştır. Bu bulgu entelektüel düşünme eğilimi bağımsız değişkeninin, çok yönlü liderlik yönelimleri bağımlı değişkenin alt boyutu olan Karizmatik liderlik boyutundaki değişimlerin % 30'unu açıkladığını göstermektedir. Beta göstergeleri göz önüne alındığında ilk olarak anlamlı pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel farkındalık ($\beta = .414$) boyutunda, ikinci olarak pozitif etki entelektüel düşünme eğiliminin alt boyutu olan entelektüel azim ($\beta = .233$) boyutundadır. Entelektüel düşünme eğiliminin, karizmatik liderlik üzerindeki etkisini açıklamada entelektüel farkındalık ve entelektüel azimin pozitif katkısı bulunduğu anlaşılmıştır. Çoklu regresyon analizi sonuçları göz önünde bulundurulduğunda araştırma modeli kapsamında oluşturulmuş olan H_3 ve H_4 desteklenmezken, diğer hipotezlerin tamamı desteklenmiştir.

Tartışma

Kamu spor yöneticilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilen bu çalışma ile entelektüel düşünme eğilimi ile (entelektüel duygudaşlık, entelektüel farkındalık, entelektüel azim) liderlik yönelimleri (yapısal, insan kaynaklı, politik, karizmatik) arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma ölçeklerinden elde edilen ortalama değerlere bakıldığında spor yöneticilerinin entelektüel düşünme eğilimi ve çok yönlü liderlik yönelimleri düzeylerinin iyi seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin alt boyutu olan entelektüel duygudaşlık ile liderlik yönelimleri ölçeğinin alt boyutları olan yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik arasında genel anlamda orta düzeyli, anlamlı ve pozitif ilişkiler bulgulanmıştır. Entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin alt boyutu olan entelektüel farkındalık ile liderlik yönelimleri ölçeğinin alt boyutları olan yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik arasında orta düzeyli, anlamlı ve pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Entelektüel düşünme eğilimi ölçeğinin diğer bir alt boyutu olan entelektüel azim ile liderlik yönelimleri ölçeğinin alt boyutları olan yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik arasında orta düzeyli, anlamlı ve pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, entelektüel düşünme eğilimi ölçeği ile çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeği arasında genel anlamda orta düzeyli, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğu söylenebilir (Tablo 3).

Araştırmanın çoklu regresyon analizi bulgularına göre, entelektüel duygudaşlığın yapısal liderlik ve insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif etkileri bulunduğu; entelektüel farkındalığın yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkilerinin bulunduğu; entelektüel azimin ise yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik üzerinde anlamlı bir şekilde pozitif etkileri bulunduğu tespit edilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, entelektüel duygudaşlığın, yalnızca yapısal liderlik ve insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri bulunmuşken; hem entelektüel farkındalığın hem de entelektüel azimin daha geniş bir etkileme gücüne sahip olduğu, yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

İlgili yazında entelektüel düşünme eğilimi ile (entelektüel duygudaşlık, entelektüel farkındalık, entelektüel azim) çok yönlü liderlik yönelimleri (yapısal, insan kaynaklı, politik, karizmatik) arasındaki ilişkinin incelendiği herhangi bir araştırmaya ulaşılmamıştır. Ancak entelektüel düşünme eğilimi ve liderlik yönelimlerinin farklı çeşitli değişkenler ile birlikte değerlendirildiği araştırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin entelektüel düşünme eğiliminin temel unsuru olan eleştirel düşünme eğilimi ile empatik eğilim arasında pozitif bir ilişki bulunduğu ve bireylerin eleştirel düşünme eğilimleri arttıkça empati eğilimlerinin de arttığı tespit edilmiştir (Çalışkan ve Doğan, 2022). Sosyal etkileşim yoluyla entelektüel becerilerin kazanılmasında olumlu sonuçlara Voss vd. (1995)'nin çalışmalarında rastlamak mümkündür. Bu bulguyu doğrular nitelikte diğer bir bulgu Yıldırım'ın (2022) araştırmasında görülmektedir. Entelektüel düşünmenin iletişimi başlatma ve sürdürme aynı zamanda işbirliği üzerinde önemli bir katkısının olduğu saptanmıştır. Okuyan'ın (2021) çalışmasında katılımcıların entelektüel düşünme eğilimi puanları arttıkça, çevre etiği farkındalık puanlarının da arttığı sonucuna varılmıştır. Şahin ve Bülbüloğlu (2021) üniversite öğrencilerinin katılımlarıyla yürütmüş oldukları araştırmalarında öğrencilerin entelektüel düşünme eğilimlerinin, nomofobiden olumsuz olarak etkilendiğini tespit etmişlerdir. Özdemir (2018) okul yöneticilerinin katılımlarıyla yürütmüş olduğu araştırma sonucunda liderlik yönelimi ile politik beceri arasında pozitif bir ilişki bulunduğu, yöneticilerin liderlik yönelimlerinde politik becerinin önemli bir etmen olduğunu rapor etmiştir. Amhar vd. (2022) araştırmalarında öğretmenlerin entelektüel düşünme becerilerinin öğrencilerin yazma becerisi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu rapor etmişlerdir. Yoldaş ve Yıldırım (2023) ilkökul yöneticilerinin entelektüel düşünme eğilimleri ile yaratıcı liderlikleri arasında yüksek düzeyli ve pozitif bir korelasyon tespit etmişlerdir. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünceleri ile liderlik yönelimleri arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır (Özdemir vd., 2018). 44 kuruluştaki 179 bireyden alınan verilerin analizi sonucunda, yüksek performanslı çalışma sistemi ile dönüşümcü liderlik arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır (Han vd., 2018). Öğretmen adaylarının liderlik yönelimleri ile bireysel değerleri arasındaki ilişkinin incelendiği diğer bir araştırmada, bireysel güç ve başarı değerlerinin yapısal, sembolik ve politik liderliğin yordayıcıları olduğu tespit edilmiştir (Cansoy ve Tofur, 2017). De Vries vd. (2010) bir kamu kuruluşunun 279 çalışanı ile yürütmüş oldukları araştırma sonucunda karizmatik liderlik özellikleri gösteren bireylerin çoğunlukla iletişim kanallarının açık olduğunu ve bireyler ile üst düzey iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Kim ve Toya (2019) Japonya'da üst düzey örgüt yöneticilerinin katılımlarıyla yürütmüş oldukları araştırma sonucunda karizmatik liderlik yöneliminin örgütte hizmetleştirmeyi uygulama ve yükseltmede kritik bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Choi (2006) karizmatik bir lider davranışının, takipçiler arasında daha net rol algıları, gelişmiş görev performansı, daha fazla iş tatmini, daha güçlü kolektif kimlik ve grup bağlılığı, daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışını teşvik ettiği ileri sürmüştür. Özkan ve Yaman (2023) amatör spor kulüpleri yöneticilerinin bireysel özellikleri ile empati seviyelerinin insan kaynaklı, politik, yapısal ve karizmatik liderlik yönelimlerinin yordayıcısı oldukları bilgisini paylaşmışlardır.

Yukarıdaki bölümde entelektüel düşünme eğilimi ve liderlik kavramlarının çeşitli şekillerde işlendiği araştırma sonuçları sunulmaya çalışılmıştır. Bir lider, belirli bir kitleyi yönlendirebilmeli, çeşitli liderlik tarzları arasından seçim yapma becerisini gösterebilmeli ve ardından bunu kitleye mantıklı bir şekilde uygulayabilmelidir (Val ve Kemp, 2012). Sethuraman ve Suresh (2014) liderliğin sadece doğuştan gelen bir özellik olmadığını, aynı zamanda sonradan da geliştirilebileceği yönündeki modern teorinin doğrulandığını ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda bireylerin entelektüel düşünme eğilimlerinin geliştirilmesi ile liderlik yönelimlerine katkı sağlanacağı ifade edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; entelektüel düşünme eğilimi ile çok yönlü liderlik yönelimleri arasında genel anlamda orta düzeyli ve pozitif bir ilişki bulunduğu; entelektüel duygudaşlığın yapısal liderlik ve insan kaynaklı liderlik üzerinde pozitif etkileri bulunduğu; entelektüel farkındalığın; yapısal

liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik üzerinde pozitif etkileri bulunduğu; entelektüel azimin ise yapısal liderlik, insan kaynaklı liderlik, politik liderlik ve karizmatik liderlik üzerinde anlamlı bir şekilde pozitif etkileri bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, spor yöneticilerinin entelektüel farkındalık ve entelektüel azim başta olmak üzere entelektüel duygudaşlıkları geliştikçe, liderlik yönelimlerinin daha olumlu bir şekilde gelişmesinin sağlanabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmanın sonunda öneri olarak, kamuya ait spor kurumlarında görev yapan iş görenlerin entelektüel kapasitelerinin ve liderlik özelliklerinin gelişimine yönelik çeşitli hizmet içi eğitimler yapılabilir. Ayrıca farklı çalışma gruplarının katılımlarıyla çeşitli araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynaklar

- Aderibigbe, A.M., & Olla, J.O. (2014). Towards a theoretical definition of public administration. *Public Administration*, 65(3), 65-70. www.iosrjournals.org
- Amhar, Sabrina, R., Sulasmi, E., Saragih, M. (2022). Student critical thinking skills and student writing ability: The role of teachers' intellectual skills and student learning. *Cypriot Journal of Educational Science*, 17(7), 2493-2510. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i7.7683>
- Belle, N. (2014). Leading to make a difference: A field experiment on the performance effects of transformational leadership, perceived social impact, and public service motivation. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24(1), 109-136. <https://doi.org/10.1093/jopart/mut033>
- Bouhnik, D., & Carmi, G. (2012). E-learning environments in academy: Technology, pedagogy and thinking dispositions. *Journal of Information Technology Education: Research*, 11(1), 201-219. <https://doi.org/10.28945/1698>
- Cansoy, R., & Tofur, S. (2017). Examining the relationship between teacher candidates' individual values and leadership orientations. *Journal of Education and Practice*, 8(2), 101-113. <https://iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/view/35078/36080>
- Choi, J. (2006). A motivational theory of charismatic leadership: envisioning, empathy, and empowerment. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 13(1), 24-43. <https://doi.org/10.1177/10717919070130010501>
- Çalışkan, B.B., & Doğan, R. (2022). Hemşirelik öğrencilerinin, eleştirel düşünme becerilerinin karar verme, empatik eğilim ve becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Journal of Medical Sciences*, 3(2), 116-122. <https://doi.org/10.46629/JMS.2022.83>
- Derin, N. (2017). Yöneticilerin, entelektüel liderlik düzeylerinin örgütsel yaratıcılığa katkısı: Malatya özel hizmet işletmelerinde bir araştırma. *Social Sciences*, 12(2), 102-117. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.2.3C0160>
- De Vries, R. E., Bakker-Pieper, A., & Oostenveld, W. (2010). Leadership=communication? The relations of leaders' communication styles with leadership styles, knowledge sharing and leadership outcomes. *Journal of Business and Psychology*, 25, 367-380. <https://doi.org/10.1007/s10869-009-9140-2>
- Dursun, M., Günay, M., & Yenel, İ.F. (2019). Çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeği (ÇYLYÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(2), 333-347. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/issue/49147/596370>
- Elder, L., & Paul, R. (1998). Critical thinking: Developing intellectual traits. *Journal of Developmental Education*, 21(3), 34-35. <https://www.jstor.org/stable/42785286>
- Elder, L. & Paul, R. (2013). Critical thinking: Intellectual standards essential to reasoning well within every domain of human thought. *Journal of Developmental Education*, 36(3), 32-33. <https://www.jstor.org/stable/24613989>
- Fairholm, M. R. (2004). Different perspectives on the practice of leadership. *Public Administration Review*, 64(5), 577-590. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00405.x>
- Gandolfi, F., & Stone, S. (2018). Leadership, leadership styles, and servant leadership. *Journal of Management Research*, 18(4), 261-269. www.indianjournals.com/ijor.aspx

- Güler, B., Dursun, M., & Günay, M. (2020). Spor lisesi öğrencilerinin liderlik yönelimlerinin incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 576-587. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjces/issue/59193/728343>
- Han, J. H., Liao, H., Taylor, M. S., & Kim, S. (2018). Effects of high-performance work systems on transformational leadership and team performance: Investigating the moderating roles of organizational orientations. *Human Resource Management*, 57(5), 1065-1082. <https://doi.org/10.1002/hrm.21886>
- Igbinakhase, I., & Naidoo, V. (2019). Global leadership competencies and orientations: Theory, practice, and future implication. In *Contemporary Multicultural Orientations and Practices for Global Leadership* (pp. 59-79). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-6286-3.ch004>
- Kalaycı, S. (2018). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistiksel teknikleri*. Ankara: Dinamik Akademi.
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kim, S., & Toya, K. (2019). Leadership style required for the transition to servitization in Japan. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(2), 335-352. <https://doi.org/10.1108/JMTM-02-2018-0034>
- Okuyan, M.A. (2021). *Fen bilgisi öğretmenlerinin entelektüel düşünme eğilimleri ile çevre etiği farkındalığı arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, S.M. (2005). Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 297-316. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26123/275185>
- Özdemir, M. (2018). Liderlik yönelimi ve politik beceri arasındaki ilişkinin okul müdürlerinin görüşlerine göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 116-134. <https://doi.org/10.12984/eegeefd.347616>
- Özdemir, Y., Buyruk, H., & Güngör, S. (2018). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimi ile liderlik yönelimleri arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 548-571. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.434785>
- Özkan, R., & Yaman, M. (2023). Amatör spor kulüpleri federasyonu yöneticilerinin liderlik yönelimleri, kişilik özellikleri ve empati düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 12(1), 55-70. <https://doi.org/10.22282/tojras.1201080>
- Özsalmanlı, A. Y. (2005). Türkiye'de kamu yönetiminde liderlik ve lider yöneticilik. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 137-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49971/640595>
- Özsarı, A. (2021). Entelektüel sermaye ve örgütsel özdeşleşme ilişkisi: Bir kamu spor örgütü araştırması. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 349-364. <https://doi.org/10.25307/jssr.961153>
- Paul, R., & Elder, L. (2001). *Critical thinking: Tools for taking charge of your learning and your life*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
- Şahin, A., Taşpınar, Y., Eryeşil, K., & Örselli, E. (2015). Kamu yönetiminde liderlik: Yönetici ve çalışanların liderlik algısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 18(2), 73-96. <http://sbmyod.selcuk.edu.tr/sumbtd/article/view/334>
- Şahin, M., & Bülbüloğlu, S. (2021). The effects of nomophobic behavior of university students on their intellectual thinking tendency. *African Educational Research Journal*, 9(1), 197-204. <https://doi.org/10.30918/AERJ.91.21.032>
- Sethuraman, K., & Suresh, J. (2014). Effective leadership styles. *International Business Research*, 7(9), 165-172. <https://doi.org/10.5539/ibr.v7n9p165>
- Shahnoza, A. (2019). About one aspect of the development of students' intellectual skills using multimedia interactive tests. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 7(12), 102-108. <https://www.idpublications.org/ejrres-vol-7-no-12-2019-special-issue/>
- Val, C., & Kemp, J. (2012). Leadership styles. *Pathways: The Ontario Journal of Outdoor Education*, 24(3), 28-31. https://www.coeo.org/wp-content/uploads/pdfs/Digital_Pathways/Pathways_24_3.pdf
- Voss, J.F., Wiley, J., & Carretero, M. (1995). Acquiring intellectual skills. *Annual Review of Psychology*, 46(1), 155-181. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.46.020195.001103>

- Yıldırım, A. F. (2022). Entelektüel düşünme eğiliminin sosyal medya kullanım amaçlarına etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1662-1671. <https://doi.org/10.33206/mjss.1119882>
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (Çev: Mustafa Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yoldaş, C., & Merç, A. (2018). Entelektüel düşünme eğilimi ölçeği geliştirme çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 13(27), 1729-1740. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14349>
- Yoldaş, C., & Yıldırım, R. (2023). The relationship between intellectual thinking tendencies and creative leadership of primary school administrators. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 11(3), 294-305. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.11n.3p.294>

Extended Abstract

Intellectual skills encompass the mental tools needed for critical thinking, problem-solving, and adapting one's perspective. Reflection, a core aspect of intellectual growth, involves analyzing information and challenging existing assumptions. True intellectual leaders possess a drive for knowledge and help others do the same. They guide followers through mentorship, coaching, and personalized support. This type of intellectual leadership is vital because followers seek guidance from those who demonstrate logic and sound judgment. Within current business environments, success depends on leaders who can strategically employ various orientations – structural, people-centered, political, and charismatic. A structural approach prioritizes logic and accountability, while a people-centered approach emphasizes empathy and collaboration. Political leaders excel in persuasion and rallying support, while charismatic leaders inspire through communication and open-mindedness. Leadership is crucial in public administration; managers require not only technical skills but also a deep understanding of what leadership means in both theory and practice. Without leadership, public management suffers, causing ripple effects through the organization and wider public systems. Therefore, intellectual thinking skills are invaluable for public sports managers, helping them develop robust leadership strategies that combine both theoretical knowledge and practical implementation.

This study aimed to investigate the potential relationship between intellectual thinking dispositions and leadership orientations in the context of public sports organizations. A total of 200 employees (38 women, 162 men) from these organizations participated. The job title distribution included 5 Provincial Directors (2.5%), 77 Branch Managers (38.5%), 56 District Managers (28%), 47 Dormitory Managers (23.5%), 8 Service Managers (4%), and 7 Athlete Training Center Managers (3.5%). The study utilized the Intellectual Thinking Disposition Scale and the Multifaceted Leadership Orientation Scale to collect research data. The study employed descriptive statistics, correlation analysis, and multiple regression analysis. Results indicated moderate, significant, and positive relationships between intellectual thinking disposition and multifaceted leadership orientation in general. Specifically, intellectual emotionality positively influenced structural leadership ($\beta=.262$) and human resource leadership ($\beta=.246$). Intellectual awareness positively impacted all leadership orientations: structural ($\beta=.254$), human resource ($\beta=.249$), political ($\beta=.229$), and most strongly, charismatic leadership ($\beta=.414$). Lastly, intellectual perseverance also positively affected structural ($\beta=.244$), human resource ($\beta=.215$), political ($\beta=.362$), and charismatic leadership ($\beta=.233$). The study fills a unique gap in the existing literature, as it's the first to investigate how specific dimensions of intellectual thinking (intellectual empathy, awareness, and perseverance) influence various leadership orientations (structural, human-centered, political, and charismatic). This contribution to the field underscores the study's significance. In conclusion, the study highlights the selective influence of intellectual thinking components on leadership styles. Intellectual emotionality had positive, significant effects solely on structural and people-centered leadership. In contrast, both intellectual awareness and intellectual perseverance demonstrated a broader impact, positively influencing structural, people-centered, political, and charismatic leadership orientations. These findings emphasize the value of developing intellectual awareness and perseverance in sport managers, as these qualities appear linked to more versatile leadership capabilities. To foster such traits, public sports organizations should prioritize in-service training focused on intellectual development and leadership skills. Further research with diverse participant groups would expand our understanding of these relationships.

Cinsel istismar türü olarak ensest: Atlıkarınca filmi örneği

Şükrü Bardakcı¹, Mukadder Özkan Bardakcı², Çağatay Serkan Kaya³

¹Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Konya, Türkiye; ²Selçuk Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Konya, Türkiye; ³Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye.

ÖZET

Ensest cinsel istismar türlerindedir. Genellikle çocuk yaşta başlayan ensest istismar ilerleyen yaşlarda da devam etmektedir. Ensest çocuklar için yıkıcı tarafı aile olarak gördükleri kişiler tarafından gelmesidir. Aile birçok kişinin en güvende hissettiği kurumdur. Olumlu olumsuz iyi kötü tüm anıların yaşandığı zaman zaman sıkıntıların birlikte aşıldığı kurumdur. Böylesi önemli bir kurumda istismar edilen çocuk travma yaşamaktadır. Ensest ilişkiye baktığımızda diğer istismar türlerine göre daha az çalışmanın göze çarptığı görülmektedir. Ensest aile içinde gerçekleşen bir cinsel istismar tütü olduğu için açığa çıkma olasılığı daha düşüktür. Açığa çıkmasını zorlaştıran diğer bir sebep ise istismar mağduru çocuğun istismarı anlayacak yaşta olmayışıdır. Anlayacak yaşta olanlar için ise temel problem tehdit ediliyor olmasıdır. Bu çalışmada babası tarafından cinsel istismara uğrayan kızın hayatını ele alan Atlıkarınca filmi nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle filmin istismar sahneleri tekrar tekrar izlenerek analiz edilmiştir. İstismar sahneleri alan yazın göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Yine analiz sonucunda alan yazında yapılan çalışmalarla olan benzerliklere ve farklılıklara bakılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Cinsel istismar, Çocuk cinsel istismarı, Ensest, Aile, Atlıkarınca film analizi.

Incest as a type of sexual abuse: Example of the movie carousel

ABSTRACT

Incest is a type of sexual abuse. Incest abuse, which usually starts at a young age, often continues into later years. The destructive aspect of incest for children is that it comes from people they see as family. Family is an institution in which most people feel safe. It is the environment where all positive and negative memories are experienced, and sometimes troubles are overcome together. Children abused within such an important institution are traumatized. When we look at incest, we see that there are fewer studies compared to other types of abuse. Since incest is a form of sexual abuse that occurs within the family, it is less likely to be exposed. Another reason that makes disclosure difficult is that the child victim of abuse is not old enough to fully understand the abuse. For those old enough to understand, the main problem is that they are threatened. In this study, the movie "Carousel," which deals with the life of a girl who was sexually abused by her father, was analyzed using the document analysis method, one of the qualitative research methods. The exploitation scenes of the movie were watched and analyzed repeatedly. Abuse scenes were examined with consideration of the literature. Additionally, the analysis results were compared to existing studies in the literature to identify similarities and differences.

KEYWORDS

Sexual abuse, Child sexual abuse, Incest, Family, Carousel movie analysis.

Giriş

"...Ölü şerbetiyim
Zehirli bir merasim suyu

Ağıtlarda dağıtılan

Yutulup ekşiyen

Dağılan kadının yüzü

Sevgi utancının dibinde

Leşimin helalliğini tükürüyor

Ter kokan mezarımda..."

"Atlıkarınca"

Cinsel istismar insanlık tarihi kadar eskidir ancak sorun olarak değerlendirilmesi yenidir. Amerika Birleşik Devletlerinde 1970'lerin ortalarında artan cinsel istismar vakaları ile çocuk cinsel istismarı sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Aktepe, 2009, s. 96). Çocuklarda cinsel istismar sadece aile dışında değil aynı zamanda aile içinde (ensest) de görülen bir durum olagelmıştır. Eski Mısır, Peru ve Japonya'da Kraliyet ailesi bunu saflığın sembolü olarak kullanmaktaydı. Eski Yunan mitolojisinde ve Roma imparatorluğunda ensest doğal karşılanan bir durumdu (Kır, 2013, s. 789). Binlerce yıldır bilinen enseste karşı toplumların yaklaşımları farklılık göstermiştir. Ensest bazı toplumlarca kabul görmüş bazı toplumlarda ise lanetlenerek bir tabu olarak görülmüştür (Turan, 2014, s. 17-18).

Çocukla ilgili istismar türlerinde farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Genel olarak istismar; fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Aktay, 2020, s. 172). Cinsel istismar bir şiddet türüdür. Çocuklarda en zor tespit edilen şiddet türü cinsel istismardır. Cinsel istismarda ise en zor tespit edilen ensest vakalarıdır. Ensestin hem aile hem de çocuk tarafından itiraf edilmesi zordur (Kır, 2013, s. 791). Cinsel istismar türlerinin en ağırını yine aile içi cinsel istismar oluşturur. Aile içi istismar ya da diğer adıyla ensest çocukla veya ergen kişiyle akrabalık ilişkisi bulunan kişilerin ve aynı zamanda kanunen evlenmesi yasak olan aile üyelerinin çocuklara cinsel kötü muamele (cinsel doyum amaçlı) uygulamasıdır. Enseste çocuk veya ergen en güvendiği kişiler tarafından istismar edilmektedir (Turan, 2014, s. 60-61). Ensest cinsel istismarın türü olarak literatürde hukuki ve psiko-sosyal bağ açısından değerlendirildiğinde farklı tanımlamalar yapılabilmektedir (Çolak, 2020, s. 418). Ensest henüz tüm boyutlarıyla araştırılmamıştır ve gizliliğini korumaktadır. Cinsel istismar türünün "buzdağının görünen kısmı" olarak anılmaktadır (Uzun-Çiçek vd., 2021, s. 11-12).

Ensest için yapılan tanımlamalarda iki temel faktör önemlidir. Bunlardan ilki ensest kapsamına kimlerin girdiğidir. Bazı araştırmacılar çekirdek aileyi dahil ederken bazı araştırmacılar ise bakmakla sorumlu olan tüm kişileri biyolojik bağa bakmaksızın bu kapsamda değerlendirmektedir (Turan, 2020, s. 5). Latince kökenini alan ensest kavramı 'lekelemek', 'kirletmek' anlamında kullanılmaktadır (Uzun-Çiçek vd., 2021, s. 11). Kanunen evlenmelerine izin verilmeyen, anne-baba, üvey baba üvey anne ya da akrabalarından biriyle kısaca ebeveyn rolünü üstlenen kişilerle olan cinsel ilişkiye denmektedir (Aktepe, 2009, s. 101; Aktay, 2020, s. 174). Başka bir tanıma göre ensest kanunun evlenmelerine izin vermediği iki kişi arasındaki uygunsuz cinsel davranıştır (Çolak, 2020, s. 418). Hukuken ve dini açıdan değerlendirdiğimizde nikâh düşmeyen kişiler arasında gerçekleşen cinsel etkinlik ya da cinsel içerikli davranışlardır (Kır, 2013, s. 791).

Ensestin Görüldüğü Aile Biçimleri

Ensest ilişki daha çok babayla çocuk arasında görülmektedir. Genellikle babayla kız çocuğu arasında olan ensest ilişki daha uzun sürmektedir. Burada var olan baba aile içinde şiddete başvuran ve dayakla cezalandırma yöntemini kullanan bir figürdür (Timur, 2001, s. 72). Annelerin enseste bulunması nadir görülen bir durumdur. Genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde görülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda ise istismarcının daha çok üvey baba olduğu görülmüştür. İstismarcının üvey baba olması istismarın boyutunu ve ciddiliğini artırmaktadır (Aktepe, 2009, s. 101). Bu durumun meydana gelmesinde babanın uzun ayrılık sonrası eve dönmesi, eşin kaybı, alkol kullanımı, evlilik problemleri ve cinsel yetersizlik gibi faktörler etkili

olabilmektedir (Kır, 2013, s. 792). Ayrıca kalabalık aile ortamı, ailenin toplumdan uzak yaşıyor olması da ensesti arttıran unsurlardır (Güneş vd., 2017, s. 189). Kardam ve Bademci'nin (2013) ülkemizde sağlık profesyonelleriyle yapmış oldukları çalışmada profesyonellerin çoğunun, annenin istismar durumunu gizleme/bildirmeme eğiliminde olabileceğini ifade ettiği belirtilmektedir. Aile içerisinde görülen bu istismar türü çocuğun yaşamı boyunca hayatını olumsuz etkilemektedir. Çocukların en güvenilir ortamda cinsel istismara uğraması büyük bir yıkıma sebep olmaktadır. Bu süreçte çocuk fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak zarar görmektedir (Aksüt, 2020, s. 2).

Ensest ilişki bizim toplumumuzda hem kültürel hem dini yönden kabul edilmemektedir. Duyulması halinde toplum tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Bu yüzden ensest ilişkiler genellikle ortaya zor çıkmaktadır. Aileler genellikle üstünü örtmeyi tercih etmektedir. Bu yüzden ensest vakaların az olduğu düşüncesi vardır (Domaç, 2019, s. 1). Ailenin parçalanma ihtimali ve toplum tarafından kabul edilmez olması ensestin gizli kalmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı ensestle ilgili vaka durumu bilinmemektedir (Güneş vd., 2017, s. 189). Ensest yasaklarının yer aldığı farklı kültürler ve farklı dinler vardır. Farklılıklardan dolayı cezalandırma şekilleri de farklılık göstermektedir. Ülkeler hangi aile üyeleri arasında bu ilişkinin yasaklanacağını belirlemektedir. Bu yasaklama şekli bazı toplumlarda aynı evde yaşama durumuna göre, bazı toplumlarda kan bağına göre, bazı toplumlarda ise soya göre değişmektedir. Toplumlara göre bu durum farklılık gösterse de burada amaç ensest kapsamına giren cinsel ilişkilerin önüne geçmektir (Turan, 2020, s. 8).

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Atlıkarınca filmi incelenirken nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tercih edilmiştir. Film, video ve fotoğraf gibi görsel materyaller nitel araştırmada kullanılmaktadır. Bu materyaller tek başlarına kullanılacağı gibi gözlem ve görüşme sürecine ek bir veri olarak da kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 190). Doküman analizinde araştırmayla ilgili birincil kaynak dokümanlar toplanarak gözden geçirilmektedir. Gözden geçirilen dokümanlar sorgulanarak analiz edilmektedir (Sak vd., 2021, s. 228). Doküman analizi, dokümanları incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir prosedürdür. Nitel araştırmadaki diğer analitik yöntemler gibi, doküman analizi de anlam ortaya çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir (Bowen, 2009, s. 27). Doküman analizinin avantajlı tarafları video ve filmlerde yer alan karakterlerin jest ve mimiklerini değerlendirmektir. Diğer önemli tarafı ise farklı zaman dilimlerinde tekrar tekrar izleme imkânına sahip olunması gözden kaçırılan detayların görülmesine yardımcı olacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 190).

Çalışmada doküman analizi tekniği kullanılarak çocuk cinsel istismarından biri olan ensest ilişkiye maruz kalan çocukların yaşadıklarını anlamlandırmak amacıyla Atlıkarınca filmi incelenmiştir. Filmde yer alan sahneler, literatürle desteklenerek içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizinde amaç elde edilen verileri açıklayacak kavramlara ve verilere ulaşmaktır. Betimsel analizle yorumlanan ve özetlenen veriler içerik analizinde daha derinlemesine ele alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). Çalışma çocuk cinsel istismarlarından biri olan ensest ilişki alanında sınırlandırılmıştır. Çalışmanın amacına ulaşması için film tüm yazarlar tarafından iki kere izlenmiştir. Yazarlar tarafından öne çıkan sahneler not edilerek, tüm yazarlar tarafından bu sahneler tekrar izlenmiştir. Aynı zamanda alan yazındaki çalışmalarda incelenerek çalışma desteklenmiştir. Tüm bu sürecin sonunda filmin önemli görülen sahnelerinden temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Temalar oluşturulurken özellikle "cinsel istismar" sahneleri dikkate alınmıştır. Burada geçen diyaloglar, bedensel ifadeler ve istismar sıklığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada filmde yer alan cinsel istismar

sahnelerinden hareketle çocuğun maruz kaldığı cinsel, psikolojik istismar çerçevesinde değerlendirme yapılarak temalar detaylandırılmıştır.

Atlıkarınca Filminin Özeti

'Atlıkarınca' filmi Türk yapımı olan bir filmidir. Film 47. Antalya Altın Portakal Film Festivalinde "En İyi Senaryo" ödülünü ve "Behlül Dal Jüri Özel" ödülünü almıştır. Yine 30. Uluslararası İstanbul Film Festivalinde "En İyi Müzik Ödülü (Ahmet Kenan Bilgiç)" ve "Radikal Halk Ödülü (İlksen Başarır)" almıştır.

Tablo 1 Filmin Künyesi

Filmin Adı	Atlıkarınca
Yönetmen	İlksen Başarır
Yapım Yılı	2010
Tür	Dram
Dil	Türkçe
Ülke	Türkiye

(Wikipedia, ty).

Filmde çekirdek aile konu alınmıştır. Ailenin büyük çocuğu olan Edip ve küçük kızları olan Sevgi babaları Erdem tarafından cinsel istismara maruz kalmaktadır. Erdem şairdir. İşlerinin büyük çoğunluğunu evde yürütmektedir. Anne Sevil çalışmaktadır. Anne çalıştığı için zamanın büyük çoğunluğu baba evde çocuklarıyla geçirmektedir. Aile küçük bir kasabada yaşamını sürdürmektedir. Babanın hayali ise İstanbul'a taşınmaktır. Sevilin annesi ise İstanbul'da yaşamını sürdürmektedir. Baba sürekli kayınvalidesinin yanına taşınma, İstanbul'a göç etmek konusunda eşine ısrarcı davranmaktadır. Anne ise düzeni bozmamak adına taşınmayı istememektedir. Filmin ilerleyen sahnelerinde aile Sevil'in annesinin felç olmasıyla beraber İstanbul'a taşınmak zorunda kalırlar.

Filmde kısa bir kısım ailenin kasabadaki yaşamlarını anlatırken daha çok İstanbul'daki hayatları ele alınmaktadır. Film İstanbul'daki yaşamla devam ederken zaman ileri sarılarak filmin devam ettiği görülmüştür. Edip büyümüş yatılı okula şehir dışına gitmiştir. Aynı zamanda Sevgi de okula başlamıştır. İstanbul'a göç etmeyle beraber baba bir süre kayınvalidesinde kalacaklarını işleri yoluna koyunca ise taşınacaklarını belirtmektedir. Baba şiir kitabı yazmaya devam etmektedir. Anne ise işe girmiş çalışmaya başlamıştır. Filmin başlarında baba oğlunu istismar etmektedir ancak bu sahneler istismarı hissettirecek ölçüde değildir. Baba parkta atlıkarıncaya binmeye götürme bahanesi ile çocuğu istismar etmiştir. Bu yüzden kasabadayken bayram sabahı lunaparka giderken Edip'in çok mutsuz olduğu görülmektedir. İstanbul'daki hayatlarında ise yatılı okula gitmesinin sebebinin ise babanın istismar etmesi olarak görülebilir. Edip ailesini ziyarete hiç gelmemektedir. Telefonda konuşurken ise yalnızca kardeşi Sevgi'nin nasıl olduğunu sormaktadır.

Zaman içerisinde anne Sevil iş yerinde çalıştığı pozisyondan daha üst bir pozisyon için teklif almıştır. Eşinin ise bu duruma sinirlendiği görülmektedir. Sevil daha çok maaş alacağı için teklifi kabul eder. Baba ise evde kayınvalidesine bakmaya aynı zamanda şiir kitabı yazmaya çalışır. Şiir kitabının baskısı iyi gitmemektedir. Bu yüzden Erdem'in şiir yazmaya odaklanmada zorluk yaşadığı görülmektedir. Sürekli masada sigara içerken ve şiir yazmaya çalışırken görülür. Bu sırada anneye babanın bakmadığı durumlarda kızı Sevgi bakmakta, kitap okumakta ve yemekleri hazırlamaktadır. Evde annenin yapması gereken işleri Sevgi üstlenmiştir. Bu sırada anne Sevim'in ise iş seyahatleri başlar. İş seyahatlerinin başlaması ile beraber babanın kızını istismarı da başlamaktadır. Filmin birçok yerinde babanın cinselliğe düşkün olduğu görülmektedir. Ayrıca cinsel istismara uğrayan Sevginin ise cinselliği ayırt edecek yaşta olması da önemli bir ayrıntıdır. İstismarla beraber Sevgi de içine kapanma başlar. Anne fark eder ancak baba üzerine gitmeyelim okulda bir şey olmuştur öğretmeni ile konuşuruz der. Annenin seyahatleri istismarın devamına sebep olur. Anne seyahate gitmediğinde ise baba balığa gitme bahanesi ile kızı götürür ve istismar eder.

Anne ilk olarak kızını ve kocasını balık tutmadan dönerken balıkçıya uğrayıp balık aldıklarını gördüklerinde şaşırır. Anne yemekte sorduğunda ise baba kendinin tuttuğunu söyler kızı cevap vermez. Anne bu duruma anlam veremez. Filmin ilerleyen sahnesinde anne iş seyahatinden bir gün erken gelir. Babanın kızın odasında olduğunu ve iyi şeylerin olmadığını anlar. Şok içerisinde tekrar eve girer geldiği anlaşılır diye. O sırada kızı Sevgi odasından çıkar ve soluk soluğa telaşlı korkmuş halde annesini karşılar. Anne belli etmez babasını sorar dışarı çıktığını söyler. Anne sonrasında banyoya girerek şoku atlatmaya çalışır. O sırada eşi dışarıdan gelir. Yatacakları sırada ilişkiye girmeyi teklif eder. Anne istemez. Kız da bunlara şahit olur. Anne Sevil'in sabaha kadar bu olayı salonda düşündüğü görülür.

Sonraki sahnede annenin telefonda konuştuğu görülür. Edip'in geldiği ve evin kabalık olduğu görülür. Başta sahneyi gören izleyici anneannenin vefat ettiğini düşünse de çok geçmeden babanın vefat ettiği anlaşılır. Cenaze günü Edip ve Sevginin rahat ve üzülmeleyen tavırları dikkat çekmektedir. Cenaze günü anne kızını odasına çağırır ve ondan özür diler. Geç fark ettiği için ve yaşadıkları için. Kız ağlayarak hiç istemediğinden ve çok korktuğundan bahseder. Edip'e söylememesini ister. Film son sahnelerine doğru hem geçmişe gidip hem de bulunduğu zaman diliminden kesitler sunar. Cenazeyi memleketlerine götürürler. Filmin son sahnesinde ise babanın ölümüne sebep olanın eşi olduğu görülür. Baba yolda yürürken eşi arabayla çarpıp kaçar ve ölümüne sebep olur.

Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde doküman analizi tekniğiyle cinsel istismarın yer aldığı sahnelerin içerikleriyle ilgili çözümlenmeler literatürden elde edilen bilimsel veriler doğrultusunda yorumlanmıştır. Filmde cinsel istismarın var olduğu sahneler ve veriliş şekilleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 Filmde İstismarın Yer Aldığı Sahneler

Sahne	Filmdeki Gösterim Yeri	Sahne Açıklaması
1	18. dakika 13. saniye	Edip babasını hayalinde öldürmek istiyor. Babanın oğlunu istismarına yönelik net bir sahne olmasa da izleyici ilk olarak bu sahnede bir şeylerin ters gittiğini net bir şekilde anlıyor.
2	40. dakika 38. saniye	Baba Sevgiyi banyoya çağırıyor\ istismar sahnesi gösterilmiyor. Kızın ilk istismar edildiği sahne. Kız öfkeli\donuk baba düşünceli.
3	52. dakika 16. saniye	Denizin ortasında tekne gösteriliyor. İstismar sahnesi gösterilmiyor. Sahne ve müzikle seyircinin anlaması bekleniyor.
4	56. dakika 30. saniye	Baba kızı istismar ediyor. İzleyicinin anlayacağı en net sahne.

Tablo 3 Filmde Analiz Edilen Diğer Sahneler

Sahne	Filmdeki Gösterim Yeri	Sahne Açıklaması
1	5.dakika 38.saniye	Edip gece yalnız başına atlıkarınca ile oynuyor.
2	12.dakika 20. saniye	Edip kardeşinin odasına gelerek yerde yatıyor.
3	15.dakika 30.saniye	Edip öfkeyle atlıkarınca oyuncağını kırıyor.
4	42.dakika 40.saniye	Sevgi öfkeyle babasına bakıyor konuşmuyor.
5	43.dakika 10. saniye	Sevgi Pazar günü olmasına rağmen okula gider gibi çıkıyor, sessizce okulu izliyor. Okulun duvarları önünde ağlıyor ve yalnız başına yürümeye devam ediyor.
6	44.dakika 5.saniye	Anne eve dönüyor. Sevgi'nin istismar sonrası annesi ile ilk karşılaşması. Sevgi donuk ve durgun bir şekilde karşıyor annesini. Daha sonra anne banyoya giderek ağlıyor.
7	44.dakika 54.saniye	Anne Sevgi ile konuşmak ister. Baba üstüne gitme, ben sonra konuşurum, daha fazla ilgilenirim diyerek annenin konuşmasını istemez.
8	46. dakika 8. saniye	Baba susması için kızına sevdiği müzik çaları hediye olarak alıyor.
9	46. dakika 59. saniye	Sevgi babasının aldığı hediye yerine eski radyosunu kullanmaya devam ediyor.
10	50. dakika 51. saniye	Kızda öfke var. (Babasına zarar verdiğinin hayalini kuruyor)
11	56.dakika 30.saniye	Annenin fark ettiği sahne. Ne yapacağını bilemiyor.

12	1.saat 1. dakika 37. saniye	Kız istismarı anneannesine açık açık anlatıyor.
13	1.saat 6.dakika 38.saniye	Anne eşinin vefat ettiği gün Kuran okumak isteyenlere izin vermiyor.
14	1.saat 7.dakika 37.saniye	Anne cenaze günü kızından özür diliyor.
15	1.saat 15.dakika 40. saniye	Kız babasının hayalini görüyor. Öfkeyle kendi saçlarını kesiyor.
16	1.saat 20. Dakika 11.saniye	Kız babasının hayalini görüyor. Hayalinde "Benimle balığa geleceksin" diyor.
17	1.saat 21. Dakika 3. saniye	Kız babasının yazdığı şiiri buluyor. İstismarı anlatıyor.
18	1.saat 24.dakika 1. saniye	Oğlan babasının kendini nasıl istismar ettiğini hatırlıyor.

İstismar Sahnelerinin Veriliş Biçimleri ve İstismar Nedenleri

Filmde genellikle istismar sahneleri açık bir şekilde verilmeyip hissettiriliyor. Oğlan ve kızın filmin belli sahnelerinde babalarına zarar verdiklerinin hayalini kurdukları görülüyor. Babanın cinselliğe düşkünlüğü filmde izleyiciye hissettiriliyor. Diğer yandan babanın psikolojik olarak sıkıntılı hallerinin olduğu görülüyor. Babanın şiir kitaplarının satışlarının kötü gitmesi günden güne babanın daha çok kötüleşmesine sebep oluyor. Filmde anlaşılan babanın bu eğiliminin normalde de var olduğudur. Ancak kitap satışlarının yolunda gitmemesinin psikolojisi üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve istismarın dozunu arttırdığı görülüyor. Diğer yandan babanın evde olması ve genellikle çocuklarla ilgilenmesi, annenin çalışması evdeki rollerin değiştiğini gösteriyor. Değişen rollerde kız anne gibi anneanneye bakıyor. Yemekle ilgileniyor. Yine zaman zaman babanın da anneanne ile ilgilendiği görülüyor. Filmde rol karmaşası, babanın yolunda gitmeyen işleri ve cinselliğe olan aşırı düşkünlüğünün istismara zemin hazırlayan unsurlar olarak işlendiği görülüyor. Diğer yandan dikkat çeken önemli bir nokta ise banyo kapısının bozuk olmasıdır. Kapının bozuk olması ve bu yüzden açık olması aile içi mahremiyetin sağlanamadığı ve istismara zemin hazırlayan unsurlardan biri olarak gösteriliyor. Aile içi istismarın birçok nedeni olabilmektedir. Aile üyelerinin eğitim seviyelerinin düşük olması, evin kalabalık olması, fiziksel yatkınlık, ebeveynlerin çocukla aynı odayı kullanması, mahremiyetin ev içinde azalmış olması, istismarcının alkol ve madde bağımlılığı enest için risk faktörlerini oluşturuyor (Uzun- Çiçek vd., 2021, s. 13). İlk istismarın açıkça anlaşıldığı sahnede babanın kızı banyoya çağırdığı görülüyor. O sırada hüzünlü bir müzik arka fonda çalıyor. Sonrasında kızın kustuğu babanın mutfakta su içtiği görülüyor. Kızın sonraki sahnelerde babaya olan nefreti ve öfkesi yüz ifadesinden belli oluyor. İlerleyen sahnelerde baba kızını balığa götürmek istiyor ve "...benimle balığa gel kızım konuşmadan halledemeyiz" diyor. Balık tutmak için gittiklerinde baba tekrar istismar ediyor. Sahne gösterilmiyor ancak ilk istismar sahnesindeki aynı hüzünlü müzik çalıyor. Bu durum balık tutmadan dönerken balıkçıya gidip babanın balık almasından anlaşılıyor.

Bir sahnede annenin akşam işe gitmesi gerekiyor. Kız da arkadaşında kalmak istiyor. Annesi izin vermiyor. Çaresizliği ve hüznü yüzüne yansıyor. Filmde istismar sahneleri izleyiciyi rahatsız etmeden fakat izleyicinin fark etmesi sağlanarak veriliyor. Diyaloglar yer almıyor. Gölge, müzik gibi farklı yollarla izleyicinin fark etmesi sağlanıyor. Açık şekilde konunun ele alınmayışı enest mağduru olmanın zorluğunu da gözler önüne seriyor. Enest ilişki türü tarih boyunca da yasaklanan bir ilişki biçimi olarak görülmüştür. Enest toplum tarafından yasaklanmış ve kabul edilmez bir tabu olarak karşımıza çıkmaktadır (Saygılı ve Gönenli, 2008, s. 33). Bundan dolayı olacak ki filmde konuyu direkt ele almamaya dikkat edilmiştir.

Sevgi müzik dinlemeyi çok seviyor. Filmin belli sahnelerinde Sevgi'nin küçük bir radyodan müzik dinlediği görülüyor. Babası kızının bu zevkini ve yeni bir müzik seti istediğini bilerek istismarın ertesi günü kızına büyük bir müzik seti hediye ediyor. Genellikle istismarcılar mağdur olanın direncini ortadan kaldırmak için ödüllendirme ya da tehdit yolunu seçmektedir. Enestin devam etmesi için verilen ödüller küçük hediyeler önemlidir. Bazen istismarcı tehdit yoluna da başvurabilmektedir (Çavlin- Bozbeyoğlu vd., 2010, s. 9). Filmin devamında Sevgi'nin bu müzik

setinden hiç müzik dinlemediği ve müzik dinlemek için hâlâ eski radyosunu kullandığı görülüyor. Ensestin yaşandığı aileler düzensiz ve aile işlevini yerine getirmeyen aileler olarak tanımlanmaktadır. Genellikle katı bir ataerkillik mevcuttur. Baba istediğini elinde tuttuğu gücü kullanarak yaptırır. Evlilik ilişkisi güçlü değildir. Aile genellikle dışa kapalıdır ve yabancıya şüphe ile bakılan aile yapısı vardır (Helvacı-Çelik, 2018, s. 702). Filme konu olan ailede tam bir ataerkillikten söz edilmese de ailenin düzensiz biçimde organize olduğu ve aile işlevinin tam olarak yerine getirilemediği görülmektedir. Baba her ne kadar fiziksel şiddet uygulamasa da cinsel şiddeti sürdürmek için sözel ve psikolojik şiddeti bir araç olarak kullanmaktadır.

İstismara Mağdurlarının Duygusal Durumları

Filmde istismara uğrayan hem erkek hem kız kardeşin duygusal durumları izleyiciye aktarılıyor. Cinsel istismara uğrayan özellikle de babası tarafından istismar edilen için duyguların zayıf aktarıldığı gözlemleniyor. Öfke, nefret, depresif ruh hali en belirgin duygusal durumlar olarak izleyiciye aktarılıyor.

Filmin ilk sahnelerinde Edip'in içine kapanık bir ruh hali içinde olduğu, fazla konuşmadığı, genellikle yalnız oynadığı görülüyor. Bir gece kız kardeşinin yanına giderek yataksız bir şekilde yerde yatması yalnızlığını gözler önüne sermektedir. Ayrıca ailenin kasabadan ayrılmak üzereyken Edip'in öfkeyle atlı karıncasını kırdığı izleyiciye aktarılıyor. Edip belki de tüm olumsuz anılarının bu kasabada kalmasını istiyor. Ayrıca oğlanın babasına öfke duyup öldürmeye çalıştığı sahne izleyiciye sunuluyor. Aile kasabadan İstanbul'a göç ederken seyahat halindeyken oğlan annesi ve kız kardeşi uyurken babasının boynuna sarılıp onu öldürmeye çalışıyor. Yine başka bir sahnede ise kızın, babası çalışma masasında şiir yazmaya çalışırken eline kalem batırıp zarar verdiğinin hayalini kurduğu görülüyor. İlk istismar sahnesi izleyiciye aktarıldıktan sonra Sevgi'nin artık babasına öfkeyle baktığı, sıklıkla ağladığı, Pazar günü dahi okula diyerek evden çıktığı ve düşünceli şekilde yürüdüğü görülmektedir. Özellikle istismar sahnelerinden sonra kustuğu gözlemlenmektedir. Ayrıca anneannesi ile yaptığı konuşmada "...Keşke büyümeseydim diyorum" ve "Keşke biri söylese napmalıyım anneanne kaçayım mı? Gideyim mi buradan? Ne olur bir şey söyle? Şeklinde söylemleri kendini suçlamasını ve hissettiği çaresizlik duygusunu gözler önüne seriyor. Baba öldükten sonra dahi istismarın kız üzerindeki etkilerinin devam ettiği görülmektedir. Uyandırdığı esnada babasının kendisini çağıran sesini duyuyor ve banyoya giderek saçlarını kesiyor. Ölümünün ardından hayalinde sürekli babasını gören kızın duygusal durumunun değiştiği gözleniyor. Hayalinde babasının "benimle balığa geleceksin" cümlesini sürekli duyuyor. Bir sahnede kızın kâbus gördükten sonra sigara içtiği görülüyor. Çocuk cinsel istismarı özellikle ergenlik döneminde olanlar için duygusal geçiş dönemi olduğu için derin hasarlar bırakabiliyor. Ergenlik döneminde cinsel istismara uğrayan çocukta suçluluk, kaygı ve depresif haller görülebiliyor (Gökçe- İmren, 2013, s. 15).

Filmde kız çocuğunun tecavüze uğraması ön planda olsa da ilk istismar edilenin Sevgi'nin abisi Edip olduğu da görülüyor. Baba belli bir süre Edip'i istismar edip daha sonrasında kızını istismar etmeye başlıyor. Edip yatılı okula gidip evden ayrılıyor bir süre sonra kız Sevgi'yi istismar ettiği görülüyor. Aynı evde yaşayan birden fazla çocuk aynı ya da farklı zamanlarda istismar edilebilmektedir. İstismarcı, çocuklar büyüdükçe küçük çocuğu istismar etme eğiliminde olmaktadır. Bu şekilde cinsel istismarın gizli kalmasını sağlamaktadır (Çavlin-Bozbeoğlu, vd. 2010, s. 8).

Filmde istismara uğrayan kızın duygu durumu yeterince yansıtılmasa da yüzünden ve ifadelerinden içinde bulunduğu sıkıntı anlaşılabilir. İstismara uğrayan biri için beklenen cana kast, aşırı tepki, aşırı depresif ruh halleri gözlemlenmiyor. Ensest ilişkide istismara uğrayan kişi istismarın yükünün etrafına zarar verdiğini düşünür. Kişi olumsuz düşüncelerle beraber etraftan soyutlanır ve diğer insanlardan izole olur (Aktepe, 2009, s. 106). Bu da filmin zayıf noktası olarak nitelendirilebilir. Annesi öğrendiğinde kızının yanına gidip "Anlayamadım anlayamadım işte. ...Çalışma masasına hiç dokundurtmazdı ya kızım. İşte o gün sanki bilerek bırakmış kitabı üstünde. Yeni çıkacak kitabını okumaya başladım. Önce hiçbir şey anlamadım.

Sonra ilk şiirini tekrar okudum. Önce konduramadım. Sonra her şey gözümün önüne geldi. Ne biçim bir anneymişim ben yavrum” şeklinde konuşma yapıyor. Kız ise “Anne lütfen (ağlıyor)” diye cevap veriyor. Birçok kadın, eşinin çocuklarını istismar edeceğini düşünmez. Ensesti fark ettiklerinde ise şaşkınlık, öfke ya da inanmama gibi duygular yaşarlar. Bazı anneler çocuklarını koruyamadığı için suçluluk duyabilir ya da tam tersine öfkelenip intikam almak isteyebilir (Yiğit, 2004, s. 96). Filmdeki diyaloglara bakıldığında anne ve kızın ilk durumla yüzleştiği sahne için zayıf kaldığı görülüyor. Babanın öldüğü gün annenin mutsuz olmaması ve kızın mutluluğu dikkat çekiyor. Babanın öldüğü günün ertesi gününde abinin ve kız kardeşin dışarı gezmeye çıkması da dikkat çekiyor.

Babanın yazmış olduğu şiir filmin sonunda okuyucuya babanın kendi sesinden aktarılıyor: “Ölü şerbetiyim. Zehirli bir merasim suyu. Ağıtlarda dağıtılan. Yutulup ekşiyen. Dağılan kadının yüzü. Sevgi utanıncının dibinde. Leşimin helallğine tükürüyor. Ter kokan mezarımda...” İstismarcı baba yazmış olduğu şiir aracılığıyla yaptığının ne kadar kötü olduğunu anlatırken özellikle kendisiyle ilgili kullandığı “ölü şerbeti, zehirli merasim suyu ve leş” gibi benzetmelerle ne kadar kötü bir insan olduğunu vurgulamaktadır. Ancak buna rağmen filmde istismarın sürekli devam ettiğini görüyoruz.

Filmdeki Metaforlar Üzerinden İstismarın Analizi

Metafor bir olguyu anlamak için önemlidir. Metaforların gelişmesinde ve anlaşılmasında kültürlerarası ilişkiler önemlidir. Her toplum kendi kültürüne göre metaforunu oluşturur. Metaforların gelişmesinde ve oluşmasında kültürlerarası etkileşimin de rolü olmaktadır (Güler, 2022, s. 141). Filmde cinsel istismar belli metaforlar üzerinden izleyicilere aktarılıyor. İstismar sahnelerinde aynı hüzünlü müzik çalıyor. Bu şekilde izleyicinin istismar sahnesini anlaması sağlanıyor. Filmde kız anneannesine düzenli olarak kitap okuyor. Bir sahnede okuduğu kitapta kızın nasıl istismar edildiğinden “.....daha on dört yaşındaydı. Ama paramparça bir yüreği vardı. Kendi kendini perişan etmiş, hakarete uğramış bir yürek. Bu tertemiz ruh hiç de hakkı olmayan bir utançla doğmuş, attığı son umutsuz çığlığı kimse duymamış, karanlık, ıslak bir gecede rüzgârın uğultuları arasında kaybolup gitmişti uyandı, yataktan kalktı, pencerenin önüne gitti. El yordamıyla sürgüyü buldu, pencereyi açtı rüzgâr amansızca saldırdı dapdaracak odaya. Kız hemen her seferinde yalvaran gözlerle bakıyordu ama adamın elleri durmuyordu. Kız kurtulmak istiyor ama işe yaramıyordu. Kız bunu hak edecek ne yaptığını anlamıyordu. Gördüğü babasının yüzüydü ama bunu ona yapan babası olamazdı” satırlarıyla bahsediyor. Sevgi ise bu yazılanları okurken ağlamaya başlıyor ve babasının söylediklerini anneannesine anlatmaya başlıyor. “Yapma yapma diye ağlıyordum. Annem gelirse beni öldürür dedim, dinlemedi. Birbirimizi daha çok seveceğiz dedi. Korktum. Canım yanıyor dedim ama durmadı. Şimdi ondan nefret ediyorum. Geceleri uyumak istemiyorum. Yemek yemek istemiyorum. Keşke büyümeseydim diyorum, çok utanıyorum. Annemin yüzüne bakamıyorum. Sanki herkes bunu biliyormuş gibi geliyor ama benim bir suçum yok. Yemin ederim hiçbir şey yapmadım...” Ensest istismara maruz kalan çocuklarda mahcupluk, kendini kötü hissetme, suçluluk, vücudundan nefret etme, annenin ve aile üyelerinin sevgisini kaybedeceğini düşünme gibi düşünceler ve duygular oluşur (Yiğit, 2004, s. 97)

Filmde istismar haricinde belli metaforlar üzerinden izleyiciye farklı mesajlar da iletiliyor. Filmin başlarında aile İstanbul’a göç ederken baba yolculuk sırasında bir köpeğe çarpıp öldürüyor. Filmin sonunda ise anne aynı şekilde eşine arabayla çarparak öldürüyor. İstismarcının baba olduğu durumlarda ensestin ortaya çıkması yeni bir yapılanma ile tekrar kurulmasını gerektirmektedir. Ensest istismar durumunda annenin sorumlulukları artmaktadır (Çavlin-Bozbeyoğlu vd., 2010, s. 21). Filmde annenin bu durumu çabuk kabullendiğini ve o sorumluluğu aldığını görüyoruz. Kızını suçlamanın aksine sahip çıkıyor. Eşini ise öldürerek çocuğunu koruyor. Bu konu Atıklarınca filmini bakım etiği açısından inceleyen bir başka çalışmanın tespitleriyle de paralellik göstermektedir. Çünkü kadınlar için yaşamı ve ilişkiyi sürdürmenin tek yolu ilgilenmekten (caring), ilgilenmek ise sorumluluk almaktan geçmektedir. Bu nedenle kadınlar ahlaki kaygı nedeniyle bakım verdikleri için bir şeyler yapmak zorunda hissettiklerinde, mağduru

kurtarmak ve barışı sağlamak anlamına gelen davranışlar onlar için haklı hale gelmektedir (Minnet, 2018, s. 2264).

Filmde şiir, müzik ve roman aracılığıyla cinsel istismarı anlatmaya çalıştıkları görülüyor. Bu metaforlar aracılığıyla şekilde izleyiciye hassas bir konu olan istismar dolaylı yoldan aktarılmış oluyor. Diğer yandan cenaze günü gelenler Kuran okumak istiyor anne gerek olmadığını belirtiyor. Kuran, İslam dinin kutsal kitabıdır. Encest ilişki ise çoğunluğu Müslüman olan Türk toplumu tarafından kabul edilmez bir ilişki türüdür. Hangi akrabalık bağında evliliğin ve cinsel ilişkinin yasaklandığı ile ilgili kurallar din, hukuk ve gelenekler tarafından belirlenmiştir. Kuranı Kerimde evlenme yasağı olan kimseler Nisâ sûresinin 22 ve 23. Âyetlerinde aktarılmıştır (Telkenaroğlu, 2011, s. 117). Anne babanın bunu hak etmediğini düşünerek cenazede Kuran okunması istenmiyor.

Sonuç

Çocuk cinsel istismarı tartışılması hassas konulardan biridir. Çocuk yaşta istismar ilerleyen yaşlarda büyük travmalara yol açmaktadır. İstismarın her türüsü bireyleri derinden yaralarken savunmasız çocukları daha derinden yaralamaktadır. Özellikle cinsel istismar çocuklarda bazen anlaşılmemektedir. Çocukların aklının ermeyişi, oyun zannetmesi fark edilmemesini sağlamaktadır. Akıl erdiğinde ve çocuk fark ettiğinde ispatı zorlaşmaktadır. Elinden bir şey gelmeyen çocukta ise bu durum travmalara sebep olmaktadır.

Çocuk cinsel istismarı türlerinden biri olan encest ise fark edilmesi en zor cinsel istismar türlerindedir. İstismarcıların çocuğun en yakınında olan kişilerden olması ortaya çıkmasını zorlaştırmaktadır. Diğer yandan çocuğun yaşının küçük olması ve yakınının böyle bir şey yapmayacağı fikri de etkilidir. İstismarın ne olduğunu anlayacak yaşta olan çocuklar ise tehdit yoluyla bastırılmaktadır. Çocuk sevdiklerini kaybedeceği ve kendisine kimsenin inanmayacağı düşüncesiyle istismarı gizlemektedir.

Toplumumuzda encest ilişki evlenme yasağı olan bir ilişki türüdür. Aynı zamanda İslam dini de bu ilişki türünü yasaklamıştır. Bu yüzden ortaya çıkmayan encest vakaları olabilmektedir. Hem hukuki hem dini yönden hassas olan bu durum değinilmesi zor bir konu olmuştur. Bu yüzden akademik çalışmaların az olduğu da görülmektedir. Çocuk cinsel istismarı bile hassas bir konuyken encest istismarın ele alınmayışı normal olarak görülebilmektedir. Bu yüzden encest gizli kalmış bir yara olarak varlığını sürdürmektedir. Filmin de en can alıcı noktası encestin aile içinde yaşanması ve çözümünün de yine aile içinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Konu hiçbir şekilde aile dışından birine anlatılmamış veya aktarılmamıştır.

Çocuk cinsel istismarı yeni yeni konuşulabiliyorken encest konuşulması zor bir konudur. Böylesi hassas ve zor bir konunun filmde de hassas bir şekilde izleyiciye sunulduğu görülmüştür. Direkt istismar sahneleri gösterilmemektedir. Hatta istismarın gerçekleştiği sahneleri izleyicinin anlaması ve metaforlar bağlamında ilişkilendirmesi için filmin bazı sahnelerinin tekrar izlenmesi gerekebilmektedir. Toplumumuz için hassaslık arz eden bir konunun sinema aracılığıyla kültüre uygun bir şekilde ele alındığı söylenebilir. Ancak istismara uğrayan kızın psikolojik durumu yansıtılmaya çalışılırken ve oğlanın duygu durumunun çocukluk sahneleri hariç yeterince yansıtılmadığı görülmektedir. Aynı şekilde babanın da alan yazında değinilen istismarcı babalardan farklılaştığı görülmektedir. Alan yazında istismarcı babanın daha çok şiddete meyilli ve baskıcı olduğu söylenirken babanın sakin ve sanatsal kişiliği dikkat çekmektedir. Babanın şiddeti günlük hayatta görülmemekle birlikte daha çok cinsel, psikolojik ve sözel unsurları barındıracak şekilde şiddeti cinsel istismarı sürdürmek için bir baskı aracı olarak kullandığı görülmektedir. Yine annenin sessiz sindirilmiş olduğu belirtilirken filmde girişken ve başarılı bir iş kadını olduğunu görmekteyiz. Türk yapımı sinema filmlerine baktığımızda encest ilişkiyi ele alan başka bir film bulunmamaktadır. Bu açıdan konuya dikkat çekmek için belki de daha konuşulabilir olabilmesi için önemli bir eserdir. Bu şekilde insanların ulaşabileceği yapıtların

olması istismara maruz kalan ve dile getirmekten korkan çocuklar için cesaretlendirici nitelik taşımaktadır.

Yazar Katkı Oranları başlığı

Çalışmaya 1. Yazar: %33,3 2. Yazar: %33,3 3. Yazar: %33,3 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı başlığı

“Cinsel İstismar Türü Olarak Ensest: Atlıkarınca Filmi Örneği” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Aksüt, Y. (2020). *Çocuk cinsel istismarının sosyolojik analizi* (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi). Ulusal Tez Merkezi. (Publication No. 627503)
- Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 169-184. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1218773>
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95-119. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115168>
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/ORJ0902027>
- Bozbeyoğlu, A. Ç., Koyuncu, E., Kardam, F., & Sungur, A. (2010). Ailenin karanlık yüzü: Türkiye’de ensest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1-37. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117716>
- Çolak, B. (2020). Çocukluk çağı cinsel istismarına maruz kalan bireylerle varoluşçu sosyal grup çalışması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12, 415-432. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1226101>
- Domaç, E. (2019). *Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine gönderilen aile içi cinsel istismar (Ensest) olgularının mağdur ve saldırgan açısından değerlendirilmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi). Ulusal Tez Merkezi. (Publication No. 579336)
- Gökçe İmren, S., Ayaz, A., Yusufoglu, C., & Rodopman-Arman, A. (2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*, 26, 11-16. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2624>
- Güler, M. (2022). Bilime karşı algının metaforlar yardımıyla ölçülmesi: Sosyoloji ve işletme öğrencileri örneği. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(1), 140-156. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2278573>
- Güneş, S., Yıldırım, V., Ekinci, Ö., & Torows, F. (2017). Baba-kız ensesti sonrası uyurgezerlik: Bir adli olgu. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 18(2), 184-187. <https://alpha-psychiatry.com/Content/files/sayilar/90/188-190.pdf>
- Helvacı Çelik, F. G., & Hocaoglu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: Bir gözden geçirme. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4), 695-711. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/smj/issue/41781/454535>
- Kardam, F., & Bademci, E. (2013). Mothers in cases of incest in Turkey: Views and experiences of professionals. *Journal of Family Violence*, 28, 253-263. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9495-Z>
- Kır, E. (2013). Çocuklara yönelik cinsel taciz ve istismara karşı önleyici eğitim çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 785-800. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97787>
- Minnet, B. (2018). Incest as a private/social conundrum: A brief analysis of Atlıkarınca movie and the mother’s reaction to the incestuous husband within the context of ethics of care. *Journal of Human Sciences*, 15(4), 2257-2265. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/5589/0>
- Sak, R., Şahin Sak, İ., Öneren Şendil, Ç. T., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1456954>

- Saygılı, S., & Gönenli, S. (2008). Aynı ailede görülen çoklu ensest. *Düşünen Adam*, 21(1-4), 32-37. <https://dusunenadamdergisi.org/storage/upload/pdfs/1586422973-en.pdf>
- Telkenaroğlu, M. R. (2011). Ensest ve İslam hukukunda izdüşümü. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 115-144. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/184241>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, R. (2004). Çocukların cinsel istismarı ve ensest. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 8(3), 90-100. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29286>
- Wikipedia. (t.y.). Atlıkarınca (film). Wikipedia. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Atl%C4%B1kar%C4%B1nca_\(film\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Atl%C4%B1kar%C4%B1nca_(film))

Extended Abstract

The family is the first place where human beings are born, grow up, and spend most of their lives. The most special memories, both good and bad, are experienced under the roof of the family. When a person leaves their family and establishes another home, the foundation of a new family is laid. That's why family is very important for human life. Negative events in such an important institution can affect all family members. Some negative experiences can be compensated within the family; however, some events cannot be recovered. In particular, abuse is an event that deeply affects the victim, and the wounds may never heal.

If the abuse is sexual, it is often hidden within the family. This concealment can lead to the continuation of the abuse. Ongoing abuse will leave scars on the victim that may last a lifetime. One type of this abuse, often referred to as domestic abuse, is incest. Incest is a form of sexual abuse that typically begins in childhood. The reason it is seen in childhood is that children often perceive abuse as a game, which facilitates the abuser's actions. Incest abuse, also described as an incestuous relationship, originates from family members (mother, father, sibling) or close relatives (aunt, uncle, grandparent, etc.). It is difficult to reveal or prove the abuse when it involves close relatives or family members. Generally, being abused at an early age and gradually realizing the situation as they grow older causes the signs of abuse to fade. Although the abuse process continues, the victim is often unable to express it out of fear or concern for the well-being of their loved ones. For these reasons, academic studies on incest abuse are scarce. Most studies conducted are case studies and clinical findings related to the field of medicine.

There are hardly any studies on this topic within the field of social sciences. The sensitivity of the subject and its general confidentiality hinder research efforts. In this study, the movie "Carousel," which addresses incest abuse, was analyzed to contribute to the field of social sciences. The film, which tells the story of a young girl who was sexually abused by her father, was analyzed using the document analysis method, a qualitative research approach. To ensure accurate analysis, the exploitation scenes in the movie were watched repeatedly by all researchers. The abuse scenes were examined in light of existing literature. Additionally, the results of the analysis were compared with studies in the literature to identify similarities and differences.

Child sexual abuse is a sensitive issue. If this abuse involves incest, it becomes even more delicate. While issues related to child sexual abuse are rarely discussed, addressing incestuous child abuse seems even more challenging. Consequently, there are few studies in the literature. The scarcity of research also makes it difficult to produce new studies. The way abuse scenes are presented in the film—implied rather than explicit—reflects the difficulties faced by victims of incest. To fully understand the abuse scenes, viewers often need to watch the film multiple times, as the scenes are not shown directly but are conveyed through metaphors. This metaphorical representation may be influenced by cultural beliefs and religious values. Incest has no place in Islam, and it is considered unacceptable in our cultural context. When examining the scenes in the movie, it can be said that they handle such a sensitive subject in a manner suitable for our culture. The lack of studies on incest abuse does not imply that the cases are also few. Increasing research on this subject is crucial to encourage victims who remain silent. Addressing incest abuse, particularly within the social sciences, will allow more people to be informed and will help evaluate the topic from various perspectives.

Adaptation of the couple relationship skills inventory to Turkish¹

Nurseven Kılıç², Gökay Keldal³

²Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages, Ankara, Türkiye; ³İnönü University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Malatya, Türkiye.

ABSTRACT

The Couple Relationship Skills Inventory (CRSI) was developed based on the National Extension Relationship and Marriage Education Model (NERMEM) to measure the relationship skills of individuals. The goal of this study was to make the Turkish adaptation of the CRSI and to examine its psychometric properties. A total of 305 adults (101 male and 204 female) aged 18-62 years old participated in the study. The psychometric properties of the CRSI were examined using confirmatory factor analysis (CFA), internal consistency, and criterion-related validity methods. The results of the CFA indicated that the original 32-item, 9-factor form of the CRSI lost its structure in Turkish culture, but it possessed a 27-item and 8-factor structure. The internal consistency of the entire inventory was .86. In the context of criterion-related validity, positive and significant relationships were found between the CRSI and the Perceived Romantic Relationship Quality Scale. In conclusion, the CRSI can be considered a valid and reliable measurement tool for assessing relationship skills of individuals.

KEYWORDS

Couple, Relationship skills, Relationship education, Family, Inventory adaptation.

Introduction

Social developments in recent years have significant effects on the family institution. Studies conducted on divorce in particular show that divorce rates have been increasing in almost every country due to various factors (e.g. Abdel-Sater, 2022; Ali et al., 2022; Doherty et al., 2021; Kneip and Bauer, 2009; Wang and Zhou, 2010). When we look at Turkey specifically, in the graph covering the last 20 years in the 2022 data of the Turkish Statistical Institute (TSI [TÜİK]), the divorce rates in Turkey have also increased significantly. Factors that play a role in divorce worldwide include geographical region, education and income level, ethnicity, having children or not having children (Abdel-Sater, 2022), legal regulations (Kneip and Bauer, 2009), substance and alcohol use, incompatibility (Amato and Previti, 2003), domestic violence (Doherty et al., 2021), socioeconomic conditions (Sbarra and Whisman, 2022), infidelity (Amato and Previti, 2003; Previti and Amato, 2004), the presence of alternative partners in the couple's environment (South et al., 2001), the decrease in couples' commitment to each other with the changing family and social structure (Parker et al., 2022), and many other different factors.

In particular, another determining factor in the finalization of marriages or intimate relationships may be the shortcomings in couples' basic relationship skills. Aiming to create a scientific infrastructure to better understand and develop healthy couple relationships and family environments, some researchers (Futris and Adler-Baeder, 2013) have conducted extensive studies by reviewing literature on 'marriage and relationship quality' for several years. As a result of these studies, they presented a 'research-based' model that derives its components from existing research. This model is called the National Extension Relationship and Marriage

Education Model (NERMEM). Offering important practices for relationship and marriage education, NERMEM is used as educational content by educators and practitioners (For detailed information, see www.nermen.org).

NERMEM consists of seven basic skills. The basic components of the model are based on the strengths of all individuals and couples, with the understanding that they exhibit unique strengths, abilities and potentials in establishing and maintaining healthy relationships. The aim of this model is to direct the individual to their own resources and motivation for change, and to empower them to take responsibility for the protection and quality of the couple relationship. Developing and maintaining healthy couple relationships is a lifelong journey. Practices that support healthy couple functioning are dynamic, not static, and the relationship evolves over time as it adapts to the changing needs of the individual partners, the couple and the growing family (Futris and Adler-Baeder, 2013).

Concepts related to the model are summarized in the model Figure-1, and then detailed information is provided.

Figure 1 NERMEM: National Extension Relationship and Marriage Education Model

Note. Adapted into Turkish with the permission of the authors from the book "The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Linking research to relationship and marriage education" (2013, *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*, p.7) by T. G. Futris and F. Adler-Baeder. Copyright belongs to The University of Georgia Cooperative Extension (2013).

Self-care

Self-Care skills are based on the World Health Organization's definition of health: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity." (World Health Organization, 1946). The personal health and well-being of both individuals in a couple are important because the functioning of individuals has significant effects on the functioning of the couple. Therefore, caring for an intimate relationship also includes taking care of oneself. In this context, self-care is the individual's physical (e.g., eating healthy, physical activity, adequate and quality sleep), sexual, psychological/emotional (e.g., being positive, increasing awareness, regulating emotions), and spiritual/mental health in establishing and maintaining stable and healthy couple relationships (Wiley et al., 2013).

Choose

Thinking, feeling, and acting purposefully have significant effects on the quality and well-being of the couple relationship. In order to establish long-term and healthy relationships, couples can make conscious choices such as caring about the relationship, planning conscious activities, making time for each other and showing love and respect, and focusing on the strengths of the partner and the positive aspects of their relationship. Consistent and conscious choices to strengthen, prioritize, and protect a relationship help couples overcome the problems they face and promote healthy, stable, and satisfying relationships (Higginbotham et al., 2013).

Know

Know includes sharing details about oneself to the partner, such as sharing details about one's day and learning about one's likes/dislikes, and one's past. Know applies to both singles who are beginning the process of getting to know potential dating partners and couples who are trying to learn more about each other over the months and years in order to maintain a healthy relationship. The concept also includes the willingness and ability of a person to learn about oneself and to share this knowledge with their partner (Olsen et al., 2013).

Share

Share emphasizes what couples can do 'together' to enhance their well-being, rather than individual efforts. This dimension emphasizes that the essence of being a couple is sharing their lives and developing a close and lasting friendship. While romance or passion may increase or decrease at different times in a relationship, friendship serves as a lasting and stable anchor for the couple over time. Share involves at least three critical elements that enable a couple to develop and maintain a close and positive friendship and identity. These are: (1) spending 'meaningful' time together that builds the relationship, (2) developing a sense of shared couple identity ("we-ness"), and (3) engaging in ongoing and positive interactions (Brotherson, Marshall, et al., 2013).

Manage

Conflict is a part of all relationships, including healthy ones. At this point, the satisfaction and stability of couples depend on how they manage conflict. Couples can be successful in conflict management by managing negative emotions, calming physiological reactions, prioritizing positivity in the relationship, accepting differences, forgiving, empathizing, and working together (Marshall et al., 2013).

Care

Care refers to a person's investment in the relationship, regardless of their partner's behaviour or response. Care involves two basic practices: being positive toward the partner and participating in activities that build rapport. The first of these emphasizes the vital role of thoughts and feelings, while the second one describes behaviours that can strengthen a relationship. When each person in the relationship focuses on the positive aspects of their partner and the relationship, is supportive, makes time for their partner, shows unconditional love, shows love to their partner in a way that they like, and responds appropriately to their partner's attempts to build rapport, a cycle of positivity can begin and continue. All of these are factors that will strengthen the relationship (Goddard et al., 2013).

Connect

Couples having a life related to social support sources, embracing the search for meaning and purpose, and being in relationships with other people and the society they are in creates a healthier context for both themselves and their relationships as individuals and the world around them (Brotherson et al., 2013).

Studies on the relationship skills of couples (Adler-Baeder, McGill, et al., 2022; Richardson et al., 2023) have been becoming increasingly widespread. However, studies on this subject are not widespread in the Turkish culture. This study aims to contribute to the increase in studies on relationship skills with the Couple Relationship Skills Inventory, which is intended to be adapted into Turkish. The adaptation of this measurement tool is believed to make significant contributions to marriage and family psychological counselling, as it is both an inventory with a strong theoretical basis and measures the relationship skills necessary to create healthier relationships. In addition, İşmen-Gazioğlu et al. (2022) stated that relationship education programs are not sufficient in Turkish culture. Relationship development programs can be enriched in terms of content by introducing a measurement tool that has significant theoretical strength to Turkish culture. In light of all this information, the answer to the following question was sought:

Is the Couple Relationship Skills Inventory a valid and reliable measurement tool in Turkish culture?

Method

Participants

The study group consisted of 305 individuals, 101 male (33%) and 204 female (67%), selected using the convenience sampling method. 58% of the participants were married, 37% were in an ongoing romantic relationship, 15% were engaged, and 188 did not have children. The individuals in the study group were between the ages of 18-62 (\bar{x} =30.76, SD =8.40). Additionally, three of the participants had graduated from elementary school, three from middle school, 29 from high school, 203 from university, whereas 40 had Master's degrees and 27 had Ph.D. degrees.

Procedure

For the adaptation study of the CRSI, the developers of the inventory were first contacted via e-mail and the necessary permissions were obtained to adapt the CRSI to Turkish culture. First, the items of the CRSI were translated into Turkish by the researchers and the items that were conceptually problematic were reviewed again. Following this, the items of the CRSI were independently translated into Turkish and English by field experts who were fluent in both languages, and the items were evaluated. Then, the draft form of the CRSI was created based on the recommendations of these experts. The researchers reviewed whether the items were understandable and a preliminary application was done with a group of 29 people. After the feedback, the draft form of the CRSI was developed for application. After all these processes, the study data were collected online in 2022. The online form was distributed to the participants via e-mail and WhatsApp application. Detailed information about the study was included in the online form and the contact addresses of the researchers were shared, allowing the participants to contact the researchers if necessary. Informed consent forms were obtained from those who agreed to participate in the study. The participants responded to 44 items in the form. The time it took for the participants to respond to the items in the form was approximately seven minutes.

Data Collection Tools

The CRSI

Developed by Adler-Baeder et al. (2022), the CRSI aims to evaluate the basic skills required for couples to establish a healthy relationship and consists of nine dimensions and 32 items. The CRSI was developed based on NERMEM. The dimensions of the CRSI are Self-Care (Empowerment, Healthy Lifestyle), Choose, Know, Share, Manage (Positive Engagement, Avoiding Aggression), Care, and Connect. The Self-Care and Manage dimensions are divided into two sub-dimensions. The 7-point Likert response format of the inventory ranges from 1= *Strongly disagree* to 7= *Strongly agree* for the Self-Care, Choose, Know, Manage and Connect

dimensions and ranges from 1= *Never* to 7= *More often than once a day* for the Share and Care dimensions. The CRSI has two reverse-scored items.

Adler-Baeder et al. (2022) used the Bayesian Confirmatory Factor Analysis (CFA) technique to test the construct validity of the CRSI. The fit coefficients of the CRSI were calculated as (BRMSEA = 0.043; BCFI = 0.949; BTLI = 0.932; BNFI = 0.920). These values provide evidence for the validity of the model. The standardized pattern coefficients of the items range from .44 to .83. The reliability coefficient for the entire CRSI was determined as .92 and between .71 and .87 for the dimensions.

Perceived Romantic Relationship Quality Scale

Developed by Fletcher et al. (2000), the Perceived Romantic Relationship Quality Scale was adapted to Turkish culture by Sağkal and Özdemir (2018). The scale consists of six items. The Perceived Romantic Relationship Quality Scale was included in this study in order to test the criterion-related validity of the CRSI. The result of the CFA showed the scale's model fit values were at a sufficient level. One of the methods used to calculate the reliability of the scale was the Cronbach's alpha internal consistency coefficient, and this value was calculated as .86. In this study, since there were a large number of married people in the sample, the construct validity of the scale was tested again with the CFA technique. The result of this test showed the model fit indices as $\chi^2/sd = 1.79$, CFI=.99, TLI=.99, RMSEA (%90 CI)=.05 (.00-.09) and SRMR=.02. This finding provides evidence for the validity of the scale in this sample. The internal consistency reliability coefficient in this study was found as .89.

Data Analysis

CFA was used to test the validity of CRSI in Turkish culture. Before starting the data analysis, certain assumptions were examined. Harrington (2008) stated that non-normal distribution can be determined with significant skewness or kurtosis coefficients. In this direction, skewness and kurtosis values were reviewed for each variable. In addition, outliers were examined in line with the suggestions of Kline (2015). Univariate outliers were evaluated with the Z scores. As a result of this examination, one case was removed from the data set. Mahalanobis D^2 test was used to examine multivariate outliers. As a result of this test, three cases were removed from the data set. Correlation analysis was performed to examine the relationships between variables.

Ethical Issues

Prior to the study, ethics committee approval was obtained from the Ankara Yıldırım Beyazıt University Social and Human Sciences Ethics Committee (2021/34). In addition, the participants were informed in detail about the research and their consent was obtained.

Findings

The results of the CFA conducted to test the validity of the CRSI in Turkish culture are illustrated in Figure-2.

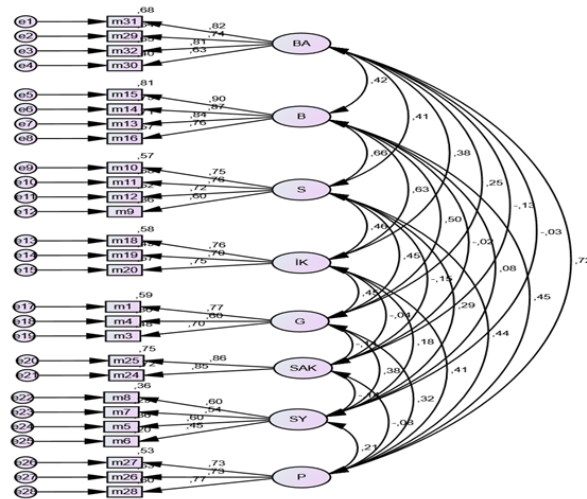

Figure 2 CFA results

Note. BA: Care, B: Know, S: Choose, IK: Connect, G: Self-Care (Empowerment), SAK: (Avoiding aggression), SY: Self-Care (Healthy Lifestyle), P: Share.

The original form of the 32-item CRSI did not preserve its structure in Turkish culture. Two items of the CRSI were removed due to low factor loadings. These items were "I ask for help from others when needed." ($\lambda=.22$) in the Self-Care: Empowerment dimension and "Many of our friends are friends of both of us." ($\lambda=.38$) in the Connect dimension. In addition, the items "I was able to see my partner's point of view and really understand it, even if I didn't agree.", "When things got heated" I suggested we took a break to calm down." and "I was able to easily forgive my partner." in the Manage (Positive Engagement) dimension were removed from the inventory due to their cross-loading on different dimensions. Thus, the original form consisting of nine dimensions and 32 items was structured as eight dimensions and 27 items in Turkish culture.

As seen in Figure-2, the standardized pattern coefficients are between .45 and .90. Hair et al. (2013) stated that the standardized factor loadings should be .5 or above, and the appropriate one should be .7 and above. Only the factor loading of the item "I exercise at least 3 or more times a week." in Healthy Lifestyle sub-dimension of Self-Care was .45. The pattern coefficient of the item in its original form was .67. In this context, it was decided to keep the item in the inventory since removing it could cause a strong item to be lost.

The recommendation of Worthington and Whittaker (2006) was taken as basis while reporting the general fit indices of the CRSI. According to this recommendation, RMSEA, CFI and SRMR should be reported together with at least Chi-square, degree of freedom, p value and 90% confidence interval. In this study, $\chi^2(296, p=.00)=539.28$, Normed χ^2 (χ^2/SD)=1.82, RMSEA (% 90 CI)=.052 (.045-.059), CFI =.93 and SRMR =.05 were determined. Accordingly, the model fit coefficients were at a sufficient level.

Reliability Tests

Cronbach's alpha and construct reliability coefficients were used in the reliability calculations of the CRSI. Cronbach's alpha coefficients were calculated as .71 for the Self-Care: Empowerment dimension, .63 for the Self-Care: Healthy lifestyle dimension, .80 for the Choose dimension, .90 for the Know dimension, .78 for the Connect dimension, .85 for the Manage: Avoiding aggression dimension, .79 for the Share dimension, and .83 for the Care dimension. The construct reliability coefficients were found as .73 for the Self-Care: Empowerment dimension, .63 for the Self-Care: Healthy lifestyle dimension, .80 for the Choose dimension, .91 for the Know dimension, .78 for the Connect dimension, .85 for the Manage: Avoiding aggression dimension, .79 for the Share dimension, and .84 for the Care dimension. Adler-Baeder et al. (2022) made a single reliability calculation for the self-Care dimension, which was divided into two sub-dimensions in the

original form of the CRSI, and again calculated the reliability of the entire inventory. In the adaptation study, the reliability of the Self-Care dimension was found as .67 and the reliability of the entire CRSI was as .86. Finally, the relationships between the variables are presented in Table 1 below.

Table1 Relationships between the variables

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Empowerment	-								
2. Healthy Lifestyle	.26**	-							
3. Choose	.34**	.20**	-						
4. Know	.38**	.06	.57**	-					
5. Avoiding Aggression	.09	.10	.14*	.01	-				
6. Connect	.32**	.13*	.37**	.52**	.04	-			
7. Care	.18**	.01	.35**	.35**	.09	.29**	-		
8. Share	.25**	.17**	.35**	.37**	.05	.32**	.57**	-	
9. Romantic Relationship Quality	.15**	.04	.46**	.47**	.22**	.32**	.65**	.56**	-

** $p < .01$, * $p < .05$

Discussion, Conclusion, and Recommendations

The aim of this study is to adapt the CRSI, which was developed by Adler-Baeder et al. (2022) and includes seven basic components related to healthy relationships defined both with existing measurement tools and within the framework of NERMEM, to Turkish. CFA was used to examine the construct validity of the CRSI. In order to determine the criterion-related validity of the inventory, the Perceived Romantic Relationship Quality Scale was used and the correlation values between them were examined. The reliability of the inventory was evaluated with the Cronbach's alpha internal consistency coefficient. The goodness of fit indices obtained as a result of the CFA were examined and it was determined that the minimum chi-square value was an acceptable value. The fit index values were found to be sufficient. These findings reveal the validity of the CRSI.

As a result of the CFA, it was determined that the CRSI, which originally measured seven basic couple relationship skills with 32 items and nine factors, presented a structure consisting of 27 items and eight factors in Turkish culture. One of the items that was left out of the inventory in the adaptation to Turkish culture was the item *"I ask for help from others when needed."* in the Self-Care: Empowerment sub-dimension. Focusing on the individual's ability to ask for help from others and make an effort to cope with difficulties in their life, this item may have lost its validity in the inventory due to cultural factors. For example, a study conducted with a large female sample in Turkish culture demonstrated that a significant portion of women used their own methods despite being subjected to partner violence and a significant portion to severe partner violence, but did not seek help (Ergöçmen et al., 2013).

Another item left out of the inventory was the item *"Many of our friends are friends of both of us."* in the Connect dimension. One of the reasons why this item was left out of the inventory may be the age level of the participants. For example, Kalmijn (2003) found that in a sample of adults under age 65, 43% of friends were not shared with their partners. Similarly, Davidson (2004) noted that older married men tend to have couple-oriented social networks. These examples indicate that older individuals, rather than younger individuals, are more likely to prefer to participate in activities as a couple.

Adler-Baeder et al. (2022) assumed that seven factors that would match the NERMEM would be identified in the development of the inventory, but they determined that the Self-Care and Manage factors were divided into two sub-dimensions. On the contrary, in Turkish culture, the Positive Participation sub-dimension of Manage did not have sufficient factor loadings. Items *"I was able to see my partner's point of view and really understand it, even if I didn't agree."*, *"When*

things “got heated” I suggested we took a break to calm down.” and “I could easily forgive my partner.” in this dimension did not meet construct validity in Turkish culture. As stated by Christensen and Heavey (1990), there are three models that couples use in communication: Mutual constructive communication, demand-withdrawal communication, and mutual avoidance and withdrawal communication. Mutual constructive communication involves mutual discussion of problems, expression of feelings, efforts to understand each other's views, and solutions. Demand-withdrawal communication is a model in which one of the couples seeks a solution to a problem while the other prevents or tries to end the discussion of problems. Mutual avoidance and withdrawal communication refers to both parties avoiding discussing problems and distancing themselves from each other. Karahan (2009), in an experimental study conducted with a Turkish sample, observed that men generally use unhealthy listening modes (superficial, selective, defensive and entrapping), have significant problems in expressing their feelings, especially in giving verbal answers and acceptance messages, but both sexes have seriously inadequate empathic skills. In this respect, the fact that this dimension did not preserve its structure in Turkish culture may be related to the adoption of more negative communication models.

Low and moderate significant relationships between the measurement tool used in criterion-related validity and healthy relationship skills were determined. In general, there were significant relationships between the perceived romantic relationship quality and the Care and Share dimensions. No significant relationship was found only between the Healthy Lifestyle sub-dimension of Self-Care and the perceived romantic relationship quality.

Conducted to adapt the CRSI to Turkish, the present study has some limitations. First, since the data was collected through online forms, most of the participants in the study were young and highly educated individuals. This is believed to be a result of the fact that younger and highly educated individuals prefer to participate in forms offered over the internet. The structure of the sample group of this study can be considered as a limitation, as it cannot represent individuals of different ages and education levels living in Turkey. In future studies, this limitation can be eliminated by reaching individuals of different ages and education levels through face-to-face applications. Secondly, data from both couples can be collected to assess the measurement invariance of the CRSI in Turkish culture. As a result, it can be stated that the CRSI, which was adapted into Turkish within the scope of this study, is a valid and reliable measurement tool that can be used to measure the relationship skills of couples.

Certain recommendations are made to researchers based on the results of this study. First, some dimensions and items did not work in Turkish culture during the adaptation of the inventory. In this context, a measurement tool that can evaluate culture-specific relationship skills can be developed. Second, in order to reveal the importance of relationship skills for healthy relationships, regionally focused studies can be conducted in both rural and metropolitan areas to enable comprehensive evaluations.

Declaration of Author Contributions

The authors declare that they have contributed equally to the article.

Declaration of Competing Interest

Our article, titled “Adaptation of the couple relationship skills inventory to Turkish” has no financial conflicts of interest with any institution, organization, or individual. Additionally, there are no conflicts of interest among the authors.

References

Abdel-Sater, R. (2022). Marriage dissolution in the United States: A survival analysis approach. *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(4), 235-261, <https://doi.org/10.1080/10502556.2022.2042788>

- Adler-Baeder, F., Futris, T. G., McGill, J., Richardson, E. W., & Dede-Yildirim, E. (2022). Validating the couple relationship skills inventory. *Family Relations*, 71(1), 279-306. <https://doi.org/10.1111/fare.12590>
- Adler-Baeder, F., McGill, J., Yildirim, E. D., Gregson, K., Cooper, E., Burke, L., Finnegan, V., & Jackel, R. (2022). Concurrent randomized control trials of the 1-year efficacy of two couple relationship education programs: ELEVATE and couples connecting mindfully. *Family Process*, 61(3), 986–1004. <https://doi.org/10.1111/famp.12750>
- Amato, P. R., & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24(5), 602-626. <https://doi.org/10.1177/0192513X03254507>
- Ali, A., Khaliqjan, S. U., Khan, S. A., Ali, H., Ahmad, S., Zakriya, M., Shakoor, A., Alam, A., & Mahmood, T. (2022). A cross sectional analysis of immorality and divorce in traditional society, *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(3), 200-213, <https://doi.org/10.1080/10502556.2021.1993025>
- Brotherson, S., Behnke, A., & Goddard, W. (2013). Connect: Engaging in a positive social network of support. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. www.nermen.org/NERMEM.php
- Brotherson, S., Marshall, J., Schramm, D., & Futris, T. G. (2013). Share: Developing and maintaining a couple identity. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. www.nermen.org/NERMEM.php
- Christensen, A., & Heavey, C. L. (1990). Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 73–81. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.1.73>
- Davidson, K. (2004). "Why can't a man be more like a woman?" Marital status and social networking of older men. *The Journal of Men's Studies*, 13(1), 25–43. <https://doi.org/10.3149/jms.1301.25>
- Doherty, W. J., Kalantar, S. M., & Tarsafi, M. (2021). Divorce ambivalence and reasons for divorce in Iran. *Family Process*, 60(1), 159–168. <https://doi.org/10.1111/famp.12539>
- Dünya Sağlık Örgütü (1946). *Sağlıklı olmanın tanımı*. <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- Ergöçmen, B. A., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Jansen, H. A. (2013). Intimate partner violence and the relation between help-seeking behavior and the severity and frequency of physical violence among women in Turkey. *Violence Against Women*, 19(9), 1151-1174. <https://doi.org/10.1177/1077801213498474>
- Fletcher, G. J., Simpson, J. A., & Thomas, G. (2000). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(3), 340-354. <https://doi.org/10.1177/014616720026500>
- Futris, T. G., & Adler-Baeder, F. (2013). The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Linking Research to Relationship and Marriage Education In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Goddard, W., Brotherson, S., Schramm, D., & Behnke, A. (2013). Care: Using nurturing, caring, and affectionate behaviors. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2013). *Multivariate data analysis: Pearson new international edition* (7th ed.). Pearson.
- Harrington, D. (2008). *Confirmatory Factor Analysis*. Oxford University Press
- Higginbotham, B., Santiago, A., & Barton, A. W. (2013). Choose: Making intentional relationship choices. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. www.nermen.org/NERMEM.php
- İşmen-Gazioğlu, A. E., Mercan, Ç. S., & Demir, İ. (2022). Romantic Relationship Education: A Literature Review with Recommendations for Türkiye. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 14(4), 555-569. <https://doi.org/10.18863/pgy.1069117>

- Kalmijn, M. (2003). Shared friendship networks and the life course: An analysis of survey data on married and cohabiting couples. *Social Networks*, 25(3), 231-249. [https://doi.org/10.1016/S0378-8733\(03\)00010-8](https://doi.org/10.1016/S0378-8733(03)00010-8)
- Karahan, T. F. (2009) The effects of a couple communication program on the conflict resolution skills and active conflict tendencies of turkish couples. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 35(3), 220-229. <https://doi.org/10.1080/00926230802716344>
- Kline, R. B. (2015). *Principles and Practice of Structural Equation Modelling* (4th ed.). Guilford Press.
- Kneip, T., & Bauer, G. (2009). Did unilateral divorce laws raise divorce rates in Western Europe? *Journal of Marriage & Family*, 71(3), 592–607. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00621.x>
- Marshall, J., Santiago, A., Adler-Baeder, F., & Futris, T. (2013). Manage: Dealing with differences in healthy ways. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Olsen, C. S., Barton, A., Futris, T. G., & Schramm, D. (2013). Know: Maintaining knowledge of your partner's world. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Parker, G., Durante, K. M., Hill, S. E., & Haselton, M. G. (2022). Why women choose divorce: An evolutionary perspective. *Current opinion in psychology*, 43, 300-306. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.07.020>
- Previti, D., & Amato, P. R. (2004). Is infidelity a cause or a consequence of poor marital quality? *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(2) 217 – 230. <https://doi.org/10.1177/0265407504041384>
- Richardson, E. W., Mallette, J. K., Futris, T. G., & Pettit, M. (2023). Non-relative foster caregivers' changes in mindfulness and couple relationship skills following relationship education. *Journal of Social and Personal Relationships*, Advanced online publication. <https://doi.org/10.1177/02654075231157774>
- Sağkal, A. S. & Özdemir, Y. (2018). Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği'nin (ARİKÖ) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 22-40. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.329888>
- Sbarra, D. A., & Whisman, M. A. (2022). Divorce, health, and socioeconomic status: An agenda for psychological science. *Current Opinion in Psychology*, 43(special issue), 75–78. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.06.007>
- South, S. J., Trent, K., & Shen, Y. (2001). Changing partners: Toward a macrostructural-opportunity theory of marital dissolution. *Journal of Marriage and Family*, 63(3), 743-754. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00743.x>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437>
- Wang, Q. & Zhou, Q. (2010). China's divorce and remarriage rates: Trends and regional disparities. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(4), 257-267, <https://doi.org/10.1080/10502551003597949>
- Wiley, A., Adler-Baeder, F., & Warzinik, K. (2013). Care for self: Maintaining physical, sexual, emotional, and spiritual wellness. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Worthington, R. L., & Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counselling Psychologist*, 34(6), 806–838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>

Çiftlerin ilişki becerileri envanterinin Türkçeye uyarlanması¹

Nurseven Kılıç² , Gökay Keldal³

²Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Ankara, Türkiye; ³İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Malatya, Türkiye.

ÖZET

Çiftlerin İlişki Becerileri Envanteri (ÇİBE), bireylerin ilişki becerilerini ölçmek üzere Ulusal İlişki Geliştirme ve Evlilik Eğitimi Modelini (UİGEEM) temel alarak geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, ÇİBE'nin Türk kültürüne uyarlamasını yapmak ve psikometrik özelliklerini incelemektir. Araştırmada, yaşları 18-62 arasında olan toplam 305 katılımcı (101 erkek ve 204 kadın) yer almıştır. ÇİBE'nin psikometrik özellikleri doğrulayıcı faktör analizi (DFA), iç tutarlık ve ölçüt bağıntılı geçerlik yöntemleriyle incelenmiştir. DFA sonucunda, ÇİBE'nin 32 maddeli 9 boyutlu orijinal formunun Türk kültüründe yapısını korumadığı, 27 madde ve 8 boyutlu bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. ÇİBE'ye ilişkin iç tutarlık katsayısı .86 bulunmuştur. Ölçüt bağıntılı geçerlik kapsamında ise, ÇİBE ile Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Sonuç olarak, ÇİBE'nin bireylerin ilişki becerilerini ölçmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

ANAHTAR KELİMELER

Çiftler, ilişki becerileri, ilişki eğitimi, Aile, Envanter uyarlama.

Giriş

Son yıllarda meydana gelen toplumsal gelişmelerin aile kurumu üzerinde önemli etkileri vardır. Özellikle boşanma konusu üzerinde yürütülen çalışmalar hemen her ülkede boşanma oranlarının çeşitli faktörlere bağlı olarak gittikçe arttığını göstermektedir (ör. Abdel-Sater, 2022; Ali vd., 2022; Doherty vd., 2021; Kneip ve Bauer, 2009; Wang ve Zhou, 2010). Türkiye özelinde bakılacak olursa, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2022 verilerinde son 20 yılın ele alındığı grafikte, Türkiye'deki boşanma oranlarının da önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Dünya genelinde boşanmada rol oynayan faktörler arasında yaşanan coğrafi bölge, eğitim ve gelir düzeyi, etnik köken, çocuk sahibi olup olmama (Abdel-Sater, 2022), hukuki düzenlemeler (Kneip ve Bauer, 2009), madde ve alkol kullanımı, geçimsizlik (Amato ve Previti, 2003), aile içi şiddet (Doherty vd., 2021), sosyoekonomik koşullar (Sbarra ve Whisman, 2022), sadakatsizlik (Amato ve Previti, 2003; Previti ve Amato, 2004), çiftlerin çevresinde alternatif partnerlerin olması (South vd., 2001), değişen aile ve toplum yapısıyla birlikte çiftlerin birbirine bağlılığının azalması (Parker vd., 2022) ve buna benzer pek çok farklı etmeden söz edilmektedir.

Özellikle, evliliklerin veya yakın ilişkilerin sona ermesinde belirleyici bir diğer etmen, çiftlerin temel ilişki becerilerindeki eksiklikler olabilir. Sağlıklı çift ilişkilerini ve aile ortamını daha iyi anlamak ve geliştirmek için bilimsel bir alt yapı oluşturmayı amaçlayan bazı araştırmacılar (Futris ve Adler-Baeder, 2013), birkaç yıl boyunca 'evlilik ve ilişki kalitesine' ilişkin alan yazını tarayarak kapsamlı çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu çalışmalar sonucunda, bileşenlerini mevcut araştırmalardan türeten, 'araştırma temelli' bir model ortaya koymuşlardır. Bu model, Ulusal İlişki Geliştirme ve Evlilik Eğitimi Modeli (UİGEEM) (National Extension Relationship and Marriage Education Model,

¹ İlgili çalışma bir tezden üretildi ise veya herhangi bir kongrede sözlü bildiri olarak sunuldu ise burada ayrıntılı olarak bilgisi verilmelidir. Ayrıca, etik kurul izni gerektiren bir yazı ise etik kurul izin bilgileri yazılmalıdır. (kurul adı, tarih ve sayı no)

NERMEM) olarak adlandırılmaktadır. İlişki ve evlilik eğitimlerine yönelik önemli pratikler sunan UİGEEM eğitimciler ve uygulamacılar tarafından eğitim içeriği olarak kullanılmaktadır (Detaylı bilgi için bkz., www.nermen.org).

UİGEEM (NERMEM) yedi temel beceriden oluşmaktadır. Modelin temel bileşenleri, tüm bireylerin ve çiftlerin sağlıklı ilişkiler kurma ve sürdürme konusunda benzersiz güçler, yetenekler ve potansiyeller sergiledikleri anlayışıyla güçlü yönlerine dayanır. Bu modelin amacı, kişiyi kendi kaynaklarına ve değişim motivasyonuna yönlendirmek, çift ilişkisinin korunması ve kalitesinde sorumluluk alması için onu güçlendirmektir. Sağlıklı çift ilişkilerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi yaşam boyu süren bir yolculuktur. Sağlıklı çift işleyişini destekleyen uygulamalar dinamik, durağan değildir ve ilişki zaman içerisinde bireysel partnerlerin, çiftin ve büyüyen ailenin değişen ihtiyaçlarına uyum sağladıkça gelişir (Futris ve Adler-Baeder, 2013).

Görsel-1'de modele ilişkin kavramlar model görseli içerisinde özetle sunulmuş, detaylı bilgilere Görsel-1'den sonra yer verilmiştir.

Görsel 1 UİGEEM: Ulusal İlişki Geliştirme ve Evlilik Eğitimi Modeli (NERMEM: National Extension Relationship and Marriage Education Model)

Not. T. G. Futris ve F. Adler-Baeder'in "The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Linking research to relationship and marriage education" (2013, *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*, s.7) adlı kitabından yazarların izniyle Türkçeye uyarlanmıştır. Telif hakkı The University of Georgia Cooperative Extension'a (2013) aittir.

Öz Bakım

Öz bakım becerisi, Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlıklı olmaya ilişkin şu tanımını temel alır: "Sağlık, yalnızca hastalık veya engelin olmayışı değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir." (Dünya Sağlık Örgütü, 1946). Çift ilişkisi içerisindeki her iki bireyin de kişisel sağlığı ve esenliği önemlidir çünkü bireylerin işlevselliğinin çiftin işlevselliği üzerinde önemli etkileri vardır. Bu nedenle, yakın bir ilişkiyi önemsemek, kişinin kendisiyle ilgilenmesini de kapsar. Bu bağlamda öz bakımla kastedilen şey istikrarlı ve sağlıklı çift ilişkilerinin oluşturulması ve sürdürülmesinde

bireyin fiziksel (ör., sağlıklı beslenme, fiziksel aktivite, yeterli ve kaliteli uyku), cinsel, psikolojik/duygusal (ör., pozitif olma, farkındalığı artırma, duygu düzenleme), ve manevi/ruhsal sağlığını sürdürmesidir (Wiley vd., 2013).

Seçme

Amaçlı bir şekilde düşünme, hissetme ve hareket etmenin çift ilişkisinin kalitesi ve iyiliği üzerinde önemli etkileri vardır. Çiftler, uzun süreli ve sağlıklı ilişkiler kurabilmek için ilişkiye önem verme, bilinçli etkinlikler planlama, birbirlerine zaman ayırma ve sevgi-saygı gösterme, eşinin güçlü yönlerine ve ilişkilerinin olumlu yönlerine odaklanma gibi bilinçli seçimler yapabilirler. Bir ilişkiyi güçlendirmeye, önceliklendirmeye ve korumaya yönelik tutarlı ve bilinçli seçimler, çiftlerin karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olur ve sağlıklı, istikrarlı ve tatmin edici birliktelikleri teşvik eder (Higginbotham vd., 2013).

Bilme

Bilme kişinin eşi hakkında, örneğin, günüyle ilgili ayrıntıları paylaşmak, birbirinin hoşlandığı/hoşlanmadığı şeyler ve geçmişi hakkında bilgi sahibi olmak gibi konuları içerir. Bilme, hem potansiyel flört partnerlerini tanıma sürecini başlatan bekârlar hem de sağlıklı bir ilişki sürdürmek için aylar ve yıllar geçtikçe birbirleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaya çalışan çiftler için geçerlidir. Bu kavram aynı zamanda, bir kişinin kendisi hakkında bilgi edinmeye yönelik istekliliği ve kabiliyeti ve kendisiyle ilgili edindiği bilgiyi eşiyile paylaşmasını da içerir (Olsen vd., 2013).

Paylaşma

Paylaşma, bireysel çabalardan ziyade çiftlerin refahlarını artırmak için 'birlikte' neler yapabileceğini vurgular. Bu boyut, bir çift olmanın özünde hayatlarını paylaşmak, yakın ve kalıcı bir dostluk geliştirmek olduğunu vurgular. Bir ilişkide romantizm veya tutku farklı zamanlarda artabilir veya azalabilirken, arkadaşlık zaman içinde çiftler için kalıcı ve istikrarlı bir dayanak olarak işlev görür. Paylaşım, bir çiftin yakın ve olumlu bir dostluk ve kimlik geliştirmeleri ve sürdürmelerini sağlayan en az üç kritik unsur içerir. Bunlar; (1) birlikteyken ilişkiyi inşa eden 'anamlı' zaman geçirmek, (2) ortak bir çift kimliği ("biz-lik") duygusunu geliştirmek ve (3) sürekli ve olumlu etkileşimler içerisinde olmaktır (Brotherson, Marshall, vd., 2013).

Yönetme

Çatışma, sağlıklı olanlar da dâhil olmak üzere tüm ilişkilerin bir parçasıdır. Bu noktada çiftlerin tatmini ve istikrarı, çatışmayı nasıl yönettiklerine bağlıdır. Çiftler olumsuz duyguları yöneterek, fizyolojik tepkileri yatıştırarak, ilişkide pozitifliği ön planda tutarak, farklılıkları kabul ederek, affederek, empati kurarak ve birlikte çalışarak çatışma yönetiminde başarılı olabilirler (Marshall vd., 2013).

İlgi

İlgi, bir kişinin partnerinin davranışlarından veya karşılık vermesinden bağımsız olarak ilişkiye yatırım yapmasını ifade eder. İlgi, iki temel uygulamayı içerir: partnere karşı olumlu olmak ve ilişki kurmayı sağlayan etkinliklere katılmak. Bunlardan ilki, düşünce ve duyguların hayati rolünü vurgularken ikincisi, bir ilişkiyi güçlendirebilecek davranışları tanımlar. İlişkideki her birey, partnerinin ve ilişkinin olumlu yönlerine odaklandığında, destekleyici olduğunda, partnerine zaman ayırdığında, koşulsuz sevgi gösterdiğinde, partnerine onun hoşuna gidecek şekilde sevgi gösterdiğinde ve partnerinin ilişki kurma girişimlerine uygun karşılık verdiğinde bir pozitiflik döngüsü başlayıp devam edebilir. Tüm bunlar, ilişkinin güçlenmesini sağlayacak etmenlerdir (Goddard vd., 2013).

İlişki Kurma

Çiftlerin sosyal destek kaynaklarıyla ilişkili bir yaşama sahip olması, başkalarından güç almayı, anlam ve amaç aramayı benimsemesi, diğer insanlar ve içerisinde buldukları toplumla ilişki

içerisinde olması hem bireysel olarak kendilerine ve ilişkilerine hem de çevrelerindeki dünyaya daha sağlıklı bir bağlam oluşturmaktadır (Brotherson vd., 2013).

Çiftlerin ilişki becerileriyle ilgili çalışmaların (Adler-Baeder, McGill, vd., 2022; Richardson vd., 2023) giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Türk kültüründe ise bu konudaki çalışmaların yaygın olmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada Türkçeye uyarlanması amaçlanan Çiftlerin İlişki Becerileri Envanteriyle ilişki becerilerine dair çalışmaların artmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır. Hem kuramsal alt yapısı güçlü bir envanter olması hem de daha sağlıklı ilişkiler oluşturmada gerekli olan ilişki becerilerini ölçmeyi sağlaması bakımından bu ölçme aracının uyarlanmasının evlilik ve aile psikolojik danışmanlığına önemli katkılar sunacağı ifade edilebilir. Bunun yanı sıra, İşmen-Gazioğlu vd. (2022) Türk kültüründe ilişki eğitimi programlarının yeterli olmadığını belirtmiştir. Kuramsal olarak önemli bir güce sahip olan bir ölçme aracının Türk kültürüne kazandırılmasıyla birlikte ilişki geliştirme programları içerik açısından zenginleşebilir. Tüm bu bilgiler ışığında aşağıdaki soruya cevap aranmıştır:

Çiftlerin ilişki becerileri envanteri Türk kültüründe geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır?

Yöntem

Katılımcılar

Bu araştırmanın çalışma grubunu uygun örnekleme stratejisiyle seçilen 101'i erkek (%33), 204'ü kadın (%67) olmak üzere 305 birey oluşturmuştur. Katılımcıların %58'i evli, %37'si romantik bir ilişkisi içerisinde, %15'i nişanlıdır ve 188'nin çocuğu yoktur. Çalışma grubunda yer alan bireyler 18-62 ($\bar{x}=30.76$, $ss=8.40$) yaş aralığındadır. Ayrıca, katılımcıların üçü ilkokul, üçü ortaokul, 29'u lise, 203'ü üniversite, 40'ı yüksek lisans ve 27'si doktora mezunudur.

Prosedür

ÇİBE'nin uyarlama çalışması için ilk olarak envanteri geliştirenler ile e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve ÇİBE'yi Türk kültürüne uyarlayabilmek için gerekli izin alınmıştır. Öncelikle ÇİBE'nin maddeleri araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve kavramsal olarak sorun oluşturan maddeler tekrar gözden geçirilmiştir. Daha sonra, her iki dile hâkim alan uzmanları tarafından birbirlerinden bağımsız olarak ÇİBE'nin maddelerinin Türkçe ve İngilizce çevirileri yapılarak maddelerin değerlendirilmesi sağlanmıştır. Ardından, yine bu uzmanların önerileri çerçevesinde ÇİBE'nin taslak formu oluşturulmuştur. Maddelerin anlaşılır olup olmadığı araştırmacılar tarafından gözden geçirilmiş ve 29 kişilik bir gruba ön uygulama yapılmıştır. Dönütler sonrasında ÇİBE'nin taslak formu uygulama yapılacak hale getirilmiştir. Tüm bu süreçlerden sonra araştırmanın verileri 2022 yılında online olarak toplanmıştır. Katılımcılara e-posta ve WhatsApp uygulaması aracılığıyla online form dağıtılmıştır. Araştırma hakkında detaylı bilgilere hem online formda yer verilmiş hem de araştırmacıların iletişim adresleri paylaşılarak gerekli görülmesi halinde katılımcıların araştırmacılarla iletişime geçebilmesine olanak sağlanmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul edenlerden bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Katılımcılar formda bulunan 44 maddeye tepki vermişlerdir. Katılımcıların formda bulunan maddelere tepki verme süresi yaklaşık 7 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

ÇİBE

Adler-Baeder vd. (2022) tarafından geliştirilen ve çiftlerin sağlıklı ilişki kurabilmesi için gereken temel becerileri değerlendirmeyi amaçlayan ÇİBE 9 boyut ve 32 maddeden oluşmaktadır. ÇİBE, UİGEEM temeline dayalı olarak geliştirilmiştir. Boyutlar; Öz bakım (Güçlendirme, Sağlıklı yaşam tarzı), Seçme, Bilme, Paylaşma, Yönetme (Olumlu katılım, Saldırganlıktan kaçınma), İlgı ve İlişki kurma olarak ifade edilmiştir. Öz bakım ve Yönetme boyutları kendi içerisinde iki alt boyuta ayrılmaktadır. Envanterin tepki formatı Öz bakım, Seçme, Bilme, Yönetme ve İlişki kurma boyutları için $1 = Kesinlikle katılmıyorum$, $7 = Kesinlikle katılıyorum$; Paylaşma ve İlgı boyutları için

1= Hiçbir zaman, 7= Günde bir kereden daha sık şeklinde 7'li Likert derecelendirmedir. ÇİBE'de iki tane ters puanlanan madde bulunmaktadır.

Adler-Baeder vd. (2022), ÇİBE'nin yapı geçerliğini test etmek için Bayesian DFA tekniğini kullanmıştır. ÇİBE'nin uyum katsayıları (BRMSEA = 0.043; BCFI = 0.949; BTLI = 0.932; BNFI = 0.920) olarak hesaplanmıştır. Bu değerler modelin geçerliğine kanıt sunmaktadır. Maddelerin standart yapı katsayıları .44 ile .83 arasında değişmektedir. ÇİBE'nin bütününe ilişkin güvenilirlik katsayısı .92, boyutlar bazında ise .71 ile .87 arasında olduğu belirlenmiştir.

Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği

Fletcher vd. (2000) tarafından geliştirilen ölçek Türk kültürüne Sağkal ve Özdemir (2018) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek 6 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeğine ÇİBE'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini test etmek amacıyla yer verilmiştir. Yapılan DFA sonucunda ölçeğin uyum katsayılarının yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenilirliği hesaplanırken kullanılan yöntemlerden biri de Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısıdır ve bu değer .86 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada, örnekleme çok sayıda evli olduğu için ölçeğin yapı geçerliği DFA tekniği ile tekrar test edilmiştir. Bu test sonucunda uyum katsayıları $\chi^2/sd = 1.79$, CFI=.99, TLI=.99, RMSEA (%90 GA)=.05 (.00-.09) ve SRMR=.02 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu bu örnekleme ölçeğin geçerliğine kanıt sunmaktadır. Bu çalışmadaki iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ise .89 olarak bulunmuştur.

Veri Analizi

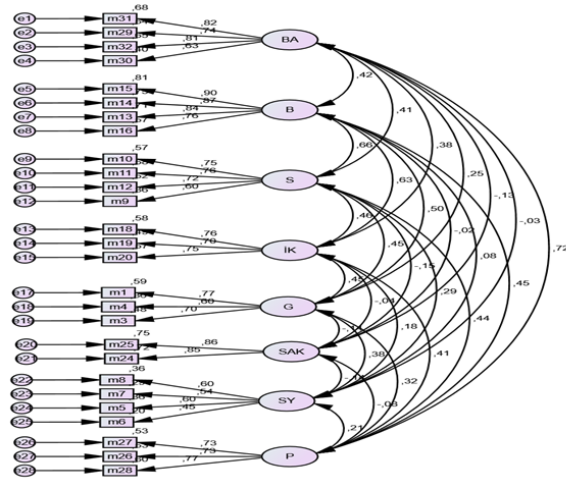
ÇİBE'nin Türk kültüründe geçerliğini test etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılmıştır. Veri analizine başlamadan önce bazı varsayımlar incelenmiştir. Harrington (2008) çarpıklık ya da basıklık katsayılarının anlamlı olmasıyla normal olmayan dağılımın tespit edilebileceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, her bir değişken için çarpıklık ve basıklık değerleri gözden geçirilmiştir. Bunun yanı sıra Kline'nin (2015) önerileri doğrultusunda uç değerler (outliers) incelenmiştir. Tek değişkenli (univariate) uç değerler Z puanlarıyla değerlendirilmiştir. Bu inceleme sonucunda bir gözlemin (case) veri setinden çıkarılmasına karar verilmiştir. Çok değişkenli (multivariate) uç değerlerin incelenmesinde Mahalanobis D^2 testi kullanılmıştır. Bu test sonucunda üç gözlem veri setinden çıkarılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır.

Etik Konular

Çalışmaya başlamadan önce Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan çalışma için etik kurul onayı alınmıştır (2021/34). Ayrıca araştırma ile ilgili katılımcılar ayrıntılı bir biçimde bilgi verilmiş ve katılımcılardan bilgilendirilmiş onam elde edilmiştir.

Bulgular

ÇİBE'nin Türk kültüründe geçerliğini test etmek için yapılan DFA'ya ilişkin sonuçlar Görsel-2'de verilmiştir.

Görsel 2 DFA sonuçları

Not. BA: İlgi, B: Bilme, S: Seçme, İK: İlişki kurma, G: Öz bakım (Güçlendirme), SAK: (Saldırganlıktan kaçınma), SY: Öz bakım (Sağlıklı yaşam), P: Paylaşma.

ÇİBE'nin 32 maddeli orijinal formunun Türk kültüründe yapısını korumadığı görülmüştür. ÇİBE'nin iki maddesi faktör yüklerinin düşük olması sebebiyle çıkarılmıştır. Bu maddeler Öz bakım: Güçlendirme boyutunda "Gerektiğinde başkalarından yardım isterim ($\lambda=.22$)" ve ilişki kurma boyutunda "Arkadaşlarımızın çoğu ikimizin de ortak arkadaşıdır ($\lambda=.38$)" şeklindeki maddelerdir. Bunların yanı sıra, Yönetme (Olumlu katılım) boyutunda bulunan "Partnerimle aynı fikirde olmasam bile onun bakış açısını gerçekten görebildim ve anlayabildim", "İşler kızıştığında sakinleşmek için ara vermemizi önerdim" ve "Partnerimi kolayca affedebildim" maddeleri çapraz yük (cross-loading) olarak farklı boyutlarda yer almaları nedeniyle envanterden çıkarılmıştır. Böylece 9 boyut ve 32 maddeden oluşan orijinal yapı Türk kültüründe 8 boyut ve 27 madde olarak çıkmıştır.

Görsel-2 incelendiğinde standartlaştırılmış yapı katsayılarının .45 ile .90 arasında olduğu görülmektedir. Hair vd. (2013) standartlaştırılmış faktör yüklerinin .5 veya üzeri, uygun olanın ise .7 ve üzerinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Sadece Öz bakım: Sağlıklı yaşam tarzı boyutunda yer alan "Haftada en az üç veya daha fazla kez egzersiz yaparım" maddesinin faktör yükünün .45 olduğu görülmektedir. Maddenin orijinal formda yapı katsayısı .67'dir. Bu bağlamda, envanterden çıkarılması güçlü bir maddenin kaybolmasına neden olabileceği için envanterde kalmasına karar verilmiştir.

ÇİBE'nin genel uyum indeksleri raporlaştırılırken Worthington ve Whittaker'in (2006) önerisi temel alınmıştır. Bu öneriye göre en az Ki-kare, serbestlik derecesi, p değeri, %90 güven aralığıyla birlikte RMSEA, CFI ve SRMR raporlaştırılmalıdır. Bu çalışmada $\chi^2(296, p=.00)=539.28$, Normed $\chi^2(\chi^2/SD)=1.82$, RMSEA (% 90 GA)=.052 (.045-.059), CFI =.93 ve SRMR =.05 bulunmuştur. Bu doğrultuda model uyum katsayılarının yeterli düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Güvenirlik Testleri

ÇİBE'nin güvenilirlik hesaplamalarında Cronbach Alfa ve yapı güvenilirlik katsayıları kullanılmıştır. Cronbach alfa katsayıları, Öz bakım: Güçlendirme boyutu için .71, Öz bakım: Sağlıklı yaşam tarzı boyutu için .63, Seçme boyutu için .80, Bilme boyutu için .90, İlişki Kurma boyutu için .78, Yönetme: Saldırganlıktan kaçınma boyutu için .85, Paylaşma boyutu için .79 ve İlgi boyutu için .83 hesaplanmıştır. Yapı güvenilirlik katsayıları ise Öz bakım: Güçlendirme boyutu için .73, Öz bakım: Sağlıklı yaşam tarzı boyutu için .63, Seçme boyutu için .80, Bilme boyutu için .91, İlişki Kurma boyutu için .78, Yönetme: Saldırganlıktan kaçınma boyutu için .85, Paylaşma boyutu için .79 ve İlgi boyutu için .84 bulunmuştur. Adler-Baeder vd. (2022), ÇİBE'nin orijinal formunda iki alt boyuta ayrılan Öz bakım boyutu için tek bir güvenilirlik hesaplaması yapmış ve yine envanterin bütününe güvenilirliğini hesaplamıştır. Uyarlama çalışmasında Öz bakım boyutunun güvenilirliği

.67 olarak tespit edilmiş ve ÇİBE'nin tamamının güvenilirliği ise .86 bulunmuştur. Son olarak, değişkenler arası ilişkilere aşağıdaki Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1 Değişkenler Arası İlişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Güçlendirme	-								
2. Sağlıklı yaşam tarzı	.26**	-							
3. Seçme	.34**	.20**	-						
4. Bilme	.38**	.06	.57**	-					
5. Saldırganlıktan kaçınma	.09	.10	.14*	.01	-				
6. İlişki kurma	.32**	.13*	.37**	.52**	.04	-			
7. İlgı	.18**	.01	.35**	.35**	.09	.29**	-		
8. Paylaşma	.25**	.17**	.35**	.37**	.05	.32**	.57**	-	
9. Romantik ilişki kalitesi	.15**	.04	.46**	.47**	.22**	.32**	.65**	.56**	-

** $p < .01$, * $p < .05$

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı, Adler-Baeder vd. (2022) tarafından geliştirilen ve hem mevcut ölçme araçlarıyla hem de UİGEEM çerçevesinde tanımlanan sağlıklı ilişkilerle ilgili yedi temel bileşeni içeren ÇİBE'nin Türkçeye uyarlanmasıdır. ÇİBE'nin yapı geçerliğinin incelenmesinde DFA'dan yararlanılmıştır. Envanterin ölçüt bağıntılı geçerliğini ortaya koymak amacıyla Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği kullanılmış ve aralarındaki korelasyon değerlerine bakılmıştır. Envanterin güvenilirliği ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ile değerlendirilmiştir. Yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri incelenmiş ve minimum ki-kare değerinin kabul edilebilir bir değer olduğu belirlenmiştir. Uyum indeksi değerlerinin ise yeterli düzeyde olduğu bulunmuştur. Bu bulgular ÇİBE'nin geçerliğini ortaya koymaktadır.

DFA sonucunda orijinalinde 32 madde ve 9 faktör ile yedi temel çift ilişki becerisinin ölçülmesini sağlayan ÇİBE'nin Türk kültüründe 27 madde ve 8 faktörden oluşan bir yapı sergilediği belirlenmiştir. Türk kültürüne uyarlanmasında envanter dışında kalan maddelerden biri Öz bakım: Güçlendirme boyutunda yer alan "*Gerektiğinde başkalarından yardım isterim*" maddesidir. Bireyin başkalarından yardım isteme ve hayatındaki zorluklarla başa çıkmak için çaba gösterme becerisine odaklanan bu madde kültürel etmenlerden ötürü envanter içerisinde geçerliğini yitirmiş olabilir. Örneğin, Türk kültüründe büyük bir kadın örnekleme gerçekleştirilen bir araştırma, kadınların önemli bir kısmının partner şiddetine ve yine önemli bir kısmının ağır partner şiddetine maruz kalmasına rağmen kendilerince yöntemler kullandıklarını, ancak yardıma başvurmadıklarını göstermiştir (Ergöçmen vd., 2013).

Envanter dışında kalan bir diğer madde ise ilişki kurma boyutunda yer alan "*Arkadaşlarımızın çoğu ikimizin de ortak arkadaşıdır*" maddesidir. Bu maddenin envanter dışı kalmasının nedenlerinden biri katılımcıların yaş düzeyi olabilir. Örneğin, Kalmijn (2003), 65 yaşın altındaki yetişkinlerden oluşan bir örnekleme, arkadaşların %43'ünün partnerleriyle paylaşılmadığını tespit etmiştir. Benzer şekilde, Davidson (2004) daha yaşlı evli erkeklerin çift odaklı sosyal ağlara sahip olma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bu örneklerden hareketle, gençlerden ziyade ileri yaşlardaki bireylerin çift olarak etkinliklere katılmayı daha çok tercih edebildikleri söylenebilir.

Adler-Baeder vd. (2022) envanterin geliştirilmesinde UİGEEM ile eşleşen yedi faktörün belirleneceğini varsaymış ancak Öz bakım ve Yönetme faktörlerinin iki alt boyuta ayrıldığını belirlemişlerdir. Türk kültüründe ise Yönetmenin Olumlu katılım alt boyutu yeterli faktör yüklerine sahip değildir. Bu boyuttaki "*Partnerimle aynı fikirde olmasam bile onun bakış açısını gerçekten görebildim ve anlayabildim*", "*İşler 'kızıştığında' sakinleşmek için ara vermemizi önerdim*" ve "*Partnerimi kolayca affedebildim*" maddeleri Türk kültüründe geçerliğini sağlamamıştır. Christensen ve Heavey'in (1990) belirttiği gibi, çiftlerin iletişimde kullandıkları üç model vardır: Karşılıklı yapıcı iletişim, talep etme-geri çekme iletişimi ve karşılıklı kaçınma ve çekinme iletişimi. Karşılıklı yapıcı iletişim, sorunların karşılıklı olarak tartışılmasını, duyguların ifade edilmesini,

birbirlerinin görüşlerini anlama çabalarını ve çözümleri içerir. Talep etme-geri çekme iletişimi, çiftlerden birinin bir soruna çözüm ararken, diğerinin sorunların tartışılmasını engellediği veya bitirmeye çalıştığı bir modeldir. Karşılıklı kaçınma ve çekinme, her iki tarafın da problemler üzerinde tartışmaktan kaçınmasını ve birbirlerinden uzaklaşmasını ifade eder. Karahan (2009), Türk örneklemeyle gerçekleştirdiği deneysel bir çalışmada, erkeklerin genelde sağlıksız dinleme modlarını (yüzeysel, seçici, savunmaya geçen ve tuzağa düşürücü) kullandıklarını; duygularını ifade etmede, özellikle sözlü cevaplar ve kabul mesajları vermede önemli sorunlar yaşadıklarını, ancak her iki cinsiyetin de empatik becerilerinin çok ciddi anlamda yetersiz olduğunu gözlemlemiştir. Bu açıdan, Türk kültüründe bu boyutun yapısını korumaması daha çok olumsuz iletişim modellerinin benimsenmesiyle ilişkili olabilir.

Ölçüt bağıntılı geçerlikte kullanılan algılanan romantik ilişki kalitesi ile sağlıklı ilişki becerileri arasında düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak, algılanan romantik ilişki kalitesi ile ilgi ve paylaşma boyutları arasında önemli ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Sadece Öz bakımın sağlıklı yaşam tarzı boyutuyla algılanan romantik ilişki kalitesi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

ÇİBE'nin Türkçeye uyarlanması amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Öncelikle, verilerin online formlar aracılığıyla toplanması nedeniyle araştırmanın katılımcılarının çoğunu gençler ve eğitim düzeyi yüksek bireyler oluşturmuştur. Bu durumun, internet üzerinden sunulan formlara daha çok genç ve eğitim seviyesi yüksek bireylerin katılmayı tercih etmesinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de yaşayan farklı yaş ve eğitim düzeyindeki bireyleri temsil etme gücü oluşturamaması nedeniyle bu araştırmanın örneklem grubunun yapısı bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. İlerleyen çalışmalarda yüz yüze uygulamalar yoluyla farklı yaş ve eğitim düzeyindeki bireylere ulaşılarak bu sınırlılık giderilebilir. İkinci olarak, çiftlerin her ikisinden de veri elde edilerek ÇİBE'nin Türk kültüründe ölçme eşdeğerliği incelenebilir. Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen ÇİBE'nin çiftlerin ilişki becerilerini ölçmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayalı olarak araştırmacılara bazı öneriler sunulmuştur. Öncelikle envanterin uyarlanmasında Türk kültüründe bazı boyut ve maddelerin çalışmadığı görülmüştür. Bu bağlamda kültüre özgü ilişki becerilerinin değerlendirilebileceği bir ölçme aracı geliştirilebilir. İkinci olarak ilişki becerilerinin sağlıklı ilişkiler açısından öneminin ortaya konulması için hem kırsalda hem de büyükşehirlerde bölgesel odaklı çalışmalar yapılarak kapsamlı değerlendirmelere olanak sağlanabilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Çiftlerin ilişki becerileri envanterinin Türkçeye uyarlanması" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abdel-Sater, R. (2022). Marriage dissolution in the United States: A survival analysis approach. *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(4), 235-261, <https://doi.org/10.1080/10502556.2022.2042788>
- Adler-Baeder, F., Futris, T. G., McGill, J., Richardson, E. W., & Dede-Yildirim, E. (2022). Validating the couple relationship skills inventory. *Family Relations*, 71(1), 279-306. <https://doi.org/10.1111/fare.12590>
- Adler-Baeder, F., McGill, J., Yildirim, E. D., Gregson, K., Cooper, E., Burke, L., Finnegan, V., & Jackel, R. (2022). Concurrent randomized control trials of the 1-year efficacy of two couple relationship education programs: ELEVATE and couples connecting mindfully. *Family Process*, 61(3), 986–1004. <https://doi.org/10.1111/famp.12750>

- Amato, P. R., & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24(5), 602-626. <https://doi.org/10.1177/0192513X03254507>
- Ali, A., Khaliqjan, S. U., Khan, S. A., Ali, H., Ahmad, S., Zakriya, M., Shakoore, A., Alam, A., & Mahmood, T. (2022). A cross sectional analysis of immorality and divorce in traditional society, *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(3), 200-213, <https://doi.org/10.1080/10502556.2021.1993025>
- Brotherson, S., Behnke, A., & Goddard, W. (2013). Connect: Engaging in a positive social network of support. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. www.nermen.org/NERMEM.php
- Brotherson, S., Marshall, J., Schramm, D., & Futris, T. G. (2013). Share: Developing and maintaining a couple identity. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. www.nermen.org/NERMEM.php
- Christensen, A., & Heavey, C. L. (1990). Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 73-81. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.1.73>
- Davidson, K. (2004). "Why can't a man be more like a woman?" Marital status and social networking of older men. *The Journal of Men's Studies*, 13(1), 25-43. <https://doi.org/10.3149/jms.1301.25>
- Doherty, W. J., Kalantar, S. M., & Tarsafi, M. (2021). Divorce ambivalence and reasons for divorce in Iran. *Family Process*, 60(1), 159-168. <https://doi.org/10.1111/famp.12539>
- Dünya Sağlık Örgütü (1946). *Sağlıklı olmanın tanımı*. <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- Ergöçmen, B. A., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Jansen, H. A. (2013). Intimate partner violence and the relation between help-seeking behavior and the severity and frequency of physical violence among women in Turkey. *Violence Against Women*, 19(9), 1151-1174. <https://doi.org/10.1177/1077801213498474>
- Fletcher, G. J., Simpson, J. A., & Thomas, G. (2000). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(3), 340-354. <https://doi.org/10.1177/014616720026500>
- Futris, T. G., & Adler-Baeder, F. (2013). The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Linking Research to Relationship and Marriage Education In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Goddard, W., Brotherson, S., Schramm, D., & Behnke, A. (2013). Care: Using nurturing, caring, and affectionate behaviors. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2013). *Multivariate data analysis: Pearson new international edition* (7th ed.). Pearson.
- Harrington, D. (2008). *Confirmatory Factor Analysis*. Oxford University Press
- Higginbotham, B., Santiago, A., & Barton, A. W. (2013). Choose: Making intentional relationship choices. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. www.nermen.org/NERMEM.php
- İşmen-Gazioğlu, A. E., Mercan, Ç. S., & Demir, İ. (2022). Romantic Relationship Education: A Literature Review with Recommendations for Türkiye. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 14(4), 555-569. <https://doi.org/10.18863/pgy.1069117>
- Kalmijn, M. (2003). Shared friendship networks and the life course: An analysis of survey data on married and cohabiting couples. *Social Networks*, 25(3), 231-249. [https://doi.org/10.1016/S0378-8733\(03\)00010-8](https://doi.org/10.1016/S0378-8733(03)00010-8)
- Karahan, T. F. (2009) The effects of a couple communication program on the conflict resolution skills and active conflict tendencies of turkish couples. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 35(3), 220-229. <https://doi.org/10.1080/00926230802716344>

- Kline, R. B. (2015). *Principles and Practice of Structural Equation Modelling* (4th ed.). Guilford Press.
- Kneip, T., & Bauer, G. (2009). Did unilateral divorce laws raise divorce rates in Western Europe? *Journal of Marriage & Family*, 71(3), 592–607. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00621.x>
- Marshall, J., Santiago, A., Adler-Baeder, F., & Futris, T. (2013). Manage: Dealing with differences in healthy ways. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Olsen, C. S., Barton, A., Futris, T. G., & Schramm, D. (2013). Know: Maintaining knowledge of your partner's world. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Parker, G., Durante, K. M., Hill, S. E., & Haselton, M. G. (2022). Why women choose divorce: An evolutionary perspective. *Current opinion in psychology*, 43, 300-306. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.07.020>
- Previti, D., & Amato, P. R. (2004). Is infidelity a cause or a consequence of poor marital quality? *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(2) 217 – 230. <https://doi.org/10.1177/0265407504041384>
- Richardson, E. W., Mallette, J. K., Futris, T. G., & Pettit, M. (2023). Non-relative foster caregivers' changes in mindfulness and couple relationship skills following relationship education. *Journal of Social and Personal Relationships*, Advanced online publication. <https://doi.org/10.1177/02654075231157774>
- Sağkal, A. S. & Özdemir, Y. (2018). Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği'nin (ARİKÖ) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 22-40. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.329888>
- Sbarra, D. A., & Whisman, M. A. (2022). Divorce, health, and socioeconomic status: An agenda for psychological science. *Current Opinion in Psychology*, 43(special issue), 75–78. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.06.007>
- South, S. J., Trent, K., & Shen, Y. (2001). Changing partners: Toward a macrostructural-opportunity theory of marital dissolution. *Journal of Marriage and Family*, 63(3), 743-754. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00743.x>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437>
- Wang, Q. & Zhou, Q. (2010). China's divorce and remarriage rates: Trends and regional disparities. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(4), 257-267, <https://doi.org/10.1080/10502551003597949>
- Wiley, A., Adler-Baeder, F., & Warzinik, K. (2013). Care for self: Maintaining physical, sexual, emotional, and spiritual wellness. In T. G. Futris & F. Adler-Baeder (Eds.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core teaching concepts for relationship and marriage enrichment programming*. The University of Georgia Cooperative Extension. <http://www.nermen.org/NERMEM.php>
- Worthington, R. L., & Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counselling Psychologist*, 34(6), 806–838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>

Ek

Çiftlerin İlişki Becerileri Envanteri

Öz bakım Lütfen aşağıdaki ifadelerin her birine ne kadar katılıp katılmadığınızı belirtiniz: 1=kesinlikle katılmıyorum; 2=çoğunlukla katılmıyorum; 3=katılmıyorum; 4=kararsızım; 5= katılıyorum; 6=çoğunlukla katılıyorum; 7=kesinlikle katılıyorum		
ÖB1	Zorluklarla başa çıkma	Hayatımdaki zorlukları yönetme gücüne sahibim.
ÖB2	Güçlü yönleri tanıma	Güçlü yanlarımı tanırım.
ÖB3	Stresle başa çıkma	Hayatımdaki stresi yönetirim.
ÖB4	Sağlıklı yemekler	Her gün sağlıklı yemekler yerim.

ÖB5	Egzersiz yapma	Haftada en az üç veya daha fazla kez egzersiz yaparım.
ÖB6	Uyku	Her gece 7-8 saat kaliteli uyku uyurum.
ÖB7	Kafa dinleme	Her gün kafa dinlemek için kendime zaman ayırıyorum.
<p>Seçme Lütfen aşağıdaki ifadelerin her birine ne kadar katılıp katılmadığınızı belirtiniz: 1=kesinlikle katılmıyorum; 2=çoğunlukla katılmıyorum; 3=katılmıyorum; 4=kararsızım; 5= katılıyorum; 6=çoğunlukla katılıyorum; 7=kesinlikle katılıyorum</p>		
SE1	Güçlü kalma	Ne kadar zor zamanlarımız olsa da bu ilişkinin güçlü kalmasını isterim.
SE2	Çaba sarf etme	İlişimin yürümesi için her gün çaba sarf ederim.
SE3	Seçimler	Seçimlerimin ilişkiyi nasıl etkileyebileceğini her zaman düşünürüm.
SE4	Partnerin güçlü yönlerine odaklanma	Partnerimin güçlü yönlerine odaklanmak için her zaman çaba gösteririm.
<p>Bilme Lütfen her bir ifadenin sizi ne kadar iyi tanımladığına ilişkin görüşünüzü belirtiniz: 1=kesinlikle katılmıyorum; 2=çoğunlukla katılmıyorum; 3=katılmıyorum; 4=kararsızım; 5= katılıyorum; 6=çoğunlukla katılıyorum; 7=kesinlikle katılıyorum</p>		
Bİ1	Partnerin stresi	Partnerimin şu anki yaşam streslerini bilirim.
Bİ2	Partnerin beklentileri	Partnerimin hayattaki başlıca arzu ve beklentilerinin bazılarını bilirim.
Bİ3	Partnerin kaygıları	Partnerimin şu anki başlıca kaygılarını bilirim.
Bİ4	Partneri tanıma	Partnerimi çok iyi tanırım.
<p>Paylaşma Geçen ay, partnerinizle aranızda aşağıdaki olayların ne sıklıkta gerçekleştiğini söylersiniz? 1=hiçbir zaman; 2=ayda birden az; 3=ayda bir veya iki kez; 4=haftada bir veya iki kez; 5=haftada üç veya dört kez; 6=günde bir kez; 7=günde bir kereden daha sık</p>		
PA1	Fikirler	Ufuk açıcı (aydınlatıcı) bir fikir alışverişine sahiptik.
PA2	İş dışı aktiviteler	Birlikte iş dışı aktivitelere katıldık ve/veya bunlar hakkında konuştuk.
PA3	Konuşma	Birbirimizle konuşmak için zaman ayırdık.
<p>İlgi Ortalama olarak, geçen ay ne sıklıkta şunları yaptınız: 1=hiçbir zaman; 2=ayda birden az; 3=ayda bir veya iki kez; 4=haftada bir veya iki kez; 5=haftada üç veya dört kez; 6=günde bir kez; 7=günde bir kereden daha sık</p>		
İL1	Sevdiğini söyleme	Partnerinize "seni seviyorum" dediniz.
İL2	Fiziksel yakınlık	Partnerinizle fiziksel yakınlık kurdunuz (örn., öpme, sarılma).
İL3	Duyguları paylaşma	Partnerinizle duygularınızı veya sorunlarınızı paylaştınız.
İL4	Olumlu şeyler söyleme	Partnerinize onunla ilgili takdir ettiğiniz şeyleri ve onu ne kadar önemseydiğinizi söylediniz.
<p>Yönetme Geçen ay boyunca, tipik bir anlaşmazlık durumunda her bir ifadenin sizi ne kadar iyi tanımladığına ilişkin görüşünüzü belirtiniz: 1=kesinlikle katılmıyorum; 2=çoğunlukla katılmıyorum; 3=katılmıyorum; 4=kararsızım; 5= katılıyorum; 6=çoğunlukla katılıyorum; 7=kesinlikle katılıyorum</p>		
YÖ1	Bağırma	Partnerime bağırıp çağırdım.*
YÖ2	Suçlama / eleştirme	Partnerimi kınadım, suçladım ya da eleştirdim.*
<p>İlişki kurma Tipik bir anlaşmazlık durumunda her bir ifadenin sizi ve partnerinizi ne kadar iyi tanımladığına ilişkin görüşünüzü belirtiniz: 1=kesinlikle katılmıyorum; 2=çoğunlukla katılmıyorum; 3=katılmıyorum; 4=kararsızım; 5= katılıyorum; 6=çoğunlukla katılıyorum; 7=kesinlikle katılıyorum</p>		
İLK1	İlgilenen insanlar	Bizi ve ilişkimizi önemseyen insanları biliriz.
İLK2	Yardım alma	Bir krizi atlatmak için yardıma ihtiyacımız olsa veya bir krizle karşılaşırsak, güvenebileceğimiz arkadaşlarımız ve ailemiz var.

İLK3	Başkalarına yardım etme	Bir çift olarak, ihtiyacı olan diğer insanlara yardım etmeye çalışırız.
------	-------------------------	---

*=Ters madde

Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin paydaş görüşleri

Şeyma Varol Şanlı¹ , Gülçin Tan Şişman²

¹Yabancı Diller Bölümü, Yabancı Diller Yüksekokulu, Ordu Üniversitesi, Türkiye; ²Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2018 yılı itibariyle uygulamada olan altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının farklı paydaş görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Tarama deseniyle yürütülen çalışmanın verileri altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programı temel alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formları aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Doğu Karadeniz Bölgesindeki devlete bağlı ortaokullarda görev yapan 180 İngilizce öğretmeni, 65 okul yöneticisi ve 70 altıncı sınıf velisi oluşturmaktadır. Öğretmen, veli ve okul yöneticileri için ayrı ayrı geliştirilen anket formları aracılığıyla elde edilen nicel veriler, betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgularda öğretmenler genel olarak altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programını uygun ve etkili bulduklarını ancak ders saatinin yetersiz olduğunu, kazanımların dört temel dil becerisini geliştirmek için yeterli sayıda olmadığını ve programın önerdiği ölçme-değerlendirme teknikleri ile dört dil becerisinin değerlendirilmesinin yeterli olmadığını vurgulamışlardır. Okul yöneticilerinin görüşlerinden elde edilen bulgularda ise İngilizce derslerinin genel olarak etkili ve verimli yürütüldüğü ancak, dört temel dil becerisinin bütüncül olarak ölçme-değerlendirme süreçlerine yeterli şekilde yansıtılmadığı ortaya konulmuştur. Araştırmaya katılan veliler ise programın önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine yönelik İngilizce öğretmenlerinin öğrencilerin İngilizce dil yeterliliği gelişimini teşvik edici yollar önerdiğini ve düzenli olarak öğrencilerin İngilizce dil yeterliliği gelişimi hakkında velilere bilgi sağladığını ancak okulda yapılan sınavlarda öğrencilerin yazma, dinleme, konuşma ve okuma becerilerine dair velilere dönütler vermediğini belirtmişlerdir. Araştırmada ulaşılan sonuçların gelecekte yürütülecek program geliştirme çalışmalarına paydaş görüşleri kapsamında katkı sağlaması beklenmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER

İngilizce dersi öğretim programı, İngilizce öğretimi, İngilizce öğretmenleri, paydaş görüşleri, program geliştirme

Stakeholder opinions about the sixth-grade English language curriculum

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the sixth-grade English language curriculum implemented since 2018, in line with the opinions of different stakeholders. Employing survey design, the data of the study was collected through questionnaires developed by the researchers based on the sixth-grade English language curriculum. The study group consisted of 180 English teachers, 70 parents and 65 school administrators working in public middle schools in the Eastern Black Sea Region. Quantitative data obtained through questionnaires developed separately for teachers, parents and school administrators was analyzed using descriptive statistical methods. According to the findings, the teachers emphasized that the sixth-grade English course curriculum was generally appropriate and effective, but the course hours were insufficient, the objectives were not sufficient in quantity to develop the four basic language skills, and the evaluation of the four language skills with the suggested measurement and evaluation techniques was not sufficient. The findings obtained from the school administrators revealed that English lessons were generally delivered effectively and efficiently, but the four basic language skills were not adequately reflected in the measurement-evaluation processes. Parents who participated in the study stated that English teachers suggested ways to encourage students' English language proficiency development regarding

the parent-school collaboration processes suggested by the curriculum and regularly provided information to parents about students' English language proficiency development; however, teachers did not provide feedback to parents about students' writing, listening, speaking and reading skills in the exams held at school. It is expected that the results of the study will contribute to the future curriculum development studies in terms of stakeholder opinions.

KEYWORDS

English language curriculum, English teaching, English teachers, stakeholder opinions, curriculum development

Giriş

Küreselleşmenin ve hızla değişen bilgi teknolojilerinin getirdiği yeniliklere uyum sağlama sürecinde, toplumların en temel ve ortak noktası bireylere sunulan nitelikli eğitim hizmetleridir. Eğitimde niteliğin sağlanması, nitelikli programlarla ve programların etkili bir şekilde uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi ile elde edilebilir (Hewitt, 2018). Yetiştirilecek insan özelliklerinin belirleyicisi olan eğitim programları (Gözütok, 2001); dinamik ve döngüsel bir süreç gerektiren program geliştirme süreci ile ortaya konur. Programın temel öğeleri olan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ve sınav durumları arasındaki dinamik ilişkiler bütünü olarak tanımlanan program geliştirme süreci (Demirel, 2021); programların planlama, uygulama ve değerlendirme aşamaları sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda yenilendiği sürekli gelişime açık bir süreçtir (Erden, 1998; Hewitt, 2018; Uşun, 2016).

Tyler (1975) program geliştirmeyi, eğitim hedeflerinin belirlenmesi, öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi, eğitim programının değerlendirilmesi gibi aşamaları içeren kapsamlı bir planlama süreci olarak tanımlamaktadır. Varış'a göre (1976) program geliştirme, "bilimsel dayanakları olan ve teknik süreçlerden yararlanan devamlı ve kapsamlı bir araştırma çabasıdır" (s.6). Program geliştirme, programın değerlendirilmesi ile ortaya konulan problem ve eksikliklerinin giderilerek, değişen koşullara göre yeniden düzenlenmesini gerektiren, süreklilik arz eden, dinamik ve değişim odaklı bir süreçtir (Erden, 1998; Oliva ve Gordon, 2013). Diğer bir ifade ile program geliştirme, mevcut program tasarımının kapsamlı analiz ve değerlendirmesi ile elde edilen programa ilişkin kanıtlardan beslenerek, iyileştirme gerektiren öğeler kapsamında yürütülen çalışmalarla sürekli ve gelişim odaklı bir süreç gerektirir (Demeuse ve Strauven, 2016; Demirel, 2021; Oliva ve Gordon, 2013; Ornstein ve Hunkins, 2018).

Araştırma ve geliştirme (AR-GE) odağında yürütülmesi gereken program geliştirme sürecinde pek çok soruya cevap aranmaktadır (Demirel, 2021; Ertürk, 2013; Hewitt, 2018; Oliva ve Gordon, 2013; Tyler, 1975). Bu doğrultuda, öğrenme yaşantıları için bir yol haritası olan programın tasarım sürecinde, farklı alan uzmanlıkları ve iş birliği gerektiren bir ekip çalışması sonucunda programın yapılandırılması gerekir. Bir ekip işi olan ve uzmanlık gerektiren program geliştirme çalışmalarında, başta öğretmenler olmak üzere, öğrenciler, veliler ve okul yöneticilerinin de aktif katılımının sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Demeuse ve Strauven, 2016; Demirel, 2021; Erişti ve Polat, 2017; Küçüktepe, 2014; Oliva ve Gordon, 2013; Ornstein ve Hunkins, 2018). Program geliştirme aşamaları olan planlama, tasarım, uygulama, değerlendirme süreçleri kapsamında yer alan paydaşlara ilişkin çok sayıda ve karmaşık değişkenler vardır. Program geliştirme ekip üyelerinin birbirleriyle, öğretmenlerle, okulla, velilerle ve öğrencilerle etkileşimi, program geliştirme aşamalarındaki çabaların başarılı ya da başarısız olmasına yol açabilir (Oliva ve Gordon, 2013).

Genel çerçevede eğitim sistemlerinin niteliğine ilişkin yürütülen değerlendirme çalışmalarının objektif, şeffaf ve hesap verilebilirlik açısından öneminin günden güne arttığı düşünüldüğünde, bu çalışmalara dahil edilen paydaşların çeşitliliği, ilgili grubu temsil düzeyi gibi faktörlerin de etkisi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, program geliştirme sürecinin ayrılmaz ve tamamlayıcı bileşenlerinden biri olan program değerlendirme çalışmalarında da öğrenci, veli, okul yöneticisi ve öğretmen gibi paydaşların katılımlarının sağlanması, değerlendirilen programa ilişkin alınacak kararların etkililiği açısından bir gerekliliktir (Ni, 2010; Tan-Şişman vd., 2019). Ülkemizde 2018 yılı itibarıyla uygulamada olan İngilizce dersi öğretim programında "velilerden görüş alındığı" (Milli

Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s.3), “planlanan programın uygulanmasında okul yöneticileri, tesisler, sınıf kaynakları ve materyalleri, öğretmenler, sınıf mevcudu, veliler ve öğrencilerin kendileri dahil olmak üzere çok sayıda dış faktörün uygulamasını etkileyebileceği için ilgili herkesin dış desteğiyle programın başarılı olabileceği” (MEB, 2018, s.10) ve “velilerin sürecin bir parçası olmaya teşvik edilmesi gerektiği” (MEB, 2018, s.12) ifadelerine yer verilerek, öğretmen-okul yöneticisi-veli iş birliğine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda program geliştirme aşamaları dahilinde öğretmen, okul yöneticisi ve velilerin temel paydaşlardan olduğu ve aynı zamanda programın etkililiğinin sağlanmasında paydaşlar arası iş birliğinin sürdürülmesi gerektiği yönündeki yaklaşımın MEB tarafından da dikkate alındığı söylenebilir.

Programların aslına bağlı kalarak uygulanmasında birincil düzeyde sorumluluğa sahip öğretmenler, programa ilişkin görüşlerinin ve deneyimlerinin ortaya konulması gereken temel paydaşlardan biridir. Uzmanlar açısından kuramsal olarak güçlü, güncel araştırmalarla harmanlanmış ve hedeflenen öğrenme çıktılarını gerçekleştirebilecek şekilde iyi tasarlanmış bir öğretim programı; öğretmenler açısından uygulanabilir olmayan öğrenme-öğretme süreçlerini içerebilir ve bu nedenle uygulamaya yansıtılması gerekli veya değerli bulunmayabilir (Levin, 2010). Bu doğrultuda öğretmen görüşleri, deneyimleri, özellikleri dikkate alınmadan hazırlanan bir program tasarımının aslına bağlı olarak uygulamaya yansıtılması mümkün olmayabilir (Cuban, 1993). Bir programın kalitesini ve etkililiğini değerlendirmek için sistematik olarak veri toplama sürecinin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi adına öğretmenlerin sürece dahil olması gerekmektedir (Button, 2021). Program tasarım sürecinde, programın sınıfta uygulanmasında ve değerlendirilmesinde ekibin bir parçası olan öğretmenler, programların geliştirilmesinde bir kaynak ve temsilci olarak katkı sağlarlar (Ornstein ve Hunkins, 2013). Öğrencilerle sürekli etkileşim halinde olup çeşitli yollarla veri toplama fırsatına sahip olan, öğrencilerin gelişimi, hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla seçilecek öğretim stratejileri ile öğretim materyallerinin kalitesi, konuların derinliği ve sırası gibi öğrenme yaşantılarının tasarlanması ve değerlendirilmesinde en yetkili konumda olan öğretmenlerin deneyim ve görüşleri program geliştirme sürecine çok önemli katkılar sağlar (Button, 2021). Bu doğrultuda öğretmenlerin programın başarısını etkileyen en temel paydaşlar oldukları söylenebilir.

Program geliştirme sürecine dahil edilmesi gereken paydaşlardan bir diğeri olan okul yöneticileri, programın planlandığı gibi uygulanmasına yönelik ortamların oluşturulmasındaki liderliği, öğretmen ve diğer paydaşlara sağlayacağı destek gibi açılardan programın etkililiğinin artırılmasında kritik öneme sahiptir (Ornstein ve Hunkins, 2018). Okul-toplum ilişkisi, kurumu yönetme rollerinin yanı sıra program geliştirme ve yönetme, öğrenci ve öğretmenlerin denetlenmesi, öğretimin kalitesini izleme ve değerlendirme, öğrenme ortamını yönetme okul yöneticisinden beklenen roller arasındadır (Aslan ve Karip, 2014; Balyer, 2012; Drysdale vd., 2009; NASSP, 2007; OECD, 2009). İlkokul/Ortaokul Rehberlik ve Denetim Rehberi'nde “her öğretim yılında en az bir defa öğretmenlerin dersinin izlenmesi ve rehberlikte bulunma” (657 sayılı Devlet Memurları Kanunu Madde10) ve “kurul, komisyon ve ekip çalışmalarının izlenmesi” okul yöneticisinin görevleri arasındadır (MEB, 2016). Bu doğrultuda ülkemizde okul yöneticilerinin öğretim programlarının sınıf ortamına yansıtılmasında önemli görev ve sorumluluklara sahip olduğu söylenebilir.

Programın uygulanmasına katkı sağlayan katılımcılardan biri olarak programa ilişkin görüş ve deneyimlerinin ortaya konulması gereken paydaşlardan biri de velilerdir. Alanyazında eğitimin kalitesini artırabilmek için yalnızca öğretmenlerin ve okulun çalışmasının yeterli olmadığı ailelerin de bu sürece aktif olarak katılması gerektiği, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin velilere çocuklarının eğitimine katılım olanağı sağladığı okullarda öğrenci başarısının arttığı belirtilmektedir (Alexander, 2012; Epstein, 2008; Furey, 2023; Hill ve Tyson, 2009; Lindberg, 2014; Smith, 2023). Nitelikli okul etkinlikleri için öğretmenler, okul yönetimi, veliler ve öğrenciler arasındaki iş birliği çok önemli olup, eğitimde hedeflenen davranış değişikliklerinin gerçekleştirilmesi bu temel paydaşlar arasındaki iş birliğine bağlıdır (Demirel, 2021). Veliler, danışma kurullarında görev alıp çocukları hakkında veri sağlayarak okul içinde ve dışında kaynak

kişi rolünde program geliştirme faaliyetlerinde görev alabilirler (Oliva ve Gordon, 2013). Veli temsilcileri okulla ilgili problemler konusunda karar alınmasını sağlama veya alınan kararları etkileme gücüne sahiptirler (Demeuse ve Strauven, 2016). Program geliştirme ve uygulama süreçlerinde eğitimciler toplum odağında ebeveynleri de uygulama ve okul etkinliklerine dahil etmenin yollarını aramalıdır (Ornstein ve Hunkins, 2018). Bu doğrultuda program başarısında rolleri vurgulanan velilerin önemli bir paydaş olduğu ve okul ile yaptıkları iş birliklerinin programın niteliğini etkileyebilecekleri söylenebilir.

Ülkemizde 2018 yılında İngilizce dersi öğretim programı ile birlikte toplam 51 dersin programı yenilenmiştir. Türkiye’de yabancı dil olarak İngilizcenin 4. sınıftan başlayarak zorunlu dersler arasına alındığı 1997 yılı itibarıyla günümüze kadar yapılan program geliştirme çalışmalarından en güncel olanı 2018 yılında yapılmıştır. 2018 İngilizce dersi öğretim programında 2-8. sınıflar için her bir sınıf düzeyine yönelik olarak belirlenen 10 temaya paralel, dile ait işlevlerin, dil becerileri ve kazanımların, önerilen bağlam, görev ve ödevlerin yer aldığı bölümler ile, öğretim programının temel felsefesi, genel amaçları, temel yetkinlikler, değerler eğitimi, önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri, programın yapısı, programın uygulanmasına ilişkin önemli hususlar, önerilen bağlam ve etkinlikler bölümleri yer almaktadır (MEB, 2018). Öğrencilerin görsel-işitsel materyaller aracılığıyla İngilizcede kullanılan yapı ve sözcüklerle karşılaşmalarının sağlanmasına odaklanıldığı; öğrencilerin, şarkılar, oyunlar, drama gibi etkinliklerle dil öğreniminden keyif almalarının ve öğrenme sürecinde aktif rol oynamalarının beklendiği; öğrencilerin öğrenme süreçlerine yönelik veli toplantıları aracılığıyla ebeveynlerin sürecin bir parçası olmaya teşvik edildiği 2018 İngilizce dersi öğretim programında öğretmenlere öğrenme sürecinde rehber ve kolaylaştırıcı olma rolü verilmiştir (MEB, 2018). 2005 ve 2013 İngilizce dersi öğretim programlarında benimsenen öğrencilerin dili kullanan olabilmelerini sağlamayı hedefleyen iletişim odaklı dil öğretimi, 2018 program revizyonu ile 2013 programında dikkate alınmaya başlayan Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı (CEFR) odağında daha da ön plana çıkarılmıştır (MEB, 2018). 2018 İngilizce dersi öğretim programında altıncı sınıf, Avrupa Dilleri İçin Ortak Başvuru Metni’nde tanımlanan düzeylerden biri olan A1 düzeyine karşılık gelmektedir.

2018 yılı itibarıyla uygulamaya konulan öğretim programlarının program yenileme çalışmasına ilişkin MEB tarafından yayınlanan “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” başlıklı raporda programların yenilenmesi için yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak doküman incelemesi (örneğin, farklı ülkelerin programlarının incelenmesi, yurt içi-dışında yapılmış akademik çalışmaların taranması, ilgili kurum ve kuruluşlardan istenen raporlar vb.) odağında yürütüldüğü (MEB, 2017) ve yürütülen bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara ilişkin olarak kamuoyuna yönelik bir paylaşımda bulunulmadığı görülmektedir. Programa ilişkin paydaş görüşlerinin alınması için askıda kalan 27 gün boyunca toplumun her kesiminden kişiler, kurum ve kuruluşlar görüş ve önerilerini iletmiştir (MEB, 2017). Ancak bu görüşlerin, paydaş gruplarının temsiliyeti açısından dağılımı veya içeriği hakkında bilgiler kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Programa ilişkin paydaş görüşlerinin nasıl değerlendirildiği ve yenilenen öğretim programlarına nasıl ve ne ölçüde yansıtıldığına ilişkin herhangi bir resmi açıklama yapılmamıştır (TEDMEM, 2018). Eğitim Reformu Girişimi raporunda (2017) da kamuoyunda çeşitli tartışmalarla yürütüldüğü belirtilen program yenileme çalışmalarına ilişkin olarak programın hazırlık sürecinin saydam olarak kamuoyu ile paylaşılması, pilot uygulamanın eksikliği, kamuoyu görüşünü almak için tanınan sürenin sınırlı olması, öğretim programlarının Millî Eğitim Şurası’nda tartışılmadan ve eğitim fakültelerinin geniş katılımı olmadan güncellenmesinde geniş katılımlı öğretmen çalışma grupları oluşturularak çalışma yapıldığı vurgulanıp ancak bu çalışmaların raporlarının ya da sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılması gibi eksikliklere dikkat çekilmiştir.

Alanyazında ortaokul 2018 İngilizce dersi öğretim programına ilişkin yürütülen çalışmaların çoğunlukla program değerlendirme (Aktaş, 2021; Bal, 2022; Balım, 2020; Başaran vd., 2020; Dünder, 2020; Dünder ve Merç, 2022; Erkan, 2020; Gül, 2019; Karaca, 2022; Kerimoğlu, 2021; Kuzu, 2023; Taşci, 2022; Tekin, 2021) ve öğrenci başarısı, kaynaşıklık, iletişimsel dil yaklaşımı vb. açılardan incelenmesi (Acar, 2019; Baysal vd., 2022; Eker ve Çelik-Seçkin, 2021; Gültekin-

Talayhan ve Sakız, 2022; Hamurcu ve Ekinci, 2020; Hamurcu ve Orman, 2023; Körhasanoğulları, 2020; Osmani, 2020) kapsamında yürütüldüğü görülmektedir. Alanyazında ortaokul 2018 İngilizce dersi öğretim programına ilişkin yürütülen çalışmaların çoğunlukla 5. sınıf İngilizce dersi öğretim programına yönelik olduğu (Bal, 2022; Balım, 2020; Dünder, 2020; Dünder ve Merç, 2022; Erkan, 2020; Gül, 2019; Gültekin-Talayhan ve Sakız, 2022; Hamurcu ve Ekinci, 2020; Hamurcu ve Orman, 2023; Kuzu, 2023; Taşci, 2022) ve paydaş katılımında çeşitliliğin sağlanması hususunda da yetersiz olduğu (çoğunlukla öğretmen ve/veya öğrenci görüşüne dayalı çalışmalar) tespit edilirken; 5. sınıf dışındaki farklı sınıf seviyelerinde (Acar, 2019; Aktaş, 2021; Başaran vd., 2020; Baysal vd., 2022; Eker ve Çelik-Seçkin, 2021; Karaca, 2022; Kerimoğlu, 2021; Körhasanoğulları, 2020; Osmani, 2020; Tekin, 2021) de araştırmalar mevcut olmakla birlikte, yalnızca 6. sınıf programına ilişkin farklı paydaşların katılımı ile yürütülen çalışmalar ulaşılabilen kaynaklar dâhilinde henüz mevcut değildir.

Bu bağlamda, bu araştırmanın odağı olan İngilizce dersi öğretim programında ilköğretim düzeyindeki A1 temel seviyesinin tamamlandığı son sınıf olan 6. sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin farklı paydaşların (öğretmen, okul yöneticisi ve veli) bakış açılarının ortaya konulması; İngilizce eğitiminin daha nitelikli hale kavuşturulması amacıyla gelecekte yapılacak program çalışmalarına katkı sunarak ülkenin yabancı dil öğretim politikalarına yön vermesi açısından gereklilik arz ettiği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada 2018 yılı itibariyle uygulamada olan 6. sınıf İngilizce dersi öğretim programının farklı paydaş görüşleri doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

2018 yılı itibariyle uygulamada olan 6. sınıf İngilizce dersi öğretim programının

1. Öğelerine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
2. Uygulama süreçlerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri nelerdir?
3. Önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin velilerin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışma, 2018 yılı itibariyle uygulamada olan 6. sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin paydaşların görüşlerinin incelenmesi amacıyla tarama deseninde yürütülmüştür. Tarama deseni, bireylerin, grupların veya durumların müdahale veya manipüle edilmeden mevcut durum veya koşullarının olduğu gibi incelenmesi ve betimlenmesidir (Cohen vd., 2007; Fraenkel vd., 2012). Bu çalışmada da mevcut durumun ortaya konulması amaçlandığından tarama deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Doğu Karadeniz Bölgesindeki devlete bağlı ortaokullarda görev yapan 180 İngilizce öğretmeni, 65 okul yöneticisi ve 70 altıncı sınıf velisi oluşturmaktadır. Katılımcılar, gönüllük esasına dayalı olarak uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Uygun örnekleme, zaman ve işgücü kaybını önlemek amacıyla yönetimi daha kolay durumlar gözetilerek ulaşılabılır en yakın bireylerin seçilip çalışma grubunun belirlendiği seçkisiz olmayan örnekleme türüdür (Cohen vd., 2007; Fraenkel vd., 2012).

Araştırmanın çalışma grubundaki İngilizce öğretmenlerinin 144'ü kadın, 36'sı erkektir. Öğretmenlerin çoğunluğu ($n=75$) 31-35 yaş aralığındadır. Öğretmenler çoğunlukla ($n=132$) İngilizce öğretmenliği lisans programı mezunudur. Araştırmaya katılan 180 öğretmenden, 14'ü yüksek lisans derecesine sahip iken, 12'si lisansüstü eğitimine devam etmektedir. Öğretmenler çoğunlukla ($n=71$) 11-15 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Çalışmaya katılan 180 öğretmenden yalnızca dokuzu İngilizce dersi öğretim programına ilişkin seminer, çalıştay ve/veya hizmet içi eğitim aldığını belirtmiştir. Çalışmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin demografik özelliklerine ilişkin bilgi Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1 Öğretmenlerin demografik özellikleri

Demografik Özellikler	<i>n</i>	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	144	80
Erkek	36	20
<i>Yaş</i>	<i>n</i>	%
31-35	75	41.7
36-40	59	32.8
26-30	19	10.6
41-45	9	5
46-50	8	4.4
25 yaş ve altı	7	3.9
50 yaş ve üstü	3	1.7
<i>Lisans eğitimi</i>	<i>n</i>	%
İngilizce öğretmenliği	132	75.86
İngiliz dili ve edebiyatı	35	20.11
İngiliz dilbilimi	4	2.29
Amerikan kültür ve edebiyatı	2	1.14
Mütercim tercümanlık	1	.57
<i>Lisansüstü eğitim durumu</i>	<i>n</i>	%
Eğitim almadım	154	85.5
Yüksek lisans mezunu	14	7.8
Yüksek lisansa devam	10	5.6
Doktora devam	2	1.1
<i>Mesleki deneyim</i>	<i>n</i>	%
11-15 yıl	71	39.4
6-10 yıl	59	32.8
16-20 yıl	22	12.2
0-5 yıl	17	9.4
21-25 yıl	8	4.4
26 yıl ve üstü	3	1.7
<i>Programa ilişkin eğitim alma durumu</i>	<i>n</i>	%
Hayır	171	95
Evet	9	5
<i>Programa ilişkin bilgi edinme yolu</i>	<i>f</i>	%
Öğretim programından	127	37.79
İlgili resmi kurumların web sitelerinden	113	33.63
İngilizce öğretmenlerinden	84	25
Programla ilgili bilgilere ihtiyaç duymuyorum	8	2.38
Diğer	4	1.19

Araştırmanın çalışma grubundaki okul yöneticilerinin 58'i erkek, yedisi kadındır. Okul yöneticilerinin çoğunluğu ($n=21$) 50 yaş ve üzerindedir. Okul yöneticileri çoğunlukla ($n=16$) sınıf öğretmenliği lisans mezunudur. Araştırmaya katılan 65 okul yöneticisinden, 20'si yüksek lisans derecesine sahip iken, dördü lisansüstü eğitimine devam etmektedir. Okul yöneticileri genel olarak ($n=26$) 26 yıl ve üstü mesleki deneyime ve çoğunlukla ($n=21$) 6-10 yıllık müdürlük deneyimine sahiptir. Çalışmaya katılan 65 okul yöneticisinden yalnızca ikisi İngilizce dersi öğretim programına ilişkin seminer, çalıştay ve/veya hizmet içi eğitim aldığını belirtmiştir. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin demografik özelliklerine ilişkin bilgi Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 Okul yöneticilerinin demografik özellikleri

Demografik Özellikler	<i>n</i>	%
<i>Cinsiyet</i>		
Erkek	58	89.2
Kadın	7	10.8
<i>Yaş</i>	<i>n</i>	%
50 yaş ve üstü	21	32.8
41-45	14	21.5
46-50	13	20
36-40	12	18.5
31-35	4	6.2
26-30	1	1.5
<i>Lisans eğitimi</i>	<i>n</i>	%
Sınıf öğretmenliği	16	34.7
Türkçe öğretmenliği	6	13
İlahiyat	5	10.8
Biyoloji	4	8.6
İngilizce öğretmenliği	4	8.6
Sosyal bilgiler öğretmenliği	3	6.5
Türk dili ve edebiyatı	3	6.5
Tarih/Tarih öğretmenliği	2	4.3
Yabancı diller	1	2.1
Endüstriyel teknoloji eğitimi	1	2.1
Fizik	1	2.1
<i>Lisansüstü eğitim durumu</i>	<i>n</i>	%
Eğitim almadım	41	63
Yüksek lisans mezunu	20	30.8
Yüksek lisansa devam	4	6.2
<i>Mesleki deneyim</i>	<i>n</i>	%
26 yıl ve üstü	26	40
21-25 yıl	18	27.7
16-20 yıl	11	16.9
11-15 yıl	8	12.3
6-10 yıl	1	1.5
0-5 yıl	1	1.5
<i>Müdürlük deneyimi</i>	<i>n</i>	%
6-10 yıl	21	32.3
0-5 yıl	12	18.5
11-15 yıl	12	18.5
16-20 yıl	11	16.9
26 yıl ve üstü	5	7.7
21-25 yıl	4	6.2
<i>Programa ilişkin eğitim alma durumu</i>	<i>n</i>	%
Hayır	63	96.9
Evet	2	3.1
<i>Programa ilişkin bilgi edinme yolu</i>	<i>f</i>	%
İngilizce öğretmenlerinden	41	36.6
Öğretim programından	37	33
İlgili resmi kurumların web sitelerinden	19	16.9
Diğer okul yöneticilerinden	6	5.3
Programla ilgili bilgilere ihtiyaç duymuyorum	5	4.4
Diğer	4	3.5

Araştırmanın çalışma grubundaki velilerinin 50'si kadın, 20'si erkektir. Velilerin 25'i lise mezunu, 22'si üniversite mezunu, 13'ü ortaokul mezunu, yedisi ilkököl mezunudur ve üçü okur-yazardır. Çalışmaya katılan velilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgi Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3 Velilerin demografik özellikleri

Demografik Özellikler	<i>n</i>	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	50	71.4
Erkek	20	28.6
<i>Eğitim durumu</i>		
Lise mezunu	25	35.7
Üniversite mezunu	22	31.4
Ortaokul mezunu	13	18.6
İlkokul mezunu	7	10
Okur -yazar	3	4.3

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın temel veri toplama araçlarını 'İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi', 'İngilizce Dersi Öğretim Programı Okul Yöneticisi Anketi' ve 'İngilizce Dersi Öğretimi Veli Anketi' oluşturmaktadır.

Araştırmacılar tarafından İngilizce öğretmenlerinin İngilizce dersi öğretim programının genel yapısı ve öğelerine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan anket için öncelikle yazılı program metni detaylıca incelenerek programdaki genel özellikler ile program öğelerine ilişkin tüm özellikler listelenmiştir. Yazılı program metnine ek olarak, alanyazında öğretmenlerin programa ilişkin görüşlerinin incelendiği araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarındaki maddeler (Çankaya, 2015; Çelen, 2011; Çiftçi-Cinkavuk, 2017; Dinçer, 2013; Dündar, 2020; Erarslan, 2016; Ercan, 2019; Keklik, 2019; Kandemir, 2016; Kaya, 2018; Orakcı, 2012; Süer, 2014; Yörü, 2012) ile MEB'in (2020) 31 dersin öğretim programını öğretmen görüşlerine göre değerlendirdiği araştırmada kullandığı veri toplama aracındaki maddeler de incelenmiştir. Yürütülen bu ön inceleme sonunda öğretim programının öğelerine yönelik oluşturulan anket maddelerinin benzer ifadeler kapsamında yapılandırıldığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile öğretim programının öğelerine yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışmalarda program farklılaşsa da veri toplama araçlarının odağı, programın temel öğeleri olmasından dolayı oluşturulan maddelerde kullanılan/ tercih edilen ifadeler arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bu doğrultuda, yürütülen bu araştırma için geliştirilen İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi'nin maddeleri İngilizce dersi öğretim programı temel alınarak, alanyazın ve MEB Öğretim Programları Değerlendirme Raporu (MEB, 2020) kapsamında yapılandırılmıştır. Toplam 59 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturularak, Eğitim Programları ve Öğretim (EPÖ) Ana Bilim Dalı'nda görev yapan üç öğretim üyesi ile İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda görev yapan bir öğretim üyesinin katılımıyla uzman görüşü alınmıştır. Bu görüşlerde, bazı maddelerin kapsama uygunluk ve anlaşılabilirlik açısından düzenlenmesi gerektiği önerilirken; programın genel özellikleri kapsamında (örn: felsefesi, yetkinlikler, değerler, vb.) yeni maddelerin eklenmesi de önerilmiştir. Bu doğrultuda, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra taslak anket, yeniden uzman görüşüne sunulurak onay alınmıştır. Uzman görüşü onayını takiben, 54 maddelik anketin pilot uygulaması, beş İngilizce öğretmenin katılımıyla yapılmıştır ve ankete nihai hali verilmiştir.

Araştırmacılar tarafından okul yöneticilerinin altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulama süreçlerine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan İngilizce Dersi Öğretim Programı Okul Yöneticisi Anketi için okul yöneticilerinin, altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulama süreçlerine, eğitim kurumlarının işleyişindeki fiziki şartlar gibi hususların sağlanması ve ders denetleme rollerine yönelik 15 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuş ve EPÖ Ana Bilim Dalı'nda görev yapan üç öğretim üyesi, Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda görev yapan bir öğretim üyesi ile EPÖ yüksek lisans programını tamamlamış

bir okul yöneticisinin katılımıyla uzman görüşü alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda, kapsama uygunluk ve anlaşılabilirlik açısından bazı maddeler yeniden ifade edilerek üç madde eklenmiştir. Yeniden düzenlenen taslak anket formu tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri ile düzenlenen 18 maddelik anket formunun pilot uygulaması, üç okul yöneticisinin katılımıyla yapılmıştır ve anketin nihai hali verilmiştir.

Araştırmacılar tarafından velilerin İngilizce dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan İngilizce Dersi Öğretimi Veli Anketi için, toplam 15 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturularak, EPÖ Ana Bilim Dalı'nda görev yapan üç öğretim üyesinin katılımıyla uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar, anlaşılabilirlik ve kapsam açısından beş maddenin çıkarılmasını önermiştir. Bu doğrultuda yeniden düzenlenen taslak anket formu tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri ile düzenlenen 10 maddelik anket formunun pilot uygulaması, beş velinin katılımıyla yapılmıştır ve anketin nihai hali verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri 2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Veri toplama sürecine başlanmadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan onay alınmıştır (4.10.2021 tarih ve E-35853172-300-00001795109 sayılı karar). Sonrasında Millî Eğitim Bakanlığı'ndan anketlerin uygulanmasına yönelik uygulama izni alınmıştır. Öğretmen ve müdürlerin tercihleri ile zamanın etkili şekilde yönetilmesi doğrultusunda anketler, çevrimiçi forma dönüştürülerek, gönüllü katılım esası dahilinde öğretmen ve müdürler ile paylaşılmıştır. Veli anket formları ise altıncı sınıf İngilizce öğretmenleri aracılığı ile gönüllü katılım esası dahilinde velilere iletilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulanmasına ilişkin öğretmen, veli ve okul yöneticileri için ayrı ayrı geliştirilen anketler aracılığıyla elde edilen nicel veriler, SPSS 26.0 programı aracılığıyla betimsel istatistik yöntemleri (yüzde, frekans, aritmetik ortalama, vb.) kullanılarak çözümlenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

'İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi'nin uzman görüşü aracılığıyla kapsam ve görünüş geçerliği; Cronbach Alfa ile güvenilirlik analizi yapılmıştır. Anketin güvenilirliği Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının hesaplanması yoluyla anketin bütünü ve alt bölümleri için ayrı ayrı test edilmiştir. Güvenirliğin sağlanmasında .70 ve üzeri iç tutarlılık katsayısının olması yeterli kabul edilmektedir (Christensen vd., 2015). Bu araştırmada 180 ortaokul İngilizce öğretmenine uygulanan anket formunun güvenilirliğine ilişkin Cronbach alfa değeri .98, genel özellikler, kazanımlar, içerik, eğitim durumları ve ölçme-değerlendirme alt bölümleri için ise Cronbach alfa değerleri sırasıyla .95, .96, .95, .95 ve .95 olarak bulunmuştur.

'İngilizce Dersi Öğretim Programı Okul Yöneticisi Anketi'nin uzman görüşü aracılığıyla kapsam ve görünüş geçerliği; Cronbach Alfa ile güvenilirlik analizi yapılmıştır. Anketin güvenilirliği Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının hesaplanması yoluyla test edilmiştir. Bu araştırmada 65 ortaokul yöneticisine uygulanan anket formunun güvenilirliğine ilişkin Cronbach alfa değeri .94 olarak bulunmuştur.

'İngilizce Dersi Öğretimi Veli Anketi'nin uzman görüşü aracılığıyla kapsam ve görünüş geçerliği; Cronbach Alfa ile güvenilirlik analizi yapılmıştır. Anketin güvenilirliği Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının hesaplanması yoluyla test edilmiştir. Bu araştırmada 70 altıncı sınıf velisine uygulanan anket formunun güvenilirliğine ilişkin Cronbach alfa değeri .90 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının öğelerine yönelik öğretmen görüşlerini; programın uygulanma süreçlerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerini ve programın önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin veli görüşlerinin incelendiği bu çalışmadan elde edilen bulgular, araştırma soruları doğrultusunda aşağıda sunulmuştur.

Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının öğelerine ilişkin öğretmen görüşlerine yönelik bulgular

Yürütülen bu araştırmanın birinci problemi olan "Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının öğelerine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?" kapsamında 180 İngilizce öğretmenin gönüllü katılımıyla uygulanan İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi ile veriler toplanmıştır. Bu verilerin analizinden elde edilen ve Tablo 4'te verilen bulgularda programın genel özelliklerine yönelik olarak öğretmenlerin yaklaşık %77'si programın sarmal yapıda olduğunu (4.madde $\bar{X} = 3.87$); yaklaşık %71'i programın öğretmene rehberlik ettiğini (10.madde $\bar{X} = 3.58$); yaklaşık %67'si programın ana yetkinliklerin kazanılmasına katkı sağladığını (2.madde $\bar{X} = 3.72$) ve felsefesinin anlaşılır olduğunu (1.madde $\bar{X} = 3.72$); yaklaşık %63'ü programın değerlerinin öğrenme-öğretme sürecine yansıtılabileceğini (3.madde $\bar{X} = 3.60$); yaklaşık %57'si programı uygulamanın kolay olduğunu (12.madde $\bar{X} = 3.49$) ve programın İngilizcenin doğasına uygun olduğunu (6.madde $\bar{X} = 3.49$); yaklaşık % 55'i programın öğrencilerin İngilizce iletişim becerilerini geliştirebileceğini (7.madde $\bar{X} = 3.40$) ve CEFR ile uyumlu olduğu (5.madde $\bar{X} = 3.51$); yaklaşık % 53'ü programın öğrencilerin İngilizceyi severek öğrenmesine katkı sağladığını (9.madde $\bar{X} = 3.44$) ve öğretmene esneklik tanıdığını (11.madde $\bar{X} = 3.41$); yaklaşık %51'i programın öğrencilere hedef dile ilişkin kültürel farkındalık kazandırabileceğini (8.madde $\bar{X} = 3.37$) ifade etmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenlerin yaklaşık %53'ü ders saatinin programın uygulanması için yeterli olmadığı (13.madde $\bar{X} = 2.49$) yönünde görüş bildirmişlerdir. Çalışmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın genel özelliklerine yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4 Öğretmenlerin programın genel özelliklerine yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. Programın felsefesi anlaşılırdır.	3.72	.86	66.6	30.6	7.8
2. Program, ana yetkinliklerin kazanılmasına katkı sağlar.	3.72	.89	67.2	23.3	9.4
3. Programda değerler, öğrenme-öğretme sürecine yansıtılabilir niteliktedir.	3.60	.96	63.3	23.9	12.8
4. Program, sarmal bir yapıdadır.	3.87	.84	77.2	15	7.8
5. Program, Ortak Avrupa Dil Çerçevesi (CEFR) ile uyumludur.	3.51	.93	54.4	32.8	12.8
6. Program, İngilizcenin doğasına uygundur.	3.49	.98	56.6	27.8	15.6
7. Program, öğrencilerin İngilizce iletişim becerilerini geliştirecek niteliktedir.	3.40	1.06	54.5	25.6	20
8. Program, öğrencilere hedef dile ilişkin kültürel farkındalık kazandıracak niteliktedir.	3.37	1.04	50.5	28.3	21.1
9. Program, öğrencilerin İngilizceyi severek öğrenmesine katkı sağlar.	3.44	.97	52.8	31.7	15.6
10. Program, öğretmene rehberlik eder.	3.58	.99	71.1	21.7	15
11. Program, öğretmene esneklik tanır.	3.41	1.07	52.2	28.3	19.4
12. Programı uygulamak kolaydır.	3.49	1.08	56.7	26.1	17.2
13. Haftalık 3 saatlik ders, programın uygulanması için yeterlidir.	2.49	1.34	26.1	21.1	52.7

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin öğretim programının kazanımlarına yönelik görüşlerinden elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin yaklaşık %77'si kazanımların anlaşılır olduğunu (1.madde $\bar{X} = 3.86$); yaklaşık %72'si kazanımların kendi içinde (2.madde $\bar{X} = 3.84$) ve programın amaçları ile tutarlı olduğunu (3.madde $\bar{X} = 3.82$); yaklaşık %69'u okuma becerisine ilişkin kazanımların öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir nitelikte olduğunu (13.madde $\bar{X} = 3.67$); yaklaşık %67'si kazanımların gözlenebilir/ölçülebilir nitelikte olduğunu (9.madde $\bar{X} = 3.67$); yaklaşık %65'i kazanımların öğrencilerin bilişsel (5.madde $\bar{X} = 3.62$),

psikomotor (7.madde $\bar{X} = 3.62$) ve duyuşsal (6.madde $\bar{X} = 3.59$) gelişim düzeylerine uygun olduğunu; yaklaşık %59'u kazanımların günlük yaşamla ilgili iletişim becerileri kazandırabildiğini (10.madde $\bar{X} = 3.51$); yaklaşık %57'si kazanımların öğrencilerin ihtiyaçlarına dönük olduğunu (8.madde $\bar{X} = 3.49$); yaklaşık %51'i kazanımların toplumun ihtiyaçlarına uygun olduğunu (4.madde $\bar{X} = 3.41$) ve dinleme becerilerine ilişkin kazanımların öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir nitelikte olduğunu (11.madde $\bar{X} = 3.36$) ifade etmişlerdir. Tablo 5'te de verildiği gibi, öğretmenlerin yaklaşık %48'i konuşma (12.madde $\bar{X} = 3.23$) ve yazma (14.madde $\bar{X} = 3.24$) becerilerine ilişkin kazanımların öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir nitelikte olduğunu ve kazanımların dört dil becerisini geliştirebilecek nitelikte olduğunu (15.madde $\bar{X} = 3.25$); yaklaşık %42'si kazanımların dört dil becerisini geliştirebilmek için yeterli sayıda olduğunu (16.madde $\bar{X} = 3.13$) ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın kazanımlarına yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5 Öğretmenlerin programın kazanımlar boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. Kazanımlar, anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.	3.86	.87	76.6	15.6	7.8
2. Kazanımlar, kendi içinde tutarlıdır.	3.84	.82	72.2	21.7	6.1
3. Kazanımlar ile programın genel amaçları tutarlıdır.	3.82	.85	71.7	20.6	7.8
4. Kazanımlar, toplumun ihtiyaçlarına uygundur.	3.43	.99	50.5	35	14.4
5. Kazanımlar, öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerine uygundur.	3.62	.91	64.5	22.2	13.4
6. Kazanımlar, öğrencilerin duyuşsal gelişim düzeylerine uygundur.	3.59	.95	63.4	22.2	14.5
7. Kazanımlar, öğrencilerin psikomotor gelişim düzeylerine uygundur.	3.62	.94	63.9	23.9	12.2
8. Kazanımlar, öğrencilerin ihtiyaçlarına dönük olarak yazılmıştır.	3.49	1.03	56.6	25	18.3
9. Kazanımlar, gözlenebilir/ölçülebilir niteliktedir.	3.67	.93	66.7	21.7	11.7
10. Kazanımlar, günlük yaşamla ilgili iletişim becerileri kazandıracak niteliktedir.	3.51	1.02	58.8	22.2	18.9
11. Dinleme becerisi ile ilgili kazanımlar öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir niteliktedir.	3.36	1.09	51.1	27.2	21.7
12. Konuşma becerisi ile ilgili kazanımlar öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir niteliktedir.	3.23	1.10	48.3	25	26.7
13. Okuma becerisi ile ilgili kazanımlar öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir niteliktedir.	3.67	.97	68.3	19.4	12.2
14. Yazma becerisi ile ilgili kazanımlar öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir niteliktedir.	3.24	1.09	46.1	27.8	26.1
15. Kazanımlar, dört dil becerisini geliştirebilecek niteliktedir.	3.25	1.09	46.7	27.2	26.1
16. Kazanımlar, dört dil becerisini geliştirmek için yeterli sayıdadır.	3.13	1.16	42.2	27.8	30

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin öğretim programının içeriğine yönelik görüşlerinden elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin yaklaşık %77'si içeriğin programdaki kazanımlarla tutarlı olduğunu (1.madde $\bar{X} = 3.88$); yaklaşık %65'i içeriğin öğrenci seviyesine uygun olduğunu (2.madde $\bar{X} = 3.67$); yaklaşık %63'ü içeriğin okuma becerileri kazanımlarının edinilmesine katkı sağladığını (9.madde $\bar{X} = 3.61$) ve içeriğin gerçek yaşamla bağlantılı olduğunu (5.madde $\bar{X} = 3.61$); yaklaşık %60'ı içeriğin öğretim ilkelerine göre düzenlendiğini (4.madde $\bar{X} = 3.51$) ifade etmişlerdir. Tablo 6'da verildiği gibi, öğretmenlerin yaklaşık %54'ü içeriğin dinleme becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağladığı (7.madde $\bar{X} = 3.43$), içeriğin öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olduğu (3.madde $\bar{X} = 3.41$) ve öğrencilerin günlük yaşamda İngilizce iletişim kurmalarına katkı sağladığı (6.madde $\bar{X} = 3.41$); yaklaşık %52'si yazma (10.madde $\bar{X} = 3.37$) ve konuşma (8.madde $\bar{X} = 3.34$) becerileri kazanımlarının edinilmesine katkı sağladığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Çalışmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın içeriğine yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 Öğretmenlerin programın içerik boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. İçerik, programdaki kazanımlarla tutarlıdır.	3.88	.83	77.2	16.1	6.7
2. İçerik, öğrenci seviyesine uygundur.	3.67	.95	64.5	23.9	11.7

3. İçerik, öğrencilerin ilgisini çekecek niteliktedir.	3.41	1.03	52.8	28.3	18.9
4. İçerik, öğretim ilkelerine (öğrenciye görelilik, basitten zora, yakından uzağa vb.) göre düzenlenmiştir.	3.51	1.01	60	23.9	16.1
5. İçerik, gerçek yaşamla bağlantılıdır.	3.61	.94	61.6	26.1	12.2
6. İçerik, öğrencilerin günlük yaşamda İngilizce iletişim kurmalarına katkı sağlar.	3.41	1.07	52.2	28.9	18.9
7. İçerik, öğrencilerin dinleme becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlar.	3.43	1.02	53.9	28.3	17.8
8. İçerik, öğrencilerin konuşma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlar.	3.34	1.04	50.6	28.3	21.2
9. İçerik, öğrencilerin okuma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlar.	3.61	.92	63.4	24.4	12.2
10. İçerik, öğrencilerin yazma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlar.	3.37	1.01	51.7	28.9	19.4

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin öğretim programının eğitim durumlarına yönelik görüşlerinden elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin yaklaşık %69'u programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve tekniklerinin kazanımların gerçekleştirilmesini desteklediğini (1.madde $\bar{X} = 3.72$); yaklaşık %66'sı programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrencilerin okuma becerilerini kazanmalarına uygun nitelikte olduğunu (8.madde $\bar{X} = 3.59$); yaklaşık %63'ü eğitim durumlarının düzenlenmesinde öğretmene rehberlik ettiğini (5.madde $\bar{X} = 3.61$); yaklaşık %61'i öğrenci seviyesine uygun olduğunu (2.madde $\bar{X} = 3.61$); yaklaşık %58'i sınıfta uygulamanın kolay olduğunu (3.madde $\bar{X} = 3.51$); yaklaşık %54'ü programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrencilerin dinleme (6.madde $\bar{X} = 3.42$) ve yazma (9.madde $\bar{X} = 3.35$) becerilerini kazanmalarına uygun nitelikte olduğunu ifade etmişlerdir. Tablo 7'de verildiği gibi, öğretmenlerin yaklaşık %51'i programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrencilerin konuşma becerilerini kazanmalarına uygun nitelikte olduğu (7.madde $\bar{X} = 3.33$) ve programda benimsenen/önerilen araç-gereç materyallerin öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olduğu (4.madde $\bar{X} = 3.36$) yönünde görüş bildirmişlerdir. Çalışmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın eğitim durumları boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7 Öğretmenlerin programın eğitim durumları boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri kazanımların gerçekleştirilmesini destekler.	3.72	.94	68.9	18.9	12.2
2. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri öğrenci seviyesine uygundur.	3.61	.91	60.6	28.3	11.1
3. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri sınıfta uygulamak kolaydır.	3.51	1.02	57.2	25.6	17.2
4. Programda benimsenen/önerilen araç-gereç materyaller öğrencilerin ilgisini çekecek niteliktedir.	3.36	1.03	50.5	28.9	20.6
5. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri, eğitim durumlarının düzenlenmesinde öğretmene rehberlik etmektedir.	3.61	.94	62.7	25.6	11.7
6. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri, öğrencilerin dinleme becerisini kazanmalarına uygun niteliktedir.	3.42	1.05	53.9	26.7	19.5
7. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri, öğrencilerin konuşma becerisini kazanmalarına uygun niteliktedir.	3.33	1.04	50.5	28.3	21.1
8. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri, öğrencilerin okuma becerisini kazanmalarına uygun niteliktedir.	3.59	.92	65.6	21.1	13.3
9. Programda benimsenen/önerilen öğretim yöntem ve teknikleri, öğrencilerin yazma becerisini kazanmalarına uygun niteliktedir.	3.35	1.06	53.3	24.4	22.2

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin öğretim programının ölçme-değerlendirme boyutuna yönelik görüşlerinden elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin yaklaşık %57'si programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme tekniklerinin öğrenci düzeyine uygun olduğu (2.madde $\bar{X} = 3.56$); yaklaşık %55'i programın programda benimsenen/önerilen

ölçme-değerlendirme tekniklerinin kazanımları ölçebilecek nitelikte olduğu (1.madde $\bar{X} = 3.53$) yönünde görüş bildirmişlerdir. Tablo 8’de verildiği gibi, öğretmenlerin yaklaşık %48’i programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme tekniklerinin uygulanabilirlik açısından kullanışlı olduğunu (6.madde $\bar{X} = 3.34$) ve öğretmenlere İngilizce dersine yönelik ölçme araçları geliştirmeleri konusunda rehberlik ettiğini (5.madde $\bar{X} = 3.34$); yaklaşık %46’sı programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri ile farklı dil becerilerinin birlikte değerlendirilmesinin mümkün olduğunu (4.madde $\bar{X} = 3.29$) ve yaklaşık %43’ü programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri ile dört dil becerisini değerlendirmenin mümkün olduğunu (3.madde $\bar{X} = 3.19$) ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın ölçme-değerlendirme boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8 Öğretmenlerin programın ölçme-değerlendirme boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. Programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri kazanımları ölçebilecek niteliktedir.	3.53	1.01	55	27.2	17.8
2. Programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri öğrenci düzeyine uygundur.	3.56	.93	57.2	28.3	14.4
3. Programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri ile dört dil becerisini değerlendirmek mümkündür.	3.19	1.16	43.3	26.7	30
4. Programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri ile farklı dil becerilerinin birlikte değerlendirilmesi mümkündür.	3.29	1.11	45.6	28.3	26.1
5. Programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri, öğretmenlere İngilizce dersine yönelik ölçme araçları geliştirmeleri konusunda rehberlik etmektedir.	3.34	1.08	47.7	28.3	23.8
6. Programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri, uygulanabilirlik açısından kullanışlıdır.	3.34	1.04	47.8	31.7	20.6

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulama süreçlerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerine yönelik bulgular

Yürütülen bu araştırmanın ikinci problemi olan "Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulama süreçlerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri nelerdir?" kapsamında 65 okul yöneticisinin gönüllü katılımıyla uygulanan İngilizce Dersi Öğretim Programı Okul Yöneticisi Anketi ile veriler toplanmıştır. Bu verilerin analizinden elde edilen ve Tablo 9’da verilen bulgulara göre, altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulama süreçlerine yönelik okul yöneticilerinin yaklaşık %95’i okullarında İngilizce dersi zümre toplantılarının düzenli olarak yapıldığını (8.madde $\bar{X} = 4.38$); yaklaşık %90’ı İngilizce dersine ilişkin alınacak kararlarda İngilizce dersi öğretim programının temel referans olarak alınmasında öncülük ettiklerini (10.madde $\bar{X} = 4.15$); yaklaşık %86’sı İngilizce dersi zümre toplantılarına düzenli olarak katıldıklarını (9.madde $\bar{X} = 3.97$) ve İngilizce derslerinde öğretim programında önerilen/benimsenen öğrenme-öğretme yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerinin kullanıldığını (12.madde $\bar{X} = 3.97$); yaklaşık %82’si okullarında İngilizce öğretmenlerinin nitelik ve nicelik açısından yeterli olduğunu (1.madde $\bar{X} = 3.95$) ve İngilizce derslerinde öğretim programında önerilen/benimsenen ölçme-değerlendirme yöntem ve tekniklerinin kullanıldığını (13.madde $\bar{X} = 4.03$); yaklaşık %78’i okul yöneticisi ve İngilizce öğretmenleri arasında program odaklı yapılan iş birliğinin yeterli olduğunu (6.madde $\bar{X} = 3.92$); yaklaşık %74’ü okullarında öğrenme ve öğretme etkinliklerini güçlendirme yönünde farklı etkinliklerin düzenlendiğini (5.madde $\bar{X} = 3.82$) ifade etmişlerdir. Okul yöneticilerinin yaklaşık %72’si okullarındaki İngilizce derslerinde farklı teknolojik araçların (17.madde $\bar{X} = 3.75$), farklı öğretim materyallerinin kullanıldığını (16.madde $\bar{X} = 3.60$) ve öğrencilerin aktif olduğunu (14.madde $\bar{X} = 3.85$); yaklaşık %68’i okullarında mevcut fiziki (2.madde $\bar{X} = 3.66$) ve teknolojik (3.madde $\bar{X} = 3.69$) donanımın yeterli olduğunu; yaklaşık %65’i İngilizce derslerinde kullanılan dilin İngilizce olduğunu (11.madde $\bar{X} = 3.60$); yaklaşık %62’si okul yöneticisi ile veliler arasında İngilizce dersine yönelik yapılan iş birliğinin yeterli olduğunu (7.madde $\bar{X} = 3.49$) ve İngilizce

derslerinde öğrenci ilgi ve motivasyonun yüksek olduğunu (15.madde $\bar{X} = 3.69$); yaklaşık %59'u okullarında öğretim materyallerinin yeterli olduğunu (4.madde $\bar{X} = 3.45$) ifade etmişlerdir. Bununla birlikte okul yöneticilerinin yaklaşık %43'ü programın uygulama süreçlerine yönelik İngilizce derslerinin değerlendirilmesinde dört dil becerisinin dikkate alındığı (18.madde $\bar{X} = 3.34$) yönünde görüş bildirmişlerdir. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının uygulama süreçlerine yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9 Okul yöneticilerinin programın uygulama süreçlerine yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. Okulumuzun İngilizce öğretmenleri nitelik ve nicelik açısından yeterlidir.	3.95	.94	81.6	9.2	9.3
2. Okulumuzun mevcut fiziki donanımı yeterlidir.	3.66	1.20	67.7	10.8	21.6
3. Okulumuzun mevcut teknolojik donanımı yeterlidir.	3.69	1.15	67.7	12.3	20
4. Okulumuzun mevcut öğretim materyalleri yeterlidir.	3.45	1.18	58.5	15.4	26.2
5. Okulumuzda öğrenme ve öğretme etkinliklerini güçlendirme yönünde farklı etkinlikler düzenlenir.	3.82	.96	73.8	15.4	10.8
6. Okul yöneticilerimiz ve İngilizce öğretmenlerimiz arasında program odaklı yapılan iş birliği yeterlidir.	3.92	.92	78.4	13.8	7.7
7. Okul yöneticilerimiz ile velilerimiz arasında İngilizce dersine yönelik yapılan iş birliği yeterlidir.	3.49	1.10	61.6	15.4	23.1
8. Okulumuzda, İngilizce dersi zümre toplantıları düzenli olarak yapılır.	4.38	.70	95.4	3.1	1.5
9. İngilizce dersi zümre toplantılarına düzenli olarak katılırım.	3.97	.88	86.32	3.1	10.7
10. İngilizce dersine ilişkin alınacak kararlarda İngilizce dersi öğretim programının temel referans olarak alınmasına öncülük ederim.	4.15	.75	89.3	7.7	3
11. İngilizce derslerinde, kullanılan dil İngilizcedir.	3.60	1.22	64.6	13.8	21.5
12. İngilizce derslerinde, öğretim programında önerilen/benimsenen öğrenme-öğretme yaklaşım, strateji, yöntem ve teknikleri kullanılır.	3.97	.84	84.6	9.2	6.2
13. İngilizce derslerinde, öğretim programında önerilen/benimsenen ölçme-değerlendirme yöntem ve teknikleri kullanılır.	4.03	.88	81.5	13.8	4.6
14. İngilizce derslerinde, öğrenciler aktiftir.	3.85	1.01	70.8	18.5	10.8
15. İngilizce derslerinde, öğrenci ilgi ve motivasyonu yüksektir.	3.69	.99	61.5	27.7	10.8
16. İngilizce derslerinde, farklı öğretim materyalleri kullanılır.	3.60	1.15	70.8	1.5	27.7
17. İngilizce derslerinde, teknolojik araçlar kullanılır.	3.75	1	72.3	13.8	13.9
18. İngilizce derslerinin ölçme-değerlendirilme süreçlerinde dört dil becerisi dikkate alınır.	3.34	1.06	43.1	36.9	20

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin velilerin görüşlerine yönelik bulgular

Yürütülen bu araştırmanın üçüncü problemi olan "Altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin velilerin görüşleri nelerdir?" kapsamında 70 velinin gönüllü katılımıyla uygulanan İngilizce Dersi Öğretimi Veli Anketi ile veriler toplanmıştır. Bu verilerin analizinden elde edilen ve Tablo 10'da verilen bulgulara göre, altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin velilerin yaklaşık % 76'sı İngilizce öğretmenlerinin çocuklarının İngilizce gelişimini teşvik edici yollar önerdiğini (3.madde $\bar{X} = 4.03$); yaklaşık %68'i diğer derslerle kıyaslandığında çocuklarının evde İngilizce dersi ödevlerini yapmada daha hevesli olduğunu (1.madde $\bar{X} = 3.84$); yaklaşık %54'ü İngilizce öğretmenlerinin dersle ilgili sınıfta çocuklarının yaşadığı problemlere dair bilgi verdiğini (5.madde $\bar{X} = 3.46$) ve düzenli olarak çocuklarının İngilizce gelişimi hakkında bilgi sağladığını (2.madde $\bar{X} = 3.56$) ifade etmişlerdir. Buna ek olarak, velilerin yaklaşık %63'ü altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin İngilizce öğretmenlerinin ders dışında velilerin katılımına açık dersle ilgili farklı etkinlikler düzenlemediği (4.madde $\bar{X} = 2.30$); velilerin yaklaşık %56'sı İngilizce öğretmenlerinin okulda yapılan sınavlarda çocuklarının yazma (10.madde $\bar{X} = 2.57$), dinleme (7.madde $\bar{X} = 2.51$), konuşma (8.madde $\bar{X} = 2.53$) ve okuma (9.madde $\bar{X} = 2.61$) becerilerine dair dönütler vermediği ve yaklaşık %48'i İngilizce öğretmenlerinin okulda yapılan sınavlarda çocuklarının başarısına (6.madde $\bar{X} = 2.97$) dair dönütler vermediği yönünde görüş bildirmişlerdir. Çalışmaya katılan velilerin altıncı sınıf İngilizce

dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine yönelik görüşlerine ilişkin detaylı bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10 Velilerin programın önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine yönelik görüşlerine ilişkin bulgular

	\bar{X}	ss	1*	2**	3***
1. Diğer derslerle kıyaslandığında çocuğum evde İngilizce dersi ödevlerini yapmada daha heveslidir.	3.84	1.09	67.2	17.1	15.7
2. İngilizce öğretmenimiz düzenli olarak çocuğumun İngilizce dil gelişimi hakkında bilgi sağlar.	3.56	1.07	52.8	32.9	14.3
3. İngilizce öğretmenimiz çocuğumun İngilizce dil gelişimini teşvik edici yollar önerir.	4.03	1.26	75.7	8.6	15.7
4. İngilizce öğretmenimiz ders dışında velilerin katılımına açık dersle ilgili farklı etkinlikler düzenler.	2.30	1.44	25.7	11.4	62.9
5. İngilizce öğretmenimiz dersle ilgili sınıfta çocuğumun yaşadığı problemlere ilişkin bilgi verir.	3.46	1.38	54.3	20	25.8
6. İngilizce öğretmenimiz okulda yapılan sınavlarda çocuğumun başarısına ilişkin dönütler verir.	2.97	1.36	37.1	15.7	47.2
7. İngilizce öğretmenimiz okulda yapılan sınavlarda çocuğumun dinleme becerisine ilişkin dönütler verir.	2.51	1.43	25.7	20	54.3
8. İngilizce öğretmenimiz okulda yapılan sınavlarda çocuğumun konuşma becerisine ilişkin dönütler verir.	2.53	1.42	25.7	20	54.3
9. İngilizce öğretmenimiz okulda yapılan sınavlarda çocuğumun okuma becerisine ilişkin dönütler verir.	2.61	1.35	25.7	20	54.3
10. İngilizce öğretmenimiz okulda yapılan sınavlarda çocuğumun yazma becerisine ilişkin dönütler verir.	2.57	1.49	30	14.3	55.7

*1 "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi, **2 "Kararsızım" yanıtlarının toplam yüzdesi, ***3 "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" yanıtlarının toplam yüzdesi

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin, uygulama süreçlerine ilişkin okul yöneticisi görüşlerinin ve programın önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin veli görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bu kapsamda elde edilen bulgulardan hareketle, 2018 İngilizce dersi öğretim programına yönelik öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinin genel olarak olumlu olduğu sonucuna ulaşılrken, veli görüşlerinin genel olarak olumsuz olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırmanın İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi'nden elde edilen bulguları değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın genel özelliklerine yönelik görüşlerinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programın sarmal yapıda olmasına yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi, programın genel özelliklerine ilişkin aritmetik ortalaması diğerlerine göre en yüksek olan maddedir. 2018 İngilizce dersi öğretim programının Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı odağında sarmal yapıda tasarlandığı (MEB, 2018) yazılı program metninde de açıkça vurgulanmıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin de altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programının sarmal yapıda tasarlandığını belirtmesi olması gereken durumun göstergesi olarak yorumlanabilir. Alanyazında 2018 İngilizce dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerini araştıran çalışmalarda da (Karaca, 2022; Kerimoğlu, 2021) programın sarmal yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer bir taraftan, araştırmaya katılan öğretmenlerin ders saatinin programın uygulanması için yeterli olmasına yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi, programın genel özelliklerine ilişkin aritmetik ortalaması diğerlerine göre en düşük olan maddedir. Alanyazında 2018 İngilizce dersi öğretim programına yönelik Aktaş (2021), Başaran vd. (2020), Dünder (2020), Gevrek-Özden (2019) ve Karaca (2022) tarafından yürütülen araştırmaların sonuçlarında da öğretmenler haftalık üç ders saatinin programın uygulanması için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde yetersiz ders saatinin İngilizce dersi öğretim programlarının uygulama süreçlerini olumsuz etkilediğini ortaya koyan araştırmalar da alanyazında mevcuttur (Jetnikoff, 2015; Karaca, 2018; Kirkwood, 2013; Mattarima ve Hamdan, 2011; Rahman vd., 2018). Bu bağlamda,

2018 ve geçmiş yıllarda uygulamada olan İngilizce dersi öğretim programlarını değerlendiren araştırma sonuçları da dikkate alındığında, İngilizce dersleri için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen haftalık ders saati süresinin yetersizliği geçmişten günümüze hala devam eden bir sorun olarak yorumlanabilir.

2018 İngilizce dersi öğretim programı 6. sınıf kazanımlarına yönelik olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinin genel olarak olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kazanımların anlaşılır olması, programın kazanımlarına ilişkin aritmetik ortalaması en yüksek olan maddedir. Öğretim programının kazanımlarının anlaşılır olması, programın uygulayıcısı olan öğretmenlere yol göstermesinde ve öğretim programının başarıyla uygulanmasında rol oynayan en temel bileşenlerdendir (Cohen vd., 2010). Bu araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenler program kazanımlarının anlaşılır olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Alanyazında 2018 İngilizce dersi öğretim programı odağında yürütülen çalışmalarda da program kazanımlarının açık bir şekilde ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır (Dündar, 2020; Ercan, 2019; Gül, 2019; Keklik, 2019; Kerimoğlu, 2021; Palabıyık, 2021). MEB tarafından yayınlanan 'Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine' başlıklı raporda programların sade ve anlaşılır olmasının ön planda tutulduğu belirtilmiştir (MEB, 2017). Bu bağlamda, araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin çoğunun program kazanımlarının anlaşılır olduğuna ilişkin olumlu görüş bildirmeleri beklenen bir sonuç olup; MEB'in program değişikliği yaparken kazanımların sade ve anlaşılır olmasını ön planda tutması ile ilişkilendirilebilir.

Diğer bir taraftan, araştırmaya katılan öğretmenler, kazanımların dört temel dil becerisinin geliştirilebilmesi açısından kazanım sayısının yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu madde program kazanımlarına ilişkin aritmetik ortalaması diğerlerine göre en düşük olan maddedir. 2018 İngilizce dersi öğretim programı 6. sınıf kazanımları incelendiğinde, kazanımların dört temel dil becerisine göre yapılandırıldığı tespit edilmekle birlikte, her bir dil becerisine yönelik kazanım sayısının farklılaştığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile 6. sınıf seviyesinde toplam 60 kazanımdan 27'si konuşma, 14'ü dinleme, 13'ü okuma, altısı yazmadır. Bu doğrultuda, programda bazı dil becerilerine yönelik kazanımların sayıca fazla/az olması, dört temel dil becerisinin gelişiminde dengeli bir dağılımın olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla araştırmaya katılan öğretmenlerin de kazanımların dört temel dil becerisini geliştirebilmek için yeterli sayıda olmadığını yönünde görüş bildirmeleri beklenen bir sonuç olarak yorumlanabilir. Alanyazında 2018 İngilizce dersi öğretim programına yönelik yürütülen bazı araştırmalarda öğretmenlerin, program kazanımlarının sayıca fazla olduğunu düşündükleri (Balım, 2020), kazanım sayısının fazla olması sebebiyle problem yaşadıkları (Gül, 2019), dil becerileri ve öğrenme çıktıları bakımından çeşitliliğin az olduğunu düşündükleri (Karaca, 2022), program kazanımlarının dört dil becerisinin gelişimi açısından öğrenci ihtiyaçlarını kısmen karşılamakta olduğunu düşündükleri (Kerimoğlu, 2021) sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer taraftan Karsantik (2021) ve Kerimoğlu (2021) öğretmenlerin programı uygulamada sorunlar yaşadıklarını, yetersiz fiziksel koşullar, zaman sınırlılıkları gibi çeşitli sebeplerden kazanımlarda atlama, uyarlama yaptıklarını ve kazanımlar arasında önemli gördüklerini seçip aktarmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu araştırmada ortaya konulan kazanımların dört temel dil becerisini geliştirebilmesi açısından yeterli sayıda olmadığı sonucunun da uygulamada öğrencilerin dört temel dil becerisinde gelişememeleri, öğretmenlerin kazanımlarda atlama, uyarlama ya da kazanımlar arasında seçim yapması gibi sorunlara sebep olabileceği söylenebilir.

2018 İngilizce dersi öğretim programının içerik ögesine ilişkin elde edilen bulgularda araştırmaya katılan öğretmenler, genellikle olumlu görüş bildirmekle birlikte, aritmetik ortalaması en yüksek olan madde 'içeriğin program kazanımlarıyla tutarlı olması'; en düşük aritmetik ortalama ise 'içeriğin konuşma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlaması' olarak tespit edilmiştir. Alanyazında 2018 İngilizce dersi öğretim programına yönelik yürütülen bazı araştırmalarda da (Ercan, 2019; Keklik, 2019; Palabıyık, 2021; Taşci, 2022) programın içeriğinin kazanımlarla tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Program geliştirme ilkelerine göre içeriğin kazanımlarla tutarlı hazırlanması gerekmektedir (Demirel, 2021). Programın kazanımları doğrultusunda seçilen ve

düzenlenen içerik, öğrencilerin kazanımlara ulaşılabilmesini etkileyen aracı faktörlerden biridir. Bu bağlamda, İngilizce öğretmenlerinin çoğunlukla program içeriğinin kazanımlarla tutarlı olduğuna ilişkin olumlu görüş bildirmeleri 2018 İngilizce dersi öğretim programının içerik ögesinin düzenlenmesinde gerekli ilkelerin dikkate alındığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Diğer bir taraftan, araştırmaya katılan öğretmenlerin içeriğin konuşma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlamasına yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi, programın içeriğine ilişkin aritmetik ortalaması diğerlerine göre en düşük olan maddedir. Dündar'ın (2020) çalışmasının sonuçları öğretmenlerin programın içeriğinin konuşma becerisine vurgu yaptığını ancak uygulamada etkinlik sayısı, kalabalık sınıflar ve yetersiz ders saatleri gibi faktörlerin öğrencilerin konuşma becerisinin gelişmesinin önünde engel oluşturduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, araştırmaların İngilizce öğretmenlerinin içeriğin konuşma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlamasına ilişkin görüşlerinin olumsuz olması, bu araştırmaya katılan öğretmenlerin kazanımların dört temel dil becerisini geliştirebilecek nitelikte olmasına ve içeriğin öğrencilerin günlük yaşamda İngilizce iletişim kurmalarına katkı sağlamasına yönelik görüşlerinin olumsuz olması sonucu ile ilişkilendirilebilir. Bir başka ifade ile, kazanımların dört temel dil becerisini geliştirebilecek nitelikte olmamasının, kazanımlar doğrultusunda düzenlenen içeriğin konuşma becerisinin geliştirilmesini olumsuz yönde etkileyebileceği söylenebilir. Bu durumun da öğrencilerin günlük yaşamda İngilizce iletişim kuramaması gibi sorunlara sebep olabileceği ifade edilebilir.

Araştırmanın İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi'nden elde edilen bulgularından hareketle, araştırmaya katılan öğretmenlerin programın eğitim durumlarına yönelik görüşlerinin genel olarak olumlu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programda tavsiye edilen öğretim yöntem ve tekniklerinin kazanımların gerçekleştirilmesini desteklemesine yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi eğitim durumlarında aritmetik ortalaması en yüksek olan maddedir. Ulaşılan bu sonuç, Dündar (2020), Keklik (2019) ve Taşcı'nin (2022) çalışmalarından elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir. Program geliştirme ilkelerine göre öğrenme yaşantıları okulun ulaşmak istediği amaçlar doğrultusunda programın kazanımlarına yönelik düzenlenmelidir (Demirel, 2021). Öğretim yöntem ve tekniklerinin programın kazanımları doğrultusunda seçilmesi, öğrenme yaşantılarının verimli yürütülmesini etkileyen bir faktördür. Bu bağlamda, araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin öğretim yöntem ve tekniklerinin kazanımların gerçekleştirilmesini desteklemesine yönelik çoğunlukla olumlu görüş bildirmeleri 2018 İngilizce dersi öğretim programında eğitim durumlarının düzenlenmesinde gerekli ilkelerin dikkate alındığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Diğer bir taraftan, araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu konuşma becerisi açısından programda belirlenen öğretim yöntem ve tekniklerinin uygun olmadığını belirtmişlerdir. Bu anket maddesi programın eğitim durumlarına ilişkin aritmetik ortalaması diğerlerine göre en düşük olan maddedir. Kerimoğlu'nun (2021) çalışmasında benzer şekilde öğretmenlerin öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrencilerin konuşma becerisi kazanımlarına uygun nitelikte olduğu konusuna kısmen katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrencilerin konuşma becerisi kazanımlarına uygun nitelikte olmasına ilişkin görüşlerinin olumsuz olması, bu araştırmanın program kazanımlarının dört temel dil becerisini geliştirebilecek nitelikte olmadığı ve içeriğinin konuşma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlamadığı sonuçları ile örtüşmektedir. Bu durumun da öğrencilerin konuşma becerisinin geliştirilmesini olumsuz yönde etkileyebileceği söylenebilir.

Araştırmanın İngilizce Dersi Öğretim Programı Öğretmen Anketi'nden elde edilen bulgularından hareketle, araştırmaya katılan öğretmenlerin genel olarak programın ölçme-değerlendirme tekniklerine yönelik görüşlerinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşılabilir. Araştırmaya katılan İngilizce öğretmenlerinin programda önerilen ölçme-değerlendirme tekniklerinin öğrenci düzeyine uygun olmasına yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi programın ölçme-değerlendirme boyutuna ilişkin aritmetik ortalaması en yüksek olan maddedir. Bu araştırma

sonuçlarına göre öğretmenler ölçme-değerlendirme tekniklerinin öğrencilerin seviyesine genel olarak uygun olduğunu düşünmektedirler. Alanyazında yürütülen bazı araştırmalarda da paralel sonuçlar elde edilmiştir (Dündar, 2020; Keklik, 2019; Palabıyık, 2021). Öğrenci başarısının değerlendirilmesi sonucunda verilecek kararın geçerli olması, öğrenci özelliklerine uygun ölçme-değerlendirme yaklaşım ve tekniklerinin seçimi ile yakından ilgilidir (McMillan, 2011). Diğer bir ifade ile, öğrenci seviyesine uygun olmayan tekniklerle yapılan ölçme-değerlendirme sonuçlarının hatalı olabileceği söylenebilir. 2018 İngilizce dersi öğretim programında ölçme ve değerlendirme süreçlerine ilişkin olarak yalnızca öğretmenlerin öğretim tercihlerini değil aynı zamanda öğrencilerin öğrenme stratejilerini şekillendirmede etkili olduğu; öğrenme-öğretme ve ölçme-değerlendirmenin bir bütünün parçası olduğu; öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olarak ürün ve süreç odaklı araçlar kullanılarak dört temel dil becerisinin ve dil bileşenlerinin değerlendirilmesi gerektiği açıkça vurgulanmaktadır (MEB, 2018). Bu bağlamda, araştırmaya katılan öğretmenlerin de vurguladığı gibi İngilizce dersi öğretim programında önerilen ölçme-değerlendirme tekniklerinin öğrenci seviyesine uygun olduğu söylenebilir.

Bu olumlu görüşlerin aksine, araştırmaya katılan öğretmenlerin programda benimsenen/önerilen ölçme-değerlendirme teknikleri ile dört temel dil becerisinin değerlendirilebileceğine yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi, programın ölçme değerlendirme boyutuna ilişkin aritmetik ortalaması diğerlerine göre en düşük olan maddedir. Alanyazın incelendiğinde programda vurgulananın aksine, süreç değerlendirmenin ve dört temel dil becerisinin ölçme-değerlendirme sürecine dahil edilmediği, genellikle yazılı sınavlar aracılığıyla sınav durumlarının yürütüldüğü sonucuna ulaşan çalışmalar bulunmaktadır (Çetin, 2018; Dündar, 2020; Karaca, 2022; Karsantik, 2021; Kerimoğlu, 2021; Taşci, 2022). Bu sonuçların yanı sıra 2023-2024 yılı itibarıyla MEB'in Yazılı ve Uygulamalı Sınavlar Yönergesi ile yabancı dil derslerinde öğrenci başarısının değerlendirilmesi iki aşamada gerçekleştirilmesi ve sınav puanları için yazılı sınavın %50'si, dinleme sınavının %25'i ve konuşma sınavının %25'inin alınarak hesaplanması kararı verilmiştir (MEB, 2023). Yeni yönerge doğrultusunda MEB dinleme ve konuşma dil becerilerinin de ölçülmesini zorunluluk haline getirmiştir. Bu bağlamda alanyazında ortaya konulan dört temel dil becerisinin değerlendirmeye dahil edilmemesi, programın gerektirdiği dört temel dil becerisinin ölçülmesinin uygulamaya yansıtılmaması bu yönergenin getirdiği zorunluluk ile değişmiştir ve öğrencilerin İngilizce derslerinin değerlendirilmesinde ilgili dil becerisine uygun ölçme değerlendirme süreçlerinin yürütülmesine başlanmıştır.

Araştırmanın okul yöneticilerinin programın uygulanmasına ilişkin görüşlerinden elde edilen bulgularından hareketle, okul kaynaklarının ve İngilizce öğretmenlerinin nicelik ve nitelik açısından yeterli olduğu, okullarda İngilizce dersine yönelik eğitim-öğretim çalışmalarının etkili ve verimli yürütüldüğü söylenebilir. Araştırmada, okul yöneticilerinin okullarında İngilizce dersi zümre toplantılarının düzenli olarak yapılmasına yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi aritmetik ortalaması diğerlerine göre en yüksek olan madde olduğu tespit edilmiştir. Eğitim kurulları ve zümreleri yönergesine göre ders yılı başlamadan önce, ikinci dönem başında ve ders yılı sonunda okullarda zümre toplantılarının yapılması ve alınan kararların raporlanması gerekmektedir (MEB, 2019). Bu bağlamda, okul yöneticilerinin okullarında İngilizce dersi zümre toplantılarının düzenli olarak yapılmasına ilişkin olumlu görüş bildirmeleri yönergenin gerektirdiği beklenen bir sonuç olup; okullarda bu toplantıların yapılmasının MEB tarafından zorunlu tutulan resmi bir prosedür olması ile ilişkilendirilebilir.

Bununla birlikte, araştırmaya katılan okul yöneticilerinin İngilizce derslerinde öğrenci başarısının değerlendirilmesinde dört temel dil becerisinin ölçülmesine yönelik görüş bildirdikleri anket maddesi aritmetik ortalaması diğerlerine göre en düşük olan maddedir. Karaca (2022) öğretmenlerin yazılı sınavlarda dinleme ve konuşma becerilerini ölçmeye dahil etmedikleri sonucuna ulaşırken, Dündar (2020), Karsantik (2021), Kerimoğlu (2021) ve Taşci (2022) yazılı sınavlarda dört dil becerisine eşit şekilde yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, İngilizce derslerinin ölçme-değerlendirme süreçlerine dört temel dil becerisinin yeterli düzeyde dahil edilmediği sonucuna ulaşılabilir.

2018 İngilizce dersi öğretim programının önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine yönelik olarak elde edilen bulgulardan hareketle, araştırmaya katılan velilerin görüşlerinin genel olarak olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Velilerin çoğunluğu, İngilizce öğretmenlerinin çocuklarının İngilizce dil gelişimini teşvik edici yollar önerdiğini belirtmekle birlikte; İngilizce öğretmenlerinin ders dışında velilerin katılımına açık dersle ilgili farklı etkinlikler düzenlemesi açısından yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. 2018 İngilizce dersi öğretim programında “planlanan programın uygulanmasında okul yöneticileri, tesisler, sınıf kaynakları ve materyalleri, öğretmenler, sınıf mevcudu, veliler ve öğrencilerin kendileri dahil olmak üzere çok sayıda dış faktörün uygulamasını etkileyebileceği için ilgili herkesin dış desteğiyle programın başarılı olabileceği” (MEB, 2018, s.10), “velilerin sürecin bir parçası olmaya teşvik edilmesi gerektiği ve veli toplantıları aracılığıyla çocuklarının öğrenme sürecinden haberdar olması gerektiği” (MEB, 2018, s.94) ifadelerine yer verilip öğretmen-veli iş birliğine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda öğretmenlerin, öğrencilerin İngilizce dil becerilerindeki gelişimine yönelik olarak velilere önerilerde buldukları ancak buna ilişkin velilerin dahil olduğu etkinliklerin düzenlenmesinde sorunlar olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan velilerin programın önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine ilişkin görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgulardan hareketle, İngilizce öğretmenlerinin düzenli olarak öğrencilerin İngilizce dil becerilerindeki gelişimi hakkında velilere bilgi sağlaması ancak okulda yapılan sınavlarda öğrencilerin yazma, dinleme, konuşma ve okuma becerilerine dair velilere dönütler vermemesi oldukça dikkat çekici bir sonuçtur. İngilizce öğretmenlerinin velilere öğrencilerin İngilizce dil edinimi hakkında dönütler vermesi okullarda düzenlenen veli toplantılarında İngilizce öğretmenlerinin öğrenci başarısı ve gelişimine yönelik olarak paylaşımlarda bulduklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilirken; velilerin dört temel dil becerisine ilişkin öğretmenlerden çocukları hakkında dönütler alamaması sonucu, öğrenci başarısının değerlendirilmesinde kullanılan tekniklerin dört temel dil becerisine yönelik olmaması ile gerekçelendirilebilir. Ulaşılan bu sonuçlar aynı zamanda, araştırmaya katılan İngilizce öğretmenleri ve okul yöneticilerinin ölçme-değerlendirme süreçlerine ilişkin olumsuz görüşleri ile de paralellik göstermektedir. Alanyazında 2018 İngilizce dersi öğretim programına yönelik yürütülen bazı araştırmalarda da sınavlarda dört temel dil becerisine eşit şekilde yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır (Karaca,2022; Karsantık, 2021; Kerimoğlu, 2021; Taşci, 2022). Ulaşılan bu sonuç alanyazındaki diğer araştırma sonuçları ile değerlendirildiğinde, 2018 İngilizce dersi öğretim programında dört temel dil becerisine göre yapılandırılan kazanımlar olması, İngilizce dil yeterliliğinin bu dört temel dil becerisi odağında geliştirilmesinin hedeflenmesi, ölçme-değerlendirme süreçlerinde dört temel dil becerisinin bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiği açık ve net bir şekilde belirtilmesine rağmen, programın uygulama süreçlerinde bu bileşenlerin yeterli şekilde dikkate alınmadığı sonucuna ulaşılabılır.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan İngilizce öğretmenleri, genel olarak altıncı sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin olumlu görüşlere sahip olmakla birlikte, haftalık ders saatinin yetersiz olduğunu, kazanımların dört temel dil becerisini geliştirmek için yeterli sayıda olmadığını, içeriğin konuşma becerisi kazanımlarının edinilmesine katkı sağlamadığını, eğitim durumlarının konuşma becerisi kazanımlarına uygun nitelikte düzenlenmediğini ve programda önerilen ölçme-değerlendirme süreçlerinin dört temel dil becerisinin değerlendirilmesinde yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Diğer taraftan, araştırmaya katılan okul yöneticileri, okul kaynaklarının ve İngilizce öğretmenlerinin nicelik ve nitelik açısından yeterli olduğunu, eğitim öğretim çalışmalarının etkili ve verimli yürütüldüğünü ancak İngilizce derslerinde yürütülen ölçme-değerlendirme faaliyetlerinin dört temel dil becerisini ölçme açısından yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan veliler ise programın önerdiği veli-okul iş birliği süreçlerine yönelik İngilizce öğretmenlerinin öğrencilerin İngilizce dil gelişimini teşvik edici yollar önerdiğini ve düzenli olarak öğrencilerin İngilizce dil gelişimi hakkında velilere bilgi sağladığını ancak okulda yapılan sınavlarda öğrencilerin dört temel dil becerisine yönelik öğretmenlerin velilere dönütler vermediğini vurgulamışlardır.

Tüm bu sonuçlar değerlendirildiğinde, İngilizce dersi öğretim programının uygulamaya yansıtılmasında sorunlar olduğu söylenebilir. MEB’in yazılı ve uygulamalı sınavlar yönergesi ile

dört temel dil becerisinin değerlendirilmesinin zorunlu hale getirilmesinin, iletişimsel dil yaklaşımının vurgulandığı 2018 İngilizce dersi öğretim programının uygulanmasında öğrencilerin konuşma ve dinleme becerileri kazanımlarını edinebilmelerine katkı sağlayacağı söylenebilir. Farklı paydaş görüşlerine dayalı olarak bu çalışmada ortaya konulan sonuçlar doğrultusunda İngilizce dersi öğretim programında, dört temel dil becerisinin dengeli ve bütüncül olarak geliştirilebilmesine yönelik olarak kazanımlarda nicelik ve nitelik açısından düzenlemeler yapılması; konuşma becerisinin gelişimine yönelik program içeriğinde ve öğrenme-öğretme süreçlerinde çeşitlendirme ve zenginleştirmeye yönelik düzenleme ve güncelleme çalışmalarının yürütülmesi önerilebilir. Bununla birlikte bu araştırma ve alanyazındaki ilgili diğer çalışmaların sonuçlarında da sıklıkla ortaya konulan haftalık İngilizce ders saatlerinin programın uygulanması için yetersiz olması durumunun çok yönlü olarak araştırılması önerilebilir. Ayrıca, MEB tarafından ülke genelini yansıtan, geniş paydaş katılımlı sistematik program değerlendirme çalışmalarının yürütülmesi ve elde edilen sonuçlar ışığında İngilizce dersi öğretim programlarının güncellenerek izlenmesi önerilmektedir. Son olarak, İngilizce dersi öğretim programının uygulamaya yansıtılma durumunun detaylı ve çok boyutlu incelenmesine odaklanan karma veya nitel araştırmaların da gerçekleştirilmesi gelecekte yürütülecek program çalışmaları açısından önem taşımaktadır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: % 50, 2. Yazar: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Altıncı Sınıf İngilizce Dersi Öğretim Programına İlişkin Paydaş Görüşleri” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Acar, A. (2019). Türkiye’deki 2013 ve 2018 ilkokullar ve ortaokullar İngilizce dersi öğretim programlarının karşılaştırılması: 7. Sınıf izlencelerinin analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(224), 299-325.
- Aktaş, Ş. S. (2021). *Evaluation of lower secondary schools’ English language curriculum: Teachers’ perceptions and issues concerning the implementation in public schools* (Master’s thesis). Maltepe University, İstanbul.
- Alexander, J. (2012). *Effective parental involvement practices as identified by elementary teachers by grade level* (Doctoral dissertation). Walden University, Minneapolis.
- Aslan, K. & Karip, E. (2014). Okul müdürlerinin liderlik standartlarının geliştirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi (Educational Administration: Theory and Practice)*, 20(3), 255-279.
- Bal, H. (2022). *Yabancı dil ağırlıklı beşinci sınıf İngilizce öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Kocatepe Üniversitesi, Muğla.
- Balım, D. (2020). *Beşinci sınıf İngilizce ağırlıklı öğretim programının Aydınlatıcı Değerlendirme Modeliyle değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Balyer, A. (2012). Çağdaş okul müdürlerinin değişen rolleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 75-93.
- Başaran, M., Özdemir, O. İ. & Can, M.S. (2020). 8. Sınıf İngilizce öğretim programının Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün (CIPP) Modeline göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 154-178.
- Baysal, H., Yedigöz-Kara, Z. & Bümen, N.T. (2022). İngilizce dersi öğretim programlarında kaynaşıklık: Temel eğitimden ortaöğretime sistematik bir analiz. *Eğitim ve Bilim*, 47(209), 381-412.
- Button, L. (2021). *Curriculum essentials: A journey*. Pressbooks.
- Christensen, B. L., Johnson, R. B. & Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. (A. Aypay, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th edition). Routledge.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., & Wyse, D. (2010). *A guide to teaching practice* (Revised 5th edition). Routledge.

- Cuban, L. (1993). *How teachers taught: Constancy and change in American classrooms, 1980-1990*. Teachers College Press.
- Çankaya, P. (2015). *İlkokul 3. Sınıf İngilizce öğretim programı değerlendirilmesi: Tekirdağ örnekleme* (Yüksek lisans tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Çelen, G. (2011). *İlköğretim Altıncı Sınıf İngilizce öğretim programının değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Çetin, E. (2018). *7. Sınıf İngilizce öğretim programının Eisner eğitsel eleştirisi modeline göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Çiftçi-Cinkavuk, E. (2017). *İlkokul 2. sınıf İngilizce öğretim programı değerlendirilmesi: Tokat örnekleme* (Yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Demeuse, M. & Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme, politik kararlardan uygulamaya*. (Y. Budak, Çev.). Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya* (30. baskı). Pegem Akademi.
- Dinçer, B. (2013). *7. Sınıf İngilizce öğretim programının Stufflebeam'in Bağlam-Girdi-Süreç-Ürün (CIPP) modeline göre değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Drysdale, L., Goode, H. & Gurr, D. (2009). An Australian model of successful school leadership. *Journal of Educational Administration*, 47(6), 697-708.
- Dündar, E. (2020). *Opinions of the stakeholders on English language curricula for 5th graders* (Doctoral dissertation). Anadolu University, Eskişehir.
- Dündar, E. & Merç, A. (2022). 5th grade English language teaching curricula in Turkey: Expectations vs. realities. *Excellence in Education Journal*, 11(1), 30-68.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2017). Eğitim izleme raporu. <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2017-18-2/>
- Eker, C. & Çelik-Seckin, P. (2021). İngilizce dersi öğretim programı kazanımlarının öz düzenlemeli öğrenme stratejileri açısından incelenmesi. *The Journal of International Educational Science*, 27(8), 104-122.
- Epstein, J. L. (2008). Improving family and community involvement in secondary schools. *Principal Leadership*, 8(2), 16-22.
- Erarşlan, A. (2016). *İkinci sınıf İngilizce öğretim programı değerlendirilmesi: Öğretmen görüşleri ve uygulamadaki hususlar* (Doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Ercan, B. (2019). *İlkokul (2-4. sınıflar) İngilizce dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kayseri ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Anı Yayıncılık.
- Erişti, B. ve Polat, M. (2017). Program geliştirme sürecinin planlanması ve ön uygulama. B. Oral ve T. Yazar. (Ed.). *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme*. Pegem Akademi.
- Erkan, D. (2020). *The views of EFL teachers on the 5th grade intensive English teaching program* (Master's thesis). Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme* (6. baskı). Edge Akademi.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). McGraw-Hill.
- Furey, M. (2023). *Family involvement in schools: A local perspective* (Doctoral dissertation). University of Colorado Springs, Colorado.
- Gevrek-Özden, G. (2019). *Güncellenen 2. Sınıf İngilizce öğretim programının Eisner'in Eğitsel Eleştirisi Modeline göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Gözütok, D. (2001). Program değerlendirme. M. Gültekin (Ed.). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Gül, Ö. (2019). *5. Sınıf İngilizce dersi öğretim programı: Güncellenen programa ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Gültekin-Talayhan, Ö. & Sakız, H. (2022). Beşinci sınıf İngilizce dersi öğretim programının kapsayıcı eğitim ilkerleri etrafında incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 574-590.
- Hamurcu, G. C. & Ekinci, F. (2020). Ortaokul 5. sınıf İngilizce ders programının revize edilmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 13(73), 716-728.

- Hamurcu, G. C. & Orman, P. (2023). Sınıf iklimi ve tutumun İngilizce ders başarısı üzerine etkisi: Yabancı dil ağırlıklı beşinci sınıf öğretim programı üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), 1533-1545.
- Hewitt, T. W. (2018). *Eğitimde program geliştirme, neyi neden öğretiyoruz.* (S. Arslan, Çev. Ed.). Nobel Yayıncılık.
- Hill, N. E. & Tyson, D. F. (2009). Parental involvement in middle school: A Meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. *Developmental Psychology*, 45(3), 740-763.
- Jetnikoff, A. (2015). A case study of teaching English and multimodality with ICTs: Constraints and possibilities. *English in Australia*, 50(2), 41-51.
- Kandemir, A. (2016). *İlkokul 2. sınıf İngilizce öğretim programının katılımcı odaklı program değerlendirme yaklaşımıyla değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Karaca, B. (2018). *A study of Turkey's primary and middle school English curricula: Teachers' and program designers' perceptions* (Doctoral dissertation). Atatürk University, Erzurum.
- Karaca, E. E. (2022). *Posner'in program türlerine göre ortaokul İngilizce dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüş ve deneyimleri* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karsantik, Y. (2021). *İngilizce öğretmenlerinin öğretim programlarındaki değişime uyum süreci* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, S. (2018). *2012 Yılında geliştirilen ortaokul İngilizce öğretim programının Stake'in Uygunluk-Olasılık Değerlendirme Modeli ile değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Keklik, M. (2019). *İlkokul 2. sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kerimoğlu, E. (2021). *Sekizinci sınıf 2018 İngilizce dersi öğretim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi: İstanbul örneği* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kirkwood, A. (2013). English for communication in Bangladesh: Baseline research to establish the pre-existing environment for the "English in Action" project. *System*, 41(3), 866- 879.
- Körhasanoğulları, N. (2020). *İlköğretim İngilizce dersi öğretim programının İletişimsel Dil Yaklaşımına uygunluğu açısından incelenmesi (Bir durum çalışması)* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kuzu, D. (2023). *5. Sınıf İngilizce programının Stake'in İhtiyaca Cevap Verici Program Değerlendirme Modeli ile değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Küçüktepe C. (2014). Program geliştirme süreci, program geliştirmede çalışma grupları ve çalışma planı hazırlama- İhtiyaç belirleme yaklaşım ve teknikleri. H. Şeker (Ed.). *Eğitimde program geliştirme kavramlar ve yaklaşımlar*. Anı Yayıncılık.
- Levin, T. (2010). Curriculum evaluation. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (3rd ed.) (pp. 356-381). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.00103-2>
- Lindberg, E. N. (2014). Final year faculty of education students' views concerning parent involvement. *Educational Sciences Theory & Practice*, 14(4), 1-23.
- Mattarima, K. & Hamdan, A. R. (2011). The Teaching constraints of English as a foreign language in Indonesia: The Context of school based curriculum. *Sosiohumanika*, 4(2), 287-300.
- McMillan, J. H. (2011). *Classroom assessment: Principles and practice for effective standards-based instruction* (5th ed.). Pearson.
- MEB. (2016). *İlkokul/Ortaokul Rehberlik ve Denetim Rehberi*. Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine...https://www.ttkb.meb.gov.tr/meb_lisy_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- MEB. (2018). İngilizce Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar).<http://www.mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=327>
- MEB. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurulları ve zümreleri yönergesi. 83203306-10.04-E.15362682 sayılı makam onayı. <https://ogm.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligi-egitim-kurullari-ve-zumreleri-yonergesinde-degisiklik-yapilmasina-dair-yonerge/icerik/796>

- MEB. (2020). Öğretim programlarını değerlendirme raporu. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2023). Millî Eğitim Bakanlığı yazılı ve uygulamalı sınavlar yönergesi. <https://ogm.meb.gov.tr/www/yazili-ve-uygulamali-sinavlar-yonergesi-yayimlandi/icerik/1083>
- NASSP (2007). Changing role of the middle level and high school leader: Learning from the past—Preparing for the future. National Association of Secondary School Principals (NASSP) 61-63.
- Ni, Y.J. (2010). Educational evaluation: Concepts, practice, and future directions. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), International encyclopedia of education (3rd ed.) (pp. 518-529). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.00103-2>
- OECD. (2009). Improving school leadership: The toolkit. <https://www.oecd.org/education/school/44339174.pdf>
- Oliva, P. F. & Gordon, W.R. (2013). Developing the curriculum (8th ed.). Pearson.
- Orakçı, Ş. (2012). İlköğretim 7. sınıflar için uygulanan 2006 İngilizce öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2013). Curriculum: Foundations, principles and issues (6th ed.). Pearson Education Limited.
- Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2018). Curriculum: Foundations, principles and issues (7th ed.). Pearson.
- Osmani, A. (2020). Türkiye ve Kosova’da uygulanan 6. sınıf İngilizce dersi öğretim programlarının öğeleri açısından karşılaştırılması (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Palabıyık, T. (2021). Aydınlatıcı program değerlendirme modeline dayalı olarak ikinci sınıf İngilizce öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Rahman, M.M., Pandian, A., & Kaur, M. (2018). Factors affecting teachers’ implementation of communicative language teaching curriculum in secondary schools in Bangladesh. The Qualitative Report, 23(5), 1104-1126.
- Resmi Gazete (07 Eylül 2013). Millî Eğitim Bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği. Sayı: 28758. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130907-4.htm>
- Smith, B. A. (2023). A family perspective on family involvement strategies in a local urban elementary school (Doctoral dissertation). Walden University, Minneapolis.
- Süer, S. (2014). İlkokul 2. Sınıf İngilizce dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Tan-Şişman, G., Ödün-Başkıran, S. & Aktan-Taş, S. (2019). Fen ve matematik dersi öğretim programları değerlendirme çalışmaları: 2005-2017 yıllarındaki lisansüstü tezler. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(3), 1235-1262.
- Taşçı, G. (2022). Yabancı dil ağırlıklı 5. sınıf İngilizce öğretim programının Stake’in Uygunluk-Olasılık modeline göre değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- TEDMEM. (2018). 2017 Eğitimi değerlendirme raporu. (TEDMEM Değerlendirme Dizisi 4). Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Tekin, Y. (2021). Ortaokul İngilizce hazırlık öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Tyler, R. W. (1975). Specific approaches to curriculum development. In J. Schaffarzick & D. H. Hampson (Eds.), Strategies for curriculum development (pp.17-33). McCutchan Publications.
- Uşun, S. (2016). Eğitimde program geliştirme, süreçler, yaklaşımlar ve modeller (2. baskı). Anı Yayıncılık.
- Variş, F. (1976). Eğitimde program geliştirme: Teori ve teknikler (2. baskı). Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Yörü, B. (2012). İlköğretim sekizinci sınıf İngilizce öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri (Eskişehir örneği) (Yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Extended Abstract

Curriculum, as a roadmap for learning experiences, should be developed through a collaborative team effort that integrates expertise from various fields, as well as stakeholders who both affect and are affected by the curriculum. It has been acknowledged in the literature that curriculum studies, as a team-based and expertise-driven process, should involve teachers, students, parents, and school administrators (Ornstein & Hunkins, 2018; Demeuse & Strauven, 2016; Oliva & Gordon, 2013). The aim of this research is to investigate the opinions of different stakeholders

regarding the sixth-grade English language curriculum, which has been implemented since 2018. Employing a survey design, data were collected through questionnaires for teachers, parents, and school administrators, developed by the researchers based on the sixth-grade English language curriculum. The study group consisted of 180 English teachers, 70 parents of sixth-grade students, and 65 school administrators working in public middle schools in the Eastern Black Sea Region. The results were analyzed using descriptive statistical methods, including frequencies, percentages, and arithmetic means.

Based on the findings from teacher opinions, the sixth-grade English language curriculum was generally considered appropriate and effective. Teachers expressed predominantly positive views regarding the general features of the curriculum. In terms of learning outcomes, they noted that while the outcomes were understandable, they were insufficient in quantity to adequately develop all four language skills. Similarly, teachers believed that the content was aligned with the outcomes and featured a spiral structure; however, it did not sufficiently support the acquisition of speaking skills. Furthermore, the findings revealed that the instructional methods and techniques suggested in the curriculum were perceived as supportive of achieving the learning outcomes but were not effective in fostering speaking skills, with class hours also deemed insufficient. Regarding the suggested measurement-evaluation approaches, teachers stated that while they were appropriate for the students' developmental levels, they were inadequate for assessing all four language skills comprehensively.

Moreover, school administrators generally considered the implementation of the sixth-grade English language curriculum to be appropriate and effective. They also regarded school resources and English teachers as sufficient in both quantity and quality. School administrators stated that regular meetings with all English teachers were held at their schools to plan, organize, and monitor the curriculum implementation process. However, they noted that the comprehensive assessment of all four language skills was not effectively integrated into English lessons.

According to the parents, the parent-school collaboration required by the curriculum was partially implemented. They noted that while English teachers suggested ways to encourage their children's English language development and regularly informed them about their progress, the teachers did not provide specific feedback on their children's writing, listening, speaking, and reading skills in school exams.

Considering the findings of the study, it can be concluded that all stakeholders identified certain issues with the sixth-grade English language curriculum. A common conclusion among the teachers, the school administrators, and the parents was the challenges associated with fostering and assessing the four language skills in English lessons, a concern also emphasized in the literature. To address these challenges, it is recommended that the English language curriculum be revised to ensure the balanced and holistic development of the four language skills. These revisions should include adjustments to the learning outcomes in terms of both quantity and quality. Furthermore, it is suggested that the curriculum content and learning-teaching processes be improved to diversify and enrich opportunities for the development of language skills.

Özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi¹

Hakan Metin² , Zeynep Metin³

²Ondokuzmayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Samsun, Türkiye; ³Milli Eğitim Bakanlığı.

ÖZET

Özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler, bireysel farklılıklarından kaynaklı olarak olağan gelişim gösteren akranlarının yararlandığı eğitimden yeterince faydalanamamaktadır. Bu duruma bağlı olarak bu bireyler için en az sınırlandırılmış eğitim ilkesi göz önüne alınarak kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde veya özel eğitim kurumlarında eğitim verilmektedir. Yasal olarak özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere bireysel özellikleri dikkate alınarak Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlanarak eğitimleri bu program çerçevesinde yürütülmek zorundadır. BEP geliştirerek hazırlamak ve uygulamak bu öğrencilerle çalışan öğretmenlerin görevleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda hangi programdan mezun olursa olsun özel eğitim gerektiren öğrencilerle çalışan tüm öğretmenlerin BEP'i hazırlama ve uygulamaya yönelik olarak yeterli bilgi ve donanımına sahip olmaları bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma, özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerini incelemek amacıyla yapılmaktadır. Araştırmada öğretmenlerin görüşlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları 2022-2023 eğitim öğretim yılında devlet okullarında görev yapmakta olan özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen 14 öğretmenden oluşmaktadır. Veriler, araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğretmenlere yönelik hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenerek tartışılmıştır. Araştırma sonuçları öğretmenlerin BEP hazırlamaya yönelik olumlu tutumlara sahip olduklarını, ancak programı hazırlamak için değerlendirme, amaç yazmak gibi gerekli olan bazı bilgi ve becerilere sahip olmadıklarını göstermiştir. Ayrıca BEP hazırlama sürecinde öğrenci, öğretmen, aile ve kurum arasında yeterli iş birliğinin oluşturulamadığı, kurumların öğretmenlere BEP hazırlama noktasında sınırlı destek sağladığı izlenimi edinilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER

Özel eğitim, Bireyselleştirilmiş eğitim programı, Öğretmen görüşleri.

Identifying the perspectives of teachers who have switched to special education regarding the planning and implementation of individualized education programs

Students requiring special education often face challenges in fully benefiting from the educational opportunities available to their typically developing peers due to their individual differences. Consequently, in accordance with the principle of the least restrictive environment, these students receive education either within inclusive settings or in specialized institutions. Legally, their education must be guided by an Individualized Education Program (IEP), which is designed to accommodate their unique needs. The development and implementation of IEPs are among the key responsibilities of teachers working with these students. In this regard, irrespective of their academic background, all educators engaged in special education must possess the requisite knowledge and competencies

¹33. Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Kararları: 29.03.2022-3-23-257.

to effectively design and implement IEPs. The present study aims to explore the perspectives of teachers who have switched to special education from other fields regarding the preparation and implementation of IEPs. A qualitative research approach was employed, utilizing a phenomenological research design to capture the participants' lived experiences and perceptions. The study sample comprised 14 teachers who had undergone a career transition to special education and were employed in public schools during the 2022–2023 academic year. Data were collected through semi-structured interview forms administered to teachers who voluntarily participated in the study. The collected data were analyzed using the descriptive analysis method. The findings reveal that while teachers generally exhibit positive attitudes toward IEP preparation, they lack essential knowledge and skills, particularly in assessment and goal-setting, which are critical for the effective design of these programs. Furthermore, the study indicates that collaboration among students, teachers, families, and institutions remains insufficient during the IEP preparation process. Additionally, it was observed that institutional support for teachers in the development and implementation of IEPs is limited.

KEYWORDS

Special education, Individualized education program, Teacher perspectives.

Giriş

Anayasanın 42. maddesinde kimsenin eğitim hakkından geri kalamayacağı ilkesine dayanılarak özellikle 1997 yılında çıkarılan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile özel eğitime yönelik birçok düzenleme yapılmıştır (MEB, 1997). Hazırlanan bu KHK ile BEP'in hazırlanarak uygulanması zorunlu hale getirilmiştir. Daha sonra bu kararnameye bağlı olarak çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (ÖEHY) BEP tanımlanmıştır (MEB, 2000-2006-2012-2018). ÖEHY'ne göre BEP; "Özel gereksinimli bireylerin takip ettikleri program esas alınarak gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren özel eğitim programı" şeklinde tanımlanmıştır. Hazırlanan BEP'lerde; öğrencilerin kişisel bilgilerine, sunulacak destek hizmetlerin türüne, süresine ve kimler tarafından nasıl sağlanacağına, eğitim planında yer alan yıllık ve kısa dönemli amaçlara, öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem, teknik ve öğretim materyallerine, eğitim ortamına ilişkin düzenlemelere, davranış problemlerini azaltma ya da önlemeye yönelik tedbirlere yer verilmesi gerekmektedir (MEB, 2018).

Yasal zorunluluklardan bağımsız olarak ele alındığında, BEP öğrencinin alacağı eğitim ve hizmetin kalitesi açısından oldukça önemli bir dokümandır. Ayrıca BEP yetersizliği olan bütün öğrenciler için en uygun eğitimi garanti altına alan temel yapı taşıdır (Bryant vd., 2008, s. 174). Bireyselleştirilmiş eğitim programları; bireyselleştirme, eğitim programı ve planlamadan oluşan üç temel kavram içeren (Vuran, 2004) ve bireyin eğitim gördüğü okulda bir ekip tarafından hazırlanması gereken (Kargın, 2007) bir belgedir. Aile, öğretmenler ve yöneticilerden oluşan ekip tarafından ortak kararlar neticesinde oluşturulmaktadır. Bu noktada BEP'in hazırlanması ve uygulanmasında öğretmenlerin rolü kilit öneme sahiptir (Öztürk ve Eratay, 2010). Öğretmenlerin BEP hazırlamaya yönelik olarak gerekli bilgi ve donanıma sahip olması, ilerleyen aşamalarda ise bu programa uygun şekilde eğitim hizmetlerinin sunulması ve izlenmesi de yine öğretmenlerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. BEP'in ihtiyaç duyulan düzenlemeleri, gerekli özel eğitim hizmetlerini ve öğrenciye ait eğitim ihtiyaçlarını içermesinden dolayı tüm öğretmenlerin BEP içeriğine hakim olmaları gerekmektedir (Bryant vd., 2008, s. 175). Ancak özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yetiştirildikleri lisans programlarının farklı içeriklere sahip olması bu durumu etkileyebilmektedir.

MEB1990'lı yıllardan itibaren okullardaki öğretmen açığını kapatmak amacıyla çeşitli adımlar atmıştır (Doğan, 2005). Okullardaki öğretmen açığını öğretmenlik alanı dışından öğretmen atama yoluyla veya alan içinde değişikliklerle gidermeye çalışmıştır (Koçak ve Kavak, 2014). Özellikle 2000'li yılların başından itibaren hizmet içi eğitimler ve sertifika programları aracılığı ile 2012 yılında ise mevzuatta yapılan düzenlemeler sonucu, 2012 yılına mahsus olmak üzere sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelliler öğretmenliği veya teknoloji ve tasarım öğretmenliğine alan

değişikli yapmalarına izin verilmiştir (MEB, 2012). Ayrıca 2013 yılında MEB tarafından yayımlanan genelgeyle, 540 saatlik zihinsel engelliler sınıf öğretmenliği kursu programını tamamlayan öğretmenlerin alan değişikliği yapabileceği ifade edilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda özellikle sınıf öğretmenleri, başta norm fazlası olması olmak gibi zorlayıcı sebeplerden veya alanlarından tatmin olmamak gibi kendi istekleriyle alan değişikliği yapmışlardır. Öğretmenlerin alan değiştirme nedenleri arasında öncelikle istedikleri ile tayin olabilmeme, norm fazlası olma durumlarından kurtulma, mesleki açıdan kolaylık ve üniversiteye giriş sınavlarında kendi istedikleri alana yerleşememe (Öztaş ve Dündar, 2021), çalışma olanakları, daha mutlu ve tatminkar olma (Erol ve Karsantik, 2021), ders saatlerinin daha esnek olması (Ersözlü vd., 2014), gibi nedenler sıralanmaktadır. Ancak alan değişikliği, öğretmenlere sağladığı bu avantajlar yanında bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Çelik ve Taç (2021) yapmış oldukları araştırmada alan değişikliği yapan sınıf öğretmenlerinin kendi alanlarında çalıştıkları dönemde daha fazla mesleki doyum sağladıklarını ve çalıştıkları okullarda kendilerine sonradan özel eğitimci olarak adlandırdıklarını, öğrenci velileriyle problemler yaşadıklarını ayrıca RAM raporlarının uygun verilmediğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde alan değiştiren öğretmenlerin iletişim problemleri yaşadıkları, özel eğitimin sabır gerektiren bir alan olmasından dolayı zorlandıkları ve yeterli eğitimi almadıkları için alanda sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir (Bedir ve Metin, 2013). Alan değiştiren sınıf öğretmenlerinin her ne kadar öğretmenliğe ilişkin tecrübeleri olsa da deneyimlerinin kendi alanlarına göre daha az ya da yetersiz olduğu bir alana geçtikleri göz ardı edilmemelidir (Çelik vd., 2021).

Eskicumalı vd., (2014) yaptıkları araştırmada alan değişikliği yapan öğretmenlerin en sık yaşadığı problemlerin öğrencilerin olumsuz tutum ve davranışları, öğretim programlarının uygulanmasından ileri gelen problemler olarak belirlemişlerdir. Bu araştırmalar ekseninde ele alındığında sınıf öğretmenlerinin herhangi bir eğitim verilmeden özel eğitim alanına branş değişikliği yaparak geçmesi BEP hazırlama süreçlerini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin BEP hazırlama ve uygulama sürecine yönelik olarak bilgi, beceri ve görüşlerinin belirlenmesi önemli olabilmektedir. Sınıf öğretmenlerin BEP hazırlamaya yönelik yapılan araştırmalarda; öğretmenlerin BEP hazırlamada güçlük yaşadıkları (Söğüt ve Deniz, 2018; Şahin ve Güler, 2018), yeterli bilgiye sahip olmadıkları, BEP'i hazırlama sürecinde güçlükler yaşadıkları ancak BEP'i hazırlarken birçok kişi ve kurumdan iş birliği yaparak faydalandıkları ifade edilmiştir (Öztürk vd., 2010). Benzer şekilde Öztürk (2009)'da yaptığı araştırmada, sınıf öğretmenlerinin BEP hazırlamaya ilişkin öz-yeterliklerinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Sadece sınıf öğretmenleri değil aynı zamanda okul öncesi öğretmenleri de BEP hazırlama konusunda yeterli hissetmedikleri ve BEP izleme değerlendirme süreçlerine yer vermedikleri belirlenmiştir (Küçüköğlü, 2022). Ayrıca Avcioğlu (2011) de zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin BEP hazırlamaya ilişkin görüşlerini incelemiştir. Bu çalışmada da öğretmenlerin BEP hazırlama konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve problem yaşadıkları ancak BEP hazırlama sürecinde ailelerle yeterli görüşme yaptıkları ifade edilmiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre alan öğretmenlerinin dahi yaşadığı zorluklar varken alan dışı öğretmenlerin zorluk yaşamaması kaçınılmaz olarak görülebilir.

Bunlardan farklı olarak BEP hazırlama sürecinde öğretmenlerin görüşlerinin incelendiği bir çalışmada; öğretmenlerin BEP dosyalarında sorun olmadığı, BEP'in yasal süreci hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları ancak BEP hazırlamada zamanla ilgili sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir (İlik ve Güney, 2020). Buna benzer bir çalışmada Evyapan (2020) öğretmenlerin BEP'i yararlı ve gerekli gördükleri, BEP'in içeriği hakkında bilgi sahibi oldukları ancak BEP'i uygulamada altyapı kaynaklı sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Karakiş (2023) BEP hazırlarken öğretmenlerin, öğrenci durumlarını ve RAM raporlarını dikkate aldıklarını, sınıf içi gözlemlerinden faydalandıklarını, diğer öğretmenlerle ve çocuğun ailesin ile iletişim kurduklarını belirtmiştir. Bunlara ek olarak öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun web tabanlı hazır programları kullandıklarını ya da müfredattaki amaçları sadeleştirerek BEP hazırladıklarını, bir kısım öğretmenin ise BEP hazırlama sürecinde öğrencilerin önceki yıllarda hazırlanmış BEP'leri, yönetmelikleri ve diğer yazılı kaynakları kullandıklarını, ek olarak ise BEP hazırlama sürecinde zorluk yaşamadıklarını

belirtmiştir. Alan yazında alan öğretmenlerine, okul öncesi öğretmenlerine ve idarecilere yönelik birçok araştırma bulunmaktadır. Alan değişikliği yapan sınıf öğretmenlerine yönelik ise yaşadığı problemleri, alan değiştirme nedenlerini, mevcut durumlarını ve memnuniyetlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalara rastlanmıştır (Serin ve Yolcu, 2024; Erol vd., 2021; Öztaş vd., 2021). Bu çalışmalardan farklı olarak BEP'e yönelik görüşlerinin incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu noktadan hareketle bu araştırmanın amacı, özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerinin belirlemektir.

Belirlenen amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevaplar aranmıştır.

1. BEP hazırlama konusundaki öğretmen yeterlilikleri ve alınan eğitimler nedir?
2. BEP hazırlama sürecinde öğretmenlere kurumda sağlanan destekler nelerdir?
3. BEP hazırlama sürecine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
4. BEP içeriklerine yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
5. BEP hazırlama sürecinde iş birliği yapmaya yönelik görüşleri nelerdir?
6. BEP'i hazırlama ve uygulama ile ilgili karşılaşılan sorunlar nelerdir?
7. BEP'i hazırlamaya yönelik önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla alt başlıklar halinde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları/toplanması süreci, verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almalıdır.

Araştırmanın Modeli

Özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması kullanılmıştır (Creswell, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada BEP hazırlama ve uygulama süreci kendi içerisinde çeşitli boyutları ile inceleneceği için birden fazla analiz birimi söz konusu olmuştur. Bu nedenle çalışmada iç içe geçmiş tek durum deseni kullanılmıştır (Yıldırım vd. 2016). Çalışmada BEP hazırlama ve uygulama ile ilgili gerçeklikleri derinlemesine incelemek ve ortaya çıkarmak için görüşme tekniğine başvurulmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Samsun'da özel eğitim okullarında görev yapmakta olan 14 özel eğitim öğretmeninden oluşmaktadır. Görüşme yapılan öğretmenlerin belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yollarından ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde önceden belirlenen ölçütlere göre tüm durumların çalışılması gerekmektedir. Çalışma grubunun seçiminde kullanılan ölçüt, öğretmenlerin alan değişikliği yaparak özel eğitim öğretmenliğine geçmiş olmasıdır. Çalışma grubunun demografik özellikleri aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 1 BEP hazırlama konusundaki öğretmen yeterlilikleri ve alınan eğitimler

Öğretmen Demografik Bilgileri		f	%
Cinsiyet	Kadın	6	43
	Erkek	8	57
Öğrenim Düzeyi	Lisans	10	71
	Yüksek Lisans	4	29
Mezun Olunan Program	Sınıf Öğretmenliği	14	100
Mesleki Kıdem Yılı	11-15	8	57
	16-20	2	14
	21 ve Üzeri	4	29
Özel Eğitimde Çalışma Süresi	7	1	7
	8	1	7
	9	3	21

	11	6	43
	14	2	14
	20	1	7
Çalışılan Özel Eğitim Okul Türü	I. Kademe	3	21
	II. Kademe	6	43
	Özel Eğitim Meslek Okulu	5	36

Veri Toplama Araçları/Toplanması Süreci

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından iki bölüm toplam yirmi iki madde olarak geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Görüşme formunun yapılandırılması sürecinde, görüşme maddeleri hazırlanarak iki uzmandan görüş alınarak bu görüşler doğrultusunda tekrar düzenlenmiştir. Görüşme formu Ek-1'de verilmiştir.

Verilerin toplanmasından önce 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi eğitim araştırmaları etik kurulundan izin alınmıştır. Ayrıca veriler toplanmadan önce öğretmenlere gönüllü katılımcı formu imzalatılmıştır. Veriler araştırmacı öğretmen tarafından on dört öğretmenle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Görüşmeler esnasında öğretmenlerden izin alınarak ses kaydı alınmış ve ardından bu görüşmeler Word dosyalarına aktarılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemine göre veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım vd. 2016). Çalışmada elde edilen veriler içerik analizi yapılmış, daha sora ise bu içeriklere uygun tema başlıkları oluşturulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Bilimsel bir araştırmanın değeri kısmen araştırmacılarının bulgularının geçerlilik ve güvenilirliğini ortaya koyabilme yeteneğine bağlıdır (Arlan, 2022). Geçerlilik, bir konuyla ilgili kullanılan ölçme ve/veya değerlendirme aracının araştırılan konuyu ölçme yeteneğidir. Kısaca geçerlilik, ölçülmek istenen şeyin ölçülebilmeye derecesi, ölçme aracının ölçülmek istenen değişkeni ölçebilme yeterliliğidir (Tutar, 2022). Tüm araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda geçerliliğin sağlanması için araştırmacının tarafsız olması ve bunu açıklaması gerekmektedir. Bu araştırmada araştırmacılar verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması süresince tarafsızlığını korumuştur. İç geçerliği sağlanması amacıyla katılımcıların teyidi alınmıştır. Görüşme sonrasında toplanan yanıtlar derlenerek katılımcılara teyit ettirmek amacıyla özetlenerek sunulmuş ve teyitleri alınmıştır. İnanırcılığın sağlanabilmesi için ayrıca görüşme sorularının hazırlanması, verilerin analiz edilmesi ve dökümü aşamalarında uzman görüşlerine başvurulmuştur. Ayrıca araştırmanın dış geçerliğine katkı sağlaması amacıyla araştırmada amaçlı örneklem kullanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla, elde edilen kategorilerde verilen kodların belirtilen kavramsal kategorileri temsil edip etmediğini görmek amacıyla araştırmacıların verdiği kodları ve kodlara ilişkin kategorileri karşılaştırılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlandıktan sonra meydana çıkan kod ve kategori listesine son hali verilmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplamasında Tawney ve Gast'in (1984) önerdiği, $[(\text{Görüş Birliği}) / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})] \times 100$ formülü kullanılmıştır. Bu araştırmada güvenilirlik katsayısı %96 çıkmıştır. Puanlayıcılar-arası güvenilirlik birden fazla puanlayıcının verdiği puanlar arasındaki uyumun belirlenmesiyle hesaplanmaktadır (Bırakmaz-Bilgen ve Doğan, 2017).

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde öğretmenlerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular 14 başlık altında tablolarla sunulmuştur.

Tablo 2 BEP hazırlama konusundaki öğretmen yeterlilikleri ve alınan eğitimler

BEP hazırlama konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenler	
Evet	11
Hayır	2
Kısmen	1
BEP hazırlamaya yönelik eğitim alanlar	14
Bep hazırlamaya yönelik alanın eğitim	
Lisans	1
Hizmet içi eğitim	13

Tablo 2'ye göre on bir öğretmen BEP hazırlama konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu ifade ederken bir öğretmen kısmen sahip olduğunu iki öğretmen ise yeterli bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3 BEP hazırlama sürecinde öğretmenlere kurumda sağlanan destekler

Destek sağlanıyor	11
Matbu form ya da paket program desteği sağlanıyor.	4
Değerlendirme sürecinde materyal desteği sağlanıyor.	1
BEP birimimiz var oradan destek alıyoruz.	4
Rehberlik servisinden destek alıyoruz.	2
Destek sağlanmıyor	3
Partnerimiz ya da öğretmen arkadaşımız destek oluyor.	2
Kendimiz hazırlıyoruz.	1

Tablo 3'e göre on bir öğretmen BEP hazırlama sürecinde kurumlarının kendilerine destek sağladığını, bu desteklerin paket program, materyal desteği sağlamak ya da BEP biriminde ve rehberlik servisinde danışmanlık hizmeti sağlamak şeklinde olduğu ifade etmişlerdir. G1 "BEP hazırlamaya yönelik matbu formlar veriliyor."; G3, G5 "Paket program desteği sunuluyor."; G9 "kurumumuzda işlevsel olarak görev yapan bir BEP birimimiz var. Bir sıkıntı olduğu zaman orada her an toplanabiliyoruz."; G12 "Kurumumuzda rehberlik servisinin iş birliği ile üniversiteden akademisyenlerle birlikte hizmet içi eğitim kursları veriliyor." şeklinde görüş bildirmişlerdir. Görüşmeye katılan üç öğretmen ise BEP hazırlama sürecinde kurumlarından kendilerine destek sağlanmadığını, G4 "Kurumdan bir destek almıyoruz. Kendimiz hazırlıyoruz."; G6 "Kendi öğretmen arkadaşlarım haricinde herhangi bir destek sağlanmamaktadır."; G8 "Kendi partnerimden destek görüyorum. Ona soruyorum eksik olduğum konularda ya da bir önceki senenin okuttuğu öğretmeni ile görüşüyorum. Bilgi alışverişinde bulunuyorum." şeklinde bildirmişlerdir.

Tablo 4 BEP hazırlamanın gerekliliği

Gerekli	14
Bireysel farklılıklar	6
İhtiyaç farklılıkları	3
Planlı olmak	2
Yol haritası	2
Zorunlu	2
İlerlemeleri değerlendirmek	2
Eğitimin kalitesini arttırmak	1
Uygun eğitim vermek	1

Tablo 4'e göre öğretmenlerin tamamı BEP'in hazırlanması gerektiğine yönelik görüş bildirmiştir. Öğretmenlerden G10 "Kesinlikle gerekli. Yani biz gerçi zorunluyuz BEP yapmak için ama zorunlu olmasak bile ben kesinlikle yine de kendime bir plan yapardım. Çünkü BEP bizim için bir yol haritasıdır. Olmazsa olmaz kesinlikle."; G8 "BEP hazırlama kesinlikle gerekiyor. Öğrenci ne durumdaydı, ne yaptık, nereye geldik, bunlar için bence gerekli. Sene başında yapılıyor, dönem ortasında da tekrar gözden geçirilmesi gerekiyor." ifadelerini kullanmışlardır.

Tablo 5 BEP hazırlama sürecinde iş birliği yapma

Gerekli	14
Aileyle	7
Partnerimle	6
Alan mezunu tecrübeli öğretmenlerle	4
Rehber Öğretmenle	4
Diğer branş öğretmenleriyle	3

Öğrencinin önceki çalıştığı öğretmenle	3
Yardımcı personel ile	1

Tablo 5'e göre öğretmenlerin tamamı BEP'in hazırlanması sürecinde iş birliği yapılmasının gerektiğine yönelik görüş bildirmiştir. Öğretmenler en çok aileyle ve partneriyle iş birliği yaptığını; G3 "Daha çok velilerle iş birliği yapıyoruz. Onların iş birliğine ihtiyaç duyuyoruz."; G5 "Evet gereksinim duyuyorum. Birlikte çalıştığım sınıfta öğrenci ile birlikte çalıştığımız diğer öğretmen arkadaşlarla birlikte, iş birliği içerisinde BEP'i hazırlıyoruz." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 6 BEP hazırlama öncesi hazırlık çalışmaları

Yapıyorum	14
Kaba değerlendirme/Performans alımı	10
Aile görüşmesi	4
Materyal belirleme	2
Öğretim yöntemi belirleme	1
Ortam düzenlemesi	2
Önceki öğretmenle görüşme	1
Öğrenciyi tanıma (Sevdiği şeyleri belirleme)	1

Tablo 6'ya göre öğretmenlerin tamamı BEP'in hazırlanması sürecinde hazırlık çalışmaları yaptıklarına yönelik görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu BEP hazırlamadan önce öğrencinin kaba değerlendirmesini yaptıklarını; G3 "öğrencilerin durumlarını tespit amaçlı kaba değerlendirmelerini yapıyoruz. Kaba değerlendirmeler üzerinden de neler yapabileceğimizi yıl içerisinde belirliyoruz."; G6 "Öğrencinin bir kaba değerlendirmesini alıyorum, öğrenci görüşmesi yapıyorum. O şekilde hazırlıklar yapıyoruz.", bazı öğretmenler ise aile görüşmeleri yaptığını; G7 "Velilerle toplantı yapıyoruz. BEP hazırlamadan önce, öğrencilerin ilgileri, ihtiyaçları, güçlü yanları ya da benim gözlemleyemediğim ev içerisinde yapmış oldukları şeyler, bunlarla ilgili tam böyle bilgileri toplamam gerekiyor. Bunları da velilerden topluyorum tabii ki. Bunlar telefonla oluyor ya da yüz yüze BEP toplantısı şeklinde gerçekleşiyor. Konularını belirliyoruz beraber. Hani velinin istediği bazen "hocam şu da olsun ben çok istiyorum, yani çocuğum çok ihtiyaç duyuyor gündelik hayatında " dediği konular olduğu zaman tabii ki ben onu BEP planımı alıyorum. Velilerle toplantı yapıyorum, rehber öğretmenle iş birliği içerisinde çalışıyoruz." şeklinde ifade etmişlerdir.

Tablo 7 BEP'te yer alması gereken bilgiler

Öğrenci bilgileri (Kişisel, sağlık, kullandığı ilaç ve aldığı eğitimler)	12
Gereksinimleri/İhtiyaçları	4
Amaçlar	3
Pekiştireç bilgisi	2
Davranışsal bilgi	1
Değerlendirme	1
Başlangıç-Bitiş tarihleri	1
Veli imzası	1

Tablo 7'ye göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu BEP'te öğrencilerin kişisel bilgilerinin yer alması gerektiğine; G4 "BEP'te öğrencilerle ilgili bilgilerin doğum tarihi, hastalıklarının kullandığı ilaçların da orada görünmesi gerektiğini düşünüyorum. Öğrenci bilgilerinin yer alması gerektiğini düşünüyorum."; G9 "Öğrenci ile ilgili genel bilgiler yer alabilir. Ne tür bilgiler, yani öğrenci ile ilgili basit düzeyde kimlik bilgileri olabilir. Öğrencinin ihtiyacı olan, eğitimsel açıdan ihtiyacı olan bilgiler olabilir. Pekiştireç bilgileri olabilir. Öğrencinin olumsuz tepkiler verdiği konular varsa bunların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyorum." yönelik görüşler bildirmiştir.

Tablo 8 Öğrenci yeterliliklerini ve gereksinimlerini belirleme

Kaba değerlendirme yapma	12
Çocuğun ailesiyle görüşme	6
Gözlem	1
Önceki öğretmeni ile görüşme	1

Tablo 8'e göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrenci yeterliliklerini ve gereksinimlerini belirlemek için kaba değerlendirme yaptıklarını; G3 "Kaba değerlendirmelerle belirliyorum."; G4 "Yaptığım kaba değerlendirme formu ile, ön çalışmalarla, gereksinimlerini belirliyorum."; çocuğun ailesiyle görüştiklerini; G1 "Aileden bilgi alarak çocuğu tanıyarak bunun için de biraz zaman geçmesi gerekiyor ve kaba değerlendirme formları kullanarak bu bilgileri elde ediyoruz."; G5 "BEP hazırlamadan önce yaptığımız performans alımı ile belirliyoruz. Bunun haricinde velilere de sorduğumuz oluyor. Performans alımı ve veliden aldığımız bilgiler."; az sayıda öğretmen ise gözlem yaptığını; G10 "Kaba değerlendirme yapıyorum yazılı materyallerle, yapıyorum. Bunu görsel materyallerle ve aynı zamanda gözlemlerle tabii ki, gözlemler de çok önemli benim için, bunları tespit ettikten sonra, çocuk sahip mi, değil mi ya da ne derece gerçekleştirebiliyor bu amaç davranışları ona göre BEP hazırlıyorum." yönelik görüşler bildirmiştir.

Tablo 9 Öğrenci performansını belirleme

Kullanılan ölçü araçları ve teknikler	
Kaba değerlendirme formu	4
Gözlem	5
Mülakat (Soru-Cevap)	6
Beceri ölçekleri	1
Çoktan seçmeli test	1
Esse tipi sınav (Yazılı sınav)	1
Ölçüt bağımlı ölçü aracı	1
Kullanılan materyaller	
MEB Programı	1
Sınıf materyalleri	3
Atölye materyalleri	1
Kendi ürettiğim materyaller	2
Resimli kartlar	2
Gerçek nesnelere	2
Etkinlik kartı	2
Kitap	2
Çalışma kağıtları	1
Akıllı tahta	1

Tablo 9'a göre öğretmenlerin dört tanesi öğrenci performansını belirlemek için kaba değerlendirme yaptıklarına, beş tanesi gözlem yaptıklarına, altı tanesi ise mülakat yaptıklarına, çok azı ise ölçü araçlarını kullandıklarına; G1 "Çocukları tanıırken daha çok kaba değerlendirme formları kullanıyorum. BEP belirlerken kaba değerlendirme aşamasında. Teknik bilgiler olmasa da aileden bilgi alıyoruz ama daha çok kaba değerlendirme formlarını kullanıyoruz. Materyal olarak görsel kartları kullanıyoruz. Sayma ile ilgili kazanımları değerlendirirken kalemler büyük küçük kavramlarını öğretirken yine sınıfımızdaki materyalleri kullanıyoruz."; G6 "BEP'e eklediğimiz konuların kendi materyalleri oluyor. Soru cevap çok sık kullanıyoruz. Onun dışında beceri ölçekleri var. Performans değerlendirme ölçekleri var. Kaba değerlendirme ölçekleri var. Bu ölçekler neticesinde doğru bilgiye ulaşıyoruz. Tabii burada velinin çocukla ilgili önceki tecrübeleri ve bilgileri önemli. Materyal olarak da beceri öğretimi, kavram öğretimi bunlarla ilgili hem kendi ürettiğimiz, hem de hazır materyaller var. o materyaller eşliğinde devam ediyoruz."; G7 "Ölçüt bağımlı ölçekler kullanıyoruz genelde. Resimli kartlar kullanıyoruz, gerçek nesnelere kullanıyoruz."; G8 "Genelde yazılı materyaller kullanıyorum. Yani çocuğun özelliğine göre değişiyor tabii ki. Sözlü olarak da yönergeler veriyorum. Gözlem yoluyla yapıyorum ve yazılı materyallerle görsellerle de bunu destekliyorum. Bu şekilde performans alıyorum çocuklardan. Genellikle soru cevap yoluyla oluyor aslında." yönelik görüşler bildirmiştir.

Tablo 10 Amaç belirleme

Kaba değerlendirme sonucuna/Performansa bakarak	9
Öğrenci ihtiyaçlarına göre	5
Müfredata göre	2
Öğrenci görüşmesi/isteği	3
Aile görüşmesi/isteği	4
İhtiyaç duyulan yaşam becerilerine göre	1

Tablo 10'a göre BEP te yer alan amaçları belirlerken öğretmenlerin dokuzu kaba değerlendirme sonuçlarına baktığını; G3 "Öğrencilerin durumlarına göre, yani kaba değerlendirmede neleri yapabildiğine, neleri yapamadıklarını tespit ettikten sonra belirliyoruz.", beş öğretmen ise öğrenci ihtiyaçlarına baktığını; G4 "BEP te yer alan amaçları öğrencinin ihtiyaçlarına göre belirliyorum. Performanslarına göre belirliyorum.", iki öğretmen müfredata baktığını; G6 "Amaçlar bir müfredatımız oluyor. Bu müfredat durumunda çocuk, bu müfredatın neresinde yer alıyorsa ona göre amaçlar belirleniyor.", üç öğretmen öğrenci isteklerine baktığını, dört öğretmen ise ailenin isteklerine baktığını; G2 "Birinci olarak öğrencinin isteği. İkinci olarak, velimizin bazen öğrenciye yönelik istekleri oluyor. Bunlara göre belirliyoruz.", bir öğretmen ise öğrencinin yaşamda ihtiyaç duyabileceği becerilere bakarak belirlediği görüşüne yer vermiştir. G10 "Çocuğun öncelikle tek başına kaldığı zaman, tek başına yapabileceği, hayatını devam ettirebileceği şekilde, gerekli olan ilk acil olan şeylere, mesela okuma yazma demiştik, matematikten bir alışveriş yapması, alışveriş yaparken para üzerini vermesi, alması, 4 işlem becerisi, saati okuması diyelim. ya da ne bileyim, gerçi bizim meslek derslerimiz çok ağırlıklı meslek okulu olduğu için yani çocuğun günlük gündelik hayatında çok gerekli olan şeyleri ben öncelikli olarak kazandırmaya çalışıyorum." yönelik görüşler bildirmiştir.

Tablo 11 Amaç belirlemede ailenin BEP sürecine katılması

Aile amaç belirleme sürecine katılmalı	12
Öğrenci hakkında bilgi verme	4
Ailenin (evde) eğitimi desteklemesi	5
Yasal zorunluluk	3
Aile beklentileri	2
Aile amaç belirleme sürecine katılmamalı	2
Gerçek dışı istek ve beklentiler	1
Yanlış ya da eksik bilgi verme	1
İlgisizlik	1

Tablo 11'e göre on iki öğretmen BEP te yer alan amaçları belirlerken ailenin sürece katılması gerektiği, iki öğretmen ise katılmaması gerektiği görüşüne yer vermişlerdir. Olumlu görüş bildiren öğretmenlerden; G1 "Ailenin bu sürece katılması önemli çocuk hakkında geçmiş hakkında bilgi vermesi aldığı eğitimler boyunca edindiği kazanımlar hakkında bilgi vermesi önemli. Fakat ailelerin bazen gerçekleştirilemeyecek yüksek beklentileri oluyor bu konuda dayatmaları oluyor burada tabii aile öğretmeni zorluyor biraz yine de bilgi edinmek açısından gerekli."; G3 "Kesinlikle ailenin var olması gerektiğini düşünüyorum. Aile ile eş zamanlı olarak yapacağımız şeyleri onlarla beraber yapmalıyız diye düşünüyorum. Çünkü burada yapılanların evde desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum."; olumsuz görüş bildiren öğretmenlerden; G4 "Çocuklar hakkında genel bir bilgi aileden alınıyor ama veliler çok sağlıklı bilgiler vermiyorlar çocukları hakkında. Mesela evde çocuğunun çok daha iyi olduğunu söylüyor. Ya da yapabildiğine inanıyor ama sınıf içerisindeki performansı ya da değerlendirmelerde onu göremiyoruz." şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Tablo 12 Amaçları gerçekleştirme ve uygulama

Amaçları gerçekleştiriyorum	
Evet	1
Hayır	4
Çoğunluğunu	2
Öğrenciye göre değişiyor	7
Gerçekleşmeyen amaçlarla ilgili olarak	
Yöntemi değiştirmek	2
Ekstra materyalle çalışmak	1
Sonraki öğretim döneminde tekrar etmek	7
Veliyle görüşerek bildirmek	3
Diğer amaçlara geçmek	2
Süreyi uzatmak	1
Amaçta değişiklik yapıyorum	1
Amaçların gerçekleşme kriteri	

Gözlem	4
Ölçüt	3
Ölçekler	2
Değerlendirme yapma	3
Kontrol listeleri	1
Öğrenci performansı	1
Becerileri genelleme düzeyi	1
Öğretim materyalleri	1
Öğretimsel uyarlamalar	
Fiziksel ortamın düzenlenmesi	6
Yapmıyorum	3
Materyal uyarlaması	6
Etkinlik uyarlaması	1
Yöntem uyarlaması	1
İlerlemelerin kaydedilmesi	
Günlük ve haftalık	1
Aylık	4
Değişiyor	5
Dönem sonu	2
İlerlemelerin değerlendirilmesi	
Kontrol listeleri	1
Sınıf defteri	1
Öğrenci defteri	1
Öğrenci dosyası (Port folyo)	2
Gözlem raporu	1
İlerleme kaydedilemediğinde	
Amaçlarda değişiklik yapma (Basitleştirme)	7
Amaç sayısını azaltma	1
Öğretim yöntemini değiştirme	5
Amacı tekrar etme	2
Yeni materyal hazırlama	1
Farklı etkinlikler yapma	1

Tablo 12'ye göre amaçların tamamını gerçekleştiriyor musunuz sorusuna; öğretmenlerin bir tanesi BEP te yer alan amaçları gerçekleştirdiğini, iki tanesi amaçlarını çoğunu gerçekleştirdiğini, dört tanesi amaçları gerçekleştirmediğini, yedi tanesi ise amaçları gerçekleştirme düzeyinin öğrenciye göre değiştiği görüşünü bildirmiştir. G1 "Amaçların tamamını gerçekleştiremediğimiz durumlar oluyor. Çünkü öğrencilerimiz çok ağır. Eğitim uygulamanın bir programı var. Bu programı gerçekleştiremeyeceğimiz, hiçbir kazanımı çalışamayacağımız, çalışsak bile başarıya ulaşamayacağımız çocuklarımız var. Başaramadığımız zamanlar oluyor." şeklinde ifade etmiştir.

Gerçekleştiremediğiniz amaçlarla ilgili olarak ne yapıyorsunuz sorusuna; öğretmenlerin iki tanesi öğretim yönetimini, bir tanesi öğretim amacı değiştirdiğini, bir tanesi ekstra materyallerle çalışmalar yaptığını, yedi tanesi sonraki dönemde tekrar ettiğini, iki tanesi diğer amaçlara geçtiğini, bir tanesi öğretim süresini uzattığını, üç tanesi ise ailelerle görüşerek bu durumu bildirdikleri görüşünü bildirmiştir. G2 "Burada ekstra materyallerle çalışıyoruz. Yaptığımız yöntemin ya da yolun yanlış olduğunu fark edip ekstra çalışma yapıyoruz. Okuma yazma yönteminde sadece ses temelli kullanırsak başka bir yöntemle bağ sistemine geçiyoruz gibi." şeklinde ifade etmiştir.

Amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğini nasıl belirliyorsunuz sorusuna; öğretmenlerin dört tanesi öğrencileri gözleyerek, iki tanesi belirlenen ölçütlere bakarak, iki tanesi ölçekler kullanarak, üç tanesi değerlendirme yaparak, bir tanesi kontrol listeleri kullanarak, bir tanesi beceriyi genelleme düzeyine, bir tanesi öğrencinin performans düzeyine bakarak, bir tanesi ise öğretim materyalleri kullanarak belirlediği görüşünü bildirmiştir. G5 "Başta performans alımı yaparken daha doğrusu BEP'i hazırlarken, bir eşik belirliyoruz o eşiği geçtiği zaman çocuk bu amacı gerçekleştirdiğini varsayıyoruz. Mesela %80 oranında bu amacı gerçekleştiriyorsa, alt amaçları gerçekleştirdiğini sayıyoruz kabul ediyoruz." şeklinde ifade etmiştir.

Öğrenci gereksinimleri çerçevesinde yöntem, amaç, kullanılacak araç gereç vb. şeylerde ne tür uyarlamalar yapıyorsunuz sorusuna; öğretmenlerin dört tanesi fiziksel ortamı düzenliyorum, altı tanesi materyal uyarlaması yapıyorum, bir tanesi etkinlik uyarlaması yapıyorum, bir tanesi yöntem uyarlaması yapıyorum, üç tanesi ise uyarlama yapmıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. G8 "Mesela görme engelli bir çocuksa görsel kartlar tabii ki kullanamazsınız. Kalem tutmasını yapamayan bir çocuksa, kalın olan boyalarla ya da kalemlerle başlayabiliriz bu şekilde uyarlamalar yapıyoruz." şeklinde ifade etmiştir.

Öğrencilerdeki ilerlemeleri hangi sıklıkta belirliyorsunuz sorusuna; öğretmenlerin bir tanesi günlük ya da haftalık, dört tanesi aylık, iki tanesi dönem sonunda, beş tanesi ise değişen zaman aralıklarında değerlendirdiğini görüşünü bildirmiştir. Öğrenci ilerlemelerini nasıl kaydediyorsunuz sorusuna; öğretmenlerin, bir tanesi kontrol listesine, bir tanesi sınıf defterine, bir tanesi öğrenci defterine, iki tanesi öğrenci dosyasına, bir tanesi ise gözlem raporuna kaydettiği görüşünü bildirmiştir. G3 "Defter üzerinden çocuğun akademik veya sosyal yönden gelişimini ayda bir ben yazıyorum. Ay olarak defter tutuyorum." şeklinde ifade etmiştir.

İlerleme kaydetmeyen öğrenciler için neler yapıyorsunuz sorusuna; öğretmenlerin yedi tanesi amaçları basitleştirerek değiştirdiği, amaçların sayısını azalttığı, beş tanesi öğretim yöntemini değiştirdiği, iki tanesi amacı tekrar ettiği, bir tanesi yeni materyaller hazırladığı, bir tanesi ise farklı etkinlikler düzenlediği yönünde görüş bildirmiştir. G5 "İlerleme kaydetmeyen bazı öğrenciler, özelliklerine göre daha yavaş ilerleme kaydedebiliyor. Bazıları daha hızlı olabiliyor. Tabii ki daha yavaş olan öğrencilerime o düzeyde yöntem teknik belirliyorum. Ona göre araç hazırlıyorum, göre değerlendirme yapıyorum, göre aslında amaç davranışlarımı belirliyorum. Yani yavaş gidiyorsa onun hızında bir eğitim öğretim gerçekleştiriyorum." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 13 BEP'i gözden geçirme sıklığı

Gözden geçiriyorum	13
Günlük	1
Haftalık	2
Aylık	3
Üç ay	2
Dönemlik	4
Yıllık	1
Gözden geçirmiyorum	1

Tablo 13'e göre BEP'i ne sıklıkla gözden geçiriyorsunuz sorusuna; öğretmenlerden bir tanesi günlük, iki tanesi haftalık, üç tanesi üç ayda bir, dört tanesi her dönem başında, bir tanesi yıllık olarak gözden geçirdiği, bir öğretmen ise gözden geçirmedeği yönünde görüş bildirmiştir. G12 "Genelde muhakkak dönem sonlarında yaparım. Baktım çocuk çok iyi ilerliyor. Biliyorsunuz BEP te ekstra davranış, hedef davranış, alma hakkına sahibiz eğer hızlı gidiyorsa ekstra hedef davranış alırım veya ilerlemiyorsa çocuk, tıkanırsa süreyi uzatırım o basamakla ilgili."; G9 "Genellikle BEP'i hazırlamamız, performans alımından sonra olduğu için, zaten Eylül ayının sonunu buluyor BEP'e başlamanız. İlk dönemin sonu, 2. dönemin başı, zaten kurul toplantılarında da konuşuluyor, ihtiyaç olduğu sıklıkta." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 14 BEP'i hazırlama ve uygulama ile ilgili sorunlar

Sorun yaşamıyorum	3
Sorun yaşıyorum	11
BEP hazırlamada yaşanan sorunlar	
Ailelerin yanlış/eksik bilgi vermesi ve gerçek dışı istekleri	6
Paket programın yetersizliği	2
İdareciler	1
Müfredat	1
BEP uygulamada yaşanan sorunlar	
Yetersiz süre	2
Öğrenci davranış problemleri	1

Öğrencinin ilerleme hızı	1
Öğrenci devamsızlıkları	1
Materyal eksikliği	2

Tablo 14'e göre BEP'i hazırlama ve uygulama ile ilgili olarak öğretmenlerin on bir tanesi problem yaşadığını, üç tanesi ise problem yaşamadığını bildirmiştir. Bep hazırlamada problem yaşayan öğretmenlerin altı tanesi ailelerin öğrenci hakkında yanlış/eksik bilgi verdiği ya da gerçek dışı isteklerde buldukları, iki tanesi BEP hazırlamada kullanılan paket programın yetersiz kaldığı, bir tanesi idarecilerin ayrıntılara takıldığını, bir tanesi ise müfredattaki amaçlardan dolayı problem yaşadığı görüşünü bildirmiştir. BEP'i uygulamaya yönelik soruya; öğretmenlerden iki tanesi sürenin yetersiz olduğu, bir tanesi öğrenci problem davranışlarının uygulamayı zorlaştırdığı, bir tanesi öğrencilerin öğrenme hızının düşük olduğunu, bir tanesi öğrencilerin devamsızlık yaptığını, iki tanesi ise öğretim materyallerinin eksik olduğu görüşünü bildirmiştir. G11 "BEP'i hazırlama sürecinde karşılaştığımız tek sıkıntı eğer öğrencileri yeni aldıysak, öğrenciler hakkında bilgi almada problem yaşıyoruz. Çünkü önceki eğitimi ile alakalı hiçbir bilgi olmuyor maalesef. Bir de aile ile iletişim konusunda problemler yaşıyoruz. BEP hazırlama sürecinde bunun haricinde başka bir problem yaşamıyoruz. Aile öğrencisini çok tanımıyor, yeterince tanımamış oluyor. Öğrenci hakkında gerekli bilgileri veremiyor, özel durumları hakkında gerekli bilgileri veremiyor. Böyle bir problem olabiliyor bazen."; G8 "BEP'i yapmak biraz sıkıntılı benim için, çok da sevdiğim bir durum değil. Çok fazla hazır şeylerden Lilabeplerden falan. Çok fazla bizim çocuklarla uymayan amaçlar belirlenmiş. Mesela otistik çocuklarla çalıştığımız için ve ağır düzey otistik, bunlarla birazcık sınırlı çalışmalar yapıyoruz. O kazanımların sadece başındakileri alabiliyoruz. İlk bir kaç tanesini." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 15 BEP'i hazırlamaya yönelik öneriler

Önerim yok	2
Önerim var	12
Aile ile etkili iş birliği	2
Öğretmenler BEP hazırlama için eğitilmeli	1
Müfredattaki amaçlar basitleştirilmeli	1
Paket programlar geliştirilmeli	1
BEP merkezi bir sisteme kaydedilmeli ve paylaşılmalı	2
Değerlendirme materyalleri artırılmalı	2
BEP birimi işlevselleştirilmeli	1
Öğrencilere yeterince tanınmalı	2

Tablo 15'e göre öğretmenlerin iki tanesi öneride bulunmazken on iki öğretmen öneride bulunmuştur. Öğretmenlerden iki tanesi ailelerle daha etkili iş birliği yapılmasına, bir tanesi BEP hazırlama noktasında öğretmenlerin eğitilmesine, bir tanesi müfredatta yer alan amaçların basitleştirilmesine, bir tanesi kullanılan paket programların daha da geliştirilmesine, iki tanesi öğrenci BEP'lerinin merkezi bir sisteme kaydedilerek paylaşımına açılmasına, iki tanesi okullardaki değerlendirme materyallerinin artırılmasına, bir tanesinin okul BEP birimlerinin işlevselleştirilmesine, bir tanesi ise öğrencilerin yeterince tanınarak programın hazırlanması gerektiğine yönelik görüş bildirmiştir.

G1 "BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik aile ile iş birliği önemli ancak ailenin bu konuda bir yere kadar müdahale edebilmelidir. Aile isteklerini ve taleplerini bildirebileceğini fakat öğretmene neyi çalışacağını söylememesi gerekiyor. Çünkü çocuğu eğitsel olarak öğretmeni tanıyabilir daha doğru şekilde. Annesi çocuğun düzenini kabullenememiş olabilir. Ailenin burada çok müdahale etmemesi gerekiyor."; G2 "Alan mezunu olmayıp hizmet içi eğitimle geçenler için hizmet içi eğitimde alınan eğitimin ben yeterli olduğunu düşünmüyorum.

En azından bizim bazı derslerde üniversitede iş birliği yaparsa mesela her il için bunlar özel eğitim öğrencileri ile birlikte müsait olma durumuna göre öğretmenler derse girebilir. Bu da zorunlu değil de isteğe bağlı olursa zaten isteyen gittiği için faydalanır. Faydalanmak isteyen orada olacaktır diye düşünüyorum." şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Sonuç ve Öneriler başlığı

Özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde sırasıyla; sonuç ve önerilere yer verilecektir.

Araştırmada öğretmenler BEP'in hazırlanması gerektiğini, BEP'e yönelik eğitim aldıklarını ve öğretmenlerin büyük çoğunluğu BEP hazırlama konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler en çok öğrencilerin bireysel ve ihtiyaç farklılıklarından dolayı hazırlanması gerektiğini, çok az öğretmen ise planlı olmak, ilerlemeleri değerlendirmek, planlı olmak, yasal zorunluluk, kaliteli ve planlı eğitim vermek için BEP hazırlamak gerektiği görüşünü bildirmiştir. Öğretmenlerin BEP hazırlamanın gerekliliği görüşü benzer araştırmalarla desteklenmektedir (Ayanoğlu ve Erdoğan 2018; Eyyapan 2020; İlik vd., 2020; Öztürk vd., 2010; Tekin-Ersan vd., 2017). Eyyapan (2020)'de yaptığı araştırmada öğretmenlerin BEP içeriği hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmiştir. Ancak araştırmada Öğretmenler BEP'e yönelik eğitim aldıklarını ve yeterli olduklarını ifade etmelerine karşın BEP hazırlama süreçlerinde uygun değerlendirme süreçlerini işletmedikleri, amaçları belirleme ve gerçekleştirilmede, ilerlemeleri kaydetmede ve aileyle iş birliği yapmakta sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Bu sonuçlar göz önüne alındığında ifadeler arasında tutarsızlıklar görülmektedir. Birçok araştırmada sınıf öğretmenlerinin BEP hazırlama konusunda zorlandıkları veya yetersiz bilgiye sahip oldukları sonucuna varılmıştır (Ayanoğlu vd., 2018; Berkant ve Atılğan, 2017; Çıkılı vd., 2020; Öztürk vd., 2010; Tekin-Ersan ve Ata 2016). Demirten vd., (2024) araştırmalarında destek eğitim odalarında çalışan sınıf öğretmenlerinin BEP hazırlarken zorlandıklarına yer vermişlerdir.

BEP hazırlama sürecinde öğretmenlere kurumda sağlanan desteklere ilişkin sorulardan elde edilmiş bilgiler doğrultusunda öğretmenlere kurumlarında paket program, değerlendirme materyali ve danışmanlık destekleri sağlandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu elde edilen veriler incelendiğinde her okulun farklı destekler sundukları, uygulama bakımından birlikteliğin olmadığı, BEP birimlerinin yeterince işletilemediği ve kurum içi iş birliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Bu araştırmaya benzer olarak Avcıoğlu (2011)'de okul yöneticileriyle yaptığı çalışmada bu bulguları destekleyecek şekilde yöneticilerin okullarında BEP toplantılarını yapmadıkları ve ekip çalışması yürütmediklerini ifade etmiştir. Benzer araştırmalarda öğretmenler ve uzmanlar arasında okullarda iş birliği yapmaya yönelik problemler olduğu belirtilmektedir (Çıkılı, Gönen, Aslan Bağcı ve Kaynar 2020; Yener ve Dayı, 2021).

Araştırmalar ailenin eğitim sürecine ve BEP hazırlama sürecine katılmasının önemine (Santos, 2012), ilgili yönetmelik ise aileyle iş birliği yapması gerektiğine (EÖHY, 2018) vurgu yapmasına rağmen öğretmenlerin büyük bir bölümünün ailelerle yeterli iş birliği yapmadığı görülmektedir. Ayrıca ilgili yönetmeliğe göre özel eğitim öğrencisi bulunan her okulda BEP biriminin oluşturulması ve öğretmenlerinde bu birimde yer alan üyelerle iş birliği yapması gerekmektedir. Öğretmenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin yönetmeliğe uygun şekilde iş birliği geliştirmedikleri görülmektedir. Bu bulgular benzer şekilde yapılan araştırmaların sonuçlarıyla uyumlu görülmektedir (Avcıoğlu, 2011; İlik vd., 2020; Tekin-Ersan vd., 2017; Yener vd., 2021). Yapılan bir BEP, tek bir kişi tarafından hazırlanan bir program olmaktan daha çok, engelli bireyin eğitiminden sorumlu tüm bireylerin bu programın hazırlanmasına aktif bir biçimde katılımlarını ve belirlenen hedefleri tüm katılanların benimsemesini gerektiren bir programdır (Kargın, 2007). Bu sonuçlar göz önüne alındığında öğretmenlerin iş birliği becerilerinin geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Bunun sağlanabilmesi için öğretmenlerin iş birliği süreçleri konusunda eğitilmesi önemli olacaktır. Araştırmalar bunu destekler niteliktedir (Vuran vd., 2017).

BEP'te öğrencinin kişisel bilgilerine ek olarak değerlendirme, gereksinim belirleme, amaç oluşturma, bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak öğretim yöntemleri, materyalleri, programa başlama-bitiş tarihleri, izleme ve değerlendirme gibi süreçler yer almalıdır. Ayrıca öğrenciye sağlanacak ek özel eğitim hizmetlerinin nerede, ne zaman, kimler tarafından ve ne kadar süreyle verileceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular göz önüne

alındığında öğretmenlerin değerlendirme süreçlerinde gerekli ölçme araçlarını kullanmadıkları, bilgi toplama süreçlerinde öğrenciyle çalışan kişilerle ve öğrencinin ailesiyle yeterli iş birliği yapmadıkları, görülmektedir. Öğretmenlerin çoğunun öğrencinin kişisel bilgilerine odaklandığı belirlenmiştir. Bu araştırma destekler nitelikteki araştırmalarda öğretmenler BEP hazırlama sürecinde aileyi dahil etmeyi gereksiz bulduklarını (İlik vd., 2020), aileyle iş birliği ve iletişim kurulamadığını (Tekin-Ersan vd., 2017) vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin öğrencilerin gereksinimlerini doğru ve gerçekçi olarak belirleyebilmeleri eğitimin niteliği açısından çok önemlidir. Bu gereksinimleri belirleyebilmek için değerlendirme süreçlerinde uygun araçları ve yöntemleri kullanmaları ve bu değerlendirmeler sonucunda elde ettikleri verilere göre de ailelerle iş birliği yaparak öğrenciler için işlevsel amaç belirlemeleri gereklidir. Bateman ve Linden (1998) BEP'in öğrencinin eğitim gereksinimlerinin ve bu gereksinimleri karşılayabilecek özel eğitim ve diğer gereksinimlerinin belirlendiği bir doküman olarak ifade etmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında öğretmenlerin öğrencilerin gereksinimlerini belirleme ve amaç koyma sürecinde uygun yöntem ve araçları kullanma noktasında sınırlı kaldıkları, ailelerle yeterli işbirliği yapmadıkları görülmüştür. Paralel çalışmalarda öğretmenlerin işlevsel BEP hazırlamada bilgi eksikliklerinin olduğu belirtilmektedir (Çıkkılı vd., 2020; İlik vd., 2020; Şahin vd., 2018). Amaçlar doğru ve gerçekçi bir şekilde belirlenmediği durumda öğrencilerin yeterli ilerlemeleri gösterebilmeleri mümkün değildir. Amaçların gerçekleştirilebilmesi için amaçların doğru bir şekilde belirlenmesi kadar uygulama sürecinde uygun ortamların, yöntemlerin, öğretim materyallerinin kullanılması ve uyarlamaların yapılması da önemli bir faktördür. Bulgular ele alındığında öğretmenlerin belirlenen amaçların çoğunu gerçekleştiremedikleri görülmektedir. Bu sonuçlar göz önüne alındığında öğretmenlerin amaçları belirleme ve amaçların öğretimi süreçlerinde yeterli olmadıkları izlenimi edinilmektedir.

BEP'in süreç içerisinde öğrencinin değişen gereksinimlerine göre sürekli olarak gözden geçirilerek güncellenmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin çoğunun BEP'i gözden geçirdiklerini ifade etmelerine rağmen sınırlı sayıda öğretmen BEP'i haftalık ya da aylık gözden geçirdiğini ifade etmiştir. Oysaki öğrencilerin ilerlemelerinin gözden geçirilmesi ve buna bağlı olarak program içerisinde güncellemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca ilgili yönetmelik gereğince BEP birimi tarafından belirli dönemlerde bu programların incelenerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

BEP'i hazırlama ve uygulama süreci içerisinde yaşanan sorunlara yönelik sorulara öğretmenlerin ailelerden eksik bilgi vermesinden, paket programdan, idareci ve müfredattan dolayı sorun yaşadığını bildirmiştir. Ailelerle yeterli iletişim ve iş birliğinin yapılmamış olması bu sonuçla tutarlılık göstermektedir. Bu bulgular benzer araştırmalarla paralellik göstermektedir (Çıkkılı vd., 2020; Şahin vd., 2018; Tekin-Ersan vd., 2017). Aynı zamanda öğretmenler BEP hazırlamada süreyi yetersiz bulduklarını, materyalleri eksik bulduklarını ifade etmişlerdir. Benzer bir araştırmalarda bulgularla uyumlu görülmektedir (Şanih vd., 2018). Başka bir araştırma da ise BEP'i uygulamada alt yapı eksikliğinden dolayı yaşanan güçlükler belirtilmiştir (Evyapan, 2020). BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik olarak öğretmenler; ailelerle daha fazla iş birliği yapılması, paket programların geliştirilmesi, öğretmenlerin BEP konusunda eğitilmesi, müfredatın düzenlenmesi, değerlendirme araçlarının artırılması ve BEP biriminin etkinleştirilmesi şeklinde olmuştur. Benzer bir çalışmada öğretmenler BEP bilgilerinin eksik olduğunu ve bu konuda kaynaklara, eğitime ve uzman desteğine ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir (Tekin-Ersan vd., 2017).

Araştırmaya Yönelik Öneriler

1. Bu çalışmada Samsun ilinde özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen on dört öğretmenin BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşleri incelenmiştir. Tarama yöntemi kullanılarak daha büyük gruplarla çalışmalar yapılarak bu veriler desteklenebilir.

2. Öğretmenlerin BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik olarak yeterli donanıma sahip olmadıkları göz önüne alındığında, alan değişikliği yapılan öğretmenlere BEP hazırlamaya yönelik uygulamaya dayalı hizmet içi eğitimler planlanabilir.
3. Kurumlarda öğretmenlere yönelik olarak materyal, ortam ve danışmanlıkla ilgili yeterli ve uygun desteklerin sağlanmadığı göz önüne alındığında dönem başlarında öğretmenlerin BEP hazırlamaya ve uygulamaya yönelik olarak gereksinimlerinin belirlenmesi ve kurum bazlı olarak giderilmesi önerilebilir.
4. Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda BEP birimlerinin işlevsel olarak çalıştırılmadığı görülmektedir. Okullarda özellikle BEP birimlerinin formalite olmaktan çıkarılarak işlevsel BEP hazırlama ve uygulamaya yönelik olarak bu birimin işletilmesi gerekmektedir.
5. Öğretmenlerin aileler daha iyi ve doğru iletişim kurabilmesi için hem öğretmenlere hem de ailelere yönelik seminerler düzenlenmelidir. Ayrıca öğretmenlerin ailelerle daha iyi ve etkili iletişim kurmasına yönelik olarak okullarda aile görüşme odaları oluşturulmalıdır.

Yazar Katkı Oranları

1. Yazar %50, 2. Yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Özel eğitim öğretmenliğine alan değişikliği yaparak geçen öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulamaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395-407.
- Avcıoğlu, H. (2011). Zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlamaya ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(1), 39-53.
- Ayanoğlu, Ç., & Erdoğan, D. G. (2018). Okul yöneticilerinin kaynaştırma öğrencilerine bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlanması/uygulanması hakkındaki görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 677-706.
- Bateman, D. B., & Linden, M. A. (1998). *Better IEPs: How to develop legally correct and educationally useful programs* (3rd ed.). Sopris West.
- Bedir, H., & Metin, M. (2013). Zihin engelliler öğretmenliğine alan değişikliği yapan sınıf öğretmenlerinin durum değerlendirmesi. *XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (USOS2013)*, 23-28 Mayıs, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Berkant, H. G., & Atılğan, G. (2017). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Educational Reflections*, 1(1), 13-25.
- Bilgen, Ö. B., & Doğan, N. (2017). Puanlayıcılar arası güvenilirlik belirleme tekniklerinin karşılaştırılması. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 8(1), 63-78.
- Bryant, D. P., Smith, D. D., & Bryant, B. R. (2008). *Teaching students with special needs in inclusive classrooms*. Pearson Education.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Siyasal.
- Çelik, Ö., & Taç, İ. (2021). Alan değişikliği yapan sınıf öğretmenlerinin deneyimlerine ilişkin görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 216-234. <https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.854467>
- Çıkılı, Y., Gönen, A., Aslan Bağcı, Ö., & Kaynar, H. (2020). Özel eğitim alanında görev yapan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama konusunda yaşadıkları güçlükler. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15, 5121-5148. <https://doi.org/10.26466/opus.65950>

- Demirden, K., Sarıgeçili, Yıldırım, A. M., & Yıldırım, İ. (2024). Destek eğitim odasında görev yapan öğretmenlerin destek eğitim odalarına yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-16.
- Doğan, C. (2005). Türkiye’de sınıf öğretmeni yetiştirme politikaları ve sorunları. *Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, 35, 133-149.
- Erol, İ., & Karsantık, İ. (2021). Öğretmenlerin alan değişikliğine yönelik görüşlerinin incelenmesi: Sınıf öğretmenliğinden özel eğitim öğretmenliğine geçiş. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(Özel Sayı), 1-37.
- Ersözlü, Z. N., Maviş, F. Ö., Özel, Ö., & Kürşadoğlu, A. E. (2014). Alan değişikliği yapan sınıf öğretmenlerinin geçtikleri alanla ilgili uyum sorunları ve çözüm önerileri. *Eğitimde Politika Analizi*, 3(1), 8-23.
- Eskicumalı, A., Demirtaş, Z., Gür-Erdoğan, D., & Arslan, S. (2014). Sınıf öğretmenliğinden branş öğretmenliğine geçiş sürecinin getirdiği sorunlar: Sakarya örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, (42).
- İlik, Ş. Ş., & Günay, Y. E. (2020). Bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlama sürecinde tercih edilen BEP uygulamaları üzerine öğretmenlerin görüşlerinin incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(30), 347-362.
- Karakış, H. (2023). Ortaokul öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlilik düzeyleri ile bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulama süreçlerinin incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi].
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-17.
- Koçak, S., & Kavak, Y. (2014). Milli Eğitim Bakanlığı’nın öğretmen atama esasları ve kaynak yükseköğretim programlarıyla ilgili gelişmeler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 157-170.
- Küçükkoçlu, K. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlama süreçlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- MEB. (1997). *Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf
- MEB. (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1963.pdf>
- Öztaş, K., & DüNDAR, H. (2021). Alan değişikliği yapan sınıf öğretmenlerinin yaşadığı problemler. *International Journal of Social Science Research*, 10(2), 211-228.
- Öztürk, C. Ç., & Eratay, E. (2010). Eğitim uygulama okuluna devam eden zihin engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında görüşlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2).
- Santos, M., Duman, B., Erişkin, A. Y., Başar, M. C., Kırac, S., & Toraman, Ç. (2012). *Education program (IEP)*. Cerebral Palsy Trainee Booklet.
- Serin, L., & Yolcu, H. (2024). Sınıf öğretmenliğinden zihin engelliler öğretmenliği alanına geçiş yapan öğretmenlere yönelik bir çalışma. *Youth Research*, 4(1), 34-52.
- Söğüt, A. D. & Deniz, S. (2018). Sınıf öğretmenlerinin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlamada karşılaştıkları güçlükler ve kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 423-443.
- Şahin, A. & Gürler, B. (2018). Destek eğitim odasında ve kaynaştırma ortamlarında çalışan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama sürecinde yaşadıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 594-625.
- Tawney, W. J., & Gast, L. D. (1984). *Single subject research in special education*. Merrill Pub. Co.
- Tekin Ersan, D. & Ata, S. (2016) Okul öncesi öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmasına ilişkin görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 162-177.
- Tutar, H. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik: Bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 117-140.
- Vuran, S. (2004). Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi. O. Gürsel (Ed.), *Bireyselleştirilmiş eğitim programları* (ss. 1-12). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Vuran, S., Bozkuş-Genç, G. ve Sani-Bozkurt, S. (2017). İşbirliği ile bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme süreci: Durum çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(2), 165-184
- Yener, D. ve Dayı, E. (2021). Kaynaştırma öğrencileri ile çalışma yapan uzmanlar arasındaki BEP sürecindeki iş birliğinin uzman ve aile görüşlerine dayalı olarak belirlenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 76-93.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin

Extended Abstract

Regardless of legal obligations, IEP (Individualized Education Programs) is a crucial document in terms of the quality of education and services a student will receive. Furthermore, the IEP forms the foundation for ensuring the most appropriate education for all students with disabilities (Bryant et al., 2008, p. 174). The IEP is a document that includes three fundamental concepts: individualization, curriculum, and planning (Vuran, 2004), and it must be prepared by a team at the school where the individual is receiving education (Kargın, 2007). At this point, the role of teachers in the preparation and implementation of the IEP is of critical importance (Öztürk & Eratay, 2010). Teachers should have the necessary knowledge and skills to prepare an IEP, and in later stages, it is also their responsibility to ensure that educational services are delivered and monitored in accordance with this program. Since the IEP includes necessary adjustments, special education services, and the educational needs of the student, all teachers should be familiar with its content (Bryant et al., 2008, p. 175). However, the varying curricula of undergraduate programs that train special education teachers can affect this situation. Particularly in our country, considering that many teachers working in special education institutions come from different fields, such as primary school teaching, this issue becomes even more significant. Based on this, the aim of this study is to determine the perspectives of teachers who have switched to special education teaching through a field change regarding the preparation and implementation of IEPs.

In this study, which aims to examine the perspectives of teachers who have switched to special education teaching through a field change regarding the preparation and implementation of Individualized Education Programs (IEPs), a case study, one of the qualitative research methods, was used (Creswell, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2016). Since the process of preparing and implementing IEPs is examined in various dimensions within itself, multiple units of analysis were involved. For this reason, a nested single-case design was used in the study (Yıldırım et al., 2016). To explore and reveal the realities related to IEP preparation and implementation in depth, the interview technique was utilized.

The study group consisted of 14 special education teachers working in special education schools in Samsun during the 2022-2023 academic year. In selecting the teachers to be interviewed, the criterion sampling method, one of the purposeful sampling techniques, was used. In criterion sampling, all cases that meet predetermined criteria must be studied. The criterion used in selecting the study group was that the teachers had switched to special education teaching through a field change. As a data collection tool, a semi-structured interview form, consisting of two sections and a total of twenty-two items, was developed by the researcher based on expert opinions. In analyzing the data obtained, descriptive analysis, one of the qualitative data analysis techniques, was used. According to the descriptive analysis method, data are summarized and interpreted according to pre-determined themes (Yıldırım et al., 2016). Content analysis was conducted on the data obtained in the study, and then theme titles were created in accordance with these contents.

As in all research, in qualitative studies, the researcher must remain impartial and explain this to ensure validity. In this study, the researchers maintained their impartiality throughout the process of data collection, analysis, and interpretation. To ensure internal validity, participant confirmation was obtained. After the interviews, the collected responses were compiled and summarized to be presented to the participants for verification, and their confirmations were obtained. To ensure credibility, expert opinions were consulted during the preparation of interview questions, data analysis, and transcription stages. Additionally, to contribute to the external validity of the research, a purposeful sampling method was used. To ensure the reliability of the study, the researchers compared the codes they assigned to the categories to determine whether they accurately represented the conceptual categories. As a result, the reliability coefficient was found to be 96%.

According to the findings obtained from the study, teachers stated that IEPs need to be prepared, that they have received training on IEPs, and that the majority of teachers have sufficient knowledge about preparing IEPs. Furthermore, most teachers emphasized that IEPs should be prepared due to students' individual needs and differences. A small number of teachers, however, expressed that IEPs should be prepared to ensure planning, evaluate progress, provide a structured and high-quality education, and comply with legal requirements. The necessity of preparing IEPs, as expressed by teachers, is supported by similar studies (Ayanoğlu & Erdoğan, 2018; Eyyapan, 2020; İlik et al., 2020; Öztürk et al., 2010; Tekin-Ersan et al., 2017).

During the IEP preparation process, institutions provide teachers with packaged programs, assessment materials, and consultancy support; however, it was observed that each school offers different types of support to teachers, and there is no uniformity in implementation. Additionally, it was found that the IEP units, which are legally required to be established in schools, are not adequately functional, and institutional collaboration is not effectively

maintained. Similarly, it has been noted that there are problems regarding collaboration between teachers and specialists in schools (Çıkılı et al., 2020; Yener & Dayı, 2021).

Research highlights the importance of family participation in the education process and the IEP preparation process (Santos, 2012), and relevant regulations emphasize the necessity of collaboration with families (EÖHY, 2018). However, it has been observed that the majority of teachers do not engage in sufficient collaboration with families. Additionally, teachers do not use the necessary assessment tools in evaluation processes, and they fail to collaborate adequately with individuals working with the student and the student's family during information-gathering processes. It has been determined that most teachers focus primarily on the student's personal information. Supporting this research, other studies have indicated that teachers find involving families in the IEP preparation process unnecessary (İlik et al., 2020) and that collaboration and communication with families are not effectively established (Tekin-Ersan et al., 2017).

The findings indicate that teachers exhibit limitations in employing appropriate methods and tools for identifying students' needs and establishing educational objectives. Moreover, their collaboration with families remains insufficient. Consistent with these results, previous studies have highlighted deficiencies in teachers' knowledge regarding the development of functional IEPs (Çıkılı et al., 2020; İlik et al., 2020; Şahin et al., 2018). Furthermore, while the majority of teachers reported reviewing IEPs, only a small proportion indicated conducting these reviews on a weekly or monthly basis.

Plastic bag tax in the context of plastic bag use and environmental impacts: Afyonkarahisar sample¹

Ayşe Mercan² , Kamil Güngör³

²Afyon Kocatepe University, Institute of Social Sciences, Department of Public Finance, Afyonkarahisar, Türkiye; ³Afyon Kocatepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, Afyonkarahisar, Türkiye.

ABSTRACT

Currently, the environmental challenges arising from excessive consumption have prompted governments to implement various measures. The ecological balance is threatened by various types of waste, such as metal, packaging, glass, and plastic, posing significant risks to human health and the future of the world. Amongst these wastes, plastic waste and plastic bags are particularly dangerous. The increase in the world's population and consumption habits has led to a higher usage of plastic bags. The most important among these policies is taxes. Governments aim to reduce environmental pollution through plastic bags. To decrease this waste, several financial obligation politics have been espoused to decrease the consumption of the mentioned products in the world. In 2019, charging for plastic bags started in Turkey, too. This study's subject is to measure customers' perception of customers concerning this charging specific to Afyonkarahisar province. In this study, 400 people living in Afyonkarahisar province were interviewed using a convenience sampling method. The data obtained in this research were analyzed by using the SPSS 25.0 software. According to the research results, although 84,3% of the participants specific to Afyonkarahisar province thought that plastic bags were dangerous and they were environmental conscious, 61,8 of them felt that using plastic bags decreased after charging it.

KEYWORDS

Plastic bag, Tax of plastic bag, Recycling contribution fee, Sustainable environment, Consumer perception.

Introduction

Environmental protection is an international issue that attracts attention on a global scale. The status of the environment as a global public good necessitates cooperation among states. In addition to international cooperation, states also adopt various practices through domestic law. One of these steps taken towards a sustainable environment is the imposition of charges or taxes on plastic bags, or the collection of a contribution from their use.

In this context, plastic bags have also been charged in Türkiye under the name of "recovery participation share." Since this fee imposed on plastic bags is compulsory, it is theoretically characterised as a tax in a broad sense. Taxes are generally levied to finance public expenditures, but they are also levied for extra-fiscal purposes. The charge on plastic bags is essentially extra-fiscal as its purpose is to limit the environmental damage caused by these materials rather than to generate financial revenue (Kılıçer, 2018).

Since January 1, 2019, plastic bags in Türkiye have been sold on a paid basis. There has been a significant decrease in the use of plastic bags in the past period. While the number of plastic

¹This research was ethically approved by the decision of Afyon Kocatepe University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee dated 22/03/2023 and numbered 172817.

bags per capita was 440 before this date, the use of plastic bags decreased by approximately 65 percent after this date (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). This situation has also had a positive impact on the use of other plastic components and greenhouse gas emissions. In this framework, 550,000 tonnes of plastic waste generated by plastic bags and the emission of approximately 22,746 tonnes of greenhouse gases were prevented after 2019 (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

In this study, firstly, the literature on the fees charged on plastic bags are analysed and the concepts of plastic and plastic bags are framed. This study also examines where the damages caused by the use of plastic bags and reviews the measures taken by selected countries to mitigate this damage.

Following an evaluation of how the fee for plastic bags is implemented in Türkiye, the research phase begins. This section explains the research methodology, followed by an analysis of the findings and data obtained. The conclusion section provides a discussion and offers suggestions.

Literature

The existence of a sustainable environment is indispensable for the continuation of the human generation and the ecosystem. One of the challenges threatening the sustainable environment is the widespread use of plastics. The subject of charging or taxing plastic bags has been explored in many theoretical and empirical studies worldwide. There are various studies conducted in our country. However, to our knowledge, there is no study on the pricing of plastic bags and measuring consumers' perceptions in Afyonkarahisar province. Some of the studies in the national and international literature on the pricing of plastic bags and their effects or perceptions on consumer behaviour are summarised below.

Yasa and Cop (2019) conducted a survey among consumers in Belgium to investigate their perspectives on the use of plastic bags. As a result of the research, it was concluded that the sensitivity of female consumers towards the use of plastic bags is higher than male consumers, the positive effects of the legal regulations on plastic bags have emerged in the long term, and informative training should be utilised to maintain this effect.

The research conducted by Avcı and Yıldız (2020) covers consumers who shop in grocery stores. In this context, a survey was conducted with 427 consumers. According to the results of the research, charging increased awareness on environmental awareness and popularised the use of cloth bags instead of plastic bags.

Çevik and Kazak (2020) tried to determine the attitudes and behaviours of consumers towards the charging of plastic bags by applying a questionnaire to 346 consumers living in Karaman. According to the results of this research, it has been determined that although plastic bags are harmful to the environment, they continue to be used by consumers, but the use of plastic bags has decreased as a result of charging.

Dursun (2020) applied a questionnaire to 321 consumers living in 23 different cities, mainly in Bursa province. The research aims to determine the factors related to the reaction of consumers towards the charging of plastic bags. According to the results of the analyses of the findings obtained from the survey, it has been observed that the support for the charging of plastic bags includes different dynamics.

Şentürk and Dumludağ (2021) surveyed 821 consumers living in Istanbul. In this study, the effect of the plastic bag fee introduced in Türkiye on the behaviour of consumers was tried to be determined. According to the results of the research; it was determined that there was a positive change in the behaviour of consumers and the storage method of household waste as a result of the charging of plastic bags.

Jakovcevic et al. (2014) conducted a study measuring the impact of charging plastic bags on consumers in Argentina. The study focuses on the effects of plastic bags on consumers six months after they are charged. According to the results of the research, the behaviour of consumers has developed in the direction of coming shopping with their own bags due to the pricing.

Martinho et al. (2017) surveyed consumers living in the coastal cities of Almada and Castelo Branco in the interior of Portugal before and four months after the implementation of the plastic bag tax in Portugal. With this research, the effect of the plastic bag tax on consumer behaviour and the effectiveness of this tax were tested. According to the results of the research, it was determined that the use decreased in both selected cities 4 months after the implementation of the plastic bag tax. After the tax, the use of plastic bags decreased by 74 percent and reusability increased by 61 percent. As a result, it was found that distance to the coast does not significantly affect consumers' behaviour or tax perception.

Concept of Plastic and Plastic Bags

Plastic, which has coal, gas and crude oil components in its production, was discovered by British engineer Alexander Parkes in 1860 (Güzel & Özkan, 2019). After this date, plastic has become an important material that people use in every field and facilitates their work. Since 1907, materials manufactured with artificially produced petroleum derivatives with polymeric properties (Önder et al., 2020; Sarıgül, 2018) have started to be used intensively in daily life since the 1950s. Plastic bags were first introduced to consumers in the USA in 1955, worldwide after 1970 and in Türkiye since the end of the 1980s (Özçelik Erim, 2019).

Today, plastic bags are made of cheap films. They are used in many areas due to their high durability and water impermeability (Gómez & Escobar, 2022).

There are different types of plastic bags. A significant portion of the plastic bags currently in circulation consists of high-density polyethylene bags (Kılıçer, 2018). These bags are used in large quantities in various areas such as markets, grocery stores, takeaway businesses, bakeries, greengrocers and markets.

Although the damages to the ecosystem and human health are known, the use of plastic and products made of plastic is still quite common today. One of these areas is plastic bags used in shopping.

Harm of Plastic Bags

Although plastic bags are known for the convenience and practicality they bring to daily life, various damages have been revealed over time. Plastic bags made of petroleum-based polyethylene material have been harmful not only to humans but also to living creatures in the ecosystem and nature when they turn into waste (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Harms to Humans

The most obvious consequence is related to human health, and this harm is related to the carcinogenicity of plastic use. Because plastic bags contain toxins, there are findings that these toxins have a carcinogenic effect when they come into contact with the sun. For example, placing hot bread in plastic bags causes the bag to react due to temperature and toxic substances may be formed as due to this reaction (Gürbüz & Yılmaz, 2018).

There is evidence that vegetables and fruits transported and stored in plastic bags also affect human health and cause cancer. Thus, it is important for people to use plastic and plastic-free materials (such as cloth and paper) both for their own health and environmental health.

Allergic disorders and respiratory diseases, such as asthma, are triggered by the transport of toxic gases in the air. In addition, when fossil fuels are transported through air events, they cause

shortness of breath, upper respiratory tract disorders, premature birth and heart diseases (Aygül & Baştuğ, 2020).

Climate change caused by greenhouse gases has direct effects on human health as well as indirect effects. These effects are infectious diseases spread by insects, such as ticks, mosquitoes and fleas sucking the blood of humans, and diseases transmitted by water, food products and animals (Çelik et al., 2008).

The damages caused by the use of plastic bags are not limited to these. Plastics used for a long time cause birth defects, problems in the development of children and immune system problems (Kayan & Küçük, 2020). Another harm of plastic bags is that these bags cause blockage of sewers and drains and thus become a breeding ground for mosquitoes and insects. These areas facilitate the formation and spread of a febrile and deadly disease, such as malaria (BBC News Türkçe, 2021).

Plastic bags are divided into small pieces and turned into microplastics. These wastes, which meet with soil and water at various times, infect plants, soil and sea creatures (Dursun, 2020). Consumption of products grown in soil and water affects human health. In fact, research has found the effects of microplastics on the human body. In a study conducted in Rome, the capital of Italy, by taking milk samples from 34 mothers who had just given birth and had no health problems, microplastics were found in 75% of the samples taken from breast milk (BBC News Türkçe, 2022). In this case, it is clearly evident that newborn babies fed with breast milk are exposed to the damage caused by plastics. In addition, pathogens and toxins reaching the brain two hours after the consumption of microplastics may increase the risk of Alzheimer and similar diseases (Yıldız, 2023).

These dangers posed by innocent-looking plastics that we use in almost every aspect of our lives should not be ignored, and permanent solutions should be brought. Because it has been determined in studies that microplastics can enter cells and tissues and cause damage if swallowed and inhaled (Rochman et al., 2013).

Harms to the Environment

It is generally accepted that plastic bags are harmful because they cannot decompose in nature for many years. When they dissolve, they pollute the environment by releasing toxic chemicals and have a carcinogenic effect (Yasa & Cop, 2019). Due to their lightweight, they are easily displaced in natural events, such as wind and flood. Therefore, it accumulates at certain points and causes floods with the effect of floods caused by snow melts and rains. Bangladesh banned thin plastic bags in 2002 after the drainage system was blocked by thin plastic bags during devastating floods (Turna, 2022). Plastic bags are produced from petroleum, and the petroleum processed and burned in the production process releases toxic gases into nature and causes environmental pollution (Kayan & Küçük, 2020).

Plastic bags thrown into the environment also negatively affect agriculture. Because plastic bags cannot dissolve in the soil, soil fertility decreases and soil nutrients are lost (Jalil et al., 2013). The nutritional problems of plant roots negatively affect the productivity in agriculture.

Another important damage caused by plastic bags to the environment is that they release harmful greenhouse gases during incineration. In addition, it can cause forest fires because it can spontaneously catch fire due to the effect of the sun.

Harms to Animals

Plastic bags can cause the death of land and marine animals by blocking their airways and digestive systems or entangling their bodies (Dursun, 2020). In addition, plastic bags, which are produced around 4-5 trillion each year, leave one billion birds and mammals face to face with death within the year (Sektörüm Dergisi, 2020).

Plastics also cause localised injury, touch injury and inflammation in animals. In shearwaters seen on Lord Howe Island in Australia, tissue injury in the birds' stomachs was observed as a result of plastic ingestion (Üren, 2023). This may also apply to plastic bags made of the same material.

The transport of plastic bags into water causes damage to living organisms (such as fish, plants) living in water. Fish and sea turtles swallow microplastics reaching the sea and lose their lives because they cannot digest this material. When a whale washed ashore dead on Sotra Island in Norway was examined by experts, a large number of plastic bags were found in its stomach, which caused problems in its digestive system and starvation (Sektörüm Dergisi, 2020).

Although this situation is perceived as plastics harming water and aquatic organisms, plastics indirectly harm people who consume aquatic products. To protect living organisms from the damage caused by plastic bags, it is necessary to create awareness among consumers and to establish and activate policies based on sanctions.

Harms to Air

The most important damage caused by plastic bags to the air is the emission of greenhouse gases. In particular, plastic bags buried in the soil decompose without oxygen and release methane gas, an important type of greenhouse gas (Bostanoğlu, 2020). In this case, the resulting greenhouse gas causes warming in the atmosphere. This leads to global warming, which is one of the biggest problems in the world today. Humans, plants, animals and all living things in nature are negatively affected by this situation.

Greenhouse gases released as a result of plastic bags affect the growth and development of plants as a result of the climate change they cause, leading to reduced productivity and food shortages. It also causes other plants in the ecosystem to dry out. Drought due to global warming causes fires and natural destruction in both agricultural areas and forest areas.

Due to the melting of glaciers and rising sea levels due to global warming, the habitats of animals living in these regions are also disappearing. There is a risk of extinction in some animal species. Increasing fires due to global warming also mean the extinction of insects and animals living in these areas. This negatively affects the balance of the ecosystem.

Microplastics also have a negative impact on air and water; they also affect foodstuffs, such as tap water, bottled water, honey, and salt (Kanlı & Kurt, 2019).

Harms to Economy

Plastic bags, referred to as "city bushes" and "white pollution," cause visual pollution and have a negative impact on tourism revenues (Dursun, 2020). Therefore, the visual pollution caused by plastic bags to the environment must be eliminated. In addition, the costs of treating people and animals who become ill because of plastic bags, cleaning cultivated areas, and preventing fires caused by plastic bags are among the negative effects of plastic bags on the economy.

Terminology

The main purpose of the costs incurred on plastic bags is to reduce the damage caused by plastic bags, especially to the environment. Thus, various applications have been introduced through plastic bags, such as fees, recovery participation share and tax collection. However, it is controversial in the literature whether the monetary cost imposed on plastic bags is a "tax" or not.

Taxes are generally monetary obligations from taxpayers to finance public expenses, which are taken in their financial strength ratio in an inexorably, unrequited manner and shown in the budget. However, it is also accepted that taxes have non-financial purposes. The idea of protecting the environment is a non-financial goal. The cost of plastic bags has both features.

The monetary cost applied to plastic bags in Türkiye is called the "recycling contribution fee." "Recycling contribution fee" is a public income received within the scope of financial liability according to Article 3, subparagraph i of Law No. 5018 and must be shown as income in the budget according to Article 13, subparagraph f of the Law (Law No. 5018, Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Art. 3/i; Art.13/f). Thus, it is possible to qualify the "recycling contribution fee" as a tax.

The fact that some bags are exempt from the fee, the "recycling contribution fee" is determined according to the revaluation rate every year, a declaration is made and the payment time is specified. If not paid, the collection of this receivable is made with a penalty according to the matters included in Law No. 6183 shows that the "recycling contribution fee" and taxes have similar characteristics (Inam, 2019). In this context, the idea that the "recycling contribution fee" is a tax in the broad sense is gaining weight.

When the purpose of payment and usage method of the "recycling contribution fee" is examined, it is seen that it is within the scope of environmental tax, and international studies and reports state that environmental taxes are regulating/changing human behavior and are transferred to the central budget (Yılmaz & Biyan, 2019). In this context, the "recycling contribution fee" should be evaluated as a tax.

Plastic Bag Applications in Selected European Union Countries and Türkiye

Plastic Bag Applications in Selected European Union Countries

Since plastic bags are seen as a material that poses a threat to human and environmental health, especially in developed countries, governments have developed various policies. More than 60 countries worldwide have implemented regulations regarding plastic bag practices (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021). In the European Union, regulations have been made to reduce the consumption of single-use plastic bags by restricting, banning, charging or taxing the use of plastic bags through voluntary agreements.

Since 2015, the European Union has focused on policies to reduce the use of plastic bags. In this context, the Directive of the European Parliament and the European Council, numbered 2015/720, "Amending Directive 94/62/EC on the Reduction of the Consumption of Lightweight Plastic Carrier Bags" adopted on 29 April 2015, it was aimed to reduce the use of lightweight plastic bags per capita in member countries (Martinho et al., 2017).

The following statements were added to the 4th article of the directive: "The use of light plastic bags (under 50 microns) per person should be reduced to 90 by 31 December 2019 and 40 by 31 December 2025. If similar practices are not implemented, plastic bags will not be provided free of charge at points of sale for goods or products as of 31 December 2018" (Directive EU, 2015). The wording of the directive implies that very light plastic bags (under 15 microns) may be exempted from these measures.

Research conducted since then has shown that fees imposed on plastic bags have effectively reduced their usage. In fact, plastic bag use has decreased by 66% in Denmark, 75-90% in Belgium, England and Portugal, and 90% in Ireland (Elton, 2023).

Below are the plastic bag regulations implemented in selected EU countries. The analysis of the examined countries shows that both the EU directive and the domestic policy instruments in these countries are effective in reducing the use of plastic bags and the targets are achieved before the anticipated dates.

Germany

The first regulation regarding plastic bags among the member states of the European Union was introduced in Germany in 1991 (Şahin, 2020). Germany is one of the countries that restrict the use of plastic bags through voluntary agreements. In this context, the "Federal Ministry for

the Environment, Nature Conservation, Construction and Nuclear Safety" and the "German Trade Association" signed an agreement, aiming to reduce the consumption of plastic bags per capita to 40 in 2025 (Bostanoğlu, 2020).

In Germany, Europe's largest economy, the use of plastic bags in 2000 was 85 per capita on average, while this number decreased to 24 in 2018 (McCarthy, 2019). Germany has therefore pursued a stable policy. In this framework, Germany has achieved a result in a shorter period (7 years ago) than it aimed to achieve in the signed agreement and above the targeted number. In Germany, lightweight plastic bags have been charged at 10-60 euros cent per plastic bag since 2016 (Bloomberg HT, 2019), while lightweight plastic bags will be completely banned by 2022. In this context, plastic bags with a thickness of less than 50 microns were banned as of 1 January 2022, and very light plastic bags with a thickness of less than 15 microns were exempted from the ban (Jenny, 2021).

When the practices of Germany are evaluated, it is understood that the purpose of banning the use of plastic bags is not for financial purposes and is aimed at raising the environmental awareness of consumers within the framework of environmental protection policies. Therefore, it is seen that Germany has followed a successful policy in this context.

Belgium

Belgium followed the policy of charging for plastic bags to reduce the use of plastic bags. In this context, it was first envisaged to charge a fee for each plastic bag used by consumers in 2007 (Dursun, 2020). For 10 years, the use of plastic bags was subject to a fee.

As of 1 September 2017, the use of single-use plastic shopping bags thinner than 50 microns, and as of 1 September 2018, the use of all other single-use plastic bags thinner than 50 microns has been banned, while the use of plastic bags used in fruits, vegetables and fresh foods has remained free (Bostanoğlu, 2020). In Belgium, partial and regional bans were introduced. Within this framework, the use of plastic bags was banned in the French-speaking Walloon Region, the capital Brussels, the city of Kortrijk and the Municipality of Ghent (TRT Haber, 2019).

To reduce the use of plastic bags, recent studies in Belgium have banned the sale of plastic bags on the market from 24 January 2023, except for reusable plastic bags required for special needs and plastic bags used for security purposes at airports (Santé Publique, Sécurité de la Chaîne Alimentaire et Environnement, 2022).

Denmark

Denmark was the first country to impose a tax on plastic bags. In this context, a tax was started to be levied on plastic bag manufacturers in 1994 (Avci & Dirican, 2021). During this period, the tax paid for plastic bags was set at 22 Danish Koruna (EUR 2.9) per kilogram (Green Budget Europe, 2020).

In 2018, the scope of the application was expanded and suppliers were added to the scope of the application to be applied at 50 cents for each plastic bag (Güzel & Özkan, 2019). In 2021, a new application regarding the use of plastic bags was introduced in Denmark. In this framework, as of 2021, consumers must pay at least 0.54 Euros for one plastic bag and are prohibited from using non-recyclable lightweight plastic bags if they buy takeaway food (State of Green, 2021).

The purpose of the tax introduced in Denmark is not to provide revenue to the state but to protect the natural environment (e.g., environment, nature, sea, and air) on a national basis within the borders of the country and on an international scale. Therefore, Denmark has introduced this tax for a green and sustainable environment. With this tax, the annual use of plastic bags decreased from 800 million to 400 million (Green Budget Europe, 2020). Among the European Union countries, Denmark, together with Finland, is the country with the lowest amount of plastic bag use, with four plastic bags per person per year (Özçelik Erim, 2019). It can

be said that the tax on plastic bags has been successfully implemented in Denmark for 28 years and that the tax has fulfilled the purpose for which it was introduced.

Ireland

For the first time in 2002, the Irish government introduced an environmental tax of Euro 0.15 (15 cents) for each plastic bag at points of sale to consumers to reduce the negative effects of plastic bags on the environment (Anastasio & Nix, 2016). Shortly after the taxation, this tax was increased to 0.22 Euro (22 cents) in 2007 due to an increase in the use of plastic bags per capita (Turna, 2022).

Although Ireland has followed a fluctuating line in the taxation of plastic bags, its success is seen as an exemplary country in the international arena. The distinguishing point in this success is the awareness of consumers and the support of all stakeholders for the implementation (Convery et al., 2007). In Ireland, revenues from the plastic bag tax reached a total of 200 million Euros between (2002-2013) and these revenues were used for environmental protection and improvement projects (Anastasio & Nix, 2016).

Ireland is one of the countries in the world that uses the least amount of plastic bags per capita after Denmark and Finland. In 2002, when the tax was implemented, 328 plastic bags were used per person in Ireland in a year, while the number of plastic bags used per person decreased to 14 in 2014 (Kılıçer, 2018). In Ireland, 14 plastic bags per person are still used by consumers after this year.

Portugal

In Portugal, plastic bags began to be taxed with the "National Tax Implementation" regulation in 2015 (Demir & Koç, 2019). In this application, a 10-cent plastic bag tax is envisaged for single-use plastic bags (Çevik & Kazak, 2020).

As in other European Union countries, the tax on plastic bags in Portugal is levied for non-fiscal purposes. The aim of the plastic bag tax in Portugal is to reduce the use of plastic bags and plastic litter in the seas, raise awareness among citizens about marine litter and plastic bag use, and encourage people to adopt environmentally friendly behaviors (Martinho et al., 2017). In this context, a tax was levied on bags between 15-50 microns. As of June 2020, thin bags under 15 microns have been banned (Bostanoğlu, 2020).

Application Regarding the Usage of Plastic Bags in Türkiye

The policy implemented in Türkiye to reduce the use of plastic bags is to impose a fee on plastic bags. This fee imposed on plastic bags is characterized as "*recovery participation fee*." Fees are public revenues collected within the scope of financial obligation. Therefore, the fee charged on plastic bags in Türkiye is referred to as a tax. However, there are debates in the literature on whether the "*recovery participation fee*" charged on plastic bags is a tax or not. In this framework, an examination of the approval letters of the Ministry of Environment, Urbanization and Climate and the relevant articles in the Environmental Law No. 2872 will clarify the issue.

On 25.12.2018, "Procedures and Principles Regarding the Charging of Plastic Bags" was put into force with the Ministry's Approval letter numbered 66745475-145.07-245766. In this context, according to subparagraph 7 of Article 5 of the relevant procedures and principles; "... *the income obtained from the sale of plastic bags pursuant to the second paragraph of Article 18 of the Law is deposited to the account of the Central Treasury Directorate of the Ministry and recorded as income to the budget*" (Law No. 2872, Art.18). Therefore, according to this paragraph, the "*recovery participation fee*" obtained from plastic bags will be recorded as income to the budget. However, while the "*recovery participation fee*" is not called a tax in the legal sense because it does not have a financial purpose and the amount transferred to the budget does not technically contain the elements of a tax, these obligations are similar to taxes due to their effects (Sayan, 2019). Paragraph 7 of Article 5 of the relevant procedures and principles was abolished with the

"Procedures and Principles Amending the Procedures and Principles Regarding the Charging of Plastic Bags" dated 25.03.2019 and numbered 66745475-145.07-71201. However, it is seen that the additional article 11 of the Environmental Law No. 2872, which is titled "*recovery contribution share*", includes the abolished article in the procedures and principles. According to Additional Article 11 of the Law No. 2872,

"... shall be collected in accordance with the same Law by applying interest at the rate of late payment interest to be calculated according to Article 51 of the Law on Collection Procedure of Public Receivables No. 6183. The amounts collected under this article shall be recorded as revenue to the general budget" (Law No. 2872, Art. Annex 11/2). As a matter of fact, when this article is evaluated, the "*recycling participation fee*" collected on plastic bags is considered as a type of tax (İnam, 2019).

As a result, when additional Article 11 of the Environmental Law is analyzed, we consider that the "*recovery participation fee*", in other words, the fee charged on plastic bags is a tax.

The practice of charging for plastic bags in Türkiye is similar to the practices in the world. It can be said that this practice in Türkiye is a result of the harmonization laws implemented during the European Union accession process and the national action plan for waste management and recycling (Şahin, 2020).

In Türkiye, the regulation on the charging of plastic bags was made with the "Law No. 7153 on the Amendment of the Environmental Law and Certain Laws" published in the Official Gazette dated 10.12.2018 and numbered 30621 and entered into force as of 01.01.2019. In this context, both in Law No. 7153 and in the Additional Article 13 of Environmental Law No. 2872 titled bag fee, it is regulated that plastic bags will be sold for a fee, and it is stated that plastic bags will be charged, not less than 25 kuruş.

In the 2nd paragraph of Article 5 of the regulation, which includes explanations on the "Procedures and Principles Amending the Procedures and Principles Regarding the Charging of Plastic Bags"², it is stated which plastic bags will be sold for a fee (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2022). In the 2nd paragraph of the 2nd article of the relevant regulation, the bags that are outside the scope of the plastic bag application are included. Therefore, plastic bags included in paragraph 2 of Article 2³ (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2022) will not be charged.

The latest change in the plastic bag fee in Türkiye was the increase in the fees charged for plastic bags. In this context, due to the increase in the revaluation rate, there has also been an increase in recycling participation fees. According to the Presidential Decree published in the Official Gazette dated December 28, 2022 and numbered 32057 (6615 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı, 2022), the fee for plastic bags (plastic shopping bags) was set at 38.5 kuruş⁴ (6615 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı, 2022). Of this fee set for plastic bags, 25 kuruş will be paid by consumers and the remaining 13.5 kuruş will be paid by markets (Akkaş, 2022). Therefore,

²Regardless of the type of activity, plastic bags will be sold for a fee at all sales points (markets, grocery stores, canteens, patisseries, glassware, haberdashery, haberdashery, restaurants, cafes, hardware stores and similar places where products, such as textiles, toys, electronics, bakery products, clothing, food are sold wholesale or retail) without exception, including remote sales (sales over the internet) as of 1/1/2019. "

³ "a-Bags with/without handles with a double layer thickness of 15 microns or less, smaller than 500x350 mm (including gusset thickness and handle length), used to ensure the hygiene of openly sold foods, such as bread, vegetables, fruits, cheese, olives, animal food,

b-Textile multi-use bags made of plastic-containing materials by weaving or non-woven methods,

c-Handleless bags used in the sale of live aquatic animals,

ç- Stemless bags used for the sale of tuberous and/or similar seeded plants,

d- Bags given to the user or consumer in places where only services are provided but no products are sold (dry cleaning, shoe shine and similar),

e- Cargo bags,

f- Special bags that must be used in accordance with the relevant legislation for products purchased from duty-free stores,

g- Bags with or without handles with a double layer thickness of 15 microns or less and a size of 200x350 mm (including gusset thickness and handle length), which are only used in pharmacies for the sale of medicines, are excluded from the scope".

⁴The revaluation rate for 2023 is 122.93. Accordingly, while plastic bag fees should be 55 kuruş, the fee to be applied to plastic bags was set at 38.5 kuruş with the President's discount authorization.

the fee to be paid by consumers for plastic bags remained the same. According to the Presidential Decree published in the Official Gazette dated August 2, 2023 and numbered 32267, plastic bags were set at 38.5 kurus each for 2023 (7449 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2023). As a matter of fact, the "recovery participation fee" charged for plastic bags was set at the same amount and consumers will continue to be charged 25 kurus per plastic bag.

Research Methodology

Purpose and Importance of the Research

The aim of the research is to measure the perceptions of consumers on the charging/taxation of plastic bags. In this context, it was investigated to measure consumer perceptions and behaviors by answering the questions of whether the fee/tax on plastic bags changes consumers' habits and whether consumers are aware of why and why they pay this fee/tax.

Another aim of the research is to determine whether the use of plastic bags, which pollute the environment and damage the ecological system, has decreased by measuring the perceptions of consumers after they are charged. The increasing use of plastic bags due to consumption habits and the damages caused by them make it important to conduct this study.

In the study, the environmental awareness of consumers living in Afyonkarahisar province and their perceptions towards the charging/taxation of plastic bags were measured. In this way, it is expected to contribute to environmental awareness of raising awareness in the use of plastic bags.

Method and Sample of the Study

In the research, quantitative data analysis was used as the method and survey method was used as the data collection tool. The population of the research is consumers aged 18 and over living in Afyonkarahisar. The sample of the research is 400 consumers⁵ living in Afyonkarahisar province and identified by convenience sampling method.⁶

Collection of Research Data

To collect the data for this research, a survey form was initially created. Before developing the survey questions, a literature review was conducted and the survey questions in the article titled "A Research on Paid Plastic Bag Application as a Sustainable Environmental Accounting Tool" by Çevik and Kazak in 2020 were utilized by examining the previous quantitative studies in the preparation of the questions. The survey form comprises demographic questions, multiple choice questions and 5-point Likert scale. In this context, a total of 42 questions were formed in the demographic section, including seven questions on gender, age, marital status, number of children, educational status, occupation, occupation, monthly income, seven multiple-choice questions on consumers' use of plastic bags, and 28 5-point Likert-type questions (strongly disagree, disagree, undecided, agree and strongly agree) aiming to measure consumers' perceptions about the pricing of plastic bags.

Before the questionnaire questions prepared for the research were applied, permission was obtained from the authors of the article (Çevik and Kazak) used in the preparation of the questions. In addition, permission (Ethics Committee Report) was obtained from the Afyon Kocatepe University Scientific Research and Ethics Committee. This research was found ethically appropriate with the decision of Afyon Kocatepe University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Board dated 22/03/2023 and numbered 172817. The

⁵ Convenience sampling is to include everyone who responded to the questionnaire in the sample until the researcher reaches the desired sample size in the study (Coşkun et al., 2019).

⁶ The total population of Afyonkarahisar province (including districts, towns and villages) comprises 744 thousand 179 people, according to 2022 data. Therefore, the minimum acceptable sample size for Afyonkarahisar province, which constitutes the population of the study at 95% reliability level, should be 384 (Gürbüz & Şahin, 2018).

survey form was sent to 400 consumers living in Afyonkarahisar online using "Google Forms" between April 1, 2023 and July 1, 2023.

Research Findings and Data Analysis

The data obtained from this research were analyzed using the SPSS for Windows 25.0 program. Descriptive statistical methods (number, percentage, mean, standard deviation) were used to analyze the data. In addition, Cronbach's Alpha value was examined to ensure the reliability of the measurements. The normality test was applied to check the distribution of the data. For the distributions related to the measurement tools of the questionnaire, normal distribution was checked with Shapiro Wilk test values. According to this test, only the F5 factor in the questionnaire consisting of seven factors showed a normal distribution. However, since the other six factors were not normally distributed when the kurtosis and skewness values were examined, the data were interpreted by using the nonparametric tests Mann-Whitney U test and Kruskal Wallis H test. In addition, Bonferroni correction from multiple comparison tests was used for data analysis.

Table 1 Demographic characteristics of the participants

		By figures	Percentage
1. Gender?	Woman	238	59,5
	Male	162	40,5
2. Your age?	between 18-28	89	22,3
	between 29-39	129	32,3
	between 40-50	88	22,0
	51 to 61	51	12,8
	62 and above	43	10,8
3. Marital status?	Single	131	32,8
	Married	269	67,3
4. Number of children?	I have no children	141	35,3
	1	60	15,0
	2	118	29,5
	3	59	14,8
	4 and above	22	5,5
5. Education level?	Literate	15	3,8
	Primary education	58	14,5
	Secondary Education	101	25,3
	Associate degree	68	17,0
	Bachelor's degree	102	25,5
	Master's degree	37	9,3
	PhD	19	4,8
6. Profession?	Unemployed	23	5,8
	Housewife	95	23,8
	Retired	48	12,0
	Student	33	8,3
	Worker	28	7,0
	Tradesmen	25	6,3
	Self-employment	21	5,3
	Officer	89	22,3
	Other	38	9,5
	7. Your income?	2500 TL and below	84
2501- 4500 TL		18	4,5
4501- 6500 TL		26	6,5
6501- 8500 TL		50	12,5
8501- 10,500 TL		70	17,5
10,500 TL and above		152	38,0
8. How often do you shop?	Every day of the week	65	16,3
	2-3 days per week	169	42,3
	1 day a week	122	30,5
	Every 15 days	27	6,8
	One day a month	17	4,3
9. Where do you do your shopping?	Super market	220	55,0
	Mini market	59	14,8

	Grocery Store	43	10,8
	Open market	43	10,8
	SHOPPING MALL	35	8,8
10. How many plastic bags do you use for your shopping?	I never use plastic bags	39	9,8
	0-2	272	68,0
	3-5	76	19,0
	6-10	6	1,5
	10 and above	7	1,8
11. Where do you use the plastic bags you buy for your shopping?	I throw it in the waste bin	41	10,3
	I use it as a garbage bag	311	77,8
	I use it at home to pack food, etc.	25	6,3
	I use it as a carrying case	9	2,3
	I'll use it for my next purchase	14	3,5
12. In your opinion, what is the impact of plastic bags on the environment?	They cause enormous damage to the environment	253	63,2
	They cause little damage to the environment	25	6,3
	They do not cause damage after collection	23	5,8
	They can be collected and recycled	99	24,8
13. If you knew the harmful effects of plastic bags, would you still use them?	I would not use it	184	46,0
	I probably wouldn't use it	82	20,5
	I don't know	90	22,5
	I would probably use my bag	29	7,2
	I would definitely use my bag	15	3,8
14. Would you prefer reusable bags instead of plastic bags?	Yes	367	91,8
	No.	33	8,3

Demographic characteristics of the participants are given in Table 1. Accordingly, 59.5% of the participants were female, 40.52% were male; 22.3% were between the ages of 18-28, 32.3% 29-39, 22% 40-50, 12.8% 51-61 and 10.8% 62 and over; 32.8% were single, 67.3% were married; 35.3% were childless, 15% had 1 child, 29.5% had 2 children, 14.8% had 3 children, and 5.5% had 4 or more children.

When the educational status of the participants was examined, it was found that 3.8% were literate, 14.5% had primary education, 25.3% had secondary education, 17% had associate's degree, 25.5% had bachelor's degree, 9.3% had master's degree and 4.8% had doctorate degree.

In terms of occupational status, 23.8% of the participants are housewives, 22.3% are civil servants, 12% are retired, 8.3% are students, 7% are workers, 6.3% are tradesmen, 5.8% are unemployed, 5%, 3% are self-employed.

The income distribution of the participants was as follows: 21% 2,500 TL and below, 4.5% 2501-4500 TL, 6.5% 4501- 6500 TL, 12.5% 6501- 8500 TL, 17.5% between 8,501 and 10,500 TL and 38% 10,500 TL and above.

When the frequency of shopping of the participants was analyzed, it was determined that 16.3% shopped every day of the week, 42.3% shopped between 2-3 days per week, 30.5% shopped 1 day a week, 6.8% shopped 1 day every two weeks, and 4.3% shopped 1 day a month.

When it is analyzed where the participants shop from; 55% of the participants stated that they primarily shop at supermarkets, 14.8% from mini markets, 10.8% from grocery stores, 10.8% from open markets and 8.8% from shopping malls.

In response to the question "How many plastic bags do you use in your shopping?", 9.8% of the participants reported that they do not use any plastic bags in their shopping, 68% of them use 0-2 bags, 19% use 3-5 bags, 1.5% use 6-10 bags and 1.8% use 10 or more plastic bags.

When the answers given to the question "where the participants use the plastic bags they buy in their shopping trips" were subjected to frequency analysis, it was determined that 77.8% of the participants used the shopping bags as garbage bags, 6.3% used them for packaging products, such as food at home, 2.3% used them as carrying bags, and 3.5% used them in their next shopping trips.

When the participants' opinions on the impact of plastic bags on the environment were analyzed, it was determined that 63.2% of the participants believed that plastic bags cause significant damage to the environment, 6.3% thought that they caused little damage, 5.8% thought that they did not cause damage after collection, and 24.8% thought that they could be collected and recycled.

When the answers to the question "If you knew the harms of plastic bags, would you still use them?" were analyzed, it was found that 46% of the participants said that they would not use them, 20.5% said that they probably would not use them, 22.5% said that they did not know, 7.2% said that they would probably use their bags, and 3.8% said that they would definitely use their bags. While the rate of those who prefer reusable bags instead of plastic bags is 91.8%, the answer of 8.2% is that they would not prefer reusable bags.

Table 2 Reliability values for the measurement tool

	Alpha value
Perception of Plastic Bags as an Environmental Problem	0,897
Fee for the Use of Environmental Resources	0,861
Plastic Bag Use with Charging	0,665
Legal Plastic Bag Charging Scheme	0,838
Environmental Pollution by Charging	0,708
State Sanction on Plastic Bag Implementation	0,522
Perception of the Use of Plastic Bags as a Means of Earning Money	0,652

When the results in Table 2 are examined, it is determined that the alpha values of the measurement tools vary between 0.522-0.897.

Table 3 Descriptive statistics for the measurement tool

	Min.	Max.	Average	Standard Deviation
Perception of Plastic Bags as an Environmental Problem	1,00	5,00	4,00	0,87
Fee for the Use of Environmental Resources	1,00	5,00	3,49	0,96
Plastic Bag Use with Charging	1,00	5,00	2,82	0,74
Legal Plastic Bag Charging Scheme	1,00	5,00	3,68	1,02
Environmental Pollution by Charging	1,00	5,00	2,86	0,96
State Sanction on Plastic Bag Implementation	1,00	5,00	2,46	0,81
Perception of the Use of Plastic Bags as a Means of Earning Money	1,00	5,00	3,24	0,84

Descriptive statistics of the measurement tools are given in Table 3. According to Table 3, the mean scores of the participants' perception of plastic bags as an environmental problem were calculated as 4.00 ± 0.87 ; the cost of using environmental resources 3.49 ± 0.96 ; the use of plastic bags with charging 2.82 ± 0.74 ; the legal plastic bag charging practice 3.68 ± 1.02 ; environmental pollution with charging 2.86 ± 0.96 ; government sanction in plastic bag practice 2.46 ± 0.81 ; the perception of the use of plastic bags as a means of earning money 3.24 ± 0.84 .

Table 4 Comparison tests

	Perception of Plastic Bags as an Environmental Problem	Fee for the Use of Environmental Resources	Plastic Bag Use with Charging	Legal Plastic Bag Charging Scheme	Environmental Pollution by Charging	State Sanction on Plastic Bag Implementation	Perception of the Use of Plastic Bags as a Means of Earning Money
	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)
Woman	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,33)	2,75-3,75(3,25)

1. Your gender?	Male	3,71-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,0-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	3-3,75(3,25)
Mann-Whitney U z value		-0,733	-1,004	-1,098	-0,087	-0,884	-1,141	-0,069
p-value		0,463	0,315	0,272	0,931	0,377	0,254	0,945
2. Your age?	18-28 ¹	3,57-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,33(3,0)	1,67-3(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	Between 29-39 ²	3,86-4,57(4,14)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	Between 40-50 ³	4,0-4,71(4,43)	3,0-4,0(3,5)	2,4-3,2(2,8)	3,67-4,33(4,0)	2-3,67(2,83)	2,0-3,0(2,5)	3-3,88(3,5)
	Between 51-61 ⁴	3,71-4,43(4,14)	3,25-4(3,75)	2,4-3,4(3,0)	3,0-4,0(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,5(3,0)
	62 and above ⁵	3,00-4,29(4,0)	2,25-4(3,0)	2,2-3,2(2,8)	2,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	1,67-3,33(2,33)	2,0-3,5(3,0)
Kruskal Wallis H		12,914	7,282	0,941	3,356	4,071	2,178	26,298
p-value		0,012*	0,122	0,919	0,500	0,396	0,703	0,000*
Post-hoc		5<2,3						5<2,3
3. Marital status?	Single	3,57-4,71(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,0-4,33(4,0)	2,0-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	2,75-4,0(3,5)
	Married	3,86-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
Mann-Whitney U z value		-0,521	-0,134	-0,087	-0,792	-0,650	-0,280	-0,696
p-value		0,602	0,893	0,931	0,429	0,516	0,780	0,486
4. Number of children?	I have no children ¹	3,57-4,71(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	3-3,75(3,5)
	1 ²	3,86-4,43(4,21)	2,88-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,0-4,0(4,0)	2,5-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,25)
	2 ³	4-4,71(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,33)	2,75-4(3,25)
	3 ⁴	3,86-4,43(4,0)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,67-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,67)	3-3,75(3,25)
	4 and above ⁵	2,43-4,29(3,71)	2,25-3,75(3,0)	2,2-3,2(2,8)	2-4(2,83)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,5)	2-3,5(2,75)
Kruskal Wallis H		11,461	9,309	1,100	16,043	3,479	1,530	4,610
p-value		0,022*	0,054	0,894	0,003*	0,481	0,821	0,330
Post-hoc		5<2,3			5<3,4			
5. Your education level?	Literate ¹	1,43-3,43(2,29)	1,0-2,25(1,75)	1-2,6(1,2)	1-2,33(1,0)	1,0-3,33(2,0)	1,0-2,33(1,0)	1,0-2,0(1,25)
	Primary Education ²	2,86-4,43(3,86)	2,75-4(3,5)	2,4-3,6(3,0)	2,67-4(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,5)	2-3,75(3,0)
	Secondary Education ³	3,57-4,29(4,0)	3,0-3,75(3,5)	2,4-3,0(2,8)	3,33-4,0(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,67)	2,75-3,5(3,0)
	Associate degree ⁴	3,86-4,64(4,29)	3,38-4(3,75)	2,5-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,25)
	Bachelor's degree ⁵	4,0-4,71(4,43)	3,0-4,0(3,88)	2,6-3,4(3,0)	3,67-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	Master's degree ⁶	4,0-5,0(4,43)	3,5-4,75(4,0)	2,4-3,2(3,0)	3,67-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	1,67-2,67(2,33)	3,25-4(3,75)
	PhD ⁷	4-4,86(4,57)	3-4,25(3,75)	2,6-3,2(2,8)	3,33-4,67(4,0)	2,67-4(3,33)	2-2,67(2,33)	3-4,25(3,5)
Kruskal Wallis H		88,234	49,062	25,233	33,573	17,629	16,304	59,143
p-value		0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,007*	0,012*	0,000*
Post-hoc		1<3,4,5,6,7 2<4,5,6,7 3<4,5,6,7	1<2,3,4,5,6,7 2,3<6	1<2,3,4,5,6,7	1<2,3,4,5,6,7	1,2<7	1<2,3,4,5	1<3,4,5,6,7 2,3<5,6,7
6. Profession?	Unemployed ¹	2,0-4,71(3,71)	1,25-4(3,25)	1,4-3,0(2,4)	2,0-4,0(3,33)	1,33-3,67(2,67)	1,0-3,0(2,0)	2,0-3,5(3,0)
	Housewife ²	3,57-4,43(4,0)	3,0-4,0(3,5)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,5-3,5(3,0)
	Retired ³	3,71-4,43(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,3-3,2(2,8)	2,83-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-3,33(2,67)	2,75-3,75(3,13)
	Student ⁴	3,57-4,86(4,14)	2,75-4(3,25)	2,4-3,2(2,8)	3,0-5,0(3,67)	2,33-3,33(3,0)	1,67-3(2,33)	2,5-3,75(3,0)
	Worker ⁵	3,5-4,43(3,86)	3,0-4,0(3,63)	2,3-3,4(2,9)	3,17-4(3,83)	2,67-3,67(3,0)	2-3,17(2,67)	3,0-4,0(3,5)
	Tradesmen ⁶	4,0-4,57(4,29)	3,5-4,0(4,0)	2,8-3,2(3,0)	4-4,67(4,33)	2-3,67(2,67)	2,0-2,67(2)	3,0-3,75(3,5)

	Self-employment ^{t7}	3,29-4,57(4,0)	3,5-4,25(4,0)	2,8-3,4(3,2)	2,67-4(4,0)	2-3,33(2,67)	2,33-3,33(3,0)	3,0-4,0(3,25)
	Officer ⁸	4,0-4,86(4,43)	3,25-4,25(4,0)	2,6-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,25-4(3,5)
	Other ⁹	3,86-4,71(4,21)	3,0-4,0(3,75)	2,6-3,2(2,8)	3,33-4(4,0)	3-4(3,17)	2,0-3,0(2,67)	3-3,75(3,25)
Kruskal Wallis H		37,975	25,028	13,599	16,494	13,734	16,262	38,753
p-value		0,000*	0,002*	0,093	0,036*	0,089	0,039*	0,000*
Post-hoc		8>1,2,3,5	8>1,2		6>1		6>1	8>1,2,3,5 5>2
7.Your income?	2500 TL and below ¹	2,57-4,5(3,86)	2,25-4(3,0)	2-3,2(2,6)	2,33-4,33(3,5)	2-3,33(2,67)	1,5-3,0(2,0)	2-3,63(3,0)
	2501- 4500 TL ²	4,0-4,71(4,21)	3,25-4(3,75)	2,6-3(2,8)	3,33-4,0(4,0)	2,67-3,33(3,33)	2,0-3,0(2,33)	2,75-3,5(3,0)
	4501- 6500 TL ³	3,71-4,29(4,0)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,6(3,0)	4,0-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2-3,33(2,67)	3,0-4,0(3,25)
	6501- 8500 TL ⁴	3,57-4,43(4,0)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,33)	2,75-3,5(3,0)
	8501- 10,500 TL ⁵	3,86-4,57(4,29)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,5)
	10,500 TL and above ⁶	4,0-4,71(4,43)	3,13-4,25(3,75)	2,6-3,4(2,9)	3,33-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	3,0-4,0(3,5)
Kruskal Wallis H		33,150	20,821	13,477	12,667	5,745	15,806	35,861
p-value		0,000*	0,001*	0,019*	0,027*	0,332	0,007*	0,000*
Post-hoc		6>1,4	6>1,5	6>1	6>1		3,6>1	5,6>1; 6>4
8. How often do you shop?	Every day of the week	2,86-4,57(4,29)	2,25-4(3,5)	2-3(2,6)	2,67-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	1,67-3(2,33)	2,5-3,75(3,25)
	2-3 days per week	3,86-4,71(4,29)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	1 day a week	3,71-4,43(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	Every 15 days	3,43-4,57(4,14)	2,5-4,25(3,5)	2,2-3,2(3,0)	3-4,33(4,0)	2,67-4(3,33)	2-3,33(2,67)	3,0-4,0(3,5)
	One day a month	3,43-4,43(3,86)	3-4,25(4,0)	2,8-3,4(3,0)	3-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	2,75-4(3,25)
Kruskal Wallis H		5,896	4,875	8,978	1,898	5,237	2,775	4,522
p-value		0,207	0,300	0,062	0,755	0,264	0,596	0,340
9. Where do you do your shopping?	Super market ¹	3,71-4,71(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	Mini market ²	3,71-4,71(4,29)	2,75-4(3,5)	2,4-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,33(3,0)	2,0-3,0(2,67)	3-3,75(3,25)
	Grocery ³	3,14-4,29(4,0)	3-3,75(3,75)	2,2-3(2,6)	3-4,33(4,0)	2-3(2,33)	2-2,67(2,33)	2,5-3,25(3,0)
	Open Market ⁴	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,5)	2,6-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-3,33(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	AVM ⁵	4-4,57(4,29)	3,5-4(3,75)	2,8-3,2(3,0)	3,67-4,33(4,0)	2,33-4(3,0)	2-3,33(2,67)	3-3,75(3,5)
Kruskal Wallis H		9,047	8,050	9,288	3,930	7,137	5,390	18,710
p-value		0,060	0,090	0,054	0,416	0,129	0,250	0,001*
Post-hoc								3<1,5
10.How many plastic bags do you use for your shopping?	I never use plastic bags ¹	2,29-4,71(3,57)	1,5-4,0(3,25)	1,8-3,6(3,0)	2,0-4,33(3,33)	1,0-4,0(2,33)	1,0-2,67(2)	1,0-3,5(2,75)
	0-2 ²	3,86-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	3,0-3,75(3,25)
	3-5 ³	3,79-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,6-3,2(3,0)	3,0-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2-3,33(2,67)	3,0-4,0(3,25)
	6 and above ⁴	3,14-4,43(3,86)	2,5-4(3,5)	2-3,6(2,8)	2,33-4,33(3,67)	3,0-4,33(4,0)	2,0-3,33(3,0)	2,5-3,75(3,25)
Kruskal Wallis H		8,689	3,471	1,824	6,063	16,478	18,474	15,030
p-value		0,034*	0,325	0,610	0,109	0,001*	0,000*	0,002*
Post-hoc		1<2				1,2<4	1<3,4	1<2,3
11.Where do you use the plastic bags you buy for your shopping?	I throw it in the waste bin ¹	2,43-4,43(3,57)	2-4(3,75)	1,8-3,2(2,8)	2,33-4(3,33)	2-3,67(2,67)	1,33-3,33(2,67)	1,25-3,5(3,0)
	I use it as a garbage bag ²	3,86-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,25)

	I use it at home to pack food etc. ³	3-4,43(3,71)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,4(3,0)	3-4(4,0)	2-3,33(2,67)	1,67-2,67(2)	2,5-3,5(3,0)
	I use it as a carrying bag ⁴	4-4,57(4,43)	3,5-4(4,0)	2,6-3(3,0)	3,33-4(4,0)	2-3(3,0)	2-3,33(2,33)	1,75-3(2,75)
	I will use it in my next purchase ⁵	3,86-4,86(4,43)	2,5-3,75(3,25)	2,4-3,4(2,9)	3,33-4,67(4,0)	1,67-3,33(2,33)	2,33-3,33(2,67)	3,5-4(3,75)
Kruskal Wallis H		20,179	3,660	2,349	11,427	4,162	3,590	31,136
p-value		0,000*	0,454	0,672	0,022*	0,385	0,464	0,000*
Post-hoc		1<2			1<2			1,4<2,5 3<5
12. According to you, what is the impact of plastic bags on the environment?	They cause enormous damage to the environment ¹	3,86-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	They cause little damage to the environment ²	3,00-4(3,57)	2,5-3,75(3,0)	2,2-3,4(2,8)	2-3,67(3,0)	2-3,33(3,0)	2,0-3,0(2,33)	2-3,25(2,75)
	They do not cause damage after collection ³	3,00-4,29(3,86)	3-4,25(3,5)	2,2-3,2(2,8)	2,67-4,33(4,0)	2,33-4(3,33)	2-3,33(2,67)	2,5-3,75(3,5)
	They can be collected and recycled ⁴	3,86-4,71(4,14)	3-4,25(3,75)	2,4-3,4(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,67-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	3,25-4(3,5)
Kruskal Wallis H		25,575	8,286	1,364	23,421	14,775	8,847	24,489
p-value		0,000*	0,040*	0,714	0,000*	0,002*	0,031*	0,000*
Post-hoc		2<1,4	2<4		2<1,4	1<4	1<4	1<2,4
13. If you knew the harm of plastic bags, would you still use them?	Would not use ¹	3,71-4,43(4,14)	3,25-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,67-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	I probably wouldn't use it ²	3,57-4,57(4,0)	2,5-4,0(3,5)	2,2-3,0(2,6)	2,67-4(3,67)	2,67-3,33(3,0)	2,0-3,0(2,67)	2,75-3,75(3,38)
	Don't know ³	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,5)	2,4-3,0(2,8)	3-4(3,67)	2,67-3,67(3,33)	2,0-3,0(2,67)	3,0-4,0(3,5)
	I would most likely use my bag ⁴	4,0-4,86(4,43)	3,0-5(4,25)	2,8-3,4(3,2)	3,33-4,67(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,25)
	I would definitely use my bag ⁵	4,43-5,0(4,86)	3,0-4,75(4,0)	2,8-3,8(3,2)	3,67-5(4,67)	1,67-4(3,33)	2-3,33(2,33)	3,5-4(3,75)
Kruskal Wallis H		19,613	18,443	16,091	20,853	23,560	13,444	16,809
p-value		0,001*	0,001*	0,003*	0,000*	0,000*	0,009*	0,002*
Post-hoc		1,2<3<5	1,3<4	2<4,5	2<1,5	1<3	1<3	1<3,5
14. Would you prefer reusable bags instead of plastic bags?	Yes	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(3,0)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,25)
	No.	3,0-4,43(3,71)	2,5-4(3,5)	2-3,2(2,4)	2,0-4(3,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	2,25-4(3,5)
Mann-Whitney U z value		-2,500	-0,623	-1,924	-3,307	-1,515	-0,823	-0,377
p-value		0,012*	0,533	0,054	0,001*	0,130	0,410	0,706

*p<0,05

In Table 4, the results of the comparison of the scores obtained from the sub-dimensions of "perception of plastic bags as an environmental problem, cost of use of environmental resources, use of plastic bags with charging, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, government sanction in plastic bag practice, perception of use of plastic

bags as a means of earning money" according to the demographic characteristics of the participants are given.

As shown in Table 4, it was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem, the cost of the use of environmental resources, the use of plastic bags with pricing, legal plastic bag pricing practice, environmental pollution with pricing, government sanction in plastic bag practice, and the perception of the use of plastic bags as a means of earning money did not show a statistically significant difference according to the gender, marital status and shopping frequency of the participants ($p>0.05$).

It was observed that the scores obtained from the sub-dimensions of the cost of use of environmental resources, plastic bag use with charging, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, and state sanction in plastic bag practice did not show a statistically significant difference according to the age of the participants ($p>0.05$). However, it was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem and the perception of the use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the age of the participants ($p<0.05$). According to the multiple comparison test conducted to identify these groups showing differences, it was determined that the scores of individuals aged 62 years and over were lower than those aged 29-39 years and 40-50 years.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the cost of use of environmental resources, plastic bag use with charging, environmental pollution with charging, state sanction in plastic bag application, perception of the use of plastic bags as a means of earning money did not show a statistically significant difference according to the number of children of the participants ($p>0.05$). It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem and the legal plastic bag charging practice showed a statistically significant difference according to the number of children of the participants ($p<0.05$). According to the multiple comparison test conducted to determine the groups showing differences, it was seen that the scores of the participants who stated that they had four or more children for the perception of plastic bags as an environmental problem were lower than the scores of the participants who stated that they had one and two children. For the scores of legal plastic bag charging practice, it was determined that the scores of the participants who stated that they had four or more children were lower than the scores of the participants who stated that they had two and three children.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of perception of plastic bags as an environmental problem, cost of use of environmental resources, use of plastic bags with charging, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, and state sanction in plastic bag practice, perception of the use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the educational status of the participants ($p<0.05$). According to the multiple comparison test conducted to determine the groups showing differences, for the sub-dimension score of the perception of plastic bags as an environmental problem, the scores of the literate participants were lower than all participants with secondary education and higher education; the scores of the participants with primary education graduates were lower than the participants with associate degree and higher education; the scores of the participants with secondary education graduates were lower than the participants with associate degree and higher education. For the sub-dimension score of the cost of use of environmental resources, the scores of literate participants were lower than all participants with secondary education and above, and the scores of participants with primary and secondary education were lower than those of participants with master's degrees. For the sub-dimension scores of plastic bag use with charging and legal plastic bag charging practice, the scores of literate participants were lower than all participants with primary education and above. For the sub-dimension score of environmental pollution with charging, the scores of literate participants and primary school graduates were lower than all participants with a

doctorate degree. For the sub-dimension score of state sanction in plastic bag application, the scores of literate participants were lower than all individuals with secondary education, associate degree and undergraduate degrees. For the sub-dimension score of the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the scores of literate participants were lower than all participants with secondary education and higher education, while the scores of participants with primary and secondary education were lower than those of participants with bachelor's, master's and doctoral degrees.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem, the cost of the use of environmental resources, legal plastic bag charging practice, state sanction in plastic bag practice, and the perception of the use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the participants' occupation ($p < 0.05$). According to the multiple comparison test conducted to determine the groups showing differences, it was determined that the participants who were civil servants received higher scores for the sub-dimension of the perception of plastic bags as an environmental problem than the participants who were unemployed, housewives, retired, and workers. For the sub-dimension of the cost of use of environmental resources, it was observed that the participants who were civil servants scored higher than the participants who were unemployed, housewives. For the sub-dimension of legal plastic bag charging practice, it was determined that the participants who were artisans scored higher than the participants who were unemployed. For the sub-dimension of state sanction in plastic bag application, it was seen that the scores of the participants who were tradesmen were higher than the unemployed participants. For the sub-dimension of the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the scores of the participants who were civil servants were higher than those of the participants who were unemployed, housewives, retired, and workers, and the scores of the participants who were workers were higher than those of the participants who were retired. It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of charging and plastic bag use, charging and environmental pollution did not show a statistically significant difference according to the participants' occupation ($p > 0.05$).

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of perception of plastic bags as an environmental problem, cost of use of environmental resources, use of plastic bags with charging, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, and state sanction in plastic bag practice, perception of use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the participants' income ($p < 0.05$). According to the multiple comparison tests conducted to identify differences among groups; the scores of the participants with an income level above 10,500 TL for the sub-dimension of the perception of plastic bags as an environmental problem were higher than the participants with an income level below 2500 TL and between 6501-8500 TL, and the scores of the participants with an income level above 10,500 TL for the sub-dimension of the cost of using environmental resources were higher than the participants with an income level below 2500 TL and between 8501-10,500 TL. The scores of the participants with an income level above 10,500 TL were higher than the scores of the participants with an income level below 2500 TL for the sub-dimensions of plastic bag use with pricing and legal plastic bag pricing practice. For the sub-dimension of government sanction in plastic bag application, the scores of the participants with an income level above 10,500 TL and the scores of the participants with an income level between 4501-6500 TL were higher than the scores of the participants with an income level below 2500 TL. For the sub-dimension of the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the scores of the participants with an income level above 10,500 TL and the scores of the participants with an income level between 8501- 10,500 TL were higher than the scores of the participants with an income level below 2500 TL. The scores of participants with an income between 8501- 10,500 TL were higher than those of participants with an income between 6501-8500 TL. However, it was determined that the scores obtained from the sub-

dimensions of remuneration and environmental pollution did not show a statistically significant difference according to the participants' income ($p>0.05$).

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem, the cost of the use of environmental resources, the use of plastic bags with charging, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, government sanction in plastic bag practice did not show a statistically significant difference according to the place of shopping of the participants ($p>0.05$). However, the perception of the use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference ($p<0.05$) according to the place of shopping of the participants, and it was observed that the scores of the participants who shopped at the grocery store were lower than the participants who shopped at the supermarket and shopping mall.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the cost of use of environmental resources, plastic bag use with charging, legal plastic bag charging practice, did not show a statistically significant difference according to the number of bags used in shopping ($p>0.05$). It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem, environmental pollution with charging, government sanction in plastic bag application, perception of the use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the number of bags used in shopping ($p<0.05$). For the sub-dimension of the perception of plastic bags as an environmental problem, the scores of the participants who never used plastic bags were lower than the scores of the participants who used 1-2 bags. For the sub-dimension of environmental pollution with pricing, the scores of the participants who never use plastic bags and the participants who use 1-2 plastic bags were lower than the participants who use 6 or more plastic bags. For the sub-dimension of government sanction in plastic bag application, the scores of the participants who never use plastic bags were lower than the participants who use 3-5 bags and the participants who use six or more bags. For the sub-dimension of the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the scores of the participants who never use plastic bags are lower than those of the participants who use 1-2 bags and 3-5 bags.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the cost of use of environmental resources, plastic bag use with charging, environmental pollution with charging, and government sanction in plastic bag application did not show a statistically significant difference according to the participants' subsequent use of plastic bags ($p>0.05$). It was observed that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem, legal plastic bag charging practice, and the perception of the use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the participants' subsequent intended use of the bags purchased during shopping ($p<0.05$). According to the multiple comparison test conducted to determine the groups showing differences, it was determined that the scores of the participants who threw the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem and the legal plastic bag charging practice into the waste bin were lower than those of participants who used them as garbage bags. For the sub-dimension of the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the scores of the participants who threw them in the waste bin and the participants who used them in their subsequent shopping were lower than the scores of the participants who used them as garbage bags and the participants who used them in their subsequent shopping. It was also found that the scores of the participants who used them to pack food products at home were lower than the scores of the participants who used them in their subsequent shopping.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of perception of plastic bags as an environmental problem, cost of use of environmental resources, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, and state sanction in plastic bag practice, perception of use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically

significant difference according to the participants' perception of the impact of plastic bags on the environment ($p < 0.05$). According to the multiple comparison test conducted to determine the groups showing differences, it was seen that the scores of the participants who thought that plastic bags cause little damage to the environment for the sub-dimension of the perception of environmental problems were lower than the participants who answered that plastic bags cause great damage to the environment and can be collected and recycled. For the sub-dimension of the cost of use of environmental resources, it was found that the scores of the participants who thought that it causes little damage to the environment were lower than the scores of the participants who answered that it can be collected and recycled. For the sub-dimension of the legal plastic bag charging practice, the scores of the participants who thought that it would cause little damage to the environment were lower than those who answered that it would cause great damage to the environment and that it could be collected and recycled. For the sub-dimension of environmental pollution with pricing, the scores of those who thought that it causes great damage to the environment were lower than those who answered that it can be collected and recycled. For the sub-dimension of state sanction in plastic bag application, it was determined that the participants who thought that plastic bags would cause great damage to the environment received lower scores than the participants who answered that plastic bags can be recycled. For the sub-dimension of the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the scores of the participants who thought that plastic bags would cause great damage to the environment were lower than the participants who answered that they would cause little damage to the environment and could be collected and recycled. It was determined that the scores obtained from the sub-dimension of the use of plastic bags with pricing did not show a statistically significant difference according to the participants' perception of the impact of plastic bags on the environment ($p > 0.05$).

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of perception of plastic bags as an environmental problem, cost of use of environmental resources, use of plastic bags with charging, legal plastic bag charging practice, environmental pollution with charging, and state sanction in plastic bag practice, perception of use of plastic bags as a means of earning money showed a statistically significant difference according to the participants' use of plastic bags in case of knowing the harm of plastic bags ($p > 0.05$). Accordingly, the scores of the participants who said that they would not use plastic bags for the sub-dimensions of environmental pollution with pricing and state sanction in the application of plastic bags were lower than those of the participants who said that they did not know; the scores of the participants who said that they would not use, probably would not use and did not know for the sub-dimension of the perception of plastic bags as an environmental problem were lower than those of the participants who said that they would definitely use my bag. For the sub-dimension of the cost of use of environmental resources, the scores of the participants who said that they would not use and do not know were lower than those of the participants who said that they would probably use my bag. For the sub-dimension of plastic bag use with pricing, the scores of the participants who said that they would probably not use plastic bags were lower than those of the participants who said that they would probably use their bags and definitely use their bags. For the perception of the use of plastic bags as a means of earning money, the value of the participants who said that they would not use plastic bags was lower than the participants who said that they did not know and would definitely buy my bag.

It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the cost of use of environmental resources, plastic bag use with charging, environmental pollution with charging, government sanction in plastic bag application, perception of the use of plastic bags as a means of earning money did not show a statistically significant difference according to the participants' preference for reusable plastic bags instead of plastic bags ($p > 0.05$). It was determined that the scores obtained from the sub-dimensions of the perception of plastic bags as an environmental problem and legal plastic bag charging practice showed a statistically significant difference according to the participants' preference for reusable plastic bags instead of plastic bags

($p < 0.05$). It was observed that the scores of the participants who preferred reusable plastic bags instead of plastic bags were higher than those who did not prefer reusable plastic bags instead of plastic bags.

Conclusion and Recommendations

It is scientifically accepted that plastic bags do not decompose in nature for centuries and therefore have many damages, especially to the environment. Hence, various countries have imposed costs on plastic bags in accordance with their state policies. These costs are referred to by different names depending on the country. The common goal of the practice is to ensure the environment sustainability by reducing the use of plastic bags through this imposed cost. In Türkiye, plastic bags have been charged/taxed under the name of "*recovery participation share*" since 2019. The aim of the research subject to this study is to reduce the use of plastic bags, which is in parallel with other practices in the world.

The research conducted in terms of consumers in Afyonkarahisar confirmed this result. According to the data obtained from the research findings, 84.1% of the participants stated that they "know that plastic bags disappear in nature in a long time", 85.1% stated that "plastic bags harm nature (e.g., water, soil, and air)", 84.3% stated that "they harm all living things in nature" and 78.3% stated that "everything that can harm the environment should have a monetary value."

When the answers given by the participants to the questions were evaluated collectively, it was determined that a very high majority of the participants were aware of the damages of plastic bags and that there should be a monetary price for these damages. It is thought that the application will contribute to the development of awareness in this direction.

67.8% of the participants stated that they found "the fee imposed by the state on plastic bags" and 76.2% of the participants stated that they found "depositing the fees into the environmental fund" correct. However, 74.3% of the participants were of the opinion that "instead of charging plastic bags for shopping, recyclable, biodegradable (e.g., paper) bags should be made compulsory."

The opinion of 91.8% of the participants is that they will "prefer reusable bags instead of plastic bags" after plastic bags are charged. In this context, when the data are analyzed, it is seen that almost all of the participants prefer reusable bags regardless of gender.

To summarize;

- high awareness of the participants about the harms of plastic bags and environmental awareness,
- that they find it appropriate to charge for plastic bags,
- that it would be more appropriate to make the use of different bags "suitable for recycling and biodegradable" compulsory instead of charging a fee,
- declared they would prefer "reusable bags instead of plastic bags" in their shopping.

It was determined that although 61.8% of the participants stated that they reduced the use of plastic bags after plastic bags were charged, 67.5% of them continued to use plastic bags for a fee. Therefore, some of the participants continue to use plastic bags even though they know the harms of plastic bags and find the charging of plastic bags appropriate. Despite such a result, plastic bag fees were welcomed positively by the participants and served the purpose of giving similar results in Afyonkarahisar.

Undoubtedly, charging fees has a positive impact on reducing their use. However, for a sustainable environment, charging alone is not sufficient; the issue must remain prominent on the public agenda through public service announcements. Warning signs that raise awareness

should be displayed on products that are intensively used by consumers. Hanging posters in shopping centers where consumers can see them is also considered effective. Another option is to periodically distribute renewable bags free of charge to consumers. Prohibition is also among the measures that can contribute to the solution.

However, for a sustainable environment, this measure alone is not sufficient; the issue must remain prominent on the public agenda through public service announcements. Warning signs that raise awareness should be displayed on products heavily used by consumers. Another option is to periodically distribute renewable bags to consumers free of charge. Prohibition is also among the measures that can contribute to the solution.

When national and international theoretical and empirical studies are examined, it is evident that the research predominantly focuses on consumers. The results of these studies in this field are significantly established. However, the number of studies measuring the perception of businesses in the literature is considered insufficient. Therefore, new research focusing on businesses will contribute to the literature.

Author Contribution Rates

The 1st Author: 50%, 2nd Author: 50% contributed to this study.

Conflict of Interest Declaration

Our article titled "Plastic bag tax in the context of plastic bag use and environmental impacts: Afyonkarahisar sample" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

References

- Akkaş, S. (2022, December 28). *Market poşeti ücreti tüketiciler için 38,5 kuruşa mı çıkarıldı?*. Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/market-poseti-ucreti-tuketeciler-icin-38-5-kurusa-mi-cikarildi>
- Anastasio, M., & Nix, J. (2016). *Plastic bag levy in Ireland*. Green Budget Europe. <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/IE-Plastic-Bag-Levy-final-1-1.pdf>
- Avcı, İ., & Yıldız, S. (2020). Marketlerde ücretli plastik poşet uygulamasına yönelik tüketici davranışlarının belirlenmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 339-359.
- Avcı, O., & Dirican, H. (2021). Seçilmiş OECD ülkeleri bağlamında plastik poşet vergisi üzerine bir değerlendirme. *Mali Çözüm*, 31(165), 121-144.
- Aygül, Ö., & Baştuğ, S. (2020). Deniz taşımacılığı kaynaklı hava kirliliği ve insan sağlığına etkisi. *Journal of Maritime Transport and Logistics*, 1(1), 26-40.
- BBC News Türkçe. (2021, July 3). *3 Temmuz dünya plastik poşet kullanmama günü: Plastik poşetler hakkında bilmeniz gerekenler*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57694701>
- BBC News Türkçe. (2022, October 7). *Anne sütünde ilk kez plastik bulundu*. <https://www.bbc.com/turkce/articles/crgxd2n3x4mo>
- Bloomberg HT. (2019, May 17). *Almanya'da poşetlerin ücretli olması tüketimi azalttı*. <https://www.bloomberght.com/almanyada-posetlerin-ucretli-olmasi-tuketimi-azaltilti-2220079>
- Bostanoğlu, N. M. (2020). *AB ve Türkiye'de plastiklerin geleceği*. İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Çelik, S., Bacanlı, H., & Görgeç, H. (2008). *Küresel iklim değişikliği ve insan sağlığına etkileri*. Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü.
- Çevik, O., & Kazak, G. (2020). Sürdürülebilir çevre muhasebesi aracı olarak ücretli plastik poşet uygulaması üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(2), 323-351.
- Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2022, December 7). *Plastik poşetlerin ücretlendirilmesine ilişkin usul ve esaslarda değişiklik yapılmasına dair usul ve esaslar*. T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği

- Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.
<https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/usulesasplaspos20221207-20221208115736.pdf>
- Convery, F., McDonnell, S., & Ferreira, S. (2007). The most popular tax in Europe? Lessons from the Irish plastic bags levy. *Environmental Resource Economics*, 38, 1-11. <https://doi.org/10.1007/s10640-006-9059-2>
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (10th ed.). Sakarya Yayıncılık.
- Demir, İ. C., & Koç, S. (2019). Plastik poşet kullanımına ilişkin düzenlemeler; AB ve Türkiye uygulamaları. In G. Gürçay & K. Manafidizaji (Eds.), *Karadeniz Zirvesi 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* (pp. 734-740). UBAK Yayınevi.
- Directive EU. (2015, May 6). *2015/720 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2015 amending Directive 94/62/EC as regards reducing the consumption of lightweight plastic carrier bags (text with eea relevance)*. <http://data.europa.eu/eli/dir/2015/720/oj>
- Dursun, İ. (2020). Plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulamasına gösterilen tutumsal ve davranışsal desteğin açıklanmasına yönelik model önerisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 129-148. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.563177>
- Elton, C. (2023, April 5). *Really encouraging': Plastic bag bans work, say campaigners. Where is Europe lagging behind?*. Euro News. <https://www.euronews.com/green/2023/04/05/really-encouraging-plastic-bag-bans-work-say-campaigners-where-is-europe-lagging-behind>
- Gómez, I. D. L., & Escobar, A. S. (2022). The dilemma of plastic bags and their substitutes: A review on LCA studies. *Sustainable Production and Consumption*, 30, 107-116. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.11.021>
- Green Budget Europe. (2020). *Fact sheet: tax on plastic bags*. https://green-budget.eu/wp-content/uploads/Tax-on-plastic-bags_FINAL.pdf
- Gürbüz, H., & Yılmaz, U. (2018). Üniversite öğrencilerinin naylon poşet kullanımına ilişkin tutum ve davranışlarının yapısal eşitlik modellemesiyle araştırılması. *Sosyokonomi*, 26(38), 135-149. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2018.04.08>
- Gürbüz, Ş., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5th ed.). Seçkin Yayıncılık.
- Güzel, S., & Özkan, E. (2019, July). Plastik poşet vergisi uygulaması: Türkiye için bir değerlendirme. *Vergi Dünyası*, 1(455), 43-57.
- İnam, H. (2019, Mart). Plastik poşet vergisi. *Vergi Raporu*, 234, 169-175.
- Jakovcevic, A., Steg, L., Mazzeo, N., Caballero, R., Franco, P., Putrino, N., & Favara, J. (2014). Charges for plastic bags: Motivational and behavioral effects. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 372-380. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.09.004>
- Jalil, A, Mian, N., & Rahman, M. K. (2013). Using plastic bags and its damaging impact on environment and agriculture: An alternative proposal. *International Journal of Learning & Development*, 3(4), 1-14. <http://dx.doi.org/10.5296/ijld.v3i4.4137>
- Jenny, G. (2021, February 25). *Germany: Lightweight plastic bag ban to take effect January 1, 2022*. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-02-25/germany-lightweight-plastic-bag-ban-to-take-effect-january-1-2022/>
- Kanlı, İ. B., & Kurt, Y. (2019, June 18-19). Türkiye'nin çevre politikaları kapsamında mikroplastik kirlilik üzerine bir değerlendirme. In *2nd International Congress on New Horizons in Education and Social Sciences (ICES - 2019)* (pp. 495-514). İstanbul, Türkiye.
- Kayan, A., & Küçük, A. (2020). Plastik kirliliğin çevresel zararları ve çözüm önerileri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 403-427.
- Kılıçer, E. (2018). Plastik poşet vergisi ve örnek ülke uygulamaları. *Vergi Sorunları Dergisi*, 357, 55-64.
- Martinho, G., Balaia, N., & Pires, A. (2017). The Portuguese plastic carrier bag tax: The effects on consumers' behavior. *Waste Management*, 61, 3-12. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2017.01.023>
- McCarthy, N. (2019, May 23). *Are Plastic bags finally on the way out in Germany?*. Statista. <https://www.statista.com/chart/18132/usage-of-plastic-shopping-bags-in-germany-by-year/>
- Önder, S., Günal, Ç. A., & Dinçel Sepici, A. (2020). Plastikleri attığımızda ne oluyor? mikroplastikler, *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(4), 181-186.

- Özçelik Erim, G. (2019). *Naylonlaşan dünyada poşet krizi: dünya-Türkiye uygulaması*. Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü. <https://www.kto.org.tr/d/file/naylonlasan-dunyada-poset-krizi-dunya-turkiye-uygulamasi.pdf>
- Rochman, C. M., Browne, M. A., Halpern, B. S., Hentschel, B.T., Hoh, E., Karapanagioti, H.K., Mendozo-Rios, L. M. I., Takada, H., Teh, S., & Thompson, R. C. (2013). Classify plastic waste as hazardous. *Nature*, 494, 169–171. <https://doi.org/10.1038/494169a>
- Şahin, M. (2020, Mart). Sürdürülebilir çevre dinamikleri için yeni bir enstrüman: plastik poşet vergisi. *Vergi Raporu*, 246, 107-121.
- Santé Publique, Sécurité de la Chaîne Alimentaire et Environnement. (2022, January 24). *Cotons-tiges et vaisselle en plastique interdits dès le 24 janvier*. <https://www.health.belgium.be/fr/news/cotons-tiges-et-vaisselle-en-plastique-interdits-la-vente-des-le-24-janvier>
- Sarıgül, T. (2018, June 25). *Plastikler dünya'yı nasıl değiştiriyor?*. TÜBİTAK Bilim Genç. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/plastikler-dunyayi-nasil-degistiriyor>
- Sayan, H. (2019, January 12). *Plastik poşet vergisi (mi)?* [Post]. LinkedIn. <https://tr.linkedin.com/pulse/plastik-po%C5%9Fet-vergisi-mi-hakk%C4%B1-sayan>
- Sektörüm Dergisi. (2020, January 13). *Plastiklerin doğaya verdiği 5 zarar* [Blog]. <https://www.sektorumdergisi.com/plastiklerin-dogaya-verdigi-5-zarar/>
- Şentürk, G., & Dumludağ, D. (2021). An evaluation of the effect of plastic bag fee on consumer behavior: Case of Turkey. *Waste Management*, 120(1), 748-754. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.10.042>
- State of Green. (2021, January 5). *Denmark puts an end to free plastic bags*. <https://stateofgreen.com/en/news/denmark-puts-an-end-to-free-plastic-bags/>
- T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021, September 28). *Plastik poşet kullanımını yüzde 75 oranında azaldı*. <https://www.csb.gov.tr/plastik-poset-kullanimi-yuzde-75-oraninda-azaldi-bakanlik-faaliyetleri-31995>
- T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022, August 7). *Plastik poşetten 3,5 yılda 3,8 milyar tl tasarruf edildi*. <https://www.csb.gov.tr/plastik-posetten-3-5-yilda-3-8-milyar-tl-tasarruf-edildi-bakanlik-faaliyetleri-34187>
- TRT Haber. (2019, January 14). *Belçika plastik poşet kullanımını tamamen yasaklamaya hazırlanıyor*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/belcika-plastik-poset-kullanimini-tamamen-yasaklamaya-hazirlaniyor-401203.html>
- Turna, F. (2022). Plastik poşet vergisi: gerçekten etkili mi?. In S. İpek, C. Kılıç & S. S. Tan (Eds.), *Sosyal bilimlerde güncel araştırmalar II* (pp. 248-262). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Üren, Ç. (Der). (2023, March 7). *Plastik atıkların canlılarda yol açtığı ilk hastalık tanımlandı*. Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/615286/sa%C4%9Flik/plastik-at%C4%B1klar%C4%B1n-canl%C4%B1larda-yol-a%C3%A7t%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ilk-hastal%C4%B1k-tan%C4%B1mland%C4%B1>
- Yasa, Y. A., & Cop, R. (2019). Yeşil pazarlama anlayışında tüketicilerin plastik poşet kullanımına yönelik bakış açıları: Belçika örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(1), 34-45. <https://doi.org/10.30855/gjeb.2019.5.1.003>
- Yıldız, U. (Der). (2023, April 25). *Mikroplastikler tüketildikten iki saat sonra beyne ulaşabiliyor*. Independent Türkçe. https://www.indyturk.com/node/627081/bi%CC%87li%CC%87m/mikroplastikler-t%C3%Bcketildikten-iki-saat-sonra-beyne-ula%C5%9Fabiliyor#google_vignette
- Yılmaz, G., & Biyan, Ö. (2019). Geri kazanım katılım payının hukuki niteliği ve yabancı ülke uygulamalarıyla karşılaştırılması. *Vergi Sorunları Dergisi*, 371, 101-116.
- 2872 sayılı Çevre Kanunu. (1983, August 9). Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>
- 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu. (2003, December 10). Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>
- 6615 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı. (2022, December 28). *Resmi Gazete* (No. 32057). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/12/20221228-2.pdf>
- 7449 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı. (2023, August 2). *Resmi Gazete* (No. 32267). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/08/20230802.pdf>

Plastik poşet kullanımı ve çevresel etkileri bağlamında plastik poşet vergisi: Afyonkarahisar örneği

Ayşe Mercan¹, Kamil Güngör²

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye; ²Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye.

ÖZET

Günümüzde artan tüketime bağlı olarak meydana gelen çevre sorunları devletleri çeşitli önlemler almaya yönlendirmiştir. Metal atıklar, ambalaj atıkları, cam ve plastik gibi kimi atıklar nedeniyle ekolojik dengenin bozulması, insan sağlığını ve dünyanın geleceğini tehdit etmektedir. Bu atıklar arasında plastik atıklar ve plastik poşetler oldukça tehlikelidir. Dünyada artan nüfus ve tüketim alışkanlıkları plastik poşet kullanımını da artırmıştır. Buna bağlı olarak plastik poşet atıkları da artmıştır. Bu atıkları azaltmak için söz konusu ürünlerin tüketimini azaltmak üzere dünyada çeşitli mali yükümlülük politikaları benimsenmiştir. Bu politikalar arasında en önemlisi vergilerdir. Hükümetler plastik poşetler aracılığı ile çevre kirliliğini azaltmayı hedeflemiştir. 2019 yılında Türkiye’de de plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulamasına geçmiştir. Bu çalışmanın konusu Afyonkarahisar ili özelinde tüketicilerin bu ücretlendirme ile ilgili algısının ölçülmesidir. Çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak Afyonkarahisar ilinde yaşayan 400 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre Afyonkarahisar ili özelinde katılımcıların %84,3’ünün plastik poşetleri zararlı görmesine ve çevre bilincine sahip olmasına rağmen %61,8’inin ücretlendirildikten sonra plastik poşet kullanımını azalttığı görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELELER

Plastik poşet, Plastik poşet vergisi, Geri kazanım katılım payı, Sürdürülebilir çevre, Tüketici algısı.

Giriş

Çevrenin korunması küresel ölçekte dikkat çeken uluslararası bir konudur. Çevrenin küresel bir kamu malı olması devletler arasında iş birliği yapılmasını da gerekli kılmaktadır. Devletler uluslararası iş birlikleri yanında iç hukuk yöntemiyle de çeşitli uygulamalara gitmektedir. Sürdürülebilir bir çevre için atılan bu adımlardan birisi de plastik poşetlerin ücretlendirilmesi ya da vergilendirilmesi veya plastik poşet kullanımından katkı payı alınmasıdır.

Bu bağlamda Türkiye’de de plastik poşetler “geri kazanım katılım payı” adı altında ücretlendirilmiştir. Plastik poşetlere uygulanan bu ücret, zorunlu olması nedeniyle, teorik anlamda geniş anlamda vergi olarak nitelendirilmektedir. Vergiler genel olarak kamu harcamalarının finansmanı için alınmakla birlikte ekstra fiskal amaçlarla da alınmaktadır. Plastik poşetlerin ücretlendirmesi de esasen ekstra fiskaldir. Zira ücretlendirmenin amacı mali olmaktan ziyade bu malzemelerin çevreye olan zararını sınırlandırmaktır (Kılıçer, 2018).

1 Ocak 2019’dan itibaren plastik poşetler Türkiye’de ücretli bir şekilde satılmaya başlanmıştır. Geçen süre içerisinde plastik poşet kullanımında belirgin azalma yaşanmıştır. Nitekim bu tarihten önce kişi başına düşen plastik poşet sayısı 440 iken, bu tarihten sonra plastik poşetlerin kullanımı yaklaşık % 65 oranında azalmıştır (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Bu durum diğer plastik bileşenlerin kullanımı ve sera gazı salımını üzerinde de olumlu etki meydana getirmiştir. Bu çerçevede 2019 yılından sonra plastik poşetlerden dolayı oluşan

550.000 ton plastik atığın ortaya çıkması ve yaklaşık 22.746 ton sera gazının salınımı engellenmiştir (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

Çalışmada, ilk olarak literatürde plastik poşetler üzerinden alınan ücretler ile ilgili yapılan çalışmalar analiz edilerek plastik ve plastik poşet kavramlarının çerçevesi çizilmiştir. Plastik poşet kullanımının zararlarının da konu edildiği çalışmada daha sonra seçilmiş ülkelerde bu zararın azaltılması için yapılan çalışmalar mercek altına alınmıştır. Türkiye’de plastik poşetlerden alınan ücretin nasıl uygulandığı değerlendirildikten sonra çalışmanın araştırma aşamasına geçilmiştir. Bu kısımda ise araştırmanın metodolojisi anlatıldıktan sonra, araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve verilerin analizi yapılmıştır. Sonuç kısmında ise tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Literatür

İnsan neslinin ve ekosistemin devamı için sürdürülebilir çevrenin varlığı vazgeçilmezdir. Sürdürülebilir çevreye tehdit oluşturan sorunlardan birisi de plastik kullanımındaki yaygınlıktır. Plastik poşetlerin ücretlendirilmesi ya da vergilendirilmesi dünyada çeşitli teorik ve ampirik çalışmalara konu edilmiştir. Ülkemizde de yapılmış çeşitli çalışmalar vardır. Fakat Afyonkarahisar ili özelinde plastik poşetlerin ücretlendirilmesi ve tüketicilerin algılarının ölçülmesine yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Plastik poşetlerin ücretlendirilmesi ve tüketici davranışları üzerindeki etkilerine veya algılarına yönelik ulusal ve uluslararası literatürde yer alan bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Yasa ve Cop (2019) tarafından Belçika’da tüketicilerin plastik poşet kullanımına yönelik bakış açılarının ne olduğunu araştırmak amacıyla tüketicilere anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kadın tüketicilerin plastik poşet kullanımına yönelik hassasiyetlerinin erkek tüketicilere göre daha yüksek olduğu, plastik poşetlerle ilgili uygulamaya konulan yasal düzenlemelerin olumlu etkilerinin uzun dönemde ortaya çıktığı, bu etkinin devam edebilmesi için bilgilendirici eğitimlerden yararlanılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Avcı ve Yıldız (2020) tarafından yapılan araştırma marketlerde alış-veriş yapan tüketicileri kapsamaktadır. Bu kapsamda 427 tüketici ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre ücretlendirme, çevre bilinci konusunda farkındalığı artırmış ve plastik poşet yerine bez çanta kullanımını yaygınlaştırmıştır.

Çevik ve Kazak (2020) ise Karaman’da yaşayan 346 tüketiciye anket uygulayarak plastik poşetlerin ücretlendirilmesine yönelik tüketicilerin tutum ve davranışlarını saptamaya çalışmışlardır. Araştırma sonucuna göre; plastik poşetlerin çevreye zarar verdiği bilinmesine rağmen tüketiciler tarafından kullanılmaya devam edildiği, ancak ücretlendirilmesi sonucunda plastik poşetlerin kullanımının azaldığı tespit edilmiştir.

Dursun (2020) tarafından ağırlıklı olarak Bursa ili olmak üzere 23 farklı şehirde yaşamakta olan 321 tüketiciye anket uygulanmıştır. Araştırma ile plastik poşetlerin ücretlendirilmesine yönelik olarak tüketicilerin göstereceği tepki ile ilgili faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Anket sonucunda elde edilen bulguların analiz sonuçlarına göre plastik poşetlerin ücretlendirilmesine dönük desteğin birbirinden farklı dinamikleri içerdiği görülmüştür.

Şentürk ve Dumludağ (2021) tarafından İstanbul’da yaşayan 821 tüketiciye anket yapılmıştır. Araştırmada Türkiye’de uygulanmaya başlanan plastik poşet ücretinin tüketicilerin davranışları üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre; plastik poşetlerin ücretlendirilmesi sonucunda tüketicilerin davranışlarında ve evsel atıkların saklanma usulünde olumlu yönde değişiklik olduğu tespit edilmiştir.

Jakovcevic vd. (2014), Arjantin’de plastik poşetlerin ücretlendirilmesinin, tüketiciler üzerinde oluşturduğu etkiyi ölçen bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, plastik poşetlerin ücretlendirmesi üzerinden altı ay geçtikten sonra tüketici üzerinde oluşturduğu etkilere yöneliktir. Araştırma

sonuçlarına göre tüketicilerin davranışları, ücretlendirme nedeniyle alışverişe kendi çantaları ile gelmeleri yönünde gelişmiştir.

Martinho vd. (2017) tarafından Portekiz’de plastik poşet vergisi uygulanmadan önce ve uygulamadan 4 ay sonra sahil kıyısı olan Almada ve Portekiz’in iç bölgelerinde bulunan Castelo Branco şehirlerinde yaşayan tüketicilere anket uygulanmıştır. Araştırma ile plastik poşet vergisinin tüketici davranışına etkisi ve bu verginin etkinliği test edilmiştir. Araştırma sonucuna göre plastik poşet vergisi uygulanmasından 4 ay sonra seçilen her iki şehirde de kullanımın azaldığı tespit edilmiştir. Vergiden sonra plastik poşet kullanımının %74 azaldığı, yeniden kullanılabilirliğin %61 arttığı görülmüştür. Sonuç olarak kıyıya uzaklığın tüketicilerin davranışları ya da vergi algısını anlamlı bir şekilde etkilemediği saptanmıştır.

Plastik ve Plastik Poşet Kavramı

Üretiminde kömür, gaz ve ham petrol bileşenlerinin bulunana plastik, İngiliz mühendis Alexander Parkes tarafından 1860’ta keşfedilmiştir (Güzel ve Özkan, 2019). Bu tarihten sonra plastik insanların her alanda kullandığı, işlerini kolaylaştıran önemli bir malzeme haline gelmiştir. 1907 yılından itibaren yapay olarak üretilen polimerik özelliğe sahip petrol türevleriyle imal edilen malzemeler (Önder vd., 2020; Sarıgül, 2018) 1950’li yıllardan itibaren gündelik hayatta da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Plastik poşetler ilk kez 1955’te ABD’de, 1970’ten sonra tüm dünyada ve 1980’lerin sonundan itibaren ise Türkiye’de tüketicilerin hayatına girmiştir (Özçelik Erim, 2019).

Günümüzde plastik poşetler maliyeti ucuz olan filmlerden yapılmaktadır. Dayanıklılık oranları yüksek olması ve su geçirmiyor olmaları nedeniyle birçok alanda kullanılmaktadır (Gómez ve Escobar, 2022).

Plastik poşetlerin farklı çeşitleri bulunmaktadır. Şu an dolaşımda olan plastik poşetlerin önemli bir kısmı yüksek yoğunluklu olarak polietilen poşetlerden oluşmaktadır (Kılıçer, 2018). Bu poşetler marketler, bakkallar, paket servisi yapan işletmeler, fırınlar, manav ve pazarlar gibi çeşitli alanlarda fazla miktarlarda kullanılmaktadır.

Ekosisteme ve insan sağlığına verdiği zararlar bilinmesine rağmen plastik ve plastikten imal edilen ürünlerin kullanımı günümüzde de oldukça yaygındır. Bu alanlardan birisi de alışverişlerde kullanılan plastik poşetlerdir.

Plastik Poşetlerin Zararları

Plastik poşetler gündelik hayata getirdikleri kolaylık ve pratiklikle bilinse de zaman içerisinde bunların çeşitli zararları ortaya çıkarılmıştır. Petrol bazlı polietilen maddeden üretilen plastik poşetlerin atığa dönüştüklerinde sadece insana değil, ekosistemde yer alan canlılar ve doğa için zararları tespit edilmiştir (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

İnsana Verdiği Zararlar

İnsana verdiği en belirgin sonuç insan sağlığına ilişkin olup, bu zarar plastik kullanımının kanserojen olması ile ilgilidir. Zira plastik poşetler toksin barındırmakta olup, bu toksinlerin güneş ile temas kurduğunda kanserojen etki yaptığı yönünde bulgular vardır. Mesela plastik poşetlere sıcak bir şekilde ekmek konulması poşetin sıcaklık dolayısıyla tepkimeye girmesine neden olmakta ve bu tepkime sonucu zehirli madde oluşabilmektedir (Gürbüz ve Yılmaz, 2018).

Plastik poşetlerde taşınan ve saklanan sebze ve meyvelerin de insan sağlığını etkilediği ve kansere neden olduğu yönünde bulgular vardır. Bu nedenle insanların plastik ve plastikten arındırılmış malzemeler (bez, kâğıt gibi) kullanması hem kendi sağlıkları hem de çevre sağlığı açısından önemlidir.

Havadaki zehirli gazların taşınması ile insanlarda alerjik rahatsızlıklar, astım gibi solunum rahatsızlıkları tetiklenmektedir. Ayrıca fosil yakıtlar hava olayları yoluyla taşındıklarında nefes

darlığı, üst solunum yolu rahatsızlıkları, erken doğum ve kalp rahatsızlıklarını ortaya çıkarmaktadır (Aygül ve Baştuğ, 2020).

Sera gazı nedeniyle meydana gelen iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerinde doğrudan etkileri yanında dolaylı etkileri de bulunmaktadır. Bu etkiler; kene, sivrisinek, pire gibi haşerelerin insanların kanını emmesi nedeniyle yayılan enfeksiyon hastalıkları, su, gıda ürünleri ve hayvanlardan bulaşan hastalıklardır (Çelik vd., 2008).

Plastik poşet kullanımının insanlara verdiği zararlar bunlarla da sınırlı değildir. Uzun süreli kullanılan plastikler doğum kusurları, çocukların gelişiminde sorun ve bağışıklık sistemi sorunlarına neden olmaktadır (Kayan ve Küçük, 2020). Plastik poşetlerin diğer bir zararı ise bu poşetlerin lağımaların ve kanalizasyonların tıkanmasına yol açması nedeniyle sivrisinekler ve haşerelerin üreme alanı olmalarıdır. Bu alanlar sıtma gibi ateşli ve ölümcül bir hastalığın oluşması ve yayılmasını kolaylaştırmaktadır (BBC News Türkçe, 2021).

Küçük parçalara bölünen plastik poşetler mikroplastiklere dönüşmektedir. Çeşitli zamanlarda toprak ve su ile buluşan bu atıklar bitkilere, toprak ve deniz canlılarına sirayet etmektedir (Dursun, 2020). Toprak ve suda yetişen ürünlerin tüketilmesi ise insan sağlığını etkilemektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda insan vücudunda mikroplastiklerin etkilerine rastlanılmıştır. İtalya'nın başkenti Roma'da yeni doğum yapan ve sağlık sorunu olmayan 34 anneden süt örnekleri alınarak yapılan araştırmada anne sütünden alınan örneklerin % 75'inde mikroplastığe rastlanılmıştır (BBC News Türkçe, 2022). Bu durumda anne sütü ile beslenen yenidoğan bebeklerin plastiklerin meydana getirdiği zararlara maruz kaldığı açıkça ortadadır. Ayrıca mikroplastiklerin tüketilmelerinden iki saat sonra patojen ve toksinlerin beyne ulaşmaları alzheimer ve benzeri hastalıkların riskini çoğaltabilmektedir (Yıldız, 2023).

Hayatımızın hemen hemen her alanında kullandığımız masum görünümlü plastiklerin insanlar açısından oluşturduğu bu tehlikeler göz ardı edilmemeli ve kalıcı çözümler getirilmelidir. Çünkü yapılan çalışmalarda mikroplastiklerin yutulması ve solunması durumunda hücrelere ve dokulara girerek zarar verebileceği tespit edilmiştir (Rochman vd., 2013).

Çevreye Verdiği Zararlar

Plastik poşetlerin, doğada uzun yıllar boyunca çözünmemesi, çözüldüğü zaman ise zehirli kimyasallar salarak çevreyi kirletmesi ve kanserojen etkiye sahip olması gibi nedenlerle zararlı olduğu konusu genel kabul görmektedir (Yasa ve Cop, 2019). Hafif olmaları nedeniyle doğa olayları olan rüzgâr, sel vb. durumlarda kolayca yer değiştirmektedir. Dolayısıyla kar erimeleri ve yağmurlar sonucu oluşan sellerin etkisiyle belirli noktalarda birikmekte ve taşkınlara neden olmaktadır. Bangladeş, yıkıcı sel anında drenaj sisteminin ince plastik poşetler nedeniyle tıkanması sonrasında 2002 yılında ince plastik poşetleri yasaklamıştır (Turna, 2022). Plastik poşetler petrolden üretilmekte olup üretim sürecinde işlenen ve yakılan petrol, doğaya zehirli gazlar salarak çevre kirliliğini ortaya çıkarmaktadır (Kayan ve Küçük, 2020).

Çevreye atılan plastik poşetler tarımı da olumsuz etkilemektedir. Zira plastik poşetler toprakta çözünemediklerinden toprak verimliliği azalmakta ve toprak besin kaybına uğramaktadır (Jalil vd., 2013). Bitki köklerinin beslenme sorunu yaşaması ise tarımda verimliliği olumsuz etkilemektedir.

Plastik poşetlerin çevreye verdiği önemli zararlardan bir diğeri ise yakılmaları sırasında zararlı sera gazını açığa çıkarmalarıdır. Ayrıca güneşin etkisi nedeniyle kendiliğinden de ateş alabilmesi nedeniyle orman yangınlarına neden olabilmektedir.

Hayvanlara Verdiği Zararlar

Plastik poşetler, kara ve denizde yaşayan hayvanların nefes yollarını ve sindirim sistemlerini tıkayarak ya da vücutlarına dolanarak ölümlerine neden olabilmektedir (Dursun, 2020). Ayrıca her yıl için 4-5 trilyon civarında üretilen plastik poşetler yıl içerisinde bir milyar kuş ve memeli hayvanı ölümlerine yüz yüze bırakmaktadır (Sektörüm Dergisi, 2020).

Plastikler hayvanlarda bölgesel yaralanma, doku yaralanması ve iltihaplanmalara da yol açmaktadır. Avustralya'da Lord Howe Adası'nda görülen yelkovan kuşlarında kuşların plastik yutması sonucu midelerinde doku yaralanması görülmüştür (Üren, 2023). Bu durum aynı malzemedен üretilen plastik poşetler için de geçerli olabilir.

Plastik poşetlerin sulara taşınması su içerisinde yaşayan canlıların (balıklar, bitkiler gibi) zarar görmesine neden olmaktadır. Zira balıklar ve deniz kaplumbağaları denize ulaşan mikroplastikleri yutmakta ve bu maddeyi sindiremedikleri için hayatlarını kaybetmektedir. Norveç'teki Sotra Adasında ölü halde karaya vuran bir balina uzmanlar tarafından incelendiğinde midesinde çok fazla sayıda plastik poşete rastlanmış, bu yüzden sindirim sisteminde sorun çıktığı ve açlıktan öldüğü tespit edilmiştir (Sektörüm Dergisi, 2020).

Bu durum her ne kadar plastiklerin suya ve su içinde yaşayan canlılara zarar verdiği gibi algılansa da plastik dolaylı yoldan su ürünleri tüketen insanlara da zarar vermektedir. Canlıların plastik poşetlerin verdiği zararlardan korunması için tüketicilerde bilinç oluşturulması ve yaptırıma dayalı politikaların oluşturulması ve etkinleştirilmesi gerekmektedir.

Havaya Verdiği Zararlar

Plastik poşetlerin havaya verdiği en önemli zarar sera gazı yaymalarıdır. Özellikle toprağa gömülen plastik poşetler oksijensiz bir şekilde parçalanarak sera gazının önemli bir türü olan metan gazı salmaktadırlar (Bostanoğlu, 2020). Bu durumda ortaya çıkan sera gazı atmosferde ısınmaya neden olmaktadır. Bu da beraberinde günümüzde küresel dünyanın en büyük sorunlarından birisi olan küresel ısınmaya neden olmaktadır. İnsanlar, bitkiler, hayvanlar ve doğada bulunan tüm canlılar bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

Plastik poşetler sonucu ortaya çıkan sera gazı, neden olduğu iklim değişikliğinin neticesinde bitkilerin büyümesi ve gelişmesini etkileyerek verimin düşmesine ve gıda kıtlığına yol açmaktadır. Ayrıca ekosistemde yer alan diğer bitkilerin de kurummasına neden olmaktadır. Küresel ısınmadan dolayı kuraklığın oluşması gerek tarım alanlarında gerekse orman bölgelerinde yangınların çıkmasını ve doğanın tahrip olmasını tetiklemektedir.

Küresel ısınma nedeniyle buzulların erimesine ve deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak bu bölgelerde yaşayan hayvanların da yaşam alanları kaybolmakta ve bazı hayvan türlerinde soy tükenmesi riski yaşanmaktadır. Küresel ısınma nedeniyle artan yangınlar buralarda yaşayan böcek ve hayvanların yok olması anlamına da gelmektedir. Bu ise ekosistemin dengesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mikroplastikler hava ve su üzerinde de olumsuz etki meydana getirmekte; musluk suyu, şişelenmiş su, bal, tuz gibi gıda maddelerini de etkilemektedir (Kanlı ve Kurt, 2019).

Ekonomiye Verdiği Zararlar

"Şehir çalıkları", "beyaz kirlilik" gibi adlarla anılan plastik poşetler görüntü kirliliğine neden olmakta ve turizm gelirlerine olumsuz etki yapmaktadır (Dursun, 2020). Dolayısıyla plastik poşetlerin çevreye verdiği bu görüntü kirliliğinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca plastik poşetler nedeniyle hastalanan insanların ve hayvanların tedavi masrafları, ekili-dikili alanların temizlenmesi ve plastik poşetler nedeniyle çıkan yangınların önlenmesi için yapılan harcamalar plastik poşetlerin ekonomiye olumsuz etkileri arasındadır.

Terminoloji

Plastik poşetler üzerine yüklenen maliyetlerde temel amaç çevre başta olmak üzere plastik poşetlerin meydana getirdiği zararların azaltılmasıdır. Bu nedenle plastik poşetler üzerinden ücret, geri kazanım katılım payı ve vergi alınması gibi çeşitli uygulamalar getirilmiştir. Ancak literatürde plastik poşete yüklenen parasal maliyetin "vergi" olup olmadığı tartışmalı bir konudur.

Vergiler genel olarak kamu giderlerinin finansmanı için mükelleflerden mali güçleri oranlarında cebri şekilde, karşılıksız olarak alınan ve bütçede gösterilen parasal yükümlülüklerdir. Ancak

vergilerin mali olmayan amaçları olduğu da kabul edilmektedir. Çevrenin korunması düşüncesi mali olmayan amaçtır. Plastik poşetler üzerine yüklenen maliyet her iki özelliği de taşımaktadır.

Türkiye’de plastik poşetler için uygulanan parasal maliyet “geri kazanım katılım payı” olarak adlandırılmıştır. “Geri kazanım katılım payı”, 5018 sayılı Kanunun 3’üncü maddesinin i bendine göre mali yükümlülük kapsamında alınan bir kamu geliridir ve Kanunun 13’üncü maddesinin f bendine göre ise bütçede gelir olarak gösterilmesi gerekmektedir (5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, md. 3/i; md.13/f). Bu nedenle “geri kazanım katılım payının” vergi olarak nitelendirilmesi mümkündür.

Bazı poşetlerinin ücretten istisna olması, “geri kazanım katılım payının” her yıl yeniden değerlendirilmesine göre belirlenmesi, beyanname verilmesi ve ödeme zamanının belirtilmesi, ödenmediği takdirde 6183 sayılı Kanununda yer alan hususlara göre bu alacağın tahsilinin cezalı olarak yapılması “geri kazanım katılım payı” ve vergilerin benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir (İnam, 2019). Bu bağlamda “geri kazanım katılım payının” geniş anlamda vergi olduğu düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.

“Geri kazanım katılım payının” ödenme amacı ve kullanma yöntemine bakıldığında çevre vergisi kapsamında olduğu görülmekte olup, uluslararası çalışma ve raporlarda çevre vergilerinin insan davranışlarını düzenleyici/değiştirici nitelikte olduğu ve merkezi bütçeye aktarıldığı belirtilmiştir (Yılmaz ve Biyan, 2019). Bu bağlamda da “geri kazanım katılım payı” bir vergi olarak değerlendirilmelidir.

Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Plastik Poşet Uygulamaları

Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde Plastik Poşet Uygulamaları

Plastik poşetler özellikle gelişmiş ülkelerde insan ve çevre sağlığı için tehdit oluşturan malzeme olarak görüldüğünden, bu durumdan rahatsız olan ülkeler çeşitli politikalar geliştirmişlerdir. Dünyada 60’tan fazla ülke plastik poşet uygulamalarına yönelik olarak düzenleme yapmıştır (T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021). Avrupa Birliği’nde de tek kullanımlık plastik poşet tüketiminin azaltılması ile ilgili olarak; plastik poşetlerin kullanımının gönüllü anlaşmalar yoluyla kısıtlanması, yasaklanması, ücretlendirilmesi ya da vergilendirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır.

Avrupa Birliği’nde 2015 yılından itibaren plastik poşet kullanımının azaltılmasına yönelik politikalara ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyinin Direktifi ile 29 Nisan 2015 tarihinde 2015/720 sayılı “Hafif Plastik Taşıma Poşetlerinin Tüketiminin Azaltılmasına İlişkin Direktif 94/62/EC’de Değişiklik Yapılması” direktif kabul edilerek üye ülkelerin kişi başına hafif plastik poşetlerin kullanımını azaltılması hedeflenmiştir (Martinho vd., 2017).

Direktifin 4’üncü maddesine “kişi başına hafif plastik poşet (50 mikronun altında kalan) kullanımının 31 Aralık 2019’a kadar 90 adete ve 31 Aralık 2025’e kadar 40 adete düşürülmesi gerektiği, benzer uygulamalara gidilmezse plastik poşetlerin 31 Aralık 2018’den itibaren mal veya ürün satış noktalarında ücretsiz bir şekilde verilmeyeceği” ifadeleri eklenmiştir (Directive EU, 2015). Direktifin lafından çok hafif plastik poşetlerin (15 mikronun altında olan) bu tedbirlerin dışında tutulabileceği anlaşılmaktadır.

Bu tarihten itibaren yapılan araştırmalar plastik poşetler için uygulanan ücretlerin plastik poşet kullanımını azalttığını göstermektedir. Nitekim plastik poşet kullanımı Danimarka’da %66, Belçika, İngiltere ve Portekiz’de %75-90 arasında, İrlanda’da %90 oranında azalmıştır (Elton, 2023).

Aşağıda seçilmiş AB ülkelerinde uygulanan plastik poşet düzenlemelerine yer verilmiştir. İncelenen ülkeler bağlamında gerek AB direktifinin gerekse bu ülkelerdeki iç politika araçlarının plastik poşet kullanımının azaltılmasında etkili olduğu ve hedeflere öngörülen tarihlerden daha önce ulaşıldığı görülmektedir.

Almanya

Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında plastik poşetlere yönelik ilk düzenleme 1991 yılında Almanya’da yapılmıştır (Şahin, 2020). Almanya gönüllü anlaşmalar yoluyla plastik poşet kullanımını kısıtlayan ülkelere birisidir. Bu kapsamda “Federal Çevre, Doğayı Koruma, İnşaat ve Nükleer Güvenlik Bakanlığı” ile “Alman Ticaret Birliği” anlaşma imzalamış olup anlaşma ile 2025’te kişi başına düşen plastik poşet tüketiminin 40 adede indirilmesi amaçlanmaktadır (Bostanoğlu, 2020).

Avrupa’nın en büyük ekonomisi olan Almanya’da 2000 yılında plastik poşet kullanımı kişi başına ortalama 85 adet iken, 2018 yılında bu sayısının 24 adete düştüğü görülmektedir (McCarthy, 2019). Dolayısıyla Almanya istikrarlı bir politika izlemiştir. Bu çerçevede Almanya imzalanan anlaşmada ulaşmayı hedeflediğinden daha kısa bir sürede (7 yıl önce) ve hedeflenen adetin üzerinde bir sonuç elde etmiştir. Almanya’da 2016 yılından itibaren hafif plastik poşetlerin adeti 10-60 avro cent olarak ücretliyen (Bloomberg HT, 2019) 2022 yılından itibaren hafif plastik poşetler tamamen yasaklanmıştır. Bu kapsamda 1 Ocak 2022 tarihinden itibaren kalınlığı 50 mikronun altında olan plastik poşetler yasaklanmış kalınlığı 15 mikronun altında olan çok hafif plastik poşetler ise yasaktan muaf tutulmuştur (Jenny, 2021).

Almanya’nın yaptığı uygulamalar değerlendirildiğinde plastik poşet kullanımının yasaklanma amacının mali amaç olmadığı ve tamamen çevre koruma politikaları çerçevesinde tüketicilerin çevre bilincini oluşturmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu kapsamda Almanya’nın başarılı bir politika izlediği görülmektedir.

Belçika

Belçika’da plastik poşet kullanımının azaltılması için plastik poşetlerin ücretlendirilmesine yönelik bir politika izlemiştir. Bu kapsamda ilk olarak 2007 yılında tüketiciler tarafından kullanılan her poşet için ücret alınması öngörülmüştür (Dursun, 2020). 10 yıl boyunca plastik poşetlerin kullanımı ücrete tabi tutulmuştur.

1 Eylül 2017’den itibaren 50 mikrondan ince olan tek kullanımlık plastik alışveriş poşetleri, 1 Eylül 2018’den itibaren ise 50 mikrondan ince diğer tüm tek kullanımlık plastik poşetlerin kullanımı yasaklanmış; meyve, sebze ve yaş gıdalarda kullanılan plastik poşetlerin kullanımında ise serbestlik devam etmiştir (Bostanoğlu, 2020). Belçika’da uygulanan yasaklar kısmi ve bölgesel yasaklar şeklinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede plastik poşet kullanımı Fransızca konuşan Valon Bölgesinde, başkent Brüksel’de, Kortrijk kentinde ve Gent Belediyesi’nde yasaklanmıştır (TRT Haber, 2019).

Belçika’da yapılan son çalışmalar ile plastik poşetlerin kullanımının azaltılması için 24 Ocak 2023’ten itibaren özel ihtiyaçlar için gerekli olan yeniden kullanılabilir plastik poşetler ve havaalanlarında güvenlik amacıyla kullanılan plastik poşetler dışındaki plastik poşetlerin piyasada satılması yasaklanmıştır (Santé Publique, Sécurité de la Chaîne Alimentaire et Environnement, 2022).

Danimarka

Plastik poşet üzerine ilk vergi uygulayan ülke Danimarka’dır. Bu bağlamda 1994’te plastik poşet üreticilerinden vergi alınmaya başlanmıştır (Avcı ve Dirican, 2021). Bu süreçte plastik poşet için ödenen vergi kilogram başına 22 Danimarka Korunu (2,9 Euro) olarak belirlenmiştir (Green Budget Europe, 2020).

2018 yılında uygulamanın kapsamı genişletilmiş, uygulama kapsamına her bir plastik poşet için 50 cent olarak uygulanacak şekilde tedarikçiler de eklenmiştir (Güzel ve Özkan, 2019). 2021 yılında ise Danimarka’da plastik poşet kullanımına ilişkin yeni bir uygulama getirilmiştir. Bu çerçevede 2021 yılından itibaren tüketiciler plastik poşetlerin bir tanesine en az 0,54 Euro ödemek zorundadır ve paket yiyecek almaları halinde geri dönüştürülemeyen hafif plastik poşet kullanmaları yasaklanmıştır (State of Green, 2021).

Danimarka’da uygulamaya konulan verginin amacı devlete gelir sağlamaya yönelik değil, ulusal bazda ülke sınırları içerisinde ve uluslararası ölçekte doğal çevrenin (çevre, doğa, deniz, hava vb) korunmasına yöneliktir. Dolayısıyla Danimarka bu vergiyi yeşil ve sürdürülebilir bir çevre için koymuştur. Konulan bu vergi ile yıllık 800 milyon olan plastik poşet kullanımı 400 milyona düşmüştür (Green Budget Europe, 2020). Avrupa Birliği ülkeleri arasında Finlandiya ile birlikte Danimarka yıllık kişi başına 4 adet plastik poşet kullanımı ile en düşük miktarda plastik poşetin kullanıldığı ülkedir (Özçelik Erim, 2019). Plastik poşetlere uygulanan verginin 28 yıllık süreçte Danimarka’da başarıyla yürütüldüğü ve verginin konuluş amacını gerçekleştirdiği söylenebilir.

İrlanda

İrlanda hükümeti tarafından ilk kez 2002 yılında plastik poşetlerin çevreye olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla tüketicilere satış noktalarında her bir plastik poşet için 0,15 Euro (15 cent) çevre vergisi getirilmiştir (Anastasio ve Nix, 2016). Vergilendirmeden kısa bir süre sonra kişi başına plastik poşet kullanımında artış olması nedeniyle 2007 yılında bu vergi 0,22 Euro’ya (22 cente) çıkarılmıştır (Turna, 2022).

İrlanda plastik poşetlerin vergilendirilmesi konusunda inişli çıkışlı bir çizgi izlese de başarısı uluslararası alanda örnek gösterilen bir ülke olarak görülmektedir. Bu başarıda ayırt edici nokta tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve tüm paydaşların uygulamaya destek vermesidir (Convery vd., 2007). İrlanda’da plastik poşet vergisinden elde edilen gelir (2002-2013) yılları arasında toplam 200 milyon Euro’ya ulaşmış ve bu gelirler çevreyi koruma ve iyileştirme projeleri için kullanılmıştır (Anastasio ve Nix, 2016).

İrlanda dünyada Danimarka ve Finlandiya’dan sonra kişi başına en az plastik poşet kullanan ülkeler arasında yer almaktadır. Verginin uygulandığı 2002 yılında İrlanda’da bir yıl içinde kişi başına 328 adet plastik poşet kullanılmakta iken 2014 yılında kişi başına plastik poşet kullanımı adeti 14’e düşmüştür (Kılıçer, 2018). İrlanda’da bu yıldan sonra da tüketiciler tarafından kişi başına 14 adet plastik poşet kullanılmaktadır.

Portekiz

Portekiz’de 2015 yılında “Ulusal Düzeyde Vergi Uygulanması” düzenlemesiyle plastik poşetlerden vergi alınmaya başlanmıştır (Demir ve Koç, 2019). Bu uygulamada tek kullanımlık plastik poşetler için 10 cent plastik poşet vergisi uygulanması öngörülmüştür (Çevik ve Kazak, 2020).

Diğer Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi Portekiz’de de plastik poşetlere uygulanan vergi mali olmayan amaç için alınmaktadır. Portekiz’de plastik poşet vergisinin amacı, plastik poşet kullanımını ve denizlerde oluşan plastik çöpünü azaltarak vatandaşlara deniz çöprü ve plastik poşet kullanımında farkındalık oluşturarak kişileri çevre dostu davranışlara teşvik etmektir (Martinho vd., 2017). Bu kapsamda 15-50 mikron arasındaki poşetler için vergi alınmıştır. Haziran 2020’den itibaren ise 15 mikronun altında kalan ince poşetler yasaklanmıştır (Bostanoğlu, 2020).

Türkiye’de Plastik Poşet Uygulanması

Türkiye’de plastik poşetlerin kullanımının azaltılması amacıyla plastik poşetler için uygulanan politika plastik poşetler üzerine ücret konulmasıdır. Plastik poşetler için konulan bu ücret “*geri kazanım katılım payı*” olarak nitelendirilmektedir. Paylar mali yükümlülük kapsamında alınan bir kamu gelirleridir. Dolayısıyla Türkiye’de plastik poşetler üzerinden alınan ücret vergi olarak ifade edilmektedir. Ancak literatürde plastik poşetlerden alınan “*geri kazanım katılım payının*” vergi olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Bu çerçevede Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığının olur yazıları ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda yer alan ilgili maddelerin incelenmesi konuya netlik kazandıracaktır.

25.12.2018 tarihinde 66745475-145.07-245766 sayılı Bakanlık Olur yazılarıyla “Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” yürürlüğe konulmuştur. Bu bağlamda ilgili usul ve

esasların 5'inci maddesinin 7'nci bendine göre; " ... Kanunun 18'inci maddesinin ikinci fıkrası gereği plastik poşetlerin satışından elde edilen gelir Bakanlık Merkez Saymanlık Müdürlüğü hesabına yatırılır ve bütçeye gelir kaydedilir" şeklinde belirtilmiştir (2872 sayılı Kanun, md. 18). Dolayısıyla bu bende göre plastik poşetlerden elde edilen "geri kazanım katılım payı" bütçeye gelir kaydedilecektir. Fakat alınan "geri kazanım katılım payının" finansal bir amacının olmaması ve bütçeye aktarılan miktarı teknik olarak verginin unsurlarını barınmadığı için hukuki manada vergi olarak adlandırılmazken, bu yükümlülükler etkileri nedeniyle vergiye benzemektedir (Sayan, 2019). İlgili usul ve esaslarda yer alan 5'inci maddenin 7'nci bendi "Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslarda Değişiklik Yapılmasına Dair Usul ve Esaslar" ile 25.03.2019 tarih ve sayılı 66745475-145.07-71201 sayılı makam olur yazısı ile mülga edilmiştir. Ancak 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun "geri kazanım katılım payı" başlığını taşıyan ek 11'inci maddesinde usul ve esaslarda mülga edilen maddenin yer aldığı görülmektedir. 2872 sayılı Kanunun Ek Madde 11'e göre;

"... 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 51'inci maddesine göre hesaplanacak gecikme zammı oranında faiz uygulanarak aynı Kanuna göre tahsil edilir. Bu madde kapsamında tahsil edilen tutarlar genel bütçeye gelir kaydedilir" hükmüne yer vermiştir (2872 sayılı Kanun, md. Ek11/2). Nitekim bu madde değerlendirildiğinde plastik poşetler üzerinden alınan "geri kazanım katılım payı" bir vergi türü olarak sayılmaktadır (İnam, 2019).

Sonuç olarak Çevre Kanunu'nun ek 11'inci maddesi incelendiğinde tarafımızca plastik poşetler üzerinden alınan "geri kazanım katılım payının" diğer bir ifade ile ücretin vergi niteliği taşıdığı değerlendirilmektedir.

Türkiye'de plastik poşetlere ücret uygulaması dünyada yer alan uygulamalar ile benzerlik göstermektedir. Türkiye'de bu uygulamanın Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde uygulamaya konulan uyum yasalarıyla atık yönetimi ve bunların geri dönüşümü çerçevesinde yapılan ulusal eylem planının bir sonucu olduğu söylenebilir (Şahin, 2020).

Türkiye'de plastik poşetlerin ücretlendirilmesine dair düzenleme 10.12. 2018 tarih ve 30621 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan "7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile yapılmış ve 01.01. 2019 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda hem 7153 sayılı kanunda hem de 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun poşet ücreti başlıklı Ek 13'üncü maddesinde plastik poşetlerin ücretli bir şekilde satılacağı düzenlenmiş ve plastik poşetlerin 25 kuruştan az olmamak üzere ücretlendirileceği belirtilmiştir.

"Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslarda Değişiklik Yapılmasına Dair Usul ve Esaslar"a dair açıklamaların yer aldığı düzenlemenin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrasında⁷ ise hangi plastik poşetlerin ücretli olarak satılacağı belirtilmiştir (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2022). İlgili düzenlemenin 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında plastik poşet uygulaması kapsamı dışında olan poşetlere yer verilmiştir. Dolayısıyla 2'nci maddenin 2'nci fıkrasında⁸ (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2022) yer alan plastik poşetler ücretlendirilmeyecektir.

⁷Faaliyet türü ne olursa olsun uzaktan (internet üzerinden satış) satışlar da dahil olmak üzere, istisnasız tüm satış noktalarında (tekstil, oyuncak, elektronik, unlu mamul, giyim, gıda gibi ürünlerin toptan veya perakende olarak satışının yapıldığı market, bakkal, kantin, pastane, züccaciye, tuhafiyeye, restoran, kafe, nalbur ve benzeri yerler) 1/1/2019 tarihinden itibaren plastik poşetlerin ücretli olarak satışı gerçekleştirilecektir".

⁸ "a-Ekmek, sebze, meyve, peynir, zeytin, hayvansal gıda gibi açık satılan gıdaların hijyenini sağlamak için kullanılan, çift kat kalınlığı 15 mikron ve altında olan, 500x350 mm (körüük kalınlığı ve sap uzunluğu dahil) ebadından küçük saplı/sapsız poşetler, b-Plastik içeren malzemelerden, dokumak veya dokumasız metotlarla üretilen, tekstil ürünü çok kullanımlık poşetler, c-Canlı sucul hayvan satışında kullanılan sapsız poşetler, ç- Yumrulu ve/veya benzer tohumlu bitkilerin satışında kullanılan sapsız poşetler, d- Sadece hizmet verilen fakat ürün satışı gerçekleştirilmeyen yerlerde kullanıcıya veya tüketiciye verilen poşetler, (kuru temizleme, lostra ve benzeri), e- Kargo poşetleri, f- Gümrüksüz mağazadan alınan ürünler için ilgili mevzuatı gereği kullanılması zorunlu olan özel poşetler, g- Eczanelerde sadece ilaç satışında kullanılan, çift kat kalınlığı 15 mikron ve altında olan, 200x350 mm (körüük kalınlığı ve sap uzunluğu dahil) ebadından küçük saplı/sapsız poşetler, kapsam dışında tutulmuştur".

Türkiye’de plastik poşet ücretine yönelik yapılan son değişiklik ise plastik poşetlerden alınan ücretlerin artırılması olmuştur. Bu kapsamda yeniden değerlendirilmesindeki artış nedeniyle geri kazanım katılım paylarında da artış meydana gelmiştir. 28 Aralık 2022 tarih ve 32057 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararına göre plastik poşetlerin (plastik alışveriş poşetlerinin (torbalarının) tanesi 38,5 kuruş⁹ olarak belirlenmiştir (6615 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2022). Plastik poşetler için belirlenen bu ücretin 25 kuruşu tüketiciler, kalan 13,5 kuruşu ise marketler tarafından ödenecektir (Akkaş, 2022). Dolayısıyla tüketiciler tarafından plastik poşetlere ödenecek ücret aynı tutarda kalmıştır. 2 Ağustos 2023 tarih ve 32267 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararına göre 2023 yılı için plastik poşetlerin tanesi 38,5 kuruş olarak belirlenmiştir (7449 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2023). Nitekim plastik poşetlerden alınan “geri kazanım katılım payı” aynı tutarda belirlenmiş ve tüketicilerden de plastik poşet başına 25 kuruş alınmaya devam edileceği görülmüştür.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı tüketicilerin plastik poşetlerin ücretlendirilmesindeki/vergilendirilmesindeki algılarının ölçülmesidir. Bu bağlamda tüketiciler açısından plastik poşetlerden alınan ücretin/verginin tüketicilerin alışkanlıklarını değiştirip değiştirmediği, tüketicilerin bu ücreti/vergiyi neden ve niçin ödediklerinin farkında olup olmadıkları sorularına cevap bulunarak tüketici algılarının ve davranışlarının ölçülmesi araştırılmıştır.

Araştırmanın bir amacı da çevreyi kirleten ve ekolojik sisteme zarar veren plastik poşetlerin ücretlendirildikten sonra tüketicilerin algılarını ölçmek suretiyle kullanımının azalıp azalmadığını tespit etmektir. Tüketim alışkanlıkları nedeniyle giderek artan plastik poşet kullanımı ve meydana getirdiği zararlar çalışmanın yapılmasını önemli kılmaktadır.

Çalışmada Afyonkarahisar ilinde yaşayan tüketicilerin çevre bilinci ve plastik poşetlerin ücretlendirilmesine/vergilendirilmesine yönelik algıları ölçülmüştür. Bu şekilde plastik poşet kullanımında farkındalık oluşturularak çevre bilincine katkı yapılması beklenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırmada yöntem olarak nicel veri analizi ve veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, Afyonkarahisar’da yaşayan 18 yaş ve üzeri tüketicilerdir. Araştırmanın örnekleme ise Afyonkarahisar ilinde yaşayan ve kolayda örnekleme yöntemiyle¹⁰ tespit edilen 400 tüketicidir¹¹.

Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmada kullanılacak verilerin toplanması için öncelikle anket sorularının yer aldığı form oluşturulmuştur. Anket soruları oluşturulmadan önce literatür taraması yapılmış ve soruların hazırlanmasında daha önce yapılan nicel çalışmalar incelenerek Çevik ve Kazak tarafından 2020 yılında yayınlanan “Sürdürülebilir Çevre Muhasebesi Aracı Olarak Ücretli Plastik Poşet Uygulaması Üzerine Bir Araştırma” adlı makalede yer alan anket sorularından yararlanılmıştır. Anket formu; demografik sorular, çoktan seçmeli sorular ve 5’li likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Bu kapsamda demografik bölümde cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, meslek, aylık gelir olmak üzere toplam 7, tüketicilerin plastik poşet kullanımına ilişkin çoktan seçmeli 7 ve tüketicilerin plastik poşetlerin ücretlendirilmesine yönelik algılarının

⁹2023 yılı yeniden değerlendirilme oranı 122,93’tür. Buna göre plastik poşet ücretlerinin 55 kuruş olması gerekirken Cumhurbaşkanının indirim yetkisi ile plastik poşetlere uygulanacak olan ücret 38,5 kuruş olarak belirlenmiştir.

¹⁰ Kolayda örnekleme, araştırmacının çalışmasında istediği örnek büyüklüğüne ulaşmaya kadar esas, anketi yanıtlayan herkesi örneğe dahil etmesidir (Coşkun vd., 2019).

¹¹ Afyonkarahisar ilinin (ilçe, kasaba ve köyler dahil) toplam nüfusu 2022 verilerine göre 744 bin 179 kişiden oluşmaktadır. Dolayısıyla % 95 güvenilirlik düzeyinde çalışmanın evrenini oluşturan Afyonkarahisar ili için kabul edilebilir minimum örneklem büyüklüğü 384 (Gürbüz ve Şahin, 2018) olmalıdır.

ölçülmesini amaçlayan 28 adet 5'li likert tipi (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) olmak üzere toplam 42 soru oluşturulmuştur.

Araştırma için hazırlanan anket soruları uygulanmadan önce soruların hazırlanmasında yararlanılan makale yazarlarından (Çevik ve Kazak) izin alınmıştır. Ayrıca Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulundan araştırma için izin (Etik Kurul Raporu) alınmıştır. Bu araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 22/03/2023 tarih ve 172817sayılı kararı ile etik yönden uygun bulunmuştur. Anket formu Afyonkarahisar'da yaşayan 400 tüketiciye online olarak "Google Formlar" aracılığıyla 1 Nisan 2023 – 1 Temmuz 2023 tarihleri arasında gönderilmiştir.

Araştırmanın Bulguları ve Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS for Windows 25.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Veriler analiz edilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlardan (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) yararlanılmıştır. Ayrıca ölçümlerin güvenilir olması amacıyla Cronbach Alpha değeri incelenmiştir. Verilerin dağılımını kontrol etmek için normallik testi uygulanmıştır. Anketin ölçüm araçlarına ilişkin dağılımlar için normal dağılım uygunluk kontrolü Shapiro Wilk testi değerleri ile kontrol edilmiştir ve bu teste göre yedi faktörden oluşan ankette yalnızca F5 faktörü normal dağılım göstermiştir. Fakat diğer altı faktör basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde normal dağılmadığı için analizlerde parametrik olmayan (nonparametrik) testler Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi kullanılarak veriler yorumlanmıştır. Ayrıca verilerin analizi için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni düzeltmesi kullanılmıştır.

Tablo 1 Katılımcıların demografik özellikleri

		Sayı	Yüzde
1. Cinsiyetiniz?	Kadın	238	59,5
	Erkek	162	40,5
2. Yaşınız ?	18-28 arası	89	22,3
	29-39 arası	129	32,3
	40-50 arası	88	22,0
	51-61 arası	51	12,8
	62 ve üzeri	43	10,8
3. Medeni durumunuz ?	Bekar	131	32,8
	Evli	269	67,3
4. Çocuk sayınız?	Çocuğum yok	141	35,3
	1	60	15,0
	2	118	29,5
	3	59	14,8
	4 ve üzeri	22	5,5
5. Eğitim durumunuz?	Okur-yazar	15	3,8
	İlköğretim	58	14,5
	Ortaöğretim	101	25,3
	Ön lisans	68	17,0
	Lisans	102	25,5
6. Mesleğiniz?	Yüksek lisans	37	9,3
	Doktora	19	4,8
	İşsiz	23	5,8
	Ev hanımı	95	23,8
	Emekli	48	12,0
	Öğrenci	33	8,3
	İşçi	28	7,0
	Esnaf	25	6,3
	Serbest meslek	21	5,3
	Memur	89	22,3
7. Geliriniz?	Diğer	38	9,5
	2500 TL ve altı	84	21,0
	2501- 4500 TL	18	4,5
	4501- 6500 TL	26	6,5
	6501- 8500 TL	50	12,5
	8501- 10500 TL	70	17,5

8. Alışveriş yapma sıklığınız nedir?	10500 TL ve üstü	152	38,0
	Haftanın her günü	65	16,3
	Haftada 2-3 gün	169	42,3
	Haftada 1 gün	122	30,5
	15 günde bir	27	6,8
9. Alışverişlerinizi nereden yapıyorsunuz?	Ayda bir gün	17	4,3
	Süper market	220	55,0
	Mini market	59	14,8
	Bakkal	43	10,8
	Açık pazar	43	10,8
10. Alışverişlerinizde kaç tane plastik poşet kullanıyorsunuz?	AVM	35	8,8
	Hiç plastik poşet kullanmam	39	9,8
	0-2	272	68,0
	3-5	76	19,0
	6-10	6	1,5
11. Alışverişlerinizde aldığınız plastik poşetlerinizi daha sonra nerede değerlendiriyorsunuz?	10 ve üzeri	7	1,8
	Atık kutusuna atarım	41	10,3
	Çöp poşeti olarak kullanırım	311	77,8
	Evde yiyecek vb. ürünleri paketlemek için kullanırım	25	6,3
	Taşıma çantası olarak kullanırım	9	2,3
12. Size göre plastik poşetlerin çevreye etkisi nedir?	Daha sonraki alışverişimde kullanırım	14	3,5
	Çevrede çok büyük hasara yol açarlar	253	63,2
	Çevrede az da olsa hasara yol açarlar	25	6,3
	Toplandıktan sonra hasara yol açmazlar	23	5,8
	Toplanarak geri dönüştürülebilirler	99	24,8
13. Plastik poşetlerin zararlarını bilseydiniz yine de kullanır mıydınız?	Kullanmazdım	184	46,0
	Muhtemelen kullanmazdım	82	20,5
	Bilmiyorum	90	22,5
	Büyük olasılıkla çantamı kullanırdım	29	7,2
	Kesinlikle çantamı kullanırdım	15	3,8
14. Plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir çanta tercih eder misiniz?	Evet	367	91,8
	Hayır	33	8,3

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların %59,5'inin kadın, %40,52'inin erkek; %22,3'ünün 18-28, %32,3'ünün 29-39, %22'sinin 40-50, %12,8'inin 51-61 ve %10,8'inin 62 ve üzeri yaş aralığında; %32,8'inin bekâr, %67,3'ünün evli; %35,3'ünün çocuksuz, %15'inin 1, %29,5'inin 2, %14,8'inin 3, %5,5'inin ise 4 ve üzeri çocuklu olduğu görülmüştür.

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde ise %3,8'inin okur-yazar, %14,5'inin ilköğretim, %25,3'ünün ortaöğretim, %17'sinin ön lisans, %25,5'inin lisans, %9,3'ünün yüksek lisans ve %4,8'inin doktora mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Mesleki durum bakımından katılımcıların %23,8'i ev hanımı, %22,3'ü memur, %12'si emekli, %8,3'ü öğrenci, %7'si işçi, %6,3'ü esnaf, %5,8'i işsiz ve %5,3'ü de serbest meslek sahibidir.

Katılımcıların gelir dağılımları şöyledir: %21 2.500 TL ve altı, %4,5 2501- 4500 TL, %6,5 4501- 6500 TL, %12,5 6501- 8500 TL, %17,5 8.501 ile 10.500 TL arası ve %38'inin 10.500 TL ve üstü şeklindedir.

Katılımcıların alışveriş yapma sıklığı incelendiğinde; %16,3'ünün haftanın her günü, %42,3'ünün haftada 2-3 gün arası, %30,5'inin haftada 1 gün, %6,8'inin iki haftada 1, %4,3'ünün ayda 1 gün alışveriş yaptığı belirlenmiştir.

Katılımcıların alışverişini nereden yaptığı incelendiğinde ise; katılımcılar %55 oranında en çok süpermarketten, %14,8 mini marketten, %10,8 bakkaldan, %10,8 açık pazardan, %8,8 ise AVM'den alışveriş yaptıklarını beyan etmişlerdir.

"Alışverişlerinizde kaç tane plastik poşet kullanıyorsunuz" sorusuna cevaben katılımcıların %9,8'i alışverişlerde hiç poşet kullanmadığını, %68'i 0-2, %19'u 3-5, %1,5'i 6-10, %1,8'i ise 10 ve üzeri plastik poşet kullandığını bildirmiştir.

Katılımcıların “alışverişlerinde aldığı plastik poşetleri daha sonra nerede değerlendirdikleri” sorusuna verilen cevaplar frekans analizine tabi tutulduğunda katılımcıların %77,8’inin alışveriş poşetlerini çöp poşeti olarak kullandığı, diğer katılımcıların ise %6,3’ünün evde yiyecek vb. ürünleri paketlemek için, %2,3’ünün taşıma çantası olarak, %3,5’inin daha sonraki alışverişlerinde kullandıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların plastik poşetlerin çevreye etkisine dair düşünceleri incelendiğinde; katılımcıların %63,2’sinin plastik poşetlerin çevrede çok büyük hasara yol açtığını, %6,3’ünün az da olsa hasara yol açtığını, %5,8’inin toplandıktan sonra hasara yol açmadığını, %24,8’inin toplanarak geri dönüştürülebilir olduğunu düşündükleri belirlenmiştir.

Katılımcılara sorulan “plastik poşetlerin zararlarını bilseydiniz yine de kullanır mıydınız?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %46’sının kullanmazdım, %20,5’inin muhtemelen kullanmazdım, %22,5’inin bilmiyorum, %7,2’sinin büyük olasılıkla çantamı kullanırdım, %3,8’inin kesinlikle çantamı kullanırdım cevabını verdiği görülmüştür. Plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir çanta tercih edenlerin oranı %91,8 iken, %8,2’sinin cevabı ise yeniden kullanılabilir çanta tercih etmem şeklinde olmuştur.

Tablo 2 Ölçüm aracına ilişkin güvenilirlik değerleri

	Alfa değeri
Plastik Poşetlerin Çevresel Sorun Oluşturma Algısı	0,897
Çevre Kaynaklarının Kullanım Bedeli	0,861
Ücretlendirme ile Plastik Poşet Kullanımı	0,665
Yasal Plastik Poşet Ücretlendirme Uygulaması	0,838
Ücretlendirme ile Çevre Kirliliği	0,708
Plastik Poşet Uygulamasında Devlet Yaptırımı	0,522
Plastik Poşetlerin Para Kazanma Aracı Olarak Kullanım Algısı	0,652

Tablo 2’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, ölçüm araçlarına ait alfa değerlerinin 0,522-0,897 arasında değişim gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 3 Ölçüm aracına ilişkin tanımlayıcı istatistikler

	Min	Mak	Ort.	SS
Plastik Poşetlerin Çevresel Sorun Oluşturma Algısı	1,00	5,00	4,00	0,87
Çevre Kaynaklarının Kullanım Bedeli	1,00	5,00	3,49	0,96
Ücretlendirme ile Plastik Poşet Kullanımı	1,00	5,00	2,82	0,74
Yasal Plastik Poşet Ücretlendirme Uygulaması	1,00	5,00	3,68	1,02
Ücretlendirme ile Çevre Kirliliği	1,00	5,00	2,86	0,96
Plastik Poşet Uygulamasında Devlet Yaptırımı	1,00	5,00	2,46	0,81
Plastik Poşetlerin Para Kazanma Aracı Olarak Kullanım Algısı	1,00	5,00	3,24	0,84

Ölçüm araçlarına ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3’e göre katılımcıların plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı ortalama puanlarının $4,00 \pm 0,87$; çevre kaynaklarının kullanım bedeli $3,49 \pm 0,96$; ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı $2,82 \pm 0,74$; yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması $3,68 \pm 1,02$; ücretlendirme ile çevre kirliliği $2,86 \pm 0,96$; plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı $2,46 \pm 0,81$; plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı $3,24 \pm 0,84$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4 Karşılaştırma testleri

		Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	Q1-Q3(med)	
1.Cinsiyetiniz?	Kadın	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	Erkek	3,71-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,0-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	3-3,75(3,25)
Mann Whitney U z değeri		-0,733	-1,004	-1,098	-0,087	-0,884	-1,141	-0,069
p değeri		0,463	0,315	0,272	0,931	0,377	0,254	0,945
2.Yaşınız ?	18-28 arası ¹	3,57-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,33(3,0)	1,67-3(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	29-39 arası ²	3,86-4,57(4,14)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,5)

	40-50 arası ³	4,0-4,71(4,43)	3,0-4,0(3,5)	2,4-3,2(2,8)	3,67-4,33(4,0)	2-3,67(2,83)	2,0-3,0(2,5)	3-3,88(3,5)
	51-61 arası ⁴	3,71-4,43(4,14)	3,25-4(3,75)	2,4-3,4(3,0)	3,0-4,0(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,5(3,0)
	62 ve üzeri ⁵	3,00-4,29(4,0)	2,25-4(3,0)	2,2-3,2(2,8)	2,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	1,67-3,33(2,33)	2,0-3,5(3,0)
Kruskal Wallis H p değeri		12,914	7,282	0,941	3,356	4,071	2,178	26,298
Post-hoc		0,012*	0,122	0,919	0,500	0,396	0,703	0,000*
3.Medeni durumunuz ?	Bekar	5<2,3						5<2,3
		3,57-4,71(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,0-4,33(4,0)	2,0-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	2,75-4,0(3,5)
	Evli	3,86-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
Mann Whitney U z değeri		-0,521	-0,134	-0,087	-0,792	-0,650	-0,280	-0,696
p değeri		0,602	0,893	0,931	0,429	0,516	0,780	0,486
4.Çocuk sayınız?	Çocuğum yok ¹	3,57-4,71(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	3-3,75(3,5)
	1 ²	3,86-4,43(4,21)	2,88-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,0-4,0(4,0)	2,5-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,25)
	2 ³	4-4,71(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,33)	2,75-4(3,25)
	3 ⁴	3,86-4,43(4,0)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,67-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,67)	3-3,75(3,25)
	4 ve üzeri ⁵	2,43-4,29(3,71)	2,25-3,75(3,0)	2,2-3,2(2,8)	2-4(2,83)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,5)	2-3,5(2,75)
Kruskal Wallis H p değeri		11,461	9,309	1,100	16,043	3,479	1,530	4,610
Post-hoc		0,022*	0,054	0,894	0,003*	0,481	0,821	0,330
5.Eğitim durumunuz?	Okur-yazar ¹	5<2,3						
		1,43-3,43(2,29)	1,0-2,25(1,75)	1-2,6(1,2)	1-2,33(1,0)	1,0-3,33(2,0)	1,0-2,33(1,0)	1,0-2,0(1,25)
	İlköğretim ²	2,86-4,43(3,86)	2,75-4(3,5)	2,4-3,6(3,0)	2,67-4(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,5)	2-3,75(3,0)
	Ortaöğretim ³	3,57-4,29(4,0)	3,0-3,75(3,5)	2,4-3,0(2,8)	3,33-4,0(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,67)	2,75-3,5(3,0)
	Ön lisans ⁴	3,86-4,64(4,29)	3,38-4(3,75)	2,5-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,25)
	Lisans ⁵	4,0-4,71(4,43)	3,0-4,0(3,88)	2,6-3,4(3,0)	3,67-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	Yüksek lisans ⁶	4,0-5,0(4,43)	3,5-4,75(4,0)	2,4-3,2(3,0)	3,67-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	1,67-2,67(2,33)	3,25-4(3,75)
	Doktora ⁷	4-4,86(4,57)	3-4,25(3,75)	2,6-3,2(2,8)	3,33-4,67(4,0)	2,67-4(3,33)	2-2,67(2,33)	3-4,25(3,5)
Kruskal Wallis H p değeri		88,234	49,062	25,233	33,573	17,629	16,304	59,143
Post-hoc		0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,007*	0,012*	0,000*
		1<3,4,5,6,7	1<2,3,4,5,6,7	1<2,3,4,5,6,7	1<2,3,4,5,6,7	1,2<7	1<2,3,4,5	1<3,4,5,6,7
		2<4,5,6,7	2,3<6					2,3<5,6,7
		3<4,5,6,7						
6.Mesleğiniz?	İşsiz ¹	2,0-4,71(3,71)	1,25-4(3,25)	1,4-3,0(2,4)	2,0-4,0(3,33)	1,33-3,67(2,67)	1,0-3,0(2,0)	2,0-3,5(3,0)
	Ev hanımı ²	3,57-4,43(4,0)	3,0-4,0(3,5)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,5-3,5(3,0)
	Emekli ³	3,71-4,43(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,3-3,2(2,8)	2,83-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-3,33(2,67)	2,75-3,75(3,13)
	Öğrenci ⁴	3,57-4,86(4,14)	2,75-4(3,25)	2,4-3,2(2,8)	3,0-5,0(3,67)	2,33-3,33(3,0)	1,67-3(2,33)	2,5-3,75(3,0)
	İşçi ⁵	3,5-4,43(3,86)	3,0-4,0(3,63)	2,3-3,4(2,9)	3,17-4(3,83)	2,67-3,67(3,0)	2-3,17(2,67)	3,0-4,0(3,5)
	Esnaf ⁶	4,0-4,57(4,29)	3,5-4,0(4,0)	2,8-3,2(3,0)	4-4,67(4,33)	2-3,67(2,67)	2,0-2,67(2)	3,0-3,75(3,5)
	Serbest meslek ⁷	3,29-4,57(4,0)	3,5-4,25(4,0)	2,8-3,4(3,2)	2,67-4(4,0)	2-3,33(2,67)	2,33-3,33(3,0)	3,0-4,0(3,25)
	Memur ⁸	4,0-4,86(4,43)	3,25-4,25(4,0)	2,6-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,25-4(3,5)
	Diğer ⁹	3,86-4,71(4,21)	3,0-4,0(3,75)	2,6-3,2(2,8)	3,33-4(4,0)	3-4(3,17)	2,0-3,0(2,67)	3-3,75(3,25)
Kruskal Wallis H p değeri		37,975	25,028	13,599	16,494	13,734	16,262	38,753
Post-hoc		0,000*	0,002*	0,093	0,036*	0,089	0,039*	0,000*
		8>1,2,3,5	8>1,2		6>1		6>1	8>1,2,3,5
								5>2
7.Geliriniz?	2500 TL ve altı ¹	2,57-4,5(3,86)	2,25-4(3,0)	2-3,2(2,6)	2,33-4,33(3,5)	2-3,33(2,67)	1,5-3,0(2,0)	2-3,63(3,0)

	2501- 4500 TL ²	4,0-4,71(4,21)	3,25-4(3,75)	2,6-3(2,8)	3,33-4,0(4,0)	2,67-3,33(3,33)	2,0-3,0(2,33)	2,75-3,5(3,0)
	4501- 6500 TL ³	3,71-4,29(4,0)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,6(3,0)	4,0-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2-3,33(2,67)	3,0-4,0(3,25)
	6501- 8500 TL ⁴	3,57-4,43(4,0)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2,0-3,0(2,33)	2,75-3,5(3,0)
	8501- 10500 TL ⁵	3,86-4,57(4,29)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,5)
	10500 TL ve üstü ⁶	4,0-4,71(4,43)	3,13-4,25(3,75)	2,6-3,4(2,9)	3,33-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	3,0-4,0(3,5)
Kruskal Wallis H p değeri		33,150	20,821	13,477	12,667	5,745	15,806	35,861
Post-hoc		0,000*	0,001*	0,019*	0,027*	0,332	0,007*	0,000*
8. Alışveriş yapma sıklığınız nedir?	Haftanın her günü	6>1,4	6>1,5	6>1	6>1	6>1	3,6>1	5,6>1; 6>4
	Haftada 2-3 gün	2,86-4,57(4,29)	2,25-4(3,5)	2-3(2,6)	2,67-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	1,67-3(2,33)	2,5-3,75(3,25)
	Haftada 1 gün	3,86-4,71(4,29)	3,25-4(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	15 günde bir	3,71-4,43(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	Ayda bir gün	3,43-4,57(4,14)	2,5-4,25(3,5)	2,2-3,2(3,0)	3-4,33(4,0)	2,67-4(3,33)	2-3,33(2,67)	3,0-4,0(3,5)
		3,43-4,43(3,86)	3-4,25(4,0)	2,8-3,4(3,0)	3-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	2,75-4(3,25)
Kruskal Wallis H p değeri		5,896	4,875	8,978	1,898	5,237	2,775	4,522
Post-hoc		0,207	0,300	0,062	0,755	0,264	0,596	0,340
9. Alışverişlerinizi nereden yapıyorsunuz?	Süper market ¹	3,71-4,71(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,5)
	Mini market ²	3,71-4,71(4,29)	2,75-4(3,5)	2,4-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,33(3,0)	2,0-3,0(2,67)	3-3,75(3,25)
	Bakkal ³	3,14-4,29(4,0)	3-3,75(3,75)	2,2-3(2,6)	3-4,33(4,0)	2-3(2,33)	2-2,67(2,33)	2,5-3,25(3,0)
	Açık Pazar ⁴	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,5)	2,6-3,2(2,8)	3-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-3,33(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	AVM ⁵	4-4,57(4,29)	3,5-4(3,75)	2,8-3,2(3,0)	3,67-4,33(4,0)	2,33-4(3,0)	2-3,33(2,67)	3-3,75(3,5)
Kruskal Wallis H p değeri		9,047	8,050	9,288	3,930	7,137	5,390	18,710
Post-hoc		0,060	0,090	0,054	0,416	0,129	0,250	0,001*
10. Alışverişlerinizde kaç tane plastik poşet kullanıyorsunuz?	Hiç plastik poşet kullanmam ¹	2,29-4,71(3,57)	1,5-4,0(3,25)	1,8-3,6(3,0)	2,0-4,33(3,33)	1,0-4,0(2,33)	1,0-2,67(2)	1,0-3,5(2,75)
	0-2 ²	3,86-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	3,0-3,75(3,25)
	3-5 ³	3,79-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,6-3,2(3,0)	3,0-4,33(4,0)	2,33-3,67(3,0)	2-3,33(2,67)	3,0-4,0(3,25)
	6 ve üzeri ⁴	3,14-4,43(3,86)	2,5-4(3,5)	2-3,6(2,8)	2,33-4,33(3,67)	3,0-4,33(4,0)	2,0-3,33(3,0)	2,5-3,75(3,25)
Kruskal Wallis H p değeri		8,689	3,471	1,824	6,063	16,478	18,474	15,030
Post-hoc		0,034*	0,325	0,610	0,109	0,001*	0,000*	0,002*
11. Alışverişlerinizde aldığınız plastik poşetlerinizi daha sonra nerede değerlendiriyorsunuz?	Atık kutusuna atarım ¹	2,43-4,43(3,57)	2-4(3,75)	1,8-3,2(2,8)	2,33-4(3,33)	2-3,67(2,67)	1,33-3,33(2,67)	1,25-3,5(3,0)
	Çöp poşeti olarak kullanırım ²	3,86-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,67(3,0)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,25)
	Evde yiyecek vb. ürünleri paketlemek için kullanırım ³	3-4,43(3,71)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,4(3,0)	3-4(4,0)	2-3,33(2,67)	1,67-2,67(2)	2,5-3,5(3,0)
	Taşıma çantası olarak kullanırım ⁴	4-4,57(4,43)	3,5-4(4,0)	2,6-3(3,0)	3,33-4(4,0)	2-3(3,0)	2-3,33(2,33)	1,75-3(2,75)
	Daha sonraki alışverişimde kullanırım ⁵	3,86-4,86(4,43)	2,5-3,75(3,25)	2,4-3,4(2,9)	3,33-4,67(4,0)	1,67-3,33(2,33)	2,33-3,33(2,67)	3,5-4(3,75)
Kruskal Wallis H p değeri		20,179	3,660	2,349	11,427	4,162	3,590	31,136
Post-hoc		0,000*	0,454	0,672	0,022*	0,385	0,464	0,000*
12. Size göre plastik poşetlerin çevrede çok büyük hasara yol açarlar ¹		1<2			1<2			1,4<2,5
	Çevrede çok büyük hasara yol açarlar ¹	3,86-4,57(4,29)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)

çevreye etkisi nedir?	Çevrede az da olsa hasara yol açarlar ²	3,00-4(3,57)	2,5-3,75(3,0)	2,2-3,4(2,8)	2-3,67(3,0)	2-3,33(3,0)	2,0-3,0(2,33)	2-3,25(2,75)
	Toplandıktan sonra hasara yol açmazlar ³	3,00-4,29(3,86)	3-4,25(3,5)	2,2-3,2(2,8)	2,67-4,33(4,0)	2,33-4(3,33)	2-3,33(2,67)	2,5-3,75(3,5)
	Toplanarak geri dönüştürülebilirler ⁴	3,86-4,71(4,14)	3-4,25(3,75)	2,4-3,4(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2,67-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	3,25-4(3,5)
Kruskal Wallis H p değeri		25,575	8,286	1,364	23,421	14,775	8,847	24,489
Post-hoc		0,000*	0,040*	0,714	0,000*	0,002*	0,031*	0,000*
13. Plastik poşetlerin zararlarını bilseydiniz yine de kullanır mıydınız?	Kullanmazdım ¹	2<1,4	2<4	2,4-3,25-	2,4-3,67-	2<1,4	1<4	1<2,4
	Muhtemelen kullanmazdım ²	3,71-4,43(4,14)	3,25-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,67-4,33(4,0)	2-3,33(2,67)	2-2,67(2,33)	2,75-3,75(3,25)
	Bilmiyorum ³	3,57-4,57(4,0)	2,5-4,0(3,5)	2,2-3,0(2,6)	2,67-4(3,67)	2,67-3,33(3,0)	2,0-3,0(2,67)	2,75-3,75(3,38)
	Büyük olasılıkla çantamı kullanırdım ⁴	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,5)	2,4-3,0(2,8)	3-4(3,67)	2,67-3,67(3,33)	2,0-3,0(2,67)	3,0-4,0(3,5)
	Kesinlikle çantamı kullanırdım ⁵	4,0-4,86(4,43)	3,0-5(4,25)	2,8-3,4(3,2)	3,33-4,67(4,0)	2-3,67(2,67)	2-2,67(2,33)	3,0-4,0(3,25)
Kruskal Wallis H p değeri		4,43-5,0(4,86)	3,0-4,75(4,0)	2,8-3,8(3,2)	3,67-5(4,67)	1,67-4(3,33)	2-3,33(2,33)	3,5-4(3,75)
Post-hoc		19,613	18,443	16,091	20,853	23,560	13,444	16,809
		0,001*	0,001*	0,003*	0,000*	0,000*	0,009*	0,002*
14. Plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir çanta tercih edersiniz?	Evet	1,2,3<5	1,3<4	2<4,5	2<1,5	1<3	1<3	1<3,5
	Hayır	3,71-4,57(4,14)	3,0-4,0(3,75)	2,4-3,2(2,8)	3,33-4,33(4,0)	2-3,33(3,0)	2-2,67(2,33)	3-3,75(3,25)
Mann Whitney U z değeri		3,0-4,43(3,71)	2,5-4(3,5)	2-3,2(2,4)	2,0-4(3,0)	2,33-3,67(3,0)	2,0-3,0(2,67)	2,25-4(3,5)
p değeri		-2,500	-0,623	-1,924	-3,307	-1,515	-0,823	-0,377
		0,012*	0,533	0,054	0,001*	0,130	0,410	0,706

*p<0,05

Tablo 4'te "plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı" alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların demografik özelliklere göre karşılaştırma sonuçları verilmiştir. Tablo 4' e göre aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların cinsiyeti, medeni durumu ve alışveriş yapma sıklığına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0,05).

Çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür (p>0,05). Ancak plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı ve plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (p<0,05). Farklılık gösteren bu grupları tespit edebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testine göre, 62 yaş ve üzeri olan bireylerin puanlarının 29-39 yaş arasında olanlara ve 40-50 yaş arasında olanlara göre daha düşük bir puan aldığı saptanmıştır.

Çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0,05). Plastik poşetlerin

çevresel sorun oluşturma algısı ve yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiş ($p<0,05$) ve farklılık gösteren grupları tespit edebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testine göre, plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı puanları için 4 ve daha fazla çocuğu olduğunu ifade eden katılımcıların puanlarının bir ve iki çocuğu olduğunu ifade eden katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması puanları için 4 ve daha fazla çocuğu olduğunu ifade eden katılımcıların puanlarının iki çocuğu ve üç çocuğu olduğunu ifade eden katılımcılara göre daha düşük bir puan aldığı tespit edilmiştir.

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farklılık gösteren grupları tespit edebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testine göre; plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı alt boyut puanı için okur-yazar olan katılımcıların puanları ortaöğretim ve üstü eğitim durumu olan tüm katılımcılara göre daha düşük; ilköğretim mezunu olan katılımcıların puanları ön lisans mezunu ve daha üstü eğitim durumu olan katılımcılara göre daha düşük; ortaöğretim mezunu olan katılımcıların puanları ise ön lisans mezunu olan katılımcılara ve daha yüksek eğitim durumu olan katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Çevre kaynaklarının kullanım bedeli alt boyut puanı için okur-yazar olan katılımcıların puanları ortaöğretim ve üstü eğitim durumu olan tüm katılımcılara göre daha düşük; ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olan katılımcıların puanları yüksek lisans mezunu olan katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı ve yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyut puanları için okur-yazar olan katılımcıların puanları ilköğretim ve üstü eğitim durumu olan tüm katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Ücretlendirme ile çevre kirliliği alt boyut puanı için okur-yazar olan katılımcıların ve ilköğretim mezunu olan katılımcıların puanları doktora mezunu olan tüm katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı alt boyut puanı için okur-yazar olan katılımcıların puanları ortaöğretim, ön lisans, lisans mezunu olan tüm bireylere göre daha düşük tespit edilmiştir. Plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyut puanı için okur-yazar olan katılımcıların puanları ortaöğretim ve üstü eğitim durumu olan tüm katılımcılara göre daha düşük; ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olan katılımcıların puanları ise lisans, yüksek lisans ve doktora mezunu olan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların mesleğine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farklılık gösteren grupları tespit edebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testine göre plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı alt boyutu için memur olan katılımcıların işsiz, ev hanımı, emekli, işçi olan katılımcılara göre daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Çevre kaynaklarının kullanım bedeli, alt boyutu için memur olan katılımcıların işsiz, ev hanımı, olan katılımcılara göre daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyutu için esnaf olan katılımcıların işsiz olan katılımcılara göre daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir. Plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı alt boyutu için esnaf olan katılımcıların puanlarının işsiz olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutu için memur olan katılımcıların puanları işsiz, ev hanımı, emekli, işçi olan katılımcılara göre daha yüksek, işçi olan katılımcıların puanları ise emekli olan katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur. Ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, ücretlendirme ile çevre kirliliği alt boyutlarından alınan puanların ise katılımcıların mesleğine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımını, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların gelirine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farklılık gösteren grupları gösterebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testlerine göre; plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı alt boyutu için gelir düzeyi 10500 TL üstü olan katılımcıların puanları gelir düzeyi 2500 TL altı ve 6501-8500 TL arasında olan katılımcılara göre daha yüksek, çevre kaynaklarının kullanım bedeli alt boyutu için gelir düzeyi 10500 TL üstü olan katılımcıların puanları gelir düzeyi 2500 TL altı ve 8501-10500 TL arasında olan katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur. Ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyutları için gelir düzeyi gelir düzeyi 10500 TL üstü olan katılımcıların puanları gelir düzeyi 2500 TL altı olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımını alt boyutu için gelir düzeyi gelir düzeyi 10500 TL üstü olan katılımcıların, 4501-6500 TL arasında olan katılımcıların puanları gelir düzeyi 2500 TL altı olan katılımcılara göre daha yüksek tespit edilmiştir. Plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutu için gelir düzeyi gelir düzeyi 10500 TL üstü olan katılımcıların ve 8501-10500 TL arasında olan katılımcıların puanları gelir düzeyi 2500 TL altı olan katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur. Gelir 8501- 10500 TL arasında olan katılımcıların puanları gelir düzeyi 6501- 8500 TL olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak ücretlendirme ile çevre kirliliği alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların gelirine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımını alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların alışveriş yapma yerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ancak plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı katılımcıların alışveriş yapma yerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği ($p<0,05$) ve bakkaldan alışveriş yapan katılımcıların puanlarının süper marketten ve AVM'den alışveriş yapan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların alışverişte kullanılan poşet sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımını, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların alışverişte kullanılan poşet sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı alt boyutu için hiç poşet kullanmayan katılımcıların puanları 1-2 poşet kullanan katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Ücretlendirme ile çevre kirliliği alt boyutu için hiç poşet kullanmayan katılımcıların ve 1-2 poşet kullanan katılımcıların puanları 6 ve daha fazla poşet kullanan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımını alt boyutu için hiç poşet kullanmayan katılımcıların puanları 3-5 poşet kullanan katılımcılara, altı ve daha fazla poşet kullanan katılımcılara göre daha düşük tespit edilmiştir. Plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutu için hiç poşet kullanmayan katılımcıların puanları 1-2 poşet ve 3-5 poşet kullanan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımını alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların alışverişlerde alınan poşetlerin daha sonraki kullanım amacına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, plastik poşetlerin para

kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların alışverişlerde alınan poşetlerin daha sonraki kullanım amacına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür ($p<0,05$). Farklılık gösteren grupları tespit edebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testine göre plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyutları atık kutusuna atan katılımcıların puanları çöp poşeti olarak kullanan katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutu için atık kutusuna atan katılımcıların ve daha sonraki alışverişlerinde kullanan katılımcıların puanları çöp poşeti olarak kullanan katılımcılara ve daha sonraki alışverişlerinde kullanan katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Ayrıca evde yiyecek ürünlerini paketlemek için kullanan katılımcıların puanları daha sonraki alışverişlerinde kullanan katılımcılara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların plastik poşetlerin çevreye etkisi düşüncesine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farklılık gösteren grupları tespit edebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testine göre plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı alt boyutu için çevrede az da olsa hasara yol açar düşüncesine sahip olan katılımcıların puanları çevrede çok büyük hasara neden olur, toplanarak geri dönüştürülebilir cevabını veren katılımcılara göre daha düşük puan aldığı görülmüştür. Çevre kaynaklarının kullanım bedeli alt boyutu için çevrede az da olsa hasara yol açar düşüncesine sahip olan katılımcıların puanları toplanarak geri dönüştürülebilir cevabını veren katılımcılara göre daha düşük puan aldığı tespit edilmiştir. Yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyutu için çevrede az da olsa hasara yol açar düşüncesine sahip katılımcıların puanları çevrede çok büyük hasara neden olur, toplanarak geri dönüştürülebilir cevabını verenlere göre daha düşük puan aldığı görülmüştür. Ücretlendirme ile çevre kirliliği alt boyutu için çevrede çok büyük hasara yol açar düşüncesine sahip olanların puanları toplanarak geri dönüştürülebilir cevabını verenlere göre daha düşük puan aldığı görülmüştür. Plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı alt boyutu için çevrede çok büyük hasara yol açar düşüncesine sahip olan katılımcıların puanları toplanarak geri dönüştürülebilir cevabını veren katılımcılara göre daha düşük puan aldığı belirlenmiştir. Plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutu için çevrede çok büyük hasara yol açar düşüncesine sahip olan katılımcıların puanları çevrede az da olsa hasara yol açar, toplanarak geri dönüştürülebilir cevabını veren katılımcılara göre daha düşük puan almıştır. Ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı alt boyutundan alınan puanların katılımcıların plastik poşetlerin çevreye etkisi düşüncesine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların plastik poşetlerin zararını bilme durumunda kullanımına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Buna göre ücretlendirme ile çevre kirliliği ve plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı alt boyutları için kullanmazdım diyen katılımcıların puanı bilmiyorum diyen katılımcılara göre daha düşük; plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı alt boyutu için kullanmazdım, muhtemelen kullanmazdım ve bilmiyorum diyen katılımcıların puanı kesinlikle çantamı kullanırdım diyen katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Çevre kaynaklarının kullanım bedeli alt boyutu için kullanmazdım ve bilmiyorum diyen katılımcıların puanı büyük olasılıkla çantamı kullanırdım diyen katılımcılara göre daha düşük tespit edilmiştir. Ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı alt boyutu için muhtemelen kullanmazdım diyen katılımcıların puanı büyük olasılıkla çantamı kullanırdım, kesinlikle çantamı kullanırım diyen katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Plastik poşetlerin para kazanma

aracı olarak kullanım algısı için kullanmazdım diyen katılımcıların değeri bilmiyorum ve kesinlikle çantamı alırım diyen katılımcılara göre daha düşük tespit edilmiştir.

Çevre kaynaklarının kullanım bedeli, ücretlendirme ile plastik poşet kullanımı, ücretlendirme ile çevre kirliliği, plastik poşet uygulamasında devlet yaptırımı, plastik poşetlerin para kazanma aracı olarak kullanım algısı alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir plastik poşet tercih etme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Plastik poşetlerin çevresel sorun oluşturma algısı, yasal plastik poşet ücretlendirme uygulaması alt boyutlarından alınan puanların katılımcıların plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir plastik poşet tercih etme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir plastik poşet tercih eden katılımcıların puanları plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir plastik poşet tercih etmeyenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Plastik poşetlerin doğada yüzyıllar boyunca çözülmediği, dolayısıyla başta çevre olmak üzere birçok zararının olduğu bilimsel olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle çeşitli ülkeler kendi devlet politikalarına uygun olarak plastik poşetler üzerine maliyet yüklemişlerdir. Bu maliyet ülkelere göre değişen isimlerle anılmaktadır. Uygulamanın ortak yanı ise yüklenen bu maliyet ile plastik poşet kullanımının azaltılması suretiyle çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Türkiye’de de 2019’dan itibaren “geri kazanım katılım payı” adı altında plastik poşetler ücretlendirilmiştir/vergilendirilmiştir. Bu çalışmaya konu olan araştırmanın amacı plastik poşet kullanımının azaltılması yönünde olup dünyadaki diğer uygulamalarla paraleldir.

Afyonkarahisar özelindeki tüketiciler bakımından yapılan araştırma bu sonucu doğrulamıştır. Araştırma bulgularından elde edilen verilere göre, katılımcıların %84,1’i “plastik poşetlerin doğada uzun bir sürede yok olduğunu bildiğini”, %85,1’i “plastik poşetlerin doğaya (su, toprak, hava vb.) zarar verdiğini”, %84,3’ü “doğada yaşayan tüm canlılara zarar verdiğini” ve %78,3’ü “çevreye zarar verebilecek her şeyin parasal değeri olması gerektiğini” ifade etmişlerdir.

Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar topluca değerlendirildiğinde katılımcıların çok yüksek bir çoğunluğunun plastik poşetlerin zararlarını bildikleri ve bu zararlar nedeniyle parasal bir bedelinin olması gerektiği görüşüne sahip oldukları saptanmıştır. Uygulamanın bu yönde bilincin gelişmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların %67,8’i “devletin plastik poşetler üzerine koyduğu ücreti” ve %76,2’si “alınan ücretlerin çevre fonuna yatırılmasını” doğru bulduklarını ifade etmişlerdir. Buna rağmen katılımcıların %74,3’ünün “alışverişlerde plastik poşetlerin ücretlendirilmesi yerine, geri dönüşüme uygun, doğada çözülebilir (kâğıt vb.) poşetler zorunlu hale getirilmeliydi” görüşüne sahip olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların %91,8’inin görüşü plastik poşetler ücretlendirildikten sonra “plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir çanta tercih edeceği” yönündedir. Bu bağlamda veriler incelendiğinde katılımcıların cinsiyeti önemli olmaksızın tamamına yakının yeniden kullanılabilir çanta tercih ettiği görülmüştür.

Özetle;

- Plastik poşetlerin zararları ve çevre bilinci konusunda katılımcıların farkındalıklarının yüksek olduğu,
- Plastik poşetler üzerinden ücret almasını uygun buldukları,
- Ücret yerine “geri dönüşüme uygun ve doğada yok olabilen” farklı poşetlerin kullanımının zorunlu hale getirmesinin daha uygun olduğu,
- Alışverişlerinde “plastik poşet yerine yeniden kullanılabilir çanta” tercih edeceklerini beyan ettikleri görülmüştür.

Plastik poşetlerin ücretlendirildikten sonra katılımcıların %61,8'inin plastik poşet kullanımını azalttığını belirtmelerine rağmen, %67,5'inin plastik poşetleri ücretli olarak kullanmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların bir kısmı plastik poşetlerin zararlarını bilmelerine ve ücretlendirmesini uygun bulmalarına rağmen plastik poşet kullanmaya devam etmektedir. Böyle bir sonuç olmasına rağmen plastik poşet ücretleri katılımcılar tarafından olumlu karşılanmış ve Afyonkarahisar özelinde de benzer sonuç vererek amaca hizmet etmiştir.

Şüphesiz ücretlendirme plastik poşet kullanımının azaltılması üzerinde olumlu etki meydana getirmektedir. Ancak sürdürülebilir bir çevre için ücretlendirme ile yetinilmemeli, konu kamu spotları ile kamuoyu gündeminde canlı tutulmalıdır. Tüketiciler tarafından yoğun kullanımı olan ürünlerin üzerine farkındalık oluşturan uyarı yazıları yazılmalıdır. Alışveriş merkezlerinde de tüketicilerin görebileceği yerlere afişler asılmasının da etkili olacağı düşünülmektedir. Bir başka uygulama olarak zaman zaman yenilenebilir torbaların tüketicilere ücretsiz dağıtılması da seçenek olarak düşünülebilir. Yasak koyma da çözüme katkıda bulunabilecek bileşenler arasındadır.

Ulusal ve uluslararası teorik ve ampirik çalışmalar incelendiğinde araştırmaların tüketiciler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarının önemli ölçüde somutlaşmış olduğu görülmektedir. Literatürde işletmelerin algısını ölçen çalışma sayısının yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden yapılacak yeni çalışmaların işletmelere yönelik olması literatüre katkı sağlayacaktır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Plastik poşet kullanımı ve çevresel etkileri bağlamında plastik poşet vergisi: Afyonkarahisar örneği" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akkaş, S. (2022, Aralık 28). *Market poşeti ücreti tüketiciler için 38,5 kuruşa mı çıkarıldı?*. Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/market-poseti-ucreti-tuketeciler-icin-38-5-kurusa-mi-cikarildi>
- Anastasio, M. ve Nix, J. (2016). *Plastic bag levy in Ireland*. Green Budget Europe. <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/IE-Plastic-Bag-Levy-final-1-1.pdf>
- Avcı, İ. ve Yıldız, S. (2020). Marketlerde ücretli plastik poşet uygulamasına yönelik tüketici davranışlarının belirlenmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 339-359.
- Avcı, O. ve Dirican, H. (2021). Seçilmiş OECD ülkeleri bağlamında plastik poşet vergisi üzerine bir değerlendirme. *Mali Çözüm*, 31(165), 121-144.
- Aygül, Ö. ve Baştuğ, S. (2020). Deniz taşımacılığı kaynaklı hava kirliliği ve insan sağlığına etkisi. *Journal of Maritime Transport and Logistics*, 1(1), 26-40.
- BBC News Türkçe (2021, Temmuz 3). *3 Temmuz dünya plastik poşet kullanmama günü: Plastik poşetler hakkında bilmeniz gerekenler*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57694701>
- BBC News Türkçe (2022, Ekim 7). *Anne sütünde ilk kez plastik bulundu*. <https://www.bbc.com/turkce/articles/crgxd2n3x4mo>
- Bloomberg HT (2019, Mayıs 17). *Almanya'da poşetlerin ücretli olması tüketimi azalttı*. <https://www.bloomberght.com/almanyada-posetlerin-ucretli-olmasi-tuketimi-azaltilti-2220079>

- Bostanoğlu, N. M. (2020). *AB ve Türkiye’de plastiklerin geleceği*. İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Convery, F., McDonnell, S. ve Ferreira, S. (2007). The most popular tax in Europe? Lessons from the Irish plastic bags levy. *Environmental Resource Economics*, 38, 1-11. <https://doi.org/10.1007/s10640-006-9059-2>
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (10. Baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Çelik, S., Bacanlı, H. ve Görgeç, H. (2008). *Küresel iklim değişikliği ve insan sağlığına etkileri*. Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü.
- Çevik, O. ve Kazak, G. (2020). Sürdürülebilir çevre muhasebesi aracı olarak ücretli plastik poşet uygulaması üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(2), 323-351.
- Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü (2022, Aralık 7). *Plastik poşetlerin ücretlendirilmesine ilişkin usul ve esaslarda değişiklik yapılmasına dair usul ve esaslar*. T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/usulesasplaspos20221207-20221208115736.pdf>
- Demir, İ. C. ve Koç, S. (2019). Plastik poşet kullanımına ilişkin düzenlemeler; AB ve Türkiye uygulamaları. G. Gürçay ve K. Manafidizaji (Ed.), *Karadeniz Zirvesi 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* içinde (ss. 734-740). UBAK Yayınevi.
- Directive EU. (2015, Mayıs 6). *2015/720 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2015 amending Directive 94/62/EC as regards reducing the consumption of lightweight plastic carrier bags (text with eea relevance)*. <http://data.europa.eu/eli/dir/2015/720/oj>
- Dursun, İ. (2020). Plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulamasına gösterilen tutumsal ve davranışsal desteğin açıklanmasına yönelik model önerisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 129-148. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.563177>
- Elton, C. (2023, Nisan 5). *Really encouraging’: Plastic bag bans work, say campaigners. Where is Europe lagging behind?*. Euro News. <https://www.euronews.com/green/2023/04/05/really-encouraging-plastic-bag-bans-work-say-campaigners-where-is-europe-lagging-behind>
- Gómez, I. D. L. ve Escobar, A. S. (2022). The dilemma of plastic bags and their substitutes: A review on LCA studies. *Sustainable Production and Consumption*, 30, 107–116. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.11.021>
- Green Budget Europe (2020). *Fact sheet: tax on plastic bags*. https://green-budget.eu/wp-content/uploads/Tax-on-plastic-bags_FINAL.pdf
- Gürbüz, H. ve Yılmaz, U. (2018). Üniversite öğrencilerinin naylon poşet kullanımına ilişkin tutum ve davranışlarının yapısal eşitlik modellemesiyle araştırılması. *Sosyokonomi*, 26(38), 135-149. <https://doi.org/10.17233/sosyokonomi.2018.04.08>
- Gürbüz, Ş. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Güzel, S. ve Özkan, E. (2019, Temmuz). Plastik poşet vergisi uygulaması: Türkiye için bir değerlendirme. *Vergi Dünyası*, 1(455), 43-57.
- İnam, H. (2019, Mart). Plastik poşet vergisi. *Vergi Raporu*, 234, 169-175.
- Jakovcevic, A., Steg, L., Mazzeo, N., Caballero, R., Franco, P., Putrino, N. ve Favara, J. (2014). Charges for plastic bags: Motivational and behavioral effects. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 372-380. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.09.004>
- Jalil, Md. A, Mian, Md. N. ve Rahman, M. K. (2013). Using plastic bags and its damaging impact on environment and agriculture: An alternative proposal. *International Journal of Learning & Development*, 3(4), 1-14. <http://dx.doi.org/10.5296/ijld.v3i4.4137>
- Jenny, G. (2021, Şubat 25). *Germany: Lightweight plastic bag ban to take effect January 1, 2022*. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-02-25/germany-lightweight-plastic-bag-ban-to-take-effect-january-1-2022/>
- Kanlı, İ. B. ve Kurt, Y. (2019, Haziran 18-19). Türkiye'nin çevre politikaları kapsamında mikroplastik kirlilik üzerine bir değerlendirme. *2nd International Congress on New Horizons in Education and Social Sciences (ICES - 2019)* içinde (ss. 495-514). İstanbul, Turkey.
- Kayan, A. ve Küçük, A. (2020). Plastik kirliliğin çevresel zararları ve çözüm önerileri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 403-427.

- Kılıçer, E. (2018, Haziran). Plastik poşet vergisi ve örnek ülke uygulamaları. *Vergi Sorunları Dergisi*, 357, 55-64.
- Martinho, G., Balaia, N. ve Pires, A. (2017). The Portuguese plastic carrier bag tax: the effects on consumers' behavior. *Waste Management*, 61, 3-12. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2017.01.023>
- McCarthy, N. (2019, Mayıs 23). *Are Plastic bags finally on the way out in Germany?*. Statista. <https://www.statista.com/chart/18132/usage-of-plastic-shopping-bags-in-germany-by-year/>
- Önder, S., Günal, Ç. A. ve Dinçel Sepici, A. (2020). Plastikleri attığımızda ne oluyor? *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(4), 181-186.
- Özçelik Erim, G. (2019). *Naylonlaşan dünyada poşet krizi: dünya-Türkiye uygulaması*. Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü. <https://www.kto.org.tr/d/file/naylonlasan-dunyada-poset-krizi-dunya-turkiye-uygulamasi.pdf>
- Rochman, C. M., Browne, M. A., Halpern, B. S., Hentschel, B.T., Hoh, E., Karapanagioti, H. K., Mendozos-Rios, L. M. I., Takada, H., Teh, S. ve Thompson, R. C. (2013). Classify plastic waste as hazardous. *Nature*, 494, 169-171. <https://doi.org/10.1038/494169a>
- Santé Publique, Sécurité de la Chaîne Alimentaire et Environnement (2022, Ocak 24). *Cotons-tiges et vaisselle en plastique interdits dès le 24 janvier*. <https://www.health.belgium.be/fr/news/cotons-tiges-et-vaisselle-en-plastique-interdits-la-vente-des-le-24-janvier>
- Sarıgül, T. (2018, Haziran 25). *Plastikler dünya'ya nasıl değiştiriyor?*. TÜBİTAK Bilim Genç. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/plastikler-dunyayi-nasil-degistiriyor>
- Sayan, H. (2019, Ocak 12). *Plastik poşet vergisi (mi)?* [Gönderi]. LinkedIn. <https://tr.linkedin.com/pulse/plastik-po%C5%9Fet-vergisi-mi-hakk%C4%B1-sayan>
- Sektörüm Dergisi (2020, Ocak 13). *Plastiklerin doğaya verdiği 5 zarar* [Blog]. <https://www.sektorumdergisi.com/plastiklerin-dogaya-verdigi-5-zarar/>
- State of Green (2021, Ocak 5). *Denmark puts an end to free plastic bags*. <https://stateofgreen.com/en/news/denmark-puts-an-end-to-free-plastic-bags/>
- Şahin, M. (2020, Mart). Sürdürülebilir çevre dinamikleri için yeni bir enstrüman: Plastik poşet vergisi. *Vergi Raporu*, 246, 107-121.
- Şentürk, G. ve Dumludağ, D. (2021). An evaluation of the effect of plastic bag fee on consumer behavior: Case of Turkey. *Waste Management*, 120(1), 748-754. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.10.042>
- T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021, Eylül 28). *Plastik poşet kullanımı yüzde 75 oranında azaldı*. <https://www.csb.gov.tr/plastik-poset-kullanimi-yuzde-75-oraninda-azaldi-bakanlik-faaliyetleri-31995>
- T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022, Ağustos 7). *Plastik poşetten 3,5 yılda 3,8 milyar tl tasarruf edildi*. <https://www.csb.gov.tr/plastik-posetten-3-5-yilda-3-8-milyar-tl-tasarruf-edildi-bakanlik-faaliyetleri-34187>
- TRT Haber (2019, Ocak 14). *Belçika plastik poşet kullanımını tamamen yasaklamaya hazırlanıyor*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/belcika-plastik-poset-kullanimini-tamamen-yasaklamaya-hazirlaniyor-401203.html>
- Turna, F. (2022). Plastik poşet vergisi: gerçekten etkili mi? S. İpek, C. Kılıç ve S. S. Tan (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel araştırmalar II* içinde (ss. 248-262). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Üren, Ç. (Der). (2023, Mart 7). *Plastik atıkların canlılarda yol açtığı ilk hastalık tanımlandı*. Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/615286/sa%C4%9Flik/plastik-at%C4%B1klar%C4%B1n-canl%C4%B1larda-yol-a%C3%A7t%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ilk-hastal%C4%B1ktan%C4%B1mland%C4%B1>
- Yasa, Y. A. ve Cop, R. (2019). Yeşil pazarlama anlayışında tüketicilerin plastik poşet kullanımına yönelik bakış açıları: Belçika örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(1), 34-45. <https://doi.org/10.30855/gjeb.2019.5.1.003>
- Yıldız, U. (Der). (2023, Nisan 25). *Mikroplastikler tüketildikten iki saat sonra beyne ulaşabiliyor*. Independent Türkçe. https://www.indyturk.com/node/627081/bi%CC%87li%CC%87m/mikroplastikler-t%C3%BCKetildikten-iki-saat-sonra-beyne-ula%C5%9Fabiliyor#google_vignette

- Yılmaz, G. ve Biyan, Ö. (2019). Geri kazanım katılım payının hukuki niteliği ve yabancı ülke uygulamalarıyla karşılaştırılması. *Vergi Sorunları Dergisi*, 371, 101-116.
- 2872 sayılı Çevre Kanunu (1983, Ağustos 9). Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>
- 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003, Aralık 10). Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>
- 6615 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (2022, Aralık 28). *Resmi Gazete* (sayı 32057). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/12/20221228-2.pdf>
- 7449 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (2023, Ağustos 2). *Resmi Gazete* (sayı 32267). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/08/20230802.pdf>

Green organizational identity: Socio-semiotic analysis of why organizations appear green

Salih Arslan¹, Hakan Olgun²

¹Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Eskişehir, Türkiye; ²Istanbul Medeniyet University, Faculty of Political Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Istanbul, Türkiye.

ABSTRACT

This study examines the relationship between organizations' green organizational identity-building efforts and their strategies for using colors. The aim is to reveal how organizations use colors in the process of redesigning their organizational identities around green thought. This study was designed as a qualitative multiple-case study. The data consisted of images from the official websites of seven companies in the Turkish iron and steel industry, selected using purposeful sampling. Findings revealed that the color green was used extensively in the images and is associated with the factory or administrative building that represents the company. It is especially common in all images to frame the factory or administrative building that represents the company in a green frame and to allow the viewer to look at the symbolic objects that represent the company through a green window. This study concludes that the use of green color as a background in the official website designs of companies and the related and interconnected display of symbolic objects representing the company in green serve a transforming function in the meaning of concrete material objects. The findings suggest that companies are attempting to create a perception that they have internalized green thought in their corporate environment, making it the central determinant of their practices through this transformation in their organizational identities using the ability of the color green to represent environmentalism or ecologism.

KEYWORDS

Organizational identity, Green thought, Environmentalism, Green organizational identity, Socio-semiotic analysis.

Introduction

The concept of identity is a key element considered at various levels, team, unit, organization, industry, field and society and is accepted to shape and direct the actors or entities at each level within the social system. When considered at the organizational level, the concept is called "organizational identity" (Patvardhan et al., 2015: p. 405). Organizational identity is a topic of growing interest and development in organizational studies (Gioia et al., 2013: p. 123). Early research emphasized the unchanging and permanent characteristics of identity more. In these studies, organizational identity was defined as an organization's members' shared understanding of the central, enduring and distinctive features of the organization's character or their answer to the question "Who are we as an organization?" (Albert and Whetten, 1985: p. 263; Gioia et al., 2013: p. 125). In subsequent studies, it has been argued that the meaning of attributes, such as centrality, persistence and distinctiveness is unclear and that very few current characteristics of organizations can be used to determine these attributes (Corley et al., 2006: p. 90). In particular, it has been argued that the trait of permanence is controversial and that changes in the environment can bring about changes in organizational identity (Gioia et al., 2000: p. 65; Clark, 2010: p. 398). Some researchers have drawn attention to the flexibility of the concept by defining organizational identity as an element that can be completely "kneaded and

reshaped" (Alvesson and Willmott, 2002: p. 624). Thus, the view that there is a close relationship between organizational identity and changing environmental conditions has begun to be accepted.

There are four main approaches to how organizational identity is formed and transformed. The social construction approach (Gioia et al., 2000: p. 74) sees organizational identity as a concept that is defined interactively by both organizational members and external stakeholders. This approach focuses on the labels and meanings used to define organizational identity. The social actor approach (Whetten and Mackey, 2002: p. 394) defines organizational identity as a social reflection of who organizations see themselves as. According to this approach, organizations construct their identities as social actors. The organizational ecology approach sees organizational identity as a categorical feature in the population and suggests that it is defined as exogenously given to population member organizations (Gioia et al., 2013: pp. 126-127). New institutional theory (NIT) (Glynn and Abzug, 2002: p. 277; Glynn, 2008: p. 414; Wry et al., 2011: p. 449) considers organizational identity as an organizational characteristic that becomes congruent with others under the pressure of the institutional environment.

The change in organizational identities can be in line with a single organization's vision, or it can occur due to the interaction or intertwining of two organizational identities as due to the merger of two organizations. However, organizational identity changes mainly occur due to changes in the macro conditions surrounding the organization (Clark, 2010: p. 398). This is because organizations must adapt to changing environmental conditions to survive and everything about organizations, including identity, transforms according to these conditions (Brown and Eisenhardt, 1997: p. 1). One of the macro developments that can be effective in transforming the identities of organizations is environmentalism, which is called by different names, such as "green thought" or "ecologism." Discourses built on environmentalism challenge the established assumptions of the social and economic sphere and the traditional meanings of organizational roles and identities. As a result, organizations may attempt to construct new identities (Wright et al., 2012: p. 1452). Environmentalism can be defined as the understanding or rhetoric that organizations act with the sensitivity of protecting the environment in their operational processes (Jermier et al., 2006: p. 627; Forbes and Jermier, 2010: p. 466). This understanding includes expectations and demands from organizations, such as not polluting the air and clean water resources, protecting natural life, using recyclable packaging, consuming less water and energy, and investing in renewable energy sources (Bothello & Djelic, 2018: p. 94). Meeting these expectations is thought to provide competitive advantage and legitimacy for organizations in different fields (Bansal and Clelland, 2004: p. 101).

Environmentalism leads to the reorganization of organizational activities toward environmental protection and to the redefinition of organizational identities within the framework of green thought (Clark, 2010: p. 398). This green transformation of identities can influence the decisions and activities of organizations (Elsbach and Kramer, 1996: p. 472) or it can be used as part of a discourse strategy that aims to manipulate the environment (Fiol, 2002: p. 654; Chreim, 2005: p. 568). In this research, we do not question the intentions of organizations regarding whether they aim for competitive advantage or legitimacy when transforming their identities towards environmentalism. However, we reveal at the theoretical level how green thought, also called environmentalism or ecologism, has turned into a universal ideology and how it affects the identities of organizations as a macro-level frame of reference. Our primary focus and the research problem is how organizations use colors in the process of green transformation they try to realize in their identities. There is a close relationship between the color green and green thinking, which is called environmentalism or ecologism, and the color green directly represents green thought (Van Leeuwen, 2011; Francesconi, 2016; Kress & Van Leeuwen, 2020). Examples, such as the "European Green Deal" (European Commission, 2019) or the "German Green Party" (Olgun, 2021) are the clearest supporting evidence for this assessment. Although previous studies have drawn attention to the relationship between organizational identities and

environmentalism (Gioia et al., 2000; Clark, 2010; Glynn and Abzug, 2002; Glynn, 2008; Navis and Glynn, 2010; Wry et al., 2011; Wright et al., 2012; Gioia et al., 2013), i) they have ignored the centrality of green thought as the color of organizational identity, ii) they have not been interested in how colors are used in the green transformation of organizational identities. Therefore, in this study, we make two original contributions to the literature: i) we show how green thought, which has become a universal ideology and a frame of reference in organizational processes, has become central to organizational identities, and ii) we explain how organizations use colors to transform their identities within the framework of green thought. We also make a conceptual contribution to the literature by naming the new organizational identities transformed by the influence of green thought and symbolically colored by green as "green organizational identity."

This research was designed with a qualitative case study design (Yin, 2003; 2016; Stake, 2010). In this research, the images on the home page, introduction page, and corporate and sustainability pages of the official websites of the companies selected by purposive sampling technique (Flick, 2009: p. 122; Patton, 2015: p. 401; Yin, 2016: p. 93) from the iron and steel sector (SEFIA, 2022: 31), which is one of the industries where the corporate environment is most sensitive to environmentalism, were used as data. The images were analyzed using the color analysis technique of social semiotic analysis (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020; Van Leeuwen, 2005).

Theoretical and Conceptual Framework

Organizational Identity

The foundations of organizational identity literature were laid by Albert and Whetten (1985), Dutton and Dukerich (1991), Fiol (1991), Elsbach and Kramer (1996), Gioia and Thomas (1996), and this period was described as "the age of youth" (Corley et al., 2006). Later, Fiol (2001) developed the literature with his studies on identity and sustainability, Hatch and Schultz (2002) on identity dynamics, Corley (2004) on hierarchical differences in identity perceptions, Corley and Gioia (2004) on identity ambiguity, Chreim (2005) on continuity and change in identity, Brickson (2005) on identity congruence, and the current stage is called "maturity age" (Gioia et al., 2013: p. 128).

Organizational identity profoundly influences important organizational activities (Albert et al., 2000: p. 13; Patvardhan et al., 2015: p. 405), including strategic decision-making (Dutton and Dukerich, 1991; Elsbach and Kramer, 1996), affiliated organizations (Corley and Gioia, 2004), stakeholder relations (Brickson, 2005) and organizational change initiatives (Nag et al., 2007). While organizational identity used to be defined simply as central, enduring and distinctive characteristics, it has been increasingly viewed as a complex, ambiguous and contradictory concept (Whetten, 2006: p. 220; He and Brown, 2013: p. 5). The idea that it is an unstable and dynamic concept frequently revised and redefined by organizational members has become accepted (Gioia et al., 2000: p. 64). Thus, the "permanent identity" view, which sees identity as stable over time, and the "dynamic identity" view, which sees identity as more fluid, have emerged (Gioia et al., 2013: p. 124).

Organizational identity is generally defined as the answer to the question "Who are we as an organization?" (Albert and Whetten, 1985: p. 263; Albert et al., 2000: p. 13). This definition reflects an internal view of organizational identity and an enduring identity. This question includes the questions "Who do we think we are?" or "Who do we think we should be?" (Gioia et al., 2000: p. 68) and contributes to differentiating between organizations by influencing evaluations made by external audiences (Rao et al., 2003: p. 804). In this approach, organizations construct their own identities as social actors (Whetten and Mackey, 2002: p. 394). In this process, the way top managers and organizational members make sense of and define the organization is effective (Scott and Lane, 2000: p. 43). Therefore, organizational members' own identities and the organization's identity are intertwined, affect each other and transform together (Elsbach and

Kramer, 1996: p. 467). Organizational identity guides members on how to behave and how other organizations should relate to them. It positions the organization within legitimate social categories and influences how internal and external audiences define and interpret the organization (Albert et al., 2000: p. 13; Ravasi and Schultz, 2006: p. 435). The essence of this definition of identity is to appear different from others.

The dynamic identity view defines organizational identity as a malleable and reshapeable characteristic (Alvesson and Willmott, 2002: p. 624). This definition reflects an external view of organizational identity. Therefore, it is formed as a result of answers to questions, such as "Who do they think we are?" or "Who do they think we should be" (Gioia et al., 2000: p. 68; Corley et al., 2006: p. 87). This view emphasizes external sensitivity in the formation of identity (Ravasi and Schultz, 2006: p. 433). Since it is essential to look similar to others, organizational identity reflects the norms and values of the external environment.

The formation of organizational identity is generally considered in three different ways. Process-oriented identity researchers close to the social actor approach emphasize the importance of doing, acting and interacting. According to these researchers, organizations develop professional identities by assessing violations of identity integrity, customizing identities and validating these identities through the experts they employ (Pratt, 2012: p. 26). According to those close to the social construction view, organizational identity can be formed or changed as a result of the interactions of organizational members and managers with external stakeholders, such as customers, media, competitors and regulatory bodies (Gioia et al., 2000: p. 65; Scott and Lane, 2000: p. 44). The interaction of organizational identity with social collective identity also significantly affects this process (Clegg et al., 2007; Patvardhan et al., 2015: p. 405). According to researchers who adopt the new institutional theory approach, identity is transformed at the discourse level for legitimacy and adaptation to the environment without actually changing organizational identity (Glynn and Abzug, 2002; Navis and Glynn, 2010; Wry et al., 2011). These three views on organizational identity formation can be summarized as process, relational and symbolic (Pratt, 2012: p. 27).

Some studies claim that such discourses produced by organizations to give the appearance of adaptation to the environment can be a source for identity construction or transformation that reflects real environmental change (Wright et al., 2012: p. 1452). According to Kjærgaard et al. (2011: p. 514), external images created through discourses and symbols facilitate members' adoption of organizational identity. The external images of very famous and prestigious organizations can captivate members' beliefs and understanding of organizational identity. Members cannot openly oppose this image, which is different from the realities they experience in the organization. Fiol (2002: p. 653) states that linguistic indicators and rhetoric used by leaders strengthen organizational identity by causing individual and organizational identities to interact. Some other studies suggest that organizational identity is transformed in the process of organizational learning (Brown and Starkey, 2000: p. 102).

In the transformation of organizational identity, old and new identities may initially appear fragmented and contradictory, far from exhibiting a holistic coherence (Wright et al., 2012: p. 1453). There is multilayeredness, complexity, conflict, and instability in this process, where each identity is intertwined (Patvardhan et al., 2015: p. 405). Organizations can try to overcome such problems by creating a transitional identity (Clark, 2010: p. 397) or multiple identities (Wright et al., 2012: p. 1455). Usually, multiple identities are expected to reflect the organization as a whole and, therefore, include multiple concepts. However, this may not always be achieved and identities may conflict. Compartmentalization, erasure, integration and merging strategies can be applied in this case. Segregation is the preservation of multiple identities but keeping each separate from the others. Erasure is the de facto elimination of multiple identities. Integration is bringing multiple identities into a whole. Consolidation is to bring together and protect multiple identities by establishing connections between them (Pratt and Foreman, 2000: p. 18-27). If organizations desire to erase the old identity and break with the past, they may adopt the idea

of radical change by positioning the new era in strong contrast with the old era completely (Ybema, 2010: p. 485). However, some research suggests that such radical identity changes are met with resistance by members (Kjærgaard et al., 2011: p. 515). These characteristics allow for blurring, multiplicity and dynamism in organizational identity while simultaneously reflecting the organization's distinctiveness and unity (Albert et al., 2000: p. 13).

Another factor that has an impact on organizational identity is organizational culture. Organizational culture guides and shapes identity dynamics along with external images (Ravasi and Schultz, 2006: p. 433). Culture theorists argue that organizations institutionalize different cultures that include practices that distinguish them from others. According to them, organizational identity is based on uniqueness and distinctiveness (Pedersen and Dobbin, 2006: p. 900). According to new institutional theory researchers, organizational identity is based on similarity (Wry et al., 2011: p. 449). According to some researchers, the top management of organizations tends to see identity on the basis of the organization's strategy, while lower levels see it in relation to the organization's culture (Glynn, 2000: p. 295; Corley, 2004: p. 1169). Some researchers argue that identities tend to be relatively uniform across levels because organizational goals require some internal consistency, but for a variety of intentional and unintentional reasons, uniformity is inhibited across levels and identities tend to diverge somewhat (Ashforth et al., 2011: p. 1). Some researchers consider organizational identity a phenomenon in which the balance between similarity and difference is maintained or conflicting elements are reconciled for optimal distinctiveness (Pedersen and Dobbin, 2006: p. 902).

It can be expected that powerful movements, such as green thought or environmentalism, which have become widespread on a global scale, will bring about a change in organizations' identities as well as their behaviors. However, it should be questioned whether green identity construction is part of top management strategies or whether it is an organizational-wide cultural element. It should also be discussed whether the notion of environmental green thinking is seen as a means of convergence or differentiation for organizations or whether it is tried to be kept in an optimal position by considering the balance between both. Here, we will first reveal how environmentalism has become a universal ideology in the historical process and how it has influenced organizational structures, states and inter-state relations at the political, economic and social levels as green thought. Then, we will try to show how this hegemonic ideological idea determines the frame of reference of organizations and causes a transformation in their identities.

Green Thought

Human beings' relationship with the environment began with their emergence as a 'species' (Önder, 2003: p. 15). What transformed man from a zoological being into a human being is undoubtedly his ability to intervene in the environment (Cangızbay, 1989: p. 40). In this context, human beings have been intervening in the environment in various ways since their emerge to sustain their existence on Earth. Especially since the industrial revolution, this intervention, which has gone beyond measure, has led to environmental problems, such as air pollution, species extinction, deforestation and climate change (Olgun and Işık, 2017: p. 34), while also, it has accelerated the search for solutions to these problems by increasing environmental concerns. Especially since the last quarter of the 20th century, "green thought," which has begun to gain an assertive place in the political spectrum, expresses the transfer of concerns about nature to the political sphere and assumes the leadership of a social change (Robbins, 2007: p. 593) by promoting environmental awareness.

Therefore, when used as an "umbrella" concept, green thought can be considered a system of thought and a social movement that deeply affects social, political, cultural and economic life, whether it is considered an independent ideology or as the environmental approaches of existing political ideologies. Thus, green thought can be associated with the environmental ideas of established ideologies, such as Marxism, socialism, liberalism and anarchism, as well as an

independent political ideology centered on the environment (Çoban, 2002: p. 5; Yıldırım, 2021: p. 362).

Therefore, it can be said that green thought is a set of ideas that includes many colors. Even the widely used term “environmentalism,” when used in its proper place, is far from adequately expressing environmental sensitivities. Dobson (2007: p. 2-3), one of the leading figures in the literature, makes a sharp distinction between “environmentalism,” which has a greater reputation, and “ecologism,” which he defines as a separate ideology. According to him, “environmentalism,” which advocates a “managerial” approach to environmental problems, is based on the understanding that these problems can be solved without the need for a radical transformation of existing patterns of production and consumption. In other words, policies and actions that focus on eliminating environmental problems without addressing their root causes are generally labeled as “environmentalism” (İmga and Olgun, 2017: p. 13). In contrast, “ecologism” claims that a sustainable human existence requires a radical transformation in both our relationship with the environment and our socio-political lifestyle (Dobson, 2007: p. 3). Therefore, the ecologist approach, which attributes environmental problems to human instrumentalization of nature, goes beyond the effort to produce solutions to these problems. It problematizes the dominant paradigm and advocates for a total change in terms of mentality and a new social imagination (İmga and Olgun, 2017: pp. 14-15).

Therefore, although “environmentalism” and “ecologism” are two main approaches belonging to the “green thought” family, it is possible to see the former as largely “reformist” and the latter as more of a “radical” position (Dobson, 2007: p. 3). In this respect, some of the actions that can be considered within the scope of “environmentalism” are, for example, preferring refrigerators that consume less energy and automobiles that consume less fuel due to environmental concerns or some companies pursuing some environmentally friendly policies with the same considerations. These are actions that do not problematize the fundamental failures in the human conception of nature and try to prevent or eliminate environmental problems by staying within the existing system. On the other hand, the prescription for the salvation of nature in ecological thought must involve a serious deconstruction of the modern social formation marked by capitalist relations of production, excessive consumption and hierarchical socio-political structures.

Although the rise of green thought is a product of the 1960s, it is possible to trace the history of environmental concerns and related organizations back much further. With the maturation of the Industrial Revolution, several works dealing with the deterioration in human-environment relations began to emerge as early as the 19th century. George P. Marsh's “Man and Nature, or Physical Geography as Modified by Human Action” (1864), published in the USA, M. von Pettenkofer's “The Value of Health to a City” (1873) and B. W. Richardson's “Hygeia: A City of Health” (1876) had a groundbreaking effect in the Western world. On the other hand, many associations aiming to recognize and protect nature are also products of this period. For instance, the Alpine Club (1857), the Open Spaces Society (1865) and the Royal Society for the Protection of Birds (1889) were founded in the United Kingdom. The Appalachian Mountain Club (1876), the National Audubon Society (1885) and the Sierra Club (1892) founded in the USA constitute the first examples of such organizations. Thus, in the face of the “mechanistic worldview” that emerged with the scientific revolution in the 17th century, which advocated the domination of nature, “romantic thought” based on criticism of industry and technology was being put into practice. All these 19th-century developments can be characterized as the “first important stage” in the history of green thought (Öz, 1989: p. 28-29).

The “second important phase” in the history of green thought had to wait until the second half of the 20th century. During that period, green thought emerged as a component of the rising “new social movements.” New social movements have been on the rise, especially since the 1960s, influenced by the following factors: (1) Reactions to the problems caused by industrial and technological progress, (2) The transformation of Western societies, which witnessed new

social conflicts and the reorganization of socio-economic relations, (3) The conflict between the old politics based on materialist references and the new politics reflecting post-materialist values, (4) The reaction of the newly educated masses whose upward mobility was hindered by economic conditions, and (5) Romantic-ideological revolts against the contradictions of modern societies (Önder, 2003: p. 37). Therefore, the environmental interest that re-emerged at the end of the 1960s evolved into a social movement in the 1970s; in addition to the increase in environmental problems at that time, factors, such as the spread of anti-war protests, the entry of environmental problems into the agenda of the rising women's movement, the involvement of the student masses of the 68 generation in the ecological struggle, and finally the energy bottleneck that captured the world were effective (Olgun, 2021: p. 44-45; Öz, 1989: p. 29).

Among these factors, some works written at that time, which led to an increase in social environmental awareness, can also be included. For example, Rachel Carson's "Silent Spring" (1962), Barry Commoner's "Science and Survival" (1966), and Paul Ehrlich's "The Population Bomb" (1968) are key works from this period. Moreover, some works published during that period went beyond the perspective of "environmental protectionism" and drew attention to "ecological" ideas. For example, the Club of Rome's report titled "Limits to Growth" (1972), Edward Goldsmith's "A Blueprint for Survival" (1972) and Ernst Schumacher's "Small is Beautiful" (1973) can be considered in this context (Olgun, 2021: p. 45; Önder, 2003: pp. 98-102).

The fact that environmental problems became an international issue at that time also played an important role in the mass popularization of green thought. The first major step in this context was the Stockholm Conference, organized in 1972 under the leadership of the United Nations. In the final text of this conference, attended by over a hundred countries, the importance of cooperation and solidarity between countries on the environment was emphasized (Keleş and Hamamcı, 2005: p. 198). This conference was followed by other international environmental conferences and conventions in the following periods. Even if the success of these initiatives in overcoming environmental problems is a matter of debate, their contribution to raising awareness among the global public. is great.

One of the important factors influencing the transformation of green thought into a mass movement was the rise of non-governmental organizations, such as the Worldwide Fund for Nature (1961), Friends of the Earth (1969) and Greenpeace (1971). These organizations, which represent the most effective organizations of the environmental movement, influence decision-makers as pressure groups on a global scale (Kılıç and Tok, 2003: p. 234-235). Environmental movements, categorized as professional protest groups, participatory protest groups and participatory pressure groups, can engage in actions, such as influencing government decisions, passive resistance against laws or preventing the implementation of decisions (Yıldırım, 2021: p. 375). Moreover, this whole process, which led to the mass mobilization of environmental concerns, also brought about the transformation of green thought into a political movement from the 1970s onwards. Indeed, environmentalist movements, which became stronger in ideology and discourse on a global scale, not only continued their strategy of influencing political decision-makers through pressure groups and lobbying activities but also organized as political parties and established green parties to take part in direct decision-making mechanisms (Sipahi and Dinçer, 2019: p. 18). This process, which started as a reaction to the failures of the establishment political parties of that period in the face of environmental problems, led to the emergence and strengthening of "green" parties in many countries of Europe and the world. The German Green Party, one of the leading ones, succeeded in first entering the parliament and then becoming a coalition partner (Olgun, 2021: p. 45).

In general, the European Union (EU) is where the most positive results of this process have been achieved. Indeed, the EU is the locomotive of today's environmentalist policies in terms of both discourse and practice and designs environmentalism as an alternative way of life (Mirici and Berberoğlu, 2022: p. 156). The EU believes ecology and economy do not have to contradict each other and wants to show that an alternative growth model is possible through green incentives,

environmental policy and green innovations (Ecer et al., 2021: p. 127). The “European Green Deal” announced with this understanding aims to transform the European region into a place without greenhouse gas emissions and where resources are used efficiently (European Commission, 2019). The scope of this agreement, which supports and complements the Kyoto Protocol and the Paris Climate Agreement, includes a new international trade system and sanctions that will require the transformation of many sectors that cause climate change.

Like many countries trading with the EU, it will become inevitable for Turkey to transform its high-carbon-emitting industries in order not to lose its market. Indeed, the EU has declared that it will impose controls through carbon regulation mechanisms at the border for every product it imports. Accordingly, carbon taxes will be added to all products through import taxes, and thus, the markets of EU countries will shift towards countries that provide carbon-free technology (Mirici and Berberoğlu, 2022: p. 157-159). The EU plans to consult and cooperate with all countries and regions with which it has trade and economic relations. In this direction, it is establishing environment, energy and climate partnerships with African countries, G20 countries, the Balkans, Eastern and Southern neighbors, and conducting negotiations with Latin American, Asian and Pacific countries (Ecer et al., 2021: p. 131). The EU aims to achieve zero carbon emissions by 2050 through the Green Deal and has set a general framework for a series of practices. These can be listed as clean energy production, sustainable and environmentally friendly production facilities, transition to the clean and green sector in construction and renovation, sustainable food policies from farm to fork, elimination of existing pollution, sustainable and clean means of transportation, ensuring and maintaining biodiversity (European Commission, 2019).

Therefore, in the process in question, it is seen that the ideology and discourse of the green thought movement, which affects all areas of social life, brings both a new way of life and a new definition of identity (Kılıç and Tok, 2003: p. 234-235). It is possible to argue that the ideology of green thought, which positions itself above and apart from all other ideologies, political and cultural movements, and concepts, such as nation, nation and class, has created a unique global identity (Yıldırım, 2021: p. 364). It is observed that this global understanding of collective identity has also transformed organizational identities (Gioia et al., 2000: p. 67; Wright et al., 2012: p. 1452).

Environmental Change in Organizational Identity: Green Organizational Identity

At a time when green thought and environmental movements are increasing their effectiveness at local and global levels, it is challenging for organizations to remain indifferent to this change. However, organizations' response to this change and the strategies they develop may vary. Some organizations, although very few, may prefer to lobby and campaign by promoting counter-narratives that deny climate change. Most organizations, on the other hand, either re-evaluate their strategies and invest in new green technologies or engage in image activities to identify themselves as “green organizations” (Wright et al., 2012: p. 1452).

Two different effects of such image activities can be noted. The first is that these activities may cause positive perceptions among the organization's stakeholders. Environmentalism forces organizations both to invest in environmental technologies and to construct a new discourse (Wright et al., 2012: p. 1452). In this discursive construction of identity, established speech and writing practices are used (Ybema et al., 2009: p. 303). These processes, in which environmental terms, such as green building, sustainability, and carbon footprint are preferred (Hoffman and Henn, 2008: 401), are designed to change the perception of the organization (Corley, 2004: p. 1149; Corley and Gioia, 2004: p. 177).

The second is the organization's ability to transform its identity. The strategy of producing a positive image and perception in the organizational environment may not be stable most of the time. Therefore, organizations may consider making environmentalism an important part of their organizational identity to stabilize and sustain this image and perception. For example,

when Shell energy company wanted to sink its oil exploration platform in the North Atlantic, it not only backed down but also had to revise its organizational identity due to the objections of environmentalist movements, such as Greenpeace and the national governments of the surrounding countries (Gioia et al., 2000: p. 67). As can be seen from the above example, although environmentalist demands generally conflict with the technical interests of organizations, such as profitability (Wright et al., 2012: p. 1455), organizations that experience a competitive disadvantage if organizational processes are not green (Hoffman and Henn, 2008: p. 393) do not only transform their activities but also their identities in the face of environmentalist pressure that challenges the established social and economic order that they anticipate will negatively affect their costs and profitability (Wright et al., 2012: p. 1455). Language and symbols play an important role in the transformation of organizational identities (Fiol, 2002: p. 655).

The transformation of organizational identity encourages the organization to operate with a sense of corporate social responsibility and helps organizational stakeholders to make sense of organizational activities (Brickson, 2005). Organizations that are accepted by their stakeholders as having a credible identity increase their legitimacy and chances of survival (Drori, 2009). Organizational identity provides both external stakeholders and organizational members with a mirror of how they appear. On the one hand, they are influenced by these images reflected in the mirror, and on the other hand, it helps to expand the original observation of organizational members. Organizational stakeholders constantly observe the images reflected in the organizational mirror when interpreting, reacting and committing to organizational actions (Dutton and Dukerich, 1991: p. 551; Fiol, 2002: p. 653). Aware of this, organizational managers provide the media with compelling newsworthy stories and guide stakeholders' meaning-making process about organizational identity. This creates a process of interaction between stakeholders and the media in which organizational identity is constantly reproduced (Kjærgaard et al., 2011: p. 536). Therefore, the discourses, stories and images produced for positive perception (Fiol, 2002: p. 654; Humphreys and Brown, 2002: p. 437; Chreim, 2005: p. 568) lead to a transformation and renewal of organizational identities (Gioia et al., 2000: p. 63-64; Glynn and Abzug, 2002: p. 267; Gioia et al., 2013: p. 142). Images created by discourse, stories and visuals embed organizational identity into organizational culture through the effect of reflection (Hatch and Schultz, 2002: p. 1000).

As a result, organizations that are perceived as green, whether as part of image activities or through a genuine identity transformation, maintain and increase their legitimacy (Shrivastava, 1994; Czarniawska and Wolff, 1998; Clegg et al., 2007; Waeraas and Ihlen, 2009; Navis and Glynn, 2010; Gioia et al., 2010; Wry et al., 2011; Wright and Nyberg, 2012; Patvardhan et al., 2015). In this process, organizations present green thinking as the core ideology that underpins all their activities. A core ideology consists of an organization's unchanging values and purpose that transcend its multiple and changing established identities. All other identities are variable manifestations of a single core ideology (Fiol, 2002: p. 662). For this reason, green thinking is portrayed through various discourses and visuals as surrounding the whole organization or as being at its center. In the methodology part of the study, we will try to analyze how companies in the Turkish iron and steel industry use the color green to portray green thinking as their core ideology.

Method

Research Design

This study was designed using a qualitative multiple case studies design. In case studies, an organization or an activity of an organization or an inter-organizational relationship can be selected as a case. Multiple case studies focus on how and why the outcomes of events may have occurred and assume that these conditions are repeated across cases (Yin, 2003: p. 52).

In studies designed with this approach, the more similar the findings obtained from the case studies, the stronger the claims to be made about the prevalence of the event are accepted and thus conceptual generalization can be made (Yin, 2016: p. 242). The purposive sampling technique was used to select case studies and data sources to obtain richer information on the subject (Flick, 2009: p. 122; Patton, 2015: p. 401; Yin, 2016: p. 93).

Data

Turkey's iron and steel sector has been selected as the organizational field of the research. The reason for the selection of the iron and steel sector is that it alone produces between 7% and 9% of global carbon emissions and is therefore one of the industries to which the corporate environment is most sensitive in the perception of environmentalism (SEFIA, 2022: p. 23-31). The European Union's (EU) Border Carbon Regulation (BCR) regime, established within the framework of the European Green Deal (EGD), aims to reduce the carbon emissions of 5 energy-intensive sectors (iron and steel, aluminum, cement, fertilizer, electricity) through customs duties and price mechanisms (European Commission, 2019). As of 2020, the EU's share in Turkey's iron and steel exports is 31%, while the EU's share in Turkey's iron and steel imports is 40% (SEFIA, 2022: p. 19). The transformation of the iron and steel sector, which is heavily traded with the EU, to reduce its carbon footprint is considered necessary to prevent vulnerability in the coming years (TÜSİAD, 2020: p. 94-95). For this reason, companies in this sector will likely realize environmentalist-oriented changes in both their activities and structures and their identities. In this study, pictures or screenshots used on the official websites of seven companies operating in the iron and steel sector in Turkey were used as data. These seven companies are among the top twenty largest iron and steel producers in Türkiye in 2022. Tosçelik Iron and Steel (Osmaniye/Hatay) ranks second with 5000 tons per year, Ereğli Iron and Steel (Zonguldak) fourth with 4000 tons, Kardemir Iron and Steel (Karabük) fifth with 3500 tons, İçdaş Iron and Steel (Çanakkale) seventh with 2500 tons, Diler-Yazıcı Iron and Steel (Kocaeli-Hatay) ninth with 2300 tons, Yeşilyurt Iron and Steel (Samsun) fifteenth with 1300 tons, and Mescier Iron and Steel (Bartın) nineteenth with 1000 tons (SEFIA, 2022: p. 15).

Data Analysis

Kress and Van Leeuwen's (2002; 2020) social semiotics method was employed to analyze the data. Kress and Van Leeuwen (2002; 2020) adapted Halliday's social semiotics to visual designs and developed a visual design grammar that reveals how photographs, artworks, advertisements, websites, public signs and newspapers are designed with a visual semiotic code. According to this method, each visual design encompasses three metafunctions. These can be listed as compositional metafunction, which shows the relationship between visual elements, interactional metafunction, which shows the relationship between the visual and the receiver, and representational metafunction, which shows the relationship between the participants. The most important feature of social semiotics is the analysis of visuals from an interdisciplinary perspective combined with social theory (Van Leeuwen, 2005).

In this study, the images selected as data will be analyzed based on the colors used (especially green). Kress and Van Leeuwen (2002; 2020) define colors as a semiotic mode, arguing that colors possess a language and produce meaning within certain rules. According to them, there are regularities in the use of colors, which reflect the interests of producers, it is certainly not arbitrary or anarchic, and therefore it is a semiotic resource. The semiotic analysis of colors includes the processes of discovering the regularities of the color resource, understanding how the interest of certain groups in colors shapes color signs, and revealing the general principles of color use in a social-cultural field.

The metafunctional analysis of color should assess the extent to which color fulfills three basic functions. Expressive (ideational) function: color indicates specific people, places and things, as well as classes of people, places and things, and more general ideas. For example, companies increasingly use specific colors or color schemes to signify their unique identity. Interactional

(interpersonal) function; color is also used to convey interpersonal meaning. Just as language allows us to perform speech acts, color allows us to perform “color acts.” The organizational (textual) function: color can serve an organizational function and help create coherence between the parts of a given composition. Metafunctional analysis also seeks answers to the following questions. Can colors create specific relationships between participants, i.e. between the people, places, things and ideas represented? Can they represent social relations and help stimulate social interaction? Can they realize textual meanings, systems of reference and coherence in texts? (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020).

The following model was used for the semiotic analysis of color (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020):

- Value*; color's place on the value scale,
- Saturation*; the scale of saturation reached by using intense color,
- Purity*; the scale of the use of a color in plain or in combination with other colors,
- Modulation*; the scale on which color is used, either solid or modulated,
- Transparency*; scale related to the light transmittance of the color
- Luminosity*; the scale of brightness of a color,
- Differentiation*; the scale of differentiation of a color from other colors used,
- Hue*; is a scale from blue to red.

Findings

When the selected visuals are examined, it can be said that the colors are generally used in a certain order and there is no arbitrariness or confusion. The intense and conscious use of green is a sign that reflects the interests of companies that want to create a green identity perception. Color has two types of value. Direct value is the actual physical effect of color on the viewer. For example, since the color green reflects nature, it evokes peace and relaxation. Associative value occurs when it is associated with other phenomena that have symbolic and emotional value. The context in which the color is used, the characteristics of its place of origin and the way it is combined with other colors can produce different meanings, different uses and different ideological positions (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020; Van Leeuwen, 2011). For example, when the color green is used intertwined with the company administration building, the image that green thinking is adopted, and when the color green is used intertwined or side by side with the factory building, the image that nature is not harmed in the production process is produced. In general, it was found that green is used as the dominant and dominant color in the visuals. Another finding is that either the company building or the factory building is associated with the color green. To achieve this, techniques were used to ensure that the two phenomena are either intertwined, overlapping or juxtaposed. Situations, such as saturation, purity in the use of green color, its use with other colors, the presence of light in front or behind, the light transmission status of the color, the brightness of the green color, the use of green color by differentiating it from other colors were analyzed separately for each visual.

Analysis 1

Image 1 Erdemir Iron and Steel Official Website Home Page

Value; the intensive use of the color green in different forms throughout the entire image aims to increase the perceptual value attributed to it. Green color is at the top of the value scale in terms of green thinking. Intensive use of green color in the visual increases the value that the viewer attributes to the visual.

Saturation; high saturation can be positive and enthusiastic as well as rough or garish. Low saturation can be subtle and delicate or cold, subdued and pessimistic. In the image, the building representing the company is viewed through a frame formed by green leaves. On the one hand, the green color has been integrated into the right and left edges of the black text column at the top of the picture, and on the other hand, it has been reflected from the windows to achieve a subtle saturation.

Purity; the use of pure colors is considered a sign of modernism, while the hybrid use of colors is considered a sign of postmodernism. Green thought has been able to carry itself from the modern period to the postmodern period by becoming stronger. In the visual, trying to use the green color in a hybrid way by integrating it into the black color gives the impression that it is trying to adapt to the spirit of the postmodern period.

Modulation; modulation allows for the production of different meanings and is strongly value-laden. Solid color can be positively perceived as simple and bold, or it can be perceived as overly simple. Similarly, modulated color can be perceived as subtle or overly meticulous and detailed. In the visual, the color green is associated with the building representing the company. The green framing of the building gives the impression of looking outside through the window of values represented by green. The green leaves reflected from the windows evoke the feeling of a green environment inside the building and create the perception that green thinking is internalized.

Transparency; a color is transparent when light can pass through it so that things in the background can be seen behind the colored foreground; translucent when light is partially blocked, blurring the background or making it completely unreadable. The materiality of the image can be transformed by color to become part of the production of meaning. In the same way, colored glass both reveals and transforms what lies behind it. Using the angle of sunlight in the image, the company building in the background can be seen behind the green-colored foreground and the windows turn into mirrors and reflect the green leaves. In this way, on the one hand, the company building in the background of the image is revealed and on the other hand, the meaning reflected by an ordinary administrative building is transformed in a way related to green thinking.

Luminosity: The brightness of a color lies in its luminosity, its ability to shine from within. Bright colors are self-illuminating colors that place an aura around objects, and brightness has been one of the most valued characteristics of color. The brightness resulting from the reflectivity of colored surfaces is closely related to this. The green color of the leaves in the middle of the image is brighter than the others and the attractiveness is increased by illuminating the entrance of the building, which is the desired place to be shown.

Differentiation: differentiation is a scale ranging from monochromatic to maximum diversity, and diversity increases the potential for meaning. Depending on the context, diversity can be an expression of enthusiasm, while in another context, color restriction may have a more positive value. In the visual, the variety of colors was limited, and care was taken not to use any other color other than the color of the building and the colors in the company's logo. This gives the impression of being conscious and careful rather than adventurous.

Hue is a scale from blue to red, with the color green close to the blue end. The red end of the scale is associated with warmth, energy, attractiveness and prominence, while the blue end is associated with cold, calmness, distance and background. The intense use of green color shows that calmness and background are tried to be highlighted.

Analysis 2

Image 2 Kardemir Iron and Steel Official Website Home Page

Value; the image centers on a factory surrounded by green mountains, hills, trees and vegetation. Intense use of green color increases the value of the image.

Saturation; the blue sky at the top of the image is kept to the side and green is made the main color. The factory building representing the company is placed in the center of a green frame. The saturated use of green color in different tones evokes a feeling of exuberance and vitality and creates the impression that the factory does not harm nature.

Purity; the green color is used in different tones but in a pure form. The fact that the factory building, the symbol of the modern era, is located in the center of the image and the pure use of green color makes the image closer to the spirit of modernism.

Modulation; the green color is modulated with the factory and the natural environment. The placement of the factory in a green natural frame is simply and simply aimed at the perception that the factory does not harm nature.

Transparency; in the visual, the sunlight is used to capture tonal differences in the green color. By not blocking the light in any way, the factory in the background can be seen clearly and the green frame transforms the function of the factory in terms of green production.

Luminosity; the brightness of the green color in the lower left part of the image creates an aura and radiates energy and vitality.

Differentiation; in the visual, the impression of movement and dynamism is evoked by providing diversity with colors, such as gray, brown and blue in the factory area. On the other hand, the factory is enclosed in a green frame, giving a sense of serenity.

Hue; in the visual, the green color increases the clarity of the background and together with the blue color, it represents calmness and serenity.

Analysis 3

Image 3 Diler Iron and Steel Official Website Sustainability Page

Value; in the visual, the factory building representing the company is placed behind a green foreground. Together with the green image that forms the lower part of the image, it also increases the value of the company represented by the factory.

Saturation; in the image, the factory building is positioned on the green color provided by the trees in the foreground and the vegetation on the plain in the next foreground. Framed partially with green color from the right, left and bottom sides, the image has a medium saturation level. In this way, the feeling of cold and pessimism is tried to be prevented. Showing the factory side by side with a green flat area gives the impression that nature is not harmed.

Purity; green and blue are used intensely as pure colors in the image. For this reason, the visual gives a more harmonious image with the spirit of the modern period.

Modulation; in the visual, the green color is used flatly without modulation. Therefore, the perception of simplicity is created. The placement of the factory in the background of the green color is intended to provide the image that nature is not harmed in a simple way.

Transparency; sunlight is partially blocked in the image and the background is blurred. In this way, the factory building, which represents modernism and environmental pollution, is pushed into the background, making it unreadable, and the meaning is transformed through the green foreground.

Luminosity; the luminosity is kept low in the image and therefore a feeling of dullness prevails instead of spiritual dynamism and energy.

Differentiation; color diversity is restricted using predominantly green and blue in the visual. Green is differentiated by the dark green of the trees in the foreground and the green grass in the background. In this respect, the visual gives the impression of caution instead of exuberance.

Hue; although the green color in the image is blurred by reducing the light and blurring the background, it highlights the factory building as a whole without showing the details. At the same time, green evokes a sense of calmness together with the color blue.

Analysis 4

Image 4 İçdaş Iron and Steel Official Website Home Page

Value; the image consists of two parts. On the left side is the original logo of the company transformed with shades of green color, and on the right side is the factory building by the sea and its surroundings. Both the three different shades of green color in the logo on the left side and the green color of the factory buildings and the land on the right side provide intensity. This increases the value of the image and the company it represents.

Saturation; high saturation is achieved using green in different tones in the image. However, this high saturation evokes a feeling of artificiality and rudeness instead of positivity and

enthusiasm. The extension of the green color on the outer part of the logo from the top of the image on the right side and the green color of the land give the impression that the factory does not harm nature. This impression is also provided by the green color of the factory building.

Purity; the green color is used in different tones but in a pure form. Therefore, the image reflects the spirit of the modern period.

Modulation; the green color of the factory building in the visual represents environmentally friendly clean production. The fact that the factory building is partially framed in green shows that the outside is viewed through the window of values emphasized by green thinking. The intense use of solid green in the logo and photograph can be perceived as bold, but it fails to evoke a sense of simplicity.

Transparency; in the visual, green forms the frame as the background color and the factory building in the background is brought to the foreground by not blocking the light in any way. The green color that the factory building has and surrounds the building has transformed the concrete material meaning of the factory in a way related to the idea of green.

Luminosity; none of the shades of the green color used in the image has luminosity and therefore gives a feeling of dullness and rigidity instead of energy and dynamism.

Differentiation; color diversity was tried to be achieved using both different colors and different shades of the color green in the visual. The use of three different shades of green in the logo and two different shades of green in the photograph gives the impression of enthusiasm. However, the lack of intensive use of other colors implies caution.

Hue; the visual green color is used as a frame to bring the factory building in the background to the foreground. The use of green and blue gives a sense of calmness.

Analysis 5

Image 5 Tosçelik Iron and Steel Official Website Home Page

Value; there is no intense use of green color in the visual. Only the sides of the factory buildings are green and the low-intensity use of green color produces a partial value.

Saturation; in the image, only the sides of the factory building representing the company are colored green and coldness and pessimism prevail rather than delicacy and tenderness.

Purity; the image is completely obscured by a black background and is dominated by shades of gray, except for a single pure green color. The image simply reflects the spirit of the modern era.

Modulation; the green color of the sides of the factory building in the visual creates the perception that production is done in an environmentally sensitive way.

Transparency; the image is made translucent by darkening with a black background and the background is blurred. Thus, the background is clearly removed from readability. This shows the intention to hide the mystery and the background. Through this blurring, only the green color on the sides of the factory buildings can be clearly selected. This partially allows for a semantic transformation that the company operates in line with the values of green thinking.

Luminosity; it is seen that the energy and spiritual dynamism provided by the brightness of the colors are not utilized in the visual. In general, the visual is dominated by pessimism and dullness.

Differentiation; the image is designed on a single green color with shades of gray. This is a sign of caution and caution.

Hue; black, gray and green colors in the visual represent coldness and calmness.

Analysis 6

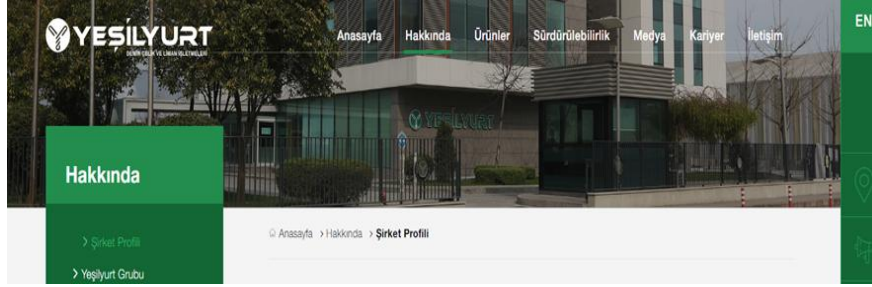

Image 6 Yeşilyurt Iron and Steel Official Website Home Page

Value; The main page of the official website of the company from which the image was taken was built on a green background. In this way, on the one hand, the color green is used as a background color, and on the other hand, the color green is made visible in all parts of the web page. In addition, high intensity was achieved through trees, landscaping, green tones on the building windows and the green writing of the company name at the entrance of the building. This increases the value of the visual and the company it represents.

Saturation; the green color in the image is at a medium saturation level. This is achieved subtly and delicately using different shades of green color in the background of the official web page, the trees on the left side, the landscape plants on the front, the building windows on the back, and the company name text.

Purity; the hybrid use of green color on the building windows, the security structure at the entrance and the company name in the visual evokes postmodernism.

Modulation; in the visual, the building representing the company is enclosed in a green frame and the company is depicted in harmony with green values with the green color used in the windows, company lettering and security structure. In this way, the feeling that the perspective and the values internalized are shaped around the green idea is evoked. The modulated use of green color, especially on the windows and company name lettering, is an indication of subtlety and detail.

Transparency; transparency is achieved by creating a green frame in the image and not blocking the light. Thus, the background is made visible and no mystery is created. Thanks to the green frame and the different shades of green reflected from the windows, the building representing the company has been transformed in a way that produces a meaning that the company is intertwined with green thinking.

Luminosity; brightness in the image is only present in the green color used as the background of the web page. This increases the energy emitted as it enables looking at the image through a bright window.

Differentiation; color variety is limited in the visual, only green is used except for the gray and white colors in the buildings. This shows caution rather than adventurousness. On the other hand, using different shades of green in various forms evokes a feeling of exuberance.

Hue; using a green frame in the visual, the company building is brought to the forefront and the impression of calmness is given.

Analysis 7

Image 7 Mescier Iron and Steel Official Website Sustainability Page

Value; the visual was created by combining five separate pictures side by side. The pictures on the right and left sides of the image are dominated by green color. In this way, the value of the visual and the company is increased in the viewer's perception.

Saturation; the green color saturation is highly saturated in the pictures at both ends of the image. In the picture on the left, there is a saturation created by a green plant sprouting from the soil and a light green spreading upwards with the reflection of sunlight from the leaves. In the picture on the right, trees and green reeds at the water's edge, the green image formed by the reflection of trees and reeds on the water's surface, and the green vegetation extending from the water's edge to the mountains have achieved high saturation. Green color tones were captured subtly using the ability of sunlight to spread the color and reflect it from the water's surface.

Purity; on the left of the image, the green color is mixed with sunlight yellow, and on the right of the image, a hybrid use is obtained by mixing it with sky blue reflected in the water. This hybrid use of the color green shows conformity with the spirit of the postmodern period.

Modulation; in the image, the two pictures in the inner part, where the color fire is used to represent production, are framed with two pictures in the outer part, where the color green is used to represent nature. This composition creates the impression that the company's production processes do not harm nature. At the same time, using green color in modulated form with other colors produces the perception that natural diversity is protected. This subtle use of color suggest that the values of the green idea are carried with sensitivity.

Transparency; transparency is achieved by not blocking the light in the visual, no mystery is created and a sense of transparency is evoked. Thanks to the intense and modulated use of green on both sides of the image, the production meaning indicated by the color fire has been transformed in the direction of the green factory.

Brightness (luminosity); brightness is spread throughout the image. Especially the brightness caused by the reflectivity of colored surfaces evokes a sense of spiritual dynamism and energy. The use of objects that emit luminosity from within, such as fire and the sun, is used as an indicator of the vitality inherent in nature and increases the value of the image.

Differentiation; color diversity is kept high using fire red, different shades of blue and different shades of green. Fire red evokes the vitality of production, blue coldness and calmness, green nature and naturalness. The differentiation in blue and green colors gives the impression of movement and dynamism on the one hand, while also, it evokes a sense of adventure and enthusiasm.

Hue; the intense use of blue and green colors in the visual evokes calmness and coolness, while the fire color evokes warmth and energy. The fact that both sides of the paintings with fire color are surrounded by intense blue and green paintings evokes the feeling that the production is dynamic and energetic but careful and sensitive in terms of not harming nature.

Conclusion and Discussion

Two eligibility criteria were considered in analyzing selected images of certain companies in terms of color. First, the socio-cultural context of the color was considered, and the meanings evoked by the color were derived from this context. Next, the distinctive features of the color were positioned on a scale of values systematized in a series of scales. Evaluations were made regarding the strength of meaning and expression (Kress and Van Leeuwen, 2002).

First, it is necessary to start with using the meanings of colors in socio-cultural contexts. Although there are some differences between cultures and contexts, the color green generally evokes nature, peace and prosperity (Van Leeuwen, 2011). This connotation can be clearly associated with different sources or carriers of the color. For example, green can be associated with the plains or with traffic clearance, and undoubtedly with many other things. Such associations are then absolutized to become the meaning of green in a decontextualized universal system (Kress and Van Leeuwen, 2002). As green thinking has become a politically, economically, culturally and socially active ideology, the color green has been identified with environmentalism or ecologism and absolutized. As a result, other meanings of green are now in the background in communication. For example, the website for the "Green Toronto" project has special sections for businesspeople to "green your business," for parents and teachers to "green children" and "green schools," and for environmentally conscious citizens to "green your neighborhood" and "green your home" (Francesconi, 2016). As in this example, when the concept of "green" is used as a communicative mode, either textually or visually, the audience directly associates it with green thinking (Van Leeuwen, 2011). Today, this reality makes the perceptual use of the color green widespread in all kinds of organizations, from local governments to central administrations, from commercial enterprises to political structures, and the color green continues to be used to realize distinctly different ideological positions (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020).

In this study, home page visuals on the official websites of companies were analyzed. Compared to verbal code, visuals have a higher communication potential and impact on the audience. Visuals have the characteristics of attracting attention, evoking emotions instantly and effectively, having a wide range of associations and being more easily remembered. This gives them a crucial function in image and promotional activities (Francesconi, 2016). Therefore, it can be assumed that the official website designers and decision-makers of the companies act selectively and carefully. Because these visuals, on the one hand, enable the production of meaning for the audience, and on the other hand, they also indicate the identities that are considered crucial for companies (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020).

In the analyzed visuals, the company management building or factory building enclosed in a green frame attracts the most attention. The purpose of this design is to associate and identify the company with the ideology represented by the color green. The color green is not a signifier here, but a signified, and it responds to the communicative need and interest in a particular context between companies as sign makers and viewers as interpreters (participants) (Kress and Van Leeuwen 2020). The company's interest and need are to produce a meaning that its image and perception are compatible with green thinking. The audience's interest and need are to have information and conviction about the company to which they will make attitudes and demands. Since communication is under the control of companies, the color green is used in an associative manner, primarily associated with phenomena that have symbolic and emotional value. In addition, the relaxing and refreshing physical effect of the green color may have been intended for use in the background (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020).

Secondly, it is necessary to evaluate how the distinctive features of colors are positioned on a scale of values systematized on many scales. Such analyses often rely on similarities, such as the association of orange, red and yellow with fire, sun and heat. These types of colors are described as warm colors and evoke energy, movement and liveliness. Green, blue and gray are

considered cold colors and evoke calmness, stillness and serenity (Caivano, 1998). In the analyzed images, it is seen that the use of green color is kept high in terms of intensity and saturation. While the intense use of green color increases the value of the image and the company, saturation ensures that this is done in a subtle, sensitive and enthusiastic way. In some of the images, green is used pure and in others, it is used in a hybrid form. Pure usage evokes modernism; hybrid usage evokes postmodernism. However, it is not possible to talk about a general prevalence in terms of both types of use. It is common to use the green color by modulating it with objects, such as factories or company buildings. This shows that an association is intended between company identity and green thought. On the other hand, modulating the green color with other colors gives the impression that this is being done in a subtle way (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020).

In the images, it can be seen that transparency is achieved by placing the objects representing the company in a green frame and not dimming the light. In this way, the object intended to be shown in the background is brought to the fore, a feeling of transparency is created, and the impression is given that the company looks at the outside world through the window of green thinking. Thus, the meaning of the material object in the image is transformed around the green idea. The brightness of the green color has been increased in some images. Brightness gives objects spiritual dynamism and energy (Kress and Van Leeuwen, 2002; 2020). In this way, on the one hand, it gives the impression that the company is dynamic and energetic in its activities, and on the other hand, it creates the feeling that the company's activities do not harm the vitality in nature.

It can be observed that the color and tone differences are primarily limited in the images. Especially the use of blue color next to green attracts attention. In color combinations, either green and another color come together (inherence), either both colors partially overlap (overlap), or both colors are used side by side (juxtaposition) (Caivano, 1998). The presence of the color of fire and green side by side in some images indicates that production is environmentally friendly, and the presence of the color of the factory or administrative building in green shows that the green idea has been internalized. The partial overlap of the color representing the company with the color green gives the impression that the green idea has become a part of the company's identity. Limiting the variety of colors and tones can be interpreted as being cautious rather than being adventurous and enthusiastic. The intense use of green and blue colors is an indication that an attempt is made to highlight calmness and the background (Kress and Van Leeuwen 2002; 2020).

Finally, when a meta-functional analysis of the use of the color green is performed, it is seen that the color green performs all three functions at the same time (Kress and Van Leeuwen 2002; 2020). Expressively (intellectually), the color green clearly indicates green thought. Hence, iron and steel-producing companies, which have a high perception of social sensitivity about the environment, use the color green intensively and subtly on the most observed home pages of their official websites. Interactionally (interpersonally), the color green can convey meaning between companies that are sign makers and audiences that are interpretive. Compositionally (textually), the green color helps to create consistency between parts of the images and to produce a basic meaning of the text. Thus, the use of green establishes a specific relationship between the company and its identity with people who are environmentally sensitive or have green thinking. While the green color represents a certain idea, it also directs the interaction between the audience and the company. Using it as the background color or frame color of official websites or images, it contributes to the visual's consistency within the whole.

This research, in which we try to explain how green thought affects organizational identities by becoming a hegemonic ideology and how organizations use colors while transforming their identities around green thought, clearly shows that companies try to use green color intensively in their visuals. This situation, which is valid for all companies, raises the following question: "Is it a coincidence that all companies use the color green extensively in their main visuals?"

According to social semiotic analysis, colors are modes and contain meaning; there is regularity in their use and signs that reflect the interests of the producer. Therefore, they cannot be considered random, purposeless and meaningless phenomena. If the leading companies in the iron and steel industry, where the corporate environment is very sensitive about environmentalism, use the color green intensively and in association with objects that represent the company on their official websites, where environmental actors can get information about themselves in the easiest and simplest way and get first impressions that can affect their decisions, judgments and preferences. There is a strategic reason for this. This strategic reason is to show green thought as being at the center of its identity to get rid of the institutional pressure caused by the hegemonic green ideology or to respond to corporate demands and to create the perception or give the impression that all decision processes are acted with the sensitivities of green thought. The results of this study can provide valuable insights into expanding perspectives on how green thought, which has reached a hegemonic power at the global level, affects organizational identities and how colors are used when transforming organizational identities centered on green thought and to enrich the discussions on why organizations can use colors in their communication strategies.

Author Contribution Rates

1st Author: %50 2nd Author: %50, contributed to the study.

Conflict of Interest Declaration

Our article titled "Green organizational identity: socio-semiotic analysis of why organizations appear green" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- Albert, S. & Whetten, D.A. (1985). Organizational identity. In L.L. Cummings & M.M. Staw (Eds). *Research in organizational behavior* (pp. 263-295). JAI.
- Albert, S., Ashforth, B.E. & Dutton, J.E. (2000). Organizational identity and identification: Charting new waters and building new bridges. *Academy of Management Review*, 25(1), 13-17.
- Alvesson, M. & Willmott, H. (2002). Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual. *Journal of Management Studies*, 39, 619-644.
- Ashforth, B.E., Rogers, K.M. & Corley, K.G. (2011). Identity in organizations: Exploring cross-level dynamics. *Organization Science*, 22(5), 1144-1156.
- Bansal, P. & Clelland. I. (2004). Talking trash: Legitimacy, impression management and unsystematic risk in the context of the natural environment. *Academy of Management Journal*, 47(1), 93-103.
- Bothello, J. & Djelic, M. L. (2018). Evolving conceptualizations of organizational environmentalism: A path generation account. *Organization Studies*, 39(1), 93-119.
- Brickson, S.L. (2005). Organizational identity orientation: Forging a link between organizational identity and organizations' relations with stakeholders. *Administrative Science Quarterly*, 50, 576-609.
- Brown, A.D. & Starkey, K. (2000). Organizational identity and organizational learning: A psychodynamic perspective. *Academy of Management Review*, 25(1), 102-120.
- Brown, S. L. & Eisenhardt, K. M. 1997. The art of continuous change: Linking complexity theory and time-paced evolution in relentlessly shifting organizations. *Administrative Science Quarterly*, 42, 1-34.
- Caivano, J. L. (1998). Color and semiotics: A two-way street. *Color Research & Application*, 23(6), 390-401.
- Cangızbay, K. (1989). 'Habeas corpus'tan 'habeas oikos'a veya ekolojizmin zorunlu güzergahı. *Türkiye Günlüğü*, 3, 39-40.

- Chreim, S. (2005). The continuity change duality in narrative texts of organizational identity. *Journal of Management Studies*, 42(3), 567-593.
- Clark, S.M., Gioia, D.A., Ketchen, D., Jr., & Thomas, J.B. (2010). Transitional identity as a facilitator of organizational identity change during a merger. *Administrative Science Quarterly*, 55(3), 397-438.
- Clegg, S.R., Rhodes, C. & Kornberger, M. (2007). Desperately seeking legitimacy: Organizational identity and emerging industries. *Organization Studies*, 28(4), 495-513.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin ideolojik unsurların eklemlenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 3-30.
- Corley, K.G. & Gioia, D.A. (2004). Identity ambiguity and change in the wake of a corporate spin-off. *Administrative Science Quarterly*, 49(2), 173-208.
- Corley, K.G. (2004). Defined by our strategy or our culture? Hierarchical differences in perceptions of organizational identity and change. *Human Relations*, 57, 1145-1178.
- Corley, K.G., Harquail, C.V., Pratt, M.G., Glynn, M.A., Fiol, C.M. & Hatch, M.J. (2006). Guiding organizational identity through aged adolescence. *Journal of Management Inquiry*, 15(2), 85-99.
- Czarniawska, B. & Wolff, R. (1998). Constructing new identities in established organization fields: Young universities in old Europe. *International Studies of Management & Organization*, 28(3), 32-56.
- Diler Demirelçelik (2024). *Homepage* [Anasayfa]. https://www.dilerhld.com/grup.asp?anagrup_no=1&grup_no=59
- Dobson, A. (2007). *Green political thought*. Routledge.
- Drori, I., Honig, B. & Sheaffer, Z. (2009). The life cycle of an internet firm: Scripts, legitimacy, and identity. *Entrepreneurship Theory Practice*, 33(3), 715-738.
- Dutton, J.E. & Dukerich, J.M. (1991). Keeping an eye on the mirror: Image and identity in organizational adaptation. *Academy of Management Journal*, 31, 517-554.
- Ecer, K., Güner, O. & Çetin, M. (2021). Avrupa yeşil mutabakatı ve Türkiye ekonomisinin uyum politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125-144.
- Elsbach, K.D. & Kramer, R.M. (1996). Members' responses to organizational identity threats: Encountering and countering the business week rankings. *Administrative Science Quarterly*, 41(3), 442-476.
- Erdemir (2024). *Institutional* [Kurumsal]. <https://www.erdemir.com.tr/kurumsal/kurumsal-alt-sayfa>
- European Commission [Avrupa Komisyonu]. (2019). *The European Green Deal* [Avrupa Yeşil Mutabakatı]. (Trans. Abiral, B., Zorer, E., Azman, G., Sönmez, H., Çelik, Ö., Köksal, S. & Abanus, Y.E.), <https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2021/06/yesilavrupamutabakati.pdf>
- Fiol, C.M. (1991). Managing culture as a competitive resource: An identity-based view of sustainable competitive advantage. *Journal of Management*, 17, 191-211.
- Fiol, C.M. (2001). Revisiting an identity-based view of sustainable competitive advantage. *Journal of Management*, 27, 691-699.
- Fiol, C.M. (2002). Capitalizing on paradox: The role of language in transforming organizational identities. *Organization Science*, 13(6), 653-666.
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. Sage.
- Forbes, L. C. & Jermier, J. M. (2010). The new corporate environmentalism and the ecology of commerce. *Organization & environment*, 23(4), 465-481.
- Francesconi, S. (2016). Green hypermodality: A social semiotic multimodal analysis of the 'Green your house' webpage. In O. Palusci (Ed). *Green Canada* (pp. 251-262). Peter Lang.
- Gioia, D.A. & Thomas, J.B. (1996). Identity, image, and issue interpretation: Sense making during strategic change in academia. *Administrative Science Quarterly*, 41(3), 370-403.
- Gioia, D.A., Patvardhan, S.D., Hamilton, A.L. & Corley, K.G. (2013). Organizational identity formation and change. *Academy of Management Annals*, 7(1), 123-192.
- Gioia, D.A., Schultz, M. & Corley, K.G. (2000). Organizational identity, image, and adaptive instability. *Academy of Management Review*, 25(1), 63-81.
- Glynn, M.A. & Abzug, R. (2002). Institutionalizing identity: Symbolic isomorphism and organizational names. *Academy of Management Review*, 45(1), 267-280.

- Glynn, M.A. (2000). When cymbals become symbols: Conflict over organizational identity within a symphony orchestra. *Organization Science*, 11(3), 285-298.
- Glynn, M.A. (2008). Beyond constraint: How institutions enable identities. In R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby & K. Sahlin (Ed). *Sage handbook of organizational institutionalism* (pp. 413-430). Sage.
- Hatch, M. J. & Schultz, M. (2002). The dynamics of organizational identity. *Human relations*, 55(8), 989-1018.
- He, H. & Brown, A.D. (2013). Organizational identity and organizational identification: A review of the literature and suggestions for future research. *Group & Organization Management*, 38(1), 3-35.
- Hoffman, A.J. & Henn, R. (2008). Overcoming the social and psychological barriers to green building. *Organization & Environment*, 21(4), 390-419.
- Humphreys, M. & Brown, A.D. (2002). Narratives of organizational identity and identification: A case study of hegemony and resistance. *Organization Studies*, 23, 421-447.
- İçdaş (2024). *Homepage* [Anasayfa]. <https://www.icdas.com.tr/>
- İmga, O. & Olgun, H. (2017). Sunuş. In O. İmga & H. Olgun (Ed). *Yeşil ve siyaset: Siyasal ekoloji üzerine yazılar* (pp. 13-16). Liberte.
- Jermier, J.M., Forbes, L.C., Benn, S. & Orsato, R.J. (2006). The new corporate environmentalism and green politics. In S.R. Clegg, C. Hardy, T.B. Lawrence & W.R. Nord (Ed). *Sage handbook of organization studies* (pp. 618-650). Sage.
- Kardemir (2024). *Homepage* [Anasayfa]. <https://www.kardemir.com/>
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (2005). *Çevre politikası*. İmge.
- Kılıç, S. & Tok, N. (2003). Çevrecilikte yeni bir kimlik: Ekolojizm. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 223-250.
- Kjærgaard, A., Morsing, M. & Ravasi, D. (2011). Mediating identity: A study of media influence on organizational identity construction in a celebrity firm. *Journal of Management Studies*, 48(3), 514-543.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2002). Colour as a semiotic mode: Notes for a grammar of colour. *Visual communication*, 1(3), 343-368.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2020). *Reading images: The grammar of visual design*. Routledge.
- Mescier Demirçelik (2024). *Institutional sustainability*. [Kurumsal sürdürülebilirlik]. <https://www.mescierdc.com.tr/kurumsal-surdurulebilirlik.php>
- Mirici, M. E. & Berberoğlu, S. (2022). Türkiye perspektifinde yeşil mutabakat ve karbon ayak izi: Tehdit mi? Fırsat mı?. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(1), 156-164.
- Nag, R., Corley, K.G. & Gioia, D.A. (2007). The intersection of organizational identity, knowledge, and practice: Attempting strategic change via knowledge grafting. *Academy of Management Journal*, 50(4), 821-847.
- Navis, C. & Glynn, M.A. (2010). How new market categories emerge: Temporal dynamics of legitimacy, identity, and entrepreneurship in satellite radio, 1990-2005. *Administrative Science Quarterly*, 55, 439-471.
- Olgun, H. & Işık, V. (2017). Bir "insan hakkı" olarak "çevre hakkı" ve Türk hukukundaki yeri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 33-52.
- Olgun, H. (2021). İnsan-doğa ilişkileri bağlamında çevre olgusu. In A. Yılmaz (Ed). *Çevre Bilimleri* (pp. 32-54). Anadolu Üniversitesi.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Odak.
- Öz, E. (1989). Dünyada ve Türkiye'de 'ekoloji hareketi'nin gelişimi: Çevre koruma derneklerinden siyasal partilere. *Türkiye Günlüğü*, 3, 27-34.
- Patton, M.Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage.
- Patvardhan, S.D., Gioia, D.A. & Hamilton, A.L. (2015). Weathering a meta-level identity crisis: Forging a coherent collective identity for an emerging field. *Academy of Management Journal*, 58(2), 405-435.
- Pedersen, J.S. & Dobbin, F. (2006). In search of identity and legitimation: Bridging organizational culture and neoinstitutionalism. *American Behavioral Scientist*, 49(7), 897-907.

- Pratt, M.G. & Foreman, P.O. (2000). Classifying managerial responses to multiple organizational identities. *Academy of Management Review*, 25(1), 18-42.
- Pratt, M.G. (2012). Rethinking identity construction processes in organizations: Three questions to consider. In M. Schultz, S. Maguire, A. Langley ve H. Tsoukas (Ed). *Constructing identity in and around organizations* (pp. 21-49). Oxford University Press.
- Rao, H., Monin, P., & Durand, R. (2003). Institutional change in Toque Ville: Nouvelle cuisine as an identity movement in French gastronomy. *American Journal of Sociology*, 108, 795-843.
- Ravasi, D. & Schultz, M. (2006). Responding to organizational identity threats: Exploring the role of organizational culture. *Academy of Management Journal*, 49, 433-458.
- Robbins, P. (2007). *Encyclopedia of environment and society*. SAGE.
- Scott, S.G. & Lane, V.R. (2000). A stakeholder approach to organizational identity. *Academy of Management Review*, 25(1), 43-62.
- SEFİA (2022). *Türkiye çelik sektörü raporu: üretim, ticaret ve karbonsuzlaşma süreci*. <https://sefia.org/arastirmalar/turkiye-celik-sektoru-raporu-uretim-ticaret-ve-karbonsuzlasma-sureci/>
- Shrivastava, P. (1994). Castrated environment: Greening organizational studies. *Organization Studies*, 15(5), 705-726.
- Sipahi, E. B. & Dinçer, S. (2019). Yeşil ideolojiler bağlamında yeşil siyasetin Türkiye'deki siyasi partilere yansımaları. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-57.
- Stake, R.E. (2010). *Qualitative research: Studying how things work*. Guilford Press.
- Tosçelik (2024). *Homepage [Anasayfa]*. <https://www.toscelik.com.tr/>
- TÜSİAD (2020). *Ekonomik göstergeler merceğinden yeni iklim rejimi*. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10633-ekonomik-gostergeler-merceginden-yeni-iklim-rejimi->
- Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. Psychology Press.
- Van Leeuwen, T. (2011). *The language of colour: An introduction*. Routledge.
- Waeraas, A. & Ihlen, Q. (2009) Green legitimation: The construction of an environmental ethos. *International Journal of Organizational Analysis*, 17.2, 84-102.
- Whetten, D.A. & Mackey, A. (2002). A social actor conception of organizational identity and its implications for the study of organizational reputation. *Business and Society*, 41(4), 393-414.
- Whetten, D.A. (2006). Albert and Whetten revisited - Strengthening the concept of organizational identity. *Journal of Management Inquiry*, 15(3), 219-234.
- Wright, C. & Nyberg, D. (2012). Working with passion: Emotionology, corporate environmentalism and climate change. *Human Relations*, 65(12), 1561-1587.
- Wright, C., Nyberg, D. & Grant, D. (2012). Hippies on the third floor: Climate change, narrative identity and the micro-politics of corporate environmentalism. *Organization studies*, 33(11), 1451-1475.
- Wry, T., Lounsbury M. & Glynn, M.A. (2011). Legitimizing nascent collective identities: Coordinating cultural entrepreneurship. *Organization Science*, 22(2), 449-463.
- Ybema, S. (2010). Talk of change: Temporal contrasts and collective identities. *Organization Studies*, 31(4), 481-503.
- Ybema, S., Keenoy, T., Oswick, C., Beverungen, A., Ellis, N. & Sabelis, I. (2009). Articulating identities. *Human Relations*, 62(3), 299-322.
- Yeşilyurt Demirçelik (2024). *About [Hakkında]*. <https://www.yesilyurtdc.com.tr/hakkinda/sirket-profil>
- Yıldırım, K. (2021). Tarihsel süreç içerisinde çevre hareketlerinde ortaya çıkan farklılıklar üzerine bir incelenme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 360-382.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Sage.
- Yin, R.K. (2016). *Qualitative research from start to finish*. Guilford Press.

Yeşil örgütsel kimlik: Örgütlerin niçin yeşil göründüklerinin sosyo-semiyotik analizi

Salih Arslan¹, Hakan Olgun²

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Eskişehir, Türkiye; ²İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Çalışma örgütlerin yeşil örgütsel kimlik inşa çabaları ile renkleri kullanma stratejileri arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Çalışmada örgütlerin örgütsel kimliklerini yeşil düşünce merkezli yeniden tasarlama sürecinde renkleri nasıl kullandıklarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışma nitel çoklu örnek olay deseniyle tasarlanmıştır. Veri olarak Türkiye demir-çelik sektöründen amaçlı örneklem tekniği ile seçilen yedi firmanın resmi web sitelerindeki görseller kullanılmıştır. Görseller sosyal semiyotiğin renk analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Bulgular görsellerde yeşil rengin yoğun ve firmayı temsil eden fabrika ya da yönetim binası ile ilişkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Özellikle firmayı temsil eden fabrika ya da yönetim binasının yeşil bir çerçeve içine alınması ve izleyicinin yeşil renkte bir pencereden firmayı temsil eden sembolik nesnelere bakmasının sağlanması bütün görsellerde yaygındır. Çalışmanın ulaştığı sonuç, firmaların resmi web sitesi tasarımlarında yeşil rengin arka plan olarak kullanılması ve yeşil renkle firmayı temsil eden sembolik nesnelere ilişkili ve iç içe gösterilmesi somut maddi nesnelere anlamını dönüştürücü bir işlev görmektedir. Firmaların yeşil rengin çevrecilik ya da ekolojizmi temsil yeteneğini kullanarak örgütsel kimliklerinde gerçekleştirdikleri bu dönüşüm aracılığıyla kurumsal çevrelerinde yeşil düşünceyi özümstedikleri ve pratiklerinin merkezi belirleyicisi haline getirdikleri şeklinde bir anlam ve algı üretmeye çalıştıkları söylenebilir.

ANAHTAR KELİMELELER

Örgütsel kimlik, Yeşil düşünce, Çevrecilik, Yeşil örgütsel kimlik, Sosyo-semiyotik analiz.

Giriş

Kimlik kavramı birey, ekip, birim, örgüt, endüstri, alan ve toplum düzeyinde ele alınan ve her bir düzeydeki aktör ya da varlığı sosyal sistem içinde şekillendirdiği ve yönlendirdiği kabul edilen anahtar bir unsurdur. Kavram örgüt düzeyinde ele alındığında "örgütsel kimlik" olarak adlandırılmaktadır (Patvardhan vd., 2015: s. 405). Örgütsel kimlik, örgüt çalışmaları alanında giderek daha fazla ilgi duyulan ve gelişen bir konudur (Gioia vd., 2013: s. 123). İlk araştırmalar, kimliğin değişmeyen kalıcı özelliğine daha çok vurgu yapmışlardır. Bu çalışmalarda örgütsel kimlik, bir örgütün üyelerinin örgütün karakteri hakkında merkezi, kalıcı ve ayırt edici özelliklerine dair ortak anlayışı ya da "biz örgüt olarak kimiz?" sorusuna verdikleri cevap olarak tanımlanmıştır (Albert ve Whetten, 1985: s. 263; Gioia, vd., 2013: s. 125). Sonraki çalışmalarda ise merkezilik, kalıcılık ve ayırt edicilik gibi niteliklerin ne anlama geldiğinin belirsiz olduğu ve örgütlere ilişkin çok az güncel özelliğin bu nitelikleri belirlemek için kullanılabileceği öne sürülmüştür (Corley vd., 2006: s. 90). Özellikle kalıcılık özelliğinin tartışmalı olduğu ve çevredeki gelişmelerin örgütsel kimlikte de değişimler meydana getirebileceği iddia edilmiştir (Gioia vd., 2000: s. 65; Clark, 2010: s. 398). Bazı araştırmacılar örgütsel kimliği tamamen "yoğrulabilen ve yeniden şekil verilebilen" bir unsur olarak tanımlayarak kavramın esnekliğine dikkat çekmişlerdir (Alvesson ve Willmott, 2002: s. 624). Böylelikle örgütsel kimlik ile değişen çevresel koşullar arasında sıkı bir ilişki olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır.

Örgütsel kimliğin nasıl oluştuğu ve dönüştüğü ile ilgili dört temel yaklaşımdan bahsedilebilir. Sosyal inşa yaklaşımı (Gioia vd., 2000: s. 74) örgütsel kimliği, hem örgüt üyeleri hem de dış paydaşlar tarafından birlikte etkileşimsel olarak tanımlanan bir kavram olarak görür. Bu yaklaşım, örgütsel kimliği tanımlamak için kullanılan etiketlere ve anlamlara odaklanır. Sosyal aktör yaklaşımı (Whetten ve Mackey, 2002: s. 394) örgütsel kimliği, örgütlerin kendilerini kim olarak gördüklerinin toplumsal yansıması olarak tanımlar. Bu yaklaşıma göre örgütler sosyal aktör olarak kendi kimliklerini inşa eder. Örgütsel ekoloji yaklaşımı örgütsel kimliği popülasyondaki kategorik bir özellik olarak görür ve popülasyon üyesi örgütlere dışarıdan verili olarak tanımlandığını öne sürer (Gioia, vd., 2013: s. 126-127). Yeni kurumsal kuram (YKK) ise (Glynn ve Abzug, 2002: s. 277; Glynn, 2008: s. 414; Wry vd., 2011: s. 449) örgütsel kimliği, kurumsal çevrenin baskısı altında diğerleriyle eşbiçimli hale gelen örgütsel bir özellik olarak ele alır.

Örgütsel kimliklerdeki değişim tek bir örgütün kendi vizyonu doğrultusunda olabileceği gibi, iki örgütün birleşmesi sonucu iki örgütsel kimliğin etkileşimi ya da iç içe geçmesi nedeniyle de gerçekleşebilir. Ancak çoğunlukla örgütsel kimlik değişimleri örgütün çevresindeki makro koşulların değişimi nedeniyle yaşanmaktadır (Clark, 2010: s. 398). Çünkü örgütler hayatta kalmak için değişen çevresel koşullara uyum sağlamak zorundadır ve kimlik dahil örgütlere dair her şey bu koşullara göre dönüşür (Brown ve Eisenhardt, 1997: s. 1). Örgütlerin kimliklerini dönüştürmede etkili olabilecek makro gelişmelerden biri de “yeşil düşünce” ya da “ekolojizm” gibi farklı isimlerle adlandırılan çevreciliktir. Çevrecilik üzerine inşa edilen söylemler yalnızca sosyal ve ekonomik alanın yerleşik varsayımlarına değil, aynı zamanda örgütsel rollerin ve kimliklerin geleneksel anlamlarına da meydan okumaktadır. Bunun sonucu olarak örgütler, yeni kimlik inşa çabası içine girebilmektedir (Wright vd., 2012: s. 1452). Çevrecilik, örgütlerin faaliyet süreçlerinde çevrenin korunması duyarlılığıyla hareket etmesine yönelik anlayış veya retorik şeklinde tanımlanabilir (Jermier vd., 2006: s. 627; Forbes ve Jermier, 2010: s. 466). Bu anlayış örgütlerden faaliyet süreçlerinde havanın ve temiz su kaynaklarının kirletilmemesi, doğal hayatın korunması, dönüştürülebilir ambalajların kullanılması, daha az su ve enerji tüketimi, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması gibi beklenti ve talepleri içermektedir (Bothello ve Djelic, 2018: s. 94). Bu beklentilerin karşılanmasının farklı alanlardaki örgütler için rekabet avantajı ve meşruiyet sağladığı düşünülmektedir (Bansal ve Clelland, 2004: s. 101).

Çevrecilik sadece örgütsel faaliyetlerin çevrenin korunması yönünde yeniden düzenlenmesine değil aynı zamanda örgütsel kimliklerin yeşil düşünce çerçevesinde yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır (Clark, 2010: s. 398). Kimliklerdeki bu yeşil dönüşüm örgütlerin karar ve faaliyetlerini etkileyebilir (Elsbach ve Kramer, 1996: s. 472) ya da sadece çevreyi manipüle etmeyi amaçlayan söylem stratejisinin bir parçası olarak kullanılabilir (Fiol, 2002: s. 654; Chreim, 2005: s. 568). Biz bu çalışmada örgütlerin kimliklerini çevrecilik odaklı dönüştürürken rekabet avantajını mı hedeflediklerine yoksa meşruiyeti mi amaçladıklarına dair niyetlerini sorgulamıyoruz. Ancak çevrecilik ya da ekolojizm olarak da adlandırılan yeşil düşüncenin nasıl evrensel bir ideolojiye dönüştüğünü ve makro düzeyde bir referans çerçevesi olarak örgütlerin kimliklerini nasıl etkilediğini teorik düzeyde ortaya koyuyoruz. Temel olarak odaklandığımız nokta ve araştırmanın sorunsalı ise örgütlerin kimliklerinde gerçekleştirmeye çalıştıkları yeşil dönüşüm sürecinde renkleri nasıl kullandıklarıdır. Çünkü yeşil renk ile çevrecilik ya da ekolojizm olarak adlandırılan yeşil düşünce arasında sıkı bir ilişki söz konusudur ve yeşil renk doğrudan yeşil düşünceyi temsil etmektedir (Van Leeuwen, 2011; Francesconi, 2016; Kress ve Van Leeuwen, 2020). “Avrupa Yeşil Mutabakatı” (European Green Deal) (Avrupa Komisyonu, 2019) ya da “Alman Yeşiller Partisi” (Olgun, 2021) gibi örnekler bu değerlendirmenin en açık destekleyici kanıtlarıdır. Daha önceki çalışmalar örgütsel kimlikler ile çevrecilik arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş olsalar da (Gioia vd., 2000; Clark, 2010; Glynn ve Abzug, 2002; Glynn, 2008; Navis ve Glynn, 2010; Wry vd., 2011; Wright vd., 2012; Gioia, vd., 2013); i) yeşil düşüncenin örgütsel kimliğin rengini veren merkeziliğini göz ardı etmişlerdir, ii) örgütsel kimliklerdeki yeşil dönüşümde renklerin nasıl kullanıldığıyla ilgilenmemişlerdir. Bundan dolayı biz bu çalışmada literatüre iki özgün katkı sunuyoruz: i) evrensel bir ideolojiye dönüşerek örgütsel süreçlerde referans çerçevesi haline gelen yeşil

düşüncenin örgütsel kimliklerde nasıl merkezi konuma geçtiğini gösteriyoruz, ii) örgütlerin kimliklerini yeşil düşünce çerçevesinde dönüştürürken renkleri nasıl kullandığını açıklıyoruz. Ayrıca yeşil düşüncenin etkisiyle dönüşen ve sembolik olarak yeşilin rengini verdiği yeni örgütsel kimlikleri "yeşil örgütsel kimlik" olarak adlandırarak literatüre kavramsal bir katkı yapıyoruz.

Araştırma nitel örnek olay deseniyle tasarlanmıştır (Yin, 2003; 2016; Stake, 2010). Araştırmada çevrecilik konusunda kurumsal çevrenin en çok duyarlı olduğu endüstrilerin başında gelen demir-çelik sektöründen (SEFİA, 2022: 31) amaçlı örneklem (purposive sampling) tekniği ile seçilen (Flick, 2009: s. 122; Patton, 2015: s. 401; Yin, 2016: s. 93) firmaların resmi web sitelerinin ana sayfa, tanıtım sayfası, kurumsal ve sürdürülebilirlik sayfalarındaki görseller veri olarak kullanılmıştır. Görseller sosyal semiyotik analizin renk analizi tekniğiyle çözümlenmiştir (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020; Van Leeuwen, 2005).

Teorik ve Kavramsal Çerçeve

Örgütsel Kimlik

Örgütsel kimlik literatürünün temelleri Albert ve Whetten (1985), Dutton ve Dukerich (1991), Fiol (1991), Elsbach ve Kramer (1996), Gioia ve Thomas (1996) tarafından atılmış ve bu dönem "*gençlik çağı*" olarak nitelendirilmiştir (Corley vd., 2006). Daha sonra Fiol (2001) kimlik ve sürdürülebilirlik, Hatch ve Schultz (2002) kimlik dinamikleri, Corley (2004) kimlik algılarındaki hiyerarşik farklılıklar, Corley ve Gioia (2004) kimlik belirsizliği, Chreim (2005) kimlikte süreklilik ve değişim, Brickson (2005) kimlik uyumu üzerine çalışmaları ile literatürü geliştirmiş ve gelinen aşama "*olgunluk çağı*" olarak adlandırılmıştır (Gioia, vd., 2013: s. 128).

Örgütsel kimlik, stratejik karar verme (Dutton ve Dukerich, 1991; Elsbach ve Kramer, 1996), bağlı örgütler (Corley ve Gioia, 2004), paydaş ilişkileri (Brickson, 2005) ve örgütsel değişim girişimleri (Nag vd., 2007) başta olmak üzere önemli örgütsel faaliyetleri derinden etkiler (Albert vd., 2000: s. 13; Patvardhan vd., 2015: s. 405). Örgütsel kimlik önceleri merkezi, kalıcı ve ayırt edici özellikler şeklinde basitçe tanımlanırken daha sonra karmaşık, belirsiz ve çelişkili bir kavram olduğu yönündeki görüşler giderek yaygınlık kazanmıştır (Whetten, 2006: s. 220; He ve Brown, 2013: s. 5). Örgüt üyeleri tarafından sıklıkla yeniden gözden geçirilen ve tanımlanan istikrarsız ve dinamik bir kavram olduğu düşüncesi kabul görmeye başlamıştır (Gioia vd., 2000: s. 64). Böylelikle kimliği zaman içinde istikrarlı olarak gören "*kalıcı kimlik*" görüşü ile daha değişken olarak gören "*dinamik kimlik*" görüşü ortaya çıkmıştır (Gioia, vd., 2013: s. 124).

Örgütsel kimlik genel olarak "*örgüt olarak biz kimiz?*" sorusunun cevabı olarak tanımlanır (Albert ve Whetten, 1985: s. 263; Albert vd., 2000: s. 13). Bu tanımlama örgütsel kimliğe içsel bir bakıştır ve kalıcı kimlik görüşünü yansıtır. Bu soru "*kim olduğumuzu düşünüyoruz?*" veya "*kim olmamız gerektiğini düşünüyoruz?*" sorularını da içerir (Gioia vd., 2000: s. 68) ve dış izleyiciler tarafından yapılan değerlendirmeleri etkileyerek örgütler arasında ayırım yapılmasına katkı sağlar (Rao vd., 2003: s. 804). Bu yaklaşımda örgütler sosyal aktör olarak kendi kimliklerini inşa eder (Whetten ve Mackey, 2002: s. 394) ve bu süreçte üst yönetici ve örgüt üyelerinin örgütü anlamlandırma ve tanımlama biçimleri etkindir (Scott ve Lane, 2000: s. 43). Bu nedenle örgüt üyelerinin kendi kimlikleri ile örgütün kimliği iç içe geçer, birbirini etkiler ve birlikte dönüşür (Elsbach ve Kramer, 1996: s. 467). Örgütsel kimlik üyelere nasıl davranması ve diğer örgütlerin onlarla nasıl ilişki kurması gerektiğine dair yol gösterir. Örgütü meşru sosyal kategoriler içinde konumlandırarak iç ve dış izleyicilerin örgütü tanımlama ve yorumlama süreçlerini etkiler (Albert vd., 2000: s. 13; Ravasi ve Schultz, 2006: s. 435). Bu kimlik tanımında esas diğerlerinden farklı görünebilmektir.

Dinamik kimlik görüşü ise örgütsel kimliği yoğrulabilir ve yeniden şekil verilebilir bir özellik olarak tanımlar (Alvesson ve Willmott, 2002: s. 624). Bu tanım örgütsel kimliğe dışsal bakışın yansımasıdır. Bu nedenle "*kim olduğumuzu düşünüyorlar?*" veya "*kim olmamız gerektiğini düşünüyorlar?*" şeklindeki sorulara verilen cevaplar neticesinde oluşur (Gioia vd., 2000: s. 68; Corley vd., 2006: s. 87). Bu görüş kimliğin oluşumunda dış duyarlılığı vurgular (Ravasi ve Schultz,

2006: s. 433). Burada diğerleriyle benzer görünebilmek esas olduğu için örgütsel kimlik dış çevre norm ve değerlerini yansıtır.

Örgütsel kimliğin oluşumu genelde üç farklı şekilde ele alınmaktadır. Sosyal aktör yaklaşımına yakın süreç odaklı kimlik araştırmacıları, yapmanın, eylemde bulunmanın ve etkileşimde bulunmanın önemine dikkat çekmektedir. Bu araştırmacılara göre örgütler görevlendirdikleri uzmanlar aracılığıyla kimlik bütünlüğü ihlallerini değerlendirerek, kimlikleri özelleştirerek ve bu kimlikleri doğrularak profesyonel kimlik geliştirirler (Pratt, 2012: s. 26). Sosyal inşa görüşüne yakın olanlara göre örgütsel kimlik örgütsel üye ve yöneticilerin müşteriler, medya, rakipler ve düzenleyici kurumlar gibi dış paydaşlarla girdikleri etkileşimler sonucu oluşabilir ya da değişebilir (Gioia vd., 2000: s. 65; Scott ve Lane, 2000: s. 44). Bu süreci örgütsel kimliğin toplumsal kolektif kimlikle etkileşmesi de önemli ölçüde etkiler (Clegg vd., 2007; Patvardhan vd., 2015: s. 405). Yeni kurumsal kuram yaklaşımını benimseyen araştırmacılara göre ise gerçekte örgütsel kimlik değişmeden çevreye uyum ve meşruiyet amacıyla söylem düzeyinde kimlik dönüştürülür (Glynn ve Abzug, 2002; Navis ve Glynn, 2010; Wry vd., 2011). Örgütsel kimlik oluşumu ile ilgili bu üç görüş süreç, ilişkisel ve sembolik olarak özetlenebilir (Pratt, 2012: s. 27).

Bazı araştırmalar örgütlerin çevreye uyum görüntüsü vermek amacıyla ürettikleri bu tür söylemlerin gerçek çevresel değişimi yansıtan kimlik inşası ya da dönüşümü için bir kaynak olabileceğini iddia etmektedir (Wright vd., 2012: s. 1452). Kjærgaard vd.'ne (2011: s. 514) göre söylem ve sembollerle oluşturulan dış imajlar üyelerin örgütsel kimliği benimsemesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle çok meşhur ve prestijli örgütlerin dış imajları, üyelerin örgütsel kimlik inançlarını ve anlayışlarını büyüleyebilmekte ve üyeler örgütte deneyimlediği gerçekliklerden farklı bu imaja açıkça karşı çıkamamaktadır. Fiol (2002: s. 653) ise dilsel göstergelerin ve liderlerin kullandığı retoriklerin bireysel ve örgütsel kimliklerin etkileşime geçmesine neden olarak kurumsal kimliği güçlendirdiğini belirtmektedir. Diğer bazı araştırmalar ise örgütsel kimliğin örgütsel öğrenme sürecinde dönüştüğünü öne sürmektedir (Brown ve Starkey, 2000: s. 102).

Örgütsel kimliğin dönüşümünde eski ve yeni kimlikler başlangıçta bütünsel bir tutarlılık sergilemekten uzak, parçalı ve çelişkili görünebilir (Wright vd., 2012: s. 1453). Her bir kimliğin iç içe geçtiği bu süreçte çok katmanlılık, karmaşıklık, çatışma ve istikrarsızlık söz konusudur (Patvardhan vd., 2015: s. 405). Örgütler bu tür problemleri geçiş kimliği (Clark, 2010: s. 397) ya da çoklu kimlikler (Wright vd., 2012: s. 1455) oluşturma yoluyla aşmaya çalışabilir. Genellikle çoklu kimliklerin bir bütün olarak örgütü yansıması ve bu nedenle çoklu kavramları içermesi beklenir. Ancak bu her zaman başarılamayabilir ve kimlikler çatışabilir. Bu durumda bölümlere ayırma, silme, bütünleştirme ve birleştirme stratejileri uygulanabilir. Ayırma; çoklu kimlikleri koruma ancak her birini diğerinden ayrı tutmadır. Silme; çoklu kimlikten fiili olarak kurtulmadır. Bütünleştirme birden fazla kimliği bir bütün haline getirmez. Birleştirme; çoklu kimlikler arasında bağlantılar kurarak bir araya toplama ve korumadır (Pratt ve Foreman, 2000: s. 18-27). Eğer örgütler eski kimliği tamamen silip geçmişinden kopmayı arzuluyorsa yeni dönemi eski dönemle güçlü bir karşılık içinde konumlandırıp radikal bir değişim fikrini benimseyebilir (Ybema, 2010: s. 485). Ancak bazı araştırmalar bu tarz radikal kimlik değişimlerinin üyeler tarafından dirençle karşılandığını öne sürmektedir (Kjærgaard vd., 2011: s. 515). Bu özellikler bir yandan örgütsel kimlikte bulanıklığa, çokluğa ve dinamizme izin verirken diğer yandan aynı anda örgütün farklılığını ve birliğini yansıtan yönünü göstermektedir (Albert vd., 2000: s. 13).

Örgütsel kimlik üzerinde etkisi olan bir diğer unsur örgütsel kültürdür. Örgüt kültürü dış imajlarla birlikte kimlik dinamiklerini yönlendirir ve şekillendirir (Ravasi ve Schultz, 2006: s. 433). Kültür teorisyenleri örgütlerin, kendilerini diğerlerinden ayıran uygulamaları içeren farklı kültürleri kurumsallaştırdıklarını öne sürmektedir. Onlara göre örgütsel kimlik, benzersizlik ve ayırt edicilik üzerine kuruludur (Pedersen ve Dobbin, 2006: s. 900). Yeni kurumsal kuram araştırmacılarına göre ise örgütsel kimlik benzerlik üzerine kuruludur (Wry vd., 2011: s. 449). Bazı araştırmacılara göre örgütlerin üst yönetimleri kimliği organizasyonun stratejisi temelinde görme eğilimindeyken, daha alt kademeler onu organizasyonun kültürüyle ilişkili olarak görmektedir

(Glynn, 2000: s. 295; Corley, 2004: s. 1169). Bazı araştırmacılar kurumsal hedeflerin bir miktar iç tutarlılık gerektirmesi nedeniyle kimliklerin düzeyler arasında nispeten eşbiçimliliğe eğilimli olduğunu ancak çeşitli kasıtlı ve kasıtsız nedenlerden ötürü, eşbiçimliliğin düzeyler arasında engellendiğini ve kimliklerin bir şekilde farklılaşma eğilimi gösterdiklerini öne sürmektedir (Ashforth vd., 2011: s. 1). Bazı araştırmacılar ise örgütsel kimliği, benzerlik ve farklılık arasındaki dengenin korunduğu ya da optimal ayırt edicilik doğrultusunda çatışan unsurların uzlaştırıldığı bir olgu olarak değerlendirmektedir (Pedersen ve Dobbin, 2006: s. 902).

Yeşil düşünce ya da çevrecilik gibi küresel ölçekte yaygınlaşan güçlü hareketlerin örgütlerin davranışları yanında kimliklerinde de bir değişim meydana getirmesi beklenebilir. Ancak çevreci yeşil kimlik inşasının üst yönetim stratejilerinin bir parçası mı olduğu yoksa örgütsel tabana yaygın kültürel bir unsur mu olduğu sorgulanmalıdır. Ayrıca çevreci yeşil düşünce nosyonunun örgütler açısından benzeşmenin mi yoksa farklılaşmanın mı bir aracı olarak görüldüğü ya da her ikisi arasındaki denge gözetilerek optimal bir konumda mı tutulmaya çalışıldığı da tartışılmalıdır. Biz burada önce çevreciliğin tarihsel süreç içerisinde nasıl evrensel bir ideolojiye dönüştüğünü ve yeşil düşünce olarak politik, ekonomik ve sosyal düzeyde örgütsel yapıları, devletleri ve devletlerarası ilişkileri nasıl etkilediğini ortaya koyacağız. Daha sonra bu hegemon ideolojik düşüncenin örgütlerin referans çerçevesini belirleyerek kimliklerinde nasıl bir dönüşüme neden olduğunu göstermeye çalışacağız.

Yeşil Düşünce

İnsanın çevreyle olan ilişkisi, onun bir 'tür' olarak ortaya çıkışıyla başlamıştır (Önder, 2003: s. 15). İnsanı zoolojik bir varlıktan beşerî bir varlığa dönüştüren husus, hiç şüphe yok ki, onun çevreye müdahale yeteneğidir (Cangızbay, 1989: s. 40). Bu bağlamda insan, ortaya çıktığı günden bu yana, yeryüzündeki varlığını sürdürmek amacıyla çevreye muhtelif biçimlerde müdahalede bulunmaktadır. Özellikle sanayi devriminden itibaren ölçüsü kaçan bu müdahale; bir yandan hava kirliliği, türlerin yok olması, ormansızlaşma ve iklim değişikliği gibi çevre sorunlarına yol açarken (Olgun ve Işık, 2017: s. 34), diğer taraftan da çevreye ilişkin endişeleri artırarak, bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarını hızlandırmıştır. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren politik spektrumda kendine iddialı bir yer edinmeye başlayan "*yeşil düşünce*"; doğaya ilişkin kaygıların siyasi alana taşınmasını ifade etmekte ve çevre bilincini teşvik ederek toplumsal bir değişimin (Robbins, 2007: s. 593) öncülüğüne soyunmaktadır.

Dolayısıyla "şemsiye" bir kavram olarak kullanıldığında yeşil düşünce; ister mevcut siyasal ideolojilerin çevreye ilişkin yaklaşımları, ister bağımsız bir ideoloji olarak kabul edilsin, toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik hayatı derinden etkileyen bir düşünce sistemi ve sosyal hareket olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle yeşil düşünce; marksizm, sosyalizm, liberalizm ve anarşizm gibi müesses ideolojilerin çevreye dair fikirleriyle ilişkilendirilebildiği gibi, çevreyi merkezine alan müstakil bir siyasi ideoloji olarak da ele alınabilmektedir (Çoban, 2002: s. 5; Yıldırım, 2021: s. 362).

Dolayısıyla söylenebilir ki yeşil düşünce, içinde pek çok rengi barındıran bir fikirler manzumesidir. Bu o kadar böyledir ki, yaygın bir kullanıma sahip olan "çevrecilik" kavramı dahi, yerli yerinde kullanıldığında, çevreye ilişkin hassasiyetleri lâyıkıyla ifade etmekten uzak kalabilmektedir. Nitekim literatürün önde gelen isimlerinden Dobson (2007: s. 2-3), daha büyük bir şöhrete sahip olan "*çevrecilik*" ile ayrı bir ideoloji olarak tanımladığı "*ekolojizm*" arasında keskin bir ayrıma gider. Ona göre, çevre sorunlarına ilişkin "idarî" bir yaklaşımın savunuculuğunu yapan "*çevrecilik*"; bu sorunların, mevcut üretim ve tüketim kalıplarında radikal bir dönüşüme gerek kalmadan çözülebileceği anlayışına dayanır. Diğer bir deyişle çevre sorunlarının, esas sebeplerine temas edilmeksizin giderilmesine odaklanan politika ve eylemler genel itibarıyla "*çevrecilik*" biçiminde tesmiye olunmaktadır (İmga ve Olgun, 2017: s. 13). Buna karşılık "*ekolojizm*"; sürdürülebilir bir insani var oluşun hem çevreyle ilişkimizde hem de sosyo-politik hayat tarzımızda radikal bir dönüşüm gerektirdiği iddiasındadır (Dobson, 2007: s. 3). Dolayısıyla çevresel sorunları insanın tabiatı araçsallaştırmasına hamleden ekolojist yaklaşım bu sorunlara çözüm üretme gayretinin

ötesine geçmekte; hâkim paradigmayı sorunsallaştırarak zihniyet bakımından topyekûn bir değişimin ve yeni bir toplumsal tahayyülün savunuculuğunu yapmaktadır (İmga ve Olgun, 2017: s. 14-15).

Bundan dolayı “çevrecilik” ve “ekolojizm”, “yeşil düşünce” ailesine mensup iki ana yaklaşım olmakla birlikte, bunlardan ilkinin büyük ölçüde “reformist”, ikincisini ise daha ziyade “radikal” bir tutum olarak görmek mümkündür (Dobson, 2007: s. 3). Bu itibarla, çevresel kaygılar sebebiyle sözgelimi daha az enerji harcayan buzdolaplarını ve daha az yakıt tüketen otomobilleri tercih etmek yahut kimi şirketlerin yine aynı mülâhazalarla doğaya dost birtakım politikalar gütmeleri, “çevrecilik” kapsamında değerlendirilebilecek eylemlerden bazılarıdır. Bunlar; insanın doğa tasavvurundaki temel arızaları sorun etmeyen ve çevre sorunlarını önleme yahut ortadan kaldırma işini mevcut sistem içerisinde kalarak gerçekleştirmeye çalışan eylemlerdir. Buna karşılık ekolojist düşüncede doğanın kurtuluş reçetesi; kapitalist üretim ilişkileri, aşırı tüketim ve hiyerarşik sosyo-politik yapılar gibi unsurların damgasını vurduğu modern toplumsal formasyonun ciddi bir yapısökümünü içermek durumundadır.

Yeşil düşüncenin yükselişe geçişi her ne kadar 1960’lar sonrasının bir ürünü ise de, çevre sorunlarına yönelik kaygıların ve buna bağlı örgütlenmelerin mazisini çok daha eskilere götürmek mümkündür. Sanayi devriminin olgunlaşmasıyla birlikte insan-çevre ilişkilerindeki bozulmayı konu edinen birtakım eserler henüz 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim George P. Marsh’ın ABD’de yayımlanan “İnsan ve Tabiat veya İnsan Eylemiyle Değiştirilmiş Fiziki Coğrafya” (1864) başlıklı eseri ile Birleşik Krallık’ta M. von Pettenkofer’in kaleme aldığı “Sağlığın Bir Şehir İçin Değeri” (1873) ve B. W. Richardson’un yayımladığı “Hijyen: Sağlıklı Bir Şehir” (1876) başlıklı kitaplar Batı dünyasında adeta çığır açıcı bir etki yaratmıştır. Diğer taraftan doğayı tanıma ve koruma amacı güden birtakım dernekler de yine bu dönemin ürünüdür. Sözgelimi Birleşik Krallık’ta kurulan Alpçilik Kulübü (1857), Açık Alanları Koruma Derneği (1865) ve Kuşları Koruma Derneği (1865) ile ABD’de kurulan Apalachian Dağcılık Kulübü (1876), Milli Audubon Derneği (1885) ve Sierra Kulüp (1892) bu tarz örgütlenmelerin ilk örneklerini teşkil etmektedir. Böylece 17. yüzyılda bilimsel devrimle ortaya çıkan ve doğaya hükmetmeyi salık veren “romantik dünya görüşü” karşısında, sanayi ve teknoloji eleştirisi üzerine temellenen “romantik düşünce” hayata geçirilmiş oluyordu. 19. yüzyılda yaşanan bütün bu gelişmeleri, yeşil düşünce tarihindeki “birinci önemli aşama” olarak nitelemek mümkündür (Öz, 1989: s. 28-29).

Yeşil düşünce tarihindeki “ikinci önemli aşama” içinse 20. yüzyılın ikinci yarısını beklemek gerekmiştir. O dönemde yeşil düşünce, yükselişe geçen “yeni toplumsal hareketler”in bir bileşeni olarak ortaya çıkmıştır. Yeni toplumsal hareketler, bilhassa 1960’lı yıllardan itibaren; (1) Sınai ve teknolojik ilerlemenin neden olduğu sorunlara yönelik tepkilerin, (2) Yeni sosyal çekişmelere sahne olan ve sosyo-ekonomik ilişkilerin yeniden örgütlediği Batı toplumlarında yaşanan dönüşümün, (3) Maddeci referanslara dayanan eski siyaset ile postmateryalist değerlerin yansımaları olan yeni siyaset arasındaki çekişmenin, (4) Yukarıya hareketliliği iktisadi şartlar tarafından engellenen yeni eğitilmiş kitlelerin gösterdiği reaksiyonun ve (5) Modern toplumların çelişkilerine yönelik romantik-ideolojik başkaldırıların bir sonucu olarak yükselişe geçmiştir (Önder, 2003: s. 37). Dolayısıyla 1960’ların sonunda tekrar ortaya çıkan çevresel ilginin 1970’lerde toplumsal bir harekete evrilmesinde, o dönem itibarıyla çevre sorunlarında yaşanan artışın yanı sıra, savaş karşıtı protestoların yaygınlaşması, çevre sorunlarının yükselen kadın hareketinin gündemine girmesi, 68 kuşağı mensubu öğrenci kitlelerinin ekolojik mücadeleye dâhil olması ve nihayet dünyayı esir alan enerji darboğazı gibi faktörler etkili olmuştur (Olgun, 2021: s. 44-45; Öz, 1989: s. 29).

Bu faktörler arasına, yine o dönemde kaleme alınan ve toplumsal çevre bilincinde artışa yol açan birtakım eserler de ilave edilebilir. Sözgelimi Barry Commoner’in Bilim ve Yaşam (1960), Rachel Carson’un Sessiz Bahar (1962) ve Paul Ehrlich’in Nüfus Bombası (1968) başlıklı çalışmaları bu eserlerin başlıcalarıdır. Üstelik yine o dönemde yayımlanan eserlerden bazıları, “çevre korumacılık” perspektifini aşarak “ekolojik” fikirlere dikkat çekmeyi başarmıştır. Mesela Roma Kulübü’nce hazırlanan “Büyümenin Sınırları” (1972) başlıklı rapor ile Edward Goldsmith’in “Yaşam

Şablonu” ve Ernst Schumacher’in “Küçük Güzeldir” (1973) adlı eserlerini bu kapsamda değerlendirilmek mümkündür (Olgun, 2021: s. 45; Önder, 2003: s. 98-102).

Çevre sorunlarının o dönem itibarıyla uluslararası bir mesele hâline gelmesi de yeşil düşüncenin kitleselleşmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Bu bağlamda atılan ilk büyük adım, Birleşmiş Milletler’in öncülüğünde 1972 yılında tertip edilen Stockholm Konferansı’dır. Yüzden fazla ülkenin katılım sağladığı bu konferansın sonuç metninde, çevre konusunda ülkeler arasındaki iş birliğinin ve dayanışmanın önemine dikkat çekilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: s. 198). Bu konferansı daha sonraki dönemlerde başka uluslararası çevre konferansları ve sözleşmeleri de takip etmiştir. Bu girişimlerin, çevre sorunlarının üstesinden gelme hususundaki başarıları tartışma konusu olsa dahi, konunun dünya kamuoyuna mâl olmasındaki katkıları büyüktür.

Yeşil düşüncenin kitlesel bir harekete dönüşmesinde etkili olan önemli faktörlerden biri de Worldwide Fund for Nature (1961), Friends of the Earth (1969) ve Greenpeace (1971) gibi sivil toplum kuruluşlarının yükselişidir. Çevreci hareketin en etkin örgütlenmelerini temsil eden bu kuruluşlar, küresel ölçekte birer baskı grubu olarak karar vericileri etkilemektedir (Kılıç ve Tok, 2003: s. 234-235). Profesyonel protesto grupları, katılımcı protesto grupları ve katılımcı baskı grupları şeklinde sınıflandırılabilen çevreci hareketler; hükümet kararlarını etkileme, yasalara karşı pasif direniş ya da kararların uygulanmasına engel olmak gibi eylemlere girişebilmektedirler (Yıldırım, 2021: s. 375). Dahası, çevreye ilişkin kaygıların kitleselleşmesini sağlayan bütün bu süreç, yine 1970’li yıllardan itibaren yeşil düşüncenin politik bir harekete dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Gerçekten de ideoloji ve söylem olarak küresel ölçekte güçlenen çevreci hareketler; baskı grubu ve lobcilik faaliyetleriyle politik karar vericileri etkileme stratejilerini sürdürmekle birlikte, doğrudan karar verme mekanizmalarında yer almak amacıyla siyasi parti olarak da örgütlenmekte ve yeşil partiler kurmaktadır (Sipahi ve Dinçer, 2019: s. 18). Bilhassa o dönemin müesses siyasi partilerinin çevre sorunları karşısındaki başarısızlıklarına bir tepki olarak başlayan bu süreç, Avrupa’nın ve dünyanın pek çok ülkesinde “yeşil” partilerin doğuşuna ve güçlenmesine yol açmıştır. Bunların önde gelenlerinden biri olan Alman Yeşiller Partisi, elde ettiği destekle önce parlamentoya girmeyi, ardından koalisyon ortağı olmayı başarmıştır (Olgun, 2021: s. 45).

Bahse konu sürecin en olumlu sonuçlarının alındığı yer genel olarak Avrupa Birliği’dir (AB). Gerçekten de AB günümüz çevreci politikalarının hem söylem hem de uygulama açısından lokomotif konumundadır ve alternatif bir yaşam biçimi olarak çevreciliği tasarlamaktadır (Mirici ve Berberoğlu, 2022: s. 156). AB ekolojinin ve ekonominin birbiriyle çelişmek zorunda olmadığı inancındadır ve yeşil teşvikler, çevre politikası ve yeşil yenilikler yoluyla alternatif bir büyüme modelinin mümkün olduğunu göstermek istemektedir (Ecer vd., 2021: s. 127). Bu anlayışla ilan edilen “Avrupa Yeşil Mutabakatı” (European Green Deal) Avrupa bölgesini sera gazı emisyonlarının olmadığı, kaynakların verimli kullanıldığı bir yere dönüştürmek amacını taşımaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019). Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması’nın destekleyicisi ve tamamlayıcısı niteliğindeki bu mutabakatın kapsamı; yeni bir uluslararası ticaret sistemi ve iklim değişikliğine neden olan birçok sektörün dönüşümünü gerektirecek yaptırımları içermektedir.

AB ile ticaret yapan birçok ülke gibi Türkiye’nin de pazarını kaybetmemek için karbon emisyon salınımı yüksek endüstrilerinde dönüşüme gitmesi kaçınılmaz hale gelecektir. Gerçekten de AB, ithal ettiği her ürün için sınırda karbon düzenleme mekanizmaları aracılığıyla kontrol uygulayacağını beyan etmiştir. Buna göre ithalat vergileriyle tüm ürünlere karbon vergisinin eklenmesi söz konusu olacak ve böylece AB ülkelerinin pazarları karbonsuz teknoloji sağlayan ülkelere doğru kayacaktır (Mirici ve Berberoğlu, 2022: s. 157-159). AB bu süreci ticari ve ekonomik ilişki içerisinde olduğu tüm ülke ve bölgelerle istişare etmeyi ve birlikte yürütmeyi planlamaktadır. Bu doğrultuda Afrika ülkeleri, G20 ülkeleri, Balkanlar, Doğu ve Güney komşuları ile çevre, enerji ve iklim ortaklıkları kurmakta; Latin Amerika, Asya ve Pasifik ülkeleri ile müzakereler yürütmektedir (Ecer vd., 2021: s. 131). AB yeşil mutabakat sayesinde 2050 yılına kadar sıfır karbon emisyonuna ulaşmayı hedeflemektedir ve bunun için bir dizi uygulama için

genel çerçeve belirlemiştir. Bunlar; temiz enerji üretimi, sürdürülebilir ve çevreye saygılı üretim tesisleri, inşaat ve renovasyonda temiz ve yeşil sektöre geçiş, tarladan çatala sürdürülebilir gıda politikaları, mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması, sürdürülebilir ve temiz ulaşım araçları, biyoçeşitliliğin sağlanması ve sürekliliği şeklinde sıralanabilir (Avrupa Komisyonu, 2019).

Dolayısıyla söz konusu süreçte yeşil düşünce hareketinin sosyal hayatın her alanını etkileyen ideolojisi ve söyleminin hem yeni bir yaşam biçimini hem de yeni bir kimlik tanımını beraberinde getirdiği görülmektedir (Kılıç ve Tok, 2003: s. 234-235). Bütün diğer ideolojilerden, siyasal ve kültürel hareketlerden, ulus, millet ve sınıf gibi kavramlardan kendini ayrı ve üstte konumlandırarak yeşil düşünce ideolojisinin kendine özgü küresel bir kimlik oluşturduğunu öne sürmek mümkündür (Yıldırım, 2021: s. 364). Küresel düzeyde oluşan bu kolektif kimlik anlayışının örgütsel kimliklerde de bir dönüşüm meydana getirdiği açıkça gözlemlenen bir husustur (Gioia vd., 2000: s. 67; Wright vd., 2012: s. 1452).

Örgütsel Kimlikte Çevreci Değişim: Yeşil Örgütsel Kimlik

Yeşil düşünce ve çevreci hareketlerin etkinliğini yerel ve küresel düzeyde artırdığı bir dönemde örgütlerin bu değişime ilgisiz kalması çok zordur. Ancak bu değişime örgütlerin verdikleri tepki ve geliştirdikleri stratejiler farklılık gösterebilir. Sayıları çok az da olsa bazı örgütler, iklim değişikliğini inkâr eden karşı söylemleri teşvik ederek lobi ve kampanya yürütmeyi tercih edebilmektedir. Çoğu örgüt ise ya stratejilerini yeniden değerlendirmekte ve yeni çevreci teknolojilere yatırım yapmakta ya da kendilerini "yeşil örgüt" olarak tanımlayacak imaj faaliyetlerine girişebilmektedir (Wright vd., 2012: s. 1452).

Bu tür imaj faaliyetlerinin iki farklı etkisinden bahsedilebilir. İlki bu faaliyetlerin örgütün paydaşlarında olumlu algıya neden olabilmesidir. Çevrecilik, örgütleri hem çevreci teknolojilere yatırım yapmak hem de yeni bir söylem inşa etmek zorunda bırakmaktadır (Wright vd., 2012: s. 1452). Kimliğin bu söylemsel inşasında yerleşik konuşma ve yazma pratikleri kullanılmaktadır (Ybema vd., 2009: s. 303). Yeşil bina, sürdürülebilirlik, karbon ayak izi gibi çevreci terimlerin tercih edildiği (Hoffman ve Henn, 2008: s. 401) bu süreçler örgüte ilişkin algıyı değiştirmek amacıyla tasarlanmaktadır (Corley, 2004: s. 1149; Corley ve Gioia, 2004: s. 177).

İkincisi ise örgütün kimliğini dönüştürebilmesidir. Örgütsel çevrede olumlu imaj ve algı üretme stratejisi çoğu zaman istikrarlı bulunmayabilir. Bu nedenle örgütler bu imaj ve algıyı daha istikrarlı ve sürdürülebilir hale getirmek için çevreciliği örgütsel kimliklerinin önemli bir parçası haline getirmeyi düşünebilir. Örneğin Shell enerji şirketi petrol arama platformunu Kuzey Atlantik'de batırmak istediğinde Greenpeace gibi çevreci hareketler ile çevredeki ülkelerin ulusal hükümetlerinin itirazları sonucu geri adım atmamakla kalmamış, örgütsel kimliğini gözden geçirmek zorunda kalmıştır (Gioia vd., 2000: s. 67). Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere çevreci talepler genel olarak örgütlerin karlılık gibi teknik çıkarları ile çatışsa da (Wright vd., 2012: s. 1455) örgütsel süreçlerin yeşil olmaması durumunda rekabet açısından dezavantajla karşılaşılacağını deneyimleyen (Hoffman ve Henn, 2008: s. 393) örgütler, maliyet ve karlılıklarını olumsuz etkileyeceğini öngördüğü yerleşik sosyal ve ekonomik düzene meydan okuyan çevrecilik baskısı karşısında sadece faaliyetlerini dönüştürmekle yetinmemekte, kimliklerini de dönüştürmektedir (Wright vd., 2012: s. 1455). Örgütsel kimliklerin dönüşümünde kullanılan dil ve semboller önemli bir rol oynamaktadır (Fiol, 2002: s. 655).

Örgütsel kimliğin dönüşümü örgütün kurumsal sosyal sorumluluk bilinciyle faaliyette bulunmasını teşvik eder ve örgütsel paydaşların örgütsel faaliyetleri anlamlandırmalarına yardımcı olur (Brickson, 2005). Paydaşları tarafından güvenilir bir kimliğe sahip olarak kabul edilen örgütler meşruiyetlerini ve hayatta kalma şanslarını artırır (Drori, 2009). Örgütsel kimlik hem dış paydaşlara hem de örgütsel üyelere nasıl göründüklerine dair bir ayna sunmaktadır. Bir yandan aynadan yansıyan bu imajlardan etkilenmekte diğer yandan örgütsel üyelerin orijinal gözleminin genişletilmesine yardımcı olmaktadır. Örgütsel paydaşlar örgütsel eylemleri yorumlarken, tepki verirken ve taahhütte bulunurken örgütsel aynadan yansıyan imajları sürekli olarak gözlemler (Dutton ve Dukerich, 1991: s. 551; Fiol, 2002: s. 653). Bunun farkında olan örgüt

yöneticileri medyaya haber değeri taşıyan çekici hikâyeler sağlar ve paydaşların örgütsel kimliğe dair anlam yaratma sürecini yönlendirir. Böylelikle paydaşlar ve medya arasında örgütsel kimliğin sürekli yeniden üretildiği bir etkileşim süreci ortaya çıkar (Kjærgaard vd., 2011: s. 536). Dolayısıyla olumlu algı amacıyla üretilen söylem, hikaye ve görseller (Fiol, 2002: s. 654; Humphreys ve Brown, 2002: s. 437; Chreim, 2005: s. 568) örgütsel kimliklerde de bir dönüşüme ve yenilenmeye neden olur (Gioia vd., 2000: s. 63-64; Glynn ve Abzug, 2002: s. 267; Gioia, vd., 2013: s. 142). Söylem, hikâye ve görsellerin oluşturduğu imajlar yansımanın etkisiyle örgütsel kimliği örgütsel kültürün içine yerleştirir (Hatch ve Schultz, 2002: s. 1000).

Sonuç olarak ister imaj faaliyetlerinin bir parçası olsun ister gerçek anlamda bir kimlik dönüşümü gerçekleşmiş olsun çevreci olarak algılanan örgütler meşruiyetlerini korur ve artırır (Shrivastava, 1994; Czarniawska ve Wolff, 1998; Clegg vd., 2007; Waeraas ve Ihlen, 2009; Navis ve Glynn, 2010; Gioia vd., 2010; Wry vd., 2011; Wright ve Nyberg, 2012; Patvardhan vd., 2015). Bu süreçte örgütler yeşil düşünceyi bütün faaliyetlerine temel teşkil eden çekirdek ideolojilerymiş gibi sunar. Çekirdek ideoloji, bir örgütün çoklu ve değişen yerleşik kimliklerini aşan değişmeyen değerlerinden ve amacından oluşur. Bütün diğer kimlikler, tek bir çekirdek ideolojinin değişken tezahürleridir (Fiol, 2002: s. 662). Bu nedenle yeşil düşünce çeşitli söylem ve görseller yoluyla bütün örgütü çevrelemiş ya da onun merkezine yerleşmiş gibi gösterilir. Biz araştırmanın yöntem kısmında Türkiye demir-çelik endüstrisindeki firmaların yeşil düşünceyi çekirdek ideolojilerymiş gibi gösterebilmek amacıyla yeşil rengi nasıl kullandıklarını çözümlenmeye çalışacağız.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel çoklu örnek olay araştırması (multiple case studies) deseniyle tasarlanmıştır. Örnek olay araştırmalarında bir örgüt ya da sınırları belirli olmak koşuluyla örgütün bir faaliyeti ya da örgütler arası bir ilişki örnek olay (case) olarak seçilebilir. Çoklu örnek olay araştırmaları olayların sonuçlarının nasıl ve niçin meydana gelmiş olabileceğine odaklanmakta ve bu koşulların olaydan olaya aynen tekrarlandığını varsaymaktadır (Yin, 2003: s. 52). Bu desinle tasarlanmış araştırmalarda örnek olaylardan elde edilen bulgular ne kadar benzerse, olayın yaygınlığı konusunda ileri sürülecek iddialar o kadar güçlü kabul edilir ve böylelikle kavramsal genelleme yapılabilir (Yin, 2016: s. 242). Örnek olay ve veri kaynağı seçiminde konu ile ilgili daha zengin bilgilere ulaşabilmek için amaçlı örneklem (purposive sampling) tekniği kullanılmıştır (Flick, 2009: s. 122; Patton, 2015: s. 401; Yin, 2016: s. 93).

Veri

Araştırmanın yapılacağı örgütsel alan olarak Türkiye demir-çelik sektörü belirlenmiştir. Demir-çelik sektörünün seçilme nedeni, küresel karbon emisyonunun %7 ila %9'u arasında bir değeri tek başına üretmesi ve bu nedenle çevrecilik algısında kurumsal çevrenin en çok duyarlı olduğu endüstrilerin başında gelmesidir (SEFİA, 2022: s. 23-31). Avrupa Birliği'nin (AB) Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) çerçevesinde oluşturduğu Sınırdaki Karbon Düzenlemesi (SKD) rejiminde, 5 enerji yoğun sektörün (demir-çelik, alüminyum, çimento, gübre, elektrik) gümrük vergisi ve fiyat mekanizması aracılığıyla karbon emisyonunun düşürülmesi hedeflenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019). 2020 yılı itibarıyla Türkiye'nin demir-çelik ihracatında AB'nin payı %31, Türkiye'nin demir-çelik ithalatında AB'nin payı %40'dır (SEFİA, 2022: 19). AB ile ticaretin yoğun olduğu demir-çelik sektörünün karbon ayak izini düşürecek dönüşümü gerçekleştirmesi sonraki yıllarda yaşanacak kırılganlığı önleyebilmesi için gerekli olarak değerlendirilmektedir (TÜSİAD, 2020: s. 94-95). Bu nedenle bu sektördeki firmaların hem faaliyet ve yapılarında hem de kimliklerinde çevrecilik odaklı değişim gerçekleştirmeleri çok yüksek ihtimaldir. Bu çalışmada Türkiye demir-çelik sektöründe faaliyet gösteren yedi firmanın resmi web sitelerinde kullandıkları resim veya ekran görüntüleri veri olarak kullanılmıştır. Bu yedi firma Türkiye'nin en büyük demir-çelik üreticisi 2022 listesinde ilk yirmi içerisinde yer almaktadır. Tosçelik demir-çelik (Osmaniye/Hatay) yıllık

5000 ton ile ikinci, Ereğli demir-çelik (Zonguldak) 4000 ton ile dördüncü, Kardemir demir-çelik (Karabük) 3500 ton ile beşinci, İçdaş demir-çelik (Çanakkale) 2500 ton ile yedinci, Diler-Yazıcı demir-çelik (Kocaeli-Hatay) 2300 ton ile dokuzuncu, Yeşilyurt demir-çelik (Samsun) 1300 ton ile onbeşinci, Mescier demir-çelik (Bartın) 1000 ton ile ondokuzuncu sıradadır (SEFİA, 2022: s. 15).

Veri Analizi

Veriler çözümlenirken Kress ve Van Leeuwen'in (2002; 2020) sosyal semiyotik yöntemi kullanılmıştır. Kress ve Van Leeuwen (2002; 2020) Halliday'in geliştirdiği sosyal semiyotiği görsel tasarımlara uyarlamış ve fotoğraflar, sanat eserleri, reklamlar, web siteleri, kamuya açık işaretler ve gazetelerin nasıl bir görsel semiyotik kodla tasarlandığını ortaya koyan görsel tasarım grameri geliştirmişlerdir. Bu yöntemle göre her bir görsel tasarımın üç üst işlevi söz konusudur. Bunlar; görsel elemanların kendi aralarındaki ilişkiyi gösteren metinsel - düzensel işlev (compositional metafunction), görsel ve alıcı arasındaki ilişkiyi gösteren kişilerarası ilişkisel - etkileşimsel işlev (interactional metafunction) ve katılımcılar arasındaki ilişkiyi gösteren düşünsel- anlatımsal işlev (representational metafunction) olarak sıralanabilir. Sosyal semiyotiğin en önemli özelliği sosyal teori ile birlikte disiplinlerarası bir bakışla görsellerin çözümlenmesidir (Van Leeuwen, 2005).

Bu çalışmada veri olarak seçilen görseller, kullanılan renk (özellikle yeşil) üzerinden çözümlenecektir. Kress ve Van Leeuwen (2002; 2020) renklerin bir dili olduğunu ve belirli kurallar çerçevesinde anlam ürettiğini öne sürerek renkleri semiyotik bir mod olarak tanımlamaktadır. Onlara göre renklerin kullanımında düzenlilikler vardır, üreticilerin çıkarlarını yansıtan işaretler bulunur, kesinlikle keyfi veya anarşik değildir ve bu nedenle semiyotik bir kaynaktır. Renklerin semiyotik analizi, renk kaynağının düzenliliklerini keşfetmek, belirli grupların renklere olan ilgilerinin renk işaretlerini nasıl şekillendirdiğini anlamak, bir sosyal-kültürel alandaki renk kullanımının genel ilkelerini ortaya çıkarmak süreçlerini içermektedir.

Rengin üst işlevsel analizinde rengin üç temel işlevi ne ölçüde yerine getirdiği çözümlenmelidir. *Anlatımsal (düşünsel) işlev*; renk belirli insanları, yerleri ve şeylerin yanı sıra insan sınıflarını, yerleri ve şeyleri ve daha genel fikirleri belirtir. Örneğin şirketler, kendi benzersiz kimliklerini belirtmek için giderek daha fazla belirli renkler veya renk şemaları kullanır. *Etkileşimsel (kişilerarası) işlev*; renk kişilerarası anlamı iletmek için de kullanılır. Dil nasıl konuşma eylemlerini gerçekleştirmemize olanak sağlıyorsa, renk de "renk eylemlerini" gerçekleştirmemize olanak sağlar. *Düzensel (metinsel) işlev*; renk düzensel işlev görebilir ve belirli bir kompozisyonun bölümleri arasında tutarlılık oluşmasına yardımcı olabilir. Üst işlevsel analizde ayrıca şu soruların cevapları aranmaktadır. Renkler katılımcılar arasında, yani temsil edilen insanlar, yerler, şeyler ve fikirler arasında spesifik ilişkiler yaratabilir mi? Sosyal ilişkileri temsil edebilir ve sosyal etkileşimi canlandırmaya yardımcı olabilir mi? Metinsel anlamları, metinlerdeki referans ve tutarlılık sistemlerini güçlendirebilir mi? (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020).

Rengin semiyotik analizinde aşağıdaki model kullanılmıştır (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020):

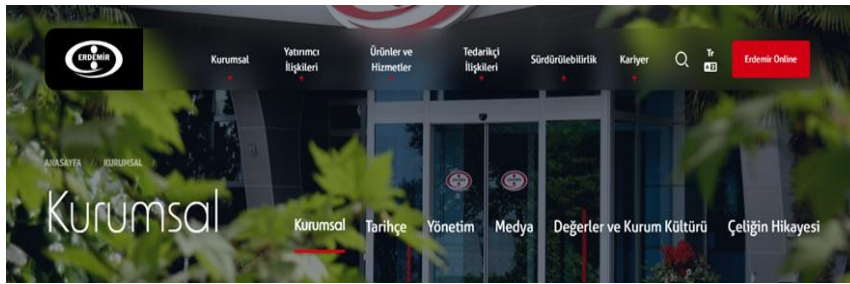
- Değer (*value*); rengin değer skalasındaki yeri
- Doygunluk (*saturation*); rengin yoğun kullanılarak doyuma ulaşma skalası
- Safılık (*purity*); rengin sade kullanımı ya da diğer renklerle kullanımı skalası
- Modülasyon (*modulation*); rengin düz ya da modüle edilerek kullanılma skalası
- Saydamlık (*transparency*); rengin ışığı geçirgenliği ile ilgili skala
- Parlaklık (*luminosity*); rengin parlaklığı skalası
- Differentiation (*farklılaşma*); rengin kullanılan diğer renklerden farklılaşma skalası
- Renk tonu (*hue*); maviden kırmızıya doğru bir skaladır

Bulgular

Seçili görseller incelendiğinde genel olarak renklerin belirli bir düzen çerçevesinde kullanıldığı, keyfiliğin ve karmaşanın söz konusu olmadığı söylenebilir. Yeşilin yoğun ve bilinçli kullanımı yeşil kimlik algısı oluşturmak isteyen firmaların çıkarlarını açıkça yansıtan işaretlerdir. Rengin iki tür değeri vardır. Doğrudan değer; rengin izleyici üzerindeki gerçek fiziksel etkisidir. Örneğin yeşil

renk doğayı yansıttığı için huzur ve rahatlama etkisi uyandırır. Çağrışımsal değer; sembolik ve duygusal değeri olan diğer olgularla ilişkilendirildiğinde ortaya çıkar. Rengin kullanıldığı bağlam, ortaya çıkış yerinin özellikleri ve diğer renklerle birleştirilme biçimleri farklı anlamlar, farklı kullanımlar ve farklı ideolojik konular üretebilir (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020; Van Leeuwen, 2011). Örneğin yeşil renk ile firma idare binası iç içe kullanıldığında yeşil düşüncenin benimsendiği, yeşil renk ile fabrika binası iç içe veya yan yana kullanıldığında üretim sürecinde doğaya zarar verilmediği imajı üretilmektedir. Genel olarak görsellerde yeşilin baskın ve hâkim renk olarak kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer bir bulgu yeşil renk ile ya firma binasının ya da fabrika binasının ilişkilendirilmiştir. Bunu başarabilmek amacıyla her iki olgu açısından ya iç içe olma ya üst üste gelme (örtüşme) ya da yan yana gelme durumunu sağlayacak teknikler kullanılmıştır. Yeşil rengin kullanımındaki doygunluk, saflık, diğer renklerle birlikte kullanımı, ışığın önde ya da arkada bulunması, rengin ışığı geçirme durumu, yeşil rengin parlaklığı, yeşil rengin diğer renklerden farklılaştırılarak kullanımı gibi durumlar her bir görsel için ayrı ayrı çözümlenmiştir.

Çözümleme 1

Görsel 1 Erdemir Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Ana Sayfa

Değer (value); görselin tamamında yeşil rengin farklı biçimlerde yoğun kullanımı atfedilen algısal değeri yükseltme amacı taşımaktadır. Yeşil renk yeşil düşünce açısından değer skalasında en üstte yer almaktadır. Görselde yeşil rengin yoğun kullanımı izleyicinin görsele atfettiği değeri artırmaktadır.

Doygunluk (saturation); yüksek doygunluk olumlu ve coşkulu olabileceği gibi kaba veya cıfcaflı da olabilir. Düşük doygunluk ince ve hassas olabileceği gibi soğuk, bastırılmış ve karamsar da olabilir. Görselde firmayı temsil eden binaya yeşil yaprakların oluşturduğu bir çerçeveden bakılması sağlanmıştır. Yeşil renk bir yandan resmin üst kısmındaki siyah yazı sütununun sağ ve sol kenarlarına yedirilmiş diğer yandan camlardan yansıtılarak ince bir şekilde doygunluğa ulaşılmaya çalışılmıştır.

Saflık (purity); saf renk kullanımı modernizmin, renklerin hibrit kullanımı ise postmodernizmin belirteci olarak değerlendirilmektedir. Yeşil düşünce modern dönemden postmodern döneme daha da güçlenerek kendisini taşıyabilmiştir. Görselde yeşil rengin siyah renge yedirilerek hibrit bir şekilde kullanılmaya çalışılması postmodern dönemin ruhuna uyum gösterilmeye çalışıldığı izlenimi vermektedir.

Modülasyon (modulation); modülasyon farklı anlam üretimlerine imkan sağlar ve güçlü bir şekilde değer yüküdür. Düz renk olumlu anlamda sade ve cesur olarak algılanabileceği gibi aşırı basit olarak da algılanabilir. Benzer şekilde modüle edilmiş renk, incelikli ya da aşırı titiz ve ayrıntılı olarak algılanabilir. Görselde yeşil renk firmayı temsil eden binayla ilişkilendirilmiştir. Binanın yeşil çerçeve içine alınması dışarıya yeşilin temsil ettiği değerler penceresinden bakıldığı izlenimi vermektedir. Camlardan yansıyan yeşil yapraklar bina içinde yeşil bir ortam bulunduğu hissi uyandırmaktadır ve yeşil düşüncenin içselleştirildiği algısı oluşturmaktadır.

Saydamlık (transparency); bir renk, ışık içinden geçebildiğinde şeffaftır, böylece arka plandaki şeyler, renkli ön planın arkasında görülebilir; ışık kısmen engellendiğinde yarı saydam olup arka planı bulanıklaştırır veya tamamıyla okunamaz hale getirir. Görseldeki maddilik, renk tarafından

dönüştürülerek anlam üretiminin bir parçası haline getirilebilir. Renkli cam da aynı şekilde arkasında yatanı hem ortaya çıkarır hem de dönüştürür. Görselde güneş ışığının açısı kullanılarak hem yeşil renkli ön planın arkasında arka plandaki firma binası görülebilmektedir hem de camlar birer aynaya dönüşerek yeşil yaprakları yansıtmaktadır. Böylelikle bir yandan görselin arka planındaki firma binası ortaya çıkarılmakta hem de sıradan bir yönetim binasının yansıttığı anlam yeşil düşünceyle ilişkili bir şekilde dönüştürülmektedir.

Parlaklık (luminosity); Bir rengin parlaklığı onun parlaklığında, içten parlama yeteneğinde yatmaktadır. Parlak renkler, nesnelerin etrafına bir aura yerleştiren, kendi kendini aydınlatan renklerdir ve parlaklık, rengin en çok değer verilen özelliklerinden biri olmuştur. Renkli yüzeylerin yansıtıcılığından kaynaklanan parlaklık yine bununla yakından ilişkilidir. Görselin ortasındaki yaprakların yeşil rengi diğerlerine göre daha parlaktır ve gösterilmek istenilen yer olan binanın girişi aydınlatılarak çekicilik artırılmıştır.

Differentiation (farklılaşma); farklılaşma, tek renklilikten maksimum çeşitliliğe kadar uzanan bir ölçektir ve çeşitlilik anlam potansiyelini artırır. Bağlama göre çeşitlilik coşku ifadesi olabileceği gibi başka bir bağlamda renk kısıtı daha olumlu bir değere sahip olabilir. Görselde renk çeşitliliği kısıtlı tutulmuş, bina rengi ve firmanın logosundaki renkler dışında başka bir renk kullanılmamaya dikkat edilmiştir. Bu maceracı değil bilinçli ve dikkatli olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Renk tonu (hue); maviden kırmızıya doğru bir skaladır ve yeşil renk mavi uca yakındır. Skalanın kırmızı ucu sıcaklık, enerji, dikkat çekicilik, ön plana çıkma ile mavi ucu ise soğuk, sakinlik, mesafe, arka plan ile ilişkilidir. Yeşil rengin yoğun kullanımı sakinlik ve arka planın öne çıkarılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Çözümleme 2

Görsel 2 Kardemir Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Ana Sayfa

Değer (value); görsel etrafı yeşil dağ, tepe, ağaç ve bitki örtüsüyle çevrili bir fabrikayı merkeze almaktadır. Yoğun yeşil renk kullanımı görselin değerini artırmaktadır.

Doygunluk (saturation); görselin üst kısmındaki gökyüzü maviliği kenarda tutularak yeşil ana renk haline getirilmiştir. Firmayı temsil eden fabrika binası yeşil bir çerçevenin ortasına yerleştirilmiştir. Yeşil rengin farklı tonlarda doymuş kullanımı coşkunluk ve canlılık hissi uyandırmakta ve fabrikanın doğaya zarar vermediği izlenimi oluşturmaktadır.

Saflik (purity); görselde yeşil renk farklı tonlarda fakat saf bir biçimde kullanılmıştır. Modern dönemin sembolü olan fabrika binasının görselin merkezinde yer alması ve yeşil rengin saf kullanımı görseli modernizmin ruhuyla daha yakın göstermektedir.

Modülasyon (modulation); görselde yeşil renk fabrika ve doğal çevre ile modüle edilmiştir. Fabrikanın yeşil bir doğal çerçeve içine yerleştirilmesi basit ve sade bir şekilde fabrikanın doğaya zarar vermediği algısına yöneliktir.

Saydamlık (transparency); görselde güneş ışığı kullanılarak yeşil renkte ton farklılıkları yakalanmıştır. Işık hiçbir şekilde engellenmeyerek arka plandaki fabrika net bir şekilde görülebilmekte ve yeşil çerçeve fabrikanın işlevini yeşil üretim anlamında dönüştürmektedir.

Parlaklık (luminosity); görselin sol alt kısmındaki yeşil rengin parlaklığı bir aura oluşturarak enerji ve canlılık yaymaktadır.

Differentiation (farklılaşma); görselde fabrika alanında gri, kahverengi, mavi gibi renklerle çeşitlilik sağlanarak hareket ve dinamizm izlenimi uyandırılmaktadır. Diğer yandan fabrika yeşil bir çerçeve içine alınarak dinginlik hissi verilmiştir.

Renk tonu (hue); görselde yeşil renk arka planın netliğini artırmakta ve mavi renk ile birlikte sakinlik ve dinginliği temsil etmektedir.

Çözümleme 3

Görsel 3 Diler Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Sürdürülebilirlik Sayfası

Değer (value); görselde firmayı temsil eden fabrika binası yeşil bir ön planın arkasına yerleştirilmiştir. Görselin alt kısmını oluşturan yeşil görselle birlikte fabrikanın temsil ettiği firmanın değerini de artırmaktadır.

Doymunluk (saturation); görselde fabrika binası daha ön planda ağaçların ve bir sonraki ön planda düzlükteki bitki örtüsünün sağladığı yeşil rengin üzerine konumlandırılmıştır. Sağ, sol ve alt taraftan kısmi olarak yeşil renkle çerçevelenen görsel orta doymunluk derecesine sahiptir. Bu şekilde soğuk ve karamsarlık duygusu engellenmeye çalışılmıştır. Fabrikanın yeşil bir düz alanla yan yana gösterilmesi doğaya zarar verilmediği izlenimi uyandırmaktadır.

Safılık (purity); görselde yeşil ve mavi saf renk olarak yoğun şekilde kullanılmıştır. Bu nedenle görsel modern dönemin ruhuyla daha uyumlu bir görüntü vermektedir.

Modülasyon (modulation); görselde yeşil renk modüle edilmeden düz bir şekilde kullanılmıştır. Bu nedenle basitlik algısı oluşmaktadır. Fabrikanın yeşil rengin arka planına yerleştirilmesi sade bir şekilde doğaya zarar verilmediği imajına yöneliktir.

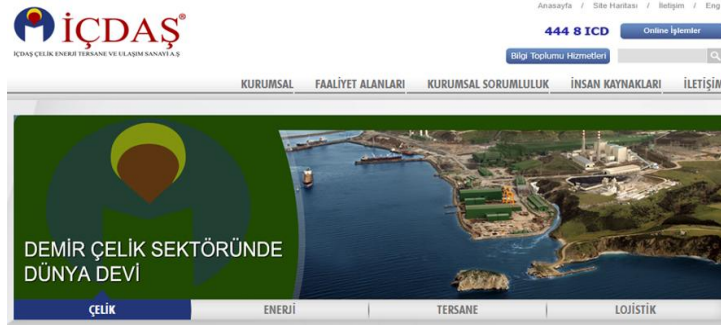
Saydamlık (transparency); görselde güneş ışığı kısmen engellenerek arka plan bulanıklaştırılmıştır. Bu şekilde modernizm ve çevre kirliliğini temsil eden fabrika binası arka plana itilerek okunamaz hale getirilmiş ve yeşil ön plan aracılığıyla anlam dönüştürülmüştür.

Parlaklık (luminosity); görselde parlaklık düşük tutulmuştur ve bu nedenle ruhsal dinamizm ve enerji yerine donukluk hissi hakimdir.

Differentiation (farklılaşma); görselde yeşil ve mavi ağırlıklı kullanılarak renk çeşitliliği kısıtlanmıştır. Yeşil en ön plandaki ağaçların koyu yeşili ve daha arka plandaki çim yeşili ile farklılaştırılmıştır. Bu açıdan görsel coşkunun yerine temkinlilik izlenimi vermektedir.

Renk tonu (hue); görselde yeşil renk her ne kadar ışık kısılarak arka plan bulanıklaştırılrsa da detaylar gösterilmeden bir bütün olarak fabrika binasını ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda yeşil mavi renk ile birlikte sakinlik hissi uyandırmaktadır.

Çözümleme 4

Görsel 4 İçdaş Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Ana Sayfa

Değer (value); görsel iki kısımdan oluşmaktadır. Sol tarafta firmanın orijinal logosunun yeşil rengin tonlarıyla dönüştürülmüş biçimi, sağ tarafta deniz kenarındaki fabrika binası ve çevresi yer almaktadır. Hem sol taraftaki logoda yer alan üç farklı tondaki yeşil renk hem de sağ taraftaki kısımda yer alan fabrika binalarının ve arazinin sahip olduğu yeşil renk yoğunluk sağlamaktadır. Bu durum görselin ve temsil ettiği firmanın değerini artırmaktadır.

Doygunluk (saturation); görselde yeşil farklı tonlarda yoğun bir şekilde kullanılarak yüksek doyguluk sağlanmıştır. Ancak bu yüksek doyguluk olumlu ve coşkunculuk yerine yapaylık ve kabalık hissi uyandırmaktadır. Logonun dış kısmındaki yeşil rengin sağ taraftaki görselin üst kısmından uzatılması ve arazinin sahip olduğu yeşil renk, fabrikanın doğaya zarar vermediği izlenimi vermektedir. Bu izlenim ayrıca fabrika binasının sahip olduğu yeşil renk ile de sağlanmaya çalışılmıştır.

Saflik (purity); görselde yeşil renk farklı tonlarda ancak saf bir biçimde kullanılmıştır. Bu nedenle görsel modern dönemin ruhunu yansıtmaktadır.

Modülasyon (modulation); görselde fabrika binasının sahip olduğu yeşil renk çevre dostu temiz üretimi temsil etmektedir. Fabrika binasının kısmen yeşil çerçeve içine alınması dışarıya yeşil düşüncenin öne çıkardığı değerler penceresinden bakıldığını göstermektedir. Logo ve fotoğraftaki yoğun düz yeşil kullanımı cesur olarak algılanabilir ancak sadelik hissi uyandırılmamaktadır.

Saydamlık (transparency); görselde yeşil arka plan rengi olarak çerçeveyi oluşturmuş ve ışık hiçbir şekilde engellenmeyerek arka plandaki gösterilmek istenen fabrika binası ön plana çıkarılmıştır. Fabrika binasının sahip olduğu ve binayı çevreleyen yeşil renk fabrikanın somut maddi anlamını yeşil düşünceyle ilişkili bir şekilde dönüştürmüştür.

Parlaklık (luminosity); görselde kullanılan yeşil rengin hiçbir tonu parlaklığa sahip değildir ve bu nedenle enerji ve dinamizm yerine donukluk ve katılık hissi vermektedir.

Differentiation (farklılaşma); görselde hem farklı renkler hem de yeşil rengin farklı tonları kullanılarak renk çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Logoda üç farklı ve fotoğrafta iki farklı yeşil renk tonunun kullanımı coşku izlenimi vermektedir. Ancak diğer renklerin yoğun kullanılmaması temkinlilik anlamına gelmektedir.

Renk tonu (hue); görsel yeşil renk çerçeve olarak kullanılarak arka plandaki fabrika binasının ön plana taşınmasını sağlamaktadır. Yeşil ve mavi kullanımı sakinlik hissi vermektedir.

Çözümleme 5

Görsel 5 Tosçelik Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Ana Sayfa

Değer (value); görselde yoğun bir yeşil renk kullanımı söz konusu değildir. Sadece fabrika binalarının yan tarafları yeşil renktir ve yeşil rengin düşük yoğunluklu kullanımı kısmi bir değer üretmektedir.

Doymunluk (saturation); görselde firmayı temsil eden fabrika binasının sadece yan tarafları yeşil renktedir ve incelik ve hassasiyetten daha ziyade soğukluk ve karamsarlık hakimdir.

Saflik (purity); görsel tamamen siyah bir fonla karartılmıştır ve tek bir saf yeşil rengin dışında gri tonları hakimdir. Görsel basit bir şekilde modern dönemin ruhunu yansıtmaktadır.

Modülasyon (modulation); görselde fabrika binasının yan taraflarının yeşil renkte olması üretimin çevreye duyarlı bir şekilde yapıldığı algısı oluşturmaktadır.

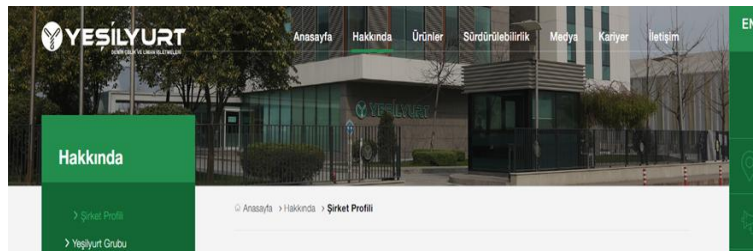
Saydamlık (transparency); görsel siyah fonla karartılarak yarı saydam hale getirilmiş ve arka plan bulanıklaşmıştır. Böylelikle arka plan açık bir şekilde okunabilirlikten uzaklaştırılmıştır. Bu durum gizemi ve arka plandakileri gizleme niyetini göstermektedir. Bu bulanıklaştırmanın içinden en net şekilde sadece fabrika binalarının yan taraflarındaki yeşil renk seçilebilmektedir. Bu durum firmanın yeşil düşünce değerleriyle uyumlu faaliyet gösterdiği şeklinde bir anlam dönüşümüne kısmi bir şekilde izin vermektedir.

Parlaklık (luminosity); görselde renklerin parlaklığının sağladığı enerji ve ruhsal dinamizmden yararlanılmadığı görülmektedir. Genel olarak görsel karamsarlık ve donukluk hakimdir.

Differentiation (farklılaşma); görsel gri tonları ile tek bir yeşil renk üzerine tasarlanmıştır. Bu durum dikkat ve temkin belirtisidir.

Renk tonu (hue); görselde siyah, gri ve yeşil renkler soğukluk ve sakinliği temsil etmektedir.

Çözümleme 6

Görsel 6 Yeşilyurt Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Ana Sayfa

Değer (value); görselin alındığı firmanın resmi web sitesinin ana sayfası yeşil bir arka plan üzerine inşa edilmiştir. Bu şekilde bir yandan yeşilin arka plan rengi olma özelliğinden yararlanılırken diğer yandan yeşil renk web sayfasının bütün bölümlerinde görünür kılınmıştır. Ayrıca ağaçlar, peyzaj, bina camlarındaki yeşil tonlar ve bina girişindeki firma isminin yeşil yazılması sayesinde yüksek yoğunluk sağlanmıştır. Böylelikle görselin ve temsil ettiği firmanın değeri artmaktadır.

Doymunluk (saturation); görselde yeşil renk orta doymunluk derecesindedir. Bu durum resmi web sayfasının arka planında, sol taraftaki ağaçlarda, ön taraftaki peyzaj bitkilerinde, arka taraftaki

bina camlarında ve firma ismi yazısında yeşil rengin farklı tonları kullanılarak ince ve hassas bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Safılık (purity); görselde yeşil rengin bina camlarında, girişteki güvenlik yapısında ve firma ismi yazısında hibrit bir şekilde kullanımı postmodernizmi çağrıştırmaktadır.

Modülasyon (modulation); görselde firmayı temsil eden bina yeşil çerçeve içine alınmış ve camlar, firma yazısı ve güvenlik yapısında kullanılan yeşil renkle firma yeşil değerlerle uyumlu tasvir edilmiştir. Böylelikle bakış açısının ve içselleştirdiği değerlerin yeşil düşünce etrafında şekillendiği hissi uyandırılmaktadır. Özellikle camlardaki ve firma ismi yazısında yeşil rengin modüle edilerek kullanımı incelikli ve ayrıntılı olunduğunun göstergesidir.

Saydamlık (transparency); görselde yeşil çerçeve oluşturularak ve ışık engellenmeyerek saydamlık sağlanmıştır. Böylelikle arka plan görülebilir kılınmış ve gizem oluşturulmamıştır. Yeşil çerçeve ve camlardan yansıyan yeşilin farklı tonları sayesinde firmayı temsil eden bina, firmanın yeşil düşünceyle iç içe geçtiği yönünde bir anlam üretecek biçimde dönüştürülmüştür.

Parlaklık (luminosity); görselde parlaklık sadece web sayfasının arka planı olarak kullanılan yeşil renkte söz konusudur. Bu durum parlak bir pencereden görsele bakmayı sağladığı için yayılan enerjiyi artırmaktadır.

Differentiation (farklılaşma); görselde renk çeşitliliği kısıtlı tutulmuş, binalardaki gri ve beyaz renkler dışında sadece yeşil kullanılmıştır. Bu durum maceracı değil dikkatli olduğunu göstermektedir. Diğer yandan yeşilin farklı tonlarının çeşitli biçimlerde kullanımı bir coşkunluk hissi uyandırmaktadır.

Renk tonu (hue); görselde yeşil çerçeve kullanılarak firma binası ön plana çıkarılmış ve sakinlik izlenimi verilmiştir.

Çözümleme 7

Görsel 7 Mescier Demir-Çelik Resmi Web Sitesi Sürdürülebilirlik Sayfası

Değer (value); görsel beş ayrı resim yan yana birleştirilerek oluşturulmuştur. Görselin sağ ve sol iki ucundaki resimlerde yoğunlukla yeşil renk hakimdir. Bu şekilde izleyici algısında görselin ve firmanın değeri artırılmaktadır.

Doymunluk (saturation); görselin her iki ucundaki resimde de yeşil renk doymunluğu yüksek oranda sağlanmıştır. Soldaki resimde topraktan filizlenmiş yeşil bir bitki ve güneş ışığının yapraklardan yansımalarıyla yukarı doğru yayılan açık yeşilin oluşturduğu bir doymunluk söz konusudur. Sağdaki resimde su kenarında ağaçlar ve yeşil sazlıklar, ağaç ve sazlıkların su yüzeyine yansımalarıyla oluşan yeşil görüntü, su kenarından dağlara kadar uzanan yeşil bitki örtüsü sayesinde yüksek doymunluk elde edilmiştir. Güneş ışığının rengi yayma ve su yüzeyinden yansıtma özelliği kullanılarak ince bir şekilde yeşil renk tonları yakalanabilmiştir.

Safılık (purity); görselin solunda yeşil renk güneş ışığı sarısıyla, görselin sağında ise suya yansıyan gök mavisiyle karıştırılarak hibrit bir kullanım elde edilmiştir. Yeşil rengin bu şekildeki hibrit kullanımı postmodern dönemin ruhuna uygunluğu göstermektedir.

Modülasyon (modulation); görselde üretimi temsil eden ateş renginin kullanıldığı iç kısımdaki iki resim doğayı temsil eden yeşil rengin kullanıldığı dış kısımlardaki iki resimle çerçeve içine

alınmıştır. Bu kompozisyon firma üretim süreçlerinin doğaya zarar vermediği imajını oluşturmaktadır. Aynı zamanda yeşil rengin diğer renklerle modüle bir biçimde kullanımı doğal çeşitliliğin korunduğu algısı üretmektedir. Bu incelikli renk kullanımı yeşil düşüncenin değerlerinin hassasiyetle taşındığı anlamının çıkarılmasına imkan tanımaktadır.

Saydamlık (transparency); görselde ışık engellenmeyerek saydamlık sağlanmıştır, gizem oluşturulmamış ve şeffaflık hissi uyandırılmıştır. Görselin her iki tarafında yeşilin yoğun ve modüle kullanımı sayesinde ateş rengiyle işaret edilen üretim anlamı yeşil fabrika yönünde dönüştürülmüştür.

Parlaklık (luminosity); görselde parlaklık bütüne yayılmıştır. Özellikle renkli yüzeylerin yansıtıcılığından kaynaklanan parlaklık ruhsal bir dinamizm ve enerji hissi uyandırmaktadır. Ateş ve güneş gibi içten parlaklık yayan nesnelerin kullanımı doğaya içkin bir canlılığın göstergesi olarak kullanılmış ve görselin değerini artırmıştır.

Differentiation (farklılaşma); görselde ateş kırmızısı, mavinin farklı tonları ve yeşilin farklı tonları kullanarak renk çeşitliliği yüksek tutulmuştur. Ateş kırmızısı üretimdeki canlılığı, mavi soğukkanlılığı ve sakinliği, yeşil doğayı ve doğallığı çağrıştırmaktadır. Mavi ve yeşil renlerdeki farklılaştırma bir yandan hareket ve dinamizm izlenimi verirken diğer yandan maceracı ve coşkunluk hissi uyandırmaktadır.

Renk tonu (hue); görselde mavi ve yeşil rengin yoğun kullanımı sakinlik ve soğukkanlılığı, ateş rengi sıcaklık ve enerjiliği çağrıştırmaktadır. Ateş renginin bulunduğu resimlerin her iki yanının mavi ve yeşil yoğun resimlerle çevrelenmiş olması üretimin dinamik ve enerjik gerçekleştirildiği ancak doğaya zarar vermeme anlamında dikkatli ve hassas olduğu hissi uyandırmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Belirli firmaların seçilmiş görselleri renk bakımından çözümlenirken iki uygunluk kriterine dikkat edilmiştir. Önce rengin sosyo-kültürel bağlamı göz önüne alınmış ve rengin çağrıştırdığı anlamlar bu bağlamdan türetilmiştir. Sonra rengin ayırt edici özellikleri bir dizi ölçekte sistematize edilmiş değerler skalası üzerinde konumlandırılmıştır. Böylelikle anlamın ve anlatımın güçlülüğüne yönelik değerlendirmeler yapılmıştır (Kress ve Van Leeuwen, 2002).

İlk olarak renklerin sosyo-kültürel bağlamda kazandıkları anlamların kullanımından başlamak gerekmektedir. Yeşil renk kültür ve bağlamlar arası bazı farklılıklar olmakla birlikte genel olarak doğayı, huzuru ve refahı çağrıştırmaktadır (Van Leeuwen, 2011). Bu çağrışım o rengin farklı kaynakları veya taşıyıcılarıyla açıkça ilişkilendirilebilir. Örneğin yeşil, ovalarla ya da trafikte geçiş izniyle ve şüphesiz başka birçok şeyle de ilişkilendirilebilir. Daha sonra bu tür çağrışımlar, bağlamdan arındırılmış bir evrensel sistemde yeşilin anlamı haline getirilmek üzere mutlaklaştırılır (Kress ve Van Leeuwen, 2002). Yeşil düşüncenin politik, ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda etkin bir ideoloji haline gelmesiyle yeşil renk çevrecilik ya da ekolojizmle özdeşleştirilmiş ve mutlaklaştırılmıştır. Bu nedenle artık yeşilin diğer anlamları iletişimde arka planda kalmaktadır. Örneğin "Yeşil Toronto" projesi için oluşturulan web sitesinde iş adamlarına "işinizi yeşillendirin", ebeveynlere ve öğretmenlere "yeşil çocuklar" ve "yeşil okullar", çevreye duyarlı vatandaşlara "mahallenizi yeşillendirin" ve "evinizi yeşillendirin" özel bölümleri bulunmaktadır (Francesconi, 2016). Bu örnekte olduğu gibi ister metinsel olarak "yeşil" kavramı, ister görsel olarak "yeşil" renk iletişimsel mod olarak kullanıldığında izleyici doğrudan yeşil düşünce ile ilişkilendirmektedir (Van Leeuwen, 2011). Bu gerçeklik günümüzde yerel yönetimlerden merkezi idarelere, ticari işletmelerden politik yapılara kadar her türlü örgütlenmede yeşil rengin algısal kullanımını yaygın hale getirmekte ve yeşil renk belirgin şekilde farklı ideolojik konumları gerçekleştirmek için kullanılmaya devam etmektedir (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020).

Bu çalışmada firmaların resmi web sitelerindeki ana sayfa görselleri çözümlenmiştir. Sözlü kodla karşılaştırıldığında görseller daha yüksek bir iletişim potansiyeline ve izleyici üzerinde etkiye sahiptir. Görseller dikkat çekici olma, anında ve etkili bir şekilde duyguları uyandırma, geniş bir

çağrışım yelpazesine sahip olma ve daha kolay hatırlanma özelliklerine sahiptir. Bu da imaj ve tanıtım faaliyetlerinde onlara önemli bir işlev yüklenmesine neden olmaktadır (Francesconi, 2016). Bu nedenle firmaların resmi web sitesi tasarımcısı ve karar vericilerinin seçici ve dikkatli hareket ettikleri varsayılabilir. Çünkü bu görseller bir taraftan izleyici üzerinde anlam üretimini sağlarken diğer taraftan firmalar açısından oldukça önemli görülen kimlikleri de belirtmektedir (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020).

Çözömlenen görsellerde en çok yeşil çerçeve içine alınmış firma yönetim binası ya da fabrika binası dikkat çekmektedir. Bu tasarımdaki amaç firma ile yeşil rengin temsil ettiği ideolojiyi ilişkilendirmek ve özdeşleştirmektir. Yeşil renk burada gösterge değil, gösterendir ve gösterge yapıcıları olan firmalar ile yorumcu (katılımcılar) konumunda olan izleyiciler arasında belirli bir bağlamdaki iletişimsel ihtiyaca ve ilgiye cevap vermektedir (Kress ve Van Leeuwen, 2020). Firmanın ilgi ve ihtiyacı imaj ve algısının yeşil düşünce ile uyumlu olduğu yönünde bir anlam üretilmesidir. İzleyicinin ilgi ve ihtiyacı ise tavır ve talepte bulunacağı firma ile ilgili bilgi ve kanaate sahip olmaktır. İletişim firmaların kontrolünde olduğu için yeşil renk öncelikle sembolik ve duygusal değeri olan olgularla ilişkilendirilerek çağrışimsal bir biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca yeşil rengin rahatlatıcı ve ferahlatıcı fiziksel etkisinden de ikinci planda yararlanmak istenmiş olabilir (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020).

İkinci olarak renklerin ayırt edici özelliklerinin bir dizi ölçekte sistematize edilmiş değerler skalası üzerinde nasıl konumlandırıldıklarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu tür çözümler turuncu, kırmızı ve sarının ateş, güneş ve ısıyla ilişkilendirilmesinde olduğu gibi çoğunlukla benzerliklere dayanır. Bu tür renkler sıcak renkler olarak tanımlanır ve enerji, hareket ve canlılığı çağrıştırır. Yeşil, mavi ve gri soğuk renkler olarak kabul edilir ve sakinlik, durgunluk ve dinginliği çağrıştırır (Caivano, 1998). Çözömlenen görsellerde yeşil rengin kullanımının yoğunluk ve doygunluk anlamında yüksek tutulduğu görölmektedir. Yeşil rengin yoğun kullanımı görselin ve firmanın değerini artırırken, doygunluk bunun ince, hassas ve coşkulu bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır. Görsellerin bazılarında yeşil saf olarak bir kısmında ise hibrit bir biçimde kullanılmıştır. Saf kullanım modernizmi, hibrit kullanım postmodernizmi çağrıştırmaktadır. Ancak her iki kullanım türü açısından genel bir yaygınlıktan bahsetmek mümkün değildir. Yeşil rengin fabrika ya da firma binası gibi bir nesneyle modüle edilerek kullanımı yaygındır. Bu durum firma kimliği ile yeşil düşünce arasında bir ilişkilendirme amaçlandığını göstermektedir. Diğer yandan yeşil rengin diğer renklerle modüle edilmesi ise bunun ince bir şekilde yapılmaya çalışıldığı izlenimi vermektedir (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020).

Görsellerde genellikle firmayı temsil eden nesnelerin yeşil çerçeve içine alınarak ve ışık kısılmayarak saydamlık sağlandığı görölmektedir. Böylelikle arka planda gösterilmek istenilen nesne ön plana çıkarılmakta, şeffaflık hissi uyandırılmakta ve firmanın dış dünyaya yeşil düşünce penceresinden baktığı izlenimi verilmektedir. Böylelikle görseldeki maddi nesnenin anlamı yeşil düşünce etrafında dönüştürölmektedir. Görsellerin bazılarında yeşil rengin parlaklığı artırılmıştır. Parlaklık nesnelere ruhsal dinamizm ve enerji özelliği kazandırmaktadır (Kress ve Van Leeuwen, 2002; 2020). Bu sayede bir yandan firmanın faaliyetlerinde dinamik ve enerjik olduğu izlenimi verilirken diğer yandan firma faaliyetlerinin doğadaki canlılığa hiçbir zarar vermediği hissi uyandırılmaktadır.

Görsellerde renk ve ton farklılığının çoğunlukla kısıtlı tutulduğu görölmektedir. Özellikle yeşilin yanında mavi rengin kullanımı dikkat çekmektedir. Renk kombinasyonlarında ya yeşil ile başka bir renk iç içe gelmektedir (içsellik), ya her iki renk kısmen örtüşmektedir (örtüşme) ya da her iki renk yan yana (yan yana gelme) kullanılmaktadır (Caivano, 1998). Bazı görsellerde ateş rengi ile yeşilin yan yana bulunması üretimin doğaya zarar vermeyecek şekilde yapıldığını, fabrika ya da yönetim binası renginin yeşilin içinde bulunması yeşil düşüncenin içselleştirildiğini göstermektedir. Firmayı temsil eden renk ile yeşil rengin kısmen örtüşmesi yeşil düşüncenin firma kimliğinin bir parçası haline getirildiği izlenimi vermektedir. Renk ve ton çeşitliliğinin kısıtlı tutulması ise maceracı ve coşkun değil dikkatli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yeşil ve mavi

renğin yoğun kullanımı sakinliğin ve arka planın öne çıkarılmaya çalışıldığının göstergesidir (Kress ve Van Leeuwen 2002; 2020).

Son olarak yeşil rengin kullanımının üst işlevsel analizi yapıldığında yeşil rengin her üç işlevi de aynı anda gerçekleştirdiği görülmektedir (Kress ve Van Leeuwen 2002; 2020). Anlatımsal (düşünsel) olarak yeşil renk yeşil düşünceyi açık bir şekilde belirtmektedir. Bu nedenle çevre konusunda toplumsal hassasiyet algısı yüksek olan demir-çelik üreticisi firmalar resmi web sitelerinin en çok gözlemlenen ana sayfalarında yeşil rengi yoğunlukla ve ince bir şekilde kullanmaktadır. Etkileşimsel (kişilerarası) olarak yeşil renk gösterge yapıcı olan firmalar ile yorumlayıcı olan izleyiciler arasında anlamı aktarabilmektedir. Düzensel (metinsel) olarak yeşil renk, görsellerin bölümleri arasında tutarlılık oluşmasına ve metnin bir temel anlam üretmesine yardımcı olmaktadır. Böylelikle yeşilin kullanımı çevre hassasiyeti olan ya da yeşil düşünce fikrine sahip olan insanlarla firma ve firma kimliği arasında spesifik bir ilişki kurulabilmesini sağlamaktadır. Yeşil renk bir yandan belirli bir düşünceyi temsil ederken aynı zamanda izleyiciler ile firma arasındaki etkileşimi yönlendirmektedir. Resmi web sitelerinin ya da görsellerin arka plan rengi veya çerçeve rengi olarak kullanılmasıyla görselin bir bütün içerisinde tutarlılık kazanmasına katkı sunmaktadır.

Yeşil düşüncenin hegemon bir ideoloji haline gelerek örgütsel kimlikleri nasıl etkilediğini ve örgütlerin kimliklerini yeşil düşünce merkezinde dönüştürürken renkleri nasıl kullandığını açıklamaya çalıştığımız bu araştırma, firmaların görsellerinde yoğun bir şekilde yeşil rengi kullanmaya çalıştıklarını açık bir biçimde göstermektedir. Bütün firmalar için geçerli olan bu durum şu soruyu beraberinde getirmektedir: "Bütün firmaların ana görsellerinde yeşil rengi yoğun bir şekilde kullanmaları tesadüf müdür?". Sosyal semiyotik analize göre renkler birer moddur ve anlam içerirler, kullanımlarında düzenlilik ve üreticisinin çıkarını yansıtan işaretler söz konusudur. Bu nedenle tesadüfi, amaçsız ve anlamsız olgular olarak değerlendirilemez. Çevrecilik konusunda kurumsal çevresinin oldukça hassas olduğu demir-çelik endüstrisindeki önde gelen firmalar kendileri hakkında çevresel aktörlerin en kolay ve basit şekilde bilgi alabilecekleri, karar, yargı ve tercihlerini etkileyebilecek ilk izlenimleri edinebilecekleri resmi web sitelerinde yeşil rengi yoğun ve firmayı temsil eden nesnelere ilişkili bir şekilde kullanıyorsa bunun stratejik bir nedeni söz konusudur. Bu stratejik neden hegemon yeşil ideolojinin meydana getirdiği kurumsal baskıdan kurtulmak ya da kurumsal taleplere cevap verebilmek için yeşil düşünceyi kimliğinin merkezine yerleşmiş gibi göstermek ve bütün karar süreçlerinde yeşil düşüncenin hassasiyetleriyle hareket edildiği algısı üretmek ya da izlenimi vermektir. Bu çalışmanın sonuçları, küresel düzeyde hegemonik bir güce ulaşan yeşil düşüncenin örgütsel kimlikleri nasıl etkilediğine ve örgütsel kimlikler yeşil düşünce merkezli dönüştürülürken renklerin nasıl kullanıldığına ilişkin bakış açılarını genişletmeye ve örgütlerin iletişim stratejilerinde renkleri niçin kullanabileceklerine dair tartışmaları zenginleştirmeye katkı sunacaktır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Yeşil örgütsel kimlik: örgütlerin niçin yeşil göründüklerinin sosyo-semiyotik analizi" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Albert, S. & Whetten, D.A. (1985). Organizational identity. L.L. Cummings & M.M. Staw (Eds). *Research in organizational behavior* içinde (ss. 263-295). JAI.

- Albert, S., Ashforth, B.E. & Dutton, J.E. (2000). Organizational identity and identification: Charting new waters and building new bridges. *Academy of Management Review*, 25(1), 13-17.
- Alvesson, M. & Willmott, H. (2002). Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual. *Journal of Management Studies*, 39, 619-644.
- Ashforth, B.E., Rogers, K.M. & Corley, K.G. (2011). Identity in organizations: Exploring cross-level dynamics. *Organization Science*, 22(5), 1144-1156.
- Avrupa Komisyonu. (2019). *Avrupa Yeşil Mutabakatı* [The European Green Deal]. (Çev. Abiral, B., Zorer, E., Azman, G., Sönmez, H., Çelik, Ö., Köksal, S. & Abanuş, Y.E.), <https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2021/06/yesilavrupamutabakati.pdf>
- Bansal, P. & Clelland. I. (2004). Talking trash: Legitimacy, impression management and unsystematic risk in the context of the natural environment. *Academy of Management Journal*, 47(1), 93-103.
- Bothello, J. & Djelic, M. L. (2018). Evolving conceptualizations of organizational environmentalism: A path generation account. *Organization Studies*, 39(1), 93-119.
- Brickson, S.L. (2005). Organizational identity orientation: Forging a link between organizational identity and organizations' relations with stakeholders. *Administrative Science Quarterly*, 50, 576-609.
- Brown, A.D. & Starkey, K. (2000). Organizational identity and organizational learning: A psychodynamic perspective. *Academy of Management Review*, 25(1), 102-120.
- Brown, S. L. & Eisenhardt, K. M. 1997. The art of continuous change: Linking complexity theory and time-paced evolution in relentlessly shifting organizations. *Administrative Science Quarterly*, 42, 1-34.
- Caivano, J. L. (1998). Color and semiotics: A two-way street. *Color Research & Application*, 23(6), 390-401.
- Cangızbay, K. (1989). 'Habeas corpus'tan 'habeas oikos'a veya ekolojizmin zorunlu güzergahı. *Türkiye Günlüğü*, 3, 39-40.
- Chreim, S. (2005). The continuity change duality in narrative texts of organizational identity. *Journal of Management Studies*, 42(3), 567-593.
- Clark, S.M., Gioia, D.A., Ketchen, D., Jr., & Thomas, J.B. (2010). Transitional identity as a facilitator of organizational identity change during a merger. *Administrative Science Quarterly*, 55(3), 397-438.
- Clegg, S.R., Rhodes, C. & Kornberger, M. (2007). Desperately seeking legitimacy: Organizational identity and emerging industries. *Organization Studies*, 28(4), 495-513.
- Corley, K.G. (2004). Defined by our strategy or our culture? Hierarchical differences in perceptions of organizational identity and change. *Human Relations*, 57, 1145-1178.
- Corley, K.G. & Gioia, D.A. (2004). Identity ambiguity and change in the wake of a corporate spin-off. *Administrative Science Quarterly*, 49(2), 173-208.
- Corley, K.G., Harquail, C.V., Pratt, M.G., Glynn, M.A., Fiol, C.M. & Hatch, M.J. (2006). Guiding organizational identity through aged adolescence. *Journal of Management Inquiry*, 15(2), 85-99.
- Czarniawska, B. & Wolff, R. (1998). Constructing new identities in established organization fields: Young universities in old Europe. *International Studies of Management & Organization*, 28(3), 32-56.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin ideolojik unsurların eklenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 3-30.
- Diler Demirçelik (2024). *Anasayfa*. https://www.dilerhld.com/grup.asp?anagrup_no=1&grup_no=59
- Dobson, A. (2007). *Green political thought*. Routledge.
- Drori, I., Honig, B. & Sheaffer, Z. (2009). The life cycle of an internet firm: Scripts, legitimacy, and identity. *Entrepreneurship Theory Practice*, 33(3), 715-738.
- Dutton, J.E. & Dukerich, J.M. (1991). Keeping an eye on the mirror: Image and identity in organizational adaptation. *Academy of Management Journal*, 31, 517-554.
- Ecer, K., Güner, O. & Çetin, M. (2021). Avrupa yeşil mutabakatı ve Türkiye ekonomisinin uyum politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125-144.
- Elsbach, K.D. & Kramer, R.M. (1996). Members' responses to organizational identity threats: Encountering and countering the business week rankings. *Administrative Science Quarterly*, 41(3), 442-476.
- Erdemir (2024). *Kurumsal*. <https://www.erdemir.com.tr/kurumsal/kurumsal-alt-sayfa>

- Fiol, C.M. (1991). Managing culture as a competitive resource: An identity-based view of sustainable competitive advantage. *Journal of Management*, 17, 191-211.
- Fiol, C.M. (2001). Revisiting an identity-based view of sustainable competitive advantage. *Journal of Management*, 27, 691-699.
- Fiol, C.M. (2002). Capitalizing on paradox: The role of language in transforming organizational identities. *Organization Science*, 13(6), 653-666.
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. Sage.
- Forbes, L. C. & Jermier, J. M. (2010). The new corporate environmentalism and the ecology of commerce. *Organization & environment*, 23(4), 465-481.
- Francesconi, S. (2016). Green hypermodality: A social semiotic multimodal analysis of the 'Green your house' webpage. O. Palusci (Ed). *Green Canada* içinde (ss. 251-262). Peter Lang.
- Gioia, D.A. & Thomas, J.B. (1996). Identity, image, and issue interpretation: Sense making during strategic change in academia. *Administrative Science Quarterly*, 41(3), 370-403.
- Gioia, D.A., Patvardhan, S.D., Hamilton, A.L. & Corley, K.G. (2013). Organizational identity formation and change. *Academy of Management Annals*, 7(1), 123-192.
- Gioia, D.A., Schultz, M. & Corley, K.G. (2000). Organizational identity, image, and adaptive instability. *Academy of Management Review*, 25(1), 63-81.
- Glynn, M.A. (2000). When cymbals become symbols: Conflict over organizational identity within a symphony orchestra. *Organization Science*, 11(3), 285-298.
- Glynn, M.A. (2008). Beyond constraint: How institutions enable identities. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby & K. Sahlin (Ed). *Sage handbook of organizational institutionalism* içinde (ss. 413-430). Sage.
- Glynn, M.A. & Abzug, R. (2002). Institutionalizing identity: Symbolic isomorphism and organizational names. *Academy of Management Review*, 45(1), 267-280.
- Hatch, M. J. & Schultz, M. (2002). The dynamics of organizational identity. *Human relations*, 55(8), 989-1018.
- He, H. & Brown, A.D. (2013). Organizational identity and organizational identification: A review of the literature and suggestions for future research. *Group & Organization Management*, 38(1), 3-35.
- Hoffman, A.J. & Henn, R. (2008). Overcoming the social and psychological barriers to green building. *Organization & Environment*, 21(4), 390-419.
- Humphreys, M. & Brown, A.D. (2002). Narratives of organizational identity and identification: A case study of hegemony and resistance. *Organization Studies*, 23, 421-447.
- İçdaş (2024). *Anasayfa*. <https://www.icdas.com.tr/>
- İmga, O. & Olgun, H. (2017). Sunuş. O. İmga & H. Olgun (Ed). *Yeşil ve siyaset: Siyasal ekoloji üzerine yazılar* içinde (ss. 13-16). Liberte.
- Jermier, J.M., Forbes, L.C., Benn, S. & Orsato, R.J. (2006). The new corporate environmentalism and green politics. S.R. Clegg, C. Hardy, T.B. Lawrence & W.R. Nord (Ed). *Sage handbook of organization studies* içinde (ss. 618-650). Sage.
- Kardemir (2024). *Anasayfa*. <https://www.kardemir.com/>
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (2005). *Çevre politikası*. İmge.
- Kılıç, S. & Tok, N. (2003). Çevrecilikte yeni bir kimlik: Ekolojizm. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 223-250.
- Kjærgaard, A., Morsing, M. & Ravasi, D. (2011). Mediating identity: A study of media influence on organizational identity construction in a celebrity firm. *Journal of Management Studies*, 48(3), 514-543.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2002). Colour as a semiotic mode: Notes for a grammar of colour. *Visual communication*, 1(3), 343-368.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2020). *Reading images: The grammar of visual design*. Routledge.
- Mescier Demirçelik (2024). *Kurumsal sürdürülebilirlik*. <https://www.mescierdc.com.tr/kurumsal-surdurulebilirlik.php>

- Mirici, M. E. & Berberoğlu, S. (2022). Türkiye perspektifinde yeşil mutabakat ve karbon ayak izi: Tehdit mi? Fırsat mı?. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(1), 156-164.
- Nag, R., Corley, K.G. & Gioia, D.A. (2007). The intersection of organizational identity, knowledge, and practice: Attempting strategic change via knowledge grafting. *Academy of Management Journal*, 50(4), 821-847.
- Navis, C. & Glynn, M.A. (2010). How new market categories emerge: Temporal dynamics of legitimacy, identity, and entrepreneurship in satellite radio, 1990-2005. *Administrative Science Quarterly*, 55, 439-471.
- Olgun, H. (2021). İnsan-doğa ilişkileri bağlamında çevre olgusu. A. Yılmaz (Ed). *Çevre Bilimleri içinde* (ss. 32-54). Anadolu Üniversitesi.
- Olgun, H. & Işık, V. (2017). Bir "insan hakkı" olarak "çevre hakkı" ve Türk hukukundaki yeri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 33-52.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Odak.
- Öz, E. (1989). Dünyada ve Türkiye'de 'ekoloji hareketi'nin gelişimi: Çevre koruma derneklerinden siyasal partilere. *Türkiye Günlüğü*, 3, 27-34.
- Patton, M.Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage.
- Patvardhan, S.D., Gioia, D.A. & Hamilton, A.L. (2015). Weathering a meta-level identity crisis: Forging a coherent collective identity for an emerging field. *Academy of Management Journal*, 58(2), 405-435.
- Pedersen, J.S. & Dobbin, F. (2006). In search of identity and legitimation: Bridging organizational culture and neoinstitutionalism. *American Behavioral Scientist*, 49(7), 897-907.
- Pratt, M.G. (2012). Rethinking identity construction processes in organizations: Three questions to consider. M. Schultz, S. Maguire, A. Langley ve H. Tsoukas (Ed). *Constructing identity in and around organizations içinde* (ss. 21-49). Oxford University Press.
- Pratt, M.G. & Foreman, P.O. (2000). Classifying managerial responses to multiple organizational identities. *Academy of Management Review*, 25(1), 18-42.
- Rao, H., Monin, P., & Durand, R. (2003). Institutional change in Toque Ville: Nouvelle cuisine as an identity movement in French gastronomy. *American Journal of Sociology*, 108, 795-843.
- Ravasi, D. & Schultz, M. (2006). Responding to organizational identity threats: Exploring the role of organizational culture. *Academy of Management Journal*, 49, 433-458.
- Robbins, P. (2007). *Encyclopedia of environment and society*. SAGE.
- Scott, S.G. & Lane, V.R. (2000). A stakeholder approach to organizational identity. *Academy of Management Review*, 25(1), 43-62.
- SEFİA (2022). *Türkiye çelik sektörü raporu: üretim, ticaret ve karbonsuzlaşma süreci*. <https://sefia.org/arastirmalar/turkiye-celik-sektoru-raporu-uretim-ticaret-ve-karbonsuzlasma-sureci/>
- Shrivastava, P. (1994). Castrated environment: Greening organizational studies. *Organization Studies*, 15(5), 705-726.
- Sipahi, E. B. & Dinçer, S. (2019). Yeşil ideolojiler bağlamında yeşil siyasetin Türkiye'deki siyasal partilere yansımaları. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-57.
- Stake, R.E. (2010). *Qualitative research: Studying how things work*. Guilford Press.
- Tosçelik (2024). *Anasayfa*. <https://www.toscelik.com.tr/>
- TÜSİAD (2020). *Ekonomik göstergeler merceğinden yeni iklim rejimi*. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10633-ekonomik-gostergeler-merceginden-yeni-iklim-rejimi-raporu>
- Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. Psychology Press.
- Van Leeuwen, T. (2011). *The language of colour: An introduction*. Routledge.
- Waeraas, A. & Ihlen, Q. (2009) Green legitimation: The construction of an environmental ethos. *International Journal of Organizational Analysis*, 17.2, 84-102.
- Whetten, D.A. (2006). Albert and Whetten revisited - Strengthening the concept of organizational identity. *Journal of Management Inquiry*, 15(3), 219-234.

- Whetten, D.A. & Mackey, A. (2002). A social actor conception of organizational identity and its implications for the study of organizational reputation. *Business and Society*, 41(4), 393-414.
- Wright, C. & Nyberg, D. (2012). Working with passion: Emotionology, corporate environmentalism and climate change. *Human Relations*, 65(12), 1561-1587.
- Wright, C., Nyberg, D. & Grant, D. (2012). Hippies on the third floor: Climate change, narrative identity and the micro-politics of corporate environmentalism. *Organization studies*, 33(11), 1451-1475.
- Wry, T., Lounsbury M. & Glynn, M.A. (2011). Legitimizing nascent collective identities: Coordinating cultural entrepreneurship. *Organization Science*, 22(2), 449-463.
- Ybema, S. (2010). Talk of change: Temporal contrasts and collective identities. *Organization Studies*, 31(4), 481-503.
- Ybema, S., Keenoy, T., Oswick, C., Beverungen, A., Ellis, N. & Sabelis, I. (2009). Articulating identities. *Human Relations*, 62(3), 299-322.
- Yeşilyurt Demirçelik (2024). *Hakkında*. <https://www.yesilyurtdc.com.tr/hakkinda/sirket-profil>
- Yıldırım, K. (2021). Tarihsel süreç içerisinde çevre hareketlerinde ortaya çıkan farklılıklar üzerine bir incelenme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 360-382.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Sage.
- Yin, R.K. (2016). *Qualitative research from start to finish*. Guilford Press.

Consumer society and sustainability: A semiotic analysis of campaigns on ecological fashion thought

Emre Ertürk¹

¹Kastamonu University, Kastamonu, Türkiye.

ABSTRACT

The concept of the consumer society refers to an economic and cultural structure where individuals are motivated by both their basic needs and desires to continuous consumption. Since the Industrial Revolution, the act of consumption has significantly accelerated and taken on new meanings, shaped by globalization, mass communication tools, and marketing strategies. This transformation has resulted in individuals defining their social prestige through the objects they possess, turning consumption into an identity-construction tool. From a broader perspective, this process has also led to significant challenges concerning ecosystems, natural life, and environmental sustainability. In response to these emerging issues, steps have been taken in production and distribution processes under the framework of the "eco-fashion" movement. One prominent example is H&M, a fast fashion brand producing clothing for men, women, and children. In recent years, H&M has positioned itself as a representative of ecological fashion by introducing products made from recycled and environmentally friendly materials. This study conducted a semiotic analysis of the sections on H&M's website categorized under "sustainability," where the brand claims to offer environmentally friendly products while detailing its production and distribution processes. The combination of visual elements and textual choices used in these explanations revealed both the distinctions and similarities between ecological fashion and the conventional fashion industry. The analysis demonstrated that while H&M promotes a sustainable fashion ideology and an environmentally respectful image, it simultaneously seeks to sustain consumption itself. The portrayal of production and distribution processes as highly "innovative" and "harmless" positions the products as "alternatives," transforming them into a campaign that justifies their consumption. Findings obtained through semiotic analysis indicated that initiatives taken under the guise of ecological concern generate new market opportunities and customer demands, illustrating how any emerging idea can evolve into an industry. Moreover, this study highlights that every aspect of capitalism can, in essence, be rendered "sustainable."

KEYWORDS

Consumer society, Fashion, Ecologism, Semiotic analysis.

Introduction

The concept of need, which wields the power to shape human life in many dimensions, is a primary element of the consumption phenomenon (İslamoğlu & Altunışık, 2008, p. 3). The increasing integration of these habits as an essential aspect of daily life results from the dynamics of a consumption society and, fundamentally, capitalism. In addition to basic necessities, such as food, drink, and shelter required for survival, individuals have come to possess needs that provide emotional satisfaction. As a concept, evolving conditions and shifting circumstances have enabled the need to acquire new meanings, manifesting as a characteristic of increased and accelerated consumption. Maslow's hierarchy of needs holds particular significance in examining the concept of need. According to Maslow, needs are the most influential factor shaping human behavior, and they inherently possess an instinctual quality. He distinguishes between needs that can be met and those that are less. While

physiological, social, and security-based needs are met periodically, fulfilling esteem and self-actualization needs is considerably more challenging (Parliti, 1999, p. 270).

Douglas and Isherwood, adopting a different perspective on consumption and its processes, integrate the consumption phenomenon within the social realm. They argue that consumption is so extensive that it cannot be merely reduced to an activity's outcome or sole objective. As a facet of sociability, consumption encompasses many processes, ranging from socialization to establishing interpersonal relationships (Douglas & Isherwood, 1999, pp. 8–9). This observation underscores the profound impact of consumption on human relationships. Bauman, in his analyses of the consumption society and its processes, articulates the following: "Just as our ancestors among whom philosophers, poets, and moral educators grappled with the question of whether man works to live or lives to work—today we are most frequently confronted with the dilemma of whether man consumes to live or lives to consume. In other words, can we still speak of living independently of consumption, and do we need such a separation?" (Bauman, 2010, p. 48). Researchers generally associate the relationship between life and consumption with a process of "transformation." In contemporary society, fashion is one of the domains in which consumption and its associated habits are most conspicuous. Trends and structures in areas, such as clothing, food, shelter, and health constitute a powerful system that accelerates and amplifies consumption beyond basic needs. The impacts of a globalizing world and the consequent erosion and threat to the uniqueness of local cultures have also become a subject of scholarly inquiry. Research on consumption and fashion elucidates the effects that a consumption society exerts on individuals. The detrimental impacts of the fashion industry and its allied sectors are not confined solely to the social sphere but also pose significant ecological risks. The relentless consumer frenzy, along with companies striving to meet product demands through the unsustainable use of natural resources and harmful practices in production and distribution, have led to irreversible consequences. In this context, fashion and its by-products have come under scrutiny as an integral component of the capitalist system, prompting some companies to advocate for a paradigm of sustainable fashion. Campaigns and improvements in production conditions by firms claiming environmental sensitivity serve as manifestations of their perceived responsibility in the face of ecological crises.

The Concept of Consumption

The consumption phenomenon has long been the subject of intense debate. With its socially enveloping features, consumption cannot be considered separately from value judgments. At the same time, it has taken on the character of a battleground for competing values and ideologies. In traditional societies, the possibility of unmet needs might signal social or moral problems; however, in consumer culture, the idea that individuals may have unlimited needs is accepted as normal (Acar & Kavuran, 2021, p. 236). Although there are differing perspectives regarding needs and their related phenomena, the notion that individuals can possess unlimited needs has become synonymous with the capitalist system.

The concept of consumption takes on different meanings depending on its underlying theoretical framework. Some sociologists approach the concept in ways that diverge from monetary, Keynesian, or Marxist economic theories. In this context, when sociologists analyze social movements independently of political and economic movements, they begin to evaluate the consumption phenomenon not merely as an economic behavior but as a social phenomenon. For example, Max Weber played a significant role in the development of sociology, introducing "social status" in his analyses of social structures (Bocock, 2009, p. 15). Raymond Williams (2003, p. 449) defined consumption as "to annihilate, to waste, to squander, to consume." Considering these explanations, it is evident that, in a capitalist society, consumption is a behavior that needs to be controlled and directed (Featherstone, 2007, p. 49). As the consumption phenomenon is not merely a mechanical process, it is intrinsically linked to cultural values, symbols, and images. In this context, marketing products and services to consumers—with the aid of consciousness, psychoanalytic processes, and classical and

operant conditioning techniques from psychology—aims to shape individual and group behaviors to sustain and perpetuate consumption. In this way, a link between consumption and desire is also constructed. It appears that, to increase consumption, products are defined according to personality types, and various identities, lifestyles, and approaches to spending leisure time are designed based on consumption phenomena rather than on family roles or environmental role models (Öztürk, 2013, pp. 152–153).

Overall, consumption is generally understood as occurring to bridge the perceived gap between the material and spiritual selves. It is also appropriate to define consumption as the acquisition, possession, use, or disposal of a product or service to meet a specific need. The individual who carries out this process is, in turn, the consumer (Odabaşı, 2013, p. 4). Baudrillard (2018, p. 97) argues that consumption should be viewed as an active social behavior and as a compulsory, moral, institutional, and societal value system.

Consumption Society

The term "consumption society" is sometimes used in modern Western societies to indicate that these societies are increasingly focused on consumption (the accumulation of goods and entertainment) rather than on the production of goods and the provision of services (Marshall, 1999, p. 768). In this context, the concept traces its origins back to the Industrial Revolution of the early 19th century, when increased production enabled social groups to forge their own paths. The first new consumer groups were primarily the upper classes and aristocrats, who created a large market for new luxury goods. With the evolution of economic systems, consumption and the habits associated with it increased among various social groups throughout the 19th and 20th centuries (Giddens & Sutton, 2016, p. 148).

When consumption is examined as a cultural phenomenon, three approaches emerge. The first perspective posits that consumption culture is rooted in the proliferation and increased production of jewelry and valuable items. The second perspective maintains that benefits and power derive from the presentation, maintenance, and construction of societal order, suggesting that the various ways in which people use products aim at creating social connections or distinctions. The third perspective refers to a process wherein the emotions, dreams, and desires expressed within the consumer's cultural mindset evoke pleasure, providing both physical stimulation and aesthetic satisfaction (Featherstone, 2007, pp. 36–37).

The process of societies acquiring consumer characteristics accelerated after the 1950s, particularly in the West, where the impact of the Industrial Revolution was profound. As Fordist production expanded, rapid shifts in the balance between supply and demand compelled producers to adopt diverse strategies—primarily due to the necessity for products from mass production to be consumed swiftly. As the structural features of the consumption society began to emerge, it acquired a continuously dynamic character. A large segment of the population began to experience a cultural drive for upward social mobility and the need to display this status through symbols (Baudrillard, 2018, p. 125). The consumption society has been shaped by the comforts provided by the capitalist system and has sustained its existence accordingly. In this framework, the creation of appropriate social conditions has become essential for the survival of capitalism.

One of the most striking characteristics unique to consumption societies is the creation of non-existent needs. Individuals not only possess a desire to consume the products they require, but they also harbor a desire to consume for the needs they have mentally constructed. Naturally, these fabricated needs are not desires the individual has devised independently or monopolized. Rather, they are needs instilled through exposure to media content and societal institutions integrated into daily life, which trigger an urgent demand for fulfillment. In this context, individuals gravitating toward increased purchasing derive material and spiritual pleasure. The capitalist system's implicit message that "you deserve more" engenders discontent regarding both living standards and social status. Consequently, individuals opt to alleviate the resulting

economic difficulties—problems that are disproportionate to their actual material earnings—by working harder. In this way, individuals within the perpetually dynamic consumption society ultimately acquire the very characteristics that the system seeks. Consumers who work as they consume and who consume even more as they work become essential to maintaining the system's sustainability.

Consumption and Fashion

Today, the concept of fashion encompasses appearance, form, meaning, sound, movement, behavior, and posture. It refers to an image or style that an individual adopts either occasionally or within a specific time (Longman-Metro, 1993, p. 55). In the context of fashion and consumption, the objective is for everything related to fashion to become commodified and to foster image-consciousness (Saribay, 1993, p. 50). KIAs design this process. The produced images are organized into a market and disseminated to the masses through these instruments. Historically, visually appealing images were propagated until they achieved iconic status. For example, figures, such as Chaplin with his hat and cane, Hitler delivering speeches in Nuremberg, Churchill making the V-sign, Roosevelt in his black cape, Marilyn Monroe with her skirt billowing in the wind, and thousands of others have all become commodities in the universal realm of images (Toffler, 1981, p. 219). According to Kellner (1991, p. 89), needs, values, and everyday behavioral patterns—among the defining elements of our lives—are critically significant about advertising, fashion, and the consumption phenomenon. In this context, the advertising and fashion industries are compelled to persuade consumers to alter their entrenched habits and replace old products with new ones, as maintaining high consumption demand is essential. Individuals continuously engage in consumption to creatively combine their personal identities with their sense of comfort. This process unfolds in tandem with the desire to gain social acceptance and popularity. To demonstrate conformity to social norms through their attire and to enhance their popularity, individuals engage in ongoing consumption. However, the products and fashions produced through mass production foster an artificial and counterfeit individuality. By utilizing these products, individuals effectively transform themselves into consumer subjects and create images that are, in essence, standardized. In other words, while consumption and fashion claim to promote individuality, they actually contribute to the reinforcement of a homogenized image.

Fashion also serves as a common mode of representation across various fields. Different forms of fashion may emerge in scientific and philosophical contexts—such as Structuralism and Existentialism—as well as in the automotive industry, advertising, religion, and other domains. Fashion forms a common foundation across various systems. According to Baudrillard, although fashion itself is an enduring concept, it is part of a system in which everything it represents is inevitably destined to become obsolete and vanish over time. Only the forms change—as exemplified by summer fashion, winter fashion, or spring fashion—even though invariability is proclaimed within the system; ultimately, everything is fated either to be consumed or to perish. Nature, objects, culture, and all that exists are compelled to be consumed as quickly as possible. Humans, as one of the fundamental functional components of this system, must be present and must spend in order for consumption to occur. The system, on one hand, encourages consumption by providing individuals with money, while on the other hand it compels consumption to reclaim that money (Adanır, 1991, p. 64).

For individuals homogenized by fashion regardless of geographical boundaries or obstacles, the process of cultural interaction has also begun to evolve differently. In this context, the “cultural codes” and “cultural models” of powerful countries tend to influence other nations. The fact that cultural products disseminated through the media are generally of U.S. origin reveals a process of Americanization of life spheres (Bayhan, 1992, p. 199). With his concept of the “McDonaldization of society,” George Ritzer defines McDonaldization as the globalization of the American lifestyle (Ritzer, 2009, p. 56). This observation demonstrates that the concept of

fashion—though it may seem confined solely to the clothing and accessories sectors—permeates every aspect of life.

Within capitalism—a system based on consumption—the fashion industry and its institutions have become one of the most prominent arenas for accumulation and purchasing surplus needs. The production of low-cost products within the fashion industry has boosted consumption while simultaneously diminishing the perceived value of these products due to their low prices. This scenario can quickly transform into a phenomenon of waste, increasing raw material consumption and exacerbating environmental impacts, such as pollution and global warming (Fogg, 2014, p. 486). In this context, recycling has emerged as one of the most popular and effective practices today. There is a targeted effort to increase the use of recycled fibers, yarns, and fabrics in international trade within certain regions. The fundamental responsibility of companies in the fashion sector is to modify their production, distribution, and marketing methods in accordance with sustainability strategies. According to Cheng (2019, p. 244), “Sustainability acknowledges the challenges that must be overcome despite the unsustainable nature of the industry, in the face of growing societal concerns and a lack of a clear plan.” Companies thus have an opportunity to adhere to sustainable consumption principles. Another strategy is to promote conscious consumption habits through measures, such as clothing labeling systems and the use of environmentally friendly lighting. Sustainable fashion aims to meet future generations’ need while considering environmental, social, and economic values based on ethical principles. It is intended to conserve resources through practices, such as recycling, reusing, and reducing. Fashion designers are expected to integrate sustainable fashion by considering the adverse effects of fast fashion (Yücel & Tiber, 2018, pp. 371–375).

Within capitalist production and consumption framework, contemporary environmental movements are undoubtedly important for every sector. This study will critically examine the extent to which the steps taken within the fashion and apparel sectors under the umbrella of ecological ideology can be applied effectively and sincerely within a system that continues to harm the environment.

Ecological Consciousness and Activism: A Changing World, Changing Movements

Ecological studies have been defined as efforts to consider the relationship between nature and the individual and the exchanges that occur. Questions related to the origin, structure of nature, and humanity's role within this structure have intrigued individuals since ancient times (Ünder, 1996, p. 15). Additionally, it would not be incorrect to assert that nature and certain principles originated from ancient pagan religions, such as Hinduism, Buddhism, and Taoism (Heywood, 2007, p. 322). Generally, ecological thought and related studies have developed parallel with changes and developments since the Industrial Revolution. Ecological thinking and environmental approaches emerged in response to the role industrialization played in societal and environmental life and the problems it created (Tok, 2003, p. 175). The term “ecology” first appeared in 1866, introduced by Ernst Haeckel (1834–1919). He used the term to describe “the study of all relationships of animals to their organic and inorganic environments.” Since the 2000s onwards, ecology has also been recognized as “a branch of biology studying the relationships between living organisms and their environments” (Heywood, 2007, p. 259). Callenbach (2011, p. 41) emphasizes that ecology focuses not on cause-and-effect relationships, like traditional science, but on order, networks, balance, and circulation—drawing attention to the functional nature of this perspective. In this context, a social system that considers humans superior to others has also led to a global environmental crisis. Capitalism and related systems have disrupted balances across various domains, from society to the economy, generating problems. Environmentalism, as a movement, addresses issues like pollution and global warming, undertaking efforts to tackle these challenges. In solving these problems, ecological movements aim to address human impact through structural solutions. Ecological thought is presented as an approach that does not disregard economic and social

effects. Steps and changes in ecological thinking require significant transformations and solutions. Proponents of this perspective argue that nature does not hold inherent value. Instead, investigating and reflecting on the relationship between nature and humans to provide lasting solutions to existing problems is deemed the most valuable approach (Önder, 2003, p. 11). One of the primary goals of this process is to decode the relationship between humans and nature. Generally, environmental developments and movements, influenced by economic, social, and cultural factors, appear complex and heterogeneous. Individuals or groups that care about environmental issues often represent diverse views, which is reflected in their actions. For instance, environmental problems may be taken to the political arena by green parties or addressed by NGOs, such as Greenpeace, Friends of the Earth, or the World Wide Fund for Nature. Examining these actions reveals that the influence and structural solutions proposed often fall short. Furthermore, environmental activists can be divided into two groups: those who adopt a human-centered approach and those with more radical, sharply defined views (Tok, 2003, pp. 175–176). There has also been considerable criticism directed at the works undertaken in response to the social and economic problems caused by the capitalist system and its organs. Ecologists argue that to provide lasting solutions to these issues, the ideological mistakes made initially need to be acknowledged and rectified.

Ecological Consciousness and Activism: A Changing World, Changing Movements

Ecological studies have been defined as endeavors to reflect upon the relationships and interactions established between nature and the individual. Questions regarding the origin and structure of nature, as well as the role of humans within this framework, have intrigued people since ancient times (Ünder, 1996, p. 15). Furthermore, it would not be incorrect to claim that nature and certain principles have been derived from ancient pagan religions, such as Hinduism, Buddhism, and Taoism (Heywood, 2007, p. 322). In general, the origins of ecological thought and its related studies have evolved in parallel with the transformations and developments since the Industrial Revolution. Ecological thought and environmental approaches emerged as a reaction to the role industrialization played in both societal and environmental life and the problems it engendered (Tok, 2003, p. 175).

The term “ecology” was first used in 1866 by Ernst Haeckel (1834–1919), who defined it as “the study of all the relationships between animals and their organic and inorganic environments.” Since the 2000s, ecology has also been recognized as a branch of biology that examines the relationships between living organisms and their environments (Heywood, 2007, p. 259). Callenbach (2011, p. 41) argues that, unlike traditional science, which emphasizes cause-and-effect relationships, ecology focuses on order, networks, balance, and circulation—highlighting the functional nature of this perspective. In this context, a social system that considers itself superior to others has given rise to global environmental problems. Capitalism and its affiliated systems have disrupted balances and generated issues across various dimensions, from the social to the economic spheres. As a movement, environmentalism addresses challenges, such as pollution and global warming by undertaking targeted initiatives. Ecological movements, in their efforts, seek to mitigate the impacts caused by humans through structural solutions. Ecology is thus presented as an approach that does not disregard economic and social effects. Proponents of ecological thought and its initiatives advocate for fundamental changes and enduring solutions. They argue that nature does not possess an inherent, intrinsic value; rather, the critical examination of the relationship between nature and humans and the provision of lasting contributions to solving existing problems is of paramount importance (Önder, 2003, p. 11). In this process, deciphering the “code” governing human nature interactions is one of the primary objectives.

Overall, environmental developments and the movements addressing them exhibit a complex and heterogeneous structure influenced by economic, social, and cultural factors. Individuals or groups with environmental sensitivity may display considerable diversity, which is also reflected in their actions. For instance, environmental issues may be brought into the political arena by

green or environmental parties, while non-governmental organizations, such as Greenpeace, Friends of the Earth, and the World Wide Fund for Nature undertake related initiatives. Reviewing these actions reveals that the impacts and structural solutions implemented often prove insufficient. Moreover, those with environmental sensitivity can be broadly categorized into two groups: those who adopt a human-centric approach and activists with more radical, sharply defined positions (Tok, 2003, pp. 175–176). In response to the problems generated by the capitalist system and its institutions in both the social and economic spheres, numerous criticisms have been raised regarding the existing approaches. According to ecologists, achieving lasting solutions necessitates first acknowledging and amending the ideological errors underpinning these issues.

Methodology

This study employed the semiotic analysis method. The primary reason for choosing this method is that the sample comprises images on the brand's website designed to create perceptions. Generally, the conceptualization of this method can be traced back to ancient origins; however, as an academic discipline, it only emerged in the second half of the 20th century. Many fields within the social sciences have drawn on—and continue to draw on—elements of semiotics. Semiotic theory developed within the realm of linguistics considering the perspectives of Saussure, Barthes, Hjelmslev, and Martinet (Aktulum, 2004, p. 1). Today, it is widely accepted that semiotic theory occupies a significant position in linguistics, especially in theoretical and pedagogical language research. Some researchers, influenced by communication theory, focus on the study of signs—referred to as semiotic knowledge—while others direct their efforts toward investigating the meaning of speech and text. Semiotics is also known as the science of value theory or as the method for analyzing value in texts. This approach offers various ways to interpret values and evaluate the outcomes produced. In this context, different levels of perception—such as sensory, intellectual, moral, numerical, and aesthetic perceptions—are all examined and scrutinized through semiotics (Erkman, 2005, p. 13). The cognitive forms and styles representing these phenomena are interpreted using semantic and semiotic methods and concepts.

Semiotics is essentially the study of signs; it is the analysis of any milieu as a system of symbols. It examines everything that can be utilized for communication—natural human language, gestures, the alphabets used by deaf individuals, images, road signs, city maps, the organization of traffic routes within a country, architectural plans, musical compositions, theatrical performances, advertising posters, money, written texts, fashion, and, in short, everything that carries meaning and significance. It is based on a system comprised of various symbolic units, which in themselves do not inherently express meaning. These units are often called signs (Rifat, 2014, pp. 113–115).

To understand semiotics, Descartes' method—dividing a problem into its smallest possible parts and then proceeding from simple, controllable units—is of considerable importance. By applying this approach, which originates from one of the pioneers of scientific thought to scientific analysis, semiotics emerges as a methodological approach that emphasizes clarity, logic, and, above all, creativity. In a sense, semiotics tends to explore the different levels of production process systems, their interconnected constituent components, and deep semantic explanations. Each analysis creatively uncovers new features and, consequently, new relationships (Klinkernbern, 1996, p. 9). Generally, semiotics, like other methods, is shaped according to certain principles—one of the most important being objectivity. It also questions whether objectivity is relative. This approach assumes that individuals approach every subject they value through signs, and it is on this assumption that the analytical process is based. Historically, especially since the 1950s, semiotics has frequently been used in the analysis of media and other materials and has been applied in many fields, including medicine. "As explained by Saussure and Barthes, when we hear a word in everyday language, this sequence

of sounds evokes a concept in our mind. Of course, for this alignment to occur, one must know the language's code. This word evokes, more or less, the same concept in the mind of anyone who knows the code. The first concept that comes to mind is the meaning that the sign carries" (Erkman & Akerson, 2016, pp. 53–111).

Multiple meanings can emerge in the mind regarding a given concept. The resultant meanings may be many and varying from person to person or across different societies. The meaning of images can be influenced and transformed by an individual's or society's historical memory or communication tools. According to Barthes, the meaning of thought is explained by what the signs represent, while meaning itself is explained by what the signs signify. In this context, the cultural codes formed by accumulated knowledge cause the sign and the signified to acquire different meanings. At the conclusion of this process, a functional definition emerges. The signified becomes one of the two binding elements of the sign. The only difference in opposition is represented by the sign's own contrast. Through this process, the relationship among the signifier, the signified, and the sign creates meaning. While the signifier, the signified, and the sign constitute the primary level of meaning, a secondary level encompassing the first level is also established. Therefore, "the semantic system is the system in which a system of meaning at the level of representation is formed" (Barthes, 2016, pp. 35–88).

According to Saussure, every sign, image, object, and sound consists of the "signifier" and the concept (or meaning) it represents. Saussure's division of the sign into these two fundamental components—and his assertion that the relationship between them is arbitrary—is of great importance for the development of semiotics. From another perspective, Peirce examines the three different aspects of signs from an alternative angle to describe the analytical process (Berger, 1993, p. 29).

Results

H&M The H&M brand is recognized as a producer of ready-to-wear clothing for women, men, and children and has recently expanded its production to include "home textiles." "H&M, Hennes & Mauritz AB, is an international retail clothing company based in Stockholm. Operating in the ready-to-wear sector, the company manufactures clothing items for men, women, youths, and children. As of 2019, it operates in 74 countries through 5,000 stores under various brand names and employs 126,000 workers" (Wikipedia, 2023). Evolving and changing social conditions, along with the resulting economic policies, have steered such companies toward increased production and sales. Consequently, it has been observed that rapid consumption resulting from this production surge has led to escalating issues, such as environmental pollution. Companies and enterprises that aim to draw attention to these problems and seek solutions promote practices they believe will inflict less harm on nature and the world rather than simply slowing down production and consumption processes.

On the brand's website, under the "Our Efforts" section and featuring the slogans "Let's innovate, let's be fair, let's be for all of us, let's be transparent, let's clean up, let's close the loop," one of the statements regarding the sustainable production and sales process is as follows:

"Our planet does not have enough natural resources to allow us to continue doing what we are doing. That is why we need to do things differently. The fashion industry is one of the most polluting and water-intensive industries in the world. By investing in new technological solutions, we aim to change the ways in which we produce, use, and bid farewell to our garments. No more worn-out jeans or fabrics requiring intensive water usage ending up in household waste. Instead, we want to eliminate waste and ensure that materials circulate in closed loops." (H&M, 2023)

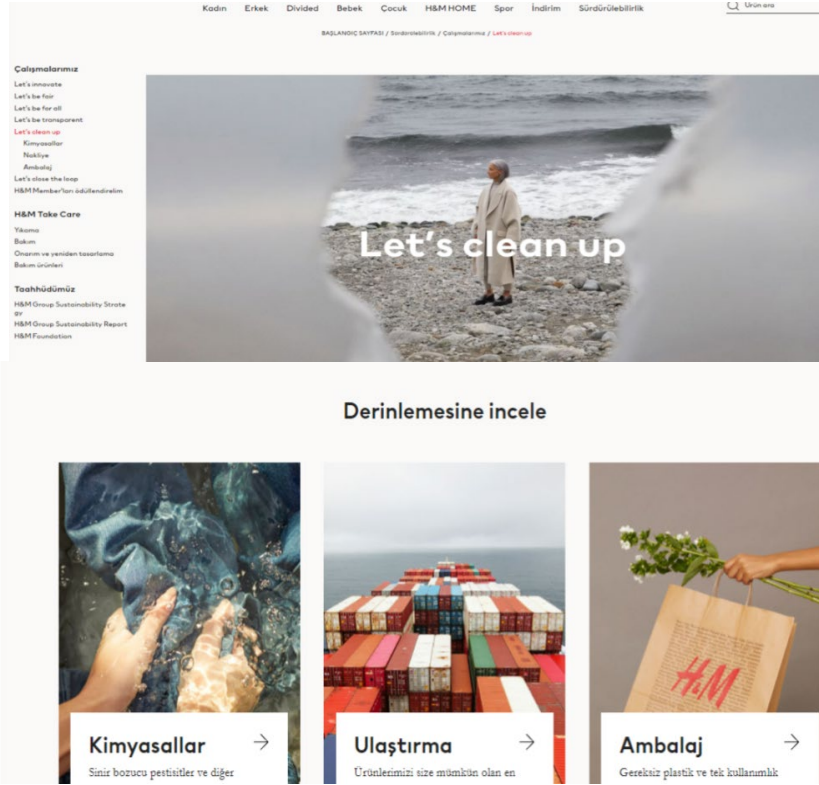

Figure 2 Explanations Regarding Sustainability Practices on H&M's Website

In the sustainability section of the website, the initial explanations pertain to the production and distribution processes. The initiatives being undertaken are presented to customers under the slogan "Deep Dive for Our Customers." In this context, the emphasis on transparency regarding the process emerges as the primary element. Other sections available for consumer review are organized under headings, such as "Chemicals, Transportation, and Packaging," which are structured around the narrative of the products up to the point of sale. Under the "Chemicals" heading, the slogan "Irritating pesticides and other substances have no place in fashion" communicates to customers both the reasons behind the cause being supported and the emotional stance associated with it. In this context, the explanation provided is as follows:

"Everything you can see, breathe, eat, drink, or touch is actually made up of chemicals. Even you are composed of chemicals! However, there are good chemicals and bad chemicals, and we want to ensure that they do not harm you or the environment. So, what are dangerous chemicals? They are substances that are persistent, bioaccumulative, toxic, carcinogenic, mutagenic, endocrine-disrupting, or reproductive toxins. Yes, it's a long list of things we don't want to be present in our garments." (H&M, 2023)

The explanations are supported with medical terminology, and they also allude to the potential health issues that might arise as a result.

"As we wash, dye, and print our garments, our suppliers must meet our chemical requirements. These are generally stricter than the regulations set by the industry, and what matters most to us is that dangerous chemicals are neither used by us nor present in any of our products. We were one of the first fashion companies to establish a Chemical Restrictions List in 1995. Since then, this list has been continuously updated. We conduct regular tests (for example, thousands each year) to ensure that our suppliers comply. To be sure that we select the least harmful chemicals, we use a method called 'Tracked Chemicals.' With this approach, we aim to limit dangerous substances during the design phase." (H&M, 2023)

The H&M brand characterizes the chemical contents used in its products as irritating. This approach is designed on a cause-and-effect basis, intended to evoke consumer empathy and

enhance the brand's desirability. Another section, regarding transportation, is structured with the slogan, "We work to deliver our products to you with as little impact as possible." The explanation that follows is:

"Transportation accounts for only about 2–3% of all our emissions, yet it is something we can still improve. To transport our products in the most sustainable way possible, we have joined two interesting collaborations and coalitions. Maersk, one of the world's largest shipping companies, has invented what is called a 'carbon-neutral ocean product.' This is a blend of biofuel that replaces fossil fuels and reduces emissions from overseas transportation (for example, derived from waste cooking oil). Since we place great importance on maritime transport, this is very exciting news. In the Pathways Coalition, we have joined forces with Scania, E.ON, and Siemens to implement fossil-free commercial transportation initiatives by 2050. Together, we published a report demonstrating that this is possible! The report helps us reduce our own carbon emissions and, we hope, will encourage politicians and other businesses to take action. Some of the solutions aimed at reaching this goal include smarter logistics and the electrification of vehicles and biofuels. By simply improving routing and load management, CO₂ emissions from road transportation can be reduced by 20%." (H&M, 2023)

Explanations regarding the transportation process are designed to capture consumers' attention and emphasize the approach's uniqueness through novelty and distinctiveness. This reflects an effort to persuade them of the critical importance of environmental sensitivity and the significance of related initiatives. In this context, the focus is on drawing attention to the effort to use alternatives to fossil fuels. When examining the combination of texts and visual elements on the website, it is evident that natural materials are used alongside processed ones. Consequently, the narrative underscores that clothing products, as a consumption element are as essential as nature and all that belongs to it; the goal is not to eliminate consumption but to stress the need for transformation.

The images and texts featured on the website emphasize that the primary focus is not on abandoning or reducing fast consumption. This raises critical questions about whether the policies implemented and the ecological fashion initiatives promoted within this framework truly offer structural solutions to the broader environmental and social challenges posed by the industry. While these initiatives may create an impression of sustainability, they often operate within the same consumer-driven logic, ultimately reinforcing the mechanisms of fast fashion rather than dismantling them.

In this context, if consumers are expected to change their purchasing habits or opt for products manufactured through alternative processes, it becomes essential to examine the underlying motivations driving these shifts. The suggestion that consumers "should also choose us in this regard" subtly mirrors the deeply embedded capitalist rhetoric that equates consumption with a fulfilling lifestyle. This notion aligns with the long-standing exhortation to "spend and live," which has been a foundational pillar of market economies. Rather than encouraging a fundamental reevaluation of consumer behavior, such messaging perpetuates the idea that sustainability can be achieved without significant systemic change as long as it remains within the boundaries of continuous purchasing and market participation. Thus, while eco-friendly alternatives and ethical production methods are important steps, they do not necessarily challenge the core structures that sustain excessive consumption. Instead, they risk becoming another facet of the same capitalist cycle, where sustainability itself is commodified and repackaged as a marketable trend rather than a transformative movement.

Table 1 Semiotic Parameters of the Sustainability Tab

Narrative Indicators			Technical Indicators		
Indicatör	Showing	Shown	Color	Light	Format
Human	Middle-aged woman, young women, and a young man	Brand users, customers, public, citizens, individuals	Pastel Colors	Artificial and natural light	A woman watching the sea on the beach Two hands washing a garment in water Containers being transported by sea A hand simultaneously holding a brand's shopping bag and a flower
Space	1-Seaside 2- Stüdio (2) 3-Sea vessel carrying containers	The natural and studio environments that align with the text			
Straight Meaning			Connotation		
A lonely woman on the beach.			An anxious individual looking at the sea and worrying about nature.		
A consumer trying to clean her clothes by washing them in water.			The need for a system and transformation where cleaning with water is not sufficient and we can pollute the nature even while cleaning. .		
Sea transportation is also used to deliver consumer products.			Maritime vehicles used to deliver products harm nature and living things while using fossil fuels. Transformation is required in this regard.		
Hand-holding branding bag and a flower.			Even our brand bags are respectful of nature. The bags are recycled products and are as harmless as a flower.		

The inclusion of visuals, references to analyses conducted by independent organizations, and citations of scientific studies in which the company has participated are structured to demonstrate the seriousness of the ecological steps taken. In this context, the company carries out a campaign encouraging consumers to choose the ideal option by comparing its efforts with those of other companies that have yet to take ecological steps. From a dramatic perspective, it is also evident that elements of nature are incorporated with the intent of eliciting empathetic reactions. Additionally, the presence of non-ecological products on the website, offered through discounts, promotions, and special deals for fast consumption, supports the findings obtained through analysis in this regard. Furthermore, the company's statement regarding transportation processes—"We have implemented fossil-free commercial transportation efforts by 2050"—highlights that these ecological initiatives are also positioned as a long-term investment for the future. While the steps taken align with the vision of fashion's transformation, it is undeniable that they also carry commercial concerns. Moreover, the company appears to be striving to raise awareness of ecological sensitivity by influencing other institutions and organizations. In this respect, numerous documents and analytical reports are shared with consumers, further emphasizing the company's commitment to transparency and ecological responsibility

Figure 3 Statements about Sustainability Practices on H&M's Website

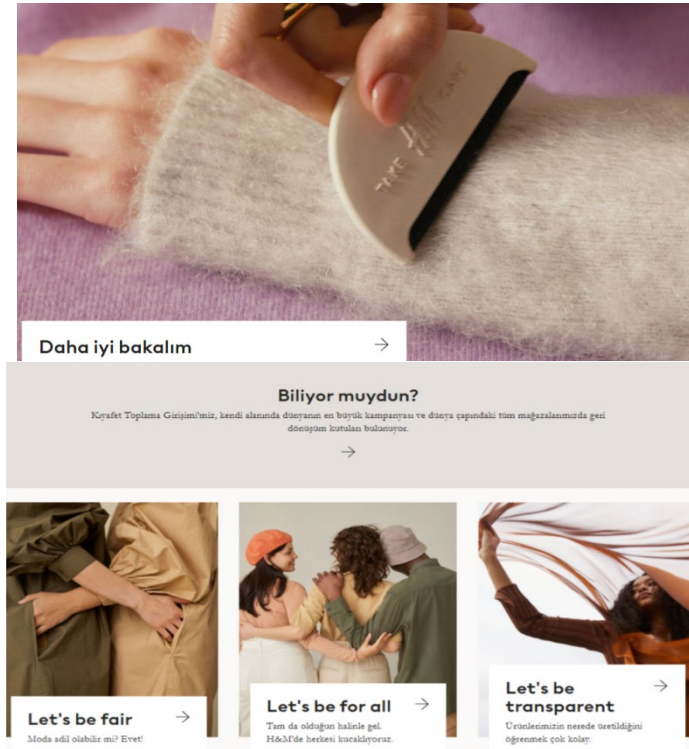

Figure 4 Statements about Sustainability Practices on H&M's Website

Figure 5 Statements on Sustainability Practices on H&M's

The main element of the site, which includes content about sustainable production, is to establish the consumer loyalty to the brand after the sale. In this context, images and explanations containing recommendations on how the purchased product should be stored, cleaned and maintained for longevity are often included. The explanations made in this context are as follows:

Fashion items made from grapes and waste? Welcome to the future. Our planet does not have enough natural resources to enable us to continue doing what we do. That's why we need to do things differently. The fashion industry is one of the most polluting and water-intensive industries in the world. By investing in new technological solutions, we aim to change the way we produce, use and say goodbye to clothes. There are no longer worn-out jeans and fabrics that require intensive use of water in household waste. Instead, we want to eliminate waste and ensure that material exists in circles (H&M, 2023)

The images placed on the website consist of clothes made from natural and waste products. The element that draws attention in this context is the sadness of not being at the desired point yet. This situation is a suggestion to the consumer to prefer ecological sensitivity by purchasing the brand's products. This behavior, which advises the consumer to take responsibility, appears to be an effort to make the production process and sales sustainable. While product descriptions are made, scientific explanations and details are also added to explain the cause-effect relationship of sustainability-oriented practices. In the visual in Figure 3, the phrase "take care" on a textile tool on the fabric also draws attention. This situation still appears as a "warning" for those who prefer unsustainable products.

Figure 6 Images of Sustainability Practices on H&M's Website

A generally "nature-centered" approach comes to the fore in the website texts, which also emphasize the "fast consumption" habit, a feature of the consumer society. It becomes clear that the focus of ecology on the human-nature relationship is an approach that moves from nature to humans, with qualifications, such as "we care about cotton" and "groundbreaking." The fact that elements of nature are sometimes characterized by elements of personification constitutes an example of this situation. Another point is that visual and literary elements are generally structured around emphasizing the need for transformation. This emphasis draws attention to the inadequacy of ongoing practices and the need for what needs to be done. It is stated that only environmentally friendly products produced by the materials used in today's clothing industry are available within the brand.

Table 2 Semiotic Parameters of the Sustainability

Narrative Indicators			Technical Indicators		
Indicator	Signifier	Displayed	Color	Light	Form
Human Woman Brand user customers, public, citizen, individual.	Pastel Colors		Human Woman Brand user customers, public, citizen, individual.	Artificial light sources.	1-Woman holding stacked clothing items in her lap. 2- Clothing products stacked scattered on a floor. 3- A woman holding a bunch of grapes and a woman's shoe in the same hand at the same time. 4- A woman holding a bag, a bunch of grapes and leaves.
Space	Stüdio(4)	Nature and studio environment compatible with the text.			
Denotation			Connotation		
A woman with various clothing items.			Since you bought these, you need them, but your need may reoccur after a while.		

Used clothing items.	The consumer products you own will become insufficient after a while and will take up space. If this situation bothers you, you should choose our sustainable products.
The products are produced with naturally sourced materials.	The shoes produced have a structure as natural as a bunch of grapes and do not produce waste.
Natural products, such as grapes can be used not only for food but also for clothing. Leather can be produced from natural products, such as grapes, and then the development and protection of grapes and other natural elements are supported.	

Conclusion and Recommendations

The H&M brand appears to have a large market with its ready-made clothing products for women, men and children. It is a brand that influential in consumer fashion/fashion consumption, with its branches in many countries and the number of employees increasing day by day. In this context, it also contributes to the creation of a shopping universe that never ends, runs out or slows down, driven by the developing and changing conditions. With these developments, the supply of raw materials and the steps in the production process of the products produced have gradually started to depletion of natural resources and environmental degradation. Many NGOs and organizations that are aware of the seriousness of the situation continue their efforts towards this end. As a brand that integrated with the capitalist system, H&M manages its responsibilities under the concept of "sustainable fashion." Within the scope of this study, semiotic analysis of the brand's website also reveals implicit visual and literary messages in this context. The company, which states that it tries to produce structuralist solutions regarding life, nature and humans from an ecological perspective, unfortunately does this process with "new areas of need and consumption trends." Attempts to market the products obtained from recycled products with the concern of a new market are included in the process, ignoring the complained capitalist system and the damage it causes to the ecological balance. In this context, the solutions and recommendations offered do not go beyond the suggestion to consume more. The "own fashion" of the products that are brought back to the market with sustainable practices causes those products to be preferred not because of ecological sensitivity but because they are "different." While consumers continue to prefer nature-harming products, they also continue to add "green" products, whose production processes are more dramatic and interesting, to their wardrobes. The slogan "We have created new ways to reward H&M members" on the website where the brand announces its sustainable campaigns and shares information about the process, reveal that sustainability is targeted not only at the production stage but also at the consumption stage. "Promises," one of the most important elements of capitalism, have taken their place among the discourses preferred by the brand. In this context, the "ecological fashion movement" that is being tried to be implemented, while creating its own market, strengthens its place among the exciting, new and marginal experiences of capitalist consumption, rather than offering an alternative (harmless to nature-sustainable).

Author Contribution Rates

The article has a single author. Author 1 contributed 100% to the study.

Conflict of Interest Declaration

My article titled "Consumer society and sustainability: semiotic analysis of campaigns for ecological fashion idea" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- Acar, H. M., & Kavuran, T. (2021). Covid-19 salgını sürecinde Türkiye'deki kamu spotlarının gösterebilimsel çözümlemesi. *İNİF E Dergi*, 6(2), 231-243.
- Adanır, O. (1991). *Can Çekişenler ve Çırpınanlar ya da Batı ve Diğerleri, Enformasyon Devrimi Efsanesi*. Rey Yayınları.
- Akerson, F. E. (2005). *Göstergebilime Giriş*. Multilingual Yayınları.
- Aktulum, K. (2004). *Parçalılık/Metinlerarasılık*. Öteki Yayıncılık.
- Barthes, R. (2016). *Göstergebilimsel Serüven*. Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. İnsan Yayınları.
- Bocock, R. (2009). *Tüketim*. Dost Yayınları.
- Callenbach, E. (2011). *Ekotopya*. Agora Kitaplığı.
- Cheng, F. H. (2019). Perspective on sustainability of Hong Kong fashion designers. *Journal of Textile Engineering & Fashion Technology*, 5(5), 242-245.
- Douglas, M., & Isherwood, B. (1999). *Tüketim Antropolojisi*. (E. A. Aytekin, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Erkman Akerson, F. (2016). *Göstergebilime Giriş*. Bilge Kültür-Sanat.
- Featherstone, M. (2007). *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage Publications.
- Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü*. Hayalperest Yayınları.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2016). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (A. Esgin, Çev.). Phoenix Yayınları.
- H&M. (2023, Kasım 5). *Sustainability at H&M*. https://www2.hm.com/tr_tr/sustainability-at-hm.html
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler*. Felix Kitap.
- İslamoğlu, A. H., & Altunışık, R. (2008). *Tüketici Davranışları*. Beta Basım Yayım.
- Kellner, D. (1991). Reklam ve tüketim kültürü. Enformasyon Devrimi Efsanesi. (Y. Kaplan, Dü.). Rey Yayınları.
- Klinkernbern, J. M. (1996). *Genel Göstergebilim Kitabı*. De Boeck Universite Press.
- Longman-Metro. (1993). *Büyük İngilizce Türkçe Sözlük*. Metro Kitap Yayın Pazarlama.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Odak Yayınları.
- Öztürk, M. (2013). Kapitalizmin arzu üzerinden üretimi ya da arzunun nesneleştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 151-180.
- Parıltı, C. (1999). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramında Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı. *Kamu İş-İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 4(4), 267-277.
- Rifat, M. (2014). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*. Yapı Kredi Yayınları.
- Ritzer, G. (2009). *Toplumun McDonalddlaşması*. Say Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1993). Postmodernite ve kültür olarak İslam-kültürel bir çözümleme. *Türkiye Günlüğü*(25), 50-65.
- Toffler, A. (1981). *Şok: Gelecek Korkusu* (Cilt 3). (S. Sargut, Çev.). Altın Kitaplar.
- Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. Ayrıntı Yayınları.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi*. Doruk Yayıncılık.
- Wikipedia. (2023, Kasım 10). *H&M*. Wikipedia. <https://tr.wikipedia.org/wiki/H%26M>
- Williams, R. (2003). *Televizyon: Teknoloji ve Kültürel Biçim*. (A. U. Türkbağ, Çev.). Dost.
- Yücel, S., & Tiber, B. (2018). Hazır giyim endüstrisinde sürdürülebilir moda. *Tekstil ve Mühendis*, 25(112), 370-380.

Tüketim toplumu ve sürdürülebilirlik: Ekolojik moda düşüncesine yönelik kampanyaların göstergibilimsel analizi

Emre Ertürk¹

¹Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye.

ÖZET

Tüketim toplumu, bireylerin temel ihtiyaçlarından çok isteklere ve sürekli olarak daha fazla tüketmeye yönlendirildiği ekonomik ve kültürel yapıyı ifade etmektedir. Sanayi Devrimi'nden itibaren hız kazanan ve yeni anlamlara kavuşan tüketim eylemi; küreselleşme, kitle iletişim araçları ve pazarlama stratejilerinin etkisiyle bireylerin sosyal statülerini de belirlemeye başlamıştır. Bu durum, toplumsal prestijlerini sahip oldukları nesnelere üzerinden tanımlayan bireylerin kimlik inşa aracı haline gelmiştir. Bu süreç, daha geniş bir perspektiften bakıldığında ekosistem, doğal yaşam ve çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan bu problemlere karşı; üretimde ve dağıtımda "ekolojik moda" hareketine dair adımlar atılmaya başlanmıştır. Bir hazır giyim markası olan, kadın, erkek ve çocuklar için üretim yapan H&M markası da son yıllarda geri dönüştürülmüş ve doğaya zararsız materyallerden ürettiği ürünlerle ekolojik bir modanın temsilciğini üstlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada; H&M markasının web sitesinde yer alan ve "sürdürülebilirlik" olarak tanımlanan, doğaya zararsız olduğu iddia edilen ürünlerin bulunduğu, üretim ve dağıtım süreçlerinin ayrıntısıyla anlatıldığı alanların göstergibilimsel olarak çözümülemesi yapılmıştır. Sürece dair açıklamalar yapılırken kullanılan görsel öğeler ve seçilen metinlerin kombinasyonu, ekolojik modanın hali hazırda var olan moda anlayışından farkını ve benzerliklerini ortaya çıkarmaktadır. Çözümleme; sürdürülebilir bir moda sloganıyla çalışmalarını yürüten, doğaya saygılı özelliğiyle ön plana çıkan anlayışın aynı zamanda "tüketimi" de sürdürülebilir kılmaya çalıştığını göstermektedir. Ürünlerin üretim ve dağıtım süreçlerinin oldukça "yenilikçi" ve "zararsız" görünmesi bu bağlamda ürünlerin "muadil" olma özelliğini ortaya çıkarmış ve tercih edilmesini gerekli kılan bir kampanyaya dönüşmüştür. Göstergibilimsel çözümleme yoluyla elde edilen veriler, ekolojik bir kaygıyla atılan adımların yeni bir pazar ve müşteri ihtiyacı doğurduğunu, ortaya çıkarılan her fikrin bir sektör haline gelebileceğini ve kapitalizme ait her detayın da "sürdürülebilir" olduğunu gözler önüne sermektedir.

ANAHTAR KELİMELELER

Tüketim toplumu, Moda, Ekolojizm, Göstergibilimsel çözümleme.

Giriş

İnsan yaşamını birçok boyutta şekillendirme gücüne sahip olan ihtiyaç kavramı, tüketim olgusunun da başat unsurudur (İslamoğlu ve Altunışık, 2008, s. 3). Bu alışkanlıkların giderek yaşamsal bir özellik kazanması tüketim toplumu dinamiklerinin ve en temelde kapitalizmin bir sonucudur. Bireyler yaşamlarını devam ettirmek adına yeme içme ve barınma gibi ihtiyaçlarına ek olarak duygusal tatmini barındıran ihtiyaçlara sahip olmuşlardır. Bir kavram olarak ihtiyacın gelişen ve değişen koşullara göre yeni anlamlar kazanması daha fazla ve daha hızlı tüketimin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İhtiyaç kavramını irdelemek istediğimizde karşımıza çıkan Maslow'un ihtiyaçlar teorisi bu bağlamda önem arz etmektedir. Ona göre insan davranışlarını en çok etkileyen unsur ihtiyaçlardır ve bu durum içgüdüsel özellikler taşımaktadır. Maslow'a göre ihtiyaçlar karşılanabilenler ve daha az karşılananlar olmak üzere ayrılmaktadır. Fizyolojik, sosyal ve güvenlik temelli ihtiyaçlar periyodik olarak karşılanırken saygınlık ve öz benliğe dair ihtiyaçların yerine getirilme süreci daha zordur (Parlı, 1999, s. 270). Tüketim ve süreçlerine farklı bir bakış

açısıyla yaklaşan Douglas ve Isherwood, tüketim olgusunu toplumsal olanla bağdaştırarak sürece dahil etmektedir. Onlara göre tüketim bir çalışmanın sonucunu ya da sadece amacını oluşturmayacak kadar geniş kapsamlıdır. Toplumsallığın bir parçası olarak karşımıza çıkan tüketim, sosyalleşmeden ilişki kurmaya kadar bir çok süreci bünyesinde barındırmaktadır (Douglas ve Isherwood, 1999, s. 8-9). Bu durum tüketimin insan ilişkilerindeki etkisini de göstermektedir.

Bauman da tüketim toplumu ve tüketim süreçlerine üzerine yaptığı açıklamalarda şunları aktarmaktadır: "Nasıl atalarımız arasından filozoflar, şairler ve ahlak hocaları insanın yaşamak için mi çalıştığı yoksa çalışmak için mi yaşadığı sorusu üzerine kafa patlatmışlarsa, bugünlerde üzerinde en sık kafa patlatıldığını duyduğumuz ikilem insanın yaşamak için mi tükettiği yoksa tüketebilmek için mi yaşadığı sorusudur. Yani, biz hala tüketmekten ayrı olarak yaşamaktan söz edebiliyor muyuz ve buna ihtiyaç duyuyor muyuz?" (Bauman, 2010, s. 48). Araştırmacıların yaşam ve tüketim arasındaki ilişkiyi genel olarak "dönüşüm" ile bağdaştırdığı görülmektedir.

Günümüzde tüketim ve buna bağlı alışkanlıkların yoğun şekilde gözlemlendiği alanlardan biri de moda unsurlarıdır. Giyim, gıda barınma, sağlık ve daha birçok alanda oluşan moda ve organları, bireyin ihtiyacı dışındaki tüketimini hızlandıran ve artıran güçlü bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşen dünya ve buna bağlı kayıplar yaşayan, biricikliğini kaybetme tehdidi altında olan yerel kültürlerin içinde bulunduğu durum çalışmaların da konusu haline gelmiştir. Tüketim ve moda üzerine yapılan araştırmaların, tüketim toplumunun bireyler üzerinde yarattığı etkileri gözler önüne sermektedir. Moda ve buna bağlı sektörlerin vermiş olduğu zararlar sadece toplumsal boyutta değil aynı zamanda ekolojik bağlamda da riskler barındırmaktadır. Sonu gelmeyen alışveriş çılgınlığına ürün yetiştirmeye çalışan firmaların, doğaya ait kaynakları bilinçsiz kullanımı, üretim ve dağıtım süreçlerindeki zararlı işlemler, telafisi olmayan sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda kapitalist sistemin bir parçası olan moda ve getirdikleri, bazı firmaların *sürdürülebilir moda* tahayyülü ile sorgulanmaya başlamıştır. Bu konuda duyarlı olduğunu iddia eden firmaların kampanyaları ve üretim koşullarındaki iyileştirmeler, yaşanan ekolojik felaket karşısında "sorumlu" hissetmelerinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüketim Kavramı

Tüketim olgusu uzun süredir yoğun tartışmaların konusu olmuştur. Tüketim, toplumsal bir varlık olarak insanı kuşatan özellikleriyle değer yargılarından ayrı düşünülmeceği gibi aynı zamanda çeşitli değer ve ideolojilerin rekabet ettiği bir savaş alanı özelliği de kazanmıştır. Özellikle geleneksel toplumlarda ihtiyaçların karşılanamama ihtimali sosyal ya da ahlaki sorunlara işaret edebilirken, tüketim kültüründe bireylerin sınırsız ihtiyaçlara sahip olabileceği düşüncesi normal olarak kabul edilmektedir (Acar ve Kavuran, 2021, s. 236). İhtiyaç ve ona bağlı olgulara ilişkin farklı görüşler olsa da bireylerin sınırsız ihtiyaçlara sahip olabileceği düşüncesi kapitalist sistemle özdeşleşmiş bir anlayıştır.

Tüketim kavramı, ait olduğu temel teorik çerçeveye bağlı olarak farklı anlamlara sahiptir. Bazı sosyologlar tüketim kavramını parasalcı, Keynesçi veya Marksist ekonomi teorisinden farklı şekillerde ele almışlardır. Bu bağlamda sosyologlar toplumsal hareketleri siyasal ve ekonomik hareketlerden ayrı olarak analiz ettiklerinde tüketim olgusunu ekonomik bir davranıştan ziyade toplumsal bir olgu olarak değerlendirmeye başlamışlardır. Örneğin Max Weber, bu açıdan farklı teorik tartışmalarla sosyolojinin gelişiminde önemli rol oynamış ve sosyal yapılar üzerindeki analizlerinde "sosyal statü" kavramını geliştirmiştir (Bocock, 2009, s. 15). Tüketim kavramı üzerine açıklamalarında Raymond Williams (2003, s. 449) ise "yok etmek, israf etmek, israf etmek, tüketmek" anlamına geldiğini belirtmiştir. Bu açıklama ve tanımlar dikkate alındığında kapitalist toplumda tüketimin kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi gereken bir davranış olduğu gerçeği de ortaya çıkmaktadır (Featherstone, 2007, s. 49).

Tüketim olgusu salt mekanik bir süreç olmadığından kültürel değerlerden, sembollerden ve imgelerden ayrı düşünülemez bir boyut kazanmıştır. Bu bağlam sürece bakıldığında bilinç, psikanalitik süreçler ve psikolojide kullanılan klasik ve edimsel koşullandırma yöntemleriyle

ürün ve hizmetlerin belirli göstergeler ve sembollerle tüketicilere pazarlanması, tüketimin sürekliliği ve tüketiminin sağlanması amacıyla bireysel ve grup davranışlarının şekillendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu şekilde tüketim ile arzu arasında bir bağ da inşa edilmiş olmaktadır. Tüketimi artırmak amacıyla ürünlerin kişilik tipleri üzerinden tanımlandığı, çeşitli kimliklerin, yaşam tarzlarının ve boş zamanı değerlendirme biçimlerinin aile rolleri ve çevredeki rol modellerden ziyade tüketim olguları üzerinden tasarlandığı ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2013, s. 152-153).

Genel olarak bakıldığında tüketimin, maddi ve manevi benlikler arasında algılanan boşluğu doldurmak için gerçekleştiği görülmektedir. Belirli bir ihtiyacı karşılamak için bir ürün veya hizmetin edinilmesi, bulundurulması, kullanılması veya imha edilmesi olarak açıklamak da uygun olacaktır. Bu işlemi gerçekleştiren birey aynı zamanda tüketicidir (Odabaşı, 2013, s. 4) Baudillard, (2018, s. 97) tüketimin aktif bir toplumsal davranış olmasının yanı sıra zorunlu, ahlaki, kurumsal ve toplumsal bir değer sistemi olarak da değerlendirildiğini savunmaktadır.

Tüketim Toplumu

Tüketim toplumu terimi bazen modern Batı toplumlarında, bu toplumların mal üretmek ve hizmet sunmaktan ziyade giderek tüketime (mal toplama ve eğlence) odaklandığını belirtmek için kullanılan bir terimdir (Marshall, 1999, s. 768). Bu bağlamda kavram kökeni, artan mal üretiminin sosyal grupların kendi yollarını çizmesine olanak tanıdığı 19. yüzyılın başlarındaki Sanayi Devrimi'ne kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Yeni tüketici gruplarından ilki, yeni lüks mallar için büyük bir pazar yaratan, esas olarak üst sınıf ve soylular olmuşlardır. Değişen ve gelişen ekonomik sistemlerle 19. ve 20. yüzyıllarda birçok toplumsal grupta tüketim ve buna yönelik alışkanlıklarda artış meydana gelmiştir (Giddens ve Sutton, 2016, s. 148).

Bir kültür olarak tüketim ele alındığında üç yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Birinci yaklaşıma göre tüketim kültürü, mücevher ve değerli eşyaların üretiminin yaygınlaşmasına ve çoğalmasına dayanmaktadır. İkinci görüş ise iyiliğin ve gücün, farklılığın sunumuna, sürdürülmesine ve toplumun inşasına bağlı sonuçlardan kaynaklandığı yönündedir. Bu yaklaşım, insanların ürünleri kullanırken izlediği farklı yolları göstererek sosyal bağlantılar veya farklılıklar yaratmayı amaçladığını öne sürmektedir. Üçüncü yaklaşım ise; tüketicinin kültürel düşüncelerindeki duyguların, hayallerin, arzuların hazzını ifade eden, birçok yönden fiziksel uyarım ve estetik zevk yaratan bir sürece işaret etmektedir (Featherstone, 2007, s. 36-37).

Toplumların tüketici özellikler kazanma süreci 1950'li yıllardan sonra özellikle Batı'da Sanayi Devrimi'nden güçlü bir şekilde etkilenerek hızlanmış, Fordist üretim büyüdükçe, arz ve talep dengelerindeki hızlı değişimler, üreticileri farklı stratejiler seçmeye zorlamıştır. Çünkü seri üretimden çıkan ürünlerin hızlı bir şekilde tüketilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yapısal özellikleri oluşmaya başlayan tüketim toplumu sürekli hareket halinde olan bir özellik kazanmıştır. Nüfusun büyük kısmı, sosyal statüde yükselme ve yüksek statü elde etme kültürel ihtiyacına ve bu statüyü sembollerle gösterme ihtiyacını duymaya başlamıştır (Baudillard, 2018, s. 125). Tüketim toplumu kapitalist sistemin sağladığı konforda şekillenmiş ve varlığını sürdürmeye başlamıştır. Bu bağlamda kapitalizmin de hayatta kalabilmesi için uygun toplumsal koşulların yaratılması önem arz etmeye başlamıştır.

Tüketim toplumlarına has bir özellik olarak ortaya çıkan durumlardan en dikkat çeken olmayan ihtiyaçların yaratımıdır. Bireyler, ihtiyaç duydukları ürünlerin yanında zihinsel olarak yarattıkları ihtiyaçları için de tüketme arzusu taşımaktadırlar. Yaratılan bu ihtiyaç elbette bireyin kendi tasarladığı yahut tekelinde olan bir arzu değildir. Maruz kalmış olduğu medya içerikleri ve toplumsal yaşama entegre olmuş organlar vasıtasıyla bireye telkin edilen ihtiyaçlar en kısa sürede karşılanma alarmı vermektedir. Bu bağlamda daha fazla satın alma yoluna giden birey hem maddi hem de manevi olarak haz yaşamaktadır. Kapitalist sistemin dayatmış olduğu *sen daha fazlasına layıksın* tavsiyeleriyle hem yaşam standartları hem de toplumsal statüsü hakkında hoşnutsuzluk ortaya çıkmaktadır. Birey, maddi kazancıyla paralel olmayan tüketim alışkanlıkları neticesinde yaşamış/yaşayacak olduğu ekonomik sıkıntıları daha fazla çalışarak giderme yolunu

tercih edecektir. Bu bağlamda "sürekli hareket halinde olan" tüketim toplumu bireyleri, tam olarak sistemin istediği karakteristik özellikleri de kazanmış olmaktadır. Tükettikçe çalışan çalıştıkça daha fazla tüketen bireyler, sistemin sürdürülebilir özelliği için önem arz etmektedir.

Tüketim ve Moda

Moda kavramı günümüzde görünüş, görünüş, biçim, anlam, ses, hareket, davranış ve duruşu kapsayan bir özelliğe sahiptir. Bir kişinin zaman zaman veya belirli bir zaman dilimi içerisinde aldığı bir imajı veya tarzı ifade etmektedir (Longman-Metro, 1993, s. 55). Moda ve tüketim bağlamında bir değerlendirme yapıldığında modaya dair her şeyin metaya dönüşmeyi ve bir imaj kaygısı oluşturulması amaçlanmaktadır (Sarıbay, 1993, s. 50). Bu süreci tasarlayan KIA'lardır. Bu araçlar vasıtasıyla üretilen imajlar bir pazar oluşturularak kitlelere ulaştırılır. Tarihsel olarak bakıldığında görsel olarak çekici tasarlanmış imajlar ikon haline gelene dek yayılmaya çalışılmıştır. Buna örnek olarak Şapkası ve bastonuyla Şarlo, Nürnberg'de nutuk atan Hitler, V işareti yapan Churchill, siyah pelerinli Roosevelt, eteği rüzgârla havalanmış Marilyn Monroe ve daha binlerce benzeri, evrensel imaj dünyasının birer metası haline gelmiştir (Toffler, 1981, s. 219). Kellner (1991, s. 89)' in ifadesine göre, hayatımızın belirleyici unsurları arasında yer alan ihtiyaçlar, değerler ve günlük davranış kalıpları, reklam, moda ve tüketim olgularının kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda, reklam ve moda endüstrileri tüketicileri, kökleşmiş alışkanlıklarını değiştirmeye ve eski ürünlerini yenileriyle değiştirmeye ikna etmek zorundadır, çünkü tüketim talebini en üst düzeyde tutmak önemlidir. Bireyler, sürekli olarak tüketimde bulunarak kendi bireysel kimliklerini ve konforlarını ilginç yollarla birleştirmeyi başarmaktadır. Bu durum, toplumsal kabul ve popülerlik elde etme arzusuyla birleşerek gerçekleşmektedir. Bireyler, kendilerini toplumsal normlara uygun giyinerek kanıtlamak ve daha popüler hale gelmek amacıyla sürekli olarak tüketimde bulunmaktadır. Ancak, kütle üretimle ortaya çıkan tüketim ürünleri ve modası, yapay ve sahte bir bireysellik yaratmaktadır. Bireyler, bu ürünleri kullanarak bir tüketim eşyasına dönüştürülen bir özne-insan ve bir imaj yaratmaktadırlar. Yani, tüketim ve moda, bireysellik iddiasında bulunurken aslında standartlaştırılmış bir imajın teşvik edilmesinde rol oynamaktadır.

Moda, farklı alanlarda ortak bir temsil biçimidir. Bilimsel ve felsefi anlamda moda (Yapısalcılık, Varoluşçuluk), otomotiv endüstrisinde, reklamcılıkta, inanç vb. alanlarda farklı modalar söz konusu olabilir. Bu bağlamda, moda, çeşitli sistemlerin ortak bir temelini oluşturur. Baudrillard'a göre moda, kendisi eskimeyen bir kavram olsa da temsil ettiği her şeyin zamanla eskimeye ve yok olmaya mahkûm olduğu bir sistemdir. Değişen sadece biçimlerdir, yaz modası, kış modası, bahar modası buna örnek oluşturmaktadır. Bu sistemde değişmezlik ilan edilmiş olsa da her şey tüketime veya yok olmaya mahkumdur. Doğa, nesnelere, kültür, vb. her şey en kısa sürede tüketilmek zorunda bırakılır. İnsanlar, bu sistemin temel fonksiyonel unsurlarından biridir; tüketim gerçekleşebilmesi için insanlar bulunmalı ve harcama yapmalıdır. Sistem, insanlara para vererek bir eliyle tüketimi teşvik ederken, diğer eliyle de tüketime zorlayarak parayı geri almaktadır (Adanır, 1991, s. 64).

Modanın coğrafi sınırlar ve engeller dinlemeden aynılaştırdığı bireyler için kültürel etkileşim süreci de farklılaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda kültürel etkileşim sürecinde, güçlü ülkelerin "Kültür Kodları" ve "Kültür Modelleri" diğer ülkeleri etkileme eğilimindedir. Bu açıdan, medya üzerinden yayılan kültürel ürünlerin genellikle ABD kaynaklı olması, *Hayat Alanlarının Amerikanlaştırılması* sürecini ortaya koymaktadır (Bayhan, 1992, s. 199). George Ritzer ise *Toplumun McDonaldlaşması* kavramıyla, McDonaldlaşmanın Amerikan yaşam tarzının küreselleşmesi olarak tanımlamaktadır (Ritzer, 2009, s. 56). Bu durum sadece giyim ve aksesuar sektörüne aitmiş gibi görünen moda kavramının yaşamın her alanına sirayet ettiğini de gözler önüne sermektedir.

Tüketim temelli bir sistem olan kapitalizmde moda endüstrisi ve organları, biriktirmenin ve ihtiyaç fazlasını satın almanın en yaygın olduğu alanlardan biri haline gelmiştir. Düşük maliyetli ürünlerin moda endüstrisinde üretilmesi, tüketimi artırmış ve düşük fiyatlar nedeniyle ürünlerin

değerini azaltmıştır. Bu durum, hızla israf olgusuna dönüşebilmektedir ve hammadde tüketimini artırarak çevresel etkileri (kirlilik, küresel ısınma vb.) artırmıştır (Fogg, 2014, s.486). Bu bağlamda geri dönüşüm günümüzde en popüler ve etkili uygulamalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geri dönüştürülmüş elyaflar, iplikler ve kumaşların uluslararası ticarete belirli bölgelerde daha fazla kullanılması hedeflenmektedir. Moda sektöründeki firmaların temel sorumluluğu, üretim, dağıtım ve pazarlama yöntemlerini sürdürülebilirlik stratejilerine uygun şekilde değiştirmektir. Cheng (2019, s. 244) göre, "Sürdürülebilirlik, endüstrinin sürdürülemez doğasına rağmen toplumda artan endişelere ve net plan eksikliğine rağmen aşılması gereken zorlukların olduğunu kabul ediyor." Şirketler, sürdürülebilir tüketim ilkelerine uymak için bir fırsata sahiptir. Bir diğer strateji, giysilere yönelik etiketleme sistemlerinin ve çevre dostu aydınlatmanın kullanılması gibi bilinçli tüketim alışkanlıklarını teşvik etmektir. Sürdürülebilir moda, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamayı ve etik değerlere dayanarak çevresel, sosyal ve ekonomik değerleri göz önünde bulundurmayı amaçlar. Geri dönüşüm, yeniden kullanım ve azaltma gibi uygulamalarla kaynakları koruma amacını taşır. Moda tasarımcılarının, hızlı modanın olumsuz etkilerini göz önünde bulundurarak sürdürülebilir moda dahil olmaları beklenir (Yücel ve Tiber, 2018, s. 371-375).

Kapitalist üretim ve tüketim anlayışı içerisinde günün koşullarına yönelik çevreci hareketler elbette her sektör için önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında moda ve giyim sektöründe ekolojik ideoloji çerçevesinde atılan adımların, aynı zamanda ekolojiye de zarar vermeye devam eden bir sistem içerisinde ne derece uygulanabilir ve samimi olduğu tartışılacaktır.

Ekolojik Bilinç ve Aktivizm: Değişen Dünya, Değişen Hareketler

Ekolojik çalışmalar tabiat ve birey arasında kurulan ilişkiler ve var olan alışveriş üzerine düşünme çabası olarak tanımlanmıştır. Doğanın kökeni, yapısı ve insanın bu yapıdaki rolü gibi sorular, eski çağlardan itibaren insanları ilgilendirmiştir (Ünder, 1996, s. 15). Ayrıca, doğanın ve bazı ilkelerin Hinduizm, Budizm ve Taoizm gibi eski pagan dinlerden türediğini iddia etmek de yanlış olmayacaktır (Heywood, 2007, s. 322). Genel olarak bakıldığında ekolojik düşünce ve buna yönelik çalışmaların kökenleri Sanayi Devrimi'ni takip eden değişim ve gelişmelere paralel olarak gelişmiştir. Ekolojik düşünce ve çevre yaklaşımları, sanayileşmenin toplumsal ve çevresel yaşamdaki rolüne ve bu rolün yarattığı sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Tok, 2003, s. 175).

Ekoloji terimi ilk kez 1866 yılında Ernst Haeckel (1834-1919) tarafından kullanılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Haeckel, bu terimi "hayvanların organik ve inorganik çevreleriyle olan tüm ilişkilerinin incelenmesi" şeklinde kullanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren ekoloji "canlı organizmalar ve çevreleri arasındaki ilişkileri inceleyen biyoloji dalı" olarak da kabul görmeye başlamıştır (Heywood, 2007, s. 259). Callenbach (2011, s. 41), ekolojinin geleneksel bilim gibi neden-sonuç ilişkilerine değil, *düzen*, *ağ*, *denge* ve *dolaşıma* odaklandığını ifade ederken bu perspektifin işlevsel oluşuna da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda insanların diğerlerinden daha iyi olduğunu düşünen bir sosyal sistem, küresel bir çevre sorunu da beraberinde getirmiştir. Kapitalizm ve buna yönelik sistemler, toplumsal alandan ekonomik alana birçok düzlemde dengeleri bozmuş ve sorunlar meydana getirmiştir.

Bir hareket olarak çevrecilik; ortaya çıkan çevre kirliliği, küresel ısınma vb. sorunları ele alıp buna yönelik çalışmalar yürütmektedir. Ekolojik hareketler ise tüm bunları yaparken insan ve onun yarattığı etkileri yapısalıcı çözümlerle giderme çabasıdadır. Ekoloji, ekonomik ve sosyal etkileri göz ardı etmeyen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır Ekolojik düşünce ve buna yönelik atılan adımlar, köklü değişiklikleri ve çözümleri gerekli görmektedir. Onlara göre doğa saf bir değer özelliği taşımamaktadır. Doğa ve insan ile arasındaki ilişkiyi irdeleyip var olan sorunların çözümüne kalıcı katkılar sunmak asıl değerli olanıdır (Önder, 2003, s. 11). Bu süreçte insan ve doğa arasında bir kod çözümlenmesi ilk amaçları arasındadır. Genel olarak bakıldığında çevresel gelişmeler ve buna yönelik hareketlerin ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin etkisiyle

karmaşık ve heterojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Çevreye dair hassasiyet taşıyan birey ya da gruplar, yapısal olarak birçok farklılığa çeşitliliğe sahip olabilmektedir ve bu durum onların eylemlerine de yansımaktadır. Buna örnek olarak çevre sorunları çevreci ya da yeşil partiler tarafından siyasi arenaya taşıyabilirken Greenpeace, Friends of the Earth, World Wide Fund for Nature gibi STK'lar da bu minvalde çalışmalar yürütmektedir. Yürütülen çalışmalara ve eylemlere bakıldığında etki ve yapısalcı çözümlerin çoğu zaman yetersiz kaldığı da görülmektedir. Buna ek olarak çevresel hassasiyet taşıyan kesimleri insan merkezli yaklaşım sergileyenler ve radikal görüşe sahip daha keskin çizgileri olan aktivistler olarak ikiye ayırmak mümkündür (Tok, 2003, s. 175-176).

Kapitalist sistem ve organlarının toplumsal ve ekonomik alanlarda meydana getirdiği sorunlara istinaden yapılan çalışmalara birçok eleştiri de getirilmiştir. Ekolojistlere göre sorunlara kalıcı çözümler getirilmesi için ilk olarak ideolojik bağlamda yapılan hataların kabul edilmesi ve değiştirilmesi gereklidir.

Yöntem

Çalışmada yöntem olarak göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Yöntemin tercih edilmesindeki temel sebep, örneklem olarak belirlenen markanın web sitesinde yer alan ve algı oluşturma çabası taşıyan görsellerdir. Genel olarak bakıldığında bu yöntemin kavramsallaştırma biçiminin çok eski kökenlere sahip olduğu görülmektedir. Buna rağmen bir bilim dalı olarak ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkabilmiştir. Sosyal bilimlerin birçok alanı göstergebilime ait hususlardan yararlanmış ve yararlanmaya da devam etmektedir. Göstergebilim kuramı, dilbilim alanında Saussure, Barthes, Hjelmslev ve Martinet'nin görüşlerini dikkate alarak gelişim göstermiştir (Aktulum, 2004, s. 1).

Günümüzde göstergebilim kuramının dilbilimde önemli bir yere sahip olduğu ve özellikle kuramsal ve pedagojik düzeyde dil araştırmalarında önemli bir yere sahip olduğu açıkça kabul edilmektedir. Bazı araştırmacılar iletişim kuramının etkisiyle göstergebilimsel bilgi adı verilen göstergelerin incelenmesine odaklanırken, bazıları da konuşma ve metnin anlamının incelenmesi ilkesine dayalı göstergebilimsel araştırmalara yönelmişlerdir. Göstergebilim, değer teorisi bilimi veya metinlerdeki değeri analiz etme yöntemi olarak da bilinmektedir. Bu, değerlerin farklı şekillerde algılanması ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi için çeşitli yollar veya yöntemler sunulmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında duyuşsal algı, entelektüel algı, ahlaki değer algısı, sayısal algı, estetik algı gibi farklı algı düzeylerinin tümü göstergebilim tarafından ele alınmakta ve irdelenmektedir (Erkman, 2005, s. 13). Bu durumları temsil eden bilişsel biçimler ve stiller anlamsal ve göstergebilimsel yöntem ve kavramlar kullanılarak okunmaktadır.

Göstergebilim işaret bilimidir, herhangi bir ortamın simge sistemi olarak incelenmesidir. Göstergebilim iletişim amacıyla kullanılacak her şeyi inceler. Doğal insan dili, jestler, sağır insanların kullandığı alfabeler, resimler, yol işaretleri, şehir haritaları, bir ülkedeki trafik rotalarının düzeni, mimari yerleşim planı, müzik eserleri, tiyatro gösterileri, reklam posterleri, para, yazılı eserler, moda ve kısacası anlam ve önem taşıyan her şey. Hiçbir şey ifade etmeyen tüm bu farklı sembolik birimlerden oluşan bir sisteme dayanıyor. Sistemin bu birimlerine çoğu zaman gösterge adı verilmektedir (Rifat, 2014, s. 113-115).

Göstergebilimi anlamak adına Descartes'in yöntemi ve tavsiye olan bir problemi çözmek için önce onu mümkün olan en küçük parçalara bölmek, sonra basit ve kontrol edilebilir parçalardan yola çıkmakla başlayan işlem önem arz etmektedir. Bilimsel düşüncenin ilk isimlerinden birine ait olan bu yaklaşımı bilimsel analize uygulayan göstergebilim, açıklığı, mantığı ve her şeyden önce yaratıcılığı göz ardı etmeyen bir uygulama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bakıma göstergebilim, üretim süreci sistemlerindeki farklı düzeyleri, birbirine bağlı kurucu bileşenleri ve derin anlamsal açıklamaları, farklı boyutlarla, her incelemede yaratıcılık yoluyla yeni özellikleri ve dolayısıyla yeni ilişkileri keşfetme eğilimindedir (Klinkernbern, 1996, s. 9). Genel olarak bakıldığında teknik olarak göstergebilim de diğer yöntemler gibi belirli ilkelere göre

şekillenir ve en önemli ilkelerden biri objektifliktir. Göstergibilim nesnelliğin göreceli olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu yaklaşım, insanların önemsedikleri her konuya göstergeler aracılığıyla yaklaştıklarını varsayarak inceleme işlemidir. Tarih boyunca özellikle 1950'li yıllardan itibaren medya ve diğer materyallerin analizinde sıklıkla kullanılan göstergibilim, tıp dahil birçok alanda uygulanan bir yöntemdir. "Saussure ve Barthes'ın açıkladığı gibi, günlük dilde bir kelime duyduğumuzda, bu ses dizisi zihnimize bir kavramı çağrıştırmaktadır. Elbette bu hizalamanın gerçekleşmesi için dilin kodunu bilmeniz gerekmektedir. Bu kelime, şifreyi bilen herkesin zihninde aşağı yukarı aynı kavramı çağrıştırmaktadır. Akla gelen ilk kavram, işaretin akılda taşıdığı anlamdır" (Erkman ve Akerson, 2016, s. 53-111).

Bir kavrama dair zihinde oluşan birçok anlam oluşabilmektedir. Oluşan anlamlar, sayıca fazla olabilmekte ve kişiden kişiye ya da toplumdaki topluma değişiklik gösterebilmektedir. İmgelerin anlamı bireylerin, toplumun tarihsel belleğiyle ya da iletişim araçlarıyla oluşturulabilmekte ve değişebilmektedir. Barthes'a göre düşüncenin anlamı simgelerin neyi temsil ettiğiyle, anlam ise simgelerin neyi temsil ettiğiyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda kültürel birikim oluşturduğu kodlar vasıtasıyla gösterge ile gösterilenin farklı anlamlar kazanmasına neden olmaktadır. Bu süreç sonunda işlevsel bir tanım ortaya çıkmaktadır. Gösterilen, gösterenin iki bağlayıcı unsurundan biri haline gelmektedir. Gösterenle karşıtıktaki tek fark, gösterenin karşıtlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Süreçte, gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki ilişki anlamı yaratılmaktadır. Gösteren, gösterilen ve gösterge birinci anlam düzeyini oluştururken, ikinci düzeyde birinci düzeyi kapsayan anlam düzlemini oluşturulmaktadır. Bu nedenle "yananlamsal sistem, temsil düzeyinde bir anlam sisteminin oluşturulduğu sistemdir" (Barthes, 2016, s. 35-88).

Saussure'e göre Saussure'e göre her gösterge, görüntü, nesne ve ses, "gösterge" ve onun temsil ettiği kavramdan yani anlamdan meydana gelmektedir. Saussure'ün göstergeyi gösteren ve gösterilen olmak üzere iki temel bileşene ayırması ve bu ilişkinin nedensiz olduğunu savunması göstergibilimin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Başka bir bakış açısıyla Peirce, göstergelerin üç farklı yönüne farklı bir perspektiften bakarak irdeleme sürecini tarif etmektedir (Berger, 1993, s. 29).

Bulgular

H&M markası kadın, erkek ve çocuk tüketiciler için hazır giyim ürünleri ve son zamanlar da "ev tekstili" üzerine de üretimler yapan bir marka olarak karşımıza çıkmaktadır. "H&M, Hennes & Mauritz AB Stockholm merkezli uluslararası perakende giyim firması. Hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren şirket erkek, kadın, gençler ve çocuklar için giyim eşyası üretmektedir. 2019 itibarıyla, 74 ülkede 5,000 değişik isimli mağazalarda, 126,000 çalışanıyla hizmet vermektedir" (Wikipedia, 2023). Gelişen ve değişen toplumsal koşullar ve bunun neticesindeki ekonomi politikaları bu tarz firmaları daha fazla üretim ve satışa yönlendirmiş durumdadır. Bu üretim ve neticesinde hızlı tüketim sonucunda da çevresel kirlilik vb. sorunların giderek arttığı da gözlemlenmektedir. Yaşanan sorunlara dikkat çekmek ve buna yönelik bir çözüm arama gayretinde olan firma ve işletmeler de üretim ve tüketim süreçlerinin yavaşlamasında ziyade, doğaya ve dünyaya daha az zarar vereceğine inandıkları uygulamaları gündeme getirmektedir.

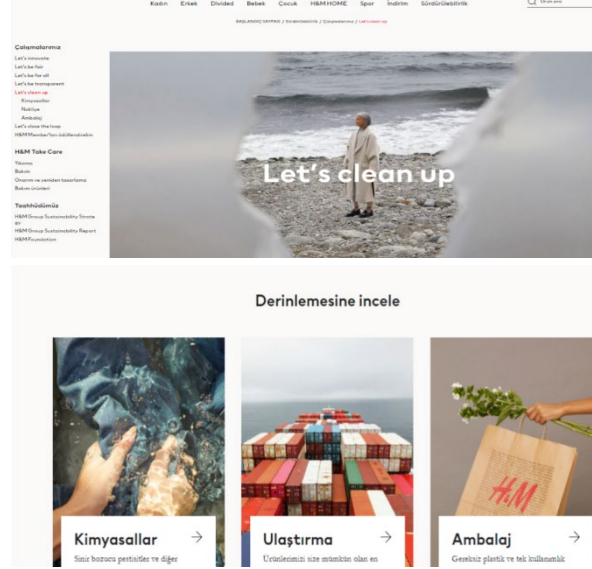

Görsel 1 H&M'in Web Sitesinde Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Yönelik Görseller

Bu bağlamda H&M, *sustainability* (sürdürülebilirlik) temalı ürünlerini piyasaya sürmektedir. Hali hazırda geleneksel materyal ve koşullarda üretilen ürünlerine ek olarak alternatif kaynaklar ile hazırlanmış olduğu ürünler hem yeni bir tüketim trendine hem de kapitalizmin itici gücü olan özel

algısına uygun olarak hazırlanmaktadır. Bu bağlamda ekolojik olarak *hassasiyet* taşıyan ürünler hem tüketim hem de üretim süreçleri ele alındığında daha *masum* bir profil çizmektedir. Ürünlerin alternatif kaynaklarla üretilmesinin yanında alternatif bir “pazar” oluşturması da önem arz etmektedir.

Markanın web sitesinde *çalışmalarımız* başlığıyla sunulan ve “*Hadi yenilik yapalım Adil olalım, Hepimiz için olalım, Şeffaf olalım, Hadi temizleyelim Döngüyü kapatalım*” sloganlarıyla tasarlanan sürdürülebilir üretim ve satış sürecine yönelik yapılan açıklamalardan biri şu şekildedir:

Görsel 2 H&M'in Web Sitesinde Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Yönelik Açıklamalar

Web sitesinde sürdürülebilirlik sekmesinde ilk olarak üretim ve dağıtım süreçlerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Yürütülen çalışmalar müşteriler için *derinlemesine incele* sloganı ile sunulmaktadır. Bu bağlamda sürece ilişkin şeffaflık vurgusu ön plana çıkan ilk ögedir. İncelenmek üzere tüketiciler için sunulan diğer sekmelerde “kimyasallar, ulaştırma ve ambalaj” başlıkları ürünlerin satışa kadar uzanan hikayesi üzerine kurgulanmıştır. Kimyasallar başlığı altında *sinir bozucu pestisitler ve diğer maddelerin modada yeri yok* sloganı ile müşterilere taraf olunan davanın sebepleri ve bu bağlamda yaşanan duygu durumu aktarılmaktadır. Bu bağlamda yapılan açıklama şu şekildedir:

“Görebileceğin, soluyabileceğin, yiyebileceğin, içebileceğin veya dokunabileceğin her şey aslında kimyasal maddelerdir. Sen bile kimyasallardan oluşuyorsun! Ancak, iyi olanlar ve kötü olanlar vardır ve biz de onların sana veya çevreye zarar vermeyeceğinden emin olmak istiyoruz. Peki, tehlikeli kimyasallar nedir? Kalıcı, biyobirikimli, zehirli, karsinojen, mutajenik, endokrin bozucu veya üreme için zehirlidirler. Evet, kıyafetlerimizin yanında olmasını istemediğimiz şeylerden oluşan uzun bir liste.” (H&M, 2023)

Açıklamalar tıbbi terimlerle desteklenmek ve bunun sonucunda doğabilecek sağlık sorunlarına da gönderme yapılmaktadır:

“Kıyafetlerimizi yıkarken, boyarken ve baskı yaparken, tedarikçilerimizin kimyasal gerekliliklerimizi karşılaması gerekir. Bunlar çoğunlukla endüstri tarafından belirlenen düzenlemelerden daha katıdır ve bizim için asıl önemli olan, tehlikeli kimyasalların bizim tarafımızdan kullanılmaması veya hiçbir ürünümüzde bulunmamasıdır. 1995 yılında Kimyasal Kısıtlamalar Listesi'ni kuran ilk moda şirketlerinden biriydik. O zamandan bu yana, bu liste sürekli olarak güncellenmektedir. Tedarikçilerimizin uyum sağladığından emin olmak için (örneğin, yılda binlerce) düzenli testler gerçekleştiriyoruz. En zararsız kimyasalları seçtiğimizden emin olmak adına Takip Edilen Kimyasallar adlı bir yöntem kullanıyoruz. Bu yöntemle, tasarım aşamasında tehlikeli maddeleri sınırlamayı hedefliyoruz.” (H&M, 2023)

H&M markası ürünlerde kullanılan kimyasal içerikleri “sinir bozucu” olarak tanımlama yoluna gitmektedir. Bu durum tüketicilerin empati yapması ve markanın tercih edilirliliğini artık üzere neden-sonuç ilişkisi üzerine kurularak tasarlanmıştır.

Diğer bir başlık olan ulaşırmada “ürünlerimizi size mümkün olan en az etkiyle sunmak için çalışıyoruz” sloganıyla yapılandırılmıştır. Devamında yapılan açıklama şu şekildedir:

“Taşımacılık tüm emisyonlarımızın sadece %2-3 kadarını oluşturmaktadır ancak bu yine de iyileştirebileceğimiz bir şey. Ürünlerimizi elimizden gelen en sürdürülebilir şekilde taşımak için iki ilginç işbirliğine ve koalisyona katıldık. Maersk dünyanın en büyük taşımacılık şirketlerinden biridir ve karbon nötr okyanus ürünü olarak adlandırılan bir şey icat etmiştir. Fosil yakıtın yerini alan ve deniz aşırı taşımacılığın emisyonlarını azaltan bir biyoyakıt karışımıdır (örneğin, atık yemeklik yağdan). Deniz taşımacılığına büyük önem verdiğimiz için bu oldukça heyecan verici bir haber. The Pathways Coalition’da Scania, E.ON ve Siemens ile güçlerimizi birleştirerek 2050 yılına kadar fosilsiz ticari taşımacılık çalışmaları gerçekleştirdik. Birlikte bunun mümkün olduğunu ortaya koyan bir rapor yayımladık! Rapor, kendi karbon emisyonumuzu azaltmamıza ve umuyoruz ki politikacıları ve diğer işletmeleri etkileyerek harekete geçmemize yardımcı olacaktır. Bu noktaya ulaşmaya yönelik bazı çözümler, daha akıllı lojistik, araçların ve biyoyakıtların elektrifikasyonudur. Yalnızca yönlendirme ve yük yönetimini iyileştirerek, kara yoluyla taşımadan kaynaklanan CO2 emisyonları %20 oranında azaltılabilir.” (H&M, 2023)

Ulaştırma sürecine yönelik yapılan açıklamalar tüketicinin dikkatini çekmek ve uygulamanın biricikliğini ön plana çıkarmak adına *ilginçlik* ve *farklılık* üzerine kurgulanmıştır. Bu durum çevreye olan hassasiyetin ve buna yönelik çalışmaların ne denli önemli olduğuna ikna etme çabasına işaret etmektedir. Bu bağlamda fosil yakıtların alternatiflerini kullanmaya yönelik bir çabaya dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Web sitesine yerleştirilen metinler ile görsel öğelerin kombinasyonuna bakıldığında ise doğaya ait materyallerin işlenmiş materyallerle beraber kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda bir tüketim unsuru olarak giyim ürünlerinin doğa gibi, doğaya ait olan her şey gibi gerekli olduğu, vazgeçilmesi gereken şeyin tüketim olmadığı/olmadığı ancak bir dönüşümün gerekliliği vurgulanmaktadır.

Web sitesinde yer alan görseller ve metinlerin vurgulamış olduğu asıl hususun *hızlı tüketimden vazgeçiş* ya da *azaltma* olmaması, uygulanan politikaların, atılan ekolojik moda adımlarının yapısalıcı çözümler olup olmadığını da tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda tüketici eğer bir alışkanlık değişimine gidecekse ya da üretim süreci farklı olan ürünleri tercih edecekse “bu konuda da bizi tercih etmeli” anlayışı, kapitalizmin bir konsepti olan *harca ve yaşa* telkinini akıllara getirmektedir.

Tablo 1 Sürdürülebilirlik Sekmesinin Göstergibilimsel Parametreleri

Anlatısal Göstergeler			Teknik Göstergeler		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Renk	Işık	Biçim
İnsan	Orta yaşlı kadın, genç kadınlar ve genç bir erkek	Marka kullanıcıları, müşteriler, halk, vatandaş, birey	Pastel Renkler	Yapay ve Doğal Işık	1-Kumsalda denizi izleyen bir kadın 2- Giysiyi su içinde yıkayan iki el 3-Deniz yoluyla taşınan konteynerler 4- Markaya ait bir alışveriş poşetini ve bir çiçeği aynı anda tutan bir el
Mekan	1-Deniz kıyısı 2- Stüdyo (2) 3-Konteyner taşıyan deniz aracı	Metinle bağdaşan doğa ve stüdyo ortamı			
Düzanlam			Yananlam		
	Kumsalda yalnız bir kadın.			Denize bakarak doğa için endişelenen, kaygılı bir birey.	

Elindeki giysiyi suda yıkayarak temizlemeye çalışan bir tüketici.

Su ile temizleme işleminin yeterli olmadığı ve temizlik yaparken bile doğayı kirletebileceğimiz bir sistem ve dönüşüm ihtiyacı.

Tüketim ürünlerini ulaştırmak için deniz yolu da kullanılıyor.

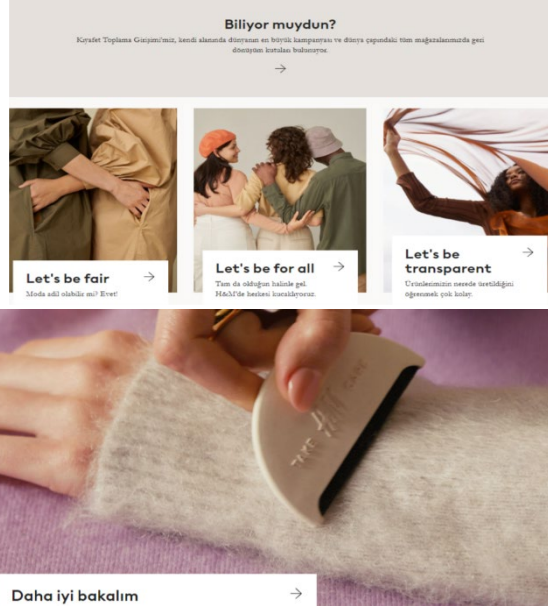
Ürünlerin ulaştırılmasında kullanılan deniz araçları fosil yakıt kullanırken doğaya ve canlılara zarar verir. Bu konuda dönüşüm gerekmektedir.

Marka poşeti ve bir çiçek tutan el.

Marka poşetlerimiz bile doğaya saygılıdır. Poşetler geri dönüşüm ürünüdür ve bir çiçek kadar zararsızdır.

Görsellerle birlikte, bağımsız kuruluşların yapmış olduğu analizler e firmanın da dahil olduğu bilimsel çalışmalara atıflarda bulunulması, ekolojik olarak atılan adımların ciddiyetini kanıtlamak üzere yapılandırılmıştır. Bu bağlamda firma, yapmış oldukları çalışmaları hala ekolojik bir adım atmayan diğer firmalarla kıyaslayarak ideal olanı tercih edin kampanyası yürütmektedir. Dramatik olarak bakıldığında ise doğaya ait unsurların empatik tepkiler amaçlanarak yerleştirildiği de açıktır. Web sitesinde, *sürdürülebilirlik* dışında yer alan ve *ekolojik olmayan* ürünlerin indirimler, kampanyalar ve fırsatlar eşliğinde hızlı tüketime sunulması bu bağlamda analiz sonucunda elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Ulaştırma süreçlerine ilişkin yapılan açıklamalarda yer alan "2050 yılına kadar fosilsiz ticari taşımacılık çalışmaları gerçekleştirdik", ayrıntısı bu bağlamda ekolojik çalışmaların geleceğe dönük bir yatırım unsuru olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda modanın dönüşebileceği öngörüsü ile atılan adımların, ticari kaygı taşıdığı da bir gerçektir. Buna ek olarak firmanın diğer kurum ve kuruluşları etkileyerek ekolojik hassasiyete dikkat çekmeye çalıştığı da görülmektedir. Bu açıdan birçok belge ve analiz raporu tüketiciyle paylaşılmaktadır.

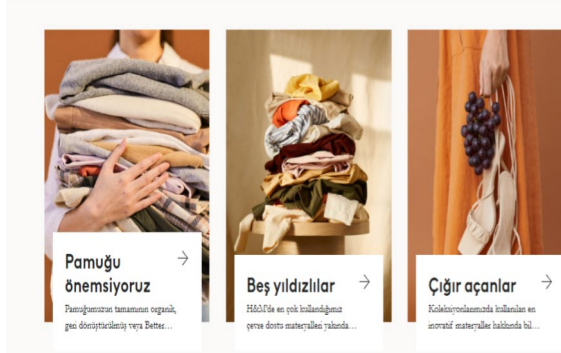
Görsel 3 H&M'in Uygulamalarına

Web Sitesinde Sürdürülebilirlik Yönelik Açıklamalar

Görsel 4 H&M'in Web Sitesinde Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Yönelik Açıklamalar

Görsel 5 H&M'in Web Sitesinde Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Yönelik Açıklamalar

Sürdürülebilir üretime dair içeriklerin yer aldığı sitede temel unsur satıştan sonra da tüketicinin markaya olan bağlılığının tesisidir. Bu bağlamda, satın alınan ürünün hangi koşullarda saklanacağı, temizleneceği ve uzun ömürlü olmasına yönelik tavsiyeleri içeren görsel ve açıklamalar sıklıkla yer almaktadır. Bu bağlamda yapılan açıklamalar şu şekildedir:

Üzümler ve atıklardan üretilmiş moda ürünleri mi? Geleceğe hoş geldin Gezegenimiz, yaptığımız işi yapmaya devam etmemizi sağlayacak yeterli doğal kaynağa sahip değil. İşte bu nedenle, işlerimizi farklı yapmamız gerekiyor. Moda endüstrisi, dünyadaki en kirlenmiş ve en yoğun su kullanımı olan endüstrilerden biri. Yeni teknolojik çözümlere yatırım yaparak, kıyafet üretme, kullanma ve onlara veda etme yöntemlerimizi değiştirmeyi hedefliyoruz. Eysel çöplerde artık eskitilmiş jeanler ve yoğun su kullanımı gerektiren kumaşlar artık yok. Bunun yerine, atıkları ortadan kaldırmak ve malzemenin daireler halinde var olmasını sağlamak istiyoruz (H&M, 2023).

Web sitesine yerleştirilen görseller doğal ve atık ürünlerden üretilmiş giysilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda dikkat çekilen unsur henüz varılmak istenen noktada olamamanın verdiği hüzdür. Bu durum tüketicie markanın ürünlerini satın alarak ekolojik anlamda duyarlılığı tercih etmesine yönelik bir telkindir. Tüketicinin de sorumluluk almasını öğütleyen bu davranış üretim sürecini ve satışı da sürdürülebilir kılmaya yönelik bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürün açıklamaları yapılırken bilimsel açıklamalar ve detaylar da eklenerek sürdürülebilirliğe yönelik uygulamaların neden-sonuç ilişkisi açıklanmaktadır. Resim 3'te yer alan görsel de kumaşın üzerindeki bir tekstil aracında "take care" "dikkatli ol" ifadesi de dikkat çekmektedir. Bu durum hala sürdürülebilir olmayan ürünleri tercih edenlere yönelik bir "uyarı" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 6 H&M'in Web Sitesinde Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Yönelik Görseller

Tüketim toplumunun bir özelliği olarak karşımıza çıkan "hızlı tüketim" alışkanlığına dair vurguların da yer aldığı web sitesi metinlerinde genel olarak "doğa merkezli" bir anlayış ön plana çıkmaktadır. Ekolojinin insan-doğa ilişkisine yönelik odağının "pamuğu önemsiyoruz", "çığır açanlar" gibi nitelermelerle doğadan insana doğru giden bir yaklaşımın benimsendiği ortaya çıkmaktadır. Doğaya ait unsurların yer yer *kişileştirme* unsurlarıyla nitelenmesi de bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Bir başka husus ise görsel ve yazınsal unsurların genel olarak *dönüşüm ihtiyacı* vurgusu çevresinde yapılandırılmıştır. Bu vurgu devam eden uygulamaların yetersizliği ve yapılması gerekenleri gerekliliğine dikkat çekmektedir. Günümüz giyim endüstrisinde kullanılan materyallere muadil olarak üretilen *doğaya saygılı* ürünlerin sadece marka bünyesinde bulunduğu belirtilmektedir.

Tablo 2 Sürdürülebilirlik Sekmesinin Göstergibilimsel Parametreleri

Anlatısal Göstergeler			Teknik Göstergeler		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Renk	Işık	Biçim
İnsan	Kadın	Marka kullanıcıları, müşteriler, halk, vatandaş, birey.	Pastel Renkler.	Yapay ışık kaynakları.	1-Kucağında giyim ürünlerini istiflemiş olarak tutan bir kadın. 2- Bir zemin üzerinde dağınık şekilde istiflenmiş giyim ürünleri. 3-Üzüm salkımını ve bir kadın ayakkabısını aynı anda aynı elinde tutan bir kadın. 4- Elinde çanta tutan bir kadın, üzüm salkımı ve yaprağı.
Mekan	Stüdyo(4)	Metinle bağdaşan doğa ve stüdyo ortamı.			
Düzenlam			Yananlam		
Çeşitli giyim ürünlerine sahip bir kadın.			Bunları satın aldığına göre ihtiyacın vardır ancak ihtiyacın bir süre sonra tekrarlayabilir.		
Kullanılmış giyim ürünleri.			Sahip olduğunuz tüketim ürünleri bir süre sonra yetersiz gelecek ve yer kaplayacak. Bu durum sizi rahatsız ediyorsa sürdürülebilir ürünlerimizi tercih etmelisiniz		
Ürünler doğal kaynaklı materyaller ile üretilmektedir.			Üretilen ayakkabı üzüm salkımı kadar doğal ve atık üretmeyen bir yapıya sahiptir.		
Üzüm gibi doğal ürünler sadece gıda değil aynı zamanda giyim için de kullanılabilir			Üzüm gibi doğal ürünlerden deri üretilebilir ve sonrasında üzüm ve diğer doğaya ait unsurların da gelişimi ve korunması desteklenir.		

Sonuç ve Öneriler

H&M markası kadın, erkek ve çocuklara dair üretmiş olduğu hazır giyim ürünleriyle büyük bir pazara sahip olan bir marka olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok ülkede yer alan şubeleri ve gün geçtikçe de artan çalışan sayısı ile tüketim modası/moda tüketimi bağlamında söz sahibi olan bir markadır. Bu bağlamda gelişen ve değişen koşullara uygun olarak yaratılan moda ve akımlar sayesinde bitmek, tükenmek ve yavaşlamak bilmeyen bir alışveriş evreni yaratılmasına da katkı sağlamaktadır. Bu gelişmelerle birlikte üretilen ürünlerin ham madde temini ve üretim sürecindeki adımlar da giderek doğayı ve gezegeni tüketmeye başlamıştır. Durumun ciddiyetinin farkında olan birçok STK ve yapılanma da buna yönelik çalışmalarına devam etmektedir. Kapitalist sisteme entegre şekilde çalışan bir marka olarak H&M de üzerine düşen sorumluluğu "sürdürülebilir moda" anlayışı ile organize etmektedir. Çalışma kapsamında markaya ait web sitesinin göstergibilimsel olarak çözümlenmesi, bu bağlamda örtük görsel ve yazınsal mesajları da ortaya çıkarmaktadır. Ekolojik perspektiften bakıldığında yaşama, doğaya ve insana dair

yapısalcı çözümler üretmeye çalıştığını ifade eden firma, bu süreci maalesef ki “yeni ihtiyaç alanları ve tüketim trendleri” ile yapmaktadır. Geri dönüşüm ürünlerinden elde edilen ürünlerin yeni bir pazar kaygısıyla pazarlanmaya çalışılması, şikâyet edilen kapitalist sistem ve onun ekolojik dengeye verdiği zararlar göz ardı edilerek sürece dahil edilmektedir. Bu bağlamda sunulan çözüm yolları ve tavsiyeler *daha fazla tüket* telkininden öteye gitmemektedir. Sürdürülebilir uygulamalarla yeniden piyasaya kazandırılan ürünlerin “kendi modası” o ürünlerin ekolojik bir hassasiyetle değil “farklı” oluşuyla tercih edilmesine sebep olmaktadır. Tüketiciler, hem doğaya zarar veren ürünleri tercih etmeye devam ederken, üretim süreci daha dramatik ve ilgi çekici olan “yeşil” ürünleri de gardiroplarına eklemeye devam etmektedirler. Markanın sürdürülebilir kampanyalarını açıkladığı ve sürece dair bilgilerin paylaşıldığı web sitesinde “H&M memberlarını ödüllendirmek için yeni yollar oluşturduk” sloganları bu bağlamda sürdürülebilirliğin sadece üretim aşamasında değil aynı zamanda tüketim aşamasında da hedeflendiğini gözler önüne sermektedir. Kapitalizmin en önemli unsurlarından olan “vaatler” markanın da tercih etmiş olduğu söylemler arasındaki yerini almıştır. Bu bağlamda uygulanmaya çalışılan “ekolojik moda hareketi” kendi pazarını oluştururken bir alternatif (doğaya zararsız-sürdürülebilir) sunmaktan ziyade kapitalist tüketimin heyecan verici, yeni ve marjinal deneyimleri arasındaki yerini sağlamlaştırmaktadır.

Yazar Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır. Çalışmaya 1. Yazar: %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Tüketim toplumu ve sürdürülebilirlik: ekolojik moda düşüncesine yönelik kampanyaların göstergebilimsel analizi” başlıklı makalemin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Acar, H. M., & Kavuran, T. (2021). Covid 19 salgını sürecinde Türkiye'deki kamu spotlarının göstergebilimsel çözümlemesi. *İNİF E Dergi*, 6(2), 231-243.
- Adanır, O. (1991). *Can Çekişenler ve Çırpınanlar ya da Batı ve Diğerleri, Enformasyon Devrimi Efsanesi*. Rey Yayınları.
- Akerson, F. E. (2005). *Göstergebilime Giriş*. Multilingual Yayınları.
- Aktulum, K. (2004). *Parçalılık/Metinlerarasılık*. Öteki Yayıncılık.
- Barthes, R. (2016). *Göstergebilimsel Serüven*. Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. İnsan Yayınları.
- Bocock, R. (2009). *Tüketim*. Dost Yayınları.
- Callenbach, E. (2011). *Ekotopya*. Agora Kitaplığı.
- Cheng, F. H. (2019). Perspective on sustainability of Hong Kong fashion designers. *Journal of Textile Engineering & Fashion Technology*, 5(5), 242-245.
- Douglas, M., & Isherwood, B. (1999). *Tüketim Antropolojisi*. (E. A. Aytekin, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Erkman Akerson, F. (2016). *Göstergebilime Giriş*. Bilge Kültür-Sanat.
- Featherstone, M. (2007). *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage Publications.
- Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü*. Hayalperest Yayınları.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2016). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (A. Esgin, Çev.) Phoenix Yayınları.
- H&M. (2023, Kasım 5). *Sustainability at H&M*. https://www2.hm.com/tr_tr/sustainability-at-hm.html
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler*. Felix Kitap.

- İslamoğlu, A. H., & Altunışık, R. (2008). *Tüketici Davranışları*. Beta Basım Yayım.
- Kellner, D. (1991). Reklam ve tüketim kültürü. Enformasyon Devrimi Efsanesi. (Y. Kaplan, Dü.) Rey Yayınları.
- Klinkernbern, J. M. (1996). *Genel Göstergibilim Kitabı*. De Boeck Universite Press.
- Longman-Metro. (1993). *Büyük İngilizce Türkçe Sözlük*. Metro Kitap Yayın Pazarlama.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Odak Yayınları.
- Öztürk, M. (2013). Kapitalizmin arzu üzerinden üretimi ya da arzunun nesneleştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 151-180.
- Parıltı, C. (1999). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramında Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı. *Kamu İş-İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 4(4), 267-277.
- Rifat, M. (2014). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*. Yapı Kredi Yayınları.
- Ritzer, G. (2009). *Toplumun McDonaldlaşması*. Say Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1993). Postmodernite ve kültür olarak İslam-kültürel bir çözümleme. *Türkiye Günlüğü*(25), 50-65.
- Toffler, A. (1981). *Şok: Gelecek Korkusu* (Cilt 3). (S. Sargut, Çev.) Altın Kitaplar.
- Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. Ayrıntı Yayınları.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi*. Doruk Yayıncılık.
- Wikipedia. (2023, Kasım 10). H&M. Wikipedia. <https://tr.wikipedia.org/wiki/H%26M>
- Williams, R. (2003). *Televizyon: Teknoloji ve Kültürel Biçim*. (A. U. Türkbağ, Çev.) Dost.
- Yücel, S., & Tiber, B. (2018). Hazır giyim endüstrisinde sürdürülebilir moda. *Tekstil ve Mühendis*, 25(112), 370-380.

The influence of Brecht on Theodoros Angelopoulos' cinema: The case of the travelling players¹

Muhammed Okur², Ufuk Uğur³

²Institute of Social Sciences, Ordu University, Ordu, Türkiye; ³Faculty of Fine Arts, Department of Radio, Television and Cinema, Ordu University, Ordu, Türkiye.

ABSTRACT

Bertolt Brecht developed the theory of "Epic Theatre" in response to Aristotle's "Dramatic Theatre." Contrary to catharsis and identification, Brecht advocated the concept of "alienation" (*Verfremdungseffekt*). Brecht profoundly influenced both theater and cinema with a theatrical approach, which did not aim for catharsis. Directors have utilized Brecht's aesthetic understanding to reflect the truth that what the audience is watching is a film, breaking away from purification and identification. Many directors have been influenced by Brecht's aesthetic theory; and one of them is Theodoros Angelopoulos. In his films, Angelopoulos combines Brecht's aesthetic theory concepts with his own *mise-en-scène*. Like epic theaters, the audience undergoes alienation and the fact that what they are watching is a film is emphasized. Using epic narrative techniques, Angelopoulos aims to instill a critical perspective in the viewer. Long takes, monologues delivered directly to the camera, unsettling alienation effects, the foregrounding of individuals, and addressing societal events in the background are all reflective of Brecht's aesthetic influences in Angelopoulos' films. This study aims to define Bertolt Brecht's aesthetic theory and analyze Theodoros Angelopoulos's film "O Thiasos" within the framework of the concepts present in Brecht's aesthetic theory. The film "O Thiasos" was analyzed using document analysis, one of the qualitative research methods, within the context of Brecht's aesthetic concepts.

KEYWORDS

Brecht aesthetics, Epic theatre, Catharsis, Alienation, Angelopoulos.

Introduction

Bertolt Brecht (1898–1956) is recognized as one of the most influential German playwrights of the 20th century. Besides his contributions as a playwright, he was a prominent theater director and theorist. As the founder and principal proponent of the "Epic Theatre" movement, Brecht synthesized Aristotelian dramatic theater with aesthetic theory, significantly influencing the evolution of theatrical discourse. His contributions extended beyond theater to cinema, where he introduced novel narrative structures informed by his theoretical framework. Opposing the traditional concepts of "catharsis" and "identification," Brecht formulated the notion of "alienation" (*Verfremdungseffekt*), enriching it with elements, such as *gestus*, narrativity, demonstrative acting, episodic structure, and parabolic storytelling.

Brecht critically engaged with the principles of dramatic theater, particularly the notions of catharsis and identification, which he regarded as detrimental to audience agency. He opposed the Aristotelian drama model as outlined in *Poetics*, contending that the emotional purification and empathetic engagement fostered by traditional theater impeded critical spectatorship. In response, he developed an aesthetic framework prioritizing perception, transformation, and

¹This study has been prepared based on the master's thesis titled "Theodoros Angelopoulos' Trilogies within the Framework of Brecht Aesthetics" (master's Thesis, Ordu University Institute of Social Sciences, Ordu, 2024).

critical reflection over passive emotional immersion. Epic Theatre, in contrast to its dramatic counterpart, repositioned the audience from a passive observer to an active participant, compelling them to assess the narrative and its characters critically. Through the alienation effect, Brecht sought to prevent the audience from becoming absorbed in the narrative, instead encouraging a detached, analytical perspective reinforcing the constructed nature of the performance.

Brecht's theoretical innovations shaped contemporary theater and exerted a lasting influence on cinema. The principles of Epic Theatre found resonance in filmic narratives, particularly in the works of Greek director Theo Angelopoulos. From his early films, Angelopoulos exhibited a deep engagement with Brechtian aesthetics, incorporating its principles into his distinctive cinematic language. This study explores the cinematic representation of Brecht's Epic Theatre, examining how its aesthetic framework is transposed into the filmic medium. *The Travelling Players (O Thiassos)* is selected as a case study, given its pronounced Brechtian influences within this context. By analyzing Angelopoulos's film through the conceptual lens of Brechtian theory, this study elucidates the extent to which Epic Theatre's principles are embedded within cinematic discourse.

Method

This study aims to analyze Theo Angelopoulos's 1975 film, *The Travelling Players*, through the theoretical framework of Brechtian aesthetics, the *document analysis* methodone of the qualitative research methodologies—was employed. Document analysis is a qualitative research technique that allows for the systematic examination of written and visual materials, such as books, interviews, photographs, journals, articles, videos, and scripts (Kiral, 2020, p. 173; adapted from Wach, 2013). By utilizing existing literature and visual sources, this study sets out to facilitate the analysis, interpretation, and examination of data. Within this framework, Angelopoulos's cinematic language, his use of epic narration, the reflections of Brechtian influence in his films, and the core components of Brecht's aesthetic theory were examined holistically.

Brechtian Aesthetics and Epic Theatre

Brecht developed his aesthetic theory from the early 1920s until his death. This theory, now known as "Epic Theatre" or "Dialectical Theatre," was created by integrating Marxist and Leninist thought. Contrary to the view that theater was merely bourgeois entertainment, Brecht introduced all elements of Marxism into his theater through Epic Theatre, thus moving beyond conventional forms. Brecht brought realistic and naturalistic perspectives into his works and developed the Epic Theatre movement in opposition to the traditional dramatic theater that had existed for millennia.

The concept of Epic Theatre was shaped through Brecht's analysis of Marxist classical works and found expression both in theory and in practice. The presence of dialectical elements at the core of his theater makes it more appropriate to refer to Brecht's aesthetic theory as "dialectical theatre." However, Brecht's theatrical form, in terms of the elements presented, embodied the characteristics of Epic Theatre rather than dialectical theatre (Parkan, 2020, p. 33).

The term "epic" is derived from the German word for "narrative poetry." This distinction between epic and dramatic elements highlights the difference between theatrical works representing events and epic literature narrating them. Brecht chose the term "epic" to reflect his approach to presenting events from a broad perspective and with a critical viewpoint, as though telling the story from a third-person perspective rather than constructing a dramatic plot (Şener, 2006, p. 267). According to Nutku (2015, p. 107), Brecht's use of the term 'epic is the presentation of events on stage without artificial barriers in the narrative structure, space, time, or conflict, thereby enabling a systematic reflection of the events.

The formation of Epic Theatre was influenced by the principles of "realism," "expressionism," and "Chinese theatre." Realism contributed both to the essence and form of Epic Theatre, while expressionism influenced its style and narrative approach. Chinese theatre, in turn, influenced Epic Theatre through its technical and aesthetic aspects. In Epic Theatre, the characters, scenery, and plot are depicted

realistically. Expressionism steered the focus away from individualism to address social issues, while the influence of Chinese theatre is evident in the emphasis on realism rather than illusion and the process of alienation and critical engagement (Nutku, 2015, p. 110).

The starting point of Brecht's aesthetic theory was the traditional dramatic theater, which, for thousands of years, had placed the audience in a passive position and failed to foster a critical perspective by the end of the performance. In Aristotelian dramatic theory, the audience is encouraged to identify emotionally with the plot and characters, thereby surrendering to the narrative (Karacabey, 2011, p. 176). The key element that led Brecht to form his aesthetic theory was the concept of "catharsis." Brecht regarded catharsis as a dangerous concept for the audience. In Aristotelian theater, the audience experiences catharsis through the accumulation of emotions and experiences related to the characters and their storylines, leading to an emotional release (Parkan, 2020, p. 34).

Aristotle's dramatic theory is based on the audience's identification with the characters. The dramatic structure aims to reveal the characters' inner lives, allowing the audience to relate to their emotional conflicts. This leads to the audience becoming emotionally attached to the characters and experiencing a sense of illusion regarding the narrative. In this framework, the audience cannot develop a critical perspective on the events and remains passive. The most apparent effect of Aristotle's concept of catharsis on the audience is that they empathize with the characters' misfortunes, leading them to feel pity or fear, thus achieving catharsis through emotional exhaustion (Şener, 2006, p. 269). Brecht, however, opposed this identification with characters and developed Epic Theatre to offer a new perspective. He viewed the illusion created on stage as a reflection of life and as problematic for the audience. In contrast to the individualistic nature of dramatic theatre, Brecht advocated for a reality-based, critical, and dialectical approach to theatre.

The foundation of the Epic Theatre concept is an idea that the audience should make an evaluation and pass judgment on the events depicted on stage. In his works, Brecht concretely represented social issues concretely and encouraged the audience to pass judgment on these issues (Öztürk, 2007, p. 76). In Epic Theatre, the audience is expected to actively engage with the narrative, think critically, and judge the actions and characters. Through the process of alienation, the audience becomes aware that they are witnessing a performance and is encouraged to engage in critical thinking, distancing themselves from identification with the characters. In Epic Theatre, the goal is to prevent the audience's emotional attachment to the story, thus allowing them to make an active contribution to the narrative.

In Aristotelian tragedy, characters experience personal tragedies that disrupt the established order. After conflicts and chaos, they restore order, and the world moves toward peace. Aristotle's view holds that there is a final, harmonious resolution after tumultuous events. Brecht, in contrast, demonstrates that there is no ultimate peace in theatre. His goal is to dismantle society's stagnation and to mobilize it for transformation, aiming to highlight contradictions and propose change through the presentation of reality (Arıcı, 2006, p. 90).

According to Aristotle (1796/1987), epic is a broader narrative form than tragedy. It offers a wider perspective, focusing on events rather than individual actions. In epic theatre, the subjects can be extended indefinitely, whereas in tragedy, this is not possible. In tragedy, actors typically perform a single event, while in epic theatre, multiple events can be represented, enriching the narrative. In epic theatre, the audience is distanced and alienated from the subject, whereas in tragedy, the audience is drawn into the narrative, and emotions are emphasized.

Aristotle highlights several key components in tragedy, including plot, spectacle, thought, dialogue, character, and song, all of which play significant roles in the organization of the events. Aristotle emphasizes that these elements should focus on human life experiences, peace, happiness, and sorrow. In dramatic theatre, characters undergo specific conflicts, and the audience identifies with them, thus experiencing catharsis. However, in this dramatic structure, the audience cannot develop a critical perspective or objectively evaluate the events. Brecht, in developing his Epic Theatre theory, was particularly concerned with the negative effects of identification and catharsis on the audience, drawing inspiration from Aristotle's works on tragedy. In Epic Theatre, the audience is encouraged to observe and critically evaluate the performance, making their own judgments (Parkan, 2020, cited in Salman, 2022, p. 576).

Brecht (1967/2011) argued that theatre should not represent or imitate life through a realistic approach. Instead, he believed that theatre should reveal the truth behind appearances. Brecht aimed to place the

audience in the role of an observer, expecting them to make judgments after each scene. Through concepts like historicization and alienation, he aimed to cultivate a critical stance among the audience.

According to Öztürk (2007, p. 74), Brecht's Epic Theatre revolves around themes, such as war, historical events, contemporary issues, and human social actions. The concept of alienation is a central element in Epic Theatre. Alienation is achieved through various elements, such as direction, music, set design, and acting. The alienation effect prevents the audience from identifying with the narrative, prompting them to critically engage with it. Brecht's goal is to direct the audience's attention to the reality represented on stage, encouraging them to reflect, evaluate, and understand that the narrative is merely a performance. Therefore, Brecht's theatre aims to educate and encourage critical thinking, rather than creating emotional attachment or promoting a single viewpoint.

In contrast to the bourgeois thought that centers on the individual, Epic Theatre addresses social problems and seeks to provide solutions within contemporary conditions. It proposes a scientific examination of historical development, focusing on the social and political dimensions of the world. Epic Theatre presents a complex world view, aiming to provide a critical, educational, and instructive experience for the audience. Brecht compares the essential elements of dramatic theatre and Epic Theatre in Table 1 (Brecht, 1967/2011, p. 42).

Table 1 Comparison of Dramatic Theatre and Epic Theatre

At the Dramatic Theatre	At the Epic Theatre
It is worked with actions.	Narrative is resorted to.
The audience is immersed in the action on stage.	The audience is kept as an observer.
The activity of the audience is spent and consumed.	The audience is put into an active state.
Several senses are awakened in the audience.	The audience is made to make some judgments.
The audience is presented with a life.	A worldview is communicated to the audience.
The audience is immersed in the event.	The audience is held in front of the event.
Work is done by suggestion.	We work with evidence.
The emotions of the audience are retained as they are.	By taking their emotions forward, the audience is provided with access to some information.
The audience is in the middle of the event on the stage, in an identification with the event.	The audience is in a position to examine the event in front of the event on the stage.
The assumption that man is a known creature is adopted.	Man is made the subject of scrutiny.
Man never changes.	Human being changes and is changed.
The audience's attention is focused on the end of the play.	The audience's attention is drawn to the march of the play.
Each scene exists for the other.	Every scene is there for itself.
Events unfold in a straight line.	Olaylar eğriler çizer.
Thought governs existence.	Social existence governs thought.
Emotion dominates.	Reason prevails.
The course of events involves an evolutionary imperative.	Events must be bounced.
Man has a static quality.	It is given in the process of human formation.

When examining Brecht's comparison in Table 1, the dramatic theatre, which emphasizes emotion, draws its audience's attention to the final segment. The scenes are interconnected, and the plot progresses in a linear fashion, with peaks resembling the classical narrative of cinema. In this respect, the audience can identify with the events and characters. In dramatic theatre, the audience undergoes catharsis, purging themselves emotionally, yet no change occurs in their everyday lives. In contrast, in Epic Theatre, the audience focus on the progression of the scenes. Each scene maintains its own integrity. The removal or addition of scenes does not affect the overall story. The events are constructed with a jump-cut approach, both in terms of space and time. The plot moves along slanted lines towards the climax. In this context, the elements of Epic Theatre estrange the audience. Through the alienation effect, the audience is

drawn into a critical evaluative process, without getting emotionally caught up in the narrative. Throughout the play, the audience develops, moving from a passive position to one where they actively assess, criticize, and question the events. In contrast to dramatic theatre, the audience in Epic Theatre adopts different perspectives and becomes active participants.

In "Brecht's Aesthetic and Cinema" (Parkan, 2020, p. 35), Mutlu Parkan states that the foundation of Brecht's aesthetic theory lies in "naivety," and at its core is the concept of "alienation." She also mentions that while these elements are not categorized the same way, they form a dialectical unity in the theory. The eight fundamental concepts she identifies are "naivety," "fable study," "episodic narration," "gestus," "alienation," "historicization," "narrative structure," and "representational acting."

1) Naivete: This concept forms the foundation of Brecht's aesthetic theory and emphasizes the truth behind what is visible.

Newton observed the falling of the apple as a "foreign" event and asked himself the questions, "Why does it fall?" and "How does it fall?" The seemingly self-evident phenomenon of the apple falling to the ground revealed that it was merely one aspect of the truth, or rather, its visible aspect. This attitude, which Brecht placed at the core of his aesthetic theory, is akin to what could be called Newton's "scientific naivete" (Parkan, 2020).

2) Fable Work: This is the first stage in the process of bringing a work from its written text to the stage. Brecht characterized this process as "fable work," in contrast to the "interpretation" in bourgeois theater. Fable work involves the societal examination of the events to be depicted in theater.

3) Episodic Narrative: Rooted in the epic concept that underpins Brecht's aesthetic theory, episodic narrative stands in contrast to dramatic narration. As illustrated in Table 1, dramatic narrative follows a linear trajectory where events unfold, develop, and culminate at a climax, leading the audience to experience catharsis. In contrast, episodic narrative presents events to the audience through non-linear developments, prompting the audience to engage with the characters and take action. Unlike the identification-based dramatic narrative, identification within the episodic narrative is purposefully controlled (Parkan, 2020, p. 40).

4) Gestus: According to Öztürk (2007), gestus can be defined as the reflection of a naive attitude at the level of performance. In his aesthetic theory, Brecht emphasizes that the element that conveys the social meaning of the event to be presented is not verbal but a social form of expression, namely behavior. Gestus refers to the concept that reveals the hidden meaning behind verbal gestures and facial expressions. Epic Theater is based on the understanding of theater grounded in gestus.

5) Narrative Structure: Brecht's concept of narrative structure prioritizes narration over description, though it does not entirely dismiss the latter. Through the lens of narrative structure, the ideologies held by the audience are brought into conflict with the lived realities portrayed on stage, facilitated by descriptive elements. This conflict serves to elevate the audience's level of understanding. As a result, viewers are prompted to critically reassess the ideological narratives they hold, ultimately achieving a more realistic coherence. In response to this type of narration, the audience is encouraged to engage with the characters and actions more reflectively and realistically, shifting toward authentic emotions and responses.

6) Demonstrative Acting: With this concept, the audience is prevented from identifying with the characters. Through demonstrative acting, the audience is removed from a state of hypnosis while the actor undergoes a transformation, freeing them from the responsibility of becoming the character they are portraying.

7) Historization: This refers to the process of taking something contemporary and considering it a product of a specific historical moment, removing it from its current context. By offering the audience a perspective beyond the present, which is often confined and passive, it encourages

them to understand that societal events do not represent an absolute truth and that these can be critiqued. Historization is also an integral part of the concept of Alienation (Parkan, 2020).

8) Alienation: This is the foundational concept in Brecht's aesthetic theory. The notion of alienation is positioned as the antithesis of identification. Rather than advocating for the concept of catharsis, as seen in dramatic narration, Brecht introduced the concept of alienation. Indeed, the core objective of Epic Theatre is rooted in this idea. The goal of alienation is to make the audience aware that the performance on stage is not reality but merely a play and a narrative. Alienation takes form through the *alienation effect* employed within the play. This effect is realized through various theatrical elements, such as acting, gestus, set design, lighting, makeup, character development, plot structure, external voices, and music. The alienation effect is applied with the intention of preventing the audience from becoming fully immersed in the narrative. Within this framework, the audience, through the alienation effect, is encouraged to establish a critical cause-and-effect relationship in response to human behavior and the dynamics of historical and social situations.

The concept of Epic Theatre and the alienation effect has influenced not only theatre but also cinema. Brecht's aesthetic approach has played a significant role in the development of film theory. The concepts of naïve attitude, episodic narration, historicization, alienation, and gestus in Brecht's aesthetic theory have been instrumental in encouraging the audience to take an active role and adopt a critical stance. From this perspective, Brecht's ideas have provided an option for filmmakers seeking new approaches in cinema (Monaco, 1977/2001, p. 56). Brecht's cinematic vision was to present societal issues and historical processes in the most realistic and profound way, thereby creating a political meaning (Pop-Curşeu, 2022). From the early 1920s, the concept of Epic Theatre became Brecht's central cause. Directors who sought new narrative forms after Brecht were influenced by his aesthetic theory and adopted a new form of expression. Innovations in theatre, such as the narrative form, the activation of the audience, and the substitution of catharsis with alienation, became applicable in cinema as well (Öztürk, 2020, p. 101).

Brecht, with his aesthetic theory, influenced both theatre and later cinema. Those who followed him continued this aesthetic approach. By replacing the illusionist stance created on the audience with alienation, Brecht introduced a new perspective on narration. Instead of reflecting the beautiful, his aesthetic aimed to reach beauty itself. By employing gestus, the alienation effect, music, and historicization, Brecht prevented the audience from becoming enchanted while watching the play or film, continually disturbing them to prevent enchantment. Brecht sought an aesthetic theory that aimed to see, change, and transform reality rather than individual aesthetics, applying this theory both in theatre and cinema. Directors who have conveyed Brecht's aesthetic in their films are referred to as 'Brechtian Directors.' Filmmakers, such as Luis Bunuel, Pier Paolo Pasolini, Danièle Huillet, Michael Haneke, Rainer Werner Fassbinder, Lars Von Trier, Todd Solondz, Jean-Luc Godard, Lindsay Anderson, Peter Greenaway, and Theo Angelopoulos, have been influenced by Brecht's aesthetics.

Brecht Influence in Angelopoulos Cinema

Theodoros Angelopoulos is known as a Brechtian director. His cinema directs cinematic reality through time and space and effectively reflects individual and societal issues, as well as historical and contemporary contexts, like Brecht. Angelopoulos has a distinctive *mise-en-scène* and is also recognized as an auteur director. His films frequently incorporate concepts, such as episodic narration, naïve approach, historicization, gestures, demonstrative acting, narrative structure, and alienation. The events in his films exhibit a discontinuous structure, as seen in Epic Theatre. Like Brecht, Angelopoulos often urges his audience to think critically, prompting them to question and assess the events even during the interstitial moments (Parkan, 2020, p.70). Many filmmakers exhibit traces of Brecht's aesthetic practices in their films. However, for a director to be labeled as a Brechtian, it is not sufficient to simply reject identification and use

the alienation effect. All elements constituting Brecht's aesthetic theory must progress within a dialectical narrative framework, pushing the audience towards critical action in their critique of both the individual and society. Among the directors reflecting Brecht's aesthetics in world cinema, Jean-Luc Godard is the foremost, followed by the Greek director Theo Angelopoulos. Both directors have effectively utilized Brecht's aesthetic theory in their cinema.

Angelopoulos is one of the pioneering directors of Greek cinema. The subjects in his films typically address political discussions arising from the aftermath of World War II and the Civil War, coups, regimes of oppression, migration, refugees, economic crises, roads, hunger, and similar themes. He frequently reflects on Greece's societal issues in his films. Angelopoulos creates a distinctive *mise-en-scène* in his films by employing long takes, camera techniques, monologues delivered while looking directly into the camera, metaphoric expressions using mist, poetic narratives, and scenic compositions.

Angelopoulos placed greater importance on the mode of narration rather than content in his cinema. In contrast to traditional cinematic narration, he provides his audience with a critical perspective through episodic storytelling. His aim was to move the audience from the passive role of traditional cinema to one where they could make critical judgments regarding characters and events. By actively utilizing historicization and alienation, he addresses both individual and societal issues. Through the alienation effect, he presents the truth of the past to his audience. Angelopoulos's narrative style is also influenced by Brecht's dialectical theatre and Epic Theatre approach. In an interview with Dan Fainaru, he discusses the impact of this period as follows:

"At that time, the 'Brechtian approach' was everyone's point of reference. Political cinema was just emerging, and Brecht not only taught us how to make political films, but also how to make them politically. That is, to go beyond the militant pamphlet. To express our ideas while always keeping them within a perspective, never forgetting to view them with a critical outlook" (Fainaru, 2006, p. 154).

Theodoros Angelopoulos divides his cinematic work into two phases: the first phase, influenced by Marx, Godard, Freud, and Brecht, focuses on social and political issues with an approach that contrasts with personal identification; the second phase centers on the individual and existential problems. In his early works, Angelopoulos employs an epic approach to filmmaking. Although in his later works he distances himself from epic narration, he still tackles the issues of the individual and society through an epic lens (Genco, 2001).

Angelopoulos has four trilogies: *The Trilogy of History*, *The Trilogy of Silence*, *The Trilogy of Borders*, and *The Trilogy of Modern Greece*. He divides his trilogy of films into three stages. In the first stage, influenced by Brecht, his films engage with the social issues, politics, and turmoil of the time using political and epic narrative styles. In this phase, he presents social events to the audience through the concepts of alienation and historical contextualization. In the second phase, he shifts towards depicting social problems more through the internal worlds of the characters while still presenting social events in the background, always with historical contextualization. In this stage, he emphasizes the characters, while the social events in the background continue to shape the narrative. Angelopoulos allows the audience to reflect and question the events through the gaps in each scene. In the third phase, he returns to the social events and historical processes from the first phase, reflecting them in a similar way, integrating both individual and societal perspectives (Parkan, 2020).

According to Bordwell (2000, p. 29), Angelopoulos is regarded as a director who expands, changes and transforms the boundaries of cinema. With his unique *mise-en-scène* and distinct cinematic language, Angelopoulos is one of the most effective directors in reflecting Brecht's aesthetic theory in his films. Through deep perspective shots, formal elements, and painterly compositions, he successfully conveys the truth behind appearances to the audience. Horton (2016) also notes that Angelopoulos maintains continuity between his films using formal

elements like long takes, empty frames, glances, and camera techniques, thus creating his own cinematic language.

Angelopoulos often addresses modern Greek history in his films. By exploring the marks left on individuals and society by recent history, he conducts a memory study and uses alienation to convey lessons that can be drawn from the past. In Angelopoulos' cinema, there is a recurring sensation that the camera always shoots on the same scale. His cinema language deviates from the conventions familiar to traditional cinema audiences. Viewers are repeatedly unsettled by his camera use, long takes, gestures, demonstrative acting, and alienation techniques in every scene. He reflects modern Greek history, inspired by the events in his own past (Öztürk, 2007, p. 201).

In his early works, Angelopoulos establishes a distance between the viewer and the film through his camera techniques. He does not employ conventional narrative structures but instead generates cinematic time in a way that keeps the audience both included and distanced from the story, enabling them to adopt a critical perspective (Tükelay, 2010, p. 147). This cinematic storytelling method reflects Angelopoulos' commitment to engaging the audience in a reflective and critical relationship with the unfolding narrative, consistent with Brecht's theatrical influence.

Angelopoulos focuses on the journeys and emotional and intellectual transformations of characters, often within the context of migration. In his films, like in *Epic Theatre*, the characters do not engage in self-reflection; instead, they are an integral part of the narrative structure. The characters are shaped by events as they unfold (Güzel, 2016, p. 48). By leaving gaps in the narrative, similar to the epic storytelling tradition, Angelopoulos offers the audience the opportunity to reflect, evaluate, and form judgments. These gaps are often supported by the use of music. Unlike traditional cinema, which uses different camera angles for each scene, Angelopoulos shoots his scenes from a single angle, creating a sense of continuity in his films. His films explore ongoing themes, such as borders, migration, societal issues, journeys, refugees, and the pain and sorrow of a country that has been defeated and plagued by internal conflict. These themes are consistently addressed both individually and collectively.

In his films, Angelopoulos employs a storytelling method reminiscent of *Epic Theatre*, where events are portrayed as curves. Temporal and spatial flashbacks and jumps are frequently used, giving the films a sense of progression that feels intertwined, with no definitive end. Through temporal and spatial jumps, the audience is allowed to interpret reality. These jumps are supported by dialogues and shots, offering the viewer a broader perspective. The events depicted in these alienating shots, especially in scenes involving journeys into the past, reflect the characters' present-day reality. Angelopoulos creates a distinctive signature using framing techniques and a camera that captures the characters like a tool, crafting perspective-driven scenes through long takes.

Angelopoulos' first trilogy, the "History Trilogy," examines the 40 years of political turmoil in Greece from 1936 to 1976. Through films, such as *36 Days* (1972), *The Company* (1975), and *The Hunters* (1977), he addresses societal issues in Greece's history, including the Civil War, World War II, regime changes, the Colonels' Junta, and the dictatorship of Metaxas. The common theme across these films is societal decay and crisis, depicted through epic and political storytelling. In these films, Angelopoulos is heavily influenced by Brecht's aesthetic theory, utilizing all the elements of Brechtian aesthetics effectively in his films.

Brecht's Reflections in the Company (1975)

The Company (*Kumpanya*), the second film in Angelopoulos' *History Trilogy*, serves as a continuation of the narrative explored in *36 Days*. The film is deeply influenced by Brecht's aesthetic theory and incorporates many of its elements. It tells the story of a group of traveling theater actors from 1939 to 1952, whose performance of the play *The Shepherdess Golfo* is

constantly interrupted by various real-life events. The actors attempt to stage the play across different regions of Greece, but they face constant obstacles: their performances are sometimes cut short by gunshots, sometimes by murders, and at other times by arrests.

As the actors struggle to continue their performance, Angelopoulos uses their experiences to reflect broader societal issues in Greece. The film mirrors the turbulence of the era through the actors' journey and the struggles they face in their attempts to create art in an oppressive and volatile context. The narrative is characterized by an epic storytelling style, featuring temporal and spatial jumps and flashback. The actors' direct addresses to the camera, through monologues, add another layer of Brechtian alienation, encouraging the audience to critically reflect on the events unfolding in the story. This method of breaking the "fourth wall" enhances the sense of estrangement and invites the viewer to engage with the film's political and social themes more directly and critically (Fainaru, 2006, p. 19).

Image 1 Company (1975) Movie Poster, www.imdb.com

In the opening sequence of the film, a theatrical scene unfolds. An announcer, holding an accordion, steps to the center of the stage and announces the commencement of a play titled *The Shepherdess Golfo*. The announcer's direct address to the camera highlights to the audience that they are spectators of a theatrical performance. However, before the play begins, the film transitions to a different time and space with a wide shot. From its very first scene, the film establishes that its narrative style will be shaped within the framework of Brechtian aesthetics. The announcer's direct address to the camera, along with the jump-cut structure between scenes, alienates the viewer, signalling that an epic narrative style will persist throughout the film.

Image 2: The scene where the actors come to town (Company Film, 1975)

In the scene where a temporal and spatial jump occurs, the *Kumpanya* actors are seen in front of a theater building in the town of Aegion, and the year is 1952 walking towards the camera, making eye contact with it. As shown in Visual 2, a narrator explains to the audience why and how the actors have arrived in Aegion. This narrator is one of the characters in the film. The narrator's recounting of events mirrors the style of Brecht's Epic Theater, where the narrative developments are communicated and commented upon. This narration reflects the presence of the narrative structure concept in Brecht's aesthetic theory. According to Öztürk (2007, p. 146), Brecht's Epic Theater features two types of narrators: an external observer who evaluates events from a third-person perspective, while the other narrator can be one of the actors in the play. In this case, the characters within the play look directly at the audience and inform them about the progression of the story.

Image 3 The scene where the propaganda was made (Company Film, 1975)

In the next scene, the *Kumpanya* actors are seen walking through the streets of Aegion on their way to their hotel. In the background, a loudspeaker broadcasts propaganda from the fascist leader, Papagos. As shown in Visual 3, his propaganda is also visible on posters on the walls and the ground. In a long shot with a wide angle, the actors move toward the town square, but the scene cuts and makes another temporal and spatial leap. The actors are now shown in 1939, the year of the German occupation. In this scene, the sound of a car passing by on the street carries the propaganda of the dictator Metaksas. This transition between temporal and spatial jumps also shows changes in the actors. As the film progresses with its epic narrative, the lack of temporal continuity and the maintenance of each scene's integrity reflect Brecht's aesthetic practices. There are jumps between the years 1939 and 1952 throughout the film. The historical processes the *Kumpanya* actors witness do not progress along a chronological timeline. The characters move between the past and the present. Through the *Kumpanya* film, Angelopoulos conveys significant events in recent Greek history that shaped the country. While one scene depicts the period of 1952, when the Greek Civil War ended, another shows the 1939 German occupation.

In these leap sequences, Angelopoulos uses the concepts of historicization and alienation from Brecht's aesthetic theory. According to Brecht (1967), the use of the historicization effect in aesthetic practices aims to create a critical perspective rather than a political impact on the narrative. Through the historicization effect, Brecht attempts to instill a critical consciousness in the audience. In the same way, Angelopoulos reflects political events of historical significance to his audience through epic narrative techniques, utilizing temporal and spatial leaps. In this process, the audience becomes alienated from the film, enabling them to evaluate and question the events.

Image 4 The restaurant scene where the propaganda was made (Company Film, 1975)

In the following scenes of the film, the actors are seen eating at a restaurant in the town. While they are eating, the sounds of a march by Metaksas' supporters can be heard from outside, and Metaksas' propaganda is being broadcast. Aegisthos whistles along with the march. This causes discomfort in Pylades, who is bothered by Aegisthos' response. Aegisthos approaches Pylades and mocks his political views. In retaliation, Pylades begins to sing a counter-march. Infuriated by this, Aegisthos climbs onto a chair and gives the Hitler salute while singing louder, in line with the march of Metaksas' supporters.

This scene exemplifies the concept of *gestus*, one of the fundamental elements of Epic Theatre, which always emphasizes the ideological aspect of the narrative. For the ideological stance to have a stronger impact, it requires the presence of an opposing viewpoint. The emergence of contrasting viewpoints is often reflected in *gestus*. According to Dinç (2021, p. 662), in Epic Theatre, *gestus* is shaped by both gesture and music. In *gestus*, there are contradictions and oppositions, which serve the purpose of alienating the audience. The music used in these scenes is referred to as *gestus music*, related to the ideological nature of Epic Theatre. In Epic Theatre, the actors' role is not only to express emotions but also to reflect the characters' tendencies. The ideological clash between Aegisthos and Pylades is portrayed through their counter-marching in this scene. The marches act as a supporting element of this ideological discord. The *gestus* created in this scene accentuates the alienation effect. The ideological divide between the characters evokes the alienation effect in the viewer. Angelopoulos addresses the political turbulence and divisions of the era through the characters of Aegisthos and Pylades.

In another scene, the actors are seen rehearsing the play *Golfo* in the garden of the hotel where they are staying. The camera remains static and wide in the shot. In this sequence, the audience is in a position to sympathize with the characters. However, while the actors are rehearsing, the camera performs a pan movement, interrupting the audience's potential for emotional identification with the characters. After the pan, the characters continue speaking while looking directly into the camera. In this sequence, the presence of *gestus* acting and the alienation effect is evident. The performance is characterized by a detachment both from the audience and from the role being performed. Although the audience is given the opportunity to form a connection with the characters, this emotional identification is obstructed by the alienation effect. Angelopoulos prevents the audience from forming a deep identification with the events and characters on stage, thus encouraging a more critical perspective.

The actors begin to perform the play *Golfo* for the first time in a town, in the garden of the hotel where they are staying. The play begins with the continuation of a line from their rehearsal in the garden. While performing their play, police officers suddenly enter the scene, disrupting the performance, and the officers take Pylades away. This scene also reflects the influence of the concept of alienation. As the audience starts to emotionally identify with the characters, the disruption of the play leads to a sense of alienation from both the characters and the unfolding

event. When Pylades is taken away by the police, the theater audience believes it to be part of the play, while the film audience is reminded of the reality that what they are watching is indeed a play/film. By alienating the audience from the film they are watching, the expectation is set that the audience should take an active, critical stance towards the event that is taking place. As seen in *Figure 5*, the characters speak directly to the camera. These three narrators are the actors of the film.

Image 5 Monologues made while looking at the camera (*Company Film*, 1975)

In their monologues, the characters address historical events they have witnessed firsthand. The characters speak directly to the camera, i.e., to the audience. The purpose here is to show the audience that the narrative they are watching is not just a film but also a reflection of historical events from the past. Using three narrators in the film, Angelopoulos reflects on the social issues Greece has faced throughout its historical processes. The character Agamemnon in the first visual speaks about the problems Greece faced in 1922, known as the Asia Minor Catastrophe, and the migration journey from Turkey to Greece. Pylades, the character in the second visual, talks about the arrests and tortures carried out by soldiers during the Greek Civil War. Elektra, the character in the third visual, discusses the political turmoil and social collapse in the country after the German occupation. Angelopoulos allows the audience to see the truth behind what is visible by addressing historical events in the background through the individual issues of these three characters. The fact that the characters speak while facing the camera also supports the alienation effect.

The film is carried out with a naïve approach, which is one of the key elements of Brecht's aesthetics. The goal is to search for the truth in the whole context of the events in the story. According to Nutku (2015), Brecht's concept of naïveté is pursuing the truth behind appearances. Indeed, in *Kumpanya*, Angelopoulos shows the audience that there is an underlying truth, observable beneath the surface. Historical events are conveyed to the viewer straightforwardly, and the journey in search of reality is depicted. In the later sequences of the film, the actors again come to a town to perform the *Golfo* play. Their performance is once again interrupted by the chaos of the civil war outside the theater building. The interruption of the play once again disturbs the audience. Through the actors' failure to perform *Golfo*, Angelopoulos reflects Greek history. The interrupted play becomes a metaphor for a country grappling with internal turmoil after wars. As in Brecht's Epic Theatre, the most effective way to tell the problems faced by society is not through fiction but by showing the truth. In aesthetic theory, it is important to depict historical events not through imitation or reenactment but in a form that reflects reality. Similarly, Angelopoulos presents social problems to the audience through elements of reality.

The audience witnesses historical events through flashbacks and time jumps throughout the film. The characters are captured by German soldiers, taken prisoner by British forces, tortured, and subjected to propaganda. Due to the events they experience, they are unable to perform

Golfo throughout the film. The characters, through jumps between war and political debates, return to the beginning in the final sequence of the film. The last scene of the film is, in fact, the first scene of the film. The film progresses cyclically. With an epic narrative style, the film has no clear beginning or end. Through this episodic narrative conveyed in the film, reality is reflected, and the emphasis is placed on the idea that this reality will not end.

Result

In his films, Angelopoulos focuses primarily on Brecht's concepts of alienation and historicization, where characters are often at the forefront of the events, with ongoing social issues forming the background. *Kumpanya* is one of Angelopoulos's films where Brecht's influence is most evident. In *Kumpanya*, as in other films, the characters are influenced by historical processes. Through the technique of historicization, the film encourages the questioning of the truth behind what is visible. By addressing historical events within the narrative, the film conveys societal attitudes toward these events to the audience. Social issues in Greek history are explored alongside individual concerns.

In *Kumpanya*, Angelopoulos challenges traditional cinematic concepts, such as catharsis and identification. The audience is often disturbed by the concept of alienation throughout the film. With its naive approach, episodic narrative, and allegorical work, the film is shaped by concepts, such as *gestus*, representational acting, narrative structure, historicization, and alienation, reflecting the impact of Brecht's aesthetic theory. Each scene in the film exists for itself; the plot does not progress in a linear fashion but moves in curves, employing flashbacks and flashforwards to historicize and offer a broad perspective to the audience. Through long takes, music usage, addressing ideological and historical events, and a direct approach to conveying the realities of the era, the film clearly exhibits Brecht's influences.

The sequences where Brecht's influence is most intense are those involving temporal and spatial shifts, monologues delivered directly to the camera, alienation effects that prevent identification by disturbing the audience, and moments where the actors inform the audience about the events. In this alienation, the audience, the characters, and elements supporting the narrative are made to feel estranged from each other. These elements align with Brecht's concept of Epic Theater. As the characters provide perspectives on their personal issues, they also shed light on the social problems of their era. At each turn, the audience is reminded that what they are watching is a film, thereby guiding them to explore the hidden social events behind the individual problems experienced by the characters. In the spirit of epic narration, the film allows the audience to critically evaluate, question, and engage in an active response to the events depicted.

In this context, *Kumpanya*, part of Angelopoulos's Trilogy of History, clearly reflects the elements of Brecht's aesthetic theory. The film encompasses all of the features that constitute Brecht's aesthetics.

Author Contribution Percentage

The contribution to the work is as follows: Author 1: 50%, Author 2: 50%.

Conflict of Interest Statement

Here there is no financial conflict of interest with any institution, organization, or individual regarding our article titled "The Influence of Brecht in Theodoros Angelopoulos's Cinema: The Case of the Film *Kumpanya*." Additionally, there is no conflict of interest among the authors of this study.

Bibliography

- Aristotle. (1796/1987). *Poetics* (İ. Tunalı, Trans.). Istanbul: Remzi Bookstore.
- Beekeeper, O. (2006). On epic theatre and the concept of gestus. *Journal of German Language and Literature*, 0(18).
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1050/11877>
- Bordwell, D. (2000). Modernism, minimalism, melancholy: Theo Angelopoulos and the visual form. (A. Ufuk, Trans.). *New Human New Cinema*, 0(7).
- Brecht, B. (1967/2011). *Epic Theatre* (K. Şipal, Trans.). Istanbul: Agora Library.
- Dinç, A. (2021). Gestus music. *MSGSU Journal of Social Sciences*, 2(24), 657-664.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/msgsusbd/issue/69563/1108673>
- Fainaru, D. (2006). *Theo Angelopoulos* (M. Harmancı, Trans.). Istanbul: Agora Library.
- Genco, E. (2001). In search of a director: Contemporary Greek history. (Access Date: 11.08.2021).
<https://bit.ly/3EgeoKi>
- Horton, A. (2016). *Theo Angelopoulos' Films*. Princeton University Press.
- Karacabey, S. (2021). Brecht and cinema: A history of an unfinished trial. In S. Sert (Ed.), *The Theory of Cinema* (pp. 172-194). Istanbul: Yordam Book.
- Kıral, B. (2020). Document analysis as a qualitative data analysis method. *Journal of the Institute of Social Sciences*, 15, 170-189.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Monaco, J. (1977/2001). *How to Read a Movie?* (E. Yılmaz, Trans.). Istanbul: Capricorn Publications.
- Nutku, Ö. (2015). *Bertolt Brecht and the Epic Theatre*. Istanbul: Ozgur Publications.
- Ozturk, A. C. (2007). *Brechtian aesthetics and examples in Turkish cinema*. (Ph.D. Thesis). Marmara University, Turkey.
- Parkan, M. (2020). *Brecht Aesthetics and Cinema*. Istanbul: Hayalperest Publishing House.
- Pop-Cursheu, I. (2022). Marxist cinema criticism in the 1930s: Brecht, Benjamin. *Fondane e-scope*.
<https://www.e-skop.com/skopbulten/1930larda-marksist-sinema-elestirisi-brecht-benjamin-fondane/6314>
- Şener, S. (2006). *Theatre Thought from Past to Present*. Ankara: Dost Bookstore Publications.
- Tükelay, M. A. (2010). *A Non-Aristotelian Approach to Cinema: Brechtian Aesthetics*. (Master's Thesis). Beykent University.
- Young, S. (2013). Crossing borders after Angelopoulos. In A. G. Küey (Ed.), *Meeting with the Artist Theo Angelopoulos* (pp. 49-70). Istanbul: Context Publishing.

Theodoros Angelopoulos'un sinemasında Brecht'in etkisi: Kumpanya film örneği¹

Muhammed Okur² , Ufuk Uğur³

²Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu Üniversitesi, Ordu, Türkiye; ³Güzel Sanatlar Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Ordu Üniversitesi, Ordu, Türkiye.

ÖZET

Bertolt Brecht, Aristoteles'in "Dramatik Tiyatro" teorisine karşılık olarak "Epik Tiyatro" kuramını geliştirmiştir. Brecht, katharsis ve özdeşleşmeye karşı bir kavram olarak yabancılaşma kavramını savunmuştur. Brecht, katharsisi amaçlamayan bir tiyatro anlayışıyla hem tiyatro alanını hem de sinema alanını derinden etkilemiştir. Yönetmenler, seyirciye izlediği görüntülerin bir film olduğu gerçeğini yansıtmak, arınmayı ve özdeşleşmeyi kırmak için de Brecht'in estetik anlayışından faydalanmışlardır. Brecht'in estetik kuramından etkilenen pek çok yönetmenler vardır. Bunlardan biri de Theodoros Angelopoulos'dur. Angelopoulos, filmlerinde Brecht'in estetik kuramındaki kavramlarla kendi mizansenini birleştirerek şekillendirmiştir. Seyirci, tıpkı Epik Tiyatroda olduğu gibi yabancılaşmaya uğrar ve izlediğinin bir film olduğu gerçeği yansıtılır. Angelopoulos, Epik anlatım biçimiyle, izleyicisinin eleştirel bir bakış kazanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Uzun plan-sekans kullanımı, kameraya bakılarak yapılan monologlar, seyirciyi rahatsız eden yabancılaşma efektleri, bireyin ön planda tutulması ve bireyin arka planında gerçekleşen toplumsal olaylara değinmesiyle filmlerinde Brecht'in estetik yansımaları görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Bertolt Brecht'in estetik kuramının tanımının yapılması ve estetik kuramında yer alan kavramlar çerçevesinde, Theodoros Angelopoulos'un Tarih Üçlemesinde yer alan "Kumpanya (1975)" filmi ekseninde çözümlenmesini amaçlamaktadır. Kumpanya filmi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analiz yöntemi ile Brecht'in estetiğini oluşturan kavramlar bağlamında çözümlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Brecht estetiği, Epik tiyatro, Katharsis, Yabancılaşma, Angelopoulos.

Giriş

Bertolt Brecht, 1898-1956 yılları arasında yaşamış 20. yüzyılın en önemli Alman oyun yazarlarından biridir. Aynı zamanda tiyatro yönetmeni ve kuramcısıdır. Aristotelesçi Dramatik tiyatro anlayışını estetik kavramlarla harmanlayıp tiyatronun değişimine etki eden "Epik Tiyatro" akımının kurucusu ve baş temsilcisidir. Çalışmalarıyla hem tiyatro alanını hem de sinema alanını etkilemiştir. Estetik kuramındaki yeni kavramlarla tiyatroya ardından da sinemaya yeni bir anlatım biçimi getirmiştir. "Katharsis" ve "özdeşleşme" gibi kavramlara karşı bir kavram olarak "yabancılaşma" kavramını öne sürmüştür. Yabancılaşma, naivete, gestus, anlatımcı yapı, göstermecilik, mesel çalışmalar ve epizodik anlatımlarla kuramına estetik bir zenginlik katmıştır.

Brecht, dramatik anlatımda yer alan katharsis ve özdeşleşmeyi seyirciler için sakıncalı bulmuştur. Aristoteles'in Poetika adlı eserinde yer verdiği Dramatik tiyatroya karşı çıkmıştır. Dramatik tiyatroya seyircinin arınma yaşamasına, olaylar ve karakterlerle bir özdeşleşme yaşamamasının seyirci için uygun olmadığını savunmuştur. Buna karşılık olarak Brecht, bireyci estetik yerine gerçeği gören, değiştiren ve dönüştüren bir estetik kuramını hem tiyatroya hem de sinema alanında hayata geçirmiştir. Seyirci izlediği anlatıya karşı büyülenmez aksine olayları ve olaylar içerisindeki karakterleri değerlendirir, sorgular ve eleştirir. Dramatik tiyatroya pasif

konumda olan seyirciyi, Epik Tiyatro anlayışıyla aktif bir konuma taşımıştır. Seyircilerin, izlediği oyuna veya filme yabancılaşmasını sağlayarak onlara izledikleri anlatının yalnızca bir film veya oyun olduğu gerçeğini yansıtmıştır. Anlatıyı izleyenlerin büyülenmesini, karakterler ve olaylar üzerinden bir özdeşleşme yaşamasına engel olmuştur. İzleyicinin özdeşleşmesi, yabancılaşma efektiyle kontrol altına alınmıştır.

Brecht, dönemindeki ve kendinden sonra gelen yönetmenleri de biçim olarak etkilemiştir. Epik anlatım biçimi sinemaya da yansımıştır. Özellikle de Yunan yönetmen Angelopoulos, ilk dönem eserlerinden itibaren Brecht'in estetik kuramından etkilenmiştir ve sinemasında bu anlatım biçimini kendi mizansenisiyle yansıtmıştır. Çalışma, tiyatrodaki önemli bir yeri olan Brecht'in estetiğinde zenginleşen Epik Tiyatronun sinemadaki temsili sorunsalından yola çıkmaktadır. Brecht'in estetik kuramını oluşturan kavramlar neticesinde Angelopoulos'un Kumpanya filmi üzerinden yorumlanmıştır. Angelopoulos'un ilk dönem eserlerindeki Brecht etkisinden yola çıkarak Brechtçi öğelerin en yoğun olduğu Kumpanya filmi örneklem olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Brecht'in estetik kuramını oluşturan öğeler üzerinden, Angelopoulos'un 1975 yılında çekmiş olduğu Kumpanya filmi çözümlemeyi amaç edinen çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan "doküman analizi" yöntemine başvurulacaktır. Doküman analizi; yazılı ve görsel belgelerin (kitaplar, görüşmeler, fotoğraflar, dergiler, makaleler, videolar, senaryolar vb.) içeriğini sistemli bir açıdan analiz etmeye yarayan nitel araştırma yöntemidir (Kıral, 2020, s. 173; Wach (2013)'tan). Mevcut literatür ve görsel kaynaklardan yararlanarak verilerin analizi, incelenmesi ve yorumlanması mümkün hale getirilecektir. Bu bağlamda Angelopoulos'un sinema dili, epik anlatım biçimi, Brecht'in etkisinin filmlerindeki yansımaları ve Brecht'in estetik kuramında yer alan öğeleri bir bütünlük gözetilerek incelenecektir.

Brecht Estetiği ve Epik Tiyatro

Brecht, 1920'lerin başından vefatına kadar estetik kuramını çalışmalarında oluşturmuştur. Brecht'in estetik kuramı günümüzde "Epik Tiyatro" diğer adıyla "Diyalektik Tiyatro" olarak anılmaktadır. Epik Tiyatro anlayışını Marksizm ve Leninizm düşüncesiyle harmanlayarak ortaya çıkarmıştır. Brecht, tiyatronun birer burjuva eğlencesi olarak görülmesine karşı olarak Epik Tiyatro anlayışıyla Marksizmin tüm öğelerini tiyatrosuna yansıtarak kalıpların dışına çıkmıştır. Brecht, tiyatrosuna gerçekçi ve doğalcı bakış açısını yansıtmıştır. Binlerce yıldır varlığını sürdüren geleneksel tiyatro anlayışı olan Dramatik tiyatroya karşı olarak Epik Tiyatro akımını geliştirmiştir. Brecht, "Epik Tiyatro" kavramını Marksist klasik eserleri incelemesiyle teoride ve uygulamada çalışmalarında yer vererek geliştirmiştir. Tiyatrosunun temelinde diyalektik unsurların yer almasıyla Marksist tutumu, estetik kuramını diyalektik tiyatro olarak anılması için daha uygun hale getirmiştir. Lakin Brecht'in tiyatro biçimi, sergilenen öğeler bakımından diyalektik tiyatrodan ziyade epik tiyatro ile vücut bulmuştur (Parkan, 2020, s. 33).

Epik sözcüğü, Almanca'da "anlatımlı şiir" anlamına gelmektedir. Epik-Dramatik tartışmasından oluşan bu anlam, olayları canlandıran tiyatro edebiyatı ile olayları anlatan destan edebiyatı arasındaki farkı belirgin hale getirmiştir. Brecht, kendi eserlerini dramatik olay örgüsünde yaratmadığını, olaylara geniş bir perspektif sunarak ve eleştirel bir bakış açısı kazandırarak üçüncü gözden hikâyeyi anlatıyormuş gibi sahneye sergilemek için bu tiyatro anlayışına "epik" sözcüğünü uygun görmüştür. (Şener, 2006, s. 267). Nutku (2015, s.107)'a göre, Brecht'in "epik" sözcüğü ile anlatmak istediği şey; biçimsel olay örgüsüyle, mekân, zaman ve olaylar çatışmasında yapay engeller olmaksızın olayların sahnede dizgesel olarak yansıtılmasıdır.

Brecht, Epik Tiyatro kavramını geliştirmesinde, "gerçekçilik", "dışavurumculuk" ve "Çin Tiyatrosu" tiyatro anlayışlarının etkisi vardır. Gerçeklik anlayışı, epik tiyatrosunun öz ve biçim bakımından etkin olmuştur. Dışavurumculuk anlayışı, biçim ve anlatım açısından etkilemiştir. Çin Tiyatrosu ise teknik ve estetik yönünden Epik Tiyatroyu etkilemiştir. Epik Tiyatrodaki karakterler, dekorlar olay

örgüsü gerçekçidir. Dışavurumcu anlayış, tıpkı sinemada olduğu gibi Epik Tiyatroyu bireysellikten çok toplumsal sorunlara yönlendirerek etkilemiştir. Duygudan ziyade düşündürmek, özdeşleşmeden daha çok olaylara ve kişilere karşı yabancılaştırmak ve büyüleyicilikten çok gerçekçi oluşu da Çin Tiyatrosu'nun etkisini yansıtmaktadır (Nutku, 2015, s. 110).

Brecht'in estetik kuramının çıkış noktası, binlerce yıldır varlığını sürdüren ve seyirciyi pasif konuma getiren, oyun sonu bir eleştirel bakış açısını kazandırmayan Dramatik tiyatro anlayışı olmuştur. Aristocu Dramatik tiyatro anlayışında, seyircinin olay örgüsü ve karakterlerle özdeşleşmesi sağlanır ve seyircinin kendisini anlatıma teslim etmesi beklenir (Karacabey, 2011, s.176). Bu bağlamda da Brecht'in estetik kuramını oluşturmasındaki en temel çıkış noktası da "katharsis" (arınma) kavramı olmuştur. Brecht, katharsis kavramını seyirci için tehlikeli bir kavram olarak nitelendirmiştir. Katharsis kavramıyla seyirci sahnede kurduğu duygu ve yaşantı birikimiyle olay örgüsü boyunca bir katharsise ulaşır (Parkan, 2020, s. 34).

Aristoteles'in geliştirdiği Dramatik tiyatro anlayışı, seyircilerin karakterlerle özdeşleşmesine dayanmaktadır. Dramatik yapıdaki olay örgüsü karakterlerin iç dünyasını dışarıya yansıtmasını hedeflemektedir. Böylece seyirciler kahramanın düştüğü ruhsal çatışmalarla özdeşleşme yaşar ve duygusal bir bağ kurarlar. Dramatik yapıdaki özdeşleşmeyle birlikte seyirci karakterlerle duygusal açıdan bir illüzyona sürüklenir. Seyirciler olaylar örgüsünde eleştirel bir bakış açısı kazanamaz, bir yargıda bulunamaz ve seyircilerin pasif bir konumda kalması sağlanır. Aristoteles'in katharsis anlayışının seyirciler üzerindeki en belirgin yanı, seyircinin olaylar örgüsü içerisinde yüceltilen karakterin girdiği kötü durumlar neticesinde karakterin böyle bir çatışmayı hak etmediği düşüncesi olmuştur. Böylece seyirci, karakterin başına gelen durumlardan dolayı ona acıması, kendisinin de gerçek hayatta böyle şeyler yaşayabileceği düşüncesiyle korku duyması ve bu düşünceler içerisinde heyecanını tüketerek bir arınma işlevine girmesi sağlanmıştır (Şener, 2006, s.269). Nitekim Brecht'te bu dramatik yapı içerisinde var olan özdeşleşmeye karşı çıkararak Epik Tiyatrosunu geliştirerek tiyatroya yeni bir bakış sunmuştur. Yaşamın, sahne üzerindeki yansıması olarak çıkan bu illüzyon durumunu Brecht, seyirciler için daima sakıncalı olarak belirtmiştir. Dramatik tiyatronun büyüleyici ve bireyselciliğine karşı olarak gerçeğe dayalı eleştirel ve diyalektik bir tiyatro anlayışını savunmuştur.

Epik Tiyatro kavramının temelinde, seyircinin sahnede sergilenen olaylar örgüsünün sonucunda bir değerlendirme ve yargıda bulunma düşüncesi yatmaktadır. Brecht, eserlerinde toplumsal sorunları somut bir şekilde yansıtarak onları canlandırmakta ve seyircilerin bu gerçekler doğrultusunda bir yargıda bulunmasını hedeflemektedir (Öztürk, 2007, s.76). Epik Tiyatroda seyirci daima yargıya varılması beklenen bir konumdadır. Böylece seyirciden sahnedeki oyundan gerçekleri görmesi, düşünmesi, eleştirmesi ve yargıda bulunması beklenir. Seyirci Epik Tiyatroda sadece izleyen değil aynı zamanda bir eylemde bulunarak izlediği oyunun sadece bir oyun olduğu bilincine vararak pasif konumdan aktif konuma geçerek özdeşleşmeyi reddederek bir yargıda bulunur. Epik Tiyatroda seyirci Dramatik tiyatronun temelini oluşturan katharsis kavramına karşı çıkar. Bu bağlamda da Epik Tiyatronun amacı; seyirciyle sahne arasındaki duvarı yıkarak seyircinin özdeşleşmesini engellemesidir. Bu engelleme sayesinde seyirci de bir eylemde bulunarak düşüncesini ve eleştirisini gerçekleştirebilmektedir. Epik Tiyatroyla birlikte seyirci artık izlediği anlatılara karşı daha bilinçli hale gelmiştir.

Aristoteles'in tanımını yaptığı tragedyada, karakterlerin yaşamış olduğu trajedilerle düzenleri mahvolur. Çatışmalar ve kargaşalardan sonra da karakterin düzeni tekrardan kurulur. Aristoteles'te dünyanın durağandan sonra mutlak huzurlu sona ulaşılacağı düşüncesi vardır. Brecht ise gösterinin mutlak bir huzura varılmayacağını göstermektedir. Brecht, toplumun durağanlığını yok etmek ve harekete geçirerek değişime ve dönüşüme uğratmayı hedeflemektedir. Brecht, bu yönüyle tiyatrosunda gerçeği görmeyi, fark edilmeyene dikkat çekmeyi ve zıtlıkları göstererek değişimi önermektedir (Arıcı, 2006, s.90).

Aristoteles (1796/1987)'e göre epik; tragedyadan daha geniş bir anlatım biçime sahip yapıdadır. Bireysel olaylar yerine daha geniş bir bakış açısı sunar ve olaylar ön planda tutulur. Epik yapıların

konuları istenildiği kadar uzatılabilirken tragedyada bu imkansızdır. Tragedyada oyuncular sahnede tek bir olayı sergilemektedirler. Epik, bir anlatı biçimi olduğundan dolayı sergilenen oyunda birden fazla olay gösterilmektedir. Epik anlatım bu açıdan olayları genişleterek zenginleştirebilmektedir. Epik anlatımda seyirciler yabancılaştırılarak konu verilir. Tragedyada da insanları konunun içine alır ve duyguyu vurgulayarak seyirciye yansıtılır.

Aristoteles, tragedyada yer alan; öykü, gösteri, düşünce, replik, karakter ve şarkı düzeni öğelerinin olayların düzenlenmesindeki en önemli evreler olarak belirtmektedir. Aristoteles, bu unsurlarla tragedyanın insanlardan ziyade yaşamı, huzuru, mutluluğu ve hüznü içeren duyguları taklit etmesini öne çıkarmaktadır. Seyirci, sahnedeki karakterle arasında bir bağ kurarak olaylar örgüsünde ve sonucunda katharsise ulaşır. Dramatik tiyatro anlayışında olaylar kahramanı belirli bir çatışma ve kargaşaya sürükler ve seyirci bu olay örgüsünde kahramanla özdeşleşme yaşar. Bu açıdan da seyirci olayların ve karakterlerin etkisinde kaldığı için anlatıma karşılık olarak eleştirel bir bakış açısı kazanamaz ve objektif olarak değerlendiremez. Brecht ise Epik kuramını oluştururken Aristoteles'in tragedyalar üzerindeki çalışmalarında ön plana çıkan katharsis ve özdeşleşmenin seyirci üzerindeki olumsuz düşüncelerinden hareketle estetik kuramını geliştirir. Epik Tiyatroda, seyircinin gözlem yapmasına olanak sağlanır ve seyircinin eleştirel bir bakış açısı kazanılmasını talep edilir (Parkan,2020, akt; Salman, 2022, s.576).

Brecht (1967/2011)'e göre tiyatro aslında görünenin ardındaki gerçeği göstermenin, taklit etmenin ve canlandırmanın gerçekçi bir yaklaşımla olmayacağını düşünür. Brecht, seyircinin sahnede bir gözlemci olarak yer almasını hedeflemektedir ve onlardan her olay sonrası bir yargıda bulunmasını talep etmektedir. Tarihselleştirme ve yabancılaştırma kavramlarıyla günümüz örneklerini sunarak seyircinin kendi eleştirel tutumunu sağlamayı amaçlamaktadır.

Öztürk (2007, s.74)'e göre, Brecht Epik Tiyatrosunu; savaş, tarihsel olaylar, çağdaş sorunlar ve insanların toplumsal eylemler sınırında oluşturmuştur. Epik Tiyatronun en önemli unsuru yabancılaşma kavramıdır. Yabancılaşma efekti, rejî, müzik kullanımı, dekorlar, oyunculuk gibi unsurlarla bir bütünü oluşturarak sağlanır. Yabancılaşma efektiyle seyircinin izlediği anlatıya özdeşleşme sağlanmadan yabancılaşması sağlanmaktadır. Yabancılaşma efektiyle Brecht'in amacı, seyircinin sahnede sergilenen gerçeklik üzerinde durması, değerlendirmesi ve bir yargıya varmasını bekleyerek izlediği anlatının sadece bir oyun olduğu gerçeğinin bilincinde olmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda da Brecht, seyirciyi heyecanlandırmak, onu bir illüzyonun parçası haline getirerek belirli bir görüşü aşılaktan çok olayları tarihselleştirerek ve yabancılaştırarak açıklayan bir tiyatro anlayışını benimsemiştir.

Bireyi merkeze alan burjuva düşüncesinin aksine Epik Tiyatro, toplumsal sorunları, günümüz şartlarıyla çözümlenmeyi ele almaktadır. Gerçekçiliğin bir nevi bilimsel incelemesi olarak tarihsel gelişimini öne sürmektedir. Aristotelesçi dram anlayışında da zamansal olarak sınırlı bir bütünlük görülür. Epik Tiyatro, toplumsal ve siyasal açıdan dünyanın karmaşık bir görüntüsünün sunulmasını hedeflemektedir. Yorumlamaya bağlı, eğitici ve öğretici bir tiyatro anlayışı Brecht'in Epik Tiyatrosunda mümkün kılınmıştır. Brecht, Dramatik tiyatrodaki ve Epik Tiyatroda yer alan temel bileşenleri Tablo 1'de karşılaştırmıştır (Brecht, 1967/2011, s.42).

Tablo 1: Dramatik Tiyatro ve Epik Tiyatro karşılaştırılması

Dramatik Tiyatro'da	Epik Tiyatro'da
Eylemlerle çalışılır.	Anlatıya başvurulur.
Seyirci sahnedeki aksiyona karıştırılır.	Seyirci gözlemleyici olarak tutulur.
Seyircinin aktivitesi harcanıp tüketilir.	Seyirci aktif duruma sokulur.
Seyircide birtakım duyuların uyanması sağlanır.	Seyircinin birtakım yargılara varması sağlanır.
Seyirciye bir yaşantı sunulur.	Seyirciye bir dünya görüşü iletilir.
Seyirci olaya karıştırılır.	Seyirci olay karşısında tutulur.
Telkinle iş görülür.	Kanıtlarla çalışılır.
Seyircinin duyguları olduğu gibi alıkonulur.	Duyguları ileriye götürülerek, seyircinin birtakım bilgilere ulaşması sağlanır.
Seyirci, sahnedeki olayın ortasında, olayla bir özdeşleşme içindedir.	Seyirci, sahnedeki olayın karşısında, olayı inceler durumdadır.

İnsanın bilinen bir yaratık olduğu varsayımı benimsenir.	İnsan inceleme konusu yapılır.
İnsan hiç değişmez.	İnsan değişir ve değiştirilir.
Seyircinin ilgisi oyunun sonu üzerine toplanır.	Seyircinin ilgisi oyunun yürüyüşü üzerine çekilir.
Her sahne ötekisi için vardır.	Her sahne kendisi için vardır.
Olaylar düz bir çizgi üzerinde gelişir.	Olaylar eğriler çizer.
Düşünce varoluşu yönetir.	Toplumsal varoluş düşüncüyü yönetir.
Duygu egemendir.	Akıl egemendir.
Olayların akışı evrimsel bir zorunluluğu içerir.	Olaylar sıçramalıdır.
İnsan durağan bir nitelik taşır.	İnsan oluşum süreci içinde verilir.

Brecht'in Tablo 1'deki karşılaştırmasına bakıldığında Dramatik tiyatrodaki duygunun ön planda olduğu, seyircinin ilgisinin son bölüme çekildiği, sahnelerinin birbiriyle bağlantılı olması, olay örgüsünü düz bir çizgide ilerleterek doruk noktalarının olması klasik sinema anlatısına benzemektedir. Bu yönden de seyirci olaylar ve karakterlerle özdeşleşmeye uğrayabilmektedirler. Dramatik tiyatrodaki seyirci katharsise uğrayarak kendini arındırır ve gündelik yaşamında bir değişim olmaz. Epik tiyatroya bakıldığında ise seyircinin odak noktası sahnelerin ilerleyişindedir. Her sahne kendi içinde bir bütünlüğü sağlamaktadır. Sahnelerin çıkarılması veya eklenmesi hikâyeyi etkilemez. Olaylar içerisinde mekân ve zamansal olarak sıçramalı bir kurgu anlayışı hakimdir. Olaylar doruk noktasına ulaşana kadar eğik çizgiler üzerinden hareket etmektedir. Bu bakımdan da Epik Tiyatrodaki öğeler, seyirciyi yabancılaştırır. Yabancılaşma efektiyle birlikte seyircinin izlediği anlatıya kendini kaptırmadan eleştirel bir değerlendirme sürecine sürüklenmesi sağlanmaktadır. Seyirci, oyun başlangıcından sonuna kadar olan süreçte kendini geliştirmiş olur. Dramatik tiyatrodaki aksine Epik Tiyatrodaki seyirci, oyun boyunca farklı bir bakış açıları kazanarak pasif konumdan eylemde bulunan, olayları değerlendiren, eleştiren ve sorgulayan bir konuma geçmiş olur.

Mutlu Parkan (2020, s.35), "Brecht Estetiği ve Sinema" adlı kitabında Brecht'in estetik kuramının temelinde "naivite" bulunduğunu ve ekseninde de "yabancılaştırma" olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda birbiriyle aynı kategoride olmasa da diyalektik bir bütünlük sağlayan sekiz temel kavramdan oluştuğunu belirtmektedir. Bu sekiz temel kavram, "naivite", "mesel çalışması", "epizodik anlatım", "gestus", "yabancılaşma", "tarihselleştirme", "anlatımcı yapı" ve "göstermecilik" kavramlarıdır.

1) Naivite: Brecht'in estetik kuramının temelini bu kavram oluşturmaktadır ve görünenin ardındaki gerçeği vurgulamaktadır

Newton, elmanın yere düşme olayını, "yabancı" bir olay olarak gözlemlemiş ve "neden düşüyor?", "nasıl düşüyor?" sorularını kendi kendine sormuştur. Apaçık bir gerçek olan elmanın yere düşüşü olgusunun, aslında gerçeğin sadece bir yüzü olduğu, daha doğrusu, görünen yüzü olduğu ortaya çıkmıştır. Brecht'in estetik kuramının temelini oluşturduğu bu tutum, Newton'un, "bilimsel naivite" olarak adlandırılabilir (Parkan,2020).

2) Mesel Çalışması: Bir yapıtın metninin yazılmasından sonra sahneye konmasındaki sürecin ilk aşamasıdır. Brecht, bu süreci burjuva tiyatrosundaki "yorumlama" olarak mesel çalışması olarak nitelendirmiştir. Mesel çalışması, tiyatrodaki anlatılacak olayların toplumsal olarak irdelenmesidir.

3) Epizodik Anlatım: Brecht'in estetik kuramına adını veren epik kavramından türetilmiştir. Dramatik anlatımın aksine epik bir anlatım öne sürülür. Tablo 1'de görüldüğü gibi dramatik anlatıda olaylar başlar, gelişir ve doruk noktasına ulaşana kadar düz bir çizgi üzerinde ilerler ve doruk noktasına ulaştıkça seyirci katharsise uğrar. Epizodik anlatımda ise olaylar eğriler çizerek seyirciyi aktarılır ve seyircinin karakterler üzerinden bir eyleme geçmesi sağlanır. Özdeşleşmeye dayalı dramatik anlatıma karşılık olarak epizodik anlatımda, özdeşleşme kontrol altına alınmıştır (Parkan, 2020, s. 40).

4) Gestus: Öztürk (2007)'e göre gestus, naiv bir tutumun oyunculuk düzeyindeki yansıması olarak tanımlanabilir. Brecht, estetik kuramında anlatılacak olayların toplumsal anlamı olan meselin aktarılmasında etkili olan öğenin sözlü değil de toplumsal bir anlatımı nitelendiren

davranış olduğunu vurgular. Sözlü olarak ifade edilen jest ve mimiklerin ardında görülmeyen anlamı gösteren kavram gestustur. Epik Tiyatro gestusa dayalı bir tiyatro anlayışıdır.

5) Anlatımcı Yapı: Brecht, betimlemeyi tümüyle reddetmeden anlatmaya ağırlık verdiği bir kavramdır. Anlatımcı yapı kavramıyla seyirci daha önce edinmiş olduğu ideolojileri betimleme yoluyla yaşamındaki gerçekliğiyle çatışmaktadır ve bu çatışma da bilgi düzeyine ulaştırır. Seyirci bu çatışma sonucunda yaşamsal gerçekleriyle ideolojik betimlemeleri sorgulayarak realist bir bütünlüğe sahip olur. Seyirci böyle bir anlatım karşısında gerçekçi duygulara ve eylemlere yönelebilmektedir.

6) Göstermecı Oyunculuk: Seyircinin bu kavramla birlikte karakterlerle bir özdeşleşme yaşamasının önüne geçilmiştir. Göstermecı oyunculuk kavramıyla seyirci, hipnoz durumundan uzaklaştırılmakta ve oyuncu da değişim sürecine girerek taklit edeceği kişiliğe dönüşme sorumluluğundan kurtulmaktadır.

7) Tarihselleştirme: Güncel olanın, güncellikten çıkartılarak belirli bir tarihi anın ürünü olarak ele alınmasıdır. Güncellik içinde sıkışmış ve aktif olmayan seyirciye, güncelin dışında bir bakış açısı sunarak toplumsal olayların mutlak bir gerçeği olmadığına ve bunu eleştirebileceğini düşündürmektedir. Tarihselleştirme aynı zamanda Yabancılaşma kavramının da bir parçasıdır (Parkan,2020).

8) Yabancılaştırma: Brecht'in estetik kuramındaki en temel kavramıdır. Yabancılaşma kavramını, özdeşleşmeye karşıt bir kavram olarak ele almaktadır. Dramatik anlatımdaki katharsis kavramı yerine yabancılaşma kavramını savunmuştur. Nitekim Epik tiyatroyun temel amacı da bu kavram üzerine kurulmuştur. Yabancılaşma kavramının amacı, seyirciye sahnede sergilenen oyunun, anlatının bir oyun olduğu gerçeğini anlatmayı amaçlamaktır. Yabancılaşma oyun içerisinde yabancılaşma efektiyle şekil bulmuştur. Yabancılaşma efekti, oyunculuk, gestus, dekor, sahne ışığı, makyaj, karakterler, olay örgüsü, dış ses ve müzik kullanımıyla sağlanmaktadır. Seyirci kendisini anlatı içerisinde bulmaması için yabancılaşma efekti uygulanır. Bu bağlamda da seyirci, yabancılaşma efektiyle insan davranışlarının ve tarihsel-toplumsal durumların işleyişine karşılık olarak bir neden-sonuç ilişkisi kurabilmektedir.

Epik Tiyatrosu ve yabancılaşma efekti kavramı yalnızca tiyatroyu değil aynı zamanda sinemayı da etkilemiştir. Brecht'in estetik anlayışı sinema kuramının gelişiminde de etkili bir yer edinmiştir. Brecht'in estetik kuramında yer alan naiv tutum, epizotik anlatım, tarihselleştirme, yabancılaştırma ve gestus kavramları seyircinin aktif bir rol alarak eleştirel bir tavır sergilemesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu açıdan da sinemada yeni yeni arayışlar arayan yönetmenlere bir seçenek olmuştur (Monaco, 1977/2001, s. 56). Brecht'in sinemadaki hayali, toplumsal sorunları ve tarihsel süreçleri en gerçekçi ve derinliğine vurgu yapacak bir şekilde sunarak politik bir anlam yaratmaktır. (Pop-Curşeu, 2022). 1920'lerin başından itibaren ortaya koyduğu Epik Tiyatro anlayışı Brecht'in temel davası haline gelmiştir. Brecht'in ardından yeni anlatım biçimi arayan yönetmenler estetik kuramının etkisinde kalarak yeni bir anlatım biçimini elde etmişlerdir. Tiyatrodaki yenilikler, anlatım biçimi, seyirciyi aktif konuma getirme, katharsis yerine yabancılaşma gibi öğeler sinemada da uygulanabilir bir hale gelmiştir (Öztürk, 2020, s.101).

Brecht, estetik kuramıyla birlikte tiyatroyu ardından da sinemayı etkilemiştir. Ondan sonra gelenler de bu estetik anlayışı devam ettirmişlerdir. Brecht, seyirci üzerinde yaratılan illüzyonist tavrın yerine yabancılaşmayı öne sürerek anlatıma yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Estetiğin güzel olanı yansıtmadan ziyade estetiğin güzele ulaşmasını hedeflemiştir. Seyircilerin, oyunu yahut filmi izlerken büyülenme tavrını, gestuslarla, yabancılaştırma efektiyle, müzikle, tarihselleştirme kavramlarıyla engelleyerek her seferinde seyirciyi rahatsız ederek büyülenmenin önüne geçmiştir. Brecht, bireysel estetiğin yerine gerçeği görmeyi, değiştirmeyi ve dönüştürmeyi amaçlayan bir estetik kuramı hem tiyatrodaki hem de sinema alanında uygulamaya çalışmıştır. Sinemada Brecht'in estetik anlayışını filmlerinde aktaran yönetmenlere de 'Brechtien Yönetmen' denmektedir. Luis Bunuel, Pier Paolo Pasolini, Danièle Huillet, Michael Haneke, Rainer Werner

Fassbinder, Lars Von Trier, Todd Solondz, Jean-Luc Godard, Lindsay Anderson, Peter Greenaway ve Theo Angelopoulos gibi yönetmenler Brecht'in estetiğinden etkilenmişlerdir.

Angelopoulos Sinemasında Brecht Etkisi

Theodoros Angelopoulos, Brecht'yi yönetmen olarak anılmaktadır. Angelopoulos'un sineması; sinemasal gerçekliği, zamana ve mekâna yönlendirerek işleyen ve sinemasında Brecht gibi bireysel ve toplumsal sorunları, tarihsel ve güncelliği etkin bir şekilde yansıtan bir yönetmendir. Angelopoulos'un kendine has bir mizansenini vardır. Aynı zamanda Auteur yönetmen olarak da bilinir. Sinemasında, epizotik anlatım, naiv yaklaşım, tarihselleştirme, gestuslar, göstermecilik, oyunculuklar, anlatımcı yapı ve yabancılaştırma kavramları sıklıkla filmlerinde yer bulmaktadır. Filmlerindeki olaylar, Epik Tiyatroda olduğu gibi sıçramalı bir yapıya sahiptir. Brecht gibi Angelopoulos'ta seyircisini sıklıkla düşünmeye iterek ara boşluklarda da onları olaylar hakkında sorgulama ve değerlendirmeye yönlendirmektedir (Parkan,2020, s.70). Pek çok sinema yönetmeninin filmlerinde Brecht'in estetik uygulamalarının izlerini görmek mümkündür. Ancak bir yönetmenin Brecht'iyen yönetmen olarak adlandırılması için sadece özdeşleşmeye karşı çıkarak yabancılaşma efektinin kullanılması yeterli olmamaktadır. Brecht'in estetik kuramını oluşturan bütün öğelerin diyalektik bir anlatım şemasında ilerlemesi, birey ve toplum eleştirisinde seyirciyi eleştirel bir eyleme itmeye gerekmektedir. Dünya sinemasında Brecht'in estetiğini yansıtan yönetmenlere bakıldığında ilk sırada Jean Luc Godard vardır. Ardından da Yunan yönetmen Theo Angelopoulos gelmektedir. İki yönetimde Brecht'in estetik kuramını en etkin şekilde sinemasında kullanmıştır.

Angelopoulos, Yunan Sinemasının öncü yönetmenlerinden biridir. Filmlerindeki konu genellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve İç savaş nedeniyle oluşan siyasi tartışmalar, darbeler, baskı rejimi, göç, mülteciler, ekonomik kriz, yol, açlık vb. unsurlardır Angelopoulos, Yunanistan'ın toplumsal sorunlarını sıklıkla filmlerinde yansıtır. Angelopoulos, filmlerinde uzun planlı sekansları, kamera kullanımı, kameraya bakarak yapılan monologları, sisle oluşturduğu metaforik anlatımları, şiirsel anlatımları ve manzaralı kadrıjları sıklıkla kullanarak kendine has bir mizansen yaratmaktadır.

Angelopoulos, sinemasında içerikten daha çok anlatım biçimine önem vermiştir. Geleneksel sinema anlatımının aksine epizotik anlatımıyla, izleyicisine eleştirel bir bakış açısı kazandırmıştır. Seyircisini geleneksel sinemadaki pasif konumdan alarak onlara karakterler ve olaylar ekseninde eleştirel bir yargıda bulunmasını amaçlamıştır. Sinemasında tarihselleştirmeyi ve yabancılaştırmayı aktif bir şekilde kullanarak bireysel ve toplumsal sorunlara değinmiştir. Yabancılaşma efektiyle birlikte seyircisine geçmişin gerçeğini yansıtmaktadır. Angelopoulos'un anlatım dili de Brecht'in diyalektik tiyatro ve Epik Tiyatro anlayışından gelmektedir. Bu dönemdeki etkisini Dan Fainaru'ya verdiği röportajında şöyle anlatmaktadır:

"O dönemde 'Brechtçi anlayış' herkesin referans noktasıydı. Siyasal sinema yeni yeni ortaya çıkıyordu ve Brecht bize sadece siyasal film yapma yolunu değil, onları siyasal yapmayı da öğretti. Yani, militan broşürden bir adım ileri gitmeyi. Fikirlerimizi ifade etmek ama aynı zamanda onları bir perspektif içinde tutmak, onları eleştirel bir bakış açısıyla görmeyi asla unutmamak." (Fainaru, 2006, s. 154).

Angelopoulos sinemasını iki evreye ayırır; Marx, Godard, Freud ve Brecht'in etkisindeki özdeşleşmeye karşı toplumsal ve politik ilk dönem eserleri, bireyin odak noktası olduğu ve varoluş sorunlarının yaşandığı ikinci dönem eserleridir. Angelopoulos, ilk dönemdeki filmlerini epik bir yaklaşımla çekmiştir. İkinci dönem eserlerinde ne kadar epik anlatımdan uzak durmuş olsa da temasında bireyin ve toplumun sorunlarına epik bir anlatımla ele almıştır (Genco,2001).

Theodoros Angelopoulos'un "*Tarih Üçlemesi*", "*Sessizlik Üçlemesi*", "*Sınır Üçlemesi*" ve "*Modern Yunan Üçlemesi*" adlı dört adet üçleme filmi vardır. Angelopoulos, üçleme filmlerini de üç evreye ayırmıştır. Birinci evrede, Brecht'in etkisinde kalarak politik ve epik anlatım biçimiyle dönemin toplumsal sorunlarına, siyasetine ve kargaşalarına değinerek ele aldığı filmlerdir. Bu evrede seyircilere dönemin toplumsal olaylarını yabancılaştırma ve tarihselleştirme kavramlarıyla sunmaktadır. İkinci evrede, toplumsal sorunları daha çok karakterlerin iç dünyasıyla

şekillendirerek sinemasına yansıtmıştır. Bu evrede birinci evredekinin aksine ön planda karakteri vurgularken arka planda daima toplumsal olayları tarihselleştirerek aktarmıştır. Seyircilere her sahnedeki boşlukta sorgulama fırsatını tanımıştır. Üçüncü evrede de birinci evredeki toplumsal olaylar ve tarihsel süreçlere geri dönüş yapmaktadır. Yine birinci evredeki gibi toplumu ve dönemi birey ve toplumsal olarak ele alarak yansıtmıştır.

Bordwell (2000, s. 29)'a göre Angelopoulos, sınırlarını genişleten, değiştiren ve dönüştüren bir yönetmen olarak değerlendirir. Kendi mizansenini oluşturan ve kendine has bir sinema dili olan Angelopoulos, Brecht'in estetik kuramını sinemasında en etkin şekilde yansıtan bir yönetmendir. Derin perspektif çekimleri, biçimsel öğeleri ve ressam edasıyla oluşturduğu kadrajlarla görünenin ardındaki gerçeği seyirciye başarılı şekilde ulaştırmıştır. Horton (2016)'a göre de Angelopoulos, uzun plan-sekansları, boş çerçeveler, bakışlar, kamera kullanımı gibi biçimsel öğelerle filmleri arasındaki sürekliliği korumuştur. Böylece de kendi sinema dilini oluşturmuştur.

Angelopoulos, sinemasında sıklıkla Yunan yakın tarihine değinir. Bu yakın tarihin bireyde ve toplumda bırakmış olduğu izleri ele alarak hem bir bellek çalışması yapmakta hem de yabancılaşma yaparak geçmişten çıkarılacak dersleri seyircisine aktarmaktadır. Angelopoulos'un sinemasında kamera hep aynı ölçekte çekim yapıyormuş hissi vermektedir. Geleneksel sinema izleyicisinin aşına olmadığı şekilde bir sinema dili vardır. İzleyici her sahnede kamera kullanımı, uzun plan-sekanslarla, gestus, göstermeciyi oyunculuk ve yabancılaşma öğeleriyle rahatsız edilmektedir. İzleyicisine yakın Yunan tarihini kendi geçmişindeki olaylardan esinlenerek yansıtmaktadır (Öztürk, 2007, s. 201). Angelopoulos, kamera kullanımıyla ilk dönem eserlerinde seyirciyle film arasına bir mesafe koymaktadır. Filmsel zaman yaratarak kurgusal biçimleri kullanmamaktadır. Oluşturulan bu mizansende seyirci filme hem dahil edilirken bir yandan da uzaklaştırılır ve eleştirel bir görüş kazanması sağlanmaktadır (Tükelay, 2010, s. 147).

Angelopoulos, sinemasında farklı tarihsel süreçlerle ilişkilendirdiği karakterlerine göç ekseninde yaptığı yolculukları ve yaşadıkları duygu ve düşünce değişimlerini odak noktasına almıştır. Karakterler Epik Tiyatroda olduğu gibi kendilerini sorgulamazlar aksine olay örgüsünün bir parçası halindedirler. Karakterler olayların gelişimi sürecine göre şekillenirler (Güzel, 2016, s.48). Filmlerinde boşluklar bırakarak Epik anlatımda olduğu gibi seyircisine düşünme, değerlendirme ve bir yargıda bulunma olanağı sunulmuştur. Buradaki boşluklar da çoğunlukla müzik kullanımıyla desteklenmiştir. Her sahne çekimi için farklı açıları kullanan geleneksel sinemanın aksine sahneler tek bir açıyla çekilmiştir. Filmleri biçimsel olarak bir devamlılığı nitelendirmektedir. Mağlup olmuş ve iç kargaşanın hâkim olduğu bir ülkenin insanların geçmiş tarihindeki ve günceldeki hikayelerini, sınırları, göçü, toplumsal sorunları, yolculukları, mültecileri, acı ve hüznü gibi devamlılıkları her filminde bireysel ve toplumsal ekseninde ele almaktadır.

Filmlerinde Epik Tiyatroda olduğu gibi olaylar eğriler çizilerek anlatılır. Zamansal ve mekansal olarak geri dönüşler, sıçramalar sıklıkla kullanılmaktadır. Filmleri bu bağlamda çoğunlukla iç içe geçmiş gibi ilerler ve sonu belli değildir. Zamansal ve mekansal sıçramalarla seyircisine gerçeği yorumlamasına olanak sağlar. Bu sıçramalar diyaloglarla ve planlarla desteklenmektedir ve seyircilere geniş bir perspektif sunulmaktadır. Yabancılaşma efektinin hâkim olduğu planlarda, özellikle de geçmişe yolculuklarda görülen olaylar, karakterlerin şimdiki zamana ait gerçekliğini yansıtmaktadır. Başarılı bir çerçevelemeyle karakterleri, kamera gibi kullanan Angelopoulos, plan-sekanslarda oluşturduğu perspektiflerle kendine has bir imzası sayılabilecek sahneleri gerçekleştirmiş olur.

Angelopoulos'un ilk üçleme çalışması olan "Tarih Üçlemesi", Yunanistan'ın 1936-1976 yılları arasındaki 40 yıllık siyasi sıkıntılarını ele almıştır. Angelopoulos, 36 Günleri (1972), Kumpanya (1975) ve Avcılar (1977) filmlerinde, iç savaş, İkinci Dünya Savaşı, rejim değişikliği, Albaylar Cuntası ve Diktatör Metaksas dönemi gibi Yunanistan'ın tarihindeki toplumsal konularına değinmiştir. Filmlerin ortak teması toplumsal çöküntüler ve sorunlar olmuştur. Bunları da epik ve politik bir anlatım diliyle yansıtmıştır. Angelopoulos, bu filmlerde biçim olarak Brecht'in estetik

kuramından etkilenecek onun estetik anlayışının tüm unsurlarını filmlerinde etkin bir şekilde kullanmıştır.

Kumpanya (1975) Filminde Brecht'in Yansımaları

Angelopoulos'un Tarih Üçlemesindeki ilk filmi olan 36 Günleri'nin devamı niteliğinde bir filmidir. Kumpanya Filmi, Brecht'in estetik kuramının tüm öğelerini içinde barındıran filmlerden biridir. Film, 1939-1952 yılları arasında gezgin bir grup tiyatro oyuncusunun hikayesinin konu almaktadır. Yunanistan'da turneye çıkan tiyatro oyuncularının oynamaya çalıştığı "Kadın Çoban Golfo" adlı oyunu sergilerken kendi hayatlarındaki ve çevresinde yaşanan olayları konu almaktadır. Oyunu sergilemeye çalışırken türlü türlü sorunlarla karşılaşan oyuncular bir türlü oyunları sergileyemezler. Gittikleri bölgelerde oyunları kimi zaman tabanca sesiyle kimi zaman cinayetlerle kimi zamansa tutuklamalardan dolayı hep yarıda kesilmektedir. Film gezici tiyatrocuların tarihsel süreçte yaşadıkları olayları ele alırken bir yandan da seyircilere dönemin toplumsal sorunlarını yansıtmaktadır. Filmde, epik bir anlatım biçimi hakimdir. Zamansal ve mekânsal sıçramalar, geri dönüşler, kameraya bakılarak yapılan monologları içinde barındırmaktadır (Fainaru, 2006, s. 19).

Görsel 1 Kumpanya (1975) Film Afişi, www.imdb.com

Filmin açılış sekansında bir tiyatro sahnesi görülmektedir. Elinde akordiyon tutan bir anlatıcı, sahnenin ortasına geçerek Kadın Çoban Golfo adındaki bir tiyatro oyununun başlayacağını duyurusunu yapar. Anlatıcının kameraya bakarak yapmış olduğu duyuru, filmin izleyicisine bir tiyatro izleyicisi olduğu vurgusu yapılır. Ancak oyunun gösterimi başlamadan geniş bir planla farklı bir zamana ve mekâna sıçrama yapılır. Film, ilk sahnesinden izleyicisine, filmin anlatım biçiminin Brecht'in estetiği çerçevesinde gerçekleşeceği hissini vermiştir. Anlatıcının kameraya bakarak konuşması ve sahneler arasındaki sıçramalı yapısı izleyiciyi yabancılaştırarak epik bir anlatımın film boyunca devam edeceğinin habercisi olmuştur.

Görsel 2 Oyuncularının kasabaya geldiği sahne (Kumpanya Filmi, 1975)

Zamansal ve mekânsal sıçramanın yapıldığı planda, Kumpanya oyuncularını görülmektedir. Oyuncuları, Aegion kasabasında bir Tiyatro binasının önünde görürüz ve yıl 1952'dir. Oyuncular kameraya bakarak ilerler. Görsel 2'de görüldüğü gibi bir anlatıcı oyuncuların Aegion kasabasına neden ve nasıl geldiğini izleyicilere anlatmaktadır. Buradaki anlatıcı karakterlerden biridir. Anlatıcının olayları anlatması da tıpkı Brecht'in Epik Tiyatrosunda olduğu gibi anlatıdaki gelişmeleri izleyicisine aktarır ve yorumlar. Bu anlatım, Brecht'in estetik kuramındaki anlatımcı yapı kavramının varlığının göstergesidir. Öztürk (2007, s. 146)'e göre, Brecht'in Epik Tiyatrosunda iki türlü anlatıcı vardır. Bir anlatıcı olayları üçüncü göz gibi dışarıdan değerlendiren kişiyken diğer anlatıcı ise oyuncularından biri olabilmektedir. Oyunun içindeki karakterler, seyircilere bakarak oyunun gidişatı hakkında onları bilgilendirmektedir.

Görsel 3 Propagandanın yapıldığı sahne (Kumpanya Filmi, 1975)

Bir sonraki sahnede Kumpanya oyuncularını, otellerine geçmek için Aegion sokaklarında görülmektedir. Oyuncuların geçtiği sokakta fonda hoparlörde, faşist Lider Papagos'un propagandası yapılmaktadır. Görsel 3'te görüldüğü gibi duvarlara asılmış pankartlarda ve yerdeki afişlerde de Papagos'un propagandası görülmektedir. Uzun planda ve geniş bir açıda oyuncular kasabanın meydanına doğru ilerlerken sahne kesilir ve yine bir mekânsal ve zamansal sıçramaya uğrar. Oyuncular, 1939 yılında Alman işgalinin boy gösterdiği yılda görünür. Bu sahnede de sokaktan geçen bir arabanın hoparlöründen, Diktatör Metaksas'ın propagandası duyulmaktadır. Zaman ve mekân sıçramasındaki bu geçişte oyuncular da değişim göstermişlerdir. Epik anlatımda ilerleyen filmde, zamansal bir bütünlüğün olmayışı ve her sahnenin kendi bütünlüğünü koruması Brecht'in estetik uygulamalarının yansıması niteliğindedir. Film boyunca 1939-1952 yılları arasında sıçramalar vardır. Kumpanya oyuncularının şahit oldukları tarihsel süreçler kronolojik bir çizgide ilerlemez. Film boyunca karakterler geçmişe ve şimdiki zamana giderler. Angelopoulos, Kumpanya filminde yakın Yunan tarihinde gerçekleşen ve Yunan tarihini etkileyen olaylara değinerek izleyicisine aktarmaktadır. Oyuncuların kasabaya geldikleri sekansta Yunanistan'ın iç savaşının son bulduğu 1952 yıllarındaki süreci görürken diğer sekansta da 1939 yıllarındaki Alman işgali görülmektedir.

Angelopoulos bu sıçramalı sekanslarında, Brecht'in estetik kuramındaki tarihselleştirme ve yabancılaştırma kavramını kullanmıştır. Brecht (1967)'e göre, estetik uygulamalarda özellikle de

tarihselleştirme efektinin kullanımı, hikâyede politik bir etki yaratmaktan daha çok eleştirel bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Brecht, tarihselleştirme efektiyle seyircisine, eleştirel bir bilinci aşımaya çalışmaktadır. Angelopoulos'ta tarihsel süreçte yaşanan politik olayları seyircisine epik anlatım biçimine uygun şekilde zamansal ve mekânsal sıçramalar yaparak yansıtmaktadır. Bu süreçte seyirci, izlediği filme yabancılaşarak olayları değerlendirme ve sorgulama konumuna geçmektedir.

Görsel 4 Propagandanın yapıldığı lokanta sahnesi (Kumpanya Filmi, 1975)

Filmin ilerleyen sahnelerinde oyuncular, kasabadaki bir lokantada yemek yerken görülür. Yemek yedikleri sırada dışarıda Metaksas hayranlarının marş sesleri duyulur ve Metaksas'ın propagandası yapılmaktadır. Aigistho, dışarıdaki marşa ıslık çalarak eşlik etmektedir. Aigistho'nun marşa eşlik etmesi Pylades'i rahatsız etmektedir. Aigistho, Pylades'in yanına giderek onun politik görüşüyle dalga geçmektedir. Pylades'te ona karşılık olarak karşıt bir marş söylemeye başlar. Bu duruma sinirlenen Aigistho, sandalyeye çıkar ve Hitler selamı vererek daha gur bir sesle Metaksas hayranlarının söylediği marşa eşlik eder.

Bu sekansta Epik Tiyatronun temel kavramlarından biri olan gestus kavramını görmek mümkündür. Epik Tiyatro, her zaman ideolojik olanı vurgulamaktadır. Vurgulanan anlayışın daha etkin olması içinde bir karşıt görüşün olması gerekmektedir. Karşı görüş oluştukça gestuslarda ortaya çıkmaktadır. Dinç (2021, s.662)'e göre Epik Tiyatroda gestuslar, gestus dili ve müziğiyle şekillenmiştir. Gestuslarda uyumsuzluk ve karşıtlıklar vardır ve bunlarda izleyici yabancılaştırma görevini görmektedir. Epik Tiyatronun ideolojik sorunları ele almasıyla bağlantılı olan müziklere, gestus müziği denmektedir. Epik Tiyatroda, oyuncuların görevi, duyguları ifade ederken de karakterlerin eğilimlerini de yansıtmaktır. Bu sekansta da Aigistho ve Pylades'in karşılıklı marş atışmasında iki karşıt görüşün uyumsuzluğu görülmektedir. Bu uyumsuzluğu destekleyen unursa marşlardır. Sekansta oluşturulan gestuslar yaratılan yabancılaşma efekti ön plana çıkmaktadır. Karakterlerin arasındaki ideolojik ayrım izleyicide bir yabancılaşma etkisi yaratmaktadır. Angelopoulos, Aigsitho ve Pylades karakterleriyle dönemin siyasi karışıklığına ve ayrılıklarına değinmiştir.

Bir diğer sekansta oyuncular, konakladıkları otelin bahçesinde oynayacakları Golfo oyununun provasını yaparken görülür. Kamera sabit ve geniş bir plandadır. İzleyiciler bu sekansta karakterlerle özdeşleşme yaşamaya müsait bir konumdadır. Ancak oyuncular prova yaparken kamera pan hareketi yapar ve izleyicinin özdeşleşme bağı engellenir. Karakterler pan hareketinden sonra kameraya bakarak konuşmaya devam ederler. Bu sekansta da göstermecilik oyunculuğu ve yabancılaşma efektinin varlığı görülmektedir. Seyircisine ve rolüne yabancılaşan bir oyunculuğu sergilenmiştir. Seyircinin karakterlerle derin bir bağlılık hissetmesine olanak sağlanırken bu özdeşleşme yabancılaşma efektiyle engellenir. Angelopoulos, seyircisine sahnede yer alan olaylara ve karakterler üzerinden bir özdeşleşmenin önüne geçerek onlara sadece eleştirel bir bakış açısı kazandırmıştır.

Oyuncular, otelin bahçesinde provasını yaptıkları Golfo oyununu ilk defa bir kasabada sergilemeye başlarlar. Oyun, bahçedeki yaptıkları provanın devam repliğiyle başlar. Oyunlarını

sergilerken bir anda sahneye polisler girerek oyun bölünür ve polisler Pylades'i götürürler. Bu sekansta da yabancılaşma kavramının etkisini görmek mümkündür. İzleyici, karakterlerle özdeşleşme sağlamaya başlarken oyunun bölünmesiyle karakterlere ve gerçekleşen olaya karşı bir yabancılaşmaya uğrar. Pylades'in polisler tarafından götürüldüğünde tiyatrodaki seyirciler bunun bir oyunun parçası sanırken filmin izleyicisine de bunun bir oyun/film olduğu gerçekliği yansıtılmaktadır. İzleyiciden izlediği filme yabancılaşması sağlanarak gerçekleşen olay hakkında bir eylemde bulunması beklenilmiştir.

Görsel 5 Kameraya bakılarak yapılan monologlar (Kumpanya Filmi, 1975)

Görsel 5'te görüldüğü gibi karakterler kameraya bakarak konuşurlar. Bu üç anlatıcı, filmin oyuncularındır. Karakterler yaptıkları monologlarda, şahit oldukları tarihsel olaylara değinirler. Karakterler doğrudan kameraya yani seyircilere bakarak konuşurlar. Buradaki amaç, seyircilere izledikleri anlatının yalnızca bir film olmadığı aynı zamanda da geçmişteki tarihi olayların bir yansıması olduğu gösterilmektedir. Angelopoulos, filmde üç anlatıcı kullanarak Yunanistan'ın tarihsel süreçte yaşamış olduğu toplumsal sorunlarını seyircisine yansıtmaktadır. Birinci görseldeki Agamemnon karakteri, 1922 yılında Yunanistan'ın Anadolu topraklarındaki Küçük Asya Felaketi olarak adlandırıldığı sorunları ve Türkiye'den Yunanistan'a olan göç yolculuklarını anlatır. İkinci görseldeki Pylades karakteri, Yunanistan'daki iç savaş sırasındaki tutuklanmaları ve askerlerin uyguladıkları işkenceleri anlatmaktadır. Üçüncü görseldeki Elektra karakteri ise, Alman işgali sonrası ülkedeki siyasi karışıklığı ve toplumsal çöküntüleri anlatmaktadır. Angelopoulos, bu üç karakterin bireysel sorunları ekseninde arka planda tarihsel olaylara değinerek, izleyicilere görünenin ardındaki gerçeği görmesine olanak sağlamıştır. Karakterlerin kameraya dönük bir şekilde konuşması da yabancılaşma efektini desteklemiştir.

Film, Brecht'in estetiğinin temel unsurlarından biri olan naiv bir yaklaşımla gerçekleşmiştir. Karakterlerin, ekseninde gerçekleşen olayların bütününde gerçeğin aranması hedeflenmektedir. Nutku (2015)'e göre, Brecht'in naivete kavramındaki görüşü, görünenin ardındaki gerçeği aramaktır. Nitekim Angelopoulos'ta Kumpanya filminde gerçeğin altında yatan bir gerçeğin bulunur ve gözlenebilir olmasını seyircisine yansıtmıştır. Film içinde tarihsel süreçte gerçekleşen olaylar izleyiciye yalın bir dille aktarılmakta ve gerçeğin arayışındaki bir yolculuk yansıtılmaktadır. Filmin ilerleyen sekanslarında oyuncular tekrardan Golfo oyununu sergilemek için bir kasabaya gelirler. Oyunları sergiledikleri tiyatro binasının dışında gerçekleşen iç savaş kargaşasıyla tekrardan bölünür. Oyunun yarıda kesilmesiyle izleyici tekrardan rahatsız edilmiştir. Angelopoulos, oyuncuların bir türlü Golfo oyununu sergilemeyişiyle Yunan tarihini yansıtmaktadır. Yarıda kalan oyun, tıpkı savaşlardan sonra iç kargaşayla mücadele eden bir ülkenin metaforunu oluşturmuştur. Brecht'in Epik Tiyatrosunda olduğu gibi toplumun yaşadığı sorunları anlatmanın en etkin yolu kurmacadan ziyade gerçeği göstermektir. Estetik kuramda önemli olan tarihsel olayları canlandırmak ya da taklit etmek değil gerçeklik biçimiyle anlatmaktır. Nitekim Angelopoulos'ta seyircisine toplumsal sorunları gerçeklik öğeleriyle göstermektedir.

Seyirci film boyunca ileri ve geri dönüşlerle tarihsel olaylara tanıklık etmektedir. Karakterler, Alman askerler tarafından yakalanır, İngiliz askerleri tarafından esir alınır, işkenceye uğrar ve propagandalara maruz kalır. Film boyunca da yaşanan olaylardan dolayı Golfo oyunlarını bir türlü sergileyemezler. Karakterler savaşın ve siyasi tartışmaların arasındaki sıçramalarla filmin son sekansında yine en başa dönerler. Filmin son sahnesi aslında filmin ilk sahnesidir. Film, bir döngü gibi ilerler. Epik bir anlatım biçimiyle oluşan filmin başlangıcı ya da sonu bulunmamaktadır. Filmde aktarılan bu epizotik anlatım ile, filmin gerçekliği yansıtılmakta ve bu gerçekliğin de son bulmayacağı vurgusu yapılmaktadır.

Sonuç

Angelopoulos, filmlerinde yoğunluk olarak Brecht'in yabancılaştırma ve tarihselleştirme kavramları üzerinde durmuştur. Filmlerinde, çoğunlukla olayların ön planında karakterler vardır. Karakterlerin arka planında da devam eden bir toplumsal olaylar vardır. Angelopoulos'un Kumpanya filmi de Brecht'in etkisinin en yoğun olduğu filmidir. Kumpanya film örneğinde olduğu gibi, karakterler tarihsel süreçlerden etkilenmiştir. Film içerisinde tarihselleştirme yapılarak, görünenin ardındaki gerçeğin sorgulanması sağlanmıştır. Filmin içinde geçen tarihsel olaylara değinerek, toplumun bu süreçteki tutumu izleyicilere aktarılmıştır. Yunan tarihindeki toplumsal sorunlar, bireysel sorunlarla birlikte işlenmiştir.

Kumpanya filminde, geleneksel sinema anlayışındaki katharsis ve özdeşleşme gibi kavramlara karşı çıkmaktadır. Filmde sıklıkla seyirciler, yabancılaşma kavramıyla rahatız edilmektedir. Naiv bir tutum, epizotik anlatım ve mesel çalışmalarla işlenip gestus, göstermeciy oyunculuk, anlatımcı yapı, tarihselleştirme ve yabancılaşma kavramlarıyla şekillenen filmde Brecht'in estetik kuramının etkisini görmek mümkündür. Filmde her sahne kendi için vardır. Olay örgüsü tek bir çizgi üzerinden ilerlemez. Olay örgüsü eğriler çizilerek ilerler. Olaylar arasında ileri ve geri dönüşlerle tarihselleştirme yaparak seyircisine geniş bir perspektif sunmaktadır. Uzun plan-sekanslar, müzik kullanımı, ideolojik ve tarihsel olaylara değinilmesi, dönemin gerçeklerini yalın bir dille anlatması, kameraya bakılarak yapılan konuşmalar, gestus cümleleri ve göstermeciy oyunculuk öğeleriyle film içerisinde Brecht'in izlerini görmek mümkündür.

Brecht'in etkisinin en yoğun olduğu sekanslar, ileri ve geriye dönüş yapılan mekânsal ve zamansal sıçramalar, kameraya bakılarak yapılan monologlar, izleyiciyi rahatsız edip özdeşleşmenin önüne geçildiği yabancılaşma efektleri ve oyuncuların olaylar hakkında izleyicilere bilgiler vermesidir. Bu yabancılaşmada hem izleyici hem karakterler hem de sahnedeki anlatımı destekleyen unsurları birbirine yabancılaşmıştır. Bu örnekler Brecht'in Epik Tiyatro anlayışında da yer almaktadır. Karakterler, kendi sorunlarına karşı bakış açısı sunarken aynı zamanda bulunduğu dönemin toplumsal sorunlarına da ışık tutmaktadır. İzleyicilere her defasında bu izledikleri filmin, bir film olduğu gerçeği yansıtılmıştır. İzleyiciler, karakterler ekseninde gerçekleşen bireysel sorunların ardından gizlenmiş toplumsal olayları irdelemeye yönlendirilmiştir. İzleyicinin, filmi izlerken epik anlatımda olduğu gibi olaylar hakkında değerlendirme yapmasına, sorgulamasına ve eleştirel bir eyleme geçmesine olanak sağlanmıştır.

Bu bağlamda da Angelopoulos'un Tarih Üçlemesi'nde yer alan Kumpanya filmi, Brecht'in estetik kuramının yansımalarını görmek mümkündür. Kumpanya filmi, Brecht'in estetiğini oluşturan tüm öğeleri içerisinde barındırmaktadır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Theodoros Angelopoulos’un Sinemasında Brecht’in Etkisi Kumpanya Film Örneği” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aristotle. (1796/1987). *Poetics* (İ. Tunalı, Trans.). Istanbul: Remzi Bookstore.
- Beekeeper, O. (2006). On epic theatre and the concept of gestus. *Journal of German Language and Literature*, 0(18).
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1050/11877>
- Bordwell, D. (2000). Modernism, minimalism, melancholy: Theo Angelopoulos and the visual form. (A. Ufuk, Trans.). *New Human New Cinema*, 0(7).
- Brecht, B. (1967/2011). *Epic Theatre* (K. Şipal, Trans.). Istanbul: Agora Library.
- Dinç, A. (2021). Gestus music. *MSGSU Journal of Social Sciences*, 2(24), 657-664.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/msgsusbd/issue/69563/1108673>
- Fainaru, D. (2006). *Theo Angelopoulos* (M. Harmancı, Trans.). Istanbul: Agora Library.
- Genco, E. (2001). In search of a director: Contemporary Greek history. (Access Date: 11.08.2021).
<https://bit.ly/3EgeoKi>
- Horton, A. (2016). *Theo Angelopoulos' Films*. Princeton University Press.
- Karacabey, S. (2021). Brecht and cinema: A history of an unfinished trial. In S. Sert (Ed.), *The Theory of Cinema* (pp. 172-194). Istanbul: Yordam Book.
- Kıral, B. (2020). Document analysis as a qualitative data analysis method. *Journal of the Institute of Social Sciences*, 15, 170-189.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Monaco, J. (1977/2001). *How to Read a Movie?* (E. Yılmaz, Trans.). Istanbul: Capricorn Publications.
- Nutku, Ö. (2015). *Bertolt Brecht and the Epic Theatre*. Istanbul: Ozgur Publications.
- Ozturk, A. C. (2007). *Brechtian aesthetics and examples in Turkish cinema*. (Ph.D. Thesis). Marmara University, Turkey.
- Parkan, M. (2020). *Brecht Aesthetics and Cinema*. Istanbul: Hayalperest Publishing House.
- Pop-Cursheu, I. (2022). Marxist cinema criticism in the 1930s: Brecht, Benjamin. *Fondane e-scope*.
<https://www.e-skop.com/skopbulten/1930larda-marksist-sinema-elestirisi-brecht-benjamin-fondane/6314>
- Şener, S. (2006). *Theatre Thought from Past to Present*. Ankara: Dost Bookstore Publications.
- Tükelay, M. A. (2010). *A Non-Aristotelian Approach to Cinema: Brechtian Aesthetics*. (Master's Thesis). Beykent University.
- Young, S. (2013). Crossing borders after Angelopoulos. In A. G. Küey (Ed.), *Meeting with the Artist Theo Angelopoulos* (pp. 49-70). Istanbul: Context Publishing.

Three-dimensional modeling in visual design education

Nurettin Selçuk Bağcı¹ , Atila Işık²

¹Tokat Gaziosmanpaşa University, Department of Graphic Design, Tokat, Türkiye; ²Hacettepe University, Department of Graphic Design, Ankara, Türkiye.

ABSTRACT

Graphic design has embraced new design explorations with diversifying design techniques, communication methods and technology development. One of these searches is the use of modeling in visual design education. 3D models can cater to different learning styles while offering alternative and accessible learning paths to users. In the context of 21st-century competencies, three-dimensional design methods are now added to two-dimensional design habits in visual design courses. In this direction, the importance of students approaching design problems with alternative and creative solution development skills has increased. The main purpose of this study is to help students better understand the characteristics and processes of design thinking by examining the importance and uses of modeling in graphic design. This study synthesizes the research on the findings in the literature on the subject, examines the studies conducted in different fields of graphic design and evaluates the contribution of three-dimensional technology-based design, which continues to develop, to education. Finally, in the last part of this study, the significance of the professional advantages that modeling can bring to students in visual design education was mentioned by trying to identify the problems related to the four sub-problems determined under the problem title "What are the problems that graphic design students may encounter in modeling lessons?"

KEYWORDS

Visual design, Graphic design, Three-dimensional modeling.

Introduction

From past to present, human beings' perspectives on design, and the way they perceive, adopt and define design have evolved. This transformation has also changed the definition of the word design. For example, Shukla (2011, p.15) defines design as beauty, function and purpose as nouns and an artifact, entity or image of importance as meaning. There are many different definitions of design. These concepts indicate that design has been influenced and evolved in the process of transition from traditional to digital. According to Tunalı (2002), design is the fundamental mode of human communication with objects. In other words, the design phenomenon throughout historical process originated from a form of struggle and consists of various disciplines (Özderin, 2019, p.518). Today, the field of graphic design is defined as a visual art discipline that requires technology-based, creative and solution-oriented thinking. When considered in this context, it can be said that the design discipline is in a multi-stage progress period.

The complexity of visual communication in the digital age and the concentration of communication on digital tools also change the design language. Especially in recent years, the surge in the number of screen-based products in our lives has led to a diversity of designs; as a result, it has made it necessary for the designer to keep up with this rapid change and to maintain his own position in the context of creativity in the sector. On the other hand, the effects of technological advances are reflected in visual design works; original and effective forms of

expression are created with three-dimensional designs designed with up-to-date software programs. Chen (2020, p.531) states that the rapid development of three-dimensional design software has strengthened its place in the advertising industry and led many designers to prefer this software. Thus, it is expected that the designer with a multidimensional perspective and thinking in three dimensions will increase his/her work efficiency and creativity and enrich his/her visual communication. Especially in recent years, the use of modeling programs in graphic design has gained momentum, and the aesthetic expression of the designer has been enriched. The power of visual expression, which is not static and evokes a sense of depth, has changed aesthetic perception; this change has affected visual communication design in many industries. These new forms of expression are seen in animations, advertisements, packaging, posters, logos, movie credits and many other graphic products designed in digital media by taking advantage of the opportunities brought by technology. In essence, the designs of graphic products with digital technology have led to changes in the expectations and design perception of the target audience.

Currently, modeling education is given in graphic design departments of universities. The interface designs of modeling software, diversity, usability, functionality, three-dimensionality, and design diversity, such as light, camera and texture make the field attract attention. In this research, the position of modeling in visual design education is examined by conducting research on the conceptual definitions of three-dimensional modeling in line with the literature review. This research aims to help the designer gain different perspectives by helping the decision-making process for the problems that the designer will encounter in the design process. In this context, it can be said that visual designers will gain professional awareness. At the same time, in the last part of this research, it will be tried to determine the modeling training given in the relevant departments of universities and the possible problems that designer candidates who receive this education may encounter during the education process. When the literature review is done, theoretical and applied research continues, but the field is handled in a very wide discipline and the subject can be handled from many more angles. The subject and findings examined within the scope of this research will contribute to design education, students and educators.

The problem statement of this research was determined as "What are the problems that graphic design students may encounter in modeling lessons?."

The four sub-problems sought to be answered in this research are listed below:

Problems accessing modeling programs

Lack of prior knowledge in three-dimensional modeling education

Inadequacy of interdisciplinary cooperation in modeling education

Interface between two-dimensional and three-dimensional programs

What are Dimension, Two Dimensions and Three Dimensions?

In physics and mathematics, the dimension of a space or object is informally defined as the minimum number of coordinates needed to specify any point on that space or object (Wikipedia, n.d.). Banaszak (2023), conversely, defines the concept of dimension as something that can be measured even if it is very small and emphasizes that two dimensions exist only in a plane and refer to an object with length and width but no depth. The graph of a three-dimensional object needs all x, y and z axes in the coordinate plane. Computer-generated graphic works, such as advertisements, magazines, websites, packaging designs and mobile applications, appear in most of our daily lives. These graphics are two-dimensional and three-dimensional graphics and are seen as a way of expressing visual design. According to Jaiswal (2023), editor of the website "Javatpoint," in 2D and 3D, "B" describes the dimensions applied to the shape. The primary difference between these shapes is that a two-dimensional shape contains two dimensions,

including length and width. In contrast, a three-dimensional shape includes three dimensions, including length, width and height (see Figure 1).

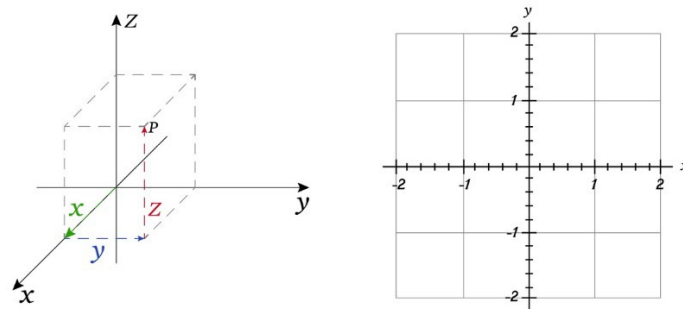

Figure 1 The x, y and z axes on the left. X and y axis on the right (Banaszak, 2023)

Bevan (2023) defines a two-dimensional image as a flat plane shape whose length and width are two-dimensional in geometry. "Two-dimensional shapes have no thickness and are measured only from two faces. Some two-dimensional examples are circle, triangle, square, rectangle, and pentagon in terms of length and width." Gronich (2022) reports that techniques are used in various industries, such as video games, architecture, animation and engineering.

What is Three-dimensional Modeling?

First developed in the 1960s by Ivan Sutherland, the creator of the CAD Sketchpad, 3D modeling began with the creation of a digital three-dimensional visual representation of a real object using a computer (Leslie, 2022). As a result of the success of Sketchpad, studies on computer graphics accelerated and "ADAM," an automated design and drawing system (*Automated Drafting and Machining*), was developed in the 1970s, considering user needs (Ekanan, 2021). For example, Martin Newell from the University of Utah used a teapot as a reference model in 1975 (see Figure 2).

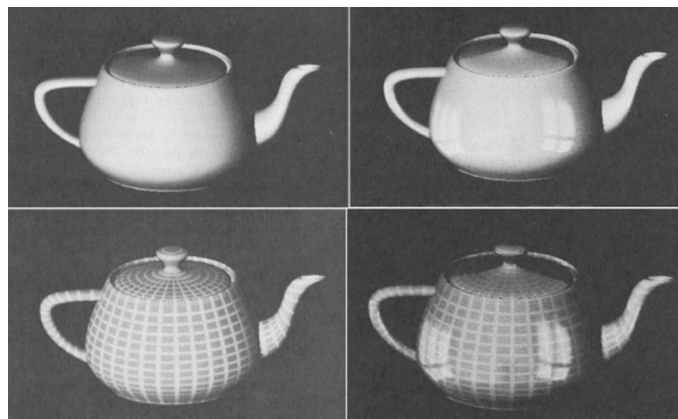

Figure 2 Martin Newell, Utah Teapot (Garcia, n.d.)

Thus, since the 1980s, many companies, especially large corporations, such as (International Business Machines) "IBM," have increased their investments in modeling software. The fact that the interaction between software companies and users has continued to increase from past to present is considered important in terms of contributing to the development and use of the field.

Today, there are many definitions of 3D modeling used in different sectors. According to Wikipedia (n.d.), three-dimensional modeling *is the process of creating a three-dimensional mathematical image of any surface of an object through special software. The product obtained at the end of the process is called a three-dimensional model, and the person who does this work is called a three-dimensional artist.* In other words, three-dimensional modeling is the process of realizing a three-dimensional representation of the surface of a living or inanimate object using

the x, y and z axes through a special software. Autodesk (2023) website emphasized four basic elements of modeling: wireframe, surface, object modeling and 3D shaping/polygon modeling.

Three-dimensional Graphics and its Use in Contemporary Design

In art and design, perspective (depth) has been used to reveal the space, figures and objects in many visuals throughout history. The universal language of all civilizations is based on visual arts, that is, visualization. In other words, visuals have a universal language. Another language that represents visual communication today can be considered three-dimensional graphics. According to Mahajan (2022), vector approaches that used the same principles in the past (mathematical formulas that determine the position of each pixel in a three-dimensional image) make it possible to create three-dimensional visuals today. In addition to its visual impact, 3D graphics in digital media are preferred by 3D designers and artists as a powerful tool for creating versatile designs. Bevan (2023) believes that 3D animations connect with people on a deep and emotional level. According to Zhao and Yang (2015, p.2109), 3D technology in computing is an interactive grid unit used to calculate, manipulate and display 3D graphics through an algorithm. Therefore, there are many positive results from users' experiences with three-dimensional graphics in their current designs.

Graphic design is a constantly evolving field and using three-dimensional elements in design has become increasingly common in recent years. 3D elements provide advantages to graphic design works in terms of size and reality. One of the disciplines where 3D graphics are used most effectively is character design. Character modeling can be defined as a 3D artist shaping a game character using various software. According to the editors of 3Daily (2023), "creating three-dimensional character designs used to be a time-consuming and complex process, but today, with the development of technology and especially artificial intelligence, character designs have made significant progress." Accordingly, when the popular game of the 90s "*Super Mario*" is examined, both the game character and the overall graphics of the game have improved, as well as a transition from two dimensions to three dimensions in character (see Figure 3).

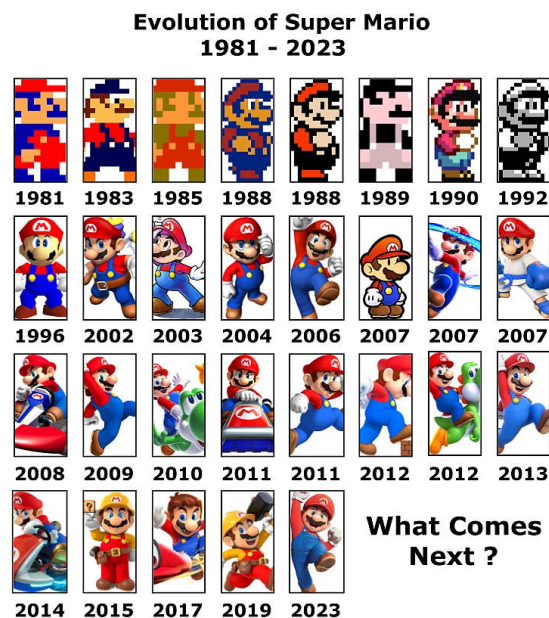

Figure 3 Evolution of the "Super Mario" character from two to three dimensions (Deviantart, 2024)

Designers can now quickly and easily transform two-dimensional characters into three-dimensional models. Three-dimensional graphics provide an immersive and realistic experience for digital media, giving the designer more control over design, lighting, texture and camera movement. There are also multiple options available in most 3D modeling or animation

software. As computer graphics and technologies improve, the demand for three-dimensional visuals in movies, advertisements and games is increasing. According to Sullivan (2023), one of the editors of Popular Science magazine, 3D modeling software is concentrated in two sectors: the movie and game industries. Especially in the last 15 years, 3D software programs have played a crucial role in award-winning and blockbuster movies such as *The Hobbit Series*, *The Lord of the Rings*, *Avatar* and *Guardians of the Galaxy*. In this context, there is a parallel progress between the rapid rise of 3D in graphic design and the expectations of the target audience.

3D Modeling in Visual Design

3D modeling is increasingly being used in teaching to allow users and students to interact with course materials and explore the world around them. 3D models can also be used to create interactive learning experiences that allow students to interact with and manipulate objects in a virtual environment. According to Katiliūtė and Kazlauskienė (2010, p.585), quality in higher education is ensured when an educational institution is able to involve and empower all its members in its functioning, make continuous improvement in different aspects of internal processes and meet the requirements, needs and expectations of its participants. Therefore, with the role of preparing individuals for the future in education, it is considered that students should acquire the necessary skills and competence for future working methods and daily life. For this purpose, it is important to organize learning approaches accordingly to provide students with 21st-century skills successfully and develop new learning processes and methods that aim to provide 21st-century skills instead of organizing activities by focusing only on a certain course or subject in this process (Papavlasopoulou et al., 2017 as cited in: Yüksel et al., 2019, p.25).

According to Remondino and El-Hakim (2006), three-dimensional modeling of an object is seen as a whole process starting from data acquisition and ending with the creation of a visually interactive 3D virtual model on the computer. Including three-dimensional designs in art and design education helps students to understand better many different features, such as spatial relationships in composition, depth perception, and the use of light and camera. By experimenting with shape, form and texture in their designs, students create visually engaging graphic design works. According to the official website of the software development company Emerline Team (n.d.), with 3D modeling, all real-world objects can be digitally reproduced and integrated into the curriculum. On the other hand, the research site states that 3D modeling will become an effective tool for advanced learning. It is also emphasized that the use of 3D helps students develop spatial reasoning skills by allowing them to grasp concepts related to shape, size and spatial relationships.

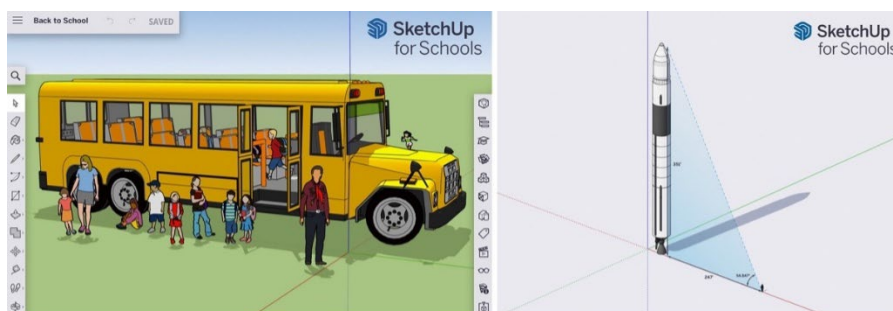

Figure 4 "SketchUp" program interface design and application example (SketchUp, n.d.)

Modeling is a comprehensive tool for creating realistic representations of objects and environments. For example, the software company Trimble's *SketchUp* application has developed a browser-based modeling program for primary and secondary school students, supported by *Google Drive* and *Microsoft OneDrive*, through its "*SketchUp for schools*" campaign (see Figure 4). Thanks to the application, students and teachers develop their 3D modeling skills face-to-face. In addition, thanks to the software, students develop problem solving and design

skills at an early age, creating a design and skill infrastructure for departments such as architecture, engineering, game design and graphic design where modeling is effective.

In general, 3D models are said to offer a more immersive and interactive learning experience. Incorporating modeling into design education not only develops students' skills, but also prepares them for the industry's versatile designer profiles. As software improves, the demand for graphic designers who can think and work in three dimensions is expected to increase.

Uses of 3D Modeling in Visual Design

Visual communication and graphic design are closely related to the concept of communication. Graphic design, which has the task of providing communication with the concern of conveying messages, enables individuals to communicate with their environment through visual design elements by affecting the level of visual perception (Bulduk, 2015, p.54). According to Timur and Keş (2016, p.657), who emphasize that graphic design is the most basic visual field necessary for the realization of communication, although graphic design is seen as a two-dimensional visual communication method, new searches have been included in the field of graphic design that rationally constructs technology in the production process. Typography is one of the most frequently used visual communication methods and design searches in graphic design. Typography has an important role in shaping our environment. Therefore, it can be said that typography is a must for a good design. According to Yazar (2020, p.258), the innovations and application tools brought by the digital age have caused a change in the understanding of typography by making it available to designers. Sarıkavak (2018, p.23) states that the developments in computer technology have created a truly radical change and transformation in desktop publishing letter and font design and typography understanding that started after the second half of the 1980s.

According to Penney (2018), designers and artists first started using 3D elements regularly in Illustrator projects in the late 90s. Developing software technologies have also influenced lettering and font designs in the field of 3D modeling. Therefore, three-dimensional typographies have become a focal point for designers, especially in recent years. Thanks to the updated programs, any font can be easily converted into a three-dimensional version with graphics programs. Today, there are many examples of font designs designed in this field (see Figure 5).

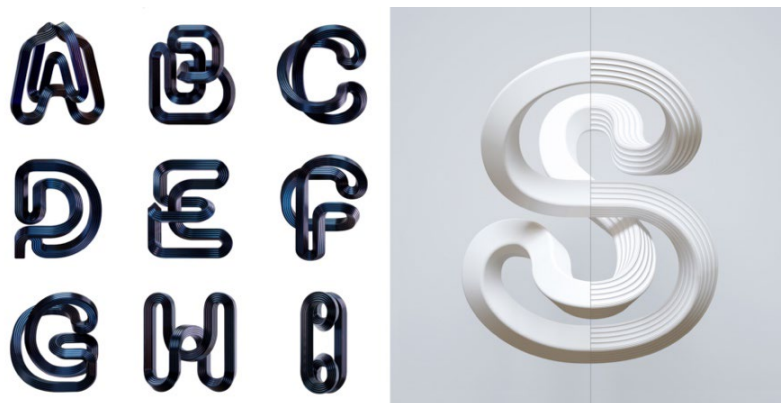

Figure 5 BÜRO UFHO, "36 Days of Type" three-dimensional font design (Behance, 2019)

According to Farrer (2024), three-dimensional lettering is a typographic design choice often used in graphic design, as well as in some forms of industrial design. Many three-dimensional fonts make the letters appear to emerge visually from the page or computer screen. Instead of appearing flat, each letter has top, side and bottom views depending on the angles used. Designers often prefer three-dimensional lettering on banners or billboards to attract the viewer's attention more easily and increase interaction. It can be shown that one of the most developed issues in graphic design in the last 10 years is the evolution of two-dimensional

software to three-dimensional software and the increase in the level of interaction of new graphic products.

One of the areas where interaction between users is highest is mobile and computer games. In 1992, id Software released *Wolfenstein*, the first three-dimensional game. This game, which ran on the PC environment, marked the beginning of a new era (Uysal, 2005, p.17). According to Kelekçi (2021, p.54), games have seen many golden ages, each believed to be the culmination of an increase in popularity. However, as new technologies and games emerged, the number of people playing games gradually increased. According to Keş and Kara (2015, p.19), digital games in particular have become a huge market today, regardless of the genre and the media technology in which they are played. Thus, considering all the elements that need to be created to make a video game interesting, the impact and importance of 3D modeling in the gaming industry stands out. Qiu and Yuille (2016, p.1) emphasize that video game industries have developed many tools to build three-dimensional worlds, such as three-dimensional object models of libraries. These three-dimensional worlds increase the desirability of games and virtual reality to a higher reality. Therefore, 3D models have become an attractive way of creating virtual worlds to modify games and movies (see Figure 6).

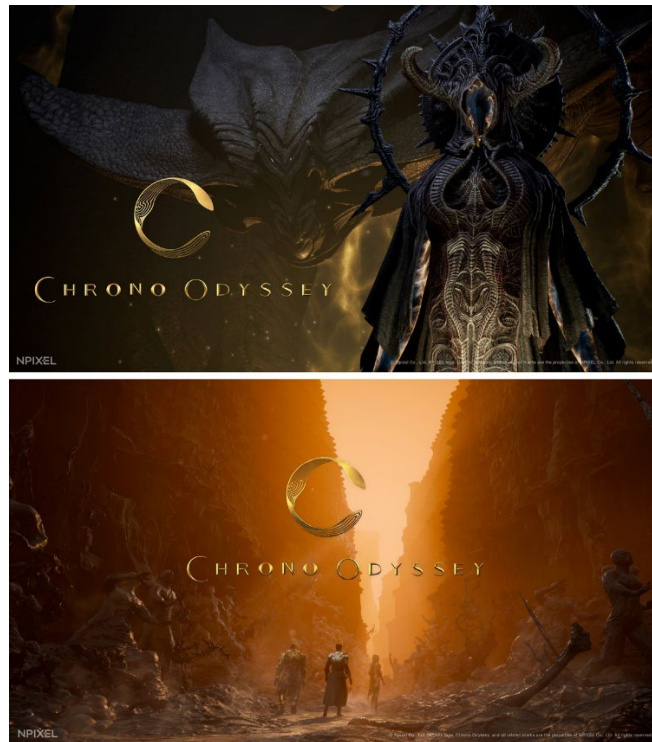

Figure 6 "Chrono Odyssey" game designed with Unreal Engine 5 by Npixel (Vitale, 2023)

According to Işık (2016, p.48), a video game is a type of game where users play individually or in groups interactively with objects displayed on the screen in a digital environment. Mobile devices, such as smartphones and tablets, offer new digital environments for creating three-dimensional games and virtual reality applications. As video games become increasingly realistic, the need for 3D software and 3D designers increases. In addition, the high income from the video game industry incentivizes designers to work in this field. Thus, the advancements in game designs summarizes both the richness of illustrations and the progress in interactive devices (Ergen, 2023, p.59).

Since game development technologies are constantly changing and evolving, it is of great importance for 3D designers to stay up-to-date and keep up with new working principles. In this respect, the field of three-dimensional modeling is seen as an actively preferred design method in many sectors. Today, it is present in almost every sector, especially in many industrial

products, such as virtual reality, augmented reality applications, architectural product designs, computer games, animations and screen-based applications. Therefore, 3D designs can be seen as a constantly developing field where new technologies and approaches emerge.

Figure 7 Three-dimensional packaging design application with "Adobe Substance 3D" program (Adobe, 2023)

Graphic design and modeling may seem like different roles, but they are actually disciplining that nurture and develop each other. In addition, modeling creates new opportunities for designers in terms of imagination and progress. Therefore, the impact of three-dimensional modeling on visual design has changed how designers work and enabled them to produce original designs. Packaging design draws attention as one of the branches most affected by modeling in the field of visual design (see Figure 7).

According to Max (2021), modeling has brought value to the packaging industry and the journey from simple design drawings on paper to 2D and 3D printing is a fascinating process. Adobe (2023) believes that showing packaging design through 3D modeling is a new trend. Three-dimensional modeling lightens the designer's workload and contributes to the solution of the process in a short time and faster delivery of the work to the customer. The designer can access textures and materials for cans, bags, cartons, labels, crates, containers and products made of all kinds of materials on the internet. Three-dimensional designs are preferred in many areas of the industry. Thus, as design software develops, it is predicted that three-dimensional tools will provide more benefits to the overall design process.

Problems in 3D Design Education

Technology companies spend significant resources on developing innovative technologies to improve people's lives and daily routines. One area where these companies can contribute new technology solutions is in education. The traditional paper-based approach to education can be ineffective, especially for children growing up in the age of technology. Hence, today's technological developments have significantly changed the role of educational institutions in society. This change has led to the demand for continuous improvement in the quality of education. According to Aybay (2017, p.454), in today's information age, access to information and communication opportunities are developing rapidly. This development is such that it now represents a new language with its own color, sound and message traffic. One of the design methods represented in visual design is virtual environments and 3D modeling. Three-dimensional virtual environments enable learners to interact actively as a part of the environment and gain knowledge through experience rather than through the narration of others (Wang, 2012 as cited in Avci, 2017). According to Welch (1998, p.254), modeling not only makes ideas more accessible to oneself and others, but also facilitates testing and evaluation, which can lead to the development and refinement of more ideas. The graphic design curriculum is changing as technology advances in harmony and integration with design. Disciplines are developing that shape the new skills of the designer in accordance with the needs of the market. Digital media and audiovisual design can therefore differentiate according to dynamic changes and often technological adaptation.

In this part of this research, the problems were identified and discussed together with the solution suggestions within the scope of the subheadings *"problems of access to modeling programs, lack of prior knowledge in three-dimensional modeling education, insufficiency of interdisciplinary cooperation in modeling education, interface differences between two-dimensional and three-dimensional programs"* in the problem sentence *"What are the problems that graphic design students may encounter in modeling courses?."*

Problems Accessing Modeling Programs

The first sub-problem of this research is access problems. The purpose of determining this problem is to examine the software programs that will help students studying graphic design or visual communication design to have quick access to current modeling programs and to propose solutions.

There are a wide variety of software products in the field of three-dimensional graphic design. Software developers are constantly trying to make new applications and improvements to the software packages they offer to the market. Table 1 below shows the top 15 modeling software researches in the *"Fall 2023 Grid@"* Report of *G2.com* (Joshi, n.d.).

Table 1 The best 3D software programs according to "G2 2023" (Joshi, n.d.)

1	Maya
2	Blender
3	Creo Parametric
4	Unity
5	Adobe Dimension
6	Adobe Substance 3D Sampler
7	SolidWorks Composer
8	3ds Max Design
9	Cinema 4D
10	SmartPlant Review
11	Recap
12	Autodesk
13	PV Elite
14	Amazon Sumerian
15	Tilt Brush

Since most of the modeling programs in the market are paid or limited access, designers cannot access every program. In addition, high hardware requirements, such as large data capacity and operating system, are also factors in determining the appropriate modeling software. Changing design approaches and using non-stationary, animated graphics in addition to three-dimensional designs have changed computer requirements. Choosing the appropriate modeling program is crucial in the design process, considering these factors.

When Table 1 is analyzed, "Maya" and "Blender" software draw attention. The most important factor between the two software is that Maya is paid Blender is free. The fact that Maya is paid makes it difficult to access education. Considering easy and fast access, Blender software is one of the most preferred programs. Many users prefer Blender because it is open source, has low hardware requirements, a convenient interface, and, most importantly, it is free. Alternative three-dimensional modeling programs that are not included in Table 1 are as follows: 3D Slash, AutoCAD, Art of Illusion, Clara.io, Daz Studio, FreeCAD, Fusion 360, Houdini, Inkscape, Modo, OpenSCAD, Rhinoceros 3D, Sculptris, SketchUP, Tinkercad, Unreal Engine, Wings 3D, ZBrush.

Lack of Prior Knowledge in Three-Dimensional Modeling Education

Learning environments-infrastructure problems, knowledge-oriented approach, problems related to measurement and evaluation can be shown among the important problems in education (Türkan & Erişen, 2022, p.1644). In the second sub-problem of this research, the

effects of the lack of theoretical and practical knowledge about modeling in students' previous education and training lives on education and solutions will be addressed.

Three-dimensional computer graphics should represent the x, y, and z axes, i.e., vertical, horizontal and depth dimensions. Depth is known as the most important feature that distinguishes three-dimensional computer graphics from two dimensions. In this context, students who have not previously studied the third dimension in theory or practice are more likely to struggle in modeling lessons. This may be because students are usually used to working on a two-dimensional plane. On the other hand, the use of modeling in education provides students with engaging and creative learning experiences that are difficult to achieve with traditional teaching methods.

Until university education, students' knowledge of software and modeling in primary, secondary and high school education, especially in the relevant departments of fine arts high schools and vocational-technical Anatolian high schools, will help them acquire the basic knowledge necessary for 3D modeling in graphic design departments of higher education institutions. As a result, their design education will be more efficient.

Program developers are developing software that supports 3D design. In recent years, Adobe has been releasing 3D modeling software called "Substance 3D" and "Dimension." These programs also allow designers to work in harmony with "Photoshop" and "Illustrator" programs. According to Chen (2020, p.532), Adobe Dimension comes with commonly used 3D models, materials, background images and lighting. It is not necessary for designers to master complex 3D design skills to quickly complete modeling, lighting adjustment, material modification and mapping. By contributing to this transition process, program software developers try to smooth the designer's transition from the two-dimensional design plane to the three-dimensional design.

Inadequacy of Interdisciplinary Cooperation in Modeling Education

In the third sub-problem of the research, solutions will be proposed to address inadequacy of interdisciplinary cooperation in modeling education. In today's postmodern understanding of art and design, it is inevitable that works are now produced in an interdisciplinary, polyphonic and complex structure (Uğur & Yücel, 2020, p.529). According to Öztürk (2016, p.57), disciplines that strive to reach new knowledge and solutions are seeking ways to collaborate with each other by removing their borders. This situation causes educational institutions to enter into a search to move toward an interdisciplinary approach. The field of modeling in both three-dimensional graphic design and design education is expanding rapidly. As a result of this expansion, three-dimensional modeling is utilized by a wide range of industries, from graphic visualization to health care.

According to James (2023), 3D modeling technology can be used to promote interdisciplinary learning and allows students to relate scientific concepts to other subjects, such as art, history or social studies. Thus, students can experience 3D modeling to explore the relationship between art and science. As a result of this versatility, 3D modeling can be project-oriented or encourage teamwork and collaboration between different disciplines. This interdisciplinary approach keeps the visual design industry active in the sector, as designers often collaborate with other domain experts to realize their multi-part corporate projects. Thus, the working field of the graphic designer profile is supported. Common courses can be implemented in different faculties of universities, enabling students and academics to gain more profound knowledge. In addition, designers specializing in three-dimensional modeling who are active in the sector can give lectures and organize workshops at universities. In this way, permanent learning can be realized in students about the work done or to be done in the relevant field.

Interface Differences Between Two-Dimensional and Three-Dimensional Programs

In the fourth sub-problem of this research, the interface differences between two-dimensional and three-dimensional programs in modeling education will be examined and solutions will be proposed. Graphic designers who work on two-dimensional plane experience difficulties with a three-dimensional plane. According to Connell (2011, p.3), a standard page layout has two axes: x and y. If these are equal to the horizontal and vertical directions, respectively, the third axis (z) extends off the screen toward the viewer. In three-dimensional design, software programs that allow the designer to model, shape, texture, light and animate objects in a virtual space are used, while in two-dimensional design, software programs that allow the designer to draw, paint and arrange objects on a flat surface are generally preferred.

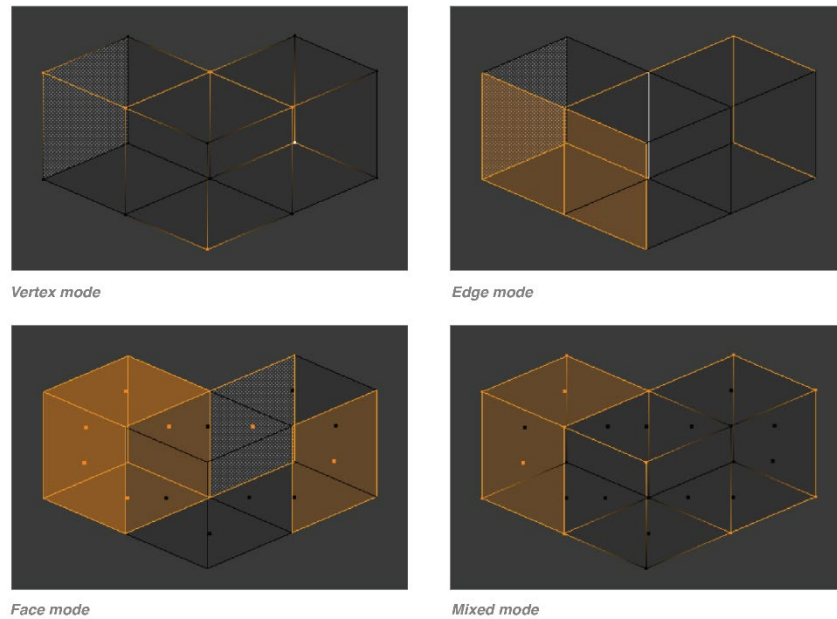

Figure 8 Selection modes interface of the "Blender" program (Blender, 2023)

One of the most important differences between the two-dimensional plane and the three-dimensional plane is the interface design and working methods of the programs. For example, one of the most commonly used tools in three-dimensional modeling programs is selection paths. In the editing mode of the Blender program, there are three different selection paths named *vertex*, *edge* and *face* (see Figure 8). The absence of these tools in two-dimensional programs changes the workflow of three-dimensional modeling programs. Today, graphic designers can first experience the texture, brush features and three-dimensional modeling tools of programs, such as "Adobe Illustrator, Photoshop and Procreate." In this way, they will learn the working logic of three-dimensional programs better and gain preliminary knowledge about the interface designs of modeling programs.

Conclusions and Discussion

While three-dimensional software increases the visual expression power of graphic design, it also enables designers to be in a professionally advantageous position in their professional lives. Being able to think in three dimensions during the design process increases the designer's expression power and efficiency while enriching the work development at the point of creativity. Thus, it is thought to support the deficiencies of two-dimensional design programs. Therefore, the change in design requirements in education and the sector leads the graphic designer to search for new designs.

In this research, the effects of three-dimensional modeling-based courses in today's visual design education on current design approaches and design education in graphic design were examined through concepts and evaluated in terms of the sub-problems identified.

In this research, access problems to modeling programs were first examined. According to the data of 2023, the 15 most preferred modeling software by users from sectors were included in the analysis. According to this list, it was determined that many paid and free modeling software are used. Due to the wide variety of software programs and the difference in hardware features between each other, it was seen that the Blender program, which is free to access, stands out among other programs.

The second sub-problem of this research is the lack of prior knowledge in three-dimensional modeling education. Introducing students to interesting concepts, such as dimension, depth, angle, light and texture at an early age will facilitate learning and enable them to achieve success more easily in their later education and training lives. As in Trimble's "SketchUp for Schools" campaign, our country should turn to similar applications at an early age and support the idea that modeling-based education will contribute to students' learning skills.

In the third sub-problem of this research, the insufficiency of interdisciplinary cooperation in modeling education was emphasized. As in every field, the field of graphic design benefits from disciplines in different sectors. Looking at the overall research, it was seen that the field of modeling is used in different sectors, such as packaging, film, game, animation, simulation, architecture, engineering, science and medical industries. In addition, physical or projection-style images can be obtained using technologies, such as 3D printing, hologram or augmented reality (AR). It is very important for designer candidates to be in contact with experts in different sectors in terms of academic and professional aspects and to work project-based in cooperation, both for the field and the development of the designer.

The last sub-problem of this research is the interface differences between two-dimensional and three-dimensional programs. Given that graphic design is actually visual communication design, it is concluded that the interface designs of software programs are very important for fast and effective learning. Today, user interfaces (UI) for screen-based software are becoming more and more comprehensive. Users are in the process of getting used to new software and, therefore, to new interfaces. In this context, the differences between the interfaces of two-dimensional design programs and the interface designs of three-dimensional software that students have not encountered before and related concepts were emphasized. When modeling programs are examined, although there are many software, some terms in the working principle of almost all software stand out. Learning the selection methods, such as "vertex, edge, and face, which are not available in two-dimensional design software, will enable students to get used to modeling interfaces more easily. Therefore, great attention should be paid to the design of user interfaces and interaction methods for 3D applications, and user experience feedback should be considered.

As a result, the curricula ensure the training of professional designers who can think creatively. The designer's ability to work in three dimensions offers many opportunities for his/her career. The modeling technique positively affects the designer's productivity and way of working. This technique leads the designer or student to search for a sustainable solution in addition to traditional working methods. In this way, designers will save time without resorting to costly and lengthy prototyping processes. The designer's self-development in this field will ensure high demand in the expanding rapidly modeling industry. With the increasing influence of broadcast platforms, the need for three-dimensional designers is expected to increase due to the widespread use of modeling in many areas where investment is strong, such as the animation and gaming sectors. Considering the investments made in artificial intelligence, it is inevitable that artificial intelligence-supported three-dimensional modeling will change the design world.

Author Contribution Rates

1st Author: 50%, 2nd Author: 50%, contributed to this study.

Conflict of Interest Declaration

Our article titled "Three-dimensional modeling in visual design education" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- 3Daily. (2023, November 20). *How AI-Powered 3D models are transforming design in 2023. The evolution of 3D character creators.* <https://medium.com/@3dailyai/how-ai-powered-3d-models-are-transforming-design-in-2023-72848899710>
- Adobe. (2023, November 15). *3D packaging design with Adobe Substance 3D.* <https://www.adobe.com/products/substance3d/discover/3d-in-cpg.html>
- Autodesk. (2023, October 24). *3D modeling software.* <https://www.autodesk.com/solutions/3d-modeling-software>
- Avcı, Ş. K. (2017). *3 Boyutlu sanal öğrenme ortamında probleme dayalı öğrenmenin, kavramsal anlama ve problem çözmeye dayalı öğrenme performansı üzerindeki etkisi.* (Publication No. 470997) [PhD Thesis, Sakarya University]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aybay, C. (2017). Bilgilendirme tasarımında disiplinlerarası tasarım işbirliği ve grafik tasarımın bu işbirliğindeki yeri. *The Turkish online journal of design, art and communication. TOJDAC.* 7(3), 454-462.
- Banaszak, B. (2023, November 21). *Difference between 2D & 3D shapes.* <https://study.com/academy/lesson/2d-3d-objects-properties-relationships.html>
- Behance. (2019). *36 Days of type 2019.* [Photograph]. <https://www.behance.net/gallery/79887123/36-Days-of-Type-2019>
- Bevan, J. (2023, July 12). *2D graphics vs. 3D graphics: Which is more effective?* <https://www.nextthoughtstudios.com/video-production-blog/2d-graphics-vs-3d-graphics-which-is-more-effective>
- Blender. (2023, November 18). *Introduction. Selection mode.* <http://builder.openhmd.net/blender-hmd-viewport-temp/modeling/meshes/selecting/introduction.html>
- Bulduk, B. (2015). Etkileşimli medya ve öğretim ortamlarında tasarım geliştirme süreci. *Sanat ve Tasarım Dergisi* (16), 47-63. <https://doi.org/10.18603/std.92341>
- Chen, L. (2020). *Application of 3d design software in graphic design.* Advances in social science, Education and Humanities Research, volume 469. Published by Atlantis Press SARL.
- Connell, E. (2011). *3D for graphic designer.* John Wiley & Sons, Inc. Canada.
- Deviantart. (2023, April 6). *Super Mario evolution 1981 – 2023.* [Photograph]. <https://www.deviantart.com/coolteen15/art/Super-Mario-Evolution-1981-2023-956930024>
- Ekarın, S. (2021). *When did 3d modeling start? A brief history.* History of 3D modeling. <https://www.selfcad.com/blog/when-did-3d-modeling-start-a-brief-history>
- Emerline Team. (t.y.). *Enhancing E-Learning with 3D models.* <https://emerline.com/blog/3d-models-in-elearning>
- Ergen, İ. (2023). Deneyim tasarımının grafik tasarımı üzerindeki etkisi. *Journal of Arts.* (6)1, 55-64. [Doi.org/10.31566/arts.1969](https://doi.org/10.31566/arts.1969)
- Farrer, A. (2024, January 04). *What is 3D lettering?* <https://www.musicaexpert.org/what-is-3d-lettering.htm>
- Garcia, P. (t.y.). *Utah teapots.* [Photograph]. <https://www.pablogarcia.org/utah-teapots>
- Gronich, J. (2022, December 31). *Exploring the differences between 2D and 3D modeling: Advantages and disadvantages of both techniques.* <https://www.openworldlearning.org/exploring-the-differences-between-2d-and-3d-modeling-advantages-and-disadvantages-of-both-techniques/>

- Işık, A. (2016). Video oyunlarda arayüz tasarımı. *Akademik Sanat*, 1(2), 46-55.
- Jaiswal, S. (2023, October 20). *Difference between 2D and 3D Shapes*. <https://www.javatpoint.com/difference-between-2d-and-3d-shapes>
- James, W. (2023, March 19). *Making science come alive: 3D modeling in science education*. <https://elearningindustry.com/making-science-come-alive-3d-modeling-in-science-education>
- Joshi, S. (t.y.). *Best 3D modeling software of 2023*. <https://www.g2.com/articles/best-3d-modeling-software>
- Katiliūtė, E. ve Kazlauskienė, I. (2010). *The model of studies quality dimensions from student's perception*. *Economics and management*. (15), 580-586.
- Kelekçi, M. (2021). Dijital oyunlarda tipografinin tasarıma etkisi. *Yıldız Journal of Art and Design*. 8(2), 53-61. Doi: 10.47481/yjad.1000614.
- Keş, Y. ve Kara, M. (2015). Mobil oyun geliştirme sürecinde arayüz tasarımı. *Yıldız Journal of Art and Design*. 2(2), 18-26.
- Leslie, S. D. (2022, December 19). *3D modeling: An overview of history & Industry applications*. <https://www.cadcrowd.com/blog/3d-modeling-overview-history-industry-applications/#:~:text=Developed%20for%20the%20first%20time,object%20using%20specialized%20computer%20software.>
- Mahajan, P. (2022, October 14). *3D graphics: What it is and how you can learn it*. *3D graphics: A complete guide*. <https://www.selfcad.com/blog/3d-graphics-what-it-is-and-how-you-can-learn-it>
- Max, E. (2021, February 15). *10 Best 3D packaging design software in 2021*. <https://stampaprints.com/blog/best-3d-packaging-design-software/>
- Qiu, W. ve Yuille, A. (2016). *UnrealCV: Connecting computer vision to Unreal Engine*. Johns Hopkins University, Baltimore, MD, USA. 1-8. Doi.org/10.48550/arXiv.1609.01326
- Özderin, S. (2019). Grafik tasarım eğitiminde akademik ilkeler. *Journal of International Social Research*, 12(66). s.517-532.
- Öztürk, A. (2016). Tasarım eğitiminde disiplinlerarası yaklaşımlar ve tasarımcı düşünüş modeli. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*. 1(1), 57-72.
- Papavlasopoulou, S., Giannakos, M. N., and Jaccheri, L. (2017). Empirical studies on the maker movement, a promising approach to learning: A literature review. *Entertainment Computing*. (18), 57-78.
- Penney, M. (2018, January 30). *3D in graphic design*. <https://www.sessions.edu/notes-on-design/3d-in-graphic-design/>
- Remondino, F. ve El-Hakim, S. (2006). Image-based 3D modelling: A review. *The photogrammetric record*. 21(115), 269-291.
- Sarıkavak, N. K. (2018). Gutenberg tipografisinden çağdaş iletişim tasarımına. *Konya Sanat*. 1(1), 8-27.
- Shukla, N. (2011). Towards a new age graphic design, textbook in graphic design for Class XII, *Graphic design processes, Chapter 02*. National Council of Educational Research and Training.
- SketchUp. (t.y.). SketchUp for schools. [Photograph]. <https://www.sketchup.com/products/sketchup-for-schools>
- Sullivan, T. (2023, September 25). *The best 3D modeling software in 2023*. <https://www.popsci.com/gear/best-3d-modeling-software/>
- Timur, S. ve Keş, Y. (2016). Grafik tasarımda üç boyut algısı. *İdil Dergisi*. 5(22), 655-676.
- Tunalı, İ. (2002). Tasarım felsefesine giriş. *Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, YEM Yayın: 81*, ISBN: 975-8599-17-8.
- Türkan, A. ve Erişen, Y. (2022). Eğitimde yaşanan sorunların kuram, model, yöntem ve ilkeler ışığında incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(2), 1641-1679. <https://doi.org/10.17152/gefad.1094235>
- Uğur, U. ve Yücel, A. (2020). Göstergelerarasılık bağlamında sinema tiyatro edebiyat ve fotoğraf. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 528-548.
- Uysal, A. (2005). *Üç boyutlu bilgisayar oyunları görsel tasarımı*. (Publication No. 187932) [Master's Thesis, Eskişehir Anadolu University]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Vitale, A. (2023, May 04). *Npixel shares gameplay reveal trailer and screenshots for MMORPG Chrono Odyssey*. [Photograph]. <https://www.rpgsite.net/news/14148-npixel-shares-gameplay-reveal-trailer-and-screenshots-for-mmorpg-chrono-odyssey>
- Wang, S.H. (2012). Applying a 3D situational virtual learning environment to the real world business—An extended research in marketing. *British Journal 244 of Educational Technology*, 43(3), 411-427. Doi:10.1111/j.1467-8535.2011.01194.x.
- Welch, M. (1998). Students' use of three-dimensional modelling while designing and making a solution to a technological problem. *International Journal of Technology and Design Education*. (8), 241-260.
- Wikipedia. (t.y.). *Üç boyutlu modelleme*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Üç_boyutlu_modelleme
- Yazar, T. (2020). Sanat ve teknoloji ilişkisinde görsel iletişim aracı olarak tipografi ve eğitim sürecindeki uygulama yaklaşımları. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 5(11), 255-269.
- Yüksel, A. O., Çetin, E., ve Berikan, B. (2019). 3D Tasarım öğrenme deneyiminin süreç değerlendirmesi ve eğitsel çıktılarının keşfedilmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram Ve Uygulama*, 9(1), 21-49. <https://doi.org/10.17943/etku.419386>
- Zhao, Y. ve Yang, X. (2015). Study on 3D technology application in art design. *Published by Atlantis Press*.

Görsel tasarım eğitiminde üç boyutlu modelleme

Nurettin Selçuk Bağcı¹ , Atila Işık²

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Grafik Tasarımı Bölümü, Tokat, Türkiye; ²Hacettepe Üniversitesi, Grafik Bölümü, Ankara, Türkiye.

ÖZET

Grafik tasarım; çeşitlenen tasarım teknikleri, iletişim yöntemleri ve gelişen teknolojiyle birlikte yeni tasarım arayışlarına yönelmiştir. Bu arayışlardan birisi de görsel tasarım eğitiminde modellemenin kullanımıdır. 3B modeller, kullanıcılara alternatif ve erişilebilir öğrenme yolları sunarken farklı öğrenme stillerine de hitap edebilmektedir. 21. yüzyıl yetkinlikleri kapsamında görsel tasarım derslerinde artık iki boyutlu tasarım alışkanlıklarına ek olarak üç boyutlu tasarım yöntemleri de eklenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin tasarım sorunlarına, alternatif ve yaratıcı çözüm geliştirme becerileriyle yaklaşımlarının önemi artmıştır. Bu makalenin temel amacı, grafik tasarımda modellemenin önemini ve kullanım alanlarını inceleyerek öğrencilerin, tasarım düşüncesinin özelliklerini ve süreçlerini daha iyi anlayabilmelerine yardımcı olmaktır. Çalışmada konu ile ilgili literatürdeki bulgular üzerine yapılan araştırmalar sentezlenerek grafik tasarımın farklı alanlarında yapılmış çalışmalar irdelenmiş ve günümüzde halen gelişmekte olan üç boyutlu teknolojiye dayalı tasarımın, eğitime olan katkısı değerlendirilmiştir. Son olarak çalışmanın son bölümünde "Grafik tasarım öğrencilerinin modelleme derslerinde karşılaşılabileceği sorunlar nelerdir?" problem başlığı altında belirlenen dört alt probleme yönelik sorunlar tespit edilmeye çalışılarak modellemenin görsel tasarım eğitiminde öğrencilere getirebileceği mesleki avantajların önemine değinilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER

Görsel tasarım, Grafik tasarım, Üç boyutlu modelleme.

Giriş

Geçmişten günümüze insanoğlunun tasarıma bakış açısı, tasarımı algılama biçimi, benimsemesi ve tanımlaması farklılık göstermiştir. Bu etki, tasarım kelimesinin tanımını da değiştirmiştir. Örneğin Shukla (2011, s.15), tasarımı isim olarak güzellik, işlev ve amaç; anlam olarak ise önem taşıyan bir eser, varlık veya görüntü olarak tanımlamıştır. Tasarım kavramıyla ilgili birçok farklı tanım bulunmaktadır. Bu kavramların, tasarımın gelenekselden dijitale geçiş sürecinde etkilendiğini ve evrildiğini göstermektedir. Tunalı'ya (2002) göre tasarım, insanın nesnelere kurduğu en temel iletişim kipidir. Bir başka deyişle, tarihsel süreçte tasarım olgusu, bir mücadele biçiminden kaynaklanmıştır ve çeşitli disiplinlerden oluşmaktadır (Özderin, 2019, s.518). Grafik tasarım alanı da günümüzde teknoloji temelli, yaratıcı ve çözüm odaklı düşünmeyi gerektiren bir görsel sanat disiplini olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda düşünüldüğünde tasarım disiplininin çok aşamalı bir ilerleme döneminde olduğu söylenebilir.

Dijital çağda görsel iletişimin karmaşıklığı ve iletişimin dijital araçlar üzerinde yoğunlaşması, tasarım dilini de değiştirmektedir. Özellikle son yıllarda hayatımızın içinde daha fazla yer alan ekran tabanlı ürünlerin artması, tasarım çeşitliliğine yol açmış; neticede tasarımcının bu hızlı değişime ayak uydurmasını ve sektörde yaratıcılık bağlamında kendi konumunu korumasını zorunlu kılmıştır. Diğer yandan teknolojideki ilerlemelerin etkileri, görsel tasarım çalışmalarına yansımakta; güncel yazılım programlarıyla tasarlanan, üç boyutlu tasarımlarla özgün ve etkili ifade biçimleri oluşturulmaktadır. Chen (2020, s.531) ise üç boyutlu tasarım yazılımlarının hızlı

gelişiminin reklam sektöründe yerini sağlamlaştırdığını ve birçok tasarımcının bu yazılımları tercih etmesine yol açtığını dile getirmektedir. Böylece çok yönlü bakış açısına sahip, üç boyutlu düşünen tasarımcının hem iş verimliliği ve yaratıcılığının artması hem de görsel iletişiminin zenginleşmesi beklenmektedir. Özellikle son yıllarda modelleme programlarının grafik tasarımda kullanımı ivme kazanmış ve tasarımcının estetik ifade biçimi zenginleşmiştir. Durağan olmayan ve derinlik hissi uyandıran görsel ifade gücü, estetik algıyı değiştirmiş; bu değişim, birçok endüstride olduğu gibi görsel iletişim tasarımını da etkilemiştir. Teknolojinin getirdiği fırsatlardan yararlanılarak dijital ortamda tasarlanan animasyonlar, reklamlar, ambalajlar, afişler, logolar, film jenerikleri ve daha birçok grafik üründe bu yeni ifade biçimleri görülmektedir. Bir başka deyişle, dijital teknolojiyle birlikte grafik ürünlerin tasarımları hedef kitlenin beklentilerinde ve tasarım algısında değişikliğe yol açmıştır.

Günümüzde üniversitelerin grafik tasarım bölümlerinde modelleme eğitimi verilmektedir. Modelleme yazılımlarının arayüz tasarımları, çeşitlilik, kullanılabilirlik, işlevsellik, üç boyut, ışık, kamera ve doku gibi tasarımsal çeşitliliklerinin olması alanın ilgi görmesini sağlamaktadır. Bu araştırmada, literatür taraması doğrultusunda üç boyutlu modellemenin kavramsal tanımlamaları üzerine araştırmalar yapılarak modellemenin görsel tasarım eğitimindeki konumu irdelenmektedir. Araştırma, tasarımcının tasarım sürecinde karşılaşılabilecek problemlere yönelik karar verme sürecine yardımcı olarak farklı bakış açıları kazandırmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda görsel tasarımcıların mesleki farkındalık kazanacağı söylenebilir. Aynı zamanda araştırmanın son bölümünde üniversitelerin ilgili bölümlerinde verilen modelleme eğitimlerinin ve bu eğitimi alan tasarımcı adaylarının eğitim sürecinde karşılaştıkları muhtemel problemleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Literatür taraması yapıldığında teorik ve uygulamalı olarak araştırmaların devam ettiği fakat alanın çok geniş bir disiplinde ele alındığı ve konunun daha birçok açıdan ele alınabileceği görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen konunun ve bulguların tasarım eğitimine, öğrencilere ve eğitimcilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın problem cümlesi, "Grafik tasarım öğrencilerinin modelleme derslerinde karşılaşılabileceği sorunlar nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

Araştırmada yanıtı aranan dört alt problem aşağıda sıralanmıştır:

Modelleme programlarına erişim sorunları

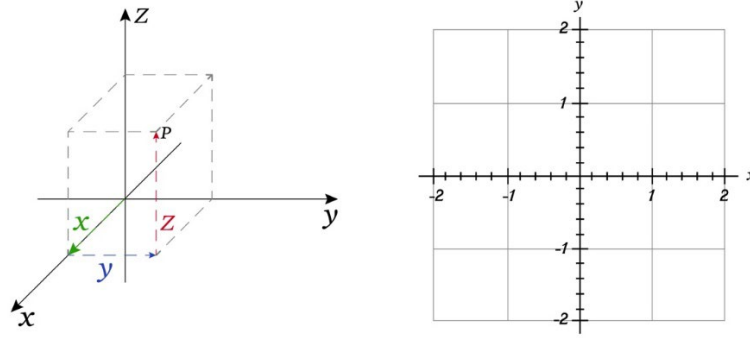
Üç boyutlu modelleme eğitiminde ön bilgi eksikliği

Modelleme eğitiminde disiplinlerarası iş birliğinin yetersizliği

İki boyutlu ve üç boyutlu programlar arasındaki arayüz farklılıkları

Boyut, İki Boyut ve Üç Boyut Nedir?

Fizik ve matematikte bir uzayın ya da nesnenin boyutu, gayriresmî olarak bu uzay ve nesne üzerindeki herhangi bir noktayı belirlemek için gereken minimum koordinat sayısı olarak tanımlanmaktadır (Wikipedia, t.y.). Banaszak (2023) ise boyut kavramını çok küçük olsa bile ölçülebilen bir şey olarak tanımlar ve iki boyutun yalnızca bir düzlemde var olduğunu, uzunluğu ve genişliği olan ancak derinliği olmayan bir nesneyi ifade ettiğini vurgulamaktadır. Üç boyutlu bir nesnenin grafiği ise koordinat düzleminde x, y ve z eksenlerinin tümüne ihtiyaç duymaktadır. Reklamlar, dergiler, web siteleri, ambalaj tasarımları ve mobil uygulamalar gibi bilgisayarda üretilen grafik çalışmalar, günlük hayatımızın büyük çoğunluğunda karşımıza çıkmaktadır. Bu grafikler, iki boyutlu ve üç boyutlu grafiklerdir ve görsel tasarımı ifade etmenin bir yolu olarak görülmektedir. "Javatpoint" sitesi editörü Jaiswal'e (2023) göre 2B ve 3B'de "B" şekle uygulanan boyutları tanımlamaktadır. Bu şekiller arasındaki temel fark, iki boyutlu bir şeklin uzunluk ve genişlik dâhil olmak üzere iki boyut içermesidir. Buna karşılık üç boyutlu bir şekil uzunluk, genişlik ve yükseklik dâhil olmak üzere üç boyut içermektedir (Bkz. Görsel 1).

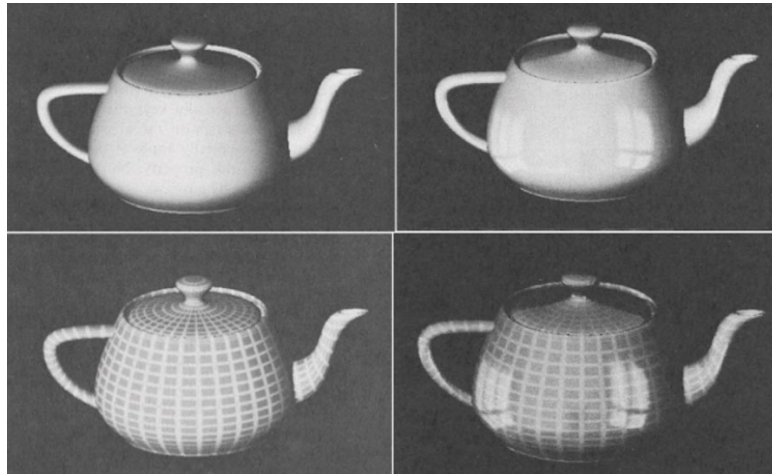

Görsel 1 Solda x, y ve z eksenleri. Sağda x ve y eksenleri (Banaszak, 2023)

Bevan (2023), iki boyutlu görüntünün, geometride uzunluğu ve genişliği iki boyutlu olan düz bir düzlem şekli olarak tanımlamaktadır. “İki boyutlu şekillerin kalınlığı yoktur ve yalnızca iki yüzden ölçülür. Bazı iki boyutlu örnekler uzunluk ve genişliğe göre daire, üçgen, kare, dikdörtgen ve beşgendir”. Gronich (2022) ise her iki tekniğin de video oyunları, mimari, animasyon ve mühendislik gibi çeşitli endüstrilerde kullanıldığını aktarmaktadır.

Üç Boyutlu Modelleme Nedir?

İlk olarak 1960'larda CAD yazılımı olan Sketchpad'in yaratıcısı Ivan Sutherland tarafından geliştirilen 3B modelleme, bir bilgisayar yazılımı kullanılarak gerçek bir nesnenin dijital olarak üç boyutlu görsel temsiline oluşturulmasıyla başlamıştır (Leslie, 2022). Sketchpad'in başarılı olması neticesinde bilgisayar grafikleri üzerinde yapılan çalışmalar hızlanmış ve 1970'lerde kullanıcı ihtiyaçları göz önünde bulundurularak otomatik tasarım ve çizim sistemi olan (*Automated Drafting and Machining*) “ADAM” geliştirilmiştir (Ekan, 2021). Örneğin, Utah Üniversitesinden Martin Newell, 1975 yılında çaydanlığı referans model olarak kullanmıştır (Bkz. Görsel 2).

Görsel 2 Martin Newell, Utah Çaydanlık (Garcia, t.y.)

Böylece 1980'lerden itibaren başta (International Business Machines) “IBM” gibi büyük kurumlar olmak üzere birçok şirketin modelleme yazılımlarına yatırımlarını artırdığı görülmektedir. Yazılım şirketleri ile kullanıcılar arasındaki etkileşimin geçmişten günümüze artarak devam etmesi, alanın gelişimine ve kullanımına katkıda bulunması açısından önemli görülmektedir.

Günümüzde ise farklı sektörlerde kullanılan 3B modellemenin birçok tanımı bulunmaktadır. Wikipedia'ya (t.y.) göre üç boyutlu modelleme, *bir nesnenin herhangi bir yüzeyinin özel bir yazılım aracılığıyla üç boyutlu matematiksel suretini oluşturma sürecidir. Sürecin sonunda elde edilen ürün üç boyutlu model, bu işi yapan kişi ise üç boyut sanatçısı* olarak adlandırılmaktadır. Bir başka deyişle üç boyutlu modelleme, canlı veya cansız bir nesnenin bir yüzeyinin özel bir yazılım

aracılığıyla x, y ve z eksenlerini kullanarak üç boyutlu temsilinin gerçekleştirilmesi sürecidir. Autodesk (2023) sitesi ise modellemenin dört temel ögesine vurgu yapmıştır: Bunlar; tel çerçeve, yüzey, cisim modelleme ve 3B şekillendirme/çokgen modellemedir.

Üç Boyutlu Grafikler ve Güncel Tasarımda Kullanımı

Sanatta ve tasarımda, tarih boyunca pek çok görselde yer alan mekân, figür ve nesnelerin ortaya çıkarılması için perspektiften (derinlikten) yararlanıldığı görülmektedir. Tüm uygarlıkların ortak dili görsel sanatlar, yani görselleştirme üzerine kurulmuştur. Başka bir deyişle görsellerin evrensel bir dili bulunmaktadır. Görsel iletişimi günümüzde temsil eden diğer bir dil ise üç boyutlu grafikler olarak düşünülebilir. Mahajan'a (2022) göre, geçmişte aynı prensipleri (üç boyutlu görüntüdeki her pikselin konumunu belirleyen matematiksel formüller) kullanan vektör yaklaşımlar, bugün üç boyutlu görsellerin oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Dijital medyada üç boyutlu grafikler, görsel etkisinin yanı sıra 3B tasarımcılar ve sanatçılar tarafından çok yönlü tasarımlar oluşturmak için güçlü bir araç olarak tercih edilmektedir. Bevan (2023), üç boyutlu animasyonların insanlarla derin ve duygusal düzeyde bağlantı kurduğuna inanmaktadır. Zhao ve Yang'a (2015, s.2109) göre bilgisayarda 3B teknolojisi, 3B grafiği algoritma yoluyla hesaplamak, işlemek ve görüntülemek için kullanılan etkileşimli bir ızgara birimidir. Dolayısı ile kullanıcıların güncel tasarımlarında üç boyutlu grafiklerle yaptıkları deneyimlerinden birçok olumlu sonuç çıkmaktadır.

Grafik tasarım sürekli gelişen bir alandır ve üç boyutlu öğelerin tasarımda kullanılması son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır. 3B öğeler ise boyut ve gerçeklik bakımından grafik tasarım çalışmalarına avantaj sağlamaktadır. 3B grafiklerin en etkin kullanıldığı disiplinlerden birisi de karakter tasarımlarıdır. Karakter modelleme, 3B sanatçısının bir oyun karakterini çeşitli yazılımlar kullanarak şekillendirmesi olarak tanımlanabilir. 3Daily (2023) sitesi editörlerine göre, "üç boyutlu karakter tasarımları yaratmanın önceden zaman alıcı ve karmaşık bir süreç olduğunu ancak günümüzde teknoloji ve özellikle yapay zekanın gelişimiyle beraber karakter tasarımlarında ciddi ilerlemeler olduğunu ifade etmektedir". Buna bağlı olarak 90'ların sevilen oyunu "Super Mario" incelendiğinde hem oyun karakterinde hem de oyunun genel grafiklerinde iyileşmenin yanı sıra karakterde iki boyuttan üç boyuta bir geçiş yaşandığı görülmektedir (Bkz. Görsel 3).

Görsel 3 "Super Mario" karakterinin iki boyuttan üç boyuta geçiş evrimi (Deviantart, 2024)

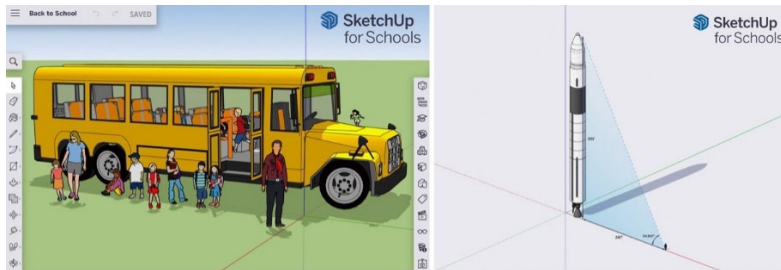
Bu sayede tasarımcılar, artık iki boyutlu karakterleri hızlı ve kolay bir şekilde üç boyutlu modellere dönüştürmektedir. Üç boyutlu grafikler, dijital medya için sürükleyici ve gerçekçi bir deneyim

sağlayarak tasarım, ışık, doku ve kamera hareketi üzerinde tasarımcıya daha fazla kontrol imkânı sunmaktadır. Ayrıca çoğu 3B modelleme veya animasyon yazılımlarında birden fazla seçenek bulunmaktadır. Bilgisayar grafikleri ve teknolojileri geliştikçe filmlerde, reklamlarda ve oyunlarda üç boyutlu görsellere talep artmaktadır. Popular Science dergisinin editörlerinden Sullivan'a (2023) göre 3B modelleme yazılımları, film ve oyun endüstrileri olmak üzere iki sektörde yoğunlaşmıştır. Özellikle son 15 yılda *The Hobbit Serileri*, *Yüzüklerin Efendisi*, *Avatar* ve *Galaksinin Koruyucuları* gibi ödüllü ve gişe rekorları kıran filmlerde üç boyutlu yazılım programları önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda grafik tasarımda 3B'nin hızlı yükselişi ile hedef kitlenin beklentileri arasında paralel ilerleme olduğu görülmektedir.

Görsel Tasarımda 3B Modelleme

3B modelleme, kullanıcıların ve öğrencilerin ders materyalleriyle etkileşime geçmeleri ve etraflarındaki dünyayı keşfetmeleri açısından öğretimde daha fazla tercih edilmektedir. 3 boyutlu modeller, ayrıca öğrencilerin sanal ortamda nesnelere etkileşime girmesine ve nesnelere üzerinde işlem yapmasına olanak tanıyan etkileşimli öğrenme deneyimleri oluşturmak için de kullanılabilir. Katiliüté ve Kazlauskiené'e (2010, s.585) göre yükseköğretimde kalite, bir eğitim kurumunun tüm üyelerini işleyişine katabilmesi, güçlendirmesi, iç süreçlerin farklı yönlerinde sürekli iyileştirme yapması ve katılımcılarının gereksinimlerini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılaması halinde sağlanmaktadır. Bu nedenle eğitimde bireylerin geleceğe hazırlanması rolü ile öğrencilerin gelecekteki çalışma yöntemleri ve günlük yaşam için gerekli beceri ve yeterliliği kazanmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu amaç doğrultusunda, öğrencilere 21. yüzyıl becerilerini başarılı bir şekilde kazandırmak için öğrenme yaklaşımlarının buna uygun düzenlenmesi, bu süreçte yalnızca belli bir derse veya konuya odaklanarak etkinlikler düzenlemek yerine 21. yüzyıl becerilerini kazandırmayı amaçlayan yeni öğrenme süreç ve yöntemlerinin geliştirilmesi önemlidir (Papavlasopoulou vd., 2017'den aktaran: Yüksel vd., 2019: s.25).

Remondino ve El-Hakim'e (2006) göre bir nesnenin üç boyutlu modellenmesi, veri alımından başlayıp bilgisayarda görsel olarak etkileşimli bir 3B sanal modelin oluşturulmasıyla biten bütün bir süreç olarak görülmektedir. Üç boyutlu tasarımları sanat ve tasarım eğitimine dâhil etmek, öğrencilerin kompozisyonda mekânsal ilişkiler kurmasına, derinlik algısının oluşmasına, ışık ve kamera kullanımı gibi birçok farklı özelliği daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Öğrenciler, tasarımlarında şekil, form ve dokuyla denemeler yaparak görsel açıdan ilgi çekici grafik tasarım çalışmaları gerçekleştirmektedir. Yazılım geliştirme şirketi Emerline Team resmî internet sitesinden edinilen bilgiye (t.y.) göre, 3B modelleme ile gerçek dünyadaki tüm nesnelere dijital olarak çoğaltılabilir ve müfredata entegre edilebilir. Öte yandan araştırma sitesi, 3B modellemenin gelişmiş öğrenme için etkili bir araç haline geleceğini ifade etmektedir. Ayrıca 3B kullanımının, öğrencilerin şekil, boyut ve mekânsal ilişkilerle ilgili kavramları kavramalarına olanak tanıyarak mekânsal akıl yürütme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır.

Görsel 4 "SketchUp" programının arayüz tasarımı ve uygulama örneği (SketchUp, t.y.)

Modelleme, nesnelere ve ortamların gerçekçi temsillerinin oluşturulmasını sağlayan kapsamlı bir araçtır. Örneğin yazılım şirketi Trimble'in *SketchUp* uygulaması, "okullar için *SketchUp*" kampanyası ile ilk ve ortaokul öğrencilerine yönelik *Google Drive* ve *Microsoft OneDrive* destekli,

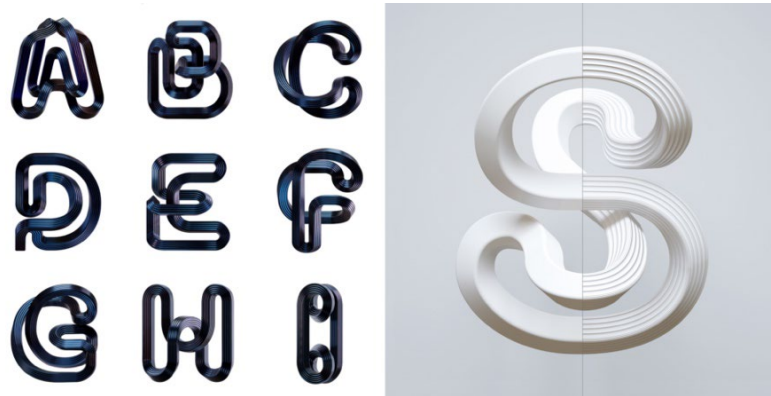
tarayıcı tabanlı bir modelleme programı geliştirmiştir (Bkz. Görsel 4). Uygulama sayesinde öğrenciler ve öğretmenler, 3B modelleme becerilerini yüz yüze geliştirmektedir. Ayrıca öğrenciler, yazılım sayesinde küçük yaşlarda problem çözme ve tasarım yeteneklerini geliştirerek mimarlık, mühendislik, oyun tasarımı, grafik tasarım gibi modelleme kullanımının etkin olduğu bölümler için tasarım ve beceri altyapısı oluşturmaktadır.

Genel olarak 3B modellerin daha sürükleyici ve etkileşimli bir öğrenme deneyimi sunduğu belirtilmektedir. Modellemeyi tasarım eğitimine dâhil etmek, yalnız öğrencilerin becerilerini geliştirmekle kalmaz; aynı zamanda onları sektörün çok yönlü tasarımcı profillerine hazırlar. Yazılımlar geliştikçe sektörde üç boyutlu düşünebilen ve çalışabilen grafik tasarımcılara olan talebin artması da beklenmektedir.

Görsel Tasarımda 3B Modellemenin Kullanım Alanları

Görsel iletişim ve grafik tasarım, iletişim kavramıyla yakından ilişkilidir. Mesaj iletme kaygısıyla iletişimi sağlama görevi olan grafik tasarım, bireylerin görsel algı düzeyini etkileyerek görsel tasarım öğeleri aracılığıyla çevresi ile iletişime geçmesini sağlar (Bulduk, 2015, s.54). İletişimin gerçekleşmesi için gerekli en temel görsel alanın grafik tasarım olduğunu vurgulayan Timur ve Keş'e (2016, s.657) göre grafik tasarım, her ne kadar iki boyutlu bir görsel iletişim kurma yöntemi olarak görülse de teknolojiyi üretim sürecinde akılcı bir şekilde kurgulayan grafik tasarım alanında yeni arayışlara yer verilmiştir. Tipografi ise grafik tasarımda en sık kullanılan görsel iletişim yollarından ve tasarım arayışlarından birisidir. Tipografinin çevremizi şekillendirme konusunda önemli bir rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla iyi bir tasarımın olmazsa olmazı tipografi denilebilir. Yazar'a (2020, s.258) göre dijital çağın getirmiş olduğu yenilikler ve uygulama araçları, tasarımcıların kullanımına sunularak tipografi anlayışında değişim yaşanmasına sebep olmuştur. Sarıkavak ise (2018, s.23) bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin, 1980'lerin ikinci yarısından sonra başlayan masaüstü yayıncılık harf ve font tasarımında ve tipografi anlayışında gerçek anlamda köklü bir değişim ve dönüşüm yarattığını dile getirmektedir.

Penney'e (2018) göre tasarımcılar ve sanatçılar, 3B öğeleri Illustrator projelerinde düzenli olarak ilk kez 90'ların sonlarında kullanmaya başlamışlardır. Gelişen yazılım teknolojileri, üç boyutlu modelleme alanında harf ve font tasarımlarını da etkilemiştir. Dolayısıyla üç boyutlu tipografiler, özellikle son yıllarda tasarımcılar için odak noktası haline gelmiştir. Güncellenen programlar sayesinde herhangi bir yazı tipinin grafik programlarıyla üç boyutlu versiyona kolaylıkla dönüştürülebildiği görülmektedir. Günümüzde ise bu alanda tasarlanmış birçok font tasarım örneği bulunmaktadır (Bkz. Görsel 5).

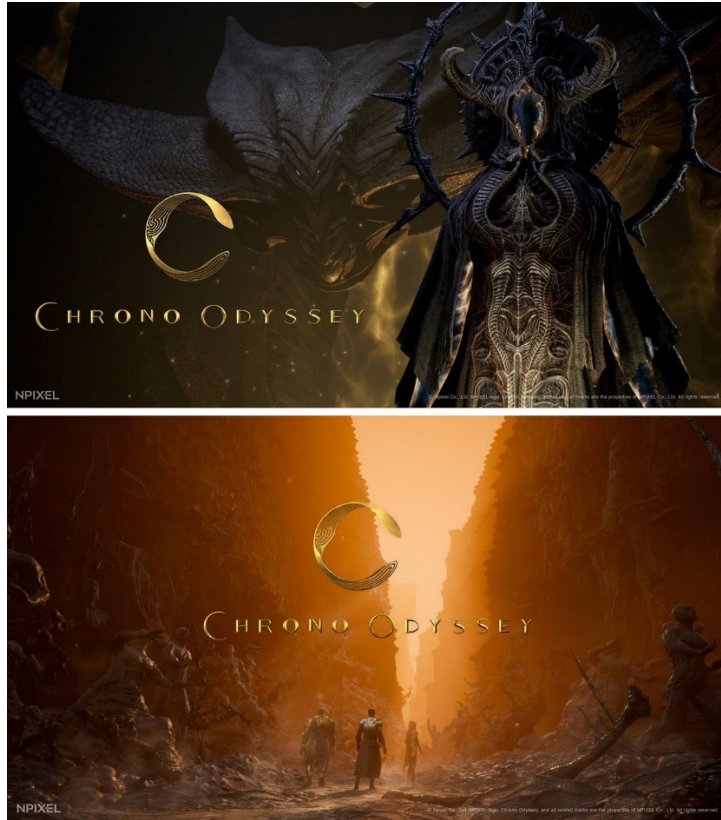

Görsel 5 BÜRO UFHO, "36 Days of Type" üç boyutlu font tasarımı (Behance, 2019)

Farrer'e (2024) göre üç boyutlu harfler, endüstriyel tasarımın bazı türlerinin yanı sıra genellikle grafik tasarımda sıklıkla kullanılan bir tipografi tasarım tercihidir. Birçok üç boyutlu yazı tipi, harflerin görsel olarak sayfadan veya bilgisayar ekranından çıkıyor gibi görünmesini sağlamaktadır. Düz görünmek yerine her harfin, kullanılan açılara bağlı olarak üst, yan ve alt görünümüleri bulunmaktadır. Tasarımcılar, izleyicinin dikkatini daha kolay çekmek ve etkileşimi

artırmak için afişlerde veya reklam panolarında sıklıkla üç boyutlu harfleri tercih etmektedir. Grafik tasarımın son 10 yılında en çok gelişim gösteren konularından birisinin iki boyutlu yazılımların üç boyutlu yazılımlara evrilmesi ve ortaya çıkan yeni grafik ürünlerin etkileşim seviyesinin artması olarak gösterilebilir.

Kullanıcılar arasında etkileşimin en yüksek olduğu alanlardan birisi de mobil ve bilgisayar oyunlarıdır. 1992'de id Software ilk üç boyutlu oyun olan Wolfenstein'ı piyasaya sürmüştür. PC ortamında çalışan bu oyun, yeni bir çağın da başlangıcı olmuştur (Uysal, 2005, s.17). Keleşçi'ye (2021, s.54) göre oyunlar, her birinin popülerlik artışının doruk noktası olduğuna inanılan birçok altın çağını görmüştür. Ancak yeni teknolojiler ve oyunlar ortaya çıktıkça oyun oynayan kişi sayısı giderek artmıştır. Keleş ve Kara'ya (2015, s.19) göre özellikle dijital oyunlar, türü ve oynandığı medya teknolojisi her ne olursa olsun günümüzde büyük bir pazar haline gelmiştir. Böylece bir video oyununu ilgi çekici hale getirmek için yaratılması gereken tüm unsurları düşünüldüğünde oyun sektöründe 3B modellemenin etki alanı ve önemi göze çarpmaktadır. Qiu ve Yuille (2016, s.1) ise video oyun endüstrilerinin, kütüphanelerin üç boyutlu nesne modelleri gibi üç boyutlu dünyalar inşa etmek için birçok araç geliştirdiğini vurgulamaktadır. Bu üç boyutlu dünyalar, oyunların ve sanal gerçekliğin tercih edilebilirliğini daha yüksek bir gerçekliğe çıkarmaktadır. Dolayısıyla oyunları ve filmleri değiştirmek için 3B modeller, sanal dünyalar yaratmanın çekici bir yolu haline gelmiştir (Bkz. Görsel 6).

Görsel 6 Npixel şirketi tarafından Unreal Engine 5 ile tasarlanmış "*Chrono Odyssey*" oyunu (Vitale, 2023)

Işık'a (2016, s.48) göre video oyunu, sayısal ortamda kullanıcıların ekranda görüntülenen nesnelere etkileşimli biçimde bireysel olarak veya gruplar halinde oynadıkları bir oyun türüdür. Akıllı telefonlar ve tabletler gibi mobil cihazlar, üç boyutlu oyunların ve sanal gerçeklik uygulamalarının oluşturulması için yeni dijital ortamlar sunmaktadır. Video oyunları, giderek daha gerçekçi hale geldikçe 3B yazılımlara ve 3B tasarımcılara olan ihtiyaç artmaktadır. Ayrıca video oyun sektöründen elde edilen gelirlerin yüksek olması, tasarımcıları bu alan üzerinde çalışmaya teşvik etmektedir. Böylelikle oyun tasarımlarının ulaştığı nokta, hem illüstrasyonların zenginliğini hem de etkileşimli cihazların geldiği noktayı özetler niteliktedir (Ergen, 2023, s.59).

Oyun geliştirme teknolojileri sürekli değişim ve gelişim içerisinde olduğu için 3B tasarımcısının güncel kalması ve yeni çalışma prensiplerine ayak uydurması büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan üç boyutlu modelleme alanı birçok sektörde aktif olarak tercih edilen bir tasarım yöntemi olarak görülmektedir. Günümüzde başta endüstriyel birçok üründe olmak üzere, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik uygulamaları, mimari ürün tasarımları, bilgisayar oyunları, animasyonlar ve ekran tabanlı uygulamalar gibi hemen hemen her sektörde yer almaktadır. Dolayısıyla 3B tasarımlar, yeni teknolojilerin ve yaklaşımların ortaya çıktığı, sürekli gelişmekte olan bir alan olarak görülebilir.

Görsel 7 "Adobe Substance 3D" programı ile üç boyutlu ambalaj tasarımı uygulaması (Adobe, 2023)

Grafik tasarım ve modelleme, birbirinden farklı roller olarak görünse de aslında birbirini besleyen ve geliştiren disiplinlerdir. Ayrıca modelleme, tasarımcılara hayal gücü ve ilerleme konusunda yeni fırsatlar yaratmaktadır. Dolayısıyla üç boyutlu modellemenin görsel tasarım üzerindeki etkisi, tasarımcının çalışma şeklini değiştirmiş ve özgün tasarımlar üretmesini sağlamıştır. Ambalaj tasarımı da görsel tasarım alanında modellemeyen en çok etkilenen dallardan birisi olarak dikkat çekmektedir (Bkz. Görsel 7).

Max'e (2021) göre modelleme, ambalaj sektörüne bir değer getirmiştir ve kâğıt üzerinde basit tasarım çizimlerinden 2B ve 3B baskıya uzanan yolculuk büyüleyici bir süreci ifade etmektedir. Adobe şirketi (2023) ise ambalaj tasarımını 3B modelleme yoluyla göstermenin yeni bir akım olduğunu düşünmektedir. Üç boyutlu modelleme, tasarımcının iş yükünü hafifleterek sürecin kısa sürede çözümlenmesine ve çalışmanın müşteriye daha hızlı ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Tasarımcı, teneke kutular, poşetler, kartonlar, etiketler, kasalar, kaplar ve her türlü malzemeden üretilmiş ürünler için doku ve materyale internet üzerinden ulaşabilir. Sektörde birçok alanda üç boyutlu tasarımlar tercih edilmektedir. Bu nedenle tasarım yazılımları geliştikçe üç boyutlu araçların genel tasarım sürecine daha fazla fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

3B Tasarım Eğitiminde Sorunlar

Teknoloji şirketleri, insanların yaşamlarını ve günlük rutinlerini iyileştirmek için yenilikçi teknolojiler geliştirmeye önemli miktarda kaynak harcamaktadır. İlgili şirketlerin yeni teknoloji çözümlerine katkı sağlayacağı alanlardan birisi de eğitimidir. Geleneksel kâğıt tabanlı eğitim yaklaşımı, özellikle teknoloji çağında büyüyen çocuklar için etkisiz olabilmektedir. Bu sebeple, günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, eğitim kurumlarının toplumdaki rolünü önemli ölçüde değiştirmiş ve bu değişim, eğitimin kalitesinin sürekli iyileştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Aybay'a (2017, s.454) göre bilgi çağının yaşandığı günümüzde, bilgiye erişim ve iletişim olanakları büyük bir hızla gelişmektedir. Bu gelişim, öyle bir boyuttur ki artık kendine özgü renk, ses ve mesaj trafiğiyle yeni bir dili temsil etmektedir. Görsel tasarımda temsil edilen tasarım yöntemlerinden birisi de sanal ortamlar ve 3B modellemedir. Üç boyutlu sanal ortamlar, öğrenenlerin çevrenin bir parçası olacak şekilde aktif olarak etkileşime girmesini ve başkalarının anlatımı yerine tecrübe ederek bilgi elde etmesini sağlamaktadır (Wang, 2012'den aktaran; Avcı, 2017). Welch'e (1998, s.254) göre modelleme, fikirleri sadece kendisi ve başkaları için daha erişilebilir kılmakla kalmaz; aynı zamanda test ve değerlendirmeyi de kolaylaştırır; bu da daha fazla fikrin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yol açabilir. Teknolojinin tasarımla uyum içerisinde ve bütünleşik ilerlemesinden dolayı grafik tasarım müfredatı değişmektedir. Tasarımcının yeni becerilerini piyasanın ihtiyaçlarına uygun olarak şekillendiren disiplinler gelişmektedir. Bu

nedenle dijital medya ve görsel işitsel tasarım, dinamik değişikliklere ve çoğunlukla teknolojik uyuma göre farklılaşabilmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde “Grafik tasarım öğrencilerinin modelleme derslerinde karşılaşılabileceği sorunlar nelerdir?” problem cümlesinde yer alan “modelleme programlarına erişim sorunları, üç boyutlu modelleme eğitiminde ön bilgi eksikliği, modelleme eğitiminde disiplinlerarası iş birliğinin yetersizliği, iki boyutlu ve üç boyutlu programlar arasındaki arayüz farklılıkları” alt başlıkları kapsamında sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri ile beraber ele alınmıştır.

Modelleme Programlarına Erişim Sorunları

Araştırmanın birinci alt probleminde erişim sorunları yer almaktadır. Bu problemin belirlenmesindeki amaç, grafik tasarım veya görsel iletişim tasarımı okuyan öğrencilerin güncel modelleme programlarına hızlı erişilebilmesine yardımcı olacak yazılım programları incelenecek ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

Üç boyutlu grafik tasarım alanında çok çeşitli yazılım ürünlerinin olduğu bilinmektedir. Yazılım geliştiricileri, pazara sundukları yazılım paketlerine sürekli olarak yeni uygulamalar ve geliştirmeler yapmaya çalışmaktadır. Aşağıdaki tabloda G2.com sitesinin “Sonbahar 2023 Grid®” Raporunda yer alan en iyi 15 modelleme yazılımı araştırması yer almaktadır (Joshi, t.y.).

Tablo 1 “G2 2023” verilerine göre en iyi üç boyutlu yazılım programları (Joshi, t.y.)

1	Maya
2	Blender
3	Creo Parametric
4	Unity
5	Adobe Dimension
6	Adobe Substance 3D Sampler
7	SolidWorks Composer
8	3ds Max Design
9	Cinema 4D
10	SmartPlant Review
11	Recap
12	Autodesk
13	PV Elite
14	Amazon Sumerian
15	Tilt Brush

Piyasadaki modelleme programlarının çoğunluğunun ücretli ya da sınırlı erişimde olması nedeniyle tasarımcılar her programa erişememektedir. Bunun yanı sıra büyük veri kapasitesi, işletim sistemi gibi yüksek donanım gereksinimleri de uygun modelleme yazılımının belirlenmesinde etkindir. Tasarım yaklaşımlarının değişmesi, üç boyutlu tasarımlara ek olarak durağan olmayan, animasyonlu grafiklerin de kullanılması bilgisayar gereksinimlerini değiştirmiştir. Bu faktörler göz önüne alındığında uygun modelleme programının tercih edilmesi tasarım sürecinde önemlidir.

Tablo 1 incelendiğinde “Maya” ve “Blender” yazılımları dikkat çekmektedir. İki yazılım arasındaki en önemli etken ise Maya’nın ücretli, Blender’ın ücretsiz olmasıdır. Maya’nın ücretli olması eğitimde erişimi zorlaştırmaktadır. Kolay ve hızlı erişim düşünüldüğünde en çok tercih edilen programlardan birisi Blender yazılımıdır. Blender; açık kaynak olması, donanım gereksiniminin düşüklüğü, kullanışlı arayüzü ve en önemlisi ücretsiz olması bakımından birçok kullanıcı tarafından tercih edilmektedir. Tablo 1’de yer almayan alternatif üç boyutlu modelleme programları ise şunlardır: 3D Slash, AutoCAD, Art of Illusion, Clara.io, Daz Studio, FreeCAD, Fusion 360, Houdini, Inkscape, Modo, OpenSCAD, Rhinoceros 3D, Sculptris, SketchUP, Tinkercad, Unreal Engine, Wings 3D, ZBrush.

Üç Boyutlu Modelleme Eğitiminde Ön Bilgi Eksikliği

Öğrenme ortamları-altyapı sorunları, bilgiye yönelik yaklaşım, ölçme ve değerlendirme ile ilgili yaşanan problemler eğitimde yaşanan önemli sorunlar arasında gösterilebilmektedir (Türkan ve Erişen, 2022, s.1644). Araştırmanın ikinci alt probleminde öğrencilerin önceki eğitim-öğretim hayatlarında modelleme ile ilgili teorik ve uygulamalı bilgi eksikliğinin eğitime etkileri ve çözüm yolları ele alınmaya çalışılacaktır.

Üç boyutlu bilgisayar grafiklerinin; x, y, z eksenlerini yani dikey, yatay ve derinlik boyutlarını temsil etmesi gerekmektedir. Derinlik, üç boyutlu bilgisayar grafiklerini iki boyuttan ayıran en önemli özellik olarak bilinmektedir. Bu bağlamda daha önce üçüncü boyut üzerine teoride ya da pratikte eğitim görmeyen öğrencilerin modelleme derslerinde zorlanması daha muhtemeldir. Bu, genellikle öğrencilerin iki boyutlu düzlem üzerinde çalışmaya alışkın olmasından kaynaklanabilir. Öte yandan eğitimde modellemenin kullanılması, öğrenciler için geleneksel öğretim yöntemleriyle yapılması zor olan ilgi çekici ve yaratıcı öğrenme deneyimleri sunmaktadır.

Üniversite eğitimine kadar öğrencilerin ilköğretim, ortaöğretim ve lise eğitimlerinde özellikle de güzel sanatlar liselerinin ve mesleki teknik anadolu liselerinin ilgili bölümlerinde yazılım ve modelleme konusunda bilgi sahibi olmaları, yükseköğretim kurumlarının grafik tasarım bölümlerinde alacakları 3B modelleme için gerekli temel bilgiyi edinmelerine ve sonuç olarak tasarım eğitimlerinin daha verimli geçmesine yarayacaktır.

Program yazılımcıları, 3B tasarımı destekleyen yazılımlar geliştirmektedir. Son yıllarda Adobe şirketi, "Substance 3D" ve "Dimension" ismiyle 3B modelleme yazılımlarını piyasaya sürmektedir. Bu programlar, aynı zamanda tasarımcıların "Photoshop" ve "Illustrator" programlarıyla uyumlu çalışabilmelerine olanak tanımaktadır. Chen'e (2020, s.532) göre Adobe Dimension, yaygın olarak kullanılan 3B modeller, malzemeler, arka plan resimleri ve ışıklandırma ile birlikte gelmektedir. Modellemeyi, aydınlatma ayarını, malzeme değiştirmeyi ve haritalamayı hızlı bir şekilde tamamlamak için tasarımcıların karmaşık 3B tasarım becerilerinde uzmanlaşması gerekli değildir. Program yazılımcılarının, bu geçiş sürecine katkıda bulunarak tasarımcının iki boyutlu tasarım düzleminden üç boyutlu tasarıma geçişini yumuşatmaya çalıştığı görülmektedir.

Modelleme Eğitiminde Disiplinlerarası İş Birliğinin Yetersizliği

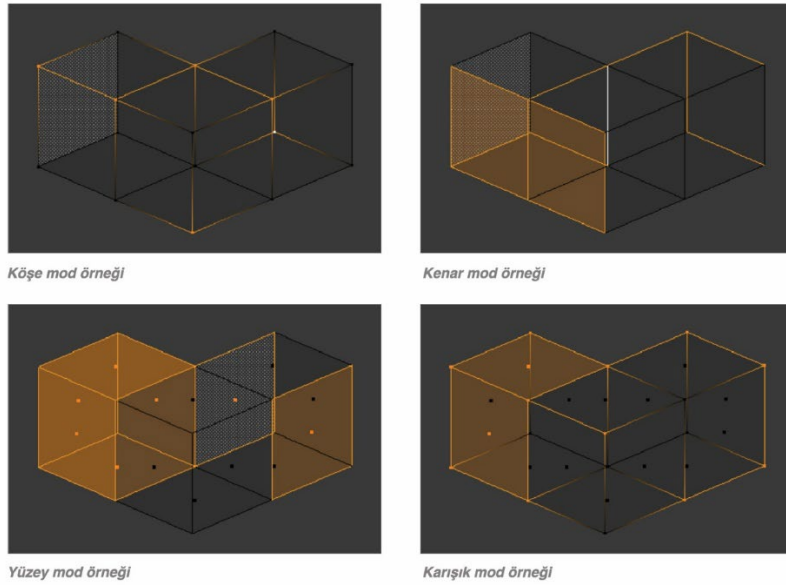
Araştırmanın üçüncü alt probleminde modelleme eğitiminde disiplinlerarası iş birliğinin yetersizliğine yönelik çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır. Günümüz postmodern sanat ve tasarım anlayışında yapıtların artık disiplinlerarası, çok sesli ve karmaşık yapıda üretilmeleri kaçınılmazdır (Uğur ve Yücel, 2020, s.529). Öztürk'e (2016, s.57) göre yeni bilgi ve çözümlere ulaşma çabası içinde olan disiplinler, sınırlarını kaldırarak birbirleriyle iş birliği içinde çalışmanın yollarını aramaktadır. Bu durum da eğitim kurumlarının disiplinlerarası yaklaşıma geçmek adına bir arayış içine girmelerine neden olmaktadır. Hem üç boyutlu grafik tasarım hem de tasarım eğitiminde modelleme alanı hızla genişlemektedir. Bu genişleme neticesinde üç boyutlu modelleme, grafik görselleştirmeden sağlık hizmetlerine kadar çok çeşitli endüstriler tarafından kullanılmaktadır.

James'e (2023) göre 3B modelleme teknolojisi, disiplinlerarası öğrenmeyi teşvik etmek için kullanılabilir ve öğrencilerin bilimsel kavramları sanat, tarih veya sosyal bilgiler gibi diğer konularla ilişkilendirmesine olanak tanır. Böylece öğrenciler, sanat ve bilim arasındaki ilişkiyi keşfetmek için 3 boyutlu modellemeyi deneyimleyebilirler. Bu çok yönlülük neticesinde üç boyutlu modelleme, farklı disiplinler arasında proje odaklı yürütülebilir veya ekip çalışması ile iş birliğini teşvik edebilir. Bu disiplinlerarası yaklaşım, tasarımcıların çok parçalı kurumsal projelerini hayata geçirebilmek için sıklıkla diğer alan uzmanlarıyla iş birliği yapmasını destekleyeceği için görsel tasarım endüstrisinin sektörde aktif kalmasını sağlamaktadır. Böylece grafik tasarımcı profilinin çalışma alanı desteklenmektedir. Üniversitelerin farklı fakültelerinde ortak dersler uygulanarak öğrencilerin ve akademisyenlerin daha derin bilgi edinmeleri sağlanabilir. Ayrıca

sektörde aktif olarak çalışan üç boyutlu modelleme üzerinde uzmanlaşmış tasarımcılar, üniversitelerde konferans verebilir ve atölye (workshop) çalışmaları düzenleyebilirler. Bu sayede ilgili alanda yapılan ya da yapılacak çalışmalar ile ilgili öğrencilerde kalıcı öğrenme gerçekleşebilir.

İki Boyutlu ve Üç Boyutlu Programlar Arasındaki Arayüz Farklılıkları

Araştırmanın dördüncü alt probleminde, modelleme eğitiminde iki boyutlu ve üç boyutlu programlar arasındaki arayüz farklılıkları incelenmeye ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır. İki boyutlu düzlemde çalışan grafik tasarımcılar için üç boyutlu düzleme geçiş sürecinde zorluklar yaşanmaktadır. Connell'e (2011, s.3) göre standart bir sayfa düzeninin iki eksen bulunmaktadır: x ve y. Bunlar sırasıyla yatay ve dikey yönler eşitse üçüncü eksen (z) ekranın dışına, izleyiciye doğru uzanmaktadır. Üç boyutlu tasarımda tasarımcının nesnelere sanal bir alanda modellemesine, şekillendirmesine, dokulandırmasına, ışıklandırmasına ve hareketlendirmesine olanak tanıyan yazılım programları kullanılırken iki boyutlu tasarımda genellikle tasarımcının nesnelere düz bir zemin üzerinde çizmesine, boyamasına ve düzenlemesine olanak tanıyan yazılım programları tercih edilmektedir.

Görsel 8 "Blender" programının seçim modları arayüzü (Blender, 2023)

İki boyutlu düzlem ile üç boyutlu düzlem arasındaki en önemli farklardan birisi, programların arayüz tasarımları ve çalışma yöntemleri olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, üç boyutlu modelleme programlarında en çok kullanılan araçlardan birisi seçim yollarıdır. Blender programının düzenleme modunda *tepe noktası (vertex)*, *kenar (edge)* ve *yüzey (face)* isimlerinde üç farklı seçim yolu bulunmaktadır (Bkz. Görsel 8). Bu araçların iki boyutlu programlarda bulunmaması, üç boyutlu modelleme programlarının çalışma akışını değiştirmektedir. Günümüzde grafik tasarımcılar, öncelikle "Adobe Illustrator, Photoshop ve Procreate" gibi programların doku, fırça özelliklerini ve üç boyutlu modelleme araçlarını deneyimleyebilirler. Böylelikle üç boyutlu programların çalışma mantığını daha iyi öğrenerek modelleme programlarının arayüz tasarımları hakkında ön bilgi edinmiş olacaklardır.

Sonuçlar ve Tartışma

Üç boyutlu yazılımlar, grafik tasarımın görsel ifade gücünü artırırken tasarımcıların da profesyonel hayatta mesleki olarak avantajlı durumda olmalarını sağlamaktadır. Tasarım sürecinde üç boyutlu düşünebilmek, tasarımcının anlatım gücünü ve verimliliğini artırırken yaratıcılık noktasında çalışma gelişimini zenginleştirmektedir. Böylece iki boyutlu tasarım

programlarının eksik yönlerini de desteklediği düşünülmektedir. Dolayısıyla eğitimde ve sektörde tasarım gereksinimlerinin değişmesi, beraberinde grafik tasarımcıyı yeni tasarım arayışlarına yöneltmektedir.

Bu araştırmada, bugünün görsel tasarım eğitiminde yer alan üç boyutlu modelleme tabanlı derslerin grafik tasarım alanındaki güncel tasarım yaklaşımları ve tasarım eğitimindeki etkileri kavramlar üzerinden incelenerek belirlenen alt problemler açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada ilk olarak modelleme programlarına erişim sorunları incelenmiştir. İncelemede 2023 yılı verilerine göre farklı sektörlerden kullanıcıların en çok tercih ettiği 15 modelleme yazılımına yer verilmiştir. Bu listeye göre ücretli ve ücretsiz birçok modelleme yazılımının kullanıldığı belirlenmiştir. Yazılım programlarının çeşitliliğinin çok olması ve birbirleri arasında donanımsal özelliklerin farklılık göstermesi sebebiyle diğer programlar arasından erişimi ücretsiz olan Blender programının bir adım öne çıktığı görülmüştür.

Araştırmanın ikinci alt problemi ise üç boyutlu modelleme eğitiminde ön bilgi eksikliğidir. Öğrencilerin erken yaşlarda boyut, derinlik, açı, ışık, doku gibi ilgi çekici ve öğrenmeyi kolaylaştıracak kavramlarla tanışması, sonraki eğitim-öğretim hayatlarında başarıya daha kolay ulaşabilmelerini sağlayacaktır. Trimble'in "Okullar için SketchUp" kampanyasında olduğu gibi erken yaşlarda ülkemizin de benzer uygulamalara yönelmesi ve modelleme tabanlı eğitimlerin desteklenmesi öğrencilerin öğrenme becerilerine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde, modelleme eğitiminde disiplinlerarası iş birliğinin yetersizliği üzerinde durulmuştur. Her alanda olduğu gibi grafik tasarım alanı da farklı sektörlerdeki disiplinlerden yararlanmaktadır. Araştırmanın geneline bakıldığında modelleme alanının ambalaj, film, oyun, animasyon, simülasyon, mimarlık, mühendislik, bilim ve tıp endüstrileri gibi farklı sektörlerde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca 3B baskı, hologram veya artırılmış gerçeklik (AR) gibi teknolojiler kullanılarak fiziksel veya yansıtma tarzı görüntüler elde edilebilmektedir. Tasarımcı adaylarının akademik ve profesyonel açıdan farklı sektörlerdeki uzmanlarla iletişim halinde olmasının ve iş birliği içerisinde proje tabanlı çalışmasının, hem alan için hem de tasarımcının gelişimi açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın son alt problemi, iki boyutlu ve üç boyutlu programlar arasındaki arayüz farklılıklarıdır. Grafik tasarımın aslında görsel iletişim tasarımı olduğu düşünüldüğünde, yazılım programlarının arayüz tasarımlarının hızlı ve etkili öğrenmede oldukça önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Günümüzde ekran tabanlı yazılımlara yönelik kullanıcı arayüzleri (UI) giderek daha kapsamlı hale gelmektedir. Kullanıcılar, yeni yazılımlara ve dolayısıyla yeni arayüzlere alışma süreci yaşamaktadır. Bu kapsamda iki boyutlu tasarım programlarının arayüzleri ile öğrencilerin daha önce karşılaşmadıkları üç boyutlu yazılımların arayüz tasarımlarındaki farklılıklar ve ilgili kavramlar üzerinde durulmuştur. Modelleme programları incelendiğinde, birçok yazılım olmasına rağmen hemen hemen tüm yazılımların çalışma prensibinde bulunan bazı terimlerin öne çıktığı görülmektedir. İki boyutlu tasarım yazılımlarında bulunmayan "tepe noktası (vertex), kenar (edge), yüzey (face)" gibi seçim yollarının öğrenilmesi, öğrencilerin modelleme arayüzlerine daha kolay alışmasını sağlayacaktır. Bu nedenle 3B uygulamalar için kullanıcı arayüzlerinin ve etkileşim yöntemlerinin tasarımına büyük özen gösterilmeli ve kullanıcı deneyimi geri dönüşleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak müfredatlar, yaratıcı düşünebilen profesyonel tasarımcıların yetiştirilmesini sağlamaktadır. Tasarımcının üç boyutlu çalışabilme yeteneği kendi kariyeri için de birçok fırsat sunmaktadır. Modelleme tekniği, tasarımcının üretkenliğini ve çalışma şeklini olumlu yönde etkilemektedir. Bu teknik, tasarımcıyı ya da öğrenciyi geleneksel çalışma yöntemlerinin yanı sıra sürdürülebilir bir çözüm arayışına yöneltmektedir. Bu sayede tasarımcılar, maliyetli ve uzun prototipler oluşturma süreçlerine başvurmadan zaman tasarrufu sağlamış olacaktırlar. Tasarımcının bu alanda kendini geliştirmesi, hızla genişleyen modelleme sektöründe yüksek talep görmesini sağlayacaktır. Yayın platformlarının etkisinin artmasıyla animasyon ve oyun

sektörü gibi yatırımın güçlü olduğu çoğu alanda modellemenin yaygın kullanımından dolayı üç boyutlu tasarımcılara olan ihtiyacın artması öngörülmektedir. Özellikle yapay zekâya yapılan yatırımlar düşünüldüğünde, yapay zekâ destekli üç boyutlu modellemelerin tasarım dünyasını değiştireceği kaçınılmaz bir gerçektir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Görsel Tasarım Eğitiminde Üç Boyutlu Modelleme" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- 3Daily. (2023, Kasım 20). *How AI-Powered 3D models are transforming design in 2023. The evolution of 3D character creators.* <https://medium.com/@3dailyai/how-ai-powered-3d-models-are-transforming-design-in-2023-72848899710>
- Adobe. (2023, Kasım 15). *3D packaging design with Adobe Substance 3D.* <https://www.adobe.com/products/substance3d/discover/3d-in-cpg.html>
- Autodesk. (2023, Ekim 24). *3D modeling software.* <https://www.autodesk.com/solutions/3d-modeling-software>
- Avcı, Ş. K. (2017). *3 Boyutlu sanal öğrenme ortamında probleme dayalı öğrenmenin, kavramsal anlama ve problem çözmeye dayalı öğrenme performansı üzerindeki etkisi.* (Yayın No. 470997) [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aybay, C. (2017). Bilgilendirme tasarımında disiplinlerarası tasarım işbirliği ve grafik tasarımın bu işbirliğindeki yeri. *The Turkish online journal of design, art and communication. TOJDAC.* 7(3), 454-462.
- Banaszak, B. (2023, Kasım 21). *Difference between 2D & 3D shapes.* <https://study.com/academy/lesson/2d-3d-objects-properties-relationships.html>
- Behance. (2019). *36 Days of type 2019.* [Fotoğraf]. <https://www.behance.net/gallery/79887123/36-Days-of-Type-2019>
- Bevan, J. (2023, Temmuz 12). *2D graphics vs. 3D graphics: Which is more effective?* <https://www.nextthoughtstudios.com/video-production-blog/2d-graphics-vs-3d-graphics-which-is-more-effective>
- Blender. (2023, Kasım 18). *Introduction. Selection mode.* <http://builder.openhmd.net/blender-hmd-viewport-temp/modeling/meshes/selecting/introduction.html>
- Bulduk, B. (2015). Etkileşimli medya ve öğretim ortamlarında tasarım geliştirme süreci. *Sanat ve Tasarım Dergisi* (16), 47-63. <https://doi.org/10.18603/std.92341>
- Chen, L. (2020). *Application of 3d design software in graphic design.* Advances in social science, Education and Humanities Research, volume 469. Published by Atlantis Press SARL.
- Connell, E. (2011). *3D for graphic designer.* John Wiley & Sons, Inc. Canada.
- Deviantart. (2023, Nisan 6). *Super Mario evolution 1981 - 2023.* [Fotoğraf]. <https://www.deviantart.com/coolteen15/art/Super-Mario-Evolution-1981-2023-956930024>
- Ekaran, S. (2021). *When did 3d modeling start? A brief history.* History of 3D modeling. <https://www.selfcad.com/blog/when-did-3d-modeling-start-a-brief-history>
- Emerline Team. (t.y.). *Enhancing E-Learning with 3D models.* <https://emerline.com/blog/3d-models-in-elearning>
- Ergen, İ. (2023). Deneyim tasarımının grafik tasarımı üzerindeki etkisi. *Journal of Arts.* (6)1, 55-64. [Doi.org/10.31566/arts.1969](https://doi.org/10.31566/arts.1969)
- Farrer, A. (2024, Ocak 04). *What is 3D lettering?* <https://www.musicaexpert.org/what-is-3d-lettering.htm>
- Garcia, P. (t.y.). *Utah teapots.* [Fotoğraf]. <https://www.pablogarcia.org/utah-teapots>

- Gronich, J. (2022, Aralık 31). *Exploring the differences between 2D and 3D modeling: Advantages and disadvantages of both techniques*. <https://www.openworldlearning.org/exploring-the-differences-between-2d-and-3d-modeling-advantages-and-disadvantages-of-both-techniques/>
- Işık, A. (2016). Video oyunlarda arayüz tasarımı. *Akademik Sanat*, 1(2), 46-55.
- Jaiswal, S. (2023, Ekim 20). *Difference between 2D and 3D Shapes*. <https://www.javatpoint.com/difference-between-2d-and-3d-shapes>
- James, W. (2023, Mart 19). *Making science come alive: 3D modeling in science education*. <https://elearningindustry.com/making-science-come-alive-3d-modeling-in-science-education>
- Joshi, S. (t.y.). *Best 3D modeling software of 2023*. <https://www.g2.com/articles/best-3d-modeling-software>
- Katiliūtė, E. ve Kazlauskienė, I. (2010). *The model of studies quality dimensions from student's perception*. *Economics and management*. (15), 580-586.
- Kelekçi, M. (2021). Dijital oyunlarda tipografinin tasarıma etkisi. *Yıldız Journal of Art and Design*. 8(2), 53-61. Doi: 10.47481/yjad.1000614.
- Keş, Y. ve Kara, M. (2015). Mobil oyun geliştirme sürecinde arayüz tasarımı. *Yıldız Journal of Art and Design*. 2(2), 18-26.
- Leslie, S. D. (2022, Aralık 19). *3D modeling: An overview of history & Industry applications*. <https://www.cadcrowd.com/blog/3d-modeling-overview-history-industry-applications/#:~:text=Developed%20for%20the%20first%20time,object%20using%20specialized%20computer%20software.>
- Mahajan, P. (2022, Ekim 14). *3D graphics: What it is and how you can learn it*. *3D graphics: A complete guide*. <https://www.selfcad.com/blog/3d-graphics-what-it-is-and-how-you-can-learn-it>
- Max, E. (2021, Şubat 15). *10 Best 3D packaging design software in 2021*. <https://stampaprints.com/blog/best-3d-packaging-design-software/>
- Qiu, W. ve Yuille, A. (2016). *UnrealCV: Connecting computer vision to Unreal Engine*. Johns Hopkins University, Baltimore, MD, USA. 1-8. Doi.org/10.48550/arXiv.1609.01326
- Özderin, S. (2019). Grafik tasarım eğitiminde akademik ilkeler. *Journal of International Social Research*, 12(66). s.517-532.
- Öztürk, A. (2016). Tasarım eğitiminde disiplinlerarası yaklaşımlar ve tasarımcı düşünüş modeli. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*. 1(1), 57-72.
- Papavlasopoulou, S., Giannakos, M. N., ve Jaccheri, L. (2017). Empirical studies on the maker movement, a promising approach to learning: A literature review. *Entertainment Computing*. (18), 57-78.
- Penney, M. (2018, Ocak 30). *3D in graphic design*. <https://www.sessions.edu/notes-on-design/3d-in-graphic-design/>
- Remondino, F. ve El-Hakim, S. (2006). Image-based 3D modelling: A review. *The photogrammetric record*. 21(115), 269-291.
- Sarıkavak, N. K. (2018). Gutenberg tipografisinden çağdaş iletişim tasarımına. *Konya Sanat*. 1(1), 8-27.
- Shukla, N. (2011). Towards a new age graphic design, textbook in graphic design for Class XII, *Graphic design processes, Chapter 02*. National Council of Educational Research and Training.
- SketchUp. (t.y.). SketchUp for schools. [Fotoğraf]. <https://www.sketchup.com/products/sketchup-for-schools>
- Sullivan, T. (2023, Eylül 25). *The best 3D modeling software in 2023*. <https://www.popsci.com/gear/best-3d-modeling-software/>
- Timur, S. ve Keş, Y. (2016). Grafik tasarımda üç boyut algısı. *İdil Dergisi*. 5(22), 655-676.
- Tunalı, İ. (2002). Tasarım felsefesine giriş. *Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, YEM Yayın: 81*, ISBN: 975-8599-17-8.
- Türkan, A. ve Erişen, Y. (2022). Eğitimde yaşanan sorunların kuram, model, yöntem ve ilkeler ışığında incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(2), 1641-1679. <https://doi.org/10.17152/gefad.1094235>
- Uğur, U. ve Yücel, A. (2020). Göstergelerarasılık bağlamında sinema tiyatro edebiyat ve fotoğraf. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 528-548.

- Uysal, A. (2005). *Üç boyutlu bilgisayar oyunları görsel tasarımı*. (Yayın No. 187932) [Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Vitale, A. (2023, Mayıs 04). *Npixel shares gameplay reveal trailer and screenshots for MMORPG Chrono Odyssey*. [Fotoğraf]. <https://www.rpgsite.net/news/14148-npixel-shares-gameplay-reveal-trailer-and-screenshots-for-mmorpg-chrono-odyssey>
- Wang, S.H. (2012). Applying a 3D situational virtual learning environment to the real world business—An extended research in marketing. *British Journal 244 of Educational Technology*, 43(3), 411-427. Doi:10.1111/j.1467-8535.2011.01194.x.
- Welch, M. (1998). Students' use of three-dimensional modelling while designing and making a solution to a technological problem. *International Journal of Technology and Design Education*. (8), 241-260.
- Wikipedia. (t.y.). *Üç boyutlu modelleme*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Üç_boyutlu_modelleme
- Yazar, T. (2020). Sanat ve teknoloji ilişkisinde görsel iletişim aracı olarak tipografi ve eğitim sürecindeki uygulama yaklaşımları. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 5(11), 255-269.
- Yüksel, A. O., Çetin, E., ve Berikan, B. (2019). 3D Tasarım öğrenme deneyiminin süreç değerlendirmesi ve eğitsel çıktılarının keşfedilmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram Ve Uygulama*, 9(1), 21-49. <https://doi.org/10.17943/etku.419386>
- Zhao, Y. ve Yang, X. (2015). Study on 3D technology application in art design. *Published by Atlantis Press*.

Econometric analysis of the relationship between social media shares and price and sales amount of NFT collections

Uğur Bakan¹, Özge Korkmaz², Ufuk Bakan¹

¹İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Art and Design, Department of Visual Communication, İzmir, Türkiye; ²Malatya Turgut Özal University, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Management Information Systems, Malatya, Türkiye.

ABSTRACT

The emergence of social media platforms is revolutionizing the distribution of information, creating a dynamic environment where market sentiment can be conveyed quickly. Although many social media platforms exist, X (Twitter) serves as a significant medium for people to share their feelings and thoughts easily. In fact, it is noted that individuals' thoughts and demands shift based on interactions within this platform, leading to substantial effects on savings and consumption behaviors. Similarly, herd behavior is observed due to these interactions. This study is distinctive because it explores the interaction between X (Twitter) and NFT within the context of an evolving technological landscape. Specifically, the research investigates the relationship between the sentiment value derived from social media interactions on X (Twitter) and the sales price and sales volume of selected NFT collections. Hacker Hatemi's (2010) causality test was employed, analyzing daily data from January 25, 2023, to January 26, 2024. The findings reveal that the sentiment value influences the sales amount and price of NFT collections.

KEYWORDS

NFT, Social media, (X) Twitter, Sentiment analysis, Hacker-Hatemi causality analysis.

Introduction

Investing in financial markets is a complex process that requires a careful balance between risk and reward, with decision-making playing a pivotal role in determining success. Investment decisions are the foundation of economic prosperity and necessitate rigorous analysis and strategic risk management. Successful investors recognise that each decision represents a calculated move capable of influencing the trajectory of their portfolios. Originally introduced as the foundational infrastructure for Bitcoin in 2008, blockchain technology has since transcended its initial purpose, emerging as a transformative force across various industries. As a decentralised, distributed ledger, blockchain ensures secure, transparent, and immutable record-keeping. This technology continues to gain prominence as a novel investment instrument within the digital economy. Social media increasingly influences investment decisions in the contemporary financial landscape. Investors seeking to make informed choices benefit from social media platforms that provide access to various market insights and collective expertise. In recent years, social media has demonstrated a profound impact on financial markets, with platforms such as Twitter, Reddit, and StockTwits facilitating the rapid dissemination of information that can significantly affect stock prices and trading behaviors. These platforms are real-time information hubs where investors share analyses, opinions, and insights on various stocks and market trends. The availability of diverse perspectives extends beyond traditional financial news sources, contributing to democratising investment knowledge.

This broad access to information has the potential to influence investor sentiment and, consequently, investment decisions.

Estimating investment instruments, such as non-fungible tokens (NFTs), is critical in the dynamic and rapidly evolving stock market. Social media platforms have played an increasingly significant role in shaping NFT price estimates in recent years. Investors, analysts, and financial institutions rely heavily on accurate valuations to navigate market trends, assess risk sensitivities, and identify emerging opportunities. Estimation models analyse historical data and current market conditions to forecast potential fluctuations in investor sentiment. Generally, fundamental analysts evaluate financial health by examining corporate financial statements, earnings reports, and key economic indicators to determine a stock's intrinsic value. This approach aims to provide investors with data-driven insights, allowing for informed decision-making based on a company's fundamental strength. However, financial markets are often subject to speculation, with investors occasionally basing decisions on unverified rumors rather than empirical data (Baker & Wurgler, 2007, p. 129; Shiller, 2000). The inherently volatile nature of financial markets further complicates accurate forecasting. Unanticipated events, geopolitical tensions, and economic crises can swiftly alter market dynamics, undermining conventional estimation models' reliability. In this context, social media, sentiment analysis, and survey methodologies are essential for capturing market sentiment. Analysing market sensitivity involves assessing market participants' collective opinions and emotions, which can provide valuable insights into potential market movements. Given the significant influence of social media on financial trends, relying solely on quantitative models for investment estimates poses challenges. Therefore, incorporating social media data into studies on investment estimation and consumer behavior—particularly about NFTs—can enhance analytical accuracy. In other words, the rise of NFTs as digital assets has been accompanied by increasing discourse on social media platforms. This study aims to establish the causal relationship between NFT sales figures and prices and the discussions and sentiments expressed on social media. The subsequent sections will provide an overview of NFTs and the role of social media platform X (formerly Twitter), followed by an analysis of social media's impact on investment decisions.

Non-Fungible Tokens (NFTs)

The emergence of blockchain technology has laid the groundwork for creating irreplaceable non-fungible tokens (NFTs), resulting in a paradigm shift in digital ownership. NFTs are primarily utilised to identify unique crypto entities with distinct characteristics that do not substitute for one another (Öztürk, 2022, p. 1154). This process involves several steps, including creating and utilising immutable tokens (NFTs), selecting a blockchain, developing a smart contract, minting tokens, and interacting with NFTs (Saygın & Hazelnut, 2021). Users incur a fee known as "GAS" for the computational energy expended in recording and verifying transactions on the Ethereum blockchain (Werner et al., 2020). In our daily lives, the variety of cryptocurrencies, with transaction volumes increasing daily, has facilitated the advancement of qualified intellectual title deeds (NFT) technology. Typically, NFTs are created according to standards on platforms such as Ethereum, Blockchain, Binance Smart Chain, Polygon, Flow, and Tezos, which support smart contracts. Smart contracts are computer protocols that facilitate and confirm agreements between two or more users (Dukedom, 2021). This project, initiated by Ethereum's developers three months after the launch of the Ethereum blockchain, was formulated from a combination of hexagonal pieces. It paved the way for new initiatives, such as Cryptopunks, Moncats, and Cryptokitties within blockchain technology (Valeonti, 2021, p. 4). Due to the nature of the products sold in NFT marketplaces, specific mechanisms are vital to ensure that business processes run smoothly. Smart contracts, self-executing transactions, and protocols determine the ownership of the assets created on a blockchain network and facilitate the transfer of digital assets to new owners upon sale. For Ethereum, standard ERC-721 (for unique tokens) or ERC-1155 is employed (Casale-Brunet et al., 2021). With its smart contract capabilities, the Ethereum

blockchain has emerged as the primary platform for NFT creation. Smart contracts embedded in NFTs provide a continual source of income beyond the initial sale, allowing artists to receive royalties automatically. A digital file constituting an NFT is transformed into a digital asset stored on the blockchain, and the resulting commodity can be released, purchased, sold, or resold (Gričar et al., 2023). NFTs, enabled by blockchain technology, have revealed new ways of creating, selling, and experiencing artwork. Ethereum-based virtual platforms have facilitated NFTs' creation, sale, and trade, enabling artists to reach a global audience directly. Although NFTs have disrupted traditional

Visually, various works of art, digital illustrations, animations, and other digital art forms are presented to collectors through NFTs. Artists can create NFTs by digitizing their works and adding unique features. Original animations and digital illustrations allow art lovers to expand their digital collections. Although artist Kevin McCoy is known for creating the first NFT on the Namecoin blockchain in 2014, it is generally acknowledged as the first NFT (Fortnow et al., 2022). The early works and experiments with NFTs date back to 2012 when colourful coins, known as Bitcoin 2x, were released. This currency refers to the method of representing and managing real-world assets on a blockchain. The concept emerged as an attempt to extend the functionality of blockchain technology beyond simple cryptocurrency transactions, utilising users' shares, bonds, real estate, and commodities instead of cash. Though the idea of Coloured Coins is an early initiative for encrypted digital assets, cryptocurrencies with more complex and multifaceted standards and protocols, such as ERC-20 and ERC-721, have gained greater popularity in society. These coloured coins, which hold equal value to a Satoshi, the smallest unit of Bitcoin, are believed to represent a vast array of physical entities in digital form (Oduncu, 2022, p.198).

The marketplaces where NFT products are sold are built on the Ethereum network, and OpenSea, Superrare, Rarible, Nifty Gateway, and Binance NFT Marketplace are among these marketplaces. The products traded in the NFT market consist of Art (Art), collectibles (Collection), Games (Games), Metaverse (Virtual Evren), Other (other), and Utility (Fortune) (Nadini et al., 2021, p. 31). NFTs have made the art market more democratic by giving artists direct access to a global audience. Platforms such as OpenSea and Rarible have encouraged artists to exhibit and sell their work without needing an auction or gallery, encouraging inclusiveness and diversity in the art ecosystem. In these digital marketplaces, all the processes in which sales and purchases are included are carried out in cryptocurrencies. At the same time, in these marketplaces, there are also options for payment with different cryptocurrencies. The publishing of NFTs to eliminate the dependence on artists' works by removing the works of the artists has provided the transfer and storage of digital works independently of the physical environment. It has facilitated the access and purchasing of the broad masses of art that do not have the opportunity to go to art galleries or auctions. NFTs, cryptographic tokens representing the ownership of unique assets that cannot be exchanged, have gathered a wide range of interests due to transformative potentials in various sectors, including art, games, and real estate. The fact that NFTs cannot be divided and are unique due to design has enabled them to be evaluated just like money by adding rarity and originality to digital assets. The future of NFTs is closely related to the progress in the underlying blockchain technology and cryptocurrencies. The visual diversity of NFTs opens the doors to more creativity in the art world and the ownership of digital existence. With this system, artists or developers have gained more freedom in designing and marketing digital works with unique visual features.

Social Media Platform X (Twitter)

Social media tools, which have become an integral part of modern communication, have significantly affected individuals' connection, sharing information, and interaction with each other. Social media refers to digital platforms and technologies that facilitate creating, sharing, and exchanging information and ideas in virtual communities (Kim et al., 2010). These platforms

cover various services, including social network sites, microblogs, and multimedia-sharing platforms. Social media's decisive feature is overcoming geographical boundaries and promoting global connections and interactions. Numerous studies on social networking sites show that it is compatible with the active user paradigm specified in mass communication theories. In this paradigm, individuals are seen as active participants who actively shape the meaning of the media instead of consuming the media passively (Brown et al., 2014, p. 2). Platforms like Twitter and Facebook allow users to share important content with large audiences. This interactive environment contributes to the rapid rise of certain issues on the agenda and reaches large audiences. The immediate feedback on these platforms and the likes, comments, shares, etc., contribute to sustainable participation and interaction by creating a dynamic environment where users are immediately satisfied. The first examples of social media sites were Friendster and MySpace, which began in the early 2000s. Still, they became popular with the widespread use of portable smart devices and sites like Facebook, Instagram, and Twitter.

Twitter, introduced in 2006 and notable for its unique characteristics, is considered an important player in the social media landscape (Dorsey et al., 2006). As a microblogging platform, Twitter has emerged as a powerful and dynamic force that reflects and actively shapes cultural tendencies, speech, and perceptions. On July 22, 2023, Elon Musk, the new owner of Twitter, changed the platform's name and logo to "X" (Stokel-Walker, 2023) as part of a rebranding effort intended to transform it into a "super app." The logo features a bold, striped design that represents the Unicode mathematical alphanumeric symbol for the letter "X." X (formerly Twitter), which boasts over 330 million active users worldwide, is regarded as the most popular microblogging platform, distinguished by unique features such as "hashtags (#)" that define topics and a "Retweet" function that is limited to 280 characters (Holotescu et al., 2014). Microblogs are miniature blogs that enable users to send concise messages or comments to a specific network (Larson & Moe, 2012). Consequently, Twitter is a dynamic and effective force in shaping contemporary popular culture. It actively contributes to the evolution of social narratives and expressions, acting as a cultural mirror, trendsetter, and amplifying voice. The interactive role of social media tools in the agenda-setting process warrants examination as a crucial factor in shaping social issues and public opinion.

The Effect of Social Media on Investment Decisions

The basis of the right investment decisions requires attention to several factors, such as economic conditions, sector trends, and company finances regarding assets or sectors. This commitment to the research allows them to determine opportunities, evaluate risks, and make conscious decisions per their financial objectives. Each investor must develop a suitable investment strategy as risk tolerance, financial goals, and information levels differ. Investors often find it difficult to choose between basic and technical analysis. The basic analysis aims to evaluate the economic situation of a company, the management team, its position in the sector, and several of its main and other values. The analysis uses past price data and graphic models to estimate future price movements. A strategic mixture of these approaches can provide a multi-faceted perspective in making investment decisions. Understanding the behavioural economy's principles is integral to making solid investment decisions. Behavioural prejudices such as excessive confidence, avoidance of loss, and herd mentality may lead to incorrect investment decisions. Investors who understand these psychological nuances can develop strategies to eliminate prejudices and make decisions based on rational analysis. Previous studies have examined the impact of social media on the pricing of financial markets according to many factors. Some studies suggest that social media sensitivity strongly indicates stock price movements (Bollen et al., 2011; Zhang et al., 2011), while others argue that such emotions have a minimal effect (Antweiler & Frank, 2004). One way for social media to affect investment decisions is through the ability to shape market sensitivity. Positive or negative thoughts expressed by effective figures, market analysts, or a wider community on social media can

create a collective mood that can affect their perceptions of investors. The spread of this sensitivity may influence decisions and lead to re-evaluating investors' positions according to social media interpretations. Many studies in this field show a direct correlation between certain social media measurements and financial performance indicators (Broadstock & Zhang, 2019; GEV., 2022). The findings emphasise the importance of complex interaction between social media participation and the economic performance of companies. While a positive correlation is observed, nuances such as sector-specific differences and strategic social media management need to emerge.

Social media contributes to the financial performance of companies by improving brand reputation and equity beyond direct financial indicators. The positive emotions created on social media platforms can affect consumer confidence, purchasing decisions, and general market perception. On the contrary, negative social media narratives can damage reputations with later financial repercussions. Investors often use social media platforms for real-time updates, discussions, and sensitivity analyses. The collective and libertarian structure of social networks is gathering financial news, market trends, expert opinions, and manipulators together and presenting them to investors. Therefore, understanding the subtleties between social networks and investor sensitivity is very important for understanding the modern dynamics of financial markets. A single tweet or ship can become viral and reach a wide audience in seconds. In the context of investments, this news (tweet) can lead to sudden changes in stock prices due to investors' reacting to last-minute news, rumours, or discussions on social media. Existing research has investigated the impact of social media on brand perception, customer loyalty, and income creation (Kaplan & Haenlein, 2010; Smith et al., 2012). However, a comprehensive and indirect impact on financial performance measurements such as investment return (ROI), stock prices, and profitability is still under development. In all these issues, it is seen that the role of social media should be examined in the evaluation of the financial performance of a new investment instrument such as NFT (Non-Fungible Token).

Data Set and Method

In general, X (Twitter) data has been used to evaluate the trends in the NFT market and to provide alternative information on the general health and potential effects of the NFT market. In addition to the X (Twitter) contents of the NFT collection selected within the scope of the research, information such as followers, likes, and comments are collected through Nodexl software, which functions as an add-on of the Microsoft Excel program. Nodexl (Node Excel) is a free and open-source network analysis and visualisation tool designed for Microsoft Excel. Nodexl allows users to import data from various sources such as X (Twitter), Facebook, YouTube, and e-mail and analyze social networks. With the coding list issued for the research, the raw data obtained from the visual files were separated from the visual files, and unnecessary characters (#, @, *) and repetitions (tweet, retweet, likes, etc.) were extracted to prevent the analysis. To ensure the consistency of the data set, tweets in languages other than English are filtered during the data collection process. Retweets and Mentions were removed from the data set to prevent the repetition of the content. After this filtering, 15052 tweets were used within the scope of the research.

The study period includes the range of January 25, 2023-17 January 2024, and daily data were used in the study. Within the scope of the research, Bored APE Yacht Club and the "#Boredapeyc" hashtag were selected as the primary search query. Launched by Yuga Labs on April 30, 2021, Bored APE Yacht Club (BAYC) is frequently included in academic research as a popular NFT collection of 10,000 unique monkeys (Cho et al., 2023). As the primary source of the study, the data from the world's largest NFT marketplace was used to get information about price movements, trade volume, other technical indicators, market trends, and investor sensitivities. OpenSea, founded in 2017 by Devin Finzer and Alex Atallah, is the world's largest

NFT marketplace where digital assets such as digital art, collections, and virtual real estate are traded (Wilson et al., 2022).

In the study, a daily collection period selected from the OpenSea platform is considered a daily sales price (USD), total sales amount (USD), and emotion analysis as a variable. The nature of all variables except emotion value is taken, and the graphs of the variables used in the study are presented in Figure 1.

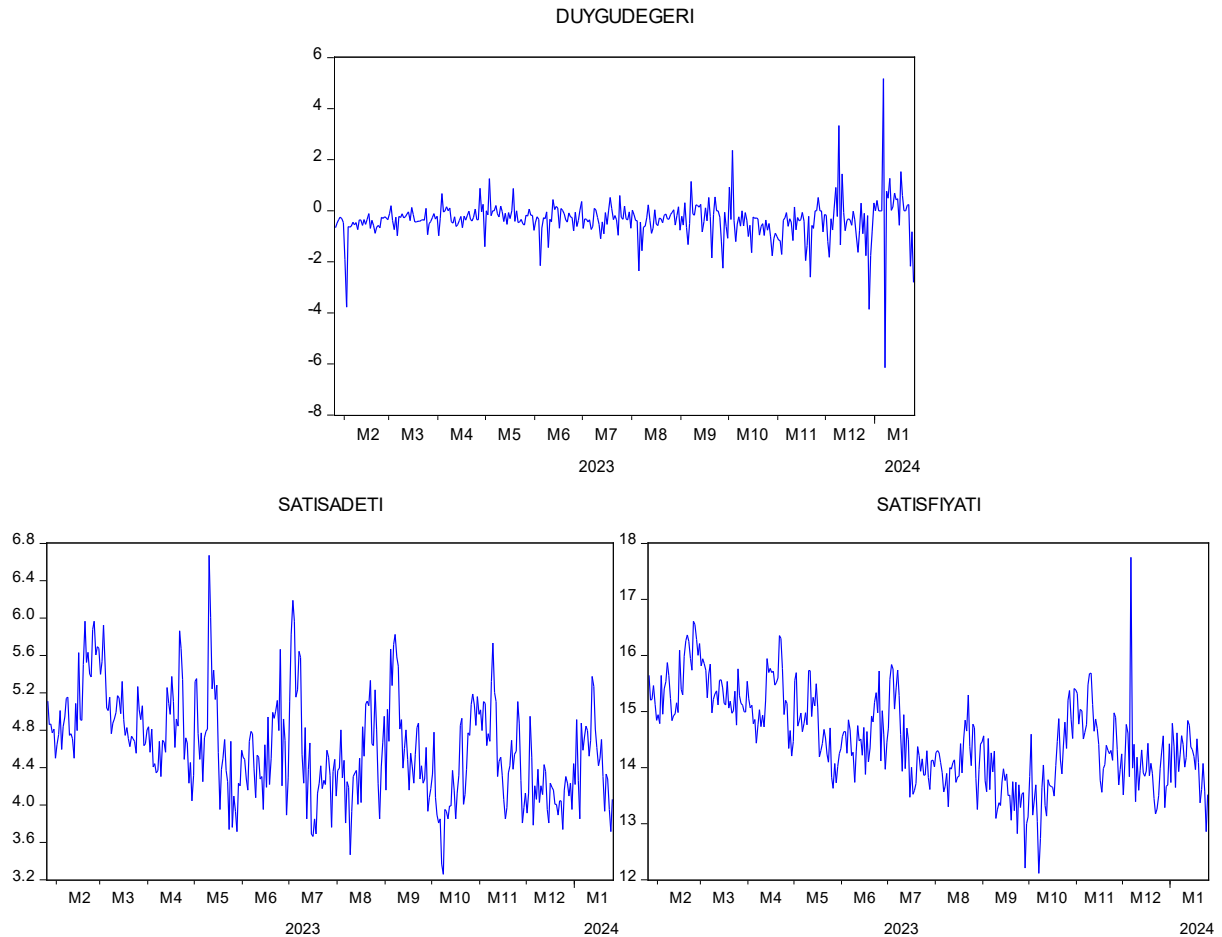

Figure 1 Time path graph of variables utilised in the study.

While the economic news on social media provides valuable information for investors and analysts, the larger data volume and insufficient data reliability lead to misconceptions in NFT price estimation models. Multidimensional analytical approaches are applied to understand the effect of social media on NFT shares. Machine learning algorithms and natural language processing techniques are used to analyse articles, comments, and shares on social media platforms, and hashtag analysis is used to monitor popular hashtags related to natural language processing techniques, specific NFT projects, or crypto assets. News and activities on social media provide an important resource for examining how they affect price fluctuations and investor behaviors in the NFT market. Emotion analysis algorithms are applied to assess the relationship between social media activity and the price performance of a particular NFT collection. When the current literature on the NFT art field is examined, it is seen that there are researches to understand the market dynamics of productivity, pricing, and market size (Dowling, 2022; Nadini et al., 2021; Tetlock, 2007; Zhang et al., 2011). When examining the financial literature, several models evaluate the effects on securities. Since investor sensitivity cannot be detected directly in these studies, it is used to determine the use of various information sources and variables, especially social media (GU & Kurov, 2020; Sul et al., 2017;

Nyakurukwa & Seetharam, 2023; Porter, 2009). This study examines the effect of comments and shares on social media platforms in the NFT pricing process. For this purpose, X (Twitter) platform, known for its wide and active user base, has been selected for analysis.

Emotion Analysis refers to identifying and understanding emotional content in a text, speech, visual content, or other types of data (Du et al., 2020; Medhat et al., 2014). This analysis aims to evaluate whether the text contains positive, negative, or neutral emotions by identifying emotional tones in a particular text or content. Emotion Analysis uses Natural Language Processing (NLP), Text Analysis, and Calculation Techniques, one of the artificial intelligence techniques to automate the emergence or classification of emotion in the face of a situation (Agarwal et al., 2015). Beyond the text data, this analysis includes voice expressions, emoji usage, and emotional content in pictures or videos. Various software and a set of special dictionaries and rules that support this software are used to assess whether the words and expressions in the text are emotional. This study used the most successful and rule-based dictionaries for emotion analysis: Valence Aware Dictionary and Sentiment Reasoner (Vader) (Hutto & Gilbert, 2014). In the next stage, the interaction rate of each tweet with emotion analysis was calculated, and the emotion score and interaction rate were multiplied (Ángeles Oviedo-García et al., 2014). Thus, the emotional impact power (emotion value) of each tweet tweeted in the network was determined.

$$\text{Emotion value} = \frac{(\text{mentions} + \text{likes} + \text{retweets}) / \text{Tweets}}{\text{Total Number of Views}} \times 100 \quad (1)$$

In this study, the time series analysis is used due to the use of daily data to determine the relationship between the amount of sales and sales of the collection, as mentioned above in the NFT. In order to avoid the fake regression problem in the time series analysis, the level/differences in which the variables are stable should be determined. Unit root tests are used for this purpose. However, economic structural shocks can be observed while researching financial markets. For this reason, unit root tests that consider structural breakdowns in econometric methods should be used. In this study, the unit root tests that consider the structural breaks to determine the relationship between the variables were used from the Zivot-Authorization Root Test. Zivot and Andrews (1992) accepted the time of breaking as an external event. They criticised the Perron (1997) test. They developed the Zivot-Andrews (ZA) unit root test, where the date of breaking was identified as an alternative to the diversification of the original test. Zivot and Andrews consider each point a potential breaking date (TB) and create regression for any possible breaking date. As a result of the information obtained from here, the causality test to be used between the variables is decided. In the study, Hacker and Hatemi (2010) investigated the relationship between the number of sales and sales of a collection in NFT and the emotional value obtained from emotion analysis (interaction rate). In order to determine the causal relationship between the variables in the causality test, this model was developed by Hacker and Hatemi (2010) to evaluate the selection strategy through the risk of normal distribution proposed by Enders (2004), through the risk of normal distribution. This test can be used if the variables are static at different levels and do not require the assumption of normal distribution. Due to this flexibility, it has more features than other causal tests in the literature.

Findings

In this study, it was applied to emotional analysis with a Valley dictionary and software prepared in Python, which is sensitive to Twitter content, especially emojis. In the Vader compound score, values smaller than -0.05 are negative for each tweet, values between -0.05 and 0.05 are neutral, and the software positively analysed values greater than 0.05. The study's results of emotion analysis according to months are presented in Table 1.

Table 1 Emotion Analysis Results by Months

	N	Mean	Total	Standard Deviation	Min	Max
January 2023	6	-33.6667	-202.00	5.95539	-44.00	-28.00
February 2023	28	-40.4286	-1132.00	31.86479	-180.00	-5.00
March 2023	31	-18.9032	-586.00	49.04172	-278.00	6.00
April 2023	30	-10.9000	-327.00	14.86804	-51.00	12.00
May 2023	31	-4.4839	-139.00	7.14083	-21.00	10.00
June 2023	30	-14.9000	-447.00	18.66095	-69.00	11.00
July 2023	31	-17.5484	-544.00	23.86188	-85.00	18.00
August 2023	31	-13.4516	-417.00	17.69150	-80.00	4.00
September 2023	30	-2.8333	-85.00	7.26391	-21.00	9.00
October 2023	31	-37.9355	-1176.00	31.49808	-110.00	4.00
November 2023	30	-33.6000	-1008.00	49.80348	-141.00	3.00
December 2023	31	-4.0323	-125.00	4.94964	-17.00	5.00
January 2024	25	-2.9600	-74.00	18.54832	-83.00	10.00

Traditional unit root tests determine whether the time series carries a unit root problem. The expanded Dickey-Fuller Test (ADF), Phillips-Perron (PP), and KPSS tests are traditional unit root tests. These tests are first considered in the study, and the findings obtained are given in Table 2. With these tests, the level/differences of the series are stable. The main point of econometric analysis containing the time dimension begins by determining the level/differences that variables are static. Although a variable is static, the problem of false regression is observed in the estimated models. In other words, the reliability of the information obtained from the model does not reflect the truth. For this reason, the starting point of econometric analyses with time dimension begins with investigating the stagnation of variables. In addition, the descriptive statistics of variables contain preliminary information in the correct selection of econometric analysis. Therefore, in the study, the ADF, Philips-Perron, and KPSS unit root test results were obtained from the descriptive statistics and traditional unit root tests of variables and presented in Table 2.

Table 2 Descriptive statistics of variables and unit root test results

	SALES NUMBER	SALE PRICE	EMOTION VALUE
Mean	4.62	14.53	-0.35
Median	4.58	14.47	-0.32
Maksimum	6.67	17.75	5.17
Minimum	3.25	12.11	-6.14
Standard deviation	0.54	0.82	0.78
Jarque-Bera	15.28*	3.370	4428.39*
Number of Observations	365	365	365
ADF	-6.00***	-3.81***	-11.05***
Phillips-Perron	-8.23***	-7.45***	-19.61***
KPSS	0.86	1.36	0.10**

Not: * The symbol states that the variables do not show normal distribution according to 1 % importance, and *** is static at the level of the variables.

Table 2 shows that the sales price variable has the highest average and maximum value, the number of sales variables has the lowest standard deviation, and the emotion value of the variable has the lowest average and minimum value. According to the 1 %importance level, the Jarque-Bera test in Table 2, where all variables except the sales price do not show normal distribution, can be said from the test result. According to ADF and Phillips-Perron unit root tests, all variables are stable at the level (I (0)). According to the KPSS unit root test, it was found that all variables except emotion value (0) were not stable. These inconsistent results in traditional

unit root tests indicate the presence of structural shocks in variables. For this reason, Zivot-Andrews, which considered the structural breakdowns in the study, continued with the structural fracture unit root test. Zivot-Andrews Structural Fracture Unit Root Test is a statistical test used to determine the presence of structural breaks in time series. Structural breakage indicates a change or transformation at a certain point in the time series. Zivot-Andrews Structural Breaking Unit Root Test Results are given in Table 3.

Table 3 Zivot -Andrews Unit Root Test Results

MODEL C		
	t statistics	Break dates
SALESNUMBER	-7.07*	17/08/2023
SALEPRICE	-6.42	18/10/2023
EMOTION VALUE	-11.44***	05/10/2023
Δ NUMBEROFSALES	-9.06***	29/05/2023
Δ SALEPRICE	-9.83***	09/10/2023

Not: Δ the symbol, which states that the first difference of the variable is taken.

According to Table 3, it was concluded that the emotion value variable is stable for 1 %importance, and the sales price and custom variables are static in the first differences. Therefore, since the emotion value is stable at different levels, such as I (0) and other variables I (1), it is seen that there is a need to choose a causality test that takes into account this issue in the investigation of the existence of the causal bond between the variables that are the focal point of the research. In this context, the causality relationship between variables was investigated by Hacker and Hatemi-J's (2010) causal test. Hacker and Hatemi-J (2010) developed the causality test to determine the causal relationship between two or more variables in a particular economic or social context. In other words, it tries to determine whether the change in a variable (independent variable) leads to a change in another variable (dependent variable), and if it does, the direction and power of this causal relationship. In this context, the presence of the causal bond between variables was investigated by the Hacker and Hatemi-J's causality test, and the related results are given in Table 4.

Table 4 Hacker and Hatemi-J (2010) Causality test

Temel Hipotez	Wald statistics	%1	%5	%10
SALEPRICE \neq EMOTIONVALUE	0.265	9.914	6.163	4.665
EMOTIONVALUE \neq SALEPRICE	5.025*	9.826	6.092	4.590
SALESNUMBER \neq EMOTIONVALUE	0.448	9.637	6.000	4.615
EMOTIONVALUE \neq SALESNUMBER	4.982*	9.231	5.893	4.623
SALEPRICE \neq SALESNUMBER	4.206	9.171	6.155	4.745
SALESNUMBER \neq SALEPRICE	0.128	9.333	6.020	4.590

Not: * The symbol shows the existence of causality to 10 %importance.

The information obtained from Table 4 shows that the emotional value of 10 % causes the NFT sales price. In addition, the value of emotion at 10 % causes NFT sales. These unidirectional findings indicate that emotional value significantly affects the sales amount and cost of the NFT collection. However, no mutual causality, i.e., interaction, was observed between the sales price and the sales custom.

Conclusion and Discussion

Numerous studies have been conducted to ascertain investors' sensitivity to requiring different investment instruments in our evolving world. It is understood that some investors purchase particularly profitable or fashionable products. With the growing popularity of digital art and trading artworks in recent years, Non-Fungible Token (NFT) technology continues to garner attention. This study explored the existence of a causal relationship between the sales price,

sales volume, and social media engagement of NFT collections, which are perceived as a new trend beyond mere profit motives. Social media platforms have become crucial tools for promoting and marketing NFT collections. Owners and artists actively utilise these platforms to showcase their works and collections, capture interest, and engage potential buyers. The role of social networks in shaping investor sensitivity has emerged as a multifaceted phenomenon that profoundly influences investors' perceptions, decisions, and behaviours within the financial sphere. The extensive and rapid flow of information on social networks plays a vital role in enhancing market sensitivity. Its impact on formulating investment strategies and the evolution of market dynamics escalates daily. As is known, social media is regarded as a valuable information source, and individuals have demonstrated purchasing behaviours driven by this information. Successful investment decisions necessitate a balanced assessment of various factors, including thorough research, fundamental analysis, and risk management. Previous studies have highlighted the influence of social media on financial markets. However, few studies investigate the causal relationship between social media and NFT prices.

In this study, the presence of the causal bond between the sales price of a selected NFT collection, the number of sales, and the emotion value obtained from the shares of X (Twitter) were investigated using 25/01/2023-26/01/2024 daily data. In this study, the causal relationship between X (Twitter) shipments and NFT prices was investigated by focusing on the impact of social media on the cryptocurrency market. Hacker and Hatemi-J's (2010) causality test was used to analyse this relationship, and the existence of one-way causality was observed as a result of the study. It was found that emotional value caused both sales price and sales amount. This finding indicates that in addition to NFT collections, which are seen as a new investment tool, different social media interactions and the collection's price and sales are considered. It is recommended that relevant research be developed. Thus, it is thought that the sources of price mobility in NFT collections and abnormal prices that may occur in this field can be detected.

Sensitivity analysis of tweets can affect investors' decisions and provide information on market sensitivity. Moreover, effective users, such as finance experts and analysts in X (Twitter), may change NFT prices by directing market perceptions. This study reveals that X (Twitter) shipments affect NFT prices and emphasizes the importance of social media in the cryptocurrency market. This study also argues that monitoring social media activities can provide information about market trends and potentially help investors make more conscious decisions. The findings of this study show that impressive and interesting social media shares increase the visibility of NFT collections, attract the attention of potential buyers, and increase collection sales. Therefore, it is seen that social media strategies play an important role in the success of NFT collections. As a result, the study's findings make inferences to investors, policymakers, and researchers, particularly the above.

Author contribution rates

The first author contributed 35%, the second author 35%, and the third author 30%.

Intellectual Declaration

Our article, *Econometric Analysis of the Relationship Between Social Media Shares and Price and Sales Amount of NFT Collections*, has no conflict of financial interest with any institution, organisation, or person. There is no conflict of interest among the authors.

References

- Agarwal, B., Mittal, N., Bansal, P., & Garg, S. (2015). Sentiment Analysis Using Common-Sense and Context Information. *Computational Intelligence and Neuroscience*, 2015, 1–9. <https://doi.org/10.1155/2015/715730>

- Ángeles Oviedo-García, M., Muñoz-Expósito, M., Castellanos-Verdugo, M., & Sancho-Mejías, M. (2014). Metric proposal for customer engagement in Facebook. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 8(4), 327-344. <https://doi.org/10.1108/JRIM-05-2014-0028>
- Antweiler, W., & Frank, M. Z. (2001). Is All That Talk Just Noise? The Information Content of Internet Stock Message Boards. *SSRN Electronic Journal*, 59(3): 1259-1294. <https://doi.org/10.2139/ssrn.282320>.
- Baker, M., & Wurgler, J. (2007). Investor Sentiment in the Stock Market. *Journal of Economic Perspectives*, 21(2), 129-151. <https://doi.org/10.1257/jep.21.2.129>
- Bollen, J., Mao, H., & Zeng, X. (2011). Twitter mood predicts the stock market. *Journal of Computational Science*, 2(1), 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.jocs.2010.12.007>
- Broadstock, D. C., & Zhang, D. (2019). Social-media and intraday stock returns: The pricing power of sentiment. *Finance Research Letters*, 30, 116–123. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.03.030>
- Brown, C., Hendrickson, E., & Littau, J. (2014). New Opportunities For Diversity Twitter Journalists and Traditionally Underserved Communities. *Journal of Social Media Studies*, 1(1), 1–16. <https://doi.org/10.15340/2147336611760>
- Casale-Brunet, S., Ribeca, P., Doyle, P., & Mattavelli, M. (2021). Networks of Ethereum Non-Fungible Tokens: A graph-based analysis of the ERC-721 ecosystem. *2021 IEEE International Conference on Blockchain (Blockchain)*, 188-195. <https://doi.org/10.1109/Blockchain53845.2021.00033>
- Cho, J. B., Serneels, S., & Matteson, D. S. (2023). Non-Fungible Token Transactions: Data and Challenges. *Data Science in Science*, 2(1), 2151950. <https://doi.org/10.1080/26941899.2022.2151950>
- Dorsey J., Biz, S., Williams, E. (2006). *The Birth and Early Development of Twitter*. Twitter Inc.
- Dowling, M. (2022). Fertile LAND: Pricing non-fungible tokens. *Finance Research Letters*, 44, 102096. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102096>
- Du, C., Sun, H., Wang, J., Qi, Q., & Liao, J. (2020). Adversarial and Domain-Aware BERT for Cross-Domain Sentiment Analysis. *Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 4019-4028. <https://doi.org/10.18653/v1/2020.acl-main.370>
- Dukedom, C. (2021). *The Nft Revolution - Real Estate Edition: 2 1 practical guide for beginners to create, buy and sell Non-fungible tokens disruptive projects of virtual land, properties and worlds*. Independently published.
- Enders, W. (2004). *Applied Econometric Time Series* (Second ed.). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Ge, Y., Qiu, J., Liu, Z., Gu, W., & Xu, L. (2020). Beyond negative and positive: Exploring the effects of emotions in social media during the stock market crash. *Information Processing & Management*, 57(4), 102218. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2020.102218>
- Gomez-Carrasco, P., & Michelon, G. (2017). The Power of Stakeholders' Voice: The Effects of Social Media Activism on Stock Markets. *Business Strategy and the Environment*, 26(6), 855-872. <https://doi.org/10.1002/bse.1973>
- Gričar, S., Šugar, V., Baldigara, T., & Folgieri, R. (2023). Potential Integration of Metaverse, Non-Fungible Tokens, and Sentiment Analysis in Quantitative Tourism Economic Analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(1), 15. <https://doi.org/10.3390/jrfm17010015>
- Gu, C., & Kurov, A. (2020). Informational role of social media: Evidence from Twitter sentiment. *Journal of Banking & Finance*, 121, 105969. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2020.105969>
- Hacker, S. & Hatemi-J, A. (2010). The Properties of Procedures Dealing with Uncertainty about Intercept and Deterministic Trend in Unit Root Testing. *CESIS Electronic Working Paper Series*, Paper No. 214. Centre of Excellence for Science and Innovation Studies, The Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden.
- Hailiang Chen, De, P., Yu Hu, & Byoung-Hyoun Hwang. (2011). Sentiment is revealed in social media and affects the stock market. *2011 IEEE Statistical Signal Processing Workshop (SSP)*, 25–28. <https://doi.org/10.1109/SSP.2011.5967675>
- Holotescu, C., Grosseck, G., & Danciu, E. (2014). Educational Digital Stories in 140 Characters: Towards a Typology of Micro-blog Storytelling in Academic Courses. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 4301-4305. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.936>
- Fortnow, M., Quharrison, T., Nguyen, K. (2022). *The NFT Handbook: How to Create, Sell, and Buy Non-Fungible Tokens*. Hoboken New Jersey: John Wiley & Sons.

- Hutto, C., & Gilbert, E. (2014). VADER: A Parsimonious Rule-Based Model for Sentiment Analysis of Social Media Text. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 8(1), 216–225. <https://doi.org/10.1609/icwsm.v8i1.14550>
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kaur, M., Kalra, T., Malik, S., & Kapoor, A. (2018). Significance of Social Networking Media for Influencing Investor Behaviour in the Stock Market. İçinde A. K. Kar, S. Sinha, & M. P. Gupta (Ed.), *Digital India* (ss. 83-98). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78378-9_5
- Kim, W., Jeong, O.-R., & Lee, S.-W. (2010). On social websites. *Information Systems*, 35(2), 215–236. <https://doi.org/10.1016/j.is.2009.08.003>
- Larsson, A. O., & Moe, H. (2012). Studying political microblogging: Twitter users in the 2010 Swedish election campaign. *New Media & Society*, 14(5), 729-747. <https://doi.org/10.1177/1461444811422894>
- Lazzini, A., Lazzini, S., Balluchi, F., & Mazza, M. (2022). Emotions, moods and hyperreality: Social media and the stock market during the first phase of COVID-19 pandemic. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 35(1), 199-215. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-08-2020-4786>
- Li, D., Wang, Y., Madden, A., Ding, Y., Tang, J., Sun, G. G., Zhang, N., & Zhou, E. (2019). Analysing stock market trends using social media user moods and social influence. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 70(9), 1000-1013. <https://doi.org/10.1002/asi.24173>
- Medhat, W., Hassan, A., & Korashy, H. (2014). Sentiment analysis algorithms and applications: A survey. *Ain Shams Engineering Journal*, 5(4), 1093-1113. <https://doi.org/10.1016/j.asej.2014.04.011>
- Nadini, M., Alessandretti, L., Di Giacinto, F., Martino, M., Aiello, L. M., & Baronchelli, A. (2021). Mapping the NFT revolution: Market trends, trade networks, and visual features. *Scientific Reports*, 11(1), 20902. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-00053-8>
- Nyakurukwa, K., & Seetharam, Y. (2023). The evolution of studies on social media sentiment in the stock market: Insights from bibliometric analysis. *Scientific African*, 20, e01596. <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2023.e01596>
- Oduncu, S. (2022). NFT, Kripto Sanatı ve Türkiye'deki Yansımaları. *Art-e Sanat Dergisi* 15 (29), 195-224. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1080813>
- Öztürk, S. A. (2022). Yeni Bir Dijital Varlık Olarak NFT: Pazarlama Dünyasındaki Yeri Üzerine Değerlendirmeler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1151-1164. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1225897>
- Perron, P. (1989). The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis. *Econometrica*, 57 (6), 1361-1401
- Piñeiro-Chousa, J., Vizcaíno-González, M., & Pérez-Pico, A. M. (2017). Influence of Social Media over the Stock Market. *Psychology & Marketing*, 34(1), 101-108. <https://doi.org/10.1002/mar.20976>
- Saygın, E. P., & Findıklı, S. (2021). Tuvalden tuşa: Sanat pazarındaki dijital dönüşümde NFT'lerin rolü. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(4), 1452-1466. <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i4.1930>
- Shiller, R. J. (2000). Measuring Bubble Expectations and Investor Confidence. *Journal of Psychology and Financial Markets*, 1 (1), 49-60. https://doi.org/10.1207/S15327760JPFM0101_05
- Smith, A. N., Fischer, E., & Yongjian, C. (2012). How Does Brand-related User-generated Content Differ across YouTube, Facebook, and Twitter? *Journal of Interactive Marketing*, 26(2), 102-113. <https://doi.org/10.1016/j.intmar.2012.01.002>
- Stokel-Walker, C. (2023). Why is Twitter becoming X? *New Scientist*, 259(3449), 9. [https://doi.org/10.1016/S0262-4079\(23\)01398-2](https://doi.org/10.1016/S0262-4079(23)01398-2)
- Sul, H. K., Dennis, A. R., & Yuan, L. (Ivy). (2017). Trading on Twitter: Using Social Media Sentiment to Predict Stock Returns. *Decision Sciences*, 48(3), 454-488. <https://doi.org/10.1111/dec.12229>
- Tetlock, P. C. (2005). Giving Content to Investor Sentiment: The Role of Media in the Stock Market. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.685145>

- Valeonti, F., Bikakis, A., Terras, M., Speed, C., Hudson-Smith, A., & Chalkias, K. (2021). Crypto Collectibles, Museum Funding and OpenGLAM: Challenges, Opportunities and the Potential of Non-Fungible Tokens (NFTs). *Applied Sciences*, 11(21), 9931. <https://doi.org/10.3390/app11219931>
- Werner, S. M., Pritz, P. J., & Perez, D. (2020). Step on the Gas? A Better Approach for Recommending the Ethereum Gas Price. İçinde P. Pardalos, I. Kotsireas, Y. Guo, & W. Knottenbelt (Ed.), *Mathematical Research for Blockchain Economy* (pp. 161-177). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-53356-4_10
- Wilson, K. B., Karg, A., & Ghaderi, H. (2022). Prospecting non-fungible tokens in the digital economy: Stakeholders and ecosystem, risk and opportunity. *Business Horizons*, 65(5), 657-670. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.10.007>
- Yang, S. Y., Mo, S. Y. K., & Liu, A. (2015). Twitter financial community sentiment and its predictive relationship to stock market movement. *Quantitative Finance*, 15(10), 1637-1656. <https://doi.org/10.1080/14697688.2015.1071078>
- Zhang, X., Fuehres, H., & Gloor, P. A. (2011). Predicting Stock Market Indicators Through Twitter "I hope it is not as bad as I fear". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 26, 55-62. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.562>
- Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251. <https://doi.org/10.2307/1391541>

Sosyal medya paylaşımları ile NFT koleksiyonlarının fiyatı ve satış miktarı arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi

Uğur Bakan¹, Özge Korkmaz², Ufuk Bakan¹

¹İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, İzmir, Türkiye; ²Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Malatya, Türkiye.

ÖZET

Sosyal medya platformlarının ortaya çıkışı, bilgi dağıtımında devrim yaratarak piyasa duygularının hızla aktarılabilir olduğu dinamik bir ortam yaratmaktadır. Birçok sosyal medya platformu olmasına rağmen, insanların duygu ve düşüncelerini rahatça paylaştıkları önemli bir mecra olarak X (Twitter) görülmektedir. Öyle ki, bu mecradaki etkileşime göre insanların düşüncelerinin ve taleplerinin değiştiği, tasarruf ve tüketim davranışlarında anlamlı etkilere yol açtığı görülmektedir. Benzer şekilde bu mecradaki etkileşim neticesinde, sürü davranışları gözlenmektedir. Değişen ve gelişen dünyada teknolojik unsurların dikkate alınması gerçeği neticesinde, bu çalışma X (Twitter) ve NFT etkileşimini incelemesi yönüyle özgün bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada, X (Twitter)'deki sosyal medya etkileşimlerinden elde edilen duygu değeri ile seçilmiş NFT koleksiyonlarının satış fiyatı ve satış miktarı arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmada Hacker Hatemi (2010) nedensellik testinden yararlanılmış ve 25/01/2023-26/01/2024 dönemi günlük verileri ile çalışılmıştır. Çalışma sonucunda duygu değerinin NFT koleksiyonunun satış miktarına ve satış fiyatına neden olduğu saptanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

NFT, Sosyal medya, (X) Twitter, Duygu analizi, Hacker-Hatemi nedensellik testi.

Giriş

Finansal piyasalara yatırım yapma davranışı, karar vermenin başarıyı belirlemede önemli bir rol oynadığı risk ve ödül arasındaki karmaşık bir süreçtir. Yatırım kararları finansal başarının can damarıdır ve hassas bir analiz ve risk yönetimi dengesi gerektirir. Başarılı yatırımcılar her kararın portföylerinin gidişatını şekillendirebilecek stratejik bir hareket olduğunun bilincindedir. 2008 yılında Bitcoin'in temel altyapısı olarak tasarlanan Blockchain teknolojisi, ilk uygulamasını aşarak çeşitli endüstrilerde dönüştürücü bir güç haline gelmiştir. Blockchain özünde güvenli, şeffaf ve değişmez kayıt tutmayı sağlayan merkezi olmayan, dağıtılmış bir defteri temsil etmektedir. Bu varlık her geçen gün çeşitlenerek dijitalleşen dünyanda yeni bir yatırım aracı olarak önemini sürdürmektedir.

Sosyal medyanın yatırım kararlarını şekillendirmedeki rolü günümüzün dinamik finansal ortamında giderek daha önemli hale gelmektedir. Sürekli olarak bilinçli karar almak isteyen yatırımcılar, diğer piyasa katılımcılarının zengin bilgi ve görüşlerine erişmek için sosyal medya araçlarından yararlanmaktadır. Son yıllarda sosyal medyanın finansal piyasaları şekillendiren bir güç olduğu gözlenmektedir. Bilginin Twitter, Reddit ve StockTwits gibi platformlarda yayılmasının anlık ve yaygın yapısı, hisse senedi fiyatlarını ve alım satım davranışlarını önemli ölçüde etkileme potansiyeline sahiptir. Twitter, Reddit gibi sosyal medya platformları ve finansal forumlar, yatırımcıların çeşitli hisse senetleri ve piyasa trendleri hakkındaki içgörülerini, analizlerini ve görüşlerini paylaştığı gerçek zamanlı bilgi merkezleri olarak hizmet vermektedir. Çeşitli perspektiflerin erişilebilirliği, yatırımcıların geleneksel finansal haber kaynaklarının

ötesinde bilgi toplamasına olanak tanır. Bilginin demokratikleşmesi, yatırımcı duyarlılığını ve dolayısıyla yatırım kararlarını etkileme potansiyeline sahiptir.

NFT gibi yatırım araçlarında tahmin, borsanın dinamik ve sürekli gelişen dünyasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Son yıllarda NFT fiyat tahminlerinin şekillenmesinde sosyal medya sitelerinin rolü önem kazanmaya başlamıştır. Yatırımcılar, analistler ve finansal kurumlar yatırım faaliyetleri büyük ölçüde doğru tahminlere dayanmaktadır. Piyasa eğilimlerini ve duyarlılığını anlamak, ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmak isteyen yatırımcılar için çok önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Tahmin modelleri, duyarlılıktaki potansiyel değişimleri tahmin etmek için geçmiş verileri ve mevcut piyasa koşullarını analiz edilmektedir. Genellikle temel analistler, şirketlerin mali tablolarını, kazanç raporlarını ve ekonomik göstergelerini inceleyerek mali sağlığına odaklanmaktadır. Bu yöntem, bir hisse senedinin gerçek değerini değerlendirmeyi ve yatırımcıların şirketin temel esaslarına göre karar vermelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Finansal piyasalarda bazen yatırımcılar verilerin dışında rasyonel olmayan söylentilere göre bazı kararlar alabilmektedir (Baker ve Wurgler 2007, s. 129; Shiller, 2000). Finansal piyasalar doğası gereği değişken yapısı yatırımcıların tahmin yapmalarını zorlaştırmaktadır. Beklenmedik olaylar, jeopolitik gerilimler veya ekonomik krizler piyasa dinamiklerini hızla değiştirerek tahminlerin güvenilirliğini azaltabilmektedir. Bu noktada sosyal medya, haber duyarlılığı analizi ve anketler piyasanın genel ruh halini değerlendirmek için kullanılan araç görevi üstlenmektedir. Piyasa duyarlılığını analiz etmek, piyasa katılımcılarının duygularını ve görüşlerini ölçmeyi içermektedir. Sosyal medya araçları piyasa hareketlerinde rol oynamakta ve tahmin için yalnızca niceliksel modellere güvenmeyi zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, NFT alanında yatırım tahminleri veya tüketici davranışını etkileyen faktörleri inceleyen araştırmalarda sosyal medyanın da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, NFT'lerin dijital varlık olarak yükselişine sosyal medya konuşmalarındaki artış eşlik etmektedir. Bu bağlamda, sosyal medya tartışmalarının ve duyarlılıklarının NFT koleksiyonların satış miktarı ve fiyatı arasındaki nedenselliğin varlığını ortaya koymak bu çalışmanın odak noktasıdır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında NFT ve sosyal medya platformu X (Twitter) hakkında bilgiler sunulacak, ardından sosyal medyanın yatırım kararları üzerine etkisine değinilecektir.

Nonfungible Tokens (NFTs)

Blokszincir (Blockchain) teknolojisinin ortaya çıkışı, takası mümkün olmayan tokenların (jeton, bozuk para) yaratılmasının temelini atmış ve dijital mülkiyet kavramında bir paradigma değişikliği yaratmıştır. Nonfungible Tokens (NFTs) daha çok bireysel özellikleri ile ön plana çıkan ve biri diğerinin yerine geçmeyen, eşi olmayan/biricik kripto varlıkları tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Öztürk, 2022, s. 1154). Değiştirilemez Tokenların (NFT'ler) oluşturulması ve kullanılması, bir blok zincirinin seçilmesi, akıllı sözleşmenin oluşturulması, tokenların basılması ve NFT'lerle etkileşime geçilmesi dahil olmak üzere birkaç adımı içermektedir (Saygın ve Fındıklı 2021). Ethereum blok zincirindeki işlemlerin kaydedilmesi ve doğrulanmasında kullanılan bilgi işlem enerjisi için "Gas" adı verilen bir ücret kullanıcılardan tahsil edilmektedir (Werner vd., 2020). Günlük yaşantımızda işlem hacminin her geçen gün büyüdüğü farklı kripto para birimleri, Nitelikli Fikri Tapu (NFT) teknolojisinin gelişimini sağlamıştır. NFT'ler genellikle akıllı sözleşmelerini destekleyen Ethereum, Blockchain, Binance Smart Chain, Polygon, Flow ve Tezos gibi platformlarında standartlara uygun olarak oluşturulmaktadır. Akıllı sözleşmeler, iki veya daha fazla kullanıcı arasında bir sözleşmenin yürütülmesini kolaylaştıran ve doğrulayan bir bilgisayar protokolünü tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Dukedom, 2021). Ethereum blok zincirinin ortaya çıkmasından 3 ay sonra Ethereum'un geliştiricileri tarafından başlatılan projede kara ve okyanuslar altıgen parçaların bir araya gelmesiyle şekillenmiştir. Bu proje blok zincir teknolojisinde CryptoPunks, Mooncats ve CryptoKitties gibi yeni projelerin, ERC-721 ve ERC-1155 gibi standartların veya terimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Valeonti, 2021, s.4). NFT pazar alanlarında satılan ürünlerin dijital olmasından ötürü buradaki iş süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için belli mekanizmalara ihtiyaç doğmuştur. İşlemleri kendi kendine

yürüten ve protokoller olan akıllı sözleşmeler, bir blok zinciri ağı üzerinde yaratılan varlığın sahibini belirlemede bir satış gerçekleştiğinde dijital varlıkları yeni sahiplere devredebilmesine imkân sağlamaktadır. Ethereum için en yaygın olarak standart ERC-721 (benzersiz tokenlar için) veya ERC-1155 kullanılmaktadır (Casale-Brunet vd., 2021). Akıllı sözleşme yetenekleriyle Ethereum blok zinciri, NFT oluşturma için birincil platform olarak ortaya çıkmıştır. NFT'lere yerleştirilmiş akıllı sözleşmeler, sanatçıların telif ücretlerini otomatik olarak almasını sağlayarak ilk satışın ötesinde sürekli bir gelir kaynağı sağlamaktadır. NFT oluşturmak için dijital bir dosya, blok zincirinde depolanan dijital bir varlığa dönüştürülmekte ve ortaya çıkan emtia piyasaya sürülmekte, satın alınabilmekte, satılmakta veya yeniden satılabilmektedir (Gričar vd., 2023). Blockchain teknolojisinin mümkün kıldığı NFT'ler sanat eseri yaratmanın, satmanın ve deneyimlemenin yeni yollarını ortaya çıkarmıştır. Ethereum tabanlı sanal platformlar, NFT'lerin oluşturulmasını, satışını ve ticaretini kolaylaştırarak sanatçılara küresel bir izleyici kitlesine doğrudan erişim olanağı sunmuştur. NFT'ler, geleneksel modelleri bozarak, sanatçılar ve koleksiyoncular için yeni fırsatlar sunarken, enerji tüketimi, telif ihlali ve etik gibi dikkatle değerlendirilmesi gereken birçok zorluğu da ortaya çıkarmıştır.

Görsel olarak çeşitli sanat eserleri, dijital illüstrasyonlar, animasyonlar ve diğer dijital sanat formları NFT'ler aracılığıyla koleksiyonculara sunulmaktadır. Sanatçılar, eserlerini dijital olarak işleyerek ve benzersiz özellikler ekleyerek NFT'ler oluşturabilmektedir. Özgün animasyonlar ve dijital illüstrasyonlar, sanat severlerin dijital koleksiyonlarını genişletmelerine olanak tanımaktadır. Sanatçı Kevin McCoy tarafından 2014 yılında Namecoin blok zincirinde yaratılan, "Quantum" adlı sanat eseri genellikle ilk NFT olarak bilinmesine rağmen, teknik açıdan ilk NFT olarak kabul edilmemektedir (Fortnow vd., 2022). NFT'de ilk üretilen çalışmalar ve deneyler Bitcoin 2X olarak da bilinen renkli coinlerin piyasaya sürüldüğü 2012 yılına kadar uzanmaktadır. Bu paralar, gerçek dünya varlıklarını bir Blockchain üzerinde temsil etme ve yönetme yöntemini ifade etmektedir. Konsept, Blockchain teknolojisinin işlevselliğini basit kripto para birimi işlemlerinin ötesine genişletme girişimi olarak ortaya çıkmış ve kullanıcıların hisse senetleri, tahviller, emlak ve emtialar gibi varlıkların alım-satımında para yerine kullanılmıştır. Renkli paralar (Colored Coins) kavramı şifrelenmiş dijital varlıklara yönelik erken bir girişim olsa da ERC-20 ve ERC-721 gibi daha karmaşık ve çok yönlü standartlar ve protokollere sahip kripto para birimleri toplum tarafından kabul görerek daha fazla popülerlik kazanmıştır. Bitcoin'in en küçük değerdeki birimi olan Satoshi ile eş bir değere sahip olan bu renkli coinler, çok çeşitli fiziksel varlıkların dijitaldeki temsili olarak varsayılmaktadır (Oduncu, 2022, s.198).

NFT ürünlerinin satıldığı pazar yerleri Ethereum ağı üzerine inşa edilirken bu pazar yerleri arasında OpenSea, SuperRare, Rarible, Nifty Gateway, Binance NFT Marketplace ön planda yer almaktadır. NFT pazarında işlem gören ürünler, koleksiyonlara göre art (sanat), collectible (koleksiyonluk), games (oyunlar), metaverse (sanal evren), other (diğer) ve utility (fayda)'den oluşmaktadır (Nadini vd., 2021, s. 31). NFT'ler, sanatçılara küresel bir izleyici kitlesine doğrudan erişim sağlayarak sanat piyasasını daha demokratik bir hale getirmiştir. OpenSea ve Rarible gibi platformlar, sanatçıların çalışmalarını müzayede ya da galeriye ihtiyaç duymadan sergilemelerine ve satmalarına olanak tanıyarak sanat ekosisteminde kapsayıcılığı ve çeşitliliği teşvik etmiştir. Bu dijital pazar yerlerinde satış ve alış işlemlerinin içerisinde yer aldığı tüm süreçler kripto paralar üzerinden gerçekleşirken bu pazar yerlerinde, farklı kripto para birimleriyle ödeme seçenekleri de bulunmaktadır. NFT'ler bunlara uygun pazarların yaygınlaşması sanatçıların eserlerini sergilediği mekanlara bağımlılığı ortadan kaldırarak fiziksel ortamdan bağımsız olarak dijital eserlerin transferini ve depolamasını sağlamıştır. Sanat galerilerine ya da müzayedelere gitme imkânı olmayan geniş kitlelerin sanat eserlerine ulaşmasını ve satın almasını kolaylaştırmıştır. Değiş tokuş edilemeyen benzersiz varlıkların sahipliğini temsil eden kriptografik tokenlar olan NFT'ler, sanat, oyun ve emlak dahil olmak üzere çeşitli sektörlerdeki dönüştürücü potansiyelleri nedeniyle geniş çapta ilgi toplamıştır. NFT'lerin tasarım gereği bölünemez ve benzersiz oluşu dijital varlıklara nadirlik ve özgünlük katarak tıpkı para gibi değerlendirilmelerini sağlamıştır. NFT'lerin geleceğinin ne olacağı sorusu bu teknolojinin altında

yatan blok zinciri teknolojisi ve kripto para birimlerinde yaşanan ilerlemelerle yakın ilişkili bir durum olarak kabul edilmektedir. NFT'lerin görsel çeşitliliği, sanat dünyasında ve dijital varlık sahipliğinde daha fazla yaratıcılığın kapılarını açmaktadır. Bu sistemle sanatçılar veya geliştiriciler, benzersiz görsel özelliklerle dijital eserlerini tasarlamak ve pazarlamak konusunda daha fazla özgürlüğe kavuşmuştur.

Sosyal Medya Platformu X (Twitter)

Modern iletişimin ayrılmaz bir parçası haline gelen sosyal medya araçları bireylerin bağlantı kurma, bilgi paylaşma ve birbirleriyle etkileşim kurma şeklini önemli ölçüde etkilemiştir. Sosyal medya, sanal topluluklarda bilgi ve fikirlerin oluşturulmasını, paylaşılmasını ve alışverişini kolaylaştıran dijital platformları ve teknolojileri ifade etmektedir (Kim vd., 2010). Bu platformlar, sosyal ağ siteleri, mikroblog platformları ve multimedya paylaşım platformları dahil olmak üzere çok çeşitli hizmetleri kapsamaktadır. Sosyal medyanın belirleyici özelliği, coğrafi sınırları aşma, küresel bağlantıları ve etkileşimleri teşvik etme yeteneğinde yatmaktadır. Sosyal ağ siteleriyle ilgili çok sayıda çalışma, kitle iletişim teorilerinde belirtilen aktif kullanıcı paradigmasıyla uyumlu olduğunu göstermektedir. Bu paradigmada bireyler, medyayı pasif bir şekilde tüketmek yerine, medyanın anlamını aktif olarak şekillendiren aktif katılımcılar olarak görülmektedir (Brown vd., 2014, s. 2). Twitter ve Facebook gibi platformlar, kullanıcıların önemli buldukları içerikleri anında paylaşmalarına ve bu içerikleri geniş kitlelere iletmelerine olanak tanımaktadır. Bu etkileşimli ortam, belirli konuların hızla gündemde yükselmesine ve geniş kitlelere ulaşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu platformlardaki geri bildirimlerin, beğenilerin, yorumların ve paylaşımların anında gerçekleşmesi, kullanıcıların anında memnuniyet aldığı dinamik bir ortam yaratarak sürdürülebilir katılıma ve etkileşime katkıda bulunmaktadır. Sosyal medya sitelerinin ilk örnekleri 2000'li yılların başında sunulan Friendster ve MySpace olduğu kabul edilsede Facebook, Instagram ve Twitter gibi sitelerin yanı sıra taşınabilir akıllı cihazların yaygınlaşmasıyla birlikte popüler hale gelmiştir. 2006 yılında kullanıma sunulan ve kendine özgü özellikleri bulunan Twitter, sosyal medya dünyasında önemli bir aktör olarak kabul edilmektedir (Dorsey vd., 2006). Bir mikroblog platformu olarak Twitter, kültürel eğilimleri, konuşmaları ve algıları yalnızca yansıtan değil aynı zamanda aktif olarak şekillendiren güçlü ve dinamik bir güç olarak ortaya çıkmıştır. 22 Temmuz 2023 tarihinde Twitter'ın yeni sahibi Elon Musk tarafından "süper uygulama" olarak yeniden markalaştırmak amacıyla Twitter ismini ve logosunu "X" olarak değiştirmiştir (Stokel-Walker, 2023). Logo, "X" harfinin Unicode matematiksel alfa sayısal sembolünü temsili olarak kalın çift çizgili bir tarzda tasarlanmıştır. Dünya çapında aylık 330 milyondan fazla aktif kullanıcısı olan X (Twitter), 280 karakterle sınırlı "Tweet" ve "Retweets" olarak bilinen mesajların yanı sıra konuların tanımlandığı "Hashtags (#)" gibi benzersiz özelliklere sahip en popüler mikroblog platformu olarak görülmektedir (Holotescu vd., 2014). Mikrobloglar, daha küçük mesajların veya yorumların belirli bir ağa gönderilmesine olanak tanıyan mini bloglar olarak tanımlanmaktadır (Larsson ve Moe, 2012). Sonuç olarak Twitter, çağdaş popüler kültürün şekillenmesinde dinamik ve etkili bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Twitter, kültürel bir ayna, trend belirleyici ve seslerin yükselticisi rolüyle toplumsal anlatıların ve ifadelerin süregelen evrimine aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Sosyal medya araçlarının gündem belirleme sürecindeki etkileşimli rolü, toplumsal konuların şekillenmesinde ve kamuoyu oluşturmada önemli bir faktör olarak incelenmesi gerekmektedir.

Sosyal Medyanın Yatırım Kararlarına Etkisi

Doğru yatırım kararlarının temeli ilgilenilen varlık veya sektör hakkında ekonomik koşullar, sektör trendleri, şirket finansalları gibi bir dizi faktöre dikkat etmeyi ve analiz yapmayı gerektirir. Araştırmaya olan bu bağlılık, fırsatları belirlemelerine, riskleri değerlendirmelerine ve finansal hedefleriyle uyumlu bilinçli kararlar almalarına olanak tanımaktadır. Her yatırımcının risk toleransı, finansal hedefleri ve bilgi seviyesi farklı olduğundan kişisel duruma uygun bir yatırım

stratejisi geliştirmesi gerekmektedir. Yatırımcılar sıklıkla temel ve teknik analiz arasında seçim yapmakta zorlanmaktadır. Temel analiz, bir şirketin mali durumunu, yönetim ekibini ve sektördeki konumunu değerlendirmeyi ve şirketin asıl değerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Öte yandan teknik analiz, gelecekteki fiyat hareketlerini tahmin etmek için geçmiş fiyat verilerine ve grafik modellerine dayanmaktadır. Bu yaklaşımların stratejik bir karışımı, yatırım kararlarının alınmasında çok yönlü bir perspektif sağlayabilmektedir. Davranışsal ekonominin ilkelerini anlamak, sağlam yatırım kararları almanın ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Aşırı güven, kayıptan kaçınma içgüdüğü ve sürü zihniyeti gibi davranışsal önyargılar hatalı yatırım kararlarının alınmasına yol açabilmektedir. Bu psikolojik nüansları kavrayan yatırımcılar, önyargıları ortadan kaldıracak stratejiler geliştirebilir ve rasyonel analize dayalı kararlar alabilmektedir. Önceki araştırmalar, sosyal medyanın finansal piyasaların fiyatlaması üzerindeki etkisini incelemiş birçok faktöre göre ele almıştır. Bazı alışmalar, sosyal medya duyarlılığının hisse senedi fiyat hareketlerinin güçlü bir göstergesi olduğunu öne sürerken (Bollen vd., 2011; Zhang vd., 2011), diğerleri ise bu tür duyguların minimum etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir (Antweiler ve Frank, 2004). Sosyal medyanın yatırım kararlarını etkilemesinin bir yolu da piyasa duyarlılığını şekillendirme yeteneğidir. Etkili figürler, piyasa analistleri veya sosyal medyada daha geniş bir topluluk tarafından ifade edilen olumlu veya olumsuz düşünceler, yatırımcı algılarını etkileyebilecek kolektif bir ruh hali yaratabilmektedir. Bu duyarlılığın yayılması kararları etkileyebilir ve yatırımcıların sosyal medya yorumlarına göre konumlarını yeniden değerlendirmesine yol açabilmektedir. Bu alanda yapılan birçok çalışmada, belirli sosyal medya ölçümleri ile finansal performans göstergeleri arasında doğrudan bir korelasyon olduğunu göstermektedir (Broadstock ve Zhang 2019; Ge vd., 2020; Gomez-Carrasco ve Michelon, 2017; Hailiang Chen vd., 2011; Lazzini vd., 2022). Bulgular, sosyal medya katılımı ile şirketlerin finansal performansı arasındaki karmaşık etkileşimin önemini vurgulamaktadır. Pozitif bir korelasyon gözlenirken sektöre özel farklılıklar ve stratejik sosyal medya yönetimi ihtiyacı gibi nüanslar ortaya çıkmaktadır.

Sosyal medya, doğrudan finansal göstergelerin ötesinde, marka itibarını ve özsermayeyi geliştirerek şirketlerin finansal performansına katkıda bulunmaktadır. Sosyal medya platformlarında oluşturulan olumlu duygu, tüketici güvenini etkileyerek satın alma kararlarını ve genel pazar algısını etkileyebilmektedir. Tersine, olumsuz sosyal medya anlatıları, daha sonraki mali yansımalarıyla birlikte itibarın zedelenmesine yol açabilmektedir. Yatırımcılar gerçek zamanlı güncellemeler, tartışmalar ve duyarlılık analizleri için sıklıkla sosyal medya platformlarından yararlanmaktadır. Sosyal ağların kolektif ve özgürlükçü yapısı finansal haberleri, piyasa eğilimleri, uzman görüşleri ve manipülatörleri bir araya toplayarak yatırımcıya sunmaktadır. Bu yüzden sosyal ağlar ile yatırımcı duyarlılığı arasındaki incelikli etkileşimi anlamak, finansal piyasaların modern dinamiklerini anlamak için çok önemlidir. Tek bir tweet veya gönderi viral hale gelerek saniyeler içinde geniş bir yatırımcı kitlesine ulaşabilmektedir. Yatırımlar bağlamında bu haber (tweet), yatırımcıların sosyal medyadaki son dakika haberlerine, söylentilere veya tartışmalara tepki vermesi nedeniyle hisse senedi fiyatlarında ani değişimlere yol açabilmektedir. Mevcut araştırmalar sosyal medyanın marka algısı, müşteri sadakati ve gelir yaratma üzerindeki etkisini araştırmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2010; Smith vd., 2012). Ancak yatırım getirisi (ROI), hisse senedi fiyatları ve kârlılık gibi finansal performans ölçümleri üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilere ilişkin kapsamlı bir anlayış hala gelişme aşamasındadır. Tüm bu hususlar özelinde, NFT (Non-Fungible Token) gibi yeni bir yatırım aracının finansal performansının değerlendirilmesinde sosyal medyanın rolünün incelenmesi gerektiği görülmektedir.

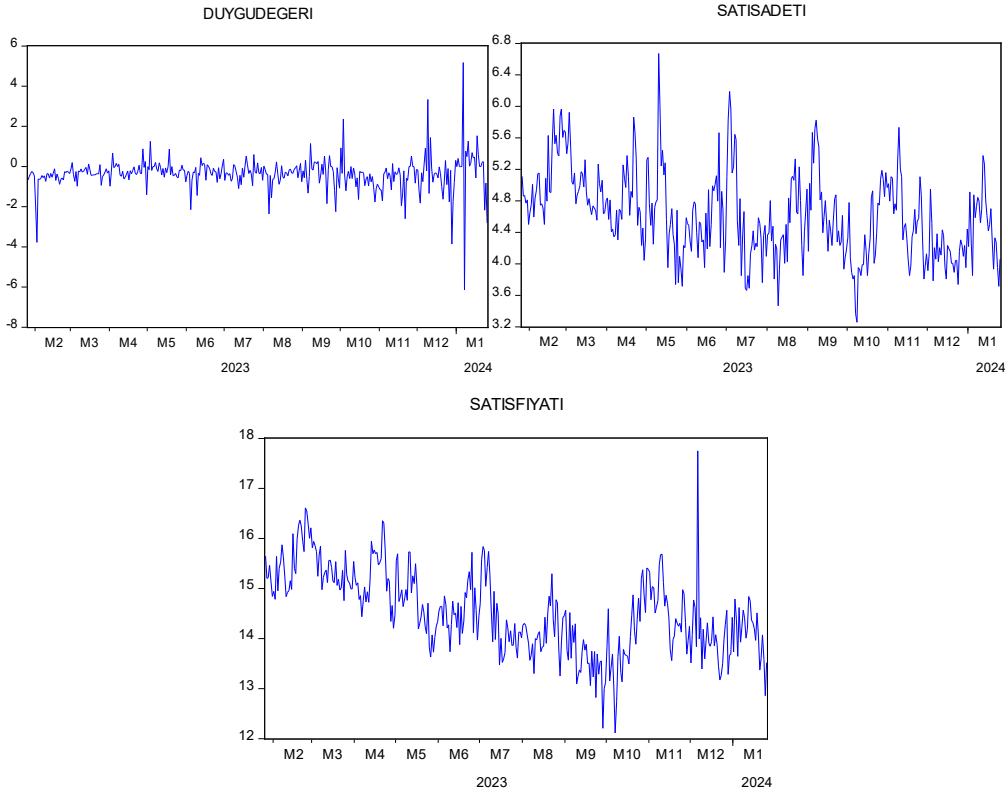
Veri Seti ve Yöntem

Genel olarak NFT piyasasındaki trendleri değerlendirmek, NFT piyasasının genel sağlığı ve potansiyel etkileri konusunda alternatif bir bilgi sağlayabilmek için X (Twitter) verileri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında seçilen NFT koleksiyonuna ait X (Twitter) içeriklerinin yanı

sıra takipçi, beğeni, yorum gibi bilgiler Microsoft Excel programının bir eklentisi olarak işlev gören NodeXL yazılımı yoluyla toplanmıştır. NodeXL (Node Excel), Microsoft Excel için tasarlanmış ücretsiz ve açık kaynaklı bir ağ analizi ve görselleştirme aracı olarak kullanılmaktadır. NodeXL, kullanıcıların X (Twitter), Facebook, YouTube ve e-posta gibi çeşitli kaynaklardan veri içe aktarmasına ve sosyal ağları analiz etmesine olanak tanımaktadır. Araştırmanın amacına yönelik düzenlenen kodlama listesi ile elde edilen ham veriler görsel dosyalardan ayrılarak Microsoft Excel ile gereksiz karakterler (#, @, *) ve tekrarlar (tweet, retweet, beğeni vb.) analizi etkilememesi için çıkarılmıştır. Veri setinin tutarlılığını sağlamak amacıyla, veri toplama sürecinde İngilizce dışındaki dillerdeki tweetler filtrelenmiştir. İçeriğin tekrarlanmasını önlemek için retweet ve mention'lar veri kümesinden çıkarılmıştır. Bu filtreleme sonrasında 15052 tweet araştırma kapsamında kullanılmıştır.

Araştırmanın zaman periyodu 25 Ocak 2023- 25 Ocak 2024 aralığını kapsamaktadır ve çalışmada günlük veriler kullanılmıştır. Araştırma kapsamında örnek koleksiyon olarak Bored Ape Yacht Club ve birincil arama sorgusu olarak "#BoredApeYC" hashtag'i seçilmiştir. 30 Nisan, 2021'de Yuga Labs tarafından piyasaya sürülen Bored Ape Yacht Club (BAYC), 10.000 benzersiz maymundan oluşan popüler bir NFT koleksiyonu olarak akademik araştırmalarda örneklem olarak sıklıkla yer almaktadır (Cho vd. 2023). Araştırmanın birincil kaynağı olarak fiyat hareketleri, ticaret hacmi ve diğer teknik göstergeler, piyasa eğilimleri ve yatırımcı duyarlılıkları hakkında bilgileri alabilmek için dünyanın en büyük NFT pazar yeri olan OpenSea'den verilerinden yararlanılmıştır. Devin Finzer ve Alex Atallah tarafından 2017'de kurulan OpenSea, dijital sanat, koleksiyon parçaları, sanal gayrimenkul gibi dijital varlıkların işlem gördüğü dünyanın en büyük NFT pazar yeri olarak kabul edilmektedir (Wilson vd., 2022).

Çalışmada OpenSea platformundan seçilen koleksiyona ait bir yıllık periyotta günlük olarak satış fiyatı (USD), toplam satış miktarı (USD) ve duygu analizinden elde edilen duygu değeri (etkileşim oranı) değişken olarak ele alınmıştır. Duygu değeri hariç tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır ve çalışmada kullanılan değişkenlere ait grafikler Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1 Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Zaman Yolu Grafiği

Sosyal medyada yer alan ekonomik haberler yatırımcı ve analistler için değerli bilgiler sağlarken, veri hacminin büyük ve veri güvenilirliğinin yetersiz olması NFT fiyat tahmin modellerinde yanlılgılara yol açmaktadır. Sosyal medyanın NFT hisseleri üzerindeki etkisini anlamak için çok yönlü analitik yaklaşımlar uygulanmaktadır. Sosyal medya platformlarındaki yazıları, yorumları ve paylaşımları analiz etmek için makine öğrenimi algoritmaları ve doğal dil işleme teknikleri, belirli NFT projeleri veya kripto varlıklarla ilgili popüler hashtag'leri izlemek için ise hashtag analizinden yararlanılmaktadır. Sosyal medyada yer alan haberler ve etkinlikler, NFT piyasasındaki fiyat dalgalanmalarına ve yatırımcı davranışlarına nasıl etki ettiğini incelemek için önemli bir kaynak sunmaktadır. Sosyal medya etkinliği ile belirli bir NFT koleksiyonunun fiyat performansı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için ise duygu analizi algoritmaları uygulanmaktadır. NFT sanat alanına ilişkin mevcut literatür incelendiğinde çoğunlukla verimlilik, fiyatlandırma ve pazar büyüklüğüne ilişkin pazar dinamiklerini anlamaya yönelik araştırmaların olduğu görülmektedir (Dowling, 2022; Nadini vd., 2021; Tetlock, 2007; Zhang vd., 2011). Finans literatürü incelendiğinde menkul kıymet fiyatları üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla bir dizi model bulunmaktadır. Bu araştırmalarda yatırımcı duyarlılığı doğrudan tespit edilemediğinden, genellikle başta sosyal medya olmak üzere çeşitli bilgi kaynağı ve değişken kullanılarak yatırımcı duyarlılığı belirlenmeye çalışılmaktadır (Gu ve Kurov, 2020; Sul vd., 2017; Nyakurukwa ve Seetharam, 2023; Porter, 2009). Bu çalışmanın amacı NFT fiyatlandırma sürecinde, sosyal medya platformlarındaki yorumlar ve paylaşımların etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda geniş ve aktif kullanıcı tabanıyla bilinen X (Twitter) platformu analiz için seçilmiştir.

Duygu analizi, bir metin, konuşma, görsel içerik veya diğer veri türleri üzerinde duygusal içerikleri tanımlama ve anlama sürecini ifade etmektedir (Du vd., 2020; Medhat vd., 2014). Bu analiz, belirli bir yazıdaki veya içeriğin genelindeki duygusal tonları belirleyerek, metnin pozitif, negatif veya nötr duygular içerip içermediğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Duygu analizi bir durum karşısında duygunun ortaya çıkarılmasını veya sınıflandırılmasını otomatikleştirmek için yapay zekâ tekniklerinden biri olan Doğal Dil İşleme (NLP), metin analizi ve hesaplama tekniklerinden yararlanılmaktadır (Agarwal vd., 2015). Bu analiz, metin verilerinin ötesinde, sesli ifadeler, emoji kullanımı, resimler veya videolardaki duygusal içerikleri de kapsamaktadır. Metindeki kelimelerin ve ifadelerin duygu yüklü olup olmadığını değerlendirmek için çeşitli yazılımlar ve bu yazılımları destekleyen özel bir sözlük ve kurallar seti kullanılmaktadır. Bu çalışmada duygu analizi için sözlük ve kural tabanlı en başarılı sözlük olan Valence Aware Dictionary and Sentiment Reasoner (VADER) kullanılmıştır (Hutto ve Gilbert, 2014). Sonraki aşamada duygu analizi yapılmış her bir tweetin ağ içindeki etkileşim oranı hesaplanarak duygu skoru ve etkileşim oranı çarpılmıştır (Ángeles Oviedo-García vd., 2014). Böylece elde edilen her bir tweetin ağ içindeki duygusal etki gücü (duygu değeri) tespit edilmiştir.

$$Duygu\ değeri = \frac{(bahsetmeler+beğeniler+ retweetler)}{Toplam\ gösterim\ sayısı} \times 100 \quad (1)$$

Bu çalışmada NFT özelinde yukarıda bahsedilen koleksiyonun satış miktarı ve satış adeti ile duygu değeri arasındaki ilişkinin tespitinde günlük veriler kullanılması nedeniyle zaman serisi analizinden yararlanılmaktadır. Zaman serisi analizlerinde temel nokta sahte regresyon sorunundan kaçınmak amacıyla, değişkenlerin durağan olduğu seviye/farkların belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla birim kök testlerinden yararlanılmaktadır. Ancak finansal piyasalar özelinde araştırmalar yaparken, ekonomide ortaya çıkan yapısal şokların varlığı gözlenebilmektedir. Bu nedenle ekonometrik yöntemlerde yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin doğru tespit edilebilmesi için yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testlerinden Zivot-Andrews birim kök testinden yararlanılmıştır. Zivot ve Andrews (1992), kırılma zamanını dışsal bir olay olarak kabul ederek Perron (1997) testini eleştirerek, orijinal testinin çeşitlemesini önerdikleri alternatif olarak kırılma tarihinin içsel olarak belirlendiği Zivot-Andrews (ZA) birim kök testini

geliştirmişlerdir. Zivot ve Andrews, her noktayı potansiyel bir kırılma tarihi (TB) olarak değerlendirir ve olası her kırılma tarihi için regresyon oluşturmaktadır. Buradan elde edilen bilgiler neticesinde değişkenler arasında kullanılacak olan nedensellik testine karar verilmektedir. Çalışmada NFT’de bir koleksiyonun satış miktarı ve satış adeti ile duygu analizinden elde edilen duygu değeri (etkileşim oranı) arasındaki ilişkisinin araştırılmasında Hacker ve Hatemi (2010) nedensellik testinden yararlanılmıştır. Nedensellik testindeki değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi belirlemek için Hacker ve Hatemi (2010) tarafından geliştirilen bu model temelinde Enders (2004) tarafından önerilen birim kök modeli normal dağılımı riskine karşın seçim stratejisini Monte Carlo deneyleri yoluyla değerlendirmektedir. Çünkü bu test değişkenlerin farklı seviyelerde durağan olması durumunda kullanılabilen ve normal dağılım varsayımını gerektirmemektedir. Bu esneklikler nedeniyle literatürdeki diğer nedensellik testlerinden daha esnek bir özelliğe sahiptir.

Bulgular

Bu çalışmada duygu analizinde başta emojiler olmak üzere Twitter içeriklerine hassas olan Vader sözlüğü ve Python dilinde hazırlanan bir yazılımla uygulanmıştır. VADER bileşik skorunda her bir tweet için -0.05’ten küçük değerler negatif, -0.05 ile 0.05 arasında olan değerler nötr ve 0.05’ten büyük değerler ise pozitif olarak yazılım tarafından analiz edilmiştir. Araştırmada aylara göre duygu analiz sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1 Aylara Göre Duygu Analiz Sonuçları

	N	Ortalama	Toplam	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Ocak 2023	6	-33.6667	-202.00	5.95539	-44.00	-28.00
Şubat 2023	28	-40.4286	-1132.00	31.86479	-180.00	-5.00
Mart 2023	31	-18.9032	-586.00	49.04172	-278.00	6.00
Nisan 2023	30	-10.9000	-327.00	14.86804	-51.00	12.00
Mayıs 2023	31	-4.4839	-139.00	7.14083	-21.00	10.00
Haziran 2023	30	-14.9000	-447.00	18.66095	-69.00	11.00
Temmuz 2023	31	-17.5484	-544.00	23.86188	-85.00	18.00
Ağustos 2023	31	-13.4516	-417.00	17.69150	-80.00	4.00
Eylül 2023	30	-2.8333	-85.00	7.26391	-21.00	9.00
Ekim 2023	31	-37.9355	-1176.00	31.49808	-110.00	4.00
Kasım 2023	30	-33.6000	-1008.00	49.80348	-141.00	3.00
Aralık 2023	31	-4.0323	-125.00	4.94964	-17.00	5.00
Ocak 2024	25	-2.9600	-74.00	18.54832	-83.00	10.00

Geleneksel birim kök testleri, bir zaman serisinin birim kök problemi taşıyıp taşımadığını belirlemek için kullanılmaktadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF) testi, Phillips-Perron (PP) testi ve KPSS testi geleneksel birim kök testlerindedir. Çalışmada ilk olarak bu testler dikkate alınmış ve elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir. Bu testler ile serilerin durağan oldukları seviye/farklar belirlenmektedir. Zaman boyutu içeren ekonometrik analizlerin temel noktası değişkenlerin durağan oldukları seviye/farkları belirlemekle başlamaktadır. Çünkü bir değişkenin durağan olduğuna bakmaksızın tahminlenen modellerde sahte regresyon sorunu gözlenmektedir. Bir diğer ifadeyle, modelden elde edilecek bilgilerin güvenilirliği gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle zaman boyutu olan ekonometrik analizlerin başlangıç noktası değişkenlerin durağanlığının araştırılması ile başlamaktadır. Ayrıca değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklerin de ekonometrik analizlerin doğru seçilmesinde ön bir bilgi içermektedir. Dolayısı ile çalışmada değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ve geleneksel birim kök testlerinden ADF, Phillips-Perron ve KPSS birim kök testi sonuçları elde edilmiş ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2 Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Birim Kök Testi Sonuçları

SATISADETI	SATISFIYATI	DUYGUDEGERI
------------	-------------	-------------

Ortalama	4.62	14.53	-0.35
Medyan	4.58	14.47	-0.32
Maksimum	6.67	17.75	5.17
Minimum	3.25	12.11	-6.14
Standart Sapma	0.54	0.82	0.78
Jarque-Bera	15.28*	3.370	4428.39*
Gözlem sayısı	365	365	365
ADF	-6.00***	-3.81***	-11.05***
Phillips-Perron	-8.23***	-7.45***	-19.61***
KPSS	0.86	1.36	0.10***

Not: * simgesi değişkenlerin %1 önem düzeyine göre normal dağılım göstermediğini, *** ise değişkenlerin düzey değerinde durağan olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2'den hareketle, satış fiyatı değişkeninin en yüksek ortalamaya ve maksimum değere sahip olduğu, satış adedi değişkeninin standart sapmasının en düşük olduğu ve duygu değeri değişkeninin en düşük ortalamaya ve minimum değere sahip olduğu söylenebilmektedir. %1 önem düzeyine göre, satış fiyatı hariç tüm değişkenlerin normal dağılım göstermediği Tablo 2'deki Jarque-Bera test sonucundan hareketle söylenebilmektedir. ADF ve Phillips-Perron birim kök testlerine göre tüm değişkenler düzeyde (I(0)) durağandır. KPSS birim kök testine göre ise, duygu değeri hariç tüm değişkenlerin I(0)da durağan olmadığı tespit edilmiştir. Geleneksel birim kök testlerindeki bu tutarsız sonuçlar, değişkenlerde yapısal şokların varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle çalışmada analize yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi ile devam edilmiştir. Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi, zaman serilerinde yapısal kırılmaların varlığını belirlemek için kullanılan bir istatistiksel testtir. Yapısal kırılma, zaman serisinde belirli bir noktada bir değişiklik veya dönüşüm olduğunu göstermektedir. Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3 Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

MODEL C		
	t istatistiği	Kırılma Tarihi
SATISADETI	-7.07*	17/08/2023
SATISFIYATI	-6.42	18/10/2023
DUYGUDEGERI	-11.44***	05/10/2023
ΔSATISADETI	-9.06***	29/05/2023
ΔSATISFIYATI	-9.83***	09/10/2023

Not: Δ simgesi değişkenin birinci farkının alındığını ifade etmektedir.

Tablo 3'e göre, %1 önem düzeyi için duygu değeri değişkeninin düzey değerinde durağan olduğu, satış fiyatı ve satış adedi değişkenlerinin ise birinci farklarında durağan olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısı ile duygu değerinin I(0) ve diğer değişkenlerin I(1) gibi farklı seviyelerde durağan olması nedeniyle, araştırmanın odak noktası olan değişkenler arasındaki nedensel bağın varlığının araştırılmasında bu hususu dikkate alan bir nedensellik testinin seçilmesinin gerektiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Hacker ve Hatemi-J (2010) nedensellik testi ile araştırılmıştır. Hacker ve Hatemi-J (2010) tarafından geliştirilen nedensellik testi, belirli bir ekonomik veya sosyal bağlamda iki veya daha fazla değişken arasındaki nedensel ilişkinin belirlemede kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, bir değişkendeki (bağımsız değişken) değişimin başka bir değişkende (bağımlı değişken) değişime yol açıp açmadığını, eğer öyleyse bu nedensel ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışmada son olarak, değişkenler arasındaki nedensel bağın varlığı Hacker-Hatemi J Nedensellik testi ile araştırılmış ve ilgili sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4 Hacker ve Hatemi-J (2010) Nedensellik Testi

Temel Hipotez	Wald istatistiği	%1	%5	%10
SATISFIYATI \neq DUYGUDEGERI	0.265	9.914	6.163	4.665

DUYGUDEGERI \neq > SATISFIYATI	5.025*	9.826	6.092	4.590
SATISADETI \neq >DUYGUDEGERI	0.448	9.637	6.000	4.615
DUYGUDEGERI \neq > SATISADETI	4.982*	9.231	5.893	4.623
SATISFIYATI \neq > SATISADETI	4.206	9.171	6.155	4.745
SATISADETI \neq > SATISFIYATI	0.128	9.333	6.020	4.590

Not: * simgesi %10 önem düzeyine nedenselliğin varlığını göstermektedir.

Tablo 4'ten elde edilen bilgiler neticesinde, %10 önem düzeyinde duygu değerinin NFT satış fiyatına neden olduğu görülmektedir. Ayrıca %10 önem düzeyinde duygu değerinin NFT satış adetine neden olduğu saptanmıştır. Tek yönlü elde edilen bu bulgular duygu değerinin NFT koleksiyonunun satış miktarı ve fiyatı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. Ancak satış fiyatı ve satış adeti arasında karşılıklı bir nedenselliğin yani etkileşimin olmadığı gözlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Değişen ve gelişen dünyada farklı yatırım enstrümanlarına ihtiyaç duyan yatırımcıların duyarlılığına yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Kâr amacı özelinde ya da trend olan ürünleri satın alma özelinde yatırımcıların var olduğu bilinmektedir. Son yıllarda dijital sanatın ve sanat eserlerinin alım satımının giderek popüler hale gelmesiyle birlikte, Non-Fungible Token (NFT) teknolojisi de dikkatleri üzerine çekmeye devam etmektedir. Bu çalışmada kâr amacından öte yeni bir trend olarak görülen NFT koleksiyonlarının satış fiyatı, satış miktarı ve sosyal medya etkileşimi arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı araştırılmıştır. Sosyal medya platformları, NFT koleksiyonlarının tanıtımı ve pazarlamasında önemli bir araç haline gelmiştir. Koleksiyon sahipleri ve sanatçılar, eserlerini ve koleksiyonlarını tanıtmak, ilgi çekmek ve potansiyel alıcıları çekmek için sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanmaktadır. Sosyal ağların yatırımcı duyarlılığını şekillendirmedeki rolü, finansal ortamda yatırımcıların algılarını, kararlarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkileyen çok yönlü bir olgu haline gelmiştir. Sosyal ağların geniş ve hızlı bilgi akışı, piyasa duyarlılığının güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayarak yatırım stratejilerinin belirlenmesinde ve piyasa dinamiklerinin değişiminde etkisi her geçen gün artmaktadır. Bilindiği üzere, sosyal medya değerli bir bilgi kaynağı olarak görülmekte ve bireylerin bu bilgilere göre satın alma davranışları gerçekleştiği saptanmaktadır. Elbette başarılı yatırım kararları, kapsamlı araştırma, temel analiz ve risk yönetimi dahil olmak üzere çeşitli faktörlerin dengeli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir. Önceki araştırmalar sosyal medyanın finansal piyasaları etkilemedeki rolünü vurgulamıştır. Sosyal medya ile NFT fiyatları arasındaki nedensel ilişkiyi özel olarak inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmada, seçilmiş bir NFT koleksiyonunun satış fiyatı, satış miktarı ve X (Twitter) paylaşımlarından elde edilen duygu değeri arasındaki nedensel bağın varlığı 25/01/2023-26/01/2024 günlük verileri kullanılarak araştırılmıştır. Bu çalışmada, sosyal medyanın kripto para piyasası üzerindeki etkisine odaklanarak X (Twitter) gönderileri ile NFT fiyatları arasındaki nedensel ilişki araştırılmıştır. Bu ilişkiyi analiz etmek için Hacker ve Hatemi-J (2010) nedensellik testi kullanılmış ve çalışma sonucunda tek yönlü nedenselliğin varlığı gözlenmiştir. Duygu değerinin hem satış fiyatına hem de satış miktarına neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, yeni bir yatırım aracı olarak görülen NFT koleksiyonları özelinde, koleksiyonun fiyatı ve satış miktarı dışında farklı sosyal medya etkileşimlerinin de dikkate alınmasına işaret etmektedir ve ilgili araştırmanın geliştirilmesi önerilmektedir. Böylelikle, NFT koleksiyonlarındaki fiyat hareketliliğinin kaynaklarının ve bu alanda oluşabilecek anormal fiyatların saptanabileceği düşünülmektedir.

Tweetlerin duyarlılık analizi, yatırımcıların kararlarını etkileyerek piyasa duyarlılığına ilişkin bilgiler sağlayabilmektedir. Üstelik X (Twitter)'deki finans uzmanları ve analistler gibi etkili kullanıcılar piyasa algılarını yönlendirerek NFT fiyatlarının değişimini etkileyebilmektedir. Bu çalışma, X (Twitter) gönderilerinin NFT fiyatlarını etkilediğini ortaya koymakta ve kripto para piyasasında sosyal medyanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca bu çalışma, sosyal medya faaliyetlerini

izlemenin piyasa eğilimleri hakkında bilgi sağlayabileceğini ve potansiyel olarak yatırımcıların daha bilinçli kararlar almasına yardımcı olabileceğini öne sürmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular, etkileyici ve ilgi çekici sosyal medya paylaşımlarının, NFT koleksiyonlarının görünürlüğünü artırdığını, potansiyel alıcıların ilgisini çekebildiğini ve koleksiyon satışlarının artmasını sağlayabildiğini göstermektedir. Dolayısı ile, sosyal medya stratejilerinin NFT koleksiyonlarının başarısında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Sonuç olarak, çalışmanın bulgularının yatırımcılara, politika yapıcılara ve araştırmacılara yukarıda ifade edilen hususlar özelinde çıkarımlarda bulunduğu söylenebilmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %35, 2. Yazar: %35, 3. Yazar: %30 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Sosyal Medya Paylaşımları ile NFT Koleksiyonlarının Fiyatı ve Satış Miktarı Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Agarwal, B., Mittal, N., Bansal, P., & Garg, S. (2015). Sentiment Analysis Using Common-Sense and Context Information. *Computational Intelligence and Neuroscience*, 2015, 1-9. <https://doi.org/10.1155/2015/715730>
- Ángeles Oviedo-García, M., Muñoz-Expósito, M., Castellanos-Verdugo, M., & Sancho-Mejías, M. (2014). Metric proposal for customer engagement in Facebook. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 8(4), 327-344. <https://doi.org/10.1108/JRIM-05-2014-0028>
- Antweiler, W., & Frank, M. Z. (2001). Is All That Talk Just Noise? The Information Content of Internet Stock Message Boards. *SSRN Electronic Journal*, 59(3): 1259-1294. <https://doi.org/10.2139/ssrn.282320>
- Baker, M., & Wurgler, J. (2007). Investor Sentiment in the Stock Market. *Journal of Economic Perspectives*, 21(2), 129-151. <https://doi.org/10.1257/jep.21.2.129>
- Bollen, J., Mao, H., & Zeng, X. (2011). Twitter mood predicts the stock market. *Journal of Computational Science*, 2(1), 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.jocs.2010.12.007>
- Broadstock, D. C., & Zhang, D. (2019). Social-media and intraday stock returns: The pricing power of sentiment. *Finance Research Letters*, 30, 116-123. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.03.030>
- Brown, C., Hendrickson, E., & Littau, J. (2014). New Opportunities For Diversity Twitter Journalists and Traditionally Underserved Communities. *Journal of Social Media Studies*, 1(1), 1-16. <https://doi.org/10.15340/2147336611760>
- Casale-Brunet, S., Ribeca, P., Doyle, P., & Mattavelli, M. (2021). Networks of Ethereum Non-Fungible Tokens: A graph-based analysis of the ERC-721 ecosystem. *2021 IEEE International Conference on Blockchain (Blockchain)*, 188-195. <https://doi.org/10.1109/Blockchain53845.2021.00033>
- Cho, J. B., Serneels, S., & Matteson, D. S. (2023). Non-Fungible Token Transactions: Data and Challenges. *Data Science in Science*, 2(1), 2151950. <https://doi.org/10.1080/26941899.2022.2151950>
- Dorsey J., Biz, S., Williams, E. (2006). *The Birth and Early Development of Twitter*. Twitter Inc.
- Dowling, M. (2022). Fertile LAND: Pricing non-fungible tokens. *Finance Research Letters*, 44, 102096. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102096>
- Du, C., Sun, H., Wang, J., Qi, Q., & Liao, J. (2020). Adversarial and Domain-Aware BERT for Cross-Domain Sentiment Analysis. *Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 4019-4028. <https://doi.org/10.18653/v1/2020.acl-main.370>
- Dukedom, C. (2021). *The Nft Revolution - Real Estate Edition: 2 in 1 practical guide for beginners to create, buy and sell Non-fungible tokens disruptive projects of virtual land, properties and worlds*. Independently published.

- Enders, W. (2004). *Applied Econometric Time Series* (Second ed.). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Ge, Y., Qiu, J., Liu, Z., Gu, W., & Xu, L. (2020). Beyond negative and positive: Exploring the effects of emotions in social media during the stock market crash. *Information Processing & Management*, 57(4), 102218. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2020.102218>
- Gomez-Carrasco, P., & Michelon, G. (2017). The Power of Stakeholders' Voice: The Effects of Social Media Activism on Stock Markets. *Business Strategy and the Environment*, 26(6), 855-872. <https://doi.org/10.1002/bse.1973>
- Gričar, S., Šugar, V., Baldigara, T., & Folgieri, R. (2023). Potential Integration of Metaverse, Non-Fungible Tokens and Sentiment Analysis in Quantitative Tourism Economic Analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(1), 15. <https://doi.org/10.3390/jrfm17010015>
- Gu, C., & Kurov, A. (2020). Informational role of social media: Evidence from Twitter sentiment. *Journal of Banking & Finance*, 121, 105969. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2020.105969>
- Hacker, S. & Hatemi-J, A. (2010). The Properties of Procedures Dealing with Uncertainty about Intercept and Deterministic Trend in Unit Root Testing. *CESIS Electronic Working Paper Series*, Paper No. 214. Centre of Excellence for Science and Innovation Studies, The Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden.
- Hailiang Chen, De, P., Yu Hu, & Byoung-Hyoun Hwang. (2011). Sentiment revealed in social media and its effect on the stock market. *2011 IEEE Statistical Signal Processing Workshop (SSP)*, 25-28. <https://doi.org/10.1109/SSP.2011.5967675>
- Holotescu, C., Grosseck, G., & Danciu, E. (2014). Educational Digital Stories in 140 Characters: Towards a Typology of Micro-blog Storytelling in Academic Courses. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 4301-4305. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.936>
- Fortnow, M., Quharrison, T., Nguyen, K. (2022). *The NFT Handbook: How to Create Sell and Buy Non-Fungible Tokens*. Hoboken New Jersey: John Wiley & Sons.
- Hutto, C., & Gilbert, E. (2014). VADER: A Parsimonious Rule-Based Model for Sentiment Analysis of Social Media Text. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 8(1), 216-225. <https://doi.org/10.1609/icwsm.v8i1.14550>
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kaur, M., Kalra, T., Malik, S., & Kapoor, A. (2018). Significance of Social Networking Media for Influencing the Investor Behaviour in Stock Market. İçinde A. K. Kar, S. Sinha, & M. P. Gupta (Ed.), *Digital India* (ss. 83-98). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78378-9_5
- Kim, W., Jeong, O.-R., & Lee, S.-W. (2010). On social Web sites. *Information Systems*, 35(2), 215-236. <https://doi.org/10.1016/j.is.2009.08.003>
- Larsson, A. O., & Moe, H. (2012). Studying political microblogging: Twitter users in the 2010 Swedish election campaign. *New Media & Society*, 14(5), 729-747. <https://doi.org/10.1177/1461444811422894>
- Lazzini, A., Lazzini, S., Balluchi, F., & Mazza, M. (2022). Emotions, moods and hyperreality: Social media and the stock market during the first phase of COVID-19 pandemic. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 35(1), 199-215. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-08-2020-4786>
- Li, D., Wang, Y., Madden, A., Ding, Y., Tang, J., Sun, G. G., Zhang, N., & Zhou, E. (2019). Analyzing stock market trends using social media user moods and social influence. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 70(9), 1000-1013. <https://doi.org/10.1002/asi.24173>
- Medhat, W., Hassan, A., & Korashy, H. (2014). Sentiment analysis algorithms and applications: A survey. *Ain Shams Engineering Journal*, 5(4), 1093-1113. <https://doi.org/10.1016/j.asej.2014.04.011>
- Nadini, M., Alessandretti, L., Di Giacinto, F., Martino, M., Aiello, L. M., & Baronchelli, A. (2021). Mapping the NFT revolution: Market trends, trade networks, and visual features. *Scientific Reports*, 11(1), 20902. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-00053-8>
- Nyakurukwa, K., & Seetharam, Y. (2023). The evolution of studies on social media sentiment in the stock market: Insights from bibliometric analysis. *Scientific African*, 20, e01596. <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2023.e01596>
- Oduncu, S. (2022). NFT, Kripto Sanatı ve Türkiye'deki Yansımaları. *Art-e Sanat Dergisi* 15 (29), 195-224. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1080813>

- Öztürk, S. A. (2022). Yeni Bir Dijital Varlık Olarak NFT: Pazarlama Dünyasındaki Yeri Üzerine Değerlendirmeler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1151-1164. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1225897>
- Perron, P. (1989). The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis. *Econometrica*, 57(6), 1361-1401
- Piñeiro-Chousa, J., Vizcaíno-González, M., & Pérez-Pico, A. M. (2017). Influence of Social Media over the Stock Market. *Psychology & Marketing*, 34(1), 101-108. <https://doi.org/10.1002/mar.20976>
- Saygın, E. P., & Findıklı, S. (2021). Tuvalden tuşa: Sanat pazarındaki dijital dönüşümde NFT'lerin rolü. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(4), 1452-1466. <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i4.1930>
- Shiller, R. J. (2000). Measuring Bubble Expectations and Investor Confidence. *Journal of Psychology and Financial Markets*, 1(1), 49-60. https://doi.org/10.1207/S15327760JPFM0101_05
- Smith, A. N., Fischer, E., & Yongjian, C. (2012). How Does Brand-related User-generated Content Differ across YouTube, Facebook, and Twitter? *Journal of Interactive Marketing*, 26(2), 102-113. <https://doi.org/10.1016/j.intmar.2012.01.002>
- Stokel-Walker, C. (2023). Why is Twitter becoming X? *New Scientist*, 259(3449), 9. [https://doi.org/10.1016/S0262-4079\(23\)01398-2](https://doi.org/10.1016/S0262-4079(23)01398-2)
- Sul, H. K., Dennis, A. R., & Yuan, L. (Ivy). (2017). Trading on Twitter: Using Social Media Sentiment to Predict Stock Returns. *Decision Sciences*, 48(3), 454-488. <https://doi.org/10.1111/deci.12229>
- Tetlock, P. C. (2005). Giving Content to Investor Sentiment: The Role of Media in the Stock Market. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.685145>
- Valeonti, F., Bikakis, A., Terras, M., Speed, C., Hudson-Smith, A., & Chalkias, K. (2021). Crypto Collectibles, Museum Funding and OpenGLAM: Challenges, Opportunities and the Potential of Non-Fungible Tokens (NFTs). *Applied Sciences*, 11(21), 9931. <https://doi.org/10.3390/app11219931>
- Werner, S. M., Pritz, P. J., & Perez, D. (2020). Step on the Gas? A Better Approach for Recommending the Ethereum Gas Price. İçinde P. Pardalos, I. Kotsireas, Y. Guo, & W. Knottenbelt (Ed.), *Mathematical Research for Blockchain Economy* (ss. 161-177). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-53356-4_10
- Wilson, K. B., Karg, A., & Ghaderi, H. (2022). Prospecting non-fungible tokens in the digital economy: Stakeholders and ecosystem, risk and opportunity. *Business Horizons*, 65(5), 657-670. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.10.007>
- Yang, S. Y., Mo, S. Y. K., & Liu, A. (2015). Twitter financial community sentiment and its predictive relationship to stock market movement. *Quantitative Finance*, 15(10), 1637-1656. <https://doi.org/10.1080/14697688.2015.1071078>
- Zhang, X., Fuehres, H., & Gloor, P. A. (2011). Predicting Stock Market Indicators Through Twitter "I hope it is not as bad as I fear". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 26, 55-62. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.562>
- Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251. <https://doi.org/10.2307/1391541>

Study of adapting the Employee Advocacy Role Perception Scale into Turkish¹

Muharrem Aksu²

²Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Human Resources Management, Isparta, Türkiye.

ABSTRACT

This study aimed to verify the validity and reliability of the Employee Advocacy Role Perception Scale (EARPS), and to adapt it for Turkish organizations. In this study, the data obtained from 338 participants were divided into two parts: for exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA). Data analyses were performed with SPSS and AMOS software. The findings showed that the unidimensional scale was 64.779% of the total variance. Our analysis showed a KMO value of 0.947 and a Bartlett statistical test value of $\chi^2=3287.423$, which was a significant difference ($p<0.001$), and the scale had a single-factor structure with item loads ranging 0.628–0.873. According to confirmatory factor analysis fit indices, the acceptable fit indices for Chi-squared test was 2.62 and a RMSEA value of 0.072 were established. The GFI (0.955), AGFI (0.920), and CFI values (0.980) showed good fit. The goodness-of-fit indices of the single-factor structure that emerged after the analysis revealed a good and acceptable fit. In addition, the standardized regression weights of the scale items varied between 0.548 and 0.885; t values from 9.626 to 11.695 that were statistically significant ($p<0.001$), and R² values of 0.301–0.783. These results confirm the construct validity of the single-factor model with explanatory factor analysis. Regarding the internal consistency of the scale, Cronbach's Alpha value of the relevant scale was 0.933, AVE was 0.647, CR was 0.959, and the correlation level between the two halves was 0.848 with a first half test reliability of 0.927 and a second half test showing a reliability value of 0.918. We found $\alpha=0.868$ for odd-numbered scale items and $\alpha=0.876$ for even-numbered scale items. We report an $\alpha=0.940$ for the dataset that included 170 randomly selected items, and $\alpha=0.932$ for the dataset of 168 items. When all these data were evaluated together, we showed that the reliability of the nine items constituting the relevant scale was high. When EFA and CFA results were evaluated together, the unidimensional structure of the EARPS, consisting of nine items, was valid and had a high reliability level. As a result, the compatibility of the relevant scale with the Turkish cultural structure was established, and it is expected that it will produce valid and reliable results for measurements regarding the employee advocacy role perception of human resources.

KEYWORDS

Human resources, Employee advocacy, Scale adaptation.

Introduction

According to social exchange theory, the employment relationship is based on an exchange between employees and employers. In this relationship, the employer demands commitment to the organization from employees, while employees seek to determine the level of compensation and rewards they will receive or how much influence they have over the terms and conditions of employment (Bakuwa, 2013, p. 40). This relationship, fundamentally built on a win–win understanding, necessitates the coordination of expectations and demands between the parties, a role primarily assumed by human resources (HR) departments. Particularly in today's business world, talented human capital is considered one of the most valuable assets of

¹ Ethical approval for the research was obtained from the Süleyman Demirel University Scientific Research and Publication Ethics Committee on 11.04.2023, with decision number 135/5.

organizations and a crucial factor in gaining a competitive advantage (Armstrong & Taylor, 2014, p. 18–20). Moreover, the effective management of talented employees is widely recognized as a crucial factor for enabling organizations to achieve their wider strategic goals (Mamman et al., 2018, p. 3). Therefore, the overarching objective of human resource management is to ensure that organizations achieve their business objectives using their human capital (Armstrong & Taylor, 2014, p. 26). Human resources, which serve as a bridge between employers and employees, are expected not only to reconcile the expectations and demands of both parties but also to fulfill the role of employee advocacy. When human resources (HR) manage employee–organization relationships through a win-win approach, employees tend to develop more positive attitudes toward the organization and generate more favorable outcomes in terms of organizational behavior. Employee advocacy, which is one of the factors influencing these positive attitudes and behaviors, reflects the extent to which the organization values employees' contributions and prioritizes their interests (Yeh, 2014, p. 95).

The fundamental objective of HR is to maximize organizational efficiency by enhancing employee effectiveness (Sims & Sauser, 2014, p. 2). Additionally, there is a consensus that HR assumes an advocacy and protective role in safeguarding employee wellbeing (Wright, 2008; Van Buren et al., 2011). HR professionals are responsible for maintaining a balance between employee needs—eg, supporting employee welfare—and organizational needs, which include optimizing productivity and cost efficiency via employee selection and placement. HR achieves this balance by aligning the interests of both parties (employees and the organization) within the employment relationship, thereby integrating these interests toward a shared goal. Consequently, HR's responsibility to manage human capital and personnel policies in alignment with organizational objectives must be fulfilled with its advocacy role, which ensures employee wellbeing (Stark & Poppler, 2017, p. 2). In this context, the ability of HR to function as an employee advocate depends on its capacity to facilitate employee voice reaching management and to safeguard the organization's most valuable asset—its human capital (Mathis, Jackson & Valentine, 2014).

Particularly in recent years, as organizations have increasingly shifted their focus toward strategic activities, the need for advocacy mechanisms that ensure employees' voices are heard has also grown (Mamman et al., 2018, p. 3). In this context, the advocacy role of HR has gained prominence in amplifying employees' voices and enhancing their productivity. Measuring this crucial role of HR via employees in terms of improving the efficiency of internal organizational stakeholders has become a considerable tool for determining the effect of HR's advocacy role on positive organizational outcomes. Accordingly, the measurement of HR's employee advocacy role, or employees' perceptions of this role, is conducted using various assessment tools. Within this framework, this study aimed to adapt the Employee Advocacy Role Perception Scale (EARPS) into Turkish to assess employees' perceptions of HR's advocacy role. A review of the literature reveals that only one such scale currently exists; therefore, expanding the range of tools available to measure the extent to which HR departments fulfill their advocacy role for employees and associating these measures with organizational behavior outcomes would constitute a valuable contribution to the literature.

In the international literature, the concept of "employee advocacy" is used as the equivalent of "işgören savunuculuğu." This term is also referred to as "çalışan savunuculuğu" and is conceptualized as employees advocating for their organization's products, services, and brands (Aksu, 2023). Another equivalent of the term "employee advocacy" in the national literature is "işgören avukatlığı," which is defined as the defense of employees' rights by organizational management, human resources personnel, and specialists. In line with the existing literature, this study considers the term "işgören savunuculuğu" to be the most appropriate designation. Based on this conclusion, the term "işgören savunuculuğu" is used throughout this study to refer to the advocacy role of HR in protecting and defending employees' rights and interests.

Employee Advocacy

In general, the relationship between employees and organizations is built on a win–win approach that enhances employees' positive attitudes toward their work and organization (Elsaied, 2019, p. 227). This win–win approach is primarily grounded in social exchange theory, which states that employment relationships are a form of exchange by which employees expect to receive rewards that compensate for the costs of participating in the exchange (Blau, 1968). By its nature, social exchange theory represents the exchange of resources in social relationships and leads to implicit obligations between the parties involved and is a process whereby two or more individuals are mutually dependent on each other (Blau, 1968; Settoon, Bennett & Liden, 1996, p. 220; Blau, 2017, p. 4). In the context of employment relationships, this dynamic characterizes the psychological contract obligations between employees and organizations. In fulfilling these mutual obligations within the employee–organization interaction, it is essential to implement HR practices that enhance employee wellbeing, sustain engagement, and strengthen employment relationships (Clarke & Hill, 2012, p. 702). In this regard, social exchange theory focuses on the relationship that employees develop with their managers or organizations and is based on mutual trust and expectations in the employment relationship (Cropanzano & Mitchell, 2005, p. 874). From the perspective of social exchange theory, positive inputs, such as managerial or supervisory support in favor of employees, contribute to the perception that employees are valued and supported by their organizations. As a result of these positive inputs, favorable outcomes such as employee commitment and loyalty can emerge. In essence, employees expect support from their organizations and, in return, contribute with behaviors that benefit the organization (Yeh, 2014, p. 95). These exchange processes influence employees' attitudes toward their organization and work. Therefore, from an organizational perspective, the critical threshold for fostering this positive exchange lies in strengthening the employment relationship with the development of HR's employee advocacy role.

In general, from an HR perspective, the role of employee advocacy entails responding to employees' daily challenges, concerns, and needs. Moreover, this role requires HR professionals to see the world from the employees' perspective, actively listen to them, understand their concerns, empathize with them, and advocate for their issues and worries. At the same time, employee advocacy involves facilitating the communication process from the perspective of managers to ensure that employees receive the necessary information and resources to achieve success. Therefore, the HR employee advocacy role encompasses ensuring a clear alignment between the interests of employees and the goals and objectives of the organization, while also supporting the maintenance of a positive psychological contract between employers and employees (Bakuwa, 2013, p. 41).

Employee advocacy is defined as a transparent organizational structure that considers employees' complaints, strives to fulfill their interests optimally, protects them from discriminatory practices and harassment, and ensures fairness in reward distribution (Koçak, 2020, p. 180). Employee advocacy also encompasses an employee's perception of how much the organization values their contributions and prioritizes their wellbeing (Eisenberger et al., 1986, p. 500). In this context, the concept reflects employees' evaluations of the extent to which their organization appreciates their contributions and the transparency of organizational policies (Yeh, 2014, p. 95). Another perspective defines employee advocacy as an organizational policy that enables and supports employees in voicing their opinions and concerns, accessing information and services, and advocating for their rights and responsibilities (El-Aty & Deraz, 2018, p. 158).

From a broader perspective, employee advocacy involves addressing employee complaints, ensuring fair treatment (eg, in promotions and transfers), and protecting employees from discriminatory employment practices such as harassment (Kim, 2009, p. 123; Akgündüz & Şanlı, 2016b, p. 284). These objectives and policies aim to foster employee wellbeing in the workplace.

Furthermore, it has been suggested that the level of employee advocacy within organizations might vary depending on labor market conditions and talent scarcity. During periods of labor shortages when filling employee positions is more challenging, organizations tend to advocate more strongly for their employees. Conversely, when labor is more readily available, organizations exhibit this behavior less frequently (Rynes, 2004, p. 204).

Research findings in the national literature indicate that employee advocacy is positively correlated with job satisfaction (Akgündüz & Şanlı, 2016a, p. 314) and negatively correlated with turnover intention (Akgündüz & Şanlı, 2016a, p. 314; Aykan & Akgül, 2018, p. 43). Additionally, managers' levels of employee advocacy reduces employees' emotional exhaustion (Birdir & Dalgıç, 2015, p. 975). Employee advocacy negatively effects role conflict and role ambiguity (Dalgıç, Birdir & Güler, 2016, p. 1206) and positively influences employees' perceived organizational support and job embeddedness. Moreover, employee advocacy plays a partial mediating role in the relationship between perceived organizational support and job embeddedness (Aykan & Akgül, 2019, p. 2727–2728). Employee advocacy also enhances employees' job engagement and partially mediate the relationships between leader–member exchange and job embeddedness, and between leader–member interaction and job commitment (Akgündüz, Türksoy & Nisari, 2021, p. 501). Furthermore, perceived internal status has been identified as a partial mediator in the relationship between employee advocacy and psychological wellbeing (Koçak, 2020, p. 186), while employee advocacy has a positive effect on employee energy levels (Kıprızcı, 2022, p. 86).

Findings from studies in international literature reveal that holding regular staff meetings to listen to employees' opinions and concerns serves as a fundamental mechanism for strengthening HR professionals' role in employee advocacy (Bakuwa, 2013, p. 45). Employee advocacy is positively associated with job satisfaction and organizational commitment, while organizational innovation, managerial support, and employee empowerment are positively linked to employee advocacy (Yeh, 2014, p. 98). Trust in leadership and leader–member interaction partially mediate the relationship between organizational justice and job satisfaction, advocacy, and turnover intention (Otaye & Wong, 2014, p. 197). Additionally, employee advocacy has positive effects on all dimensions of organizational commitment (El-Aty & Deraz, 2018, p. 165). A key factor contributing to the perception of HR practitioners as advocates for employees is their role in motivating employees (Mamman et al., 2018, p. 10). Supportive leadership positively influences employees' advocacy behaviors and employee advocacy fully mediates the relationship between supportive leadership and employees' voice behaviors (Elsaied, 2019, p. 231).

Methods

Research Aims and Significance

In contemporary organizations, human capital holds an indispensable role. The ability to effectively leverage human talent is contingent upon organizations' investments in employee wellbeing. Organizations that prioritize and value employees tend to achieve greater efficiency from their HR within a win–win framework. From the perspective of the social exchange theory, while employees expect recognition and appreciation, employers in return, anticipate commitment to work and the organization. Employee advocacy, as one of the key practices aimed at balancing employer–employee expectations and interests, is fundamentally built upon defending employees' rights and valuing them. In this regard, the adoption of employee advocacy roles by organizations and HR professionals becomes crucial for enhancing employee wellbeing. On the other hand, the identification of managerial and HR professionals' employee advocacy roles are conducted via various measurement scales. In the national literature, only one scale (Yeh, 2014) has been adapted into Turkish by Akgündüz and Şanlı (2016b) for this purpose. Therefore, the need to increase the availability of alternative measures in this field is

imperative. The aforementioned scale (Akgündüz & Şanlı, 2016b) consists of general statements and lacks extensive expressions for accurately identifying the advocacy role of HR departments. In contrast, the scale used in this study addresses HR functions from a broader perspective, ranging from employees' financial needs to retention strategies. Accordingly, this study aimed to adapt a scale designed to assess the employee advocacy role of HR for Turkish organizations. The adaptation of this scale is expected to contribute to the national literature by enabling a more detailed assessment of HR's advocacy roles. In the future, the development of alternative measurement scales for assessing HR's advocacy roles is deemed essential for the advancement and accumulation of knowledge in the field. Within this scope, the study aimed to conduct validity and reliability tests for the adapted scale.

Data Collection

The research data were collected using a survey technique, both online (via WhatsApp and Google Forms) and face-to-face. The convenience sampling method was employed, as all participants who completed the survey were included in the sample. Prior to the survey, participants were informed about the purpose of the study, provided with a statement of voluntary participation, and asked to sign a consent form. Data collection was performed in June and July, 2023. The research data were obtained from 338 participants working in industries with professional HR departments, including tourism and hospitality, industrial production, finance, and banking, all within the central district of Antalya, Türkiye. The inclusion of firms from various sectors was aimed at enhancing the reliability of the findings. Additionally, the literature suggests that for validity and reliability analyses, the sample size should be at least five to ten times the number of observed variables or should consist of a minimum 300 participants (Nunnally & Bernstein, 1994; Tabachnick & Fidell, 2001; Büyüköztürk, 2002, p. 480; Hair et al., 2010). In line with these recommendations, efforts were made to reach the maximum sample size. A total of 500 surveys were distributed online, with nearly half receiving responses, while the remaining surveys were conducted face-to-face.

Research Measurement Instrument

A survey consisting of two sections was designed to collect data for this study. The first section includes five questions aimed at gathering demographic information about the study group. The second section comprises the EARPS, which is designed to explore the advocacy role of HR departments. This scale with its unidimensional structure, was developed by Mamman et al. (2018) based on the works of Conner and Ulrich (1996) and Ulrich and Brockbank (2005). The scale was designed to assess employees' perceptions of the extent to which HR practitioners fulfill the role of employee advocates within organizations. In its original form, the scale consisted of 13 items; however, following analyses conducted by Mamman et al. (2018), it was refined into a nine-item structure. The original 13-item scale showed high internal consistency, with a Cronbach's alpha coefficient of 0.916. In this study, as in the original scale, participants were asked to respond to 13 statements using a five-point Likert scale, ranging from "strongly disagree" (1) to "strongly agree" (5). Additionally, in this adaptation, the phrase "Our human resources department" was added to the beginning of each original statement to ensure clarity and relevance to the study context.

Translation into Turkish and Ethical Approval

As part of the research process, the EARPS was translated into Turkish following a rigorous translation and adaptation procedure. To ensure linguistic and conceptual equivalence, the translation was conducted using the back-translation method (Brislin, 1970). Initially, the scale was translated from English to Turkish by two independent bilingual experts proficient in both languages and specialized in HR management. Subsequently, a different set of experts, who were unaware of the original scale, retranslated the Turkish version back into English. The original and back-translated versions were then compared, and necessary adjustments were made to ensure consistency and clarity. The finalized Turkish version of the scale was reviewed

by an academic panel consisting of experts in organizational behavior and HR management to confirm its appropriateness for the study. Additionally, in compliance with ethical research standards, an ethics committee approval document was obtained before conducting the study. The research adheres to the principles of voluntary participation, confidentiality, and anonymity. Participants were fully informed about the study's objectives and their consent was secured with a signed voluntary participation form, ensuring that the research was conducted in accordance with established ethical guidelines.

Research Population and Sample Group

The research population consisted of employees working in firms with professional HR departments operating in the central district of Antalya, Türkiye. The research sample comprised 338 participants.

The validity and reliability analyses of the EARPS were conducted using two separate datasets. An exploratory factor analysis (EFA) was performed on the first study group (n=170) and a confirmatory factor analysis (CFA) conducted on the second study group (n=168). The frequency and percentage distributions of the sociodemographic characteristics of the research sample are presented in Table 1.

Table 1 Sociodemographic characteristics of the study groups

Study Group 1: (EFA)			Study Group 2: (CFA)		
	n	%		n	%
Gender			Gender		
Female	77	45,5	Female	72	42,8
Male	93	54,5	Male	96	57,2
Marital status			Marital status		
Married	74	43,5	Married	78	48,8
Single	96	56,5	Single	82	51,2
Age			Age		
Between 20-29	68	40	Between 20-29	55	34,4
Between 30-39	53	31,2	Between 30-39	51	31,9
Between 40-49	39	23	Between 40-49	48	30
Between 50-59	10	5,8	Between 50-59	6	3,8
Education level			Education level		
Primary school	11	6,5	Primary school	28	17,5
Secondary and high school	63	37,1	Secondary and high school	73	45,6
Associate degree	20	11,8	Associate degree	12	7,5
Undergraduate degree	62	36,4	Undergraduate degree	40	25
Graduate degree	14	8,2	Graduate degree	7	4,4
Total	170	100	Total	168	100

An examination of the statistical proportions for the first study group in table 1 revealed that more than half (54.5%) of the participants are male and 56.5% of the participants are single. In terms of age distribution, most participants (71.2%) were younger than 40 years. It is also noteworthy that 56.4% of the participants hold an associate degree or higher. The second study group had similar characteristics, indicating a consistent demographic distribution across both groups.

Research Analysis

To adapt the relevant scale into Turkish, descriptive statistical analyses were conducted as an initial step. Within this framework, the skewness and kurtosis values of the scale were examined. Subsequently, EFA and CFA were performed to assess the construct validity of the scale. The analyses performed using SPSS and AMOS software. As part of the EFA, an item-factor analysis was conducted using SPSS. For CFA, fit index values were examined with AMOS. Additionally, standardized factor loadings, standard error values, t-values, and R² values were analyzed. For reliability assessment, Cronbach's alpha, average variance extracted (AVE), and composite reliability (CR) values were tested. Furthermore, split-half reliability and reliability analyses for single and double items and random halves were performed. For scale development and

adaptation studies, it is recommended to conduct EFA first followed by CFA on a new dataset to validate the structure. One common method involves randomly selecting a certain percentage of the dataset (eg, 50%) for EFA, while using the remaining portion for CFA (Orçan, 2018, p. 413). Accordingly, in this study, the dataset was divided into two parts with EFA applied to the first half to identify the factor structure and CFA applied to the second half to confirm this structure. Within this scope, the full dataset (n=338) was split into two groups, with EFA (n=170) and CFA (n=168) analyses conducted separately.

Findings

Descriptive Statistics

An examination of participants' perceptions regarding the employee advocacy role of HR departments revealed a minimum score of 1 and a maximum score was 5. The mean score for participants' responses concerning employee advocacy was $\bar{x}=3.63$, suggesting that participants' perceptions of HR practitioners' employee advocacy role were above average. Additionally, the skewness and kurtosis values of the scale were within the range of +1 to -1. These values imply that the responses provided for the scale followed a normal distribution (Table 2). The fact that skewness and kurtosis values fall between -2 and +2 indicates that the distribution of scores across the items adheres to normality (George & Mallery, 2010, p. 409).

Table 2 Descriptive statistics for the EARPS

Scale	n	Min.	Max.	\bar{x}	SD	Skewness	SE	Kurtosis	SE
EARPS	338	1	5	3,63	,80022	-,652	,137	,387	,274

Findings on the Construct Validity of the Scale

EFA and CFA were conducted to assess the construct validity of the EARPS. The literature suggests that both EFA and CFA should be performed when adapting a scale to ensure its validity (Orçan, 2018, p. 414); therefore, both analyses were performed. Within this framework, EFA was conducted using data from the first study group (n=170) and CFA was performed using data from the second study group (n=168).

Table 3 Factor loadings of the EARPS items

Item	Scale items	Mean	Eigenvalue	Factor loadings
1	Our human resources department listens to its employees	3.99	0.580	0.761
2	Our human resources department strives to implement employees' valuable suggestions and feedback	3.79	0.642	0.807
3	Our human resources department prioritises employees' financial needs	3.64	0.636	0.796
4	Our human resources department takes employees' family needs into consideration	3.52	0.717	0.852
5	Our human resources department cares about employees' health needs	3.87	0.587	0.765
6	Our human resources department is the primary defender of employees' rights	3.58	0.760	0.873
7	Our human resources department endeavours to retain talented employees and encourages them accordingly	3.72	0.649	0.802
8	Our human resources department strives to be fair to all employees without favouring any individual	3.72	0.654	0.802
9	Our human resources department shares in both the happiness and sorrow of its employees	3.68	0.759	0.872
10	Our human resources department organises trips (social activities) for employees	3.55	0.506	0.628
11	Our human resources department holds regular meetings to communicate with and listen to employees	3.19	0.645	0.807
12	Our human resources department contributes to employees' motivation to help them succeed in their work	3.49	0.685	0.824

13	Our human resources department perceives itself as an advocate for employees	3.47	0.718	0.845
	Kaiser-Meyer-Olkin measure:	0.947		
	Bartlett's test value:	3287.423		
	Explained variance ratio (%):	64.779		
	Eigenvalue:	8.418		

Analyses conducted to test the suitability of the data for factor analysis indicate that the Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) measure of sampling adequacy was 0.947, and Bartlett's test of sphericity yielded a statistically significant value ($\chi^2=3287.423$, $p<0.001$), confirming the appropriateness of proceeding with further statistical analyses (Büyüköztürk, 2023, p. 143; Table 3).

To determine the factor structure of the scale, an EFA was conducted without imposing any dimensional constraints, using the varimax rotation technique. The results revealed that the scale exhibited a unidimensional structure, with factor loadings ranging between 0.628 and 0.873, while communalities varied between 0.506 and 0.760. Additionally, this single-factor structure accounted for 64.779% of the total variance. In factor analysis, factor loadings greater than 0.45 and an explained variance of at least 30% for single-factor scales are considered acceptable (Büyüköztürk, 2023, p. 134). The analysis further showed that the scale formed a single-factor structure with an eigenvalue exceeding 1. When all results were evaluated collectively, none of the items exhibited issues related to communalities or factor loadings, confirming a robust unidimensional structure. Moreover, among the items in the scale, item 1 ("Our human resources department listens to its employees") had the highest mean score (3.99), while item 11 ("Our human resources department holds regular meetings to communicate with and listen to employees") had the lowest mean score (3.19).

Following EFA, a CFA was performed. In model 1, the goodness-of-fit indices were considerably distant from acceptable thresholds. The analysis results indicated that the values did not even meet the minimum acceptable fit index criteria (Table 4).

Table 4 Goodness-of-fit indices for the EARPS (model 1)

Fit measure	God fit	Acceptable fit	Model	Fit
χ^2	-	-	311.315	-
df	-	-	114	-
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$	6.591	Not compatible
GFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.92 \leq CF \leq 0.95$	0.819	Not compatible
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq CF \leq 0.90$	0.746	Not compatible
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CF \leq 0.95$	0.894	Not compatible
RMSEA	$0.00 \leq RMESA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMESA \leq 0.08$	0.133	Not compatible

References: Bentler, 1980; Browne & Cudeck, 1993; Schermelleh-Engel & Moosbrugger, 2003; Munro, 2005; Yılmaz & Çelik, 2009; Kline, 2011; Çapık, 2014; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2023.

Following CFA, it was observed that the fit indices of the initial model containing 13 items were not within the acceptable range. During the CFA process, items that contributed the most to the Chi-squared (χ^2) value were sequentially removed one by one, and the analysis was repeated. After repeated analyses, to further improve the goodness-of-fit indices in terms of construct validity, a process similar to that applied in the original scale analysis was followed. Accordingly, four items (item 2: "Our human resources department strives to implement employees' valuable suggestions and feedback", item 4: "Our human resources department takes employees' family needs into consideration", item 5: "Our human resources department cares about employees' health needs", and item 11: "Our human resources department holds regular meetings to communicate with and listen to employees") were sequentially removed from the second CFA model, after which model 2 was tested. After EFA, the initial 13-item structure caused structural fit issues in the CFA analysis, leading to the removal of four problematic items. Consequently, the revised nine-item scale was tested and the fit indices obtained from the CFA analysis were found to be at an acceptable level (Table 5).

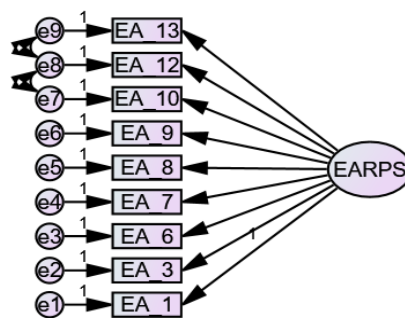
Table 5 Goodness-of-Fit indices for the EARPS (model 2)

Fit measure	God fit	Acceptable fit	Model	Fit
χ^2	-	-	65.543	-
df	-	-	25	-
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$	2.622	Acceptable fit
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.92 \leq GFI \leq 0.95$	0.955	Good fit
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	0.920	Good fit
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0.980	Good fit
RMSEA	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0.072	Acceptable fit

References: Bentler, 1980; Browne & Cudeck, 1993; Schermelleh-Engel & Moosbrugger, 2003; Munro, 2005; Yılmaz & Çelik, 2009; Kline, 2011; Çapık, 2014; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2023.

As shown in table 5, the fit indices for model 2 indicates that the Chi-squared value ($\chi^2/df=2.62$) falls within the acceptable fit range, while the GFI (0.955), AGFI (0.920), and CFI (0.980) values show good fit whereas the RMSEA value (0.072) is within the acceptable fit range. The fit indices for the single-factor structure in model 2 showed both good and acceptable fit levels. The CFA results confirmed that the single-factor structure of the EARPS is valid and can be used, establishing its construct validity.

Upon examining the modification indices in the analysis, pairing the error covariances between item 7 and item 8, and between item 8 and item 9, resulted in a significant reduction in Chi-squared values. Model 2 was tested after matching the error covariances between these items (Figure 1).

Figure 1 Path diagram of the Employee Advocacy Role Perception Scale (Model 2)

As shown in figure 1, the scale consists of nine items. The factor loadings for these scale items ranged between 0.23 and 0.76. The results of the CFA indicate that no item had a factor loading less than 0.20 (Gürbüz, 2024, p. 194; Table 6).

Moreover, when interpreting the CFA model, it is essential to consider standardized path coefficients, standard errors, t-values, significance levels, and multiple correlation values (R^2), which are presented in Table 6.

Table 6 Standardized path coefficients, standard errors, t-values, and significance levels for the model

EARPS	Factor loadings	Std. β	SD	t	p	R^2
Item 1	0.372	0.716	0.030	11.695	$p < 0.001$	0.513
Item 2	0.229	0.757	0.032	11.461	$p < 0.001$	0.573
Item 3	0.352	0.885	0.024	9.626	$p < 0.001$	0.783
Item 4	0.357	0.809	0.032	11.024	$p < 0.001$	0.654
Item 5	0.259	0.812	0.032	10.342	$p < 0.001$	0.659
Item 6	0.763	0.855	0.025	10.342	$p < 0.001$	0.732
Item 7	0.440	0.549	0.063	12.177	$p < 0.001$	0.301
Item 8	0.316	0.778	0.039	11.248	$p < 0.001$	0.605
Item 9	0.353	0.838	0.030	10.573	$p < 0.001$	0.702

According to Table 6, the standardized regression weights for each item ranged between 0.229 and 0.885, and all items are highly loaded onto the factor. Similarly, the t-values (critical ratio, CR) that explain the latent variables of the items ranged between 9.626 and 11.695 and were

statistically significant ($p < 0.001$). The significance of the p-values indicates that the items are correctly loaded onto the factors (Gürbüz, 2024, p. 194). The squared multiple correlation (R^2) values, which determine the strength of the relationship between each item and the latent variable, showed that the scale items explain the variable that the scale aims to measure. Furthermore, the R^2 values ranged between 0.301 and 0.783. When the t-values and R^2 values of the model are examined, item 3 provides the highest contribution, whereas item 7 had the lowest contribution to the measurement model. These coefficients show that the scale items explain between 30% and 78% of the latent structure. In conclusion, standardized coefficients were high, standard error values were low, t-values are significant, and R^2 values were high. These results confirm that the single-factor model identified by EFA has been validated by CFA.

Findings on the Internal Consistency of the Scale

The internal consistency of the scale was tested using the Cronbach's Alpha coefficient, AVE–CR values, split-half reliability coefficients, reliability analyses for odd and even-numbered items, and randomly selected split-half reliability tests (Table 7).

Table 7 Reliability analysis results of the EARPS

Values	EARPS
Cronbach's alpha (nine items)	0.933
AVE	0.647
CR	0.959
Alpha value for the first half of the scale	0.897
Alpha value for the second half of the scale	0.862
Split-half correlation value	0.843
Alpha value for odd-numbered scale items	0.868
Alpha value for even-numbered scale items	0.876
Alpha value for randomly selected dataset (170 survey)	0.940
Alpha value for randomly selected dataset (168 survey)	0.932
Smallest and largest item-total correlation values	0.548/0.838
Smallest and largest multiple R^2 values	0.301/0.783
Negative item-total correlation values	None

As shown in Table 7, the Cronbach's Alpha internal consistency coefficient for the entire scale was 0.933, the average variance extracted (AVE) value was 0.647, and the composite reliability (CR) value was 0.959. In this context, a CR value greater than 0.70 indicates high factor reliability, while an AVE value lower than the CR value but above 0.50 confirms the convergent validity of the EARPS (Fornell & Larcker, 1981; Hair et al., 2010). The split-half correlation level of the scale was 0.843, and the reliability coefficient for the first half was $\alpha = 0.897$, whereas for the second half it was $\alpha = 0.862$. The nine-item scale was further divided into odd-numbered and even-numbered items, revealing that the reliability coefficient for odd-numbered items was $\alpha = 0.868$, and $\alpha = 0.876$ for even-numbered items. For the randomly selected dataset, the reliability coefficient was $\alpha = 0.940$ for the dataset covering 170 items, and $\alpha = 0.932$ for the dataset covering 168 items. Additionally, the lowest item-total correlation value was 0.548, while the highest item-total correlation value was 0.838. The lowest R^2 value was 0.301 and the highest was 0.783. Furthermore, no negative item-total correlation values were observed within the scale. When all these findings are evaluated collectively, the nine items constituting the scale exhibit high reliability.

In addition, item-total correlation coefficients were examined to determine the reliability of the scale. Item-total correlation represents the relationship between scores obtained from scale items and the total score of the scale. A positive and high item-total correlation indicates that the items represent similar behaviors and that the internal consistency of the scale is high. In a measurement scale, item-total correlation coefficients of 0.30 or higher are considered sufficient (Büyüköztürk, 2023, p. 183). The item-total correlation coefficients for the scale are presented in Table 8. The coefficients for the scale items were positive, with the lowest value at 0.548 and the highest at 0.838. The analysis did not identify any negative item-total correlations.

The fact that all item-total correlation values were positive and above 0.300 indicates that the scale has a high internal consistency. Furthermore, the fact that correlation values do not exceed 0.85 suggests that the estimated correlations between items are not excessively high (Çokluk et al., 2023, p. 277).

Table 8 Item-total correlation analysis results of the EARPS

Item	Scale items	Item-total correlation
1	Our human resources department listens to its employees	0.694
2	Our human resources department prioritises employees' financial needs.	0.838
3	Our human resources department is the primary defender of employees' rights	0.762
4	Our human resources department strives to retain talented employees and encourages them accordingly	0.772
5	Our human resources department seeks to be fair to all employees without favouring any individual	0.827
6	Our human resources department shares in both the happiness and sorrow of its employees	0.548
7	Our human resources department organises trips (social activities) for employees	0.784
8	Our human resources department contributes to employees' motivation to help them succeed in their work	0.817
9	Our human resources department perceives itself as an advocate for employees	0.730

EARPS=Employee Advocacy Role Perception Scale.

Conclusions and Recommendations

This study aimed to test the validity and reliability of the EARPS and adapt it for Turkish organizations. For this purpose, the data collected from 338 participants were split into two halves, with EFA applied to the first half and CFA applied to the second. Statistical analyses were conducted using SPSS and AMOS software. The findings indicate that the scale demonstrates construct validity and internal consistency.

According to the findings, the KMO value (0.947) and the Bartlett's test statistic ($\chi^2=3287.423$, $p<0.001$) were significant, confirming the suitability of the dataset for factor analysis. Subsequent analyses revealed that the scale exhibits a single-factor structure, with factor loadings ranging between 0.628 and 0.873. Additionally, the single-dimensional scale accounted for 64.779% of the total variance.

The CFA findings for Model 1 indicated that the fit indices were significantly distant from acceptable reference values, meaning that even an acceptable model fit could not be established. To enhance Chi-squared and other fit indices, similar to the original scale analysis, four items (items 2, 4, 5, and 11) were removed, after which the model 2 CFA findings confirmed the construct validity established by EFA. According to the fit indices of model 2, the Chi-squared/df ratio (2.62) and RMSEA value (0.072) showed an acceptable fit, while the GFI (0.955), AGFI (0.920), and CFI (0.980) values indicated a good fit. These fit indices confirmed that the single-factor structure in Model 2 demonstrated both good and acceptable fit levels, validating the construct validity of the scale. Furthermore, CFA modification indices were examined, leading to the covariance of Items 7 and 8 and Items 8 and 9. Following this covariance adjustment, a significant improvement in fit indices was observed. The factor loadings of the scale items ranged between 0.42 and 0.76. The final CFA model resulted in a single-factor structure comprising nine items. Additionally, the standardized regression coefficients of the scale items ranged between 0.549 and 0.885, indicating that all items highly loaded onto the factor. The t-values explaining the relationship between items and the latent variable ranged from 9.626 to 11.695 and were statistically significant ($p<0.001$). Moreover, R^2 values, determining the strength of the relationship between each item and the latent variable, ranged

from 0.301 to 0.783, showing that the scale items explained between 30% and 78% of the latent structure. These findings confirm that the construct validity of the single-factor model identified by EFA was validated with CFA. To assess the internal consistency of the scale, Cronbach's alpha, AVE, CR values, split-half reliability coefficients, and item-total correlation values were examined. The results showed that the scale had a Cronbach's alpha value of 0.933, an AVE value of 0.647, a CR value of 0.959, a split-half correlation of 0.848, a first-half test reliability of 0.927, and a second-half test reliability of 0.918. The reliability coefficient for odd-numbered items was 0.868, while for even-numbered items, it was 0.876. The randomly selected dataset yielded a Cronbach's alpha of 0.940 for the dataset containing 170 items and 0.932 for the dataset containing 168 items. The reliability analysis results confirm that the nine-item scale shows high reliability. When EFA and CFA findings were evaluated collectively, the EARPS had a valid and reliable single-factor structure consisting of nine items. Consequently, it has been confirmed that the scale is compatible with Turkish cultural characteristics and can provide valid and reliable results in measuring HR's employee advocacy role perception. Using this scale, it will be possible to assess the extent to which HR fulfils its employee advocacy role based on employees' perceptions.

The items in the scale can be considered crucial factors influencing HR professionals' perceptions of their employee advocacy role. Indeed, HR departments' actions, such as listening to employees, valuing their wages, defending their rights, striving to retain talented employees, ensuring fairness, sharing their joys and concerns, organizing social activities, and motivating them are essential for fulfilling HR's advocacy role. These practices and activities are expected to enhance employees' perceptions of HR's advocacy role. Furthermore, HR's efforts in addressing employees' issues can strengthen their perception of HR as an advocate. In this context, ensuring that employees' concerns and needs are heard and understood by organizational management is a fundamental aspect of HR professionals' advocacy role (Bakuwa, 2013, p. 47). The perception that HR is actively working to resolve employees' problems can increase employees' motivation to achieve organizational goals (Bakuwa, 2013; Mamman et al., 2018) and contribute to positive organizational behaviors (Otake & Wong, 2014; Yeh, 2014; Birdir & Dalgiç, 2015; Akgündüz & Şanlı, 2016a; Dalgiç, Birdir & Güler, 2016; Aykan & Akgül, 2018; El-Aty & Deraz, 2018; Aykan & Akgül, 2019; Elsaied, 2019; Koçak, 2020; Akgündüz, Türksoy & Nisari, 2021).

As validity and reliability analyses have confirmed the construct validity and internal consistency of the EARPS, it is essential to conduct further research examining how this scale influences employees' attitudes and behaviors. Within this framework, future studies should investigate how perceptions of HR's advocacy role affect employees' organizational behavior.

Author Contribution Rates Heading

The first author contributed 100% to the study.

Conflict Of Interest Declaration Heading

There is no financial competing interest with any institution, organization, or individual regarding the article titled "Adaptation of the EARPS for Turkish organizations."

Bibliography

- Akgündüz, Y., & Şanlı, S. C. (2016b). İşgören avukatlığı ölçeğinin turizm işletmeleri örnekleminde Türkçeye uyarlama çalışması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special issue), 282-292. <https://doi.org/10.21325/jotags.2016.37>
- Akgündüz, Y., & Şanlı, S. C. (2016a). İş tatmininin işten ayrılma niyeti üzerindeki negatif etkisinde işgören avukatlığının moderatör rolü. In N. Kozak & Z. Aslan (Ed.), VIII. *Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı* (pp. 306-316). Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi.

- Akgündüz, Y., Türksoy, S. S., & Nisari, M. A. (2023). How leader–member exchange affects job embeddedness and job dedication through employee advocacy? *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 6(2), 492-508. <https://doi.org/10.1108/JHTI-08-2021-0230>
- Aksu, M. (2023). Çalışan savunuculuğu ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 1-30. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2023.001>
- Armstrong, M., & Taylor, S. (2014). *Armstrong's handbook of human resource management practice*, 13th Edition. Kogan Page.
- Aykan, E., & Akgül, H. (2018). Çalışanların örgütsel destek ve işgören avukatlığı algılarının işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisi: Kayseri lojistik sektöründe bir uygulama. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 34-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/38695/449747>
- Aykan, E., & Akgül, H. (2019). Örgütsel desteğin işe gömülmüşlük davranışları üzerindeki etkisinde işgören avukatlığının aracılık rolü: Kayseri lojistik sektörü çalışanları üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2714-2733. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/758218>
- Bakuwa, R. C. (2013). Exploring the HR professionals' employee advocate role in a developing country: The case of Malawi. *Australian Journal of Business and Management Research*, 2(12), 39-48. <https://doi.org/10.52283/NSWRCA.AJBMR.20120212A06>
- Bentler, P. M. (1980). Multivariate analysis with latent variables: Causal modeling. *Annual Review of Psychology*, 31, 419-456. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.31.020180.002223>
- Birdir, K., & Dalgıç, A. (2015). Otel yöneticilerinin sahip olduğu işgören avukatlığı düzeyi ve hizmetkar liderlik davranışlarının çalışanların duygusal tükenmişlik düzeylerine etkisi. In A. Kelkit (Ed.), *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* (pp. 963-978). Detay Yayıncılık.
- Blau, P. (2017). *Power and exchange in social life*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203792643/exchange-power-social-life-peter-blau>
- Blau, P. M. (1968). Interaction: Social exchange. In D. L. Sills (Ed.), *International encyclopedia of the social sciences* (Vol. 7, pp. 452-458). Macmillan/Free Press.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Sage Publications.
- Büyüköztürk, S. (2023). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. (30. baskı). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10365/126871>
- Clarke, M. A., & Hill, S. R. (2012). Promoting employee wellbeing and quality service outcomes: The role of HRM practices. *Journal of Management & Organization*, 18(5), 702-713. <https://doi.org/10.1017/S1833367200000626>
- Conner, J., & Ulrich, D. (1996). Human resource roles: Creating value, not rhetoric HR. *Human Resource Planning*, 19(3), 38-49.
- Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: An interdisciplinary review. *Journal of Management*, 31(6), 874-900. <https://doi.org/10.1177/0149206305279602>
- Çapık, C. (2014). Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 196-205. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunihem/issue/2666/34715>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2023). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Dalgıç, A., Birdir, K., & Güler, O. (2016). İşgören avukatlığının çalışanların rol çatışmaları ve rol belirsizliği üzerindeki etkisi: otel çalışanları üzerinde bir araştırma. In M. Sarıışık & A. Saldamlı (Ed.), *3. Uluslararası Turizm ve Yönetim Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (pp.1194-1212). ADRA Yayıncılık.
- Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 500-507. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.71.3.500>
- El-Aty, Y. A., & Deraz, A. (2018). The influence of perceived organizational support and employee advocacy on organizational commitment in hotels. *International Journal of Heritage, Tourism and Hospitality*, 12(1), 155-170. <https://doi.org/10.21608/ijhth.2018.31505>

- Elsaied, M. (2019). Supportive leadership and EVB The mediating role of employee advocacy and the moderating role of proactive personality. *Journal of Management Development*, 38(3), 225-237. <https://doi.org/10.1108/JMD-04-2018-0119>
- Fornell C., & Larcker D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.2307/3151312>
- George, D., & Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference 17.0 Update*. (10th Edition). Pearson.
- Gürbüz, İ. E. (2024). *Bir ölçme aracı nasıl tasarlanır? Başarı testi hazırlama ve ölçek geliştirme süreci*. Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson., R. E., & Tatham, R. (2010). *Multivariate data analysis*. Pearson Prentice Hall.
- Karagöz, Y., & Bardakçı, S. (2020). *Bilimsel araştırmalarda kullanılan ölçme araçları ve ölçek geliştirme*. (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kıprızcı, E. (2022). İşgören avukatlığı ve motivasyonel dilin çalışan enerjisi üzerindeki etkisi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Kim, D. O. (2009). Employees' perspective on non-union representation: A comparison with unions. *Economic and Industrial Democracy*, 30(1), 120-151. <https://doi.org/10.1177/0143831X08099436>
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. The Guilford Press.
- Koçak, D. (2020). The relationship between employee advocacy and psychological well-being: Mediating role of perceived insider status and moderating role of power distance. *Ege Akademik Bakış*, 20(3), 179-192. <https://doi.org/10.21121/eab.795950>
- Mamman, A., Rees, C. J., Bakuwa, R., Branine, M., & Kamoche, K. (2019). Employee advocacy in Africa: The role of HR practitioners in Malawi. *Employee Relations*, 41(1), 2-15. <https://doi.org/10.1108/ER-12-2017-0296>
- Mathis, R., Jackson, J., & Valentine, S. (2014). *Human resource management* (14th ed.). Independence: Cengage Brain Publishers.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research*. Lippincott.
- Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory*. McGraw-Hill, Inc.
- Orçan, F. (2018). Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi: İlk hangisi kullanılmalı? *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(4), 413-421. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/608229>
- Otaye, L., & Wong, W. (2014). Mapping the contours of fairness-The impact of unfairness and leadership (in)action on job satisfaction, turnover intention and employer advocacy. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 1(2), 191-204. <https://doi.org/10.1108/JOEPP-02-2014-0010>
- Rynes, S. L. (2004). Where do we go from here? Imagining new roles for human resources. *Journal of Management Inquiry*, 13(3), 203-213. <https://doi.org/10.1177/1056492604268202>
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74. https://www.stats.ox.ac.uk/~snijders/mpr_Schermelleh.pdf
- Settoon, R. P., Bennett, N., & Liden, R. C. (1996). Social exchange in organizations: Perceived organizational support, leader-member exchange, and employee reciprocity. *Journal of Applied Psychology*, 81(3), 219-227. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.81.3.219>
- Sims, R. R., & Sauser, W. I. (2014). *Contemporary human resource management issues challenges and opportunities: Legal and regulatory issues in human resources management*. Information Age Publishing.
- Stark, E., & Poppler, P. (2017). Evolution of a strange pathology: HRM as a strategic business partner and employee advocate in the USA. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 29, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s10672-016-9282-0>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. (4th Edition). Allyn and Bacon.

- Van Buren, H. J., III, Greenwood, M., & Sheehan, C. (2011). Strategic human resource management and the decline of employee focus. *Human Resource Management Review*, 21, 209-219. <http://dx.doi.org/10.1016/j.hrmmr.2011.02.004>
- Ulrich, D., & Brockbank, W. (2005). *The human value proposition*. Harvard Business School Press.
- Wright, C. (2008). Reinventing human resource management: business partners, internal consultants and the limits to professionalization. *Human Relations*, 61(8), 1063–1086. <https://doi.org/10.1177/0018726708094860>
- Yeh, Y. P. (2014). Exploring the impacts of employee advocacy on job satisfaction and organizational commitment: Case of Taiwanese Airlines. *Journal of Air Transport Management*, 36, 94-100. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2014.01.002>
- Yılmaz, V., & Çelik H. E. (2009). *LISREL ile yapısal eşitlik modellenmesi-I*. Pegem Akademi.

İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğini Türkçeye uyarlama çalışması¹

Muharrem Aksu²

²Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Isparta, Türkiye.

ÖZET

Bu çalışmada, İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği test edilerek Türk kültürüne uyarlanması amaçlanmıştır. Bu amaca bağlı olarak 338 katılımcıdan elde edilen veriler ikiye bölünerek ilk yarısına açıklayıcı faktör analizi (AFA), diğer yarısına doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analizler, SPSS ve AMOS programları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonrası elde edilen bulgulara göre, ilgili ölçeğin KMO (.947) değerinin ve Bartlett testi ($\chi^2=3287,423$) istatistiksel değerinin anlamlı olduğu ($p=,000<0,001$), ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve madde yüklerinin ,628 ile ,873 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Tek boyutlu ölçeğin toplam varyansın %64,779'unu açıkladığı da saptanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi uyum indekslerine göre Ki-kare (2.62) ve RMSEA değerinin (.072) kabul edilebilir uyumu; GFI (.955), AGFI (.920) ve CFI değerinin (.980) ise iyi uyumu gösterdiği tespit edilmiştir. Analiz sonrası ortaya çıkan tek faktörlü yapıya ait uyum iyiliği indeksleri, iyi ve kabul edilebilir uyumu ortaya koymuştur. Ayrıca ölçek maddelerinin standardize edilmiş regresyon ağırlıklarının ,548 ile ,885 arasında; t değerlerinin 9,626 ile 11,695 arasında değiştiği ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<,001$) olduğu ve R2 değerlerinin ,301 ile ,783 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar açıklayıcı faktör analizi ile ortaya konulan tek faktörlü modelin yapı geçerliliğinin doğrulandığını göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılığını tespit etmeye yönelik yapılan analiz bulgularına göre ilgili ölçeğin Cronbach Alpha değerinin ,933, AVE değerinin ,647, CR değerinin ,959, iki yarı arası korelasyon düzeyinin ,848, ilk yarı test güvenilirlik değerinin ,927, ikinci yarı test güvenilirlik değerinin ise ,918 olduğu anlaşılmıştır. Tek numaralı ölçek maddeleri için $\alpha=,868$, çift numaralı ölçek maddeleri için $\alpha=,876$ olduğu belirlenmiştir. Rastgele seçilen 175 maddeyi kapsayan veri seti için $\alpha=,940$ ve 163 maddeyi kapsayan veri seti için ise $\alpha=,932$ olarak tespit edilmiştir. AFA ve DFA sonuçları birlikte değerlendirildiğinde İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin 9 maddeden oluşan tek boyutlu yapısının geçerliliği sahip olduğu ve güvenilirlik düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir. Sonuç olarak ilgili ölçeğin Türk kültür yapısına uyumu tespit edilmiş olup insan kaynaklarının işgören savunuculuğu rol algısına ilişkin ölçümlerde geçerli ve güvenilir sonuçlar üreteceği öngörülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

İnsan kaynakları, İşgören savunuculuğu, Ölçek uyarlama.

Giriş

Sosyal Değişim Teorisine göre iş ilişkisi, işgören-işveren arasında mübadeleye dayanan bir ilişkidir. Bu ilişkide taraflardan biri olan işveren, işgörenlerden örgüte bağlılığı talep etmekten diğer tarafta yer alan işgörenler ise ne kadar ücret ve ödül alacaklarını bilmek ya da istihdam şart ve koşulları konusunda söz sahibi olmak istemektedirler (Bakuwa, 2013, s. 40). Temel olarak kazan-kazan anlayışı üzerine kurulu bu ilişkide tarafların beklenti ve isteklerini eş güdümlenme görevi ise insan kaynakları departmanlarına düşmektedir. Özellikle günümüz iş dünyasında yetenekli insan kaynağı, örgütlerin en değerli kaynaklarından ve rekabet avantajının önemli faktörlerinden biri olarak görülmektedir (Armstrong ve Taylor, 2014, s. 18-20). Dahası yetenekli işgörenlerin etkili bir şekilde yönetilmesinin örgütlerin stratejik hedeflerine ulaşabilmelerinde kritik bir faktör olduğu da yaygın olarak kabul edilmektedir (Mamman vd., 2018, s. 3). Bu nedenle insan kaynakları yönetiminin genel amacı, örgütün insan kaynağı aracılığıyla iş hedeflerine ulaşmasını sağlamaktır (Armstrong ve Taylor, 2014, s. 26). İşveren-işgören arasında köprü

niteliğinde olan insan kaynaklarının her iki tarafın beklenti ve isteklerini uzlaştırma görevine ek olarak, işgören savunuculuğu rolüne de sahip olması beklenmektedir. İnsan kaynakları (İK), işgören-örgüt ilişkilerini kazan-kazana dayanan bir süreçle yönetmesi halinde işgörenler, örgüte karşı daha olumlu tutumlar geliştirebilmekte ve örgütsel davranışlar açısından daha olumlu çıktılar üretebilmektedirler. Bu olumlu tutum ve davranışları etkileyen faktörlerden biri olan işgören savunuculuğu, örgütün işgörenlerin katkılarına ne kadar değer verdiğini ve onların çıkarlarını ne düzeyde önemseydiğini göstermektedir (Yeh, 2014, s. 95).

İnsan kaynaklarının temel amacı, işgörenlerin etkinliğini iyileştirerek örgütün verimliliğini en üst düzeye çıkarmaktır (Sims ve Sauser, 2014, s. 2). Aynı zamanda İK'nın işgörenlerin refahını savunucu ve koruyucu rolünü üstlendiği yönünde bir fikir birliği de bulunmaktadır (Wright, 2008; Van Buren vd., 2011). İK uzmanları, işgören ihtiyaçları (işgören refahını destekleme gibi) ile örgütün ihtiyaçları (verimliliği ve maliyet etkinliğini en üst düzeye çıkarma amacıyla işgören seçme ve yerleştirme) arasındaki dengeyi korumakla yükümlüdürler. İK bu dengeyi ise, tarafların (işgören - örgüt) çıkarlarını istihdam ilişkisinde uyumlu hale getirerek sağlamakta ve tarafların çıkarlarını birleştirerek aynı hedefe doğru yöneltmektedir. Dolayısıyla İK'nın insan kaynağını ve personel politikalarını örgüt amaçlarıyla uyumlu bir şekilde yönetme sorumluluğu, işgörenlerin refahını gözeten savunucu rolüyle yerine getirmesi gerekmektedir (Stark ve Poppler, 2017, s. 2). Bu bağlamda İK işlevinin bir işgören savunucusu olarak hareket edebilmesi, işgören sesinin yöneticilere ulaşmasına imkân sağlamasına ve örgütün en değerli varlığı olan insan kaynağını korumasına bağlıdır (Mathis, Jackson ve Valentine, 2014).

Özellikle son dönemde örgütlerin stratejik faaliyetlere yönelik eğilimlerinin artmasıyla birlikte işgörenlerin sesinin duyurulmasını sağlayan savunuculuk ihtiyaçları da artmaktadır (Mamman vd., 2018, s. 3). Bu bağlamda işgörenlerin sesinin duyurulmasında ve verimliliklerinin artırılmasında İK'nın savunucu rolü önem kazanmaktadır. Örgüt iç paydaşlarının verimliliğini artırma açısından insan kaynaklarının bu önemli rolünün işgörenler üzerinden ölçülmesi, İK'nın savunucu rolünün olumlu örgütsel çıktılara etkisini tespit etmede önemli bir araç hâline gelmektedir. Bu bağlamda İK'nın işgören savunuculuğu rolünün etkisinin ya da işgörenler üzerindeki algısının ölçülmesi çeşitli ölçüm araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, çalışmada İK'nın savunucu rolüne yönelik işgörenlerin algılarını ölçme amacıyla İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Literatürde bu yönde sadece bir tane ölçeğin olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla insan kaynakları departmanlarının işgörenlerin savunuculuğunu ne düzeyde yerine getirdiğini ölçmeye yönelik araçların artırılması ve örgütsel davranış sonuçlarıyla ilişkilendirilmesi literatüre katkı açısından olumlu bir adım olarak görülmektedir.

Yabancı literatürde işgören savunuculuğunun karşılığı olarak "employee advocacy" kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram, aynı zamanda "çalışan savunuculuğu" olarak adlandırılmakta, yani çalışanların örgütlerin mal, hizmet ve markalarını savunması olarak da kavramsallaştırılmaktadır (Aksu, 2023). "Employee advocacy" kavramının diğer karşılığı ise ulusal literatürde "işgören avukatlığı" olarak da bilinmektedir. İşgören avukatlığı ise örgüt yönetimi ile insan kaynakları görevli ve uzmanlarının işgörenlerin haklarını savunması olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu çalışmada da literatüre paralel bir şekilde kavramın "işgören savunuculuğu" olarak adlandırılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu çıkarıma istinaden bu çalışmada, İK'nın işgörenlerin hak ve çıkarlarını savunması olarak özetlenebilecek "işgören savunuculuğu" kavramı kullanılmıştır.

İşgören Savunuculuğu

Genel olarak işgörenlerle örgüt arasındaki ilişki, çalışanların işlerine ve örgütüne karşı olumlu tutumlarını artıran kazan-kazan anlayışı üzerine kuruludur (Elsaied, 2019, s. 227). Bu kazan-kazan yaklaşımı, çoğunlukla Sosyal Değişim Teorisine dayandırılmaktadır. Sosyal Değişim Teorisine göre istihdam ilişkileri, işgörenlerin bir mübadelede yer almanın maliyetini karşılayacak ödülleri elde etme beklentisi içinde oldukları bir değişim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Blau,

1968). Niteliği gereği sosyal ilişkilerde kaynak değiş tokuşunu temsil eden ve taraflar arasında dile getirilmeyen yükümlülükler yol açan Sosyal Değişim Teorisi, iki ya da daha fazla kişinin karşılıklı olarak birbirine bağımlı olduğu bir süreçtir (Blau, 1968; Settoon, Bennett ve Liden, 1996: 220; Blau, 2017, s. 4). İş ilişkisi açısından bu durum ise temelde psikolojik sözleşme yükümlülüklerini niteleyen bir özelliğe sahiptir. Örgüt-işgören denkleminde karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ise, işgörenlerin refahını artıran, sürdüren ve istihdam ilişkisini güçlendiren insan kaynakları uygulamalarının hayata geçirilmesi önemlidir (Clarke ve Hill, 2012, s. 702). Bu bağlamda Sosyal Değişim Teorisi, bir işgörenin yöneticisi ya da örgütüyle geliştirdiği ilişkiye odaklanmakta ve çalışma ilişkisinde her iki tarafın karşılıklı güven ve beklentilerine dayanmaktadır (Cropanzano ve Mitchell, 2005, s. 874). Sosyal Değişim Teorisi açısından işgörenler lehine yönetici ya da süpervizör desteği gibi olumlu girdiler, işgörenlerin örgütleri tarafından kendilerine değer verildiği ve desteklendiği algısının oluşmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu olumlu girdiler sonucunda da işgören bağlılığı ve sadakati gibi olumlu çıktılar oluşturabilmektedir. Kısacası işgörenler, örgütlerinin kendilerini desteklemesini beklemekte ve bunun karşılığında da örgüte faydalı olabilecek davranışlarla katkıda bulunabilmektedirler (Yeh, 2014, s. 95). Bu tür mübadele eylemleri, işgörenin örgütüne ve işine karşı tutumunu etkileyebilmektedir. Dolayısıyla örgütler açısından bu olumlu mübadelenin kritik eşiği, istihdam ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik İK'nın işgören savunuculuğu rolünün geliştirilmesidir.

Genel olarak, İK açısından işgören savunuculuğu rolü, çalışanların günlük sorunlarına, endişelerine ve ihtiyaçlarına karşılık vermeyi içermektedir. Dahası bu rol, İK profesyonellerinin dünyayı işgörenlerin gözünden görmesini, onları dinlemesini, endişelerini anlamasını, onlarla empati kurmasını, onların kaygı ve sorunlarını savunmasını kapsamaktadır. Aynı zamanda İK'nın yöneticilerin gözünden bakarak işgörenlerin başarıyı yakalayabilmeleri için gerekli bilgi ve kaynakların aktarılmasına yönelik iletişim sürecini de içermektedir. Dolayısıyla İK'nın işgören savunuculuğu rolü, örgüt çalışanlarının çıkarlarıyla işin amaç ve hedefleri arasında açık bir uyumun sağlanmasına ve işveren-işgören arasında pozitif bir psikolojik sözleşmenin sürdürülmesine yardımcı olmayı içermektedir (Bakuwa, 2013, s. 41).

İşgören savunuculuğu, işgörenlerin şikâyetlerini dikkate alan, çıkarlarını en iyi şekilde yerine getirme eğilimi olan, onları ayrımcı uygulama ve tacizden koruyan ve ödüllendirme konusunda adil olan şeffaf bir örgüt yapılanması olarak tanımlanmaktadır (Koçak, 2020, s. 180). İşgören savunuculuğu, bir işgörenin örgütün kendi katkılarına ne kadar değer verdiğine ve onların refahını ne kadar önemseydiğine ilişkin algısını da kapsamaktadır (Eisenberger vd., 1986, s. 500). Bu bağlamda kavram, işgörenlerin örgütün katkılarına ne düzeyde takdir ettiğine ilişkin değerlendirmelerini ve örgüt politikalarının şeffaflığını ifade etmektedir (Yeh, 2014, s. 95). Diğer bir yaklaşıma göre ise kavram, işgörenlerin görüş ve endişelerini iletmelerine, bilgi ve hizmetlere erişim sağlamalarına, hak ve sorumluluklarını savunmalarına destek olan ve imkân sağlayan bir örgütsel politikadır (El-Aty ve Deraz, 2018, s. 158).

Genel bir çerçeveden bakıldığında işgören savunuculuğu, işgörenlerin şikâyetlerini dikkate alma, onlara adil davranma (terfi ve transfer gibi) ve onları taciz gibi ayrımcı istihdam uygulamalarından koruma gibi konu ve amaçları içermektedir (Kim, 2009, s. 123; Akgündüz ve Şanlı, 2016b, s. 284). Bu konu ve amaçlar ise, işgörenlerin işyerinde refah içinde çalışmalarını sağlamaya yönelik uygulamalardır. Ayrıca işgören savunuculuğunun işgücü piyasasının dönemsel durumuna ve yetenek kıtlığına bağlı olarak değişebildiği de öne sürülmektedir. İşgücünün kıt ve işgören pozisyonunun doldurulmasının zor olduğu dönemlerde, örgütlerin işgörenlerini daha fazla savundukları buna karşın işgücüne ulaşımın kolay olduğu dönemlerde ise bu davranışı daha az sergiledikleri vurgulanmaktadır (Rynes, 2004, s. 204).

Ulusal literatürde işgören savunuculuğunun çeşitli değişkenlerle ilişkisini inceleyen araştırma bulguları, işgören savunuculuğunun iş tatminiyle pozitif yönde (Akgündüz ve Şanlı, 2016a, s. 314) ve işten ayrılma niyetiyle negatif yönde bir ilişkisinin olduğunu (Akgündüz ve Şanlı, 2016a, s. 314; Aykan ve Akgül, 2018, s. 43); yöneticilerin sahip olduğu işgören savunuculuğu düzeylerinin

işgörenlerin duygusal tükenmişlik düzeylerini azalttığını (Birdir ve Dalgıç, 2015, s. 975); işgören savunuculuğunun rol çatışması ve rol belirsizliğini negatif yönde etkilediğini (Dalgıç, Birdir ve Güler, 2016, s. 1206); işgörenlerin algıladıkları destek ve işgören savunuculuğunun çalışanların işe gömülmüşlüğü üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğunu ve işgörenlerin örgütsel destek algısının işe gömülmüşlükleri üzerindeki etkisinde işgören savunuculuğunun kısmi aracılık rolünün bulunduğunu (Aykan ve Akgül, 2019, s. 2727-2728); işgören savunuculuğunun işgörenlerin işe bağlılıklarını artırdığını ve lider-üye değişimi ile işe gömülmüşlük arasındaki ve lider-üye etkileşimi ile işe adanmışlık arasındaki ilişkiler üzerinde kısmi aracılık etkisine sahip olduğunu (Akgündüz, Türksoy ve Nisari, 2021, s. 501); algılanan içsellik statüsünün işgören savunuculuğu ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisinin olduğunu (Koçak, 2020, s. 186) ve işgören savunuculuğunun işgören enerjisi üzerinde olumlu yönde bir etkisinin olduğunu (Kıprızcı, 2022, s. 86) ortaya koymuştur.

Uluslararası literatürde yapılan araştırmaların bulguları ise, çalışanların görüş ve endişelerini dinleme amacıyla düzenli personel toplantıları yapılmasının İK uzmanlarının çalışan savunuculuğu rolünün geliştirilmesi için temel bir dinamik olduğunu (Bakuwa, 2013, s. 45); işgören savunuculuğunun iş tatmini ve örgütsel bağlılıkla olumlu yönde ilişkili olduğunu; örgütsel yenilik, yönetici desteği ve işgörenlerin güçlendirilmesinin işgörenlerin savunulmasıyla olumlu yönde ilişkili olduğunu (Yeh, 2014, s. 98); liderliğe güven ve lider-üye etkileşiminin, örgütsel adalet ile iş tatmini, savunuculuk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiğini (Otake ve Wong, 2014, s. 197); işgören savunuculuğunun örgütsel bağlılığın tüm boyutları üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu (El-Aty ve Deraz, 2018, s. 165); insan kaynakları uygulayıcılarının işgören savunuculuğu rolü üstlendiği algısına katkıda bulunan temel faktörün “çalışanları motive etme” konusundaki katkıları olduğunu (Mamman vd., 2018, s. 10); destekleyici liderliğin işgörenlerin savunucu davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ve işgören savunuculuğunun destekleyici liderlik ile işgörenlerin sesini duyurma davranışı arasındaki ilişkiye tam aracılık ettiğini (Elsaied, 2019, s. 231) ortaya koymuştur.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüz örgütlerinde insan sermayesi vazgeçilmez bir öneme sahiptir. İnsan kaynağı yeteneğinden faydalanabilme ise örgütlerin işgörenlerin refahına yönelik yatırımlarına bağlıdır. İşgöreni önceleyen ve değer veren örgütler kazan-kazan anlayışı çerçevesinde insan kaynağından daha fazla verim alabilmektedirler. Sosyal Değişim Teorisi çerçevesinde, işgörenler kıymet ve değer görmeyi beklerken işverenler de işe ve örgüte bağlılık beklemektedirler. İşveren-işgören beklenti ve çıkarları arasında dengeyi sağlamaya yönelik uygulamalardan biri olan işgören savunuculuğu, çalışanların haklarını savunma ve onlara değer verme üzerine kuruludur. Bu bağlamda örgüt ve İK uzmanlarının işgören savunuculuğu rollerini üstlenmesi, çalışan refahı açısından önemli hâle gelmektedir. Diğer yandan yönetici ve İK uzmanlarının işgören savunucu rollerinin tespit edilmesi çeşitli ölçekler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ulusal literatürde bu yönde Akgündüz ve Şanlı (2016b) tarafından Türkçeye uyarlanan sadece bir tane ölçeğin (Yeh, 2014) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu alandaki alternatiflerin artırılması bir zorunluluk olarak görülmektedir. Adı geçen ölçek (Akgündüz ve Şanlı, 2016b) daha genel ifadelerden oluşmakta ve İK departmanlarının savunucu rolünü tam olarak tespit etme konusunda pek fazla ifade içermemektedir. Bu çalışmada yer alan ölçek ise, işgörenlerin finansal ihtiyaçlarından onları elde tutmaya kadar İK'nın işlevlerini geniş bir perspektifte ele almaktadır. Bu bağlamda araştırmada insan kaynaklarının işgören savunuculuğu rolünü tespit etmeye yönelik ölçeğin Türkçeye kazandırılması amaçlanmıştır. Bu ölçeğin Türkçeye uyarlanması sonucunda, ulusal yazında İK'nın savunucu rollerinin daha detaylı bir şekilde tespit edilmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir. İleriki dönemlerde İK'nın savunucu rollerini ortaya koyma açısından farklı ölçek

alternatiflerinin oluşturulması, alan yazının gelişmesi ve birikimi açısından önemli görülmektedir. Bu amaç çerçevesinde ilgili ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik testlerinin yapılması hedeflenmiştir.

Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verileri, anket tekniği yardımıyla online (WhatsApp ve Google Forms) ve yüz yüze toplanmıştır. Veriler toplanırken ankete katılan her katılımcının örnekleme dahil edilmesi nedeniyle kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Katılımcılara anket öncesi çalışmanın amacı anlatılmış, gönüllü katılım beyanı açıklanmış ve gönüllü katılım formu imzalatılmıştır. Veriler, 2023 yılı Haziran ve Temmuz aylarında toplanmıştır. Araştırma verileri, Antalya il merkezinde faaliyette bulunan turizm ve konaklama, sanayi-üretim, finans ve bankacılık gibi profesyonel insan kaynakları departmanlarının bulunduğu sektör ve firmalarda çalışan 338 katılımcıdan elde edilmiştir. Araştırma verilerinin farklı sektörlerde yer alan firmalardan toplanması ise, daha sağlıklı bulgular elde etmeye yöneliktir. Ayrıca literatürde geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında evreni temsil edecek örnekleme sayısının, gözlenen değişken sayısının en az beş veya on katı olması ya da en az 300 katılımcının olması önerilmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994; Tabachnick ve Fidell, 2001; Büyüköztürk, 2002, s. 480; Hair vd., 2010). Bu yaklaşımlar çerçevesinde araştırmada maksimum örnekleme sayısına ulaşılmaya çalışılmış ve katılımcılara online olarak 500 anket gönderilmiş, neredeyse yarısına geri dönüş yapılmıştır. Geri kalan anketler ise yüz yüze yapılmıştır.

Araştırmanın Ölçme Aracı

Çalışmanın verilerini toplamaya yönelik olarak iki kısımdan oluşan bir anket düzenlenmiştir. Anketin ilk kısmında, çalışma grubunun demografik verilerini elde etmeye yönelik 5 soru bulunmaktadır. Anketin ikinci kısmında ise insan kaynakları departmanlarının savunucu rolünü keşfetmeyi amaçlayan "İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeği" yer almaktadır. 13 soru ve tek boyuttan oluşan ilgili ölçek, Conner ve Ulrich (1996) ile Ulrich ve Brockbank'ın (2005) çalışmalarından esinlenerek Mamman ve diğerleri (2018) tarafından insan kaynakları uygulayıcılarının ne düzeyde işgören savunucusu rolü oynadıklarına ilişkin işgören algılarını tespit etme amacıyla geliştirilmiştir. Kısacası ilgili ölçek, işgörenlerin İK uygulayıcılarının örgütlerde oynadığı işgören savunuculuğu rolüne ilişkin algılarını araştırma amacıyla oluşturulmuştur. İlgili ölçek orijinal çalışmada 13 maddeden oluşmaktadır. Ancak Mamman ve diğerleri (2018) tarafından yapılan analizler sonrası ölçek, 9 maddeli bir yapıya kavuşmuştur. Orijinal çalışmada 13 maddeli ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,916'dır. Ölçeğin orijinalinde olduğu gibi katılımcılardan kesinlikle katılmıyorum (1) ve kesinlikle katılıyorum (5) yanıt kategorilerini içeren beşli Likert tipi ölçekle 13 ifadeye yanıt vermeleri istenmiştir. Ayrıca bu çalışmada ilgili ölçeğin orijinal cümlelerinin başlarına "insan kaynakları departmanımız" ifadesi eklenmiştir.

Türkçeye Çeviri ve Etik Kurul Belgesi

Ölçek uyarlaması için yapılan araştırmalarda, öncelikle araştırmacının orijinal ölçeği geliştiren araştırmacılardan izin alması gerektiği belirtilmektedir (Karagöz ve Bardakçı, 2020, s. 235). İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması için ölçeği geliştiren yazarlardan elektronik posta yoluyla izin alınmıştır. İlgili ölçeğin Türkçeye çevirisi için yapılan ilk eylem, ölçeğin orijinal versiyonunun İngilizceden Türkçeye çevrilmesidir. Çeviride temel amaç, Türkçe çevirisinin anlamsal ve teorik olarak orijinal İngilizce versiyonla eşleşmesini sağlamaktır. Çeviri, yabancı diller bölümünde iki dilbilimci tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yazar ve çevirmenler tarafından ilgili ölçeğin ifadeleri dil ve kültürel uygunluk açısından incelenmiştir. İkinci olarak, başka bir çevirmen tarafından tekrar Türkçeye çevrilmiş ve anlam kayması olup olmadığı incelenmiştir. Türkçe son hâli verilen ölçek ifadelerinin insan kaynakları alanına uygunluğu da incelenmiştir. Daha sonrasında Türkçeye uygun hâle geldiği görülen ölçek vasıtasıyla veriler toplanmıştır. Ankete ilişkin Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 11.04.2023 tarihli ve 135/5 sayılı kararı ile etik uygunluk belgesi alınmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Grubu

Araştırmanın evrenini Antalya il merkezinde faaliyette bulunan profesyonel insan kaynakları departmanlarının bulunduğu firmalarda çalışan işgörenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 338 katılımcı oluşturmaktadır.

İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik analizleri iki farklı veri seti üzerinden yapılmıştır. Birinci çalışma grubuna (n=170) açıklayıcı faktör analizi (AFA), ikinci çalışma grubuna (n=168) ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Araştırma grubunun sosyo-demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 Çalışma gruplarının sosyo-demografik özellikleri

Çalışma Grubu 1: (AFA için)			Çalışma Grubu 2: (DFA için)		
	n	%		n	%
Cinsiyet			Cinsiyet		
Kadın	77	45,5	Kadın	72	42,8
Erkek	93	54,5	Erkek	96	57,2
Medeni Durum			Medeni Durum		
Evli	74	43,5	Evli	78	48,8
Bekâr	96	56,5	Bekâr	82	51,2
Yaş			Yaş		
20-29 arası	68	40	20-29 arası	55	34,4
30-39 arası	53	31,2	30-39 arası	51	31,9
40-49 arası	39	23	40-49 arası	48	30
50-59 arası	10	5,8	50-59 arası	6	3,8
Eğitim Düzeyi			Eğitim Düzeyi		
İlkokul	11	6,5	İlkokul	28	17,5
Ortaokul ve Lise	63	37,1	Ortaokul ve Lise	73	45,6
Ön Lisans	20	11,8	Ön Lisans	12	7,5
Lisans	62	36,4	Lisans	40	25
Lisansüstü	14	8,2	Lisansüstü	7	4,4
Toplam	170	100	Toplam	168	100

Tablo 1’de birinci çalışma grubuna ilişkin istatistiksel oranlara bakıldığında araştırma grubunda yer alan katılımcıların cinsiyet dağılımına göre yarısından fazlasının (%54,5) erkeklerden, medeni durum dağılımına göre ise %56,5’inin bekârlardan oluştuğu görülmektedir. Yaş dağılımına göre ise katılımcıların çoğunluğunun (%71,2) 40 yaş altı gruba mensup olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %56,4’ünün ise ön lisans ve üzeri mezuniyete sahip olduğu göze çarpmaktadır. İkinci çalışma grubunun da benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

Araştırmanın Analizleri

İlgili ölçeğin Türkçeye uyarlanması amacıyla öncelikle tanımlayıcı istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu çerçevede ilgili ölçeğin basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Sonrasında ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin AFA ve DFA analizleri yapılmıştır. Analizler SPSS ve AMOS programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. AFA çerçevesinde SPSS programı aracılığıyla madde faktör analizi yapılmıştır. DFA çerçevesinde ise AMOS programı aracılığıyla uyum indeksi değerleri incelenmiştir. Ayrıca standardize edilmiş madde yük değerleri, standart hata değerleri, t değerleri ve R² değerleri incelenmiştir. Güvenirliğe ilişkin ise Cronbach Alpha, AVE (açıklanan ortalama varyans) ve CR (birleşik güvenilirlik) değerleri test edilmiş, iki yarı test güvenilirliği, tek ve çift maddeler için ve rastgele yarılar için güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında öncelikle AFA yapılması, sonrasında ise yeni bir veri seti kullanılarak yapının geçerliliğini test etme amacıyla DFA yapılması önerilmektedir. Bu yöntemlerden biri de elde edilen verinin belirli bir oranının (örneğin %50) rastgele seçilerek AFA için, kalan kısmının ise DFA için kullanılmasıdır (Orçan, 2018, s. 413). Bu nedenle çalışmada veri seti ikiye bölünerek ilk yarısına faktör yapısını ortaya koyma amacıyla AFA, diğer yarısına da bu yapıyı doğrulama amacıyla DFA uygulanmıştır. Bu bağlamda elde edilen veri seti (n=338) ikiye ayrılarak AFA (n=170) ve DFA (n=168) için ayrı veri setleri analiz edilmiştir.

Bulgular

Tanımlayıcı İstatistikler

Katılımcıların insan kaynakları departmanlarının işgören savunuculuğu rollerine ilişkin algı düzeyleri incelendiğinde en düşük puanın 1, en yüksek puanın 5 olduğu görülmektedir. Katılımcıların işgören savunuculuğuna ilişkin verdikleri yanıtların ortalaması $\bar{x}=3,63$ 'tür. Bu değer, katılımcıların İK uygulayıcılarının işgören savunuculuğu rollerine ilişkin algılarının ortalamasının üstünde olduğunun göstergesidir. Ayrıca ölçeğin basıklık ve çarpıklık değerlerinin +1 ile -1 değerleri arasında olduğu saptanmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerleri, ölçeğe verilen yanıtların normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında değer alması, maddelere verilen puanların dağılımının normal olduğu yönünde yorumlanmaktadır (George ve Mallery, 2010, s. 409).

Tablo 2 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Ölçek	n	Min.	Max.	\bar{x}	ss	Çarpıklık	sh	Basıklık	sh
İSRAÖ	338	1	5	3,63	,80022	-,652	,137	,387	,274

Ölçeğin Yapı Geçerliliğine İlişkin Bulgular

İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin (İSRAÖ) yapı geçerliliğine ilişkin AFA ve DFA yapılmıştır. Literatürde ölçek uyarlamada ilgili ölçeğe hem AFA hem de DFA yapılması önerilmektedir (Orçan, 2018, s. 414). Dolayısıyla bu çalışmada ilgili ölçeğin geçerlik ölçümü için her iki analiz de gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede ilk çalışma grubu verileri (n=338) üzerinden AFA (n=170), ikinci çalışma grubu (n=168) üzerinden ise DFA yapılmıştır.

Tablo 3 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeği maddelerinin faktör yükleri

No.	Ölçek İfadeleri	Ortalama	Eş kökenlilik	Madde yük değerleri
1	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanlarını dinler.	3,99	,580	,761
2	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların değerli öneri ve yorumlarını uygulamaya çalışır.	3,79	,642	,807
3	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların finansal ihtiyaçlarını önemser.	3,64	,636	,796
4	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların aile ihtiyaçlarını önemser.	3,52	,717	,852
5	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların sağlık ihtiyaçlarını önemser.	3,87	,587	,765
6	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların haklarını ilk savunandır.	3,58	,760	,873
7	İnsan kaynakları departmanımız, yetenekli çalışanları elde tutmaya ve bu yönde teşvik etmeye çalışır.	3,72	,649	,802
8	İnsan kaynakları departmanımız, herhangi bir personeli kayırmadan tüm çalışanlara adil olmaya çalışır.	3,72	,654	,802
9	İnsan kaynakları departmanımız, personellerin mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaşır.	3,68	,759	,872
10	İnsan kaynakları departmanımız, personeller için geziler (sosyal aktiviteler) düzenler.	3,55	,506	,628
11	İnsan kaynakları departmanımız, personellerle konuşmak ve onları dinlemek için düzenli toplantılar yapar.	3,19	,645	,807
12	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların işlerini başarmaları için onların motive olmalarına katkıda bulunur.	3,49	,685	,824
13	İnsan kaynakları departmanımız, kendisini çalışanların savunucusu olarak görür.	3,47	,718	,845
Kaiser-Meyer-Olkin Değeri:		,947		
Bartlett Test Değeri:		3287,423		
Açıklanan Varyans Oranı:		64,779		
Özdeğer:		8,418		

Verilerin faktör analizine uygunluğunu test etme kapsamında yapılan analizler sonucunda ilgili ölçeğin KMO (.947) değerinin ve Bartlett testi ($\chi^2=3287,423$) istatistiksel değerinin ($p<0,001$) anlamlı olması (Büyüköztürk, 2023: 143), sonraki istatistiksel analizler açısından uygun olduğunu göstermektedir (Tablo 3).

İlgili ölçeğin faktör yapısını tespit etme amacıyla herhangi bir boyut sınırlaması yapmadan Varimax döndürme tekniğiyle analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda ilgili ölçeğin tek faktörlü olduğu ve madde yüklerinin ,628 ile ,873 arasında, eşkökenlilik değerlerinin ise ,506 ile ,760 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu tek boyutlu ölçeğin toplam varyansın yüzde 64,779'unu açıkladığı tespit edilmiştir. Faktör yük değerlerinin ,45'ten büyük olması ve tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve daha yukarı olması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2023: 134). Analiz sonucunda, ölçek öz değeri 1'in üzerinde olan tek faktörlü bir yapının oluştuğu gözlemlenmiştir. Tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde ölçeğe ilişkin hiçbir maddenin eşkökenlilik ya da faktör yükü sorunu olmadığı tek boyuttan oluşan bir yapı ortaya çıkmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan ifadelerden madde 1 (İnsan kaynakları departmanımız, çalışanlarını dinler) en yüksek ortalamaya (3,99) sahip iken, madde 11 (İnsan kaynakları departmanımız, personellerle konuşmak ve onları dinlemek için düzenli toplantılar yapar) ise en düşük ortalamaya (3,19) sahip olduğu görülmüştür.

Açıklayıcı faktör analizi sonrası ilgili ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi de uygulanmıştır. Model 1'de ilgili ölçeğin uyum iyiliği değerlerinden oldukça uzak olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre elde edilen değerlerin kabul edilebilir uyum indeksini dahi sağlamadığı görülmüştür. Model 1'e ilişkin uyum iyiliği değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin uyum indeksi değerleri (Model 1)

Uyum ölçüsü	İyi uyum	Kabul edilebilir uyum	Model	Uyum
χ^2	-	-	311,315	-
df	-	-	114	-
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$	6,591	Uyumlu değil
GFI	$,95 \leq CFI \leq 1,00$	$0,92 \leq CF \leq ,95$,819	Uyumlu değil
AGFI	$,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq CF \leq ,90$,746	Uyumlu değil
CFI	$,95 \leq CFI \leq 1,00$	$0,90 \leq CF \leq ,95$,894	Uyumlu değil
RMSEA	$,00 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$,133	Uyumlu değil

Kaynaklar: (Bentler, 1980; Browne ve Cudeck, 1993; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003; Munro, 2005; Yılmaz ve Çelik 2009; Kline, 2011; Çapık, 2014; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2023).

Doğrulayıcı faktör analizi sonrasında 13 maddeye ait ilk modelin uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olmadığı görülmüştür. DFA işlemi, Ki-kare değerini en çok artıran maddeler sırasıyla ve teker teker ölçekten çıkarılmış ve yeniden analiz edilmiştir. Tekrar eden analizler sonrasında yapı geçerliği bağlamında geçerliğe ilişkin iyi uyum değerlerinin daha da iyileştirilmesi amacıyla orijinal ölçeğin analizinde yapılan işleme benzer şekilde 4 madde (Madde 2: İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların değerli öneri ve yorumlarını uygulamaya çalışır; Madde 4: İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların aile ihtiyaçlarını önemser; Madde 5: İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların sağlık ihtiyaçlarını önemser; Madde 11: İnsan kaynakları departmanımız, personellerle konuşmak ve onları dinlemek için düzenli toplantılar yapar) ikinci DFA modelinden sırasıyla çıkarılmış ve Model 2 test edilmiştir. AFA sonrası ölçek 13 maddeden oluşan yapı, DFA analizi sonrası yapısal uyum sorunlarına yol açan 4 madde ölçekten çıkarılmıştır. Sonrasında ölçekte kalan 9 maddelik DFA analizinden elde edilen uyum değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin uyum indeksi değerleri (Model 2)

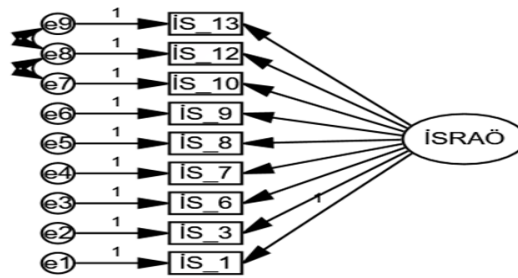
Uyum ölçüsü	İyi uyum	Kabul edilebilir uyum	Model	Uyum
χ^2	-	-	65,543	-
df	-	-	25	-
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$	2,622	Kabul edilebilir uyum
GFI	$,95 \leq CFI \leq 1,00$	$0,92 \leq CF \leq ,95$,955	İyi uyum
AGFI	$,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq CF \leq ,90$,920	İyi uyum

CFI	,95≤CFI≤1,00	0,90≤CF≤,95	,980	İyi uyum
RMSEA	,00≤RMSEA≤,05	,05≤RMESA≤,08	,072	Kabul edilebilir uyum

Kaynaklar: (Bentler, 1980; Browne ve Cudeck, 1993; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003; Munro, 2005; Yılmaz ve Çelik 2009; Kline, 2011; Çapık, 2014; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyükoztürk, 2023).

Tablo 5'te görüldüğü gibi Model 2'deki uyum indekslerine göre Ki-kare değerinin ($\chi^2/df=2,62$) kabul edilebilir uyuma, GFI değerinin (.955) iyi uyuma, AGFI değerinin (.920) iyi uyuma, CFI değerinin (.980) iyi uyuma, RMSEA değerinin (.072) kabul edilebilir uyuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Model 2'de gösterilen tek faktörlü yapıya ait indekslerin iyi ve kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir. DFA sonucu elde edilen değerler, İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin tek boyutlu yapısının kullanılabilir olduğunu ve yapı geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Analizde modifikasyon indisleri incelendiğinde madde 7 ile 8, madde 8 ile 9 arasındaki hata kovaryansları eşleştirildiğinde Ki-kare değerlerinde anlamlı bir azalma olduğu da görülmüştür. Maddeler arasındaki hata kovaryansları eşleştirilerek Model 2 test edilmiştir (Görsel 1).

Görsel 1 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin yol şeması (Model 2)

Görsel 1'de görüldüğü gibi ölçekte 9 madde yer almaktadır. Ölçek maddelerine ilişkin yük değerlerinin ,23 ile ,76 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda faktör yük değeri ,20'den düşük olan bir madde olmadığı görülmüştür (Gürbüz, 2024, s. 194) (Tablo 6).

Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi yorumlanırken DFA modeline göre standardize edilmiş yol katsayıları, standart hata, t değeri, anlamlılık düzeyleri ve çoklu korelasyon değerleri (R^2) değerleri de önem taşımaktadır. Bu değerler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 Modele ilişkin standardize edilmiş yol katsayıları, standart hata, t değeri ve anlamlılık düzeyine ilişkin sonuçlar

İSRAÖ	Faktör yük değ.	Std. β	SH	t	p	R^2
Madde 1	,372	,716	,030	11,695	p<,001	,513
Madde 2	,229	,757	,032	11,461	p<,001	,573
Madde 3	,352	,885	,024	9,626	p<,001	,783
Madde 4	,357	,809	,032	11,024	p<,001	,654
Madde 5	,259	,812	,032	10,342	p<,001	,659
Madde 6	,763	,855	,025	10,342	p<,001	,732
Madde 7	,440	,549	,063	12,177	p<,001	,301
Madde 8	,316	,778	,039	11,248	p<,001	,605
Madde 9	,353	,838	,030	10,573	p<,001	,702

Tablo 6'ya göre, her madde için standardize edilmiş regresyon ağırlıklarının ,549 ile ,885 arasında değiştiği ve tüm maddelerin yüksek düzeyde faktöre yüklendiği görülmektedir. Yine maddelerin örtük değişkenlerini açıklayan t değerlerinin (Critic Ratio-CR) 9,626 ile 11,695 arasında değiştiği ve istatistiksel olarak anlamlı (p<,001) olduğu saptanmıştır. p değerlerinin anlamlı çıkması maddelerin, faktörlere doğru yüklendiğinin göstergesidir (Gürbüz, 2024, s. 194). Her bir madde ile örtük değişken arasındaki ilişkinin gücünü belirleyen çoklu korelasyonun karesi (R^2) değerleri, ölçek maddelerinin ölçeğin ölçmeyi amaçladığı değişkeni açıkladığını göstermektedir. R^2 değerlerinin ,301 ile ,783 arasında değiştiği belirlenmiştir. Modele ilişkin t ve R^2 değerleri

incelendiğinde ilgili ölçeğe ait ölçüm modelinde en yüksek katkıyı 3. maddenin, en düşük katkıyı ise 7. maddenin sağladığı görülmektedir. Bu katsayılar, ölçek maddelerinin örtük yapının %30 ile %78'ini açıklayabilen maddeler olduğunu göstermektedir. Kısacası, standardize edilmiş katsayıların yüksek, standart hata değerlerinin düşük, t değerlerinin anlamlı ve R² değerlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar açıklayıcı faktör analizi ile ortaya konulan tek faktörlü modelin yapı geçerliliğinin doğrulandığını göstermektedir.

Ölçeğin İç Tutarlılığına İlişkin Bulgular

Ölçeğin iç tutarlılığı, Cronbach Alpha katsayısı, AVE-CR değerleri, iki yarı test katsayıları (split-half), tek ve çift numaralı maddeler ve rastgele (random) seçilen iki yarı güvenilirlik analizleri ile test edilmiş ve Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin güvenilirlik analizi sonuçları

Değerler	İSARÖ
Cronbach Alpha (9 madde)	,933
AVE	,647
CR	,959
Ölçeğin ilk yarısı için α değeri	,897
Ölçeğin son yarısı için α değeri	,862
İki yarı korelasyon değeri	,843
Tek numaralı ölçek maddeleri için α değeri	,868
Çift numaralı ölçek maddeleri için α değeri	,876
Rastgele seçilen 170 anketi içeren veri seti için α değeri	,940
Rastgele seçilen 168 anketi içeren veri seti için α değeri	,932
En küçük ve büyük madde-toplam korelasyon değerleri	,548/,838
En küçük ve büyük çoklu R ² değerleri	,301/,783
Negatif madde-toplam korelasyon değeri	Yok

Tablo 7'de ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı değeri ,933, Açıklanan Ortalama Varyans (Average Variance Extracted - AVE) değeri ,647, bileşik güvenilirlik (Composite Reliability - CR) değeri ,959 olarak saptanmıştır. Bu bağlamda CR değerinin ,70'in üzerinde olması faktörlerin yüksek güvenilirliğinin, AVE değerinin CR değerinden düşük ve ,50'nin üzerinde olması ise İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin birleşim geçerliliğini sağladığını göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981; Hair vd., 2010). Ölçeğin iki yarı arası korelasyon düzeyi ,843 ve iki yarımdan elde edilen (split-half) ilk grup için güvenilirlik katsayısı değeri α = ,897 iken, ikinci grup için α = ,862'dir. 9 maddelik ölçek, tek numaralı maddeler ve çift numaralı maddeler olarak ayrılmış tek numaralı ölçek maddeleri için α = ,868, çift numaralı ölçek maddeleri için α = ,876 olduğu belirlenmiştir. Rastgele seçilen 170 maddeyi kapsayan veri seti için α = ,940 ve 168 maddeyi kapsayan veri seti için ise α = ,932 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, ilgili ölçeğin en küçük madde-toplam korelasyon değerinin ,548, en büyük madde-toplam korelasyon değerinin ,838; en küçük R² değerinin ,301, en büyük R² değerinin ise ,783 olduğu saptanmıştır. İlgili ölçeğin madde-toplam korelasyon değerleri içinde negatif değer olmadığı da görülmektedir. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde ilgili ölçeği oluşturan 9 maddenin güvenilirliğinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Ek olarak ölçeğin güvenilirliğinin tespiti için madde-toplam korelasyonu katsayıları da incelenmiştir. Madde-toplam korelasyonu ölçek maddelerinden alınan puanlar ile ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Madde-toplam korelasyonunun pozitif ve yüksek olması, maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Bir ölçekte ilgili maddelerin madde-toplam korelasyon katsayılarının ,30 ve daha yüksek olması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2023, s. 183). Ölçeğe ilişkin madde-toplam korelasyon katsayıları Tablo 8'de verilmiştir. Tabloda yer alan ölçek maddelerine ilişkin katsayıların pozitif ve en küçük değeri ,548, en büyük değeri ise ,838 olduğu görülmektedir. Yapılan analizde madde-toplam negatif korelasyon tespit edilmemiştir. Madde-toplam korelasyon değerlerinin pozitif ve ,300'dan yüksek olması, ilgili ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunun göstergesidir. Ayrıca korelasyon değerlerinin ,85'ten yüksek olmaması da maddeler

arasındaki korelasyon kestirimlerinin çok yüksek olmadığı anlamına gelmektedir (Çokluk vd., 2023, s. 277).

Tablo 8 İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin madde-toplam korelasyon analiz sonuçları

No.	Ölçek İfadeleri	Madde toplam korelasyonu
1	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanlarını dinler.	,694
2	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların finansal ihtiyaçlarını önemser.	,838
3	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların haklarını ilk savunandır.	,762
4	İnsan kaynakları departmanımız, yetenekli çalışanları elde tutmaya ve bu yönde teşvik etmeye çalışır.	,772
5	İnsan kaynakları departmanımız, herhangi bir personeli kayırmadan tüm çalışanlara adil olmaya çalışır.	,827
6	İnsan kaynakları departmanımız, personellerin mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaşır.	,548
7	İnsan kaynakları departmanımız, personeller için geziler (sosyal aktiviteler) düzenler.	,784
8	İnsan kaynakları departmanımız, çalışanların işlerini başarmaları için onların motive olmalarına katkıda bulunur.	,817
9	İnsan kaynakları departmanımız, kendisini çalışanların savunucusu olarak görür.	,730

Bu çalışmada İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği test edilerek Türk kültürüne uyarlanması amaçlanmıştır. Bu amaca bağlı olarak 338 katılımcıdan elde edilen veriler, ikiye bölünerek ilk yarısına AFA, diğer yarısına DFA uygulanmıştır. İstatistik analizleri, SPSS ve AMOS programları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, ilgili ölçeğin yapı geçerliğini ve iç tutarlılığını sağladığını göstermektedir.

Yapılan analizler sonrası elde edilen bulgulara göre, ilgili ölçeğin KMO (,947) değerinin ve Bartlett testi ($\chi^2=3287,423$) istatistiksel değerinin ($p<0,001$) anlamlı olduğu, faktör yapısını ortaya koyma amacıyla yapılan analiz sonrasında ise ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve madde yüklerinin ,628 ile ,873 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Tek boyutlu ölçeğin toplam varyansın %64,779'unu açıkladığı da saptanmıştır.

Açıklayıcı faktör analizi sonrası yapılan Model 1 için yapılan doğrulayıcı faktör analizi bulguları, ilgili ölçeğin uyum iyiliği değerlerinden oldukça uzak olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, kabul edilebilir uyum referans aralığından uzak olması nedeniyle kabul edilebilir uyumun dahi sağlanmadığını göstermiştir. İlgili ölçeğin orijinalinde olduğu gibi Ki-kare ve diğer uyum iyiliği indekslerini daha da iyileştirme amacıyla 4 madde (2, 4, 5 ve 11. maddeler) çıkarıldıktan sonra yapılan Model 2 doğrulayıcı faktör analizi bulguları ise AFA ile ortaya konan yapı geçerliliğini doğrulamıştır. Model 2'deki uyum indekslerine göre Ki-kare (2,62) ve RMSEA değerinin (,072) kabul edilebilir uyumu; GFI (,955), AGFI (,20) ve CFI değerinin (,980) ise iyi uyumu gösterdiği tespit edilmiştir. Model 2'de ortaya çıkan tek faktörlü yapıya ait uyum iyiliği indeksleri, iyi ve kabul edilebilir uyumu ortaya koymuştur. Dolayısıyla ölçeğin yapı geçerliği doğrulanmıştır. Ayrıca DFA modifikasyon indisleri incelenmiş; madde 7 ile 8, madde 8 ile 9 arasında kovaryans oluşturulmuştur. Bu kovaryans işlemi sonrasında uyum değerlerinde anlamlı bir iyileşme olduğu görülmüştür. Ölçek maddelerine ilişkin yük değerlerinin ,42 ile ,76 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. DFA sonucu oluşan yeni yapıya göre ölçek tek boyutlu ve 9 maddeden oluşmuştur. Ayrıca DFA çerçevesinde ölçek maddelerinin standardize edilmiş regresyon katsayılarının ,549 ile ,885 arasında değiştiği ve tüm maddelerin yüksek düzeyde faktöre yüklendiği görülmektedir. Yine maddelerin örtük değişkenlerini açıklayan t değerlerinin 9,626 ile 11,695 arasında değiştiği ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<,001$) olduğu saptanmıştır. Her bir madde ile örtük değişken arasındaki ilişkinin gücünü belirleyen çoklu korelasyonun karesi (R^2) değerlerinin ,301 ile ,783 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu katsayılar, ölçek maddelerinin örtük yapının %30 ile %78'ini açıklayabilen maddeler olduğunu göstermektedir. Bu bulgular açıklayıcı faktör analizi ile ortaya konulan tek faktörlü modelin yapı geçerliliğinin doğrulandığını göstermektedir.

Ölçeğin iç tutarlılığını tespit etmeye yönelik ise Cronbach Alpha, AVE ve CR değerleri, iki yarı test katsayıları ve madde toplam korelasyon değerleri incelenmiştir. Analiz bulguları, ilgili ölçeğin

Cronbach Alpha değerinin ,933, AVE değerinin ,647, CR değerinin ,959, iki yarı arası korelasyon düzeyinin ,848, ilk yarı test güvenilirlik değerinin ,927, ikinci yarı test güvenilirlik değerinin ise ,918 olduğunu göstermiştir. Tek numaralı ölçek maddeleri için $\alpha=,868$, çift numaralı ölçek maddeleri için $\alpha=,876$ olduğu belirlenmiştir. Rastgele seçilen 170 maddeyi kapsayan veri seti için $\alpha=,940$ ve 168 maddeyi kapsayan veri seti için ise $\alpha=,932$ olarak tespit edilmiştir. Güvenirlik analizi sonuçları, 9 maddeli ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. AFA ve DFA sonuçları birlikte değerlendirildiğinde İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin 9 maddeden oluşan tek boyutlu yapısının geçerliğe sahip olduğu ve güvenilirlik düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir. Sonuç olarak ilgili ölçeğin Türk kültür yapısına uyumu tespit edilmiş olup İK'nın işgören savunuculuğu rol algısına ilişkin ölçümlerde geçerli ve güvenilir sonuçlar üreteceği öngörülmektedir. Bu ölçek vasıtasıyla işgören algılarına göre İK'nın işgören savunuculuğu rolünü ne düzeyde üstlendiği ölçülebilecektir.

Ölçekte yer alan maddelerin karşıladığı eylemlerin, İK uzman ve görevlilerinin çalışan savunuculuğu rolünü yerine getirip getirmediğine ilişkin algılarını etkileyen önemli faktörler olduğu öne sürülebilir. Gerçekten de insan kaynakları departmanlarının işgörenlerin sesine kulak vermesi, ücretlerini önemsemesi, haklarını savunması, yetenekli çalışanları elde tutmaya çalışması, adil olması, mutluluk ve üzüntülerini paylaşması, sosyal aktiviteler düzenlemesi ve motive etmesi, İK'nın savunucu rolünü gerçekleştirilmesi açısından önemli uygulama ve faaliyetlerdir. Bu uygulama ve faaliyetlerin, işgörenlerin İK'nın savunucu rolüne ilişkin algılarını güçlendirebileceği öngörülmektedir. Geçekten de İK'nın işgörenlerin sorunlarıyla ilgilenen bir özelliğe sahip olması, onların nazarında savunuculuk rolünü gerçekleştirdiği algısını güçlendirebilecektir. Bu bağlamda çalışanların kaygı ve ihtiyaçlarının örgüt yönetimi tarafından duyulması ve anlaşılmasını sağlamak, İK profesyonellerinin işgören savunuculuğu rolünün bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakuwa, 2013: 47). İK'nın işgörenlerin sorunlarını çözmeye yönelik çabasının görülmesi ya da bu yönde bir algılamının oluşması, işgörenlerde örgütsel hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik motivasyonlarının artmasına (Bakuwa, 2013; Mamman vd., 2018) ve olumlu örgütsel davranışların ortaya çıkmasına katkı sağlayabilmektedir (Otake ve Wong, 2014; Yeh, 2014; Birdir ve Dalgıç, 2015; Akgündüz ve Şanlı, 2016a; Dalgıç, Birdir ve Güler, 2016; Aykan ve Akgül, 2018; El-Aty ve Deraz, 2018; Aykan ve Akgül, 2019; Elsaied, 2019; Koçak, 2020; Akgündüz, Türksoy ve Nisari, 2021).

Geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılarak yapı geçerliği ve iç yapı tutarlılığı ortaya konmuş olan İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğinin, işgörenlerin tutum ve davranışlarını ne yönde etkilediğine yönelik yapılacak başka araştırmalarla da ortaya konulması gerekmektedir. Bu çerçevede İK savunuculuğu rol algısının, işgörenlerin örgütsel davranışlarını ne yönde etkileyebileceği gelecekteki çalışmalarla ortaya konmalıdır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar tarafından %100 oranında katkı sağlanmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"İşgören Savunuculuğu Rol Algısı Ölçeğini Türkçeye uyarlama çalışması" başlıklı makalemin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akgündüz, Y., & Şanlı, S. C. (2016b). İşgören avukatlığı ölçeğinin turizm işletmeleri örnekleminde Türkçeye uyarlama çalışması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special issue), 282-292. <https://doi.org/10.21325/jotags.2016.37>
- Akgündüz, Y., & Şanlı, S. C. (2016a). İş tatmininin işten ayrılma niyeti üzerindeki negatif etkisinde işgören avukatlığının moderatör rolü. N. Kozak & Z. Aslan (Ed.), VIII. *Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (pp. 306-316). Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi.

- Akgündüz, Y., Türksoy, S. S., & Nisari, M. A. (2023). How leader–member exchange affects job embeddedness and job dedication through employee advocacy? *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 6(2), 492-508. <https://doi.org/10.1108/JHTI-08-2021-0230>
- Aksu, M. (2023). Çalışan savunuculuğu ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 1-30. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2023.001>
- Armstrong, M., & Taylor, S. (2014). *Armstrong's handbook of human resource management practice*, 13th Edition. Kogan Page.
- Aykan, E., & Akgül, H. (2018). Çalışanların örgütsel destek ve işgören avukatlığı algılarının işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisi: Kayseri lojistik sektöründe bir uygulama. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 34-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/38695/449747>
- Aykan, E., & Akgül, H. (2019). Örgütsel desteğin işe gömülmüşlük davranışları üzerindeki etkisinde işgören avukatlığının aracılık rolü: Kayseri lojistik sektörü çalışanları üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2714-2733. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/758218>
- Bakuwa, R. C. (2013). Exploring the HR professionals' employee advocate role in a developing country: The case of Malawi. *Australian Journal of Business and Management Research*, 2(12), 39-48. <https://doi.org/10.52283/NSWRCA.AJBMR.20120212A06>
- Bentler, P. M. (1980). Multivariate analysis with latent variables: Causal modeling. *Annual Review of Psychology*, 31, 419-456. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.31.020180.002223>
- Birdir, K., & Dalgıç, A. (2015). Otel yöneticilerinin sahip olduğu işgören avukatlığı düzeyi ve hizmetkar liderlik davranışlarının çalışanların duygusal tükenmişlik düzeylerine etkisi. A. Kelkit (Ed.), *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (pp. 963-978). Detay Yayıncılık.
- Blau, P. (2017). *Power and exchange in social life*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203792643/exchange-power-social-life-peter-blau>
- Blau, P. M. (1968). Interaction: Social exchange. D. L. Sills (Ed.), *International encyclopedia of the social sciences* içinde (Vol. 7, pp. 452-458). Macmillan/Free Press.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* içinde (pp. 136-162). Sage Publications.
- Büyüköztürk, S. (2023). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum. (30. baskı). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10365/126871>
- Clarke, M. A., & Hill, S. R. (2012). Promoting employee wellbeing and quality service outcomes: The role of HRM practices. *Journal of Management & Organization*, 18(5), 702-713. <https://doi.org/10.1017/S1833367200000626>
- Conner, J., & Ulrich, D. (1996). Human resource roles: Creating value, not rhetoric HR. *Human Resource Planning*, 19(3), 38-49.
- Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: An interdisciplinary review. *Journal of Management*, 31(6), 874-900. <https://doi.org/10.1177/0149206305279602>
- Çapık, C. (2014). Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 196-205. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunihem/issue/2666/34715>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2023). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Dalgıç, A., Birdir, K., & Güler, O. (2016). İşgören avukatlığının çalışanların rol çatışmaları ve rol belirsizliği üzerindeki etkisi: otel çalışanları üzerinde bir araştırma. M. Sarıışık & A. Saldamlı (Ed.), *3. Uluslararası Turizm ve Yönetim Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (pp.1194-1212). ADRA Yayıncılık.
- Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 500-507. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.71.3.500>
- El-Aty, Y. A., & Deraz, A. (2018). The influence of perceived organizational support and employee advocacy on organizational commitment in hotels. *International Journal of Heritage, Tourism and Hospitality*, 12(1), 155-170. <https://doi.org/10.21608/ijhth.2018.31505>

- Elsaied, M. (2019). Supportive leadership and EVB The mediating role of employee advocacy and the moderating role of proactive personality. *Journal of Management Development*, 38(3), 225-237. <https://doi.org/10.1108/JMD-04-2018-0119>
- Fornell C., & Larcker D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.2307/3151312>
- George, D., & Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference 17.0 Update*. (10th Edition). Pearson.
- Gürbüz, İ. E. (2024). *Bir ölçme aracı nasıl tasarlanır? Başarı testi hazırlama ve ölçek geliştirme süreci*. Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson., R. E., & Tatham, R. (2010). *Multivariate data analysis*. Pearson Prentice Hall.
- Karagöz, Y., & Bardakçı, S. (2020). *Bilimsel araştırmalarda kullanılan ölçme araçları ve ölçek geliştirme*. (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kıprızcı, E. (2022). İşgören avukatlığı ve motivasyonel dilin çalışan enerjisi üzerindeki etkisi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Kim, D. O. (2009). Employees' perspective on non-union representation: A comparison with unions. *Economic and Industrial Democracy*, 30(1), 120-151. <https://doi.org/10.1177/0143831X08099436>
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. The Guilford Press.
- Koçak, D. (2020). The relationship between employee advocacy and psychological well-being: Mediating role of perceived insider status and moderating role of power distance. *Ege Akademik Bakış*, 20(3), 179-192. <https://doi.org/10.21121/eab.795950>
- Mamman, A., Rees, C. J., Bakuwa, R., Branine, M., & Kamoche, K. (2019). Employee advocacy in Africa: The role of HR practitioners in Malawi. *Employee Relations*, 41(1), 2-15. <https://doi.org/10.1108/ER-12-2017-0296>
- Mathis, R., Jackson, J., & Valentine, S. (2014). *Human resource management* (14th ed.). Independence: Cengage Brain Publishers.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research*. Lippincott.
- Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory*. McGraw-Hill, Inc.
- Orçan, F. (2018). Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi: İlk hangisi kullanılmalı? *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(4), 413-421. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/608229>
- Otaye, L., & Wong, W. (2014). Mapping the contours of fairness-The impact of unfairness and leadership (in)action on job satisfaction, turnover intention and employer advocacy. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 1(2), 191-204. <https://doi.org/10.1108/JOEPP-02-2014-0010>
- Rynes, S. L. (2004). Where do we go from here? Imagining new roles for human resources. *Journal of Management Inquiry*, 13(3), 203-213. <https://doi.org/10.1177/1056492604268202>
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74. https://www.stats.ox.ac.uk/~snijders/mpr_Schermelleh.pdf
- Settoon, R. P., Bennett, N., & Liden, R. C. (1996). Social exchange in organizations: Perceived organizational support, leader-member exchange, and employee reciprocity. *Journal of Applied Psychology*, 81(3), 219-227. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.81.3.219>
- Sims, R. R., & Sauser, W. I. (2014). *Contemporary human resource management issues challenges and opportunities: Legal and regulatory issues in human resources management*. Information Age Publishing.
- Stark, E., & Poppler, P. (2017). Evolution of a strange pathology: HRM as a strategic business partner and employee advocate in the USA. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 29, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s10672-016-9282-0>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. (4th Edition). Allyn and Bacon.

- Van Buren, H. J., III, Greenwood, M., & Sheehan, C. (2011). Strategic human resource management and the decline of employee focus. *Human Resource Management Review*, 21, 209-219. <http://dx.doi.org/10.1016/j.hrmmr.2011.02.004>
- Ulrich, D., & Brockbank, W. (2005). *The human value proposition*. Harvard Business School Press.
- Wright, C. (2008). Reinventing human resource management: business partners, internal consultants and the limits to professionalization. *Human Relations*, 61(8), 1063–1086. <https://doi.org/10.1177/0018726708094860>
- Yeh, Y. P. (2014). Exploring the impacts of employee advocacy on job satisfaction and organizational commitment: Case of Taiwanese Airlines. *Journal of Air Transport Management*, 36, 94-100. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2014.01.002>
- Yılmaz, V., & Çelik H. E. (2009). *LISREL ile yapısal eşitlik modellenmesi-I*. Pegem Akademi.

Semiotic analysis of the door metaphor in sacred to earthly art

Nazif Gür¹

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Painting Department, Kahramanmaraş/Türkiye.

ABSTRACT

The door, which functions as an object for entry and exit in architectural structures, is also very flexible and slippery as a metaphor. The door metaphor showed itself in painting, architecture, and sculpture as a passageway that brought together the secular and the sacred until Baroque religious art. In the 17th century, with the effort to bring the sacred into the house, the approach to the door was further widened and deepened. With the value and importance that Dutch painting gave to residential phenomenology, the doors opening to theology took its place in the painting scene as a look at privacy and public space and has gained momentum as a means of expression in plastic arts until today. The study aims to examine the works in which the door metaphor is used using the semiotic analysis method and to make a comparative analysis of the meanings attributed to this image by Georg Simmel and Gaston Bachelard. In other words, the semiotic method has been applied to both artistic works containing the door metaphor and the text of Simmel and Bachelard. As a result of the study, some differences were identified between the meanings Simmel attributed to the door metaphor and the meanings of the door metaphor in paintings before the 17th century.

KEYWORDS

Door, Metaphor, Semiotics.

Introduction

A door is an entrance before anything else. In all architectural structures (houses, mosques, churches, cities), a door functions as an entrance and exit. In the very first houses, the door served as both an opening and a wall by protecting the air, dust, animals, humans, or other hazards by using movable materials like branches or bushes to cover the space. A door, an opening that has allowed humans to enter and exit since ancient times, is accepted as a universal symbol that implies a transition from one place, situation, or level to another.

There are many instances of rituals that are related to doors in tradition and culture. Examples of these rituals include the bridegroom carrying his bride through the entrance, making an entrance through the door with the right foot first, the deceased being carried out across the back door, and, in some cultures, opening all the doors of the house to help the spirit of the sainted depart from this world. Another instance is the conviction that opening the door of the house where a woman gives birth helps in the process of labor. These can be considered as examples of iconographic rituals.

Moreover, it is likely to see the same authority and welcome together on the key doors of religious temples, mosques, churches, and cathedrals, as well as in religious representations in paintings. In this case, the door represents a point of transition, symbolizing concepts such as sin-redemption, living-passing, eden-underworld, and temporal-holy. Doors, which represent a beginning, also represents an end with their exit. Throughout history, religions have always provided hope that there is something on the other side of the door. This can be seen in holy books and in the works of artists who described the sacred—mainly before the Renaissance—as well as in contemporary art, where these ideas have gained various identities through various

areas. Georg Simmel, in his essay "Bridge and Door," talks about the restricting nature of doors and the satisfaction humans find in this, as he explains in the following passage:

The doors' being closed gives a stronger feeling of isolation than the pure feeling emerging from a solid wall because it is able to be opened. The wall has no sound, but the door speaks. When people describe their own boundaries, but do so in a way that is bound to freedom—meaning that they can eliminate those boundaries at any time and place themselves outside of them—it fulfills their deepest nature (Kaern, 1994, p. 409).

Simmel refers to a kind of tension connected to a twofold process. This tension changes into a complex element. The transformation is often considered as a puzzle that is involved in the necessity to be social while being a person or in the need to both have a conversation with others and isolate oneself. In this sense, the bridge and the door obtain symbolic value on the scenery, which reflects the aspiration to both tie and set boundaries. However, this connection maintains isolation whilst also providing interaction. Therefore, while the bridge allows relations, the door enables the manageability of separation.

The philosophical features of door construction, in relation to their function in defense or authority, can be understood in a better way by looking at Georg Simmel's essay, which has the name "The Bridge and the Door" together with the philosopher Gaston Bachelard. Simmel clarifies that doors are designed to either draw people's attention or deter them. This applies not only to doors in homes or cities but also to doors representing the hallowed. Simmel focuses on the door's practical function. Also, he focuses on how it is a way of bonding people or dividing them; its an inviting yet intimidating design. Societal pressures are mirrored by this kind of detachment and harmony.

Method

The scope of the study contains all forms of artistic works which used the representation of a door from Ancient Egypt to the 17th century. Because of the toughness in reaching this scope, a surveying approach was used to choose works where the door metaphor is the most important. The restriction of the study is that it inspects artworks which have the unique door metaphors from Ancient Egypt to the 17th century by using the sign-based method of French linguist Roland Barthes. Thus, the explicit and symbolic definitions of the door have been removed in the shape of codes. The study review of the works was considered in the process of coding.

The same method, which was a surveying approach, was utilized for the door metaphor in Simmel's essay "Bridge and Door" and in Bachelard's book "The Poetics of Space," especially the segment on "The Dialectic of the Outside and the Inside," where the door metaphor is debated. The outcomes and the door metaphor were compared with each other in the history of art. In this way, the sign-based approach was adopted to the works including the door metaphor from Ancient Egypt to the 17th century and the writings of Bachelard and Simmel. The codes which were removed from the artworks using the semiotic approach and those drawn from Bachelard and Simmel's writings were compared with each other.

Findings and Discussion

There are various academic studies in the literature that focus on the door metaphor in art from philosophical and sociological approaches (Akdağlı, Pelikoğlu, 2018; Salt, 2018; Taşkent, 2019; Erdem, 2017; Kazan, 2021; Akdağlı, 2017; Çavuş, 2010; Gür, 2019; Şener, 2021). The first significant problem in these writings is the lack of interdisciplinary collaborative engagement in explaining the door metaphor, and the second is the inadequate use of descriptive research methods. This study's purpose is to discuss the void by examining the highlighted works on the door metaphor in art by the basic and important insights of French philosopher Gaston

Bachelard and German sociologist Georg Simmel in relation to the meaning they tie to the door image. The second component focused on forming the survey and resolving the research limitations. The expectation is to address these two elements and do the research that is noticeable regarding creativity and support to the literature.

Semiotics

Semiotics, which is referred to in Turkish as "göstergebilim," is derived from the Greek words *semesion*, which means "sign," *semainon*, meaning "signifier," and *semainomenon*, meaning "signified" or "sign." Broadly speaking, semiotics is the study of signs or an epistemology dealing with the existence or nature of the sign in social life (Rifat, 2009, p. 27).

Research in the discipline of semiotics began under the guidance of Ferdinand de Saussure and Charles Sanders Peirce, who lived in the 19th century. Nevertheless, the topic of how meaning is created has been studied primarily since the 20th century. Whilst analyzing the works on semiotics, it is certain that researchers such as Algirdas Julien Greimas, Julia Kristeva, Jean Baudrillard, Catherine Belsey, Ferdinand de Saussure, Christian Metz, Charles Sanders Peirce, Umberto Eco, and Peter Wollen are distinguished figures in this field. These main figures are notably influential French semioticians who have made important contributions to the discipline of literary and cultural analysis. What defines Roland Barthes, a French philosopher and literary theorist, aside from these names, is his uncommon contributions to semiotics.

As part of Barthes' contributions, he distinguishes between the 'denotative' and 'connotative' meanings of signs and analyzes concepts such as myth, code, metaphor, and metonymy through the lens of semiotics. Denotative meaning is related to the real, objective meaning of a sign. On the contrary, connotative meaning is related to the connections and cultural meanings in addition to the sign. Barthes states that connotative meanings are often more important than denotative ones in the process of signification and interpretation (Barthes, 1993, p. 34). A code is a system in which signs, signifiers, and signified are formed. A code incorporates the sense-making framework shared by a culture. The meaning of a sign relies on the code it is associated with. It also offers a scheme for conveying its semiotic meaning (Fiske, 1996, p. 16).

Barthes examines how daily objects and cultural occurrences (such as advertisements, films, and fashion) are used to build a mutual cultural narrative in his book "Mythologies." Barthes claims that these myths are not natural or universal but, instead, are constructed by particular societies, functioning as tools for preserving and forming power by the superior group. Underlining the fact that myths also have the power to reflect themselves as neutral and innocent, Barthes sees them as a language that captures reality (Boer, 2011, p. 223).

As stated by Barthes, every cultural product has a meaning, and this meaning is tied by an ideology, which is a myth. Therefore, any cultural product can be the topic of mythological analysis and study. A myth is a structure of signification. Nonetheless, a myth is different from everyday discourse and language. Barthes follows Saussure's arguments about the essence of the linguistic sign and describes myth as a secondary-level system of signification. In the first stage of language, what is a sign (for instance, the signifier 'messiah' and its description of holding a lamp) becomes a signifier in the second stage (a door to redemption, something to be pursued). In simpler terms, according to Barthes, myth is a second-class system of signification that can be considered as a cultural connotation, different from denotation (Boer, 2011, pp. 216-220). The two most important manners of expressing meaning are metaphor and metonymy.

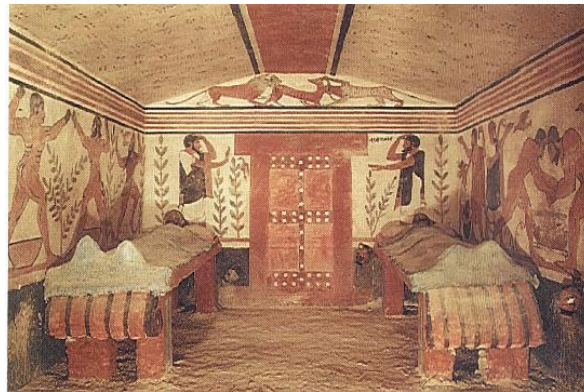
The metaphor, which is known as "eğritileme" in Turkish, is a literary tool that compares two unrelated things with each other and includes replacing one idea with another. The metonymy, which is known in Turkish as "mecaz-ı mürsel" or "düz değişmece," happens when a part reflects the whole or, alternatively, when the whole portrays a part (Berger, 2000, p. 41). Examples of metonymy involve the statement of the Presidency by the Çankaya Mansion, the depiction of

the U.S. government by the White House, the crown depicts the king, and the sails depicts the boat.

Findings and Discussion on the Semiotic Examination of the Door Metaphor from the Sanctified to the Temporal in Art:

In ancient Egypt, the door was a symbol for the idea of the horizon (aht), the shiny mountain where the sunlight appears in the East, and the fascinating aurora moment where both worlds come face to face. Additionally, it represented the pathway from this world to the realm beyond. For this reason, there are graves in which the doors were symbolized.

The *Book of Gates* is a holy manuscript from Ancient Egypt that is traced back to the New Kingdom. It expresses the passage of the spirit into the realm beyond and has a the Sun's voyage, which happens within the night hours in the Duat. The spirit's voyage needs to go through a number of "gates" at various phases. Each Gate is related to a different goddess, and the demised must be aware of the unique character of each God. A door was created to let the spirit of the demised move in both directions in the graves. Similarly, the door is also a symbol in Etruscan graves; in some of them, the demised is d at the entrance (Venit, 2015, pp. 81-82).

Visual 1 The Image of Augurs' Grave (MÖ 530 – 480)

Tarquinia is one of the strongest and most important Etruscan centers, and it is famous for its painted hall graves. The Grave of the Augurs (Visual 1) is one of the oldest graves, with paintings on all four walls. A huge door on the back wall is thought by some people to represent access to the abyss, whilst others think it symbolizes the grave's doorway (Kleiner, 2015, p. 170). This way, the door figuratively changes the burial site into a place where the dead are in the outer realm as if they are still part of it, a place where situations are presented to satisfy them. There are two symbols that are grieving on both sides of the door. On the top of the door, two vicious animals are represented, which is like symbolizing the protectors of the doorway. The other walls are a symbol of a detailed ritual ceremony of burial rites in honor of the demised.

Table 1 Semiotic Analysis of the Door Image in the Grave of the Augurs (Visual 1)

Representative	Representer	Represented
Augurs' grave	The image of the door in the Augurs' grave	Visual of the door in the Grave of the Augurs Doorway to the abyss, entrance to the grave, the demised meandering the world as if they are living, shift from the temporal to the sanctified, doorway, path, power, authority
Augurs' grave	The vicious animals on the top of the door	The vicious animals on the top of the door Protector, guardian, shift from the temporal to the sanctified, power, authority

Visual 2 The Image of The Saint Michael's Table (End of the 13th century)

The Table of Saint Michael, an example of the shift from Romanesque to linear Gothic, in spite of belonging to the Romanesque style, attributes a more natural description of movement in the bodies, becoming more direct and presenting the characteristics of Gothic art. The artwork, which has a rather complicated construction, contains a scene of the Last Supper without Judas at the bottom left, set against a starry background. At the top left, three scenes describing the legend of Mount Gargano and the first impression of Archangel Michael. Firstly, a shepherd shoots an ox that has run away from him, but the arrow unbelievably changes direction and wounds the shepherd. Secondly, the villagers are shocked by the miracle and ask what happened. In the third scene (which has been lost), Archangel Michael appears to be telling the bishop that he will protect Mount Gargano, performing a miracle for all to witness. To the right of the border, there is a scene called "psychostasis" from Catalan medieval art. In this theme, Archangel Michael measured souls to decide if they would go to heaven or hell and argued the consequences with the devil. The entry to heaven is described by Saint Peter, who, holding the keys, stands at the doorway to welcome the chosen ones and opens the gates of heaven to let them in (Payas, 2017). The gates of most essential holy places in the world divide and protect the holy from the temporal. Grand doors commonly protect them with guardians such as lions, gods, griffins, virgins, or representations like Jesus. Saint Peter, as the protector of the entrance of heaven, provided this function as well. The Gate is an active representation inviting a journey and mystery. Resembling ancient Egypt, in this description, the Gate represents the transition of souls from the earthly to the divine. The devil, who is the protector of the gates of hell. God Janus, the protector of the Solstice Gates, and Cerberus, the Guardian of the Gates of the Greek underworld, can be exemplified as other known spiritual gatekeepers.

Table 2 Semiotic Analysis of the Door Image in Visual 2

Representative	Representer	Represented
The Work Named Saint Michael's Table	Saint Petrus's meeting the dead at the Gate	Journey, mystery, border, the entrance of heaven-hell, passage from temporal to sanctified, power, authority
The Work Named Saint Michael's Table	The Key in the Saint Petrus's hand	Passage from temporal to sanctified, power, authority

Jerusalem is an ancient city with a timeless history, stories, and enormous importance for many people. The closed Golden Gate of Jerusalem has so many meanings for various religions and peoples, and this Gate at the easternmost part of the city is known as the Gate of remorse and grace for Muslims. The rationale for this is that Prophet David seeks forgiveness here, and his regret is accepted at this gate. Some Muslims also give religious significance to this place, assuming it to be the site of Allah's absolute decision and the future resurrection (Balci, 2017, p. 72). In Jewish literature, it is stated that when the Messiah comes, he will enter Jerusalem across the Eastern Gate. It carries historical and traditional importance for Jews and proceeds to be a sign of the coming Messiah. In Christian literature, the Eastern Gate or Golden Gate of the Old City is the place where Mary's parents met after the Annunciation. Consequently, the location of the Gate became a representation of the Virgin Mary's ideology of Jesus.

Visual 3 The Image of The Entrance to The Jerusalem (Giotto Di Bondone, 1305)

Visual 4 The Image of The Meeting at The Golden Gate (Benozzo Gozzoli, 1490)

In the art of Christian, the idea of the Meeting at the Golden Gate and Jesus' Entrance into Jerusalem (Palm Sunday) has been visualized by many artists. Giotto Di Bon remarkably contributed to the enhancement of Western art, representing Jesus' Entrance into Jerusalem (Image 3), focusing on Jesus entering Jerusalem on a donkey. The people of Jerusalem wait for him at the golden gate, which is the city's entry. Some people greet him by waving palm leaves by the roadside, while others spread their garments to express how they are devoted to him. On the other hand, this entrance will eventually result in his martyrdom. Benozzo Gozzoli's Meeting at the Golden Gate (Image 4) also is an example of these portrayals. The painting portrays Anna, having learned from Gabriel that she will have a son, happily and tightly holding her husband Joachim's hands. This sequence, often visualized in Western art of the time, also appears in Giotto's Meeting at the Golden Gate (1305) and Albrecht Dürer's engraving The Life of the Virgin.

The Holy Scriptures refer to the "gates of heaven," through which a person goes into the kingdom of paradise, redemption, and everlasting life.¹ In the view of the Bible, Christianity welcomes everyone, yet it is obvious that Christ is the only Gate. It indicates a message for Jesus' believers. Going through the Gate demonstrates decency, belief in honesty, charity, and love, pointing to God. In Christianity, Christ is considered the Gate to redemption and endless life, a journey that should be gone through. Therefore, it is predictable that the symbols of Jesus in the walkways of cathedrals represent this concept.

Table 3 The Semiotic Analysis of The Door Image That Are in The Visual 3 And 4

Representative	Representer	Represented
The work named Meeting At The Golden Gate	Golden Gate	Mercy, meeting, passing from temporal to the holy, power, authority,
The work named Meeting at The Golden Gate	Messiah	Door, guide, the one who is to be followed, passage from temporal to the holy, power, authority
The work named Entry To Jerusalem	Golden Gate	Mercy, awaiting, passage from temporal to the holy, power, authority
The work named Entry to Jerusalem	Messiah	Door, guide, the one who is to be followed, passage from temporal to the holy, power, authority,

¹ I am the door; whoever enters through me will be saved (Holy Bible, n.d.).

Visual 5 The Image of The Earth's Light (William Holman Hunt, 1851)

The description of biblical verses is not a rare theme in Christian art. Until now, many artists have portrayed dynamic themes from the Bible, such as the Annunciation, the Crucifixion, the Entry into Jerusalem, and the Meeting at the Golden Gate, in a way that is more comprehensible and easily distinguishable. Nevertheless, it is fascinating that this is not the issue in the artwork named "The Light of the World" (Image 5). In this portrayal, the vivid depiction we see is that of Christ carrying a lamp on a night bathed in moonlight, drawing near a door that has not been opened for a long time, which has been covered in corroded nails and ivy, and about to knock.

The scene represents verses from the Book of Revelation² (Thiele, 2022, p. 4). As a matter of fact, there are two lights shown in the painting: the light of moral sense, which is reflected by the lamp, and the light of redemption, which is symbolized by the halo around Christ's head. Christ wishes to enter. Nonetheless, the door in the painting has no handle. Hunt (1905) indicates that this is "the door of the human heart"; thus, it can only be opened from the inside. The lack of a door handle reflects the human soul (1905, p. 350).

Table 4 Semiotic analysis of the door image in visual 5

Representative	Representer	Represented
The work named "Earth's Light)	A door with no handle, corroded, nailed, and covered in ivy	Human analogy: the capability to be opened from inside like a human heart, mystery, a passage from temporal to the holy.
The work named "Earth's Light)	Messiah	Door, guide, the one who is to be followed, a passage from temporal to the holy, power, authority.

Visual 6 Valensiya Katedrali'ndeki Havariler'in Kapısı'nın fotoğrafı

Visual 7 Meryem'in Kapısı'nın (Donatello, 1440-42) fotoğrafı

² "Here I am! I stand at the door and knock. If anyone hears my voice and opens the door, I will come in and eat with that person, and they with me" (Revelation 3:20). "I am the light of the world. Whoever follows me will never walk in darkness, but will have the light of life" (John 8:12).

This door that is known as the Apostles' Door (Image 6), built in the Gothic style in the fifteenth century, is highlighted as a symbol in which ethical perceptions of the Virgin, angels, and prophets are expressed. It signifies one of the most fascinating and scenic details of the city of Valencia. From the outside, it is outstanding for its four-pointed arches shaping a triple arch molding with forty-eight imprints in the spaces between the columns illustrating the apostles, the Virgin, and the angels. On the sides of the door, the twelve apostles of Jesus and the four preachers of the Roman Catholic Church are organized. On both sides of the Virgin, there are three musician angels, and on the top of her head, there are two more of them on each side. The representative passage to the temple was made possible by Mary letting her son, Immanuel, to enter as the light Gate between the realm and the beyond. Despite that, no matter where she was, she was still the sovereign of everything which was occurring at the door and protected those who passed the doorway. She was also the protector of the prophets, apostles, virgins, and musical angels (Segui, 2022, pp. 21, 22).

In the ten-panel work by Donatello, which was created in 1440, each panel on the Apostles' Door of Mary (Image 7) has two characters connecting through signs, glances, and behaviors, sometimes in a calm way, sometimes very eagerly. The general theme seems to be patterns of human connection in academic disagreements and religious discussions. The characters are described without a background.

Visual 8 The Image of The Heaven's Gate (Lorenzo Ghiberti, 1425-52)

The holy and sacred writings often talk about the doors of redemption and the heaven where one will enter endless life, which God opens to disclose himself and shares his divinity with humanity. Nevertheless, they also remind us that not all doors are merry; on the other hand, there are also the gates of hell. The doors of religious architectural structures, by visualizing writings from the Old and New Testaments, have left an important effect on their spectators at the primary entrance of the space during a time when literacy rates were very low. The gates of heaven and hell are some of the most significant examples of this impact.

Andrea Pisano formed the first two doors of the Florence Baptistery in the 14th century. These doors consist of twenty-eight four-leaf panels, with the twenty upper panels describing the scenes from the life of Saint John the Baptist. The eight lower panels represented the eight virtues: hope, belief, charity, modesty, courage, self-control, fairness, and wisdom. A competition was held in 1401 for the third northern door, and Lorenzo Ghiberti won the contest. The bronze doors of the North, including twenty-eight panels, feature twenty panels describing the life of Christ from the New Testament. The eight lower panels show the four Evangelists and the Church Fathers: Saint Ambrose, Saint Jerome, Saint Gregory, and Saint Augustine. When Ghiberti completed the North door, he was given the duty of forming the Gate of Heaven, also known as the East Gate (Image 8). The door was made up of ten panels, describing themes from the Old Testament: Adam and Eve, Cain and Abel, Noah, Abraham, Jacob and Esau, Joseph, Moses, Joshua, David, Solomon, and Sheba (Wehmeier, 2008, pp. 272, 273).

Table 5 The Semiotic analysis of the door image in visuals 6,7 and 8

Representative	Reprenter	Represented
The work named Apostle's Gate	Door	Transition from temporal to the holy, light
The work named Apostle's Gate	Mother Mary	Door, Light, guide, the one who is to be followed
The work named Apostle's Gate	The size of the door	Power, authority
The work named Mary's Gate	Door	Transition from temporal to the holy, virgin, prophets, and angels.
The work named Mary's Gate	The double figures on the top of the door	Human interaction in the intellectual and religious discussions.
The work named Mary's Gate	The size of the door	Power, authority
The work named Heaven's Gate	The relief of themes from the old	Transition from temporal to the holy
The work named Heaven's Gate	The size of the door	Power, authority

Visual 9 The Image of A Child Who Brought Bread (Pieter de Hooch, 1663)

Visual 10 The Image of A Birthday (Dorothea Tanning, 1942)

All around the world, there are specific esthetic stylistic variations and metaphorical aspects common in spaces that are used by main religions. There is an obvious entrance area (door) where one transitions from the earthly to the holy in a clear way. Inside, dramatic lighting and striking esthetic aspects, designed in a frequent way on purpose, support this passing. Of course, the main belief is to reinforce powers that are more considerable than humans and to leave no concern about where the guest stands.

By the 17th century, the attempt to make a home for the holy³ became a main theme for Dutch artists, whilst private space became more crucial, and people started to seclude themselves in their private places. Pieter de Hooch was one of the first artists to integrate family life and home environment into his paintings in the 17th century. Hooch's works demonstrated a method of contrasting the stillness and sequence of private life, which includes the chaos of the public world. Actually, this road goes through opening the door. This way, open doors or windows let views of the city's street life and other rooms, even if just for a moment, and permitted for a symbolic walk through the house. The world that was described in his paintings symbolizes

³ According to Sennet, not only in the church, but also on the walls of the church, everybody would be worth the mercy equally and all of their behaviors would be welcomed with mercy. In the 17th century, the worldly center of spiritual sanctuary began to function as "home". The holy interior was in a form of which covered its moral value, the weak and the poor but the more the number of rooms of the home, increased the individuality, so it couldn't have the same holiness as before.

momentary glimmers of life seen subtly through open doors and windows. His works illustrate the basic life of regional people and are far taken out from religious teachings. This hazing of the border between home and city mirrors the outbreak of privacy in early modern urban culture, representing the family and public ideas that marked this period, demonstrating the ability to either close or open the gap between the two worlds (Image 9).

In her work *Birthday* (Image 10), Dorothea Tanning forms a secretive door system with open, half-open, and closed doors inhabiting much of the painting, creating a fusion between the ordinary and the supernatural. Tanning points out the emotion of "a type of intrinsic existence, as if my life unveiling itself after all" when speaking of the doors arranged like a transition (Mydailyartdisplay, 2021). It is concluded from this description that Tanning uncovers the visual order of chances and the mystery of the doorway in her self-portrait, describing her metamorphosis. Her self-portrait "is a testimony to her childhood years in a Puritan small town; her naked body is a hardship to her family's cruel nature and a need to let go from that cruelty" (Arhive, n.d.). Holding the door handle with one hand may be a symbol of a conflict with the past, maybe of an unclear future and void of fear. It seems like we cannot speak of a plain way or an easy exit in these open doors, which are like a maze.

Georg Simmel And Gaston Bachelard: Door Metaphor

In Simmel's article "The Bridge and the Gate," a critical analysis is used, which demonstrates that it is not possible for something to exist without its contrast in any given circumstance. In his writing, Simmel firstly makes a fundamental difference between the bridge and the Gate to remove the confusion formed by the slippery surface of their metaphorical meanings. Throughout the article, he constantly argues for both. "If we consider the different highlights that prevail the aspects of the bridge and the gate, the bridge shows how the human being unites the natural distinction, whilst the gate shows how the human being breaks the ongoing unity that exists in nature" (Simmel, 1994, p. 409). Simmel indicates that the opposition is created by the distance between the two banks of a river, gives a different meaning to the construction of bridges, representing the expansion of human power into space. The bridge not only physically ties two distinct shores for the advantage of the human body but also visualizes this connection (Şavk, 2022, p. 9).

The seclusion that is granted by the door in the dwelling existence symbolizes a limited separation from the ongoing harmony of life in nature. However, in the same way, that amorphous limitation is shaped, human restriction finds its meaning and respect in what the door refers to – in the continuous possibility of entering freedom and rising above limitation (Simmel, 1994, p. 412).

Simmel points to the contrast between the bridge, which is always open to connection, and the door, which is open to change. According to Simmel, the bridge illustrates how human beings unite in separation, while the door demonstrates how the social realm divides its constant unity. Simmel summarizes this point with the claim that the door 'more clearly and distinctly represents the fact that separation and connection are precisely two faces of the same action' (Simmel, 1994, p. 409). Connection and separation are the products of the same underlying process. Indeed, Simmel exemplifies this idea by showing how clothing serves both to connect individuals and to distinguish them from others. Within the social space, the door creates a threshold where, for those who are capable, a piece of continuity can be severed' (Simmel, 1994, p. 409)."

The bridge hints at a relation between those who are divided. Simmel discusses that connection and division are two sides of the same act. Thus, it should not be disregarded that the door is also an image of a boundary. Whilst bridges are considered a phenomenon of relation, doors are seen as having both preventing and granting impacts as boundaries. Doors have become a barrier between public and private areas because they are made to both prevent the outside world and provide access to it. Nonetheless, the real issue of study is not the door but the people

who restrict and divide. It depends on the subject to determine whether to open the door and make a connection with “the other” or to make an entrance through the door. A fascinating instance of this is found at the entry of the Abbé Gillard Church in France (Visual 9). At the entry of the door, it says in French, “La Porte en est Dedans” (the door is inside) (Brittany,2014). It is a person’s wish to decide whether to make an entrance through the door or not.

Visual9 The Image of The Church AbbeGillard's Entry Gate

What Bachelard vividly states are the fact that in every stage of an individual's life, they are in a mutual interaction with doors. In the opinion of Bachelard (1996), a person would primarily be narrating their whole life if they were to tell the story of all the doors they have closed, opened, or left slightly open. Bachelard, in line with Simmel’s concept that a door has two sides, highlights that a door includes two things within it, stimulating two different directions of idea in the subject, thus having a dual symbolism (1996, p. 237). All through life, a person is offered several doors gifted with the “mutual symbolism” that Simmel and Bachelard refer to, and they to decide make which ones to open and which to leave closed. Nevertheless, these doors are not always shown clearly; sometimes, one must be very vigilant to notice them, or else they may be overlooked. All the doors we open all through our lives are the ones that guide a person to their greatest destination. Each door opens to a different final spot, and an individual decides to decide what will be opened or stay closed, what will be let in, and what will stay out.

Bachelard states that (1996, p. 226), the inside and the outside form a division-based dialectic. An object or a person is either inside or outside. The logical process of “here” or “there” becomes an unconditional phase. Bachelard says that both the inside and the outside are interrelated for the purpose of maintaining their identities and that aesthetic experiences and “escapes of the creativity” cause a review of the restrictions between the inside and the outside in spite of their dual opposition. For Simmel, however:

Only humans have been presented with the pure capacity to build connections and differences, where one is always the requirement for the other. At any time, we are humans who divide what is connected and relate what is separate, whether direct or symbolic, physical or mental. A human is a being who cannot build relationships without being outstanding and must go on making distinctions (Simmel, 1994, p. 407, 412).

To put it another way, these distinctions are built for the purpose of enforcing one’s own idea of the world and claiming one's social and special self-image. Contemplating and showing a concept always includes processes of solitude and restriction because it functions following the principle of separation. (Bourdieu, 2014, pp. 84-95). As Umberto Eco said, “We can only identify ourselves in the presence of an ‘other,’ and the rules of coexistence and compliance are founded on this fact” (2014, p. 38).

Table 6 The semiotic analysis of Bachelard’s door metaphor and Simmel's bridge and door metaphor

Representative	Representer	Represented
Bachelard’s book named “Poetica of The Place”	Door	Remembrance, memory, story, identity, self-other, the state of being “there” or “here”

Simmel's writing named "Bridge and the door"	Door	Division, solitude, isolation, self-other, dual symbolism, open-close
Simmel's writing named "Bridge and the door"	Bridge	Connection, road, integration

Simmel's 'Bridge and Door' Metaphor: A Syntagmatic-Syntactical Examination and Its Comparison with Codes and the Sacred to the Profane in Art through the Door

Syntagmatic alliances are the connections that an idea creates with former and later signs. Syntactical connections, on the contrary, are some references to the correlation of transition between language symbols that share the same mechanism (Kiran, 2006, p. 120). For instance, the word "door" can elicit meanings, namely opening-closing, border, transition, division, isolation, and sanctified. Thus, to comprehend the meaning of the "door," it is essential to know how it is suitable for a whole or its connection with other factors in the system. In the former segment, in spite of the clear resemblance between the bridge and the door, the semiotic analysis unveils that they basically include contradictions. The following table emphasizes these contradictions through a syntagmatic-syntactical examination.

Table 7 Syntagmatic-syntactical analysis and codes

Door	Bridge
Division, isolation, permission, blockage	Integration
Singular	Plural
Individual	Social
Open to change	Open for connection
Disruptive	Continuous
Static	Dynamic

The opposites in "Syntagmatic-Syntactical Examination" are inspired by showing the metaphysical and ideological presumptions which are succeeding by the collapse and demolition of the frameworks in the text—bringing the formerly dominant factor to the vanguard—later, reversing the contrast frameworks and recasting them to reveal the opposites (Rifat, 1998, p. 142).

The codings in Simmel's door metaphor have a major similarity with Bachelard's door metaphor. Nevertheless, looking at the door metaphor in the process leading up to Dutch painting, "the passage from the ordinary to the holy" and the thought that Christ and the Virgin Mary symbolize a door to freedom unite more tightly with the bridge metaphor tightly instead of Simmel's door metaphor. Indeed, the door metaphor in religious descriptions differs from Simmel's perception of the door, which relates to ideas of division, isolation, approval, and blockage. In these images, the door is more like to a bridge because of its dynamic features of "openness to connection," "link," "road," and "union." However, in the process leading up to Dutch painting, the door metaphor connects with Bachelard's thoughts of "self-other" and the phases of "being there" or "being here." In the 17th century and over, the door metaphor in connection to "memory" and "remembrance" seems to be similar to Bachelard's analysis. The door, as a border between public and private areas, becomes the shape and metaphor for dividing the family or individual from society and bringing the sanctified into the home. In this light, both Simmel and Bachelard have similar ideas on the door metaphor.

Conclusion and Suggestions

Even though the door has been considered a global symbol of transition from one space to another, the adaptability and elusive quality nature of this meaning is vividly illustrated in the subject of this study.

Through the process from the time of Ancient Egypt to Baroque religious art, multiple concepts of art and symbols were used in spaces such as temples, churches, and cathedrals to build

identity, increase power, and thus draw the attention of people. Among these symbols, the most distinguished one is the door, which was constantly used to express the transition to a divine archetype point of view. In this way, a significant boundary was established between the secular and religious worlds. The "door," which represents this boundary, appeared both in religious writings and in religious art. It is apparently that doors, designed as the entrance to the holy sphere, were formed in order to remind society and the secular world of their weakness in the presence of the power of the religious world, symbolizing a strong, noble, and calming force. Indeed, through art, the church could form an identity, enforce its power, and affect and control people's feelings and manners. The meaning of Christ as the "door" is a vow that the acceptance of the other into the "self" can only happen by accurately following the rules of entering through the door. Even though it is possible for the fact that translation is being implied, it is both a barrier and an instrument of acceptance.

When we focus on Simmel's difference between "bridge" and "door," the "bridge" is represented as the linking phenomenon that will build interaction between the separated, while the "door" has the ability to prevent this connection. Nevertheless, in Western art, the "golden door," the "gate of heaven" (including the faith that Mary is the Gate to heaven), the "gate of hell," and "Christ as the gate to salvation" align more with Simmel's description of a bridge than that of a door. This is the reason why they symbolize descriptions of the way to redemption, thus visualizing a bridge phenomenon. On the contrary, the door sets a boundary and, by restricting endless possibilities, forms a strict structure. The writing "the door is inside" on the entry door of the Abbe Gillard Church is, therefore, a significant example in understanding this difference. The church's door is the way to the church; it is a bridge. The decision to enter or not through the door is an act that lies within the individual's decision.

By the 17th century, the attempt to portray the holy as a home started to express itself in Dutch painting. Similarly, the reevaluation of the meaning of the door became inescapable. Throughout this period of art history, the door surpassed its role as a theological symbol and was used as an aspect that either hidden or uncovered the privacy between the public and the private. Indeed, it is significant that in Hooch's artworks, the door is used as a phenomenon of internal phenomenology and how he was leading to this aspect for his associates.

Consequently, when the door metaphor is examined through the analyses of Simmel and Bachelard and assessed with a work of art, it is clear that it builds a new open space where the sign of meaning can be followed. In this manner, the void in multidisciplinary interaction in the works that are written on the door metaphor in art has been resolved. Another contribution of the research to the related literature is the decision of the void in approach through the sign-based method examination. According to the insights of the codes created by the semiotic method examination, it has been understood that the pointers of the door metaphor, prior to Dutch painting art, are more similar to Simmel's bridge metaphor than his door metaphor. In 17th-century Dutch painting, it has been finalized that the representers and the represented relate to Simmel and Bachelard's door metaphor. A likely theoretical study technique can be offered to discover the door metaphor in existing art through the writings of Simmel and Bachelard. Also, the door metaphor in existing art can be compared with 17th-century Dutch paintings and previous periods.

Bibliography

- Akkaya, B. (2021). The analysis of metaphorical perceptions of teachers related to teachers in terms of teaching approaches they adopt. *Journal of Education and Learning*, 10(5), 109. <https://doi.org/10.5539/jel.v10n5p109>
- Al-Hasnawi, A. (2007). A cognitive approach to translating metaphor. *Translation Journal*, 11(3). Retrieved from <https://translationjournal.net/journal/41metaphor.htm>
- Antmen, A. 2002, *New York'un mavi duvarları*, (1. Baskı). Türkiye iş bankası.

- Arhive. (t.y.). Description of the artwork, Birthday.
<https://archive.com/dorotheatanning/works/544101~Birthday>
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*, (1. Baskı). (Çev. A. Derman). Kesit.
- Balcı, K. (2012). *Kudüs: kutsallığın başkenti*, (1. Baskı). Timaş.
- Bourdieu, P. (2014). *Dönüşümsel bir antropoloji için cevaplar*, (7. Baskı). (Çev. N. Ökten). İletişim.
- Brittany, S. (2014, 9 Eylül). *La Chapelle du Graal de Trehorenteuc*. <http://monjardinenville.eklablog.com/la-chapelle-du-graal-de-trehorenteuc-a109296002>
- Çakırkaya, S. (2012). Burhan doğançay ile söyleşi, *Sanat dünyamız, kültür ve sanat dergisi*, 129, 16-27.
- Eco, U. (2014). *Düşman yaratmak*, (1. Baskı). (Çev. L. T. Basmacı). Doğan.
- Kaern, M. (1994). Georg Simmel's the bridge and the door, *Qualitative sociology*, 17(4), 397–413.
<https://doi.org/10.1007/BF02393338>
- Kutsalkitap, (t.y.). *Kutsal kitap bölümleri, Yuhanna kitabı bölümleri*
<https://kutsalkitap.info.tr/?q=Yu.10:9#:~:text=Kap%C4%B1%20Ben'im.,Girer%2C%20%C3%A7%C4%B1kar%20ve%20otlak%20bulur>
- Kleiner, F.S. (2015). *Gardner's art through the ages: A global history*, (1. Baskı). Columbia university.
- Mydailyartdisplay. (2021, 16 Temmuz). *Dorothea tanning, her early life and her love of surrealism. part 2*.
<https://mydailyartdisplay.uk/tag/birthday-by-dorothea-tanning/>
- Payas, M. C. (2017, 2 Şubat). *L'obra de la setmana és el retaule de sant miquel i sant pere (1432-1433), elaborat pels pintors gòtics catalans bernat despuig i jaume cirera*.
<https://www.amicsmuseunacional.org/ca/obra-de-la-setmana-40/>
- Pons, G. (1994). *Textos marianos de los primeros siglos*. Antología patristica, Ciudad nueva.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimcinin ABC'si*. (1. Baskı). Say.
- Segui, M. (2022). Virgin Mary as the "gate of heaven" with angelic musicians in the doorway of the apostles at the cathedral of valencia, *Religions*, 13(11), 1098. <https://doi.org/10.3390/rel13111098>
- Şavk, S. (2022). Doors, privacy and the public sphere: A conceptual discussion on the spatial structure of early modern Istanbul. *Urban history*, Cambridge university press, 1-22.
 doi:10.1017/S0963926822000657
- Thiele, M. E. (2022) Carlyle on Holman Hunt's The Light of the World.
https://www.academia.edu/26928114/Carlyle_on_Holman_Hunts_The_Light_of_the_World
- Venit, M. (2015). Egypt as metaphor: Visual bilingualism in the monumental tombs of ancient alexandria, In visualizing the afterlife in the tombs of graeco-roman egypt, Cambridge university.
 doi:10.1017/CBO9781107256576.003
- Wehmeier, J. (2008). Review of the book the gates of paradise: Lorenzo ghiberti's renaissance masterpiece. *Journal of medieval and renaissance studies* 39(1), 271-274.
 doi:10.1353/cjm.2008.0014.

Kutsaldan dünyeviye sanatta kapı metaforunun göstergebilimsel incelenmesi

Nazif Gür¹

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Resim Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye.

ÖZET

Mimari yapılarda giriş ve çıkış için bir nesne işlevi gören kapı aynı zamanda metafor olarak oldukça esnek ve kaygan bir yapıdadır. Kapı metaforu Barok dini sanatına kadar dünyevi ve kutsalı bir araya getiren geçiş yolu olarak resim, mimari ve heykelde kendisini göstermiştir. 17. yüzyılda ise kutsalın eve taşınmasındaki çabayla kapıya olan yaklaşım daha fazla genişletilmiş ve derinleştirilmiştir. Hollanda resim sanatının mesken fenemolojisine verdiği değer ve önemle teolojiye açılan kapılar yerini mahremiyete ve kamusal alana atılan bakış olarak resim sahnesinde yerini almış ve günümüze kadar plastik sanatlarda bir ifade aracı olarak ivme kazanmıştır. Çalışmanın amacı kapı metaforu kullanılan eserlerin göstergebilimsel analiz yöntemiyle incelenmesi, Georg Simmel ve Gaston Bachelard'ın bu imgeye atfettiği anlamlar üzerinden karşılaştırmalı analizinin yapılmasıdır. Yani göstergebilimsel yöntem hem kapı metaforu içeren sanatsal çalışmalara hem de Simmel ve Bachelard'ın metnine uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda Simmel'in kapı metaforuna atfettiği anlamlar ile 17. yüzyıl öncesi resim sanatındaki kapı metaforunun anlamları arasında bazı farklılıklar saptanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Göstergebilim, Kapı, Metafor.

Giriş

Kapı her şeyden önce bir giriştir. Kapı, mimari tüm yapılarda (ev, cami, kilise, şehir) bir şeyin içine açılır ve çıkış görevi görür. İlk yapılan evlerde kapı, boşluğu kapatan hareketli çalı-çırpı gibi malzemelerle havadan, tozdan, hayvanlardan, insanlardan veya diğer tehlikelerden koruma görevi sağlayarak hem açıklık hem de duvar işlevini görmüştür. İnsanoğlunun ilk çağlardan bu yana girip çıkmasını sağlayan bir açıklık olan kapı, bir yerden, bir durumdan veya seviyeden diğerine geçişi ima eden evrensel bir sembol olarak kabul görülmektedir.

Gelenek ve kültürde kapı ile ilgili pek çok ritüel örnek mevcuttur. Damadın eşini kucağında tutarak kapıdan girmesi, kapıdan sağ ayakla geçmek, merhumun/ölünün arka kapıdan dışarı çıkarılması bazı kültürlerde ise ölen ruhun bu dünyadan ayrılmasına yardım etmek için, evin tüm kapılarını açmak, bebeğin doğumuna yardımcı olduğuna inanıldığı için kadının doğum yaptığı evin kapılarını açılması bu ikonografik ritüellere örnek olarak verilebilir.

Elbet kapılar sadece evlerde bulunmamaktadır. Orta çağda evlerinin kent surları içerisinde oluşu o şehri koruyacak şehir kapısını da gerekli kılmıştır. Şehre giriş ve çıkış noktası olan bu kapılar, süreç içerisinde farklı medeniyetler için pek çok işleve hizmet etmiş ve sembolleşmiştir. Şehrin sakinlerini dışarıdakilerden ayırarak, topluluğa ait olan "biz" ile olmayanları ifade eden "onlar" arasında radikal bir ayırım yaratmıştır. Bu anlamda şehir kapısı, sınırları içindekileri koruduğu gibi, diğerlerini de dışarıda tutmaya yardımcı olmuştur. Bir şehrin işgalcilere karşı korunmasının bir parçası olmanın yanı sıra, şehir kapıları ticaret, propaganda, yönetim gücü, adalet, kontrol gösterme aracı ve gözetleme yeri olarak da kullanılmıştır. Şehre gelen yabancıyı ilk girişte, kapıda etkilenmesini sağlamak amacıyla gösterişli, davetkâr kapılar inşa ettiren krallar halka ya da

dışarıdan gelen yabancılara korku salmak ve otorite aşılacak için de çeşitli sembol ve formlar kullanmışlardır.

Aynı otorite ve davetkârlığı bir arada dini mabetlerin, tapınakların, camilerin, kilise ve katedrallerin ana kapılarında ve dini tasvir içeren resimlerde de görmek mümkündür. Bu bağlamda kapı, suçluluk-bağışlanma, yaşam-ölüm, cennet-cehennem dünyevi-kutsal gibi geçiş noktasının sağlandığı yerler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Başlangıcı temsil eden kapılar çıkışla birlikte bir sonu da temsil etmektedir. Tarih boyunca dinler kapının diğer tarafında bir şey olduğuna dair hep bir umut vaat eder. Bunu kutsal kitaplarda ve kutsalı resmeden -özellikle Rönesans öncesi-sanatçıların eserlerinde, çağdaş sanatla birlikte farklı alanlarda farklı hüviyetler kazandığını görmek mümkündür. Georg Simmel "Köprü ve Kapı" isimli makalesinde kapının sınırlayıcılığından ve insanın bunda tatmin bulmasından şu pasajındaki sözleriyle bahseder;

Kapı açılabilir olduğu için kapalı olması, sadece sağlam bir duvardan yayılan histen daha güçlü bir dışlanmışlık hissi veriyor. Duvar susar ama kapı konuşur. İnsanlar kendi sınırlamalarını tanımladıklarında, ancak bunu özgürlükle, yani herhangi bir zamanda sınırlamayı kaldırabilecekleri ve kendilerini onun dışına koyabilecekleri bir tarzda yaptıklarında, bu onların en derin doğasını tatmin eder. (Kaern, 1994, s. 409)

Simmel ikili bir sürece bağlı bir tür gerilime işaret etmektedir. Bu gerilim entrik bir unsura dönüşür. Dönüşüm genellikle, ferdi iken toplumsal olma ihtiyacına veya hem insanlarla iletişim kurma hem de kendisini diğerlerinden tecrit etme ihtiyacına dolanmış bir bilmece gibidir. Bu durumda, köprü ve kapı, bağlantı kurma ve sınır oluşturma arzusunu yansıtan manzara üzerinde sembolik değer kazanır. Ne var ki bu bağlantı hem izolasyonu korur hem de etkileşimi sağlar. Böylece köprü bağlantılara izin verirken, kapı ayrılığın kontrol edilebilirliğine izin vermektedir.

Kapının gücü korumak ya da yönetmek itkisiyle inşasının felsefik açılımlarını görmek ve onu mesken fenomenolojisi bağlamında kavramak adına sosyolog Georg Simmel'in "Köprü ve Kapı" isimli makalesi, filozof Gaston Bachelard'la birlikte ele almak aydınlatıcı ve serimleyici olacaktır. Simmel'in makalesi kısaca, kapıların insanları çekmek ya da uzaklaştırmak için tasarlandığından bahsetmektedir. Nitekim bu sadece ev ya da şehir kapıları değil dini temsil eden kapılar içinde geçerlidir. Simmel'in kilit noktası kapının işlevselliğinden ziyade, kapının birleştirme ve tecridi kolaylaştırması, davetkârlığı ve caydırmadaki estetiğidir. Nitekim toplumsal güçler böylesi ayırım ve birleştirmeye somutlaşmaktadır.

Yöntem

Çalışmanın evreni Antik Mısır'dan 17. yüzyıla kadar görsel sanatlarda kapı imgesi kullanılan tüm eserler olurken evrene ulaşmanın zorluğundan dolayı bu metaforun en belirgin olduğu düşünülen eserler amaçlı örneklem metodu kullanılarak örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sınırlılığı ise, Antik Mısır'dan 17. yüzyıla kadar olan süreçte kapı metaforunun en belirgin olduğu eserlerin Fransız Dilbilimci Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz metodu ile incelenmesi olmuştur. Böylece kapının düz anlam ve yan anlamları kodlar halinde çıkarılmıştır. Kodlamalar yapılırken yapıtlar hakkında yapılan literatür taraması dikkate alınmıştır.

Aynı analiz metodu yani göstergebilimsel yöntem ile kapı metaforu, Simmel'in "Köprü ve Kapı" isimli makalesine ve Bachelard'ın "Mekânın Poetikası" isimli kitabında kapı metaforundan bahsetmiş olduğu "Dışarının ve İçerinin Diyalektiği" başlıklı bölümüne uygulanmıştır. Ortaya çıkarılan bulgular sanat tarihindeki kapı metaforu ile karşılaştırılmıştır. Yani göstergebilimsel yöntem hem Antik Mısır'dan 17. yüzyıla kadar olan süreçte kapı metaforu içeren eserlere hem de Bachelard ve Simmel'in metnine uygulanmıştır. Böylece sanat eserlerinde uygulanan göstergebilimsel yöntemle çıkarılan kodlar ile Bachelard ve Simmel'in metninden çıkarılan kodlar karşılaştırılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Literatürde sanatta kapı metaforunu felsefi ve sosyolojik açıdan ele alan çok sayıda akademik çalışma (Akdağlı, Pelikoğlu, 2018; Salt, 2018; Taşkent, 2019; Erdem, 2017; Kazan, 2021; Akdağlı, 2017; Çavuş, 2010; Gür, 2019; Şener, 2021) bulunmaktadır. Bu metinlerde ilk göze çarpan, kapı metaforunu yorumlamada disiplinlerarası etkileşimde yetersiz olması ikincisi ise nitel araştırma yöntemlerinin hiç kullanılmaması ya da eksik kullanılmasıdır. Bu çalışmada sanatta kapı metaforunu konu alan ve felsefik, sosyolojik açıdan yorumlayan bahsi geçen çalışmaların, kapı metaforu ile ilgili temel ve kayda değer yorumları olan Fransız filozof Gaston Bachelard ve Alman sosyolog Georg Simmel'in kapı imgesine atfettiği anlamlar üzerinden değerlendirilmesinin yapılmaması aşılması hedeflenen ilk unsur olarak dikkate alınmıştır. Çalışmanın şekillenmesinde dikkat edilen ikinci husus ise yöntem konusundaki eksikliğin giderilmesi olmuştur. Hedeflenen bu iki husus çalışmayı özgünlüğü bakımından bir adım öne çıkararak literatüre katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Göstergebilim

Türkçede göstergebilim olarak karşımıza çıkan Semiyotik, Yunanca işaret anlamına gelen semesion, gösteren anlamına gelen semainon ve gösterilen veya gösterge anlamına gelen semainomenon'dan türemiştir. Genel anlamıyla göstergebilim, göstergelerin incelenmesi veya toplumsal yaşamda göstergenin varlığı veya gerçekliği hakkında bir epistemolojidir (Rıfat, 2009, s. 27).

Göstergebilim alanıyla ilgili çalışmalar, 19. yüzyılda yaşayan Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'nin öncülüğünde başlamış olmakla beraber anlamın nasıl yaratıldığı konusu özellikle 20. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak çalışılmaya başlamaktadır. Göstergebilim ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Algirdas Julien Greimas, Julia Kristeva, Jean Baudrillard, Catherine Belsey, Ferdinand de Saussure, Christian Metz, Charles Sanders Peirce, Umberto Eco Peter Wollen gibi araştırmacıların öne çıktığı görülmektedir. Bu temel figürler özellikle edebi ve kültürel analiz alanlarında önemli katkılarda bulunan önde gelen Fransız göstergebilimcilerdir. Fransız filozof ve edebiyat teorisyeni olan Roland Barthes'ı bu isimlerden ayıran göstergebilime yapmış olduğu katkılardır.

Barthes'in katkıları arasında, göstergelerin 'düz anlam' ve 'yan anlam' anlamları arasında yaptığı ayırım, mit, kod, metafor ve metonimi kavramlarını göstergebilim üzerinden ele alması yer almaktadır. Düz anlam, bir işaretin gerçek, nesnel anlamını ifade ederken, yan anlam, işarete eklenen çağrışımları ve kültürel anlamları ifade etmektedir. Barthes, işaretlerin anlamlandırma ve yorumlama sürecince yan anlamların genellikle düz anlamlardan daha önemli olduğunu savunmaktadır (Barthes, 1993, s. 34). Kod, içinde göstergelerin, gösterenlerin ve gösterilenlerin düzenlendiği sistemdir. Kod, bir kültürün paylaştığı anlamlandırma sistemini içerir. Bir göstergenin anlamı içinde bulunduğu koda bağlıdır ve göstergebilimsel anlamı ifade eden bir çerçeve sağlar (Fiske, 1996, s. 16).

Barthes, "Mitolojiler" adlı kitabında, gündelik nesnelere ve kültürel fenomenlerin (reklamlar, filmler ve moda gibi) ortak bir kültürel anlatı oluşturmak için nasıl kullanıldığını analiz etmiştir. Barthes, bu mitlerin doğal veya evrensel olmadığını, daha çok belirli toplumlar tarafından inşa edildiğini ve gücün egemen grup tarafından sürdürüldüğü ve kurulduğu araç olarak hizmet ettiğini savunmaktadır. Mitin aynı zamanda kendini tarafsız ve masum gösterme özelliğine de sahip olduğunun altını çizen Barthes, onu gerçekliği ele geçiren bir dil olarak görmektedir (Boer, 2011, s. 223).

Barthes'a göre, her kültürel ürünün bir anlamı vardır ve bu anlam ideoloji, yani mit tarafından koşullanmıştır ve bu nedenle herhangi bir kültürel ürün mitolojik analiz ve inceleme konusu olabilir. Mit, bir anlamlandırma biçimidir. Ancak mit, sıradan konuşma ve dilden farklıdır. Barthes, Saussure'un dilbilimsel göstergenin doğasına ilişkin tartışmasını izler ve miti ikinci bir anlamlandırma sınıfı olarak nitelendirir. Dilin birinci düzeninde gösterge olan şey (örneğin 'mesih'

göstereni ile elinde fener tutan tasviri), ikinci düzende (kurtuluşa erişilen, takip edilmesi gereken bir kapı hüviyeti) gösterene dönüşür. Başka bir ifadeyle, Barthes için mit, düzanlamdan ayırt etmek için kültürel bir çağrışım olarak görülebilecek ikinci sınıf bir anlamlandırma alanıdır (Boer, 2011, s. 216-220). Anlamı iletmenin en temel iki modu ise metafor ve metonimdir.

Türkçede eğritileme olarak bilinen metafor, ilgisiz iki şey arasında karşılaştırma yapan ve bir kavramın diğeriyle ikame edilmesi saylayan edebi bir araçtır. Türkçe’de mecaz-ı mürsel, ya da düz değişmece olarak bilinen metonimi bir bütünün parça yerine veya tam tersine parçanın bütününe yerine geçmesiyle meydana gelmektedir (Berger, 2000, s. 41). Çankaya Köşkü’nün Cumhurbaşkanlığı’na ifade etmesi, Beyaz Saray’ın ABD hükümetini ifade etmesi, tacın kralı temsil etmesi, yelkenlerin tekneyi temsil etmesi metonimiye örnek olarak verilebilir.

Sanatta Kutsaldan Dünyeviye Kapı Metaforunun Göstergebilimsel İncelenmesine Yönelik Bulgular ve Tartışma

Antik Mısır’da kapı, aht kavramını, ufku, Doğu’da güneşin doğduğu parlak dağı, her iki dünyanın buluştuğu büyüleyici şafak anını sembolize etmiştir. Aynı zamanda kapı, bu dünyadan diğere geçişi de sembolize etmiştir. Dolayısıyla mezarlarda temsil edilen kapıları bulunmaktadır.

Kapılar Kitabı, Eski Mısır’dan Yeni Krallık döneminden kalma kutsal bir metindir. Bir ölünün ruhunun öte dünyadaki yolculuğunu anlatır ve Duat’ta gece saatlerinde gerçekleşmesine rağmen Güneş’in yürüyüşü ile ilgilidir. Ruh, yolculuğun farklı aşamalarında bir dizi ‘kapıdan’ geçmeyi gerektirir. Her kapı farklı bir tanrıça ile ilişkilendirilir ve ölen kişinin her bir tanrının kendine özgü karakterini tanımasını gerektirir. Mezarlarda ölen kişinin ruhunun her iki yöne hareket edebilmesi için bir kapı yapılmıştır. Aynı anlamda kapı Etrüsk mezarlarında da mevcuttur; bazılarında merhum eşikte temsil edilir (Venit, 2015, s. 81,82).

Görsel 1 Augurs’un Mezarı’nın (MÖ 530 – 480) fotoğrafı

Tarquinia şehri, fresklerle resmedilmiş birçok oda mezarıyla bilinen en güçlü ve önde gelen Etrüsk merkezlerinden biridir. Augurs’un Mezarı, (Görsel 1) dört duvarında da freskler bulunan en eski mezarlardandır. Arka duvara hâkim olan büyük bir kapı, bazı görüşlere göre Yeraltı Dünyası’nın sembolik girişidir bazı görüşlere göre ise mezarın girişini temsil etmektedir (Kleiner, 2015, s. 170). Böylece kapı, cenaze odasını sembolik olarak, sanki ölüler hala dışarıdaki dünyanın bir parçasıymış gibi, tüm olayların sahnelendiği, onları memnun etmek için tasarlandığı bir yere dönüştürür. Kapının her iki yanında yas tutan iki figür bulunmaktadır. Kapının üzerinde ise bulunan iki yırtıcı hayvan resmi muhtemelen kapının bekçileri olarak tasvir edilmiştir. Diğer duvarlarda ölülerin onuruna cenaze oyunlarının oynandığı ayrıntılı bir ritüel töreni tasvir edilmiştir.

Tablo 1 Görsel 1’de yer alan mezardaki kapı resminin gösterge çözümlemesi

Gösterge	Gösteren (Düz Anlam)	Gösterilen (Yan Anlam)
Augurs’un Mezarı	Augurs’un Mezarı’ndaki kapı resmi	yeraltı dünyasının girişi, mezarın girişi, ölülerin hayattaymış gibi dünya gezmeleri, dünyeviden kutsala geçiş, geçit, yol, güç, otorite
Augurs’un Mezarı	kapının üzerindeki yırtıcı hayvanlar	koruyucu, muhafız, dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite

Görsel 2 Aziz Michael'in Masası'nın (13. yüzyılın sonu) fotoğrafı

Romanesk'ten doğrusal Gotik'e geçişin bir örneği olan eser Aziz Michael'in Masası, (Görsel 2) Romanesk üsluba ait olmasına rağmen, vücutların hareketini daha doğal hale getirme çabasıyla çizgiselleşerek Gotik sanatın özelliğini taşımaktadır. Oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan eserin sol alt kısmında, yıldızlı bir arka plan üzerinde Yahuda'nın olmadığı Son Akşam Yemeği sahnesi bulunmaktadır. Sol üst tarafta Gargano Dağı efsanesi ve Başmelek Aziz Mikail'in ilk ortaya çıkışını anlatan üç sahne vardır. İlkinde, bir çoban elinden kaçan öküzü vurur, ancak ok mucizevi bir şekilde yön değiştirir ve çobanı yaralar. İkinci sahnede kasaba halkı mucize karşısında şaşkına dönerek ne olduğunu sorar. Üçüncü sahnede (bu sahne muhafaza edilemedi) ise baş melek Aziz Mikail'in piskoposa Gargano Dağı'nı koruyacağını ve herkesin bilmesi için mucizeyi gerçekleştirdiğini açıkladığını göstermektedir. Sınırın sağında, katalan Orta Çağ sanatının psikostazi adı verilen sahne yer almaktadır. Bu temada Başmelek Aziz Mikail, ruhları cennete mi yoksa cehenneme mi gideceklerini anlamak için tartıyor ve sonucu şeytanla tartışmaktadır. Cennete giriş, ruhları karşılayan Aziz Petrus ile temsil edilir. Aziz Petrus, elinde anahtarlarıyla kapıda beklemekte ve seçilmiş olanlara cennet kapısını açarak içeri almaktadır (Payas, 2017). Dünyadaki çoğu büyük kutsal yerlerin kapıları, kutsalı dünyevi olandan ayırır ve korur. Genellikle girişlerinde aslanlar, Tanrılar, Grifonlar, Bakireler veya İsa gibi koruyucular tarafından korunan büyük bir kapıları vardır. Cennet kapılarının koruyucusu Aziz Petrus'un durumu da böyledir. Kapı yolculuğa, gizeme davet eden dinamik bir semboldür. Antik Mısır'da olduğu gibi bu resimde de kapı ruhları dünyeviden kutsala geçişin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cehennem kapılarının bekçisi olan şeytan, Gündönümü Kapıları'nın koruyucusu Tanrı Jano, Yunan Yeraltı Dünyası'nın kapılarının koruyucusu Cerberus diğer bilinen ruhani kapı koruyucuları olarak örneklendirilebilir.

Tablo 2 Görsel 2'de yer alan kapı resminin gösterge çözümlemesi

Gösterge	Gösteren (Düz Anlam)	Gösterilen (Yan Anlam)
Aziz Michael'in Masası isimli eser	Aziz Petrus'un ölülerini kapıda karşılaması	Yolculuk, gizem, sınır, cennet-cehennem girişi, dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite
Aziz Michael'in Masası isimli eser	Aziz Petrus'un elindeki kapı anahtarı	Dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite

Kudüs, sonsuz tarihi, hikâyeleri ve birçok insan için inanılmaz önemi olan antik bir şehirdir. Kudüs'ün mühürlü Altın Kapı'sı, farklı dinler ve insanlar için çeşitli anlamlara sahiptir ve şehrin en doğusundaki bu kapı Müslümanlar için, tövbe ve rahmet kapısı ismi ile anılır. Sebebi, Hz. Davud'un burada tövbe etmesi ve tövbesinin kabulünün de bu kapıda olmasıdır. Bazıları buranın Allah'ın nihai hükmünün ve gelecekteki dirilişin yeri olduğuna inandıkları için Müslümanlar da bu yere dini önem vermektedir (Balci, 2017, s. 72). Yahudi literatürü, Mesih'in geldiğinde, Doğu Kapısı'ndan Kudüs'e gireceğini anlatır. Yahudiler için tarihsel ve geleneksel bir öneme sahiptir ve gelmesi gereken Mesih'in bir göstergesi olmaya devam etmektedir. Hristiyan literatüründe ise, Eski Şehrin Doğu Kapısı veya Altın Kapı, Müjde'den sonra Meryem'in ebeveynlerinin bulunduğu yerdir. Böylelikle kapının yeri, İsa'nın bakireden doğumunun bir sembolü haline geldi.

Görsel 3 Kudüs'e Giriş'in (Giotto Di Bondone, 1305) fotoğrafı

Görsel 4 Altın Kapıda Buluşma'nın (Benozzo Gozzoli, 1490) fotoğrafı

Hristiyan sanatında da Altın Kapıda Buluşma, İsa'nın Kudüs'e Girişi (Vaioforos) temalı resimleri pek çok sanatçı tarafından ele alınan konular arasında yerini almıştır. Batı sanatının gelişmesinde önemli katkıları olan Giotto Di Bondone'nin Kudüs'e Giriş (Görsel 3) isimli eserinde İsa'nın sığa üzerinde Kudüs'e girişini konu almıştır. Kudüs'ün halkı, şehir kapısı olan altın kapıda onu beklemektedir. Kimi, yollara çıkıp palmye yapraklarını sallayarak onu karşılamakta kimi yoluna pelerininini sererek ona olan bağlılığını göstermeye çalışmaktadır. Ancak bu giriş onun çarmlıha gerilişinin kendi sonu olacaktır. Altın kapıda buluşma tasvirlerine Benozzo Gozzoli'nin, Altın Kapıda Buluşma (Görsel 4) eseri örnek olarak verilebilir. Oğlu olacağını Cebrail'den öğrenen Anna'nın, eşi Yoahim'e müjdeyi vermesi üzerine birbirlerinin ellerini sıkıca tutarak sevinmeleri tasvir edilmiştir. Dönemin batı sanatında sıklıkla resmedilen bu olay Giotto, Altın Kapıda Buluşma (1305) ve Albrecht Dürer'in gravürü Bakire'nin Hayatı isim eseriyle karşımıza çıkmaktadır.

Kutsal kitaplar, kişinin cennetin krallığına, kurtuluşa ve sonsuz yaşama gireceği "cennetin kapılarından" bahseder. İncil'deki Hristiyanlık herkesi davet eder, ancak Kapının yalnızca Mesih olduğu açıktır.⁴ Bu ima İsa'nın takipçilerinedir. Kapıdan girmek, hakikatle imanın iyiliğine, hayırseverliğe ve sevgiye, dolayısıyla Tanrı'yı işaret eder. Hristiyanlıkta Mesih, kurtuluşa ve sonsuz yaşama erişilen kapıdır. Dolayısıyla takip edilmesi gereken bir kapı hüviyeti atfedilmektedir. Bu nedenle katedrallerin revaklarında temsil edilen İsa figürünü görmek hiçte şaşırtıcı değildir.

Tablo 3 Görsel 3 ve 4'te yer alan kapı resminin gösterge çözümlemesi

Gösterge	Gösteren (Düz Anlam)	Gösterilen (Yan Anlam)
Altın Kapıda Buluşma isimli eser	Altın Kapı	merhamet, buluşma, dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite
Altın Kapıda Buluşma isimli eser	Mesih	kapı, yol gösteren, takip edilmesi gereken, Dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite
Kudüs'e Giriş isimli eser	Altın Kapı	merhamet, bekleyiş, dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite
Kudüs'e Giriş isimli eser	Mesih	kapı, yol gösteren, takip edilmesi gereken, dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite

Görsel 5 Dünyanın Işığının (William Holman Hunt, 1851) fotoğrafı

⁴ Ben kapıyım; Kim içeri girerse benim aracılığım kurtulacaktır (Kutsal kitap, t.y.).

Ayetlerin resmedilmesi Hristiyan sanatında alışılmadık bir konu değildir. Bu zamana kadar birçok ressam İncil'deki müjde, çarmlıha gerilme, Kudüs'e giriş, Altın Kapıda Buluşma gibi dinamik konuları daha anlaşılır ve rahat tanınabilecek bir anlatımla tasvir etmiştir. Ancak ilginçtir ki Dünyanın Işığı (Görsel 5) isimli eserde bu yönde değildir. Burada görebildiğimiz net görüntü, dolunaylı bir gecede elinde bir fener taşıyan ve uzun zamandan beri açılmayan hatta kullanılmayan, paslı çivileri ve sarmaşıklarla kaplanmış bir kapıyı çalmak üzere olan İsa figürüdür.

Sahne Vahiy Kitabı'ndan bazı ayetleri göstermektedir⁵ (Thiele, 2022, s. 4). Aslında resimde gösterilen iki ışık vardır; vicdanın ışığı olan fener ve kurtuluş ışığı olan Mesih'in başının etrafındaki ışık. İsa figürü içeri girmek ister. Ancak tablodaki kapının kolu yoktur. Hunt (1905) bunu "insan kalbinin kapısı" olarak düşündüğünü ifade etmektedir. Bu nedenle yalnızca içeriden açılabilir. Kapının kulpsuz olması, insan ruhunu temsil eder (1905, s. 350).

Tablo 4 Görsel 5'te yer alan kapı resminin gösterge çözümlemesi

Gösterge	Gösteren (Düz Anlam)	Gösterilen (Yan Anlam)
"Dünyanın Işığı" isimli eser	kolu olmayan, paslı, çivili, sarmaşıklarla kaplanmış kapı	insan benzetmesi; insan kalbi gibi sadece içeriden açılabilme, gizem, dünyeviden kutsala geçiş,
"Dünyanın Işığı" isimli eser	Masih	kapı, yol gösteren, takip edilmesi gereken, Dünyeviden kutsala geçiş, güç, otorite

Görsel 6 Valensiya Katedrali'ndeki Havariler'in Kapısı'nın fotoğrafı

Görsel 7 Meryem'in Kapısı'nın (Donatello, 1440-42) fotoğrafı

Bakire, melekler ve peygamberlerle ahlaki tefsirlerin iletildiği sembol olarak karşımıza çıkan Gotik tarzda on beşinci yüzyılda inşa edilmiş, Havariler'in Kapısı olarak da bilinen bu kapı (Görsel 6), Valensiya şehrinin en ilginç ve pitoresk detaylarından birini temsil etmektedir. Dıştan bakıldığında, havarileri, bakireyi ve melekleri temsil eden sütunlar arasındaki boşlukta kırk sekiz kabartma ile üçlü bir arşiv oluşturan dört sivri kemeri olduğu göze çarpmaktadır. Kapının yan taraflarında İsa'nın on iki havarisi ile Roma Katolik Kilisesi'nin dört müjdecisi sıralanmıştır. Bakirenin sağında ve solunda her iki yanında üç melek müzisyen varken, yukarıda, başının yanında, her iki yanında birer tane daha var. Tapınağa sembolik geçiş, dünyevi ve göksel arasındaki ışık kapısı olarak Meryem'in aracılığıyla oğlu İmmanuel'in girmesine izin vermesiyle olmuştur. Bununla birlikte, konumu ne olursa olsun, yine de kapıda olup biten her şeyin yöneticisiydi ve eşiği geçene rehberlik ediyordu. Ayrıca peygamberlerin, havarilerin, bakirelerin ve müzikal meleklerin rehberiydi (Segui, 2022, s. 21,22).

Donatello'nun 1440'da yapmış olduğu 10 panelden oluşan Havarilerin Meryem'in Kapısı'nda (Görsel 7) yer alan her bir panelde, bazen sakin bir şekilde, bazen çok heyecanlı bir şekilde jestler, bakışlar ve tavırlarla etkileşime giren iki karakter yer almaktadır. Genel tema, entelektüel

⁵"İşte, kapıda duruyorum ve kapıyı çalıyorum; eğer biri sesimi işitir ve kapıyı açarsa, ona geleceğim ve onunla akşam yemeği yiyeceğim, o da benimle" (Vahiy 3:20) "Ben dünyanın ışığıyım. Benim ardımdan gelen asla karanlıkta yürümez, yaşam ışığına sahip olur" (Yuhanna 8:12).

çatışmalarda ve dini tartışmalarda insan etkileşim biçimleri görünmektedir. Karakterler arka plan olmadan tasvir edilmiştir.

Görsel 8 Cennetin Kapısı'nın (Lorenzo Ghiberti, 1425-52) fotoğrafı

Kutsal kitaplar sürekli olarak Tanrı'nın kendisini göstermek ve insanlara lütuflarını dağıtmak için açtığı kurtuluşa ve sonsuz yaşama gireceği cennetin kapılarından bahsetmektedir. Ama aynı zamanda tüm kapıların mutlu olmadığını, tam tersi, cehennem kapılarının da olduğunu hatırlatır. Dini mimari yapıların kapıları eski ve yeni ahitten metinleri görselleştirerek okuma yazma oranının çok düşük olduğu bir dönemde izleyicisini mekânın ana girişinde etkisi altında bırakmıştır. Cennet/cehennem kapıları bu etkinin en bariz örneklerindedir.

Floransa Vaftizhanesinin ilk iki kapısı 14. yüzyılda Andrea Pisano tarafından yapılmıştır. Bu kapılar, yirmi sekiz adet dört yapraklı panelden oluşur ve yirmi üst panel, Vaftizci Aziz Yahya'nın hayatından sahneleri tasvir eder. Sekiz alt panel umut, inanç, hayırseverlik, alçakgönüllülük, metanet, ölçülülük, adalet ve sağduyudan oluşan sekiz erdemi tasvir ediyordu. Üçüncü kuzey kapı için Floransa şehri 1401'de bir yarışma düzenlendi ve yarışmayı Lorenzo Ghiberti kazandı. Kuzeydeki bronz kapılar, Yeni Ahit'ten Mesih'in yaşamını tasvir eden yirmi panel ile birlikte yirmi sekiz panelden oluşur. Sekiz alt panel, dört müjdeciyi ve Kilise Babaları Aziz Ambrose, Aziz Jerome, Aziz Gregory ve Aziz Augustine'i göstermektedir. Ghiberti Kuzey kapısını tamamladığında Doğu kapısı olarak da bilinen Cennet Kapısı'nı (Görsel 8) yapma görevi kendisine verildi. Kapı on panelden oluşturulmuş ve Eski Ahit'ten Adem ve Havva, Kabil ve Habil, Nuh, İbrahim, Yakup ve Esav, Yusuf, Musa, Yeşu, Davut, Süleyman ve Şeba temaları tasvir edilmiştir (Wehmeier, 2008, s. 272,273).

Tablo 5 Görsel 6, 7 ve 8'de yer alan kapı resminin gösterge çözümlemesi

Gösterge	Gösteren (Düz Anlam)	Gösterilen (Yan Anlam)
Havarilerin Kapısı isimli eser	Kapı	dünyeviden kutsala geçiş, ışık
Havarilerin Kapısı isimli eser	Meryem ana	kapı, ışık, yol gösteren, takip edilmesi
Havarilerin Kapısı isimli eser	Kapının boyutu	güç, otorite
Meryem'in Kapısı isimli eser	Kapı	dünyeviden kutsala geçiş, bakire, peygamberler ve melekler
Meryem'in Kapısı isimli eser	kapının üzerine yapılan ikili figürler	entellektüel ve dini tartışmalarda insan etkileşimi
Meryem'in Kapısı isimli eser	kapının boyutu	güç, otorite
"Cennetin Kapısı" isimli eser	Kapı üzerine yapılan eski ahitten temaların rölyefleri	Dünyeviden kutsala geçiş
"Cennetin Kapısı" isimli eser	Kapının boyutu	Güç, otorite

Görsel 9 Ekmek Getiren Bir Çocuk'un (Pieter de Hooch, 1663) fotoğrafı

Görsel 10 Doğumgünü'nün (Dorothea Tanning, 1942) fotoğrafı

Dünyanın dört bir yanında büyük dinlerin kullandığı alanlarda ortak olan belirli mimari tarzdaki farklılıklar ve sembolik unsurlar vardır. Dünyevi olandan kutsal olana belirgin bir şekilde geçilen bir giriş alanı (kapı) vardır. İçeride, genellikle kasıtlı olarak yapılan dramatik aydınlatma ve etkileyici bir mimari birleşen bunu destekler. Elbette ortak fikir, insandan daha büyük güçleri vurgulamak ve ziyaretçiyi nerede durduğu konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmamaktır.

17. yüzyıla gelindiğinde ise artık kutsalın ev oluşundaki çaba⁶, Hollandalı sanatçıları için ortak bir konu haline gelirken mahrem alan önem kazanmış ve insanlar kendilerini özel alanlarına kapatmaya başlamışlardır. Pieter de Hooch, 17. yüzyılda aile hayatını ve bu tür evcimen görüntülerini resimlerine yerleştiren ilk sanatçılardandır. Hooch'un eserleri, özel hayatın sakinliğini ve düzenini kamusal dünyanın kaosuyla yan yana getirmenin bir yolunu gösterdi. Nitekim bu yol kapıyı aralamaktan geçmektedir. Böylece açık kapılardan veya pencerelerden şehrin sokak yaşamının ve diğer odaların bir anlığına bile gözlemlenmesine ve evin içinde hayali bir yürüyüş yapmasına izin vermiştir. Resimlerinde resmedildiğini gördüğümüz dünya, açık kapı ve pencerelerden göze çarpmayan bir şekilde görülen hayatın anlık görüntüleridir. Onun işleri, yerel halkın basit yaşamını gösteren, dini öğretilerden uzaktır. Ev ve kent arasındaki sınırın bu bulanıklığı, erken modern kent kültüründe mahremiyetin ortaya çıkışını karakterize eden aile ve topluluk kavramlarını yansıtarak iki dünya arasında çatlağı kapatabilmek ya da açabilmeye işaret eder (Görsel 9).

Dorothea Tanning, Doğum Günü (Görsel 10) isimli eserinde, resmin büyük bölümünü kaplayan kapı arkasındaki açık, yarı açık ve kapalı kapılarla kurduğu esrarengiz kapı düzeneği sıradan ve doğaüstü arasında bir füzyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir geçit gibi aynı hizada olan kapılarından Tanning, "sanki hayatım sonunda kendini açığa vuruyormuş gibi bir tür içkinlik hissettim" (Mydailyartdisplay, 2021) diyerek bahsetmektedir. Bu ifadesinden de anlaşılacağı üzere Tanning, kendi metamorfoz sürecinde resmettiği otoportresinde olasılıkların görsel sekansını ve eşikliliğin muammasını açığa vurmuştur. Otoportresi "onun Pürüten küçük bir kasabadaki çocukluk yıllarına bir gönderme; çıplak vücudu ailesinin baskıcı oluşuna bir meydan okuma ve bu baskılardan kurtulma arzudur (Arhive, t.y.). Bir eliyle kapı tokmağını tutuşu bir keşfin arifesinde geçmiş hesaplaşması belki de bilinmeyen bir gelecek ve boşluk korkusudur. Öyle görünüyor ki bu labirente dönüşmüş açık kapılarda ne salt bir yoldan bahsedebiliriz ne de kolay bir çıkış yolundan.

Georg Simmel ve Gaston Bachelard: Kapı Metaforu

Simmel'in "Köprü ve Kapı" isimli makalesinde olası her durumda kendi karşıtlığı olmadan var olmanın imkânsız olduğu bir diyalektik analizin⁷ kullanıldığı görülmektedir. Simmel yazısında öncelikle köprü ve kapı metaforunun anlam yüzeyindeki kayganlığından oluşan muammaları ortadan kaldırmak adına ikisi arasında radikal bir ayırım yapma yoluna gider ve makale boyunca sık sık ikisini müzakere eder "Köprü'nün ve kapının görünüşlerine hâkim olan farklı vurguları düşünülürse, köprü insanın doğada var olan ayrılığı nasıl birleştirdiğini ve kapı insanın doğada var olan tekdüze sürekli birliği nasıl kırdığını gösterir" (Simmel, 1994, s. 409). Simmel, bir nehrin iki yakası arasındaki mekânsal ayırımın yarattığı direncin, insanın iradesinin mekâna yayılmasını simgeleyen köprülerin inşasına farklı bir anlam kazandırdığını öne sürmektedir. Köprü, hem fiziksel olarak ayrı iki kıyıyı insan vücudunun yararına pratik olarak birbirine bağlamakla hem de bu bağlantıyı görselleştirmektedir (Şavk, 2022, s. 9).

Kapının sağladığı evde-varlık inzivası, insanın doğadaki kesintisiz varlık birlikteliğinden bir parça koparması anlamına gelir. Ama biçimsiz sınırlamanın şekil bulması gibi, insanın

⁶ Sennet'e göre Kilisede hatta kilise duvarlarında herkes merhamete eşit derecede layık hale gelirdi ve tüm hareketleri merhametle karşılanırdı. 17. yüzyılda manevi sığınacağın dünyevi merkezi "ev" haline gelmeye başladı. Kutsal iç mekân, ahlaksal değerini güçsüz ve yoksulları da kapsayacak şekildeydi fakat ev odalarının sayısı arttıkça bireysellik artmış dolayısıyla da aynı kutsallığı yakalayamamıştır (2013: s. 44-46).

⁷ Şeylerin doğasını göstermek için belirli düşünce yasalarının kullanıldığı analizdir.

sınırlılığı da anlamını ve saygınlığını kapının işaret ettiği şeyde her an özgürlüğe adım atabilme ve sınırlılıktan çıkma olasılığında bulur (Simmel, 1994, s. 412).

Simmel'in köprünün her zaman bağlantıya açık, kapının ise değişime açık olduğu tezatine işaret ettiği yer tam da bu noktadadır. Simmel, köprünün 'insanoğlunun ayrılığı nasıl birleştirdiğini', kapının ise toplumsalın 'sürekli birliğini' nasıl ayırdığını gösterdiği iddiasıyla bu noktayı özetlemektedir. Simmel'e göre kapı, "ayırma ve bağlamanın tam olarak aynı eylemin yalnızca iki yüzü olduğunu daha kesin ve açık bir şekilde temsil eder" (Simmel, 1994, s. 409). Bağlanmak ve ayrılmak aynı süreçte dönüşen ortak paydanın ürünüdür. Nitekim Simmel bu durumu kıyafetleri insanlarla hem bağlantı kurma edimi hem de diğerlerinden ayırma edimi için kullanılmasını örnekler. Toplumsal mekân içinde kapı, bunu yapabilecek durumda olanlar için "süreklilikten bir parça kesmenin" (Simmel, 1994: 409) olası olduğu eşığı yaratır.

Köprü, ayrılanlar arasındaki bağlantıyı imler. Simmel, bağlantı ve ayrılığın aynı eylemin iki yüzü olduğunu ve dolayısıyla kapının aynı zamanda sınırın görüntüsü olduğu göz ardı edilmemelidir. Köprüler bir bağlantı fenomeni olarak algılanırken, kapılar, sınırların bloke edici ve izin verici etkileri olarak anlaşılmaktadır. Kapılar hem dışarıdaki dünyayı dışarıda bırakmak hem de dışarıdaki dünyaya açılabilme işlevi ile inşa edildiğinden kamu ve özel alan arasında bir zar haline gelmiştir. Ancak asıl çalışılması gereken kapı değil, sınırlayan, ayıran, insanlardır. Kapıyı açıp "öteki" ile temasa geçmek ya da kapıdan içeri girmek öznenin elindedir. Buna ilginç bir örnek Fransa'da bulunan Abbé Gillard Kilisesi'nin giriş kapısında rastlanılmaktadır (Görsel 9). Kapının girişinde "Fransızca "La Porte en est Dedans" (kapı içeride) yazmaktadır" (Brittany, 2014). Kapıdan girip girmemeye karar verecek olan insanın kendi iradesidir.

Görsel 9 Abbe Gillard Kilisesi'nin giriş kapısının fotoğrafı

Bachelard, insanın yaşamının her evresinde kapıyla karşılıklı etkileşim halinde olduğunu sarıh bir şekilde ifade eder. Bachelard (1996)'a göre insan, kapatılan, açılan ya da aralanan tüm kapılarıyla öykü anlatacak olsa, tüm yaşamını anlatmış olurdu. Bachelard ayrıca Simmel'in kapının iki yüzü olduğu ifadesiyle benzer görüşte bulunarak kapının içinde iki varlık olduğunu, kapının özünde farklı iki düş yönünü tetiklediğini böylece çifte simgeselliğe sahip olduğunun altını çizmektedir (1996, s. 237). İnsana hayatı boyunca Simmel ve Bachelard'ın bahsettiği "çifte simgeselliğe sahip" farklı kapılar sunulur ve hangilerini açıp hangilerini kapalı bırakacağına kendisi karar verir. Ne var ki genellikle bu kapılar net bir şekilde sunulmaz, bazen onu görebilmek için çok dikkatli olunması gerekir, aksi takdirde fark edilmeden gider. Hayatımız boyunca açtığımız tüm bu kapılar, kişiyi nihai hedefine götürecek kapılardır. Her kapı farklı bir varış noktasına açılmakta ve neyin açılıp neyin kapalı kalacağına neyin içeri neyin dışarıda olacağına kişi kendi karar vermektedir.

Bachelard (1996, s. 226)'a göre içerisi ve dışarı bir bölünme diyalektiği oluşturur. Bir nesne veya insan ya içeridedir ya da dışarıdadır. "Burada" ya da "orada" akıl yürütme süreci bir mutlakiyet haline gelir. Karşılıklı direnişlerine rağmen, Bachelard hem içeriğin hem de dışarının kimliklerini korumak adına birbirine bağlı olduğunu, estetik deneyimlerin ve "hayal gücünün kaçışlarının" içeriğin ve dışarının sınırlarını yeniden gözden geçirilmesine yol açtığını öne sürer.

Simmel'e göre ise:

yalnızca insanlara, biri her zaman diğ erinin ön koşulu olacak şekilde, kendine özgü bir şekilde ilişki kurma ve ayırma kapasitesi verilmiştir. Herhangi bir anda, dolaysız ya da sembolik, fiziksel ya da zihinsel anlamda, ilişkili olanı ayıran ve ayrı olanı ilişkilendiren varlıklarıdır. İnsan, ayırmadan ilişki kuramayan, ayırmaya devam etmesi gereken varlıktır (Simmel, 1994 s.407, 412).

Başka bir deyiş le, bu ayrımlar, kişinin kendi dünya görüşünü empoze etmek ve sosyo-mekansal kimliğini talep etmek için yapılır. Bir vizyonu tasavvur etmek ve sunmak, her zaman bölme ilkesine göre çalıştığı için tecrit ve sınırlama süreçlerini içerir (Bourdieu, 2014, s. 84-95). Umberto Eco'nun da dediği gibi "kendimizi sadece bir "öteki"nin varlığında tanıyabiliriz ve bir arada yaşama ve uysallık kuralları bu olguyu temel alır" (2014, s. 38)

Tablo 6 Bachelard'ın kapı, Simmel'in köprü ve kapı metaforunun göstergibilimsel analizi

Gösterge	Gösteren (Düz Anlam)	Gösterilen (Yan Anlam)
Bachelard'ın "Mekanın poetikası" isimli kitabı	kapı	hatıra, bellek, öykü, kimlik, ben-öteki, "orada" ya da "burada" olma hali
Simmel'in "Köprü ve Kapı" isimli yazısı	kapı	ayırma, tecrit, izolasyon, ben-öteki, çifte simgesellik; açık-kapalı
Simmel'in "köprü ve kapı" isimli yazısı	köprü	bağ, yol, birleştirme

Simmel'in "Köprü ve Kapı" Metaforunun Dizisel-Dizimsel Çözümlemesi, Kodlar ve Sanatta Kutsaldan Dünyeviye Kapı Metaforuyla Karşılaştırılması

Dizimsel ilişkiler, bir kavramın kendinden önceki ve sonraki göstergelerle kurduğu bağlantılarıdır. Dizisel ilişkiler ise aynı mekanizmaya sahip dil göstergeleri arasındaki değişim ilişkisidir (Kıran, 2006, s. 120). Örneğin "kapı" sözcüğü açma-kapama, sınır, geçiş, ayırma, tecrit, kutsal gibi anlamlar akla gelebilir. Dolayısıyla "kapı" sözcüğünün anlamını belirleyebilmek için nasıl bir bütün içerisinde yer aldığını bilmek ya da dizge içerisindeki diğ er öğelerle olan ilişkisini bilmek gerekmektedir. Önceki başlık altında, köprü ve kapının birbirine yakın görünmesine karşın yapılan göstergibilimsel analizle, temelde karşıtlıklar içerdiğini görülmektedir. Aşağıda verilen tabloyla da "Dizisel-Dizimsel çözümlüme" yoluyla bu karşıtlıklar ortaya koyulmaktadır.

Tablo 7 Dizisel-dizimsel çözümlüme ve kodlar

Kapı	Köprü
ayırma, tecrit, izin verme, bloke etme	birleştirme
tekil	çoğul
bireysel	toplumsal
değişime açık	bağlantıya açık
sürekliliği kesen	sürekli
statik	dinamik

"Dizisel-Dizimsel çözümlüme" deki karşıtlıklar; metafizik ve ideolojik ön varsayımlarını belirginleştirilerek metindeki yapıların bozulup parçalanmasını -daha önce ayrıcalıklı görünmeyen öğeyi ön plana çıkarmak- takiben tam tersi yapıların tersyüz edilerek yeniden bu yapıları anlamlandırarak karşıtlıkların ortaya çıkarılmasına dayanmaktadır (Rifat, 1998, s. 142).

Simmel'in kapı metaforundaki kodlamalar, Bachelard'ın kapı metaforuyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ancak Hollanda resim sanatına kadar olan süreçte ki kapı metaforuna bakıldığında "dünyeviden kutsala geçiş" Mesih ve Meryem Ana'nın takip edilmesi gereken kurtuluşa eriş için takip edilmesi gereken bir kapı hüviyetinde olması Simmel'in kapı metaforuna değı l, köprü metaforuna yakındır. Nitekim Simmel'de ayırma, tecrit, izin verme, bloke etme kodlarına karşılık gelen kapı metaforu dini tasvirlerdeki kapı metaforuyla tezattır. Aslında bu tasvirlerde biçim olarak kapı, içerik olarak yan anlamlarıyla "bağlantıya açık", "bağ", "yol", "birleştirici" "dinamik" oluşlarıyla köprüdürler. Diğ er taraftan Hollanda resim sanatına kadar olan süreçte kapının "güç", "otorite" kodlarıyla Simmel'in kapı metaforundaki "Ayırma", "tecrit", "izin verme", "bloke etme" kodları Bachelard'ın "ben-öteki", "orada" ya da "burada" olma hali benzerlik göstermektedir. 17. yüzyıl ve sonrasındaki süreçte ise "hatıra", "bellek" kodları Bachelard'ın kapı

metaforuna yakın olduğu görülmektedir. Kapı, kamusal alan ve özel alanın sınırı oluşuyla, aileyi ya da bireyi toplumdan ayırarak kutsalın evin içine taşımanın biçimi ve metaforu olmuştur. Bu anlamda da kapı hem Simmel hem de Bachelard'ın kapı metaforuna benzerlik göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Kapı, her ne kadar bir alandan diğerine geçişin evrensel sembolü olarak kavranmış olsa da bu anlamın ne denli esnek ve de kaygan bir yapıda olduğu yapılan bu araştırma sonunda açıkça görülmektedir.

Antik Mısır'dan barok dini sanatına uzanan süreçte tapınak, kilise, katedral gibi mekânların kimlik oluşturma, gücü arttırma ve böylece insanları çekmek adına pek çok sanat türü ve imge kullanılmıştır. Bu imgeler arasında en belirgin olan kapı, göksel bir arketip perspektifine geçişi yakalamak adına sıklıkla kullanılmıştır. Böylece laik(dünyevi) ve dini dünya arasında radikal bir sınır çizgisi çekilmiştir. Bu çizgiyi imleyen "kapı" hem dini kitaplarda hem de dini tasvir eden sanatta kendisini göstermiştir. Kutsal alana giriş anından itibaren mekânın büyüleyici bir gücü, kudreti ve huzuru olarak tasarlanmış kapıların dini dünyanın otoritesi karşısında toplumun ve dünyevinin acizliğini hatırlatmak için inşa edilmiş olması muhtemeldir. Nitekim sanat yoluyla kilise bir kimlik oluşturabilir, gücünü arttırabilir insanların duygu ve davranışları eğitilebilir ve kontrol edilebilir. İsa'nın "kapı" oluşundaki anlam, ötekinin "ben"e katılmasının ancak kapıdan girmenin kurallarını layıkıyla yerine getirilmesiyle gerçekleşeceği vaattir. Geçişin mümkün olduğu ima edilse de hem engel hem de kabul aracıdır.

Simmel'in "köprü" ve "kapı" ayrımına dikkat çektiğimizde "köprü" ayrılanlar arasında kontağı kuracak olan bağlanma fenomeni olarak sembolize edilirken "kapı" ise dilerse bu bağlantıyı bloke edebilir. Ne var ki, Batı sanatındaki "altın kapı", "cennet kapısı" (Meryem'in cennet kapısı olduğu görüşü de dahil), "cehennem kapısı", "İsa'nın kurtuluşa giden kapı oluşu" Simmel'in kapı tanımına değil köprü tanımına karşılık gelmektedir. Çünkü bunlar kurtuluşa giden yolun tasvirleridir dolayısıyla da birer köprü fenomeni olarak simgeleşir. Halbuki kapı; sınır çizer ve sınırsız olasılıkları sınırlandırarak katı bir yapı çizmektedir. Abbe Gillard Kilisesi'nin giriş kapısındaki "kapı içeride" yazısı bu yüzden farkı anlamada kıymetli bir örnektir. Kilisenin kapısı kiliseye girişin yoludur bir köprüdür. Kapıdan girip girmemeye karar verecek olan kişinin kendi iradesinde olan bir eylemdir.

17. yüzyıla gelindiğinde ise kutsalın ev oluşundaki çaba, Hollanda resim sanatıyla kendini göstermeye başlamıştır. Buna paralel olarak kapının anlamının yeniden müzakere edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Resim tarihinin bu döneminde kapı teolojik bir imge olmanın ötesine geçerek kamu ve özel arasındaki mahremiyeti örten ya da açan bir öge olarak kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki Hooch'un eserlerinde kapının mesken fenomenolojisi olarak kullanmasındaki ve çağdaşlarına bu yolda ufuk açıcı olması dikkate değerdir.

Sonuç olarak kapı metaforu Simmel ve Bachelard üzerinden yapılan okumalarla ele alınan kapı metaforu sanat eserleriyle değerlendirildiğinde anlamın izinin sürülebileceği yeni bir açık alan yarattığı görülmektedir. Bu anlamda sanatta kapı metaforu ile ilgili yazılmış olan çalışmalarda disiplinlerarası etkileşimdeki eksiklik giderilmiştir. Çalışmanın ilgili alan yazına diğer katkısı ise yöntem konusundaki eksikliğin göstergebilimsel yöntem analiziyle giderilmesi olmuştur. Göstergebilimsel yöntem analiziyle oluşturulan kodlamaların bulguları neticesinde Hollanda resim sanatına kadar olan süreçte kapı metaforunun göstergeleri Simmel'in kapı metaforuna değil köprü metaforuna yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 17. yüzyıl Hollanda resim sanatında ise gösterge ve gösterilenler Simmel ve Bachelard'ın kapı metaforuyla örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Benzer bir nitel araştırma yöntemi ile Güncel sanatta kapı metaforunun Simmel ve Bachelard'ın metinleri üzerinden ele alınması araştırma önerisi olarak verilebilir. Ayrıca güncel sanatta kapı metaforu, 17 yüzyıl Hollanda resim sanatı ve öncesi ile de karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Akkaya, B. (2021). The analysis of metaphorical perceptions of teachers related to teachers in terms of teaching approaches they adopt. *Journal of Education and Learning*, 10(5), 109. <https://doi.org/10.5539/jel.v10n5p109>
- Al-Hasnawi, A. (2007). A cognitive approach to translating metaphor. *Translation Journal*, 11(3). Retrieved from <https://translationjournal.net/journal/41metaphor.htm>
- Antmen, A. 2002, *New York'un mavi duvarları*, (1. Baskı). Türkiye iş bankası.
- Arhive. (t.y.). Description of the artwork, Birthday. <https://archive.com/dorotheatanning/works/544101~Birthday>
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*, (1. Baskı). (Çev. A. Derman). Kesit.
- Balcı, K. (2012). *Kudüs: kutsallığın başkenti*, (1. Baskı). Timaş.
- Bourdieu, P. (2014). *Dönüşümsel bir antropoloji için cevaplar*, (7. Baskı). (Çev. N. Ökten). İletişim.
- Brittany, S. (2014, 9 Eylül). *La Chapelle du Graal de Trehorenteuc*. <http://monjardinenville.eklablog.com/la-chapelle-du-graal-de-trehorenteuc-a109296002>
- Çakırkaya, S. (2012). Burhan doğançay ile söyleşi, *Sanat dünyamız, kültür ve sanat dergisi*, 129, 16-27.
- Eco, U. (2014). *Düşman yaratmak*, (1. Baskı). (Çev. L. T. Basmacı). Doğan.
- Kaern, M. (1994). Georg Simmel's the bridge and the door, *Qualitative sociology*, 17(4), 397–413. <https://doi.org/10.1007/BF02393338>
- Kutsalkitap, (t.y.). *Kutsal kitap bölümleri, Yuhanna kitabı bölümleri* <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Yu.10:9#:~:text=Kap%C4%B1%20Ben'im.,Girer%2C%20%C3%A7%C4%B1kar%20ve%20otlak%20bulur>
- Kleiner, F.S. (2015). *Gardner's art through the ages: A global history*, (1. Baskı). Columbia university.
- Mydailyartdisplay. (2021, 16 Temmuz). *Dorothea tanning, her early life and her love of surrealism. part 2*. <https://mydailyartdisplay.uk/tag/birthday-by-dorothea-tanning/>
- Payas, M. C. (2017, 2 Şubat). *L'obra de la setmana és el retaule de sant miquel i sant pere (1432-1433), elaborat pels pintors gòtics catalans bernat despuig i jaume cirera*. <https://www.amicsmuseunacional.org/ca/obra-de-la-setmana-40/>
- Pons, G. (1994). *Textos marianos de los primeros siglos*. Antología patristica, Ciudad nueva.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimcinin ABC'si*. (1. Baskı). Say.
- Segui, M. (2022). Virgin Mary as the "gate of heaven" with angelic musicians in the doorway of the apostles at the cathedral of valencia, *Religions*, 13(11), 1098. <https://doi.org/10.3390/rel13111098>
- Şavk, S. (2022). Doors, privacy and the public sphere: A conceptual discussion on the spatial structure of early modern Istanbul. *Urban history*, Cambridge university press, 1-22. doi:10.1017/S0963926822000657
- Thiele, M. E. (2022) Carlyle on Holman Hunt's The Light of the World. https://www.academia.edu/26928114/Carlyle_on_Holman_Hunts_The_Light_of_the_World
- Venit, M. (2015). Egypt as metaphor: Visual bilingualism in the monumental tombs of ancient alexandria, In visualizing the afterlife in the tombs of graeco-roman egypt, Cambridge university. doi:10.1017/CBO9781107256576.003
- Wehmeier, J. (2008). Review of the book the gates of paradise: Lorenzo ghiberti's renaissance masterpiece. *Journal of medieval and renaissance studies* 39(1), 271-274. doi:10.1353/cjm.2008.0014.

Experiences of Roma women with the phenomenon of early marriage: A qualitative study¹

Ömer Büber², Sarenur Beyenal³, İsmail Akyüz⁴

^{2,3}Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of Social Work, Sakarya, Türkiye; ⁴Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Social Work, Sakarya, Türkiye.

ABSTRACT

The concept of early marriage, which refers to the marriage of children at an age when they are not cognitively and psychosocially ready, has many negative consequences. The Roma are among the communities where early marriages are common in Türkiye. Objective: In this study, the reasons for early marriage, marriage processes, difficulties of marriage, methods of coping with difficulties, and general views on early marriage of Roma women who married early were examined. Method: The study was conducted using a qualitative research design, in-depth interviews and a semi-structured questionnaire. The study group consisted of 18 adult Roma women selected by a purposive sampling method from the non-probability sampling type. The data were analyzed using the content analysis method. Findings: It was determined that the participants were married between the ages of 13-17, became mothers for the first time between the ages of 15-24, and half of them were illiterate. Education is an important factor in preventing early marriage. The two most important risk factors for early marriage were family unrest and a low education level. Conclusion: The study underlined the importance of education in preventing early marriage. The findings emphasize the need for improved awareness and intervention strategies to prevent early marriage among the Roma.

KEYWORDS

Roma, Women, Early marriage, Sexual abuse.

Introduction

Early marriage is a phenomenon that can be observed worldwide and in Türkiye under the influence of various social, economic and cultural dynamics. This study, which analyzes the early marriage experiences of Roma women, is significant in understanding the broader phenomenon of early marriage. The primary aim of the study is to explore in depth the role of early marriage within the Roma community, its effects of these marriages on women and the reasons for these marriages in the social context, on women, and the underlying social reasons for these marriages. In this context, the study analyses the sociodemographic characteristics of Roma women, their marriage processes and the difficulties these processes bring, their coping strategies and their general views on early marriage.

In both international and national legal frameworks, marriages below the age of 18 are classified as early marriages (Köseli & Çelik, 2020, p.18; Turkish Civil Code, 2001). Early marriage is recognized as a global issue, with numerous sources emphasizing that it constitutes a violation of human rights (Burcu et al., 2015, p. 65; Davis et al., 2013, p. 16). According to 2018 data, 650 million women worldwide were married as children, and approximately 12 million girls enter into child marriages each year. (UNICEF, 2018). In Türkiye, 15 percent of first marriages occur before

¹This study was carried out with the permission of the Sakarya University Faculty of Medicine non-interventional ethics committee (Date/number: 30.01.2024/08).

the age of 18, with this rate being 24.2 percent among women and 4.4 percent for men (Turkish Statistical Institute, 2022).

In traditional cultures that perpetuate practices and rituals across generations without question, early marriage is not necessarily perceived as a problem (Aydemir, 2011). It has been reported that Roma are among the cultures where early marriages are quite common (Eskiocak & Akbaşak, 2017, p. 136).

The Roma are referred to by different names such as worldwide, such as Zigeuner, Bohemian, Tigane, Cigany, and in Türkiye as Gypsy, Cingâne, Kopti, Zingari, Poşa, Elekçi, Mongo, and Roman. Despite all these different names, it has been stated that Roma people are committed to their customs, traditions, traditions and customs and that they pass these on from generation to generation through endogamous marriages (Uçum, 2008, p. 59). Factors such as Low levels of education, irregular employment, low-paid and low-status jobs, poor health conditions, unhealthy and inadequate nutrition contribute to the Roma's disadvantaged position in society. In his study, Taylan defines Roma as a group with low literacy rates, consisting mostly of primary school graduates, generally having nuclear families, having a high number of children and therefore having a higher number of people per household than the average in Türkiye (Taylan, 2016, p. 221).

The main social problems experienced by Roma in Türkiye are exclusion and discrimination, precarious and unregistered employment, unemployment, child labor, low education level, unplanned urbanization, ghettoization, housing problems, unhealthy living conditions, high crime rate, use of banned substances and early marriage (Ataman Polat, 2015; Genç et al., 2015; Kuzucu, 2020; Taylan, 2016; Yaşar & Kayli, 2021).

The cause of early marriages cannot be reduced to a single reason, and reasons such as lack of education, poverty, religious and cultural values, and gender inequality are considered the main factors (Mahdaviyazad et al., 2019, p. 171; Zeren & Gürsoy, 2020, p. 126). Although early marriages pose problems for both genders, it is reported that girls will be more affected by this process (Burcu et al., 2015, p. 67). In early marriages, the responsibilities of home, family and childcare are usually imposed on girls, and this situation causes gender inequality. Moreover, this situation prevents the presence of women in education and employment and may lead to worrying consequences such as the feminization of poverty, neglect and abuse. In this respect, the main problem of the study is to investigate the causes of early marriages among Roma women. The research seeks to answer the following questions:

- What are the sociodemographic characteristics of Roma people who have had early marriages?
- What factors contribute to early marriage among the Roma community?
- What are the difficulties experienced by Roma in early marriages?
- How do Roma, who have had early marriages, cope with the difficulties they face?

In the study, in-depth interviews were conducted with Roma women who had married at an early age but are now adults. The interviews explored their sociodemographic backgrounds, the decision-making process regarding marriage, whether they had a religious or civil marriage, their perspectives on civil marriage, the difficulties they encountered, their coping strategies, and their overall views on early marriage.

Method

Research Design

The study aimed to reveal the perspectives of Roma women on the phenomenon of early marriage, which is considered a dimension of child sexual abuse. For this purpose, it was designed in a qualitative research design that offers the opportunity to examine human

problems and events in depth in their ecological environment and analyses the problem by using various data collection methods such as interview, observation and document analysis (Baltacı, 2019). The research was conducted with the approval of the Non-Interventional Ethics Committee of Sakarya University Faculty of Medicine (K. date/number: 30.01.2024/08).

Participants

The study group was selected using purposive sampling, a type of non-probability sampling. The purposive sampling method was used because the researcher can select the sample that is suitable for the research and from which in-depth information can be obtained. The sample consisted of individuals over the age of 18 who applied to the hospital for medical treatment, volunteered to participate in the study and identified themselves as Roma.–Based on the specified methods and criteria, face-to-face in-depth interviews were conducted with 18 Roma women.

Data Collection Instruments and Process

Before designing the interview questions, a review of the relevant literature (Taylan, 2016; Yaşar & Kayli, 2021) was conducted. As a result of the literature review, a semi-structured interview form was created by the researcher with the main questions that will enable the participants to reveal their views on the subject and the probe questions that will provide an in-depth understanding of the subject.

A pilot study was conducted with three participants. The functionality of the interview form was evaluated and it was decided to use the form in its current form. After the participants were contacted, they were given detailed information about the study (why it was conducted, the interview could be terminated at any time, their identity information would not be disclosed, it would be analyzed for scientific purposes, etc.) and their informed consent was obtained. Interviews were conducted in a quiet, calm and comfortable environment within the hospital facilities. With participants' knowledge and consent, the interviews were audio-recorded and transcribed immediately afterward. The interviews lasted an average of 30-40 minutes. The data collection process started after the approval of the ethics committee, and the data were collected between February 2024 and March 2024.

Data Analysis

The collected were analyzed using the qualitative research software MAXQDA V.12. The data were grouped according to thematic areas and analysed by content analysis method. Content analysis is defined as a detailed, systematic, careful and in-depth examination and organization of a data group in order to reveal themes, concepts, judgments and facts about a subject (Ültay et al., 2021). In this way, general trends about the researched topic can be determined.

The interview recordings were transcribed into text. The data were then categorized and reorganized under various themes to ensure comprehensive analysis. In the final stage, three main themes titled "experiences before marriage", "experiences during the marriage", "general evaluations on early marriage," and sub-themes related to these themes were obtained. Direct quotations were made from the statements obtained from the transcription process. Thus, it was aimed to increase the reliability of the study. The participants were coded as "P1, P2, P3" in order to protect their identity information and facilitate the analysis process.

Limitations

An analysis of the participants' spouses' ages revealed that men also marry at an early age. Therefore, the phenomenon of early marriage is a problem not only for women but also for men. However, the high intensity of women in the study group made it difficult to include men. Consequently, this study is limited to 18 adult Roma women residing in Sakarya.

Results

Table 1 Demographic characteristics of the study group

Code	Participant age	Education	Age of spouse	Age at marriage
P1	39	Primary School	37	17
P2	38	Primary School	36	14
P3	22	Secondary School	31	16
P4	18	Secondary School	21	16
P5	40	illiterate	41	15
P6	28	illiterate	30	16
P7	37	illiterate	41	16
P8	45	Primary School	55	13
P9	39	Secondary School	40	17
P10	45	illiterate	47	17
P11	27	Primary School	31	17
P12	20	illiterate	24	17
P13	45	illiterate	46	17
P14	59	Primary School	62	16
P15	18	illiterate	21	17
P16	47	illiterate	47	16
P17	40	illiterate	40	15
P18	50	Primary School	47	13

The study group consisted of 18 female participants between the ages of 18 and 59. An analysis of their educational background revealed that nine participants were illiterate, six had completed primary school, and three had completed secondary school. The findings indicated that the participants started to live with their spouses between the ages of 13-17. The age gap between the participants and their spouses was generally small. However, in two cases (P3 and K8), the age difference exceeded nine years. At the time of the study, all participants were legally married to their spouses.

Table 1 Demographic characteristics of the study group (continued)

Code	Number of marriages	Age of women at birth of first child	Number of children	Perceived economic situation	Homeownership status
P1	1	20	5	Medium	Homeowner
P2	1	15	3	Good	Homeowner
P3	1	19	2	Medium	Tenant
P4	1	-	0	Low	Tenant
P5	1	16	2	Medium	Homeowner
P6	1	17	3	Medium	Homeowner
P7	2	18	6	Medium	Homeowner
P8	1	16	4	Low	Tenant
P9	1	24	4	Low	Homeowner
P10	1	19	3	Good	Homeowner
P11	1	19	3	Medium	Tenant
P12	1	18	2	Low	Homeowner
P13	2	16	7	Low	Homeowner
P14	1	18	5	Low	Homeowner
P15	1	-	0	Medium	Homeowner
P16	1	19	3	Low	Homeowner
P17	1	16	3	Good	Homeowner
P18	1	15	3	Good	Homeowner

It was observed that the majority of the participants had only one marriage, while only two had been married a second time. An analysis of the ages at which they had their first child revealed that their ages ranged between 15 and 24 years. Half of the participants had their first child after the age of 18, while the other half became mothers before turning 18. It was determined that two participants did not have children yet. The number of children among those who had children varied between one and seven. Regarding their perceived economic status, seven participants identified their economic level as low, seven as medium, and four as good. It was also found that the majority of the participants were homeowners.

Pre-marital Experiences

Dating Experiences

The dating experiences of the participants were classified into three categories: relationships initiated through social media, acquaintances from the same neighborhood and introductions facilitated by friends or relatives.

Table 2 How the participants met their spouses

Variable	Participants
People from the same neighborhood	P1, P5, P10, P16, P17, P18
Social media	P4, P11, P15,
Through friends/relatives	P2, P3, P6, P7, P8, P9, P12, P13, P14

It is understood that Roma individuals typically meet and form relationships within their cultural circles, often encountering each other in their neighborhoods while playing together or attending school. Participants described this situation as follows:

"We were in the same neighborhood. We are not related. We met, we got acquainted. No one acted as an intermediary for us. We already met while we were playing line (games) on the streets." P5

"We met on the way to school. Now, he is already in our neighborhood; I met him there. It was from our neighborhood." P1

People often seek the experiences and opinions of friends during significant life milestones such as marriage, divorce, job searches, childbirth, or bereavement. It has been observed that the influence of friends and relatives on the dating experiences of Roma individuals is quite high. Participants described these experiences as follows:

"We were already relatives. Of course, we never had anything like that in our minds, and we were relatives. Then they recognized us and made us get along with each other." P3

"His sister saw it, liked it, told my husband, and then they talked to me. In other words, my sister-in-law mediated us." P14

Marriage Criteria

Factors such as economic income, social status, occupation, and educational status, as well as factors such as trust, love, tolerance and good morals, play a role in marriage decisions. Participants were asked the question, "Did you have any criteria you were looking for in your spouse?". In the process that led the Roma to marriage, 3 main factors such as military service, regular income, love, respect, tolerance, understanding and honesty, came to the fore.

"It is not enough to love. You also need to have an income. We had both." P6

"There should be love, but there should also be an income." P7

"For example, there is understanding, respect, honesty. For example, you give him your life." P16

"I mean, I think there should be love, then there should be respect. To have a home, to have a job, to have an income." P5

It was observed that some of the participants did not have any economic expectations; they defined the marriage process with expressions such as fate, kismet and fortune.

"You are already 16, you are young. My daughter, look at me, I had nothing to do with riches or poverty. I did not look for anything, and it is whatever God destined." P14

"At the moment, they usually think about him doing his military service, having an insured job, having a house. However, in the past, it never came to mind." P2

Requisition, Engagement, Wedding, Religious and Civil Marriage Status

Article 124 of the Turkish Civil Code stipulates that "A man or a woman cannot marry until they reach the age of seventeen" (Turkish Civil Code, 2001). In the continuation of the same article, it is stated that in some special cases, it is possible to marry at the age of 16 with the consent of the parents or guardian and at the discretion of the judge. In this context, participants with early marriage experience were asked whether they had "asked for a girl, engagement, religious marriage, wedding and civil marriage". It was found out that almost all of the participants asked for the girl's hand in marriage, engagement and religious marriage immediately and that they waited until the age of 17-18, which is the legal limit, for the official marriage. On the other hand, it was determined that some of the participants did not have a wedding.

"We had an engagement, an engagement, a religious wedding. We waited until we were of legal marriageable age." P1

"We had a wedding. We also have a religious marriage." P16

"The request was made. The official marriage took place after I was of legal age." P2

"We had a gap of five months. In the meantime, we lived together. Within five months, we had an engagement and wedding." P3

"They kidnapped me, so I did not have a wedding; I did not even wear a wedding dress." P8

Families' Reactions to Early Marriage Requests

When the participants were asked how their families reacted to their desire to marry early, it was observed that some of them supported the decision positively, while others opposed it. Elopement is more common in families who oppose early marriage. It was observed that families opposed early marriage for reasons such as being underage, having legal sanctions, and the other party being a relative.

"They did not want her because she was too old. They also did not want to marry their relatives. They wanted outsiders." P3

"There is my grandson inside, he is 16 years old. I am against this, but they ran away. He is now serving his sentence." P18

A mother with 3 children who was married at an early age expressed her disappointment that her daughter was also married at an early age as follows:

"She is the only one who made me suffer. When she eloped, the world went to hell for me. I picked her up three times. Three times, I took her through that door. Three times, she ran away. The groom's side did not kidnap her. She went herself. This one took her by the arm and kidnapped her. I swear." P10

Some of the participants whose families were in favor of early marriage expressed the situation as follows:

"I wish I had not. It was an arranged marriage. We had the consent of our families. Well, I mean, they were made by my family, but I got married willingly." P11

"We already met while we were playing line (a kind of game) on the streets. Our families gave their consent." P5

Bride Price

The participants were asked whether the families received the bride price before the marriage. Accordingly, it was determined that half of the participants' families received a price for dowry, while the other half did not. The participants expressed this situation as follows:

"There was that application for that time. There was a small bride price. It was given to the girl's mum. Furthermore, her mother would return it to her. It is very old. That thing does not exist now." P1

"They took dowry money. At that time, it was 500 TL or something like that. I mean, they took money." P7.

"We did not take bride price. It is usually taken, but we did not ask for it because we are well-off, and we have a daughter in a house." P10

Information on the Form of Marriage

The marriage types of the participants were analyzed. Accordingly, it was observed that some of the participants got married with the consent of their parents, and in cases where there was no parental consent, the participants eloped. One of the participants who had a parent who consented to early marriage expressed this situation as follows:

"When my father found out about the situation, he confronted me and talked to me. He said to me, 'Will you elope if I do not give my permission for marriage? Then he said there is nothing to do if that man loved me, and he consented to my marriage.'" P3

"My father did not agree. So we eloped." P14

Opinions on the Causes of Early Marriage

When the participants were asked about the reasons for early marriage, it was observed that factors such as family unrest, ignorance, love, and divorce/death of parents came to the fore. Participants who saw marriage as a way out of their fathers' physical violence expressed themselves as follows:

"My father beat us. We ran away from the cane. I did not know what marriage was. I thought that if we ran away from home, we would not be beaten yet." P14

"They had to accept me. My paternal grandfather was protecting me. However, I was still being subjected to much violence. That is why I got married, and I could not go back." P8

"We got married early because my family put a little pressure on us. We were actually seeing each other all the time. They did not let us meet that day. It got into our heads, both of us. We ran away." P3

While some of the participants characterized the reason for early marriage as ignorance, others stated that they started to live together early because they loved their spouses.

"I did not have any criteria I expected from my mate. I was ignorant. We just eloped." P15

"I definitely think I got married early, but you do not realize that at that age. I was ignorant. Today, I would never get married at that age." P3

"I love my wife very much. I have never said that I got married early. If I were born again, I would get married at the same age. I am very satisfied." P17

Families may break up due to reasons such as divorce, desertion, or the death of one of the parents. Being a child of a broken family was identified as a factor in the process leading Roma to early marriage. It was understood that, especially in broken families where the father is absent, economic poverty occurs, and early marriage is seen as a way out of this poverty.

"My father passed away. My mother was poor then. There were six children in the house. I had to get married." P10

"When the conversations progressed, when he started to get closer to me. Furthermore, when my parents were separated, we decided to get married." P4

"I knew what marriage was then. My parents were well off. Why should I get married? Then, I was an educated child. I was still studying, but my mum died. I did not continue my education after my mum died. There is no mum. I have four sisters. My sister also had children. They were also younger than me. Then, the tiredness at home was too much. I could not stand it and ran away." P14

Experiences During Marriage

Opinions on Civil Marriage

When the participants were asked whether civil marriage is important or not, most of the participants stated that civil marriage is important. The participants who found civil marriage important were asked to explain the reason for its importance in more detail. In this direction, it was stated that civil marriage is important for the rights in case of divorce, social pressure and for the official procedures to be carried out when a child is born.

"It is important for your safety. I mean for your children." P7

"One day tomorrow, there will be a fight. They should not let them off the hook. If necessary, I have a house, I have a village, and I will get a salary tomorrow, how will it be if there is no official marriage?" P18

"Without a civil marriage, you are not considered married in state institutions." P12

"Now, I mean, if there is no official marriage, you know, people would misunderstand from the outside. Of course, it is a civil marriage. In order to be a thing against everyone." P14.

"When you have a child, you need an identity card. They ask when we go to the hospital." P1

"To issue birth certificates to children. To issue birth certificates. So that they have a surname." P16

"You know, one day tomorrow, when I give birth, the child will be on top of me. I mean, so that it does not fall on me. The official marriage is important so that it can be in my husband's name." P4

"Because you live with him. You have children, so a civil marriage is a must. To protect our rights." P6

Some of the participants stated that civil marriage is not important. The participants explained this situation as follows:

"Heart. It is always the heart. The official marriage state is on the paper. Nevertheless, no matter how much the heart is, even if we are separated, if the official marriage has a barbarity, it passes to him. It does not pass to the heart." P13

"We do not need a civil marriage. Let there be love, let there be peace." P10

Family Types of Roma

In order to determine the family type of the participants, they were asked with whom they lived. It was observed that more than half of the participants had extended family structure (Table 3).

Table 3 Participants' family type

Variables	Participants
Extended family	P1, P2, P4, P6, P8, P9, P10, P14, P15, P16, P17, P18
Nuclear family	P3, P5, P7, P11, P12, P13

"I stayed in the same house for 15 years. I helped my son marry my daughter-in-law. We stayed like that for 2 years, 3 years. 17-18 years. My mother-in-law gave me a place. There was a house. I have been making a living for 27-28 years, thank God." P10

"Yes, we still live with our mother-in-law." P6

"I had a very hard life. You know, because I suffered a lot from my mother-in-law, my mother-in-law. I mean, it was very ordeal; I lived with my mother-in-law when we first got married."
P8

It was observed that the participants with a nuclear family structure generally lived alone in a detached house. Some participants stated that they had difficulties in receiving social support in their experiences of having a nuclear family, while others stated that they could receive support even if they lived separately.

"We were separated from my mother-in-law and father-in-law. We lived alone. But there were difficulties. We could not get support from them. We looked after the children on our own. We both worked, and the district governorship supported us." P13

"God bless my in-laws. They helped me a lot. However, they are not here with me. They live in Antalya, and we came here." P11

Social Support Systems of Roma People

Social support refers to the material and moral assistance that an individual receives from his/her environment in difficult times in his/her own life. Actions such as giving advice, exchanging information, receiving financial assistance, and helping with childcare are examples of social support. The analysis of the social support systems of the Roma who participated in the research shows that the root family, mother-in-law, father-in-law, spouse and other relatives (aunt, sister, grandmother) come to the fore.

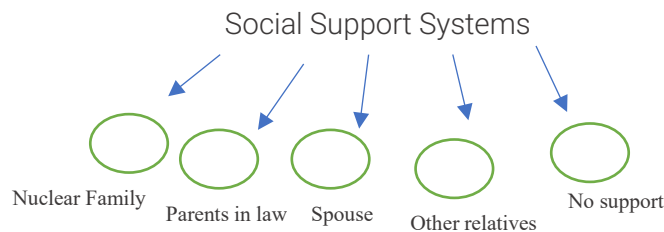

Figure 1 Social support systems

"Now, in the Roma community, until we get married, until we have children, the responsibility lies with the elders. Our father and mother are obliged to look after us. When we can earn a living, then they leave us alone." P1

"But look, Dad, Mum still supports me." P2

"My mother-in-law stayed with us for a while when we had a child. Of course, we were doing some things to each other, but when I was sleepless at night, she would support me. It was like that with my first child." P3

"Since I have never stayed with my mother-in-law, only my husband supported me." P12

"Still, my brother or something helped me." P14

Some participants stated that they did not receive support from anyone. A participant whose root family passed away and had 6 children stated that he did not receive support from anyone as follows:

"I was on my own because my parents passed away early. I did not receive any support. I raised 6 children on my own." P7

A participant whose child was ill and who stated that she could not get support from anyone while going through very difficult times at that time expressed herself as follows:

"My husband was in over his head. His eyes were on the outside. I always took care of my children. I never got any support from anyone. When my child was sick, we stayed in that hospital alone. In an unfamiliar place, we have no one. There was a lady next to me, and she

was pregnant; God bless her. She could not stand my crying and screaming. She helped me. That woman took the prescription from my hand and collected money at the hospital. After the medicine was taken, the doctors started treatment." P8

Roma People's Opinions on Having Children

In the study, it was observed that the participants were first-time mothers between the ages of 15-24 (Table 1). The participants were asked to share their general thoughts about whether having a child had any difficulties and, if so, how they coped with it. It was observed that although the participants had positive experiences about having children at an early age, they mostly had negative thoughts and experiences.

"You cannot sleep at night, sleep is difficult, you know very little, you cannot take care of yourself, you need something, there were those difficulties." P17

"You magnify the difficulties, you hold them, you take responsibility. Waking up at night, diapering, eating are all difficulties." P6

Participants who had early marriages expressed the experience of having a child when they were children as follows:

"You are a child, and he is a child too. I have a 25-year-old son who returned from the army service. So you grow up with him, together with your children. Because you do not know how to raise them. You are a child, too. They are children, too." P2

"I was a child; that is why I had a child. I was a child, but I was in that situation, so I knew how to take care of a child." P7

Some participants emphasized that having a child brings with it certain responsibilities, especially financial concerns:

"There is much responsibility. For example, you are suffering from a financial situation. You will not have many children unless you have a good life. For their future. You need to think about them. I did not do it much anyway, and I did one boy and two girls." P16

"When they grow up, difficulties start. For example, to get a job. When you get sick, you take care of it. You need to think about these things." P5

It was observed that the participants who married at an early age identified the positive thoughts they had about having children with concepts such as happiness, joy of the house, beauty and uniqueness.

"The son is not like anything else. Really, a son is different." P10

"No, there were no difficulties. I learned how to look after a child on my own. I did not have any worries that I could not look after them. We already know how to look after children from our siblings. We had a brother." P3

"Thank God I have three sons. I have a daughter. When something happens, my children support me, so at least I have a door to open. I mean, they are my dear and everything." P8

General Considerations on Early Marriage

Age at Marriage in the Neighbourhood of Roma

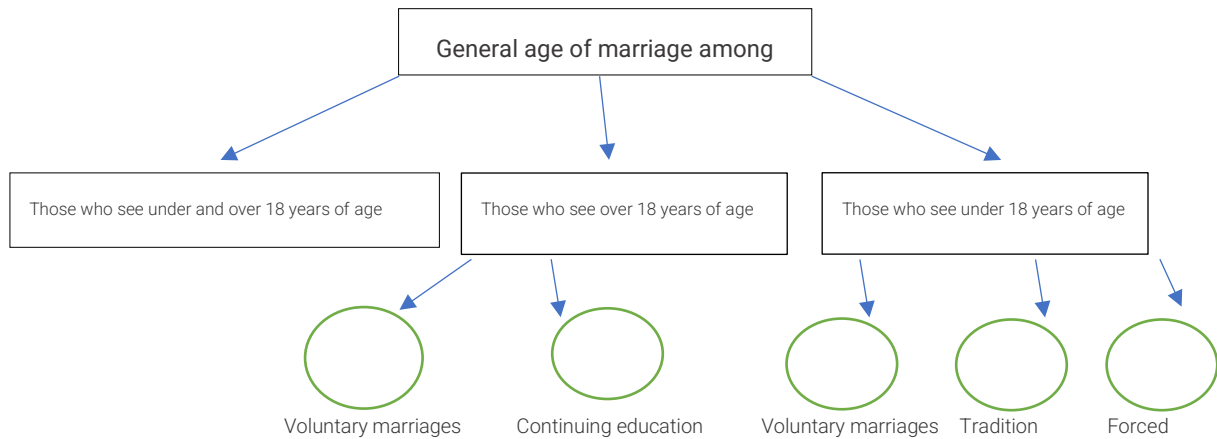

Figure 2 The general age at marriage of people in the Roma community

The participants were asked about the age of marriage and the type of marriage (eloping, loving, arranged marriage) of their spouses, friends and relatives. Figure 2 was created in line with the answers given by the participants. Accordingly, it is stated that early marriages are quite common in the neighborhood of some participants, while it is not common in the neighborhood of others. It is noteworthy that Roma, who marry late, continue their education. On the other hand, it was observed that in families where early marriage is common, this situation is considered a tradition and has become a culture. The reasons why Roma marry early or late are determined by their preferences.

Participants who saw both under and over-18 marriages in their environment expressed this situation as follows:

"Everything is in the hands of girls, boys and young people now. So there is no forced marriage." P11

"I had a daughter who got married at the age of 19. She was engaged for a year. Then she got married. My son got married at the age of 16-17." P13

"One of my relatives got married at 18, and one got married at 17. One of them got married at the age of 22." P7

"Some marry late. Some marry young, according to what the bride and groom want. I mean, parents cannot interfere anymore. Everyone marries whomever they want." P6

The participants who stated that marriages above the age of 18 are common in their neighborhood associated the late marriage of these people with education. The fact that the person does not prefer to get married is another reason for late marriage.

"At the moment my brother is 23 years old, going to university, still unmarried. Not in our neighborhood. Some marry early. Even those who marry late are no longer forced to marry children. Everyone gets married early with their consent." P15

"We are like this with Roma, not like every Roma, you know, Roma have different things, they have different people. We do not have early marriages. For example, my uncle's daughter, my uncle's sons, our family has always married late. Our early or late marriages are both related to education and because they do not want to. We came out early from a single family at work." P3

Participants who stated that marriages under the age of 18 are common in their neighborhood associated the reasons for early marriage with personal preference, tradition and coercion.

"At that time, they always got married young. However, now they have all wised up." P5

"They are just like us. They always got married early. When they were 16 or 17. My mum got married at the age of 13." P4

"Our relatives, neighbors and friends at that time were all getting married at the same age of 15, 16, 17." P2

Participants' Current Thoughts on Early Marriage

Participants were asked whether their marriages were early or not and how they evaluate their past decisions today. It was understood that some of the participants saw their early marriage decisions as positive. It is understood from their statements that the common feature of these families is that they have good communication with their spouses and that they have a peaceful family.

"I have a comfortable life. I have established my own family, I can talk to my husband about my problems, so I would get married at the same age again today." P6

"I have never said that I should have married later. If I were born again, I would marry at the same age." P17

"I gave two sons and a daughter. Thank God for thousands of blessings. I would marry at that age again." P10

It was understood that the participants who evaluated the decision of early marriage regretted this decision and would never accept such a thing with their current mindset.

"If I had been in the right frame of mind, of course, I would not have married at the same age. I would have at least waited for my husband to finish his military service. It would have been better if he had not done his military service. Because, of course, our ignorant father suffered a lot from our ignorance at that time. I understand him now. Right now, we never approve of early marriage. At least let him finish his military service and even turn 18-19 years old. Let him. In that way, we want marriage now. That is what we want." P2

"I think I got married early. We did something impulsive at that moment, and I regretted it. We were already young at this very moment. However, then we do not really understand that we were already children. We do not understand our adolescence. We are what we say we are. If my child wanted to get married at the age of 14-15, I would never accept it." P3

One participant stated that early marriage may result in divorce. The following statement drew attention to the fact that early marriage may also lead to divorce at an early age and that girls may be victimized in this process:

"There is underage marriage among Roma. I am against this. We are married off at a young age. Then, there are quick separations. You see someone else. You fall in love with her. Then I am sorry. Two husbands, three husbands. Because they got married early. They get divorced, sorry. One child with her. One child from him. I mean, isn't it a pity and a sin for these girls?" P18

Difficult living conditions and the effort spent in coping with these difficulties may cause wear and tear on the individual. A Roma who married early expressed this situation as follows:

"I regret getting married early. Because you do not know people, you suddenly dive in, and you learn whether they are good or bad. It is regret. I have no teeth left in my mouth from labor, trouble and grief." P13

"Because I wanted to live my life, you know, traveling and roam around. The age at which I got married was not normal. We were only children." P7

Discussion

Early marriage refers to the union of children at a time when they are not mentally and emotionally ready. In this study, the reasons for marriage, the marriage process, the difficulties encountered, the ways of coping with these difficulties and the general views on early marriage of Roma, who married at an early age but are now adults, are analyzed in detail. The study is expected to contribute to the understanding of the characteristics of the factors affecting early

marriage in Roma culture. Although this study represents only a small proportion of Roma who have early marriages, it is thought that it will contribute to the literature by providing important information about the early marriage experience of Roma.

The study revealed that Roma women in early marriages marry between the ages of 13-17, give birth for the first time between the ages of 15-24, the majority have a low level of education, factors such as unrest in the family of origin, divorce or death are effective in early marriage, they mostly live in extended families and have strong social support systems. Moreover, Roma people, who start living together below the official age, try to legitimize their union through religious marriage. However, it is encouraging to note that, unlike Roma, who live together without a civil marriage, all participants have civil marriages, and almost all of them consider civil marriage to be important.

When the average age at first marriage in Türkiye is analyzed by years, it is stated that an increase is observed in both genders, and the average age at marriage in 2023 was 28.3 for men and 25.7 for women (Turkish Statistical Institute, 2024). In the same report, the average age difference between the sexes at first marriage was reported as 2.6 years. In our study, the mean age at first marriage was 15.8 years for females between the ages of 13-17, while the mean age at first marriage was 18.8 years for males between the ages of 15-25. The age difference between the sexes is 3 years, and this ratio is close to the Turkish average. On the other hand, especially women marry almost 10 years younger than the Turkish average.

Our study showed that the education level of female Roma is low. Studies on Roma culture show that Roma people have low levels of education, and early marriages are common (Taylan, 2016, p. 221; Yaşar & Kayli, 2021, p. 25). Research shows that there is a positive correlation between education and age at marriage, and as the level of education increases, the age at first marriage also increases (Coşan, 2021; Eskiocak & Akbaşak, 2017, p. 136). In line with individuals' desire for personal development, career goals and academic studies, the education process may be prolonged, or it may result in postponing the decision to marry. The low level of education of Roma is considered to be an important factor that causes them to marry at an early age.

Parental attitudes, the way parents marry, and the community in which they live have been shown to have a direct impact on children's family formation behavior (Kolk, 2014, p. 89). Our study showed that Roma women who had early marriages had many Roma in their neighborhood who had early marriages like them. People who marry early can be from within the family or from outside the family. A Roma child living in a region where early marriage is frequent and intensive may see this situation as normal, which may lead to the phenomenon of early marriage becoming a tradition and culture among Roma.

In studies on early marriages, it has been reported that the risk of early marriage is higher in families with intense family unrest and economic poverty, as well as in children from broken families (Kavas, 2022, p. 2143). Our study revealed that unrest in the family of origin and family breakdown due to various reasons paved the way for early marriage. In families with a traditional patriarchal structure, men work in an income-generating job while women are engaged in domestic chores. The need and desire of the individual to continue his/her life in the face of loss of income due to reasons such as the departure or death of one of the parents (especially the father) may lead to early marriage. In addition, problems between parents or between parents and children cause a disturbance of peace within the family. Our findings underlined that children marry at an early age as a way of escaping from family unrest.

Conclusions and Recommendations

This study emphasizes that educational level, family problems and cultural factors contribute to early marriage among Roma women. In this context, in order to prevent early marriages, it is necessary to raise awareness of all segments of society, especially in the regions where Roma

are concentrated. Policies that encourage girls to continue their education should be adopted, especially in areas where Roma live in large numbers. In this respect, the families of children who do not complete compulsory education should be systematically traced. In economically underdeveloped regions, it is important to increase school and dormitory facilities to support girls' education. State-supported projects to improve family welfare developed by municipalities, non-governmental organizations, universities, and volunteers with a multidisciplinary approach should be implemented. Under the leadership of the Ministry of Family and Social Services, local governments and health institutions should coordinate and plan training and counseling programs for Roma on topics such as marriage school, family counseling, couple therapy, sexual health and reproduction, and Roma should be encouraged to participate in these programs. Additionally, research and publications on the subject should be supported by the relevant departments of universities to develop the literature on the subject.

Author Contribution Rates

1st Author: 50%, 2nd Author: 30% and 3rd Author: 20%, contributed to the study.

Conflict of Interest Declaration

Our article titled "Experiences of Roma women with the phenomenon of early marriage: A qualitative study" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- Ataman Polat, E. (2015). *Transition periods among Roma in Kocaeli (Akçakayran, Koçluk, Serdar, Tavşantepe) (Birth, marriage, death)* (Publication No. 393305) [Master's thesis, Kocaeli University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- Aydemir, E. (2011). *Marriage or playhouse? Early and forced marriages: Child brides*. International Strategic Research Organization (USAK).
- Baltacı, A. (2019). The qualitative research process: How to conduct a qualitative research? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/898942>
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., & Sanıyaman, S. (2015). The fate of flowers: A qualitative study on early marriage among women in Turkey. *Bilig*(73), 63–98. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/234231>
- Coşan, B. (2021). *The causes and consequences of the increasing age of first marriage in Turkey: An econometric analysis on fertility* (Publication No. 700611) [Doctoral dissertation, Istanbul University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- Davis, A., Postles, C., & Rosa, G. (2013). *A girl's right to say no to marriage: Working to end child marriage and keep girls in school*. Plan Limited.
- Eskiocak, M., & Akbaşak, D. (2017). Roma health in Edirne: Social determinants of health and health status. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 136-149. <https://doi.org/10.20518/tjph.341169>
- Genç, Y., Taylan, H. H., & Barış, İ. (2015). The perception of social exclusion and its role on the process of education and academic achievement of Romani children. *International Journal of Social Science*, 33(1), 79–97. <https://doi.org/10.9761/JASSS2796>
- Kavas, S. (2022). Early marriage and motherhood from an intergenerational perspective: The case of Turkey. *Population Research and Policy Review*, 41(5), 2143-2175. <https://doi.org/10.1007/s11113-022-09718-2>
- Kolk, M. (2014). Understanding transmission of fertility across multiple generations – Socialization or socioeconomics? *Research in Social Stratification and Mobility*, 35, 89-103. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2013.09.006>

- Köseli, A., & Çelik, K. (2020). *A multi-sectoral approach to the health risks and consequences of child, early, and forced marriages*. Odak Ofset. https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_cyeze_sagliksonuclariraporu_turkce.pdf
- Kuzucu, G. (2020). *Investigation of early marriage among Roma in Kocaeli* (Publication No. 624314) [Master's thesis, Üsküdar University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- Mahdaviazad, H., Malekmakan, L., Sayadi, M., & Tadayon, T. (2019). Trends in age at first marriage in women and related factors: A population-based study in southwestern Iran. *Women & Health*, 59(2), 171-180. <https://doi.org/10.1080/03630242.2018.1449776>
- Taylan, H. H. (2016). Early marriage among Romani families in Sakarya. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 11(52), 221–228. <https://doi.org/10.9761/JASSS4875>
- Turkish Civil Code. (2001, December 22). *Official Gazette* (No. 4721). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Turkish Statistical Institute. (2022). *Turkey family structure survey 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>
- Turkish Statistical Institute. (2024). *Turkey 2023 marriage and divorce statistics*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707>
- Uçum, Ö. (2008). *Marriage tradition among Roma in Kocaeli* (Publication No. 229483) [Master's thesis, Kocaeli University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- UNICEF. (2018). *Child marriage: Latest trends and future prospects*. UNICEF.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Descriptive content analysis in social sciences. *IBAD Journal of Social Sciences*, 10, 188–201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Yaşar, E., & Kaylı, D. Ş. (2021). A qualitative study on the phenomenon of marriage in Romani culture. *Journal of Sociology*, 41, 25–51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2098983>
- Zeren, F., & Gürsoy, E. (2020). The factors causing early marriages, their attitudes and their effects on women's health. *Turkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 12(1), 124-132. <https://doi.org/10.5336/nurses.2019-70358>

Roman kadınlarının erken evlilik olgusu üzerine deneyimleri: Nitel bir çalışma²

Ömer Büber², Sarenur Beyenal³, İsmail Akyüz⁴

^{2,3}Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, Sakarya, Türkiye; ⁴Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sakarya, Türkiye.

ÖZET

Çocukların bilişsel ve psikososyal yönden hazır olmadığı bir yaşta evlenmesi anlamına gelen erken evlilik kavramı birçok olumsuz sonucu içinde barındırmaktadır. Romanlar Türkiye’de erken evliliklerin yaygın olduğu toplulukların arasında yer almaktadır. Çalışmada erken evlenen Romanların erken evlilik nedenleri, evlilik süreçleri, evliliklerinin getirdiği zorluklar, zorluklarla başa çıkma yöntemleri ve erken evliliğe dair genel görüşleri incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma deseninde ve derinlemesine görüşme tekniğiyle ile yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunu olasılıksal olmayan örneklem türünden amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiş 18 yetişkin kadın Roman oluşturmuştur. Veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Katılımcıların 13-17 yaş aralığında evlendiği, 15-24 yaş aralığında ilk kez anne oldukları, yarısının okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir. Eğitim erken evliliği önleyen önemli bir faktördür. Erken evliliğine neden olan en önemli iki risk faktörü kök ailede yaşanan huzursuzluk ve düşük eğitim seviyesidir. Çalışma erken evliliğin önlenmesinde eğitimin önemli bir yere sahip olduğunun altını çizmiştir. Bulgular, Romanlarda erken yaşta yapılan evliliklerin önlenmesi için gelişmiş farkındalık ve müdahale stratejilerine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Roman, Kadın, Erken evlilik, Cinsel istismar.

Giriş

Erken evlilik, dünya genelinde ve Türkiye’de çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin etkisiyle görülebilen bir olgudur. Roman kadınlarının erken evlilik deneyimlerinin incelendiği bu çalışma, erken evlilik olgusunu anlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın temel amacı, erken evlilik olgusunun Roman toplumunda nasıl bir rol oynadığını, bu evliliklerin kadınlar üzerinde yarattığı etkileri ve toplumsal bağlamdaki nedenlerini derinlemesine incelemektir. Bu bağlamda, çalışmada Roman kadınlarının sosyo-demografik özellikleri, evlilik süreçleri ve bu süreçlerin getirdiği zorluklar, başa çıkma stratejileri ve erken evliliğe dair genel görüşleri ele alınmaktadır.

Uluslararası ve ulusal metinlerde 18 yaşın altında yapılan evlilikler erken evlilik olarak değerlendirilmektedir (Köseli ve Çelik, 2020, s.18; Türk Medeni Kanunu, 2001). Erken evlilik tüm dünyada görülen küresel çapta bir sorundur ve birçok kaynak erken yaşta yapılan evliliklerin bir insan hakları ihlali olduğunu vurgulamaktadır (Burcu vd., 2015, s. 65; Davis vd., 2013, s. 16). 2018 verilerine göre, dünya genelinde 650 milyon kadının erken yaşta evlilik yaptığı ve her yıl yaklaşık 12 milyon kadının çocukken evlendirildiği belirtilmektedir (UNICEF, 2018). Türkiye’de ise ilk evliliklerin %15’i 18 yaşından önce gerçekleşmektedir ve cinsiyete göre bu oran değerlendirildiğinde kadınlarda %24,2, erkeklerde ise %4,4’tür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022).

²Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi girişimsel olmayan etik kurulun izniyle gerçekleştirilmiştir (K. tarihi/sayısı: 30.01.2024/08).

Kuşakların pratiklerini ve ritüellerini sorgulamadan kabul eden, sürekliliği bulunan geleneksel kültürlerde erken evlilik olgusu bir sorun olarak değerlendirilmemektedir (Aydemir, 2011). Erken evliliklerin oldukça yaygın olduğu kültürlerin arasında Romanların bulunduğu bildirilmiştir (Eskiocak ve Akbaşak, 2017, s. 136).

Romanlar, dünyada zigeuner, bohemian, tigane, cigany; Türkiye’de ise çingene (gypsy), cingâne, kopti, zingari, poşa, elekçi, mongo, Roman gibi farklı isimlerle anılmaktadırlar. Tüm bu farklı isimlendirmelere karşın Romanların gelenek, görenek, örf ve adetlerine bağlı oldukları ve endogami evlilikler (grup içi evlilik) sayesinde bunları nesilden nesile aktardıkları belirtilmiştir (Uçum, 2008, s. 59). Düşük eğitim seviyesi, düzensiz istihdam, düşük ücretli ve düşük statülü işlerde çalışma, olumsuz sağlık koşulları, sağlıksız ve yetersiz beslenme gibi olumsuzluklar Romanları toplumda dezavantajlı konuma getirmektedir. Taylan çalışmasında Romanları; okuryazarlık oranı düşük, çoğunlukla ilkökul mezunlarından oluşan, genellikle çekirdek aileye sahip, çocuk sayısı fazla olan ve bu sebeple hane başına düşen kişi sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde olan bir kesim olarak tanımlamaktadır (Taylan, 2016, s. 221).

Türkiye’de Romanların yaşadıkları başlıca sosyal sorunlar; dışlanma ve ayrımcılık, güvencesiz ve kayıt dışı istihdam, işsizlik, çocuk işçiliği, düşük eğitim düzeyi, çarpık kentleşme, gettolaşma, konut sorunu, sağlıksız yaşam koşulları, yüksek suç oranı, yasaklı madde kullanımı ve erken evlilik şeklindedir (Ataman Polat, 2015; Genç vd., 2015; Kuzucu, 2020; Taylan, 2016; Yaşar ve Kayli, 2021).

Erken evliliklerin nedeni tek bir sebebe indirgenememekte, eğitimsizlik, yoksulluk, dini ve kültürel değerler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi nedenler başlıca etmenler olarak sayılmaktadır (Mahdaviazad vd., 2019, s. 171; Zeren ve Gürsoy, 2020, s. 126). Erken yaşta yapılan evlilikler her iki cinsiyet için de sorun teşkil etse de bu süreçten kızların daha çok etkileneceği bildirilmektedir (Burcu vd., 2015, s. 67). Erken yaşta yapılan evliliklerde ev, aile ve çocuk bakım sorumluluğu genellikle kızlara yüklemektedir ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Dahası bu durum eğitim ve istihdamda kadınların var olmasını engellerken, yoksulluğun kadınlaşması, ihmal, istismar gibi endişe verici sonuçlara neden olabilmektedir. Bu doğrultuda kadın Romanlarda erken yaşta yapılan evliliklerin nedeninin araştırılması çalışmanın temel problemidir. Araştırmanın içerisinde şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Erken yaşta evlilik yapmış olan Romanların sosyodemografik özellikleri nelerdir?
- Romanları erken evliliğe yönelten faktörler nelerdir?
- Erken yaşta evlilik yapmış olan Romanların yaşadığı güçlükler nelerdir?
- Erken yaşta evlilik yapmış olan Romanlar, karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıkmaktadırlar?

Çalışmada erken yaşta evlilik yapmış ancak şu anda yetişkin olan kadın Romanların sosyodemografik özellikleri, birlikte yaşamaya nasıl karar verdikleri, dini veya resmi nikâhlarının bulunup bulunmadığı, resmi nikâha dair görüşleri, yaşadıkları güçlükler ve bu güçlüklerle başa çıkma yöntemleri, erken evliliğe dair genel düşünceleri üzerine derinlemesine görüşme sağlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Çalışma, çocuk cinsel istismarın bir boyutu olan erken evlilik olgusunda Roman kadınlarının bakış açılarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda insana ilişkin problemlerin ve olayların kendi ekolojik ortamında derinlemesine inceleme imkânı sunan; görüşme, gözlem ve belge analizi gibi çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılarak problemin analiz eden nitel araştırma deseninde tasarlanmıştır (Baltacı, 2019). Araştırma Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi girişimsel olmayan etik kurulun izniyle gerçekleştirilmiştir (K. tarihi/sayısı: 30.01.2024/08).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu, olasılıksal olmayan örneklem türünden amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmacının, araştırmacının amacına uygun, derinlemesine bilgi alabileceği örnekleme seçebilmesinden dolayı amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Hastaneye tıbbi tedavi için başvuran 18 yaş üstü olan, araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve kendisini Roman olarak tanımlayan bireyler araştırmacının örneklemini oluşturmuştur. Belirtilen yöntem ve kriterler baz alınarak 18 kadın Romanla yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Görüşme soruları hazırlanmadan önce ilgili literatür (Taylan, 2016; Yaşar ve Kayli, 2021) incelenmiştir. Literatür taraması sonucu araştırmacı tarafından oluşturulan katılımcıların konu hakkındaki görüşlerini ortaya koymalarını sağlayacak ana sorular ve konunun derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak olan sonda sorularıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur.

Pilot çalışma olarak 3 katılımcı ile görüşülmüştür. Görüşme formunun işlevselliği değerlendirilmiş ve formun mevcut haliyle kullanılmasına karar verilmiştir. Katılımcılarla bağlantı kurulduktan sonra çalışma hakkında detaylı bilgi (neden yapıldığı, istediği anda görüşmenin sonlandırılabilirliği, kimlik bilgilerinin ifşa edilemeyeceği, bilimsel amaçla analiz edileceği vb.) verilmiştir ve bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Görüşmeler hastane imkanları dahilinde sessiz, sakin ve rahat bir ortamda yapılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların bilgileri ve rızaları dahilinde görüşmeler ses kaydı alınmış ve hemen akabinde deşifreleri yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 30-40 dk sürmüştür. Veri toplama sürecine etik kurul onayı alındıktan sonra başlanmıştır ve Şubat 2024- Mart 2024 tarihler arasında veriler toplanmıştır.

Veri Analizi

Elde edilen veriler nitel araştırmalarda kullanılan MAXQDA V.12 programında analiz edilmiştir. Veriler tematik alanlara göre gruplandırılarak içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi; bir konu hakkındaki temaları, kavramları, yargıları ve gerçekleri ortaya çıkarmak amacıyla bir veri grubunun detaylı, sistemli, dikkatli ve derinlemesine incelenip düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Ültay vd., 2021). Bu sayede araştırılan konu hakkında genel eğilimler belirlenebilmektedir.

Görüşmelerden elde edilen veriler deşifre edilip metne dönüştürülmüştür. Elde edilen metinler araştırmacılar tarafından defalarca okunarak çeşitli temalar altında defalarca gruplandırılmıştır. Son aşamada "evlilik öncesi deneyimler", "evlilik sırasındaki deneyimler" ve "erken evliliğe dair genel değerlendirmeler" başlıklı 3 ana tema ve bu temalara bağlı alt temalar elde edilmiştir. Transkripsiyon işleminden elde edilen ifadelerden doğrudan alıntılanmalar yapılmıştır. Böylece çalışmanın güvenilirliğinin artırılması amaçlanmıştır. Kimlik bilgilerinin korunması ve analiz sürecini kolaylaştırılması amacıyla katılımcılar "K1, K2, K3" şeklinde kodlanmıştır.

Sınırlılıklar

Katılımcıların eşlerinin yaşları incelendiğinde erkeklerin de erken yaşta evlilik yaptıkları görülmektedir. Dolayısıyla erken evlilik olgusu yalnızca kadınların değil, aynı zamanda erkeklerin de sorunudur. Ancak çalışma grubunun belirlendiği yerde kadın yoğunluğunun fazla olması erkeklerin dahil edilmesini güçleştirmiştir. Bu sebeple çalışma Sakarya'da ikamet eden, 18 yetişkin kadın Roman katılımcı ile sınırlıdır.

Bulgular

Tablo 1 Çalışma grubunun demografik özellikleri

Kod	Katılımcı yaş	Eğitim durumu	Eşinin yaşı	Katılımcının evlendiği yaş
K1	39	İlkokul	37	17

K2	38	İlkokul	36	14
K3	22	Ortaokul	31	16
K4	18	Ortaokul	21	16
K5	40	Yok	41	15
K6	28	Yok	30	16
K7	37	Yok	41	16
K8	45	İlkokul	55	13
K9	39	Ortaokul	40	17
K10	45	Yok	47	17
K11	27	İlkokul	31	17
K12	20	Yok	24	17
K13	45	Yok	46	17
K14	59	İlkokul	62	16
K15	18	Yok	21	17
K16	47	Yok	47	16
K17	40	Yok	40	15
K18	50	İlkokul	47	13

Çalışma grubunu 18 kadın katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar 18-59 yaş aralığındadır. Eğitim durumu incelendiğinde; 9 katılımcının okuma yazma bilmediği, 6'sının ilkökul mezunu olduğu ve 3'ünün ortaokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların 13-17 yaş aralığında eşleriyle birlikte yaşamaya başladıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların eşleriyle arasındaki yaş farkının genellikle birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın 2 katılımcının (K3-K8) eşi ile arasındaki yaş farkının 9 yaş üzeri olduğu görülmüştür. Çalışmanın yapıldığı zamanda diliminde katılımcıların tamamının eşleriyle resmi evliliğinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1 Çalışma grubunun demografik özellikleri (Devamı)

Kod	Evlilik sayısı	İlk çocuk sahibi olduğu yaş	Çocuk sayısı	Ekonomik durum	Ev durumu
K1	1	20	5	Orta	Ev sahibi
K2	1	15	3	İyi	Ev sahibi
K3	1	19	2	Orta	Kiracı
K4	1	-	0	Düşük	Kiracı
K5	1	16	2	Orta	Ev sahibi
K6	1	17	3	Orta	Ev sahibi
K7	2	18	6	Orta	Ev sahibi
K8	1	16	4	Düşük	Kiracı
K9	1	24	4	Düşük	Ev sahibi
K10	1	19	3	İyi	Ev sahibi
K11	1	19	3	Orta	Kiracı
K12	1	18	2	Düşük	Ev sahibi
K13	2	16	7	Düşük	Ev sahibi
K14	1	18	5	Düşük	Ev sahibi
K15	1	-	0	Orta	Ev sahibi
K16	1	19	3	Düşük	Ev sahibi
K17	1	16	3	İyi	Ev sahibi
K18	1	15	3	İyi	Ev sahibi

Katılımcıların çoğunluğunun tek evlilik yaptığı, yalnızca 2'sinin ikinci kez evlendiği görülmüştür. İlk çocuk sahibi oldukları yaşlar incelendiğinde ise yaşlarının 15 ile 24 arasında değiştiği anlaşılmıştır. Katılımcıların yarısının ilk kez çocuk sahibi olduğunda 18 yaşını doldurduğu görülmüş iken diğer yarısının 18 yaşın altında olduğu anlaşılmıştır. İki katılımcının henüz çocuk sahibi olmadığı belirlenmiştir. Çocuk sahibi olan katılımcıların çocuk sayıları incelendiğinde en az 1, en çok 7 çocuk sahibi oldukları tespit edilmiştir. Algıladıkları ekonomik durumları incelendiğinde katılımcıların; 7'sinin düşük, 7'sinin orta ve 4'ünün iyi olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğunun ev sahibi oldukları anlaşılmıştır.

Evlilik Öncesi Deneyimler

Tanışma Deneyimleri

Katılımcıların tanışma deneyimleri; sosyal medya, aynı mahalleden tanışan ve arkadaş/akraba aracılığıyla olmak üzere 3 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Tablo 2 Çalışma grubunun tanışma biçimleri

Değişken	Katılımcı
Aynı mahalleden tanışan	K1, K5, K10, K16, K17, K18
Sosyal medya	K4, K11, K15,
Arkadaş/akraba aracılığıyla	K2, K3, K6, K7, K8, K9, K12, K13, K14

Romanların kendi kültürleri içerisinde yaşadıkları mahallede gördükleri, birlikte oynadıkları veya okula gittikleri diğer Romanlarla tanıştıkları anlaşılmıştır. Bu durumu katılımcılar şöyle ifade etmiştir:

“Bir mahalledeydik. Biz akraba değiliz. Görüştük, tanıştık. Bize kimse aracı kimse olmadı. Zaten sokaklarda çizgi (oyun) oynarken tanıştık.” K5

“Okula giderken görüştük. Şimdi zaten bizim kendi mahallemizin içinde orada tanışmışım. Mahallemizin içindendi.” K1

İnsanlar evlilik, boşanma, iş arama, doğum veya ölüm gibi bazı dönüm noktalarında arkadaş ve akrabaların deneyim ve görüşlerine ihtiyaç duyabilir. Romanların tanışma deneyimleri arasında da arkadaşlarının ve akrabalarının etkisinin oldukça fazla olduğu görülmüştür. Katılımcılar bu deneyimlerini şöyle ifade etmektedir:

“Zaten akrabaydık. Tabii hiç öyle aklımızda bir şey yoktu akrabaydık. Sonra bizi birbirimize yakıştırdılar ve aramızı yaptılar” K3

“Kız kardeşi görmüş beğenmiş, eşime söylemiş, sonra benimle konuştular. Yani görümcem bize aracı oldu.” K14

Evlenme Kriterleri

Evlilik birlikteliğinde ekonomik gelir, sosyal statü, meslek, eğitim durumu gibi faktörlerin yanı sıra güven, sevgi, hoşgörü, güzel ahlak gibi faktörler de etkilidir. Katılımcılara “eşinizde aradığınız bir kriter var mıydı?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Romanları evliliğe götüren süreçte askerliğin yapılmış olması, düzenli gelirin olması; sevgi, saygı, hoşgörü, anlayış ve dürüst olması gibi 3 ana faktör ön plana çıkmıştır.

“Sevmek yeterli olmuyor, gelirlili de olması lazım. Bizde ikisi de vardı.” K6

“Sevgi olması lazım ama bir de gelirlinin olması lazım.” K7

“Mesela anlayış olacak, saygı olacak, dürüstlük olacak. Mesela sen ona hayatını veriyorsun.” K16

“Yani bence sevgi olacak, ondan sonra sevgi saygı olacak. Evi barkı olsun, bir işi olsun, geliri olsun.” K5

Bazı katılımlarının ise ekonomik olarak herhangi bir beklentide içine girmediği; kader, kısmet, nasip gibi ifadelerle evlilik süreçlerini tanımladıkları görülmüştür.

“Zaten 16 yaşındasın, küçüksün. Kızım bana bak, benim ne zenginlikle ilgim oldu ne fakirliğine. Hiçbir şeyi ben aramadım. Allah ne kısmet ettiyse o.” K14

“Şu anda askerliğini yapsın, sigortalı işi olsun, evi olsun onları düşünüyorlar genellikle. Ama eskiden yani o hiç insanın aklına gelmiyordu ki.” K2

İsteme, Nişan, Düğün, Dini ve Resmi Nikah Durumu

Türk Medeni Kanun’unun 124. Maddesinde “*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez.*” hükmü yer almaktadır (Türk medeni kanunu, 2001). Aynı maddenin devamında bazı özel hallerde ebeveynlerin veya vasinin rızasıyla ve hâkimin takdiriyle 16 yaşında evlenilebileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda erken evlilik deneyimine sahip katılımcılara “kız isteme, nişan, dini nikah, düğün ve resmi nikah yapıp yapmadıkları” sorulmuştur. Katılımcıların neredeyse tamamı isteme, nişan, dini nikahı hemen yaptıkları; resmi nikah için ise yasal sınır olan 17-18 yaşını bekledikleri tespit edilmiştir. Öte yandan bazı katılımcıların düğün yapmadığı tespit edilmiştir.

"İsteme oldu, nişan oldu, dini nikahı oldu. Resmi nikah yaşımızı bekledik." K1

"Düğün yaptık. Dini nikahımız da var." K16

"İsteme oldu, Resmi nikah yaşım tuttuktan sonra oldu" K2

"Bizim bir beş ay boşluğumuz oldu işte. O arada birlikte yaşadık. Beş ay içinde isteme, nişan, düğün hepsi oldu." K3

"Beni kaçırdılar, düğünüm olmadı yani, gelinlik bile giymedim" K8

Ailelerin Erken Evlenme İsteklerine Tepkileri

Katılımcılara ailelerinin erken evlenme isteklerine nasıl tepki gösterdikleri sorulduğunda bazılarının bu isteği olumlu değerlendirdiği, bazılarının ise karşı çıktığı görülmüştür. Erken evlenmelerine karşı çıkan ailelerde kaçarak evlenme daha sık görülmektedir. Ailelerin erken evliliğe "yaşın küçük olması, yasal olarak yaptırımının olması, karşı tarafın akraba olması" gibi nedenlerden dolayı karşı çıktıkları görülmüştür.

"Hem yaşı büyük diye istemediler. Hem de kendi akrabalarını evlendirmek istemediler. Dışarıdan olsun istediler." K3

"İçeride de benim torunum var 16 yaşında. Ben buna karşıyım ama gittiler kaçtılar. Cezasını da çekiyor şimdi." K18

Erken yaşta evlilik yapan 3 çocuk sahibi bir anne kızının da erken evlilik yapmasından dolayı uğradığı hayal kırıklığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Bir bu çekti bana kaçtı da. Bu kaçınca dünya başıma gitti. Üç kere aldım onu. Üç kere o kapıdan aldım. Üç kere kaçtı kendi ama adamlar kaçırmadı. Kendi gitti. Bu tuttu kolundan oğlanı kaçırdı. Vallahi." K10

Ailesi erken evlenmeye olumlu bakan bazı katılımcılar durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Keşke yapmasaydım. Görücü usulüydü. Ailelerimizin rızası vardı. E yani onlar ailem şey yaptı ama bunu kendim yani isteyerek evlendim." K11

"Zaten sokaklarda çizgi oynarken tanıştık. Bizim ailelerimiz onay verdi." K5

Başlık parası

Katılımcılara evlilik öncesinde aileler tarafından başlık parası alınıp alınmadığı sorulmuştur. Buna göre katılımcıların yarısının ailesinin başlık parası aldığı, yarısının ise almadığı tespit edilmiştir. Katılımcılar bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

"Var. O zaman için. Var. Ufak bir başlık parası var. Kızın annesine veriliyordu. Annesi de ona tekrar iade ediyordu. Çok eski, o şeyde şimdi yok." K1

"Başlık parası aldılar. O zaman onun parası işte 500 TL falan paraydı. Para aldılar yani" K7.

"Biz başlık parası almadık. Genelde var alınıyor, ama bizim halimiz vaktimiz yerinde diye bir evin bir kızı da diye biz istemedik." K10

Evlenme Şekline İlişkin Bilgiler

Katılımcıların evlenme şekilleri incelendiğinde; bir kısmının ebeveynin rızasıyla evlendiği, ebeveynin rızasının olmadığı durumlarda ise katılımcıların kaçarak evlendikleri görülmüştür. Erken evliliğe rıza gösteren bir ebeveyne sahip olan katılımcılardan bir tanesi bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

"Babam durumu öğrenince beni karşısına aldı konuştu. Bana dedi ki kaçar mısın vermezsem? dedi. Ben de evet baba kaçırım dedim. O zaman dedi seviyorsan yapacak bir şey yok dedi ve evlenmeme rıza gösterdi." K3

"Babam razı olmadı. Biz de kaçtık." K14

Erken Evliliğin Nedenlerine Dair Görüşler

Katılımcılara erken evlilik yapmalarının gerekçeleri sorulduğunda kök ailede yaşanan huzursuzluk, cehalet, sevgi, ebeveynlerin boşanması/ölümü gibi faktörlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Evliliği babalarının fiziksel şiddetinden kurtuluş yolu olarak gören katılımcılar kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

"Babam bizi dövdü. Sopadan kaçtık. Evlilik nedir diye bilmiyorum. Hani evden kaçtık mı biz daha dayak yemeyiz diye düşündüm." K14

"Kabul etmek zorunda kaldılar beni, babamın babası vardı, o beni koruyordu ama yine de çok şiddet görüyordum yani, o yüzden yani evlendim, geri dönemedim." K8

"Ailem birazcık baskı yaptığı için erkenden evlendik. Ya aslında görüşüyorduk biz her zaman da. O gün görüştürmediler. Tabii bizim de kafamızı attı ikimizin de. Kaçtık." K3

Katılımcılardan bazıları erken evlenmelerinin gerekçesini cahillik olarak nitelendirirken bazıları ise eşini sevdiği için erkenden birlikte yaşamaya başladıklarını belirtmişlerdir.

"Benim eşimden beklediğim bir kriter yoktu. Cahildim. Kaçtık işte." K15

"Ben kesinlikle erken evlendiğimi düşünüyorum, ama bunu o yaşlarda anlayamıyorsunuz. Cahillik etmişim. Bugün olsa asla o yaşta evlenmezdim." K3

"Ben eşimi çok seviyorum. Hiç erken evlendim demedim. Yine dünyaya gelsem yine aynı yaşta evlenirim. Ben çok memnunum." K17

Aileler, ebeveynlerin boşanması, eşlerden birinin evi terk etmesi veya ölümü gibi nedenlerle parçalanabilirler. Parçalanmış aile çocuğu olmak Romanları erken evliliğe götüren süreçte bir faktör olarak belirlenmiştir. Özellikle babanın olmadığı parçalanmış ailelerde ekonomik yoksulluk oluştuğu ve bu durumda da erken evlenmenin bu yoksulluktan bir çıkış yolu olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

"Babam vefat ettiydi. Annem o zaman fakir idi. Altı çocuk vardı. Mecbur evlendim." K10

"Konuşmalar falan ilerleyince, daha yakın olmaya başlayınca bana. Bir de yani annem babam ayrı olunca. Evlenmeye karar verdik." K4

"Ben o zamanlar evlilik nedir biliyordum kızım. Benim ana babamın durumu iyiydi. Ben niye evleneyim? Demi. Sonra ben okumuş çocuktum. Daha okurdum da annem öldü. Annem öldükten sonra devam etmedim ben. Anne yok. Dört tane kız kardeşim var. Ablamın çocukları da vardı. Onlar da benden çocuktuk. Sonra böyle evdeki yorgunluk fazla geldi. Dayanamadım kaçtım." K14

Evlilik Sırasındaki Deneyimler

Resmi Nikaha Dair Görüşler

Katılımcılara resmi nikahın önemli olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların büyük bir kısmı resmi nikahın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Resmi nikahı önemli bulan katılımcılara önemli olmasının sebebini daha detaylı açıklamaları istenmiştir. Bu doğrultuda boşanma durumundaki haklar, toplum baskısı ve çocuk doğduğunda resmi işlemlerin yapılabilmesi için resmi nikahın önemli olduğu belirtilmiştir.

"Kendini sağlama almak için önemli. Yani çoluğun çocuğun için." K7

"Yarın bir gün kavga olur, dövüş olur. Başından sağmasınlar yalnız. İcabında evim var, köyüm var, yarın maaş bağlanır, resmi nikah olmadı mı nasıl olacak." K18

"Resmi nikah olmadan devlet kurumlarında evli sayılmış olmuyorsun." K12

"Şimdi yani resmi nikah bir şey olmamış olsa hani dışarıdan hani millet yanlış anlar. Resmi nikah tabii ki bu. Elaleme karşı hani şey olsun diye." K14.

"Çocuğun olduğu zaman ona kimlik lazım. Hastaneye gittik zaman soruyorlar." K1

"Çoluk çocuğa nüfus kâğıdı çıkarmak. Nüfus kâğıdı çıkarmak için. Soyadları olsun diye." K16

"Hani yarın bir gün doğum yaptığım zaman çocuk kendi üstüme çıkacak. Yani benim üstüme çıkmasını diye. Eşimin üstüne çıksın diye resmi nikah önemli." K4

"Çünkü onunla yaşıyorsun. Çoluk çocuğun oluyor, resmi nikah şart yani. Kendi hakkımızı korumak için." K6

Katılımcılardan bazıları resmi nikahın önemli olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

"Gönül. Her zaman için gönül yani. Resmi nikah devleti kağıdının üzerinde. Ama gönül ne kadar şey olsa bile ayrılmış olsak bile resmi nikah bir barbarlığı olursa ona geçiyor. Gönüle geçmiyor ki." K13

"Bize resmi nikah olmasa da olur. Sevgi olsun, huzur olsun." K10

Romanların Aile Tipleri

Katılımcıların sahip olduğu aile tipini belirlemek için kiminle yaşadıkları sorulmuştur. Katılımcıların yarısından fazlasının geniş aile yapısına sahip olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3 Çalışma grubunun aile tipi

Değişken	Katılımcı
Geniş	K1, K2, K4, K6, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K17 K18
Çekirdek	K3, K5, K7, K11, K12, K13

"15 sene aynı evde kaldım. Kayınımı evlendirdim. 2 sene, 3 sene de öyle kaldık. 17-18 sene. Kaynanam bana yer verdi, ev vardı. Yani geçindim 27-28 seneden beri şükür Allah'a geçiniyoruz." K10

"Evet zaten hala kayınvalideyle yaşıyoruz." K6

"Çok çileli bi hayatım vardı. Hani kayınvalidem kaynatam, kayınvalidemden çok çektiğim için. Yani çok çileli geçti, ilk evlendiğimiz bi kayınvalideyle beraber yaşadım." K8

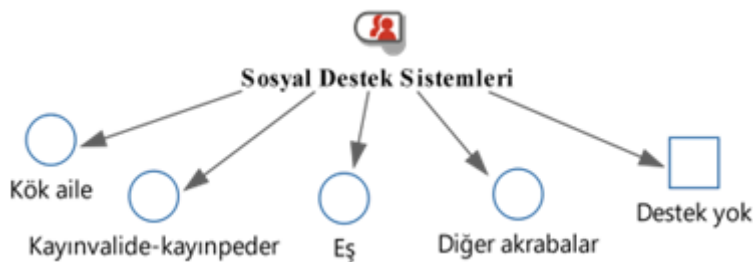
Çekirdek aile yapısına sahip olan katılımcıların genellikle müstakil evde tek yaşadıkları görülmüştür. Bazı katılımcılar çekirdek aileye sahip olma deneyimlerinde sosyal destek alma noktasında zorlandıklarını bazıları ise ayrı yaşasalar da destek alabildiklerini belirtmişlerdir.

"Biz kayınvalide ve kaynatamdan ayırdık, tek yaşıyorduk. Ama zorlukları oldu. Destek alamadık onlardan. Tek başımıza çocuklara baktık. Hem çalıştık. Biraz kaymakamlık destek oldu." K13

"Kaynanamlardan da Allah razı olsun. Çok yardımcı oldular. Ama onlar burada yanımda değiller. Antalya'da yaşıyorlar, biz buraya geldik." K11

Romanların Sosyal Destek Sistemleri

Sosyal destek, bireyin kendi hayatına ilişkin zor zamanlarında çevresinden aldığı maddi ve manevi yardımları ifade eder. Tavsiye vermek, bilgi alışverişinde bulunmak, maddi yardım almak, çocuk bakımında yardımcı olmak gibi eylemler sosyal desteğe örnek gösterilebilir. Araştırmaya katılan Romanların sosyal destek sistemlerine dair yapılan incelemede; kök aile, kayınvalide-kayınpeder, eş ve diğer akrabaların (yenge, kardeş, anneanne) ön plana çıktığı görülmüştür.

Şekil 1 Sosyal destek sistemleri

"Şimdi Romanlarda şöyle, evlenene kadar, çoluk çocuk sahibi olana kadar sorumluluk büyüklerde. Babamız annemiz bize bakmakta yükümlüdür. Ne zaman elimiz ekmek tutarsa, o zaman kendi haline bırakırlar." K1

"Yine de bak babam, annem hala destekliyor beni." K2

"Kayınvalidem bir süre yanımızda kaldı çocuk olunca. Tabi hani bazı şeylerde birbirimizi şey yapıyorduk ama gece uykusuz yaşayınca bana destek olurdu, ilk çocuğumda öyle oldu." K3

"Ben hiç kayınvalidemle kalmadığım için bana sadece eşim destekçi oldu." K12

"Gene de benim kardeşim falan bana yardım etti." K14

Bazı katılımcılar kimseden destek almadığını ifade etmişlerdir. Kök ailesi vefat eden ve 6 çocuk sahibi bir katılımcı kimseden destek almadığını şu şekilde belirtmiştir:

"Tek başımaydım. Çünkü annemle babam erken vefat etti. Bir destek göremedim. Tek başıma 6 çocuk büyüttüm." K7

Çocuğu hasta olan ve o dönemde oldukça zor zamanlardan geçerken kimseden destek alamadığını ifade eden bir katılımcı ise kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

"Eşimin akli bir karış havaydı. Gözü dışarıdaydı. Ben ilgilendim hep çocuklarımla. Hiçbir zaman kimseden destek alamadım. Çocuğum hastayken o hastanede tek başımıza yattık. Tanımadığımız yerde, kimsemiz yok. Böyle bi yanımda bi bayan vardı hamileydi o, Allah razı olsun ondan. Ağlamalarıma çığlık atmalarıma dayanamadı, bana yardım etti. O kadın benim elimdeki reçeteyi aldı, hastanede para topladı. İlaç alındıktan sonra doktorlar tedaviye başladı." K8

Romanların Çocuk Sahibi Olmak ile İlgili Düşünceleri

Çalışmada, katılımcıların 15-24 yaş aralığında ilk kez anne oldukları görülmüştür (Tablo 1). Katılımcılara çocuk sahibi olmanın herhangi bir zorluğunun olup olmadığı, zorluğu varsa bununla nasıl başa çıktıkları konularında genel düşüncelerini aktarmaları istenmiştir. Katılımcıların erken yaşta çocuk sahibi olmayla alakalı olumlu tecrübelerle sahip olan olsalar da çoğunlukla olumsuz düşüncelere ve tecrübelerle sahip oldukları görülmüştür.

"Gece uyuyamazsın, uyku zor, cahilsin, bakamıyorsun, bir ihtiyacını, o zorlukları vardı." K17

"Zorlukları büyütüyorsun, tutuyorsun, sorumluluk alıyorsun. Gece uyanması, bezlenmesi, yemeği hepsi zorluk." K6

Erken yaşta evlilik yapan katılımcılar kendileri çocuk yaşta iken bir çocuğa sahip olmanın deneyimini şöyle ifade etmişlerdir:

"Ya sen de çocuksun o da çocuk zaten. Benim 25 yaşında askerden gelmiş erkek evladım var. Yani onunla büyüyorsun işte çocuklarıyla beraber. Onları yetiştirmek bilmiyorsun çünkü. Sen de çocuksun. Onlar da çocuk." K2

"Daha yaşın küçük, daha büyümemiştim. Ben çocuktum, o yüzden çocuğum oldu. Ben çocuktum ama çocuk içindeydim. Yani çocuğa bakmayı biliyordum." K7

Bazı katılımcılar çocuk sahibi olmanın beraberinde birtakım sorumlulukları da getirdiğinin, özellikle maddi kaygılarının olduğunun altını şu şekilde çizmiştir:

"Sorumluluk çok oluyor. Mesela maddi bir durumdan sıkıntı çekiyorsun. Bir güzel hayat kurmadıktan sonra çocuk çok yapmayacaksın. Onların geleceği için. Onları düşünmek gerekiyor. Zaten ben de çok yapmadım. Bir tane erkek, iki kız yaptım." K16

"Büyüdüğü zaman zorluklar da başlıyor. Mesela bir işe sokmak için. Bir hastalandın mı ilgileniyorsun, ediyorsun. Bunları düşünmen gerekiyor." K5

Erken yaşta evlenen katılımcıların çocuk sahibi olmakla alakalı sahip oldukları olumlu düşünceleri mutluluk, evin neşesi, güzellik, benzersiz gibi kavramlarla özdeşleştirdiği görülmüştür.

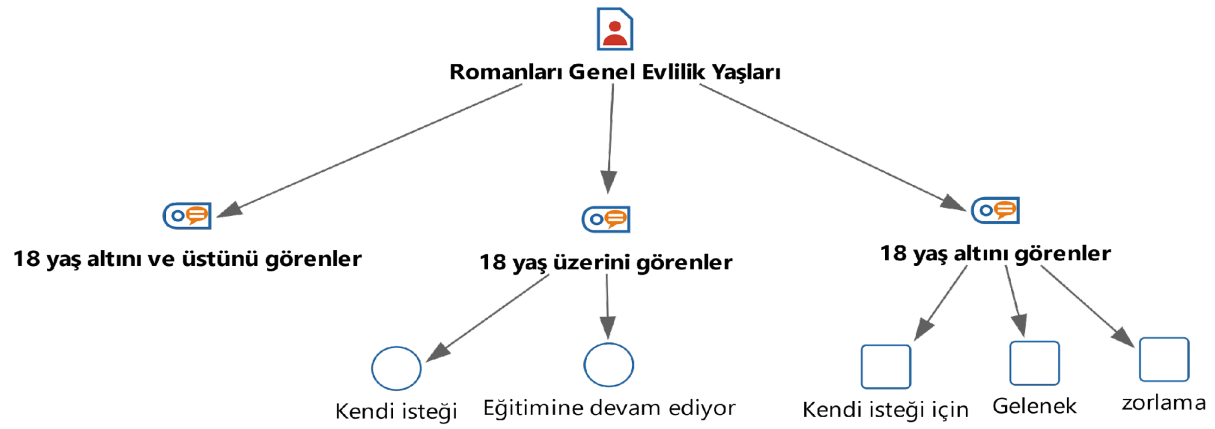
"Evlat hiçbir yere benzemiyor. Gerçekten evlat var ya ne anadır, o bile gerçek ana da ana ama evlat daha başka." K10

"Hayır hiçbir zorluğu yoktu. Ben kendi kendime öğrendim çocuk bakmasını. Böyle bakamam edemem diye bir kaygım yoktu. Zaten kardeşlerimizden biliyoruz çocuk bakmasını. Kardeşimiz vardı bizim." K3

"Benim de Allah'a şükürler olsun 3 oğlum var. Bi kızım var. Herhangi bi şey olduğu zaman çocuklarım bana destek çıkıyor, yani en azından bi açacak kapım var. Yani bi de onlar benim canım her şeyim yani" K8

Erken Evliliğe Dair Genel Değerlendirmeler

Romanların Çevrelerindeki Genel Evlilik Yaşları

Şekil 2 Romanların çevrelerindeki kişilerin genel evlilik yaşları

Katılımcılara çevrelerindeki eş, dost ve akrabalarının evlilik yaşlarının ve evlilik şekillerinin (kaçarak, severek, görücü usulü) genellikle nasıl olduğu sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda şekil 2 oluşturulmuştur. Buna göre bazı katılımcıların çevresinde erken evlilikler oldukça yaygın olduğu belirtilmiş iken bazı katılımcıların çevresinde yaygın olmadığı ifade edilmiştir. Geç evlenen Romanların özellikle eğitimlerine devam etmesi oldukça dikkat çekicidir. Öte yandan erken evliliğin yaygın olduğu ailelerde bu durumun gelenek olarak değerlendirildiği ve bir kültür haline geldiği görülmüştür. Romanların erken veya geç evlenme nedenleri arasında kendi tercihleri belirleyici bir unsurdur.

Çevresinde hem 18 yaş altı hem de 18 yaş üstü evlilikleri gören katılımcılar bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

"Artık her şey çocuğun kızların elinde, erkeklerin elinde, gençlerin elinde. Herkes kendi istediği gibi evleniyor. Zorla evlenen yok yani." K11

"Benim kızım vardı, 19 yaşında evlendi. Bir sene nişanlı kaldı, ondan sonra evlendi. Oğlum 16-17 yaşında evlendi." K13

"Akrabalarımın biri 18 yaşında evlendi, biri 17 yaşında evlendi. Biri de 22 yaşında falan evlilik yaptı." K7

"Bazıları büyük evleniyorlar, bazıları küçük evleniyorlar. Kendi istediklerine göre. Artık anneye baba karışamıyor yani. Herkes kendi istediğine gidiyor." K6

Çevresinde 18 yaş üstü evliliklerin yaygın olduğunu ifade eden katılımcılar bu kişilerin geç evlenmelerini eğitim ile ilişkilendirmişlerdir. Kişinin evlenmeyi tercih etmemesi de geç evlenmenin bir başka nedenidir.

"Şu an kardeşim 23 yaşında, üniversiteye gidiyor, hala evlenmedi. Bizim orada değil, erken evlenen de var. Geç evlenen de artık çocuklar zorla evlendirilmiyor. Herkes kendi rızasıyla erkenden evleniyorlar." K15

"Biz şöyle Romanlarda, her Roman gibi değil hani Romanların da ayrı ayrı şeyleri var, insanları var. Bizde erken evlenme yok. Benim mesela amcamın kızı, amcamın oğulları olsun bizim ailemiz hep geç evlenmiş insanlar. Hani yaşını doldurduktan sonra. Bizim erken veya geç evlenmemiz hem eğitimle alakalı hem de kendileri istemedikleri için. Biz işte bir tek bir aileden erken çıktık." K3

Çevresinde 18 yaş altı evliliklerin yaygın olduğunu ifade eden katılımcılar erken evlenme nedenlerini kişisel tercih, gelenek ve zorlama ile ilişkilendirilmiştir.

"O dönemde hep ufak evleniyordu. Ama şimdiki hepsi akıllandı mübarek." K5

"Onlar da aynı bizim gibi. Hep erken evlendiler. 16 – 17 yaşlarında. Annem 13 yaşında evlenmiş." K4

"O dönemdeki akrabalarımız, komşularımız, arkadaşlarımız hep 15,16,17 de aynı yaşta evleniyorlardı." K2

Katılımcıların Erken Evliliğe Dair Şu An ki Düşünceleri

Katılımcılara evliliklerinin erken olup olmadığı, geçmişte verdikleri kararı günümüzde nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Bazı katılımcıların erken evlilik kararlarını olumlu olarak gördüğü anlaşılmıştır. Bu ailelerin ortak özelliğinin eşleriyle olan iletişimlerinin iyi olması ve huzurlu bir aileye sahip olduklarını belirten ifadelerinden anlaşılmaktadır.

"Rahat bir hayatım var. Kendi ailemi kurdum. Eşime dertleşebiliyorum. Eh böyle olunca bugün olsa yine aynı yaşta evlenirim diyorum." K6

"Hiç daha geç evlenseydim demedim. Yine dünyaya gelsem aynı yaşta evlenirdim." K17

"İki tane oğlan, bir kız verdim. Allah'ıma binlerce şükürler olsun. Yine olsa yine o yaşta evlenirim." K10

Erken evlilik kararını olumsuz olarak değerlendiren katılımcıların bu kararlarından dolayı pişman oldukları, şu anki düşünce yapılarıyla asla böyle bir şeyi kabul etmeyecekleri anlaşılmıştır.

"Şu akılda olsaydım tabii aynı yaşta evlenmezdim. Hiç yoktan askerliğini bitirmesini beklerdim. Askerliğini yapmış olmaydı daha iyi oldu. Çünkü tabii o zaman cahil babamız bizim çok cahilliklerimizi çekti. Şu anda anlıyorum yani onu. Şu anda asla tasvip etmiyoruz biz erken yaşta evlenmeyi. Hiç yoktan Askerliğini bitirsin ve hatta 18-19 yaşına girsin. Girsin. O şekilde şu anda evlilik olsun. Biz de onu istiyoruz." K2

"Ben erken evlendiğimi düşünüyorum. O an öyle bir fevri şeyde yaptık da pişman oldum. Zaten tam şu an şu yaşımda zaten gençliğimizmiş. Fakat işte o zaman zaten çocukmuşuz anlamıyoruz pek. Ergenliğimizi anlamıyoruz. Dediğimiz dedik oluyoruz. O yüzden yani pişmanım. Benim çocuğum 14-15 yaşında evlenmek istese asla kabul etmem." K3

Bir katılımcı erken evliliğin sonrasında boşanmayla sonuçlanabileceğini belirtmiştir. Erken yaşta evlenmenin aynı zamanda erken yaşta boşanmaya neden olabileceğini bu süreçte kız çocuklarının mağdur olabileceğine şu şekildeki ifadesi dikkat çekmiştir:

"Romanların genelinde küçük yaş evlilik var. Ben buna karşıyım. Küçük yaşta evlendiriliyoruz. Ondan sonra çabuk ayrılıklar oluyor. Gözünün başka birini görüyor. Ona âşık oluyorsun. Sonra kusura bakmayın. İki koca, üç koca. Erken evlendikleri için. Boşanıyorlar, affedersin. Bir çocuk ondan. Bir çocuk bundan. Yani yazık günah değil mi bu kız evlatlarına." K18

Hayat koşullarının zorluğu ve bu zorluklarla başa çıkarken harcanan çaba bireyin yıpranmasına neden olabilmektedir. Erken evlenen bir Roman bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Pişmanım erken evlendiğimden. İnsanları tanımadığın için birden dalıyorsun ya iyi mi kötü mü ondan öğreniyorsun. Pişmanlıktır. Benim uğraşmaktan, dertten, kederden ağızımda dişlerim kalmadı." K13

"Çünkü hayatımı yaşamak isterdim. Yani gezip, tozmak. Evlendiğim yaş normal değildi. Ta çocuk yaşındaymışız." K7

Tartışma

Erken yaşta evlenme, çocukların zihinsel ve duygusal olarak hazır olmadığı bir dönemde hayatlarını birleştirmelerini ifade etmektedir. Bu araştırmada, erken yaşta evlenmiş ancak şu an yetişkin olan Romanların evlenme nedenleri, evlilik süreçleri, karşılaştıkları zorluklar, bu zorluklarla baş etme yolları ve erken evlilik konusundaki genel görüşleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın Roman kültüründe erken evliliğe etki eden faktörlerin özelliklerinin anlaşılmasına katkıda bulunması beklenmektedir. Bu çalışma erken evlilik yapan Romanların yalnızca küçük bir kısmını temsil etse de ulaşılan sonuçların Romanların erken evlilik deneyimine ilişkin önemli bilgiler aktararak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma, erken evlilik yapan kadın Romanların 13-17 yaş aralığında evlendiğini, 15-24 yaş aralığında ilk kez doğum yaptıklarını, çoğunluğunun eğitim seviyesinin düşük olduğunu, kök ailedeki huzursuzluk, boşanma veya ölüm gibi faktörlerin erken evlilikte etkili olduğunu, çoğunlukla geniş aile tipinde yaşadıklarını ve sosyal destek sistemlerinin güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Dahası resmi yaşın altında birlikte yaşamaya başlayan Romanlar birlikteliklerini dini nikah ile meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte resmi nikah olmaksızın birlikte yaşayan Romanların aksine tüm katılımcıların resmi nikahlı olması ve neredeyse tüm katılımcıların resmi nikahın önemli olduğunu düşünmesi umut vericidir.

Türkiye'de yıllara göre ortalama ilk evlenme yaşı incelendiğinde, her iki cinsiyette de artış gözlemlendiği, 2023 yılında evlilik yaşı erkeklerde 28,3, kadınlarda ise 25,7 olarak kaydedildiği belirtilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). Aynı raporda cinsiyetler arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 2,6 yaş olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda ilk evlilik yaşı olarak kadınlar 13-17 yaş aralığında ve ortalama 15,8 iken; erkekler 15-25 yaş aralığında ve ortalama 18,8'dir. Grubun cinsiyetler arasındaki yaş farkı ise 3'tür ve bu oran Türkiye ortalamasına yakındır. Öte yandan özellikle kadınlar Türkiye ortalamasının neredeyse 10 yaş altında evlilik yapmaktadır.

Çalışmamız kadın Romanların eğitim seviyesinin düşük olduğunu göstermiştir. Roman kültürü üzerine yapılan çalışmalar Romanların eğitim seviyesinin düşük olduğunu ve erken yaşta evliliklerin sık rastlandığını göstermektedir (Taylan, 2016, s. 221; Yaşar ve Kayli, 2021, s. 25). Araştırmalar eğitim ile evlilik yaşı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu, eğitim seviyesi arttıkça ilk evlilik yaşının da arttığını göstermektedir (Coşan, 2021; Eskiocak ve Akbaşak, 2017, s.136). Bireylerin kişisel gelişim isteği, kariyer hedefi ve akademik amaçlı çalışmaları doğrultusunda eğitim süreçleri uzayabileceği gibi bu durum evlilik kararını ertelemekle de sonuçlanabilir. Romanların eğitim seviyesinin düşük olması erken yaşta evlenmelerine neden olan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Ebeveynlerin tutumları, ebeveynlerin evlenme şekilleri ve yaşanan topluluk çocukların aile kurma davranışları üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu göstermiştir (Kolk, 2014, s. 89). Çalışmamız erken evlilik yapan kadın Romanların çevrelerinde de kendileri gibi erken evlilik yapmış birçok Roman olduğunu göstermiştir. Erken evlenen kişiler, aile içinden olabildiği gibi aile dışından kimselerde olabilmektedir. Erken evliliğin sık ve yoğun olduğu bir bölgede yaşayan Roman bir çocuk bu durumu normal olarak görebilir. Bu durum erken evlilik olgusunun Romanlar arasında bir gelenek ve kültür haline gelmesine neden olabilir.

Erken evlilikler üzerine yapılan çalışmalarda; aile içi huzursuzluğun ve ekonomik yoksulluğun yoğun yaşandığı ailelerin yanı sıra parçalanmış aile çocuklarında erken evlilik riskinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Kavas, 2022, s. 2143). Çalışmamız kök ailedeki huzursuzluğun ve çeşitli nedenlerle ailenin parçalanmasının erken evliliğe zemin oluşturduğunu ortaya koymuştur. Geleneksel ataerkil yapıdaki ailelerde, erkekler gelir getirici bir işte çalışırken, kadınlar ev içerisindeki işlerle uğraşmaktadır. Ebeveynlerden birisinin (özellikle babanın) evden ayrılması

veya ölümü gibi nedenlerle oluşan gelir kaybı karşısında bireyin hayatını devam ettirme ihtiyacı ve isteği erken evlenmesine neden olabilir. Ayrıca ebeveynlerin arasında gerekse ebeveyn çocuk arasında yaşanan problemler aile içi huzurun bozulmasına neden olmaktadır. Bulgularımız, çocukların aile içindeki huzursuzluktan kaçış yolu olarak erken yaşta evlendiklerinin altını çizmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, eğitim seviyesinin, aile içi sorunların ve kültürel faktörlerin Roman kadınlarının erken yaşta evlenmelerine zemin hazırladığını vurgulamıştır. Bu bağlamda erken yaşta evliliklerin önlemek için başta Romanların yoğun olduğu bölgeler olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde özellikle kız çocuklarının eğitime devam etmelerini teşvik edici politikaların benimsenmesi gerekmektedir. Bu açıdan zorunlu eğitimini tamamlamayan çocukların ailelerinin takibinin sistematik olarak yapılması sağlanmalıdır. Ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerde, özellikle kız çocuklarının eğitime destek olmak için okul ve yurt olanaklarının artırılması önemlidir. Belediyeler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve gönüllülerin bir arada multidisipliner bir anlayışla geliştirdiği aile refahını artırıcı devlet destekli projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın öncülüğünde yerel yönetimler ve sağlık kuruluşları koordineli bir şekilde Romanlara yönelik evlilik okulu, aile danışmanlığı, çift terapisi, cinsel sağlık ve üreme gibi konularda eğitim ve rehberlik uygulamaları planlamalıdır ve Romanların bu uygulamalara katılımı teşvik edilmelidir. Ayrıca üniversitelerin ilgili bölümlerinde konuyla ilgili araştırmaların ve yayınların desteklenmesi sağlanarak literatürün gelişmesi sağlanmalıdır.

Yazar Katkı Oranları

1. Yazar: %50, 2. Yazar: %30 ve 3. Yazar: %20 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Roman kadınlarının erken evlilik olgusu üzerine deneyimleri: nitel bir çalışma" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Ataman Polat, E. (2015). *Transition periods among Roma in Kocaeli (Akçakayran, Kozluk, Serdar, Tavşantepe) (Birth, marriage, death)* (Publication No. 393305) [Master's thesis, Kocaeli University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- Aydemir, E. (2011). *Marriage or playhouse? Early and forced marriages: Child brides*. International Strategic Research Organization (USA).
- Baltacı, A. (2019). The qualitative research process: How to conduct a qualitative research? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/898942>
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., & Sanıyaman, S. (2015). The fate of flowers: A qualitative study on early marriage among women in Turkey. *Bilig*(73), 63-98. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/234231>
- Coşan, B. (2021). *The causes and consequences of the increasing age of first marriage in Turkey: An econometric analysis on fertility* (Publication No. 700611) [Doctoral dissertation, Istanbul University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- Davis, A., Postles, C., & Rosa, G. (2013). *A girl's right to say no to marriage: Working to end child marriage and keep girls in school*. Plan Limited.
- Eskiocak, M., & Akbaşak, D. (2017). Roma health in Edirne: Social determinants of health and health status. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 136-149. <https://doi.org/10.20518/tjph.341169>

- Genç, Y., Taylan, H. H., & Barış, İ. (2015). The perception of social exclusion and its role on the process of education and academic achievement of Romani children. *International Journal of Social Science*, 33(1), 79–97. <https://doi.org/10.9761/JASSS2796>
- Kavas, S. (2022). Early marriage and motherhood from an intergenerational perspective: The case of Turkey. *Population Research and Policy Review*, 41(5), 2143-2175. <https://doi.org/10.1007/s11113-022-09718-2>
- Kolk, M. (2014). Understanding transmission of fertility across multiple generations – Socialization or socioeconomics? *Research in Social Stratification and Mobility*, 35, 89-103. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2013.09.006>
- Köseli, A., & Çelik, K. (2020). *A multi-sectoral approach to the health risks and consequences of child, early, and forced marriages*. Odak Ofset. https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_cyeze_sagliksonuclariraporu_turkce.pdf
- Kuzucu, G. (2020). *Investigation of early marriage among Roma in Kocaeli* (Publication No. 624314) [Master's thesis, Üsküdar University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- Mahdaviazad, H., Malekmakan, L., Sayadi, M., & Tadayon, T. (2019). Trends in age at first marriage in women and related factors: A population-based study in southwestern Iran. *Women & Health*, 59(2), 171-180. <https://doi.org/10.1080/03630242.2018.1449776>
- Taylan, H. H. (2016). Early marriage among Romani families in Sakarya. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 11(52), 221–228. <https://doi.org/10.9761/JASSS4875>
- Turkish Civil Code. (2001, December 22). *Official Gazette* (No. 4721). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Turkish Statistical Institute. (2022). *Turkey family structure survey 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>
- Turkish Statistical Institute. (2024). *Turkey 2023 marriage and divorce statistics*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707>
- Uçum, Ö. (2008). *Marriage tradition among Roma in Kocaeli* (Publication No. 229483) [Master's thesis, Kocaeli University]. Council of Higher Education Thesis Center.
- UNICEF. (2018). *Child marriage: Latest trends and future prospects*. UNICEF.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Descriptive content analysis in social sciences. *IBAD Journal of Social Sciences*, 10, 188–201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Yaşar, E., & Kaylı, D. Ş. (2021). A qualitative study on the phenomenon of marriage in Romani culture. *Journal of Sociology*, 41, 25–51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2098983>
- Zeren, F., & Gürsoy, E. (2020). The factors causing early marriages, their attitudes and their effects on women's health. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 12(1), 124-132. <https://doi.org/10.5336/nurses.2019-70358>

Homophily studies in higher education: Bibliometric and methodological analysis of the literature

Mert Seven¹, Kardelen Aysel²

¹Department of New Media and Communication, Faculty of Communication, Yaşar University, İzmir, Türkiye, ²Department of Visual Communication Design, Faculty of Communication, Yaşar University, İzmir, Türkiye.

ABSTRACT

Homophily, the tendency of individuals to form relationships with others who are similar to themselves, has crucial implications for social networks and interactions in higher education settings. The networks formed under the university's educational framework, the transfer of behavior and information, and the examination of the social context in which the learning experience occurs have paved the way for research on homophily in higher education. This study presents a bibliometric analysis of research on homophily in higher education published in journals indexed in Web of Science Citation Databases (Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index and Arts & Humanities Citation Index) between 1991 and 2024. By searching for publications containing keywords related to homophily, higher education and learning, 46 articles were identified and analyzed using bibliometric tools and techniques. Key research areas/clusters, interdisciplinary distribution, patterns of productivity and collaboration across countries, keyword co-occurrence networks and citation networks were examined to reveal trends, influential studies, and the conceptual and intellectual structure of this research area. Using RStudio, Bibliometrix and VOSviewer to identify key trends, research areas and conceptual structures in the field, this study reveals that education, psychology and social sciences contribute a high proportion of research. When the annual scientific production graph of the studies in this field was analyzed, the findings showed an increasing trend. According to the research results, the highest productivity and citations came from countries, such as the United States, the United Kingdom and the Netherlands, and it was revealed that international collaborations between these countries were strong. Keyword analysis revealed that terms, such as 'social network,' 'academic performance' and 'homophily' were frequently used. The results highlight the development of homophily studies in the higher education context and provide the conceptual and methodological foundation for further research on social relations, group dynamics and cultural diversity/dissent in universities.

KEYWORDS

Higher education, Homophily, Social networks, Social learning, Bibliometric analysis.

Introduction

Why do we gravitate towards similar people in our social relationships? From friendships to professional relationships, the question of why people are drawn to people who are similar to themselves has become a subject of increasing academic curiosity with the popularity of today's digital connectivity. The concept of homophily, the tendency of individuals to relate and bond with similar people, serves as a fundamental sociological lens through which social dynamics can be examined. Homophily was first used in the 1950s, combining the words homo (similar) and philia (to love/affinity) to create the meaning of sympathy for the similar ("Homophily, n.2", 2023). This phenomenon, which encompasses the preference for similarity over difference in personal and social contexts, extends to the academic field and affects many situations, from faculty recruitment to student group formations, from mentoring relationships to academic success (Stryker et al., 2005; Mollenhorst et al., 2008; Weber et al., 2020). Since it can shape educational experiences and outcomes for both students and educators, it is important to examine homophily in the context of higher education.

Homophily is a phenomenon that can shape society and human behavior. Therefore, it manifests itself in many parts of social life. It can shape a community's vulnerability due to a lack of resource diversity in situations of danger due to its homogeneity (Liu and Mostafavi, 2023), disease outbreak probabilities (Kadelka and McCombs, 2021), the shaping of health-based interventions in low-income communities (Heaton and Gondal, 2023), network structures in dynamic and idea exchange-based communities (Li et al, 2021), political polarization in democratic regimes (Esteve-Del-Valle, 2022), and the shaping of learning networks (Smirnov and Thurner, 2017).

Research shows that homophily can emerge through various processes. Individuals may not necessarily initiate relationships based on similarity but tend to maintain and value homophilic relationships more, leading to permanence and resource exchange (Poskanzer & Murray, 2022). Moreover, behavioral traits play a critical role in homophily, with high levels of similarity observed between individuals across various traits and influenced by demographic characteristics, such as gender and friendship duration (Bhargava et al., 2022). In dynamic networks of individuals with different views, homophily can lead to polarization or counter-polarization (Li et al., 2021), and it can also affect the dynamics of collective action on social media platforms, affecting the spread and speed of information (Korkmaz et al., 2020).

Homophily, a concept used in social network analysis, refers to the positioning of individuals within a particular network structure through values, preferences and affinities. The position of an individual within the existing network structure determines the communicative and behavioral dimensions that the individual will encounter and maintain. In this bibliometric analysis, the corpus of research surrounding homophily and academic achievement in higher education was examined, its theoretical origins were traced and important studies that shaped the field were identified. This study aims to highlight trends, patterns and gaps in the literature through a systematic review of scientific publications. As a bibliometric analysis, it provides a comprehensive overview of the state of the field.

The repercussions of homophily in education hold important implications for efforts to create a more inclusive and diverse environment in higher education. By delineating the boundaries of the field, a lens is offered through which policymakers, educators and academics can reassess and innovate on higher education's structural and interpersonal aspects.

Literature

Homophily is a fundamental social phenomenon defined by the tendency of individuals to connect with others who are similar to them in terms of certain qualities, such as beliefs, values, social status or education (McPherson et al., 2001). The term homophily comes from a mid-20th century study by sociologists Lazarsfeld and Merton (1954) on the functioning of friendship in a mixed-race neighborhood in Pittsburgh, USA. They coined the term homophily to describe people's tendency to associate with people who are similar to them in terms of their values and views or social position (such as race, education or gender). They summarized homophily as "a tendency for friendships to form between those who are alike in some designated respect" and the complementary term heterophily as "a tendency for friendships to form between those who differ in some designated respect" (Lazarsfeld & Merton, 1954, p. 23).

Lazarsfeld and Merton (1954) concluded that there were definite friendship patterns in terms of racial values among white neighborhood residents. They found that liberals and non-liberals were more likely to be close friends among themselves. The authors concluded that values were a dominant homophilic pattern. This study emphasizes the importance of shared values and identities in the emergence and maintenance of friendships.

Homophily finds its place in social network analysis as a part of sociometric measurements. Sociometry (Loomis & Pepinsky, 1948), a method for discovering, defining and evaluating social status, structure and development by measuring the degree of acceptance or rejection in social

groups, pioneered by Moreno (1934) with his contributions in the field of psychiatry, was created to discover in-group relationships and individual biases. In 1937, the publication of the *Journal of Sociometry*, with Lazarsfeld on the editorial board and Henry J. Meyer of the University of Michigan's tripartite definition of sociometry as (1) an attitude toward life, (2) a theory of society, and (3) a research method (as cited in Hale, 2009) set the trajectory of the field. The phenomenon of affinity for the similar is also studied around these trajectories.

The question formulated by Lazarsfeld and Merton (1954) in the study further expanded homophily as a methodological field of study. In the study, residents were asked to list their three closest friends and their analysis was made possible by this limited community perspective. However, this limitation fails to capture the diversity of ways in which individuals in a community exchange information and form values.

There are various approaches to this constraint in the literature. Although the concept of *philia* evokes preference and thus choice, the acceptance of structural constraints in which such a choice is made (Ertug et al., 2018) has led scholars to distinguish between induced homophily and choice homophily that captures individual preferences free from the effects of this structure (McPherson & Smith-Lovin, 1987). In this distinction between what Mayhew (1980) calls individualistic and structuralist worldviews, attempts to measure individualistic choice homophily face a methodological distinction; to ensure that a measure of choice homophily takes into account individual preferences and not just demographic or other constraints, the effects of structure on observed patterns of relationships between individuals must also be taken into account (Lawrence and Shah, 2020). The observation of homophily, whether individualistic or structuralist, requires from the outset a rigid social network, i.e., a constructed social field. This has paved the way for homophily to be adapted and scaled for widespread use in today's digital ecosystems.

Nguyen (2020) argues that homophily in digital media can lead to a social epistemic structure, the epistemic bubble, where information and interaction remain within a limited space. These epistemic structures, echo chambers (Sunstein, 2001), filter bubbles (Pariser, 2011) are discussed in the literature as areas where information and interaction are limited and polarization is observed. The effects of algorithms and personal curations in digital media that bring together similar ones have been studied in many fields.

Recent studies have highlighted the role of homophily in shaping academic collaborations and influencing educational outcomes. For example, Horta et al. (2022) examined co-authorship among higher education researchers. They found that geographical and institutional characteristics are important homophilic drivers of collaborations, underlining the importance of physical proximity and shared cultural, linguistic and institutional identities.

When the impact of homophily on academic performance was investigated, it was found that students tended to reorganize their social networks according to their performance levels rather than adapting their performance to fit their social group (Smirnov & Thurner, 2017). This selection process suggests that academic homophily may contribute to the persistence of segregation and social stagnation in educational settings. The social structure or context of an educational setting can influence the development of homophily. Students and faculty are more likely to interact and form relationships with others with similar characteristics, interests, or skills in school or work settings (Stryker et al., 2005; Mollenhorst et al., 2008; Turner, 2016).

Another study by Weber et al. (2020) examined the formation and development of learning networks among university students and found that preferences for homophilic learning partnerships were particularly prominent among males who preferred same-sex partnerships and students who bonded with peers of similar academic ability. Nguyen et al. (2020) found that students were more likely to form study groups with same-sex peers, especially as the semester progressed, suggesting that this trend may influence classroom engagement and collaborative learning dynamics.

Social Learning

In higher education, where social networks are widely formed, reorganized and contextualized, behavior and information transfer refer to and transform the sociality of learning. The inevitable social context of education is not far from this transformation. In this respect, it becomes important to discuss social learning in the continuation of the context of homophily and higher education. It is assumed that behaviors and knowledge are acquired through observation and modeling facilitated by these networks. With the transformation of views and debates on learning, the educational process has changed from a one-way teacher-learner relationship to a multidirectional and social mentor-peer-learner relationship. Developments in educational psychology are also embedding the sociocultural revolution in educational research, with the introduction of social constructivist learning (Palincsar, 1998).

Baumann (1988) interprets the behaviorist approach to teaching as active, directive and formal-traditional learning that places the educator/teacher in a supervisory role where they control the learning environment's pace, sequence and content. Today, these debates at the higher education level are centered around active learning, social learning and social constructivist learning approaches.

Social learning theory has created an important and widely adopted transformation in education by emphasizing the learning process in interaction with each other. The foundations of this theory were laid by Dewey's (1938/2015) ideas of experiential learning in his work "Experience and Education." Dewey (2015) argued that learning takes place through interaction and that active participation should be encouraged. These ideas inspired Vygotsky and Cole's (1981) "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes". With their social development and sociocultural theories, Vygotsky and Cole (1981) explained how learning occurs more effectively in social contexts. Bandura's (1977) "Social Learning Theory" further elaborated on the process of people learning from each other through observation, imitation and modeling. Lave and Wenger's (1991) "Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation" extended this field by detailing how learning takes place within specific contexts and how social learning emerges through community practice. Finally, "Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity" (Wenger-Trayner, 2008) has influenced the understanding of how social learning occurs in formal educational settings. Each of these works has been instrumental in shaping how social learning theory has evolved and shaped its applications in education.

Based on social learning theory, social constructivism examines in more detail how individuals collaboratively construct knowledge. It states that individuals do not acquire knowledge solely through imitation and observation. Vygotsky's sociocultural theory emphasizes that learning is fundamentally a social process and individual learning processes are shaped by social interactions. Vygotsky rejected the general assumption of the cognitivist approach that learning should be separated from its social context and introduced social constructivism. Social constructivism emphasizes the influence of culture and context on learning. It is integrated into course designs and teaching strategies that encourage group work, discussion-based learning and problem-based learning. This method helps understand how knowledge is shaped by cultural tools and symbols and how learning processes take place in culturally situated environments.

Emphasizing interaction rather than one-way observation, the theory supports the facilitation of students' motivation, collaborative skills, and problem-solving abilities (Nystrand, 1997) through concepts, such as training, self-regulation, and self-determination (Corden, 2001; Matsumura et al., 2008) as well as an attitudinal stance towards tasks. From a theoretical perspective, social constructivism emphasizes the importance of social interaction and collaboration in the learning process (Palincsar, 1998). This approach suggests that learning is a social activity that takes place through peer interactions and authentic educational experiences (Azzarito & Ennis, 2003). In the higher education context, the use of social media and e-learning platforms has

facilitated collaborative and co-constructivist approaches to learning, increasing student engagement and knowledge construction (Mnkandla & Minnaar, 2017).

Moreover, the social constructivist perspective emphasizes the active role of students in learning processes, encouraging them to participate in discussions, explain their ideas and collaborate in solving complex problems (Palincsar, 1998). This approach increases students' motivation and autonomy to learn (Cetin-Dindar, 2015) and promotes a student-centered teaching environment as opposed to traditional teacher-centered approaches (Teppo et al., 2021). As universities globally increasingly emphasize student-centered learning and constructivist teaching methods (Holmes, 2019), the integration of social constructivist principles into educational practices continues to evolve to meet the changing learning experience of students in higher education.

In conclusion, the emergence and discussion of social learning and social constructivist learning at the higher education level has been and continues to be fueled by the need for collaborative and interactive learning environments. Learner-centered teaching and learning approaches are now being adapted to hybrid and online environments. The new spaces defined by this interaction and collaboration, and the structure of new networks it illuminates, are being studied through frameworks that explore and discuss social relations, such as homophily.

Methodology

This study aims to examine homophily research in higher education in the Web of Science academic database, covering all years, using bibliometric analysis methods and to reveal the relationships in the literature. The time period of the study was 1991-2024, which met the constraints imposed. Bibliometric analysis is a scientific, computer-assisted research methodology (Aria & Cuccurullo, 2017; Lazarides et al., 2023) designed to identify key studies or authors in the relevant research field and explain their intellectual relationships (Small, 1997). The method achieves its goal by comprehensively reviewing all publications related to a specific topic or field. Bibliometrics encompasses a collection of methods used to measure and evaluate academic outputs. It involves statistical analysis of publications in a research field and aims to map the state of research in that field in a quantitative and unbiased way (Donthu et al., 2021).

Research Questions

The research methodology used in this study utilized bibliometric tools to examine and illuminate the quantity, characteristics and productivity of homophily research within higher education studies. The application of bibliometric methods facilitates a systematic review and evaluation of the research field. With these objectives in mind, the study addresses the following research questions:

- What is the development of research on homophily and learning in higher education over time?
- According to bibliometric analyses, what are the main clusters and interdisciplinary distributions of homophily-related research in higher education?
- Which countries are the most productive and collaborative in homophily research in higher education?
- What are the patterns of keyword co-occurrence and citation networks in homophily research in higher education?
- What trends, influential studies and conceptual and intellectual structures have emerged in homophily research in higher education?
- Which journals and authors show the highest productivity in the research field?
- What are the most frequently used keywords and how are these keywords clustered?
- What are the most cited articles in the research field?

- What are the research methods used in the research field?

The research questions above were designed to comprehensively explore various aspects of higher education and homophily studies, from its historical development to the main contributors, journals, keywords and trends in the field.

Sample and Data Collection

In the bibliometric query used in this study, specific criteria and key concepts were selected to explore in depth the various aspects of homophily in the higher education context. These concepts are directly related to the conceptual framework of the study and help explore the role of homophily in education better. For example, concepts, such as collaborative learning, academic achievement, social cohesion, learning outcomes, multiculturalism and diversity in education are important to reveal the effects of homophily on learning processes and how it shapes students' academic and social integration. Using these criteria broadens the scope of the research and provides a more comprehensive and holistic view of the relationship between homophily and higher education.

The trends in the literature, which is the subject of this study, were examined using a keyword search on the Web of Science (WoS) (Figure 1). The terms 'homophily,' 'homophilic tendencies,' 'homophily in learning,' 'peer proximity,' 'similarity attraction' and 'social similarity' were used in combination with the 'OR' operator and formed the first unit of the operation. The second unit of the query was added using 'student.' In the third search group of the query, the terms 'learning outcomes,' 'academic performance,' 'educational achievement,' 'peer influence,' 'study habits,' 'collaborative learning,' 'academic success,' 'knowledge acquisition,' 'social integration,' 'diversity in education' and 'peer networks' were combined with the 'OR' operator and formed the third unit of the operation. In the query, the three units were combined with the 'AND' operator and the following query was used for the search:

ALL=((role of homophily OR homophilic tendencies OR homophily in learning OR peer proximity OR homophil OR similarity attraction OR social similarity) AND (university OR college OR post-secondary OR higher education OR undergraduate) AND (student*) AND (learning outcomes OR academic performance OR educational achievement OR peer influence OR study habits OR collaborative learning OR academic success OR knowledge acquisition OR social integration OR diversity in education OR peer networks))*

The search was conducted without time limitations to retrieve records matching the query in the headings. No time restrictions were applied and all available years in the database were included. The data were retrieved on March 18, 2024. Initially, keywords in the titles generated 1036 results. The results were narrowed down to 286 studies by selecting document type as published open-access articles, language as English, and open source access categories as gold, gold-hybrid, gold-hybrid, free to read, free to read, and green published and excluding green submitted articles.

The abstracts of the articles were comprehensively evaluated based on the research questions and the final dataset was created, which included 46 publications covering the years 1991-2024.

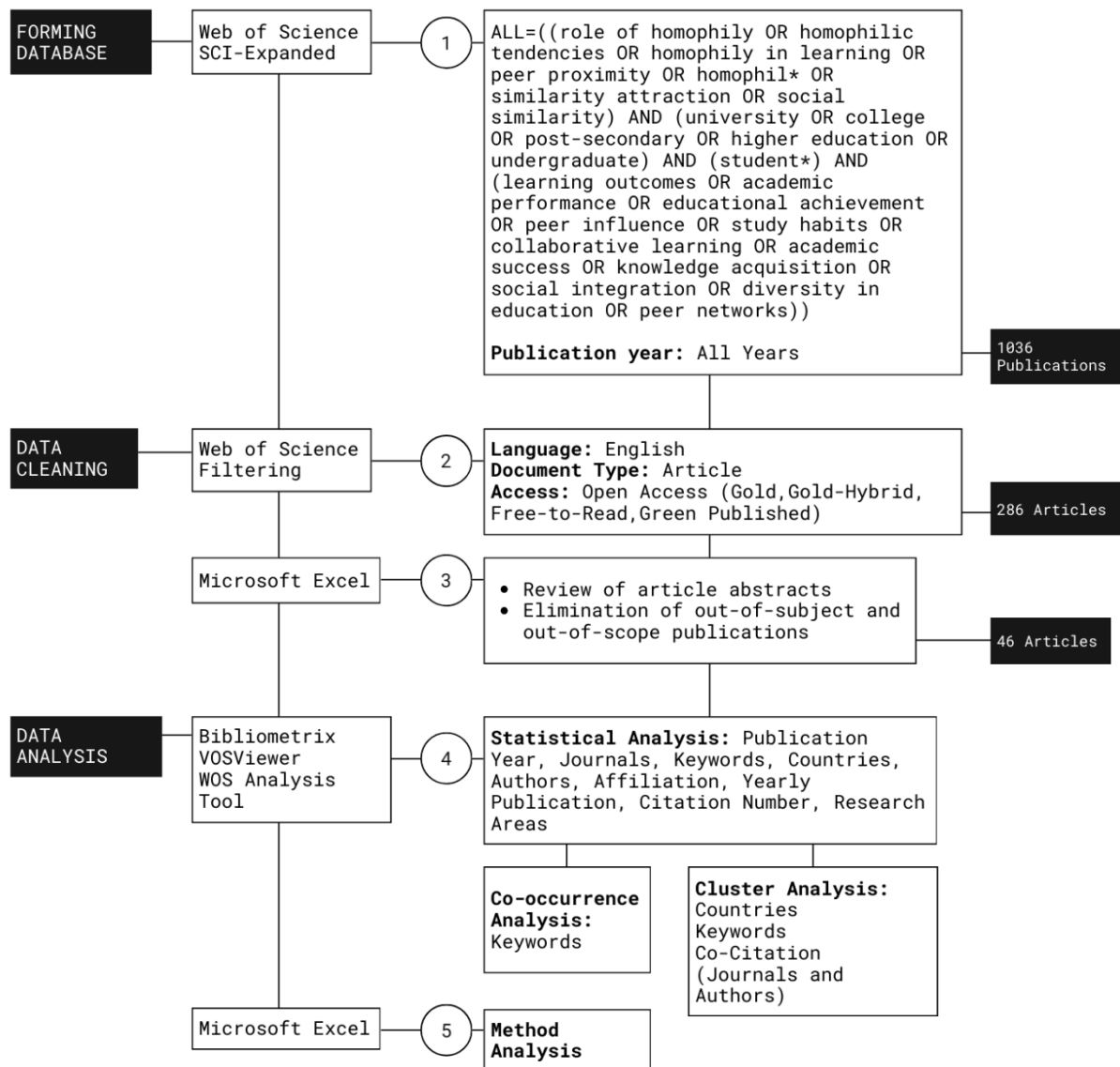

Figure 1 Bibliometric Analysis Flowchart

Analysis

A comprehensive search of publications related to the research topic was conducted in Web of Science (WoS) and then the results were analyzed. A literature-specific framework was created based on the studies conducted on the topic. The data were analyzed using RStudio (RStudio Team, n.d.), Bibliometrix (Aria & Cuccurullo, 2017) and VOSviewer (Van Eck & Waltman, 2017). RStudio, an integrated development environment for the statistical computing programming language R, facilitated statistical calculations and visualization. Developed by Aria and Cuccurullo in 2017 for the R statistical programming language, Bibliometrix is a package designed for quantitative analysis of publications, including the number of citations associated with journal articles (Aria & Cuccurullo, 2017). This free program is designed for a comprehensive exploration of the research field, processing and mapping bibliometric data.

Several bibliometric methods were used to comprehensively map the field, including citation, co-occurrence and co-citation analysis. This study was first grounded in descriptive analyses, such as the number of titles, citations, research areas and related references. The number of publications served as an indicator of productivity in the research field. This study also included

bibliographic maps highlighting the most frequently used words in titles, abstracts and keywords, and productivity across authors and countries. To strengthen the structure of the subject area, co-citation maps of authors and sources were created using tools, such as VOSviewer and Bibliometrix. Furthermore, the ten most cited articles were listed. The results provide an intellectual framework for the current research area and discuss its thematic development over time.

Findings

Descriptive Findings

Table 1 shows the indexes and numbers of the articles. While 32 of the articles in the analysis were included in the Social Sciences Citation Index (SSCI) and constituted 69.56% of the data, 20 articles were included in the Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED) and constituted 43.47% of the data. The 10 articles indexed in the Emerging Sources Citation Index (ESCI) constitute 21.73% of the data. Finally, one article in the Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) constituted 2.17% of the data. Since an article can be indexed in more than one index at the same time, a cumulative result emerges, as shown in Table 1.

Table 1 Indexes and Numbers of Articles

Web of Science Index	Number of Articles	%
Social Sciences Citation Index (SSCI)	32	%69,56
Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)	20	%43,47
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	10	%21,73
Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)	1	%2,17

In Figure 2, the number of articles produced by year is visualized. In 1991, one article was produced, and no research article on homophily in higher education was published until 2012. One article was published in 2012, 2013 and 2015. From 2017 to the present, at least four articles have been published on the relevant topic every year and an increase is observed every year except for 2021. The highest number of articles on homophily in higher education was 10 in 2023. Two articles with data for 2024 covered the studies until April.

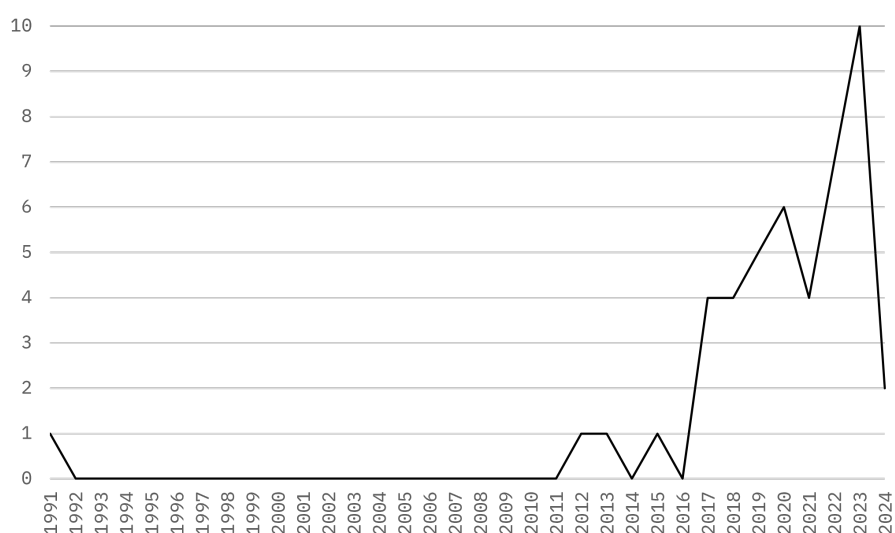

Figure 2 Number of Articles Production by Year

According to the analysis results shown in Table 2, between 1991 and 2024, 46 articles written by contributing authors from 20 countries were published in 37 different journals. There were also three single-author studies published by three authors, bringing the total number of authors across all studies to 150. The average number of co-authorships was 3.65 per article, with international co-authorship accounting for 23.91% of collaborations.

Table 2 Descriptive Statistics of Articles

Description	Finding
Time span	1992-2024
Sources (Journals)	37
Total Articles	46
Average Citation Per Article	19.3
Authors	150
Single Authored Articles	3
Co-authors per Article	3.65
International Co-authorships (%)	23.91
Author Keywords	174

Table 3 shows the distribution of articles published by the journals. In particular, two journals published three articles each, while five different journals published two articles each. Of the 37 journals analyzed, 30 journals published only one article.

Table 3 Number of Articles and Journal Frequency

Number of Articles	Journal Frequency
1	30
2	5
3	2
46	37

Research Fields

Table 4 shows the distribution of 46 studies on homophily, higher education and academic achievement across various fields. Education and psychology emerge as the research fields with the highest weight in this study.

Table 4 Research Fields, Number of Articles and Percentages

Research Fields	Number of Articles	%
Education and Educational Research	18	39,13
Psychology	11	23,91
Science, Technology and Other Topics	5	10,87
Public Environment and Occupational Health	4	8,69
Substance Use	3	6,52
Health Sciences Services	2	4,34
Mathematical Methods in Social Sciences	2	4,34
Nutrition and Dietetics	2	4,34
Social Sciences, Other Topics	2	4,34
Sociology	2	4,34
Anthropology	1	2,17
Architecture	1	2,17
Behavioral Sciences	1	2,17
Biomedical Social Sciences	1	2,17
Business Economics	1	2,17
Construction Building Technology	1	2,17
Environmental Sciences Ecology	1	2,17
General Internal Medicine	1	2,17
Mathematics	1	2,17

Most Productive Countries and Country Collaboration Network

Table 5 provides information on the most actively involved countries in terms of both publication frequency and citation impact. The data derived from the links of the corresponding authors highlight the five most prolific and influential countries. In particular, the United States stood out as the most prolific country with 22 publications and 551 total citations, followed by the United Kingdom with seven publications and 168 citations, then the Netherlands with 6 publications and 47 citations. Austria and Germany published three articles each, with 136 and 35 citations, respectively.

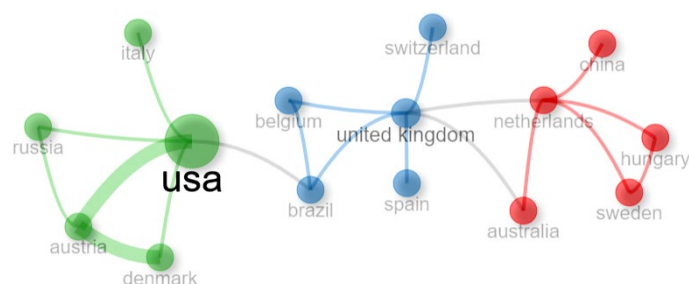
Table 5 Most Productive and Influential 5 Countries by Number of Publications and Total Citations

Country	Number of Articles	Total Citations
United States of America	22	551
United Kingdom	7	168
Netherlands	6	47
Austria	3	136
Germany	3	35

Network Graphs and Tables

International Collaboration within the Research Area

Figure 3 shows the network of countries exhibiting international cooperation within the research area. VOSViewer identified relevant data from 20 countries and created three country clusters. The size of the bubbles indicates the dominance of countries in higher education and homophily studies, while the thickness of the lines represents the strength of collaboration between these countries. Furthermore, different bubble colors indicate clusters, with the yellow cluster representing the countries that collaborate with each other most frequently. In the green cluster, the United States had the largest concentration as the country with the most production and had the most international cooperation with Austria and Denmark. In the blue and red clusters, the United Kingdom and the Netherlands were at the center.

Figure 3 International Collaboration within the Research Area

The Most Productive Journals in the Research Field and Co-citation Analysis of Journals

Table 6 presents the 10 most productive journals in the research field. The three most productive journals were Journal of Personality and Social Psychology, Social Networks and American Journal of Sociology.

Table 6 Top 10 Most Cited Journals and Number of Cited Articles

Journal	Number of Cited Articles
Journal of Personality and Social Psychology	81
Social Networks	70
American Journal of Sociology	48
Higher Education	40
Annual Review of Sociology	36
PLOS One	35
American Sociological Review	26
Journal of Educational Psychology	25
Psychological Bulletin	25
Studies in Higher Education	24

The co-citation analysis of journals shown in Figure 4 provides a detailed and in-depth overview of the subject areas. A threshold of at least 10 citations was selected for a source, resulting in 39 out of 1336 sources meeting these criteria. The size of the bubbles indicates the number of citations the journals have received, while the line thickness represents the link strength. The proximity and connection between the two journals determine the co-citation relationship.

Furthermore, the colors of the circles indicate clusters, classifying the journals into three clusters based on their common characteristics.

The green cluster includes journals with a predominant focus on educational research in sociology, pedagogy and addiction. The red cluster consists of journals focusing on higher education and educational administration. The blue cluster consists of journals within psychology, social psychology and personality studies that examine behavior and psychology, as well as the human dimension of education and learning.

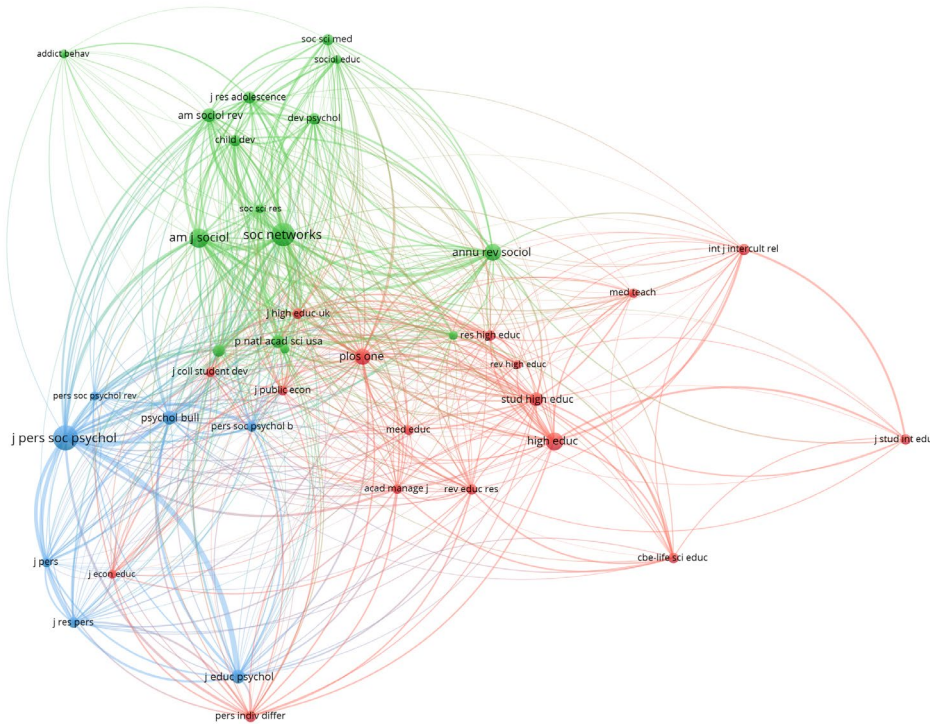

Figure 4 Co-citation Analysis of Journals

Author Publication, Citation and Co-citation Analysis

Table 7 shows the impact of the 10 most productive authors in the dataset. Lewis et al. (2012) stand out as the most notable authors with 307 citations based on the total number of citations. Although they started their research in 2022, their impact is growing rapidly. Kassarnig et al. (2017), published in 2017, follow with 92 citations. Finally, Powell et al. (2015), with seven authors ranked 9th and 10th, were among the 10 most prolific authors with their articles published in 2015.

Table 7 The Influence of the 10 Most Productive Writers

Author	H-index	G-index	M-index	Total Citation	Article Number	Publication Year
Gonzalez, M.	1	1	0,07	307	1	2012
Kaufman, J.	1	1	0,07	307	1	2012
Lewis, K.	1	1	0,07	307	1	2012
Bjerre-Nielsen, A.	2	2	0,25	92	2	2017
Kassarnig, V.	2	2	0,25	92	2	2017
Lassen, D.D.	2	2	0,25	92	2	2017
Lehmann, S.	2	2	0,25	92	2	2017
Mones, E.	2	2	0,25	92	2	2017
Bissell, P.	1	1	0,1	79	1	2015
Clonan, A.	1	1	0,1	79	1	2015

Figure 5 shows the co-citation network of authors who have conducted homophily research in higher education. A citation threshold of 5 was set to ensure that relevant articles were displayed. Of the 150 authors in the dataset, 47 met this threshold criterion. Figure 5 highlights

the intellectual origins of the research topics associated with the authors, leading to the identification of six main clusters.

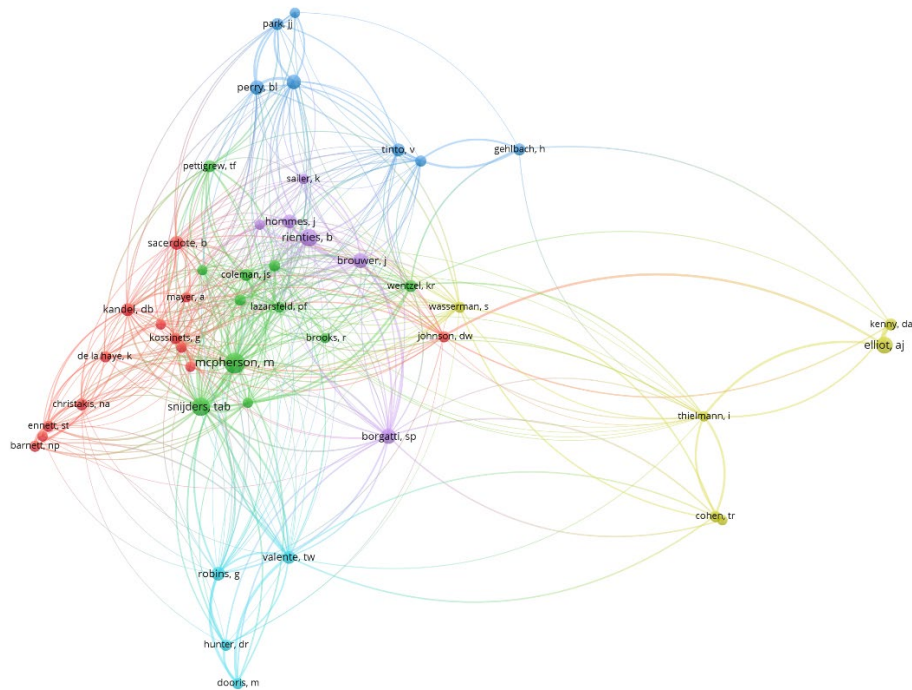

Figure 5 Co-citation Analysis within the Research Field
Keyword Analysis and Co-occurrence Network

Figure 6 shows the co-occurrence analysis and links. In the dataset of 46 articles, a minimum frequency of three occurrences was used for keyword inclusion and analysis. In this study, 41 out of 384 keywords (including both author keywords and KeyWords Plus) met this criterion. Bubble size indicates the recurrence frequency of each keyword in the articles. The proximity of keywords indicates a strong relationship between them (Alonso et al., 2009). Keywords, such as social networks, higher education and education, were highlighted along with their derivatives (e.g., social-network and higher-education) and sub-clusters related to these fields were identified in the visualization. The co-occurrence analysis visualized using VOSviewer organizes the research area into clusters.

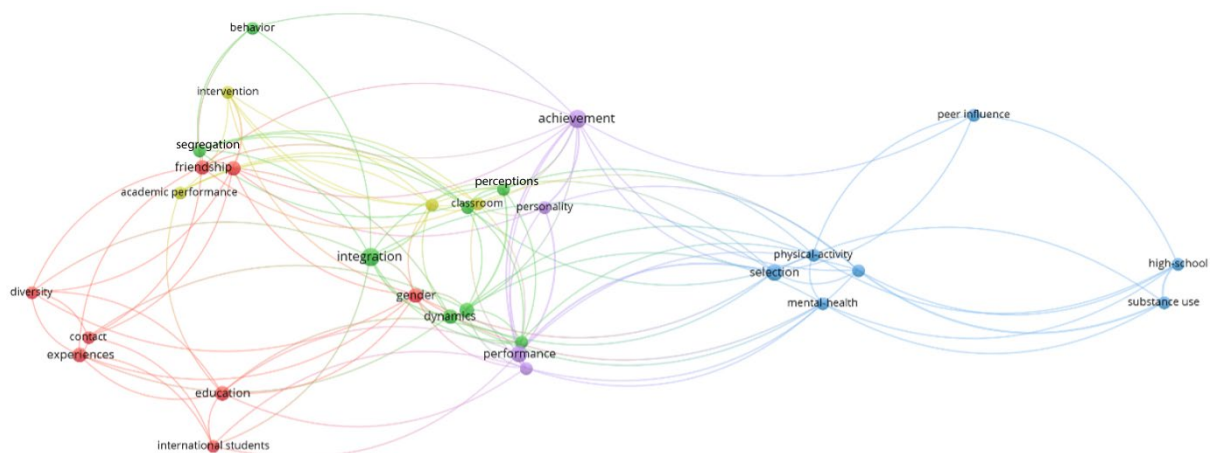

Figure 6 Keyword (All Keywords) Co-occurrence map

These subsets are color-coded according to the research area of homophily and academic achievement in higher education. Figure 5 highlights the most frequently used keywords other

than the extracted keywords. In the green cluster, the word integration is at the center of this research area and forms this cluster with behavior, segregation and perceptions. The most referenced and central term in the blue cluster is selection, which is closely linked to the other clusters. Mental-health and peer influence are related in this cluster. In the yellow cluster, the classroom was the central node and the keywords intervention and academic performance were related to the classroom. In the purple cluster, performance and achievement showed high centrality, while the keyword personality appeared simultaneously. In the red cluster, keywords mostly referring to the order in the classroom emerged. Keywords, such as friendship, gender, experiences and cultural diversity, were used simultaneously.

Table 8 provides additional information to Figure 5, presenting the values of the 11 strongest keywords with their total link strength. This shows the frequency of occurrence of certain keywords in publications. According to the table, social networking, intervention, academic performance and homophily were the most frequently used keywords.

Table 8 Most Frequently Used Keywords (Author Keywords)

Keyword	Frequency of Occurrence	Total Link Strength
Social network	3	15
Intervention	3	14
Academic performance	3	13
Homophily	3	12
Friendship	2	24
Academic relationships	2	17
Diversity	2	16
Selection	2	10
Similarity	2	9
Peer effect	2	8
Social support	2	8

Most Cited Articles

Table 9 presents the 10 most cited articles in the dataset. These articles, which stand out with their high number of citations, shed light on certain research trends within the framework of homophily in higher education. Lewis' (2012) 'Social selection and peer influence in an online network' comes first with 307 citations, followed by Powell et al.'s (2015) 'The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: a scoping review' with 79 citations. In the table of the most cited articles, the citation rate per year varies from 2.88 to 23.62.

Table 9 Top 10 Most Cited Articles

Author(s)	Title	Journal	Total Citation	Citation Per Year
(Lewis et al., 2012)	Social selection and peer influence in an online social network	Proceedings Of The National Academy Of Sciences	307	23,62
(Powell et al., 2015)	The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: a scoping review	BMC Public Health	79	7,90
(Kassarnig et al., 2017)	Class attendance, peer similarity, and academic performance in a large field study	PLOS ONE	53	6,63
(Smirnov ve Thurner, 2017)	Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance	PLOS ONE	44	5,50
(Eisenberg et al., 2013)	Social contagion of mental health: evidence from college roommates	Health Economics	44	3,67
(Kassarnig et al., 2018)	Academic performance and behavioral patterns	EPJ Data Science	39	5,57

(Spencer-Oatey & Dauber, 2019)	Internationalisation and student diversity: how far are the opportunity benefits being perceived and exploited?	Higher Education	34	5,67
(Boda et al., 2020)	Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students	Scientific Reports	29	5,80
(Wittek et al., 2020)	Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in german secondary schools	Social Networks	27	5,40
(Spelt et al., 2017)	A multidimensional approach to examine student interdisciplinary learning in science and engineering in higher education	European Journal of Engineering Education	23	2,88

Inter-journal Relations and Methods Used in the Field

Inter-journal Relations and Keyword Flow

Figure 7 shows the relationship between the journals in these fields and the analysis of the keywords used to provide information about the fields they work in. In the three-domain Sankey diagram presented, the journals cited, the journals examined in the study and 10 of the keywords used in these studies are included. As seen especially in the Journal of Personality and Social Psychology, it was found that the journals intensively cited the same journal that is close to their subject areas. In the related visual, the keywords the journals have in common in the context of homophily and higher education are also included. For example, it was found that BMC Public Health and the Journal of Personality and Social Psychology, which publish in different fields, agree on using the word support.

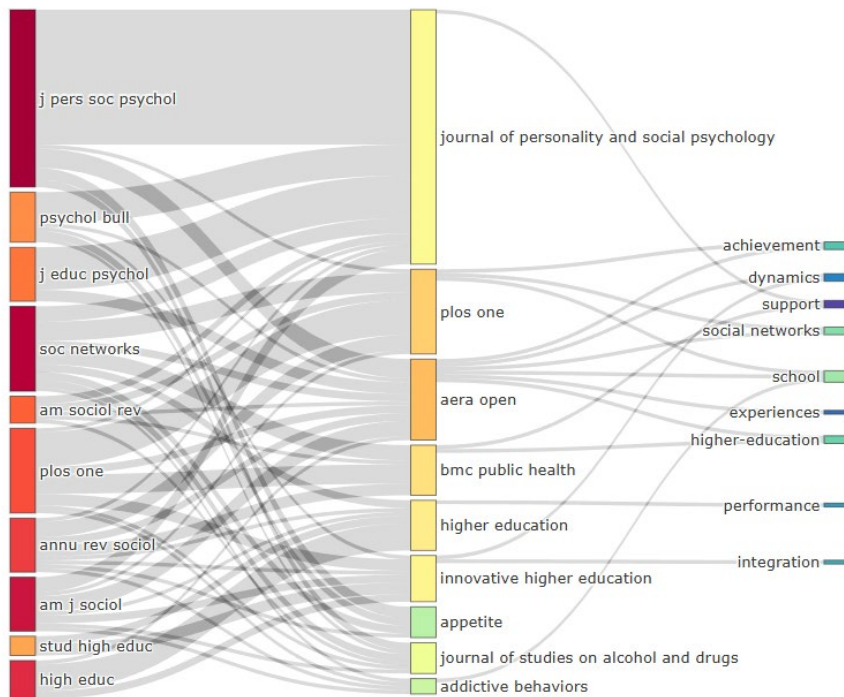

Figure 7 Inter-journal Relations and All Keywords Flow Visualization (Left Column; Journals Cited, Middle Column; Journals Published, Right Column; Keywords Used)

Methodological Approaches

Table 10 presents the methodological approaches used in research on homophily in higher education and case studies related to these methods. Each of these approaches provides various insights into social networks and student interactions. The methods used include social network analysis, longitudinal studies, individual network analysis, mixed analysis, experiments and interventions, surveys and questionnaires, sociograms and peer assignment, cluster and latent profile analysis, and multilevel models.

Social network analysis analyzes the structure and dynamics of social networks through measures, such as centrality and homophily, while longitudinal studies collect data across multiple periods to track changes over time. Individual network analyses examine individual-centered networks and the relationships within them, and mixed analysis combines quantitative and qualitative data. Experiments and interventions investigate the effects of interventions to promote social connections or perceptions of similarity. Applied scans and questionnaires collect students' personal information. Sociograms and peer assignment maps social networks and relationships by assigning students' peers to specific roles. Cluster and latent profile analysis identify homogeneous subgroups based on similar responses or characteristics. Finally, multilevel models analyze nested structures.

Table 10 Method Categories of Homophily Research in Higher Education

Method	Description	Related Work Examples
Social Network Analysis	Analyze the structure and dynamics of social networks, including network metrics such as centrality, homophily and bond formation/dissolution. Techniques such as exponential random graph models (ERGMs) and stochastic actor-oriented models (SAOMs) are used.	"A social network perspective on peer relationship formation of medical undergraduates within large-scale learning communities" (Zhou et al., 2023), "Homophily in the formation and development of learning networks among university students" (Weber et al., 2020)
Longitudinal Studies	Data is collected from the same participants at multiple time points to examine changes and trends over time, such as social networks, academic performance or health behaviors.	"Patterns of undergraduate student interpersonal interaction network change during the COVID-19 Pandemic" (Smith et al., 2022), "Contextual factors that enable and restrain social network formation of Dutch Erasmus+ students" (Schoe et al., 2021)
Egocentric Network Analysis	The study of an individual's (ego) personal network, including the relationships (ties) between the ego and its connections (alters).	"Friend or frenemy? experiential homophily and educational track attrition among premedical students" (Grace, 2018)
Mixed Analysis	Combining quantitative data (e.g., surveys, network data) with qualitative data (e.g., interviews) to gain a more comprehensive understanding of student experiences and phenomena.	"Ok-I need help from somewhere: the educational value of multiplex student relationships in a commuter college" (Fjelkner-Pihl, 2023)
Experiments and Interventions	The use of experimental or quasi-experimental designs to test the effects of interventions or manipulations, such as seating arrangements or activities aimed at promoting social connections or perceptions of similarity.	"Amplifying similarity to promote college STEM instructor-student mentoring relationship quality: a cluster randomized trial," "Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students" (Du et al., 2023)
Surveys and Questionnaires	Collecting self-reported data from students on a variety of measures such as personality, academic confidence, social support and health behaviors.	"Undergraduate student gender, personality and academic confidence" (Sander & De La Fuente, 2020), "Body mass index and associated lifestyle and eating behaviours of female students at a South African university" (Gradidge & Cohen, 2018)
Sociograms/Peer Nominations	Asking students to assign peers roles based on specific criteria (e.g., friendship, advice) to map social networks and relationships.	"Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical

		violence relations in German secondary schools" (Wittek et al., 2020)
Cluster and Latent Profile Analysis	The use of statistical techniques to identify homogeneous subgroups or profiles within a sample based on similarities in responses or characteristics.	"Moral beacons: understanding moral character and moral influence" (Helzer et al., 2023)
Multilevel Models	Analyze data with hierarchical or nested structures within classes or universities to account for dependencies in the data.	"Taking it to the next level: a field experiment to improve instructor-student relationships in college" (Robinson et al., 2019)

Conclusion and Suggestions

This study aims to shed light on homophily research in higher education through bibliometric analyses, revealing current trends, common debate concepts around the research area, country, journal and author-based associations, and research approaches and methods used. This study comprehensively analyzed studies on homophily in higher education between 1991 and 2024. As a result of bibliometric analyses, the data obtained from 46 articles, 37 different journals, and 150 different authors were examined with various filters and analyses. Based on the findings, it was found that studies in this field show an increasing trend when looking at the annual scientific production graph. According to the research results, the highest productivity and citations came from countries, such as the United States, the United Kingdom and the Netherlands, and it was revealed that international collaborations between these countries are strong. It was determined that studies on homophily in higher education are primarily concentrated in education, psychology and social sciences. Keyword analyses revealed that terms, such as 'intervention,' 'friendship,' and 'peer influence' were frequently used, along with 'social network,' 'academic performance' and 'homophily,' terms that were also included in the search query conducted on Web of Science. Furthermore, the citation and collaboration networks between authors shed light on the intellectual structure of the field and the intensity of academic dialogues.

Homophily has an important place in the establishment of social relations. It is one of the focus areas of social sciences that an individual communicates with people who are similar to him/her, provides information flow and shares his/her interests within the network of daily and non-daily relationships. This is not just a preference but a pervasive and inevitable influence that shapes friendships, professional relationships and social networks. This tendency towards similarity can lead to increased cohesion within groups by promoting a sense of belonging and community. However, it also brings challenges, such as reinforcing social divisions and perpetuating inequality.

In studies using social network analysis, such as bibliometric studies, homophily is seen by researchers as an observable and measurable trait, revealing patterns that cannot be seen from a purely sociological or psychological perspective. Through the analysis of social networks, the extent to which homophily affects social structures and how it affects the flow of information and resources can be revealed. This analytical approach allows for mapping connections and measuring the strength of ties, providing insights into both the positive and negative consequences of homophilic tendencies. The visualization of the relationships between journals in Figure 6 shows that the journals whose publications were examined cited publications from similar fields and even from within themselves; in other words, the authors and journals exhibited a high level of homophily. In this study on homophily, academic homophily is presented as a separate finding.

Considering the methods used in 46 articles, it was observed that qualitative, quantitative and mixed research approaches were used. It is argued that the concept of homophily has a multifaceted relationship with the establishment of social networks in higher education context

(Eisenberg et al., 2013; Kassarnig et al., 2017; Wittek et al., 2020). Therefore, from the researcher's perspective, many approaches to measuring, interpreting and revealing homophily can be followed. For example, Smith et al.'s (2022) study was a longitudinal study and used individual network analysis and latent profile analysis.

Despite these contributions, there are some limitations inherent to the methodological choices and scope of this study. First, the reliance on specific databases to organize the research corpus introduces a selection bias that potentially neglects important publications not indexed on these platforms or published in languages other than English. Future bibliometric analyses could broaden the scope by including a wider array of databases, including multilingual research outputs, to reduce selection bias and provide a more comprehensive overview of global research.

Keywords, such as integration, segregation, cultural diversity and mental health, refer to the changing social structure and understanding of today's society and finding a place in the framework of higher education. These concepts examined with homophily also shed light on various situations of the observed society. In this context, the concept of homophily takes a central place and gains importance, as the other terms it is used with refer to various social situations. However, it should be noted that this situation may differ according to each culture's approach.

As a result, higher education is a field where knowledge is produced by various stakeholders and sharing knowledge and skills among stakeholders is prioritized. The tendency to adopt social learning in education, both in and through extracurricular activities, opens a door for homophily research. The application methods of this educational perspective, such as peer learning, peer assessment and active learning, encourage the social constructivist learning framework and differentiate their disciplinary application. Therefore, this study raises a new question about the existence of homophilic tendencies that differ according to field. Since it is a factor affecting the information flow, distribution and speed, examining and studying it on a disciplinary basis will provide valuable findings.

Author Contributions

1st author: 50%, 2nd author: 50%, contributed to the study.

Conflict of Interest Statement

"Homophily studies in higher education: Bibliometric and methodological analysis of international literature" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- Alonso, S., Cabrerizo, F. J., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2009). h-Index: A review focused in its variants, computation and standardization for different scientific fields. *Journal of Informetrics*, 3(4), 273-289. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2009.04.001>
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>
- Azzarito, L., & Ennis, C. D. (2003). A sense of connection: Toward social constructivist physical education. *Sport, Education and Society*, 8(2), 179-197. <https://doi.org/10.1080/13573320309255>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Baumann, J. F. (1988). Direct instruction reconsidered. *Journal of Reading*, 31(8), 712-718.
- Bhargava, P., Chen, D., Sutter, M., & Terrier, C. (2022). Homophily and transmission of behavioral traits in social networks. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4315546>

- Boda, Z., Elmer, T., Vörös, A., & Stadtfeld, C. (2020). Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students. *Scientific Reports*, *10*(1), 2889. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-59594-z>
- Cetin-Dindar, A. (2015). Student motivation in constructivist learning environment. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *12*(2). <https://doi.org/10.12973/eurasia.2016.1399a>
- Corden, R. (2001). Group discussion and the importance of a shared perspective: Learning from collaborative research. *Qualitative Research*, *1*(3), 347-367. <https://doi.org/10.1177/146879410100100305>
- Dewey, J. (2015). *Experience and education* (First free press edition 2015). Free Press.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, *133*, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Du, W., Lee, H., Broderick, N. A., Aldana, C. C., Estrada, M., Handelsman, J., Maldonado, N., Miller, S., Patterson, M. S., Sandoval, P., & Hernandez, P. R. (2023). Amplifying similarity to promote college STEM instructor–student mentoring relationship quality: A cluster randomized trial. *Frontiers in Education*, *8*, 1293885. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1293885>
- Eisenberg, D., Golberstein, E., Whitlock, J. L., & Downs, M. F. (2013). Social contagion of mental health: Evidence from college roommates. *Health Economics*, *22*(8), 965-986. <https://doi.org/10.1002/hec.2873>
- Ertug, G., Gargiulo, M., Galunic, C., & Zou, T. (2018). Homophily and individual performance. *Organization Science*, *29*(5), 912-930. <https://doi.org/10.1287/orsc.2018.1208>
- Esteve-Del-Valle, M. (2022). Homophily and polarization in Twitter political networks: A cross-country analysis. *Media and Communication*, *10*(2). <https://doi.org/10.17645/mac.v10i2.4948>
- Fjelkner-Pihl, A. (2023). "Ok—I need help from somewhere": 'The educational value of multiplex student relationships in a commuter college'. *Innovative Higher Education*, *48*(1), 83-104. <https://doi.org/10.1007/s10755-022-09611-y>
- Grace, M. K. (2018). Friend or frenemy? Experiential homophily and educational track attrition among premedical students. *Social Science & Medicine*, *212*, 33-42. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.07.008>
- Gradidge, P. J.-L., & Cohen, E. (2018). Body mass index and associated lifestyle and eating behaviours of female students at a South African university. *South African Journal of Clinical Nutrition*, *31*(4), 89-91. <https://doi.org/10.1080/16070658.2017.1406176>
- Hale, A. E. (2009). Moreno's sociometry: Exploring interpersonal connection. *Group*, *33*(4), 347-358.
- Heaton, B., & Gondal, N. (2023). Health-based homophily in public housing developments. *BMC Public Health*, *23*(1), 238. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-15146-4>
- Helzer, E. G., Cohen, T. R., Kim, Y., Iorio, A., & Aven, B. (2023). Moral beacons: Understanding moral character and moral influence. *Journal of Personality*, jopy.12865. <https://doi.org/10.1111/jopy.12865>
- Holmes, A. G. D. (2019). Constructivist learning in university undergraduate programmes. Has constructivism been fully embraced? Is there clear evidence that constructivist principles have been applied to all aspects of contemporary university undergraduate study? *Shanlax International Journal of Education*, *8*(1), 7-15. <https://doi.org/10.34293/education.v8i1.819>
- Homophily, n.². (2023). İçinde *Oxford English Dictionary* (3. bs). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/OED/3149111814>
- Horta, H., Feng, S., & Santos, J. M. (2022). Homophily in higher education research: A perspective based on co-authorships. *Scientometrics*, *127*(1), 523-543. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04227-z>
- Kadelka, C., & McCombs, A. (2021). Effect of homophily and correlation of beliefs on COVID-19 and general infectious disease outbreaks. *PLOS ONE*, *16*(12), e0260973. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260973>
- Kassarnig, V., Bjerre-Nielsen, A., Mones, E., Lehmann, S., & Lassen, D. D. (2017). Class attendance, peer similarity, and academic performance in a large field study. *PLOS ONE*, *12*(11), e0187078. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0187078>

- Kassarnig, V., Mones, E., Bjerre-Nielsen, A., Sapiezynski, P., Dreyer Lassen, D., & Lehmann, S. (2018). Academic performance and behavioral patterns. *EPJ Data Science*, 7(1), 10. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-018-0138-8>
- Korkmaz, G., Kuhlman, C. J., Goldstein, J., & Vega-Redondo, F. (2020). A computational study of homophily and diffusion of common knowledge on social networks based on a model of Facebook. *Social Network Analysis and Mining*, 10(1), 5. <https://doi.org/10.1007/s13278-019-0615-5>
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- Lawrence, B. S., & Shah, N. P. (2020). Homophily: Measures and meaning. *Academy of Management Annals*, 14(2), 513-597. <https://doi.org/10.5465/annals.2018.0147>
- Lazarides, M. K., Lazaridou, I.-Z., & Papanas, N. (2023). Bibliometric analysis: Bridging informatics with science. *The International Journal of Lower Extremity Wounds*, 15347346231153538. <https://doi.org/10.1177/15347346231153538>
- Lazarsfeld, P. F., & Merton, R. K. (1954). Friendship as social process: A substantive and methodological analysis. İçinde M. Berger (Ed.), *Freedom and control in modern society* (ss. 18-66). Van Nostrand.
- Lewis, K., Gonzalez, M., & Kaufman, J. (2012). Social selection and peer influence in an online social network. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(1), 68-72. <https://doi.org/10.1073/pnas.1109739109>
- Li, X., Mobilia, M., Rucklidge, A. M., & Zia, R. K. P. (2021). How does homophily shape the topology of a dynamic network? *Physical Review E*, 104(4), 044311. <https://doi.org/10.1103/PhysRevE.104.044311>
- Liu, C.-F., & Mostafavi, A. (2023). Revealing hazard-exposure heterophily as a latent characteristic of community resilience in social-spatial networks. *Scientific Reports*, 13(1), 4817. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-31702-9>
- Loomis, C. P., & Pepinsky, H. B. (1948). Sociometry, 1937-1947: Theory and methods. *Sociometry*, 11(3), 262. <https://doi.org/10.2307/2785116>
- Matsumura, L. C., Slater, S. C., & Crosson, A. (2008). Classroom climate, rigorous instruction and curriculum, and students' interactions in urban middle schools. *The Elementary School Journal*, 108(4), 293-312. <https://doi.org/10.1086/528973>
- Mayhew, B. H. (1980). Structuralism versus individualism: Part 1, shadowboxing in the dark. *Social Forces*, 59(2), 335. <https://doi.org/10.2307/2578025>
- McPherson, J. M., & Smith-Lovin, L. (1987). Homophily in voluntary organizations: Status distance and the composition of face-to-face groups. *American Sociological Review*, 52(3), 370. <https://doi.org/10.2307/2095356>
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444.
- Mnkandla, E., & Minnaar, A. (2017). The use of social media in e-learning: A metasynthesis. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(5). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i5.3014>
- Mollenhorst, G., Völker, B., & Flap, H. (2008). Social contexts and personal relationships: The effect of meeting opportunities on similarity for relationships of different strength. *Social Networks*, 30(1), 60-68. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2007.07.003>
- Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive? Foundations to sociometry group psychotherapy and sociodrama*. Beacon.
- Nguyen, C. T. (2020). Echo chambers and epistemic bubbles. *Episteme*, 17(2), 141-161. <https://doi.org/10.1017/epi.2018.32>
- Nystrand, M. (1997). *Opening dialogue: Understanding the dynamics of language and learning in the English classroom*. Teachers College Press.
- Palincsar, A. S. (1998). Social constructivist perspectives on teaching and learning. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 345-375. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.345>
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.

- Poskanzer, E., & Murray, F. (2022). Preference or persistence? The origins and implications of homophily in entrepreneurial networks. *Academy of Management Proceedings*, 2022(1), 15853. <https://doi.org/10.5465/AMBPP.2022.15853abstract>
- Powell, K., Wilcox, J., Clonan, A., Bissell, P., Preston, L., Peacock, M., & Holdsworth, M. (2015). The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: A scoping review. *BMC Public Health*, 15(1), 996. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-2314-0>
- Robinson, C. D., Scott, W., & Gottfried, M. A. (2019). Taking it to the next level: A field experiment to improve instructor-student relationships in college. *AERA Open*, 5(1), 233285841983970. <https://doi.org/10.1177/2332858419839707>
- RStudio Team. (t.y.). *RStudio: Integrated Development Environment for R (Version 1.4.1717)* [Software]. RStudio, PBC. <https://www.rstudio.com/>
- Sander, P., & De La Fuente, J. (2020). Undergraduate student gender, personality and academic confidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(15), 5567. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155567>
- Schoe, Y., Van Mol, C., & Buynsters, M. (2021). Contextual factors that enable and restrain social network formation of Dutch Erasmus+ students. *Journal of International Students*, 12(1). <https://doi.org/10.32674/jis.v12i1.3143>
- Small, H. (1997). Update on science mapping: Creating large document spaces. *Scientometrics*, 38(2), 275-293. <https://doi.org/10.1007/BF02457414>
- Smirnov, I., & Thurner, S. (2017). Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance. *PLOS ONE*, 12(8), e0183473. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183473>
- Smith, R. A., Brown, M. G., Grady, K. A., Sowl, S., & Schulz, J. M. (2022). patterns of undergraduate student interpersonal interaction network change during the COVID-19 Pandemic. *AERA Open*, 8, 233285842110731. <https://doi.org/10.1177/23328584211073160>
- Spelt, E. J. H., Luning, P. A., Van Boekel, M. A. J. S., & Mulder, M. (2017). A multidimensional approach to examine student interdisciplinary learning in science and engineering in higher education. *European Journal of Engineering Education*, 42(6), 761-774. <https://doi.org/10.1080/03043797.2016.1224228>
- Spencer-Oatey, H., & Dauber, D. (2019). Internationalisation and student diversity: How far are the opportunity benefits being perceived and exploited? *Higher Education*, 78(6), 1035-1058. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00386-4>
- Stryker, S., Serpe, R. T., & Hunt, M. O. (2005). Making good on a promise: The impact of larger social structures on commitments. İçinde *Advances in Group Processes* (C. 22, ss. 93-123). Emerald (MCB UP). [https://doi.org/10.1016/S0882-6145\(05\)22004-0](https://doi.org/10.1016/S0882-6145(05)22004-0)
- Sunstein, C. R. (2001). *Echo Chambers: Bush V. Gore, Impeachment, and Beyond*. Princeton University Press.
- Teppo, M., Soobard, R., & Rannikmäe, M. (2021). Grade 6 & 9 student and teacher perceptions of teaching and learning approaches in relation to student perceived interest/enjoyment towards science learning. *Journal of Baltic Science Education*, 20(1), 119-133. <https://doi.org/10.33225/jbse/21.20.119>
- Turner, J. H. (2016). The macro and meso basis of the micro social order. İçinde S. Abrutyn (Ed.), *Handbook of Contemporary Sociological Theory* (ss. 123-148). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32250-6_7
- Van Eck, N. J. & Waltman, L. (2017). *VOSViewer (Version 1.6.16)* [Software]. Leiden University's Centre for Science and Technology Studies (CWTS). <https://www.vosviewer.com/>
- Vygotskij, L. S., & Cole, M. (1981). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (Nachdr.). Harvard Univ. Press.
- Weber, H., Schwenzer, M., & Hillmert, S. (2020). Homophily in the formation and development of learning networks among university students. *Network Science*, 8(4), 469-491. <https://doi.org/10.1017/nws.2020.10>
- Wenger-Trayner, É. (2008). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity* (18th printing). Cambridge University Press.

- Wittek, M., Kroneberg, C., & Lämmermann, K. (2020). Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in German secondary schools. *Social Networks*, *60*, 34-47. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2019.04.004>
- Zhou, Y., Bos, N. A., Diemers, A. D., & Brouwer, J. (2023). A social network perspective on peer relationship formation of medical undergraduates within large-scale learning communities. *Medical Education Online*, *28*(1), 2162253. <https://doi.org/10.1080/10872981.2022.2162253>

Articles Used in Bibliometric Analysis

- AbdelSalam, M., El Tantawi, M., Al-Ansari, A., AlAgl, A., & Al-Harbi, F. (2017). Informal peer-assisted learning groups did not lead to better performance of Saudi dental students. *Medical Principles and Practice*, *26*(4), 337-342. <https://doi.org/10.1159/000477731>
- Antonoplis, S., & John, O. P. (2022). Who has different-race friends, and does it depend on context? Openness (to other), but not agreeableness, predicts lower racial homophily in friendship networks. *Journal of Personality and Social Psychology*, *122*(5), 894-919. <https://doi.org/10.1037/pspp0000413>
- Ashikawa, H., Hojat, M., Zeleznik, C., & Gonnella, J. S. (1991). Reexamination of relationships between students' undergraduate majors, medical school performances, and career plans at Jefferson Medical College. *Academic Medicine*, *66*(8), 458-464. <https://doi.org/10.1097/00001888-199108000-00009>
- Bachert, P., Wolbring, L., Hildebrand, C., Woll, A., & Wäsche, H. (2023). Analyzing mechanisms of interdisciplinary cooperation in promoting students' health at university. *BMC Public Health*, *23*(1), 1911. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16786-2>
- Balestrieri, S. G., DiGuseppi, G. T., Meisel, M. K., Clark, M. A., Ott, M. Q., & Barnett, N. P. (2018). U.S. college students' social network characteristics and perceived social exclusion: A comparison between drinkers and nondrinkers based on past-month alcohol use. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, *79*(6), 862-867. <https://doi.org/10.15288/jsad.2018.79.862>
- Barnett, N. P., DiGuseppi, G. T., Tesdahl, E. A., & Meisel, M. K. (2022). Peer selection and influence for marijuana use in a complete network of first-year college students. *Addictive Behaviors*, *124*, 107087. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.107087>
- Boda, Z., Elmer, T., Vörös, A., & Stadtfeld, C. (2020). Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students. *Scientific Reports*, *10*(1), 2889. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-59594-z>
- Brouwer, J., & Engels, M. C. (2022). The role of prosocial attitudes and academic achievement in peer networks in higher education. *European Journal of Psychology of Education*, *37*(2), 567-584. <https://doi.org/10.1007/s10212-020-00526-w>
- Caicedo, D. A. (2019). DREAMers and values: An urban and suburban community college comparison. *Journal of Diversity in Higher Education*, *12*(4), 319-329. <https://doi.org/10.1037/dhe0000097>
- Clark, A. T., Lippincott, D., & Kim, J. (2021). More than learning English? The impact of university intensive English language program attendance on international student academic achievement. *Education Policy Analysis Archives*, *29*(January-July), 43. <https://doi.org/10.14507/epaa.29.4673>
- Du, W., Lee, H., Broderick, N. A., Aldana, C. C., Estrada, M., Handelsman, J., Maldonado, N., Miller, S., Patterson, M. S., Sandoval, P., & Hernandez, P. R. (2023). Amplifying similarity to promote college STEM instructor–student mentoring relationship quality: A cluster randomized trial. *Frontiers in Education*, *8*. <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1293885>
- Eisenberg, D., Golberstein, E., Whitlock, J. L., & Downs, M. F. (2013). Social contagion of mental health: Evidence from college roommates. *Health Economics*, *22*(8), 965-986. <https://doi.org/10.1002/hec.2873>
- Fernández, D. P., Ryan, M. K., & Begeny, C. T. (2023). Recognizing the diversity in how students define belonging: Evidence of differing conceptualizations, including as a function of students' gender and socioeconomic background. *Social Psychology of Education*, *26*(3), 673-708. <https://doi.org/10.1007/s11218-023-09761-7>

- Fjelkner-Pihl, A. (2023). "Ok—I need help from somewhere": 'The educational value of multiplex student relationships in a commuter college'. *Innovative Higher Education*, 48(1), 83-104. <https://doi.org/10.1007/s10755-022-09611-y>
- Forney, K. J., Schwendler, T., & Ward, R. M. (2019). Examining similarities in eating pathology, negative affect, and perfectionism among peers: A social network analysis. *Appetite*, 137, 236-243. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.03.013>
- Grace, M. K. (2018). Friend or frenemy? Experiential homophily and educational track attrition among premedical students. *Social Science & Medicine*, 212, 33-42. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.07.008>
- Gradidge, P. J.-L., & Cohen, E. (2018). Body mass index and associated lifestyle and eating behaviours of female students at a South African university. *South African Journal of Clinical Nutrition*, 31(4), 89-91. <https://doi.org/10.1080/16070658.2017.1406176>
- Helzer, E. G., Cohen, T. R., Kim, Y., Iorio, A., & Aven, B. (2023). Moral beacons: Understanding moral character and moral influence. *Journal of Personality*, 92(3), 735-752. <https://doi.org/10.1111/jopy.12865>
- Ji, M., Liu, Y., Deng, Q., Zhang, Y., & Zhao, S. (2023). Preliminary research on the effect of spatial layout on peer academic support relationships in first-year university students: A case study of the school of architecture at SCUT. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 22(6), 3170-3185. <https://doi.org/10.1080/13467581.2023.2182636>
- Kassarnig, V., Bjerre-Nielsen, A., Mones, E., Lehmann, S., & Lassen, D. D. (2017). Class attendance, peer similarity, and academic performance in a large field study. *PLOS ONE*, 12(11), e0187078. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0187078>
- Kassarnig, V., Mones, E., Bjerre-Nielsen, A., Sapiezynski, P., Dreyer Lassen, D., & Lehmann, S. (2018). Academic performance and behavioral patterns. *EPJ Data Science*, 7(1), 10. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-018-0138-8>
- Lewis, K., Gonzalez, M., & Kaufman, J. (2012). Social selection and peer influence in an online social network. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(1), 68-72. <https://doi.org/10.1073/pnas.1109739109>
- Marenco-Escuderos, A. D., Restrepo Cervantes, D., & Rambal-Rivaldo, L. I. (2023). Perfiles de resiliencia asociados al engagement académico y al apoyo social en estudiantes universitarios. *Interdisciplinaria Revista de Psicología y Ciencias Afines*, 40(2), 231-243. <https://doi.org/10.16888/interd.2023.40.2.14>
- Pancorbo, G., Decuyper, M., Kim, L. E., Laros, J. A., Abrahams, L., & Fruyt, F. D. (2022). A teacher like me? Different approaches to examining personality similarity between teachers and students. *European Journal of Personality*, 36(5), 771-786. <https://doi.org/10.1177/08902070211015583>
- Powell, K., Wilcox, J., Clonan, A., Bissell, P., Preston, L., Peacock, M., & Holdsworth, M. (2015). The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: A scoping review. *BMC Public Health*, 15(1), 996. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-2314-0>
- Radó, M., & Takács, K. (2019). Relational integration in schools through seating assignments. *Journal Of Artificial Societies And Social Simulation*, 22(4), 11. <https://doi.org/10.18564/jasss.4115>
- Robinson, C. D., Scott, W., & Gottfried, M. A. (2019). Taking it to the next level: A field experiment to improve instructor-student relationships in college. *AERA Open*, 5(1), 233285841983970. <https://doi.org/10.1177/2332858419839707>
- Rockenbach, A. N., & Hudson, T. D. (2024). Transforming political divides: How student identities and campus contexts shape interpartisan friendships. *AERA Open*, 10, 23328584231222475. <https://doi.org/10.1177/23328584231222475>
- Samudra, S., Walters, C., Williams-Dobosz, D., Shah, A., & Brickman, P. (2024). Try before you buy: Are there benefits to a random trial period before students choose their collaborative teams? *CBE—Life Sciences Education*, 23(1), ar2. <https://doi.org/10.1187/cbe.23-01-0011>
- Sander, P., & De La Fuente, J. (2020). Undergraduate student gender, personality and academic confidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(15), 5567. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155567>

- Schoe, Y., Van Mol, C., & Buynsters, M. (2021). Contextual factors that enable and restrain social network formation of Dutch Erasmus+ students. *Journal of International Students*, 12(1). <https://doi.org/10.32674/jis.v12i1.3143>
- Smirnov, I., & Thurner, S. (2017). Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance. *PLOS ONE*, 12(8), e0183473. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183473>
- Smith, R. A., Brown, M. G., Grady, K. A., Sowl, S., & Schulz, J. M. (2022). Patterns of undergraduate student interpersonal interaction network change during the COVID-19 Pandemic. *AERA Open*, 8, 233285842110731. <https://doi.org/10.1177/23328584211073160>
- Smith, R. A., Brown, M. G., Schiltz, J. J., Sowl, S., Schulz, J. M., & Grady, K. A. (2023). The value of interpersonal network continuity for college students in disruptive times. *Innovative Higher Education*, 48(4), 719-738. <https://doi.org/10.1007/s10755-023-09647-8>
- Spelt, E. J. H., Luning, P. A., Van Boekel, M. A. J. S., & Mulder, M. (2017). A multidimensional approach to examine student interdisciplinary learning in science and engineering in higher education. *European Journal of Engineering Education*, 42(6), 761-774. <https://doi.org/10.1080/03043797.2016.1224228>
- Spencer-Oatey, H., & Dauber, D. (2019). Internationalisation and student diversity: How far are the opportunity benefits being perceived and exploited? *Higher Education*, 78(6), 1035-1058. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00386-4>
- Tebbett, N., Jöns, H., & Hoyler, M. (2021). Openness towards diversity? Cultural homophily in student perceptions of teaching and learning provided by international and home academics. *Globalisation, Societies and Education*, 19(5), 522-544. <https://doi.org/10.1080/14767724.2020.1835464>
- Tomás-Miquel, J.-V., & Capó-Vicedo, J. (2022). Beyond cultural and geographical proximity: Delving into the factors that influence the dynamics of academic relationships between students in higher education. *Higher Education*, 83(5), 1143-1162. <https://doi.org/10.1007/s10734-021-00734-3>
- Van Diggele, C., Roberts, C., & Haq, I. (2021). Optimising student-led interprofessional learning across eleven health disciplines. *BMC Medical Education*, 21(1), 157. <https://doi.org/10.1186/s12909-021-02527-9>
- Van Woerden, I., Hruschka, D., Brewis, A., Schaefer, D. R., & Bruening, M. (2020). First-year college students' weight change is influenced by their randomly assigned roommates' BMI. *PLOS ONE*, 15(11), e0242681. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242681>
- Vignery, K., & Laurier, W. (2020). Achievement in student peer networks: A study of the selection process, peer effects and student centrality. *International Journal of Educational Research*, 99, 101499. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.101499>
- Weber, H., Schwenzer, M., & Hillmert, S. (2020). Homophily in the formation and development of learning networks among university students. *Network Science*, 8(4), 469-491. <https://doi.org/10.1017/nws.2020.10>
- Weissman, D. L., & Elliot, A. J. (2023). Achievement goal perception: An interpersonal approach to achievement goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 125(3), 607-628. <https://doi.org/10.1037/pspp0000462>
- Witteck, M., Kroneberg, C., & Lämmermann, K. (2020). Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in German secondary schools. *Social Networks*, 60, 34-47. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2019.04.004>
- Zhou, Y., Bos, N. A., Diemers, A. D., & Brouwer, J. (2023). A social network perspective on peer relationship formation of medical undergraduates within large-scale learning communities. *Medical Education Online*, 28(1), 2162253. <https://doi.org/10.1080/10872981.2022.2162253>

Yükseköğretimde homofili çalışmaları: Uluslararası alanyazının bibliyometrik ve yöntemsel analizi

Mert Seven¹, Kardelen Aysel²

¹Yeni Medya ve İletişim Bölümü, İletişim Fakültesi, Yaşar Üniversitesi, İzmir, Türkiye, ²Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, İletişim Fakültesi, Yaşar Üniversitesi, İzmir, Türkiye

ÖZET

Bireylerin kendilerine benzeyen kişilerle ilişki kurma eğilimi olarak adlandırılan homofili, yükseköğretim ortamlarındaki sosyal ağlar ve etkileşimler için önemli etkilere sahiptir. Üniversitedeki eğitim-öğretim çatısı altında oluşan ağlar, davranış ve enformasyonun aktarılması ve öğrenme deneyiminin gerçekleştiği sosyal bağlamın irdelenmesi yükseköğretimde homofili araştırmalarının önünü açmıştır. Bu çalışma, 1991-2024 yılları arasında Web of Science Citation Databases (Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index ve Arts & Humanities Citation Index) indekslerinde taranan dergilerde yayımlanan yükseköğretimde homofili konulu araştırmaların bibliyometrik bir analizini sunmaktadır. Yükseköğretim ve öğrenme ile ilgili anahtar kelimeleri içeren yayınlar taranarak homofili kelimesinin yer aldığı 46 makale tespit edilmiş ve bu çalışmalar, bibliyometrik araç ve teknikler kullanılarak analiz edilmiştir. Temel araştırma alanları/kümelere, disiplinler arası dağılım, ülkeler arası üretkenlik ve iş birliği örüntüleri, anahtar kelime eş-oluşum ağları ve atıf ağları, eğilimleri, etkili çalışmaları ve bu araştırma alanının kavramsal ve entelektüel yapısını ortaya çıkarmak için incelenmiştir. RStudio, Bibliometrix ve VOSviewer kullanarak alandaki temel eğilimlerin, araştırma alanlarının ve kavramsal yapıların tanımlandığı çalışmada, eğitim, psikoloji ve sosyal bilimlerin yüksek oranda araştırma ile katkıda bulunduğu ortaya konmaktadır. Bu alandaki çalışmaların yıllık bilimsel üretim grafiğine bakıldığında artan bir eğilim gösterdiği bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, en fazla üretkenlik ve atıf Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerden gelmiş, bu ülkeler arasındaki uluslararası iş birliklerinin güçlü olduğu ortaya konulmuştur. Anahtar kelime analizleri, 'sosyal ağ', 'akademik performans' ve 'homofili' gibi terimlerin sıklıkla kullanıldığını ortaya koymuştur. Sonuçlar, homofili çalışmalarının yükseköğretim bağlamındaki gelişimini vurgulamakta ve üniversitelerdeki sosyal ilişkiler, grup dinamikleri ve kültürel çeşitlilik/ayrışma konularının gelecekte de araştırılması için kavramsal ve yöntemsel bir temel sağlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Yükseköğretim, Homofili, Sosyal ağlar, Sosyal öğrenme, Bibliyometrik analiz.

Giriş

Sosyal ilişkilerimizde neden benzerlere yöneliriz? Gündelik hayatta arkadaşlıklardan profesyonel ilişkilere kadar kişilerin neden kendilerine benzeyen kişilere yöneldiği, günümüzün dijital bağlantısallığının getirdiği bir popülerlikle de beraber, artan bir akademik merak unsuru haline gelmiştir. Bireylerin benzer kişilerle ilişki kurma ve bağ kurma eğilimi olan homofili kavramı, sosyal dinamiklerin incelenebileceği temel bir sosyolojik merceğe görevi görmektedir. *Homo* (benzer) ve *philia* (sevmek/yakınlık duymak) kelimelerinin birleşmesi ile benzere yakınlık duyma anlamı oluşturularak ilk defa 1950'lerde kullanılmıştır ("*Homophily*, n.²", 2023). Kişisel ve sosyal bağlamlarda benzerliğin farklılığa tercih edilmesini kapsayan bu olgu, akademik alana da uzanmakta ve fakülte işe alımlarından öğrenci grup oluşumlarına, mentorluk ilişkilerinden akademik başarıya kadar birçok durumu etkilemektedir (Stryker vd., 2005; Mollenhorst vd., 2008; Weber vd., 2020). Hem öğrenciler hem de eğitimciler için eğitim deneyimlerini ve sonuçlarını

şekillendirebildiğinden dolayı, homofilinin yükseköğretim bağlamında irdelenmesi önem kazanmaktadır.

Homofili, toplumu ve insan davranışını şekillendirebilen bir olgudur. Dolayısıyla sosyal hayatın birçok yerinde kendini gösterir. Bir topluluğun benzerlerden oluşmasından kaynaklı tehlike durumlarında kaynak çeşitliliği eksikliğinden dolayı savunmasızlığını (Liu ve Mostafavi, 2023), hastalık salgını olasılıklarını (Kadelka ve McCombs, 2021), düşük gelirli topluluklarda sağlık temelli müdahalelerinin şekillendirilmesini (Heaton ve Gondal, 2023), dinamik ve fikir alışverişi temelli topluluklardaki ağ yapılarını (Li vd., 2021) ve demokratik rejimlerdeki siyasi kutuplaşmayı (Esteve-Del-Valle, 2022) ve öğrenme ağlarının şekillenmesini (Smirnov ve Thurner, 2017) etkileyebilmektedir.

Araştırmalar, homofilinin çeşitli süreçlerle ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bireyler mutlaka benzerliğe dayalı ilişkiler başlatmayabilir, ancak homofilik ilişkileri sürdürme ve daha fazla değer verme eğilimindedir, bu da kalıcılığa ve kaynak alışverişine yol açar (Poskanzer ve Murray, 2022). Dahası, davranışsal özellikler homofilide önemli bir rol oynamakta, bireyler arasında çeşitli özellikler arasında yüksek düzeyde benzerlik gözlenmekte, cinsiyet ve arkadaşlık süresi gibi demografik özelliklerden etkilenmektedir (Bhargava vd., 2022). Farklı görüşlere sahip bireylerin oluşturduğu dinamik ağlarda, homofili kutuplaşmaya veya karşı kutuplaşmaya yol açabilmekte (Li vd., 2021), sosyal medya platformlarındaki kolektif eylem dinamiklerini de etkileyerek enformasyonun yayılmasını ve hızını etkileyebilmektedir (Korkmaz vd., 2020).

Sosyal ağ analizlerinde başvurulan bir kavram olan homofili, belirli bir ağ yapısı içindeki bireylerin değerler, tercihler ve yakınlıklar üzerinden ağ içerisinde konumlanışına işaret etmektedir. Bireyin mevcut ağ yapısı içindeki konumu karşılaşıcağı ve sürdüreceği iletişimsel ve davranışsal boyutları belirler. Bu bibliyometrik analizde, yükseköğretimde homofili ve akademik başarıyı çevreleyen araştırma külliyatı incelenmiş, teorik kökeninin izi sürülmüş ve alanı şekillendiren önemli çalışmalar tespit edilmiştir. Bu çalışma, bilimsel yayınların sistematik bir incelemesi yoluyla literatürdeki eğilimleri, kalıpları ve boşlukları vurgulamayı amaçlamaktadır. Bir bibliyometrik analiz olarak alanın geldiği noktaya dair kapsamlı bir genel bakış sağlamaktadır.

Homofilinin eğitimdeki yansımaları önemli ipuçları barındırmakta ve yükseköğretimde daha kapsayıcı ve çeşitli bir ortam yaratma çabaları içerisinde kendine yer bulmaktadır. Alanın sınırlarını çizerek, politika yapıcılarının, eğitimcilerin ve akademisyenlerin yükseköğretimin yapısal ve kişiler arası yönlerini yeniden değerlendirebilecekleri ve yenilikler getirebilecekleri bir mercek sunulmaktadır.

Literatür

Homofili, bireylerin inançlar, değerler, sosyal statü veya eğitim gibi belirli nitelikler bakımından kendilerine benzeyen diğer kişilerle bağlantı kurma eğilimi ile tanımlanan temel bir sosyal olgudur (McPherson vd., 2001). *Homofili* terimi, 20. yüzyılın ortalarında toplum bilimciler, Lazarsfeld ve Merton (1954) tarafından Pittsburgh, ABD'de karma ırkların yaşadığı bir mahallede arkadaşlığın işleyişi hakkında yapılan bir çalışmadan gelmektedir. İnsanların değer ve görüşleri ya da sosyal konumları (ırk, eğitim ya da cinsiyet gibi) açısından kendilerine benzeyen insanlarla bağlantı kurma eğilimlerini tanımlamak için homofili terimini ortaya atmışlardır. "Belirlenmiş bazı açılardan birbirine benzeyenler arasında arkadaşlık kurma eğilimi" ifadesini homofili kelimesiyle, tamamlayıcı ifade olan heterofiliyi ise "belirlenmiş bazı açılardan farklılık gösterenler arasında arkadaşlık kurma eğilimi" ifadesiyle özetlemişlerdir (Lazarsfeld ve Merton, 1954, s. 23).

Lazarsfeld ve Merton (1954), beyaz mahalle sakinleri arasında ırksal değerler açısından kesin arkadaşlık kalıpları olduğu sonucuna varmış, liberaller ve liberal olmayanların kendi aralarında yakın arkadaş olma olasılıklarını daha yüksek bulmuşlardır. Yazarlar değerlerin hakim bir homofilik örüntü olduğu yönünde bir sonuca varmışlardır. Bu çalışma ile arkadaşlıkların ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde paylaşılan değerlerin ve kimliklerin önemi vurgulanmıştır.

Homofili, sosyometrik ölçümlerin bir parçası olarak sosyal ağ analizi içinde kendine yer bulur. Moreno'nun (1934) psikiyatri alanındaki katkılarıyla öncülük ettiği, sosyal gruplarda kabul veya reddedilme derecesini ölçerek; sosyal statü, yapı ve gelişimi keşfetme, tanımlama ve değerlendirmeye yönelik bir yöntem olan sosyometri (Loomis ve Pepinsky, 1948), grup içi ilişkileri ve bireysel yanlılıkları keşfetmek için ortaya çıkarılmıştır. 1937 yılında Lazarsfeld'in de yayın kurulunda yer aldığı Sociometry Dergisi'nin çıkarılması ve Michigan Üniversitesi'nden Henry J. Meyer'in; (1) hayata yönelik bir tutum olarak, (2) bir toplum teorisi olarak ve (3) bir araştırma yöntemi olarak üç parçalı sosyometri tanımı (akt. Hale, 2009) alanın da yörüngesini belirlemiştir. Benzere duyulan yakınlık olgusu da bu yörüngeler etrafında çalışılmaktadır.

Homofilinin metodolojik bir çalışma alanı olarak önünü Lazarsfeld ve Merton'ın (1954) çalışma içerisinde formüle ettiği soru daha da açmıştır. Araştırmada bölge sakinlerine kendilerine en yakın üç arkadaşı listelemeleri istenmiş ve analizleri bu kısıtlı toplum perspektifi sayesinde mümkün olmuştur. Ancak bu kısıtlılık bir topluluktaki bireylerin bilgi alışverişinde bulunma ve değerler oluşturma yollarının çeşitliliğini yakalama konusunda eksik kalmaktadır.

Bu kısıtlılığa yönelik literatürde çeşitli yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Her ne kadar *philia* kavramı tercihi ve dolayısıyla seçimi çağırırsa da, bu tür bir seçimin yapıldığı yapısal kısıtlamaların kabul edilmesi (Ertug vd., 2018), akademisyenleri *yapıdan kaynaklanan* (induced) homofili ile bu yapının etkilerinden arındırılmış bireysel tercihleri yakalayan *seçim* (choice) homofilisi arasında ayırım yapmaya yöneltmiştir (McPherson ve Smith-Lovin, 1987). Mayhew'in (1980) *bireyci* ve *yapısalcı* dünya görüşleri olarak adlandırdığı bu ayırmda, bireyci olan seçim homofilisini ölçme girişimlerinde metodolojik bir ayırımla karşılaşılır; seçim homofilisi ölçütünün sadece demografik veya diğer tür kısıtlamaları değil, bireysel tercihleri de göz önüne aldığından emin olmak için yapının bireyler arasındaki gözlemlenen ilişki kalıpları üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır (Lawrence ve Shah, 2020). Homofili gözlemi, bireyci veya yapısalcı olsun, en başından itibaren katı bir sosyal ağ, yani inşa edilmiş bir sosyal alan gerektirmektedir. Bu da homofilinin, günümüzün dijital ekosistemlerinde yaygın kullanım için adapte edilebilmesinin ve ölçeklendirilebilmesinin önünü açmıştır.

Nguyen (2020), dijital mecralarda homofilinin sosyal epistemik bir yapı olan epistemik baloncuğa, enformasyonun ve etkileşimin sınırlı bir alan içinde kalmasına yol açabileceğini tartışmaktadır. Bu epistemik yapılar, yankı odaları (Sunstein, 2001), filtre baloncukları (Pariser, 2011) literatürde bilginin ve etkileşimin sınırlandığı, kutuplaşmanın gözlemlendiği alanlar olarak tartışılmaktadır. Dijital mecralarda algoritmaların ve kişisel kürasyonların benzerleri bir araya getirmesinin etkileri birçok alanda çalışılmaktadır.

Yakın zamanda yapılan çalışmalar, homofilinin akademik iş birliklerini şekillendirmedeki ve eğitim çıktılarını etkilemedeki rolünü vurgulamıştır. Örneğin, Horta vd., (2022) yükseköğretim araştırmacıları arasındaki ortak yazarlıkları incelemiş ve coğrafi ve kurumsal özelliklerin iş birliklerinin önemli homofilik itici güçleri olduğunu tespit ederek fiziksel yakınlığın ve paylaşılan kültürel, dilsel ve kurumsal kimliklerin önemini altını çizmiştir.

Homofilinin akademik performans üzerindeki etkisi araştırıldığında, öğrencilerin performanslarını sosyal gruplarına uyacak şekilde uyarlamak yerine sosyal ağlarını performans seviyelerine göre yeniden düzenleme eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır (Smirnov ve Thurner, 2017). Bu seçim süreci, akademik homofilinin eğitim ortamlarında ayrışmanın ve sosyal durgunluğun devam etmesine katkıda bulunabileceğini düşündürmektedir. Bir eğitim ortamının sosyal yapısı veya bağlamı homofili gelişimini etkileyebilmektedir. Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin, okul veya iş ortamlarında benzer özellikleri, ilgi alanları veya becerileri paylaşan diğer kişilerle etkileşime girme ve ilişki kurma olasılıkları daha yüksektir (Stryker vd., 2005; Mollenhorst vd., 2008; Turner, 2016).

Weber vd. (2020) tarafından yapılan bir başka çalışmada, üniversite öğrencileri arasında öğrenme ağlarının oluşumu ve gelişimi incelenmiş; homofilik öğrenme ortaklıklarına yönelik tercihlerin, özellikle aynı cinsiyetten ortaklıkları tercih eden erkekler ve benzer akademik

becerilere sahip akranlarıyla bağı kuran öğrenciler arasında belirgin olduğunu bulunmuştur. Nguyen vd. (2020), öğrencilerin özellikle dönem ilerledikçe aynı cinsiyetten akranlarıyla çalışma grupları oluşturma olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulmuş ve bu eğilimin, sınıf içi katılım ve iş birliğine dayalı öğrenme dinamiklerini etkileyebileceğini göstermiştir.

Sosyal Öğrenme

Sosyal ağların yaygın şekilde oluştuğu, yeniden düzenlendiği ve bağlamlara göre değiştiği yükseköğretim alanında, davranış ve enformasyon aktarımı öğrenmenin sosyalliğine atıfta bulunur ve dönüştürür. Kaçınılmaz olarak sosyal olan eğitim bağlamı, bu dönüşümden uzak değildir. Bu bakımdan, homofili ve yükseköğretim bağlamının devamında sosyal öğrenmeyi tartışmak önemli hale gelmektedir. Davranışların ve bilginin, bu ağlar tarafından kolaylaştırılan gözlem ve modelleme yoluyla edinildiği varsayılmaktadır. Öğrenmeye ilişkin bakış ve tartışmaların dönüşümü ile eğitim süreci tek yönlü öğreten-öğrenen ilişkisinden, çok yönlü ve sosyal bir mentor-akran-öğrenen ilişkisi haline gelmiştir. Eğitim psikolojisindeki gelişmeler de sosyal yapılandırmacı öğrenmenin tanıtılmasıyla birlikte, sosyokültürel devrimi eğitim-öğretim araştırmalarına yerleştirmektedir (Palincsar, 1998).

Baumann (1988) davranışçı öğretim yaklaşımını, eğitimciyi/öğretmeni öğrenme ortamının hızını, sırasını ve içeriğini kontrol ettiği denetleyici rolüne yerleştiren aktif, yönlendirici ve resmigeleneysel öğrenme olarak yorumlamaktadır. Günümüzde yükseköğretim seviyesindeki bu tartışmalar *aktif öğrenme* (active learning), *sosyal öğrenme* (social learning) ve *sosyal yapılandırmacı öğrenme* (social constructivist learning) yaklaşımları etrafında şekillenmiştir.

Sosyal öğrenme teorisi, birbiriyle etkileşim içinde öğrenme sürecini vurgulayarak eğitimde önemli ve yaygınca benimsenen bir dönüşüm yaratmıştır. Bu teorinin temelleri, Dewey'nin (1938/2015) "Experience and Education" adlı eserinde yer alan deneyimsel öğrenme fikirleriyle atılmıştır. Dewey (2015), öğrenmenin etkileşim yoluyla gerçekleştiğini ve aktif katılımın teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu fikirler, Vygotsky ve Cole'un (1981) "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes" adlı çalışmasına ilham kaynağı olmuştur. Vygotsky ve Cole (1981), sosyal gelişim ve sosyokültürel teorileriyle, öğrenmenin sosyal bağlamlar içinde nasıl daha etkili gerçekleştiğini açıklamıştır. Bandura'nın (1977) "Social Learning Theory" eseriyle sosyal öğrenme teorisini daha da ileri taşıması, gözlem, taklit ve model alma yoluyla insanların birbirlerinden öğrenme süreçlerini detaylandırmıştır. Lave ve Wenger'in (1991) "Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation" çalışması, öğrenmenin belirli bağlamlar içinde nasıl gerçekleştiğini ve topluluklar içindeki uygulama yoluyla sosyal öğrenmenin nasıl ortaya çıktığını detaylandırarak bu alanı genişletmiştir. Son olarak, "Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity" (Wenger-Trayner, 2008) adlı eser, sosyal öğrenmenin formel eğitim ortamlarında nasıl meydana geldiğine dair anlayışı etkilemiştir. Bu çalışmaların her biri, sosyal öğrenme teorisinin nasıl evrildiğini ve eğitimdeki uygulamalarını şekillendirmeye devam ettiğini göstermektedir.

Sosyal öğrenme teorisine dayanarak, *sosyal yapılandırmacılık* (sosyal constructivism) bireylerin işbirlikçi bir şekilde bilgiyi nasıl inşa ettiklerini daha ayrıntılı olarak inceler. Bu, bireylerin yalnızca taklit ve gözlem yoluyla bilgiyi elde etmediğini belirtir. Vygotsky'nin sosyokültürel teorisi, öğrenmenin temelde bir sosyal süreç olduğunu ve bireysel öğrenme süreçlerinin toplumsal etkileşimler tarafından şekillendiğini vurgular. Vygotsky, bilişselci yaklaşımın genel varsayımı olan öğrenmeyi sosyal bağlamından ayırıştırılmasını reddederek sosyal yapılandırmacılık yaklaşımını ortaya atmıştır. Sosyal yapılandırmacılık, kültür ve bağlamın öğrenme üzerindeki etkisini öne çıkarır. Grup çalışmasını, tartışma tabanlı öğrenmeyi ve sorun tabanlı öğrenmeyi teşvik eden ders tasarımları ve öğretim stratejilerine entegre edilir. Bu yöntem, bilginin kültürel araçlar ve sembollerle nasıl şekillendiğini ve kültürel olarak yerleşik ortamlarda öğrenme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğinin anlaşılmasına yardımcı olur.

Tek yönlü bir gözlemden ziyade etkileşimi öne çıkaran teori, eğitim, öz düzenleme ve öz kararlılık (Corden, 2001; Matsumura vd., 2008) gibi kavramların yanı sıra görevlere yönelik tutumsal duruş

da bu bakış açısıyla öğrencilerin motivasyonunun, işbirlikçi becerilerinin ve problem çözme yeteneklerinin kolaylaştırılmasını destekler (Nystrand, 1997). Teorik bir bakış açısı olarak sosyal yapılandırmacılık, öğrenme sürecinde sosyal etkileşim ve iş birliğinin önemini vurgular (Palincsar, 1998). Bu yaklaşım, öğrenmenin akran etkileşimleri ve otantik eğitim deneyimleri yoluyla gerçekleşen sosyal bir faaliyet olduğunu öne sürer (Azzarito ve Ennis, 2003). Yükseköğretim bağlamında, sosyal medya ve e-öğrenme platformlarının kullanımı, öğrenmeye yönelik işbirlikçi ve birlikte yapılandırmacı yaklaşımları kolaylaştırmış, öğrenci katılımını ve bilgi inşasını artırmıştır (Mnkandla ve Minnaar, 2017).

Ayrıca sosyal yapılandırmacı bakış açısı, öğrencilerin öğrenme süreçlerindeki aktif rolünün altını çizerek onları tartışmalara katılmaya, fikirlerini açıklamaya ve karmaşık sorunların çözümünde iş birliği yapmaya teşvik eder (Palincsar, 1998). Bu yaklaşım, öğrencilerin öğrenme motivasyonunu ve özerkliğini artırmakla kalmaz (Cetin-Dindar, 2015) aynı zamanda geleneksel öğretmen merkezli yaklaşımların aksine öğrenci merkezli bir öğretim ortamını da teşvik eder (Teppo vd., 2021). Küresel olarak üniversiteler öğrenci merkezli öğrenmeyi ve yapılandırmacı öğretim yöntemlerini giderek daha fazla vurguladıkça (Holmes, 2019), sosyal yapılandırmacı ilkelerin eğitim uygulamalarına entegrasyonu, yükseköğretimdeki öğrencilerin değişen öğrenim deneyimini karşılamak için gelişmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak, sosyal öğrenme ve sosyal yapılandırmacı öğrenmenin yükseköğretim seviyesinde çıkışı ve tartışılması, işbirlikçi ve etkileşimli öğrenme ortamlarına ilişkin ihtiyaçlardan doğmuş ve beslenmeye devam etmektedir. Öğrenci odaklı öğretim ve öğrenme yaklaşımları günümüzde hibrit ve çevrim içi ortamlara uyarlanmaktadır. Bu etkileşim ve iş birliğinin tanımladığı yeni alanlar ve ışık tuttuğu yeni ağların yapısı, homofili gibi sosyal ilişkileri araştıran ve tartışan çerçevelerle çalışılmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, Web of Science akademik veri tabanında, tüm yılları kapsayacak şekilde, yükseköğretim alanında homofili araştırmalarını bibliyometrik analiz yöntemleri kullanarak incelemeyi ve alanyazındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Getirilen kısıtları karşılayan 1991-2024 yılları çalışmanın zaman aralığını oluşturmuştur. Bibliyometrik analiz, ilgili araştırma alanında yer alan temel araştırmaları veya yazarları belirlemek ve entelektüel ilişkilerini (Small, 1997) açıklamak için tasarlanmış bilimsel, bilgisayar destekli bir araştırma metodolojisidir (Aria ve Cuccurullo, 2017; Lazarides vd., 2023). Yöntem, belirli bir konu veya alanla ilgili tüm yayınları kapsamlı bir şekilde gözden geçirerek hedefine ulaşır. Bibliyometri, akademik çıktıları ölçmek ve değerlendirmek için kullanılan yöntemler koleksiyonunu kapsar. Bu analiz, bir araştırma alanındaki yayınların istatistiksel analizini içerir ve bu alandaki araştırma durumunu niceliksel ve tarafsız bir şekilde haritalamayı amaçlar (Donthu vd., 2021).

Araştırma Soruları

Bu çalışmada kullanılan araştırma metodolojisi, yükseköğretim çalışmaları içinde homofili araştırmalarının niceliğini, özelliklerini ve üretkenliğini incelemek ve aydınlatmak için bibliyometrik araçları kullanmaktadır. Bibliyometrik yöntemlerin uygulanması, araştırma alanının sistematik bir inceleme ve değerlendirmesini kolaylaştırır. Bu hedefler göz önünde bulundurularak, çalışma aşağıdaki araştırma sorularını ele almaktadır:

- Zaman içinde yükseköğretim kapsamında homofili ve öğrenme araştırmalarının gelişimi nedir?
- Bibliyometrik analizlere göre yükseköğretimde homofili ile ilişkili ana araştırma kümeleri ve disiplinler arası dağılımlar nelerdir?
- Yükseköğretimde homofili araştırmalarında en üretken ve işbirlikçi ülkeler hangileridir?

- Yükseköğretimdeki homofili araştırmalarında anahtar kelime eş oluşumu ve atıf ağlarının örüntüleri nelerdir?
- Yükseköğretimde homofili çalışmalarında hangi eğilimler, etkili çalışmalar ve kavramsal ve entelektüel yapılar ortaya çıkmıştır?
- Araştırma alanında hangi dergiler ve yazarlar en yüksek üretkenliği göstermektedir?
- En sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir ve bu anahtar kelimeler nasıl kümelenmektedir?
- Araştırma alanında en çok atıf alan makaleler hangileridir?
- Araştırma alanında başvurulan araştırma yöntemleri nelerdir?

Bu araştırma soruları, tarihsel gelişiminden ana katkıda bulunanlara, dergilere, anahtar kelimelere ve alandaki eğilimlere kadar, yükseköğretim ve homofili çalışmalarının çeşitli yönlerini kapsamlı bir şekilde keşfetmek için tasarlanmıştır.

Örneklem ve Veri Toplama

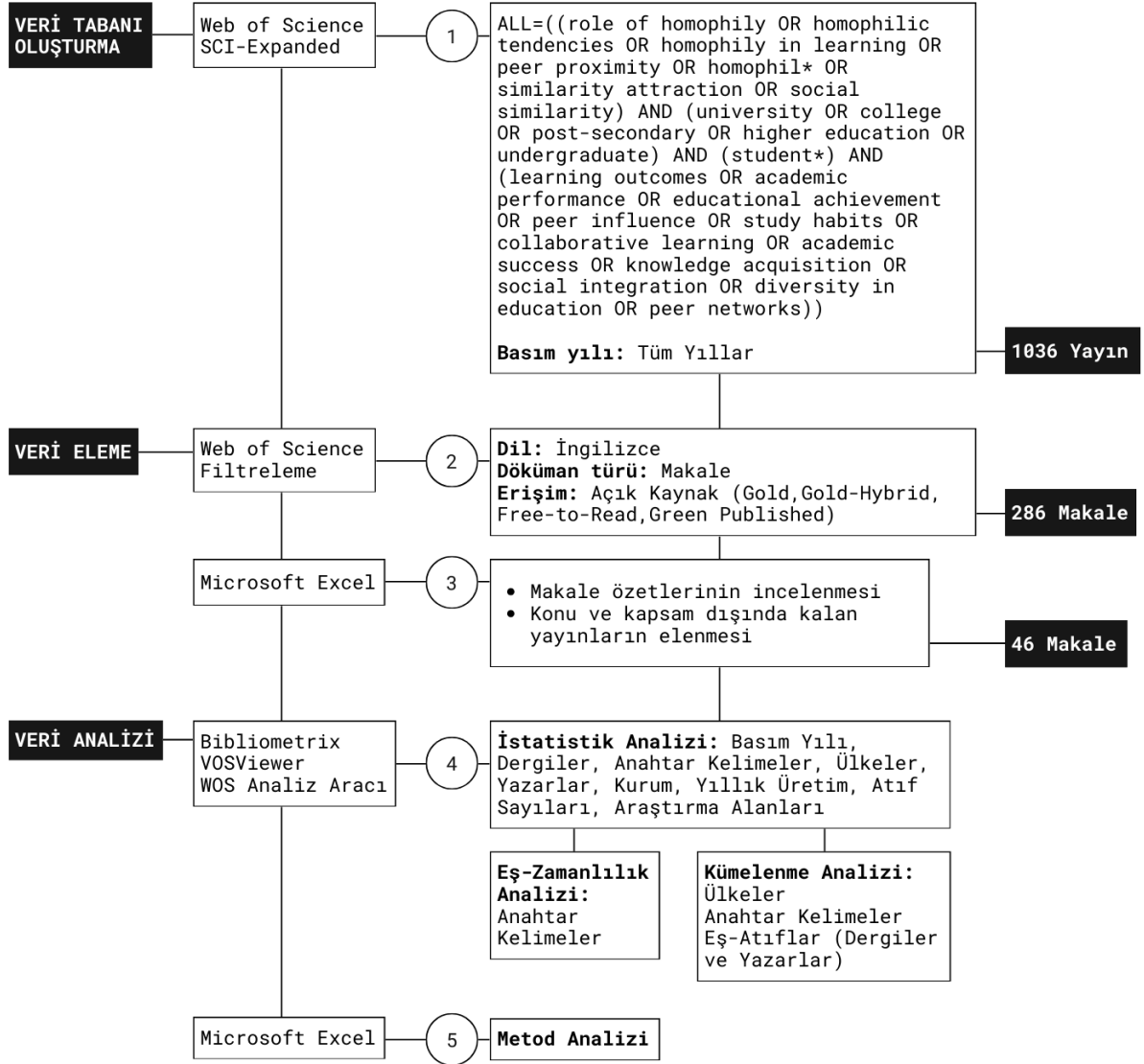
Bu çalışmada kullanılan bibliyometrik sorguda, homofili kavramının yükseköğretim bağlamındaki çeşitli yönlerini derinlemesine incelemek amacıyla belirli kriterler ve anahtar kavramlar seçilmiştir. Bu kavramlar, çalışmanın kavramsal çerçevesi ile doğrudan ilişkilidir ve homofilinin eğitimdeki rolünün daha iyi araştırılmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin, iş birlikli öğrenme, akademik başarı, sosyal uyum, öğrenme çıktıları, eğitimde çok kültürlülük ve çeşitlilik gibi kavramlar, homofilinin öğrenme süreçleri üzerindeki etkilerini ve öğrencilerin akademik ve sosyal entegrasyonunu nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarmak için önemlidir. Bu kriterlerin kullanılması, araştırmanın kapsamını genişleterek, homofili ve yükseköğretim arasındaki ilişkilere dair daha kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

Araştırmanın konusu olan literatürdeki eğilimler, Web of Science (WoS) üzerinden yürütülen anahtar kelime araştırması kullanılarak incelenmiştir (Görsel 1). 'Homophily', 'homophilic tendencies', 'homophily in learning', 'peer proximity', 'similarity attraction' ve 'social similarity' terimleri 'VEYA' operatörü ile birleştirilerek kullanılmıştır ve operasyonun ilk birimini oluşturmuştur. Sorgunun ikinci birimi 'student' olarak kullanılarak eklenmiştir. Sorgunun üçüncü arama grubunda 'learning outcomes', 'academic performance', 'educational achievement', 'peer influence', 'study habits', 'collaborative learning', 'academic success', 'knowledge acquisition', 'social integration', 'diversity in education' ve 'peer networks' 'VEYA' operatörü ile birleştirilerek kullanılmıştır ve operasyonun üçüncü birimini oluşturmuştur. Sorguda üç birim 'VE' operatörü ile birleştirilerek arama yapılmıştır ve arama için aşağıdaki sorgu kullanılmıştır:

ALL=((role of homophily OR homophilic tendencies OR homophily in learning OR peer proximity OR homophil OR similarity attraction OR social similarity) AND (university OR college OR post-secondary OR higher education OR undergraduate) AND (student*) AND (learning outcomes OR academic performance OR educational achievement OR peer influence OR study habits OR collaborative learning OR academic success OR knowledge acquisition OR social integration OR diversity in education OR peer networks))*

Arama, başlıklarda sorguyla eşleşen kayıtları almak için zaman sınırlaması olmadan yürütülmüştür. Zamanla ilgili herhangi bir kısıtlama uygulanmamış ve veri tabanındaki tüm mevcut yıllar dahil edilmiştir. Veriler 18 Mart 2024 tarihinde alınmıştır. Başlangıçta, başlıklardaki anahtar kelimeler 1036 sonuç üretmiştir. Belge türü yayımlanmış open-access (açık erişim) makalelere, dil İngilizceye ve açık kaynak erişim kategorileri üzerinden gold (altın), gold-hybrid (altın-hibrit), free to read (ücretsiz okuma) ve green published (yeşil yayımlanmış) seçilmiş ve green submitted (yeşil gönderilmiş) makaleler hariç tutularak sonuçlar 286 çalışmaya daraltılmıştır.

Makalelerin özetleri araştırma soruları temel alınarak kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiş ve 1991–2024 yıllarını kapsayan 46 yayını içeren nihai veri seti oluşturulmuştur.

Görsel 1 Bibliyometrik Analiz Akış Şeması

Analiz

Araştırma konusuyla ilgili yayınların kapsamlı bir araştırması Web of Science (WoS) içinde gerçekleştirildi ve ardından sonuçlar analiz edildi. Konu üzerine yürütülen çalışmalara dayanarak literatüre özgü bir çerçeve oluşturuldu. Elde edilen veriler RStudio (RStudio Team, t.y.), Bibliometrix (Aria ve Cuccurullo, 2017) ve VOSviewer (Van Eck ve Waltman, 2017) kullanılarak analiz edildi. İstatistiksel hesaplamalar programlama dili olan R için bütünleşik bir geliştirme ortamı olarak işlev gören RStudio, istatistiksel hesaplamaları ve görselleştirmeyi kolaylaştırmıştır. Aria ve Cuccurullo tarafından 2017 yılında R istatistik programlama dili için geliştirilen Bibliometrix, dergi makaleleriyle ilişkili atıf sayılarını da içeren yayınların nicel analizi için tasarlanmış bir pakettir (Aria ve Cuccurullo, 2017). Bu ücretsiz program, araştırma alanının kapsamlı bir şekilde keşfedilmesi, bibliyometrik verilerin işlenmesi ve haritalandırılması için tasarlanmıştır.

Alanı kapsamlı bir şekilde haritalamak için atıf, eş oluşum (co-occurrence) ve eş atıf analizi dahil olmak üzere çeşitli bibliyometrik yöntemler kullanılmıştır. Çalışma, ilk olarak başlıkların sayısı, atıflar, araştırma alanları ve ilgili kaynaklar gibi tanımlayıcı analizlerle temellendirilmiştir. Yayın sayısı, araştırma alanındaki üretkenliğin bir göstergesi olarak hizmet etmektedir. Çalışmada ayrıca, en sık kullanılan başlıklar ve özet anahtar kelimelerin yanı sıra yazarlar ve ülkeler

arasındaki üretkenliği vurgulayan bibliyografik haritalar da yer almaktadır. Konu alanının yapısını güçlendirmek için VOSviewer ve Bibliometrix gibi araçlar kullanılarak yazarların ve kaynakların ortak atıf haritaları oluşturulmuştur. Ayrıca, en çok atıf alan on makale listelenmiştir. Sonuçlar, mevcut araştırma alanı için entelektüel bir çerçeve sağlamakta ve zaman içindeki tematik gelişimini tartışmaktadır.

Bulgular

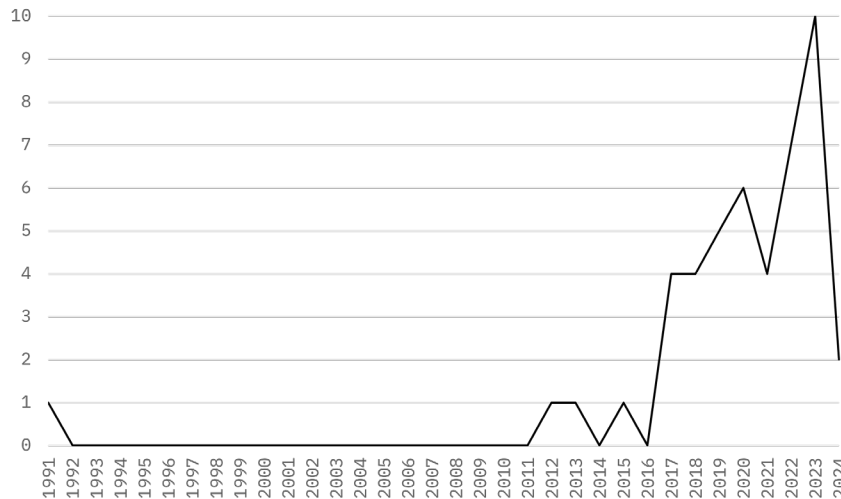
Betimsel Bulgular

Tablo 1’de makalelerin yer aldığı indeksler ve sayıları verilmiştir. Analizde yer alan makalelerden 32’si Social Sciences Citation Index’te (SSCI) yer alarak verinin %69,56’sını oluşturmaktayken, Science Citation Index Expanded’de (SCI-EXPANDED) 20 makale yer alarak verinin %43,47’sini oluşturmaktadır. Emerging Sources Citation Index’te (ESCI) taranan 10 makale verinin %21,73’ünü oluşturmaktadır. Son olarak Arts & Humanities Citation Index’te (A&HCI) bir makale yer almakta ve verinin %2,17’sini oluşturmaktadır. Bir makalenin aynı anda birden fazla indekste taranabilmesi nedeniyle Tablo 1’deki gibi kümülatif bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1 Makalelerin Yer Aldığı İndeksler ve Sayıları

Web of Science İndeksi	Makale Sayısı	%
Social Sciences Citation Index (SSCI)	32	%69,56
Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)	20	%43,47
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	10	%21,73
Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)	1	%2,17

Görsel 2’de makalelerin yıl bazlı üretim sayısı görselleştirilmiştir. 1991 yılında bir makale üretilmiş ve 2012 yılına kadar yükseköğretimde homofili konusunda araştırma makalesi yayımlanmamıştır. 2012, 2013 ve 2015 yıllarında birer makale yayımlanmıştır. 2017 yılından günümüze kadarki süreçte her yıl ilgili konuda en az dört makale yayımlanmıştır ve 2021 yılı hariç her yıl artış gözlemlenmektedir. Yükseköğretimde homofili konusunda en çok 2023 yılında 10 adet olarak makale yayımlanmıştır. 2024 yılı verisi olan 2 makale Nisan ayına kadar olan çalışmalarını kapsamaktadır.

Görsel 2 Yıl Bazlı Makale Üretim Sayısı

Tablo 2’de gösterilen analiz sonuçlarına göre, 1991 ile 2024 yılları arasında 20 ülkeden katkıda bulunan yazarlar tarafından yazılan 46 makale, 37 farklı dergide yayımlanmıştır. Ayrıca bu makaleler arasında, 3 yazar tarafından yayımlanan 3 adet tek yazarlı çalışma bulunmaktadır, tüm çalışmalar boyunca yazarların toplam sayısı 150’ye ulaşmıştır. Ortalama eş-yazarlık sayısı her makale için 3,65 olarak hesaplanmıştır, uluslararası eş-yazarlık ise iş birliklerinin %23,91’ini oluşturmaktadır.

Tablo 2 Makalelerin Betimsel İstatistikleri

Açıklama	Bulgu
Zaman aralığı	1992-2024
Kaynaklar (Dergiler)	37
Toplam Makale	46
Makale Başına Ortalama Alıntı	19.3
Yazarlar	150
Tek Yazarlı Makaleler	3
Makale Başına Ortak Yazarlar	3.65
Uluslararası Ortak Yazarlıklar (%)	23.91
Yazar Anahtar Kelimeleri	174

Tablo 3, dergiler tarafından yayımlanan makalelerin dağılımını göstermektedir. Özellikle, iki dergi üçer makale yayımlamışken, farklı beş dergi ikişer makale yayımlamıştır. İncelenen 37 dergiden 30'u yalnızca birer makale yayımlamıştır.

Tablo 3 Makale Sayısı ve Dergi Sıklığı

Makale Sayısı	Dergi Sıklığı
1	30
2	5
3	2
46	37

Araştırma Alanları

Tablo 4, homofili, yükseköğretim ve akademik başarı kapsamında elde edilen 46 çalışmanın çeşitli alanlara dağılımını göstermektedir. Eğitim ve psikoloji alanı bu çalışma kapsamında en fazla ağırlığa sahip araştırma alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4 Araştırma Alanları, Makale Sayısı ve Yüzdeler

Araştırma Alanları	Makale Sayısı	%
Eğitim ve Eğitim Araştırmaları	18	39,13
Psikoloji	11	23,91
Bilim, Teknoloji ve Diğer Konular	5	10,87
Kamu Çevre ve İş Sağlığı	4	8,69
Madde Kullanımı	3	6,52
Sağlık Bilimleri Hizmetleri	2	4,34
Sosyal Bilimlerde Matematiksel Yöntemler	2	4,34
Beslenme ve Diyetetik	2	4,34
Sosyal Bilimler, Diğer Konular	2	4,34
Sosyoloji	2	4,34
Antropoloji	1	2,17
Mimarlık	1	2,17
Davranış Bilimleri	1	2,17
Biyomedikal Sosyal Bilimler	1	2,17
İşletme Ekonomisi	1	2,17
İnşaat Yapı Teknolojisi	1	2,17
Çevre Bilimleri Ekoloji	1	2,17
Genel Dahiliye	1	2,17
Matematik	1	2,17

En Üretken Ülkeler ve Ülke İş Birliği Ağı

Tablo 5, hem yayın sıklığı hem de atıf etkisi açısından en aktif şekilde yer alan ülkeler hakkında bilgi sağlamaktadır. İlgili yazarların bağlantı adreslerinden türetilen veriler, en üretken ve etkili beş ülkeyi vurgulamaktadır. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri 22 yayın ve 551 toplam atıf ile en üretken ülke olarak öne çıkmış, ardından 7 yayın ve 168 atıf ile İngiltere, sonrasında 6 yayın ve 47 atıf ile Hollanda gelmiştir. Avusturya ve Almanya adresleri ile 3'er makale yayımlanmışken, atıf sayıları 136 ve 35 olarak paylaşılmıştır.

Tablo 5 Yayın Sayısı ve Toplam Alıntılara Göre En Üretken ve Etkili 5 Ülke

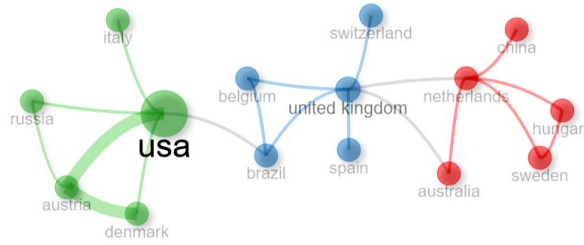
Ülke	Makale Sayısı	Toplam Alıntı
Amerika Birleşik Devletleri	22	551

Birleşik Krallık	7	168
Hollanda	6	47
Avusturya	3	136
Almanya	3	35

Ağ Grafikleri ve Tablolar

Araştırma Alanı İçindeki Uluslararası İş Birliği

Görsel 3, araştırma alanı içindeki uluslararası iş birliğini sergileyen ülkelerin ağını göstermektedir. VOSViewer, 20 ülkeden ilgili verileri belirlerken, 3 küme oluşturmuştur. Baloncukların büyüklüğü, yükseköğretim ve homofili çalışmalarındaki ülkelerin hakimiyetini gösterirken, çizgilerin kalınlığı bu ülkeler arasındaki iş birliği gücünü temsil etmektedir. Ayrıca, farklı baloncuk renkleri kümeleri belirtmekte ve sarı küme ülkeleri birbiriyle en sık iş birliği yapan ülkeleri temsil etmektedir. Yeşil kümede bulunan Amerika Birleşik Devletleri en çok üretimi yapan ülke olarak en büyük yoğunluğa sahiptir ve en çok uluslararası iş birliğini Avusturya ve Danimarka ile gerçekleştirmiştir. Mavi ve kırmızı kümelere Birleşik Krallık ve Hollanda merkezde yer almaktadır.

Görsel 3 Araştırma Alanı İçindeki Uluslararası İş Birliği

Araştırma Alanındaki En Üretken Dergiler ve Dergilerin Eş Atıf Analizi

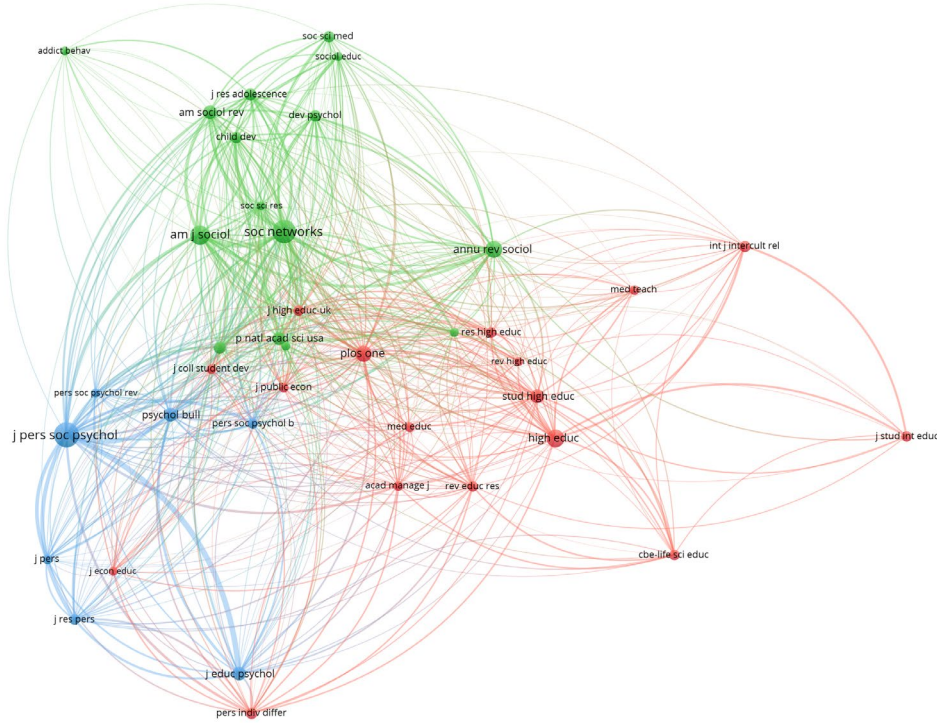
Tablo 6, araştırma alanındaki en üretken 10 dergiyi sunmaktadır. En üretken üç dergi Journal of Personality and Social Psychology, Social Networks ve American Journal of Sociology olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6 En Çok Alıntılanan 10 Dergi ve Alıntılanan Makale Sayısı

Dergi	Alıntılanan Makale Sayısı
Journal of Personality and Social Psychology	81
Social Networks	70
American Journal of Sociology	48
Higher Education	40
Annual Review of Sociology	36
PLOS One	35
American Sociological Review	26
Journal of Educational Psychology	25
Psychological Bulletin	25
Studies in Higher Education	24

Görsel 4'te gösterilen dergilerin eş atıf analizi, konu alanlarına ilişkin ayrıntılı ve derinlemesine bir genel bakış sağlar. Bir kaynak için en az 10 atıf eşiği seçilmiş, sonuç olarak 1336 kaynaktan 39'u bu kriterleri karşılamıştır. Baloncukların büyüklüğü, dergilerin aldığı atıf sayısını gösterirken, çizgi kalınlığı bağlantı gücünü temsil eder. İki dergi arasındaki yakınlık ve bağlantı, eş atıf ilişkisini belirler. Ayrıca, dairelerin renkleri, dergileri ortak özelliklerine göre üç kümede sınıflandıran kümeleri işaret eder.

Yeşil küme, sosyoloji, pedagoji ve bağımlılık içinde eğitim araştırmaları konusunda baskın olan dergileri kapsar. Kırmızı küme, yükseköğretim ve eğitim yönetimi odaklı çalışmalara odaklanan dergilerden oluşur. Mavi küme ise psikoloji, sosyal psikoloji ve kişilik çalışmaları içinde eğitimin ve öğrenmenin insan boyutu olan davranış ve psikolojisini inceleyen dergilerden oluşmaktadır.

Görsel 4 Dergilerin Eş Atıf Analizi

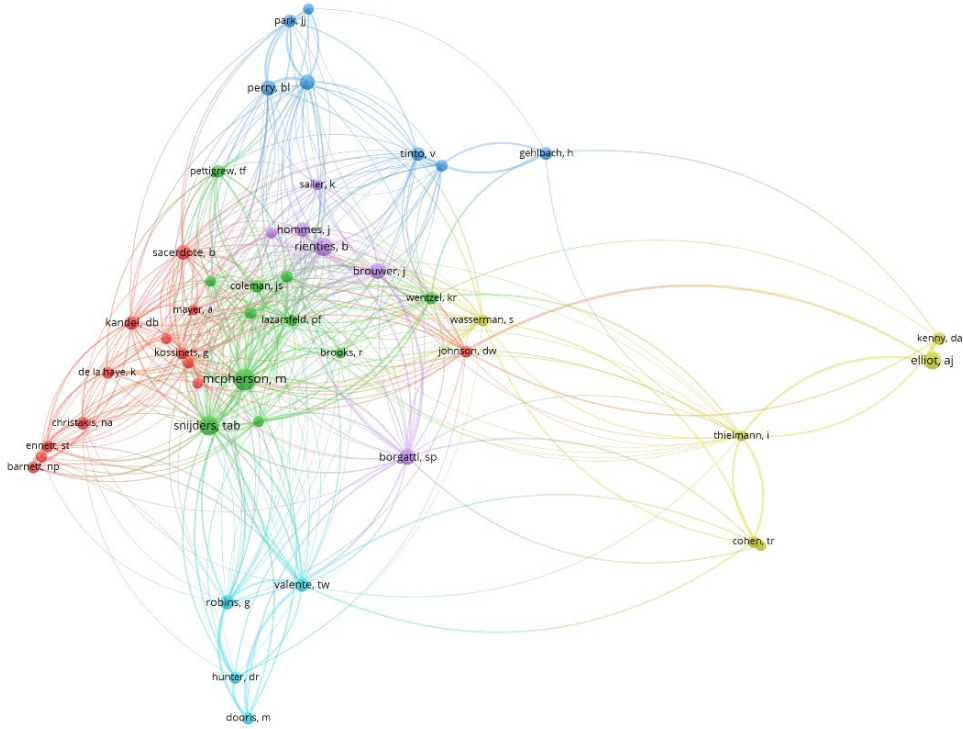
Yazar Yayın, Atıf ve Eş Atıf Analizi

Tablo 7, veri seti içindeki en üretken 10 yazarın etkisini göstermektedir. Lewis vd. (2012), toplam alıntı sayısı bazında 307 alıntı ile en dikkate değer yazarlar olarak öne çıkmaktadır. Araştırmalarına 2022 yılında başlamış olmalarına rağmen etkileri hızla artmaktadır. 2017 yılında yayımlanan Kassarnig vd. (2017) makaleleri ile 92 atıf alarak sırayı takip etmektedir. Son olarak 9. ve 10. sırada yer alan 7 yazarlı Powell vd. (2015) yılında yayımlanan makaleleri ile en üretken 10 yazar arasına girmektedir.

Tablo 7 En Üretken 10 Yazarın Etkisi

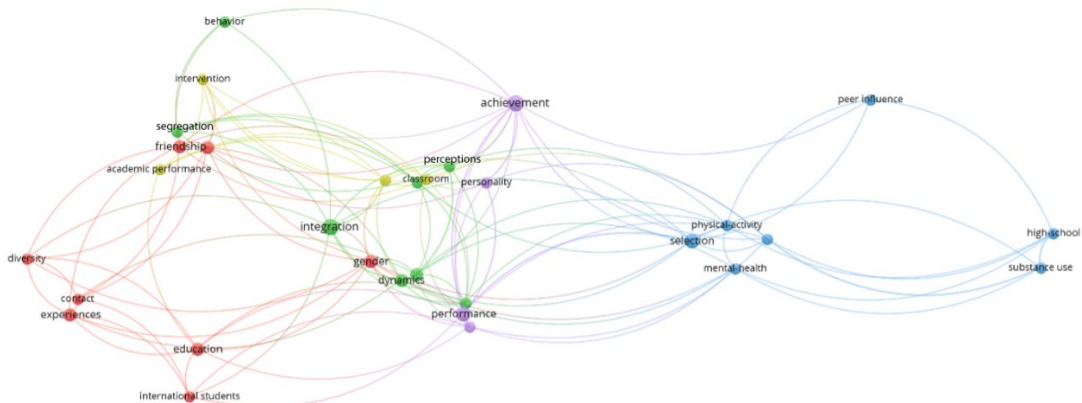
Yazar	H-indeksi	G-indeksi	M-indeksi	Toplam Alıntı	Makale Sayısı	Yayın Yılı
Gonzalez, M.	1	1	0,07	307	1	2012
Kaufman, J.	1	1	0,07	307	1	2012
Lewis, K.	1	1	0,07	307	1	2012
Bjerre-Nielsen, A.	2	2	0,25	92	2	2017
Kassarnig, V.	2	2	0,25	92	2	2017
Lassen, D.D.	2	2	0,25	92	2	2017
Lehmann, S.	2	2	0,25	92	2	2017
Mones, E.	2	2	0,25	92	2	2017
Bissell, P.	1	1	0,1	79	1	2015
Clonan, A.	1	1	0,1	79	1	2015

Görsel 5, yükseköğretim alanında homofili araştırmaları yapmış yazarların eş atıf ağını göstermektedir. İlgili makalelerin görüntülenmesini sağlamak için 5'lik bir atıf eşiği belirlenmiştir. Veri setindeki 150 yazardan 47'si bu eşik kriterini karşılamıştır. Bu şekil, yazarlarla ilişkili araştırma konularının entelektüel kökenlerini vurgulamakta ve altı ana küme tanımlanmasına öncülük etmektedir.

Görsel 5 Araştırma Alanı İçindeki Eş Atıf Analizi
Anahtar Kelime Analizi ve Eş Oluşum Ağı

Görsel 6 eş-oluşum analizini ve bağlantıları göstermektedir. 46 makaleden oluşan veri setinde, anahtar kelimenin dahil edilmesi ve analiz edilmesi için minimum üç tekrarlanma sıklığına başvurulmuştur. 384 anahtar kelimedenden 41'i (hem yazar anahtar kelimeleri hem de KeyWords Plus dahil) bu kriteri karşılamıştır. Baloncuk boyutu, makalelerdeki her bir anahtar kelimenin tekrarlanma sıklığını göstermektedir. Anahtar kelimelerin yakınlığı, aralarında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Alonso vd., 2009). Sosyal ağlar, yükseköğretim ve eğitim gibi anahtar kelimeler, türevleriyle birlikte (sosyal-ağ, yüksek-öğretim vb.) vurgulanmış ve görselleştirmede bu alanlarla ilgili alt kümeler belirlenmiştir. VOSviewer kullanılarak görselleştirilen eş-oluşum analizi, araştırma alanını kümeler halinde organize etmektedir.

Görsel 6 Anahtar Kelime (Tüm Anahtar Kelimeler) Eşzamanlılık Haritası

Bu alt kümeler, araştırma alanı olan homofili ve yükseköğretimde akademik başarıya göre renk kodlarıyla gösterilmiştir. Görsel 5 çıkarılan anahtar kelimeler dışında en sık kullanılan anahtar kelimeleri vurgulamaktadır. Yeşil kümenin merkezinde, bahsi geçen araştırma alanında *entegrasyon* (integration) kelimesi yer almakta ve *davranış* (behavior), *ayrışma* (segregation), *algılar* (perceptions) ile bu kümeyi oluşturmaktadır. Mavi kümede en çok referans verilen ve

merkezi terim seçim (selection) olup diğer kümelerle yakından bağlantılıdır. Bu küme içerisinde bağlantılı olarak *zihin sağlığı* (mental-health) ve *akran etkisi* (peer influence) yer almaktadır. Sarı kümede *sınıf* (classroom) merkezi düğüm olarak bulunmuş ve sınıf ile ilişkili görülen *müdahale* (intervention) ve *akademik performans* (academic performance) anahtar kelimeleri yer almıştır. Mor kümede ise *performans* (performance) ve *kazanım* (achievement) yüksek merkezilik özelliği gösterirken *kişilik* (personality) anahtar kelimesi eş zamanlı olarak görülmektedir. Kırmızı kümede ise daha çok sınıf içindeki düzene atıfta bulunan anahtar kelimeler ortaya çıkmıştır. *Arkadaşlık* (friendship), *cinsiyet* (gender), *deneyimler* (experiences) ve *kültürel çeşitlilik* (diversity) gibi anahtar kelimeler eş zamanlı olarak kullanılmıştır.

Tablo 8, Görsel 5'e ek bilgi sağlayarak, en güçlü 11 anahtar kelimenin değerlerini, toplam bağ kuvveti ile sunmaktadır. Bu, yayınlarda belirli anahtar kelimelerin görülme sıklığını göstermektedir. Tabloya göre, sosyal ağ, müdahale, akademik performans ve homofili en sık kullanılan anahtar kelimeler olmuştur.

Tablo 8 En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler (Yazar Anahtar Kelimeleri)

Anahtar Kelime	Tekrarlanma Sıklığı	Toplam Bağ Kuvveti
Social network (sosyal ağ)	3	15
Intervention (müdahale)	3	14
Academic performance (akademik performans)	3	13
Homophily (homofili)	3	12
Friendship (arkadaşlık)	2	24
Academic relationships (akademik ilişkiler)	2	17
Diversity (kültürel çeşitlilik)	2	16
Selection (seçim)	2	10
Similarity (benzerlik)	2	9
Peer effect (akran etkisi)	2	8
Social support (sosyal destek)	2	8

En Çok Atıf Alan Makaleler

Tablo 9, veri setinde en çok atıf alan 10 makaleyi sunmaktadır. Yüksek alıntı sayılarıyla öne çıkan edilen bu makaleler, yükseköğretimde homofili konusu çerçevesinde belirli araştırma eğilimlerine ışık tutmaktadır. İlk sırada, 307 alıntı ile Lewis'in 2012 yılında yayımlanan 'Social Selection and peer influence in an online network' çalışması yer alırken, 79 atıf ile Powell vd.'nin (2015) 'The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: a scoping review' makalesi onu takip etmektedir. En çok atıf alan makaleler tablosunda yıl başına alıntı oranı 2,88 ile 23,62 arasında değişim göstermektedir.

Tablo 9 En Çok Atıf Alan 10 Makale

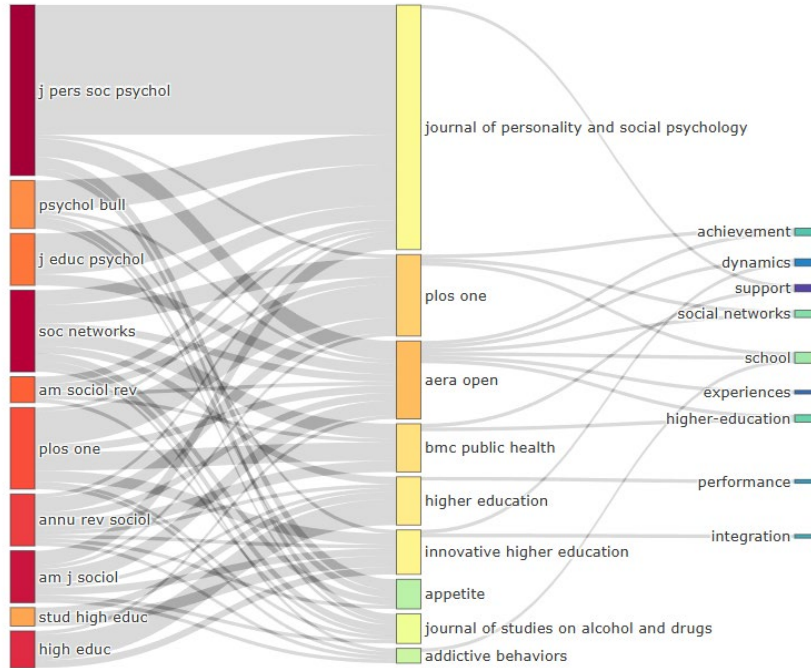
Yazar(lar)	Başlık	Dergi	Toplam Alıntı	Yıl Başına Alıntı
(Lewis vd., 2012)	Social selection and peer influence in an online social network	Proceedings Of The National Academy Of Sciences	307	23,62
(Powell vd., 2015)	The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: a scoping review	BMC Public Health	79	7,90
(Kassarnig vd., 2017)	Class attendance, peer similarity, and academic performance in a large field study	PLOS ONE	53	6,63
(Smirnov ve Thurner, 2017)	Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance	PLOS ONE	44	5,50
(Eisenberg vd., 2013)	Social contagion of mental health: evidence from college roommates	Health Economics	44	3,67

(Kassarnig vd., 2018)	Academic performance and behavioral patterns	EPJ Data Science	39	5,57
(Spencer-Oatey ve Dauber, 2019)	Internationalisation and student diversity: how far are the opportunity benefits being perceived and exploited?	Higher Education	34	5,67
(Boda vd., 2020)	Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students	Scientific Reports	29	5,80
(Wittek vd., 2020)	Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in german secondary schools	Social Networks	27	5,40
(Spelt vd., 2017)	A multidimensional approach to examine student interdisciplinary learning in science and engineering in higher education	European Journal of Engineering Education	23	2,88

Dergiler Arası İlişkiler ve Alanda Kullanılan Yöntemler

Dergiler Arası İlişkiler ve Anahtar Kelimeler Akışı

Görsel 7'de bu alanlarda yayın yapan dergilerin arasındaki ilişki ve çalıştıkları alanlara dair bilgi vermesi amacıyla kullanılan anahtar kelimelerin analizi bulunmaktadır. Sunulan üç alanlı Sankey diyagramında atıf yapılan dergiler, çalışmada incelen dergiler ve bu çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerden 10 tanesine yer verilmiştir. Özellikle Journal of Personality and Social Psychology dergisinde görüldüğü üzere, dergilerin kendi konu alanlarına yakın olan yine aynı dergiye yoğun bir şekilde atıf yaptığı bulunmuştur. İlgili görselde homofili ve yükseköğretim bağlamında dergilerin ortaklaştığı anahtar kelimelere de yer verilmiştir. Örnek olarak, farklı alanlarda yayın yapan BMC Public Health ve Journal of Personality and Social Psychology'nin destek (support) kelimesinin kullanımı konusunda ortaklaştığı bulunmuştur.

Görsel 7 Dergiler Arası İlişkiler ve Tüm Anahtar Kelimeler Akış Görselleştirmesi (Sol Kolon; Atıf Yapılan Dergiler, Orta Kolon; Yayın Yapılan Dergiler, Sağ Kolon; Kullanılan Anahtar Kelimeler)

Metodolojik Yaklaşımlar

Tablo 10, yükseköğretimde homofili araştırmalarında kullanılan metodolojik yaklaşımları ve bu yöntemlerle ilgili örnek çalışmaları sunmaktadır. Bu yaklaşımların her biri, sosyal ağlar ve öğrenci etkileşimleri konusunda çeşitli bilgiler sağlamaktadır. Kullanılan yöntemler; sosyal ağ analizi, uzunlamasına çalışmalar, bireysel ağ analizi, karma analiz, deneyler ve müdahaleler, taramalar ve anketler, sosyogramlar ve akran atamaları, küme ve örtük profil analizleri ve çok düzeyli modellerden oluşmaktadır.

Sosyal ağ analizi, sosyal ağların yapısını ve dinamiklerini, merkezilik ve homofili gibi ölçümlerle analiz etmekteyken, uzunlamasına çalışmalar, zaman içindeki değişimleri izlemek için birden fazla zaman diliminde veri toplamaktadır. Bireysel ağ analizleri, birey merkezli ağları ve bu ağlar içindeki ilişkileri incelemekte ve karma analiz, nicel ve nitel verileri birleştirmektedir. Deneyler ve müdahaleler, sosyal bağlantıları veya benzerlik algılarını teşvik etmeyi amaçlayan müdahalelerin etkilerini araştırmaktadır. Uygulanan taramalar ve anketler, öğrencilerin kişisel bilgilerini toplamaktadır. Sosyogramlar ve akran ataması, sosyal ağları ve ilişkileri öğrencilerin akranlarını belirli rollere atayarak haritalar ortaya koymaktadır. Küme ve örtük profil analizi, benzer yanıtları veya özellikleri temel alarak homojen alt grupları belirlemektedir. Son olarak çok düzeyli modeller, yuvalanmış (nested) yapıları analiz etmektedir.

Tablo 10 Yükseköğretimde Homofili Araştırmalarının Metod Kategorileri

Metod	Açıklama	İlgili Çalışma Örnekleri
Sosyal Ağ Analizi	Merkezilik, homofili ve bağ oluşumu/çözülmesi gibi ağ ölçümleri de dahil olmak üzere sosyal ağların yapısını ve dinamiklerini analiz edilir. Üstel rastgele grafik modelleri (ERGM) ve stokastik aktör odaklı modeller (SAOMs) gibi teknikler kullanılır.	"A social network perspective on peer relationship formation of medical undergraduates within large-scale learning communities" (Zhou vd., 2023), "Homophily in the formation and development of learning networks among university students" (Weber vd., 2020)
Longitudinal (Uzunlamasına) Çalışmalar	Sosyal ağlar, akademik performans veya sağlık davranışları gibi zaman içindeki değişiklikleri ve eğilimleri incelemek için aynı katılımcılardan birden fazla zaman noktasında veri toplanır.	"Patterns of undergraduate student interpersonal interaction network change during the COVID-19 Pandemic" (Smith vd., 2022), "Contextual factors that enable and restrain social network formation of Dutch Erasmus+ students" (Schoe vd., 2021)
Egocentric (Bireysel) Ağ Analizi	Bir bireyin (ego) kişisel ağının, ego ve bağlantıları (alterler) arasındaki ilişkiler (bağlar) dahil olmak üzere incelenmesi.	"Friend or frenemy? experiential homophily and educational track attrition among premedical students" (Grace, 2018)
Karma Analiz	Öğrenci deneyimleri ve olguları hakkında daha kapsamlı bir anlayış kazanmak için nicel verileri (ör. anketler, ağ verileri) nitel verilerle (ör. görüşmeler) birleştirmek.	"Ok-I need help from somewhere: the educational value of multiplex student relationships in a commuter college" (Fjelkner-Pihl, 2023)
Deneyler ve Müdahaleler (Interventions)	Sosyal bağlantıları veya benzerlik algılarını teşvik etmeyi amaçlayan oturma düzenleri veya etkinlikler gibi müdahalelerin veya manipülasyonların etkilerini test etmek için deneysel veya yarı deneysel tasarımların kullanılması.	"Amplifying similarity to promote college STEM instructor-student mentoring relationship quality: a cluster randomized trial", "Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students" (Du vd., 2023)
Taramalar ve Anketler	Öğrencilerden kişilik, akademik güven, sosyal destek ve sağlık davranışları gibi çeşitli ölçümler hakkında kendi bildirdikleri verileri toplamak.	"Undergraduate student gender, personality and academic confidence" (Sander ve De La Fuente, 2020), "Body mass index and associated lifestyle and eating behaviours of female students at a South African university" (Gradidge ve Cohen, 2018)
Sosyogramlar / Akran Ataması	Sosyal ağları ve ilişkileri haritalandırmak için öğrencilerden belirli kriterlere göre (örneğin arkadaşlık, tavsiye alma) akranlarını rollere atamalarını istemek.	"Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in German secondary schools" (Wittek vd., 2020)

Küme and Örtük (Latent) Profil Analizi	Yanıtlardaki veya özelliklerdeki benzerliklere dayalı olarak bir örneklem içindeki homojen alt grupları veya profilleri belirlemek için istatistiksel tekniklerin kullanılması.	"Moral beacons: understanding moral character and moral influence" (Helzer vd., 2023)
Çok Düzeyli (Multilevel) Modeller	Verilerdeki bağımlılıkları hesaba katmak için sınıflar veya üniversiteler içinde hiyerarşik veya yuvalanmış (nested) yapılara sahip verileri analiz etme.	"Taking it to the next level: a field experiment to improve instructor-student relationships in college" (Robinson vd., 2019)

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, yükseköğretim alanında homofili araştırmalarına bibliyometrik analizlerle ışık tutarak güncel eğilimleri, araştırma alanı etrafındaki yaygın tartışma kavramlarını, ülke, dergi ve yazar bazlı ilişkilenmeleri ve kullanılan araştırma yaklaşım ve yöntemlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma, 1991-2024 yılları arasında yükseköğretimde homofili üzerine yapılan çalışmaları kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Bibliyometrik analizler sonucunda, 46 makale, 37 farklı dergi ve 150 farklı yazardan elde edilen veriler çeşitli filtreler ve analizlerle incelenmiştir. Bulgulara dayanarak, bu alandaki çalışmaların yıllık bilimsel üretim grafiğine bakıldığında artan bir eğilim gösterdiği bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, en fazla üretkenlik ve atıf Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerden gelmiş, bu ülkeler arasındaki uluslararası iş birliklerinin güçlü olduğu ortaya konulmuştur. Yükseköğretimde homofili üzerine yapılan çalışmaların çoğunlukla eğitim, psikoloji ve sosyal bilimler disiplinlerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Anahtar kelime analizleri, 'sosyal ağ', 'akademik performans' ve 'homofili' gibi Web of Science üzerinde yürütülen arama sorgusunun da içinde yer alan terimlerle beraber 'müdahale', 'arkadaşlık', 'akran etkisi' gibi terimlerin sıklıkla kullanıldığını ortaya koymuştur. Ayrıca, yazarlar arasındaki atıf ve iş birliği ağları, alanın entelektüel yapısını ve akademik diyalogların yoğunluğuna ışık tutmaktadır.

Homofili, sosyal ilişkilerin kurulmasında önemli bir yere sahiptir. Gündelik ve gündelik olmayan ilişkiler ağı içerisinde bireyin kendisine benzerlik gösteren kişilerle iletişim kurması, bilgi akışı sağlanması ve ilgilerini paylaşması sosyal bilimlerin odağında olan konulardan biridir. Bu sadece bir tercih değil, arkadaşlıkları, profesyonel ilişkileri ve sosyal ağları şekillendiren yaygın ve kaçınılmaz bir etkidir. Benzerliğe yönelik bu eğilim, aidiyet ve topluluk duygusunu teşvik ederek gruplar içinde uyumun artmasına yol açabilir. Bununla birlikte, sosyal bölünmelerin pekiştirilmesi ve eşitsizliğin sürdürülmesi gibi zorlukları da beraberinde getirir.

Bibliyometrik incelemeler gibi sosyal ağ analizi kullanılan çalışmalar üzerinden bakıldığında, homofili, araştırmacılar tarafından gözlemlenebilen ve ölçülebilen bir özellik olarak görülmekte ve tamamen sosyolojik veya psikolojik bir bakış açısıyla görülemeyecek örüntüler ortaya çıkarılmaktadır. Sosyal ağların analizi yoluyla, homofilin sosyal yapıları ne ölçüde etkilediği ve bilgi ve kaynak akışını nasıl etkilediği ortaya çıkarılabilmektedir. Bu analitik yaklaşım, bağlantıların haritalandırılmasına ve bağların gücünün ölçülmesine olanak tanıyarak homofilik eğilimlerin hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarına ilişkin bilgiler sağlar. Görsel 6'da dergiler arası ilişkilerin görselleştirmesi, yayını incelenen dergilerin benzer alanlardan ve hatta kendi içinden yayınlara yoğunlukla atıf yaptığını, diğer bir deyişle, yazarlar ve dergilerin yüksek bir homofili sergilediğini göstermiştir. Homofili üzerine yapılan bu çalışmada, akademik homofili ayrı bir bulgu olarak ortaya konmuştur.

46 makalenin kullandığı metotlar göz önünde bulundurulduğunda, nitel, nicel ve karma araştırma yaklaşımlarının kullanıldığı gözlemlenmiştir. Homofili kavramının yükseköğretim bağlamındaki sosyal ağların kurulması üzerinde çok yönlü bir ilişkisi olduğu tartışılmaktadır (Eisenberg vd., 2013; Kassarnig vd., 2017; Wittek vd., 2020). Dolayısıyla, araştırmacının perspektifinden;

homofiliyi ölçümlenme, yorumlama ve açığa çıkarmaya dair birçok yaklaşım izlenebilmektedir. Örneğin, Smith vd.'nin (2022) çalışması, sadece uzunlamasına bir çalışma olmasının yanı sıra, aynı zamanda bireysel ağ analizi ve örtük profil analizine de başvurmuştur.

Bu katkılara rağmen, bu çalışmanın metodolojik tercihlerine ve kapsamına özgü bazı sınırlamaları vardır. Öncelikle, araştırma külliyatını düzenlemek için belirli veri tabanlarına güvenilmesi, bu platformlarda endekslenmeyen veya İngilizce dışındaki dillerde yayınlanan önemli yayınları potansiyel olarak ihmal eden bir seçim yanlılığı ortaya çıkarmaktadır. Gelecekteki bibliyometrik analizler, seçim yanlılığını azaltmak ve küresel araştırmalara daha kapsamlı bir genel bakış sağlamak için çok dilli araştırma çıktıları da dahil olmak üzere daha geniş bir veri tabanı dizisini dahil ederek kapsamı genişletebilirler.

Entegrasyon, ayrışma, kültürel çeşitlilik ve zihin sağlığı gibi anahtar kelimeler günümüzün değişen sosyal yapısı ve anlayışına atıfta bulunmakta ve yükseköğretim çerçevesi içinde de yer bulmaktadır. Homofili ile irdelenen bu kavramlar gözlemlenen toplumun çeşitli durumlarına ilişkin de ışık tutmaktadır. Bu bağlamda homofili kavramı, beraberinde kullanıldığı diğer terimlerin çeşitli sosyal durumlara işaret etmesinden kaynaklı, merkezi bir yere oturmakta ve önem kazanmaktadır. Ancak dikkat edilmelidir ki, her kültürün yaklaşımına göre bu durum farklılaşabilir.

Sonuç olarak, yükseköğretim, çeşitli paydaşların bilgi üretiminin ve paydaşlar arası bilgi ve becerilerin paylaşımının öncelendiği bir alandır. Eğitimde sosyal öğrenmenin gerek ders içi gerek müfredat dışı aktivitelerde benimsenme eğilimi homofili araştırmaları konusunda bir kapı aralamaktadır. Akran öğrenmesi, akran değerlendirmesi ve aktif öğrenme gibi bu eğitim perspektifinin uygulama yöntemleri sosyal yapılandırmacı öğrenme çatisını teşvik etmekte ve disiplinler olarak uygulama biçimleri farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma alanlara göre farklılaşan homofilik eğilimlerin olması konusunda yeni bir soru ortaya koymaktadır. Bilgi akışını, dağılımını ve hızını etkileyen bir faktör olmasından kaynaklı olarak, disiplin bazında irdelenmesi ve çalışılması değerli bulgular sağlayacaktır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Yükseköğretimde homofili çalışmaları: Uluslararası alanyazının bibliyometrik ve yöntemsel analizi" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alonso, S., Cabrerizo, F. J., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2009). h-Index: A review focused in its variants, computation and standardization for different scientific fields. *Journal of Informetrics*, 3(4), 273-289. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2009.04.001>
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>
- Azzarito, L., & Ennis, C. D. (2003). A sense of connection: Toward social constructivist physical education. *Sport, Education and Society*, 8(2), 179-197. <https://doi.org/10.1080/13573320309255>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Baumann, J. F. (1988). Direct instruction reconsidered. *Journal of Reading*, 31(8), 712-718.
- Bhargava, P., Chen, D., Sutter, M., & Terrier, C. (2022). Homophily and transmission of behavioral traits in social networks. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4315546>
- Boda, Z., Elmer, T., Vörös, A., & Stadtfeld, C. (2020). Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students. *Scientific Reports*, 10(1), 2889. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-59594-z>

- Cetin-Dindar, A. (2015). Student motivation in constructivist learning environment. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 12(2). <https://doi.org/10.12973/eurasia.2016.1399a>
- Corden, R. (2001). Group discussion and the importance of a shared perspective: Learning from collaborative research. *Qualitative Research*, 1(3), 347-367. <https://doi.org/10.1177/146879410100100305>
- Dewey, J. (2015). *Experience and education* (First free press edition 2015). Free Press.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Du, W., Lee, H., Broderick, N. A., Aldana, C. C., Estrada, M., Handelsman, J., Maldonado, N., Miller, S., Patterson, M. S., Sandoval, P., & Hernandez, P. R. (2023). Amplifying similarity to promote college STEM instructor–student mentoring relationship quality: A cluster randomized trial. *Frontiers in Education*, 8, 1293885. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1293885>
- Eisenberg, D., Golberstein, E., Whitlock, J. L., & Downs, M. F. (2013). Social contagion of mental health: Evidence from college roommates. *Health Economics*, 22(8), 965-986. <https://doi.org/10.1002/hec.2873>
- Ertug, G., Gargiulo, M., Galunic, C., & Zou, T. (2018). Homophily and individual performance. *Organization Science*, 29(5), 912-930. <https://doi.org/10.1287/orsc.2018.1208>
- Esteve-Del-Valle, M. (2022). Homophily and polarization in Twitter political networks: A cross-country analysis. *Media and Communication*, 10(2). <https://doi.org/10.17645/mac.v10i2.4948>
- Fjelkner-Pihl, A. (2023). "Ok—I need help from somewhere": 'The educational value of multiplex student relationships in a commuter college'. *Innovative Higher Education*, 48(1), 83-104. <https://doi.org/10.1007/s10755-022-09611-y>
- Grace, M. K. (2018). Friend or frenemy? Experiential homophily and educational track attrition among premedical students. *Social Science & Medicine*, 212, 33-42. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.07.008>
- Gradidge, P. J.-L., & Cohen, E. (2018). Body mass index and associated lifestyle and eating behaviours of female students at a South African university. *South African Journal of Clinical Nutrition*, 31(4), 89-91. <https://doi.org/10.1080/16070658.2017.1406176>
- Hale, A. E. (2009). Moreno's sociometry: Exploring interpersonal connection. *Group*, 33(4), 347-358.
- Heaton, B., & Gondal, N. (2023). Health-based homophily in public housing developments. *BMC Public Health*, 23(1), 238. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-15146-4>
- Helzer, E. G., Cohen, T. R., Kim, Y., Iorio, A., & Aven, B. (2023). Moral beacons: Understanding moral character and moral influence. *Journal of Personality*, jopy.12865. <https://doi.org/10.1111/jopy.12865>
- Holmes, A. G. D. (2019). Constructivist learning in university undergraduate programmes. Has constructivism been fully embraced? Is there clear evidence that constructivist principles have been applied to all aspects of contemporary university undergraduate study? *Shanlax International Journal of Education*, 8(1), 7-15. <https://doi.org/10.34293/education.v8i1.819>
- Homophily, n.². (2023). İçinde *Oxford English Dictionary* (3. bs). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/OED/3149111814>
- Horta, H., Feng, S., & Santos, J. M. (2022). Homophily in higher education research: A perspective based on co-authorships. *Scientometrics*, 127(1), 523-543. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04227-z>
- Kadelka, C., & McCombs, A. (2021). Effect of homophily and correlation of beliefs on COVID-19 and general infectious disease outbreaks. *PLOS ONE*, 16(12), e0260973. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260973>
- Kassarnig, V., Bjerre-Nielsen, A., Mones, E., Lehmann, S., & Lassen, D. D. (2017). Class attendance, peer similarity, and academic performance in a large field study. *PLOS ONE*, 12(11), e0187078. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0187078>
- Kassarnig, V., Mones, E., Bjerre-Nielsen, A., Sapiezynski, P., Dreyer Lassen, D., & Lehmann, S. (2018). Academic performance and behavioral patterns. *EPJ Data Science*, 7(1), 10. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-018-0138-8>

- Korkmaz, G., Kuhlman, C. J., Goldstein, J., & Vega-Redondo, F. (2020). A computational study of homophily and diffusion of common knowledge on social networks based on a model of Facebook. *Social Network Analysis and Mining*, 10(1), 5. <https://doi.org/10.1007/s13278-019-0615-5>
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- Lawrence, B. S., & Shah, N. P. (2020). Homophily: Measures and meaning. *Academy of Management Annals*, 14(2), 513-597. <https://doi.org/10.5465/annals.2018.0147>
- Lazarides, M. K., Lazaridou, I.-Z., & Papanas, N. (2023). Bibliometric analysis: Bridging informatics with science. *The International Journal of Lower Extremity Wounds*, 153473462311535. <https://doi.org/10.1177/15347346231153538>
- Lazarsfeld, P. F., & Merton, R. K. (1954). Friendship as social process: A substantive and methodological analysis. İçinde M. Berger (Ed.), *Freedom and control in modern society* (ss. 18-66). Van Nostrand.
- Lewis, K., Gonzalez, M., & Kaufman, J. (2012). Social selection and peer influence in an online social network. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(1), 68-72. <https://doi.org/10.1073/pnas.1109739109>
- Li, X., Mobilia, M., Rucklidge, A. M., & Zia, R. K. P. (2021). How does homophily shape the topology of a dynamic network? *Physical Review E*, 104(4), 044311. <https://doi.org/10.1103/PhysRevE.104.044311>
- Liu, C.-F., & Mostafavi, A. (2023). Revealing hazard-exposure heterophily as a latent characteristic of community resilience in social-spatial networks. *Scientific Reports*, 13(1), 4817. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-31702-9>
- Loomis, C. P., & Pepinsky, H. B. (1948). Sociometry, 1937-1947: Theory and methods. *Sociometry*, 11(3), 262. <https://doi.org/10.2307/2785116>
- Matsumura, L. C., Slater, S. C., & Crosson, A. (2008). Classroom climate, rigorous instruction and curriculum, and students' interactions in urban middle schools. *The Elementary School Journal*, 108(4), 293-312. <https://doi.org/10.1086/528973>
- Mayhew, B. H. (1980). Structuralism versus individualism: Part 1, shadowboxing in the dark. *Social Forces*, 59(2), 335. <https://doi.org/10.2307/2578025>
- McPherson, J. M., & Smith-Lovin, L. (1987). Homophily in voluntary organizations: Status distance and the composition of face-to-face groups. *American Sociological Review*, 52(3), 370. <https://doi.org/10.2307/2095356>
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444.
- Mnkandla, E., & Minnaar, A. (2017). The use of social media in e-learning: A metasynthesis. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(5). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i5.3014>
- Mollenhorst, G., Völker, B., & Flap, H. (2008). Social contexts and personal relationships: The effect of meeting opportunities on similarity for relationships of different strength. *Social Networks*, 30(1), 60-68. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2007.07.003>
- Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive? Foundations to sociometry group psychotherapy and sociodrama*. Beacon.
- Nguyen, C. T. (2020). Echo chambers and epistemic bubbles. *Episteme*, 17(2), 141-161. <https://doi.org/10.1017/epi.2018.32>
- Nystrand, M. (1997). *Opening dialogue: Understanding the dynamics of language and learning in the English classroom*. Teachers College Press.
- Palincsar, A. S. (1998). Social constructivist perspectives on teaching and learning. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 345-375. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.345>
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
- Poskanzer, E., & Murray, F. (2022). Preference or persistence? The origins and implications of homophily in entrepreneurial networks. *Academy of Management Proceedings*, 2022(1), 15853. <https://doi.org/10.5465/AMBPP.2022.15853abstract>

- Powell, K., Wilcox, J., Clonan, A., Bissell, P., Preston, L., Peacock, M., & Holdsworth, M. (2015). The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: A scoping review. *BMC Public Health*, *15*(1), 996. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-2314-0>
- Robinson, C. D., Scott, W., & Gottfried, M. A. (2019). Taking it to the next level: A field experiment to improve instructor-student relationships in college. *AERA Open*, *5*(1), 233285841983970. <https://doi.org/10.1177/2332858419839707>
- RStudio Team. (t.y.). *RStudio: Integrated Development Environment for R (Version 1.4.1717)* [Software]. RStudio, PBC. <https://www.rstudio.com/>
- Sander, P., & De La Fuente, J. (2020). Undergraduate student gender, personality and academic confidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(15), 5567. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155567>
- Schoe, Y., Van Mol, C., & Buynsters, M. (2021). Contextual factors that enable and restrain social network formation of Dutch Erasmus+ students. *Journal of International Students*, *12*(1). <https://doi.org/10.32674/jis.v12i1.3143>
- Small, H. (1997). Update on science mapping: Creating large document spaces. *Scientometrics*, *38*(2), 275-293. <https://doi.org/10.1007/BF02457414>
- Smirnov, I., & Thurner, S. (2017). Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance. *PLOS ONE*, *12*(8), e0183473. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183473>
- Smith, R. A., Brown, M. G., Grady, K. A., Sowl, S., & Schulz, J. M. (2022). patterns of undergraduate student interpersonal interaction network change during the COVID-19 Pandemic. *AERA Open*, *8*, 233285842110731. <https://doi.org/10.1177/23328584211073160>
- Spelt, E. J. H., Luning, P. A., Van Boekel, M. A. J. S., & Mulder, M. (2017). A multidimensional approach to examine student interdisciplinary learning in science and engineering in higher education. *European Journal of Engineering Education*, *42*(6), 761-774. <https://doi.org/10.1080/03043797.2016.1224228>
- Spencer-Oatey, H., & Dauber, D. (2019). Internationalisation and student diversity: How far are the opportunity benefits being perceived and exploited? *Higher Education*, *78*(6), 1035-1058. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00386-4>
- Stryker, S., Serpe, R. T., & Hunt, M. O. (2005). Making good on a promise: The impact of larger social structures on commitments. İnde *Advances in Group Processes* (C. 22, ss. 93-123). Emerald (MCB UP). [https://doi.org/10.1016/S0882-6145\(05\)22004-0](https://doi.org/10.1016/S0882-6145(05)22004-0)
- Sunstein, C. R. (2001). *Echo Chambers: Bush V. Gore, Impeachment, and Beyond*. Princeton University Press.
- Teppo, M., Soobard, R., & Rannikmäe, M. (2021). Grade 6 & 9 student and teacher perceptions of teaching and learning approaches in relation to student perceived interest/enjoyment towards science learning. *Journal of Baltic Science Education*, *20*(1), 119-133. <https://doi.org/10.33225/jbse/21.20.119>
- Turner, J. H. (2016). The macro and meso basis of the micro social order. İnde S. Abrutyn (Ed.), *Handbook of Contemporary Sociological Theory* (ss. 123-148). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32250-6_7
- Van Eck, N. J. & Waltman, L. (2017). *VOSViewer (Version 1.6.16)* [Software]. Leiden University's Centre for Science and Technology Studies (CWTS). <https://www.vosviewer.com/>
- Vygotskij, L. S., & Cole, M. (1981). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (Nachdr.). Harvard Univ. Press.
- Weber, H., Schwenzer, M., & Hillmert, S. (2020). Homophily in the formation and development of learning networks among university students. *Network Science*, *8*(4), 469-491. <https://doi.org/10.1017/nws.2020.10>
- Wenger-Trayner, É. (2008). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity* (18th printing). Cambridge University Press.
- Wittek, M., Kroneberg, C., & Lämmermann, K. (2020). Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in German secondary schools. *Social Networks*, *60*, 34-47. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2019.04.004>

Zhou, Y., Bos, N. A., Diemers, A. D., & Brouwer, J. (2023). A social network perspective on peer relationship formation of medical undergraduates within large-scale learning communities. *Medical Education Online*, 28(1), 2162253. <https://doi.org/10.1080/10872981.2022.2162253>

Bibliyometrik Analizde İncelenen Kaynaklar

- AbdelSalam, M., El Tantawi, M., Al-Ansari, A., AlAgl, A., & Al-Harbi, F. (2017). Informal peer-assisted learning groups did not lead to better performance of Saudi dental students. *Medical Principles and Practice*, 26(4), 337-342. <https://doi.org/10.1159/000477731>
- Antonoplis, S., & John, O. P. (2022). Who has different-race friends, and does it depend on context? Openness (to other), but not agreeableness, predicts lower racial homophily in friendship networks. *Journal of Personality and Social Psychology*, 122(5), 894-919. <https://doi.org/10.1037/pspp0000413>
- Ashikawa, H., Hojat, M., Zeleznik, C., & Gonnella, J. S. (1991). Reexamination of relationships between students' undergraduate majors, medical school performances, and career plans at Jefferson Medical College. *Academic Medicine*, 66(8), 458-464. <https://doi.org/10.1097/00001888-199108000-00009>
- Bachert, P., Wolbring, L., Hildebrand, C., Woll, A., & Wäsche, H. (2023). Analyzing mechanisms of interdisciplinary cooperation in promoting students' health at university. *BMC Public Health*, 23(1), 1911. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16786-2>
- Balestrieri, S. G., DiGuseppi, G. T., Meisel, M. K., Clark, M. A., Ott, M. Q., & Barnett, N. P. (2018). U.S. college students' social network characteristics and perceived social exclusion: A comparison between drinkers and nondrinkers based on past-month alcohol use. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 79(6), 862-867. <https://doi.org/10.15288/jsad.2018.79.862>
- Barnett, N. P., DiGuseppi, G. T., Tesdahl, E. A., & Meisel, M. K. (2022). Peer selection and influence for marijuana use in a complete network of first-year college students. *Addictive Behaviors*, 124, 107087. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.107087>
- Boda, Z., Elmer, T., Vörös, A., & Stadtfeld, C. (2020). Short-term and long-term effects of a social network intervention on friendships among university students. *Scientific Reports*, 10(1), 2889. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-59594-z>
- Brouwer, J., & Engels, M. C. (2022). The role of prosocial attitudes and academic achievement in peer networks in higher education. *European Journal of Psychology of Education*, 37(2), 567-584. <https://doi.org/10.1007/s10212-020-00526-w>
- Caicedo, D. A. (2019). DREAMers and values: An urban and suburban community college comparison. *Journal of Diversity in Higher Education*, 12(4), 319-329. <https://doi.org/10.1037/dhe0000097>
- Clark, A. T., Lippincott, D., & Kim, J. (2021). More than learning English? The impact of university intensive English language program attendance on international student academic achievement. *Education Policy Analysis Archives*, 29(January-July), 43. <https://doi.org/10.14507/epaa.29.4673>
- Du, W., Lee, H., Broderick, N. A., Aldana, C. C., Estrada, M., Handelsman, J., Maldonado, N., Miller, S., Patterson, M. S., Sandoval, P., & Hernandez, P. R. (2023). Amplifying similarity to promote college STEM instructor-student mentoring relationship quality: A cluster randomized trial. *Frontiers in Education*, 8. <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1293885>
- Eisenberg, D., Golberstein, E., Whitlock, J. L., & Downs, M. F. (2013). Social contagion of mental health: Evidence from college roommates. *Health Economics*, 22(8), 965-986. <https://doi.org/10.1002/hec.2873>
- Fernández, D. P., Ryan, M. K., & Begeny, C. T. (2023). Recognizing the diversity in how students define belonging: Evidence of differing conceptualizations, including as a function of students' gender and socioeconomic background. *Social Psychology of Education*, 26(3), 673-708. <https://doi.org/10.1007/s11218-023-09761-7>
- Fjelkner-Pihl, A. (2023). "Ok—I need help from somewhere": 'The educational value of multiplex student relationships in a commuter college'. *Innovative Higher Education*, 48(1), 83-104. <https://doi.org/10.1007/s10755-022-09611-y>

- Forney, K. J., Schwendler, T., & Ward, R. M. (2019). Examining similarities in eating pathology, negative affect, and perfectionism among peers: A social network analysis. *Appetite*, *137*, 236-243. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.03.013>
- Grace, M. K. (2018). Friend or frenemy? Experiential homophily and educational track attrition among premedical students. *Social Science & Medicine*, *212*, 33-42. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.07.008>
- Gradidge, P. J.-L., & Cohen, E. (2018). Body mass index and associated lifestyle and eating behaviours of female students at a South African university. *South African Journal of Clinical Nutrition*, *31*(4), 89-91. <https://doi.org/10.1080/16070658.2017.1406176>
- Helzer, E. G., Cohen, T. R., Kim, Y., Iorio, A., & Aven, B. (2023). Moral beacons: Understanding moral character and moral influence. *Journal of Personality*, *92*(3), 735-752. <https://doi.org/10.1111/jopy.12865>
- Ji, M., Liu, Y., Deng, Q., Zhang, Y., & Zhao, S. (2023). Preliminary research on the effect of spatial layout on peer academic support relationships in first-year university students: A case study of the school of architecture at SCUT. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, *22*(6), 3170-3185. <https://doi.org/10.1080/13467581.2023.2182636>
- Kassarnig, V., Bjerre-Nielsen, A., Mones, E., Lehmann, S., & Lassen, D. D. (2017). Class attendance, peer similarity, and academic performance in a large field study. *PLOS ONE*, *12*(11), e0187078. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0187078>
- Kassarnig, V., Mones, E., Bjerre-Nielsen, A., Sapiezynski, P., Dreyer Lassen, D., & Lehmann, S. (2018). Academic performance and behavioral patterns. *EPJ Data Science*, *7*(1), 10. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-018-0138-8>
- Lewis, K., Gonzalez, M., & Kaufman, J. (2012). Social selection and peer influence in an online social network. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *109*(1), 68-72. <https://doi.org/10.1073/pnas.1109739109>
- Marengo-Escuderos, A. D., Restrepo Cervantes, D., & Rambal-Rivaldo, L. I. (2023). Perfiles de resiliencia asociados al engagement académico y al apoyo social en estudiantes universitarios. *Interdisciplinaria Revista de Psicología y Ciencias Afines*, *40*(2), 231-243. <https://doi.org/10.16888/interd.2023.40.2.14>
- Pancorbo, G., Decuyper, M., Kim, L. E., Laros, J. A., Abrahams, L., & Fruyt, F. D. (2022). A teacher like me? Different approaches to examining personality similarity between teachers and students. *European Journal of Personality*, *36*(5), 771-786. <https://doi.org/10.1177/08902070211015583>
- Powell, K., Wilcox, J., Clonan, A., Bissell, P., Preston, L., Peacock, M., & Holdsworth, M. (2015). The role of social networks in the development of overweight and obesity among adults: A scoping review. *BMC Public Health*, *15*(1), 996. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-2314-0>
- Radó, M., & Takács, K. (2019). Relational integration in schools through seating assignments. *Journal Of Artificial Societies And Social Simulation*, *22*(4), 11. <https://doi.org/10.18564/jasss.4115>
- Robinson, C. D., Scott, W., & Gottfried, M. A. (2019). Taking it to the next level: A field experiment to improve instructor-student relationships in college. *AERA Open*, *5*(1), 233285841983970. <https://doi.org/10.1177/2332858419839707>
- Rockenbach, A. N., & Hudson, T. D. (2024). Transforming political divides: How student identities and campus contexts shape interpartisan friendships. *AERA Open*, *10*, 23328584231222475. <https://doi.org/10.1177/23328584231222475>
- Samudra, S., Walters, C., Williams-Dobosz, D., Shah, A., & Brickman, P. (2024). Try before you buy: Are there benefits to a random trial period before students choose their collaborative teams? *CBE—Life Sciences Education*, *23*(1), ar2. <https://doi.org/10.1187/cbe.23-01-0011>
- Sander, P., & De La Fuente, J. (2020). Undergraduate student gender, personality and academic confidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(15), 5567. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155567>
- Schoe, Y., Van Mol, C., & Buynsters, M. (2021). Contextual factors that enable and restrain social network formation of Dutch Erasmus+ students. *Journal of International Students*, *12*(1). <https://doi.org/10.32674/jis.v12i1.3143>

- Smirnov, I., & Thurner, S. (2017). Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance. *PLOS ONE*, *12*(8), e0183473. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183473>
- Smith, R. A., Brown, M. G., Grady, K. A., Sowl, S., & Schulz, J. M. (2022). Patterns of undergraduate student interpersonal interaction network change during the COVID-19 Pandemic. *AERA Open*, *8*, 233285842110731. <https://doi.org/10.1177/23328584211073160>
- Smith, R. A., Brown, M. G., Schiltz, J. J., Sowl, S., Schulz, J. M., & Grady, K. A. (2023). The value of interpersonal network continuity for college students in disruptive times. *Innovative Higher Education*, *48*(4), 719-738. <https://doi.org/10.1007/s10755-023-09647-8>
- Spelt, E. J. H., Luning, P. A., Van Boekel, M. A. J. S., & Mulder, M. (2017). A multidimensional approach to examine student interdisciplinary learning in science and engineering in higher education. *European Journal of Engineering Education*, *42*(6), 761-774. <https://doi.org/10.1080/03043797.2016.1224228>
- Spencer-Oatey, H., & Dauber, D. (2019). Internationalisation and student diversity: How far are the opportunity benefits being perceived and exploited? *Higher Education*, *78*(6), 1035-1058. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00386-4>
- Tebbett, N., Jöns, H., & Hoyler, M. (2021). Openness towards diversity? Cultural homophily in student perceptions of teaching and learning provided by international and home academics. *Globalisation, Societies and Education*, *19*(5), 522-544. <https://doi.org/10.1080/14767724.2020.1835464>
- Tomás-Miquel, J.-V., & Capó-Vicedo, J. (2022). Beyond cultural and geographical proximity: Delving into the factors that influence the dynamics of academic relationships between students in higher education. *Higher Education*, *83*(5), 1143-1162. <https://doi.org/10.1007/s10734-021-00734-3>
- Van Diggele, C., Roberts, C., & Haq, I. (2021). Optimising student-led interprofessional learning across eleven health disciplines. *BMC Medical Education*, *21*(1), 157. <https://doi.org/10.1186/s12909-021-02527-9>
- Van Woerden, I., Hruschka, D., Brewis, A., Schaefer, D. R., & Bruening, M. (2020). First-year college students' weight change is influenced by their randomly assigned roommates' BMI. *PLOS ONE*, *15*(11), e0242681. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242681>
- Vignery, K., & Laurier, W. (2020). Achievement in student peer networks: A study of the selection process, peer effects and student centrality. *International Journal of Educational Research*, *99*, 101499. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.101499>
- Weber, H., Schwenzer, M., & Hillmert, S. (2020). Homophily in the formation and development of learning networks among university students. *Network Science*, *8*(4), 469-491. <https://doi.org/10.1017/nws.2020.10>
- Weissman, D. L., & Elliot, A. J. (2023). Achievement goal perception: An interpersonal approach to achievement goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *125*(3), 607-628. <https://doi.org/10.1037/pspp0000462>
- Witteck, M., Kroneberg, C., & Lämmermann, K. (2020). Who is fighting with whom? How ethnic origin shapes friendship, dislike, and physical violence relations in German secondary schools. *Social Networks*, *60*, 34-47. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2019.04.004>
- Zhou, Y., Bos, N. A., Diemers, A. D., & Brouwer, J. (2023). A social network perspective on peer relationship formation of medical undergraduates within large-scale learning communities. *Medical Education Online*, *28*(1), 2162253. <https://doi.org/10.1080/10872981.2022.2162253>

The use of peshkir patterns in beachwear as an example of Turkish hammam culture and hammam textiles

Bahar Yıldız¹, Suzan Tokgöz²

²Istanbul Nişantaşı University, Faculty of Art Design, İstanbul, Türkiye, ³Arkin University of Creative Arts and Design, Faculty of Arts, Kyrenia, Northern Cyprus.

ABSTRACT

Handicrafts evolved from everyday needs and have developed to become today's cultural phenomenon as works of art reflecting social emotions, tastes, and artistic understanding of the societies to which they belong. Traditional handicrafts, as unique accumulations of each culture, are the markers of the material and cultural heritage of societies. Hammam is among the common cultural heritages existing since ancient times and is an indispensable element shaping Turkish culture. Hammam culture gets more and more popular day by day. Exhibiting textiles in museums is vital for not only preventing the disappearance of valuable examples of cultural and traditional handicrafts but also transferring them to the present day. For this study, the examples of peshkirs in the Sadberk Hanım Museum and traditional Turkish hammam textiles exhibited in the II. Beyazıt Turkish Hammam museums were examined on-site. This study aims to revive hammam textiles, which are national cultural assets and works that have survived for hundreds of years, and bring them to the awareness of the new generations by emphasizing the importance of the interpretation of peshkirs as an artistic element by designers in the light of cultural and traditional values emphasizing in the textile and fashion design field. In the study, patterns, compositions, and motifs of the bath textiles and peshkirs, each of which bears different examples of handicrafts, were analyzed and their usage and technical features were examined. Then, designs were created based on the information and scientific data obtained. The study suggests the peshkir embroidery patterns of that period be combined with pattern designs in today's beachwear collections. In three different patterns designed for kimono, shorts, and blouse models, contemporary interpretations of fashion products were brought combined with cultural values. This ensured the globalization of designs, prevented them from becoming ordinary and evaluated research findings as design data.

KEYWORDS

Hammam, Turkish hammam textile, Peshkir pattern, Beachwear.

Introduction

In Anatolia, which hosted many civilizations with diverse cultures, hammams became widespread during the Ottoman period and were largely adopted by society. Besides cleansing, hammams also met the social needs of especially the women by serving as hubs where celebrations such as birth, marriage, and circumcision were held. As historical touristic places, hammams have been a focus of interest for Westerners and Turkish Hammam culture is becoming increasingly popular day by day. During the Ottoman period, the textiles and items used in hammams held special importance. Hammam textiles from that period are among the most elegant examples of handicrafts created by different handiwork techniques. Turkish handicrafts that have survived to the present day continue to attract great attention due to their superior craftwork features. As one of the products of cultural and traditional handicrafts, the peshkir should be passed down from generation to generation to prevent our values from disappearing over time in a modernized society.

With their unique features and hand embroidery decorations, traditional hand-woven hammam textiles such as peshkir exist only in museums today. The handicrafts that once thrived in Anatolia and have been forgotten over time should be interpreted to meet the needs of modern life and this revival will bring them to the light. To ensure the continuity of traditional heritage, peshkirs, and their embroidery can be combined with today's technological possibilities and incorporated into product designs in the fields of textile and fashion design. Despite the significant impact of globalization and modernization in the 21st century, handicraft products remain and will always be a focus of curiosity. The importance and awareness of sustaining our values may be conveyed to future generations through designs that can resonate with the current era.

In this study, hammam textiles, peshkirs, and their embroidery features were examined to demonstrate that peshkir embroidery can once again be aesthetic and functional in daily fashion. Understanding the culture of the region where these textiles originated and have been preserved will enable designers to develop ideas and create higher quality products while preparing original collections.

This study aims to create a resource for traditional Turkish handicrafts and to contribute to the field by presenting an example that can be used in design studies. The research was designed to address the need to make Turkish traditional motifs and patterns visible and widespread in textile and designing products based on our historical culture.

Method

For the purpose of this study, the Sadberk Hanım Museum and II. Beyazıt Turkish Hammam Museum, where samples are located, were visited to examine the peshkir and hammam textiles. The samples in these museums were observed and analyzed using qualitative research methods. The obtained data was synthesized with the information obtained from local and foreign sources to create the conceptual frame. As a result of the conceptual and descriptive process, a set of modern beachwear consisting of a kimono, shorts, and blouse was designed with three different patterns in accordance with the applied research method. Traditional peshkir motifs and textiles were incorporated in the designs.

Hammam

Eyice (1997, p. 430) states that the oldest equivalent of the word "Hammam" in Turkish is *munça* or *munçak*. The word hammam, derived from the Arabic root *hamm* (*hamem*) meaning "to heat; to be hot", means "a place that heats" and is used in the sense of "bathing place" (Eyice, 1997, p. 402). Anatolia is renowned for its multicultural geography, hosting many cultures over time, and the hammam is an example of this cultural diversity and interaction with Byzantine Empire and becoming a part of Anatolian culture with the conquest of Constantinople by the Ottoman Empire, hammam is one of the most popular elements of Turkish culture. Uluumay et al. (2015, p. 11) state in their study that the first example of today's hammams was built by the Romans, and the first example was the Stabio Bath in Pompeii.

From the ancient times of human history today, hammams have emerged in different civilizations. In the Roman period, hammams, served as an entertainment hub as well as a places for cleansing and, became very widespread. Hammams have a special place in the Islamic religion due to the importance of the cleanliness of the body. They have been an indispensable element, especially in the living spaces of the Turks (Eyice, 1997, p. 402). In his works, Eyice emphasizes that many public "hammam" were built in all the lands where the Ottoman state existed, and along with smaller private hammams in the palaces of the notables, large mansions, and houses of wealthy people. After the conquest of Constantinople, hammams were built there, too. The largest of these hammams, the "Çukur Hammam" next to

the Fatih Complex, was destroyed and its exact location cannot be determined today. No trace remains of the Azepler Hammam, which Mehmed II (Mehmed the Conqueror) built using Byzantine hammam architecture. The “Çemberlitaş Hammam” built by Mimar Sinan in 1584 is the first public hammam in Istanbul. The work of Yenice and other research sources indicate that most of the hammams built during the Ottoman period have not survived to the present day due to lack of maintenance over time.

Ottoman hammam had two different architectural plans “double baths” and “single baths”. Ottoman hammams have a cold hall (soğukluk) where clothes are changed, a warm hall (ılıkılık) as a transitional space between changing rooms and hot rooms (sıcaklık) for preparing the bath, and a hot hall (sıcaklık) where the people are washed and where the göbek taşı (the massage platform) is located. The most important point that distinguishes the Ottoman hammam from Roman and Byzantine hammam is the lack of large pools other than thermal springs. This transition from a pooled layout to a basin-based was the result of the fact that the Islamic tradition found stagnant water dirty (Atasoy et al., 2015, p.20).

Hammams also served as socializing and freedom hubs for women during the Ottoman period. Women organized many activities such as bridal hammams, groom hammams, and circumcision hammams. The number of hammams that were actively used only for washing purposes has decreased over time. The social hubs of the past, hammams, are now primarily historical tourist attractions.

Image 1 An Ottoman lady going to the hammam with her black maid

Reference: Topçu E., 2010, p. 80

Image 2 A woman and her son going to the hammam

Reference: https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=346345001&objectId=3051336&partId=1 E.T.: 19.01.2023

Hammam Items

Hammam sets were of great importance to the women of the period. Hammam items brought by hammam visitors and the way they were displayed reflected the social class and so considered as objects of competition for women. Moreover, hammam items with hand-made embroidery showed the level of the hand skills of their owners. Today, those magnificent hand embroideries can only be seen in museums or in the chests of family elders.

Hammam items were placed in velvet or cotton woven packs ornamented by dival. These packs contained a towel to be spread on the sofa, a sofa cover, a peshtemal, clogs, three towels with gold embroidery (for the head, back, and feet), a hammam bowl, a soap dish, a mirror, a comb, a headscarf to wrap around the head after washing, henna and rascal bowls, and sürmedans (kohl bowls). Men's packs contained items such as shaving items, soap, a mirror, a purse, and a washcloth.

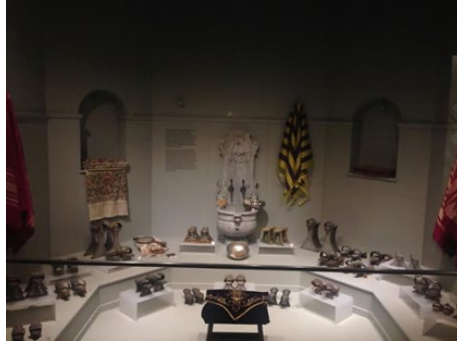

Image 3 Hammam items and textiles in Sadberk Hanım Museum

Reference: Sadberk Hanım Museum, 23.12.2018 Bahar Yıldız

Hammam Bag

Hammam bags, which have two types inner and outer, are fabrics in which hammam items are placed in the middle. Then, to create a bag, the corners of the fabrics are gathered together on the top and pinned or tied. In the book "II. Beyazid Turkish Hammam Culture Museum" (2015), it was stated that the inner bag was made of calico-type fabric, and the outer bag was made of kerchief, shawl, or velvet fabrics.

Image 4 Hammam Bag

Reference: Uluumay et al. (2009, p. 300)

The hammam bag in Image 5 is a 19th-century cotton fabric, 57x59 cm in size and four corners are decorated with floral motifs. Different floral motifs are embroidered with red, blue, and pink threads.

Image 5 Hammam Bag

Reference: II. Beyazid Turkish Bath Culture Museum, 2015, p.137

Sofa Cover

Made of thick woven fabric, usually colored and decorated with thick ribbons, sofa covers were spread over the sofas in the changing room of the hammams. According to the "History of Ottoman Hammam Textiles" section of the "Eski Tas Eski Hamam" exhibition catalog (Uluumay

et al. (2009)) written by Tezcan, these covers spread over the sofas were called "Hamam Döşeme Rahtı". Image 6 shows a 45x350cm white sofa cover from the 19th century.

Image 6 19th-century. White divan cover (TSM 8-638)

Reference: Koçak, 2015, p. 71

Peshtemal (Futa)

Peshtemal is a thin-woven textile used to cover the body in the hammam and while men wrap it over their waist down to the knees, women wrap it over their breasts down to the knees. Cotton, silk, and cotton-silk blended yarns are preferred in peshtemal. Silk peshtemals are called futa (Uluumay et al., 2009, p. 116). Image 7 shows a silk-woven hammam futa from the late 19th century or early 20th century.

Image 7 Ottoman silk woven hammam futa examples

Reference: Sadberk Hanım Museum 23.12.2018 Bahar Yıldız

Hamam Set

The Hamam set is a bundle consisting of a shirt, two macramas, and an upholstery. Image 8 shows a white cotton towel shirt belonging to Sultan Murad IV.

Image 8 White cotton towel shirt of Sultan Murad IV (1623-1640) (Front) TSM 13-476

Reference: Koçak, 2015, p. 69

In today's modern designs, these shirts are replaced by bathrobe designs with various fiber contents.

Peshkir

Peshkir is an example of traditional Turkish hand-woven and plain woven fabrics, woven from cotton, linen, and silk threads. The definitions and usage areas of peshkirs in different sources are as follows:

The Turkish Language Association dictionary defines “peshkir” as a towel mostly woven from cotton and as a large handkerchief-shaped linen or cotton cloth or napkin used for drying hands and eating (TDK, 1994, p. 603).

According to Barişta, a “peshkir” is a rectangular cover made of cotton or linen fabric decorated with borders at both ends and used for drying hands or face after washing. Peshkirs were also used to cover the knee like napkins (Barişta, 1999, p. 222).

Önder (1998, p. 158) describes “peshkir” as a specially woven knee and hand towel made of linen and cotton yarn. According to Önder, peshkirs are 50 cm wide, and 70-80 cm long, and the versions used during meals are long enough to circle the table (2-2.5m long) and embroidered and fringed at both ends. Peshkirs were embroidered on embroidery hoops with colored silk, silver, and silk threads. “The palace peshkirs” in Topkapı Palace” have much more ornamentation. In addition, Önder states that peshkirs were used as an individual or a group napkin to dry hands and face after washing hands, performing ablution, or finishing the meal.

In our cultural history, wipers such as macrame, peshkir, and towels were generally used for the same purposes with macrame and peshkirs being made of lint-free fabrics. Peshkirs have some varieties such as the narrow and long type called dolak and the smaller hand peshkirs. Peshkirs wrapped around the table to cover the knees of those sitting at floor tables were named after this function as Dolak (wrapper). Dolak was used at weddings, at sultan invitations, at the tables of wealthy people, and at public tables where people ate together. Hand peshkirs were smaller and embroidered on two short sides (Koçak, 2015, pp. 113-114).

Koçu (1996, p.169) defines makrama as destimal with embroidered edges and states that peshkir and towel were referred to as mahrama by the public. In some regions, peshkir was called decimal or yağlık among the public. The Turkish Language Association defines yağlık as a “large handkerchief”. Koçu (1996, p. 238) defines yağlık as “a cloth used for wiping lips and oily hands and served everyone at the table and handkerchiefs and napkins are also called as yağlık.”

Koçu (1996, p. 88) defines destimal as “yağlık, handcloth, something to wipe hands, peshkir”. He adds that destimals were carried in a pocket like a macrame (handkerchief) in daily life and used not only to dry the washed hands and faces but also wipe the sweat off the face. According to Koçu, destimals were woven from linen, raw silk (bürümcük), and cotton and after being embroidered with silk and gold thread at two ends, were given as a gift to loved ones.

The word peshkir first appears in the sources of the Anatolian Seljuk Period (Barişta, 1995, p. 158). The most beautiful examples of peshkirs were produced in the Ottoman period. Today, different towel designs replaced peshkirs in terms of usage areas. During the Ottoman period, peshkirs were sent as wedding invitations, given as gifts to the guests who participated in the wedding ceremonies, and decorated circumcision beds, bridal rooms, and coffee and food treats. Peshkirs were presented even as prizes in archery competitions.

Peshkirs are called “peshkir” when woven without pile and “towel” when woven with pile. Today, the development of the industry with the influence of technological developments caused peshkirs to be forgotten. Today, pile fabrics –towels– replaced the peshkirs. Peshkirs have many advantages such as quick drying, thin structure, lightness, and natural fiber content. Today, it may be inferred that peshkirs or the patterns used on peshkirs will enrich textile and fashion design products in terms of usage and aesthetics.

In recent years, peshtemals have been preferred as a beach item thanks to their advantages such as quick drying, lightness, and ease of use. Applying the traditional patterns and motifs on

the peshkirs on the peshtemals and beach products may help keep cultural values alive. Within this concept, peshkir decoration techniques are examined as follows.

Decoration techniques used in peshkirs

Barişta (1984, p. 1) defines embroidery as decorations made on felt, leather and various woven fabrics using threads such as linen, silk, cotton, wool and metal, and various needles. The traditional hand embroidery, which is performed by stretching the fabric with a frame or hoop and embroidering it with glitter, thread, and needle to create the same appearance on both sides (except for the mürver technique) is called "Turkish Embroidery" (Sain, 1994, p. 17). In peshkir ornaments, Turkish embroidery types are differentiated according to the type of fabric used and the characteristics of the pattern. Turkish embroidery types and technical characteristics are as follows:

Hesap İşi

The type of embroidery made by counting the fabric threads and creating the same appearance on both sides. Since the embroidery feature is based on the square principle, the thickness of the weft and warp threads must be the same.

Hesap İşi Needle Techniques

These are antika işi, susma işi, düz hesap iğnesi işi, verev hesap iğnesi işi, gözeme işi, ciğerdeldi işi (Çetinkaya, 2007, s. 18-19). Susma işi has two types as sarma işi and civankaşı işi. Sequin-bead sewing, tel kırma, and ajour embroidery are used as auxiliary needle techniques in hesap işi.

Hesap İşi Antikası

The needle technique is used for cleaning fringe edges, which are quite common in Antep işi, hesap işi, ajour, and antikas. It is applied to fabrics whose threads with countable and threads that can be pulled to create a perforated appearance. The direction of the embroidery is from left to right and the hesap işi antikası which is applied as two mutual rows is called karşılaşmış antika, while the hesap işi antikası applied by darning is called gözenmiş antika (Köklü, 2002, p. 89).

Susma

This term refers to sarmas in various shapes. Various running waters and motifs are created with susmas. It is a needle technique enabling the creation of various shapes as squares, rectangles, and triangles (Köklü, 2002, p.102).

Sarma

In traditional Turkish embroidery, the sarma technique is used to make flowers, branches, and leaves. In a pattern, sarma can be applied individually or combined with another needle technique (Barişta, 1997, p. 120). Sarma can be created as straight or diagonal. Straight sarma is created by shifting the thread to the side to draw a right angle to the pattern center line. Diagonal sarma is created by shifting the thread to the side to draw a diagonal to the pattern center line (Çetinkaya, 2007, p. 19).

Düz Hesap İğnesi

Düz hesap iğnesi seems to be a simple process, but counting the threads to create a small shape and working them repeatedly to the right, left, up and down requires a lot of time and attention. In addition, changing the working direction from one leaf to another can create shadows spoiling the general appearance. For this reason, it is necessary to pay attention to the direction of movement during the process (Özcan, 1994, p. 87).

Verev Hesap İğnesi

Verev hesap iğnesi is extremely suitable for processing branches and similar forms (Özcan, 1994, p. 89). This technique is used to make pattern edges, branches, and points where the pattern hits the diagonal (Korkusuz, 1980, p. 316).

Ciğerdeldi

It is a needle technique frequently used in hesap işi. It is especially applied on fabrics with countable patterns such as points, grape clusters, seeds, scattering, flowers, and water. The both sides have the same appearance (Köklü, 2002, p. 93).

Gözeme

This technique is used in determining the boundaries of shapes in Turkish embroidery. In hesap işi, gözeme is used between straight and diagonal hesap iğneleri and in determining shapes whose boundaries are different from straight threads (Özcan, 1997, p. 74).

Characteristics Of The Hesap İşı Pattern

Among the three main motifs of Turkish embroidery works –floral, fruit, and tree– the most common one is floral. Tulips, carnations, roses, wild roses, hyacinths, crocus, water lilies, jasmine, tent flower, wheel of fortune, lilies, peach flowers, and pomegranate flowers are used in floral motifs of Turkish embroidery works.

While motifs such as rose, tulip, and hyacinth were mostly preferred in the Ottoman and Seljuk periods flowers were patterned together with leaves. The plane tree leaf was used as a common embroidery motif in the 16th and 17th centuries. In the embroidery works produced in the 18th century, roses, cypress, and pine trees were decorated with leaves.

In the works created by the hesap işi technique, various auxiliary needle techniques such as tel kirma, ajour, sequin, and bead sewing were also used to enhance the works in aesthetic terms.

Peshkir Examples

Among the examples examined in the museums within the framework of this study, it was observed that many different techniques were used to ornament the edges of the peshkir like corner, blind stitch, fringe, macrame, simple fringe, Kastamonu sheet tie knot, fringe twisting, fringe leave, needle lace, crochet lace, firkete lace and tatting (Köklü, 2002, p. 87-88).

Fringe is obtained by knotting or tying the warp threads protruding from the weaving edges after the fabric is removed from the loom and made of various threads, such as silk, cotton, and wool according to the type of weaving. The peshkir samples examined within the scope of the study show fringe and tassel edge cleaning techniques.

Image 9 Cotton woven peshkir

Reference: Atasoy et al., 2015, p. 124

Image 9 shows a 19th-century cotton woven peshkir 44.5x82 cm. The light cream-colored linen fabric has thin red crosswise borders woven into its middle. The curved branches are embroidered with rose and leaf motifs (Atasoy et al., 2015, p. 124).

Image 10 Cotton woven long-size peshkir

Reference: Atasoy et al., 2015:122

Image 10 shows floral motifs emerging from three pots embroidered on a thick 45x126cm linen fabric crosswise woven with colored silk threads and tel kirma technique. There are cypress trees coming out of a stylized root between the pots (Atasoy et al., 2015, p. 122).

Image 11 shows large strawberry and cherry motifs arranged alternately in fruit baskets on a 118x43 cm peshkir. The embroidery composition of the peshkir is highlighted by a high-footed sliced-edged basket whose contours are edged with kilaptan through diagonal sarma technique while the interiors are embroidered with pesent needle. White-colored kilaptan is wrapped in yellow thread to get a gilded appearance. The peshkir also features a border consisting of tiny flowers in a rectangular frame (Bilgi and Zanbak, 2012, p. 224).

Image 11 Late 18th-century Ottoman peshkir, SHM 1664-İ.864

Reference: Bilgi and Zanbak, 2012, p. 224

Image 12 shows three flower branch motifs arranged side by side on a 133x50 cm beige linen woven peshkir. The flower branches and long thin leaves are embroidered with the balksirtı technique, the shaded pesent technique is used on the crown parts. The intertwined appearance in the embroidery is bordered by a thin running water motif consisting of arrowheads (Bilgi and Zanbak, 2012, p. 236).

Image 12 Late 18th-century or early 19th-century Ottoman peshkir SHM 14983 – İ. 1450

Reference: Bilgi and Zanbak, 2012, p. 236

Image 13 shows two flower bouquets consisting of roses, tulips, and small rosette flowers embroidered on a thick crosswise woven 44x128 cm linen fabric through the sim sarma technique with different colored silk threads (Atasoy et al., 2015, p. 123).

Image 13 Late 18th-century cotton woven wrap peshkir,
Reference: Atasoy et al., 2015, p. 123

Image 14 shows a 71x147 cm cotton woven hammam towel embroidered with a plant motif embroidered with yellow glitter. There is a fuchsia shape on slightly curved branches embroidered on both edges (Atasoy et al., 2015, p.109).

Image 14 19th-century cotton woven hammam towel
Reference: Atasoy et al., 2015, p.109

Image 15 shows a thick 38x128 cm crosswise woven linen fabric long-size peshkir with stylized floral motifs and bud pattern embroidered through tel kirma technique with colored silk threads (Atasoy et al., 2015, p. 123).

Image 15 Late 19th-century cotton woven wrap peshkir
Reference: Atasoy et al., 2015, p.123

Image 16 depicts a 183x82 cm peshkir on whose edges red roses with buds and blue bellflowers on branches are embroidered in a skipped order. Each flower branch embroidery is surrounded by large gilded leaves on its four edges. They are connected with small hooks and eyes from the leaf stems. In the repetitive arrangement of the composition, flower branches embroidered in different sizes and angles are arranged in the spaces between the motifs. The edge decoration of the towel consists of flowers and leaves hanging from the branches, extending in slices. While the flowers are shaded using the pesent technique, the gözeme is applied only to the large flowers and with the same color as the pattern. The towel has sparse fringes created through the sparse ajour technique (Bilgi and Zanbak, 2012, p. 282).

Image 16 Late 18th-century Ottoman bath towel SHM 9529 – İ.557

Reference: Bilgi and Zambak, 2012, p. 282

Image 17 shows a crosswise woven 45x133 cm peshkir with stylized floral motifs embroidered on both edges. Silk threads of various colors are used on the handles made of black thread color (Atasoy et al., 2015, p.122).

Image 17 19th-century cotton woven long-size peshkir

Reference: Atasoy et al., 2015, p. 122

Peshkir Embroidery Patterns in Beachwear Designs; Print Design Collection Suggestion

Today, an increasing number of studies aim to introduce the cultural structure to new generations, preserve the cultural values, and keep them up to date by drawing inspiration from traditional handicrafts. This study seeks to reflect our cultural heritage in the designs by using unique traditional Turkish motifs representing our values and culture. Within this frame, the research data obtained and the inspiration from the works in II. Bayezid Turkish Hammam Culture Museum and Sadberk Hanım Museum were used in creating the designs.

In line with these purposes, the beach capsule collection proposal was prepared to develop product designs for embroidered peshkirs including a long kimono, a blouse, and shorts. The inspiration for the kimono design comes from the pattern form of the white cotton towel shirt belonging to Sultan Murad IV. This collection combines the superior features of the peshkir fabric such as quick drying and lightness with the magnificent aesthetic values of hand embroidery in harmony.

In the light of the information obtained within the scope of the research, three embroidery motifs were determined. The original form of the peshkir patterns was drawn using vector programs. Motifs were applied to the front and back surfaces of the designed beachwear products and are presented in detail below.

Application study-1

Image 18 Peshkir embroidery pattern design on kimono, blouse and shorts

The long-size peshkir pattern in Image 15 is placed on the front cup of the kimono, as shown in Image 18, in a running water motif shape, from neck to cuff. The blouse yoke is plain, and the pattern is scattered on the shorts.

Application study-2

Image 19 Peshkir embroidery pattern design on kimono, blouse and shorts

The embroidery pattern on the cotton woven long-size peshkir in Image 13 was used in the kimono, blouse, and shorts design in Image 19. The pattern is placed on the breast line on the front body, the sleeves of the kimono, and the sleeves of the blouse. This placement aims to emphasize the pattern. The peshkir embroidery pattern is placed on the front body breast line on the blouse and the front side of the shorts.

Application study-3

Image 20 Kimono, Peshkir embroidery pattern design on blouse and shorts

The cotton hammam towel pattern in Image 14 is placed in a pattern on the front body of the kimono, under the arms, and at the hem of the sleeves in Image 20. The pattern is placed around the collar on the front body of the blouse and the leg of the shorts.

Conclusion and Recommendations

Handicrafts have emerged and developed as production methods to meet the everyday needs of societies. As cultural elements, handicrafts have changed over time under the influence of environmental conditions and have become works of art reflecting the personality, emotions, and cultural characteristics of the society to which they belong. Preserving, protecting, and documenting valuable products that connect the past to the future is vital. Within this frame, museums may be considered the preservation and presentation hubs of humanity's common cultural heritage.

As a main traditional handicraft that makes Turkish culture unique, Turkish embroidery has enriched all the products on which it is used with its artistic and aesthetic value. In this study, peshkirs –one of the textile weaving products where traditional embroidery techniques are used– and the embroidery on them were examined in terms of patterns, motifs, and composition features. Within this frame, the hammam textile samples in the museums where Turkish handicrafts are exhibited were examined. Decoration techniques used on peshkirs and hammam towels were analyzed using pattern, color, and embroidery techniques.

The world-famous Turkish Hammam culture and the textiles used in Turkish hammams reflect the rich texture of Turkish handicrafts. Hammam textiles used for covering or drying the body after bathing are thin, light, and dry quickly. Hammam textiles owe their popularity to these healthful and comfortable characteristics. This study aims to transfer the potential of peshkirs, which have high traditional artistic value, to textile and fashion design products that align with today's trends.

Hammam culture has declined in popularity over time. This study suggests that the characteristics of peshkirs such as lightness, fine texture, and elegant patterns, can be used as design products in areas where people come into contact with water, such as beaches, saunas, and pools, for drying purposes. Within this frame, the study searched for ways of interpreting current life conditions, blending new fashion trends with peshkir fabrics and embroidery according to customer requests and bringing them back to light.

In addition to the qualified embroidery and aesthetic values of the peshkirs, the lifestyle of our culture can also be reflected in objects with new designs. In terms of reflecting traditional textiles to consumers with an innovative perspective with rich pattern examples, the use of functional and superior fabrics is of great importance. Designers and manufacturers have a vital role in ensuring the sustainability of our traditional handicrafts and the development of fashion design products by protecting basic functions.

Author Contribution Rates

The first author contributed to this study at a rate of 50% and the second author at a rate of 50%.

Conflict of Interest Declaration

Our article titled "The Use of Peshkir Patterns in Beachwear as an Example of Turkish Hammam Culture and Hammam Textiles" has no financial conflict of interest with any institution, organization, or person. There is also no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- Atasoy, N., Yüzgüller, S., Tiryaki, A., & Çorum, B. (2015). II. Bayezid Türk Hamam Kültürü Müzesi. Acar Basım ve Cilt San.
- Barışta, H. Ö. (1984). Türk İşleme Sanatı Tarihi. Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1998). Türk El Sanatları. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barışta, H. Ö. (1999). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1995, 25-26 Nisan), Selçuklu Dönemi İşlemeleri Üzerine, IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Konya, S.Ü, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Bilgi, H., & İdil, Z. (2013). Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Osmanlı İşlemeleri El Emeği Göz Nuru. Mas Matbaacılık.
- Koçu, R.E. (1996). Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü. Sümerbank Kültür Yayınları.
- Korkusuz, S. (1992). Nakış. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Köklü, H. (2002). El işlemeleri. Ya-Pa Yayınları.
- Önder, M. (1995). Peşkir Antika ve Eski Eserler Kılavuzu. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, F. (1994). Türk Nakışları Öğretim Yaprakları. Önder Matbaa.
- Uluumay, E., Şahin, M., Mert, H. İ., Eravşar, O., Alptekin, Ü., Şehitoğlu, E. & Tezcan, H. (2009). Eski hamam, eski tas. Haydaroğlu, M., Tekdemir, N. (Edt.), Hamam kültürü üzerine: Osmanlı Hamam tekstilinin tarihçesi içinde: (1st., pp.11-25, 113-125). Tofaş sanat Galerisi Yayınları-1, Yapı Kredi Yayınları. ISBN978-975-1700-7.
- Eyice, S. (1997). Hamam. [Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi]. Türkiye Diyanet Vakfı İSAM.
- Koçak, S. Ç. (2015). Osmanlı'dan Günümüze Havlu ve Günümüz Havlu Üretimi Üzerine Öneriler. [Sanatta Yeterlik Tezi, Haliç Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Türk hamam kültürü ve hamam tekstili örneği olarak peşkir desenlerinin plaj giyiminde kullanılması

Bahar Yıldız¹, Suzan Tokgöz²

¹İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sanat Tasarım Fakültesi, İstanbul, Türkiye, ²Arkın Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi, Sanat Fakültesi, Girne, Kuzey Kıbrıs.

ÖZET

Toplumların yaşam gereksinmelerinden meydana gelen el sanatları, geçmişten günümüze kadar gelişmiş, kültürel olgu haline gelmiştir. İhtiyaçlar doğrultusunda gelişen el sanatları, toplumsal duyguları, beğenileri ve sanat anlayışını içinde barındıran birer sanat eserleridir. Her kültürün kendine özgü birikimi olan geleneksel el sanatları, toplumların maddi ve manevi kültürel miraslarının canlı belgeleridir. İnsanlık tarihinin eski dönemlerinden beri var olan, kültür miraslarımızdan biri olan hamamlar, Dünya'ya ün salmış, kültürel yapımızın en önemli yansımalarından biridir. Kültürel ve geleneksel el sanatlarının değerli örneklerinin yok olmasını önlemek ve günümüze aktarımında müzelerde bulunan tekstillerin önemi büyüktür. Araştırmada, Sadberk Hanım Müzesinde bulunan peşkir örnekleri, II. Beyazıt Türk Hamam müzelerinde sergilenmekte olan hamam kültürümüz ve geleneksel hamam tekstilleri yerinde incelenmiştir. Bu çalışmada, geçmişten günümüze ulaşan, milli kültür varlıkları ve eserleri olan hamam tekstillerinin günümüz zamanında canlandırılması, yeni nesillerin bilinçlendirilmesi ve bu eserler hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır. Tekstil ve moda tasarım alanında, kültürel ve geleneksel değerlerin ışığında, peşkirin tasarımcılar tarafından sanatsal unsur olarak yorumlamalarının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Araştırmada, müze eserlerinden hamam tekstilleri ve her biri ayrı işçilikle işlenmiş peşkirlerin, desen, kompozisyon ve motif analizleriyle çalışmalar yapılarak, kullanım ve teknik özellikleri incelenmiştir. Konu ile ilgili edinilen bilgiler ve elde edilen bilimsel veriler sonucunda tasarımlar oluşturulmuştur. Döneme ait peşkir işleme desenleri, günümüz plaj giysi tasarımlarında, desen baskı tasarımları ile birlikte önerilmiştir. Çağdaş yorumlarla moda ürünlerinde birleşen kültürel değerler, tasarımların küreselleşebilme sürecinde kimono, şort ve bluz modelleri 3 farklı desen tasarımı ile bambaşka bir boyut kazandırılarak, tasarımların sıradanlaşmasının da önüne geçilebilmesine katkıda bulunmak ve araştırma bulgularının tasarım verisi olması amaçlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Hamam, Türk hamam tekstili, Peşkir deseni, Plaj giyimi.

Giriş

Birçok uygarlığın yaşam sürdüğü, çok yönlü mirasa sahip coğrafyamızda hamamlar Osmanlı döneminde yaygınlaşmış, toplum tarafından benimsenmiştir. Doğum, evlilik ve sünnet gibi kutlamaların gerçekleştirildiği kadınların sosyalleşme ve eğlence mekânları olarak toplumsal ihtiyaçlara cevap vermiştir. Turistlik tarihi mekânlar olarak, Batılıların Türk Hamam kültürüne olan ilgisi ve merakı devam etmiş, geçmişten günümüze turistlerin uğrak yeri olmuştur. Osmanlı döneminde hamamda kullanılan tekstillere ve eşyalara ayrı bir önem verilmiştir. Hamam tekstillerinde muhteşem el emeği göz nuru işleme teknikleri kullanılarak dönemin en güzel eserleri olan hamam tekstilleri oluşturulmuştur. Günümüze ulaşan el sanatlarımız, sahip olduğu üstün zanaat özellikleri ve gösterdiği işçilik bakımından büyük ilgi uyandırmaya devam etmektedir. Kültürel ve geleneksel el sanatları ürünü olan peşkir, kuşaktan kuşağa aktarılmaya, değerlerimizin modernleşen toplumda zamanla yok olmasının önüne geçilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Özgün özelliklere sahip geleneksel el dokuması olan hamam tekstili peşkir, el işlemleri ile süslenmiş olan bu eserler günümüzde sadece müzelerde görülebilmektedir. Coğrafyamızda yaşamış, zamanla unutulmuş el becerilerinin gün yüzüne çıkarılarak canlandırılmasında, modern hayatın ihtiyaçların karşılayacak şekilde yorumlanması önemlidir. Geleneksel mirasın devamlılığı için peşkirler ve peşkir üzerindeki işlemler günün teknolojik olanakları ile birleştirilerek tekstil ve moda tasarımı alanında ürün tasarımlarında kullanılabilir. 21. yüzyıl küreselleşme ve modernleşmenin etkisi büyük olmasına rağmen geleneksel el işi ürünleri her zaman merak odağı olmaktadır. Gelecek kuşaklara doğru bir yönlendirilme ile değerlerimizi zamana uygun tasarımlarla sürdürebilmenin önem ve bilincini aktarmak gerekmektedir.

Bu araştırmada hamam tekstilleri, peşkirler ve kullanılan işleme özellikleri incelenmiştir. Moda kavramı ile peşkir işlemlerinin, günlük yaşamda yeniden estetik ve işlevsel olabileceği belirtilmektedir. Yaşadığı coğrafyanın kültürünü anlamak, özgün koleksiyon hazırlama sürecinde, tasarımcıların fikirleri geliştirerek ve daha nitelikli ürünler oluşturmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma, geleneksel Türk el sanatları için bir kaynak oluşturmayı ve tasarım çalışmalarında kullanılacak bir örnek sunarak alana katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Tarihsel kültürümüze dayanan, tekstil ve tasarım ürünlerinde geleneksel motif ve desenlerimizin görünür olması ve yaygınlaştırılması gereği düşünülerek araştırma tasarlanmıştır.

Yöntem

Çalışmanın amacına yönelik olarak, peşkir ve hamam tekstillerinin incelenmesi için örnek ürünlerin olduğu Sadberk Hanım Müzesi, II. Beyazıt Türk Hamam müzeleri ziyaret edilmiştir.

Burada bulunan eserlere nitel araştırma yöntemi doğrultusunda gözlem ve belge analizi yapılarak özellikleri incelenmiştir. Yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen bilgiler ile bu veriler sentezlenmiş ve kavramsal yazım oluşturulmuştur. Kavramsal ve betimsel süreç sonucunda uygulamalı araştırma yöntemi ile kimono, şort ve bluz modelleri 3 farklı desen tasarımı ile modern plaj giysisi tasarlanmıştır. Tasarımlarda geleneksel peşkir motif ve tekstillerin kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Hamam

Eyice (1997, s. 430) "Hamam" kelimesinin Türkçe'deki en eski karşılığının munça veya munçak olarak ifade etmektedir. Arapça'da "ısıtmak; sıcak olmak" anlamındaki hamm (hamem) kökünden türeyen hamam kelimesinin sözlük anlamı "ısıtan yer" demek olup "yıkama yeri" anlamında kullanılmaktadır (Eyice, 1997, s. 402). Birçok uygarlığın coğrafyamızda yaşam sürdürdüğü bilinmektedir, bunun sonucu olarak çok kültürlülük meydana gelmiştir. Kültürel çeşitlilik ve etkileşimin bir örneği olan hamamlar, Yunan İmparatorluğundan, Bizans dönemlerine ve İstanbul' un fethiyle Osmanlı ve Anadolu kültüründen dünyaya yayılan, günümüze kadar gelen süreçte ise Türk Hamam'ı olarak ün salmıştır. Uluumay vd. (2015, s. 11) çalışmasında, bugünkü hamamların ilk örneğinin Romalılar tarafından yapıldığını ve ilk örneğin Pompei'de Stabio Hamamı olduğunu ifade etmektedir.

İnsanlık tarihinin eski dönemlerinden günümüze kadar farklı uygarlıklarda hamamlar oluşturulmuştur. Roma döneminde yıkamanın dışında eğlence karakterini alan hamamlar çok yaygınlaşmıştır. İslam dininde vücut temizliğine önem verilmesi sebebiyle hamamların ayrı bir yeri bulunmaktadır. Özellikle Türklerin yaşam yerlerinde vazgeçilmez unsur olmuştur (Eyice, 1997, s. 402). Eyicenin yazdığı kaynaklarda; Osmanlı devletinin varlığını sürdürdüğü bütün topraklarda çok sayıda umumi "hamam" inşa edildiği ve bu hamamların dışında ayan saraylarında, büyük konaklarda, varlıklı kişilerin evlerinin yanında küçük ölçüde özel hamamlarda yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.

İstanbul'un fethinden sonra da hamam yapımına devam edilmiştir. Yapılan hamamların arasında en büyük olan ve günümüzde tam yeri tam tespit edilemeyen Fatih Külliyesi yanındaki "Çukur Hamam" yok edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Bizans hamam mimarisinden yararlanarak yaptırdığı Azepler Hamamı'nın izi kalmamıştır. Nurbanu Sultan'ın 1584 yılında Mimar Sinan'a yaptırdığı "Çemberlitaş Hamamı" halka açık ilk hamamdır. Yenice'nin bizlere aktardığı bilgiler ve diğer araştırma kaynaklarında Osmanlı döneminde yapılan birçok hamamın zamanla bakımlarının yapılmaması sebebiyle günümüze ulaşmadığıdır.

Osmanlı hamamları "çifte hamam" ve "tek hamam" olmak üzere iki farklı mimari plana sahiptir. Osmanlı hamamları *soğukluk*, kıyafetlerin değiştirildiği alan, *ılıklik*; soyunmalık ve sıcaklık arasında bir geçiş mekânı olan ve vücudun hamama hazırlandığı, *sıcaklık* ise; hamamlarda yıkanılan, göbek taşının bulunduğu en sıcak bölümdür. Osmanlı hamamlarını Roma ve Bizans hamamlarından ayıran en önemli nokta, kaplıcalar dışında büyük havuzlara yer verilmemesidir. İslam geleneğindeki durgun suyun kirli olduğu düşüncesine bağlı olarak havuzlu düzenden kurnalı yıkanmaya geçilmiştir (Atasoy vd., 2015, s.20).

Osmanlı döneminde kadınlar için sosyalleşme yeri olan mekân hamamlar, kadınların en özgür oldukları yerlerdir. Komşuları ile bir araya gelip sosyalleşen kadınlar, gelin hamamı, damat hamamı, sünnet hamamı gibi birçok etkinlik yapmıştır. Aktif olarak sadece yıkanma amaçlı kullanılan hamamların sayıları zamanla azalmıştır. Tarihi süreçte sosyalleşme alanı olan hamamlar günümüzde sadece turistik ve tarihi gez amaçlı kullanılmaktadır.

Görsel 1 Bir Osmanlı hanımı, siyahi halayığı ile birlikte hamama giderken

Kaynak: Topçu E., 2010, s. 80

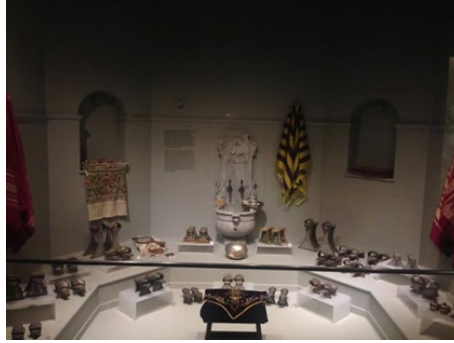
Görsel 2 Hamama giden kadın ve oğlu

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=346345001&objectId=3051336&partId=1 E.T.: 19.01.2023

Hamam Malzemeleri

Hamam takımları dönem kadınları için büyük bir öneme sahiptir. Hamama gelenlerin getirdiği hamam malzemeleri, sergilenme biçimleri sosyal tabakayı yansıtarak kadınların rekabet objeleri olmuştur. Bununla birlikte El emeği göz nuru işlemlere sahip hamam malzemelerini sunan kadınlar kendi el becerilerini göstermekteydiler. Günümüzde ise muhteşem el işlemlerini sadece müzelerde ya da aile büyüklerinin sandıklarında saklanması ile görülmektedir.

Hamam malzemeleri, dival işi işlenmiş kadife kumaştan ya da pamuklu dokuma bohçaların içine konulurdu. Bu bohçaların içinde, sedir üstüne yayılan havlu, sedir örtüsü, peştamal, nalın, sırma işli üç parça havlu (baş, sırt ve ayak için), hamam tası, kıldanlık (sabunluk), ayna, tarak, yıkandıktan sonra başa sarmak için tülbent, kına ve rastık tasları, sürmedanlar gibi eşyalar bulunmaktaydı. Erkek bohçalarında ise tıraş malzemeleri, sabun, ayna, kese, lif gibi eşyaların bulunduğu bilgisine kaynaklarda rastlanmaktadır.

Görsel 3 Sadberk Hanım Müzesi hamam malzemeleri ve tekstilleri

Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi, 23.12.2018 Bahar Yıldız

Hamam Bohçası

İç ve dış olmak üzere iki çeşidi olan hamam bohçaları, orta kısmına hamam eşyalarının konulduğu ve çapraz biçimde karşılıkları üst üste getirilerek, iğnelenen ya da bağlanan kumaşlardır. "II. Beyazid Türk Hamam Kültürü Müzesi" kitabında (2015), iç bohça patiska cinsi kumaştan, dış bohça ise yazma, şal ya da kadife kumaşlardan yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Görsel 4 Hamam Bohçası

Kaynak: Uluumay vd., 2009, s. 300

Görsel 5' teki hamam bohçası 19. yy. pamuklu dokuma, 57x59 cm ebatlarında dokumanın dört köşesi çiçek motifleri ile bezelidir. Farklı çiçek motifleri kırmızı, mavi, pembe renkli ipliklerle işlenmiştir.

Görsel 5 Hamam Bohçası

Kaynak: II. Beyazid Türk Hamam Kültür Müzesi, 2015, s.137

Yaygı Sedir Örtüsü

Hamamların soyunmalık bölümünde, sedirlerin üzerine yayılan kalın dokuma kumaştan yapılmış, genellikle renkli ve kalın şeritlerle bezeli örtüdür. Döşemelerin üzerine sermek için kullanılan bu örtülere "Hamam Döşeme Rahtı" olarak adlandırıldığına Uluumay vd. (2009) yazdığı "Eski Tas Eski Hamam" sergi kataloğu kitabında Tezcan'ın "Osmanlı Hamam Tekstilinin Tarihçesi" bölüm yazısında yer verilmiştir. Görsel 6, 19. yy.'a ait 350 cm uzunluk ve 45 cm genişlikteki beyaz sedir örtüsüdür.

Görsel 6 19. yy. beyaz sedir örtüsü (TSM 8-638)

Kaynak: Koçak, 2015, s. 71

Peştemal (Futa)

Hamamda örtünmek için kullanılır, ince dokuma kumaştan yapılan peştemal, erkeklerde belden diz altına kadar kadınlarda ise göğüs üstünden dize kadar kuşanılır. Pamuk, ipek ve pamuk-ipek karışımı iplikler tercih edilmiştir. İpek peştemallere futa denir (Uluumay vd., 2009, s. 116). Görsel 7'de 19. yy. sonu 20. yy. başı ipekli dokuma hamam futası görülmektedir.

Görsel 7 Osmanlı, ipekli dokuma hamam futası örnekleri

Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi 23.12.2018 Bahar Yıldız

Hamam Rahtı

Kaynaklarda "hamam raht", bir gömlek, iki makrama ve döşemelikten oluşan hamam takımıdır. Görsel 8' de Sultan IV. Murad'a ait beyaz pamuktan havlu gömleği görülmektedir.

Görsel 8 Sultan IV. Murad'ın (1623-1640) beyaz pamuktan havlu gömleği (Ön) TSM 13-476

Kaynak: Koçak, 2015, s. 69

Günümüz modern tasarımlarda, bu gömleklerin yerini farklı lif içeriğine sahip kumaş kaliteleri ile yapılmış bornoz tasarımları aldığı görülmektedir.

Peşkir

Geleneksel el dokumalarımızdan biri olan peşkir, bez ayağı dokuma grubunda yer almaktadır. Pamuk, keten ve ipek iplikler ile dokunmaktadır. Peşkir tanımına bakıldığında, farklı kaynaklarda bulunan açıklamalar ve kullanım alanı özellikleri şu şekildedir:

Peşkir, Türk dil kurumu sözlüğünde; çoğunlukla pamuk ipliğinden dokunan havlu olarak ve el kurulanan, yemek yerken kullanılan, büyük mendil biçiminde keten veya pamuk bez, peçete olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1994, s. 603).

Barişta'ya göre peşkir; iki ucu bordürle bezenmiş, pamuk veya keten dokuma kumaştan yapılmış, elleri ya da yüzü yıkadıktan sonra kurulamak için hazırlanmış, dikdörtgen örtülerdir. Ayrıca peşkirlerin peçete gibi dize örterek de kullanıldığı bilinmektedir (Barişta, 1999, s. 222).

Önder (1998, s. 158) ise peşkiri, keten ve pamuk ipliğinden özel olarak dokunan diz ve el havlusu olarak açıklamaktadır. Peşkir ebatları 50 cm eninde, 70-80 cm boyunda, yer sofrası için 2-2,5m uzunluğunda sofranın çevresini dolanan, iki ucu işlemeli ve saçaklı olarak tanımlamaktadır. Peşkir işlemleri renkli ibrişim, sırma ve ipek ipliklerle gergeflerde yapılmaktadır. Topkapı sarayında "saray peşkirleri" incelendiğinde daha süslü olduğu görülmektedir. Ayrıca Önder peşkir tanımlamasında, el yıkandıktan, abdest alındıktan sonra el ve yüzün kurulması için, yer sofrasına oturduktan sonra tek tek veya toplu peçete olarak da kullanıldığını ifade etmektedir.

Kültür tarihimizde makrama, peşkir ve havlu gibi sileceklerin genellikle aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Makrama ve peşkirler genelde havsız dokumalardır. Peşkirlerin dolak denilen dar ve uzun cinsinden daha küçük olan el peşkirlerine kadar çeşitleri vardır. Peşkirler, yer sofralarında oturanların dizlerini örtecek şekilde sofranın etrafında dolanır ve ismini de dolak olarak bu işlevinden alır. Dolak halkın toplu olarak yemek yediği, düğünlerde, padişah davetlerinde, varlıklı kesimin sofralarında kullanıldığı gibi halk sofralarında da kullanılmıştır. El peşkirleri ise daha küçük olup iki kısa kenarı işlidir (Koçak, 2015, s. 113-114).

Koçu (1996, s.169) makramayı, kenarları işlemeli destimal, peşkir ve havluyu halk ağzında mahrama olarak kullanıldığını tanımlamaktadır. Bazı yörelerde peşkir, halk arasında destimal, yağlık gibi farklı söylemleri de bulunmaktadır. Türk dil kurumu yağlığı; "büyük mendil, çevre" olarak tanımlamaktadır. Koçu (1996, s. 238) yağlığı "dudakları ve yağlı elleri silmeye mahsus bez ki sofralarda herkesin önüne konulur, el bezi, peçete ile mendile, çevreye de yağlık denir" ifadeleri ile tanımlamaktadır.

Koçu (1996, s. 88) destimali, yağlık, elbezi, el silecek şey, peşkir olarak açıklamaktadır. Ayrıca günlük hayat içinde makreme (mendil) gibi üstte taşındığını ve sadece yıkanan eli yüzü kurulamak için değil, yüzün terini silmek içinde kullanıldığı ifadesi ile tanımlarken destimalerin;

genellikle keten, ham ipek (bürüncük) ve pamuktan dokunduğunu, iki ucunun ipek ve sırma ile işlenerek hediye olarak verildiğini anlatmaktadır.

Anadolu Selçuklu Dönemi kaynaklarında ilk peşkir kelimesine rastlanmaktadır (Barişta, 1995, s. 158). Peşkirlerin en güzel örneklerine Osmanlı döneminde rastlanmıştır. Günümüzde farklı kullanım yerleri ve tasarımlara sahip havlular kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde peşkir, düğün davetiyesi olarak gönderilen, düğünde emeği geçenlere hediye, sünnet yatakları, gelin odalarının, kahve ve yemek ikramlarının süsü olmuştur. Ayrıca okçuluk yarışmalarında ödül olarak verilmiştir.

Bu kadar farklı tanımlamaya sahip olan peşkir, havlı olarak dokunduğunda "havlu", "havsız" olarak dokunursa peşkir adını almaktadır. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle sanayiinin ön plana geçtiği günümüzde, geleneksel, el emeği ve köklü kültürümüzün önemli bir parçası olan peşkirlerin artık kullanılmadığı görülmektedir. Peşkir yerine günümüzde havlı dokumalar yani havlular kullanılmaktadır. Peşkirlerin çabuk kuruma özelliği, ince yapısı, düşük gramaj ile hafifliği ve doğal lif içermesi gibi birçok olumlu özelliği bulunmaktadır. Günümüzde peşkirlerin veya peşkirde kullanılan desenlerin tekstil ve moda tasarım ürünlerinde hem kullanım hem de estetik bakımdan zenginlik kazandıracağı görülmektedir.

Son yıllarda plajlarda çabuk kurumaları, hafif oldukları ve kullanım kolaylığı sağlaması bakımından peştemaller kullanılmaktadır. Kullanılan peştemaller ve plaj ürünlerinde peşkirler üzerinde uygulanmış olan geleneksel desenlerin, motiflerin kullanılmasının kültürel değerleri yaşatması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu anlayış çerçevesinde peşkir süsleme teknikleri açıklanmıştır.

Peşkirlerde Kullanılan Süsleme Teknikleri

Barişta (1984, s. 1) işlemeyi; keten, ipek, pamuk, yün, metal gibi iplikler ile uygulama biçimlerini çeşitli iğneler kullanarak keçe, deri ve farklı dokuma kumaşlar üzerine yapılan bezemeler olarak tanımlamıştır. Kumaşa çizilen desen, gergef veya kasnak ile gerilerek kumaşlar üzerine; sim ve iplik, iğne ile işlenen, mürver tekniği dışında tersi ve yüzü aynı görünüşte olan geleneksel el işleme çeşidine "Türk İşi" denilmektedir (Sain, 1994, s. 17). Peşkir süslemelerinde, Türk işi işleme çeşitleri kullanılan kumaş türü ve desen özelliklerine göre belirlenmektedir. Türk işi çeşitleri ve teknik özellikleri aşağıda açıklanmıştır:

Hesap İşi

Kumaş ipliği sayılarak yapılan, tersi ile yüzü aynı görünüşte olan işlemlere hesap işi denir. İşleme özelliği kare esasına dayandığı için atkı ve çözümlü iplik kalınlıklarının aynı olması gerekmektedir.

Hesap İşi İğne Teknikleri

Antika işi, susma işi, düz hesap iğnesi işi, verev hesap iğnesi işi, gözeme işi, ciğerdeldi işidir (Çetinkaya, 2007, s. 18-19). Susma işi sarma işi ve civankaş işi olarak iki çeşittir. Pul-boncuk dikme, tel kırma ve ajur işlemleri hesap işinde yardımcı iğne teknikleri olarak kullanılmaktadır.

Hesap İşi Antikası

Antep işi, hesap işi, ajur ve antikalarda oldukça sık rastlanan saçak kenarların temizlenmesinde de kullanılan bir iğne tekniğidir. İplik sayılabilen kumaşlara uygulanır, delikli görünüm oluşturmak için ipler çekilerek işlenebilmektedir. İşleme yönü soldan sağa doğru uygulanmaktadır, hesap işi antikası karşılıklı iki sıra halinde uygulandığında karşılaşmış antika, gözenek uygulandığında ise gözenmiş antika adını almaktadır (Köklü, 2002, s. 89).

Susma

Çeşitli biçimlerde yapılmış sarmalardır. Susmalar ile çok çeşitli su ve motifler oluşturulur. Kare, dikdörtgen, üçgen gibi şekiller yapılabilen bir iğne tekniğidir (Köklü, 2002, s.102).

Sarma

Geleneksel Türk işlemlerinde çiçeklerin, dalların ve yaprakların yapılmasında sarma iğne tekniği uygulanmaktadır. Bir desende sarma, yalnız ya da farklı iğne tekniği ile birlikte uygulanabilir (Barışta,1997, s. 120). Sarma düz ve verev sarma olarak iki şekilde yapılabilir. Desen orta çizgisine dik açı oluşturacak şekilde yana iplik kaydırılarak batış ile düz sarma oluşturulmaktadır. Verev sarma ise desenin orta çizgisine verev şekilde batışlarla yana iplik kaydırılarak oluşturulmaktadır (Çetinkaya, 2007, s. 19).

Düz Hesap İğnesi

Düz hesap işi, işlem olarak çok basit görünür ancak bir küçük şekil oluşturmak için iplikler sayılarak defalarca sağa, sola, yukarıya ve aşağıya doğru işlemek oldukça uzun zaman ve dikkat gerektirmektedir. Ayrıca bir yapraktan ötekine işleme yönünden değişmesi, genel görünümü bozacak nitelikte gölge oluşturabilmektedir. Bu nedenle, işleme sırasında gidiş yönlerine dikkat etmek gerekmektedir (Özcan, 1994, s. 87).

Verev Hesap İğnesi

Verev hesap iğnesi, dal ve benzeri formları işlemek için son derece uygundur (Özcan, 1994, s. 89). Bu iğne, desen kenarı yapmada, dal çalışmalarında ve desenin vereve isabet eden yerlerinde kullanılmaktadır (Korkusuz, 1980, s. 316).

Ciğerdeldi

Hesap işinde sıklıkla kullanılan bir iğne tekniğidir. Özellikle desenlerde; puan, üzüm salkımı, tohum, serpme, çiçek, su gibi motifleri işlemede sayılabilen kumaşlar üzerinde uygulanır. Tersî ve yüzü aynı görünümündedir (Köklü, 2002, s. 93).

Gözeme

Türk işinde, şekillerin sınırlarını belirlemede, hesap işinde ise düz ve verev hesap iğnelerinin arasında ve sınırı düz iplik olmayan şekillerin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Özcan, 1997, s. 74).

Hesap İşî Desen Özelliği

Türk işlerinde kullanılan başlıca üç motif görülmektedir; çiçek, meyve ve ağaçtır, en çok kullanılan çiçek motifleridir. Lale, karanfil, gül, yabani gül, sümbül, çiğdem, nilüfer, yasemin, çadır çiçeği, çarkı felek, zambak, şeftali çiçeği ve narçiçeği desenleri bulunmaktadır.

Osmanlı ve Selçuklu döneminde gül, lale, sümbül gibi motifler tercih edilirken, çiçekler yapraklar ile birlikte desenlendirilmiştir. Çınar yaprağı, 16. ve 17. yy.'da yapılan işlemlerde, başlı başına bir süsleme motifi olarak kullanılmıştır. 18. yy.'da ise yapraklar ile süslenmiş güller, Selvi ve çam ağaçları görülmektedir.

Hesap işi tekniği ile yapılan ürünler, özelliklerine göre çeşitli yardımcı iğne teknikleri de kullanılmaktadır. Tel kırma, ajur, pul ve boncuk dikimi gibi iğne teknikleri, ürünlerin daha estetik görünmesini sağlamaktadır.

Peşkir Örnekleri

Peşkir kenarlarında birçok farklı teknik kullanıldığı bilinmekte ve incelenen müze eserlerinde gözlenen teknikler; köşe, baskı dikişi, püskül, makrome, basit saçak, Kastamonu çarşaf bağlama düğümü, saçak bükerek, saçak bırakarak, iğne oyası, tiğ danteli, firkete oyası ve mekik oyası vb. kullanılmaktadır (Köklü, 2002, s. 87-88).

Saçak, dokuma kenarlarından taşan çözümlü ipliklerini düğümleyerek veya bağlayarak elde edilmektedir. Dokuma türüne göre ipek, pamuk, yün gibi iplikler kullanılarak hazırlanmaktadır. Kumaş tezgâhtan çıktıktan sonra kalan çözgü ipi uçlarından örülerek, bağlanarak veya bükülerek

yapılmaktadır. Çalışma kapsamında, müzelerde yapılan araştırma ve incelemelerde, peşkir örneklerinde saçak ve püskül kenar temizleme teknikleri görülmüştür.

Görsel 9 Pamuklu dokuma peşkir

Kaynak: Atasoy vd., 2015, s. 124

Görsel 9'da 19. yy. 44,5x82 cm ebatlarında pamuklu dokuma peşkir, açık krem renkli keten kumaşın orta kısmına kırmızı enine yollu ince bordürler dokunmuştur. Kıvrımlı dalların üzeri gül ve yaprak motifleri ile işlenmiştir (Atasoy vd., 2015, s. 124).

Görsel 10 Pamuklu Dokuma Dolama Peşkir

Kaynak: Atasoy vd., 2015:122

Görsel 10'da 45x126 cm ebatlarında enine yollu olarak dokunmuş kalın keten kumaşın üzerine, renkli ipek iplikler ve tel kırma tekniği ile üç saksıdan çıkan çiçek motifleri işlenmiştir. Saksıların arasında stilize bir kökten çıkan servi ağaçları yer almaktadır (Atasoy vd., 2015, s. 122).

Görsel 11'de 118x43cm ebatlarında peşkir, meyve sepetleri içerisinde iri çilek ve kiraz motifleri dönüşümlü şekilde düzenlendiği görülmektedir. Peşkirin işleme kompozisyonunu yüksek ayaklı, kenarları dilimli, sepet konturları kılıptanla verev sarma tekniğinde belirginleştirilmiş ve iç kısımları pesent iğne ile işlenmiştir. Beyaz renkli kılıptan sarı renk ipe sarılarak yaldızlı görünüm yaratılmıştır. Peşkir işleminde, dikdörtgen çerçeve içerisinde minik çiçeklerden oluşan bordürde bulunmaktadır (Bilgi ve Zambak, 2012, s. 224).

Görsel 11 Osmanlı 18. yy. sonu peşkir, SHM 1664-İ.864

Kaynak: Bilgi ve Zambak, 2012, s. 224

Görsel 12'de 133x50 cm ebatlarında bej rengi keten dokuma peşkirin üzerinde yan yana sıralanan üç çiçek dalı motifi, çiçek dalları ile ince uzun yapraklarda balıksırtı tekniği, taç kısımlarında ise gölgeli pesent tekniği uygulaması ile işlenmiştir. İşlemede içi içe geçmiş görünüm, ok uçlarından oluşan ince bir su sınırlandırılmıştır (Bilgi ve Zambak, 2012, s. 236).

Görsel 12 Peşkir; Osmanlı, 18. yy. sonu 19. yy. başı SHM 14983 – İ. 1450

Kaynak: Bilgi ve Zambak, 2012, s. 236

Görsel 13'te 44x128 cm ebatlarında enine yollu olarak dokunan kalın keten kumaş üzerine, farklı renk ipek iplikler ile sim sarma tekniği kullanılarak gül, lale, küçük rozet çiçeklerinden oluşan iki çiçek demeti işlenmiştir (Atasoy vd., 2015, s. 123).

Görsel 13 Pamuklu dokuma dolama peşkir, 18.yy. sonu

Kaynak: Atasoy vd., 2015, s. 123

Sarı sim ile bitkisel motif işlenen 71x147 cm ebatlarında Görsel 14'te ki pamuklu dokuma hamam havlusu, iki kenarında hafif kıvrımlı bir dal üzerinde küpe çiçeği formu gözlenmektedir (Atasoy vd., 2015, s.109).

Görsel 14 19. yy. pamuklu dokuma hamam havlusu

Kaynak: Atasoy vd., 2015, s.109

Enine, yollu olarak dokunmuş kalın keten kumaş üzerinde renkli ipek iplikler ile tel kırma tekniği uygulanan Görsel 15'te 38x128 çiçek motifleri ve tomurcuk vd., 2015, s. 123).

Enine, yollu olarak dokunmuş kalın keten kumaş üzerinde renkli ipek iplikler ile tel kırma tekniği uygulanan Görsel 15'te 38x128 cm ebatlarında dolama peşkir, stilize desen işlemeleri görülmektedir (Atasoy

Görsel 15 19. yy. sonu pamuklu dokuma dolama peşkir

Kaynak: Atasoy vd., 2015, s.123

Görsel 16'da 183x82 cm ebatlarındaki peşkir dallarında guncaları ile birlikte işlenen kırmızı güller, mavi çan çiçekleri, havlu kenarlarında atlamalı düzende işlenmiştir. Her çiçek dal işlemesi, dört kenarından, yaldızlı iri yapraklar ile çevrelenmiştir. Yaprak saplarından küçük agraflarla birbirlerine bağlanmıştır. Kompozisyonun tekrar eden düzenlenmesinde, motifler arasında açılan boşluklarda ise farklı boyut ve açılarda işlenmiş çiçek dalları sıralanmıştır. Havlunun kenar süslemesi, dilim dilim uzanan daldan sarkan çiçek ve yapraklardan oluşmaktadır. Pesent tekniği ile çiçeklerde gölgelendirme, gözeme ise desen rengi ile aynı olup sadece iri çiçeklere uygulanmıştır. Havluda ara çekme ajur tekniğiyle ara saçak yapılmıştır (Bilgi ve Zambak, 2012, s. 282).

Görsel 16 18. yy sonu Osmanlı hamam havlusu SHM 9529 – İ.557

Kaynak: Bilgi ve Zambak, 2012, s. 282

Enine, yollu olarak dokunan Görsel 17'de 45x133 cm ebatlarında peşkir işleminin iki kenarına stilize çiçek motifleri işlenmiştir, siyah iplik renk ile yapılan saplar üzerinde çeşitli renklere sahip ipek iplikler kullanılmıştır (Atasoy vd., 2015, s.122).

Görsel 17 19. yy. pamuklu dokuma dolama peşkir
Kaynak: Atasoy vd., 2015, s. 122

Plaj Giysi Tasarımlarında Peşkir İşleme Desenleri; Baskı Tasarımı Koleksiyon Önerisi

Günümüzde geleneksel el sanatlardan esinlenerek, kültürel yapıyı tanıtmak, değerleri koruyarak güncel tutmak için birçok çalışma yapılmaktadır. Çalışmada kültürel miraslarımızın tasarımlara yansıtılarak, alışılmışın dışında motif ve desenlerden muaf, öz değer ve kültürümüzü ifade eden motiflerin kullanılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen kaynaklar kullanılmış, tasarımlara ilham olarak II. Bayezid Türk Hamam Kültürü Müzesi ve Sadberk Hanım Müzesi'ndeki eserler alınmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda, işlemeli peşkirlere yönelik ürün tasarımları geliştirmek için hazırlanan plaj kapsül koleksiyon önerisi içerisinde; bir adet uzun kimono, bir adet bluz ve bir adet şort bulunmaktadır. Kimono, Sultan IV. Murad'a ait beyaz pamuktan havlu gömleğinin kalıp formundan esinlenilerek tasarlanmıştır. Koleksiyon için belirtilen giysi parçaların seçilme nedeni, peşkir kumaşının çabuk kuruma ve hafiflik gibi üstün özellikleri ile muazzam güzellikteki el işlemlerinin estetik değerlerinin birleştirilmesi sonucunda uyumlu ürünler oluşturmaktır.

Araştırma kapsamında elde edilen bilgilerin ışığında, kullanılacak 3 işleme motifi belirlenmiştir. Peşkir desenlerinin orijinal hali korunarak, motifler bilgisayarda vektörel programlarda çizilmiştir. Tasarlanan plaj giysi ürünlerinin ön ve arka yüzeylerine motifler uygulanmış ve aşağıda detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Uygulama çalışması-1

Görsel 18 Kimono, bluz ve şort plaj giysi tasarımı üzerinde peşkir işleme desen tasarımı

Görsel 15'te yer alan dolama peşkir deseni, Görsel 18'de ki kimononun ön kupuna boydan ve kol ağzına suyolu şeklinde yerleştirilmiştir. Bluz roba kısmında düz raport, şortta ise desen dağınık olarak desen yerleştirilmiştir.

Uygulama alışması-2

Görsel 19 Kimono, bluz ve şort plaj giysi tasarımı üzerinde peşkir işleme desen tasarımı

Görsel 13'te yer alan pamuklu dokuma dolama peşkir işleme deseni Görsel 19'da kimono, bluz ve şort tasarımında kullanılmıştır. Kimono ve bluzda ön beden de ve kollarda desen ön plana çıkacak şekilde göğüs hattına yerleştirilmiştir. Bluzda ön beden göğüs hattına, şortun ön tasarımında peşkir işleme deseni boyuna yerleştirilmiştir.

Uygulama alışması-3

Görsel 20 Kimono, bluz ve şort plaj giysi tasarımı üzerinde peşkir işleme desen tasarımı

Görsel 14'te ki pamuklu hamam havlusu deseni Görsel 20'de kimono ön bedende, kollarda kol altında ve etek ucunda desen şekilde yerleştirilmiştir. Bluzda ön bedende yaka çevresinde, şortun paçasına yerleştirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

El sanatları toplum yaşamının gereği olarak insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılayan üretim biçimleri olarak gelişmiştir. Kültürel bir olgu olan el sanatları, zaman içerisinde çevresel koşulların etkisiyle değişimler göstererek ait olduğu toplumun kişiliğini, duygularını ve kültürel özellikleri barındıran canlı belgeler haline almıştır.

Ortaya çıktığı toplumun yaşayışını, zevklerini ve sanat yaklaşımını yansıtır hale gelerek geleneksel sanatlar maddi kültür öğeleri olmuşlardır. Geçmiş ve köklerimiz ile bağlantıyı sağlayan değer ürünlerin, saklanması, korunması ve belgelenmesinin önemi büyüktür. Dünya kültür mirasına katkıda bulunan müzeler sadece eser örneklerini korumakla kalmaz kültürel çeşitlilikleri sunarak sanata büyük katkıda bulunurlar. Tarihi el sanatlarında çok önemli yeri bulunan, geleneksel el sanatımız olan Türk işlemesi kullanıldığı ürünleri zenginleştirmiş ve sanatsal değerini arttırmıştır. Bu çalışmada, geleneksel işleme tekniklerinin kullanıldığı, geçmişimizle bağlantı kurmamızı sağlayan tekstil dokuma ürünlerinden biri olan peşkir ve işlemeleri; desen, motif ve kompozisyon özellikleriyle sanatsal değeri incelenmiştir. Türk el sanatlarının sergilendiği müzelerde bulunan ve köklerimizi yansıtan hamam tekstilleri incelenmiştir. Peşkir ve hamam havlu eser süsleme teknikleri, desen, renk, işleme tekniği bakımından analiz edilmiştir.

Dünya kültürleri arasında tanınan, büyük ressamalara konu olan Türk Hamam kültürü ve bu kültürde kullanılan tekstiller, Türk el sanatının zengin dokusunu yansıtmaktadır. Hamamda örtünmek ya da kurulanmak amacıyla kullanılan hamam tekstilleri, teknik olarak hem ince hem de hafif olması gibi özelliklerinin yanında hızlı da kuruyabilmektedir. Bu nedenlerle sağlıklı ve konforlu bir kullanım sundukları için tercih edilmişlerdir. Çalışmada geleneksel sanat değeri yüksek olan peşkirlerin, sahip oldukları potansiyeli tekstil ve moda tasarım ürünlerine taşımak, yeniden üretilebilir hale getirmek ve günümüze uyarlamak amaçlanmıştır.

Hamam kültürü geçmişe nazaran günlük yaşamdaki canlılığını kaybetmiştir. Hafifliği, inceliği, dokusu ve zarif desenleri ile peşkirlerin kurulanma amaçlı insanların su ile temas ettiği plaj, sauna, havuz gibi alanlarda tasarım ürünleri olarak kullanımları önerilmektedir. Ayrıca bu çalışmada, güncel yaşama yönelik koşulları yorumlamak, müşteri isteklerine göre yeni moda trendlerini peşkir kumaş ve işlemeleri harmanlanarak, yeniden gün ışığına çıkartılması önerilmektedir.

Köklü bir geçmişin uzantısı olan peşkirlerin nitelikli işlemeleri ve estetik değerlerinin yanı sıra kültürümüzün yaşam biçimi de yeni tasarımlarla nesnelere yansıtılabilir. Fonksiyonel ve üstün özelliklere sahip dokumalar, zengin desen örnekleriyle tüketicilere geleneksel tekstilleri yenilikçi bakış açısıyla yansıtması açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir.

Geleneksel el sanatlarımızın devam etmesi ve moda tasarım ürünleri geliştirilmesinde, temel işlevleri korumak amacıyla yeni tasarımlarda sürekliliğinin sağlanmasında tasarımcı ve üreticilerin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Türk hamam kültürü ve hamam tekstili örneği olarak peşkir desenlerinin plaj giyiminde kullanılması" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Atasoy, N., Yüzgüller, S., Tiryaki, A., & Çorum, B. (2015). *II. Bayezid Türk Hamam Kültürü Müzesi*. Acar Basım ve Cilt San.
- Barışta, H. Ö. (1984). *Türk İşleme Sanatı Tarihi*. Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1998). *Türk El Sanatları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barışta, H. Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1995, 25-26 Nisan), Selçuklu Dönemi İşlemeleri Üzerine, IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Konya, S.Ü, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Bilgi, H., & İdil, Z. (2013). *Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Osmanlı İşlemeleri El Emeği Göz Nuru*. Mas Matbaacılık.
- Koçu, R.E. (1996). *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*. Sümerbank Kültür Yayınları.
- Korkusuz, S. (1992). *Nakış*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Köklü, H. (2002). *El işlemeleri*. Ya-Pa Yayınları.
- Önder, M. (1995). *Peşkir Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, F. (1994). *Türk Nakışları Öğretim Yaprakları*. Önder Matbaa.
- Uluumay, E., Şahin, M., Mert, H. İ., Eravşar, O., Alptekin, Ü., Şehitoğlu, E. & Tezcan, H. (2009). Eski hamam, eski tas. Haydaroğlu, M., Tekdemir, N. (Edt.), *Hamam kültürü üzerine: Osmanlı Hamam tekstilinin tarihçesi* içinde: (1st., pp.11-25, 113-125). Tofaş sanat Galerisi Yayınları-1, Yapı Kredi Yayınları. ISBN978-975-1700-7.
- Eyice, S. (1997). Hamam. [Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi]. Türkiye Diyanet Vakfı İSAM.
- Koçak, S. Ç. (2015). Osmanlı'dan Günümüze Havlu ve Günümüz Havlu Üretimi Üzerine Öneriler. [Sanatta Yeterlik Tezi, Haliç Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Yunus Emre and the Yunus Emre Tomb in Ünye

Mustafa Eren¹

¹Ordu University, Faculty Of Science And Letters, Department Of Turkish Language And Literature, Department Of Turkish Folk Literature, Ordu, Türkiye.

ABSTRACT

Since the 11th century, several saints referred to as Sufis, Sheikhs, Awliya, and Veli have come to Anatolia from Central Asia, Iran, Egypt, Iraq, Syria, Khorasan, and Transoxiana, Turkifying and Islamising the region. They often followed the teachings of Hodja Ahmed Yesevî (d. 1166). These saints founded lodges in their settlements, providing social and economic counseling to the people and carrying out enlightenment activities. The Anatolian Seljuk state, which prevailed in Anatolia during this period, welcomed and supported their efforts. Yunus Emre (1240-1321) also grew up under the influence of these saints during this period. He pioneered the formation of a national Sufi literature in Anatolia. There are ongoing debates about the birthplace of Yunus Emre, where he lived, and where his tomb is located. His legendary life was molded around Haji Bektash Veli and Tapduk Emre. Based on his poems, he is believed to have traveled in many lands; however, there is no clear evidence regarding the location of his grave and tomb. The records contain approximately ten tombs and mausoleums. One of them is located in the Saraçlı neighborhood in Ünye district of Ordu. Several resources providing information about Yunus Emre mention Ünye, yet as in other Yunus Emre tombs, it is uncertain whether it belongs to Yunus Emre, another sheik named Yunus, or an office attributed to Yunus Emre. Yunus Emre is also known by names such as Sehnuz and Sheikh Yunus, and there are many narratives and beliefs about him. These narratives and beliefs portray Yunus Emre as a spiritual leader and a savior with extraordinary features. The place where Yunus Emre's grave is located has been converted into a tomb and has become a visiting destination. Numerous examples have been cited regarding the healing of the patients who visited there, the acceptance of the prayers prayed there, and the fulfillment of the wishes wished there. In recent years, Yunus Emre Tomb in Ünye has been converted into a complex and opened to cultural tourism. This study examines Yunus Emre's life, known major tombs, Yunus Emre Tomb in Ünye, and his narratives, making inferences about the Ünye region based on the poems in his Divan. Haji Bektash Veli.

KEYWORDS

Yunus Emre, Ordu, Ünye, Tomb, Grave.

Introduction

Islam began to spread among the Turks in Central Asia as of the 10th century, and the influence of Islam in Anatolia gradually increased with the raids to Anatolia. Sufi poets were highly influential in the spread of Islam in Anatolia. In the 12th and 12th centuries, many lodges were founded in the Islamic world, particularly in Iran, Central Asia, Syria, Egypt, and Anatolia. These lodges were home to Sufi poets (Köprülü, 1976, p. 195). These Sufi poets shared Islamic teachings with people through their works and ensured the adoption of Islamic belief in their regions. One of these regions was Anatolia.

Turkish domination in Anatolia was achieved during the reign of the Anatolian Seljuk ruler Sultan Alp Arslan (1063-1073); however, it is also known that the Oghuz tribes lived in Azerbaijan and the South Caucasus in the 11th century before the Seljuks and were influential on the border of the Byzantine Empire, occasionally attacking the Byzantium (Köprülü, 1976, p. 185). The Anatolian Seljuk State (1060-1308) was founded at a time when Sufism began to develop in Anatolia and the Islamic world. This state founded Turkish Islamic centers and lodges in

Anatolia. Sheikhs and dervishes who came to Anatolia from the surrounding areas or were trained there formed a strong Sufi movement. These Sufis mostly came from Iran, Egypt, Iraq, Syria, Khorasan, and Transoxiana, and many of them were members of the order of Hoca Ahmed Yesevi (d. 1166). The Mongol invasion (1206-1368), Tatar invasion or the movement called Genghis invasion also affected the arrival of these Sufis, also called the Khorasan saints, to Anatolia (Köprülü, 1976, pp. 199,200). The famous sheikhs who escaped from the Mongol invasion and migrated to the west, namely to Anatolia, influenced the spread of Sufism there. One of them was Mevlana Celaleddin-i Rumi (1207-1273). Thus, in the 13th and 14th centuries, sects and movements such as Mevlevi, Bektashi, Kalenderi, Haydari, and Rum Abdals began to spread in Anatolia (Gölpınarlı, 1992, pp. 8-9). Köprülü states that the Anatolian Seljuks, like other Islamic rulers, respected and promoted scholars and Sufis, pioneering their settlement in Anatolia, thereby affecting this spread. Among these Sufis, Hoca Ahmet Yesevi, who was the first Turkish Sufi, carried out guidance activities in the Central Asian Turkish geography and ensured the spread of Islam and Sufism among the Turks. His students, who were called mentors, sheikhs, dervishes, or Khorasan saints, came to Anatolia and carried out activities for the spread of Turkism and Islam there (1976, pp. 199-200).

In addition, some poets also narrated the Oghuznames in Anatolia before Yunus and during Yunus's time, such as Mevlana (1207-1273), Haji Bektash Veli (d. 1275), Sultan Veled (1235-1313), Şeyyad Hamza (d. after 1348), and other Sufi poets (Köprülü, 1976, pp. 201-203, 236, 252). Sufi poets other than bards were influenced by the Arabic-Persian literature and language. Bards, on the other hand, continued to write poems in the language of the people as a continuation of the pre-Islamic bard tradition. These bards who wrote religious-Sufistic poems began to describe themselves as ashiks (Köprülü, 2004, p. 43).

The environment briefly mentioned above, in which Yunus Emregrew up, was the Anatolian geography under the rule of the Anatolian Seljuk State. The Oghuz Turks, who flocked to Anatolia, Turkified Anatolia under the rule of the Anatolian Seljuks in a few centuries (Köprülü, 1976, p. 183). Yunus Emre, on the other hand, created a national literature far from the influence of Arabic and Persian literature during his life, and he embellished this literature with poems that the Turkish people could understand by also translating Sufism into Turkish (Köprülü, 1976, p. 255). He played an important role in the transition from the pre-Islamic bard tradition to minstrelsy. For this reason, his poems bear national and religious characteristics. The subjects he dealt with were generally based on love, tolerance, and pure morality, appealing to the entire humanity. In this context, Yunus Emre was included in the commemoration program by UNESCO in 1991 as a common value of all humanity, and 1991 was declared the "Yunus Emre Year of Love". The year 2021 was declared the "Yunus Emre Year" by UNESCO due to the 700th anniversary of his death. Research continues on the life of Yunus Emre, a shared value of humanity, and the location of his grave..

This study examines Yunus Emre's life, his tombs, his tomb in Unye, and the narratives related to this tomb by researching and analysing various sources. In addition, his connection with Unye region will be revealed through the concepts of sea and mill in the poems in his Divan..

The Legendary and Real Life of Yunus Emre

Narratives about Yunus Emre are mostly found in the hagiography of Haji Bektash VeliHaji Bektash Veli.¹ It is known from his poems that his mentor was a sheikh named Tapduk Emre. Bektashi narratives also include information about Tapduk Emre. According to these narratives, when Haji Bektash VeliHaji Bektash Veli came to Anatolia, there were saints such as "Seyyid Mahmud Hayrânî, Mevlânâ, Haji Ibrahim Sultan" known from the foundation deeds he lived in in the 13th and 14th centuries, and among them was "a sheikh with strong sainthood" named Emre

¹ Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî is a work of approximately 6000 couplets, first written in verse by Firdevsi and then re-written in verse by Nihâni. (Firdevsi, Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî, ed. Hamiye Duran, Ankara 2007, pp. 377-385.)

(Köprülü, 1976, p. 257). The following anecdote has been told about this sheikh named Emre, Tapduk Emre: Haji Bektash Veli invites the Anatolian saints to his side. Emre tells other saints that he will not accept the invitation. Haji Bektash Veli sends his dervish Sari Ismail to summon Emre and asks why he refuses to come. Emre replies that a hand behind the curtain gave him a chance, yet there was no one there named Haji Bektash. When Haji Bektash Veli asks for any sign of that hand, Emre tells about a green mole in the palm. Hearing this, Haji Bektash extends his hand and shows it. When Emre sees the green mole on his hand, he cries 'Taptuk Sultan!' three times. Emre's name becomes Taptuk Emre (Köprülü, 1976, pp. 257-259). Many anecdotes have been told about Yunus Emre, who would become Tapduk Emre's disciple, and they are mostly related to Haji Bektash Veli and Taptuk Emre. Haji Bektash Veli Haji Bektash Veli Haji Bektash Veli

In one of the surrounding villages, there lives a farmer called Yunus. That year there is a famine and Yunus becomes very poor. He goes to Haji Bektash Veli, whose miracles and blessings he had heard, to ask for help by putting some hawthorn on his cattle. He rubs his face on the Pir's feet and gives him his gift and asks for wheat. Haji Bektash Veli hosts him in his lodge for a few days. When Yunus wants to return, Haji Bektash Veli asks, "Wheat or advice?" When Yunus answers with wheat, Haji Bektash Veli sends another message saying, "If he wants, I can give him as much soul as every grain of that hawthorn." When Yunus repeats his answer with wheat, Haji Bektash Veli says, "If he wants, I can give ripeness as much as every grain." Yunus insists on wheat again and is given wheat. Yunus sets off on his way and after going for a while, he realizes his mistake and returns. He tells Haji Bektash Veli about his mistake. However, Haji Bektash Veli tells him that Taptuk Emre now has the key to him; therefore, he should visit him. Yunus Emre immediately goes to Taptuk Emre's lodge and tells him what happened. Taptuk Emre assigns Yunus as the woodcutter of the lodge. Yunus serves in this service for forty years and never brings any fresh or crooked wood to the lodge during this time (Köprülü, 1976, pp. 260-261). It is narrated that Yunus Emre fell in love and sang hymns by saying:

Years later, Yunus participates in a gathering of saints with his sheikh Tapduk Emre. A chanter named Yunus-ı Gûyende is also present at this gathering. Tapduk Emre tells Gûyende in ecstasy, "We have passion, come on, you also sing a little." Despite repeating this several times, Gûyende cannot sing. Then Tapduk Emre turns to Yunus and says, "Come on, now the time has come, your lock has been opened, the word of Haji Bektash Veli has come true, do not stop and tell." Thereupon Yunus speaks and begins to sing hymns (Köprülü, 1976, p. 260). Yunus Emre's understanding that the eye of his heart has opened and being called our Yunus is also expressed in the anecdotes as follows:

According to the anecdote conveyed in Üftade's work, Yunus Emre served Tapduk Emre's lodge for forty years. Nevertheless, thinking that no window had been opened to him from the inner (spiritual) world, he left the lodge without permission. While wandering around, one day he came across seven men in a cave. They became friends and began living there. Every day, one of them prayed and a table appeared. It was Yunus Emre's turn. Yunus prayed to God, "Oh God, do not embarrass me, accept my prayer for the sake of whom they prayed." Two tables of food appeared. The other men asked Yunus in astonishment who he prayed for. Yunus said to them, "You tell me first." When they said, "We prayed on behalf of Yunus, who served Tapduk Emre's lodge for forty years," Yunus Emre realized his mistake and immediately returned to the lodge. He asks Tapduk Emre's wife Ana Baci to forgive Tapduk Emre. Ana Baci says, "Tapduk goes out to perform ablution for morning prayer and falls down on the threshold of the door. When his foot gets tangled up, he asks who this is, I say Yunus, if he says is it our Yunus, then bow down at his feet and ask for forgiveness." Yunus does as Ana Baci says and asks Tapduk Emre "is it our Yunus?" Yunus Emre bows down at his sheikh's feet and is known as our Yunus from then on (Güzel, 2006, p. 318). Yunus Emre's legendary life is mostly related to his entering Sufism

and being called our Yunus. Information about his real life can be accessed through his poems and a few archive sources.

A. Y. Ocak attributes the lack of information in sources about Yunus Emre's real life to the fact that he was not sufficiently known during his lifetime and that the environment he lived in was an oral culture environment (2012, p. 189). Information about Yunus Emre's real life can be found in his poems in his Divan and some other sources. He uses the pen names "Kul Yunus, Âşık Yunus, Yunus Emrem, Miskin Yunus, Derviş Yunus, Koca Yunus and Yunus" in his poems. Köprülü defines Yunus Emre as a dervish who lived in the late 13th century and early 14th century (Köprülü, 1976, p. 261). Âşık Paşazade states that Yunus Emre lived in the same period as mystics such as "Âşık Paşa, Âhi Ören, Karaca Ahmed, Geyikli Baba". This shows us that he lived during the reigns of Orhan Gazi and Murat I (Âşık Paşazade'den âkt. Köprülü, 1976, p. 263). The date stated in a manuscript found in the Bayezid State Library by Adnan Erzi (see Nu: 7912, vr. 38b) indicates that Yunus Emre died at the age of 82 in the year 720 AH (1320-1 AD). According to this statement, his date of birth is 648 AH (1240-1 AD):

"Death of Yunus Emre
82 life span
Year 720", (Tatçı, 2020, pp. 42-43).

Köprülü records that Yunus Emre lived in Sivrihisar or around Sakarya-suyu of Bolu (1976, p. 265). In the work titled "Meşairü'ş-Şuara" written by Âşık Çelebi, it is recorded that Yunus Emre was from Bolu (Âşık Çelebi, 2010, p. 689). In the Prose Velayetname, it is recorded that Yunus lived as a farmer in a place called Sarıgöl, north of Sivrihisar (1976, p. 261).

It is understood from the poems in his Divan that he went to places such as "Kaaba, Damascus, Baghdad, Tabriz, Shiraz, Nakhchivan, Maraş, Kayseri, Antep" and traveled from place to place (Köprülü, 1976, pp. 269-270; Tatçı, 2022, pp. 25-26). Again, based on his poems; it is stated that Taptuk Emre went to a place other than where he lived and made a pious there, that he gathered his disciples around him as his most famous caliph after the death of his sheikh, and that he may have died in the years following AH 707 (AD 1307-1308) (Köprülü, 1976, pp. 270-271). This date is also mentioned in the following couplets:

"Söze tarih yediyüz yedi idi
Yûnus can doğruluğa kıldı kodı
Yûnus cânı bu yolda fedâyidi
Ânın çin târihi yediyüz yedi", (Köprülü, 1976, p. 271).

Some sources mention that information about his family is included in the Konya Book numbered 857 in the Prime Ministry Archives of the Republic of Turkey and in his poems, and that the name of Yunus' son named İsmail is mentioned in the Konya Book of 1518 (Güzel, 2006, p. 329). The following couplet of İsmail Emre, who is believed to be his son, "My name was Yunus before, now İsmail Emre" is shown as evidence for this:

"Evvel adum Yunus idi şimdi İsmail Emre
Ol dost için Arafat'da koç u kurban benem", (Gölpınarlı, 1992, p. 348).

Yunus Emre also mentions his family and children in his Divan; he states that he has two children, a boy and a girl, and two wives:

"Bunda dahı virdün bize bir oğul u kız çift ü helâl
Andan dahı geçdi arzum benüm âhum dîdâriçün", 234/5 (Tatçı, 2020, p. 363).

In another poem, Yunus says that he has no sons or daughters, but the expression here refers to Spirit World, the place where souls are created. Here, the souls are with him as a part of God's light:

“Ne oğul vardı ne kız vâhid idük anda biz

Konuşuyduk cümlemiz nûr tagın yaylar iken”, 243/8 (Tatçı, 2020, s. 369).

Yunus Emre Shrine and Tombs

The structures with graves inside are called mausoleums (Mausoleum: 17.03.2024). Mausoleums are generally built for famous people who have left a deep mark on the lives of the people. “Makam” is defined in the TDK Current Turkish Dictionary as “a mausoleum where a saint or a great person is buried or built in his name even if he is not buried; a place of visit” (Makam: 17.03.2024). From these definitions, we see that mausoleum is mostly used for places with real graves inside, while makam is used for a place where there is supposedly a real grave even if there is no real grave inside. Again, these definitions show that makam refers to the mausoleum surrounding both real and unreal graves. Therefore, it would be more accurate to call these mausoleums of people who are loved by the people and have mausoleums in many places as makams. Therefore, all of the Yunus Emre mausoleums can be called makams.

It is known that Yunus Emre has thirteen makams in ten provinces within the borders of Türkiye. There is also one known Yunus Emre shrine in Azerbaijan, another Turkish state. In addition to these, it is known that there are other mausoleums and shrines that have not been recorded but have been attributed to Yunus by the public. These shrines mentioned in the sources are as follows:

1. Bursa: It is located in the Karamazak Neighborhood separated from Şible in the Yıldırım district of Bursa province (Karamazak Tomb: 07.03.2024). Fuat Köprülü refers to this place as the Şibli Neighborhood and states that there are three graves and an inscription in the name of Yunus Emre, Âşık Yunus and Abdur-Rezzâk in the Abdur-Rezzâk lodge of the Sadi order. Köprülü sees the possibility of this grave belonging to the real Yunus Emre as weak due to the fact that it is not mentioned in the Seyahatname of Evliya Çelebi, that it is not included in the works of authors such as Belîğ and Lâmiî, and that there are historical disagreements (Köprülü, 1976, pp. 274-276).
2. Manisa: It is located in the Emre village of the Kula district of Manisa province. Yunus Emre's sheikh Tapduk Emre and his family also have tombs here. Yunus's grave is in front of Tapduk's doorstep and there is an axe silhouette on the tombstone. According to legend, Yunus Emre, who was deeply attached to his sheikh, requested to be buried on his doorstep. The axe drawing on the tombstone refers to the wood Yunus carried for forty years (Köprülü, 1976, p. 266-267).
3. Erzurum: Tapduk Emre and Yunus Emre tombs are located in the Tuzcu (Dutçu) Neighborhood of Palandöken district of Erzurum province, on the skirts of Palandöken Mountain. After each prayer, the Fatihâ is recited for Yunus Emre's soul. The tomb here has become a place of pilgrimage and the “Veysel Karani” hymns are sung by those who visit (Köprülü, 1976, p. 277).
4. Isparta: There are three Yunus Emre tombs in Isparta. The first of these is located on Hamam Street in the Keçiborlu district (Aksu, 2021, p. 40). According to the narration of Bursalı Şeyh İsmail Hakkı, the graves of Sinan Efendi, Tapduk Emre and Yunus Emre are in a village close to Isparta-Keçiborlu (Köprülü, 1976, p. 277). This narration probably points to Hamam Street. The second is in the Pazar Neighborhood of Gönen (Here, the coffins of Yunus Emre, Tapduk Emre, Balım Sultan and Şeyh Saadettin are in the same tomb). The third is in the cemetery of the Güneykent district (Aksu, 2021, p. 41-42).

5. Eskişehir: It is located in the Yunus Emre Neighborhood of the Mihaliççık district of Eskişehir province. According to the narration in the Nefahât Translation² and its annex by Lâmiî Çelebi, Yunus lies where the Porsuk River meets the Sakarya (Lâmiî, 1872, cited in Köprülü, 1976, p. 277). It is recorded in Bursalı Mehmet Tahir Bey's work called Osmanlı Müellifleri that the place mentioned here is Sarıköy Neighborhood (Yunus Emre Neighborhood) of the Mihaliççık district of Eskişehir (Köprülü, 1976, p. 278). The records in Şakâyık, Lâmiî and Vilâyet-Nâme state that Yunus Emre lies here. Abdülbaki Gölpınarlı also points to this place (Gölpınarlı, 1992, p. 84). There are three Yunus Emre graves here due to the change of the old burial place for various reasons (Aksu, 2021, p. 38).

6. Karaman: There are four graves in the tomb in the Kirişçi Neighborhood of the Karaman province center, two of which are believed to belong to Yunus Emre and Tapduk Emre, and two to Yunus Emre's son and daughter (Aksu, 2021, p. 42). In Bursalı Mehmet Tahir's work titled Osmanlı Müellifleri, it is also stated that Yunus Emre is buried in Karaman (Köprülü, 1976, p. 278). It is reported in various sources that he bought land in Karaman and that his son İsmail Emre also lived here (Güzel, 2006, p. 329).

7. Aksaray: The graves of Yunus Emre and Tapduk Emre are located in the Tapduk village of Ortaköy district of Aksaray province (Gölpınarlı, 1992, p. 83). There is also a Yunus Emre grave in the Ziyaret Tepe area of Reşadiye village of the same place (Aksu, 2021, pp. 36-37).

8. Afyonkarahisar: The graves of Yunus Emre and Tapduk Emre are located close to each other in Yunus Emre Neighborhood (Çayköy) of Sandıklı district of Afyonkarahisar province (Gölpınarlı, 1992, p. 83) (Aksu, 2021, pp. 35-36).

9. Konya: Graves believed to belong to Yunus Emre and Tapduk Emre were identified by M. Hilal Erdoğan Aksu in the Kocaş Neighborhood of the Doğanhisar district of Konya province (Aksu, 2021, p. 43).

10. Azerbaijan: Yunus Emre also has a tomb in the Oğuz Cemetery of the Oncalı village of the Gah region of Azerbaijan (Meshedihanım Nimet 1992 cited in Güzel, 2006, p. 332).

11. Ordu: There is a Yunus Emre Tomb in the Saraçlı Neighborhood of the Ünye district of Ordu province. This tomb is the only one among Yunus Emre's tombs that is intertwined with the sea (see Image 1). Detailed information about this tomb will be provided in the following sections.

Based on the understanding that a sheikh and a caliph cannot be in the same place, Fuat Köprülü states that Tapduk Emre may have been buried in Sarıköy (Yunus Emre Neighborhood) of the Mihaliççık district of Eskişehir, and Yunus Emre in Keçiborlu of Isparta (Köprülü, 1976, p. 278). Mustafa Tatçı states that Tapduk Emre's grave is in the Emrem Sultan zawiya of the Nallıhan district of Ankara, and Yunus Emre's grave is in Sarıköy (Yunus Emre Neighborhood) of the Mihaliççık district of Eskişehir (Tatçı, 2020, p. 149).

Yunus Emre Tomb in Ünye District of Ordu Province

Life in Ünye dates back to 15,000 BC. Throughout history, the region has been dominated by the Kaskas, Hittites, Scythians (Sakas), Cimmerians, Khalibs (locals living in Ünye and its immediate surroundings), Greeks (as a colonization), Persians, Pontus, Romans, Eastern Romans (Byzantines) and Turks, and Turkish domination began during the Seljuk period. During the Anatolian Seljuks (1077-1308) period, between 1182-1242, Ünye changed hands constantly between the Chepni Turks and the Greeks, and was partially conquered in 1214 (Ünye History: 12.03.2024; Commission, 1982,1983, p. 6273). Bahaeddin Yediyıldız states that Ünye was conquered by the Çepni tribes in 1297 (Yediyıldız, 2019, p. 49). The Ünye region was definitely

² Lâmiî, Nefahât Translation, İstanbul 1872, p. 91. [This work is a translation of Molla Câmî's Persian work titled Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds. The facsimile of the work was published in 1980. Abdurrahman Câmî. (1980). *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*. (Translation and commentary: Lâmiî Çelebi). İstanbul: Marifet Publications.]

conquered by Hacı Emir Bey, the ruler of the Bayramlı (Hacıemiroğulları) Principality, in 1346. Then, it came under Ottoman rule in 1461 during the Trabzon campaign of Fatih Sultan Mehmet (Ünye Date: 12.03.2024; Commission, 1982,1983, p. 6273).

There is information that the name Ünye comes from Ünyes, one of the Greek Pontus emperors, or from "Oenes, Oinoie, Onea", meaning good wine. The fact that wine was produced in the region in the past also confirms this information (Commission, 1982,1983, p. 6273). In other words, it is seen that Turkish settlements began in the Ünye region during the years Yunus Emre (1240-1321) lived. It is also known that the Seljuks made efforts to Turkify and Islamize the places they conquered by opening dervish lodges and zawiyas. In these dervish lodges and zawiyas, mentors known as sheikhs, dervishes, pirs, fathers or saints led the people who came to the region and helped with the settlement. Therefore, it can be inferred that Yunus Emre settled or was settled in the region for this purpose.

There are three tombs in the Saraçlı Neighborhood of Ünye district of Ordu province. These are the Menteşe Tomb in Kabakçı Location, the Veli Dede Tomb in Orta Saraçlı, and the Şeyh Yunus (Şehnuz, Şehnus) Tomb in Saca Location. In addition to these, the Halka Baba Tomb, Yusuf Bahri Efendi and the tombs of Kıbrıslı Şeyh Musa Kazım Efendi are also located in Ünye. The Yunus Emre Tomb in Ünye is located on Yunus Emre Street No: 64a in Saraçlı Neighborhood. The old name of this neighborhood was Saca Neighborhood. The tomb is located 4.9 km away from Ünye city center and southwest of it. The Yunus Emre Tomb is on a hill overlooking the city of Ünye and the Black Sea (see Image 2). This hill is called Şeyh Yunus Hill by the locals.

In his work Yunus Emre and Sufism, Abdülbaki Gölpınarlı mentions this place as "My old student Halid told me" (1992, p. 84). In his work Religious-Sufi Turkish Literature, Abdurrahman Güzel quotes Mustafa Tatçı and shows Ünye among the graves of Yunus Emre (2006, p. 332). Mustafa Tatçı also states that Yunus Emre has a shrine in Ünye (2020, p. 152). Mustafa Özçelik states that the place where Yunus Emre's tomb is located in Ünye is an old Seljuk settlement and the presence of Seljuk gravestones here strengthens the possibility that Yunus came to Ünye and died here (2015, p. 61). In many other sources, Ünye is also shown among the places where Yunus Emre's tomb is located. In this context, the "Sheikh Yunus Emre Mosque Construction and Preservation Association" was established in 1986 to keep the Yunus Emre culture alive in Ünye. The first president of the association was Ünye Mayor İsmail Cerrahoğlu (Argan, 2012, p. 87). The association began to promote Yunus Emre with its work. At the same time, it took steps regarding the tomb and mosque. In this context, the construction of a tomb began in 1985 on the place called Sheikh Yunus Hill by the people in Saraçlı Neighborhood. Ordu Metropolitan Municipality restored this tomb and its surroundings in 2017 and brought it to its current appearance under the name of Yunus Emre Social Complex. This complex includes a mosque, Yunus Emre Tomb, fountain and cemetery. The long road from the entrance of the complex to the tomb is called the "Sufi Path". On this road, loudspeakers continuously play reed flute and sing Yunus Emre hymns (see Image 3). Starting from the entrance, walking towards the tomb on this road called the Sufi Path accompanied by reed flute reeds and Yunus Emre hymns is important in that it tells the journey from birth to death in this world. The entrance to the tomb represents birth, the Sufi path represents life, and the tomb represents death.

Across from the Sufi path, which is decorated with panels on which Yunus Emre's poems are written, and at the top of the hill, there is a tomb containing Yunus Emre's grave. This tomb and grave have been renovated with modern architecture in recent years (see Image 4). This architecture has an octagonal plan and a dome cover, and the tent image that emerges when viewed from a distance is striking (Bayhan, 2023, p. 168). With these architectural features, the tomb is important in terms of reminding us of the period in which Yunus Emre lived. This area was registered as a first-degree protected area by the Samsun Cultural Heritage Preservation Regional Board in 2022 and taken under protection by the Ministry of Culture.

Narratives and Beliefs About Yunus Emre in Ünye

There are many stories and folk beliefs in the region about Yunus Emre, whose tomb is located in Ünye district of Ordu province. One of these is about how Yunus Emre came to Ünye. It is said that Yunus Emre came to Tokat with a friend and went down to the coast from there (Argan, 2012, p. 95). According to another story, Fatih Sultan Mehmed came to Ünye during the Trabzon campaign in 1461 and planted a plane tree here. After the conquest, he came to Ünye again and visited Sheikh Yunus (Argan, 2012, p. 82).

Another story is about the years of the National Struggle. During the years of the National Struggle, the Russian navy came from the Black Sea and blockaded Ordu and its surroundings. The Russian navy bombarded the Ünye coast, but the cannons they fired returned and hit their own ships, and they were defeated (Argan, 2012, p. 82). The belief that Yunus Emre and his tomb had spiritual power was effective in the formation of this narrative.

In another narrative, the Russians reached as far as the Harşit River in the East during the Ottoman-Russian War (1914-1917) and were about to take over the entire Black Sea. The people wanted to leave Ünye to escape this situation. Hacı Yusuf Bahri Efendi from Ünye sent a message to Behrullah Efendi in Tokat Erbaa explaining this situation. Behrullah Efendi said that the Russians would return and that Yusuf Bahri Efendi knew this. Hacı Yusuf Bahri Efendi went to the Sheikh Yunus Lodge with his students. They performed the morning prayer under an oak tree. Hacı Yusuf left his students there and approached the tomb of Sheikh Yunus and had a conversation with him. Then he tells his students, "There will be a civil war in Russia, the Russians will return from the Harşit River." Indeed, on October 25, 1917, the Bolshevik Revolution broke out and the Russians returned (Argan, 2012, pp. 82-83). In this narrative, Yunus Emre is also attributed with extraordinary characteristics. Hacı Yusuf Bahri Efendi spoke to him and learned from him what would happen in the future. In addition to these, there are also stories in the region about the descent of light on Şeyh Yunus Hill and legends about the healing of patients there. One of these is as follows:

"My son used to speak very well. Suddenly he started to stutter. They said it was from the evil eye. We took seven Mehmeds from the house and took knives. We gave each knife the name of seven saints. We put the knives in a pot and left them overnight. The saint that did not rust would be visited. Our Sheikh Yunus knife did not rust. We went to Sheikh Yunus and the child started to talk (Kaya, 2011, p. 168)."

There are many stories like this about the Yunus Emre Tomb in Ünye. There are countless examples of patients who went there being healed, prayers being accepted, and wishes being made. In addition, the hill where the tomb is located has become a place of pilgrimage. It is known that people used to go here to pray for rain, sacrifice and make offerings here. It is also said that meals were eaten here and the Quran was read (Argan, 2012, pp. 86-87). Today, it is seen that Şeyh Yunus Tepesi is visited for the purpose of making wishes and praying.

Another story is what Ömer Çam said about the stone found in Yunus Emre's grave. Ömer Çam (1923-2002), a researcher and writer from Ünye, did a lot of research on Yunus Emre and was effective in making Yunus Emre known in the region. According to his research, the head and footstone of Yunus Emre's grave bear traces of the Seljuk period. The headstone reads Emre, but these stones were later broken, plastered over or destroyed (Argan, 2012, p. 82).

The Yunus Emre Well, located near the Yunus Emre Tomb, has also been the subject of various narratives. This well is located 5 km from the center of Ünye and is about 100 meters west and below the Sheikh Yunus Emre Tomb (see Image 5). According to legend, Yunus Emre, who came here from Niksar, liked the hill where the tomb is located very much and established a lodge here. There was a dervish who was responsible for carrying water to this lodge. The dervish tirelessly carried water to the lodge day and night, and his hands became calloused because of this. One night, he saw his teacher Yunus Emre in his dream. He fell at his feet and showed his

palms, back and feet. He said, "My sheikh, I don't mind, but I get very tired, I fall asleep during lessons because of tiredness," and explained his situation. Listening to the dervish, Yunus goes with his students and has today's well dug. The well is filled with water. When the dervish wakes up in the morning, he sees the well again while going to carry water. The dream is known to Yunus Emre. The dervish's respect for Yunus increases even more, he continues his lessons and rises to the rank of saints. After Yunus Emre passes away, he also dies. According to his will, the dervish is buried on the hill next to Yunus Emre. According to belief, this dervish carries water from the well to the tomb after his death. That is why the ewers in the tomb are constantly filling (Kıroğlu, 2021, p. 14-15).

Another story about Yunus Emre Well is about the rain prayer. One of those who went up to the hill to pray for rain on a hot summer day felt sick and his friends put him in the shade of the trees at the foot of Yunus Emre's coffin. The man who fell asleep here got up after a while and said, "I am very thirsty, there is water a little further down, let me drink and come back" and ran down and started digging the ground with a knife he took out of his belt, then water came out and the man drank from this water. He told his friends who looked at him curiously that he was very thirsty in his dream and that a "yellow-skinned, thin-moustached, thin dervish with a cut mark on his face, slanted eyes" showed him this place and told him to go dig there and drink water. When he came here, he said that the place the dervish showed was already damp and that water came out when he dug a little. This place was deepened by those who participated in the rain prayer and later turned into a well (see Image 5). According to belief, this well was formed in this way and served the people of the region for years (Kıroğlu, 2021, p. 16). In addition, the ewers in Yunus Emre's tomb, which are always kept full, are filled from this well. According to legend, Yunus Emre's spiritual friends visit him from time to time and perform ablution with these ewers.

The above narratives and beliefs show that Yunus Emre has lived for centuries, leaving deep traces in the memories of the people of Ordu and Ünye. The Yunus Emre believed to be buried here is perhaps another Sheikh Yunus or Ashik Yunus. It is very difficult to reach definitive conclusions on this issue, as there are no written records about the tomb. However, the people of Ünye embraced Yunus here as Yunus Emre and made this place a shrine by visiting his spiritual person.

There are various views put forward regarding the real grave of Yunus Emre being in Ünye. One of these is based on a couplet said to be in Yunus Emre's Divan. The expressions in the sixth couplet of Yunus Emre's poem "Ayak İdik Baş Olduk" composed by Bekir Sıtkı Sezgin strengthen the possibility that Yunus Emre's grave is in Ünye:

"İdik Rum'ı kışladık çok hayr u şer işledük.

Oney oldu son durak göçtük Elhamdülillah", (Tosun, 1987, p. 85). In this form, the poem tells that Yunus Emre came to the Black Sea, which was known as the Greek region at the time, and that his last stop was "Oney". The word "Oney" in the poem is the old name of the Ünye district, but this expression appears as "uş bahar" in Mustafa Tatçı's Yunus Emre Divan:

"İdük Rûm'ı kışladuk çok hayr u şer işledük

Uş bahar geldi girü göçdük el-hamdü'lîllâh", 292/6 (Tatçı, 2020, p. 398).

In the poem, it is narrated that Yunus descended from Rûm, namely Anatolia, to the south and wandered around there, then returned with the arrival of spring. It is known that the word Oney, which does not exist in Yunus Emre's Divan, was added to the poem later. However, this expression has become widespread among the public and has survived to the present day.

Another view expressing Yunus Emre's connection with Ünye is related to the words used in his poems. In Yunus Emre's poems, words such as "sea, bahr, ummân, deryâ, bahrî (a type of sea duck, heron, fish), ship, mevc, sea foam" are mostly used. He mentions fish, waves and the planks of ships in his poems. It is almost impossible for a poet who does not know the sea or

sea life to be so realistic in his expressions. This also shows that Yunus Emre went to a place intertwined with the sea like Ünye or learned about this life from various sources:

“Benem ol ‘ışk bahrîsi denizler hayrân bana
Deryâ benüm katremdür zerreler ‘ummân bana” 12/1

“Bahr ‘ummâna talmışam anda sadeif bulmışam
Gevher alup gelmişem ‘ummân kayusu degül” 165/10

“Girdüm ‘ışkun denizine bahrileyin yüzer oldum
Geşt idüben denizleri Hızır’layın gezer oldum” 222/1

“Şer ile hakikatün vafını eydem sana
Şerîat bir gemidür hakikat deryâsıdur

Niçe ki muhkemise tahtaları geminün
Mevc uricağaz deniz anı uşanasıdur”, 29/5-6 (Tatçı, 2020, p. 227-356).

In his poems, Yunus Emre used the sea, ocean, ship and creatures swimming in the sea as elements of comparison. He likens the seas and ocean to divine love and himself to fish swimming in the sea. The sea also expresses the truth, that is, knowing divine truths. The ships swimming in this sea are likened to sharia, that is, religious rules. These and similar expressions show that he is not distant from marine life.

Another striking point in Yunus Emre's poems is mills. The mill is included in the following poem of Yunus Emre with the world metaphor. Words such as “dane, çarh iği, çakıdak ipi, tuç, tekneçük, unluk” in this poem are local words specific to water mills. Of these, “çakıdak” is in the TDK Science and Art Terms Dictionary; it is reported that it was used as a “wooden device that transfers wheat to the millstone hole in accordance with the rotation speed of the millstone” in the regions of Isparta (Şarkikaraağaç-Köprü), Bolu (Mudurnu), Ordu (Akkuş-Salman), Sivas, Kayseri (Bünyan). It is stated that “Şakıdak” is used in the Ordu (Fatsa-Beyceli) region and means “the part used in mills to transfer grain to the millstone” (Çakıdak, Şakıdak: 12.03.2024). There are dozens of water mills in almost every stream in the Ünye and Ordu regions. Çakıdak (şakıdak) is the part that is used to transfer grain products such as corn and wheat to the millstone for grinding and makes the sound “çak, çak” while doing this. In addition, other words such as “çark iği, tekneçik, unluk mentioned” in the poem are also among the words commonly used in the region:

“Bu dünyânun misâli benzer bir degirmene
Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne 313/1

...

Oluk su Hak varlığı evliyâdur çarh igi
Çarhı çarha benzetmiş âferin benzedene 313/3

Andan ol çarhun yiri ol çakıdak ipleri
Endişendür bulaşuk kaygula perîşâne 313/4

Öter çakıldak dün gün ögüdür döger anı
Ol gün durur gün bu gün geçdi 'ömür ziyana 313/5

...

Ol degirmenün tucı hep ol götürür güci

İşbu dünyâ son ucı fenâ olısar fenâ", 313/9 (Tatçı, 2020, p. 411,412).

Particularly, the fact that the word "çakıldak", which is mentioned in Yunus Emre's poems and is related to mills, is used as a part of the mill in the Ordu (Akkuş-Salman) region and the same word undergoes a phonetic change and appears as "şakıldak" in the Ordu (Fatsa-Beyceli) region strengthens the connection between Yunus Emre and Ordu-Ünye.

Tables and Images

Image 1 Entrance Gate of Yunus Emre Tomb and Social Complex in Saraçlı Neighborhood, Ünye District, Ordu Province (The image is in our personal archive.)

Image 2 View of Ünye and the Black Sea from Şeyh Yunus Emre Hill (The image is in our personal archive.)

Image 3 Yunus Emre Social Complex Sufism Path (The image is in our personal archive.)

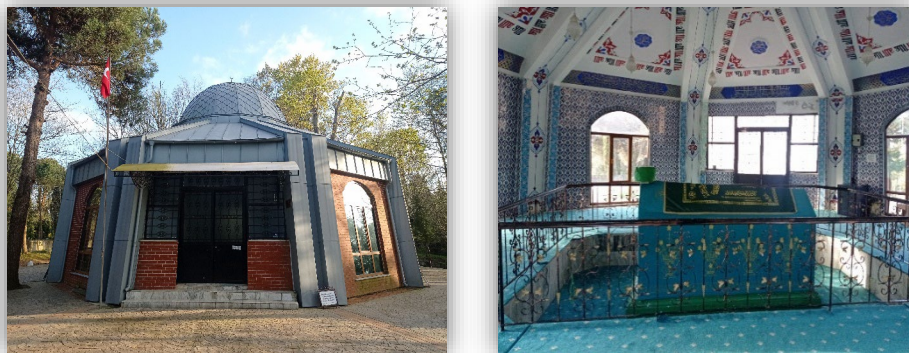

Image 4 Yunus Emre Tomb and the Coffin (Grave) inside the Tomb (Picture is in our personal archive.)

Image 5 Yunus Emre Water Well (The image is in our personal archive.)

Conclusion and Suggestions

The Anatolian Seljuk State, which ruled in Anatolia during the period when Yunus Emre lived, hosted and supported Sufis, sheikhs, saints, dervishes and saints who came to Anatolia from abroad or were raised in Anatolia. The Turkification and Islamization of Anatolia accelerated with the efforts of these saints. One of those who grew up under the influence of these saints in this environment was Yunus Emre (1240-1321). There are ongoing discussions about where Yunus Emre was born, lived and where his tomb is.

According to research, Yunus Emre is believed to have a total of fourteen maqams, or graves, in Eskişehir, Manisa, Bursa, Erzurum, Isparta, Karaman, Aksaray, Afyonkarahisar, Konya and Ordu in Turkey and in Azerbaijan abroad. One of the tombs that symbolize this maqam is in the Saraçlı Neighborhood of the Ünye district of Ordu province. Various studies have been put forward that Yunus Emre's last stop was Ünye and his tomb was in Ünye. The tomb located here is mentioned together with other tombs by scientists such as Abdülbaki Gölpınarlı, Abdurrahman Güzel, Mustafa Tatçı when describing Yunus Emre's tombs.

There is no information about this tomb in historical records. As it is known, the census books and foundation deeds are the basic sources that provide the most accurate information about institutions such as lodges and zawiya. Names such as Yunus, Şeyh Yunus, Yunus Emre are not mentioned in the census books and foundation deeds related to the region. However, the fact that these names are not mentioned does not mean that someone like Yunus, Şeyh Yunus, Yunus Emre, who left a deep mark on the lives of the people and his lineage did not live here. As

it is known, Yunus Emre was a mystic poet who lived among the people and addressed the people. Therefore, it can be said that he was not affiliated with any lodge or zawiya.

When we look at the history of the Ünye region, we see that the region came under Turkish rule in the 1200s. Therefore, it is historically true that Yunus Emre died in the 1300s and that he was believed to have come to Ünye towards the end of his life. In addition, expressions such as sea, ship, and fish in his poems show that he was not far from sea life and strengthen the possibility that his tomb is here. The mills and local words specific to mills in his poems are also related to the Ünye and Ordu regions. In particular, the use of the word “çakıldak” in his poems as a part of the mill in the Ordu (Akkuş-Salman) region and the fact that the same word underwent a phonetic change and became “şakıldak” in the Ordu (Fatsa-Beyceli) region strengthen the connection between Yunus Emre and Ordu-Ünye. In addition, it is known that the expression “Oney”, which is known to be the old name of Ünye and is mentioned in one of his poems, was later added to Yunus Emre’s poem.

The Yunus Emre Tomb in Ünye is located on Saraçlı Neighborhood, Yunus Emre Street No: 64a. The old name of this neighborhood was Saca Neighborhood. The tomb is located 4.9 km away from Ünye city center and southwest of it. The Yunus Emre Tomb is on a hill overlooking the city of Ünye and the Black Sea. This hill is called Şeyh Yunus Hill by the locals. With the maintenance and repairs carried out in recent years, the tomb has been transformed into a social complex, and the landscaping has been done and opened to history and culture tourism. Starting from the entrance, walking towards the tomb on the road called Sufism Road accompanied by reed flute recitals and Yunus Emre hymns tells the story of the journey of life from birth to death in this world. The entrance to the tomb represents birth, the Sufism path represents life, and the tomb represents death. There are many stories and beliefs in the region about Yunus Emre and his tomb. In these stories, Yunus Emre's spiritual side and extraordinary personality are highlighted. The Yunus Emre Tomb in Ünye has also become a place of pilgrimage. There are countless examples of patients who have been healed and prayers made here being accepted. It is even known that sacrifices and offerings were made here at one time and people came here to pray for rain. The Yunus Emre Well, which is identified with the tomb, has also been passed down from mouth to mouth in oral culture with the legends told about it.

The above narratives and beliefs show that Yunus Emre has lived for centuries, leaving deep traces in the memories of the people of Ordu and Ünye. The words in his poems about the sea and the mill strengthen his connection with Ünye. The Yunus Emre believed to be buried here is perhaps another Sheikh Yunus or Ashik Yunus. It is very difficult to reach definitive conclusions on this subject since there are no written records about the tomb. However, the people of Ünye embraced Yunus here as Yunus Emre and visited his spiritual person, turning this place into a shrine. Various events are organized here every year to commemorate Yunus Emre and keep his teachings alive. The love for humanity, tolerance, clean morality and deep Sufi knowledge in his poems have been effective in his living for centuries. Yunus Emre appears before us as a universal value that appeals to all of humanity with the views and thoughts he presents, and one of his shrines is in Ünye.

The Yunus Emre Tomb in Ünye and the Yunus Emre water well located there should be further revitalized and made more effective within the scope of cultural tourism. These and similar places that transfer social memory to the future are very important in terms of national unity and solidarity.

Conflict of Interest Statement

My article titled “Yunus Emre and the Yunus Emre Tomb in Ünye” has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

References

- Aksu, M. H. E. (2021). Cultural transmission and space: Yunus Emre graves. *Millî Folklor*, 132 (17), 32-50.
- Argan, Y. (2012). *Another Yunus Emre in Ünye*. Ünye Urban Studies Publications.
- Âşık Çelebi (2010). *Meşairü'ş-Şuara* (ed. Filiz Kılıç). Istanbul Research Institute Publications.
- Bayhan, A. A. (2023). Evaluation of the grave monuments and tombs attributed to Yunus Emre, the symbolic name of Anatolian lore, in terms of art history. *ODÜSOBİAD* 13(1), 159-186. Doi: 10.48146/odusobiad.1185561
- Çakıldak, Şakıldak (A.D.: 12.03.2024: 17.29). <https://sozluk.gov.tr/>
- Firdevsî (2007). *Velayetnâme-i Hâcî Bektaş-ı Velî*. (ed. Hamiye Duran). Diyanet Vakfı Publications.
- Gölpınarlı, A. (1992). *Yunus Emre and sufism*. İnkılâp Kitabevi.
- Güzel, A. (2006). *Religious sufi Turkish literature*. Akçağ Publications.
- Karamazak Tomb (A. D.: 07.03.2024: 23.21). <http://yildirim.gov.tr/karamazak-turbesi-ve-yunus-emre-kabri>
- Kaya, H. Ç. (2011). *Ünye folk culture* [Unpublished Master's Thesis]. Ordu University Institute of Social Sciences.
- Kiroğlu, M. Ö. (2021). *Ünye Yunus Emre and the saints*. Favori Publications.
- Commission (1982, 1983). *Encyclopedia of the country*. C 9. Anadolu Publishing.
- Köprülü, F. (1976). *The first mystics in Turkish literature*. DİB Publications.
- Köprülü, F. (2004). *Folk poets*. Akçağ Publications.
- Makam (A.D.: 17.03.2024, 10.59). <https://sozluk.gov.tr>
- Ocak, A. Y. (2012). "A strange dervish-i kalender-reviş" between the 13th-14th centuries or first a man of his own time and place. A. Y. Ocak (Ed.), *Yunus Emre* (pp. 183-198). Publications of the Ministry of Culture and Tourism.
- Özçelik, M. (2015). *Yunus Emre*. OBB Publications.
- Tatçı, M. (2020). *Yunus Emre divan*. H Publications.
- Tatçı, M. (2022). *Every young Yunus*. H Publications.
- Tosun, İ. (1987). *The pearl of the Black Sea, Oney Ünye's past and present*. Ünye Municipality Publications.
- Türbe (A.D.: 17.03.2024, 10.57). <https://sozluk.gov.tr>
- Ünye History (A.D.: 12.03.2024:16.45). <https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/unye-tarihi/>
- Yediyıldız, B. (2019). *Traces from the history of Ordu*. OBB Culture Publications.

Yunus Emre ve Ünye'deki Yunus Emre Türbesi

 Mustafa Eren¹
¹Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye.

ÖZET

XI. yüzyıldan itibaren Orta Asya, İran, Mısır, Irak, Suriye, Horasan ve Maverünnehir coğrafyasından Anadolu'ya gelerek buranın Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlayan mutasavvıf, şeyh, evliya, veli gibi adlar verilen erenler vardır. Bunlar çoğunlukla Hoca Ahmed Yesevî'nin (öl. 1166) öğretileriyle hareket etmişlerdir. Bu erenler, yerleştikleri yerlerde tekkeler kurarak gerek sosyal gerek ekonomik anlamda halka yardımcı olmuşlar ve irşat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu devirde Anadolu'da hüküm süren Anadolu Selçuklu devleti bu erenlere kucak açarak onların faaliyetlerini desteklemiştir. Bu ortamda bahsi geçen erenlerin etkisiyle yetişenlerden biri de Yunus Emre'dir (1240-1321). O, Anadolu'da millî bir tasavvuf edebiyatının oluşmasına öncülük etmiştir. Yunus Emre'nin nerede doğduğu, yaşadığı ve türbesinin nerede olduğu ile ilgili tartışmalar sürmektedir. Onun menkıbevi hayatı, Hacı Bektaş Veli ve Tapduk Emre etrafında şekillenmiştir. Şiirlerinden diyar diyar dolaştığı anlaşılmaktadır ancak gerçek mezarının ve türbesinin nerede olduğu ile ilgili net bilgi yoktur. Kayıtlarda on civarında mezar ve türbesi bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Ordu ili Ünye ilçesi Saraçlı Mahallesi'ndedir. Yunus Emre ile ilgili bilgiler veren çeşitli kaynaklarda Ünye'nin adı geçmektedir ancak diğer Yunus Emre türbelerinde olduğu gibi buranın gerçek Yunus Emre mi, Yunus adlı başka bir şeyh mi yoksa Yunus Emre'ye atfedilen bir makam mı olduğu bilinmemektedir. Buradaki Yunus Emre; Şehnuz, Şeyh Yunus gibi adlarla da anılmaktadır ve hakkında birçok anlatı ve inanış bulunmaktadır. Bu anlatı ve inanışlarda Yunus Emre'nin manevi bir önder ve olağanüstü özelliklere sahip bir kurtarıcı olduğu görülmektedir. Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu yer, türbeye dönüştürülmüş ve burası ziyaret yeri hâline gelmiştir. Buraya giden hastaların şifa buldukları, burada edilen duaların kabul olduğu, dilenen dileklerin gerçekleştiği ile ilgili sayısız örnekler vardır. Son yıllarda Ünye'deki Yunus Emre Türbesi külliye hâline getirilmiş ve kültür turizmine açılmıştır. Bu çalışmada, Yunus Emre'nin hayatı, bilinen belli başlı türbeleri, Ünye'deki Yunus Emre Türbesi ve anlatıları incelenerek Divan'ındaki şiirlerinden hareketle Ünye yöresi ile ilgili çıkarımlarda bulunulacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Yunus Emre, Ordu, Ünye, Türbe, Mezar.

Giriş

Türkler arasında İslamiyet, X. yüzyıldan itibaren Orta Asya coğrafyasında yayılmaya başlamış, buradan Anadolu'ya yapılan akınlarla Anadolu'da da İslamiyet'in etkisi gittikçe artmıştır. Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasında mutasavvıf şairlerin etkisi büyüktür. XII. ve XIII. yüzyıllarda İran, Orta Asya, Suriye, Mısır, Anadolu başta olmak üzere bütün İslam dünyasında birçok tekke ortaya çıkmıştır. Bu tekkelerde mutasavvıf şairler yer almaktadır (Köprülü, 1976, s. 195). Bu mutasavvıf şairler, eserleriyle İslami öğretileri halka anlatmış, buldukları yörelerde İslamiyet inancının benimsenmesini sağlamışlardır. Bu yörelerden biri de Anadolu'dur.

Anadolu'da Türk hâkimiyeti Anadolu Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan (1063-1073) zamanında sağlanabilmiştir ancak Selçuklulardan önce XI. yüzyılda Oğuz aşiretlerinin Azerbaycan ve Güney Kafkasya'da yaşadıkları, Bizans İmparatorluğu sınırında etkili oldukları, arada sırada Bizans'a saldırdıkları da bilinmektedir (Köprülü, 1976, s. 185). Anadolu Selçuklu Devleti (1060-1308) Anadolu'da ve İslam dünyasında tasavvufun gelişmeye başladığı bir dönemde kurulmuştur. Bu devlet, Anadolu'da Türk İslam merkezleri ve tekkeler açmıştır. Anadolu'ya etraftan gelen veya burada yetişen şeyh ve dervişler, kuvvetli bir tasavvuf cereyanı

oluşturmuşlardır. Bu mutasavvıflar çoğunlukla İran, Mısır, Irak, Suriye, Horasan ve Maveraünnehir coğrafyasından gelmişlerdir ve birçoğu Hoca Ahmed Yesevî (öl. 1166) tarikatının mensuplarıdır. Horasan erenleri de denilen bu mutasavvıfların Anadolu'ya gelmesinde Moğol (1206-1368), Tatar istilası veya Cengiz istilası denilen hareketin etkisi de vardır (Köprülü, 1976, s. 199,200). İşte bu Moğol akınından kaçarak batıya yani Anadolu'ya göçen ünlü şeyhlerin Anadolu'da tasavvufun yayılmasında etkisi olmuştur. Bu şeyhlerden birisi de Mevlana Celaleddin-i Rûmî'dir (1207-1273). Böylece XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'da Mevlevilik, Bektaşilik, Kalenderî, Haydarî, Rum Abdalları gibi tarikat ve hareketler yayılmaya başlamıştır (Gölpınarlı, 1992, s. 8-9). Köprülü, bu yayılmada Anadolu Selçuklularının diğer İslam hükümdarları gibi âlim ve mutasavvıflara hürmet ve iltifat göstermelerinin ve onların Anadolu'ya yerleşmelerine öncülük etmelerinin etkili olduğunu belirtmektedir. Bu mutasavvıflar arasında ilk Türk mutasavvıfı olarak Orta Asya Türk coğrafyasında irşat faaliyetleri yürüten Hoca Ahmet Yesevî, İslamiyet'in ve tasavvufun Türkler arasında yayılmasını sağlamıştır. Onun yetiştirdiği mürşit, şeyh, derviş veya Horasan erenleri gibi adlar verilen alperenler ise Anadolu'ya gelerek burada Türklüğün ve İslamiyet'in yayılması için faaliyette bulunmuşlardır (1976, s. 199-200).

Bunların yanında Yunus'tan önce ve Yunus döneminde Anadolu'da Oğuznameler anlatan ozanların, Mevlânâ (1207-1273), Hacı Bektaş Velî (öl. 1275), Sultan Veled (1235-1313), Şeyyad Hamza (öl. 1348'den sonra) gibi mutasavvıf şairlerin de olduğu bilinmektedir (Köprülü, 1976, s. 201-203, 236, 252). Ozanlar dışındaki mutasavvıf şairler, Arap-İran edebiyatı ve dili etkisi altındaydılar. Ozanlar ise İslamiyet öncesi ozanlık geleneğinin devamı olarak halkın diliyle şiirler söylemeye devam etmişlerdir. Bu ozanların dinî-tasavvufi içerikli şiirler söyleyenleri ise kendilerini âşık olarak nitelemeye başlamışlardır (Köprülü, 2004, s. 43).

Yukarıda kısaca değinilen Yunus Emre'nin yetiştiği ortam, Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetinde olan Anadolu coğrafyasıdır. Anadolu'ya akın akın gelen Oğuz Türkleri, Anadolu Selçuklu idaresi altında Anadolu'yu birkaç asırda Türkleştirmişlerdir (Köprülü, 1976, s. 183). Yunus Emre ise yaşadığı devirde Arap ve İran edebiyatının tesirinden uzak millî bir edebiyat oluşturmuş, tasavvufu da Türkçeleştirerek Türk halkının anlayabileceği tarzda şiirleriyle bu edebiyatı süslemiştir (Köprülü, 1976, s. 255). O, İslamiyet öncesi ozanlık geleneğinden âşıklığa geçişte önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle onun şiirleri millî ve dinî özellikler göstermektedir. Onun işlediği konular ise genellikle sevgi, hoşgörü ve temiz ahlak üzerine kuruludur ve tüm insanlığa hitap etmektedir. Bu doğrultuda Yunus Emre, tüm insanlığın ortak değeri olarak 1991 yılında UNESCO tarafından anma programına alınmış ve 1991 yılı "Yunus Emre Sevgi Yılı" olarak ilan edilmiştir. 2021 yılı ise ölümünün 700. yılı dolayısıyla yine UNESCO tarafından "Yunus Emre Yılı" ilan edilmiştir. Tüm insanlığın ortak değeri olarak Yunus Emre'nin hayatı ve mezarının bulunduğu yer ile ilgili araştırmalar hâlen devam etmektedir.

Bu çalışmada çeşitli kaynaklardan araştırma ve inceleme yöntemiyle Yunus Emre'nin hayatı, türbeleri, Ünye'de bulunan türbesi ve bu türbe ile ilgili anlatılar incelenecektir. Ayrıca Divan'ındaki şiirlerde geçen deniz ve değirmen mefhumları üzerinden Ünye yöresi ile olan bağlantısı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Yunus Emre'nin Menkıbevî ve Gerçek Hayatı

Yunus Emre ile ilgili anlatılar daha çok Hacı Bektaş Velî menakıbnamelerinde yer almaktadır.³ Onun şiirlerinden mürşidinin Tapduk Emre isimli bir şeyh olduğu bilinmektedir. Bektâşî anlatılarında Tapduk Emre ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Bu anlatılara göre Hacı Bektaş Velî, Anadolu'ya geldiği zaman burada XIII. XIV. yüzyıllarda yaşadığı vakfiyelerden hareketle bilinen "Seyyid Mahmud Hayrânî, Mevlânâ, Hacı İbrahim Sultan" gibi mutasavvıflar vardı ve bunlar

³ Velâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî, önce Firdevsi tarafından manzum olarak yazılan sonra Nihânî tarafından tekrar manzum hale getirilen yaklaşık 6000 beyitlik eserdir. (Firdevsî, Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî, haz. Hamiye Duran, Ankara 2007, s. 377-385.)

arasında Emre adında "kuvvetli velayet sahibi bir şeyh" vardı (Köprülü, 1976, s. 257). Emre adındaki bu şeyh Tapduk Emre'dir ve onunla ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır:

Hacı Bektaş Velî, Anadolu erenlerini yanına davet eder. Emre, bu davete katılmayacağını diğer erenlere bildirir. Hacı Bektaş Velî, Sarı İsmail adındaki dervişini göndererek Emre'yi yanına çağırır ve neden gelmediğini sorar. Emre, perde arkasından bir elin kendisine nasip verdiğini ancak orada Hacı Bektaş adında bir kimsenin olmadığını söyler. Hacı Bektaş Velî, o elin bir işaretinin olup olmadığını sorunca; Emre, elinin ayasında yeşil bir ben gördüğünü söyler. Bunu duyan Hacı Bektaş elini uzatarak gösterir. Emre, elin içindeki yeşil beni görünce üç defa "Taptuk Padişahım!" diyerek bağırır. Bunun üzerine Emre'nin adı Taptuk Emre olur (Köprülü, 1976, s. 257-259). Tapduk Emre'nin müridi olacak olan Yunus Emre ile ilgili de birçok menkıbe anlatılmaktadır ve bu menkıbeler çoğunlukla Hacı Bektaş Velî ve Taptuk Emre ile bağlantılıdır:

Civar köylerinin birinde Yunus isminde rençperlik ile geçinen birisi vardır. O yıl kıtlık olur ve Yunus çok fakirleşir. Daha önce keramet ve inayetlerini duyduğu Hacı Bektaş Velî'den yardım istemek için sığırının üstüne bir miktar alıç koyarak yanına gider. Pirin ayağına yüz sürerek hediyesini verip buğday ister. Hacı Bektaş Velî, onu birkaç gün dergâhında misafir eder. Yunus geri dönmek isteyince Hacı Bektaş Velî, "Buğday mı ister himmet mi" diye sordurur. Yunus, buğday cevabını verince Hacı Bektaş Velî "İsterse o alıcın her danesine nefis vereyim" diye tekrar haber gönderir. Yunus, yine buğday istediğini söyleyince Hacı Bektaş Velî, "İsterse her çekirdek sayısınca himmet edeyim" der. Yunus, tekrar buğdayda ısrar eder ve kendisine buğday verilir. Yunus yola koyulur bir müddet gidince hatasını anlar ve geri döner. Hacı Bektaş Velî'ye kusurunu anlatır. Ancak Hacı Bektaş Velî, artık onun kilidinin Taptuk Emre'de olduğunu bu yüzden ona gitmesini söyler. Yunus Emre hemen Taptuk Emre'nin dergâhına gider ve başına gelenleri anlatır. Taptuk Emre, Yunus'u dergâhın odunculuğu ile görevlendirir. Yunus, kırk yıl bu hizmette bulunur ve dergâha bu süre zarfında hiç yaş ve eğri odun getirmez (Köprülü, 1976, s. 260-261). Yunus Emre'nin âşık olup dile gelerek ilahiler söylemesi ise şöyle rivayet edilir:

Yıllar sonra kurulan bir erenler meclisinde Yunus, şeyhi Tapduk Emre ile beraber hazır bulunur. Bu mecliste Yunus-ı gûyende adlı bir ilahici de yer almaktadır. Tapduk Emre gûyendeye vecd ile "Şevkimiz var haydi sen de biraz terennüm et", der. Bunu birkaç kez tekrar etmesine rağmen gûyende terennüm edemez. O zaman Tapduk Emre, Yunus'a dönerek "Haydi, artık zamanı geldi, kilidin açıldı, Hacı Bektaş Velî sözü yerine geldi, durma söyle", der. Bunun üzerine Yunus dile gelir ve ilahiler söylemeye başlar (Köprülü, 1976, s. 260). Yunus Emre'nin kalp gözünün açıldığını anlaması ve bizim Yunus olarak adlandırılması da menkıbelerde şöyle dile getirilir:

Üftade'nin eserinden aktarılan menkıbeye göre, Yunus Emre, Tapduk Emre'nin dergâhına kırk yıl hizmet eder ancak kendisine batın (manevi) âlemden bir pencere açılmadığını düşünerek dergâhtan izinsiz ayrılır. Dağ taş gezerken bir gün bir mağarada yedi ere rastlar. Onlarla arkadaş olur ve burada yaşamaya başlarlar. Her gün içlerinden biri dua eder ve ortaya bir sofraya çıkar. Sıra Yunus Emre'ye gelir. Yunus, Allah'a: "Yarabbi beni mahcup etme onlar kimin yüzü suyu hürmetine dua ettiyse onun hürmetine duamı kabul et" diye dua eder. Ortaya iki sofraya yemek çıkar. Diğer erenler hayretle Yunus'a, kimin hürmetine dua ettiğini sorarlar. Yunus da onlara "İlk önce siz söyleyin" der. Onlar da "Biz Tapduk Emre'nin dergâhında kırk yıl hizmet eden Yunus adına dua ettik" deyince Yunus Emre, hatasını anlayarak hemen geri dergâha döner. Tapduk Emre'nin eşi olan Ana Bacı'ya, Tapduk Emre'nin kendisini affetmesi için ricada bulunur. Ana Bacı ise "Tapduk sabah namazına abdest almak için çıkar sen kapının eşğine yat, ayağı sana dolanınca bu kim diye sorar, ben Yunus derim, bizim Yunus mu derse ayaklarına kapan ve kendini başışlat" der. Yunus, Ana Bacı'nın dediği gibi yapar ve Tapduk Emre, bizim Yunus mu diye sorar. Yunus Emre, şeyhinin ayaklarına kapanır ve bundan sonra bizim Yunus diye anılır (Güzel, 2006, s. 318). Yunus Emre'nin menkıbevi hayatı daha çok onun tasavvufa girmesi ve bizim Yunus olarak adlandırılmasıyla ilgilidir. Gerçek hayatı ile ilgili bilgilere ise şiirlerinden yola çıkılarak ve az sayıdaki arşiv kaynaklarından ulaşmak mümkündür.

A. Y. Ocak, Yunus Emre'nin gerçek hayatı ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamasını yaşadığı dönemde yeterince tanınmamasına ve yaşadığı ortamın sözlü kültür ortamı olmasına bağlar (2012, s. 189). Yunus Emre'nin gerçek hayatı ile ilgili bilgilere Divan'ında yer alan şiirlerinden ve bazı kaynaklardan ulaşılabilmektedir. O şiirlerinde "Kul Yûnus, Âşık Yûnus, Yûnus Emrem, Miskin Yunus, Derviş Yunus, Koca Yunus ve Yunus" mahlaslarını kullanmaktadır. Köprülü, Yûnus Emre'yi XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamış bir derviş olarak tanımlar (Köprülü, 1976, s. 261). Âşık Paşazade, Yunus Emre'nin "Âşık Paşa, Âhi Ören, Karaca Ahmed, Geyikli Baba" gibi mutasavvıflarla aynı dönemde yaşadığını belirtir. Bu da onun Orhan Gazi ve I. Murat dönemlerinde yaşadığını bizlere göstermektedir (Âşık Paşazade'den akt. Köprülü, 1976, s. 263). Adnan Erzi tarafından Bayezid Devlet Kütüphanesinde bulunan bir yazmada (bk. Nu: 7912, vr. 38b) geçen tarih ise, Yunus Emre'nin 82 yaşında H 720 (M 1320-1) senesinde öldüğünü ifade etmektedir. Bu ifadeye göre doğum tarihi ise H 648 (M 1240-1) yılıdır:

"Vefât-ı Yunus Emre
Müddet-i Ömr 82
Sene 720", (Tatçı, 2020, s. 42-43).

Köprülü, Yunus Emre'nin Sivrihisar veya Bolu'nun Sakarya-suyu civarında yaşadığını kaydeder (1976, s. 265). Âşık Çelebi'nin kaleme aldığı "Meşairü's-Şuara" adlı eserde ise Yunus Emre'nin Bolulu olduğu kayıtlıdır (Âşık Çelebi, 2010, s. 689). Mensur Velayetname'de Yunus'un Sivrihisar'ın şimalinde Sarıgöl denilen bir yerde rençperlik yaparak yaşadığı kayıtlıdır (1976, s. 261).

Divan'ındaki şiirlerden "Kâbe, Şam, Bağdat, Tebriz, Şiraz, Nahcivan, Maraş, Kayseri, Antep" gibi yerlere gittiği diyar diyar dolaştığı anlaşılmaktadır (Köprülü, 1976, s. 269-270; Tatçı, 2022, s. 25-26). Yine şiirlerinden hareketle; Taptuk Emre'nin yaşadığı yerden başka bir yere gidip orada seccade nişin olduğu, şeyhinin ölümünden sonra onun en tanınmış halifesi olarak müritleri etrafında topladığı, H 707 (M 1307-1308) tarihini takip eden senelerde ölmüş olabileceği ifade edilmektedir (Köprülü, 1976, s. 270-271). Aşağıdaki beyitlerde de bu tarih zikredilmektedir:

"Söze tarih yediyüz yedi idi
Yûnus can doğruluğa kıldı kodı
Yûnus cânı bu yolda fedâyidi
Ânın çin târihi yediyüz yedi", (Köprülü, 1976, s. 271).

Bazı kaynaklarda T.C. Başbakanlık Arşivindeki 857 sayılı Konya Defteri'nde ve şiirlerinde ailesi ile ilgili bilgilerin yer aldığından, 1518 yılına ait Konya Defteri'nde ise Yunus'un İsmail adında bir oğlunun adının geçtiğinden bahsedilmektedir (Güzel, 2006, s. 329). Oğlu olduğuna inanılan İsmail Emre'nin aşağıdaki beytinde geçen "Evvel adım Yunus idi şimdi İsmail Emre" ifadesi buna delil olarak gösterilmektedir:

"Evvel adım Yunus idi şimdi İsmail Emre
Ol dost için Arafat'da koç u kurban benem", (Gölpınarlı, 1992, s. 348).

Yunus Emre, Divan'ında da ailesi ve çocuklarından bahsetmekte; bir oğlan bir kız iki çocuğunun ve iki eşinin olduğunu belirtmektedir:

"Bunda dahı virdün bize bir oğul u kız çift ü helâl
Andan dahı geçdi arzum benüm âhum dîdâriçün", 234/5 (Tatçı, 2020, s. 363).

Yunus, bir diğer şiirinde ise oğlu ve kızı olmadığını söyler ancak buradaki ifade bezm-i elestten yani ruhların yaratıldıkları yerden bahsetmektedir. Burada ruhlar, Allah'ın nurunun bir parçası olarak onunla beraberdir:

"Ne oğul vardı ne kız vâhid idük anda biz
Konışuyduk cümlemiz nûr tagın yaylar iken", 243/8 (Tatçı, 2020, s. 369).

Yunus Emre Makam ve Türbeleri

İçinde mezar bulunan yapılara türbe denilmektedir (Türbe: 17.03.2024). Türbeler genellikle ünlü ve halkın hayatında derin izler bırakmış kişiler için yapılır. Makam ise TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "bir velinin veya büyük bir zatın defnedildiği veya defnedilmediği hâlde onun adına yapılmış türbe; ziyaret yeri" olarak tanımlanmaktadır (Makam: 17.03.2024). Bu tanımlamalardan türbenin daha çok içinde gerçek mezar bulunan yerler için kullanıldığını, makamın ise içinde gerçek mezar olmasa da olduğu varsayılan bir yer için kullanıldığını görmekteyiz. Yine bu tanımlamalar, makamın hem gerçek hem gerçek olmayan mezarı çevreleyen türbeyi ifade ettiğini göstermektedir. O hâlde halk tarafından sevilen sayılan ve birçok yerde türbesi bulunan zatların bu türbelerine makam demek daha doğru olacaktır. Dolayısıyla Yunus Emre türbelerinin hepsi birer makam olarak adlandırılabilir.

Yunus Emre'nin Türkiye sınırlarındaki on ilde on üç tane makamının olduğu bilinmektedir. Diğer bir Türk devleti olan Azerbaycan'da da bilinen bir tane Yunus Emre makamı bulunmaktadır. Bunların yanında kayda geçmemiş ancak halk tarafından Yunus'a atfedilmiş türbe ve makamlarının olduğu da bilinmektedir. Kaynaklarda geçen bu makamlar şunlardır:

1. Bursa: Bursa ilinin Yıldırım ilçesinin Şible'den ayrılan Karamazak Mahallesi'nde bulunmaktadır (Karamazak Türbesi: 07.03.2024). Fuat Köprülü burayı Şibli Mahallesi olarak belirtmektedir ve burada Sadî tarikatından Abdur-Rezzâk dergâhında Yunus Emre, Âşık Yunus ve Abdur-Rezzâk adına üç mezar ve bir kitabe bulunduğunu ifade etmektedir. Köprülü; Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde geçmemesi, Beliğ, Lâmiî gibi müelliflerin eserlerinde yer almaması ve tarihi uyumsuzluklar yüzünden bu mezarın gerçek Yunus Emre'ye ait olma ihtimalini zayıf görür (Köprülü, 1976, s. 274-276).

2. Manisa: Manisa ilinin Kula ilçesinin Emre köyünde yer almaktadır. Burada Yunus Emre'nin şeyhi Tapduk Emre ve ailesinin de türbeleri vardır. Yunus'un mezarı Tapduk'un kapı eşiği önündedir ve mezar taşında balta silueti yer almaktadır. Rivayete göre şeyhine sevgi ile kalpten bağlı olan Yunus Emre, onun kapısının eşiğine gömülmeyi vasiyet etmiştir. Mezar taşındaki balta çizimi ise Yunus'un kırk yıl boyunca taşıdığı odunlara işaret eder (Köprülü, 1976, s. 266-267).

3. Erzurum: Erzurum ilinin Palandöken ilçesinin Tuzcu (Dutçu) Mahallesi'nde, Palandöken Dağı'nın eteklerinde Tapduk Emre ve Yunus Emre türbeleri yer almaktadır. Burada her namazdan sonra Yunus Emre'nin ruhuna Fatiha okunmaktadır. Buradaki türbe ziyaret yeri olmuştur ve gelenler tarafından "Veysel Karani" ilahileri söylenmektedir (Köprülü, 1976, s. 277).

4. Isparta: Isparta'da üç tane Yunus Emre Türbesi yer almaktadır. Bunlardan birincisi, Keçiborlu ilçesinin Hamam Sokağı'nda bulunmaktadır (Aksu, 2021, s. 40). Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'nın Rivayetine göre Sinan Efendi, Tapduk Emre ve Yunus Emre'nin kabri Isparta-Keçiborlu'ya yakın bir köydedir (Köprülü, 1976, s. 277). Bu rivayet muhtemelen Hamam Sokağı'nı işaret etmektedir. İkincisi, Gönen'in Pazar Mahallesi'nde (Burada Yunus Emre, Tapduk Emre, Balım Sultan ve Şeyh Saadettin'in aynı türbe içinde sandukaları bulunmaktadır.) üçüncüsü, Güneykent ilçesinin mezarlığındadır (Aksu, 2021, s. 41-42).

5. Eskişehir: Eskişehir ilinin Mihaliççik ilçesine bağlı Yunus Emre Mahallesi'nde bulunmaktadır. Lâmiî Çelebi'nin Nefahât Tercümesi⁴ ve zeylinde anlattığı rivayete göre Yunus, Porsuk suyunun Sakarya'ya karıştığı yerde yatmaktadır (Lâmiî, 1872'den akt. Köprülü, 1976, s. 277). Burada bahsedilen yerin Eskişehir'in Mihaliççik ilçesine bağlı Sarıköy Mahallesi (Yunus Emre Mahallesi) olduğu Bursalı Mehmet Tahir Bey'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde kayıtlıdır (Köprülü, 1976, s. 278). Şakâyık, Lâmiî ve Vilâyet-Nâme'deki kayıtlar Yunus Emre'nin burada yattığını ifade etmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı da burayı işaret eder (Gölpınarlı, 1992, s. 84). Burada eski mezar

⁴ Lâmiî, Nefahât Tercümesi, İstanbul 1872, s. 91. [Bu eser; Molla Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds adlı Farsça eserinin tercümesidir. Eserin tıpkıbasımı 1980 yılında yapılmıştır. Abdurrahman Cami. (1980). *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*. (Tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi). İstanbul: Marifet Yayınları.]

yerinin çeşitli nedenlerle değiştirilmesinden dolayı üç tane Yunus Emre mezarı bulunmaktadır (Aksu, 2021, s. 38).

6. Karaman: Karaman ilinin merkeze bağlı Kirişçi Mahallesi'ndeki türbede ikisi Yunus Emre ve Tapduk Emre'ye ikisi Yunus Emre'nin oğlu ve kızına ait olduğuna inanılan dört mezar bulunmaktadır (Aksu, 2021, s. 42). Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde de Yunus Emre'nin Karaman'da medfeni olduğu anlatılmaktadır (Köprülü, 1976, s. 278). Karamanda toprak satın aldığı ve oğlu İsmail Emre'nin de burada yaşadığı çeşitli kaynaklarda aktarılmaktadır (Güzel, 2006, s. 329).

7. Aksaray: Aksaray ili (Gölpınarlı, 1992, s. 83), Ortaköy ilçesi Tapduk köyünde Yunus Emre ile Tapduk Emre'nin mezarı yer almaktadır. Aynı yerin Reşadiye köyüne bağlı Ziyaret Tepe adlı mevkiinde de Yunus Emre mezarı vardır (Aksu, 2021, s. 36-37).

8. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar ilinin Sandıklı ilçesinin (Gölpınarlı, 1992, s. 83) Yunus Emre Mahallesi'nde (Çayköy) Yunus Emre'nin Tapduk Emre ile birbirine yakın mezarı bulunmaktadır (Aksu, 2021, s. 35-36).

9. Konya: M. Hilal Erdoğan Aksu tarafından Konya ilinin Doğanhisar ilçesine bağlı Kocaş Mahallesi'nde Yunus Emre ve Tapduk Emre'ye ait olduğuna inanılan mezarlar tespit edilmiştir (Aksu, 2021, s. 43).

10. Azerbaycan: Yunus Emre'nin Azerbaycan'ın Gah Bölgesi, Oncalı köyü, Oğuz Mezarlığı'nda da türbesi vardır (Meshedihanım Nimet 1992'den akt. Güzel, 2006, s. 332).

11. Ordu: Ordu ili Ünye ilçesi Saraçlı Mahallesi'nde Yunus Emre Türbesi bulunmaktadır. Bu türbe, Yunus Emre'nin türbeleri arasında denizle iç içe olan tek türbedir (bk. Görsel 1). Bu türbe ile ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki bölümlerde verilecektir.

Fuat Köprülü, şeyhi ile halifesinin aynı yerde bulunamayacağı anlayışından hareketle Tapduk Emre'nin Eskişehir'in Mihaliççik ilçesine bağlı Sarıköy'de (Yunus Emre Mahallesi'nde), Yunus Emre'nin de Isparta'ya bağlı Keçiborlu'da medfun olmuş olabileceğini belirtir (Köprülü, 1976, s. 278). Mustafa Tatçı ise Tapduk Emre'nin mezarının Ankara'nın Nallıhan ilçesine bağlı Emrem Sultan zaviyesinde, Yunus Emre'nin mezarının Eskişehir'in Mihaliççik ilçesine bağlı Sarıköy'de (Yunus Emre Mahallesi'nde) bulunduğunu ifade eder (Tatçı, 2020, s. 149).

Ordu İli Ünye İlçesindeki Yunus Emre Türbesi

Ünye'de yaşam MÖ 15.000 yılına kadar uzanmaktadır. Yöre, tarih boyunca sırasıyla Kaşkalar, Hititler, İskitler (Sakalar), Kimmerler, Khalibler (Ünye ve yakın çevresinde yaşayan yerli halk), Grekler (kolonizasyon olarak), Persler, Pontuslar, Romalılar, Doğu Romalılar (Bizans) ve Türklerin hâkimiyetine girmiş, Türk hâkimiyeti Selçuklular döneminde başlamıştır. Anadolu Selçukluları (1077-1308) döneminde 1182-1242 yılları arasında Ünye, Çepni Türkleriyle Rumlar arasında sürekli el değiştirmiş ve 1214 yılında kısmen fethedilmiştir (Ünye Tarihi: 12.03.2024; Komisyon, 1982,1983, s. 6273). Bahaeddin Yediyıldız, Ünye'nin Çepni boyları tarafından 1297 tarihinde fethedildiğini belirtmektedir (Yediyıldız, 2019, s. 49). Ünye yöresi, 1346 yılında ise Bayramlı (Hacıemiroğulları) Beyliği'nin hakani Hacı Emir Bey tarafından kesin olarak fethedilmiştir. Ardından 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon seferi sırasında Osmanlı yönetimine girmiştir (Ünye Tarihi: 12.03.2024; Komisyon, 1982,1983, s. 6273).

Ünye'nin adının Rum Pontus imparatorlarından Ünyes'ten veya iyi şarap anlamındaki "Oenes, Oinoie, Onea"dan geldiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Yörede eskiden şarap üretimi yapılması da bu bilgileri doğrulamaktadır (Komisyon, 1982,1983, s. 6273). Yani, Yunus Emre'nin (1240-1321) yaşadığı yıllarda Ünye yöresine Türk yerleşmelerinin başladığı görülmektedir. Selçukluların fethettikleri yerlere tekke ve zaviyeler açarak buraların Türkleşmesi ve İslamlaşması için çaba sarf ettikleri de bilinmektedir. Bu tekke ve zaviyelerde şeyh, derviş, pir, baba veya eren gibi adlarla anılan mürşitler yöreye gelen halka öncülük etmişler, iskânda yardımcı olmuşlardır. Dolayısıyla

Yunus Emre'nin bu amaçla yöreye yerleştiği veya yerleştirildiği şeklinde bir çıkarımda da bulunulabilir.

Ordu ili Ünye ilçesi Saraçlı Mahallesi'nde üç türbe bulunmaktadır. Bunlar Kabakçı Mevkii'nde Menteşe Türbesi, Orta Saraçlı'da Veli Dede Türbesi, Saca Mevkii'nde Şeyh Yunus (Şehnuz, Şehnus) Türbesi'dir. Bunların yanında Ünye'de Halka Baba Türbesi, Yusuf Bahri Efendi ve Kıbrıslı Şeyh Musa Kazım Efendi'nin makamları da yer almaktadır. Ünye'de yer alan Yunus Emre Türbesi, Saraçlı Mahallesi Yunus Emre Caddesi No: 64a'da bulunmaktadır. Bu mahallenin eski adı Saca Mahallesi'dir. Türbe, Ünye şehir merkezinin 4.9 km uzağında ve güneybatısında yer almaktadır. Yunus Emre Türbesi, Ünye şehrini ve Karadeniz'i gören şehre hâkim bir tepe üzerindedir (bk. Görsel 2). Bu tepeye halk tarafından Şeyh Yunus Tepesi adı verilmiştir.

Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf* isimli eserinde buradan "Eski talebem Halid söyledi", diye bahseder (1992, s. 84). Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* adlı eserinde Mustafa Tatçı'dan aktararak Ünye'yi Yunus Emre'nin mezarları arasında gösterir (2006, s. 332). Mustafa Tatçı da Yunus Emre'nin Ünye'de bir makamının bulunduğunu belirtmektedir (2020, s. 152). Mustafa Özçelik, Ünye'de Yunus Emre'nin türbesinin bulunduğu yerin eski bir Selçuklu yerleşkesi olması ve buralarda Selçuklu mezar taşlarının bulunmasının Yunus'un Ünye'ye gelme ve burada vefat etme ihtimalini güçlendirdiğini belirtmektedir (2015, s. 61). Bunlardan başka birçok kaynakta da Ünye, Yunus Emre'nin türbesinin bulunduğu yerler arasında gösterilmektedir. Bu doğrultuda Ünye'deki Yunus Emre kültürünü yaşatmak için 1986 yılında "Şeyh Yunus Emre Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği" kurulmuştur. Derneğin ilk başkanı Ünye Belediye Başkanı İsmail Cerrahoğlu'dur (Argan, 2012, s. 87). Dernek yaptığı çalışmalarla Yunus Emre'yi duyurmaya başlar. Aynı zamanda da türbe ve cami ile ilgili adımlar atar. Bu doğrultuda Saraçlı Mahallesi'nde yer alan ve halkın Şeyh Yunus Tepesi olarak adlandırdığı yere 1985 yılında türbe yapılmaya başlanır. Ordu Büyükşehir Belediyesi bu türbeyi ve çevresini 2017 yılında restore ederek Yunus Emre Külliyesi adı altında bugünkü görünümüne kavuşturur. Bu külliyein içinde cami, Yunus Emre Türbesi, şadırvan ve mezarlık yer almaktadır. Külliyein girişinden türbeye kadar olan uzun yol "Tasavvuf Yolu" olarak adlandırılmaktadır. Bu yolda bulunan hoparlörlerden aralıksız ney dinletisi yapılmakta ve Yunus Emre ilahileri okunmaktadır (bk. Görsel 3). Girişten başlayarak Tasavvuf Yolu adı verilen bu yolda ney dinletileri ve Yunus Emre ilahileri eşliğinde türbeye doğru yürüme, bu dünyadaki doğumdan ölüme yolculuğu anlatması bakımından önemlidir. Türbenin girişi doğumu, tasavvuf yolu yaşamı, türbe ise ölümü temsil etmektedir.

Etrafı Yunus Emre şiirlerinin yazılı olduğu levhalarla süslenmiş tasavvuf yolunun karşısında ve tepenin üst noktasında içinde Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu türbe yer almaktadır. Bu türbe ve mezar son yıllarda modern bir mimari ile yenilenmiştir (bk. Görsel 4). Bu mimaride sekizgen planlı yapı ve kubbe örtü bulunmaktadır, ayrıca uzaktan bakılınca ortaya çıkan çadır görüntüsü dikkat çekicidir (Bayhan, 2023, s. 168). Türbe, bu mimari özellikleriyle Yunus Emre'nin yaşadığı dönemi anımsatması açısından önemlidir. Bu alan, 2022 yılında Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından birinci derece sit alanı olarak tescillenmiş ve Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınmıştır.

Ünye'deki Yunus Emre ile İlgili Anlatı ve İnanışlar

Ordu ilinin Ünye ilçesinde türbesi bulunan Yunus Emre ile ilgili yörede birçok anlatı ve halk inancı vardır. Bunlardan biri Yunus Emre'nin Ünye'ye nasıl geldiği ile ilgilidir. Yunus Emre'nin bir arkadaşıyla Tokat'a geldiği buradan sahile indiği rivayet edilmektedir (Argan, 2012, s. 95). Bir diğer rivayete göre Fatih Sultan Mehmed, 1461 yılındaki Trabzon seferi sırasında Ünye'ye gelir ve buraya bir çınar ağacı diktirir. Fetihden sonra da tekrar Ünye'ye gelerek Şeyh Yunus'u ziyaret eder (Argan, 2012, s. 82).

Bir başka anlatı ise Millî Mücadele yılları ile ilgilidir. Millî Mücadele yıllarında Rus donanması Karadeniz'den gelerek Ordu ve yöresini abluka altına almıştır. Rus donanması Ünye sahillerini bombalar ancak attıkları topları geri dönerek kendi gemilerini vurur ve mağlup olurlar (Argan,

2012, s. 82). Bu anlatının oluşmasında, Yunus Emre ve türbesinin manevi gücünün olduğuna inanılması etkili olmuştur.

Bir diğer anlatıda ise Ruslar, Osmanlı-Rus Harbi (1914-1917) sırasında Doğu'da Harşit Çayı'na kadar dayanmıştır ve tüm Karadeniz'i ele geçirmek üzeredirler. Halk bu durumdan kurtulmak için Ünye'yi terk etmek ister. Ünyeli Hacı Yusuf Bahri Efendi, Tokat Erbaa'daki Behrullah Efendi'ye bu durumu anlatan bir haber gönderir. Behrullah Efendi, Rusların geri döneceğini ve Yusuf Bahri Efendi'nin bunu bildiğini söyler. Hacı Yusuf Bahri Efendi, talebeleriyle Şeyh Yunus Dergâhına gider. Bir meşe ağacının dibinde sabah namazını kırlarlar. Hacı Yusuf, talebelerini orada bırakarak Şeyh Yunus'un kabrine yaklaşır ve onunla sohbet eder. Sonra talebelerine "Rusya'da iç savaş çıkacak Ruslar Harşit Çayı'ndan geri dönecekler" der. Gerçekten de 25 Ekim 1917 tarihinde Bolşevik İhtilali çıkar ve Ruslar geri döner (Argan, 2012, s. 82-83). Bu anlatıda da Yunus Emre'ye olağanüstü özellikler yüklenmiştir. Hacı Yusuf Bahri Efendi onunla konuşmuş ve gelecekte olacakları ondan öğrenmiştir. Bunlardan başka yörede; Şeyh Yunus Tepesi'ne nur inmesi ile ilgili hikâyeler, hastaların burada şifa bulması ile ilgili söylenceler de anlatılmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

"Oğlum çok güzel konuşurdu. Birden kekelemeye başladı. Nazardan dediler. Yedi tane Mehmet olan evden bıçak aldık. Yedi tane evliya ismi verdik her bir bıçağa. Çömleğin içine bıçakları koyup bir gece bıraktık. Hangisi paslanmazsa o evliya ziyarete gidilecekti. Bizde de Şeyh Yunus bıçağı paslanmadı. Şeyh Yunus'a gittik ve çocuk konuşmaya başladı (Kaya, 2011, s. 168)."

Ünye'deki Yunus Emre Türbesi ile ilgili bu ve benzeri birçok menkıbe anlatılmaktadır. Buraya giden hastaların şifa buldukları, burada edilen duaların kabul olduğu, dilenen dileklerin gerçekleştiği ile ilgili sayısız örnek vardır. Ayrıca türbenin bulunduğu bu tepe, bir ziyaret yeri hâline de gelmiştir. Halkın bir zamanlar yağmur duası için buraya çıktığı, burada kurbanlar, adaklar kestiği bilinmektedir. Ayrıca burada yemekler yendiği, Kur'an okunduğu da anlatılmaktadır (Argan, 2012, s. 86-87). Günümüzde de dilek dileme ve dua amaçlı olarak Şeyh Yunus Tepesi'nin ziyaret edildiği görülmektedir.

Bir diğer anlatı ise Ömer Çam'ın Yunus Emre mezarında bulunan taş ile ilgili söyledikleridir. Ünyeli araştırmacı yazar Ömer Çam (1923-2002), Yunus Emre ile ilgili birçok araştırma yapmış ve Yunus Emre'nin yörede tanınmasında etkili olmuştur. Onun araştırmalarına göre Yunus Emre'nin mezarının baş ve ayak taşı Selçuklu döneminden izler taşımaktadır. Baş taşında ise Emre yazmaktadır ancak bu taşlar daha sonra kırılmış, sıvanmış veya yok olmuştur (Argan, 2012, s. 82).

Yunus Emre Türbesi'nin yakınlarında bulunan Yunus Emre Kuyusu da çeşitli anlatılara konu olmuştur. Bu kuyu, Ünye merkezine 5 km mesafede yer almaktadır ve Şeyh Yunus Emre Türbesi'nin 100 metre kadar batısında ve aşağısındadır (bk. Görsel 5). Rivayete göre Niksar üzerinden buraya gelen Yunus Emre, türbenin bulunduğu bu tepayı çok beğenir ve buraya bir dergâh kurar. Bu dergâha su taşımakla görevli bir derviş vardır. Derviş, dergâha gece gündüz yorulmadan su taşımaktadır ve bu yüzden elleri nasır tutmuştur. Bir gece rüyasında hocası Yunus Emre'yi görür. Ayaklarına kapanır ve avuçlarını, sırtını, ayaklarını gösterir. "Şeyhim dert etmiyorum ama çok yoruluyorum, derslerde yorgunluktan uykuya dalıyorum" der ve hâlini anlatır. Derviş dinleyen Yunus, öğrencileriyle gider ve bugünkü kuyuyu kazdırır. Kuyu su ile dolar. Derviş sabah uyandığında yine su taşımaya giderken kuyuyu görür. Rüya, Yunus Emre'ye malum olmuştur. Dervişin Yunus'a saygısı daha da artar, derslere devam eder ve erenler mertebesine yükselir. Yunus Emre vefat ettikten sonra o da ölür. Derviş, vasiyeti üzerine tepeye Yunus Emre'nin yanına gömülür. İnanışa göre, bu derviş öldükten sonra da kuyudan türbeye su taşımaktadır. Bu yüzden türbede bulunan ibrikler sürekli dolmaktadır (Kiroğlu, 2021, s. 14-15).

Yunus Emre Kuyusu ile ilgili bir başka anlatı ise yağmur duası ile ilgilidir. Tepeye sıcak bir yaz günü yağmur duasına çıkanlardan birisi fenalaşır ve onu arkadaşları Yunus Emre'nin sandukasının dibindeki ağaçların gölgesine koyarlar. Burada uykuya dalan adam bir müddet

sonra kalkarak “Çok susadım, az aşağıda su var, içeyim de geleyim” diyerek aşağıya doğru koşar ve kuşağından çıkardığı bıçağıyla toprağı kazmaya başlar sonra oradan su çıkar ve adam bu sudan içer. Merakla bakan arkadaşlarına rüyasında çok susadığını kendisine “sarı benizli, yüzünde sanki kesik izi bulunan, çekik gözlü, ince bıyıklı zavıf” bir dervişin burayı gösterdiğini ve git orayı kaz ve su iç dediğini söyler. Buraya geldiğinde ise dervişin gösterdiği yerin zaten nemli olduğunu ve biraz kazınca su çıktığını söyler. Burası yağmur duasına katılanlarca derinleştirilmiş ve daha sonra kuyuya dönüştürülmüştür (bk. Görsel 5). İnanışa göre bu kuyu böylece oluşmuş ve yıllarca bölge ahalisine hizmet vermiştir (Kıroğlu, 2021, s. 16). Ayrıca Yunus Emre’nin türbesinde bulunan ve daima dolu tutulan ibrikler de bu kuyudan doldurulmaktadır. Rivayete göre Yunus Emre’nin manevi dostları zaman zaman onu ziyarete gelmekte ve bu ibriklerle abdest almaktadırlar.

Yukarıda yer alan anlatı ve inanışlar Yunus Emre’nin yüzyıllardır Ordu ve Ünyelilerin hafızasında derin izler bırakarak yaşadığını göstermektedir. Burada yattığına inanılan Yunus Emre belki başka bir Şeyh Yunus veya Âşık Yunus’tur. Bu konuda kesin yargılara varmak türbe ile ilgili yazılı kayıt bulunmadığından oldukça güçtür. Ancak Ünyeliler buradaki Yunus’u, Yunus Emre olarak bağırllarına basmışlar ve manevi şahsını ziyaret ederek burayı bir makam hâline getirmişlerdir.

Yunus Emre’nin gerçek mezarının Ünye’de olduğu ile ilgili çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Bunlardan biri Yunus Emre’nin Divan’ında yer aldığı söylenen bir beyte dayandırılmaktadır. Bekir Sıtkı Sezgin tarafından bestelenen Yunus Emre’nin “Ayak İdik Baş Olduk” şiirinin altıncı beytinde yer alan;

“İndik Rum’i kışladık çok hayr u şer işledük.

Oney oldu son durak göçtük Elhamdülillah”, (Tosun, 1987, s. 85) ifadeleri Yunus Emre’nin mezarının Ünye’de olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu hâliyle şiirde, Yunus Emre’nin o zamanlar Rum bölgesi olarak bilinen Karadeniz’e geldiği ve son durağının da “Oney” olduğu anlatılmaktadır. Şiirde yer alan “Oney” kelimesi Ünye ilçesinin eski adıdır ancak bu ifade, Mustafa Tatçı’nın Yunus Emre Divanı’nda “uş bahar” olarak geçmektedir:

“İndük Rûm’ı kışladuk çok hayr u şer işledük

Uş bahar geldi girü göçdük el-hamdü’llâh”, 292/6 (Tatçı, 2020, s. 398).

Şiirde, Yunus’un Rûm yani Anadolu’dan aşağılara güneye indiği buralarda gezip dolaştığı daha sonra baharın gelmesiyle geri döndüğü anlatılmaktadır. Yunus Emre Divanı’nda olmayan Oney kelimesinin şiire sonradan eklendiği bilinmektedir. Ancak bu ifade halk arasında yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Yunus Emre’nin Ünye ile bağlantısını ifade eden diğer bir görüş, onun şiirlerinde geçen kelimeler ile ilgilidir. Yunus Emre’nin şiirlerinde “deniz, bahr, ummân, deryâ, bahrî (bir cins deniz ördeği, balıkçıl, balık), gemi, mevc, deniz köpüğü” gibi kelimeler çoğunluktadır. O, şiirlerinde balıklardan, dalgalardan ve gemilerin tahtalarından bahseder. Denizi veya deniz yaşamını bilmeyen bir şairin ifadelerinde bu denli gerçekçi olması neredeyse imkânsızdır. Bu da Yunus Emre’nin Ünye gibi denizle iç içe bir yere gittiğini veya çeşitli kaynaklardan bu yaşamı öğrendiğini göstermektedir:

“Benem ol ‘ışk bahrîsi denizler hayrân bana

Deryâ benüm katremdür zerrelere ‘ummân bana” 12/1

“Bahr ‘ummâna talmışam anda sadef bulmuşam

Gevher alup gelmişem ‘ummân kayusu degül” 165/10

“Girdüm ‘ışkun denizine bahrileyin yüzer oldum

Geşt idüben denizleri Hızır’layın gezer oldum” 222/1

“Şer ile hakikatün vasfını eydem sana
Şerîat bir gemidür hakikat deryâsidur

Niçe ki muhkemise tahtaları geminün
Mevc uricağaz deniz anı uşanasıdur”, 29/5-6 (Tatçı, 2020, s. 227-356).

Yunus Emre şiirlerinde deniz, okyanus, gemi ve denizde yüzen canlıları benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Denizleri ve okyanusu ilahi aşka kendisini ise denizlerde yüzen balıklara benzetmektedir. Deniz aynı zamanda hakikati yani ilahi gerçekleri bilmeyi ifade eder. Bu denizde yüzen gemiler ise şeriata yani dinî kurallara benzetilmiştir. Bu ve benzeri ifadeler onun deniz yaşamına uzak olmadığını göstermektedir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde dikkat çekici bir nokta da değirmenlerdir. Değirmen, Yunus Emre'nin aşağıdaki şiirinde dünya benzetmesiyle yer almaktadır. Bu şiirde geçen “dâne, çarh iği, çakıldak ipi, tuç, tekneçük, unluk” gibi kelimeler su değirmenlerine özgü yöresel kelimelerdir. Bunlardan “çakıldak”ın TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü'nde; Isparta (Şarkikaraağaç-Köprü), Bolu (Mudurnu), Ordu (Akkuş-Salman), Sivas, Kayseri (Bünyan) yörelerinde “Buğdayı değirmen taşının dönüş hızına uygun olarak değirmen taşının deliğine aktaran tahta düzen” olarak kullanıldığı aktarılmaktadır. “Şakıldak”ın ise Ordu (Fatsa-Beyceli) yöresinde kullanıldığı ve “Değirmenlerde, zahirenin değirmen taşına aktarılmasına yarayan kısım” anlamına geldiği ifade edilmektedir (Çakıldak, Şakıldak: 12.03.2024). Ünye ve Ordu yöresinde hemen her derede onlarca su değirmeni bulunmaktadır. Çakıldak (şakıldak), mısır, buğday gibi tahıl ürünlerini öğütmek için değirmen taşına aktarmaya yarayan ve bunu yaparken “çak, çak” diye ses çıkaran kısımdır. Bunun yanında şiirde geçen çark iği, tekneçik, unluk gibi diğer kelimeler de yörede yaygın olarak kullanılan kelimelerdendir:

“Bu dünyânun misâli benzer bir degirmene
Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne 313/1

...

Oluk su Hak varlığı evliyâdur çarh igi
Çarhı çarha benzetmiş âferin benzedene 313/3

Andan ol çarhun yiri ol çakıldak ipleri
Endişendür bulaşuk kaygula perîşâne 313/4

Öter çakıldak dün gün ögüdür döger anı
Ol gün durur gün bu gün geçdi 'ömür ziyana 313/5

Ol degirmenün tucı hep ol götürür güci
İşbu dünyâ son ucı fenâ olısar fenâ”, 313/9 (Tatçı, 2020, s. 411,412).

Özellikle Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen ve değirmenle ilgili olan “çakıldak” kelimesinin Ordu (Akkuş-Salman) yöresinde değirmenin bir parçası olarak kullanılması ve aynı kelimenin ses değişikliğine uğrayarak yine Ordu (Fatsa-Beyceli) yöresinde “şakıldak” olarak yer alması Yunus Emre ve Ordu-Ünye bağlantısına güç kazandırmaktadır.

Tablo ve Görseller

Görsel 1 Ordu İli Ünye İlçesi Saraçlı Mahallesi'ndeki Yunus Emre Türbesi ve Külliyesinin Giriş Kapısı (Resim kendi kişisel arşivimizdedir.)

Görsel 2 Şeyh Yunus Emre Tepesi'nden Ünye ve Karadeniz'in Görüntüsü (Resim kendi kişisel arşivimizdedir.)

Görsel 3 Yunus Emre Külliyesi Tasavvuf Yolu (Resim kendi kişisel arşivimizdedir.)

Görsel 4 Yunus Emre Türbesi ve Türbenin İçinde bulunan Sanduka (Mezar) (Resim kendi kişisel arşivimizdedir.)

Görsel 5 Yunus Emre Su Kuyusu (Resim kendi kişisel arşivimizdedir.)

Sonuç ve Öneriler

Yunus Emre'nin yaşadığı devirde Anadolu'da hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti Anadolu'ya dışardan gelen veya Anadolu'da yetişen mutasavvıf, şeyh, veli, derviş ve erenlere ev sahipliği yapmış, onları desteklemiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması bu erenlerin çabalarıyla hız kazanmıştır. İşte bu ortamda bu erenlerin etkisiyle yetişenlerden birisi de Yunus Emre'dir (1240-1321). Yunus Emre'nin nerede doğduğu, yaşadığı ve türbesinin nerede olduğu ile ilgili tartışmalar sürüp gitmektedir.

Araştırmalara göre Yunus Emre'nin Türkiye'de Eskişehir, Manisa, Bursa, Erzurum, Isparta, Karaman, Aksaray, Afyonkarahisar, Konya ve Ordu'da, yurt dışında ise Azerbaycan'da olmak üzere toplam on dört tane makamı yani mezarı olduğuna inanılan yer bulunmaktadır. Bu makamın sembolü olan türbelerden birisi de Ordu ili Ünye ilçesi Saraçlı Mahallesi'ndedir. Yunus Emre'nin son durağının Ünye, türbesinin de Ünye'de olduğuyla ilgili çeşitli araştırmalar ortaya konmuştur. Burada yer alan türbe; Abdülbaki Gölpınarlı, Abdurrahman Güzel, Mustafa Tatçı gibi bilim adamları tarafından Yunus Emre'nin türbeleri anlatılırken diğer türbelerle beraber dile getirilmektedir.

Bu türbe ile ilgili tarihî kayıtlarda bilgiye rastlanmamıştır. Bilindiği gibi tahrir defterleri ve vakfiyeler tekke, zaviye gibi kurumlarla ilgili en doğru bilgileri veren temel kaynaklardır. Yöre ile ilgili tahrir defterlerinde ve vakfiyelerde Yunus, Şeyh Yunus, Yunus Emre gibi adlar geçmemektedir. Ancak bu adların geçmemesi Yunus, Şeyh Yunus, Yunus Emre gibi halkın hayatında derin izler bırakan birinin ve silsilesinin burada yaşamadığı anlamına gelmez. Bilindiği gibi Yunus Emre halkın içinde yaşayan ve halka hitap eden bir mutasavvıf âşıktır. Bu yüzden herhangi bir tekke veya zaviyeye bağlı bulunmadığı da söylenebilir.

Ünye yöresinin tarihine bakıldığında yörenin 1200'lü yıllarda Türk hâkimiyetine girdiği görülmektedir. Dolayısıyla Yunus Emre'nin 1300'lü yıllarda ölmesi ve ömrünün sonlarında Ünye'ye gelmiş olduğuna inanılması tarihi gerçekliğe uygundur. Ayrıca şiirlerinde geçen deniz, gemi, balık gibi ifadeler onun deniz hayatına uzak olmadığını göstermekte, türbesinin burada olması ihtimalini güçlendirmektedir. Şiirlerinde geçen değirmen ve değirmenlere özgü yöresel kelimeler de Ünye ve Ordu yöresiyle ilişkilidir. Özellikle şiirlerinde geçen "çakıldak" kelimesinin Ordu (Akkuş-Salman) yöresinde değirmenin bir parçası olarak kullanılması ve aynı kelimenin ses değişikliğine uğrayarak yine Ordu (Fatsa-Beyceli) yöresinde "şakıldak" olarak yer alması Yunus Emre ve Ordu-Ünye bağlantısına güç kazandırmaktadır. Bunların yanında bir şiirinde geçen ve Ünye'nin eski adı olduğu bilinen "Öney" ifadesinin sonradan Yunus Emre'nin şiirine eklendiği de bilinmektedir.

Ünye'de yer alan Yunus Emre Türbesi, Saraçlı Mahallesi Yunus Emre Caddesi No: 64a'da bulunmaktadır. Bu mahallenin eski adı Saca Mahallesi'dir. Türbe, Ünye şehir merkezinin 4.9 km uzağında ve güneybatısında yer almaktadır. Yunus Emre Türbesi, Ünye şehrini ve Karadeniz'i

gören şehre hâkim bir tepe üzerindedir. Bu tepeye halk tarafından Şeyh Yunus Tepesi adı verilmiştir. Son yıllarda yapılan bakım ve onarımlarla türbe külliyyeye dönüştürülmüş, çevre düzenlemeleri yapılarak tarih ve kültür turizmine açılmıştır. Girişten başlayarak Tasavvuf Yolu adı verilen yolda ney dinletileri ve Yunus Emre ilahileri eşliğinde türbeye doğru yürüme, bu dünyadaki doğumdan ölüme hayat yolculuğunu anlatmaktadır. Türbenin girişi doğumu, tasavvuf yolu yaşamı, türbe ise ölümü temsil etmektedir. Yörede, Yunus Emre ve türbesi ile ilgili birçok anlatı ve inanış vardır. Bu anlatılarda Yunus Emre'nin manevî yönü ve olağanüstü kişiliği ön plana çıkarılmıştır. Ünye'deki Yunus Emre Türbesi aynı zamanda bir ziyaret yeri hâlini almıştır. Buraya giden hastaların şifa buldukları, burada edilen duaların kabul olduğu ile ilgili sayısız örnekler vardır. Hatta bir zamanlar burada kurbanlar, adaklar kesildiği; yağmur duası için buraya geldiği bilinmektedir. Türbeyle özdeşleşen Yunus Emre Kuyusu da hakkında anlatılan efsanelerle sözlü kültürde dilden dile dolaşmaktadır.

Yukarıda yer alan anlatı ve inanışlar Yunus Emre'nin yüzyıllardır Ordu ve Ünyelilerin hafızasında derin izler bırakarak yaşadığını göstermektedir. Şiirlerinde de deniz ve değirmenle ilgili geçen kelimeler onun Ünye ile bağlantısını güçlendirmektedir. Burada yattığına inanılan Yunus Emre, belki başka bir Şeyh Yunus veya Âşık Yunus'tur. Bu konuda kesin yargılara varmak türbe ile ilgili yazılı kayıt bulunmadığından oldukça güçtür. Ancak Ünyeliler buradaki Yunus'u, Yunus Emre olarak bağırklarına basmışlar ve manevi şahsını ziyaret ederek burayı bir makam hâline getirmişlerdir. Burada her yıl çeşitli etkinlikler düzenlenerek Yunus Emre anılmakta, öğretileri canlı tutulmaktadır. Şiirlerinde yer alan insan sevgisi, hoşgörü, temiz ahlak ve derin tasavvufi bilgiler onun asırlarca yaşamasında etkili olmuştur. Yunus Emre, ortaya sunduğu görüş ve düşüncelerle tüm insanlığa hitap eden evrensel bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır ve makamlarından birisi de Ünye'dedir.

Ünye'deki Yunus Emre Türbesi ve burada bulunan Yunus Emre su kuyusu, kültür turizmi kapsamında daha da canlandırılmalı ve etkin hâle getirilmelidir. Toplumsal hafızayı geleceğe aktaran bu ve benzeri mekanlar millî birlik ve beraberlik açısından oldukça önemlidir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Yunus Emre ve Ünye'deki Yunus Emre Türbesi" başlıklı makalemin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aksu, M. H. E. (2021). Kültür aktarımı ve mekân: Yunus Emre mezarları. *Millî Folklor*, 132 (17), 32-50.
- Argan, Y. (2012). *Bir Yunus Emre de Ünye'de*. Ünye Kent Araştırmaları Yayınları.
- Âşık Çelebi (2010). *Meşairü's-Şuara* (haz. Filiz Kılıç). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Bayhan, A. A. (2023). Anadolu irfanının sembol ismi Yunus Emre'ye atfedilen mezar anıtları ve makamların sanat tarihi açısından değerlendirilmesi. *ODÜSOBİAD* 13(1), 159-186. Doi: 10.48146/odusobiad.1185561
- Çakıldak, Şakıldak (E.T.: 12.03.2024: 17.29). <https://sozluk.gov.tr/>
- Firdevsî (2007). *Velâyetnâme-i Hâcî Bektaş-ı Velî*. (haz. Hamiye Duran). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1992). *Yunus Emre ve tasavvuf*. İnkılâp Kitabevi.
- Güzel, A. (2006). *Dinî tasavvufî Türk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Karamazak Türbesi (E. T.: 07.03.2024: 23.21). <http://yildirim.gov.tr/karamazak-turbesi-ve-yunus-emre-kabri>
- Kaya, H. Ç. (2011). *Ünye halk kültürü* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiroğlu, M. Ö. (2021). *Ünye Yunus Emre ve erenler*. Favori Yayınları.
- Komisyon (1982, 1983). *Yurt ansiklopedisi*. C 9. Anadolu Yayıncılık.

- Köprülü, F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. DİB Yayınları.
- Köprülü, F. (2004). *Saiz şairleri*. Akçağ Yayınları.
- Makam (E.T.: 17.03.2024, 10.59). <https://sozluk.gov.tr>
- Ocak, A. Y. (2012). 13-14. yüzyıllar arasında "Bir garip derviş-i kalender-reviş" yahut önce kendi zaman ve zemininin insanı. A. Y. Ocak (Ed.), *Yunus Emre* (ss. 183-198). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, M. (2015). *Yunus Emre*. OBB Yayınları.
- Tatçı, M. (2020). *Yûnus Emre dîvânı*. H Yayınları.
- Tatçı, M. (2022). *Her genç bir Yûnus*. H Yayınları.
- Tosun, İ. (1987). *Karadeniz'in incisi Oney Ünye'nin dünü ve bugünü*. Ünye Belediyesi Yayınları.
- Türbe (E.T.: 17.03.2024, 10.57). <https://sozluk.gov.tr>
- Ünye Tarihi (E.T.: 12.03.2024:16.45). <https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/unye-tarihi/>
- Yediyıldız, B. (2019). *Ordu tarihinden izler*. OBB Kültür Yayınları.

Mathematics teacher candidates' beliefs and self-efficacy perceptions towards the use of origami: A mixed method study¹

Hakan Ulum²

²Necmettin Erbakan University, Ereğli Faculty of Education, Department of Elementary Education, Department of Classroom Education, Konya, Türkiye.

ABSTRACT

Origami can be a creative tool for pre-service mathematics teachers and enhance learning by helping students concretise abstract mathematical concepts. Therefore, using Origami in mathematics courses and pre-service teachers' perceptions can be an essential resource for developing teaching strategies. This study examines the effect of associating origami activities with mathematics curriculum outcomes on pre-service mathematics teachers' beliefs and self-efficacy in using origami in mathematics education. The study adopted a mixed research method, utilising a one-group pretest-posttest experimental design and holistic phenomenology. The study group consisted of twenty-six pre-service mathematics teachers. The results showed that associating Origami activities with mathematics curriculum outcomes significantly impacted pre-service teachers' beliefs and self-efficacy regarding using Origami in math education. Moreover, a 5-stage change process regarding Origami occurred in the participants during this course: Recognition and association, meaning attribution, assimilation, comparison, and accommodation. These results indicate that pre-service teachers' beliefs and self-efficacy towards using Origami as a tool in teaching mathematics changed positively. At the end of the study, suggestions such as providing more space for Origami in teacher education programs, furthering existing research, and developing educational materials for pre-service teachers were offered.

KEYWORDS

Mathematics, Origami, Beliefs, Self-efficacy.

Introduction

Mathematics is one of the oldest and most effective tools in humanity's effort to understand the universe. Since ancient times, mathematics has been a subject and a system of thought that shapes students' analytical and logical thinking skills (National Research Council, 2001). Nevertheless, perceiving mathematics as abstract and complex causes students to have difficulty understanding and liking mathematics, especially at the primary level (Metje et al., 2007; Attard, 2011). It is also frequently criticised that traditional teaching methods make mathematics a rote-based course, making conceptual understanding difficult (Köğçe, 2020). All these can cause negativities in the mathematics education process. These affect students and teachers in mathematics education (Cuevas & Berou, 2016). Along with these negativities, an ineffective learning environment can shake teachers' confidence and beliefs in their ability to teach the subject effectively (Jojo, 2020). In this context, pre-service teachers' beliefs and self-efficacy can be increased through contemporary enriched teaching methods (Arslan, 2012; Aydın, 2021); (for example, embodiment and facilitation methods such as teaching

¹Permission for this study was obtained from the Necmettin Erbakan University Ethics Committee on 10.11.2023, meeting number 11 and number 2024/533.

mathematics with Origami) (Wares, 2016; Wares & Elstak, 2017). This is because Origami is a contemporary teaching method that provides students with a visual and tactile experience that makes mathematical concepts tangible and easier to understand (Arıcı & Aslan-Tutak, 2013). It teaches students various folding and shape-forming techniques to explore the properties of shapes, understand geometric concepts, and develop mathematical thinking skills. This method offers students the opportunity to experience abstract mathematical concepts in a concrete way (Respitawulan & Afrianti, 2019).

Origami and Mathematics

Origami is the Japanese art of paper folding, where “ori” means folding and “kami” means paper (Beech, 2009). Today, origami is an art form widely used in fields such as education, science, and engineering. In educational sciences, it is accepted that origami is an essential tool for learning processes (Wares, 2013a; Gür & Kobak-Demir, 2017).

Origami has a great potential in education, especially in mathematics education. In addition to helping develop psychomotor skills and hand-eye coordination, students can concretise abstract mathematical concepts (Wares & Elstak, 2017). This makes origami an effective teaching tool that can be used in mathematics lessons. By activating both the right and left brain hemispheres, Origami supports brain-based learning and improves students' analytical thinking skills (Wares, 2016). Therefore, using Origami activities in mathematics education contributes to a better understanding of mathematical concepts by increasing students' self-confidence and motivation (Arslan, 2012).

Many researchers agree that Origami has many educational benefits, such as developing cognitive and behavioral skills, creating multicultural awareness, community building, and group work (Aydın, 2021; Tuğrul & Kavici, 2002). In addition, it is stated that Origami involves visuospatial skills such as listening, watching, seeing, and doing, and that these skills provide a good foundation for understanding mathematical concepts (Boakes, 2009). Mathematics educators consider Origami an effective tool, especially in concretising abstract mathematical concepts. Therefore, it is thought that Origami activities can be used in mathematics lessons to teach students more effectively (Wares, 2013a; Chen, 2006; Coad, 2006; Çakmak et al., 2014; Masal et al., 2018).

The limitations of traditional education methods make abstract courses such as mathematics difficult for students, leading teachers to search for alternative teaching methods (Aydın, 2021). In this context, origami-supported mathematics education emerges as an innovative and effective method that facilitates students' understanding by making abstract mathematical concepts concrete (Wares, 2013b). Thanks to its ability to concretise mathematical concepts, origami supports visual-spatial learning and increases students' interest and motivation in mathematics (Miura et al., 2015a).

Therefore, integrating origami with mathematics education can help students better understand abstract mathematical concepts, making it an essential pedagogical tool (Miura et al., 2015b). In this context, integrating origami into mathematics education opens new horizons for researchers and students to develop mathematical thinking and problem-solving skills.

Importance of Research

Origami is an effective teaching tool that helps students better understand abstract concepts in mathematics lessons (Arslan, 2012). Especially at the elementary level, teachers can use origami to make mathematics learning more enjoyable and help students understand mathematical concepts in depth (Gür & Kobak-Demir, 2017). By making abstract mathematical concepts concrete, origami can increase students' physical and emotional involvement in the lessons, soften the challenging nature of this course, and prevent students from developing negative attitudes towards mathematics (Larkin & Jorgensen, 2016).

Pre-service teachers' beliefs and self-efficacy about Origami enable them to use this tool effectively in their lessons and support students' learning processes. Beliefs and self-efficacy express teachers' confidence and motivation to adopt and implement new educational approaches (Arslan & Bostan, 2016). However, research on pre-service teachers' beliefs and self-efficacy about using origami in mathematics lessons is limited in Turkey (Gür & Kobak-Demir, 2017). This deficiency reveals the necessity of improving pre-service teachers' knowledge and skills in this field (Masal et al., 2018).

This study examines how pre-service teachers can effectively use origami in mathematics lessons. Focusing on pre-service teachers' beliefs and self-efficacy, it seeks to reveal the role and importance of Origami in mathematics education. Thus, it aims to fill the gaps in the existing literature and contribute to the more effective use of Origami in education.

Purpose of the Study

The study aimed to determine the effect of associating Origami activities with mathematics curriculum outcomes on the beliefs and self-efficacy perceptions of prospective mathematics teachers about using Origami in mathematics education and to determine whether their views on using Origami as a teaching tool or material changed.

The research questions are as follows;

1. Do Origami experiences significantly change pre-service mathematics teachers' beliefs about using Origami?
2. Do origami experiences significantly affect pre-service mathematics teachers' perceptions of self-efficacy regarding using origami?
3. How do Origami experiences change pre-service mathematics teachers' perceptions of Origami use?

Method

Research Design

In this study, a mixed method was used in which quantitative and qualitative data were collected together, and a sequential explanatory design, which is a design of this method, was preferred (Büyükoztürk et al., 2016). In the sequential explanatory design of the mixed method, quantitative data are collected and analysed in the first stage of the research. Qualitative data are collected and interpreted to understand these quantitative findings more deeply (Creswell, 2018). This design was chosen for this study as it allows for a better explanation of the reasons and processes behind the quantitative findings.

In the study's first phase, quantitative data were collected using a one-group pretest-posttest quasi-experimental design. At this stage, the effect of the experiment was examined by statistically analysing the pre-test and post-test scores of the participant group (Büyükoztürk et al., 2016). In the second stage, qualitative data was collected. In this process, through in-depth interviews with pre-service teachers, their perceptions and experiences regarding the role of origami in mathematics education were examined. Qualitative data allowed us to understand the quantitative results better and to reveal how Origami's impact on pre-service teachers' beliefs and self-efficacy was realised (Yıldırım & Şimşek, 2013). The preference for the sequential explanatory design of the mixed method enabled us to examine the potential of Origami in mathematics education in both quantitative and qualitative dimensions by addressing the results of this study more comprehensively.

Population and Sample of the Study

The study population consists of pre-service mathematics teachers studying at a Faculty of Education in the Central Anatolia Region of Turkey in the 2023-2024 academic year. The sample

comprises 26 pre-service mathematics teachers taking the elective course “Mathematics and Origami” at this faculty. Sixteen of the participants were female, and 10 were male; 18 of them were 2nd grade, and 8 of them were 3rd grade students. The convenience sampling method was used in the study. Convenience sampling is preferred when the researcher selects the participants with the easiest access. The researcher selected participants from the class she teaches at the university where she works because these students represent a group that is easily accessible to the researcher and suitable for collecting the data required by the research. This method was chosen considering time and resource constraints and offered the most practical solution under the current circumstances (Yıldırım & Şimşek, 2013). Therefore, the sample was selected from the group to which the researcher had the easiest access and ensured the data collection that would serve the purpose of the research.

Data Collection Tools

In this study, three different data collection tools were used:

- Origami Belief Scale in Mathematics Education (OBSME)
- Self-Efficacy Scale for the Use of Origami in Mathematics Education (SSOME)
- Semi-structured Interview Form

The researcher used these tools to analyse the collected data, and each is explained in detail in the relevant sections.

Origami Belief Scale in Mathematics Education (OBSME)

In this study, pre-service mathematics teachers' beliefs about using origami in mathematics education were determined using the Origami Belief Scale in Mathematics Education developed by Arslan (2012). The rating scale is a 6-point Likert type and consists of 26 items. Responses were graded as “Strongly Disagree (1)”, “Disagree (2)”, “Somewhat Disagree (3)”, “Somewhat Agree (4)”, “Agree (5)”, and “Strongly Agree (6)”. The measurement tool can obtain a minimum score of 26 and a maximum score of 156. The Cronbach Alpha coefficient of the scale calculated in the original study was .95. Within the scope of our research, the Cronbach's Alpha coefficient of this scale was calculated as .73. Although the Cronbach's Alpha coefficient obtained in this study is lower than the coefficient in the original research, it meets the value of .70 and above (Nunnally, 1978), which is considered reliable in the literature. This difference in the reliability coefficient may be due to factors such as differences in sample size, characteristics of the participant group, or changes in the context in which the instrument was administered.

Self-Efficacy Scale for the Use of Origami in Mathematics Education (SSOME)

In this study, mathematics teacher candidates' self-efficacy perceptions towards using origami in mathematics education were determined with the Self-Efficacy Scale for the Use of Origami in Mathematics Education developed by Arslan (2012). The rating scale is a 9-point Likert type and consists of 8 items. Responses were graded from “Insufficient (1)” to “Very Sufficient (9)”. The measurement tool can obtain a minimum score of 8 and a maximum score of 72. In the original scale, Cronbach's alpha coefficient was calculated as .95. Within the scope of our research, the Cronbach's Alpha coefficient of this scale was calculated as .93.

Semi-structured Interview Form

The other data collection tool used in the study was a semi-structured interview form prepared by the researchers to understand the pre-service teachers' views on mathematics and Origami in depth. This form was designed to determine how pre-service teachers use Origami in mathematics education, what advantages and disadvantages they observe in this process, and how they associate Origami with mathematics concepts. The literature on using origami in education was considered when developing the interview form. For example, Boakes (2009) examined how Origami can help students understand mathematical concepts. In addition, Gür and Kobak-Demir (2017) examined the effects of using Origami in education on students and teachers. Such studies played an important role in determining the focal points of the questions in our study. In addition, the guidelines on qualitative research methods proposed by Yıldırım and Şimşek (2013) were taken into consideration in the development of the interview form. These guidelines provide basic principles on how qualitative data collection tools should be structured and contribute to the development of the form by the purpose.

Data Collection

In this study, a sequential explanatory design was used. In this context, data collection was carried out in two stages: Quantitative data were collected in the first phase, and qualitative data were collected in the second phase. In the first phase of the study, quantitative data were collected. These data were collected twice, at the beginning (pre-test) and the end (post-test) of the study, using the Origami Beliefs in Mathematics Education Scale (OBSME) and the Self-Efficacy Scale for the Use of Origami in Mathematics Education (SESEMES) forms. Participants completed these forms through Google Forms, an online platform. These forms were used to measure the participants' beliefs and self-efficacy levels regarding the effects of Origami in mathematics education. The collected data were securely stored on Google Drive.

After analysing the quantitative data, the qualitative data collection phase was initiated to examine these findings in depth. At this stage, face-to-face semi-structured interviews were conducted with pre-service teachers. The interviews were planned to understand the reasons behind the quantitative findings obtained during the research process and the participants' experiences in more detail. The interviews focused on the participants' perceptions of the role of origami in mathematics education, their experiences and the changes they experienced during the process. These interviews were organised regularly throughout the course and lasted approximately 30-45 minutes each. The interviews were audio-recorded, and transcripts were prepared and used for qualitative data analysis. In keeping with the nature of the sequential explanatory design, the qualitative data provided a better understanding of the quantitative findings. They allowed for a more comprehensive interpretation of the research results. In both quantitative and qualitative data collection processes, the confidentiality and security of the data were meticulously maintained.

Elective Course Application Process

The Mathematics and Origami elective course was planned as two hours per week for 14 weeks with a fun and attention-grabbing approach associated with the outcomes of the elementary mathematics curriculum and carried out meticulously. At the beginning of the course, pre-service teachers' attention was attracted by the presentation of interesting information about the origins and history of origami. From the first week onwards, the pre-service teachers had the opportunity to create their own Origami artifacts by participating in hands-on activities. However, the actual depth and systematic approach started in the fourth week. Pre-service teachers were offered free Origami activities in the second and third weeks of the course. This allowed them to explore their creativity and skills. Then, starting from the fourth week, the Ministry of National Education's Primary Education 1-8. Grade Mathematics Curriculum (2018) of the Ministry of National Education, the content of the course was meticulously planned. For example, to support the "Angle Measurements and Transformations" topic in the 5th grade

mathematics program, different angles and how they can be measured were concretely shown to the students using Origami. In this process, students were given a better understanding of geometric concepts by measuring and comparing the angles formed during Origami folding.

Origami has natural gains that improve pre-service teachers' hand skills, attention and concentration, problem-solving skills and three-dimensional thinking capacities. In this context, the lesson was taught by selecting Origami shapes compatible with the mathematics outcomes determined each week, and discussions were held with the pre-service teachers on how to establish this relationship and how the teaching could be enriched. Through Origami, pre-service teachers experienced mathematical concepts such as geometry, symmetry, measurement and spatial awareness concretely and visually. For example, pre-service teachers learned the properties and relationships of geometric shapes during origami folding by transforming a two-dimensional paper into a three-dimensional structure. In addition, topics such as symmetry and angle measurements were reinforced in a practical way through Origami activities. These natural gains of Origami strengthened the pre-service teachers' skills in mathematics education and made the learning process more effective.

In the last week of the course, a general evaluation was made to review the knowledge and skills acquired by the pre-service teachers. Scales and semi-structured interview forms were used before and at the end of the course to collect the data systematically. The scales were reapplied in the last week of the course, and the pre-service teachers' progress was evaluated. Interviews were conducted at regular intervals based on the study methodology. This approach provided essential data in terms of understanding how effective the instruction was regarding the natural outcomes of origami and the development of pre-service teachers' mathematical skills.

Data Analysis

This study's quantitative data were first collected and analysed using a sequential explanatory design. Descriptive statistics, dependent groups t-tests and effect size calculations were used to analyse the quantitative data. Before statistical analysis, normality of the data and descriptive statistics values (mean, standard deviation, skewness, kurtosis, etc.) were evaluated by the Shapiro-Wilk test, and the t-test was applied on the data that met normality. According to Green and Salkind (2016), it may not be sufficient to determine whether the difference between two measurements in the t-test for dependent groups is significant. Therefore, in addition to the t-test, effect size (Cohen's *d*) calculations were also performed. The effect size is used to assess the practical significance of the difference obtained by the t-test. In this context, effect size calculations provide more information about the magnitude of the difference and reveal how effective statistically significant results are. The effect size is calculated with the following formula:

$$d = \frac{\text{Difference between measurement means}}{\text{Standard deviation of difference scores}}$$

The content analysis method was used to analyse qualitative data. In this analysis, the answers to the questions in the semi-structured interview form were used as data sources to understand pre-service mathematics teachers' perceptions about mathematics education with origami in depth. The data obtained were organised, categorised, and coded. The themes identified under each category are given in Table 1.

Table 1 Shapiro-Wilk test results for VET and VETLSS scale data

Themes	Categories	Codes
Origami and Relation to Mathematics Education	Having knowledge about origami and associating it with mathematics education.	Has knowledge about origami. Associates it with mathematics education.
	The role of origami in making mathematical concepts concrete and meaningful.	Has knowledge about origami. Does not associate it with mathematics education. No knowledge about origami.

Meaning Attribution and Contribution	Fun, aesthetic and problem solving skills development aspects of origami in maths lessons. Encouraging student-centred and creative thinking in mathematics education.	Open It's fun Aesthetics Useful Interesting and remarkable Developing fine muscle skills Student-centred Problem solver Embodiment Creative
Adaptation of Origami to the Teaching Process and Assimilation	Ensuring mathematical motivation and specialisation by integrating Origami into the educational process. Selecting projects appropriate to student level and taking individual differences into account.	Orienting the environment towards maths and origami Allocate more time Exhibit intrinsic motivation Discover Enjoyment Associating maths concepts with origami Choosing Origami projects suitable for student level Patience Specialisation
Comparison of Origami with Traditional Tools	Making the maths teaching process of origami fun and remarkable. Practical difficulties such as material supply and time constraints.	Not suitable for individual differences Evaluation challenges Developing hand skills Interest and attracting attention Making the maths teaching process fun Facilitating maths education Material supply Embodiment Develop creative thinking and aesthetic perception Time constraints
Settlement and adaptation in the teaching process	Student-centred approaches and taking individual needs into consideration. Making origami a permanent part of the lesson and developing empathy.	Taking individual differences into account Considering the needs of children Developing an objective point of view Making origami part of maths lessons To exhibit a student-centred approach Develop patience and empathy

As a result, the findings collected under these themes show that pre-service mathematics teachers offer a broad perspective on the role of origami in mathematics education. These themes were interpreted and analysed in line with the methods suggested by Creswell (2018), Patton (2014), and Yıldırım & Şimşek (2013). In the research process, the qualitative data collected after the quantitative data were obtained in specific periods with the intermittent measurement method. In this method, a model was applied in which the changes experienced by the participants in the math and Origami lesson process were monitored and analysed as a five-stage process. Through intermittent measurement, the development and changes of the participants in the process were systematically monitored, and thus, how the changes in the process developed were examined in depth. The sequential explanatory design was applied by collecting and analysing quantitative data and then deepening these findings with qualitative data. This method paved the way for the research to be called a mixed method and ensured the integration of quantitative and qualitative data. As a result, this approach allowed for a more comprehensive and richer interpretation of the study's findings.

Validity and Reliability

Some validity and reliability measures were taken within the scope of the research. Reliability coefficients of the data obtained from the scales were calculated. In addition, the researcher, who is the lecturer of the elective course, adopted the principle of moving away from prejudices and preconceived ideas about mathematics and origami. She exhibited a neutral approach to prevent the prior knowledge gained from the literature reviews from affecting her research.

Then, the researcher used phenomenological reduction in this research process by trying to predict the data obtained from pre-service teachers with an independent reasoning power. This approach is recommended in phenomenological studies regarding reliability (Dowling, 2012).

The interviews were audio-recorded, and then these recordings were transcribed and converted into written texts. This method ensured the interview data were obtained reliably (Merriam, 2013). Approval was obtained from the pre-service teachers who participated in the interviews for the audio recordings and the use of the data. In order to increase reliability in the coding and analysis process, the data obtained from the audio recordings were compared with the written interview forms and content analysis was carried out. In this process, the interview texts obtained by transcribing the audio recordings and the written forms were analysed together to provide data diversity, thus increasing the validity of the research. Data diversity is important to increase reliability and validity in qualitative data analysis.

In order to ensure content validity, the interview questions were designed to cover the purpose and questions of the research. In this process, the expert review method was used to increase the validity of the interview form. Expert review was carried out by taking the opinions of three academicians experienced in their fields (Yıldırım & Şimşek, 2013). One of these academics specialised in educational sciences, the other in mathematics education, and the third in qualitative research methods. The experts were asked to evaluate the scope and appropriateness of the interview questions. After the expert review, some adjustments were made to make the questions more transparent and understandable. For example, if a question was initially formulated generally, it was made more specific with the experts' suggestions. In addition, some questions were restructured, and some additional questions were added in line with the experts' feedback. This process was considered an important step towards increasing the content validity of the research.

Within the scope of content validity, in order to ensure that the interview questions comprehensively address the Origami experiences and views of the pre-service mathematics teachers, a literature review was conducted, and the questions were structured accordingly. As a result of the literature review, it was ensured that the questions were compatible with a specific theory or previous research (Büyüköztürk et al., 2016). Three different coders were used in the data analysis, and a consensus was reached in the coding process. In the analysis of the interview data, the method of independent coding by more than one researcher and comparison of the coding was adopted (Miles & Huberman, 1994). As a result of the calculation of the agreement between the coders, it was found that the agreement between them was 96% by Cohen's Kappa method. This high agreement rate ensured the coding process's reliability and the data's consistency.

Findings

The findings obtained within the scope of the research are as follows.

Findings Related to Quantitative Measurements

The study data's central tendency measures, skewness, and kurtosis coefficients were examined to check whether they showed a normal distribution. The data showed a normal distribution, and this acceptance was validated by testing with the Shapiro-Wilk test. The results are presented in Table 2.

Table 2 Shapiro-Wilk test results for VET and VETLSS scale data

	Statistics	SD	p
VET Scale	.947	26	.200
VETLSS Scale	.951	26	.243

Table 2 shows that the scales' data show normal distribution ($p > 0.05$). In this context, parametric tests were applied to the data. The study analysed whether there is a significant difference between participants' mean scores on both scales using the related sample t-test technique. The results are given in Table 3 and Table 4.

Table 3 Paired sample t-test results of students' pre and post-test mean scores of the MEOI scale

		n	X	s	SD	t	p*
MMEO Scale	Pre-Test	26	118.03	9.27	25	-5.209	0.000
	Final Test	26	129.07	12.37			

* $p < 0.01$

In a class of 26 students in which the effect of associating origami activities with the mathematics curriculum outcomes on pre-service mathematics teachers' perceptions of their beliefs about the use of origami in mathematics education was investigated, as a result of the t-test for related samples conducted to determine whether there was a difference between the mean belief scores applied at the beginning and end of the course, the difference between the mean scale score applied at the beginning of the course (pretest = 118.03) and the mean scale score applied at the end of the course (posttest = 129.07) was found to be significant [$t(25) = -5.209, p < 0.01$]. In addition, the effect size was calculated as $d = 1.02$. According to Cohen et al.'s (2013) effect size classification, this finding is at a large effect level. This finding shows that pre-service mathematics teachers' beliefs about using Origami in mathematics education increased significantly by associating Origami activities with the mathematics curriculum outcomes. In other words, it was concluded that Origami activities greatly affected pre-service mathematics teachers' beliefs about using Origami in mathematics education.

Table 4 Paired sample t-test results of students' pre and post-test mean scores of the MEOSRLS scale

		n	X	s	SD	t	p*
VETERA Scale	Pre-Test	26	40.53	13.09	25	-5.685	0.000
	Final Test	26	51.65	9.79			

The association of origami activities with the outcomes of the mathematics curriculum significantly affected the self-efficacy perceptions of pre-service mathematics teachers towards using origami in mathematics education. In a class of 26 students, according to the pre-test and post-test results, it was determined that there was a significant difference between the self-efficacy scores applied at the beginning and end of the course. While the average score in the scale applied at the beginning of the course was 40.53, this score increased to 51.65 at the end. The results of the paired samples t-test showed that this difference was statistically significant [$t(25) = -5.685, p < 0.01$]. In addition, the effect size ($d = 1.11$) indicates a significant effect level. These results show that origami activities significantly increased pre-service teachers' perceptions of self-efficacy regarding using origami in mathematics education. In addition, the effect size was calculated as $d = 1.11$. This finding indicates a significant effect level. This shows that the mathematics teacher candidates' associating Origami activities with the outcomes of the mathematics curriculum significantly increases their self-efficacy perceptions towards using Origami in mathematics education.

Findings Related to Qualitative Data

Within the scope of the research, the changes experienced by prospective mathematics teachers in teaching mathematics and origami lessons emerged as a five-stage process, as shown in Figure 1.

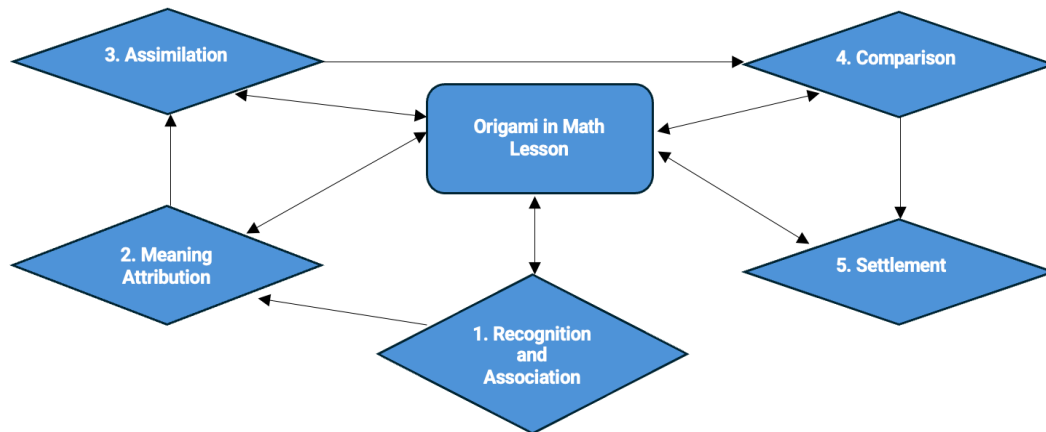

Figure 1. Five-stage change process

Phase 1: Recognition and association

The category of recognition and association refers to how the pre-service teachers defined Origami and associated it with mathematics education. At the beginning of the lesson, the participants' processes of recognising Origami and associating it with mathematics were emphasised

Sample quotations and explanations about the participants' views are given below:

P6: "Origami is the art of folding paper. It can be done as a hobby."

The participant coded K6 sees origami as an art and hobby and does not associate it with mathematics education. This view shows that the participant had difficulty perceiving origami as a mathematical tool. In this case, it is understood that such participants may need more information and guidance about when Origami should be used as a teaching tool.

P24: "Although I know origami as the art of folding paper, I think it can help students to see intertwined geometric shapes while folding paper, but I cannot fully associate it with mathematics."

Although P24 sees origami as a potential tool for teaching geometric shapes, he has difficulty directly associating it with mathematical concepts. This suggests that the participant needs more information and guidance to use Origami in a teaching context.

The findings are important for understanding how pre-service teachers perceive Origami and how they relate it to mathematics education. While most participants defined Origami as an artistic activity, some had difficulty associating it with mathematics education. These findings suggest that more training and information are needed to use origami effectively in mathematics education.

Stage 2: Attribution of Meaning

At this stage, it was analysed how the pre-service teachers associated Origami with the meaning of mathematics education. The participants expressed Origami's contributions to mathematics education in various ways. Sample quotations and explanations of these quotations are given below:

P8: "It can be used as a tool that makes boring maths lessons more fun; it can keep children's focus on the lesson longer."

This statement shows that pre-service teachers perceive that origami can add fun to mathematics lessons and thus increase students' interest in the lesson.

P11: "I do not doubt it will improve students' fine motor skills and provide us with fun time. So I think it will be an efficient lesson."

The participant states that Origami can make the lesson fun and productive while developing students' motor skills. Thus, origami is a versatile learning tool that develops students' physical and mental skills together.

The findings show that pre-service teachers are optimistic about using Origami as a fun and instructive tool in mathematics education. They believe that Origami can increase students' interest in mathematics lessons and make learning more efficient.

Stage 3: Assimilation

How the pre-service mathematics teachers assimilated and adopted Origami was examined at this stage. The participants learned different folding techniques and made various mathematical origami shapes. They said they developed these skills with pleasure and became experts in time. Sample quotations and explanations of the participants' views are given below:

P1: "Students often start the mathematics lesson with a prejudice, and the teacher can break it. In order to ensure that students listen to the lesson and actively participate, it is possible to do activities without distracting from the lesson. Origami is one of them."

P1 emphasises that Origami can effectively break students' prejudices in mathematics lessons and increase student participation. The learning process is perceived as more effective when the lesson structure is more dynamic and students can participate actively.

P20: "I will recommend Origami to all mathematics teachers."

P20 stated that he thought Origami was an effective method in mathematics education and would recommend it to other teachers. Origami is a creative and practical tool for teaching mathematics, and it can help teachers make lessons more enjoyable and efficient. The participant found the classroom applications of Origami positive and stated that a broader range of teachers should adopt this method.

At this stage, the pre-service teachers stated that associating Origami with mathematics made the lesson interesting and instructive. The participants realised the effectiveness of Origami in the lessons and planned to use this method in their teaching practices. This shows that Origami contributed to the professional development of pre-service teachers and made their lessons more effective.

Stage 4: Comparison

At this stage, how the prospective mathematics teachers integrated origami into the mathematics education process was examined by comparing it with traditional tools. The pre-service mathematics teachers stated that origami makes students more active in the mathematics learning process, improves their high-level cognitive skills, and creates differences from traditional methods. However, some practical difficulties were also emphasised. Sample quotations and explanations of the participants' views are given below:

P14: "Besides being interesting and attention-grabbing, it is a lesson that requires preliminary preparation and special materials, even if it is simple."

Although P14 accepts that origami attracts attention and arouses interest in lessons, he states that the preliminary preparation and material supply required to implement this method may cause difficulties for teachers. In order to carry out origami activities effectively, teachers need to make the necessary preparations and provide appropriate materials before the lesson. This may require extra effort in terms of time and resources to plan and implement the lesson. These factors may have affected the participant's perception.

P4: "Although this lesson is fun and enjoyable, the lesson time needs to be managed and used well."

P4 states that origami makes math lessons more fun but also emphasises the importance of time management. For creative and interactive activities such as origami to be implemented efficiently during the lesson, time should be planned well and used effectively. Otherwise, covering all the targeted topics during the lesson may be difficult. Therefore, it is emphasised that teachers should pay special attention to time management while making lesson plans.

P2: "When evaluating mathematical outputs, it may be a problem to give higher grades to Origami products close to me."

P2 expresses the difficulties of remaining objective in the origami evaluation process. She states that when evaluating artistic and creative activities such as origami, teachers may give higher grades to works with which they feel personal liking and affinity.

All pre-service mathematics teachers stated that Origami makes the mathematics teaching process fun, attracts student interest and attention, and develops embodiment and creative thinking skills. However, practical difficulties, such as material supply, time management, and individual differences, must also be considered to use origami effectively. It was also stated that care should be taken to remain objective in the evaluation process. These findings show that Origami can be a powerful tool in education, but some precautions must be taken for its successful implementation.

Stage 5: Settlement

Pre-service mathematics teachers focus on the students in the settling phase of Origami and make them a part of the mathematics lesson. In this process, while adapting Origami to individual needs, they enable students to understand mathematical topics with patience and empathy better. Sample quotations and explanations of the participants' views are given below:

P13: "Origami is a technique that develops creativity and thanks to this activity, mathematics education can be done more efficiently. It will be a part of my maths lessons."

P13 stated that origami is a technique that encourages creativity and can increase efficiency in mathematics education. Developing students' creative thinking skills can enable them to approach mathematical problems from different perspectives. Origami makes abstract mathematical concepts concrete and increases students' interest and participation in mathematics lessons. P13 emphasised that origami should have a permanent place in his lessons and acknowledged how this method can be effective in education.

P7: "I think origami is an innovation for mathematics lessons. It is suitable for different techniques, shapes, and age groups. It also minimises individual differences."

P7 emphasises that Origami offers an innovative approach to mathematics lessons and is flexible enough to appeal to different age groups. It can be adapted to students' abilities and learning speeds, minimising their differences and ensuring that each student learns at his/her level. This feature increases the effectiveness of the lessons and makes the learning process fairer and inclusive.

P5: "Origami is one of the things that a student can do at the beginning of a lesson or during the most fun moments of a lesson, which is related to mathematics education".

P5 states that origami can take place in the lessons' most fun and compelling moments and can be a learning tool related to mathematics. Origami keeps students' interest in the lessons alive and allows them to learn mathematical concepts in a more fun way. This approach can make the lesson an activity that students enjoy rather than a tedious obligation. P5 stated that Origami can be used in the most exciting moments of the lesson to increase students' motivation.

At this stage, the prospective mathematics teachers exhibit a student-centred approach and make Origami a part of the mathematics lesson. Origami enables each student to learn at his/her own pace by considering individual differences while providing students with patience and empathy. In this way, it helps students to understand mathematical subjects more deeply and effectively. The pre-service teachers realised that Origami makes the lessons more innovative, fun and instructive, and they plan to integrate this method into their teaching practices.

Conclusion, Discussion, and Recommendations

The primary purpose of this study is to examine the effect of associating origami activities with the mathematics curriculum on pre-service mathematics teachers' beliefs and perceptions of self-efficacy regarding the use of origami in mathematics education. The findings reveal pre-service teachers' changes in this process and origami's role in mathematics education.

Results

The study's quantitative findings show that associating origami activities with the outcomes of the mathematics curriculum significantly affected pre-service mathematics teachers' beliefs and perceptions of self-efficacy regarding using origami in mathematics education. In particular, significant increases were observed in the participants' beliefs and self-efficacy perceptions during the course. These results show that Origami can be an effective teaching tool in mathematics education and contribute to pre-service teachers' professional development. The qualitative findings of the study reveal that pre-service teachers experienced a five-stage change process regarding the use of Origami: Recognition and Association, Attribution of Meaning, Absorption, Comparison and Accommodation. Throughout this process, it was observed that pre-service teachers' attitudes towards Origami changed from neutral to positive, and they realised the potential of this method to enrich mathematics education.

Discussion

This study's findings show that using Origami activities in mathematics teaching significantly improves pre-service teachers' beliefs and self-efficacy perceptions. Quantitative findings revealed that integrating Origami into the mathematics curriculum strengthened pre-service teachers' self-efficacy perceptions and beliefs about using this method. These findings align with previous research and become part of a broader debate in the literature on the effects of creative teaching methods in education.

For example, Taylor and Hinton (2020) state that using creative and concrete materials in education increases student engagement and makes abstract mathematical concepts more understandable. Similarly, Sun et al. (2019) emphasise that art-based methods in mathematics education improve students' visual-spatial thinking skills and increase their problem-solving and conceptual understanding levels. In this context, this study's findings show that Origami positively affects pre-service teachers' self-efficacy perceptions and their general beliefs about using creative materials in teaching.

The study's qualitative findings revealed that the pre-service teachers underwent a five-stage change process towards using Origami as a mathematics teaching tool. This process evolved from the initial perception of Origami as an artistic activity to the acceptance of Origami as a powerful tool for teaching mathematical concepts. This result is based on Rogers' Diffusion of Innovations Theory (Rogers, 2003). According to the theory, adopting an innovation occurs when individuals first gain awareness, then understand, try, evaluate and finally adopt this innovation. This study's gradual change in pre-service teachers' attitudes towards Origami is compatible with this theory.

In the studies conducted by Boakes (2009) and Budinski et al. (2019), it is emphasised that Origami increases interest in mathematical concepts and teachers' confidence in using this method. Similar findings observed in this study reveal that Origami creates a positive change in pre-service teachers' beliefs and self-efficacy perceptions. The teaching strategies that pre-service teachers learn during Origami activities have the potential to be reflected in future course practices, supporting the long-term effects of this method in education.

In addition, studies conducted by Masal et al. (2018) and Avcu and Avcu (2019) show that pre-service teachers adopt innovative methods such as Origami, which they initially hesitated, as an effective tool in mathematics education over time. The findings of these studies shed important light on how pre-service teachers adopt creative teaching methods. This suggests that integrating creative activities in teacher education programmes is critical in promoting professional development. For example, methods such as origami promote understanding of mathematical concepts and help teachers gain flexibility and develop creative approaches in their teaching (Holden et al., 2022).

At this point, it is necessary to mention the broader literature on the role of creative education methods. According to Bandura's (1997) social cognitive theory, self-efficacy is directly related to an individual's beliefs about accomplishing a task, which are shaped through experience and achievement. This study demonstrates how creative activities such as origami strengthen pre-service teachers' perceptions of self-efficacy. Mainly applied teaching methods reinforce the belief that individuals can succeed and encourage them to try new methods. This may contribute positively to the future professional practice of pre-service teachers.

The study's findings also support the international literature showing that Origami has the potential to make mathematical concepts more concrete. Cooper et al. (2004) state that Origami improves teachers' ability to make mathematical topics more comprehensible, reinforcing pre-service teachers' confidence in this method. In particular, pre-service teachers' integration of this method into mathematics education can help students understand abstract mathematical concepts more easily (Noss & Hoyles, 2006).

However, some limitations of the study should also be considered. First, the sample is limited to pre-service teachers of a particular university, which may limit the generalisability of the results. Second, the data collection tools used in the study were based on self-reports, which may lead to biased responses. Future studies can consider these limitations, and larger samples and different data collection techniques can be used.

Recommendations

In line with the findings of this study, it is suggested that Origami and similar creative activities should be integrated into teacher training programmes more widely. In addition, studies examining the effects of Origami activities on students of different age groups can be conducted. For example, investigating how Origami can be used not only in mathematics education but also in other disciplines such as science or engineering education can place the potential of this method in a broader context. Furthermore, longer-term research would help evaluate Origami's lasting effects on pre-service teachers' professional development.

In conclusion, this study shows that Origami can be an effective tool in mathematics teaching and significantly contributes to developing preservice teachers' self-efficacy. Integrating creative approaches such as origami into teacher education programmes will enable pre-service teachers to develop innovative and effective teaching strategies.

Conflict of Interest Declaration

"Mathematics Teacher Candidates' Beliefs and Self-Efficacy Perceptions Towards the Use of Origami: Mixed Method Study" has no financial conflict of interest with any institution, organisation or person.

References

- Arıcı, S., & Aslan Tutak, F. (2013). Using origami to enhance geometric reasoning and achievement. *Eighth Congress of European Research in Mathematics Education (CERME 8)*.
- Arslan, O. (2012). Investigating beliefs and perceived self-efficacy beliefs of prospective elementary mathematics teachers towards using origami in mathematics education (Master's thesis). Middle East Technical University.
- Arslan, O., & Işıksal-Bostan, M. (2016). Matematik eğitiminde origami kullanımına yönelik öz yeterlik ölçeği geliştirilmesi ve geçerlik çalışmaları. *Elementary Education Online*, 15(2), 548–559. <https://doi.org/10.17051/ie.2016.06024>
- Attard, C. (2011). "My favourite subject is maths. For some reason no-one really agrees with me": Student perspectives of mathematics teaching and learning in the upper primary classroom. *Mathematics Education Research Journal*, 23(4), 363–377. <https://doi.org/10.1007/s13394-011-0020-5>
- Avcu, S., & Avcu, R. (2019). Ortaokul matematik öğretmeni adaylarının origami dersinde edindikleri deneyimler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (50), 136–166. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.482716>
- Aydın, F. (2021). Matematik öğretmenlerinin origaminin matematik eğitiminde kullanılmasına ilişkin inançlarının ve öz yeterlik algılarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Beech, R. (2009). *The practical illustrated encyclopedia of origami: The complete guide to the art of paper folding*. Lorenz Books.
- Boakes, N. J. (2009). Origami instruction in the middle school mathematics classroom: Its impact on spatial visualization and geometry knowledge of students. *RMLE Online*, 32(7), 1–12. <https://doi.org/10.1080/19404476.2009.11462060>
- Budinski, N., Lavicza, Z., Fenyvesi, K., & Novta, M. (2019). Mathematical and coding lessons based on creative origami activities. *Open Education Studies*, 1(1), 220–227. <https://doi.org/10.1515/edu-2019-0016>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Chen, K. (2006). Math in motion: Origami math for students who are deaf and hard of hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11(2), 262–266. <https://doi.org/10.1093/deafed/enj031>
- Coad, L. (2006). Paper folding in the middle school classroom and beyond. *Australian Mathematics Teacher*, 62(1), 6–13.
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Academic Press.
- Cooper, E. E., Ness, M., & Smith, M. (2004). A case study of a child with dyslexia and spatial-temporal gifts. *Gifted Child Quarterly*, 48(2), 83–94. <https://doi.org/10.1177/001698620404800202>
- Cooper, M., McKeown, R., & Ferrer, D. (2004). The use of origami in teaching mathematics: Transforming abstract concepts into concrete understanding. *Journal of Mathematics Education*, 8(2), 134–145.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (S. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Cuevas, M. M., & Berou, M. (2016). Students' mathematics self-efficacy and anxiety as correlates to academic performance. *University of Bohol Multidisciplinary Research Journal*, 4, 1–18. <https://doi.org/10.15631/ubmrj.v4i1.64>
- Dowling, M. (2012). Phenomenological research approaches: Mapping the terrain of competing perspectives. In *Qualitative research in midwifery and childbirth* (pp. 55–78). Routledge.
- Green, S. B., & Salkind, N. J. (2016). *Using SPSS for Windows and Macintosh*. Pearson.
- Gür, H., & Kobak-Demir, M. (2017). Geometry teaching via origami: The views of secondary mathematics teacher trainees. *Journal of Education and Practice*, 8(15), 65–71.
- Holden, C., Green, S., & Fairchild, L. (2022). Creative teaching methods in mathematics education: Exploring the impact of hands-on activities like origami. *International Journal of Educational Innovation*, 15(1), 45–61.

- Holden, L. R., Ko, Y. Y. W., Maxwell, D. W., Goodwin, C. A., Lee, C. H., Runge, J. E., & Beeman, E. B. (2022). Exploring geometry with origami one-cut-heart. *Mathematics Teacher: Learning and Teaching PK-12*, 115(9), 650–658. <https://doi.org/10.5951/MTLT.2021.0335>
- Jojo, Z. (2020). Enhancing mathematics teachers' conceptual understanding through action learning in an open distance learning context. *Ponte International Journal of Science and Research*, 76(11). <https://doi.org/10.21506/j.ponte>
- Köğçe, D. (2020). Use of origami in mathematics teaching: An exemplary activity. *Asian Journal of Education and Training*, 6(2), 284–296. <https://doi.org/10.20448/journal.522.2020.62.284.296>
- Larkin, K., & Jorgensen, R. (2016). 'I hate maths: Why do we need to do maths?' Using iPad video diaries to investigate attitudes and emotions towards mathematics in year 3 and year 6 students. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 14(5), 925–944. <https://doi.org/10.1007/s10763-015-9621-x>
- Masal, M., Ergene, Ö., Takunyacı, M., & Masal, E. (2018). Prospective teachers' views about using origami in mathematics lessons. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 5(2), 56–65. <https://doi.org/10.17278/ijesim.2018.05.2.06>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel Yayınları.
- Metje, N., Frank, H. L., & Croft, P. (2007). Can't do maths—Understanding students' maths anxiety. *Teaching Mathematics and Its Applications*, 26(2), 79–88. <https://doi.org/10.1093/teamat/hrl004>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Miura, K., Kawasaki, T., Tachi, T., Uehara, R., Lang, R. J., & Iverson, P. W. (2015a). Origami: I. In R. J. Lang (Ed.), *Education technology, art, and mathematics*. American Mathematical Society.
- Miura, K., Kawasaki, T., Tachi, T., Uehara, R., Lang, R. J., & Iverson, P. W. (2015b). Origami: II. In R. J. Lang (Ed.), *Education technology, art, and mathematics*. American Mathematical Society.
- National Research Council. (2001). *Adding it up: Helping children learn mathematics*. National Academy Press.
- Noss, R., & Hoyles, C. (2006). *Exploring mathematics through digital technologies*. Springer.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Respitawulan, R., & Afrianti, N. (2019, November). Limited trial on origami construction as mathematics learning strategy for early childhood on kindergarten teachers. *Journal of Physics: Conference Series*, 1375(1), 012073. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1375/1/012073>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.
- Sun, Y., Harris, J., & Tao, R. (2019). Integrating art into STEM education: Impact on students' problem-solving and visual-spatial skills. *Journal of STEM Education Research*, 10(3), 245–260. <https://doi.org/10.1007/s41979-019-00021-3>
- Taylor, J., & Hinton, D. (2020). Engaging students through creative learning: The role of art-based practices in mathematics classrooms. *Educational Studies in Mathematics*, 104(2), 225–240. <https://doi.org/10.1007/s10649-020-09957-2>
- Tugrul, B., & Kavici, M. (2002). Kâğıt katlama sanatı ve öğrenme [The art of paper folding and learning]. *Pamukkale University Education Faculty Journal*, 11(11), 1–17.
- Ulum, H. (2023). Classroom teacher candidates' perceptions on the use of origami in mathematics course. *1st International Congress on Math Learning Difficulties*, 31–32.
- Wang, M. T., Fredricks, J. A., Ye, F., Hofkens, T. L., & Linn, J. S. (2016). The math and science engagement scales: Scale development, validation, and psychometric properties. *Learning and Instruction*, 43, 16–26. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2016.01.008>
- Wares, A. (2013a). An application of the theory of multiple intelligences in mathematics classrooms in the context of origami. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 44(1), 122–131. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2012.678892>

- Wares, A. (2013b). Appreciation of mathematics through origami. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 44(2), 277–283. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2012.703334>
- Wares, A. (2016). Mathematical thinking and origami. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 47(1), 155–163. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2015.1055081>
- Wares, A., & Elstak, I. (2017). Origami, geometry, and art. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 48(2), 317–324. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2016.1245870>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Matematik öğretmen adaylarının origami kullanımına yönelik inanç ve öz yeterlik algıları: Karma yöntem çalışması

Hakan Ulum¹

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye.

ÖZET

Origami, matematik öğretmeni adayları için yaratıcı bir araç olabilir ve öğrencilerin soyut matematik kavramlarını somutlaştırmasına yardımcı olarak öğrenmeyi güçlendirebilir. Bu nedenle, Origami'nin matematik derslerindeki kullanımı, öğretmen adaylarının algıları ve öğretim stratejilerini geliştirmek için önemli bir kaynak olabilir. Bu çalışmanın amacı Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarının ilişkilendirilmesinin, matematik öğretmeni adaylarının matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik inanç ve öz yeterlik algıları üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmada karma araştırma yöntemi benimsenmiş, tek gruplu ön test-son test deneysel desen ve bütüncül fenomenoloji kullanılmıştır. Çalışma grubunu yirmi altı matematik öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Sonuçlar, Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarının ilişkilendirilmesinin, öğretmen adaylarının matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik inanç ve öz yeterlikleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bu ders sürecinde katılımcılarda Origami'ye ilişkin 5 aşamalı bir değişim süreci oluşmuştur: Tanıma ve ilişkilendirme, anlam yükleme, özümseme, karşılaştırma ve yerleştirme. Bu sonuçlar öğretmen adaylarının matematik öğretme sürecinde Origami'yi bir araç olarak kullanmaya yönelik inanç ve özyeterliklerinin olumlu şekilde değiştiğini göstermektedir. Çalışmanın sonunda, öğretmen öğretim programlarında Origami'ye daha fazla yer verilmesi ve mevcut araştırmaların yanı sıra daha ileri araştırmaların yapılması ile öğretmen adaylarına yönelik eğitim materyallerinin geliştirilmesi gibi önerilere yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Matematik, Origami, İnanç, Öz yeterlik.

Giriş

Matematik, insanlığın evreni anlama çabasının en eski ve en etkili araçlarından biridir. Antik çağlardan beri, matematik sadece bir ders değil, aynı zamanda öğrencilerin analitik ve mantıksal düşünme becerilerini şekillendiren bir düşünce sistemidir (National Research Council, 2001). Buna rağmen, matematik dersinin soyut ve zor olarak algılanması, özellikle ilköğretim düzeyinde, öğrencilerin bu dersi anlamada ve sevmekte zorluk yaşamasına neden olmaktadır (Metje ve ark., 2007; Attard, 2011). Geleneksel öğretim yöntemlerinin, matematiği ezbere dayalı bir ders haline getirdiği ve bu nedenle kavramsal anlamayı zorlaştırdığı da sıkça eleştirilmektedir (Köğçe, 2020). Tüm bunlar matematik eğitim sürecinde olumsuzluklara neden olabilir. Bunlar matematik eğitimi sürecinde hem öğrencileri hem de öğretmenleri etkiler (Cuevas & Berou, 2016). Bu olumsuzluklarla beraber etkisiz bir öğrenme ortamı öğretmenlerin konuyu etkili bir şekilde öğretme becerilerine olan güvenlerini ve inançlarını sarsabilir (Jojo, 2020). Bu bağlamda öğretmen adaylarının inanç ve özyeterlikleri, çağdaş zenginleştirilmiş öğretim yöntemleri (Arslan, 2012; Aydın, 2021); (örneğin Origami ile matematiğin eğitimi gibi somutlaştırıcı ve kolaylaştırıcı yöntemler) ile artırılabilir (Wares, 2016; Wares & Elstak, 2017). Çünkü Origami, matematiksel kavramları somutlaştırarak öğrencilere daha kolay anlamalarını sağlayan bir görsel ve dokunsal deneyim sunan çağdaş bir öğretim yöntemidir (Arıcı & Aslan-Tutak, 2013). Öğrencilere, şekillerin özelliklerini keşfetmek, geometrik kavramları anlamak ve matematiksel

düşünme becerilerini geliştirmek için çeşitli katlanış ve şekil oluşturma teknikleri öğretir. Bu yöntem, öğrencilere soyut matematik kavramlarını somut bir şekilde deneyimleme fırsatı sunar (Respitawulan & Afrianti, 2019).

Origami ve Matematik

Origami, Japon kâğıt katlama sanatı olup "ori" katlamak, "kami" ise kâğıt anlamına gelmektedir (Beech, 2009). Günümüzde Origami, sadece bir sanat formu olmanın ötesinde, eğitim, bilim ve mühendislik gibi alanlarda da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle eğitim bilimlerinde, Origami'nin öğrenme süreçlerine katkı sağlayan önemli bir araç olduğu kabul görmektedir (Wares, 2013a; Gür & Kobak-Demir, 2017).

Origami, eğitimde özellikle matematik eğitimi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Psikomotor becerilerin ve el-göz koordinasyonunun geliştirilmesine yardımcı olmasının yanı sıra, öğrencilere soyut matematiksel kavramları somutlaştırma imkânı sunar (Wares & Elstak, 2017). Bu da Origami'yi, matematik derslerinde kullanılabilecek etkili bir öğretim aracı haline getirmektedir. Origami hem sağ beyin hem de sol beyin yarıkürelerini aktive ederek, beyin temelli öğrenmeyi destekler ve öğrencilerin analitik düşünme becerilerini geliştirir (Wares, 2016). Bu nedenle, matematik eğitiminde Origami etkinliklerinin kullanılması, öğrencilerin özgüvenini ve motivasyonunu artırarak, matematiksel kavramların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar (Arslan, 2012).

Birçok araştırmacı, Origami'nin bilişsel ve davranışsal becerileri geliştirme, çok kültürlü farkındalık yaratma, topluluk oluşturma ve grup çalışması gibi birçok eğitsel faydası olduğu konusunda hemfikirdir (Aydın, 2021; Tuğrul & Kavici, 2002). Ayrıca, Origami'nin dinleme, izleme, görme ve yapma gibi görsel-uzamsal becerileri içerdiği ve bu becerilerin matematiksel kavramları anlamak için iyi bir temel oluşturduğu belirtilmektedir (Boakes, 2009). Matematik eğitimcileri, Origami'yi özellikle soyut matematiksel kavramların somutlaştırılmasında etkili bir araç olarak görmektedir. Bu nedenle, Origami etkinliklerinin matematik derslerinde kullanılarak öğrencilere daha etkili bir şekilde öğretilebileceği düşünülmektedir (Wares, 2013a; Chen, 2006; Coad, 2006; Çakmak ve ark., 2014; Masal ve ark., 2018).

Geleneksel eğitim yöntemlerinin sınırlılıkları, öğrencilerin matematik gibi soyut derslerde zorlanmalarına yol açmakta ve bu durum öğretmenleri alternatif öğretim yöntemleri arayışına yönlendirmektedir (Aydın, 2021). Bu bağlamda, Origami destekli matematik eğitimi, soyut matematik kavramlarını somut hale getirerek öğrencilerin anlamalarını kolaylaştıran yenilikçi ve etkili bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır (Wares, 2013b). Origami, matematiksel kavramları somutlaştırma yeteneği sayesinde, özellikle görsel-uzamsal öğrenmeyi desteklerken, öğrencilerin matematik dersine olan ilgisini ve motivasyonunu artırır (Miura ve ark., 2015a).

Bu nedenle, Origami'nin matematik eğitimi ile bütünleşik bir şekilde kullanılması, öğrencilerin soyut matematiksel kavramları daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir ve bu da matematik eğitiminde önemli bir pedagojik araç olarak değerlendirilmesini sağlar (Miura ve ark., 2015b). Origami'nin bu bağlamda matematik eğitimine entegrasyonu hem öğretmenler hem de öğrenciler için matematiksel düşünmenin ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesine yönelik yeni ufuklar açmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Origami, matematik derslerinde soyut kavramların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan etkili bir öğretim aracı olarak değerlendirilmektedir (Arslan, 2012). Özellikle ilköğretim düzeyinde, öğretmenler matematik öğrenimini daha ilgi çekici hale getirmek ve öğrencilerin matematiksel kavramları derinlemesine anlamalarına yardımcı olmak amacıyla Origami'yi kullanabilirler (Gür & Kobak-Demir, 2017). Origami, öğrencilerin derslere fiziksel ve duygusal katılımını artırarak, soyut matematiksel kavramları somutlaştırmak suretiyle bu dersin zorlayıcı doğasını yumuşatır ve öğrencilerin matematiğe karşı olumsuz tutumlarını engelleyebilir (Larkin & Jorgensen, 2016).

Öğretmen adaylarının Origami'ye ilişkin inanç ve öz yeterlikleri, onların bu aracı derslerde etkin bir şekilde kullanmalarını ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemelerini sağlar. İnanç ve öz yeterlik, öğretmenlerin eğitimde yeni yaklaşımları benimseme ve uygulama konusundaki güvenini ve motivasyonunu ifade eder (Arslan & Bostan, 2016). Ancak Türkiye'de öğretmen adaylarının Origami'nin matematik derslerinde kullanımı konusundaki inançları ve öz yeterlikleri üzerine yapılan araştırmalar sınırlıdır (Gür & Kobak-Demir, 2017). Bu eksiklik, öğretmen adaylarının bu alandaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Masal ve ark., 2018).

Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının Origami'yi matematik derslerinde etkin bir şekilde nasıl kullanabileceklerini incelemektir. Araştırma, öğretmen adaylarının inançları ve öz yeterlikleri üzerine odaklanarak, Origami'nin matematik eğitimi üzerindeki rolünü ve önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece, mevcut literatürdeki boşlukların doldurulmasına ve eğitimde Origami'nin daha etkin bir şekilde kullanılmasına yönelik katkılar sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada, Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarının ilişkilendirilmesinin, matematik öğretmeni adaylarının matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik inanç ve öz yeterlik algıları üzerindeki etkisini belirlemek ve Origami'nin bir öğretim aracı veya materyali olarak kullanımına ilişkin görüşlerindeki değişiklikleri belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın soruları şu şekildedir;

1. Origami deneyimleri, matematik öğretmeni adaylarının Origami kullanımına yönelik inançlarını anlamlı bir şekilde değiştirir mi?
2. Origami deneyimleri, matematik öğretmeni adaylarının Origami kullanımına yönelik öz yeterlik algılarını anlamlı bir şekilde etkiler mi?
3. Origami deneyimleri, matematik öğretmeni adaylarının Origami kullanımına dair algılarını nasıl değiştirir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, nicel ve nitel verilerin bir arada toplandığı karma yöntem kullanılmış ve bu yöntemin bir deseni olan sıralı açıklayıcı desen tercih edilmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2016). Karma yöntemin sıralı açıklayıcı deseninde, araştırmanın ilk aşamasında nicel veriler toplanır ve analiz edilir; ardından bu nicel bulguların daha derinlemesine anlaşılabilmesi için nitel veriler toplanır ve yorumlanır (Creswell, 2018). Bu desen, nicel bulguların ardındaki nedenleri ve süreçleri daha iyi açıklamaya olanak tanıdığı için bu araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında, nicel veriler tek gruplu ön test-son test yarı deneysel desen ile toplanmıştır. Bu aşamada, deneyin etkisi katılımcı grubun ön test ve son test puanlarının istatistiksel olarak analiz edilmesiyle incelenmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2016). İkinci aşamada ise, nitel veriler toplanmıştır. Bu süreçte, öğretmen adaylarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla Origami'nin matematik eğitimindeki rolüne ilişkin algıları ve deneyimleri incelenmiştir. Nitel veriler, nicel sonuçları daha iyi anlamamıza ve Origami'nin öğretmen adaylarının inançları ve öz yeterlikleri üzerindeki etkisinin nasıl gerçekleştiğini ortaya koymamıza olanak tanımıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Karma yöntemin sıralı açıklayıcı deseninin tercih edilmesi, bu araştırmanın sonuçlarını daha kapsamlı bir şekilde ele alarak, Origami'nin matematik eğitimindeki potansiyelinin hem nicel hem de nitel boyutlarda derinlemesine incelenmesini sağlamıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesindeki bir Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören matematik öğretmeni adaylarıdır. Örneklem, bu fakültede "Matematik ve Origami" seçmeli dersini alan 26 öğretmen adayından oluşmaktadır. Katılımcıların 16'sı kız, 10'u erkek olup; 18'i 2. sınıf, 8'i ise 3. sınıf öğrencisidir. Araştırmada, Uygun (Kolayda) Örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme, araştırmacının erişiminin en kolay olduğu katılımcıları seçmesi durumunda tercih edilen bir yöntemdir. Araştırmacı, görev yaptığı üniversitedeki ders verdiği sınıftan katılımcıları seçmiştir çünkü bu öğrenciler, araştırmacının kolayca ulaşabileceği ve araştırmanın gerektirdiği verileri toplamak için uygun bir grubu temsil etmektedir. Bu yöntem, zaman ve kaynak kısıtlamaları göz önünde bulundurularak seçilmiş olup, mevcut koşullar altında en pratik çözümü sunmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2013). Dolayısıyla, örneklem, araştırmacının erişiminin en kolay olduğu gruptan seçilmiş ve araştırmanın amacına hizmet edecek verilerin toplanmasını sağlamıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, üç farklı veri toplama aracı kullanılmıştır:

- Matematik Eğitiminde Origami İnanç Ölçeği (MEOİÖ)
- Matematik Eğitiminde Origami Kullanımına Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği (MEOÖYÖ)
- Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bu araçlar, araştırmacı tarafından toplanan verilerin analizinde kullanılmıştır ve her biri ilgili bölümlerde detaylı olarak açıklanmıştır.

Matematik Eğitiminde Origami İnanç Ölçeği (MEOİÖ)

Bu araştırmada, matematik öğretmeni adaylarının matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik inançları, Arslan (2012) tarafından geliştirilen Matematik Eğitiminde Origami İnanç Ölçeği ile belirlenmiştir. Derecelendirme ölçeği 6'lı Likert tipi olup, 26 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlar, "Kesinlikle Katılmıyorum (1)", "Katılmıyorum (2)", "Biraz Katılmıyorum (3)", "Biraz Katılıyorum (4)", "Katılıyorum (5)" ve "Kesinlikle Katılıyorum (6)" şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçme aracından en düşük 26, en yüksek 156 puan alınabilmektedir. Ölçeğin orijinal çalışmada hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .95'tir. Araştırmamız kapsamında bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı ise .73 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada elde edilen Cronbach Alfa katsayısı, orijinal çalışmadaki katsayıdan düşük olmasına rağmen, literatürde güvenilir kabul edilen .70 ve üzeri değeri (Nunnally, 1978) karşılamaktadır. Güvenirlik katsayısındaki bu fark, örneklem büyüklüğündeki farklılıklar, katılımcı grubun özellikleri veya ölçme aracının uygulandığı bağlamdaki değişiklikler gibi faktörlerden kaynaklanabilir.

Matematik Eğitiminde Origami Kullanımına Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği (MEOÖYÖ)

Bu araştırmada, matematik öğretmeni adaylarının matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik öz yeterlik algıları, Arslan (2012) tarafından geliştirilen Matematik Eğitiminde Origami Kullanımına Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği ile belirlenmiştir. Derecelendirme ölçeği 9'lu Likert tipi olup, 8 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlar, "Yetersiz (1)" ile "Çok Yeterli (9)" değerleri arasında derecelendirilmiştir. Ölçme aracından en düşük 8, en yüksek 72 puan alınabilmektedir. Ölçeğin orijinalinde Cronbach Alfa katsayısı .95 olarak hesaplanmıştır. Araştırmamız kapsamında, bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı ise .93 olarak hesaplanmıştır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmada kullanılan diğer veri toplama aracı, öğretmen adaylarının matematik ve Origami'ye ilişkin görüşlerini derinlemesine anlamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu form, öğretmen adaylarının Origami'yi matematik eğitiminde nasıl kullandıklarını, bu süreçte ne tür avantaj ve dezavantajlar gözlemlediklerini ve Origami ile matematik kavramlarını nasıl ilişkilendirdiklerini öğrenmeye yönelik olarak

tasarlanmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesinde, eğitimde Origami kullanımına yönelik literatürdeki çalışmalar dikkate alınmıştır. Örneğin, Boakes (2009) çalışmasında, Origami'nin matematiksel kavramların anlaşılmasında öğrencilere nasıl yardımcı olabileceğini detaylı bir şekilde incelemiştir. Ayrıca, Gür ve Kobak-Demir (2017) tarafından yapılan çalışmada, Origami'nin eğitimde kullanımının hem öğrenciler hem de öğretmenler üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu tür çalışmalar, araştırmamızdaki soruların odak noktalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, görüşme formunun oluşturulmasında, Yıldırım ve Şimşek (2013) tarafından önerilen nitel araştırma yöntemlerine ilişkin rehberler dikkate alınmıştır. Bu rehberler, nitel veri toplama araçlarının nasıl yapılandırılması gerektiğine dair temel ilkeleri sunmakta ve formun amaca uygun şekilde geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, sıralı açıklayıcı desen kullanılmıştır. Bu bağlamda, verilerin toplanması iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir: İlk aşamada nicel veriler, ikinci aşamada ise nitel veriler toplanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında, nicel veriler toplanmıştır. Bu veriler, araştırmanın başlangıcında (ön test) ve sonunda (son test) olmak üzere iki kez, Matematik Eğitiminde Origami İnanç Ölçeği (MEOİÖ) ve Matematik Eğitiminde Origami Kullanımına Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği (MEOÖYÖ) formları kullanılarak elde edilmiştir. Katılımcılar, bu formları çevrim içi bir platform olan Google Form aracılığıyla doldurmuşlardır. Bu formlar, katılımcıların Origami'nin matematik eğitimindeki etkilerine yönelik inanç ve öz yeterlik düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Toplanan veriler, Google Drive üzerinde güvenli bir şekilde depolanmıştır.

Nicel verilerin analiz edilmesinden sonra, bu bulguların derinlemesine incelenmesi amacıyla nitel veri toplama aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada, öğretmen adaylarıyla yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, araştırma sürecinde elde edilen nicel bulguların ardındaki nedenleri ve katılımcıların deneyimlerini daha ayrıntılı olarak anlamak için planlanmıştır. Görüşmelerde, katılımcıların Origami'nin matematik eğitimindeki rolüne ilişkin algıları, deneyimleri ve süreç boyunca yaşadıkları değişimler ele alınmıştır. Bu görüşmeler, ders süreci boyunca belirli aralıklarla düzenlenmiş ve her biri yaklaşık 30-45 dakika sürmüştür. Görüşmelerin ses kayıtları alınmış, daha sonra transkriptleri hazırlanarak nitel veri analizi için kullanılmıştır. Sıralı açıklayıcı desenin doğasına uygun olarak, nitel veriler, nicel bulguların daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve araştırma sonuçlarının daha kapsamlı bir şekilde yorumlanmasına olanak tanımıştır. Hem nicel hem de nitel veri toplama süreçlerinde, verilerin gizliliği ve güvenliği titizlikle korunmuştur.

Seçmeli Ders Uygulama Süreci

Matematik ve Origami seçmeli dersi, ilköğretim matematik dersi öğretim programı kazanımları ile ilişkilendirilmiş, eğlenceli ve dikkat çekici bir yaklaşımla 14 hafta boyunca haftalık iki saat olarak planlanmış ve titizlikle yürütülmüştür. Dersin başlangıcında, öğretmen adaylarının Origami'nin kökenleri ve tarihi hakkında ilgi çekici bilgiler sunularak dikkatleri çekilmiştir. İlk haftadan itibaren, öğretmen adayları uygulamalı etkinliklere katılarak kendi Origami eserlerini yaratma fırsatı bulmuşlardır. Ancak asıl derinlik ve sistematik yaklaşım, 4. haftadan itibaren başlamıştır. Dersin 2. ve 3. haftalarında, öğretmen adaylarına serbest Origami etkinlikleri sunulmuştur. Böylece kendi yaratıcılıklarını ve becerilerini keşfetmeleri sağlanmıştır. Ardından, 4. haftadan itibaren Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim 1-8. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programı'nda (2018) belirlenen kazanımlar temel alınarak, dersin içeriği titizlikle planlanmıştır. Örneğin, 5. sınıf matematik programında yer alan "Açı Ölçüleri ve Dönüşümler" konusunu desteklemek amacıyla, Origami kullanılarak farklı açılar ve bunların nasıl ölçülebileceği somut olarak öğrencilere gösterilmiştir. Bu süreçte, Origami katlamaları sırasında oluşan açılar ölçülmesi ve karşılaştırılması ile öğrencilere geometrik kavramların daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Origami, öğretmen adaylarının el becerilerini, dikkat ve konsantrasyonlarını, problem çözme yeteneklerini ve üç boyutlu düşünme kapasitelerini geliştiren doğal kazanımlara sahiptir. Bu

bağlamda, her hafta belirlenen matematik kazanımlarıyla uyumlu Origami şekilleri seçilerek ders işlenmiş, öğretmen adaylarına bu ilişkinin nasıl kurulacağı ve öğretimin nasıl zenginleştirilebileceği konusunda tartışmalar yapılmıştır. Origami sayesinde öğretmen adayları, geometri, simetri, ölçme ve mekânsal farkındalık gibi matematiksel kavramları somut ve görsel bir şekilde deneyimlemişlerdir. Örneğin, Origami katlamaları sırasında öğretmen adayları, iki boyutlu bir kâğıdı üç boyutlu bir yapıya dönüştürerek geometrik şekillerin özelliklerini ve ilişkilerini öğrenmişlerdir. Ayrıca, simetri ve açı ölçümleri gibi konular, Origami etkinlikleri ile pratik bir şekilde pekiştirilmiştir. Origami'nin bu doğal kazanımları, öğretmen adaylarının matematik eğitimindeki becerilerini güçlendirmiş ve öğrenme sürecini daha etkili hale getirmiştir.

Dersin son haftası, genel bir değerlendirme yapılarak öğretmen adaylarının edindikleri bilgi ve becerilerin gözden geçirilmesi sağlanmıştır. Araştırma kapsamında belirlenen ölçekler ve yarı yapılandırılmış görüşme formu, ders öncesinde ve sonunda kullanılarak veriler sistematik bir şekilde toplanmıştır. Ölçekler, dersin son haftasında tekrar uygulanarak öğretmen adaylarının ilerlemesi değerlendirilmiştir. Görüşmeler ise araştırmanın yöntemine uygun olarak, belirli aralıklarla gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, verilen eğitimin Origami'nin doğal kazanımları ile ne kadar etkili olduğunu ve öğretmen adaylarının matematiksel becerilerinin gelişimini anlamak açısından önemli veriler sunmuştur.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada sıralı açıklayıcı desen kullanılarak, önce nicel veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Nicel verilerin analizi için betimsel istatistikler, bağımlı gruplar t-testleri ve etki büyüklüğü hesaplamaları kullanılmıştır. İstatistiksel analiz öncesinde, verilerin normalliği ve tanımlayıcı istatistik değerleri (ortalama, standart sapma, çarpıklık, basıklık vb.) Shapiro-Wilk testi ile değerlendirilmiş ve normalliği sağlayan veriler üzerinde t-testi uygulanmıştır. Green ve Salkind'e (2016) göre, bağımlı gruplar için t-testindeki iki ölçüm arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek yeterli olmayabilir. Bu nedenle, t-testinin yanı sıra etki büyüklüğü (Cohen's d) hesaplamaları da yapılmıştır. Etki büyüklüğü, t-testi ile elde edilen farkın pratik anlamını değerlendirmek için kullanılır. Bu bağlamda, etki büyüklüğü hesaplamaları, farkın büyüklüğü hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmasını sağlar ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçların ne kadar etkili olduğunu ortaya koyar. Etki büyüklüğü aşağıdaki formülle hesaplanmıştır:

$$d = \frac{\text{Ölçüm ortalamaları arası fark}}{\text{Fark puanlarının standart sapması}}$$

Nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu analizde, matematik öğretmeni adaylarının Origami ile matematik eğitimine ilişkin algılarını derinlemesine anlamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdikleri cevaplar veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Ulaşılan veriler düzenlenmiş, kategorilere ayrılmış ve kodlanmıştır. Her bir kategori altında belirlenen temalar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 MEOİÖ ve MEOÖYÖ ölçeği verileri Shapiro-Wilk testi sonuçları

Temalar	Kategoriler	Kodlar
Origami ve Matematik Eğitimiyle İlişkilendirme	Origami hakkında bilgi sahibi olma ve bunu matematik eğitimi ile ilişkilendirme.	Origami hakkında bilgisi var. Matematik eğitimi ile ilişkilendiriyor. Origami hakkında bilgisi var. Matematik eğitimi ile ilişkilendirmiyor.
	Origami'nin matematiksel kavramları somutlaştırma ve anlamlı kılma rolü.	Origami hakkında bilgisi yok.
Anlam Yükleme ve Katkı Sağlama	Origami'nin matematik derslerinde eğlence, estetik ve problem çözme becerilerini geliştirme yönleri.	Açık Eğlenceli Estetik

	Matematik eğitiminde öğrenci merkezli ve yaratıcı düşünmeyi teşvik etme.	Faydalı İlgi ve dikkat çekici İnce kas becerilerini geliştirici Öğrenci merkezli Problem çözücü Somutlaştırıcı Yaratıcı
Origami' nin Öğretim Sürecine Uyarlanması ve Özümseme	Origami'nin eğitim sürecine entegre edilmesiyle matematiksel motivasyon ve uzmanlaşma sağlanması. Öğrenci seviyesine uygun projelerin seçilmesi ve bireysel farklılıkları dikkate alma.	Çevresini matematik ve Origami'ye yönlendirme Daha fazla zaman ayırmak İçsel motivasyon sergilemek Keşfetmek Keyif almak Matematik kavramlarını Origami'yle bağdaştırma Öğrenci seviyesine uygun Origami projeleri seçme Sabır gösterme Uzmanlaşmak
Origami' nin Geleneksel Araçlarla Karşılaştırılması	Origami'nin matematik öğretim sürecini eğlenceli ve dikkat çekici hale getirme. Materyal temini ve zaman kısıtlamaları gibi pratik zorluklar.	Bireysel farklılıklara uygun olmaması Değerlendirme zorlukları El becerilerini de geliştirmesi İlgi ve dikkat çekici olması Matematik öğretim sürecini eğlenceli kılması Matematik eğitimini kolaylaştırması Materyal temini Somutlaştırması Yaratıcı düşünme ve estetik algı geliştirmesi Zaman kısıtlamaları
Öğretim Sürecinde Yerleşme ve Uyum	Öğrenci merkezli yaklaşımlar ve bireysel ihtiyaçları göz önünde tutma. Origami'nin dersin bir parçası olarak kalıcı hale getirilmesi ve empati geliştirme.	Bireysel farklılıkları dikkate almak Çocukların ihtiyaçlarını göz önünde tutmak Nesnel bir bakış açısı geliştirmek Origami'yi matematik dersinin bir parçası yapmak Öğrenci merkezli yaklaşım sergilemek Sabır ve empati geliştirmek

Sonuç olarak, bu temalar altında toplanan bulgular, matematik öğretmeni adaylarının Origami'nin matematik eğitimindeki rolüne dair geniş bir perspektif sunduğunu göstermektedir. Analiz edilen bu temalar, Creswell (2018), Patton (2014), Yıldırım & Şimşek (2013) tarafından önerilen yöntemler doğrultusunda yorumlanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma sürecinde, nicel verilerin ardından toplanan nitel veriler, aralıklı ölçüm yöntemiyle belirli zaman dilimlerinde elde edilmiştir. Bu yöntemde, araştırma sürecinde katılımcıların matematik ve Origami ders sürecinde yaşadıkları değişimlerin beş aşamalı bir süreç olarak izlendiği ve analiz edildiği bir model uygulanmıştır. Aralıklı ölçüm sayesinde katılımcıların süreç içerisindeki gelişimleri ve değişimleri sistematik olarak izlenmiş ve bu sayede, süreç içerisindeki değişimlerin nasıl geliştiği derinlemesine incelenmiştir. Sıralı açıklayıcı desen, önce nicel verilerin toplanıp analiz edilmesi, ardından bu bulguların nitel verilerle derinleştirilmesi şeklinde uygulanmıştır. Bu yöntem, araştırmanın karma yöntem olarak adlandırılmasına zemin hazırlamış ve nicel ile nitel verilerin birbiriyle entegrasyonunu sağlamıştır. Sonuç olarak, bu yaklaşım araştırmanın bulgularının daha kapsamlı ve zengin bir şekilde yorumlanmasına olanak tanımıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırma kapsamında birtakım geçerlik ve güvenilirlik tedbirleri alınmıştır. Ölçeklerden elde edilen verilerin güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Bununla beraber seçmeli dersin öğretim üyesi olan araştırmacı matematik ve Origami'ye ilişkin ön yargılarından ve ön fikirlerinden uzaklaşmayı ilke

edinmiştir. Yapılan alanyazın taramalarından edindiği ön bilgilerin araştırmasını etkilemesini engellemek adına nötr yaklaşım sergilemiştir. Ardından araştırmacı, öğretmen adaylarından elde ettiği verileri bağımsız bir akıl gücüyle yordamaya çalışarak bu araştırma sürecinde fenomenolojik indirgeme (phenomenological reduction) yapmıştır. Bu yaklaşım güvenilirlik açısından fenomenoloji çalışmalarında tavsiye edilir (Dowling, 2012).

Yapılan mülakatların ses kayıtları alınmış ve ardından bu kayıtlar deşifre edilerek yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Bu yöntem, görüşme verilerinin güvenilir bir biçimde elde edilmesini sağlamıştır (Merriam, 2013). Görüşmelere katılan öğretmen adaylarından, ses kayıtlarının alınması ve verilerin kullanımı için onay alınmıştır. Kodlama ve analiz sürecinde güvenilirliği artırmak amacıyla, ses kayıtlarından elde edilen veriler, yazılı görüşme formlarıyla karşılaştırılmış ve içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, ses kayıtlarının deşifre edilmesiyle elde edilen mülakat metinleri ve yazılı formlar birlikte analiz edilerek veri çeşitliliği sağlanmış, bu sayede araştırmanın geçerliliği artırılmıştır. Bu tür veri çeşitliliği, nitel veri analizinde güvenilirliği ve geçerliliği artırmak için önemli bir yaklaşımdır.

Kapsam geçerliği sağlanması amacıyla, görüşme soruları araştırmanın amacını ve sorularını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bu süreçte, görüşme formunun geçerliliğini artırmak amacıyla uzman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Uzman incelemesi, alanında deneyimli üç akademisyenin görüşlerinin alınması suretiyle gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu akademisyenlerden biri eğitim bilimleri, diğeri matematik eğitimi, üçüncüsü ise nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmıştır. Uzmanlardan, görüşme sorularının kapsamını ve uygunluğunu değerlendirmeleri istenmiştir. Uzman incelemesi sonrasında, soruların daha net ve anlaşılır hale getirilmesi amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, bir soru başlangıçta çok genel bir şekilde formüle edilmişse, uzmanların önerisiyle daha spesifik hale getirilmiştir. Ayrıca, uzmanların geri bildirimleri doğrultusunda bazı sorular yeniden yapılandırılmış ve bazı ek sorular eklenmiştir. Bu süreç, araştırmanın kapsam geçerliğinin artırılmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.

İçerik geçerliği kapsamında, görüşme sorularının matematik öğretmeni adaylarının Origami deneyimlerini ve görüşlerini kapsamlı bir şekilde ele almasını sağlamak amacıyla, ilgili alan yazın taraması yapılmış ve bu doğrultuda sorular yapılandırılmıştır. Alan yazın taraması sonucunda, soruların belirli bir teori veya önceki araştırmalarla uyumlu olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2016). Verilerin analizinde, üç farklı kodlayıcı ile çalışılarak kodlama sürecinde uzlaşma sağlanmıştır. Görüşme verilerinin analizinde, birden fazla araştırmacının bağımsız olarak kodlama yapması ve kodlamaların karşılaştırılması yöntemi benimsenmiştir (Miles & Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasında uyumun hesaplanması sonucunda, Cohen's Kappa yöntemiyle kodlayıcılar arası uyumun %96 olduğu bulunmuştur. Bu yüksek uyum oranı, kodlama sürecinin güvenilirliğini ve verilerin tutarlılığını sağlamıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular şu şekildedir.

Nitel Ölçümlere İlişkin Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerin merkezi eğilim ölçüleri, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenerek normal dağılım gösterip göstermediği kontrol edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Bunun yanında Shapiro-Wilk testi ile de sınanarak bu kabule geçerlik kazandırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 MEOİÖ ve MEOÖYÖ ölçeği verileri Shapiro-Wilk testi sonuçları

	İstatistik	SD	p
MEOİÖ Ölçeği	.947	26	.200
MEOÖYÖ Ölçeği	.951	26	.243

Tablo 2'ye göre ölçeklerden elde edilen veriler normal dağılım göstermektedir ($p>0.05$). Bu bağlamda, verilere parametrik testler uygulanmıştır. Araştırmada katılımcıların her iki ölçek ortalama puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı ilişkili örneklem t-testi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar Tablo 3 ve Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3 Öğrencilerin MEOİÖ ölçeği ön ve son test ortalama puanlarının ilişkili örneklem t-testi sonuçları

		n	X	s	SD	t	p*
MEOİÖ Ölçeği	Ön Test	26	118.03	9.27	25	-5.209	0.000
	Son Test	26	129.07	12.37			

* $p<01$

Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarının ilişkilendirilmesiyle, matematik öğretmen adaylarının matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik inançlarına yönelik algıları üzerindeki etkisinin araştırıldığı 26 kişilik bir sınıfta, ders başında ve sonunda uygulanan inanç puanları ortalamaları arasında bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan ilişkili örneklem için t testi sonucunda, ders başında uygulanan ölçek puan ortalaması (öntest = 118.03) ile ders sonu uygulanan ölçek puan ortalaması (sontest = 129.07) arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$t(25) = -5.209$, $p < 0.01$]. Ayrıca etki büyüklüğü $d = 1.02$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu Cohen ve arkadaşları'nın (2013) etki büyüklüğü sınıflandırmasına göre büyük bir etki düzeyindedir. Bu bulgu, matematik öğretmen adaylarının Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarını ilişkilendirerek matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik inanç algılarının anlamlı derecede arttığını göstermektedir. Başka bir deyişle, Origami etkinliklerinin, matematik öğretmen adaylarının matematik eğitiminde Origami'yi kullanma konusundaki inançları üzerinde büyük bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

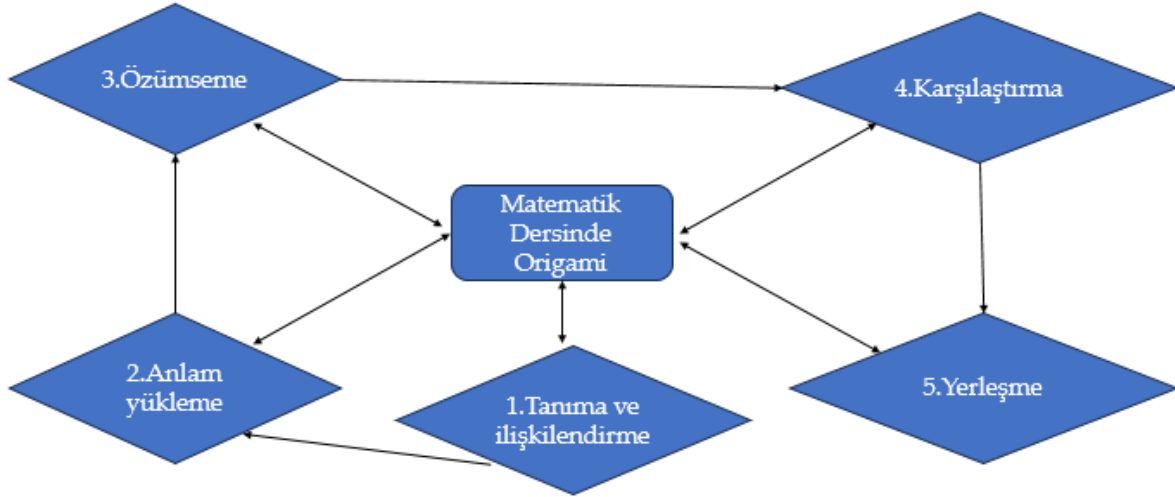
Tablo 4 Öğrencilerin MEOÖYÖ ölçeği ön ve son test ortalama puanlarının ilişkili örneklem t-testi sonuçları

		n	X	s	SD	t	p*
MEOÖYÖ Ölçeği	Ön Test	26	40.53	13.09	25	-5.685	0.000
	Son Test	26	51.65	9.79			

Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarının ilişkilendirilmesi, matematik öğretmen adaylarının matematik eğitiminde Origami kullanımına yönelik öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etki yaratmıştır. 26 kişilik bir sınıfta yapılan ön test ve son test sonuçlarına göre, ders başında ve sonunda uygulanan öz yeterlik puanları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Ders başında uygulanan ölçekteki ortalama puan 40.53 iken, ders sonunda bu puan 51.65'e yükselmiştir. Yapılan ilişkili örneklem için t testi sonuçları, bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir [$t(25) = -5.685$, $p < 0.01$]. Ayrıca, etki büyüklüğü ($d = 1.11$) büyük bir etki düzeyine işaret etmektedir. Bu sonuçlar, Origami etkinliklerinin, öğretmen adaylarının matematik eğitiminde Origami'yi kullanma konusundaki öz yeterlik algılarında önemli bir artış sağladığını göstermektedir. Ayrıca etki büyüklüğü $d = 1.11$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu büyük bir etki düzeyine işaret etmektedir. Bu durum, matematik öğretmen adaylarının Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarını ilişkilendirmesiyle matematik eğitiminde Origami'nin kullanımına yönelik öz yeterlik algılarının artması üzerinde etkisinin büyük olduğunu göstermektedir.

Nitel Verilere İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında matematik öğretmeni adaylarının matematik ve Origami dersi sürecinde yaşadıkları değişimler, beş aşamalı bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Süreç Şekil 1' gösterilmiştir.

Şekil 1. Beş aşamalı değişim süreci

1. Aşama: Tanıma ve ilişkilendirme

Tanıma ve ilişkilendirme kategorisi, öğretmen adaylarının Origami'yi nasıl tanımladıklarını ve matematik eğitimiyle nasıl ilişkilendirdiklerini ifade eder. Dersin başlangıcında, katılımcıların Origami'yi tanıma ve matematikle ilişkilendirme süreçleri üzerinde durulmuştur

Aşağıda, katılımcı görüşlerine dair örnek alıntılar ve açıklamalar yer almaktadır:

K6: "Origami kâğıt katlama sanatıdır. Hobi olarak yapılabilir."

K6 kodlu katılımcı, Origami'yi daha çok bir sanat ve hobi olarak görmekte ve bu etkinliği matematik eğitimi ile ilişkilendirmemektedir. Bu görüş, katılımcının Origami'yi matematiksel bir araç olarak algılamakta zorlandığını göstermektedir. Bu durumda, Origami'nin öğretim aracı olarak kullanılması gerektiğinde, bu tür katılımcıların daha fazla bilgilendirme ve rehberliğe ihtiyaç duyabileceği anlaşılmaktadır.

K24: "Origami'yi kâğıt katlama sanatı olarak bilmekle beraber, öğrencilere kâğıdı katlarken iç içe geçmiş geometrik şekilleri görme konusunda yardımcı olabileceğini düşünüyorum fakat matematik ile tam olarak ilişkilendiremiyorum."

K24, Origami'yi geometrik şekillerin eğitimi için potansiyel bir araç olarak görse de bunu matematiksel kavramlarla doğrudan ilişkilendirmekte zorlanmaktadır. Bu, katılımcının Origami'yi öğretim bağlamında kullanmak için daha fazla bilgi ve rehberliğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Bulgular, öğretmen adaylarının Origami'yi nasıl algıladıklarını ve matematik eğitimi ile nasıl ilişkilendirdiklerini anlamak açısından önemlidir. Katılımcıların çoğu, Origami'yi sanatsal bir etkinlik olarak tanımlarken, bazıları bunu matematik eğitimiyle ilişkilendirme konusunda zorluk yaşamaktadır. Bu bulgular, Origami'nin matematik eğitiminde etkili bir araç olarak kullanılabilmesi için daha fazla eğitim ve bilgilendirme gerektiğini göstermektedir.

2. Aşama: Anlam Yükleme

Bu aşamada, öğretmen adaylarının Origami'yi matematik eğitiminde nasıl bir anlamla ilişkilendirdikleri incelenmiştir. Katılımcılar, Origami'nin matematik eğitimine olan katkılarını çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Aşağıda, katılımcı görüşlerine dair örnek alıntılar ve bu alıntılarının açıklamaları yer almaktadır:

K8: "Sıkıcı matematik derslerini daha eğlenceli bir hale getiren bir araç olarak kullanılabilir, çocukların derse odağını daha uzun tutabilir."

Bu ifade, öğretmen adaylarında Origami'nin matematik derslerine eğlence katabileceği ve bu sayede öğrencilerin derse olan ilgisini artırabileceği algısının oluştuğunu göstermektedir.

K11: "Öğrencilerin hem ince motor becerilerini geliştirip hem de eğlenceli zaman geçirmemizi sağlayacağından hiç şüphem yok. O yüzden verimli bir ders olacağını düşünüyorum."

Katılımcı, Origami'nin öğrencilerin motor becerilerini geliştirirken aynı zamanda dersi eğlenceli ve verimli hale getirebileceğini belirtmektedir. Bu, Origami'nin öğrencilerin fiziksel ve zihinsel becerilerini bir arada geliştiren çok yönlü bir öğrenme aracı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Bulgular öğretmen adaylarının, Origami'nin matematik eğitiminde hem eğlenceli hem de öğretici bir araç olarak kullanılabilmesi konusunda olumlu olduğunu göstermektedir. Bu görüşler, Origami'nin matematik derslerine olan ilgisini artırabileceğini ve öğrenmeyi daha verimli hale getirebileceği algısının olduğunu göstermektedir.

3. Aşama: Özümseme

Bu aşamada, matematik öğretmen adaylarının Origami'yi nasıl özümseyerek süreç içerisinde benimsedikleri incelenmiştir. Katılımcılar, farklı katlama tekniklerini öğrenmiş, bu süreçte çeşitli matematiksel Origami şekillerini yapmış ve zamanla bu becerileri keyifle geliştirip uzmanlaştıklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda, katılımcı görüşlerine dair örnek alıntılar ve bu alıntıların açıklamaları yer almaktadır:

K1: "Öğrenciler çoğunlukla matematik dersine bir önyargı ile başlar ve bunu yıkacak kişiyi de öğretmenleridir. Öğrencilerin dersi dinlemesini, aktif katılımını sağlamak için dersten uzaklaşmadan etkinlikler yapmak mümkündür. Bunlardan biri de Origami'dir."

K1, Origami'nin matematik derslerinde öğrencilerin önyargılarını kırmada etkili olabileceğini ve öğrenci katılımını artırabileceğini vurgulamaktadır. Origami ile dersin yapısını daha dinamik bir hale getirerek, öğrencilerin aktif katılım göstermelerine olanak sağlayarak öğrenme sürecinin daha etkili hale geleceği algısı söz konusudur.

K20: "Matematik dersi anlatacak tüm öğretmenlere Origami'yi tavsiye edeceğim."

K20, Origami'nin matematik eğitiminde etkili bir yöntem olduğunu düşündüğünü ve bu yöntemi diğer öğretmenlere de tavsiye edeceğini belirtmektedir. Origami, matematik öğretiminde yaratıcı ve uygulamalı bir araç olarak görülebilir ve bu yöntem, öğretmenlerin dersleri daha ilgi çekici ve verimli hale getirmesine yardımcı olabilir. Katılımcı, Origami'nin sınıf içi uygulamalarını olumlu bulmuş ve bu yöntemin daha geniş bir öğretmen kitlesi tarafından benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Bu aşamada, öğretmen adayları Origami'yi matematikle ilişkilendirerek, dersin hem ilgi çekici hem de öğretici bir hale gelmesine katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, Origami'nin derslerdeki etkinliğini fark etmiş ve bu yöntemi kendi öğretim uygulamalarında kullanmayı planlamaktadırlar. Bu durum, Origami'nin öğretmen adaylarının mesleki gelişimlerine katkıda bulunduğunu ve derslerini daha etkili hale getirdiğini göstermektedir.

4. Aşama: Karşılaştırma

Bu aşamada, matematik öğretmeni adaylarının Origami'yi geleneksel araçlarla karşılaştırarak matematik eğitimi sürecine nasıl entegre ettikleri incelenmiştir. Adaylar, Origami'nin öğrencilerin matematik öğrenme sürecini daha aktif hale getirdiğini, üst düzey zihinsel becerilerini geliştirdiğini ve geleneksel yöntemlere göre farklar oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ancak, bazı pratik zorluklar da vurgulanmıştır. Aşağıda, katılımcı görüşlerine dair örnek alıntılar ve bu alıntıların açıklamaları yer almaktadır:

K14: "İlgi ve dikkat çekici olmasının yanı sıra ön hazırlık gerektiren ve basit de olsa özel malzemeler gerektiren bir ders."

K14, Origami'nin derslerde dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı bir yöntem olduğunu kabul etmekle birlikte, bu yöntemin uygulanması için gerekli olan ön hazırlık ve malzeme temininin

öğretmenler için zorluk yaratabileceğini belirtmektedir. Origami etkinliklerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için öğretmenlerin dersten önce gerekli hazırlıkları yapması ve uygun malzemeleri temin etmesi gerekmektedir. Bu durum, dersin planlanması ve uygulanmasında zaman ve kaynak açısından ekstra bir çaba gerektirebilir. Katılımcının algısına bu faktörler etki etmiş olabilir.

K4: "Bu ders eğlenceli ve zevkli olmakla beraber ders zamanının iyi yönetilmesi, kullanılması gerekiyor."

K4, Origami'nin matematik derslerini daha eğlenceli ve zevkli hale getirdiğini belirtmekte, ancak zaman yönetiminin önemine de dikkat çekmektedir. Origami gibi yaratıcı ve interaktif etkinliklerin ders süresince verimli bir şekilde uygulanabilmesi için, zamanın iyi planlanması ve etkin kullanılması gerekmektedir. Aksi takdirde, ders süresi içinde hedeflenen tüm konuların işlenmesi zorlaşabilir. Bu nedenle, öğretmenlerin ders planlarını yaparken zaman yönetimine özel önem göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

K2: "Matematiksel çıktıları değerlendirirken bana yakın gelen Origami ürünlerine daha yüksek not vermek sorun olabilir."

K2, Origami'nin değerlendirme sürecinde objektif kalmanın zorluklarını ifade etmektedir. Origami gibi sanatsal ve yaratıcı etkinliklerin değerlendirilmesi sırasında, öğretmenlerin kişisel beğenilerinin ve yakınlık hissettikleri çalışmalara daha yüksek not verme eğilimlerinin olabileceğini belirtmektedir.

Matematik öğretmeni adaylarının tümü, Origami'nin matematik öğretim sürecini eğlenceli kıldığını, öğrenci ilgisini ve dikkatini çektiğini, somutlaştırma ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Ancak, Origami'nin etkili bir şekilde kullanılabilmesi için malzeme temini, zaman yönetimi ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma gibi pratik zorluklar da mevcuttur. Ayrıca, değerlendirme sürecinde objektif kalmak için dikkatli olunması gerektiği ifade edilmiştir. Bu bulgular, Origami'nin eğitimde güçlü bir araç olabileceğini, ancak başarılı uygulanabilmesi için bazı önlemler alınması gerektiğini göstermektedir.

5. Aşama: Yerleşme

Matematik öğretmeni adayları, Origami'nin yerleşme aşamasında öğrencilere odaklanarak onları matematik dersinin bir parçası haline getirir. Bu süreçte, Origami'yi bireysel ihtiyaçlara göre uyarlarken, sabır ve empatiyle öğrencilerin matematiksel konuları daha iyi anlamalarını sağlarlar. Aşağıda, katılımcı görüşlerine dair örnek alıntılar ve bu alıntıların açıklamaları yer almaktadır:

K13: "Origami, yaratıcılığı geliştiren bir teknik ve bu etkinlik sayesinde matematik eğitimi daha verimli şekilde yapılabilir. Kesinlikle matematik derslerimin bir parçası olacak."

K13, Origami'nin yaratıcılığı teşvik eden bir teknik olduğunu ve matematik eğitiminde verimliliği artırabileceğini ifade etmektedir. Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek, onların matematiksel problemlere farklı açılardan yaklaşmalarını sağlayabilir. Origami, sadece soyut matematiksel kavramları somut hale getirmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin matematik dersine olan ilgisini ve katılımını artırır. K13, Origami'nin derslerinde kalıcı bir yer edinmesi gerektiğini vurgulayarak, bu yöntemin eğitimde nasıl etkin bir araç olabileceğini kabul etmektedir.

K7: "Origami'nin matematik dersi için başlı başına bir yenilik olduğunu düşünüyorum. Farklı tekniklerle, farklı şekillerle ve en önemlisi yaş gruplarına uygun. Bireysel farklılıkları da en aza indiriyor."

K7, Origami'nin matematik derslerinde yenilikçi bir yaklaşım sunduğunu ve farklı yaş gruplarına hitap edebilecek esneklikte olduğunu vurgulamaktadır. Origami, öğrencilerin bireysel yeteneklerine ve öğrenme hızlarına uygun olarak uyarlanabilir. Bu da öğrenciler arasında var olan bireysel farklılıkları en aza indirerek, her öğrencinin kendi seviyesine uygun olarak öğrenmesini sağlar. K7, bu özelliğin derslerdeki etkinliği artırarak, öğrenme sürecini daha adil ve kapsayıcı hale getirdiğini belirtmektedir.

K5: "Bir öğrencinin dersin başında veya en eğlencesi sırasında, matematik eğitimi ile ilişkisi olan şeylerden biri de Origami'dir".

K5, Origami'nin derslerin en eğlenceli ve etkili anlarında yer alabileceğini ve matematikle bağlantılı bir öğrenme aracı olabileceğini belirtmektedir. Origami, öğrencilerin derslere olan ilgisini canlı tutarak, matematiksel kavramları daha eğlenceli bir şekilde öğrenmelerine olanak tanır. Bu yaklaşım, öğrencilerin dersi sıkıcı bir zorunluluktan ziyade keyif alarak katıldıkları bir etkinlik haline getirebilir. K5, Origami'nin dersin en heyecan verici anlarında kullanılarak, öğrencilerin motivasyonunu artırabileceğini ifade etmektedir.

Matematik öğretmeni adayları, bu aşamada öğrenci merkezli bir yaklaşım sergileyerek Origami'yi matematik dersinin bir parçası haline getirmektedir. Origami, bireysel farklılıkları dikkate alarak her öğrencinin kendi hızında öğrenmesini sağlarken, öğrencilere sabır ve empati kazandırmaktadır. Bu sayede, öğrencilerin matematiksel konuları daha derinlemesine ve etkili bir şekilde anlamalarına yardımcı olmaktadır. Öğretmen adayları, Origami'nin dersleri daha yenilikçi, eğlenceli ve öğretici hale getirdiğini fark etmiş ve bu yöntemi öğretim pratiklerine entegre etmeyi planlamaktadırlar.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın temel amacı, Origami etkinliklerinin matematik öğretim programıyla ilişkilendirilmesinin, matematik öğretmeni adaylarının matematik eğitiminde Origami kullanımına yönelik inançları ve öz yeterlik algıları üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın bulguları, öğretmen adaylarının bu süreçte geçirdiği değişimleri ve Origami'nin matematik eğitiminde nasıl bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuçlar

Araştırmanın nicel bulguları, matematik öğretmen adaylarının Origami etkinlikleri ile matematik öğretim programı kazanımlarını ilişkilendirmesinin, bu adayların matematik eğitiminde Origami kullanımına yönelik inançları ve öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı ve büyük bir etki yarattığını göstermektedir. Özellikle, katılımcıların hem inanç algılarında hem de öz yeterlik algılarında ders sürecinde anlamlı artışlar gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, Origami'nin matematik eğitiminde etkili bir öğretim aracı olabileceğini ve öğretmen adaylarının mesleki gelişimine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Araştırmanın nitel bulguları, öğretmen adaylarının Origami kullanımına ilişkin beş aşamalı bir değişim süreci yaşadığını ortaya koymaktadır: Tanıma ve ilişkilendirme, Anlam Yükleme, Özümseme, Karşılaştırma ve Yerleşme. Bu süreç boyunca öğretmen adaylarının Origami'ye yönelik tutumlarının nötrden olumluya doğru değiştiği ve bu yöntemin matematik eğitimini zenginleştirme potansiyelini fark ettikleri görülmüştür.

Tartışma

Bu araştırmanın bulguları, Origami etkinliklerinin matematik öğretiminde kullanımının öğretmen adaylarının hem inançlarında hem de öz yeterlik algılarında önemli bir gelişim sağladığını göstermektedir. Nicel bulgular, Origami'nin matematik öğretim programına entegrasyonunun, öğretmen adaylarının bu yöntemi kullanma konusundaki öz yeterlik algılarını ve inançlarını güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, önceki araştırmalarla uyumlu olup, yaratıcı öğretim yöntemlerinin eğitimdeki etkilerine dair literatürdeki geniş bir tartışmanın parçası haline gelmektedir.

Örneğin, Taylor ve Hinton (2020), yaratıcı ve somut materyallerin eğitimde kullanımının öğrenci katılımını artırdığını ve soyut matematiksel kavramları daha anlaşılır hale getirdiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, Sun ve arkadaşları (2019), matematik eğitiminde sanat tabanlı yöntemlerin, öğrencilerin görsel-uzamsal düşünme becerilerini geliştirerek, problem çözme yeteneklerini ve kavramsal anlama düzeylerini artırdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın bulguları, Origami'nin yalnızca öğretmen adaylarının öz yeterlik algıları üzerinde değil, aynı zamanda öğretimde yaratıcı materyal kullanımına yönelik genel inançları üzerinde de olumlu etkiler sağladığını göstermektedir.

Araştırmanın nitel bulguları ise, öğretmen adaylarının Origami'yi bir matematik öğretim aracı olarak kullanmaya yönelik beş aşamalı bir değişim sürecinden geçtiğini ortaya koymuştur. Bu süreç, adayların Origami'yi başlangıçta yalnızca sanatsal bir etkinlik olarak görmesinden, zamanla matematiksel kavramları öğretmede güçlü bir araç olarak kabul etmelerine doğru evrilmiştir. Bu sonuç, Rogers'ın Yeniliklerin Yayılması Kuramı'na (Diffusion of Innovations Theory) dayanmaktadır (Rogers, 2003). Kurama göre, bir yeniliği benimseme süreci bireylerin önce farkındalık kazanması, ardından bu yeniliği anlaması, denemesi, değerlendirmesi ve en sonunda benimsemesiyle gerçekleşir. Bu çalışmada da öğretmen adaylarının Origami'ye ilişkin tutumlarındaki aşamalı değişim, bu kuramla uyumlu görünmektedir.

Boakes (2009) ve Budinski ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen çalışmalarda, Origami'nin matematiksel kavramlara olan ilgiyi artırdığı ve öğretmenlerin bu yöntemi kullanma konusunda güven kazandıkları vurgulanmaktadır. Bu çalışmada gözlemlenen benzer bulgular, Origami'nin öğretmen adaylarının hem inanç hem de öz yeterlik algılarında pozitif bir değişim yarattığını ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının, Origami etkinlikleri sırasında öğrendikleri öğretim stratejilerinin, gelecekteki ders uygulamalarına yansıtılma potansiyeline sahip olması da bu yöntemin eğitimdeki uzun vadeli etkilerini desteklemektedir.

Ayrıca, Masal ve arkadaşları (2018) ile Avcu ve Avcu (2019) tarafından yapılan çalışmalar, öğretmen adaylarının başlangıçta tereddüt ettikleri Origami gibi yenilikçi yöntemleri, zamanla matematik eğitiminde etkin bir araç olarak benimsediklerini göstermektedir. Bu çalışmalarda bulgular, öğretmen adaylarının yaratıcı öğretim yöntemlerini nasıl benimsediklerine dair önemli bir ışık tutmaktadır. Bu da öğretmen eğitim programlarında yaratıcı etkinliklerin entegrasyonunun mesleki gelişimi teşvik etmede kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin, Origami gibi yöntemler, sadece matematiksel kavramların anlaşılmasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda öğretmenlerin ders işleme süreçlerinde esneklik kazanmalarına ve yaratıcı yaklaşımlar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Holden et al., 2022).

Bu noktada, yaratıcı yöntemlerin eğitimdeki rolü üzerine yapılan daha geniş literatüre değinmek gereklidir. Bandura'nın (1997) sosyal bilişsel teorisine göre, öz yeterlik bireyin bir görevi başarma konusundaki inançlarıyla doğrudan ilişkilidir ve bu inançlar, deneyim ve başarı yoluyla şekillenir. Bu çalışma, Origami gibi yaratıcı etkinliklerin öğretmen adaylarının öz yeterlik algılarını nasıl güçlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle uygulamalı öğretim yöntemleri, bireylerin başarabileceği inancını pekiştirir ve onları yeni yöntemler denemeye teşvik eder. Bu da öğretmen adaylarının gelecekteki mesleki uygulamalarına olumlu katkılar sağlayabilir.

Ek olarak, araştırmanın bulguları, Origami'nin matematiksel kavramları daha somut hale getirme potansiyeline sahip olduğunu gösteren uluslararası literatürü de desteklemektedir. Cooper ve arkadaşları (2004), Origami'nin öğretmenlerin matematiksel konuları daha anlaşılır hale getirme becerilerini geliştirdiğini ve bu durumun öğretmen adaylarının bu yöntemle olan güvenlerini pekiştirdiğini belirtmektedir. Özellikle, öğretmen adaylarının bu yöntemi matematik eğitimine entegre etmeleri, öğrencilerin soyut matematiksel kavramları daha kolay anlamalarına yardımcı olabilir (Noss & Hoyles, 2006).

Bununla birlikte, araştırmanın bazı sınırlamaları da göz önünde bulundurulmalıdır. İlk olarak, araştırmanın örnekleme yalnızca belirli bir üniversitenin öğretmen adayları ile sınırlıdır ve bu durum sonuçların genellenebilirliğini kısıtlayabilir. İkinci olarak, çalışmada kullanılan veri toplama araçları öz bildirimlere dayanmaktadır, bu da katılımcıların yanlı cevaplar verme olasılığını beraberinde getirebilir. Bu sınırlamalar gelecekteki çalışmalarda dikkate alınarak daha geniş örneklem ve farklı veri toplama teknikleri kullanılabilir.

Öneriler

Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda, Origami ve benzeri yaratıcı etkinliklerin öğretmen eğitim programlarına daha geniş bir şekilde entegre edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, farklı yaş

gruplarındaki öğrencilere Origami etkinliklerinin etkisini inceleyen çalışmalar yapılabilir. Örneğin, Origami'nin sadece matematik eğitimindeki değil, fen bilimleri veya mühendislik eğitimi gibi diğer disiplinlerde de nasıl kullanılabileceğini araştırmak, bu yöntemin eğitimdeki potansiyelini daha geniş bir bağlama oturtabilir. Ayrıca, daha uzun vadeli araştırmalar, Origami'nin öğretmen adaylarının mesleki gelişimi üzerindeki kalıcı etkilerini değerlendirmede faydalı olacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma Origami'nin matematik öğretiminde etkili bir araç olabileceğini ve öğretmen adaylarının öz yeterliklerini geliştirme konusunda önemli katkılar sunduğunu göstermektedir. Origami gibi yaratıcı yaklaşımların öğretmen eğitim programlarına entegre edilmesi, öğretmen adaylarının yenilikçi ve etkili öğretim stratejileri geliştirmelerine olanak sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Matematik Öğretmen Adaylarının Origami Kullanımına Yönelik İnanç ve Öz Yeterlik Algıları: Karma Yöntem Çalışması" başlıklı makalemın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Arıcı, S., & Aslan Tutak, F. (2013). Using origami to enhance geometric reasoning and achievement. Eighth Congress of European Research in Mathematics Education (CERME 8).
- Arslan, O. (2012). Investigating beliefs and perceived self-efficacy beliefs of prospective elementary mathematics teachers towards using origami in mathematics education (Master's thesis). Middle East Technical University.
- Arslan, O., & Işıksal-Bostan, M. (2016). Matematik eğitiminde origami kullanımına yönelik öz yeterlik ölçeği geliştirilmesi ve geçerlik çalışmaları. *Elementary Education Online*, 15(2), 548–559. <https://doi.org/10.17051/ie.2016.06024>
- Attard, C. (2011). "My favourite subject is maths. For some reason no-one really agrees with me": Student perspectives of mathematics teaching and learning in the upper primary classroom. *Mathematics Education Research Journal*, 23(4), 363–377. <https://doi.org/10.1007/s13394-011-0020-5>
- Avcu, S., & Avcu, R. (2019). Ortaokul matematik öğretmeni adaylarının origami dersinde edindikleri deneyimler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (50), 136–166. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.482716>
- Aydın, F. (2021). Matematik öğretmenlerinin origaminin matematik eğitiminde kullanılmasına ilişkin inançlarının ve öz yeterlik algılarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Beech, R. (2009). *The practical illustrated encyclopedia of origami: The complete guide to the art of paper folding*. Lorenz Books.
- Boakes, N. J. (2009). Origami instruction in the middle school mathematics classroom: Its impact on spatial visualization and geometry knowledge of students. *RMLE Online*, 32(7), 1–12. <https://doi.org/10.1080/19404476.2009.11462060>
- Budinski, N., Lavicza, Z., Fenyvesi, K., & Novta, M. (2019). Mathematical and coding lessons based on creative origami activities. *Open Education Studies*, 1(1), 220–227. <https://doi.org/10.1515/edu-2019-0016>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Chen, K. (2006). Math in motion: Origami math for students who are deaf and hard of hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11(2), 262–266. <https://doi.org/10.1093/deafed/enj031>
- Coad, L. (2006). Paper folding in the middle school classroom and beyond. *Australian Mathematics Teacher*, 62(1), 6–13.
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Academic Press.
- Cooper, E. E., Ness, M., & Smith, M. (2004). A case study of a child with dyslexia and spatial-temporal gifts. *Gifted Child Quarterly*, 48(2), 83–94. <https://doi.org/10.1177/001698620404800202>

- Cooper, M., McKeown, R., & Ferrer, D. (2004). The use of origami in teaching mathematics: Transforming abstract concepts into concrete understanding. *Journal of Mathematics Education*, 8(2), 134–145.
- Creswell, J. W. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (S. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Cuevas, M. M., & Berou, M. (2016). Students' mathematics self-efficacy and anxiety as correlates to academic performance. *University of Bohol Multidisciplinary Research Journal*, 4, 1–18. <https://doi.org/10.15631/ubmrj.v4i1.64>
- Dowling, M. (2012). Phenomenological research approaches: Mapping the terrain of competing perspectives. In *Qualitative research in midwifery and childbirth* (pp. 55–78). Routledge.
- Green, S. B., & Salkind, N. J. (2016). Using SPSS for Windows and Macintosh. Pearson.
- Gür, H., & Kobak-Demir, M. (2017). Geometry teaching via origami: The views of secondary mathematics teacher trainees. *Journal of Education and Practice*, 8(15), 65–71.
- Holden, C., Green, S., & Fairchild, L. (2022). Creative teaching methods in mathematics education: Exploring the impact of hands-on activities like origami. *International Journal of Educational Innovation*, 15(1), 45–61.
- Holden, L. R., Ko, Y. Y. W., Maxwell, D. W., Goodwin, C. A., Lee, C. H., Runge, J. E., & Beeman, E. B. (2022). Exploring geometry with origami one-cut-heart. *Mathematics Teacher: Learning and Teaching PK-12*, 115(9), 650–658. <https://doi.org/10.5951/MTLT.2021.0335>
- Jojo, Z. (2020). Enhancing mathematics teachers' conceptual understanding through action learning in an open distance learning context. *Ponte International Journal of Science and Research*, 76(11). <https://doi.org/10.21506/j.ponte>
- Köğçe, D. (2020). Use of origami in mathematics teaching: An exemplary activity. *Asian Journal of Education and Training*, 6(2), 284–296. <https://doi.org/10.20448/journal.522.2020.62.284.296>
- Larkin, K., & Jorgensen, R. (2016). 'I hate maths: Why do we need to do maths?' Using iPad video diaries to investigate attitudes and emotions towards mathematics in year 3 and year 6 students. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 14(5), 925–944. <https://doi.org/10.1007/s10763-015-9621-x>
- Masal, M., Ergene, Ö., Takunyacı, M., & Masal, E. (2018). Prospective teachers' views about using origami in mathematics lessons. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 5(2), 56–65. <https://doi.org/10.17278/ijesim.2018.05.2.06>
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel Yayınları.
- Metje, N., Frank, H. L., & Croft, P. (2007). Can't do maths—Understanding students' maths anxiety. *Teaching Mathematics and Its Applications*, 26(2), 79–88. <https://doi.org/10.1093/teamat/hrl004>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB Yayınları.
- Miura, K., Kawasaki, T., Tachi, T., Uehara, R., Lang, R. J., & Iverson, P. W. (2015a). Origami: I. In R. J. Lang (Ed.), *Education technology, art, and mathematics*. American Mathematical Society.
- Miura, K., Kawasaki, T., Tachi, T., Uehara, R., Lang, R. J., & Iverson, P. W. (2015b). Origami: II. In R. J. Lang (Ed.), *Education technology, art, and mathematics*. American Mathematical Society.
- National Research Council. (2001). *Adding it up: Helping children learn mathematics*. National Academy Press.
- Noss, R., & Hoyles, C. (2006). *Exploring mathematics through digital technologies*. Springer.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Respitawulan, R., & Afrianti, N. (2019, November). Limited trial on origami construction as mathematics learning strategy for early childhood on kindergarten teachers. *Journal of Physics: Conference Series*, 1375(1), 012073. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1375/1/012073>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.

- Sun, Y., Harris, J., & Tao, R. (2019). Integrating art into STEM education: Impact on students' problem-solving and visual-spatial skills. *Journal of STEM Education Research*, 10(3), 245–260. <https://doi.org/10.1007/s41979-019-00021-3>
- Taylor, J., & Hinton, D. (2020). Engaging students through creative learning: The role of art-based practices in mathematics classrooms. *Educational Studies in Mathematics*, 104(2), 225–240. <https://doi.org/10.1007/s10649-020-09957-2>
- Tugrul, B., & Kavici, M. (2002). Kâğıt katlama sanatı ve öğrenme [The art of paper folding and learning]. *Pamukkale University Education Faculty Journal*, 11(11), 1–17.
- Ulum, H. (2023). Classroom teacher candidates' perceptions on the use of origami in mathematics course. 1st International Congress on Math Learning Difficulties, 31–32.
- Wang, M. T., Fredricks, J. A., Ye, F., Hofkens, T. L., & Linn, J. S. (2016). The math and science engagement scales: Scale development, validation, and psychometric properties. *Learning and Instruction*, 43, 16–26. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2016.01.008>
- Wares, A. (2013a). An application of the theory of multiple intelligences in mathematics classrooms in the context of origami. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 44(1), 122–131. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2012.678892>
- Wares, A. (2013b). Appreciation of mathematics through origami. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 44(2), 277–283. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2012.703334>
- Wares, A. (2016). Mathematical thinking and origami. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 47(1), 155–163. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2015.1055081>
- Wares, A., & Elstak, I. (2017). Origami, geometry, and art. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 48(2), 317–324. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2016.1245870>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Disaster experiences of spontaneous volunteers: An evaluation on fires in the Mediterranean Region¹

Sevda Demiröz Yıldırım² , Kader Demiröz³

²Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Bucak School of Health, Department of Emergency Aid and Disaster Management, Department of Disaster Management and Education, Burdur, Türkiye; ³Artvin Çoruh University, Faculty of Health Sciences, Department of Emergency Aid and Disaster Management, Artvin, Türkiye.

ABSTRACT

Türkiye has been exposed to many natural, technological and man-made disasters throughout its history and these disasters have brought about various damages and losses. Especially in the last few years, various disasters such as earthquakes, floods and fires have caused continuous losses and damage in the country. One of these disasters is the largest and destructive forest fires in Turkey's history, which started on July 28, 2021, in Manavgat, Antalya and continued for 15 days in 17 provinces, affecting residential areas. It can be said that this disaster, in which local, national, international and voluntary resources were used, is an important example of cooperation, solidarity and organization for different actors. This study focuses on the experiences of spontaneous volunteers who actively worked in the fire areas during the 2021 forest fire. The sample of the study was selected among spontaneous volunteers who helped the intervention during the fire and participated in such processes as humanitarian aid, logistics and evacuation services behind the site. This study aims to provide suggestions for the problems encountered in the field in accordance with the experiences and experiences of the volunteers who come to the field in crises that may occur during disasters and emergencies. Phenomenological design, one of the qualitative research methods, was used in the study. The data obtained were analyzed with MAXQDA 2022 program. As a result of the analysis, three themes were identified: perception of volunteerism, intervention process, difficulties and recommendations. It was determined that the participants had the perception of volunteerism of being useful to society, serving, not expecting anything in return and helping and this situation affected them positively. Volunteers carried out activities' preparation, coordination, logistic support, search and rescue and evacuation, fire extinguishing and cooling, humanitarian aid and logistic support during the intervention process. It was determined that they experienced difficulties in the disaster area in terms of ignorance and lack of awareness, presence of unintended people in the region and lack of coordination, which negatively affected the volunteers. Participants think that the difficulties encountered will be solved through social education, awareness raising and inter-institutional cooperation.

KEYWORDS

Disaster management, Mediterranean wildfires, Volunteer, Human resources management, Wildfire.

Introduction

Disaster is defined as "the consequences of natural, technological or human-induced events that cause physical, economic and social losses for the whole or certain segments of society, halt or interrupt normal life and human activities, and which the affected society does not have sufficient capacity to cope with" (AFAD, 2014; UNDRR, 2009). Regardless of the source, disasters cause many people to lose their lives, get injured, migrate, and cause serious

¹Name of the ethics review board: Artvin Çoruh University Rectorate Ethics Committee. Date of the ethical assessment decision: 29.04.2022. Ethical assessment certificate number number: E-18457941-050.99-48045.

economic losses. The destructiveness and frequency of disasters are increasing every year (CRED, 2024).

Climate change and its consequences, rapid and uncontrolled urbanization, destruction of natural forest areas, as well as ignorance, lack of awareness, and sabotage in the use of forest areas are among the reasons that affect the occurrence of forest fires and the growth of these areas. When the statistics of the past years are examined to observe this difference, while an average of 11 forest fire disasters were reported annually between 2001 and 2020, 19 fire disasters were reported in 2021 due to heat waves (CRED, 2022), 15 in 2022 (CRED, 2023), and 16 in 2023 (CRED, 2024). The number of people who lost their lives or are affected by forest fires increases every year. Between 2001 and 2020, an average of 77 people lost their lives annually due to forest fires, and 700000 people were affected by these disasters (CRED, 2022). While 128 people lost their lives due to forest fires in 2021, 76 people lost their lives in 2022, and 264 people lost their lives due to forest fires in 2023 (CRED, 2023). The annual average cost of destruction caused by forest fires is US\$ 6.3 million, while the cost caused by fires in 2023 is US\$ 6.8 million (CRED, 2024).

In Turkey, a forest fire started in Manavgat/Yeniköy, Antalya on July 20, 2021, and spread rapidly to Manavgat, Akseki, Gündoğmuş, and Gazipaşa districts on the same day. The effects of the forest fire were also observed in most parts of Muğla province (Milas, Menteşe, Bodrum, Marmaris, Seydikemer, Köyceğiz, and Kavaklıdere). In addition to Antalya and Muğla provinces, forest fires were also started in Burdur, Isparta, Adana, Mersin, and Osmaniye provinces simultaneously. In addition to the intentional setting of fires in some regions (Orman Genel Müdürlüğü, 2021), the extreme temperatures in the 2021 fire season, low precipitation, droughts, the effect of winds on fire areas, and the decrease in the relative humidity and the moisture content of flammable materials in the forest increased the fire hazard and were effective in fire outbreak and progression (Çamalan et al., 2023). On the first day of the fire, 33,000 hectares (ha) of land were affected (Esengil, 2021). These fires are the largest forest fires ever experienced in Turkey (Esengil, 2021; Tavşanoğlu et al., 2022). In 2021, a total area of 139503 ha was burned (Orman Genel Müdürlüğü, 2021). In 2021, 74% of forest fires occurred in the forest areas under the Regional Directorate of Forestry in Antalya and Muğla provinces. The provinces most affected by forest fires were Antalya (60366.56 ha), Muğla (50602.92 ha), Mersin (9661.20 ha), Adana (4949.26 ha), Osmaniye (3149.79 ha), and Isparta (1422.86 ha) (Orman Genel Müdürlüğü, 2021). Provinces and neighborhoods affected by Mediterranean forest fires have been declared "Disaster Areas Affecting General Life"² (TRT Haber, 2021).

In areas affected by forest fires, firefighting operations continued from the air and on the ground. A total of 15 firefighting aircraft, 62 helicopters, 9 unmanned aerial vehicles, and one unmanned helicopter were used to fight 275 forest fires. In addition, 850 water trucks and tankers and 450 construction vehicles were used on land (Türk Tabipler Birliği, 2021). Aircraft, equipment, and supplies were provided from Spain, Azerbaijan, Croatia, Russia, Ukraine, Iran, and Qatar to support the fires. In addition to 5250 personnel, many volunteers also participated in the response to forest fires. As a result of the fires, a total of eight people, one of whom was a volunteer, lost their lives and hundreds were injured (Türk Tabipler Birliği, 2021). On August 12, with the extinguishing of the forest fire in Köyceğiz district, all forest fires in the Mediterranean Region were under control after 15 days (Haber Türk, 2021).

Although the intervention of authorized institutions is a priority in disasters, the support of all stakeholders, including public, private, and civilian, is essential for coping with the disaster in case of insufficient resources that may arise in the face of the magnitude of destruction. Ensuring high benefits from voluntary organizations, among the most important of these

² Affect on General Life: It is defined as "the decision on impact taken by considering issues such as the number of buildings destroyed and become uninhabitable or unusable in all or part of the disaster-affected area, the importance of the damaged structures and facilities, the economic and social characteristics of the neighborhood, the disruptions in the normal order of life, and the size of the area affected by the disaster and emergency" (AFAD, 2014).

stakeholders, is crucial for the success of disaster management. The training of qualified volunteers can contribute to social capital³. The concept of volunteering fully meets the two sub-sources of the concept of social capital, namely "sense of duty and sense of standing together" (Sayın, 2023).

Volunteers can be defined as people who work without being paid for their work in areas such as humanitarian aid, disaster response, etc. (Roth, 2015). Volunteering processes in disasters are coordinated by AFAD in Turkey. Disaster volunteers from AFAD and volunteers affiliated with non-governmental organizations also carried out their activities in disaster areas under the management of AFAD (AFAD, 2019). Volunteering processes can be either organized (planned/structured) or spontaneous, with citizens and residents going to disaster areas and participating in relief activities in case of need without any planning (Wolensky, 1979). Organized volunteers are coordinated under the direction of AFAD, local governments or another non-governmental organization. Organized volunteers are coordinated by AFAD, local governments, or another NGO (Özel & Sezen, 2018). Since the problems that may arise in disaster areas with multiple hazards can be fatal, coordination of both organized and spontaneous volunteers in the disaster area is very crucial. Therefore, it will be easier to ensure successful management in disaster areas if AFAD, which is the institution responsible for disaster management in Turkey, local administrations, NGOs, and private organizations work in cooperation as a "single organism" within the framework of good governance.⁴ Through this cooperation, fragmentation, complexity, and disorganization in disaster areas will be prevented and the effectiveness of disaster response will be enhanced.

Volunteers play an important role in crisis management processes by providing emotional and labor support, as well as being a significant human resource when responders are tired and overwhelmed. Carrying out the whole process with only public institutions and organizations can be a burden for both the relevant personnel and public institutions and organizations. On the other hand, the disaster management process in which governance⁴ is at the center, including the total intervention of all actors, has the potential to minimize losses and damages. Many volunteers with different qualifications work in the relief efforts in disasters that occur in Turkey and around the world. The number of volunteers in the world is not clearly known. However, it is known that firstly the disaster victims affected in the disaster area undertake volunteerism, and as time progresses, volunteers from different regions and countries are involved in the process. During Hurricanes Rita, Wilma, and Katrina in the United States, the American Red Cross mobilized more than one million volunteers for disaster response and recovery, with 95% of those working on behalf of the American Red Cross in the region being volunteers (AmericanRed Cross, 2006, 2007). In the 2011 Tohoku earthquake and tsunami, more than 1.5 million volunteers responded to the Tohoku region through Disaster Volunteer Centers established in the affected municipalities (Aldrich, 2012). After the September 11 attacks and the Kobe earthquakes, more than one million volunteers took part in each of these disasters. In the relatively small-scale disasters of the Kochi, Niigata, and Fukushima floods in Japan, more than 10,000 volunteers took part, although the loss of life was very low (Iizuka & Aldrich, 2022).

³ Social capital can be defined as "the possibility of communication that can be established between at least two people based on trust, in other words, trust, norms, and communication network characteristics that increase the productivity of society by facilitating coordination activities between individuals, non-governmental organizations, and public institutions that make up society" (Tüysüz, 2011).

⁴ Governance can be explained as the effective management of social and economic resources of countries in a transparent, accountable, open and fair manner (Kaufmann et al., 2000). Better governance requires improving financial and economic management, increasing the efficiency of public administration, and ensuring the rule of law and public participation in decision-making processes (Lyon, 2000).

Method

This section presents information about the study design, data collection tools, permissions obtained for the use of data collection forms, data collection process, research ethics, and data analysis.

Research Design

In the study, transcendental phenomenological research design, one of the qualitative research designs, was used to explore in depth the disaster experiences of disaster volunteers in the forest fires in Antalya region.

Study Sample

The purposive sampling method was employed as the sample selection method in the study. In this regard, individuals must meet some inclusion criteria. These criteria are to be over 18 years of age and to be spontaneously involved in volunteering processes in forest fire response. Accordingly, the sample was selected from among the spontaneous volunteers who participated in the response process.

It is known that there may be differences in the number of samples in the phenomenological design used in the study. In qualitative studies, the number of samples can vary between three (3) and fifteen (15) people (Dukes, 1984; Johnson & Christensen, 2016). Creswell states that reaching a size that will provide comprehensive and detailed information about the targeted phenomenon is essential in determining the sample size in qualitative research (Creswell, 2013). In this study, the sample size was determined according to the data saturation principle, which is Creswell's approach and valid in qualitative research.

Data Collection Tools and Processes

The study data were collected through in-depth interviews with individuals who spontaneously volunteered to respond to forest fires in the Mediterranean region. A semi-structured interview form and a sociodemographic information form, which were created by the researchers, and expert opinions were obtained from seven (7) academicians who are experts in this field, were used in the data collection process.

The study data were collected in face-to-face interviews between 01.07.2022 and 30.09.2022 from individuals (ten people) who voluntarily participated in forest fire response activities. The individuals participating in the study were informed by reading the informed consent form. Recording consent was obtained from the participants for the voice recording to be kept preventing any data loss.

Research Ethics

For use of the semi-structured interview form and sociodemographic information form in the study and initiation of the study, permission was obtained from Artvin Çoruh University Ethics Committee dated 29.04.2022 and numbered E-18457941-050.99-48045. Individuals who volunteered to participate in the study were informed verbally and in writing about the study, signed an "informed consent form", and consent was obtained for the audio recording to be kept preventing any data loss. During the study process, research and publication ethics were followed.

Data Analysis

The study data were analyzed in the context of the question "How can the perceptions of volunteerism, disaster experiences, challenges, and expectations of volunteer individuals involved in the response to forest fires in the Mediterranean Region be explained?".

During the study, the data were analyzed while the interviews were continuing. After each interview, the data saturation status and the possibility of adding new participants were evaluated. The interviews were terminated after the tenth interview as the last participants repeated similar experiences with the previous participants and did not report different experiences that would create new code-themes. In this regard, interviews were conducted with a total of ten (10) volunteers until data saturation was reached. During the interviews, a semi-structured interview form prepared by the researchers was employed.

The data were transcribed using Microsoft Word. Following transcription, after the recordings were listened to repeatedly to minimize data loss and errors, the analysis process was initiated. The data were transferred to the MAXQDA 2022 software and analyzed by the researchers with the content analysis method and themes and sub-themes were created.

MAXQDA 2022 software was used to analyze qualitative data, organize the analysis, create draft codes, and plan draft code schemes. The reporting of the study was carried out based on the "SRQR- Standards for reporting qualitative research" created by O'Brien et al (O'Brien et al., 2014) and "COREQ- Consolidated criteria for reporting qualitative research" created by Tong et al (Tong et al., 2007) to cover all the processes of the study. The validity of the study was examined in terms of credibility, transferability, consistency, and confirmability and reported in terms of these dimensions (Creswell, 2013).

After the study findings were read and coded by the authors, common themes were identified. The themes and findings obtained as a result of the analysis were examined by researchers (four researchers) who are experts in qualitative research and necessary corrections were made according to their suggestions. After each emerging theme was reviewed by the authors, the final themes of the study were identified. In this regard, three themes were identified by the authors.

Findings

This study aimed to determine the fire response preparation processes, response process, and the experiences of volunteers who helped in search and rescue, evacuation, firefighting and cooling, coordination, humanitarian aid, and logistics activities during the Mediterranean Forest Fires. In the study, in-depth interviews were conducted with ten (10) disaster volunteers who took part in the response efforts in the Mediterranean region forest fires (Table 1). The demographic characteristics of the participants are presented in Table 1.

Table 1 Demographic Characteristics of Participants and Information on Their Volunteering Regions

Participant Code	Gender	Age	Profession	Volunteering Zone
P1	Male	34	Public servants	Bodrum, Marmaris, Seydikemer
P2	Male	21	Business owner	Muğla, Yatağan, Turunç, Menteş, Amos
P3	Male	24	TAF personnel	Köyceğiz
P4	Male	55	Driver	İzmir
P5	Male	51	Hotel Manager	Antalya
P6	Female	42	Merchant	Marmaris
P7	Male	24	Close protection and chauffeur	Muğla
P8	Female	42	Esthetician	Marmaris
P9	Male	37	TAF personnel	Marmaris ilçmeler
P10	Male	43	Administrator	Muğla

It was determined that the participants received search and rescue (P1, P2, P3, P4, P5, P7, P10), disaster awareness (P1, P7), first aid (P3, P4, P5, P6, P7, P8), personal development (P1, P5, P8), and psychology training (disaster and disaster victim psychology, psychological first aid) (P1, P5). Participants received these training from AFAD, municipal and/or public institutions and their organizations.

As a result of the interviews, three main themes were identified: perception of volunteerism, intervention process, and challenges and recommendations (Table 2).

Table 2 Participants' Experiences on the Forest Fires Process

Theme	Sub-Themes	Codes
Perception of Volunteerism	Being useful	
	Serving	
	Not expecting anything in return	
Intervention Process	Helping	
	Activities within the Team	Preparation Coordination Logistic Support
	Activities within the Region	Search, Rescue and Evacuation Fire Fighting and Cooling Coordination Humanitarian Aid and Logistic Support
Challenges and Recommendations	Challenges	Ignorance and Lack of Awareness Presence of Unauthorized Persons in the Region Lack of Coordination
	Recommendations	Training and Awareness-raising activities Cooperation

Findings on the Theme of Perception of Volunteerism

The answers given by the participants to the questions asked to determine their perceptions of volunteerism were analyzed and the first theme, the perception of volunteerism, was formed. Within the theme of perception of volunteerism, the sub-themes of helping, not expecting anything in return, serving, and being useful were created (Figure 1).

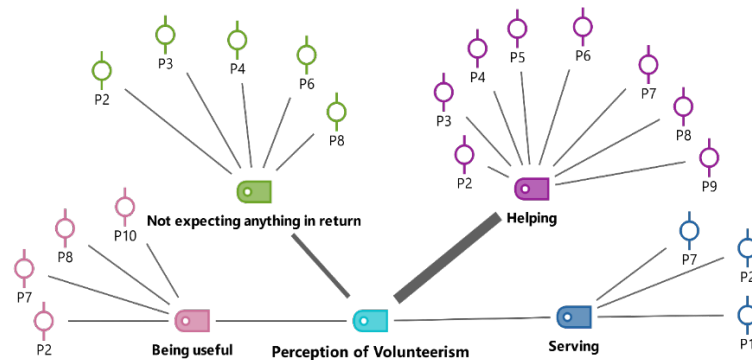

Figure 1 Participants' Perception of Volunteerism Code-Theory Model*

* The line thicknesses in the figure show the frequency density.

Participants evaluate the concept of volunteerism as serving and being useful to society and the country without expecting anything in return.

Being useful

P8 and P10, who noted that volunteerism is being beneficial to others and the world without any discrimination, made the following statements about volunteerism.

"For me, volunteerism is being useful to the world without expecting anything in return. To be useful to the world and people." P8

"To be beneficial to society and the universe without discriminating religion, language, race, sect, gender and to increase the number of people who follow these criteria." P10

Serving

Participants stated that volunteerism should be carried out independently and conscientiously. In addition, the participants stated that volunteerism is a type of service to the country. In this regard, P1 and P2 stated the following.

"What is volunteerism? It is a service that people conscientiously render to the land they live in without being dependent on anyone, without being under any political institution, organization, or ideology. Some may do it materially and some may do it spiritually. Some of them provide psychological support, and some of them can come and do it physically, as in search and rescue organizations. Volunteerism is the sum of the activities they have done to add a service or a plus to their hometown and the land they live in." P1

"I think volunteerism is a service to both our country and our nation. We do this without expecting anything in return, without expecting any congratulations. I believe every person should volunteer and take disaster training. Turkey is a disaster area; you never know when, where, and what will happen. It is an issue that every person should be aware of. We both provide training in this regard and spread volunteerism to every person as much as we can." P2

Not expecting anything in return

Participants stated that volunteerism is a gratuitous action for all living things. In this regard, P6 and P8 conveyed their thoughts as follows.

"So, it's not just about people. Especially in the Marmaris fire, our hearts ached so much. I still feel like crying. The screams of those animals, their burning deaths. It is necessary to do it for all living things but not expect anything in return. I think this is what volunteerism is all about. It has to be done without any material or spiritual expectation." P6

"For me, volunteerism is being useful to the world without expecting anything in return. It is to help all living beings in the world, and by living beings, I mean both human beings and animals and to help everyone in need. It's called volunteering." P8

Helping

Almost all the participants (eight participants) considered volunteerism as helping. In this regard, the perception of volunteerism was predominantly associated with the expression of helping. P3 and P4 expressed their thoughts about helping as follows.

"I believe that volunteerism is helping people, everyone, gratuitously and without expecting anything in return. More precisely, it is to volunteer for everything, not just people." P3

"For me, volunteerism is going there and helping in any way you can in a disaster or any emergency without asking for any fee or anything." P4

Findings on the Theme of Intervention Process

From the moment the participants received the news of the fire until their return from the field, their preparations and activities in the field were categorized under the theme of the fire response process. Within the theme of the fire response process, the sub-themes of activities within the team and activities within the region were created.

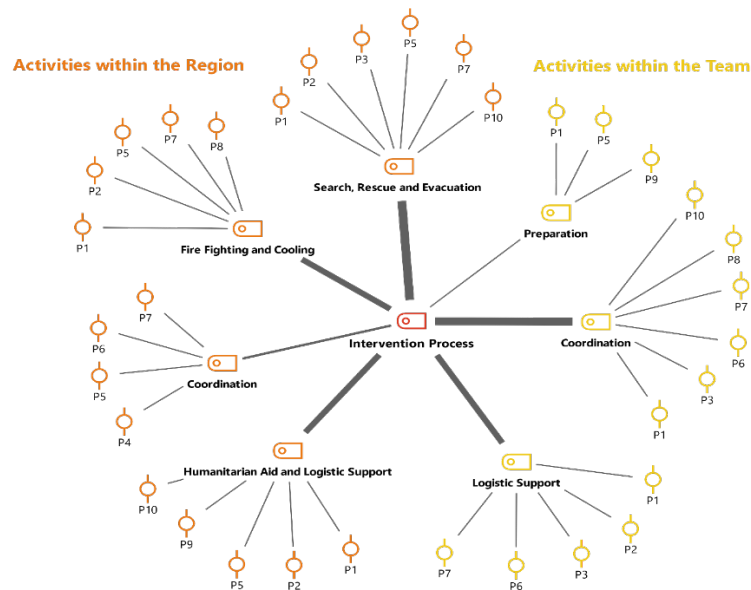

Figure 2 Participants' Forest Fire Response Process Code-Sub-Code Model*

* The line thicknesses in the figure show the frequency density.

Activities within the Team

Participants stated that they carried out preparation, coordination, humanitarian aid, and logistical support activities within the team.

Preparation

It was determined that participants made in-team preparations before the disaster to go to the fire site or to deliver aid to the fire site. Participants P1, P5, and P9 describe this situation as follows.

"You train before you play a match. After 20 days of training, you feel ready for the match. We don't want it to happen, but we always continue our training as if disasters will happen tomorrow as if they happen half an hour later. We continue our training on responding to a fire, debris, or a flood in the same way. All our equipment is already ready, and our personnel are ready and waiting. We have communicators and coordinators on duty in the provinces where we are located." P1

"Our backpacks are always ready in our homes, in our centers, and in our branches. All the equipment we may need to use is always ready. Within two hours, a sufficient number of our team members will be in the region." P5

"Let me put it this way. We were already becoming an institution prepared for such situations. It's fire season. But we're all set right now. We were ready." P9

Coordination

Participants stated that coordination activities were carried out within the team. Regarding coordination activities, P4, P7, and P10 described the situation as follows.

"I did not personally go to the region during the Mediterranean fires, but I was on duty in the İzmir office. I delivered 2548 volunteers from the İzmir office and across Turkey to those regions. I and ten of my friends worked at the office to deliver them." P4

"On the one hand, we took care of the paperwork and the vehicles, and on the other hand, I, as the field coordinator and team leader, was in a rush to make sure that everyone was adequately equipped." P7

"As X (the name of the association), when we received a call about the Mediterranean fires, we acted and met at the headquarters of the association as executives. At the headquarters

of the association, we made the distribution of tasks among ourselves. I also took on the tasks related to transportation and announcements on social media." P10

Logistic Support

Participants stated that logistics activities were carried out both within the team and at the disaster sites. Regarding the execution of logistics activities P6 and P9 stated the following.

"We immediately went to the association, and before we left, we were given fireproof gloves, helmets, vests, and all the other equipment we might need." P6

"After the first team set off, we packed up and went as the second team. I took care of the logistics of the hotels, food, clothing, drinks, and accommodation of the volunteers in the region." P9

Activities within the Region

Participants were involved in search and rescue and evacuation, firefighting and cooling, coordination, humanitarian aid, and logistical support in the field during the forest fires.

Search and Rescue and Evacuation

This code was identified based on the statements of the participants regarding the activities carried out to locate the living beings in the disaster area, to remove them from the dangerous area, and to stabilize their vital status. Regarding search, rescue, and evacuation, P1, P2, and P7 described the situation as follows.

"As the president of the association, I was in charge of the operation. We mostly contributed to the evacuation processes in Bodrum. We provided boats. With those boats, we helped citizens and tourists stranded in hotels." P1

"We also have a unit called animal search and rescue. Our rescue teams work in the front line and our veterinarians work in the back line. We always have two veterinarians, health workers, or health volunteers in the team for emergency intervention. In the forest fire, we participated in the rescue process together with this team." P2

"Our only aim is to evacuate living beings safely and healthily. If they need medical intervention, we will intervene at the scene and then evacuate them directly from the incident site safely. I also took an active role in this. We saved a lot of lives. We rescued turtles, cats, dogs, small cattle, cattle, etc. We also assisted the fire brigade and the gendarmerie in evacuating the villagers, because no matter how many responders there are, they are not enough. Even though we voluntarily supported them in large numbers, it was not enough." P7

Firefighting and Cooling

Participants stated they carried out firefighting and cooling activities with authorized institutions and other persons in the disaster area. P1 and P8 shared their experiences regarding firefighting and cooling operations as follows.

"We were directly involved in the firefighting activity in Marmaris. Because the fire area and the wind there posed a great challenge for the officials. Our goal was to support public institutions there." P1

"I was involved in fire cooling efforts with the Zonguldak Fire Department. We helped the Afyonkarahisar fire brigade. We were with the fire brigade; I took part in cooling operations in different areas. Since it was the first time, we encountered such an event in the fire zone, the firefighters never put us in the foreground, they kept us away, but we always rushed to help the fire brigade in the background, no matter what the situation was." P8

Coordination

The participants shared their experiences regarding the coordination processes required for the best execution of the activities to be carried out in and out of the disaster area. P4, P5, and P7, who took part in coordination activities in the disaster area, shared their experiences as follows:

“Ten of my friends and I worked at the center and delivered 2548 volunteers from across Turkey to those regions.” P4

“We had fifteen hundred volunteers in the region. But these were volunteers, not a military-disciplined army. They were dependent on us, acting on instructions they received from us. We tried to coordinate them as much as we could in our work at the coordination center and headquarters for a very long time.” P5

“Team order is crucial. Both being in the field and intervening from below by radio. Because even though the smoke is denser below, you can see the burning part very clearly. This guidance from below is as important as the firefighting effort from above. I provided support in such guidance.” P7

Humanitarian Aid and Logistic Support

Participants stated that humanitarian aid and logistics activities are carried out in the disaster area. P10 and P2 shared their experiences regarding humanitarian aid and logistics activities as follows.

“As soon as we received the alarm about the Yatağan fire, we were organized immediately and went to the Geyik Dam in the Yatağan region, but we were in a position where we could not respond to the fire. So we said let's go down and evacuate the village. We went down to the villages below the Geyik dam and evacuated the villages. We also evacuated the animals in the region. Then we went to a coffeehouse there and provided water and food support. Once the fire was under control, we safely returned the evacuated people to their homes.” P10

“We were mostly in Turunç, Menteş, and Amos regions. I participated in those areas. Our teams also served in the evacuation, firefighting, humanitarian aid, and health departments.” P2

Findings on the Theme of Challenges and Recommendations

Participants were asked to indicate the challenges they faced in the field and recommendations for addressing these challenges. As a result of the analysis of the answers given, the theme of challenges and recommendations was formed (Figure 3).

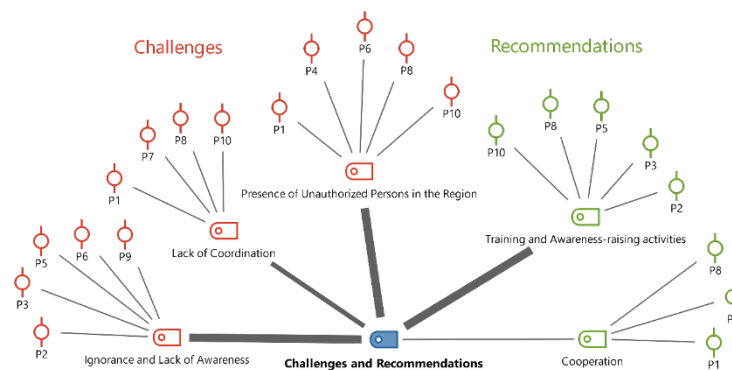

Figure 3 Challenges and Recommendations Theme Code-Theory Model*

* The line thicknesses in the figure show the frequency density.

Challenges

Based on the answers given by the participants regarding the challenges experienced in the field, the challenges were identified as ignorance and lack of awareness, the presence of unauthorized persons in the region, and lack of coordination.

Ignorance and Lack of Awareness

Participants stated that one of the reasons for the challenges experienced in the disaster area is the lack of knowledge and awareness of both the residents in the disaster area and some of the volunteers. P2, P3, P5, and P9 shared their experiences and thoughts about ignorance and lack of awareness in the disaster area as follows.

"One of the most challenging problems for us (firefighters, General Directorate of Forestry staff, and volunteers) is people's lack of awareness. People came to do something good. Okay, we all agree, our goal is the same. But we had friends and volunteers who tried to enter the fire zone in flip-flops and sandals... In fires, there is an extinguishing system called counterfire. If the wind is blowing against the direction of the fire, a second fire is lit from that side and the two fires are extinguished by colliding. Again, because people do not have much experience and knowledge, they reacted harshly to us when we (the fire brigade, the staff of the General Directorate of Forestry, and volunteers if professionals are assigned) did this. They said, "You are burning the forest." We were facing these problems a lot." P2

"It is a very hot region. It was not clear when or from which direction the wind would blow. When we attempted to extinguish the fire by lighting a counterfire, we were reacted as if we (the fire brigade, the staff of the General Directorate of Forestry, and the volunteers who helped) were burning the forest. Because people don't know what you're doing at that moment, and they can't think clearly." P5

"We had a problem with the locals, we even had an incident. They attacked us. There was a forest entrance and it was a very risky area, it was the only place in the Muğla region that was not burnt down, and the security teams gave an order that no one should go there. The order came that neither the civilian population nor any search and rescue association, except the fire brigade, police, and gendarmerie, should go to that area. We (gendarmerie, police, and volunteers assigned by these teams) followed this order. There was only one entrance to that part of the forest. We were stationed there with our teams (gendarmerie and police) and kept watch 24 hours a day. Local people came to help, thinking that we would go up and fight the fire. In line with our orders, for security reasons, we did not allow civilians to enter the forest. Local people gathered and attacked us, saying, "We are locals; we live here; this is our right." P3

"My only complaint is that the volunteers are untrained. We have encountered this situation a lot. When people come to the disaster area as volunteers without knowing anything, they actually do us more harm than good." P9

Presence of Unauthorized Persons in the Region

Participants stated that one of the reasons for the difficulties experienced in the disaster area was the presence of unauthorized persons in the region. Regarding the presence of unauthorized persons in the disaster area, P4 stated the following.

"We direct our volunteers to the areas where they are needed. When I said that volunteers would go to the Milas region in line with the demand, those five friends gave up going to the disaster area. They said that if we asked them to go to Kuşadası or Marmaris (tourist areas) they would go. We sent back the volunteers who behaved like this, and like other volunteers, we did not charge any expenses to these volunteers, we covered everything for them. So even if it is a small amount, people want to use these aids for their personal use." P4

Lack of Coordination

Participants stated that the lack of coordination in the disaster area caused difficulties. Regarding the lack of coordination in the disaster area, P7, P8, and P10 shared their experiences as follows

"We can have communication problems in disaster situations. You know that every public institution is different. The fire brigade, the General Directorate of Forestry, and AFAD all use separate communication channels. All of them should be gathered in a crisis management center and communication networks should be improved. We have a different communication problem. Also, sometimes there is not enough support for volunteers. In such cases, citizens in the region provide support." P7

"When we go to the disaster area, we take things like shoes and T-shirts with us in small quantities; we don't load them. When the logistics arrived, for our needs, t-shirts, etc., the sizes did not fit. There was overcrowding in the distribution department, and there could be problems. For example, I had to wear sizes that didn't fit at all in t-shirts. But some of them took two or three and stored them." P8

"Each of our volunteers is an unsung hero. I always say that you cannot be valiant against water and fire, please act with our coordination and do not act outside our coordination so that we can ensure your safety. But unfortunately, we had friends who did not comply with this." P10

Recommendations

Participants emphasized the necessity of conducting training and awareness-raising activities and cooperation in their recommendations regarding the solutions to the problems experienced in the disaster area.

Training and Awareness-raising activities

The participants stated that the individual should receive the necessary training starting from school and throughout the volunteering process. P2, P7, and P10 expressed their opinions on the need for training as follows.

"Association members and volunteers need to be trained. This training should include topics such as how to help and how to respond in a disaster area. I believe that every individual should receive this training. This training should be taught as a course in schools, in the national education regulations. Just as there is a course called guidance, similarly, there should be a course called disaster awareness." P2

"First of all, the education given in schools should be given more seriously. I also experienced all of the disaster drills in primary and secondary school at the time, and it seemed more like an idle class or recess for us. Since all schools are taught in this way, without considering it, an unconscious generation is being raised." P7

"Disaster is an event that we do not know when and where we will encounter. Therefore, natural disaster education should become compulsory in middle and high schools." P10

The participants stated that some of the problems experienced in the field were caused by unawareness. Therefore, they recommended awareness-raising activities to reduce the problems. Regarding the need for awareness-raising activities, P3, P5, and P8 stated the following.

"What will solve all the problems is people's awareness and education. Nothing else. If our people get the right education, consciously, they can understand that they should not fight with volunteers and officials." P3

"The thing is that people need to know that search and rescue teams are working for them in a general sense, that they are there for them, and they need to respect us in terms of some issues such as their mandate. Because after all, the people who are trying to rescue them are trained for them. Individuals in society need to be aware." P5

"Being aware means preventing a disaster that could have happened. Therefore, our brothers and sisters studying at the university should also have this awareness, even if they do not volunteer. Having this awareness means helping the people in the place where they live. I think that raising awareness can at least prevent possible problems." P8

Cooperation

Participants indicated that cooperation activities to be carried out between individuals and institutions during the disaster process would be effective in reducing the problems that may arise. Regarding cooperation, P1, P7, and P8 share their recommendations as follows.

"Every disaster is an experience. Knowing to learn from these experiences, we asked what we could do to strengthen communication and search and rescue, and we started to produce scenarios about this. All of our friends who produced these scenarios were from universities, police, and gendarmerie. In other words, they were people who had done operations professionally before. Together with them, we produced 2700 scenarios. We are asking how we can serve these scenarios better, how we can work better, which commissions will do these, do we have friends in the commission who can develop these, or from which institutions and organizations we can get better support. We are looking for people who can further enlighten our ideas. These collaborative efforts will prevent a lot of problems in the field." P1

"Sometimes there is not enough support for volunteers. In such cases, citizens in the region provide support to volunteers. Thanks to them, Turkish people are very compassionate. Citizens are helpful in this regard. Of course, the state can reach anywhere. But even before the state, the success of the nation on the field is a very different matter. That's why cooperation with the citizens of the region is key." P7

"There is no such thing as "you are volunteers, you don't understand anything". First of all, understanding is a very beautiful thing. Everyone's brain is colourful when it comes to getting ideas. This is regardless of your educational background. Look, this is important. You can be a primary school graduate, or you can graduate from the best university. Even you can be someone who has come from the other side of the world; none of this is a problem. Getting everyone's opinion is a very important thing. What is everybody's idea, what can I do, what is your idea... And when these ideas come together, you know what happens? You double the success." P8

Figure 4 Word Cloud of the Study*

*Word clouds highlight the most frequently coded words in the analysis of interviews.

Figure 4 shows the word cloud formed from the most frequently used words of the participants. The most frequently used word in the participants' responses was "training" (meaning in Turkish eğitim- 136 strokes). In addition, it was found that the forms of the word "training" including various suffixes were emphasized at a very high level (106 strokes) in the word cloud. This situation emphasizes the importance of training in the participants' perception of the voluntary human resources management process. Apart from the word "training", the words "response" (meaning in Turkish müdahale- 83 strokes), "time" (meaning in Turkish zaman- 73 strokes), "volunteer" (meaning in Turkish gönüllü -70 strokes), "volunteerism" (meaning in Turkish gönüllülük- 70 strokes), "helping" (meaning in Turkish yardım- 64 strokes) and AFAD (61 strokes) were also frequently used. While the high density of these words is quite usual in terms of the content of the study and the nature of the disaster, the high density of training and related words can be presented as evidence that training is an indispensable issue in the management of volunteering processes.

Discussion

As a result of the study, three main themes were formed: perception of volunteerism, intervention process, and challenges and recommendations. Considering the perceptions of the volunteers participating in the study towards the concept of volunteering, it is seen that they evaluate volunteering in terms of being useful, serving, not expecting anything in return, and helping. It was determined that volunteers who took part in relief efforts in disasters occurring in different parts of the world shared the same thoughts with the participant volunteers of the present study. The majority of volunteers who participated in volunteering processes in Japan, South Korea, and the USA stated that the reasons for volunteering were to use their talents and skills for those affected by disasters, to help the community, to serve the community, to develop new skills in this regard, and to feel a sense of achievement (Jung & Ha, 2021). Being a good volunteer not only provides good feelings for volunteers but also contributes to the development of social capital (Aminizade et al., 2017). Volunteers who participated in the study also perceive volunteerism as serving and being useful to society and helping without expecting anything in return, which is important for the development of social capital.

Participants stated that they continued to work on disaster preparedness, coordination, and logistic support among themselves during disaster response. Participants emphasized the significance of being prepared for disasters in advance and noted that they are always prepared for disasters. The preparedness of employees and volunteers who will take part in disaster relief efforts directly affects their capacity to cope with disasters. Volunteers being prepared for a disaster in advance facilitates the work of the administrators and may reduce the losses of disaster victims (UNISDR, 2005, 2015). Preparations of volunteers for disaster types, success

of coordination among themselves, and their self-sufficiency in disaster response without the need for other persons or organizations are crucial for disaster response. In this regard, studies are carried out in different countries to ensure that volunteers are ready before disasters occur. In the United States, the "Ready When the Time Comes!" program, a collaboration between the Red Cross and a private industrial supply company, prepares participants for disaster volunteering. This program has trained thousands of volunteers (Whittaker et al., 2015).

The present study determined that the participants took part in search and rescue and evacuation, firefighting and cooling, coordination, humanitarian aid, and logistic support activities in the fire zone. Stallings and Quarantelli state that disaster and emergency volunteers are mainly involved in risk assessment, response operations, and coordination activities. These basic activities include cleaning, providing food supplies and equipment, transporting and using vehicles, medical and psychological support to disaster victims, search and rescue activities, debris removal, construction of new settlements, interpreting, registering volunteers, and data entry (Stallings & Quarantelli, 1985). The participants of the present study stated that they carried out their volunteering activities in areas requested by public institutions. It was determined from the participant statements that animal search and rescue issues were also taken into consideration during search and rescue activities and that these activities were carried out with teams including expert veterinarians. In firefighting and cooling operations, public institutions did not put volunteers at risk, and volunteers took part in places where support was requested. Volunteers, based on their experiences, supported the delivery of aid to the region, distribution of aid, coordination of volunteers, and coordination of firefighting efforts during the response process. Volunteers' participation in aid activities in areas in which they have expertise and prior experience positively affects the success of the activity (Chong, 2009). Volunteers are more likely to participate in relief efforts that are needed for their professions and skills. Private companies and volunteer individuals are more successful in carrying out volunteering activities in the fields they are already specialized in, and can quickly provide the needed service without the need for additional materials related to the specialized field. For example, during the 2004 Indian Ocean Tsunami, DHL, a global logistics company, not only collected donations from its employees but also played a significant role in the transportation and delivery of materials to the tsunami-affected areas. Company volunteers were stationed at an airport in Colombo, Sri Lanka to distribute more than 7,000 tons of relief supplies. In addition, company vehicles have been used to transport tourists from Phuket province in Thailand to a safe area (Chong, 2009).

The present study determined that the participants faced difficulties in the disaster area due to ignorance, lack of awareness, the presence of unauthorized people in the region, and lack of coordination. Participants stated that the individuals who came to the region as volunteers did not even have appropriate clothing due to their ignorance and lack of awareness, and that the local people caused difficulties to professional fire response and security teams due to ignorance, and sometimes interventions became difficult. In addition, it was also stated that there were individuals who came to the disaster area for different purposes other than relief activities, and that some of these people acted unconsciously and created risks that could even cause loss of life. Since disasters increase the vulnerability of countries, it is known that some people with malicious intentions from within the country or from other countries can make malicious attempts such as disorder, theft, harassment, etc. in disaster areas (Demiröz Yıldırım, 2022). Therefore, law enforcement officers can take measures to prevent malicious entries to the regions in disasters, which are considered as one of the most vulnerable moments of the countries. However, these measures sometimes prevent people who come to the region voluntarily from participating in the response efforts. All efforts of volunteers, except for those who come to the region through an official organization, are ignored, they may be perceived as unexpected and unwanted individuals in the region, and in some cases, they may even be considered responsible for the disaster (Fritz & Mathewson, 1957; Helsloot & Ruitenbergh, 2004; Stallings & Quarantelli, 1985). Some of the volunteers who came from various regions to help

those affected by the earthquake, which also hit eastern Azerbaijan, were considered as intruders and some of them were even detained by law enforcement officials (Aminizade et al., 2017). Given the increasing risk of disasters due to rapid population growth, urban development, and the impacts of climate change, the capacities of spontaneous (informal) volunteers will be much more needed to respond to disasters and emergencies (Aminizade et al., 2017). The coordination of spontaneous volunteers needs to be ensured very well to prevent negativities. In addition, including spontaneous volunteers in the organized volunteering system, if possible, and ensuring the continuity of their competencies and training are very important for increasing disaster resilience. Problems were identified in the communication and cooperation processes of institutions and organizations working in different fields at the scene of the incident. Coordination covers the planning, organization, and management of all the activities necessary for the execution of disaster response. Disaster coordination is the close relationship between the organizations that will serve, the awareness of the duties of each institution towards each other through this relationship, and the cooperation to achieve the common goal under the command determined by predetermined disaster plans (Rabiee et al., 2013). Lack of inter-institutional coordination in disasters and problems in the coordination process in disaster areas can cause risks that may cause deterioration of inter-institutional cooperation, financial losses, and sometimes even loss of life (Kaynak & Tuğer, 2014). During the response to the 2004 Indian Ocean Tsunami, poor coordination between authorities was identified as the most important issue of the crisis (Parmar et al., 2007). The discussion of poor coordination has always been a challenge in disaster management (Ardalan et al., 2009). Lack of regional and national disaster management plans often leads to a lack of coordination among institutions responsible and in charge of disasters (Djalali et al., 2011). Disaster coordination includes understanding the different types of disaster risks, planning, inter-agency coordination, investing in continuing education, national standards, and leadership that supports all levels of disaster management (Pinkowski, 2008). Disaster managers should cooperate for successful management and gather and organize all measures under a single roof. Since many different stakeholders have roles and responsibilities in disaster management, there may be severe disagreements and conflicts between these institutions. Therefore, coordination should be developed between stakeholder institutions in disasters as much as possible to prevent problems that may arise (Bahadori et al., 2015). The coordination mechanism prevents the loss of time, investment, and human resources in disasters, and increases the effectiveness and efficiency of emergency aid and rescue operations of disaster crisis management elements and public institutions, even in disaster risk management, temporary settlement, and rehabilitation activities (Rabiee et al., 2013). In disasters, the cooperation of civil society organizations, especially AFAD, Turkey's responsible organization, non-governmental organizations, private organizations, local administrations, and society as a single organism will directly affect the success of disaster management. Therefore, to be successful in disaster response processes, it is necessary to cooperate with all stakeholders in the disaster area. By ensuring cooperation and good governance, complexity, chaos, and disorder that may arise in disaster areas can be prevented and the effectiveness of disaster response can be increased.

The participants of the present study stated that it is important to train and raise awareness of both volunteers and the whole society to prevent the challenges encountered and that many problems will be solved if institutions and organizations continue their disaster activities in cooperation with each other. Successful disaster management requires public, private, and civic participation (APEC, 2011; Kapucu, 2009). To ensure a successful response in disasters, there is a need for a governance philosophy in which empowered people, who are the representatives of all public, private, and civil stakeholders involved in the disaster area, work together for the common good rather than their interests (Fidan, 2010). In short, governance is a management philosophy based on power distribution, strong communication, and working and cooperating for a common purpose (Lyon, 2000). Effective management of countries' social and economic resources in an open, transparent, fair, and accountable manner is essential in governance

(Kaufmann et al., 2000). Good governance requires improving financial and economic management, increasing the efficiency of public administration, ensuring the rule of law, and public participation in decision-making processes (Lyon, 2000). The pluralistic environment provided among all stakeholders involved during the disaster shares the challenging and stressful decision-making process among these stakeholders in a crisis environment that cannot be managed by a single person or center (Gündoğan, 2010). Stakeholders need to demonstrate good governance for fair and equitable distribution of resources in disasters, accessibility of every citizen to disaster relief and information, accountability, transparency, and inclusiveness (Trim, 2004). The philosophy of good governance in disasters will be a facilitating factor for increasing the cooperation of institutions, solving potential problems in advance with a proactive approach, and meeting the demands and expectations of disaster victims in a timely and rapid manner. Adoption of good governance in disaster management processes will have positive outcomes such as bringing stakeholders closer to each other and citizens, cooperation in training and awareness raising of teams and society for disaster preparedness, fair distribution of resources, and increased trust in stakeholders. As a result, good governance will contribute greatly to effective and successful disaster management.

Conclusion and Recommendations

This study examined the disaster response experiences of spontaneous volunteers who took part in forest fires in the Mediterranean region in 2021. It was determined that participants' perceptions of volunteerism consist of significant components that increase social capital. These components were found to encourage participants to volunteer.

Volunteers make some preparations before going to intervene in disaster areas. The quality and quantity of these preparations are very critical for managing the process. In this disaster, it was revealed that volunteers made individual and organizational preparations before the forest fire and that these preparations were among the facilitating factors in coping with the disaster. While ensuring cooperation and coordination in disaster response processes is a very crucial factor, the level of knowledge and awareness of society and volunteers on the subject is another factor affecting the process. In this regard, it was determined that individuals and institutions exhibited some challenging behaviors in cooperation and coordination processes for various reasons and these behaviors caused negativities in disaster response. It is also among the findings of the study that some ignorant and unaware behaviors of both volunteers and local people in the disaster area make the process more difficult. In this regard, it is also supported by the participants that strengthening the training and awareness-raising processes of individuals and institutions will contribute to the capacity to cope with possible disasters. It was determined that good governance with a focus on cooperation is a key philosophy for successful disaster management. It is considered that volunteering processes should be regulated by local and national legislation and incentives, and in-depth research should be conducted on the complicating factors and recommendations put forward as a result of this study. In this regard, it is considered that similar studies to be carried out with different volunteer (AFAD volunteer, NGO volunteer) groups in different disaster types will contribute to the literature.

Author Contribution Rates

Both authors (1st author, 2nd author) contributed 50% to the study.

Conflict of Interest Statement

"Disaster experiences of spontaneous volunteers: An evaluation on the fires in the Mediterranean Region" has no financial conflict of interest with any institution, organization, or person. There is no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.
- AFAD. (2019). AFAD Gönüllüsü Kimdir? <https://gonullu.afad.gov.tr/#advanced-features>
- Aldrich, D. (2012). Building Resilience, Social Capital in Post-Disaster Recovery (Issue 3). Chicago: The University of Chicago Press. <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=rjoc20>
- American Red Cross. (2006). Challenged by the Storms. https://reliefweb.int/report/united-states-america/usa-challenged-storms-american-red-cross-response-hurricanes-katrina?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwoa2xBhACEiwA1sb1BMi_BTt3Z1TgeX7suupjYtNp2obIPvqkaSIHx-q06myzHVnCRUHSjxoCmVkJQAvD_BwE
- American Red Cross. (2007). The Face of Recovery. https://www.redcross.org/content/dam/redcross/atg/PDF_s/Publications/Annual_Reports/face_of_recovery.pdf
- Aminizade, M., Moghaddam, N. N., Jam, B. B., Shamsi, M., Majidi, M., & Amanat, N. (2017). The Role of Volunteer Citizens in Response to Accidents and Disasters. *Health in Emergencies and Disasters Quarterly*, 2(3), 107–124.
- APEC. (2011). Public-Private Partnerships and Disaster Resilience. www.apec.org
- Ardalan, A., Masoom, G. R., Goya, M. M., Ghaffari, M., Miadfar, J., Sarvar, M. R., Soroush, M., Maghsoodi, A., Holakouie Naieni, K., Kabir, M. J., Khankeh, H. R., Abolshams, B., & Aghazadeh, M. (2009). Disaster health management: Iran's progress and challenges. *Iranian Journal of Public Health*, 38(SUPPL. 1).
- Bahadori, M., Khankeh, H. R., Zaboli, R., & Malmir, I. (2015). Coordination in Disaster: A Narrative Review. *International Journal of Medical Reviews*, 2(2).
- Çamalan, G., Akil, S., & Ali Pekin, M. (2023). Using Meteorological Early Warning System (MEUS) and Meteorological Indices for Assessment of Manavgat Forest Fires Occurred in Türkiye July-August 2021. *European Journal of Forest Engineering*, 9(1). <https://doi.org/10.33904/ejfe.1288070>
- Chong, M. (2009). Employee participation in CSR and corporate identity: Insights from a disaster-response program in the Asia-Pacific. *Corporate Reputation Review*, 12(2). <https://doi.org/10.1057/crr.2009.8>
- CRED. (2022). 2021 Disasters in numbers. https://cred.be/sites/default/files/2021_EMDAT_report.pdf
- CRED. (2023). 2022 Disasters in Numbers. https://cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf
- CRED. (2024). 2023 Disasters in Numbers. In *Nature Medicine* (Issue 7). Nature Research.
- Creswell, J. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing among Five Approaches* (3rd ed.). SAGE.
- Demiröz Yıldırım, S. (2022). *Bütünleşik Afet Yönetiminde Ortopedik Engelli Bireylerin Afet Deneyimi ve Öğrenilmiş Dersler [Doktora Tezi]*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Djalali, A., Khankeh, H., Öhlén, G., Castrén, M., & Kurland, L. (2011). Facilitators and obstacles in pre-hospital medical response to earthquakes: A qualitative study. *Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine*, 19. <https://doi.org/10.1186/1757-7241-19-30>
- Dukes, S. (1984). Phenomenological Methodology in the Human Sciences. *Journal of Religion and Health*, 23(3), 197–203.
- Esengil, R. (2021). Manavgat Orman Yangınları Değerlendirme Notları. <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/manavgat-orman-yangini-raporu>
- Fidan, Y. (2010). Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 5–10.
- Fritz, C. E., & Mathewson, J. H. (1957). Convergence Behavior in Disasters: A Problem in Social Control. *American Sociological Review*, 23(9).
- Gündoğan, E. (2010). Yönetişim: Kavram, Kuram ve Boyutlar. In M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu, & H. Eşki Uğuz (Eds.), *Yönetişim: Kuram, Boyutlar, Uygulama* (pp. 13–56). Çizgi Kitapevi.
- Haber Türk. (2021). Korkutan olay! Muğla ve İzmir'de orman yangınları çıktı. <https://www.haberturk.com/son-dakika-mugla-ve-izmir-de-orman-yanginlari-cikti-3168344>

- Helsloot, I., & Ruitenbergh, A. (2004). Citizen response to disasters: A survey of literature and some practical implications. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 12(3). <https://doi.org/10.1111/j.0966-0879.2004.00440.x>
- Iizuka, A., & Aldrich, D. P. (2022). Attracting altruists: explaining volunteer turnout during natural hazard events in Japan. *Disasters*, 46(2). <https://doi.org/10.1111/disa.12477>
- Johnson, R. B., & Christensen, L. (2016). Educational Research: Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches. In *Jurnal Penelitian Pendidikan Guru Sekolah Dasar* (6th ed., Issue August).
- Jung, D. Y., & Ha, K. M. (2021). A comparison of the role of voluntary organizations in disaster management. *Sustainability (Switzerland)*, 13(4). <https://doi.org/10.3390/su13041669>
- Kapucu, N. (2009). Public administrators and cross-sector governance in response to and recovery from disasters. *Administration and Society*, 41(7), 910–914. https://doi.org/10.1177/0095399709348881/ASSET/0095399709348881.FP.PNG_V03
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Zoido-Lobatón, P. (2000). Governance Matters From Measurement to Action. *Finance & Development*.
- Kaynak, R., & Tuğer, A. T. (2014). Coordination and Collaboration Functions of Disaster Coordination Centers for Humanitarian Logistics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 109. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.486>
- Lyon, P. (2000). Partnership for Good Governance in the 21st Century. *Australian Journal of Public Administration*, 59(3). <https://doi.org/10.1111/1467-8500.00170>
- O'Brien, B. C., Harris, I. B., Beckman, T. J., Reed, D. A., & Cook, D. A. (2014). Standards for reporting qualitative research: A synthesis of recommendations. *Academic Medicine*, 89(9), 1245–1251. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000388>
- Orman Genel Müdürlüğü. (2021). Resmi İstatistikler. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>
- Özel, B., & Sezen, B. (2018, May). Spontane Gönüllüler İçin Tasarlanmış Afet Yardım Sistemi. 2nd International Symposium on Natural Hazards and Disaster Management. https://www.researchgate.net/publication/325110912_Spontane_Gonulluler_Icin_Tasarlanmis_Afet_Yardim_Sistemi
- Parmar, S., Lobb, A., Purdin, S., & McDonnell, S. (2007). Enhancing collaboration during humanitarian response: An interim report from stakeholders survey. *Prehospital and Disaster Medicine*, 22(5). <https://doi.org/10.1017/S1049023X00005136>
- Pinkowski, J. (2008). Disaster Management Handbook. In *Disaster Management Handbook* (1st Edition). CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781420058635>
- Rabiee, A., Ardalan, A., & Poorhoseini, S. (2013). Assessment of Coordination among Lead Agencies of Natural Disasters Management in Iran. *Hakim Health Systems Research Journal*, 16(2), 107–117.
- Roth, S. (2015). Aid work as edgework-Voluntary risk-taking and security in humanitarian assistance, development and human rights work. *Journal of Risk Research*, 18(2). <https://doi.org/10.1080/13669877.2013.875934>
- Sayın, Z. (2023). Sosyal Sermaye Bağlamında Kişisel Gönüllülük Deneyimlerinin İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(4). <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.12.2295>
- Stallings, R. A., & Quarantelli, E. L. (1985). Emergent Citizen Groups and Emergency Management. *Public Administration Review*, 45. <https://doi.org/10.2307/3135003>
- Tavşanoğlu, Ç., Yanişey Kaynaş, B., Günlü, A., Ürker, O., İlemin, Y., Parlar Ülker, Ö., & Köş, U. C. (2022). Akdeniz Bölgesi'ndeki Büyük Orman Yangınlarının Ekolojik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (S. Kalem, O. Ülker, & Y. İlemin, Eds.). WWF.
- Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349–357. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzm042>
- Trim, P. R. J. (2004). An integrative approach to disaster management and planning. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 13(3). <https://doi.org/10.1108/09653560410541812>

- TRT Haber. (2021). Yangın bölgeleri afet bölgesi ilan edildi. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/yangindan-etkilenen-yerler-afet-bolgesi-ilan-edildi-598804.html>
- Türk Tabipler Birliği. (2021). Temmuz-Ağustos 2021 Orman Yangınları Değerlendirme Raporu. https://www.ttb.org.tr/kollar/odsh/yazdir.php?Tablo=tbl_haber&Guid=7603acac-7204-11ec-a83c-469e4684c346
- Tüysüz, N. (2011). Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- UNDRR. (2009). UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction. www.preventionweb.net
- UNISDR. (2005). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. www.unisdr.org/wcdr
- UNISDR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 - 2030.
- Whittaker, J., McLennan, B., & Handmer, J. (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. In *International Journal of Disaster Risk Reduction* (Vol. 13). <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.07.010>
- Wolensky, R. P. (1979). Toward a broader conceptualization of volunteerism in disaster. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 8, 33-42. https://doi.org/10.1177/089976407900800306/ASSET/089976407900800306.FP.PNG_V03

Spontane gönüllülerin afet deneyimleri: Akdeniz Bölgesi yangınları üzerine bir değerlendirme

Sevda Demiröz Yıldırım², Kader Demiröz³

²Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Sağlık Yüksekokulu, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Afet Yönetimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Burdur, Türkiye; ³Artvin Çoruh Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı, Artvin, Türkiye.

ÖZET

Türkiye tarihi boyunca doğal teknolojik ve insan kaynaklı birçok afete maruz kalmış ve bu afetler çeşitli zarar ve kayıpları beraberinde getirmiştir. Özellikle son birkaç yıldır deprem, sel ve yangın gibi çeşitli afetler ülkede sürekli olarak kayıpların ve zararların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu afetlerden birisi 28 Temmuz 2021 tarihinde Antalya Manavgat'ta başlayıp devam eden süreçte 17 ilde 15 gün boyunca etkisini gösteren ve yerleşim yerlerinin de etkilendiği Türkiye tarihindeki en büyük ve yıkıcı orman yangınlarıdır. Yerel, ulusal, uluslararası ve gönüllü kaynakların kullanıldığı bu afetin farklı aktörler bakımından iş birliği, dayanışma ve organize olma konusunda önemli bir örnek olduğu söylenebilir. Bu çalışma 2021 orman yangını süresince yangın alanlarında aktif olarak görev yapan spontane gönüllülerin deneyimlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın örnekleme, yangın süresince müdahaleye yardımcı olan, saha gerisinde insani yardım, lojistik, tahliye hizmetleri gibi süreçlere dahil olan spontane gönüllüler arasından seçilmiştir. Bu çalışma afet ve acil durumlar sırasında oluşabilecek krizlerde, sahaya çıkan gönüllülerin deneyimleri ve bu deneyimler doğrultusunda, sahada karşılaşılan sorunlara yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Elde edilen veriler MAXQDA 2022 ile analiz edilmiştir. Analizler sonucu; gönüllülük algısı, müdahale süreci, zorluklar ve öneriler olmak üzere üç tema belirlenmiştir. Katılımcıların topluma faydalı olma, hizmet etme, karşılık beklememe ve yardım etme gönüllülük algısına sahip oldukları ve bu durumun onları olumlu etkilediği belirlenmiştir. Gönüllüler, müdahale sürecinde, hazırlık, koordinasyon, lojistik destek, arama kurtarma ve tahliye, yangın söndürme ve soğutma, insani yardım ve lojistik destek faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Afet sahasında; bilgisizlik ve bilinçsizlik, amaç dışı kişilerin bölgede bulunması ve koordinasyon eksikliği konularında zorluklar yaşadıkları ve bunların da gönüllüleri olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Katılımcılar karşılaşılan zorlukların toplumsal eğitim, bilinçlenme ve kurumlar arası iş birliği ile çözüleceğini düşünmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER

Afet yönetimi, Akdeniz yangınları, Gönüllü, İnsan kaynakları yönetimi, Orman yangını.

Giriş

Afet; "toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olayların doğurduğu sonuçlar" olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2014; UNDRR, 2009). Kaynağı ne olursa olsun afetler çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine, yaralanmasına, göç etmesine ve ciddi ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Afetlerin yıkıcılığı ve sıklığı her yıl artmaktadır (CRED, 2024).

İklim değişikliği ve sonuçları, hızlı ve kontrolsüz kentleşme, doğal orman alanlarının tahrip edilmesi gibi nedenlerin yanında ormanlık alan kullanımında bilgisizlik, bilinçsizlik, sabotaj gibi nedenler orman yangınlarının meydana gelmesini ve bu alanların büyümesini etkileyen durumlar arasında yer almaktadır. Bu farklılığı gözlemlemek adına geçmiş yılların istatistiklerine bakıldığında, 2001-2020 yılları arasında yıllık ortalama 11 orman yangını afeti bildirilirken, 2021

yılında sıcak hava dalgaları nedeniyle 19 (CRED, 2022), 2022 yılında 15 (CRED, 2023), 2023 yılında ise 16 yangın afeti raporlanmıştır (CRED, 2024). Orman yangınları nedeniyle hayatını kaybeden, etkilenen kişilerin sayısı her yıl artmaktadır. 2001-2020 yılları arasında orman yangınları nedeniyle yıllık ortalama 77 kişi hayatını kaybetmiş, 700000 kişi bu afetlerden etkilenmiştir (CRED, 2022). 2021 yılında ise bu afetler nedeniyle 128 kişi hayatını kaybetmiş, 2022 yılında 76 kişi ve 2023 yılında ise 264 kişi hayatını kaybetmiştir (CRED, 2023). Orman yangınlarının ortaya çıkardığı yıkımın yıllık ortalama maliyeti 6,3 milyon US\$ iken 2023 yılında meydana gelen yangınların maaliyeti 6,8 milyon US\$'dir (CRED, 2024).

Türkiye'de 20 Temmuz 2021'de Antalya Manavgat/Yeniköy'de başlayıp aynı gün içerisinde çok hızlı yayılan orman yangını Manavgat, Akseki, Gündoğmuş ve Gazipaşa ilçelerine yayılmıştır. Muğla ilinin büyük kısmında da (Milas, Menteşe, Bodrum, Marmaris, Seydikemer, Köyceğiz, Kavaklıdere) yangının etkileri gözlenmiştir. Antalya ve Muğla'nın yanında Burdur, Isparta, Adana, Mersin ve Osmaniye illerinde de aynı zamanda orman yangınları başlamıştır. Yangının bazı bölgelerde kasıtlı olarak çıkarılmasının yanında (Orman Genel Müdürlüğü, 2021) 2021 yangın sezonundaki ekstrem sıcaklıklar, yağışların az olması, yaşanan kuraklıklar, rüzgarların yangın alanları üzerindeki etkisi ile havadaki nispi nem ve ormandaki yanıcı maddelerin nem miktarının azalması yangın tehlikesini arttırmış ve yangın oluşumu ile yangının ilerlemesinde etkili olmuştur (Çamalan et al., 2023). Yangının daha ilk gününde 33.000 hektar (ha) alan etkilenmiştir (Esengil, 2021). Meydana gelen bu yangınlar Türkiye'de yaşanmış en büyük orman yangını olarak kayda geçmiştir (Esengil, 2021; Tavşanoğlu et al., 2022). 2021 yılında toplam 139503 hektar alan yanmıştır (Orman Genel Müdürlüğü, 2021). 2021 yılında yanan alanların %74'ü Antalya ve Muğla ilindeki ormanlık alanlarda çıkan yangınlarda Orman Bölge Müdürlüğü bünyesindeki ormanlık alanlarda gerçekleşmiştir. Yangınlardan en çok etkilenen iller ise Antalya (60366,56 ha), Muğla (50602,92 ha), Mersin (9661,20 ha), Adana (4949,26 ha), Osmaniye (3149,79 ha) ve Isparta (1422,86 ha)'dır (Orman Genel Müdürlüğü, 2021). Akdeniz orman yangınlarından etkilenen iller ve mahalleler "Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi"⁵ ilan edilmiştir (TRT Haber, 2021).

Yangından etkilenen bölgelerde söndürme işlemleri havadan ve karadan devam etmiştir. Çıkan 275 orman yangınına toplam 15 yangın söndürme uçağı, 62 helikopter, 9 insansız hava aracı, bir insansız hava helikopteri kullanılarak müdahale edilmiştir. Ayrıca karadan 850 arasöz ve su tankeri, 450 iş makinesiyle destek verilmiştir (Türk Tabipler Birliği, 2021). Yangınlara destek için İspanya, Azerbaycan, Hırvatistan, Rusya, Ukrayna, İran ve Katar'dan hava araçları, ekipman ve malzeme desteği sağlamıştır. 5250 personel ile çok sayıda gönüllü yangın afetine müdahaleye katılmıştır. Yangınlar sonucunda biri gönüllü olmak üzere toplam sekiz kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmıştır (Türk Tabipler Birliği, 2021). 12 Ağustos tarihinde Köyceğiz'deki yangının söndürülmesi ile 15 gün sonra Akdeniz Bölgesindeki tüm yangınlar kontrol altına alınmıştır (Haber Türk, 2021).

Afetlerde her ne kadar yetkili kurumların müdahalesi öncelikli olsa da yıkımın büyüklüğü karşısında ortaya çıkabilecek kaynak yetersizliğinde kamu, özel ve sivil tüm paydaşların desteği afetle baş etme için önem taşımaktadır. Bu paydaşlar arasında önemli bir yere sahip gönüllü kuruluşlardan yüksek fayda sağlanması afet yönetiminin başarıya ulaşması için önemlidir. Bunun yanı sıra nitelikli gönüllülerin yetiştirilmesi ile sosyal sermayeye⁶ katkı sağlaması söz konusu olabilmekte iken gönüllük kavramı sosyal sermaye kavramının iki alt kaynağı olan "vazife duygusu ve birlikte durma duygusu"nu tam olarak karşılamaktadır (Sayın, 2023).

Gönüllüler insani yardım, afet vb. alanlarda yaptıkları çalışmalar karşılığında ücret almadan çalışan kişiler olarak tanımlanabilir (Roth, 2015). Afetlerde gönüllülük süreçleri Türkiye'de AFAD

⁵ Genel Hayata Etkililik: "Afetten etkilenen yerin tamamında veya bir kesiminde; yıkılıp oturulamaz veya kullanılamaz hâle geldiği belirlenen bina sayısı, zarar gören yapı ve tesislerin önemi, mahallin ekonomik ve sosyal özellikleri, normal hayat düzenindeki aksamalar, afet ve acil durumun etkilediği alanın büyüklüğü gibi hususlar gözetilerek alınan etkililik kararı" (AFAD, 2014) olarak tanımlanmaktadır.

⁶ Sosyal sermaye "en az iki kişi arasında güvene dayalı olarak kurulabilen iletişim imkanı, diğer bir yönüyle, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri" olarak tanımlanabilmektedir (Tüysüz, 2011).

tarafından koordine edilmektedir. AFAD bünyesinde bulunan afet gönüllüleri ile sivil toplum kuruluşlarına bağlı gönüllüler de afet alanlarında çalışmalarını AFAD yönetiminde sürdürmektedir (AFAD, 2019). Gönüllülük süreçleri örgütlü (planlı/organize) olarak gerçekleşebildiği gibi herhangi bir planlama yapılmadan ihtiyaç halinde vatandaşların ve yerleşiklerin afet bölgelerine giderek yardım faaliyetlerine dahil olması ile spontane olarak gelişebilir (Wolensky, 1979). Örgütlü gönüllüler AFAD, yerel yönetimler veya başka bir sivil toplum kuruluşunun yönlendirmesi ile koordine edilmektedir. Spontane gönüllüler herhangi bir kuruluş veya gruba dahil değildirler (Özel & Sezen, 2018). Hem planlı hem de spontane gönüllülerin afet alanında koordinasyonu oldukça önemlidir. Aksi halde çok sayıda tehlike barındıran afet alanlarında ortaya çıkabilecek sorunlar hayati olabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de afet yönetiminden sorumlu kuruluş olan AFAD başta olmak üzere yerel yönetimler, STK’lar ve özel kuruluşların iyi yönetim⁷ çerçevesinde “tek bir organizma” gibi iş birliği içerisinde çalışması ile afet sahalarında başarılı bir yönetim sağlamayı kolaylaştıracaktır. Bu iş birliği sayesinde afet alanlarındaki çok başlılık, karmaşıklık ve düzensizlik engellenebilecek ve afet müdahalesinin etkinliği arttırılacaktır.

Gönüllüler müdahale ekiplerinin yorulduğu ve bunaldığı zamanlarda önemli bir insan kaynağı olmakla beraber, duygusal destek ve iş gücü desteği sağlayarak, kriz yönetim süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Nitekim sürecin salt kamu kurum ve kuruluşları ile yürütülmesi hem ilgili personel hem de kamu kurum ve kuruluşları için yük olabilmekle beraber tüm aktörlerin topyekûn müdahalesinin de yer aldığı yönetişimin⁴ merkezde olduğu afet yönetim süreci kayıp ve zararları en aza indirebilecek potansiyeldedir. Türkiye’de ve dünyada meydana gelen afetlerde çok sayıda farklı niteliğe sahip gönüllü çalışmaktadır. Gönüllülerin dünyadaki sayıları net olarak bilinmemekle birlikte öncelikle afet sahasında etkilenen afetzedelerin gönüllülüğü üstlendiği zaman ilerledikçe de farklı bölge ve ülkelerden gönüllülerin sürece dahil olduğu bilinmektedir. ABD’deki Rita, Wilma ve Katrina kasırgalarında afete müdahale ve kurtarma için Amerikan Kızılhaç’ının bir milyondan fazla gönüllüyü seferber ettiği, Amerika Kızılhaç’ı adına bölgede çalışanların %95’ini gönüllülerin oluşturduğu bilinmektedir (American Red Cross, 2006, 2007) 2011 Tohoku Depremi ve tsunamisinde 1,5 milyondan fazla gönüllü etkilenen belediyelerde kurulan Afet Gönüllü Merkezleri aracılığıyla Tohoku bölgesine gelmiştir (Aldrich, 2012). Bu afetlerin yanında 11 Eylül saldırıları ile Kobe depremlerinden sonraki süreçte her bir afet için bir milyondan fazla gönüllü bu afetlerde görev almıştır. Daha küçük ölçekli afetlerden olan Japonya Kochi, Niigata ve Fukushima sel afetlerinde can kaybının çok az olmasına rağmen 10.000’den fazla gönüllü görev almıştır (Iizuka & Aldrich, 2022).

Yöntem

Yöntem bölümünde, araştırmanın deseni, veri toplama aracı, veri toplama formlarına yönelik alınan izinler, verilerin toplanması, araştırma etiği ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Deseni

Çalışmada afet gönüllülerinin Antalya bölgesi yangınlarındaki afet deneyimlerini derinlemesine keşfetmek amacıyla nitel araştırma desenlerinden olan aşkın (transcendental) fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Çalışmada örneklem seçimi olarak amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda bireylerin araştırmaya dahil edilmesi için birtakım kriterleri sağlaması gerekmektedir. Bu kriterler;

⁷Yönetişim; ülkelerin sosyal ve ekonomik kaynaklarının şeffaf, hesap verebilir, açık ve adaletli şekilde etkin yönetimi olarak açıklanabilir (Kaufmann et al., 2000). Daha iyi yönetim için finansal ve ekonomik yönetimin geliştirilmesi, kamu yönetiminin etkinliğinin artırılması, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve halkın karar alma süreçlerine katılması sağlanması gerekmektedir (Lyon, 2000).

18 yaş üstü olmak ve yangında gönüllülük süreçlerine spontane olarak dahil olmaktır. Bu kapsamda örneklem müdahale sürecine katılan spontane gönüllüler arasından seçilmiştir.

Araştırmada kullanılan fenomenolojik desende örneklem sayısında farklılıklar olabileceği bilinmektedir. Nitel çalışmalarda örneklem sayısı üç (3) ile on beş (15) kişi arasında değişebilmektedir (Dukes, 1984; Johnson & Christensen, 2016). Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde Creswell hedeflenen olgu hakkında kapsamlı ve detaylı bilgiyi sağlayacak büyüklüğe ulaşılmasının önemli rol oynadığını belirtmektedir (Creswell, 2013). Bu araştırmada örneklem sayısı Creswell'in yaklaşımı olan ve nitel araştırmalarda geçerli olan veriye doygunluk ilkesine göre belirlenmiştir.

Veri Toplama Araç ve Süreçleri

Araştırma verileri Akdeniz bölgesinde gerçekleşen yangınlarda spontane gönüllü olarak görev alan bireyler ile derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Araştırmacıların oluşturduğu ve bu alanda uzman olan yedi (7) akademisyenden uzman görüşleri alınan yarı yapılandırılmış, görüşme formu ve sosyodemografik bilgi formu veri toplama süreci içerisinde kullanılmıştır.

Araştırma verileri 01.07.2022 – 30.09.2022 tarihleri arasında gönüllü bireylerden (on kişi) yüz yüze toplanmıştır. Araştırmaya katılan bireyler bilgilendirilmiş gönüllü onam formu okunarak bilgilendirilmiş, çalışma katılım ve herhangi bir veri kaybı olmaması adına tutulacak ses kaydı için kayıt onayı alınmıştır.

Araştırmanın Etiği

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ve sosyodemografik bilgi formunun araştırmada kullanılması ve araştırmanın başlatılması için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 29.04.2022 tarih ve E-18457941-050.99-48045 sayılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan bireylere araştırma hakkında sözlü ve yazılı bilgi verilmiş, "Aydınlatılmış gönüllü onam formu" imzalatılmış ve herhangi bir veri kaybı olmaması adına tutulacak ses kaydı için kayıt onayı alınmıştır. Araştırma sürecinde araştırma ve yayın etiğine uygun davranılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler "*Akdeniz bölgesi orman yangınlarında görev alan gönüllü bireylerin gönüllülük algıları, afet deneyimleri, karşılaştıkları zorluklar ve beklentileri nasıl açıklanabilir?*" sorusu özelinde analiz edilmiştir.

Araştırma süresince görüşmeler devam ederken veriler de analiz edilmiştir. Katılımcılarla yapılan her görüşme sonrası veri doygunluğu ve yeni katılımcı ekleme durumu değerlendirilmiştir. Son katılımcıların yeni kod-tema oluşturmak için farklı deneyim bildirmemesi, önceki katılımcıların deneyimleri ile oluşturulan benzer deneyimleri tekrar etmesi nedeniyle onuncu görüşme sonrasında görüşmeler sonlandırılmıştır. Bu kapsamda on (10) gönüllü ile görüşmeler sağlanmış ve çalışma doygunluğa ulaşmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Veriler Microsoft Word programı ile transkript edilmiştir. Transkripsiyonun ardından veri kaybı ve hataları en aza indirmek amacı ile kayıtlar defalarca dinlenip doğruluğu tespit edildikten sonra analiz için gerekli süreç başlatılmıştır. Veriler MAXQDA 2022 programına aktarılmış ve içerik analizi yöntemi ile araştırmacılar tarafından analiz edilip tema ve alt temalar oluşturulmuştur.

MAXQDA 2022 programı nitel verilerin analizleri, analizlerin düzenlenmesi, taslak kodların oluşturulması, taslak kod şemalarının planlanması oluşturulmasında kullanılmıştır. Araştırmanın raporlanması araştırmacının tüm süreçlerini kapsayacak şekilde O'Brien vd. (O'Brien et al., 2014) tarafından oluşturulan "Nitel Araştırmaları Raporlama Standartları (SRQR- Standards for reporting qualitative research)" ve Tong vd. (Tong et al., 2007) tarafından oluşturulan "Nitel Araştırmanın Raporlanması İçin Birleştirilmiş Kriterler (COREQ- Consolidated criteria for reporting qualitative research)" esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın geçerliliği;

inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik şeklinde gerçekleştirilmiş ve bu boyutuyla rapor edilmiştir (Creswell, 2013).

Araştırma bulguları yazarlar tarafından okunup kodlamalar yapıldıktan sonra ortak temalar belirlenmiştir. Analiz sonucu oluşturulan temalar ve edinilen bulgular nitel araştırma konusunda uzman araştırmacılar (dört araştırmacı) tarafından incelenmiş ve önerileri dahilinde gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ortaya çıkan her bir tema yazarlar tarafından tekrar gözden geçirildikten sonra araştırmacının temaları ortaya konmuştur. Bu çerçevede yazarlar tarafından üç tema oluşturulmuştur.

Bulgular

Bu çalışmanın amacı, Akdeniz Orman Yangınları sırasında arama kurtarma, tahliye, yangın söndürme ve soğutma, koordinasyon, insani yardım ve lojistik faaliyetlerine yardım eden gönüllülerin yangına hazırlık süreçleri, müdahale süreci ve tüm bu süreçler içerisinde deneyimlerini belirlemektir. Araştırmada Akdeniz bölgesi orman yangınlarında görev alan on (10) afet gönüllüsü ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır (Tablo 1). Katılımcıların demografik özellikleri Tablo-1 'de yer almaktadır.

Tablo 1 Katılımcıların Demografik ve Gönüllülük Bölgeleri Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Gönüllülük Bölgesi
K1	Erkek	34	Kamu personeli	Bodrum, Marmaris, Seydi Kemer
K2	Erkek	21	İşletme sahibi	Muğla, Yatağan, Turunç, Menteş, Amos
K3	Erkek	24	TSK personeli	Köyceğiz
K4	Erkek	55	Şoför	İzmir
K5	Erkek	51	Otel Müdürü	Antalya
K6	Kadın	42	Tüccar	Marmaris
K7	Erkek	24	Yakın koruma ve şoför	Muğla
K8	Kadın	42	Estetiysen	Marmaris
K9	Erkek	37	TSK personeli	Marmaris İçmeler
K10	Erkek	43	Yönetici	Muğla

Görüşmeye katılan gönüllülerin; arama ve kurtarma (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K10), afet bilinci (K1, K7), ilkyardım (K3, K4, K5, K6, K7, K8), kişisel gelişim (K1, K5, K8) ve psikoloji eğitimleri (afet ve afetzede psikolojisi, psikolojik ilkyardım) (K1, K5) aldıkları belirlenmiştir. Bu eğitimlerin; AFAD, belediye ve/veya kamu kurumları ve kendi kurumlarından aldıklarını belirlenmiştir.

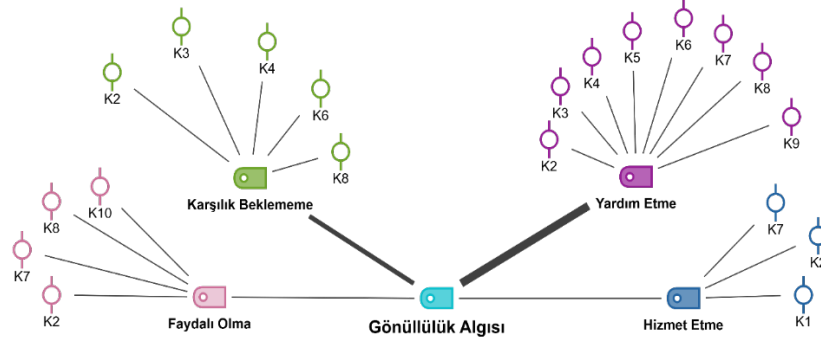
Yapılan görüşmeler sonucunda gönüllülük algısı, müdahale süreci, zorluklar ve öneriler olmak üzere üç ana tema belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2 Katılımcıların Orman Yangınları Süreci Deneyimleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar
Gönüllülük Algısı	Faydalı olma	Hazırlık
	Hizmet etme	
Müdahale Süreci	Karşılık beklememe	Koordinasyon
	Yardım etme	Lojistik Destek
	Ekip İçi Faaliyetler	Arama, Kurtarma ve Tahliye
Zorluklar ve Öneriler	Bölge İçerisindeki Faaliyetler	Yangın Söndürme ve Soğutma
	Zorluklar	Koordinasyon
	Öneriler	İnsani Yardım ve Lojistik Destek
Zorluklar ve Öneriler	Öneriler	Bilgisizlik ve Bilinçsizlik
		Amaç Dışı Kişilerin Bölgede Bulunması
		Koordinasyon Eksikliği
Zorluklar ve Öneriler		Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları
		İş Birliği

Gönüllülük Algısı Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların gönüllülük algılarını saptamaya yönelik sorulan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiş ve ilk tema olan gönüllülük algısı oluşturulmuştur. Yapılan analizler sonucunda gönüllülük algısı teması ve yardım etme, karşılık bekleme, hizmet etme ve faydalı olma alt temaları oluşturulmuştur (Şekil 1).

Görsel 1 Katılımcıların Gönüllülük Algısı Kod-Teori Modeli*

* Şekildeki çizgi kalınlıkları frekans yoğunluğunu göstermektedir.

Katılımcılar gönüllülük kavramını; yardım etme amacıyla karşılık beklemeden, topluma ve ülkeye hizmet etmek ve faydalı olmak olarak değerlendirmektedir.

Faydalı Olma

Gönüllülüğün ayırım gözetmeden karşısındaki insana ve dünyaya faydalı olduğunu belirten K8 ve K10 gönüllülük ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır.

"Benim için gönüllülük karşısında hiçbir şey beklemeksizin dünyaya faydalı olmaktır. Dünyaya ve insana faydalı olmak." K8

"Din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet ayırımı yapmadan topluma ve evrene faydalı olabilmek ve bu kriterleri gözetken insanların sayısını çoğaltabilmek." K10

Hizmet Etme

Katılımcılar gönüllülüğün bağımsız ve vicdani olarak gerçekleştirilmesi gereken bir unsur olduğunu belirtmişleridir. Ayrıca katılımcılar gönüllülüğün vatana bir hizmet türü olduğunu da belirtmişlerdir. Bu konuda K1 ve K2 görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

"Gönüllülük nedir? İnsanların vicdani hiçbir kimseye bağımlı olmadan hiçbir siyasi kurum ve kuruluş altında veya bir ideoloji altında olmadan kendi yaşadığı topraklara yapmış olduğu bir hizmettir. Bunu kimisi maddi olarak yapabilir, kimisi manevi olarak yapabilir. Kimisi psikolojik destek olarak, kimisi gelip fiziki olarak arama kurtarma derneklerindeki gibi bunu yapabilirler. Memleketine ve yaşadığı topraklara bir hizmet veya bir katkı için yapmış oldukları faaliyetlerin toplamına denir gönüllülük." K1

"Gönüllülük bence hem vatanımıza hem de milletimize bir hizmettir. Biz bunu hiçbir karşılık beklemeden hiçbir tebrik beklemeden yapıyoruz. Bence her insan gönüllü olmalı bu konuda afet eğitimlerini kesinlikle almalı çünkü Türkiye bir afet bölgesi ne zaman nerede ne olacağı hiç belli olmuyor. Her insanın bilincinde olması gereken bir konu aslında biz hem bu yönde eğitim veriyoruz hem de gönüllülüğü her insana yayıyoruz elimizden geldiğince." K2

Karşılık Bekleme

Katılımcılar gönüllülüğü tüm canlılar için karşılıksız yapılan bir eylem olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda K6 ve K8 düşüncelerini şöyle aktarmıştır.

"Yani sadece insan değil özellikle Marmaris yangınında çok böyle içimiz acımıştır. Yani hâlâ böyle ağlayasım geliyor. O hayvanların çığlıkları yanarak ölüşleri bütün canlılar için ama karşılığında bir şey de beklememek gerekiyor. Gönüllülüğün bu olduğunu düşünüyorum. Maddi veya manevi herhangi bir beklenti olmaksızın yapılması gerekiyor." K6

"Benim için gönüllülük karşısında hiçbir şey beklemezsiniz dünyaya faydalı olmaktır. Dünyada bütün canlılara canlı derken içinde insan da var, hayvan da var bütün canlılara ve ihtiyacı olan herkese yardımcı olmaktır. Gönül vermektir, adı üstünde gönüllü olmak." K8

Yardım Etme

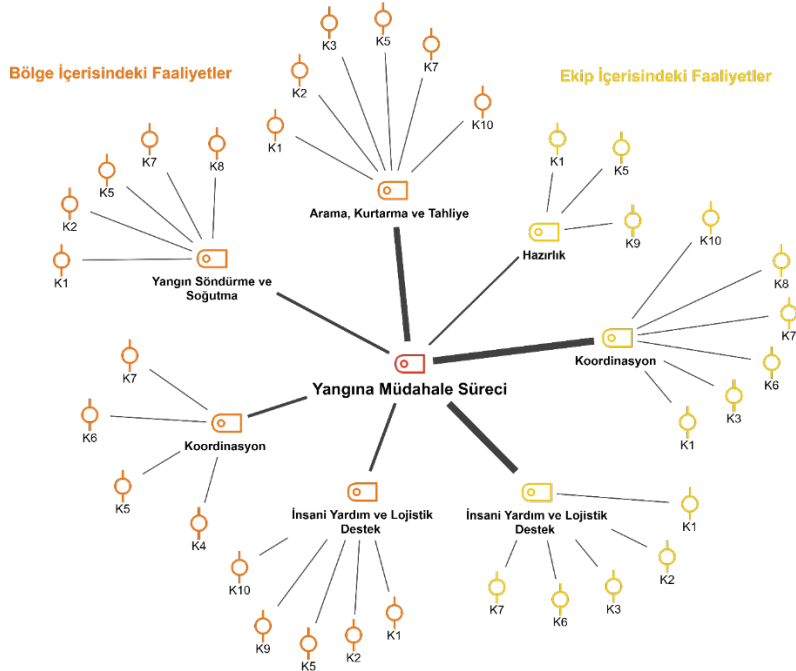
Gönüllülüğe bakış açısına yönelik katılımcılarının neredeyse tamamı (sekiz katılımcı) gönüllülüğün yardım etmek olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda gönüllülüğe yönelik algının ağırlıklı olarak yardım etme ifadesi ile ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda yardım etme ile ilgili K3 ve K4 düşüncelerini şöyle aktarmıştır.

"Bence gönüllülük karşılıksız bir şey beklemeden insanlara herkese yardımcı olmaktır ya bir tek insanlara değil daha doğrusu her şeye gönüllü olarak gitmektir." K3

"Benim için gönüllülük herhangi bir afet olayında veyahut da herhangi bir şeyde hiçbir ücret veya hiçbir şey talep etmeden oraya gönüllü olarak gitmek ve elinden gelen yardımı yapmak." K4

Müdahale Süreci Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların yangın haberini aldıkları andan itibaren sahadan dönüş süreçlerine kadar yaptıkları hazırlık ve sahadaki faaliyetleri yangına müdahale süreci teması altında toplanmıştır. Yangına müdahale süreci ekip içinde ve bölge içerisinde olmak üzere iki alt temada toplanmıştır.

Görsel 2 Katılımcıların Orman Yangını Müdahale Süreci Kod-Alt Kod Modeli*

* Şekildeki çizgi kalınlıkları frekans yoğunluğunu göstermektedir.

Ekip İçi Faaliyetler

Katılımcılar ekip içerisinde hazırlık, koordinasyon, insani yardım ve lojistik destek faaliyetlerinde bulduklarını belirtmişlerdir.

Hazırlık

Araştırmaya katılan gönüllülerin yangın sahasına gitmek veya yangın sahasına yardım ulaştırmak için afet öncesinde ekip içi hazırlık yaptıkları belirlenmiştir. Bu durumu K1, K5 ve K9 numaralı katılımcılar şöyle ifade etmektedir.

"Şimdi maça çıkmadan önce antrenman yaparsınız. 20 gün antrenman yaptıktan sonra maça hazır hissedersiniz kendinizi. Olmasını istemeyiz ama afetler yarın olacakmış gibi yarım saat sonra olacakmış gibi biz hep antrenmanlarımıza devam ediyoruz hani yangın eğitimlerimiz aynı şekilde enkaz eğitimlerimiz aynı şekilde veya bir sel olabilecek bir şekilde. Tüm

malzememiz zaten hazır bir şekilde personelimizde hazır bir şekilde bekler. Bulduğumuz illerde nöbetçi iletişimciler koordinasyoncularımız vardır.” K1

Evlerimizde bizim çantalarımız, merkezlerimizde, şubelerimizde bütün işte kullanacağımız tesisatlarımızın hepsi hazır. Ve iki saat içerisinde de bölgeye yeteri sayıda arkadaşımız intikal etmiş oluyor. K5

“Şöyle söyleyeyim. Biz zaten böyle durumlara hazırlıklı bir kurum olmaya başlamıştık. Yangın zamanı. Şu an komple hazırız ama. Hazırdık.” K9

Koordinasyon

Katılımcılar ekip içinde koordinasyon faaliyetlerinin yapıldığını belirtmişlerdir. Koordinasyon faaliyetlerine yönelik K4, K7 ve K10 durumu şöyle açıklamaktadır.

“Akdeniz yangınlarındaki bölgeye ben şahsen gitmedim ama İzmir merkezde görevliydim. İzmir merkez ve Türkiye genelinde 2548 kişi gönüllü arkadaşımızı o bölgelere ben ulaştırdım. Ben ve on arkadaşım ile merkezde çalışarak onları ulaştırdık.” K4

“Hani bir taraf evrak işlerini ve araç işlerini hallettik, diğer taraf da bizler olarak ben de alan koordinatörü ve tim lideri herkesin ekipmanlarının yeterli şekilde olması için bir koşturmaya girdim.” K7

“Biz X (dernek ismi) olarak bize Akdeniz yangınlarından dolayı çağrı geldiğinde harekete geçtik yöneticiler olarak dernek merkezinde buluştuk. Dernek merkezinde kendi içimizde görevlendirmeleri dağılımları yaptık...Ulaşım ve sosyal medyadaki duyurularla ilgili görevleri de kendim üstlendim.” K10

Lojistik Destek

Katılımcılar lojistik faaliyetlerinin hem ekip içerisinde hem de afet sahasında yürütüldüğünü belirtmişlerdir. Lojistik faaliyetlerinin yürütülmesinde yönelik K6 ve K9 durumu şöyle açıklamaktadır.

“Hemen derneğe gittik oradan biz dernekten çıkmadan önce bizim yanmaz eldivenlerimiz, baretlerimiz ilk önce fosforlu yelekler ve ihtiyaç duyduğumuz ekipmanlar bize verildi.” K6

“İlk ekipten sonra ikinci ekip olarak da biz buradan toplanıp gittik. Ben gönüllerin otelleri, işte yiyecekleri, giyecekleri, içecekleri, oradaki barınmalarıyla ilgili lojistik işleri ile ilgileniyordum.” K9

Bölge İçerisindeki Faaliyetler

Katılımcılar yangın sırasında sahada arama kurtarma ve tahliye, yangın söndürme ve soğutma, koordinasyon, insani yardım ve lojistik destek gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Arama Kurtarma ve Tahliye

Afetlerde bölgede bulunan canlıların yer tespiti, tehlikeli bölgeden uzaklaştırılması ve hayati durumunun stabilizasyonunun sağlanması için yapılan faaliyetler yönelik katılımcıların ifadeleri ile bu kod oluşturulmuştur. Arama, kurtarma ve tahliye ile ilgili yapılan çalışmaları K1, K2 ve K7 durumu şöyle aktarmıştır.

“Dernek başkanı olarak operasyonun yönetimindeydim. Bodrum’da daha çok tahliye süreçlerine katkıda bulduk. Tekne ayarlamıştık biz. O teknelerle biz otellerde mahsur kalan vatandaşlara ve turistlere yardım ettik.” K1

“Bizim ayrıca hayvan arama kurtarma diye bir birimimiz var. Önde kurtarma ekiplerimiz çalışır arkada da veteriner olan arkadaşlarımız var. Timde acil müdahale için iki tane mutlaka veteriner ve sağlık çalışanımız sağlık gönüllümüz oluyor yangında da bu ekiple hep beraber kurtarma süreçlerinde bulduk.” K2

“Sadece amacımız canlıları güvenli bir şekilde sağlıklı bir şekilde sağlık müdahalesi gerekiyorsa olay yerinde müdahale yapmak ardından direkt olay yerinden güvenli bir şekilde tahliye etmek. Bununla ilgili de aktif bir görev aldım. Çok canlı kurtardık. Kaplumbağasından

kedisinden köpeğine, küçükbaş hayvanları büyükbaş hayvanları ...Ayrıca köylülerin tahliyesinde itfaiyeye ve jandarmaya yardımcı olduk çünkü ne kadar sayıları fazla olsa da inanın yeterli kalmıyor. Biz bile büyük sayılarda oraya gönüllü olarak destek verdik ama yetmedi.” K7

Yangın Söndürme ve Soğutma

Araştırmaya katılan katılımcılar afet sahasında yetkili kurumlar ve diğer kişiler ile yangın söndürme ve soğutma faaliyetlerini yürüttüklerini belirtmişlerdir. Yangın söndürme ve soğutma ile ilgili K1 ve K8 deneyimlerini şöyle aktarmıştır.

“Marmaris’te direkt söndürme faaliyetine dahil olduk. Çünkü oradaki yangın alanı ve rüzgâr gerçekten kamu kurumlarının da işini zorlaştırıyordu. Amacımız orada kamu kurumlarına destek olmaktı.” K1

“Zonguldak itfaiyesi ile ben yangın soğutmadaydım. Afyonkarahisar itfaiyesine yardımcı olduk. İtfaiyeye beraber farklı bölgelerde soğutmadaydım görev aldım. Yangın bölgesinde ilk defa böyle bir olayla karşılaştığımız için itfaiyeciler bizi ön plana asla atmadılar, uzak tuttular ama biz arka planda her daim iş ne olursa olsun durum ne olursa olsun itfaiyeye yardım olsun koşa koşa yaptık.” K8

Koordinasyon

Afet sahasında ve dışarısında yapılacak olan faaliyetlerin en iyi şekilde yürütülmesi için gerekli faaliyetleri kapsayan koordinasyon süreçleri ile ilgili katılımcılar deneyimlerini aktarmışlardır. Afet sahası içerisinde koordinasyon faaliyetlerinde yer aldıklarını belirten katılımcılardan K4, K5 ve K7 deneyimlerini şöyle aktarmışlardır.

“Türkiye genelinde 2548 kişi gönüllü arkadaşımızı o bölgelere ben ve on arkadaşım ile merkezde çalışarak onları bölgeye ulaştırdık.” K4

“Bölgede bin beş yüz tane arkadaşınız var. Gönüllü olan arkadaşlar ama askeri disiplinli bir ordu değil. Onlar bize bağımlı olarak bizden almış oldukları talimatlarla hareket eden arkadaşlar. Onlar için de zaten çok uzun süre koordinasyon merkezinde genel merkezdeki çalışmalarımızda elimizden geldiğince koordine etmeye çalıştık.” K5

“Ekip düzeni sağlamak çok önemli. Gerek arazinin içerisinde olmak gerek de aşağıdan telsizle yukarıya müdahale etmek çünkü aşağıdan ne kadar hani daha yoğun yukarıda da kalsa da duman çıkan kısmı, yanan kısmı çok net görebiliyorsunuz. Aşağıdan bu yapılan yönlendirme en az yukarıdaki söndürme çalışması kadar önemli. Bu yönlendirme konularında destek oldum.” K7

İnsani Yardım ve Lojistik Destek

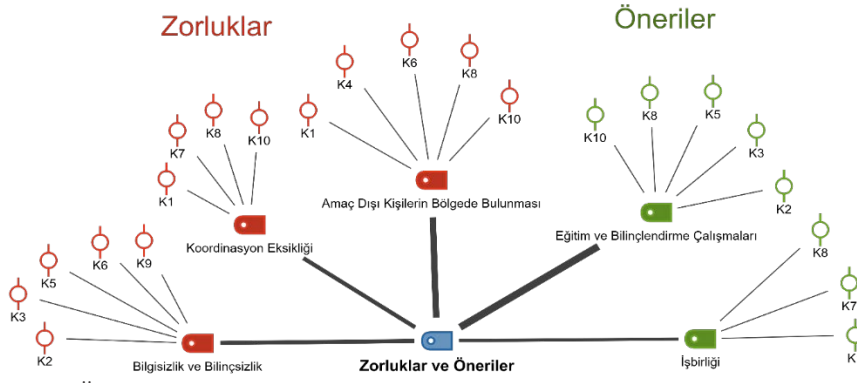
Çalışmaya katılanlar afet bölgesinde insani yardım ve lojistik kapsamında çalışmalar yürütüldüğü belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili K2 deneyimlerini şöyle aktarmaktadır.

“Yatağan yangını alarmı bize geldiğinde organize olduk ve Yatağan bölgesindeki Geyik Barajı’nın olduğu yere gittik orada yangına müdahale edemeyecek bir konumdaydık. Biz de aşağıya inip köyü tahliye edelim dedik. Geyik barajının altındaki köylere indik ve köyleri tahliye ettik. Bununla beraber hayvanları da tahliye ettik. Daha sonra orda bir kahvehane geçtik orda gıda desteği sağladık, su, içecek, besin ihtiyacı. Daha sonra yangın kontrol altına alındığında tahliye ettiğimiz insanları güvenli bir şekilde evlerine ulaştırdık.” K10

“Turunç, Menteş, Amos bu bölgelerde daha çok bulunduk. Ben şahsi olarak oralarda çalıştım ekiplerimiz; tahliye, yangın, insani yardım, sağlık bölümlerinde de çalıştı.” K2

Zorluklar ve Öneriler Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara saha içerisinde karşılaştıkları zorlukların neler olduğunu ve bu sorunlara yönelik önerileri belirtmeleri istenmiştir. Verilen cevaplar ve yapılan analizler sonucunda zorluklar ve öneriler teması oluşturulmuştur (Şekil 3).

Görsel 3 Zorluklar ve Öneriler Teması Kod-Teori Modeli*

* Şekildeki çizgi kalınlıkları frekans yoğunluğunu göstermektedir.

Zorluklar

Katılımcıların saha içerisinde yaşanan zorluklar ve bunun sonucunda karşılaşılan sorunlara yönelik verildiği cevaplar doğrultusunda yaşanan zorluklar; bilgisizlik ve bilinçsizlik, amaç dışı kişilerin bölgede bulunması, koordinasyon eksikliği olarak belirlenmiştir.

Bilgisizlik ve Bilinçsizlik

Katılımcılar afet bölgesinde yaşanan zorlukların nedenleri arasında hem afet bölgesindeki yerleşiklerin hem de gönüllülerden bazılarının bilgisizlik ve bilinçsizliğinin olduğunu belirtmişlerdir. Afet bölgesinde karşılaşılan bilgisizlik ve bilinçsizlik ile ilgili K2, K3, K5 ve K9 deneyimini ve düşüncesini şöyle aktarmıştır.

"Bizi (itfaiye, OGM personeli ve gönüllüleri) en çok zorlayan sorunlardan biri insanların bilinçsizliği. İnsanlar iyi bir şey yapmak için geliyorlar oraya tamam hepimiz hemfikiriz amacımız aynı ama yangın bölgesine parmak arası terlikle sandaletle girmeye çalışan arkadaşlarımız gönüllülerimiz var...Yangınlarda şey vardır karşı ateş diye bir söndürme sistemi vardır. Rüzgâr ateşin yönüne doğru gidiyorsa o taraftan ateş yakılıp iki yangın çarpıştırılıp söndürülür yine insanların fazla tecrübesi ve bilgisi olmadığı için biz (itfaiye, OGM ve diğer profesyoneller görev verirse gönüllüler olarak) bunu yaptığımızda linçe uğradık. " Sizde ormanı yakıyorsunuz" dediler. Bu sorunlarla çok karşılaşıyorduk." K2

"Bölge çok sıcak bir bölge. Rüzgârın ne zaman ne taraftan eseceği belli değildi. Karşı ateş yakıp söndürmeye çalıştığımız (itfaiye ve OGM personeli ve yardım eden gönüllüler) noktada sanki ormanı biz (itfaiye ve OGM personeli ve yardım eden gönüllüler) yakıyormuşuz gibi tepkiyle karşılaştık. Çünkü insanlar o anda sizin ne yaptığınızı bilemiyorlar ve sağlıklı düşünemiyorlar." K5

"Yerli halk ile ilgili bir problem yaşadık hatta bir olay yaşadık bizim üstümüze saldırdılar. Bir orman girişi vardı ve çok riskli bir bölgeydi bir tek zaten Muğla bölgesinde yanmayan bir orası vardı oraya hiç kimse çıkmayacak diye bir emir verildi emniyet ekipleri tarafından. İtfaiye, polis ve jandarma hariç ne bir sivil halk ne bir arama kurtarma derneği ne bir başka kimse çıkmayacak diye emir geldi ve bizde (jandarma, polis ve bu ekiplerin görev verdiği gönüllüler) onu yerine getirdik. Orman girişinde tek giriş vardı oraya ekiplerimizi koyup 24 saat (jandarma ve polis ile) nöbet tutuyorduk. Halk biz yukarı çıkıp yangına müdahale edeceğiz diye geldi. Biz izin vermedik güvenlik açısından toplanıp biz buranın yerlisiyiz biz burada yaşıyoruz bu bizim hakkımız deyip üzerimize saldırdılar." K3

"Tek mustarip olduğum şey gönüllerin eğitimsiz olması. Çok karşılaştık bu durumla. Afet bölgesine hiçbir şey bilmeden gönüllü geldiği zaman bize karı değil zararı oluyor aslında." K9

Amaç Dışı Kişilerin Bölgede Bulunması

Katılımcılar afet bölgesinde yaşanan zorlukların nedenleri arasında amaç dışı kişilerin bölgede bulunması olduğunu belirtmişlerdir. Afet bölgesinde karşılaşılan amaç dışı kişilerin bölgede bulunması ile ilgili K4 deneyimlerini şöyle aktarmıştır.

"Gönüllülerimizi biz ihtiyaç olan bölgelere yönlendiriyoruz. Talep doğrultusunda Milas'a gönüllüler gidecek dediğim zaman o beş arkadaşımız afet bölgesine gitmekten vazgeçtiler. Neymiş Kuşadası veya Marmaris'e (turistik bölgeler) gönderirsek gideceklermiş. Böyle davranan gönüllüleri geri gönderdik ve diğer gönüllü arkadaşlar gibi bu gönüllü arkadaşlarımıza da hiçbir masraf yaptırmadık kendilerinin her şeyini karşıladık. Yani az da olsa insanlar bu yardımları kendi şahsı adına kullanmak istiyor." K4

Koordinasyon Eksikliği

Katılımcılar afet bölgesinde yaşanan zorlukların nedenleri arasında koordinasyon eksikliği olduğunu belirtmişlerdir. Afet bölgesinde karşılaşılan koordinasyon eksikliği ile ilgili K7, K8 ve K10 deneyimlerini şöyle aktarmıştır.

"Afet durumlarında haberleşme problemi çekebiliyoruz. Her kamu kurumu farklı biliyorsunuz. İtfaiye, Orman Genel Müdürlüğü, AFAD hepsi ayrı haberleşme kanalı kullanıyor. Yani bunların hepsinin kriz masasına toplanıp bir şekilde haberleşme ağları düzelse. Değişik bir haberleşme problemi yaşıyoruz. Ayrıca gönüllülere yeterli destek bazen sağlanamayabiliyor, bunu yine bölgedeki vatandaşlar desteği sağlıyor." K7

"Biz afet bölgesine gittiğimizde ayakkabı, tişört gibi şeyleri sayılı koyuyoruz yanımızda yük etmiyoruz. Lojistik geldiğinde ihtiyaçlarımız için tişörtlerde vs. bedenler uygun gelmiyordu. Dağıtım bölümünde yığılma oluyordu, sıkıntı yaşanabiliyordu. Mesela tişörtlerde hiç uygun olmayan bedenler giymek zorunda kaldım. Ama bazıları ikişer üçer alıp depoluyorlardı." K8

"Gönüllülerimizin her biri aslında birer isimsiz kahraman. Suya ve ateşe yiğitlik olmaz lütfen bizim koordinasyonumuzla hareket edin bizim koordinasyonumuz dışında hareket etmeyin ki biz sizin can güvenliğinizi sağlayabilelim diyorum her zaman. Ancak bunun dışına çıkan arkadaşlarımız oldu maalesef." K10

Öneriler

Katılımcılar afet sahasında yaşanan sorunların çözülmesine yönelik verilen önerilerinde eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve iş birliği yapılması gerekliliğini vurgulamışlardır.

Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları

Eğitim konusuna yönelik katılımcılar bireyin okuldan başlayarak gönüllülük süreçleri boyunca gerekli eğitimleri almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Eğitim alma gerekliliği ile ilgili K2, K7 ve K10 düşüncelerini şöyle aktarmıştır.

"Dernek üyelerinin ve gönüllülerin eğitim alması gerekir. Bu konular arasında da afet bölgesine nasıl yardım, nasıl müdahale edilebilir yer almalı. Bence her bireyin eğitim alması gerekiyor. Aslında bu eğitimlerin okulda bildiğimiz milli eğitim yönetmeliğinde bir ders olması gerekiyor. Nasıl rehberlik dersi var bu şekilde afet bilinçlendirme diye bir ders konulması gerekiyor." K2

"Öncelikle okullarda verilen eğitimin daha ciddi verilmesi lazım. Ben de zamanında ilkokulda, ortaokulda afet tatbikatlarının hepsini yaşadım daha çok bizim için boş ders boş teneffüs gibi göründü. Çünkü dikkate alınmadan anlatıldığı için bütün okullarda bu şekilde eğitim verildiği için haliyle bilinçsiz bir nesil yetişiyor." K7

"Ne zaman nerde karşılaşıcağını bilmediğimiz bir olay o yüzden doğal afet eğitiminin ortaokul ve lise düzeyindeki okullarda zorunlu hale gelmesi şart." K10

Katılımcıların sahada yaşanan sorunların bir kısmının bilinçsizlik nedeniyle oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle sorunların azaltılması için bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasına yönelik öneriler ile ilgili K3, K5 ve K8 durumu şöyle aktarmaktadır.

"Tüm sorunları çözecek olan insanların bilinçlenmesi ve eğitim alması başka hiçbir şey değil. Bizim insanlarımız bilinçli bir şekilde doğru eğitim alırsa orda gönüllü ve görevlilerle de kavga etmeyeceğini anlayabilir." K3

“Şöyle genel anlamda insanların arama kurtarma ekiplerinin onlar için çalıştıklarını yani onlar için var olduklarını bilmeleri ve görev yetkilerinde de bizlere bazı konularda da saygı duymaları. Çünkü neticede onları kurtarmaya çalışan insanlar onlar için bunların eğitimlerini alıyorlar. Toplumdaki bireylerin bilinçlenmeleri gerekiyor.” K5

“Birisinin bilinçli olması demek olabilecek bir faciayı engellemek demek. O yüzden de üniversitede okuyan kardeşlerimiz de gönüllü olmasalar bile bu bilince sahip olmalıdır. Bu bilince sahip olmak demek oturduğu mekân, mıntıkadaki insanlara yardımcı olması demektir. Bilinçlenmek en azından olabilecek sorunların önüne geçer diye düşünüyorum.” K8

İş Birliği

Katılımcılar afet sürecinde kişi ve kurumlar arasında yapılacak iş birliği faaliyetlerinin ortaya çıkan sorunların azaltılmasına etkili olacağını belirtmişlerdir. İş birliği önerisine yönelik K1, K7 ve K8 düşüncelerini şöyle aktarmaktadır.

“Afetler tecrübe ve bu tecrübelerimizden de ders çıkartmayı bilerek iletişim, arama kurtarmayı kuvvetlendirmek için neler yapabiliriz? Bunun senaryolarını üretmeye başladık. Bu senaryoları üreten arkadaşlarımızın hepsi üniversitelerden, emniyetten ve jandarmadan gelen arkadaşlar yani daha önce operasyonları mesleki anlamda yapmış insanlarla birlikte 2700 tane senaryo ürettik. Bu ürettiğimiz senaryolara daha güzel nasıl hizmet edebiliriz, daha güzel nasıl çalışabiliriz? Bunları yapacak komisyonlara bunları geliştirebilecek komisyondaki arkadaşlarımız var veya hangi kurumlardan hangi kuruluşlardan daha güzel destek alabiliriz, daha fikirlerimizi aydınlatabilecek insan arayışındayız. İş birlikleri ile yapılan bu çalışmalar sahadaki sorunları çok önleyecektir.” K1

“Gönüllülere yeterli destek bazen sağlanamayabiliyor, bunu yine bölgedeki vatandaşlar sağlıyor. Sağ olsunlar Türk halkı çok merhametli ve vatandaşlar bu konuda yardımcı oluyor. Devlet tabii ki de her yere yetişebilir, erişebilir, uzanabilir. Ama devletten de önce sahadaki milletin başarısı çok farklı bir konu. Bu nedenle bölgedeki vatandaşlarla iş birliği kilit noktayı oluşturuyor.” K7

“Siz gönüllüsünüz bir şey anlamazsınız diye bir şey yok. Bir kere anlama olayı çok güzel bir şey. O fikir alma olayında herkesin beyni rengarenk. Bu eğitim durumunuz ne olursa olsun. Bakın bu çok önemli. İlkokul mezunu da olabilirsiniz en iyi üniversiteden de mezun olabilirsiniz. Dünyanın öbür ucundan gelmiş birisi de olabilirsiniz problem değil. Herkesten fikir almak bu çok önemli bir şey. Herkesin fikri ne yapabilirim, fikriniz ne? İşte bu fikirler bir araya ve üst üste geldiği vakit o zaman ne oluyor biliyor musunuz? Başarıyı ikiye katlıyorsunuz.” K8

Görsel 4 Çalışmanın Kelime Bulutu*

*Kelime bulutları, görüşmelerin analizinde en sık kodlanan kelimeleri ön plana çıkarır.

Katılımcılardan toplanan verilerin analizi sonucunda en çok kullandıkları kelimelerden oluşturulan kelime bulutu Şekil 4’de gösterilmektedir. Katılımcılar ifadelerinde en çok “eğitim” (136 vuruş) kelimesini kullanmışlardır. Bunun yanı sıra eğitim kelimesinin “eğitimleri” (34 vuruş), “eğitimler” (41 vuruş), “eğitimi” (31 vuruş) gibi ekleri içeren kelimelerinde kelime bulutunda oldukça yüksek seviyede vurgulandığı saptanmıştır. Bu durumun katılımcıların algısındaki gönüllü insan kaynakları yönetimi sürecinde eğitimin önemi yönünde olduğunu vurgulamaktadır.

Eğitim kelimelerinin dışında "müdahale" (83 vuruş), "zaman" (73 vuruş), "gönüllü" (70 vuruş), "gönüllülük" (70 vuruş), "yardım" (64 vuruş) ve AFAD (61 vuruş) kelimeleri de sık kullanılan ifadelerdendir. Bu kelimelerin yoğunluğunun yüksek çıkması ise çalışmanın içeriği ve afetin niteliği bakımından oldukça olağan olmakla birlikte eğitim ve ilişkili kelimelerin yüksek çıkması ise eğitimin gönüllülük süreçleri yönetiminde vazgeçilmez bir husus olduğunun kanıtı olarak sunulabilmektedir.

Tartışma

Çalışma sonucunda gönüllülük algısı, müdahale süreci, zorluklar ve öneriler olmak üzere üç ana tema oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan gönüllülerin gönüllülük kavramına yönelik algılarına bakıldığında gönüllülüğü; faydalı olma, hizmet etme, karşılık bekleme ve yardım etme odağında değerlendirdikleri görülmektedir. Dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen afetlerde görev alan gönüllülerin araştırmamıza katılan gönüllüler ile aynı düşünceleri paylaştığı belirlenmiştir. Japonya, Güney Kore ve ABD'de gönüllülük süreçlerine katılan gönüllülerin büyük çoğunluğunun gönüllü olma nedenleri arasında sahip oldukları yetenekleri ve becerileri afetten etkilenenler için kullanmak, topluma yardımcı olmak, topluma hizmet etmek, bu konuda yeni beceriler geliştirmek ve başarı duygusunu hissetmek olduğunu belirtmişlerdir (Jung & Ha, 2021). İyi bir gönüllü olunması gönüllüler için iyi hisler sağlamanın yanında sosyal sermayenin gelişmesine de katkı sağlar (Aminizade et al., 2017). Araştırmaya katılan gönüllüler de sosyal sermayenin gelişmesi için önemli yere sahip topluma hizmet etme ve faydalı olma ile karşılık beklemeden yardım etme konularını gönüllülük algısı içinde değerlendirmektedir.

Katılımcılar afete müdahale süresince kendi aralarında afete hazırlık, koordinasyon ve lojistik destek konularında çalışmalar sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar afetlere yönelik önceden hazırlıklı olmanın önemine değinmiş, bu kapsamda sürekli olarak afetin olma ihtimaline karşı hazırlık yaptıklarını da belirtmişlerdir. Afetler meydana gelmeden önce afetlerde görev alacak olan çalışanların ve gönüllülerinin hazırlıklı olması afetlerle baş etme kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Gönüllülerin afet meydana gelmeden önce afet anı için hazır olması yöneticilerin işini kolaylaştırmakta ve afetzedelerin kayıplarını azaltabilmektedir (UNISDR, 2005, 2015). Gönüllülerin afet meydana gelmeden önce afet tiplerine yönelik hazırlıkları kendi aralarındaki koordinasyonun başarısı ve gönüllülerin başka kişi veya kuruluşa gerek duymadan afet müdahalesinde kendine yetebilmesi afet müdahalesi için önem taşımaktadır. Bu konuda farklı ülkelerde gönüllülerin afet meydana gelmeden hazır olması için çalışmalar yürütülmektedir. Amerika'da Kızılhaç ve özel bir endüstri tedarik şirketinin iş birliği olan "Zamanı Geldiğinde Hazır Ol!" başlıklı program ile çalışanları afete gönüllülük için hazırlamaktadır. Bu program on binlerce gönüllünün eğitilmesini sağlamıştır (Whittaker et al., 2015).

Araştırma bulgularının analizi sonucunda katılımcıların yangın bölgesinde; arama kurtarma ve tahliye, yangın söndürme ve soğutma, koordinasyon, insani yardım ve lojistik destek faaliyetlerinde görev aldıkları belirlenmiştir. Stallings ve Quarantelli afet ve acil durum gönüllülerinin temel olarak; risk değerlendirme, müdahale operasyonları ve koordinasyon faaliyetlerinde görev aldıklarını belirtmektedir. Bu temel faaliyetler arasında; temizlik, gıda malzemeleri ve ekipman sağlama, araçların taşınması ve kullanılması, afetzedelere tıbbi ve psikolojik destek, arama ve kurtarma faaliyetleri, enkaz kaldırma ve yeni yerleşimlerin inşası, çevirmenlik, gönüllülerin kayıt altına alınması ve veri girişi gibi faaliyetlerde bulunabilmektedirler (Stallings & Quarantelli, 1985). Araştırmamıza katılan gönüllüler gönüllülük faaliyetlerini yürüttükleri süreç içerisinde kamu kurumlarının kendilerinden talep ettikleri konularda destek olduklarını belirtmişlerdir. Arama ve kurtarma faaliyetleri süresince hayvan arama kurtarma konuları da düşünülerek konuda uzman veteriner hekimlerin de olduğu ekiplerle bu faaliyetleri yürüttüklerini belirtmişleridir. Yangın söndürme ve soğutma işleminde kamu kurumlarının gönüllüleri riske atmadan destek talep ettikleri yerlerde görev aldıkları belirlenmiştir. Gönüllü bireylerin müdahale sürecinde geçmiş deneyimleri çerçevesinde bölgeye yardım ulaştırma, yardımların dağıtımı, gönüllülerin koordinasyonu, söndürme çalışmalarının koordinasyonuna

destek oldukları belirlenmiştir. Gönüllülerin uzman oldukları ve önceden deneyimli oldukları konularda yardım çalışmalarına katılmaları yapılan faaliyetin başarısını olumlu olarak etkilemektedir (Chong, 2009). Gönüllülerin meslekleri ve yeteneklerine yönelik ihtiyaç duyulan yardım çalışmalarına gönüllü katılımı daha yüksek olmaktadır. Özel şirketler ile gönüllü bireyler hali hazırda uzman oldukları alanlarda gönüllülük faaliyetlerini yürütmekte daha başarılı olmakla birlikte uzman olunan alanla ilgili ek bir malzemeye ihtiyaç duymadan ihtiyaç duyulan hizmeti hızlı bir şekilde sağlayabilmektedir. Örneğin 2004 Hint Okyanusu Tsunamisinde küresel bir lojistik şirketi olan DHL, çalışanlarından bağış toplamakla kalmamış, lojistik alanda uzman olan bu kuruluş tsunamiden etkilenen bölgelere malzemelerin taşınması ve tesliminde önemli bir rol almıştır. Şirket gönüllüleri 7000 tondan fazla yardım malzemesinin dağıtımını için Sri Lanka'nın Kolombo kentinde bir havaalanında görev almışlardır. Ayrıca şirket araçları Tayland'ın Phuket ilinden turistleri güvenli bir alana taşımak için kullanılmıştır (Chong, 2009).

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların afet bölgesinde bilgisizlik bilinçsizlik, amaç dışı kişilerin bölgede bulunması, koordinasyon eksikliğine bağlı zorluklarla karşılaştıkları belirlenmiştir. Katılımcılar bölgeye gönüllü olarak gelen bireylerin bilgisizlik ve bilinçsizlikleri nedeniyle uygun giyime bile sahip olmadığını, yerel halkın profesyonel yangın müdahale ve güvenlik ekiplerine bilgisizlik nedeniyle zorluklar çıkarması sonucu zaman zaman müdahalelerin zorlaştığını belirtmişlerdir. Bunun yanında afet bölgesinde yardım faaliyetleri dışında farklı amaçlarla bölgeye gelen bireylerin olduğunu, bu kişilerin bazılarının bilinçsizce hareket etmesi nedeniyle bölgede zaman zaman can kaybına bile neden olabilecek riskleri oluşturduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca afetler ülkelerin savunmasızlıklarını arttırdığı için ülke içinden veya başka ülkelerden bazı art niyetli insanların afet alanlarında kargaşa, hırsızlık, taciz vb. kötü niyetli girişimlerde bulunabildiği bilinmektedir (Demiröz Yıldırım, 2022). Bu nedenle ülkelerin en savunmasızlarından biri olarak değerlendirilen afetlerde bölgelere art niyetli girişlerin engellenmesi amacıyla kolluk kuvvetleri önlemler alabilmektedir. Ancak bu önlemler bölgeye gönüllü olarak gelen kişiler için de bazen çalışmalara katılmalarının önünde engel teşkil etmektedir. Özellikle resmi bir kuruluş aracılığı ile bölgeye gelen gönüllüler dışındaki gönüllülerin tüm çabaları göz ardı edilmekte, bölgede beklenmeyen ve istenmeyen bireyler olarak algılanabilmekte hatta bazı durumlarda afetin sorumlusu olarak bile değerlendirilebilmektedir (Fritz & Mathewson, 1957; Helsloot & Ruitenberg, 2004; Stallings & Quarantelli, 1985). Örneğin Doğu Azerbaycan'ı da etkileyen depremde etkilenen bölgelere yardım etmek için çeşitli bölgelerden gelen gönüllülerin bir kısmı davetsiz misafir olarak değerlendirilmiş ve hatta bazısı kolluk kuvvetleri tarafından göz altına alınmıştır (Aminizade et al., 2017). Hızlı nüfus artışı, kentlerin gelişmesi ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle artan afet riski göz önüne alındığında afet ve acil durumlara müdahale etmek için spontane (gayri resmi) gönüllülerin kapasitelerine çok daha fazla ihtiyaç duyulacaktır (Aminizade et al., 2017). Ancak olumsuzlukların önüne geçmek için spontane gönüllülerin koordinasyonlarının çok iyi sağlanması gerekmektedir. Ayrıca spontane gönüllülerin mümkünse örgütlü gönüllülük sistemine dahil edilmesinin yanında yetkinliklerinin ve eğitimlerinin sürekliliğinin sağlanması afet kapasitesinin artırılması için oldukça önemlidir. Olay yerinde farklı alanlarda görev alan kurum ve kuruluşların birbirleri ile iletişiminde ve iş birliği süreçlerinde sorunlar tespit edildiği belirlenmiştir. Koordinasyon afet müdahalesinin yürütülebilmesi için gerekli olan tüm çalışmaların planlanması, organize edilmesi ve yönetilmesi süreçlerini kapsamaktadır. Afet koordinasyonu; hizmet edecek kuruluşların birbirleri ile yakın ilişki içinde olmaları, bu ilişki sayesinde her bir kurumun birbirlerine karşı görevlerinin bilincinde olmaları ve önceden belirlenmiş afet planlarıyla belirlenen komuta altında ortak hedefe ulaşmak için iş birliği yapmalarıdır (Rabiee et al., 2013). Afetlerde kurumlar arası koordinasyon eksikliği ve afet bölgelerinde koordinasyon sürecinde yaşanan sorunlar, kurumlar arası iş birliğinin bozulmasına, mali kayıplar ve hatta kimi zaman can kaybına bile neden olabilecek risklere neden olabilmektedir (Kaynak & Tuğer, 2014). 2004 Hint Okyanusu Tsunamisine müdahale süresince yetkililer arasındaki zayıf koordinasyon krizin en önemli konusu olarak tanımlanmış (Parmar et al., 2007) ve zayıf koordinasyon tartışması afet yönetiminde her zaman bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Ardalan et al., 2009). Bölgesel ve ulusal afet yönetim planlarının eksikliği

sıklıkla afetlerde sorumlu ve görevli kurumlar arasında koordinasyon eksikliğine yol açmaktadır (Djalali et al., 2011). Afet koordinasyonu; farklı afet risk türlerini anlamayı, planlamayı, kurumlar arası koordinasyonu, sürekli eğitime yatırım yapmayı, ulusal standartları ve afet yönetiminin her düzeyine destek veren liderliği içermektedir (Pinkowski, 2008). Afet yönetiminde görevli afet yöneticileri başarılı bir yönetim için iş birliği yapmalı ve tüm önlemleri tek çatı altında toplayıp organize etmelidir. Afet yönetiminde çok sayıda farklı paydaşın rol ve sorumluluğu olduğu için bu kurumlar arasında şiddetli anlaşmazlıklar ve çatışmalar söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçmek için mümkün oldukça afetlerdeki paydaş kurumlar arasında koordinasyon geliştirilmelidir (Bahadori et al., 2015). Koordinasyon mekanizması; afetlerde zaman, yatırım ve insan kaynaklarının kaybını engelleyen, afet kriz yönetim unsurları ile kamu kurumlarının acil yardım ve kurtarma operasyonlarının hatta afet risk yönetiminde, geçici iskân ve rehabilitasyon faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliğini arttıran bir mekanizmadır (Rabiee et al., 2013). Afetlerde Türkiye’de sorumlu kuruluş olan başta AFAD olmak üzere yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel kuruluşlar ve toplum tek bir organizma gibi iş birliği içerisinde hareket etmesi afet alanlarındaki yönetimin başarısını direk olarak etkileyecektir. Bu nedenle afet müdahale süreçlerinde başarılı olabilmek için afet bölgesindeki tüm paydaşlarla iş birliği yapmak gerekmektedir. İş birliğinin sağlanması ve iyi yönetim sayesinde afet alanlarında ortaya çıkabilecek karmaşıklık, kaos, düzensizlik engellenebilecek ve afet müdahalesinin etkinliği arttırılabilecektir.

Katılımcılar karşılaşılan zorlukların önlenmesi için gönüllülerin ile toplumun eğitilmesi ve bilinçlendirilmesinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kurum ve kuruluşların birbirleri işe iş birliği içerisinde afet çalışmalarını sürdürmesi durumunda birçok sorunun çözüleceğini belirtmişlerdir. Başarılı bir afet yönetimi için kamu, özel ve sivil katılımının sağlanması gerekmektedir (APEC, 2011; Kapucu, 2009). Afetlerde başarılı bir müdahale sağlayabilmek için afet bölgesinde görev alan tüm kamu, özel ve sivil paydaşların temsilcileri olan güçlendirilmiş kişilerin kendi çıkarlarından ziyade ortak çıkar uğruna beraber çalışmasının esas olduğu bir yönetim felsefesine ihtiyaç duyulmaktadır (Fidan, 2010). Yönetişim kısaca güç dağılımı, güçlü iletişim, ortak amaç için çalışma ve iş birliği yapma temeline dayanan bir yönetim felsefesidir (Lyon, 2000). Yönetişimde ülkelerin sosyal ve ekonomik kaynaklarının açık, şeffaf, adaletli ve hesap verebilir şekilde etkin yönetimi esastır (Kaufmann et al., 2000). İyi yönetim için finansal ve ekonomik yönetimin geliştirilmesi, kamu yönetiminin etkinliğinin arttırılması, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve halkın karar alma süreçlerine katılması sağlanması gerekmektedir (Lyon, 2000). Afet süresince görevli tüm paydaşlar arasında sağlanan çoğulcu ortam yüksek stres ve riskler barındıran afet anında tek bir kişi veya merkezin yönetemeyeceği kriz ortamındaki zorlu ve stresli karar alma süresini bu paydaşlar arasında paylaştırmaktadır (Gündoğan, 2010). Afetlerde kaynakların adil ve eşit dağılımı, her vatandaşın afet yardımlarına ve bilgiye erişebilirliği, hesap verebilirlik, saydamlık ve kapsayıcılık için paydaşların iyi bir yönetim sergilemesi gerekmektedir (Trim, 2004). Afetlerde iyi yönetim felsefesi; kurumların iş birliğinin artması, oluşabilecek sorunların proaktif yaklaşımla önceden çözülmesi, afetzedelerin talep ve beklentilerinin zamanında ve hızlı karşılanması için kolaylaştırıcı bir etken olacaktır. Afet yönetim sürecinde iyi yönetim benimsenmesi ile paydaşların birbirleri ve vatandaşları ile yakınlaşması, afete hazırlık için ekiplerin ve toplumun eğitim ve bilinçlenmesi için iş birliği yapılması, kaynakların adil dağılımı ve paydaşlara yönelik güvenin artması gibi olumlu çıktılar olacaktır. Sonuç olarak da iyi yönetim etkin ve başarılı bir afet yönetimi sergilemeye büyük katkı sağlayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırma sonucunda Akdeniz bölgesinde 2021 yılında meydana gelen orman yangınlarında görev alan spontane gönüllülerin orman yangınına yönelik afet müdahale deneyimleri incelenmiştir. Katılımcıların gönüllülüğe yönelik algılarının sosyal sermayeyi arttıran

etmenler olan önemli bileşenlerden oluştuğu belirlenmiştir. Bu bileşenlerin katılımcıları gönüllülük için teşvik ettiği belirlenmiştir.

Gönüllü bireyler afet alanlarına müdahaleye gitmeden önce bazı hazırlıklar yapmaktadırlar. Bu hazırlıkların nitelik ve niceliği sürecin yönetilmesi adına oldukça önemlidir. Söz konusu afet özelinde gönüllülerin orman yangını öncesinde bireysel ve kurumsal hazırlıklar yaptıkları, bu hazırlıkların da afetle baş etme konusunda kolaylaştırıcı faktörler arasında olduğu ortaya konulmuştur. Afet müdahale süreçlerinde iş birliğinin ve koordinasyonun sağlanması oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmakta iken toplum ve gönüllülerin konu hakkındaki bilgi ve bilinç düzeyi de yine süreci etkileyen başka bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda iş birliği ve koordinasyon süreçlerinde birey ve kurumların çeşitli nedenlerde bazı zorlaştırıcı davranışlar sergilediği ve bu davranışların da afet müdahalesinde olumsuzluklara neden olduğu bu çalışmada belirlenmiştir. Afet sahasında hem gönüllü hem de bölgede bulunan bireylerin bilgisiz ve bilinçsiz birtakım davranışları ise süreci zorlaştırdığı da araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda birey ve kurumların eğitim ve bilinçlenme süreçlerinin güçlendirilmesi olası afetlerde baş etme kapasitesine katkı sağlayacağı katılımcılar tarafından desteklenmektedir. Başarılı afet yönetimi sergileyebilmek için iş birliği odağında iyi yönetişimin kilit bir felsefe olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma sonucu gönüllülük süreçlerinin yerel ve ulusal mevzuatlarla ve teşviklerle düzenlenmesi, ortaya konulan zorlaştırıcı faktörler ve öneriler konusunda derinlemesine araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda farklı afet tiplerinde, farklı gönüllü (AFAD gönüllüsü, STK gönüllüsü) gruplarına yönelik olarak yapılacak benzer araştırmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Spontane gönüllülerin afet deneyimleri: Akdeniz Bölgesi yangınları üzerine bir değerlendirme” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.
- AFAD. (2019). AFAD Gönüllüsü Kimdir? <https://gonullu.afad.gov.tr/#advanced-features>
- Aldrich, D. (2012). Building Resilience, Social Capital in Post-Disaster Recovery (Issue 3). Chicago: The University of Chicago Press. <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=rjoc20>
- American Red Cross. (2006). Challenged by the Storms. https://reliefweb.int/report/united-states-america/usa-challenged-storms-american-red-cross-response-hurricanes-katrina?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwoa2xBhACEiwA1sb1Bmi_BTt3Z1TgeX7suupjYtNp2obiPvqkaSIHx-q06myzHVnCRUHSjxoCmVkJQAvD_BwE
- American Red Cross. (2007). The Face of Recovery. https://www.redcross.org/content/dam/redcross/atg/PDF_s/Publications/Annual_Reports/face_of_recovery.pdf
- Aminizade, M., Moghaddam, N. N., Jam, B. B., Shamsi, M., Majidi, M., & Amanat, N. (2017). The Role of Volunteer Citizens in Response to Accidents and Disasters. *Health in Emergencies and Disasters Quarterly*, 2(3), 107–124.
- APEC. (2011). Public-Private Partnerships and Disaster Resilience. www.apec.org
- Ardalan, A., Masoom, G. R., Goya, M. M., Ghaffari, M., Miadfar, J., Sarvar, M. R., Soroush, M., Maghsoudi, A., Holakouie Naieni, K., Kabir, M. J., Khankeh, H. R., Abolshams, B., & Aghazadeh, M. (2009). Disaster health management: Iran's progress and challenges. *Iranian Journal of Public Health*, 38(SUPPL. 1).

- Bahadori, M., Khankeh, H. R., Zaboli, R., & Malmir, I. (2015). Coordination in Disaster: A Narrative Review. *International Journal of Medical Reviews*, 2(2).
- Çamalan, G., Akıl, S., & Ali Pekin, M. (2023). Using Meteorological Early Warning System (MEUS) and Meteorological Indices for Assessment of Manavgat Forest Fires Occurred in Türkiye July-August 2021. *European Journal of Forest Engineering*, 9(1). <https://doi.org/10.33904/ejfe.1288070>
- Chong, M. (2009). Employee participation in CSR and corporate identity: Insights from a disaster-response program in the Asia-Pacific. *Corporate Reputation Review*, 12(2). <https://doi.org/10.1057/crr.2009.8>
- CRED. (2022). 2021 Disasters in numbers. https://cred.be/sites/default/files/2021_EMDAT_report.pdf
- CRED. (2023). 2022 Disasters in Numbers. https://cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf
- CRED. (2024). 2023 Disasters in Numbers. In *Nature Medicine* (Issue 7). Nature Research.
- Creswell, J. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing among Five Approaches* (3rd ed.). SAGE.
- Demiröz Yıldırım, S. (2022). *Bütünleşik Afet Yönetiminde Ortopedik Engelli Bireylerin Afet Deneyimi ve Öğrenilmiş Dersler [Doktora Tezi]*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Djalali, A., Khankeh, H., Öhlén, G., Castrén, M., & Kurland, L. (2011). Facilitators and obstacles in pre-hospital medical response to earthquakes: A qualitative study. *Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine*, 19. <https://doi.org/10.1186/1757-7241-19-30>
- Dukes, S. (1984). Phenomenological Methodology in the Human Sciences. *Journal of Religion and Health*, 23(3), 197–203.
- Esengil, R. (2021). Manavgat Orman Yangınları Değerlendirme Notları. <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/manavgat-orman-yangini-raporu>
- Fidan, Y. (2010). Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 5–10.
- Fritz, C. E., & Mathewson, J. H. (1957). Convergence Behavior in Disasters: A Problem in Social Control. *American Sociological Review*, 23(9).
- Gündoğan, E. (2010). Yönetişim: Kavram, Kuram ve Boyutlar. In M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu, & H. Eşki Uğuz (Eds.), *Yönetişim: Kuram, Boyutlar, Uygulama* (pp. 13–56). Çizgi Kitapevi.
- Haber Türk. (2021). Korkutan olay! Muğla ve İzmir'de orman yangınları çıktı. <https://www.haberturk.com/son-dakika-mugla-ve-izmir-de-orman-yanginlari-cikti-3168344>
- Helsloot, I., & Ruitenberg, A. (2004). Citizen response to disasters: A survey of literature and some practical implications. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 12(3). <https://doi.org/10.1111/j.0966-0879.2004.00440.x>
- Iizuka, A., & Aldrich, D. P. (2022). Attracting altruists: explaining volunteer turnout during natural hazard events in Japan. *Disasters*, 46(2). <https://doi.org/10.1111/disa.12477>
- Johnson, R. B., & Christensen, L. (2016). Educational Research: Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches. In *Jurnal Penelitian Pendidikan Guru Sekolah Dasar* (6th ed., Issue August).
- Jung, D. Y., & Ha, K. M. (2021). A comparison of the role of voluntary organizations in disaster management. *Sustainability (Switzerland)*, 13(4). <https://doi.org/10.3390/su13041669>
- Kapucu, N. (2009). Public administrators and cross-sector governance in response to and recovery from disasters. *Administration and Society*, 41(7), 910–914. https://doi.org/10.1177/0095399709348881/ASSET/0095399709348881.FP.PNG_V03
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Zoido-Lobato, P. (2000). *Governance Matters From Measurement to Action*. Finance & Development.
- Kaynak, R., & Tuğer, A. T. (2014). Coordination and Collaboration Functions of Disaster Coordination Centers for Humanitarian Logistics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 109. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.486>
- Lyon, P. (2000). Partnership for Good Governance in the 21st Century. *Australian Journal of Public Administration*, 59(3). <https://doi.org/10.1111/1467-8500.00170>
- O'Brien, B. C., Harris, I. B., Beckman, T. J., Reed, D. A., & Cook, D. A. (2014). Standards for reporting qualitative research: A synthesis of recommendations. *Academic Medicine*, 89(9), 1245–1251. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000388>

- Orman Genel Müdürlüğü. (2021). Resmi İstatistikler. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>
- Özel, B., & Sezen, B. (2018, May). Spontane Gönüllüler İçin Tasarlanmış Afet Yardım Sistemi. 2nd International Symposium on Natural Hazards and Disaster Management. https://www.researchgate.net/publication/325110912_Spontane_Gonulluler_Icin_Tasarlanmis_Afet_Yardim_Sistemi
- Parmar, S., Lobb, A., Purdin, S., & McDonnell, S. (2007). Enhancing collaboration during humanitarian response: An interim report from stakeholders survey. *Prehospital and Disaster Medicine*, 22(5). <https://doi.org/10.1017/S1049023X00005136>
- Pinkowski, J. (2008). Disaster Management Handbook. In *Disaster Management Handbook* (1st Edition). CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781420058635>
- Rabiee, A., Ardalan, A., & Poorhoseini, S. (2013). Assessment of Coordination among Lead Agencies of Natural Disasters Management in Iran. *Hakim Health Systems Research Journal*, 16(2), 107–117.
- Roth, S. (2015). Aid work as edgework-Voluntary risk-taking and security in humanitarian assistance, development and human rights work. *Journal of Risk Research*, 18(2). <https://doi.org/10.1080/13669877.2013.875934>
- Sayın, Z. (2023). Sosyal Sermaye Bağlamında Kişisel Gönüllülük Deneyimlerinin İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(4). <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.12.2295>
- Stallings, R. A., & Quarantelli, E. L. (1985). Emergent Citizen Groups and Emergency Management. *Public Administration Review*, 45. <https://doi.org/10.2307/3135003>
- Tavşanoğlu, Ç., Yanişey Kaynaş, B., Günlü, A., Ürker, O., İlemin, Y., Parlar Ülker, Ö., & Köş, U. C. (2022). Akdeniz Bölgesi'ndeki Büyük Orman Yangınlarının Ekolojik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (S. Kalem, O. Ülker, & Y. İlemin, Eds.). WWF.
- Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349–357. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzm042>
- Trim, P. R. J. (2004). An integrative approach to disaster management and planning. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 13(3). <https://doi.org/10.1108/09653560410541812>
- TRT Haber. (2021). Yangın bölgeleri afet bölgesi ilan edildi. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/yangindan-etkilenen-yerler-afet-bolgesi-ilan-edildi-598804.html>
- Türk Tabipler Birliği. (2021). Temmuz-Ağustos 2021 Orman Yangınları Değerlendirme Raporu. https://www.tb.org.tr/kollar/odsh/yazdir.php?Tablo=tbl_haber&Guid=7603acac-7204-11ec-a83c-469e4684c346
- Tüysüz, N. (2011). Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- UNDRR. (2009). UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction. www.preventionweb.net
- UNISDR. (2005). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. www.unisdr.org/wcdr
- UNISDR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 - 2030.
- Whittaker, J., McLennan, B., & Handmer, J. (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. In *International Journal of Disaster Risk Reduction* (Vol. 13). <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.07.010>
- Wolensky, R. P. (1979). Toward a broader conceptualization of volunteerism in disaster. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 8, 33–42. https://doi.org/10.1177/089976407900800306/ASSET/089976407900800306.FP.PNG_V03

Active Empathic Listening Scale: Adaptation and psychometric properties into Turkish language and culture¹

Nurbanu Kansızoğlu², Fatma Altun Kobul³, Bircan Eyüp²

²Trabzon University, Fatih Faculty of Education, Department of Turkish Language and Social Sciences Education, Trabzon, Türkiye, ³Trabzon University, Fatih Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling, Trabzon, Türkiye.

ABSTRACT

This study aimed to adapt the Active Empathic Listening Scale (AELS) to Turkish and test its validity and reliability to explore active-empathic listening skills in the Turkish sample. It sampled 847 (556 females and 291 males) respondents between the ages of 18 and 61. The data were collected using a personal information form, AELS, and the Empathy Quotient (EQ). The EFA yielded a three-factor structure explaining 64.98% of the total variance. The factors were named sensing, processing, and responding, as in the original version. The results of the CFA showed that the model had a perfect with the data ($\chi^2/sd = 2.09$ [$\chi^2 = 83.93$, $sd = 40$, $p < .001$], $GFI = .97$, $AGFI = .94$, $CFI = .97$, $RMSEA = .05$, and $SRMR = .04$). According to the results of the criterion validity analysis, there was a significant moderate positive correlation between the AELS and the EQ, and its sub-scales. Cronbach's alpha coefficient was .88 for the total AELS, .77 for the sensing factor, .72 for the processing factor, and .84 for the responding factor. The test-retest reliability was .60 for the total AELS, .40 for the sensing factor, .57 for the processing factor, and .50 for the responding factor. The adaptation of the Active Empathic Listening Scale (AELS) to Turkish culture has demonstrated that the scale is a valid and reliable measurement tool.

KEYWORDS

Listening, Listening types, Empathy, Active empathic listening, Communication.

Introduction

Communication is an interactive process involving the transmission and reception of messages between the communicator and the recipient. Listening is widely regarded as the most crucial element of communication because it facilitates the initiation, maintenance, and development of interpersonal relationships (Bodie, 2012). Another important factor affecting communication outcomes is listening, which is defined as the process of taking in verbal and nonverbal cues, creating meaning from them, and reacting to them (Purdy & Borisoff, 1997). Through active listening, individuals engage in a dynamic process that entails controlling and processing the information received according to their cognitive structures, schemas, interests, needs, and other individual factors (Brownell, 2011). As a skill developed throughout life, listening becomes the most frequently utilized component of the receptive language system, which grows increasingly complex over time (Doğan, 2020). Listening is a basic method of comprehending and interpreting messages, whether in discussions or when consuming media. Beyond acquiring information, listening is essential for understanding the perspectives, emotions, and needs of others, making it a critical component not only of information processing but also of social life (Gearhart & Bodie, 2011). A significant reason for this lies in the strong connection between listening and empathy. Empathy, as defined by Rogers (1957), involves situating oneself in another person's position, viewing events from their perspective, and recognizing, feeling, and communicating their emotions and thoughts. It entails gaining deeper insights by comprehending others' viewpoints (Akin, 2022) and responding emotionally, cognitively, or

behaviorally in appropriate ways. Consequently, an empathetic listener helps others feel acknowledged, valued, and understood (Andolina & Conklin, 2021; Floyd, 2014; Miller, 2018). In summary, empathy is a fundamental component of an effective listening process.

Effective listening cannot be fully understood by emphasizing only its empathic dimension. The concept of being active is frequently cited in definitions of effective listening. Specifically, an individual is said to be practicing active listening if they listen to a situation with focused attention. This means that someone trying to understand what the other person is feeling is also actively engaged in the process (Pence & Vickery, 2012). In the related literature, this skill is conceptualized as "active empathic listening," characterized by the integration of an empathic component into the active listening process. Active empathic listening involves three key stages: sensing, where explicit and implicit information is received; processing, where information is retained and synthesized; and responding, where verbal and non-verbal cues are employed (Bodie, 2011). This skill is particularly important due to its role in fields such as communication, education, and psychology. In communication, this form of listening is often described as a process in which the sales representatives focus on the act of listening and convince the customer that they have been heard (Drollinger et al., 2006). Research indicates that this form of listening plays a critical role in enhancing personal sales performance (Drollinger & Comer, 2013). In educational settings, students are encouraged to approach situations from the perspective of others by listening actively and empathetically. On the other hand, students in schools are expected to actively and empathetically listen, evaluate events from an unbiased perspective, act without prejudice, and understand the experiences reflected in the expressions (Dilidüzgün, 2021; Türkel & Öz, 2021). In psychology, understanding and unconditional acceptance underscore the importance of empathic listening (Lichtenberg et al., 2014; Myers, 2000; Rogers, 1957; Weger et al., 2014). Meier and Davis (1997) identify active listening as the essential component of psychological counseling. In this process, counselors encourage participants to speak and, rather than managing the process, guide it by explaining the counselor's role. Through these skills, the counselor aims to understand another person's perspective and, without prejudice (Adler et al., 2006), evaluates both explicit and implicit cues (Weaver & Kirtley, 1995).

Despite its significant role in different fields, active empathic listening in Türkiye is limited to a few studies (Babayiğit, 2023; Kozak & Doğan, 2014). However, in addition to theoretical studies, there are several studies based on the measurement of this skill in global literature (Brown et al., 2021; Haley et al., 2017; Jonsdottir & Kristinsson, 2020; Jones et al., 2019; Lloyd et al., 2017; Manusov et al., 2020; Sims, 2017). These studies are addressed in a wide range of fields, from psychology to health sciences, from language education to business. Given that listening is the most frequently used skill, the situation in Turkey is considered a significant shortcoming. On the other hand, researchers (Brunfaut, 2016; Shrivastava, 2014; Ulum, 2015; Walker, 2014) frequently emphasize that listening skills continue to be challenging and problematic. Due to its implicit, automatic, complex, and interactive nature (Vandergrift, 2011), listening is considered one of the most challenging areas to develop, measure, and evaluate (Alderson et al., 2001).

This study was conducted because of the benefits that active empathic listening offers to people and various fields, the paucity of research on this kind of listening in the literature, and the difficulties that come with listening as a complex research area. This research aims to provide a valid and reliable measurement tool by adapting the Active Empathic Listening Scale developed by Bodie (2011) into Turkish. A review of the literature reveals that the measurement tools developed or adapted for different types of listening (Ellialtı & Batur, 2018; Yıldız, 2018; Çarkıt & Altun, 2020; Söylemez, 2015; Taşkın, 2017; Kaya, 2014) are relatively limited. These scales predominantly focus on academic and critical listening skills and are designed for specific populations, such as university and secondary school students.

The Empathic Listening Scale (ELS) developed by Telli (2019) for high school students, for instance, comprises three sub-dimensions: "readiness," "evaluation," and "responding" and 18

items. However, this scale is confined to the school and classroom communication contexts of high school students and differs in structure and content from the scale targeted for adaptation in this study. Moreover, although Özçılınak (2023) adapted the Active Empathic Listening Scale into Turkish, in an unpublished master's thesis, the sample was restricted to nursing students, and the validity studies did not include exploratory factor analysis. This study aims to evaluate the psychometric properties of the Active Empathic Listening Scale using a broad adult Turkish sample, including a wide age range. The scale consists of three dimensions: sensing (the reception of explicit and implicit information), processing (the retention and synthesis of information), and responding (the use of verbal and non-verbal tools). In this context, the study aims to measure active empathic listening levels across three stages: the first stage involves receiving information, the second entails remembering and synthesizing it, and the third focuses on responding appropriately. The scale has previously been adapted into other cultural contexts, including Greek (Kourmoussi et al., 2017), Japanese (Asai et al., 2020), and Chinese (Guo et al., 2022). Therefore, adapting the scale meticulously to Turkish culture is both necessary and significant. It is anticipated that this adaptation will provide a valuable tool for use in fields such as psychology, communication, and language education, contributing to the literature through both relational and applied studies.

Method

Research Design

As this study aims to assess the validity and reliability of the Active Empathic Listening Scale, it was designed using the survey model, a widely used quantitative research method. Survey research is defined as a method for determining participants' views on a subject or event, as well as their characteristics, such as abilities, interests, or attitudes (Büyüköztürk et al., 2020). Additionally, surveys are designed to obtain information about a population by analyzing data from a relatively smaller group that represents the population (Krathwohl, 1997). For this study, a cross-sectional survey design was employed, where the data are collected at a single point in time (Creswell, 2020). This approach was chosen to ensure a focused and time-bound evaluation of the scale's psychometric properties.

The steps of the scale adaptation process are as shown in Figure 1:

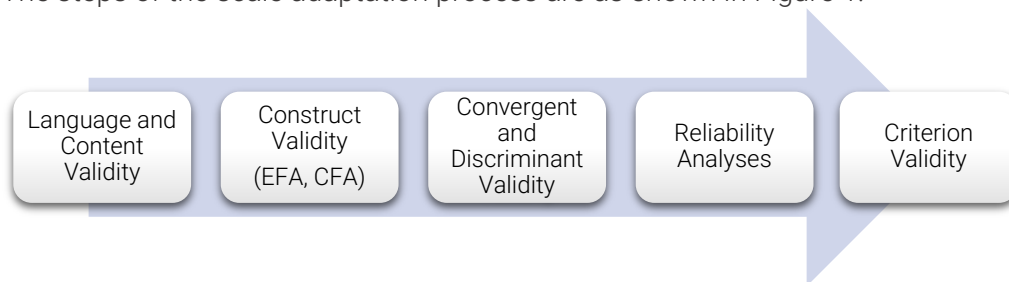

Figure 1 Steps of the adaptation process

Research Group

For the adaptation of the Active Empathic Listening Scale to Turkish culture approval obtained from the scale's author (Date: 31.05.2023) and the Trabzon University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee (Approval No: E-81614018-000-2300055260, Date: 06.10.2023).

In the initial stage, the original version of the scale was reviewed for translation accuracy by five language experts. Based on the feedback received, the researchers created the Turkish version by comparing the translated items. Subsequently, this form was evaluated by eight experts for translation accuracy and cultural appropriateness. The experts included three specialists in Turkish Language Education, three in Guidance and Psychological Counselling, and two in

Foreign Language Education. Following their feedback, the Turkish form was examined by the researchers within the semantic, linguistic, psychometric, and contextual frameworks. To ensure the accuracy of the translation, the researchers who developed the original scale were consulted for semantic verification. After these consultations and the translation-back-translation process, the final version of the Turkish form of the Active Empathic Listening Scale was completed for use in the data collection phase.

The inclusion criteria for participation in the study required individuals to be over the age of 18 and possess an educational level sufficient to respond to the scale items. Data were collected from a Turkish sample using an appropriate sampling method, using both online (via Google Forms) and printed questionnaires. A consent form outlining the purpose, scope of the study, and participants' rights was presented to the participants. Only those who consented to participate were allowed to proceed with the survey. In accordance with ethical guidelines, data were collected without asking any identifying personal information. Participants who expressed interest in taking part in the retest study were asked to provide only their contact details.

Data Collection Instruments

Personal Information Form

The researchers used a demographic information form. In the form, there are questions about gender, age, education level, income level, and marital status of the participants.

Active Empathic Listening Scale (AELS)

This scale was developed by Bodie (2011) to measure adults' active empathic listening levels. The scale, developed by Bodie (2011), was administered to 416 university students aged 18 to 47 and consists of 11 items across three sub-dimensions: "Sensing", "Processing", and "Responding". It was designed using a 7-point Likert scale, with Cronbach's alpha reliability coefficients of .70 for the overall scale, .77 for "Sensing," .73 for "Processing," and .79 for "Responding." The fit indices of the scale ($\chi^2/df = 2.90$, GFI = .95, AGFI = .92, CFI = .95, RMSEA = .06, SRMR = .06) indicate good model fit, demonstrating that the scale is well-suited for its intended purpose (Bodie, 2011).

Empathy Level Determination Scale (ELDS)

The scale developed by Lawrence et al. (2004) to measure the empathy level of individuals was applied to 149 university students and was adapted into Turkish by Kaya and Çolakoğlu (2015). Consisting of 13 items, the scale has 3 sub-factors, namely "social skills", "cognitive skills", and "cognitive empathy". At the same time, it was prepared in 5-point Likert type and Cronbach's alpha reliability coefficient was found to be .86 for the whole scale, .61 for "social skills", .75 for "emotional response" and .74 for "cognitive empathy". When the fit indices of the scale are examined, it is seen that the data show good fit ($\chi^2/sd = 171.58$, GFI= .92, AGFI= .88, CFI= .91, RMSEA= .07 and RMR=.06) (Kaya & Çolakoğlu, 2015).

Data Analysis

There are varying opinions about the sample size needed for analyses in scale development research. Typically, a sample size of 5 to 10 times the number of items is considered sufficient (DeVellis, 2016; Kline, 1994). Accordingly, for the 11-item Active Empathic Listening Scale (AELS), a minimum dataset of 110 participants was determined to be necessary. The suitability of the collected data for parametric analysis was assessed, and the skewness (-.73) and kurtosis (.26) values for the AELS, and the skewness (-.57) and kurtosis (.89) values for the Empathy Level Determination Scale, were found to meet the normality assumption (± 1) (Tabachnick & Fidell, 2015). To test the sample's factorability, the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) measure of sampling adequacy and Bartlett's test of sphericity were conducted. The dataset was randomly split into two halves to separately perform exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) (Cudeck & Browne, 1983). To determine the factor structure

of the AELS, Principal Component Analysis with orthogonal (Varimax) rotation was applied. For the CFA, goodness-of-fit indices such as Chi-square (χ^2/df), SRMR, GFI, AGFI, CFI, and RMSEA were used (Hu & Bentler, 1999; Kline, 1994). To evaluate reliability, Cronbach's alpha coefficients were calculated for each subdimension of the scale, along with item-total correlations and item discriminations. Additionally, test-retest reliability was examined by collecting data from 37 volunteers approximately three weeks after the initial data collection. The statistical analyses were performed using IBM SPSS 26.0 and AMOS 21.0.

Findings

Exploratory Factor Analysis

To examine the factor structure of the scale, the dataset was randomly split into two samples for cross-validation analysis, as recommended by Cudeck and Browne (1983). This approach allows for testing the factor structure across different subsamples of the same population (Byrne, 2010). In the first sample, consisting of 426 participants, the sampling adequacy was assessed using the KMO measure and Bartlett's test of sphericity. The results indicated that the sample was adequate (KMO = .91) and that the scale items demonstrated a multivariate normal distribution ($\chi^2 = 1879.28$, $df = 55$, $p < .001$). Additionally, anti-image analysis revealed that the cross-correlations between items ranged from .88 to .93, confirming their adequacy (>.50) (Tabachnick & Fidell, 2015).

In the Principal Components Analysis (PCA) conducted to determine the factor structure of the 11-item Active Empathic Listening Scale (AELS), the Promax rotation method was employed due to the anticipated interrelationships among subdimensions. The exploratory factor analysis (EFA) initially identified a two-factor structure with eigenvalues greater than 1, explaining 57.85% of the total variance. However, cross-loadings were observed for certain items. Considering the theoretical underpinnings of the scale and the factor loadings of the items, a three-factor solution, consistent with the original scale, was imposed (DeVellis, 2016).

The exploratory factor analysis, with three factors, revealed an item distribution similar to the original scale. This three-factor structure explained 64.98% of the total variance, and the subdimensions were labeled in alignment with the original form. Table 1 presents the common variance values of the scale items, the predominant factor on which each item loaded, and the corresponding factor loadings. Additionally, item-total correlations are provided in Table 1. The factor loadings ranged from .48 to .91, and item-total correlations varied between .51 and .67.

Table 1 Exploratory Factor Analysis Results of Active Empathic Listening Scale

Items	Factor Loadings					
	Sensing	Processing	Responding	Common Variance	Item-Total Correlation	
I1	I am also sensitive to things that the person I am listening to, consciously or unconsciously, does not mention.	.75			.57	.54
I2	I notice things that the person I am listening to does not say but that they implies.	.89			.66	.51
I3	I understand how the person I'm listening to feels.	.82			.69	.61
I4	I pay attention not only to the words spoken, but also to elements other than words (e.g. tone of voice, stress, intonation).	.48			.53	.62

15	I reassure the person I am listening to that I will remember what they say.	.67	.56	.58
16	I summarize the points, I agree and disagree with at the appropriate time.	.96	.76	.56
17	I pay attention to the points the person I am listening to makes.	.67	.69	.67
18	I use verbal confirmation expressions to make sure that the person I am listening to feels heard.	.73	.67	.67
19	I reassure the person I am listening to that I am willing to listen to their ideas.	.73	.65	.64
110	I ask the person I am listening to questions to show that I understand their point of view.	.83	.71	.64
111	I show that I am listening with my body language (e.g, by nodding my head).	.91	.68	.55
Eigenvalue (Explained Variance)		1.21 (%11.03)	.78 (%7.12)	5.15 (%46.83)

Reliability Analyses

To assess the reliability of the Turkish version of the Active Empathic Listening Scale, Cronbach's alpha internal consistency coefficient was calculated separately for the total scale and its subscales, with the results summarized in Table 2. The Cronbach's alpha values were .88 for the total scale, .77 for the perception subscale, .72 for the processing subscale, and .84 for the responding subscale. Furthermore, item-total correlations ranged from .51 to .67, and it was found that removing any of the items would not contribute positively to the Cronbach's alpha coefficient. These findings indicate that the internal consistency of the scale is at an acceptable level.

To examine the scale's temporal stability, test-retest correlations were calculated. For this purpose, the scale was administered to a sample of 37 adults (27 females, 73%; 10 males, 27%) at three-week intervals, and the results were analyzed. The test-retest reliability coefficient of the Active Empathic Listening Scale showed a moderate, statistically significant correlation of .60. The correlations for the subscales, calculated for the three-week intervals, ranged from .40 to .57. Based on these findings, it can be concluded that the scale's reliability over time is acceptable.

Table 2 Descriptive Findings and Reliability Analysis Results of the sub-factors of the AELS

	X	SS	Cronbach's Alpha	Test-retest
1. Sensing	5.68	1.03	.77	.40**
2. Processing	5.43	1.15	.72	.57**
3. Responding	5.98	1.01	.84	.50**
4.AELS Total	5.72	.90	.88	.60**

** p< .01 AELS= Active-Empathic Listening Scale

Confirmatory Factor Analysis

The goodness-of-fit indices of the three-factor structure derived from the exploratory factor analysis (EFA) were further examined through confirmatory factor analysis (CFA). The CFA was conducted on a randomly divided sample (n=421), and the resulting goodness-of-fit indices were $\chi^2/df = 2.09$ ($\chi^2 = 83.93$, $df = 40$, $p < .001$), $GFI = .97$, $AGFI = .94$, $CFI = .97$, $RMSEA = .05$, and $SRMR = .04$. According to the widely accepted criteria in the literature (Bayram, 2013; Byrne,

2010; Doll et al., 1994; Hu & Bentler, 1999), these values indicate an excellent fit. Based on these findings, it can be concluded that the 11-item, 3-factor model derived from the Turkish sample fits the data well. Figure 2 provides a summary of the model's structure and the factor loadings of the items. The standardized factor loadings resulting from CFA ranged from .54 to .79, and all were statistically significant at the .01 level.

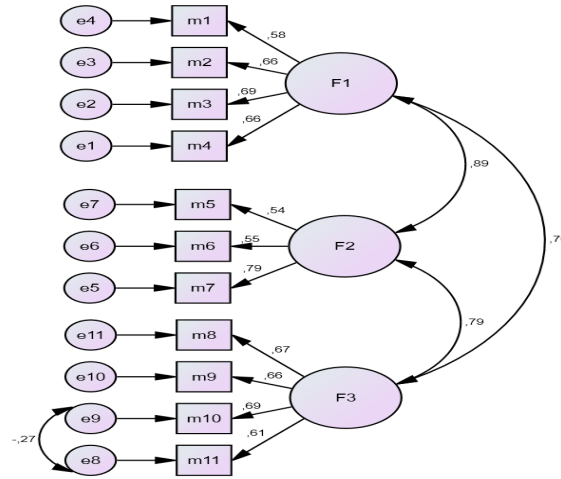

Figure 2 Confirmatory Factor Analysis Results of Active-Empathic Listening Scale

To assess the construct validity of the obtained model, Average Variance Extracted (AVE) and Combined Reliability (CR) coefficients were calculated. The AVE value for the Perception factor of the Active Empathic Listening Scale was .42 (42%), with a CR value of .74. For the Processing factor, the AVE was .41 (41%) and the CR was .66. The AVE for the Responding factor was .43 (43%) and the CR was .75. In line with the criteria proposed by Fornell and Larcker (1981), CR values should exceed AVE values, and AVE should be greater than .50 to ensure convergent and discriminant validity. However, Hair et al. (2014) suggest that if the CR value is above .60, the AVE can be below .50, emphasizing the need to evaluate AVE and CR together. Based on these guidelines, the convergent and discriminant validity of the AELS can be considered acceptable.

Criterion Related Validity

To assess the criterion-related validity of the Active Empathic Listening Scale, a correlation analysis was conducted using the scores from the Empathy Level Determination Scale (Kaya & Çolakoğlu, 2015). A moderate positive correlation was found between the total scores of the AELS and the ELDS ($r = .52, p < .01$). The AELS demonstrated strong positive correlations with its sub-factors. Further analysis of the correlations between the sub-factors of AELS and the ELDS revealed positive and moderately significant relationships. The correlation values obtained from these analyses are detailed in Table 3.

Table 3 Relationships between Active-Empathic Listening Scale and Empathy Level Determination Scale Scores

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.AELS Total	1	.86**	.84**	.85**	.57**	.52**	.48**	.35**
2.Sensing ^a		1	.61**	.56**	.51**	.47**	.43**	.31**
3. Processing ^a			1	.59**	.48**	.45**	.40**	.28**
4. Responding ^a				1	.47**	.42**	.39**	.31**
5.ELDS Total					1	.87**	.85**	.67**
6. Cognitive Empathy ^b						1	.64**	.35**
7. Emotional Response ^b							1	.41**
8. Social Skills ^b								1

** $p < .01$ a= Active-Empathic Listening Scale Sub-Factor, b= Empathy Level Determination Scale Sub-Factor

Discussion and Conclusion

This study used psychometric procedures on a Turkish sample of persons who were 18 years or older, in order to adapt the Active-Empathic Listening Scale (Bodie, 2011) into Turkish. Scale adaptation is commonly employed in behavioral research. Adapting a scale with established validity and reliability to a different culture not only saves time and resources for researchers but also facilitates cross-cultural comparative studies (Hambleton & Patsula, 1999).

The most critical and demanding phase in scale adaptation is the linguistic translation stage (Hambleton, 1996). This stage requires more than simple translation; it necessitates a comprehensive analysis of the construct being measured from linguistic, cultural, and psychological perspectives (Van de Vijver & Tanzer, 2004). In this study, considerable attention was given to the meticulous implementation of the scale adaptation process, as it leads to reliable results in subsequent research. Experts proficient languages, cultures, and psychology assessed the scale items with respect to cultural norms of linguistic and empathic listening. Subsequently, the translation and back-translation method recommended by Hambleton and Patsula (1999) was employed, and the back translations were reviewed and finalized with the input of the scale's original developers.

The validity of the factor structure of the original form of the scale in the Turkish culture, was first examined using exploratory factor analysis. Considering the theoretical foundations of the scale, as well as the cross-loadings and factor loadings of the items (DeVellis, 2016), an exploratory factor analysis was conducted to determine a three-factor structure. The results of this exploratory factor analysis revealed that the distribution of the items was similar to the original structure of the scale, with the total variance explained being 64.98%. The sub-factors of the three-factor structure were named after the original form (Sensing, Processing and Responding). In this context, the results indicate that the structure of the scale factor is consistent with that of the original form (Bodie, 2011). Moreover, the factor loadings obtained in this study ranged from .48 to .96, which is quite similar to the factor loadings in the original form of the scale (.54-.94), and the explained variance was similar at 60.5%. In the adaptation study conducted on a Greek sample, the exploratory factor analysis results showed that the scale had a three-factor structure, explaining 67% of the total variance (Kourmoussi et al., 2017). Similarly, in the adaptation study conducted on a Chinese sample, the results of the exploratory factor analysis indicated a three-factor structure, explaining 70.72% of the total variance (Guo et al., 2022). These findings support the construct validity of the Turkish version of the scale. However, it should be noted that exploratory factor analysis was not performed in the Turkish adaptation study by Özçılınak (2023) and the Japanese adaptation study by Asai et al. (2020). Some comparative studies have found that relying solely on confirmatory factor analysis for the adaptation of measurement tools to different cultures is insufficient (Orçan, 2018). Highlighting this limitation, Bandalos and Finney (2010) argued that structures that cannot be detected by confirmatory factor analysis can be clearly revealed through exploratory factor analysis. Therefore, it is recommended that exploratory factor analysis be conducted for the specific culture, followed by testing the model's fit. The two adaptation studies mentioned have significant limitations in this regard.

After conducting exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis was performed on a different sample to assess whether the model fit the data well. The analysis results indicated that the factor structure was an excellent fit for the data ($\chi^2/df = 2.09$, GFI = .97, AGFI = .94, CFI = .97, RMSEA = .05, and SRMR = .04). These fit indices are found to be similar to those obtained in the original study of the scale ($\chi^2/df = 2.90$, GFI = .95, AGFI = .92, CFI = .95, RMSEA = .06, and SRMR = .06) (Bodie, 2011). When examining the confirmatory factor analysis results from adaptation studies conducted on different language and cultural samples, it was observed that the Chinese sample of medical students ($\chi^2/df = 2.25$, RMSEA = .06, CFI = .97, TLI = .96, and GFI = .96) from the study by Guo et al. (2022) showed similar values. The Greek sample of

teachers (RMSEA = .08, CFI = .97, and GFI = .96) from the study by Kourmoussi et al. (2017) also showed similar values. Meanwhile, the Japanese sample of university students ($\chi^2 = 128.980$, AGFI = .92, CFI = .94, TLI = .77, RMSEA = .06, and SRMR = .04) from the study by Asai et al. (2020) showed partially similar values. Similar values were found in the adaptation study conducted with a Turkish sample consisting of nursing undergraduate students (Özçılınak, 2023) ($\chi^2/df = 1.79$, GFI = .97, AGFI = .95, CFI = .98, RMSEA = .04, and SRMR = .03) to those obtained in this study. While some similarities and differences exist in the goodness-of-fit indices across studies, it can generally be concluded that the values obtained from all five versions demonstrate a good fit with the data.

The link between the Active Empathic Listening Scale (AEDÖ) scores and those from the Empathy Level Determination Scale (EDBÖ) was examined in this study, in order to investigate the criterion-related validity of the AEDÖ. A moderate positive and statistically significant relationship was found between the total scores of the two scales ($r = .52$, $p < .01$). The EDBÖ, developed by Lawrence et al. (2004), aims to measure empathy within the context of social understanding and its sub-factors include social skills, emotional response, and cognitive empathy (Kaya & Çolakoğlu, 2015). In this regard, there are commonalities between the sub-factors of the AELS (Sensing, Processing, and Responding) and those of the ELDS. The analyses revealed moderate positive correlations between the sub-factors of the scales, indicating that the conceptual domains of the AELS and the ELDS are similar.

To assess the reliability of the Turkish version of the scale, the Cronbach's alpha internal consistency coefficient was calculated, yielding a value of .88 for the total scale. When examining the sub-factors, the α value was determined to be $\alpha = .77$ for Sensing, $\alpha = .72$ for Processing, and $\alpha = .84$ for Responding. Considering that the reliability threshold for measurement instruments used in research is typically set at .60 or higher (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2010), the given values exceed this acceptable threshold. These results are consistent with those found in Bodie's (2011) original study (Sensing = .73, Processing = .66, Responding = .78, Total = .86). When examining the reliability analysis results from adaptation studies in other languages, Kourmoussi et al. (2017) reported $\alpha = .82$ for Sensing, $\alpha = .76$ for Processing, $\alpha = .82$ for Responding, and $\alpha = .87$ for the total. Asai et al. (2020) reported $\alpha = .64$ for Sensing, $\alpha = .61$ for Processing, $\alpha = .68$ for Responding, and $\alpha = .82$ for the total. And Guo et al. (2022) reported $\alpha = .79$ for Sensing, $\alpha = .83$ for Processing, $\alpha = .79$ for Responding, and $\alpha = .87$ for the total. In the Turkish adaptation study with nursing students, reliability coefficients of $\alpha = .75$ for Sensing, $\alpha = .57$ for Processing, $\alpha = .81$ for Responding, and $\alpha = .86$ for the total were reported. In this context, the reliability coefficients in this study are close to those found in the original form and in other language adaptations. This suggests that the scale is reliable in the Turkish cultural context. Regarding test-retest reliability, a moderate positive correlation of .60 was found for the total scale. The correlations for the sub-factors ranged from .40 to .57, which can be considered acceptable. Similarly, Asai et al. (2020) found a moderate positive relationship ($\alpha = .51$) in their test-retest correlation and reported correlations between the sub-factors ranging from .48 to .53. Likewise, Guo et al. (2022) found a moderate positive correlation coefficient of .56 when examining test-retest reliability. In the original version of the scale (Bodie, 2011) and the Greek version (Kourmoussi et al., 2017), test-retest reliability was not assessed. However, the findings from this study, as well as those from the Chinese and Japanese versions, show parallel results regarding the scale's consistency over time.

This study has demonstrated that the Turkish version of the Active Empathic Listening Scale (AELS) is a valid and reliable measurement tool, based on both internal consistency and test-retest results. Despite cultural differences, empathy is an essential skill for positive social inclusion (Asai et al., 2020). Since active empathic listening is directly related to empathy, it is a crucial skill for individuals. In this regard, the Turkish-adapted scale can be used to objectively measure and assess the active empathic listening skills of adult individuals. The scale may also enable research examining the effects of empathic listening in various contexts such as

education, healthcare, business, and psychotherapy. Furthermore, it can contribute to studies exploring the role of empathy in communication and relationship processes between individuals. Additionally, the AELS can be utilized to investigate how empathic listening is perceived and practiced across different cultural contexts. In conclusion, as active empathic listening plays a critical role in fostering healthy relationships in both societal and individual lives, the Turkish-adapted AELS is expected to contribute to numerous studies in various fields.

Author Contributions

The authors contributed equally to the study.

Conflict of Interest Statement

There is no financial conflict of interest with any institution, organization, or individual regarding our article titled "Adaptation of the Active Empathic Listening Scale to Turkish Culture". Furthermore, there are no conflicts of interest among the authors.

References

- Adler, R. B., Rosenfeld, L. B., & Proctor, R. F. (2006). *Interplay: The process of interpersonal communication*. Oxford University Press.
- Alderson, J., Charles., & Lyle F. (2001). Series editor's preface. In G. Buck (Ed.), *Assessing listening*, (pp. x-i). Cambridge University Press.
- Andolina, M. W., & Conklin, H. G. (2021). Cultivating empathic listening in democratic education. *Theory & Research in Social Education*, 49(3), 390–417. <https://doi.org/10.1080/00933104.2021.1893240>
- Asai, K., Hiraizumi, T., & Hanzawa, R. (2020). Reliability and validity of the Japanese version of the active-empathic listening scale. *BMC Psychology*, 8, 1-11. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00422-4>
- Aydın, İ. S., & Pehlivan, A. (2021). Dinleme eğitimi dersinin işleyişi [The functioning of the listening education course]. N. Bayat (Ed.), In *Dinleme ve eğitimi [Listening training]* (pp. 223-236). Anı Publishing.
- Babayiğit, A. (2023). A review on active-empathic listening. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(6), 819-830.
- Bandalos, D. L., & Finney, S. J. (2010). Factor analysis: Exploratory and confirmatory. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *The reviewer's guide to quantitative methods in the social sciences* (pp. 93-114). Routledge.
- Bayram, N. (2013). *Introduction to structural equation modeling: AMOS practice*. Ezgi.
- Bodie, G. D. (2011). The active-empathic listening scale (AELS): Conceptualization and evidence of validity within the interpersonal domain. *Communication Quarterly*, 59(3), 277-295. <https://doi.org/10.1080/01463373.2011.583495>
- Brown, T., Yu, M. L., & Etherington, J. (2021). Listening and interpersonal communication skills as predictors of resilience in occupational therapy students: A cross-sectional study. *British Journal of Occupational Therapy*, 84(1), 42-53. <https://doi.org/10.1177/0308022620908503>
- Brunfaut, T. (2016). Assessing listening. *Handbook of second language assessment*, 12, 97-112.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı [Handbook of data analysis for the social sciences]*. Pegem.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Çakmak, E. K. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri [Scientific research methods]*. (29th ed.). Pegem.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge.
- Byrne, C. A., Hyman, I. E., & Scott, K. L. (2001). Comparisons of memories for traumatic events and other experiences. *Applied Cognitive Psychology*, 15, 119-133.
- Cudeck, R., & Browne, M. W. (1983). Cross-validation of covariance structures. *Multivariate behavioral research*, 18(2), 147-167.

- Demos, V. (2014). Empathy and affect: Reflections on infant experience. In J. Lichtenberg, M. Bornstein, & D. Silver (Eds.), *Empathy II (Psychology Revivals)*. Routledge.
- DeVellis, R. F. (2016). *Scale development theory and applications* (4th ed.). SAGE Publication, Inc.
- Dilidüzgün, Ş. (2021). Dinleme becerisinin öğretimi [Teaching listening skills]. N. Bayat (Ed.), In *Dinleme ve eğitimi [Listening and education]* (s. 157-180). Anı Publishing.
- Doğan, Y. (2020). *Dinleme eğitimi [Listening education]*. (7th ed.). Pegem.
- Doğan-Kahtalı (2020). Dinleme problemleri ve çözüm önerileri. M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi içinde* (s. 147-160). Pegem.
- Drollinger, T., Comer, L. B., & Warrington, P. T. (2006). Development and validation of the active-empathetic listening scale. *Psychology and Marketing*, 23, 161–180. <https://doi.org/10.1002/mar.20105>
- Drollinger, T., & B. Comer, L. (2013). Salesperson's listening ability as an antecedent to relationship selling. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 28(1), 50-59.
- Doll, W. J., Xia, W., & Torkzadeh, G. (1994). A confirmatory factor analysis of the end-user computing satisfaction instrument. *Mis Quarterly*, 18(4), 453-461.
- Ellialti, M., & Batur, Z. (2018). The adaptation of the academic listening self-assessment scale to Turkish: validity and reliability study. *The Journal of Academic Social Science*, 9(114), 356-369.
- Creswell, J. W. (2020). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi [Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research]*. Edam.
- Cudeck, R., & Browne, M. W. (1983). Cross-validation of covariance structures. *Multivariate Behavioral Research*, 18(2), 147-167. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr1802_2
- Çarkıt, C., & Altun, K. (2020). Development of the critical listening/monitoring self-efficacy scale: A validity and reliability study. *Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University*, 8(3), 711-717.
- Floyd, K. (2014). Empathic listening as an expression of affection. *International Journal of Listening*, 28, 1–12. <https://doi.org/10.1080/10904018.2014.861293>
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
- Gearhart, C. C., & Bodie, G. D. (2011). Active-empathic listening as a general social skill: Evidence from bivariate and canonical correlations. *Communication Reports*, 24(2), 86-98. <https://doi.org/10.1080/08934215.2011.610731>
- Guo, H., Lin, L., Jia, Z., Sun, J., Zhuang, Z., Duan, L., & Sun, J. (2022). Validation of reliability and validity of the Chinese version of the active-empathic listening scale. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 938461. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.938461>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson.
- Haley, B., Heo, S., Wright, P., Barone, C., Rettigantid, M. R., & Anders, M. (2017). Effects of using an advancing care excellence for seniors' simulation scenario on nursing student empathy: A randomized controlled trial. *Clinical Simulation in Nursing*, 13(10), 511-519. <https://doi.org/10.1016/j.ecns.2017.06.00>
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Jones, S. M., Bodie, G. D., & Hughes, S. D. (2019). The impact of mindfulness on empathy, active listening, and perceived provisions of emotional support. *Communication Research*, 46(6), 838-865. <https://doi.org/10.1177/0093650215626983>
- Jonsdottir, I. J., & Kristinsson, K. (2020). Supervisors' active-empathetic listening as an important antecedent of work engagement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 7976. <https://doi.org/10.3390/ijerph17217976>
- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör analizi. Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS applied multivariate statistical techniques* (pp. 321-331). Asil Publishing.
- Kaya, M. F. (2014). Adaptation of the listening types of scale to Turkish culture: determining language validity and factor structure. *Journal of Abant Social Sciences*, 14(3), 323-342.

- Kaya, B., & Çolakoğlu, Ö. (2015). Adaptation Study of the Empathy Level Determination Scale. *Inonu University Journal of Education Faculty*, 16(1), 17-30. <https://doi.org/10.17679/iuefd.16127895>
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Kourmoussi, N., Kounenou, K., Tsitsas, G., Yotsidi, V., Merakou, K., Barbouni, A., & Koutras, V. (2017). Active empathic listening scale (AELS): Reliability and validity in a nationwide sample of Greek educators. *Social Sciences*, 6(4), 113. <https://doi.org/10.3390/socsci6040113>
- Kozak, M. A., & Doğan, M. (2014). The impact of listening behavior on customer purchase intention and buying behavior: A study within the context of travel agency sales representatives. *Eskişehir Osmangazi University Journal of Social Sciences*, 15(2), 57-84.
- Krathwohl, D. (1997). *Methods of Educational and Social Science Research*. Longman.
- Lawrence, E. J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S., & David, A. S. (2004). Measuring empathy: Reliability and validity of the empathy quotient. *Psychological Medicine*, 34, 911-924. <https://doi.org/10.1017/s0033291703001624>
- Lloyd, K. J., Boer, D., & Voelpel, S. C. (2017). From listening to leading: Toward an understanding of supervisor listening within the framework of leader-member exchange theory. *International Journal of Business Communication*, 54(4), 431-451. <https://doi.org/10.1177/232948841557277>
- Manusov, V., Stofleth, D., Harvey, J. A., & Crowley, J. P. (2020). Conditions and consequences of listening well for interpersonal relationships: Modeling active-empathic listening, social-emotional skills, trait mindfulness, and relational quality. *International Journal of Listening*, 34(2), 110-126. <https://doi.org/10.1080/10904018.2018.1507745>
- Miller, W. R. (2018). *Listening well: The art of empathic understanding*. Wipf and Stock Publishers.
- Myers, S. (2000). Empathic listening: Reports on the experience of being heard. *Journal of Humanistic Psychology*, 40(2), 148-173. <https://doi.org/10.1177/0022167800402004>
- Orçan, F. (2018). Exploratory and confirmatory factor analysis: which one to use first?. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 9(4), 414-421. <https://doi.org/10.21031/epod.394323>
- Özçılınak, H. (2023). *Reliability and validity of the Turkish version of the active-empathic listening scale* [Master's thesis]. Health Sciences University.
- Purdy, M. (1997) What is listening? In M. Purdy, & D. Borisoff (Eds.), *Listening in everyday life: A personal and professional approach*. University Press of America.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103. <https://doi.org/10.1037/h0045357>
- Sims, C. M. (2017). Do the big-five personality traits predict empathic listening and assertive communication? *International Journal of Listening*, 31(3), 163-188. <https://doi.org/10.1080/10904018.2016.1202770>
- Söylemez, Y. (2015). *Development of critical language skills scales for middle school students* [Doctoral dissertation]. Atatürk University.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* [Application of multivariate statistics]. (M. Baloğlu, Trans, 6. ed.). Nobel.
- Telli, N. (2019). *Development of an empathic listening scale for high school students* [Doctoral dissertation]. Ege University.
- Türkel, A., & Öz, K. (2021). Dinleme yöntem teknik ve stratejileri [Listening methods, techniques, and strategies]. N. Bayat (Ed.), In *Dinleme ve eğitimi* (pp. 185-218). Anı Publishing.
- Van de Vijver, F., & Tanzer, N. K. (2004). Bias and equivalence in cross-cultural assessment: An overview. *European Review of Applied Psychology*, 54(2), 119-135. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2003.12.004>
- Vandergrift, L. (2011). L2 listening: Presage, process, product and pedagogy. In E. Hinkel (Ed.), *Handbook of research in second language teaching and learning* (Vol. 2), 455-471. Routledge.
- Weaver, J. B., & Kirtley, M. D. (1995). Listening styles and empathy. *Southern Communication Journal*, 60(2), 131-140. <https://doi.org/10.1080/10417949509372970>

- Weger Jr, H., Castle Bell, G., Minei, E. M., & Robinson, M. C. (2014). The relative effectiveness of active listening in initial interactions. *International Journal of Listening*, 28(1), 13-31. <https://doi.org/10.1080/10904018.2013.813234>
- Yıldız, S. (2018). Academic listening proficiency scale: Validity and reliability study. *Bolu Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education*, 18(2), 1210-1230.

Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması¹

Nurbanu Kansızoğlu² , Fatma Altun Kobul³ , Bircan Eyüp²

²Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Trabzon, Türkiye, ³Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Trabzon, Türkiye.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bireylerin aktif empatik dinleme becerilerini belirlemek amacıyla geliştirilen Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'ni Türkçeye uyarlamak ve Türk örneklemindeki geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir. Çalışmaya 18-61 yaş arası 847 (Kadın=556, Erkek=291) yetişkin birey katılmıştır. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Aktif Empatik Dinleme Ölçeği ve Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %64.98'ini açıkladığı üç faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Bu üç faktör: Algılama, işleme ve yanıt verme şeklinde orijinalindeki gibi isimlendirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinin sonucunda ise modelin veri ile mükemmel düzeyde uyumlu olduğu belirlenmiştir ($\chi^2/sd= 2.09$ ($\chi^2= 83.93$, $sd= 40$, $p< .001$), $GFI= .97$, $AGFI= .94$, $CFI= .97$, $RMSEA= .05$ ve $SRMR=.04$). Ölçüt bağlantılı geçerlik analizlerinde ise Aktif Empatik Dinleme Ölçeği ile Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği'nin hem toplam puanları hem de alt faktörleri arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları toplam için .88; alt faktörler için ise algılama .77, işleme .72 ve yanıt verme .84 bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar güvenilirliği ise toplam için .60, algılama için .40, işleme için .57 ve yanıt verme için .50 olarak hesaplanmıştır. Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu belirlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER

Dinleme, Dinleme türleri, Empati, Aktif empatik dinleme, İletişim.

Giriş

İletişim, mesajların aktarılmasının ve alınmasının ifade edici ve alıcı taraflar arasında gerçekleştiği etkileşimli bir süreçtir. Kişiler arası ilişkilerin kurulmasına, sürdürülmesine ve geliştirilmesine yardımcı olma niteliğinden ötürü dinleme iletişimin en önemli unsuru sayılmaktadır (Bodie, 2012). Sözlü veya sözsüz mesajları alma, anlam oluşturma ve bunlara yanıt verme süreci (Purdy ve Borisoff, 1997) olarak ifade edilen bu beceri, iletişim sonuçlarını etkilemede de merkezi bir rol üstlenmektedir. Çünkü dinleme yoluyla bireyler yaratıcı bir sürece aktif olarak katılmakta, alınan bilgiyi kontrol etmekte ve daha sonra bunu kendi bilişsel yapılarına, şemalarına, ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına ve diğer bireysel etkilere göre işlemektedirler (Brownell, 2011). Yaşam boyunca geliştirilen dinleme, zamanla karmaşıklaşan alıcı dil sisteminde bireyin günlük hayatta en sık kullandığı beceri hâline gelmektedir (Doğan, 2020). Sohbet ederken, bir medya içeriğini izlerken veya başkalarıyla etkileşime girerken, iletilen mesajları anlama ve yorumlamanın yolu dinlemeden geçmektedir. Bilgi edinmenin yanı sıra başkalarının bakış açılarını, duygularını ve ihtiyaçlarını anlama dinleme vasıtasıyla gerçekleştiğinden bu beceri yalnızca bilgi edinmenin değil sosyal yaşamın da önemli bir parçası sayılmaktadır (Gearhart ve Bodie, 2011). Bu, bir bakıma dinleme ile empati arasındaki güçlü bağdan ileri gelmektedir. Bilindiği üzere empati, kişinin kendisini başkasının yerine koyarak, olaylara onun bakış açısı ile bakma, duygu ve düşüncelerini tanıma, hissetme ve iletme sürecidir (Rogers, 1957). Başka bir

¹ Araştırmada yayın etiğine uyulmuştur. Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan (No: E-81614018-000-2300055260 Tarih: 06.10.2023) onay alınmıştır.

ifadeyle; kişilerin bakış açısını kavrayarak başlangıçta belirgin olmayan iç görüler kazanmayı (Akın, 2022) ve buna bağlı olarak duygusal, bilişsel veya davranışsal tepkiler verebilmeyi içermektedir. Böylelikle dinleyici konumundaki kişi karşıdakine onaylandığını, değer gördüğünü ve anlaşıldığını hissettirmektedir (Andolina ve Conklin, 2021; Floyd, 2014; Miller, 2018). Kısacası empati etkili bir dinleme sürecinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

Etkili dinlemeyi tanımlamak için yalnızca empatik yönü vurgulamak yeterli görülmemektedir. Aktif olma etkili bir dinlemeyi tanımlamada oldukça sık kullanılan bir terimdir. Yani kişi dinleme durumuna odaklanmış şekilde katılım sağlıyorsa aktif bir dinleme gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu karşısındakinin ne hissettiğini anlamaya çalışan bir muhatabın aynı zamanda aktif bir katılımının olması anlamına gelmektedir (Pence ve Vickery, 2012). Alan yazınında "aktif empatik dinleme" olarak kavramsallaştırılan bu beceri aktif dinleme sürecine empatik bir katmanın dahil edilmesiyle karakterize edilmektedir. Bununla birlikte, aktif empatik dinleme açık ve örtük bilgilerin alındığı "algılama", bilgilerin hatırlandığı ve sentezlendiği "işleme", sözlü ve sözsüz araçların kullanıldığı "yanıt verme" aşamalarını içermektedir (Bodie, 2011). Bu beceri özellikle iletişim, eğitim ve psikoloji alanlarındaki rolü itibarıyla önem kazanmaktadır. İletişimde bu dinleme biçimi genellikle satış elemanlarının dinleme eylemine odaklandığı ve müşteriyi dinlemenin gerçekleştiğine ikna ettiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Drollinger vd., 2006). Aktif empatik dinlemenin bu yönüyle kişisel satış performansında oldukça kritik bir görev üstlendiği belirtilmektedir (Drollinger ve Comer, 2013). Öte yandan okullarda öğrencilerden aktif ve empatik dinleyerek olaylara karşı tarafın bakış açısıyla yaklaşmaları, duygu ve düşünceler hakkında ön yargısız davranmaları, sözlerin hangi deneyimleri yansıttığını anlamaları beklenmektedir (Dilidüzgün, 2021; Türkel ve Öz, 2021). Anlayış ve koşulsuz kabul gibi nitelikler ise empatik dinlemeyi psikolojinin önemli bir bileşeni hâline getirmektedir (Lichtenberg vd., 2014; Myers, 2000; Rogers, 1957; Weger vd., 2014). Meier ve Davis (1997) aktif dinlemeyi psikolojik danışmanın temeli olarak nitelendirmektedir. Bu süreçte danışmanlar danışanları katılmaya davet etmekte danışmanın rolünü açıklamakta süreci yönetmek yerine yönlendirmektedirler. Danışan işe koştuğu bu beceriler ile; başka bir kişinin bakış açısını üstlenmeye, yargılarını askıya almaya (Adler vd., 2006) açık veya gizli ipuçları yakalamaya çalışmaktadır (Weaver ve Kirtley, 1995).

Farklı alanlardaki kayda değer etkisine rağmen Türkiye’de aktif empatik dinleme birkaç çalışma (Babayiğit, 2023; Kozak ve Doğan, 2014) ile sınırlı kalmaktadır. Hâlbuki uluslararası literatür incelendiğinde kuramsal çalışmalara ek olarak son yıllarda dahi bu becerinin ölçümüne dayalı birçok çalışmaya (Brown vd., 2021; Haley vd., 2017; Jonsdottir ve Kristinsson, 2020; Jones vd., 2019; Lloyd vd., 2017; Manusov vd., 2020; Sims, 2017) rastlanmaktadır. Bu çalışmalar psikolojiden sağlık bilimlerine dil eğitiminden işletmeye kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Dinlemenin en sık kullanılan beceri olduğu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’deki durum büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, araştırmacılar (Brunfaut, 2016; Shrivastava, 2014; Ulum, 2015; Walker, 2014) dinleme becerisinin zorlu ve sorunlu bir alan olmaya devam ettiğini sıklıkla vurgulamaktadırlar. Çünkü örtük, otomatik, karmaşık ve etkileşimli doğası (Vandergrift, 2011) dinlemeyi geliştirilmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi en zor alanlardan biri yapmaktadır (Al-derson vd., 2001).

Aktif empatik dinlemenin bireye ve farklı disiplinlere sağladığı olumlu katkılar, alan yazınında bu dinleme türüne yönelik çalışmaların yetersizliği ve nihayetinde dinlemenin problemleri bir alan olmaya devam etmesi bu çalışmayı yapmada itici bir güç sağlamıştır. Bu çalışma, Bodie (2011) tarafından geliştirilmiş olan Aktif Empatik Dinleme Ölçeği’ni Türkçeye uyarlayarak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Alan yazını incelendiğinde dinleme türlerine ilişkin geliştirilen ve uyarlanan ölçme araçlarının (Ellialtı ve Batur, 2018; Yıldız, 2018; Çarkıt ve Altun, 2020; Söylemez, 2015; Taşkın, 2017; Kaya, 2014) oldukça sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu ölçekler, genellikle akademik ve eleştirel dinleme becerilerine odaklanmış olup üniversite ve ortaokul öğrencileri gibi belirli gruplara yönelik olarak hazırlanmıştır. Diğer taraftan Telli (2019) tarafından lise öğrencileri için geliştirilen "Empatik Dinleme Ölçeği" (EDÖ)

“hazırbulunuşluk”, “değerlendirme” ve “yanıt verme” olmak üzere üç alt boyut ve 18 maddeden oluşmaktadır. Söz konusu ölçek yalnızca lise öğrencilerinin okul ve sınıf içi iletişimlerini kapsamakta ve uyarlanması hedeflenen bu ölçekten farklı alt boyutlar ve maddeler içermektedir. Tüm bunların yanında Özçılınak’ın (2023) yayımlanmamış yüksek lisans tezinde Aktif Empatik Dinleme Ölçeği’ni Türkçeye uyarladığı fakat örneklemini hemşirelik bölümü öğrencileri ile sınırlı tutarak geçerlik çalışmalarını açımlayıcı faktör analizi olmadan gerçekleştirdiği görülmüştür. Aktif Empatik Dinleme Ölçeği’nin psikometrik özelliklerinin geniş bir yaş grubunu içeren yetişkin Türk örneklem üzerinde incelendiği bu çalışmada, “algılama” “işleme” ve “yanıt verme” olmak üzere üç boyut bulunmaktadır. Bu kapsamda açık ve örtük bilgilerin alındığı ilk aşama, bilgilerin hatırlandığı ve sentezlendiği ikinci aşama, sözlü ve sözsüz araçlar kullanmayı gerektiren üçüncü aşama ile bireylerin aktif ve empatik dinleme seviyelerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Alan yazını incelendiğinde söz konusu ölçeğin Yunan (Kourmoussi vd., 2017), Japon (Asai vd., 2020) Çin (Guo vd., 2022) gibi farklı kültürlerle uyarlandığı görülmektedir. Bu açıdan ölçeğin Türk kültürüne titizlikle uyarlanması önemli bulunmaktadır. Böylece psikoloji, iletişim ve dil eğitimi gibi alanlarda kullanılması mümkün olan ölçek ile yapılacak ilişkisel ve uygulamalı çalışmalarla alan yazınına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma, Aktif Empatik Dinleme Ölçeği’nin geçerlik ve güvenilirliğini ortaya koymayı amaçladığından nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre tasarlanmıştır. Tarama araştırmaları vasıtasıyla “bir konuya, olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin veya yetenek, ilgi veya tutum gibi özelliklerinin belirlendiği” bilinmektedir (Büyüköztürk vd., 2020). Ayrıca tarama çalışmaları ile evreni temsil eden görece daha küçük bir gruptan, tüm evren hakkında bilgi edinme amaçlanmaktadır (Krathwohl, 1997). Bu çalışmada, “belirli bir zamanda verinin toplandığı” kesitsel tarama tercih edilmiştir (Creswell, 2020).

Ölçek uyarlama işleminin basamakları ise Görsel 1’deki gibidir:

Görsel 1 Uyarlama İşleminin Basamakları

Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemini 847 yetişkin bireyden oluşmaktadır (%65.6 Kadın, n=556; %34.4 Erkek, n=291). Yaşları 18 ile 61 arasında değişen grubun yaş ortalaması 27.98’dir (SS= 10.05). Katılımcıların çoğunluğunun eğitim seviyesinin %68.4 (n=579) ile üniversite olduğu, bunu %18.2 (n=154) ile lise ve %9 (n=76) ile lisansüstü düzeyde eğitim gören katılımcıların izlediği görülmektedir. Eğitim düzeyi ortaokul ve altı olan 28 (%3.4) ve eğitim düzeyini belirtmeyen 9 (%1.1) katılımcı bulunmaktadır. Gelir düzeyini belirten katılımcıların büyük çoğunluğu alt orta (n=445, %52.5) grupta yer alırken, %33.9’u (n=287) üst orta, %9.7’si (n=82) düşük ve %1.5’i (n=13) yüksek gelir grubunda yer almaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin %55.5’i (n=470) bekar, %30.7’si (n=260) evli ve %13.2’si (n=112) ilişkisi olduğunu belirtmiş 5 katılımcı medeni durumuyla ilgili herhangi bir cevap vermemiştir.

İşlem

Kesitsel tarama niteliğindeki bu çalışma için öncelikle, Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması için ölçek sahibinden (Tarih: 31.05.2023) ve Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan (No: E-81614018-000-2300055260 Tarih: 06.10.2023) onay alınmıştır.

İlk aşamada ölçek formunun orijinal hâli çeviri kontrolü için 5 dil uzmanına gönderilmiştir. Alınan dönütler neticesinde çeviri maddeleri karşılaştırılarak araştırmacılar tarafından Türkçe form oluşturulmuştur. Daha sonra bu form, çeviri ve kültürel uygunluğun kontrolüne ilişkin uzman kontrolü için 8 uzmana gönderilmiştir. 3'ü Türkçe Eğitimi, 3'ü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, 2'si Yabancı Diller Eğitimi olmak üzere alanlarındaki 8 uzmandan çeviri ve kültürel uygunluğa ilişkin alınan dönütler ışığında ölçeğin Türkçe formu araştırmacılar tarafından anlamsal, dilsel, psikometrik ve bağlamsal çerçevelerde incelenmiştir. İncelenen ve çevirisi düzenlenen ölçeğin anlamsal kontrolü için ölçeği geliştiren araştırmacılara başvurulmuştur. Orijinal formları geliştiren araştırmacılarla yapılan değerlendirmeler sonucunda çeviri ve geri çeviri süreci tamamlanmıştır. Bu aşamaların ardından veri toplama sürecinde kullanılacak Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türkçe formunun son hâli elde edilmiştir.

Araştırmaya dâhil olma kriteri olarak yalnızca 18 yaş üstü olması ve ölçek maddelerini cevaplayabilecek eğitim düzeyine sahip olması dikkate alınmıştır. Uygun örnekleme yöntemi ile Türkiye genelinden toplanan verilerde online (Google Forms) ve basılı formlardan yararlanılmıştır. Anket öncesinde çalışmanın amacı, kapsamı ve katılımcı hakları konusunda bilgiler içeren onay sayfası katılımcılara sunulmuş ve onaylayanların veri toplama araçlarını doldurmalarına izin verilmiştir. Etik kurallar gereği veriler isim zorunluluğu olmadan toplanmış olup sadece testin tekrarı araştırmasına katılmak isteyenlerden iletişim bilgilerini yazmaları istenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırma grubunun bazı demografik bilgilerinin tespit edilebilmesi için araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Oluşturulan formda katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi ve medeni durum ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Aktif Empatik Dinleme Ölçeği (AEDÖ)

Bu ölçek, yetişkin bireylerin aktif empatik dinleme düzeylerini ölçmek amacıyla Bodie (2011) tarafından geliştirilmiştir. 18-47 yaş aralığındaki 416 üniversite öğrencisinin katılımcı olduğu ölçek 11 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar "algılama", "işleme" ve "yanıt verme"dir. Aynı zamanda 7'li Likert tipinde hazırlanmış olup Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ölçeğin bütünü için .70, iken alt boyutları olan "algılama" için .77, "işleme" için .73, "yanıt verme" için .79 olarak saptanmıştır. Ölçeğin uyum indeksleri ($\chi^2/sd= 2.90$, GFI= .95, AGFI= .92, CFI= .95, RMSEA= .06 ve SRMR=.06) ölçeğin iyi düzeyde uyumlu olduğunu göstermektedir (Bodie, 2011).

Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği (EDBÖ)

Kişilerin empati düzeyini ölçmek amacıyla Lawrence vd. (2004) tarafından geliştirilen bu ölçek 149 üniversite öğrencisine uygulanarak Kaya ve Çolakoğlu (2015) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 13 maddeden oluşan ölçeğin "sosyal beceriler", bilişsel beceriler" ve "bilişsel empati" olmak üzere 3 alt faktörü bulunmaktadır. Aynı zamanda 5'li Likert tipinde hazırlanmış olup Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ölçeğin bütünü için .86 alt boyutları olan "sosyal beceriler" için .61, "duygusal tepki" için .75 ve "bilişsel empati" için .74 olarak saptanmıştır. Ölçeğin uyum indekslerine bakıldığında verilerinin iyi düzeyde uyumlu olduğu ($\chi^2/sd= 171.58$, GFI= .92, AGFI= .88, CFI= .91, RMSEA= .07 ve RMR=.06) görülmektedir (Kaya ve Çolakoğlu, 2015).

Veri Analizi

Ölçek geliştirmeye yönelik araştırmalarda analizlerin yapılacağı örneklem büyüklüğü konusunda farklı görüşler bildirilmektedir. Genellikle katılımcıların madde sayısının 5 ila 10 katı olması yeterli örneklem büyüklüğü olarak görülmektedir (DeVellis, 2016; Kline, 1994). Buna göre 11 maddelik AEDÖ için yapılacak işlemlerde en az 110 kişilik bir veri seti gerektiği belirlenmiştir. Toplanan verilerin parametreye uygunluğu kontrol edilmiş olup AEDÖ için (skewness= -.73 ve kurtosis= .26) ve Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği için (skewness = -.57 ve kurtosis= .89) elde edilen değerlerin normallik varsayımını (± 1) sağladığı tespit edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2015). Örneklem faktörlenebilirliğini test etmek üzere Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ve Bartlett's küresellik testleri uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizinin (DFA) ayrı ayrı gerçekleştirilebilmesi için örneklem rastgele iki yarıya bölünmüştür (Cudeck ve Browne, 1983). Aktif Empatik Dineleme Ölçeğinin (AEDÖ) faktör yapısını belirlemek üzere Temel Bileşenler Analizi ortogonal (Varimax) döndürme metodu ile birlikte gerçekleştirilmiştir. DFA analizleri için Ki-kare χ^2/sd , SRMR, GFI, AGFI, CFI ve RMSEA gibi uyum iyiliği değerleri kullanılmıştır (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 1994). Güvenirliği test etmek amacıyla ölçeğin alt boyutları için ayrı ayrı Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları ile birlikte madde toplam korelasyonları ve madde ayırt edicilikleri hesaplanmıştır. Ayrıca ilk veri toplama uygulamasının yaklaşık 3 hafta sonrasında gönüllü 37 katılımcıdan tekrar veri toplanarak bu iki ölçeğin test tekrar test güvenirliliği incelenmiştir. Analizler için kullanılan istatistik programları ise IBM SPSS 26.0 ve AMOS 21.0'dır.

Bulgular

Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin faktör yapısının test edilmesi için Cudeck ve Browne'nun (1983) önerisi doğrultusunda çapraz-doğrulama analizi (cross-validation analysis) yapılarak veri seti iki rastgele örnekleme ayrılmıştır. Bu analiz sayesinde ölçeğin faktör yapısının aynı popülasyonun farklı örneklemlerinde test edilmesi gibi bir avantaj ortaya çıkmaktadır (Byrne, 2010). 426 kişilik ilk örnekleme KMO ve Bartlett küresellik testleri ile örneklem yapısı kontrol edilmiştir. Elde edilen değerler örneklem uygunluğunun yeterli (KMO= .91) ve ölçek maddelerinin çok değişkenli normal dağılıma sahip olduğunu ($X = 1879.28$, $sd = 55$, $p < .001$) göstermektedir. Bunun yanı sıra gerçekleştirilen anti-image analizinde maddeler arasındaki çapraz korelasyonların .88 ile .93 arasında değiştiği ve bu değerlerin yeterli büyüklükte ($> .50$) olduğu saptanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2015).

Toplam 11 maddeden oluşan Aktif Empatik Dineleme Ölçeğinin (AEDÖ) faktör yapısını belirlemek amacıyla yapılan Temel Bileşenler analizinde, alt boyutlar arasındaki ilişki beklendiğinden Promax döndürme metodu kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, öz değeri 1'den büyük iki faktörlü ve toplam varyansın %57.85'ini açıklayan bir yapı ortaya çıkmıştır. Fakat çapraz yüklenen maddeler olduğu görülmüştür. Ölçeğin teorik temelleri ve maddelerin faktör yükleri dikkate alınarak ölçeğin orijinalinde olduğu gibi üç faktörlü yapıya zorlanmıştır (DeVellis, 2016).

Üç faktör ile kısıtlanarak yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan madde dağılımının ölçeğin orijinali ile birebir benzer yapıda olduğu görülmüştür. Toplam varyansın %64.98'ini açıkladığı üç faktörlü yapıda, alt faktörler orijinal formdakilerle benzer şekilde isimlendirilmiştir. Tablo 1'de ölçek maddelerine ait ortak varyans değerleri, her maddenin ağırlıklı olarak yüklendiği faktör ve madde faktör yükleri sunulmuştur. Ayrıca her maddenin toplam ölçek ile korelasyonları da Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre maddelerin faktör yükleri .48 ile .91 arasında değişmekte olup madde toplam korelasyonları da .51 ile .67 arasındadır.

Tablo 1 Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler		Faktör Yükleri				Madde- Toplam Korelasyonu
		Algılama	İşleme	Yanıt Verme	Ortak Varyans	
M1	Dinlediğim kişinin -farkında olarak veya olmayarak- dile getirmediği şeylere karşı da duyarlıyım.	.75			.57	.54
M2	Dinlediğim kişinin söylemediği fakat ima ettiği şeyleri fark ederim.	.89			.66	.51
M3	Dinlediğim kişinin nasıl hissettiğini anlarım.	.82			.69	.61
M4	Sadece söylenen kelimelere değil kelime dışındaki unsurlara da (örneğin ses tonu, vurgu, tonlama) dikkat ederim.	.48			.53	.62
M5	Dinlediğim kişiye söylediklerini hatırlayacağıma dair güven veririm.		.67		.56	.58
M6	Katıldığım ve katılmadığım noktaları uygun zamanda özetlerim.		.96		.76	.56
M7	Dinlediğim kişinin hangi noktalara değindiğine dikkat ederim.		.67		.69	.67
M8	Dinlediğim kişinin onu dinlediğimden emin olmasını sağlamak için sözlü onay ifadeleri kullanırım.			.73	.67	.67
M9	Dinlediğim kişiye fikirlerine açık olduğuma dair güven veririm.			.73	.65	.64
M10	Dinlediğim kişiye bakış açısını anladığımı gösteren sorular sorarım.			.83	.71	.64
M11	Dinlediğimi beden dilimle (örneğin, başımı sallayarak) gösteririm.			.91	.68	.55
Özdeğer (Açıklanan Varyans)		1.21 (%11.03)	.78 (%7.12)	5.15 (%46.83)		

Güvenirlik Analizleri

Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türkçe formunun güvenilirliğini değerlendirmek için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hem toplam ölçek hem de alt faktörler için ayrı ayrı hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 2'de özetlenmiştir. Ölçeğin bütünü için elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısı .88 iken algılama alt ölçeği için .77, işleme için .72 ve yanıt verme alt ölçeği için .84 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca madde-toplam korelasyonlarının .51 ile .67 arasında değiştiği, maddelerin ölçekten çıkarılması durumunda Cronbach alfa değerine olumlu katkı sağlamayacakları görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, ölçeğin iç tutarlılığının iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin zaman içindeki tutarlılığını test etmek amacıyla test-tekrar test korelasyonlarına bakılmıştır. Bu amaçla ölçek, üç hafta arayla 37 kişilik (27 Kadın %73, 10 Erkek %27) yetişkin bir gruba uygulanarak sonuçlar analiz edilmiştir. AEDÖ'nün test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .60 ile orta düzeyde anlamlı ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Alt boyutlar için hesaplanan üç haftalık uygulamalar arasındaki korelasyonların da .40 ile .57 arasında değiştiği görülmüştür. Buna göre AEDÖ'nün zamana karşı güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir.

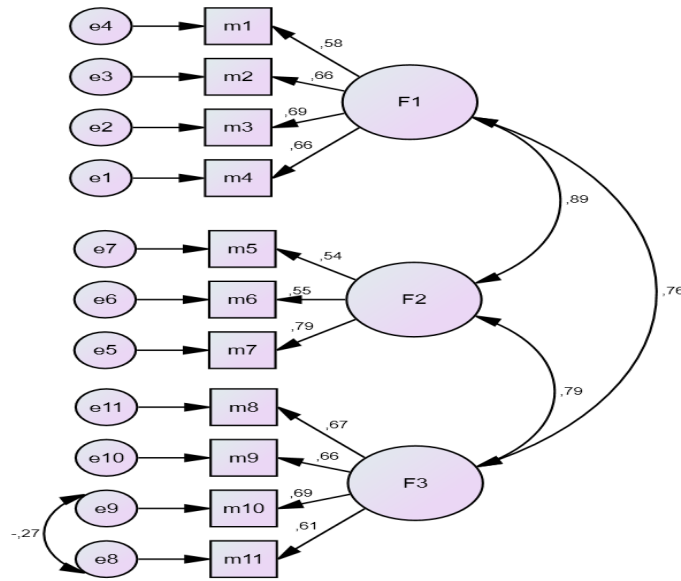
Tablo 2 AEDÖ'nün alt faktörlerinin Tanımlayıcı Bulguları ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

	X	SS	Cronbach Alfa	Test-tekrar test
1.Algılama	5.68	1.03	.77	.40**
2.İşleme	5.43	1.15	.72	.57**
3.Yanıt verme	5.98	1.01	.84	.50**
4.AEDÖ Toplam	5.72	.90	.88	.60**

** p< .01 AEDÖ=Aktif-Empatik Dinleme Ölçeği

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizinden elde edilen üç faktörlü yapının veri seti ile uyum iyiliği değerleri doğrulayıcı faktör analizi ile kontrol edilmiştir. Rastgele bölünerek oluşturulan diğer örneklem (n=421) üzerinde gerçekleştirilen DFA sonucunda uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df= 2.09$ ($\chi^2= 83.93$, $df= 40$, $p< .001$), GFI= .97, AGFI= .94, CFI= .97, RMSEA= .05 ve SRMR=.04'tür. Bu değerlerin literatürde sıkça kullanılan ölçütlere göre (Bayram, 2013; Byrne, 2010; Doll vd., 1994; Hu ve Bentler, 1999) mükemmel uyum düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda Türk örnekleminden elde edilen 11 madde ve 3 faktörlük modelin, veri ile oldukça iyi uyum gösterdiği söylenebilir. Görsel 2'de modelin yapısı ve maddelerin faktör yükleri özetlenmektedir. DFA sonucunda elde edilen standardize edilmiş katsayılar maddelerin faktörleri ile yüklerinin .54 ile .79 arasında değiştiği ve tümünün .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Görsel 2 Aktif-Empatik Dinleme Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Elde edilen modelin yapı güvenirliğini kontrol etmek için Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) ve Birleşik Güvenirlik (CR) katsayıları hesaplanmıştır. Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Algılama faktörü için AVE değeri .42 (%42) ve CR .74, İşleme faktörü için AVE değeri .41 (%41) ve CR .66, Yanıt Verme alt faktörü için ise AVE değeri .43 (%43) ve CR .75 bulunmuştur. Yakınsak ve ayrışım geçerliliğin sağlanabilmesi için CR değerlerinin AVE değerlerinden büyük olması ve AVE'nin .50'den yüksek olması beklenir (Fornell ve Larcker, 1981). CR değerinin .60'tan büyük olması durumunda AVE değerinin .50'nin altında olabileceği, burada AVE ve CR'nin birlikte değerlendirilmesinin önemli olduğu yönünde görüşler mevcuttur (Hair vd., 2014). Buna göre AEDÖ'nün yakınsak ve ayrışım geçerliliği kabul edilebilir düzeydedir.

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini sınamak için Empati Düzeyini Belirleme Ölçeğinden (Kaya ve Çolakoğlu, 2015) alınan puanlar ile korelasyon analizi yapılmıştır. AEDÖ ile EDBÖ toplam puanları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir ($r= .52$, $p<.01$). AEDÖ'nün kendi alt faktörleri ile pozitif yönde güçlü ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. AEDÖ ve EDBÖ'nün alt faktörleri arasındaki ilişkilere bakıldığında, yine pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Analizlerin sonucunda ulaşılan korelasyon değerleri Tablo 3'te detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 3 Aktif-Empatik Dinleme Ölçeği ile Empati Düzeyini Belirleme Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.AEDÖ Toplam	1	.86**	.84**	.85**	.57**	.52**	.48**	.35**
2.Algılama ^a		1	.61**	.56**	.51**	.47**	.43**	.31**

3.İşleme ^a	1	.59**	.48**	.45**	.40**	.28**
4.Yanıt verme ^a		1	.47**	.42**	.39**	.31**
5.EDBÖ Toplam			1	.87**	.85**	.67**
6.Bilişsel Empati ^b				1	.64**	.35**
7.Duygusal Tepki ^b					1	.41**
8.Sosyal Beceriler ^b						1

** p< .01 a= Aktif-Empatik Dinleme Ölçeği Alt Faktörü, b= Empati Düzeyini Belirleme Ölçeği Alt Faktörü

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Bodie (2011) tarafından geliştirilen Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'ni (The Active-Empathic Listening Scale) Türkçeye uyarlamak üzere 18 yaş üstü yetişkin bireylerden oluşan Türk örnekleminde psikometrik işlemler gerçekleştirilmiştir. Davranış araştırmalarında ölçek uyarlama çalışmaları sıklıkla tercih edilmektedir. Geçerlik ve güvenilirlik değerleri bilinen bir ölçeği farklı bir kültüre uyarlamak araştırmacılara para ve zaman kazandırmanın yanı sıra kültürlerarası karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasına da olanak sağlamaktadır (Hambleton ve Patsula, 1999).

Bir ölçeğin uyarlanması sırasında en önemli ve dikkat gerektiren aşamanın dilsel çeviri aşaması olduğu belirtilmektedir (Hambleton, 1996). Çünkü bu aşama yalnızca basit bir çeviriyi değil ölçülen yapıyı dilsel, kültürel ve psikolojik açılardan bütüncül bir şekilde analiz etmeyi gerektirmektedir (Van de Vijver ve Tanzer, 2004). Bu çalışmada da ölçeğin uyarlanma sürecinin titizlikle yürütülmesi ve ilerleyen araştırmalarda da güvenilir sonuçlar sağlaması amacıyla büyük özen gösterilmiştir. Her iki dile, kültüre ve psikoloji bilgisine hâkim uzmanlar ölçek maddelerini dilsel ve empatik dinlemenin kültürel kodları açısından değerlendirmiştir. Sonrasında Hambleton ve Patsula'nın (1999) önerdiği çeviri ve geri çeviri yöntemi izlenmiş olup ölçeği geliştiren yazarların geri çevirileri kontrolleri ile tamamlanmıştır.

Ölçeğin orijinal formunun faktör yapısının Türk kültüründe geçerliliği öncelikle açıklayıcı faktör analizi kullanılarak incelenmiştir. Ölçeğin teorik temelleri ile maddelerdeki çapraz yüklenmeler ve faktör yükleri dikkate alınarak (DeVellis, 2016), üç faktörlü yapı için açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu açıklayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan madde dağılımının ölçeğin orijinali ile benzer yapıda olduğu saptanmış ve toplam varyansın %64.98'ini açıkladığı belirlenmiştir. Üç faktörlü yapıdaki ölçeğin alt faktörleri orijinal formlardaki gibi (Sensing=Algılama, Processing=İşleme ve Responding=Yanıt verme) isimlendirilmiştir. Bu bağlamda ulaşılan sonuç ölçeğin orijinal formunun faktör yapısıyla uyumludur (Bodie, 2011). Ayrıca bu çalışmada elde edilen faktör yüklerinin .48 ile .96 arasında değiştiği bunun da ölçeğin orijinal formundaki faktör yükleri (.54-.94) ve açıklanan varyansla (%60.5) oldukça benzer olduğu görülmüştür. Ölçeğin Yunanistan örnekleminde yapılan uyarlama çalışmasında açıklayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin üç faktörlü bir yapıda olduğu ve toplam varyansın %67'sini açıkladığı tespit edilmiştir (Kourmoussi vd., 2017). Aynı şekilde Çin örnekleminde yapılan uyarlama çalışmasında da açıklayıcı faktör analizi sonuçlarının üç faktörlü bir yapıda olduğu ve toplam varyansın %70.72'sini açıkladığı görülmüştür (Guo vd., 2022). Bu bulgular ölçeğin Türkçe formunun da yapı geçerliliğini desteklediğini göstermektedir. Bununla birlikte ölçeğin Özçılınak (2023) tarafından gerçekleştirilen Türkçe ve Asai vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen Japonca uyarlamalarında açıklayıcı faktör analizinin gerçekleştirilmediği görülmektedir. Ölçme araçlarının farklı kültürle uyarlanmasında yalnızca doğrulayıcı faktör analizi yapılmasının yetersiz bulunduğu karşılaştırma çalışmaları mevcuttur (Orçan, 2018). Bu sınırlılığa dikkat çeken Bandalos ve Finney (2010) doğrulayıcı faktör analizi ile farkına varılamayacak yapıların açıklayıcı faktör analizi ile net bir şekilde ortaya konulabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle hedef kültür için de açıklayıcı faktör analizinin yapılması daha sonra modelin uygunluğunun test edilmesi önerilmektedir. Bahsedilen iki uyarlama çalışmasının bu açıdan önemli sınırlılık taşıdığı söylenebilir.

Açıklayıcı faktör analizinden sonra farklı bir örneklem üzerinde modelin verilerle iyi uyum sağlayıp sağlamadığını tahmin etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları faktör yapısının veri ile mükemmel düzeyde uyumlu olduğunu göstermiştir ($\chi^2_{sd} = 2.09$, GFI=

.97, AGFI= .94, CFI= .97, RMSEA= .05 ve SRMR=.04). Ulaşılan bu uyum değerlerinin ölçeğin orijinal çalışmasında elde edilen uyum indekslerine ($\chi^2/sd= 2.90$, GFI= .95, AGFI= .92, CFI= .95, RMSEA= .06 ve SRMR=.06) yakın olduğu görülmektedir (Bodie, 2011). Ölçeğin farklı dil ve kültürlerdeki örneklemeler üzerinde yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında Guo vd. (2022) tarafından yapılan çalışmadaki tıp öğrencilerinden oluşan Çin örnekleme ($\chi^2/sd= 2.25$, RMSEA= 0.06, CFI= .97, TLI= .96 ve GFI= .96) ile benzer değerlere; Kourmousi vd. (2017) tarafından yapılan çalışmadaki öğretmenlerden oluşan Yunanistan örnekleme (RMSEA= .08, CFI= .97 ve GFI= .96) ile yakın değerlere ve Asai vd. (2020) tarafından yapılan çalışmadaki üniversite öğrencilerinden oluşan Japonya örnekleme ($\chi^2=128.980$, AGFI= .92, CFI= .94, TLI= .77, RMSEA= .06 ve SRMR=.04) ile kısmen benzer değerlere sahip olduğu belirlenmiştir. Yalnızca hemşirelik lisans öğrencilerini kapsayan Türk örnekleme yapılan uyarlama çalışmasında da (Özçılınak, 2023) bu çalışmada elde edilen değerlerle benzer ($\chi^2/sd= 1.79$, GFI= .97, AGFI= .95, CFI= .98, RMSEA= .04 ve SRMR=.03) olduğu görülmüştür. Çalışmalarda ulaşılan uyum iyiliği indekslerinin arasında bazı benzerliklerin yanı sıra bazı farklılıkların da olduğu görülmektedir ancak genel olarak beş farklı versiyonunda da ulaşılan değerlerin verilerle iyi düzeyde uyum sağladığı söylenebilir.

Çalışmada, AEDÖ'nün ölçüt bağlantılı geçerliliğini incelemek amacıyla EDBÖ ile arasındaki korelasyona bakılmış ve toplam puanlar arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu hesaplanmıştır ($r= .52$, $p<.01$). Lawrence vd. (2004) tarafından geliştirilen EDBÖ, empatiyi toplumsal anlayış bağlamında ölçmeyi hedeflemekte ve bu doğrultuda ölçeğin alt faktörleri de sosyal beceriler, duygusal tepki ve bilişsel empatiden oluşmaktadır (Kaya ve Çolakoğlu, 2015). Bu bakımdan AEDÖ'nün alt faktörleri olan algılama, işleme ve yanıt verme ile EDBÖ'nün alt faktörleri arasında ortak noktaların bulunduğu söylenebilir. Yapılan analizlerde, ölçeklerin alt faktörleri arasında da pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu durum, AEDÖ'nün kavramsal alanı ile EDBÖ'nün kavramsal alanının benzerlik taşıdığını göstermektedir.

Ölçeğin Türkçe formunun güvenilirliğini değerlendirmek maksadıyla gerçekleştirilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı toplam ölçek için .88 olarak tespit edilmiştir. Alt faktörlere bakıldığında ise algılama için $\alpha= .77$, işleme için $\alpha= .72$ ve yanıt verme için $\alpha= .84$ olarak belirlenmiştir. Araştırmalarda kullanılacak ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik düzeyinin .60 ve üzeri olduğu dikkate alındığında bu değerlerin kabul edilebilir sınırların üzerinde olduğu görülmektedir (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2010). Bu değerlerin ölçeğin orijinal çalışmasında Bodie'nin (2011) ulaştığı bulgularla (Algılama=.73, işleme=.66, yanıt verme=.78 ve toplam=.86) tutarlı olduğu görülmektedir. Diğer dillere yapılan uyarlama çalışmalarındaki güvenilirlik analizlerine dair sonuçlara bakıldığında Kourmousi vd. (2017) algılama için $\alpha= .82$, işleme için $\alpha= .76$, yanıt verme için $\alpha= .82$ ve toplamı için $\alpha= .87$; Asai vd. (2020) algılama için $\alpha= .64$, işleme için $\alpha= .61$, yanıt verme için $\alpha= .68$ ve toplam için $\alpha= .82$; Guo vd. (2022) ise algılama için $\alpha= .79$, işleme için $\alpha= .83$, yanıt verme için $\alpha= .79$ ve toplam için $\alpha= .87$ buldukları belirlenmiştir. Ölçeğin hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan Türkçe uyarlamasında da algılama için $\alpha= .75$, işleme için $\alpha= .57$, yanıt verme için $\alpha= .81$ ve toplamı için $\alpha= .86$ güvenilirlik katsayıları elde edildiği görülmektedir. Bu bağlamda ölçeğin bu çalışmadaki sonuçları ile hem orijinal formun hem de diğer dillere yapılan uyarlama çalışmalarının güvenilirlik katsayılarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Bu da Türk kültürüne yapılan uyarlama çalışmaları sonucunda ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Test tekrar test korelasyonuna bakıldığında ise ölçeğin toplamı için güvenilirlik katsayısının .60 ile orta düzeyde anlamlı ilişki gösterdiği tespit edilmiş. Alt faktörler için de aralarındaki korelasyonun .40 ila .57 arasında değiştiği belirlenmiş, bunun da kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir. Asai vd. (2020) da test tekrar test korelasyonu yaptığında orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit etmiş ($\alpha= .51$) ve alt faktörler arasındaki korelasyonun .48 ila .53 arasında değiştiğini belirlemiştir. Benzer şekilde Guo vd. (2022) de test tekrar test güvenilirliğini incelediklerinde .56 ile orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Ölçeğin orijinalinde (Bodie, 2011) ve Yunanca versiyonunda (Kourmousi vd., 2017) ise test tekrar test güvenilirliği incelenmemiştir. Ancak hem bu çalışmadan elde edilen bulgular hem de Çince ve Japonca versiyonundaki bulgular ölçeğin zaman içerisindeki tutarlılıklarına dair değerler paralellik göstermektedir.

Bu çalışma, AEDÖ'nün Türkçe versiyonunun hem iç tutarlılık hem de test tekrar test sonuçlarına dayanarak ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur. Kültürden kültüre farklılıklar olsa da sosyal durumlara olumlu bir şekilde dâhil olmada empati önemli bir beceridir (Asai vd., 2020). Aktif empatik dinleme becerisi de empati ile doğrudan ilişkili olduğundan bireyler için mühim ve gerekli bir beceridir. Bu bakımdan Türkçeye uyarlanan bu ölçek yetişkin bireylerin aktif empatik dinleme becerilerini objektif bir şekilde ölçmede ve değerlendirmede kullanılabilir. Ölçek eğitim, sağlık hizmetleri, iş dünyası, psikoterapi gibi farklı bağlamlarda empatik dinlemenin etkilerini inceleyen çalışmalara da olanak sağlayabilir. Ayrıca insanlar arasındaki iletişim ve ilişki süreçlerini anlamada empatinin nasıl rol aldığını inceleyen çalışmalara katkı sağlayabilir. Ek olarak farklı kültürel bağlamlarda empatik dinlemenin nasıl algılandığı ve uygulandığını araştırmak için de AEDÖ'den yararlanılabilir. Sonuç olarak, aktif empatik dinleme hem toplumsal hem de bireysel yaşamlarda ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde kritik bir role sahip olması açısından Türkçeye uyarlanan AEDÖ'nün farklı alanlarda birçok çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya her yazar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Aktif Empatik Dinleme Ölçeği'nin Türk Kültürüne Uyarlanması" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adler, R. B., Rosenfeld, L. B., & Proctor, R. F. (2006). *Interplay: The process of interpersonal communication*. Oxford University Press.
- Alderson, J., Charles., & Lyle F. (2001). Series editor's preface. In G. Buck (Ed.), *Assessing listening*, (pp. x-i). Cambridge University Press.
- Andolina, M. W., & Conklin, H. G. (2021). Cultivating empathic listening in democratic education. *Theory & Research in Social Education*, 49(3), 390–417. <https://doi.org/10.1080/00933104.2021.1893240>
- Asai, K., Hiraizumi, T., & Hanzawa, R. (2020). Reliability and validity of the Japanese version of the active-empathic listening scale. *BMC Psychology*, 8, 1-11. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00422-4>
- Aydın, İ. S., & Pehlivan, A. (2021). Dinleme eğitimi dersinin işleyişi. N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi içinde* (s. 223-236). Anı Yayıncılık.
- Babayiğit, A. (2023). Aktif-empatik dinleme üzerine bir gözden geçirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(6), 819-830.
- Bandalos, D. L., & Finney, S. J. (2010). Factor analysis: Exploratory and confirmatory. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *The reviewer's guide to quantitative methods in the social sciences* (pp. 93-114). Routledge.
- Bayram, N. (2013). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: AMOS uygulamaları*. Ezgi Kitabevi.
- Bodie, G. D. (2011). The active-empathic listening scale (AELS): Conceptualization and evidence of validity within the interpersonal domain. *Communication Quarterly*, 59(3), 277-295. <https://doi.org/10.1080/01463373.2011.583495>
- Brown, T., Yu, M. L., & Etherington, J. (2021). Listening and interpersonal communication skills as predictors of resilience in occupational therapy students: A cross-sectional study. *British Journal of Occupational Therapy*, 84(1), 42-53. <https://doi.org/10.1177/0308022620908503>
- Brunfaut, T. (2016). Assessing listening. *Handbook of second language assessment*, 12, 97-112.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Çakmak, E. K. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (29. Baskı). Pegem.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge.

- Byrne, C. A., Hyman, I. E., & Scott, K. L. (2001). Comparisons of memories for traumatic events and other experiences. *Applied Cognitive Psychology*, 15, 119-133.
- Cudeck, R., & Browne, M. W. (1983). Cross-validation of covariance structures. *Multivariate behavioral research*, 18(2), 147-167.
- Demos, V. (2014). Empathy and affect: Reflections on infant experience. In J. Lichtenberg, M. Bornstein, & D. Silver (Eds.), *Empathy II (Psychology Revivals)*. Routledge.
- DeVellis, R. F. (2016). *Scale development theory and applications* (4th ed.). SAGE Publication, Inc.
- Dilidüzgün, Ş. (2021). Dinleme becerisinin öğretimi. N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi içinde* (s. 157-180). Anı Yayıncılık.
- Doğan, Y. (2020). *Dinleme eğitimi* (7. bs.). Pegem Akademi.
- Doğan-Kahtalı (2020). Dinleme problemleri ve çözüm önerileri. M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi içinde* (s. 147-160). Pegem Akademi.
- Drollinger, T., Comer, L. B., & Warrington, P. T. (2006). Development and validation of the active-empathetic listening scale. *Psychology and Marketing*, 23, 161–180. <https://doi.org/10.1002/mar.20105>
- Drollinger, T., & B. Comer, L. (2013). Salesperson's listening ability as an antecedent to relationship selling. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 28(1), 50-59.
- Doll, W. J., Xia, W., & Torkzadeh, G. (1994). A confirmatory factor analysis of the end-user computing satisfaction instrument. *Mis Quarterly*, 18(4), 453-461.
- Ellialti, M., & Batur, Z. (2018). Akademik dinleme öz değerlendirme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(114), 356-369.
- Creswell, J. W. (2020). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. Edam.
- Cudeck, R., & Browne, M. W. (1983). Cross-validation of covariance structures. *Multivariate Behavioral Research*, 18(2), 147-167. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr1802_2
- Çarkıt, C., & Altun, K. (2020). Eleştirel dinleme/izleme özyeterlilik ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 711-717.
- Floyd, K. (2014). Empathic listening as an expression of affection. *International Journal of Listening*, 28, 1–12. <https://doi.org/10.1080/10904018.2014.861293>
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
- Gearhart, C. C., & Bodie, G. D. (2011). Active-empathic listening as a general social skill: Evidence from bivariate and canonical correlations. *Communication Reports*, 24(2), 86-98. <https://doi.org/10.1080/08934215.2011.610731>
- Guo, H., Lin, L., Jia, Z., Sun, J., Zhuang, Z., Duan, L., & Sun, J. (2022). Validation of reliability and validity of the Chinese version of the active-empathic listening scale. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 938461. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.938461>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson.
- Haley, B., Heo, S., Wright, P., Barone, C., Rettigantid, M. R., & Anders, M. (2017). Effects of using an advancing care excellence for seniors' simulation scenario on nursing student empathy: A randomized controlled trial. *Clinical Simulation in Nursing*, 13(10), 511-519. <https://doi.org/10.1016/j.ecns.2017.06.00>
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Jones, S. M., Bodie, G. D., & Hughes, S. D. (2019). The impact of mindfulness on empathy, active listening, and perceived provisions of emotional support. *Communication Research*, 46(6), 838-865. <https://doi.org/10.1177/0093650215626983>
- Jonsdottir, I. J., & Kristinsson, K. (2020). Supervisors' active-empathetic listening as an important antecedent of work engagement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 7976. <https://doi.org/10.3390/ijerph17217976>

- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör analizi. Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (s. 321-331). Asil Yayın Dağıtım.
- Kaya, M. F. (2014). Dinleme türleri ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması, dil geçerliği ve faktör yapısının belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 323-342.
- Kaya, B., & Çolakoğlu, Ö. (2015). Empati düzeyi belirleme ölçeği (EDBÖ) uyarlama çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 17-30. <https://doi.org/10.17679/iuefd.16127895>
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Kourmousi, N., Kounenou, K., Tsitsas, G., Yotsidi, V., Merakou, K., Barbouni, A., & Koutras, V. (2017). Active empathic listening scale (AELS): Reliability and validity in a nationwide sample of Greek educators. *Social Sciences*, 6(4), 113. <https://doi.org/10.3390/socsci6040113>
- Kozak, M. A., & Doğan, M. (2014). Dinleme davranışının müşterinin satın alma niyeti ve satın alma davranışına etkisi: Seyahat acentası satış temsilcileri kapsamında bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 57-84.
- Krathwohl, D. (1997). *Methods of Educational and Social Science Research*. Longman.
- Lawrence, E. J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S., & David, A. S. (2004). Measuring empathy: Reliability and validity of the empathy quotient. *Psychological Medicine*, 34, 911-924. <https://doi.org/10.1017/s0033291703001624>
- Lloyd, K. J., Boer, D., & Voelpel, S. C. (2017). From listening to leading: Toward an understanding of supervisor listening within the framework of leader-member exchange theory. *International Journal of Business Communication*, 54(4), 431-451. <https://doi.org/10.1177/232948841557277>
- Manusov, V., Stofleth, D., Harvey, J. A., & Crowley, J. P. (2020). Conditions and consequences of listening well for interpersonal relationships: Modeling active-empathic listening, social-emotional skills, trait mindfulness, and relational quality. *International Journal of Listening*, 34(2), 110-126. <https://doi.org/10.1080/10904018.2018.1507745>
- Miller, W. R. (2018). *Listening well: The art of empathic understanding*. Wipf and Stock Publishers.
- Myers, S. (2000). Empathic listening: Reports on the experience of being heard. *Journal of Humanistic Psychology*, 40(2), 148-173. <https://doi.org/10.1177/0022167800402004>
- Orçan, F. (2018). Exploratory and confirmatory factor analysis: which one to use first?. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 9(4), 414-421. <https://doi.org/10.21031/epod.394323>
- Özçılınak, H. (2023). *Aktif-Empatik dinleme ölçeği'nin Türkçe güvenilirlik ve geçerliği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Purdy, M. (1997) What is listening? In M. Purdy, & D. Borisoff (Eds.), *Listening in everyday life: A personal and professional approach*. University Press of America.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103. <https://doi.org/10.1037/h0045357>
- Sims, C. M. (2017). Do the big-five personality traits predict empathic listening and assertive communication? *International Journal of Listening*, 31(3), 163-188. <https://doi.org/10.1080/10904018.2016.1202770>
- Söylemez, Y. (2015). *Ortaokul öğrencilerine yönelik eleştirel temel dil becerileri ölçeklerinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (M. Baloğlu, Çev, 6. bs.). Nobel Yayınevi.
- Telli, N. (2019). *Lise öğrencileri için empatik dinleme ölçeğinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Türkel, A., & Öz, K. (2021). Dinleme yöntem teknik ve stratejileri. N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi içinde* (s. 185-218). Anı Yayıncılık.
- Van de Vijver, F., & Tanzer, N. K. (2004). Bias and equivalence in cross-cultural assessment: An overview. *European Review of Applied Psychology*, 54(2), 119-135. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2003.12.004>
- Vandergrift, L. (2011). L2 listening: Presage, process, product and pedagogy. In E. Hinkel (Ed.), *Handbook of research in second language teaching and learning* (Vol. 2), 455-471. Routledge.

- Weaver, J. B., & Kirtley, M. D. (1995). Listening styles and empathy. *Southern Communication Journal*, 60(2), 131–140. <https://doi.org/10.1080/10417949509372970>
- Weger Jr, H., Castle Bell, G., Minei, E. M., & Robinson, M. C. (2014). The relative effectiveness of active listening in initial interactions. *International Journal of Listening*, 28(1), 13-31. <https://doi.org/10.1080/10904018.2013.813234>
- Yıldız, S. (2018). Akademik dinleme becerisi yeterliliği ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1210-1230.

Undergraduate relations of the department of social work attitudes towards the online creative drama course and opinions on the course process

Belgin Bal İncebacak¹

¹Ondokuz Mayıs University, Department of Primary School, Samsun, Türkiye.

ABSTRACT

This research aimed to assess the attitudes of fourth-year undergraduate social work students in the Faculty of Health Sciences toward the creative drama course and how their views on this method impact their professional perspectives. A sequential explanatory design from the mixed methods model was employed for the study. The sample consisted of 56 fourth-year students from the Social Services department of a state university. The "Attitude Scale Towards Creative Drama Course," developed by Adigüzel (2006a), was used to collect data on participants' attitudes toward the creative drama course. Additionally, an online form was utilized after each session and at the end of the semester to gather students' feedback on the course. The course was conducted over 15 weeks, totaling 30 hours (2 hours per week). Data were collected both qualitatively and quantitatively: qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed with the Mann-Whitney U test. The findings indicated that the creative drama course positively impacted the attitudes of undergraduate students in the Department of Social Services, leading to increased mean attitude scores. During the distance education process, students' active participation and the requirement to keep cameras on enhanced their engagement and interest in the course.

KEYWORDS

Online course, Social work department, Attitude, Creative drama.

Introduction

Creative drama is used both as a course and a method in educational environments. Creative drama is expressed as a course and method (Adigüzel, 2006a; Okvuran, 1993; San, 1996), the effect of which is known from preschool to higher education levels and even in non-formal education. In the literature studies, it is seen that there are studies on creative drama methods in the fields of science, social sciences, etc. (Aykaç & Adigüzel, 2011; Kaf & Uygungül Yılmaz, 2017; Bal İncebacak et al., 2017). The related studies stated that creative drama was used as a method and was effective in teaching related courses. At the same time, there are studies in the literature (Hamurcu, 2009; Karabağ, 2014) that determine the positive effect of creative drama courses on pre-service teachers' self-efficacy perceptions and attitudes toward using creative drama methods. In this context, creative drama is applied both in different courses and at different levels of education. In this respect, it is seen that studies on the use of creative drama methods in different departments, levels, and courses are increasing (Nazlıeri & Akoğlu, 2018; Öngen et al., 2017). Creative drama is among the courses included in the curricula of faculties of education. It is seen that it is not included in the curricula of the students in different faculties, and some of them include it as an elective course in their curricula (see: Hacettepe University). It is thought that taking courses by students from different faculties and evaluating the effectiveness of the course are among the issues that need to be investigated in order to reach

a general conclusion about the process. The creative drama course is currently used in both non-formal and formal education. In this respect, although creative drama course is included in the "New Teacher Training Undergraduate Programs" as a "Drama in Education" course within the scope of Professional Knowledge Elective Courses, creative drama course is still not offered in many other departments (see: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari>). As a result of this study, it is thought that creative drama course can contribute to the dissemination of creative drama course as a course or method in departments other than teaching departments in different universities. The creative drama method is expressed as a method to be used not only by teachers, students, and educators at educational levels but also by every individual who communicates with people (Bal İncebacak, 2022). It is believed that students who graduate from the Department of Social Services can achieve effective results by working on many subjects with creative drama methods because they work in social service organizations such as nurseries, disabled care centers, nursing homes, women's shelters, youth centers (Nazlier & Akoğlu, 2018). Undergraduate specialists in the Department of Social Services work on the basis of human rights, social justice, and respect for differences while practicing their profession (Nazlier & Akoğlu, 2018). In this respect, Thompson (2013) emphasized that the education of social services graduates should be structured in a way that includes the processes of reinforcing and strengthening existing knowledge and learning new skills. In the education of the social services department, many theoretical and practical training are given for four years. Undergraduate students of the social services department, who appeal to a very different target audience and need different skills and knowledge, will need cognitive, affective, and kinesthetic skills given in the creative drama course. Evaluating creative drama as a method and course based on the opinions of the students of the relevant department will contribute to the field. Since the relevant study was conducted during the COVID-19 period, it is expected to contribute to the field by taking students' attitudes towards the online creative drama course and their opinions on the course process.

During the transition to compulsory distance education with the COVID-19 pandemic, trainings were moved to online environments. This process has caused both positive and negative situations. It is known that some students are satisfied with this process, and some are not (Bal İncebacak, 2022). In this respect, it is considered important to determine the effect of online creative drama in compulsory distance education. The gender variable was also addressed in the study. As a reason for addressing this variable, Tüzün and Toroman (2021) stated in their study that gender is not sufficient to make a definite judgment about the subject examined in the studies and that a gender-based difference to be observed in the data can provide important information about distance education. Therefore, gender was taken as a variable in this study. For example, it has been stated that there has been an increase in gender inequality in studies on gender in the distance education process. Göğüş Tan (2021) stated that there are differences between genders to the detriment of women due to reasons such as the increase in women's workload and responsibilities at home during the COVID-19 period. In Kırallı and Alcı's (2016) study, it was stated that male students were more prone to distance education, while Doğan (2020) stated that female students were more satisfied with this process. Therefore, gender was added as a variable to the research in the online creative drama course. In this process, investigating whether there is a difference between genders in the online creative drama course constitutes part of this study. Since a compulsory distance education process was initiated due to the COVID-19 pandemic, this process revealed disadvantageous situations. Reime, et al. (2008) stated that interaction and Bozkurt (2020) stated that socialization is low in the distance education process. Creative drama course can be an alternative method that can be used as an effective course and method in the distance education process by forcing students to act in front of the screen during the period when interaction and socialization are low in the online education process and enabling them to play an active role in the process with roles and improvisations. In this context, the effectiveness of the course in the online environment will be

determined with the related study. Especially in the compulsory online period, it is thought that the fact that the cameras are open due to the content of the course and that the students are involved in the process by constantly taking the floor or being given the floor will make a difference in the process. In this respect, it is thought that this method should be used not only for the students of the faculty of education but also for the students in other faculties because of its feature of being a course in which students who stay in front of the screen for a long time are both involved in the process and actively participate while listening to the lesson. Creative drama course is included in the compulsory and elective course list of education faculties (YÖK, 2018). In other faculties, the relevant course can be opened if the faculty members want to do so.

Participation is very important in online courses. With this method, since the lessons will be taught with participation, the lesson can be taught in a more permanent way with students who participate more actively in the process (Bal Incebacak, 2022). In this respect, it is thought to be among the alternative methods to be used in compulsory online periods. According to Okvuran (1993), games, animation, and role-playing in the content of creative drama enable education to reach educational goals. In this respect, it may make a difference for social services undergraduate students with different educational goals in different segments to take this course. Because when they learn creative drama as a method, they will have an idea about how to use this method in their professional lives. In this respect, it is thought that it is important for students to think about where and in which places they will use this course in their professional lives and how they will use it. It is believed that determining the opinions of the students of the relevant department on this subject will also contribute to the literature. In this respect, it was aimed to reveal students' views on the concept of creative drama that they can use in their professional lives. The creative drama lesson consists of warm-up-animation-evaluation stages. In addition, it is seen that individuals' dramatic experiences, role-playing skills, role analysis, and many studies in cooperation are also included in it (Adıgüzel, 2006b). Freeman, et al. (2003) stated that with the creative drama course, individuals have the chance to experience the skills they will use in their professional lives as they take part in studies that require emotional control. It is thought that students who take the creative drama course will have different experiences compared to students who do not take this course or method. In this respect, it is believed that revealing the views of these students who will have this experience will shed light on both the normalization process and the sustainability of the situation in the online environment.

Adıgüzel (2013) stated that the creative drama lesson cannot be done without a group. Creative drama studies have a structure that allows small or large group work. In this respect, it is thought to provide many benefits both personally and as a group. Creative drama courses in social work have not been added as courses in many universities. Therefore, studies in this field are also limited. In the literature, Altınova and Çiftçi (2013) and Çiftçi and Altınova (2017) stated that social workers' self-expression skills and communication skills increased after a 12-week creative drama course. Öngen, et al. (2017), as a result of their 8-week study with social services department students, concluded that students understood professional values more easily and became aware of personal values. In this respect, it is thought that taking the creative drama course for the students of the relevant department will benefit both their school and professional lives. It is thought that investigating the effect of the creative drama course taught during the COVID-19 period on the online process will contribute to educators. Because it is known that there is a generally negative flow against distance education, and there are opinions that adequate learning is not provided (Bal Incebacak, 2022).

The creative drama course in distance education can be expressed as the adaptation of many face-to-face activities to the online environment. The adaptation of face-to-face activities in the process and their execution in the online environment is the realization of the moving and active participation process of creative drama in the online environment. In the online creative drama lesson, students participated in the lesson with their cameras from their computers or phones

because the leader stated that everyone in the class should turn on their cameras and actively participate in the lesson because they would take part in the process. However, it is stated in many studies that many students did not turn on their cameras and students were not in front of the screen due to reasons such as the fact that COVID-19 compulsory education suddenly affects lives and not everyone has the same opportunities. As a matter of fact, the lessons continued during the distance education process and were conducted online. It is thought that it is important to determine whether the online creative drama course was effective in the relevant period. It is important to evaluate the process because this is the first application.

Nazlier and Akoğlu (2018) stated that creative drama should be included as an elective course in the undergraduate education of the social services department. Because they stated that creative drama will contribute to both personal and professional development in social work undergraduate education. Since the service focus of people in the field of social work is human, they need to improve themselves in terms of good communication, professional values, and professional development. In this respect, it is important to transfer the advantages of creative drama to social workers working with disadvantaged groups. This study aimed to determine the attitudes of the fourth-year students of the Faculty of Health Sciences, Department of Social Work undergraduate program towards the online creative drama course and their opinions about this course. In accordance with this purpose, online creative drama workshops were conducted with the students for 15 weeks, two hours per week. At the end of the process, it is aimed to shed light on the attitudes of the students towards the creative drama course and where they will use the course at which stage of their lives, in which subjects it can be used in their business life and in which places it can be applied, how to use the creative drama method as a method in your working life, and how the creative drama method affects the participants.

The questions sought to be answered by the research are as follows:

1. Is the difference between the pre-test and post-test mean scores of the attitude scale towards online creative drama course activities of undergraduate social work students statistically significant?
2. Do the different scores of undergraduate social work students obtained from the attitude scale towards online creative drama course activities show a significant difference according to their gender?
3. What are the opinions of undergraduate social work students towards online creative drama course activities?
 - 3.1. How do the participants define creative drama before and after the creative drama activities?
 - 3.2. What are the participants' expectations from the creative drama course before the study and their views on meeting their expectations?
 - 3.3. What are the participants' views on the impact of creative drama activities on other individuals?
 - 3.4. What are the opinions of the participants about using creative drama activities (creative drama) in their professional lives?
 - 3.4.1. What are their views on the purposes of using creative drama in business life?
 - 3.4.2. What are their views on the level or the group they will use creative drama in business life?
 - 3.4.3. What are their views on the creative drama venue in business life?

Method

In the methodology section of the study, the research model, study group, data collection tools, process, data collection, and analysis were mentioned.

Research Design

This study, which was conducted to examine the attitudes of the students studying at the Faculty of Health Sciences towards the online creative drama method and their views on the online drama course, was conducted according to the mixed design (Creswell, 2013). In this study, which was determined as a sequential explanatory design, qualitative data enable in-depth investigation of the process after quantitative data are collected and analyzed. Quantitative data were collected from the students at the beginning of the process and at the end of the 15-week workshop practices. Qualitative data were collected at the end of the online course each week and after the completion of the 15-week practices. Due to the nature of the study and its structuring in the process, sequential explanatory design was preferred. The study was shaped according to the one-group pretest-posttest quasi-experimental model. Collecting both qualitative and quantitative data in the related study is effective in increasing the effect of the methods (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). In this respect, the purpose of using both qualitative and quantitative data in the study is to increase the advantages and decrease the disadvantages of qualitative and quantitative research.

Working Group

The study group of the research consisted of fourth-year undergraduate students of the Department of Social Services, Faculty of Health Sciences of a state university located in the Black Sea Region of Turkey. This study was conducted with a total of 56 students enrolled in the creative drama course in the Department of Social Services. Of the participants, 38 were female and 18 were male. The students had not taken a creative drama course before and had not participated in any training in this field. The average age of the students was 21.

Data Collection Tools

In the study, opinions were collected with two data collection tools.

Attitude Scale towards Creative Drama Course: In order to determine the attitudes of the fourth-year students of the Department of Social Work, Faculty of Health Sciences towards the creative drama course, the attitude scale towards the creative drama course developed by Adıgüzel (2006a) was applied. The scale is a single-factor scale. When the items of the 2006 scale were examined, the scale was preferred because it had items suitable for the purpose of the study. Consisting of 50 items, the "Attitude Scale Towards Creative Drama Course" is a five-point Likert scale. From strongly agree (5) to strongly disagree (1), a minimum of 50 and a maximum of 250 points can be obtained from the scale. The attitude scale towards creative drama courses has a reliability coefficient of 0.94. In the related study, the reliability coefficient of the scale was found to be .81.

Interview Form: Qualitative data were collected online after each session and at the end of the semester. Students' opinions were taken after the activities every week to reveal their thoughts about the creative drama course. Since the lessons were online, the lessons were video recorded, and the verbal opinions were then transcribed for analysis. In addition, at the end of the semester, students' opinions were taken with the online form "Opinion Survey Form". For the opinion survey form, national and international literature was reviewed, and sample questions were examined (Adıgüzel, 2009; Bil, 2012; Chen, 1997; Erçevik & Bergil, 2020). Then, an item pool was created, and the questions were sent to field experts for their opinions. In the form, in addition to the demographic information of the students, the questions "In which subjects do you think what you learned in the creative drama course can be used in your business life, and in which places can it be applied?", "Do you think what you learned in the creative drama course can be used as a method in your working life?", "Do you think the creative drama course has affected you?" is included.

Data Collection

A 15-week training period was realized with the students. The online creative drama course was conducted in 2-hour sessions. After each session, students' opinions about the workshop were taken both verbally and in writing with the online form. In addition, at the end of the semester, their opinions were taken with an interview form. Table 1 shows the weekly plan of the online creative drama workshop.

Table 1 Online Creative Drama Course Weekly Session Information

Sessions	Outcomes	Session information
Week 1	Name the names of group members Recognize the individual characteristics of their groupmates.	In the first week, the group was introduced, and communication activities were carried out. In this way, the group got to know each other better. In the process, students learned the names and individual characteristics of their groupmates. At the same time, they experienced that there were people with similar characteristics and that they experienced the same process together in different places.
Week 2	Expresses the importance of adapting to the group. Expresses the importance of self-confidence. Expresses the importance of trust in the group. Expresses the effect of working with the group on the result. Expresses the importance of emotions in creative drama work.	In the second week, adaptation work was done. In adaptation activities, students were made to do activities to improve their ability to act harmoniously both individually and with their groupmates.
Week 3	Expresses the importance of using their senses effectively. Expresses the relationship between senses and communication/interaction.	Perception and sensory studies were conducted in the third week. Students' senses were activated, and they were actively involved in the process by being introduced to the techniques of creative drama.
Week 4	Acts in accordance with the purpose of the role during the animation. Prepares an animation suitable for the structure and characteristics of improvisation.	In the fourth week, role-playing and improvisation activities and methods and techniques used in creative drama (role-playing, improvisation, whole group drama, frozen image, role card, etc.) are included in the process.
Week 5	Expresses his/her thoughts about the relationship between play and creative drama. Expresses his / her thoughts about the use of games with rules in creative drama.	In the fifth week, a study on creative drama and games was conducted, and games were played in the online process (dancing with colors, alphabetical conversation, yes-unfortunately, if only and now, follow the leader, can't you see what I'm doing?, yes no game etc.) and examples of games to be played face to face were given. Follow My Hand Game, which is a game played face to face: form a group of two, one person raises his hand, and the other person stands 10 cm away from his partner and follows his partner's hand with his face. The group slowly follows the hands to the rhythm of the music. Then, the roles change, and this time, the other partner moves by following his partner's hand. Now, they form a group of three, and one person moves their right and left hands to the rhythm of the music, which will be the leader, and the other two people move by following the hand of the leader. Now, one of the other two people has become the administrator, and the process has started again. The non-manager becomes the manager, and the process is started again." It is played as follows. In the online environment, this game can be started with a volunteer chosen by the leader instead of being paired with a pair. "The volunteer brings his hand close to the screen and makes certain movements. People in front of the camera follow the volunteer's hand on the screen. For example, when the volunteer drags his hand to the right on the screen, the people in front of the screen tilt their heads to the left; when they move up, they move up; when they move down, they move down. Then, a different player is chosen, and his hand is followed." In this way, the game can be played in front of the screen as easily as face-to-face.
Week 6	Knows how poetry is used as a tool in creative drama.	In the sixth week, under the title of literary genres and poetry, how to teach a creative drama course based on poems was covered practically. (The study was carried out with the poem Aysel Git Başımдан)
Week 7	Knows how to use fairy tales as a tool in creative drama.	The seventh week started with a fairy tale, one of the literary genres, and a workshop on fairy tale characters was implemented.

Week 8	It expresses the relationship between a literary genre and creative drama. Understands the importance of body and rhythm harmony in creative drama.	(Activities were carried out with both Anatolian and known foreign fairy tale heroes) In the eighth week, a workshop plan on Picasso's life and works was implemented with creative drama and painting work.
Week 9	It expresses the importance of body and rhythm harmony in creative drama. Develops movements appropriate to music and rhythm. Interprets the relationship of any social situation with creative drama.	In the ninth week, music and rhythm work was taught, and how to use music in the creative drama course was taught (Nadya 7-step dance, Contemporary Drama Association Creative Drama Course First Stage Music).
Week 10	It gives examples of the relationship between social sensitivity and creative drama. Experiences roles that evaluate social events from different perspectives. It indicates the importance of self-confidence.	In the tenth week, the social dimension of creative drama was discussed, and how to include social issues in the process was discussed (The subject was from Picasso to "Guernica"... A study titled "A Document of Massacre and Tragedy" was conducted).
Week 11	It indicates the importance of the feeling of trust in the group. Understands the definition of creative drama.	In the eleventh week, a trust study was conducted, and a sample workshop was held on honesty during the process.
Week 12	Understands the stages and content of the creative drama course and method. Expresses the components of creative drama. It expresses the dimensions of creative drama.	In the twelfth week, the components of creative drama were covered with a workshop plan (Warm-up-enactment-evaluation).
Week 13	Prepares a creative drama plan for an outcome	In the thirteenth and fourteenth weeks, students created a workshop plan that they could use in their own fields.
Week 14	Prepares a creative drama plan for an outcome	Arrangements were made on the plans by presenting them sequentially and discussing them.
Week 15	Makes a general evaluation of the fifteen-session general process.	In the fifteenth week, sample lesson plans were examined (The sample lesson plan included an examination of the plans used by the researcher in his lessons). Then, post-test data were collected, and a general evaluation of all the weeks was performed.

Data Analysis

In the study, data were collected with both qualitative and quantitative measurement tools. Quantitative data were collected with the "Attitude Scale Towards Creative Drama Course". The data obtained from the quantitative data of the study were checked for normal distribution, and the kurtosis and skewness values were checked. Normality distribution tests were performed on the quantitative data, and the results are shown in Tables 1 and 2. Afterward, pre-test and post-test data were analyzed with non-parametric statistics. Wilcoxon Sequential tests were used to determine whether there was a significant difference between the attitude scores in the quantitative data. Qualitative data were obtained with an interview form. The students' answers were transferred to the Word environment, and a 37-page text was obtained. Content analysis was used to analyze qualitative data. Transcripts were analyzed using the line-by-line analysis approach. This method involves examining the text in detail and systematically, determining patterns, themes, or meaningful units of analysis (Bradley, Curry, & Devers, 2007). Inductive descriptive analysis, content analysis, and constant comparison techniques were used in the interpretation process of the interview form data. Lincoln and Guba (1985) defined the constant comparison method as four different stages:

- Comparing events suitable for each category,
- Combining categories and their characteristics,
- Limiting the theory,
- Writing the theory. The analyses were structured by considering this order.

The students' evaluations were deciphered from the lesson video recordings. Then, themes and codes were determined by two researchers at different places and times. The findings in the relevant themes were presented by determining their frequencies. The codes were created independently by two researchers, and categories were created by comparing them. Then,

common theme names were determined. While creating codes between the researchers, Miles and Huberman's (1994) agreement percentage was calculated. The agreement percentage was calculated as 92% for the two researchers. Later, since the agreement percentage was written by taking the opinion of one of the three researchers in the parts where there was no common in the codes and theme names, the agreement percentage was calculated as 100%.

Reliability and Validity

For the validity and reliability studies of the qualitative data of this study, the three concepts mentioned by Güler, Halicioğlu, and Taşğın (2015), stability, repeatability, and accuracy, were taken into consideration.

For stability, it can be expressed as the same result of each measurement made as a result of repeated coding. In order to ensure this validity, the data was analyzed by two researchers, and this process was repeated two weeks later. In this way, the stability of the data was determined.

The second concept mentioned is repeatability. For this situation, which refers to the similarity of the codes and themes that emerged after the same data were analyzed independently by different researchers, the data set was presented to a third researcher, who was asked to analyze the data. It was seen that similar themes and codes emerged after the process.

The third concept, accuracy, is the degree of conformity of a process. In other words, the analysis of texts by adhering to standard forms can be seen. It can be thought of as reaching similar results as a result of each analysis and the readers perceiving the same expression. In this process, the analyses were read by a third person, and it was confirmed by asking whether they understood the analyses. At the same time, analyses were sent to 5 students who took the course, and they were asked to check whether there were results regarding the answers they gave. In this way, participant confirmation was also made.

Ethical Principles

During this study, research ethics rules were meticulously observed. Ethical approval for the study was obtained by the Ondokuz Mayıs University Social and Human Sciences Ethics Committee. Participants were provided with detailed information about the purpose and process of the study, and it was clearly stated that their participation was based on voluntariness. Written consent forms were obtained from all participants, and the confidentiality and anonymity of their personal information were protected. Participants' privacy was given great importance during the data collection process, and the data obtained were used only for research purposes. Security measures were taken during the data storage and analysis stages, and access by unauthorized persons was prevented.

In addition, necessary precautions were taken to avoid harming or disturbing the participants during the research process. Participants were informed that they had the right to withdraw from the study at any time. By acting in accordance with these ethical principles, the scientific validity and reliability of the study were ensured, and the rights of the participants were protected.

Findings

In this study, the attitudes of fourth-year undergraduate students of the Faculty of Health Sciences, Department of Social Services, towards the creative drama course they took and their opinions about this course were examined. The quantitative and qualitative findings obtained are presented under separate headings.

Table 2 Descriptive statistics regarding the pre-test data of the attitude scale towards creative drama courses.

Descriptive Statistics	
Standard deviation	,58
Mean	3,89
Minimum	3,04
Maksimum	4,98
Shapiro-Wilk normality test	,051

According to the descriptive statistics values of the pre-test data of the attitude scale towards the creative drama course, the pre-test average score is 3.89, and the standard deviation is 0.58. According to the normal distribution result of the pre-test data, the p-value was determined as 0.051. Since this value is less than the critical value of 0.05, it was determined that the pre-test data of the attitude scale towards the creative drama course did not show a normal distribution. According to this result, non-parametric tests were used when evaluating the pre-test data.

Table 3 Descriptive data on the post-test data of the attitude scale toward the creative drama course

Descriptive Statistics	
Standard deviation	,54
Mean	4,08
Minimum	2,22
Maksimum	4,98
Shapiro-Wilk normality test	,051

According to the descriptive statistics values of the attitude scale towards creative drama course post-test data, the pre-test average score is 4.08, and the standard deviation is 0.54. According to the normal distribution result of the post-test data, the p-value was determined as 0.051. Since this value is less than the critical value of 0.05, it was determined that the post-test data of the attitude scale toward the creative drama course did not show a normal distribution. According to this statistical result, the post-test data of the attitude scale towards creative drama courses were analyzed using non-parametric tests. The results obtained from the Wilcoxon rank test for the total attitude scores obtained from the attitude scale towards creative drama courses are given in Table 4.

Table 4 Wilcoxon rank test results for pre-test-post-test mean scores of the attitude scale towards creative drama course

Posttest-pretest	N	Rank Mean	Rank Sum	Z	p
Negative order	23	24,00	552	-1,83	0,068
Positive order	32	30,88	988		
Equal	01				

According to the data obtained from the attitude scale towards creative drama courses, there is a statistically significant difference between the pre-test and post-test (p ; 0.068; $p > .05$). This value was determined to be very close to the significant value. In this case, when the mean scores of the research data were examined to determine which group was in favor of the differences, it was seen that the post-test scores of the attitude scale towards creative drama courses were higher than the pre-test scores.

Table 5 Mann-Whitney U results regarding gender variable in pre-test mean scores of attitude scale towards creative drama course

	N	Rank Mean	Mann-Whitney U	Z	p
Female	38	28,82	330,0	-,212	0,832
Male	18	27,83			
Total	56				

According to the Mann-Whitney-U test results in Table 5, since the p-value is greater than the critical value ($p=0.05$) with 0.832, there is no significant difference between the students according to the pre-test scores of the attitude scale towards the creative drama course.

According to this result, according to the pre-test data of the attitude scale towards the creative drama course, the attitude towards the creative drama course did not differ according to the gender variable.

Table 6 Mann-Whitney U results regarding the gender variable on the post-test mean scores of the attitude scale towards creative drama course.

	N	Rank Mean	Mann-Whitney U	Z	p
Female	38	29,25			
Male	18	26,92	313,5	-,501	0,617
Total	56				

According to the data obtained from the Mann Whitney-U test for the attitude scale towards creative drama course, there is no statistically significant difference ($p; 0.617; p >.05$). When the mean scores of the research data are examined, according to the post-test data of the attitude scale towards creative drama course, there is no difference in the attitude towards creative drama course according to the gender variable. When the quantitative data of the students regarding online creative drama and distance education process are examined, no significant difference is found. The word cloud, which refers to the answers to the question of what online creative drama is, is given below.

Figure 1 Pre-Test Results of Responses to the Question "What is Creative Drama?"

When the students' opinions about the concept of creative drama were examined before the application, it was seen that they associated it with concepts such as entertainment, games, theater, interaction, and animation. It was seen that the students studying in the relevant department did not have much knowledge about the relevant course. In terms of course selection, it was seen that there were those who chose it because it was an elective course without knowing. When the answers given by the students to the questionnaire form were examined, it was seen that the comments were as follows: S1: "It is a group work where games are played", S5: "It is an interactive, theater-like event, and situation", S8: "It is a theater such as role-playing and improvisation by a group in the shape of a circle". The words that appeared with the largest font size in the word cloud were the words that the students expressed most frequently. It was not expressed as a frequency. However, it was seen that the words entertainment, movement, and game were the words that the students mostly regretted the most.

The analysis of the responses to the question "What is online creative drama?" after the application is given in Table 7.

Table 7 Final test answers regarding the definition of creative drama

Theme	Category	Code
Definition of Creative Drama	Drama process	New thoughts Communication

	Creation
	Creativity
	Improvisation
Techniques used in the process	Role-playing
	Group improvisation
	Dual improvisation
	Different perspectives
Advantages of the course	Discovering/knowing oneself
	Feeling emotions
	Empathizing
	Getting emotional

When the answers given after the application regarding the definition of creative drama are examined, it is seen that they are in the categories of drama process, techniques used in the process, and advantages of the course. It is seen that the words improvisation, role-playing, and role-playing are repeated intensively, and many words in the definition of drama are also expressed. S10: "Leader and participants using theater techniques such as role-playing and improvisation to revive an event, memory, concept, topic or idea in a workshop environment..." S15: "Drama is the leader and participants using theater techniques such as role-playing and improvisation to tell an event, memory, concept or topic in a workshop environment" It is seen that they explained the process within the concept of creative drama. In this process, it is seen that the students did not know the definition of creative drama clearly at the beginning of the process. However, after the applications, they learned many concepts by being aware of the process. Students were asked about their expectations regarding taking the online creative drama course during the distance education process. The students' responses are given in the table below.

Table 8 Expectations from the Creative Drama Course

Theme	Category	Code	f	
Definition of Creative Drama	Personal development	Self-Improvement	50	
		Understanding people better	49	
		Self-control	40	
		Developing creativity	40	
		Gaining self-confidence	39	
		Being enterprising	39	
		Developing communication	39	
		Awareness	38	
		More practical lessons than theory	37	
		Fun	55	
	How the course is conducted	Interactivity	55	
		Playing daily problems	50	
		Being able to apply what I learned	50	
		Being fluent	49	
		Problem-solving	45	
		Having a good time	45	
		Thinking skills	45	
		Empathic perspective	40	
		Making examples and applications	40	
		Learning with fun	40	
		Comprehending the lesson well	50	
		The impact of the lesson	Contributing to the profession	50
			Using it in my professional life	50
Gaining different experiences	50			
Learning new techniques	50			
Having a better time	50			
		Like a therapy hour	45	
		Strengthening communication with children	35	

Expectations from the creative drama course are categorized under the titles of personal development, the course's implementation, and the course's impact. It is seen that students' expectations use concepts such as developing their creativity, expecting a practical course,

learning processes, developing empathy skills, discovering themselves, gaining a different perspective, learning new techniques, practicing, obtaining useful information, etc.

After the course application, students were asked about the level of meeting their expectations.

Table 9 Analysis of post-test responses regarding the level of meeting expectations

Theme	Category	Code	f	
Definition of Creative Drama	Expectation Meeting Level	10/10	52	
		Awesome	50	
		Beyond my expectations	50	
		Above my expectations	50	
		The best lesson during the pandemic	50	
	How the course is conducted	A lesson that relieves stress	50	
		It was a perfect lesson	45	
		Extremely productive	45	
		Its practicality is great	45	
	The impact of the lesson	The most comfortable lesson from home	40	
		The lesson I've been waiting for all week	40	
		A lot of creativity	40	
		Excellent	35	
		Fun	56	
			I learned a lot	30
			A must-take lesson	45
			Every student should take it	45
			A fun lesson	45
			A lesson I enjoyed at home during the pandemic	45
		Educational	40	

When asked about the level of meeting the expectations of the students after the application, it is seen that they stated that it was a long-awaited course beyond expectations, that it met their expectations, and that it was one of the good courses to be taken during the pandemic. It is seen that the students stated that they were anxious and stressed because they were in the 4th grade and it was the Public Personnel Selection Exam (KPSS) year.

They stated that the students got away from stress and relaxed during this process with the relevant course. The analyses regarding the answers to the question "In which subjects do you think the creative drama method taken in distance education can be used in your business life?" are given below.

Table 10 The use of the creative drama method in distance education in business life

Theme	Category	Code	f
Level/group to be used	Level Status	In every field where individuals are worked with	50
		Children	50
		Elderly individuals	50
		Women	50
		Couples	45
		Professionals	45
		Men	45
Usage relationship	Usage relationship	Increasing socialization	50
		Getting to know each other	50
		Communication skills	50
		Problem-solving skills	45
		Increasing one's self-awareness	45
		Social responsibility projects	35
Purpose of use	Area of use	Teaching children things	12
		In situations where good relationships need to be established	12
		In group therapies	50
		Couple therapies	50
		Family therapies	50
		Child and adolescent therapy	45
		In situations aimed at adopting behavior	45
Instilling self-confidence	40		

	In adaptation studies	30
	In the field of mental health	25
	Anger management	20
	Professional selection	25
	Substance addictions	20
	In cases of body image and many similar issues	20
	In the field of child mental health and well-being	20
	In empathy development studies	20
	In children's suppressed emotions and thoughts	20
Available fields	In studies on gender	20
	Memory strengthening (attention and concentration)	35
	Problems experienced in career advancement in life	35
	In syndromes such as glass ceiling syndrome applied to women	35

In their thoughts on the areas in which students will use it in business life, they stated that it will be applied to a wide audience, such as every field where individuals are worked with, children, the elderly, women, couples, men, and professionals, and that creative drama will be used in socialization, meeting, integration, child mental health, developing empathy, establishing good relationships and various therapy situations. Sample quotes regarding the answers given by students to the relevant question are given below.

S7: "It is very important to get to know and establish a relationship of trust in the social worker-client relationship. Various creative drama activities can be used to ensure that the client's relationship in business progresses on the right path, that emotions and thoughts are fully understood, and that a relationship of trust is provided to the client. In group studies within social service interventions, creative drama games or improvisations can be performed for the group members to ensure selectivity in perception and a full understanding of the problem."

S9: "I will be able to use creative drama in the field of children in the social work profession. I think that creative drama will contribute greatly to establishing a trusting relationship and developing communication with children, especially when working in Love Houses and ÇODEM institutions."

S18: "The discipline of social work, while carrying out its work to increase the well-being of disadvantaged groups within the society, always focuses on people. Each individual is unique and special. Therefore, the disadvantaged state of individuals will have different results for each individual. Therefore, the intervention method for each individual should also be special. I believe that creative drama can be extremely functional at this point. The most unprotected and defenseless group among the groups that social work works with is undoubtedly children. I can say that creative drama can be designed specifically for each age group and that it contains the most appropriate techniques to be used when working with child clients. Due to various reasons or factors such as age, individuals may have difficulty expressing themselves or do not think or see what they want, their strengths, and their opportunities. Creative drama is a guide that helps both the individual and the consultant realize, think, and see what they do not see. At the same time, it prevents secondary trauma in individuals. In short, it is a technique that can be applied by re-specializing it in all disadvantaged groups such as children, women, and the elderly in business life."

The analyses regarding the answers to the question "In which places do you think the creative drama method can be applied in your business life?" are given below.

Table 11 The use case of the creative drama method in distance education in business life

Theme	Code	f
	It can be used in any place	51
	Child Monitoring Center	49
	Child Support Center	49
Area Usage	Children's correctional institutions	49
	In the school social service area	42
	In group studies in a hospital environment	36

Children's Homes Site	36
Children's dormitories	36
Nursing homes	36
Love homes	25
Women's guesthouses	25
Elderly care centers	25
In institutions where the client group continues their life or can come together at certain intervals	7
Social service centers	7
In oncology hospitals	7

When the answers of the students who wrote the places where they would use the creative drama method are examined, it is seen that it can be used in every field in general and that they wrote the places where they would be interested in their work areas. They stated that drama can be continued in every place, even online. Quotations from the students' opinions are given below.

S24: "I think it can be used in all institutions and organizations we work with. I can't say that there is a place limitation if you can carry out this process online."

S12: "We learned in class that creative drama has no spatial boundaries. Based on this information and the experience we have in the applications we have practiced throughout the course, I think that every space will have a context for creative drama. Creative drama can be used in our business life for working with clients, brainstorming with multidisciplinary team members, or for other purposes. In short, every group and person we will be in contact with in our business life as a social worker can be a member of creative drama practices. Thanks to this advantage, learning a working method outside of social work profession theories for the first time in our education and training life has not only added satisfaction and fulfillment but also provided a new perspective. Among the social service clients, there are women, children, disabled, LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Intersexual, Queer and Ally), elderly, in short, every segment of the society. The social cycle is also composed of these individuals and social science members who provide services in a mutual interaction under a humanistic approach and constitute a wide range of professions. Social service professionals who are in contact with all professional members, such as sociologists, psychologists, nurses, doctors, other health workers, pedagogues, etc., can apply to creative drama for the effective use of the integrity and diversity of the multidisciplinary team."

The analyses regarding the answers to the question "Do you think the creative drama method can be used as a method in your working life?" are given below.

Table 12 The use of the creative drama method in distance education in business life

Theme	Code	%
Positive	I think I can use it in my professional life	100
	It is a method that should be used by social workers, psychologists, teachers, and parents according to their needs	50

When the students' answers to the question "Do you think the creative drama method can be used as a method in your business life?" are examined, it is seen that all of the students stated that they could use the method they learned in this course in their business life. Quotations from the students' opinions are given below.

S21: "Of course, it can be used; I think that using the creative drama method in a way that appeals to the purpose of establishing the group will increase productivity by showing that I am a leader when a collective working environment is created, making the members feel like they belong to the group intellectually."

S35: "Yes, as a usable shu (Social Worker) candidate, I can do the best introduction, warming up, empathy, self-confidence instillation situations with the creative drama method in my future business life, in my group work or therapy work, and even in many places because creative drama is the best way of learning and teaching."

S42: "It can be used, and I have used it. We planned individual group studies this semester within the scope of the social work intervention course, and I used a few games I learned in this course in those studies, and the teacher I presented these games to really liked them. I think that using the information I received in the creative drama course in the group studies I will carry out in my business life will be quite useful. Social work with groups is a basic working method of the social work profession and can be applied in many areas and with many people. For example, my own internship experience was at the courthouse, and when children were asked to give their statements, these interviews were not held in the courthouse but in judicial observation rooms. Even without the need for group work, I can pretend to play a game during individual interviews with children and reach the main goal in a more entertaining way. Apart from this, I believe that group studies held in prisons, children's homes, women's shelters, and nursing homes can be useful and functional in order to make them more entertaining."

S45: "Yes, if I am in an institution that can implement it, I believe that creative drama, especially the role-playing and improvisation part, will help many individuals become aware of the situation and will increase their problem-solving capacity, thinking, and planning skills."

S52: "It can be. When working with children, we can learn things they cannot express verbally through games."

S53: "While I think that the creative drama method can be used for many professions with the necessary adaptations, I also think that it is definitely a usable method for the social work profession."

S55: "Yes, I think it can definitely be used. During 1 semester, we learned what creative drama is, how the activities are carried out, how a leader should be, the best learning method, and learning by doing and experiencing. It was definitely a method that increased our curiosity in creative drama after this semester and added to our professional skills. With the course we took, if I have the opportunity, completing the six stages of creative drama leadership and getting a leadership certificate has become one of my goals. In addition, I have started to use the activities and methods we learned in the course during my student life. I have applied and watched various forms of creative drama in group activities in our application course. The creative drama method will also be included in my future business life, and I am willing to develop myself in this regard."

The analyses regarding the answers to the question "Do you think the creative drama method affected you?" during the distance education period are given below.

Table 13 The impact of the creative drama method in distance education on individuals

Theme	Code	%
Cognitive-Affective Change	My feelings	85
	My behaviors	45
	My perspective on life	45
	Use of body language	45
	Empathy	45
	Increased self-confidence	45
	Comfort at home during the pandemic	45
	Social, personal developments	45
	Important contributions by developing my human values , such as freedom and respect	40
	Understanding myself	40
	Being able to think creatively	40
	Preventing prejudice	40
	Imagination organization	40
Professional Change	Internal discipline	40
	In professional knowledge development	95
	Being able to speak in front of the public	85
Social Development	Being able to teach while entertaining	85
	I learned how to approach which groups	2
	Communication with individuals	100
	Instructive in many ways	65

When the students' responses are examined, it is seen that they emphasize cognitive and affective change, social development, and professional change. It is seen that they stated that professional change is especially effective in the field of communication and that they are affected in many areas of their personal development in the cognitive field. Excerpts from the students' statements are given below.

S19: "I think creative drama methods and content have positively affected me, my feelings, my behaviors, my perspective on life. I have seen myself do many things that I said I couldn't do, that I can't do and that I approached with fear at first in creative drama. I have seen myself prove that I can do them. I think it has positively affected me."

S22: "I was very impressed, especially role-playing, speaking in front of the public, using body language, and having a positive impact on my empathy and increasing my self-confidence."

S24: "I think the Creative Drama method has affected me. In fact, I think I have learned how effective creative drama is, even in situations that are difficult to understand. I think that creative drama has a great effect on making communication and interaction between people positive through games and warm-up activities, so I think I have been positively affected."

S25: "I can say that the creative drama method affected my life, character, dreams, and goals in many ways. First of all, I can say that the techniques used added a lot to my personality. I learned many things about myself that I had not questioned, thought about, or noticed within the scope of creative drama. I had the opportunity to use it in many areas of my life. For me, it was much more than a technique that needed to be learned. Although I was involved in it for a limited time, I found myself highly motivated afterward. The fact that it was applicable professionally was also a supporting factor for me."

S32: "Absolutely yes. I think that those games, imaginations, and discussions teach us a lot and give us something. Frankly, I realized that a game strengthens memory, provides attention and concentration, strengthens or increases self-confidence, etc. I had not been aware of it until now. After this lesson, I realized that many games have a purpose and teach us something without us realizing it. That's why I think the Creative Drama class affected me and, at the same time, strengthened me in some subjects."

S37: "The creative drama method affected me positively. I learned many different games and learned about different techniques. I learned tricks about games, role-playing, and lesson planning. I think this will contribute a lot to my professional life. I had a great and fun time during the creative drama course."

S41: "Yes, I think so. First of all, while we were locked in our homes and far away from our friends during the pandemic, meeting them at events and the emotional boost of the events felt like a spiritual remedy. I realized that I could express my thoughts more easily and explain them correctly to the person in front of me. The fact that it was both fun and educational actually increased my interest."

S48: "Although I have not started my professional life, I used the creative drama method in many assignments, especially in the role-playing and group work assignments I carried out within the scope of my practice course during this period when I was taking this course, and I achieved very good results. At the same time, I think that the creative drama method gave me a very different and effective perspective in my thinking structure and professional approach for my interventions in my professional life."

S49: "Absolutely, even in the first lesson I was shy and a bit shy. But I think that with each lesson I opened up more and left the thoughts in my mind of "what will my classmates think or will I be embarrassed if I do this" completely behind and that there is actually nothing to be afraid of, on the contrary, it was beneficial for me and caused me to develop positively as a person."

S56: "I believe that Creative Drama will provide a broader perspective, a more holistic approach, and serious contributions to independent thinking and decision-making, thanks to what it provides to individuals."

Conclusions and Recommendations

This study was conducted to determine the attitudes of fourth-year students of the Department of Social Services, Faculty of Health Sciences, towards the creative drama course they took live online (synchronous), their views on this course, the creative drama method and the effect of the course on their professional perspectives. After the 15-week training, the "Attitude Scale Towards the Creative Drama Course" was applied to measure the participants' attitudes towards the creative drama course. Among the average scores they received from the scale, it was seen that the post-test scores were higher than the pre-test scores. Similarly, it was determined that the creative drama course, which was taught in different areas, was effective on the students' attitudes (Hamurcu, 2009; Karabağ, 2014).

In the pre-test data regarding the question of what creative drama is, it is seen that the participants generally provide information about the affective dimension of drama. The post-test data is collected in the psychomotor dimension, artistic dimension, and cognitive dimension. Similarly, in the study conducted by Bal İncebacak, et al. (2017), it was observed that the students' definitions before meeting creative drama were related to the affective dimension, but then they associated it with other dimensions. Elksnin and Elksnin (1995) and Kaf (1999) stated that creative drama increases social development. In this study, the participants stated that they communicated with each other as if they were face to face, even in distance education, and that it contributed to their socialization. They stated that they listened to the lesson without turning on the camera, especially in online lessons, and that a few people actively participated in the lesson during the process, while many people listened passively. In the creative drama lesson, it was stated that the fact that it was mandatory to turn on the camera and that the whole class was involved in the process increased the interaction and contributed to socialization. Öztürk, et al., (2016) stated that creative drama creates a positive atmosphere in the classroom because it includes activities that involve the entire class. Similarly, in this study, it was stated that a positive atmosphere in the classroom increased the interest of the participants in the lesson. Nazlier and Akoğlu (2018) stated that the philosophy of creative drama is based on living and learning. Based on this, it can be said that many skills, such as being involved in social issues, empathizing, acting together with the group, and taking part in teamwork, were developed in the creative drama lesson. Zastrow (2013) stated that the most important skills for social workers are to establish good relationships with people and to provide them with counseling. In fact, the creative drama lesson contributed to the student's ability to establish good relationships. Bertiz, et al., (2010) stated that the creative drama method positively affected the students' attitudes. As a result of this study, it was observed that there was a positive increase in the students' attitudes. The participants stated that they decreased their anxiety and relaxed after the creative drama course. Similarly, Ersoy and Bal İncebacak (2016) stated that the creative drama method decreased their anxiety levels in their study with mathematics teacher candidates. Pinciotti (1993) stated that the participants improved their self-expression skills, communication with their environment, and artistic aspects during the creative drama course with games, role plays, and role-playing. In the relevant study, the students stated that they both discovered themselves and became aware of their feelings and thoughts with the relaxation studies they carried out in the creative drama course. They stated that, especially during the pandemic period, creative drama studies provided relief in their feelings and thoughts, and they got away from home life, problems, and stress to some extent. In addition, the students stated that they tried to attend the course even under difficult conditions, they saw it as a relaxation study rather than a lesson, and that drama was an educational method while having fun. When the average scores of the research data are examined, according to the post-test data of the attitude scale towards the creative drama course, the attitude scores towards the creative drama course did not differ according to the gender variable. The reason for the lack of difference in this respect can be stated as our country being more understanding of gender equality. Since there is no distinction in terms of gender, it

is understood that there is no effect on the student's attitude scores in the creative drama course in a similar way.

It is known that creative drama contributes to personal development as well as education. It is known that the activities included in creative drama positively affect the communication skills of individuals (Altınova & Çiftçi, 2013; Çiftçi & Altınova, 2017). In this respect, it has been obtained that student who will graduate as social services specialists will realize themselves after the creative drama course, get to know themselves, help them cope with the situations they will encounter by improvising, and increase their skills in thinking like someone else and stepping into someone else's shoes by entering the roles of different people through role-playing. Nazlier and Akoğlu (2018) have concluded that the basic creative drama training received by students who will become social services specialists during their undergraduate education allows them to make more effective applications in the field. In the statements of the students, they stated that they later adapted the application they learned from this training in the institution application course and used it. In the process, the courses they took before graduating contributed to other field courses. At the end of the process, they stated that they wanted to receive more education in this field and that the course would have a positive impact on their working life while also contributing greatly to their personal development. During the distance education period, the exams required for the continuity of education continued without interruption. It is also known that exams create anxiety in themselves. Senior students who took creative drama courses stated that they got away from stress and relaxed during a period when they were anxious and stressed during the preparation for the Public Personnel Selection Exam (KPSS) (Kaf, 2017). Similarly, senior students who had a busy and stressful time stated that the creative drama course was a course where they took a breath and relieved their stress. While they stated that the course would be effective even under normal conditions, they stated that it was even more effective during the pandemic period and that they achieved the class integration they achieved in the school environment. Even if they participated in class conversations in other courses, they had difficulty socializing during the course, but in this course, they met other friends they did not know, planned activities together, discovered different characteristics of themselves, and learned very different characteristics of their friends. In this respect, the students recommended that everyone who is studying take this course because it is a method that establishes socialization and group dynamism.

Creative drama courses are compulsory courses in some universities, and elective courses are optional in some universities. Nazlier and Akoğlu (2018) stated that the creative drama course has been given as an elective course in Hacettepe University's Social Work undergraduate department since 2008. Although it is an elective course in some universities, it is still not included in many universities. Since it is a course that social work undergraduate students stated that they benefit from, it can be suggested that this course be added to their courses in social fields every two semesters. Thus, it is expected to contribute to group studies in the field while providing them with the opportunity to experience the creative drama process. When we look at the studies conducted in the field, since there are few academic studies in the field of creative drama and social work, it can be recommended that studies be conducted in this field as it will contribute to obtaining more detailed information about the process with studies in this field. It is suggested that this course, which provides benefits for students in many ways, be added to many departments and that every individual who communicates with the community has an idea about this method.

Author Contribution Rates

1st Author: Contributed 100% to the study.

Conflict of Interest Declaration

Our article titled "Attitudes of Undergraduate Students of the Social Work Department towards the Online Creative Drama Course and Their Views on the Course Process" does not have a financial conflict of interest with any institution, organization, or person.

Bibliography

- Adıgüzel, H. Ö. (2006a). Yaratıcı drama derslerine (okulöncesinde drama ve ilköğretimde drama) ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(2), 7-15.
- Adıgüzel, H.Ö. (2006b). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 17-30.
- Adıgüzel, Ö. (2013). Eğitimde yaratıcı drama. Ankara: Pegem Akademi
- Aykaç, M., & Adıgüzel, Ö. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı dramanın yöntem olarak kullanılmasının öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 297-314.
- Bal İncebacak, B. (2015). Müzede Drama: Heykel ve İmgelem Kavramı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 306-318.
- Bal İncebacak, B. (2022). Çevrimiçi Yaratıcı Drama Deneyimine Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Gözünden Bir Bakış. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 379-404.
- Bal İncebacak, B., Sarışan Tungaç, A., & Yaman, S. (2017). Yaratıcı Drama ile Öğretim Uygulamasına Yönelik Öğrenci Görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 214-248
- Bertiz, H., Bahar, M., & Yeğeni G. (2010). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının yaratıcı drama yöntemine yönelik tutumları ve yöntemin fen ve teknoloji eğitiminde kullanılabilirliğine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 483-509.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sırasında İlköğretim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik İmge ve Algıları: Bir Metafor Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 1-23. DOI: 10.29065/usakead.777652
- Bradley, E. H., Curry, L. A., & Devers, K. J. (2007). Qualitative data analysis for health services research: Developing taxonomy, themes, and theory. *Health Services Research*, 42(4), 1758–1772.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Elksnin, L. K., & Elksnin, N. (1995). *Assessment and Instruction of Social Skills (Second Edition)*. London: Singular Publishing Group.
- Ersoy, E., & Bal İncebacak, B. (2016). Attitude and anxiety of teacher candidate on the methods of creative drama. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 3(1), 9-13
- Freeman, G., Sullivan, K., & Fulton, R. (2003). Effects of creative drama on self-concept, social skills, and problem behavior. *The Journal of Educational Research*, 96, 131-138
- Gögüş Tan, M. (2021, 06 Aralık). COVID-19: Pandemi-Eğitim-Toplumsal Cinsiyet, <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2020/05/COVID-19-Pandemi-E%C4%9Fitim-Toplumsal-Cinsiyet.pdf>
- Güler, A., Halıoğlu, M. B., & Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hamurcu, H. (2009). Sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin yaratıcı dramaya yönelik tutumları. *Education Sciences NWSA, E-Journal of New World Sciences Academy*, 4(4), 1257–1273.
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26. <https://doi.org/10.3102/0013189X033007014>
- Kaf, Ö. (1999). *Hayat Bilgisi Dersinde Bazı Sosyal Becerilerin Kazandırılmasında Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kaf, Ö. (2017). Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgilerde Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutumları ve Sürece İlişkin Görüşleri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 931-947.
- Kaf, Ö., ve Uygungul Yılmaz, Ö. (2017). Effects of creative drama method on students' attitude towards social studies, academic achievement, and retention in Turkey. *European Journal of Educational Research*, 6(3), 289-298. doi: 10.12973/eujer.6.3.289.
- Karabağ, G. (2014). Tarih öğretmen adaylarının yaratıcı dramaya yönelik tutumları. *GEFAD / GUJGEF*, 35(1), 27-46.
- Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2011). Beyond constant comparison qualitative data analysis: Using NVivo. *School Psychology Quarterly*, 26(1), 70-84. <https://doi.org/10.1037/a0022711>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage
- Nazlıeri E. N., & Akoğlu, G. (2018). Sosyal Hizmet Eğitiminde Yaratıcı Dramanın Önemi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(2), 251-260.
- Okvuran, A. (1993). *Yaratıcı Drama Eğitiminin Empatik Beceri ve Empatik Düşünme Eğilimlerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniveristesi, Ankara.
- Öngen, Ç., Özateş Gelmez, Ö. S., & Hatipoğlu Eren, B. (2017). *Yaratıcı dramanın sosyal hizmet eğitiminde kullanımı: sosyal hizmetin değer temeline ilişkin bir atölye çalışması*. Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi 29-31 Mayıs 2017 içinde (s. 376-377). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, M., Akkan, Y., Kaplan, A., Oktay, E. (2016). Drama Yöntemiyle Toplama İşlemi: İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinden Yansımalar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 183-202
- Pinciotti, P. (1993). Creative Drama and Young Children: The Dramatic Learning Connection. *Arts Education Policy Review*, 94(6), ISSN: 1063-2913
- Reime, M. H., Harris, A., Aksnes, J. & Mikkelsen, J. (2008). The most successful method in teaching nursing students infection control is e-learning or lecture. *Nurse Education Today*, 28(7), 798-806.
- San, İ. (1996). *Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin*: Eğitsel Kitap
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. (B. Hatipoğlu Eren ve Ö. Cankurtaran Öntaş, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tüzün, F., & Yörük Toraman, N. (2021). Pandemi döneminde eğitim çağındaki genç bireylerdir. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 822-845
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal hizmete giriş*. (D. B. Çiftci, Ed.). Ankara: Nika Yayınevi

Attachments

Subject: Harmony - Trust Study

Place: Google Classroom Online Course

Group: 56 students registered in the Faculty of Health, Department of Social Work Creative Drama Course (38 female-18 male)

Duration: 120 minutes

Method: Creative Drama

Techniques: Role Playing and Improvisation

Achievements: Learns to act together with the group.

Expresses the importance of effective communication with group mates.

Expresses the effect of communication on creative drama education.

Expresses the importance of self-confidence.

Expresses the importance of trust in the group.

Process

A. WARM-UP/PREPARATION

Activity 1: Name Spelling: In our first activity, everyone will determine a body movement equal to the number of syllables in their name. For example, my name is Bel-gin, so I make two movements. First, the right-hand snaps. Then, the left-hand snaps. In this way, all group members make the leader's name and movement. Then, the group members say their names in turn, and the other group members imitate him/her. Then, the people repeat their names for repetition purposes, first the person himself/herself and then as a group, both saying and making movements. Now, without saying a name, the group says the name and movement of everyone in the group in turn. Now, without saying a name, we are progressing the process only with movements, and the person's movement is made without saying a name. Then, the leader says mixed names by saying I say a name, and we do that person's movement, and the group makes the movement.

Activity 2: Ball is in Your Hand: The leader says that he/she has an imaginary ball in his/her hand. He/she states that he/she will throw the imaginary ball to anyone whose name I say, and the person whose name is said catches the ball. He/she throws the ball he/she catches to another person in the group by saying his/her name. In this way, he catches and throws the imaginary ball, and both say the name and show how to catch the imaginary ball.

Activity 3: Patterned Ball Game with the Same Person: The game starts with an imaginary ball. In the ball game, people will not forget the person they threw it to; they will throw it to the same person every time the ball comes; after everyone gets the ball once, the process is completed by throwing the ball as a group again starting from the beginning. For example, the leader threw the ball to Asya. Asya threw it to Mehmet. Mehmet threw it to Lina. Lina threw it to Kaan. If the person does not catch the imaginary ball quickly and throws it to the wrong person, the process starts over, and everyone continues by throwing it to the same person.

Activity 4: Follow My Hand: The leader makes a hand gesture on the screen, and the people in the group do the same hand gesture as the leader. The people whose image is last on the screen can be eliminated. In addition, the leader gives his hand to a different group member, and the hand movements of the new group member are followed. Then, the leader moves his hand so that it is visible on the screen. The people move their faces closer to the screen and follow the hand.

Activity 5: Counting Without Collision of Sounds: Now, a rhythmic counting game is played as a group. One person from the group says one, and a random person continues rhythmically. If two people say the same number at the same time, there is an error, and the counting starts over. The process continues until the correct counting is achieved. For example, one person from the group says one, and the group members wait for him to say two. If two people say two at the same time, the process is disrupted, and the counting starts over again. Activity 6: Rhythm Exercise: They keep a rhythm by clapping their hands and extending their hands along with the rhythm. Knee, hand, right hand, knee, hand, left hand, knee, hand, right hand, left hand, knee hand, both hands hitting at the same time while saying the syllables of their names. My name is Bel; my name is Gin, and my name is Belgin. When he says my name, he hits his palms on his legs; when he says my name, he claps; when he says my name, he extends his right palm as if there is someone in front of him and extends it as if he is hitting his hand. When he says "ya", he extends the palm of his left hand as if there is someone in front of him and he is going to hit that person's hand. In this way, the rhythm is kept according to the name of the whole class by making the movements determined by the group members in a rhythmic manner.

B. ACTIVITY

Activity 7: 2-person Improvisation: Group members are paired by the leader. A and B start their improvisations with the expression A: "Don't you trust me?" B: "Should I trust you or my eyes?" Then, two people, determined by the leader or volunteers, start improvising at the same time. The improvisations are watched as a group. Dramatic tension and unexpected things that happen suddenly and have an aha effect are emphasized.

Activity 8: Group Improvisation: The large group is divided into groups of three. Then, various situations are given in order, and they are asked to improvise, for example, questioning the trust of a friend who agreed with three roommates to cheat in class but gave up cheating because he was afraid of the invigilator during the exam, a friend whose money was lost at a friend's house questioning all of his friends in the house, two lovers running away with the girl's best friend when they were about to get married. The ACTIVITIES are watched and discussed in order.

C. EVALUATION

Activity 9: Opinions about the process are obtained by asking the following questions.

How was the session?

What affects your confidence?

What do you think about compliance?

Is communication important?

Sosyal hizmet bölümü lisans öğrencilerinin çevrimiçi yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve ders sürecine ilişkin görüşleri¹

Belgin Bal İncebacak²

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.

ÖZET

Bu araştırma Sağlık Bilimleri Fakültesi sosyal hizmet bölümü lisans dördüncü sınıf öğrencilerinin aldıkları yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve bu derse yönelik görüşlerinin, yaratıcı drama yöntemi ve mesleki bakış açılarına etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma yöntemi karma modelden sıralı açıklayıcı tasarım desen olarak belirlenmiştir. Çalışma grubunu bir devlet üniversitesinin sosyal hizmetler bölümünde öğrenim gören 56 dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Adıgüzel (2006a) tarafından geliştirilen "Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek katılımcıların yaratıcı drama dersine yönelik tutumlarını belirlemek için uygulanmıştır. Ayrıca her oturum sonrasında ve dönem sonunda çevrim içi form ile öğrencilerden yaratıcı drama dersine yönelik görüşleri alınmıştır. Uygulama bir dönem boyunca 15 hafta sürmüştür. Haftada 2 saat olacak şekilde toplam 30 saat sürmüştür. Veriler nitel ve nicel olarak toplanmış ve nitel veriler içerik analizi ile nicel veriler ise Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında yaratıcı drama dersinin sosyal hizmetler bölümü lisans öğrencileri üzerinde etkili olduğu ve öğrencilerin tutum puan ortalamalarında artış meydana geldiği belirlenmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin dinleyici konumundan çıkarak, daha aktif katılım sağladıkları ve dersin işleniş için kameraların açık olması derse olan ilginin artmasına sebep olmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

Çevrim içi ders, Sosyal hizmet bölümü, Tutum, Yaratıcı drama

Giriş

Yaratıcı drama, eğitim-öğretim ortamlarında hem ders hem yöntem olarak kullanılmaktadır. Yaratıcı drama, okul öncesinden yükseköğretim kademesine hatta yaygın eğitimde de etkisi bilinen bir ders ve yöntem (Adıgüzel, 2006a; Okvuran, 1993; San, 1996) olarak ifade edilmektedir. Alan yazın çalışmalarında fen bilimleri, sosyal bilimler vb alanlarda yaratıcı drama yöntemi üzerine çalışmalar olduğu görülmektedir (Aykaç & Adıgüzel, 2011; Kaf & Uygungül Yılmaz, 2017; Bal İncebacak, vd., 2017). İlgili çalışmalarda yaratıcı dramanın yöntem olarak kullanıldığı ve ilgili derslerin öğretilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda alan yazında yaratıcı drama dersinin öğretmen adaylarının yaratıcı drama yöntemini kullanmaya yönelik öz-yeterlik algılarına ve tutumlarına olumlu yönde etkililiğini belirleyen çalışmalarda (Hamurcu, 2009; Karabağ, 2014) yer almaktadır. Bu bağlamda hem farklı dersler hem de farklı öğrenim kademelerinde yaratıcı drama uygulanmaktadır. Bu açıdan farklı bölüm, kademe ve derslerde yaratıcı drama yöntemi kullanımına ilişkin çalışmaların arttığı görülmektedir (Nazlieri & Akoğlu, 2018; Öngen, vd., 2017). Yaratıcı drama dersi eğitim fakültelerinin müfredatında yer alan dersler arasındadır. Farklı fakültelerdeki öğrencilerin müfredatlarında yer almadığı bazılarının müfredatlarında seçmeli ders olarak yer aldığı görülmektedir (bkz: Hacettepe Üniversitesi). İlgili dersi farklı fakülte öğrencilerinin alması ve dersin etkililiğinin değerlendirilmesi süreç hakkında genel bir kaniya varmak için araştırılması gereken konular arasında olduğu düşünülmektedir. Yaratıcı drama

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, 27.08.2021 2021/660

dersi hali hazırda hem yaygın hem de örgün eğitimde kullanılmaktadır. Bu açıdan “Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları”na yaratıcı drama dersi Meslek Bilgisi Seçmeli Dersleri kapsamında “Eğitimde Drama” dersi olarak verilmesine rağmen diğer birçok bölümde hala yaratıcı drama dersi verilmemektedir (bkz: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari>). Bu çalışma sonucunda yaratıcı drama dersinin farklı üniversitelerde öğretmenlik bölümleri dışında diğer bölümlerde ders ya da yöntem olarak yer almasının yaygınlaştırılmasına katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yaratıcı drama yöntemi sadece eğitim kademelerinde yer alan öğretmen, öğrenci ve eğitimcilerin değil aslında insanlar ile iletişim kuran her bireyin kullanacağı bir yöntem olarak ifade edilmektedir (Bal İncebacak, 2022). Sosyal hizmetler bölümü lisans mezunu öğrencilerin kreş, engelli bakım merkezleri, huzurevleri, kadın sığınma evleri, gençlik merkezleri gibi sosyal hizmet kuruluşlarında çalışmalarından dolayı yaratıcı drama yöntemi ile birçok konu üzerinde çalışarak etkili sonuçlar elde edebileceklerine inanılmaktadır (Nazlıer & Akoğlu, 2018).

Sosyal hizmetler bölümü lisans uzmanları, mesleklerini icra ederken insan hakları, sosyal adalet, farklılıklara saygı temelinde çalışmalar yapmaktadırlar (Nazlıer & Akoğlu, 2018). Bu açıdan Thompson (2013) sosyal hizmetler mezunu uzmanlarının eğitiminde, var olan bilgileri pekiştirme, güçlendirme, yeni becerileri öğrenme süreçlerini içeren bir yapıda olması gerektiğini vurgulamıştır. Sosyal hizmetler bölümü eğitiminde dört yıl boyunca teorik ve uygulamalı birçok eğitim verilmektedir. Çok farklı hedef kitleye hitap eden, farklı beceri ve bilgilere ihtiyaç duyan sosyal hizmetler bölümü lisans öğrencilerinin yaratıcı drama dersinde verilen bilişsel, duyuşsal ve devinışsel becerilere ihtiyaçlarının olacağı düşünülmektedir. Yaratıcı dramanın yöntem ve ders olarak ilgili bölümün öğrencilerinin görüşlerine dayanarak değerlendirilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlgili çalışma COVID-19 döneminde yapıldığı için öğrencilerin, çevrim içi yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve ders sürecine ilişkin görüşleri alınarak alana katkı sağlaması beklenmektedir.

COVID-19 salgını ile zorunlu uzaktan eğitime geçilmesi sürecinde eğitimler çevrim içi ortamlara taşınmıştır. Bu süreç hem olumlu hem de olumsuz durumların yaşanmasına sebep olmuştur. Öğrencilerin bazılarının bu süreçten memnun oldukları bazılarının ise memnun olmadıkları bilinmektedir (Bal İncebacak, 2022). Bu açıdan çevrim içi yaratıcı dramanın zorunlu uzaktan eğitimde etkisinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada ayrıca cinsiyet değişkeni ele alınmıştır. Bu değişkenin ele alınmasının bir sebebi olarak Tüzün ve Toroman (2021) yapmış oldukları çalışmada cinsiyetin, çalışmalarda incelenen konu hakkında kesin bir yargı vermede yeterli olmadığını ifade ederken, verilerde gözlemlenecek cinsiyete dayalı bir farklılığın uzaktan eğitime dair önemli bilgiler verebileceğini ifade etmişlerdir. Bundan dolayı değişken olarak bu çalışmada cinsiyet ele alınmıştır. Örneğin uzaktan eğitim sürecinde cinsiyet ile ilgili çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde artış olduğu ifade edilmiştir. Gögüş Tan (2021) COVID-19 döneminde kadınların ev içinde iş yükünün artması, sorumluluklarının artması gibi sebeplerden ötürü cinsiyetler arasında kadınların aleyhine farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Kırallı ve Alcı'nın (2016) çalışmasında erkek öğrencilerin uzaktan eğitime daha yatkın olduğunu ifade ettikleri belirtirken, Doğan (2020) çalışması ise kız öğrencilerin bu süreçten daha memnun olduklarını ifade etmiştir. Bundan dolayı çevrim içi yaratıcı drama dersinde cinsiyet, araştırmaya değişken olarak eklenmiştir. Bu süreçte çevrim içi yaratıcı drama dersinde cinsiyet arasında bir farklılık yaratıp yaratmadığının araştırılması bu çalışmanın bir kısmını oluşturmaktadır. COVID-19 salgını sebebi ile zorunlu bir uzaktan eğitim sürecine geçildiğinden bu süreç dezavantajlı durumları ortaya çıkartmıştır. Reime, vd., (2008) uzaktan eğitim sürecinde etkileşimin, Bozkurt (2020) ise sosyalleşmenin az olduğunu belirtmişlerdir. Yaratıcı drama dersi, çevrim içi eğitim sürecinde etkileşimin ve sosyalleşmenin az olduğu dönemde öğrencileri ekran başında harekete zorlaması, süreçte rol ve doğaçlamalar ile aktif rol oynamalarını sağlamasıyla uzaktan eğitim sürecinde etkili bir ders ve yöntem olarak kullanılabilecek bir alternatif yöntem olabilir. Bu kapsamda ilgili çalışma ile çevrim içi ortamda dersin etkililiği tespit edilmesi sağlanacaktır.

Özellikle zorunlu çevrim içi dönemde dersin içeriğinden ötürü kameraların açık olması, sürekli söz alarak ya da söz verilerek öğrencilerin sürece dahil olmalarının sürece farklılık katacağı düşünülmektedir. Bu açıdan ekran başında uzun süre kalan öğrencilerin hem sürece dahil oldukları hem de ders dinlerken aktif bir şekilde katılım sağladıkları ders olma özelliği sebebi ile bu yöntemi sadece eğitim fakültesi öğrencileri için değil diğer fakültedeki öğrencilerin de alması gereken bir ders ve yöntem olarak kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Yaratıcı drama dersi eğitim fakültelerinin zorunlu ve seçmeli ders listesinde yer almaktadır (YÖK, 2018). Diğer fakültelerde fakültelerin öğretim elamanlarının istemeleri halinde ilgili ders açılabilmektedir.

Çevrim içi derslerde katılım çok önemlidir. Bu yöntem ile dersler katılım sağlanarak işleneceği için süreçte daha aktif katılım sağlayan öğrenciler ile ders daha kalıcı şekilde öğretilir (Bal İncebacak, 2022). Bu açıdan da zorunlu çevrim içi dönemlerde kullanılacak alternatif yöntemler arasında olacağı düşünülmektedir. Okvuran'a (1993) göre yaratıcı dramının içeriğinde yer alan oyun, canlandırma, rol oynama eğitim-öğretimin eğitsel hedeflere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu açıdan farklı kesimlerde farklı eğitsel hedefleri olan sosyal hizmetler lisans bölümü öğrencilerinin bu dersi almaları bir farklılık yaratabilir. Çünkü bir yöntem olarak yaratıcı drama dersini öğrendiklerinde mesleki yaşamlarında bu yöntemi nasıl kullanacaklarına dair fikirleri olacaktır. Bu açıdan öğrencilerin bu dersi meslek hayatlarında nerede ve hangi mekanlarda kullanacakları, nasıl kullanacaklarını düşünmelerinin önemli olduğu düşünülmektedir. İlgili bölüm öğrencilerinin bu konu hakkında fikirlerinin belirlenmesinin ayrıca alan yazına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bu açıdan öğrencilerin meslek hayatlarında kullanabilecekleri yaratıcı drama kavramı hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Yaratıcı drama dersi ısınma-canlandırma-değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Ayrıca içerisinde bireylerin dramatik tecrübeleri, rol oynama becerileri, rol analizi ve iş birliği içerisinde birçok çalışmanın da içinde yer aldığı görülmektedir (Adıgüzel, 2006b). Freeman, vd., (2003) yaratıcı drama dersi ile kişilerin duygu kontrolü gerektiren çalışmalarda yer aldıkları için iş yaşamlarında kullanacakları becerileri deneyimleme şansı elde ettiklerini ifade etmiştir. Yaratıcı drama dersini alan öğrencilerin, bu dersi ya da yöntemi almayan öğrencilere göre farklı deneyimlere sahip olacakları düşünülmektedir. Bu açıdan bu deneyime sahip olacak bu öğrencilerin görüşlerinin ortaya çıkartılması hem normalleşme sürecine hem de çevrim içi ortamdaki durumunun sürdürülebilirliğine ışık tutacağına inanılmaktadır.

Adıgüzel (2013) yaratıcı drama dersinin bir grup olmadan yapılmayacağını ifade etmiştir. Yaratıcı drama çalışmalarında küçük ya da büyük grup çalışmalarına olanak sağlayan bir yapıdadır. Bu açıdan hem kişisel hem de grup olarak birçok fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Sosyal hizmet alanında yaratıcı drama dersi birçok üniversitede ders olarak eklenmemiştir. Bundan dolayı bu alanda yapılan çalışmalar da kısıtlı olmaktadır. Alanyazında Altınova ve Çiftçi (2013) ile Çiftçi ve Altınova (2017) yapmış oldukları iki çalışmada 12 haftalık bir yaratıcı drama dersi sonrasında sosyal hizmetler uzmanlarının kendilerini ifade etme becerilerinde ve iletişim becerilerinde artış meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Öngen, vd., (2017) sosyal hizmetler bölümü öğrencileri ile yaptıkları 8 haftalık çalışma sonucunda öğrencilerin, mesleki değerleri daha kolay anlayıp kişisel değerlerin farkına vardıkları sonucunu elde etmişlerdir. Bu açıdan ilgili bölüm öğrencilerinin yaratıcı drama dersini almalarının bireylerin hem okul hem de iş yaşamlarına fayda sağlayacağını düşündürmektedir. COVID-19 döneminde işlenen yaratıcı drama dersinin çevrim içi süreçteki etkisinin araştırılmasının eğitim verenlere katkısının olacağı düşünülmektedir. Çünkü uzaktan eğitime karşı genelde olumsuz bir akış açısı olup, yeterli öğrenmelerin sağlanmadığı yönünde görüşler olduğu bilinmektedir (Bal İncebacak, 2022).

Uzaktan eğitimde yaratıcı drama dersi, yüz yüze ortamda yapılan birçok etkinliğin çevrim içi ortama uyarlanması olarak ifade edilebilir. Süreçte yüz yüze yapılan etkinliklerin uyarlanarak çevrim içi ortamda yürütülmesi, yaratıcı dramının hareketli ve aktif katılımlı sürecinin çevrim içi ortamda da gerçekleştirilmesi olarak düşünülebilir. Çevrim içi yaratıcı drama dersinde lider sınıftaki herkesin kameralarını açmalarını ve süreçte rol alacakları için derste aktif katılmasını gerektiğini ifade ettiği için öğrenciler bilgisayar ya da telefonlarından derse kameraları ile

katılmışlardır. Fakat COVID-19 zorunlu eğitimin aniden hayatları etkilemesi herkesin aynı imkana sahip olmaması gibi nedenlerden dolayı birçok öğrencinin kamera açmadığı ve öğrencilerin ekran başında olmadığı birçok çalışmada ifade edilmektedir. Nitekim uzaktan eğitim sürecinde de dersler devam etmiş ve çevrim içi ortamda dersler yürütülmüştür. İlgili dönemde çevrim içi yaratıcı drama dersinin etkili olup olmadığının belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan uygulamanın ilk oluşu sebebi ile sürecin değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Nazlier ve Akoğlu (2018) sosyal hizmetler bölümü lisans eğitiminde yaratıcı dramanın seçmeli ders olarak yer alması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çünkü sosyal hizmetler bölümü lisans eğitiminde yaratıcı dramanın hem kişisel hem de mesleki gelişimlerine katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet alanındaki kişilerin hizmet odağı insan olduğu için; iyi iletişim kurma, mesleki değerleri ve mesleki gelişimleri konusunda kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan yaratıcı dramanın avantajlarını dezavantajlı gruplar ile çalışan sosyal hizmet alanı çalışanlarına aktarılması önem arz etmektedir. Bu araştırma, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal hizmetler lisans bölümü dördüncü sınıf öğrencilerinin aldıkları çevrim içi yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve bu derse yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olacak şekilde öğrenciler ile 15 hafta, haftada iki saat süren planlama ile çevrim içi yaratıcı drama atölyeleri işlenmiştir. Süreç sonunda öğrencilerin yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve derse yönelik olarak ilgili dersi hayatlarının hangi aşamasında nerelerde kullanacakları, iş yaşamlarında hangi konularında kullanılabileceği ve hangi mekânlarda uygulanabileceklerini, yaratıcı drama yönteminin çalışma hayatınızda bir yöntem olarak nasıl kullanacağını, yaratıcı drama yönteminin katılımcıları nasıl etkilediği konusuna ışık tutması hedeflenmektedir.

Araştırma ile yanıt aranan sorular şunlardır:

1. Sosyal hizmetler lisans bölümü öğrencilerinin çevrim içi yaratıcı drama dersi etkinliklerine yönelik tutum ölçeği ön test-son test ortalama puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı mıdır?
2. Sosyal hizmetler lisans bölümü öğrencilerinin çevrim içi yaratıcı drama dersi etkinliklerine yönelik tutum ölçeğinden elde ettikleri fark puanları cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?
3. Sosyal hizmetler lisans bölümü öğrencilerinin çevrim içi yaratıcı drama dersi etkinliklerine yönelik görüşleri nelerdir?
 - 3.1. Katılımcılar yaratıcı drama etkinlikleri öncesi ve sonrasında yaratıcı dramayı nasıl tanımlamaktadır?
 - 3.2. Katılımcıların çalışma öncesinde yaratıcı drama dersinden beklentileri ve beklentilerinin karşılanmasına ilişkin görüşleri nelerdir?
 - 3.3. Katılımcıların yaratıcı drama etkinliklerinin diğer bireyleri etkilemesine yönelik görüşleri nelerdir?
 - 3.4. Katılımcıların yaratıcı drama etkinliklerini (yaratıcı dramayı) iş hayatlarında kullanmalarına ilişkin görüşleri nelerdir?
 - 3.4.1. İş hayatında yaratıcı dramayı kullanım amaçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
 - 3.4.2. İş hayatında yaratıcı dramayı kullanım düzey ya da kullanacakları gruba ilişkin görüşleri nelerdir?
 - 3.4.3. İş hayatında yaratıcı drama mekanına ilişkin görüşleri nelerdir?

Araştırmanın yöntem kısmında araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, süreç, verilerin toplanması ve analizinden bahsedilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerinin çevrim içi yaratıcı drama yöntemine ilişkin tutum düzeyleri ve çevrim içi uygulanan drama dersine ilişkin görüşlerini incelemek

amacıyla yürütülen bu çalışma karma desene (Creswell, 2013) göre gerçekleştirilmiştir. Sıralı açıklayıcı tasarım olarak belirlenen bu çalışmada baskın olarak nicel veriler toplanıp analiz edildikten sonra nitel veriler sürecin derinlemesine araştırılmasına olanak sağlamaktadır. Öğrencilerden nicel veriler sürecin başında ve 15 haftalık atölye uygulamaları sonunda toplanmıştır. Nitel veriler ise her hafta çevrim içi ders sonunda ve 15 haftanın uygulamalarının tamamlanmasından sonra toplanmıştır. Çalışmanın doğası ve süreçteki yapılanması nedeni ile sıralı açıklayıcı tasarım tercih edilmiştir. Tek grup ön-test/son-test yarı deneysel modele göre çalışma şekillendirilmiştir. İlgili çalışmada hem nitel hem nicel veri toplamak yöntemlerin etkisini artırmada etkilidir (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Bu açıdan araştırmada hem nitel hem nicel verileri kullanmanın amacı, nitel ve nicel araştırmaların avantajlarını artırıp dezavantajlarını azaltmaktır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmetler Bölümü lisans dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Bu çalışma sosyal hizmetler bölümünde lisans öğrenimi gören yaratıcı drama dersine kayıtlı toplam 56 öğrenci ile yürütülmüştür. Katılımcılardan 38'i kadın, 18'i erkektir. Öğrenciler daha önce yaratıcı drama dersi almamış ve bu alanda herhangi bir eğitime katılmamışlardır. Öğrencilerin yaş ortalaması 21'dir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak iki veri toplama aracı ile görüşler toplanmıştır.

Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutum Ölçeği: Sağlık Bilimleri Fakültesi sosyal hizmetler bölümü dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı drama dersine yönelik tutumlarını belirlemek için, Adıgüzel (2006a) tarafından geliştirilen yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği uygulanmıştır. İlgili ölçek tek faktörlü bir ölçektir. 2006 yılında geliştirilen ölçeğin maddeleri incelendiğinde çalışmanın hedefine uygun maddeler olduğu için ilgili ölçek tercih edilmiştir. 50 maddeden oluşan "Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" beşli likert şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum'dan (5) kesinlikle katılmıyorum (1) şeklinde ifade edilen ölçekten en düşük 50, en yüksek 250 puan alınabilmektedir. Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği 0.94 güvenirlik katsayısına sahiptir. İlgili araştırmada ölçeğin güvenirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur.

Görüşme Formu: Nitel veriler her oturum sonrasında ve dönem sonunda çevrim içi ortamda toplanmıştır. Yaratıcı drama dersine yönelik düşüncelerinin ortaya çıkartılması için her hafta etkinlikler sonrası öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Dersler çevrim içi olduğu için dersler video kayıt altına alınmış ve sonrasında sözlü görüşler analiz edilmek için deşifre edilmiştir. Ayrıca dönem sonunda çevrim içi form "Görüş Belirleme Anket Formu" ile öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Görüş belirleme anket formu için ulusal ve uluslararası literatür taranmış ve örnek sorular incelenmiştir (Adıgüzel, 2009; Bil, 2012; Chen, 1997; Erçevik & Bergil, 2020). Daha sonra madde havuzu oluşturup, sorular alan uzmanlarına yollanarak görüşleri alınmıştır. Formda öğrencilere demografik bilgilerinin yanında "Yaratıcı drama dersinde öğrendiklerinizi iş yaşamınızda hangi konularında kullanılabileceğini ve hangi mekânlarda uygulanabileceğini düşünüyorsunuz?", "Sizce yaratıcı drama dersinde öğrendikleriniz sizin çalışma hayatınızda bir yöntem olarak kullanılabilir mi?", "Yaratıcı drama dersinin sizi etkilediğini düşünüyor musunuz?" soruları yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Öğrencilerle 15 haftalık bir eğitim öğretim dönemi gerçekleştirilmiştir. Çevrim içi yaratıcı drama dersi 2 saatlik oturumlar halinde gerçekleştirilmiştir. Her oturum sonrası çevrim içi form ile öğrencilerin atölyeye ait görüşleri hem sözel hem de yazılı olarak alınmıştır. Ayrıca dönem sonunda görüşme formu ile görüşleri alınmıştır. Tablo 1'de çevrim içi yaratıcı drama atölyesinin haftalık planı yer almaktadır.

Tablo 1 Online Yaratıcı Drama Dersi Haftalık Oturum Bilgileri

Oturumlar	Kazanımlar	Oturum bilgisi
1. Hafta	Grup arkadaşlarını isimlerini söyler Grup arkadaşlarının bireysel özelliklerini fark eder.	İlk hafta grubun tanışması ve iletişim çalışmaları yapılmıştır. Bu şekilde grubun birbirini daha yakından tanınması sağlanmıştır. Süreçte öğrenciler grup arkadaşlarının isimlerini ve bireysel olarak özelliklerini öğrenmişlerdir. Aynı zamanda benzer özelliklere sahip kişilerin olduğunu ve aynı süreci farklı mekanlarda birlikte yaşadıklarını deneyimlemişlerdir.
2. Hafta	Gruba uyum sağlamanın önemini ifade eder. Kendine olan güven duygusunun önemini belirtir. Gruba olan güven duygusunun önemini belirtir.	İkinci hafta uyum çalışması yapılmıştır. Uyum çalışmalarında öğrencilerin hem bireysel hem de grup arkadaşları ile uyumlu şekilde hareket etme becerilerini artıracak etkinlikler yaptırılmıştır.
3. Hafta	Grupla birlikte çalışmanın sonuca etkisini ifade eder. Yaratıcı drama çalışmalarında duyguların önemini ifade eder. Duyularını etkin biçimde kullanmanın önemini ifade eder.	Üçüncü hafta algı ve duyu çalışmaları yapılmıştır. Öğrencilerin duyuları harekete geçirilerek süreçte aktif şekilde rol almaları yaratıcı dramanın teknikleri tanıtılarak sürece dahil edilmiştir.
4. Hafta	Duyular ile iletişimin/etkileşimin ilişkisini ifade eder. Canlandırma sırasında rolünü amacına uygun davranır. Doğaçlamanın yapısına ve özelliklerine uygun bir canlandırma hazırlar.	Dördüncü hafta rol oynama ve doğaçlama çalışmaları ile yaratıcı dramada kullanılan yöntem ve teknikler (rol oynama, doğaçlama, tüm grupla drama, donuk imge, rol kartı vb) sürece dahil edilmiştir.
5. Hafta	Oyun ve Yaratıcı drama ilişkisine yönelik düşüncelerini ifade eder. Kurallı oyunların yaratıcı dramadaki kullanımına yönelik düşüncelerini ifade eder.	Beşinci hafta yaratıcı drama ve oyun ile ilgili çalışma yapılmış ve çevrim içi süreçte oyunlar oynanmış (renklerle dans, alfabetik sohbet, evet-maalesef, keşke ve şimdi, lideri takip et, ne yapıyorum görmüyor musun? evet hayır oyunu vb) ve yüz yüze oynanacak oyunlara örnekler verilmiştir. Yüz yüze ortamda oynatılan bir oyun olan Elimi Takip Et Oyunu: <i>ikili grup oluşturun, bir kişi elini kaldırıyor karşıdaki kişide eşinden 10 cm uzakta durarak eşinin elini yüzü ile takip eder. Müziğin ritmine göre yavaşça grup elleri takip eder. Sonra roller değişir ve diğer eş bu sefer eşinin elini takip ederek hareket eder. Şimdi üçerli grup olunur ve arada bir kişi yöneten olacak sağ ve sol elini müziğin ritmine uygun şekilde hareket eder ve diğer iki kişi yöneten kişinin elini takip ederek hareket eder. Şimdi diğer iki kişiden birisi yönetici oluyor ve süreç yeniden başlatılıyor. Yönetici olmayan kişi yönetici olur ve süreç yeniden başlatılır.</i> şeklinde oynatılmaktadır. Çevrim içi ortamda bu oyunu ikili eş olma yerine lider tarafından seçilen gönüllü kişi ile başlatılabilir. <i>"Gönüllü, elini ekrana yaklaştırır ve belli hareketler yapar. Kamera karşısında kişiler ekrandan gönüllü kişinin elini takip eder. Örneğin gönüllü ekranda sağa doğru elini sürüklediğinde ekran başındaki kişiler sola doğru kafalarını yatırırlar, yukarı doğru hareket ettiğinde yukarı, aşağı doğru hareket ettiğinde aşağı doğru hareket ederler. Daha sonra farklı bir oyuncu seçilir onun eli takip edilir."</i> Bu şekilde ekran karşısında yüz yüze olduğu gibi oyun rahatlıkla oynatılabilir.
6. Hafta	Şiirin yaratıcı dramada bir araç olarak nasıl kullanıldığını bilir.	Altıncı hafta yazınsal türler ve şiir başlığı ile şiirlerden yola çıkarak bir yaratıcı drama dersinin nasıl işleneceği uygulamalı olarak işlenmiştir. (Aysel Git Başımından şiiri ile çalışma yürütülmüştür)
7. Hafta	Masalın yaratıcı dramada bir araç olarak nasıl kullanıldığını bilir.	Yedinci hafta yazınsal türlerden masal ile yola çıkılmış ve masal karakterlerini konu alan bir atölye uygulanmıştır. (Hem Anadolu hem de bilinen yabancı masal kahramanları ile etkinlikler yürütülmüştür)
8. Hafta	Bir yazınsal tür ile yaratıcı drama arasındaki ilişkiyi ifade eder. Beden ve ritim uyumunun yaratıcı dramadaki önemini kavrar.	Sekizinci hafta yaratıcı drama ve resim çalışması ile Picasso'nun hayatı ve eserlerini konu alan bir atölye planı uygulanmıştır.
9. Hafta	Beden ve ritim uyumunun yaratıcı dramadaki önemini ifade eder. Müziğe ve ritme uygun devinimler geliştirir.	Dokuzuncu hafta müzik ve ritim çalışması ile müziği yaratıcı drama dersinde nasıl kullanacağı öğretilmiştir (Nadya 7 adım dansı, Çağdaş Drama Derneği Yaratıcı Drama Kursu Birinci Aşama Müzikleri).
10. Hafta	Herhangi bir toplumsal durumun yaratıcı drama ile ilişkisini yorumlar. Toplumsal duyarlılık ve yaratıcı drama ilişkisine örnekler verir. Toplumsal olayları farklı bakış açılarıyla değerlendiren rolleri deneyimler.	Onuncu haftada yaratıcı dramanın toplumsal boyutu ele alınış ve süreçte toplumsal konuların sürece nasıl dahil edileceği üzerinde konuşulmuş ve tartışılmıştır (Konu olarak Picasso'dan "Guernica"ya... Bir katliam ve trajedinin vesikası adlı çalışma yürütülmüştür)

11. Hafta	Kendine olan güven duygusunun önemini belirtir. Gruba olan güven duygusunun önemini belirtir. Yaratıcı dramanın tanımını kavrar. Yaratıcı drama ders ve yönteminin aşamalarını ve içeriğini kavrar.	On birinci hafta güven çalışması yapılmış ve süreçte dürüstlük konusu üzerinden bir örnek atölye çalışması yapılmıştır.
12. Hafta	Yaratıcı dramanın bileşenlerini ifade eder Yaratıcı dramanın boyutlarını ifade eder.	On ikinci haftada yaratıcı dramanın bileşenleri bir atölye planı ile işlenmiştir (Isınma-canlandırma-değerlendirme).
13. Hafta	Bir kazanıma ilişkin yaratıcı drama planı hazırlar	On üçüncü ve on dördüncü haftalarda öğrenciler kendi alanlarında kullanabilecekleri bir atölye planı oluşturmuşlardır. Sırası ile oluşturulan planlarını sunarak üzerinde tartışarak planlar üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.
14. Hafta	Bir kazanıma ilişkin yaratıcı drama planı hazırlar	On beşinci haftada örnek ders planları incelenmiştir (Örnek ders planı araştırmacının derslerinde kullandığı planların incelemesini içermektedir). Daha sonra son test verileri toplanmış ve tüm haftalara ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.
15. Hafta	On beş oturumluk genel süreçle ilgili genel değerlendirme yapar.	

Verilerin Analizi

Araştırmada hem nitel ve nicel ölçme araçları ile veriler toplanmıştır. Nicel veriler "Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" ile toplanmıştır. Çalışmanın nicel verilerinden elde edilen veriler normallik dağılımını sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmiş ve basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. Nicel verilerde normallik dağılım testleri yapılmış ve sonuçlar tablo 1 ve tablo 2'de yer almaktadır. Sonrasında ön test son test verileri için non-parametrik istatistikler ile analiz edilmiştir. Nicel verilerde tutum puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon Sıralı testler kullanılmıştır. Nitel veriler ise görüşme formu ile elde edilmiştir. Öğrencilerin cevapları Word ortamına aktarılmış ve 37 sayfalık bir metin elde edilmiştir. Nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Transkriptler satır-satır analiz (line by line analysis) yaklaşımı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu yöntem, metni ayrıntılı ve sistematik bir şekilde inceleyerek, kalıpları, temaları veya anlamlı analiz birimlerini belirlemeyi içerir (Bradley, Curry, & Devers, 2007). Görüşme formu verilerinin yorumlanması sürecinde endüktif (inductive) betimsel analiz, içerik analizi ve sürekli karşılaştırma tekniği (constant comparison) kullanılmıştır. Lincoln ve Guba (1985) sürekli karşılaştırma yöntemini dört farklı aşama olarak tanımlamışlardır:

- Her kategoriye uygun olayları karşılaştırma,
- Kategorileri ve özelliklerini birleştirme,
- Teoriyi sınırlama,
- Teoriyi yazma şeklinde ifade etmiştir. Analizler bu sıralama gözetilerek yapılandırılmıştır.

Ders video kayıtlarından öğrencilerin değerlendirmeleri deşifre edilmiştir. Daha sonra iki araştırmacı tarafından farklı mekân ve zamanlarda tema ve kodlar belirlenmiştir. İlgili temalarda yer alan bulgular frekansları belirlenerek sunulmuştur. Kodlar bağımsız bir şekilde iki araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve karşılaştırılarak kategoriler oluşturulmuştur. Sonrasında ortak tema adları belirlenmiştir. Araştırmacılar arasında kodlar oluşturulurken Miles ve Huberman (1994)'in uyuşum yüzdesi hesaplanmıştır. Uyuşum yüzdesi iki araştırmacının %92 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra uyuşum yüzdesi kodlar ve tema isimlerinde ortak bulunmayan kısımlarda üçünü bir araştırmacıdan görüş alınarak yazıldığı için uyuşum yüzdesi %100 olarak hesaplanmıştır.

Güvenirlik ve Geçerlik

Bu çalışmanın nitel verilerinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için Güler, Halicioğlu, Taşğın (2015) kararlılık, tekrarlanabilirlik ve doğruluk olarak bahsettiği 3 kavram dikkate alınmıştır.

Kararlılık için, yapılan her bir ölçümün tekrarlanan kodlamalar neticesinde aynı sonucu vermesi olarak ifade edilebilir. Bu geçerliği sağlamak için iki araştırmacı tarafından veriler analiz edilmiş ve bu işlem iki hafta sonra yeniden tekrar edilmiştir. Bu şekilde verilerdeki kararlılık belirlenmiştir.

Bahsi geçen ikinci kavram, tekrarlanabilirliktir. Aynı verilerin farklı araştırmacılar tarafından bağımsız şekilde analiz edilmesinden sonra ortaya çıkan kod ve temaların birbirine benzer olmasını ifade eden bu durum için veri seti üçüncü bir araştırmacıya sunulmuş ve verileri analiz etmesi istenilmiştir. Süreç sonrasında benzer tema ve kodların ortaya çıktığı görülmüştür.

Üçüncü kavram olan doğruluk ise bir sürecin uygunluk derecesini ifade etmektir. Yani metinlerin standart formlara sadık kalarak analiz edilmesi olarak söylenebilir. Benzer sonuçlara her analiz sonucunda ulaşılması ve okuyan kişilerin de aynı ifadeyi algılaması olarak düşünülebilir. Bu süreçte de analizler üçüncü bir kişiye okutulmuş ve yapılan analizlerin anlaşıp anlamadıkları sorularak teyit edilmiştir. Aynı zamanda dersi alan 5 öğrenciye analizler gönderilmiş ve verdikleri cevaplara ilişkin sonuçların olup olmadığının kontrol edilmesi istenilmiştir. Bu şekilde katılımcı teyitti yapılmıştır.

Etik İlkeler

Bu çalışma sırasında araştırma etik kuralları titizlikle gözetilmiştir. Araştırmanın etik onayı Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul tarafından alınmıştır. Katılımcılara, çalışmanın amacı ve süreci hakkında detaylı bilgi verilmiş ve katılımlarının gönüllülük esasına dayandığı açıkça belirtilmiştir. Tüm katılımcılardan yazılı onam formları alınmış, kişisel bilgilerinin gizliliği ve anonimliği korunmuştur. Veri toplama sürecinde katılımcıların mahremiyetine büyük önem verilmiş, elde edilen veriler yalnızca araştırma amacıyla kullanılmıştır. Verilerin saklanması ve analiz edilmesi aşamalarında güvenlik önlemleri alınmış, yetkisiz kişilerin erişimi engellenmiştir.

Ayrıca, araştırma sürecinde katılımcılara zarar vermemek ve onları rahatsız etmemek için gerekli önlemler alınmıştır. Katılımcılar, diledikleri zaman çalışmadan çekilme hakkına sahip oldukları konusunda bilgilendirilmiştir. Bu etik ilkelere uygun hareket edilerek, araştırmanın bilimsel geçerlik ve güvenilirliği sağlanmış, katılımcıların hakları korunmuştur.

Bulgular

Bu araştırmada, sağlık bilimleri fakültesi sosyal hizmetler bölümü lisans dördüncü sınıf öğrencilerinin aldıkları yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve bu derse ilişkin görüşleri incelenmiştir. Elde edilen nicel ve nitel bulgular ayrı başlıklar altında sunulmuştur.

Tablo 2 Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön-test verilerine ilişkin betimsel istatistikler

Betimsel İstatistikler	
Standart sapma	,58
Ortalama	3,89
Minimum	3,04
Maksimum	4,98
Shapiro-Wilk normallik testi	,051

Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön test verileri betimsel istatistik değerlerine göre; ön-test ortalama puanı 3,89; standart sapma ise 0,58 şeklindedir. Ön test verileri normal dağılım sonucuna göre p değeri 0,051 şeklinde belirlenmiştir. Bu değer kritik değer olan 0,05'den küçük olduğundan dolayı yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön test verilerinin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu sonuca göre ön test verileri değerlendirirken non-parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Tablo 3 Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son-test verilerine ilişkin betimsel istatistikler

Betimsel İstatistikler	
Standart sapma	,54
Ortalama	4,08
Minimum	2,22
Maksimum	4,98
Shapiro-Wilk normallik testi	,051

Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son test verileri betimsel istatistik değerlerine göre; ön-test ortalama puanı 4,08; standart sapma ise 0,54 şeklindedir. Son-test verileri normal dağılım sonucuna göre p değeri 0,051 şeklinde belirlenmiştir. Bu değer kritik değer olan 0,05'den küçük olduğundan dolayı yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son test verilerinin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu istatistiksel sonuca göre yaratıcı drama dersi tutum ölçeği son test verileri non-parametrik testler kullanılarak analiz edilmiştir.

Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeğinden elde edilen toplam tutum puanları Wilcoxon sıralar testi sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4 Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön test-son test ortalama puanlarına ilişkin Wilcoxon sıralar testi sonuçları

Sontest-öntest	N	Sıra Ortalaması	Sıra toplamı	Z	p
Negatif sıra	23	24,00	552	-1,83	0,068
Pozitif sıra	32	30,88	988		
Eşit	01				

Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeğinden elde edilen verilere göre ön-test ve son-test arasında istatistik anlamda bir fark bulunmaktadır. (p ; 0,068; $p > ,05$). Bu değeri anlamlı değere çok yakın olduğu belirlenmiştir. Bu durumda oluşan farklar açısından hangi grup lehine olduğunu belirlemek için araştırma verileri ortalama puanları incelendiğinde yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son-test puanları ön-test puanından fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 5 Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön test ortalama puanları cinsiyet değişkenine ilişkin Mann-Whitney U sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Mann-Whitney U	Z	p
Kadın	38	28,82	330,0	-,212	0,832
Erkek	18	27,83			
Toplam	56				

Tablo 5'te yer alan Mann-Whitney-U testi sonuçlarına göre p değeri 0,832 ile p değeri için kritik değerden ($p=0,05$) büyük olduğundan dolayı yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön test puanlarına göre öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmamaktadır. Bu sonuca göre yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği ön-test verilerine göre yaratıcı drama dersine yönelik tutum cinsiyet değişkenine göre farklılaşmamıştır.

Tablo 6 Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son test ortalama puanlarına cinsiyet değişkenine ilişkin Mann-Whitney U sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Mann-Whitney U	Z	p
Kadın	38	29,25	313,5	-,501	0,617
Erkek	18	26,92			
Toplam	56				

Yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son test puanları cinsiyet değişkeni Mann-Whitney-U testinden elde edilen verilere göre istatistik anlamda bir fark bulunmamaktadır. (p ; 0,617; $p > ,05$). Araştırma verileri ortalama puanları incelendiğinde yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son-test verilerine göre yaratıcı drama dersine yönelik tutum cinsiyet değişkenine göre farklılaşmamıştır. Öğrencilerin nicel verilerde çevrim içi yaratıcı drama ve uzaktan eğitim sürecine ait verileri incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Çevrim içi yaratıcı drama nedir sorusuna verilen cevaplara ilişkin kelime bulutu aşağıda yer almaktadır.

		Kendimi Geliştirme	50
		İnsanları daha iyi anlama	49
	Kişisel gelişim	Otokontrol	40
		Yaratıcılık geliştirme	40
		Özgüven kazanma	39
		Girişken olma	39
		İletişim geliştirme	39
		Farkındalık	38
		Teoriden çok pratik ders	37
		Eğlence	55
	Dersin işlenişi	İnteraktiflik	55
		Günlük sorunları oynama	50
		Öğrendiklerimi uygulayabilme	50
Yaratıcı Drama Tanımı		Akıcı olması	49
		Problem çözme	45
		İyi vakit geçirme	45
		Düşünme becerisi	45
		Empatik bakış açısı	40
		Örnek ve uygulama yapma	40
		Eğlenerek öğrenme	40
		Dersi iyi kavrama	50
	Dersin etkisi	Mesleğe katkı	50
		Meslek hayatımda kullanma	50
		Farklı tecrübeler elde etme	50
		Yeni teknikler öğrenme	52
		Daha iyi zaman geçirme	50
		Terapi saati gibi	50
		Çocuklar ile iletişimi güçlendirme	45
		Yaratıcılık	35

Yaratıcı drama dersine ait beklentilerin kişisel gelişim, dersin işlenişi ve dersin etkisi başlıklarında kategoriye ayrılmıştır. Öğrencilerin beklentileri yaratıcılıklarını geliştirme, pratik bir ders beklentisi, öğrenme süreçleri, empati becerisini geliştirme, kendini keşfetme, farklı bakış açısı kazanma, yeni teknikler öğrenme, uygulama yapma, yararlı bilgiler elde etme vb gibi kavramları kullandıkları görülmektedir.

Dersin uygulama sonrasında öğrencilere beklentilerini karşılama düzeyi sorulmuştur.

Tablo 9 Beklentilerini karşılama düzeyine ait son test yanıtlarının analizi

Tema	Kategori	Kod	f
		10/10	52
	Beklenti Karşılama düzeyi	Harika	50
		Beklentilerimin ötesinde	50
		Beklentilerimin üzerinde	50
		Pandemideki en iyi ders	50
		Stresten uzaktaştıran bir ders	50
	Dersin işlenişi	Mükemmel bir dersti	45
		Aşırı derece de verimli	45
Yaratıcı Drama Tanımı		Uygulamalı olması harika	45
		Evden işlenen en rahat ders	40
		Tüm hafta beklediğim ders	40
		Yaratıcı yönü çok fazla	40
		Mükemmel	35
		Eğlenceli	56
	Dersin etkisi	Çok fazla şey öğrendim	30
		Alınması gereken bir ders	45
		Her müracaatçı almalı	45
		Keyif veren bir ders	45
		Pandemi de evde eğlendiğim ders	45
		Eğitici	40

Öğrencilerin uygulama sonrasında beklentilerini karşılama düzeyi sorulduğunda beklentilerin ötesinde, özenilen bir ders olduğu, beklentilerini karşıladığı, pandemi zamanında alınacak iyi

derslerinden biri olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin 4. sınıf olmaları ve Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) senesi olması nedeni ile kaygılı ve stresli olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu süreçte ilgili ders ile öğrencilerin stresten uzaklaştıkları ve süreçte rahatladıklarını belirtmişlerdir.

Uzaktan eğitimde alınan yaratıcı drama yöntemini iş yaşamınızda hangi konularında kullanılabileceğini düşünüyorsunuz? sorusuna verilen cevaplara ilişkin analizler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 10 Uzaktan eğitimde alınan yaratıcı drama yöntemini iş yaşamında kullanım durumu

Tema	Kategori	Kod	f
Kullanılacak Düzyey/ Grup	Düzyey Durumu	Bireylerle çalışılan her alanda	50
		Çocuklar	50
		Yaşlı bireyler	50
		Kadınlar	50
		Çiftler	45
		Meslek elemanları	45
		Erkekler	45
Kullanım amacı	Kullanım ilişkisi	Sosyalliği artırma	50
		Tanışma kaynaşma	50
		İletişim becerilerinde	50
		Problem çözme becerileri	45
		Kişinin benlik bilincini artırmada	45
		Sosyal sorumluluk projeleri	35
		Çocuklara bir şeyleri öğretmede	12
		İyi ilişki kurulması gereken durumlarda	12
		Grup terapilerinde	50
		Çift terapilerinde	50
	Kullanım alanı	Aile terapilerinde	50
		Çocuk ergen terapisi	45
		Davranış benimsetmeye yönelik durumlarda	45
		Özgüven aşılama	40
		Uyum çalışmalarında	30
		Ruh sağlığı alanında	25
		Öfke kontrolü	20
		Meslek seçimi	25
		Madde bağımlılıkları	20
		Beden imajı ve benzeri birçok konu durumlarda	20
		Çocuk ruh sağlığı ve refahı alanında	20
		Empati geliştirme çalışmalarında	20
		Çocukların bastırdıkları duygu ve düşüncelerde	20
		Toplumsal cinsiyet konulu çalışmalarda	20
		Hafıza güçlendirme (dikkat ve konsantrasyon)	35
		Hayatında kariyer yükselişi konusunda yaşanan sorunlar	35
		Kadınlara karşı uygulanan cam tavan sendromu gibi sendromlarda	35

Öğrencilerin iş yaşamında hangi alanlarda kullanılacağına ilişkin düşüncelerinde öğrencilerin bireyle çalışılan her alan, çocuklar, yaşlı, kadın, çift, erkek ve meslek elemanları gibi geniş bir kitleye yönelik uygulama yapılacağını ifade ederken, yaratıcı dramayı sosyalleşme, tanışma, kaynaşma, çocuk ruh sağlığı, empati geliştirme, iyi ilişki kurma, çeşitli terapi durumlarında kullanılacağını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin ilgili soruya verdikleri cevaplara ilişkin örnek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Ö7: "Sosyal hizmet uzmanı- müracaatçı ilişkisinde tanımak ve güven ilişkisi kurabilmek çok önemlidir. Yaratıcı drama ile iş yaşamında müracaatçıyla kurulacak ilişkinin doğru yolda ilerlemesi, duyguların ve düşüncelerin tam anlaşılması, müracaatçıya güven ilişkisi sunulması için yaratıcı dramanın çeşitli aktiviteleri kullanılabilir. Sosyal hizmet müdahaleleri içerisinde bulunan grup çalışmalarında grup üyelerine yönelik yaratıcı drama oyunları veya doğaçlamalar yapılarak algıda seçicilik ve sorunun tam anlaşılması sağlanabilir."

Ö9: "Sosyal hizmet mesleğinde yaratıcı dramayı çocuk alanında çalışırken kullanabileceğim. Özellikle Sevgi Evleri ve ÇODEM kurumlarında çalışırken yaratıcı dramanın çocuklarla aramda güven ilişkisi kurmada ve iletişim geliştirmede çok fazla katkı sağlayacağını düşünüyorum."

Ö18: "Sosyal hizmet disiplini, toplum içerisinde var olan dezavantajlı grupların iyilik halinin artırılması amacıyla çalışmalarını yürütürken temelde odağı daima insandır. Her bireyde kendine özgü ve özeldir. Dolayısıyla bireylerin içlerinde buldukları dezavantajlı olma hali her birey için farklı sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle her birey için müdahale şekli de özel olmalıdır. Yaratıcı drama bu noktada fazlasıyla işlevsel olabileceği kanaatindeyim. Sosyal hizmetin çalıştığı gruplar arasında en korunmasız ve savunmasız grup şüphesiz çocuklardır. Özellikle yaratıcı dramanın her yaş grubuna özel tasarlanabileceği gibi çocuk müracaatçılar ile çalışırken kullanılacak en uygun teknikleri barındırdığını söyleyebilirim. Çünkü çeşitli nedenler veya yaş gibi faktörlerden dolayı bireyler kendilerini ifade etmekte güçlük çekebilir ya da kendilerinin ne istediklerini, güçlü yönlerini, fırsatlarını çoğu zaman düşünmez ya da görmezler. Yaratıcı drama, tüm bunlara hem bireyin hem de bir danışman için fark etmesine, düşünmesine aslında görmediklerini görmesine fayda sağlayan bir rehber niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda bireylerin ikincil örselenmesinin de önünü kesmektedir. Özetle, iş yaşamında başta çocuklar olmak üzere kadın, yaşlı gibi tüm dezavantajlı gruplarda yeniden özelleştirilerek uygulanabilecek bir tekniktir."

Yaratıcı drama yöntemini iş yaşamınızda hangi mekânlarda uygulanabileceğini düşünüyorsunuz? sorusuna verilen cevaplara ilişkin analizler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 11 Uzaktan eğitimde alınan yaratıcı drama yönteminin kullanılabilirliği iş yaşamında kullanım durumu

Tema	Kod	f
Mekan Kullanımı	Her mekânda kullanılabilir	51
	Çocuk İzlem Merkezi	49
	Çocuk Destek Merkezi	49
	Çocuk infaz kurumları	49
	Okul sosyal hizmeti alanında	42
	Hastane ortamındaki grup çalışmalarında	36
	Çocuk Evleri Sitesi	36
	Çocuk yurt yuvalarında	36
	Huzurevlerinde	36
	Sevgi evlerinde	25
	Kadın konukevleri	25
	Yaşlı bakım merkezleri	25
	Müracaatçı grubun yaşamını idame ettirdiği veya belirli aralıklarla bir araya gelinebilen kurumlarda	7
	Sosyal hizmet merkezleri	7
	Onkoloji hastanelerinde	7

Yaratıcı drama yöntemini kullanacakları mekanları yazan öğrencilerin cevapları incelendiğinde genel itibari ile her alanda kullanılabilirliği yönünde olup, çalışma alanlarında ilgilenecekleri yerleri yazdıkları görülmektedir. Dramanın her mekanda çevrim içi olarak bile sürdürülebileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin görüşlerine ait alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Ö24: "Çalıştığımız tüm kurum ve kuruluşlarda kullanılabilirliğini düşünmekteyim. Şu mekan diyemem ki online olarak bu süreci yürütebildiyseniz mekan sınırlaması olduğunu düşünmüyorum."

Ö12: "Yaratıcı dramanın mekân sınırı olmadığını derste öğrenmiştik. Bu bilgiye dayanarak ve ders boyunca pratik ettiğimiz uygulamalardaki tecrübeyle birlikte her mekânın yaratıcı dramanın bir bağlamı olacağını düşünüyorum. İş yaşamımızda müracaatçılarla birlikte çalışma adına, multidisipliner ekip üyeleriyle beyin fırtınası veya bir başka amaçla yaratıcı dramadan yararlanılabilir. Yani kısacası sosyal hizmet uzmanı olarak iş yaşamında iletişim halinde olacağımız her grup ve kişi yaratıcı drama uygulamalarında üye olabilir. Bu avantaj sayesinde eğitim öğretim yaşamımızda ilk defa sosyal hizmet mesleği kuramlarının haricinde bir çalışma yöntemi öğrenmiş olmak memnuniyet ve tatminlik katması haricinde yeni bir perspektifi de kazandırmıştır. Sosyal hizmet müracaatçıları içerisinde kadın, çocuk,

engelli, lgbtiqa (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, Interseksüel, Queer ve Ally, yaşlı kısacası toplumun her kesimi bulunmaktadır. Toplum döngüsü de bu bireylerden oluşup hümanist yaklaşım altında karşılıklı etkileşim halinde hizmet veren sosyal bilim üyeleri de geniş bir meslek yelpazesini oluşturmaktadır. Sosyologlar, psikologlar, hemşireler, doktorlar, diğer sağlık çalışanları, pedagoglar vb. tüm meslek elemanları ile ilişki içerisinde olan sosyal hizmet meslek elemanları multidisipliner ekibin bütünlüğü ve çeşitliliğinin etkin kullanımı için yaratıcı drama ya başvurabilir.”

“Sizce yaratıcı drama yöntemi sizin çalışma hayatınızda bir yöntem olarak kullanılabilir mi?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin analizler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 12 Uzaktan eğitimde alınan yaratıcı drama yöntemini iş yaşamında kullanım durumu

Tema	Kod	%
Olumlu	Meslek hayatımda kullanabileceğimi düşünüyorum	100
	Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen ebeveynlerin ihtiyaç durumlarına göre kullanılması gereken bir yöntemdir	50

Öğrencilerin “Sizce yaratıcı drama yöntemi sizin çalışma hayatınızda bir yöntem olarak kullanılabilir mi?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin tamamının bu derste öğrendikleri bu yöntemi iş yaşamlarında kullanabileceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin görüşlerine ait alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Ö21: “Tabi ki kullanılabilir; toplu bir ortamla çalışma ortamı oluştuğunda lider olduğumu göstermek, üyeleri düşüncesel olarak gruba ait hissetmeleri için, grubun kuruluş amacına hitap edecek şekilde yaratıcı drama yöntemini kullanmak verimliliği yükselteceğini düşünüyorum”

Ö35: “Evet kullanılabilir bir shu (Sosyal Hizmet Uzmanı) adayı olarak ilerde iş hayatımda yapacağım grup çalışmalarında veya terapi çalışmalarım da hatta birçok yerde en iyi tanışma ısınma kaynaşma empati sağlama özgüven aşılama gibi durumları yaratıcı drama yöntemi ile yapabilirim çünkü yaratıcı drama en iyi öğrenme ve öğretme şeklidir.”

Ö42: “Kullanılabilir ve kullandım da. Sosyal hizmet müdahalesi dersi kapsamında bu dönem bireysel olarak grup çalışmaları planladık ve o çalışmalar içinde de bu derste öğrendiğim birkaç oyunu kullandım ve sunduğum hoca tarafından bu verdiğim oyunlar oldukça beğenildi. Ben yaratıcı drama dersinde aldığım bilgileri iş hayatımda gerçekleştireceğim grup çalışmalarında kullanmanın oldukça faydalı olacağını düşünüyorum. Gruplarla sosyal hizmet, sosyal hizmet mesleğinin temel bir çalışma yöntemi ve çok fazla alanda ve kişiyle uygulanmaya müsait. Bu nedenle örneğin kendi staj deneyimim adliyede geçmişti ve orada çocukların ifadesine başvurulduğu hallerde bu görüşmeler mahkeme huzurunda değil adli gözlem odalarında gerçekleşiyordu. Grup çalışmasına gerek kalmadan dahi çocuklarla bireysel görüşme esnasında bile sanki oyun oynuyormuş gibi yapıp asıl hedefe daha eğlenceli bir şekilde ulaşabilirim. Bunun dışında da cezaevlerinde, çocuk evleri sitesinde, kadın konukevlerinde, huzurevlerinde yapılan grup çalışmalarının daha eğlenceli hale gelebilmesi adına faydalı ve işlevsel olabileceği kanaatindeyim.”

Ö45: “Evet, uygulayabilecek bir kurumda bulunursam yaratıcı dramanın, özellikle rol canlandırma ve doğaçlama kısmının birçok bireyin olayın farkına varmasına fayda sağlayacağı ve problem çözme kapasitelerini artırma, düşünme, plan yapma becerilerini geliştireceği kanaatindeyim.”

Ö52: “Olabilir. Çocuklar ile çalışırken sözlü olarak dile getiremedikleri şeyleri oyunlarla öğrenebiliriz.”

Ö53: “Yaratıcı drama yönteminin birçok meslek için gerekli uyarlamalar ile kullanılabilir bir yöntem olabileceğini düşünmekle beraber sosyal hizmet mesleği içinde kesinlikle kullanılabilir bir yöntem olduğunu düşünüyorum”

Ö55: “Evet bence kesinlikle kullanılabilir. 1 dönem boyunca yaratıcı dramanın ne olduğunu, etkinliklerin nasıl gerçekleştirildiğini, liderin nasıl olması gerektiğini en güzel öğrenme yöntemi olan yaparak yaşayarak öğrenme yöntemiyle öğrendik. Kesinlikle bu dönem sonrası merakımızın yaratıcı dramaya arttığı ve meslek becerilerimize eklediğimiz bir yöntem oldu.”

Aldığımız ders ile birlikte imkanım olduğu takdirde 6 aşama olan yaratıcı drama liderliği aşamalarını tamamlayarak liderlik sertifikası almak hedeflerim arasına girmiş bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilik hayatımda derste öğrendiğimiz etkinlikleri ve yöntemleri kullanmaya başlamış bulunmaktayım. Uygulama dersimizde grup etkinliklerinde yaratıcı dramanın çeşitli şekillerini uygulamış ve izlemiş bulunmaktayım. Buradan sonra gelecek olan iş hayatımda da yaratıcı drama yöntemi yer alacaktır ve kendimi bu konuda geliştirmeye istekliyim.”

Uzaktan eğitim döneminde “Yaratıcı drama yönteminin sizi etkilediğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin analizler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13 Uzaktan eğitimde alınan yaratıcı drama yönteminin bireyleri etkileme durumu

Tema	Kod	%
Bilişsel – Duyuşsal Değişim	Duygularımı	85
	Davranışlarımı	45
	Hayata bakış açımı	45
	Beden dilinin kullanımı	45
	Empati kurma	45
	Özgüven artması	45
	Pandemi de evde rahatlık	45
	Sosyal kişisel gelişimler	45
	Özgürlük ve saygı gibi insani değerlerimi geliştirerek önemli katkılar	40
	Kendimi anlama	40
Mesleki Değişim	Yaratıcı düşünebilme	40
	Önyargı ile yaklaşımı önleme	40
	Hayal gücü organizasyon	40
	İç disiplin	40
	Mesleki bilgi gelişimlerinde	95
	Topluluk önünde konuşabilme	85
	Eğlendirirken öğretebilme	85
Sosyal Gelişim	Hangi gruplarla ne şekilde yaklaşacağımı öğrendim	2
	Bireylerle iletişim	100
	Birçok yönden öğretici	65

Öğrencilerin yanıtları incelendiğinde bilişsel, duyuşsal değişim, sosyal gelişim ile mesleki değişime vurgu yaptıkları görülmektedir. Mesleki değişimde özellikle iletişim alanında etkili olduğunu, bilişsel alanda kendi kişisel gelişimlerinin birçok alanında kendilerini etkilendiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin ifadelerinden alınan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Ö19: “Yaratıcı drama yöntemlerini, içeriğinin beni, duygularımı, davranışlarımı, hayata bakış açımı iyi yönde etkilediğini düşünüyorum. Yaratıcı drama da yapamam ben dediğim, beceremem dediğim, başlarda korku ile yaklaştığım pek çok şeyi yaptığımı gördüm, kendime yapabileceğimi kanıtladığımı gördüm. Beni iyi anlamda etkilediğini düşünüyorum.”

Ö22: “Fazlasıyla etkilendim özellikle rol yapma topluluk önünde konuşabilme beden dilinin kullanımı empati kurma ve özgüvenimin artması noktasında olumlu bir etki bıraktı”

Ö24: “Yaratıcı Drama yönteminin beni etkilediğini düşünüyorum. Aslında anlaşması zor olan durumlarda bile yaratıcı dramanın ne kadar etkili olduğunu öğrendiğimi düşünüyorum. Oyunlar ve ısınma etkinlikleri sayesinde kişiler arasında iletişimin olumlu duruma getirilebilmesi ve etkileşimin sağlanmasında yaratıcı dramanın etkisinin çok olduğunu düşünüyorum o yüzden olumlu yönde etkilendiğimi düşünüyorum.”

Ö25: “Yaratıcı drama yöntemi; hayatımı, karakterimi, hayallerimi, hedeflerimi gibi birçok yönden etkilediğini söyleyebilirim. Kullanılan teknikler öncelikle kişiliğime çok şey kattığını söylemem mümkün. Kendim ile ilgili sorgulamadığım, düşünmediğim veya fark etmediğim birçok şeyi yaratıcı drama kapsamında öğrendim. Hayatımın birçok noktasında kullanma imkânı buldum. Benim için öğrenilmesi gereken bir teknikten çok daha fazlasıydı. Sınırlı süre içerisinde dâhil olmama rağmen sonrasında kendimi motivasyonu yüksek bir şekilde buldum. Mesleki anlamda uygulanabilir olması da benim için destekleyici bir faktördü.”

Ö32: “Kesinlikle evet. O oyunlar, hayal kurmalar ve tartışmalar çok şeyler öğrettiğini ve bizlere bir şeyler verdiğini düşünmekteyim. Açıkçası bir oyunun; hafıza güçlendirdiğini, dikkat ve

konsantrasyonunu sağladığını, özgüvenini güçlendirdiğini veya arttırdığını vs bugüne kadar pek farkında olmadığını fark ettim. Bu dersten sonra fark ettim ki, birçok oyunun bir amacı ve biz fark etmeden bizlere bir şey öğrettiğini anladım. O yüzden Yaratıcı Drama dersi beni etkilediğini ve aynı zamanda da bazı konularda güçlendirdiğini de düşünüyorum.”

Ö37: “Yaratıcı drama yöntemi beni olumlu bir açıdan etkiledi. Birçok farklı oyun öğrenmekle birlikte farklı teknikler hakkında bilgi edindim. Oyunlar, canlandırma ve ders planı hakkında püf noktaları öğrendim. Bunun meslek hayatında oldukça katkısı olacağını düşünüyorum. Yaratıcı drama dersi boyunca harika ve eğlenceli bir dönem geçirdim.”

Ö41: “Evet düşünüyorum. Öncelikle pandemi sürecinde evlere kapanmışken ve arkadaşlarımızdan bayağı uzaklaşmışken onlarla etkinliklerde buluşmak ve etkinliklerin duygu durumunu yükseltmesi ruhsal açıdan ilaç gibi geldi. Düşüncelerimi daha kolay söyleyebildiğimi ve karşımdaki kişiye doğru olarak açıklayabildiğimi fark ettim. Hem eğlenceli hem de eğitici öğretici olması doğrusu ilgimi arttırdı.”

Ö48: “Meslek hayatıma başlamamış olmama rağmen bu dersin eğitimini aldığım bu dönemde uygulama dersim kapsamında gerçekleştirdiğim rol canlandırma ve grup çalışması ödevlerim başta olmak üzere birçok ödevde yaratıcı drama yöntemini kullandım ve çok güzel sonuçlar elde ettim. Aynı zamanda mesleki yaşamıma yönelik müdahalelerim için düşünce yapımında ve mesleki yaklaşımında yaratıcı drama yönteminin bana çok farklı ve etkili bir bakış açısı kazandırdığını düşünüyorum.”

Ö49: “Kesinlikle, ilk derste bile çekingen ve bir nevi utangaçtım. Fakat her ders ile daha çok açıldığıma ve kafamda olan “sınıf arkadaşlarım ne düşünür veya utanırım ben bunu yaparsam” düşüncelerini tamamen geride bıraktığımı ve aslında korkulacak bir şeyin olmadığını aynı zamanda aksine bana faydalı olduğunu ve kişisel olarak olumlu yönde gelişmeme sebep olduğunu düşünmekteyim.”

Ö56: “Yaratıcı Drama’nın kişiye kazandırdıkları sayesinde daha geniş bir bakış açısı, daha bütüncül yaklaşma, bağımsız düşünme ve karar verme konularında ciddi katkılar sağlayacağını düşünüyorum.”

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, sağlık bilimleri fakültesi sosyal hizmetler bölümü dördüncü sınıf öğrencilerinin çevrim içi canlı (senkron) aldıkları yaratıcı drama dersine yönelik tutumları, bu derse yönelik görüşleri, yaratıcı drama yöntemi ve dersin mesleki bakış açılarına etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Verilen 15 haftalık eğitim sonrasında katılımcıların yaratıcı drama dersine yönelik tutumlarını ölçmek için “Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Ölçekten aldıkları puan ortalamaları arasında, son test puanlarının ön test puanından yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde farklı alanlarda işlenen yaratıcı drama dersinin öğrencilerin tutumlarında etkili olduğu belirlenmiştir (Hamurcu, 2009; Karabağ, 2014). Yaratıcı drama nedir sorusuna ilişkin ön test verilerinde katılımcıların genelde dramanın duyuşsal boyutu ile ilgili bilgi verdikleri görülmektedir. Son test verilerinde ise de devinişsel boyut, sanatsal boyut ve bilişsel boyutta toplanmıştır. Benzer şekilde Bal İncebacak, vd., (2017) yapmış olduğu çalışmasında öğrencilerin yaratıcı drama ile tanışmadan önce tanımları duyuşsal boyutu ile ilgiliyken sonrasında diğer boyutlar ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Elksnin ve Elksnin (1995) ve Kaf (1999) yaratıcı dramanın sosyal gelişimini arttırdığını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da katılımcıların birbirleri ile uzaktan eğitimde bile olsa sanki yüz yüze gibi iletişime geçtiklerini ve sosyalleşmelerine katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle çevrim içi derslerde kamera açmadan ders dinledikleri ve süreçte birkaç kişinin aktif olarak derse katılım gösterdiğini birçok kişinin pasif şekilde dersi dinlediklerini ifade etmişlerdir. Yaratıcı drama dersinde ise kamera açmanın zorunlu olması ve süreçte tüm sınıfın sürece dahil olmasının etkileşimi daha çok arttırdığı ve sosyalleşmeye katkı sağladıkları ifade etmişlerdir. Öztürk, vd., (2016) yaratıcı dramanın tüm sınıfı içine alan etkinlikler içermesi ile sınıfta olumlu bir atmosferin olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da katılımcıların sınıf içinde olumlu bir atmosferin olması derse olan ilgiyi arttırdığı ifade edilmiştir. Nazlıer ve Akoğlu (2018) yaratıcı dramanın

felsefesinin yaşama ve öğrenmeye dayalı olduğunu ifade etmişlerdir. Buradan hareketle yaratıcı drama dersinde katılımcılar sosyal konulara dahil olma, empati kurma, grup ile birlikte hareket etme, takım çalışmalarında rol alma gibi birçok becerilerinin geliştiği söylenebilir. Zastrow (2013) Sosyal hizmetler uzmanları için en önemli becerilerin insanlarla iyi ilişki kurmak ve onlara danışmanlık vermek olarak ifade etmiştir. Yaratıcı drama dersi ile aslında öğrencilerin iyi ilişki kurma becerilerine katkı sağlanmıştır.

Bertiz, vd., (2010) yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin tutumlarında olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu çalışma sonucunda ise öğrencilerin tutumlarında olumlu düzeyde artış olduğu görülmektedir. Katılımcılar yaratıcı drama dersi sonrasında kaygı durumlarında azalma ve rahatlama sağladıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Ersoy ve Bal İncebacak (2016) matematik öğretmen adayları ile yapmış oldukları çalışmada yaratıcı drama yöntemi ile kaygı düzeylerinde azalma meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Pinciotti (1993) yaratıcı drama dersi ile oyun, canlandırma, rol oynama sırasında katılımcılar kendilerini ifade etme yeteneklerinde, çevreleri ile iletişimlerinde ve sanatsal açıdan kendilerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. İlgili çalışmada da öğrencilerin yaratıcı drama dersi içinde sanatsal çalışmalar yapmaları hem kendilerini keşfettikleri hem rahatlama çalışmaları ile duygu düşüncelerinin farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle pandemi döneminde yaratıcı drama çalışmalarının duygu ve düşüncelerinde rahatlama sağladıklarını, ev yaşamı, problem ve streslerden bir nebze olsa uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler zor koşullar altında bile derse girmeye gayret ettiklerini dersten ziyade rahatlama çalışması gibi gördüklerini, dramanın eğlenirken öğretici bir yöntem olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırma verileri ortalama puanları incelendiğinde yaratıcı drama dersine yönelik tutum ölçeği son-test verilerine göre yaratıcı drama dersine yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmamıştır. Bu yönden farklılık olmamasının sebebi olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinde ülkemizin daha anlayışlı olduğu ifade edebilir. Cinsiyet konusunda bir ayrışma olmaması sebebi ile de yaratıcı drama dersinde de benzer şekilde öğrencilerin tutum puanlarına bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Yaratıcı dramanın eğitim öğretimin yanında kişisel gelişime de katkısının olduğu bilinmektedir. Yaratıcı drama içinde yer alan etkinliklerin bireylerin iletişim becerilerini olumlu yönde etkilediği (Altınova & Çiftçi, 2013; Çiftçi & Altınova, 2017) bilinmektedir. Bu açıdan sosyal hizmetler uzmanı mezunu olacak öğrencilerin yaratıcı drama dersi sonrasında kendilerini fark ettikleri, tanıdıkları, doğaçlama yaparak karşılıklarına çıkacakları durumlar ile baş etmelerine yardımcı olduğunu, rol oynama ile farklı kişilerin rollerine girerek onlar gibi -miş gibi yaparak başkası gibi düşünebilme ve başkasının yerine geçebilme becerilerini artıracaklarını sonuçları elde edilmiştir. Nazlier ve Akoğlu (2018) sosyal hizmetler uzmanı olacak öğrencilerin lisans eğitimleri sırasında aldıkları temel yaratıcı drama eğitimleri onların alanda daha etkili uygulamalar yapmalarına olanak sağladığı sonucunu elde etmişlerdir. Öğrencilerin ifadelerinde de ileride bu alanda bu eğitimden öğrendikleri uygulamayı kurum uygulaması dersinde uyarlayarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Süreçte mezun olmadan da aldıkları ders diğer alan derslerine katkı sağlamıştır. Süreç sonunda bu alanda daha fazla eğitim almayı istediklerini ve dersin çalışma hayatına olumlu etkisinin olacağını ifade ederken aynı zamanda kişisel gelişimlerine de çok katkısını olduğunu ifade etmişlerdir.

Uzaktan eğitim döneminde eğitim öğretim devamlılığı için gerekli olan sınavların yapılmasına ara verilmeden devam etmiştir. Sınavların kendi içinde oluşturmuş olduğu kaygı durumlarının olduğu da bilinmektedir. Yaratıcı drama dersi alan son sınıf öğrencilerinin Kamu Personeli Seçme Sınavına (KPSS) hazırlanması aşamasında kaygılı ve stresli oldukları bir dönemde stresten uzaklaştıklarını ve rahatladıklarını ifade etmişlerdir (Kaf, 2017). Benzer şekilde yoğun ve stresli geçen son sınıf öğrencileri yaratıcı drama dersi ile nefes aldıkları, stres attıkları bir ders olduğunu ifade etmişlerdir. Normal şartlarda bile dersin etkili olacağını ifade ederken pandemi döneminde daha da etkili olduğunu ve okul ortamında yakaladıkları sınıf kaynaşmasını sağladıklarını ifade etmişlerdir. Çünkü diğer derslerde sınıf içi konuşmalara katılsalar bile ders anında sosyalleşme sıkıntısı yaşadıklarını ama bu derste etkinlikleri yaparken hem tanımadıkları diğer arkadaşları ile tanıştıkları, birlikte etkinlik planladıkları, kendilerinin farklı özelliklerini keşfederken, arkadaşlarının

çok farklı özelliklerini öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu açıdan öğrenciler, kayşama ve grup dinamiklerini kuran bir yöntem olması sebebi ile eğitim gören herkesin bu dersi almasını önermişlerdir.

Yaratıcı drama dersi bazı üniversitelerde zorunlu bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak müfredatta yer almaktadır. Nazlıer ve Akoğlu (2018) 2008 yılından beri Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmetler lisans bölümünde yaratıcı drama dersi seçmeli ders olarak verilmeye başlatıldığını ifade etmişlerdir. Bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak yer almasına rağmen birçok üniversitede hala bu ders yer almamaktadır. Sosyal hizmetler lisans öğrencilerinin yararlandığını ifade ettikleri ders olması sebebi ile sosyal alanlarda bu dersin her iki dönem olacak şekilde derslerine eklenmesi önerilebilir. Böylece onlara yaratıcı drama sürecini deneyimle imkânı sağlarken, alanda yapılan grup çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında yaratıcı drama ve sosyal hizmet alanında var olan akademik çalışmaların az olması, bu alanda çalışmalar ile süreç hakkında daha ayrıntılı bilgilerine elde edilmesine katkı sağlayacağı için bu alanda çalışma yapılması tavsiye edilebilir. Öğrenciler için birçok açıdan fayda sağlayan bu dersin birçok bölüme eklenmesi ve topluluk ile iletişime geçen her bireyin bu yöntem hakkında fikir sahibi olması önerilmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Sosyal hizmet bölümü lisans öğrencilerinin çevrimiçi yaratıcı drama dersine yönelik tutumları ve ders sürecine ilişkin görüşleri” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Adıgüzel, H. Ö. (2006a). Yaratıcı drama derslerine (okulöncesinde drama ve ilköğretimde drama) ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(2), 7-15.
- Adıgüzel, H.Ö. (2006b). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 17-30.
- Adıgüzel, Ö. (2013). Eğitimde yaratıcı drama. Ankara: Pegem Akademi
- Aykaç, M., & Adıgüzel, Ö. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı dramanın yöntem olarak kullanılmasının öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 297-314.
- Bal İncebacak, B. (2015). Müzede Drama: Heykel ve İmgelem Kavramı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 306-318.
- Bal İncebacak, B. (2022). Çevrimiçi Yaratıcı Drama Deneyimine Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Gözünden Bir Bakış. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 379-404.
- Bal İncebacak, B., Sarışan Tungaç, A., & Yaman, S. (2017). Yaratıcı Drama ile Öğretim Uygulamasına Yönelik Öğrenci Görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 214-248
- Bertiz, H., Bahar, M., & Yeğeni G. (2010). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının yaratıcı drama yöntemine yönelik tutumları ve yöntemin fen ve teknoloji eğitiminde kullanılabilirliğine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 483-509.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sırasında İlköğretim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik İmge ve Algıları: Bir Metafor Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 1-23. DOI: 10.29065/usakead.777652
- Bradley, E. H., Curry, L. A., & Devers, K. J. (2007). Qualitative data analysis for health services research: Developing taxonomy, themes, and theory. *Health Services Research*, 42(4), 1758-1772.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Elksnin, L. K., & Elksnin, N. (1995). *Assessment and Instruction of social skills (Second Edition)*. London: Singular Publishing Group.

- Ersoy, E., & Bal Incebacak, B. (2016). Attitude and anxiety of teacher candidate on the methods of creative drama. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 3(1), 9-13
- Freeman, G., Sullivan, K., & Fulton, R. (2003). Effects of creative drama on self-concept, social skills, and problem behavior. *The Journal of Educational Research*, 96, 131-138
- Gögüş Tan, M. (2021, 06 Aralık). COVID-19: Pandemi-Eğitim-Toplumsal Cinsiyet, <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2020/05/COVID-19-Pandemi-E%C4%9Fitim-Toplumsal-Cinsiyet.pdf>
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., & Taşğın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hamurcu, H. (2009). Sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin yaratıcı dramaya yönelik tutumları. *Education Sciences NWSA, E Journal of New World Sciences Academy*, 4(4), 1257-1273.
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26. <https://doi.org/10.3102/0013189X033007014>
- Kaf, Ö. (1999). *Hayat Bilgisi Dersinde Bazı Sosyal Becerilerin Kazandırılmasında Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaf, Ö. (2017). Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgilerde Yaratıcı Drama Dersine Yönelik Tutumları ve Sürece İlişkin Görüşleri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 931-947.
- Kaf, Ö., ve Uygungul Yılmaz, Ö. (2017). Effects of creative drama method on students' attitude towards social studies, academic achievement and retention in Turkey. *European Journal of Educational Research*, 6(3), 289-298. doi: 10.12973/eujer.6.3.289.
- Karabağ, G. (2014). Tarih öğretmen adaylarının yaratıcı dramaya yönelik tutumları. *GEFAD / GUJGEF*, 35(1), 27-46.
- Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2011). Beyond constant comparison qualitative data analysis: Using NVivo. *School Psychology Quarterly*, 26(1), 70-84. <https://doi.org/10.1037/a0022711>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage
- Nazlıeri E. N., & Akoğlu, G. (2018). Sosyal Hizmet Eğitiminde Yaratıcı Dramanın Önemi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(2), 251-260.
- Okvuran, A. (1993). *Yaratıcı Drama Eğitiminin Empatik Beceri ve Empatik Düşünme Eğilimlerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Öngen, Ç., Özateş Gelmez, Ö. S., & Hatipoğlu Eren, B. (2017). *Yaratıcı dramanın sosyal hizmet eğitiminde kullanımı: sosyal hizmetin değer temeline ilişkin bir atölye çalışması*. Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi 29-31 Mayıs 2017 içinde (s. 376-377). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, M., Akkan, Y., Kaplan, A., Oktay, E. (2016). Drama Yöntemiyle Toplama İşlemi: İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinden Yansımalar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 183-202
- Pinciotti, P. (1993). Creative Drama and Young Children: The Dramatic Learning Connection. *Arts Education Policy Review*, 94(6), ISSN: 1063-2913
- Reime, M. H., Harris, A., Aksnes, J. & Mikkelsen, J. (2008). The most successful method in teaching nursing students infection control—Elearning or lecture?. *Nurse Education Today*, 28(7), 798-806.
- San, İ. (1996). *Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin*: Eğitsel Kitap
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. (B. Hatipoğlu Eren ve Ö. Cankurtaran Öntaş, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tüzün, F., & Yörük Toraman, N. (2021). Pandemi döneminde eğitim çağındaki genç bireylerdir. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 822-845
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal hizmete giriş*. (D. B. Çiftci, Ed.). Ankara: Nika Yayınevi

Ekler

Konu: Uyum –Güven Çalışması

Yer: Google Clasroom Çevrim içi Ders

Grup: Sağlık Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Yaratıcı Drama Dersine Kayıtlı 56 öğrenci (38 Kadın-18 Erkek)

Süre: 120 dakika

Yöntem: Yaratıcı Drama

Teknikler: Rol Oynama ve Doğaçlama

Kazanımlar: Grup ile birlikte hareket etmeyi öğrenir.

Grup arkadaşlarıyla etkili iletişim kurmanın önemini ifade eder.

İletişim yaratıcı drama eğitimine etkisini ifade eder.

Kendine olan güven duygusunun önemini belirtir.

Gruba olan güven duygusunun önemini belirtir.

Süreç

A. ISINMA/HAZIRLIK

Etkinlik 1: İsim Heceleme: ilk etkinliğimizde herkes isminin hece sayısı kadar bir vücut hareketi belirleyecek. Örneğin benim adım Bel-gin iki hece olduğu için iki hareket yapıyorum. Önce sağ el şıkladır. Sonra sol el şıkladır. Bu şekilde grup üyelerinin hepsi liderin ismi ve hareketini yapar. Sonra sırası ile gruptakiler isimlerini söyler ve diğer grup üyeleri onu taklit eder. Sonra kişiler tekrar amaçlı isimlerini önce kişinin kendisi sonra grup olarak tekrar ederek hem söyleyip hem hareketini yapar. Şimdi sırası ile kişi yapmadan grupça sırası ile gruptaki herkesin hem ismini hem hareketini yaparak söyler. Şimdi isim söylemeden sadece hareketler ile süreci ilerletiyoruz diyerek isim söylemeden kişinin hareketi yapılır. Sonra lider ben isim söylüyorum o kişinin hareketini yapıyoruz diyerek karışık isimler söyler ve grup hareketini yapar.

Etkinlik 2: Top Sende: lider eline hayali bir top aldığını söyler. Hayali topu ismini söylediğim herhangi birine atacağını ifade eder ve ismi söylenen kişi topu yakalar. Yakaladığı topu yine gruptan istediği bir kişiye ismini söyleyerek atar. Bu şekilde hayali topu yakalayıp atar ve hem isim söyleyip hem de hayali topu nasıl yakalayacağına gösterir.

Etkinlik 3: Aynı Kişi İle Örüntülü Top Oyunu: Hayali bir top ile oyun başlatılır. Top oyununda kişiler attığı kişiyi unutmayacak, her top geldiğinde aynı kişiye atacak, herkese bir kere top geldikten sonra seri bir şekilde baştan başlayarak bir kez daha grupça top atılarak süreç tamamlanır. Örneğin lider topu Asya'ya attı. Asya Mehmet'e attı. Mehmet Lina'ya attı. Lina Kaan'a attı. Hayali topu kişi hızlıca yakalamayıp yanlış kişiye atarsa süreç baştan başlar ve herkes hep aynı attığı kişiye atarak süreç devam ettirilir.

Etkinlik 4: Elimi Takip Et: Lider ekranda bir el hareketi yapar ve gruptakilerde liderin el hareketinin aynısını yaparlar. Ekranda görüntüsü en sonda kalan kişiler elenebilir. Ayrıca Lider elini farklı bir grup üyesine vererek artık yeni grup üyesinin el hareketleri takip edilir. Sonrasında lider elini ekranda gözükecek şekilde hareket ettirir. Kişilerde yüzlerini ekrana yaklaştırarak eli takip ederek hareket yaparlar.

Etkinlik 5: Sesler Çarpışmadan Sayı Sayma: şimdi grupça ritmik sayma oyunu oynanır. Gruptan bir kişi 1 der ve rastgele bir kişi ritmik olarak devam ettirir. İki kişi aynı anda aynı sayıyı söylese hata olmuş olur ve saymaya yeniden başlanır. Süreç doğru sayana kadar devam ettirilir. Örneğin gruptan birbir der ve iki demesi için grup üyeleri bekler. Aynı anda iki kişi iki derse süreç bozulmuş olur ve yeniden saymaya geçilir.

Etkinlik 6: Ritim Çalışması: ritimle birlikte el çırp, eli uzat, şeklinde bir ritim tutarlar. Diz, el, sağ el, diz, el, sol el, diz, el, sağ el, sol el, dizi eli iki el aynı anda vurarak bir yandan da isimlerinin hecelerini söylerler. Benim adım Bel, benim adım gin, benim adım Belgin. Benim adım dediğinde avuç içleri

bacaklarına vurur, adım dediğinde alkış yapar, O diğer değinde sağ alinin avuç içini karşısında biri varmış gibi uzatır ve onun eline çakıyormuş gibi uzatır. Ya dediğinde sol elinin avuç içini karşısında biri varmış ve onun eline çakıyormuş gibi uzatır. Bu şekilde grup üyelerinin belirlediği hareketleri ritimli şekilde yaparak tüm sınıfın ismine göre ritim tutulur.

B. CANLANDIRMA

Etkinlik 7: 2'li Doğaçlama: Grup üyeleri lider tarafından eşlendirilir. A ve B olarak A: "sen bana güvenmiyor musun?" B: "Sana mı güveneyim gözlerime mi inanayım" ifadeleri ile doğaçlamalarına başlarlar. Sonra liderin belirlediği ya da gönüllü olan iki kişi aynı anda doğaçlamaya başlarlar. Grupça doğaçlamalar izlenir. Dramatik gerilim, birden bire olan beklenmedik bir şey olan ve aaa etkisi yaptıran şeyler yaptırılması gerektiği vurgulanır.

Etkinlik 8: Grup Doğaçlama: büyük grup üçer kişilik gruplara ayrılır. Sonra sırası ile çeşitli durumlar verilir ve doğaçlama yapmaları istenir. Örneğin üç ev arkadaşının sınıfta kopya çekmek için anlaşığı ama sınav vakti gözetmenden korktuğu için kopya vermekten vazgeçen arkadaşın güvenini sorgulama, Arkadaş evinde parası kaybolan arkadaşın evdeki tüm arkadaşlarını sorgulaması, iki sevgilinin evlenecekleri zaman kızın en yakın arkadaşı ile kaçması Canlandırmalar sırayla izlenir üzerinde konuşulur.

C. DEĞERLENDİRME

Etkinlik 9: Aşağıdaki sorular sorarak süreç hakkında görüşler alınır.

Oturum nasıldı?

Sizin güveninizi ne etkiler?

Uyum hakkında ne düşünürsünüz?

İletişim önemli mi?

Publicness of theatre and cinema arts: A proposal for defining an ideal public sphere

Orkun Öngen¹

¹Theatre Department, Faculty of Music and Performing Arts, Ordu University, Ordu, Türkiye.

ABSTRACT

This study examines the relationship between the arts of theatre and cinema and the public sphere, as well as how these arts initiate a process of mental deliberation concerning the concept of the public sphere in the minds of individuals. The concept of the public sphere is defined as a space where individuals can freely come together to discuss social issues and ensure the visibility of different identities. From the perspective of the public nature of art, these spaces, where people from various segments of society come together to share a common artistic experience, may be considered to possess a public character. However, the processes through which these spaces are appropriated by the public bring with them various challenges. The cultural, social, educational, and democratic functions of representational arts, such as theatre and cinema, which are often attributed a sense of publicness, are generally shaped according to the demands of individuals. Nevertheless, the influence of the state authority and the private sector in shaping these spaces for their own purposes leads to the standardisation of the supposedly free nature of art. Particularly in modern societies today, the emphasis on consumer culture and individuality contributes to the erosion of the concept of the public sphere in the minds of individuals. The manipulative use of media and communication tools further undermines the fundamental elements of the public sphere, such as the transparent flow of information and equal participation. The aim of this study is to evaluate the public functions of theatre and cinema arts in this context. Redefining the social and cultural functions of these arts and strengthening their public roles, which have been weakened due to existing structures and constraints, emerges as a significant issue today. The redefinition and strengthening of the public sphere contain the essential elements that will enable individuals to exist actively as political agents within society. Therefore, the evaluations and comparisons made regarding public sphere theories necessitate a reconsideration of what an ideal public sphere might entail. This study aims to discuss the public nature of theatre and cinema arts and demonstrate their impacts on individuals and society, as well as what this newly conceptualised publicness might signify in this context.

KEYWORDS

Public sphere, Theatre and cinema, Publicness of art.

Introduction

The understanding of publicness created by the arts of theatre and cinema is defined through spaces/areas where individuals from different segments of society come together to share a common experience through a predetermined artistic activity/event. The fundamental issue to be examined here is the purpose underlying the desire of representational arts, such as cinema and theatre, to define themselves as "public" activities. Public spaces, which carry a mission encompassing cultural, social, educational, and democratic functions, have the potential to fulfill this mission in accordance with the demands of the individuals who make up these spaces. However, these public spaces, which we assume to be shaped by the demands of the public, are either nationalised by the state authority and moulded according to the political objectives of state ideology, leading to a biased understanding of art, or commercialised by the private

sector, resulting in a standardised form of art shaped by the consumption-oriented ideology of popular culture. At this point, the expectations and demands of individuals from the public sphere are crucial.

The meaning attributed to the public sphere by individuals in contemporary society is shaped within a structure that is parallel to the production relationships in the society to which they belong. This structure is manifested through the axis of conflict between the capital-owning bourgeoisie and the privileged and authoritative bureaucratic rulers. Additionally, the demands of the productive class, which constitutes the majority of society and generates added value through the means of production, are often overlooked or suppressed within the power balances and conflicts of interest that arise during this struggle. This situation constantly changes both the expectations and demands that individuals hope to gain from the public sphere and prepares the ground for the erosion of the meaning they attribute to it. One aim of this study is to examine what representational arts such as cinema and theatre have transformed into in contemporary society, where the public sphere is increasingly eroding. Another aim of this study is to demonstrate what this new form of publicness signifies and what its effects on individuals are. The scope of the study consists of evaluations and comparisons based on the definitions of the public sphere provided by scholars who have conducted studies on the concept of public space. Starting from the concept and definitions of the public sphere, the paper will evaluate the public sphere within the context of contemporary conditions, followed by a discussion of the public nature of theatre and cinema arts. Based on the propositions made in these evaluations, the study will conclude by addressing the necessity of and reasons for contemplating a new ideal concept of the public sphere, ultimately offering a definition for an ideal public sphere.

Objective and Significance

The purpose of this study is to examine the relationship between theatre and cinema arts and the public sphere and reveal how these arts initiate a mental deliberation process regarding the concept of the public sphere in the minds of individuals. Specifically, it aims to evaluate the cultural, social, educational, and democratic functions of theatre and cinema arts in modern societies and analyse how these functions have been shaped within existing structures. Furthermore, evaluating the impact of the newly redefined public roles of theatre and cinema arts on individuals and society constitutes a core objective of this study.

The study aims to discuss the position and significance of theatre and cinema arts within the concept of the public sphere and redefine their social and cultural functions. This and similar studies are needed because they contribute to the identification of the processes of erosion and loss of meaning of the public sphere, especially in modern societies, and the issue of how and in what ways individuals can exist as effective political agents in today's society. The study also encourages reflection on an ideal public sphere through evaluations and comparisons of public sphere theories. In this context, the re-evaluation of the publicness of theatre and cinema arts in light of historical perspectives could play a significant role in the construction of a democratic and egalitarian society.

Methodology

In this study, a qualitative research method in social sciences, namely the "Historical Research and Data Collection" method, was employed. The study aimed to understand what the publicness of theatre and cinema arts is and what it signifies by relying on historical examinations and definitions. In this regard, data collection and analysis processes were carried out based on key sources related to the topic in the literature. This method was chosen to uncover unknowns, find answers to questions related to the topic, and examine the connections, effects, and relationships between past and present events. The aim of the study was to better

understand the general structure of human culture by evaluating the social events of the past and the activities of individuals or institutions (Berg & Lune, 2015, p. 335). Thus, the use of this method allowed for the historical evaluation of the effects of theatre and cinema arts on the public sphere. In the study, the reflections of public sphere theories on theatre and cinema arts, starting from basic definitions of the public sphere, were analysed. The views of important scholars such as Hannah Arendt, Richard Sennett, and Jürgen Habermas on the concept of the public sphere were evaluated, and these views were interpreted in the context of theatre and cinema arts, opening the concept and idea of the public sphere to discussion. Additionally, the impact of media and communication tools on the public sphere was addressed, and a critical perspective on the relationship between theatre and cinema arts and these tools, along with their new role, was developed in the relevant context.

Theoretical and Conceptual Framework

Concept and Definitions of Public Sphere

Individuals exist within society, namely the public sphere, with their different characteristics. According to Hannah Arendt, these human differences are the fundamental elements that allow individuals to be understood and made visible within society (2021, p. 258). If individuals were identical, there would be no reason for them to communicate or take action. Building on this premise, Arendt argues that individuals attain liberty by engaging in political activity within the public sphere. This process of liberation occurs when an individual expresses themselves as they are, without changing, transforming, or suppressing their true nature. Moreover, this process is realised not only through negotiation but also through the manifestation of ideas that become the subject of negotiation in the public sphere, as Arendt refers to via the concept of "*vita activa*." Action, regardless of its content, always creates a network of social relationships. Therefore, action tends to transcend boundaries by removing the restrictions and barriers inherent in its nature. This inherent structure of action makes the individual a politically active agent (Arendt, 2021, p. 279). Thus, while an individual exists as a political agent in social relationships, the public sphere simultaneously becomes a political space. In the public sphere, the individual transcends themselves through the acts and actions they direct according to their will. The nature of action is such that it influences beings capable of performing their actions, while also creating a reciprocal cause-and-effect chain. Hence, action is not merely a closed-loop process, but it is a foundational point that enables the formation of limitless social relationships.

According to Richard Sennett, the ideal public sphere consists of places that allow individuals to come together and communicate by accepting each other's differences, enabling pluralism and interaction. These spaces can be defined as environments where individuals participate equally, promoting pluralism and participation, and allowing for the visibility and representation of different identities. However, modern society, which increasingly functions like a business organisation with a profit-loss axis, gradually undermines these qualities, and thus, transforms public spaces into pseudo public spheres, lifeless environments where individuals merely pass through, disconnected from genuine interaction and interpersonal communication (Olgun, 2017, p. 51). In a society dominated by consumption and individuality, people tend to form temporary relationships with one another. As a result, the community that constitutes the public cannot establish a common world manifestation, and therefore, cannot develop meaningful relationships with one another. These kinds of spaces cannot be considered public spaces, nor can they be described as possessing the public characteristics of pluralism, equality, and participation. In such spaces, which serve the profit-loss principle imposed by rational economic thinking, critical thought and free will cannot be expected to develop. Individuals are only expected to fulfil the tasks and responsibilities assigned to them within this vast industrial structure. Hence, due to this understanding of the public sphere, contemporary individuals

construct their identity within an excessive sense of self. In social relationships, they present themselves to others through this excessive sense of self. For these reasons, the contemporary individual tends to distance themselves from the public sphere through excessive communication breakdown, privacy, and withdrawal. This situation leads to an outcome in the same vein as the suggestion made by Richard Sennett in his work *The Fall of the Public Man*, where the individual withdraws from the public sphere and retreats into the private space they have created for themselves (2020, p. 18). When defining new public spaces, Sennett notes that these spaces are not meant for a particular purpose but are merely places through which people pass (2020, p. 29). These types of public spaces do not allow for pluralism or equal participation, they hinder the visibility and representation of different identities, and they do not provide an environment for negotiation and discussion. Besides, these spaces are described as dead public space that serve to reinforce the official ideology shaped by either the private sector or the state, producing theatrical content to create a supposed social consensus and exert pressure on individuals.

According to Habermas, the public sphere refers to a free social space where citizens have the liberty to gather, organise, express, and publish their opinions on matters concerning the public good without restrictions. The community that makes up the public sphere is referred to as public opinion. This is essentially the representation of the common sense of the people within the public sphere. According to Habermas, public opinion forms within public discussion after people are made capable of grasping an argument grounded in education and communication (2018, p. 146). For such communication to be effective, the existence of specific means that facilitates the transfer of knowledge to its recipients and allow for their influence is required. In this context, the public sphere defines a discursive space created by individuals who come together freely as equal participants and form it through negotiation. Habermas extends this definition as follows: "For this kind of communication to occur within a broader public body, it requires specific tools that enable the transfer of knowledge to its recipients and their influence. Today, newspapers, magazines, radio, and television are the communication instruments of the public sphere" (Habermas, 2004, p. 95). According to this definition, the community that constitutes the public sphere needs mass communication tools that will allow them to freely come together and negotiate about the public. The independence and freedom of these media of communication are prerequisites for the public to access accurate and transparent information about themselves and their surroundings. Only in this way can participants create a discursive space where they can negotiate on an equal footing.

Results

Evaluation of the Concept of the Public Sphere in Contemporary Conditions

In contemporary conditions, the independent actions of individuals in the public sphere which contribute to the development of social relationships do not have economic value. These actions, which lack economic value, do not lead to meaningful change or transformation in society. Therefore, in the consumer society, most public relationships that carry a public quality are far removed from creating real commercial value. The individuals who make up society generally come together as passive subjects conforming to a certain order imposed by industrialised production and consumption processes. In particular, many public spaces are built on convincing individuals of the current situation and conditions, rather than fostering intellectual and thoughtful exchanges. In this context, the ideal of a democratic and free public sphere appears as an overly idealised and practically unachievable concept. Today, society, which comes together within the framework of a consumption culture and resembles a vast industrial factory, has evolved beyond mechanisation and automation, and it has been reduced to algorithms and transformed into structures at the level of avatar identities. While humans attempt to control nature through machines, they are placed within a repetitive, monotonous

series of actions within the societal organisation and working hours brought about by the machine. Now, even one's position and status are determined through algorithmic measurements, and human action is controlled within this regulatory mechanism. These human actions, reduced to repetitive and monotonous actions, are beginning to be integrated into this vast social factory that constitutes society, adapting to the logic of consumption through algorithmic measurements. It is not enough for goods produced by labour and essential needs to be abundantly available in the market. These products must also be consumed or disappear without spoiling. To accelerate consumption, the human potential to consume must constantly be directed towards forms of action through algorithms. Otherwise, the process deemed "creative destruction" by capitalist societies will not occur at the desired speed. As Adorno notes, the concept of constant innovation, which emerges as progress in the culture industry, is actually nothing more than the changing of the form of the exact same thing. The so-called change and transformation are, in fact, driven by the profit motive hidden behind them (Adorno, 2011, p. 112). Accordingly, the definition and function of today's public sphere are undergoing significant changes within the framework of these reasons. The emergence of digital platforms, social media, and similar virtual environments additionally necessitates the re-evaluation and redefinition of the concept of the public sphere. While digital media appear to have created a new public space where individuals can express their thoughts and participate in social discussions, they also lead to situations where the boundaries between public and private spaces become unclear. Furthermore, these media redirect the energy of the masses into endless irrational debates, diverting attention from real public issues that need to be addressed, and serve the purpose and process of absorbing and destroying their energy in the course of endless irrational discussions.

According to the neoclassical economic understanding, goods and services with no competition in their consumption are defined as public goods. The consumption of these goods and services must ensure that no one is excluded (Akdede, 2021, p. 30). Public services are aimed at improving the general welfare of society, and examples of such services include street lighting, coastal areas, waste collection, and public libraries. These public goods and services, which should be equally accessible to everyone, contribute to the general welfare of society. In this sense, evaluating theatres that provide services -state or city theatres, private theatres- from the perspective of their public nature leads to various discussions regarding the public nature of theatre services and the scope of this publicness. Similarly, the publicness of cinema, as a representational art like theatre, also becomes an issue open for debate. These two forms of representation, in particular, which have transformed into false public spaces that divert the public from rational thinking and absorb their potential energies to serve the interests of the elite, tend to move further away from their transformative power on society.

Public Nature of Theatre and Cinema Arts

Cinema is considered an important part of the public sphere as it brings together various segments of society, offering them shared experiences and interactions. From the late 19th century onwards, with the processes of urbanisation and industrialisation, cinema has become a significant medium for redefining social relationships among individuals. The emergence of cinema audiences is directly related to the reorganisation of public and private spaces. The public role of cinema, which attempts to function as a bridge between different social classes, ethnic groups, and genders, goes beyond mere entertainment. In reality, it leads to the blurring of class divisions and social hierarchies, thus assuming a role as a mediator for interclass social consensus. The underlying thought behind this may be the aim of instilling the worldview of the ruling elites into the lower classes. This way, an agreement or consensus is sought to be established between the governed and the governing. In this process, cinema adopts the cultural standards of the classical bourgeois public sphere and begins to reinforce social identity and exclusion mechanisms through literary and artistic tools. In particular, in the 1920s, when cinema gained popularity in the United States during the Nickelodeon era, the audience it

addressed was the urban poor and the working class. By the 1930s, socially themed narrative films emerged, tackling issues such as poverty, murder, alcoholism, worker-employer conflict, and discord with the police and other authorities. Although the subjects of these films generally concluded with emotional and positive resolutions, the audience, referred to as “anyone” was left with the impression that the dire situation they find themselves in was being legitimised. Thus, the audience felt that they gained a sense of identity and community within the society they belonged to (Hansen, 2012, p. 95). This attitude of cinema illustrates the effort to reproduce and regulate the characteristic features of the classical bourgeois public sphere. The mediating or reconciling role between social classes is legitimised through this effort. This process is related to cinema’s adoption of fundamental forms of subjectivity² rooted in the privacy of the private space and the nuclear family in the 18th century. Just as the 18th-century novel not only revealed the various aspects of its characters but also uncovered the hidden truths of society (Sennett, 2020, p. 204), 20th-century cinema also took on the role of carrying this function of the novel. By internalising the cultural standards of the bourgeois public sphere, adapting the abstract identity structure of this paradigm along with its exclusion mechanisms, cinema began to play a crucial role in the construction of the 20th-century public sphere. In fact, this situation allowed cinema to reproduce the norms of the public sphere, which served as the foundation for political discourse, and by defining the boundaries of this space, continued the cultural codes inherited from the 18th century.

The relationship between popular culture and cinema reflects the interaction between high art and subculture, as cinema as a widely accepted art form is situated between these two realms. In the early 20th century, the connection between cinema and popular mass culture demonstrated the ability of its medium to attract people from all segments of society as it was regarded as the new media of the time. Moreover, the reconciliatory/mediating role played by cinema between different social classes and groups, along with its interaction with representatives of high art in this new arena where popular culture was beginning to establish itself in society, can be interpreted as an attempt to gain cultural legitimacy. The position of cinema between these two cultures allowed it to continue as a medium that appealed to large audiences by constantly reproducing forms of popular culture while also questioning and recreating social norms and values (Akbal Süalp, 1997). However, this mechanism of questioning and reproduction brings with situations and conditions that lead to consequences that work against the interests of the public that constitutes it.

In this context, cinema can be considered a part of the public sphere. As an art form that appeals to large audiences, cinema serves as an important tool for public discourse and discussion. However, cinema faces various limitations, including censorship and manipulation. The primary reason for this is that, in industrial terms, cinema is a production factor that creates art for the masses, with its ownership concentrated in the hands of a small number of executives and media companies. This situation is supported by Habermas’ description of broadcasting organisations: “Broadcasting organisations, with the increase in their economic, technological, and organisational concentrations in the last century, have become societal power complexes” (2018, p. 314). Furthermore, in line with this view, considering the collaboration between media companies and production companies in the cinema sector, it can be stated that these organisations, which appeal to the masses, exert significant influence and power over the public. This situation reflects the asymmetric power distribution between the cinema industry and its audiences, explaining why large studios always maintain a profit-driven approach. The impact of commercial concerns and ideological pressures on the film industry often prevents the provision of transparent and accurate information to the masses. This leads to the erosion of cinema’s role and function in the public sphere. Ideally, cinema should provide a medium where

² Fundamental forms of subjectivity produced in relation to the concept of the public sphere, which were present in written literary forms such as novels, that served as tools for public discourse as discussed by Richard Sennett in the 18th century.

societal issues are freely discussed, and different identities and views are made visible and negotiated. Notwithstanding, under current conditions, cinema, much like 19th-century theatres, has started to offer a space that allows people to escape from the public sphere,³ pulling individuals into their private spaces and distancing them from public discussions.

One other aspect that should be addressed at this point is the periods of Second and Third Cinema. Second Cinema is a movement that emerged in the late 1950s and early 1960s, developed in France and Italy based on the film style of the European Avant-Garde New Wave. This movement arose as a reaction against Hollywood's commercial cinema. By avoiding the classical narrative structures adopted by Hollywood, it presents an anti-systemic framework. The main reason why third-wave filmmakers opposed the second wave is the tendency of this film style to focus on individual issues, while deviating from societal problems. Although these films, which carried the characteristics of the New Wave, seemed to diverge from Hollywood cinema in terms of style and structure, they were unable to adopt an anti-systemic attitude and failed to produce works that mobilised the masses against imperialism (Sevimli, 2019, p. 18). For this reason, Second Cinema was seen as ineffective in social struggles, leading Argentine filmmaker Fernando Solanas and Spanish-born Octavio Getino to publish the manifesto for Third Cinema, titled "*Towards a Third Cinema*" in the 13th issue of *Tricontinental* in 1969 (Willemen, 2015, p. 138). Thus, Third Cinema became a movement that emerged in Latin America in the 1960s and 70s. This movement essentially aims to amplify the voices of post-colonial societies and is inherently anti-imperialist. The key difference between Third Cinema and Second Cinema lies in the former's radical opposition to the system, making it part of a revolutionary stance (Sevimli, 2019, p. 18). While Second Cinema, as an independent art cinema, was a reaction against Hollywood, Third Cinema is a movement that emerged to amplify the voices of post-colonial communities, support the pursuit of social justice, and highlight collective identity. Both movements, by presenting different aesthetic and ideological approaches from mainstream cinema, aim to make cinema function as a social and political instrument. Although these two periods may appear to be positioned against mainstream cinema, when evaluated through distribution channels and exhibition methods, it becomes clear that they inevitably remain tied to a certain centre. Political films, despite their inherently oppositional nature, face the risk of becoming a form in which, especially among political counterparts, they end up hearing each other's voices only in their echo chambers. This situation serves as a clear example of how a seemingly political and critical art form, within its own distinct ideological discourse, can possess reactionary and conservative traits or shift towards such characteristics in its narrative forms.

At this point, it is necessary to evaluate the articles by Ilona Jurkonyte (2022) and Taher Abdel-Ghani (2020). These works, which specifically aim to explore the role of cinema in the public sphere while opposing the privatisation and commercialisation of public spaces within their ideological frameworks, find themselves at an impasse with their own perspectives. Both works emphasise the potential of cinema and other artistic activities to revitalise public spaces and promote social dialogue. In this regard, they share almost identical points with the ideas of Arendt, Habermas, and Sennett. However, these studies overlook the fact that the concept of the public sphere should not be confined to specific physical spaces or locations. The role of digital and virtual platforms in enhancing social participation through their impact on public debates and their ability to shape public opinion highlight the existence of digital public spheres today, while they also raise the issues created by these spaces.⁴ Additionally, the failure to critique to whom the public participation (particularly the concept of public opinion) is relevant, how social diversity will be ensured, and the sustainability and permanence of such artistic projects can be seen as significant shortcomings in both works. In particular, the increasing commercialisation of cinema as an art form, the distribution channels controlled by large

³As Richard Sennett mentions in the chapter *The Turmoil of Public Life in the 19th Century* in his book (Sennett, 2020, pp. 165–171).

⁴ For the concept of the Digital Public Sphere and the problems caused by digitalisation, see Öngen (2023)

studios, and the reduction in the visibility of alternative and independent projects have led to a conception of the public sphere that fails to reflect social diversity. This transformation undermines the notion that cinema should serve as a political and social instrument from the outset. This is because mainstream commercial cinema tends to externalise critical and oppositional movements, especially through distribution and exhibition channels, by continuously consolidating them within a certain centre. As a result, Second and Third Cinema are increasingly influenced by mainstream cinema, causing them to resemble the first phase of cinema, thus leading to a loss of their revolutionary and transformative essence. Furthermore, the political approach and discourse of the Second and Third Cinema periods have led to the concept of the public sphere being understood as something that only emerges during protests or moments of crisis. The concept of the public sphere should not be confined to revolutionary periods; rather, it is essential to think about how the functionality of these spaces can be preserved in everyday life. Therefore, to revitalise the public nature of cinema, the individuals demanding it must carry out their own intellectual revolution and create their own understanding of the public sphere in their minds.

The art of theatre, originating in the city-states of Ancient Greece, can be defined as a public sphere that directly engages with the audience, where public consciousness finds expression. This theatre of the period is a space where the collective mentality of free citizens is manifested, representing the public forms of expression of individuals who formed the Ancient Greek city-state and who also owned the *oikos*.⁵ Looking at the origins of theatre and cinema, their fundamental differences become evident. As an art form, cinema serves the needs and desires of the working class, i.e., the proletariat, while theatre reflects a paradigm of social needs shaped according to the desires and needs of the ruling class, the owners of the *oikos*, in Ancient Greek society. The fact that these two art forms cater to the needs of different social classes is a clear example showing that they address audiences with different living standards and worldviews based on their historical origins. In this context, theatre has historically functioned as a public sphere that constitutes the field of discourse for the ruling class and addresses social layers through that discourse. On the other hand, cinema often presents a public sphere in which the governed sections of society, exploited by the ruling class and capitalists, are depicted as passive subjects (Öngen, 2023, p. 66). In modern times, while the transformation of theatre into a means of expression for the middle classes has led to the development of public spaces that display the emotions, thoughts, and expressions of the people, this transformation has also brought with it the desire and strategies of nation-states to control these public spaces, resulting in the deterioration or even disappearance of the public nature of these spaces.

In the 17th and 18th centuries, theatre not only provided a cultural public sphere in which social classes were distinctly separated but also played an influential role in reshaping this public sphere. While theatre stood out as a fashionable social activity, especially for the upper classes, the dramatic understanding developed by playwrights such as Molière and Racine during this period supported a concept of theatre that emphasised reason and order, closely tied to the aesthetic form shaped by the rules of social behaviour (Gümüş, 2024, p. 381). If evaluated from a critical perspective in terms of the content produced, these theatrical forms of the period not only reflected the existing social norms of the time but also served as a tool for adapting and restructuring the vast majority of the masses into the bourgeois public order. In this context, considering the public nature of theatre, it can be asserted that instead of contributing to the democratisation of the public sphere, these forms primarily served to reinforce bourgeois values, adapting the audience to these values and integrating them into the existing system. This situation shows that theatre played the role of supporting the existing regime (*ancien régime*) rather than acting as a transformative force in the public sphere.

⁵ For the concept of *oikos* and its explanation, see (Habermas, 2018, p. 60),(Ergin, 2015, pp. 55, 91).

The public nature of theatrical performances is realised when the performance on stage not only represents the public space but also initiates a mental process of negotiation in the minds of the audience. Bertolt Brecht, the theorist of epic theatre, addresses his topics with this principle in mind. In his texts, he attempts to create an episodic and eclectic structure that reshapes itself with each performance according to social changes and current events, while addressing the characteristic features of social processes and production relationships (Brecht, 1982, p. 109). Brecht's aim in creating episodic and eclectic texts is to estrange the audience at the level of the text, thus transforming them into an audience that changes/transforms the public and enabling them to discuss the public issues existing in society at a rational level -this interaction with the audience. This situation indicates that Brecht's plays possess a public nature. However, for this mental negotiation process to begin, individuals must not be excluded from public life. In other words, the existence of a rational environment, where individuals constituting the public can freely express themselves, listen to each other, and engage in mutual social interaction under equal and unrestricted conditions, is essential. Whether public or private, theatre and cinema arts should primarily ask themselves: What is the fundamental purpose behind the desire for these arts to become public? Especially in this period, when the public sphere is beginning to undergo dissolution due to the intervention of modern digital platforms (such as social media), only in this context can the public function of theatre and cinema arts - what it is or is not- be determined in a rational context.

The fundamental paradox is that the establishment of the public sphere through discourse or action -making such an environment possible- can only be achievable through the existence of active public spaces where individuals, allowing for negotiation and equal participation, listen to each other's views and generate new ideas based on these views. The nationalisation of these spaces, bringing them under the control of modern nation-states, or their commercialisation by the private sector, transforms public spaces into lifeless areas -pseudo public spaces- that serve the profit and political interests of power centres. Private theatres and cinemas, to survive, give space to profit-driven productions, while the artists working in these theatres and cinemas face the loss of meaning brought by commercialisation and profit motives. State-supported theatres and cinema projects, on the other hand, generally create environments for the presentation of representations driven by a predetermined ideology and doctrine within a bureaucratic hierarchy, offering the public the illusion of serving the public interest. Actors working in state theatres or artists working in state-supported cinema projects, under the influence of the bureaucratic system and state ideology, are forced to depart from the objective artistic understanding that describes society's reality on a philosophical level. In light of this loss of meaning, the rational question that must be asked is: what is the public interest underlying the mechanisms that allow this situation? However, a society that possesses a manifestation of a public sphere in dissolution, being subjected to such processes, leads to the disregard of answers to these and similar questions.

Conclusion and Recommendations

The public nature of cinema and theatre arts is in a trend of weakening due to both the authority and ideological pressures created by contemporary nation-state models and the market-oriented approaches of the private sector. Art institutions nationalised by nation-states often serve as propaganda tools for the existing system's ideology, while the art industry, commercialised by the private sector, tends to standardise and homogenise in alignment with the consumption ideology of popular culture. This trend leads to the disappearance of the expectations and demands of individuals related to the public sphere, while also causing the concept of the public sphere, as we know and idealise it, to erode and dissolve within the context of new social paradigms. The dissolution of the public sphere weakens the potential of individuals to be active agents in social relationships and leads to the loss of meaning of the idea of the public sphere in their minds. As Richard Sennett points out in *"The Fall of the Public*

Man", individuals in modern society tend to distance themselves from the public sphere in search of an excessive sense of self and privacy. This results in the weakening of social interaction and negotiation processes. According to Habermas's definition of the public sphere, social spaces where citizens can freely discuss matters of the common public interest are essential for the formation of a true public sphere. However, the manipulative and commercial use of mass media today is another factor that weakens the functionality of the public sphere. Hannah Arendt's definition of the public sphere is based on individuals expressing themselves as they are and actively participating in the network of social relationships. However, the dynamics that have led to the erosion of the contemporary concept of the public sphere also negatively impact Arendt's idealised process of liberation and political engagement. In particular, the increasing emphasis on individuality in contemporary discourse has led individuals to excessively prioritise their individual identities in the public sphere, leading to a disconnection between expressions in the public sphere and real actions. Thus, the qualities of the public sphere, such as pluralism, equality, and participation, are eroding on an intellectual level, and opportunities for genuine communication and action between individuals are increasingly narrowing.

As a result, the roles and functions of theatre and cinema in the public sphere need re-evaluation considering contemporary circumstances. Given their potential to initiate mental negotiation processes in the minds of individuals and promote social interaction, rethinking the public sphere becomes crucial. The ideal definition of the public sphere should be based on spaces and media where individuals participate equally, promote pluralism and participation, and allow for the visibility and representation of different identities. This definition should become a concept that is demanded by large segments of society. Theatre and cinema institutions must redefine their social and cultural functions, taking these ideals into account, to fulfil their public mission. In an era when the public functions of these arts and their roles in the public sphere are weakened by existing structures and restrictions, how theatre and cinema institutions will address this issue and redefine their publicness remains an important question. In this regard, efforts should be made to rebuild the public sphere, taking into account the expectations and demands of individuals. Based on this framework, the following definition of an ideal public sphere can be proposed: "An ideal public sphere is a neutral and independent space where all segments of society can participate equally and freely, in which artistic, cultural, political, and social activities are carried out. This space should neither be under the ideological control of the state nor should it suffer the profit-driven pressures of the private sector." According to these considerations, a public sphere defined this way should "have a structure or quality that promotes pluralism and participation, provide an environment that allows the visibility and representation of different identities, offer a medium open to negotiation and discussion, and provide content that contributes to societal consensus and negotiation processes. It should not exclude individuals from the participatory and democratic environment but instead elevate them from passive subjects to active agents." The public nature of theatre and cinema is directly proportional to the transparent and free flow of information they provide to individuals and society. However, the restrictive policies of existing structures and production relationships prevent these arts from fully realising their potential functions within the public sphere. The public nature of cinema and theatre services must be re-evaluated by examining how much the content presented in these areas contributes to societal consensus and negotiation processes. Therefore, for theatre and cinema institutions to fulfil their public functions, it is necessary for their artistic production to occur in an independent and free environment. Nonetheless, the asymmetric distribution of social power structures and conflicting interests pose the main obstacles to the creation of this free environment. The redefinition of these spaces as places that promote pluralism through the equal participation of individuals, ensure the visibility of different identities, and support social debate has become a necessity for today's public sphere. In light of these findings, theatre and cinema can transform into artistic media that contribute

to societal transformation and awareness processes, thus realising their potential to be truly public.

Author Contributions

The article is a single-author work, and the author's contribution is 100%.

Conflict of Interest Declaration

My article titled "Publicness of theatre and cinema arts: A proposal for defining an ideal public sphere" has no financial conflict of interest with any institution, organisation, or person.

References

- Abdel-Ghani, T. (2020). Film Intervention in Public Space. A Phylogenetic Spatial Change. *The Journal of Public Space*, 2(4), 107–122.
- Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi*. İletişim Yayınları.
- Akbal Süalp, Z. T. (1997). Sinemanın Kamusal Alanı ve Popüler Kültürle Karşılaşması. *25.Kare*, 20, 35–44.
- Akdede, S. H. (2021). Covid-19 ve Özel Tiyatroların İktisadi Durumu. *Journal of Life Economics*, 8(1), 29–34.
- Arendt, H. (2021). *İnsanlık Durumu*. İletişim Yayınları.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (H. Aydın, Trans.). Eğitim Yayınevi.
- Brecht, B. (1982). *Oyunculuk Sanatı ve Dekor* (I. Baskı). Say Kitap Pazarlama.
- Ergin, Y. G. (2015). *Antik Yunan Sosyal Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Gümüş, Y. E. (2024). Teknolojinin Tiyatro İzleme Alışkanlıklarına Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 62, 379–389.
- Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. In M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* (pp. 95–102). Hil Yayın.
- Habermas, J. (2018). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. İletişim Yayınları.
- Hansen, M. (2012). İlk Dönem Sinema: Kimin Kamusal Alanı? (M. İri, Trans.). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 25, 93–109.
- Jurkoyte, I. (2022). Ways Of Organizing: Cinematic Public Space. *Worldrecordsjournal*, 2, 1–4.
- Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in Kamusal Alan Yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45–54.
- Öngen, O. (2023). Dijital Kamusal Alan Kavramının Sinema ve Tiyatro Sanatları Üzerine Etkileri. In H. Tan (Ed.), *Dijital Dalgalar Cilt: 2 Dönüşüm* (Vol. 2, pp. 45–74). Nobel Bilimsel.
- Sennett, R. (2020). *Kamusal Alanın Çöküşü*. Ayrıntı Yayınları.
- Sevimli, M. A. (2019). Üçüncü Sinema'ya Erden Kıral Filmleri Üzerinden Bir Bakış: Kanal ve Bereketli Topraklar Üzerinde. *Konya Sanat Dergisi*, 2, 15–32.
- Willemen, P. (2015). Üçüncü Sinema Meselesi Notlar ve Düşünceler (S. Aydınlı & D. O. Yıldırım, Trans.). *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 133–163.

Tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alan tanımı önerisi

Orkun Öngen¹

¹Tiyatro Bölümü, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Ordu Üniversitesi, Ordu, Türkiye.

ÖZET

Bu çalışma, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alanla olan ilişkisini ve bu sanatların bireylerin düşünce dünyasında kamusal alan kavramına dair, nasıl bir zihinsel müzakere süreci başlattığını incelemektedir. Kamusal alan kavramı, bireylerin özgürce bir araya gelerek toplumsal meseleleri tartışabildikleri ve farklı kimliklerin görünürlüğüne sağladıkları bir mekân olarak tanımlanmaktadır. Sanatın kamusal niteliği açısından değerlendirildiğinde ise toplumun farklı kesimlerindeki insanların bir araya gelerek ortak bir sanat deneyimi yaşadıkları bu mekânların kamusal bir nitelik arz ettiği söylenebilir. Fakat bu alanların kamuya mâl edilme süreçleri çeşitli sorunları da beraberinde getirir. Tiyatro ve sinema gibi her fırsatta kamuya mâl edilmeye çalışılan temsil sanatlarının kültürel, sosyal, eğitsel ve demokratik işlevleri genellikle bireylerin talepleri doğrultusunda şekillenir. Fakat devlet otoritesi ile özel sektörün bu alanları kendi amaçları doğrultusunda şekillendirmesi, sanatın özgür olarak addedilen tarafının tek tipleşerek standardize edilmesine yol açar. Özellikle günümüz modern toplumlarında sıkça karşılaşılan tüketim kültürü ve bireysellik vurgusu, bireylerin zihinlerindeki kamusal alan düşüncesinin aşınmasına neden olmaktadır. Medya ve iletişim araçlarının manipülatif kullanımı, kamusal alan olgusunun şeffaf bilgi akışı ve eşit katılım gibi temel unsurlarının zedelenmesine yol açmaktadır. Çalışmanın amacı, bu bağlamda tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal işlevlerini değerlendirmektir. Bu sanatların toplumsal ve kültürel işlevlerini yeniden tanımlamak, mevcut yapılar ve kısıtlamalar nedeniyle zayıflayan kamusal rollerini güçlendirmek, günümüzde önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alanın yeniden tanımlanması ve güçlendirilmesi, bireylerin politik birer özne olarak yer aldıkları toplum içerisinde etkin bir şekilde varlık göstermelerine yol açacak temel nüveyi içerisinde barındırır. Bu nedenle kamusal alan teorileri üzerine yapılan bu değerlendirme ve karşılaştırmalar aslında ideal bir kamusal alan üzerinde düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal niteliğini tartışarak, bireyler ve toplum üzerindeki etkilerinin neler olduğunu ve bu bağlamda oluşturulacak yeni kamusal alanın ne ifade ettiğini/edeceğini göstermeyi hedeflemektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Kamusal alan, Tiyatro ve sinema, Sanatın kamusal alanı.

Giriş

Tiyatro ve sinema sanatlarının yarattığı kamusal alan anlayışı, toplumun farklı kesimlerinden insanların bir araya gelerek belirlenmiş bir sanat faaliyeti/etkinliği aracılığıyla ortak bir deneyimi paylaştıkları mekânlar/alanlar üzerinden tanımlanmaktadır. Burada irdelenmesi gereken temel sorun, sinema ve tiyatro gibi temsil sanatlarının kendilerini kamuya mâl etme isteklerinin altında yatan amacın ne olduğudur. Kültürel, sosyal, eğitsel ve demokratik bir işlev görme misyonu taşıyan bu kamusal alanlar, onu oluşturan bireylerin talepleri doğrultusunda bu misyonu gerçekleştirme olanağına kavuşurlar. Fakat kamuyu oluşturan bireylerin taleplerine göre şekillendiğini varsaydığımız bu kamusal alanlar, ya devlet otoritesi tarafından kamusallaştırılarak devlet ideolojisinin politik hedefleri doğrultusunda şekillenen taraflı bir sanat anlayışına ya da özel sektör tarafından piyasalaştırılarak popüler kültürün tüketim ideolojisi ekseninde şekillenen tek tipleşmiş bir sanat anlayışının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu noktada bireylerin kamudan beklentileri ile taleplerinin ne olduğu önem kazanmaktadır.

Günümüz toplumunun bireylerinin kamusal alana atfettikleri anlam, içinde buldukları toplumun üretim ilişkileriyle koşutlu bir yapı etrafında şekillenmektedir. Bu yapı, sermaye sahibi burjuvazi ile imtiyaz ve otorite sahibi bürokratik yönetici arasında gerçekleşen çekişme ekseninde kendini açığa vurur. Bunun haricinde toplumun büyük bir kesimini oluşturan üretim araçlarını kullanarak katma değer üreten üretici kesimin talepleri, bu çekişme sırasında ortaya çıkan güç dengeleri ve çıkar çatışmaları içinde sıklıkla göz ardı edilmekte ya da bastırılmaktadır. Bu durum, bireylerin kamusal alandan elde etmeyi umdukları hem beklenti ve talepleri sürekli değiştirmekte hem de kamusal alana atfettikleri anlamın yitimine zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, günümüz toplumunda aşınmakta olan kamusal alanın sinema ve tiyatro gibi temsil sanatlarını neye dönüştürdüğünü incelemektir. Bu yeni kamusal alanın ne ifade ettiğini ve bireyler üzerindeki etkilerinin neler olduğunu göstermek, bu çalışmanın bir diğer amacıdır. Çalışmanın kapsamı, kamusal alan ile ilgili çalışmalar gerçekleştiren düşünürlerin kamusal alanla ilgili tanımlamaları çerçevesinde yapılan değerlendirme ve karşılaştırmalardan oluşmaktadır. Çalışmada, "kamusal alan" kavram ve tanımları üzerinden yola çıkarak kamusal alan anlayışı günümüz koşulları çerçevesinde değerlendirilecek, ardından tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alan niteliği tartışılacaktır. Bu değerlendirmeler minvalinde yapılan önermeler ekseninde, yeni bir ideal kamusal alan kavramı üzerinde düşünmenin gerekliliği ve nedenleri üzerinde çalışma sonuçlandırılarak, ideal bir kamusal alan tanımı yapılacaktır.

Amaç ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alanla olan ilişkisini incelemek ve bu sanatların bireylerin düşünce dünyasında kamusal alan kavramına dair nasıl bir zihinsel müzakere süreci başlattığını ortaya koymaktır. Özellikle modern toplumlarda tiyatro ve sinema sanatlarının kültürel, sosyal, eğitsel ve demokratik işlevlerini değerlendirerek, bu işlevlerin mevcut yapılar içerisinde nasıl şekillendiğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, tiyatro ve sinema sanatlarının yeniden tanımlanmış kamusal rollerinin bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini belirlemek de çalışmanın amaçları arasındadır.

Çalışma, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alan kavramı içindeki yerini ve önemini tartışarak, bu sanatların toplumsal ve kültürel işlevlerinin yeniden tanımlanmasını amaçlamaktadır. Özellikle modern toplumlarda kamusal alanın aşınan ve anlam yitimine uğrayan süreçlerinin belirlenerek, bireylerin politik birer özne olarak günümüz toplumu içerisinde nasıl ve ne şekilde etkin birer özne olarak varlık göstereceği konusuna katkıda bulunmasından ötürü, bu ve benzeri çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca çalışma, kamusal alan teorileri üzerine yapılan değerlendirmeler ve karşılaştırmalar aracılığıyla ideal bir kamusal alan üzerinde düşünmeyi teşvik etmektedir. Bu bağlamda, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alan kavramının tarihsel perspektif doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi, demokratik ve eşitlikçi bir toplumun inşasında önemli bir rol oynayabilir.

Yöntem

Bu çalışmada, sosyal bilimlerde araştırma inceleme metodlarından biri olan nitel araştırma yöntemlerinden "Tarihsel Araştırma ve Veri Toplama" metodu esas alınmıştır. Araştırma, tarihsel incelemeleri ve tanımları mesnet alarak, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alan kavramının ne olduğunu ve ne ifade ettiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, konuyla ilgili temel literatür kaynaklarından veri toplama ve analiz süreçleri yürütülmüştür. Yöntem, bilinmeyenleri ortaya çıkarmak, konuyla ilgili sorulara yanıt bulmak ve geçmiş ile günümüz arasındaki olayların bağlantılarını, etkilerini ve ilişkilerini incelemek için tercih edilmiştir. Amaç, geçmişteki toplumsal olaylar ile bireylerin veya kurumların faaliyetlerini değerlendirerek insan kültürünün genel yapısını daha iyi anlamaktır (Berg & Lune, 2015, s. 335). Böylece, bu yöntemin kullanılması, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alan üzerindeki etkilerinin tarihsel bir perspektiften değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Çalışmada, kamusal alan teorileri üzerine yapılmış temel tanımlardan hareketle, bu teorilerin tiyatro ve sinema sanatlarına yansımaları analiz

edilmiştir. Çalışmada, Hannah Arendt, Richard Sennett ve Jürgen Habermas gibi önemli düşünürlerin kamusal alan kavramına dair görüşleri değerlendirilmiş ve bu görüşlerin tiyatro ve sinema sanatları bağlamında yorumlanarak kamusal alan ideası tartışmaya açılmıştır. Ayrıca, medya ve iletişim araçlarının kamusal alan üzerindeki etkilerine değinilerek, ilgili bağlam içerisinde tiyatro ve sinema sanatlarının bu araçlarla olan birlikteliği ile yeni rolü üzerine eleştirel bir bakış açısı geliştirilmiştir.

Çalışmanın kapsamı, kamusal alanla ilgili teorik ve kavramsal tanımların, tiyatro ve sinema sanatlarına uygulanması üzerinedir. Kamusal alan kavramının tarihsel gelişimi ve modern toplumlarda nasıl değişime uğradığı konusu genel bağlamda ele alınarak, tiyatro ve sinema sanatlarının bu değişim içindeki konumu değerlendirilmiştir. Ayrıca, tüketim kültürü ve bireysellik vurgusunun kamusal alan düşüncesi üzerindeki etkileri de çalışma kapsamında incelenmiştir.

Teorik ve Kavramsal Çerçeve

Kamusal Alan Kavramı ve Tanımları

Bireyler, sahip oldukları farklı özelliklerle toplum içinde, diğer bir ifadeyle kamu alanında varlık gösterirler. Hannah Arendt'e göre bu insani farklılıklar, bireylerin toplum içinde anlaşılır ve görünür kılınmasını sağlayan temel unsurlardır (Arendt, 2021, s. 258). Eğer bireyler birbirinin aynısı olsaydı, aralarında iletişim kurmak ve eylemde bulunmak için bir neden olmazdı. Bu savdan hareketle Arendt, bireylerin kamusal alanda politika yaparak özgürleştiğini öne sürer. Bu özgürleşme durumu bireyin kendisini olduğu haliyle, değiştirmeden, dönüştürmeden ve bastırmadan ifade etmesiyle gerçekleşir. Ayrıca bu süreç, sadece müzakere yoluyla değil, müzakere konusu haline gelen ideaların kamusal alanda eyleme dökülmesiyle Arendt'in deyimiyile *vita activa* dediği kavram aracılığıyla ortaya konur. Eylem, içeriği ne olursa olsun, her zaman toplumsal bir ilişkiler ağı yaratır. Bu nedenle, eylem doğasında bulunan kısıtlama ve engelleri kaldırarak sınırları aşma eğilimi gösterir. Eylemin bu içkin yapısı, bireyi politik olarak etkin bir özne haline getirir (Arendt, 2021, s. 279). Böylece, insan politik bir özne olarak toplumsal ilişkilerde bulunurken, kamusal alanı aynı zamanda siyasi bir alan haline dönüştürür. Kamusal alanda, birey kendi iradesi doğrultusunda yönlendirdiği edim ve eylemleri aracılığıyla kendini aşar. Eylemin doğası, kendi eylemlerini gerçekleştirmeye muktedir varlıklara etki eden ve aynı zamanda karşılıklı etki-tepki zinciri oluşturan bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle, eylem sadece iki ucu kapalı bir döngü değil, sınırsız toplumsal ilişkilerin oluşmasına olanak sağlayan bir mesnet noktasıdır.

Richard Sennett'a göre ideal kamusal alan, bireylerin bir araya gelerek, birbirlerinin farklılıklarını kabul edip iletişim kurduğu, çoğulculuğa ve etkileşime müsaade eden mekânlardır. Bu alanlar, bireylerin eşit katılımcılar olarak yer aldığı, çoğulculuğu ve katılımcılığı teşvik eden, farklı kimliklerin görünürlüğüne ve temsil edilmesine olanak tanıyan mekânlar olarak tanımlanabilir. Ancak günümüz işletme benzeri kâr-zarar ekseninde organizasyonel bir bütün oluşturan modern toplumu, bu nitelikleri giderek örselemekte böylece kamusal alanlar, bireylerin sadece geçip gitmek için kullandığı, gerçek anlamda etkileşim ve bireyler arası iletişimden kopuk sahte ölü mekânlar halini almaktadır (Olgun, 2017, s. 51). Özellikle tüketim ve bireyselliğin baskın olduğu bir toplumda, insanlar birbirleriyle geçici ilişkiler kurma eğiliminde bulunurlar. Bu nedenden ötürü kamuyu oluşturacak olan topluluk, ortak bir dünya tezahürü kuramaz. Dolayısıyla da birbirleriyle anlamlı ilişkiler geliştiremez. Bu tür alanlara kamusal alan niteliği atfedilemeyeceği gibi, kamusal alanın gerektirdiği çoğulluk, eşitlik ve katılımcılık gibi kamuya özgü özelliklerden de bahsedilemez. Sadece endüstriyel üretim ve tüketim süreçlerinin rasyonel akıl tarafından dayatılan kâr-zarar esasına göre faaliyet gösteren bu tür mekânlarda, eleştirel akıl ve özgür iradenin gelişmesi beklenmemelidir. Bireylerden sadece verilen görev ve sorumlulukları, bu devasa endüstriyel yapı içinde yerine getirmeleri beklenir. Bu nedenle günümüz modern insanı, bu türde bir kamusal alan anlayışından ötürü kendi kimliğini aşırı bir benlik duygusu içerisinde inşa eder. Toplumsal ilişkiler içerisinde bulunduğu diğer insanlara kendini doğal olarak bu aşırı benlik duygusu üzerinden sunar. Bu ileri sürülen nedenlerden ötürü günümüz bireyi; aşırı

iletişimsizlik, mahremiyet ve içe kapanma yoluyla kendini kamusal alandan uzaklaştırma eğilimine girer. Bu durum, Richard Sennett'in "*Kamusal İnsanın Çöküşü*" adlı eserinde belirttiği gibi, bireyin kendini kamusal alandan çekerek kendi oluşturduğu mahremiyet alanına kapanması önermesiyle paralel bir sonuca yol açar (Sennett, 2020, s. 18). Sennett, yeni kamusal alanları tanımlarken, bu alanların belirli bir kullanım amacı taşımaktan ziyade, sadece geçip gitmek için kullanılan mekânlar olduğunu belirtir (Sennett, 2020, s. 29). Bu tür kamusal alanlar, çoğulculuğa ve eşit katılımcılığa imkân vermeyen, farklı kimliklerin görünürlüğünü ve temsilini engelleyen, müzakere ve tartışma ortamı sunmayan alanlardır. Ayrıca bu mekânlar, özel sektör veya kamu elinde şekillenen, resmî ideolojinin hamiliğini yapan ve onu meşrulaştıran, bireyler üzerinde bir baskı unsuru oluşturmak adına -sözde- toplumsal konsensüsü sağlama çabasına hizmet eden, teatral içerikler üreten ölü kamusal alanlar olarak nitelendirilirler.

Habermas'a göre kamusal alan, yurttaşların genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir biçimde toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama serbestliğine sahip özgür bir sosyal alanı ifade eder. Kamusal alanı oluşturan halk, kamuoyu olarak nitelenir. Bu bir nevi halkın sağduyusunun kamusal alandaki temsilidir. Habermas'a göre kamuoyu, halkın eğitim ve iletişim yoluyla temellendirilmiş bir düşünceyi kavrayacak duruma getirilmesinden sonra kamusal tartışma içinde oluşur (Habermas, 2018, s. 146). Bu tür bir iletişimin etkin olabilmesi, bilginin muhataplarına aktarılmasını ve onların etkilenmesini mümkün kılacak özgül araçların varlığını gerektirir. Bu bağlamda kamusal alan, toplumu oluşturan bireylerin eşit katılımcılar olarak özgürce bir araya gelerek, müzakere yoluyla oluşturdukları bir söylem alanını tanımlar. Habermas yaptığı bu tanımları şu şekilde genişletir: "Bu tür bir iletişimin daha genel bir kamusal gövde içinde gerçekleşmesi, bilginin muhataplarına aktarılmasını ve onların etkilenmesini mümkün kılacak özgül araçları gerektirir. Günümüzde gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon kamusal alanın iletişim araçlarıdır" (Habermas, 2004, s. 95). Bu tanım gereği, kamusal alanı oluşturan topluluk, kamu hakkında özgürce bir araya gelerek müzakere edebilmesini sağlayacak kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyar. Kitle iletişim araçlarının özgür ve bağımsız kılınması, kamunun kendisi ve çevresi hakkında doğru ve şeffaf bilgiye ulaşması için bir ön koşuldur. Ancak bu sayede katılımcılar eşitlikçi bir düzlemde müzakere edebilecekleri bir söylem alanı oluşturabilirler.

Bulgular

Kamusal Alan Kavramının Günümüz Koşulları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Günümüz koşullarında kamusal alanda bireylerin gerçekleştirdiği ve toplumsal ilişkilerin gelişimine katkı sağlayan bağımsız eylemler, ekonomik bir değere sahip değildirler. Ticari değeri olmayan bu eylemler, toplumda anlamlı bir değişim veya dönüşüme yol açmamaktadır. Bu nedenle tüketim toplumunda, kamusal nitelik taşıyan çoğu kamusal ilişki gerçek bir ticari değer yaratma özelliğinden uzaktır. Toplumu oluşturan bireyler, genellikle endüstrileşmiş üretim ve tüketim süreçlerinin dayattığı, belirli bir düzene uyum sağlayan edilgen özneler olarak bir araya gelirler. Özellikle birçok kamusal alan, bireylerin entelektüel ve düşünsel alışverişte bulunmalarından ziyade, mevcut durum ve koşullara ikna edilmesi üzerine kuruludur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, demokratik ve özgür bir kamusal alan ideali, aşırı idealize edilmiş ve pratikte gerçekleşmesi zor bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde tüketim kültürü ekseninde bir araya gelen devasa bir endüstriyel fabrikaya benzeyen toplum, makineleşmenin ve otomatlaşmanın da ötesinde artık algoritmalara indirgenerek avatar kimlikler düzeyine dönüştürülmüş yapılardan meydana gelmektedir. İnsan, makine aracılığıyla doğayı kontrol altına almaya çalışırken, makinenin getirdiği toplumsal örgütlenme ve çalışma saatleri içinde tekrarlayan monoton bir eylemler dizisi içinde yer almaktadır. Artık insanın yer alacağı konum ve statü bile algoritmik ölçümler aracılığıyla belirlenerek, insan edimi bu denetim mekanizması içerisinde zapturapt altına alınmaktadır. Tekrarlayan ve monoton eylemler düzeyine indirgenen bu insan edimleri, algoritmik ölçümler aracılığıyla tüketim kültürüne adapte olacak şekilde,

toplumu meydana getiren bu devasa *toplumsal* fabrikaya entegre edilmeye başlanmıştır. Zorunlu ihtiyaçlar ile emek ürünü olan malların piyasada bol miktarda bulunması yeterli değildir; aynı zamanda bu ürünlerin tüketilmesi veya bozulmadan yok olması gerekmektedir. Tüketimin hızlanması içinse, insanın tüketim potansiyeli algoritmalar aracılığıyla daimî bir eylem biçimine doğru yönlendirilmelidir, aksi takdirde, kapitalist toplumların “yaratıcı yıkım” olarak addettiği süreç istenildiği hızda gerçekleşmeyecektir. Adorno, kültür endüstrisinde bir ilerleme olarak ortaya çıkan sürekli yenilik kavramını, aslında benzer olanın kılığının değiştirilmesinden ibaret olduğunu söyler. Değişim veya değişiklik denilenin her yerde ve koşulda gizlediği kâr güdüsüdür (Adorno, 2011, s. 112). Günümüz kamusal alanının tanımı ve işlevi bu sayılan nedenler çerçevesinde önemli ölçüde değişime uğramaktadır. Özellikle dijital medya, sosyal medya ve benzeri sanal ortamların ortaya çıkışı, kamusal alan kavramını yeniden değerlendirilmesini ve tanımlanmasını ayrıca gerekli kılmaktadır. Dijital mecralar, bireylerin düşüncelerini ifade edebildikleri ve toplumsal tartışmalara katılabildikleri yeni bir kamusal alan yaratmış gibi görünürken, aynı zamanda bu alanlar, özel ve kamusal sınırların neler olduğunun belirsizleşmesine neden olan durum ve koşulların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayriyeten bu mecralar, kitleleri sonu gelmez irrasyonel tartışmalara yönlendirip, onları gerçekte var olan ve konuşulması gereken kamuya dair sorunlardan uzaklaştırmakta, onları sonu gelmeyen irrasyonel tartışmalar içerisine sokarak, kitlelerin enerjilerinin emilip yok edilmesi amacına hizmet etmektedir.

Neoklasik iktisat anlayışına göre, tüketiminde rekabet olmayan mal ve hizmetler kamusal üretim olarak tanımlanır. Bu tür mal ve hizmetlerin tüketiminden kimsenin mahrum bırakılmaması gerekmektedir (Akdede, 2021, s. 30). Kamusal hizmetler, toplumun genel refahını artırmaya yönelik olup, sokak aydınlatmaları, deniz kıyıları, çöplerin toplanması ve halk kütüphaneleri gibi unsurlar bu hizmetlere örnek olarak gösterilebilir. Herkesin eşit şekilde yararlanması gereken bu kamusal mal ve hizmetler, toplumun genel refahına katkı sağlar. Bu bağlamda hizmet sunan tiyatrolar -devlet tiyatroları, şehir tiyatroları ve özel tiyatrolar- kamusalılıkları açısından değerlendirildiğinde, tiyatro hizmetinin kamusal niteliği ve bu kamusalılığın kapsamı üzerine çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Benzer şekilde, tiyatro gibi bir temsil sanatı olan sinema sanatının da kamusalılığı tartışmaya açık bir konu haline gelmektedir. Özellikle halkın, rasyonel düşünme ediminden uzaklaştırıldığı, potansiyel enerjilerinin emilerek toplumun seçkin kesiminin çıkarlarına hizmet eden *sahte* kamusal alanlara dönüştürülen bu iki temsil formu, sahip oldukları toplumu dönüştürücü güçten her geçen gün uzaklaşma eğilimi içerisindedir.

Sinema ve Tiyatro Sanatlarının Kamusalılık Niteliği

Sinema sanatı, toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getirerek, onlara ortak deneyimler ve paylaşımlar sunan bir platform olarak kamusal alanın önemli bir parçası kabul edilmektedir. 19. Yüzyılın sonlarından itibaren kentleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte, bireylerin toplumsal ilişkilerini yeniden tanımlamada önemli bir mecra haline gelmiştir. Sinema izleyicisinin ortaya çıkışı, kamusal ve özel alanların yeniden düzenlenmesiyle doğrudan ilişkilidir. Sinemanın kamusal rolü, sadece eğlence amaçlı olmanın ötesine geçerek, farklı sosyal sınıflar, etnik gruplar ve cinsiyetler arasında bir köprü işlevi görmeye çalışsa da gerçekte sınıf ayrımlarını ve toplumsal hiyerarşiyi bulanıklaştırarak, sınıflar arası toplumsal bir uzlaşma -arabulucu olma- rolü üstlenmesine yol açmıştır. Bunun altında yatan temel düşünce toplumun yönetici elitlerinin dünya görüşünü alt sınıflara benimsetme gayesi olduğu söylenebilir. Bu sayede yönetilen ile yönetici arasında bir uzlaşma, konsensüs sağlanması hedeflenmektedir. Bu süreçte sinema, klasik burjuva kamusal alanının kültürel standartlarını benimseyerek, toplumsal kimlik ve dışlama mekanizmalarını edebi ve sanatsal araçlarla pekiştirmeye başlar. Özellikle sinemanın Amerika’da popülerliğe ulaştığı 1920’ler Amerikan *nicleodeonları* döneminde hitap ettiği kitle, kentli yoksullar ile işçi sınıfıdır. 1930’lı yıllara gelindiğinde toplumsal temalı filmlerin ortaya çıktığı görülecektir. Bu filmler; yoksulluk, cinayet, alkolizm, işçi-işveren çatışması, polis ve diğer otoritelerle uyuşmazlık gibi konuları ele alır. Filmlerin konusu her ne kadar genellikle duygusal ve olumlu çözümlerle sonuçlansa da filmlerde “*Herhangi Bir Kimse*” olarak adlandırılan *izleyici*,

içinde bulunduğu kötü durumun onaylandığı izlenimine kapılır. Bu sayede izleyici, yer aldığı toplumsal içerisinde kendine bir kimlik ve cemiyet duygusu kazandığını düşünür (Hansen, 2012, s. 95). Sinema sanatının bu tavrı, klasik burjuva kamusal alanının karakteristik özelliklerini yeniden üretme ve düzenleme çabasını göstermektedir. Zaten toplumsal sınıflar arasındaki arabulucu/uzlaşmacı rolünü de bu çaba üzerinden meşrulaştırır. Bu süreç sinemanın, kökeni 18. yüzyıldaki özel alan ve çekirdek ailenin mahremiyetine dayanan, temel öznellik formlarını⁶ benimsemesiyle ilişkilidir. Nasıl ki 18. yüzyıl romanı sadece içinde yer alan karakterlerin değişik ve farklı yönlerini değil, toplumun tablosunu çizen gizi ortaya koyuyorsa (Sennett, 2020, s. 204), 20. yüzyıl sinema sanatı da romanın sahip olduğu bu rolün taşıyıcısı konumuna geçmiştir. Böylece burjuva kamusal alanının kültürel standartlarını içselleştirerek, bu paradigmanın soyut kimlik yapısı ile dışlama mekanizmalarını tamamen kendine adapte ederek, 20. yüzyıl kamusal alanın inşasında önemli bir rol oynamaya başlar. Bu durum aslında sinema sanatının, siyasi söylemlerin zemini olan kamusal alan normlarını yeniden üretmesine ve bu alanın sınırlarını belirleyerek 18. yüzyıldan gelen kültürel kodları devam ettirmesine imkân sağlamıştır.

Popüler kültür ile sinema sanatı arasındaki ilişki, sinemanın geniş kitlelerce kabul gören bir sanat formu olarak yüksek sanat ile alt kültür arasında gelişen bir etkileşimin yansımasıdır. 20. yüzyılın başlarında, sinemanın popüler kitle kültürüyle olan bağı, dönemin bir nevi yeni medyası olarak kabul edilecek bu mecranın, toplumun her kesiminden insanı çekebilme yeteneğini gösterir. Ayrıca sinema sanatının farklı toplumsal sınıflar ve gruplar arasında üstlendiği uzlaşmacı/aracı rolü, popüler kültürün kendisine toplum içerisinde yer açmaya başladığı yeni mücadele alanında, yüksek sanatın temsilcileriyle etkileşime girerek, kendisine kültürel saygınlık kazandırma gayreti olarak da yorumlayabiliriz. Sinemanın bu iki kültür arasındaki konumu, popüler kültürün formlarını sürekli yeniden üretmek için geniş kitlelere hitap eden ve aynı zamanda toplumsal normları ve değerleri sorgulayıp yeniden yaratan bir mecra olarak varlığını sürdürmesine olanak tanımıştır (Akbal Süalp, 1997). Fakat bu sorgulama ve yeniden üretim mekanizması, kamuyu oluşturan kitlenin lehine değil aleyhinde sonuçlara yol açacak durum ve koşulları beraberinde getirmektedir.

Bu çerçevede sinema sanatı kamusal alanın bir parçası olarak kabul edilebilir. Geniş kitlelere hitap eden bir sanat formu olan sinema, kamusal söylem ve tartışmanın önemli bir aracı durumundadır. Ancak sinema, çeşitli kısıtlamalar, sansür ve manipülasyonlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun temel nedeni, sinemanın endüstriyel anlamda kitlelere sanat üreten bir üretim faktörü olarak, mülkiyetinin az sayıda yönetici ve yayıncı şirketin elinde bulunmasıdır. Bu durum, Habermas'ın yayıncı kuruluşlarla ilgili şu tanımlamasıyla doğrulanır: "Yayıncı kuruluşları, son yüzyıl içinde ekonomik, teknolojik ve örgütsel yoğunlaşmalarının artmasıyla toplumsal güç komplekslerine dönüşmüşlerdir" (Habermas, 2018, s. 314). Ayrıca, bu görüş doğrultusunda, basın-yayıncılık şirketlerinin sinema alanında faaliyet gösteren yapımcı şirketlerle olan iş birliği göz önüne alındığında, kitlelere hitap eden bu kuruluşların kamu üzerinde büyük bir etki ve güce sahip olduğu söylenebilir. Bu durum ise sinema endüstrisi ile hitap ettiği kitleler arasındaki asimetric güç dağılımı ile büyük stüdyoların neden daimî bir kâr odaklı anlayışa sahip olduklarını gösterir. Ticari kaygılar ile ideolojik baskıların sinema endüstrisi üzerinde yarattığı etki, çoğu zaman kitlelere şeffaf ve doğru bilgi sunulmasını engeller. Bu da sinema sanatının kamusal alandaki rolünün ve işlevinin aşınmasına yol açar. İdeal olarak sinema, toplumsal meselelerin özgürce tartışıldığı, farklı kimlik ve görüşlerin görünür kılındığı, müzakere edildiği bir platform veya mecra sunmalıdır. Ancak mevcut koşullar altında sinema sanatı da tıpkı 19. yüzyıl tiyatroları gibi insanların kamusal alandan kaçmalarına imkân sağlayan⁷, bireylerin özel alanlarına çekilerek kamusal tartışmalardan uzaklaştığı bir mecra haline gelmeye başlamıştır.

Bu noktada değinilmesi gereken bir diğer unsur İkinci ve Üçüncü Sinema dönemleridir. İkinci Sinema, 1950 sonları ile 1960 başlarında ortaya çıkan ve Avrupa Avangart Yeni Dalgası'nın film

⁶18. yüzyılda Richard Sennett'in bahsettiği kamusal söylem için bir araç olarak hizmet eden, roman vb. yazılı edebi formların sahip olduğu, kamusal alan anlayışına dair üretilen temel öznellik formları.

⁷ Richard Sennett'in kitabında "19. Yüzyılda Kamusal Yaşam Kargaşası" bölümünde belirttiği gibi (Sennett, 2020, ss. 165-171)

biçimini esas alarak Fransa ve İtalya'da gelişen bir akımdır. Bu akım, Hollywood'un ticari sinemasına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hollywood sinemasının benimsediği klasik anlatı kalıplarını kullanmaktan kaçınarak, sisteme muhalif bir yapı sergiler. Özellikle üçüncü dalga sinemacıların ikinci dalga sinemasına karşı çıkma nedeni, bu film biçiminin toplumsal meselelerden uzaklaşıp bireyin sorunlarına odaklanma eğilimi göstermesidir. Yeni Dalga akımının özelliklerini barındıran bu filmler, üslup ve yapı açısından Hollywood sinemasından ayrılmış gibi görünseler de sistem karşıtı bir tutum benimseyememiş ve kitleleri emperyalizme karşı harekete geçiren yapımlar olamamışlardır (Sevimli, 2019, s. 18). Bu nedenle İkinci Sinema toplumsal mücadelede işlevsiz görülerek bunun yerine daha politik ve devrimci bir sinemayı savunan Arjantinli sinemacı Fernando Solanas ile İspanya doğumlu Octavio Getino 1969 yılında *Tricontinental*'in 13. sayısında "Üçüncü Bir Sinemaya Doğru" adlı üçüncü sinema anlayışının manifestosunu yayınlamışlardır (Willemen, 2015, s. 138). Böylece Üçüncü Sinema, 1960 ve 70'li yıllarda Latin Amerika'da doğan bir akım haline gelmiştir. Bu akım özü itibarıyla sömürge sonrası toplumların seslerini duyurmayı hedefler, emperyalizm karşıtıdır. Üçüncü Sinema'nın İkinci Sinema'dan ayrılan esas noktası, sisteme daha radikal bir muhalefet geliştirerek devrimci bir duruşun parçası olmasıdır (Sevimli, 2019, s. 18). İkinci Sinema, bağımsız sanat sineması olarak Hollywood'a karşı bir tepki niteliğindeyken; Üçüncü Sinema, sömürge sonrası toplulukların sesini duyurmak, toplumsal adalet arayışını desteklemek ve kolektif kimliği ön plana çıkarmak amacıyla ortaya çıkan bir akım olarak nitelendirilir. Her iki akım da ana akım sinemadan farklı estetik ve ideolojik yaklaşımlar sergileyerek, sinemanın toplumsal ve politik bir araç olarak işlev görmesini amaçlar. Ana akımın dışında ona karşıt olarak yer alıyormuş gibi görünen bu iki dönem aslında dağıtım kanalları ve gösterim biçimleri üzerinden değerlendirildiğinde, ister istemez belirli bir merkeze bağlı olmak durumunda kaldığı açıkça görülmektedir. Politik filmler, her ne kadar muhalif niteliklere sahip olsa da özellikle politik muhatapları tarafından kendi yankı odalarında birbirlerinin seslerini işittikleri bir biçim haline dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durum, politik ve eleştirel gibi görünen bir sanat formunun, kendi şahsına münhasır ideolojik söylevi içerisinde, gerici ve muhafazakâr niteliklere sahip olabileceğini ya da bu niteliklere doğru anlatım biçimleri açısından kayabileceğini gösteren bariz bir örnektir.

Bu noktada Ilona Jurkonyte ve Taher Abdel-Ghani'nin makalelerini değerlendirmek gerekir (Abdel-Ghani, 2020), (Jurkonyte, 2022). Özellikle sinemanın kamusal alan üzerindeki rolünü derinlemesine ele alan bu çalışmalar, kendi ideolojik bakış açıları çerçevesinde, kamusal alanların özelleştirilmesi ve ticarileşmesine karşı dururken, aynı zamanda kendi kurdukları bakış açısının çıkmazıyla baş başa kalırlar. Her iki çalışma, sinema ve diğer sanatsal etkinliklerin kamusal alanları yeniden canlandırma ve toplumsal diyalogu teşvik etme potansiyeline vurgu yapmaktadır. Bu noktada Arendt, Habermas ve Sennett'in fikirleriyle hemen hemen aynı ortak noktaları paylaşırlar. Ancak bu çalışmalar, kamusal alan denilen olgunun yalnızca belirli fiziksel mekân veya mekânlarla sınırlandırılmaması gerektiğini göz ardı etmektedirler. Dijital ve sanal platformların, kamusal tartışmalara olan etkisi ile kamuoyu yaratma becerisi üzerinden toplumsal katılımı artırmadaki rolü, günümüzde *dijital* kamusal alanların varlığını ortaya koyarken, bu alanların yarattığı sorunsalları da beraberinde getirmektedir⁸. Ayrıca ilgili makalelerde kamusal katılımın (özellikle kamuoyu olgusunun) kimler için geçerli olduğu, toplumsal çeşitliliğin nasıl sağlanacağı ve bu tür sanat projelerinin kalıcılığı ve sürdürülebilirliği üzerinde durmayıp bir eleştiri sunmaması, her iki çalışmanın da önemli eksiklikleri arasında gösterilebilir. Özellikle sinema sanatı ile beraberinde oluşan film metasının artan oranda ticarileşmesi, büyük stüdyoların hakimiyetindeki dağıtım kanalları, alternatif ve bağımsız projelerin görünürlüğü azaltarak, toplumsal çeşitliliği yansıtmaktan uzak bir kamusal alan anlayışına neden olmaktadır. Bu dönüşüm, sinemanın politik ve sosyal bir araç olarak kullanılması gerektiği fikrini daha en baştan zayıflatmaktadır. Çünkü ana akım ticari sinema, eleştirel ve karşıt akımları belirli bir merkez içerisinde -özellikle dağıtım ve gösterim kanalları üzerinden- toplayarak sürekli olarak dışsallaştırma eğilimi göstermektedir. Bu durum ise İkinci

⁸ Dijital Kamusal Alan kavramı ve dijitalleşmenin neden olduğu problemler için bkz. (Öngen, 2023)

ve Üçüncü Sinema'nın giderek daha fazla ana akım etkisi altına girerek sinemanın birinci dönemine benzemesine yol açmakta ve bu nedenden ötürü, İkinci ve Üçüncü Sinema'nın özleri itibariyle sahip oldukları devrimci, dönüştürücü potansiyeli yitirmelerine sebep olmaktadır. Ayrıca İkinci ve Üçüncü Sinema dönemlerinin politik yaklaşımı ve söylemi, kamusal alan kavramının sadece protesto ve kriz anlarında ortaya çıkan bir olguymuş gibi anlaşılmasına neden olmaktadır. Kamusal alan kavramı sadece devrimci dönemlerle sınırlandırılan bir olgu olmamalıdır aksine günlük hayatta da bu alanların işlevselliğinin nasıl korunabileceği üzerine düşünmek gerekmektedir. Bu nedenle, sinemanın kamusal niteliğini yeniden canlandırmak için onu talep eden öznelerin, kendi düşünsel devrimlerini gerçekleştirerek, zihinlerindeki kendi kamusal alan anlayışlarını yaratmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tiyatro sanatı, Antik Yunan kent devletlerinde kurumsal bir biçimde ortaya çıkarak kamusal bilincin ifade bulduğu, izleyici ile doğrudan etkileşim kuran bir kamusal alan olarak tanımlanabilir. Bu dönem tiyatrosu, özgür yurttaşların kolektif zihniyetinin tezahür ettiği bir alan olup, Antik Yunan kent devletini oluşturan ve aynı zamanda *oikosun*⁹ sahibi olan bu bireylerin kamusal ifade biçimlerini temsil eder. Tiyatro ve sinema sanatının kökenlerine bakıldığında, aralarındaki temel farklar belirginleşir. Sinema sanatı, emek sahibi olan üretici kesimlerin yani proletarya sınıfının ihtiyaç ve arzularına yönelik bir hizmet sunarken, tiyatro sanatı Antik Yunan toplumunun yönetici kesiminin yani *oikos* sahiplerinin istek ve ihtiyaçlarına göre şekillenen bir toplumsal ihtiyaçlar paradigmasını yansıtır. Bu iki sanat formunun farklı toplumsal sınıfların gereksinimlerine hitap etmesi, tarihsel çıkış noktaları bakımından farklı yaşam standartları ve dünya görüşüne sahip olan kitlelere hitap ettiğini gösterir. Bu bağlamda, tiyatro sanatı tarihsel süreç içinde yönetici kitlenin söylev alanını oluşturan ve bu söylev üzerinden toplumsal katmanlara hitap eden bir kamusal alan özelliği taşımaktadır. Öte yandan, sinema sanatı, genellikle toplumun yönetilen ve sermaye kesimi tarafından sömürülen sınıflarının edilgen bir özne olarak tasvir edildiği bir kamusal alan sunar (Öngen, 2023, s. 66). Modern dönemlerde, tiyatro sanatının halkın orta kesimlerine yönelik bir ifade aracı haline gelmesi, her ne kadar bu sanat formunun halkın duygularını, düşüncelerini ve ifadelerini sergileyen kamusal alanlara dönüşmesine yol açsa da bu dönüşüm, ulus devletlerin bu kamusal alanları denetim altına alma isteğini ve stratejilerini beraberinde getirerek, bu alanların sahip olduğu kamusal niteliğin kaybolmasına ve hatta ortadan kalkmasına yol açabilmektedir.

17. ve 18. yüzyıllarda tiyatro, sosyal sınıfların belirgin şekilde ayrıldığı bir kültürel kamusal alan sunmakla birlikte, bu kamusal alanın yeniden şekillendirilmesinde etkili bir role sahip olmuştur. Özellikle üst sınıflar için tiyatro, moda uygun bir sosyal etkinlik olarak öne çıkarken, bu dönemde Molière ve Racine gibi oyun yazarları tarafından geliştirilen dram anlayışı, akıl ve düzeni vurgulayan, toplumsal davranış kurallarına göre şekillenen estetik biçimine bağlı bir tiyatro anlayışını desteklemiştir (Gümü, 2024, s. 381). Dönemin bu ve benzeri tiyatro anlayışları, ürettikleri içerikler bakımından eleştirel bir perspektifte değerlendirilecek olursa şöyle bir çıkarım yapılabilir: Bu tiyatro anlayışları, içinde buldukları dönemin yalnızca var olan toplumsal normlarını yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda kitlelerin geniş bir bölümünü, dönemin burjuva kamu düzenine adapte ederek onları yeniden yapılandıran bir araç olarak işlev görmüşlerdir. Tiyatronun kamusal niteliği bu bağlamda ele alındığında, kamusal alanın demokratikleşmesine katkıda bulunmaktan çok, burjuva değerlerinin pekiştirilmesi ve kitlenin bu değerlere göre adapte edilmesi, uyumlandırılması sürecine hizmet ettiği söylenebilir. Bu durum, tiyatronun kamusal alanı dönüştürücü bir güç olarak değil, mevcut düzenin (*ancient regime*) sürdürücüsü olarak rol oynadığını gösterir.

Tiyatro sanatında seyircinin sahnede izlediği temsilin kamusal özellik taşıması, sahnede gerçekleştirilen performansın yalnızca ilgili kamusal mekânda temsiliyle değil, bu temsilin seyircinin düşünce dünyasında zihinsel bir müzakere süreci başlatmasıyla ancak mümkün hale gelebilir. Epik tiyatro kuramcısı olan Bertolt Brecht, oyunlarında bu esas gözetecek konularını ele

⁹ Oikos Kavramı ve açıklaması için bkz.(Habermas, 2018, s. 60),(Ergin, 2015, ss. 55, 91)

alır. Toplumsal süreçlerin karakteristik özellikleri ile üretim ilişkilerini ele alarak yazdığı metinlerde, her performans sırasında toplumsal değişim ve güncel olaylara göre yeniden şekillenen episodik ve eklektik bir metin yapısı oluşturmaya çalışır (Brecht, 1982, s. 109). Brecht'in episodik ve eklektik metin oluşturmadaki amaç, tiyatro seyircisini başta metin düzeyinde bir yabancılaştırmaya tabi tutarak onu kamuoyunu değiştiren/dönüştüren bir izleyici durumuna dönüştürerek, toplumda var olan kamusal problemleri rasyonel düzeyde -bu izleyici kitlesiyle- tartışma isteğidir. Bu durum, Brecht oyunlarının kamusal niteliğine sahip olduğunu gösterir. Yalnız bu zihinsel müzakere sürecinin başlaması için bireylerin kamusal yaşamdan dışlanmamış olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, kamuyu oluşturan bireylerin kısıtlanmamış eşit koşullar altında, özgürce ürettikleri düşünceler vasıtasıyla birbirlerini dinleyerek ve kendilerini ifade ederek, karşılıklı toplumsal etkileşimde bulunabildikleri rasyonel bir ortamın varlığı zorunludur. Tiyatro ve sinema kurumları, özel veya kamuya ait olsun, öncelikle kendilerine şu soruyu sormalıdır: Bu sanatların kamuya mâl olma isteğinin altında yatan temel amaç nedir? Ancak bu amaç doğrultusunda, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal işlevinin -özellikle kamusal alanın, günümüz dijital mecralarının (sosyal medya vb.) müdahalesiyle çözünmeye başladığı bu dönemde- ne olduğu veya ne olmadığı, rasyonel bir bağlamda saptanabilir.

Temel paradoks şudur: söylem veya eylem yoluyla kamusal alanın sağlanabilmesi –böyle bir ortamın mümkün hale getirilmesi– ancak müzakere ve eşit katılıma izin veren bireylerin, birbirlerinin düşüncelerini dinlediği ve bu düşünceler üzerinden yeni fikirler üretebildiği, etkin kamusal alanların varlığıyla mümkündür. Bu alanların kamulaştırılarak günümüz ulus devletlerinin kontrolü altına girmesi ya da özel sektör tarafından piyasalaştırılması, kamusal alanları, güç odaklarının kâr ve siyasi menfaatlerine hizmet eden ölü alanlara -sözde kamusal alanlara- dönüştürmektedir. Özel tiyatrolar ve sinema salonları, ayakta kalabilmek adına kâr amacı güden yapımlara yer verirken, bu tiyatrolar ve sinemalarda çalışan sanatçılar ise piyasalaşma ve kâr güdüsünün getirdiği anlam yitimiyle karşı karşıyadırlar. Ülkelerin devlet destekli tiyatroları ile sinema projeleri ise -genellikle- önceden belirlenen bir ideoloji ve doktrinin getirdiği sanatsal bakış açısı çerçevesinde düzenlenmiş, sözde kamu yararı güden temsillerin, belirli bir bürokratik hiyerarşi düzeni içerisinde halka sunumuna imkân veren ortamları yaratır. Günümüz ulus devletlerinin idaresi altında bulunan devlet tiyatrosunda görev alan oyuncu veya devlet destekli sinema projelerinde çalışan sanatçı, içinde bulunduğu bürokratik sistem ile devlet ideolojisinin etkisi altında kalarak, sanatın felsefi düzeyde sahip olduğu toplumun realitesini betimleyen, objektif sanat anlayışından uzaklaşmak zorunda kalır. Bu anlam yitimi karşısında sorulması gereken rasyonel soru, bu duruma izin veren işleyiş mekanizmasının altında yatan kamusal çıkarın ne olduğudur. Fakat çözünmeye uğrayan/maruz bırakılan kamusal alan tezahürüne sahip olan bir toplum, bu ve benzeri soruların cevaplarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sinema ve tiyatro sanatlarının kamusal alanı, hem günümüz ulus devlet modellerinin yarattığı otorite ve ideolojik baskılar, hem de özel sektörün piyasa odaklı yaklaşımları nedeniyle zayıflama eğilimi içerisindedir. Ulus devletler tarafından kamusal alanın kamusal alanı, çoğu zaman var olan sistem ideolojisinin propagandasını yaparken, özel sektör tarafından piyasalaştırılan sanat endüstrisi ise popüler kültürün tüketim ideolojisi ekseninde üretilen sanat metalarının hamiliğini yapar. Bu eğilim, bireylerin kamusal alanla ilgili beklenti ve taleplerinin ortadan kalkmasına yol açarken, aynı zamanda bilinen ve idealize edilen kamusal alan kavramlarının aşınarak, var olan yeni toplumsal paradigmalarda içerisinde çözünmeye sebep olmaktadır. Kamusal alanın çözünmeye, bireylerin toplumsal ilişkilerde etkin birer özne olma potansiyelini zayıflatırken, bireylerin zihnindeki kamusal alan ideasının anlamını yitirmesine yol açmaktadır. Richard Sennett'in "*Kamusal İnsanın Çöküşü*" adlı eserinde belirttiği gibi, modern toplumun bireyleri, aşırı benlik duygusu ve mahremiyet arayışı içinde kamusal alandan uzaklaşma eğilimi içerisine girerler. Bu durum, toplumsal etkileşim ve müzakere süreçlerinin de zayıflamasına neden olur.

Habermas'ın kamusal alan tanımına göre, yurttaşların genel yarara ilişkin meseleler hakkında özgürce tartışabildikleri sosyal alanlar, gerçek bir kamusal alanın oluşumu için gereklidir. Ancak, günümüzde kitle iletişim araçlarının manipülatif ve ticari çıkarlara yönelik kullanımı, kamusal alanın işlevselliğini zayıflatan yeni koşullar yaratır. Hannah Arendt'in kamusal alan tespiti, bireylerin kendilerini olduğu gibi ifade etmeleri ve toplumsal ilişkiler ağı içinde etkin özne olarak yer almaları üzerine kuruludur. Ancak, günümüz kamusal alan kavramının aşınmasına yol açan dinamikler, Arendt'in idealize ettiği özgürleşme ve politika yapma sürecini de olumsuz etkilemektedir. Özellikle bireyselliğe günümüz söylemlerinde yapılan aşırı vurgu, bireylerin kamusal alandaki bireysel kimliklerini çok fazla ön planda tutmalarına neden olmakta, bu da kamusal alandaki ifade biçimlerinin gerçek eylemlerden kopmasına yol açmaktadır. Böylece, kamusal alanın çoğulculuk, eşitlik ve katılımcılık nitelikleri düşünsel düzeyde aşınmakta, bireyler arasındaki gerçek iletişim ve eylem olanakları giderek daralmaktadır.

Sonuç olarak, tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alandaki rolleri ve işlevleri, günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmelidir. Bu sanatların sahip olduğu, bireylerin düşünce dünyası üzerindeki zihinsel müzakere süreçlerini başlatma ve toplumsal etkileşimi teşvik etme potansiyeli dikkate alınarak, kamusal alanın yeniden tanımlanması büyük bir önem arz etmektedir. Kamusal alanın ideal tanımı, bireylerin eşit katılımcılar olarak yer aldığı, çoğulculuğu ve katılımcılığı teşvik eden, farklı kimliklerin görünürlüğüne ve temsil edilmesine olanak tanıyan mekân ve mecralar olarak belirlenmeli ve bu tanım toplumun geniş kesimleri tarafından talep edilen bir olgu haline gelmelidir. Tiyatro ve sinema kurumları ise kamusal misyonlarını yerine getirmek için bu idealleri göz önünde bulundurarak, toplumsal ve kültürel işlevlerini toplumun talepleri doğrultusunda yeniden tanımlamalıdır. Bu sanatların kamusal işlevlerinin ve kamusal alan içindeki rollerinin mevcut yapılar ve kısıtlamalar nedeniyle zayıfladığı bir dönemde, tiyatro ve sinema kurumlarının bu durumu nasıl ele alacakları ve kamusalılığı nasıl yeniden tanımlayacakları önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu doğrultuda, bireylerin kamusal alana dair beklenti ve talepleri dikkate alınarak, kamusal alanın yeniden inşası için çaba sarf edilmelidir. Bu bağlam üzerinden ideal bir kamusal alan tanımı önerisi şu ifadeyle sunulabilir: "İdeal bir kamusal alan, toplumun tüm kesimlerinin eşit ve özgür bir şekilde katılım sağlayabildiği, sanatsal, kültürel, politik ve sosyal faaliyetlerin yürütüldüğü, tarafsız ve bağımsız bir mekândır. Bu alan ne devletin ideolojik kontrolü altında ne de özel sektörün kâr odaklı baskısı altında olmalıdır." Bu tanımdaki değerlendirmeler neticesinde ideal bir kamusal alan; "Çoğulculuğu ve katılımcılığı teşvik eden, farklı kimliklerin görünürlüğüne ve temsil edilmesine olanak tanıyan, müzakere ve tartışma süreçlerine açık bir mecra sağlayarak kitlelere toplumsal konsensüs ve müzakere süreçlerine katkı sağlayacak içerikler sunan, onları katılımcı ve demokratik ortamdan dışlamayan ve toplumu edilgen özneler olma konumundan etkin özneler olma konumuna getiren özelliklere sahip olmalıdır." Tiyatro ve sinema sanatlarının kamusalılığı, bu sanatların bireylere ve topluma sağladığı şeffaf ve özgür bilgi akışı ile doğru orantılıdır. Fakat var olan yapıların kısıtlayıcı politikaları ile üretim ilişkileri, bu sanatların kamusal alan içerisindeki potansiyel işlevlerini tam anlamıyla yerine getirmelerini engellemektedir. Sinema ve tiyatro hizmetlerinin kamusal niteliği, bu alanlarda sunulan içeriklerin toplumsal konsensüs ve müzakere süreçlerine ne derece katkı sağladığı üzerinden yeniden değerlendirilerek sorgulanmalıdır. Bu nedenle tiyatro ve sinema kurumlarının kamusal işlevlerini yerine getirebilmesi için, sanatsal üretimlerinin bağımsız ve özgür bir ortamda gerçekleşmesi gerekliliği söz konusudur. Fakat toplumsal güç yapılarının asimetrik dağılımı ile çıkar çatışmaları bu özgür ortamın oluşması önündeki başlıca engellerdir. Bu alanların, bireylerin eşit katılımıyla çoğulculuğu teşvik eden, farklı kimliklerin görünürlüğünü sağlayan ve toplumsal tartışma ortamını destekleyen mekânlar olarak yeniden tanımlanması günümüz kamusalı için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu tespitler minvalinde tiyatro ve sinema sanatları gerçek anlamda sahip oldukları kamuya ait olma potansiyellerini ortaya çıkaracak, toplumsal dönüşüm ve bilinçlenme süreçlerine katkı sunan sanatsal mecralar haline dönüşebileceklerdir.

Yazar Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır, yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Tiyatro ve sinema sanatlarının kamusal alanı: İdeal bir kamusal alan tanımı önerisi" başlıklı makalemin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Abdel-Ghani, T. (2020). Film Intervention in Public Space. A Phylogenetic Spatial Change. *The Journal of Public Space*, 2(4), 107-122.
- Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi*. İletişim Yayınları.
- Akbal Süalp, Z. T. (1997). Sinemanın Kamusal Alanı ve Popüler Kültürle Karşılaşması. *25.Kare*, 20, 35-44.
- Akdede, S. H. (2021). Covid-19 ve Özel Tiyatroların İktisadi Durumu. *Journal of Life Economics*, 8(1), 29-34.
- Arendt, H. (2021). *İnsanlık Durumu*. İletişim Yayınları.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (H. Aydın, Çev.). Eğitim Yayınevi.
- Brecht, B. (1982). *Oyunculuk Sanatı ve Dekor* (I. Baskı). Say Kitap Pazarlama.
- Ergin, Y. G. (2015). *Antik Yunan Sosyal Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Gümüş, Y. E. (2024). Teknolojinin Tiyatro İzleme Alışkanlıklarına Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 62, 379-389.
- Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. İçinde M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* (ss. 95-102). Hil Yayın.
- Habermas, J. (2018). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. İletişim Yayınları.
- Hansen, M. (2012). İlk Dönem Sinema: Kimin Kamusal Alanı? (M. İri, Çev.). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 25, 93-109.
- Jurkocyte, I. (2022). Ways Of Organizing: Cinematic Public Space. *worldrecordsjournal*, 2, 1-4.
- Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in Kamusal Alan Yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54.
- Öngen, O. (2023). Dijital Kamusal Alan Kavramının Sinema ve Tiyatro Sanatları Üzerine Etkileri. İçinde H. Tan (Ed.), *Dijital Dalgalar Cilt: 2 Dönüşüm* (C. 2, ss. 45-74). Nobel Bilimsel.
- Sennett, R. (2020). *Kamusal Alanın Çöküşü*. Ayrıntı Yayınları.
- Sevimli, M. A. (2019). Üçüncü Sinema'ya Erden Kıral Filmleri Üzerinden Bir Bakış: Kanal ve Bereketli Topraklar Üzerinde. *Konya Sanat Dergisi*, 2, 15-32.
- Willemen, P. (2015). Üçüncü Sinema Meselesi Notlar ve Düşünceler (S. Aydınli & D. O. Yıldırım, Çev.). *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 133-163.

Classical Turkish music children's songs in beginner level Turkish music cello teaching

Adem Kılıç¹

¹Ankara University of Music and Fine Arts, Faculty of Music and Performing Arts, Department of Voice Education, Department of Traditional Music, Ankara, Türkiye.

ABSTRACT

Children's songs play a role in the development of language skills, communication, the teaching of social norms, and the transmission of national values. Folk songs, lullabies, traditional melodies, rhymes, school songs, and anthems form the foundation of general music education. Among these are compositions inspired by the makam (modal) structures and rhythmic patterns of Classical Turkish Music. The literature review reveals that the potential use of these children's songs, composed by prominent composers, in beginner-level Classical Turkish Music cello instruction has not yet been thoroughly explored. In this sense, the study included three children's songs from leading figures in Classical Turkish Music through random sampling, considering time constraints and makam structures. These compositions constituted the study's sample, and their notation was prepared using the Finale 2023 software. A total of 413 compositions were identified. The findings suggest that incorporating children's songs into teaching can significantly aid students in adapting more quickly to the characteristic features of the makams and rhythmic patterns.

KEYWORDS

Children's songs, Classical Turkish music, Cello, Makam and usul instruction, Right-hand and left-hand techniques.

Introduction

Music plays a role in the affective and cognitive development of humans as such music also occupies a place in educational activities and is used as a method at every stage of child development. Music, particularly songs, in education, noting that rhymes, counting songs, lullabies, songs, and folk tunes are fundamental in children's games (Yıldız, 2005, p. 74). For instance, lullabies, a type found in the cultural traditions of every nation, were created by mothers to help children fall asleep or to soothe them when they cry. Lullabies, which have been an integral part of folk culture in almost every nation throughout history and continue to thrive, are primarily anonymous forms of folk literature. Sung by mothers with simple melodies, they are intended to soothe, quiet, or help children fall asleep (Çıblak Coşkun, 2013, p. 500).

Nursery rhymes contribute to children's memorisation of song lyrics, developing a sense of rhythm and language skills, and improving their ability to sing and perform music in a choir. Şendağ (2009) described that while rhymes and counting songs have not been adequately studied within Turkish folk literature, they play a crucial role in preschool education by fostering habits and enhancing language development through music. This process helps children enter school with a developed sense of rhythm, improved motor skills, and the ability to sing collectively. Therefore, rhymes and counting songs are vital in establishing the foundation for music education at the preschool and primary levels (p. 1).

Despite being classified as part of the rhymes group, counting rhymes stand out due to their unique wording. They are used in children's games to determine the "it" player, known as the "ebe." Regarding their use, counting rhymes are mostly recited before games and have two primary applications. In the first, the rhyme is recited once, and the player on whom the final word or syllable falls is chosen as the "it." In the second, the rhyme is repeated one less time than the number of players; each time, the final word or syllable indicates a player who is saved, and the last remaining player becomes the "it." Counting rhymes helps keep children's games lively, maintain excitement among participants, and enhance the quality of rule-based games (Yıldız, 2019, p. 93).

Although children's games may appear diverse in terms of type, cultural context, and required tools, they generally contribute positively to education and learning throughout all stages of children's development. Children's games are entertaining, educational, and relaxing. These games promote physical activity, encourage sharing, and develop critical thinking and problem-solving skills. For children whose participation in games and activities is decreasing in modern times, such games can significantly support their development (Gökşen 2014, p. 232).

The use of folk songs, which embody the traditional values of Turkish culture in their lyrics, as a tool for education allows children to develop a sense of national consciousness and facilitates their rapid learning and adoption of these songs. Just as every society has its folk music, the Turkish people possess a unique musical tradition with a rich repertoire of folk songs. Folk songs with lyrics, rhythmic, and melodic forms suitable for children should be included in secondary education and primary education (alongside rhymes and counting songs). Folk songs, with their lyrical and melodic structure, traditional elements, and national values, serve as an effective educational tool, significantly benefiting children's music education and contributing to the formation of national identity (Sak, 1997, p. 8).

Children's Songs

Compositions aimed at children in terms of lyrics and melody are defined as children's songs. Children's songs typically consist of anonymous melodies, works from Turkish or other folk music traditions, and melodies created by local or foreign lyricists and composers.

Sağır categorised children's songs into four main groups:

1. Adapted Songs
2. Imitative Songs
3. Anonymous Songs/Folk Songs (including rhymes, counting songs, lullabies, and folk songs)
4. Turkish School Songs (2004, p. 7).

Adapted Songs: These are children's songs whose melody originates from a foreign composer, and lyrics are subsequently added. Many children's songs have been created using this method. Seyrek (1995) explained that melodies from different cultures were combined with Turkish lyrics and incorporated into the school music repertoire. The melodies of these adapted songs were inspired by folk songs or school music from Western European countries such as Italy, England, Germany, Sweden, and France. Many of the songs taught in Turkish schools fall into this category. Examples of adapted songs include *Mevsimler*, *Kış Baba*, *Annem*, *Yaşasın Okulumuz*, and *Haydi Gelin Çocuklar* (pp. 342–343; cited in Uluçay, 2012).

Imitative Songs

Imitative songs are children's songs composed by musicians specifically for use in school music education. These compositions are often inspired by songs from other cultures, emphasising the major and minor scales found in International Art Music. The musical understanding of Western composers and performers serves as a primary reference in their creation.

Songs created by Turkish school music composers that draw on the musical structures of other cultures are referred to as "imitative songs." While utilising the major-minor scales and rhythmic structures of Western music and aiming to align with the aesthetic preferences of European societies, these compositions are considered distant from the essence and cultural identity of the Turkish people (Sağır, 2004, p. 8).

Anonymous Songs/Folk Songs

Works whose composer or lyricist is unknown are classified as "anonymous." Folk songs that have undergone various changes over time and passed down to the present day exhibit anonymous characteristics. Alaeddin Yavaşca noted that the composers of anonymous works, particularly those from earlier periods, are often unknown and can only be speculated upon. He emphasised that anonymous works are more common in the ilahi (hymn) form, as dervishes frequently refrained from claiming authorship, viewing their talents as divine blessings, and consciously signing their works as *El Fakir* (The Humble) (as cited in Kartal, 1997, p. 8).

Folk songs have long been effective methods for addressing societal issues and narrating significant events remembered by the public. While initially created by individuals, their oral transmission over time has led to occasional variations in their lyrics. This process has solidified their status as an anonymous genre within Turkish folk literature, preserving poetic forms and characteristics.

Folk songs are regarded as the common heritage of the Turkish people. Their natural dissemination is attributed to their widespread appeal and oral transmission. In the past, the lack of modern communication tools slowed their spread across Anatolia, but their continuity was preserved. Wars, migrations, soldiers, trade caravans, and wandering minstrels were key in spreading folk songs to different regions. Technological tools such as radios, televisions, and recording devices have recently accelerated their dissemination (Artun, 2013, p. 1). Folk songs vary regionally, reflecting Turkey's cultural diversity and standing as vital components of the nation's cultural richness. Their relatively simple lyrics and melodies make them easier to teach than other musical genres, and they are frequently included in school song repertoires.

Turkish School Songs

Turkish school songs are works composed by Turkish musicians inspired by traditional folk songs. These compositions incorporate elements of Turkish culture and have been widely admired by the public. They are considered exemplary in music education for children and are often used as model pieces for teaching purposes.

The Purpose of School Music

As Sun (2006) discussed that school songs derived from folk songs are integrated into education using single- or multi-voiced folk songs and school music compositions as a foundation. He emphasised the need to preserve folk music, prevent its distortion, develop it further, and use it to transmit societal values while supporting individuals in discovering themselves and overcoming their challenges (p. 111).

Many composers have created children's songs based on Turkish music's modes, rhythms, forms, and rules. The lyrics encourage children to respect and love their parents, teachers, friends, elders, nature, and animals, maintain cleanliness in their environment, pay attention to personal hygiene, and follow traffic rules to become good citizens. When composing their works, composers and lyricists ensure that the songs suit children to perform together or solo. Additionally, they anticipate that children who easily learn and perform these works can build self-confidence, develop the ability to distinguish beauty from other elements, gain an aesthetic perspective, and enhance their socialisation.

Problem Statement

Numerous works have been composed by classical Turkish music composers to foster love and appreciation for the songs and folk tunes in our culture among children. These compositions aim to instil certain responsibilities in children. However, in beginner-level Turkish music cello instruction, the lack of classification of repertoire pieces by level prevents the implementation of a standardised teaching model for students. In this process, lessons primarily focus on finger exercises and teaching songs and folk tunes from the Turkish Radio and Television Corporation (TRT) repertoire.

The main research question of this study is: *"How does teaching Classical Turkish Music children's songs in beginner-level Turkish music cello instruction contribute to students' development?"*

The sub-questions are as follows:

1. How many works by classical Turkish music composers exist?
2. What are the frequently used right-hand and left-hand techniques, in terms of technical execution, in three randomly selected children's songs by classical Turkish music composers and in beginner-level Turkish music cello instruction?

Purpose of the Research

This study aims to explore how teaching children's songs in beginner-level Turkish music cello instruction contributes to students' adaptation to modes, rhythms, and cello techniques.

Significance of the Research

This study is significant as it provides a model for incorporating Classical Turkish Music children's songs into beginner-level Turkish music instrumental instruction.

Population and Sample

This research's population consists of 413 children's songs archived by the Presidential Classical Turkish Music Choir. The sample consists of three (3) works selected using a random sampling method.

Limitations

This study focuses solely on children's songs within the Classical Turkish Music repertoire and is limited to specific journal writing guidelines and selected works.

Literature Review

In a study by Ergöz (2003), Turkish Music Children's Songs were categorised into songs in Turkish music, folk songs for children in Turkish Folk Music, and anonymous melodies. Sample songs examined these categories in terms of genres, themes, melodic, and rhythmic structures. Additionally, the study included the opinions of music teachers and students in schools under the Ministry of National Education to assess its utility. Similarly, in a study by Göher (2006), 1,000 Turkish and 1,000 Western children's songs were analysed from various perspectives, including their scales, vocal ranges, tessitura, tonal/modal structures, rhythmic structures, and themes/genres. Their similarities and differences were identified and interpreted. Further, a study by Çergel (2006) explored the musical lives of children and youth during the Tanzimat era and works written for children's music. The researcher identified and obtained relevant works and examined personal accounts, biographies, and music history. The study also reviewed children's magazines, newspapers, and all available newspapers, journals, articles, books, and sheet music collections relevant to the repertoire. The author listed all the works and presented some lyrics transcribed into modern Turkish letters as examples. Finally, Çergel attempted to resolve ambiguities related to anonymous works by referring to biographies, memoirs, and various sheet music publications.

On the other hand, in a study by Kalaycıoğlu (2009), 210 school songs from textbooks used in elementary schools during the 2008-2009 academic year were analysed according to the *educational music composition technique*. The author examined their structural features, including types, themes, vocal ranges, meter structures, tonal/modal structures, forms, monophonic/polyphonic textures, and prosodic elements. The study aimed to determine whether these features align with child development characteristics. Similarly, Türkmen's (2010) study investigated the repertoire of Turkish children's songs from the perspective of music teachers. It identified the commonly used resources, assessed whether they met teachers' needs, and examined which types of songs were prioritised in contemporary music education. The study also evaluated the sufficiency of the repertoire in terms of quantity and whether it satisfied students' expectations.

In a study by Dinç (2011), documents written by and about Karabekir Paşa were reviewed to establish a foundation for his educational philosophy. Children's songs attributed to Karabekir Paşa were analysed under two main headings: *theoretical* and *content-related* features. Subcategories included vocal range, dynamics, tonality, meter, ornamentation, articulation, themes, and the notes used. The study concluded that Karabekir Paşa's children's songs were among the first examples composed according to Western music rules, were musically rich, and could serve as effective educational materials.

A study by Türkmen (2014) discussed Cemil Rasim Bey's 1927 book, written before the adoption of the Latin alphabet. The book reflected the music education philosophy of its time and provided significant insights into approaches to children's songs. The author analysed the expression, tonal/modal structures, themes, tempo, dynamics, polyphony, and compositional features of the children's songs in the book. The study aimed to revive this nearly forgotten resource and make it accessible to interested researchers.

Recently, a study by Deleş and Kaytez (2020) emphasised that musical activities involving accompaniment from an early age contribute positively to children's social-emotional, cognitive, psychomotor, and language development. The authors highlighted the importance of artistic activities incorporating play, facilitating effective communication with children, and enabling self-expression. A study by Şimşek (2022) highlighted the contributions of composer and performer Alâeddin Yavaşca to Classical Turkish Music despite his profession as a physician. The author noted nine of Yavaşca's 654 compositions were children's songs. Şimşek commented that "through his choice of modes and rhythms, Yavaşca made the songs livelier, aligned their rhythmic structures with the variability of children's nature, and included some imagery and verbal elements in the texts." Very recently, Bilgin (2023) examined books on children's songs composed in the 21st century to determine their frequency of use. The study identified the themes most frequently addressed in these songs and analysed the messages conveyed to children. The research was limited to books on 21st-century children's songs and 30 selected songs from these books.

Methodology

This study used a case study approach as the data collection method to propose solutions to the problem, determine the direction of previous studies, and contribute to future research. A case study is a research method that examines a current event or situation in detail and often employs qualitative data collection techniques (Yıldırım & Şimşek, 2016). In literature reviews, the term case study is often used in various ways, including event analysis, case analysis, and case study (Aytaçlı, 2012, p. 2). The research involved a literature review to identify works composed by composers in different modes and rhythmic patterns, and document analysis was employed to access sheet music archives. Based on this, children's songs in the archives of the TRT Music Department and the Presidential Classical Turkish Music Choir were examined in

detail. Readable sheet music was identified, and three (3) pieces were selected from these works for rewriting. The sheet music was rewritten using the Finale 2023 notation software.

Findings

Findings and Discussions Related to the First Sub-Research Question

Table 1 presents a list of works composed in classical Turkish Music by 413 composers. The list was prepared using the resource *Classical Turkish Music Works* published by the Presidential Classical Turkish Music Choir (2024). By writing guidelines, only 130 children's songs were included in this study. The table includes the titles of the works, lyricist (author), composer, mode, and rhythmic pattern headings. The works are listed alphabetically. For some works where the lyricist, composer, or rhythmic pattern is unknown, the term "Unknown" was used. Additionally, some works were found to use dual rhythmic patterns.

Table 1 List of Works by Composers of Classical Turkish Music (Retrieved on 18.08.2024)

Sıra No	Eserin Adı	Bestekâr	Güfte Sahibi	Makâm	Usûl
1	Abcyi Okumayı Sen Öğrettin Öğretmenim	İsmail Hakkı Özbilgin	İsmail Hakkı Özbilgin	Hicaz	Nim Sofyan
2	Açık Hava Müzesi Yurdumun Her Köşesi	Hüseyin Erbay	Yalçın Benlican	Rast	Nim Sofyan
3	Açtı Güller Akasyalar Üsküdar'a Geldi Bahar	Cavit Ersoy	İsmet Tahtacıoğlu	Rast	Düyek
4	Ağaç Olsun Seveceğin Mutlu Olup Güleceğin	Alaeddin Pakyüz	Sami Derintuna	Hüseyni	Nim Sofyan
5	Ağacı Kiskanırım Yemiş Yüklü Dalı Var	Mustafa Cahit Atasoy	Cahit Sitki Tarancı	Rast	Türk Aksağı
6	Ağaçların Dallarına Kuşlar Konuyor	Belirsiz	Belirsiz	Buselik	Sofyan
7	Ah Ne Güzel Kelebek Üstü Mavi Al Benek	Suphi Ezgi	Belirsiz	Çargah (Arel-Ezgi-Uzdilek Sistemi)	Sofyan
8	Ak Sakallı Ay Dede Saçlarını Yay Dede	Mustafa Cahit Atasoy	Emin R. Sürer	Uşşak	Sofyan
9	Ak Sakallı Ay Dede	Mustafa Cahit Atasoy	Emin R. Sürer	Beyati	Düyek
10	Ak Yıldızı Hilal ile Süslenmiş	İlgün Soysev	Nedim Uçar	Hicaz	Nim Sofyan
11	Akdeniz Karadeniz Marmara Göller	Kaya Öztaş	Kaya Öztaş	Nihavend	Türk Aksağı
12	Akşam Olur Yamaçta	Belirsiz	Belirsiz	Buselik	Semai
13	Al Bayrağım Al Bayrağım Gölgelemdir Tarlam Bağım	Cahit Öney	Cahit Öney	Mahur	Sofyan
14	Ali Reisin Takası	Mutlu Torun	Ahmet Kudsi Tecer	Hüseyni	Devr-i Turan
15	Altaylardan Kopup Gelen Bir Umman'ın Özüyüm	Selahattin Altınbaş	Sadık Atay	Nihavend	Aksak
16	Altın Anahtar Mektebi Açtı Koşun Çocuklar Dersler Başladı	Halim Hilmi Bey	Servet Bey	Rast	Nim Sofyan
17	Altın Gibi Yurdumuz Var İnsanımız Güçlü Soylu	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu	Hüseyni	Aksak
18	Altmışa Da Gelse Yaşın Bembeyaz Olsa Da Saçın	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Rast	Sofyan
19	Anıyordum Baharı Çırpınarak (Yaprak)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Hicazkar	Nim Sofyan
20	Ankara Göz Nuru Başkent (Adan Zye Türkiyemiz)	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu	Uşşak	Sofyan
21	Anlat Bana Öğretmenim	Selahattin İçli	Cansın Erol	Nihavend	Sofyan
22	Annelerin En Güzeli	Fethi Karamahmudoğlu	H. Latif Sarıyüce	Uşşak	Sofyan
23	Annelerin En Özlüsü	Aydın Şengül	Aydın Şengül	Kürdilihicazkar	Sofyan

24	Annem (Yüksek Yayla Yollarım Uzak Köylerimdir O)	Fatma Ayparlar	Fatma Ayparlar	Nihavend	Sofyan
25	Annemin Kucağında Uyudum Da Büyüdüm	Selahattin İçli	Esra-Hülya Okay	Rast	Sofyan
26	Arı Gezer Çiçek Emer Kuşlar Uçar Yem Arar	Ali Esen	A. Ulvi Elöve	Çargah (Arel-Ezgi-Uzdilek Sistemi)	Nim Sofyan
27	Artık Akşam Oluyor Güneş İndi Tepeye Atatürk Önderimiz	Mustafa Cahit Atasoy	Belirsiz	Uşşak	Semai
28	Günümüz Her Şeyimiz	İlgün Soysev	Mustafa Sevilen	Nihavend	Nim Sofyan
29	Atım Tepmez İtim Kapmaz Deme	Cinuçen Tanrıkorur	Belirsiz	Uşşak	Nim Sofyan
30	Ay Yıldız Benim Adım Renginde Benim Kanım	Tahir Karagöz	İ. Hakkı Başer	Segah	Nim Sofyan
31	Aydede Aydede Tatlı Güzel Aydede	Güldeniz Ekmen Ağış	Güldeniz Ekmen	Nihavend	Semai
32	Aynı Sevgiyle Taştık Biz Dünya Çocukları	Teoman Alpay	Teoman Alpay	Acemaşiran	Semai
33	Ayşe Nine Söyle Bana Neresi Anadolu'dur	Engin Çır	Sadettin Kaplan	Hüseyini	Nim Sofyan Aksak
34	Bahar Geldi Bahar Geldi Bak Çiçekler Kuşlar Geldi	Nuri	Belirsiz	Rast	Yürük Semai Nim Sofyan
35	Bahar Geldi Çiçek Açtı	Bilge Özgen	Bilge Özgen	Rast	Nim Sofyan
36	Bahar Oldu Tabiat Gülüyor İçin İçin	Saadettin Kaynak	Vecdi Bingöl	Rast	Nim Sofyan
37	Bahar Yazı Kışları Şu Dağları Taşları	Bilge Özgen	Şafak Atayman	Hüseyini	Nim Sofyan
38	Bahçeme Fidan Diktim Yaprakları Gençcik	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Segah	Nim Sofyan
39	Bahçeme Fidan Diktim Yaprakları Gençcik -2-	Selahattin İçli	Fırat Kızıltuğ	Buselik	Sofyan
40	Bakracını Alarak Tutmuş Gölün Yolunu	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Hicaz	Devr-i Turan
41	Balama Gurban Dayçalar Balam Haçan El Çalar	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Segah	Yürük Semai
42	Balıkçılar	Cenan Akın	Cenan Akın	Suzinak	Devr-i Turan
43	Balkon Bahçe Çiçek Serli Çıkmaz Sokak Mevki Yerli	Sami Derintuna	Sami Derintuna	Rast	Aksak
44	Bana Başak Oldu Beşik (Buğday)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Rast	Nim Sofyan
45	Baş Eğmemiş Bir Ulusum (Ne Mutlu Türküm Ben)	Sami Derintuna	Sami Derintuna	Mahur	Sofyan
46	Başınız Dik Olsun Sevginiz Asil	Hüseyin Erbay	Musa Kalkınç	Nihavend	Nim Sofyan
47	Başları Duman Duman Mor Sümbüllü Dağlarım	Bilge Özgen	Belirsiz	Hüseyini	Aksak
48	Bayrak Asın Evlere Koşunuz Caddelere	Kenan Olguncan	Oktay Zerrin	Rast	Nim Sofyan
49	Bayramlarda Coşarız Biz	Engin Çır	Engin Çır	Rast	Nim Sofyan
50	Bazen Coşkun Hızlı Hızlı Bazen Yavaş Nazlı Nazlı	Yılmaz Yüksel	Şahin Çandır	Hüseyini	Sofyan
51	Ben Bir Yıldız Olsaydım Gökyüzünden Dünyaya	Bilge Özgen	İlter Yeşilay	Hüseyini	Nim Sofyan
52	Ben Çocuğum Hayat Dolu	Mahmut Oğul	Mahmut Oğul	Nihavend	Nim Sofyan Yürük Semai
53	Ben Minicik Bir Fidanım	Avni Anıl	Yalçın Benlican	Hicaz	Semai
54	Ben Ufacık Bir Bebeğim	Mahmut Oğul	Sadık Atay	Hüseyini	Semai
55	Ben Ufacık Bir Bebeğim Koru Beni Anneciğim	Zeynettin Maraş	Sadık Atay	Nihavend	Düyek
56	Benim Bir Tekirim Var Farelerden Pek Korkar	Kaya Öztaş	Kaya Öztaş	Nihavend	Sofyan
57	Benim Canım Öğretmenim Benim Tatlım Her Şeyim	Gülten Taşdemirci	Gülten Taşdemirci	Nihavend	Sofyan

58	Benim Küçücük Minik Bebeğim	Necdet Varol	Necdet Varol	Hüseyini	Nim Sofyan
59	Berk Geldi O Bir Şimşek	Selahattin İçli	Selahattin İçli	Rast	Nim Sofyan
60	Beşiğimdir Beyaz Gemi Kürek Yapsam Ellerimi	Fırat Kızıltuğ	Mustafa Ruhi Şirin	Uşşak	Aksak Nim Sofyan
61	Beyaz Bulut Gökte Uçar	Fırat Kızıltuğ	Mustafa Ruhi Şirin	Hüseyini	Nim Sofyan
62	Bildin Duygumu Benim (Çok Yaşa Öğretmenim)	Cavit Ersoy	Hasan Karakuş	Hüseyini	Aksak Raks Aksağı
63	Bildin Duygumu Benim Yendin Korkumu Benim	Yaşar Bedük	Hasan Karakuş	Rast	Nim Sofyan
64	Bilgi Bahçesinin Gülü	Tahir Karagöz	Bestami Yazgan	Rast	Sofyan
65	Bilgi Öğren Ey Beyim Bilgi Sana Eş Olur	Fırat Kızıltuğ	Reşit Rahmeti Arat	Hüseyini	Nim Sofyan
66	Bilmecemiz İki Heceli	Mutlu Torun	Mutlu Torun	Hicaz	Evfer
67	Bin İki Yüz Sekizde Sivrihisarda	Alaeddin Pekyüz	Alaeddin Pekyüz	Nihavend	Sofyan
68	Binlerce Kez Sesleniş Kah Yalvarış Kah Deyiş (Mevlana)	Dursun Karaca	Hüceste Aksavrin	Nihavend	Düyek
69	Bir Annenin İki Yavrusu Varmış	Bilge Özgen	İbrahim Alaettin Gövsa	Uşşak	Sofyan
70	Bir Bahçe Yolunda Kuyunun Solunda (Küçük Bahçevanlar)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Rast	Nim Sofyan
71	Bir Çiçek Bahçesidir Benim Işıklı Türkçem	Hüseyin Erbay	Belirsiz	Rast	Nim Sofyan
72	Bir Damladan Yaratıldık	Engin Çır	Yalçın Benlican	Buselik	Nim Sofyan Aksak
73	Bir Günde Dört Mevsim Yaşar	Cavit Ersoy	Hanife Uzun	Hüseyini	Sofyan
74	Bir İki Üç Marş Haydi Koşun Çocuklar (Koşun Çocuklar)	Fethi Karamahmudoğlu	Hüseyin Acar	Buselik	Sofyan Semai
75	Bir Işık Arar İnsan Karanlıkta Kalınca	İbrahim Halil Taşkent	İbrahim Halil Taşkent	Nihavend	Semai
76	Bir Karadeniz Oyunu Oynayalım	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu	Karcıçar	Türk Aksağı
77	Bir Kedim Var Yaramaz Adı Pamuk Bembeyaz	Cahit Öney	Cahit Öney	Rast	Semai
78	Bir O Yana Bir Bu Yana Atlar Sıçrar Güzel Bebek	Bekir Sıdkı Sezgin	Emin R. Gürel	Acemaşiran	Semai
79	Bir Ormanda Yaşayan Pek Çok Küçük Hayvanın Bir Senede Dört Mevsim Var	Mahmut Oğul	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Buselik	Sofyan Aksak
80	Bir Tek Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var	Zekai Tunca	Yusuf Ziya Ortaç	Nihavend	Sofyan
81	Bir Topum Var Lastikten	Vefik Ataç	Vefik Ataç	Çargâh	Nim Sofyan
82	Bir Uçan Halim Olsa	Hasan Esen	Yusuf Ziya Ortaç	Buselik	Nim Sofyan
83	Biz Atatürk Çocukları Yurdumuzun Umutları	Bilge Özgen	İlham Behlül Pektaş	Hicaz	Nim Sofyan
84	Biz Çocuklar Sevgiyiz Biz Çocuklar Övgüyüz	Erdoğan Berker	Erdoğan Berker	Rast	Nim Sofyan
85	Biz Çocuklar Yaşırken	Yılmaz Pamukçu	Nadide Buluç	Nihavend	Sofyan
86	Bizim İçin Çalşırsın Benim Canım Babacığım	Engin Çır	Necmettin Selçuk	Rast	Nim Sofyan
87	Bolu Dağı Duman Duman	Hüseyin Erbay	Nedim Uçar	Segâh	Sofyan
88	Boncuk Gözler Pırl Pırl Pamuk Kedim Samur Kedim	Hüseyin Erbay	Nedim Uçar	Nikriz	Nim Sofyan
89	Bu Sabah Doğan Güneş Sevinçli Bizim Kadar	Engin Çır	Saadettin Kaplan	Nihavend	Aksak
90	Bu Toprağa Can Adadım Ser Verdim	Cinuçen Tanrıkorur	V. Cem Aşkın	Sûzinâk	Sofyan
91		Engin Çır	Saadettin Kaplan	Nikriz	Nim Sofyan

92	Bugün Yine Masmavi Pırl Pırl Gökyüzü	Bilge Özgen	Yalçın Benlican	Nihavend	Nim Sofyan
93	Bugün Yirmüç Nisan Atamızdan Armağan	İrfan Özbakır	Doruk Güneş	Rast	Düyek
94	Bülbül Uyanık Uyuyor Musun	Saadettin Kaynak	Fuat Hulusi Demirelli	Rast	Sofyan
95	Canım Yurdum Demek Güzel	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Acem Kürdi	Düyek
96	Cennet Kokar Havasında Yavru Kuşlar Yuvasında	Niyazi Şengül	Cengizhan Altuntaş	Hüseyini	Sofyan
97	Cennet Kokar Havasında Yavru Kuşlar Yuvasında	Niyazi Şengül	Cengizhan Altuntaş	Nihavend	Sofyan
98	Cennetten Bir Parça Misali Türkiyem Güzel Yurdum	Edvan Kengil	Edvan Kengil	Çargâh	Nim Sofyan
99	Çanakkale İçinde Çini Yaparlar	Fırat Kızıltuğ	Fırat Kızıltuğ	Çargâh	Sofyan
100	Çanakkale Yeryüzünün En Şerefli Bölgesi	Hasan Toraganlı	Fehmi Süerdem	Buselik	Nim Sofyan
101	Çıktı Çayıra Kuzu Güldü Kirlarin Yüzü	Alaeddin Yavaşça	Tahsin Bilengil	Karcığar	Sofyan
102	Çırpınır Görmek İçin Yurdumun Her Yanını	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Rast	Sofyan
103	Çiçeğin Dalındadır Peteğin Balındadır	Ertuğrul Ottekin	Hasan Karakuş	Rast	Düyek
104	Çiçek Çiçek Hep Çiçek Her Yer Dolu Kuş Kelebek	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Hicaz	Nim Sofyan
105	Çiçekleri Kırma Dersin	Cavit Ersoy	Şükrü Yetimoğlu	Rast	Raks Aksağı
106	Çiçeklerim Solmasın Güneşim Kararmasın	Hüseyin Erbay	Yalçın Benlican	Hicaz	Düyek
107	Çiçeklerim Solmasın Güneşim Kararmasın	Mediha Şen Sancakoğlu	Yalçın Benlican	Rast	Sofyan
108	Çocuk Değil Mi Ne Yapsın Gürültü Etse Biraz	Osman Nuri Özpekel	İsmail Safa Olcay	Rast	Sofyan
109	Çocuk Düşünüyor Bulut Olaydım Keşke	Alaeddin Yavaşça	Sedat Umran	Nikriz	Sofyan
110	Çocuklar Eğlenin Soğuk Sona Erdi	Güldeniz Ekmen Ağış	Güldeniz Ekmen	Rast	Semai
111	Çok Severiz Biz Okulu Kitabımız Bilgi Dolu	Akın Özkan	Hasan Ali Yücel	Sûzinâk	Yürük Semai
112	Çok Uzun Zamandan Beri Ülkeleri Dolaşır	Fırat Kızıltuğ	Fırat Kızıltuğ	Rast	Sofyan
113	Çöl mü Güzel Orman mı Önce Bunu Bilmeli	Ömür Gençel	Sami Derintuna	Acemaşiran	Sofyan
114	Coşkun Seller Gibi Taşarız Engel Bilmez Durmaz Aşarız	Cenan Akın	Belirsiz	Buselik	Sofyan
115	Dağda Kırdı Bahçelerde Yaprakları Ak Papatyam	Saadettin Çevik	Rahim Taş	Buselik	Düyek
116	Dağda Kırdı Ve Çölde Yıldızlar Ötesinde	Güner Donat	Güner Donat	Rast	Sofyan
117	Daha Bir Ballanır Uyku Çocuklar Kardeş Oldu Mu	Esin Seçkin	Tahsin Saraç	Nihavend	Sofyan
118	Dal Sarkar Kartal Kalkar Kartal Kalkar Dal Sarkar	Namık Kemal Aktan	Namık Kemal Aktan	Rast	Sofyan
119	Daldaki Yavrular Nerelere Gittiler	F. Eser Sayan	F. Eser Sayan	Nihavend	Evfer
120	Dalgalanır Göklerde Nazlı Nazlı Bayrağım	İbrahim Halil Taşkent	İbrahim Halil Taşkent	Kürdi	Sofyan
121	Dalgın Halin Gizleyemez Sevgini	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Hicaz	Semai
122	Davulumun İpleri De Sırmalı Sırmalı	Fırat Kızıltuğ	Fırat Kızıltuğ	Karcığar	Aksak
123	Deniz Mavi Gök Mavi	Engin Çır	Saadettin Kaplan	Nihavend	Nim Sofyan
124	Dere Tepe Dolaşır Uzaklara Ulaşır Derelerin Kızıl Irmak	Hüseyin Erbay	Nedim Uçar	Uşşak	Nim Sofyan
125	Köpürüyor Aka Aka (Sakarya'da Bir Harp Gecesi)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Nihavend	Semai

126	Dışarda Kar Yağıyor Evimiz Ne Kadar Sıcak	Bilge Özgen	İlter Yeşilay	Mahur	Nim Sofyan
127	Dinlemek Ne Güzel İhtiyar Çınarın Hikayesini	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Buselik	Curcuna
128	Doğduk Büyüdük Yurdumuzun Her Bucağında	Bekir Sıdkı Sezgin	Bekir Sıdkı Sezgin	Zavil	Aksak Nim Sofyan
129	Doğum Günün Kutlu Olsun	Cinuçen Tanrıkorur	Cinuçen Tanrıkorur	Buselik	Nim Sofyan
130	Dokunmayın Dünyama Brak Çocuk Kalayım	Engin Çır	Şükrü Yetimoğlu	Rast	Nim Sofyan Aksak

Findings and Discussions Related to the Second Sub-Research Question

Acemaşîran Song ("Aynı Sevgiyle Taştık")

In this study, random sampling was used to select the works. Additionally, different modes were chosen for the pieces, and the works were listed alphabetically based on their mode names.

The use of sustained notes is highly significant in Turkish music performance. Furthermore, playing melodic phrases consistently and without interruption is one of the fundamental principles of performance. For this reason, the bowing technique known as "Legato" is part of the basic techniques taught by individuals learning a bowed instrument for the first time. In Turkish music, the consecutive performance of short-duration notes is another important aspect. The goal of sections with fast passages is to execute the performance seamlessly, adhering to the indicated durations and rhythmic patterns. For this reason, the bowing technique known as "Detache" is also included among the fundamental methods that beginners in bowed instrument education are expected to learn.

Figure 2 includes all the symbols related to right-hand and left-hand techniques that beginner-level Turkish music cello students need to know. Furthermore, the study presents both Treble Clef and Bass Clef notations for the notes.

ACEMAŞİRAN ÇOCUK ŞARKISI (Aynı Sevgiyle Taştık)

(Bolahenk Akortta)

Usûlü: Semâî

Beste-Güfte: Tcoman ALPAY

Ay nı sev giy le taş tık Biz dün ya ço cuk la rı
Ö püş tük ku cak laş tık Biz dün ya ço cuk la rı
Her za man bu lu şa lım El e le tu tu şa lım
Gü le lim ko nu şa lım Biz dün ya ço cuk la rı Biz dün ya ço cuk la rı

-1-
Aynı sevgiyle taştık
Biz dünya çocukları
Öpüştük kucaklaştık
Biz dünya çocukları

Nakarat
Her zaman buluşalım
El ele tutuşalım
Gülelim konuşalım
Biz dünya çocukları

-2-
Mutluluk yolu bu iz
Türk Alman ve İngiliz
Gerçek dostuz kardeşiz
Biz dünya çocukları

-3-
Her güçlüğü giderdik
İşte el ele verdik
Sonsuz barışa erdik
Biz dünya çocukları

Figure 1. Right-Hand and Left-Hand Technique Demonstration in Sol Clef within Bolahenk Tuning

ACEMAŞİRAN ÇOCUK ŞARKISI

(Aynı Sevgiyle Taştık)

(Bolahenk Akortta)

Beste-Güfte: Teoman ALPAY

Usûlü: Semâî

Ay nı sev giy le taş tık Biz dün ya ço cuk la rı Ö püş tük
ku cak laş tık Biz dün ya ço cuk la rı Her za man bu lu şa
lım El e le tu tu şa lım Gü le lim ko nu şa
lım Biz dün ya ço cuk la rı Biz dün ya ço cuk la rı

-1-	Nakarat	-2-	-3-
Aynı sevgiyle taştık	Her zaman buluşalım	Mutluluk yolu bu iz	Her güçlüğü giderdik
Biz dünya çocukları	El ele tutuşalım	Türk Alman ve İngiliz	İşte el ele verdik
Öpüştük kucaklaştık	Gülelim konuşalım	Gerçek dostuz kardeşiz	Sonsuz barışa erdik
Biz dünya çocukları	Biz dünya çocukları	Biz dünya çocukları	Biz dünya çocukları

Figure 2. Right-Hand and Left-Hand Technique Demonstration in Bass Clef within Bolahenk Tuning

It was identified that the composer selected the "Acemaşîran" mode and the "Semâî" rhythmic pattern for this piece. Additionally, the melodic structure of the children's song predominantly explores an octave range. To ensure a performance suitable for beginner-level Turkish music cello playing and to support student development, the right-hand and left-hand techniques for the piece were identified accordingly.

The Legato (smooth bowing) and Detache (separated bowing) techniques, along with bow-pulling and bow-pushing movements, were frequently employed among the right-hand bowing techniques in this piece. Furthermore, finger position numbers, which are part of left-hand techniques, were included in the sheet music. To maintain compatibility with the performance and avoid interruptions, the 1st, 3rd, and 4th positions were used in this piece.

The composer designed the piece with children's specific vocal range in mind. The choice of the Acemaşîran mode, a derived mode (şed makam), aimed to appeal to children and make the piece easy to learn. The lyrics emphasise unity and solidarity.

It was interpreted that the frequently used right-hand and left-hand techniques in cello performance are heavily emphasised in beginner-level Turkish music cello education. These techniques significantly contribute to students' development.

Buselik Song (Bahçeme Fidan Diktim)

BÜSELİK ÇOCUK ŞARKISI

(Bahçeme Fidan Diktim)
(Kız Akortta)

Beste: Selahattin İÇLİ
Güfte: Fırat KIZILTUĞ

Usûlü: Sofyan

SAZ

Bah çe mc fi dan dik tim yap rak la rı gen cc cik
Sa rı ye şil dal la rı hem kör pe hem in cc cik
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Fi dan a ğaç o la cak ku ra ca ğım sa lın cak
Ar ka daş lar ge lin ce baş lar bti yük eğ len ce
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na

-1-
Bahçeme fidan diktim
Yaprakları gencecik
Sarı yeşil dalları
Hem körpe hem inecik

-2-
Fidan ağaç olacak
Kuracağım salıncak
Arkadaşlar gelince
Başlar büyük eğlence

Nakarat
Bir o yana bir bu yana
Sallana sallana gül oynar

-3-
Fidanım bir yaşında
Boyu boyumu geçti
Kökleri salkım saçak
Toprağı deldi geçti

-4-
Ağaç büyük dal verir
Binlerce fidan verir
Fidanlar koru olur
Korular orman verir

Figure 3. Right-Hand and Left-Hand Technique Demonstration in Sol Clef within Kız Tuning

BÜSELİK ÇOCUK ŞARKISI

(Bahçeme Fidan Diktim)
(Kız Akortta)

Beste: Selahattin İÇLİ
Güfte: Fırat KIZILTUĞ

Usûlü: Sofyan

The musical score is written in bass clef with a key signature of two sharps (D major) and a 4/4 time signature. It consists of 21 measures. The first measure is a 'SAZ' section. The lyrics are written below the notes. The score includes various musical notations such as stems, beams, and fingerings (1-4) for both right and left hands. The piece ends with a double bar line and a repeat sign.

Figure 4. Right-Hand and Left-Hand Technique Demonstration in Bass Clef within Kız Tuning

The analysis revealed that the composer selected the "Buselik" mode and the "Sofyan" rhythmic pattern for this piece. Additionally, the melodic structure of the children's song was found to revolve within an octave range. To ensure a performance suitable for beginner-level Turkish music cello playing and to contribute to the student's development, the right-hand and left-hand techniques for the piece were determined accordingly.

Among the right-hand bowing techniques, the Detache (separated bowing) technique, involving bow-pulling and bow-pushing movements, was frequently utilised in this piece. Furthermore, finger position numbers, part of the left-hand techniques, were included on the sheet music. To maintain consistency and avoid interruptions during performance, the 2nd position (open and closed left-hand positions) was preferred to support its use.

The composer designed the piece considering children's specific vocal range. Buselik mode, one of the fundamental modes, was intended to appeal to children and make the song easy to learn. Additionally, the lyrics emphasised themes of unity and togetherness.

It was concluded that the right-hand and left-hand techniques frequently used in cello performance are heavily emphasised in beginner-level Turkish music cello education and instruction. These techniques play a significant role in contributing to students' development.

Çargâh Song (Küçük Ördek)

ÇARGÂH ÇOCUK ŞARKISI

(KÜÇÜK ÖRDEK GÖLDE YEMEK ARIYOR)

(Kız Akortta)

Usûlü: Nim SofyanGüfte-Beste: Fırat KIZILTUĞ

Küçük ördek gölde yemek arıyor

Balık ona sudan dil çıkarıyor

Babam söyler sem o seni tutar

Göz yaşı na bakmaz lüpdü ye yutar

Kaç balık kaç baba ördek geliyor

Suyun dibine dalıp yem e şeliyor

SAZ

Figure 5. Right-Hand and Left-Hand Technique Demonstration in Sol Clef within Kız Tuning

ÇARGÂH ÇOCUK ŞARKISI

(KÜÇÜK ÖRDEK GÖLDE YEMEK ARIYOR)

(Kız Akortta)

Usûlü: Nim Sofyan

Güfte-Beste: Fırat KIZILTUĞ

The musical score is written in bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. It consists of eight staves of music. The first seven staves contain the vocal line with lyrics and fingerings. The eighth staff is labeled 'SAZ' and contains the instrumental accompaniment. The lyrics are: Küçük ördek gölde yemek arıyor. Balık onasundan dil çıkarıyor. Babam söyler sem o seni tutar. Göz yaşına bakmaz lüpdü ye yutar. Kaç balık kaç baba ördek geliyor. Suyun dibine dalıp yem eşeliyor.

SAZ

Figure 6. Right-Hand and Left-Hand Technique Demonstration in Bass Clef within Kız Tuning

The analysis revealed that the composer selected the "Çargâh" mode and the "Nim Sofyan" rhythmic pattern for this piece. Additionally, the melodic structure of the children's song predominantly revolves within an octave range, with a focus on performance in the lower register. To ensure a performance suitable for beginner-level Turkish music cello playing and to contribute to the student's development, the right-hand and left-hand techniques for the piece were determined accordingly.

Among the right-hand bowing techniques, the Detache (separated bowing) technique, involving bow-pulling and bow-pushing movements, was frequently utilised in this piece. Finger position numbers, part of the left-hand techniques, were also provided on the sheet music. The use of the 1st and 2nd positions (closed left-hand positions) was preferred to ensure smooth performance and precise timing for string crossings.

The composer designed the piece to align with the specific vocal range of children. The choice of Çargâh mode, one of the fundamental modes, was aimed at appealing to children and ensuring the piece was easy to learn. Additionally, the lyrics emphasised themes of unity and togetherness. It was concluded that the right-hand and left-hand techniques frequently used in cello performance are heavily emphasised in beginner-level Turkish music cello education and instruction. These techniques significantly contribute to students' development.

Discussion and Conclusions

This study reached the following conclusions. In the first children's song presented as an example, the composer chose the "Acemaşîran" mode and the "Semâ" rhythm. Additionally, an analysis of the melodic structure of the children's song revealed that it stays within an octave range. The right-hand bow techniques, particularly Legato (connected bowing) and Detaché (separate bowing), along with bow pulling and pushing movements, are frequently employed in this piece. These techniques are crucial in Turkish Classical Music cello performance, making it important to highlight examples that develop these skills. Moreover, finger position numbers, part of the left-hand techniques, are indicated on the musical notes of the piece. Finally, to ensure the performance aligns well with the piece and avoids interruptions, 1st, 3rd, and 4th positions were preferred in this study.

The composer used the "Buselik" mode and the "Sofyan" rhythm in the second children's song presented. The melodic structure of this song also remains within an octave range. Detaché bowing, including bow pulling and pushing, was exclusively utilised in this piece for right-hand bow techniques. Additionally, finger position numbers from left-hand techniques are shown on the musical notes. Only the 2nd position (open and closed left-hand positions) was deliberately chosen for this piece to ensure compatibility with the performance and avoid interruptions.

In the last children's song presented as an example, the composer employed the "Çargâh" mode and the "Nim Sofyan" rhythm. The melodic structure of this children's song also spans within an octave range, with performance concentrated in the lower (bass) register. The Detaché bowing technique and bow pulling and pushing movements were preferred again in this piece. Finger position numbers from left-hand techniques are indicated on the musical notes. For precise timing in the performance and transitions between strings, the 1st and 2nd positions (closed left-hand positions) were particularly emphasised in this piece.

Upon reviewing academic studies in Turkish Music cello, it has been observed that similar topics are frequently addressed. However, few methods or exercises tailored to specific levels, including finger exercises or etudes, have been developed to teach Turkish Music cello. Existing approaches use the "F clef" or produce etudes/exercises without considering skill levels. Furthermore, a repertoire for Turkish Music cello education has yet to be established.

Teaching such methods or repertoire to children newly introduced to Turkish Music cello is nearly impossible. This study aims to compose etudes or finger exercises using the melodic

cores of simple children's songs or similar pieces and to popularise this form of teaching. This will be anticipated to create a stronger foundation for instrumental (vocal or instrumental) pieces intended to be taught in later years.

It can be concluded that the fundamental bowing techniques of Legato and Detaché are utilised and performed and are of significant importance in Turkish Music cello education. Therefore, these two bowing techniques were exemplified in the performance of the sample children's songs. Additionally, the Bolahenk and Kız Tuning systems were preferred to facilitate quick analysis and performance of the sample children's songs.

The melodic structures of other children's songs identified during the study should also be examined. More research of this nature should be conducted to contribute to the development of right—and left-hand techniques in Turkish Music cello education and provide examples for transposition studies. To address challenges in modes, rhythms, etudes, and piece performance, small basic etudes like those included in this study should be prepared and implemented for students.

Author Contributions

The first author contributed 100% to the study.

Conflict of Interest Declaration

There are no financial conflicts of interest with any institution, organisation, or individual regarding the article "Children's Songs of Classical Turkish Music in Beginner-Level Turkish Music Cello Education."

References

- Artun, E. (2013). *Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler*. 4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu, 1-9.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 3(1), 1-9.
- Bilgin, Y. (2023). *21. Yüzyılda Yazılmış Çocuk Şarkılarının Sözel ve Müziksel Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Çıblak Coşgun, N. (2013). Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8 (4)*, 499-513.
- Deleş B. & Kaytez, N. (2020). Çocuk Gelişiminde Müziğin Yeri ve Önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Cilt: 7*, 133-142.
- Dinç, A. (2011). *Kâzım Karabekir'in Çocuk Şarkılarının Eğitim Müziği Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Emirsel Kartal, M. (1997). *Türk Müziğinde Bestecisi Bilinmeyen Eserler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ergöz, H. S. (2003). *Türk Müziğinde Çocuk Şarkıları*. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göher, F. (2006). *Türk ve Batı Çocuk Şarkılarının Karşılaştırmalı Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Gökşen, C. (2014). Oyunların Çocukların Gelişimlerine Katkıları ve Gaziantep Çocuk Oyunları. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt:52, 229-259.
- Kalaycıoğlu, Ş. G. (2009). *Türkiye'deki İlköğretim Okullarında Müzik Eğitiminde Kullanılan Okul Şarkılarının, Eğitim Müziği Besteleme Teknikleri Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Sağır, T. (2004). *Okul Şarkılarının Konuları Açısından Değerlendirilmesi*. 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu.
- Sak, Ö. S. (1997). *İlköğretim Okullarında Müzik Eğitimi ve Çocuk Şarkıları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sun, M. (2006). *Çocuklar ve Gençler İçin Şarkı Demeti 1960-2006*. Sun Yayınevi, Ankara.
- Şendağ, B. A. (2009). *Sayışma ve Tekerleme Derlemeleri ve Çözümlemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, T. (2022). Alâeddin Yavaşca'nın Çocuk Şarkılarında Biçim ve İçerik. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi* Cilt:5, Sayı: 2, 154-178.
- Türkmen, E. F. (2010). Türk Çocuk Şarkıları Dağarcığının Müzik Öğretmenlerinin Yaklaşımları Açısından Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 183-202.
- Türkmen, U. (2014). Cemil Rasim'in İlk Mekteplere Çocuk Şarkıları Adlı Kitabının Analizi. *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (1), 133-151.
- Uluçay T. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe, Müzik Eğitimi Dersinde 2005-2006 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Müziksel Amaçlar Bakımından Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yıldız, N. (2005). Çocuk Şarkıları Üzerine Bir İnceleme. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı 20, 73-100.

Başlangıç seviyesi Türk müziği viyolonsel öğretiminde klasik Türk müziği çocuk şarkıları

Adem Kılıç¹

¹Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Ses Eğitimi Bölümü, Geleneksel Müzikler Anasanat Dalı, Ankara, Türkiye.

ÖZET

Tını, ritim ve ezgi yapılarıyla insanoğlunun duygu ve düşüncelerini aktarımda müzik; vazgeçilmez bir unsurdur. Yetişkinlerde olduğu gibi çocukların hayatında da bu sanat dalı, önemli bir yere sahiptir. Örneğin; içgüdüsel olarak çoğunlukla müzik eşliğinde dans eden, herhangi bir ritme alkışla tempo tutan ve bunun yanı sıra birçok şarkıyı taklit ederek söyleyen çocuklara rastlamak mümkündür. Çocukların dil becerilerini geliştirebilmesinde, kendi aralarında iletişim kurabilmesinde, toplumsal kuralların ve milli değerlerin öğretiminde çocuk şarkıları kıymetli bir öğretim aracıdır. Çocuk şarkılarının yanı sıra türküler, ninniler, halk ezgileri, aktarma şarkılar, tekerlemeler, okul şarkıları ve marşlar da genel müzik eğitimine temel oluşturmaktadır. Çocuk şarkıları içerisinde Klasik Türk Müziği makamlarından ve usullerinden ilham alınarak bestelenmiş şarkılar da yer almaktadır. Önemli bestekârlar tarafından bestelenmiş çocuk şarkılarının, başlangıç seviyesi Klasik Türk Müziği viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliği bu çalışmada ele alınmıştır. Araştırma kapsamında, Klasik Türk Müziğinin önemli bestekârları tarafından bestelenmiş çocuk şarkıları incelenmiş ve toplam 413 bestenin yapıldığı tespit edilmiştir. Süre sınırı göz önünde bulundurularak ve makam yapıları da dikkate alınarak random (rastgele) yöntemiyle 3 (üç) çocuk şarkısı seçilmiş ve bu eserler çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Eserlerin nota yazımı ise Finale 2023 programında gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma neticesinde, öğretimi sağlanan çocuk şarkıları sayesinde öğrencilerin makam ve usullerin karakteristik özelliklerine daha hızlı adapte olabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Klasik Türk Müziği viyolonsel alanında ilk kez böyle bir araştırmanın yapılması dolayısıyla bundan sonraki çalışmalara da örnek teşkil edeceği öngörülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Çocuk şarkıları, Klasik Türk müziği, Viyolonsel, Makam ve usul öğretimi, Sağ el ve sol el teknikleri.

Giriş

İnsanoğlunun duyuşsal ve bilişsel gelişiminde müziğin önemli bir rolü vardır. Günlük yaşamda sıkça karşılaşılan müzik, eğitim-öğretim faaliyetlerinde de geniş bir yer tutar ve çocuk gelişiminin her aşamasında etkili bir yöntem olarak kullanılır.

"Yıldız (2005) çocuk oyunlarının temelini oluşturan tekerlemeler, saymacalar, ninniler, şarkılar ve türkülerin varlığı ve kullanım amaçları göz önüne alındığında, müziğin ve özellikle şarkıların eğitim sürecindeki yerinin tartışmasız olduğunu ifade etmiştir (p. 74)."

Örneğin ninniler, çocukların uykuya dalması, ağladıklarında sakinleştirilmesi maksadıyla anneler tarafından ortaya çıkarılmış her ulusun kültürel yapısında yer alan türlerden birisidir.

Geçmişten bugüne hemen her ulusun halk kültüründe var olmuş ve varlığını etkin bir biçimde sürdürmeye devam eden ninniler, temelde çocukları uyutmak, onları ağladıklarında susturabilmek ve rahatlatabilmek maksadıyla genelde basit bir ezgiyle anneler tarafından seslendirilen, halk edebiyatının anonim türlerinden birisidir (Çıblak Coşkun, 2013, s. 500).

Tekerlemeler ise çocukların şarkı sözlerini ezberlemede, ritim duygularının ve dil becerilerinin gelişiminde, koro içerisinde şarkı söyleme ve müzik icra etme becerilerine önemli katkılar sağlamaktadır. Şendağ, konuya ilişkin şu düşünceleri aktarmıştır;

Tekerleme ve sayışmalar, Türk halk edebiyatının üzerinde çok az durduğu konulardan birisidir. Ayrıca okul öncesi eğitiminde, müzik aracılığıyla belli alışkanlıkların kazandırılmasına ve dil becerilerinin gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Bu sayede çocuklar; ritim duyguları gelişmiş, el becerileri artmış ve toplu şarkı söyleme alışkanlığı kazanmış bir seviyede okula başlayacaklardır. Bundan dolayı okul öncesi, anaokulu ve ilköğretim okullarında gerçekleştirilen müzik eğitiminin altyapısının kurulmasında tekerleme ve sayışmalar, önemli bir unsur olacağı düşünülmektedir (Şendağ, 2009, s. 1).

Tekerleme grubu içerisinde yer almasına nazaran, özgün söz gruplarıyla dikkat çeken saymacalara değinilecek olursa, çocuk oyunlarında "ebe" adı verilen oyuncunun seçilmesi maksadıyla ortaya çıkmış uyumlu söz yapılarıdır. Saymacaların kullanımına ilişkin Yıldız şunları ifade etmiştir;

Saymacalar çoğunlukla oyun öncesinde söylenir ve iki türlü kullanımı mevcuttur. Birincisinde saymaca bir kere söylenir, sondaki kelime veya son hece hangi oyuncunun üzerinde kalırsa o ebe olarak belirlenir. İkincisinde ise saymaca oyuncu sayısından bir tane eksik sayıda tekrar edilir, son sözcük veya son hecenin işaret ettiği oyuncu kurtulur, kurtulamamış olan en son oyuncu ise bu oyunda ebe olur. Saymacalar, çocukların kendi oyunlarını canlı tutmak, oyunda yer alanların heyecanını taze tutmak ve belirli kurallara uyularak oynanan oyunların kalitesini artırmak için yapılır (2019, s. 93).

Çocuk oyunlarına bakıldığında tür, kültürel yapı, araç-gereç bakımından birbirlerinden farklı gibi gözükseler de temelde çocukların tüm gelişim süreçleri boyunca eğitim ve öğretimlerine olumlu katkılar sağladığı görülmektedir.

Çocuklar için oyunların en büyük özelliklerinden birisi, eğlendirdiği esnada eğitebilen ve dinlendirebilen yönlerinin olmasıdır. Çalışmaya konu olan oyunların, çocuklara bireysel olarak sağlamış olduğu katkıları değerlendirecek olursak, hareket halinde olduklarını, paylaşma yönünü öne çıkardıklarını, düşünebilmeyi ve çözüm üretebilmeyi esas kıldıklarını söyleyebiliriz. Bu noktada, her gün biraz daha az oyunlara ve aktivitelere katılım sağlayan çocukların gelişimine çocuk oyunlarının önemli katkılar sağlayacağı üzerinde uzlaşa sağlayabiliriz (Gökşen, 2014, s. 232).

Türk kültürüne ait geleneksel değerleri söz yapılarında barındıran türkülerin de eğitim-öğretim aracı olarak kullanımı sayesinde çocukların milli bir bilinçle sahip olmalarına ve kısa sürede bu türkülerini öğrenip benimsemelerine olanak sunmaktadır.

Her toplumun kendine ait halk musikisi olduğu gibi Türk halkının da kendisine has bir müzik türü ve bununla birlikte birçok halk türküsü bulunmaktadır. Halk türkülerini içerisinde söz unsuru, ritmik ve ezgisel biçimi çocuklar için uygun olanlar, lise vb. öğretim kademesine benzer ilköğretim basamağında da (tekerleme ve saymacalarla birlikte) yer almalıdır. Halk türkülerinin sözleriyle, ezgisel yapısıyla, taşımış olduğu geleneksel unsurlar ve milli değerleriyle çocukların müzik eğitim sürecinde olduğu kadar ulusal benliğinin oluşumunda da mutlak faydası bulunan etkili bir eğitim aracıdır (Sak, 1997, s. 8).

Çocuk Şarkıları

Söz ve ezgi yapısı bakımından çocuklara hitap eden besteler çocuk şarkıları olarak tanımlanmaktadır. Çocuk şarkıları repertuarı genel itibarıyla anonim ezgilerden, Türk halkının veya başka halkların halk müziğinde yer alan eserlerden ve ayrıca yerli ya da yabancı güfte/beste yazarlarının ortaya çıkardığı melodilerden oluşmaktadır.

Sağır, çocuk şarkılarının dört başlık altında toplandığını belirtmiş ve;

1) Aktarma Şarkılar

- 2) Öykünme Şarkılar
- 3) Anonim Şarkılar/Türküler (tekerleme, saymaca, ninni, halk türküleri)
- 4) Türk Okul Şarkıları” başlıklarıyla tanımlamıştır (2004, s. 7).

Aktarma Şarkılar: Melodisi yabancı bir bestekâra ait olan , sözleri ise sonrasında eklenen çocuk şarkıları olarak tanımlanır. Bu yöntem kullanılarak icra edilen birçok çocuk şarkısı mevcuttur.

"Seyrek (1995), uygulama yöntemine dair şu ifadelerde bulunmuştur: 'Başka bir topluma ait olan ezgi alınır, Türkçe sözler eklenir ve ortaya çıkan şarkı okul müziği repertuvarına aktarılmış olur. Aktarma şarkıların melodileri (İtalyan, İngiliz, Alman, İsveç, Fransız vb.) bazı Batı Avrupa toplumlarının halk şarkılarından ve okul müzik ezgilerinden esinlenilerek oluşturulmuştur. Ülkemizde bulunan okullarda öğretimi yapılan şarkıların büyük bir bölümü ayırma şarkılar olarak sınıflandırılmaktadır. Şarkı dağarında bulunan, Mevsimler, Kış Baba, Annem, Yaşasın Okulumuz, Haydi Gelin Çocuklar, vb. şarkılar, aktarma şarkılara örnek olarak verilebilir' (s. 342-343; akt. Uluçay, 2012)."

Öykünme Şarkılar: Okul müziği olarak kullanılabilmesi maksadıyla bestekârlar tarafından oluşturulan çocuk şarkılarıdır. Besteler ise başka toplumlara ait şarkılardan ilham alınarak üretilmektedir. Bestelerin üretiminde özellikle Uluslararası Sanat Müziğinde yer alan majör ve minör diziler kullanılırken, özellikle batılı besteci ve icracıların müzik anlayışı referans kabul görmektedir.

Türk okul müziği bestecileri tarafından yaratılan, temelini başka toplumların müzik yapılarından alan okul şarkısı türüne "öykünme şarkılar" denir. Bu şarkılar, batı müziğine ait majör-minör dizileri ve ölçü yapıları kapsamında, Avrupa toplumunun beğenisi ve estetik bakış açısına özenilerek Türk bestecileri tarafından oluşturulmuş, fakat dokusu ve özü itibarıyla Türk halkına uzak olan şarkılardır (Sağır, 2004, s. 8).

Anonim Şarkılar/Türküler: Bestesi veya güftesi bilinmeyen eserlere "anonim" adı verilir. Çeşitli dönemler içerisinde belli başlı değişikliklere uğrayan ve günümüze kadar ulaşan şarkılar/türküler, anonim özellikler taşımaktadır. Konuya ilişkin Alaeddin Yavaşça;

Bestekârlarının isimleri bilinmeyen eserler, genellikle eski dönemlere ait eserlerdir. Bestekârları ancak ve ancak tahmin edilebilir. Bilhassa; ilahi formunda daha fazla "Laedri (bilinmeyen, anonim)" eser vardır. Derviş durumunda olan bir kişi, bir şey iddia etme gücünü kendisinde göremediğinden ve kendisindeki bu yeteneğinde Allah'ın bir lütfu olduğunu düşündüğünden ismini belirtmemiştir. Bunu bilinçli olarak yapıp "El Fakir" olarak imzalamıştır" yorumunda bulunmuştur (Akt. Emirsel Kartal, 1997, s. 8).

Toplumsal meselelerin dile getirilmesinde, halkın hafızasında önemli yer edinmiş hadiselerin aktarımında etkili bir yöntem olarak kullanılan türküler, her ne kadar birileri tarafından ortaya çıkarılmışsa da zaman içerisinde kulaktan kulağa yayılması sebebiyle sözlerinde yer yer değişikliklere rastlanmıştır. Bu sayede Türk halk edebiyatının nazım biçimini ve özelliklerini bünyesinde barındıran anonim bir tür olarak tanımlanmıştır.

Türküler, Türk halkının ortak malıdır. Sevilerek, beğenilerek, ağızdan ağıza aktarılmış kültür ürünleri olmaları sebebiyle yayılımı oldukça doğaldır. Eski zamanlarda günümüze ait yayın araçları bulunmadığından dolayı türkülerin Anadolu coğrafyasında yayılımı çok ağır ilerlemiş fakat; buna karşın sürekliliği olmuştur. Savaşlar, göçler, askerler, ticaret kervanları, gezgin ozanlar, türkülerin başka diyarlara taşınmasını sağlar. Son zamanlarda ise radyo, televizyon, kayıt cihazları gibi teknik araçlar yayılmayı hızlandırmıştır.... (Artun, 2013, s. 1).

Bölgelere göre çeşitlilik gösteren türküler, bu bakımdan kültürel zenginliğimizin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Söz ve ezgi yapısı bakımından öğretimi diğer müzik türlerine göre daha kolay olan türküler, okul şarkıları dağarında da önemli repertuar oluşturmaktadır.

Türk Okul Şarkıları: Türk besteciler tarafından türkülerden/şarkılardan ilham alınarak ortaya çıkarılan eserler "okul şarkıları" olarak tanımlanmıştır. Beste yapılarında Türk halkına ait unsurları barındıran bu eserler toplum tarafından çok beğenilmiş, çocuklara öğretimi hususunda örnek eserler olarak öğretimi gerçekleştirilmiştir.

Okul müziğinin amacı: Kaynağı halk türkülerinden oluşan okul şarkılarının yaratımı, tek ya da çok sesli türkülerin ve okul müziği şarkılarının eğitimde temel alınmasıdır; bu açıdan, halk tarafından ortaya konan müziklerin yok edilmemesi ve yozlaşmaktan korunabilmesi, geliştirilebilmesi, toplumsal değerlerin aktarımı, bireyin kendisini bulmasında ve yaşadığı sorunları aşmasına destek olunmasıdır" görüşünde bulunmuşlardır (Sun, 2006, s. 111).

Birçok besteci tarafından Türk müziğinin makam, usul, form ve kuralları esas alınarak bestelenmiş çocuk şarkıları bulunmaktadır. Sözlerine bakıldığında ise anne ve babasına, öğretmenlerine, arkadaşlarına, büyüklere doğaya, hayvanlara saygı ve sevgi duyan, çevresini temiz tutan, kişisel bakımlarına dikkat eden ve trafik kurallarına uyan iyi bir vatandaş olmaları yönünde mesajlar içermektedir.

Beste ve güfte yazarları eserlerini üretirken, çocukların hep birlikte seslendirecekleri ya da solo (tek başına) icra edebilecekleri düzeyde olmasına özen göstermektedir. Ayrıca eserlerini kolaylıkla öğrenen ve seslendirebilen çocukların bu sayede özgüven sahibi olabileceğini, güzel olanı diğerlerinden ayırt edebilme yeteneğini geliştirebileceğini, estetik bir bakış açısı kazanabileceğini ve sosyalleşmelerine önemli katkılar sağlayabileceğini öngörmektedir.

Problem Durumu

Kültürümüzde yer alan şarkıların/türkülerin çocuklar tarafından sevilmesi ve benimsenmesi adına Klasik Türk Müziği bestekârları tarafından birçok eser üretilmiş ve bu eserler aracılığıyla onlara belli başlı sorumlulukların kazandırılması amaçlanmıştır.

Başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel öğretiminde, repertuar eserlerinin seviyelere göre gruplandırılmaması, öğrencilere standart bir öğretim modeli uygulanmamasına yol açmaktadır. Çoğunlukla derslerde parmak etütleri ile TRT repertuarında yer alan şarkıların/türkülerin öğretimi gerçekleştirilmektedir. İşte buradan hareketle çalışmanın konusu belirlenmiş ve araştırmanın problem cümlesi olarak "Başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel öğretiminde Klasik Türk Müziği çocuk şarkılarının öğretiminin öğrencilerin gelişimine ne gibi katkı sağlar?" şeklinde belirlenmiştir.

Problem cümlesinin alt problemi olarak;

- 1) Klasik Türk Müziği bestekârlarına ait kaç eser bulunmaktadır?
- 2) Klasik Türk Müziği bestekârlarına ait rastgele belirlenen 3 çocuk şarkısının Başlangıç seviyesi Türk müziği viyolonsel öğretiminde teknik açıdan sıkça kullanılan Sağ El ve Sol El teknik kullanımları nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, başlangıç seviyesi Türk müziği viyolonsel öğretiminde, çocuk şarkılarının öğretiminin öğrencilere makam, usul ve viyolonsel tekniklerine uyum sağlamada nasıl katkı sunduğunu keşfetmektir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Klasik Türk Müziği çocuk şarkılarının başlangıç seviyesi Türk Müziği çalgı öğretimine bir model oluşturması bakımından önem arz etmektedir.

Evren-Örnekleme

Araştırmanın evrenini Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği korosu arşivindeki 413 çocuk şarkısı oluştururken, örnekleme ise rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 3 (üç) eser oluşturmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, yalnızca Klasik Türk Müziği repertuarında yer alan çocuk şarkılarına odaklanmış olup, dergi yazım kuralları ve belirli eserlerle sınırlıdır.

İlgili Yayın ve Araştırmalar

Ergöz tarafından 2003 yılında yazılan Sanatta Yeterlik tez çalışmasında, Türk Müziği Çocuk Şarkıları; Türk Müziği tarzında çocuklara yönelik şarkılar, Türk Halk Müziği Tarzında çocuklara yönelik türküler ve Anonim Ezgiler başlıklarında sınıflandırıldığını ve örnek şarkılarla türler, konular, melodik ve ritmik yapıları açısından ele alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda bulunan müzik öğretmenleri ve öğrencilerin görüşlerine yer vererek çalışmanın yararlı olup olmadığı tespit edilmiştir.

Göher tarafından 2006 yılında yazılan Doktora tez çalışmasında, 1000 adet Türk ve 1000 adet Batı çocuk şarkısını, dizisi, ses registeri, ses aralığı, tessitura, tonal/makamsal yapısı, ritimsel yapısı, konu/ türü gibi başlıklar oluşturularak değişik açılardan incelenip birbirleriyle karşılaştırılmış, benzer ve farklı yönleri tespit edilip yorumlanmıştır.

Çergel tarafından 2006 yılında yazılan yüksek lisans tezinde, araştırmanın Tanzimat dönemindeki çocukların ve gençlerin müzik hayatı ve çocuk musikisine yönelik yazılmış eserler şeklinde iki koldan yürütüldüğü, öncelikle konuyla ilgili eserlerin tespitinin sağladığı ve eserlerin neredeyse hepsinin temin edilebildiği ifade edilmiştir. Konuya kanıt oluşturan şahsiyetlerin hayatlarını hâtıratlarını ve biyografilerinin büyük çoğunluğunu inceleyen yazar hem müzik tarihi bakımından hem de dağarcık bakımından birinci derecede kaynak oluşturan, çocuklar için hazırlanmış dergi ve gazeteleri de imkân çerçevesinde gözden geçirmiştir. Ayrıca repertuar tespitine yönelik konuyla alakalı her türlü gazete, dergi, makale, kitap ve nota koleksiyonunu da imkânlar dahilinde detaylıca incelemiştir. Çalışmasında eserlerin tamamını liste halinde sıralamış ve bir bölümünde de yer alan güfteleri yeni Türk harflerine çevrilmiş notalar halinde örnek olarak sunmuştur. Son olarak Çergel, eserlerdeki kimliği belirsiz (güftekar ve bestekar isimleri belli olmayan) eserlerden kaynaklanan karışıklıkları da yine biyografi, hatırat ve farklı nota yayınlarının tespitiyle gidermeye çalışmıştır.

Kalaycıoğlu tarafından 2009 yılında yazılan Yüksek Lisans tezinde, 2008-2009 eğitim-öğretim yılına ait, ülkemizde bulunan ilköğretim okullarının müzik derslerinde kullanmış olduğu kitaplarda bulunan 210 tane okul şarkısının, eğitim müziği besteleme tekniği olarak isimlendirilen yöntemle göre incelenmesi yapılmış ve yapısal özellikleri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra okul şarkılarının türlerini, konularını, ses sınırlarını, ölçü yapılarını, karar seslerini, makamsal-tonal yapılarını, form yapılarını, tek seslilik (monofonik) çokseslilik (polifonik) durumlarını ve prozodi unsurlarını ele alan yazar, bu özelliklere göre sınıflandırmasını yapmıştır. Ayrıca sayılan bu özelliklerin çocuk gelişimi ile alakalı bulunanların gelişim özelliklerine uygunluğunu tespit etmeye çalışmıştır.

Türkmen tarafından 2010 yılında yazılan makalede, Türk çocuk şarkıları dağarcığının müzik öğretmenlerinin yaklaşımları açısından merak edildiğini, buradan hareketle, genel manada hangi kaynakları kullandıkları, bu kaynak türlerinin müzik öğretmenlerinin taleplerini karşılayıp karşılamadığı, günümüzün eğitim anlayışında müzik eğitimi kapsamında hangi türlerin ön plana çıktığı, çocuk şarkıları dağarcığının sayısal bakımdan yeterli olup olmadığı ve öğrencilerin isteklerini karşılayıp karşılamadığı tespit edilmiştir.

Dinç tarafından 2011 yılında yazılan Yüksek Lisans tez çalışmasında, Karabekir Paşa tarafından kaleme alınan ve bunun yanı sıra hakkında yazılan dokümanlar taranmış, eğitim felsefesine yönelik düşüncelerini ortaya koymak adına bir zemin oluşturulmuş ve çalışma bu zemin üzerine kurgulanmıştır. Ardından Karabekir Paşa'ya ait olduğu düşünülen çocuk şarkıları araştırmacı tarafından elde edilen verilerdeki özelliklerin paralelinde Teorik ve İçerik Açısından oluşmak üzere 2 temel başlıkta sınıflandırılarak analiz edilmiş ve ses alanı, gürlük terimleri, tonalite, ölçü birim, süslemeler ve artikülasyon, konular ve kullanılan notalar şeklinde alt başlıklar oluşturulmuştur. Son olarak Kâzım Karabekir'e ait çocuk şarkısı bestelerinin, Batı Müziği kurallarına uygun bir

şekilde bestelenen çocuk şarkılarının ilk örnekleri olduğu, müzikal bağlamda donanımlı oldukları, eğitim ve öğretim yönünden iyi bir materyal oluşturacakları sonucuna varılmıştır.

Türkmen tarafından 2014 yılında yazılan makalede, Cemil Rasim Bey'in kitabı henüz Latin alfabesine geçilmeden evvel 1927 yılında yazıldığını, devrinin müzik eğitim felsefesini yansıttığını ve çocuk şarkılarına olan yaklaşıma dair önemli detaylar sunmuştur. Kitapta yer alan çocuk şarkılarının ifadelendirmelerini, tonal-modal yapılarını, konu başlıklarını, hız ve nüans ifadelerini, çokseslendirme ve bestelenme özelliklerini inceleyen yazar, uzun zamandan beri kullanımı bitmiş, yeni baskısı oluşturulmamış ve hemen hemen hiçbir kütüphanenin rafında bile bulunamayacak bir kitabı günümüz koşullarına taşımayı ve bu konulara ilgi duyan araştırmacıların bilgisine sunmayı amaçlamıştır.

Deleş ve Kaytez tarafından 2020 yılında yazılan makalede, Türkiye'de ve dünyanın birçok ülkesinde yapılan bilimsel ve akademik araştırmalarda küçük yaşlardan itibaren yapılan müzik eşlikli icraların, etkinliklerin çocuğun sosyal-duygusal, bilişsel, psikomotor ve dil gelişimlerine olumlu katkılar sağladığı ifade edilmiştir. Ayrıca müziğin içerisinde oyun barındıran, çocukla doğru iletişim kurabilme ve çocuğun kendisini ifade edebilmesi hususunda büyük kolaylık sağlayan sanatsal faaliyetlerin en önemli alanlarından birisi olduğu vurgulanmıştır.

Şimşek tarafından 2022 yılında yazılan makalede, bestekâr ve yorumcu Alâeddin Yavaşca'nın Klasik Türk Müziği icrasına tıp doktoru olmasına karşın önemli katkılar sunduğu ifade edilmiştir. 654 bestesi bulunan sanatçının 9 eserinin ise çocuk şarkısı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yazar "kullanmış olduğu makamlar ve usullerle Yavaşca, şarkıların daha tempolu olmasını sağlamış, tercih etmiş olduğu ritmik yapı ile çocuk ruhunun değişkenliği arasında uyum yakalamış, metinlerde çok az da olsa imge ve söz unsurlarına yer vermiştir." şeklinde bir yorumda bulunmuştur.

Bilgin tarafından 2023 yılında yazılan Yüksek Lisans tezinde, 21. yüzyıl içerisinde bestelenmiş çocuk şarkılarına ilişkin kitaplar incelenmiş ve bunların kullanım sıklıkları tespit edilmiştir. 21. yüzyıl çocuk şarkılarında en fazla hangi konulara değinildiği sorusundan yola çıkılarak şarkılardaki sözlerin çocuklara vermekte olduğu mesajları ve konu yönelimleri saptanmaya çalışılmıştır. Son olarak yazar, 21. yüzyılda bestelenmiş çocuk şarkılarına ilişkin kitaplar ve bu kitaplardan belirlenmiş 30 (otuz) çocuk şarkısı ile araştırma sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın veri toplama yöntemi olarak "konuya dair problemin çözümüne olanak sağlaması, araştırmaya ilişkin bu zaman kadar yapılmış olan çalışmaların ne yönde şekillendirildiği ve bundan sonraki çalışmalara nasıl bir katkı sunacağını belirlemek maksadıyla bir "Durum Çalışması" ortaya konulmuş ve literatür taraması yapılmıştır. "Durum çalışması, araştırmacının mevcut bir olayı veya durumu ayrıntılı bir şekilde incelediği, genellikle nitel veri toplama teknikleri kullanarak yapılan bir araştırma yöntemidir" (Yıldırım & Şimşek, 2016)

Literatür incelemelerine bakıldığında "Durum çalışması"nın farklı isimlendirmelerle kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırma kapsamında karşılaşılan isimler incelendiğinde ise; olay incelemesi, durum çalışması, örnek olay çalışması, örnek olay inceleme yöntemi, vaka çalışması gibi başlıklar yer almaktadır. İngilizce literatürlere bakıldığında ise bu yönteme "Case Study" adı verilmektedir (Aytaçlı, 2012, s. 2).

Araştırma, bestekârların farklı makam ve usullerde bestelemiş oldukları eserlerin tespiti amacıyla literatür taraması yapılmasını ve nota arşivine ulaşmak için dökümantasyon analizi yönteminin kullanılmasını içermektedir. Buradan hareketle TRT Müzik Dairesine ait nota arşivi ile Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu nota arşivinde yer alan çocuk şarkıları detaylı olarak incelenmiştir. Okunaklı olan notaların tespiti sağlanmış ve bu eserler içerisinde de 3 (üç) eser seçilerek nota yazımları yeniden yapılmıştır. Nota yazımı ise Finale 2023 nota yazım programı ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde, 413 besteciye ait Klasik Türk Müziği formunda bestelenmiş eserlerin listesi yer almaktadır. Bu eserlerin listesi oluşturulurken, Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu (2024) tarafından yayımlanan Klasik Türk Müziği Eserleri adlı kaynağa başvurulmuştur. Yazım kuralları gereği yalnızca 130 çocuk şarkısının listesi bu çalışmada yer almıştır.

Ayrıca tabloda eser adları, eserin güfte (yazar) sahibi, beste sahibi, eserin makamı ve eserde kullanılan usûl başlıkları kullanılmış ve eserler alfabetik harf sırasına göre listelenmiştir. Bazı eserlerin güfte sahibi, beste sahibi ve usûlü belli olmadığı için "Belirsiz" ibaresi kullanılmış ve eserlerin bazılarında ise çift usûl kullanımı söz konusudur.

Tablo 1 Klasik Türk müziği bestekârlarına ait eserlerin listesi (Erişim Tarihi: 18.08.2024)

Sıra No	Eserin Adı	Bestekâr	Güfte Sahibi	Makâm	Usûl
1	Abcyi Okumayı Sen Öğrettin Öğretmenim	İsmail Hakkı Özbilgin	İsmail Hakkı Özbilgin	Hicaz	Nim Sofyan
2	Açık Hava Müzesi Yurdumun Her Köşesi	Hüseyin Erbay	Yalçın Benlican	Rast	Nim Sofyan
3	Açtı Güller Akasyalar Üsküdar'a Geldi Bahar	Cavit Ersoy	İsmet Tahtacıoğlu	Rast	Düyek
4	Ağaç Olsun Seveceğin Mutlu Olup Güleceğin	Alaeddin Pakyüz	Sami Derintuna	Hüseyni	Nim Sofyan
5	Ağacı Kiskanırım Yemiş Yüklü Dalı Var	Mustafa Cahit Atasoy	Cahit Sıtkı Tarancı	Rast	Türk Aksağı
6	Ağaçların Dallarına Kuşlar Konuyor	Belirsiz	Belirsiz	Buselik	Sofyan
7	Ah Ne Güzel Kelebek Üstü Mavi Al Benek	Suphi Ezgi	Belirsiz	Çargah (Arel-Ezgi-Uzdilek Sistemi)	Sofyan
8	Ak Sakallı Ay Dede Saçlarını Yay Dede	Mustafa Cahit Atasoy	Emin R. Sürer	Uşşak	Sofyan
9	Ak Sakallı Ay Dede	Mustafa Cahit Atasoy	Emin R. Sürer	Beyati	Düyek
10	Ak Yıldızı Hilal ile Süslenmiş	İlgün Soysev	Nedim Uçar	Hicaz	Nim Sofyan
11	Akdeniz Karadeniz Marmara Göller	Kaya Öztaş	Kaya Öztaş	Nihavend	Türk Aksağı
12	Akşam Olur Yamaçta	Belirsiz	Belirsiz	Buselik	Semai
13	Al Bayrağım Al Bayrağım Gölgelemdir Tarlam Bağım	Cahit Öney	Cahit Öney	Mahur	Sofyan
14	Ali Reisin Takası	Mutlu Torun	Ahmet Kudsi Tecer	Hüseyni	Devr-i Turan
15	Altaylardan Kopup Gelen Bir Umman'ın Özüyüm	Selahattin Altınbaş	Sadık Atay	Nihavend	Aksak
16	Altın Anahtar Mektebi Açtı Koşun Çocuklar Dersler Başladı	Halim Hilmi Bey	Servet Bey	Rast	Nim Sofyan
17	Altın Gibi Yurdumuz Var İnsanımız Güçlü Soylu	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu	Hüseyni	Aksak
18	Altmışa Da Gelse Yaşın Bembeyaz Olsa Da Saçın Anıyordum Baharı	Firat Kızıltuğ	Belirsiz	Rast	Sofyan
19	Çırpınarak (Yaprak)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Hicazkar	Nim Sofyan
20	Ankara Göz Nuru Başkent (Adan Zye Türkiyemiz)	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu	Uşşak	Sofyan
21	Anlat Bana Öğretmenim	Selahattin İçli	Cansın Erol	Nihavend	Sofyan
22	Annelerin En Güzeli	Fethi Karamahmudoğlu	H. Latif Sanyüce	Uşşak	Sofyan
23	Annelerin En Özlüsü	Aydın Şengül	Aydın Şengül	Kürdilihicazkar	Sofyan

24	Annem (Yüksek Yayla Yollarım Uzak Köylerimdir O)	Fatma Ayparlar	Fatma Ayparlar	Nihavend	Sofyan
25	Annemin Kucağında Uyudum Da Büyüdüm	Selahattin İçli	Esra-Hülya Okay	Rast	Sofyan
26	Arı Gezer Çiçek Emer Kuşlar Uçar Yem Arar	Ali Esen	A. Ulvi Elöve	Çargah (Arel-Ezgi-Uzdilek Sistemi)	Nim Sofyan
27	Artık Akşam Oluyor Güneş İndi Tepeye Atatürk Önderimiz	Mustafa Cahit Atasoy	Belirsiz	Uşşak	Semai
28	Günümüz Her Şeyimiz	İlgün Soysev	Mustafa Sevilen	Nihavend	Nim Sofyan
29	Atım Tepmez İtim Kapmaz Deme	Cinuçen Tanrıkorur	Belirsiz	Uşşak	Nim Sofyan
30	Ay Yıldız Benim Adım Renginde Benim Kanım	Tahir Karagöz	İ. Hakkı Başer	Segah	Nim Sofyan
31	Aydede Aydede Tatlı Güzel Aydede	Güldeniz Ekmen Ağış	Güldeniz Ekmen	Nihavend	Semai
32	Aynı Sevgiyle Taştık Biz Dünya Çocukları	Teoman Alpay	Teoman Alpay	Acemaşiran	Semai
33	Ayşe Nine Söyle Bana Neresi Anadolu'dur	Engin Çır	Sadettin Kaplan	Hüseyini	Nim Sofyan Aksak
34	Bahar Geldi Bahar Geldi Bak Çiçekler Kuşlar Geldi	Nuri	Belirsiz	Rast	Yürük Semai Nim Sofyan
35	Bahar Geldi Çiçek Açtı	Bilge Özgen	Bilge Özgen	Rast	Nim Sofyan
36	Bahar Oldu Tabiat Gülüyor İçin İçin	Saadettin Kaynak	Vecdi Bingöl	Rast	Nim Sofyan
37	Bahar Yazı Kışları Şu Dağları Taşları	Bilge Özgen	Şafak Atayman	Hüseyini	Nim Sofyan
38	Bahçeme Fidan Diktim Yaprakları Gençcik	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Segah	Nim Sofyan
39	Bahçeme Fidan Diktim Yaprakları Gençcik -2-	Selahattin İçli	Fırat Kızıltuğ	Buselik	Sofyan
40	Bakracını Alarak Tutmuş Gölün Yolunu	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Hicaz	Devr-i Turan
41	Balama Gurban Dayçalar Balam Haçan El Çalar	Fırat Kızıltuğ	Belirsiz	Segah	Yürük Semai
42	Balıkçılar	Cenan Akın	Cenan Akın	Suzinak	Devr-i Turan
43	Balkon Bahçe Çiçek Serli Çıkmaz Sokak Mevki Yerli	Sami Derintuna	Sami Derintuna	Rast	Aksak
44	Bana Başak Oldu Beşik (Buğday)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Rast	Nim Sofyan
45	Baş Eğmemiş Bir Ulusum (Ne Mutlu Türküm Ben)	Sami Derintuna	Sami Derintuna	Mahur	Sofyan
46	Başınız Dik Olsun Sevginiz Asil	Hüseyin Erbay	Musa Kalkınç	Nihavend	Nim Sofyan
47	Başları Duman Duman Mor Sümbüllü Dağlarım	Bilge Özgen	Belirsiz	Hüseyini	Aksak
48	Bayrak Asın Evlere Koşunuz Caddelere	Kenan Olguncan	Oktay Zerrin	Rast	Nim Sofyan
49	Bayramlarda Coşarız Biz	Engin Çır	Engin Çır	Rast	Nim Sofyan
50	Bazen Coşkun Hızlı Hızlı Bazen Yavaş Nazlı Nazlı	Yılmaz Yüksel	Şahin Çandır	Hüseyini	Sofyan
51	Ben Bir Yıldız Olsaydım Gökyüzünden Dünyaya	Bilge Özgen	İlter Yeşilay	Hüseyini	Nim Sofyan
52	Ben Çocuğum Hayat Dolu	Mahmut Oğul	Mahmut Oğul	Nihavend	Nim Sofyan Yürük Semai
53	Ben Minicik Bir Fidanım	Avni Anıl	Yalçın Benlican	Hicaz	Semai
54	Ben Ufacık Bir Bebeğim	Mahmut Oğul	Sadık Atay	Hüseyini	Semai
55	Ben Ufacık Bir Bebeğim Kuru Beni Anneciğim	Zeynettin Maraş	Sadık Atay	Nihavend	Düyek
56	Benim Bir Tekirim Var Farelerden Pek Korkar	Kaya Öztaş	Kaya Öztaş	Nihavend	Sofyan
57	Benim Canım Öğretmenim Benim Tatlım Her Şeyim	Gülten Taşdemirci	Gülten Taşdemirci	Nihavend	Sofyan

58	Benim Küçücük Minik Bebeğim	Necdet Varol	Necdet Varol	Hüseyini	Nim Sofyan
59	Berk Geldi O Bir Şimşek	Selahattin İçli	Selahattin İçli	Rast	Nim Sofyan
60	Beşiğimdir Beyaz Gemi Kürek Yapsam Ellerimi	Fırat Kızıltuğ	Mustafa Ruhi Şirin	Uşşak	Aksak Nim Sofyan
61	Beyaz Bulut Gökte Uçar	Fırat Kızıltuğ	Mustafa Ruhi Şirin	Hüseyini	Nim Sofyan
62	Bildin Duygumu Benim (Çok Yaşa Öğretmenim)	Cavit Ersoy	Hasan Karakuş	Hüseyini	Aksak Raks Aksağı
63	Bildin Duygumu Benim Yendin Korkumu Benim	Yaşar Bedük	Hasan Karakuş	Rast	Nim Sofyan
64	Bilgi Bahçesinin Gülü	Tahir Karagöz	Bestami Yazgan	Rast	Sofyan
65	Bilgi Öğren Ey Beyim Bilgi Sana Eş Olur	Fırat Kızıltuğ	Reşit Rahmeti Arat	Hüseyini	Nim Sofyan
66	Bilmecemiz İki Heceli	Mutlu Torun	Mutlu Torun	Hicaz	Evfer
67	Bin İki Yüz Sekizde Sivrihisarda	Alaeddin Pekyüz	Alaeddin Pekyüz	Nihavend	Sofyan
68	Binlerce Kez Sesleniş Kah Yalvarış Kah Değiş (Mevlana)	Dursun Karaca	Hüceste Aksavırın	Nihavend	Düyek
69	Bir Annenin İki Yavrusu Varmış	Bilge Özgen	İbrahim Alaettin Gövsa	Uşşak	Sofyan
70	Bir Bahçe Yolunda Kuyunun Solunda (Küçük Bahçevanlar)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Rast	Nim Sofyan
71	Bir Çiçek Bahçesidir Benim Işıklı Türkçem	Hüseyin Erbay	Belirsiz	Rast	Nim Sofyan
72	Bir Damladan Yaratıldık	Engin Çır	Yalçın Benlican	Buselik	Nim Sofyan Aksak
73	Bir Günde Dört Mevsim Yaşar	Cavit Ersoy	Hanife Uzun	Hüseyini	Sofyan
74	Bir İki Üç Marş Haydi Koşun Çocuklar (Koşun Çocuklar)	Fethi Karamahmudoğlu	Hüseyin Acar	Buselik	Sofyan Semai
75	Bir Işık Arar İnsan Karanlıkta Kalınca	İbrahim Halil Taşkent	İbrahim Halil Taşkent	Nihavend	Semai
76	Bir Karadeniz Oyunu Oynayalım	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu	Karçıgar	Türk Aksağı
77	Bir Kedim Var Yaramaz Adı Pamuk Bembeyaz	Cahit Öney	Cahit Öney	Rast	Semai
78	Bir O Yana Bir Bu Yana Atlar Sıçrar Güzel Bebek	Bekir Sıdkı Sezgin	Emin R. Gürel	Acemaşiran	Semai
79	Bir Ormanda Yaşayan Pek Çok Küçük Hayvanın	Mahmut Oğul	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Buselik	Sofyan Aksak
80	Bir Senede Dört Mevsim Var	Zekai Tunca	Yusuf Ziya Ortaç	Nihavend	Sofyan
81	Bir Tek Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var	Vefik Ataç	Vefik Ataç	Çargâh	Nim Sofyan
82	Bir Topum Var Lastikten	Hasan Esen	Yusuf Ziya Ortaç	Buselik	Nim Sofyan
83	Bir Uçan Halim Olsa	Bilge Özgen	İlham Behlül Pektaş	Hicaz	Nim Sofyan
84	Biz Atatürk Çocukları Yurdumuzun Umutları	Erdoğan Berker	Erdoğan Berker	Rast	Nim Sofyan
85	Biz Çocuklar Sevgiyiz Biz Çocuklar Övgüyüz	Yılmaz Pamukçu	Nadide Buluç	Nihavend	Sofyan
86	Biz Çocuklar Yaşıyorken	Engin Çır	Necmettin Selçuk	Rast	Nim Sofyan
87	Bizim İçin Çalışırsın Benim Canım Babacığım	Hüseyin Erbay	Nedim Uçar	Segâh	Sofyan
88	Bolu Dağı Duman Duman	Hüseyin Erbay	Nedim Uçar	Nikriz	Nim Sofyan
89	Boncuk Gözler Pırl Pırl Pamuk Kedim Samur Kedim	Engin Çır	Saadettin Kaplan	Nihavend	Aksak
90	Bu Sabah Doğan Güneş Sevinçli Bizim Kadar	Cinuçen Tanrıkorur	V. Cem Aşkın	Sûzinâk	Sofyan
91	Bu Toprağa Can Adadım Ser Verdim	Engin Çır	Saadettin Kaplan	Nikriz	Nim Sofyan

92	Bugün Yine Masmavi Pırıl Pırıl Gökyüzü	Bilge Özgen	Yalçın Benlican	Nihavend	Nim Sofyan
93	Bugün Yirmüç Nisan Atamızdan Armağan	İrfan Özbakır	Doruk Güneş	Rast	Düyek
94	Bülbül Uyanık Uyuyor Musun	Saadettin Kaynak	Fuat Hulusi Demirelli	Rast	Sofyan
95	Canım Yurdum Demek Güzel	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Acem Kürdi	Düyek
96	Cennet Kokar Havasında Yavru Kuşlar Yuvasında	Niyazi Şengül	Cengizhan Altuntaş	Hüseyini	Sofyan
97	Cennet Kokar Havasında Yavru Kuşlar Yuvasında	Niyazi Şengül	Cengizhan Altuntaş	Nihavend	Sofyan
98	Cennetten Bir Parça Misali Türkiyem Güzel Yurdum	Edvan Kengil	Edvan Kengil	Çargâh	Nim Sofyan
99	Çanakkale İçinde Çini Yaparlar	Fırat Kızıltuğ	Fırat Kızıltuğ	Çargâh	Sofyan
100	Çanakkale Yeryüzünün En Şerefli Bölgesi	Hasan Toraganlı	Fehmi Süerdem	Buselik	Nim Sofyan
101	Çıktı Çayıra Kuzu Güldü Kirlarin Yüzü	Alaeddin Yavaşça	Tahsin Bilengil	Karcığar	Sofyan
102	Çırpınır Görmek İçin Yurdumun Her Yanını	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Rast	Sofyan
103	Çiçeğin Dalındadır Peteğin Balındadır	Ertuğrul Ottekin	Hasan Karakuş	Rast	Düyek
104	Çiçek Çiçek Hep Çiçek Her Yer Dolu Kuş Kelebek	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Hicaz	Nim Sofyan
105	Çiçekleri Kirma Dersin	Cavit Ersoy	Şükrü Yetimoğlu	Rast	Raks Aksağı
106	Çiçeklerim Solmasın Güneşim Kararmasın	Hüseyin Erbay	Yalçın Benlican	Hicaz	Düyek
107	Çiçeklerim Solmasın Güneşim Kararmasın	Mediha Şen Sancakoğlu	Yalçın Benlican	Rast	Sofyan
108	Çocuk Değil Mi Ne Yapsın Gürültü Etse Biraz	Osman Nuri Özpekel	İsmail Safa Olcay	Rast	Sofyan
109	Çocuk Düşünüyor Bulut Olaydım Keşke	Alaeddin Yavaşça	Sedat Umran	Nikriz	Sofyan
110	Çocuklar Eğlenin Soğuk Sona Erdi	Güldeniz Ekmen Agış	Güldeniz Ekmen	Rast	Semai
111	Çok Severiz Biz Okulu Kitabımız Bilgi Dolu	Akın Özkan	Hasan Ali Yücel	Süzinâk	Yürük Semai
112	Çok Uzun Zamandan Beri Ülkeleri Dolaşır	Fırat Kızıltuğ	Fırat Kızıltuğ	Rast	Sofyan
113	Çöl mü Güzel Orman mı Önce Bunu Bilmeli	Ömür Gençel	Sami Derintuna	Acemaşiran	Sofyan
114	Coşkun Seller Gibi Taşarız Engel Bilmez Durmaz Aşarız	Cenan Akın	Belirsiz	Buselik	Sofyan
115	Dağda Kırdı Bahçelerde Yaprakları Ak Papatyam	Saadettin Çevik	Rahim Taş	Buselik	Düyek
116	Dağda Kırdı Ve Çölde Yıldızlar Ötesinde	Güner Donat	Güner Donat	Rast	Sofyan
117	Daha Bir Ballanır Uyku Çocuklar Kardeş Oldu Mu	Esin Seçkin	Tahsin Saraç	Nihavend	Sofyan
118	Dal Sarkar Kartal Kalkar Kartal Kalkar Dal Sarkar	Namık Kemal Aktan	Namık Kemal Aktan	Rast	Sofyan
119	Daldaki Yavrular Nerelere Gittiler	F. Eser Sayan	F. Eser Sayan	Nihavend	Evfer
120	Dalgalanır Göklerde Nazlı Nazlı Bayrağım	İbrahim Halil Taşkent	İbrahim Halil Taşkent	Kürdi	Sofyan
121	Dalgin Halin Gizleyemez Sevgini	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Hicaz	Semai
122	Davulumun İpleri De Sırmalı Sırmalı	Fırat Kızıltuğ	Fırat Kızıltuğ	Karcığar	Aksak
123	Deniz Mavi Gök Mavi	Engin Çır	Saadettin Kaplan	Nihavend	Nim Sofyan
124	Dere Tepe Dolaşır Uzaklara Ulaşır Derelerin Kızıl Irmak	Hüseyin Erbay	Nedim Uçar	Uşşak	Nim Sofyan
125	Köpürüyor Aka Aka (Sakarya'da Bir Harp Gecesi)	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Belirsiz	Nihavend	Semai

126	Dışarda Kar Yağıyor Evimiz Ne Kadar Sıcak	Bilge Özgen	İlter Yeşilay	Mahur	Nim Sofyan
127	Dinlemek Ne Güzel İhtiyar Çınarın Hikayesini	Hasan Soysal	Hasan Soysal	Buselik	Curcuna
128	Doğduk Büyüdüğ Yurdumuzun Her	Bekir Sıdkı Sezgin	Bekir Sıdkı Sezgin	Zavil	Aksak Nim Sofyan
129	Bucağında Doğum Günün Kutlu Olsun	Cinuçen Tanrıkorur	Cinuçen Tanrıkorur	Buselik	Nim Sofyan
130	Dokunmayın Dünyama Bırak Çocuk Kalayım	Engin Çır	Şükrü Yetimoğlu	Rast	Nim Sofyan Aksak

İkinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar

Acemaşîran Şarkı (Aynı Sevgiyle Taştık)

Yapılan çalışmada araştırma yöntemlerinden birisi olan rastgele (random) yöntemi kullanılarak eserler belirlenmiştir. Bunun yanı sıra eserlerde farklı makamlar tercih edilmiş ve eserler ise makam isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Türk müziği icrasında uzun soluklu seslerin kullanımı pek önemlidir. Ayrıca bir eserin icrasında ezgi cümlelerinin bölünmeden tutarlı bir biçimde çalınması da icracılığın temel kurallarındandır. Bu nedenle "Legato" adı verilen bu yay tekniği, ilk defa yaylı enstrüman eğitimi alan bireylerin öncelikli olarak öğrendiği temel teknik kapsamında yer almaktadır.

Türk müziğinde, kısa süreli notaların peş peşe icra edilmesi de bir diğer önemli husustur. Hızlı pasajların yer aldığı bölümlerde herhangi bir takılma yaşanmadan, belirtilen sürelerde ve usûlde icranın gerçekleştirilmesi hedeflenir. Bu sebeple "Detache" adı verilen bu yay tekniği de yine ilk defa yaylı enstrüman eğitimi alan bireylerin öncelikli olarak öğrenmesi hedeflenen temel teknikler bünyesinde bulunmaktadır.

Bu bölümde, sağ el ve sol el tekniklerine yönelik başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel öğrencilerinin bilmesi gereken tüm işaretlere yer verilmiş ve ayrıca notaların hem Sol anahtar yazımı hem de Fa anahtar yazımı çalışmada birlikte sunulmuştur.

ACEMAŞİRAN ÇOCUK ŞARKISI

(Aynı Sevgiyle Taştık)

(Bolahenk Akortta)

Usûlü: Semâî

Beste-Güfte: Tcoman ALPAY

Ay mı sev giy le taş tık Biz dün ya ço cuk la rı
 Ö püş tük ku cak laş tık Biz dün ya ço cuk la rı
 Her za man bu lu şa lım El e le tu tu şa lım
 Gü le lim ko nu şa lım Biz dün ya ço cuk la rı Biz dün ya ço cuk la rı

-1-
 Aynı sevgiyle taştık
 Biz dünya çocukları
 Öpüştük kucaklaştık
 Biz dünya çocukları

Nakarat
 Her zaman buluşalım
 El ele tutuşalım
 Gülelim konuşalım
 Biz dünya çocukları

-2-
 Mutluluk yolu bu iz
 Türk Alman ve İngiliz
 Gerçek dostuz kardeşiz
 Biz dünya çocukları

-3-
 Her güçlüğü giderdik
 İşte el ele verdik
 Sonsuz barışa erdik
 Biz dünya çocukları

Görsel 2. Bolahenk Düzen’de Sol Anahtarında Sağ El ve Sol El Teknik Gösterimi

ACEMAŞİRAN ÇOCUK ŞARKISI

(Aynı Sevgiyle Taştık)

(Bolahenk Akortta)

Beste-Güfte: Teoman ALPAY

Usûlü: Semâî

Ay nı sev giy le taş tık Biz dün ya ço cuk la rı Ö püş tük
ku cak laş tık Biz dün ya ço cuk la rı Her za man bu lu şa
lım El e le tu tu şa lım Gü le lim ko nu şa
lım Biz dün ya ço cuk la rı Biz dün ya ço cuk la rı

-1-
Aynı sevgiyle taştık
Biz dünya çocukları
Öpüştük kucaklaştık
Biz dünya çocukları

Nakarat
Her zaman buluşalım
El ele tutuşalım
Gülelim konuşalım
Biz dünya çocukları

-2-
Mutluluk yolu bu iz
Türk Alman ve İngiliz
Gerçek dostuz kardeşiz
Biz dünya çocukları

-3-
Her güçlüğü giderdik
İşte el ele verdik
Sonsuz barışa erdik
Biz dünya çocukları

Görsel 3. Bolahenk Düzen'de Fa Anahtarında Sağ El ve Sol El Teknik Gösterimi

Yapılan incelemede bestekâr tarafından, "Acemaşiran" makamı ve "Semâî" usûlü tercih edilmiştir. Ayrıca çocuk şarkısının ezgisel yapısına bakıldığında da bir oktav ses aralığı içerisinde gezinildiği tespit edilmiştir. Başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel icrasına uygun bir icranın gerçekleştirilebilmesi ve öğrencinin gelişimine katkı sunması bakımından eserin sağ el ve sol el teknikleri bu görüş doğrultusunda ortaya çıkarılmıştır.

Sağ el yay tekniklerinden Legato (bağlı yay icrası) ve Detache (bağsız yay icra) yay tekniği, yay çekme ve yay itme hareketleri bu eserde sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca sol el teknikleri içerisinde yer alan parmak pozisyon numaraları da eser notalarının üzerinde verilmiştir. Eserin icrasına uyumlu olması ve herhangi bir duraksamanın yaşanmaması adına 1'inci, 3'üncü ve 4'üncü pozisyonlar burada tercih edilmiştir.

Çocuk sesinin belirli bir ses aralığında olması bakımından bestekârın bu görüş doğrultusunda eserini bestelediği, şed makamlardan Acemaşiran makamını eseri seslendirecek çocukların beğenmesi ve kolaylıkla öğrenebilmesi bakımından tercih ettiği ve söz bakımından da birlik ve beraberliğe vurgu yaptığı,

Viyolonsel icrasında sıklıkla kullanılan sağ el ve sol el tekniklerinin başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel eğitim ve öğretiminde bu tekniklere sıkça yer verildiği ve bu bilgilerin öğrencilerin gelişimine önemli katkılar sağladığı şeklinde yorumlanmıştır.

Buselik Şarkı (Bahçeme Fidan Diktim)

BÜSELİK ÇOCUK ŞARKISI

(Bahçeme Fidan Diktim)
(Kız Akortta)

Beste: Selahattin İÇLİ
Güfte: Fırat KIZILTUĞ

Usûlü: Sofyan

SAZ

Bah çe me fi dan dik tim yap rak la rı gen ce cik
Sa rı ye şil dal la rı hem kör pe hem in ce cik
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Fi dan a ғаç o la cak ku ra ca ғım sa lın cak
Ar ka daş lar ge lin ce baş lar bü yük eğ len ce
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na

-1-
Bahçeme fidan diktim
Yaprakları gencecik
Sarı yeşil dalları
Hem körpe hem incecik

-2-
Fidan ağaç olacak
Kuracağım salıncak
Arkadaşlar gelince
Başlar büyük eğlence

Nakarat
Bir o yana bir bu yana
Sallana sallana gül oyna

-3-
Fidamın bir yaşında
Boyu boyumu geçti
Kökleri salkım saçak
Toprağı deldi geçti

-4-
Ağaç büyük dal verir
Binlerce fidan verir
Fidanlar koru olur
Korular orman verir

Görsel 4. Kız Akort Düzeninde Sol Anahtarında Sağ El ve Sol El Teknik Gösterimi

BÜSELİK ÇOCUK ŞARKISI

(Bahçeme Fidan Diktim)
(Kız Akortta)Beste: Selahattin İÇLİ
Güfte: Fırat KIZILTUĞ

Usülü: Sofyan

SAZ

Bah çe me fi dan dik tim yap rak la rı gen ce cik
Sa rı ye şil dal la rı hem kör pe hem in ce cik
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Fi dan a kaç o la cak ku ra ca ğım sa lın cak
Ar ka daş lar ge lin ce baş lar bü yük eğ len ce
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na
Bir o ya na bir bu ya na sal la na sal la na gül oy na

Görsel 5. Kız Akort Düzeninde Fa Anahtarında Sağ El ve Sol El Teknik Gösterimi

Yapılan incelemede bestekâr tarafından, “Buselik” makamı ve “Sofyan” usûlü tercih edilmiştir. Ayrıca çocuk şarkısının ezgisel yapısına bakıldığında da bir oktav ses aralığı içerisinde gezinildiği tespit edilmiştir. Başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel icrasına uygun bir icranın gerçekleştirilebilmesi ve öğrencinin gelişimine katkı sunması bakımından eserin sağ el ve sol el teknikleri bu görüş doğrultusunda ortaya çıkarılmıştır.

Sağ el yay tekniklerinden Detache (bağısız yay icra) yay tekniği, yay çekme ve yay itme hareketleri bu eserde sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca sol el teknikleri içerisinde yer alan parmak pozisyon numaraları da eser notalarının üzerinde verilmiştir. Eserin icrasına uyumlu olması ve herhangi bir duraksamanın yaşanmaması adına 2’nci pozisyon (açık ve kapalı sol el pozisyon) kullanımını desteklemek amacıyla tercih edilmiştir.

Çocuk sesinin belirli bir ses aralığında olması bakımından bestekârın bu görüş doğrultusunda eserini bestelediği, temel makamlardan birisi olan Buselik makamını eseri seslendirecek çocukların beğenmesi ve kolaylıkla öğrenebilmesi bakımından tercih ettiği ve söz bakımından da birlik ve beraberliğe vurgu yaptığı,

Viyolonsel icrasında sıklıkla kullanılan sağ el ve sol el tekniklerinin başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel eğitim ve öğretiminde bu tekniklere sıkça yer verildiği ve bu bilgilerin öğrencilerin gelişimine önemli katkılar sağladığı şeklinde yorumlanmıştır.

Çargâh Şarkı (Küçük Ördek)

ÇARGÂH ÇOCUK ŞARKISI

(KÜÇÜK ÖRDEK GÖLDE YEMEK ARIYOR)

(Kız Akortta)

Usûlü: Nim Sofyan**Güfte-Beste:** Fırat KIZILTUĞ

Küçük ördek gölde yemek arıyor

Balık onun sudan dil çıkarıyor

Babam söyler sem o seni tutar

Göz yaşına bakmaz lüpdü ye yutar

Kaç balık kaç babam ördek geliyor

Suyun dibine dalıp yemeye geliyor

SAZ

Görsel 6. Kız Akort Düzeninde Sol Anahtarında Sağ El ve Sol El Teknik Gösterimi

ÇARGÂH ÇOCUK ŞARKISI

(KÜÇÜK ÖRDEK GÖLDE YEMEK ARIYOR)

(Kız Akortta)

Usûlü: Nim Sofyan

Güfte-Beste: Fırat KIZILTUĞ

Küçük ördek gölde yemek arıyor

Balık onasundan dil çıkarıyor

Babam söyler sem o seni tutar

Göz yaşına bakmaz lüpdie yutar

Kaç balık kaç baba ördek geliyor

Suyun dibine dalıp yemeliyor

SAZ

Görsel 7. Kız Akort Düzeninde Fa Anahtarında Sağ El ve Sol El Teknik Gösterimi

Yapılan incelemede bestekâr tarafından, “Çargâh” makamı ve “Nim Sofyan” usulü tercih edilmiştir. Ayrıca çocuk şarkısının ezgisel yapısına bakıldığında da bir oktav ses aralığı içerisinde gezinildiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra daha çok pest bölgede bir icra söz konusudur. Başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel icrasına uygun bir icranın gerçekleştirilebilmesi ve öğrencinin gelişimine katkı sunması bakımından eserin sağ el ve sol el teknikleri bu görüş doğrultusunda ortaya çıkarılmıştır.

Sağ el yay tekniklerinden Detache (bağırsız yay icra) yay tekniği, yay çekme ve yay itme hareketleri bu eserde sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca sol el teknikleri içerisinde yer alan parmak pozisyon numaraları da eser notalarının üzerinde verilmiştir. Eserin icrasının ve teller arası geçişlerin zamanlamasının iyi ayarlanabilmesi açısından 1’inci ve 2’nci pozisyon (kapalı sol el pozisyon) kullanımı tercih edilmiştir.

Çocuk sesinin belirli bir ses aralığında olması bakımından bestekârın bu görüş doğrultusunda eserini bestelediği, temel makamlardan birisi olan Çargâh makamını eseri seslendirecek çocukların beğenmesi ve kolaylıkla öğrenebilmesi bakımından tercih ettiği ve söz bakımından da birlik ve beraberliğe vurgu yaptığı,

Viyolonsel icrasında sıklıkla kullanılan sağ el ve sol el tekniklerinin başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel eğitim ve öğretiminde bu tekniklere sıkça yer verildiği ve bu bilgilerin öğrencilerin gelişimine önemli katkılar sağladığı şeklinde yorumlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan çalışma neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Örnek olarak sunulan ilk çocuk şarkısında bestekâr tarafından, “Acemaşîran” makamı ve “Semâî” usulü tercih edilmiştir. Ayrıca çocuk şarkısının ezgisel yapısına bakıldığında da bir oktav ses aralığı içerisinde gezinildiği tespit edilmiştir. Özellikle sağ el yay tekniklerinden Legato (bağlı yay icrası) ve Detache (bağırsız yay icra) yay tekniği, yay çekme ve yay itme hareketleri bu eserde sıklıkla tercih edilmiştir. Çünkü Klasik Türk Müziği viyolonsel icrasında bu iki teknik çok sık kullanıldığı için, bu tekniklerin geliştirilmesine yönelik örneklerin öne çıkarılması da pek önemlidir. Bunun yanı sıra sol el teknikleri içerisinde yer alan parmak pozisyon numaraları da eser notalarının üzerinde verilmiştir. Son olarak eserin icrasıyla uyumlu olabilmesi ve herhangi bir duraksamanın yaşanmaması adına 1’inci, 3’üncü ve 4’üncü pozisyonlar bu çalışmada tercih edilmiştir.

Örnek olarak sunulan ikinci çocuk şarkısında ise bestekâr tarafından, “Buselik” makamı ve “Sofyan” usulü tercih edilmiştir. Ayrıca çocuk şarkısının ezgisel yapısına bakıldığında da bir oktav ses aralığı içerisinde gezinildiği sonucuna varılmıştır. Sağ el yay tekniklerinden Detache (bağırsız yay icra) yay tekniği, yay çekme ve yay itme hareketleri yalnızca bu eserde tercih edilmiştir. Öte yandan sol el teknikleri içerisinde bulunan parmak pozisyon numaraları da eser notalarının üzerinde gösterilmiştir. Son olarak eserin icrasına uyumlu olması ve herhangi bir duraksamanın yaşanmaması adına bu çalışmada yalnızca 2’nci pozisyon (açık ve kapalı sol el pozisyon) kullanımı özellikle tercih edilmiştir.

Örnek olarak sunulan son çocuk şarkısında ise bestekâr tarafından, “Çargâh” makamı ve “Nim Sofyan” usulü tercih edilmiştir. Ayrıca çocuk şarkısının ezgisel yapısına bakıldığında da bir oktav ses aralığı içerisinde gezinildiği görülmüştür. Özellikle daha çok pest bölgede bir icra söz konusudur. Sağ el yay tekniklerinden Detache (bağırsız yay icra) yay tekniği, yay çekme ve yay itme hareketleri yine bu eserde de tercih edilmiştir. Sol el teknikleri içerisinde yer alan parmak pozisyon numaraları da eser notalarının üzerinde yazılmıştır. Eserin icrasının ve teller arası geçişlerin zamanlamasının iyi ayarlanabilmesi açısından 1’inci ve 2’nci pozisyon (kapalı sol el pozisyon) kullanımı bu eserde özellikle tercih edilmiştir.

Türk müziği viyolonsel alanına ilişkin akademik çalışmalar incelendiğinde benzer konuların işlendiği gözlenmiştir. Buna karşın, Türk müziği viyolonsel öğretiminde seviyelere göre

oluşturulan, etüt ya da parmak egzersizlerini içeren çok az sayıda metot/metotlar bulunmaktadır. Bu metotlar incelendiğinde ise yazarlar tarafından ya “Fa anahtarından” bir yazım tercih edilmiş ya da seviye gözetilmeksizin etüt veya egzersizler üretilmiştir. Ayrıca Türk müziği viyolonsel öğretimine yönelik bir repertuar da henüz oluşturulamamıştır.

Özellikle Türk müziği viyolonsel saziyla henüz tanışmış çocuklara bu tarz metotların ya da repertuarın öğretimi neredeyse imkânsızdır. Bu araştırma ile birlikte, basit ezgili çocuk şarkılarının veya buna benzer eserlerin ezgi çekirdekleri kullanılarak etüt veya parmak egzersizleri yazılması ve bu öğretimin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu sayede ilerleyen yıllarda geçilmesi planlanan sözlü ya da enstrümantal (saz) eserlerin temellerinin daha sağlam oluşturulacağı öngörülmektedir.

Temel olarak kabul edilen “Legato” ve “Detache” yay tekniklerinin Türk müziği viyolonsel öğretiminde de kullanıldığı, icra edildiği ve büyük önem arz ettiği söylenilebilir. Bu sebeple örnek olarak sunulan çocuk şarkılarında bu iki yay tekniği referans alınarak icradaki kullanımları örneklendirilmiştir. Ayrıca örnek çocuk şarkılarının kısa sürede çözümlenebilmesi ve icra edilebilmesi maksadıyla Bolahenk ve Kız Akort düzeni tercih edilmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda tespit edilen diğer çocuk şarkılarının ezgi yapıları da mutlaka incelenmelidir. Türk müziği viyolonsel öğretiminde, sağ ve sol el tekniklerinin geliştirilmesine katkı sunması ve bunun yanı sıra transpoze çalışmalarına ilişkin örnekler oluşturması bakımından bu tarz çalışmalara daha sık yer verilmelidir. Makam, usul, etüt ve eser icraları konusunda yaşanan sorunlara karşın, çalışmada yer alan örnek eserler gibi öğrencilere temel düzeyde küçük etütler hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Yazar Katkı Oranları başlığı

Çalışmaya 1. Yazar %100 katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı başlığı

“Başlangıç seviyesi Türk Müziği viyolonsel öğretiminde klasik Türk müziği çocuk şarkıları” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Çıkar çatışması olması halinde aşağıdaki alana çıkar çatışmasının kapsamını açıklayınız.

Kaynakça Başlığı

- Artun, E. (2013). *Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler*. 4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu, 1-9.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Bilgin, Y. (2023). *21. Yüzyılda Yazılmış Çocuk Şarkılarının Sözel ve Müziksel Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Çıblak Coşgun, N. (2013). Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8 (4)*, 499-513.
- Deleş B. & Kaytez, N. (2020). Çocuk Gelişiminde Müziğin Yeri ve Önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Cilt: 7*, 133-142.

- Dinç, A. (2011). *Kâzım Karabekir'in Çocuk Şarkılarının Eğitim Müziği Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Emirsel Kartal, M. (1997). *Türk Müziğinde Bestecisi Bilinmeyen Eserler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ergöz, H. S. (2003). *Türk Müziğinde Çocuk Şarkıları*. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göher, F. (2006). *Türk ve Batı Çocuk Şarkılarının Karşılaştırmalı Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gökşen, C. (2014). *Oyunların Çocukların Gelişimlerine Katkıları ve Gaziantep Çocuk Oyunları*. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt:52, 229-259.
- Kalaycıoğlu, Ş. G. (2009). *Türkiye'deki İlköğretim Okullarında Müzik Eğitiminde Kullanılan Okul Şarkılarının, Eğitim Müziği Besteleme Teknikleri Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Sağır, T. (2004). *Okul Şarkılarının Konuları Açısından Değerlendirilmesi*. 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu.
- Sak, Ö. S. (1997). *İlköğretim Okullarında Müzik Eğitimi ve Çocuk Şarkıları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sun, M. (2006). *Çocuklar ve Gençler İçin Şarkı Demeti 1960-2006*. Sun Yayınevi, Ankara.
- Şendağ, B. A. (2009). *Sayışma ve Tekerleme Derlemeleri ve Çözümlemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, T. (2022). Alâeddin Yavaşca'nın Çocuk Şarkılarında Biçim ve İçerik. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi Cilt:5, Sayı: 2, 154-178*.
- Türkmen, E. F. (2010). *Türk Çocuk Şarkıları Dağarcığının Müzik Öğretmenlerinin Yaklaşımları Açısından Değerlendirilmesi*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, 183-202*.
- Türkmen, U. (2014). Cemil Rasim'in İlk Mekteplere Çocuk Şarkıları Adlı Kitabının Analizi. *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, 27 (1), 133-151*.
- Uluçay T. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe, Müzik Eğitimi Dersinde 2005-2006 Eğitim-Öğretim Yılında Okutulan Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Müziksel Amaçlar Bakımından Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, N. (2005). *Çocuk Şarkıları Üzerine Bir İnceleme*. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Sayı 20, 73-100*.

İnternet Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu Arşivi (Erişim adresi: <http://www.sanatmuziginotalari.com/>), (Erişim tarihi: 10.10.2024).

Conceptual transformation in distance education: Changes in the period 2006-2023 and future trends

Hüseyin Özçınar¹ , Hurşit Cem Salar¹

¹Faculty of Education, Department of Computer Education and Instructional Technology, Pamukkale University, Denizli, Türkiye.

ABSTRACT

Distance education stands out as one of the most rapidly changing sub-fields of the field of education with increasing technological innovations and changing social needs. In this context, the aim of this study is to examine the conceptual transformation of the field of distance education between 2006 and 2023. For this purpose, the full texts of 853 research and review articles published in the leading journals of the field, American Journal of Distance Education and Distance Education, were analyzed by semantic change detection and semantic network analysis methods. The semantic change detection analysis using the SciBERT model revealed that the words "student", "andragogy", "information", "virtual" and "technology" were the most frequently changed words. The results of the semantic network analysis conducted to reveal the macro-level structure of the field showed that the field of distance education was structured around the words web-based learning and synchronous communication before 2010, MOOC and learning analytics in the 2010s, and artificial intelligence and digital transformation in recent years. The findings reveal that distance education has evolved from a simple access model to a multidimensional learning ecosystem; especially in the post-COVID-19 period, it has evolved into a conceptual structure that includes AI-supported personalized learning, adaptive teaching and flexible programs.

KEYWORDS

Distance education, Semantic change detection, Semantic network analysis, Digital transformation.

Introduction

Advances in technology, especially in the field of information technologies and artificial intelligence (AI), are radically changing production processes, social structure, skills needed and the type of people (Brynjolfsson & McAfee, 2014; Russell & Norvig, 2020). Digitalization and automation in production, new business models and roles created in the labor market, and parallel to these, paradigm shifts in the field of education have led to the evolution of distance education as a field of science (Selwyn, 2021; Siemens & Tittenberger, 2019). In this transformation process, the technical structure of distance education environments and the design of these systems, as well as the basic concepts and the theoretical framework of the field, are experiencing a significant change.

In 1982, the International Council for Correspondence Education's decision to change its name to the International Council for Distance Education was a semantic shift that marked the field's transition from correspondence-based learning to a technology-enhanced educational framework that aimed to provide equal access to information. This new terminology began to better describe how distance education was expanding beyond traditional mail-based correspondence to encompass a variety of technological tools and pedagogical approaches, and how education could be delivered across geographical and social boundaries (Moore, 1989; Simonson, et al., 2019).

In the 1990s and early 2000s, the widespread use of the Internet and the introduction of digital technologies in education radically changed distance education as a field of practice. In this period, online and mobile learning environments and learning management systems made access to education easier and learning processes more flexible and interactive (Harasim, 2000; Anderson & Dron, 2011). These developments have enabled student-centered and individualized approaches to gain a greater place in the field of distance education (Anderson, 2020). In parallel with these developments, new terms such as "e-learning", "online learning", "blended learning" have entered the literature in the distance education literature since the 1990s, and the contexts and meanings of existing words have transformed (Zawacki-Richter & Anderson, 2014).

These transformations have led to a reshaping of distance education in both theoretical and practical terms and accelerated the evolution of the conceptual framework in the field. Today, distance education has evolved into a comprehensive model that supports lifelong learning and develops critical thinking skills (Moore, 2023). Experiences during the COVID-19 pandemic have also significantly influenced the practice, theoretical framework and conceptual structure of distance education. In this process, the meanings of key concepts in the field have expanded, new concepts have emerged, and the contexts of use of existing concepts have changed (Zawacki-Richter, 2021).

Systematic analysis of conceptual changes in scientific literature is critical for understanding the evolution of fields (Tahmasebi et al., 2018). Especially in rapidly evolving fields such as distance education, examining the meaning changes of concepts over time is valuable in understanding the development direction and dynamics of the field (Chai et al., 2020). This study aims to systematically analyze the transformation of key concepts in the field of distance education between 2006 and 2023 by using semantic change detection from computational linguistics approaches. This analysis will contribute to identifying paradigm shifts and future trends in the field by evaluating the contexts of use of concepts and their relationships with other terms with a data-driven approach.

The next section discusses the semantic and technical aspects of semantic change detection used in the research.

Semantic Change Detection

Semantic change detection in scientific communication is the process of systematically tracking and analyzing the meaning changes of terms and concepts over time (Tahmasebi et al., 2018). Scientific communication requires a complex organization between words and ideas for the effective transfer of knowledge (Chai et al., 2020). This organization is constantly evolving, especially in fast-evolving fields where new concepts emerge and existing terminology adapts to changing contexts. For example, the term 'artificial intelligence', while initially referring to simple logical operations, now encompasses a much broader spectrum of meanings, such as deep learning, natural language processing and robotics.

With the development of artificial intelligence and machine learning technologies, the detection of semantic changes in scientific literature has become more important. The meanings and contexts of use of concepts in scientific texts may change over time. This change can be detected by examining the distribution of concepts and their neighbors in texts that appear at different times (Wan et al., 2024). In this study, the BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) model is used to detect the semantic shift of concepts. BERT is a bidirectional language model based on the Transformer architecture and can capture the contextual meaning of words and concepts with high accuracy (Devlin et al., 2019). Thus, the usage patterns and meaning changes of concepts at different times can be analyzed in depth.

Modern approaches to semantic change detection have made significant progress thanks to advanced embedding techniques. In particular, embeddings based on general-purpose large language models - i.e. artificial intelligence systems that transform texts into numerical vectors

- show high success in detecting semantic shifts (Gupta et al., 2024). However, the enrichment of texts with different formats, such as audio, emoji, images, etc., and the change of communication environments in general, pose some challenges in detecting semantic shifts (Wan et al., 2024). To overcome these challenges, innovative solutions such as hybrid models and the use of multiple data sources have been proposed. In particular, combining different word representation models and making better use of contextual information can lead to more reliable results in semantic change detection.

Method

This section includes information about the data collection method and data preparation process.

Data Collection

The research data consist of the full texts of research and review articles published between 2006 and 2023 in the American Journal of Distance Education and Distance Education, two well-established journals in the field of distance education. In the process of obtaining the research data, firstly, the articles published in these journals on the specified dates were scanned through the Scopus database, and bibliometric data related to the articles obtained as a result of the search were downloaded. Then, a script was developed using Python programming language and Selenium library. With this script, the full texts of the articles were downloaded using DOI data. In the third stage, the bibliometric data obtained in the first stage and the full texts obtained in the second stage were matched

A three-stage process was followed to identify the keywords that form the conceptual basis of the study: First, the most frequently used keywords in the journals were identified, and then this list was expanded by examining important literature review studies and basic works in the field of distance education. In the last stage, three field experts with at least 10 years of experience in the field of distance education examined the list obtained in the second stage and 86 words whose meaning changes were to be examined were identified.

Data Preparation

The data were cleaned and standardized through a series of procedures to increase the reliability of the analyses. In the first stage of data preparation, the text before the abstract, headers, bibliography and acknowledgments sections of the articles were cleaned using the Python regex library. At the end of this stage, the article texts to be used in the semantic change detection analysis were obtained. In the second stage, citations and numerical expressions in the text were extracted using the Python regex library. In order to better monitor the conceptual transformation throughout the research process, the 2006-2023 period was divided into four sub-periods: 2006-2010, 2011-2015, 2016-2019 and 2020-2023, as shown in Table 1.

Table 1 Words Included in the 2006-2024 Data Set

Period	Number of Articles	Total Words	Average Word	Std. Deviation
2006-2010	203	1.182,362	5.824,44	1.936,04
2011-2015	215	1.086,550	5.053,72	1.611,59
2016-2020	233	1.268,800	5.445,49	1.577,14
2021-2024	201	1.135,722	5.650,36	1.580,21

Data Analysis

In this study, semantic change detection and network analysis methods were used to examine the transformation of the distance education field. First, data analysis on semantic change detection and then information about network analysis is presented.

Semantic Change Detection

Language is a living structure that is constantly changing (Hale, 2007). The change in the meaning of words in the language provides an important tool for understanding the transformations in the culture and life of the society using the language (Hamilton et al., 2016). On this basis, semantic change detection has long been used by experts to understand social and cultural evolution through methods based on human labor, such as examining changes in dictionary meaning and examining the statistics of simultaneous use of words. Recently, with the advances in natural language processing (NLP) methods, semantic change detection has been frequently used to detect changes in the context of use or meaning of concepts in scientific fields (Tahmasebi et al., 2018). In this study, semantic change detection was conducted using natural language processing methods to examine the conceptual evolution of the distance education field, which is affected by rapid changes in technology, social life and educational paradigms.

In recent years, different approaches such as word distribution probability similarity, word frequency variation and context-based word representation have been used for semantic change detection in the field of machine learning and NLP (Tahmasebi et al., 2018). Among these approaches, those based on word representation use models such as Word2Vec, GloVe, FastText or BERT. Word2Vec and similar static word models generate a single vector for each word. This causes the models to be insufficient to represent the meaning of the same word in different contexts (Ethayarajh, 2019; Wang et al., 2020). On the other hand, contextual word representations such as BERT can detect the meaning changes of the same word in different contexts of use more precisely. In this study, the SciBERT (Scientific Bidirectional Encoder Representations from Transformers) model, which enables contextual word representation (Peters et al., 2018; Beltagy et al., 2019), was used to capture subtle contextual meaning differences in concepts in scientific texts and to compare the usage of the same word in different periods. Since SciBERT is trained with 1.14 million scientific articles, it can create a more precise vector representation of concepts used in scientific studies (Beltagy et al., 2019). In order to determine the model parameters in the training process to be used to create the vector representation, similar studies in the literature were examined; the longest sequence length was 512, the chunk size was 32, and the learning rate was $2e-5$.

Contextual models such as SciBERT treat each period as separate data and create representations in vector space independently of each other. In this case, word representation vectors created for the same word in different periods may be located in different coordinate systems. In order to overcome this problem and compare the representation vectors of a word in different periods, the vector spaces of each period should be aligned (Hamilton et al., 2016; Schlechtweg et al., 2019). In this study, the Orthogonal Procrustes method was used to align the vector spaces of the epochs. The Orthogonal Procrustes method finds the best rotation matrix between two sets of vectors, allowing the vector spaces to be optimally aligned (Schönemann, 1966).

After the periods became comparable, cosine products of the vectors of the same word in different periods were taken to find the meaning changes of the selected words in consecutive periods. With this method, the 20 words with the highest change in meaning were identified. Cosine similarity was used to determine the words that these words were closest in meaning in each period. The 20 closest neighbor words determined by this method were analyzed and the meaning changes of the concepts were examined. These analyses were conducted by two independent researchers and the inter-coder agreement was calculated by Cohen's Kappa and found to be .85.

Network Analysis

In order to analyze the transformation in the field of distance education in a holistic manner, it is important to examine the meanings of concepts and the transformation in the contexts of

use as well as the change in the relationships between concepts. For this reason, semantic network analysis was conducted as a complement to the semantic change detection method. In the literature, word co-occurrence networks, which are based on the frequency of co-occurrence of words, are mostly used in semantic network analysis (Liu et al., 2018). This approach is based on the assumption that the frequency of co-occurrence of different words is a measure of the semantic similarity of these words. On the other hand, semantic similarity analysis based on word vector representations can capture the contextual relationships of words much better (Wang et al., 2020). This approach is especially effective in revealing the relationships of similar concepts expressed by different words.

The networks created with the keywords for each period and the 5 most contextually similar words were visualized using the ForceAtlas2 layout in the Gephi program. The ForceAtlas2 algorithm positions nodes with high similarity values close to each other in the network visualization, while nodes with low similarity values are positioned far away from each other, allowing the clusters in the network to be easily understood. Betweenness centrality measure was used to compare the periods. Betweenness centrality represents the degree to which each node (word) in the network acts as a bridge between other nodes (Freeman, 1978; Borgatti & Everett, 2016).

Findings

In this study, the transformation of the field of distance education is examined through the full texts of 853 research and review studies published between 2006 and 2023 in the American Journal of Distance Education and Distance Education, the two leading journals in the field. The time period covered in the review is divided into four sub-periods: 2006-2010, 2011-2015, 2016-2019 and 2020-2023. The research was conducted at two different levels of analysis. First, the degree and direction of transformation of the meaning and contexts of the main keywords used in the field of distance education were analyzed by semantic change detection method. Then, semantic network analysis was performed for each period. In these networks, the nodes are formed by the words and their closest neighbors, and the edges are formed by the semantic similarities between words. With this two-level analysis approach, a comprehensive evaluation of the transformation of the field of distance education is presented.

Semantic Change Detection Findings

Using the SciBERT model, vector representations of the main keywords in the field of distance education were created and the conceptual differences between the 2006-2010 period, which was taken as the reference period, and other periods were measured by the cosine similarity method. According to the results of this analysis, the 20 words that have experienced the most meaning change in the field are given in Table 2. The cosine similarity value close to 1 indicates that there is no significant change in the meaning of the word, while the value moving away from 1 is accepted as an indicator of differentiation in the context of use and meaning of the word.

While measuring the differentiation levels of words between periods, the differentiation value of the next period was found based on the previous period. When the cumulative change rates of all periods based on the 2006-2010 period are analyzed, the words with the highest total change are student (0,851), andragogy (0,859), information (0,860), virtual (0,865) and technology (0,870). When the cosine similarity values of the words between consecutive periods are analyzed, the word student (0,936) experienced the greatest semantic change compared to the previous period in the 2011-2015 period. In this period, multicultural environments (0,957) was the word that experienced the second largest semantic change. Similarly, in the 2016-2020 period, the word technology (0,957) experienced the most radical semantic change, followed by knowledge (0,957). In the 2021-2024 period, the words with the highest semantic change were andragogy (0,973) and knowledge (0,927).

Table 2 Similarity coefficients (cosine products) of the 20 words with the highest change in meaning with the previous period

Word	2011-2015	2016-2020	2021-2024
Student	0,937	0,946	0,962
multicultural environments	0,957	0,947	0,943
Experience	0,942	0,947	0,961
evaluation	0,951	0,945	0,957
andragogy	0,943	0,938	0,973
Information	0,971	0,957	0,927
Knowledge Management	0,965	0,942	0,945
online education	0,952	0,95	0,958
interactional distance	0,952	0,953	0,954
Virtual	0,969	0,95	0,941
course design	0,953	0,95	0,962
Technology	0,966	0,958	0,944
Participation	0,966	0,95	0,952
open educational resources	0,949	0,957	0,962
learning experience	0,952	0,954	0,963
learning activity	0,953	0,956	0,96
distance education	0,972	0,948	0,952
community of inquiry	0,955	0,949	0,968
Education	0,952	0,95	0,971
competence	0,963	0,953	0,957
Learner	0,959	0,965	0,949
self-regulation	0,954	0,957	0,962
teaching presence	0,964	0,951	0,959
distance learning	0,963	0,954	0,959

In order to examine the transformation of the meanings of the words that experienced the most semantic change, 20 words that were semantically closest to these words (with the highest cosine similarity) were identified for each period. The contexts of each word according to the periods were revealed by examining the words that left, entered and changed their similarity ranking from this list for consecutive periods. While the semantic space of the word "student", which experienced the most semantic change, was shaped around the words "learning", "teacher" and "classroom interaction" symbolizing traditional education in the 2006-2010 period, it expanded to include words such as "online learning", "participation" and "learning experience" in the 2011-2015 period. In the 2016-2020 period, the word "student" approached words such as "personalized learning", "digital literacy" and "interactive content", and in the 2021-2023 period, it became more closely linked to the words "artificial intelligence", "autonomy" and "resilience" (see Table 3).

When the meaning space of "multicultural environments", which is the second word that has experienced the most meaning change in the distance education literature, is examined in different periods, it is seen that the word is close to the words "diversity", "cultural awareness" and "international student" in the 2006-2010 period, to the words "global cooperation" and "intercultural communication" in the 2011-2015 period, to the words "digital connectivity" and "online communities" in the 2016-2020 period, and finally to the words "digital citizenship", "equality" and "inclusive education" in the 2021-2023 period.

The meaning space of the word "experience" has also experienced a significant transformation symbolizing the transition from traditional education to technology-supported education. In the 2006-2010 period, the meaning space of the word was shaped around "learning experience", "application" and "skill development". In the 2011-2015 period, the meaning relations of the word expanded to include the words "interaction" and "participation", and in the 2016-2020 period, the words that the word experience came closer to semantically were "virtual reality", "interactive learning" and "personalized experience". In 2021-2023, the word experience evolved to include the words "gamification", "adaptive learning" and "experiential learning" in its meaning space.

The word "assessment" has also experienced a relatively parallel change to the change in meaning of other words in the distance education literature, and while it was linked to "exams", "feedback" and "measurement" reflecting traditional assessment paradigms in the 2006-2010 period, it established strong semantic ties with "online assessment" and "formative assessment" in the 2011-2015 period, "learning analytics" and "adaptive assessment" in the 2016-2020 period, and finally with "artificial intelligence supported assessment" and "continuous assessment" in the 2021-2023 period.

The analysis of the semantic changes of words in the distance education literature reveals clear patterns in the transformation of basic concepts. The semantic space of the analyzed words showed a three-stage transformation over time. In the first stage, words linked to words associated with basic online learning environments ("distance education", "e-learning", "online teaching"), in the second stage they expanded to words associated with virtual and adaptive learning environments ("virtual reality", "interactive content", "mobile learning"), and after 2020 they developed strong semantic links with words related to artificial intelligence technologies ("artificial intelligence", "digital transformation", "adaptive learning") (see Table 3). This evolutionary process shows that distance education is undergoing a comprehensive transformation towards personalization of education ("personalized learning", "autonomy", "digital competencies") and development of digital learning ecosystems ("virtual learning environments", "digital communities", "AI support") with the influence of AI technologies.

Table 3 Direction of meaning change of the 20 words with the highest change in meaning according to periods

Keyword	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2024
Student	learning, teacher, interaction	online learning, engagement, learning experience, self-regulation	personalized learning, digital literacy, interactive content	AI-powered learning, autonomy, resilience, resilience
Multicultural Environments	diversity, cultural awareness, international student	global cooperation, intercultural communication, remote interaction	digital connectivity, online communities, inclusion	digital citizenship, equality, inclusive education
Experience	learning experience, practice, skills development	interaction, participation, feedback	virtual reality, interactive learning, personalized experience	gamification, adaptive learning, experiential learning
Evaluation	exams, feedback, measurement	online assessment, formative assessment, performance assessment	adaptive assessment, learning analytics, competency-based assessment	AI-assisted assessment, continuous assessment, personalized feedback
Androgoji	pedagogy, self-directed learning, adult learning principles	learner autonomy, online education, facilitator role	collaborative learning, digital engagement, interaction	flexibility, lifelong learning, virtual learning environments
Information	information sharing, content, information literacy	digital access, access to information, sharing networks	data security, information networks, digital resources	artificial intelligence, digital citizenship, privacy
Knowledge Management	learning, knowledge acquisition, cognitive processes	knowledge sharing, knowledge transfer, learning networks	knowledge construction, expertise, collaborative learning	digital information management, distributed information, information management systems
Online Education	e-learning, distance education, internet-based education	online courses, learning platforms, online participation	massive open online courses, mobile learning, digital content	digital transformation, artificial intelligence support, personalized
Interactional Distance	interaction, communication, teacher-student relationship	online interaction, learner autonomy, teaching strategies	technological tools, quality of interaction, learning communities	digital interaction, instant communication, virtual reality
Virtual	online, simulation, reality	collaboration, virtual classrooms, remote access	virtual reality, interactivity, sense of presence	metaverse, digital experiences, engagement
Course Design	curriculum, lesson plan, objectives	instructional design, learning outcomes, flexibility	interactive content, multimedia, collaborative learning	digital-first design, adaptive learning, personalized content

Technology	tools, devices, resources	technology integration, e-learning, support	online platforms, mobile technologies, digital resources	artificial intelligence, automation, innovation
Participation	interaction, motivation, learning process	online engagement, student interaction, engagement strategies	interactive learning, sense of community, active participation	AI-enabled engagement, gamification, experiential engagement
Open Education Resources	open access, shared resources, educational materials	OER usage, licensing, resource sharing	digital resources, open content, global access	open education practices, inclusion, sustainability
Learning Experience	skill development, hands-on learning, practice	online experience, interaction, learning environment	virtual reality, interactive content, personalized experience	adaptive learning, gamification, experiential learning
Learning Activity	tasks, exercises, group work	online activities, interactive tasks, multimedia use	virtual classroom activities, collaborative projects, project-based learning	gamified activities, adaptive tasks, experiential activities
Distance Education	distance education, online teaching, educational technology	online courses, teaching strategies, virtual classrooms	mobile teaching, flexible teaching, digital platforms	artificial intelligence supported teaching, instant communication, virtual reality teaching
Community of Inquiry	interaction, social presence, cognitive presence	online communities, learning community, instructional presence	interactive learning, cooperative learning, sense of community	digital communities, virtual interaction, participation
Education	teaching, learning, school	online education, educational technology, access	digital education, distance education, higher education	digital transformation, equality, artificial intelligence
Competence	skill, knowledge, competence	competency-based training, performance, evaluation	adaptive learning, personalized learning, learning analytics	continuous assessment, AI-supported competence development, personalized learning pathways

The next section presents the findings of the semantic network analysis.

Semantic Network Analysis Findings

In Semantic Network Analysis, betweenness centrality measure was calculated with the help of the Gephi program to determine the mediation relationships between words and the terms that act as bridges. Betweenness centrality reveals the mediating role of a node (word) in the network by showing the frequency of its presence on the shortest paths between other pairs of nodes. In word co-occurrence networks for mapping scientific fields, the mediating role of a word indicates its capacity to connect different research subfields. These words play a key role in the integration of research in the field and the emergence of new research directions. The change of words that play a mediating role in the semantic networks of a scientific field in successive time periods represents the orientations of the field.

When Table 4 is examined, the words with the highest betweenness centrality in the semantic network created for the 2006-2010 period are "learning speed" (0,0985), "competence" (0,0938), "teacher" (0,0821) and "school" (0,0804). When Visual 1 is analyzed, it is seen that there is an intense connection between these words. This shows that teacher-centered and basic education-oriented studies were at the forefront in the 2006-2010 period. In the semantic network created at for the 2011-2015 period, words such as "learning environment" (0,1473), "online discussion" (0,1169), "collaborative learning" (0,0730) and "online teaching" (0,0432) stand out in terms of betweenness centrality. When Visual 2 is examined, it is seen that words such as "learning environment" and "collaborative learning" were in a central position in this period. These findings show that online and collaborative learning started to be discussed more widely in the distance education literature in the 2011-2015 period, in other words, the digital transformation of distance education started.

Table 4 Prominent Words in terms of Betweenness Centrality

Queue	2006-2010	Aras. Merk.	2011-2015	Aras. Merk.	2016-2020	Aras. Merk.	2021-2023	Aras. Merk.
1	learning speed	0,0985	learning environment	0,1473	higher education	0,132	autonomy	0,0958

2	competence	0,0938	online discussion	0,1169	student	0,1046	simultaneous discussion	0,0957
3	teacher	0,0821	teaching	0,0987	cooperative learning	0,0977	School	0,0852
4	School	0,0804	cooperative learning	0,073	quality assurance	0,0937	Design	0,0361
5	Information	0,0701	distance education	0,01	configuration	0,0234	higher education	0,0286
6	teaching	0,0651	professional development	0,0494	learning environment	0,0123	education technology	0,0171
7	difficulty	0,0591	Support	0,0592	problem	0,0119	Classroom	0,0184
8	distance learning	0,0541	difficulty	0,0446	virtual	0,0114	configuration	0,0147
9	cognitive	0,0479	online teaching	0,0432	skill	0,0098	learning materials	0,0129
10	teaching presence	0,0449	learning materials	0,0476	simultaneous	0,0115	quality assurance	0,0185

When Table 4 is examined, the high betweenness centrality values (0,132 and 0,105) of the terms "higher education" and "student" in the semantic network created for the period 2016-2020 and their central positions in the network (see Figure 3) show that higher education has started to be studied more in the field in this period. In the same way, the words "collaborative learning", "virtual", "synchronous", "synchronous", "quality assurance" and "structuring" have strong connections and high centrality values in the network, which can be interpreted as a sign that distance education at higher education level has started to be studied within the institutional structure in digital and collaborative environments.

In the semantic network created for the 2021-2023 period of the distance education field, the words "autonomy" (0,0958), "simultaneous discussion" (0,0958), "school" (0,0852), "design" (0,0361) and "educational technology" (0,0286) stand out with high betweenness centrality values. When Visual 4 is analyzed, the fact that the links in the network are concentrated around the words "autonomy", "synchronous discussion", "school" and "educational technology" reveals that distance education is studied in an institutional context after the pandemic.

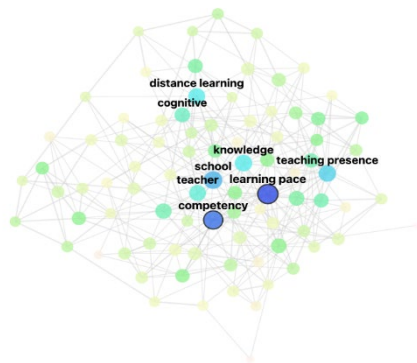

Figure 1 Keyword co-occurrence network for the period 2006-2010

Figure 2 Keyword co-occurrence network for the period 2011-2015

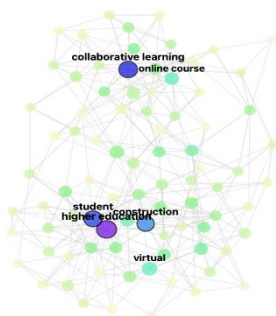

Figure 3 Keyword co-occurrence network for the period 2016-2020

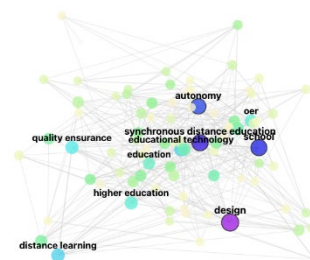

Figure 4 Keyword co-occurrence network for 2021-2023

The network analysis of the distance education field between 2006 and 2023 and the change of the words in the bridging function clearly reveal the transformation trend in the field. The studies focusing on teacher-centered and traditional education in the period between 2006 and 2010 are more focused on online and collaborative learning in the period between 2011 and 2015, and higher education in the following periods, showing that research has become more dispersed and concentrated around different foci in a wider area (see Figures 1, 2, 3 and 4).

Discussion

This study aims to examine the transformation of the field of distance education between 2006 and 2023 by using semantic change detection and network analysis methods. Previous studies have attempted to identify the trajectory, key themes, research methods and trends in the field through bibliometric analysis, citation analysis or systematic reviews (Bozkurtvd., 2017; Zawacki-Richter & Anderson, 2011). However, the approach in this study also reveals the semantic changes of words over time and how these changes are reflected in the conceptual network structure of the field. In this way, it is possible to bring a new perspective to the evolution of the field of distance education.

Semantic change detection allows the study of transformations in the meaning of words over time. For many years, linguists have investigated such changes using human labor-based approaches. However, advances in artificial intelligence, especially in natural language processing, have made it possible to detect word meaning changes in large-scale text-based data more systematically and reproducibly (Tahmasebi et al., 2021). Semantic change detection is an analysis method that can be used in different fields. For example, studies examining conceptual transformations in disciplines such as psychology, particle physics or economics demonstrate the domain-independent applicability of this method (Mahanty et al., 2021; Vylomova & Haslam, 2021; Zichert & Wüthrich, 2024). Distance education is a field that is rapidly affected by technological, pedagogical and social changes and is constantly transforming. Therefore, it is critical to conduct such analyses in order to identify the historical layers, transition periods and important turning points of distance education.

In distance education studies, the changing use of certain words in the literature can be seen as a reflection of the epistemological, technological and pedagogical transformations of the field. In this context, the new layers of meaning that words such as "student", "interaction", "technology", "andragogy", community of inquiry, Massive Open Online Course (MOOC), open educational resources (OER), "distance distance teaching", "knowledge", "competence", etc. have acquired show the change that distance education has experienced as a learning ecosystem.

In this study, semantic network analysis was used as a second method. Semantic network analysis is a powerful tool for examining the conceptual structure of a field based on the literature of that field (Cobo et al., 2011; He et al., 2020). Semantic networks allow us to examine the relationships between keywords in the field and how these relationships evolve over time. Unlike citation or co-occurrence analyses, semantic network analysis focuses on the content of the sources in the literature and evaluates the proximity of the words used and the patterns of co-occurrence. Thus, the combination of *semantic change detection* results and *network analysis* findings illuminates the transformation of distance education in terms of both subtle transformations in word meanings at the micro level and the restructuring of relationships between words at the macro level (Pottenger & Yang, 2001; Whang, 2014).

Semantic Change of Key Words in the Field of Distance Education

The words that were found to have changed meaning the most in the study were "student", "multicultural environments", "experience", "assessment (assessment)", "andragogy", "knowledge", "online education", "transactional distance", "virtual", "course design", "technology", "engagement", Open Educational Resources (OER), learning experience, learning activity,

distance distance teaching, community of inquiry, education, competency, learner, self-regulation, teaching presence, distance learning and learning networks. This illustrates how clusters of words representing different dimensions of the field have acquired new meanings over time. For example, the evolution of the word "student" from a traditional learner role to a more autonomous, self-regulated, multifaceted profile that acquires knowledge from different sources and interacts in learning communities reflects the learner-centered nature of distance education (Zimmerman & Schunk, 2011).

Similarly, the word "andragogy", which is used to describe learning processes for adults, has recently become more commonly associated with words such as digital participation, lifelong learning, and virtual reality. This change in the semantic space of the word andragogy has heralded a learning ecosystem that is more flexible, customizable and diversified with the opportunities offered by technology in the context of distance education (Moore & Kearsley, 1996; Saba, 1999). The term "transactional distance" has become a dynamic variable that determines the quality of cognitive, affective and social interaction rather than emphasizing only geographical distance. Thanks to technological environments, it has acquired new meanings that partially eliminate or reshape remoteness (Moore, 1993).

The analysis of word co-occurrence networks created according to different periods allowed the evolution of the distance education field to be observed at a more structural level. While words such as "web-based learning", "synchronous communication" and "learner satisfaction" dominated the field before 2010, the first period covered by the study, words such as MOOC, "learning analytics", "mobile learning" and OER took center stage in the 2010s (Zawacki-Richter et al., 2017). In recent years, the fact that topics such as "artificial intelligence", "digital transformation", "flexible learning", "metaverse" and "mixed reality" have become more discussed shows that distance education has experienced a parallel change with technological and social developments (Lockee, 2021; Hood & Littlejohn, 2018). The fact that the results of network analysis and semantic change detection findings support each other shows that in the field of distance education, beyond the change in the meaning of words, the relationships between words have also changed.

In the literature, the word "course" was initially associated with curriculum, instructional design and content production, but today it has evolved into an approach that focuses on producing interactive, collaborative, adaptive and artificial intelligence-supported learning environments. In this context, the term "course design" has evolved from a product development process carried out by instructional designers, graphic designers, programmers and content developers to a stage where teachers or other units supporting students can directly produce content and easily create personalized environments (Anderson & Kanuka, 1997; Garrison & Anderson, 2003).

Technology has been one of the main drivers of transformation in distance education. Initially perceived only as a tool that facilitates access, interaction and information sharing, it has evolved into a structure that enriches the learning experience with advanced technologies such as virtual reality, mixed reality, metaverse, learning analytics and blockchain in the age of artificial intelligence (Hood & Littlejohn, 2018; Reeves & Herrington, 2010). This shows that the word technology has expanded semantically over time, transforming from a simple access/communication tool into a multidimensional learning ecosystem.

The word student has undergone a similar transformation. In distance education, the term "learner" is increasingly used instead of "student", as the learner is no longer just a passive recipient of the course or content. The learner is an active participant who has self-regulation strategies, shapes the learning path according to personal needs, interacts with multicultural and online communities, and diversifies the learning experience by taking advantage of opportunities such as open educational resources and MOOCs (Cleveland-Innes & Garrison, 2010; Siemens, 2005). Therefore, words such as "competency", "andragogy", "self-regulation", "interaction" and "community of inquiry" have gained new meaning in the context of the learner.

The words assessment and competency have acquired different dimensions as a result of the changing business world, lifelong learning requirements and rapidly developing technology. While assessment and evaluation used to be a result-oriented approach centered on exams and tests, today it has become a process-oriented, technology-supported, dynamic structure that can provide automatic feedback and regularly monitor skills and competencies (Means et al., 2010; Slade & Prinsloo, 2013). The word competence has also evolved from a fixed set of knowledge to a framework that emphasizes constantly updated and changing skills, problem-solving competencies and digital literacy.

Structure of the Distance Education Field

Previous research has examined the thematic structures of the distance education field in detail and proposed various classifications. For example, Martin et al. (2020) examined online teaching and learning studies between 2009-2018 under three main themes (learner, course-tutor, organization), while Zawacki-Richter (2009) examined research topics in distance education under three headings: micro, meso and macro levels. According to these classifications, learning-teaching processes and interaction at the micro level, technology, management and organization at the meso level, and theories, policies and systems at the macro level come to the fore. In this study, it can be said that the themes obtained through semantic change detection and network analysis point to a similar categorical grouping. For example, while the words that the word "student" has been associated with over time (student-centeredness, self-regulation, andragogy, interaction, experience, etc.) define the micro level, words such as "technology", OER, MOOC can be said to point to the macro level by being associated with the internationalization of the field, digital transformation, widespread access and global learning communities. Thus, semantic change detection and network analysis contribute to visualizing the changes in the meaning of concepts over time by adding an additional dimension to the thematic structures revealed by literature reviews.

Valverde-Berrocoso et al. (2020) grouped e-learning research between 2009-2018 into three main axes: "online students", "online teachers" and "curricula". This study similarly emphasizes that themes such as students, courses, teaching, technology, international/multicultural contexts and open resources have gained new meanings over time. Therefore, big data-based methods such as semantic change detection and network analysis provide results in line with the literature reviews and allow us to examine the transformation in distance education in more detail.

Over the years, the concept of distance education has expanded its meaning by being used together with words with similar meanings such as "online education", "e-learning", "distance learning", "emergency distance education", "open and distance learning". Singh and Thurman (2019) state that the concept of online learning has been defined in many different ways between 1988-2018 and that the words "e-learning", "blended learning", "online education", "web-based learning" and "distance education" have similar meanings. The findings of this study also show that the main words related to distance education have entered each other's meaning field over time, thus creating a strong conceptual clustering around distance education.

The changes observed in business processes in the post-COVID-19 period have caused digital transformation to become more prominent. This transformation has profoundly affected distance education in strategic, pedagogical, technological and cultural dimensions, and has moved distance education to an important position in higher education, corporate training and lifelong learning ecosystems (Hodges et al., 2020; Røe et al., 2022; Nieto-Taborda & Luppicini, 2024). As the results of semantic change detection show, the meaning of concepts related to distance education is expanding; distance education is transforming from a model that eliminates geographical barriers to a structure that incorporates new trends such as AI-supported personalized learning, adaptive teaching, flexible programs, digital certificates and micro-competencies (Varadarajan et al., 2023).

Trends in the Field of Distance Education

Open Educational Resources (OER) and Massive Open Online Courses (MOOCs) have enabled the democratization of education on a global scale, widening access and extending education beyond the walls of institutions, enabling it to be carried out in a quality manner independent of time and space (Wiley, 2002; Veletsianos, 2012). The meaning of the words OER and MOOC is not limited to content sharing, but has expanded with the strategies of institutions, global collaborations, learning analytics, micro competencies and flexible learning pathways (Perifanou & Economides, 2022; Zhu et al., 2022). The findings of this study also show that OERs and MOOCs have further diversified distance education globally and gained different dimensions.

On the other hand, distance education has transformed the traditional model of education behind closed walls into an open, flexible, international and multicultural learning ecosystem. Students are no longer just individuals enrolled in formal education institutions, but a wide range of people from different ages, cultures and socioeconomic backgrounds around the world who participate in learning processes for different purposes (Varadarajan et al., 2023).

Artificial intelligence-based learning management systems and learning analytics tools have brought applications such as personalization, adaptive content, instant feedback and predicting learner success in distance education (Hood & Littlejohn, 2018; Lockee, 2021). Thus, distance education has not only provided spatial flexibility, but also increased its potential to support the learner's cognitive and affective processes and enrich social interaction.

Digital transformation is transforming distance education from an alternative method to a mainstream learning model. Especially during the COVID-19 pandemic, emergency distance learning practices have increased the digital capacities of institutions, added digitalization to strategic plans, and encouraged educators to develop new pedagogical approaches (Hodges et al., 2020; Røe et al., 2022). Nieto-Taborda and Luppicini (2024) emphasize that distance education is undergoing a multidimensional change by drawing attention to the strategic, instructional, technological and cultural dimensions of digital transformation.

Conclusion

This study reveals that the transformation in the field of distance education between 2006 and 2023 can be analyzed through semantic change detection and network analysis methods. The findings show how the conceptual landscape of distance education has changed over time and how the meanings of some concepts have expanded and adapted to new pedagogical, technological and social contexts.

Furthermore, our study proves that the trends and structures identified in previous literature reviews, bibliometric analyses and thematic reviews are supported by a semantic perspective. While distance education was initially defined by access, content delivery and simple technological tools, today it has transformed into a multidimensional ecosystem supported by artificial intelligence, digital transformation, global collaborations, flexible learning pathways, micro-competencies and mixed reality.

Future research can enrich semantic change detection and network analysis with more data sources and make cross-disciplinary comparisons to predict future trends in the field and provide strategic guidance to policy makers, institutional administrators and educators. In this way, the ever-changing nature of distance education can be comprehended more deeply at the conceptual level and shed light on the development of educational practices.

Author Contribution Rates

Author 1: 60%, Author 2: .40%, contributed to the study.

Conflict of Interest Declaration heading

"Conceptual Transformation in Distance Education: Changes in the 2006-2023 Period and Future Trends" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

Bibliography

- Agayon, A. J., R. Agayon, A. K., & T. Pentang, J. (2022). Teachers in the new normal: Challenges and coping mechanisms in secondary schools. *Journal of Humanities and Education Development*, 4(1), 67-75. <https://doi.org/10.5539/jel.v10n5p109>
- Akkaya, B. (2021). The analysis of metaphorical perceptions of teachers related to teachers in terms of teaching approaches they adopt. *Journal of Education and Learning*, 10(5), 109. <https://doi.org/10.5539/jel.v10n5p109>
- Al-Hasnawi, A. (2007). A cognitive approach to translating metaphor. *Translation Journal*, 11(3). Retrieved from <https://translationjournal.net/journal/41metaphor.htm>
- Allen, I. E., & Seaman, J. (2007). *Online Nation: Five Years of Growth in Online Learning*. Sloan Consortium.
- Anderson, T., & Rivera Vargas, P. (2020). A critical look at educational technology from a distance education perspective. *Education Review*, 37, 1-20. <https://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/172738>
- Anderson, T., & Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 12(3), 80-97.
- Anderson, T., & Kanuka, H. (1997). On-line forums: New platforms for professional development and group collaboration. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3(3).
- Beltagy, I., Lo, K., & Cohan, A. (2019). SciBERT: A pretrained language model for scientific text. In *Proceedings of the 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (pp. 3615-3620). Association for Computational Linguistics.
- Borgatti, S. P., & Everett, M. G. (2016). *Analyzing social networks* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Bozkurt, A., Akgün-Özbek, E., & Zawacki-Richter, O. (2017). Trends and patterns in distance education (2009-2013): A bibliometric mapping analysis. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 32(3), 221-235.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. W.W. Norton & Company.
- Cleveland-Innes, M., & Garrison, D. R. (2010). *An introduction to distance education: Understanding teaching and learning in a new era*. Routledge.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Devlin, J., Chang, M.-W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. *Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics (NAACL-HLT)* (pp. 4171-4186.)
- Ethayarajh, K. (2019). How contextual are contextualized word representations? Comparing the geometry of BERT, ELMo, and GPT-2 embeddings. *Proceedings of the 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (EMNLP)* (pp. 55-65). <https://doi.org/10.18653/v1/D19-1015>
- Freeman, L. C. (1978). Centrality in social networks conceptual clarification. *Social Networks*, 1(3), 215-239.
- Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-learning in the 21st century: A framework for research and practice*. Routledge.
- Gupta, S. K., Basu, A., Nievas, M., & Thomas, J. (2024). PRISM: Patient Records Interpretation for Semantic Clinical Trial Matching using Large Language Models. *arXiv preprint*. <https://arxiv.org/abs/2404.15549>
- Hale, M. (2007). *Historical linguistics: Theory and method*. Blackwell.

- Hamilton, W. L., Leskovec, J., & Jurafsky, D. (2016). Diachronic word embeddings reveal statistical laws of semantic change. *In Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics* (pp. 1489-1501).
- Harasim, L. (2000). Shift happens: Online education as a new paradigm in learning. *The Internet and Higher Education*, 3(1-2), 41-61.
- He, C., Ding, Y., & Yang, L. (2020). Mining patterns of word usage to explore intellectual structure of scholarly fields. *Journal of Informetrics*, 14(3), 101029.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, 27, 1-12.
- Hood, N., & Littlejohn, A. (2018). Hacking history: Redressing gender inequalities on Wikipedia through an editathon. *The Internet and Higher Education*, 38, 28-35.
- Liu, X., Yu, A. W., Gao, J., Deng, L., & Wang, D. (2018). A comparative study of word co-occurrence for term clustering in language model-based sentence retrieval. *In Proceedings of the 2018 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics* (pp. 657-662).
- Lockee, B. B. (2021). Online education in the post-COVID era. *Nature Electronics*, 4(1), 5-6.
- Mahanty, B., Boons, E., Handl, J., & Batista-Navarro, R. (2021). Detecting semantic change in economics-related concepts due to COVID-19: A computational approach. *In Proceedings of the 1st Workshop on Computational Approaches to Historical Language Change*.
- Martin, F., Sun, T., & Westine, C. D. (2020). A systematic review of research on online teaching and learning from 2009 to 2018. *Computers & Education*, 159, 104009.
- Means, B., Neisler, J., & Langer Research Associates. (2023). The post-pandemic future of learning: Leveraging technology to support quality education. *Online Learning Journal*, 27(1), 1-18.
- Moore, M. G. (2022). The Theory of Transactional Distance: New Developments. *The American Journal of Distance Education*, 36(3), 182-193.
- Moore, M. G. (2023). From correspondence education to online distance education. In M. G. Moore (Ed.), *Handbook of Open, Distance, and Digital Education*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-19-2080-6_2
- Nieto-Taborda, M. L., & Luppicini, R. (2024). Accelerated Digital Transformation of Higher Education in the Wake of COVID-19: A Systematic Literature Review. *International Journal of Changes in Education*.
- Perifanou, M., & Economides, A. A. (2022). The landscape of MOOC platforms worldwide. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 23(3), 104-133.
- Peters, M. E., Neumann, M., Iyyer, M., Gardner, M., Clark, C., Lee, K., & Zettlemoyer, L. (2018). Deep contextualized word representations. *In Proceedings of NAACL-HLT 2018* (pp. 2227-2237).
- Pottenger, W. M., & Yang, J. (2001). Detecting emerging concepts in textual data mining. *In Proceedings 2001 IEEE International Conference on Data Mining* (pp. 652-655).
- Reeves, T. C., & Herrington, J. (2010). Evaluating e-learning. In J. M. Spector et al. (Eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (3rd ed., pp. 93-104). Lawrence Erlbaum Associates.
- Røe, Y., Wojniusz, S., & Bjerke, A. H. (2022). The digital transformation of higher education teaching: Four pedagogical prescriptions to move active learning pedagogy forward. *Frontiers in Education*, 6, 784701. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.784701>
- Russell, S., & Norvig, P. (2020). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson.
- Schlechtweg, D., Schulte im Walde, S., & Eckmann, S. (2019). Diachronic usage relatedness (DURel): A framework for the annotation of lexical semantic change. *In Proceedings of NAACL-HLT 2019* (pp. 169-174).
- Schönemann, P. H. (1966). A generalized solution of the orthogonal procrustes problem. *Psychometrika*, 31(1), 1-10. <https://doi.org/10.1007/BF02289451>
- Selwyn, N. (2021). *Education and Technology: Key Issues and Debates* (4th Edition). Bloomsbury Academic.
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3-10.

- Siemens, G., & Tittenberger, P. (2019). *Handbook of Emerging Technologies for Learning*. University of Manitoba.
- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M., & Zvacek, S. (2019). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education* (7th Edition). Pearson.
- Singh, V., & Thurman, A. (2019). How many ways can we define online learning? A systematic literature review of definitions of online learning (1988-2018). *American Journal of Distance Education*, 33(4), 289-306. <https://doi.org/10.1080/08923647.2019.1663082>
- Slade, S., & Prinsloo, P. (2013). Learning analytics: Ethical issues and dilemmas. *American Behavioral Scientist*, 57(10), 1510-1529. <https://doi.org/10.1177/0002764213479366>
- Tahmasebi, N., Borin, L., & Jatowt, A. (2021). Survey of computational approaches to lexical semantic change detection. *Computational approaches to semantic change*, 6(1).
- Valverde-Berrocoso, J., Garrido-Arroyo, M. D. C., Burgos-Videla, C., & Morales-Cevallos, M. B. (2020). Trends in educational research about e-learning: A systematic literature review (2009-2018). *Sustainability*, 12(12), 5153. <https://doi.org/10.3390/su12125153>
- Varadarajan, S., Koh, J. H. L., & Daniel, B. K. (2023). A systematic review of the opportunities and challenges of micro-credentials for multiple stakeholders: learners, employers, higher education institutions and government. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 13. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00381-x>
- Veletsianos, G. (2012). Higher education scholars' participation and practices on Twitter. *Journal of Computer Assisted Learning*, 28(4), 336-349.
- Wan, H. P., Zhu, Y. K., & Luo, Y. (2024). Unsupervised deep learning approach for structural anomaly detection using probabilistic features. *Structural Health Monitoring*. <https://doi.org/10.1177/14759217241226804>
- Wang, Y., Hou, Y., Che, W., & Liu, T. (2020). From static to dynamic word representations: a survey. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*. <https://doi.org/10.1007/s13042-020-01069-8>
- Wang, X., Wu, J., Zhang, D., Yu, Y., & Qi, G. (2020). Towards understanding semantic change in natural language. In *Proceedings of the 2020 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (pp. 8815-8825). Association for Computational Linguistics.
- Whang, J. C., Cheng, R. Y., & Lu, L. (2014). Co-word analysis for topic evolution of digital library research. *Scientometrics*, 98(3), 2353-2374.
- Wiley, D. A. (2002). *The Instructional Use of Learning Objects*. Agency for Instructional Technology.
- Zawacki-Richter, O. (2021). The current state and impact of **Covid-19** on digital higher education in Germany. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 3(1), 218-226.
- Zawacki-Richter, O., Alturki, U., & Aldraiweesh, A. (2017). Review and content analysis of the International Review of Research in Open and Distance/Distributed Learning (2000-2015). *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(2).
- Zawacki-Richter, O., & Anderson, T. (2014). *Online distance education: Towards a research agenda*. Athabasca University Press.
- Zhu, M., Sari, A. R., & Lee, M. M. (2022). Trends and Issues in MOOC Learning Analytics Empirical Research: A Systematic Literature Review (2011-2021). *Education and Information Technologies*, 27, 10135-10160.
- Zichert, J., & Wüthrich, C. (in press). Tracing conceptual change in physics: A computational analysis. *Studies in History and Philosophy of Science*.
- Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2011). *Handbook of self-regulation of learning and performance*. Routledge.

Uzaktan eğitimde kavramsal dönüşüm: 2006-2023 döneminde yaşanan değişimler ve geleceğe yönelik eğilimler

Hüseyin Özçınar¹, Hurşit Cem Salar¹

¹Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye.

ÖZET

Uzaktan eğitim, artan teknolojik yenilikler ve değişen toplumsal gereksinimlerle birlikte, eğitim alanının en fazla ve hızlı değişen alt alanlarından bir olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı uzaktan eğitim alanının 2006-2023 yılları arasındaki kavramsal dönüşümünün incelenmesidir. Bu amaçla alanın önde gelen dergileri olan American Journal of Distance Education ve Distance Education dergilerinde yayımlanan 853 araştırma ve derleme makalesinin tam metinleri anlamsal değişim tespiti ve anlamsal ağ analizi yöntemleri ile incelenmiştir. SciBERT modeli kullanılarak gerçekleştirilen anlamsal değişim tespiti analizleri, "öğrenci", "andragoji", "bilgi", "sanal" ve "teknoloji" kelimelerinin en fazla anlam değişimine uğrayan kelimeler olduğunu ortaya koymuştur. Alanın makro düzeydeki yapısını ortaya koymak için gerçekleştirilen anlamsal ağ analizi sonuçları, uzaktan eğitim alanının 2010 öncesinde web-tabanlı öğrenme ve senkron iletişim kelimelerinin etrafında yapılandığını, 2010'lu yıllarda MOOC ve öğrenme analitiğinin, son yıllarda ise yapay zeka ve dijital dönüşüm kelimelerinin merkezi konuma geçtiğini göstermiştir. Bulgular, uzaktan eğitimin basit bir erişim modelinden çok boyutlu bir öğrenme ekosistemine dönüştüğünü; özellikle COVID-19 sonrası dönemde yapay zeka destekli kişiselleştirilmiş öğrenme, uyarlanabilir öğretim ve esnek programları kapsayan bir kavramsal yapıya evrildiğini ortaya koymaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Uzaktan eğitim, Anlam değişimi tespiti, Anlamsal ağ analizi, Dijital dönüşüm.

Giriş

Teknoloji alanındaki gelişmeler, özellikle bilişim teknolojilerindeki ve yapay zeka (YZ) alanındaki ilerlemeler, üretim süreçlerini, toplumsal yapıyı, ihtiyaç duyulan becerileri ve insan tipini köklü bir şekilde değiştirmektedir (Brynjolfsson ve McAfee, 2014; Russell ve Norvig, 2020). Üretimdeki dijitalleşme ve otomasyon, iş gücü piyasasında yaratılan yeni iş modelleri ve roller ve bunlara paralel olarak eğitim alanındaki paradigma değişimleri bir bilim alanı olarak uzaktan eğitim alanının evrilmesini sağlamıştır (Selwyn, 2021; Siemens ve Tittenberger, 2019). Bu dönüşüm sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının teknik yapısı ve bu sistemlerinin tasarımının yanısıra alandaki temel kavramlar ve alanın teorik çerçevesi de önemli bir değişim yaşamaktadır.

1982 yılında, Uluslararası Yazışmalı Eğitim Konseyi'nin adını Uluslararası Uzaktan Eğitim Konseyi olarak değiştirme kararı alması, alanın yazışmaya dayalı öğrenmeden, bilgiye eşit erişimi sunmayı hedefleyen teknolojiyle geliştirilmiş bir eğitim çerçevesine geçişini işaret eden anlamsal (semantic) bir değişimdi. Bu yeni terminoloji, uzaktan eğitimin geleneksel posta tabanlı yazışmaların ötesine geçerek çeşitli teknolojik araçları ve pedagojik yaklaşımları kapsayacak şekilde genişlediğini ve eğitimin coğrafi ve sosyal sınırların ötesinde nasıl verilebileceğini daha iyi anlatmaya başlamıştır (Moore, 1989; Simonson, vd., 2019).

1990'lar ve 2000'lerin başında, internetin yaygınlaşması ve dijital teknolojilerin eğitimde kullanılmaya başlaması, bir uygulama alanı olarak uzaktan eğitimi kökten değiştirmiştir. Bu

dönemde, çevrimiçi ve mobil öğrenme ortamları ve öğrenme yönetim sistemleri eğitime erişimi daha kolay ve öğrenme süreçlerini daha esnek ve etkileşimli hale getirmiştir (Harasim, 2000; Anderson ve Dron, 2011). Bu gelişmeler öğrenci merkezli ve bireyselleştirilmiş yaklaşımların uzaktan eğitim alanında daha büyük bir yer edinmesini sağlamıştır (Anderson, 2020). Bu gelişmelere paralel olarak uzaktan eğitim alan yazınında da, 1990'lardan itibaren "e-öğrenme", "çevrimiçi öğrenme", "harmanlanmış öğrenme" gibi yeni terimler literatüre girmiş, var olan kelimelerin kullanım bağlamları ve anlamları dönüşmüştür (Zawacki-Richter ve Anderson, 2014).

Bu dönüşümler, uzaktan eğitimin hem teorik hem de pratik açıdan yeniden şekillenmesine yol açmış ve alandaki kavramsal çerçevenin evrimini hızlandırmıştır. Günümüzde uzaktan eğitim yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen ve eleştirel düşünme becerilerini geliştiren kapsamlı bir modele dönüşmüştür (Moore, 2023). COVID-19 pandemisi sürecinde yaşanan deneyimler de, uzaktan eğitimin uygulama biçimlerini, teorik çerçevesini ve kavramsal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte, alandaki temel kavramların anlamları genişlemiş, yeni kavramlar ortaya çıkmış ve mevcut kavramların kullanım bağlamları değişime uğramıştır (Zawacki-Richter, 2021).

Bilimsel literatürde kavramsal değişimlerin sistematik analizi, alanların evrimini anlamak için kritik önem taşımaktadır (Tahmasebi vd., 2018). Özellikle uzaktan eğitim gibi hızlı gelişen alanlarda, kavramların zaman içindeki anlam değişimlerini incelemek, alanın gelişim yönünü ve dinamiklerini kavramak açısından değerlidir (Chai vd., 2020). Bu araştırma, hesaplamalı dilbilim yaklaşımlarından anlamsal değişim tespiti kullanarak, 2006-2023 yılları arasında uzaktan eğitim alanındaki temel kavramların geçirdiği dönüşümü sistematik bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu analiz, kavramların kullanım bağlamlarını ve diğer terimlerle ilişkilerini veri odaklı bir yaklaşımla değerlendirerek, alandaki paradigma değişimlerini ve gelecek eğilimleri belirlemeye katkı sağlayacaktır.

Sonraki bölümde araştırmada kullanılan anlamsal değişim tespiti konusu anlamsal ve teknik yönden ele alınmıştır.

Anlamsal Değişim Tespiti

Bilimsel iletişimde anlamsal değişim tespiti (semantic change detection), terimlerin ve kavramların zaman içindeki anlam değişimlerini sistematik olarak izleme ve analiz etme sürecidir (Tahmasebi vd., 2018). Bilimsel iletişim, bilginin etkili bir şekilde aktarılması için kelimeler ve fikirler arasında karmaşık bir organizasyon gerektirir (Chai vd., 2020). Bu organizasyon, özellikle yeni kavramların ortaya çıktığı ve mevcut terminolojinin değişen bağlamlara uyum sağladığı hızlı gelişen alanlarda sürekli evrilmektedir. Örneğin, "yapay zeka" terimi, başlangıçta basit mantıksal işlemleri ifade ederken, günümüzde derin öğrenme, doğal dil işleme ve robotik gibi çok daha geniş bir anlam spektrumunu kapsamaktadır.

Yapay zeka ve makine öğrenimi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, bilimsel literatürdeki anlamsal değişimlerin tespiti daha da önem kazanmıştır. Bilimsel metinlerdeki kavramların anlamları ve kullanım bağlamları zamanla değişebilmektedir. Bu değişim farklı zamanlarda orta çıkan metinlerdeki kavramların ve bu kavramların komşularının dağılımının incelenmesiyle tespit edilebilmektedir (Wan vd., 2024). Bu çalışmada kavramların anlamsal kaymasını tespit etmek üzere BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) modeli kullanılmıştır. BERT, Transformer mimarisi temelli çift yönlü bir dil modeli olup, sözcüklerin ve kavramların bağlamsal anlamlarını yüksek doğrulukla yakalayabilmektedir (Devlin vd., 2019). Böylelikle, kavramların farklı zamanlardaki kullanım örüntüleri ve anlam değişimleri derinlemesine incelenebilmektedir.

Anlamsal değişimin tespitinde modern yaklaşımlar, gelişmiş yerleştirme teknikleri sayesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Özellikle, genel amaçlı büyük dil modellerine dayalı yerleştirmeler - yani metinleri sayısal vektörlere dönüştüren yapay zeka sistemleri - anlamsal değişimleri tespit etmede yüksek başarı göstermektedir (Gupta vd., 2024). Bununla birlikte, metinlerin ses, emoji, görüntü gibi farklı formatlarla zenginleştirilmesi, genel olarak iletişim

ortamlarının değişimi anlam kaymalarının tespitinde bazı zorlukların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Wan vd., 2024). Bu zorlukların üstesinden gelmek için, hibrit modeller ve çoklu veri kaynağı kullanımı gibi yenilikçi çözümler önerilmektedir. Özellikle, farklı kelime temsil modellerinin birleştirilmesi ve bağlamsal bilgilerin daha etkin kullanımı, anlamsal değişim tespitinde daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır.

Yöntem

Bu bölümde veri toplama yöntemi ve veri hazırlama süreci hakkında bilgiler yer almaktadır.

Veri Toplama

Araştırma verileri uzaktan eğitim alanın köklü dergilerinden American Journal of Distance Education ve Distance Education'da 2006-2023 yılları arasında yayınlanan araştırma ve derleme makalelerinin tam metinlerinden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesi sürecinde ilk olarak bu dergilerde belirlenen tarihlerde yayınlanan makaleler Scopus veri tabanı aracılığıyla taranmış, arama sonucu elde edilen makalelere ilişkin bibliometrik veriler indirilmiştir. Daha sonra Python programlama dili ve Selenium kütüphanesi kullanılarak bir betik geliştirilmiştir. Bu betik ile DOI verileri kullanılarak makalelerin tam metinleri indirilmiştir. Üçüncü aşamada 1. aşamada elde edilen bibliyometrik veriler ve ikinci aşamada elde edilen tam metinler eşleştirilmiştir.

Çalışmanın kavramsal temelini oluşturan anahtar kelimelerin belirlenmesi için üç aşamalı bir süreç izlenmiştir: İlk olarak ele alınan dergilerde en sık kullanılan anahtar kelimeler tespit edilmiş, ardından uzaktan eğitim alanındaki önemli literatür değerlendirme çalışmaları ve temel eserler incelenerek bu liste genişletilmiştir. Son aşamada uzaktan eğitim alanında en az 10 yıllık deneyime sahip üç alan uzmanı tarafından 2. aşamada elde edilen liste incelenmiş ve anlam değişimleri incelenecek olan 86 kelime belirlenmiştir.

Veri Hazırlama

Veriler analizlerin güvenilirliğini artırmak amacıyla bir dizi işlemde geçirilerek temizlenmiş ve standardize edilmiştir. Veri hazırlamanın ilk aşamasında makalelerdeki özet kısmından önce yer alan metinler, üst bilgiler, kaynakça ve teşekkür bölümleri Python regex kütüphanesi kullanılarak temizlenmiştir. Bu aşamanın sonunda anlamsal değişim tespiti analizinde kullanılacak makale metinleri elde edilmiştir. İkinci aşamada Python regex kütüphanesi kullanılarak metin içindeki atıflar ve sayısal ifadeler çıkarılmıştır. Araştırma süreci boyunca yaşanan kavramsal dönüşümün daha iyi izlenebilmesi için Tablo 1'de görüldüğü gibi 2006-2023 dönemi 2006-2010, 2011-2015, 2016-2019 ve 2020-2023 olmak üzere dört alt döneme ayrılmıştır.

Tablo 1 2006-2024 Veri Setine Dahil Edilen Kelimler

Dönem	Makale Sayısı	Toplam Kelime	Ortalama Kelime	Std. Sapma
2006-2010	203	1.182.362	5.824,44	1.936,04
2011-2015	215	1.086.550	5.053,72	1.611,59
2016-2020	233	1.268.800	5.445,49	1.577,14
2021-2024	201	1.135.722	5.650,36	1.580,21

Veri analizi

Bu çalışmada, uzaktan eğitim alanının dönüşümünü incelemek amacıyla anlamsal değişim tespiti ve ağ analizi yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle anlamsal değişim tespitine ilişkin veri analizi ardından ağ analizi hakkında bilgiler sunulmuştur.

Anlamsal Değişim Tespiti

Dil sürekli olarak değişen canlı bir yapıdır (Hale, 2007). Dilde yer alan kelimelerin anlamlarındaki değişimin dili kullanan toplumun kültüründeki ve yaşayışındaki dönüşümleri anlamak için önemli

bir araç sağlar (Hamilton vd., 2016). Bu temelden hareketle anlamsal değişim tespiti uzmanlar tarafından sözlük anlamındaki değişikliklerin incelenmesi, kelimelerin eş zamanlı kullanım istatistiklerinin incelenmesi gibi insan emeğine dayalı yöntemlerle toplumsal ve kültürel evrimi anlamak için uzun süredir kullanılmaktadır. Son dönemde doğal dil işleme (NLP) yöntemlerindeki gelişmelerle beraber, bilimsel alanlardaki kavramların kullanım bağlamlarının ya da anlamlarının değişimini tespit etmek için anlamsal değişim tespiti sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Tahmasebi vd., 2018). Bu çalışmada teknoloji, sosyal yaşam ve eğitim paradigmalarındaki hızlı değişimlerden etkilenen uzaktan eğitim alanının kavramsal evriminin incelenebilmesi için doğal dil işleme yöntemleri kullanılarak anlamsal değişim tespiti yapılmıştır.

Son yıllarda makine öğrenmesi ve NLP alanı altında anlamsal değişim tespiti için kelime dağılım olasılığı benzerliği, kelime frekans değişimi ve bağlam temelli kelime temsili gibi farklı yaklaşımlar kullanılmaya başlanmıştır (Tahmasebi vd., 2018). Bu yaklaşımlardan kelime temsiline dayalı olanlar Word2Vec, GloVe, FastText ya da BERT gibi modelleri kullanmaktadır. Word2Vec ve benzeri statik kelime modelleri her bir kelime için tek bir vektör üretmektedir. Bu durum, oluşturulan modellerin aynı kelimenin farklı bağlamlardaki anlamlarını temsil etmekte yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Ethayarajh, 2019; Wang vd., 2020). Buna karşın, BERT gibi bağlamsal kelime temsilleri aynı kelimenin farklı kullanım bağlamlarındaki anlam değişimlerini daha hassas tespit edilebilmektedir. Bu çalışmada bilimsel metinlerdeki kavramlarda bağlama dayalı ince anlam farklılıklarını yakalanabilmesi ve aynı kelimenin farklı dönemlerdeki kullanımının karşılaştırılabilmesi için (Peters vd., 2018; Beltagy vd., 2019) bağlamsal kelime temsiline olanak sağlayan SciBERT (Scientific Bidirectional Encoder Representations from Transformers) modeli kullanılmıştır. SciBERT 1,14 milyon bilimsel makale ile eğitildiği için bilimsel çalışmalarda kullanılan kavramların vektör temsili daha hassas bir biçimde oluşturabilmektedir (Beltagy vd., 2019). Vektör temsili oluşturmak için kullanılacak eğitim sürecindeki model parametrelerini belirlemek için literatürdeki benzer çalışmalar incelenmiş; en uzun dizi uzunluğu 512, yığın boyutu 32 ve öğrenme hızı $2e-5$ olarak belirlenmiştir.

SciBERT gibi bağlamsal modeller her dönemi ayrı bir veri olarak ele almakta ve dönemleri birbirlerinden bağımsız olarak vektör uzayında temsiller oluşturmaktadırlar. Bu durumda aynı kelime için farklı dönemlerde oluşturulan kelime temsil vektörleri farklı koordinat sistemlerinde yer alabilmektedir. Bu sorunu gidererek bir kelimenin farklı dönemlerdeki temsil vektörlerini karşılaştırabilmek için her bir dönemin vektör uzaylarının hizalanması gerekmektedir (Hamilton vd., 2016; Schlechtweg vd., 2019). Bu çalışmada dönemlerin vektör uzaylarının hizalanması için Orthogonal Procrustes yöntemi kullanılmıştır. Orthogonal Procrustes yöntemi iki vektör kümesi arasındaki en iyi rotasyon matrisini bularak, vektör uzaylarının en uygun biçimde hizalanmasına olanak sağlar (Schönemann, 1966).

Dönemlerin karşılaştırılabilir duruma gelmesinin ardından seçilen kelimelerin ardışık dönemlerdeki anlam değişimlerini bulmak için aynı kelimenin farklı dönemlerdeki vektörlerinin kosinüs çarpımları alınmıştır. Bu yöntemle en yüksek anlam değişimi gösteren 20 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin her bir dönemde anlam olarak en yakın olduğu kelimelerin tespiti içinde kosinüs benzerliği kullanılmıştır. Bu yöntemle belirlenen en yakın 20 komşu kelimesi analiz edilerek kavramların anlam değişimleri incelenmiştir. Bu analizler iki bağımsız araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve kodlayıcılar arası uyum Cohen's Kappa ile hesaplanarak .85 düzeyinde bulunmuştur.

Ağ Analizi

Uzaktan eğitim alanındaki dönüşümün bütüncül olarak incelenebilmesi için kavramların anlamlarını ve kullanım bağlamlarındaki dönüşümün yanı sıra kavramlar arası ilişkilerin değişiminin de incelenmesi önemlidir. Bu nedenle anlamsal değişim tespiti yöntemine tamamlayıcı olarak anlamsal ağ analizi gerçekleştirilmiştir. Alanyazında anlamsal ağ analizlerinde çoğunlukla kelimelerin birlikte kullanıma frekanslarından yola çıkılarak oluşturulan word co-occurrence ağları kullanılmaktadır (Liu vd., 2018). Bu yaklaşım farklı kelimelerin birlikte

bulunma sıklığının bu kelimelerin anlamsal benzerliğinin bir ölçütü olacağı varsayımından hareket etmektedir. Öte yandan kelime vektör temsilleri üzerinden gerçekleştirilen anlamsal benzerlik analizi kelimelerin bağlamsal ilişkilerini çok daha iyi yakalayabilmektedir (Wang vd., 2020). Bu yaklaşım, özellikle farklı kelimelerle ifade edilen benzer kavramların ilişkilerini ortaya çıkarmada daha etkilidir.

Her dönem için anahtar kelimeler ve en bağlamsal olarak en yakın oldukları 5 kelime ile oluşturulan ağlar Gephi programında ForceAtlas2 layout'u kullanılarak görselleştirilmiştir. ForceAtlas2 algoritması benzerlik değeri yüksek düğümleri ağ görselinde birbirlerine yakın konumlandırırken benzerlik değeri düşük düğümleri birbirlerinden uzakta konumlandırmakta ve ağdaki kümelerin kolay anlaşılır bir biçimde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dönemlerin karşılaştırılabilmesi için arasındalık merkeziliği ölçütü kullanılmıştır. Arasındalık merkeziliği ağdaki her bir düğümün (kelimenin) diğer düğümler arasında köprü görevi görme derecesini temsil etmektedir (Freeman, 1978; Borgatti ve Everett, 2016).

Bulgular

Bu çalışmada uzaktan eğitim alanının dönüşümü, alanın önde gelen iki dergisi olan American Journal of Distance Education ve Distance Education dergilerinde 2006-2023 yılları arasında yayınlanan 853 araştırma ve derleme çalışmasının tam metinleri üzerinden incelenmiştir. İnceleme kapsamında ele alınan zaman aralığı 2006-2010, 2011-2015, 2016-2019 ve 2020-2023 olmak üzere dört alt döneme ayrılmıştır. Araştırma iki farklı analiz düzeyinde gerçekleştirilmiştir. İlk olarak uzaktan eğitim alanında kullanılan temel anahtar kelimelerin anlam ve bağlamlarının dönüşüm derecesi ve yönü anlamsal değişim tespiti yöntemiyle incelenmiştir. Daha sonra her dönem için anlamsal ağ analizi gerçekleştirilmiştir. Bu ağlarda düğümleri kelimeler ve onların en yakın komşuları, kenarları ise kelimeler arası anlamsal benzerlikler oluşturmaktadır. Bu iki düzeyli analiz yaklaşımıyla uzaktan eğitim alanının dönüşümüyle ilgili kapsamlı bir değerlendirme ortaya konulmuştur.

Anlamsal Değişim Tespiti Bulguları

SciBERT modeli kullanılarak uzaktan eğitim alanındaki temel anahtar kelimelerin vektör temsilleri oluşturulmuş ve referans dönem olarak ele alınan 2006-2010 dönemi ile diğer dönemler arasındaki kavramsal farklılaşmalar kosinüs benzerliği yöntemiyle ölçülmüştür. Bu analizin sonuçlarına göre alanda en çok anlam değişimi yaşayan 20 kelime Tablo 2. de verilmiştir. Kosinüs benzerliği değerinin 1'e yakın olması, kelimenin anlamında belirgin bir değişim olmadığını; değer 1'den uzaklaşması ise kelimenin kullanım bağlamında ve anlamında farklılaşma yaşandığının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Kelimelerin dönemler arası farklılaşma düzeyleri ölçülürken bir önceki dönem baz alınarak bir sonraki dönemin farklılaşma değeri bulunmuştur. 2006-2010 dönemi baz alınarak tüm dönemlerde birikimli değişim oranları incelendiğinde, toplamda en fazla değişim gösteren kelimeler sırasıyla öğrenci (0,851), andragoji (0,859), bilgi (0,860), sanal (0,865) ve teknoloji (0,870) olarak belirlenmiştir. Kelimelerin ardışık dönemler arası kosinüs benzerlik değerleri incelendiğinde öğrenci (0,936) kelimesi bir önceki döneme göre en büyük anlamsal değişimi 2011-2015 döneminde yaşamıştır. Bu dönemde çokkültürlü ortamlar (0,957) ikinci en büyük anlamsal değişim yaşayan kelime olmuştur. Benzer bir biçimde 2016-2020 döneminde en radikal anlam değişikliği teknoloji (0,957) kelimesinde yaşanırken onu bilgi (0,957) kelimesi takip etmiştir. 2021-2024 döneminde ise en fazla anlam değişimi gösteren kelimeler andragoji (0,973) ve bilgi (0,927) olmuştur.

Tablo 2 En çok anlam değişimine uğrayan 20 kelimenin bir önceki dönemle benzerlik katsayıları (Kosinüs çarpımları)

Kelime	2011-2015	2016-2020	2021-2024
öğrenci	0,937	0,946	0,962
çokkültürlü ortamlar	0,957	0,947	0,943
deneyim	0,942	0,947	0,961
değerlendirme	0,951	0,945	0,957
andragoji	0,943	0,938	0,973
bilgi	0,971	0,957	0,927
bilgi Yönetimi	0,965	0,942	0,945
çevrimiçi eğitim	0,952	0,95	0,958
etkileşimsel uzaklık	0,952	0,953	0,954
sanal	0,969	0,95	0,941
ders tasarımı	0,953	0,95	0,962
teknoloji	0,966	0,958	0,944
katılım	0,966	0,95	0,952
açık eğitim kaynakları	0,949	0,957	0,962
öğrenme deneyimi	0,952	0,954	0,963
öğrenme etkinliği	0,953	0,956	0,96
uzaktan öğretim	0,972	0,948	0,952
sorgulama topluluğu	0,955	0,949	0,968
eğitim	0,952	0,95	0,971
yeterlik	0,963	0,953	0,957
öğrenen	0,959	0,965	0,949
öz düzenleme	0,954	0,957	0,962
öğretim varlığı	0,964	0,951	0,959
uzaktan öğrenme	0,963	0,954	0,959

En çok anlam değişimi yaşayan kelimelerin anlamlarının dönüşümünü incelemek için her dönem bu kelimelerin anlamsal açıdan en yakın olduğu (kosinüs benzerliği en yüksek olan) 20'şer kelime belirlenmiştir. Ardışık dönemler için bu listeden çıkanlar, girenler ve benzerlik sıralaması değişenler incelenerek her kelimenin dönemlere göre bağlamları ortaya çıkarılmıştır. En çok anlamsal değişim yaşayan "öğrenci" kelimesinin anlam uzayı 2006-2010 döneminde geleneksel eğitimi simgeleyen "öğrenme", "öğretmen" ve "sınıf etkileşimi" kelimeleri etrafında şekillenirken, 2011-2015 döneminde "çevrimiçi öğrenme", "katılım" ve "öğrenme deneyimi" gibi kelimeleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. 2016-2020 döneminde "kişiselleştirilmiş öğrenme", "dijital okuryazarlık" ve "etkileşimli içerik" gibi kelimelere yaklaşan öğrenci kelimesi, 2021-2023 döneminde "yapay zeka", "özerklik" ve "dayanıklılık" kelimeleriyle daha sıkı bir bağ kurmuştur (bkz. Tablo 3).

Tablo 3 incelendiğinde uzaktan eğitim literatüründe en çok anlam değişimi yaşayan ikinci kelime olan "çokkültürlü ortamlar"ın farklı dönemlerdeki anlam uzayı incelendiğinde, kelime 2006-2010 döneminde "çeşitlilik", "kültürel farkındalık" ve "uluslararası öğrenci" kelimelerine yakınken, 2011-2015 döneminde "küresel işbirliği" ve "kültürlerarası iletişim" kelimelerine, 2016-2020 döneminde "dijital bağlantı" ve "çevrimiçi topluluklar" ve son olarak 2021-2023 döneminde "dijital vatandaşlık", "eşitlik" ve "kapsayıcı eğitim" kelimelerine yaklaştığı görülmektedir.

"Deneyim" kelimesinin anlam uzayı da geleneksel eğitimden teknoloji destekli eğitime geçişi simgeleyen önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kelimenin anlam uzayı 2006-2010 döneminde "öğrenme deneyimi", "uygulama" ve "beceri geliştirme" etrafında şekillenmiştir. 2011-2015 döneminde kelimenin anlam ilişkileri "etkileşim" ve "katılım" kelimelerini kapsayacak şekilde genişlemiş, 2016-2020'de ise deneyim kelimesinin anlamsal açıdan yaklaştığı kelimeler "sanal gerçeklik", "etkileşimli öğrenme" ve "kişiselleştirilmiş deneyim" olmuştur. Deneyim kelimesi 2021-2023 döneminde "oyunlaştırma", "uyarlanabilir öğrenme" ve "deneyimsel öğrenme" kelimelerini anlam uzayına katacak şekilde evrilmiştir.

"Değerlendirme" kelimesi de uzaktan eğitim literatüründe diğer kelimelerde yaşanan anlam değişimine görece paralel bir değişim yaşamış ve 2006-2010 döneminde geleneksel değerlendirme paradigmasını yansıtan "sınavlar", "geribildirim" ve "ölçme" ile bağlantılıken,

2011-2015 döneminde "çevrimiçi değerlendirme" ve "biçimlendirici değerlendirme", 2016-2020 döneminde "öğrenme analitikleri" ve "uyarlanabilir değerlendirme", son olarak 2021-2023 döneminde "yapay zeka destekli değerlendirme" ve "sürekli değerlendirme" ile güçlü anlamsal bağlar kurmuştur.

Uzaktan eğitim literatüründeki kelimelerin anlamsal değişimlerinin analizi temel kavramların dönüşümünde belirgin örüntüler ortaya koymaktadır. İncelenen kelimelerin anlamsal uzayı, zaman içerisinde üç aşamalı bir dönüşüm göstermiştir. İlk aşamada temel çevrimiçi öğrenme ortamlarıyla ilişkili kelimelerle bağlantı kuran kelimeler ("uzaktan eğitim", "e-öğrenme", "çevrimiçi öğretim"), ikinci aşamada sanal ve uyarlanabilir öğrenme ortamlarıyla ilişkili kelimelere doğru genişlemiş ("sanal gerçeklik", "etkileşimli içerik", "mobil öğrenme"), 2020 sonrasında ise yapay zeka teknolojileriyle ilgili kelimelerle güçlü anlamsal bağlar geliştirmiştir ("yapay zeka", "dijital dönüşüm", "uyarlanabilir öğrenme") (bkz. Tablo 3). Bu evrimsel süreç, uzaktan eğitimin yapay zeka teknolojilerinin etkisiyle eğitimin kişiselleştirilmesi ("kişiselleştirilmiş öğrenme", "özerklik", "dijital yeterlikler") ve dijital öğrenme ekosistemlerinin geliştirilmesi ("sanal öğrenme ortamları", "dijital topluluklar", "yapay zeka desteği") yönünde kapsamlı bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir.

Tablo 3 En fazla anlam değişimi yaşayan 20 kelimenin dönemlere göre anlam değişim yönleri

Anahtar Kelime	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2024
Öğrenci	öğrenme, öğretmen, etkileşim	çevrimiçi öğrenme, katılım, öğrenme deneyimi, öz düzenleme	kişiselleştirilmiş öğrenme, dijital okuryazarlık, etkileşimli içerik	yapay zeka destekli öğrenme, özerklik, esneklik, dayanıklılık
Çokkültürlü Ortamlar	çeşitlilik, kültürel farkındalık, uluslararası öğrenci	küresel işbirliği, kültürlerarası iletişim, uzaktan etkileşim	dijital bağlantı, çevrimiçi topluluklar, kapsayıcılık	dijital vatandaşlık, eşitlik, kapsayıcı eğitim
Deneyim	öğrenme deneyimi, uygulama, beceri geliştirme	etkileşim, katılım, geribildirim	sanal gerçeklik, etkileşimli öğrenme, kişiselleştirilmiş deneyim	oyunlaştırma, uyarlanabilir öğrenme, deneysel öğrenme
Değerlendirme	sınavlar, geribildirim, ölçme	çevrimiçi değerlendirme, biçimlendirici değerlendirme, performans değerlendirme	uyarlanabilir değerlendirme, öğrenme analitikleri, yeterliğe dayalı değerlendirme	yapay zeka destekli değerlendirme, sürekli değerlendirme, kişiselleştirilmiş geribildirim
Androgoji	pedagoji, öz yönetimli öğrenme, yetişkin öğrenme ilkeleri	öğrenen özerkliği, çevrimiçi eğitim, kolaylaştırıcı rolü	işbirlikli öğrenme, dijital katılım, etkileşim	esneklik, yaşam boyu öğrenme, sanal öğrenme ortamları
Bilgi	bilgi paylaşımı, içerik, bilgi okuryazarlığı	dijital erişim, bilgiye erişim, paylaşım ağları	veri güvenliği, bilgi ağları, dijital kaynaklar	yapay zeka, gizlilik, dijital vatandaşlık
Bilgi Yönetimi	öğrenme, bilgi edinimi, bilişsel süreçler	bilgi paylaşımı, bilgi transferi, öğrenme ağları	bilgi inşası, uzmanlık, işbirlikli öğrenme	dijital bilgi yönetimi, dağıtık bilgi, bilgi yönetim sistemleri
Çevrimiçi Eğitim	e-öğrenme, uzaktan eğitim, internet tabanlı eğitim	çevrimiçi dersler, öğrenme platformları, çevrimiçi katılım	kitlesel açık çevrimiçi dersler, mobil öğrenme, dijital içerik	dijital dönüşüm, yapay zeka desteği, kişiselleştirilmiş
Etkileşimsel Uzaklık	etkileşim, iletişim, öğretmen-öğrenci ilişkisi	çevrimiçi etkileşim, öğrenen özerkliği, öğretim stratejileri	teknolojik araçlar, etkileşim kalitesi, öğrenme toplulukları	sanal gerçeklik, anlık iletişim, dijital etkileşim
Sanal	çevrimiçi, simülasyon, gerçeklik	işbirliği, sanal sınıflar, uzaktan erişim	sanal gerçeklik, etkileşim, varoluş hissi	metaverse, dijital deneyimler, katılım
Ders Tasarımı	müfredat, ders planı, hedefler	öğretim tasarımı, öğrenme çıktıları, esneklik	etkileşimli içerik, çoklu ortam, işbirlikli öğrenme	dijital öncelikli tasarım, uyarlanabilir öğrenme, kişiselleştirilmiş içerik
Teknoloji	araçlar, cihazlar, kaynaklar	teknoloji entegrasyonu, e-öğrenme, destek	çevrimiçi platformlar, mobil teknolojiler, dijital kaynaklar	yapay zeka, otomasyon, yenilik

Katılım	etkileşim, motivasyon, öğrenme süreci	çevrimiçi katılım, öğrenci etkileşimi, katılım stratejileri	etkileşimli öğrenme, topluluk hissi, aktif katılım	yapay zeka destekli katılım, oyunlaştırma, deneysel katılım
Açık Eğitim Kaynakları	açık erişim, paylaşılan kaynaklar, eğitim materyalleri	AEK kullanımı, lisanslama, kaynak paylaşımı	dijital kaynaklar, açık içerik, küresel erişim	açık eğitim uygulamaları, kapsayıcılık, sürdürülebilirlik
Öğrenme Deneyimi	beceri geliştirme, uygulamalı öğrenme, uygulama	çevrimiçi deneyim, etkileşim, öğrenme ortamı	sanal gerçeklik, etkileşimli içerik, kişiselleştirilmiş deneyim	uyarlanabilir öğrenme, oyunlaştırma, deneysel öğrenme
Öğrenme Etkinliği	görevler, alıştırmalar, grup çalışması	çevrimiçi etkinlikler, etkileşimli görevler, çoklu ortam kullanımı	sanal sınıf etkinlikleri, işbirlikli projeler, proje tabanlı öğrenme	oyunlaştırılmış etkinlikler, uyarlanabilir görevler, deneysel etkinlikler
Uzaktan Öğretim	uzaktan eğitim, çevrimiçi öğretim, eğitim teknolojisi	çevrimiçi dersler, öğretim stratejileri, sanal sınıflar	mobil öğretim, esnek öğretim, dijital platformlar	yapay zeka destekli öğretim, anlık iletişim, sanal gerçeklik öğretimi
Sorgulama Topluluğu	etkileşim, sosyal bulunuşluk, bilişsel bulunuşluk	çevrimiçi topluluklar, öğrenme topluluğu, öğretimsel bulunuşluk	etkileşimli öğrenme, işbirlikli öğrenme, topluluk hissi	dijital topluluklar, sanal etkileşim, katılım
Eğitim	öğretim, öğrenme, okul	çevrimiçi eğitim, eğitim teknolojisi, erişim	dijital eğitim, uzaktan eğitim, yükseköğretim	dijital dönüşüm, eşitlik, yapay zeka
Yeterlik	beceri, bilgi, yetkinlik	yeterliye dayalı eğitim, performans, değerlendirme	uyarlanabilir öğrenme, kişiselleştirilmiş eğitim, öğrenme analitikleri	sürekli değerlendirme, yapay zeka destekli yeterlik geliştirme, kişiselleştirilmiş öğrenme yolları

Sonraki bölümde Anlamsal ağ analizine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Anlamsal Ağ Analizi Bulguları

Anlamsal Ağ Analizinde kelimeler arası aracılık ilişkilerini ve köprü görevi gören terimleri belirlemek için Gephi programı yardımıyla arasındalık merkeziliği ölçütü hesaplanmıştır. Arasındalık merkeziliği ağdaki bir düğümün (kelimenin) diğer düğüm çiftleri arasındaki en kısa yollar üzerinde bulunma sıklığını göstererek, o düğümün ağdaki aracılık rolünü ortaya koymaktadır. Bilimsel alanların haritalanması için oluşturulan kelime ortak oluş ağlarında bir kelimenin aracılık rolü o kelimenin farklı araştırma alt alanlarını birbirine bağlama kapasitesini gösterir. Bu kelimeler alandaki araştırmaların entegrasyonunda ve yeni araştırma yönelimlerinin ortaya çıkmasında kilit rol oynarlar. Bir bilimsel alanın ardışık zaman kesitlerindeki anlamsal ağlarında aracılık rolü üstlenen kelimelerin değişimi alanın yönelimlerini temsil eder.

Tablo 4 incelendiğinde 2006-2010 dönemi için oluşturulan anlamsal ağda arasındalık merkeziliği en yüksek olan kelimeler "öğrenme hızı" (0,0985), "yeterlik" (0,0938), "öğretmen" (0,0821) ve "okul" (0,0804) olarak öne çıkmaktadır. Görsel 1 incelendiğinde bu kelimeler arasında yoğun bir bağlantının olduğu görülmektedir. Bu durum 2006-2010 döneminde öğretmen merkezli ve temel eğitim odaklı çalışmaların ön planda olduğunu göstermektedir. 2011-2015 dönemi için oluşturulan anlamsal ağda ise "öğrenme ortamı" (0,1473), "çevrimiçi tartışma" (0,1169), "işbirlikli öğrenme" (0,0730) ve "çevrimiçi öğretim" (0,0432) gibi kelimelerin arasındalık merkeziliği bakımından öne çıktıkları görülmektedir. Görsel 2 incelendiğinde bu dönemde öğrenme ortamı ve işbirlikli öğrenme gibi kelimelerin merkezi bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Bu bulgular 2011-2015 döneminde çevrimiçi ve işbirlikli öğrenmenin uzaktan eğitim literatüründe daha yaygın tartışılmaya başlandığını, bir başka anlatımla uzaktan eğitimin dijital dönüşümünün başladığını göstermektedir.

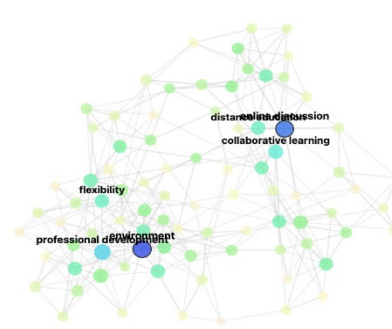
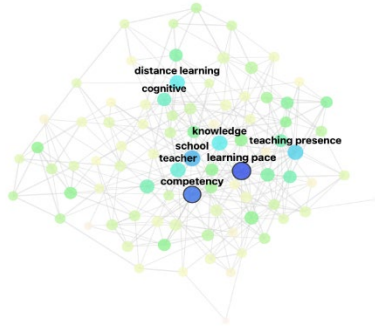
Tablo 4 Arasındalık Merkeziliği Bakımından Öne Çıkan Kelimeler

Sıra	2006-2010	Aras. Merk.	2011-2015	Aras. Merk.	2016-2020	Aras. Merk.	2021-2023	Aras. Merk.
1	öğrenme hızı	0,0985	öğrenme ortamı	0,1473	yükseköğretim	0,132	özerklik	0,0958

2	yeterlik	0,0938	çevrimiçi tartışma	0,1169	öğrenci	0,1046	eşzamanlı tartışma	0,0957
3	öğretmen okul	0,0821 0,0804	öğretim işbirlikli öğrenme	0,0987 0,073	işbirlikli öğrenme kalite güvencesi	0,0977 0,0937	okul tasarım	0,0852 0,0361
4	bilgi	0,0701	uzaktan eğitim	0,01	yapılandırma	0,0234	yükseköğretim	0,0286
5	öğretim	0,0651	mesleki gelişim	0,0494	öğrenme ortamı	0,0123	eğitim teknolojisi	0,0171
6	zorluk	0,0591	destek	0,0592	problem	0,0119	sınıf	0,0184
7	uzaktan öğrenme	0,0541	zorluk	0,0446	sanal	0,0114	yapılandırma	0,0147
8	bilişsel	0,0479	çevrimiçi öğretim	0,0432	beceri	0,0098	öğrenme materyalleri	0,0129
9	öğretim varlığı	0,0449	öğrenme materyalleri	0,0476	eşzamanlı	0,0115	kalite güvencesi	0,0185
10								

Tablo 4 incelendiğinde 2016-2020 dönemi için oluşturulan anlamsal ağda "yükseköğretim" ve "öğrenci" terimlerinin yüksek arasındalık merkeziliği değerleri (0,132 ve 0,105) ve ağdaki merkezi konumları (bkz. Görsel 3) bu dönemde yükseköğretimin alanda daha çok çalışılmaya başlandığını göstermektedir. Aynı şekilde "işbirlikli öğrenme", "sanal", "eşzamanlı", "kalite güvencesi" ve "yapılandırma" kelimelerin ağda güçlü bağlantılar kurması ve yüksek merkezilik değerleri, yükseköğretim düzeyinde uzaktan eğitimin dijital ve işbirlikli ortamlarda kurumsal yapı içerisinde çalışılmaya başlandığının işareti olarak yorumlanabilir.

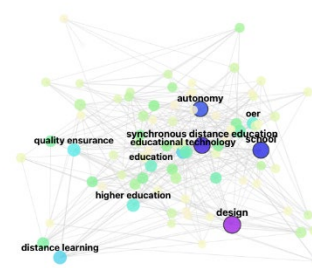
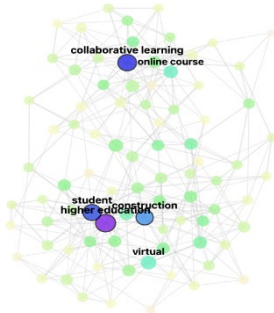
Uzaktan eğitim alanının 2021-2023 dönemi için oluşturulan anlamsal ağda "özerklik" (0,0958), "eşzamanlı tartışma" (0,0958), "okul" (0,0852), "tasarım" (0,0361) ve "eğitim teknolojisi" (0,0286) kelimeleri yüksek arasındalık merkeziliği değerleriyle öne çıkmaktadır. Görsel 4 incelendiğinde ağdaki bağlantıların özellikle "özerklik", "eşzamanlı tartışma", "okul" ve "eğitim teknolojisi" kelimeleri etrafında yoğunlaşması pandemi sonrasında uzaktan eğitimin kurumsal bir bağlamda çalışıldığını ortaya koymaktadır.

Görsel 1 2006-2010 dönemi anahtar kelime ortak oluşum ağı

ağı

Görsel 2 2011-2015 dönemi anahtar kelime ortak oluşum ağı

Görsel 3 2016-2020 dönemi anahtar kelime ortak oluşum ağı

Görsel 4 2021-2023 dönemi anahtar kelime ortak oluşum ağı

Çalışmada ele alınan 2006-2023 yılları arasındaki uzaktan eğitim alanına ilişkin ağ analizleri ve köprü görevindeki kelimelerin değişimi alandaki dönüşüm trendini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. 2006-2010 arası dönemde öğretmen merkezli ve geleneksel eğitime odaklanan çalışmalar 2011-2015 döneminde daha çok çevrimiçi ve işbirlikli öğrenmeye, sonraki dönemlerde de yükseköğretimin daha çok çalışılmaya başlandığı, araştırmaların daha geniş bir alanda daha dağınık ve farklı odaklar etrafında yoğunlaştığını (bkz. Görsel 1, 2, 3 ve 4) göstermektedir.

Tartışma

Bu çalışma, anlamsal değişim tespiti ve ağ analizi yöntemleri kullanılarak, uzaktan eğitim alanının 2006-2023 yılları arasındaki dönüşümünü incelemek amacıyla yapılmıştır. Daha önce, uzaktan eğitimde yaşanan değişimleri ve mevcut durumu görebilmek için gerçekleştirilen araştırmalar genellikle bibliyometrik analiz, atıf analizi veya sistematik incelemeler yoluyla alanın gidişatını, anahtar temalarını, araştırma yöntemlerini ve eğilimlerini saptamaya çalışmıştır (Bozkurt vd., 2017; Zawacki-Richter ve Anderson, 2011). Ancak bu çalışmadaki yaklaşım, kelimelerin zaman içindeki anlamsal değişimlerinin ve bu değişimlerin alanın kavramsal ağ yapısına nasıl yansıdığını da ortaya koymaktadır. Böylelikle uzaktan eğitim alanının evrimine yeni bir bakış açısı getirmek mümkün olmaktadır.

Anlamsal değişim tespiti, kelimelerin zaman içinde anlamlarında yaşanan dönüşümleri incelemeye olanak tanır. Dil bilimciler bu tür değişimleri uzun yıllar boyunca insan emeğine dayalı yaklaşımlarla araştırmışlardır. Ancak yapay zekâ özellikle de doğal dil işleme alanındaki gelişmeler, büyük ölçekli metin tabanlı verilerdeki kelime anlamı değişimlerini daha sistematik ve tekrarlanabilir şekilde saptamayı mümkün kılmıştır (Tahmasebi vd., 2021). Anlamsal değişim tespiti, farklı alanlarda kullanılabilen bir analiz yöntemidir. Örneğin, psikoloji, parçacık fiziği veya ekonomi gibi disiplinlerde kavramsal dönüşümleri inceleyen çalışmalar, bu yöntemin alan bağımsız uygulanabilirliğini göstermektedir (Mahanty vd., 2021; Vylomova ve Haslam, 2021; Zichert ve Wüthrich, 2024). Uzaktan eğitim ise teknolojik, pedagojik ve toplumsal değişimlerden hızla etkilenen ve devamlı dönüşen bir alandır. Bu nedenle bu tür analizlerin yapılması, uzaktan eğitimin tarihsel katmanlarını, geçiş dönemlerini ve önemli dönüm noktalarını belirlemek açısından kritik öneme sahiptir.

Uzaktan eğitim çalışmalarında, belirli kelimelerin alanyazındaki kullanım biçimlerinin değişimi, alanın epistemolojik, teknolojik ve pedagojik dönüşümlerinin bir yansıması olarak görülebilir. Bu bağlamda "öğrenci", "etkileşim", "teknoloji", "andragoji", sorgulama topluluğu, Kitlelesel Açık Çevrimiçi Ders (MOOC), -açık eğitim kaynakları (OER), "uzaktan öğretim (remote distance teaching)", "bilgi", "yeterlik" gibi kelimelerin edindikleri yeni anlam katmanları, uzaktan eğitimin bir öğrenme ekosistemi olarak yaşadığı değişimi göstermektedir.

Bu çalışmada ikinci bir yöntem olarak anlamsal ağ analizi kullanılmıştır. Anlamsal ağ analizi, bir alandaki kavramsal yapıyı o alanın literatürüne dayanarak incelemek için güçlü bir araçtır (Cobo vd., 2011; He vd., 2020). Anlamsal ağlar, alanın anahtar kelimelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin zamanla nasıl evrildiğinin incelenmesine olanak tanır. Anlamsal ağ analizi, atıf ya da ortak analizlerinden farklı olarak incelenen alanyazındaki kaynakların içeriğine odaklanır ve kullanılan kelimelerin yakınlığı ile birlikte anılma örüntülerini değerlendirir. Böylece *anlamsal değişim tespiti* sonuçlarıyla *ağ analizi* bulgularının birlikte ele alınması, uzaktan eğitimin dönüşümünü hem mikro düzeyde kelime anlamlarındaki ince dönüşümler hem de makro düzeyde kelimeler arası ilişkilerin yeniden yapılandırılması bakımından aydınlatmaktadır (Pottenger ve Yang, 2001; Whang, 2014).

Uzaktan Eğitim Alanındaki Temel Kelimelerin Anlamsal Değişimi

Çalışmada en çok anlam değişimi geçirdiği saptanan kelimeler arasında "öğrenci (student)", "çok kültürlü ortamlar (multicultural environments)", "deneyim (experience)", "değerlendirme

(assessment)", "andragoji (andragogy)", "bilgi (knowledge)", "çevrimiçi eğitim (online education)", işlemsel uzaklık (transactional distance), "sanal (virtual)", "ders tasarımı (course design)", "teknoloji (technology)", "katılım (engagement)", Açık Eğitim Kaynakları (OER), "öğrenme deneyimi (learning experience)", "öğrenme etkinliği (learning activity)", "uzaktan öğretim (remote distance teaching)", sorgulama topluluğu (community of inquiry), "eğitim (education)", "yeterlik (competency)", "öğrenen (learner)", "öz-düzenleme (self-regulation)", "öğretim varlığı (teaching presence)", "uzaktan öğrenme (distance learning)" ve "öğrenme ağları (learning networks)" gibi kelimeler bulunmaktadır. Bu durum, alanın farklı boyutlarını temsil eden sözcük kümelerinin zaman içinde nasıl yeniden anlam kazandığını göstermektedir. Örneğin "öğrenci" kelimesinin geleneksel bir öğrenen rolünden, daha otonom, öz-düzenleme becerilerine sahip, farklı kaynaklardan bilgi edinen ve öğrenme topluluklarında etkileşen çok yönlü bir profile doğru evrilmesi, uzaktan eğitimin öğrenen merkezli doğasını yansıtmaktadır (Zimmerman ve Schunk, 2011).

Benzer biçimde, yetişkinler için öğrenme süreçlerini tanımlamak için kullanılan "andragoji" kelimesi son dönemde dijital katılım, yaşam boyu öğrenme, sanal gerçeklik gibi kelimelerle daha çok birlikte anılmaya başlanmıştır. Andragoji kelimesinin anlam uzayındaki bu değişim, uzaktan eğitim bağlamında daha esnek, kişiselleştirilebilir ve teknolojinin sunduğu imkânlarla çeşitlenmiş bir öğrenme ekosisteminin habercisi olmuştur (Moore ve Kearsley, 1996; Saba, 1999). "İşlemsel uzaklık (transactional distance)" kelimesi ise yalnızca coğrafi uzaklığa vurgu yapmaktan öte, bilişsel, duyuşsal ve sosyal etkileşimin niteliğini belirleyen dinamik bir değişken hâline gelmiştir. Teknolojik ortamlar sayesinde uzaktanlığı kısmen ortadan kaldıran veya yeniden biçimlendiren yeni anlamlar kazanmıştır (Moore, 1993).

Farklı dönemlere göre oluşturulan kelime ortak oluş ağlarının analizi, uzaktan eğitim alanının evrimini daha yapısal düzeyde gözlemlenmesine olanak sağlamıştır. Çalışmanın ele aldığı ilk dönem olan 2010 öncesinde alanda "web-tabanlı öğrenme", "senkron iletişim" ve "öğrenen memnuniyeti" gibi kelimeler ağırlıktayken, 2010'lu yıllarda MOOC, "öğrenme analitiği", "mobil öğrenme" ve OER gibi kelimelerin merkezi konuma geçtiği görülmektedir (Zawacki-Richter vd., 2017). Son yıllarda ise "yapay zeka", "dijital dönüşüm", "esnek öğrenme", "metaverse" ve "karma gerçeklik" gibi konuların daha çok tartışılır hale gelmesi, uzaktan eğitimin teknolojik ve toplumsal gelişmelerle paralel bir değişim yaşadığını göstermektedir (Lockee, 2021; Hood ve Littlejohn, 2018). Ağ analizi sonuçlarının ve anlamsal değişim tespiti bulgularının birbirlerini destekler nitelikte olması uzaktan eğitim alanında kelimelerin anlam değişimi yaşamalarının ötesinde kelimeler arası ilişkilerin de değiştiğini göstermektedir.

Literatürde ders kelimesi, ilk dönemlerde daha çok program, öğretim tasarımı ve içerik üretimiyle ilişkilendirilirken, günümüzde etkileşimli, işbirliğine dayalı, uyarlanabilir ve yapay zekâ destekli öğrenme ortamları üretmeye odaklı bir yaklaşıma doğru evrilmiştir. Bu çerçevede "ders tasarımı (course design)" kelimesi, öğretim tasarımcıları, grafikerler, programcılar ve içerik geliştiricilerin birlikte yürüttüğü bir süreçteki ürün geliştirmeden; öğretmenlerin veya öğrencilere destek veren diğer birimlerin de doğrudan içerik üretebildiği, kişiselleştirilmiş ortamları kolayca oluşturabildiği bir aşamaya doğru dönüşüm yaşamaktadır (Anderson ve Kanuka, 1997; Garrison ve Anderson, 2003).

Teknoloji, uzaktan eğitimdeki dönüşümün başlıca tetikleyicilerinden biri olmuştur. Başlangıçta yalnızca erişim, etkileşim ve bilgi paylaşımını kolaylaştıran bir araç gibi algılanırken, yapay zekâ çağında sanal gerçeklik, karma gerçeklik, metaverse, öğrenme analitiği ve blok zinciri gibi ileri teknolojilerle öğrenme deneyimini zenginleştiren bir yapıya evrilmiştir (Hood ve Littlejohn, 2018; Reeves ve Herrington, 2010). Bu durum, teknoloji kelimesinin zaman içinde anlamsal olarak genişlediğini, basit bir erişim/iletişim aracından çok boyutlu bir öğrenme ekosistemine dönüştüğünü göstermektedir.

Öğrenci kelimesi de benzer şekilde dönüşüm geçirmiştir. Uzaktan eğitimde öğrenci yerine gitgide daha fazla "öğrenen" ifadesi kullanılmaktadır; zira öğrenci artık yalnızca dersi veya içeriği

pasif şekilde alan biri olmaktan çıkmıştır. Öğrenen, öz-düzenleme stratejilerine sahip, öğrenme yolunu kişisel ihtiyaçlarına göre şekillendiren, çok kültürlü ve çevrimiçi topluluklarla etkileşim kuran, açık eğitim kaynakları ve MOOC gibi fırsatlardan yararlanarak öğrenme deneyimini çeşitlendiren aktif bir katılımcıdır (Cleveland-Innes ve Garrison, 2010; Siemens, 2005). Dolayısıyla "yeterlik (competency)", "andragoji (andragogy)", "öz-düzenleme (self-regulation)", "etkileşim (interaction)" ve sorgulama topluluğu (community of inquiry) gibi kelimeler de öğrenci bağlamında yeniden anlam kazanmıştır.

Değerlendirme (assessment) ve yeterlik (competency) kelimeleri ise değişen iş dünyası, yaşam boyu öğrenme gereksinimleri ve hızla gelişen teknoloji sonucunda farklı boyutlar kazanmıştır. Önceleri ölçme ve değerlendirme daha çok sınav ve test merkezli, sonuç odaklı bir yaklaşımken, günümüzde süreç odaklı, teknoloji destekli, otomatik geribildirim verebilen, beceri ve yeterliklerin düzenli olarak izlendiği dinamik yapı haline gelmiştir (Means vd., 2010; Slade ve Prinsloo, 2013). Yeterlik kelimesi de sabit bir bilgi setinden çok, sürekli güncellenen ve değişen becerilere, problem çözme yetkinliklerine ve dijital okuryazarlığa vurgu yapan bir çerçeveye doğru dönüşmektedir.

Uzaktan Eğitim Alanının Yapısı

Önceki araştırmalar, uzaktan eğitim alanının tematik yapılarını ayrıntılı şekilde incelemiş ve çeşitli sınıflandırmalar önermiştir. Örneğin Martin vd., (2020), 2009-2018 yılları arasındaki çevrimiçi öğretim ve öğrenme çalışmalarını üç ana tema (öğrenen, ders-öğretici, organizasyon) altında incelerken; Zawacki-Richter (2009) ise uzaktan eğitimdeki araştırma konularını mikro, mezo ve makro düzey olmak üzere üç başlıkta ele almıştır. Bu sınıflandırmalara göre mikro düzeyde öğrenme-öğretme süreçleri ve etkileşim, mezo düzeyde teknoloji, yönetim ve organizasyon, makro düzeyde ise kuramlar, politikalar ve sistemler ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada anlamsal değişim tespiti ve ağ analizi yoluyla elde edilen temaların da benzer şekilde bir kategorik gruplamaya işaret ettiği söylenebilir. Örneğin zaman içinde "öğrenci" kelimesinin birlikte anıldığı (öğrenci merkezlilik, öz-düzenleme, andragoji, etkileşim, deneyim vb.) kelimeler mikro düzeyi tanımlarken; "teknoloji", OER, MOOC gibi kelimeler alanın uluslararasılaşması, dijital dönüşüm, yaygın erişim ve küresel ölçekli öğrenme topluluklarıyla ilişkilendiği görülerek makro düzeye işaret ettiği söylenebilir. Böylece anlamsal değişim tespiti ve ağ analizi, literatür taramalarıyla ortaya konan tematik yapılara ek bir boyut katarak, kavramların zaman içerisindeki anlam değişimlerini görselleştirmeye katkıda bulunmaktadır.

Valverde-Berrocoso vd., (2020), 2009-2018 arasındaki e-öğrenme araştırmalarını "çevrimiçi öğrenciler", "çevrimiçi öğretmenler" ve "öğretim programları" olmak üzere üç temel eksenle gruplandırmıştır. Bu çalışma da benzer şekilde öğrenci, ders, öğretim, teknoloji, uluslararası/çok kültürlü bağlamlar ve açık kaynaklar gibi temaların zamanla yeni anlamlar kazandığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla anlamsal değişim tespiti ve ağ analizi gibi büyük veriye dayalı yöntemler, literatür taramalarıyla benzer doğrultuda sonuçlar sunarak uzaktan eğitimdeki dönüşümü daha ayrıntılı biçimde incelememize olanak sağlar.

Uzaktan eğitim kavramı, yıllar içinde "çevrimiçi eğitim", "e-öğrenme", "uzaktan öğrenme", "acil uzaktan öğretim", "açık ve uzaktan öğrenme" gibi benzer anlamlar taşıyan kelimelerle birlikte kullanılarak anlam alanını genişletmiştir. Singh ve Thurman (2019), çevrimiçi öğrenme kavramının 1988-2018 arasında birçok farklı biçimde tanımlandığını ve "e-öğrenme", "harmanlanmış öğrenme", "çevrimiçi eğitim", "web-tabanlı öğrenme" ile "uzaktan eğitim" kelimelerinin birbirine yakın anlamlar taşıdığını belirtmektedir. Bu çalışmanın bulguları da uzaktan eğitimle ilişkili temel kelimelerin zaman içinde birbirlerinin anlam alanına girdiğini, böylece uzaktan eğitim etrafında güçlü bir kavramsal kümelenme oluştuğunu göstermektedir.

COVID-19 sonrası dönemde iş süreçlerinde gözlenen değişimler, dijital dönüşümün daha fazla öne çıkmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm, uzaktan eğitimi stratejik, pedagojik, teknolojik ve kültürel boyutlarda derinden etkilemiş; yükseköğretim, kurumsal eğitim ve yaşam boyu öğrenme ekosistemlerinde uzaktan eğitimi önemli bir konuma taşımıştır (Hodges vd., 2020; Røe vd., 2022;

Nieto-Taborda ve Luppisini, 2024). Anlamsal değişim tespiti sonuçlarının da gösterdiği üzere, uzaktan eğitimle ilişkili kavramların anlam alanı genişlemekte; uzaktan eğitim yalnızca coğrafi engelleri ortadan kaldıran bir model olmaktan çıkıp yapay zeka destekli kişiselleştirilmiş öğrenme, uyarlanabilir öğretim, esnek programlar, dijital sertifikalar ve mikro yeterlikler gibi yeni eğilimleri bünyesine katan bir yapıya dönüşmektedir (Varadarajan vd., 2023).

Uzaktan Eğitim Alanının Yönelimleri

Açık Eğitim Kaynakları (OER) ve Kitlesele Açık Çevrimiçi Dersler (MOOC), eğitimin küresel ölçekte demokratikleşmesini, erişimin genişlemesini ve eğitimin kurum duvarları dışına taşarak zaman ve mekândan bağımsız, kaliteli bir şekilde sürdürülebilmesini sağlamıştır (Wiley, 2002; Veletsianos, 2012). OER ve MOOC kelimelerinin anlam alanı da yalnızca içerik paylaşımıyla sınırlı kalmayıp, kurumların stratejileri, küresel işbirlikleri, öğrenme analitiği, mikro yeterlikler ve esnek öğrenme yollarıyla genişlemiştir (Perifanou ve Economides, 2022; Zhu vd., 2022). Bu çalışmanın bulguları da OER ve MOOC'ların, uzaktan eğitimin küresel anlamda daha da çeşitlenerek farklı boyutlar kazandığını göstermektedir.

Öte yandan uzaktan eğitim, kapalı duvarlar ardındaki geleneksel eğitim modelini açık, esnek, uluslararası ve çok kültürlü bir öğrenme ekosistemine dönüştürmüştür. Öğrenci artık yalnızca örgün eğitim kurumlarına kayıtlı bireyleri değil, dünya çapında farklı yaş, kültür ve sosyoekonomik geçmişe sahip ve değişik amaçlarla öğrenme süreçlerine katılan geniş bir kitleyi ifade etmektedir (Varadarajan vd., 2023).

Yapay zekâ tabanlı öğrenme yönetim sistemleri ve öğrenme analitiği araçları, uzaktan eğitimde kişiselleştirme, uyarlanabilir içerik, anlık geribildirim ve öğrenen başarısını önceden tahmin etme gibi uygulamaları beraberinde getirmiştir (Hood ve Littlejohn, 2018; Lockee, 2021). Böylece uzaktan eğitim yalnızca mekansal esneklik sağlamakla kalmamış, öğrenenin bilişsel ve duyuşsal süreçlerini destekleme, ayrıca sosyal etkileşimi zenginleştirme potansiyelini de artırmıştır.

Dijital dönüşüm, uzaktan eğitimi alternatif bir yöntem olmaktan çıkarıp ana akım bir öğrenme modeli haline getirmektedir. Özellikle COVID-19 salgını sırasında acil uzaktan öğretim uygulamaları, kurumların dijital kapasitelerini yükseltmiş, stratejik planlara dijitalleşmeyi eklemiş ve eğitimcileri yeni pedagojik yaklaşımlar geliştirmeye teşvik etmiştir (Hodges vd., 2020; Røe vd., 2022). Nieto-Taborda ve Luppisini (2024), dijital dönüşümün stratejik, öğretimsel, teknolojik ve kültürel boyutlarına dikkat çekerek uzaktan eğitimin çok boyutlu bir değişim geçirdiğini vurgulamaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, uzaktan eğitim alanında 2006-2023 yılları arasında gerçekleşen dönüşümün, anlamsal değişim tespiti ve ağ analizi yöntemleriyle incelenebileceğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, uzaktan eğitimin kavramsal görünümünün zaman içinde nasıl farklılaştığını ve bazı kavramların anlamlarının genişleyerek yeni pedagojik, teknolojik ve toplumsal bağlamlara uyum sağladığını göstermektedir.

Ayrıca, çalışmamız önceki literatür taramaları, bibliyometrik analizler ve tematik incelemelerde belirlenen eğilim ve yapıları, anlamsal bakış açısıyla desteklediğini de kanıtlamaktadır. Uzaktan eğitim, ilk dönemlerde erişim, içerik sunumu ve basit teknolojik araçlarla tanımlanırken, günümüzde yapay zekâ, dijital dönüşüm, küresel işbirlikleri, esnek öğrenme yolları, mikro yeterlikler ve karma gerçeklik gibi unsurlarla desteklenen çok boyutlu bir ekosisteme dönüşmüş durumdadır.

Gelecekteki araştırmalar, anlamsal değişim tespiti ve ağ analizini daha fazla veri kaynağıyla zenginleştirerek farklı disiplinler arası kıyaslamalar yapabilir; böylelikle alanın ilerleyen dönemlerdeki eğilimlerini öngörmek ve politika yapıcılara, kurum yöneticilerine ve eğitimcilere stratejik rehberlik sunmak mümkün hale gelebilir. Bu sayede uzaktan eğitimin sürekli değişen

doğası, kavramsal düzeyde daha derinlemesine kavranarak eğitim-öğretim uygulamalarının gelişimine ışık tutabilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: % 60, 2. Yazar: %.40, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Uzaktan Eğitimde Kavramsal Dönüşüm: 2006-2023 Döneminde Yaşanan Değişimler ve Geleceğe Yönelik Eğilimler” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Agayon, A. J., R. Agayon, A. K., & T. Pentang, J. (2022). Teachers in the new normal: Challenges and coping mechanisms in secondary schools. *Journal of Humanities and Education Development*, 4(1), 67–75. <https://doi.org/10.22161/jhed.4.1.8>
- Akkaya, B. (2021). The analysis of metaphorical perceptions of teachers related to teachers in terms of teaching approaches they adopt. *Journal of Education and Learning*, 10(5), 109. <https://doi.org/10.5539/jel.v10n5p109>
- Al-Hasnawi, A. (2007). A cognitive approach to translating metaphor. *Translation Journal*, 11(3). Retrieved from <https://translationjournal.net/journal/41metaphor.htm>
- Allen, I. E., & Seaman, J. (2007). *Online Nation: Five Years of Growth in Online Learning*. Sloan Consortium.
- Anderson, T., & Rivera Vargas, P. (2020). A critical look at educational technology from a distance education perspective. *Education Review*, 37, 1-20. <https://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/172738>
- Anderson, T., & Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 12(3), 80-97.
- Anderson, T., & Kanuka, H. (1997). On-line forums: New platforms for professional development and group collaboration. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3(3).
- Beltagy, I., Lo, K., & Cohan, A. (2019). SciBERT: A pretrained language model for scientific text. In *Proceedings of the 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (pp. 3615-3620). Association for Computational Linguistics.
- Borgatti, S. P., & Everett, M. G. (2016). *Analyzing social networks* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Bozkurt, A., Akgün-Özbek, E., & Zawacki-Richter, O. (2017). Trends and patterns in distance education (2009–2013): A bibliometric mapping analysis. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 32(3), 221-235.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company.
- Cleveland-Innes, M., & Garrison, D. R. (2010). *An introduction to distance education: Understanding teaching and learning in a new era*. Routledge.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Devlin, J., Chang, M.-W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. *Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics (NAACL-HLT)* (pp. 4171–4186.)
- Ethayarajh, K. (2019). How contextual are contextualized word representations? Comparing the geometry of BERT, ELMo, and GPT-2 embeddings. *Proceedings of the 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (EMNLP)* (pp. 55-65). <https://doi.org/10.18653/v1/D19-1015>
- Freeman, L. C. (1978). Centrality in social networks conceptual clarification. *Social Networks*, 1(3), 215-239.

- Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-learning in the 21st century: A framework for research and practice*. Routledge.
- Gupta, S. K., Basu, A., Nievas, M., & Thomas, J. (2024). PRISM: Patient Records Interpretation for Semantic Clinical Trial Matching using Large Language Models. *arXiv preprint*. <https://arxiv.org/abs/2404.15549>
- Hale, M. (2007). *Historical linguistics: Theory and method*. Blackwell.
- Hamilton, W. L., Leskovec, J., & Jurafsky, D. (2016). Diachronic word embeddings reveal statistical laws of semantic change. *In Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics* (pp. 1489-1501).
- Harasim, L. (2000). Shift happens: Online education as a new paradigm in learning. *The Internet and Higher Education*, 3(1-2), 41-61.
- He, C., Ding, Y., & Yang, L. (2020). Mining patterns of word usage to explore intellectual structure of scholarly fields. *Journal of Informetrics*, 14(3), 101029.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, 27, 1-12.
- Hood, N., & Littlejohn, A. (2018). Hacking history: Redressing gender inequalities on Wikipedia through an editathon. *The Internet and Higher Education*, 38, 28-35.
- Liu, X., Yu, A. W., Gao, J., Deng, L., & Wang, D. (2018). A comparative study of word co-occurrence for term clustering in language model-based sentence retrieval. *In Proceedings of the 2018 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics* (pp. 657-662).
- Lockee, B. B. (2021). Online education in the post-COVID era. *Nature Electronics*, 4(1), 5-6.
- Mahanty, B., Boons, E., Handl, J., & Batista-Navarro, R. (2021). Detecting semantic change in economics-related concepts due to COVID-19: A computational approach. *In Proceedings of the 1st Workshop on Computational Approaches to Historical Language Change*.
- Martin, F., Sun, T., & Westine, C. D. (2020). A systematic review of research on online teaching and learning from 2009 to 2018. *Computers & Education*, 159, 104009.
- Means, B., Neisler, J., & Langer Research Associates. (2023). The post-pandemic future of learning: Leveraging technology to support quality education. *Online Learning Journal*, 27(1), 1-18.
- Moore, M. G. (2022). The Theory of Transactional Distance: New Developments. *The American Journal of Distance Education*, 36(3), 182-193.
- Moore, M. G. (2023). From correspondence education to online distance education. In M. G. Moore (Ed.), *Handbook of Open, Distance, and Digital Education*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-19-2080-6_2
- Nieto-Taborda, M. L., & Luppicini, R. (2024). Accelerated Digital Transformation of Higher Education in the Wake of COVID-19: A Systematic Literature Review. *International Journal of Changes in Education*.
- Perifanou, M., & Economides, A. A. (2022). The landscape of MOOC platforms worldwide. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 23(3), 104-133.
- Peters, M. E., Neumann, M., Iyyer, M., Gardner, M., Clark, C., Lee, K., & Zettlemoyer, L. (2018). Deep contextualized word representations. *In Proceedings of NAACL-HLT 2018* (pp. 2227-2237).
- Pottenger, W. M., & Yang, J. (2001). Detecting emerging concepts in textual data mining. *In Proceedings 2001 IEEE International Conference on Data Mining* (pp. 652-655).
- Reeves, T. C., & Herrington, J. (2010). Evaluating e-learning. In J. M. Spector et al. (Eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (3rd ed., pp. 93-104). Lawrence Erlbaum Associates.
- Røe, Y., Wojniesz, S., & Bjerke, A. H. (2022). The digital transformation of higher education teaching: Four pedagogical prescriptions to move active learning pedagogy forward. *Frontiers in Education*, 6, 784701. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.784701>
- Russell, S., & Norvig, P. (2020). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson.
- Schlechtweg, D., Schulte im Walde, S., & Eckmann, S. (2019). Diachronic usage relatedness (DURel): A framework for the annotation of lexical semantic change. *In Proceedings of NAACL-HLT 2019* (pp. 169-174).

- Schönemann, P. H. (1966). A generalized solution of the orthogonal procrustes problem. *Psychometrika*, 31(1), 1-10. <https://doi.org/10.1007/BF02289451>
- Selwyn, N. (2021). *Education and Technology: Key Issues and Debates* (4th Edition). Bloomsbury Academic.
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3-10.
- Siemens, G., & Tittenberger, P. (2019). *Handbook of Emerging Technologies for Learning*. University of Manitoba.
- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M., & Zvacek, S. (2019). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education* (7th Edition). Pearson.
- Singh, V., & Thurman, A. (2019). How many ways can we define online learning? A systematic literature review of definitions of online learning (1988-2018). *American Journal of Distance Education*, 33(4), 289-306. <https://doi.org/10.1080/08923647.2019.1663082>
- Slade, S., & Prinsloo, P. (2013). Learning analytics: Ethical issues and dilemmas. *American Behavioral Scientist*, 57(10), 1510-1529. <https://doi.org/10.1177/0002764213479366>
- Tahmasebi, N., Borin, L., & Jatowt, A. (2021). Survey of computational approaches to lexical semantic change detection. *Computational approaches to semantic change*, 6(1).
- Valverde-Berrocoso, J., Garrido-Arroyo, M. D. C., Burgos-Videla, C., & Morales-Cevallos, M. B. (2020). Trends in educational research about e-learning: A systematic literature review (2009-2018). *Sustainability*, 12(12), 5153. <https://doi.org/10.3390/su12125153>
- Varadarajan, S., Koh, J. H. L., & Daniel, B. K. (2023). A systematic review of the opportunities and challenges of micro-credentials for multiple stakeholders: learners, employers, higher education institutions and government. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 13. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00381-x>
- Veletsianos, G. (2012). Higher education scholars' participation and practices on Twitter. *Journal of Computer Assisted Learning*, 28(4), 336-349.
- Wan, H. P., Zhu, Y. K., & Luo, Y. (2024). Unsupervised deep learning approach for structural anomaly detection using probabilistic features. *Structural Health Monitoring*. <https://doi.org/10.1177/14759217241226804>
- Wang, Y., Hou, Y., Che, W., & Liu, T. (2020). From static to dynamic word representations: a survey. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*. <https://doi.org/10.1007/s13042-020-01069-8>
- Wang, X., Wu, J., Zhang, D., Yu, Y., & Qi, G. (2020). Towards understanding semantic change in natural language. In *Proceedings of the 2020 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (pp. 8815-8825). Association for Computational Linguistics.
- Whang, J. C., Cheng, R. Y., & Lu, L. (2014). Co-word analysis for topic evolution of digital library research. *Scientometrics*, 98(3), 2353-2374.
- Wiley, D. A. (2002). *The Instructional Use of Learning Objects*. Agency for Instructional Technology.
- Zawacki-Richter, O. (2021). The current state and impact of Covid-19 on digital higher education in Germany. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 3(1), 218-226.
- Zawacki-Richter, O., Alturki, U., & Aldraiweesh, A. (2017). Review and content analysis of the International Review of Research in Open and Distance/Distributed Learning (2000–2015). *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(2).
- Zawacki-Richter, O., & Anderson, T. (2014). *Online distance education: Towards a research agenda*. Athabasca University Press.
- Zhu, M., Sari, A. R., & Lee, M. M. (2022). Trends and Issues in MOOC Learning Analytics Empirical Research: A Systematic Literature Review (2011-2021). *Education and Information Technologies*, 27, 10135-10160.
- Zichert, J., & Wüthrich, C. (in press). Tracing conceptual change in physics: A computational analysis. *Studies in History and Philosophy of Science*.
- Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2011). *Handbook of self-regulation of learning and performance*. Routledge.

Ölüm korkusu ve ölüm korkusuyla baş etme üzerine bir değerlendirme

Nurullah Yelboğa¹

¹Şırnak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Şırnak, Türkiye.

ÖZET

Bu derleme çalışması; ölüm karşısında sergilenen tutumlara, ölüm korkusu/anksiyetesine ve ölüm korkusuyla baş etmeye odaklanmıştır. Ayrıca ölüme yüklenen anlamlar ve insanların ölümsüzlük çabası ve arayışları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda ölüm korkusunu sağlam bir zeminde tartışabilmek için ilgili literatür çerçevesinde insanlığın ölüme çare arayışları detaylıca irdelenmiştir. Daha sonra ise tartışma, ölüm korkusu/anksiyetesi ekseninde sürdürülerek ölüm korkusunun kökenlerine inilmeye çalışılmıştır. Ardından ölüm korkusuyla baş etmek için bilim insanlarının, düşünür ve psikoterapistlerin görüşleri aktararak ölüm korkusu aydınlatılmaya çalışılmış ve ölüm korkusuyla baş etme yollarına odaklanılmıştır. Yaşamda anlam arayışını ön plana çıkaran logoterapi yaklaşımının ölüm korkusuyla baş etmedeki rolüne değinilerek çalışma tamamlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Ölüm, Ölüm anksiyetesi/korkusu, Ölüm korkusuyla baş etme, Logoterapi.

An evaluation on fear of death and coping with fear of death

ABSTRACT

This review study focuses on attitudes towards death, fear/anxiety of death, and coping with the fear of death. In addition, the meanings attributed to death and people's efforts and quests for immortality are emphasized. In this context, in order to discuss the fear of death on a solid basis, humanity's search for a cure for death has been examined in detail within the framework of the relevant literature. Then, the discussion was continued on the axis of fear/anxiety of death, and an attempt was made to delve into the roots of the fear of death. Then, in order to cope with the fear of death, the views of scientists, philosophers, and psychotherapists were conveyed, the fear of death was tried to be clarified, and ways of coping were focused on. The study was completed by touching on the role of the logotherapy approach, which highlights the search for meaning in life, in coping with the fear of death.

KEYWORDS

Death, Death anxiety, Coping with death anxiety, Logotherapy.

Giriş

Günümüzde ölüm neredeyse yaşlılık ve hastalıklarla anılır olmuştur. Çocuklar ve genç yetişkinler içinse ölüm çok uzak bir ihtimalmiş gibi ve neredeyse onları teğet geçmiş gibi algılanmaktadır. Ancak ölüm algısı tıp biliminin ve teknolojinin gelişimiyle makul bir zemine oturtulmuştur. Konu ölüm olunca doktorlar ve psikologlar, din adamlarının güçlü yetkilerini ellerinden almıştır (Spellman, 2017, s. 279). Böylece modern çağda "ölüm yönetilmeye" çalışılmaktadır.

Yerleşik kültürün başlamasıyla birlikte önceki alışkanlıklara yeni pratikler eklenmiştir. Tarım ve çiftçilik gibi uğraşlar küçük köyleri, ardından ise şehir yaşamını ortaya çıkarmıştır. Ortalama

yaşam ömrü eskiye nazaran artık daha yüksektir. Ölüm hakkında da daha çok şey bilinmekte ve artık ölüm tahmin edilebilmektedir. Bu yeni anlam ve farkındalıkla beraber hem ölüm yönetilmeye çalışılmakta hem de "iyi ölüm" bilinçli bir şekilde amaçlanır olmaktadır. Dolayısıyla küresel ve ekonomik yapıların etkisindeki modern çağda özellikle sanayi toplumlarındaki gelişmeler, yaşam ömrünün uzamasına aracılık etmiştir (Kellehear, 2012, ss. 17-18).

20. yüzyıl ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sağlık alanında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Modern tıp alanındaki devrimsel ilerlemeler uzun ve sağlıklı yaşamı beraberinde getirmiştir. Organ nakli, devamlı onarım amaçlı ameliyatlara ve tıbbi cihazlar sayesinde tıp uzmanları hastalara daha kolay teşhis koyup onları tedavi edebilmiştir. Örneğin 1880'lerde yüzde 20; 1920'lerde yüzde 5 olan bebek ölüm oranları günümüzde yüzde 1'lere kadar inmiş ve insanın ortalama yaşam süresi uzamıştır (Spellman, 2017, s. 232). Hatta özellikle de gelişmiş Batı ülkelerinde ortalama yaşam süresi her on yılda bir ortalama 2 yıl uzamaktadır (Brown, 2008, s. 4). Örneğin Japonya'da ortalama yaşam süresi 2000 yılında 81,18 iken bu oran 2020 yılında 84,67 olmuştur. Dünya genelinde de 66,43 olan ortalama yaşam ömrü 2020 yılında 71,92 yıla yükselmiştir (UN Population Division, 2025). Bu istatistiksel veriler ortalama yaşam süresinin yıllar içerisinde uzadığını açıkça göstermektedir.

Hayatta kalma arzusu, kendini koruma eğilimini beraberinde getirmektedir. Kendini koruma eğilimi ister içgüdüsel ister düşünsel olsun başkasını hedef alır. Başkasının ölümüne tanık olan her insan "Ben hala hayattayım, yaşıyorum ve başardım." gibi bir anlam çıkarmaktadır. Bireyler kendi akranlarını kaybettiğinde bile yaşıyor olmanın ve yazgısını ertelemenin gereklerini yerine getirme çabası güder. "Başkaları sigara içtiği için ölüyor, öyleyse ben sigara içmezsem onlardan daha uzun süre yaşayabilir miyim?" sorusunun yanıtını aramakla hayatta daha uzun süre kalmayı arzulamaktadır (Bauman, 2018, s. 55). Daha uzun yaşama isteği ve ölümden uzaklaşma arzusu, insanların ölüm kaygısını arttırmakta ve var olan kaygıyı körüklemektedir. Burada sözü edilen ölüm korkusu insanların eylemlerine de yansımakta ve her ne kadar ölümü öldürmeye yönelik bu eylemlerin mümkün olmadığı bilinse de insanlar bu eğilimlerini sürdürmeye devam etmektedir.

Ölüm, tarih boyunca her toplumun ilgisini çeken konuların başında gelmiştir. Bir diğer deyişle ölümle ilgili bilinmezlikler, ölümün gerçekleşme biçimi ve ölümün gizliliği gibi konular sürekli irdelenmiştir (Yelboğa, 2023). Dastur'un dediği gibi "İnsan yaşamın sonluluğunu, ölümsüzlüğün ise imkânsız olduğunu bilmesine rağmen ölümsüz olmayı hayal edip durmuştur." (Dastur, 2019, s. 8). Ona göre insan, henüz tarihi belli olmayan ölümün çok ötesine gitme çabasıdır. Bu çaba kendi varlığını gelecek nesillerin yaşamında görme niyetinde de görülebilmektedir. Bu nedenle ölümün dehşet vericiliği karşısında insan her ne kadar bazı savunmalar geliştirse de ölüm korkusu açık veya gizli bir şekilde insan hayatının önemli bir parçası konumundadır. Ölüm bazen inkâr edilir, rüyalara süzülür, düşünce ve eylemlerin ana aktörü olur (Yalom, 2014). Bu korkunun bastırılmasına ve ölüme karşı en güçlü savunmaya rağmen o hep vardır ve oradadır (Yalom, 2017).

Bu çalışma, ölüm korkusu ve ölüm korkusu karşısında sergilenen tavırlara odaklanarak ölüm korkusuyla baş etmenin yollarını irdelemektedir. Bu perspektifle insanın ölüm ve ölüm korkusu serüveni akademik bir zeminde tartışılmıştır. Çalışmanın bir diğer odağı da ölüm korkusu/anksiyetesi karşısında yaşamın anlamını vurgulayan bir yaklaşım olan logoterapiyi ön plana çıkarmak olmuştur.

Ölümden Kaçmak ya da Ölüme Çare(sizlik)

Ölüm dehşet verici, korkutucu, istenmeyen bir olgu olarak görülmektedir. Ancak yaşamın gerçekliği kadar ölüm de gerçektir ve ona çaresizlik eşlik etmektedir. Bütün insanlar ölümün gerçekliği ve ölüm olgusu karşısında eşittir ve her ne yapılırsa yapılsın beyhudedir. Jean le Fèvre adlı şair 1376 yılında ölüm karşısındaki çaresizliği "Hayatta kalmak ya da ölümü kandırmak için ne yaparsanız yapın, ne kadar çabalarsanız çabalayın, hepsi her zaman boşunadır ve boşuna

olacaktır. Ölüm papayı, kralı, lordu, mal sahibini, keşişi, çocuğu, soytarıyı, her meslekten ve her konumdan insanı dansa katılmaya davet eder ve bu daveti hiç kimsenin reddedecek gücü yoktur. Ayrıcalıksız, acımasız yazgının neden olduğu körlük iradeyi alt üst etmiş, duyguları dondurmuştur: Geride yalnızca acı verici bir korku ve boyun eğmiş bir keder bırakmıştır.” şeklinde ifade etmektedir (Bauman, 2018, s. 134).

Aries “ölümün evcilliği”ni açıkladığı bölümde bu çaresizlik karşısında insan yazgısını zalimane olarak nitelendirmekte ve yaşamı ölümün gölgesinde devam eden bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu yazgıdan nefret edilebilir, ona öfke duyulabilir ancak ne yapılırsa yapılsın ölüm oradadır ve sabittir. Ona göre bütün çabalar umutsuz, etkisizdir (Aries, 1991). Bu çaresizlik kendini o denli hissettirir ki son nefesini vermek üzere olanların yanındakileri de çaresiz bırakmaktadır. Norbert Elias (1985) “Ölmek üzere olan kişinin karşısında hayatta olan kişi garip bir huzursuzluğa kapılır. Genellikle ne söyleyeceğini bilemez. Böyle bir durumda söylenebilecek sözlerin kapsamı oldukça dardır.” (Bauman, 2018, ss. 178-179) ifadesi insanda yaşanan huzursuzluğu, görülen sessizliği ve dolayısıyla insanın acizliğini ortaya koymaktadır. Bauman’a (2018) göre ölüm döşeğindeki insana söyleyecek bir sözün olmaması insanın ölümlü savaşındaki başarısızlığıdır.

İnsanların ölüme karşı bazı savunmacı tepkileri olduğu belirtilmektedir. Bu tepkiler; ölümün gelişini önceden tahmin etmek, ölümlü karşılaşmanın ortaya çıkardığı riskleri bilmek, ondan korunmaya yönelik arzu/çabalar. Ölüm kaçınılmaz olarak görüldüğünde ise onun hakkında daha çok şey öğrenmek, onun için hazırlanmak ve planlar yapmak gibi tutumlar sergilenir. Bu tutumlar insanın savunmacı ya da kabullenici tepkilerini ifade etmektedir (Kellehear, 2012, s. 80). Söz konusu tutumlar aslında insanın önce kaçınma çabası gösterdiğini, sonra ise eğer bu mümkün değilse yani ölümlü kabullenildiğinde onun için bir şeyler yapma isteğine yönelik eylemler ortaya koyduğunu göstermektedir.

Ölümün evcilleştirilmiş olması onun kontrol edilebilir ve yönlendirilebilir olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine ölüme karşı verilen onca mücadeleye karşın zaferin kaybedilmesi ve artık ölümün kanıksanmasıdır. Aries, ölümün evcilleştirilmiş olmasını onunla her gün karşılaşılmasına bağlamaktadır. Ona göre ölüm gizli olan değil, apaçık ve her yaşta insanın karşılaşabileceği bir durumdur. İnsanların ölümlü tanıklık etmek ve ölümlü defalarca yüzleşenleri görmek onu olağandışıktan ve şaşırtıcı olmaktan alıkoymaktadır (Aries, 1991; Bauman, 2018, s. 135). Böylece ölüm alışıldık, bilinen ve kabul edilen bir olgu haline gelmektedir. Ancak buna rağmen ölüm korkusu/anksiyetesi varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Günümüzde insana kendi genetik evrimini yönetebilir olma şansı verildiğinden (Görgülü, 2022), insan davranışlarının biyokimyasal yöntemlerle kontrol edilmesi de mümkün olmuştur. Bununla birlikte ölümün anlamı da değişmiştir. Ölüm, “kaçınılan, prensipte kontrol edilebilen ve ertelenen” bir anlama sahip olmuştur. Tüm bilimler neredeyse yaşamı süresiz uzatmaya odaklanmış durumdadır. Özellikle yaşlanmayı tersine çeviren tıbbi müdahale ve hücre biyolojisi insanlara adeta “ölümsüzlük statüsü” vaat etmektedir (Dastur, 2019, s. 44). Ancak hücrelerin ömrü birkaç günden birkaç haftaya değiştiğine göre Lamarck’ın deyişiyle “Ölüm yaşamın tam kalbine mühürlenmiştir.” (Klarsfeld ve Revah, 2000, ss. 19-20). Ameisen (2003, ss. 1470-1471) her ne kadar tamamen ortadan kaldırılamasa da ölümün kapıda elinde tırpanla bekleyen imgesinin artık değiştiğini ifade etmektedir.

Castells (2010) “Ağ Toplumunun Yükselişi” adlı kitabında ölümün zamanın ölçülmesinde belirleyici olduğunu, tarih boyunca toplumların temalarından birinin ölüm olduğunu, baskın trendin artık ölümlü toplumdan uzaklaştırmak ve yaşamdan ayırma üzerine kurulduğunu, bu inancı yeterince dayanıklı kılmak için de teknolojik sistemlerin kullanıldığını, böylece insanların ebedi ışığın dışında kalma cesareti gösterdiğini belirtmektedir (ss. 482-483). Teknolojik sistemlerle özellikle tıp teknolojisine atıf yapılmaktadır.

İnsanlığın geçmişten günümüze deneyimleri ve modern çağın başta tıp olmak üzere her alandaki hızlı gelişimi neticesinde Bauman’ın (2018) deyişiyle ölüm geçici olarak “rafa kaldırılır” ancak her

an ulaşılabilir bir konumdadır. Böylece ölüm korkusundan kurtulmanın ustaca bir yolu olarak “O köprüden zamanı gelince geçeriz.” söylemiyle ölümü kabul eder ancak yine de onu süresiz ertelemek ister (ss. 235-236). Burada insanın kendisine iyimser bir davranışı vardır. İki yönlü bu davranışın ilk boyutu ölümün köprüden geçmek kadar basite indirgenmiş olması, ikinci boyutu ise her gidişin bir dönüşü olduğu inancı gereği geriye dönülebilir olmasıdır. Böylece insanın kendi yararına kurguladığı bu oyunda ölüme ortadan kaybolma numarası yapma rolü verilmektedir. Bu sayede ölümsüzlüğün ölümü üzerinden insan kendini kurtarmıştır.

Ölümün modern yaşamda yapı sökümü onu her zamankinden daha görünür hale getirmiştir. Bauman’a göre ölümlülük, ölümsüzlüğün yolunu keserek ona galip gelmiştir. Ancak ölüm, geçici süreliğine üzeri boyanan ve belli bir süre sonra tekrar ortaya çıkan bir duruma gelebilmiştir. Ötelenmeye çalışılan ölüm geri gelmiştir, ölümsüzlük dahi ölümün yönetimi altına girmiştir (Bauman, 2018, ss. 2070–2271). Örneğin 19. yüzyılda ABD için kullanılan “ölümün ölümü” söylemi ölümü yeterince yaşamdan uzaklaştırmanın sonucu olarak ifade edilmiştir (Stearns, 2007, s. 32).

Her çağda gösterilen onca çabaya, başvuru kurnazlıklara rağmen hiç kimse ölümü savuşturamamıştır. Bunun en önemli kanıtı, kurtarıcı olarak kabul edilen modern tıbbın hala yüzde yüz olan ölüm oranını değiştirmeyi başaramamış olmasıdır (Spellman, 2017, s. 13). Değişmeyen fakat daha çok fark edilen bu oran büyük ölçüde teknolojik ve bilimsel gelişmelere dayandırılmaktadır (Öztürk, 2016, s. 99). Ölümün üstesinden gelmeye çalışan insanlık; tüm kültürel üretimini ölümü sakinleştirme, ölümün önüne bariyerler kurma, savunma mekanizmaları ve silahlar geliştirme üzerine yapmıştır (Dastur, 2019, s. 32).

Eski Çağ Yunan filozoflarından Herakleitos, (2005, s. 69) “Doğduklarında yaşamak ve kendi paylarına düşene sahip olmak istiyor insanlar, ya da daha çok hiç ölmek ve arkalarında kendi paylarını yaşayacak çocuklar bırakıyorlar.” diyerek insanların ölüme direndiklerini ve çoğalmak istediklerini aktarmaktadır.

İnsanın ölüme karşı sergilediği tutumlardan biri de bakımlı olmakla ilgilidir. Peki, iyi giyinmenin bir felsefesi var mıdır? Cioran’a göre (2000, s. 163) insanın giyinmiş hatta güzel giyinmiş olmasının bir nedeni vardır. İnsanın bu eylemi ölümü bir tür reddediş biçimidir. “Giyimli olduğumuz içindir ki ölümsüzlükle böbürleniriz: Bir kravat takıldığında nasıl ölünebilir?” sorusuyla giyinme aracılığıyla insanın ölüme “şimdi gelme” mesajı gönderdiğini aktarmaktadır. Ona göre çıplak insan mezara ne kadar yakın olduğunu çok daha rahat fark etmektedir. Diğer bir deyişle insanın giyinmiş olma hali ölüme taktığı bir çelmedir ve bu bir kaçma yöntemidir.

Levinas’a göre ölüm hep gelecektedir (Levinas, 2004, s. 160) ve bunun nedeni “Sen varsan o yok, o yoksa sen varsın.” gibi antik özdeyişlerdir ki bunlar çoğunlukla ölüm paradoksunun yanlış anlaşıldığını göstermektedir. Bu anlamda ölüm hep geleceğe aittir ve şimdiki zamanda hiç bulunmaz.

Peki, insanlığın bu çabasının sonucu ne olmuştur? Ölümden kaçış mümkün değildir, insan bir gün kaçışta yolun sonuna geldiğinde kayıp boşluğunu dolduracak hiçbir şey bulamayacaktır. İnsan bu kaçışla yüzünü yaşam, sevgi, özgürlük gibi çoğu şeyden çevirebilir ancak ölümden çeviremez. Bütün korkularla neyden kaçıldığını bakıldığında geride korkudan başka bir şeyin olmadığı görülecektir. Yaşam ve yaşamdaki herhangi bir an gibi ölüm de bilinmezliğe doğru çıkılan seyahattir (Geraghty, 2014, s. 22). Uygur “Gittiğimiz yer de o, gitmediğimiz yer de gene o.” ifadesiyle ondan kaçışın imkânsızlığını ortaya koymaktadır (Uygur, 1993, s. 128).

Ölüm belki yavaşlatılıp hızlandırılabilir, tahrik edilebilir -örneğin intihar- belki de titiz bir bakım ve tedaviyle geciktirilebilir ancak insan, onu seçip seçmeme şansına sahip değildir. Dolayısıyla akıl ölüm karşısında adeta çaresiz kalmaktadır (Dastur, 2019, s. 31). Freud (1981) hiç kimsenin kendi ölümüne inanmadığını aksine herkesin bilinçdışında ölümsüzlüğüne ikna olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki ölen ve ölmekte olan hep başkalarıdır, insanın dışındaki yakınlarıdır (Dastur,

2019, s. 32). Amerikalı Antropolog Ernest Becker'e (1924-1974) göre 20. yüzyıl ölümsüzlük projesinin uygulandığı birasıdır.

Ölüm Korkusu/Anksiyetesi

Yalom, "Varoluşsal Psikoterapi" adlı eserinde ölüm korkusu, ölüm anksiyetesi, sonluluk korkusu gibi terimleri birbirinin yerine kullanmaktadır. Ayrıca ölüm korkusunun birbirinden farklı korkuların birleşiminden meydana geldiğini aktarmaktadır. Bütünü oluşturan korku parçacıklarının bazılarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır (Yalom, 1999, ss. 72-73):

- ✓ Ölüm süreci acı vericidir.
- ✓ Ölümüm sevdiğim için acı vericidir.
- ✓ Ölürsem bütün planlarım yarıda kalır.
- ✓ Bakmakla yükümlü olduğum ne olacak?
- ✓ Öldükten sonra bedenime ne olacağı düşüncesi korkutucudur.
- ✓ Ölümünden sonra nelerle karşılaşılacağına bilinmezliği korkutucudur.

Yalom, ölüm korkusunun zaman ve mekândan bağımsız olarak her daim mevcut olduğunu ve insanın yaşam enerjisinin büyük bir kısmını bu korkuyla mücadelede tükettiğini ifade etmektedir (1999, s. 71). Ölüm en belirgin, sezgisel olarak en açık kaygı kaynağıdır. Ölümle ilgili kaygılar her zaman vardır, karanlık varlığıyla insanı meşgul eder (Yalom, 2017a, s. 52). Özellikle içinde bulunulan anı yaşayamayan ve yaşama aktif bir biçimde dâhil olamayan insanlarda söz konusu korku oldukça yaygın bir durumdur (Gençtan, 2016, s. 157).

"Bağımlanan Terapi" adlı eserinde Yalom (2014, s. 135) ölüm korkusunu tarif ederken "Ölüm korkusu her zaman yüzeyin altına süzülür. Yaşamımız boyunca peşimizi bırakmaz ve ölüm farkındalığıyla başa çıkmak için -çoğu inkâra dayalı- savunmalar geliştiririz. Ama aklımızdan çıkaramayız. Fantazilerimize ve rüyalarımıza girer. Her kâbusta karşımıza çıkar." diyerek insanın yaşamı boyunca bu korkuyu taşıdığını ve bu korkuyu yenmenin en önemli gelişimsel görevlerden biri olduğunu vurgular. Ona göre insanın ana görevlerinden biri de iyi yaşamayı öğrenmenin iyi ölümü öğrenmek olduğunun farkına varmaktır. "Din ve Psikiyatri" adlı eserinde ise kanser hastalarıyla ilgili deneyimlerini paylaşırken ölüm korkusunun "yaşanmamış hayat" miktarıyla orantılı olduğunu aktarmaktadır. Hayatı dolu yaşayan, potansiyellerini kullanan bireylerin ölüm karşısında daha az panik yaşadıklarını vurgulamaktadır (Yalom, 2017b, s. 62).

Alman kökenli Dr. Burcout, Kraliçe I. Elizabeth'e çiçek hastalığı teşhisi koyduğunda kraliçe onu kovmuştur. Çünkü bu hastalık çoğunlukla ölümle sonuçlanmaktaydı ve kraliçe ölüme hazırlıksız yakalanma riskiyle karşı karşıya kalmıştı. Bu elbette kraliçe için iyi yönetilen bir ölüm olmayacaktı. Daha sonra yeniden çağrılan doktorun tedavisiyle kraliçe saçlarını kaybetmiş, derideki bazı bozukluklara rağmen çiçek hastalığından kurtulmuştur. O dönem Japon hükümdarı, Burma kralı ve Mısır firavunu aynı hastalıktan öldüğü için çiçek hastalığı yöneticilerin kötü ölümü olarak adlandırılmaktaydı (Hopkins, 2002, ss. 1-6). Bu örnek ölüme verilen tepki ve ölümü reddetme açısından önemlidir.

Cannon (2020, ss. 6-7) ölümü yaşamlar arası bir kat olarak değerlendirmekte ve bunu da en heyecan verici kat olarak nitelemektedir. Ona göre insanın ölümü korkutucu/ürkütücü olarak algılamasının nedeni insanların var olduklarını bildikleri tek yer olan fiziksel varoluştan kopmaları ve gizemli, karmaşa dolu bir boşluğa geçmeleridir.

Ölmekte olan herkesi bekleyen en önemli sorun "Ölmekte olan kişinin öbür dünyanın zorlu ve göz korkutucu sınamalarından başarıyla geçmesini sağlayacak koşullar nasıl maksimize edilebilir?" olduğudur (Kellehear, 2012, s. 80). Bu soruya verilebilecek iyi ve tatminkâr bir yanıt, hayatı boyunca insanın nasıl yaşaması gerektiğini sorgulamakta aranabilir.

Tüm canlı türlerinin ölümlü olmasının yanında bunun farkında ve bilincinde olan tek tür insandır. Ökten (2016, s. 202) de benzer şekilde hayvanların sahil ölüm bilgisine sahip olmadığını

belirtmektedir. Bu durumun aksine insanoğlu sahip olduğu us sayesinde ölüm bilgisi ve bilincine sahiptir ve bu bilgi büyük bir kesimde korkuya sebebiyet vermektedir.

İnsanlar, ölüme yaklaşımları itibarıyla iki farklı düzleminde yer alır: ölüm duygusu olan/taşıyan ve bu duyguya sahip olmayan/taşımayan insanların oluşturduğu düzlemler. Bu duygu, iki düzlemdeki insanlar arasında iletişimsel açıdan ciddi bir kopukluğu ortaya çıkarmaktadır. Bir taraf ölümün farkında ve onu biliyorken diğeri ondan bihaberdir. Ölümü bilen, aslında yaşamı boyunca defalarca ölmektedir; diğeryse bir anda ölü ve gider. Biri ebedi olduğunu zanneder ve öyle yaşar, diğeri ise ebedi yaşam için yaşar (Cioran, 2000, s. 17). Bir karınca kolonisindeki herhangi bir karınca, yuvası için gösterdiği gayreti dışardan gözleme ve fark etme fırsatına sahip olsaydı acaba bu gayreti göstermeye devam eder miydi? (Cioran, 2000, s. 48). Ancak insan, sahip olduğu bilinç sayesinde ölüm gerçeğini tasavvur edebilir bir vaziyettedir (Yalom, 1999, ss. 55-56). Yine de insan, bütün bildiklerine rağmen karınca misali içinde bulunduğu konvoyla eşlik etmektedir. Bu durum bir yönüyle insanın ölüm fikrine ilişkin karamsar varoşuyla bağlantılıdır.

Ölüm anlayışlarının çoğunda ikinci bir yaşama atıf bulunmaktadır. Cennet, cehennem veyahut ruhlar âleminde yaşamak gibi (Kellehear, 2012, s. 73). İnanışlar temelinde ölümden sonraki yaşam için bir öngörüye ulaşıldıysa da ölümün gerçekleşme anının bilinmezliği, hazırlıksız/plansız yakalanma gibi karmaşık durumlar hala insanların irdelediği, cevap aradığı konular arasındaki yerini korumaktadır. Kellehear'a (2012, s. 76-77) göre korkutucu ölüm yolculuğunda dört anlaşılabilir tepki bulunmaktadır: İlkinde kişi şanssız, zamansız bir ölüm şokuyla karşılaşmak yerine zamanı belli, törenler, ayinler yapılan bir ölüm yolculuğu diler. İkinci tepki, öbür dünya yolculuğunun belirsizliği ve kaygıdır ki kişi ölümden kaçınmak istemektedir. Üçüncüsü kökenini Taş Devri'nden aldığı belirtilen ve Şamanist adetler olan -trans, ilaç alma, coşkulu danslar, davul çalma, şarkı söyleme gibi- bazı eylem ve tutumların öbür dünyada hayatta kalmaya yönelik çabalarıdır. Dördüncüsü ise kişinin bu dünyada ölme deneyimi olmadığı için ölüm yolculuğunda nasıl davranması gerektiği hususunda insanın zor bir durumla karşı karşıya kalmasıdır. Şayet daha önce kısa bir süreliğine bile insanların ölümü deneyimleme şansı olsaydı insanların dua, ayin, eşya gibi konularda daha net fikirleri olabilirdi.

Schopenhauer'a (1859) göre doğa dilinde insanın başına gelebilecek en büyük kötülük ölüm olduğu için onun yaşadığı en büyük korku da ölüm korkusu olmaktadır. Yaşama aşırı bağlılığın getirmiş olduğu bu korkuya bağlı olarak ölümlle ilgili olay ve durumlar da dehşet verici olmaktadır ki insanın bu durumlara karşı aşırı ilgi, heyecan duyduğu bilinmektedir.

Ölüm korkusunun düzeyi; ona yüklenen anlam, yaşam olayları, tanık olunan ölümler/yakın birinin ölümü, ölüme hazırlıklı/hazırlıksız yakalanma gibi birçok faktöre göre değişmektedir. Bu hususta Ökten (Ludwig, 1847'den Akt.: Ökten, 2016, s. 190) ölümün canlılara ait olduğunu, canlılık yitirildiğinde ölümün de bizatihi yok olduğunu fakat ölümden korkanların ölümün canlı birine verebileceği acıyı tahayyül ederek korku ve titreme yaşadıklarını aktarmaktadır. Oysa ona göre insan canlılığını kaybettiğinde duyular işlev görmediğine göre ölünce ölümün acı vericiliği de yok olmaktadır.

İnsanların çoğu güzel anılarından ve onlar adına geçen gündelik olaylardan sık sık konuşmayı arzulamaktadır. Fakat söz konusu ölüm veya birinin yası olduğunda bu durum tiksiniresine reddedilir ve çabucak konu değiştirme ihtiyacı duyulur (Spellman, 2017, s. 227). Ölümün iyi bir tarafı olduğuna hiç ihtimal vermeden doğal bir olgu olduğu reddedilmektedir. Zira eylemleri de etkileyen bir ürküntü hâkimdir ve bu arzularına darbeler vurur, onları zayıflatır (Cioran, 2000, s. 160).

Marcus Aurelius (2015) ölenin yaşamını kaybettiği bir durumda yaşamın uzun/kısa oluşunun bir anlam ifade etmediğini, kaybedilenin geçmiş ve gelecek değil sadece o anki vakit olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda insan hangi yaşta ölürse ölsün kaybettiği tek şey o andır. Çünkü insan ne geçmişe ne de geleceğe sahiptir. Zira hiç kimse sahip olmadıklarını kaybetmemektedir.

Ölüm korkusu ve üzüntüsünün İslam filozoflarınca da detaylıca işlendiği görülmektedir. Örneğin Kindi "Üzüntüyü Yenmenin Çareleri" adlı risalesinde ölümün kötü olmadığını, kötü olanın ölüm korkusu olduğunu ifade etmektedir. Ona göre ölüm insanın doğasının tamamlanması için gereklidir. İnsan tabiatında canlılık varsa ölüm de olmalıdır. Asıl kötü olan ölümün olmamasıdır. Ölümü kötü olarak niteleyenler hayat ve ölüm hakkında eksik veyahut yanlış bilgiye sahiptir (Kaya, 2007, ss. 64-65).

Schopenhauer insan yaşamını, girdap ve kayalarla dolu bir denize benzetmektedir. İnsanın yaşamı boyunca tüm becerisi geminin enkaza sebebiyet verebilecek bu tehlikelerden uzak tutulması için kullanılmaktadır. Ancak bazen insanın dümeni bu tehlikelerin üzerine çevirdiği de olmaktadır. Yaşamın insana verdiği eziyet ve acı, onu bu davranışa sürükleyebilmektedir. Öyle anlar olur ki ölüm istenir olmaktadır (Schopenhauer, 2009, s. 237).

İbni Sina (1942), insanı rahatsız eden korkuların en büyüğü olarak ölüm korkusunu işaret etmektedir. Ölüm korkusunu korkuların en şiddetlisi olarak tanımlayan İslam düşünürü söz konusu korkunun sebeplerini şu şekilde sıralamıştır (İbni Sina, 1942'den Akt. Ökten, 2016, s. 147):

- ✓ Ölümün gerçekte ne olduğunu bilmeme
- ✓ Ruhun nereye intikal edeceğini bilmeme
- ✓ Kendinden sonra âlemin baki kalacağını zannetme
- ✓ Ölüme sebep olan hastalıkları mevcut olanlardan farklı zannetme
- ✓ Öldükten sonra kendisine işkence edileceğini düşünme
- ✓ Öldükten sonraki yaşamını ve yerini bilememe
- ✓ Geride bırakacağı mirasa tasalanma, teessüf etme

Yukarıda ifade edilen ölüm korkusunun bilim insanları, filozoflar ve İslam düşünürleri tarafından detaylıca irdelendiği görülmektedir. Bu konunun bu kadar ele alınmasından bile ölüm korkusunun insan hayatının ne kadar önemli bir kısmını meşgul ettiği tezahür edilebilir. Ölüm ve ölüm korkusu, farklı kesimler tarafından irdelendiği gibi ölüm korkusuyla baş etmenin farklı yolları da tartışılmıştır. Aşağıdaki başlık altında farklı perspektiflerden ölüm korkusunu yenmek ve insan hayatında edindiği yeri minimize etmek için ileri sürülen görüşlere yer verilmiştir.

Ölüm Korkusuyla Baş Etme

İnsan hayatında ve özünde bulunan çok farklı duygulardan bahsedilmektedir. Ancak duygular olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrıldığında en temelde korku ve sevgi bulunmakta ve diğer tüm duygular bunlardan türemektedir. Bu anlamda korku kontrolü ele geçirdiğinde olumlu duygular bastırılmakta/zayıflamakta ve onun yerine korkudan beslenen negatif duygular hâkim olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sevgiden türeyen mutluluk, ferahlık, barış ve neşe yerine korkudan beslenen öfke, nefret, kaygı ve suçluluk gibi duygular yaşanmaktadır. Çünkü bu iki temel duyguya dayanan diğer duyguların aynı anda yaşanması mümkün değildir. Sevgi ve onun bileşenleri tercih edildiğinde korkular iyileştirilmekte ve uzaklaşmaktadır. Tıpkı yemek yenildiğinde açlığın yerini tokluğun alması gibi (Kübler-Ross ve Kessler, 2000, ss. 203–204).

Kübler-Ross ve Kessler; korkuların bir düzen içinde üst üste yığıldığını, birinden sıyrılmaya diğerinin ortaya çıktığını, en derinde ise ölüm korkusunun yer aldığını ifade etmektedir. Ona göre insan muhtemel ölüm korkusuyla yüzleştiğinde diğer korkuları da daha kolay yönetebilecek ve daha mutlu yaşayabilecektir. Örneğin ölmekte olanlar bu korkuyla yüzleşmektedirler. Onlar bu korkunun onları ezmediğini ve kendileri üzerinde güç sahibi olmadığını görmekteyiz. Ancak onlar için maskesini çıkaran ve tanıdık olan ölüm, geride kalanlar için hala yeterince korkutucu olabilmektedir. Bu anlamda ölüm, en derin korkuyla direkt olarak yüzleşmeyi sağlamaktadır. Ancak bu en kötü korkuyla karşılaşmış olma hali, çoğu kez geç olmaktadır. Söz konusu korkularla yüzleşen insanlar çoğunlukla ya bir hastalıkla mücadele ediyordur ya da yaşamın son evresindedir. Şayet geç başarılan bu yüzleşme daha erken bir dönemde fark edilirse özlemi çekilen şeyler yapılmış olacak, geçmişte çok fazla pişmanlık olmayacak ve yarım/eksik bir hayat

yaşanmamış olacaktır. Dolayısıyla asıl önem teşkil eden husus; korkunun insanı kontrol etmesi ve bir ağacın kökleri gibi hayatına kök salması yerine insanın bu korkularını yerli yerinde yaşaması, onları yönetmesi ve elbette onlarla yüzleşmeyi başarabilmesidir (Kübler-Ross ve Kessler, 2000, s. 200).

Epiktetos (2008) ise ölümü hüzün maskelerine benzetmektedir. Ona göre ölüm korkunç bir maskedir ancak Onu çıkardığımızda bizi ısırmayacaktır. Tıpkı doğmadan önce ölüm ve ruh ayrı olduğu gibi ölüncü de beden ve ruh ayrılmak zorundadır. Öyleyse önceden olduğu gibi bu duruma üzülme yersizdir. Eğer şimdi değil de sonra olacaksa şimdiden acısını/korkusunu yaşamak anlamsızdır (Çağrı-Mutlu, 2018; Epictetus, 2008, II. 1. ss. 17-18). Ona göre korku ve tedirginlikten sıyrılıp özgür olmanın yolu bu duyguların eğitilmesinden geçmektedir. Korku köleliğinden sıyrılmak ve yaşamın gücüne sarılmak gerekmektedir (Epictetus, 2008, II. 1. ss. 39-40). Ölüme hazırlanmak, işkence ve kölelikten kurtulmak insanın görevidir. İnsana roller veren, ölümle yüzleşmeye çağırın yaratıcıya olan inancın gereği de budur (Çağrı-Mutlu, 2018).

Romalı devlet adamı ve bilgin Cicero, insanın ölüme karşı dayanıklılığını yaşamı boyunca kavuştuğu ünle sıkı bir bağ içerisinde değerlendirmektedir. Erdemli ve kusursuzca sorumluluklarını üstlenen insan için "ölümün tam vakti" olabilecek çok an vardır. Tüm görevlerini başarıyla yerine getirmeyi başaran insan ömrünün geriye kalanını ancak kaderle savaşıarak geçirebilir. O durumda ömrü tamamlayıp ölümü yeğlemek yerindedir (Cicero, 2019, s. 111).

Seneca, mektuplarının birinde "Ölüm yılları hesaba katmaz, ölümün seni nerede beklediği bilinmez. Bu yüzden sen her yerde bekle onu." diyerek ölümden kaçmak yerine onu beklemek gerektiğini ifade etmektedir. Devamında "Ölmeyi öğrenmek üstün bir iştir, ölüme alıştırmak kendini." sözüyle yaşam sevgisinin aşırılığı yerine ondan kopmaya hazır olmanın verdiği rahatlığı vurgulamaktadır (Seneca, 1999, ss. 26, 6-10). Ona göre yaşarken düşüncede ölmeyi denemek gerekir. Böylece bu denemelerle ölüm de alışıldık hale gelmektedir. İnsan yaşamı ölümle doğmadan önceki dönemdedir. Yanan bir lambanın sönmeye ve karanlık olan ortamın söndürme eylemiyle tekrar karanlığa dönmesi gibi (Seneca, 1999, ss. 54, 1-5). Yaşamın amacını bilen ve farkında olan insan hayatını ona göre yaşamaya çalışmaktadır. Yaşarken ölümün bir muavin/rehber olduğunu kabul eder, yaşamın değerini bilir ve çoğu kez ölümle anlaşmış ve onunla yakın temas kurmuş olur ki onun için "ölüm ister bu gün ister yarın olsun" ölüme gönülden hazırlanmış olur (Kierkegaard, 2000, ss. 167-168).

Yunan filozofu Epikuros ise bu korkunun kaynağının ölüme yüklenen hatalı anlamdan kaynaklandığını ifade etmektedir. Dolayısıyla onun bu konudaki çözümü doğal bir olgu olan ölümü doğru kavrama, evrenin doğasını bilme ve onun ardındaki hikâyelere kuşkuyla yaklaşmaktır. Ölümü insanın doğumundan önceki yokluğuna benzetir ve korkunun yersizliğini şu şekilde aktarır: "Biz var olmaya devam ettikçe ölüm bizimle olmayacaktır ancak o geldiğinde bizler artık var olmayacağız. İşte bu sebeptir ki, bu ne yaşayanı ne de ölüyü ilgilendirir: Ne de olsa biri halen vardır, diğeryse artık yoktur." (Spellman, 2017, s. 86-87; Ökten, 2016, s. 7).

Leartios (2004) eski Yunan düşünürlerinin eserlerini aktardığı "Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri" adlı kitabında ölümün kötü bir şey olmadığını aktarmaktadır. Ona göre ölümün kötü olarak görülmemesinin sebebi ise ne zaman geldiğini bilmemektir. Epikuros'a göre ise bir şeyin iyi veya kötü olarak değerlendirilmesi duyulara bağlıdır oysa ölüm duyulardan yoksundur. O halde ölüm hiçbir şeydir ve böyle bir düşünce hayatı neşeli kılar, ölüme sonsuzluk eklemek değil (Ökten, 2016, s. 96).

Epikuros, ölümün verdiği acıdan çok ölüm korkusu ve düşüncesinin acı verici olduğunu belirtmektedir. Bilge insan yiyeceğin bol olanını değil lezzetli olanını seçtiği gibi zamanın da uzun olanını değil fakat en hoş olanını tercih eder (Leartios, 2004, s. 518). Örneğin Spinoza (2000, s. 54) "Özgür bir insan, her şeyden en azından ölümü düşünür ve onun bilgeliği ölümün değil yaşamın bir meditasyonudur." diyerek benzer görüşü savunmaktadır.

Milattan önce yaşayan Romalı şair Lucretius da "Evrenin Yapısı" adlı eserinde ölüm korkusunun yersiz olduğunu ifade etmiştir. "Eğer ruh da beden gibi ölümlüysen ölümün ne önemi var bizim için?" diye sormaktadır şair. Ona göre öldükten sonra ruh ve beden diriliğini kaybediyorsa olacak olanları ve acıyı yaşamamız mümkün olmayacaktır. Öldükten sonra ruh ve canda duyum işlemleri yitirilmişse zararlı olan ne varsa artık ölen kişiyi rahatsız etmemektedir (Lucretius, 1974, ss. 115-117; Spellman, 2017, s. 88).

Aurelius'a göre ölüm doğanın refahı için gereklidir. Mantıklı düşünen kişi ölümü bekler ve uygunlukla karşılar. Ölüm karşısında nasıl bir tavır sergileneceği üzerine "Ölümü küçümseme, seve seve karşıla onu, çünkü oda doğanın istediği şeylerden biridir. Öyleyse, us yürüten insana özgü olan; ölüm karşısında ne yüzeysel, ne düşman, ne öfkeli olmak, onu yaşamın doğal olgularından biri olarak beklemektir." (Aurelius, 2004, ss. 123-124) şeklinde bir açıklama getirmektedir. Roma İmparatoru ve düşünür devamında "İnsanların yaşamı nefes alıp vermektir ibarettir. Nasıl havayı içimize çekip sonra dışarı veriyorsak yaşamımız dabuna benzer. Önce onu içimize çeker sonra geri veririz." (Aurelius, 2015) diyerek yaşamın geçiciliği ve ölüm üzerine düşüncesini ortaya koymaktadır.

Seneca (1999); insanın yavaş yavaş ölüme doğru gittiğini yani her gün biraz daha ölmekte olduğunu, bebeklik, çocukluk, gençliğin yitirilerek ölüme doğru ilerlendiğini belirtmektedir. Ona göre korkutucu olan her an yaşanan ölüm değil son anda yaşanan ölümdür. Epicurus ise insanın ölüm korkusuyla yaşamı kendine zehir ettiğini, bu korkuyla kendisini ölüme zorladığını aktarmaktadır. Çünkü Epicurus'a göre insan ruhunu ya ölüme ya da yaşama katlanması için güçlendirebilir. Hayat ne aşırı sevilmeli ne de ona nefret duyulmalıdır (Seneca, 1999, ss. 19-25).

Ölümü korkulan bir olgu olarak nitelendirmek yerine bir kurtuluş, dertlere deva olarak görmek insan için faydalı olanıdır. Montaigne (1992) "Denemeler" adlı eserinde "Hiçbir zaman korkulmayacak, çok kez aranacak pek emin bir limandır ölüm. Hayata ha biz son vermişiz ha kendi son bulmuş, hepsi bir... En gönüllü olandır ölümlerin en güzeli." sözleriyle diğer birçok yazar ve düşünürün aktardığı gibi ölümün tabiatın bir gereği olduğunu, ölümün doğal bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini aktarmaktadır. Devamında son günden korkmanın anlamsız olduğunu, o günün de tıpkı diğer günler gibi olduğunu "Bütün günler ölüme gider; son gün varır." sözüyle tamamlamaktadır (Montaigne, 2018, ss. 69-75).

Arthur Schopenhauer'a (2009, ss. 212-220) göre insan ne yaşamından önceki dönemine ne de sonrasına odaklanmalıdır. Yaşamın o anına razı olan, onu öylece kabul eden kişi ölüm korkusunun bir yanılsama olduğunu kabul eder ve ondan kurtulur. İnsanın bu bilince ermesi ölüm korkusunun yaşamı zehirlemesine müsaade etmez ancak tamamen bu korkudan bihaber yaşamak da mümkün olmamaktadır. Epiktetos'a (2010) göre her ne kadar ölüm ve acı engellenemez olsa da ölümden duyulan korku ve kaygı engellenebilir (Ökten, 2016, s. 134).

Ölümü korkutucu, kaygı verici ve dehşet verici hale getiren faktörlere odaklanmak yerine ölüme hazırlıklı olmak, hayatta az pişmanlığa sahip olmak ve inancın gelişimine kaynaklık eden maneviyat gibi hususları hayatının bir parçası olarak görmek de onun dehşetini hafifletebilmektedir. Diğer taraftan Bauman "her gün prova edilen ölüm" söylemiyle ele aldığı ölümlülüğü bulunduğu yerden çıkarıp günlük yaşamın sıradan herhangi bir olayı gibi her gün yaşamak gerektiğini söyler. Bu durumun ise ölümü dehşetinden yoksun bırakacağını belirtmektedir. Böylece ölüm günlük yaşamın daimi bir provasına dönüşür. Ölümün dehşet vericiliğinin azalması, bir aşının yüksek dozda tek seferde yapılması yerine azar azar farklı günlerde yapılmasının vereceği etki gibi ele alınmaktadır (Bauman, 2018, s. 255). Buradaki esas konu zehrin etkisinin azalmış olması ve diğer taraftan vücudun zehre karşı adım adım bağışıklık kazanmış olmasıdır.

Ölümün korkutucu, istenmeyen ve itici bir olgu olarak kabul edilmesinin yanında onun hayata kattığı anlam itibarıyla da değerli kabul edildiği olmaktadır. 20. yüzyıl filozoflarından Bernard Williams (1929-2003) ölümün yaşamı ve sevilen insanlarla kurulan ilişkileri anlamlı kıldığı düşüncesindedir. Ona göre ölüm, iç karartıcı olmaktan çok insanın sınırlı hayatının değerli

olmasını sağlamaktadır (Spellman, 2017, s. 122). Yalom "Ölüm inkâr edildiğinde yaşam küçülür." sözüyle hayat ve ölümün ne denli birbiriyle ilintili olduğunu vurgulamıştır (Yalom, 1999).

Uygur (1993, s. 128), ölüm korkusunu yenmeyi başaran ve bu başarıyı canlı tutan kişinin "yerden yere çalınıp yok edilse de" hiçbir zaman yenik düşmeyeceğini ifade etmektedir. "Devrimlerin en eşsizi, ölümü yenen devrimdir. Bunun için de yaşamaya bambaşka açıdan bakabilmek gerekir." (Uygur, 1993, s. 129) sözü ölüme karşı sergilenmesi gereken tutumu daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Romalı devlet adamı ve yazar Cicero "Ölüme Övgü" adlı eserinde insanın ölümü karşılama tutumunu "Emr-i hak vaki olup da bu dünyadan ayrılacağımız gün gelip çatinca, şükran içinde boyun eğelim ölüme, ya besbelli bize ayrılan ebedi istirahatgâhımıza gidebilmemiz ya da büsbütün heyecanlardan ve sıkıntılardan kurtulabilmemiz için bir hapisneden, zincirlerimizden kurtulduğumuzu düşünelim. Öte yandan tanrı henüz buyruğunu vermemişken, başkaları korkunç bulsa da son günün bizim için hayırlı olduğuna inanalım, ölümsüz tanrıların ve her şeyin anası olan doğanın hazırladığı hiçbir şeyi kötü saymayalım." (Cicero, 2019, s. 119) sözleriyle ölümün doğal, gerekli ve hayırlı bir olgu olarak görülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Genel itibarıyla insanın istenmeyen bir duruma tepkisi ya boyun eğme (kaçmak) ya da karşı çıkıp mücadele etmedir (savaşmaktır). Benzer bir tutum ölüm karşısında da sergilenmektedir. İnsanlar açısından ölümün istenmeyen bir olgu olduğu kabul edilebilir bir durumdur. Ancak bu gerçeklikle yüzleşmek, onu kabul etmek insanlara zor gelmektedir.

Bir de ölümün duvarın öte tarafında bulunması sürecinin ardından onun beri tarafa geçerek hayatın içine yerleşme serüveni vardır. Sartre (2009, s. 662) ölümü bir dizideki melodinin final ezgisine benzeterek melodi, dizi ve son ezgi arasındaki ilişki üzerinden ölümü somutlaştırmaktadır. Ona göre dizi yaşamdır, melodi insandır ve son ezgi ise ölümdür. Fransız düşünür ve yazar bu ilişkide son ezgi olmaksızın melodinin anlamsız olduğunu ve ölümün her zaman insanın yaşamının son terimi olduğunu vurgulamaktadır. Böylece ölümün "öteki"den "benimki" olana dönüştüğüne ve artık içselleştirildiğine, insanileştiğine atıf yapmaktadır (Sartre, 2009, ss. 662-663).

Ölüm saplantısına kapılmış kişilerin bu saplantıdan umut ve aklın sunduğu gerekçelerle çıkması güç bir durumdur. Bu saplantıdan ve ölüm heyulasından azade yaşamının yolu, tüm acısı ve sefasıyla onun her yönüne maruz kalmaktan geçer. Ancak bu maruz kalma yüzeysel değil, derin ve zorlu bir mücadeleyi içermelidir. Öyle ki bu saplantıya karşı güvenlik zırhını giymek isteyen kişi bunaltı zevklerine ulaşmış, naif ve zalimane yok oluşları deneyimlemiş olmalı ki bu saplantının üstesinden gelebilsin. Böylece en derin ızdırabı çeken kişi ustalaşmış biri olarak direnişinin zaferini kutlama olanağına mazhar olacaktır (Cioran, 2000, ss. 17-18).

Kierkegaard (2000, s. 168) hayatın henüz öğrenme çağında olan bir genç üzerinden ölümün yaşama rehberlik etme işlevine atıfta bulunarak hayatı bir insanın ölüm düşüncesi aracılığıyla neler öğrenmeye çalıştığını gözlemleyen bir öğretmene benzetmektedir. Böylece ölüm herkese ömür boyu atanan bir gözlemci ve rehber gibi anılmaktadır. Burada ölümün korkunçluğu ya da kontrol ediciliğinden ziyade yönlendirici olma ve tabii ki insanı test edici ve sınavcı olma özelliğine dikkat çekilmektedir. Böylece ölüm, hayatın bizatihi içinde kendini tanıtan ve kim/ne olduğuna ilişkin imgelemde bir konum elde etmektedir. Rehber olan, öğretme rolüne sahip olan ve üstelik birey yaşadığı müddetçe kendisi olmayan ve zarar vermeyen (ölümün) korkutucu olması düşünülemez. Hablemitoğlu (2021, ss. 20) da insanı asıl eğitenin ölüm olduğunu ve dolayısıyla ölümün başöğretmen ağırlığı taşıdığını ifade etmektedir.

Yalom ise ölüm kaygısıyla savaşmanın yolunun "Onu hiçbir şeyden bir şeye dönüştürmek"ten geçtiğini belirtmektedir (Yalom, 1999, s. 74). Burada korkunun kaynağının belirlenmesinin korkuyla baş etme potansiyelini artıracığı vurgulanmaktadır. Hiçbir şey olanın bir şeye dönüştürülmesi ve böylece çaresizliğin yok edilmesi amaçlanmış olmaktadır. "Ölüm Korkusunu Yenmek" adlı eserinde Yalom; Yahudi soykırımı yıllarında Hristiyan numarası yaparak

Budapeşte’de yaşayan, yıllarca ölüm tehditlerinden/tehlikesinden kurtulmaya çalışan bir tıp doktorunu ele almaktadır. Neredeyse her gününü bu şekilde mutlak ölümle karşılaşarak geçiren doktor buna nasıl dayandığını ise “Buna inanmak zor, ama alışıyorsun.” diyerek açıklamaktadır. Ölüm düşüncesiyle başa çıkmak, ölümle yüzleşmek onun korkunçluğunu hafifletmektedir (Yalom, 2009, ss. 25-36). Ölümle yüzleşmek insanın hayata bakış açısında önemli değişiklikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu bakış açısı terapistler tarafından da kabul edilen ve danışanlarında sık sık fark ettikleri bir durumdur. Örneğin kanser hastalarının küçük şeylere önem vermemeleri, dikkatlerini sevdikleri şeylere vermeleri ve başkaları için ölüm modeli oluşturmaları buradan gelmektedir (Yalom, 2017, s. 54). Bununla birlikte Yalom iyi bir hayat yaşamış olmanın, insanın verdiği sözleri yerine getirmiş olmanın yani ölüme hazır olmanın ölüm düşüncesiyle başa çıkabilmeyi kolaylaştırdığını aktarmaktadır (Yalom, 2009, s. 36). Hayatı dolu ve anlamlı geçirmek Kazancakis’in deyimiyle “Ölüme, yanıp kül olmuş bir kaleden başka bir şey bırakmamak”tır ve dolayısıyla bu durum korku ve paniği engellemektedir (Yalom, 2017a, s. 62).

Ölüm Korkusuyla Baş Etme Aracı Olarak Logoterapi

Logoterapi “anlam yoluyla terapi” veya “anlam yoluyla iyileşme” olarak ifade edilen ve dolayısıyla anlam ve öz merkezli olan bir terapi modelidir. Bu modelin de çeşitli boyutları bulunmaktadır ve söz konusu boyutların yaşamın anlamı, varoluşun özü, sevgi ve acının anlamı gibi odakları bulunmaktadır (Çelik, 2017). Logoterapinin kurucusu olarak kabul edilen Frankl’a (2016) göre hayatta acı vardır ancak yaşamın anlamına ulaşmanın yolu söz konusu acıya yönelik bir tutum geliştirmekle mümkündür. Bu bakımdan insanın korkuya karşı cesaretli bir duruş sergilemesi onu olgunlaştıracak ve güçlendirebilecektir.

İnsan yaşamı geçicidir, ancak bu geçicilik varoluşumuzu anlamsız kılmamalıdır. Logoterapi tam da bu noktada kötümser/karamsar olmaya değil aksine dolu dolu, sevinçli ve gurur verici bir yaşamın oluşturduğu zenginliğe odaklanır. Frankl’a göre ölüm konusunda da “yiğitçe göğüslenen” acılar dâhil insan tüm güçlüklerle rağmen gurur verici bir yaşam sürdürmelidir (Frankl, 2016, ss. 135–136). Öyle ki logoterapi ve ölüm anksiyetesi üzerine yapılan çalışmalar da logoterapinin ölüm kaygısını azalttığını ortaya koymaktadır (Emafti vd., 2019). Kanser hastaları ile yapılan grup logoterapisi de hastaların logoterapi tedavisinden sonra ölüm kaygısında/anksiyetesinde önemli bir düşüş olduğunu göstermiştir (Heidary vd., 2023). Benzer şekilde yaşlıların ölüm korkusu ile logoterapi arasındaki ilişkiyi irdeleyen ve grup logoterapisinin uygulandığı bir çalışmada da logoterapinin ölüm korkusunu azalttığı ortaya çıkmıştır (Ghorbanalipur ve Esmaeili, 2012).

Logoterapi yaklaşımına göre her insan mutlaka ölüm düşüncesinin ortaya çıkardığı yaşamın korkutucu boyutuyla yüzleşecektir. İnsanın yaşadıklarının bir gün mutlak bir şekilde son bulacağı düşüncesi ve ölümle birlikte yaşanan duygular bu korkuyu derinleştirmektedir (Erdem, 2023). Bu nedenle Frankl, ölüm korkusunun psikodinamik bir yaklaşım ve felsefi bir anlayışla iyileştirilemeyeceğini, logoterapinin bu alan için özel tekniklere sahip olduğunu belirtmektedir. Bazen anlamsızlık duygusu tek başına dahi patolojiye sebebiyet verebilir. Dolayısıyla insanın yaşamında anlam bulması ve anlama ulaşması gerekmektedir. Bunun için de üç temel yol izlenebilir: bir eser yaratmak veya bir iş yapmak, bir şey yaşamak ya da bir insanla etkileşime girmek ve değiştirilemeyecek bir kader karşısında umutsuzluğun çaresiz kurbanı olmak yerine trajediyi zafere dönüştürmek yani çekilen acıyla gurur duymak ve bunu onur verici bir durum olarak değerlendirmek (Frankl, 2016, ss. 135–158). İnsanların yaşadığı ölüm kaygısı karşısında anlam bulma yolları değerlendirildiğinde varoluşsal boşluğun olmaması için insanın yüzleştiği acılarda anlam bulması, anlam bulduğu noktalardan güçlenmesi ve başarıya ulaşması/potansiyelini kullanması daha olası bir durum olmaktadır. Böylece insan; cesurca ve onurla acı, kaygı ve korkularını göğüsleyebilecektir.

Yukarıda da aktarıldığı üzere logoterapi ve grup logoterapisi çeşitli korku ve kaygı bozukluklarının tedavisinde etkili olan bir psikoterapi tekniğidir. Dolayısıyla söz konusu yaklaşım, ölüm

korkusuyla baş etmede iyileştirici ve güçlendirici olabilmektedir. Dolayısıyla insanlar, istenmeyen durumlar karşısında odaklarını olumsuz duygu ve düşüncelerden pozitif duygu ve düşüncelere çevirerek hayatta anlam bulabileceklerdir.

Yaşam ve ölüme yönelik bireysel tutumların ilişkisinin incelendiği bir çalışmada acı çekme ve ölüme anlam yüklemenin yaşamın anlamını arttırdığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç Frankl'ın görüşlerini destekler niteliktedir (Durlak, 1972). İnsanların özünde yaşamın anlam ve amacını bulma güdüsü vardır ve bu anlam ve amaç bulunamadığında ise ölüm korkusu ortaya çıkarak bireyi etkisi altına almaktadır (Frankl, 2016). Dolayısıyla insanlar varoluşlarını sorgulayarak ölüme, acıya ve hayata anlam yükleme güdüsüyle hareket ederler. Ancak anlam bulunamadığında yani varoluşsal boşluk yaşandığında söz konusu durum ölüm korkusunun yordayıcısı olabilmektedir. Alanda bu yönde yürütülen çalışmalar da yaşamın amacı, yaşamda anlam ve ölüm korkusu arasındaki ilişkiyi doğrulamaktadır (Ekşi vd., 2019; Teke vd., 2021). Dolayısıyla insanlar söz konusu korku ve bozukluklara karşı içsel baş etme stratejilerini kullanarak yaşamlarını daha ferah bir şekilde sürdürebilirler.

Sonuç ve Öneriler

Ölüm olgusu, hangi inanç ve kültüre mensup olursa olsun insan ve toplumların ilgisini hep çekmiştir. Buna karşın her zaman insanlar, hayatta kalma arzusu taşımış ve kendini koruma eğilimi göstermiştir. Bu çalışmada da ölüm olgusu, insanların ölüm karşısındaki tutumları, ölüme çare ve ölümsüzlük arayışları ile ölümlerle baş etme yolları ele alınmıştır. Bu doğrultuda ölüme karşı sergilenen tutumlar, ölüm korkusu ve ölüm korkusuyla baş etmenin nasıl mümkün olabileceğine dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Ölüm korkusu, genel olarak zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde insanların yaşamlarına sirayet etmiş ve yaşam enerjisine yansımıştır. Öyle ki psikoterapistler, bilim insanları ve İslam filozofları ölüm korkusunu korkuların en derininde yer alan ve korkuların en şiddetlisi olarak nitelmiştir. Ancak insanın zihnini meşgul eden ve yaşam enerjisini azaltan bu korku karşısındaki tutumu, asıl kurtarıcı olarak nitelendirilmektedir. Ölüm korkusuyla baş edebilmek için ölümün dertlere deva olarak görülmesi, insanın korkularını yönetmesi ve onlarla yüzleşip yaşaması, yaşam ve ölümün amacını bilerek yaşaması ve hayatına ona göre yön vermesi gerekmektedir. Doğanın istediği şeylerden biri olan ölüm olayını küçümsemeden onu hayata kattığı anlamı itibarıyla değerli kabul ederek karşılamamanın daha sağlıklı olduğu belirtilmektedir. Yalom da ölümlerle yüzleşmeyi güneşe çıplak gözle bakmak kadar zor bir durum olarak nitelendirmekle beraber, ölüm korkusunu yenmenin bir yolu olarak bunu gerçekleştirmeyi gerekli görmektedir (2017a).

Ölüm gerçekliğini kabul etmek, onu olgunlukla karşılamak, yaşamın amacını bilerek yaşamak, ölüme yüklenen hatalı düşüncelerden kurtulmak, ölüme hazırlıklı olmak, maneviyatı güçlü tutmak, ölümün hayata kattığı anlam itibarıyla ona değer atfetmek, ölümün yönlendirici boyutuna odaklanmak ve iyi bir hayat yaşamak ölüm korkusuyla başa çıkmayı kolaylaştırmaktadır.

Ölüm korkusuyla baş etmenin bir stratejisi olarak yukarıda zikredilen durumların yanı sıra insanın hayatta anlam bulma yoluyla korkularıyla baş edebileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda logoterapi yaklaşımı önerilmektedir. Buna göre insanın varoluşunu ve hayatın anlamını keşfetmesi, korku ve acılarına anlam yüklemesi, onları kabul etmesi ve onlar karşısında cesaretli bir duruş sergilemesi logoterapi ile mümkün olabilmektedir. Zira logoterapi; insanları olgunlaştıran, karamsar bir tutum yerine sevinçli ve gurur verici bir yaşam sürmelerini teşvik eden ve insanların anlam bulmasını sağlayan bir yaklaşım olarak kabul görmektedir. Nitekim literatürde yapılan araştırmalar da logoterapi yaklaşımının insanların ölüm korkusunu azalttığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ölüm olayı ve korkusu için özel teknikler de içeren logoterapinin sözü edilen diğer tutumlarla beraber ölüm korkusuyla baş etmede önemli bir araç olabileceği

düşünülmektedir. Böylece ölüm korkusu yaşayan insanların daha ferah bir yaşam sürmeleri ve hayatı daha anlamlı bir bakışla değerlendirerek güçlenmeleri mümkün olabilecektir.

Yazar Katkı Oranları

Yazarın Çalışmaya katkısı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Ölüm Korkusu ve Ölüm Korkusuyla Baş Etme Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Ameisen, J. C. (2003). *La sculpture du vivant: le suicide cellulaire ou la mort créatrice*. Seuil.
- Aries, P. (1991). *Batılının ölüm karşısında tavırları*. Gece Kitapları.
- Aurelius, M. (2004). *Düşünceler*. YKY yayınları.
- Aurelius, M. (2015). *Kendime düşünceler*. Oda Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri* (3rd ed.). Ayrıntı Yayınları.
- Brown, G. U. Y. (2008). *The Living end: The new sciences of death, ageing and immortality* (1st ed.). Macmillanscience.
- Cannon, D. (2020). *Ölümün ötesi: Tüm ayrıntılarıyla ölümden sonraki yaşam* (7th ed.). Akaşa Yayıncılık.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society*. Wiley-Blackwell.
- Cicero, M. T. (2019). *Ölüme övgü* (3rd ed.). Sel Yayıncılık.
- Cioran, E. M. (2000). *Çürümenin kitabı*. Metis Yayınları.
- Çelik, G. (2017). Logoterapi: Temel bileşenleri ve terapi teknikleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2(70), 70–97. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/514793>
- Çağrı-Mutlu, E. (2018). Epictetus on death. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(4), 1262–1269. <https://doi.org/10.21547/jss.455163>
- Dastur, F. (2019). *Ölümlüyle yüzleşmek-felsefi bir soruşturma*. Pinhan Yayınları.
- Durlak, J. A. (1972). Relationship between individual attitudes toward life and death. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 38(3), 463. <https://doi.org/10.1037/h0032854>
- Ekşi, F., Okan, N., Kökçam, B. & Ekşi, H. (2019). Yaşamın anlamı ve yaşamın amacı değişkenlerinin ölüm kaygısını yordamaları üzerine bir model denemesi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 6(32), 72-84. <https://orcid.org/0000-0002-9496-6417>
- Emafti, M. F., Hedayatzadeh-Omran, A., Noroozi, A., Janbabai, G., Tatari, M., & Modanloo, M. (2019). The effect of group logotherapy on spirituality and death anxiety of patients with cancer: an open-label randomized clinical trial. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 13(3), 93572. <https://doi.org/10.5812/IJPBS.93572>
- Epictetus. (2008). *Discourses and selected writings*. Penguin Books.
- Erdem, M. (2023). Anlam merkezli terapiler. O. Zengin & M. Oral (Ed.), *Sosyal hizmet uygulama modelleri: Vaka örnekleriyle içinde* (ss. 1-20). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Frankl, V. E. (2016). *İnsanın anlam arayışı*. Okuyan Yayınları.
- Gençtan, E. (2016). *İnsan olmak* (14th ed.). Metis Yayınları.
- Geraghty, A. (2014). *Death, the last god: A modern book of the dead*. John Hunt Publishing.
- Ghorbanalipur, M., & Esmaili, A. (2012). Determining the efficacy of logo therapy in death anxiety among the older adults. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 3(9), 53–68. <https://doi.org/10.22054/QCCPC.2012.6063>
- Görgülü, Ü. (2022). Teknoloji geliştiren insandan teknolojinin geliştirdiği insana-genetik müdahale ile insan geliştirmeye etik ve fikhî bakış. *Diyanet İlmî Dergi*, 58(3), 1095-1124. <https://dergipark.org.tr/en/pub/did/issue/72787/1150817>
- Hablemitoğlu, Ş. (2021). *Yas uzun bir veda*. Doğan Kitap.

- Heidary, M., Heshmati, R., & Hayes, J. (2023). Effect of group logotherapy on anxiety about death and existential loneliness in patients with advanced cancer: a randomized controlled trial. *Cancer Nursing*, 46(1), E21–E30. <https://doi.org/10.1097/NCC.0000000000001086>
- Herakleitos. (2005). *Fragmanlar*. Kabalıcı Yayınevi.
- Hopkins, D. R. (2002). *The greatest killer: Smallpox in history*. University of Chicago Press.
- Kaya, M. (2007). *İslam filozoflarından felsefe metinleri* (4th ed.). Klasik Yayınları.
- Kellehear, A. (2012). *Ölümün toplumsal tarihi*. Phoenix Yayınevi.
- Kierkegaard, S. (2000). *The essential Kierkegaard: Three discourses on imagined occasions*. E. H. Hong, Howard V. & Hong (ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.5860/choice.38-3266>
- Klarsfeld, A. & Revah, F. (2000). *Biologie de la mort*. Janvier.
- Kübler-Ross, E., & Kessler, D. (2000). *Life lessons: Two experts on death and dying teach us about the mysteries of life and living*. Scribner.
- Learios, D. (2004). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Levinas, E. (2004). *Ölüm ve öteki*. *Cogito*, 40, 157–174. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/51967385/Eski_Turklerde_olumlibre.pdf?
- Lucretius. (1974). *Evrenin yapısı* (1st ed.). Hürriyet Yayınları.
- Montaigne. (1992). *Denemeler*. Cem Yayınevi.
- Montaigne, M. de. (2018). *Denemeler* (I. Kitap). Say Yayınları. <https://doi.org/10.5840/tpm20125622>
- Ökten, K. H. (2016). *Ölüm kitabı: Ölüm düşüncesinin temel metinleri* (2nd ed.). Agora Kitaplığı.
- Öztürk, E. (2016). *Taziye gelenekleri ve ziyaret fenomeni (Kars Örneği)* (1st ed.). Rağbet Yayınları.
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik-Fenomenolojik ontoloji denemesi*. İthaki Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2009). *İsteme ve tasarım olarak dünya* (2nd ed.). Biblos Kitabevi.
- Schopenhauers, A. (1859). *Die welt als wille und vorstellung II*. Diogenes Verlag.
- Seneca, L. A. (1999). *Ahlaki mektuplar (Epistulae morales)*, Kitap I-XX (1-125 Mektup). Türk Tarih Kurumu.
- Spinoza, B. (2000). *The ethics, Part IV, Proof, LXXII*. The Pennsylvania State University. <https://doi.org/10.2307/j.ctvx8b6j4.5>
- Spellman, W. M. (2017). *Ölümüm kısa bir tarihi* (1st ed.). Can yayınları.
- Stearns, P. N. (2007). *Revolutions in sorrow*. Taylor & Francis Group.
- Teke, E., Hamarta, E., & Avşaroğlu, S. (2021). *Ölüm kaygısı ile yaşamın anlamı ve pozitif şemalar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. *Future Visions Journal*, 5, 9-16. DOI: 10.29345/futvis.165
- Uygur, N. (1993). *Yaşama felsefesi*. Kabalıcı Yayınevi.
- United Nations Population Division, (2025). *Life expectancy, including the UN projections*. Erişim tarihi, 05.02.2025, <https://ourworldindata.org/grapher/life-expectancy-at-birth-including-the-un-projections?time=earliest..2100>
- Yalom, I. (1999). *Varoluşçu psikoterapi*. Kabalıcı Yayınevi.
- Yalom, I. (2009). *Ölüm korkusunu yenmek* (1st ed.). Kabalıcı Yayınevi.
- Yalom, İ. (2017b). *Din ve psikiyatri* (1st ed.). Pegasus Yayınları.
- Yalom, I. D. (2017a). *Güneşe bakmak ölümle yüzleşmek*. Pegasus Yayınları.
- Yalom, İ. D. (2014). *Bağışlanan terapi* (1st ed.). Kabalıcı Yayınevi.
- Yelboğa, N. (2023). *Ölüm, yas ve sosyal hizmet* (1st ed.). Nobel Yayıncılık.

Extended Abstract

Man's desire to survive and his tendency to protect himself have always existed. Regardless of faith and culture, the phenomenon of death has always attracted the attention of people and societies. This study examines ways to cope with the fear of death by focusing on the fear of death and the attitudes towards the fear of death. From this perspective, human's adventure of death and fear of death has been discussed on an academic basis. Another focus of the study was to highlight logotherapy, which is an approach that emphasizes the meaning of life in the face of fear/anxiety of death.

People against death; It is known that there are efforts to predict death, to know the risks that death may bring, and to protect against it. Despite these efforts, when the fact that death is inevitable is realized, attitudes such as

preparation/planning for it are exhibited. These attitudes actually show that people first try to avoid it, and then, if this is not possible, they take action to do something for them.

In his book "The Rise of the Network Society", Castells (2010) states that one of the themes of societies throughout history has been death, that the dominant trend is now based on removing death from society and separating it from life, and technological systems are used to make this belief durable enough. In fact, it is stated that the underlying truth behind people's well-groomed and well-dressed clothes is to convey the message "don't come to death now". In this context, it is possible to say that people have resisted "never dying" throughout history. Thus, people tried to save themselves through the death of immortality. It is stated that the underlying reality of these protective and defensive actions exhibited by people is the fear of death, which is accepted to always exist regardless of time and place. In addition, the fear of death; It is stated that it is a combination of different fears such as being painful, plans being left unfinished, what will happen to those left behind, what will happen to the body of the deceased, and not knowing what will happen after death. Therefore, there is the frightening and terrifying feeling of moving into a life full of mystery and chaos after physical existence ends.

The fact that death is a frightening and rejected phenomenon is reflected in people's actions. There is denial of death in actions such as being beautiful and well-groomed, trying to benefit from the opportunities of medicine that try to protect the individual, trying to establish sufficient roots in life, and the intention of trying to continue its existence through the continuation of its generation, secretly or openly. In fact, the fact that death is not included in daily conversations is due to the panic felt in the face of death. Because there is a fear that affects actions and deals blows to people's life desires.

So how do people cope with this deep fear and how can they live a happy life despite this fear? Accepting the reality of death, fulfilling the requirements of a desired life, experiencing and managing fears appropriately, and therefore confronting them can be listed as ways to cope with the fear of death. Additionally, Seneca wrote in one of his letters, "Death does not take into account the years, it is not known where death awaits you: so wait for it everywhere." He expresses that instead of running away from death, we should wait for it, and that death should be experienced in thought and become habitual. Dealing with death will gradually reduce the pain felt by death. In this way, you will be prepared wholeheartedly, death will turn into a rehearsal of daily life, and this will make it easier to cope with the fear of death.

Apart from the situations mentioned above as ways to cope with the fear of death, the logotherapy approach is also recommended for people to cope with their fears through meaning and heal. It is possible for a person to discover his existence and the meaning of life, to give meaning to his fears and pains, to accept them and to take a courageous stance against them with logotherapy. Because logotherapy is accepted as an approach that matures people and helps people find meaning in order to live a joyful and proud life instead of a pessimistic attitude. Research in the literature also reveals that the logotherapy approach reduces people's fear of death. Therefore, it is thought that logotherapy, which also includes special techniques for the event and fear of death, can be an important tool in coping with the fear of death. In this way, it will be possible for people who are afraid of death to live a more spacious and successful life and to continue their lives by becoming stronger and realizing themselves. It is clear that people who have strong ties with life, who fulfill their life duties in a healthier and more conscious way, and who are at peace with themselves can cope with the fear of death more easily.

Death, which cannot be prevented despite all efforts to avoid and defend itself and now unmasks itself, makes itself more noticeable to people, especially in the event of an illness or in the last stage of life. However, this awareness may sometimes occur late and therefore it may be late for some things. If this late confrontation is noticed at an earlier period, people will have done the things they longed for, there will be less regret about their past lives, and an incomplete life will not have been lived. It is emphasized that the fear of death is proportional to the amount of "unlived life" and that individuals who live life to the fullest and use their potential experience less panic in the face of death.

Gastronomide sağlıklı beslenme trendi ve yiyecek renklerinin rolü

Ali Şen¹ , Kenan Dal²

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Karaman, Türkiye; ²Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, Türkiye.

ÖZET

Geçmişten günümüze insanların içinde bulunduğu kültürün gelenek ve görenekleri yeme-içme alışkanlıkları üzerine etki etmiştir. Bununla birlikte ekonomik ve teknolojik gelişmeler hayatta kalabilmek için tüketilen yiyecek ve içeceklerin tüketim sürecini değiştirmiştir. Bu değişimler sosyal bir varlık olan insanda yiyecek ve içecekleri daha sağlıklı, daha lezzetli, daha estetik bir sunumla deneyimleme arzusu oluşturmaktadır. Bu gelişen ve değişen durumlar gastronomide yeni trendler meydana getirmiştir. Bu trendlerin içinde önemli bir yere sahip olan yiyecek renkleri sağlık seçimlerinin ön belirtisi olmasının yanında eğlence aracı, gündemde kalma, moda ve statü göstergesi haline gelmiştir. Dijital ortamlarda paylaşılan yiyeceklerin renk ve dış görünüşleriyle ön plana çıktığı görülmektedir. Yapılan literatür incelemesinde sağlıklı beslenmede önemli bir yere sahip olan renkli yiyecekler hakkında yeterli bilgiye rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Sağlıklı beslenme ve yiyecek renkleri konusunda geçmişte yapılan tüm çalışmalar incelenerek bilgiler derlenmiştir. Bu çalışmanın sağlıklı olarak bilinen mor renkli yiyecekler, siyah renkli yiyecekler, yeşil renkli yiyecekler, kırmızı renkli yiyecekler, sarı renkli yiyecekler, turuncu renkli yiyecekler, mavi renkli yiyecekler ve beyaz renkli yiyecekler hakkında literatüre daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılacak benzer çalışmalar beslenme trendlerinin evrimine doğru bir yön vermenin yanında tüketici tercihlerini daha anlamlı kılacaktır.

ANAHTAR KELİMELE

Yiyeceklerin rengi, Sağlıklı beslenme, Beslenme trendleri, Gastronomi, Trend besinler.

Healthy diet trend in gastronomy and the role of food colors

ABSTRACT

From past to present, the traditions and customs of the culture in which people live have influenced their eating and drinking habits. However, economic and technological developments have changed the consumption process of food and beverages consumed to survival. These changes create a desire in humans, as social beings, to experience food and beverages in a healthier, more delicious and more aesthetically pleasing presentation. These developing and changing situations have created new trends in gastronomy. Food colors, which have an important place in these trends, have become a tool for entertainment, a trending topic, a fashion and status indicator, as well as a preliminary indicator of healthy choices. It is seen that foods shared in digital environments stand out with their color and appearance. In the literature review, it was determined that there was not enough information about colorful foods, which have an important place in healthy nutrition. Information was compiled by examining all past studies on healthy nutrition and food colors. It is thought that this study will further contribute to the literature on purple-colored foods, black-colored foods, green-colored foods, red-colored foods, yellow-colored foods, orange-colored foods, blue-colored foods and white-colored foods, which are known to be healthy. Similar studies will not only provide a correct direction for the evolution of nutritional trends but will also make consumer preferences more meaningful.

KEYWORDS

Color of food, healthy nutrition, nutrition trends, gastronomy, trending foods.

Giriş

Gastronomi besinlerle yakından ilgili olduğundan yiyecek ve içecekler her yönüyle değerlendirilmektedir. Toplumların yeme alışkanlıkları belli bir süre sonra o toplumun kültürü haline gelmektedir. Gastronomi toplumların tarihsel süreçte yeme içme alışkanlıklarını günümüz şartlarına uyarlayan, birleştiren, güncelleyen bir bilim dalıdır. Bunun yanında insanların tarihsel süreçteki tüketim alışkanlıklarında yaşanan değişim toplumların tercihi, zevki ve alışkanlığı haline gelmektedir (Aksoy ve Sezgi, 2015, s. 80). Genel olarak bakıldığında geçmişten günümüze yiyeceklerin üretim ve tüketim yöntemleriyle ilgili birçok çalışma yapıldığı görülmüştür. Gıdanın üretiminden başlayıp, hazırlama tekniğine, çeşitlilik gösteren sunumlarından besin değerine ve görüntüsüne kadar geniş bir literatür alanı vardır (Akarçay, 2016, s. 28; Şensoy ve Tiritöğlü, 2018, s. 209; Göde v.d, 2021, s.216).

İnsanların refah seviyesinin yükselmesi sosyal yaşantıya verilen önemi arttırmaktadır. Toplumların sosyal yaşantılarını etkileyen ekonomik değişim ve gelişimler yiyecek içecek tüketim şekillerinde de değişime yol açmaktadır. Bu değişim ve gelişimler sosyal hayatta insanların yemeğe ayırdığı zamanı etkilediği gibi farklı görünümde, farklı tat ve kokudaki yiyecekleri deneyimlemek kişiyi özel hissettirmektedir (Soner, 2013, s. 15).

Yiyecek içecek tüketmek zorunlu bir aktiviteden çıkıp insanların hoş zaman geçirdiği, kendisini ifade ettiği, dijital ortamdaki sosyal ağlarda kendisine statü ve prestij kazandırdığı, anılarına anı eklediği ve hatta bundan ekonomik bir kazanç sağladığı bir aktivite haline gelmiştir (Kargılioğlu, 2015, s. 15). İnternetin fazla kullanımı ve dijital ortamda geçirilen zamanın artması sosyal medya kullanıcılarını bundan maddi ve manevi kazanç sağlama arayışına itmektir. Yemek üreticilerinin ve gastronomların yemek uygulamalarını sosyal medya hesaplarından ve ticari hesaplarından paylaşmaları tüketicilerin tercihlerinde değişikliğe sebep olmuştur. Bu aktivitelerin ve çalışmaların etkisiyle değişen dünya düzeninde yemek yeme olgusu fizyolojik ihtiyaçtan çıkmış, tüketicilerin beklentilerini değiştirmiştir. Yemeğin dijital ortamda paylaşılabilir olmasında sunulduğu mekân kadar; görüntüsü, renk uyumu ve besleyiciliği de önem kazanmıştır. Bu paylaşımlar tüketicilerin statü ve prestij kazanmasında önemli bir yer edinmiştir (Woodall ve Colby, 2011, s. 23).

Tüketicilerin devamlı değişen istek ve arzularını karşılamak isteyen gastronomi işletmeleri sürekli kendini güncellemekte ve farklı gastronomi akımlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu gastronomi akımları incelendiğinde yiyecek ve içecek davranışlarının gün geçtikçe doğala döndüğünü görmekteyiz. Bu değişime paralel olarak tüketicilerin sağlıklı beslenme isteği ve arzusu karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz ve Erden, 2017, s. 266). Yiyeceklerin renginin bütünlük noktasında tüketicilerin tercihlerini önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir (Clydesdale, 1994, s. 19). Gastronomi trendlerinde doğal yiyeceklerin renklerinin tüketicilerin sağlıklı beslenme tercihlerinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Mevcut alan yazın incelendiğinde yiyeceklerin renklerinin tüketici tercihlerine etkisi konusunda internet kaynakları dışında çok fazla bilgi kaynağı olmadığı görülmüştür. Bu çalışmayla söz konusu önemli bir boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Gastronomi ve Beslenme

Gastronomi yiyeceklerin belirli hijyen kuralına göre, göz ve damak tadına hitap edecek şekilde sunulduğu yemek kültürü veya sanatıdır (Özdemir ve Altınır, 2019, s.1). Gastronomi turizminde önemli bir yere sahip olan yöresel yiyecekler bölgeyi ziyaret eden turistlerin ilgisini çekmekte ve tercihlerini etkilemektedir (Şengül ve Türkay, 2016, s. 65).

Beslenme insanın sağlıklı ve üretken olarak uzun süre yaşaması için büyüme ve gelişmesinin sürekliliği amacıyla insan vücudu için gerekli besin öğelerini yeterli miktarda alıp vücutta

kullanmasıdır. Bireyin ve toplumun sağlıklı olması ve toplumun ekonomik yönden gelişmesi ancak sağlıklı ve dengeli beslenmeye bağlıdır (Pekcan, 2012, s.7).

İnsanlığın en temel gereksinimi ve zevklerinden biri olan beslenme iklimden, ekonomik ve politik yapıdan, gelenek ve göreneklere etkilenen önemli bir olgu olarak kabul edilmiş ve statü göstergesi olarak görülmüştür. Gastronomi ise insan hayatında bu derece önemli olan yeme içmenin bilimsel ve sanatsal olarak her yönüyle incelenmesidir. Burada görülüyor ki gastronomi yiyecek ve içecekte kullanılacak besinlerin hazırlanmasından pişirilmesine, sunumundan tüketimine kadar her aşamasıyla bilimsel ve sanatsal bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır (Sarışık, 2021, s.1)

Sağlıklı Beslenme

Beslenme; sağlığın korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi için vücudun gereksinimi olan besin öğelerinden yeterli ve dengeli miktarda ve uygun zamanda alınması olarak tanımlanmaktadır (Baysal, 2007, s. 14). Yetersiz ve dengesiz beslenme sadece şimdiki nesli değil gelecek nesilleri de etkileyeceğinden yaşamın her anında dikkatle ele alınması gerekmektedir (Hosseinpoor vd., 2006, s. 1213). Günümüzde tüketicilerin sağlıklı beslenmeye daha fazla istekli olduğunu görmekteyiz. Eğitim seviyesinin yükselmesi, iletişim kanalları ve sosyal medyanın etkisiyle tüketiciler daha fazla araştırmaya yönelmiştir. Besinlerin içerikleri, besin değerleri, sağlığa olan faydası ön plana çıktığından yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasından sunumuna, dış görünümünden rengine kadar her aşaması önemli hale gelmiştir (Özdemir, 2020, s. 17). Günümüzde gıdaların sosyo-kültürel etkisinden dolayı yemek yeme farklılığı sosyal statü göstergesi haline gelmiştir. Yiyeceklerin sosyal medya aracılığı ile paylaşılması, insanların birlikte yemek yemeleri beslenmeyi son derece önemli bir sosyal dürtü haline getirmiştir (Fox, 2003, s. 2).

İnsanları yemeye motive eden yiyeceğin sağlıklı olmasının yanında zevkle yenmesi ve diğer tüketiciler tarafından takdir görmesidir. Bu açıdan bakıldığında yiyeceğin tüketmeye değer olması zihinde çağrıştırdığı daha önceki deneyimlere bağlıdır (Mol, 2009, s. 271). Günümüzde her ne kadar sağlıklı beslenme kişisel sorumluluğa bırakılsa da beslenme tercihleri var olan sağlıklı beslenmeye ilişkin söylemlerden, paylaşımlardan etkilenmektedir. Bu paylaşımların başında doğal gıdaların görüntüsü ve rengi tüketici tercihi için önemli bir konuma gelmiştir (Ristovski-Slijepcevic, 2008, s. 168). Sağlıklı beslenme trendi besinlerin doğal rengi ve sağlığa etkisinin ortak noktada birleşmesi olarak görülmektedir (Gastrofests, 2019).

Renk Kavramının Gastronomiyle İlişkisi

Renklerin tarihine baktığımızda insan davranışları üzerinde birçok etkisinin olduğu, insan davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Yapılan çalışmalar renklerin insan psikolojisi, satın alma davranışı ve duygular üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Jalil vd., 2011, s. 55; Kahraman vd., 2016, s. 21; Spence, 2015, s. 2). Yemeğin görünüşü ve rengi tüketicinin tatmadan önce yemek hakkındaki lezzet tahminini etkilemektedir. Diğer yandan yemeğin rengi tüketicinin aroma tanıma yapma yeteneğini de etkilemektedir. İnsanların renk tercihi ise tarih boyunca değişiklik göstermektedir (Rösch ve Jungvogel, 2018, s. 1).

Dışardan bakıldığında yemeğin rengi ve sunumu yemek hakkındaki ilk izlenimi oluşturmaktadır. Yiyeceğin rengi ve ilk izlenimler besleyiciliği hakkında da bize bilgi verebilmektedir. Sunumu kadar önemli olan yemeğin rengi tüketicinin alacağı lezzet ve aromayı etkilediği gibi lezzet tahmini ve güvenilirliğini de etkilemektedir (Maki ve Rie, 2017, s. 1). Yapılan araştırmalar; nesnelerin % 2'nin dokunarak, % 4'ünün koklayarak, % 1'inin tadarak, % 10'unun işiterek, % 83'nün görerek algılandığını ortaya koymaktadır. Görerek algılamamanın etkisiyle 8 saniye içinde seçimi etkileyen en önemli unsurun renk olduğunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum tüketici davranışları açısından görsel iletişimin önemini ortaya koymaktadır (Işık vd., 2006, s.99). Gastronomi akımlarını ve sunum şekillerini incelediğimizde yemeğin renginin ve sağlıklı olmasının ilk izlenimde ortak nokta olduğunu görmekteyiz. Bu durum tüketicilerin sosyal medyadan

öğrendiklerinden ve paylaşımlardan kaynaklanmaktadır. Bunun yanında renklerin zihinde canlandırdığı anlamlar ve hissettirdiği duygular belirli trendlerde sıkça kullanılmaktadır (Singh, 2006, s. 784; Yılmaz ve Erden, 2017, s. 270; Özcan, 2017, s. 86). Besinlerin renklerine baktığımızda rengin zihinde çağrıştırdığı duyguların yanında renkle özdeşleşen yiyeceklerin ait olduğu trendler **Tablo 1**'de gösterilmiştir;

Tablo 1 Renk Kavramının Gastronomiyle İlişkisi (Singh, 2006, s. 784; Yılmaz ve Erden, 2017, s. 271; Özcan, 2017, s. 87; Uçar, 2004, s.48; İnan, 1987, s.413; Çalışkan vd., 2010, s.103; Akkın vd., 2004, s.275; Sharma, 2007, s.24; Halse, 1968, s.27; Zillioğlu, 2007, s.182)

Renkler	Rengin Günümüzde Çağrıştırdıkları	Renk ile Gündemde Olan Yiyecekler	Renk Çağrışımı ile Birlikte Günümüzde En Çok Kullanıldığı Trendler
Mor	Dayanıklılık Asalet Lüks Kraliyet Ciddiyet Sağlık	Mor incir Mor havuç Acai üzümü Yaban mersini Pancar Mor Patates Mor mısır	Asalet ve mor renkli yiyecekler trendi Lüks ve sağlıklı beslenme trendi Kâse Yemeği (Bowl food) trendi Sağlıklı ve yenilebilir çiçekler trendi Mutluluk trendi (Smoothie)
Yeşil	Huzur İnanç Din Cennet Şans Doğallık Güvenlik Sağlık	Brüksel lahanası Maydanoz Pancar Yaprağı Marul Ispanak Dereotu Salatalık Roka Avakado	Doğallık ve sağlıklı beslenme trendi Hayat ve yeşil renkli yiyecekler trendi Kâse Yemeği (Bowl food) trend Huzur ve mutluluk trendi (Smoothie)
Siyah Tonları)	(Kahve Matem Lüks Cesaret Gelişmişlik düzeyi Toprağa dönüş Doğallık	Siyah piring Çörek otu Chia tohumu Siyah sarımsak Siyah dut Siyah fasulye Böğürtlen Siyah soya fasulyesi Siyah mercimek Siyah çay Siyah nohut	Saygınlık ve siyah yiyecekler trendi Cesaret ve sağlıklı beslenme trendi Yenilikçi yaşam trendi Eskiye dönüş trendi
Kırmızı	Aşk Güç Canlılık Tazelik Gençlik Mutluluk Kan basıncı artışı Heyecan veren	Kırmızı pancar Kırmızı lahana Domates Kiraz Çilek Karpuz Vişne Nar	Kâse Yemeği (Bowl food) trendi Tazelik ve mutluluk trendi (Smoothie) Sağlıklı kalma ve sağlıklı beslenme trendi Heyecan ve kırmızı yiyecekler trendi Doğal ve taze yiyecek trendi (Raw food)
Turuncu	Heyecan Vitamin Enerji Sağlık Gösteriş İştah arttırıcı	Trabzon hurması Kamkat Portakal Mandalina Havuç Greyfurt Kayısı Bal kabağı	Hayat ve sağlıklı beslenme trendi Gösterişli ve turuncu yiyecekler trendi Tazelik ve mutluluk trendi (Smoothie) Enerji ve Kâse Yemeği (Bowl food) trendi
Pembe	Aşk Sevgi Güven Arkadaşlık İçtenlik Merhamet Kız çocuğu	Pancar Boniatı tatlı patates Çin gül turpu Kerrs Pembe patates Gül Ejder meyvesi	Güven ve sağlıklı beslenme trendi Aşk ve pembe yiyecekler trendi Arkadaşlık ve sevgi trendi (Smoothie) Güven ve sevgi Kâse Yemeği (Bowl food) trendi
Sarı	Şan Şöhret Yaşam Enerji Katan Sıcaklık Neşe	Alıç Kabak Biber Tatlı Patates Muz Kavun	Enerji ve sağlıklı beslenme trendi Sıcaklık ve sarı yiyecekler trendi Tazelik ve mutluluk trendi (Smoothie) Kâse Yemeği (Bowl food) trendi Şan, şöhret altın trendi

		Mısır Limon Ananas Ayva Mango	
Mavi	Sonsuzluk Huzur Serinlik Sakinlik Rahatlık	Yaban mersini (Mavi Tonda)	Serinlik ve sağlıklı beslenme trendi Huzur ve mavi yiyecekler trendi
Beyaz	Saflık Doğal Sade Temiz Katkısız madde Dinlendiren	Kereviz Beyaz soğan Beyaz turp Mantar Karnabahar Peynir Süt Yoğurt Lahana Papatya	Temiz ve sağlıklı beslenme trendi Katkısız beyaz yiyecekler trendi Kâse Yemeği (Bowl food) trendi Tazelik ve mutluluk trendi (Smoothie)

Hikâyeli Tabaklar ve Renkler

Gastronomi trendlerinin içerisinde önemli bir yere sahip olan hikâyeli tabaklar gastronomi kültürünün gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzde yemekle birlikte sunum giderek önem kazanmaktadır. Hikâyeli tabaklar coğrafi ürünler kullanılarak hazırlanan ve belirli bir yörenin kültürünü yansıtan lezzetlerin farklı ve yaratıcı sunumlarla birleştirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yemeğin ilk önce göze hitap etmesi, yemeğin estetik kaygıyla hazırlanmasına bağlıdır (Uçuk, 2017, s. 46).

Gastronomi kültürünün hak ettiği yere gelmesi için eski ile yeni birleştirilirken doğal olan gıdaların renklerini kullanmak gastronomi kültürünün sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Bu çalışmalar alana daha fazla katkı sağlarken, tüketicilere bilinçli tüketim alışkanlığı kazandıracaktır (Şahin ve Mankan, 2021, s. 228).

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi ve doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Geniş bir alan yazı taraması yapılarak konu hakkında detaylı bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada görsel resimler kaynak gösterilerek kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz yöntemi konu hakkındaki basılı ve elektronik materyallerin ayrıntılı ve detaylı incelenmesiyle elde edilen sistemli veriler bütünüdür. Doküman analizi tekniği araştırma yapılırken konu hakkında herkes tarafından anlaşılabilir şekilde bilgi geliştirilip yorumlanması tekniğine dayanır (Corbin ve Strauss, 2008, s. 288).

Bu araştırma ve derleme çalışması son zamanlarda dijital ortamlarda (sosyal medyada) sıkça paylaşılan doğal besinler kullanılarak hazırlanan renkli gıdalar üzerinde sınırlandırılmıştır. Araştırma 15.10.2022-09.10.2023 tarihleri arasında Google Akademi arama motoru üzerinden ve internet haberleri üzerinden yürütülmüştür. Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler bir araya getirilerek daha sonra yapılacak çalışmalara kaynak niteliği kazandırılmıştır.

Bulgular

Renkler içerisinde dikkat çeken mor renkli ve siyah renkli besinlerin son zamanlarda ayrı bir trende sahip olduğunu görmekteyiz. Mor renkli yiyecekler ve siyah renkli yiyecekler son zamanlarda sosyal medyada yoğun bir gündem oluşturmaktadır. Bu besinlerin hepsinin gastronomide sağlıklı beslenme trendi içerisinde olduğu açıkça görülmektedir (Sarıışık ve Kardeş, 2019, s. 432).

1-Mor rengin son zamanlarda trend eğilimi göstermesinin en büyük nedeni yiyeceklerde mor rengi veren antosiyenin içermesi ve içeriğinde antioksidan bulunmasıdır (Öztaş, 2006, s. 27). Yapılan araştırmalar mor renkli yiyeceklerin vücuttaki hormonları ve salgı bezlerini çalıştırdığını

göstermektedir. Bunların yanında kanı temizlediği, akciğer, karaciğer, kalp ve böbreklerin çalışmasını düzenlemeye yardımcı olduğu bilinmektedir (Aoki vd., 2002, s. 4; Öztan, 2006, s. 27). Mor renkli sebze ve meyvelerin yapısında bulunan ve mor rengi veren antosiyaninler suda çözünen doğal pigmentler arasında yer almaktadır. Bu doğal pigmentler antioksidan, antikanser, antidiyabetik ve iltihap önleyici gibi sağlığa faydalı özellikleri bulunmaktadır. Aynı zamanda çekici renkleri nedeniyle gıda sanayinde ve alternatif tıpta trend özelliği kazanmıştır (Kasnak ve Palamutoğlu, 2015, s. 226).

Görsel 1 Mor Havuç (Nisaorganik, 2023)

Görsel 2 Mor Patates (Migros, 2023)

Görsel 3 Mor Soğan (Exotic-seeds.store, 2023)

Görsel 4 Mor Mısır (Turkish.alibaba, 2023)

Mor Havuç (Görsel 1), Mor Patates (Görsel 2), Mor Soğan (Görsel 3) ve Mor Mısır (Görsel 4)'de baktığımızda diğer yaygın renk türlerine kıyasla besin içeriklerinin çok daha yüksek olduğu anlaşılmıştır (Özdemir, 2020, s. 23).

2-İlk olarak Uzakdoğu ülkelerinde ortaya çıkan ve sosyal medyada hızla yayılan siyah renkli yiyeceklerde gastronomi trendleri arasında yerini almıştır (Bozok ve Yalın, 2018, s. 255). Kahverengi ve yeşil renk gibi siyah renkte insanlara şehir hayatından uzak, doğaya dönüşü anımsatmasıyla zihinde doğallık algısı oluşturmaktadır. Siyah rengin sosyal medyada kullanılan trend renkler arasında olduğunu gösteren ve Instagram'da 15.000 üzerinde içeriğe sahip olan #blackfood etiketinde siyah renk, aktif karbonlu yiyecekler ve doğal siyah yiyecekler olarak görülmektedir. Siyah renkli besinlerin ise son zamanlarda trend olmasında en büyük etken antioksidan içeriğe sahip olmasından kaynaklıdır. Siyah renkli besinler üç gruptan oluşmaktadır (Sarıışık ve Kardeş, 2019, s. 432).

a) Birinci gruptakiler renkli olanlarına nazaran daha sağlıklı oldukları tespit edilen siyah doğal yiyecekler: Siyah sarımsak, Siyah fasulye, Siyah pirinç, Siyah havyar.

Siyah Sarımsak: Beyaz ve doğal olan sarımsağın yüksek ısı ve yüksek nemle karşılaşması sonucunda fermente olan bir besindir. (Görsel 5)'te görülen siyah sarımsak antioksidasyon,

antialerjik, antidiyabet, antiinflamasyon ve antikanserojenik etkilere sahiptir (Kimura vd., 2017, s. 63).

Siyah Fasulye: (Görsel 6)'da gördüğümüz siyah fasulye içerdiği yüksek antioksidan etkisiyle insan sağlığı için oldukça faydalı olan siyah fasulyenin ana vatanı Amerika'dır (Mojica vd., 2017, s. 39).

Siyah Pirinç: Normal pirinçten daha az popüler olmasına rağmen az bulunan bir pirinçtir. İnsan sağlığı için oldukça faydalı ve antioksidan yapıya sahip (Görsel 7)'de görülen siyah pirinç uzun süredir Uzakdoğu ülkelerinde tüketilmektedir (Yawadio vd., 2007, s. 1618).

Siyah havyar: (Görsel 8)'de gördüğümüz şekle sahip olan siyah havyar mersin balığından elde edilen anavatanı Hazar Denizi olan Türkiye'de de yetiştirilebilen bir havyar türüdür. Sağlık için oldukça faydalıdır. Birçok türü olduğundan değişiklik göstermekle birlikte yaklaşık bir yemek kaşığı havyar tüketimi ile 40 kcal enerji, 3,94 g protein, 44 mg Ca, 1,90 mg Fe, 48 mg Mg, 57 mg P, 10 mcg Se, 3,20 mcg B12 vitamini, 145 IU A vitamini, 19 IU D vitamini, 608 mg Dokosaheksaenoik asit (DHA), 439 mg EPA Eikosapentaenoik asit (EPA) gibi birçok besin ögesi alınmış olur (NHMRC, 2006).

Görsel 5 Siyah Sarımsak (Gökkaya, 2023)

Görsel 6 Siyah Fasulye (D-Market Tic. A.Ş., 2023)

Görsel 7 Siyah Pirinç (Kokoma Tic. Paz. A.Ş., 2023)

Görsel 8 Siyah Havyar (Gıda Hizmet. A.Ş., 2023)

b) İkinci grupta ise (Görsel 9) ve (Görsel 10)'da örnek olarak gösterdiğimiz aktif kömür, bambu kömürü ve badem kömürü kullanılarak siyah bir görüntü kazandırılan ve sunulan Siyah Hamburger ve Siyah Dondurma bulunmaktadır.

Aktif kömür, bambu kömürü ve mürekkep balığından elde edilen siyah yiyecekler yeni yeni ortaya çıkmaya başlasa da internetin etkisi ile sosyal medyada hızla yayılmaktadır. Aktif kömürü sağlık alanında insan zehirlenmesi durumlarında içeriğinde bulunan emici etkisi ile tedavi edici rol almaktadır. İçeriğindeki etkiyle midedeki antidot veya mide asiditesini azaltmaya yarar (Özdemir, 2019, s. 26).

Görsel 9 Siyah Hamburger (Hürriyet Gaz. ve Mat. A.Ş., 2014)

Görsel 10 Siyah Dondurma (Boredpanda, 2017)

c) (Görsel 11) ve (Görsel 12)'de gördüğümüz üçüncü grupta ise son zamanlarda yeni bir trend olan kalamar mürekkebinden makarna ve mürekkep balığından elde edilen siyah kruvasan bulunmaktadır. Mürekkep balıkları Omega-3 yağ asitleri bakımından zengin ve mükemmel bir protein kaynağıdır (Şengör vd., 2017, s. 31). Deniz mahsullerinin yanında güzel bir tamamlayıcı olarak tüketilen siyah mercimek köftesini de bu guruba örnek verebiliriz. Deniz mürekkebiyle karıştırılıp, deniz börülcesi ve rezene eklenerek marul ile servise hazır hale getirilen mercimek köftesi doğal görüntüsü ve rengi ile dikkatleri üzerine çekecektir. Sosyal medyada paylaşan kişi farklı bir ürün tatma deneyimini gösterme fırsatı yakalayacaktır (Şahin ve Mankan, 2021, s. 232).

Görsel 11 Kalamar Mürekkepli Makarna (Onedio, 2016)

Görsel 12 Siyah Kruvasan (Yemek Sepeti Elektronik İletişim Perakende Gıda A.Ş., 2017)

3-Kırmızı renk heyecan, tutku ve güç olarak tanımlanan ve sıcak renkler içerisinde gözün en iyi algıladığı renktir. Kırmızı renk pazarlama sektöründe gücün, heyecanın ve ateşin hissi, bu

duyguların çağrışımıdır. Yiyecek içecek reklamlarında ateşin sıklıkla kullanılması kırmızı rengin iştah açıcı özelliğinden kaynaklandığının ve yemek algısını ortaya koyduğunun en büyük göstergesidir. Sıcak renkler içerisinde yer alan kırmızı renk iştah açıcı bir renk olduğundan yiyecek içecek sektöründe sıklıkla kullanılmaktadır. İnsan sağlığı için önemli bir yere sahip olan kırmızı renk; kalp ve kan dolaşımı için destekleyicidir. (Görsel 13)'deki örnekte gördüğümüz gibi keklerde, tatlılarda, jölelerde, reçellerde kullanılan kırmızı renk; insanlarda enerji ve heyecan veren duygular oluşturmaktadır. Yiyecek ve içeceklerin satışında ve pazarlamasında da bu rengin kullanılması satışları arttıracaktır. Satışları arttırmanın bir diğer yolu ise yiyecek ve içecek paketlerinde kırmızı rengi kullanmaktır (Akgül ve Güneş, 2016, s. 2). Antioksidant açısından zengin olan kırmızı biber, domates, çilek, karpuz kırmızı renkli gıdalara örnek olarak gösterilebilir (Kuşçu, 2002, s. 5). Çok uzun zamandır kozmetik, güzellik, moda, film ve tasarım dünyalarının rengi olan kırmızı; gıda boyalarının tedarikçisi GNT Grup tarafından yiyecek ve içecek dünyasının 2021 yılı trendi olarak belirlendi (GNT Group, 2021).

Görsel 13 Kırmızı Kek (Gıda2000, 2020)

4-Yeşil renk doğada tazeliği, serinliği, canlılığı ve baharı çağrıştıran bir renk olarak karşımıza çıkmaktadır. Soğuk renk sınıflandırmasında bulunan yeşil renk dendiğinde akla gelen ilk şey; (Görsel 14)'te örnek gösterdiğimiz sağlıklı yaşamı çağrıştıran yeşil sebzelerdir. Mutfakta aşçılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun önemli nedenlerden birisi de insanların zihninde yeniden doğmayı ve üretkenliği çağrıştırmasıdır (Olgaç, 2016, s. 99). Sağlıklı beslenme trendlerinde oldukça fazla yer alan yeşil sosyal medya ortamlarında 57 milyon içeriğe sahip #healthyfood, 46.000 üzerinde içeriğe sahip olan #bowlfood akımlarında rastlanılmıştır (Sarıışık ve Kardeş, 2019, s. 3). Sağlıklı yaşam trendlerinde önemli bir yere sahip olan yeşil; sağlıklı, dengeli, besleyici menüler hazırlamada yeşile koş sloganıyla 2022'nin trendidir (Unilever Food Solutions, 2022).

Görsel 14 Yeşil Çorba (Nyt Bilgi Teknolojileri Sanayi ve Ticaret A.Ş., 2023)

5-Beyaz renk doğada sadeliği, temizliği, saflığı temsil etmektedir. İnsan duygularında ise doğal ve katkısız madde algısı oluşturmaktadır. Son dönemdeki trendler düşünüldüğünde sebze ve meyvelerin süt ve yoğurt ile karıştırılarak yapıldığı ve bowl food ve smoothie kâselerinde de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu durum beyaz rengin trend renkler içerisinde olduğunu destekler niteliktedir (Sarıışık ve Kardeş, 2019, s. 2). Beyaz renk, soğan ve sarımsak gibi bağışıklığı güçlendirici olarak bilinen gıdalar ile özdeşleşen bir renktir. Ayrıca kalorisi düşük olan gıdayı temsil eden bir renktir (Akgül ve Güneş, 2016, s. 3). Türk mutfağında çorbalara verilen değer bölgesel farklılıklara rağmen aynıdır. Kışın özellikle sıcak ve yoğun çorbalar tercih edilirken,

yazın renk algısıyla birlikte soğuk ve berrak çorbalar tercih edilmektedir. (Görsel 15)'da örnek olarak gösterdiğimiz soğuk çorba; yoğurt, buğday ve taze nane ile hazırlanmaktadır. Halk arasında yoğurt çorbası olarak da bilinmektedir. Yazın sıcak günlerinde renk algısı ile birlikte yoğurt çorbası gibi ferahlatıcı çorbalar sıklıkla tüketilmektedir (Arlı ve Gümüş, 2007, s. 151). Beyaz rengin insanda buz algısı çağrıştırdığı için yazın soğuk besin olarak nitelendirildiği söylenebilir (Yılmaz ve Erden, 2017, s. 267).

Görsel 15 Soğuk Çorba (Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., 2023)

6-Sarı renk dikkat çeken renkler arasında bulunmaktadır. Sosyal medyaya yönelik yapılan incelemelerde sarı rengin birçok trendde kullanıldığını görmekteyiz. Sağlıklı beslenme, bowl food ve smoothie trendlerinde sıklıkla sarı renk kullanılmaktadır (Sarıışık ve Kardeş, 2019, s. 433). Sarı rengin insan üzerindeki algısına bakıldığında en çok ekşi ve tatlı algısı oluşturduğunu görmekteyiz (Yılmaz ve Erden, 2017, s. 267). Bunların yanı sıra sarı renk pazarlama ve iletişimde zenginliği temsil etmektedir. Yiyecek ve içecek sektöründe ise geçiciliği tasvir ettiği için (Görsel 16)'de gördüğümüz gibi müşteri yoğunluğu yaşayan fastfood restoranlarında sıklıkla kullanılmaktadır (Olgaç, 2016, s. 101).

Görsel 16 Fastfood Yemek (Hamburger) (Nazarov, 2017)

7-Beslenmede önemli bir yere sahip olan ve sıcak renkler arasında bulunan turuncu renk insanda bol vitaminli ve sağlıklı bir gıda çağrışımı uyandırmaktadır. Sağlıklı beslenme ve bowl food trendlerinde önemli bir yere sahip olan turuncu renk, insanda "herkes için uygun gıda" anlayışı uyandırmaktadır. Turuncu renk insanda eğlenceli ve dinamiklik algısının yanında, hareketli bir renktir (Sarıışık ve Kardeş, 2019, s. 433; Olgaç, 2016, s. 99). Kırmızı ve sarı rengin karışımı olan turuncu renk iki renginde özelliklerini taşımaktadır. Gastronomi işletmelerinde kullanılan turuncu renk, işletme personelinin çalışma enerjisini yükseltecektir (Demirdöğmez, 2021, s. 101). Turuncu renk iştah açıcı bir renktir (Özcan, 2018, s. 87). Karotenoid kırmızı, sarı, turuncu renkteki pigmentlerdir. Bu maddeler organizmalarda antioksidant etkiye sahiptir. Bu renkteki besinler beta karoten bakımından zengin içeriğe sahiptir (Baysal, 1999). Uluslararası Kuru ve Kabuklu Meyveler Kongresi (International Nut and Dried Fruit Council-INC), tarafından 25-27 Mayıs'ta gerçekleşen 2021 INC 3D Çevrimiçi Konferansında sağlıklı ve doğal gıdaların tüketim trendinde artış olduğu tespitinde bulunulmuştur. İnsanların kabuklu ve kuru meyve tüketim isteğindeki artış Covid-19 salgınından sonra trend hale gelmiştir. (Görsel 17)'de görüldüğü üzere Kuru meyve tüketiminde önemli besinlerden biriside kuru kayısıdır (Uluslararası Kuru ve Kabuklu Meyveler Kongresi, 2021).

Görsel 17 Kuru Kayısı (Nilcompanygıda A.Ş., 2023)

8-Mavi renk sakinlik, serinlik, güven ve samimiyet ile ilişkilendirilen soğuk renkler grubunda yer almaktadır. Mavi renk simgeledikleriyle evrensel bir renk olmasının yanında profesyonellik ve bilgeliğinde rengidir. Başarı ve itibar gibi duygularını kazanmak isteyen girişimciler mavi rengi tercih ederler (Hopia vd., 2016, s. 80; Demirdöğmez, 2021, s. 99). (Görsel 18)'da mavi-mor rengi sayesinde kolayca ayırt edilebilen yaban mersini antioksidant içeriği en fazla olan meyvelerdendir. Son zamanlarda gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında yaşlanmayı önlediği ve hafıza kayıplarının önüne geçtiği belirlenmiştir (Çelik, 2006, s. 2). Yaban mersinin kuru haldeki meyvelerinin bakteri ve enfeksiyonlara karşı çok etkili olduğu, yüksek miktarda antioksidant içerdiği yapılan bilimsel çalışmalarda ortaya konmuştur (Ceylan vd., 2017, s. 23). Son zamanların en trend besinler arasında yerini alan yaban mersini kalbi koruması, kilo verdirmesi, diyabeti önlemesi, hafızayı geliştirmesiyle günlük rutine eklenmesi gereken bir gıda olarak ortaya çıkmıştır (CNN Türk, 2019).

Görsel 18 Yaban Mersini (Demirören Tv Holding A.Ş., 2023)

9-Haytalı ismi tatlıyı ortaya çıkaran köyün isminden geldiği düşünülmektedir (Şahin ve Mankan, 2021, s. 232). Kurutulmuş tarhana içerisine narçiçeği fermente edilmiştir. Tatlıda geleneksel besinlerin rengi kullanılmıştır. Güzel bir sunuma sahip olan tatlıya ilk baktığımızda doğal kırmızı rengin, buz beyazının, nar çiçeği renginin ve ortasında canlı ve doğal sarı rengin kullanıldığını görmekteyiz. Doğal renklerin hangi besinleri temsil ettiğini anlamak güç olmasa da: tabaktaki beyazın soğuk kış aylarını ve temizliği, kırmızının canlılığı ve tazeliği, sarının yaşam ve enerjiyi temsil ettiği ilk izlenimde düşünülmektedir. Görüldüğü üzere tabakta kullanılan canlı ve doğal renkler tabağın albenisini yükselterek tadan kişiye özel bir anlam katmaktadır. Gastronomi sanatının kullanıldığı tabağı paylaşan kişi kendini farklı ve özel hissederken bunu gören tüketicide ise beğeni ve tatma isteği uyandıracaktır. (Görsel 19)' de görüldüğü gibi olağandan uzak, sıra dışı hazırlanmış tabak dijital hesaplarda paylaşılırken doğallığı ve renklerin çekiciliği ile ön planda çıkacaktır.

Görsel 19 Haytalı, Narçiçeği (Şahin ve Mankan, 2021)

10-Ayran aşısı Van ilinin gelenekselleşmiş lezzetlerindedir. Yöresel bir yemek olan ayran aşısı birçok malzemenin birleşmesinden oluşmuştur. Aynı zamanda lğdır yöresinin de bir ürünü olan ayran aşısının (Görsel 20)'de görüldüğü gibi yoğurduna leblebi tozu ve aroma verici doğal renkler eklenerek görüntüsü canlandırılmış yeni bir trend haline getirilmiştir. Aromalı yoğurt içerisinde; pembe rengin, yeşil rengin, mor rengin ve turuncu rengin kullanılması yiyeceğe canlılık katmış görselliği zenginleştirip ön plana çıkarmıştır. Renklerin doğal güzelliğinin insan zihninde uyandırdığı anlamlara baktığımızda doğal pembe pancar renginin duygusallığı ve sağlığı, doğal salatalık yeşilinin doğallığı ve sağlığı, turuncu havuç renginin vitamin ve enerjiyi, mor lahana renginin ise asalet ve sağlığı temsil etmesi tesadüfi değildir. Yapılan çalışmaların yetersizliğinden ayran aşısının gastronomi turizm potansiyeli açısından yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir (Bozkoyun ve Baytar, 2020, s. 56).

Görsel 20 Leblebi Tozu, Ayran Aşısı (Şahin ve Mankan, 2021)

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen bilgiler incelendiğinde, insanların dijital ortamdaki sosyal medya hesaplarında paylaştığı yemeklerin dikkat çekiciliğinin renk ve sunumuyla doğru orantılı olduğu görülmüştür. Tüketicilerin paylaştığı yemekler incelendiğinde paylaşımların amacının sadece karın doyurmak değil hoş zaman geçirmek, mutlu olmak, sosyal yaşantıyı ifade etmek olduğu anlaşılmaktadır. Doğal ve sağlıklı besinler tüketmek sağlıklı beslenme trendi ile önem kazanmaktadır. Üreticilerin farklı sunum ve renklerle yaptığı paylaşımların ise işletmeye maddi kazanç sağlamasının yanında saygınlık kazandırdığı görülmüştür.

Trend haline gelen renkli ve doğal yiyecekler paylaşılırken insanların yiyecek hakkında merakı uyanmakta ve yiyeceği tatma isteği ortaya çıkmaktadır. Bu paylaşımlar çoğalırken gastronomi trendi haline gelmiş renkli ve doğal yiyecekler gastronomi kültürünün gelişmesine olumlu bir katkı sağlayacaktır. Bu trendler sayesinde insanlar sağlıklı beslenme konusunda bilgi sahibi olmakta ve sağlıklı beslenme trendi de öne çıkmaktadır.

İnsanların yeme içmeyi sadece karın doyurma olarak görmediği günümüzde bu trendler sürekli değişim ve gelişim gösterecektir. Bu gelişmeler ve değişen tercihlerin dijital ortamlardaki içeriklere yön verdiği görülmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın farklı olma ve dikkat çekme isteği var oldukça farklı deneyim arayışları da var olacaktır. İşletmeler ve gurmeler farklı deneyimler paylaşırken yiyeceklerin rengi, tadı, kokusu ve kalitesi konusunda bilgili degüstatörlerle iş birliği yapması gastronomi trendlerinin gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu tür çalışmaların varlığı sağlıklı ve doğal beslenme isteğinin yanında tüketici tercihlerini anlamlı kılacak ve yeni oluşacak trendlere doğru bir yön verecektir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmanın yazarları olarak literatür taraması ve makalenin yazımına kadar olan süreçte ortak katkı sunduğumuzu beyan ederiz.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Gastronomide Sağlıklı Beslenme Trendi ve Yiyecek Renklerinin Rolü” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali yönden çıkar çatışması yoktur. Çalışma hazırlanırken;

veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması olmamıştır.

Kaynakça

- Akarçay, E. (2016). Beslenmenin Sosyolojisi Orta Sınıfların Yeme İçme ve Eğlence Örüntüleri. Phoenix Yayınları. Ankara.
- Akkin, C., Eğrilmez, S., & Afrashi, F. (2004, Eylül 10-25). Renklerin insan davranış ve fizyolojisine etkileri. Türk Oftalmoloji Derneği XXXVI. [Kongre]. 33, 274- 282.
- Akgül, D., & Güneş, D. (2016, Nisan 29). Renkler, Anlamları ve Marka Bilinirliği Üzerindeki Etkisi: Kırşehir Örneği. 14. Ulusal İşletmecilik Kongresi, Aksaray. https://www.researchgate.net/publication/301695624_RENKLER_ANLAMLARI_VE_MARKA_BILIRLIGI_UZERINDEKI_ETKISI_KIRSEHIR_ORNEGI_COLORS_MEANINGS_AND_THE_EFFECT_ON_BRAND_AWARENESS_THE_CASE_OF_KIRSEHIR
- Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve güneydoğu anadolu bölgesi gastronomik unsurları. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3(3), 79-89.
- Alibaba Group Holding Limited. (2023). Mor Mısır [Fotoğraf]. <https://s.alicdn.com/@sc04/kf/H459ba36f2ef14aeaa9af394195b09faay.jpg>
- Aoki, H. Kuze, N., & Kato, Y. (2002). Anthocyanins isolated from purple corn (Zea mays L.). Foods And Food Ingredients Journal Of Japan, 199.
- Arlı, M. & Gümüş, H. (2007, Eylül 10-15). Mutfak Kültüründe Çorbalar. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara, 143-158.
- Arslan, T.E. (2019, Aralık 11). Yiyecek İçecek Trendleri. Gastrofest. <https://www.gastrofests.com/2019-beslenme-trendleri/>
- Baysal A. (2007). Beslenme. Hatiboğlu Yayınevi. Ankara (11.Basım).
- Baysal, T., & Ersus, S. (1999). Karotenoidler ve İnsan Sağlığı. Gıda, 24 (3), 177-185.
- Boredpanda. (2017). Siyah Dondurma [Fotoğraf]. Little.damage. https://miro.medium.com/v2/resize:fit:1400/format:webp/0*gaEY8PgpX86CaK-9.jpg
- Bozok, D., & Yalın, G. (2018). Gastronomide Yeni Trend: Siyah Yiyecekler. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(1), 252-261.
- Bozkoyun, M., & Baytar, İ. (2020). Tuzlu balık ve ayran aşının Van ilinin gastronomi turizmindeki yeri. Journal of Humanities and Tourism Research, 41-58. <https://www.doi.org/10.14230/johut918>
- Ceylan, Ş., Saral, Ö., Özcan, M., & Harşit, B. (2017). Yaban mersininin (Vaccinium myrtillus L.) farklı çözücü ekstraktlarındaki antioksidan ve antimikrobiyal aktivitelerinin belirlenmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 21-27. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.271088>
- Clydesdale, M. (1994). Changes in Color and Flavor and Their Effect on Sensory Perception in Elderly. Nutrition Reviews, 5, 19-20.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Çalışkan, N., Karadağ, E., & Çalışkan, F. (2010). Eğitim, iletişim ve öğretmenin beden dili. Kök Yayıncılık. Ankara.
- Çalışkan, N., & Kılıç, E. (2014). Farklı Kültürlerde ve Eğitimsel Süreçte Renklerin Dili. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(3), 69-85.
- Çelik, H. (2006). Karadeniz Bölgesindeki asitli topraklar için mükemmel bir meyve, likapa (yaban mersini). Çiftçi Dünyası Of Ziraat Odası Yayın Organı, 2(2), 2-5.
- D-Market Elektronik Hizmetler ve Tic. A.Ş. (2023). Reyon Ermenek Doğal Black Turtle Siyah Fasülye Tohumu [Fotoğraf]. <https://productimages.hepsiburada.net/s/120/550/110000069848551.jpg/format:webp>
- Demirdöğmez, M. (2021). Girişimlerin (İşletmelerin) Kullandıkları Renkler ve Pazarlamada Renk Psikolojisi. Dijital Communication Journal International Indexed & Refereed, 92-105. <http://dx.doi.org/10.51295/dicoj.37>

- Demirören Tv Holding A.Ş.- CNN ™ CNN Inc. A Warner Media Company. All Rights Reserved. (2019). Yaban mersini [Fotoğraf]. <https://image.cnnturk.com/i/cnnturk/75/0x555/5d7e128217aca92370718372.jpg>
- Dijital Platform Gıda Hizmetleri A.Ş. (2023). Yerli Mor Patates [Fotoğraf]. <https://images.migrosone.com/sanalmarket/product/28297052/28297052-5c7c3e-1650x1650.jpg>
- Dijital Platform Gıda Hizmetleri A.Ş. (2023). Siyah Havyar [Fotoğraf]. <https://images.migrosone.com/tazedirekt/product/18030242/18030242-e31ca5-680x454.jpg>
- Essich, L. Nkebiwe, P., Schneider, M., & Ruser, R. (2020). Is Crop Residue Removal to Reduce N₂O Emissions Driven by Quality or Quantity? A Field Study and Meta-Analysis. *Agriculture*, 10, 546. <https://doi.org/10.3390/agriculture10110546>
- Exotic-seeds.store. (2023). Mor Soğan [Fotoğraf]. <https://www.exotic-seeds.store/9550-large-default/mor-sogan-tohumlari-tetenyi-rubin.jpg>
- Fox, R. (2003). Food and eating: an anthropological perspective. *Social Issues Research Centre*, 1–21.
- Gıda2000, (2020, Kasım 24). GNT Group'tan 2021'in yiyecek ve içecek renk trendleri. *Kırmızı Kek. Gıda Teknolojisi ve Tarım Dergisi*. <https://www.gida2000.com/gnt-grouptan-2021in-yiyecek-ve-icecek-renk-trendleri.html>.
- Gökky K. (2023). Siyah Sarımsak [Fotoğraf]. <https://i.lezzet.com.tr/images-xxlarge-secondary/siyah-sarimsak-neye-yi-gelir-nasil-kullanilir-7af0736c-e65c-4c2f-9367-5de0ee84bef6.jpg>
- Göde, G., Kayaardı, S., Uyarcan, M., & Söbeli, C. (2021) Tarihin gelişim sürecinde Türk yemek kültürü ve beslenme alışkanlıklarının değişimi. *Food and Health*, 7(3), 216-226. <https://doi.org/10.3153/FH21023>
- Güneş, E., Özata, E., & Sormaz, Ü. (2015). Turizmde Gastronomi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 67-73.
- Halse, A. O. (1968). *The use of color interiors*. Mc Graw Hill.
- Hopia, A., Sandell, M., & Paakki, M. (2016). Consumer's Reactions to Natural, Atypically Colored Foods: An Investigation using Blue Potatoes. *Journal of Sensory Studies*, (31); 2016:78-89. <https://doi.org/10.1111/joss.12193>
- Hosseinpour, A.R., Doorslaer V.E., Speybroeck, N., Naghavi, M., Mohammad, K., Majdzadeh, R., Delavar, B., Jamshidi, H., & Vega, J. (2006). Decomposing socioeconomic inequality in infant mortality in Iran. *International Journal of Epidemiology*, 35(5); 1211- 1219. <https://doi.org/10.1093/ije/dyl164>
- Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. (2014). Siyah Hamburger [Fotoğraf]. <https://image.hurimg.com/i/hurriyet/75/750x422/55ea8770f018fbb8f885eb76.jpg>
- Işık, M., Biber, L., Öztekin, A., & Öztekin, H. (2006). Genel ve Teknik İletişim. Eğitim Kitabevi Yayınları. Konya.
- İnan, A. (1987). Makaleler ve incelemeler. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*. Ankara.
- Jalil, N. A. Yunus, R. M., & Said, N. (2011). Environmental Colour Impact upon Human Behaviour: A Review. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, (35):54-62. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.062>
- Kahraman, N. Yıldırım, K., & Atılgan, A. (2016). The Effects of the Color of Product on Quality Perception, Çötök, T. Ve Şahin, Y(ed). *Social ScienceS: a FreSh Start*, 220-226, Prague.
- Kargiglioğlu, Ş. (2015). Gaziantep'te Gastronomi Turizmi: Gaziantep'i Gastronomi Turizmi Kapsamında Ziyaret Eden Yerli Turistlerin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma (Yayın No. 421656) [Yüksek lisans tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Kasnak, C., & Palamutoğlu, R. (2015). Doğal Antioksidanların Sınıflandırılması ve İnsan Sağlığına Etkileri. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3(5), 226-234. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v3i5.226-234.171>
- Kimura, S., Tung, Y.C., Pan MH., Su, N.W., Lai, Y.J., & Cheng, K.C. (2017). Black garlic: A critical review of its production, bioactivity, and application. *Journal of Food and Drug Analysis*, 25,62-70. <https://doi.org/10.1016/j.jfda.2016.11.003>
- Kokoma İç ve Dış Tic. Paz. A.Ş. (2023). Siyah Mercimek [Fotoğraf]. https://www.kokoma.com.tr/cdn/shop/articles/siyahpirinc_640x550_crop_center.jpg?v=1685608852

- Kuşçu, A. (2002). Sürekli Sistemde Kurutma İşleminin Kırmızı Biberde Kalite Özelliklerine Etkisi (Yayın No. 128260) [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Mes Televizyon ve Radyo Yayıncılık A.Ş. (2019, Eylül 15). Yaban Mersin'i Tüketmek İçin 4 Önemli Neden. <https://www.cnnturk.com/saglik/yaban-mersini-tuketmek-icin-4-onemli-neden?page=1>
- Mojica, L. Meyer, A., Berhow, M., & de Mejia, E. G. (2015). Bean cultivars (*Phaseolus vulgaris* L.) have similar high antioxidant capacity, in vitro inhibition of amylase and a-glucosidase while diverse phenolic composition and concentration. *Food Research International*, 69, 38–48. <https://doi.org/10.1016/j.foodres.2014.12.007>
- Mol, A. (2009). Good taste: The embodied normativity of the consumer-citizen. *Journal of Cultural Economy*, 2(3), 269–283. <https://hdl.handle.net/11245/1.310747>
- National Health and Medical Research Council. (2006). Nutrient reference values for Australia and New Zealand: including recommended dietary intakes. Endorsed by the NHMRC. Australia, 1-309.
- Nazarov S. (2017). Fastfood Yemek [Fotoğraf]. İstockphoto LP. <https://www.istockphoto.com/tr/collaboration/boards/j4hH6gsGRUaYzk4gukGZtQ>
- Nil Company Gıda A.Ş. (2021). Kuru Kayısı [Fotoğraf]. <https://nilcompanygida.com/wp-content/uploads/2021/10/hbr1.jpg>
- Nisa Organik. (2023). Mor Havuç [Fotoğraf]. <https://nisaorganik.com/wp-content/uploads/2021/02/536784ac-9968-43a4-b44b-e1725a246188.jpg>
- Nyt Bilgi Teknolojileri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (2023). Yeşil Çorba [Fotoğraf]. Yeşil Sebze Neden Sık Sık Tüketilmeli? İşte Yanıtı! Mucizevi 10 Sebze. <https://i.nefisyemektarifleri.com/2023/09/21/yesil-sebzeler-neden-sik-sik-tuketilmeli-iste-yaniti-mucizevi-10-sebze.jpg>
- Olgaç, S. (2016). Menü Tasarımı. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir, 98-30.
- Onedio. (2016). Kalamar Mürekkepli Makarna [Fotoğraf]. <https://img-s2.onedio.com/id-580080054fe9987825f2ad47/rev-0/w-1200/h-900/f-jpg/s-9861eb61b20d801cd584d95de3100c74edac285c.jpg>
- Özcan, M. (2018). Renklerin tüketimde ve sağlıkta önemi. *Black Sea Journal of Agriculture*, 1(3), 83-88.
- Özdemir, B. (2020). Gastronomi Akımlarında Sağlıklı Mor Yiyecekler. *GSI Journals Serie b: Advancements In Business and Economics*, 3 (1), 16-30. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4030210>
- Özdemir, G., & Altın, D.D. (2019). Gastronomi Kavramları ve Gastronomi Turizmi Üzerine Bir İnceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, (1), 1-14.
- Özdemir, D. M. (2019). Çocukluk Çağı Zehirlenmelerinde Son 10 Yılın Analizi ve Önceki 33 Yıl ile Karşılaştırılması (Yayın No. 550373) [Uzmanlık Tezi, Hacettepe Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ve Anabilim Dalı]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Öztan, T. (2006). Mor Havuç, Konsantresi, Şalgam Suyu, Nar Suyu ve Nar Ekşisi Ürünlerinde Antioksidan Aktivitesi Tayini ve Fenolik Madde Profiline Belirlenmesi (Yayın No. 222296) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Ristovski-Slijepcevic, S., Chapman, G. E., & Beagan, B. L. (2008). Engaging with healthy eating discourse(s): Ways of knowing about food and health in three ethnocultural groups in Canada. *Appetite*, 50(1). <https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.07.001>
- Rösch, R., & Jungvogel, A. (2018). Vollwertig essen und trinken nach den 10 Regeln der DGE. *Deutschen Gesellschaft für Ernährung e.V. (DGE)*.
- Sarıışık, M., & Nazlı Kardeş, C. (2019). Gastronomi Akımları ile Renklerin İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *International Conference On Eurasian Economies*, 430-436.
- Sharma, R. (2007). Renklerle tedavi. *Nokta Yayınları*. İstanbul.
- Singh, S. (2006). Current Research Development Impact Of Color On Marketing. *Management Decision*, 44(6), s.783-789. <https://doi.org/10.1108/00251740610673332>
- Soner, F. (2013). Gastronomy Tourism: A Solution for Small Cities Marketing And Regional Development (Yayın No. 348808) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Spence, C. (2015). On the Psychological Impact of Food Colour. *Spence flavour*, 4(21), 2-16. <https://www.doi.org/10.1186/s13411-015-0031-3>

- Suzuki M., Kimura R., Kido Y., Inoue T., Moritani T., & Nagai N. (2017). Color of Hot Soup Modulates Postprandial Satiety, Thermal Sensation, and Body Temperature In Young Women. In *Appetite*, 114:209-216. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2017.03.041>
- Şahin, M., & Mankan, E. (2021). Gastronomide Trendler: Restoranlarda Yerel Ürün Kullanımı, Yenilikçi ve Hikâyesi Olan Yemekler Yaratma. *International Journal of Arts & Social Studies (ASSTUDIES) Dergisi*, (4), 7.
- Şensoy, F., & Tiritöğlü, S. (2018). Beslenme Arkeolojisi: Günümüz Ankara Yemeklerinde Geçmişin İzleri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1), 209-233.
- Şengör, G.F.Ü., Ceylan, Z., Doğruyol H., & Gönülal O. (2017). Mürekkep Balığı'nın (*sepia officinalis*, l. 1758) Yenilebilir Vücut Kısımlarının Besin Bileşimi ve Randımanının Belirlenmesi. *Gıda ve Yem Bilimi Teknolojisi Dergisi*, 0 (17), 29-33.
- Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş. (2022). Soğuk Çorba [Fotoğraf]. <https://iasbh.tmgrup.com.tr/ac84f1/812/468/0/511/2146/1748?u=http://i.tmgrup.com.tr/sfr/2013/12/26/Orjinal/434694194388.jpg>
- Uçar, T. F. (2004). Görsel iletişim ve grafik tasarım. İnkılâp Yayınevi. İstanbul.
- Uçuk, C. (2017). Gastronomide tabak tasarım teknikleri ve yenilikçi sunum anlayışları (Yayın No. 469158) [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Uluslararası Kuru ve Kabuklu Meyveler Kongresi (International Nut and Dried Fruit Council-INC). (2021, Mayıs 25-27). Kuru Meyve Trendi Dünyada Yükselişte. <https://nilcompanygida.com/services/kuru-meyve-trendi-dunyada-yukseliste/>
- Woodall, G., & Coolby, C. (2011, Mart). The Results are in: Social Media Techniques vs. Focus Groups for Qualitative Research. *MRA's Alert! Magazine*, 23-27. https://rockresearch.com/wp-content/uploads/2016/04/ALERT_March_2011.pdf
- Yawadio, R. Tanimori, S., & Morita, N. (2007). Identification of phenolic compounds isolated from pigmented rices and their aldose reductase inhibitory activities. *Food Chem*, 101:1616–1625. <https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2006.04.016>
- Yemek Sepeti Elektronik İletişim Perakende Gıda A.Ş. (2017). Siyah Kuruvasan [Fotoğraf]. <https://cdn.yemek.com/mncrop/620/412/uploads/2017/05/siyah-kruvasan.jpg>
- Yılmaz, H., & Erden, G. (2017). Renklerin Çorbaların Tat Algısı Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(special issue2), 265-275. <https://jotags.net/index.php/jotags/article/download/292/481/461>
- Zilloğlu, M. (2007). İletişim nedir?. Cem Yayınevi, İstanbul (3. Baskı).

Extended Abstract

Rapid population growth around the world has also caused changes in nutritional habits. In addition to people being dependent on the food culture of their society, scientific studies show that food and beverage selection is very important for adequate and balanced nutrition. Particularly economic and technological developments have changed the process from the preparation to the presentation of consumed food and beverages. These changes have directed humans, as social beings, towards healthier, more natural and aesthetically pleasing foods and beverages. In addition, today, where technological developments affect social life, people want to experience food and beverages with different concepts and presentations. When viewed from the outside, we see that the color and presentation of the food give the first impression of the food. These changing situations have created new trends in gastronomy. The color of the food, which has an important place in these trends, has been used as a means of entertainment, staying on the agenda, and keeping up with fashion, as well as for healthy nutrition. Research has shown that the appearance and color of food also affect the consumer's taste estimation. It seems that the healthy eating trend is formed by the combination of the natural color of foods and their effects on health.

When we look at human history, colors create different perceptions on people, whether positive or negative. Since gastronomy is closely related to food and evaluates food in every aspect, colorful foods have become an important area in gastronomy. For a healthy life, consumers have turned to different food groups and taken the effects of colors into consideration when creating these food groups. The importance of colors also becomes apparent when creating the food groups necessary for the human body in an adequate and balanced diet.

The increase in time spent on the internet has also changed the time people spend on food and the way they consume it. The time spent eating has moved from being a compulsory activity to being an area where people can have a good time and express themselves. This situation has led to different practices from the preparation to the consumption of foods shared in digital environments and social networks. In fact, people's desire to consume foods with different appearances, tastes and smells has given them status and prestige in the digital environment. Commercial

enterprises that are aware of this situation have changed their existing concepts and presentations in order to meet the demands of consumers. Since the increase in the number of followers of businesses is directly proportional to their income, the posts made by social media users have turned this situation into an activity that provides economic profit. However, as presentation becomes increasingly important today, plates with stories have become an important trend. The use of different colors in story-telling plates that represent the culture and habits of the society in which they are located and the fact that they are prepared with aesthetic concerns have directed businesses and content producers to this field. Although healthy eating is left to the free will of individuals, it is seen that what motivates people to eat is not only the healthiness but also the appreciation of other consumers.

In today's world where people no longer see eating and drinking as merely filling their stomachs, these trends will constantly change and develop. As long as humans, who are social beings, have a desire to be different and attract attention, they will also seek different experiences. While businesses and gourmets share their experiences in these developments, collaborating with tasters who are experts in their fields and have made great contributions to gastronomy will contribute to the development of gastronomy trends.

This research and compilation study has been limited to colorful foods prepared using natural foods that have been frequently shared in digital environments (social media) recently. In the literature review, it was determined that there was not enough information about colorful foods, which have an important place in healthy nutrition. Information was compiled by examining all past studies on healthy nutrition and food colors. It is thought that this study will contribute more to the literature on purple foods, black foods, green foods, red foods, yellow foods, orange foods, blue foods, and white foods, which are known to be healthy. As these shares increase, colorful and natural foods that have become gastronomy trends will make a positive contribution to the development of gastronomy culture. This study and similar studies will make consumer preferences meaningful while directing nutritional trends.

Policy suggestions/ideas for politicians in the context of the problems of universities leading to silent resignations

Abdullah Turan¹

¹Aksaray University, Ortakoy Vocational School, Aksaray, Türkiye.

ABSTRACT

Although the topic of silent resignation has become popular with the pandemic, it can be understood that it is a practice that goes beyond the pandemic, considering its triggers and how it reflects on organizations. Universities are crucial institutions for the development of a country. The significant steps these institutions take in the scientific realm can propel countries forward in various fields, such as technology, military, politics, and society, compared to other nations, thereby changing the fate of the nation's people. When considering the conditions within universities and the reasons for silent resignation, which are identified as triggers in the literature, a significant relationship between the two can be discerned. This study aims to contribute to the advancement of science in the country by linking the causes of silent resignation with practices in universities and offering some policy recommendations to politicians as solutions to this issue. Within this framework, the topic of silent resignation is first addressed, its triggers are uncovered, and then the problems of universities are evaluated to reveal the relationship with the triggers of silent resignation. Finally, some recommendations are made to politicians on this issue. The results of the study indicate that there is a relationship between the practices in universities and the reasons/antecedents of silent resignation and that the practices in universities create an environment conducive to silent resignation.

KEYWORDS

Silent resignation, University problems, Policy recommendations, Higher education policies.

Introduction

Universities serve a dual purpose; they are both institutions that train the personnel needed by both state and private organizations, and they are also significant in terms of shaping society and the future of the nation in many aspects (technological, political, cultural, etc.). It is imperative to determine the current situation of universities in Turkey, as well as to identify the potential impediments within an institution that educates people and, thus, the future of the country and to address these issues. Recent literature on the subject includes works by Arı (2007), Bayram (2013), Doğan (2013), Erdoğan (2019), and Kil, Özkan, and Aykaç (2021). However, certain sources are studies that focus on a specific problem, such as the economic conditions of universities or academics, appointment or promotion criteria, and so on (Bülbül, 2006; Çımat, Güngör & Balmumcu, 2013; Demirbilek & Çetin, 2022; Tunç, 2007). The present study aims to address this gap by offering a comprehensive overview of the prevailing challenges confronting universities, a feat that no recent study has yet accomplished. In contrast to the extant literature, this study presents a singular effort to consolidate the most salient and contemporary issues faced by universities into a centralized source.

Nevertheless, the study's focal point extends beyond these conventional frameworks, encompassing the concept of "silent resignation." While silent resignation has long been a concern for organizations (Cholteeva, 2022), it has recently gained prominence in discourse,

particularly in the context of the pandemic. Consequently, there has been a surge in research on silent resignation across various disciplines in recent years (Ahmed, 2022; Çimen & Yılmaz, 2023; Lord, 2022; Martinez, 2024; Robinson, 2023; Scott, 2022; Selyukh & Hsu, 2022; Tong, 2022). Nevertheless, to the best of the author's knowledge, no study has been encountered in the extant literature that has made silent resignation visible on the basis of universities. Consequently, this study stands out from others in the literature by highlighting an effort to shed light on the prevalence of silent resignation in contemporary university practices. In this context, the present study aims to make the practices in universities visible and examine these practices within the framework of the reasons, antecedents, and causes of silent resignation. It seeks to reveal that the current courses in universities invite and trigger silent resignation. This study's contribution to the field is twofold: first, it systematically collects and compiles the antecedents of silent resignation into a comprehensive source, and second, it provides a detailed interpretation of these antecedents within the context of university practices.

It is not asserted that this study will resolve all issues plaguing universities; however, it is posited that by accentuating the silent resignation prevalent in university practices and offering policy recommendations to legislators, insights may be gained into the future of the nation and the direction of related research. The elimination of impediments confronting universities and academics is of paramount importance in terms of surmounting the challenges confronting the nation.

The present study was conducted by means of a comprehensive review of the extant literature. In this regard, the study first examined the issue of silent resignation from a conceptual point of view, evaluated the advent of silent resignation becoming popular, and revealed the antecedents/reasons for silent resignation. Following this, the issue of universities and the functions that increase their importance are included. Following the elucidation of these fundamental issues, the study proceeded to assess the practices believed to culminate in silent resignation within the context of universities. This evaluation was undertaken from a relational perspective, and the study subsequently proffered recommendations to policymakers aimed at curtailing and averting silent resignation.

Silent Resignation and Universities

The notion of silent resignation has recently garnered significant scholarly attention, underscoring its persistent dissemination among employees. In this framework, it is imperative to elucidate the concept's meaning and assess its growing popularity. Conversely, an examination of the factors that lead to silent resignation is essential for a comprehensive understanding of its prevalence in academic institutions. Finally, it is essential to briefly address the role and functions of universities, emphasizing their growing significance.

The Concept and Meaning of Silent Resignation

The concept of "silent resignation" is the common usage of "quiet quitting," which also means "silent quitting" or "silent giving up." According to TDK, silent resignation is defined as "an individual's voluntary separation from work or a service" (Çimen & Yılmaz, 2023, p. 27). This departure does not entail a physical or actual departure from the workplace. In the context of silent resignation, employees may continue to attend to their professional responsibilities, yet they cease to extend beyond the scope of work expected for their roles (Hamouche, Koritos, & Papastathopoulos, 2023, p.4293). This concept is an adaptation of the "idea of intention to quit" and signifies "limiting work to contractual hours." This concept entails refraining from undertaking additional responsibilities beyond the scope of one's designated duties, as delineated in the job description (Lu et al., 2023, p. 5). The concept of silent resignation underscores a pivotal decision-making process for individuals, juxtaposing the prevailing paradigm of "living to work" with the emergent understanding of "working to live" (Jamieson, 2022). This behavioral tendency involves the refusal to engage in activities beyond the scope of one's professional duties, as well as the restriction of employees to the tasks specifically

remunerated (Güler, 2023, p. 248). It further directs employees to limit their participation in non-work-related activities within the workplace (Ratnatunga, 2022, p. 13), emphasizing the exclusive performance of work in exchange for wages (Alexiev, 2022). Despite adhering to the requirements and regulations of their position, employees who opt for silent resignation effectively do the least to maintain their employment (Johnson, 2023, p. 2). This phenomenon stands in stark contrast to the prevailing notion that employees should consistently surpass expectations (Cohen, 2022). It involves a deliberate choice to prioritize performance that is not always optimal, a separation of the self from the activities that provide one's livelihood, and adherence to the established boundaries of one's professional responsibilities. In this context, it signifies the act of declining to assist with tasks or review electronic communications beyond designated working hours (Güler, 2023, p. 249). This behavior is intended to promote work-life balance (Shatakshi, 2022, p. 26).

Silent resignation is defined as emotional or physical fatigue and exhaustion from the job at hand (Lu et al., 2023, p. 2). Silent resignation can be defined as an individual's deliberate choice to refrain from overwork in the professional setting, opting instead for a more balanced and fulfilling work-life equilibrium (Ahmed, 2022). Silent resignation has been described as a silent manifesto (Çalışkan, 2023, p.190) and thus a passive resistance (Cohen, 2022) "against the hustle and bustle culture in which employees are expected to sacrifice their personal time, happiness, and health in order to show their commitment to their jobs" (Arar, Çetiner & Yurdakul, 2023, p.126). Consequently, silent resignation has been identified as a psychological concept that explains employees' experiences of "psychological disconnection from their jobs" (Hamouche et al., 2023, p.4296).

The concept of silent resignation can be better understood by evaluating its relationship to related concepts. Silent resignation is a concept that refers to the employee's avoidance of the hustle and bustle culture mentality or "organizational citizenship behavior" (Tapper, 2022), which is very far from "organizational citizenship behavior" (Hamouche et al., 2023, p.4296) and almost in the opposite position (Tapper, 2022). Conversely, job dissatisfaction has been demonstrated to be significantly associated with silent resignation (Tapper, 2022). Job dissatisfaction and a perceived lack of employee well-being have been shown to lead to turnover intentions (Lu et al., 2023, p. 5). Additionally, the phenomenon of silent resignation has been found to exhibit an inverse correlation with the concept of "organizational commitment" (Lu et al., 2023, p. 5). Empirical evidence indicates that employees with a strong sense of organizational commitment tend to invest more effort beyond their designated roles, driven by a profound identification with their work (Arar et al., 2023, p.126). Another salient concept in this regard is "organizational silence." It has been asserted that the phenomenon of silent resignation has been synonymous with this term until recent times. Organizational silence is characterized by a passive employee state, wherein employees remain silent about management processes by continuing to report to work rather than resigning when they disapprove of organizational activities (Çalışkan, 2023, p. 193). Another closely related concept is that of "quiet firing." Managers who cannot afford to dismiss an employee because they cannot afford to bear the costs make an effort of silent dismissal in order to make it possible for the employee to leave voluntarily (when, in reality, he/she does not want to). Management operationalizes this concept by making the work environment uncomfortable until an employee voluntarily quits (Hetler, 2022). Another concept that can be associated with silent resignation is "cynicism." Cynicism, which is also interpreted as depersonalization, refers to "the adoption of a distant attitude towards work together with indifferent and cold behaviors that employees may adopt towards their work, friends, and organization" (Baykal et al., 2017, p.551). Unlike cynicism, silent resignation "does not imply indifference and cold behavior towards the requirements of the job and peers" and does not imply low performance (Hamouche et al., 2023, p.4297).

How the Silent Resignation Became Popular

The literature provides various bases for the emergence of the concept of silent resignation. This concept, which was first coined by economist Mark Boldger at the A&M Economics Symposium held in Texas in 2009¹ (Nordgren & Björs, 2023, p.5), was used to criticize the difficulties of working people in maintaining their work-life balance due to the intense rush of work and workloads that lead to burnout (Çalışkan, 2023, p.192). It was with the pandemic (COVID-19) that silent resignation came to the agenda again "as an important issue." The working order of workers was changed with the regulations made due to the pandemic that started in March 2020. However, after the pandemic had been brought under control, employees did not want to give up the flexible working culture. During the pandemic phase, employees started to adopt the idea that their work "did not mean everything to them" and started to criticize intensive and costly work five days a week (Hitchins, 2022). Against this backdrop, when employees were asked to return to work at the end of 2021, some 47 million Americans decided to quit their jobs voluntarily. Anthony Klotz², who called this situation the "Big Quiet," explained this concept in May 2021 as the "Big Quiet," which is a phenomenon in which workers who are frustrated by the ruthless competitive environment, have poor mental health, and are exhausted (Çalışkan, 2023, p.192; Güler, 2023, pp.248, 250; Nordgren & Björs, 2023, p.5; Ratnatunga, 2022, p.13). Jaya Dass³, on the other hand, stated that the major resignation event occurs as a result of employees "assuming that they have nowhere else to go," but employees who do not have an alternative job opportunity or think that they do have to turn to "silent resignation" as the next most suitable option (Tong, 2022).

The notion of silent resignation also gained prominence in China in 2021 with the emergence of the "Tang Ping (lying flat)" movement. This trend among young people, overwhelmed by the culture of overwork, can be understood as a rebellion against the bosses' relentless demands to "be productive, to be competitive and to improve constantly." The "lying flat" movement, as it is known, has been interpreted as a call for lifestyle change, with young people expressing feelings of exhaustion in relation to the prevailing culture of overwork. The fundamental premise of this concept is predicated on the notion of contentment with attainable achievements and the creation of personal time for rest (Çimen & Yılmaz, 2023, pp.27-28).

It is noteworthy that "silent resignation" has emerged as a more sophisticated and advanced form of these two trends (Big resignation and Tang Ping) (Hamouche et al., 2023, p.4293) (Alexiev, 2022). The term's increased popularity can be traced back to a 17-second video uploaded to TikTok in July 2022 by Zaid Khan, a 24-year-old software engineer and musician from New York (Ratnatunga, 2022, p.13; Çimen & Yılmaz, 2023, pp.27-28; Shatakshi, 2022, p.26). The video, which garnered significant attention, featured Khan stating, "work is not your life." The video's content, which was critical of hustle culture, prompted individuals to reflect on their work-life balance (Alt Partners, 2022). The comments section of Khan's video, which amassed approximately four million views on the TikTok platform, revealed a widespread adoption of this approach. In the ensuing period, a proliferation of videos discussing the phenomenon of silent resignation continued to be uploaded, accompanied by the publication of articles and posts on various social media applications, including Twitter and LinkedIn (Çimen & Yılmaz, 2023, pp.27-28).

Consequently, despite the prevalence of the concept of "silent resignation" in the context of contemporary social media trends, Jill Cotton, a career trends expert, asserts that this phenomenon should not be regarded as a novel development. She contends that numerous employees have been grappling with this sentiment for an extended period within their respective institutions, with the recent pandemic serving merely as a catalyst for introspection

¹ On the other hand, the Los Angeles Times reports that the first known use of silent resignation was by Bryan Creely, a Nashville-based corporate recruiter and career coach (Daugherty, 2022).

² Professor of Business Administration at Texas A&M University.

³ Randstad's managing director for Malaysia and Singapore.

regarding their professional circumstances (Cholteeva, 2022). Conversely, the notion of employees performing to the bare minimum to avoid termination of employment has a long-standing presence within the context of the "labor movement" (Lord, 2022). However, the concept of preserving autonomy by maintaining mediocre performance emerged during the pandemic period and garnered attention (Güler, 2023, p. 248). Consequently, this concept, which emerged in 2009, gained prominence during the pandemic.

Predecessors to Silent Resignation

As previously discussed, the notion of silent resignation has garnered significant attention in the context of the pandemic. However, it can be posited that this phenomenon has existed since the advent of time. The predominant rationale for conceptualizing this phenomenon as pandemic-specific is that the experiences engendered by pandemic conditions are notably arduous, and silent resignation is manifested by a considerable proportion of the population through specific actions. Consequently, it appears feasible to articulate "the pandemic and especially the disruption of the work-life balance in the pandemic environment" and "poor management" as the predominant and principal reasons for silent resignation. Within this theoretical framework, it is imperative to recognize that the concept of mismanagement also encompasses significant underlying issues, including These include toxic work culture, low salaries, an absence of opportunities for career progression, excessive workloads, unmet needs and expectations, burnout, unfair labor practices (exploitation) and non-transparent communication. Consequently, employees may opt for silent resignation, exhibiting behavioral changes to communicate their expectations to management levels (Çimen & Yılmaz, 2023, p. 27).

It is crucial to note that the disruption of the work-life balance has long been a significant factor in the attrition of employees, even prior to the advent of the pandemic. However, the novel conditions engendered by the pandemic have precipitated an exacerbation of this imbalance on a more profound and pervasive scale. The work-life balance, which had become untenable due to the prevailing hustle and bustle culture in the workplace, has emerged as a pivotal factor in the phenomenon of silent resignation. While employees initially experienced a sense of relief due to the remote accessibility of their work and modified work schedules, subsequent challenges emerged. These challenges included "physiological, psychological, and other forms of depression stemming from the intertwining of work and non-work hours" (Çalışkan, 2023, p. 193–194). The disruption of the work-life balance, stemming from employers' expectations of constant availability during business hours, the constant monitoring of workplace communication devices, the scheduling of business meetings on weekends, and the encroachment of work into personal time, has been identified as a contributing factor to this phenomenon (Çalışkan, 2023, p.193-194). Moreover, health concerns, unemployment, job insecurity, novel pandemic regulations, and virtual experiences resulting from the pandemic have also adversely impacted employees, thereby disrupting the work-life balance in this process (Hamouche et al., 2023, p.4294). The pandemic has also led to a proliferation of problems worldwide, including economic woes, a decline in civil liberties, and the precipitous decline of democracy in certain nations. These developments have contributed to a state of exhaustion and fatigue among employees.⁴ (Ratnatunga, 2022, p.13). In this context, employees who complain about the hustle and bustle culture turn to silent resignation in order to maintain a work-life balance, making it possible to be less tired. Thus, they do not experience frustration as they do not put forth any extra effort. With this behavior, it becomes possible to slow down the busy pace, take time for self-care, and thus maintain work-life balance (Valura, 2022, p.2).

⁴ As career strategist and coach Stacie Haller notes, "the pandemic has changed people's attitudes towards their work, undermined their commitment to their jobs, and caused them to focus more on their families and personal lives" (Resume Builder, 2022).

The pandemic has catalyzed this process; however, the underlying reasons for employees' silent resignations, both before and after the pandemic, are rooted in "bad management." The unattainable expectations of ineffective leadership and the arduous work environment contribute to this phenomenon. The behaviors exhibited by bad management, which engender a sense of worthlessness in employees, are a primary catalyst for silent resignation. The phenomenon of silent resignation can be attributed to the combination of overwork and exploitation, which engender a sense of worthlessness in the employee. This, in turn, leads to a stabilization of the employee's life as they seek to regain a sense of self-worth and emotional well-being (Güler, 2023, p. 250; Çalışkan, 2023, p. 195). In essence, the concept of "silent resignation" emerges when employees experience mounting exhaustion, frustration, and a sense of being unappreciated, often compounded by escalating workloads and the expectation of extended work hours (Johnson, 2023, p. 2).

In the context of ineffective management decision-making, employees encounter constrained learning and development prospects, accompanied by a dearth of alignment between the workplace's purpose and that of the employee (Harter, 2022). Consequently, employees may develop a sense of underappreciation, leading to a state of silent resignation (Zenger & Folkman, 2022). The failure to acknowledge and engage with employees' motivations, often due to managerial inadequacies, can also contribute to this phenomenon (Enderle, 2022; Özmenekşe & Yıldız, 2022, p.14). The absence of managerial effort to retain employees engenders a sense of neglect, thereby prompting "silent resignation" as a means of "reducing organizational stress" (Arar et al., 2023, p. 128; Enderle, 2022; Johnson, 2023, p. 1). This phenomenon can be understood as a strategic management approach aimed at "maintaining organizational motivation, productivity, performance, and job satisfaction" (Arar et al., 2023, p. 128; Enderle, 2022; Johnson, 2023, p. 1).

Another way in which employees may feel undervalued by poor management is when they are "underpaid" (Green, 2022; Güler, 2023, pp.250-251). When "unreasonable working hour demands" by employers are added to this, employees tend to silently resign in order to invest less in their work (Green, 2022; Güler, 2023, pp.250-251). Therefore, reasons such as unrealistic and high work demands, lack of organizational support, high levels of work stress that are difficult to manage, lack of transparent communication with employees, the use of face masks, regular hand washing, and frequent testing caused by the pandemic, the employee has become worn out⁵; has lost their sense of personal achievement by experiencing depersonalization called burnout, and has stopped investing emotionally in the workplace and has presented silent resignation as a reasonable response to the employer (Hamouche et al, 2023, p.4295; Güler, 2023, p.250). Therefore, bad management and the corrosive external conditions, both separately and together, lead to silent resignation, and with this drift, the job has no meaning and importance for the person.

Universities and Functions that Increase the Importance of Universities

The concept of "university," which emerged in the Middle Ages, is derived from the Latin concept of "Universitas." During this period, the term referred to "any association," specifically, "a community of sages who convene to share and disseminate their wisdom" (İbicioğlu, Taş & Özmen, 2010, p.54-55). In contemporary discourse, universities are defined as "educational institutions that prioritize critical thinking and discussion and are instrumental in fostering scientific thinking" (Doğan, 2013, p. 109). Songur and Turan (2016, p. 434) have proposed a more recent definition, emphasizing the autonomy and liberty of universities by characterizing them as "educational institutions that determine behavior independently from economic and political power centers and are equipped with the ability to research and produce."

⁵ A study by Resume Builder (2022) revealed that eight out of ten people who experience silent resignation are burned out.

The modern conception of universities in Turkey first appeared with the Darülfünun, founded in 1863 (Songur & Turan, 2016, p. 436). This institution, meaning "home of science," experienced numerous periods of opening and closing due to political upheaval, yet it persisted until 1932. In 1933, Istanbul University was established under the auspices of the Ministry of National Education. During this period, the establishment of universities continued, and a law was enacted in 1945 that granted autonomy to universities in terms of science and administration. Subsequent years witnessed the establishment of additional universities, culminating in the unification of all universities under the aegis of the Council of Higher Education (COHE) in the 1982 Constitution (Arap, 2010, pp.8-9). Since 2006, Turkey has pursued a policy of intensively increasing the number of universities (Doğan, 2013, p. 110).

In addition to the political promises made to increase the number of universities in this way, of course, their functions and contributions also play a role. Therefore, education is not the only function of universities. Universities affect the social, economic, cultural, and urban structures of the cities where they are established in many ways. On the other hand, in order to catch up with global competition, universities need to develop and renew themselves, respond to emerging needs, and train good students within this framework (Songur & Turan, 2016, p.436).

Universities have been shown to enhance students' employable skills through the services they offer (Çetin, 2007, p. 220), contribute to the renewal of culture and its transmission to future generations, and facilitate the advancement of the nation through scientific research (İbicioğlu et al., 2010, p. 55). They assume an important function in "preparing students for the future by developing their personalities, activating the brain power needed by society" (Saatcı, Avcı Kurt & Gülü Demirbulat, 2015, p. 126), developing self-confidence, increasing entrepreneurship, creativity, free-thinking, and communication skills" (Turan & Çiçek, 2023, p. 816).

The most significant pillars of modernization for a nation are a robust industrial infrastructure and institutions of higher education. A comprehensive array of academic and cultural events, including symposia, congresses, forums, seminars, conferences, panels, and courses, are instrumental in fostering this transformation. These events, often organized by universities, play a pivotal role in shaping the nation's progress in this domain (Yılmaz & Kaynak, 2011, p.57). These activities serve to inform and raise public awareness, socialize individuals through events such as spring festivals and celebrations of historical and national days, and transform people's lives in terms of their diet, beverage consumption, and musical preferences (Özbay, 2013, p.14). Universities positively affect earnings and employment in the region where they are located and contribute to the enrichment of the city with new facilities (such as restaurants, clothing stores, cafes, sports stores, and facilities) (Yılmaz & Kaynak, 2011, p.58). These institutions foster cultural interaction within the country by bringing together students from diverse cultural backgrounds, thereby facilitating the formation of interpersonal relationships and the dissolution of preconceived notions among individuals from different regions. Furthermore, they contribute to the development of international trade and relations by attracting international students, and they have a positive impact on the status of women and their lifestyle and activities within the family (Özbay, 2013, p. 14).

Universities have been shown to benefit state institutions, as well as to engage in research activities in cooperation with the private sector. They also undertake important tasks in developing national and international economic relations. Consequently, they contribute not only to the development and modernization of the city in which they are located (Işık, 2008, p. 161) but also to the development of the region in which they are located. They function as the primary catalyst for a nation's economic advancement, particularly in the context of reducing unemployment and enhancing human capital (Yayar & Demir, 2013, p.107). In this regard, they are recognized as a pivotal factor influencing a nation's competitiveness on the global stage. Recognizing this, countries prioritize the enhancement of their universities and the attainment of superiority in economic and technological domains over other nations. Consequently,

countries with universities that consistently rank highly in global university rankings are often also considered developed nations. This observation provides substantial evidence to support the notion that universities play a pivotal role in the development of a nation (Eşme, 2021, p. 2).

Practices Thought to Cause Silent Resignation in Universities: Turkish Academy and Silent Screams

Since the establishment of Istanbul University in 1933, Turkish universities have been subject to criticism for their alignment with the policies of the political establishment and their governance by the Council of Higher Education (COHE), which was instituted by the military regime of September 12 to maintain control over these institutions (Eşme, 2021, p. 2). Universities in Turkey face a multitude of challenges. Güler (2014, pp. 25–27) examines the problems related to academic life by classifying them as "the problem of decreasing professional interest, insufficient wages, problems arising from the physical environment, staffing problems, problems in human relations, and other problems." Meanwhile, Kil et al. (2021, p. 98) classified and evaluated the problems related to academics as "employment, promotion, quantity and quality problems, economic problems, high workload, low productivity, decreased prestige of the profession, deterioration of personal rights, academic freedom problems, and job satisfaction problems." In this study, we endeavor to examine these problems in detail under three main headings. The initial category is "economic problems," which encompasses "insufficient salaries, budget constraints, or misallocation of resources." The second major category is "organizational culture and work environment related problems," which include "lack of academic freedom, job satisfaction problems, excessive workload, and productivity problems." Finally, the third category encompasses "problems related to promotion and ethics," which include "merit, tenure, promotion, job security, personal rights, and ethical order."

These problems, which are reflections of wrong practices at universities, trigger silent resignation. When the antecedents/reasons/causes of silent resignation are examined, it can be understood that they are related to the practices at the university. For this reason, sub-headings have been added under three main headings to explain the relationship between these problems and silent resignation.

Economic Problems

When academics want to conduct research or projects, they need serious budgets. Otherwise, when they cannot provide a budget, they turn to studies with simpler contributions where they can minimize the cost⁶. Therefore, having a research idea is not enough to start research. Some of the problems that stand out as "economic problems" and lead to silent resignation can be summarized as "low wages, limited budgetary opportunities provided to universities, and unbalanced resource distribution."

Wage Inadequacy (Low Salary)

Perhaps the most important problem that academics face and that overwhelms them is the level of wages they receive. When the current situation of academics' wages compared to other professions is evaluated, it is seen that it is not fair (Bayram, 2013, p.40). Some studies on this subject show that the most important problems of academics are economic problems and that this problem causes burnout. It is even stated that the "Academic Incentive Allowance Application," which is thought to be a solution to this problem and increase academic productivity, negatively affects the quality of research (Akyol, Yılmaz, Çavuş & Aksoy, 2018, p.127) because the need to benefit more from the academic incentive fee by publishing more studies harms the quality aspect of academic studies.

⁶ A study revealed that when evaluated according to their fields, academics working in health sciences can give up the research they intend to do more easily due to insufficient salaries compared to those working in science and social sciences (Bülbul, 2006, pp.163-164).

A study conducted by Professor Dr. Ufuk Akçığıt, a faculty member of the Department of Economics at the University of Chicago, with the support of the Informatics Foundation of Turkey, has concluded that Turkey is experiencing an academic brain drain abroad in recent years. Of particular concern is the tendency of highly productive academics to seek opportunities abroad. The research, supported by artificial intelligence, revealed that 12,000 academics have relocated abroad (Akçığıt, 2023).

Zeynep Ardıç, a member of the Academic Solidarity Platform (ADAP)⁷ and a lecturer at the Department of General Public Law at Istanbul Medeniyet University Faculty of Law, states that "academics cannot make a living; they are forced to meet even their vital activities, those who have the opportunity to go abroad have left the country, research assistants are staying in student dormitories because they cannot rent a house, it is not possible to attend academic events abroad due to economic insufficiency, and this situation undermines development." Although there are over 200 universities in Turkey, productivity is low, and Turkey is not in a position to compete with developed countries. The fact that there are only three universities from Turkey among the top 500 universities in the world rankings and only 15 universities from Turkey among the top 1000 universities is evidence of the low level of investment in universities.⁸ (Ardıç, 2023a).

The contemporary data demonstrate that institutions of higher education have transitioned from being venues for professional fulfillment that are predominantly determined by "salary." In 2003, the median salary for a professor was 8.5 times the minimum wage, which decreased to 6 times in 2014 and 3.8 times in 2024. This indicates a substantial erosion in professors' salaries over the past 21 years. A similar trend is observed in the salaries of associate professors, which decreased from 6.3 times the minimum wage in 2023 to 3.3 times in 2024. The salaries of faculty members, which were equivalent to five times the minimum wage in 2003, decreased to 4.2 times in 2014 and 2.9 times in 2024. It is noteworthy that the salaries of general managers in 2024 were 5.6 times the minimum wage, judges' salaries were 5 times, district governors' salaries were 4.4 times, and career specialists' salaries were 3.6 times higher than academics (EBSAM Research Series, 2024, p.5,24). Ardıç (2003b) further elaborates on this disparity, stating that "employees such as drivers and cleaners at universities receive higher salaries than academics, and this situation is nowhere in the world."

Academics state that they are unable to follow the publications (books, periodicals, etc.) related to their fields, in addition to their inability to produce publications and provide participation fees (Bülbül, 2006, pp.163-164). This situation violates the principle that "academic activities, by their very nature, require motivation, focus, and a clear mind" and that the minds of academics in Turkey are "burdened by the difficulty of earning a living and worries about the future." It can be seen that they cannot focus on academic activities due to being busy. Under these conditions, academics consider ways to go abroad or move to the private sector on the one hand (Ardıç, 2023a). On the other hand, they tend to take additional courses in order to compensate for the losses (EBSAM Research Series, 2024, p.5) and therefore suspend tasks with high social benefits such as "project, scientific research, and patent development" (EBSAM Research Series, 2024, p.5).

Previous research on this issue has also yielded the same or similar results. In a study conducted by Arı (2007), more than half of the participants stated that their most important problem was low wages (Arı, 2007, p.67,71). In another study, almost all of the participating academics reported that wages prevented them from following technological developments that would contribute to academic activities (Bülbül, 2006, pp.163-164).

⁷ This platform was established with the aim of being the voice of academics and contributing to their work under the conditions they deserve (Academic Solidarity Platform, 2023a).

⁸ When we look at the number of universities in the top 500 universities in the world, it is seen that only KOÇ, METU and SABANCI Universities are included in the ranking according to 2023 and 2024 data (EBSAM Research Series, 2024, p.21).

International indicators show that the Turkish higher education system has a significant need for academics. However, considering the economic opportunities at these standards, it seems that academics will continue to move away from the profession from the level of silent resignation to the level of resignation. Looking at the statistical data in 2022, the fact that the number of research assistants decreased to the number in 2013 and the number of lecturers decreased to the figures in 2019 points to this (EBSAM Research Series, 2024, p.53). The difficulty in finding academics for some departments in Turkey should be based on this reasoning (Ardıç, 2023a). In this case, it seems that being an academician has ceased to be an attractive profession for successful and qualified graduate students (Erdoğan, 2019, p.35). Although the most authoritative mouthpieces of the state have stated that “the poor conditions in which academics live (especially wage injustice) make it impossible for successful students to stay in universities, that they are aware of this issue and that the necessary work will be completed and put into operation within a few months”⁹ it is noteworthy that the solution to the problem is kept waiting¹⁰.

Limited Budgetary Opportunities Provided to Universities and Unbalanced Resource Allocation

It has been posited that issues such as the budget allocated to universities, the facilities provided, and the imbalance in the distribution of resources between universities also contribute to the phenomenon of silent resignation among academics. According to Çetin's (2018) study, academics identified “the absence of an incentive system for academic pursuits” as the most significant challenge confronting universities. Consequently, the constraints imposed by limited financial resources have been identified as a significant contributing factor to the challenges faced by academics, as highlighted by Çetin (2018) (p. 724). Consistent with the findings of related studies, these observations highlight a persistent lack of adequate financial support for academic research. The combination of these economic constraints and the additional time demands of taking additional courses, which are often necessary for advancing in academia despite limited financial resources, can have a significant impact on academics' well-being. The psychological implications of these economic challenges, particularly the discrepancy between those with sufficient financial means and those with limited economic power, can be significant. The inability to allocate time to academic work due to financial constraints can hinder career advancement, potentially leading to a state of resignation characterized by a lack of active engagement.

A comparison of the budget allocated to higher education in Turkey with the average of OECD countries reveals that the former is equivalent to half of the latter's budget (EBSAM Research Series, 2024, pp. 17–18). A comparison of the 2022 budget figures reveals that while 23 billion TL is allocated to the Presidency of Religious Affairs, this figure is 58 billion TL for universities. It has been asserted that the financial resources allocated by universities for academic research, as well as the budget allocated by TÜBİTAK in this regard, are inadequate (Karaman, 2022). To ensure the provision of quality services in higher education, it is imperative to have qualified human capital. The technical equipment of universities should also support this

⁹ Minister of Labor and Social Security Vedat Bilgin “The issue of academics in Turkey is important. The most successful students should plan themselves in universities. Wages are very important. The wage system of the academic staff at universities, starting with the assistants, needs to be changed. I have worked on this issue, had research done many times, and we are preparing for this. I have also discussed this with YÖK. We need to make this reform this year. It is part of the public reform, but by putting the university in a separate place. The wage system needs to be changed” (Bilgin, 2023) and YÖK President Erol Özvar: “Our academic raise study is ready. We shared it with our interlocutors, they know the subject very well. We will get the result within two months (June 21, 2023)” (Academic Solidarity Platform, 2023b).

¹⁰ It seems that this major problem has been made one of the most important agenda items on social media from time to time by organizing posts and activities with the hashtags “AkademikZam”, “AkademkZamSözünüzVar” on Twitter (X). In this regard, posts shared on Twitter (X) such as “Higher education low salary”; “Under these conditions, we are still making a good career”; “The only thing that does not change is your silence”; “The lowest civil servant salary in Beylikdüzü Municipality became 63 thousand TL. The idea of moving from academics to Beylikdüzü Municipality is out of my mind”; ‘An academic raise is essential for science’; ‘Academician Ge-çi-ne-mi-yor’; while the protests continue, the issue seems to be reflected in the entertainment programs in the country. As an example of this issue, Güldür Güldür Show criticized the economic victimization of academics with the following words: “If you want Daram, forget the faculty. Go to accounting, the salaries of the professors there are deplorable” (Eğitim Ajansı, 2024).

qualified workforce. Academic endeavors, including research, publication, conference attendance, and participation in forums and congresses, necessitate substantial financial resources. To address the demands of the "Turkish Century" in terms of industry, technology, and other disciplines, it is crucial to sustain the commitment and motivation of academics by ensuring the fulfillment of their resource needs (EBSAM Research Series, 2024, p. 17–18). However, academics have faced a significant decrease in funding for congresses and symposiums, particularly after 2016, which has been attributed to economic conditions (Coşkun Karadağ, 2014:171; Tonbul & Çiğdem, 2022:367).

Okçabol (2016, p. 32) also notes the issue of misdirection of resources. In this context, the author asserts that the financial resources allocated to each university from the budget and the financial resources generated by each university are imbalanced. Furthermore, the physical facilities, such as study rooms, classrooms, laboratories, workshops, libraries, dormitories, dining halls, sports facilities, and meeting halls, are not distributed evenly. While these conditions are very limited in some universities, they are extensive in others. While some academic staff members manage to cover the cost of rent with their salaries, this is not the case for all individuals in this demographic. Consequently, it has been asserted that members of the academic community expend a considerable amount of time and financial resources on commuting between their residences and places of employment, which often leads to feelings of exhaustion and fatigue. In institutions where on-campus lodging is available, the prevalence of victimization due to limited opportunities or inequitable utilization of lodging services can also have a detrimental impact on academic staff (Okçabol, 2016, p. 32).

The research conducted by Demirel (2018, p. 318) indicates that academics perceive the existing infrastructure of universities (e.g., laboratories, simulators, information technologies, etc.) to be inadequate for research and development activities. The majority of academics indicated that there is an absence of a system that enables the execution of research activities, that there is no substantial income from university-industry collaboration, and that university-industry collaboration opportunities are inadequate. Consequently, it is concluded that universities lack adequate financial support for research and development (Demirel, 2018, p.319).

Moreover, universities have not experienced a modification in their funding rates for a considerable duration. The implementation of Decree Law No. 375 has precipitated a deterioration in the wage balance, adversely impacting academics due to the diminished increases in the supplementary remuneration rates stipulated in the Decree Law. It is salient to observe that the supplementary course-hourly wages received by academics who have the opportunity to undertake additional courses are disproportionately low when assessed against the quality of their work. Furthermore, the Academic Incentive Allowance practice excludes numerous activities from its purview, resulting in a concomitant loss of rights¹¹ (EBSAM Research Series, 2024, p.48). Therefore, it is understood that even the incentive fee system put forward to encourage academics undermines the academic production process.

The Relationship between Economic Problems and Silent Resignation

A review of the literature reveals numerous studies indicating that wage conditions can lead to silent resignation. Additionally, it has been observed that inflation contributes to an escalation of this phenomenon (Çalışkan, 2023, p.196; Çimen & Yılmaz, 2023, p.29; Güler, 2023, p.250-251). A survey administered by Youthall Turkey revealed that 1002 respondents aged 18-50 (57.3% female, 41.6% male) identified "low salary" as "one of the primary reasons for the recent proliferation of silent resignation among white-collar workers" (Çalışkan, 2023, p.196; Çimen & Yılmaz, 2023, p.29). A study by Gazi University revealed that 48.2% of academics identified low salaries as their primary concern (Odabaşı, Fırat, İzmirli, Çankaya & Mısırlı, 2010, p.137).

¹¹ The fact that the total points that can be obtained from each type of academic activity is limited to 30% in the operation of the academic incentive allowance application causes loss of rights (EBSAM Research Series, 2024, p.48).

Conventional wisdom suggests that enhancing salaries would lead to savings; however, recent research indicates that certain organizations incur an economic loss "equivalent to 20% of the annual salaries of employees who quietly resign" (Odabaşı, Fırat, İzmirli, Çankaya & Mısırlı, 2010, p.137). The annual economic cost of this phenomenon in the UK economy has been estimated at 340 billion pounds sterling (Jamieson, 2022).

The phenomenon of silent resignation imposes considerable costs on organizations. The phenomenon of silent resignation, characterized by a decline in job dedication and a failure to perform in accordance with organizational standards, has been shown to have a detrimental impact on an organization's ability to thrive in competitive environments. A salient risk associated with silent resignation is its potential for propagation, leading to its pervasive dissemination throughout the workplace over time (Çalışkan, 2023, p. 196). This phenomenon engenders a corrosive effect on workplace cultures, potentially eroding the foundations of organizational effectiveness and hindering the achievement of strategic goals. Its propagation can lead to an escalation in the rate of employee turnover, necessitating the recruitment of new personnel, which imposes additional financial costs on the organization and concomitantly reduces productivity and quality. This phenomenon can also engender a state of disquietude throughout the workplace (Güler, 2023, p. 252). In this context, the observed decrease in research assistants in universities, the difficulties in finding academics for certain departments, and the brain drain of academics abroad can be understood.

An employee's attitude that does not go beyond fulfilling the job requirements specified in the contract can lead to a waste of resources (Shatakshi, 2022, p.30). In the case of silent resignation, the employee's self-confidence decreases, the employee's self-worth decreases as a reflection of this mindset mixed with some sense of guilt, and this situation imposes a personal cost on the employee. As employees refrain from adding value to the workplace, their creativity atrophies. Thus, productivity is lost for both the employee and the workplace (Boz, Duran, Karayaman & Deniz, 2023, p.17-18). By giving importance to quantity rather than quality in the studies, it becomes an organizational culture to tend to get more academic incentive fees or to fight for additional courses. For this reason, valuable studies on social problems that "have a heavy economic burden and require serious effort" are avoided. It is necessary to read this situation within the framework of Maslow's hierarchy of needs. A person primarily focuses on physiological and security needs and postpones the need for self-actualization (Ergun Özler, 2013, p.141-142).

In organizations where silent resignation is observed, it becomes inevitable to witness a decline in brand value and loyalty, as well as in customer, citizen, and student satisfaction. This phenomenon can be attributed to the onset of substandard job quality (Yıldız, 2023, p.3183). Despite the criticism regarding the alleged decline in quality due to an increase in the number of universities (Karaman, 2022; Çetin, 2018, p.725), it is imperative to interpret these losses through the lens of silent resignation. This phenomenon, characterized by a tacit acceptance of substandard practices, has the potential to adversely impact the quality of research and the efficiency of instruction. The phenomenon of attending excessive classes or demonstrating slothfulness in academic settings due to the perception of inadequate compensation for labor can also diminish the quality of education in universities. This phenomenon is further compounded by the admission of students to universities with low academic aptitude, resulting in a decline in the effectiveness of teaching. Consequently, it is impractical for students to effectively assimilate the curriculum imparted by an unmotivated academic (Özmen, 2023).

Problems arising from Organizational Culture and Work Environment

The phenomenon of "problems arising from organizational culture and work environment" has also been identified as a contributing factor to silent resignation among academics. A significant proportion of academic staff in universities, specifically over 50% of the total, consists of young academics who occupy roles such as Assistant Professors, Lecturers, and Research Assistants. As a segment that constitutes the scientific and intellectual infrastructure of society, these young academics must develop proposals for social events, a conducive environment for healthy thinking, and suitable opportunities to mobilize these thoughts (Young Academics Union, 2024). In this context, the issues arising from organizational culture and work environment, including but not limited to "lack of academic freedom, lack of job satisfaction and satisfaction, mobbing and demotivation, excessive workload, lack of productivity, defective work culture and work environment," were examined.

Failure to Act in Accordance with Democracy: The Problem of Academic Freedom

When we talk about a democratic structure in universities, the first thing that comes to mind is how rector appointments are made. While "in some countries rectors are appointed in a participatory manner, taking into account their academic capacities" and "in some countries, rectors are selected through a rigorous selection process lasting almost a year," and even rectors "must be determined by the decision of the Rector Search Committee, which includes student representatives, and approved by the authorized board of the university," in Turkey the university is excluded from the rector selection process, ideological and political preferences rather than merit and international criteria (Eşme, 2021, p. 4). Although Okçabol (2016, p.36) criticized that in some universities in Turkey, "dean and especially rector elections" are held at a level that resembles political party elections, that this situation causes division among academics, and that the Council of Higher Education (COHE) does not respect the results of the elections held at universities to nominate rector candidates, and that the President determines this appointment according to his proximity to the relevant ruling party, rather than according to the votes received¹² (Okçabol, 2016, p.36)), especially after 2016, rectors are appointed directly by the President of the Republic without being subject to elections, which is a complete break with the electoral procedure¹³ (Kural, 2016).

Two years after the electoral appointment of rectors came to an end in 2016 (Kural, 2016), Çetin (2018) conducted a study among academics and concluded that autonomy was an important managerial problem. The participants in the study expressed concerns that universities had lost their autonomy, citing the inability to make independent decisions and elect their own rectors as examples. Consequently, the participants asserted that universities, which should ideally possess greater autonomy, have been subject to increased central management. They further noted their inability to articulate their perspectives on various issues (Çetin, 2018, p. 723). Concurrently, the findings of research conducted by Akyol et al. (2018, p. 126) on academic administrators in the same year indicated that participants expressed a preference for higher education to possess a more autonomous structure. In this regard, higher education administrators asserted that autonomy in the domain of education would contribute to the advancement of the Turkish Higher Education System. The research revealed that autonomous universities exhibit faster decision-making processes, enhanced research quality and quantity, and more effective outcomes (Akyol et al., 2018, p.129).

Another problem in terms of democracy is the Higher Education Council (COHE) itself. This institution has an image that is far from democracy as it was created by the September 12 coup plotters to keep universities under control. This centralized approach, which has been

¹² In such a situation, those who are appointed as rectors may act coldly and distance themselves from those who did not vote for them, and there have been examples of candidates who failed to get elected being treated as if they had committed a crime (Okçabol, 2016, p.36).

¹³ In 2024, the Constitutional Court (AYM) annulled the regulation of the appointment of rectors by Statutory Decree. However, it advised that the annulment would enter into force after 12 months (Karataş, 2024).

practiced by COHE for a long time, continues to this day, with its powers being further increased. On the other hand, ideological and political priorities are taken into account in the selection of the directors of this board, thus occupying a position far from universally accepted scientific criteria and merit principles. Thus, the autonomy of universities is seriously hampered (Eşme, 2021, p.3). According to the results of the research conducted by Demirel (2018, p.318), legislative regulations on higher education hinder the development of universities. In this context, 83% of the participants stated that "COHE prevents innovation in universities by forcing universities to apply a certain standard." Likewise, 88% of the participants stated that "unusual rector appointments prevent universities from creating a free mind environment," and 83% stated that "the current structure and management style of universities are not suitable for scientific studies." Bayram (2013, p.39) criticizes this structure by stating that academic autonomy, flexibility, and faculty member-student initiative have been destroyed, and universities have been turned into institutions managed on the axis of rector-CHE president and the government.

The Dominance of Burnout and Lack of Motivation as a Result of Job Dissatisfaction in Universities

Many factors can cause job dissatisfaction in the organization. In their study, Erdil, Keskin, İmamoğlu & Erat (2004, p. 19) identified the following factors as important factors affecting job satisfaction: "economic conditions, workplace safety, friendship at work, leadership and management style, working environment and conditions, appreciation, and job-specific characteristics." Tor (2011, p.47) further elaborated on this by including "organizational size and structure, communication, working conditions of the individual (working hours and social opportunities, etc.), social environment and opportunities, educational opportunities, competence level and personality structure of the employee, general perception of the job in the society (degree of difficulty-structure)" as factors of job satisfaction (Tor, 2011, p.48-52). These factors have been shown to result in a range of adverse consequences, including a decline in job satisfaction, absenteeism, an increase in job-related complaints, a rise in labor turnover, a decrease in work productivity, unhappiness, and a deterioration in health and well-being. These effects, in turn, can lead to a lack of motivation among employees (Güler, 2014, p.42).

"Inadequate physical facilities of universities, lack of study tools and equipment, crowded classrooms, facing intense promotion exams, study rooms being used by many people, heavy course loads, lack of economic support for domestic and international scientific studies, lack of a culture of working in groups and many similar problems" create impossibilities in the process of academics obtaining, researching and applying knowledge and thus create a sense of burnout in academics (Güler, 2014, p.26; Kurt, 2007, p.106).

Such challenges experienced by academics have the potential to diminish their motivation and job satisfaction, thereby negatively impacting their performance (Dost & Cenkseven, 2007, p. 204). The prevailing paradigm within higher education is predicated on delineating boundaries and proscriptions. In Turkey, the absence of an effective incentive and reward system has been identified as a key factor contributing to the challenges faced by employees, particularly in the context of enhancing their enthusiasm for production (Bayram, 2013, p. 40). The economic constraints that academics face can hinder their motivation to engage in scientific publications and courses (Bülbul, 2006, pp. 163–164). Attempting to address this issue with solutions such as additional courses can lead to an increase in workload, further eroding motivation (TÜSiAD, 2008, p. 23). The university administration's failure to address the concerns of academics further exacerbates this issue (Dost & Cenkseven, 2007, p.205). In the research conducted by Çetin (2018, p. 724), academics indicated that there has been a paucity of efforts "to motivate them." This finding contributes to an understanding of the pervasive sense of dissatisfaction and burnout among academics. In such an environment of perpetual uncertainty, the constant interrogation of academic competence, the dynamic alteration of

criteria for appointment and promotion, and the inequitable distribution of academic titles further exacerbate the sense of burnout among academics (Güler, 2014, p. 26).

The dissatisfaction experienced by academics has also been shown to affect young people, who are the future of the country. In their study, Akyol et al. (2018) highlighted this issue by noting that "higher education students exhibit motivation problems, demonstrating a lack of interest in their lessons. It is crucial to consider that this deficiency in motivation may be attributable to academic failure" (Akyol et al., 2018, p. 127). Conversely, Özmen (2023) asserts that the prevailing adverse conditions in Turkish universities effectively exploit the aspirations of millions of young individuals. He contends that these young people, who allocate substantial material resources and temporal investments to their university education, ultimately prove to be of minimal benefit to their nation due to the constraints imposed on their contributions. Furthermore, Özmen articulates the prevailing sentiments of resignation among academics concerning their students.

Excessive Workload and Productivity Problem

The workload in academic life is increasing day by day (Tunç, 2007, p.2). The fact that academics do not have sufficient wage income forces them to take on more workload (additional courses, second teaching, summer school, preparing projects for the market, etc.) in order to find sufficient resources for their scientific research¹⁴ (Bülbül, 2006, p.62). In developed countries, lecturers typically carry a course load of four to six hours per week, with the remaining time allocated to academic pursuits. Conversely, in Turkey, the course load for lecturers can range from 40 to 50 hours per week (Güler, 2014, p. 26). This increase in workload is accompanied by a decrease in the time allocated to research and teaching activities, resulting in diminished productivity (Bülbül, 2006, pp.62-63). Consequently, they are unable to allocate time for long-term studies with a high level of contribution to society (EBSAM Research Series, 2024, p.47). Academics who allocate the majority of their time to undergraduate and associate courses face limitations in pursuing personal and professional growth, contributing to a decline in the quality of graduate education (Çımat et al., 2013).

The research conducted by Akyol et al. (2018, p.126) shows that in some cases, the course load increases due to the lack of academicians, and productivity decreases.¹⁵ (Akyol et al., 2018, p.128-129). Research by Demirel (2018, p. 318) reveals that the number of academics in Turkey is insufficient. The study indicates a paucity of professors and associate professors with expertise in specific subjects, exacerbating the challenge of identifying suitable academics in certain specialties. The study's findings indicate that 77% of the participants expressed concerns regarding the impact of non-specialist faculty members on teaching quality, with 71% noting that the stringent regulations of the Council of Higher Education (COHE) hinder the appointment of relevant experts. These observations underscore the challenges faced by academia in terms of productivity.

A comparison of the number of academics per student in higher education in Turkey with that of universities with good world rankings indicates an inferiority in Turkey (Çımat et al., 2013). Consequently, the necessity to enhance the caliber of academics is paramount. Moreover, the augmentation of the number of academics and researchers who hold doctoral degrees is imperative (Erdoğan, 2019, p. 33). A comparison of the student-to-academic ratio in leading global universities reveals a persistent need for academic augmentation (EBSAM Research Series, 2024, p. 21). Consequently, there is a shortage of academic staff, as well as technical staff, civil servants, and civil servants (Karaman, 2022). Consequently, the prevailing personnel shortage has been shown to increase employees' workloads, leading to a phenomenon of "silent resignation" among affected personnel (Akyol et al., 2018, p. 129).

¹⁴ They may even become paid employees of companies producing academic publications (Article Demand, 2024).

¹⁵ In such a situation, since the academician will teach in a completely inefficient way due to the compulsory attendance of the course without economic need, it will also damage the productivity in educating students.

In the research conducted by Çetin (2018) on academics, the participants responded that “there are problems with the quality and quantity of academics, there is a shortage of qualified personnel due to the large number of universities, and academics do not have the opportunity to improve themselves” (Çetin, 2018, p.724). On the other hand, it is pointed out that “Turkey's share of the number of documents in international publications among the world countries and the number of citations has decreased, the number of citations in Turkey is lower than the number of publications, and the increase in the number of scientific journals scanned in ULAKBİM is low” (Erdoğan, 2019, p.36).

The failure to transform the expectation of productivity in academia into a threat has also been demonstrated to be detrimental to productivity. In the study by Akyol et al. (2018), higher education administrators highlighted the emergence of “low-quality products (publications)” as a significant concern. This issue arises from the fact that research conducted by academics is often driven by career objectives or academic incentives (Akyol et al., 2018, p. 129). Consequently, academic professionals may feel compelled to prioritize studies that can yield more “points” and provide various forms of power rather than engaging in rigorous studies that contribute to scientific and societal advancement (Tunç, 2007, p. 2). The increasing unpredictability of promotion criteria is also a contributing factor to this phenomenon. In this context, academics seek to meet these criteria expeditiously in order to avoid the potential losses associated with the implementation of novel regulations¹⁶. Consequently, it has been asserted that the regulations implemented as a solution to this situation “deteriorate the quality of studies.” Consequently, the quality of academics in Turkey is progressively deviating from its capacity to foster innovation in higher education, a phenomenon attributable to the challenging conditions (Demirel, 2018, p. 318).

The Relationship between Organizational Culture and Work Environment Related Problems and Silent Resignation

According to the findings of the Gallup Global State of the Workplace June 2023 Report, a significant proportion of respondents, amounting to 59%, have exhibited behaviors indicative of silent resignation, attributable to elevated levels of stress within their respective workplaces (Atiom, 2023; Christian, 2023). The “Great Resignation” phenomenon, which emerged in the USA due to factors such as employees feeling unappreciated, a toxic work culture, decreased job satisfaction, and a loss of job fulfillment, exemplifies the dimensions of silent resignation (Çalışkan, 2023, p. 194). When employees resort to silent resignation, they become averse to accepting jobs or working conditions that do not align with their personal preferences, thereby rejecting the workplace expectations they deem essential (Ratnatunga, 2022, p. 13).

The “increase in silent resignation” is inversely correlated with a noticeable decrease in job satisfaction (Tapper, 2022). A 2022 Anatomy of Work Report by Asana determined that seven out of ten employees experienced burnout in 2021. Consequently, employees experiencing burnout may be more prone to errors due to their diminished commitment to the organization and elevated risk in the workplace, attributable to their diminished morale (Hetler, 2022). A study conducted in August 2022 (ResumeBuilder.com's survey) revealed that 21% of employees in the United States are engaged in minimal work, and 5% of them are performing less than what they are paid. This phenomenon has been identified as a contributing factor to silent resignation, as indicated by Bannan's study (2022). This phenomenon, characterized by the quiet resignation of employees who are overwhelmed by their workloads, has been found to exert a detrimental influence on the workplace environment, manifesting in diminished motivation and a decline in productivity (Klotz & Bolino, 2022).

¹⁶ As of 2024, the new criteria for associate professorship (General Assembly Decisions of the Presidency of the Council of Higher Education of the Republic of Turkey, 2023) and the new criteria for the appointment of Dr. Faculty Member (Aksaray University Directive on Promotion and Appointment to Faculty Membership, 2018) encourage academics in this regard.

The phenomenon of silent resignation is theorized to occur "due to the inability of organizations to create a working environment that meets the physical and mental needs of their employees" (Cohen, 2022). The predominant rationale behind silent resignation is the pursuit of safeguarding or preserving mental well-being. Employees experiencing discontent with their positions often resort to silent resignation as a means of coping with and averting burnout (Hetler, 2022). This phenomenon, as posited by Alexiev (2022), serves as a strategy to mitigate stress and prevent burnout.

Silent resignation has been shown to deflect organizations from their objectives (Güler, 2023). Employees who cease to fulfill their professional duties for a specific purpose often experience a diminution in job satisfaction (Çimen & Yılmaz, 2023, p. 28). This phenomenon contributes to a decline in job quality. Employees who engage in silent resignation are likely to decline unpaid tasks and responsibilities, demonstrate minimal emotional investment in their work, and neglect to balance their work and personal lives (Alexiev, 2022). This phenomenon, known as silent resignation, has been shown to weaken or disrupt the emotional connection with the workplace (Çimen & Yılmaz, 2023, p.27). Consequently, employees exhibit a reduced level of effort and dedication to their professional endeavors, and the aspiration to advance their careers is often deferred (Hetler, 2022). The philosophy of silent resignation can be defined as the "loss of faith in the current system, the end of pride in work, the end of gratitude for having a job" (Çimen & Yılmaz, 2023, p. 27). Consequently, there is a decline in productivity, innovation, and quality, leading to a decrease in "organizational citizenship behavior" (Hart, 2022). Concurrently, employees exhibit a marked decline in their attendance at work, while their tendency to attend meetings concomitantly rises (Cuadra, 2022). The advent of remote work has further exacerbated the disconnection between employees and management, thereby contributing to a deterioration in organizational performance¹⁷ (Hetler, 2022).

The fact that employee expectations are not taken into account by employers or managers causes employees to feel worthless and their job satisfaction to decrease. Considering the situation in universities, feeling worthless in the work environment and dissatisfaction with one's job paves the way for the rapid spread of silent resignation (Boz et al., 2023, p.18). The fact that employees fulfill only the job requirements specified in the contract is an indication that something has gone seriously wrong in the culture of the organization. As a result of disengagement from the workplace, workplace happiness, which is very important for the organization, may disappear (Shatakshi, 2022, p.30). This dissatisfaction triggers the idea of ignoring innovations and not taking the initiative (Atiom, 2023). Thus, employees prefer to abandon their goals and focus on improving their personal lives (Lu et al., 2023, p.2). It can be followed from the research results that silent resignation is experienced at a very advanced level, especially in the audience called Generation Z¹⁸ (Pandey, 2022; Shatakshi, 2022, p.27). Research has shown that young people are more frustrated in work processes, suggesting that young people and university students who are new to academia are less resilient to problems arising from organizational culture and work environment and thus may be more prone to silent resignation (Hetler, 2022). Generation Z's experience of the pandemic "in the midst of the transition to adulthood" has upset them, placing a heavy burden on their mental health and career shock as they have witnessed high levels of layoffs (Hamouche et al., 2023, p.4295). It is in this context that we need to read the departure of early-stage employees in academia, such as research assistants, from universities to other fields of work. While the situation in universities is so critical, experts are concerned that silent resignation may go beyond achieving a better work-life balance (Tong, 2022). In her article shared on LinkedIn,

¹⁷ Gallup's 2021 study showed that only 36% of people are engaged in their work (Hetler, 2022). The Global State of the Workplace Report published in 2022 showed that only 22% of employees felt connected to their work, while 60% felt emotionally disconnected from their work (Smith, 2022). An August 2022 study of 1,000 workers by ResumeBuilder.com shows that nearly a quarter of Americans say they are the silent quitters (Malinsky, 2022).

¹⁸ For detailed information on research, see (Pandey, 2022; Shatakshi, 2022, p.27).

Arianna Huffington¹⁹, states that silent resignation can lead to quitting life over time (Güler, 2023, p.251).

Career and Ethical Issues

There are many problems on the basis of career and ethics that may lead academics to silent resignation. These will be examined as "disregard of merit in academic recruitment, inability to operate promotion criteria due to obstacles and in this context, problems related to ethics, tenure and promotion, victimization of personal rights, loss of prestige of the profession and decreasing professional interest."

Ignoring Merit

Academia also faces the problem of not paying attention to merit in promotions and managerial appointments. There are serious problems in establishing objective criteria for promotions and adopting an egalitarian approach (Akyol et al., 2018, p.125). Former Deputy President of the Council of Higher Education Prof. Dr. İsa Eşme (2021, p.3-4), states that this problem manifests itself in the form of the postponement of merit in the determination of COHE administrators and the election of Rectors. In addition, instead of looking at competence, merit, and quality in the selection of academics, it is possible to act according to spouses, friends, acquaintances, and political criteria (Karaman, 2022). Karaman (2022) states that when all these facts come together, the other academic staff working in the institution lose their enthusiasm, and therefore academics focus only on their compulsory teaching duties.

The fact that the Council of Higher Education (COHE) and universities make appointments based on political affiliation instead of merit is an important reason that pushes universities backward. This policy reduces the performance of universities in producing science, which is their main function. Studies show that countries such as Pakistan, Egypt, Iran, and Saudi Arabia have made progress in this regard, while Turkey has gone backward (Eşme, 2021, p.2-3).

According to the findings of the study conducted by Çetin (2018), the academic staff responded to the following question: "If your position and authority were suitable for making important decisions, what solutions would you produce to the problems of universities?" The responses are as follows: "I would reinstate the written examination and strive to minimize the impact of torpedoing."; "I would establish objective criteria in tenure announcements and address the challenges faced by competent individuals."; "I would prioritize the establishment of conducive environments to align universities with global standards. "; "I would first establish a team for research, evaluate the data, research solutions, and, if necessary, request support from schools abroad that are successful in this field and initiate implementations. The process may be protracted and arduous, but the system will eventually reach a state of equilibrium."; "I would close all universities established after 2006."; "...I would grant universities autonomy in terms of their management." (Çetin, 2018, p.725) have demonstrated the extent to which the issue of merit is postponed in universities. Consequently, as injustice has been shown to lead to burnout (Güler, 2014, p. 26), an academic who believes they cannot find political support in promotions may face reduced career opportunities and the possibility of silent resignation.

Failure to Operate Promotion Criteria in a Balanced Way and Creating Ethical Problems: Staffing and Promotion Problems

The academy seems to have taken on a negative image as a field where the selection of academics is not made in accordance with merit. In the study conducted by Demirel (2018, p.318) on academics, the answer to the proposition that "the selection of academics at all levels is made by subjective methods" was realized as "Yes: 63% - No: 37%". In this context, it

¹⁹ CEO of Thrive Global.

is seen that there is no expectation of merit in academic appointments (Ardıç, 2023a), and the career system has been disrupted.

Furthermore, it is asserted that subjective attitudes are prevalent in the career trajectory of academics, with quality being considered secondary in meeting promotion requirements (Akyol et al., 2018, p. 127). Akyol et al. (2018, p.121) further posit that higher education administrators who participated in the research conducted by Akyol et al. (2018, p.122) These administrators further noted the absence of a transparent and merit-based process in associate professorship exams and administrator elections. Moreover, they observed that academics have recently prioritized quantity over quality in their research in an effort to meet the expectations of their institutions. They have also been inclined to engage in more research with less time investment rather than devoting more time and effort to high-quality research. The "academic incentive process" has been identified as a significant factor contributing to the decline in research quality despite the concurrent increase in research output. Additionally, the "desired criteria" in the career development process have been found to play a role in this trend (Akyol et al., 2018, p. 122). Another study that lends support to these views is the study by Kil et al. (2021), which includes an evaluation of the problems experienced in higher education. The study's findings indicate that the predominant challenges faced by academics pertain to "quantity, employment, and promotion problems." This predicament also influences the quality issue faced by academics. The study further asserts that there is an inequity in the promotion of academics in universities and that merit problems are being experienced (Kil et al., 2021, p. 98).

Therefore, it is understood that there are problems with performance expectations in academia. Bayram (2013, p.40) states that the main determinant of performance in all developed countries is "the research carried out by the academician, the resources brought to the institution with the project support received, the publication produced, the scientific meeting to which he/she is invited, the national-international events he/she contributes, etc." and evaluates that academics in medical faculties in Turkey are condemned to the income-performance spiral (Bayram, 2013, p.40). Supporting this idea, Erdoğan (2019, p.35) evaluates that although scientific production and performance in universities have increased over the years, there is a limited view on performance evaluation and an unscientific and unsystematic ground. He states that there is a need for improvement as the current "academic incentive practice" is a practice that emphasizes the publication dimension of performance. In addition, the author evaluates that academic training programs do not meet the needs in terms of quantity and efficiency (Erdoğan, 2019, p.33).

In addition to these, the fact that the promotion of academics can also be achieved through unethical means causes the contamination of academics who have risen rightfully. Karaman (2022) reveals the unethical situation by stating that "thanks to the existence of a large number of paid and fake journals, fake congresses and fake thesis writing offices²⁰ there are some people who are favored in the profession and these people are given titles such as associate professorship and professorship after graduate education²¹, and as a result, they are brought to senior management positions"²² (Karaman, 2022). In this regard, it is stated that there have been examples of people who were not wanted by the department or even the faculty being promoted to professorship and appointed as the head of the department or dean (Okçabol, 2016, p.39).

²⁰ Single-salaried academics with limited economic opportunities turn to unethical behavior by becoming paid employees of companies that produce academic publications (Article Demand, 2024) and damage the image of higher education by helping academics without academic qualifications to rise by obtaining publications from these companies. In addition, there are academics who are willing to pay high fees in order to meet some publication requirements in order to get promoted and even defrauded in the process of realizing such publications (Yaşar, 2020).

²¹ There are also examples of those who were appointed to professorships at universities with fake associate professorship certificates and taught courses, only to be exposed when their irregularities were discovered (Karadavut, 2022).

²² For more striking examples, see (Okçabol, 2016, p.39; Özmen, 2023).

Conversely, the academic promotion criteria of universities engender a range of unethical practices among those seeking to advance within the academic ranks. This is due to the fact that the academic career ladder in Turkey commences after the attainment of a Ph.D., and irrespective of the quality of pre-doctoral publications, their value is minimal. Consequently, the number of publications produced during the doctoral process is kept to a minimum, and publications are left for after the doctorate, thus focusing on moving up the career ladder faster after the doctoral title (Demirbilek & Çetin, 2021, pp.197-198). Conversely, throughout the 90-year history of universities, there have been nearly 50 changes in the promotion and appointment of professors and associate professors and approximately 20 changes in the regulations on the promotion and appointment of faculty members. This state of affairs has led to instances of unethical conduct among university faculty members, who have resorted to questionable practices in their pursuit of academic promotion and tenure. It has been observed that academics feel compelled to publish a substantial number of publications in a relatively brief period, driven by the concern that they may face unfavorable regulatory changes in promotion. The necessity of rectors' approval for appointments, in conjunction with the potential imposition of additional conditions by universities, has been identified as a contributing factor to the suboptimal quality of the appointment process (Demirbilek & Çetin, 2021, p. 214). Consequently, issues such as the absence of objective criteria in appointments and promotions to managerial positions may give rise to ethical challenges within academic studies and professional obligations (Akyol et al., 2018, p.129).

In Turkey, there may also be criteria for obtaining a career position. While there is no legal obstacle for research assistants to move down to the 3rd degree, they are prevented from advancing to degrees lower than the 4th degree (EBSAM Research Series, 2024, p.49). As the obstacles in the cadres of Dr. Research Assistants continue (Arkan, 2019), academics who have completed their doctorate in vocational schools (Dr. Lecturer) cannot be appointed to their cadres even though the norm cadre allows it. There is no legal obstacle (Faculty Member Cadre in Vocational Schools, 2024). Similar problems apply to associate professors who cannot be appointed as associate professors despite having earned the title of associate professor. In some institutions, the tenure appointment may be kept pending, or special conditions (such as additional oral examinations) may be imposed on them, preventing them from benefiting from the rights based solely on the tenure title or degree, even though they deserve this title (EBSAM Research Series, 2024, p.49). Therefore, while in countries such as the USA, "factors such as post-doctoral studies, previous academic experiences, experience, and administrative duties" are important in academic promotions, in Turkey, a process based on the quantity of research as well as behaviors that question equality and justice is followed (Demirbilek & Çetin, 2021, pp.197-198). However, an academic who is not appointed to his/her position cannot benefit from the opportunities he/she deserves in this process, even if he/she has passed the same exams and collected the same points compared to the appointed academic (Tunç, 2007, p.2). In addition to these, job insecurity caused by the contractual status of some positions (such as Research Assistantship and Dr. Lecturer) psychologically wears academicians, creating fear and anxiety (Kurt, 2007, p.98). In these conditions of destructive competition created by academic promotion and appointment criteria, it is considered natural for academics to hide their work from each other for fear of being stolen or imitated (Tunç, 2007, pp.48-49).

Some unethical rules are also introduced in the legislation, and problems are multiplied. Some examples of this injustice are "the provision that lecturers who will work in the applied units of higher education institutions will not be required to take a course load and will not be paid a course fee," "the allowance for preparation for the academic year is given only to teachers," and "foreign lecturers cannot benefit from the collective bargaining allowance" (EBSAM Research Series, 2024, p.49).

The unfair distribution of income-generating resources in academia also distracts academics from their work. In this regard, ethical problems may arise in the distribution of additional courses (Çımat et al., 2013). On the other hand, in some units, such as faculties of medicine and engineering, there may be an unfair wage inequality among academics due to the misuse of revolving fund shares (Bülbül, 2006, p.63). Faculty members who take on too much work for financial reasons may tend to exploit research assistants as a result (Bülbül, 2006, pp.62-63). In such an environment, research assistants who find jobs outside the university that offer better opportunities leave universities (EBSAM Research Series, 2024, p.44).

These incidents can lead to a sense of professional inadequacy among academics, potentially resulting in silent resignation. This phenomenon can be attributed to a perceived lack of appreciation for academic contributions and the performance of employees. This perspective is supported by research conducted by Formica and Sfodera (2022, p. 901), who identified silent resignation as a primary outcome of this dynamic.

Personal Rights Problems: Loss of Professional Prestige and Decline in Professional Interest

The key to achieving the status of a developed country is predicated on the investment in human capital, with the teaching staff playing a pivotal role in this regard. The capacity of universities to attract the nation's young and gifted minds and to repatriate the trained minds of these individuals abroad through the phenomenon of "reverse brain drain" is contingent upon the creation of a culture that renders academia and research appealing. However, the ongoing challenges in maintaining scientific expertise within the academic milieu, as evidenced by the prevailing personal rights framework within universities, pose a significant obstacle to achieving this objective (EBSAM Research Series, 2024, p.38). The prevailing discontent and unprofessional conduct among academics are attributed to the substantial accumulation of personnel-related challenges within the higher education system (Bayram, 2013, p.40). This state of affairs has a deleterious effect on the productivity of universities and engenders pervasive skepticism among academic staff members regarding their chosen profession (EBSAM Research Series, 2024, p.44). This, in turn, can lead to a phenomenon of "silent resignation."

It is a known fact that increasing the level of income positively affects work productivity. Individuals also show more performance in order to increase their wage income. However, the remuneration policies applied to academics in Turkey make the academic profession less and less attractive (Çımat et al., 2013). The salary of a newly appointed Assistant Expert of the Competition Board is 73% higher than that of a research assistant. Lecturers constitute the neglected segment in Turkey in the implementation of "equal pay for equal work." This situation destroys confidence in justice in working life and causes academics to lose their reputation (EBSAM Research Series, 2024, pp.44-45). The financial superiority of the options in the free market has made academics no longer a favorite profession. The threats created by the economic situation have increased academics' job dissatisfaction (Kurt, 2007, pp.103-104).

In this context, since successful undergraduate graduates consider the salary factor in their job selection, qualified applications for research assistant positions are decreasing even though the need is increasing every day. Successful students graduating from universities avoid pursuing an academic career and prefer to move to the private sector or senior boards and bureaucracy in the form of specialized staff (EBSAM Research Series, 2024, p.44-45). According to the study conducted by Demirel (2018, p.318) for academics, highly successful graduates do not prefer to be academicians due to financial and other reasons. In this regard, 72% of academics stated this and pointed out that the profession has no prestige. As a reflection of the fact that successful people do not prefer academia, the R&D, innovation, and project production capacity of universities decreases, and Turkey lags behind in achieving its ambitious goals. Thus, while qualified people move away from the academy, successful

academic staff who are currently working are turning to other areas of employment (Arı, 2007, p.67,71).

“The intensity of the course load, the inability to find material and moral rewards for unremitting work, being subjected to subjective rules in academic promotion and appointment to positions” are other practices that make the profession unattractive (Kurt, 2007, pp.103-104). In addition to the difficulties in entering and rising in the profession, it becomes unbearable for academics to experience the anxiety of staying in the profession in this process (Tunç, 2007, p.48). Academics who have to struggle with the inadequacy of working conditions in this process lose their research capacity and motivation (Odabaşı et al., 2010, p.137). For these reasons, academics' interest in their profession is doomed to decrease (Tunç, 2007, p.48). The lack of investment in academics triggers flight from the profession as it “undermines scientific research and causes unhealthy competition among academics by reducing academic solidarity” (Çımat et al., 2013). All these negative situations lead to emotional or physical exhaustion and exhaustion from the job after a while, making silent resignation possible (Lu et al., 2023, p.2).

The Relationship between Career and Ethical Issues and Silent Resignation

While career-related problems may necessitate silent resignation, the conditions engendered by this crisis result in a decline in morality and ethical violations. Çimen & Yılmaz (2023, p. 29) identify "lack of communication, absence of a sense of belonging, perceived lack of appreciation, inconsistency, and mistrust" as the predominant factors contributing to silent resignation. This assertion is further substantiated by the Global State of the Workplace: 2022 Report by Gallup, which revealed that more than half of US employees perceive a lack of appreciation and undervaluation in their professional environments. In this context, it is noteworthy that factors such as "not valuing employees, lack of career development support, lack of communication with employees, overwhelming stimulation of employees about work, and decreased organizational trust" are cited as reasons for the emergence of silent resignation (Mahand & Caldwell, 2023, p.10-11). A report by Gallup, a consultancy firm, indicates that employees' workplace engagement is diminished due to a lack of clarity regarding managerial expectations, a perceived disconnection from the organization's mission or purpose, a devaluation of hard work, and a paucity of career development opportunities (Güler, 2023, p. 251). Consequently, these factors contribute to a state of exhaustion, demotivation, and diminished self-confidence among employees (Dawson, 2022). Consequently, silent resignation signifies the cessation of employees' belief in their ability to achieve success (Rosalsky & Selyukh, 2022). This phenomenon is often characterized by a sense of discouragement among employees (Teschner, 2022). The loss of fear of losing leads to ethical violations.

Employees who experience silent resignation exhibit disengagement behaviors (Shatakshi, 2022, p. 26). Such employees demonstrate diminished productivity, reduced contributions to team projects, a waning passion or enthusiasm for their work (Hetler, 2022; Alexiev, 2022), and a withdrawal from their professional duties (Hamouche et al., 2023, p.4296). These employees also exhibit an aversion to acquiring new skills and hold a negative stance toward potential job opportunities (Güler, 2023, p.252). This phenomenon is characterized by a decline in job satisfaction, reduced effort, and a withdrawal from professional responsibilities. The employee may also exhibit a lack of enthusiasm for their work, leading to an increased tendency to take leave due to minor health concerns, missed deadlines, and a disregard for organizational or institutional goals. This pattern is often accompanied by a sense of cynicism, as reported by Cuadra (2022). Consequently, it can be posited that employees may resort to silent resignation as a means of coping with organizations that fail to recognize their contributions (Tong, 2022).

Silent resignation is defined as the deliberate strategy of reducing one's engagement with job tasks, thereby minimizing the time spent on work-related activities. This phenomenon involves

the limitation of time allocated to non-job-related activities that are not explicitly included in the formal job descriptions (Hamouche et al., 2023, pp.4296-4297). This phenomenon involves the display of behavior that is characterized by a lack of emotional or intellectual engagement with work (Shatakshi, 2022, p. 26). It is also associated with the breaking of communication with supervisors and colleagues (Klotz & Bolino, 2022) and the sacrificing of integrity by making minimal effort to "get by" and not fulfilling commitments (Ratnatunga, 2022, p. 17). This phenomenon imposes an additional burden on coworkers (Rosalsky & Selyukh, 2022), as it involves the cessation of continuous effort (Cohen, 2022). This imposition of an additional obligation has been demonstrated to engender discord within the organizational milieu (Tong, 2022). The phenomenon of "silent resignation" has been observed to disseminate among other employees (Yıldız & Özmenekşe, 2022, p. 18). The cumulative effect of these factors contributes to a pervasive decline in organizational morale.

A study conducted by Youthall Turkey involving 1,002 people reported that the reasons for silent resignation are "lack of work-life balance, closed career paths, unclear job description, long working hours, overwhelming long hours, high-performance expectations" (Çimen & Yılmaz, 2023:29; Çalışkan, 2023, p.196). A similar finding was reported in another study (Formica & Sfodera, 2022, p.901), which identified the primary reasons for silent resignation as follows: These include a perceived lack of employee appreciation, limited opportunities for professional growth and learning, a deficiency in job satisfaction, and a discrepancy between an individual's personal objectives and those of the organization. Consequently, academics encounter these challenges throughout their professional journeys and resort to unethical practices due to their inability to identify alternative solutions. Consequently, they resort to unethical practices as a means of addressing these challenges.

The professional and organizational expectations, which are often considerable, in conjunction with the arduous nature of the work culture, can result in significant levels of exhaustion among employees (Çimen & Yılmaz, 2023, p. 27). The most recent modifications to the criteria for associate professorship, particularly the sudden disregard for academic achievements accumulated over time, have resulted in significant losses for academics and have led to concerns regarding their professional trajectories. These modifications have been observed to disrupt the principles of justice and impede academic advancement (Eğitim Sen associate professorship application, 2023). In this context, academics' perceptions of COHE's indifference have contributed to a culture of silent resignation (Johnson, 2023, p.1). Consequently, the prevailing challenges of low salaries, substantial workloads, and limited opportunities for professional advancement collectively contribute to a pervasive sentiment of silent resignation among faculty members (Güler, 2023, pp. 250–251). A survey conducted by the Pew Research Center during the period of significant employee turnover, often referred to as the "Great Resignation," revealed that employees were predominantly motivated to resign due to a perceived absence of opportunities for professional advancement, inadequate compensation, and a pervasive sense of disrespect within their work environments (Hetler, 2022). A parallel can be drawn between this phenomenon and the experiences of academics. A recent study of 12,000 academics who have resigned from their positions in Turkey in recent years (Akçığıt, 2023) reveals that silent resignation often evolves into active resignation and progresses to an advanced stage. The underlying factors contributing to this phenomenon include the closure of career prospects within the existing employment, inadequate compensation, and an overwhelming workload, which prompts individuals to seek alternative employment opportunities (Cholteeva, 2022).

Policy Recommendations / Ideas for Politicians in the Context of Silent Resignation

The first thing that needs to be done to fix the higher education system is to operate a career system and academic incentive process in universities where academic productivity is evaluated not by quantity but by quality (Akyol et al., 2018, p.125). In the study conducted by Akyol et al. (2018), higher education administrators also suggested designing a working environment in this direction. However, in this process, it should be kept in mind that making the appointment criteria difficult leads academics to unethical behaviors, and academic performance criteria, academic promotion, and appointment criteria should be reorganized in a way that is "really achievable, not overwhelming and encouraging, and evaluates labor and contribution." However, it is important to ensure the participation of academics with lower titles in this process of regulation and criteria determination and to consider their opinions. Otherwise, a system designed by academics who have risen with easy criteria in the past by ignoring the past will not motivate young academics who have to comply with new and difficult criteria (Demirbilek & Çetin, 2021, p.214). In this process, criteria should be decided by looking at the internal structures of the fields such as "science, health, social and fine arts" (Karaman, 2022). Such an approach will increase the job satisfaction of the academician who tends to resign silently and will enable him/her to take action and recapture his/her academic productivity.

Bureaucratic obstacles must be surmounted, as must those related to democracy, justice, and career lines in universities. It is imperative to "support an organization that ensures democratic participation" in universities. In the execution of democratic processes, the principles of merit should not be compromised, the recruitment of staff should be aligned with the needs of academic units, and attention should be directed toward ensuring the availability of sufficient quality and number of workforce and infrastructure to establish new departments and units according to the needs of the country. Academic staff should be allocated to academics who have completed their doctorate and who meet the requirements for associate professorship and professorship (Karaman, 2022). In this process, necessary measures should be taken through legislative arrangements, and the processes of obtaining such rights should be free from political arbitrariness. A study by Akyol et al. (2018) found that higher education administrators identified the elimination of bureaucratic obstacles arising from regulations and laws as a potential outcome of regulatory and legal reorganization (Akyol et al., 2018, p. 126). In this process, the development of training programs for administrative personnel is recommended to enhance the relationship with academic staff and promote enhanced cooperation (Karaman, 2022). Consequently, by reducing bureaucracy, certain impediments to academic activities can be mitigated, thereby fostering a degree of motivation among academics.

It should be understood that not valuing merit in universities will not bring success. In the study of Akyol et al. (2018, p.128), higher education administrators stated that "it would be appropriate to establish objective criteria and adopt an egalitarian approach when promotions are made, more transparency should be made in the employment and promotion of academics, and this situation should be made a culture of universities" (Akyol et al., 2018, p.129). Karaman (2022) supports this idea by stating that academic promotions should be organized transparently on the basis of scientific merit, and when this is done, universities will gain prestige. In an institution whose prestige increases with meritorious behavior, academics will work more diligently, believing that their work will be rewarded.

In order to ensure the integrity of the academic process, internal promotions within universities must be free from the influence of consent. Instead, the principles of merit and the needs of the department should be the primary considerations in the selection of candidates from external institutions. The appointment of academicians to positions or staff should be

independent of the preferences of administrative levels, such as the rector and dean. Instead, the academician should be appointed to "the position or staff he/she deserves by winning" through a direct process, ensuring autonomy and intellectual freedom (Demirbilek & Çetin, 2021, p. 214). The Council of Higher Education (COHE) should develop a placement mechanism for those who have completed their doctorate, as is the case for doctors, prosecutors, and judges (Arkan, 2019). In this process, promotion criteria should be standardized in all universities. The promotion process should be streamlined and directly aligned with the career trajectory of the individual without the need for extensive advertising. Consequently, academics would be able to prioritize the development of new research ideas rather than addressing the perceived injustices they encounter in academic settings, such as symposiums and workshops, where they interact with their peers (Demirbilek & Çetin, 2021, p. 214).

On the other hand, permanent positions, such as associate professor and professor, while providing significant security and comfort for academics, can impede the pursuit of production and productivity. It is noteworthy that, following their appointment as a professor, the decision to engage in scholarly production becomes entirely contingent upon the individual's personal prerogative. However, the implementation of an effective incentive system has been identified as a potential catalyst for enhancing academic productivity (Bayram, 2013, p. 40). In terms of idea generation and project development, the formation of teams consisting of professors from each field can be facilitated, enabling the production of projects aligned with the national objectives delineated by politicians. Consequently, academics experiencing exhaustion in their professional duties who have voluntarily relinquished their positions without producing any results until retirement can be integrated into the production process. This reintegration can foster a sense of fulfillment through the products they generate.

It is crucial to eliminate all processes that impede academics from utilizing their energy effectively. In place of these processes, incentives must be developed to guide them towards achieving Turkey's objectives. Given the significance of each academic endeavor to the nation's interests, this practice must be discontinued promptly. Variable academic performance, whether before or after the attainment of a doctoral degree or an associate professorship, can compel academics to engage in unethical behaviors, thereby undermining their commitment to academic pursuits (Demirbilek & Çetin, 2021, p. 214). If the objective of this complication is to prevent the rapid progression through academic stages, a solution can be found by establishing minimum waiting periods for these stages, similar to the transition from associate professor to professor. Conversely, the imposition of increasingly stringent criteria or the consideration of distinct evaluation methodologies for pre-and post-doctoral positions would merely serve to impede academic productivity (i.e., encourage silent resignation) and facilitate widespread ethical violations.

It is necessary to provide the opportunity for free thinking through proper institutionalization in universities. Since the Council of Higher Education (COHE) is an institution brought by the military coup administration and creates a guardianship obstacle to the autonomous structure of universities, it is essential to abolish it and thus create a new supreme board to protect the administrative, scientific and financial autonomy of universities by putting an end to the actions that will put pressure on university professors with the influence of a politically appointed board. The formation of this new board of rectors elected by all academic staff of universities (Specialist, Research Assistants, Lecturers, Assistant Professors, Associate Professors, Professors) will contribute to making decisions that consider academics, the real owners of the university. The creation of a democratic system, free from the political tutelage linked to COHE centralization, is a necessity for academics to write and research impartially and fairly. The functioning of this process depends, of course, on the election of rectors. In elections, a qualified majority must be observed. The university should be governed through the participation of its members, starting from the smallest academic units. The democratic

process and participatory forms of representation will make employees feel valued (Karaman, 2022). Former Deputy President of the Council of Higher Education, Prof. Dr. İsa Eşme (2021, p.3), suggests that the Council of Higher Education (COHE), which has ideological and political priorities, should make a legal arrangement to transfer its powers to the Interuniversity Council (IUC) and universities in a way that does not harm the autonomy of universities, and that IUC should be transformed into the Rectors' Committee as in many countries.

Poor economic conditions are the primary factor contributing to silent resignation or resignation that hinders progress in academia. The departure of 12,000 academics from the country is evaluated within this framework (Aksakal, 2013, p. 219; Özmen, 2023; Odabaşı et al., 2010). The future of higher education, as articulated by Erdoğan (2019, p. 33), is contingent on the systematic enhancement of research capacity, productivity, performance, and motivation among academic personnel. Richard Phillips Feynman, a renowned physicist, emphasized the pivotal role of educators in fostering a positive academic environment, stating, "Students should have happy teachers who will excite them to come to school and grow their love of learning" (Feynman, 1999). He further underscored the significance of academic satisfaction in promoting student success, suggesting that ensuring the well-being of educators is instrumental in cultivating a thriving learning atmosphere. In this process, the academician should be cleared of the negativities that occupy their mind (Karaman, 2022).

Motivation and reputation in academia should be given due importance. In a study conducted, academic administrators drew attention to the low motivation in the academy and suggested that this should be investigated. They also stated that guidance and guidance activities for students should be made more effective and operational (Akyol et al., 2018, p.129), which cannot be separated from the academician's lack of motivation. The damage to the reputation of the academy also has an impact on this lack of motivation. Erdoğan (2019, p.35) stated that academics should be made attractive, and a systematic and strategic arrangement should be made by taking into account the working environment and professional socialization processes. Prof. Dr. Akçığit (2023), in his research, stated that data-based policies should be returned to rapidly and revealed the importance of ensuring that academics who go abroad with brain drain have one foot in Turkey. Erdoğan (2019, p.35) states that in this process, "academics should be supported in new teaching methods and techniques, develop skills in new research methods and techniques, and develop the ability to use resources such as big data in research as well as traditional research techniques." Only in this way, with the new resources and training opportunities provided, will motivation be increased, reputation be regained, and the academician be freed from the feeling of silent resignation.

The prevailing perspective that education and training activities are considered the domain of academic professionals, along with the devaluation of workload distribution equilibrium, engenders concerns regarding the cultivation of exemplary students (Bayram, 2013, p. 40). In contrast, Karaman (2022) asserts that universities serve not only as repositories of knowledge but also as institutions that inculcate values, foster habits of thinking, and equip students with the capacity to comprehend the world, the environment, society, people, and all living things. These institutions are instrumental in shaping students into individuals capable of problem-solving (Karaman, 2022). Consequently, it is imperative to meticulously design course content and implement a career system that motivates academicians to nurture students by shifting their focus from merely adhering to promotion criteria (Erdoğan, 2019, p. 35). In this process, it is essential to safeguard the academician from the "fixed staff" practice, as it will enable the academician to maintain proximity with their family and be motivated by familial relationships. This approach will also abandon the practice of confining the academician to the place where they were initially appointed. In the event of vacant staff and need, the academician has the right to transfer to other universities according to their academic score. Consequently, while the consolidation of departments within a single university is inevitable, this approach

mitigates the intimidation experienced by academics due to their extensive course loads in other universities.

Conversely, a university environment that is disconnected from industry and society signifies a retraction from the development of the nation. In order to fulfill their role in the development of society, universities must transform into social centers, opening their doors completely to various social segments and playing an effective role in the development of society (Kil et al., 2021, p. 102). Ensuring such an environment is conducive to the pursuit of such initiatives, thereby ensuring that the academic careers of these scholars are not hindered. To this end, academic institutions must be free from mismanagement, thereby ensuring that faculty members are not compelled to engage in silent resignation. Research indicates that organizations with ineffective leadership exhibit a silent resignation rate that is three to four times higher than that observed in effective managerial environments (Hamouche et al., 2023, p.4295). In August 2022, research by ResumeBuilder.com revealed that 90% of individuals in the silent resignation process could be motivated to demonstrate their full potential (Bannan, 2022), underscoring the pivotal role of managers in preventing this phenomenon.

The point of departure in every work should be the teaching staff who are in the position of internal customers (Dost & Cenkseven, 2007, p.205). Just as our nation was able to realize its ideals in the past with the Fatih raised by Akşemseddin, today, there is a need for Akşemseddins who will lead the Fatih in order to reach the determined goals healthily. Universities, which are the Akşemseddin training fields of our age, should be given the opportunity to provide this. Since the key to being a developed country is hidden in the investment in human capital, it is important that the lecturers who are the key to this work are given the necessary value and that the young and intelligent minds of the country are attracted to the university. Scientists come to countries where they are valued. For this reason, the expectations of academics can be summarized as follows (EBSAM Research Series, 2024, p.6,17,38) in order to make academics an attractive profession in Turkey: "A good income, job security, equipping universities with modern equipment and materials, the presence of technological innovations, a fair environment where they can establish good relations with their colleagues, the chance to obtain the academic titles they deserve and to be promoted, their work and themselves being respected by all segments, providing opportunities to improve themselves, their knowledge, skills and abilities, etc." (Güler, 2014, p.28).

Conclusion and Evaluation

The notion that academic institutions have adopted a policy of acquiescence poses a considerable threat to the future prospects of the nation and the fulfillment of its objectives. While it is a fact that countries are governed by ideas, it becomes imperative to supply universities with personnel capable of producing these ideas and transforming them into value or products. The credibility of the academic profession, in terms of both material and moral aspects, as well as its capacity to provide meaningful employment and maintain high levels of job satisfaction and motivation, is of paramount importance. The propensity of young individuals with high potential to pursue a university education is contingent on these factors. However, this study's findings, based on its "evaluations," indicate that the conditions in Turkey do not currently facilitate this outcome. Concrete challenges, including inadequate financial resources and constrained staffing opportunities, hinder the motivation of academics. On the one hand, there is the attempt to operate a system in which academics feel penalized while they are being promoted. On the other hand, the operationalization of many practices in universities causes them to think that they have no reputation, causing them to continue in a state of silent resignation or to resign at the first opportunity.

In this process, ensuring the autonomy of universities in real terms and abolishing the COHE, a remnant of tutelage that operates with a single idea, will have a significant impact on breaking

the silent resignation. Conversely, the election of rectors from among talented, meritorious, and popular individuals within the university will ensure their loyalty and responsibility to the staff rather than to political appointees. Consequently, the concerns of the academic community will be accorded the necessary consideration by the rectors, who will be able to identify and implement effective solutions. The most significant impact of this process is on the motivation and job satisfaction of academics, which can be ensured by the absence of impediments in the tenure and title processes. The enhancement of financial prospects will alleviate academic mindsets, enabling them to allocate their energy toward intellectual production and execution. Achieving academic reputation and depoliticizing universities will allow academics to act with greater autonomy and prioritize appointments that consider merit in the recruitment of new staff. This will safeguard the reputation of both academics and their institutions. In this process, while the criteria for academic promotion must not be unscrupulous, it will also end public criticism of the adequacy of universities. The enhancement of this framework will illuminate the future of the nation by encouraging successful students to pursue this profession and ensuring that the academic minds selected for the future are innovative thinkers within universities.

A significant critique of contemporary universities is the perceived decline in the quality of higher education in the context of the proliferation of university campuses in urban areas. However, a more fundamental issue lies in the oversized capacity of the university admissions process, which often results in an overabundance of qualified candidates being placed in institutions of higher education. Moreover, Turkey exhibits a higher student-to-academician ratio compared to European universities. In this context, a reduction in admissions quotas for non-medicine and law departments, which are experiencing a critical shortage of personnel, by half would facilitate greater interaction between academics and talented students, thereby enhancing their enthusiasm for teaching. In the absence of such measures, it appears impracticable for academics to effectively impart advanced engineering knowledge to students lacking fundamental competencies, thereby compromising their motivation in the learning process. Conversely, the enrollment of competent and capable students in universities is likely to motivate academics to devise more challenging questions. This dynamic is expected to incentivize both academics and students. On the part of the academics, it will compel them to enhance their pedagogical practices. On the part of the students, it will foster their learning and equip them with the necessary skills for their future professions. Rather than becoming overwhelmed by additional course obligations, academics with enhanced financial resources will have the opportunity to allocate more time to academic research by offering fewer courses of higher quality. This will also enable them to attract and develop talented graduate and doctoral students, fostering an environment conducive to academic excellence. Furthermore, academic departments that are amenable to establishing new programs to address the evolving demands of the nation, as opposed to those that have become obsolete, will experience a sense of accomplishment. These initiatives will contribute to the enhancement of their universities' reputation, attracting students with higher academic achievements and stimulating a competitive environment among educational institutions.

It is not reasonable to expect that the nation's economic, political, technological, cultural, and social challenges will be addressed without first resolving the issues within its institutions of higher education. In an environment where two-year (associate degree) university graduates are appointed with lower scores and in higher numbers than four-year (bachelor's degree) graduates and even master's degree graduates, and where young people who do not study science can earn much more than educated people in fields such as industry and trade, this imbalance must be eliminated to solve the problems of the country and universities. To this end, the quality of education in vocational high schools must be enhanced, with the support of universities and industry, as necessary. In this process, those aspiring to higher education should have the opportunity to enroll in universities with high admissions standards, and those with higher education should be able to secure employment with higher salaries, thereby

improving the education system in the country. Such an arrangement would not only serve to reinvigorate the role of universities as pivotal institutions, but it would also imbue the concept of "rising through education" with a renewed sense of social significance.

This study has two objectives. First, it aims to demonstrate the practices of universities in Turkey that result in silent resignation. Second, it seeks to contribute to the existing literature by offering suggestions to politicians. In subsequent studies, the implementation of silent resignation in universities will be examined through the collection of data via surveys and interviews. This will serve to both enhance the visibility of silent resignation in universities and provide further support for the arguments presented in this study.

Author Contribution Ratios

The author contributed 100% to the study.

Conflict of Interest

"My article titled "Policy Suggestions / Ideas for Politicians in the Context of the Problems of Universities Leading to Silent Resignation" has no financial conflict of interest with any institution, organization, or person.

References

- Ahmed, N. (2022, August 16). Quiet quitting: why doing less at work could be good for you – and your employer. *The Conversation*. Retrieved from: <https://theconversation.com/quiet-quitting-why-doing-less-at-work-could-be-good-for-you-and-your-employer-188617> (Date of access: 03.01.2024).
- Akademik Dayanışma Platformu (2023a). https://x.com/ADAP_2023 (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Akademik Dayanışma Platformu, (2023b, 21 Haziran) https://x.com/ADAP_2023/status/1684575870399451137 (Erişim tarihi: 08.09.2024).
- Akçığıt, U. (2023). 12 bin akademisyen Türkiye'yi terk etti, *Dünya*, <https://www.dunya.com/ekonomi/12-bin-akademisyen-turkiyeyi-terk-etti-haberi-691182> (Erişim tarihi: 08.04.2024).
- Aksakal, H. (2013). Türkiye'nin "üniversite sorunu" üzerine bazı gözlemler. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 9(35), 211-222.
- Aksaray Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönergesi (2018). <https://www.yok.gov.tr/Documents/Akademik/AtanmaKriterleri/aksaray-kriter-10102022.pdf> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Akyol, B., Yılmaz K, Çavuş, B. & Aksoy, V. (2018). Akademisyen yöneticilerin görüşlerine göre Türkiye'de yükseköğretimin sorunları. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13(11), 111-131.
- Alexiev, A. (2022, 16 Ağustos). *What is "quiet quitting" (and should you join the trend)*. Retrieved from: <https://www.kindafugal.com/what-is-quiet-quitting/> (Date of access: 03.01.2024).
- Altopartners, (2022, Eylül 13). *Ask alto: what is quiet quitting?*, Retrieved from: https://altopartners.com/news/2022-ask-alto-what-is-quiet-quitting?gclid=EAlalQobChMI8supje3L-gIVy7vVCh27IgBZEAAYASAAEgJuvuD_BwE (Date of access: 7.10.2023).
- Arap, K. S. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye'de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 1-29.
- Arar, T, Çetiner, N. & Yurdakul, G. (2023). 'Quiet quitting: Building a comprehensive theoretical framework. *Journal of Academic Research and Studies*, 15(28), 122-138, doi:10.20990/kilisiibfakademik.1245216.
- Ardıç, Z. (2023a, 13 Ağustos). 12 bine yakın akademisyen yurt dışına gitti... *Banka vitrini*, Erişim adresi: <https://bankavitrini.com/12-bine-yakin-akademisyen-yurt-disina-gitti/> (Erişim tarihi: 11.12.2023).

- Ardıç, Z. (2023b, 13 Ağustos). 12 bin akademisyen yurt dışına gitti, *Rüдав*, Erişim adresi: <https://www.rudav.net/turkish/middleeast/turkey/13082023#:~:text=Stok> (Erişim tarihi: 08.04.2024).
- Arı, A. (2007). Üniversite öğretim elamanlarının sorunları, *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 65-74.
- Arkan, A. (2019, 19 Şubat). Türk yükseköğretim sistemi'nin yapısal sorunları, *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/egitim-ve-sosyal-politikalar/turk-yuksekogretim-sisteminin-yapisal-sorunlari> (Erişim tarihi: 07.04.2024).
- Atiom (2023, 20 Ekim). *Understanding quiet quitting in the modern workforce*, Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/understanding-quiet-quitting-modern-workforce-atiom-deqmc#:~:text=According%20to%20Gallup's%20State%20of,experiencing%20high%20stress%20at%20work.> (Date of access: 06.04.2024).
- Bannan, K. (2022). Quiet quitting: New term for an old problem in a changed workplace, *SHRM*, Retrieved from: <https://www.shrm.org/resourcesandtools/hrtopics/employee-relations/pages/quiet-quitting-new-term-for-an-old-problem-in-a-changed-workplace.aspx> (Date of access:11.03.2024).
- Baykal, Ö., Arslan, E. ve Çiçek, A. (2017). Ohal döneminde idarenin artan yetkilerinin kamusal çalışma ilişkilerinde örgütsel sinizmi ortaya çıkarma riski, *Turan-Sam Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (36), 550-556.
- Bayram, H. (2013). Üniversitelerin akademik altyapı sorunları, *Toraks Bülteni*, 39-40.
- Bilgin, V. (2023, 27 Mayıs). Akademisyen maaşlarına zam gelecek mi? Bakan Bilgin açıkladı!, *Haber Türk*, <https://www.haberturk.com/akademisyen-maas-zammi-2023-akademisyen-maaslarina-zam-gelecek-mi-bakan-bilgin-acikladi-3594871> (Erişim tarihi: 08.09.2024).
- Boz, D., Duran, C., Karayaman, S. & Deniz, A. (2023). *Sessiz istifa ölçeği*, C. Duran (Ed.) *Sessiz İstifa içinde* (ss.9-42), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bülbül, T. (2006). *Üniversite Öğretim elemanı ücretlerinin akademik yaşama yansımalarının değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cholteeva, Y. (2022). 'Quiet quitting': how should HR manage it? *People Management*, Retrieved from: <https://www.peoplemanagement.co.uk/article/1795213/quiet-quitting-hr-manage-it> (Date of access: 10.03.2024).
- Christian, A. (2023, 29 August). *Workers are quiet quitting, and only employers can stop it*, Retrieved from: <https://www.bbc.com/worklife/article/20230828-workers-are-quiet-quitting-and-only-employers-can-stop-it> (Date of access: 06.04.2024).
- Cohen, J. (2022, 21 September). Quiet quitting: the newest way to strike back against corporate greed. *TMH The Miami Hurricane*. Retrieved from: <https://www.themiamihurricane.com/2022/09/21/quiet-quitting-the-newest-way-to-strike-back-against-corporate-greed/> (Date of access: 08.12.2023).
- Coşkun Karadağ, N. (2014). 2547 Sayılı Yasaya Tabi Akademik Personelin Gelir Ve Giderlerinin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi: Vergi Matrahının Tespitinde: "Mesleki Yayın Giderleri" nin İndirim Konusu Yapılmasına Dair Bir Öneri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 161-176.
- Cuadra, D. (2022). 'A silent protest': CPO at headspace health explains why workers are 'quiet quitting', *Benefit News*, Retrieved from: <https://www.benefitnews.com/news/cpo-at-headspace-health-on-quiet-quitting> (Date of access: 04.01.2024).
- Çalışkan, K. (2023). Sessiz istifa: Sonun başlangıcı mı yeniden diriliş mi?. *Journal of Organizational Behavior Review*, 5(2), 190-204.
- Çetin, E. (2018). *Üniversite öğrencilerinin gözünden üniversitelerin ve üniversite öğrencilerinin sorunları*, (ss.706-35). 9. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu (EYFOR 9): Antalya Bildiriler Kitabı içinde, (1-4 Kasım 2018). Baskı, Eyuder Yayınları: Ankara.
- Çetin, M. (2007). Bölgesel kalkınma ve girişimci üniversiteler, *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 217-238.
- Çımat, A., Akgün-Güngör, G. & Balmumcu, Ö. (2013). Devlet üniversitelerinde akademisyen maaşlarının karşılaştırmalı analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 50(580), 71- 93.
- Çimen, A. İ. & Yılmaz, T. (2023). Sessiz istifa ne kadar sessiz. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 27-33. <https://doi.org/10.47542/sauied.1256798>

- Daugherty, G. (2022, 30 September). What is quiet quitting—and is it a real trend? *Investopedia*. Retrieved from: <https://www.investopedia.com/what-is-quiet-quitting-6743910#toc-what-is-quiet-quitting> (Date of access: 21.10.2023).
- Dawson, J. (2022). Gratitude: A building block for the culture of appreciation. *The School of Positive Psychology*, Retrieved from: <https://www.positivepsych.edu.sg/gratitude-culture-appreciation> (Date of access: 10.03.2024).
- Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), 108-116.
- Dost, M. & Cenkseven, F. (2007). Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının mesleki sorunları, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 203-218.
- Demirbilek, M. & Çetin, M. (2022). Cumhuriyetten günümüze yükseköğretimde akademik yükselme ve atama süreci. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(2), 197-216. <https://doi.org/10.2399/yod.21.810002>
- Demirel, E. (2018). The significant issues which affects the quality of higher education system in Turkey, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(17), 311-320.
- EBSAM Araştırma Dizisi: 32 (2024, Mart). Akademisyenlerin mali hakları tespitler ve talepler, *Eğitim Bir Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Erişim adresi: <https://www.ebs.org.tr/storage/pressRelease/65f7fefcbfea81710751484.pdf> (Erişim tarihi: 02.04.2024).
- Eğitim Ajansı, (2024, 4 Mart). <https://x.com/egitimajansi/status/1764604418152923521> (Erişim tarihi 08.09.2024).
- Eğitim Sen doçentlik başvuru şartlarındaki değişiklikleri yargıya taşıyor (2023, 12 Ağustos).. *Evrensel net*, Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/496843/egitim-sen-docentlik-basvuru-sartlarindaki-degisiklikleri-yargiya-tasiyor> (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Enderle, R. (2022). Productivity and the risks of 'quiet quitting', *Computer World*, Retrieved from: <https://www.computerworld.com/article/3670631/productivity-and-the-risks-of-quiet-quitting.html> (Date of access: 10.03.2024).
- Erdil, O., Keskin, H., İmamoğlu, S.Z. & Erat, S. (2004). Yönetim tarzı ve çalışma koşulları, arkadaşlık ortamı ve takdir edilme duygusu ile iş tatmini arasındaki ilişkiler: tekstil sektöründe bir uygulama, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1),17-26.
- Erdoğan, N. (2019). Geleceğin Türkiye'sinde yükseköğretim: sorunlar, eğilimler ve çözüm önerileri, *İLKE (İlim Kültür Eğitim Derneği)*, Erişim adresi: https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/yuksekogretim_rapor_ozeti.pdf (Erişim tarihi: 07.04.2024).
- Ergun Özler, N. D. (2013). Güdüleme, C. Kopal ve İ. Özalp (Ed.), *Yönetim ve Organizasyon* içinde, (ss.124-159) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2944 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1900.
- Eşme, İ. (2021, Şubat). Türk yükseköğretiminde başlıca sorunlar ve çözüm önerileri, *Siyasal Paradigmalar*, Erişim adresi: <https://siyasalparadigmalar.org/wp-content/uploads/2021/02/rapor2.2.2021.pdf> (Erişim tarihi: 06.04.2024).
- Genç Akademisyenler Birliği, (2024) *Akademisyenlerin sorunları*, Erişim adresi: <https://gab.org.tr/site/akademisyenlerin-sorunlari/> (Erişim tarihi: 03.01.2024).
- Green, A. (2022, 17 October). All this talk about "quiet quitting" is absurd. *Slate Group*. Retrieved from: <https://slate.com/humaninterest/2022/10/quiet-quitting-terribly-named-work-trend.html> (Date of access: 03.01.2024).
- Güler, M. (2023). Çalışma kültüründe yeni bir kavram: sessiz istifa, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1), 247-261. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1200345>
- Formica, S. & Sfodera, F. (2022). The great resignation and quiet quitting paradigm shifts: An overview of current situation and future research directions. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(8), 899-907.
- Hamouche, S., Koritos, C. & Papastathopoulos, A. (2023). Quiet quitting: relationship with other concepts and implications for tourism and hospitality, *International Journal of Contemporary Hospitality Management (IJCHM)*, 35(12), 4297-4312. Emerald Publishing Limited 0959-6119, DOI 10.1108/IJCHM-11-2022-1362

- Hart, H. (2022, 23 September). Why we are (still) talking about quiet quitting. *Forbes*. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/hannahart/2022/09/23/why-we-are-still-talking-about-quietquitting/?sh=2979f1056b40> (Date of access: 11.03.2024).
- Harter, J. (2022, 6 September). Is quiet quitting real?, *Gallup*, Retrieved from: <https://www.gallup.com/workplace/398306/quiet-quittingreal.aspx> (Date of access: 10.03.2024)
- Hetler, A. (2022). Quiet quitting explained: Everything you need to know, *Techtarget*, Retrieved from: <https://www.techtarget.com/whatis/feature/Quietquitting-explained-Everything-you-need-to-know> (Date of access: 04.01.2024).
- Hitchins, S. (2022, 29 September). Quiet quitting is dividing the workforce. Here's how to bring everyone back together. *Entrepreneur*, Retrieved from: <https://www.entrepreneur.com/leadership/quiet-quitting-is-taking-over-the-workforceheres-how-to/434560> (Date of Access: 11.03.2024).
- Işık, Ş. (2008). Türkiye'de üniversitelerin kentleşme üzerine etkileri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3): 159-181.
- İbicioğlu, H., Taş, S. & Özmen, H. İ. (2010). Üniversite eğitiminin girişimcilik düşüncesinin değişimine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 53-74.
- Jamieson, C. (2022, 23 September). "Quiet quitting" and what employers can do to prevent it. *Dentons*. Retrieved from: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/september/23/quiet-quitting-and-what-employers-can-do-to-prevent-it> (Date of access: 21.10.2023).
- Johnson, J. R. (2023). What's new about quiet quitting (and what's not). *The Transdisciplinary Journal of Management*. Retrieved from: <https://tjm.scholasticahq.com/article/72079-what-s-new-about-quiet-quitting-and-what-s-not> (Date of access: 08.03.2024).
- Karadavut, Z. (2022, 14 Ocak). Doçentlik belgesi sahte çıkan öğretim üyesi davasında karar, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/docentlik-belgesi-sahte-cikan-ogretim-uyesi-davasinda-karar/2474181#:~:text=Aksaray%20C3%9Cniversitesi%2C%2022%20Ekim'de,Ekim'de%20tutuklanarak%20cezaevine%20g%C3%B6nderilmi%C5%9Fti>. (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Karaman, S. (2022, 28 Kasım). Yükseköğretim sorunları ve çözüm önerileri, *Azım ve Karar*, Erişim adresi: <https://azimvekarar.net/yuksekogretim-sorunlari-ve-cozum-onerileri/> (Erişim tarihi: 06.04.2024).
- Karataş, İ. (2024, 4 Haziran) AYM Rektörlerin Cumhurbaşkanı tarafından atanmasına ilişkin düzenlemeyi iptal etti, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aym-rektorlerin-cumhurbaskani-tarafindan-atanmasina-iliskin-duzenlemeyi-iptal-etti-/3239804> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Kil, G., Özkan, M. A. & Aykaç, N. (2021). Yükseköğretimde yaşanan sorunların değerlendirilmesi: bir meta-sentez çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (59), 85-109.
- Klotz, C. A. & Bolino, C. M. (2022). When quiet quitting is worse than the real thing. *Harvard Business Review*. Retrieved from: <https://hbr.org/2022/09/when-quiet-quitting-is-worse-than-the-real-thing> (Date of access: 10.03.2024).
- Kural, B. (2016, 6 Kasım). Rektörlük seçimlerini kaldıran iki tarih: 1981, 2016, *Bianet*, Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/rektorluk-secimlerini-kaldiran-iki-tarih-1981-2016-180407> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Kurt, F. E. (2007). *Akademisyenlerin performansının değerlendirilmesinin araştırılması ve bir uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Lord, J. (2022, 9 September). Quiet quitting is a new name for an old method of industrial action. *The Conversation*. Retrieved from: <https://theconversation.com/quiet-quitting-is-a-new-name-for-an-old-method-of-industrial-action-189752189752> (Date of access: 03.01.2024).
- Lu, M., El Mamun, A., Chen, .X., Yang, Q. & Masukujjaman, M. (2023). Quiet quitting during COVID-19: the role of psychological empowerment. *Humanit Soc Sci Commun* 10, 485. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02012-2>
- Mahand, T. & Caldwell, C. (2023). Quiet quitting – causes and opportunities, *Business and Management Research*, 12(1), 9-19, Published by Sciedu Press.
- Makale Talep (2024). Erişim adresi: https://makale-talep.com/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwydSzBhBOEiwAj0XN4Pu_TOIAiAkPEGX0020-lh1bt1m-8-xBQMhITstJSFqQysqhpWunbhoCPUAQAvD_BwE (Erişim tarihi: 23.06.2024).

- Malinsky, G. (2022, 19 August). *3 millennials on their experience of quiet quitting: 'I'm not going to overwork myself anymore'. Make It*. Retrieved from: <https://www.cnbc.com/2022/08/19/quiet-quitting-millennials-with-experience-explain.html> (Date of access: 18.12.2023).
- Martinez, R. W. (2024, 21 Şubat). *Yes, quiet quitting is still a thing and 10 ways to address it*, Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/yes-quiet-quitting-still-thing-10-ways-address-remso-w-martinez-lsj8e> (Date of access: 06.04.2024).
- MYO'lara öğretim üyesi kadrosu tahsisine yeniden imkan verilmeli, (2024). Erişim adresi: <https://akademikadro.net/gunluk-ust/myolara-ogretim-uyesi-kadrosu-tahsisine-yeniden-imkan-verilmeli> (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Nordgren, H. & Björs, A. (2023) *Quiet quitting, loud consequences - the role of management in employee engagement*, Företagsekonomiska institutionen Uppsala universitet, Kandidatuppsats.
- Odabaşı, F., Fırat, M., İzmirli, S., Çankaya, S. & Mısırlı, A. (2010). Küreselleşen dünyada akademisyen olmak, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 127-142.
- Okçabol, R. (2016). Türkiye'de üniversitelerin temel sorunları. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 8(17), 23-49.
- Özbay, Ö. (2013). Üniversite ve sosyal çevresi: Niğde Üniversitesi ve Niğde, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 1-63.
- Özmen, İ. (2023, 12 Ağustos). Doktorlardan sonra akademisyenler de yurt dışına gitmeye başladı... akademisyen Zeynep Ardiç: "akademisyenler geçinemiyor. 12 bin civarında akademisyenin yurt dışına gittiğini gösteren bir çalışma var", *Anka Haber Ajansı*, Erişim adresi: https://ankahaber.net/haber/detay/doktorlardan-sonra-akademisyenler-de-yurt-disina-gitmeye-basladi%E2%80%A6-akademisyen-zeynep-ardic-akademisyenler-gecinemiyor-12-bin-civarinda-akademisyenin-yurt-disina-gittigini-gosteren-bir-calisma-var_150374 (Erişim Tarihi: 11.12.2023).
- Pandey, E. (2022). *The staying power of quiet quitting*. Retrieved from: <https://www.axios.com/2022/09/21/quiet-quitting-gen-z-work-jobs-minimum> (Date of access: 10.03.2024).
- Ratnatunga, J. (2022). Quiet quitting: The silent challenge of performance management, *Certified Management Accountants, JAMAR*, 20(2), 13-20.
- Resume Builder (2022, 29 August). *1 in 4 of workers are 'quiet quitting,' saying no to hustle culture*. Retrieved from: <https://www.resumebuilder.com/1-in-4-of-workers-quiet-quitting-saying-no-to-hustle-culture/> (Date of access: 03.01.2024).
- Robinson, B. (2023, 14 Aralık) *Forget 'quiet quitting'. In 2024 employees want employers to 'quietly manage'*, Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/bryanrobinson/2023/12/14/forget-quiet-quitting-in-2024-employees-want-employers-to-quietly-manage/?sh=7cc918966523> (Date of access: 06.04.2024).
- Rosalsky, G. & Selyukh, A. (2022, 13 Eylül). The economics behind 'quiet quitting' — and what we should call it instead. *NPR*. Retrieved from: <https://www.npr.org/sections/money/2022/09/13/1122059402/the-economics-behindquiet-quitting-and-what-we-should-call-it-instead> (Date of access: 11.03.2024).
- Saatcı, G., Avcı Kurt, C. & Gülü Demirbulat, Ö. (2015). Yerel halkın üniversiteye bakış açısı: Harmancık Meslek Yüksekokulu örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, (47), 126-140.
- Scott, E. (2022, 29 July). Could 'quiet quitting' your job be the answer to burnout? What you need to know. *Metro*. Retrieved from: <https://metro.co.uk/2022/07/29/could-the-quiet-quitting-trend-be-the-answer-to-burnout-whatyou-need-to-know-17085827/> (Date of access: 11.03.2024).
- Selyukh, A. & Hsu, A. (2022, 4 September). Quiet quitting, real quitting, unionizing — what else are American workers up to? *NPR*. Retrieved from: <https://www.npr.org/2022/09/04/1120718315/quiet-quitting-jobs-labor-day-remote-workunions> (Date of access: 03.01.2024).
- Shatakshi (2022, December). Quiet quitters: The importance of work-life balance, *Isme Management Journal- XPLORE*, ISSN 2583 4355, 2(1), 25-33.
- Smith, R. A. (2022, 29 September). Quiet quitters make up half the U.S. workforce, Gallup says. *The Wall Street Journal*. Retrieved from: <https://www.wsj.com/articles/quiet-quitters-make-up-half-the-u-s-workforce-gallup-says-11662517806> (Date of access: 7.10.2023).

- Songur, L. & Turan, A. (2016). Üniversitelerin sosyo-ekonomik dönüşüme etkisi ve şereflikoçhisar halkının üniversiteye bakışı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 432-455.
- Tapper, J. (2022, 6 August). Quiet quitting: why doing the bare minimum at work has gone global. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/money/2022/aug/06/quiet-quitting-why-doing-the-bare-minimum-atwork-has-gone-global> (Date of access: 03.01.2024).
- TC Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Genel Kurul Kararları (Karar 2023.10.183) (2023). Erişim adresi: https://www.uak.gov.tr/DuyuruBelgeleri/2023/8/yokGenelKurulKarari_09082023.pdf (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Teschner, D. P. (2022). The quiet-quitting reality. *New Hampshire Business Review*, 44(20), 9. Available from ProQuest. Retrieved from: <https://www.proquest.com/docview/2725349629/citation/7D46BF9234F845A3PQ/1?accountid=7181> (Date of access: 10.03.2024).
- Tonbul Y., & Ata Çiğdem F., (2022). Bilimsel kongrelerin verimliliği ve akademisyenlerin anlam dünyasındaki yeri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 12(2), 358-368. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1067910>
- Tong, G. C. (2022, 30 August). Is 'quiet quitting' a good idea? Here's what workplace experts say. *Make It*. Retrieved from: <https://www.cnbc.com/2022/08/30/is-quiet-quitting-a-good-idea-heres-what-workplace-expertssay.html> (Date of access: 03.01.2024).
- Tor, S. (2011). *Örgütlerde iş tatminini etkileyen demografik faktörler ve verimlilik: karaman gıda sektöründe bir uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Tunç, B. (2007). *Akademik unvan olgusu akademik yükseltme ve atama sürecinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turan, A., & Çiçek, A. (2023). Üniversite öğrencilerinin ideolojilere ve ülkelere bağlılıklarını tespit etmeye yönelik bir araştırma. *Karadeniz Araştırmaları*, 20(79), 812-850. <https://doi.org/10.56694/karadearas.1367578>
- TÜSİAD. (2008). Türkiye'de yükseköğretim: Eğilimler, sorunlar ve fırsatlar, *Avrupa üniversiteler birliği kurumsal değerlendirme programı (EUA)*, Yayın No: 473. Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği.
- Valura (2022, 30 December). *Quiet quitting*, Retrieved from: <https://www.valura.net/Web/En/ArticleQuietQuittingProfitLoss.pdf> (Date of access: 10.03.2024)
- Yaşar, F. (2020, 2 Ekim). 50 akademisyen dolandırıldı: Bilim alınıp satılan bir şey mi?, *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/50-akademisyen-dolandirildi-bilim-alinip-satilan-bir-sey-mi-haber-1500550> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Yayar, R. & Demir, D. (2013). Gaziosmanpaşa üniversitesinin tokat ili ekonomisine etkisi, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, (8), 106-122.
- Yıldız, S. (2023). Quiet quitting: causes, consequences and suggestions, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630- 631X) 9(70), 3180-3190. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.69426>
- Yıldız, S. & Özmenekşe, Y. O. (2024). Kaçınılmaz son: sessiz istifa. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 14-24.
- Yılmaz, M. K. & Kaynak, S. (2011). Sosyo - ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversite'den beklentileri ile ilgili bir uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(4), 55-73.
- Zenger, J. & Folkman, J. (2022). Quiet quitting is about bad bosses, not bad employees. *Harvard Business Review*. Retrieved from: <https://hbr.org/2022/08/quiet-quitting-is-about-bad-bosses-not-bad-employees> (Date of access: 10.03.2024).

Üniversitelerin sessiz istifaya götüren sorunları bağlamında siyasetçilere politika önerileri/fikirleri

Abdullah Turan¹ ¹Aksaray Üniversitesi, Ortakoy Meslek Yüksekokulu, Aksaray, Türkiye.

ÖZET

Sessiz istifa konusu pandemi ile birlikte popüler hale gelmiş bir konu olsa da tetikleyicileri dikkate alındığında aslında pandeminin ötesinde işlevsel olan ve örgütlere yansıyan bir uygulama olduğu anlaşılabilir. Üniversiteler bir ülkenin gelişmesi için çok önemli kurumlardır. Bu kurumların bilimsel anlamda atacağı büyük adımlar ülkeleri teknolojik, askeri, siyasi, sosyal ve daha birçok alanda diğer ülkelere kıyasla ileriye taşımakta ve ülke insanının kaderini değiştirmektedir. Üniversitelerin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında ve sessiz istifanın tetikleyicisi/nedenleri olarak ifade edilen gerekçeler literatürden araştırıldığında her ikisi arasında ciddi bir ilişki olabileceği anlaşılmaktadır. Bu çalışma sessiz istifanın nedenlerini üniversitelerdeki uygulamalarla ilişkilendirerek ve bu sorunun çözümü olarak siyasetçilere bazı politika önerileri/fikirleri vererek ülkede bilimin önünün açılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle sessiz istifa konusuna yer verilerek onun tetikleyicileri açığa çıkarılmış, ardından üniversitelerin sorunları değerlendirilerek sessiz istifanın tetikleyicileri ile ilişkisi ortaya konulmuş ve son olarak siyasetçilere bu konuda bazı önerilerde bulunulmuştur. Çalışma sonucunda üniversitelerdeki uygulamalar ile sessiz istifanın gerekçeleri/öncülleri arasında bir ilişki olduğu ve üniversitelerdeki uygulamaların sessiz istifaya ortam hazırladığı anlaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Sessiz istifa, Üniversite, Üniversitelerdeki sorunlar, Politika önerileri, Yükseköğretim politikaları.

Giriş

Üniversiteler gerek devlet gerekse de özel örgütlerin ihtiyacı olan personeli yetiştiren kurumlar olmalarının yanında topluma ve milletin geleceğine birçok açıdan (teknolojik, siyasi, kültürel vs.) yön vermesi açısından da büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'deki üniversitelerin durumunu ortaya koymak, mevcut durumu tespit etmek için önemli olduğu gibi insanları ve dolayısıyla ülkenin geleceğini yetiştiren bir kurumun olası tıkanıklıklarını görmek ve bu sorunun üzerine gidebilmek açısından da önemlidir. Literatüre bakıldığında Türkiye'deki üniversitelerin sorunlarını genel olarak ele alan bazı kaynaklarla karşılaşılmaktadır (Arı, 2007; Bayram, 2013; Doğan, 2013; Erdoğan, 2019; Kil, Özkan & Aykaç, 2021). Bununla birlikte bazı kaynaklar ise üniversitelerin ya da akademisyenlerin ekonomik koşulları, atama ya da yükselme kriterleri vs. gibi tek bir soruna eğilen çalışmalardır (Bülbül, 2006; Çımat, Güngör & Balmumcu, 2013; Demirbilek & Çetin, 2022; Tunç, 2007). Ancak burada göze çarpan esas husus üniversitelerdeki sorunları kapsamlı bir şekilde ele alan güncel bir çalışma bulunmamasıdır. Bu çalışma ise üniversitelerin en dikkat çeken ve güncel sorunlarını tek kaynaktan toplamaya çalışması ile literatürden farklılaşmaktadır.

Bununla birlikte çalışmanın eğildiği diğer bir konu "sessiz istifa"dır. Sessiz istifa örgütler açısından mazisi çok eskiye dayanan bir problemi ortaya koyuyor olsa da (Cholteeva, 2022) özellikle pandemi ile birlikte kendisinden daha çok söz ettirmeye başlamıştır. Bu dayanakla sessiz istifanın son yıllarda çok çeşitli alanlarda çalışıldığı dikkat çekmektedir (Ahmed, 2022;

Çimen & Yılmaz, 2023; Lord, 2022; Martinez, 2024; Robinson, 2023; Scott, 2022; Selyukh & Hsu, 2022; Tong, 2022). Ancak buna rağmen literatürde sessiz istifayı üniversiteler bazında görünür hale getirmeye yönelik bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma üniversitedeki mevcut uygulamaların sessiz istifayı çağırdığını ortaya çıkarmak adına bir gayreti ortaya koyması yönüyle de literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma üniversitelerdeki uygulamaları görünür kılarak bu uygulamaları sessiz istifanın gerekçeleri/öncülleri/sebepleri çerçevesinde inceleyerek üniversitelerdeki mevcut gidışatın sessiz istifayı çağırdığını ve tetiklediğini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma sessiz istifanın öncüllerini bir kaynakta toplayarak ve bu öncülleri üniversitedeki uygulamalar çerçevesinde yorumlayarak da alana katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma ile üniversitelerdeki tüm sorunların aydınlatacağı ya da çözüleceği iddia edilmemektedir; ancak üniversitelerdeki uygulamaların sessiz istifayı çağırdığına dair meseleye dikkat çekerek ve bu konuda siyasetçilere bazı öneriler/fikirler vererek hem ülkenin geleceğine hem de alanda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutulabileceği düşünülmektedir. Çünkü üniversitelerin ve akademisyenlerin önündeki engellerin kaldırılması ülkenin önündeki bentlerin aşılması anlamında önem arz etmektedir.

Çalışma literatür taraması ile elde edilen birçok kaynaktan yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu minvalde çalışmada öncelikle sessiz istifa konusu kavramsal açıdan incelenmiş, sessiz istifanın popüler oluş serüveni değerlendirilmiş ve sessiz istifanın öncülleri/sebepleri ortaya konulmuştur. Ardından üniversite meselesine ve üniversitelerin önemini artıran fonksiyonlarına yer verilmiştir. Bu şekilde temel konular izah edildikten sonra üniversitelerde sessiz istifaya yol açabileceği düşünülen uygulamalar ve sessiz istifa konusu ilişkisel anlamda değerlendirilerek politika üreticilerine sessiz istifayı önlemeye/durdurmaya dönük bir takım öneriler sunulmuştur.

Sessiz İstifa ve Üniversiteler

Sessiz istifa kavramı son yılların popüler bir konusu haline gelmiş ve çalışanların ortaya koydukları davranışlarına bakıldığında yayılmaya devam ettiğini göstermiştir. Bu çerçevede öncelikle kavramın anlamının ortaya konulması ve popülerite kazanma sürecinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan sessiz istifayı hazırlayan sebeplerin incelenmesi üniversitelerdeki uygulamaları değerlendirebilmek açısından gereklidir. Son olarak üniversitelere ve önemini artıran fonksiyonlarına da kısaca yer vermek gerekmektedir.

Sessiz İstifa Kavramı ve Anlamı

Sessiz istifa kavramı “sessiz bırakma”, “sessiz çıkma”, “sessiz vazgeçme” anlamlarını da ifade eden “quiet quitting” kavramının Türkçe’ye karşılık gelen yaygın kullanımıdır. Sessiz istifa kavramı TDK’de “bireyin kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrılması” şeklinde açıklanmıştır (Çimen & Yılmaz, 2023, s.27). Buradaki ayrılış işyerinden fiili bir uzaklaşmayı ifade etmemektedir. Sessiz istifa, yaşayan çalışan işi bırakmasa bile pozisyonun beklediği işin ötesine geçmeyi bırakmaktadır (Hamouche, Koritos, & Papastathopoulos, 2023, s.4293). Bu kavram “işten ayrılma niyeti fikri”nin bir uyarlaması olmakla birlikte “iş sözleşme saatleriyle sınırlandırmak” manasını taşımaktadır. Dolayısıyla iş için, “fazladan bir emek ortaya koymayı bir kenara bırakarak sadece iş tanımında kendilerinden beklenen vazifeyi yerine getirmeyi” kapsamaktadır (Lu, El Mamun, Chen, Yang & Masukujjaman, 2023, s.5). Dolayısıyla sessiz istifa kavramı “çalışmak için yaşamak” anlayışına karşı çıkararak “yaşamak için çalışmak” anlayışına doğru bir yönelişi ortaya koyması ile insan için önemli bir karar veriş ortaya koymaktadır (Jamieson, 2022). Yapması gereken iş için ödenenin ötesine geçmeyi reddeden (Güler, 2023, s.248), çalışanı işyerinde iş dışı etkinliklere katılmaksızın sadece yapmaları için para aldıkları işi yapmaya yönlendiren (Ratnatunga, 2022, s.13) ve sadece ödenen ücret mukabilinde işi yerine getirmeyi öne çıkaran bir davranış halidir (Alexiev, 2022). Sessiz istifa yaşayan çalışan işin gereklerine ve kurallarına uysa da bu kişi işini sürdürebilmek için yapabileceği en az şeyi

yapmaktadır (Johnson, 2023, s.2). “Çalışanların sürekli olarak kendilerinden beklenenden daha fazlasını yapması gerektiği” düşüncesinin tamamen zitti olan (Cohen, 2022) bu kavram mükemmellik için çabalamamayı, yaşamak için yapılanlardan egoyu ayırmayı ve tamamlanmış iş sınırları içerisinde kalmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda mesai saatleri dışında bir takım görevlere yardımcı olma veyahut elektronik postaları kontrol etme fiillerini reddetmektir (Güler, 2023, s.249). Bu davranışı ile çalışan iş-yaşam dengesini korumayı amaç edinmektedir (Shatakshi, 2022, s.26).

Sessiz istifa, sahip olunan işten duygusal veya fiziksel yorgunluğu ve bitkinliği ifade etmektedir (Lu vd., 2023, s.2). Sessiz istifa, insanların işyerinde fazla çalışmayı reddetmesini ve buna karşılık, denge ve neşeyi seçmesini ifade etmektedir (Ahmed, 2022). “Personelin işlerine yönelik bağlılıklarını göstermek adına kişisel zamanlarını, mutluluklarını ve sağlıklarını feda etmelerinin bekleniyor olduğu koşuşturmaya kültürüne karşı” sessiz bir manifesto (Çalışkan, 2023, s.190) ve dolayısıyla pasif bir direniş (Cohen, 2022) olarak nitelendirilen sessiz istifa, çalışanların işlerini hayatlarının merkezine koymalarını reddederek hayatlarına organizasyon dışında zaman ayırmayı tercih etmelerini ifade etmektedir (Arar, Çetiner & Yurdakul, 2023, s.126). Dolayısıyla sessiz istifa, çalışanların, “psikolojik olarak işlerinden kopuk durumda olduklarını” açıklayan ve psikolojik boyutları olan bir kavram pozisyonundadır (Hamouche vd., 2023, s.4296).

Sessiz istifayı bazı kavramlarla ilişkisi zemininde değerlendirmek onu daha anlaşılır hale getirecektir. Sessiz istifa, “örgütsel vatandaşlık davranışı”na çok uzak ve neredeyse tersi bir pozisyonda konumlanan (Hamouche vd., 2023, s.4296) çalışanın koşuşturma kültürü zihniyetinden veya “örgütsel vatandaşlık davranışı” sergilemekten kaçınmasını ifade eden bir kavramdır (Tapper, 2022). Diğer yandan “iş tatminsizliği”nin sessiz istifa ile önemli bir ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü iş tatminsizliği ve algılanan çalışan refahının eksikliği işten ayrılma niyetini ortaya çıkarmaktadır (Lu vd., 2023, s.5). Sessiz istifanın “örgütsel bağlılık” kavramı ile de ters bir ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ampirik çalışmalar, örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların, işleriyle özdeşleşmeleri sebebiyle rol tanımlarının ötesinde daha fazla çaba harcadıklarını göstermektedir (Arar vd., 2023, s.126). Bu konuda diğer önemli bir kavram da “örgütsel sessizlik”tir. Sessiz istifanın yakın zamana kadar bu tabirle varlığını gösterdiği ifade edilmektedir. Çünkü örgütsel sessizlik “çalışanların örgüt içinde yürütülen faaliyetleri onaylamadıkları durumlarda istifa etmek yerine, işte kalmaya devam etmek suretiyle yönetim süreçlerine sessiz kaldıkları pasif bir çalışan halini” ifade etmek suretiyle sessiz istifaya benzemektedir (Çalışkan, 2023, s.193). Sessiz istifa ile yakından ilintili olan diğer bir kavram da “sessiz işten çıkarma (quiet firing)” kavramıdır. Maliyetlerine katlanmayı göze alamadığı için bir çalışana işten çıkarmayı göze alamayan yöneticiler, çalışanın kendi arzusuyla (gerçekte istemediği halde) işten ayrılmasını mümkün kılmak adına sessiz işten çıkarma gayreti ortaya koymaktadırlar. Yönetim bir çalışanın gönüllü olarak işten ayrılmasını sağlayana dek çalışma ortamını huzursuz hale getirerek bu kavramı işlevsel hale getirmektedir (Hetler, 2022). Sessiz istifa ile ilişkilendirilebilecek diğer bir kavram da “sinizm”dir. Duyarsızlaşma olarak da anlaşılandır sinizm, “çalışanların işine, arkadaşlarına ve örgütüne karşı benimseyebilecekleri kayıtsız ve soğuk davranışlarla birlikte işe karşı mesafeli bir tutumun benimsenmesini” ifade etmektedir (Baykal vd, 2017, s.551). Sinizmden farklı olarak, sessiz istifa “işin gerekliliklerine ve akranlarına karşı kayıtsızlık ve soğuk davranış anlamına gelmemekte” ve düşük performans ortaya koyulmasını ifade etmemektedir (Hamouche vd., 2023, s.4297).

Sessiz İstifanın Popüler Hale Geliş Serüveni

Sessiz istifa kavramının ortaya çıkışı ile ilgili literatürde çeşitli dayanaklar sunulmaktadır. İlk kez 2009’da Texas’ta düzenlenmiş olan A&M Ekonomi Sempozyumu’nda ekonomist Mark Boldger’in türettiği bu kavram²³ (Nordgren & Björs, 2023, s.5) çalışan kesimin yoğun iş koşuşturmacası yüzünden iş yaşam dengelerini korumakta zorlanmaları ve tükenmişliğe

²³ Ancak diğer yandan Los Angeles Times, sessiz istifanın bilinen ilk kullanımının, -Nashville merkezli bir kurumsal işe alım uzmanı ve kariyer koçu- Bryan Creely tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir (Daugherty, 2022).

varacak seviyeye getiren iş yüklerini eleştirmek amacıyla kullanılmıştır (Çalışkan, 2023, s.192). Sessiz istifanın “önemli bir mesele olarak” yeniden gündeme gelmesi ise salgın (COVID 19) ile birlikte olmuştur. Mart 2020’de başlayan salgına bağlı olarak yapılan düzenlemeler ile işçilerin çalışma düzeni değiştirilmiştir. Ancak salgının kontrol altına alınmasından sonraki süreçte çalışanlar esnek çalışma kültüründen vazgeçmek istememişlerdir. Çalışanlar pandemi evresinde işlerinin “onlar için her şey anlamına gelmediği” düşüncesini benimsemeye başlayarak haftanın beş günü yoğun ve maliyetli çalışmayı eleştirmeye yönelmişlerdir (Hitchins, 2022). Bu düşünce zemininde 2021 yılı sonunda çalışanlardan işe geri dönmeleri istendiğinde 47 milyon kadar Amerikalı’nın işini gönüllü olarak bırakma kararı aldığı görülmektedir. Bu durumu “Büyük İstifa (Big Quiet)” olarak adlandıran Anthony Klotz²⁴, bu kavramı Mayıs 2021’de, acımasız rekabet ortamından yılan, zihinsel sağlığı zayıf, tükenmiş, ayrıca pandemi döneminde verdiği işten erken ayrılmaya dönük kararlarını ertelemiş olan çalışanlardan gelen bastırılmış isteğe bağlayarak icat etmiştir (Çalışkan, 2023, s.192; Güler, 2023, s.248, 250; Nordgren & Björs, 2023, s.5; Ratnatunga, 2022, s.13). Jaya Dass²⁵ ise, büyük istifa hadisesinin, çalışanların “gidecek başka bir yeri olduğunu varsayması” sonucunda gerçekleştiğini ancak alternatif bir iş imkânı olmayan ya da öyle olduğunu sanan çalışanların bir sonraki en uygun seçenek olması açısından “sessiz istifa”ya yönelmek durumunda kaldığını ifade etmiştir (Tong, 2022).

Sessiz istifa kavramı 2021 yılında Çin’de “Tang Ping (düz yatma/ lying flat)” hareketiyle de gündeme gelmiştir. Aşırı çalışma kültüründen bunalmış olan gençlerin ortaya koyduğu bu eğilim, patronların “üretken olma, rekabetçi davranma ve sürekli olarak kendini geliştirme” şeklindeki sonu gelmeyen taleplerine bir isyanı ortaya koymaktadır. Çok fazla çalışmaya dönük kültürden bitkin hale gelen gençler, “düz yatarak” asıl itibarıyla bir yaşam tarzı değişikliği ihtiyaçlarının olduğunu vurgulamışlardır. Bu kavramın arkasında yatan temel fikir ise “ulaşılması mümkün başarılarla yetinilmesi ve bireylerin dinlenebilmek için kendilerine zaman yaratabilmesi” olarak ifade edilmektedir (Çimen & Yılmaz, 2023, s.27-28).

“Sessiz istifa”nın ise bu iki eğilimin (Büyük istifa ve Tang Ping) (Hamouche vd., 2023, s.4293), daha akıllı ve yükseltilmiş bir versiyonu olarak popüler hale geldiği dikkat çekmektedir (Alexiev, 2022). Bu popülerite yani sessiz istifa teriminin ön plana çıkması, 24 yaşındaki bir yazılım mühendisi ve müzisyen olan Amerikan (New Yorklu) TikTok kullanıcısı Zaid Khan’ın 2022 Temmuz ayında TikTok’ta yayınladığı 17 saniye süren (Ratnatunga, 2022, s.13; Çimen & Yılmaz, 2023, s.27-28; Shatakshi 2022, s.26) ve “iş senin hayatın değil” demesiyle viral hale gelen video paylaşımından sonra gerçekleşmiştir. Koşuşturma kültürünün eleştirildiği bu video ile insanların iş-yaşam dengelerini yeniden sorgulamaları gündeme gelmiştir (Altopartners, 2022). Khan’ın TikTok’da 4 milyon civarında görüntüleme alan videosuna gelen yorumlar çoğu kişinin aynı yaklaşımı benimsediğini göstermiştir. Bundan sonraki süreçte sessiz istifanın tartışıldığı videolar yüklenmeye, makaleler yayınlanmaya, Twitter, LinkedIn gibi diğer sosyal medya uygulamalarında paylaşımlar yapılmaya devam etmiştir (Çimen & Yılmaz, 2023, s.27-28).

Böylece sosyal medyada da trend olması bağlamında “sessiz istifa” gündemde olmaya devam etse de kariyer trendleri uzmanı olarak tanınan Jill Cotton, sessiz istifanın yeni bir şey olarak görülmemesi gerektiğini, pek çok çalışanın yıllardır buldukları kurumda çeşitli sebeplerle bu duyguyu yaşadıklarını -ancak tek farkla pandeminin iş dünyasını alt üst etmesi ile insanların bulunduğu koşulları sorgulamaya yönlendirdiğini- ifade etmektedir (Cholteeva, 2022). Diğer yandan “çalışanların kovulmayacak kadar yeterli çabayı gösterirken bundan daha fazlasını yapmamayı düşünmesi” esasında “işçi hareketinde” çok uzun bir geçmişe sahiptir (Lord, 2022). Fakat sıradan bir performans göstererek özgürlükten taviz vermeme düşüncesi pandemi dönemi ile gelişen süreçle gün yüzüne çıkarak dikkat toplamıştır (Güler, 2023, s.248).

²⁴ Texas A&M Üniversitesi’nde vazifeli işletme profesörü.

²⁵ Randstad’ın Malezya ve de Singapur’dan sorumlu genel müdürü.

Dolayısıyla 2009'da kullanılmaya başlanan bu kavramın pandemi ile popüler hale gelmesi de bundan kaynaklanmaktadır.

Sessiz İstifayı Hazırlayan Sebepler (Öncüller)

Tarihi süreçten bahsedilirken de izah edildiği gibi sessiz istifa kavramı pandemi ile birlikte kendisinden çokça söz ettiren bir öneme sahip olsa da özellikleri itibariyle aslında evvelden beri işlevsel olduğu kuşkuyla yer bırakmaksızın ifade edilebilir. Burada pandemi dönemine has bir olgu gibi aktarılmasındaki en büyük gerekçe pandemi koşullarında yaşananların daha bezdirici olması ve bir takım eylemlerle sessiz istifanın daha büyük kitlelerce fark edilmesidir. Bu sebeplerle "pandemi ve özellikle pandemi ortamında iş-yaşam dengesinin bozulmuş olması" ile birlikte "kötü yönetimi" sessiz istifayı hazırlayan esas ve ana gerekçeler olarak ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede kötü yönetim gerekçesinin de kendi içerisinde önemli hususları barındırdığı ifade edilebilir: "toksik iş kültürü, düşük maaş, ilerleme imkânsızlığı, aşırı iş yükü, karşılanamayan ihtiyaçlar ve beklentiler, tükenmişlik, haksız çalışma uygulamaları (sömürülme) ve şeffaf olmayan iletişim". Dolayısıyla tüm bu gerekçelere/öncüllere/sebeplere bağlı olarak çalışanlar iş yaşamından beklentilerini yönetim kademelerinde bulunanlara duyurmak için davranışlarında sergiledikleri farklılıklar ile sessiz istifayı hissettirebilmektedir (Çimen & Yılmaz, 2023, s.27).

Öncelikle belirtmek gerekir ki iş-yaşam dengesinin bozulması pandemi öncesinde de çalışanları işinden soğutan bir argümandır. Ancak pandemi ile birlikte gelen yeni koşullar bu dengeyi çok daha ciddi anlamda ve geniş kitlelere yayılacak şekilde tarumar etmiştir. Sürpriz bir şekilde ortaya çıkan pandemi ile birlikte işyerindeki koşuşturma kültürünün bir sonucu olarak yaşanan ve dayanılmaz hale gelen iş-yaşam dengesinin bozulması hadisesi sessiz istifa için önemli bir gerekçe olmuştur. Çalışanlar işlerin uzaktan da görülebiliyor olması ve mesai saatlerinin değişime uğraması sonucunda bir müddet rahatlama hissetmiş olsalar da ardından "iş ile iş dışı saatlerin iç içe geçmesinin yarattığı ve yaşattığı fizyolojik, psikolojik vb. farklı boyutlarda bunalımlar", çalışanları rahatsız etmeye başlamıştır. Günün her saatinin iş saati haline gelmesi ile işverenlerin çalışanlardan sürekli iş beklemesi, işyeri iletişim cihazlarının sürekli takip edilmek durumunda olması, hafta sonlarına iş toplantıları konulması ve böylece özel yaşamın dahi kontrol altına alınması ile insanların kendilerini robot olarak görmeye başlamasına bağlı olarak iş-yaşam dengesinin bozulması sağlıklı toplum yapısını bozmaya dönük bir müdahale olmuştur (Çalışkan, 2023, s.193-194). Bunun yanısıra pandemiyle gelen sağlık sorunları, işsizlik, iş güvensizliği, yeni salgın düzenlemeleri ve sanal deneyimler de bu süreçte iş-yaşam dengesini bozacak şekilde çalışanları olumsuz etkilemiştir (Hamouche vd., 2023, s.4294). Pandeminin de etkisi ile dünyada yaygın bir şekilde yaşanan "ekonomik sıkıntılar, sivil özgürlüklerin azalması ve bazı ülkelerde demokrasinin yavaş yavaş çöküşü" şeklindeki sorunlar da çalışanların yıpranmalarına ve yorgun düşmelerine neden olmuştur²⁶ (Ratnatunga, 2022, s.13). Bu bağlamda koşuşturma kültüründen şikâyetçi olan çalışanlar, iş-yaşam dengesini koruyabilmek için sessiz istifaya yönelerek daha az yorulmayı mümkün hale getirmektedirler. Böylece ekstra bir güç ortaya koymadıkları için bir hayal kırıklığı da yaşamamaktadırlar. Bu davranışla birlikte yoğun tempoyu yavaşlatmak, kendine bakmaya zaman ayırmak ve böylece iş-yaşam dengesini korumak mümkün hale gelmektedir (Valura, 2022, s.2).

Pandemi bu süreçte büyük bir uyandırıcı olsa da esasında pandemi öncesi ve sonrası süreçte çalışanı sessiz istifaya sürükleyen gerekçeler "kötü yönetim"den kaynaklanmaktadır. Kötü yönetimin sınır tanımayan beklentileri ve yoğun çalışma kültürü bunu getirmektedir. Kötü yönetimin çalışanın kendisini değersiz hissetmesine neden olan davranışlar göstermesi sessiz istifanın itici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Fazla çalışma ve sömürülmeye bağlı olarak çalışan kendisini değersiz hissetmekte ve yaşamını dengeye sokmak için sessiz istifaya

²⁶ Kariyer stratejisti ve koç Stacie Haller'in de belirttiği gibi "salgın insanların işlerine olan tutumlarını değiştirmiş, işlerine olan bağlılıklarını zedelemiş, ailelerine ve özel hayatlarına daha fazla odaklanmalarına sebebiyet vermiştir" (Resume Builder, 2022).

yönelebilmektedir (Güler, 2023, s.250; Çalışkan, 2023, s.195). Diğer bir ifadeyle sürekli artan görevler ve giderek daha uzun zaman çalıştırma talepleri nedeniyle bitkin veya hayal kırıklığına uğrayan ve takdir edilmediğini hisseden çalışanların aklında uyanan fikir “sessiz istifa” olmaktadır (Johnson, 2023, s.2).

Kötü yönetimin karar vericiliği ışığında çalışanın öğrenme ve gelişme fırsatlarının kısıtlı bırakılması ve iş yerinin amacı ile çalışanın amacı arasında bağlantı eksikliği bulunması da sessiz istifanın gerekçelerindedir (Harter, 2022). Dolayısıyla bu durumda çalışan, takdir edilememesi hissini de ayrıca yaşayarak bu bunalımını dışa sessiz istifa olarak yansıtmaktadır (Zenger & Folkman, 2022). Yöneticilerin yetersizliğine bağlı olarak çalışanların motivasyonunun önemszenmemesi çalışana sessiz istifaya sürüklemektedir (Enderle, 2022; Yıldız & Özmenekşe, 2022, s.14). Yönetimin bir tutumu olarak çalışanları örgütte tutmayı isteme gayretinin olmaması çalışanda umursanmadıkları hissi yaratarak onları “örgütsel streslerini azaltmak için” diğer bir ifadeyle “örgütsel motivasyonunu, üretkenliğini, performansını ve iş tatminini kaybetmemek için” sessiz istifaya sürüklemektedir (Arar vd., 2023, s.128; Enderle, 2022; Johnson, 2023, s.1).

Kötü yönetim tarafından çalışanın kendisini değersiz hissedeceği diğer bir hadise de “düşük ücret mukabilinde çalıştırılıyor olmaları”dır. Bir de buna, işverenler tarafından “makul olmayan çalışma saati talep edilmesi” eklendiğinde çalışanlar işlerine daha az yatırım yapmalarına dönük sessiz istifaya yönelmektedirler (Green, 2022; Güler, 2023, s.250-251). Dolayısıyla gerçekçi olmayan ve yüksek iş talepleri, kurumsal destek eksikliği, yönetilmesi zor olan yüksek düzeyde iş stresi, çalışanlar ile şeffaf bir iletişim kurulamaması, pandeminin beraberinde getirdiği yüz maskesi kullanımı, düzenli el yıkama ve sık sık test yapılmasının yarattığı bunalımlar gibi gerekçelere bağlı olarak çalışan yıpranmış²⁷; tükenmişlik denen duyarsızlaşmayı yaşayarak kişisel başarı duygularını yitirmiş ve işyerine duygusal yatırım yapmayı bırakarak yaşadıkları sessiz istifayı işverene makul bir yanıt olarak sunmuşlardır (Hamouche vd., 2023, s.4295; Güler, 2023, s.250). Dolayısıyla kötü yönetimle birlikte içinde bulunulan yıpratıcı dış koşullar hem ayrı ayrı hem de birlikte sessiz istifaya sürüklemekte ve bu sürüklenişle birlikte kişi için işinin bir anlamı ve önemi kalmamaktadır.

Üniversiteler ve Üniversitelerin Önemi Artıran Fonksiyonları

Ortaçağ'da kullanılmaya başlanan “üniversite” kavramı Latince “üniversitas” kavramından türetilmiştir. O günkü kullanımı “herhangi bir birlik” yani, “bilgeliklerini paylaşmak ve aktarmak için bir araya gelen bilgiler topluluğu” anlamına gelmiştir (İbicioğlu, Taş & Özmen, 2010, s.54-55). Üniversiteler günümüzde “eleştirel düşünme ve tartışma hususlarına önem veren, bilimsel düşünmenin öncülüğünü yapan eğitim kurumları” olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2013, s.109). Songur & Turan (2016, s.434) daha güncel bir tanımla üniversiteleri “ekonomik ve siyasi güç odaklarından bağımsız bir şekilde davranış belirleyen, araştırma ve üretme kabiliyeti kuşanmış öğretim kurumları” şeklinde tanımlayarak üniversitelerin bağımsızlık ve özgürlük yönüne dikkat çekmişlerdir.

Günümüzdeki anlamıyla üniversitelerin statüsüne benzeyen üniversiteler Türkiye’de 1863’te kurulan Darülfünun ile başlamış (Songur & Turan, 2016, s.436) ve “bilim yurdu” anlamına gelen Darülfünunlar siyasi tarihte defalarca açılıp kapatılmış olsa da 1932’ye kadar varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. 1933 yılına gelindiğinde ise Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı İstanbul Üniversitesi’nin kurulduğu dikkat çekmektedir. Bu süreçte üniversiteler kurulmaya devam etmiş ve 1945’te çıkarılan bir kanun bütün üniversitelere ilim ve yönetim konusunda bir özerklik vermiştir. Devam eden yıllarda da üniversiteler kurulmaya devam etmiş ve 1982 Anayasası’yla bütün üniversiteler Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında birleştirilmişlerdir (Arap, 2010, s.8-9). 2006 yılından itibaren ise Türkiye’de üniversite sayısını yoğun bir şekilde artırmaya dönük bir politika izlendiği dikkat çekmektedir (Doğan, 2013, s.110).

²⁷ Resume Builder (2022) tarafından yapılan bir araştırma, sessiz istifa yaşayan on kişiden sekizinin tükenmiş durumda olduğunu açığa çıkarmıştır.

Üniversitelerin bu şekilde artırılmasında siyasi olarak verilen sözlerin dışında elbette fonksiyonlarının ve katkılarının fazla olmasının da payı bulunmaktadır. Dolayısıyla üniversitelerin tek fonksiyonu eğitim değildir. Üniversiteler kuruldukları şehirlerin sosyal, ekonomik, kültürel, kentsel yapılarına birçok yönden tesir etmektedirler. Öte yandan küresel rekabeti yakalamak için üniversitelerin kendini geliştirmesine, yenilemesine, yeni ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermesine ve bu çerçevede iyi öğrenciler yetiştirmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Songur & Turan, 2016, s.436).

Üniversiteler, sundukları hizmetlerle öğrencilerinin istihdam yeteneklerini artırabilmekte (Çetin, 2007, s.220), kültürü yenileyerek yeni kuşaklara aktarabilmekte, bilimsel araştırmalar yaparak ülkeyi ileriye taşıyabilmektedirler (İbicioğlu vd., 2010, s.55). “Öğrencilerin kişiliklerini geliştirerek onları geleceğe hazırlamakta, toplumun ihtiyacı olan beyin gücünü aktif hale getirmekte (Saatçı, Avcıkurt & GÜdü Demirbulat, 2015, s.126), öz güveni geliştirmekte, girişimcilik, yaratıcılık, özgür düşünme ve iletişim yeteneklerini artırabilmekte” önemli bir fonksiyonu üstlenmektedirler (Turan & Çiçek, 2023, s.816).

Bir ülke için modernleşmenin en önemli dayanakları güçlü sanayi altyapısı ve üniversitelerdir. Üniversitelerin düzenlediği “sempozyumlar, kongreler, forumlar, seminerler, konferanslar, paneller, kurslar, çeşitli görsel ve yazı temelli faaliyetler” bu konuda ülkeye katkı sağlamaktadır (Yılmaz & Kaynak, 2011, s.57). Bu tür faaliyetlerle halkı bilgilendiren ve bilinçlendiren üniversiteler yaptıkları “sosyal etkinliklerle (bahar şenlikleri gibi), tarihi ve milli günlere ilişkin kutlamalarla” insanları sosyalleştirmekte, insanların yemeye, içmeye ve müziğe dönük hayatlarını değiştirebilmektedirler (Özbay, 2013, s.14). Üniversiteler konumlandıkları bölgeye ait kazançları ve istihdamı pozitif yönde etkilemekte, şehrin yeni tesislerle (restoranlar, giyim mağazaları, kafeler, spor mağazaları ve tesisleri gibi) zenginleşmesine katkı sunmaktadırlar (Yılmaz & Kaynak, 2011, s.58). Farklı kültürel özelliklerdeki öğrencileri bir araya getirerek ülke içinde kültürel etkileşimi mümkün kılmakta, farklı yörelerdeki insanların birbirlerini tanımalarına ve birbirlerine yönelik ön yargılarını kırmalarına katkı sağlamakta, uluslararası öğrencileri bir araya getirerek uluslararası ticarete ve ilişkilere katkı sunmakta, kadının konumu ve aile içindeki yaşam şekli ve faaliyetlerine pozitif etki yaratmaktadırlar (Özbay, 2013, s.14).

Üniversiteler devletin kurumlarına yarar sağladıkları gibi özel sektörle iş birliği halinde araştırma faaliyetleri yürütmekte, ulusal ve uluslararası ekonomik ilişkileri geliştirme konusunda önemli vazifeler üstlenmektedirler. Böylece sadece buldukları şehrin kalkınması ve modernleşmesi için değil (Işık, 2008, s.161) aynı zamanda buldukları bölgenin kalkınması için de katkı sağlamaktadırlar. İşsizliği azaltma ve beşeri sermayeyi iyileştirme konusunda (Yayar & Demir, 2013, s.107) bir ülkenin ekonomisinin beyni ve itici gücüdürler. Bu bağlamda, dünya ülkeleri arasında rekabet gücünü belirleyen başlıca unsurdurlar. Bunun farkına varan ülkeler üniversitelerini geliştirerek bu avantajı yakalamaya ve diğer ülkelere kıyasla ekonomik ve teknolojik alanlarda üstünlük sağlamaya odaklanmaktadırlar. Üniversiteleri dünya üniversite sıralamasında ilk sıralarda olan ülkelerin aynı zamanda, gelişmiş ülkeler olması bundandır. Bu durum, üniversitelerin ülke gelişimine katkısının somut bir delilidir (Eşme, 2021, s.2).

Üniversitelerde Sessiz İstifaya Sebep Olacağı Düşünülen Uygulamalar: Türk Akademisi ve Sessiz Çıgıllıklar

Türkiye’deki üniversiteler -Osmanlı’dan devrolan Darülfünun’un İstanbul Üniversitesi’ne dönüştüğü 1933 yılından beri- “siyasi iradenin politikalarına göre nicel ve nitel olarak dönüşüyor olması” ve “12 Eylül askeri rejiminin bu kurumları kontrol altında tutmak için getirdiği YÖK tarafından yönetiliyor olması” yönleriyle eleştirilmektedir (Eşme, 2021, s.2). Türkiye’deki üniversiteler daha birçok sorunla yüzleşmek zorundadırlar. Güler (2014, s.25-27) yaptığı çalışmada akademik yaşama dair sorunları “azalan mesleki ilgi sorunu, ücret yetersizliği, fiziki ortamdan kaynaklanan sorunlar, kadro sorunu, beşeri ilişkilerde yaşanan sorunlar ve diğer sorunlar” şeklinde tasnif ederek incelerken Kil vd., (2021, s.98) yaptıkları çalışmada

akademisyenlerle ilgili sorunları "istihdam, terfi, nicelik ve nitelik sorunları, ekonomik sıkıntılar, iş yükünün fazla olması, üretkenliğin düşük olması, mesleğin prestijin azalması, özlük haklarının kötüleşmesi, akademik özgürlük sorunu ve iş doyumu sorunu yaşanması" olarak tasnifleyip değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada ise bu sorunların üç ana başlık altında detaylandırarak incelenmesi arzu edilmiştir. Bunlardan ilki "ekonomik sorunlar"dır ki bu sorunlar "ücret yetersizliği, bütçe kısıtlılığı ya da yanlış kaynak dağıtımını" içermektedir. İkinci temel sorun "örgüt kültürü ve iş ortamı kaynaklı sorunlar" olarak belirlenmiştir ki "akademik özgürlüğün olmaması, iş doyumu sorunları, iş yükünün fazla olması ve üretkenlik sorunu" bunlar içerisinde değerlendirilebilir. Son sorun ise "yükselme ve etikle ilgili sorunlar"dır ve bu sorunlar "liyakat, kadro, terfi, iş güvencesi, özlük hakları ve etik düzeni" alt başlıklarını içermektedir.

Üniversitelerdeki yanlış uygulamaların yansımaları olan bu sorunlar sessiz istifayı tetiklemektedir. Sessiz istifanın öncülleri/gerekçeleri/sebepleri incelendiğinde üniversitedeki uygulamalar ile ilişkili olduğu anlaşılabilmektedir. Bu nedenle üç ana başlığın altına bu sorunların sessiz istifa ile olan ilişkisini açıklamaya dönük alt başlıklar eklenmiştir.

Ekonomik Sorunlar

Akademisyenler araştırma ya da proje yapmak istediklerinde ciddi bütçelere ihtiyaç duymaktadırlar. Aksi halde bütçe sağlayamadıklarında maliyeti minimuma indirebilecekleri daha basit katkıları olan çalışmalara yönelmektedirler²⁸. Dolayısıyla bir araştırma fikri bulmuş olmak araştırmaya başlamak için yeterli olmamaktadır. "Ekonomik sorunlar" olarak öne çıkan ve sessiz istifaya neden olan bazı sorunlar "ücret düşüklüğü, üniversitelere sağlanan bütçe imkânlarının kısıtlılığı ve dengesiz kaynak dağılımı" şeklinde özetlenebilir.

Ücret Yetersizliği (Düşük Maaş)

Akademisyenlerin baş başa kaldığı ve onları bunaltan belki de en önemli sorun aldıkları ücretlerin düzeyidir. Akademisyenlerin aldıkları ücretlerinin diğer mesleklere kıyasla mevcut durumu değerlendirildiğinde adil olmadığı görülmektedir (Bayram, 2013, s.40). Bu konuda yapılan bazı araştırmalar akademisyenlerin en önemli sorunlarının ekonomik sıkıntılar olduğunu ve bu sorunun tükenmişliğe neden olduğunu göstermektedir. Hatta bu soruna çözüm olması ve akademik verimliliği artırması düşünülen "Akademik Teşvik Ödeneği Uygulaması"nın araştırma kalitesini olumsuz etkilediği dile getirilmektedir (Akyol, Yılmaz, Çavuş & Aksoy, 2018, s.127). Çünkü daha fazla çalışma çıkararak akademik teşvik ücretinden daha fazla yararlanma ihtiyacı, akademik çalışmaların nitelik yönüne zarar vermektedir.

Türkiye Bilişim Vakfı desteğini alarak Türkiye'nin beyin göçünü ölçmeye dönük bir araştırma yapan Chicago Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ufuk Akçığıt, son yıllarda akademik camianın yurt dışına beyin göçü gerçekleştirdiğine dair sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle en verimli akademisyenlerin yurt dışına gidiyor olması kaygı uyandırmaktadır. Prof. Dr. Akçığıt'in yapay zeka desteği ile gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçları, 12 bin akademisyenin yurtdışına gittiğini göstermektedir (Akçığıt, 2023).

Akademik Dayanışma Platformu²⁹ (ADAP) üyesi ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Genel Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı'nda çalışan Öğretim Görevlisi Zeynep Ardıç, "Akademisyenlerin geçinemediğini, yaşamsal faaliyetlerini bile karşılamaya zorlandıklarını, yurt dışına gitme imkânı olanların ülkeden ayrıldıklarını, araştırma görevlisi hocaların ev kiralayamadığı için öğrenci yurtlarında kalıyor olduklarını, yurt dışında gerçekleşen akademik etkinliklere ekonomik yetersizlik nedeniyle katılmanın mümkün olmadığını, bu durumun kalkınmayı baltaladığını", ifade etmektedir. Türkiye'de 200'ün üzerinde üniversite olmasına rağmen verimliliğin düşük olması ve gelişmiş ülkelerle rekabet edilecek durumda olunmaması

²⁸ Yapılan bir araştırma, alanlarına göre değerlendirildiğinde sağlık bilimlerinde vazifeli akademisyenlerin, fen bilimleri ve sosyal bilimlerde vazifeli olanlara kıyasla, ücretlerin yetersiz olması sebebiyle yapmayı düşündükleri araştırmalardan daha kolay vazgeçebildiklerini ortaya koymuştur (Bülbul, 2006, s.163-164).

²⁹ Bu platform, akademisyenlerin sesi olmayı ve hak ettikleri koşullarda çalışmalarına katkı sunmayı amaçlayarak kurulmuştur (Akademik Dayanışma Platformu, 2023a).

da bunu göstermektedir. Dünya sıralamasındaki en iyi ilk 500 üniversite içerisinde Türkiye'den sadece üç üniversitenin yer alması ve ilk 1000 üniversite içerisinde Türkiye'den sadece 15 üniversite bulunması da üniversitelere yapılan yatırımın düzeyinin düşük olduğunun kanıtı niteliğindedir³⁰ (Ardıç, 2023a).

Bugünkü rakamlar üniversitelerin "ücret" temelinde artık mesleki tatmin sağlayan yerler olmadığını gözler önüne sermektedir. 2003 yılında asgari ücretin 8,5 katı maaş alan profesörlerin 2014'de 6 katı ve 2024 yılında 3,8 katı maaş almaları son 21 yılda profesör maaşlarının ciddi anlamda eridiğinin göstergesidir. Benzer şekilde doçent maaşları 2023 yılında asgari ücretin 6,3 katı, 2014 yılında 5 katı ve 2024 yılında 3,3 katı olması ile yarı yarıya erimiş gözükmektedir. Dr. Öğretim üyesi maaşları ise 2003 yılında asgari ücretin 5 katı iken 2014 yılında 4,2 katı ve 2024 yılında 2,9 katına gerilemiştir. Genel müdür maaşlarının 2024 yılındaki karşılığı asgari ücretin 5,6 katı; hakim maaşları 5 katı, kaymakam maaşları 4,4 katı ve kariyer uzmanı maaşları ise 3,6 katı olarak gerçekleşerek akademisyenlerden daha yüksek maaş aldıkları dikkat çekmektedir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.5,24). Ardıç (2003b) "üniversitedeki şoför, temizlikçi gibi görevlerdeki çalışanların akademisyenden daha yüksek maaş aldığını ve bu durumun dünyanın hiçbir yerinde olmadığını" ifade etmektedir.

Akademisyenler yayın üretme ve katılım ücretlerini sağlayamamalarının yanında alanlarıyla ilgili yayınları (kitap, süreli yayın vb.) takip edemediklerini ifade etmektedirler (Bülbül, 2006, s.163-164). Bu durumun "akademik faaliyetlerin doğaları gereği bir motivasyon, odaklanma ve berrak bir zihin gerektirdiği" kaidelerini çiğnediği ve Türkiye'deki akademisyenlerin zihinlerinin "geçim sıkıntısıyla ve gelecek kaygısıyla" meşgul olması nedeni ile akademik faaliyetlere odaklanamadıkları görülebilmektedir. Akademisyenler bu şartlarda bir yandan yurt dışına gitme ya da özel sektöre geçme yollarını değerlendirirken diğer yandan (Ardıç, 2023a) kayıpları telafi edebilmek için ek derse girmeye yönelmekte ve bu nedenle "proje, bilimsel araştırma ve patent geliştirme" gibi topluma faydası yüksek görevleri askıya almaktadırlar (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.5).

Bu hususta geçmişte yapılan araştırmalar da aynı ya da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Arı (2007)'nin gerçekleştirdiği araştırmada katılımcıların yarısından fazlası en önemli sorunlarının ücret düşüklüğü olduğunu belirtmişlerdir (Arı, 2007, s.67,71). Bir diğer araştırma da ise katılımcı akademisyenlerin neredeyse tamamına yakını ücretlerin, akademik etkinliklere katkı sağlayacak teknolojik gelişmeleri izlemeyi engellediğini bildirmişlerdir (Bülbül, 2006, s.163-164).

Uluslararası göstergeler, Türkiye yükseköğretim sisteminin önemli düzeyde akademisyen ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Ancak ekonomik imkânların bu standartlarda olması dikkate alındığında akademisyeneler sessiz istifa düzeyinden istifa düzeyine geçerek meslekten uzaklaşmaya devam edecek gözükümler. 2022'deki istatistiki verilere bakıldığında araştırma görevlisi sayısının 2013 yılındaki sayıya gerilemesi, öğretim görevlisi sayısının ise 2019'daki rakamlara gerilemesi de bunu işaret etmektedir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.53). Türkiye'de bazı bölümlere akademisyen bulmakta zorlanılmasını bu gerekçeye dayandırmak gerekmektedir (Ardıç, 2023a). Bu durumda başarılı ve nitelik yönü güçlü olan mezun öğrenciler için akademisyenlik, cazip bir meslek olmaktan çıkmış gözükümler (Erdoğan, 2019, s.35). Bu konuda "akademisyenlerin içinde bulunduğu kötü koşulların (özellikle ücret adaletsizliği içinde olunması) başarılı öğrencilerin üniversitelerde kalmasını imkânsız hale getirdiği, bu konunun farkında olduğu ve gerekli çalışmaların birkaç ay içinde tamamlanıp faaliyete geçirileceği" hususu devletin en yetkili ağızları tarafından dile getirilmiş³¹ olmasına rağmen sorunun çözümü bekletildiği dikkat çekmektedir³².

³⁰ Dünyada ilk 500 üniversite içerisine giren üniversite sayısına bakıldığında 2023 ve 2024 verilerine göre sadece KOÇ, ODTÜ ve SABANCI Üniversiteleri'nin sıralamada yer aldığı görülmektedir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.21).

³¹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Vedat Bilgin "Türkiye'deki akademisyen meselesi önemlidir. En başarılı öğrencilerin kendilerini üniversitelerde planlaması lazım. Ücret çok önemlidir. Üniversitede akademik kadronun, öncelikle asistanlardan başlayarak ücret sisteminin yeniden değiştirilmesi gerekir. Bu konuya çalıştım, defalarca araştırma yaptım. Bu konuda hazırlığımız var. Bunu YÖK'le de görüştüm. Bu reformu bu sene yapmamız lazım. Kamu reformunun bir parçası bu ama

Üniversitelere Sağlanan Bütçe İmkânlarının Kısıtlılığı ve Dengesiz Kaynak Dağılımı

Üniversitelere ayrılan bütçe, sağlanan olanaklar ve üniversiteler arası kaynak dağılımındaki dengesizlik şeklindeki sorunların da akademisyenin sessiz istifa yönüne tesir ettiği düşünülmektedir. Çetin (2018)'in araştırmasına göre akademisyenler, üniversitelerin en büyük sıkıntısı olarak "akademik çalışmalar konusunda teşvik edici bir ödenek sisteminin olmaması"nı göstermişlerdir. Dolayısıyla ödeneklerin kısıtlanmasına bağlı olarak, "yetersiz eleman ve donanım ile çalışılmak durumunda kalınması" hususu akademisyenler tarafından önemsenmiştir (Çetin, 2018, s.724). Bu konuda benzer çalışmalar da akademisyenlerin araştırma yapmasına yönelik yeterince maddi destek sağlanamadığını göstermektedir. Ücret düşüklüğünün getirdiği ekonomik sorunları aşmak isteyen akademisyenler ek derse girmek zorunda kalarak en önemli görevleri olan akademik çalışma yapmaya zaman ayıramazlarken (Doğan, 2013, s.112) başka gelir kaynaklarına sahip olan ve ek derse girmeye ihtiyacı olmayan diğer akademisyenlerin yükselmeye dair adımları atabiliyor olmaları ekonomik gücü zayıf olan akademisyende psikolojik sorunları tetikleyerek onları sessiz istifaya sürükleyebilmektedir.

OECD ülkelerinin ortalaması ile kıyaslandığında yükseköğretime bütçeden "OECD ülkelerinin yarısı oranında" bir bütçe ayrıldığı görülebilmektedir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.17-18). 2022 yılı bütçe rakamları baz alınarak bir kıyaslama yapıldığında Diyanet İşleri Başkanlığı'na 23 milyar TL ayrılırken üniversitelerde bu rakamın 58 milyar TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Üniversitelerin akademisyenlerin araştırma yapabilmelerine dönük fonlarının ve TÜBİTAK'ın bu konuda ayırdığı bütçenin yetersiz durumda olduğu ifade edilmektedir (Karaman, 2022). Yükseköğretimde kaliteli hizmet sunulabilmek için öncelikle nitelikli insan gücü sermayesine sahip olunması gerekmektedir. Üniversitelerin teknik donanım sermayesinin de bu nitelikli insan gücünü destekler mahiyette olması gerekmektedir. Akademisyenler için araştırma yapmak, yayın çıkarmak, konferans, forum ve kongrelere katılmak türü akademik faaliyetler ciddi bir bütçeyi gerektirmektedir. Akademisyenlerin Türkiye Yüzyılı'nda ülkenin "sanayi, teknoloji ve diğer tüm alanlardaki ihtiyaçlarına" cevap sunabilmesi için "kaynak ihtiyaçlarının karşılanarak" çalışma azmi ve motivasyonun diri tutulmasına ihtiyaç bulunmaktadır (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.17-18). Oysa akademisyenler özellikle 2016 yılından sonra ekonomideki koşullar gerekçe gösterilerek kongre ve sempozyum türü etkinliklere dair ödemelerden dahi -yavaş yavaş azaltılarak- ciddi anlamda mahzun bırakılmıştır (Coşkun Karadağ, 2014:171; Tonbul ve Çiğdem, 2022:367).

Okçabol (2016, s.32), kaynakların yanlış yönlendirilmesine ilişkin de bir sorunun mevcut olduğundan bahsetmektedir. Bu çerçevede bütçeden her bir üniversiteye ayrılan payların ve üniversitelerin her birinin ayrı ayrı ürettiği mali kaynakların dengeli olmadığına değinen yazar üniversitedeki çalışma odalarının, dersliklerin, laboratuvarların, işliklerin, kütüphanelerin, lojmanların, yurtların, matbaa hizmetlerinin, spor ve toplantı salonlarının ve buna benzer fiziksel olanakların dengeli dağılmadığını, bu koşulların bazı üniversitelerde çok kısıtlyken bazılarında kapsamlı olduğunu ifade etmektedir. Aldıkları maaşla kira ödeme sorunu yaşayan öğretim elemanlarının bazıları lojmanlara sahipken bazıları için bu söz konusu değildir. Bu nedenle akademisyenlerin ev ile iş arasında git gellerde ciddi zaman ve para israfı yaşamakta olduğu ve yıprandıkları belirtilmektedir. Lojmanı olan üniversitelerin bazılarında ise imkânlar kısıtlı ya da

üniversiteyi ayrı bir yere koyarak. Ücret sisteminin değiştirilmesi gerekir" (Bilgin, 2023) sözleriyle ve YÖK Başkanı Erol Özvar: "Akademik zam çalışmamız hazır. Muhataplarımızla paylaştık. Onlar konuyu gayet iyi biliyorlar. Neticeyi 2 ay içinde alacağız (21 Haziran 2023)" (Akademik Dayanışma Platformu, 2023b) sözleriyle bu durumdan haberdar olduklarını göstermişlerdir.

³² Bu konuda Twitter (X)'den "AkademikZam", "AkademkZamSözünüzVar" başlık etiketli (hashtagli) paylaşım ve etkinlikler düzenlenerek bu büyük sorun sosyal medyada zaman zaman en önemli gündem maddelerinden biri haline getirilmiş gözükmektedir. Bu hususta Twitter (X)'da paylaşılan "Yüksek öğretim düşük maaş"; "Bu şartlar altında biz yine iyi kariyer yapıyoruz"; "Değişmeyen tek şey sessizliğiniz"; "Beylikdüzü Belediyesi'nde en düşük memur maaşı 63 bin TL oldu. Akademisyenlikten Beylikdüzü Belediyesi'ne geçme fikri çık aklımdan"; "Bilm için akademik zam elzem"; "Akademisyen Ge-çi-ne-miyor" şeklindeki ifadelerle protestolar sürdürülürken mesele ülkedeki eğlence programlarına da yansımış gözükmektedir. Bu konuya örnek olması açısından Güldür Güldür Show'da akademisyenin ekonomik mağduriyeti şu sözlerle eleştirilmiştir: "Daram istiyorsanız fakülteyi boşverin. Muhasebeye gidin orada hocaların maaşları falan içler acısı" (Eğitim Ajansı, 2024).

lojman kullanımında bazı haksızlıklar yaşanmasıyla mağduriyetlerin yaşanıyor olması da akademisyeni olumsuz etkilemektedir (Okçabol, 2016, s.32).

Demirel (2018, s.318)'in yaptığı araştırma ise akademisyenlerin "üniversitelerin mevcut altyapısını (laboratuvar, simülatör, bilgi teknolojileri vb.) araştırma ve geliştirme için yetersiz bulunduğunu" göstermektedir. Akademisyenlerin çoğunluk bir kesimi araştırma faaliyetlerinin yürütülmesine olanak sağlayan bir sistemin mevcut olmadığını, üniversite-sanayi işbirliğinden önemli bir gelir elde ediyor olmadığını, üniversite-sanayi işbirliği imkânlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla üniversitelerin araştırma ve geliştirme konusunda mali desteğinin olmadığı değerlendirilmiştir (Demirel, 2018, s.319).

Tüm bunlara ilave olarak üniversitelerin ödenek oranları uzun yıllardır değişmemiştir. 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de öngörülen ek ödeme oranlarındaki artışların aşağıda kalması nedeniyle akademisyenler aleyhine ücret dengesi bozulmuştur. Ek derse girme fırsatı olan akademisyenlerin aldıkları ek ders saat ücretlerinin ise işin niteliğiyle kıyaslanamayacak ölçüde düşük olduğu dikkat çekmektedir. Akademik Teşvik Ödeneği uygulamasında da çok sayıda faaliyet kapsam dışında bırakılarak hak kayıplarına neden olunmaktadır³³ (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.48). Dolayısıyla akademisyeni teşvik etmek için ortaya konulan teşvik ücret sisteminin bile akademik üretim sürecini baltaladığı anlaşılmaktadır.

Ekonomik Sorunlar ve Sessiz İstifa İlişkisi

Literatüre bakıldığında ücret koşullarının sessiz istifayı tetiklediğini gösteren birçok çalışma ile karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte enflasyonun da sessiz istifa duygusunu artırdığı anlaşılmaktadır (Çalışkan, 2023, s.196; Çimen & Yılmaz, 2023, s.29; Güler, 2023, s.250-251). Youthall Türkiye tarafından gerçekleştirilen araştırmaya katılan 18-50 yaşlarındaki 1002 kişinin (%57,3 kadın, %41,6 erkek) "son dönemde sessiz istifanın beyaz yakalılar arasında yaygınlaşmasının en büyük nedenlerinden bir tanesinin" düşük maaş olduğunu beyan ettikleri görülmektedir (Çalışkan, 2023, s.196; Çimen & Yılmaz, 2023, s.29). Gazi Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği bir çalışmada ise akademisyenlerden %48.2'si en önemli sorunlarının maaş düşüklüğü olduğunu belirtmişlerdir (Odabaşı, Fırat, İzmirli, Çankaya & Mısırlı, 2010, s.137). Maaşlar iyileştirilmeyerek tasarruf sağlandığı düşünülse de son araştırmalar bazı örgütlerin, "sessiz istifa eden çalışanların yıllık maaşlarının %20'sine eşit" bir ekonomik kayıp yaşandığını göstermektedir. Birleşik Krallık ekonomisinde bu durumun yıllık maliyetinin 340 milyar sterlin olduğu belirtilmektedir (Jamieson, 2022).

Sessiz istifa örgüte ciddi maliyetler yüklemektedir. Çünkü işe olan bağlılığın azalması, işin özveriden uzak yapılması ve işe uygun performans ortaya konulmaması rekabet koşullarında örgütün gelişimi açısından güçsüz kalmasına sebep olmaktadır. Bu konuda önemli bir risk ise sessiz istifanın bulaşıcı olması ve bir vakit sonra tüm iş yerine hâkim olmasıdır (Çalışkan, 2023, s.196). Bu durum işyeri kültürleri için aşındırıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bunun yayılması iş gücü devir hızını artırabilmekte ve yeni personel alma sürecini başlatarak örgüte "ekstra bir maliyet getirdiği gibi" verimlilik ve kaliteyi azaltabilmektedir. Bu yenilenme süreci ayrıca işyeri genelinde huzursuzluk yaratabilmektedir (Güler, 2023, s.252). Bu bağlamda üniversitelerde araştırma görevlisi sayısının azalması, bazı bölümlere akademisyen bulunmasında güçlükler yaşanması ve yurt dışına akademisyenlerin beyin göçü gerçekleştirilmesi anlaşılabilmektedir.

Çalışanın sözleşmede belirtilen iş gereklerini yerine getirmekten öteye geçmeyen tavır kaynakların israfına yol açabilmektedir (Shatakshi, 2022, s.30). Sessiz istifanın olması halinde çalışanın kendine olan güveni azalmakta, bir miktar suçluluk duygusuyla karışan bu zihniyet yapısının bir yansıması ile çalışanın öz değeri düşmekte ve bu durum çalışana yönelik kişisel bir maliyet getirmektedir. Çalışanlar iş yerine değer katmaktan imtina ederken yaratıcılıkları da körelmektedir. Böylece üretkenlik hem çalışan hem de işyeri nezdinde yitilmektedir (Boz,

³³ Akademik teşvik ödeneği uygulamasının işletilmesinde her bir akademik faaliyet türünden alınabilecek toplam puanın %30 ile sınırlandırılmış olması hak kayıplarına neden olmaktadır (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.48).

Duran, Karayaman & Deniz, 2023, s.17-18). Yapılan çalışmalarda niteliğe değil niceliğe önem verilerek daha fazla akademik teşvik ücreti alınmaya yönelmek ya da ek ders almak için bir mücadele vermek örgüt kültürü haline gelmektedir. Bu nedenle “ekonomik külfeti ağır olan ve ciddi gayret gerektiren” toplumsal sorunlara yönelik değerli çalışmalardan imtina edilmektedir. Bu durumu Maslow’un ihtiyaçları hiyerarşisi çerçevesinde okumak gerekmektedir. Bir kimse öncelikle fizyolojik ve güvenlik ihtiyacına yönelmekte ve kendini gerçekleştirme ihtiyacını ötelemektedir (Ergun Özler, 2013, s.141-142).

Sessiz istifanın görüldüğü örgütlerde iş kalitesinin düşüklüğünün tetiklenmesine bağlı olarak marka değerinin ve sadakatının azalması ile müşteri/vatandaş/öğrenci memnuniyetinde düşüşler görülmesi kaçınılmaz hale gelmektedir (Yıldız, 2023, s.3183). Üniversitelerin sayısının artmasına bağlı olarak bir kalite kaybı yaşandığı eleştirisi yapılsa da (Karaman, 2022; Çetin, 2018, s.725) esasında bu kayıpları sessiz istifa perspektifinden okumak gerekmektedir. Çünkü sessiz istifa, “akademisyeni” araştırma kalitesini düşürmeye ittiği kadar ders anlatma verimini de düşürmeye itmektedir. Çok saat ek derse girmek ya da emeğinin hakkını alamadığını düşünerek dersleri gevşetmek üniversitelerin eğitim kalitesini düşürecektir. Bir de buna düşük puanlarla üniversiteye alınan öğrencilerin yeteneksizliği eklendiğinde akademisyenin ders verimi seviyesi etkilenecektir. Bu konuda motivasyonsuz bir akademisyenin anlattığı dersi öğrencilerin motive olmuş bir şekilde dinlemeleri ve öğrenmeleri mümkün değildir (Özmen, 2023).

Örgüt Kültürü ve İş Ortamı Kaynaklı Sorunlar

“Örgüt kültürü ve iş ortamı kaynaklı sorunlar” da akademisyenleri sessiz istifaya sürüklemektedir. Üniversitelerde çalışan akademisyenlerin yarısından fazlası (180 bin civarındaki akademisyenin 110 bin kadarı) Dr. Öğretim Üyesi, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi şeklindeki genç akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu genç akademisyenlerin toplumun bilimsel ve düşünsel altyapısını oluşturan bir kesim olarak, toplumsal hadiselerle öneriler geliştirmesine, sağlıklı bir düşünce zeminine ve bu düşünceleri harekete geçirecek uygun olanaklara ihtiyaçları bulunmaktadır (Genç Akademisyenler Birliği, 2024). Bu çerçevede örgüt kültürü ve iş ortamı kaynaklı sorunlar olarak “akademik özgürlüğün olmaması, iş tatmini ve doyumunun olmaması, mobbing ve motivasyonsuzluğun hâkim olması, iş yükünün fazlalığı, üretkenlik noksanlığı, iş kültürü ve çalışma ortamının kusurlu olması” şeklindeki sorunlar incelemeye alınmıştır.

Demokrasiye Uygun Davranılmaması: Akademik Özgürlük Sorunu

Üniversitelerde demokratik bir yapılanmadan bahsedildiği zaman ilkin rektör atamalarının nasıl yapıldığı akla gelmektedir. Rektörün kim olduğu hususu üniversitede atılacak adımları ve yürütülecek politikaları belirleyen bir husus olması açısından “bazı ülkelerde rektörler akademik kapasiteleri dikkate alınarak ve katılımcı bir şekilde” ve “bazı ülkelerde ise neredeyse bir yıla varan titiz bir seçim usulü ile seçilmeye dayanan bir sürece” dayanarak gerçekleşmekteyken ve hatta rektörlerin “öğrenci temsilcilerinin de görev aldığı Rektör Arama Komitesi’nin kararı ile belirlenip üniversitenin yetkili kurulunca onaylanması gerekirken” Türkiye’de rektör belirleme sürecinde üniversitenin dışarıda bırakılması, liyakat ve uluslararası ölçütlerden ziyade ideolojik ve siyasi tercihlerin ön plana çıkarılmış olması söz konusudur (Eşme, 2021, s.4). Bu hususta Okçabol (2016, s.36) Türkiye’de bazı üniversitelerde “dekan ve özellikle rektör seçimlerinin” siyasi parti seçimlerini aratmayacak düzeyde gerçekleştiğini, bu durumun akademisyenlerde bölünmeye sebebiyet verdiğini, YÖK’ün ise üniversitelerde yapılan rektör adayı belirleme seçimlerinin sonuçlarına saygı göstermediklerini, Cumhurbaşkanı’nın bu atamayı alınan oya göre değil de ilgili iktidar partisine yakınlığına göre belirlediğini ifade ederek eleştirmiş³⁴ olsa da (Okçabol, 2016, s.36) özellikle 2016’dan sonra rektörlerin seçime tabi olmaksızın doğrudan

³⁴ Böyle bir durumda rektör olarak atanan kimselerin kendisine oy vermeyenlere karşı soğuk davranması ve mesafe koyması söz konusu olduğu gibi aday olup seçilemeyenlere de suç işlemiş muamelesi yapıldığına dair örneklerle karşılaşılmıştır (Okçabol, 2016, s.36).

Cumhurbaşkanı tarafından atanması söz konusu olduğundan seçim usulünden tamamıyla kopulduğu görülmektedir³⁵ (Kural, 2016).

Rektörlerin seçilerek atanması usulünün 2016'da sona ermesinden (Kural, 2016) 2 yıl sonra Çetin (2018) akademisyenlere yönelik yaptığı çalışma sonucunda özerklik sorununun önemli bir yönetsel sorun olduğu sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılar, üniversitelerin artık kendi kararlarını veremediğinden ve rektörlerini dahi seçemediğinden yakınmışlardır. Dolayısıyla daha özerk olması gereken üniversitelerin daha merkezi yönetilir bir hale getirildiklerini ve hiçbir konuda görüş ileri süremediklerini ifade etmişlerdir (Çetin, 2018, s.723). Aynı yıl Akyol vd., (2018, s.126)'nin akademisyen yöneticilere yönelik yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar, yükseköğretimin daha özerk bir yapıya sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Burada yükseköğretim yöneticileri, eğitim alanında sağlanacak özerkliğin Türk Yükseköğretim Sisteminin gelişmesine katkı sağlayacağını bildirmişlerdir. Araştırmada, özerk üniversitelerde kararların daha çabuk alındığı, araştırma kalitesinin ve sayısının arttığı ve daha etkili çıktılar elde edildiği verilerine ulaşılmıştır (Akyol vd., 2018, s.129).

Demokrasi konusundaki diğer bir sorun ise YÖK'ün kendisi olarak gösterilmektedir. Bu kurum, 12 Eylül darbesini yapanların üniversiteleri kontrol altında tutmak için oluşturdukları bir kurum olması ile demokrasiden uzak bir imaja sahip bulunmaktadır. YÖK'ün öteden beri uyguladığı bu merkezîyetçi yaklaşım, bugüne kadar geçen zaman diliminde yetkileri daha da arttırılarak devam etmektedir. Öte yandan bu kurulun yöneticilerinin belirlenmesinde ideolojik ve siyasi önceliklere bakarak hareket edilmekte ve dolayısıyla evrensel kabul edilen bilimsel ölçütler ve liyakat esaslarına uzak bir pozisyon işgal edilmektedir. Böylece üniversitelerin özerkliği ciddi anlamda engellenmektedir (Eşme, 2021, s.3). Demirel (2018, s.318)'in yaptığı araştırma sonuçlarına göre yükseköğretimle ilgili mevzuat düzenlemeleri üniversitelerin gelişimini engellemektedir. Bu bağlamda katılımcıların % 83'ü "YÖK'ün üniversiteleri belli bir standart uygulamaya zorlayarak üniversitelerde yeniliği engellediğini" belirtmişlerdir. Aynı şekilde katılımcıların % 88'i "olağandışı rektör atamalarının üniversitelerin özgür bir zihin ortamı yaratmasını engellediğini" beyan ederken % 83'ü de "üniversitelerin mevcut yapısının ve yönetim tarzının bilimsel çalışmaların yapılmasına uygun olmadığını" ifade ettikleri dikkat çekmektedir. Bayram (2013, s.39) ise akademik özerkliğin, esnekliğin, öğretim üyesi-öğrenci inisiyatifinin yok edildiğini, üniversitelerin rektör-YÖK başkanı ve hükümet ekseninde yönetilen kurumlar haline getirildiğini bildirerek bu yapılanmayı eleştirmektedir.

Üniversitelerde İş Tatminsizliği Sonucunda Tükenmişlik ve Motivasyonsuzluğun Hâkim Olması

Örgütte yaşanan iş tatminsizliği birçok sebepten kaynaklanabilmektedir. Erdil, Keskin, İmamoğlu & Erat (2004, s.19) yaptıkları çalışmada "ekonomik koşullar, işyeri güvenliği, işteki arkadaşlık ortamı, liderlik ve yönetim tarzı, çalışma ortamı ve koşulları, takdir edilme ve işin kendine has özellikleri" gibi hususları iş tatminine etki eden önemli faktörler olarak tespit etmişlerdir. Tor (2011, s.47) bunlara ilave olarak "örgüt büyüklüğü ve yapısını, iletişimi, bireyin çalışma koşullarını (çalışma saatleri ve sosyal imkânlar vs.), sosyal çevresi ve imkânlarını, eğitim olanaklarını, çalışanın yeterlilik düzeyi ve kişilik yapısını, işin toplum içindeki genel algılanışını (zorluk derecesi-yapısı)" iş tatmininin faktörleri olarak bu listeye dahil etmiştir (Tor, 2011, s.48-52). Bahsi geçen bu sorunlar "örgüte ve işe karşı ilginin yok olması, sık sık devamsızlık yapılması, iş şikâyetlerinde artışlar yaşanma, iş gücü devir hızının artması, iş verimliliğinin düşmesi, çalışanın mutsuz olması ve sağlığını kaybetmesi, güdülenmede yoksunluk yaşanması" şeklinde sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Güler, 2014, s.42).

"Üniversitelerin fiziki imkânlarının yetersizliği, çalışma araç ve gereçlerinin eksikliği, kalabalık sınıfların mevcudiyeti, yoğun yükselme sınavlarıyla yüz yüze kalınması, çalışma odalarının çok kişi tarafından kullanılıyor olması, ağır ders yükleri altında kalınması, yurtiçi ve yurtdışı bilimsel çalışmaların ekonomik olarak desteklenmemesi, grup halinde çalışma

³⁵ Anayasa Mahkemesi (AYM) 2024 yılında aldığı kararla rektör atanmasının Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmesini iptal etmiştir. Ancak iptal hükmünün 12 ay sonra yürürlüğe gireceğini salık vermiştir (Karataş, 2024).

kültürünün yerleştirilemiyor olması ve buna benzer bir çok sorun” akademisyenlerin bilgiyi elde etmesi, araştırması ve uygulaması sürecinde imkânsızlıklar ortaya çıkarmakta ve böylece akademisyenlerde tükenmişlik hissi uyandırmaktadır (Güler, 2014, s.26; Kurt, 2007, s.106).

Akademisyenlerin yaşadığı buna benzer sorunlar onların motivasyonunu ve iş doyumlarını aşağı çekmekte ve dolayısıyla işe yönelik performanslarını zedeleyebilmektedir (Dost & Cenkseven, 2007, s. 204). Yükseköğretim sistemi çoğunlukla yasakların ve yapılmaması gerekenlerin sınırlarını çizmek üzerine kurulmuştur. Türkiye’de çalışanı motive edebilecek, onların üretim heyecanlarını artırabilecek bir teşvik ve ödüllendirme sistemi inşa edilememiştir (Bayram, 2013, s.40). Yaşanan ekonomik kaygılar akademisyenlerde bilimsel yayınlara ve derslere yönelik güdülemeyi zorlaştırırken (Bülbül, 2006, s.163-164) ek ders gibi formüllere bunun aşılmasına çalışılması daha fazla iş yükü getirdiğinden motivasyon daha da aşınmaktadır (TÜSİAD, 2008, s.23). Üniversite yönetiminin akademisyenlerin beklentilerini karşılayacak adımlar atmaması da bunu tetiklemektedir (Dost & Cenkseven, 2007, s.205). Çetin (2018, s.724)’in yaptığı araştırmada akademisyenlerin “kendilerinin motive edilmesine dönük” çok fazla bir şey yapılmadığını belirtmeleri de bu tatminsizlik ve tükenmişlik durumunu açıklamaktadır. Böyle bir imkânsızlık ortamında bir de “akademik yeterliliğin sürekli olarak sorgulanması, atanma ve yükselmeye dair ölçütlerin sürekli olarak değiştirilmesi, akademik unvanların dağıtılmasında adaletsiz davranılması, cinsiyet ve ideoloji gibi kıstaslara göre ayrıcalıklı davranılması gibi durumların da ilave olarak yaşanıyor olması” akademisyenlerde tükenmişlik duygusunu katlamaktadır (Güler, 2014, s.26).

Akademisyenler tarafından yaşanan tatminsizlik elbette ülkenin geleceği olan gençlere de sirayet etmektedir. Akyol vd., (2018) yaptıkları çalışmada “yükseköğretim öğrencilerinin motivasyon sorunu yaşadığına, derslere ilgisiz olduklarına ve bu motivasyon eksiklerinin akademik başarısızlıktan kaynaklanabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiğine” değinerek buna dikkat çekmişlerdir (Akyol vd., 2018, s.127). Özmen (2023) ise Türkiye’de üniversitelerin içinde buldukları olumsuz koşulların milyonlarca gencin hayalinin sömürülmesi anlamına geldiğini, tüm maddi varlıklarını ve zamanlarını üniversite eğitime ayıran gençlerin katkısı kısıtlı bir üniversite eğitim almak zorunda kalmaları nedeniyle ülkelerine faydalı olamayacaklarını ifade ederek akademisyenlerin içinde buldukları sessiz istifa koşullarının öğrenciye olan yansımalarını dile getirmiştir.

İş Yükü Fazlalığı ve Üretkenlik Sorunu

Akademik yaşamda her geçen gün iş yükü artmaktadır (Tunç, 2007, s.2). Akademisyenlerin yeterli ücret gelinine sahip bulunmaması onları bilimsel araştırmalarına yeterli kaynağı bulabilmek için daha fazla iş yükü (ek ders, ikinci öğretim, yaz okulu, piyasaya proje hazırlama vs.) altına girmeye zorlamaktadır³⁶ (Bülbül, 2006, s.62). Gelişmiş ülkelerde öğretim elemanları haftada dört ila altı saat ders yükü alıp geriye kalan zamanlarını akademik çalışmalara ayırabiliyorken Türkiye’deki öğretim elemanları haftada 40-50 saatlik ders yükü altına girebilmektedir (Güler, 2014, s.26). Bu durum iş yükünü artırırken araştırma ve öğretim etkinliklerine ayrılan zamanı azalarak üretkenliği zedelenmektedir (Bülbül, 2006, s.62-63). Bu kapsamda uzun vadeli ve topluma katkı düzeyi yüksek çalışmalara zaman ayıramamaktadırlar (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.47). Zamanlarının neredeyse tamamını ön lisans/lisans derslerine ayırır hale gelen akademisyenler, kendisini geliştirmek için fırsat bulamadıkları gibi lisansüstü eğitimin kalitesinin düşmesini de izlemek durumunda kalmaktadırlar (Çımat vd., 2013).

Akyol vd., (2018, s.126) tarafından yapılan araştırma bazı durumlarda akademisyen azlığına bağlı olarak da ders yükünün artarak üretkenliğin düştüğünü göstermektedir³⁷ (Akyol vd., 2018, s.128-129). Demirel (2018, s.318)’in yaptığı araştırma Türkiye’de akademisyen sayısının

³⁶ Hatta akademik yayın üreten şirketlerin ücretli çalışanları haline gelebilmektedirler (Makale Talep, 2024).

³⁷ Böyle bir durumda akademisyen ekonomik ihtiyacı olmaksızın derse zorunlu olarak girmesine bağlı olarak tamamen verimsiz bir şekilde ders işleyeceğinden öğrenci yetiştirmedeki üretkenliği de zedeleyecektir.

yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir. Araştırmaya göre bazı özel konularda deneyimli profesör ve doçent sayısı yetersiz olduğu gibi bazı uzmanlık dallarında akademisyen bulmak da çok zor hale gelmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların %77'si "ilgili konuda uzman olmayan akademisyenlerin dersleri okutmaya mecbur bırakılmasının öğretimi olumsuz etkilediğini"; % 71'i ise "ihtiyaç duyulan uzman personeli bulduklarında YÖK'ün katı kurallarının bunun uygulanmasına engel olduğunu" ifade ederek akademide yaşanan üretkenlik engelini dile getirilmişlerdir.

Türkiye'de yükseköğretimde öğrenci başına düşen akademisyen sayısı, dünya sıralaması iyi olan üniversitelere kıyasla aşağı konumdadır (Çımat vd., 2013). Bu bağlamda akademisyenlerin niteliğinin artırılması ihtiyacı yanında doktoralı akademisyen ve araştırmacı sayılarının da artırılması gerekmektedir (Erdoğan, 2019, s.33). Eğitim düzeyi sıralamasında dünyadaki sırası ilk 10 da olan üniversiteler ile ilk 1000 içerisinde yer alan Türkiye'deki üniversitelerin akademisyen başına düşen öğrenci sayıları incelendiğinde akademisyen ihtiyacının devam ettiği açıkça anlaşılabilir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.21). Dolayısıyla üniversitelerde yeterli akademik kadro olmadığı gibi, teknik eleman, memur ve hizmetli personel eksikliği de devam etmektedir (Karaman, 2022). Bu bağlamda personel azlığı, çalışanların iş yükünü artırıp onları sessiz istifaya sürüklemektedir (Akyol vd., 2018, s.129).

Çetin (2018)'in akademisyenlere yönelik gerçekleştirdiği araştırmada katılımcılar "akademisyenlerin nitelik ve niceliği ile ilgili sorunlar yaşandığına, çok fazla üniversite olması nedeni ile kalifiye eleman sıkıntısı çekildiğine ve akademisyenlerin kendilerini geliştirme fırsatı bulamadıklarına" dair cevaplar verilmişlerdir (Çetin, 2018, s.724). Öte yandan "Türkiye'nin uluslararası yayınlarda doküman sayısının dünya ülkeleri içindeki payının ve atıf sayılarının düştüğüne, Türkiye'de atıf sayısının yayın sayısına göre daha düşük düzeyde olduğuna ve ULAKBİM'de taranan bilimsel dergi sayısındaki artışın düşük olduğuna" dikkat çekilmektedir (Erdoğan, 2019, s.36).

Akademide üretkenlik beklentisinin bir tehdit unsuruna dönüştürülmemesi de ayrıca üretkenliği zedelemektedir. Akyol vd., (2018)'nin araştırmasında katılımcı olan yükseköğretim yöneticileri, akademisyenlerce yürütülen araştırmaların kariyer odaklı veya akademik teşvik odaklı olmaları nedeniyle "niteliksel olarak düşük ürünlerin (yayınlara) ortaya çıkmasını" büyük bir sorun olarak dile getirmişlerdir (Akyol vd., 2018, s.129). Dolayısıyla akademisyenlerden olması gerekenin üzerinde verimlilik ve üretkenlik beklenmesi neticesinde akademisyenler, bilime ve topluma katkı getirebilecek nitelikli çalışmalar yapmak yerine, daha fazla "puan" getirebilecek ve çeşitli güç konumları sağlayabilecek çalışmalara yönelmek zorunda kalabilmektedir (Tunç, 2007, s.2). Bu şekilde davranılmasında yükselme kistaslarının her geçen gün öngörülemez bir biçimde zorlaştırılmasının da büyük payı bulunmaktadır. Bu koşullarda akademisyen bir an önce kistasları başarıp yeni düzenlemelerin kayıplarını yaşamaktan kaçınmak istemektedir³⁸. Dolayısıyla bu duruma çözüm olarak getirilen düzenlemelerin de "çalışmaların niteliğini bozduğu" ifade edilmektedir. Bu çerçevede zorlaştırılan şartlara bağlı olarak Türkiye'deki akademisyenlerin kalitesi yükseköğretim için yenilik getirmeye elverişli olmaktan uzaklaşmaktadır (Demirel, 2018, s.318).

Örgüt Kültürü ile İş Ortamı Kaynaklı Sorunlar ve Sessiz İstifa İlişkisi

Gallup'un Küresel İşyerinin Durumu Haziran 2023 Raporu'na göre -iş yerindeki yüksek strese bağlı olarak- katılımcıların %59'unun sessiz istifa yaşadığı anlaşılmaktadır (Atiom, 2023; Christian, 2023). ABD'de "çalışanların sergilediği performansın önemsenmemesi, çalışanların saygısızlık hissetmesi, toksik çalışma kültürünün mevcudiyeti, iş tatmininin azalması ve işin anlamlılığını yitirmesi" şeklindeki gerekçeler ile ortaya çıkan "Büyük İstifa" hareketi sessiz istifanın boyutlarını sergilemektedir (Çalışkan, 2023, s.194). Çünkü çalışanlar sessiz istifa

³⁸ 2024 yılı itibarıyla geçerli olması için getirilen yeni doçentlik kriterleri (TC Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Genel Kurul Kararları, 2023) ve Dr. Öğretim Üyesi atanmak için getirilen yeni kistaslar (Aksaray Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atama Yönergesi, 2018) bu konuda akademisyeni buna teşvik etmektedir.

yaşadıklarında kendisi için öncelediği işyeri beklentilerini geriye iterek kendilerine uygun olmayan işleri ve çalışma koşullarını reddetme eğilimine sürüklenmişlerdir (Ratnatunga, 2022, s.13).

“Sessiz istifadaki artış” iş tatmininde gözle görülür bir düşüşle ters orantılı gerçekleşmektedir (Tapper, 2022). Asana’nın 2022 İşin Anatomisi Raporu’na bakıldığında 2021 yılında her on çalışandan yedisinin tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla tükenmişlik yaşayan çalışanlar örgüte daha az bağlı olduklarından daha fazla hata yapabilmekte ve düşük morale sahip olduklarından iş yerinde yüksek risk altında olabilmektedirler (Hetler, 2022). 2022 Ağustos’unda yapılan bir çalışma (ResumeBuilder.com’un anketi) ise, Amerika’daki çalışanların %21’inin asgari düzeyde iş yaptığını ve %5’inin de aldıkları ücretin karşılığını değil daha azını yaptıklarını ortaya koymuştur. Dolayısıyla tükenmişlik hissi bu araştırmada da sessiz istifa eğiliminin nedeni olarak ortaya çıkmıştır (Bannan, 2022). Dolayısıyla tükenmişlik hissini tetiklediği sessiz istifa motivasyon eksikliğine sebep olmasıyla ve verimliliği düşürmesiyle iş yeri ortamına olumsuz yansımaktadır (Klotz & Bolino, 2022).

“Örgütlerin personeline fiziksel ve zihinsel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir çalışma ortamı oluşturamamalarından dolayı” sessiz istifanın ortaya çıktığı değerlendirilmektedir (Cohen, 2022). Çünkü çalışanlar için sessiz istifaya başvurmanın en önemli sebebi ruh sağlıklarını iyileştirmek veya korumayı sürdürmektir. Çalıştığı pozisyonundan mutlu olmayan çalışan yaşanan tükenmişliği önleme ve stresi hafifletme çabası ile (Hetler, 2022) bununla başa çıkmak ve önlemek istediğinde bunu sessiz istifa ile dışa vurmaktadır (Alexiev, 2022).

Sessiz istifa örgütleri hedeflerinden uzaklaştırmaktadır (Güler, 2023). İşlerini bir amaç uğruna yapmayı bırakan çalışanlar artık yaptıkları işten keyif alamayacak hale gelerek iş tatminleri azalmaktadır (Çimen & Yılmaz, 2023, s.28). Sessiz istifa bu süreçte iş kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Sessiz istifanın bir sonucu olarak çalışanlar ödeme yapılmayan görevleri/sorumlulukları reddetme eğilimi göstermekte, işine fazla duygusal yatırım yapmamakta, iş nedeniyle aile ve özel hayatı göz ardı etmeyi bırakmaktadır (Alexiev, 2022). Dolayısıyla sessiz istifa işyeri ile olan bağı zayıflatmakta ya da koparmaktadır (Çimen & Yılmaz, 2023, s.27). Böylece işe ayırdıkları çaba da azalmakta ve kariyerleri için mücadele verme fikri ötelenmektedir (Hetler, 2022). Sessiz istifa felsefesi, “mevcut sisteme olan inancın yitmesi, işle gurur duymanın bitmesi, işe sahip olmaya dönük şükürün nihayetlenmesi” söz konusudur. Bunun sonucunda üretkenliğe, yenilikçiliğe ve kaliteye yönelik bir kayıp ve dolayısıyla “örgütsel vatandaşlık davranışı”nda bir azalma ortaya çıkmaktadır (Hart, 2022). Çalışanların toplantılara katılma isteği ortadan kalkarken işe olan devamsızlıkları artmaktadır (Cuadra, 2022). Özellikle evden çalışma sürecinin işleme ile çalışanla yönetim arasında bağlar kopmaktadır³⁹ (Hetler, 2022).

Çalışan beklentilerinin işverenler veya yöneticiler tarafından dikkate alınmaması çalışanların kendilerini değersiz hissetmelerine ve iş doyumlarının düşmesine neden olmaktadır. Üniversitelerdeki durum da dikkate alındığında çalışma ortamında kişinin kendini değersiz hissetmesi ve işine karşı duyduğu tatminsizlik sessiz istifanın hızla yayılmasına zemin hazırlamaktadır (Boz vd., 2023, s.18). Çalışanların sadece sözleşmede belirtilen iş gereklerini yerine getirmesi ise örgütün kültüründe bir şeylerin ciddi manada yanlış gittiğinin göstergesidir. İşyerinden kopma sonucunda örgüt için çok önemli olan işyeri mutluluğu ortadan kalkabilmektedir (Shatakshi, 2022, s.30). Bu tatminsizlik çalışmada yenilikleri önemsenmeme ve inisiyatif almama düşüncesini tetiklemektedir (Atiom, 2023). Böylece çalışanlar hedeflerini bırakarak kişisel yaşamlarını iyileştirmeye yönelmeyi tercih etmektedir (Lu vd., 2023, s.2). Özellikle Z kuşağı olarak adlandırılan kitlede sessiz istifanın çok ileri düzeyde yaşandığı

³⁹ Gallup’un 2021 yılında yaptığı çalışma insanların sadece %36’sının işleriyle meşgul olduğunu (Hetler, 2022). 2022’de yayınlamış olduğu Küresel İşyerinin Durumu Raporu ise çalışanların sadece %22’sinin işine bağlı hissederlerken %60’ının duygusal olarak işlerinden kopmuş hissettiklerini göstermiştir (Smith, 2022). 2022 Ağustos’unda -ResumeBuilder.com’un- 1.000 işçi üzerine gerçekleştirdiği çalışma, Amerikalıların yaklaşık dörtte birinin, kendilerinin sessiz istifa edenler olduğunu belirttiğini göstermektedir (Malinsky, 2022).

araştırma sonuçlarından takip edilebilmektedir⁴⁰ (Pandey, 2022; Shatakshi, 2022, s.27). Yapılan araştırmalar gençlerin iş süreçlerinde daha yığın olduklarını göstermesiyle esasında akademiye yeni adım atan gençlerin ve üniversite öğrencilerinin örgüt kültürü ve iş ortamı kaynaklı sorunlara daha dirençsiz olduğunu ve böylece sessiz istifaya daha yatkın olabileceklerini göstermektedir (Hetler, 2022). Z Kuşağı'nın pandemi deneyimi "yetişkinliğe geçişin ortasında" onları alt üst ederek zihinsel sağlıkları üzerinde ağır bir yük oluşturmuş ve yüksek seviyede işten çıkarmalara tanık olmalarıyla kariyer şoku yaşamışlardır (Hamouche vd., 2023, s.4295). Araştırma görevlileri gibi akademideki başlangıç aşamasındaki çalışanların üniversitelerden ayrılarak başka iş alanlarına yönelmelerini bu çerçeveden okumak gerekmektedir. Üniversitelerde durum bu kadar kritik iken uzmanlar, sessiz istifanın daha iyi bir iş-yaşam dengesi sağlamanın ötesine geçebileceğinden endişe duymaktadırlar (Tong, 2022). Arianna Huffington⁴¹, LinkedIn'da paylaştığı makalesinde sessiz istifanın zamanla hayatı bırakmaya doğru gidebileceğini ifade etmektedir (Güler, 2023, s.251).

Kariyer ve Etik İlgili Sorunlar

Akademisyenlerin kariyer ve etik temelinde de sessiz istifaya sürükleneceği birçok sorun mevcut bulunmaktadır. Bunlar "akademisyen alımlarında liyakatin dikkate alınmaması, yükselme kriterlerinin engeller nedeniyle işletilememesi ve bu bağlamda etik, kadro ve terfi ile ilgili sorunlar yaşanması, özlük hakları mağduriyetleri, mesleğin prestijini kaybetmesi ve azalan mesleki ilgi" şeklinde incelenecektir.

Liyakatin Dikkate Alınmaması

Akademide, yükselme ve yönetim kademesine atamalarda liyakate dikkat edilmeme sorunu ile de karşı karşıya kalınmaktadır. Terfiler yapılırken objektif kriterlerin oluşturulması ve eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesi konusunda ciddi sıkıntılar bulunmaktadır (Akyol vd., 2018, s.125). Yükseköğretim Kurulu Eski Başkan Vekili Prof. Dr. İsa Eşme (2021, s.3-4) bu sıkıntının YÖK yöneticilerinin belirlenmesinde ve Rektör seçimlerinde de liyakatin ötelenmesi şeklinde kendisini gösterdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte akademisyen seçiminde yeterliliğe, liyakate ve kaliteye bakmak yerine eş, ahbap, tanıdık ve siyasi ölçütlere göre davranılması söz konusu olmaktadır (Karaman, 2022). Karaman (2022) tüm bu olgular birleştiğinde kurumda çalışan diğer akademik personelin hevesinin kalmadığını ve bu nedenle akademisyenlerin sadece zorunlu yapmaları gereken ders vazifesine odaklandıklarını belirtmektedir.

YÖK ve üniversitelerin, liyakat yerine siyasi yakınlık ölçütlerine göre atama yapması üniversiteleri geriye iten önemli bir gerekçedir. Bu politika üniversitelerin asıl işlevi olan bilim üretme performansını düşürmektedir. Yapılan araştırmalar Pakistan, Mısır, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin bu konuda gelişme kaydederken Türkiye'nin ise geriye gittiğini göstermektedir (Eşme, 2021, s.2-3).

Çetin (2018)'in yaptığı araştırmaya göre öğretim elemanları, "konumunuz ve yetkiniz önemli kararlar almak için uygun olsaydı, üniversitelerin sorunlarına ne gibi çözümler üretirdiniz?" sorusuna yanıt olarak "Yazılı sınavı geri getirir torpil yapılmasını mümkün olduğunca önlerdim."; "Kadro ilanlarında objektif kriterler koyup, yetkin insanların belli engellere takılmasını engelledim."; "Üniversiteleri dünya normlarına uygun haline getirmek için uygun ortamların yaratılmasını sağlamak isterdim."; "İlk önce araştırma için bir ekip kurar, verileri değerlendirir, çözüm yollarını araştırır ve gerekirse yurtdışında bu konuda başarılı olan okullardan destek ister ve uygulamaları başlatırdım. Süreç uzun ve zahmetli olabilir ama zamanla sistem oturacaktır."; "2006'dan sonra kurulan üniversitelerin hepsini kapatırdım."; "...üniversiteleri yönetimleri konusunda özgür bırakırdım." şeklinde cevaplar vererek (Çetin, 2018, s.725) üniversitelerde liyakat meselesinin ne kadar çok ötelendiğini göstermişlerdir. Dolayısıyla adaletsizliğin tükenmişliğe sürükleyen bir yönü bulunmasıyla (Güler, 2014, s.26) yükselmelerde siyasi destek

⁴⁰ Araştırmalara dair ayrıntılı bilgi için bakınız (Pandey, 2022; Shatakshi, 2022, s.27).

⁴¹ Thrive Global'in CEO'su.

bulamayacağını düşünen bir akademisyen için kariyer şansı azalmakta ve sessiz istifaya kapı aralanmaktadır.

Yükselme Kriterlerinin Dengeli İşletilememesi ve Etik Temelli Sorunlar Yaratması: Kadro ve Terfi Sorunları

Akademi her şey den önce akademisyen seçimlerinin liyakate uygun yapılmadığı bir alan olarak olumsuz bir imajı üzerine almış gözükmetedir. Demirel (2018, s.318)'in akademisyenlere yönelik gerçekleştirdiği çalışmada verilen "her düzeyde akademisyenin seçimi sübjektif (öznel) yöntemlerle yapılmaktadır" şeklindeki önermeye verilen cevap "Evet:%63- Hayır:%37" olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda akademik atamalarda liyakat beklentisi olmaması (Ardıç, 2023a) ile kariyer sisteminin bozulduğu görülmektedir.

Buna ilaveten akademisyenlerin kariyer sürecinde de sübjektif (öznel) tutumun yaygın olduğu ve yükselme şartlarının karşılanmasında niteliğin ikinci planda kaldığı belirtilmektedir (Akyol vd., 2018, s.127). Akyol vd. (2018, s.121)'nin gerçekleştirdiği araştırmaya katılan yükseköğretim yöneticileri, doçentlik sınavlarında ve yönetici seçimlerinde şeffaf ve liyakate uygun bir süreç yaşanmadığını, akademisyenlerden beklenen kriterleri sağlamak adına akademisyenlerin son yıllarda yaptıkları araştırmalarda nitelikten çok niceliğe önem verdiklerini, daha kaliteli ve zaman harcanmış araştırmalar yapmak yerine daha az zaman harcanarak daha fazla araştırma yapmaya yöneldiklerini, araştırma sayısının artmasına rağmen niteliğinin düşmesinde özellikle "akademik teşvik sürecinin" etkisinin olduğunu, bu artışa kariyer gelişim sürecinde "istenen kriterlerin" de neden olduğunu belirtmişlerdir (Akyol vd., 2018, s.122). Bu görüşleri destekleyen bir diğer çalışma ise Kil vd. (2021)'nin yaptıkları yükseköğretimde yaşanan sorunların değerlendirilmesini içeren çalışmadır. Bu çalışmada akademisyenlerin en büyük sorunlarının "nicelik, istihdam ve terfi sorunu" olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sorun akademisyenlerin nitelik sorununu da etkilemektedir. Bu doğrultuda üniversitelerde akademisyen terfilerinde adaletsizlik yapıldığı ve liyakat sorunlarının yaşandığı belirtilmiştir (Kil vd., 2021, s.98).

Dolayısıyla akademideki performans beklentilerinde de sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bayram (2013, s.40) gelişmiş bütün ülkelerde performansta asıl belirleyici olanın; "akademisyenin yürütmüş bulunduğu araştırma, almış olduğu proje desteği ile kuruma kazandırdığı kaynak, ortaya çıkardığı yayın, davet edildiği bilimsel toplantı, katkı sunduğu ulusal-uluslararası etkinlikler vb." olduğunu ifade ederek Türkiye'de tıp fakülteleri örneği üzerinden giderek tıp fakültelerindeki akademisyenlerin gelir-performans sarmalına mahkûm edilmiş durumda olduklarını değerlendirmektedir (Bayram, 2013, s.40). Bu düşüncüyü destekleyen Erdoğan (2019, s.35) üniversitelerde bilimsel üretim ve performansın yıllar içinde artış göstermesine rağmen performans değerlendirme konusunda sınırlı bir bakışla bilimsel ve sistematik olmayan bir zeminde yol alınmaya çalışıldığını değerlendirmektedir. Mevcut "akademik teşvik uygulaması" örneğinin, performansın yayın boyutunu öne çıkaran bir uygulama olması nedeniyle iyileşme ihtiyacının bulunduğunu bildirmektedir. Ayrıca yazar akademisyen yetiştirme programlarının da nicelik ve verimlilik anlamında ihtiyacı karşılamadığını değerlendirmektedir (Erdoğan, 2019, s.33).

Bunların yanı sıra akademisyenlerin yükselmelerinin etik dışı yollarla da sağlanabiliyor olması hakkıyla yükselen akademisyenlerin de kirlenmesine neden olmaktadır. Karaman (2022) bu konuda "çok sayıda paralı ve sahte dergilerin, sahte kongrelerin ve sahte tez yazım bürolarının varlığı sayesinde"⁴² meslekte kayırılan bazı kişilerin mevcut bulunduğunu ve bu kimselere

⁴² Ekonomik imkânları kısıtlı olan tek maaşlı akademisyenler akademik yayın üreten şirketlerin ücretli çalışanları haline gelerek (Makale Talep, 2024) etik dışı davranışa yönelmekte ve akademik yeterliliği olmayan akademisyenlerin bu şirketlerden yayın temin ederek yükselmesine yardımcı olarak yüksek öğretimin imajına zarar vermektedirler. Buna ilaveten yükselmek için bazı yayın şartlarını karşılamak adına yüksek ücretler ödemeyi göze alan ve hatta bu tür yayınların gerçekleşme sürecinde dolandırılan akademisyenler bulunmaktadır (Yaşar, 2020).

lisansüstü eğitim yaptırılarak sonrasında doçentlik ve profesörlük gibi unvanların verildiğini⁴³ ve bunun sonucunda üst yönetim görevlerine getirildiklerini” ifade ederek etik dışı durumu gözler önüne sermektedir⁴⁴ (Karaman, 2022). Bu konuda bölümün ve hatta fakültenin istemediği kişilerin profesörlüğe alınarak bölüm başkanlığına ya da dekanlığa getirildiğinin örneklerinin yaşandığı ifade edilmektedir (Okçabol, 2016, s.39).

Diğer yandan üniversitelerin akademik yükselme kriterleri akademide yükselmek isteyenleri etik dışı çeşitli yollara sevk etmektedir. Çünkü Türkiye’de akademik kariyer basamakları, doktora sonrası başlamaktadır ve doktora öncesi yayınlar ne kadar kaliteli olursa olsun puan değeri düşüktür. Bu nedenle doktora sürecinde üretilen yayın sayısı asgari düzeyde tutularak, yayınlar doktora sonrasına bırakılarak böylece doktora unvanı sonrasında daha hızlı olarak kariyer basamaklarında yükselmeye odaklanılmaktadır (Demirbilek & Çetin, 2021, s.197-198). Öte yandan 90 yıla varan üniversite tarihi boyunca profesörlüğe ve doçentliğe yükselme ve atamada neredeyse 50 civarında, öğretim üyeliğine yükselme ve atama yönetmeliklerinde de 20 civarında değişiklik gerçekleşmiştir. Bu durum üniversite öğretim üyelerini akademik yükselme ve atama ile ilgili unvan elde etme davranışlarında etik dışı işler yapmaya sevk etmektedir. Bu konuda akademisyenlerin, yükselmede aleyhte yönetmelik değişikliği yaşayacağı kaygısı taşıyarak kısa sürede fazla sayıda yayın yapma gereği duydukları anlaşılmaktadır. Ayrıca atamalarda rektörlerin izninin gerekli olmasının yanında üniversitelerin ek şartlar belirleyebilmeleri bu sürecin niteliğini olumsuz etkilemektedir (Demirbilek & Çetin, 2021, s.214). Bu bağlamda yönetim kademesine atanmalarda ve terfilerde objektif kriterlerin oluşturulmaması gibi sorunların olması akademik çalışma ve vazifelerde etik sorunlar doğurabilmektedir (Akyol vd., 2018, s.129).

Türkiye’de yükseldiği kariyer makamını elde etmenin de kriterleri bulunabilmektedir. Araştırma görevlilerinin 3. dereceye inmeleri hakkında yasal bir engel bulunmazken 4. dereceden daha aşağı derecelere ilerletilmeleri engellenmektedir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.49). Dr. Araştırma Görevlileri kadrolarındaki engellemeler devam ettiği gibi (Arkan, 2019) meslek yükseköğretiminde doktorasını bitiren akademisyenlerin (Dr. Öğr. Gör.) norm kadro müsaade ettiği ve yasal bir engel olmadığı halde kadrolarına atanamamaları söz konusudur (MYO'lara Öğretim Üyesi Kadrosu, 2024). Benzer sorunlar doçent unvanını kazanmalarına rağmen doçent kadrosuna atanamayan doçentler için de geçerlidir. Bazı kurumlarda kadro atamasının bekletilmesi ya da kadroya özel şartlar (ek sözlü sınav gibi) getirilerek bu unvanı hak ettikleri halde, salt kadro unvanına veya dereceye bağlı haklardan faydalanmalarının engellenmesi söz konusu olabilmektedir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.49). Dolayısıyla ABD gibi ülkelerde akademik yükselmelerde “post doktora yapma, önceki akademik tecrübeler, deneyim, idari görevler yapmış olma gibi unsurlar” önemli iken Türkiye’de eşitliği ve adaleti sorgulatan davranışların yanında araştırma niceliğine dayanan bir süreç izlenmektedir (Demirbilek & Çetin, 2021, s.197-198). Ancak kadrosuna atanmayan bir akademisyen atanmış akademisyene kıyasla aynı sınavları başarıp aynı puanları toplamış olsa bile bu süreçte hak ettiği olanaklardan yararlanamamaktadır (Tunç, 2007, s.2). Bunlara ilaveten bazı kadroların (Arş. Gör. ve Dr. Öğr. Üyeliği gibi) sözleşmeli statüde olmasının sebep olduğu iş güvencesizliği korku ve endişe yaratmasıyla akademisyeni psikolojik olarak yıpratmaktadır (Kurt, 2007, s.98). Akademik yükseltme ve atama ölçütlerinin yarattığı bu yıkıcı rekabet koşullarında akademisyenlerin çalışmalarını çalınır ya da taklit edilir kaygısıyla birbirlerinden gizlemeleri doğal karşılanmaktadır (Tunç, 2007, s.48-49).

Mevzuatla da bazı etik dışı kurallar ortaya konularak sorunlar katlanmaktadır. “Yükseköğretim kurumlarının uygulamalı birimlerinde görev yapacak olan öğretim görevlileri için ders yükü aranmayacağı ve ders ücreti ödenmeyeceğinin hüküm altına alınmış olması”, “öğretim yılına hazırlık ödeneğinin sadece öğretmenlere verilmesi”, yabancı uyruklu öğretim elemanlarının

⁴³ Sahte doçentlik belgesi ile üniversitelerde profesörlük kadrosuna atanıp derslere girenlerden yaptığı usulsüzlüğün fark edilmesi ile açığa çıkarılan örnekleri de bulunmaktadır (Karadavut, 2022).

⁴⁴ Bu hususta daha çarpıcı örnekler için bakınız (Okçabol, 2016, s.39; Özmen, 2023).

toplu sözleşme ödeneğinden yararlanamıyor olmaları” bu adaletsizliğe bazı örneklerdir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.49).

Akademide gelir getirici kaynakların adaletsiz dağılımı da akademisyeni işinden uzaklaşmaktadır. Bu hususta ek ders dağılımında etik sorunlar yaşanabilmektedir (Çımat vd., 2013). Öte yandan tıp ve mühendislik fakülteleri gibi bazı birimlerde, döner sermaye paylarının yanlış kullanımı nedeniyle akademisyenler arasında haksız bir ücret eşitsizliği yaşanabilmektedir (Bülbül, 2006, s.63). Maddi gerekçelerle sırtına çok fazla iş alan öğretim üyeleri bunun bir sonucu olarak araştırma görevlilerini sömürmeye yönelebilmektedirler (Bülbül, 2006, s.62-63). Böyle bir ortamda üniversite dışında daha iyi imkânlar sunan işler bulan araştırma görevlileri üniversiteleri bırakıp gitmektedirler (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.44).

Tüm bu hadiseler akademisyenin kendisini ve yaptıklarını değersiz hissetmesine ve sessiz istifaya sürüklenmesine neden olmaktadır. Çünkü akademisyenlerin değer görmediklerini hissetmeleri ve çalışanların performansının takdir edilmemesi sessiz istifanın başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır (Formica & Sfodera, 2022, s.901).

Özlük Hakları Sorunları: Mesleki Prestijin Sarsılması ve Mesleki İlginin Azalması

Gelişmiş bir ülke olmanın püf noktası insan sermayesine yapılacak yatırımda gizlidir ve bunun anahtarı ise öğretim elemanlarıdır. Üniversitelerin ülkenin genç ve zeki beyinlerini üniversiteye çekilebilmesi, yurtdışında bulunan yetişmiş beyinleri ‘tersine beyin göçü’ ile ülkeye döndürebilmesi, akademinin ve araştırmacılığın cazip hale getirilmesine bağlıdır. Ancak gelişmenin püf noktası olan üniversitelerde, mevcut özlük haklarıyla bilim insanını meslekte tutmak oldukça güç hale gelmiştir (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.38). Akademisyenlerin mevcut olumsuz ruh hali ve davranışlarında, yükseköğretim sisteminin dağ gibi biriken özlük sorunlarının etkisinin olduğu anlaşılmaktadır (Bayram, 2013, s.40). Bu durum hem üniversitelerin verimliliğini düşürmekte hem de öğretim elemanlarının kendi meslekleri hakkında sürekli kuşku duymalarına (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.44) ve böylece sessiz istifaya kapı aralamaktadır.

Gelir düzeyinin artırılmasının iş verimliliğini olumlu yönde etkilediği bilinen bir gerçektir. Kişiler de ücret gelirlerini arttırmak için daha fazla performans göstermektedirler. Oysa Türkiye’deki akademisyenlere uygulanan ücret politikaları akademisyenlik mesleğini giderek daha az ilgi çekici bir konuma getirmektedir (Çımat vd., 2013). Yeni atanan bir Rekabet Kurulu Uzman Yardımcısının maaşı, araştırma görevlisinin maaşının %73 oranında daha fazlasıdır. Öğretim elemanları, “eşit işe eşit ücret” uygulamasında Türkiye’deki ihmal edilen kesimi oluşturmaktadır. Bu durum, çalışma hayatında adalete dair güveni yıktığı gibi akademisyenlerin itibar kaybetmesine neden olmaktadır (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.44-45). Serbest piyasadaki seçeneklerin maddi üstünlüğü, akademisyenliği gözde bir meslek olmaktan çıkarmıştır. Ekonomik durumun yarattığı tehditler akademisyenin iş tatminsizliğini artırmıştır (Kurt, 2007, s.103-104).

Bu bağlamda başarılı lisans mezunları iş seçiminde maaş faktörünü dikkate aldıkları için bugün geline nokta ihtiyaç her gün artsa da araştırma görevlisi kadrolarına yapılan nitelikli başvurular azalmaktadır. Üniversitelerden mezun olan başarılı öğrenciler, akademik kariyer yapmaktan kaçınmakta ve özel sektörü ya da uzmanlık kadrosu şeklinde üst kurullara ve bürokrasiye geçmeyi tercih etmektedirler (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.44-45). Demirel (2018, s.318)’in akademisyenlere yönelik uyguladığı çalışmaya göre son derece başarılı mezunlar, maddi ve diğer nedenlerden dolayı akademisyen olmayı tercih etmemektedirler. Bu hususta akademisyenlerin %72’si bunu ifade ederek mesleğin prestijinin kalmadığını işaret etmişlerdir. Başarılı kişilerin akademiye tercih etmemesinin bir yansıması olarak üniversitelerin AR-GE, inovasyon ve proje üretim kapasitesi düşmekte ve Türkiye iddialı hedeflerine ulaşmakta geri kalmaktadır. Böylece nitelikli kişiler akademiye seçmekten uzaklaşırken mevcut çalışan başarılı öğretim elemanları ise diğer istihdam alanlarına yönelmektedirler (Arı, 2007, s.67,71).

“Ders yükünün yoğunluğu, aralıksız çalışmaların maddi ve manevi anlamda karşılığını bulamaması, akademik yükseltilmede ve kadrolara atanmada sübjektif (öznel) kurallara maruz kalınması” meslekteki cazibeyi kaybettiren diğer uygulamalardır (Kurt, 2007, s.103-104). Mesleğe girişteki ve yükselmedeki zorlukların yanında bir de bu süreçte meslekte kalabilmenin kaygısını yaşamak akademisyen için katlanılmaz hale gelmektedir (Tunç, 2007, s.48). Bu süreçte çalışma koşullarının yetersizliği ile de mücadele etmek zorunda kalan akademisyenler, araştırma kapasitelerini ve motivasyonlarını yitirmektedirler (Odabaşı vd., 2010, s.137). Bu sebeplerle akademisyenlerin mesleğine karşı ilgisi azalmaya mahkûm bırakılmıştır (Tunç, 2007, s.48). Akademisyenlere yapılan yatırımın azlığı meslekten kaçışı tetiklediği gibi “bilimsel araştırmaları baltalamakta ve akademik dayanışmayı azaltarak akademisyenler arasında sağlıklı bir rekabetin oluşmasına neden olmaktadır” (Çımat vd., 2013). Tüm bu karşılaşılan negatif durumlar bir zaman sonra sahip olunan işten duygusal veya fiziksel yorgunluğu ve bitkinliği ortaya koyması ile sessiz istifayı yaşanır hale getirmektedir (Lu vd., 2023, s.2).

Kariyer ile Etik İlgili Sorunlar ve Sessiz İstifa İlişkisi

Kariyer ile ilgili sorunlar sessiz istifayı çağırırken bu bunalımın getirdiği koşullar ahlakın düşmesine ve etik ihlallerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Çimen & Yılmaz (2023, s.29), sessiz istifaya neden olan ana unsurlar olarak “iletişim eksikliği, aidiyet duygusu eksikliği, değerli hissetmeme, tutarlılık eksikliği ve güven eksikliği”ni saymıştır. Dolayısıyla Gallup’un Küresel İşyerinin Durumu: 2022 Raporu, ABD’deki çalışanlarının yarısından fazlasının işyerinde takdir edilmediğini ve değer verilmediğini düşündüğünü ortaya koymuştur. Bu bağlamda “çalışanlara değer verilmemesi, kariyer gelişimi desteğinin olmaması, çalışanlarla olan iletişimin kopuk olması, çalışanlara işle ilgili bunaltıcı uyarım yapılması, örgütsel güvenin azalması” gibi unsurların sessiz istifa ortaya çıkma sebepleri olarak gösterildiği dikkat çekmektedir (Mahand & Caldwell, 2023, s.10-11). Danışmalık şirketi olan Gallup’un araştırmasında, “yöneticilerden beklentileri konusunda netlik eksikliğinin olması, çalışanların örgütün misyonuna veya amacına bağlı hissetmemeleri, sıkı çalışmanın değer görmemesi, çok az kariyer gelişim fırsatının olması” nedenleriyle çalışanların işyeri bağlılığının azaldığını bildirmiştir (Güler, 2023, s.251). Tüm bu sebepler “çalışanın enerjisinin tükenmesine, motivasyonlarının düşmesine, kendilerine güvenlerinin kalmamasına” neden olmaktadır (Dawson, 2022). Böylece sessiz istifa çalışanların başarabileceklerini düşünmelerini bırakmaları anlamına gelmektedir (Rosalsky & Selyukh, 2022). Dolayısıyla çalışanın cesareti kırılmaktadır (Teschner, 2022). Kaybetme korkusunu yitirdiklerinde ise etik ihlallere sürüklenmektedirler.

Sessiz istifa yaşayan çalışan işinden soğuma davranışları göstermektedir (Shatakshi, 2022, s.26). Bu tür bir çalışan verimlilikte azalma yaşamakta, ekip projelerine daha az katkı sağlamakta, tutku veya coşkusunu yitirmekte (Hetler, 2022; Alexiev, 2022), işten psikolojik olarak geri çekilmekte, müşteriye (ya da öğrenciye) kötü muamele yapmakta (Hamouche vd., 2023, s.4296), yeni beceriler öğrenmekten kaçınmakta, olası yeni iş fırsatlarına olumlu yaklaşmakta (Güler, 2023, s.252), yapılan işe karşı tutku veya hevesini yitirmekte (Hetler, 2022; Alexiev, 2022), basit rahatsızlıklara/hastalıklara bağlı olarak izin alma eğilimi artmakta, yapılan işlerin son teslim tarihlerinin kaçırılmakta, örgüt (ya da üniversite) hedeflerini umursanmamakta ve belirli derecede sinizmin yaşamaktadır (Cuadra, 2022). Dolayısıyla çalışanların değer görmedikleri örgütlere karşı katlanmak için sessiz istifa davranışına sürükledikleri anlaşılabilmektedir (Tong, 2022).

Sessiz istifa iş görevlerine harcanan zamanı en aza indirme girişimi olmasıyla maaşlarına göre çalışmayı, resmi iş tanımlarında listelenmeyen ekstra faaliyetlere harcanan zamanı sınırlamayı (Hamouche vd., 2023, s.4296-4297), işle ilgili duygusal ya da entelektüel olarak meşgul olmayan bir davranış sergilemeyi (Shatakshi, 2022, s.26), idareci ve çalışma arkadaşları ile iletişimi koparmayı (Klotz & Bolino, 2022), ‘geçinmek’ için en az çabayı göstererek, aslında taahhütlerini yerine getirmeyerek dürüstlüğü feda etmeyi” ifade etmesiyle de (Ratnatunga, 2022, s.17) ahlaki yozlaşmayı ortaya koymaktadır. Bu kavram, sürekli çaba gösterme eylemini

sonlandırmak anlamına gelmesiyle (Cohen, 2022), iş arkadaşlarına fazladan bir yük getirmektedir (Rosalsky & Selyukh, 2022). Bu yük örgütte çatışmaya neden olurken (Tong, 2022), sessiz istifa hastalığı diğer çalışanlara da sıçramaktadır (Yıldız & Özmenekşe, 2022, s.18). Tüm bu yaşanan olumsuzluklar örgütte ahlaki gerilemeye neden olmaktadır.

Youthall Türkiye tarafından yapılan ve 1002 kişinin dahil olduğu bir araştırmada sessiz istifaya “iş-yaşam dengesinin olmaması, kariyer yollarının kapalı olması, çalışanın iş tanımının net olmaması, uzun mesai saatlerinin bunaltması, performans beklentisinin yüksek olması (Çimen & Yılmaz, 2023:29; Çalışkan, 2023, s.196)” şeklinde gerekçelerin sebep olduğu aktarılmaktadır. Benzer şekilde bir başka araştırmada (Formica & Sfodera, 2022, s.901) sessiz istifanın başlıca nedenleri: “çalışanların değer görmemeleri, performanslarının takdir edilmemesi, öğrenme ve büyüme fırsatlarının bulunmaması, mesleki tatminin eksik olması, yapılan işin bir anlamının kalmaması, bireylerin amaçları ile örgütün amaçlarının uyumlaştırılmaması” şeklinde sıralanmıştır. Dolayısıyla akademisyenler kariyer sürecinde bu sorunlarla yüz yüze kaldıkları gibi başka bir çözüm yolu bulamamaları nedeniyle etik dışı çözümlere yönelmektedirler. Diğer bir ifadeyle çıkış ve kurtuluş yolu olarak etik ihlallere yönelmektedir.

Mesleğin ya da örgütün sınır tanımayan beklentileri ve yoğun çalışma kültürü çalışanlar açısından çok yıpratıcı olabilmektedir (Çimen & Yılmaz, 2023, s.27). Son doçentlik kriterleri ve bu kriterlerin birden bire mazide toplanan akademik puanları yok sayan özelliği hem adalet çizgisini yok etmesi hem de akademik yükselmeyi zorlaştırması (Eğitim Sen doçentlik başvuru, 2023) ile akademisyenlere ciddi kayıplar yaşatmış ve kariyerleri ile ilgili endişeler yaşamalarına neden olmuştur. Bu durumda akademisyenlerin YÖK’ün kendilerini umursamadığı kanaatine varmaları sessiz istifanın kapısını aralamaktadır (Johnson, 2023, s.1). Dolayısıyla düşük maaş ve yüksek iş yüküne ilave olarak ilerleme fırsatlarındaki yetersizlik sessiz istifa duygusunu artırmaktadır (Güler, 2023, s.250-251). Pew Araştırma Merkezi anketine göre Büyük İstifa esnasında çalışanlar kariyerlerini, aldıkları ücreti ve kendilerine yönelik davranışı düşünerek, “ilerleme fırsatlarının olmaması, düşük ücret ve saygısızlık hissi” düşüncesine bağlı olarak, işlerini bırakmayı tercih etmişlerdir (Hetler, 2022). Akademisyenlerin içinde buldukları şartlar da bu örnek durumla benzerlik göstermektedir. Bunu son yıllarda Türkiye’den mesleğini bırakıp ayrılan 12 bin akademisyen için de düşündüğümüzde (Akçığıt, 2023) sessiz istifanın istifaya dönüşerek ileri aşamaya geçtiği görülebilmektedir. Çünkü yürütülen işte kariyer yollarının kapatılmış olması, düşük ücret sunulması, fazla iş yükü nedeniyle yoğun yük altında kalınması gibi nedenler yeni bir iş aramak için sessiz istifayı beraberinde getirmektedir (Cholteeva, 2022).

Sessiz İstifa Bağlamında Siyasetçilere Politika Önerileri/Fikirleri

Yükseköğretim sistemini düzeltmeye yönelik yapılması gereken ilk iş üniversitelerde akademik verimliliğin sayı (nicelik) ile değil nitelik ile değerlendirildiği bir kariyer sisteminin ve akademik teşvik sürecinin işletilmesi gerekmektedir (Akyol vd., 2018, s.125). Akyol vd., (2018)’nin yapmış olduğu çalışmada yükseköğretim yöneticileri de bu yönde bir çalışma ortamlarının tasarlanmasını önermişlerdir. Ancak bu süreçte atama kriterlerinin zorlaştırılmasının akademisyenleri etik dışı davranışlara yönlendirdiği unutulmayarak akademik performans kriterlerinin, akademik yükselme ve atama ölçütlerinin “gerçekten başarılı olabilir, bunaltıcı olmayan ve teşvik eden, emeği ve katkıyı değerlendirmeye alan” bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bu düzenleme ve kriter belirleme sürecinde alt unvanlardaki akademisyenlerin de katılımının sağlanması ve düşüncelerinin dikkate alınması önemlidir. Aksi halde geçmişteki kolay kriterlerle yükselmiş akademisyenlerin geçmişi hiçe sayarak dizayn ettiği bir sistem yeni ve zor kriterlere uymak zorunda olan genç akademisyenleri motive etmeyecektir (Demirbilek & Çetin, 2021, s.214). Bu süreçte “fen, sağlık, sosyal ve güzel sanatlar” şeklindeki alanların içyapılarına bakılarak kriterler kararlaştırılmalıdır (Karaman, 2022). Bu tür bir yaklaşım sessiz istifa eğilimindeki akademisyenin iş doyumunu artırarak harekete geçmesini sağlayacak ve akademik üretkenliğini yeniden yakalamasını sağlayacaktır.

Üniversitelerde demokrasi, adalet ve kariyer çizgisi gözetildiği gibi bürokratik engeller de aşılmalıdır. “Üniversitelerde “demokratik katılımın sağlandığı bir örgütlenmenin desteklenmesi” gerekmektedir. Demokratik süreçlerin işletilmesinde, liyakat ilkelerinden taviz verilmeksizin hareket edilmeli, kadro alımında akademik birimlerin ihtiyaçlarına uygun davranılmalı, ülkenin ihtiyacına göre yeni bölüm ve birimlerin açılması konusunda yeterli nitelik ve sayıda insan gücü ve altyapının var olabilmesine dikkat edilmelidir. Doktorası biten akademisyenlere, doçentlik ve profesörlük şartlarını sağlayanlara kadrosu verilmelidir (Karaman, 2022). Bu süreçte mevzuat düzenlemeleri ile gerekli önlemler alınmalı ve bu tür hak elde etme süreçleri siyasi keyfiyetlerden arındırılmalıdır. Akyol vd., (2018)’un yaptıkları çalışmada yükseköğretim yöneticileri, yönetmelik ve yasalardan kaynaklı bürokratik engellerin yine yönetmelik ve yasaların yeniden düzenlenmesi ile giderilebileceğini belirtmişlerdir (Akyol vd., 2018, s.126). Bu süreçte akademik personelle ilişkisini düzelterek işbirliğini artırması için, idari personele yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi gerekmektedir (Karaman, 2022). Böylece bürokrasi azaltılarak akademisyenlerin faaliyetlerindeki bazı engeller aşılabilecek ve akademisyen bir nebze olsun motive edilebilecektir.

Üniversitelerde liyakate değer verilmemesinin başarı getirmeyeceği anlaşılmalıdır. Akyol vd., (2018, s.128)’nin çalışmasında yükseköğretimdeki yöneticileri, terfiler yapılırken objektif kriterlerin oluşturulmasının, eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesinin yerinde olacağını, akademisyenlerin istihdam ve terfilerinde daha şeffaf olunması gerektiğini ve bu durumun üniversitelerin bir kültürü haline getirilmesi gerektiğini” ifade etmektedirler (Akyol vd., 2018, s.129). Karaman (2022) akademik yükseltmelerin, mutlaka bilimsel liyakat esasına göre şeffaf biçimde düzenlenmesi gerektiğini, bu yapıldığında üniversitelerin saygınlığa kavuşacağını bildirerek bu düşüncüyü desteklemektedir. Liyakatli davranışlarla saygınlığı artan bir kurumda akademisyenler yaptıkları işin karşılık bulacağına inanarak daha özenli çalışacaklardır.

Üniversitelerde kurum içi yükselmelerin rızaya bağlı olması engellenmelidir ve kurum dışından gelenlerde bölümün ihtiyaçlarının ve liyakatin dikkate alınması elzemdir. Atamaların makamdaki rektör, dekan gibi yönetim kademelerinin istemesine bağlı olmasına gerek kalmaksızın doğrudan işleyen bir süreçle, akademisyen kimseye borçlandırılmadan ve böylece özgür fikir yapısını muhafaza ederek, “kazanarak hak ettiği makama ya da kadroya” atanması gerçekleştirilmelidir (Demirbilek & Çetin, 2021, s.214). YÖK’ün doktorlarda, savcı ve hakimlerde olduğu gibi doktorasını bitiren kişilere yönelik bir yerleştirme mekanizması geliştirmesi gerekmektedir (Arkan, 2019). Bu süreçte yükselme ölçütleri tüm üniversitelerde standart hale getirilmelidir. Herhangi bir ilana çıkılmasına gerek kalmaksızın doğrudan hak edilen kariyer basamağına yükselme gerçekleştirilmelidir. Böylece akademisyenler diğer akademisyenlerle bir araya geldikleri sempozyum, çalıştay gibi akademik etkinlik alanlarında uğradıkları haksızlıkları konuşmak yerine yeni bir araştırma fikri üzerine yoğunlaşabilmelidir (Demirbilek & Çetin, 2021, s.214).

Diğer yandan, doçentlik ve profesörlük gibi daimi statüdeki kadrolar akademisyen için önemli bir güvence ve rahatlık sağlamakla birlikte üretim ve verimliliğin önünde engel oluşturabilmektedir. Özellikle profesör olduktan sonra, üretip-üretmemek tamamen kişinin vicdanına kalmaktadır. Uygun bir teşvik sistemi ile akademisyen üretken hale getirilebilir (Bayram, 2013, s.40). Fikir üretme ve proje geliştirme konusunda her bir alana özgü profesörlerden oluşan ekipler oluşturularak siyasetçilerin belirlediği ülke hedeflerine yönelik proje üretilmesi mümkün kılınabilir. Böylece mesleki olarak yıpranmış ve emekliliğe kadar hiçbir şey üretmeden sessiz istifaya geçmiş akademisyen üretime dahil edilerek ortaya koyduğu ürünlerle kendisini önemli hissetmeye başlayabilir.

Akademisyenin enerjisinin boşa gitmesini engelleyen tüm süreçler ortadan kaldırılarak onların Türkiye’nin hedeflerini gerçekleştirmesine yöneleceği teşvikler geliştirilmelidir. Bu süreçte her bir akademik çalışma ülke menfaatleri için önemli olduğundan doktora öncesi veya sonrası; doçentlik öncesi veya sonrası akademik puanlamada değişken davranılması akademisyeni etik dışı davranmaya zorlayacağı ve akademik çalışma arzusunu kıracağı için bu uygulamadan

derhal vazgeçilmelidir (Demirbilek & Çetin, 2021, s.214). Eğer bu zorlaştırmadaki amaç akademik aşamaların hızlı bir şekilde geçilmesi engellenmek ise bu aşamalara dair –tıpkı doçentlikten profesörlüğe geçişte olduğu gibi- asgari bekleme süreleri belirlenerek çözüm getirilebilir. Aksi halde kriterlerin ağırlaştırılarak ya da doktora öncesi ve ya sonrası ayrı puanlama gözetilerek hareket edilmesi ancak akademik verimi düşürmeye (yani sessiz istifaya yönelmeye) ve etik ihlalleri yaygınlaştırmaya yarayacaktır.

Üniversitelerde doğru kurumsallaşma ile özgür düşünme imkânının sağlanması gerekmektedir. YÖK'ün askeri darbe yönetiminin getirdiği bir kurum olması ve üniversitelerin özerk yapısına vesayet engeli çıkarması nedeniyle kaldırılması ve böylece siyasi şekilde atanan bir kurulun etkisi ile üniversite hocaları üzerinde baskı oluşturacak hareketlere son verilerek üniversitelerin yönetsel, bilimsel ve maddi özerkliklerini koruyacak şekilde, yeni bir üst kurul oluşturması elzemdir. Bu yeni kurulun üniversitelerin tüm akademik personelinin (Uzman, Arş. Gör., Öğr. Gör., Dr. Öğretim Üyesi, Doçent, Profesör) seçtiği rektörlerden oluşturulması üniversitenin gerçek sahibi olan akademisyenleri düşünen kararlar alınmasına katkı sağlayacaktır. YÖK merkezîyetçiliğine bağlı siyasi vesayetten arınarak, demokratik bir sistem oluşturulması akademisyenin tarafsız ve adil yazması ve araştırması için bir zorunluluktur. Bu sürecin işlemesi elbette ki rektörlerin seçilerek yönetime getirilmesine bağlıdır. Seçimlerde ise nitelikli çoğunluğun gözetilmesi gerekmektedir. Üniversite en küçük akademik birimlerden başlayarak, üyelerin katılımıyla yönetilmelidir. Demokratik süreç ve katılımcı temsil biçimleri çalışana kendisini değerli hissettirecektir (Karaman, 2022). Yükseköğretim Kurulu Eski Başkan Vekili Prof. Dr. İsa Eşme (2021, s.3) ideolojik ve siyasi öncelikleri olan YÖK'ün, üniversitelerin özerkliğini zedelemeyecek şekilde yetkilerini Üniversitelerarası Kurula (ÜAK) ve üniversitelere devredecek yasal düzenlemeye gitmesi gerektiğini ve ÜAK'ın, birçok ülkede olduğu gibi Rektörler Komitesi'ne dönüştürülmesi gerektiğini önermektedir.

Ekonomik koşulların kötü olması akademideki ilerleyişi durduracak olan en büyük sessiz istifa ya da istifa gerekçesidir. Ülkeden 12 bin akademisyenin gitmesi bu çerçevede değerlendirilmektedir (Aksakal, 2013, s.219; Özmen, 2023; Odabaşı vd., 2010). Yükseköğretimin geleceğini "ortaya koyduğu araştırma kapasitesi, öğretim elemanlarının üretkenliği, performansı ve motivasyonunun sistematik olarak iyileştirilmesi" belirleyecektir (Erdoğan, 2019, s.33). Fizikçi Richard Phillips Feynman; "öğrencilerin, okula gelmek ve öğrenme sevgilerini büyütme için onları heyecanlandıracak mutlu öğretmenleri olması gerektiğini" belirterek öğrencilere mükemmelliği getirenin, mutlu öğretmenler olduğunu belirtmiş ve akademisyenlerin mutlu olmasının sağlanması ile öğrencilerin başarıyı yakalayabileceğini salık vermiştir. Bu süreçte akademisyenin kafasını meşgul eden olumsuzluklardan arındırılması gerekmektedir (Karaman, 2022).

Akademide motivasyona ve itibara gereken önem verilmelidir. Yapılan bir araştırmada akademisyen yöneticiler akademide düşük motivasyon olduğuna dikkat çekerek bunun araştırılması gerektiğini önermişlerdir. Ayrıca öğrencilere yönelik rehberlik ve yönlendirme faaliyetlerinin daha etkin ve işler hale getirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdi ki (Akyol vd., 2018, s.129) bu durumu akademisyenin motivasyonsuzluğundan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu motivasyonsuzlukta akademinin itibarının zedelenmesinin de etkisi bulunmaktadır. Erdoğan (2019, s.35) akademisyenliğin cazip hâle getirilmesi gerektiğini, çalışma ortamının ve mesleki sosyalizasyon süreçlerinin dikkate alınarak sistematik ve stratejik bir düzenleme yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Prof. Dr. Akçığıt (2023) yaptığı araştırmada, veri bazlı politikalara hızla dönülmesi gerektiğini ifade ederek beyin göçü ile yurtdışına giden akademisyenlerin bir ayağının mutlaka Türkiye'de olmasının sağlanmasının önemini ortaya koymaktadır. Erdoğan (2019, s.35) bu süreçte "akademisyenlerin yeni öğretim yöntem ve teknikleri konusunda desteklenmesi, yeni araştırma yöntem ve teknikleri konusunda beceri geliştirmeleri, geleneksel araştırma tekniklerinin yanında büyük veri vb. kaynakları araştırmalarda kullanabilme becerisi geliştirilmeleri gerektiğini" dile getirmektedir. Ancak bu

şekilde yeni kaynaklarla ve sağlanan eğitim imkânlarıyla motivasyon artırılarak itibar yeniden kazanılacak ve akademisyen sessiz istifa duygusundan arındırılabilir.

Akademisyenlerin iş yükü dağılımlarında dengeye önem verilmemesi ile birlikte eğitim ve öğretim faaliyetlerinin akademisyenin kendi vicdan dairesinde yürüttüğü işler kategorisinde görülmesi iyi öğrenci yetiştirilmesi açısından risk oluşturmaktadır (Bayram, 2013, s.40). Karaman (2022) üniversitelerin, gençlere sadece bilgi veren alanlar olmadığını, onlara doğru davranış yolunu öğreten, düşünme alışkanlığı veren, dünyayı, çevreyi, toplumu, insanları ve tüm canlıları anlamalarını sağlayan, sorunları çözüme kavuşturabilen kişiler olarak yetiştirilmesi gereken alanlar olduğunu ifade etmektedir (Karaman, 2022). Bu nedenle ders içeriklerinin iyi belirlenmesi önemli olduğu gibi akademisyeni sadece yükselme kriterlerini sağlamaya çabalayan bir kimse olmaktan çıkararak ve öğrenci yetiştirmeye teşvik edecek bir kariyer sisteminin inşa edilmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2019, s.35). Bu süreçte akademisyeni ilk atandığı yere hapseden bir yaklaşımdan vazgeçilerek boş kadro ve ihtiyaç olması halinde akademisyenin akademik puanına göre başka üniversitelere tayin hakkının olması akademisyenin ailesine yaklaşması ve onlarla akrabalık ilişkilerini yürüterek motive olmasını sağlayacağı için bu konuda "çakılı kadro" uygulamasından akademisyenin kurtarılması elzemdir. Böylece bir üniversitede bölümlere yığılma olurken diğer bir üniversitede ders yükü ile akademisyenlerin yıldırılmasının da önüne geçilebilecektir.

Öte yandan üniversitelerin sanayiden ve toplumdan koptuğu bir ortam, ülkenin gelişim şartlarını geriye çekmek anlamına gelmektedir. Üniversitelerin toplumsal bir merkeze dönüşerek kapılarının tamamen toplumsal kesimlere açılması ve toplumun gelişiminde etkili bir rol üstlenmesi gerekmektedir (Kil vd., 2021, s.102). Böyle bir ortamın sağlanması için akademisyenlerin bu tür faaliyetlerinin akademik kariyerlerinde faydalı olacağına dair bir ortam yaratılması gerekmektedir. Bu çerçevede üniversitelerin kötü yönetimlerden arındırılmaları akademisyenlerin sessiz istifadan arındırılabilmesi açısından elzemdir. Yapılan araştırmalar kötü yönetimlerin olduğu örgütlerde etkili yöneticilerin olduğu örgütlere kıyasla sessiz istifa kategorisine giren kişi sayısının üç ila dört kat daha fazla olduğunu göstermiştir (Hamouche vd., 2023, s.4295). 2022 yılının Ağustos ayında ResumeBuilder.com'un gerçekleştirdiği araştırmaya göre sessiz istifa sürecindeki her 10 kişiden 9'unun tam olarak potansiyellerini göstermeleri için ikna edilebilir vaziyette olduğunu göstermektedir (Bannan, 2022) ki burada yöneticilerin bunu önleme isteğine sahip olmasının önemi anlaşılabilir.

Yapılan her işte hareket noktası iç müşteri konumunda olan öğretim elemanları olmalıdır (Dost & Cenkseven, 2007, s.205). Milletimiz geçmişteki ideallerini gerçekleştirebilmeleri nasıl ki Akşemseddin'lerin yetiştirdiği Fatihler ile olmuşsa bugün de belirlenen hedeflere sağlıklı ulaşmak için Fatihlere öncülük edecek, Akşemseddin'lere ihtiyaç bulunmaktadır. Çağımızın Akşemseddin yetiştirme alanları olan üniversitelere bunu sağlayacak imkânların verilmesi gerekmektedir. Gelişmiş ülke olmanın anahtarı insan sermayesine yapılacak yatırımda gizli olduğundan bu işin anahtarı olan öğretim elemanlarına gereken değer verilmeli ve ülkenin genç ve zeki beyinlerinin üniversiteye çekilmesi önem arz etmektedir. Bilim adamları değer gördükleri ülkelere gelmektedirler. Bu nedenle akademisyenliğin Türkiye'de cazip bir meslek haline getirilmesi gerekmesi için (EBSAM Araştırma Dizisi, 2024, s.6,17,38) akademisyenlerin beklentileri şu şekilde özetlenebilir: " İyi bir gelir, iş güvencesi, üniversitelerin modern alet ve materyallerle donatılması, teknolojik yeniliklerin varlığı, çalışma arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurabileceği adil bir ortam, hak ettikleri akademik unvanları elde edebilme ve yükselebilmeye şansı, yaptığı işin ve kendilerinin her kesim tarafından saygı görmesi, kendini, bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirebilme olanaklarının sağlanması vb." (Güler, 2014, s.28).

Sonuç ve Değerlendirme

Üniversitelerin sessiz istifa yaşıyor bir pozisyonda olmaları ülkenin geleceği ve geleceğine dair hedeflerinin gerçekleştirilmesi noktasında büyük bir risk oluşturmaktadır. Ülkelerin fikirlerle

yönetildiği bir gerçek olmakla birlikte üniversitelere bu fikirleri üretebilecek ve bu fikirleri değere ya da ürüne dönüştürebilecek kapasitede personel tedarik edilmesi önemli hale gelmektedir. Böyle bir tedarik ise akademisyenlik mesleğinin maddi ve manevi yönleriyle itibarlı olmasına ve iş doyumunu ve motivasyona sahip olmasına bağlı bulunmaktadır. Ayrıca kapasitesi yüksek gençlerin üniversitelere yönelmesi bu gerekçelere bağlı durumdadır. Oysa bu çalışma, “yapmış olduğu değerlendirmelerle” Türkiye’deki koşulların bunu sağlamadığını işaret etmektedir. Maddi imkânların yetersizliği, kadro imkânlarının kısıtlılığı gibi birçok neden akademisyenlerin motive olabileceği bir imkânı olmadığını somut gerekçeleridir. Bir yandan akademisyenlerin yükselirken cezalandırılır hissettikleri bir sistemin işletilmeye çalışılması diğer yandan itibarları olmadıklarını düşünmelerine neden olan birçok uygulamanın üniversitelerde işlevsel hale getirilmesi onların sessiz istifayı sürdürmelerine ya da ilk fırsatta istifaya yönelmelerine neden olmaktadır.

Bu süreçte üniversitelerin özerkliğinin gerçek anlamda sağlanması ve vesayet kalıntısı olup tek bir fikirle işletilen YÖK’ün kaldırılması sessiz istifayı kırarak önemli bir etki doğuracaktır. Diğer yandan rektörlerin üniversite bünyesinde kabiliyetli, liyakatli ve sevilen kişilerden seçilmesi rektörleri siyasi atayıcılara değil personele bağlı ve sorumlu hale getirecek ve “akademisyenin sıkıntıları” rektörlerin gözünde önemli hale gelerek çözüm sunmaya dönük arayışlara geçilebilecektir. Bu süreçte en büyük etki ise akademisyenin kadro, unvan süreçlerinde hiçbir engelle takılmayarak motivasyon ve iş doyumlarının sağlanmasıdır. Maddi imkânların iyileştirilmesi ise akademisyenin zihnini rahatlatarak ve enerjisini fikrî üretime ve icraya ayırmasını mümkün kılacaktır. Akademik itibarın kazanılması ve üniversitelerin siyasetten arınması ile akademisyenler özgür hareket edecek ve hem kendi hem de üniversitelerinin itibarını koruyabilmek için yeni personel alımlarında liyakati dikkate alan atamaların yapılmasına ehemmiyet verir hale geleceklerdir. Bu süreçte akademik yükselme kriterlerinin vicdansızca olmaması önemli olmakla birlikte akademisyenin kalitesini gösterecek şekilde olması üniversitelerin yeterliliğine yönelik halk nezdindeki eleştirileri de sonlandıracaktır. Bu çerçevede yapılan iyileştirmeler üniversitedeki başarılı öğrencilerin bu mesleği seçmesini teşvik ederek, geleceğe yönelik seçilecek olan akademik beyinlerin üniversitelerde yeni fikir işçileri olmalarının sağlanması açısından ülkenin geleceğine ışık tutacaktır.

Son zamanlarda üniversiteler konusundaki büyük eleştirilerden birisi de her şehre üniversite açılması bağlamında yükseköğretimde kalitenin düşmüş olması düşüncesidir/algısıdır. Oysa esas sorun üniversite imtihanlarına giren çok sayıda adayın üniversitelere yerleştirilebiliyor olmasıdır. Ayrıca Türkiye’de akademisyen başına düşen ve ilgilenilmesi gereken öğrenci sayısı Avrupa’ya kıyasla çok fazladır. Bu bağlamda üniversitelerde tıp ve hukuk fakülteleri gibi önemli ve ülkenin çok fazla personel ihtiyacı olan bölümleri dışında kalan bölümlere öğrenci alım kontenjanlarının yarı yarıya azaltılması hem akademisyenleri kabiliyetli öğrencilerle muhatap olur hale getirecek hem de onların öğretim şevklerini artıracaktır. Aksi halde üniversiteye gelen ve temel bilgisi eksik olan bir öğrenciye akademisyenlerin ileri düzey mühendislik bilgisi anlatması ve bunu yaparken motive olmaları mümkün gözükmemektedir. Öte yandan üniversitelere yeterli ve kabiliyetli öğrencilerin alınması sordukları sorularla akademisyenleri daha çok çalışmaya teşvik edecektir. Böylece hem akademisyenin kendisini daha iyi yetiştirmeye zorlamasına hem de öğrencilerin daha çok şey öğrenerek mesleklerinde daha kalifiye olmalarına katkı sağlanacaktır. Ekonomik durumu iyileştirilmiş akademisyen ek ders alarak yorulmak yerine daha az dersi daha kalifiye sunarak akademik araştırmalar için daha fazla zaman ayırabileceklerdir; ayrıca bu süreçte yardımlaşarak geliştirebilecekleri kabiliyetli yüksek lisans ve doktora öğrencilerine sahip olabileceklerdir. Ayrıca işlevini yitiren bölümlerin yerine ülkenin yeni ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni bölümlerin açılması konusunda isteklenen akademisyenler bu faaliyetleri ile takdir toplayarak kendilerini daha önemli hissedecek ve bu yeni bölümler sayesinde üniversitelerine daha yüksek puanlarla öğrenci alınmasını mümkün hale getirerek üniversiteler arası başarı yarışını tetikleyecektir.

Üniversitelerdeki sorunlar çözülmeyen ülkedeki, ekonomik, siyasi, teknolojik, kültürel ve toplumsal sorunların düzeleceği/çözüleceği beklenmemelidir. İki yıllık (ön lisans) üniversite mezunlarının dört yıllık (lisans) mezunlardan ve hatta yüksek lisans mezunlarından daha düşük puanda ve daha çok sayıda atanabildiği ve ayrıca ilim tahsil etmeyen gençlerin sanayi ve ticaret gibi alanlarda tahsilli kesimden çok daha fazla kazanabildiği bir ortamda –bu dengesizlik ortadan kalkmadan- ülkenin ve üniversitelerin sorunlarının çözülebileceği düşünülmemelidir. Bu nedenle meslek liselerinin eğitim kalitesi gerekirse üniversitelerden ve sanayiden de destek alınarak yükseltilmeli ve bu süreçte üst düzey tahsile devam etmek isteyenlerin yüksek puanlarla üniversiteye yerleştirilebilmeleri ve tabii ki daha yüksek düzeyde eğitim alanların daha yüksek düzeyde maaşlarla çalıştırılabilmeleri ülkedeki eğitim sistemini iyileştirmeye götürecektir. Bu şekilde bir düzenleme yapılması üniversiteleri önemli kurumlar haline getireceği gibi “eğitim olarak yükselmek” toplumsal açıdan da anlamlı hale gelecektir.

Türkiye’deki üniversitelerin sessiz istifaya neden olan uygulamalarının gösterilmek istendiği bu çalışmada ayrıca siyasetçilere bazı önerilerde bulunularak literatüre katkı sunulmak istenmiştir. Ancak yapılacak olan yeni çalışmalarda “üniversitelerdeki sessiz istifanın gerçekleşen halinin anket ve mülakatlarla veri toplanarak incelenmesi” hem üniversitelerdeki sessiz istifayı daha görünür kılacak hem de bu çalışmanın savlarını destekleyecek nitelikte olacaktır.

Yazar Katkı Oranları

Yazar çalışmaya %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Üniversitelerin Sessiz İstifaya Götüren Sorunları Bağlamında Siyasetçilere Politika Önerileri/Fikirleri” başlıklı makalemın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Ahmed, N. (2022, August 16). Quiet quitting: why doing less at work could be good for you – and your employer. *The Conversation*. Retrieved from: <https://theconversation.com/quiet-quitting-why-doing-less-at-work-could-be-good-for-you-and-your-employer-188617> (Date of access: 03.01.2024).
- Akademik Dayanışma Platformu (2023a). https://x.com/ADAP_2023 (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Akademik Dayanışma Platformu, (2023b, 21 Haziran) https://x.com/ADAP_2023/status/1684575870399451137 (Erişim tarihi: 08.09.2024).
- Akçığıt, U. (2023). 12 bin akademisyen Türkiye’yi terk etti, *Dünya*, <https://www.dunya.com/ekonomi/12-bin-akademisyen-turkiyeyi-terk-etti-haberi-691182> (Erişim tarihi: 08.04.2024).
- Aksakal, H. (2013). Türkiye’nin “üniversite sorunu” üzerine bazı gözlemler. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 9(35), 211-222.
- Aksaray Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönergesi (2018). <https://www.yok.gov.tr/Documents/Akademik/AtanmaKriterleri/aksaray-kriter-10102022.pdf> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Akyol, B., Yılmaz K, Çavuş, B. & Aksoy, V. (2018). Akademisyen yöneticilerin görüşlerine göre Türkiye’de yükseköğretimin sorunları. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13(11), 111-131.
- Alexiev, A. (2022, 16 Ağustos). *What is “quiet quitting” (and should you join the trend)*. Retrieved from: <https://www.kindafugal.com/what-is-quiet-quitting/> (Date of access: 03.01.2024).
- Altopartners, (2022, Eylül 13). *Ask alto: what is quiet quitting?*, Retrieved from: https://altopartners.com/news/2022-ask-alto-what-is-quiet-quitting?gclid=EAlalQobChMI8supje3L-gIVy7vVCh27IgBZEAAAYASAAEgJuvuD_BwE (Date of access: 7.10.2023).
- Arap, K. S. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 1-29.

- Arar, T, Çetiner, N. & Yurdakul, G. (2023). 'Quiet quitting: Building a comprehensive theoretical framework. *Journal of Academic Research and Studies*, 15(28), 122-138, doi:10.20990/kilisiibfakademik.1245216.
- Ardıç, Z. (2023a, 13 Ağustos). 12 bine yakın akademisyen yurt dışına gitti... *Banka vitrini*, Erişim adresi: <https://bankavitrini.com/12-bine-yakin-akademisyen-yurt-disina-gitti/> (Erişim tarihi: 11.12.2023).
- Ardıç, Z. (2023b, 13 Ağustos). 12 bin akademisyen yurt dışına gitti, *Rüдав*, Erişim adresi: <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/13082023#:~:text=Stok> (Erişim tarihi: 08.04.2024).
- Arı, A. (2007). Üniversite öğretim elamanlarının sorunları, *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 65-74.
- Arkan, A. (2019, 19 Şubat). Türk yükseköğretim sistemi'nin yapısal sorunları, *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/egitim-ve-sosyal-politikalar/turk-yuksekogretim-sisteminin-yapisal-sorunlari> (Erişim tarihi: 07.04.2024).
- Atiom (2023, 20 Ekim). *Understanding quiet quitting in the modern workforce*, Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/understanding-quiet-quitting-modern-workforce-atiom-deqmc#:~:text=According%20to%20Gallup's%20State%20of,experiencing%20high%20stress%20at%20work.> (Date of access: 06.04.2024).
- Bannan, K. (2022). Quiet quitting: New term for an old problem in a changed workplace, *SHRM*, Retrieved from: <https://www.shrm.org/resourcesandtools/hrtopics/employee-relations/pages/quiet-quitting-new-term-for-an-old-problem-in-a-changed-workplace.aspx> (Date of access:11.03.2024).
- Baykal, Ö., Arslan, E. ve Çiçek, A. (2017). Ohal döneminde idarenin artan yetkilerinin kamusal çalışma ilişkilerinde örgütsel sinizmi ortaya çıkarma riski, *Turan-Sam Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (36), 550-556.
- Bayram, H. (2013). Üniversitelerin akademik altyapı sorunları, *Toraks Bülteni*, 39-40.
- Bilgin, V. (2023, 27 Mayıs). Akademisyen maaşlarına zam gelecek mi? Bakan Bilgin açıkladı!, *Haber Türk*, <https://www.haberturk.com/akademisyen-maas-zammi-2023-akademisyen-maaslarina-zam-gelecek-mi-bakan-bilgin-acikladi-3594871> (Erişim tarihi: 08.09.2024).
- Boz, D., Duran, C., Karayaman, S. & Deniz, A. (2023). *Sessiz istifa ölçeği*, C. Duran (Ed.) *Sessiz İstifa içinde* (ss.9-42), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bülbül, T. (2006). *Üniversite Öğretim elemanı ücretlerinin akademik yaşama yansımalarının değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cholteeva, Y. (2022). 'Quiet quitting': how should HR manage it? *People Management*, Retrieved from: <https://www.peoplemanagement.co.uk/article/1795213/quiet-quitting-hr-manage-it> (Date of access: 10.03.2024).
- Christian, A. (2023, 29 August). *Workers are quiet quitting, and only employers can stop it*, Retrieved from: <https://www.bbc.com/worklife/article/20230828-workers-are-quiet-quitting-and-only-employers-can-stop-it> (Date of access: 06.04.2024).
- Cohen, J. (2022, 21 September). Quiet quitting: the newest way to strike back against corporate greed. *TMH The Miami Hurricane*. Retrieved from: <https://www.themiamihurricane.com/2022/09/21/quiet-quitting-the-newest-way-to-strike-back-against-corporate-greed/> (Date of access: 08.12.2023).
- Coşkun Karadağ, N. (2014). 2547 Sayılı Yasaya Tabi Akademik Personelin Gelir Ve Giderlerinin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi: Vergi Matrahının Tespitinde: "Mesleki Yayın Giderleri" nin İndirim Konusu Yapılmasına Dair Bir Öneri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 161-176.
- Cuadra, D. (2022). 'A silent protest': CPO at headspace health explains why workers are 'quiet quitting', *Benefit News*, Retrieved from: <https://www.benefitnews.com/news/cpo-at-headspace-health-on-quiet-quitting> (Date of access: 04.01.2024).
- Çalışkan, K. (2023). Sessiz istifa: Sonun başlangıcı mı yeniden diriliş mi?. *Journal of Organizational Behavior Review*, 5(2), 190-204.
- Çetin, E. (2018). *Üniversite öğrencilerinin gözünden üniversitelerin ve üniversite öğrencilerinin sorunları*, (ss.706-35). 9. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu (EYFOR 9): Antalya Bildiriler Kitabı içinde, (1-4 Kasım 2018). Baskı, Eyuder Yayınları: Ankara.

- Çetin, M. (2007). Bölgesel kalkınma ve girişimci üniversiteler, *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 217–238.
- Çımat, A., Akgün-Güngör, G. & Balmumcu, Ö. (2013). Devlet üniversitelerinde akademisyen maaşlarının karşılaştırmalı analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 50(580), 71- 93.
- Çimen, A. İ. & Yılmaz, T. (2023). Sessiz istifa ne kadar sessiz. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 27-33. <https://doi.org/10.47542/sauied.1256798>
- Daugherty, G. (2022, 30 September). What is quiet quitting—and is it a real trend? *Investopedia*. Retrieved from: <https://www.investopedia.com/what-is-quiet-quitting-6743910#toc-what-is-quiet-quitting> (Date of access: 21.10.2023).
- Dawson, J. (2022). Gratitude: A building block for the culture of appreciation. *The School of Positive Psychology*, Retrieved from: <https://www.positivepsych.edu.sg/gratitude-culture-appreciation> (Date of access: 10.03.2024).
- Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), 108-116.
- Dost, M. & Cenkseven, F. (2007). Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının mesleki sorunları, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 203-218.
- Demirbilek, M. & Çetin, M. (2022). Cumhuriyetten günümüze yükseköğretimde akademik yükselme ve atama süreci. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(2), 197-216. <https://doi.org/10.2399/yod.21.810002>
- Demirel, E. (2018). The significant issues which affects the quality of higher education system in Turkey, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(17), 311-320.
- EBSAM Araştırma Dizisi: 32 (2024, Mart). Akademisyenlerin mali hakları tespitler ve talepler, *Eğitim Bir Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Erişim adresi: <https://www.ebs.org.tr/storage/pressRelease/65f7fefcbfea81710751484.pdf> (Erişim tarihi: 02.04.2024).
- Eğitim Ajansı, (2024, 4 Mart). <https://x.com/egitimajansi/status/1764604418152923521> (Erişim tarihi 08.09.2024).
- Eğitim Sen doçentlik başvuru şartlarındaki değişiklikleri yargıya taşıyor (2023, 12 Ağustos).. *Evrensel net*, Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/496843/egitim-sen-docentlik-basvuru-sartlarindaki-degisiklikleri-yargiya-tasiyor> (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Enderle, R. (2022). Productivity and the risks of 'quiet quitting', *Computer World*, Retrieved from: <https://www.computerworld.com/article/3670631/productivity-and-the-risks-of-quiet-quitting.html> (Date of access: 10.03.2024).
- Erdil, O., Keskin, H., İmamoğlu, S.Z. & Erat, S. (2004). Yönetim tarzı ve çalışma koşulları, arkadaşlık ortamı ve takdir edilme duygusu ile iş tatmini arasındaki ilişkiler: tekstil sektöründe bir uygulama, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1),17-26.
- Erdoğmuş, N. (2019). Geleceğin Türkiye'sinde yükseköğretim: sorunlar, eğilimler ve çözüm önerileri, *İLKE (İlim Kültür Eğitim Derneği)*, Erişim adresi: https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/yuksekogretim_rapor_ozeti.pdf (Erişim tarihi: 07.04.2024).
- Ergun Özler, N. D. (2013). Güdüleme, C. Koparal ve İ. Özalp (Ed.), *Yönetim ve Organizasyon* içinde, (ss.124-159) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2944 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1900.
- Eşme, İ. (2021, Şubat). Türk yükseköğretiminde başlıca sorunlar ve çözüm önerileri, *Siyasal Paradigmalar*, Erişim adresi: <https://siyasalparadigmalar.org/wp-content/uploads/2021/02/rapor2.2.2021.pdf> (Erişim tarihi: 06.04.2024).
- Genç Akademisyenler Birliği, (2024) *Akademisyenlerin sorunları*, Erişim adresi: <https://gab.org.tr/site/akademisyenlerin-sorunlari/> (Erişim tarihi: 03.01.2024).
- Green, A. (2022, 17 October). All this talk about "quiet quitting" is absurd. *Slate Group*. Retrieved from: <https://slate.com/humaninterest/2022/10/quiet-quitting-terribly-named-work-trend.html> (Date of access: 03.01.2024).
- Güler, M. (2023). Çalışma kültüründe yeni bir kavram: sessiz istifa, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1), 247-261. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1200345>
- Formica, S. & Sforera, F. (2022). The great resignation and quiet quitting paradigm shifts: An overview of current situation and future research directions. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(8), 899-907.

- Hamouche, S., Koritos, C. & Papastathopoulos, A. (2023). Quiet quitting: relationship with other concepts and implications for tourism and hospitality, *International Journal of Contemporary Hospitality Management (IJCHM)*, 35(12), 4297-4312. Emerald Publishing Limited 0959-6119, DOI 10.1108/IJCHM-11-2022-1362
- Hart, H. (2022, 23 September). Why we are (still) talking about quiet quitting. *Forbes*. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/hannahart/2022/09/23/why-we-are-still-talking-about-quietquitting/?sh=2979f1056b40> (Date of access: 11.03.2024).
- Harter, J. (2022, 6 September). Is quiet quitting real?, *Gallup*, Retrieved from: <https://www.gallup.com/workplace/398306/quiet-quittingreal.aspx> (Date of access: 10.03.2024)
- Hetler, A. (2022). Quiet quitting explained: Everything you need to know, *Techtarget*, Retrieved from: <https://www.techtarget.com/whatis/feature/Quietquitting-explained-Everything-you-need-to-know> (Date of access: 04.01.2024).
- Hitchins, S. (2022, 29 September). Quiet quitting is dividing the workforce. Here's how to bring everyone back together. *Entrepreneur*, Retrieved from: <https://www.entrepreneur.com/leadership/quiet-quitting-is-taking-over-the-workforceheres-how-to/434560> (Date of Access: 11.03.2024).
- Işık, Ş. (2008). Türkiye'de üniversitelerin kentleşme üzerine etkileri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3): 159-181.
- İbicioğlu, H., Taş, S. & Özmen, H. İ. (2010). Üniversite eğitiminin girişimcilik düşüncesinin değişimine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 53-74.
- Jamieson, C. (2022, 23 September). "Quiet quitting" and what employers can do to prevent it. *Dentons*. Retrieved from: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/september/23/quiet-quitting-and-what-employers-can-do-to-prevent-it> (Date of access: 21.10.2023).
- Johnson, J. R. (2023). What's new about quiet quitting (and what's not). *The Transdisciplinary Journal of Management*. Retrieved from: <https://tjm.scholasticahq.com/article/72079-what-s-new-about-quiet-quitting-and-what-s-not> (Date of access: 08.03.2024).
- Karadavut, Z. (2022, 14 Ocak). Doçentlik belgesi sahte çıkan öğretim üyesi davasında karar, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/docentlik-belgesi-sahte-cikan-ogretim-uyesi-davasinda-karar/2474181#:~:text=Aksaray%20C3%9Cniversitesi%2C%202022%20Ekim'de,Ekim'de%20tutuklanarak%20cezaevine%20g%C3%B6nderilmi%C5%9Fti>. (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Karaman, S. (2022, 28 Kasım). Yükseköğretim sorunları ve çözüm önerileri, *Azım ve Karar*, Erişim adresi: <https://azimvekarar.net/yuksekogretim-sorunlari-ve-cozum-onerileri/> (Erişim tarihi: 06.04.2024).
- Karataş, İ. (2024, 4 Haziran) AYM Rektörlerin Cumhurbaşkanı tarafından atanmasına ilişkin düzenlemeyi iptal etti, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aym-rektorlerin-cumhurbaskani-tarafindan-atanmasina-iliskin-duzenlemeyi-iptal-etti-/3239804> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Kil, G., Özkan, M. A. & Aykaç, N. (2021). Yükseköğretimde yaşanan sorunların değerlendirilmesi: bir meta-sentez çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (59), 85-109.
- Klotz, C. A. & Bolino, C. M. (2022). When quiet quitting is worse than the real thing. *Harvard Business Review*. Retrieved from: <https://hbr.org/2022/09/when-quiet-quitting-is-worse-than-the-real-thing> (Date of access: 10.03.2024).
- Kural, B. (2016, 6 Kasım). Rektörlük seçimlerini kaldıran iki tarih: 1981, 2016, *Bianet*, Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/rektorluk-secimlerini-kaldiran-iki-tarih-1981-2016-180407> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Kurt, F. E. (2007). *Akademisyenlerin performansının değerlendirilmesinin araştırılması ve bir uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Lord, J. (2022, 9 September). Quiet quitting is a new name for an old method of industrial action. *The Conversation*. Retrieved from: <https://theconversation.com/quiet-quitting-is-a-new-name-for-an-old-method-of-industrial-action-189752189752> (Date of access: 03.01.2024).
- Lu, M., El Mamun, A., Chen, .X., Yang, Q. & Masukujjaman, M. (2023). Quiet quitting during COVID-19: the role of psychological empowerment. *Humanit Soc Sci Commun* 10, 485. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02012-2>

- Mahand, T. & Caldwell, C. (2023). Quiet quitting – causes and opportunities, *Business and Management Research*, 12(1), 9-19, Published by Sciedu Press.
- Makale Talep (2024). Erişim adresi: https://makale-talep.com/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwydSzBhBOEiwAj0XN4Pu_TOIAiAkPEGX0020-lh1bt1m-8-xBQMhITstJSFqQysqhpWunbhoCPUAQAvD_BwE (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Malinsky, G. (2022, 19 August). *3 millennials on their experience of quiet quitting: 'I'm not going to overwork myself anymore'. Make It*. Retrieved from: <https://www.cnn.com/2022/08/19/quiet-quitting-millennials-with-experience-explain.html> (Date of access: 18.12.2023).
- Martinez, R. W. (2024, 21 Şubat). *Yes, quiet quitting is still a thing and 10 ways to address it*, Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/yes-quiet-quitting-still-thing-10-ways-address-remso-w-martinez-lsj8e> (Date of access: 06.04.2024).
- MYO'lara öğretim üyesi kadrosu tahsisine yeniden imkan verilmeli, (2024). Erişim adresi: <https://akademikadro.net/gunluk-ust/myolara-ogretim-uyesi-kadrosu-tahsisine-yeniden-imkan-verilmeli> (Erişim tarihi: 24.06.2024).
- Nordgren, H. & Björs, A. (2023) *Quiet quitting, loud consequences - the role of management in employee engagement*, Företagsekonomiska institutionen Uppsala universitet, Kandidatuppsats.
- Odabaşı, F., Fırat, M., İzmirli, S., Çankaya, S. & Mısırlı, A. (2010). Küreselleşen dünyada akademisyen olmak, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 127-142.
- Okçabol, R. (2016). Türkiye'de üniversitelerin temel sorunları. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 8(17), 23-49.
- Özbay, Ö. (2013). Üniversite ve sosyal çevresi: Niğde Üniversitesi ve Niğde, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 1-63.
- Özmen, İ. (2023, 12 Ağustos). Doktorlardan sonra akademisyenler de yurt dışına gitmeye başladı... akademisyen Zeynep Ardıç: "akademisyenler geçinemiyor. 12 bin civarında akademisyenin yurt dışına gittiğini gösteren bir çalışma var", *Anka Haber Ajansı*, Erişim adresi: https://ankahaber.net/haber/detay/doktorlardan_sonra_akademisyenler_de_yurt_disina_gitmeye_basladi%E2%80%A6_akademisyen_zeynep_ardic_akademisyenler_gecinemiyor_12_bin_civarinda_akademisyenin_yurt_disina_gittigini_gosteren_bir_calisma_var_150374 (Erişim Tarihi: 11.12.2023).
- Pandey, E. (2022). *The staying power of quiet quitting*. Retrieved from: <https://www.axios.com/2022/09/21/quiet-quitting-gen-z-work-jobs-minimum> (Date of access: 10.03.2024).
- Ratnatunga, J. (2022). Quiet quitting: The silent challenge of performance management, *Certified Management Accountants, JAMAR*, 20(2), 13-20.
- Resume Builder (2022, 29 August). *1 in 4 of workers are 'quiet quitting,' saying no to hustle culture*. Retrieved from: <https://www.resumebuilder.com/1-in-4-of-workers-quiet-quitting-saying-no-to-hustle-culture/> (Date of access: 03.01.2024).
- Robinson, B. (2023, 14 Aralık) *Forget 'quiet quitting'. In 2024 employees want employers to 'quietly manage'*, Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/bryanrobinson/2023/12/14/forget-quiet-quitting-in-2024-employees-want-employers-to-quietly-manage/?sh=7cc918966523> (Date of access: 06.04.2024).
- Rosalsky, G. & Selyukh, A. (2022, 13 Eylül). The economics behind 'quiet quitting' – and what we should call it instead. *NPR*. Retrieved from: <https://www.npr.org/sections/money/2022/09/13/1122059402/the-economics-behindquiet-quitting-and-what-we-should-call-it-instead> (Date of access: 11.03.2024).
- Saatçı, G., Avcıkurt, C. & Gülü Demirbulat, Ö. (2015). Yerel halkın üniversiteye bakış açısı: Harmançık Meslek Yüksekokulu örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, (47), 126-140.
- Scott, E. (2022, 29 July). Could 'quiet quitting' your job be the answer to burnout? What you need to know. *Metro*. Retrieved from: <https://metro.co.uk/2022/07/29/could-the-quiet-quitting-trend-be-the-answer-to-burnout-whatyou-need-to-know-17085827/> (Date of access: 11.03.2024).
- Selyukh, A. & Hsu, A. (2022, 4 September). Quiet quitting, real quitting, unionizing – what else are American workers up to? *NPR*. Retrieved from: <https://www.npr.org/2022/09/04/1120718315/quiet-quitting-jobs-labor-day-remote-workunions> (Date of access: 03.01.2024).

- Shatakshi (2022, December). Quiet quitters: The importance of work-life balance, *Isme Management Journal- XPLORE*, ISSN 2583 4355, 2(1), 25-33.
- Smith, R. A. (2022, 29 September). Quiet quitters make up half the U.S. workforce, Gallup says. *The Wall Street Journal*. Retrieved from: <https://www.wsj.com/articles/quiet-quitters-make-up-half-the-u-s-workforce-gallup-says-11662517806> (Date of access: 7.10.2023).
- Songur, L. & Turan, A. (2016). Üniversitelerin sosyo-ekonomik dönüşüme etkisi ve şereflikoçhisar halkının üniversiteye bakışı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 432-455.
- Tapper, J. (2022, 6 August). Quiet quitting: why doing the bare minimum at work has gone global. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/money/2022/aug/06/quiet-quitting-why-doing-the-bare-minimum-atwork-has-gone-global> (Date of access: 03.01.2024).
- TC Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Genel Kurul Kararları (Karar 2023.10.183) (2023). Erişim adresi: https://www.uak.gov.tr/DuyuruBelgeleri/2023/8/yokGenelKurulKarari_09082023.pdf (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Teschner, D. P. (2022). The quiet-quitting reality. *New Hampshire Business Review*, 44(20), 9. Available from ProQuest. Retrieved from: <https://www.proquest.com/docview/2725349629/citation/7D46BF9234F845A3PQ/1?accountid=7181> (Date of access: 10.03.2024).
- Tonbul Y., & Ata Çiğdem F., (2022). Bilimsel kongrelerin verimliliği ve akademisyenlerin anlam dünyasındaki yeri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 12(2), 358-368. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1067910>
- Tong, G. C. (2022, 30 August). Is 'quiet quitting' a good idea? Here's what workplace experts say. *Make It*. Retrieved from: <https://www.cnbc.com/2022/08/30/is-quiet-quitting-a-good-idea-heres-what-workplace-expertssay.html> (Date of access: 03.01.2024).
- Tor, S. (2011). *Örgütlerde iş tatminini etkileyen demografik faktörler ve verimlilik: karaman gıda sektöründe bir uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Tunç, B. (2007). *Akademik unvan olgusu akademik yükseltme ve atama sürecinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turan, A., & Çiçek, A. (2023). Üniversite öğrencilerinin ideolojilere ve ülkülere bağlılıklarını tespit etmeye yönelik bir araştırma. *Karadeniz Araştırmaları*, 20(79), 812-850. <https://doi.org/10.56694/karadearas.1367578>
- TÜSİAD. (2008). Türkiye'de yükseköğretim: Eğilimler, sorunlar ve fırsatlar, *Avrupa üniversiteler birliği kurumsal değerlendirme programı (EUA)*, Yayın No: 473. Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği.
- Valura (2022, 30 December). *Quiet quitting*, Retrieved from: <https://www.valura.net/Web/En/ArticleQuietQuittingProfitLoss.pdf> (Date of access: 10.03.2024)
- Yaşar, F. (2020, 2 Ekim). 50 akademisyen dolandırıldı: Bilim alınıp satılan bir şey mi?, *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/50-akademisyen-dolandirildi-bilim-alinip-satilan-bir-sey-mi-haber-1500550> (Erişim tarihi: 23.06.2024).
- Yayar, R. & Demir, D. (2013). Gaziosmanpaşa üniversitesinin tokat ili ekonomisine etkisi, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, (8), 106-122.
- Yıldız, S. (2023). Quiet quitting: causes, consequences and suggestions, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630- 631X) 9(70), 3180-3190. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.69426>
- Yıldız, S. & Özmenekşe, Y. O. (2024). Kaçınılmaz son: sessiz istifa. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 14-24.
- Yılmaz, M. K. & Kaynak, S. (2011). Sosyo - ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversite'den beklentileri ile ilgili bir uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(4), 55-73.
- Zenger, J. & Folkman, J. (2022). Quiet quitting is about bad bosses, not bad employees. *Harvard Business Review*. Retrieved from: <https://hbr.org/2022/08/quiet-quitting-is-about-bad-bosses-not-bad-employees> (Date of access: 10.03.2024).

Sosyal medya iletişiminin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisi ve markanın aracılık rolü¹

Ali Köroğlu²

²Adalet Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat/Türkiye.

ÖZET

Sosyal medya günümüzde özellikle gençler tarafından yoğun olarak kullanılmakta ve insanların davranışlarına yön vermektedir. Bu nedenle sosyal medya günümüzde reklam ve tanıtım için işletmeler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ancak sosyal medyanın markalara yönelik tutum ve tüketim üzerindeki etkisini inceleyen çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı sosyal medya iletişimi ve gösterişçi tüketim arasındaki ilişki ve bu ilişkide marka duygusunun aracılık rolünü incelemektir. Bu amaçla Türkiye'deki 18 yaş üstü bireylerden anket aracılığıyla veri toplanmıştır (n=514). Analizler sonucunda sosyal medya iletişiminin marka duygusu ve gösterişçi tüketimi pozitif etkilediği ve marka duygusunun da gösterişçi tüketimi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda marka duygusunun sosyal medya iletişimi ve gösterişçi tüketim arasındaki ilişkide aracılık rolünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarının gerek pazarlama alanına gerekse uygulayıcılara önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal medya iletişimi, Marka duygusu, Gösterişçi tüketim, İletişim, Sosyal medya pazarlaması.

The effect of social media communication on conspicuous consumption and the mediating role of the brand

ABSTRACT

Today, social media is used extensively, especially by young people, and shape people's behavior. For this reason, social media has started to be used by businesses for advertising and promotion today. However, there are not many studies examining the effect of social media on attitudes and consumption towards brands. The aim of this study is to examine the relationship between social media communication and conspicuous consumption and the mediating role of brand affect in this relationship. For this purpose, data were collected from individuals over the age of 18 in Turkey through a questionnaire (n=514). As a result of the analysis, it was concluded that social media communication positively affects brand affect and conspicuous consumption, and brand affect also positively affects conspicuous consumption. Additionally, it was concluded that brand affect has a mediating role in the relationship between social media communication and conspicuous consumption. The results of the research are expected to make significant contributions to both the marketing field and the practitioners.

KEYWORDS

Social media communication, Brand affect, Conspicuous consumption, Communication, Social media marketing.

Giriş

Elde edilen son verilere göre dünya nüfusu 2022 yılının başında 7,91 milyardır ve bu nüfusun 2023 yılında 8 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Yarısından fazlası (%57) kentlerde yaşayan bu

¹Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu. Etik değerlendirme kararının tarihi: 26.01.2023. Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 02.22

nüfusun 5,31 milyarı (%67,1) mobil telefon, 4,95 milyarı (%62,5) internet, 4,62 milyarı (%58,4) ise sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır. Bu sayı her geçen yıl katlanarak artmaktadır. Son on yıllık verilere bakıldığında sosyal medya kullanımının üç kat arttığı görülmektedir. Bu oran sosyal medya kullanıcı sayısının yılda %12'lik bir artış gösterdiği anlamına gelmektedir (We Are Social, 2022). Elde edilen bu veriler sosyal medyanın insanlar tarafından her geçen gün daha fazla kullanılmaya başladığı şeklinde yorumlanabilir.

Sosyal medyanın insanlar tarafından yoğun olarak kullanılması son yıllarda işletmelerin de dikkatini çekmiş ve işletmeler de sosyal medya mecralarında aktif olarak yer almaya başlamıştır. Gerek sosyal medya hesapları açarak buralarda ürün veya marka tanıtımı yaparak gerekse sosyal medyadan yapılan reklamlarla tüketicilerle etkileşim içerisinde bulunmaktadırlar. Aynı zamanda sosyal medyada insanlar tarafından yoğun olarak takip edilen kişileri ve hesapları da ürünlerinin tanıtımında kullanmaktadırlar. Bu şekilde sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen iletişim faaliyetleri tüketicilerin karar verme süreçleri üzerinde etkili olarak onların tercihlerini yönlendirebilmektedir. Tüketiciler sosyal medyada gördükleri dikkat çekici reklamları kendi hesaplarında paylaşarak diğer kullanıcıların o ürün hakkında bilgi sahibi olması ve o ürünü satın almaya yönelmesini sağlayabilmektedir (Göktaş & Tarakçı, 2018, s. 64).

İnsanlar sadece fayda sağlamak amacıyla alışveriş yapmamaktadır. İnsanları alışverişe yönlendiren, sosyal, kültürel ve psikolojik pek çok faktör bulunmaktadır. Ürünün fiyatı, kalitesi, bilinirliği, tüketiciye sağladığı rol vb. faktörler tüketicileri satın almaya teşvik etmektedir. Dolayısıyla tüketiciler fayda sağlamak amacıyla alışveriş yapabildikleri gibi, haz elde etmek veya sadece başkalarını etkilemek amacıyla da alışveriş yapabilmektedir. İnsanların egolarını tatmin etmek, başkalarını etkilemek ve başkalarının yanında görsel olarak teşhir etmek veya aleni bir şekilde göstermek için gerçekleştirdikleri bu tüketim şekli gösterişçi tüketim olarak tanımlanmaktadır (O'Cass & McEwen, 2004, s. 27).

Literatür insanların başkalarını etkilemek için tercih edecekleri ürünlerin toplumun geneli tarafından bilinmeyen, sahip olunmayan, ulaşılamayan, çekici olarak kabul edilen veya statü sembolü olarak görülen ürünler olduğunu ileri sürmektedir (Cin, 2019, s. 9). Ürünün bu şekilde algılanmasını sağlayacak olan ise işletmedir. İşletmeler bu algıyı oluşturabilmek için tanıtım veya reklam faaliyetlerini kullanmaktadır. Gerçekleştirilen bu faaliyetlerle marka kişiliği oluşturulmakta ve oluşturulan kişilik markanın imajına yansıtılmaktadır. Tüketiciler gerçekleştirilen reklamlarla satın aldıkları ürünle başkalarını etkileyebileceklerine ikna edilmektedir.

Sosyal medya, sadece insanlar tarafından kullanılan en etkili iletişim platformu değil, aynı zamanda reklam ve diğer tutundurma fonksiyonları açısından da son derece güçlü bir dijital pazarlama aracıdır. Ancak bazı araştırmalar birçok pazarlama uzmanının sosyal medyanın da dahil olduğu bu dijital pazarlama araçlarının tüketiciler üzerindeki etkisinden şüphe duyduğunu göstermektedir (Khan & Siddiqui, 2013, s. 221). Bu işletmeler tüketicilerle iletişim kurarken veya diğer ticari faaliyetlerinde, geleneksel yöntemleri kullanarak varlıklarını devam ettirmektedir. Bu şekilde hareket eden işletmelerin karlılıkları da sosyal medya iletişimini kullanan işletmelere kıyasla daha az olabilmektedir. İşletmelerin faaliyetleri kendi varlıklarını etkilediği gibi aynı zamanda faaliyet gösterdikleri ülkenin ekonomisi açısından da önem arz etmektedir. İşletmelerin daha fazla gelir elde etmesi daha çok vergi vermesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda işletmeler büyüdükçe istihdam ettikleri çalışan sayısı da artış göstermektedir. İşletmelerin vergi ödemelerinin ve istihdam ettikleri çalışan sayısının artması faaliyette buldukları ülkeye doğrudan katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla müşterilere ulaşmak için internet ve sosyal medya gibi yeni teknolojileri kullanmak işletmeye fayda sağladığı kadar ülke ekonomisine de fayda sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal medya iletişiminin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisinin ortaya konarak işletmelerin sosyal medya iletişimine yönelik farkındalıklarının artırılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda sosyal medyanın gösterişçi tüketimle ilişkisi ve insanların kendilerini ifade etme amacıyla aracı olarak kullanması, sosyal medyanın daha profesyonelce kullanılmasının yollarını aramaya katkı sağlayabilir. Literatür

incelendiğinde sosyal medyanın gösterişçi tüketim üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar olduğu görülmektedir (Bayat & Yıldırım, 2021). Ancak bu çalışmaların çoğu sosyal medyanın gösterişçi tüketim üzerindeki doğrudan etkisini incelemektedir. Sosyal medyanın farklı değişkenler aracılığıyla gösterişçi tüketim üzerindeki dolaylı etkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Ekşi vd., 2022). Ancak sosyal medyanın marka duygusu oluşturarak gösterişçi tüketim üzerindeki dolaylı etkisini inceleyen çalışmaya ulaşamamıştır. Sosyal medyanın günümüzdeki en etkili reklam ve iletişim araçlarından biri olduğu düşünüldüğünde işletmelerin markalarına yönelik olumlu duygular oluşturmak için kullanabilecekleri önemli bir araç olduğu söylenebilir. Sosyal medyanın marka duygusu oluşturmadaki bu rolü ortaya koyularak işletmelerin sosyal medya iletişimini kullanmaları teşvik edilebilir. İşletmelerin sosyal medyanın bu etkisinin farkında olmalarının ve sosyal medyayı tüketicilerle iletişimde ve diğer ticari faaliyetlerde aktif olarak kullanmalarının sağlanması işletmelerin karlılıklarını artırarak büyümelerini sağlaması yanında ülke ekonomisine de katkıda bulunabilir. Dolayısıyla işletmelerin sosyal medyayı aktif olarak kullanmalarının doğrudan ve dolaylı olarak işletmeye ve ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir. Bu doğrultuda araştırma sosyal medya iletişiminin gösterişçi tüketim üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular ileride yapılacak çalışmalarda marka değeri, marka imajı vb. faktörlerin sosyal medya ve gösterişçi tüketim arasındaki ilişkide aracılık rollerinin incelenmesini sağlayabilir. Aynı zamanda elde edilen bulgular doğrultusunda yapılacak öneriler işletmeleri tanıtım ve reklam faaliyetleri için sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmaya yöneltebilir.

Kavramsal Çerçeve

Sosyal Medya İletişimi

Yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlar insanlar için ne kadar önemliyse iletişim kurmak ve geliştirmek de o kadar önemli bir ihtiyaçtır. Bireyler veya grupların birbirleri arasındaki bilgi aktarımı ve duygu paylaşımları iletişim yoluyla gerçekleşmektedir. İnternetin hayatımıza girmesi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarının tür ve fonksiyonlarında da önemli değişiklikler olmuştur (Demir & Yıldız, 2020, s. 115).

Sosyal medya insanların kendi profillerini oluşturabildiği, profiline erişimle ilgili kısıtlamaları düzenleyebildiği, takip ettiği veya etkileşim halinde bulunduğu insanların paylaşımlarını düşüncelerini veya etkileşimlerini takip edebildiği, web 2.0 teknolojilerinden faydalanan sanal bir platformdur. Başlangıçta büyük ölçüde metin tabanlı olan sosyal medya daha sonra hızla gelişerek ses, görsel ve animasyonlu içerikleri kapsar hale gelmiştir. Dinamik bir yapıya sahip olan sosyal medya ortamında sürekli yeni uygulama ve özellikler ortaya çıkmakta ve öncekiler yerlerini bu yeni uygulama ve özelliklere bırakmaktadır (Boyd & Ellison, 2008, s. 211; Gretzel, 2019, s. 1). Sosyal iletişimin ötesinde etkileşimi de kapsayan bir medya aracı olan sosyal medya her yerden erişilebilen ve ölçeklenebilen iletişim teknikleriyle etkileşimlerinde birey ve toplulukların iletişim kurma şeklini önemli ölçüde değiştirmiştir. Sosyal medya; dergiler, web günlükleri, internet forumları, sosyal bloglar, podcast'ler, mikrobloglar, wiki'ler, videolar, fotoğraflar veya resimler, reyting ve sosyal yer imi dahil olmak üzere birçok farklı form içerir (Baruah, 2012: 2). Sosyal medyanın bu formları günümüzde sadece bireyler tarafından değil, işletmeler tarafından da pazarlama faaliyetleri kapsamında kullanılmaktadır. İşletmeler özellikle ürünlerin tanıtımı ve tüketicilerle etkileşim kurmak için sosyal medyayı aktif olarak kullanmaya başlamışlardır. İşletmelerin sosyal medyada gerçekleştirdikleri reklam iletişimi; web sitesine, online reklamlara ve reklamlarda yer alan ürünlere yönelik tüketici tutumlarını önemli derecede etkilemektedir (Campbell & Wright, 2008, s. 62). Sosyal medya tüketicilerin güdülerini harekete geçirerek algıları üzerinde etkili olmaktadır. Tüketiciler moda ile ilgili yeni gelişmeleri, yeni ürünleri ve trendleri sosyal medya üzerinden takip etmekte ve hiç ihtiyacı olmasa bile sosyal medyada karşısına çıkan bir ürünü satın almak isteyebilmektedir (Koroğlu & Yıldız, 2021, s. 1107).

Marka Duygusu

Markaların somut özelliklerinin yanı sıra bazı soyut özellikleri de bulunmaktadır (Ailawadi et al., 2003, s. 10). Markalar genellikle sahip oldukları bu özellikler sayesinde tüketicilerde duygusal bir etki oluşturmaktadır. Chaudhuri & Holbrook (2001, s. 82), yaptıkları çalışma kapsamında marka duygusunu markanın sıradan bir tüketicide olumlu duygusal tepki oluşturma potansiyeli olarak tanımlamaktadır (Chaudhuri & Holbrook, 2001, s. 82). Bu çalışmada da marka duygusu bu anlamda ele alınmaktadır.

Tüketici davranışının, öznel duygusal yönleriyle alakalı bir kavram olan marka duygusu, tüketicilerin satın alma sadakati ve davranışsal sadakatleri üzerinde belirleyicidir (Chaudhuri & Holbrook, 2001, s. 90). Matzler et al. (2006, s. 427-428) müşteriyi "mutlu", "neşeli" veya "sevgi dolu" yapan markaların daha güçlü bir tutumsal bağlılığa ve satın alma sadakatine neden olduklarını belirtmektedir. Marka duygusunun tüketicilerin tutum ve davranışları üzerindeki etkisi olmasının yanı sıra bazı tüketici tutum ve davranışları arasında düzenleyicilik rolüne de sahiptir. Örneğin riskten kaçınma davranışı yüksek olan müşterilerin satın alma ve davranışsal sadakatleri de yüksek olmaktadır. Dolayısıyla bu müşteriler daha önce kullandıkları ve memnun kaldıkları markaları satın almaya devam etmektedir. Riskten kaçınmanın marka sadakati üzerindeki bu etkisi dolaylı olarak marka duygusu aracılığıyla gerçekleşmektedir (Matzler et al., 2008, s. 158-159). Bu durum müşterilerin kullandıklarında iyi hissettikleri, mutlu oldukları ve kullanmaktan keyif aldıkları markaları risksiz olarak algıladıkları ve bu nedenle markaları satın almaya devam ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Gösterişçi Tüketim

Gösterişçi tüketim eski dönemlerden beri varlığını koruyan bir tüketim davranışıdır. Veblen Aylaklık Sınıfı Teorisi isimli kitabında gösterişçi tüketimi ele almış ve toplum ile ekonomi arasındaki ilişkileri sosyal sınıf farklılıklarına dayandırmıştır. Veblen çalışmasında gösterişçi tüketimi açık bir şekilde ifade etmiş olsa da çalışmada Amerikan toplumunu dikkate almış ve Amerikan yaşam tarzından ve kültüründen örnekler yer vermiştir. Ancak Veblen'in yaşadığı dönemden günümüze kadar geçen süreçte tüketim dünyasının değiştiği göz önünde bulundurulmalıdır (Güleç, 2015, s. 63). Örneğin geçmiş dönemlerde insanlar sahip oldukları güç ve statüyü çevrelerine göstermek amacıyla gösterişçi tüketim davranışı sergilerken, günümüzde rekabetin de artmasıyla birlikte gösterişçi tüketim ürünlerden ziyade markalara yönelik olarak gerçekleşmeye başlamıştır (O'Cass & McEwen, 2004, s. 25). Gösterişçi tüketimin artık insanların sahip oldukları ürünlerden ziyade sahip oldukları markaları ön plana çıkarmaları yoluyla gerçekleştiği söylenebilir. Ancak günümüzün aşırı tüketen dünyasını anlamak için Veblen'in fikirlerinin önemli bir referans noktası olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Veblen tüketimin amacının sadece biyolojik ihtiyaçları karşılamak olmadığını, tüketimin tüketicinin toplumsal sınıfını göstermek gibi önemli bir fonksiyonunun da bulunduğunu belirtmektedir. İnsanlar statülerini ve saygınlıklarını göstermek için de tüketim davranışı gerçekleştirmektedir (Veblen, 2005, s. 31).

Veblen servet veya gücün kişiye saygınlık kazandıran önemli unsurlar olduğunu ancak kişinin saygınlık kazanması ve bu saygınlığını koruyabilmesinin sadece servet veya güç sahibi olmasına bağlı olmadığını belirtmektedir. Veblen saygınlığın sadece kanıtlandığı takdirde kazanılacağını, bu nedenle servet ve gücün kanıtlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Veblen, 2005, s. 40). Veblenin bu yaklaşımına göre kişi eğer varlıklıysa ve toplum içerisinde önemli bir konumda yer almak istiyorsa varlıklı olduğunu diğerlerine göstermek zorundadır. Gösterişçi tüketim kişinin varlıklı olduğunu diğerlerine göstermesinin yollarından biridir (Yanıklar, 2006, s. 143) ancak sadece varlıklı kişilerin gösterdiği bir tüketim davranışı değildir. İnsanlar diğerlerine özenerek ve onlar gibi olma çabası içerisinde girerek de gösterişçi tüketim gerçekleştirebilir. Gösterişçi tüketimin amacı üründen birtakım faydalar beklemekten ziyade, sahip olunan marka veya ürünün diğer insanlar tarafından zenginlik sembolü olarak algılanmasıdır. Bundan dolayı sahip olunan ürün veya marka aşikar bir biçimde çevredekilere gösterilir (Wong, 1997, s. 199).

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Tüketicilerin kişilik özellikleri ve marka kişiliğinden oluşan marka duygusu, sosyal medya iletişiminden etkilenmektedir. Bu nedenle işletmeler sosyal medya araçları ve sosyal medya faaliyetleri ile tüketicilerle etkileşim kurmaya başlamıştır. Bu etkileşim pek çok yolla gerçekleştirilebilmektedir. Bu yollardan biri de bazı kanaat önderlerinin sosyal medyada kullanılmasıdır. Sosyal medya bazı konularda uzmanlığı olan veya halk tarafından yakından tanınan bu kanaat önderleri aracılığıyla bireylerin kararları üzerinde de etkili olmaktadır (Çelebi, 2020, s. 110). Son dönemlerde sosyal medyada videolar çekip paylaşımlar yaparak önemli sayıda takipçiye ulaşan sosyal medya fenomenleri de işletmelerin dikkatini çekmiş ve markaların ve ürünlerin tanıtımında kullanılmaya başlanmıştır (Avcı & Yıldız, 2019, s. 86). Fenomenler güvenilirlik, uzmanlık, çekicilik gibi özellikleriyle tüketicileri etkilemektedir. Fenomenlerin bu özelliklerinden dolayı ürün ve markalarla ilgili sosyal medya paylaşımları tüketicilerin ürün ve markaya yönelik tutumları üzerinde etkili olmaktadır (Yıldız & Avcı, 2019, s. 192). Orzan et al. (2016) yaptıkları çalışmada sosyal medya iletişimi özelliklerine verilen önemin marka duygusuyla doğrudan ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak H₁ hipotezi oluşturulmuştur;

H₁: Sosyal medya iletişimi marka duygusunu pozitif yönde etkiler.

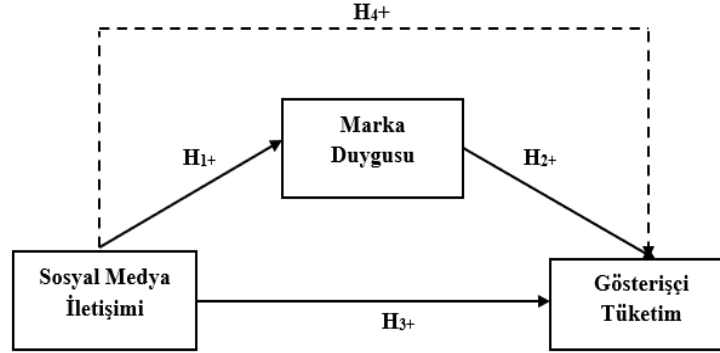
İnsanları tüketime yönelten faktörler çok fazladır. Bazı insanlar fayda elde etmek için bazıları sadece haz elde etmek için alışveriş yapabilirler. Her iki motivasyona sahip insanlar da bulunmaktadır. Bazı insanlar da sadece başkalarını etkilemek amacıyla alışveriş yapabilmektedir. Anlatılan biçimde, psikolojik olarak tatmin sağlayıcı mal ya da hizmetler için gerçekleştirilen harcamalar gösterişçi tüketim olarak adlandırılmaktadır (Güleç, 2015, s. 70). İnsanları gösterişçi tüketime yönelten faktörler çok çeşitlidir. Bu faktörler birey (Babür Tosun & Karşu Cesur, 2018; Boğa & Başçı, 2016; Braun & Vicklund, 1989; Hız, 2011) veya marka (Assimos et al., 2019; O'Cass & Frost, 2002; Shukla, 2008) kaynaklı olabilir. Bireyler özellikle olumlu duygulara sahip oldukları markalara yönelik daha fazla gösterişçi tüketim eğilimindedir. Bu nedenle işletmeler tüketicilerde markalarına yönelik olarak olumlu duygular oluşturmak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan önemli bir kısmını da sosyal medya üzerinden yürütmektedirler. Sosyal medya üzerinden gerçekleştirdikleri faaliyetlerle tüketicilerde markalarına yönelik olumlu duygular oluşturarak, ihtiyaçları olmayan ürünleri de onlara satabilmektedirler. Yapılan çalışmalar sosyal medya iletişimi ve marka duygusunun gösterişçi tüketim üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Thoumrunroje (2014) çalışmasında sosyal medya yoğunluğunun gösterişçi tüketim üzerinde hem doğrudan hem de elektronik ağızdan ağıza pazarlama aracılığıyla dolaylı etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Widjajanta et al. (2018) çalışmasında sosyal medya kullanımı ve benlik saygısının gösterişçi tüketim üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Avcılar & Atalar (2019) çalışmasında narsist kişilik özelliklerinin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisinin bir kısmının sosyal medya bağımlılık düzeyi üzerinden gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. Akçalı & Hacıoğlu (2021) sosyal medya kullanım sıklığının kompulsif satın alma davranışı üzerindeki etkisinde gösterişçi tüketim ve materyalizmin aracılık rolünü incelediği çalışmada sosyal medya kullanım sıklığının gösterişçi tüketim boyutları üzerinde pozitif etkisi olduğunu tespit etmiştir. Ekşi vd. (2022) algılanan sosyal medya pazarlamasının gösterişçi tüketim üzerindeki etkisinde influencer pazarlamanın aracılık rolünü incelediği çalışmada sosyal medya pazarlama faaliyetlerinin gösterişçi tüketim üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Tokgöz (2020) dış görünümde markalı ürün kullanma bilincinin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisinde marka duygusu ve cinsiyetin düzenleyici rolünü incelediği çalışmada, dış görünümde markalı ürün kullanma bilincinin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisinin marka duygusu yüksek olan tüketicilerde daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

H₂: Marka duygusu gösterişçi tüketimi pozitif yönde etkiler.

H₃: Sosyal medya iletişimi gösterişçi tüketimi pozitif yönde etkiler.

H₄: Marka duygusunun sosyal medya iletişimi ve gösterişi tüketim arasındaki ilişkide aracılık rolü bulunmaktadır.

Gerçekleştirilen literatür incelemesi ve hipotezler doğrultusunda oluşturulan araştırma modeli Görsel 1'de gösterilmektedir.

Görsel 1 Araştırma modeli

----- Dolaylı Etki
 _____ Doğrudan Etki

Yöntem

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü bireyler (yaklaşık 62 milyon) oluşturmaktadır. Araştırma verilerini toplamada örnekleme ulaşmadaki zaman ve maliyet kısıtından dolayı kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğü hesaplanırken literatürde tavsiye edilen örnekleme kuralları ve yöntemler dikkate alınmıştır. MacCallum et al. (2011) bir araştırmada örneklem büyüklüğü için ankette yer alan ifade sayısının dört katı olmasının yeterli olduğunu belirtmektedir. Yazıcıoğlu & Erdoğan (2004)’a göre ise 62 milyonluk bir evrende ,05 hata payı ve .95 güvenilirlik düzeyinde örneklem büyüklüğü için 384 sayısı yeterlidir. Bu doğrultuda araştırmanın örneklem büyüklüğü olan 514 sayısının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Araştırma Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 26.01.2023 tarih ve 02.22 sayılı kararıyla etik açıdan uygun bulunmuştur. Etik kurul izni alındıktan sonra 30.01.2023-15.02.2023 tarihleri arasında Google Forms üzerinden oluşturulan anket formu Facebook, Instagram ve WhatsApp üzerinden online olarak katılımcılara ulaştırılmıştır. Bu şekilde elde edilen 514 anket formu incelendikten sonra tüm formların doğru doldurulduğu ve analize uygun olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan kadın ve erkek sayısı birbirine eşittir (f=257, m=257). Katılımcıların yaş ortalaması ise 32 olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu lise (%22,8) veya lisans (%38,7) mezunudur. Diğer katılımcıların %18,1’i ön lisans mezunu, %13,8’i yüksek lisans veya doktora mezunu, %6,6’sı ise ilkokul veya ortaokul mezunudur. Katılımcıların gelir durumları incelendiğinde gelir gruplarının oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %18,1’i asgari ücret veya altında (asgari ücret 8.506 TL), %32,9’u 8.507 TL-13.500 TL arasında, %22,8’i 13.501 TL-18.500 TL arasında, %26,3’ü 18.501 TL ve üzerinde aylık gelire sahiptir.

Veri toplama yöntemi ve araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Daha fazla kişiye ulaşmak için Google Forms üzerinden online olarak oluşturulup dağıtılan anketler 5’li likert (1-Kesinlikle Katılmıyorum...-5-Kesinlikle Katılıyorum) olarak hazırlanmıştır. Ankette sosyal medya iletişimi, marka duygusu

ve gösterişçi tüketim davranışını belirlemeye yönelik ölçeklerin yanı sıra demografik bilgileri içeren sorular da yer almaktadır.

Sosyal Medya İletişimi Ölçeği: Katılımcıların tüketime yönelik sosyal medya iletişimi algılarını ölçmek için Powers et al. (2012) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Balıkçioğlu & Volkan (2016) tarafından yapılan altı ifade ve tek boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. Analiz sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,83 olarak tespit edilmiştir.

Marka Duygusu Ölçeği: Katılımcıların marka duygusunu ölçmek için Chaudhuri & Holbrook (2001) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Tokgöz (2020) tarafından yapılan üç ifade ve tek boyuttan oluşan marka duygusu ölçeği kullanılmıştır. Analiz sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,95 olarak tespit edilmiştir.

Gösterişçi Tüketim Ölçeği: Katılımcıların gösterişçi tüketim davranışlarını ölçmek için Chung & Fischer (2001) tarafından geliştirilen ve Türk & Erciş'in (2017) çalışmasında kullandığı dört ifade ve tek boyuttan oluşan gösterişçi tüketim ölçeği kullanılmıştır. Analiz sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,81 olarak tespit edilmiştir.

Analizler

Araştırmada yer alan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerliliklerini test etmek için Cronbach Alpha katsayıları, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonuçları incelenmiştir. Ölçeklere ait Cronbach Alpha katsayıları ve AFA sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Table 1 Güvenilirlik ve açıklayıcı faktör analizi sonuçları

Değişkenler	Faktör Yüklere	KMO	Varyans Yüzdeleri	Öz Değer	p
Sosyal Medya İletişimi (Cronbach Alpha: ,835)		,830	55,085	3,305	,000
SM1- Sosyal medya, bir marka/ürün ile ilgili düşüncemin değişmesine katkı sağlar.	,745				
SM2- Nihai satın alma kararında sosyal medyanın önemli bir rolü vardır.	,818				
SM3- Sosyal medya, neyi satın alıp almayacağıma dair karar vermeme yardımcı olacak doğru bilgiyi sağlar.	,844				
SM4- Sosyal medya, en iyi satın alma kararını vermeme sağlayacak bilgiye sahipmişim gibi hissetmemi sağlar.	,795				
SM5- Sosyal medya, daha önceden bilmediğim ürünleri/markaları keşfetmemi sağlar.	,638				
SM6- Sosyal medya kullanımını eğlenceli buluyorum.	,573				
Marka Duygusu (Cronbach Alpha: ,952)		,770	91,258	2,738	,000
MD1- Markalı ürünler kullandığımda iyi hissederim.	,949				
MD2- Markalı ürünler kullandığımda mutlu olurum.	,964				
MD3- Markalı ürünler kullanmak bana keyif verir.	,953				
Gösterişçi Tüketim (Cronbach Alpha: ,813)		,793	64,117	2,565	,000
GT1- Belirli bir ürünü satın almadan önce, başkalarının üzerinde iyi bir izlenim bırakmak için satın alınması gereken marka ve ürünlerin ne olduğunu bilmek önemlidir.	,746				
GT2- Belirli bir ürünü satın almadan önce, başkalarının hangi ürün veya markayı kullandığına dikkat ederim.	,834				
GT3- Belirli bir ürünü satın almadan önce, benim dikkate aldığım marka veya ürünü kullananlarla ilgili başkalarının ne düşündüğünü bilmek önemlidir.	,810				
GT4- Belirli bir ürünü satın almadan önce, benim dikkate aldığım ürünü hangi insanların satın aldığını bilmek önemlidir.	,809				

Tablo 1 incelendiğinde sosyal medya iletişimi (KMO=,830; $\chi^2=1173,283$; $p=,000$), marka duygusu (KMO=,770; $\chi^2=1580,394$; $p=,000$) ve gösterişçi tüketim (KMO=,793; $\chi^2=670,282$; $p=,000$) ölçeklerinin KMO değerlerinin 0,60'tan büyük olduğu ve Bartlett Küresellik Testi sonuçlarının anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum örneklemin yeterli olduğunu ve verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Sosyal medya iletişimi ölçeği öz değeri birden büyük, toplam varyansın %55'ini açıklayan tek faktör altında, marka duygusu ölçeği öz değeri birden büyük, toplam varyansın %91'ini açıklayan tek faktör altında ve gösterişçi tüketim ölçeği öz değeri birden büyük, toplam varyansın %64'ünü açıklayan tek faktör altında toplanmaktadır (Karagöz, 2019, s. 953). Tüm ölçeklere ait Cronbach Alpha katsayısı 0,70'in üzerindedir. Ölçeklere ait faktör yükleri sosyal medya iletişimi ölçeğinde ,573-,844; marka duygusu ölçeğinde ,949-,964 ve gösterişçi tüketim ölçeğinde ,746-,834 aralığındadır. AFA sonucunda ölçeklerin geçerlilik, güvenilirlik değerlerinin ve ölçüm gücünün yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra ölçeklerin yapı geçerliliğini doğrulamak için DFA yapılmıştır. DFA sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2 Uyum iyiliği değerleri

	$\Delta\chi^2/ df$	RMSEA	GFI	NFI	CFI	IFI	RFI	TLI
Kabul Edilebilir Değerler	≤ 5	≤ 08	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90
Mevcut Değerler	4,017	,077	,93	,94	,95	,95	,92	,94

Modele ait kabul edilebilir uyum iyiliği değerlerini elde edebilmek için bir adet modifikasyon yapılmıştır. Uyum iyiliği için kabul edilebilir değerler (Meydan ve Şeşen, 2011, s. 37) ve analiz sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir. Tablo 2 incelendiğinde uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. Sosyal medya iletişimi ölçeğinin gözlenen değişkenlerinin standardize edilmiş faktör yüklerinin ,535-,838 arasında, marka duygusu ölçeğinin gözlenen değişkenlerinin standardize edilmiş faktör yüklerinin ,915-,954 arasında ve gösterişçi tüketim ölçeğinin gözlenen değişkenlerinin standardize edilmiş faktör yüklerinin ,647-,764 arasında değişmesi ölçeklerin uyum geçerliliklerini doğrulamaktadır. Ölçeklere ait ortalama, standart hata, çarpıklık, basıklık ve korelasyon değerleri Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3 Tanımlayıcı istatistikler ve değişkenler arası ilişkiler

Ölçekler	Ortalama	Standart Hata	Çarpıklık	Basıklık	Sosyal Medya İletişimi	Marka Duygusu	Gösterişçi Tüketim
Sosyal Medya İletişimi	3,01	,04	-,296	-,128	1		
Marka Duygusu	2,80	,05	,006	-,1146	,513*	1	
Gösterişçi Tüketim	3,02	,04	-,268	-,592	,603*	,562*	1

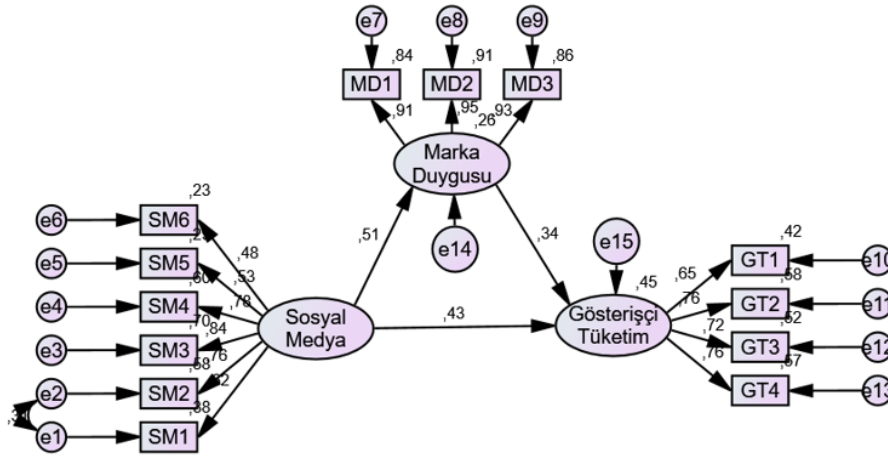
* $p < .01$

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların sosyal medya iletişimi algısı, marka duygusu ve gösterişçi tüketim davranışlarının genel olarak orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ve +2 değerleri arasındadır ve bu sonuç verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Değişkenler arası ilişkiler incelendiğinde sosyal medya iletişimi ile marka duygusu ve gösterişçi tüketim arasında pozitif yönlü orta düzey bir ilişki, marka duygusu ve gösterişçi tüketim arasında da pozitif yönlü orta düzey bir ilişki olduğu görülmektedir (Gürbüz & Şahin, 2017, s. 259).

Bulgular

Araştırma modelinin test edilmesinde Baron & Kenny (1986) tarafından önerilen nedensel adımlar yaklaşımı yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak son dönemlerde Baron & Kenny (1986) adımları olarak isimlendirilen bu yaklaşım bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmektedir. Aracılık analizi için bu yöntemin güçlü bir yöntem olmadığı, bunun yerine bootstrap tekniğine

dayanan yeni yaklaşımın kullanılmasının daha geçerli ve güvenilir sonuçlar vereceği savunulmaktadır. Baron & Kenny (1986) yaklaşımına göre aracılık etkisinden söz edebilmek için toplam etkinin anlamlı olması, bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olması ve bağımsız değişkenin etkisi kontrol altında tutulurken aracı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etkisinin tek başına istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir. Ancak yeni yaklaşıma göre bu şartlar sağlanmasa da aracılık etkisinin varlığından söz edilebilmektedir. Bağımsız değişkenin aracı değişken aracılığıyla bağımlı değişken üzerindeki dolaylı etkisi anlamlı olduğunda aracılık modelinin doğrulanmış olacağı kabul edilmektedir (Gürbüz & Bayık, 2021, s. 6). Bu çalışmada da marka duygusunun sosyal medya iletişimi ve gösterişçi tüketim arasındaki ilişkide aracılık rolünü belirlemek için yeni yaklaşım kullanılmıştır. Gerçekleştirilen yapısal regresyon modeline ait analiz Görsel 2'de gösterilmektedir.

Görsel 2 Modele ait path diagramı

Görsel 2 incelendiğinde uyum değerlerinin sağlanması için SM1 ve SM2 ifadeleri arasında bir adet modifikasyon yapıldığı görülmektedir. Aracılık rolünü belirlemek için yapılan yapısal regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Table 4 YEM aracılık analizi sonuçları

Hipotezler	Toplam Etki	S.H.	C.R.	Dolaylı Etki	p	%95 GA		Hipotez Test Sonuçları
						AL	ÜL	
SM1→ MD	,51	,09	9,537		,000*			Desteklendi
SM1 → GT	,43	,07	6,918		,000*			Desteklendi
MD → GT	,34	,04	6,918		,000*			Desteklendi
SM1 →MD → GT		,03		,17	,000*	,117	,233	Desteklendi

*p < .01 (SM1: Sosyal Medya İletişimi; MD: Marka Duygusu; GT: Gösterişçi Tüketim)

Yapısal regresyon analizinde ilk olarak H₁ (SM1→MD) test edilmiştir. Test sonucunda, sosyal medya iletişiminin marka duygusunu pozitif olarak etkilediği tespit edilmiştir ($\beta = .51$, $p < .01$). Bu sonuçlar H₁ hipotezini desteklemektedir. Çalışmada ikinci olarak, H₂ (MD→GT) test edilmiştir. Aracı değişken olan marka duygusu, gösterişçi tüketimi pozitif olarak etkilemektedir ($\beta = .34$, $p < .01$). Bu durumda, H₂ hipotezi de desteklenmektedir. Bir sonraki adımda, araştırmamızın bir başka hipotezi olan H₃ (SM1→GT) test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre sosyal medya iletişimi, gösterişçi tüketimi pozitif olarak etkilemektedir ($\beta = .43$, $p < .001$). Bu sonuçlar H₃ hipotezini desteklemektedir. Araştırmamızda son olarak, H₄ (SM1→MD→GT) aracılık etki hipotezi test edilmiştir. Sosyal medya iletişimi ile gösterişçi tüketim arasındaki pozitif yöndeki ilişkide marka duygusunun istatistiksel olarak anlamlı bir dolaylı etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır ($\beta = .17$; %95 GA [.117, .233]). Ayrıca, sosyal medya iletişimi ve marka duygusunun birlikte marka imajını açıklama gücünün .45 olduğu tespit edilmiştir (R²=.45). Buna göre, tüketicilerin gösterişçi

tüketim davranışının %45 oranında sosyal medya iletişimi ve marka duygusu ile ilişkili olabileceği bu araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu bulgular neticesinde, H₄ hipotezi desteklenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tüketicilerin sosyal medya iletişimi ve gösterişçi tüketim davranışları arasındaki ilişkide marka duygusunun aracılık rolünü incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen ilk bulgu sosyal medya iletişiminin marka duygusunu pozitif olarak etkilediği yönündedir. Literatür incelendiğinde benzer bulgular elde eden çalışmalar olduğu görülmektedir. Orzan et al. (2016) sosyal medya pazarlama iletişiminin marka duygusunu pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Tüketicilerin markayı kullanmaktan keyif alması veya mutlu olması markadan ne beklediği ile ilgilidir. Kimi tüketiciler markadan fiyat, kalite vb. konularda fayda sağlamayı hedeflerken, bazı tüketiciler ise statü, toplumsal rol, dikkat çekme vb. konularda fayda sağlamayı hedeflemektedir. Günümüzde sosyal medyanın kullanımı nispeten genç nüfus arasında oldukça yoğundur (We Are Social, 2022). Dolayısıyla işletmelerin markaları ve ürünlerinin reklam ve tanıtımında sosyal medyayı kullanmaları, insanların bu marka ve ürünlerle sık sık karşılaşmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda bu marka ve ürünlerin tanıtımında sosyal medyada tanınmış kişilerin kullanılması, bu marka ve ürünlerin kullanıcılarında tanınmış kişilerle aynı markayı kullanma hissiyatı oluşturacağından bu kişilerin markayı kullandıklarında iyi hissetmelerine ve markayı kullanmaktan keyif almalarına yol açabilir.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu sosyal medya iletişiminin gösterişçi tüketim davranışını pozitif olarak etkilediği yönündedir. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara ulaşan çalışmalar olduğu görülmektedir. Ekşi vd. (2022) algılanan sosyal medya pazarlamasının gösterişçi tüketimi pozitif olarak etkilediğini tespit etmiştir. Akçalı & Hacıoğlu (2021) Türkiye ve Almanya'daki farklı sosyo-demografik özelliklere sahip tüketiciler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada sosyal medya kullanım sıklığının gösterişçi tüketimi pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Avcılar & Atalar (2019) sosyal medya bağımlılık düzeyinin narsist kişilik özellikleri ile gösterişçi tüketim arasındaki ilişkide aracılık rolü olduğunu tespit etmiştir. Widjajanta et al. (2018) sosyal medya kullanımının gösterişçi tüketimi pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Thoumrunroje (2014) sosyal medya kullanım sıklığının gösterişçi tüketimi pozitif olarak etkilediğini tespit etmiştir.

Sosyal medya insanların yoğun olarak kullandığı, bilgi topladığı, bilgilerini paylaştığı ve karar verirken başvurduğu bir medya aracıdır. İnsanlar sosyal medya platformlarında takip ettikleri kişilerin fikirlerini önemsemektedir. Özellikle sosyal medyada yer alan kanaat önderleri de diyebileceğimiz bazı uzmanlar ve sosyal medya fenomenleri insanların kararları üzerinde etkili olabilmektedir. İnsanlar bu uzmanların niteliklerini övdüğü ürünleri ihtiyaçları olmasa bile başkaları üzerinde iyi izlenim oluşturmak veya ön plana çıkmak gibi amaçlarla satın alabilmektedir. Dolayısıyla işletmelerin sosyal medyadaki bu uzmanları kullanarak markalarının ve ürünlerinin tanıtımını yapmaları insanları bu ürünleri satın almaya teşvik edebilir. Markanın veya ürünün tanıtımında sosyal medya fenomenlerini kullanmak da tüketiciler üzerinde etkili olabilir. Tüketiciler sosyal medyada ciddi oranda takipçisi olan ve güvenilir ve çekici buldukları bu fenomenlerin kullandıkları veya tavsiye ettikleri ürünleri de satın alma eğilimindedirler (Avcı & Yıldız, 2019, s. 97). Dolayısıyla işletmeler ürün ve markalarının tanıtımı için sosyal medya fenomenlerinden faydalanarak tüketicilerin ihtiyaç duymadıkları ürünleri de satın almalarını sağlayabilir. Diğer bir ifadeyle sosyala medya uzmanları ve fenomenler kullanılarak tüketiciler gösterişçi tüketime teşvik edilebilir.

Araştırmada ulaşılan diğer bulgular marka duygusunun gösterişçi tüketimi pozitif olarak yordadığı ve marka duygusunun sosyal medya iletişimi ve gösterişçi tüketim arasındaki ilişkide aracılık rolünün bulunduğu yönündedir. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara ulaşan çalışmalar olduğu görülmektedir. Tokgöz (2020) tüketicinin marka duygusu ile gösterişçi tüketim davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve tüketicinin marka duygusunun markalı ürün kullanma bilinci ile gösterişçi tüketim davranışı arasındaki ilişkide düzenleyici rolü

bulduğu sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bulgu ve literatürdeki sonuçlar işletmelerin sosyal medyada gerçekleştirdikleri iletişim faaliyetleri ile markalarının çekiciliğini artırarak tüketicileri gösterişçi tüketime yöneltebileceklerini göstermektedir. Ancak bazı araştırma sonuçları işletmelerin sosyal medya ve diğer dijital pazarlama araçlarının tüketiciler üzerindeki etkisinden şüphe duyduğunu göstermektedir (Khan & Siddiqui, 2013, s. 221). Bu çalışmada elde edilen bulgular, söz konusu şüphenin aksini göstermektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle tüketicilerin pek çok ürünü keşfetmek ve bu ürünlere ulaşmak için kullandığı sosyala medyanın tüketicilerin ürünle ilgili son kararını vermesi üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla işletmeler sosyal medya aracılığıyla sahip oldukları markalı ürünlerin toplumun belirli bir kesimi tarafından kullanılan özel ürünler olduğuna, ürün hakkında insanların düşüncelerinin oldukça olumlu olduğuna ve söz konusu ürün satın alındığında başkaları üzerinde iyi bir izlenim bırakılacağına vurgu yaparak tüketicilerde markaya yönelik olumlu duygular oluşturabilirler ve bu yolla tüketicilerin ihtiyaçları olmadığı halde ürünlerini satın almasını sağlayabilirler.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Sosyal Medya İletişiminin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkisinde Marka Duygusunun Aracılık Rolü” başlıklı makalemın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Ailawadi, K.L., Lehman, D.R., & Neslin, S.A. (2003). Revenue premium as an outcome measure of brand equity. *Journal of Marketing*, 67, 1-17. <https://www.jstor.org/stable/30040546>
- Akçalı, İ., & Hacıoğlu, G. (2021, 30 Haziran-2 Temmuz). Sosyal medya kullanım sıklığının tüketicilerin kompulsif satın alma davranışlarına etkisi: Gösterişçi tüketim ve materyalizmin aracılık rolü. 25. Pazarlama Kongresi, Online, ss. 1-20.
- Assimos, B. M., Pinto, M. D. R., Leite, R. S., & Andrade, M. L. D. (2019). Conspicuous consumption and its relation to brand consciousness, status consumption and self-expression. *BBR Brazilian Business Review*, 16, 350-368. <https://doi.org/10.15728/bbr.2019.16.4.3>
- Avcı, İ., & Yıldız, E. (2019). Fenomenlerin güvenilirlik, çekicilik ve uzmanlık özelliklerinin marka tutumu, satın alma niyeti ve elektronik kulaktan kulağa pazarlama üzerindeki etkileri: Instagram örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(38), 85-107. DOI No: 10.35343/kosbed.569351
- Avclar, M. Y., & Atalar, S. (2019). Narsistik kişilik özelliklerinin sosyal medya bağımlılık düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisinin tespiti. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(11), 1374-1407. DOI: 10.26466/opus.553969
- Babür Tosun, N., & Karşu Cesur, D. (2018). Tüketime paranormali: Gösterişçi tüketim ve paranormal inanç ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13(49), 167-186. DOI: 10.14783/maruoneri.vi.349988
- Balıkçioğlu, B., & Volkan, P. (2016). Sosyal medya, televizyon ve ekran iletişiminin materyalizm ve gösteriş tüketimi üzerindeki etkisi: Tüketici sosyalleşmesi perspektifi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 299-319.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Baruah, T. D. (2012). Effectiveness of social media as a tool of communication and its potential for technology enabled connections: A micro-level study. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 2(5), 1-10. <https://www.marketech.ru/history-of-marketing/the-concept-of-social-media/>
- Bayat, M. & Yıldırım, H. (2021). Dini Yönelim Eğilimi ve Sosyal Medya Kullanımının Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 149-172. Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.886937>
- Boğa, Ö., & Başçı, A. (2016). Ağızdan ağıza pazarlamanın gösterişçi tüketim üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(45), 463-489. DOI: 10.14783/od.v12i45.1000020022
- Boyd D., & Ellison N. (2008). Social network sites: Definiton, history and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230. doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

- Braun, O. L., & Wicklund, R. A. (1989). Psychological antecedents of conspicuous consumption. *Journal of Economic Psychology*, 10, 161-187. [https://doi.org/10.1016/0167-4870\(89\)90018-4](https://doi.org/10.1016/0167-4870(89)90018-4)
- Campbell, D. E., & Wright, R. T. (2008). Shut-up I don't care: Understanding the role of relevance and interactivity on customer attitudes toward repetitive online advertising. *Journal of Electronic Commerce Research*, 9(2), 62-76.
- Chaudhuri, A., & Holbrook, M. B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: The role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, 65(2), 81-93. <https://www.jstor.org/stable/3203382>
- Chung, E., & Fischer, E. (2001). When conspicuous consumption becomes inconspicuous: The case of the migrant hong kong consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 18(6), 474-487. <https://doi.org/10.1108/07363760110404378>
- Cin, H. (2019). Lüks Markaların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-21.
- Çelebi, E. (2020). Sosyal medya iletişiminin kurumsal itibar algısı üzerindeki rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 108-118. DOI: 10.30794/pausbed.737870
- Demir, O., & Yıldız, S. (2020). Futbolda sosyal medya iletişimi ve marka değeri: Trabzonspor ve taraftarları üzerine bir çalışma. *The Journal of International Scientific Researches*, 5(2), 111-127. <https://doi.org/10.23834/isrjournal.673051>
- Ekşi, O., Cesur, Z., & Yavuzılmaz, O. (2022). Algılanan sosyal medya pazarlaması'nın gösterişçi tüketim üzerine etkisi'nde influencer pazarlamasının aracılık rolü. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 70-82.
- Göktaş, B., & Tarakçı, İ. E. (2018). Bir tutundurma aracı olarak reklamın sosyal medyada uygulamalarına yönelik bir araştırma: Instagram örneği. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 50-67. DOI: 10.31006/gipad.413041
- Gretzel, U. (2019). *The role of social media in creating and addressing overtourism: Issues, realities and solutions*. Boston: De Gruyter.
- Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen ve gösterişçi tüketim kavramı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 62-82.
- Gürbüz, S., & Bayık, M. E. (2021). Aracılık modellerinin analizinde yeni yaklaşım: Baron ve Kenny'nin yöntemi hâlâ geçerli mi? *Türk Psikoloji Dergisi*, 36(88), 1-14. DOI: 10.31828/tpd1300443320191125m000031
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hız, G. (2011). Gösterişçi tüketim eğilimi üzerine bir alan araştırması (Muğla örneği). *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 117-128.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS-AMOS-META uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Khan, F., & Siddiqui, K. (2013). The importance of digital marketing. An exploratory study to find the perception and effectiveness of digital marketing amongst the marketing professionals in Pakistan. *Journal of Information Systems & Operations Management*, 7(2), 221-228.
- Köroğlu, A., & Yıldız, S. (2021). Sosyal medya ve hedonik tüketimin tüketici tutumu ve tatmin üzerindeki etkisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1106-1123. <https://doi.org/10.33206/mjss.794879>
- Maccallum, R. C., Widaman, K. F., Preacher, K. J., & Hong, S. (2001). Sample size in factor analysis: The role of model error. *Multivariate Behavioral Research*, 36(4), 611-637. https://doi.org/10.1207/S15327906MBR3604_06
- Matzler, K., Bidmon, S., & Grabner-Kräuter, S. (2006). Individual determinants of brand affect: The role of the personality traits of extraversion and openness to experience. *Journal of Product & Brand Management*, 15(7), 427-434. <https://doi.org/10.1108/10610420610712801>
- Matzler, K., Grabner-Kräuter, S., & Bidmon, S. (2008). Risk aversion and brand loyalty: the mediating role of brand trust and brand affect. *Journal of product & brand management*, 17(3), 154-162. DOI: 10.1108/10610420810875070
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- O'Cass, A., & Frost, H. (2002). Status brand: Examining the effects of non-product-related brand associations on status and conspicuous consumption. *Journal of Product & Brand Management*, 11(2), 67-88. <https://doi.org/10.1108/10610420210423455>
- O'Cass, A., & McEwen, H. (2004). Exploring consumer status and conspicuous consumption. *Journal of Consumer Behaviour*, 4(1), 25-39. <https://doi.org/10.1002/cb.155>
- Orzan, G., Platon, O. E., Stefănescu, C. D., & Orzan, M. (2016). Conceptual model regarding the influence of social media marketing communication on brand trust, brand affect and brand loyalty. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, 50(1), 141-156.
- Powers, T., Advincula, D., Austin, M. S., Graiko, S., & Snyder, J. (2012). Digital and social media in the purchase decision process: A special report from the advertising research foundation. *Journal of Advertising Research*, 52(4), 479-489. DOI: 10.2501/JAR-52-4-479-489
- Shukla, P. (2008). Conspicuous consumption among middle age consumers: Psychological and brand antecedents. *Journal of Product & Brand Management*, 17(1), 25-36. <https://doi.org/10.1108/10610420810856495>
- Thoumrungroje, A. (2014). The influence of social media intensity and EWOM on conspicuous consumption. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 148, 7-15. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.009>
- Tokgöz, E. (2020). Dış görünümde markalı ürün kullanma bilincinin gösterişçi tüketim üzerine etkisi: Marka duygusu ve cinsiyetin düzenleyici rolü. *Journal of Yasar University*, 15(59), 584-597. <https://doi.org/10.19168/jyasar.659279>
- Türk, B., & Erciş, A. (2017). Materialism and its associated concepts. *International Journal of Organizational Leadership*, 6, 444-455. <https://ssrn.com/abstract=3335751>
- Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi*. (Çev. Zeynep Gültekin ve Cumhuri Atay), İstanbul: Babil Yayınları.
- We Are Social (2022). Digital 2022: Another year of bumper growth. Erişim Adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/> (Erişim Tarihi: 21.02.2023).
- Widjajanta, B., Senen, S. H., Masharyono, M., Lisnawati, L., & Anggraeni, C. P. (2018). The impact of social media usage and self-esteem on conspicuous consumption: Instagram user of Hijabers Community Bandung member. *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, 10(2), 1-13.
- Wong, N. Y. C. (1997). Suppose You Own the World and No One Knows? Conspicuous Consumption Materialism and Self. *Advances in Consumer Research*, 24, 197-203.
- Yanıklar, C. (2006). *Tüketim Sosyolojisi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, E., & Avcı, İ. (2019). Instagram fenomenlerinin görsel ve sözel paylaşımlarının marka tutumu, marka değiştirme ve elektronik kulaktan kulağa pazarlama üzerine etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 25, 179-198. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.552765>

Extended Abstract

Since social media is one of the most used communication and interaction tools by people, it is also one of the most effective ways for businesses to carry out advertising and promotional activities and reach consumers. However, many business owners still doubt the impact of social media on consumers (Gürdin, 2017: 3). Therefore, examining the effect of social media on conspicuous consumption and making suggestions in this direction will make an important contribution to the literature. In this direction, the research aims to examine the direct and indirect effects of social media communication on conspicuous consumption through brand sentiment.

The population of the research consists of individuals over the age of 18 in Turkey. The sample of the study consists of 514 participants. A questionnaire was used as a data collection tool in the research. The surveys were conducted online. In addition to scales to determine social media communication, brand affect and conspicuous consumption behavior, the survey also includes questions containing demographic information. A six-item and one-dimensional scale developed by Powers et al. (2012) was used to measure the participants' perceptions of consumption-oriented social media communication. The Cronbach Alpha value of the scale was determined as 0.83. Brand affect scale consisting of three items and one dimension developed by Chaudhuri & Holbrook (2001) was used to measure the brand affect of the participants. The Cronbach Alpha value of the scale was determined as 0.95. In order to measure the conspicuous consumption behaviors of the participants, the conspicuous consumption scale consisting of four

items and one dimension developed by Chung & Fischer (2001) was used. The Cronbach Alpha value of the scale was determined as 0.81.

The first finding obtained in this study, which was carried out to examine the mediating role of brand affect in the relationship between consumers' social media communication and conspicuous consumption behaviors, is that social media communication positively affects brand affect. Another finding obtained in the study is that social media communication positively affects conspicuous consumption behavior. Other findings in the research are that brand affect positively affects conspicuous consumption and brand affect has a mediating role in the relationship between social media communication and conspicuous consumption.

Brand affect means that the consumer feels good when using the brand, is happy and enjoys using the brand. Whether consumers enjoy using the brand or are happy is related to what they expect from the brand. While some consumers aim to benefit from the brand in terms of price and quality, some consumers aim to benefit from issues such as status, social role, and attention. Today, the use of social media is quite intense among the relatively young population (We Are Social, 2022). Therefore, the use of social media by businesses in the advertising and promotion of their brands and products will enable people to encounter these brands and products frequently. At the same time, the use of well-known people on social media in the promotion of brands and products will create the feeling of using the same brand as well-known people in the users of these brands and products, so these people will feel good when they use the brand and will enjoy using the brand. Social media is a media tool that people use extensively, to gather information, share their information and apply it when making decisions. People care about the opinions of the people they follow on social media platforms. In particular, some experts and social media phenomena, which we can call opinion leaders on social media, also have an impact on people's decisions. People may buy products that these experts praise, even if they don't need them, to make a good impression on others or to stand out. Therefore, the promotion of their brands and products by using these experts on social media will encourage people to buy these products. Using social media phenomena to promote a brand or product can also affect consumers. Consumers also tend to buy the products they use or recommend by these influencers, which have a significant following on social media and which they find reliable and attractive (Avci & Yildiz, 2019: 97). Therefore, businesses can also benefit from social media phenomena to promote their products and brands. The findings show that businesses can lead consumers to conspicuous consumption by increasing the attractiveness of their brands with their communication activities on social media. Consumers discover many products through social media, reach information about the product through social media, and social media is effective in making the final decision of the consumer about the product. Therefore, businesses can create positive feelings towards the brand in consumers by emphasizing that the branded products they own through social media are special products used by a certain segment of society, that people's thoughts about the product are quite positive and that a good impression will be left on others when the product is purchased.

İnsan Sûresi'nde öne çıkan değerler, öğretim ilkeleri ve yöntemleri

Hakan Özkan¹

²Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Bilimleri Fakültesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

ÖZET

Evrende akıl ve irade sahibi tek varlık insandır. Yeryüzünü imar ve ıslah etme sorumluluğuyla görevlendirilen insan, fitrî yeteneklerine ilaveten vahiy ile desteklenmiştir. Müslümanlar açısından ilahî kelim; inanç, ibadet ve ahlak için kaynak olduğu kadar değer, eğitim ve yöntem bakımından da mutlak bir ölçüdür. Kur'an-ı Kerim'deki sûrelerin din eğitimi açısından incelenmesi, sûrelerdeki değerler ile öğretim ilke ve yöntemlerinin tespit edilmesi, vahye ve yaratıcıya bağlılığın artmasına destek olacaktır. Çalışmada, İnsan Sûresi'nde öne çıkan değerlerin, öğretim ilkelerinin ve yöntemlerinin tespit edilmesi ve açıklanması hedeflenmiş; nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Muhtevasında Allah, âhiret hayatı, insan ve fitratın yer aldığı İnsan Sûresi'ndeki âyetler, anlam içeriğine ve konu bütünlüğüne göre hem tekil hem de çoğul olarak analiz edilmiştir. Çalışmayla birlikte, İnsan Sûresi'nde insanın dünya ve âhiret hayatında başarılı ve mutlu olması için gerekli olan birçok değer, öğretim ilke ve yönteminin yer aldığı tespit edilmiş; vahyin aslı ve usûlüyle insanlar için kaynak, kılavuz ve eğitici olduğu sonucuna varılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Din eğitimi, İnsan, Değer, İlke, İnsan Sûresi.

Prominent values, teaching principles and methods in Surah al-Insan (The Human)

ABSTRACT

Man is the only being in the universe with reason and will. Assigned with the responsibility of building and reforming the earth, man is supported by revelation in addition to his natural abilities. For Muslims, the divine word is not only a source for belief, worship and morality, but also an absolute measure in terms of values, education and method. Examining the surahs in the Qur'an in terms of religious education, determining the values in the surahs and the principles and methods of teaching will support the increase of devotion to the revelation and the creator. In this study, it was aimed to identify and explain the prominent values, teaching principles and methods in Surah al-Human and document analysis, one of the qualitative research methods, was used. The verses in Surah al-Human, which includes Allah, the afterlife, human beings, and human nature, were analyzed both singularly and plurally according to their meaning content and subject integrity. The study concluded that Surah al-Human contains many values, teaching principles and methods that are necessary for human beings to be successful and happy in this world and the hereafter, and that revelation is a source, guide and educator for human beings in its essence and method.

KEYWORDS

Religious education, Human, Value, Principle, Surah al-Human.

Giriş

Mahlukatı en iyi bilen yaratıcı (el-Mülk 67/14), insanın doğasına uygun ve her yönüyle onu tatmin eden din ile insanlığa emir ve yasaklarını bildirmiştir. Akıl, irade ve sorumluluk sahibi mükerrer, seçkin, özgün ve özgür bir varlık olan insan (Aydın, 1987, s. 89), bilgi üretebilme kapasitesiyle diğer canlılardan farklılaşmaktadır. İnsanın hayat tasavvurunu etkileyen ve şahsiyet oluşumunu destekleyen inancın bilişsel, duyuşsal, davranışsal, maddî ve manevî birçok boyutu vardır (Alper, 2013, s. 69-70). Yaratıcının insana yüklediği emanet, hilafet, yeryüzünün imar ve ıslah gibi yükümlülükleri, insanın Rabbine (el-Bakara 2/21; ez-Zâriyât 51/56) kendisine (et-Tahrîm 66/6), topluma (en-Nisâ 4/58; Âl-i İmrân 3/104; Buhârî, 1987, "Şirket", 6; Müslim, t.y., "İman", 78)¹ ve çevreye karşı sorumluluklarının bulunduğunu göstermektedir. İnsan, başıboş ve sorumsuz bir varlık değildir (el-Kiyâme 75/36).

Kur'ân-ı Kerîm, insanlığa gönderilmiş son ilahî çağrıdır. Genel anlamda inanç, ibadet ve ahlak konularını içeren vahiy; asıl ve usûl açısından da insanı yetiştirmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, insanın tüm boyutlarını ve ihtiyaçlarını dikkate almakta, ilahî bir eğitim ile insanın yolunu sürekli aydınlatmaktadır.

Dünya ve âhiret hayatının başarı ve mutluluk bilgisini barındıran vahiy, Hz. Peygamberin örneğiyle insanlara tebliğ edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamberin sünneti, İslam'ın teori ile pratik birlikteliğini sağlamıştır. İnsanın yapısına uygun olarak, hayatın içerisinde seyreden ve karşılaşılan olaylara göre tedricen vahyedilen Kur'ân-ı Kerîm'in tamamlanma süreci yirmi üç yıl sürmüştür. Mekke'de inancın oluşturulmasına yönelik âyetlerle başlayan vahiy süreci, Medine'de uygulama âyetleri ile desteklenerek tamamlanmıştır.

Eğitimin hedef, ilke ve yöntemlerinin belirlenmesinde inançlar da etkilidir (Bilgin, 1988, s. 22). Eğitimin öncelikli hedefi insanın kendini bilmesi, yeteneklerini keşfetmesidir (Bayraklı, 1999, s. 153). Kur'ân-ı Kerîm'de insanın kendisini ve evreni keşfetmesi için hikmet ve ibret nazarıyla çevresine bakması, tefekkür etmesi ve bilinç oluşturması öğütlenmektedir (ez-Zâriyât 51/20-21; el-Gâşiye 88/17-20). Bilgi bilince, inanç eyleme, eylem ahlaka dönüştüğünde daha anlamlı ve kalıcı olmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, salt bilgi ve inancın yeterli olmadığını, amelî bilginin ehemmiyet arz ettiğini, pratize edilen yaşam örneğine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (el-Ankebût 29/2; Âl-i İmrân 3/142).

İlahî kelam, hidâyet kaynağı ve kulluk rehberi olduğu kadar, eğitim için de temel referanstır. Akıl, bilgi ve irade, insanı diğer varlıklardan üstün kılan özelliklerdendir (Kalın, 2021a, s. 7-9, 13-14, 29, 54-55; ez-Zümer 39/9). Kur'ân-ı Kerîm'de inanç ilkesi olarak zikredilen tevhit, aynı zamanda İslam eğitiminin de aslî ilkelerinden biridir (Özbek, 1996, s. 7). İslam düşüncesinde mahlukat birbiriyle etkileşim halindedir, bütünde birlik (tevhit) ve birlikte bütünlük vardır, her şey ahenk ve hikmetiyle yaratıcıyı çağırıştırılmaktadır. Evrende boş yere ve hikmetsiz yaratılan bir şey olmadığına göre (Âl-i İmrân 3/191), her şeyin birbiriyle ilişkisi vardır. Evren içerisinde kendisine yüklenen emaneti ve sorumluluğu birlik ve bütünlük içerisinde idrak eden insan, inancın rehberliğinde düşünce ve eylemlerini disipline edebilmekte, ahlakını olgunlaştırabilmekte, hayata ve evrene doğru bir anlam yükleyebilmektedir.

İslamiyet'e göre tüm insanlar eylemlerinde özgürdür ve onlardan sorumludur. Bu durum, inancın konusu olduğu kadar eğitim için de evrensel bir nitelik arz eder. Sorumsuz bir özgürlük anlayışı, dinin ve eğitiminin oluşturmayı hedeflediği birey, toplum ve düzen ile uyumlu değildir. Kâmil

¹"Allah'ın sınırlarını gözetenlerle çiğneyenler bir geminin kısımlarını kura ile aralarında pay eden ve kurada bir bölümüne geminin üst kısmı, diğer bölümüne de geminin alt kısmı düşen kişilere benzerler. Geminin altındakiler su alacakları zaman yukarıdakilere uğrayıp suyu oradan temin etmektedirler. Bir ara alttakiler: 'Biz suyun kendi payımıza düşen kısmını geminin altını delerek temin etsek de yukarıdakilere hiçbir sıkıntı vermesek olmaz mı?' diye sordular." Hz. Peygamber: "Üsttekiler, alttakilerin böyle yapmasına ses çıkarmazlarsa gemidekilerin hepsi ölür. Onların ellerini tutar (ve böyle yapmalarına engel olurlarsa) kendileri de onlar da kurtulur." Buhârî, 1987, "Şirket", 6.

"Sizden her kim bir kötülük görürse, eğer gücü yetiyorsa eliyle düzelsin. Yetmezse, diliyle düzelsin. Onu da yapamazsa, hiç olmazsa kalbiyle buğz etsin. Fakat bu, imanin en zayıf mertebesidir." Müslim, t.y., "İman", 78.

insan yetiştirme hedefi olan din ve eğitimi, bilgi ve eylem dengesini/tutarlığını önemsemekte, ahlaki yüksek bir değer kabul etmektedir. Emanet ve ıslah sorumluluğunu yerine getirdiği oranda yücelen bir değere sahip olan insan için özgürlük, vazgeçilmezdir. Özgürlük, insana daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Hakikî özgürlük, insanın Rabbine kulluk ile kendisini süflî arzularından azade kılmasıdır, sorumsuz özgürlük anlayışıyla nefse esir ve köle olmak değildir. Kur'ân-ı Kerîm, tercihlerinde özgür olan bireyin aklını ve iradesini doğru kullanmasını, zihnini, kalbini ve nefsinin kötülüklerden arındırmasını öğütlemektedir (el-A'lâ 87/14-15; el-Beyyine 98/5-8).

Çalışmanın Konusu

İnsan Sûresi'nden hareketle vahyin eğitici ve öğretici yönlerinin, ilke ve yöntemlerinin tespiti, öncelikle din eğitiminin konusunu oluşturmaktadır. Çalışmamızın konusu gereği tefsir ve eğitim bilimleri disiplininden yararlanılmış olmakla birlikte, din eğitimi alanında özgün bir bilgi ve içerik sunulması hedeflenmiştir. Din eğitimi alanında farklı sûreler için yapılmış olan çalışmalar, makalemiz için örneklik teşkil etmektedir. İnsan Sûresi özelinde yapılan bu çalışmanın farklı sûreler için yapılacak çalışmalara rehber olacağı, din eğitimi bilimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Akl ve iradenin yanı sıra vahiy ile desteklenen insanın, ilahî kelimadan faydalanma vesileleri çok çeşitlidir. Kur'ân-ı Kerîm'in temel konusu Allah ve insan olmakla birlikte, sûre ve âyetlere göre farklı konular insanın idrakine sunulmuş; birey, aile, toplum, devlet, çevre, eğitim ve işle ilgili ahlaki ilkelere de yer verilmiştir (el-İhlâs 112/1-4; el-İnsân 76/1-31; en-Nisâ 4/59; et-Tahrîm 66/6; el-Ğâşiye 88/1720).

Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerde yer alan değerlerin, öğretim ilkelerinin ve yöntemlerinin tespiti ve tahlili, özellikle din eğitimi açısından önem arz etmektedir. Sûrelerin değerler, öğretim ilkeleri ve yöntemleri açısından analiz edilmesi, vahyin farklı yönlerinin inkişafına vesile olmaktadır.

Çalışmada, İnsan Sûresi özelinde insanın yaratılış gayesine uygun ve fitratıyla uyumlu, İslam din eğitimi içeriğinin hazırlanmasına katkı sunacak, ruhî gelişime öncülük edecek değerlerin, öğretim ilke ve yöntemlerinin açıklanması hedeflenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı çalışmada İnsan Sûresi'nde geçen değerler, öğretim ilkesi ve yöntemleri tasnif edilerek, din eğitimi açısından yorumlanmıştır. Nitel araştırma; araştırılan olay, kişi ya da olguların ölçülebilir özellikleri yerine, daha ayrıntılı ve anlamaya yönelik "nasıl ve neden" gibi sorularla ortaya çıkarılmaya çalışılan araştırmalardır (Kıral, 2020, s. 172). Doküman analizi, literatür taramasıyla araştırmaya dahil edilecek konu hakkında bir çalışma havuzu oluşturularak (Ültay v.d., 2021, s. 191) verilerinin gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilmektedir (Sak v.d., 2021, s. 228).

Din ve İnsan

İnsanın maddî ve manevî ihtiyaçlarını çözümleyen (Bilgin v.d., 1999, s. 39), bireyin Rabbiyle, kendisiyle, diğer insanlarla ve çevresiyle ilişkilerini düzenleyen din (Şaban, 1990, s. 176), hayatın gerçek anlam ve değerini belirlemektedir (Serinsu, 2000, s. 115; Akıncı, 2004, s. 23). Dinler, insanları sahte ilahların boyunduruğundan ve tahakkümünden kurtarmak, doğru yolu uygulamalı bir şekilde göstermek için gönderilmiştir. Son iki asırdan beri dini değersizleştirme, menfaatçiliği merkezî bir ilke hâline getirme çabaları olsa da dinin insan ve hayat ile bağı kopmamış, dinin varlığı ve etkisi devam etmiştir (Carrel, 1965, s. 172). İradesi ve hürriyeti, asılsız tanrılar tarafından gasp edilmeye çalışılan insan, dinler aracılığıyla gerçek yaratıcı ve Rab olan Allah'a kulluk ile hakiki özgürlüğüne kavuşabilmektedir. Tarihsel süreçte insanoğlunun hürriyeti, uydurulmuş tanrı ve dinler tarafından sekteye uğra(tıl)mış olsa da Allah, bildirdiği hak ve hakikatlerle insana gerçek özgürlüğünü iade etmiştir (Pak, 1999, s. 268).

İnsanoğlu, doğru yoldan çıktığı her dönemde ilahî mesaja ve hakikat önderlerine konu ve muhatap olagelmıştır. Vahiy, insanoğluna fitratını, misakını ve sorumluluklarını hatırlatmakta, akıl ve iradenin doğru kullanımıyla eğitimi ve ahlaki öğütlemekte, mutlak hakikatin, özgürlüğün ve iyiliğin kılavuzluğunu yapmaktadır (Ayasbeyoğlu, 1968, s. 26). İlahî kitaplar ve peygamberler, hidâyet kaynağı olduğu kadar, eğitim ve öğretimin de başat kılavuzudur. İslam inancında eğitim ve öğretimin bütünleşik hâlini temsil eden vahiy, insanlar için gerçek bilgi kaynağı ve rehberdir (el-Bakara 2/2; Âl-i İmrân 3/7). Allah, insanlardan istediği kulluğun bilgisini ve uygulamasını ilahî mesaj ve elçileriyle insanlığa ulaştırmıştır (el-Bakara 2/213). Kur'ân-ı Kerîm, insanlar için dünyada nasıl yaşanması gerektiğine dair teorik bilgi ihtiva ederken, Hz. Peygamber de vahyin pratik yönünü temsil etmektedir (el-Ahzâb 33/21, 40). İlahî öğretiler, insanın ihtiyacı olan maddî, manevî, zihinsel, duygusal, davranışsal, bireysel, toplumsal, psikolojik ve sosyolojik bilgi ve erdemi ihtiva etmekte; her iki dünyanın başarı ve mutluluğu için kılavuzluk etmektedir (el-En'âm 6/38).

Varlığıyla hayata anlam katan insan, iradî tercihleriyle iyiliğin veya kötülüğün öznesi olabilmektedir. Fizyolojik, psikolojik, sosyal, bilişsel ve duygusal gibi birçok yönü bulunan insan, İslam düşüncesinde küçük bir âlem; âlem de büyük bir insan olarak tasavvur edilmektedir (Aydın, 2000, s. 22-330-331; Öz, 2020, s. 139).

Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılışı, üstünlükleri ve zayıf yönleri, nitelikleri, gayesi, görevleri ve sorumlulukları açıklanmıştır. İlahî öğretilerle yolu aydınlanan insan, yaratıcının buyruklarına itaat ettiğinde hakikî misyonunu gerçekleştirmiş olduğundan Allah katında değeri artmakta (el-Hucurât 49/13); şeytana ve hevasına uyduğunda O'nun nezdinde değeri düşmektedir (el-Furkân 25/44).

Hayat, insanın rüştünü ispat edebilme yolculuğudur (Hacımuftuoğlu, 2010, s. 5). Anlamsız bir hayat, bireyi boşluğa düşürmektedir (Frankl, 2018, s. 110-114). Hayata değer ve anlam katmakla görevli insan (Onur, 2000, s. 382; Arvasi, 1990, s. 67), kendisinden güçlü ve yüce bir varlığa sığınma ve bağlanma ihtiyacı hissetmektedir. İnsandan beklenen, hak duyarlılığı ve sorumluluk bilinciyle, hayatı değerli ve anlamlı görerek, özgür iradesiyle doğru tercihler yapması ve eylemlerini sürdürmesidir (Frankl, 2018, s. 144).

Eğitim ve Değer

Talim, terbiye, tedip, tedrisat kelimelerine karşılık gelen ve farklı tanımları yapılan eğitim (Ayhan, 1982, s. 12; Tezcan, 1981, s. 4; Bilhan, 1991, s. 51) en genel ifadeyle *"bireysel gelişim ve sosyal yeterliliklerin kazanılmasına yönelik amaçlı bir eylem olarak, insana, kendi içsel doğasını gerçekleştirmeye çalıştığı süreçte birtakım zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yetenekler, davranışlar ve bilgiler kazandırılması yönündeki etkinliklerin tümü"* (Gökçe, 2000, s. 125) olarak tanımlanmaktadır. İnsanda var olan potansiyelin geliştirilmesi ve bireyin tüm boyutlarıyla daha üstün bir seviyeye ulaşması için planlı ve hedefe yönelik eğitim hem zaruridir hem de bir süreçtir (Dodurgalı, 1995, s. 9-12; Fidan v.d., 1998, s. 12; Bilgin, 1988, s. 7).

Rab kelimesinin sahip olma, terbiye etme ve disiplin altına alma gibi anlamları (Râgıb, 2007, s. 587-589; Bayraklı, 2009, s. 105) nedeniyle Allah, ilahî mürebbi kabul edilmektedir. Terbiye kelimesi Allah için kullanıldığında, Allah'ın insanın gelişimi ve yetiştirilmesindeki disiplini anlamına gelir (Tâhâ 20/49-50; Râgıb, 2007, s. 587-589). Hz. Peygamberin *"Rabbim beni terbiye etti, ne güzel terbiye etti."* (Süyûtî, t.y., s. 1/12) ifadesi, bu disiplini anlatan güzel bir örnektir. Terbiye, insan için kullanıldığında ise bir başka insanı eğitmek, onu iyiye ve doğruya yöneltmek anlamına gelmektedir (Râgıb, 2007, s. 587-589; Keyifli, 2013, s. 107). Buna göre terbiye kelimesinin ilahî ve beşerî yönleri olduğunu söylemek mümkündür (Çalışkan, 2017, s. 103-104).

Tüm eğitim faaliyetlerinin bir gayesi ve hedefi bulunmakta, eğitim ve öğretimden beklenen fayda, şartlara göre değişebilmektedir (Öcal, 2005, s. 5-6). Eğitim, insan gelişiminin zorunlu önkoşuludur (Miser, 1999, s. 101). İnsan hayatının tüm safhaları, eğitimle iç içedir. İnsan,

düşünen, gelişen ve değişen bir varlıktır (Demirel, 2010, s. 153); birey dünyadaki ve âhiretteki hedeflerine bilgi ve eğitim ile ulaşabilmektedir.

Din ve eğitim, insanlıkla yaşattır, hedefleri ortaktır (Koçer, 1981, s. 20). İslamiyet'e göre insanın Allah nezdindeki kıymeti, din ve eğitime verilen değerle doğru orantılıdır. Din eğitimi, bireyin dîni düşünce ve eylemlerinde, kendi yaşantılarıyla kasıtlı olarak istendik değişim oluşturma sürecidir (Tosun, 2010, s. 23). Din ve din eğitimi, insanın maddî ve manevî yönden sağlıklı ve doğru gelişmesine katkı sağlarken (Bilhan, 1981, s. 96), bireyin kişisel ve toplumsal gelişimini destekleyecek bilgi ve beceriyi kazanmasına da rehberlik etmektedir.

Her birey, doğası gereği farklı özelliklere sahiptir. İnsanlar birbirlerine benzeseler de öğrenme ve öğretme süreçleri açısından farklıdırlar. İslamiyet, insanların farklı özelliklerini göz önüne alan ve eğitim konusuna özel önem veren bir dindir. İslam'a göre ilk ve en yüce muallim olan Allah (el-Bakara, 2/31), dünya ve âhiret hayatında insanların ihtiyacı olan bilgiyi paylaşarak onları vahiy ile belirli bir amaca yönelik olarak eğitmekte; ilmin salih amele ve ahlaka dönüşmesini öğütlemektedir (en-Nisâ 4/170; es-Saff 61/10-13). Kur'ân-ı Kerîm, aklına ve gönlüne hitap ettiği insanları doğru yola ulaştırmayı ve onların mutluluğunu hedeflemektedir (Yûnus 10/25-en-Nisâ 4/26-28).

İnsan, hidâyet ve eğitim için akıl kabiliyetine ilave olarak ilahî desteğe ihtiyaç hissetmektedir. İlahî öğretiler, insanın maddî ve manevî, fizyolojik ve içgüdüsel ihtiyaçlarını bütünlük içerisinde çözümlerken, bireysel ve toplumsal hayata ilişkin düzenlemeler de yapmaktadır. *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"* (Hûd 11/112), *"Ey iman edenler, niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?"* (es-Saf 61/2), *"Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?"* (el-Bakara 2/44), *"Bilerek hakkı bâtil ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin."* (el-Bakara 2/42), *"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor."* (en-Nisâ 4/58) *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmese."* (el-Mâide 5/8) âyetleri, İslam'ın bireysel ve toplumsal hayatla ilgili ilke ve esaslarına örnek gösterilebilir.

Değer kavramı ise insanın hayatına anlam katan, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarına yön veren kişilik özellikleridir (Meydan, 2012, s. 10-13). İnsanı yücelten, geliştiren ve diğer varlıklardan ayıran en önemli niteliklerden biri, değerdir. Bilgi, bilinç ve sevgiye dayalı içselleştirilmiş değerler, karaktere dönüşmekte ve kalıcı olmaktadır. Değer ve ahlak kavramları benzer içerikleri nedeniyle birbirinin yerine kullanılabilir. İdeal insan karakterini şekillendirme ve bireyin eylemlerine rehberlik etme işlevi olan değerler, eğitim ile şekillenmekte, inanç ve uygulama ile içselleştirilmektedir. Din, felsefe ve düşünce tarihinde ahlakın ve değerlerin kaynağı tartışılrsa da (Şentürk, 2010, s. 52) dinin, etkin değer üreten ve standart iyilik ölçütü belirleyen kutsal bir kurum olduğu söylenebilir. Bireyin ve toplumun değerleri, bu değerlerin kaynakları farklılık gösterebilse de insanlığın ortak mirası kabul edilen saygı, sevgi, adalet ve hoşgörü gibi evrensel nitelikte standart değerler de mevcuttur. Değerler, insanların dîni değerleri anlamalarına ve uygulamalarına yardımcı olan din eğitiminin de önemli bir bileşenidir ve birbirleriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır.

Öğretim İlkeleri ve Yöntemleri

İnsanın benliğini oluşturması ve geliştirmesi, kendini ve çevresini tanıması ve sosyalleşmesi, eğitim-öğretimin ve dinin temel konusudur. Eğitimin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak üzere öğrenme ve öğretme süreçlerinde, eğitim programlarının hazırlanmasında ve geliştirilmesinde, derslerin işlenmesinde genel öğretim ilkelerine dikkat edilmesi önem arz etmektedir. İslam din eğitimi için kullanılan eğitimin ilke ve metotları, günümüz modern eğitim sistemleri tarafından da kabul edilmekte ve uygulanmaktadır (Gökçe, 2000, s. 94). Kur'ân-ı Kerîm'de var olan eğitim etkinliği strateji, yöntem ve ilke kavramlarını çağrıştırmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 2-3).

Belli hedeflere ulaşmak için planlı, programlı ve insicamlı yürütülen uygulamalar bütününe öğretim denilmektedir (Yeşilyurt, 2020, s. 264; Cebeci, 2010, s. 3). Eğitim-öğretim süreçlerindeki genel esasları oluşturan, takip edilmesi gerekli olan evrensel fikir ve unsurlar, temel bilgi/ölçü ve kurallar ilke olarak isimlendirilirken (Aydın v.d., 2014, s. 38), eğitim sırasında izlenen genel yol ise yöntem (Öcal, 2005, s. 227-228) olarak tanımlanmaktadır.

Eğitim bilimleri disiplinde kabul görmüş öğretim ilkeleri; hedeflerden (amaç-kazanım) haberdar etmek, bireye görelilik, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, somuttan soyuta, aktiflik (aktivite yaparak ve yaşayarak öğrenme), sosyallik (otoriteye itaat ve özgürlük), hayata yakınlık, güncellik, ekonomiklik, bütünlük (Aydın, 2015, s. 10-20), rehberlik, açıklık, bilginin kullanılması, ilişki kurma, fazla duyu organına hitap etme, teknoloji ve araç-gereç kullanımı, basitten karmaşığa (kolaydan zora), değerlendirme, dikkat çekme, ön bilgileri kullanma-uyarma, ipucu, pekiştirme, tekrar, geribildirim, bilgi ve becerinin güvence altına alınması ilkesi şeklinde açıklanabilmektedir (Yeşilyurt, 2020, s. 267-284). Öğretim yöntemleri ise; anlatma, soru-cevap, problem çözme, örnek olay incelemesi, tartışma, gezi gözlem ve buldurma (Sokrates) yöntemi şeklinde tasnif edilebilmektedir (Aydın, 2015, s. 125-369; Akyürek, 2017, s. 123-124).

İnsan Sûresi'nin Değerler, Öğretim İlke ve Yöntemleri Açısından Analizi

Kur'ân-ı Kerîm'deki her sûrede farklı konulara yer verilmektedir (Hûlî, 1995, s. 78-79). Kur'ân-ı Kerîm'in ana konusu olan Allah, insan, âhiret hayatı, ahlakî değerler, yaratılış ve fitrat, İnsan Sûresi'nin de muhtevasını oluşturmaktadır. Din öğretimi yöntemlerinden kabul edilen terhib (özendirmek) ve terhib (sakındırmak) (Cebeci, 2010, s. 16-17), Kur'ân-ı Kerîm'in ve risâletin genel metodu olmakla birlikte, İnsan Sûresi'nde de etkileyici edebî bir üslûp ile kullanılmaktadır.

İnsan Sûresi'nde şükreden, hayırlı faaliyetler için gayret eden, dürüst, takvalı, cömert, sabırlı, Allah'ı anan ve O'na itaat eden insanlar övülmekte; yaratıcıyı inkâr eden, nankörlük ve isyan eden, dünyayı âhirete tercih edenler yerilmektedir (Öztürk, 2020, s. 118). Sûre, insanın yaratılış öncesini ve sınava tâbi olacak hilkat serüvenini hatırlatarak başlamakta, imtihan için verilen nimetlerin yerinde kullanılması, hür irade sonucu gerçekleşen tercihlerin karşılığının görüleceği haberiyle sona ermektedir. Sûrenin seyri, insanın dünya ve âhiret hayatının tasviri mahiyetindedir.

Adını, ilk âyette geçen insan kelimesinden alan; dehr, emşâc, ebrâr ve hel etâ isimleriyle de anılan İnsan Sûresi, Medine'de vahyedilmiştir ve otuz bir âyettir (Yaşaroğlu, 2001, s. 331-332). Mushaftaki sıralamada yetmiş altıncı, iniş sırasında doksan sekizinci sûre olan İnsan Sûresi'nde genel olarak; insanın yaratılması, düşünmeyi sağlayacak kabiliyet ve imkânların verilmesi, ilahî öğretilerle beşerin yolunun aydınlatılması ve insanın hür irade sahibi olması, dünya hayatının imtihan olması, vahye tabi olanlara mükâfat verileceği, yaratıcıyı ve dinini inkâr edenler ve O'na isyan edenler için ceza verileceği, nankörlere ve günahkârlara itaat edilmeyeceği, Rabbin sürekli hatırdadır tutulması, ahlakî değerler, dünya hayatının aldatıcılığı, âhiret hayatının unutulması, yaratılışın ve fitratın mükemmelliği ile Kur'ân-ı Kerîm'in bir öğüt olduğu anlatılmaktadır.

İnsan Sûresi'nin ilk âyetlerinde, insanın yaratılmasından önceki döneme ve varlıklara işaretler, beşerin bütüncül sistem içerisindeki yeri hatırlatılmaktadır:

"Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir. Hakikatte biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; imtihan edelim diye onu işitir ve görür kıldık."

Sûrenin ilk âyetinde hayatın öncesi hatırlatılmakta, devam eden âyette insanın sorumluluk sahibi olmasına yönelik donanımlarla teçhiz edildiği ve imtihan edileceği vurgulanmaktadır. Başboş yaratılmayan insanın (el-Kıyâmet 75/36), hayatın öncesi ve sonrasıyla bir ilişkisi bulunmaktadır. Âyette insanın varlık öncesindeki yokluğunun ve yaratılış maddesinin hatırlatılması, nankörlüğe götüren ve eğitimi engelleyen kibir hastalığına karşı uyarı mahiyetindedir (Karaman v.d., 2014, s. 5/516-517).

İnsanın kendini bilmesi, Rabbini bilmesine ve tanımasına yardımcı olmaktadır. Sûrenin 2. âyetinde yaratılış konu edildikten sonra dünya hayatının imtihan olmasından bahsedilmekte, varoluş ile sınama arasında irtibat kurulmaktadır (Kurtubî, 2003, s. 18/257). Kur'ân-ı Kerîm, insanın yaratılış maddesini ve evrelerini farklı sûrelerde çeşitli kavramlarla tanımlamaktadır (el-Enbiyâ 21/30; el-Kehf 18/37; es-Saffât 37/11; Fâtır 35/11; el-Mü'minûn 23/12-14, 67; es-Secde 32/7; el-Hicr 15/26-29; er-Rahmân 55/14). İnsan Sûresi'nin genelinde anlatılan insanın yaratılış süreci, hayatın öncesi, kendisi ve sonrasıyla ilişkilendirilmesi, insanın varoluşsal kaygısını gidermesine yardımcı olmaktadır (Mehmedoğlu, 2005, s. 111).

İslamiyet, sunduğu bütüncül fikirlerle insana ve hayata anlam ve değer katmaktadır (Güllüce, 2001, s. 1; Güngör, 1996, s. 87; Günay, 2012, s. 615). İnsanın imtihan edilmek üzere işiten ve gören bir varlık olması, başıboş yaratılmadığının, bilgiye ulaşabilecek vasıtalara sahip olduğunun, iradesinin ve sorumluluğunun bulunduğunu göstermektedir. Dünya hayatında yaratıcıya kul olmak için insana verilen görme ve işitme yeteneği, yüzeysel anlamda salt gözün görmesi, kulağın duymasından ibaret değildir. İnsanı diğer varlıklardan farklılaştıracak ve sorumlu kılacak olan, kalbin hakikati görmesi ve işitmesi imkânıdır (Mâtürîdî, 2010, s. 16/318). İnsanın akıbeti yaratıcı tarafından bilindiği hâlde ilahî teklife muhatap olması, sorumluluk gerektiren nimetlerle donatılması ve dünya hayatında sınanması, âhiret hayatındaki itirazın engellenmesi, bireyin akıl ve irade sahibi olduğu hâlde kendi hür seçimleri neticesinde ulaştığı mertebeyi göstermeye matuftur (Kutub, 1991, s. 10/300-301).

İnsanın imtihan edilmesi, Rabbine itaatinin sınanması şeklinde açıklanmaktadır (Kurtubî, 2003, s. 18/256-257). Rabbine kulluk için halife olarak yaratılan, yeryüzünü imar ve ıslah sorumluluğu bulunan insanın, toplum ve çevreyle de iletişim kurması gerekmektedir (Er, 1998, s. 190). İnsan, bireysel ve toplumsal eylemleriyle yeryüzündeki misyonunu gerçekleştirebilmektedir. Varlığın mahiyetinin açıklanması, otoritenin ve kuralların idrakine zemin hazırlamaktadır. İnsanın evrendeki konumunun belirginleşmesi, yaratıcının ve ilahî öğretilerin kabulüne yardımcı olmaktadır. İlahî bilgilendirme, teklif ve sorumluluk için zaruridir. Kaldı ki Allah, peygamber göndermediği toplulukları sorumlu tutmamıştır (el-İsrâ 17/15). Eğitimde ve din eğitiminde de insanlara öncelikle bilgi, sonra mesuliyet verilmektedir (en-Nahl 16/36; Bayraklı, 2009, s. 169; Öz, 2020, s. 15, 96, 118, 142).

Sûrenin 2. âyetinde zikredilen "sınanmak üzere yaratılma" hedefi, hedeflerden haberdar etmek öğretim ilkesiyle örtüşmektedir. Dünya hayatında amacını bilen ve imtihan için gerekli donanımlara sahip olan insan, ilahî öğretilere tâbi olarak mutluluğa erişebilecektir. Bireye görelilik ilkesinin izdüşümü, insanın sorumluluğunun gücüyle, ruh ve beden gelişimine uyumlu olmasıyla açıklanabilmektedir. Hayata yakınlık ilkesi, dinin ve eğitiminin hayatla iç içe olması, insanın tüm ilişkilerinde ilahî rızayı gözeterek eylemde bulunmasıyla bağlantılıdır. Bütünlük ve sosyallik ilkesi, İslamiyet'te insanın beden ve ruh, zihinsel, düşünsel ve davranışsal yönelimlerini bir ve bütün olarak desteklemekle; bireysel ve toplumsal faaliyetlerin birlikte koordine edilmesini öğütlemekle açıklanabilmektedir.

Sûrenin ilk iki âyetinde insanın geçmişinden, yaratılışından ve amacından bahsedilmesi, genel öğretim ilkelerinden; hedeflerden (amaç-kazanım) haberdar etme, geribildirim, dikkat çekme, ipucu, tekrar, pekiştirme, ilişki kurma, bütünlük, rehberlik ilkelerini çağrıştırmaktadır. Evrendeki canlılar arasında seçkin bir yerinin olduğunun bildirilmesi başka âyetlerde (et-Tîn 95/4; el-İsrâ 17/70) zikredildiği için pekiştirme ve tekrar yapılmakta, kulluk için yaratılan insana vahiy ile destek olunarak mükâfat için ipuçları verilmekte ve dünya hayatındaki eylemleriyle ilgili âhiret hayatında geribildirim yapılacağı hatırlatılmaktadır.

Öğretim yöntemlerinden olan anlatma ve buldurma yöntemlerinin örneğine, İnsan Sûresi'nin ilk âyetlerinde şahit olmaktayız. İnsan Sûresi'nin ilk âyetlerinde insanoğluna anlatılanlar, yaratıcının insanoğluna hitabı olarak anlatma yöntemine; insanın bildiklerinden/sorudan hareketle yeni bilgiye/hakikate ulaşmasını sağlamak da buldurma yöntemine örnek sayılabilir.

Yaratıcıya kulluk için eğitim kitabı niteliğinde olan Kur'ân-ı Kerîm, tüm insanlara ve zamanlara hitap eden evrensel bir kitaptır. Allah'ın, insanı imtihan için yarattığını bildirmesi, bireyin hayatı anlamlandırmasına ve varoluşsal kaygılarını gidermesine yardımcı olmaktadır. Yaratıcıya kulluk, insan için en uygun formattır (er-Rûm 30/30; ez-Zâriyât 51/56). Bu yönden değerlendirildiğinde, İnsan Sûresi'nin ilk iki âyetinde bahsedilen "insanın yaratılışından itibaren çok zaman geçmesi, insanın yaratılış maddesi ve imtihan için varoluş", insanın genel durumunu, ihtiyacını açıklar nitelikte bir hitaptır ve bireye görelilik ilkesiyle açıklanabilmektedir.

"Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör."

Sûrenin 3. âyetinde, insana doğru yolun gösterildiği, bireyin şükürde veya nankörlükte serbest olduğu anlatılmaktadır.

Öğretimde kullanılan ilkelerden biri olan açıklık ve rehberlik, sûrenin üçüncü âyetinde fark edilmektedir. Âyette ifade edilen "doğru yolun gösterilmesi", insanın mutlak bilgi, hakikat ve eğitime olan ihtiyacına işaret etmektedir. Vahiy olmaksızın salt bilgi ve tecrübeyle insanın doğru yolu bulması mümkün olmamaktadır (Kalin, 2021b, s. 108-109). Açık ve net bir şekilde gösterilen hakikat, insanın yaşamını kolaylaştırdığı gibi ona dünya ve âhret hayatında mutluluk vermektedir.

Hz. Peygamber, vahyi tebliğ etmiş, İslam'ın en güzel uygulama örneğini açık bir şekilde insanlığa sunmuştur. Bilgi ve eğitime ihtiyacı olduğunu düşünen birey, ilgi ve sevgi ile motive olmakta, hakikatin ışığını takip ederek başarıya ulaşmakta, aklını ve hür iradesini doğru kullandığında maddî ve manevî yönden terakki etmektedir.

İnsanın kaderi, özgür tercihleriyle bağlantılıdır (İslamoğlu, 2008, s. 2/1201). İnsan, hür iradesini kullanarak Rabbine kulluk veya nankörlük yapmakta, itaate veya isyana zorlanmamakta, akli ve hür iradesiyle iyiliği veya kötülüğü tercih edebilmektedir. Sorumluluk, teklif ve iradeyi; irade, seçme özgürlüğünü; özgürlük, yapma kudretini ge(rek)tirmektedir. Evrende Allah'a itaat konusunda serbest bırakılan ve tercihlerinden sorumlu olan tek varlık insandır; diğer mahlukat tek yönlü içtenlikle Rabbine boyun eğmekte ve O'nu tespih etmektedir (Fussilet 41/11; el-İsrâ 17/44). Yaratıcıya kullukta özgürlük, insana güvenin işaretidir. İmtihan, tercihleri; tercihler, sorumluluğu zorunlu kılmaktadır. Şükür ve nankörlük seçeneklerinin sunulması, orta yolun bulunmadığını; dünya hayatındaki imtihanın yaratıcıya itaat veya isyan tercihiyle gerçekleştiğini haber vermektedir. Akıl, irade ve bilgiyle donatılan insana doğru yolun da gösterilmesi, dünya hayatındaki imtihanın kazanılmasını sağlamaya yönelik önemli bir katkıdır (Mâtürîdî, 2010, s. 16/318).

"Ama biz inkârcılar için zincirler, halkalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır. İyiler ise içindekine güzel koku katılmış bir kadehten içecekler; Bir su kaynağı ki Allah'ın has kulları istedikleri yerlere akıtarak ondan bol bol içerler."

Sûrenin 4. âyeti inkâr edenler için, 5. ve 6. âyeti ise iyiler için verilecek karşılıktan bahsetmektedir. İyilerin mükâfatından bahseden âyetler, cennetteki nimetleri tasvir etmekte, insanları Allah'ın rızası için çalışmaya, hayra ve iyiliğe teşvik etmektedir.

Sorumluluklarını yerine getirenlere mükâfat vâdetmek, insanı iyiliğe özendirmekte ve teşvik etmektedir. Sûrede cehennemden sakındırma âyetinin azlığına karşılık cennete teşvik âyetlerinin fazlalığı dikkat çekmektedir. İnsanın iyiliğe ve güzelliğe olan rağbetini artırmak, gayp konusu olan cennet nimetlerinin somutlaştırılarak, anlamlı/tanıdık hâle getirilmesi, ilahî iradenin insanın cennete ulaşmasından yana olduğunu göstermektedir.

Sûrenin 4-6. âyetlerinde öğretim ilkelerinden; dikkat çekme, ön bilgileri kullanma-uyarma, ipucu, tekrar, pekiştirme, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, açıklık, bilginin kullanılması, ilişki kurma, fazla duyu organına hitap etme, bütünlük, rehberlik ilkelerine çağrışım yapılmaktadır. Bu âyetlerde iyilerin ve kötülerin, cennetin ve cehennemın özellikleri, öğretim yöntemlerinden anlatma yöntemi ile açıklanmıştır.

“Onlar, verdikleri sözü yerine getirirler ve dehşeti her yerde hissedilen bir günden korkarlar. Onlar, kendileri (yemek) istedikleri halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikram ederler. (Ve şöyle derler:) “Biz sizi Allah rızâsı için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, dehşetli, çetin bir günde Rabbimizden korkarız.”

Sûrenin 7-10. âyetleri, Allah'ın iyi kullarının özelliklerini açıklamaktadır. Sûrenin 7. âyeti, Allah'a saygı nedeniyle verilen sözün yerine getirilmesinin öneminden bahsetmekte, âhiret günündeki hesabı ve zorluğu nedeniyle hesaptan korkulması gerektiğini hatırlatmaktadır. Âyette zikredilen “sözünde durmak” ifadesi, hem yaratılmadan önce insanın Rabbine verdiği sözü (el-A'râf 7/172) hem de insanlara verilen sözün yerine getirilmesini kapsar. İslamiyet'te insanın sözüne sadık olması büyük bir erdemdir, inanan birey için vazgeçilmez bir değerdir (Buhârî, 1987, “İman”, 24). Sûrenin 8. âyeti, kendi ihtiyacı olduğu hâlde sahip olduklarını başkalarıyla paylaşma değerine (îsâr) vurgu yapmaktadır.

Sûrenin 7. âyeti ile 10. âyeti arasındaki âyetler, eğitimin ve ahlakî değerlerin ayrılmaz birlikteliğine ve bütünlüğüne, ideal insanın eğitimle ahlakî gelişimine işaret etmektedir. İslam inancına göre bilginin faydalı olması, hak ve hakikatin temsiline aracılık etmesi, ahlak ve değerler ile bütünlük arz etmesi önemlidir. Dinin ve eğitiminin hedefi; amelî bilgidir, bilginin hayata yansması, ahlak ile bütünleşmesi ve şahsiyeti olgunlaştırmasıdır. Bireysel ve toplumsal hayat için önemli olan ahlakî değerler dürüstlük, Rabbine/kendisine/başkalarına verilen sözü yerine getirmek, vefa, Allah'a saygı anlamı içeren takva, ihtiyacı olanlara karşılık beklemeden severek/Allah rızası için vermek (îsâr), infak etmek ve ihlas; 7-10. âyetler içerisinde hatırlatılmakta, iman ile itaat arasındaki bağ kuvvetlendirilmektedir.

Sûrenin 7-10. âyetleri, ahlakî değerlerin ve bilginin hayata yansımından bahsetmekle, öğretim ilkelerinden aktiflik, hayata yakınlık, bütünlük ve bilginin kullanılması ilkeleriyle ilişkilendirilebilmektedir. Bu âyetlerde anlatma yöntemi öne çıkmaktadır.

“Bu tutumları sebebiyle Allah onları o günün dehşetinden korur; yüzlerine aydınlık, gönüllerine sürur verir. Sabretmelerine karşılık onları cennetle ve ipekli giysilerle ödüllendirir. Orada koltuklara kurulurlar. Ne yakıcı güneş görürler orada ne de dondurucu soğuk. Ağaçların gölgesi hemen üzerlerinde, meyveleri emirlerine amade kılınmış. Her birinin etrafında gümüş kaplar, billûr kadehler, gümüş beyazlığında şeffaf kupalar dolaştırılır; ölçülerini de isteklerine göre belirlerler. Ayrıca kendilerine orada zencefil karışımı dolu bir kadeh sunulur. Oradaki selsebil denilen bir pınardan. Her birinin etrafında ölümsüz gençler pervane olur. Baktığında onları etrafa saçılmış inciler sanırsın. Orada etrafa göz gezdirdiğinde benzersiz nimetler ve muhteşem bir saltanat görürsün. Oradakilerin üzerlerinde yeşil renkli, ince ve kalın ipek elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir, Rableri onlara tertemiz bir içecek verir.”

Sûrenin 11-21. âyetlerinde iyilerin ödülleri bahsedilmektedir. Konu bütünlüğü nedeniyle bu âyetler birlikte tahlil edilecektir.

Kulluk ve imtihan konusu dünya hayatının, mükâfat veya ceza ise âhiret hayatının içeriğini oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de âhiret hayatı ve cehennem tasvirlerinin en etkili şekilde açıklanması, insanın dünya hayatında ulaşmasını istediği takva boyutuyla ilgilidir; âhiret hayatına ilişkin tehlikelerin hatırlatılması, insanın dünya hayatında dengeli ve hesap verilebilir bir hayat yaşamasını temin içindir (Fazlurrahmân, 2016, s. 186). Sûrenin 11-21. âyetleri, dünya hayatından sonra insanın karşılaşacağı manzarayı etkili bir üslûpla tasvir etmekte, bu tasvirlerle gayp âlemini âdeta şahadet âlemine dönüştürmekte, dünya ve âhiret hayatı arasında bağ kurarak bir tasavvur oluşturmaktadır.

Sûrenin 11-21. âyetlerinde öğretim ilkelerinden hedeflerden haberdar etmek, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, somuttan soyuta, dikkat çekme, ön bilgileri kullanma-uyarma, ipucu ve tekrar ilkeleri öne çıkmaktadır. Cennet nimetlerinin dünya diliyle temsilî olarak anlatıldığı bu âyetler, dünya hayatında (bilinen, yakın, somut) insanın bildiklerinden hareketle âhiret yurdundaki (uzak, soyut) bilinmeyenleri açıklamakta, ebedî nimetlere karşı dikkat çekmekte,

insanoğlunu uyarmakta, ebedî mutluluk için insanoğluna tekrarlı hatırlatma ve ipuçlarıyla rehberlik etmektedir. Bu âyetlerde anlatma yöntemi öne çıkmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm, iman edip güzel iş yapanları cennet ile müjdelemektedir (en-Nisâ 4/122; el-Bakara 2/82). *"Bütün bunlar iyiliklerinizin karşılığıdır, çabalarınız hoşnutluğumuzu kazanmıştır."* Sûrenin 22. âyeti, dünya hayatında Allah rızası için gayret ve çaba göstermenin, âhiret hayatında mükâfata dönüşeceğini haber vermektedir.

İslam'a göre amelin salih olmasının koşulları; işin, Allah'a imanla birlikte O'nun rızası için ve O'nun buyruklarına uygun yapılmasıdır. Yapılan işin, doğru karşılık bulması, adalettir. Âhiret hayatında insanlara adaletle hükmedilecek, hiç kimseye haksızlık yapılmayacaktır (el-Enbiyâ 21/47). Yapılanların karşılığının adaletle verileceği bir hayata inanmak, insanı sorumluluğa sevk etmekte, bireyi doğru ve duyarlı çalışmaya özendirilmekte, yeteneklerini doğru kullanmaya ve potansiyelini artırmaya teşvik etmektedir.

Sûrenin 22. âyetinde teşvik ve özendirme ön plandadır. İnsan, varlığıyla bizâtihi değerlidir, doğru kararlarıyla ve uygulamalarıyla yücelmektedir. Kulluk imtihanında başarılı olanların farkı, imkân ve potansiyelini yaratıcının emir ve yasaklarına uygun olarak kullanması, aklına ve iradesine hâkim olması, arzu ve isteklerinde ilahî rızayı gözetmesiyle ortaya çıkmaktadır. Sûrenin 22. âyetinde hedeflerden haberdar etmek, değerlendirme ve geribildirim öğretim ilkesi ile anlatma yöntemi öne çıkmaktadır. Bu âyet ayrıca ödül ve cezayı da kapsamaktadır. İmtihan dünyasında başarı gösterenlerin ebedî âlemde ödüllendirilmesi, insanın motivasyonunu artırmakta, yaratıcıya kulluk yapmayı özendirilmektedir. Fitratını ve misakını unutanların cezalandırılacak olması, sorumluluklara ve mesul olunanlara karşı duyarlılığı artırmaktadır. İnsanoğlu ilahî eğitimle terbiye edilmekte, dünya ve âhiret hayatı hakkında bilgilendirilmekte, görev ve sorumlulukları ödül ve cezayla bağlantı kurularak açıklanmaktadır.

"Kur'ân'ı sana biz, evet biz vahyederek indirdik. Öyleyse Rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkâra yahut nanköre boyun eğme. Sabah akşam Rabbinin adını an." (el-İnsân 76/23-25).

Sûrenin 24. ve 25. âyetleri Hz. Peygamberi motive edip, sevgi ve sabır ile ibadeti ve kulluğu öğütlerken inananları cesaretlendirmekte, ilahî hükümlere itaat etmeye ve itaatte sabırlı olmaya, nankörlere itaat edilmeyeceğine, sürekli Rabbin hatırlanacağına işaret etmektedir. Bu âyetlerde öne çıkan sevgi ve sabır değerleri, evrensel ahlakî değerlere temel oluşturmakta, olgun bir şahsiyet için gerekli nitelikleri tespit ve teşvik etmektedir.

Hz. Peygamberin sabah akşam Rabbinin anması, sevgi, saygı, şükür ve vefa ile gerçekleşmektedir. Hz. Aişe'nin, *"Yâ Resûlallah! Rabbin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışladığı hâlde niçin bu kadar ibadet ediyorsun?"* sorusuna Hz. Peygamberin, *"Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı Ey Aişe?"* (Buhârî, 1987, "Teheccüd", 6) cevabı, Allah'a karşı sevginin şükürle bütünleşme hâli olan kulluğu ifade ve temsil etmektedir. İnsanın Allah'a şükretmesi, O'nun memnuniyetini celbetmektedir (Mevdûdî, 2001, s. 3/101).

Mahlukatın mayası, insanın yaratıcısıyla ve mahlukatla iletişimindeki temel sâik sevgidir. İnsanın Allah'ı sevmesinin alâmeti, O'nun emirlerine sadakat, yasaklarından kaçınmaktır (Beyzâvî, 1997, s. 2/13; Tusterî, 2002, s. 2/165); Allah'ın insanı sevmesi ise ondan razı olması, onu isyandan koruması ve ödüllendirmesiyle ilişkilidir (Nesefî, 1998, s. 1/249; Âlûsî, t.y., s. 2/34; Zemahşerî, 1987, s. 1/353). Hz. Peygamberin *"Kişi sevdiği ile beraberdir"* (Buhârî, 1987, "Edeb", 96) sözü, sahabeyi fazlasıyla memnun etmiş, sevginin insanoğlu için değerini beyan etmiştir. Müslümanın en büyük gâyesi Allah'ın rızasını kazanmaktır (İbn Âşûr, 1997, s. 3/225), bunun yolu da O'nu sevmekten ve ilahî buyruklara itaatten geçmektedir.

Sabır kelimesi; hapsetmek, bir şeyden alıkoymak, başa gelenler karşısında telaşlanmadan beklemek (İbn Manzûr, 1968, s. 438; Râgıb, 2007, s. 839-840), dayanıklılık, sızlanmamak (Uludağ, 1996, s. 446) anlamlarında kullanılmaktadır. Dinin ve aklın gerektirdiği durumlarda ve gerekli şekilde nefsi dizginlemek şeklinde tanımlanan (Râgıb, 2007, s. 839-840), günümüz haz ve hız çağında daha fazla anlam ve değer kazanan sabır, nefsin olgunlaşmasına yardımcı olan bir

erdemdir. Sabretmek; verilen nimetlere şükürde ve yaratıcıya kullukta sebat etmek (İbn Kesîr, 2021, s. 233), zorluklara ve musibetlere karşı dirençli olmak, her şeyin Allah'tan gelen bir imtihan olduğunu hatırlamaktır (Mâtürîdî, 2010, s. 16/329). Eğitimin, hayat boyu devam eden bir süreç ve faaliyet olduğu düşünüldüğünde, yeni bilgi ve becerilerin kazanımında zamana karşı dirençli olmak, zorluklara karşı dayanıklı olmak, hedeflere ve başarıya ulaşmak için disiplin-özdenetim sağlamak ve sabırlı olmak önem arz etmektedir. Sabır ayrıca hem dinde hem de din eğitiminde gerekli ve öğütlenen bir değerdir. İnsanın dünya hayatında karşılaştığı sınavlarda ve musibetlerde sabırlı olması, ibadetlerde sabırla devamlılık göstermesi, manevî ve ahlakî gelişimi desteklemektedir.

Değerlere dayalı eğitim-öğretim faaliyeti yürütmek, dinin ve eğitimin hedefleriyle örtüşmektedir. İnsanların önem verdiği ve toplumda saygı gören değerler, ahlak ile bütünleşmektedir. Sevgi, sabır ve şükran-ı nimet, evrensel ahlakî ilkeler olmakla birlikte, İslamiyet bu değerlere özel anlam ve değer yüklemektedir. Sûrenin 23-25. âyetlerinde öğretim ilkelerinden; dikkat çekme, ön bilgileri kullanma-uyarma, ipucu, pekiştirme, tekrar, açıklık, rehberlik; öğretim yöntemlerinden de anlatma öne çıkmaktadır.

"Gecenin bir kısmında O'na secde et ve uzun gece boyunca O'nu tesbih et."

Sûrenin 26. âyetinde, gecenin bir kısmında secde ve tespih ile Allah'a yönelmek emredilmektedir. Bu âyette bireye görelilik, aktiflik ve bilginin kullanılması öğretim ilkeleri ile anlatma yöntemi öne çıkmaktadır.

İbadetler, insanı Rabbine yakınlaştıran, bireyin yaratıcısına karşı sevgi ve saygısını artıran, O'na bağlılığını ve itaatini destekleyen uygulamalardır. Temel ibadetlerin belli vakitleri vardır. Bunun yanında gece-gündüz her zaman ibadet etmek mümkündür. Gece ibadet edilmesinin emredilmesi, meşguliyetin olmadığı ve odaklanmanın kolay olacağı bir saatten yararlanılması anlamını içermektedir. İbadette olduğu gibi, eğitim ve öğretim faaliyetinde verimli ve başarılı olmak için de uygun mekân, uygun zaman ve uygun ortam önemlidir. Dikkatin toplanamadığı ortamlarda yapılan ibadet ile eğitim ve öğretim faaliyeti, istenen verimi ve etkiyi sağlayamayacaktır. İslam eğitim geleneğinde eğitim ve öğretim faaliyetleri, dikkatin yoğunlaşabileceği, algı ve idrakin açık olduğu, biyolojik hazır oluşa tekabül eden sabahın ilk saatleriyle başla(tıl)makta ve sür(dürül)mektedir. İbadetlerde olduğu gibi eğitim ve öğretim için de bireyin hazır oluşuna ilaveten zaman ve mekân uygunluğu, verimliliği artırmaktadır.

"Şu insanlar, geçici dünyayı seviyorlar, ileride kendilerini bekleyen zor günü ise umursamıyorlar."

Sûrenin 27. âyetinde, dünya hayatını çok sevdiği için âhiret hayatını unutan insanlardan bahsedilmektedir. Hayatın öncesini ve sonrasını yaratıcıyla ilişkilendir(e)meyenler, dünya hayatının anlamını ve gayesini unutabilmekte; nefsin isteklerini ilahî buyruklara tercih edebilmektedir.

İnsan, peşin ve yakın olana rağbet gösterebilmekte, uzakta olanı hatırdan çıkarabilmektedir. Hayrı ve şerri, iyiliği ve kötülüğü belirleyen ilahî irade, mutlak otorite olarak insan için hangi değerlerin öncelikli ve anlamlı olduğunu da takdir etmektedir. İslamiyet, dünya hayatının değerini Allah'ın rızasına uygun bir yaşam ile ölçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, dünya hayatının geçici, âhiret hayatının kalıcı olduğunu vurgulamakta; ebedî hayatın mutluluğu için dünya hayatının değerlendirilmesini öğütlemektedir.

Sûrenin 27. âyetinde, akli ve kalbi harekete geçirme, öğüt verme ile insanların aktif hâle getirilmesi, iç ve dış gözlem ile özdenetim yapılması, kınama, korkutma, özlü sözlerle muhatapın iknaya çalışılması eğitsel açıdan dikkat çeken unsurlardır. Bu âyette bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, somuttan soyuta, dikkat çekme ve rehberlik öğretim ilkeleriyle birlikte anlatma yöntemi öne çıkmaktadır.

"Onları biz yarattık, yaratılışlarını sapasağlam yaptık. Dilediğimizde yerlerine benzerlerini de getiririz."

Sûrenin 28. âyetinde, yaratıcıya nankörlük yapan insanların, itaat edenlerle değiştirilmesinin ilahî iradeye bağlı olduğu hatırlatılmaktadır. Âyet, insanın hür iradesiyle hareket ettiğine delil sayılmaktadır. Allah, kendisine şükreden ve ibadet edenleri sevmekte ve onları gözetmektedir. Allah'ın, inkâr edenlerin yerine başkalarını getirme kudretinden bahsetmesi, iman edenlere moral vermesi kadar, inkâr edenlere de varlıklarının kaynağını hatırlatan bir ihtardır (Kutub, 1991, s. 10/312-313).

Sûrenin 28. âyetinde yaratma ve kulluk arasında bağlantı kurulması, öğretim ilkesi olarak ilişki kurmaya örnek gösterilebilir. Ayrıca âyette hedeflerden haberdar etmek, rehberlik, açıklık, dikkat çekme ve ipucu öğretim ilkesi, anlatma yöntemi dikkat çekmektedir. Yine kınama ve korkutmayla aklın ve kalbin harekete geçirilmesi, eğitimin amaçlarına uygun bir örnek olarak sunulabilir.

"Şüphesiz ki bunlar birer öğüttür; artık dileyen Rabbine bir yol tutar. Ancak Allah'ın (bir şeyi) dilemesi sayesinde dileyebilirsiniz. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir. Allah dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimlere gelince onlar için elem verici bir azap hazırlamıştır."

Sûrenin 29-31. âyetlerinde, anlatılanların insanlar için öğüt olduğu, akıl ve iradesini yaratıcının buyrukları yönünde buluşturan ve kullananların doğru yolda olacağı, her dilemenin üzerinde mutlak bir irade olduğu, zalimler için kötü bir akıbet olduğu hatırlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in hatırlatma ve öğüt olması, insanın iradesinde ve eylemlerinde özgür olduğuna işaret etmektedir. Allah, yaratıcı ve ilah olarak mutlak bilgi ve mutlak irade sahibidir. Allah'ın insana hidâyet vermesi; beşere vahyedilmesi ve maddî-manevî imkân ve kabiliyetlerin verilmesi şeklinde açıklanmıştır (Yazır, 1993, s. 1/10).

Sûrenin 29-31. âyetleri tahlil edildiğinde; rehberlik, açıklık, bireye görelilik, dikkat çekme, ipucu, bilginin kullanılması, ön bilgileri kullanma-uyarma, ilişki kurma, değerlendirme, tekrar ve pekiştirme öğretim ilkelerinden, anlatma öğretim yönteminden bahsedilebilir.

İnsan Sûresi'nde Konu Edilen Değerler

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberleri ve salih insanları rol model olarak sunmakta (Yûsuf 12/111; en-Nisâ 4/64), insanî ve ahlakî değerleri öğretmekte (es-Saff 61/2; en-Nisâ 4/58; el-Hucurât 49/11-12); iman, ibadet, ahlak eğitimiyle bireyin ve toplumun din eğitimine rehber ve destek olmaktadır.

İnsan Sûresi'nde öne çıkan değerler; iman, itaat, ibadet, sevgi, sabır, tevazu, tevekkül, zikir, tespih, infak, îsâr, yardımlaşmak, özdenetim, nasihat, sorumluluk ve sorumluluğun bireyselliği, dürüstlük, inanç-eylem-ihlas-ahlak birlikteliği, Allah rızası, sa'y-ı meşkur, tefekkür, varoluşsal anlam ile birlikte tevhit, zaman ve değeri, vefa, şükür, dünya hayatının imtihanı, nimet ve kabiliyet verilmesi, doğru yol bilgisi, hidâyet, fitrat, vahye muhataplık, özgür irade, sorumluluk, dinde zorlama olmaması, âhiret hayatı, cennet ve cehennem tasviri ve tasavvuru, eylemlerine karşılık hesap vermek, iyilik ve iyiler, Allah'ın has kulları, ebedî mükâfat, sıdk, doğruluk, sözünde durmak, hesap gününden ve ilahî cezadan korkmak, takva, ihlas, yemek yedirmek, diğerkâmlık, empati, eylemlerini riyadan/gösterişten korumak, insanlardan bir şey istememek, Allah sevgisi, mağfiret, saadet, lütuf, ihsan, ikram, nimet, ilahî azamet, ilahî saltanat ve mülk, çalışma ve gayret, vahiy, kulluk, namaz ve secde, âhiret kaygısı, dünya hayatının aldatıcılığından korunmak, ahsen-i takvim hilkat, ilahî irade ve kudret, hikmet, ilahî öğüt, küllî irade ve cüzî irade, kader ve kaza, esmâ-i hüsnâ ve ilahî rahmet olarak sayılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Kur'ân-ı Kerîm, her bir âyeti ve sûresiyle insanların aklına ve kalbine hitap eden ve insanlar için hidâyet rehberliği yapan bir kitaptır. Doğru yolun bilgisini içeren, Hz. Peygamberin sahih kılavuzluğunda insanlara tebliğ edilmiş ve öğretilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm aynı zamanda eğitim-öğretim içeriği, üslûbu ve usûlüyle de kaynak bir eğitim kitabıdır. İslam'ın bu mukaddes kitabı,

insanların hayatlarını daha anlamlı ve amaçlı hâle getirecek inanç, ibadet ve ahlakın yanı sıra bireysel ve toplumsal hayatın tüm alanlarıyla ilgili bilgi içermekte ve rehberlik sağlamaktadır.

İnsan Sûresi, konuları, genel hatları ve sırasıyla insanın yaratılış serüveni, Allah'a iman ve ibadet edenler ile nankörlük edenlerin âhîret hayatındaki durumu, son olarak da Hz. Peygamber'e yapılan teselli ve tavsiyeleri içeren Medenî bir sûredir. Vahyin insanlık için bir öğüt ve hatırlatma olması gibi İnsan Sûresi de ele aldığı konularla hayatın öncesini ve sonrasını tevhit inancına uygun olarak anlamlı bir yaşam amacı ile bütünleştirmiş, insanların yolunu aydınlatmış, varoluşsal kaygılarını gidermiştir. Sûre, içerdiği değerler, üslûp, usûl ve esaslarıyla risalet kadar eğitim-öğretim için ve din eğitimi açısından da önem arz etmektedir. Konusu gereği tefsir ve eğitim bilimleri disiplininin yararlanılan bu çalışmada İnsan Sûresi'nde vahyin genelinde olduğu gibi insanın dünya ve âhîret hayatında başarılı ve mutlu olması için gerekli olan birçok değer tespit edilmiş, günümüzde modern eğitimin de varlığını ve başarısını kabul ettiği birçok öğretim ilke ve yöntemlerinin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Bu sûrede vurgulanan değerler, insanın yaratılışının derin anlamını açıklamak, bireyin ahlaki gelişimini desteklemek, toplumsal sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olmak ve insanlık değerlerini yaşatmak için kullanılabilir. İnsan Sûresi'ndeki değerlerin sadece İslam'a özgü olmadığını, aynı zamanda evrensel değerler içerdiğini; bu değerlerin farklı kültür ve inançlara sahip birey ve toplumlar tarafından da benimsenebileceğini ve hayatlarında anlam, sevgi, saygı, şükür ve adalet gibi kavramlar üzerinde olumlu bir etki oluşturabileceğini söyleyebiliriz.

Çalışmayla birlikte vahyin ayrıca eğitim ve öğretim yönünden değerlendirilerek istifadeye sunulmasının önemi teyit edilmiş, benzer çalışmaların yapılmasının din eğitimi alanıyla birlikte diğer disiplinler için de faydalı olacağı mütalaa edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasına ve din eğitimi alanına katkı sağlayacağı için, sûrelerde öne çıkan değerleri, öğretim ilke ve yöntemlerini tespit ve tahlil edecek benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"İnsan Sûresi'nde Öne Çıkan Değerler, Öğretim İlkeleri ve Yöntemleri" başlıklı makale ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur."

Kaynakça

- Akinci, A. (2004). İnsanın anlam arayışında din temeline dayalı ahlakî değerler ve ahlak eğitimi. *Tabula Rasa*, 12, 23-34.
- Akyürek, S. (2017). *Din öğretimi: Model, strateji, yöntem, teknikler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Alper, H. (2013). *İmanın psikolojik yapısı*. Rağbet Yayınları.
- Âlûsî, Ş. M. (t.y.). *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-kur'âni'l-azîm*. Dâru İhyâu't-turâsi'l-arabî.
- Arvasi, S. A. (1990). *İnsan ve insan ötesi*. Burak Yayınevi.
- Ayasbeyoğlu, N. (1968). *İslamiyet'in eğitimimize getirdiği değerler ve Kur'an-ı kerîm'in eğitim ile ilgili âyetlerinin tahlili*. MEB Yayınları.
- Aydın, K., Şanver, M. (2014). İsrâ sûresi'ne eğitsel bir bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 27-61.
- Aydın, M. S. (1987). İkbâl'in felsefesinde insan. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 83-106.
- Aydın, M. S. (2000). İnsân-ı Kâmil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2015). *Din öğretiminde yöntemler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Ayhan, H. (1982). *Eğitime giriş ve İslamiyet'in eğitimimize getirdiği değerler*. Damla Yayınevi.
- Bayraklı, B. (1999). *Mukayeseli eğitim felsefesi sistemleri*. İFAV Yayınları.
- Bayraklı, B. (2009). *İslam'da eğitim*. Bayraklı Yayınları.
- Beyzâvî, N. E. (1997). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-tevîl*. Dâru İhyâu't-turâsi'l-arabî.
- Bilgin, B. (1988). *Eğitim bilimi ve din eğitimi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Bilgin, B., Selçuk, M. (1999). *Din öğretimi özel öğretim yöntemleri*. Gün Yayınları.
- Bilhan, S. (1981). *Din eğitimin amacı*. İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi, kavram çözümlemesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Buhârî, E. A. (1987). *el-Câmiu's-sahih* (M. el-Boğa, Thk.). Dâru İbn Kesîr.
- Carrel, A. (1965). *İnsanlar uyanın* (L. Yazıcıoğlu, Çev.). Arif Bolat Kitabevi.
- Cebeci, S. (2010). *Din öğretimi yöntemleri. Etkili din öğretimi*. TİDEF Yayınları.
- Çalışkan, M. (2017). Hucurât sûresi bağlamında takva. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(11), 91-119.
- Demirel, Ö. (2010). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Pegem Yayınları.
- Dodurgalı, A. (1995). *Eğitim sosyolojisi*. İFAV Yayınları.
- Er, İ. (1998). *Din sosyolojisi makaleler*. Akçağ Yayınları.
- Fazlurrahmân. (2016). *Ana konularıyla kur'ân* (A. Açıkgenç, Çev.). Ankara Okulu Yayınları.
- Fidan, N., Erden, M. (1998). *Eğitim bilimine giriş*. Alkim Yayınevi.
- Frankl, V. E. (2018). *İnsanın anlam arayışı* (S. Budak, Çev.). Okuyan Us Yayınları.
- Gökçe, F. (2000). *Değişim sürecinde devlet ve eğitim*. Eylül Yayınları.
- Güllüce, V. (2001). *Kur'ân-ı kerîm'de âhiret inancının temelleri*. Ekev Yayınları.
- Günay, Ü. (2012). *Din sosyolojisi*. İnsan Yayınları.
- Güngör, E. (1996). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik*. Ötüken Neşriyat.
- Hacımuftuoğlu, E. (2010). Kur'ân-ı kerîm'in irşad üslubu [Yayınlanmamış doktora tezi]. *Atatürk Üniversitesi*.
- Hülî, E. (1995). *Kur'ân tefsirinde yeni bir metod* (M. Güngör, Çev.). Bayrak Matbaası.
- İbn Âşûr, M. T. (1997). *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Dâr Sahnûn.
- İbn Kesîr, E. F. (2021). *ed-dürrü'n-nesîr fihtisâri tefsîri'l-hâfız ibn kesîr* (M. B. Eryarsoy, Çev.). Hayat Yayın Grubu.
- İbn Manzûr, E. F. (1968). *Lisânü'l-arab*. Dâr-u Sadr.
- İslamoğlu, M. (2008). *Hayat kitabı kur'ân: gerekçeli meal-tefsir*. Düşün Matbaacılık.
- Kalın, İ. (2021a). *Perde ve mânâ: Akıl üzerine bir tahlil*. İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2021b). *Açık ufuk: İyi, doğru ve güzel düşünmek üzerine*. İnsan Yayınları.
- Karaman, H., Dönmez, İ. K., Çağrıcı, M., Gümüş, S. (Çev.). (2014). *Kur'ân yolu türkçe meal ve tefsir*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 31-54.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Koçer, H. A. (1981). *Eğitiminin bütünlüğü içinde din eğitiminin yeri*. İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Kurtubî, E. A. (2003). *el-câmi li-ahkâmî'l-kur'ân* (M. B. Eryarsoy, Çev.). Buruc Yayınları.
- Kutub, S. (1991). *Fî zilâli'l-kur'ân* (S. Uçan v.d., Çev.). Dünya Yayıncılık.
- Mâtürîdî, S. (2010). *Te'vîlâtü'l-kur'ân*. Mizan Yayınevi.
- Mehmedoğlu, Y. (2005). *Erişkin bireyin kendilik bilinci*. DEM Yayınları.
- Mevdûdî, E. A. (2001). *Tefhîmü'l-kur'ân* (Heyet, Çev.). İnsan Yayınları.
- Meydan, H. (2012). İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi [Yayınlanmamış doktora tezi]. *Sakarya Üniversitesi*.
- Miser, R. (1999). Kalkınma, toplum kalkınması yöntemi ve insanın gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(1), 101-112.
- Müslim, E. H. (t.y.). *Sahih-i müslim* (M. F. Abdülbaki, Thk.). Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi.
- Nesefî, E. B. (1998). *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. Dâru'l-ke'lâmî't-tayyib.
- Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. İmge Yayınları.
- Öcal, M. (2005). *Din eğitimi ve öğretiminde metotlar*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öz, A. (2020). *Din eğitimi ve birey oluşun imkânı*. Eskiyei Yayınları.
- Özbek, A. (1996). *Kur'ân'da tevhid eğitimi*. Esra Yayınları.

- Öztürk, A. (2020). İnsan sûresinin tefsiri bağlamında insan tipolojileri [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. *İğdır Üniversitesi*.
- Pak, Z. (1999). *Kur'ân'da kulluk*. Kayıhan Yayınları.
- Râgıb, E. K. (2007). *Müfredât: Kur'ân kavramları sözlüğü* (Y. Türker, Çev.). Pınar Yayınları.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250.
- Serinsu, A. N. (2000). *Kur'ân ve insanın anlam arayışı, din öğretimine yeni yaklaşımlar*. MEB Yayınları.
- Süyûtî, E. F. (t.y). *Câmiu's-sagîr* (M. M. Abdülhamid, Thk.). Mektebetü'l-halbunî.
- Şaban, Z. (1990). *İslam hukuk ilminin esasları* (İ. K. Dönmez, Çev.). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şentürk, H. (2010). Kişilik gelişiminde eğitim, din ve değerlerin rolü; eğitime bakış. *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18), 50-54.
- Tezcan, M. (1981). *Eğitim sosyolojisine giriş*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tosun, C. (2010). *Din eğitimi bilimine giriş*. Pegem Akademi Yayınları.
- Tusterî, E. M. (2002). *Tefsîrü'l-kur'âni'l-azîm (tefsîrü't-tüsterî)*. Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Marifet Yayınları.
- Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201.
- Yaşaroğlu, M. K. (2001). İnsan Sûresi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.
- Yazır, E. H. (1993). *Hak dini kur'ân dili*. Bedir Yayınevi.
- Yeşilyurt, E. (2020). Öğretmenin pusulası: Genel öğretim ilkeleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 83, 263-288.
- Yılmaz, M. K. (2017). Hucûrât suresi'nin öne çıkardığı âdâb-ı muâşeret. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 1-30.
- Zemahşerî, E. K. (1987). *el-keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. Dâru İhyâü't-türâsi'larabî.

Extended Abstract

The Qur'an is the last divine call sent to humanity. The revelation, which includes matters of belief, worship and morality in general, educates human beings in terms of substance and method. The Holy Qur'an takes into account all dimensions and needs of human beings and constantly enlightens their path with a divine education.

The divine word is a source of guidance and a guide to servitude, as well as a fundamental reference for education. Religion and education, which have the goal of raising the perfect human being, attach importance to the balance/coherence of knowledge and action, and consider morality as a high value. Freedom is indispensable for the human being, who has a value that glorifies to the extent that he fulfills his responsibility of trust and reform. Freedom imposes more responsibility on man. True freedom is to free oneself from the lower desires through servitude to one's Lord, not to be a slave to the nafs. The Qur'an advises the individual who is free in his choices to use his mind and will correctly and to purify his mind, heart and soul from evil.

The determination of the educational and instructive aspects, principles and methods of revelation based on Surah al-Insan (The Human) is primarily the subject of religious education. Although the disciplines of tafsir and educational sciences have been utilized due to the subject of our study, it is aimed to present a unique information and content in the field of religious education. The studies conducted for different suras in the field of religious education constitute an example for our article. It is thought that this study on Surah al-Human will guide the studies to be conducted for different surahs and contribute to the science of religious education.

The determination and analysis of the values, teaching principles and methods in the suras in the Qur'an is especially important in terms of religious education. The evaluation of the suras in terms of values, teaching principles and methods leads to the development of different aspects of revelation.

In this study, it is aimed to explain the values, teaching principles and methods that will contribute to the preparation of the content of Islamic religious education in accordance with the purpose of human creation and in harmony with his nature, and that will lead to spiritual development.

In the study, in which document analysis, one of the qualitative research methods, was used, the values, teaching principles and methods mentioned in Surat al-Human were classified and interpreted in terms of religious education.

The surah, with its values, style, methods and principles, is as important for education and religious education as it is for prophethood. In this study, which utilizes the disciplines of tafsir and educational sciences due to its subject

matter, many values that are necessary for human beings to be successful and happy in the world and hereafter life have been identified in Surah al-Insan (The Human), and it has been observed that many teaching principles and methods that modern education accepts the existence and success of today are used.

The values emphasized in this Surah can be used to explain the deep meaning of human creation, to support the moral development of the individual, to help them understand their social responsibilities, and to keep human values alive. We can say that the values in Surah al-Human are not only specific to Islam, but also contain universal values; these values can be adopted by individuals and societies with different cultures and beliefs and can have a positive impact on concepts such as meaning, love, respect, gratitude and justice in their lives.

With this study, the importance of evaluating the revelation in terms of education and training and presenting it to benefit has been confirmed, and it has been considered that similar studies will be beneficial for other disciplines as well as the field of religious education. Since it will contribute to the understanding of the Holy Qur'an and the field of religious education, it is recommended to conduct similar studies that will identify and analyze the values, teaching principles and methods that stand out in the suras.

Life without identity: The invisible socio-political and humanitarian faces of statelessness

Aylin Çiçekli¹

¹Akdeniz University, Department of Sociology, Antalya, Türkiye.

ABSTRACT

Statelessness has become a significant humanitarian concern, garnering heightened attention from the international community in contemporary society. Statelessness, characterized by an individual's lack of recognition as a citizen by any state, transcends basic legal status, representing a complex phenomenon with significant humanitarian implications. This article analyzes statelessness as a phenomenon, illuminating its historical and sociopolitical underpinnings. The exploration begins with the human ramifications of statelessness, emphasizing its extensive consequences for people. Stateless individuals frequently lack fundamental rights, encountering substantial obstacles in obtaining vital services such as healthcare, education, and work. Moreover, the lack of legal protection, together with pervasive discrimination and social isolation, intensifies their vulnerability. This essay emphasizes that statelessness extends beyond personal difficulties and is a wider problem that exacerbates societal inequality. The essay examines the factors that contribute to statelessness from legal, political, and social viewpoints. Uncertainties about legal status, flaws or discriminatory elements in citizenship legislation, international migration, state disintegration, and alterations in borders are seen as key factors contributing to statelessness. Structural concerns, such as ethnic and religious discrimination and limitations on women's rights to confer citizenship, are emphasized as factors that perpetuate and intensify the problem. This research seeks to explore the basic issues encountered by stateless persons from legal, social, and humanitarian perspectives, aiming to illuminate the frequently neglected aspects of statelessness. The study aims to address a scholarly deficiency about the topic and offer insights that may influence and guide future policy. It aims to improve comprehension of the obstacles faced by stateless persons while aiding in the formulation of solutions. In summary, statelessness is a pressing concern for prompt action within the realms of human rights and international law. The paper underscores the imperative of global collaboration, the revision of citizenship legislation, and the execution of individual-focused humanitarian strategies to successfully address statelessness.

KEYWORDS

Citizenship, Statelessness, International migration, Human rights, Equality.

Introduction

Aristotle's statement in *Politics*, written centuries ago, that humans are naturally political animals and therefore inclined to live with others, serves as evidence of humanity's inherent desire for communal living. He defines humans as "*zoon politikon*" and asserts that their tendency to live together in communities is innate. He states that individuals can lead a better life by living together within a community, as communities provide the social, economic, and moral order that individuals cannot achieve alone. In the opposite case, that is, if a person lives in isolation from the community, Aristotle interprets this in two ways: either they are a beast, incapable of social life, or a god, entirely self-sufficient and beyond human needs. Such a person is seen as either a divine being (godlike and entirely independent of all needs) or a 'wretch' (one who cannot adapt to the community and fails to fully realize their human qualities). In this context, Aristotle emphasizes that individuals who live outside the community cannot fully realize their human potential, thereby exhibiting an incomplete existence.

Therefore, following Aristotle's statements, it would not be incorrect to conclude that 'statelessness' is a problematic concept. Rather than being just a concept, "statelessness" is a fundamental human issue that focuses on the connection between the state and collective identity, forcefully highlighting the citizen–non-citizen duality expressed in Waas's statement, "nationality matters." Since ancient times, people's political and legal statuses, sense of belonging, property acquisition, civil rights, social roles, pursuit of justice in the face of injustice, educational and health needs, marriage and divorce processes, and childbearing have been crucial for their integration into social life. "You are no one. You do not exist. You cannot get married; you cannot buy a house. You have no right to demand anything. This applies not only to you, but also to your family, your children, and many of your blood relatives." These are common statements used to describe the stateless population, which exceeds 10 million worldwide and is rapidly increasing every day (UNHCR, 2018). These people, whose voices go unheard, whose needs are overlooked, and who are virtually ignored, are clearly defined in the 1954 Convention as being "not recognized as citizens by any state." The United Nations continues its efforts to address marginalized and excluded statuses, such as statelessness, and in its recent statement, emphasizes its commitment to completely eliminate this issue by 2024. Considering the explanations provided so far, it can be stated that viewing the world from a 'citizenship' perspective—seeing citizenship as a natural starting point for managing the rights and obligations of the global population and treating it as an indispensable prerequisite for access to all global rights—represents a common assumption (Bloom, 2017).

In the literature, statelessness has thus far been addressed as a legal issue, often examined in the context of individuals lacking citizenship status and consequently being unable to access basic rights. This approach has focused on statelessness as a status issue, examining the deficiencies in citizenship laws, discriminatory regulations, and gaps in international legal frameworks. The legal perspective has been shaped particularly through international documents such as the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness. The proposed solutions have primarily been limited to legal reforms and regulations aimed at granting citizenship. In recent years, however, a paradigmatic shift has occurred, and statelessness has begun to be addressed not only as a legal status issue but also as a sociopolitical, humanitarian, and structural problem. This new approach deeply examines the social, economic, and psychological effects of statelessness on individuals, while emphasizing the relationship between this phenomenon and issues such as marginalization, discrimination, and social exclusion. Additionally, it is emphasized that the historical roots of statelessness are grounded in structural factors such as migration, border changes, ethnic and religious discrimination, and the limitations on women's ability to transfer citizenship. With this shift, the phenomenon of statelessness has been placed within a broader context, evaluated from a human rights perspective, and an approach centered on individuals' life experiences has been adopted. Thus, the proposed solutions are not limited to legal regulations; they also include multidimensional approaches such as social integration, addressing economic inequalities, and increasing humanitarian aid (Jain, 2022; Bloom et al., 2017; Blitz, 2009).

The new approach to statelessness challenges the rationale behind the intense efforts of global and national bureaucracies that treat statelessness solely as a legal status, shifting the focus instead to the fundamental rights and humanitarian needs of stateless individuals (Kochenov, 2024, p. 118). The new literature on statelessness offers a profound paradigmatic shift in understanding and analyzing this phenomenon. This rights-based approach challenges the assumptions that combating statelessness is always in the best interest of the affected populations or that it is inherently linked to the protection of human and citizenship rights. This new perspective argues that the issue is not merely that some individuals do not fully fit into the citizenship hierarchy or hold a stateless status, but rather that it is rooted in the world's current unjust neo-feudal citizenship structures (Arendt, 2012; Bloom, 2017; Rütte, 2022; Yadav, 2023). In particular, the criticism of the traditional understanding, which is based on legal adherence to

citizenship status and neglects individual rights, places statelessness studies within a broader context of structural inequalities (Batchelor, 2006). In recent years, this field has expanded beyond traditional statelessness studies by focusing on the arbitrariness of state-centered citizenship regimes and their impact on marginalized groups (Manby, 2019). This new approach proposes to address the phenomenon of statelessness not only as a legal issue but also as a multifaceted problem within the contexts of human rights, social justice, and global inequality.

Nowadays, migration not only involves a change in geographical location but also leads to the widening of linguistic, religious, cultural, and economic gaps (Castles & Miller, 2008, p. 281). This situation adds new concerns to citizenship discussions, compelling policy-makers to make new decisions in response to the potential of newcomers to alter the socio-cultural structure of host countries and challenge the existing order. In addition, widespread racism and discrimination against immigrant groups around the world significantly complicate the integration processes. Especially, processes such as learning a new language and adapting culturally, which are vital for immigrants, are negatively impacted by these discriminatory attitudes. This situation creates a series of additional obstacles in accessing basic rights and services, such as birth registration, marriage registration, and access to education.

Equality, a universal value, is the right of all people to live with dignity, to be treated with equal respect and consideration, and to participate equally with others in social, cultural, economic, political, and civil life¹. This means that everyone subject to the jurisdiction of any state is, in principle, equal before the law and entitled to equal protection under the law, without discrimination based on nationality or statelessness. According to international human rights law, citizens and non-citizens should be treated equally before the law and by the state. In its latest comment on state obligations under the Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, it is stated that '*nationality*' should not prevent access to the rights mentioned in the Covenant. According to the conditions of the Covenant, all Covenant rights apply equally to everyone, regardless of their status.

This article aims to address the phenomenon of statelessness, an increasingly growing humanitarian crisis in the modern world, by exploring its historical, legal, and sociopolitical dimensions. Statelessness is not merely a legal status; it has profound humanitarian consequences, leaving individuals deprived of their fundamental human rights. The barriers that stateless individuals face in accessing fundamental rights such as health, education, employment, and legal protection only serve to deepen existing social inequalities. In this context, the study aims to examine the humanitarian, legal, and sociological aspects of the statelessness issue from a multidimensional perspective. The historical roots of statelessness, discriminatory provisions in citizenship laws, international migration, border changes, and the fragmentation of states are among the key issues the study focuses on. At the same time, the limitations on women's right to confer citizenship and the impact of structural factors, such as ethnic and religious discrimination, on statelessness will be examined in detail. In the study, the humanitarian dimensions of statelessness will first be addressed, highlighting the daily challenges faced by individuals, followed by an analysis of its legal and sociopolitical foundations. Finally, recommendations will be presented on international cooperation, the reform of citizenship laws, and the development of policies focused on individuals. This study aims to fill the academic gap on statelessness and establish a foundation that will guide future policy-making processes.

¹ Declaration of Principles on Equality, The Equal Rights Trust, October 2008, Principle 1: The Right to Equality.

Statelessness as a Phenomenon

Statelessness is a multidimensional phenomenon that has gained significance with the emergence of the modern nation-state system and is addressed by various disciplines. Especially in academia, statelessness, a relatively under-researched topic in the field of migration, has begun to be explored in greater depth with the expanding body of literature over the past 20 years.

The concept of statelessness gained prominence in the literature of international law in the first half of the 20th century. The displacement of millions of people after World War I and World War II, along with the emergence of new nation-states, has made the issue of statelessness a major humanitarian crisis (Arendt, 2012). In her work *'The Origins of Totalitarianism'*, Hannah Arendt emphasized that statelessness is a phenomenon that deepens the "paradox of human rights" in modern societies.

Between 1950 and 1980, statelessness was primarily addressed from the perspective of international law and was viewed as a consequence of interstate legal disputes. During this period, documents such as the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness became key instruments for addressing statelessness. With these efforts, the issue of statelessness was viewed as a problem stemming from the shortcomings or contradictions in citizenship laws, and the focus shifted to analyzing the legal impact and applicability of international conventions (Lilich, 1982). In the aforementioned conventions that have entered into force, a 'stateless person' is defined as an individual who is not considered a national by any state under the operation of its laws. In each state, the citizenship law holds the key to both the creation and resolution of statelessness, as it defines the conditions under which citizenship is acquired and lost. The relationship between statelessness and international law (Goodwin-Gill, 1978; Weis, 1979), the connection between statelessness and refugeehood (Grahl-Madsen, 1966; Weis, 1958), the evaluation of the statelessness issue within the context of international migration policy (Kunz, 1973), its treatment as a paradox of human rights and a structural problem of the modern nation-state system (Arendt, 1951; Robinson, 1955), and analyses in the context of sociopolitical impacts reflect the legal, political, and sociological approaches of this period. These approaches highlight the foundational points for addressing the phenomenon of statelessness as an interdisciplinary issue.

In the period between 1980 and 2000, statelessness was addressed in the context of social and political perspectives. The end of the Cold War and the dissolution of the Soviet Union marked the beginning of a new era in statelessness studies. During this period, statelessness began to be addressed in the context of identity, belonging, and human rights, gaining renewed attention from disciplines such as literature, sociology, political science, and anthropology (Soysal, 1994). The roots and sociopolitical effects of statelessness were discussed, particularly in relation to the structural problems within the nation-state system. The relationship between statelessness and identity in a context that goes beyond the nation-state system was examined. Kunz (1981) theoretically explains the connection between migration and statelessness, while Batchelor (1995) focuses on the gaps between statelessness and international protection. Goodwin-Gill (1989), on the other hand, approaches the issue more from a human rights perspective, addressing it within the context of migration management and security policies. During this period, statelessness was examined not only as a legal issue but also from the perspectives of human rights, belonging, and social exclusion.

After 2000, the focus on statelessness shifted towards the perspectives of migration and human rights. In the 21st century, statelessness studies have become closely linked with international migration, globalization, and security policies. Issues such as forced migration, ethnic cleansing, and political repression have increased the number of individuals and communities having been rendered stateless (Blitz & Lynch, 2011). At the same time, the role of

companies and international organizations has grown, and the search for solutions to reduce statelessness has become more diverse (UNHCR, 2018).

Despite the lack of attention to statelessness, one of the overlooked topics in the field of migration, there has been a significant increase in literature over the past 20 years. The concept of citizenship has increasingly come to the forefront in recent years, emerging as a legal status that ensures rights through equal access to rights under state protection (Castles & Miller, 2008, p. 58-59). Especially with the increase in global migration movements in the 21st century, the concept of 'citizenship' has gained importance in the context of the rights of migrants, refugees, asylum-seekers, and foreigners, particularly when discussing the 'right of others'. Throughout history, from ancient societies to the present, citizenship has taken on various forms; however, it was not until the French Revolution that significant distinctions in citizenship status began to be felt among individuals. With the republic following the revolution, the principle of equality was re-evaluated alongside the concept of the 'foreigner,' which became integrated into the phenomenon of the nation (Asar, 2022, p. 4-5). Requiring individuals to be citizens of a particular country in order to benefit from universal human rights has created difficulties in accessing rights for those without citizenship (Faist & Gerdes, 2008). The emergence of nation-states has led to the development of state structures, and citizenship status has become a defining factor in shaping individuals' roles within society. Despite being overlooked for years, the reports, articles, and research published on statelessness have rapidly turned the issue into a focal point of interest both academically and politically (Manly & Waas, 2014). In the past, statelessness, national identity, displacement, minority rights, international migration, and refugeehood were briefly addressed, but today, international migration has become a much larger field of study within sociology, international relations, and political science (Goris et al., 2009; Foster & Lambert, 2016; Ujvari, 2017; Kervin et al., 2020).

Statelessness, which can be defined as a deviation from the norm, can be legally described as the absence of the bond of citizenship. The "Convention relating to the Status of Stateless Persons," adopted on September 28, 1954, and entered into force on June 6, 1960, defines a *stateless person* as an individual who is not considered a national by any state under the operation of its laws. In each state, the citizenship law holds the key to both the creation and resolution of statelessness, as it defines the conditions under which citizenship is acquired and lost.

The right to citizenship is a fundamental right, with clear expressions in guarantees against statelessness, as recognized by human rights law and outlined in international legal documents. Additionally, international law also establishes the minimum treatment standard that stateless persons are entitled to (Manly & Waas, 2014, p. 4). Therefore, the problematization of the issue of 'statelessness' initially emerged as a study of citizenship law and, over time, evolved into the research and interpretation of international standards and local norms related to statelessness. While illuminating the underlying causes of current statelessness situations and identifying the gaps in law has engaged the fields of law, politics, and international relations, it has remained largely outside the realm of interest for social sciences for an extended period. With the globalization of international migration, identifying stateless communities and addressing the social exclusion and deprivation of fundamental rights they face has become a significant issue in contemporary global literature (Weissbrodt & Collins, 2006, p. 246-248).

Probably, the greatest appeal of studying statelessness academically lies in the fact that it leads to highly problematic outcomes arising from different causes in every country and every case, while also providing an opportunity for almost every individual's unique story to come to light. Therefore, the severity of this phenomenon is being addressed at a global scale, as it concerns the entire world. Despite being such a crucial and prominent issue, the greatest disappointment is arguably the lack of concrete and reliable data to assess the scale of statelessness worldwide. That being the case, the conclusion to be drawn is that no one truly grasps the full extent of the problem. The reason why a precise figure for the number of stateless persons cannot be

provided is either the ongoing debates over a clear definition of 'statelessness' or the fact that this phenomenon is often politicized. Therefore, although the exact number cannot be known, all estimates point to the fact that statelessness is a widespread issue on a global scale. A predictable outcome of this is that the issue has become more widely debated in the literature.

With this group, scattered across the world and with numbers estimated to be as high as 15 million (Waas, 2008, p. 12), probably, the first question that comes to mind is what consequences statelessness has for these individuals, their families, the communities they live in, and the international community. The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) has defined stateless persons as "undesirable" and their situation as "excluded from the global state political system of the last century" (UNHCR, 1996). In a world where citizenship is viewed as a norm, stateless individuals find themselves excluded from the standard regime, existing as an exceptional phenomenon.

The issue of statelessness, which can be considered a fundamental case study in human rights, highlights the disregard for universal human rights law, which is meant to protect all of humanity, in certain situations. In her book *The Origins of Totalitarianism* (2011), Hannah Arendt uses the term "a man who is nothing but a man" when discussing statelessness, highlighting the challenges of having natural rights independent of nationality. Taking Arendt a step further, Agamben discusses the principle of entitlement to rights and the ownership of rights through national belonging, focusing on the fine line between "being human" and "being a citizen" (2000, p. 20). It is precisely at this point that human rights are a fiction if you are not a citizen. The main problem for stateless individuals, whose existence is considered null and void, begins precisely at this point.

Statelessness, recognized as a legal anomaly, is a humanitarian situation that affects its subjects both individually and socially. The phenomenon of statelessness not only affects the legal status and the ability to exercise rights of the individuals involved, but also impacts their perception and sense of belonging within society. It can negatively affect individuals' and communities' life choices and opportunities by trapping them in poverty or depriving them of other natural rights, forcing them to flee from their homes and countries. Therefore, the existence of awareness that statelessness studies need to go beyond legal regulations highlights the urgency of exploring the issue from an interdisciplinary perspective. Within the totality of the modern nation-state system, there is a need to analyse its objective impact on the lives of individuals and societies.

While the phenomenon of statelessness increasingly attracts attention as an international social problem, it also creates significant barriers in the development of academic studies and political approaches aimed at its solution. These challenges stem from factors such as low general awareness, the global lack of information on statelessness, the concealment of stateless populations in some countries, the political sensitivities surrounding the issue, and the lack of historical data on stateless individuals. All these challenges hinder both a better understanding of the issue and its systematic investigation as a problem.

Statelessness, which affects millions of people worldwide, has remained one of the overlooked areas of the global human rights agenda, despite being legally recognized in the 1950s. However, looking at the literature, especially over the last 10 years, there has been a notable increase in interest in statelessness among non-governmental organizations (NGOs), national policies, intergovernmental organizations, and various stakeholders in academia (Waas & Neal, 2013). This interest noted in the literature, although it remained limited in providing theoretical evaluations on a topic that had not attracted academic interest until recently, has managed to become a critical agenda during times of crisis through descriptive reports and recommendations. According to Blitz and Lynch (2011, p. 11-13), the issue of statelessness was primarily discussed in terms of "equality" and "security" in the late 1990s; however, starting in the 2000s, it began to be examined through Hannah Arendt's concept of the "right to possess."

The issue of statelessness is an exceptional case where the law has failed (Allerton, 2014, p. 27-28). Therefore, at this point, the minimum rights granted to stateless persons through the intervention of international law were detailed in the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons (Waas & Hayvard, 2008, p. 387-390). According to the aforementioned convention, all the rights that citizens have under international law, except for the rights to vote, work in public offices, and freely enter and exit a country's borders, are recognized (Haddad, 2003, p. 3-5). In theory, the fact that stateless individuals are entitled to rights under international law does not mean that their rights are not violated in practice. These individuals, labeled as stateless, are often subjected to unnecessary, prolonged detentions, discrimination, and deprivation of basic human rights such as the right to travel, healthcare, education, and employment.

Statelessness, defined by some advocates as an issue of 'human security,' in practice, causes those without citizenship status to be deprived of the rights enjoyed by citizens, making it exceedingly difficult for them to exercise their basic human rights (Blitz, 2009; Lynch, 2005). Many studies have shown that there are countless challenges faced by stateless individuals. They are unable to benefit from many opportunities, such as official residency permits, the right to travel, employment in public institutions, the right to education, access to healthcare, property ownership, the right to vote and stand for election, as well as the right to protection and security (Lynch, 2009). The births, deaths, and marriages of stateless persons are often undocumented, and therefore they lack many official basic documents. Therefore, these individuals are officially excluded from the nation-state because they cannot obtain proof of eligibility for citizenship.

In light of the problems associated with statelessness, citizenship and the right to citizenship become even more complex, particularly when considering how stateless individuals live without this right and the impact of this deprivation on society. Statelessness is not only a threat to individuals but also a reality that undermines human security in the context of vulnerabilities arising from poverty, lack of state capacity, and socio-economic-political inequalities (UN General Assembly).

The Humanitarian Dimension of Statelessness

The shift in international law towards focusing on individual and concrete rights may reduce the importance of abstract concepts like citizenship (Kochenov, 2023). This change is clearly visible in the context of statelessness: If what matters is not citizenship status but the rights held in a specific region, protecting these rights becomes more of a priority than acquiring citizenship. However, this situation can sometimes be used as an excuse to deprive individuals of local rights or to send them to former colonial areas where opportunities are lacking.

In recent years, there has been a growing interest in the concept of 'entitlement' within legal regulations concerning statelessness. This change has also been reflected in the studies in the literature. Regional courts, such as the European Court of Human Rights and the United Nations Human Rights Committee, have adopted a more inclusive approach to individuals' entitlement, focusing on broader principles rather than solely the principle of 'citizenship'.

The most fundamental challenge faced by stateless individuals is the deprivation of their human rights. Without citizenship, it is nearly impossible to meet basic life standards such as traveling abroad, starting a family, registering children for the population registry, finding a job, or starting a business. These individuals, without legal status, are forced to live an 'invisible' life in society as well. Stateless individuals, deprived of civil, political, economic, cultural, and social rights, cannot control their own lives, access social benefits, or enjoy the right to education. At this point, the works of Hannah Arendt stand out; in her 1943 essay 'We Refugees', 1949 essay 'The Rights of Man: What Are They?', and 1951 book 'The Origins of Totalitarianism', Arendt made significant critiques on the universality and applicability of human rights.

Hannah Arendt's critiques of human rights are rooted in the structural tensions of nation-states. The rise of nationalism following the French Revolution and the dissolution of multinational empires after World War I accelerated the emergence of nation-states. However, according to Arendt, this structure is problematic even in its most ideal form (Beiner, 2000, p. 50-51). The fundamental issues related to human rights emerged in parallel with the birth of nation-states.

Mentioning two types of nation-states, Arendt views the Western-type nation-state, as exemplified by France, as the most perfect structure. Here, the peasant class was different from the nation-states in Eastern and Southern Europe due to its strong roots and emancipation. In fact, the peasant class had no such goal as strong roots and emancipation; rather, the goal was to address the issue of nationality (Arendt, 2012, p. 15). The root of their failure lay precisely in this. A third nation had thus appeared, formed through agreements and a union, consisting of 'minorities' made up of remnants. These failed nation-state structures, which viewed the rights granted to minorities as a threat to themselves, aimed to perpetuate their own authority by encouraging minorities to forget their identities and assimilate or be eliminated. Alienated from their own labor and reduced to the masses of uniform individuals in the modern world, the stateless migrant masses, resulting from the expansionist policies under the shadow of imperialism and the internal-external wars they provoked, were declared the 'scum of the earth' (Arendt, 2012, p. 256), deprived of human rights in the aftermath of the failed and problematic nation-state system (Arendt, 2012, p. 256). Thus, stateless individuals and refugees who emerged in this historical process, deprived of civil and political rights, essentially prove to the world that national interests take precedence over law.

Stateless and refugee individuals fall into the category of "individuals without rights" when they lose their citizenship or never acquire it. This situation, when combined with the failure to protect the human rights of minorities during and after wars, highlights that universal human rights are not truly universal. As Kymlicka (1995, p. 4-6) points out, the concept of multicultural citizenship or statelessness encounters a serious impasse, particularly when it comes to the rights of minorities. Citizenship in modern nation-states has become not only a tool for protection against foreigners but also an element that defines the ontological existence of the individual.

Each nation-state has specific conditions for legally determining its borders and for deciding who will be granted citizenship. Many countries around the world act based on their own jurisdiction, following the principles of *jus soli* (right of birthplace) and *jus sanguinis* (right of blood). In addition, there are countries that adopt a hybrid system, granting citizenship rights based on both *jus soli* and *jus sanguinis*. This decision, left to the discretion of states, sometimes leads to arbitrary practices and decisions. The issue of statelessness is based on multiple causes, but the most common and widely encountered ones can be listed as the fragmentation of nation-states, changes in laws, marriage, birth, or political discrimination (Odman, 2011, p. 9).

When it comes to international migration, there are numerous sources in the literature addressing the importance of family reunification or the establishment of family unity for vulnerable groups, such as refugees and internally displaced persons, in terms of their integration and adaptation to the host country. In the case of stateless individuals, however, there are no provisions in the conventions regarding family unity or the protection of family unity. International and national documents that emphasize the importance of family life and provide legal protection for it are found in the laws of nearly every country. The family institution, often described as the foundation of society and an indispensable element of national-state welfare, is emphasized in some countries as a structure that should be protected by religious and social institutions (Albarazi, 2014, p. 14). The violation of the right to family unity leads to the emergence of other rights violations faced by stateless persons. The issue of statelessness, which threatens family structure in many ways, can lead to a range of problems, such as psychological pressure on family members and the deprivation of basic rights as a family. These

challenges can exacerbate problems related to integration and socialization caused by migration.

In international human rights law, the rights to the protection of family life and family unity apply to refugees, asylum-seekers, and anyone in need of international protection. The family, considered the foundation of society, is recognized in the International Human Rights Law, Article 16(3) of the Universal Declaration of Human Rights, Article 23(1) of the Universal Declaration of Human Rights, Article 10 of the International Covenant on Civil and Political Rights, and Article 10(1) of the 1966 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Similarly, the preamble of the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and the 1989 Convention on the Rights of the Child also contains provisions aimed at the protection of the family. The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, in its Article 10(1), explicitly states ²: “The widest possible protection and assistance should be accorded to the family, which is the natural and fundamental group unit of society, particularly for its establishment and while it is responsible for the care and education of dependent children. Marriage must be entered into with the free consent of the intending spouses.” The Human Rights Committee ³, established to monitor the implementation of this provision by states, has also emphasized that the right to form a family implies the possibility of living together.

Additionally, Article 5 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination guarantees the right to equality in marriage and choice of spouse, without distinction as to race, colour, or national or ethnic origin. Similarly, while CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)⁴ includes appropriate measures on this issue, it not only covers the right to form a family and choose a spouse but also incorporates rights related to the termination of marriage and issues concerning children. Thus, discrimination has been theoretically attempted to be prevented, and any differential intervention that could lead to discrimination has necessitated, under this principle, that individuals enjoy the same rights and receive equal treatment. This includes measures that encompass the right to family life and family unity for individuals, regardless of their immigration or other statuses. Direct discrimination⁵ refers to treating someone less favorably or unfairly based on a specific characteristic, such as their race, gender, age, religion, disability, or nationality. Indirect discrimination refers to situations that initially appear neutral but, through laws, policies, or practices, disproportionately restrict the exercise of rights based on prohibited grounds of discrimination.

The violation of the right to family unity among stateless individuals arises as a result of a series of other human rights violations they face. Despite the numerous theoretical decisions made regarding the protection and establishment of family unity, the practical reality shows that victimization continues due to differences in implementation across countries. Actually, this victimization is not related to the denial of the right to marry or establish a family, but rather points to a situation where individuals cannot undergo official procedures due to not having any documents. For stateless persons, the legal barriers to marriage represent only the visible part of the problem. Bearing the economic, psychological, and social impacts that come with being stateless means that people do not want to marry a stateless person. This situation becomes even more complicated when the status of statelessness, much like an inherited trait, is passed on to their children (Albarrazi, 2014, p. 15). This limitation on marriage for stateless persons

² UNGA, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, UNTS, vol. 993, p. 3, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>.

³ UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 19: Article 23 (The Family) Protection of the Family, the Right to Marriage and Equality of the Spouses, 27 July 1990, <http://www.refworld.org/docid/45139bd74.html>, para. 5.

⁴ UNGA, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 18 December 1979, UNTS, vol. 1249, p. 13, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3970.html>, Article 16(1).

⁵ CESCR, General Comment No. 20, above fn. 30, para. 10. See also CESCR, General Comment No. 16: The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (Art. 3 of the Covenant), 11 August 2005, E/C.12/2005/4, <http://www.refworld.org/docid/43f3067ae.html>, paras. 1 and 10-14.

means that many are deprived of the option to marry, making it even impossible to form a family life.

The Conditions Leading to Statelessness

Citizenship is the legal bond that individuals establish with a state, and it can be acquired either through the intervention of competent authorities or spontaneously by birth. Similarly, citizenship is a status that can be lost or changed. This situation is often implemented in different ways due to the broad powers that states exercise based on their sovereignty. The loss of such an important status as citizenship, i.e., statelessness, is a multidimensional issue. In this study, the conditions leading to statelessness will be addressed under two main headings: legal and political-historical factors.

The legal conditions leading to statelessness:

Discriminatory citizenship laws, along with practices based on gender, ethnicity, and religion, as well as inadequate birth and marriage registration systems, lead to many individuals being deprived of their citizenship rights (Yuval-Davis, 1999, p. 120).

Discriminatory practices based on gender:

Discriminatory practices based on gender are an important factor that limits individuals' access to basic rights by preventing equal use of citizenship rights. This discrimination can manifest in women being unable to pass on their citizenship to their children or spouses, or not having equal rights to acquire or maintain citizenship compared to men. This situation arises from the failure of national citizenship laws to be structured in accordance with the principle of gender equality. As a result, millions of women and their children are deprived of the right to citizenship, which increases the risk of statelessness.

Although the concept of human rights gained prominence after the French Revolution, until the mid-20th century, women and children in many countries were excluded from accessing political, civil, and social rights (Çakır, 2017). In the modern state understanding, women were seen as part of the ideological and cultural reproduction within the male-dominated order, which prevented women from having equal conditions with men in terms of citizenship rights. Women, especially, have faced serious restrictions in conferring citizenship to their children. When women marry someone who is not a citizen, they may be unable to acquire their husband's citizenship. In cases where their spouse becomes stateless or in situations like divorce, they can automatically lose their own citizenship. Women, who hold a passive status in terms of citizenship, face the risk of statelessness, especially when they marry foreign individuals.

This gender-based discrimination not only negatively affects women but also harms another disadvantaged group: children. Laws that recognize citizenship as patrilineally inherited can prevent women from conferring their citizenship to their children (Blitz & Lynch, 2011, p. 8). For example, in countries like Jordan, Lebanon, and Malaysia, women are unable to pass citizenship to their children born to foreign spouses, while men have unlimited rights to do so. This situation increases the risk of statelessness, especially for children born to migrant spouses, and creates serious humanitarian issues.

Ethnic and racial discrimination:

Some countries may use citizenship laws as an effective tool to exclude specific ethnic groups. This particularly leads to minority groups facing the issue of statelessness. When a state revokes an individual's citizenship for discriminatory reasons, the stateless person faces a highly complex situation in a hostile state environment. Moreover, the individual facing statelessness not only suffers the direct consequences of statelessness—such as the inability to access basic rights and services—but also must confront the broader societal stigma of being perceived as an "unwanted other."

In such situations, the social construction of statelessness places individuals in a far more vulnerable position than simply an accidental occurrence of statelessness or a voluntary renouncement of the right to citizenship. The rhetoric in which the state portrays stateless individuals using negative terms such as 'outlaw,' 'prohibited,' 'criminal,' or 'exile' further marginalizes these individuals and paves the way for discriminatory policies to gain legitimacy within society (Velde & Letschert, 2014, p. 287).

The situation faced by the Rohingya Muslims in Myanmar serves as a striking example of this (Cheesman, 2017), while a significant portion of the Kurdish population scattered across Turkey, Syria, Iraq, and Iran has also been deprived of citizenship rights (Tejel, 2009).

Religious-based discrimination:

In some countries, citizenship laws and practices may lead to discrimination based on religious beliefs, causing certain religious groups to be rendered stateless. Religious-based discrimination manifests itself in policies that limit the right to citizenship based on ethnic identity, sect, or belief. As a result, such practices lead to social marginalization, human rights violations, and serious issues like statelessness.

Insufficient birth registration and marriage certificates:

Inadequate birth registration documents can lead to a child becoming stateless, even if they were born to the correct parents and within the proper borders of a country, due to missing paperwork. Birth registration documents are considered one of the most fundamental official documents as they provide an individual's initial legal recognition. The lack of legal proof of a baby's existence if not registered at birth significantly jeopardizes its recognition as a member of society and access to basic rights in the future. Similarly, the failure to officially register marriages also negatively impacts the citizenship rights of individuals and their children. Official marriage registrations not only secure the rights of the spouses but also play a crucial role in determining the citizenship status of the children born from the union (Waas, 2008, p. 153).

The lack of birth and marriage registrations has increasingly been recognized as one of the most significant causes of statelessness in recent years. Although birth registration is universally implemented in developed countries, the situation is quite different in developing and underdeveloped countries. In these regions, one in every four children under the age of five is unregistered. On a global scale, it is estimated that approximately 166 million children do not have birth registrations, with half of this population being located in countries such as the Congo, Ethiopia, India, Nigeria, and Pakistan. Additionally, it is estimated that even among children with birth records, approximately 237 million children do not possess a birth certificate.

Geographic regions also have a significant impact on the lack of birth registrations. It is observed that the birth registration rates in urban centers are 1.7 times higher compared to rural areas (UNICEF, 2019). In addition, lack of birth registration is a more widespread problem among disadvantaged groups such as national minorities, indigenous communities, migrants, displaced persons and victims of war.

The reasons for this lack of registration may stem from both the practices of states and the insensitivity of individuals. Socio-economically disadvantaged families face barriers such as birth registration fees, complexity of bureaucratic processes and access to registration offices (Waas, 2008, p. 154). From the perspective of states, this situation arises as a result of inadequate and weak registration systems.

These assessments clearly highlight why the issue of birth registration is so crucial in the context of preventing statelessness and how international law addresses this matter. The registration of births not only determines the legal status of individuals but also plays a vital role in preventing the risk of statelessness. In addition, the proper registration of marriages should also be seen as an important step within this framework (UNHCR, 2008, p. 123). These two

interconnected and mutually reinforcing deficiencies contribute to the increased risk of statelessness.

Just as the importance of birth registration is recognized, marriage registrations must also be legally established. Most of the regulations regarding marriage registration aim to eliminate discrimination against women. For example, in 1994, the United Nations Treaty Body⁶ requested state parties to ensure the official registration of all marriages based on civil, religious, or customary law in order to achieve equality in marriage and family relations.

The official registration of marriages not only ensures equality between spouses but also allows for the regulation of the marriage age under state control, prevents polygamy, and protects children's rights. However, despite some awareness having been raised regarding marriage registration, this issue has not yet been given sufficient importance at a universal level. Similar to birth registration, marriage registration is also often neglected in practice and continues to exist as an unresolved issue.

The political and historical conditions leading to statelessness:

Statelessness, as a result of historical and political conditions, emerges as a global issue that leads to the deprivation of basic rights for millions of people. Colonial legacy, redrawing of borders, discriminatory nation-state policies, and civil wars are among the key factors contributing to the causes of statelessness. Historically, the issue of statelessness has emerged as a byproduct of political crises, interstate conflicts, and the processes of nation-state building.

During periods when borders were redrawn or minorities were excluded, the issue of statelessness deepened and became more complex. During the colonial period, colonial administrations arbitrarily drew borders and defined citizenship, disregarding the identities, ethnic compositions, and cultural ties of local communities. This situation has led to many communities to be rendered stateless after independence. Especially in Africa, the borders arbitrarily drawn by colonial powers following the 1884-1885 Berlin Conference divided ethnic and religious groups into fragments. This situation led to some communities that were separated from the Belgian Congo being excluded from citizenship rights in the Democratic Republic of the Congo after independence (Brain, 2010, p. 911-912).

The redrawing of borders during the World Wars and the Cold War further deepened the crises of statelessness. As new states are established and political maps are reshaped, certain communities have been excluded from citizenship status and have been rendered stateless. For example, the rise of antisemitism in Europe in the early 20th century and exclusionary policies towards Jewish communities led to many Jews losing their citizenship rights. The Nuremberg Laws enacted by Nazi Germany in 1935 completely excluded Jews from citizenship, systematically rendering them stateless (Arendt, 2012).

Similarly, with the establishment of the State of Israel in 1948, hundreds of thousands of Palestinians were displaced and became refugees. In this process, a large number of Palestinian refugees were rendered stateless, and this situation continues to persist today. According to UNHCR's 2023 data, a large portion of the stateless persons worldwide consists of Palestinian refugees.

These historical examples illustrate how the arbitrary determination of borders, their drawing based on political calculations, and the exclusion of certain communities have exacerbated the crises of statelessness. This situation demonstrates that statelessness is not only an individual problem but also a phenomenon with deep historical, political, and social roots.

Additionally, political crises and civil wars have led to the forcible displacement of millions of people. Migrating groups have faced discrimination in the process of acquiring citizenship in

⁶ Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, General Recommendation 21: Equality in marriage and family relations, A/49/38, New York: 1994.

new countries. For example, after South Sudan gained its independence, the Sudanese government revoked the citizenship status of individuals of South Sudanese origin, resulting in hundreds of thousands of people becoming stateless.

As a result of advancements in communication and transportation technologies, the recent cause of statelessness in the context of globalization has been 'migration'. Migration, a natural human instinct, has driven the relocation of people throughout history in search of better food, hope, and opportunities. According to the official 2024 figures from the International Organization for Migration (IOM)⁷, there are 281 million international migrants. An estimated 117.3 million people worldwide were forcibly displaced. Although migration has been a continuous phenomenon throughout history, Castles and Miller (2008, p. 278) emphasize that in the modern era, migration has become more significant than ever in terms of its socio-economic and cultural impacts. According to them, migration is one of the key factors that has led to the emergence of new issues in various areas, such as nationalism, citizenship, identity, socio-cultural structure, and economic balances. Especially since the late 20th century, the acceleration of globalization, international labor mobility, and technological advancements have made migration more complex. The social integration of migrants, the scope of citizenship rights, the success of multicultural policies, and economic inequalities are among the issues that have led Castles and Miller to view migration not just as a process of displacement, but as a dynamic process that causes profound social and political changes. Over time, Castles and Miller's perspective on migration has shifted to a more critical approach regarding the challenges and issues arising from migration. In their earlier works, migration was largely associated with economic opportunity inequalities and labor demands between nation-states. However, later, they analyzed more comprehensively how this process triggers identity crises at the individual and social levels, xenophobia, injustices related to citizenship status, and political polarization. As a result, migration is viewed not only as an economic and demographic mobility but also as a fundamental cause of broader issues such as social justice, human rights, and identity politics. Castles and Miller have pointed out that the multidimensional effects of migration make it necessary to develop sustainable policies for global societies.

The increasing international mobility not only questions the very foundation of the nation-state concept but also brings along numerous concerns. In particular, the inconsistencies between legal systems related to citizenship create situations that could expose individuals to the risk of statelessness. For example, marriages between individuals from different states or regions, children born in a country without the citizenship of their parents, or inconsistencies between the laws regarding the loss of citizenship in the country of origin and the citizenship acceptance laws of the host country are considered among the main sources of statelessness. Such situations complicate individuals' right to establish legal ties with a state, leading to the uncertainty of citizenship rights and potentially resulting in human rights violations.

Statelessness has emerged as a byproduct of legal, political, and historical processes, and remains a structural violation of human rights that continues to persist today. To eliminate the causes of statelessness, it is essential to ensure gender equality, strengthen birth registration systems, address ethnic and religious discrimination on international platforms, and effectively utilize international law.

Conclusion and Recommendations

Statelessness is one of the most complex issues awaiting resolution in the modern world, particularly in terms of protecting human rights and establishing the principle of equality. This article has addressed statelessness as a phenomenon, examining its humanitarian aspects and the conditions that trigger its emergence from a multidimensional perspective. In conclusion, it

⁷ IOM 2024, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024-chapter-2>.

has been emphasized that statelessness has serious impacts at the individual, social, and international levels, and that these impacts need to be addressed not only through legal solutions but also through comprehensive humanitarian approaches.

When the humanitarian dimensions of statelessness are considered, it is evident that this situation creates an identity crisis and social exclusion for individuals. Stateless individuals are deprived of fundamental human rights and face significant challenges in accessing basic services such as education, healthcare, and housing. Lack of legal identity not only threatens individual life but also leads to a deepening of social inequalities. In this context, it has been demonstrated that statelessness is not only a legal status issue, but also a matter of belonging, security, and dignity.

Examining the conditions that cause statelessness provides a critical roadmap for the development of policies aimed at resolving this issue. The article highlights that discriminatory provisions in citizenship laws, gender inequalities, ethnic and religious discrimination, state fragmentation, and forced migration are among the primary causes of statelessness. In particular, restrictions on women's right to confer citizenship and discriminatory policies such as ethnic cleansing contribute to the deepening of the issue. This situation demonstrates that statelessness is not only a crisis that threatens the lives of individuals but also one that endangers national and international stability.

The fight against statelessness should be a priority and a shared responsibility of the international community. In this context, the effective implementation of international law, the reform of citizenship laws, and the adoption of human rights-based approaches are essential. The strengthening of the United Nations' programs to combat statelessness and the encouragement of state parties to become signatories of the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness should be promoted. Additionally, legal reforms at the national level to facilitate access to citizenship rights and the removal of discriminatory practices will contribute to resolving the issue.

Finally, the humanitarian aspect of the statelessness issue should not be overlooked in its resolution. The protection of stateless individuals' rights should not be limited to legal status alone; social policies that support their integration into society should also be developed. Increasing access to basic rights such as education, employment, and healthcare will not only improve the living conditions of stateless individuals but also strengthen social solidarity. The issue of statelessness can only be solved through comprehensive policies that combine legal, humanitarian, and social approaches.

In conclusion, the issue of statelessness is not only a matter that affects the lives of individuals but also a crisis that deepens social inequalities and threatens stability at the international level. Therefore, comprehensive approaches that address both legal and humanitarian dimensions should be developed, and effective policies should be implemented at both the national and international levels. Every step taken to improve the living conditions of stateless individuals and strengthen social solidarity is of critical importance in building a fairer and more equal world.

The Contribution Rates of the Authors

The author contributes 100%

Declaration of Conflict of Interest

Our article titled "Life without Identity: the Invisible Socio-Political and Humanitarian Faces of Statelessness" has no financial conflicts of interest with any institution, organization, or individual.

References

- Agamben, G. (2000). *Means without end: Notes on politics*. University of Minnesota Press.
- Albarazi, Z. (2014). No legal bond, no family life. *Tilburg Law Review* 19, 11-19. <http://dx.doi.org/10.1163/22112596-01902002>
- Allerton, C. (2014). Statelessness and the lives of the children of migrants in Sabah, East Malaysia. *Tilburg Law Review*, 19, 26-34. <https://doi.org/10.1163/22112596-01902004>
- Arendt H. (2012). *Totalitarizmin Kaynakları /2 Emperyalizm*. (çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayıncılık.
- Aristoteles. (2017). *Politika*. (çev. F. Akderin). Say Yayınları.
- Asar, A. (2022). *Vatansızlık*. GAV Perspektif.
- Batchelor, C.A. (1995). Stateless persons: some gaps in international protection. *International Journal of Refugee Law*, 7(2), 232-259. <https://doi.org/10.1093/ijrl/7.2.232>
- Batchelor, C.A. (2006). Transforming international legal principles into national law: the right to a nationality and the avoidance of statelessness. *Refugee Survey Quarterly*, 25(3), 8–25. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdi0142>
- Beiner, R. (2000). Arendt and nationalism. D. Villa (Ed.), *The Cambridge companion to Hannah Arendt*, 44-62. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL0521641985>
- Benhabib, S., (2018). *Ötekilerin hakları: Yabancılar, yerliler, vatandaşlar*. (çev. Berna Akkıyal). İletişim Yayınları.
- Blitz, B.K. (2009). Advocacy campaigns and policy development. *Forced Migration Review*, 32, 25-26. <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR32/25-26.pdf>
- Blitz, B.K. & Lynch, M. (2011). *Statelessness and the benefits of citizenship: A comparative study*. Oxford Brookes University Press.
- Bloom, T. (2017). *Noncitizenism: Recognising noncitizen capabilities in a world of citizens*. Routledge.
- Bloom, T., Tonkiss, K. & Cole, P. (2017). Understanding statelessness. Routledge.
- Brain, T. (2010). Struggles for citizenship in Africa. *Development in Practice*, 20(7), 911-912. DOI: 10.1080/09614524.2010.508116
- Castles, S. & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cheesman, N. (2017). How in Myanmar 'national races' came to surpass citizenship and exclude Rohingya. *Journal of Contemporary Asia*, 47(3), 461-483. <https://doi.org/10.1080/00472336.2017.1297476>
- Çakır, H. (2017). Suriyeli mülteci kadınların sosyo-kültürel değişime uyum çabaları: Yozgat örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-68. <https://doi.org/10.31454/usb.381481>.
- Eliassi, B. (2016). Statelessness in a world of nation-states: the cases of Kurdish diasporas in Sweden and the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(9), 1403-1419. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1162091>
- Faist, T. & Gerdes, J. (2008). *We are all republican now changes in prospects for and limits of citizenship in Germany*. Palgrave Macmillan.
- Foster, M. ve Lambert, H. (2016). Statelessness as a Human Rights Issue: A Concept Whose Time Has Come, *International Journal of Refugee Law*, 28(4), 564–584, <https://doi.org/10.1093/ijrl/eew044>
- Gibney, M. J. (2009). Statelessness and the right to citizenship. *Forced Migration Review*, 32, 50-51.
- Goodwin-Gill, G.S. (1978). International law and the movement of persons between states. Clarendon Press.
- Goodwin-Gill, G. S. (1989). International law and human rights: Trends concerning international migrants and refugees. *The International Migration Review*, 23(3), 526–546. <https://doi.org/10.2307/2546427>
- Grahl-Madsen, A. (1966). The status of refugees in international law. A.W. Sijthoff.
- Goris, I., Harrington, J. & Köhn, S. (2009). Statelessness: what it is and why it matters. *Forced Migration Review*. chrome-

- extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://hr.law.vnu.edu.vn/sites/default/files/resources/what_is_statelessness.pdf
- Haddad, E. (2003). Refugee protection: a clash of values. *The International Journal of Human Rights*, 7(3), 1-26. <https://doi.org/10.1080/13642980310001726106>
- Jain, N. (2022). Manufacturing Statelessness. *American Journal of International Law*, 116(2), 237–288. doi:10.1017/ajil.2022.2
- Kerwin, D., Alulema, D., Nicholson, M., & Warren, R. (2020). Statelessness in the United States: a study to estimate and profile the US stateless population. *Journal on Migration and Human Security*, 8(2), 150-213. <https://doi.org/10.1177/2331502420907028>
- Kochenov D. (2023). Abstract citizenship in the age of concrete human rights. M Tushnet & D Kochenov (Ed.), *Research Handbook on the Politics of Constitutional Law*, 550–69. Edward Elgar.
- Kochenov, D.V. (2024). Statelessness: a radical rethinking of the dominant citizenism paradigm. *Annu. Rev. Law Soc. Sci.*, 20, 117–39. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-041822045326>
- Kunz, E. F. (1973). The refugee in flight: kinetic models and forms of displacement. *International Migration Review*, 7(2), 125-146. <https://doi.org/10.1177/019791837300700201>
- Kunz, E. F. (1981). Exile and resettlement: refugee theory. *The International Migration Review*, 15(1/2), 42–51. <https://doi.org/10.2307/2545323>
- Kymlicka, W. (1995). *Çokkültürlü vatandaşlık. azınlık haklarının liberal teorisi.* (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.
- Lillich, R. B. (1982). International law and the movement of persons between states. *American Journal of International Law*, 76(3), 670–672. doi:10.2307/2200813
- Lynch, M., (2005). *Lives on hold: the human cost of statelessness.* Refugees International.
- Lynch, M. (2009). *Statelessness: International blind spot linked to global concerns.* Refugees International.
- Manby, B. (2019). Preventing Statelessness among migrants and refugees: birth registration and consular assistance in Egypt and Morocco. LSE Middle East Centre. <http://eprints.lse.ac.uk/101091/>.
- Manly, M. & Waas, L.V. (2014). The state of statelessness research: a human rights imperative. *Tilburg Law Review*, 19, 3-10. Doi 10.1163122112596-01902029.
- Odman, T. M. (2011). *Vatansızların hukukî durumu ve Türk hukuku.* Çağ Üniversitesi Yayınları.
- Robinson, N. (1955). *Convention relating to the status of stateless persons: its history and interpretation.* Institute of Jewish Affairs.
- Rütte, V.B. (2022). *The human right to citizenship.* Brill.
- Soysal, Y. (1994). *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe.* The University of Chicago Press.
- Tejel, J. (2009). *Syria's Kurds: History, politics and society.* Routledge.
- Ujvari, B. (2017). The causes of statelessness. *Hungarian YB Int'l L. & Eur. L.*, 105. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/huyiel2017&div=10&id=&page=UNHCR,1996>
- UNHCR, 1996. <https://www.unhcr.org/publications/problem-statelessness-has-become-live-issue-again> UN Refugee Agency. (n.d.). Ending statelessness. <https://www.unhcr.org/ending-statelessness>
- UNHCR (2008). UNHCR Handbook for the Protection of Women and Girls, January 2008, pages 123-124.
- UNHCR (2018). What is Statelessness? <https://www.refworld.org/docid/5829c3514.html>
- UNHCR. (2023). Global Trends: Forced Displacement in 2023. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>
- UNICEF (2019). <https://www.unicef.org/stories/what-birth-registration-and-why-does-it-matter>
- Velde, Z. & Letschert, R. (2014). Collective victimisation of stateless people. *Tilburg Law Review*, 19, 285-293. DOI: 10.1163/22112596-01902027
- Waas, L.V. (2008). *Nationality matters.* Intersentia.
- Waas L. & Hayward, L. E. (2008). *Nationality matters: Statelessness under international law.* (Yayınlanmış doktora tezi, Tilburg Üniversitesi). Intersentia
- Waas, L. & Neal, M. (2013). *Statelessness and the Role of National Human Rights Institutions.* Tilburg Law School Research Paper No. 022/2013. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2356166

- Weis, P. (1958). The Hague Agreement Relating to Refugee Seamen. *The International and Comparative Law Quarterly*, 7(2), 334–348. <http://www.jstor.org/stable/755501>
- Weis, P. (1979). Nationality and statelessness in international law. Sijthoff.
- Weissbrodt, D. & Collins, C. (2006). The human rights of stateless person. *Human Quarterly*, (Feb.) 28(1), 245-276. DOI:10.1353/hrq.2006.0013
- Yadav, A. (2023). The Human Right to Citizenship. *The Statelessness & Citizenship Review*, 5(2), 245-251. <https://doi.org/10.35715/SCR5002.1111>
- Yuval-Davis, N. (1999). The Multilayered citizen. *International Feminist Journal of Politics*, 1(1), 119-136.

Kimliksiz yaşamlar: Vatansızlığın görünmeyen sosyopolitik ve insani yüzü

 Aylin Çiçekli¹
¹Akdeniz Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye.

ÖZET

Vatansızlık, modern dünyanın giderek artan bir insani krizi olarak uluslararası toplumun dikkatini çekmektedir. Bir bireyin hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak tanınmaması durumu olan vatansızlık, yalnızca bir hukuki statü meselesi olmayıp, derin insani sonuçlar doğuran bir olgudur. Bu makale, vatansızlığı bir fenomen bağlamında ele alarak, sorunun tarihsel ve sosyopolitik temellerine ışık tutmaktadır. İlk olarak, vatansızlığın insani yönü incelenerek bu durumun bireyler üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Vatansız kişiler genellikle temel haklardan yoksun bırakılmakta; sağlık, eğitim ve istihdam gibi hizmetlere erişimleri engellenmektedir. Ayrıca, hukuki koruma eksikliği, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, vatansız bireylerin yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır. Makalede, vatansızlığın yalnızca bireysel mağduriyetlerle sınırlı kalmayıp, toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren bir sorun olduğuna dikkat çekilmektedir. Vatansızlığa sebep olan koşullar ise hukuki, siyasal ve sosyal boyutlarıyla analiz edilmiştir. Hukuki statüye ilişkin belirsizlikler, vatandaşlık yasalarındaki eksiklikler veya ayrımcı düzenlemeler, uluslararası göç, devletlerin parçalanması ve sınır değişiklikleri bu durumu tetikleyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca, etnik ve dini ayrımcılık, kadınların vatandaşlık aktarma hakkındaki sınırlamaları gibi yapısal sorunlar da vatansızlığı sürdüren dinamikler arasındadır. Bu çalışma, vatansızlık sorununun göz ardı edilen boyutlarına ışık tutmayı amaçlamakta ve vatansız bireylerin karşılaştıkları temel sorunları, hukuki, sosyolojik ve insani boyutlarıyla incelemeyi hedeflemektedir. Vatansızlık konusundaki akademik eksikliği doldurmak ve vatansız bireylerin karşılaştıkları engelleri daha iyi anlamak amacıyla bu çalışma, alana yönelik katkı sağlamayı ve gelecekteki politikaların şekillendirilmesine yardımcı olacak bir temel oluşturmayı hedeflemektedir. Sonuç olarak, vatansızlık, insan hakları ve uluslararası hukuk bağlamında acil müdahale gerektiren bir sorundur. Makale, vatansızlıkla mücadelede uluslararası iş birliği, vatandaşlık yasalarının reformu ve birey odaklı insani politikaların önemini vurgulamaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER

Vatandaşlık, Vatansızlık, Uluslararası göç, İnsan hakları, Eşitlik.

Giriş

Aristoteles'in asırlarca önce *Politika* adlı eserinde insanın tabiatı gereği politik bir hayvan olması sebebiyle başkalarıyla birlikte yaşamaya meyilli olduğuna dair söylemi, insanın topluluklarla beraber yaşama isteğini kanıtlar niteliktedir. İnsanı '*zoon politikon*' olarak tanımlar ve insanların bir arada, topluluklar halinde yaşamaya yönelik eğiliminin doğal olduğunu belirtir. Ona göre, bireyler topluluk içinde birlikte yaşayarak daha iyi bir yaşam sürdürebilirler, çünkü topluluklar bireylerin yalnız başına gerçekleştiremeyeceği sosyal, ekonomik ve ahlaki düzeni sağlar. Aksi durumda, yani bir insan topluluktan yalıtılmış bir şekilde yaşıyorsa, Aristoteles bunu iki şekilde yorumlar: Bu kişi ya ilahi bir varlık (tanrısal ve tüm ihtiyaçlarından bağımsız bir varlık) ya da bir '*sefil*' (yani topluluğa ayak uyduramayan, insani özelliklerini tam olarak gerçekleştiremeyen bir varlık) olarak görülür. Bu bağlamda, Aristoteles, topluluk dışında kalan bireylerin insana özgü potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştiremeyeceğini, dolayısıyla eksik bir varoluş sergileyeceğini vurgulamaktadır.

Dolayısıyla Aristo'nun bu söylemlerinin ardından 'vatansızlığın' sorunlu bir kavram olduğu çıkarımını yapmak da yanlış olmayacaktır. Bir kavram olmaktan daha çok temel bir insani sorun olan 'vatansızlık' devlet-kolektif kimlik arasındaki bağ üzerine yoğunlaşarak Waas'ın 'milliyet önemlidir' ifadesinin vatandaş-vatandaş olmayan ikiliğini ezici şekilde ortaya koyar. Çok eski zamanlardan beri insanların siyasi ve yasal statüleri, aidiyetlikleri, mal edinmeleri, medeni hakları, toplumsal rolleri, adaletsizlik karşısında hukuk arayışları, eğitim, sağlık ihtiyaçları, evlenme-boşanma, çocuk sahibi olma süreçleri sosyal hayata entegrasyonları açısından çok önemli olmuştur. 'Hiç kimse değilsin. Var değilsin. Evlenemezsin, ev satın alamazsın. Hiçbir şey talep etme hakkına sahip değilsin. Yalnızca sen değil, ailen, çocukların ve kanbağın olan birçok akraban için de bu geçerli' sözleri dünyada yaklaşık 10 milyondan fazla olan ve her geçen gün sayıları hızla artmakta olan vatansızları niteleyen ortak bir ifade (UNHCR, 2018). Bu insanlar, sesleri duyulmaz, ihtiyaçları fark edilmez ve adeta yok sayılırken, 1954 Sözleşmesi'nde "hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak tanınmama" durumu net bir şekilde tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler, vatansızlık gibi marjinalleştirilmiş ve dışlanmış statülerle mücadele çalışmalarına devam etmekte ve son açıklamasında, 2024 yılına kadar bu sorunu tamamen ortadan kaldırma konusundaki kararlılığını vurgulamaktadır. Buraya kadar yapılan açıklamalar göz önüne alındığında, dünyaya 'vatandaşlık' perspektifinden bakmanın; yani vatandaşlığı, dünya nüfusunun hak ve yükümlülüklerinin yönetimi için doğal bir başlangıç noktası olarak görmenin ve tüm küresel haklara erişim için vazgeçilmez bir ön koşul olarak kabul etmenin yaygın bir varsayım olduğu söylenebilir (Bloom, 2017).

Literatürde bugüne dek vatansızlık, hukuki bir sorun olarak ele alınmış ve vatandaşlık statüsünden yoksun bireylerin temel haklara erişememesi bağlamında incelenmiştir. Bu yaklaşım, vatansızlığı bir statü sorunu olarak değerlendirerek, vatandaşlık yasalarındaki eksiklikler, ayrımcı düzenlemeler ve uluslararası hukuk mekanizmalarındaki boşluklar üzerine odaklanmıştır. Hukuki perspektif, özellikle 1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1961 Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme gibi uluslararası belgeler üzerinden şekillenmiş, çözüm önerileri ise hukuki reformlar ve vatandaşlık verilmesine yönelik düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Son yıllarda ise paradigmatik bir değişim yaşanmış ve vatansızlık, yalnızca hukuki bir statü sorunu olarak değil, aynı zamanda sosyopolitik, insani ve yapısal bir problem olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni yaklaşım, vatansızlığın bireyler üzerindeki sosyal, ekonomik ve psikolojik etkilerini derinlemesine incelemekte ve bu olgunun marjinalleşme, ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile olan ilişkisini vurgulamaktadır. Ayrıca, vatansızlığın tarihsel kökenleri, göç, sınır değişiklikleri, etnik ve dini ayrımcılık, kadınların vatandaşlık aktarımındaki sınırlamaları gibi yapısal faktörlere dayandığına dikkat çekilmektedir. Bu değişimle birlikte, vatansızlık olgusu, insan hakları perspektifinden değerlendirilen daha geniş bir bağlama oturtulmuş ve bireylerin yaşam deneyimlerini merkeze alan bir anlayış benimsenmiştir. Böylelikle, çözüm önerileri de yalnızca hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmamakta; sosyal entegrasyon, ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve insani yardımların artırılması gibi çok boyutlu yaklaşımları içermektedir. (Jain, 2022; Bloom vd., 2017; Blitz, 2009).

Vatansızlığa yönelik yeni yaklaşım, vatansızlığı yalnızca yasal bir statü olarak ele alan küresel ve ulusal bürokrasilerin yoğun çabalarının ardındaki mantığı sorgulamakta ve odak noktasını vatansız bireylerin temel haklarına ve insani ihtiyaçlarına yönlendirmektedir (Kochenov, 2024, s. 118). Vatansızlığa ilişkin yeni literatür, bu olguyu anlamak ve analiz etmek için köklü bir paradigmatik değişim sunmaktadır. Hak odaklı bu yaklaşım, vatansızlıkla mücadelenin her zaman ilgili nüfusların çıkarına olduğu ya da bunun doğrudan insan ve vatandaşlık haklarının korunmasıyla bağlantılı olduğu şeklindeki varsayımları sorgulamaktadır. Bu yeni perspektif, sorunun yalnızca bazı bireylerin vatandaşlık hiyerarşisine tam olarak uymaması veya vatansız bir statüde bulunmaları olmadığını, aksine dünyanın mevcut adaletsiz neo-feodal vatandaşlık düzenlemelerinde yattığını savunmaktadır (Arendt, 2012; Bloom, 2017 Rütte, 2022; Yadav, 2023). Özellikle, vatandaşlık statüsüne hukuki bağlılığı temel alan ve bireysel hakları ihmal eden geleneksel anlayışın eleştirilmesi, vatansızlık çalışmalarını daha geniş yapısal eşitsizliklerin tartışıldığı bir bağlama taşımaktadır (Batchelor, 2006). Son yıllarda bu alan, devlet-merkezli

vatandaşlık rejimlerinin keyfiyetine ve bu rejimlerin marjinal gruplar üzerindeki etkisine odaklanarak standart vatansızlık çalışmalarının ötesine geçmiştir (Manby, 2019). Bu yeni yaklaşım, vatansızlık olgusunu yalnızca hukuki bir sorun olarak değil, aynı zamanda insan hakları, sosyal adalet ve küresel eşitsizlik bağlamında çok boyutlu bir sorun olarak ele almayı önermektedir.

Günümüzde göç yalnızca, coğrafi mekan değişikliği anlamına gelmekle kalmayıp, dilsel, dinsel, kültürel ve ekonomik uçurumların giderek derinleşmesine neden olmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 281). Bu durum, vatandaşlık tartışmalarına yeni endişeler ekleyerek, politika yapıcılarını yeni gelenlerin ev sahibi ülkelerin sosyo-kültürel yapısını değiştirme ve mevcut düzene meydan okuma potansiyeline karşı yeni kararlar almaya zorlamaktadır. Bunun yanı sıra, göçmen gruplara yönelik dünya genelinde yaygın olarak uygulanan ırkçılık ve ayrımcılık, entegrasyon süreçlerini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Özellikle, göçmenler için hayati önem taşıyan yeni bir dil öğrenme, kültürel uyum sağlama gibi süreçler bu ayrımcı tutumlar nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, doğum kaydı ve evlilik kayıtlarının yapılması, eğitim haklarına erişim gibi temel hak ve hizmetlere ulaşımında bir dizi ek engelin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Evrensel bir değer olan eşitlik, tüm insanların onurlu yaşamaları, eşit saygı ve ilgiyle muamele görmeleri, sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve medeni yaşamında diğerleriyle eşit bir şekilde katılma hakkıdır⁸. Bu da herhangi bir devletin yargısına tabi olan herkesin ilke olarak kanun önünde eşit olduğu ve uyruğundan veya vatansızlığından bağımsız olarak kanunun eşit korumasına sahip olduğu anlamına gelir. Uluslararası insan hakları hukukuna göre vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar devlet önünde eşit muamele görmelidir. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESCR) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR) kapsamındaki devlet yükümlülüklerine ilişkin en son yorumunda 'uyrukluk' gerekçesi sözleşmede bahsi geçen haklara erişimi engellememelidir. Sözleşme şartlarına göre kişilerin hiçbir statüsüne bakılmaksızın tüm sözleşme hakları eşit olarak herkes için geçerlidir.

Bu makale, modern dünyanın giderek büyüyen bir insani kriz olan vatansızlık olgusunu tarihsel, hukuki ve sosyopolitik boyutlarıyla ele almayı amaçlamaktadır. Vatansızlık, yalnızca hukuki bir statüden ibaret olmayıp, bireylerin temel insan haklarından mahrum kalmasına neden olan derin insani sonuçlara sahiptir. Vatansız bireylerin sağlık, eğitim, istihdam ve hukuki koruma gibi temel haklara erişimde karşılaştıkları engeller, toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu bağlamda çalışma, vatansızlık sorununun insani, hukuki ve sosyolojik yönlerini çok boyutlu bir perspektifle incelemeyi hedeflemektedir. Vatansızlığın tarihsel kökenleri, vatandaşlık yasalarındaki ayrımcı düzenlemeler, uluslararası göç, sınır değişiklikleri ve devletlerin parçalanması gibi nedenler, çalışmanın odaklandığı temel problematikler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, kadınların vatandaşlık aktarma hakkındaki sınırlamaları ve etnik-dini ayrımcılık gibi yapısal faktörlerin vatansızlık üzerindeki etkileri detaylandırılacaktır. Çalışmada, ilk olarak vatansızlığın insani boyutları ele alınarak, bireylerin yaşadıkları günlük zorluklar ortaya konulacak, ardından hukuki ve sosyopolitik temeller analiz edilecektir. Son olarak, uluslararası iş birliği, vatandaşlık yasalarının reformu ve birey odaklı politikaların geliştirilmesi konusundaki öneriler sunulacaktır. Bu çalışma, vatansızlık konusundaki akademik boşluğu doldurmayı ve gelecekteki politika yapım süreçlerine rehberlik edecek bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Bir Fenomen Olarak Vatansızlık

Vatansızlık, modern ulus-devlet sisteminin ortaya çıkışıyla önem kazanan ve çeşitli disiplinler tarafından ele alınan çok boyutlu bir fenomendir. Özellikle akademide göç alanında görece az çalışılan bir konu olan vatansızlık, son 20 yılda artış gösteren literatürle daha derinlemesine ele alınmaya başlanmıştır.

⁸ Declaration of Principles on Equality, The Equal Rights Trust, October 2008, Principle 1: The Right to Equality.

Vatansızlık kavramı, 20. yüzyılın ilk yarısında uluslararası hukuk literatüründe belirgin hale gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında milyonlarca insanın yerinden edilmesi ve yeni ulus-devletlerin ortaya çıkışı, vatansızlık sorununu önemli bir insani kriz haline getirmiştir (Arendt, 2012). Hannah Arendt, *'The Origins of Totalitarianism'* isimli eserinde vatansızlığın modern toplumlardaki *'insan hakları paradoksu'*nu derinleştiren bir fenomen olduğunu vurgulamıştır.

1950-1980 yılları arasında vatansızlık uluslararası hukuk perspektifiyle ele alınarak, devletler arası hukuki anlaşmazlıkların bir sonucu olarak görülmüştür. Bu dönemde 1954 Vatansız Kişilerin Statüsü Sözleşmesi ve 1961 Vatansızlığı Azaltmaya Yönelik Sözleşme gibi belgeler, vatansızlığın çözümüne yönelik temel araçlar olmuştur. Bu çalışmalar ile birlikte vatansızlık konusu vatandaşlık yasalarının eksiklikleri veya çelişkilerinden kaynaklanan bir sorun olarak görülmüş ve uluslararası sözleşmelerin hukuki etkisini ve uygulanabilirliğini analiz etmeye odaklanmıştır (Lilich, 1982). Yürürlüğü giren bahsi geçen sözleşmelerde 'vatansız kişi' kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devletten vatandaş olarak sayılmayan kişi anlamına gelir. Her devlette vatandaşlık yasası, vatansızlığın hem oluşmasını hem de çözülmesinin anahtarını elinde tutarak, vatandaşlığın kazanıldığı ve kaybedildiği koşulları belirler. Vatansızlık ile uluslararası hukuk arasındaki ilişki (Goodwin-Gill, 1978; Weis, 1979), vatansızlık ile mültecilik arasındaki bağlantı (Grahl-Madsen, 1966; Weis, 1958), vatansızlık sorununun uluslararası göç politikası bağlamında değerlendirilmesi (Kunz, 1973), insan hakları paradoksu ve modern ulus-devlet sisteminin yapısal bir sorunu olarak ele alınması (Arendt, 1951; Robinson, 1955) ve sosyopolitik etkiler bağlamında yapılan analizler bu dönemin hukuki, politik ve sosyolojik yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Bu yaklaşımlar, vatansızlık olgusunun disiplinlerarası bir sorunsal olarak ele alınmasının başlangıç noktalarını ortaya koymaktadır.

1980-2000 yılları arasındaki dönemde vatansızlık sosyal ve politik perspektifler bağlamında ele alınmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, vatansızlık çalışmalarında yeni bir dönem başlatmıştır. Bu dönemde vatansızlık, kimlik, aidiyet ve insan hakları bağlamında ele alınmaya başlanmış ve literatür, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji gibi disiplinlerle gelişmiştir (Soysal, 1994). Vatansızlığın kökenleri ve sosyopolitik etkileri, özellikle ulus-devlet sisteminin yapısal sorunlarıyla ilişkili olarak tartışılmıştır. Vatansızlık ve kimlik arasındaki ilişkiyi ulus-devlet sisteminin ötesinde bir bağlamda ele alır. Göç ve vatansızlık arasındaki bağlantıyı teorik olarak açıklayan Kunz (1981), vatansızlık ve uluslararası koruma arasındaki eksikliklere odaklanan Batchelor (1995) ve Goodwin-Gill (1989) ise konuya daha insan hakları perspektifinden değerlendirerek göç yönetimi ve güvenlik politikaları bağlamında ele almışlardır. Vatansızlık, bu dönemde sadece hukuki bir sorun değil, aynı zamanda insan hakları, aidiyet ve toplumsal dışlanma perspektifleriyle incelenmiştir.

2000 sonrası süreçte ise vatansızlık göç ve insan hakları perspektifine odaklanmıştır. 21. yüzyılda vatansızlık çalışmaları, uluslararası göç, küreselleşme ve güvenlik politikaları ile yakından bağlantılı hale gelmiştir. Zorunlu göç, etnik temizlik ve siyasi baskı gibi sorunlar, vatansız bırakılan birey ve toplulukların sayısını arttırmıştır (Blitz & Lynch, 2011). Aynı zamanda, şirketlerin ve uluslararası örgütlerin rolü de artmış ve vatansızlığı azaltmaya yönelik çözüm arayışları çeşitlenmiştir (UNHCR, 2018).

Akademiklerin göç alanındaki bakir konularından birisi olan vatansızlığa dair ilgi eksikliğine rağmen son 20 yılda literatürde ciddi artış dikkat çekmektedir. Vatandaşlık kavramı son yıllarda sık sık gündeme gelerek haklara erişimdeki eşitlik üzerinden hakları devlet güvencesine alan hukuki bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 58-59). Özellikle 21. yüzyılda küresel göç hareketlerinin artmasıyla birlikte 'ötekinin hakkı' bağlamında göçmen, mülteci, sığınmacı ve yabancıların haklarına söz konusu olduğunda 'yurttaşlık' kavramı da önem kazanmıştır. Antik toplumlardan günümüze yurttaşlık farklı boyutlarda varolmakla birlikte Fransız Devrimi'ne dek bireyler arasında belirgin ayırım hissedilmemiştir. Devrim sonrası cumhuriyetle birlikte ulus olgusuna eklenen 'yabancı' kavramıyla birlikte eşitlik ilkesi yeniden gözden geçirilmiştir (Asar, 2022, s. 4-5). Evrensel insan haklarından yararlanma şartı olarak belli

bir ülkenin vatandaşı olmak, vatandaşlığı bulunmayanların haklara erişiminde sıkıntılara sebep olmuştur (Faist ve Gerdes, 2008). Ulus devletlerin ortaya çıkması beraberinde devlet yapılarını geliştirmiş ve yurttaşlık statüsü tüm toplumda etkin olmuştur. Yıllarca konunun görmezden gelinmesine rağmen, vatansızlığa dair yayınlanan rapor, makale ve araştırmalar mevzunun kısa sürede hem akademik hem de politika odaklı bir ilgi alanı olmasına sebep olmuştur (Manly ve Waas, 2014). Geçmiş dönemlerde vatansızlık, ulusal kimlik, yerinden edilme, azınlık hakları, uluslararası göç ve mültecilik konusu içinde kısaca değinilen bir alan iken, günümüzde uluslararası göç ve sosyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi içinde artan bir çalışma kitlesine sahip olmuştur (Goris vd., 2009; Foster ve Lambert, 2016; Ujvari, 2017; Kervin vd., 2020).

Norm dışılık olarak tanımlanabilecek olan vatansızlık, yasal olarak vatandaşlık bağının yokluğu olarak ifade edilebilir. 28 Eylül 1954'te kabul edilen ve 6 Haziran 1960'da yürürlüğe giren 'vatansız kişilerin statüsüne ilişkin sözleşme'de 'vatansız kişi' kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devletten vatandaş olarak sayılmayan kişi anlamına gelir. Her devletten vatandaşlık yasası, vatansızlığın hem oluşmasını hem de çözülmesinin anahtarını elinde tutarak, vatandaşlığın kazanıldığı ve kaybedildiği koşulları belirler.

Vatandaşlık hakkı, insan hakları hukuku tarafından benimsenen ve uluslararası hukuk belgelerinde öngörülen vatansızlığa karşı teminatlarda nesnel ifadelere sahip temel bir haktır. Ayrıca, uluslararası hukuk, vatansız kişilerin yararlanabileceği asgari muamele standardını da açıklamaktadır (Manly ve Waas, 2014, s. 4). Dolayısıyla, 'vatansızlık' mevzusunun sorunsallaştırılması başlangıçta vatandaşlık hukuku çalışması olarak ortaya çıktığını ve zamanla uluslararası standartların ve vatansızlığa ilişkin yerel normların araştırılmasına ve yorumlanmasına yol açmıştır. Halihazırdaki vatansızlık durumlarının altında yatan nedenleri aydınlatmak, hukuktaki bu boşlukları tespit etmek hukuk, siyaset, uluslararası ilişkiler disiplinlerini meşgul ederken uzunca süre sosyal bilimlerin ilgi alanının dışında kalmıştır. Uluslararası göçün küreselleşmesiyle birlikte vatansız toplumları belirlemek, gördükleri sosyal dışlanmayı ve temel haklardan yoksunluğun sebep olduğu toplumsala dair problemler aktüel anlamda dünya literatürünü meşgul etmeye başlamıştır (Weissbrodt ve Collins, 2006, s. 246-248).

Vatansızlık konusunun akademide incelenmeye değer bulunmasının belki de en büyük cazibesi, her ülkede her vakada farklı nedenden kaynaklanan fazla sorunlu bir sonuca sahip olması sebebiyle neredeyse her bireyin biricik hikayesinin ortaya çıkması olabilir. Dolayısıyla bu olgunun ciddiyeti tüm dünyayı ilgilendirecek boyutta ele alınmaktadır. Bu denli önemli başat bir problem olmasına rağmen belki de en büyük hayal kırıklığı dünya genelinde vatansızlığın boyutunu değerlendirecek somut ve güvenilir verilerin yokluğudur. Hal böyle olunca buradan çıkarılacak sonuç da hiç kimsenin sorunu tam boyutu ile gerçekten bilmediğidir. Vatansız kişi sayısına yönelik tam bir rakamın söylenememesinin sebebi ya net bir 'vatansız' tanımının üzerine devam eden tartışmalar ya da bu olgunun genellikle siyasallaştırılmış bir konu olmasıdır. Dolayısıyla, kesin rakam tam olarak bilinemese de tüm tahminler aslında vatansızlığın küresel boyutlarda kapsamlı bir sorun olduğudur. Bunun kestirilebilir bir sonucu da konunun alanyazında daha çok tartışılır hale gelmesidir.

Dünya geneline dağılmış ve sayılarının neredeyse tahmini 15 milyonu (Waas, 2008, s. 12) bulan bu grup söz konusu olduğunda belkide akla gelen ilk soru vatansızlığın söz konusu bireyler, aileleri, yaşadıkları toplum ve uluslararası toplum için ne gibi sonuçları olduğudur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), vatansızları 'istenmeyen', durumlarını ise 'son yüzyılda küresel devletler politik sisteminden dışlanmış' olarak tanımlamıştır (UNHCR, 1996). Vatandaşlığın bir norm olarak görüldüğü dünyada, vatansızlar kendilerini istisnai bir olgu olarak normal rejimden dışlanmış olarak bulurlar.

İnsan haklarının temel vaka çalışma alanı olarak nitelendirilebilecek vatansızlık mevzusu, tüm insanlığı ilgilendiren evrensel insan hakları yasasının kimi durumlar için yok sayılması anlamı taşımaktadır. Hannah Arendt'in (2011), Totalitarizmin Kaynakları adlı kitabında vatansızlıktan

bahsederken 'bir insandan başka şey olmayan insan (a man who is nothing but a man)' tabirini kullanması milliyetten ayrı olarak doğal haklara sahip olmasının zorluklarını gözler önüne sermektedir. Arendt'i bir adım ileriye taşıyan Agamben ise hak sahipliği ilkesi ve bir ulusa aidiyet üzerinden hak sahipliğini tartışır ve 'insan olmak' ve 'yurttaş olmak' arasındaki o ince çizgiye odaklanır (2000, s. 20). İnsan haklarının tam da bu noktada eğer yurttaş değilseniz bir kurmaca olduğunu göstermektedir. Varlığının yok hükmünde olduğu vatansızlar için ana problem de tam burada başlamaktadır.

Hukuki bir anomali olarak kabul gören vatansızlık, bir insani durum olmakla birlikte, muhataplarını hem bireysel hem de toplumsal olarak yıkıcı biçimde etkilemektedir. Vatansızlık olgusu, faillerinin yalnızca hukuki statüleri ve haklarını kullanma durumları üzerinde bir etkiye değil, aynı zamanda toplum içinde algılanma ve kendilerini ait hissetme ve algılama üzerinde de etkiye sahiptir. Bireyleri ve toplumları yoksulluk içine hapsederek ya da diğer doğal haklarından mahrum bırakarak, evlerinden ve ülkelerinden kaçmaya zorlayarak yaşam tercih ve şanslarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla; vatansızlık çalışmaları, hukuki düzlemde gerçekleştirilen düzenlemelerin ötesine geçmesi gerektiğine dair farkındalığın varlığı konuyu disiplinlerarası bir perspektiften keşfetmenin aciliyetini göstermektedir. Modern ulus-devlet sisteminin bütünlüğü içerisinde, bireylerin ve toplumların yaşamları üzerindeki nesnel etkisini inceleme ihtiyacı belirlemektedir.

Vatansızlık olgusu bir yandan uluslararası bir sosyal problem olarak giderek daha fazla dikkat çekerken, diğer yandan da çözümüne yönelik akademik çalışmaların ve politik yaklaşımların geliştirilmesinde önemli engeller oluşturmaktadır. Bu güçlükler, genel farkındalığın düşük olması, vatansızlıkla ilgili küresel düzeyde bilgi eksikliği, bazı ülkelerde vatansız nüfusun gizli tutulması, konuyu çevreleyen siyasi hassasiyetler ve vatansız bireylere dair geçmiş verilerin eksikliği gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır. Tüm bu zorluklar, hem sorunun daha iyi anlaşılmasını hem de bir problem olarak sistematik bir biçimde araştırılmasını engellemektedir.

Tüm dünyada milyonlarca insanı etkileyen vatansızlık, 1950'li yıllarda yasal olarak kabul edilmesine rağmen, küresel insan hakları gündeminin önemsenmeyen alanlarından birisi olmuştur. Ancak literatüre bakıldığında özellikle son 10 yıldır Sivil Toplum Kuruluşları (STK), ulusal politikalar, hükümetler arası kuruluşlar ve akademi çeşitli paydaşlarla birlikte vatansızlığa artan bir ilgi dikkat çekmektedir (Waas ve Neal, 2013). Literatürde fark edilen bu ilgi yakın zamana kadar akademi ilgi uyandırmayan konuya dair teorik değerlendirme getirmede kısır kalsa da tanımlayıcı raporlar ve öneriler şeklinde kritik zamanların gündemi olmayı başarmıştır. Blitz ve Lynch'e göre (2011, s. 11-13) özellikle 1990 sonlarında vatansızlık konusu 'eşitlik' ve 'güvenlik' bağlamında değerlendirilirken; 2000'lerle birlikte Hannah Arendt'in 'sahip olma hakkı' üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır.

Vatansızlık mevzusu, hukukun başarısız olduğu bir istisna halidir (Allerton, 2014, s. 27-28). Dolayısıyla bu noktada uluslararası hukukun devreye girmesiyle birlikte vatansızlara tanınan asgari haklar 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ile ayrıntılandırılmıştır (Waas and Hayvard, 2008, s. 387-390). Bahsi geçen sözleşmeye göre oy kullanma, kamu görevlerinde çalışma ve istediği gibi ülke sınırlarından giriş-çıkış yapma hakları dışında, uluslararası hukukta vatandaşların sahip olduğu tüm haklar tanınmıştır (Haddad, 2003, s. 3-5). Teoride vatansızların uluslararası hukuktan kaynaklı haklara sahip olmaları, pratikte bu kişilerin haklarının ihlal edilmediği anlamına gelmemelidir. Vatansız olarak damgalanan bu bireyler genellikle gereksiz, uzun süreli gözaltılar, ayrımcılık ve seyahat, sağlık, eğitim, çalışma hakkı gibi temel insani haklardan mahrum bırakılmaktadırlar.

Bazı savunucuların 'insan güvenliği' meselesi olarak tanımladıkları vatansızlık, pratikte vatandaşlık statüsü olanların kullandığı haklardan mahrum kalarak, temel insani haklarını kullanmakta büyük zorluklar çekmektedirler (Blitz, 2009; Lynch, 2005). Yapılan birçok araştırma göstermiştir ki, vatansızların mücadele ettiği sayısız zorluk söz konusudur. Resmi ikamet izni, seyahat etme, kamu kurumlarında çalışma, eğitim hakkı, sağlık hizmetlerine erişim hakkı, mülk

satın alma, oy kullanma, seçilme hakkı, korunma ve güvenlik hakkı gibi daha birçok fırsatlardan faydalanamamaktadırlar (Lynch, 2009). Vatansız kişilerin doğumları, ölümleri, evlilikleri çoğu zaman belgelendirilemez, dolayısıyla birçok resmi temel belgeden yoksundurlar. Dolayısıyla bu kişiler vatandaşlık için hak kazanmanın kanıtını elde edemediklerinden resmi olarak ulus-devletten dışlanırlar.

Vatansızlıkla ilişkili problemler ışığında, vatandaşlık ve vatandaşlık hakkı, özellikle vatansızlar söz konusu olduğunda bu haktan yoksun olarak nasıl yaşadıkları ve bu mahrumiyetin toplum üzerinde nasıl bir etkisi olduğu düşünüldüğünde daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Vatansızlık, yalnızca bireylere yönelik bir tehdit değil, aynı zamanda yoksulluk, devlet kapasitesinin eksikliği, sosyo-ekonomik-politik eşitsizlik sebebiyle oluşan kırılğanlıklar bağlamında insan güvenliğini baltalayan bir gerçekliktir (BM Genel Kurulu)

Vatansızlığın İnsani Yönü

Uluslararası hukukun bireysel ve somut haklara odaklanmaya başlaması, vatandaşlık gibi soyut kavramların önemini azaltabilir (Kochenov, 2023). Vatansızlık bağlamında bu değişim açıkça görülmektedir: Eğer önemli olan vatandaşlık statüsü değil, belirli bir bölgede sahip olunan haklar ise, bu hakları korumak vatandaşlık kazanmaktan daha öncelikli hale gelmektedir. Ancak, bu durum bazen bireyleri yerel haklardan mahrum etmek veya onları fırsatların olmadığı eski sömürge alanlarına göndermek için bir bahane olarak kullanılabilir.

Son yıllarda, vatansızlıkla ilgili hukuki düzenlemelerde 'hak sahipliği' kavramına artan bir ilgi gözlemlenmiştir. Bu değişim, literatürdeki çalışmalara da yansımıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi gibi bölgesel mahkemeler, bireylerin hak elde etme konusunda 'vatandaşlık' ilkesinden ziyade daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemişlerdir.

Vatansız bireylerin karşılaştığı en temel zorluk, insan haklarından yoksun kalmalarıdır. Vatandaşlık olmadan, yurt dışına seyahat etmek, aile kurmak, çocuklarını nüfusa kaydettirmek, iş bulmak veya iş kurmak gibi temel yaşam standartlarını yerine getirmek neredeyse imkânsızdır. Hukuki statüleri olmayan bu bireyler, sosyal hayatta da 'görünmez' bir yaşam sürmek zorunda kalmaktadır. Medeni, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal haklardan yoksun bırakılan vatansızlar, kendi hayatlarını kontrol edemez, sosyal yardımlardan faydalanamaz ve eğitim alma hakkından mahrum kalırlar. Bu noktada Hannah Arendt'in çalışmaları dikkat çeker; Arendt, 1943 tarihli 'We Refugees', 1949 tarihli 'The Rights of Man: What Are They?' ve 1951 tarihli 'The Origins of Totalitarianism' eserlerinde insan haklarının evrenselliği ve uygulanabilirliği üzerine önemli eleştirilerde bulunmuştur.

Hannah Arendt'in insan hakları konusundaki eleştirileri, ulus-devletlerin yapısal gerilimlerine dayanmaktadır. Fransız Devrimi ile yükselen milliyetçilik akımı ve I. Dünya Savaşı sonrası çok uluslu imparatorlukların dağılması, ulus-devletlerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Ancak Arendt'e göre, bu yapı en ideal haliyle bile problematiktir (Beiner, 2000, s. 50-51). İnsan haklarıyla ilgili temel sorunlar, ulus-devletlerin doğuşuyla paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır.

İki tip ulus-devletten bahseden Arendt, Fransa'nın sahip olduğu Batı tipi ulus-devlet şeklini en mükemmel yapılar olarak görür. Burada köylü sınıf sağlam bir kökleşme ve özgürleşme ile Doğu ve Güney Avrupa'daki ulus-devletlerden farklı idi. Zira burada köylülerin, özgürleşmek ya da kökleşmek gibi bir amacı yoktu; aksine amaç milliyet sorununu düzenlemektir (Arendt, 2012, s. 15). Başarısızlıklarının temeli de işte buna dayanmakta idi. Anlaşmalarla oluşturulmaya çalışılan bir birliktelik ve kalıntılardan da oluşan 'azınlıklar' ile üçüncü bir millet de böylece peyda olmuştu. Azınlıklara verilen hakları kendilerine bir tehdit olarak gören bu başarısız ulus-devlet örgütlenmeleri, kendi otoritelerini daimi kılmak amacıyla azınlıkların özlerini unutup asimile olmasını ya da tasfiye edilmelerini salık vermekteydiler. Kendi emeğine yabancılaştıran ve modern dünyanın sıradan tektip bireylerinin oluşturduğu kitleler ile emperyalizmin gölgesinde yayılma

politikası sonucunda çıkan iç-dış savaşlarla hiçbir yere ait olmayan devletsiz göçmen yığınlar başarısız ve sorunlu ulus-devlet sistemi sonrasında insan haklarından mahrum kalarak 'yeryüzünün posası' olarak ilan edilmişlerdir (Arendt, 2012, s. 256). İşte tarihsel süreçte bu şekilde peyda olan vatansızlar ve mülteciler, medeni ve siyasal haklardan mahrum kalarak aslında tüm dünyaya ulusal çıkarın hukuktan önce geldiğini kanıtlamaktadır.

Vatansız ve mülteci bireyler, vatandaşlıklarını kaybettiklerinde veya hiçbir zaman kazanamadıklarında, 'hakları olmayan' bireyler konumuna düşmektedir. Bu durum, savaşlar sırasında ve sonrasında azınlıkların insan haklarının korunmamasıyla birleştiğinde, evrensel insan haklarının gerçek anlamda evrensel olmadığını ortaya koyar. Kymlicka'nın (1995, s. 4-6) belirttiği gibi, çokkültürlü vatandaşlık anlayışı veya vatansızlık, özellikle azınlıkların hakları söz konusu olduğunda ciddi bir çıkmaza girmektedir. Vatandaşlık, modern ulus-devletlerde yalnızca yabancılara karşı bir koruma aracı değil, aynı zamanda bireyin ontolojik varlığını tanımlayan bir unsur haline gelmiştir.

Her ulus-devlet sınırlarını yasal olarak belirlediği gibi kimleri yurttaş olarak kabul edeceğine dair de genel şartlara sahiptir. Dünya üzerinde ülkelerin birçoğu kendi yetkilerine dayanarak kanbağı (jus sanguinis) ya da doğum yeri (jus soli) ilkesine bağlı olarak hareket etmektedir. Ayrıca karma sistem benimseyerek vatandaşlık hakkı veren ülkeler de bulunmaktadır. Devletlerin kendi kararına bırakılan bu karar zaman zaman keyfi uygulamaların gerçekleşmesine de sebep olmaktadır. Vatansızlık mevzusu birden çok sebebe dayanmakla birlikte, en genel geçer olan ve sıklıkla karşılaşılan ulus-devletlerin parçalanması, kanun değişiklikleri, evlenme, doğum ya da siyasi ayrımcılıklar olarak sıralanabilir (Odman, 2011, s. 9).

Uluslararası göç söz konusu olduğunda literatürde çok sayıda mülteci ve yerinden edilmişler gibi kırılğan grupların gittikleri ülkeye entegrasyon ve uyumları açısından aile birliği kurmaları ya da aile birleşiminin önemine ilişkin sayısız kaynak mevcuttur. Söz konusu vatansızlar olduğunda ise sözleşmelerde aile birliği ve aile birliğinin korunmasına yönelik hüküm yer almamaktadır. Aile hayatının önemine vurgu yapan ve yasal olarak güvence altına alınmasına yönelik uluslararası ve ulusal belgeler hemen hemen birçok ülkenin yasalarında yer almaktadır. Toplumun temeli, millet-devlet refahının vazgeçilmez organı gibi tabirlerle güvence altına alınan aile kurumu, kimi ülkelerde de dini ve sosyal kurumlarla korunması gereken bir yapı olarak vurgulanır (Albarazi, 2014, s. 14). Aile birliği hakkının ihlali neticesinde, vatansız kişilerin maruz kaldığı başka hak ihlallerinin de doğmasına sebep olmaktadır. Aile yapısını birçok şekilde tehdit eden vatansızlık sorunsalı, gerek aile bireyleri üzerinde yarattığı psikolojik baskı gerekse de bir aile olarak temel haklardan mahrumluk gibi problemler göçün sebep olduğu bir dizi entegrasyon, sosyalleşme gibi problemlerin de derinleşmesine sebep olabilmektedir.

Uluslararası insan hakları hukukunda aile hayatı ve aile birliğinin korunmasına yönelik haklar, mülteciler, sığınmacılar ve uluslararası korunmaya ihtiyaç duyan herkes için geçerlidir. Toplumun temeli olarak kabul edilen aile, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 16(3) maddesinde, Uluslararası İnsan Hakları Beyanname'si'nin 23(1) maddesinde, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 10. Maddesinde, 1966 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 10(1) maddesinde yer almaktadır. Yine aynı şekilde Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'de, 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesinde de önsöz aynı şekilde ailenin korunmasına yönelik içeriğe sahiptir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 10(1) maddesinde⁹ "Toplumun doğal ve temel grup birimi olan aileye, özellikle kurulması ve bakmakla yükümlü olduğu çocukların bakımı ve eğitimi için mümkün olan en geniş koruma ve yardım sağlanmalıdır. Evlilik, evlenmek isteyen eşlerin özgür rızasıyla yapılmalıdır." şeklinde açıkça belirtilmektedir. Devletlerin bu maddeyi uygulamasını izlemek için kurulan İnsan

⁹ UNGA, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, UNTS, vol. 993, p. 3, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>.

Hakları Komitesi¹⁰ de ayrıca aile kurma hakkının birlikte yaşama olasılığını ifade ettiğini de vurgulamıştır.

Ayrıca, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 5. Maddesinde ¹¹taraf devletlerin ırk, renk, etnik köken, ulus ayrımı yapmaksızın evlenme ve eş seçimi konusunda eşitlik hakkını garanti altına almaktadır. Aynı içeriğe sahip olmakla birlikte CEDAW¹² da bu konuda uygun önlemleri almakla birlikte ayrıca yalnızca aile kurma, eş seçim hakkı değil bünyesine evliliğin sona ermesindeki haklar ile birlikte çocuklarla ilgili her konuyu da dahil etmiştir. Böylece ayrımcılık teorik bağlamda engellenmeye çalışılmış, ayrımcılığa sebep olacak her türlü farklı müdehale de bu ilke gereğince bireylerin aynı haklardan yararlanma ve benzer muamele görmelerini gerekli kılmıştır. Bu, göçmenlik veya diğer statülerinden bağımsız olarak bireylerin aile hayatı ve aile birliği haklarını içeren önlemleri içermektedir. Doğrudan ayrımcılık¹³, bireyin dini, dili, ırkı, cinsiyeti, siyasi görüşü, kökeni, vb. durumdaki diğer kişilerden daha az haklara maruz kaldığında ortaya çıkar. Dolaylı ayrımcılık ise, ilk etapta tarafsız görünmekle birlikte yasaklanmış ayrımcılık gerekçeleriyle hakların kullanımının yasalar, politikalar ve uygulamalarla orantısız olarak engellenmesini ifade eder.

Vatansız bireyler arasında aile birliği hakkının ihlali de bu kişilerin maruz kaldığı bir dizi başka hak ihlalleri neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda aile birliğinin korunması ve sağlanmasına yönelik teoride onca karar alınmasına rağmen pratikte yaşananlar ülkelerin kendi içlerindeki uygulama farklılıkları sebebiyle yaşanan maduriyetlerin devam ettiğini göstermektedir. Aslına bakılırsa bu maduriyetlerin sebebi evlilik ya da aile kurma hakkının elinden alınması değil, herhangi bir belgeye sahip olmama gibi resmi sürecin işletilememesi ile alakalı bir duruma işaret etmektedir. Vatansız kişiler için evlenmenin önündeki yasal engeller sorunun yalnızca görünen kısmını oluşturmaktadır. Vatansız olmakla birlikte gelen ekonomik, psikolojik ve toplumsal etkileri üstlenmiş olmak, insanların vatansız kişiyle evlenmek istememeleri anlamına gelmektedir. Bu durum ayrıca, vatansız olma statüsünün tıpkı kalıtsal bir özellik gibi çocuklarına da miras kalacağı durumlar söz konusu olduğunda da iyice içinden çıkılmaz bir hal almaktadır (Albarrazi, 2014, s. 15). Vatansız kişiler için evlilik konusundaki bu sınırlama, birçoğunun evlenme seçeneğinden mahrum kalması anlamına gelmekte, evlenmenin ve bir aile hayatı kurmanın bile imkansızlığı anlamına gelmektedir.

Vatansızlığa Sebep Olan Koşullar

Vatandaşlık, bireylerin bir devletle kurduğu hukuki bağ olup, yetkili makamlar aracılığıyla kazanılabildiği gibi, doğum yoluyla kendiliğinden de elde edilebilir. Aynı şekilde vatandaşlık kaybedilebilen veya değiştirilebilen bir statüdür. Bu durum, çoğunlukla devletlerin egemenlik temelli geniş yetkilerle kendi düzenlemelerini kullanmaları nedeniyle farklı şekillerde uygulamaya konulmaktadır. Vatandaşlık gibi önemli bir statünün kaybı, yani vatansızlık, çok boyutlu bir sorundur. Bu çalışmada, vatansızlığa sebep olan koşullar hukuki ve siyasi-tarihsel faktörler olmak üzere iki ana başlık altında ele alınacaktır.

Vatansızlığa sebep olan hukuki koşullar:

Ayrımcı vatandaşlık yasaları, cinsiyet, etnik köken ve dini inanca dayalı ayrımcı uygulamalarla birlikte yetersiz doğum ve evlilik kayıtları, birçok insanın vatandaşlık haklarından mahrum kalmasına neden olmaktadır (Yuval-Davis, 1999, s. 120).

¹⁰ UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 19: Article 23 (The Family) Protection of the Family, the Right to Marriage and Equality of the Spouses, 27 July 1990, <http://www.refworld.org/docid/45139bd74.html>, para. 5.

¹¹ UNGA, International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 21 December 1965, UNTS, vol. 660, p. 195, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3940.html>.

¹² UNGA, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 18 December 1979, UNTS, vol. 1249, p. 13, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3970.html>, Article 16(1).

¹³ CESCR, General Comment No. 20, above fn. 30, para. 10. See also CESCR, General Comment No. 16: The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (Art. 3 of the Covenant), 11 August 2005, E/C.12/2005/4, <http://www.refworld.org/docid/43f3067ae.html>, paras. 1 and 10-14.

Cinsiyete dayalı ayrımcı uygulamalar:

Cinsiyete dayalı ayrımcı uygulamalar, vatandaşlık hakkının eşit bir şekilde kullanılmasını engelleyerek bireylerin temel haklarına erişimini sınırlandıran önemli bir faktördür. Bu ayrımcılık, kadınların vatandaşlıklarını çocuklarına ya da eşlerine aktarmaması, vatandaşlık kazanma veya vatandaşlıklarını koruma süreçlerinde erkeklerle eşit haklara sahip olmaması şeklinde tezahür edebilir. Bu durum, ulusal vatandaşlık yasalarının cinsiyet eşitliği ilkesine uygun bir şekilde düzenlenmemesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, milyonlarca kadın ve onların çocukları vatandaşlık hakkından mahrum kalmakta, bu da vatansızlık riskini artırmaktadır.

İnsan hakları kavramı, Fransız Devrimi sonrasında yaygınlık kazansa da, 20. yüzyılın ortalarına kadar birçok ülkede kadınlar ve çocuklar siyasi, medeni ve sosyal haklara erişimde dışlanmıştı (Çakır, 2017). Modern devlet anlayışında ise kadın, erkek egemen düzen içinde ideolojik ve kültürel yeniden üretimin bir parçası olarak görülmüş, bu durum kadınların vatandaşlık haklarında erkeklerle eşit koşullara sahip olmasını engellemiştir. Özellikle çocuklarına vatandaşlık aktarma konusunda kadınlar ciddi kısıtlamalarla karşılaşmıştır. Kadınlar, vatandaşı olmadıkları bir bireyle evlendiklerinde eşlerinin vatandaşlığını alamadıklarında, eşlerinin vatansız olması durumunda veya boşanma gibi durumlarda vatandaşlıklarını otomatik olarak kaybedebilmektedir. Vatandaşlık konusunda etken değil, edilgen bir statüye sahip olan kadınlar, özellikle yabancı bireylerle evlendiklerinde vatansızlık riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu cinsiyet temelli ayırım, sadece kadınları değil, aynı zamanda dezavantajlı bir diğer grup olan çocukları da olumsuz etkilemektedir. Vatandaşlığın babasoylu kazanıldığını kabul eden yasal düzenlemeler, kadınların vatandaşlıklarını çocuklarına aktarmasını engelleyebilmektedir (Blitz ve Lynch, 2011, s. 8). Örneğin, Ürdün, Lübnan ve Malezya gibi ülkelerde kadınlar yabancı eşlerinden olan çocuklarına vatandaşlık aktarmazken, erkekler bu hakkı sınırsız bir şekilde kullanabilmektedir. Bu durum, özellikle göçmen eşlerden doğan çocuklar için vatansızlık riskini artırmakta ve ciddi insani sorunlar doğurmaktadır.

Etnik ve ırksal ayrımcılık:

Bazı ülkeler, vatandaşlık yasalarını belirli etnik grupları dışlamak için etkili bir araç olarak kullanabilmektedir. Bu durum, özellikle azınlık grupların vatansızlık sorunuyla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Bir devlet ayrımcı nedenlerle bir bireyin vatandaşlığını iptal ettiğinde, vatansız kalan kişi düşmanca bir devlet ortamında oldukça karmaşık bir durumla karşılaşır. Dahası, bu birey yalnızca vatansızlığın sonuçlarına maruz kalmakla kalmaz, aynı zamanda kendisini "istenmeyen bir öteki" olarak gören bir toplumun gerçekleriyle de yüzleşmek zorunda kalır.

Bu tür durumlarda, vatansızlık kavramının toplumsal inşası, vatansızlığı kazara ortaya çıkan bir durumdan ya da bireyin bu haktan gönüllü olarak vazgeçmesinden çok daha savunmasız bir konuma taşır. Devletin, vatansızları 'kanun kaçağı', 'yasaklı', 'suçlu', 'sürgün' gibi olumsuz sıfatlarla tasvir ettiği söylemler, bu bireylerin marjinalleşmesini artırır ve ayrımcı politikaların toplumda meşruiyet kazanmasına zemin hazırlar (Velde ve Letschert, 2014, s. 287).

Myanmar'da Rohingya Müslümanlarının yaşadığı durum buna çarpıcı bir örnek teşkil ederken (Cheesman, 2017), Türkiye, Suriye, Irak ve İran'a dağılmış Kürt nüfusunun önemli bir kısmı da vatandaşlık hakkından mahrum bırakılmıştır (Tejel, 2009).

Dini temelli ayrımcılık:

Bazı ülkelerde vatandaşlık yasaları ve uygulamaları, dini inançlara dayalı ayrımcılık yaparak belirli dini grupların vatansız kalmasına neden olabilmektedir. Dini temelli bu ayrımcılık, vatandaşlık hakkını etnik kimlik, mezhep veya inanç temelinde sınırlandıran politikalar şeklinde kendini göstermektedir. Sonuç olarak, bu tür uygulamalar toplumsal marjinalleşmeye, hak ihlallerine ve vatansızlık gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Yetersiz doğum kayıt ve evlilik belgesi:

Yetersiz doğum kayıt belgeleri, bir bebeğin doğru ebeveyninden ve doğru ülkenin sınırları içinde doğmuş olmasına rağmen eksik evrak nedeniyle vatansız kalmasına yol açabilmektedir. Doğum kayıt belgeleri, bireyin ilk yasal tanınmasını sağlayan ve bu nedenle en temel resmi belgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Doğum sırasında kaydedilmeyen bir bebeğin varlığına dair yasal bir kanıtın bulunmaması, onun ilerleyen süreçlerde toplumun bir üyesi olarak tanınmasını ve temel haklara erişimini ciddi şekilde riske atmaktadır. Benzer bir şekilde, evliliklerin resmi olarak kaydedilmemesi de bireylerin ve çocuklarının vatandaşlık haklarını olumsuz etkilemektedir. Resmi evlilik kayıtları, hem eşlerin haklarını güvence altına almakta hem de bu birliktelikten doğacak çocukların vatandaşlık statüsü üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Waas, 2008, s. 153).

Doğum ve evlilik kayıtlarının eksikliği, son yıllarda vatansızlığın en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Her ne kadar gelişmiş ülkelerde doğum kayıtları evrensel düzeyde uygulansa da, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde bu durum oldukça farklıdır. Bu bölgelerde, 5 yaş altındaki her dört çocuktan biri kayıtsızdır. Küresel ölçekte, yaklaşık 166 milyon çocuğun doğum kaydının olmadığı belirtilirken, bu nüfusun yarısının Kongo, Etiyopya, Hindistan, Nijerya ve Pakistan gibi ülkelerde bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca, doğum kayıtlı olan çocuklar arasında bile tahmini 237 milyon çocuğun doğum belgesine sahip olmadığı belirtilmektedir.

Doğum kayıtlarının eksikliğine coğrafi bölgeler de önemli bir etki yapmaktadır. Kentsel merkezlerdeki doğum kayıt oranlarının kırsal bölgelere kıyasla 1,7 kat daha yüksek olduğu görülmektedir (UNICEF, 2019). Bunun yanında, ulusal azınlıklar, yerli topluluklar, göçmenler, yerinden edilmiş kişiler ve savaş mağdurları gibi dezavantajlı gruplar arasında doğum kayıtlarının eksikliği daha yaygın bir sorundur.

Bu kayıt eksikliklerinin nedenleri, hem devletlerin uygulamaları hem de bireylerin duyarsızlıklarından kaynaklanabilmektedir. Sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı aileler, doğum kayıt ücretleri, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı ve kayıt ofislerine erişim gibi engellerle karşılaşmaktadır (Waas, 2008, s. 154). Devletler açısından ise bu durum, yetersiz ve zayıf kayıt sistemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu değerlendirmeler, vatansızlığın önlenmesi bağlamında uluslararası hukukun doğum kaydı konusunu ele alışının neden bu kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Doğumların kaydedilmesi, yalnızca bireylerin hukuki statüsünü belirlemekle kalmaz; aynı zamanda vatansızlık riskini önlemede hayati bir role sahiptir. Bunun yanı sıra, evliliklerin uygun şekilde kaydedilmesi de bu çerçevede önemli bir adım olarak görülmelidir (UNHCR, 2008, s. 123). Bu iki birbiriyle bağlantılı ve birbirini besleyen eksiklik, vatansızlık riskinin artmasına neden olmaktadır.

Doğum kayıtlarının önemi kadar, evlilik kayıtlarının da yasal bir zemine oturtulması gerekmektedir. Evlilik kaydıyla ilgili düzenlemelerin büyük bir kısmı, kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Örneğin, 1994 yılında Birleşmiş Milletler Antlaşma Organı,¹⁴ evlilik ve aile ilişkilerinde eşitliği sağlamak amacıyla, medeni, dini ya da geleneksel hukuka dayanarak yapılan tüm evliliklerin resmi olarak kaydedilmesini talep etmiştir.

Evliliklerin resmi olarak kaydedilmesi, yalnızca eşler arasında eşitliği sağlamakla kalmaz; aynı zamanda evlilik yaşının devlet kontrolü altında düzenlenmesine, çok eşliliğin engellenmesine ve çocuk haklarının korunmasına olanak tanır. Ancak, evlilik kaydı konusunda bir miktar farkındalık oluşmuş olmasına rağmen, bu mesele henüz evrensel düzeyde yeterince önemsenmemiştir. Tıpkı doğum kaydı gibi, evlilik kaydı da uygulamada sıkça ihmal edilmekte ve çözüm bekleyen bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Vatansızlığa sebep olan siyasi ve tarihsel koşullar:

¹⁴ Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, General Recommendation 21: Equality in marriage and family relations, A/49/38, New York: 1994.

Vatansızlık, tarihsel ve siyasi koşulların bir sonucu olarak, milyonlarca insanın temel haklardan mahrum kalmasına neden olan küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolonyal miras, sınırların yeniden çizilmesi, ayrımcı ulus-devlet politikaları ve iç savaşlar gibi faktörler, vatansızlığın temel sebeplerini oluşturmaktadır. Tarihsel olarak, vatansızlık sorunu, siyasi krizler, devletlerarası çatışmalar ve ulus-devlet inşa süreçlerinin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Sınırların yeniden çizildiği ya da azınlıkların dışlandığı dönemlerde, vatansızlık sorunu derinleşmiş ve daha karmaşık bir hal almıştır. Kolonyal dönemde, sömürge yönetimleri sınırları ve vatandaşlık tanımlarını yerel toplulukların kimliklerini, etnik yapısını ve kültürel bağlarını göz ardı ederek keyfi bir şekilde çizmiştir. Bu durum, bağımsızlık sonrası birçok topluluğun vatansız kalmasına yol açmıştır. Özellikle Afrika'da, 1884-1885 Berlin Konferansı'nın ardından sömürgeci güçler tarafından keyfi şekilde belirlenen sınırlar, etnik ve dini grupları parçalara ayırmıştır. Bu durum, Belçika Kongosu'ndan ayrılan bazı toplulukların bağımsızlık sonrası Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde vatandaşlık haklarından dışlanmasına neden olmuştur (Brain, 2010, s. 911-912).

Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş döneminde sınırların yeniden çizilmesi de vatansızlık krizlerini daha da derinleştirmiştir. Yeni devletler kurulur ve siyasi haritalar yeniden şekillenirken, belirli topluluklar vatandaşlık statüsünden dışlanmış ve vatansız kalmışlardır. Örneğin, 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da yükselen antisemitizm ve Yahudi topluluklarına yönelik dışlayıcı politikalar, birçok Yahudi'nin vatandaşlık haklarını kaybetmesine yol açmıştır. Nazi Almanyası'nın 1935'te çıkardığı Nürnberg Yasaları, Yahudileri vatandaşlıktan tamamen dışlayarak onları sistematik bir şekilde vatansız bırakmıştır (Arendt, 2012).

Benzer şekilde, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla yüz binlerce Filistinli yerinden edilmiş ve mülteci durumuna düşmüştür. Bu süreçte Filistinli mültecilerin büyük bir kısmı vatansız kalmış ve günümüzde bu durum hâlâ devam etmektedir. UNHCR'nin 2023 verilerine göre, dünya genelindeki vatansız kişilerin büyük bir bölümünü Filistinli mülteciler oluşturmaktadır.

Bu tarihsel örnekler, sınırların keyfi şekilde belirlenmesinin, siyasi hesaplarla çizilmesinin ve belirli toplulukların dışlanmasının vatansızlık krizlerini nasıl derinleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, vatansızlığın yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda tarihsel, politik ve toplumsal kökleri olan bir olgu olduğunu göstermektedir.

Ayrıca siyasi krizler ve iç savaşlar, milyonlarca insanın zorla yerinden edilmesine sebep olmuştur. Göç eden gruplar, yeni ülkelerde vatandaşlık kazanma süreçlerinde ayrımcılıkla karşılaşmıştır. Örneğin Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından, Sudan hükümeti, Güney Sudan kökenli bireylerin vatandaşlık statülerini iptal etmiş, beraberinde yüzbinlerce insan vatansız kalmıştır.

İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan bir dizi kolaylık sonucunda küreselleşmeyle birlikte vatansızlığın son dönemlerdeki nedeni 'göç' olmuştur. Doğal bir insan dürtüsü olan göç, tarih boyunca insanların daha fazla yiyecek, umut ve imkan bulmak amacıyla yer değiştirmesidir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 2024¹⁵ resmi rakamlarına göre 281 milyon uluslararası göçmen vardır. 117 milyon kişi ise yerinden edilmiştir. Göçün tarih boyunca süregelen bir olgu olmasına rağmen, Castles ve Miller (2008, s. 278), modern dönemde göçün sosyo-ekonomik ve kültürel etkiler açısından hiç olmadığı kadar önemli hale geldiğini vurgulamışlardır. Onlara göre, göç, milliyetçilik, vatandaşlık, kimlik, sosyo-kültürel yapı ve ekonomik dengeler gibi pek çok alanda yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olan temel etkenlerden biridir. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren hız kazanan küreselleşme, uluslararası iş gücü hareketliliği ve teknolojik gelişmeler, göçü daha karmaşık bir hale getirmiştir. Göçmenlerin sosyal entegrasyonu, vatandaşlık haklarının kapsamı, çokkültürlülük politikalarının başarısı ve ekonomik eşitsizlikler gibi meseleler, Castles ve Miller'ın göçü yalnızca bir yer değiştirme süreci olarak değil, derin toplumsal ve politik değişimlere yol açan bir dinamik olarak ele almalarına neden olmuştur.

¹⁵ IOM 2024, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024-chapter-2>.

Zaman içinde Castles ve Miller'ın göç konusundaki perspektifi, göçün yarattığı sorunlara dair daha eleştirel bir hale evrilmiştir. İlk dönem çalışmalarında göç, büyük ölçüde ekonomik fırsat eşitsizlikleri ve ulus-devletler arası iş gücü talepleriyle ilişkilendirilirken, daha sonra bu sürecin bireysel ve toplumsal düzeyde kimlik krizlerini, yabancı düşmanlığını, vatandaşlık statüsüne ilişkin adaletsizlikleri ve siyasi kutuplaşmaları nasıl tetiklediğini daha kapsamlı şekilde analiz etmişlerdir. Sonuç olarak, göç, sadece ekonomik ve demografik bir hareketlilik değil, aynı zamanda sosyal adalet, insan hakları ve kimlik politikaları gibi daha geniş kapsamlı sorunların temel nedeni olarak görülmüştür. Castles ve Miller, göçün bu çok boyutlu etkilerinin küresel toplumlar için sürdürülebilir politikalar üretmeyi zorunlu kıldığına dikkat çekmiştir.

Artan uluslararası hareketlilik, ulus-devlet kavramının temelini sorgulatırken aynı zamanda birçok endişeyi de beraberinde getirmektedir. Özellikle vatandaşlıkla ilgili hukuk sistemleri arasındaki uyumsuzluklar, bireylerin vatansızlık riskiyle karşılaşmasına neden olabilecek durumlar yaratmaktadır. Örneğin, farklı eyaletler veya bölgelerden gelen bireyler arasındaki evlilikler, ebeveynlerinin vatandaşlığına sahip olmayan bir ülkede doğan çocuklar veya menşe ülkenin vatandaşlık kaybına ilişkin yasaları ile ev sahibi ülkenin vatandaşlığa kabul yasaları arasındaki uyumsuzluklar, vatansızlığın başlıca kaynakları arasında sayılmaktadır. Bu tür durumlar, bireylerin bir devletle hukuki bağ kurma hakkını zora sokarak, vatandaşlık haklarının belirsizleşmesine ve insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir.

Vatansızlık, hukuki, siyasi ve tarihsel süreçlerin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmış, günümüzde de devam eden yapısal bir insan hakları ihlalidir. Vatansızlığın nedenlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, doğum kayıt sistemlerinin güçlendirilmesi, etnik ve dini ayrımcılığının uluslararası platformlarda çözülmesi ve uluslararası hukukun etkin şekilde kullanılması gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Vatansızlık, modern dünyada insan haklarının korunması ve eşitlik ilkesinin tesis edilmesi açısından çözüm bekleyen en karmaşık sorunlardan biridir. Bu makale, vatansızlığı bir fenomen olarak ele almış, bu durumun insani yönlerini ve ortaya çıkışını tetikleyen koşulları çok boyutlu bir bakış açısıyla incelemiştir. Sonuç olarak, vatansızlığın bireysel, toplumsal ve uluslararası düzeylerde ciddi etkiler doğurduğu; bu etkilerin yalnızca hukuki çözümlerle değil, aynı zamanda kapsamlı insani yaklaşımlarla ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Vatansızlığın insani boyutları değerlendirildiğinde, bu durumun bireyler için bir kimlik krizi ve sosyal dışlanma yarattığı görülmektedir. Vatansız bireyler temel insan haklarından mahrum kalmakta, eğitim, sağlık, barınma gibi temel hizmetlere erişimde büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Hukuki kimlikten yoksunluk, yalnızca bireysel yaşamı tehdit etmekle kalmamakta, toplumsal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, vatansızlığın yalnızca hukuki bir statü sorunu olmadığı; aynı zamanda bir aidiyet, güvenlik ve saygınlık meselesi olduğu ortaya konmuştur.

Vatansızlığa sebep olan koşulların incelenmesi, bu sorunun çözümüne yönelik politikaların oluşturulmasında kritik bir yol haritası sunmaktadır. Makalede, vatandaşlık yasalarındaki ayrımcı düzenlemeler, cinsiyet eşitsizlikleri, etnik ve dini ayrımcılık, devletlerin parçalanması ve zorunlu göç gibi faktörlerin vatansızlığın temel nedenleri arasında yer aldığı belirtilmiştir. Özellikle kadınların vatandaşlık aktarma hakkına getirilen sınırlamalar ve etnik temizlik gibi ayrımcı politikalar, sorunun derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu durum, vatansızlığın yalnızca bireylerin yaşamlarını değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası istikrarı tehdit eden bir kriz olduğunu göstermektedir.

Vatansızlıkla mücadele, uluslararası toplumun ortak sorumluluğunda bir öncelik olmalıdır. Bu kapsamda, uluslararası hukukun etkin uygulanması, vatandaşlık yasalarının reforme edilmesi ve insan haklarına dayalı yaklaşımların benimsenmesi gereklidir. Birleşmiş Milletler'in vatansızlıkla

mücadele programlarının güçlendirilmesi ve taraf devletlerin Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi ile Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi'ne taraf olmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca, ulusal düzeyde vatandaşlık hakkına erişimi kolaylaştıracak hukuki düzenlemelerin yapılması ve ayrımcı uygulamaların kaldırılması, sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

Son olarak, vatansızlık meselesinin çözümünde insani boyutun önemi göz ardı edilmemelidir. Vatansız bireylerin haklarının korunması, yalnızca hukuki statüyle sınırlı kalmamalı; onların topluma entegrasyonunu destekleyen sosyal politikalar geliştirilmelidir. Eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel haklara erişimin artırılması, vatansız bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmenin yanı sıra, toplumsal dayanışmayı güçlendirecektir. Vatansızlık sorunu, ancak hukuki, insani ve sosyal yaklaşımların bir araya geldiği bütüncül politikalarla çözülebilir.

Sonuç olarak, vatansızlık sorunu yalnızca bireylerin yaşamlarını etkilemekle kalmayan, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren ve uluslararası düzeyde istikrarı tehdit eden bir krizdir. Bu nedenle, hem hukuki hem de insani boyutları ele alan bütüncül yaklaşımlar geliştirilmeli, ulusal ve uluslararası düzeyde etkin politikalar hayata geçirilmelidir. Vatansız bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek için atılacak her adım, daha adil ve eşit bir dünya inşa etme yolunda kritik bir öneme sahiptir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya yazar: %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Kimliksiz yaşamlar: vatansızlığın görünmeyen sosyopolitik ve insani yüzü" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Agamben, G. (2000). *Means without end: Notes on politics*. University of Minesota Press.
- Albarazi, Z. (2014). No legal bond, no family life. *Tilburg Law Review* 19, 11-19. <http://dx.doi.org/10.1163/22112596-01902002>
- Allerton, C. (2014). Statelessness and the lives of the children of migrants in Sabah, East Malaysia. *Tilburg Law Review*, 19, 26-34. <https://doi.org/10.1163/22112596-01902004>
- Arendt H. (2012). *Totalitarizmin Kaynakları /2 Emperyalizm*. (çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayıncılık.
- Aristoteles. (2017). *Politika*. (çev. F. Akderin). Say Yayınları.
- Asar, A. (2022). *Vatansızlık*. GAV Perspektif.
- Batchelor, C.A. (1995). Stateless persons: some gaps in international protection. *International Journal of Refugee Law*, 7(2), 232-259. <https://doi.org/10.1093/ijrl/7.2.232>
- Batchelor, C.A. (2006). Transforming international legal principles into national law: the right to a nationality and the avoidance of statelessness. *Refugee Survey Quarterly*, 25(3), 8–25. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdi0142>
- Beiner, R. (2000). Arendt and nationalism. D. Villa (Ed.), *The Cambridge companion to Hannah Arendt*, 44-62. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL0521641985>
- Benhabib, S., (2018). *Ötekilerin hakları: Yabancılar, yerliler, vatandaşlar*. (çev. Berna Akkıyal). İletişim Yayınları.
- Blitz, B.K. (2009). Advocacy campaigns and policy development. *Forced Migration Review*, 32, 25-26. <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR32/25-26.pdf>
- Blitz, B.K. & Lynch, M. (2011). *Statelessness and the benefits of citizenship: A comparative study*. Oxford Brookes University Press.
- Bloom, T. (2017). *Noncitizenism: Recognising noncitizen capabilities in a world of citizens*. Routledge.
- Bloom, T., Tonkiss, K. & Cole, P. (2017). *Understanding statelessness*. Routledge.

- Brain, T. (2010). Struggles for citizenship in Africa. *Development in Practice*, 20(7), 911-912. DOI: 10.1080/09614524.2010.508116
- Castles, S. & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cheesman, N. (2017). How in Myanmar 'national races' came to surpass citizenship and exclude Rohingya. *Journal of Contemporary Asia*, 47(3), 461-483. <https://doi.org/10.1080/00472336.2017.1297476>
- Çakır, H. (2017). Suriyeli mülteci kadınların sosyo-kültürel değişime uyum çabaları: Yozgat örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-68. <https://doi.org/10.31454/usb.381481>.
- Eliassi, B. (2016). Statelessness in a world of nation-states: the cases of Kurdish diasporas in Sweden and the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(9), 1403-1419. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1162091>
- Faist, T. & Gerdes, J. (2008). *We are all republican now changes in prospects for and limits of citizenship in Germany*. Palgrave Macmillan.
- Foster, M. ve Lambert, H. (2016). Statelessness as a Human Rights Issue: A Concept Whose Time Has Come, *International Journal of Refugee Law*, 28(4), 564-584, <https://doi.org/10.1093/ijrl/eew044>
- Gibney, M. J. (2009). Statelessness and the right to citizenship. *Forced Migration Review*, 32, 50-51.
- Goodwin-Gill, G.S. (1978). *International law and the movement of persons between states*. Clarendon Press.
- Goodwin-Gill, G. S. (1989). International law and human rights: Trends concerning international migrants and refugees. *The International Migration Review*, 23(3), 526-546. <https://doi.org/10.2307/2546427>
- Grahl-Madsen, A. (1966). *The status of refugees in international law*. A.W. Sijthoff.
- Goris, I., Harrington, J. & Köhn, S. (2009). Statelessness: what it is and why it matters. *Forced Migration Review*. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://hr.law.vnu.edu.vn/sites/default/files/resources/what_is_statelessness.pdf](http://hr.law.vnu.edu.vn/sites/default/files/resources/what_is_statelessness.pdf)
- Haddad, E. (2003). Refugee protection: a clash of values. *The International Journal of Human Rights*, 7(3), 1-26. <https://doi.org/10.1080/13642980310001726106>
- Jain, N. (2022). Manufacturing Statelessness. *American Journal of International Law*, 116(2), 237-288. doi:10.1017/ajil.2022.2
- Kerwin, D., Alulema, D., Nicholson, M., & Warren, R. (2020). Statelessness in the United States: a study to estimate and profile the US stateless population. *Journal on Migration and Human Security*, 8(2), 150-213. <https://doi.org/10.1177/2331502420907028>
- Kochenov D. (2023). Abstract citizenship in the age of concrete human rights. M Tushnet & D Kochenov (Ed.), *Research Handbook on the Politics of Constitutional Law*, 550-69. Edward Elgar.
- Kochenov, D.V. (2024). Statelessness: a radical rethinking of the dominant citizenism paradigm. *Annu. Rev. Law Soc. Sci*, 20, 117-39. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-041822045326>
- Kunz, E. F. (1973). The refugee in flight: kinetic models and forms of displacement. *International Migration Review*, 7(2), 125-146. <https://doi.org/10.1177/019791837300700201>
- Kunz, E. F. (1981). Exile and resettlement: refugee theory. *The International Migration Review*, 15(1/2), 42-51. <https://doi.org/10.2307/2545323>
- Kymlicka, W. (1995). *Çokkültürlü vatandaşlık. azınlık haklarının liberal teorisi*. (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.
- Lillich, R. B. (1982). International law and the movement of persons between states. *American Journal of International Law*, 76(3), 670-672. doi:10.2307/2200813
- Lynch, M., (2005). *Lives on hold: the human cost of statelessness*. Refugees International.
- Lynch, M. (2009). *Statelessness: International blind spot linked to global concerns*. Refugees International.
- Manby, B. (2019). Preventing Statelessness among migrants and refugees: birth registration and consular assistance in Egypt and Morocco. LSE Middle East Centre. <http://eprints.lse.ac.uk/101091/>.

- Manly, M. & Waas, L.V. (2014). The state of statelessness research: a human rights imperative. *Tilburg Law Review*, 19, 3-10. Doi 10.1163/122112596-01902029.
- Odman, T. M. (2011). *Vatansızların hukukî durumu ve Türk hukuku*. Çağ Üniversitesi Yayınları.
- Robinson, N. (1955). *Convention relating to the status of stateless persons: its history and interpretation*. Institute of Jewish Affairs.
- Rütte, V.B. (2022). *The human right to citizenship*. Brill.
- Soysal, Y. (1994). *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*. The University of Chicago Press.
- Tejel, J. (2009). *Syria's Kurds: History, politics and society*. Routledge.
- Ujvari, B. (2017). The causes of statelessness. *Hungarian YB Int'l L. & Eur. L.*, 105. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/huyiel2017&div=10&id=&page=>
- UNHCR, 1996. <https://www.unhcr.org/publications/problem-statelessness-has-become-live-issue-again> UN Refugee Agency. (n.d.). Ending statelessness. <https://www.unhcr.org/ending-statelessness>
- UNHCR (2008). UNHCR Handbook for the Protection of Women and Girls, January 2008, pages 123-124.
- UNHCR (2018). What is Statelessness? <https://www.refworld.org/docid/5829c3514.html>
- UNHCR. (2023). Global Trends: Forced Displacement in 2023. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>
- UNICEF (2019). <https://www.unicef.org/stories/what-birth-registration-and-why-does-it-matter>
- Velde, Z. & Letschert, R. (2014). Collective victimisation of stateless people. *Tilburg Law Review*, 19, 285-293. DOI: 10.1163/22112596-01902027
- Waas, L.V. (2008). *Nationality matters*. Intersentia.
- Waas L. & Hayward, L. E. (2008). *Nationality matters: Statelessness under international law*. (Yayınlanmış doktora tezi, Tilburg Üniversitesi). Intersentia
- Waas, L. & Neal, M. (2013). *Statelessness and the Role of National Human Rights Institutions*. Tilburg Law School Research Paper No. 022/2013. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2356166
- Weis, P. (1958). The Hague Agreement Relating to Refugee Seamen. *The International and Comparative Law Quarterly*, 7(2), 334–348. <http://www.jstor.org/stable/755501>
- Weis, P. (1979). Nationality and statelessness in international law. Sijthoff.
- Weissbroadt, D. & Collins, C. (2006). The human rights of stateless person. *Human Quarterly*, (Feb.) 28(1), 245-276. DOI:10.1353/hrq.2006.0013
- Yadav, A. (2023). The Human Right to Citizenship. *The Statelessness & Citizenship Review*, 5(2), 245-251. <https://doi.org/10.35715/SCR5002.1111>
- Yuval-Davis, N. (1999). The Multilayered citizen. *International Feminist Journal of Politics*, 1(1), 119-136.